Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

IHS
BIBLIOTECA DE LOYOLA.
Sala 1
Estante 8
Plúteo 9

4014

Universidad de Deusto
Biblioteca

DIVI AVRELII

AVGVSTINI

HIPPONENSIS

EPISCOPI, OPERVM,

Tomus tertius,

Complectens τὰ διδακτικὰ, hoc est, quæ propriè ad docendum pertinent.

In quo, præter locorum multorum restitutionem, secundum collationem vetustiorum exemplarium: curauimus remoueri ea omnia, quæ fidelium mentes, hæretica prauitate possent inficere, aut a catholica, & orthodoxa fide deuiare.

Nunc recèns impressus, recognitus, & emendatus.

VENETIIS, Apud Iuntas.
M D LXX.

Universidad de Deusto
Biblioteca

AD LECTOREM.

IN HVNC Tertium & quartum sequentem Tomos digessimus τὰ διδακτικά, hoc est quæ nec sunt epistolę, nec ad populum dicta, nec aduersus hæreticos pugnantia, sed lectori erudiendo scripta.

CATALOGVS.

	Folio.	columna.
De doctrina Christiana. Lib. IIII.	1.	co. 1.
Locutionum. Lib. VII.	31.	co. 2.
De fide & Symbolo. Lib. I.	46.	co. 1.
Enchiridion ad Laurentium. Lib. I.	50.	co. 4.
De ecclesiasticis dogmatibus. Lib. I.	64.	co. 2.
De fide ad Petrum diaconum. Lib. I.	69.	co. 4.
De Trinitate. Lib. XV.	78.	co. 4.
De Genesi ad literam imperfectus Lib. I.	158.	co. 1.
De Genesi ad literam. Lib. XII.	166.	co. 1.
De mirabilibus sacræ scripturæ. Lib. III.	234.	co. 2.
De agone Christiano. Lib. I.	252.	co. 3.
De opere monachorum. Lib. I.	257.	co. 4.
De spiritu & litera ad Marcellinum. Lib. I.	266.	co. 1.
De diuinatione dæmonum. Lib. I.	279	co. 4.
De spiritu & anima. Lib. I.	281.	co. 2.
Speculum. Lib. I.	300.	co. 3.
Quæstiunculæ de Trinitate.	343.	co. 4.
De benedictionibus Iacob patriarchę.	344.	co. 3.
Sententię.	346.	

VENETIIS, Apud Iuntas.
M D L X X.

D. AVRELII AVGVSTINI
DE DOCTRINA CHRISTIANA
LIBER PRIMVS.

PROLOGVS.

A SVNT præcepta quędam tractandarum scripturarum, quæ studiosis earum video non incommode posse tradi, vt nō solū legēdo alios eas aperiendo proficiant. Hæc tradere instituí volentibus & valentibus discere, si deus ac dominus noster ea quæ de hac re cogitanti solet suggerere, etiam scribenti mihi non deneget. Quod antequam exordiar, videtur mihi respondendum esse his qui hæc reprehensuri sunt, aut reprehensuri essent, si eos non ante placaremus. Quod si nōnulli etiā post ita reprehenderint, saltē alios non mouebunt, nec ab vtili studio ad imperitiæ pigritiam reuocabūt, quos mouere possent, nisi præmunitos præparatosq. inuenirent. Quidam. n. reprehensuri sunt hoc opus no
B strum, cum ea quæ præcepturi sumus non intellexerint. Quidam uero cū intellectis vti voluerint, conatiq. fuerint scripturas diuinas secundum hæc præcepta tractare, ne que ualuerint aperire atq. explicare quæ cupiunt, inaniter me laborasse arbitrabuntur. Et quia ipsi nō adiuuabuntur hoc opere, nullum adiuuari posse censebunt. Tertium genus est reprehensorum, qui diuinas scripturas vel reuera bene tractant, vel bene tractare sibi videntur. Qui quoniā nullis huiusce modi obseruationibus lectis quales nunc tradere instituí, facultatem exponendorum sanctorum librorum se assecutos vel vident vel putant, nemini esse ista præcepta necessaria, sed potius totum quod de illarum literarum obscuritate laudabiliter aperitur, diuino munere fieri posse clamitabunt. Quibus omnibus breuiter respō dens, illis qui hæc scribimus non intelligunt, hoc dico, me ita non esse reprehendēdum, quia hæc non intelligunt, tanquam si lunam veterem vel nouam syduſue aliqđ minime clarum vellent videre, quod ego intento digito demonstrarem, illis autem nec ad ipsum digitum meum videndū sufficiens esset acie oculorum, non propterea mihi succensere deberent: illi vero qui etiā istis præceptis cognitis atq. perceptis, ea q̄ in diuinis libris obscura sunt intueri nequierint, arbitrētur se digitum quidem meū intueri posse, sydera vero quibus demonstrandis intenditur, videre non posse. Et illi ergo & isti me reprehendere desinant, & lumen oculorum diuinitus sibi præberi deprecentur. Non enim si possum membrum meum ad aliquid demonstrandum mouere, possum etiam oculos accendere, quibus vel ipsa demonstratio mea, vel etiam illud quod uolo demonstrare cernatur. Iam vero eorum qui diuino munere exultant, & sine talibus præceptis qualia nunc tradere instituí, se sanctos libros intelligere atque tractare gloriantur, & propterea superflua voluisse me scribere existimant, sic est lenienda commotio, vt quanuis magno dei munere iure lætentur, recordentur se tū per homines didicisse vel literas. Nec propterea sibi ab Antonio sancto & perfect viro Aegyptio monacho insultari debere, q sine ulla scientia literarum scripturas diuinas, & memoriter audiēdo tenuisse, & prudenter cogitando intellexisse prædicatur. Aut ab illo seruo Barbaro Christiano, de quo a grauissimis fideq. dignissimis viris nuper accepimus: qui literas quoque ipsas nullo docente hoie, in plenā notitiā orādo vt sibi reuelarent accepit, triduanis p̄cibus impetrās, vt ēt codicē oblatū stupētibus q aderāt legēdo p̄curreret. At si hæc quisque falsa arbitretur, nō ago pugnaciter. Certe. n. qm̄ cū Chrīanis nobis res est, q se scripturas sanctas sine duce hoie gaudēt nosse, & si ita est, vero & non mediocri gaudēt bono, cōcedāt necesse est vnū quenq. nostrū & ab ineūte pueritia consuetudine audiendi linguam suā didicisse, & aliam aliquam

C

Antonius eremita. D

vel Græcam vel Hebræā vel quālibet cæterarū, aut similiter audiendo, aut p hominē præceptorē accepisse. Iā ergo si placet, moueamus oēs frēs ne paruulos suos ista doceāt, q̄a momento vno tpis adueniente spiritusancto, repleti Apostoli omniū gentiū linguis locuti sunt: aut cui talia nō prouenerint, nō se arbitretur esse Christianū, aut spiritūsanctū accepisse se dubitet: Immo vero & q̄d per hominē discēdū est, sine E
supbia discat, & per quē doceē alius, sine inuidia tradat q̄d accepit. Neq. tentemus eū cui credidimus, ne talibus inimici versutijs & puersitate decepti, ad ipsum quoq. Euāgeliū audiēdū atq. discēdum nolimus ire in ecclesias, aut codicē legere, aut legētē p̄dicantēq. hominē audire, & expectemus rapi usq. in tertium cœlum, siue in corpo-
2.Co.12 re, siue extra corpus sicut dixit Apostolus, & ibi audire ineffabilia verba, q̄ nō licet homini loq: aut ibi uidere dīm Iesum Chīm & ab illo potius q̄ ab hoibus audire Euangelium. Caueamus tales tētationes supbissi-
Acto.9. mas & piculosissimas, magisq. cogitemus & ipsum Apostolū Paulum, licet diuina & cœlesti voce prostratū & instructū, ad hominē tū missum esse ut sacra p̄ciperet atq. copulareē ecclesiæ: & Cēturionē Cornelīū q̄is exauditas orationes eius ellemosynas que respectas ei angelus nunciauerit, Petro tñ traditum imbuendum, p quē nō solum sacra perciperet, sed ēt q̄d credēdum, q̄d sperandum, q̄d diligendum esset audiret. Et poterant utiq. oia per angelum fieri: sed abiecta esset humana conditio, si per
F
1. Co.3. hoīes hoibus uerbum suum deus ministrare nolle videreē. Qūo.n. verum esset q̄d dictum est, Tēplum.n.dei sanctum est q̄d estis vos, si deus de humano tēplo respōsa non redderet, & totum q̄d discendum hominibus tradi vellet de cœlo atq. per angelos personaret? Deinde ipsa charitas q̄ sibi inuicem homines nodo vnitatis astringit, non haberet aditum refundendorū & quasi miscendorum sibimet animorū, si homines p homines nihil discerent. Et certe spa-
Acto.8. donē illum q̄ Esaiā Prophetam legens nō intelligebat, neq. Apostolus ad angelū misit, nec p angelū ei q̄d nō intelligebat expositum, aut diuinitus in mente sine hois ministerio reuelatum est: sed potius suggestione diuina missus est ad eum, seditq. cū eo Philippus, qui nouerat Esaiā Prophetā, eiq. humanis verbis & lingua quod in scriptura illa rectum erat, aperuit. Nonne cum Moyse deus loquebat & in cōsilium regē Exo.ii
di atq. administrandi tā magni populi alocero suo alienigena. si homine, & maxime prouidus & minime supbus accepit: Noue rat. n. ille vir ex quatunq. aia verum consilium processisse, non ei, sed illi q̄ est veritas in commutabili deo tribuendum esse. Postremo quisquis se nullis præceptis instructum diuino munere quæcunq. in scri G
pturis sanctis obscura sunt intelligere gloriatur, bene q̄dem credit, & verum est non esse illam suā facultatē quasi ex seipso existentem, sed diuino munere traditā. Ita.n. dei gloriā q̄rit, non suam. Sed cum legit, & nullo sibi hoium exponente intelligit, cur ipse alijs affectat exponere, ac non potius eos remittit deo, vt ipsi quoq. nō p hoiem, sed illo intus docente intelligant? Sed uide licet timet ne audiat a domino. Seruo neq̄, Mat.25
dares pecuniam meam numularijs. Sicut ergo hi ea quæ intelligunt produt cæteris uel loquendo uel scribendo, ita ego quoq. non solum ea quæ intelligant, sed ēt intelligendo ea quę obseruent prodidero, culpari ab eis profecto non debeo, q̄q̄ nemo debeat aliq̄d sic hre quasi suum proprium, nisi forte mēdacium. Nam oē uerum ab illo Iaco.1.
qui ait, Ego sum ueritas. Quid.n. habemus quod nō accepimus? Q̄d si accepimus, q̄d gloriamur quasi non acceperimus? Qui legit audientibus literas, utiq. quas agnoscit enunciat. Qui aūt ipsas literas tradit, hoc agit vt alij quoq. legere nouerint, uterque tamen hoc insinuat quod accepit. Sicut ēt qui ea quę in scripturis intelligit exponit audientibus, tanquam literas quas agnoscit pronunciat lectoris officio. Qui aūt præcipit quomodo intelligendū sit, similis ē tradenti literas, hoc est præcipienti qūo sit legendū: vt quomodo ille qui legere nouit alio lectore non indiget, cum codicem inuenerit a quo audiat quid ibi scriptum sit; sic iste qui præcepta q̄ conamur tradere acceperit, cum in libris aliq̄d obscuritatis inuenerit, quasdam regulas veluti literas reperit, quasdam regulas veluti literas renēs, intellectorem alium non requirat, per quē sibi quod opertum est detegatur, sed quibusdā vestigijs indagatis ad occultum sensum sine ullo errore ipse perueniat, aut certe in absurditatē prauę fidei non incidat. Quapropter q̄q̄ & in ipso opere satis apparere possit, huic officioso labori nro non recte aliquē contradicere; tū si hui⁹ce modi

proœmium quibuslibet obsistentibus cōuenienter videtur esse responsum, huius viæ quam in hoc libro ingredi volumus, tale nobis occurrit exordium.

Inductio de promissione. Cap.1.

DVAE SVNT res quibus nititur oīs tractatio scripturarū. Modus inueniendi quæ intelligenda sunt, & modus proferēdi quę intellecta sunt. De inueniēdo prius, de proferendo postea disseremus. Magnum I onus & arduum, & si ad sustinendum difficile, vereor ne ad suscipiendum temerariū. Ita sanē si de nobisipsis p̄sumeremus. Nunc vero cum in illo sit spes peragēdi huius operis, à quo nobis in cogitatione multa de hac re iam tradita tenemus, non est metuēdum ne dare desinat cætera, cum ea quę data sunt cœperimus impendere. Omnis.n. res quæ dando non deficit, dum habetur & non datur, nondū habetur qūo habenda est. Ille.n. ait: Qui habet dabitur ei. Dabit ergo habenMat.13
tibus. i. cum benignitate vtentibus eo q̄d accepernt, adimplebit atq; cumulabit q̄d dedit. Illi quinq; & illi septē erant panes, anteMat.14.
quā inciperent dari esurientibus. Q̄d vbi Mar.8.
fieri cœpit, cophinos & sportas satiatis tot hominum milibus impleuerunt. Sicut ergo ille panis dum frangeretur accreuit, sic ea q̄ ad hoc opus aggrediendum iam dñs præbuit cum dispensari cœperint, eoipso suggerente multiplicabuntur, vt in ipso hoc nostro ministerio, non solum nullam patiamur inopiam, sed de mirabili etiam abundantia gaudeamus. Omnis doctrina vel rerū est vel K
signorum, sed res per signa discuntur. Prius autē nunc res appellaui, quæ non ad significandum aliquid adhibentur sicuti est lignum, lapis, pecus, atq; hmōi cætera. Sed nō illud lignum q̄d in aquas amaras Moysen proiecisse legimus, vt amaritudine carerent, neq; ille lapis quē Iacob sibi ad caput posuerat: neq; illud pecus q̄d pro filio immolauit Abrahā. Hæ nanq; ita sunt, vt aliarum ēt signa sint rerū. Sunt aūt alia signa quorū omnis vsus in significando est, sicuti sunt verba. Nemo.n. vtitur verbis nisi aliquid significandi gratia. Ex quo intelligitur quid appellem signa, res eas videlicet quæ ad significandum aliquid adhibentur. Quamobrem omne signum etiā res aliqua est. Q̄d enim nulla res est, omnino nihil est. Nō aūt omnis res etiā signum est. Et ideo in hac divisione rerum atq; signorum, cum de rebus loquemur ita loquemur, vt etiam si earū alia quæ adhiberi ad significandum possunt, nō impediant partitionem qua prius de rebus, posthea de signis disseremus, memoriterq̄ue teneamus id nunc in rebus considerandum esse quod sunt, non quod aliud etiam præter seipsas significant. Res ergo aliæ sunt L
quibus fruendum est aliæ quibus vtendum, Rerum
aliæ q̄ ferunt & vtuntur. Illæ quibus fruen- diuisio.
dum est, beatos nos faciunt: Istis quibus vtē- Cap.3.
dum est, tendentes ad beatitudinē adiuua- 1.sen.di.
mur, & quasi adminiculamur, vt ad illas q̄ 1.cap.Id
nos beatos faciunt peruenire, atq; his inhæ- ergo.
rere possimus. Nos vero qui fruimur & vtimur, inter vtrasq; cōstituti, si eis quibus vtē-
dum est frui voluerimus, impeditur cursus noster, & aliqñ etiā deflectitur, vt ab his rebus quibus fruendum est obtinendis, vel retardemur, vel etiā reuocemus, inferiorum amore præpediti. Frui.n. est amore ali- Frui &
cui rei inhærere p̄ p̄ seipsam. Vti autem q̄d vti.
in vsum venerit ad id quod amas obtinen- Cap.4.
dum referre, si tamen amādum est. Nā vsus illicitus, abusus potius vel abusio nominandus est. Quomodo ergo si essemus peregrini, qui beate viuere nisi in patria non possemus, eaq; peregrinatione vtiq; miseri, & misseriā finire cupientes, in patriam redire vellemus, opus esset vel terrestribus vel marinis vehiculis quibus vtendum esset vt ad patriam qua fruendum erat peruenire valeremus: q̄ si amœnitates itineris & ipsa gestatio vehiculorum nos delectaret, conuersi ad fruendum quibus vti debuimus, nollemus M
cito viam finire, & peruersa suauitate implicati alienaremus à patria cuius suauitas fa- 1.Cor.5.
ceret beatos. Sic in huius mortalitatis vita peregrinantes à dño si redire in patriam volumus, vbi beati esse possumus, vtendum est Rom.3.
hoc mundo, non fruendū vt inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta cōspiciātur: hoc est, vt de corporalibus tēporalibusq; rebus æterna & spiritalia capiamus. Res Trini-
igitur quibus fruendū est, pater & filius & tas.
spiritussanctus est, eadēq; trinitas, vna quæ- Cap.5.
dā summa res cōmunisq; omnibus fruentibus ea, si tñ res & nō rerū omniū causa sit, si tñ & causa. Non.n. facile nomen q̄d tantę excellentiæ conueniat, potest inueniri, nisi q̄ melius ita dici. Trinitas hæc, vnus deus ex quo omnia, p quē omnia in quo omnia. Ita pater & filius & spiritussanctus, & singulus quisq; horum Deus, & simul omnes vnus Deus, & singulus quisq; horum plena substantia, & simul oēs vna substantia. Pater nec filius ē nec spiritussanctus: filius nec

pater est nec spiritussanctus: spiritussanctus nec pr est nec filius: sed pater tm pater,& filius tantū filius,& spiritussanctus tātū spiritussanctus. Eadē tribus æternitas, eadem incommutabilitas,eadem maiestas, eadem potestas. In patre vnitas, in filio æqualitas, in spiritusancto vnitatis æqualitatisq; concordia. Et tria hæc vnum omnia propter patrem,æqualia omnia propter filium, connexa omnia propter spiritumsanctum. Diximusne aliquid & sonuimus aliquid dignū Deo? Immo vero me nihil aliud quàm dicere voluisse sentio. Si autem dixi,non est hoc quod dicere volui. Hoc vnde scio,nisi quia Deus ineffabilis est: quod autem à me dictum est,si ineffabile esset,dictum non esset. Ac per hoc ne ineffabilis quidem dicendus est deus,quia & hoc cum dicitur, aliquid dicitur. Et fit nescio quæ pugna verborū, qm si illud est ineffabile quod dici non potest, non est ineffabile quod vel ineffabile dici potest. Quæ pugna verborum silentio cauenda potius q̄ voce pacanda est. Et tamen Deus,cum de illo nihil digne dici possit,admisit humanæ vocis obsequium, & verbis nostris in laude sua gaudere nos voluit. Nā inde est quod & dicitur Deus. Non.n.reuera in strepitu istarum duarum syllabarum ipse cognoscitur, sed tamen omnes Latinæ linguæ socios, cum aures eorum sonus iste tetigerit, mouet ad cogitandam excellentissimam quandam immortalemq; naturam.

A

Deus ineffabilis. Cap.6.

B

Nā cum ille vnus cogitatur deorū deus, ab his ēt qui alios & suspicanē & vocant & colunt Deos,siue in cœlo siue in terra,ita cogitat,vt aliquid quo nihil melius sit atq; sublimius,illa cogitatio conet attingere. Sanè qm diuersis mouentur bonis partim eis q̄ ad corporis sensum, partim eis q̄ ad animi intelligentiam pertinent, Illi qui dediti sunt corporis sensibus,aut ipsum cęlū, aut qd in cœlo fulgentissimū vidēt,aut ipsum mūdū, Deū deorū esse arbitrant. Aut si extra mūdū ire contendunt, aliquid lucidū imaginātur,idq; vel infinitum vel ea forma q̄ optima videtur inani suspitione cōstituunt, aut humani corporis figurā cogitant, sic eā cæteris anteponunt. Quòd si vnū Deū deorū esse nō putant,& potius multos aut innumerabiles æqualis ordinis deos,ēt eos tm prout cuiq; aliquid corporis videt excellere,ita figuratos animo tenent. Illi āt qui per intelligentiā pergunt videre qd deus est,oibus eū naturis visibilibus & corporalibus,intelligibilibus ēt & spiritalibus omnibus mutabilibus pferunt. Oēs tm pro excellētia Dei certatim dimicant. Nec quisquā inueniri pōt, qui hoc Deū credat esse quo melius aliquid est. Itaq; hoc oēs Deum cōsentiunt esse, qd cæteris rebus omnibus anteponūt. Et qm Deo omnes qui de Deo cogitant, viuū aliquid nihil sapiunt cogitant, illi soli possunt non absurda & indigna de Deo existimare, qui vitā ipsam cogitant, & q̄cunq; illis forma occurrerit corporis,eā vita viuere vel non viuere statuūt, & viuentē non viuenti anteponunt, eamq; ipsam viuentē corporis formā quantalibet luce præfulgeat, quātalibet magnitudine emineat,quātalibet pulchritudine ornetur, aliud esse ipsam, aliud vitā qua vegetat intelligunt. eamq; illi moli quæ ab illa vegetatur & animatur dignitate incōparabili pferunt. Deinde ipsam vitā pergūt inspicere: & si eā sine sensu vegetātē inuenerint, quālis est arborū, pponunt ei sentiētē, qualis est pecorū: & huic rursus intelligentē, qualis est hominum. Quā cum adhuc mutabilē viderint, ēt huic aliquā incōmutabilē cogunt præponere: illā scilicet vitam q̄ non aliquā desipit, aliqn̄ sapit, sed est potius ipsa sapientia. Sapiens.n.mens,id est,adepta sapientia, antequam adipiscereturnō erat sapiens. At D vero ipsa sapientia, nec fuit vnq̄ insipiens, nec esse vnquam potest. Quā si nō videret, nullo modo plena fiducia vitam incōmutabiliter sapientem,cōmutabili vitę anteponerent. Ipsam quoq; regulā veritatis qui illā clamant esse meliorem, incōmutabilem vident. Nec vspiam nisi supra suam naturam vident,quandoquidem se vident mutabiles.

C

Nemo est.n.tā imprudenter insulsus,qui dicat,vnde scis incōmutabiliter sapientē viuere, tā cōmutabili esse pferēdā? Idipsum.n.quod interrogat, vnde sciam, omnibus ad contemplandum cōmuniter atq; incōmutabiliter præsto est. Et hoc qui nō videt,ita est quasi cęcus in sole, cui nihil pdest ipsis locis oculorū eius tā claræ ac pfentis lucis fulgor infusus. Qui āt videt ac refugit,consuetudine vmbrarū carnalium inualidā aciem mentis gerit. Prauorū igitur morū quasi cōtrarijs flatibus ab ipsa patria repercutiuntur hoies, posteriora atq; inferiora sectātes, q̄ illud qd esse melius atque præstantius confitentur. Quapropter cū illa veritate perfruendū mundo sit, q̄ incōmutabiliter viuit, & in ea trinitas videatur, Deus author & cōditor vniuersitatis rebus quas cōdidit cōsulat, purgandus est animus vt per-

vt perspicere illam lucem valeat inhærere perfecte. Quā purgationē quasi ambulationē quandam,& quasi nauigationē ad patriā esse arbitremur. Non.n.ad eum qui vbique presens est,locis mouemur,sed bono studio bonisq; moribus. Qd nō possemus nisi ipsa sapientia tantę ēt nostræ infirmitati cōgruere dignaretur, & viuendi nobis pberet exēplum,uon aliter q̄ in homine,qm & nos homines sumus. Sed quia nos cum ad illam venimus,sapienter facimus:ipsa cum ad nos venit,ab hominibus superbis quasi stulte fecisse putata est. Et qm nos cum ad illam venimus,cōualescimus:ipsa cum ad nos venit: quasi infirma existimata est. Sed qd stultū est Dei,sapientius est hominibus:& quod infirmū est Dei,fortius est hominibus. Cū ergo ipsa sit patria, viā se quoq; nobis fecit ad patriā. Et cū sano & puro interiori oculo vbiq; sit præsens, eorū qui oculū illū infirmū immundūq; habent,oculis ēt carneis apparere dignata est. Quia.n.in sapientia Dei non poterat mundus per sapientiā cognoscere Deū, placuit Deo per stultitiā pdicationis saluos facere credentes. Nō igit per locorū spatia veniendo,sed in carne mortali mortalibus apparendo venisse ad nos dicit. Illuc.n. venit vbi erat, quia in hoc mundo erat,& mundus per eum factus est. Sed qm cupiditate fruendi pro ipso creatore creatura,homines configurati huic mundo,& mūdi nomine congruentissime vocati, non eū cognouerunt, propterea dixit Euangelista, Et mundus eū non cognouit. Itaq; in sapiētia Dei non poterat mundus per sapientiam cognoscere Deū. Cur ergo venit cū hic esset,nisi quia placuit Deo per stultitiā pdicationis saluos facere credentes? Quo venit,nisi quia verbum caro factū est & habitauit in nobis? Sicuti cum loquimur, vt id quod corde gestamus, & locutio uocatur: per aures carneas illabatur,fit sonus, verbū nec tm in eundem sonum cogitatio nostra conuertitur,sed apud se manens integra,formam vocis qua se insinuet auribus sine alia qua labe sine mutatione assumit: ita verbum Dei non commutatum,caro tm factum est vt habitaret in nobis. Sicut autem curatio via est ad sanitatem,sic ista curatio peccatores sanandos reficiendosq; suscepit. Et quemadmodum medici cum alligent vulnera,non incomposite, sed apte id faciunt, vt vinculi vtilitatem quædam pulchritudo etiam consequatur: sic medicina sapientiæ per hominis susceptionē nostris est accōmodata vulneribus,de q busdā cōtrarijs curās, & de quibusdā similibus. Sicut etiā ille qui medetur vulneri corporis,adhibet q̄dā contraria, sicut frigidum calido, vel humidum sicco,vel quid aliud huiusmodi. Adhibet ēt quædam similia,sicut linteolum vel rotūdo vulneri rotundum,vel oblongū oblongo,ligaturāq; ipsam nō eandē mēbris omnibus, sed similem similibus coaptat: sic sapientia Dei hominē curans, seipsam exhibuit ad sanandum,ipsa medicus,ipsa medicina. Quia ergo per superbiā hō lapsus est,humilitatem adhibuit ad sanandum. Serpentis sapientia decepti sumus,dei stultitia liberamur. Quēadmodum autē illa sapientia vocabatur,erat aūt stultitia cōtemnentibus Deum: sic ista quæ vocatur stultitia, sapientia est vincentibus diabolum. Nos immortalitate male usi sumus vt moreremur, Xps immortalitate bene vsus est vt viueremus. Corrupto animo fœminæ ingressus est morbus: integro corpore fœminæ processit salus. Ad eadē contraria pertinet q̄ ēt exēplo virtutū eius vitia nra curantur. Iā vero similia quasi ligamēta mēbris & vulneribus nostris adhibita illa sunt, q̄ per fœminā deceptor, per fœminam natus, hō homines, mortalis mortales, morte mortuos liberauit. Multa quoq; alia diligentius considerantibus quos instituti operis peragendi necessitas non rapit, vel à cōtrarijs, vel à similibus medicinæ Xpianæ apparet instructio. Iā vero credita domini à mortuis resurrectio,& in cęlum ascēsio magna spe fulcit fidē nram. Multū.n.ostendit q̄ voluntarie pro nobis animā posuerit, q sic eā habuit in potestate resumere. Quāta ergo se fiducia spes credentium consolatur, considerans quantus quanta pro nōdū credentibus passus sit. Cum.n.iudex viuorum atq; mortuorum expectat è cœlo, magnum timorem incutit negligentibus, vt se ad indulgentiam conuertant, eumq; magis bene agendo desiderent, q̄ male agendo formident. Quibus autem verbis dici,aut qua cogitatione capi potest præmium quod ille in fine daturus est: qn̄ ad consolationem huius itineris tantum dedit de spiritu suo,quo in aduersis v itæ huius fiduciam charitatemque tantam eius quem nondum videmus habeamus: & dona vnicuiq; propria ad instructionē ecclesiæ suæ,vt id qd ostēdit esse faciendū, non solū sine murmure,sed etiam

Fulcitur fides resurrectione et ascēsione. Cap.15. Mar.16. Ioan.10 Acto.10

Ephe.1.

Ecclesia Christi sponsa. Cap. 16. Ephe. 5.

cũ delectatione faciamus. Est enim ecclesia corpus eius, sicut Apostolica doctrina commendat, quę etiam coniunx eius dicitur. Corpus ergo suum multis membris diuersa officia gerentibus, modo vnitatis & charitatis tanquã sanitatis astringit. Exercet au tẽ hoc tẽpore & purgat medicinalibus quibusdam molestijs, vt erutam de hoc seculo, in ęternum sibi copulet coniugem ecclesiã, non habentem maculam neque rugam, aut aliquid huiusmodi. Porrò qm in via sumus,

Via ad Christũ Cap. 17.

nec via ista locorsi est, sed affectuũ, quã intercludebant quasi septa quædã spinosa præteritorum malitiæ peccatorum, quid liberalius & misericordius facere potuit qui seipsum nobis quo rediremus substernere voluit, nisi vt omnia donaret peccata conuersis, & grauiter fixa interdicta reditus nostri pro nobis crucifixus euelleret? Has igitur

Claues ecclesiæ. Cap. 18. Mat. 16.

claues dedit Ecclesiæ suæ, vt quæ solueret in terra, soluta essent in cœlo: quæ ligaret in terra, ligata essent & in cœlo: scilicet vt quisquis in Ecclesia eius dimitti sibi peccata nõ crederet, nõ ei dimitterentur: quisquis autem crederet, seque ab his correctus auerteret in eiusdẽ Ecclesiæ gremio cõstitutus, eadẽ fide atq; correctione sanaretur. Quisquis enim non credit dimitti sibi posse peccata, fit deterior desperando, quasi nihil illi melius quàm malum esse remaneat, vbi de

De renascentia corporis & animi Cap. 19.

fructu suæ conuersionis infidus est. Iam vero sicut animi quædã mors est, vitæ prioris morumque reiectio, quæ fit pœnitendo: sic etiam corporis mors est animationis pristinæ resolutio. Et quomõ animus post pœnitẽtiã qua priores mores ꝓditos interemit, reformat in melius, sic etiam corpus post istã mortem quã vinculo peccati omnes debemus, credendum & sperandum est resurrectionis tempore in melius commutari: vt nõ caro & sanguis regnũ Dei possideant,

1. Co. 15

quod fieri nõ potest, sed corruptibile hoc induat incorruptionẽ, & mortale hoc induat immortalitatem, nullamq; faciens molestiã, quia nullam patietur indigentiam à beata perfectaq; anima cum summa quiete vegetetur. Cuius aũt animus non moritur huic

Qui nõ renascantur.

seculo neque incipit configurari veritati, in grauiorẽ mortem morte corporis trahitur.

Cap. 20.

Neq; ad cõmunionẽ cælestis beatitudinis, sed ad luẽda supplicia reuiuiscet. Hoc itaque

Inæqualis resurrectio bonorũ

fides habet, atque ita rem se habere credendũ est, neq; animum, neq; corpus humanũ omnimodũ interitũ patiri: sed impios resurgere ad pœnas inęstimabiles, pios aũt ad vitã nouã & æternã. In his igitur omnibus rebus illæ malorũ tantũ sunt quibus fruendũ est, quas æternas atque incommutabiles commemorauimus. Cęteris aũt vtendum est, vt ad illarum perfruitionẽ peruenire possimus. Nos itaq; q̃ fruimur & vtimur alijs rebus, res aliquæ sumus. Magna .n. quædã res est homo factus ad imaginem & similitudinem Dei, nõ in quantum mortali corpore includitur, sed in quantum bestias rationalis animæ honore ꝓcellit. Itaq; magna quæstio est, vtrũ frui se debeant homines, an vti, an vtrúq;. Præceptũ est. n. nobis vt diligamus inuicẽ. Sed q̃ri Gene. tur vtrum ꝓpter se homo ab homine diligẽdus sit, an ꝓpter aliud. Si. n. propter se, fruimur eo: si pp aliud, vtimur eo. Videt aũt mihi

Hier. 17

seipso quisquã frui debet, si liquido aduertas, q̃a nec seipsum debet pp seipsum diligere, sed ꝓpter illud, quo fruendum est. Tunc quippe est optimus homo, cum tota vita sua peragitur in incommutabilem vitam, & toto affectu inhæret illi. Si autem se ꝓpter se diligit, non refert ad Deũ, sed ad seipsum cõuertitur. Et ꝓpterea iam cum defectu aliquo se fruitur, quia melior est cũ totus hæret atq; cõstringitur incommutabili bono; quam cũ inde vel ad seipsum relaxat. Si ergo teipsum, nõ propter teipsum debes diligere, sed pp illud vbi dilectionis tuæ rectissimus finis est, non succenseat alius homo, si etiam regula dipropter Deum diligis. Hæc enim regula dilectionis diuinitus constituta est, Diliges, inquit, proximum tuum sicut teipsum: Deũ verò ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente, vt omnes cogitationes tuas & omnẽ vitã & omnem intellectũ in illum cõ feras, à quo habes ea ipsa q̃ cõfers. Cum autẽ ait, Toto corde, tota anima, tota mente, nullam vitę nostrę partem reliquit quæ vacare debeat, & quasi locum dare vt alia re velit frui, sed quicquid aliud diligendum venerit in animum, illuc rapiatur, quò totius dilectionis impetus currit. Quisquis ergo recte proximum diligit, hoc cum eo debet agere, vt etiam ipse toto corde, tota anima, tota mente diligat Deũ. Sic. n. eum diligens tanquã seipsum, totã dilectionẽ sui & illius refert

refert in illam dilectionem Dei, quę nullũ à se riuulum duci extra patitur cuius deriuatione minuatur. Nõ aũt omnia quibus Quid sit vtendum est diligenda sunt, sed ea sola quæ Cap. 23. aut nobiscum societate quadam referuntur 1. Ioh. 3. in Deũ, sicuti est homo vel angelus, aut ad Ioan. 4. quos nos relata beneficio Dei per nos indigent, Psal. 15. sicuti est corpus. Nã vtiq; martyres nõ dilexerunt scelus persequentiũ se, quo tamẽ vsi sunt ad promerendum Deum. Cum ergo Rom. 1. quatuor sint diligẽda, Vnũ quod supra nos est, alterũ quod nos sumus, tertiũ q̃ iuxta nos est, quartũ q̃ infra nos est, De secundo & quarto nulla præcepta danda erant. Quã tumlibet enim homo excidat à veritate, manet illi dilectio sui, & dilectio corporis sui. Fugax. n. animus ab incommutabili lumine omniũ regnatore id agit, vt ipse sibi regnet & corpori suo. Et ideo non põt nisi & se & corpus suũ diligere. Magnũ aũt aliquid adeptũ se putat, si ẽt socijs. i. alijs hominibus dominari potuerit. Inest enim vitioso animo id magis appetere, & sibi tanquã debitũ vẽdicare, quod vni proprie debet Deo. Talis autem sui dilectio melius odium vocatur. Iniquũ est enim quia vult sibi seruire, & q̃d infra se est, cum ipse seruire superiori nolit. Rectissimeque dictum est, Qui diligit iniquitatẽ odit animã suã: & ideo fit infirmus animus, & de mortali corpore cruciat. Necesse est. n. vt illud diligat, & eius corruptione prægrauetur. Immortalitas. n. & incorruptio corporis de sanitate animi existit: sanitas autem animi est firmissime inhærere potiori, hoc est, incõmutabili Deo, Cum vero eis q̃ sibi naturaliter pares sunt, hoc est, hominibus dominari affectat, intolerabilis ꝓcul dubio superbia est. Nemo ergo se odit. Et hinc quidẽ cũ aliqua secta nõnulla quæstio fuit. Sed neq; corpus suum quisquã odit. Vno falluntur. Non. n. corpus suũ, sed corruptiones eius & pondus oderunt. Nõ itaque nullũ corpus, sed incorruptum & integerrimũ volunt corpus hr̃e, Sed putant nullum corpus esse si tale fuerit, q̃a tale aliq̃d aĩam esse putãt. Quod aũt cõtinentia quadam & laboribus quasi persequi videntur corpora sua, qui hoc recte faciunt, non id agunt vt non habeant corpus, sed vt habeant subiugatum & paratũ ad opera necessaria. Libidines. n. male vtentes corpore. i. consuetudines & inclinationes animæ ad fruendũ inferioribus, per ipsius corporis laboriosam quãdam militiam extinguere affectant. Nam non se interimunt, sed curam suæ valitudinis gerunt. Qui aũt peruerse id agũt, quasi naturaliter inimico suo corpori bellũ ingerunt. In quo fallit eos q̃d legunt, Caro con

Galat. 5.

cupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnẽ. Hęc. n. sibi inuicẽ aduersant. Dictũ est. n. hoc propter indomitã carnalẽ consuetudinẽ, aduersus quã spiritus cõcupiscit, nõ vt interimat corpus, sed vt cõcupiscẽtiã eius. i. cõsuetudinem male domitã faciat spiritui subiugatam, quod naturalis ordo desiderat. Quia enim hoc erit post resurrectionem, vt corpus omnimodo cum quiete summa spiritui subditum immortaliter vigeat,

Medi-tãdi verbo pul-suetudo carnalis mutetur in melius, ne inordinatis motibus resistat spiritui, Quod do-chre hic nec fiat, caro concupiscit aduersus spiritum, vtiq; non & spiritus aduersus carnem: non per odium tãtũ pro resistente spiritu, sed per principatũ, q̃a magis quod diligit uult subditũ esse meliori: nec sed ꝓ cogitare, p odium resistẽte carne, sed p cõsuetudinis gitando vinculũ, q̃d à parẽtũ etiã propagine inuete-exercere: ratum naturæ lege inoleuit. Id ergo agit spi sicuti veritus in domanda carne, vt soluat malæ conteres dissuetudinis quasi pacta peruersa, & fiat pax xerunt, consuetudinis bonæ: Tamen nec isti q̃ falsa oẽs artes opinione deprauati corpora sua detestãtur, in mediparati essent vnũ oculum vel fine sensu dotatione loris amittere, etiam si in altero tãtus cercõsisternendi sensus remaneret, quãtus erat in duore. bus, nisi aliqua res q̃ præponẽda esset vrgeret. Istis atq; hmõi documẽtis satis ostẽditur eis q̃ sine pertinacia verum requirunt, q̃ certa sit snĩa Apostoli vbi ait, Nemo. n. vnquã Ephes. 5 carnem suam odio habuit. Addidit etiã, Sed nutrit & fouet eam, sicut Christus Ecclesiã. Amor Modus ergo diligẽdi præcipiẽdus est homini. i. qũo se diligat vt prosit sibi. Quin aũt laudãdus se diligat & ꝓdesse sibi velit, dubitare demẽ Cap. 25. tis est. Præcipiendũ etiã qũo corpus suum diligat, vt ei ordinate prudenterque cõsulat. Nam q̃ diligat etiam corpus suũ; idque saluũ hr̃e atq; integrũ velit, æque manifestũ ẽ. Aliq̃d itaq; amplius diligere aliquis põt, q̃ salutem atq; integritatẽ corporis sui. Nã multi & dolores & amissiones nonnullorũ membrorum voluntarias suscepisse inueniũtur: sed vt alia quæ amplius diligebant saltem consequerẽtur. Non ergo ꝓpterea quisquã dicẽdus ẽ nõ diligere salutẽ atq; incolumitatem

mitatẽ corporis sui, quia amplius aliquid diligit. Nã & auarus quãuis pecuniã diligat, tñ emit sibi panẽ. Quod cũ facit, dat pecuniã quã multũ amat & augere desiderat. Sed qa pluris ẽstimat salutem corporis sui, quæ illo pane fulcitur, superuacaneũ est diutius de re manifestissima disputare, quod tamen plerunque nos facere cogit error impiorũ.

De diligendo Deo, ꝓximo & seipso.

Ergo qm̃ præcepto non est opus, vt se quisque & corpus suũ diligat, id est, qm̃ id qđ sumus, & infra nos est, ad nos tñ pertinet, inconcussa naturę lege diligimus, quæ in bestias etiã ꝓmulgata est: nã & bestiæ se atq; Cap. 26. corpora sua diligunt: restabat vt & de illo quod supra nos ẽ, & de illo quod iuxta nos est, ꝑcepta sumeremus. Diliges, inquit, dñm Mat. 22 Deũ tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & diliges ꝓximũ tuum tanquam teipsum. In his duobus ꝑceptis vniuersa lex pẽdet & Prophetæ. Finis itaque ꝑcepti est dilectio, & ea gemina .i. Dei & proximi. Quòd si te totũ intelligis .i. animã & corpus tuũ, & proximũ totũ .i. animã & corpus eius: homo.n. ex anima cõstat & corpore, nullum rerũ diligendarũ genus in his duobus ꝑceptis prætermissum est. Cũ.n. ꝑcurrat dilectio Dei, eiusque dilectionis modus præscriptus appareat, ita vt cętera in illum confluant, de dilectione tua nihil dictũ videt. Sed cum dictũ est. Diliges proximũ tuum tanquã teipsum: simul & tui abs te dilectio non prætermissa est.

Ordo dilectionis

Ille aũt iuste & sancte viuit, qui rerũ intelliger æstimator est. Ipse est autẽ qui ordinatam dilectionem habet, ne aut diligat quod Cap. 27 nõ est diligendũ, aut nõ diligat quod est diligendum, aut amplius diligat quod minus est diligendũ, aut æque diligat quod vel minus vel amplius diligẽdũ est, aut minus vel amplius quod æque diligendum est. Omnis peccator inquantũ peccator est, nõ est diligẽdus. Et omnis hõ inquantũ homo est, diligendus est ꝓpter Deũ, Deus vero, ꝓpter seipsum. Et si Deus omni homine amplius diligendus est, amplius quisq; debet eũ diligere q̃ seipsum. Itẽ amplius alius hõ diligẽdus est q̃ corpus nostrũ: quia ꝓpter Deum oĩa ista diligẽda sunt, & põt nobiscũ alius hõ Deo perfrui, qđ nõ põt corpus, qa corpus p animã viuit qua fruimur Deo. Oẽs aũt homines æque diligendi sunt. Sed cum omnibus prodesse nõ possis potissimũ consuccurrẽ sulendũ est, qui pro locorũ & temporũ vel quarũlibet rerum opportunitatibus constri

Quibus potissimum sit succurrẽdum.

ctius tibi quasi quadã sorte iunguntur. Si. Cap. 28 cut .n. tibi abundaret aliquid quod dari o- ꝑtoret ei qui nõ haberet, nec duobus dari ꝑ- ꝑsset, si tibi occurrerent duo, quorum neu- ter alium vel indigentia, vel erga te aliqua necessitudine superaret, nihil iustius faceres q̃ vt sorte eligeres, cui dandum esset quod dari vtriq; nõ pẽsset. Sic in hominibus, qui bus omnibus cõsulere nequeas, ꝓ sorte habendũ est prout quisque tibi colligatus tẽporaliter adhærere potuerit. Omniũ aũt qui nobiscũ frui possunt Deo, partim eos di vt ea ligamus quos ipsi adiuuamus, partim eos à quibus adiuuamur: partim eos quorũ & indigemus adiutorio, & idigẽtiæ subuenimus. Cap. 29 partim qbus nec ipsi cõferimus aliquid cõmodi, nec ab eis vt nobis cõferatur attendimus. Velle tñ debemus, vt oẽs diligãt nobiscum Deũ; & totũ qđ vel eos adiuuamus vel adiuuamur ab eis, ad vnũ illum finẽ referẽdum ẽ. Si.n. in theatris nequitiæ qui aliquẽ diligit histrionẽ, & tanquã magno vel etiã summo bono. eius arte perfruitur, omnes diligit qui eum diligunt secum, non ꝓpter illos, sed propter eum quẽ parmer diligunt: & quanto est in eius amore feruentior, tanto agit quibus põt modis, vt à pluribus diligatur, & tãto pluribus cupit eũ ostẽdere, & quẽ frigidiorẽ videt excitat eũ quãtum põt laudibus illius: si aũt contrauenientem inuenerit, odit in illo vehementer odiũ dilecti sui, & quibus modis valet instat vt auferat: qđ nos in societate dilectionis Dei agere cõuenit, quo perfrui beate viuere est, & à quo habent omnes qui eum diligunt, & quod sunt, & quod eum diligunt, de quo nihil metuimus, ne cuiquã possit cognitus displicere, & qui se vult diligi, nõ vt sibi aliquid, sed vt eis qui diligunt ętern̄ ꝓmiũ cõferatur, hoc est ipse quem diligunt? Hinc etiã efficitur vt inimicos ẽt nostros diligamus. Nõ.n. eos timemus, quia nobis quod diligimus auferre non possunt, sed miseramur potius, quia tanto magis nos oderunt, quãto ab illo quem diligimus ſeparati sunt. Ad quẽ si conuersi fuerint, & illũ tanquam beatificũ bonũ, & nos tanquã socios tãti boni ni necesse est vt diligant. Oritur aũt hoc loco de angelis nõnulla quęstio. Illo enim fruentes, ẽt ipsi beati sunt, quo & nos frui desideramus, Et quãto in hac vita fruimur vel ꝑ speculũ vel in ęnigmate, tãto nostrã peregrinationẽ & tolerabilius sustinemus, & ardẽtius finire cupimus. Sed vtrũ ad illa ergo duo

Mat. 22. duo præcepta etiã dilectio pertineat angelorũ. rũ, nõ irrationabiliter quæri põt. Nã q̃ nul- lũ hominũ exceperit q̃ præcepit vt ꝓximũ diligamus, & ipse in Euangelio dñs ostendit, & Paulus Apostolus. Nanq; illi cui duo ꝑcepta protulerat, atq; in eis pendere totam legem prophetasq; dixerat, cũ interrogaret Luc. 10. eum dicens, Et quis est meus proximus, hominem quendam proposuit descendentem ab Hierusalem in Hiericho incidisse in latrones, & ab eis grauiter vulneratum sauciũ & semiuiuum esse derelictũ. Cui ꝓximum esse nõ docuit, nisi q erga illum recreãdum atque curãdum misericors extitit, ita vt hoc qui interrogauerat interrogatus ipse fateretur cui dominus ait, Vade & tu fac similiter: vt videlicet eum esse proximum intelligamus, cui vel exhibẽdum est officiũ misericordiæ si indiget, vel exhibẽdũ esset si indigeret. Ex quo est iam consequens, vt etiã ille à quo nobis hoc vicissim exhibendum est proximus sit noster. Proximi enim nomen ad aliquid est, nec quisquã, esse proximus nisi proximo potest. Nullũ aũt excepium esse cui misericordiæ denegetur officium, qs nõ videat? qñ vsq; ad inimicos e- 5. tiam perfectum est codẽ dño dicente, Di- Mat. 5. ligite inimicos vestros, benefacite ijs qui oderunt vos. Ita quoq; Apostolus Paulus docet cũ dicit, Nã nõ adulterabis, non homicidium facies, nõ furaberis, nõ cõcupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulatur. Diliges proximũ tuum tanq̃ teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Quisquis ergo arbitratur non de omni homine Apostolũ ꝑcepisse, cogeẽ fateri q̃ absurdissimũ & sceleratissimum est, vi sum fuisse Apostolo nõ esse peccatum, si qs aut non Christiani aut inimici adulteraueritꝝ vxorem, aut eum occiderit, aut eius rem cupierit. Quod si dementis est dicere, manifestum est oẽm hominẽ proximũ esse deputãdum, qa erga neminẽ operãdum est malũ. Iã vero si vel cui pbẽdum est, vel à quo nobis præbendum est officium misericordiæ, recte proximus dicitur: manifestum est hoc præcepto quo iubemur diligere proximum, etiam sanctos angelos contineri, à quibus nobis tãta misericordiæ officia impẽduntur, quãta multis diuinarũ scripturarum locis animaduertere facile est. Ex quo & ipse Deus & dñs noster proximum se nostrum voluit. Nã & seipsum significat dñs Iesus Christus opitulatum esse semiuiuo iacenti in via afflicto & relicto à latronibus.

Et Propheta in oratione ait, Sicut ꝓximum sicut fratrem nostrum ita cõplacebã. Sed qm̃ excellentior ac supra naturam nostram est diuina substantia, præceptum quo diligamus Deum à ꝓximi dilectione distinctum est. Ille .n. nobis præbet misericordiã ꝓpter suã bonitatẽ, nos autẽ nobis inuicem ꝓpter illius .i. ille nostri miseretur vt se perfruamur, nos vero inuicem nostri miseremur, vt illo perfruamur. Quapropter adhuc amplius esse videtur cum dicimus ea re nos ꝑfrui quã diligimus ꝓ ꝓ seipsam, & ea re nobis fruẽdum eẽ tñ qua efficimur beati, cæteris vero vtẽdũ. Diligit. n. nos Deus, & multum nobis dilectionem eius erga nos diuina scriptura cõmendat, quomõ ergo diligit, vt nobis vtaſ, an vt fruatur? Sed si fruiſ eget bono nr̃o, qđ nemo sanus dixerit. Omne. n. bonum nostrum vel ipse, vel ab ipso est. Cui autẽ obscurum vel dubiũ est, nõ egere lucẽ rerum harum nitore quas ipsa illustrauerit?

Dicit ẽt apertissime Propheta, Dixi dño, Deus meus es tu, qm̃ bonorũ meorum non eges. Nõ ergo fruiſ nobis, sed vtitur. Nã si neq; fruitur neq; vtitur, nõ inuenio quemadmodũ diligat. Sed neq; sic vtiſ vt nos, Nam nos res quibus vtimur ad id referimus, vt Dei bonitate ꝑfruamur. Deus vero ad suã bonitatẽ vsum nr̃m refert. Quia .n. bonus est, sumus: & inquãtũ sumus boni sumus. Porrò autẽ qa iustus est, nõ impune sumus mali. Inquãtum .n. mali sumus, in tantum minus ẽt sumus. Ille. n. summe ac primitus est, q. oino incõmutabilis est, & q ple nissime dicere potuit, Ego sum q. sum: & dices eis, Qui est misit me ad vos. At cætera q̃ sunt, & nisi ab illo ẽ nõ pñt, & intãtum bona sunt, inquantũ acceperunt vt sint. Ille igitur vsus qui dicitur Dei quo nobis vtitur, nõ ad eius sed ad nostrã vtilitatẽ referr̃, ad eius autẽ tãtummodo bonitatem. Cuius autẽ nos miseremur & cui consulimus, ad eius q̃dem vtilitatẽ id facimus, eamq̃ intuemur: sed nescio quomõ ẽt nostra fit consequens, cum eam misericordiam quã impẽdimus egẽti sine mercede nõ reliquit Deus.

Hæc autem merces summa est vt eo ꝑfruamur, & oẽs qui eo fruimur, nobis ẽt inuicẽ in ipso perfruamur. Nã si in nobis id facimus, remanemus in via, & spem beatitudinis nostrę in homine vel in angelo collocamus. Quod & homo superbus & angelus supbus arrogãt sibi, atq; in se aliorũ spẽ gaudent

Psal. 34. 1. sen. di. 1 c. sed cũ. M

Deus nõ fruiſ nobis, sed vtitur.

Cap. 31.

Psal. 15. Deus ho mine quo vtatur.

Cap. 32. 1. sen. dist. ca. Sed eũ. 2. sen. di. 1. c. ideoq; 2. sen. di. 55. c. qđ autem.

A 1. sen. di. 1 ca. sed cũ igitur vsus qui dicitur Dei quo nobis vtitur, nõ ad eius sed ad nostrã vtilitatẽ referr̃, ad eius autẽ tãtummodo bonitatem. Cuius autẽ nos miseremur & cui consulimus, ad eius q̃dem vtilitatẽ id facimus, eamq̃ intuemur: sed nescio quomõ ẽt nostra fit consequens, cum eam misericordiam quã impẽdimus egẽti sine mercede nõ reliquit Deus.

Quomõ homine frui conueniat. Cap. 33.

gaudent constitui. Sanctus autem hō & sanctus angelus ēt fessos nos atq; in se acquiescere & remanere cupiētes reficiunt potius, aut eo sumptu quem pp nos, aut illo etiām quem pp se acceperunt, acceperūt tñ, atq; ita refectos in illū ire compellunt, quo fruē tes pariter beti simus. Nā & Apostolus clamat. Nunquid Paulus pro vobis crucifixus
1.Cor. 1. B est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Et
1.Co.3. neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat,
Apo. 19. sed qui incremētū dat Deus. Et angelus hoi. en. di. minē se adorantē monet, vt potius illū ado-
1. ca. co ret sub quo ei dño ēt ipse cōseruus est. Cū
autem. āt homine in deo frueris, Deo potius quā homine frueris. Illo enim frueris quo efficieris beatus, & ad Deum te perueniſſe lætaberis, Græce in quo spem ponis ve venias. Inde ad Philemonē Paulus, Ita frater, inquit, ego te fruar
Paulus dixit ὀναίμην allu- in dño. Q̄ si nō addidisset in dño, & fruar
dens ad tñ, dixisset, in eo cōstituisset spē beatitudinis
nomen suæ, quanquam & vicinisime dicitur frui cum delectatione uti. Cū enim adest quod
Onesimi. diligitur, etiam delectationem secum necessē est gerat. Per quam si transieris, eamq; ad
Id ver- illud vbi permanendum est retuleris, vteris
bum tá ea, & abusiue non ꝓprie diceris frui. Si vero
ad vtili- inhæseris atque permanseris, finem in ea po
tatem re nens lætitię tuæ, tunc vere & proprie frui di
ferē quā cendus es. Quod non faciendum est nisi in
ad volu- illa trinitate, id est summo & incommutabi-
ptatem. li bono. Vide quēadmodū cum ipsa veri-
Pria via tas & verbum, per quod facta sunt omnia,
ad deū. carō factum esset vt habitaret in nobis, tamē
Ca. 34. ait Apostolus, Et si nouerāmus Christum
C secd̄m carnē, sed iam nō nouimus. Ille quip-
Ioan. 1. pe qui nō solum peruenientibus possessio-
2.Co.5. nem, sed ēt viā prębere se voluit veniētibus
Prou.6. ad se, principium viarū voluit carnem assūmere. Vnde est etiā illud, Dominus creauit me in principio viarum suarum: vt inde inciperēt q̄ vellēt venire. Apostolus igit quā-
Phili. 3. vis adhuc ambularet in via, & ad palmā supernæ vocationis sequeretur vocantē dñm, tñ quæ retro sunt obliuiscens, & in ea, quę ante sunt extentus, iam principium viarum transierat, hoc est eo non indigebat: a quo tamen aggrediendum & exordiendum iter est omnibus, qui ad veritatem peruenire & in vita æterna permanere desiderat. Sic.n.
Ioā. 14. ait, Ego sum via & veritas & vita: hoc est ꝓ me venitur, ad me peruenit̄, in me permanetur. Cum enim ad ipsum peruenitur, etiā ad ipsum pætrem peruenitur: quia ꝓ æqualem ille qui est æqualis agnoscitur, vincien-

te & tanq̄ agglutinante nos spiritusancto, quo in summo atq; incōmutabili bono p-
manere possimus. Ex quo intelligitur quod nulla res in via tenere nos debeat, quando nec ipse dñs inquantum via nra esse dignatus est, tenere nos voluerit, sed transire: ne rebus tpalibus q̄is ab illo ꝓ salute nostra D susceptis & gestis hæreamus infirmiter, sed ꝓ eas potius curramus alacriter: vt ad eum ipsum qui nostram naturam à tpalibus liberauit & collocauit ad dexterā patris, prouehi atque peruenire mereamur. Omnium igitur quæ prædicta sunt, ex quo de rebus Scripturæ tractamus, hæc summa est, vt intelligatus le rq; lis gis & omnium diuinarum scripturarum ple nā, finitudo & finis esse dilectio rei qua fruendū est, & rei quæ nobiscum ea re frui potest, Cap. 4. quia vt se quisq; diligat præcepto non est Rō. 13. opus. Hoc ergo vt nosceremus atq; possemus, facta est tota pro salute nra ꝓ diuinam prouidentiam dispensatio tpalis, qua debemus vti, non quasi mansoria quadā dilectio ne atq; delectatione, sed transitoria potius tanq̄ viæ, tanquam uehiculorum vel aliorum quorumlibet instrumentorū, aut sīq̄d cōgruētius dici pōt, vt ea quibus ferimur, ꝓpter illud ad quod ferimur diligamus.

Quisquis igit̄ scripturas diuinas vel quālibet earum partem intellexisse sibi videtur, ita vt eo intellectu non ædificet illam geminam charitatē dei & proximi, nondū intellexit. Quisquis vero talē inde sniam duxerit, vt huic ædificandæ charitati sit vtilis, nec tñ hoc dixerit, quod ille quem legit eo loco sensisse probatur, non pernicioſe fallitur, nec omnino mentitur. Ineſt quippe in mentiente volūtas falsa dicendi, & ideo multos inuenimus qui mētiri velint, qui autem falli, neminem. Cum igitur hoc sciens homo faciat, illud nesciēs patiatur, satis in vna eademque re apparet illum qui fallitur, eo qui mētitur esse meliorem: quandoquidem pati melius est iniquitatem, q̄ facere. Ois āt qui mentitur iniquitatem facit, & si cuiquā videtur vtile aliquando esse mendacium, pōt uideri vtilem aliqñ esse iniquitatem. Nemo enim mentiens in eo ꝙ mentit seruat fidē. Nam hoc vtiq; vult, vt cui mentit fidē sibi habeat, quam tñ ei mentiendo non seruat. Omnis autem fidei violator, iniquus est. Aut iniquitas vtilis est aliquando, quod fieri non pōt, aut mendacium semper inutile est. Sed quisquis in scripturis aliud sentit q̄ ille qui scripsit, illis non mentiēribus fal-
litur.

fitur. Sed tñ (vt dicere cœperam) si ea sen-
1.Ti. 1. tētia fallit, qua ædificat charitatē, q̄ finis
precepti est, ita fallit, ac si quisquā errore de
F via illa perducit. Corrigendus est tamē, & q̄ sit vtilius viam non deserere, demōstrādum est, ne consuetudine deuiandi etiam illi trāsuersum aut peruersum ire cogatur.
Scripto. Asserendo enim temere quod ille non sen-
negādū sit quem legit, plerunq. incurrit in alia q̄
Scripto illi sententię cōtexere nequeat. Quę si ve-
ra & certa esse consentit, illud non posit
Cōfes. verum esse quod senserat: Fitque in eo ne-
scio quo vt amando sentētiā suā, scripturę
incipiat offensior esse q̄ sibi. Q̄d malum si
serpere siuerit, euertetur ex eo. Per fidem enim ambulamus, non per speciem. Tituababit autem fides si diuinarum scripturarum vacillat authoritas. Porrò fide titubā te, charitas ēt ipsa languescit. Nam si à fide quisq. ceciderit, à charitate ēt necesse ē cadat: Nō.n.pōt diligere quod esse non credit. Porrò si credit & diligit, bñ agendo & præceptis bonorum morum obtemperando efficit vt ēt speret se ad id quod diligit esse venturum. Itaque tria hęc sunt quibus ipsa ad quā pueturi sumus. Charitas āt ēt fides, spes, charitas. Sed fidei succedit spes illis decedētibus augebitur potius. Si.n.credendo diligimus quod nondum videmus, quanto magis cum videre cœperimus? Et si sperādo diligimus, quo nōdū puenimus, quāto magis cum puenerimus? Inter tpalia q̄ppe atque ęterna hoc intereſt, ꝙ tpale aliq̄d plus diligit antequā habeat, vilescit āt cum aduenerit. Nō.n.satiat animā, cui uera & certa sedes est æternitas. Aeternum āt ardentius diligitur adeptū q̄ desideratū. Nulli.n.desiderāti concedit plus de illo existimare q̄ in se hēt, vt ei vilescat cū minus inuenerit: sed quantum quisque veniens existimare poterit, plus peruenię inuenturus est. Homo itaq. fide, spe & charitate subnixus, eaq. inconcusse retinens, non indiget scripturis nisi ad alios instruendos. Itaque multi per hæc tria etiam in solitudine sine codicibus viuunt. Vnde in illis arbitror iam completum est quod dictum est, Siue Prophetię euacuabunt, siue linguæ cessabunt, siue scia destruetur. Quibus tamē quasi machinis tanta fidei & spei & charitatis ineſt instructio, vt perfectum aliquid tenentes, ea quæ sunt ex parte non quærant. Perfectum sanē quantum in hac H
vita potest. Nam in comparatione futuræ uitę nullius iusti & sancti est vita ista perfecta, Ideo manent, inquit, fides, spes, charitas, tria hęc, maior autem horum est charitas: quia & cum quisq. ad æterna peruenerit, duobus istis decedentibus charitas au- Qualē
ctior & certior ꝓmanebit. Quapropter lectorē
cum quisque cognouerit fiuem præcepti scriptu
esse charitatem, de corpore puro & cōsciē- ra postu
tia bona & fide non ficta, omnem intelle- let.
ctum diuinarum scripturarum ad ista tria Cap. 40
relaturus, ad tractationem illorum libro- 1.Ti. 1.
rum securus accedat. Cum enim diceret, charitas: addidit de corde puro: vt nihil aliud q̄ id quod diligendum est diligatur. Conscientiam vero bonam subiunxit ꝓp spem: ille enim se ad id quod credit & diligit peruenturum esse desperat, cui malæ conscientię scrupulus ineſt. Tertio, & fide, inquit, non ficta. Si enim fides nostra mendacio caruerit, tunc & nos diligimus quod non est diligendum, & rectè uiuendo id speramus, vt nullo modo spes nostra fallatur. Propterea & de rebus continentibus fidem, quantum pro tpe fatis esse arbitratus sum, dicere volui, quia in alijs voluminibus, siue per alios siue per nos multa iam dicta sunt. Modus itaque sit iste libri huius, Cætera de signis (quantum dederit dominus) disseremus. I

Libri primi, Finis.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, De doctrina Christiana Liber secundus.

Vonā de rebus cum scriberem, præmisi commonens nequis in eis attenderet nisi quod sunt, non etiam siquid aliud præter se significant, vicissim de signis differens hoc dico, ne quis in eis attendat quod sunt, sed potius quod signa sunt, id est, quod significant. Signum est .n.res ꝓter speciē quā ingerit sensib.: aliud De con-
aliq̄d ex se faciēs in cogitationem venire: sec.di.2.
sicut vestigio viso transisse animal, cuius c signū.
vestigiū est cogitamus: & fumo viso ignē 4.sē.d.1.
subesse cognoscimus: & voce animān- c sacrm.
tis De si-
gnis. Cap. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

K tis audita, affectionem animi eius animaduertimus: & tuba sonante, milites vel progredi vel regredi, & siquid aliud pugna postulat oportere nouerũt, Signorũ igitur alia sũt naturalia, alia data. Naturalia sũt, quæ sine voluntate atque vllo appetitu significandi, præter se aliquid aliud ex se cognosci faciunt: sicuti est fumus significans ignem. Non enim volens significare id facit, sed rerum expertarũ animaduersione & notatione cognoscitur ignem subesse, & si fumus solus appareat. Sed vestigiũ transeuntis animalis, ad hoc genus ptinet. Et vultus irati seu tristis affectionẽ animi significat, & nulla eius voluntate q̃ aut iratus aut tristis est: aut siquis alius motus animi vultu indice ꝓditur, & id nobis nõ agẽtibus vt prodatur. Sed de hoc toto genere nũc disserere non est ꝓpositũ. Q̃m tũ inciQuo signorum genere sit vsurus hic Cap. 2.dit in partitionem nostram, præteriri omnino nõ potuit, atq. id hactenus notatum esse sufficerit. Data vero signa sunt, quę sibi quæcunque viuentia inuicem dãt ad demonstrandos, quantum pũt, motus animi sui vel sensa aut intellecta quælibet. Nec vlla causa est nobis significandi, i. signi dãdi, nisi ad depromendum & traijciendum in alterius animũ id quod in animo gerit is q̃ signum dat. Horũ igitur signorũ genus (quãtũ ad homines attinet) considerare atque tractare statuimus: quia & signa diuinitus data quæ in scripturis sanctis cõtinent̃, ꝓ homines nobis indicata sunt, qui ea conscripserunt. Habent & bestiæ quædam inter se signa q̃bus produnt appetitũ animi sui. Nam & gallus gallinaceus reperto cibo, dat signũ vocis gallinæ vt accurrat: & colũbus gemitu colũbã vocat, & ab ea viciſsim vocat: & multa hmõi anima duerti solẽt. Quæ vtrum sicut vultus aut dolẽtis clamor sine signãndi voluntate, sequant̃ motum animi, an vere ad signãndũ dent̃, alia qõ est, & ad rẽ q̃ nunc agit̃ non pertinet. Quã parte ab hoc opere tanquã non necessarium remouemus. Signorum igitur quib. inter se homines sua sensa cõInter signa principatum obtinent municant, quædã ptinẽt ad oculorũ sensum, pleraq. ad auriũ, pauciſsima ad cæteros sensus. Nã cum innuimus non damus Cap. 3.signũ nisi oculis eius quẽ volumus ꝓ hoc signũ voluntatis nr̃ę participem facere. Et quidã motus manuũ pleraque signãnt,

M Et histriones omniũ membrorum motib.
Histrio. dãt signa quędã sciẽtibus, & cũ oculis eorũ quasi fabulant̃. Et uexilla draconesq̃ militares per oculos insinuant voluntatẽ ducũ. Et sunt hæc oĩa quasi q̃dã verba visibilia. Ad aures aũt q̃ ptinent, vt dixi, plura sunt, in verbis maxime. Nã & tuba & tibia et cithara dãt plerunq., nõ solũ suauẽ, sed ẽt signãtẽ sonum. Sed oĩa signa verbis cõparata pauciſsima sunt. Verba. n. prius inter hoies obtinuerũt principatũ signãdi q̃cunq. aio cõcipiunt̃, si ea ꝓdere quisq. velit. Nã & odore vnguẽti dñs quo ꝓfuit sunt pedes eius, signũ aliq̃d dedit. Et lacrymo corporis & sanguinis sui ꝑgustato, signãuit q̃d voluit. Et cũ mulier tãgẽdo fimbriã vestimẽti eius, salua facta ẽ, nõnihil signãt. Sed innumerabilis multitudo signorum, quibus suas cogitationes homines exerõ, in verbis cõstituta est. Nã & illa signa omnia quorum gña breuiter attigi, potui verbis enũciare, verba uero illis signis nullo mõ possũ. Sed quia verberato aere statim trãseunt, nec diutius manent q̃ sonãt, literis instituta sunt ꝓ lras signa verborũ, Ita vices oculis oñdunt̃, non per se ipsas, sed per signa quædam sua. Ista igitur signa non potuerunt cõmunia esse omnibus gentibus ꝓptẽ quodam dissensionis humanæ, cum ad se quisq. principatum rapit. Cuius superbiæ signũ est recta illa turris in cœlũ, vbi homines impij nõ solũ animos, sed ẽt voces dissonas habere meruerunt. Ex quo fectũ est, vt ẽt scriptura diuina qua tãtis morbis humanarum volũtatũ subueniret, ab una lingua ꝓfecta, q̃ oportune potuit ꝑ orbem terrarũ dissẽminari, ꝓ varias interpretum linguas lõge lateq. diffusa innotesceret gẽtibus ad salutẽ: quã legentes nihil aliud appetunt q̃ cogitationes voluntatemq. illorum à quibus conscripta est inuenire, & per illas voluntatem dei secundum quam tales homines locutos esse credimus.

Sed multis & multiplicibus obscuritatibus, & ambiguitatibus decipiuntur, qui remere legunt aliud pro alio sentientes, quibusdã autem locis quid uel falso suspicentur non inueniunt: ita obscure quędam dicta denſissimam caliginem obducunt. Quod totum prouisum diuinitus esse nõ dubito, ad edomandam labore superbiam, & intellectum à fastidio reuocãdum: cui facile inuestigata plerunque vilescunt. Quid. n. est (q̃so) ꝙ quisquã dicat sanctos esse homines atq. perfectos, quorũ vita & moribus Christi ecclesia de quibusliber superstitionibus præcidit eos qui ad se veniũt, & imitatione bonorũ sibimet quodãmodo incorporat: qui boni fideles & veri dei serui deponẽtes onera seculi ad sanctũ baptismi lauacrũ venerunt, atque inde abscedẽtes cõceptione sanctiſspiritus fructũ dant geminæ charitatis. i. dei & ꝓximi: qd est ergo ꝙ si hæc quisque dicat, minus delectat audientẽ, q̃ si ad eundẽ sensum locũ illã exponat de canticis canticorũ, vbi dicũ est ecclesiæ, cũ tanquã pulchra, quæ dã fœmina laudaret, Dẽtes tui sicut grex detonsarũ ascendẽtes de lauacro, quæ oẽs geminos creãt, & nõ est sterilis in eis? Nũ aliud homo discit, q̃ cũ illud planissimis verbis, sine similitudinis huiusmodi admiculo audiret? Et tũ nescio quo suauius intueor sanctos, cũ eos quasi dẽtes ecclesiæ video ꝓcidere ab erroribus homines, atque in eius corpus emollita duritia quasi demersos mansosq̃ trãsferre. Oues etiã iucundissime agnosco detõsas, oneribus secula ribus tãquã velleribus depositis, & ascẽdẽtes de lauacro. i. de baptismate creare oẽs geminos. i. duo ꝓcepta dilectionis, & nulli esse ab isto sancto fructu sterilẽ video. Sed quare suauius videã, q̃ si nulla de diuinis libris talis similitudo ꝓmeretur, cũ res eadẽ sit eademq. cognitio, difficile est dicere, & alia quæstio est. Nũc tũ nemo ambigit, & ꝑ similitudines libentius quæque cognosci, & cũ aliqua difficultate quæsita multo gratius inueniri. Qui n. prorsus nõ inueniunt qd̃ q̃runt fame laborãt. Qui aũt nõ q̃runt, quia in prõptu habẽt, fastidio sæpe marcescũt. In vtroque autẽ languor cauẽdus est. Magnifice igitur & salubriter spiritus sanctus ita scripturas sanctas modificauit, vt locis apertioribus fami occurreret: obscurioribus autẽ fastidia detergeret. Nihil. n. ferè de illis obscuritatibus eruit, quod nõ planissime dictũ alibi reperiatur.

Ante omnia igitur opus est dei timore cõuerti ad cognoscendã eius voluntatẽ, si qd nobis appetendũ fugiendumq. præcipiat. Timor autẽ iste cogitationem de nostra immortalitate, & de futura morte necesse est incutiat, & quasi clauatis carnibus oẽs superbiæ motus ligno crucis affigat. Deinde opus est mitescere pietate, neq. cõtra dicere diuinæ scripturæ, siue intellectæ siue aliqua vitia nr̃a pcutit, siue nõ intellectæ, quasi nos melius sapere meliusq. ꝓcipere possimus: sed cogitare potius & credere id esse melius & verius qd̃ ibi scriptũ est, & si lateat, q̃ id quod nos per nosmetipsos sapere possumus. Post istos duos gradus timoris atque pietatis, ad tertiũ venitur sciẽtiæ gradũ, de quo nũc agere statui. Nã in eo se exercet omnis diuinarũ scripturarũ studiosus, nihil aliud in eo inueniẽs q̃ diligendum esse deum, ꝓ ꝓ deum, & proximũ propter deum: & illum quidẽ ex toto cor de, ex tota anima, ex tota mente diligere, ꝓximum vero tanquã seipsum, id est vt tota dilectio proximi, sicut etiã nostri referatur in deum. De quibus duobus præceptis cũ de rebus ageremus, in libro superiore tractauimus. Necesse est ergo vt primo se quisque scripturis inueniat amore huius seculi, hoc est tẽporalium rerum implicatum, longe seiunctũ esse a tãto amore dei, & tanto amore proximi, quantũ scriptura ipsa præscribit. Tum vero ille timor quo cogitat de iudicio dei, & illa pietas qua nõ potest nisi credere & cedere authoritati sanctorum librorum, cogit eum seipsum lugere. Nã ista scientia bonæ spei hominẽ se non iactantẽ sed lamentantẽ facit. Quo affectu impetrat sedulis precibus consolationẽ diuini adiutorij, ne desperatione frãgat, & esse incipit in quarto gradu, hoc est fortitudinis, quo esurit & sitit iustitia. Hoc. n. affectu ab omni mortifera iucunditate rerum trãseuntium sese extrahit, & inde se auertẽs cõuertit ad dilectionem æternorum, incõmutabilem. s. vnitatẽ eandemq. trinitatẽ. Quam vbi aspexerit, quãtũ potest, in lõginqua radiantẽ, suiq. aspectus infirmitate sustinere se illam lucem non posse perſenserit, in quinto gradu, hoc est in consilio misericordiæ purgat animã tumultuãtem quodammodo atque obstrepentẽ sibi de appetitu inferiorũ conceptis sordibus. Hinc vero se in dilectione proximi gnauiter exercet, in eaq. perficitur, & spe iam plenus atque integer viribus cum peruenerit vsque ad inimici dilectionem, ascendit in sextum gradum, vbi iam ipsum oculũ purgat quo videri deus potest, quantum potest ab ijs qui huic seculo moriuntur quantũ possunt. Nã intantũ videt, inquantũ moritur huic seculo. Inquãtũ aũtẽ huic viuit, nõ vident. Et ideo quãuis iã certior & nõ solũ tolerabilior, sed ẽt iucundior species lucis illius incipiat apparere, in ænigmate tñ adhuc & ꝑ speculum videri dicit̃, q̃a magis per fidẽ q̃ per speciẽ ambulatur,

Tertius

Mat. 22.

Supra. libr. 1. ca. 26.

Esa. 11.

E

Quartus.

Quintus.

Sextus.

H

F

1. Co. 13

bulatur, cũ in hac vita peregrinamur, quãuis conuersationẽ habeamus in cœlis. In hoc aũt gradu ita purgat oculũ cordis, vt veritati ne ipsum quidẽ præferat aut conferat proximũ: ergo nec seipsum, q̃a nec illũ quẽ diligit sicut seipsum. Erit ergo iste sanctus tã simplici corde atque mundato, vt neque hominibus placẽdi studio detorqueat̃ à vero, nec respectu denitãdorũ quorũlibet incõmodorũ suorũ q̃ aduersantur huic vitæ. Talis filius ascẽdit ad sapiẽtiã q̃ vltima & septima est, qua pacatus trãquillusq. pfruit. Initiũ.n. sapiẽtię timor dñi. Ab illo.n. vsq. ad ipsam p hos gradus tẽditur & puenit. Sed nos ad tertiũ gradũ illã cõsiderationẽ referamus, de quo disserere qd' dñs suggesserit atq. tractare instituimus. Erit igit diuinarũ scripturarũ solertissimus indagator, q̃ primo totas legerit, notasq. habuerit, & si nõdũ intellectu, iã tũ lectione, duntaxat eas q̃ appellantur canonicæ. Nã cæteras securius leget fide veritatis instructus, ne ꝓcupent imbecillẽ animũ, & periculosis mẽdacijs atq. phãtasmatibus eludẽtes ꝓiudicãs aliq̃d cõtra sanã intelligẽtiã. In canonicis aũt scripturis ecclesiarum catholicarũ quãpluriũ authoritatem sequat̃, inter quas sanè illæ sunt quę Apostolicas sedes habere & epistolas accipere meruerunt. Tenebit igit hũc modum in scripturas canonicis, vt eas q̃ ab omnibus accipiunt̃ ecclesijs catholicis, ꝓponat eis quas q̃dã nõ accipiũt. In eis vero q̃ nõ accipiunt ab omnib. ꝓponat eas quas plures grauioresq. accipiũt, eis quas pauciores minorisq. authoritatis ecclesiæ tenẽt. Si aũt alias inuenerit à plurib., alias à grauiorib. haberi, quãquã hoc inueniri nõ possit, æqualis tũ authoritatis eas habẽdas puto. Totus aũt canõ scripturarũ in quo istã cõsiderationẽ versandã dicimus, his libris cõtinet̃, Quinq. Moyses. i. Genesi, Exodo, Leuitico, Numeri, Deuteronomio, & vno libro Iesu Naue, vno Iudicũ, vno libello q̃ appellat̃ Ruth, q̃ magis ad regnorum principia videtur pertinere. Deinde quatuor regnorum et duobus Paralipomenõ, nõ cõsequẽtibus, sed quasi à latere adiũctis simulque ꝓ gentibus. Hęc est historia q̃ sibimet annexa tpa cõtinet, atq. ordinẽ rerũ. Sunt aliæ tanquã ex diuerso ordine, q̃ neq. huic ordini, neq. inter se cõnectunt̃, sicut é Iob & Tobias & Hester & Iudith & Machabæorũ libri duo, & Esdræ duo, qui magis subsequi videtur ordinatã illã historiam; usq. ad Regnorum vel Paralipomenõ terminatã. Deinde Prophetæ, in q̃bus Duuid vnus liber psalmorum: & Salomonis tres, Prouebiorũ, Cãtica cãticorũ, & Ecclesiastes. Nã illi duo libri, unus q̃ Sapientia, & alius q̃ Ecclesiasticus inscribit̃, de quã similitudine Salomonis esse dũr. Nã Iesus filius Sirach eos scripsisse cõstãtissime perhibet̃. Qui tũ qm̃ in authoritatẽ recipi meruerũt, inter Propheticos numerandi sunt. Reliq sunt eorũ libri, qui ꝓprie Prophetæ appellati sunt, duodecim Prophetarũ libri singuli: q̃ cõnexi sibimet, qm̃ nunquã seiuncti sunt ꝓ uno habent̃. Quorũ Prophetarũ nomina sunt hæc, Osee, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Micheas, Naũ, Habacuc, Sophonias, Aggęus, Zacharias, Malachias. Deinde quatuor Prophetæ sunt maiorũ voluminũ, Esaias, Heremias, Daniel, Ezechiel. His q̃draginta quatuor libris veteris testamẽti terminat̃ authoritas. Nouãt quatuor libris Euãgelij scd̃m Mattheũ, scd̃m Marcum, scd̃m Lucã, scd̃m Ioãnẽ: quatuordecim epistolis Pauli Apostoli, ad Romanos, ad Corinthios duobus, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippẽses, ad Thessalonicẽses duobus, ad Colossenses, ad Timotheũ duobus, ad Titũ, ad Philemonẽ, ad Hebræos, Petri, tribus Ioannis, una Iudæ, & vna Iacobi, Actib. Apostolorum libro uno, & Apocalypsis Ioãnis libro uno. In his omnibus libris timẽtes deũ & pietate mãsueti q̃runt voluntatẽ dei. Cuius operis & laboris prima obseruatio est, vt dixi, quod lectum, legẽdo tũ vel mandare memoriæ, vel omnino incognitos nõ habere. Deinde illa q̃ in eis aperte posita sunt uel ꝓcepta uel uentui, vel regulæ credendi, solertius diligẽtiusq. inuestiganda sunt. Quæ quãto q̃q. plura inuenit, tanto est intelligentia capacior. In ijs enim q̃ aperte in scriptura posita sunt, inueniunt illa omnia q̃ continent fidem moresq. viuendi, spẽ. s. atq. charitatẽ, de q̃bus libro supiore tractauimus. Tũ vero facta quadã familiaritate cum ipsa lingua diuinarum scripturarum, in ea quæ obscura sunt aperienda & discutienda pergẽdum est, vt ad obscuriores locutiones illustrãdas de manifestioribus sumant̃ exẽpla, & q̃dã certarũ sẽtẽtiarũ testimonia, dubitationem de incertis auferant. In qua re memoria valet plurimum. Quæ si defuit non

Verba non potest his ꝓceptis dari. Duabus aũt sic ꝓ- causis non intelliguntur quæ scripta sunt, si prorsus aut ignotis aut ambiguis signis obtegũtur. Sunt autem signa vel propria vel translata. Propria dũr, cũ his rebus significadis adhibẽtur, p̃p quas sunt instituta, sicut cum dicimus bouẽ, intelligimus pecus, quod oẽs nouãt. Tralata sunt, cum & ipsæ res quas ꝓprijs verbis significamus ad aliud aliquid significandum vsurpãtur, sicut cum dicimus bouẽ, & per has duas syllabas intelligimus quod ille nomine appellari solet: sed ꝓ illud pecus rursus intelligimus. Euangelistã quẽ significauit scriptura, interpretante Apostolo dicẽte: Bouẽ triturantem nõ infrenabis. Cõtra ignota signa propria, magnum remedium est linguarum cognitio. Et latinæ quidẽ linguæ homines quos nunc instruendos suscepimus, & duabus alijs ad scripturarum diuinarum cognitionem habent opus, Hebræa. s. & Græca, vt ad exemplaria prædecentia recurrat, siquam dubitationem attulerit Latinorum interpretum infinita varietas, quanquam & Hebræa verba non inuenimus interpretata sæpe inueniamus in libris, sicut amen, halleluia, & racha & osanna, & siqua harũ sunt alia. Quorum partim ꝓp sanctiorem authoritatem, quanuis interpretari potuisset, seruata est antiquitas, sicut est amen & halleluia, partim vero in aliam linguã transferri non potuisse dũr, sicut alia duo quæ posuimus. Sunt.n. quædam verba certarũ linguarũ, quæ in vsum alterius linguæ per interpretationem transire nõ possunt. Et hoc maxime interiectionibus accidit, quæ verba potius motum animi significant, q̃ sentẽtiæ conceptæ vllã particulam. Nam & hæc duo indignantis esse vocem, osanna lætantis. Sed non propter hæc pauca, quæ notare atque interrogare facillimum est, sed propter diuersitates, ut dictum est, interpretum, illarũ linguarum est cognitio necessaria. Qui.n. scripturas ex Hebræa lingua in Græcã verterunt linguam, numerari possunt, Latini autem interpretes nullo modo. Vt enim cui que primis fidei temporibus in manus venit codex Græcus, & aliquantulum facultatis sibimet vtriusque linguæ habere videbatur, ausus est interpretari. Quæ quidem diuersi res plus adiuuit intelligentiam quàm impedimẽto est, si modo legentes non sint negligentes. Nam nonnullas obscuriores sententias plurium codicum sæpè manifestauit inspectio. Sicut illud Esaiæ Prophetę vnus interpres ait: Et carnem tuam ne despexeris: alius, Et domesticos seminis tui ne despexeris: vterque; sibimet inuicem attestant̃. Nanque alter ex altero exponitur: quia & caro posset accipi proprie vt corpus suum quisque ne despiceret, se putaret admonitum: & domestici seminis translatæ, Xpiani possent intelligi, ex eodem verbi semine nobiscum spiritaliter nati. Nunc autem collato interpretum sensu probabilior occurrit sententia proprie de cõsanguineis nõ despiciendis esse ꝓcepti, q̃m domesticos seminis cũ ad carnem retuleris, consanguinei potissimum occurrunt. Vnde esse arbitror illud Apostoli quod ait, si quo modo ad æmulationẽ ad ducere potuero carnem meam vt saluos faciam aliquos ex illis. i. vt æmulando eos qui crediderant & ipsi crederẽt. Carnem aũt suã dixit iudæos, ꝓpter cõsanguinitatem. Item alius eiusdem Esaię ꝓphetę. Nisi credideritis, non intelligetis. Alius interpretatus est, Nisi credideritis, non permanebitis. Quis horũ vera secutus sit, nisi exẽplaria linguę ꝓcedentis legantur incertum est. Sed tũ ex vtroq; magnum aliquid insinuatur scienter legentibus. Difficile est enim ita diuersos à se interpretes fieri, vt non se aliqua vicinitate contingant. Ergo q̃m intellectus in specie sempiterna est, fides vero in rerum tpalium quibusdã, cunabulis quasi lacte alit paruulos. Nunc aũt ꝓ fidẽ ambulamus non per speciem. Nisi autem per fidem ambulauerimus, ad spẽm peruenire non poterimus, q̃ nõ transit, sed permanet per intellectũ purgatum nobis cohærentibus veritati. Propterea ille ait, Nisi credideritis nõ permanebitis. Ille vero, Nisi credideritis nõ intelligetis. Et ex ambiguo linguæ ꝓcedentis plerũque interpres fallit̃ cui non bene nota sniа est, & eam significationem transfert quæ à sensu scriptoris penitus aliena est. Sicut quidam codices hũt, Acuti pedes eorum, ad effundendum sanguinẽ. ὀξύς enim apud Græcos & acutum & velocem signãt. Ille ergo vidit sententiam qui transtulit, Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Ille autẽ alius ancipiti signo in aliã partem raptus errauit. Et alia quidem nõ obscura sed falsa sunt, quorũ alia conditio est, Nõ enim intelligendos sed emendandos tales codices potius præcipiendum est. Hinc est enim ét illud: quoniam μόσχος moschos Græce vitulus

culus dicitur μοχθήματα moscheumata q̄dā non intellexerunt esse plantationes, & vitulamina interpretati sunt. Qui error tam multos codices peæoccupauit, vt vix inueniatur aliter scriptum, & tñ sñia manifestissima est, quia clarescit consequentibus verbis. Nanq; adulterinæ plantationes nō dabunt radices altas: conuenientius dicitur q̄ vitulamina, quæ velut pedibus per terram gradiuntur, & nō hærent radicibus. Hanc trāslationem in eo loco etiam cætera contexta custodiunt. Sed qm̄ & quæ sit ipsa sentētia, quā plures interpretes pro sua quisq; facultate atq; iudicio conantur eloqui, nō apparet nisi in ea lingua inspiciatur quā interpretantur, & plerunq; à sensu authoris deuius aberrat interpres si non sit doctissimus. Igitur aut illarū linguarū ex quibus in Latinā scripturā peruenit petenda cognitio est, aut hīdæ interpretationes eorū qui se verbis nimis obstrinxerunt, non quia sufficiunt, sed ex eis libertas vel error dirigatur aliorum, qui non magis verba q̄ sententias interpretando sequi maluerunt. Nā nō solum verba singula, sed etiā locutiones sæpe transferuntur, q̄ omnino in Latinæ linguæ vsum, siquis consuetudinē veterum, qui Latine locuti sunt tenere voluerit, transire nō pñt. Quæ aliqñ intellectui nihil adimunt, sed offendunt tñ eos qui plus delectantur in rebus, cum ēt in earum signis sua quædam seruatur integritas. Nam solœcismus qui dicitur, nihil aliud est q̄ cum verba non ea lege sibi coaptantur qua coaptauerunt qui priores nobis non sine authoritate aliqua locuti sunt. Vtrum.n. inter homines, an inter hominibus dicatur, ad rerū non pertinet cognitorē. Itē Barbarismus quid aliud est, nisi verbum non eis literis vel sono enunciatum, quo ab eis q̄ Latine ante nos locuti sunt, enūciari solet? Vtrum.n. ignoscere p̄ ducta tertia syllaba vel correpta dicatur, nō multū curat qui peccatis suis Deū vt ignoscat petit, quolibet modo illud verbum sonare potuerit. Quid est ergo integritas locutionis, nisi Latinæ cōsuetudinis cōseruatio loquētium veterum authoritate firmata? Sed tñ eo magis inde offenduntur homines quo infirmiores sunt, & eo sunt infirmiores, quo doctiores videri volunt: nō rerum scientia qua ædificamur, sed signorum, qua nō inflari omnino difficile est, cum & ipsa rerum sciētia sæpe ceruicē erigat, nisi dñico reprimat iugo. Quid.n. obest intellectori, q̄ ita scriptum est, q̄ est terra in qua ipse ipse dene super eā, si bona est aut nequā, & quæ sunt ciuitates in quibus ipse inhabitat in ipsis? Quā locutionē magis alienæ linguæ ēē arbitror, q̄ sensum aliquē altiorē. Illud etiā qd iā auferre non possumus de ore cantantium populorum, Super ipsum āt floriet sanctificatio mea: nihil profecto sñiæ detrahit: aūditor tñ peritior inallet hoc corrigi, vt nō floriet, sed florebit diceretur. Nec quicquā impedit correctionem nisi consuetudo cantantium. Ista ergo facile ēt cōtemni pūt, si quis ea cauere voluerit, q̄ sano intellectui ni hil detrahunt. At vero illud qd ait Apostolus: Q̄d ſtultum est Dei, sapientius é hominibus, & qd infirmum est dei, fortius est hominibus: siquis in eo Græcā locutionē seruasse voluisset, vt diceret, Q̄d ſtultū est dei, sapientius est hominum: & qd infirmum é Dei fortius est hominum: iret quidē vigilantis lectoris intentio in sententiæ veritatem: sed tñ aliquis tardior, aut non intelligeret aut ēt peruerse intelligeret. Nō.n. tñ vitiosa locutio est, in latina lingua talis, verumetiam in ambiguitatem cadit, vt quasi hominum ſtultum vel hominum infirmum sapientius vel fortius videatur esse q̄ Dei: quanq̄ & illud, sapientius est hominibus, nō caret ambiguo etiam si solœcismo careat. Vtrum.n. his hominibus ab eo qd est huic homini, an ab his hominibus ab eo quod est ab hoc homine dictum sit, non apparet nisi illumināte sententiæ. Melius itaq; dicitur ita, Sapientius est quam homines, & fortius est, quam homines. De ambiguis autem signis post loquemur, nunc de incognitis agimus, Quorum duæ formæ sunt quantum ad verba pertinet. Nanq; aut ignorum verbum facit hærere lectorem, aut ignota locutio. Quæ si alienis linguis veniunt, aut quærenda sunt ab earum linguarum hominibus, aut linguæ eædem, si & ocium est & studium ingenium ediscendæ, aut plurium interpretum consulenda collatio est. Si autem in ipsius linguæ nostræ aliqua verba locutionesque ignoramus, legendi cōsuetudine ad diendique innotescunt. Nulla sane sunt magis mandanda memoriæ quam illa verborum locutionumque genera quæ ignorantes, vt cum vel peritior occurrerit, de quo queri possint, vel talis lectio quę vel præcedentibus vel consequentibus vel vtrisque offendat quam vim habeat, quidue significet quod ignoramus, facile adiuuante memoria posimus, animadiuertere & discere: quanq̄ tanta est vis cōsuetudinis etiā ad discendū, vt qui in scripturis sanctis quodammodo nutriti, educatiq; sunt, magis alias locutiones mireñ, easq; minus latinas putēt q̄ illas quas in scripturis didicerunt, neq; in latinæ linguæ authoribus reperiunt. Plurimum hic quoq; iuuāt interpretū numerositas collatis codicibus inspecta atq; discussa, tñ absit falsitas. Nā codicibus emēdādis primitus debet diligilare solertia eorū qui scripturas diuinas nosse desiderāt, emendatis nō emendati cedāt, ex vno duntaxat interpretationis genere venientes. In ipsis āt interpretationibus Itala cæteris pferatur. Nam est verborum tenacior cum perspicuitate sententiæ. Et Latinis quibuslibet emendādis, Græci adhibeant, in quibus septuaginta interpretū q̄d ad vetus testamētū attinet excellit authoritas: qui iā per oēs peritiores ecclesias tāta pſentia spūſſancti interpretati esse dicuntur, vt os vnum tot hominum fuerit. Qui si, vt fertur, multique non indigni Dei fide prædicant, singuli cellis etiam singulis separati cum interpretati essent, nihil in aliquo eorum codice inuētum est quod non cuius eorum codex, inuētum est quod non ab ipsis eisdem verbis codēq; verborum ordine inueniretur in cæteris: quis huic authoritati cōferre aliqd nedum pferre audeat? Si āt cōtulerunt vt vnā oium cōmuni tractatu inter se dicioq; unox fieret, nec sic q̄dem quenquam vnum hoiem qualibet peritia ad emendandum tot seniorum doctorumq; consensum aspirare, oportet aut decet. Quāobrē ēt si aliqd aliter in Hebreis exēplaribus inuenit q̄ illi posuerint, cedendū esse arbitror diuinę dispensationi, q̄ p eos facta est: vt libri quos gēs Iudæa cæteris populis vel religione vel inuidia pdere nolebat, credituris per omnes gentibus ministra regis Ptolemei potestate tāto ante pderent. Itaq; fieri pōt, vt sic illi interpretati sint, quē admodū cōgrue rē gētibus ille qui eos regebat, & qui os vnū omnibus fecerat spūſſanctus iudicauit. Sed tñ, ut superius dixi, horum quoque interpretum, qui verbis tenacius inhæserunt, collatio nō est inutilis ad explanādā sæpe sñiam. Latini ergo (vt dicere cœperā) codices veteris testamenti, si necesse fuerit, Græcorum authoritate emēdandi sunt, & eorum potissimū qui cum septuaginta essent ore vno interpretati eē phibent. Libros āt noui testi, siqd in latinis varietatibus titubat, Græcis cedere oportere nō dubiū é, et maxime q̄ apud ecclesias doctiores & diligētiores reperiuntur. In trāslatis vero signis siqua forte ignota cogunt hærere lectorē, partim linguarū notitia, partim rerum inuestigāda sunt. Aliquid.n. ad similitudinē valet, & pculdubio secretum quiddā insinuat siloa pbatica piscina, vbi lauare faciem iussus est, cui oculos dñs luto de spuo facto inunxerat. Quod tñ nomen linguę incognitæ, nisi Euāgelista interpretatus esset, tā magnus intellectus lateret. Sic etiam multa q̄ ab authoribus eorundē librorum interpretata nō sunt nomina Hebræa, non est dubitādum habere nō paruā vim atque adiutorium ad soluenda ænigmata scripturarum, siquis posit ea interpretari: q̄d nōnulli eiusdem linguæ viri periti nō sanè parum beneficium posteris contulerunt, q̄ separata de scripturis eadem verba omnia interpretati sunt, & q̄d sit Adam, quid Heua, q̄d Abrahā, q̄d Moyses, siue ēt locorū omnia, q̄d sit Hierusalem, vel Sion, vel Hiericho, vel Sina, vel Libanus, vel Iordanis, vel q̄cunq; alia in illa lingua sunt incognita nobis omnia. Quibus apertis & interpretatis multæ in scripturis figuratæ locutiones manifestātur. Rerum āt ignorantia facit obscuras figuratas locutiones, cū ignoramus uel animantium, vel lapidum, vel herbarum naturas aliarūve rerum, quæ plerunq; in scripturis similitudinis alicuius gratia ponunt. Nam & de serpente, quod notum est totum corpus cum pro capite obiicere ferientibus, quantum illustrat sensum illum quo dominus iubet astutos nos esse, sicut serpentes, vt .s. pro capite nro, quod est Christus, corpus potius psequētibus offeramus, ne fides xpiana tanquam caput nocetur in nobis, si parcētes corpori negemus deum: vel illud q̄ per cauernæ angustias coarctatus, depositā veteri tunica vires nouas accipere dicit, quantum concinit ad imitandā ipsius serpentis astutiam, exuendumq; ipsum veterem hominem, sicut Apostolus dicit, vt induamur nouo, & exuendum p angustias, dicēte dño, Intrate per angustā portam. Vt ergo notitia naturæ serpentis illustrat multas similitudines, quas de hoc animāte scriptura dare cōsuenit, sic ignorātia nonnullorum aliarum q̄ nō minus per similitudines cōmemorat, impedit plurimū lectorem. Sic lapidum, sic herbarum, vel q̄cunq; tenentur radicibus. Nā & carbūculi notitia, q̄ lucet i tenebris, multa illuminat ēt obscura librorum vbicunque

Solœcismus & Barbarismus.

Cap. 13.

1. Co. 8.

Cognitio aliarū, herbarum, lapidū, similiūque necessaria. Ca. 16.

Ioan. 9.

Hebraica nomina.

Mat. 10.

Ephe. 4. et Colo. 3.

Matt. 7.

Exo. 28.

cunq; pp similitudinem ponitur,& ignorã-
Exec. 3. tia beryllj vel adamantis claudit plerunque
intelligentiæ fores. Nec aliam ob causam fa
cile est intelligere pacem perpetuam signari
Gen. 8. oleæ ramusculo,quem rediens ad arcã colũ
ba ptulit, nisi quia nouimus & olei lenem
contactum non facile alieno humore corrũ
L pi,& arborẽ ipsam frõdere pereniter. Mul-
ti aũt pp ignorantiam hysopi dum nesciunt
quã vim habeat,vel ad purgandum pulmo-
nẽ,vel vt dicitur ad saxa radicibus penetran
da, cum sit herba breuis atq; humilis, om-
nino inuenire non pñt, quare dictum sit,
Psal.50. Asperges me hysopo & mundabor. Nume-
rorũ ẽt imperitia multa facit non intelligi,
trãslate ac mystice posita in scripturis. Inge
nium quippe,vt ita dixerim, ingenium non
Exo.24. põt non moueri quid sibi velit,q; et Moyses
3.Reg. & Helias & ipse dñs quadraginta diebus ie-
19. iunauerunt? Cuius actionis figuratus qui-
Matt.4. dam nodus: nisi huius numeri cognitione
& consideratione nõ soluitur. Habet enim
denariũ quater,tanquam cognitionẽ omniũ
rerum in textã tpibus. Quaternario quip-
pe numero & diurna & annua curricula p-
aguntur. Diurna matutinis,meridianis,ve-
spertinis,nocturnisq; horarum spatijs, An-
nua,vernis ęstiuis,autũnalibus, hyemalibusq;
que mensibus. A temporũ aũt delectatione
dum in tpibus viuimus,p p æternitatem in
qua viuere volumus abstinendũ & ieiunan
dũ est,quãuis tẽporũ cursibus ipsa nobis in-
sinuetur doctrina contemnendorum tempo
M rum & appetẽdorum æternorũ. Porrò aũt
denarius numerus creatoris atq; creaturæ
signãt sententiã,Nã trinitas creatoris est,se-
ptenarius ãt numerus creaturã indicat, p p
Mat.22. vitã & corpus,Nam & in illa tria sunt: vñ
ẽt toto corde,tota anima,tota mẽte diligen-
dus est Deus. In corpore ãt quatuor manife
stissima apparent,quibus constat,elementa.
In hoc ergo denario dum temporaliter no-
bis insinuatur.i.quater ducitur, castè & cõ-
tinẽter à temporum delectatiõe viuere,hoc
est quadraginta diebus ieiunare monemur.
Hoc lex,cuius psona est in Moyse, hoc ꝓ-
phetia, cuius personã gerit Helias, hoc ipse
dñs monet,qui tanquam testimoniũ habens
Mat.17. ex lege & Prophetis, medius inter illos in
monte tribus discipulis videntibus atq; stu-
pentibus claruit. Deinde ita quæritur,quo
quinquagenarius de quadragenario nume-
ro existat,qui non mediocriter in nostra re-
ligione sacratus est propter pentecosten, &

quomodo ter ductus p p tria tempora, ante
legẽ,sub lege,sub gratia, vel propter nomen Abra
patris & filij & spiritussancti,adiuncta emi-
nentius ipsa trinitate ad purgatissimæ eccle
siæ mysterium referatur,perueniatq; ad cen A
tũ quinquaginta tres pisces, quos recta post Ioã.ult
resurrectionem dñi in dexterã partem missa
ceperunt. Ita multis alijs atq; alijs numero-
rum formis quędam similitudinum in libris
sanctis secreta promuntur,quæ propter nu-
merorum imperitiam legẽtibus clausa sunt.
Non pauca ẽt claudit atq; obtegit nonnul-
larum rerum musicarum ignorantia. Nam
& de Psalterij & citharæ differentia, quidã Psal.32
non incõcinne aliquas rerũ figuras aperuit. &.91
& decẽ chordarum Psalterium non impor-
tune inter doctos quæritur,vtrũ habeat ali-
quam musicæ legem, quæ ad tũ neruorum
numerorũ cogat, an vero si nõ habet cogn-
so magis sacrate sic accipiendus ipse nume-
rus:vel p p decalogũ legis:de quo itẽ numẽ
ro si quæratur, nõ nisi ad creatorẽ creaturam
que referendus est: vel propter supẽrius ex-
positum ipsum denarium. Et ille numerus
ædificationis tẽpli cõmemoratus in Euãge
lio quadraginta.s.& sex annorũ, nescio quid
musicum sonat,& relatus ad fabricam dñi-
ci corporis, propter quã templi mẽtio facta
est, cogit nonnullos hæreticos cõfiteri filiũ
Dei non falso, sed vero & humano corpore
indutum. Et numerum quippe & musicam
pleriq; locis in sanctis scripturis posita ho- B
norabiliter inuenimus. Nonn.audierit Poeta
sunt errores gentilium superstitionum, qui fabulas
nouẽ musas Iouis & memoriæ filias eẽ fin- nõ inue
xerunt. Refellit eos Varro, quo nescio vero pręcep
apud eos quisquam taliũ rerum doctior vel de
curiosior esse posit. Dicit.n. ciuitatẽ nescio quã
quã,non enim nomen recolo, locasse apud Ca-
tres artifices terna simulachra musarum, Scip.
quæ in templo Apollinis dono ponerent, vt ea
quisquis artificum pulchriora formasset ab Mu-
illo potissimum electa emeret. Itaq; conti-
gisse vt opera sua quoq; illi artifices æque
pulchra explicarent,& placuisse ciuitati om
nes nouem,atq; oẽs emptas esse,vt in Apol-
linis tẽplo dedicarentur. Quibus postea dicit
Hesiodũ poetam imposuisse vocabula. Nõ
ergo Iupiter nouem Musas genuit, sed tres
fabri ternas creauerunt. Tres aũt non pro-
pterea illa ciuitas locauerat, quia in somnis
eas viderat, aut tot se cuiusquã illorũ oculis
demõstrauerant: sed quia facile erat animad
uertere oẽm sonum,qui materies cantilena-
rum

rum est,triformem esse natura. Autem. ædi-
tur voce, sicuti eorum est qui faucibus sine
organo canunt:aut flatu, sicut tubarũ & ti-
biarũ:aut pulsu, sicut in citharis & tympa-
nis & quibuslibet alijs q̃ percutiẽdo canora
sunt. Sed siue ita se habeat quod Varro retu
lit,siue nõ ita,nos tñ nõ propter superstitionẽ
prophanorũ debemus musicã fugere, si qd
inde vtile ad intelligendas sanctas scriptu-
ras rapere potuerimus:nec ad illorum thea-
tricas nugas conuerti, si aliquid de citharis
& de organis quod ad spiritalia capienda
valeat disputemus. Neq; n. & literas disce-
re non debuimus, qa carũ repertorẽ dicunt
esse Mercuriũ: aut qa iustitiæ virtutiq; tẽ-
pla dedicarunt, & quæ corde gestanda sunt
in lapidibus adorare maluerunt, propterea
nobis iustitia virtusque fugienda est, immo
vero quisquis bonus verusq; Christianus
est, dñi sui esse intelligat vbicunq; inuene-
rit veritatem, quam cõfitens & agnoscens,
etiã in literis sacris superstitiosa figmẽta re-
pudiet:doleatq; hoies atq; caueat, q cogno-
scẽtes Deũ, nõ vt Deum glorificauerũt, aut
gratias egerũt,sed euanuerũt in cogitationi-
bus suis & obscuratum est cor insipiens eo-
rum:dicentes.n.se esse sapientes, stulti facti
sunt,& immutauerunt gloriam incorrupti-
bilis Dei in similitudinẽ imaginis corrupti-
bilis hominis & volucrũ & quadrupedũ &
serpẽtium. Sed vt totũ istum locũ, nã est
maxime necessarius,diligentius explicemus,
Duo sunt genera doctrinarum quę in genti
bus etiam moribus exercentur. Vnum ea-
rum rerũ quas instituerunt homines,alterũ
earũ quas animaduerterunt iã peractas aut
diuinitus institutas. Illud quod est secundũ
institutiones hominum, partim superstitio-
sum est, partim superstitiosum non est.
Superstitiosum est,quicquid institutũ est
ab hominibus ad faciẽda & colẽda idola, p-
tinens vel ad colendã sicut Deum creaturã
partemve vllam creaturæ, vel ad consulta-
tiones & pacta quædã significationũ cũ dæ-
monibus placita atque fœderata,qualia sunt
molimina magicarum artium, quæ quidem
commemorare potius quàm docere assolẽt
poetæ. Ex quo genere sunt, sed quasi licen-
tiore vanitate haruspicũ & augurum libri.
Ad hoc genus pertinẽt omnes etiam liga-
turæ, atque remedia quæ medicorum quo-
que disciplina condemnat,siue in pręcanta-
tionibus, siue in quibusdam notis quas cha-
racteres vocãt:siue in quibusdã rebus suspẽ-

dendis atque ligandis, vel etiã saltãdis quo-
dammodo, non ad tẽperationem corporũ, H
sed ad quãsdã significationes, aut occultas,
aut etiam manifestas: quæ mitiore nomine
physicã vocãt, vt nõ quasi superstitiose im
plicare, sed natura prodesse videantur. sicut
sunt maures in summo auriũ singularũ,aut
de struthionũ ossibus ansulæ in digitis, aut
cum tibi dicitur singultienti,vt dextera ma-
nu sinistrum pollicem teneas. His adiun-
guntur milia inanissimarum obseruationũ,
si membrum aliquod salierit,si iunctim am-
bulantibus amicis,lapis, aut canis, aut puer
medius interuenerit:atque illud q̃ lapidem
calcant, tanquam direptorem amicitię
minus molestum est,quàm quòd innocentẽ
puerũ colapho percutiunt,si pariter ambu-
lantibus intercurrerit. Sed bellũ est q̃ ali-
quãdo pueri vindicantur à canibus. Nã ple-
runq; tã superstitiosi sunt quidã, vt etiam
canem, qui medius interuenerit ferire au-
deant,non impune. Nanq; à vano remedio
cito interdum ille percussorem suum ad ve
rum medicũ mittit. Hinc sunt etiã illa:limẽ
calcare cum ante domũ suam transiit: redire
ad lectum, si quis dũ se calciat sternutaue-
rit:redire domum, si procedens offenderit:
cum vestis à soricibus roditur, plus timere F
suspitionem futuri mali, quàm prẽsens dam
num dolere. Vnde illud eleganter dictum
est Catonis, qui cum esset consultus à quo- Catonis
dam qui sibi à soricibus erosas caligas dice- lepidũ
ret: respondit non esse illud monstrum,sed dictum.
vere monstrum habendum fuisse, si soricес Superſti
à caligis roderentur. Neque illi ab hoc tio ma
genere pernicioſæ superstitionis segregan- themati-
di sunt, qui genethliaci propter natalium ca.
dierum considerationes, nunc autem vulgo Cap.21.
Mathematici vocantur. Nam & ipsi quam-
uis veram stellarum positionem, cum quis-
que nascitur consectentur, & aliquando e-
tiam perueſtigent, tamen quòd inde conã-
tur vel actiones nostras vel actionum euẽ-
ta prædicere, nimis errant, & vendunt im-
peritis hominibus miserabilẽ seruitutẽ. Nã
quisque liber cum ad hmõi Mathematicum
ingressus fuerit, dat pecuniam vt seruus in-
de exeat, aut Martis, aut Veneris, vel po-
tius omnium syderum,quibus illi qui primi
errauerunt, erroremq; posteris propinaue-
runt, vel bestiarũ propter similitudinem,
vel hominũ ad ipsos hoies honorãdos impo
suerunt vocabula. Non enim mirandum
est, cum etiam propioribus recentioribusq;

G temporibus, sydus quod appellamus lucifer-
rũ honori & nomini Cæsaris Romani dica-
Sic Vir. re conati sunt. Et fortasse factũ esset atque
ecce Dio esset in vetustatem, nisi auia eius venus præ-
nei ꝓcess occupasset hoc nominis prędiũ, neq; iure vl-
sit Cæsa- lo ad hæredes traijceret, quod nunquã viua
ris astrũ. possederat aut possidendũ petiuerat. Nã vbi
vacabat locus, neque alicuius priorum mor-
tuorum honore tenebatur, factum est quod
in rebus talibus fieri solet. Pro quintili e-
tiam & sextili mẽsibus, Iuliũ atq; Augustũ
vocamus de honoribus hominũ Iulij Cæsa
ris & Augusti Cæsaris nũcupatos, vt facile
qui voluerit & intelligat etiam illa sydera
prius sine his nominibus cœlo vagata esse.
Mortuis aũt illis quorũ honore memoriam
vel coacti sunt hoies regia ptẽ, vel placuit
humana vanitate nõia eorũ imponẽtes syde
ribus, cosipsos sibi mortuos in cœlũ leuare
videbãt. Sed qũolibet vocent ab hominibus,
sunt tñ sydera quę Deus instituit & ordina-
uit vt voluit, & est certus motus illorũ quo
tẽpora distinguũtur atq; variant. Quẽ mo-
tũ notare cũ quisque nascitur qũo se habeat
facile est, ꝓ eorum inuẽtas cõscriptasq; regu
las quod sancta scriptura condẽnat dicens,
Si.n. tãtum potuerunt scire vt possent æsti-
mare seculum, quomõ eius dñm nõ facilius
inuenerũt? Sed ex ea notatione velle nascẽ-
H tium mores, auctus, euenta, prædicere, ma-
Obserua- gnus error & magna demẽtia est. Et apud
tio syde- eos quidem qui talia dediscenda didicerũt,
rum. sine vlla dubitatione refellitur hęc superstiti-
Cap. 22. tio. Constellationes enim quas vocant, no-
tatio est syderum, qũo se habebant cum ille
nasceretur de quo isti miseri à miserioribus
Supra. 21 cap. cõsuluntur. Fieri autẽ potest, vt aliq; gemini
tã sequaciter fundãtur ex vtero, vt interual-
lum temporis inter eos nullum possit appre
hendi, & constellationum numeris annota-
ri. Vnde necesse est nonnullos geminos eas-
dem habere constellationes, cum paria rerũ
vel quas agũt, vel quas patiuntur cuẽta non
habeãt, sed plerũq; ita disparia, vt alius fœli-
Gen. 25. cissimus, alius infœlicissimus viuat: sicut E-
sau & Iacob geminos accipimus natos, ita vt
Iacob qui posterior nascebatur manu plã-
tam præcedẽtis fratris tenens inueniret. Ho
rũ certe dies atq; hora nascentiũ aliter nota
ri non posset, nisi vt amborũ cõstellatio es-
set vna. Quantũ aũt interfit inter amborũ
mores, facta, labores atque successus, scri-
ptura testis est, iam ore omniũ gentiũ pua-
gata. Neq; n. ad rẽ pertinet ꝓ dicũt ipsum
momentũ minimũ atq; angustissimũ tẽpo-
ris qđ geminorũ partũ disterminat, multũ
valere in rerum natura atq; cœlestiũ corpo
rum rapidissima velocitate. Etsi enim con-
cedã vt plurimũ valeat, tñ in cõstellationi-
bus à Mathematico inueniri nõ põt, quibus
inspectis se fata dicere profitetur. Qđ ergo
in cõstellationibus nõ inuenit, quas necessẽ
est vnas inspiciat, siue de Iacob, siue de eius
fratre cõsultatur, quid ei prodest si dissentiat
cœlo quod temere securus infamat, & nõ di
scat in tabula quã frustra solicitus intuetur?
Quare istæ quoq; opiniones quibusdã rerũ
signis humana ꝓsumptione institutis, ad ea-
dẽ illa quasi quędã cũ dęmonibus pacta &
cõuenta referenda sunt. Hinc.n. fit, vt occul
to quodã iudicio diuino cupidi malarũ re-
rũ homines tradãtur illudendi & decipiendi
pro meritis voluptatũ suarũ, illudẽtibus eos de-
atq; decipientibus prævaricatoribus ange-
lis: quibus ista pars mundi infima secun-
dum pulcherrimum ordinem rerũ diuinã
puidẽtię lege subiecta est. Quibus illusio-
bus & deceptionibus euenit, vt istis superfi-
tiosis & pernitiosis diuinationũ generibus &
multa ꝓterita & futura dicãtur, nec aliter ac
cidãt, q̃ dicunt: multaq; obseruantibus secũ-
dum obseruationes suas eueniãt quibus im-
plicati curiosiores fiãt, & sese magis magisq;
inserãt multiplicibus laqueis pniciosissimi
erroris. Hoc genus fornicationis animæ fa-
labiter diuina scriptura nõ tacuit, neq; ab ea
ea sic deterruit animã, vt propterea talia ne-
garet esse sectãda, quia falsa dñr à profitẽtibus
bus eorũ, sed etiã si dixerint vobis, inquit, &
ita euenerit, ne credatis eis. Nõ.n. quia ima-
go Samuelis mortũi Sauli regi vera prænũ-
ciauit, propterea talia sacrilegia quibus ima-
go illa prẽsentata est minus execranda sunt:
aut quia in actibus Apostolorũ ventriloqua
fœmina verum testimonium perhibuit A-
postolis dñi, ideo Paulus Apostolus peper-
cit illi spiritui, ac nõ potius fœminã illius de
monij correptione atq; exclusione mundã
uit. Oẽs igitur artes hmõi vel nugatoriæ vel
noxiæ superstitionis, ex quadã pestifera so-
cietate hominum & dæmonum, quasi pa-
cta infidelis & dolosæ amicitiæ constituta,
penitus sunt repudiãda & fugiẽda Christis-
no: non ꝙ idolum sit aliquid, vt ait Apostо-
lus, sed quia quæ immolant, dæmonijs im-
molãt & nõ Deo: nolo autẽ vos socios fieri
dæmoniorũ. Qđ autẽ de idolis & de immo
lationibus quæ honori eorũ exhibẽtur, dixit
Apostolus,

Et diui Apostolus, hoc de omnibus imaginarijs si-
mulacrorũ genis sentiẽdũ est, quæ vel ad cultũ idolorũ,
vel ad creaturã eiusq; partes tanquã Deũ cõ-
lendas trahũt, vel ad remediorũ aliarumq;
obseruationum curam pertinent: quæ non
sic sunt diuinitus ad dilectionẽ Dei & ꝓximi
tanquã publice cõstituta, sed ꝓ priuatas ap-
petitiones rerũ temporaliũ, corda dissipant
miserorum. In omnibus ergo istis doctrinis
societas dęmonũ formidanda atque vitãda
est, qui nihil cum principe suo diabolo nisi
reditum nostrũ claudere atque obserare co
nantur. Sicut aũt de stellis quas cõdidit & or-
dinauit Deus humanæ & deceptoriæ conie
cturæ ab hominibus institutæ sunt: sic etiã
de quibusdã nascentibus vel qũo diuinæ ꝓ-
uidentiæ administratione existentibus re-
bus, multi multa humanis suspicionibus,
quasi regulariter conjecta, literis mandaue-
runt, si forte insolite acciderint, velut si mu-
la pariat, aut fulmine aliquid percutiatur.
Quæ omnia tñ valent, quãtũ præsumptio
ne animorũ, quasi cõmuni quadã lingua cũ
dæmonibus fœderata sunt. Quæ tñ omnia
plena sunt pestiferæ curiositatis, cruciantis
solicitudinis, mortiferæ seruitutis. Non.n.
ea valebant animaduersa sunt, sed animad-
uertendo atque signãdo factum est vt vale-
rent. Et ideo diuersis diuersa ꝓueniunt se-
cundũ cogitationes & præsumptiones suas.
Illi.n. spus qui decipere volunt, talia procu-
rant cuique, qualibus eũ irretitũ per suspi-
tiones & consensiones eius viderint. Sicut
verbi gratia, vna figura literæ quę decus
satim notat, aliud apud Græcos, aliud apud
Latinos valet, nõ natura, sed placito, & con
sensione significandi; & ideo qui vtranque
linguã nouit, si homini Græco velit aliquid
significare scribendo, nõ in ea significatione
ponit hanc literã, in qua eam ponit cum ho
mini scribit Latino. Et beta vno eodemque
sono, apud Græcos literæ, apud Latinos ole
ris nomen est. Et cum dico, Lege in his dua
bus syllabis, aliud Græcus, aliud Latinus in
telliget. Sicut ergo hæ oẽs significationes ꝓ
suæ cuiusque societatis consensione animos
mouent: & quia diuersa cõsensio est, diuerse
mouent. Nec ideo cõsenserunt in eas homi
nes, quia iam valebant ad significationẽ: sed
ideo valent, quia consenserunt in eas. Sic et
illa signa, quibus pernicioſa dæmonum so-
cietas comparatur, pro cuiusque obseruatio
nibus valent. Quod manifestissime ostẽdit
ritus augurum, qui & antequam obseruent,
& posteaquam obseruata signa tenuerint,
id agunt, ne videant volatus, aut audiant vo
ces auium: quia nulla ista signa sunt, nisi cõ
sensus obseruantis accedat. Quibus am-
putatis atque eradicatis ab animo Christia
no, deinceps videndæ sunt institutiones ho
minum nõ superstitiosæ. i. non cũ dęmoni-
bus sed cũ ipsis hominibus institutæ. Nan-
que omnia quæ ideo valent inter homines,
quia placuit inter eos vt valeant, instituta
hominũ sunt: quorũ partim superflua, luxu
riosaq; instituta sunt, partim cõmoda & ne
cessaria. Illa enim signa quæ saltando fa-
ciunt histriones, si natura non instituto &
consensione hominũ valerent, non primis
tẽporibus saltante Pantomimo præco pro-
nunciacet populis Carthaginis qđ saltator
vellet intelligi. Quod adhuc multi memine
runt senes, quorũ relatu hæc solemus audi-
re. Quod ideo credendũ est, quia nũc quo-
que siquis theatrũ taliũ nugarũ imperitus
intrauerit, nisi ei dicat ab altero qđ illi mo-
tus significẽt, frustra totus intentus est. Ap-
petũt tñ oẽs quandã similitudinẽ in signifi-
cãdo, vt ipsa signa inquãtũ possunt, rebus q̃
significant similia sunt. Sed quia multis mo
dis simile aliquid alicui potest esse, nõ con-
stant talia signa inter homines, nisi consen-
sus accedat. In picturis vero & statuis, cæte-
risq; huiusmodi simulatis operibus, maxi-
me peritorũ artificum, nemo errat cũ simi-
lia viderit, vt agnoscat quibus sint rebus si-
milia. Et hoc totũ genus inter superflua ho-
minũ instituta numerãdũ est, nisi cũ inter-
est qđ eorũ, qua de causa, & vbi, & qñ, & cu
ius authoritate fiat. Milia denique fictarũ fa
bularũ & falsitatum, quarũ mẽdacijs hoies
delectant, humana instituta sunt. Et nulla
magis hominũ propria, q̃ à seipsis habent,
existimanda, q̃ quæq; falla atque mẽdacia.
Cõmoda vero & necessaria hominum cum
hominibus instituta sunt, quæcunque in ha
bitu & cultu corporis ad sexus vel honores
discernendos differentia placuit: & innume
rabilia genera significationum, sine quibus
humana societas, aut non omnino, aut mi-
nus commode geritur: quæque in ponderi-
bus atque mensuris, & numerorum impres
sionibus, vel æstimationibus sua cuique ci-
uitati & populo sunt propria, & cętera hu-
iusmodi. Quæ nisi hominũ instituta essent,
non ꝓ diuersos populos varia essent, nec in
ipsis populis singulis pro arbitrio suorum
principũ mutarentur. Sed hæ tota pars hu-

Institu-
ta huma
na.
Cap. 25
Pãtomi
mus ab
excellen
tia imita
tionis di
ctus est
B
mimus,
q quosli
bet gest⁹
& mo-
res expſ
serit &
quãuis
gesserit
personã.
C

manorũ institutorum, quæ ad usum vitæ necessariũ proficiunt, nequaquã est fugienda Christiano, immo ẽt quantũ satis est, inQuæ tuenda, memoriaq; retinenda. Adũbrata hominũ institutaq; quædam & naturalibus vtcunq; similia hominum instituta sunt, quorũ ea q̃ ad societatẽ, vt dictũ est, dæmonum pertinent, penitus repudianda sunt & detestanda. Ea vero quæ homines cũ hominibus habent, assumẽda, inquantũ non sunt luxuriosa atq; superflua: & maxime literarũ figurę, sine quibus legere non possumus, linguarũq; varietas quãtum satis est, de qua superius disputauimus. Ex eo genere sunt etiam notæ, quas q didicerũt, proprie iã notarij appellant. Vtilia sunt ista, nec discunt illicite, nec superstitiose implicant, nec luxu eneruant, si tm occupẽt, vt maioribus rebus, ad quas adipiscẽdas seruire debent, non sint impedimento.

Quæ trãsacta tẽporibus, aut diuinitus instituta, dicantur inuestigando homines prodiderũt, vbicũq; discant, non sunt hominum instituta existimãda. Quod alia sunt ad sensus corporis, alia vero ad rationem animi pertinẽtia. Sed illa q̃ sensu corporis attinguntur, vel narrata credimus, vel demõstrata sentimus, vel experta coniicimus. Quicquid igit de ordine temporum transactorum indicat ea q̃ appellatur historia, plurimũ nos adiuuat ad sanctos libros intelligendos etiam si prẽter Ecclesiam puerili eruditione discatur. Nã & p olympiadas, & per consulum nomina multa sæpe q̃runtur à nobis: & ignorantia cõsulatus, quo natus est dñs, & quo passus est, nonnullos coegit errare, vt putarent quadraginta sex annorum ætate passum esse dñm, quia p tot annos ædificatũ eẽ templũ, dictũ ẽ à Iudæis, qđ imaginẽ dñici corporis habebat. Et annorum quidem ferè triginta baptizatũ esse retinemus authoritate Euangelica. Sed postea quot annos in hac vita egerit, quanquam textu ipso actionum eius animaduerti possit: tm ne aliunde caligo dubitationis oriatur, de historia gẽtium collata cum Euangelio, liquidius certiusq; colligitur. Tunc enim videbitur non frustra dictũ esse, quod quadraginta sex annis templum ædificatum sit: vt cum referri iste numerus ad ætatem dñi nõ potuerit, ad secretiorẽ instructionẽ humani corporis referatur, quo indui propter nos non dedignatus est vnicus dei filius, per quem facta sunt oĩa. Dei vtilitate ãt historiæ, vt omittam Græcos, quantam noster Ambrosius Rebecce & Isaac & Iacob exhibuit exemplis? Quæstionẽ solui calumniãtibus Platonis Genesim lectoribus & dilectoribus: qui dicere ausi non sunt, oẽs dñi nostri Iesu Christi sentẽtias, non quas mirari & p̃dicare coguntur, de Platonis libris eũ didicisse, quoniã lõge ante humanum aduentũ dñi Platonem fuisse negari non potest. Nõne memoratus Episcopus contra siderata historia gentiũ, cum Platonẽ repperisset Hieremiæ Prophetæ tẽporibus profectũ fuisse in Aegyptum, vbi tũc ille Propheta erat, probabilius esse ostendit, quod Plato potius nostris literis p Hieremiam fuerit imbutus, vt illa posset docere vel scribere q̃ iure laudantur? Ante literas n. gentis Hebræorum, in qua vnius Dei cultus emicuit, ex qua secm carnem venit dñs noster, nec ipse q̃ dẽ Pythagoras fuit, à cuius posteris Platonẽ theologiã didicisse isti asserunt. Ita consideratis tẽporibus fit multo credibilius istos pũtius de literis nostris habuisse, q̃cunq; bona & vera dixerũt, q̃ de Platonis dominũ nostrũ Iesum Christũ, qđ demẽtissimũ est credere. Narratione ãt historica, cũ pterita ẽt hõim instituta narrant, nõ inter humana instituta ipsa historia numeranda est: quia iam, quæ transierunt, nec in fecta fieri possunt, in ordine temporum habenda sunt, quorum est conditor & administrator Deus. Aliud est n. facta narrare, aliud docere faciendo. Historia facta narrat fideliter atq; vtiliter: libri ãt haruspicum, & quæq; similes literæ facienda vel obseruanda intendunt docere, monitoris audacia, non iudicis fide. Est etiam narratio demonstrationi similis, qua tm non præterita, sed præsentia indicantur & ignaris. In quo genere sunt quæcunque de locorum situ, naturisque animalium, lignorum, lapidum, herbarum, aliorumve corporum scripta sunt. De quo genere superius ãgimus, eamque cognitionem valere ad ænigmata scripturarum soluenda docuimus: nõ vt pro quibusdam signis ẽ adhibeantur, tanquam ad remedia vel machinamẽta superstitionis alicuius. nã & illud genus id distinctũ ab hoc licito, & libero separauimus. Aliud ẽst n. dicere, tritam istam herbã si biberis, venter non dolebit: & aliud est dicere, istã herbã collo si suspẽderis, venter non dolebit. Ibi enim probat contemperatio salubris: hic significatio superstitiosa damnat. Quanquã vbi præcantationes, & inuocatiões, & characteres non

non sunt, plerunq; dubiũ est vtrũ res quę alligatur aut quoquo modo adiungit sanãdo corpori, ui naturæ valeat, quod libere adhibendũ est: an significatiua quadã obligatione proueniat, quod tanto prudentius oportet cauere Christianũ, quanto efficacius prodesse videbitur. Sed vbi latet qua causa quid valeat, quo animo quisq; vtatur interest, duntaxat in sanãdis vel tẽperãdis corporibus, siue in medicina, siue in agricultura: syderũ autẽ cognoscendorũ non narratio, sed demõstratio est, quorũ ppau ca scriptura cõmemorat. Sicut aũt plurimis notus est lunæ cursus, qui ẽt ad passionẽ dñi anniuersarie celebranda solenniter adhibetur: sic paucissimis cæterorũ quoq; syderum vel ortus, vel occasus, vel alia q̃libet momenta sine vllo sunt errore notissima. Quæ per seipsam cognitio, quãquã superstitione quosdã non alliget, nõ multum tũ ac propẽ nihil adiuuat tractationẽ diuinarum scripturarum, & infructuosa intẽtione plus impedit. Et quia familiaris est pernicioſissimo errori fatua fata cãtium, cõmodius honestiusq; contẽnitur. Habet aũt præter demonstrationẽ psensium, ẽt præteritorum narratione simile aliquid, quod à psenti positione motuq; syderũ, & in pterita eorũ vestigia regulariter licet recurrere. Habet ẽt futurorũ regulares cõiecturas, non suspitiosas & abominosas, sed ratas & certas: non vt ex eis aliquid erahere in nostra fata & euenta tẽporis, qualia Genethliacorũ deliramẽta sunt, sed quantũ ad ipsa pertinet syderа. Nã sicut is qui cõputat lunã, cũ hodie inspexerit quota sit, & ante quotlibet annos quota fuerit, & post quotlibet annos quota futura sit, põt dicere: sic de vnoquoq; syde rũ, qui ea perite cõputat respondere conueniat. De qua tota cogitatione quãtũ ad vsum eius attinet, quid mihi videtur, aperui. Artiũ etiã scripturarũ, quibus aliquid fabricatur, vel qđ remaneat post operationẽ artificis ab illo effectũ, sicut domus, & scãnum, & vas aliquod atq; alia huiusce modi: vel q̃ ministeriũ quoddam exhibent operanti Deo, sicut medicina & agricultura & gubernatio: vel quarũ ois effectus est actio sicut saltationũ & cursuũ & luctaminũ. Harũ ergo cunctarũ artiũ de pteritis experimenta faciunt etiã futura conijci. nam nullus earũ artifex mẽbra mouet in operando, nisi præteritorũ memoriã cum futurorum expectatione contexat. Harũ aũt cognitio tenuiter in ipsa humana vita cursimq; vsurpanda est, nõ ad operandũ, nisi forte officiũ aliquod cogat, de quo nunc nõ agimus, sed ad iudicandũ, ne oĩno nesciamus quid scriptura velit insinuare, cũ de his artibus aliquas figuratas locutiones inserit. Restãt ea q̃ non ad corporis sensus, sed ad rationem animi pertinent, vbi disciplina regnat disputationis & numeri. Sed disputationis disciplina ad oĩa genera q̃num, quæ in literis sanctis sunt penetranda & dissoluenda, & plurimũ valet: tm ibi cauenda est libido rixandi, & puerilis quædã ostẽtatio decipiendi aduersarium. Sunt. n. multa q̃ appellantur sophismata, falsæ cõclusiones rationũ, & plerunq; ita ueras imitantes, vt non solũ tardos, sed ingeniosos ẽt minus diligenter attẽtos decipiãt. Proposuit enim quidã dicens ei cũ quo loquebatur, Quod ego sum, tu nõ es. At ille cõsensit. Verum. n. erat ex parte, vel eoipso qđ iste insidiosus, ille simplex erat. Tũc iste addidit. Ego aũt hõ sum. Hoc quoq; cũ ab illo accepisset, concludit dicens. Tu igitur nõ es hõ. Qđ genus captiosarũ conclusionũ, scriptura (quantũ existimo) detestat illo loco, vbi dictũ est, Qui sophistice loquit, odibilis est. Quanquã ẽt sermo nõ captiosus, sed tamen abundantius q̃ grauitatem decet verborũ ornamenta consectans, sophisticus dicat. Sunt ẽt veræ connexiones ratiocinationis falsas habentes sententias, quæ consequuntur errorem illius cũ quo agitur. Quæ tũ ad hoc inferuntur à bono & docto hoie: vt in ijs erubescens ille, cuius errorẽ consequunt, eũdẽ relinquat errorẽ: quia si in eodẽ manere voluerit, necesse est vt etiã illa q̃ damnat, tenere cogatur. Non. n. vera inferebat Apostolus, cũ diceret, Neq; Christus resurrexit, & illa alia, Inanis est p̃dicatio nostra, inanis est & fides nostra, & deinceps alia q̃ oĩno falsa sunt, quia & Chr̃s resurrexit, & non erat inanis p̃dicatio eorũ qui hoc annũciabãt, nec fides eorum qui hoc crediderant: sed ista falsa verissime cõnectebantur illi sententię, qua dicebatur, non esse resurrectionẽ mortuorũ. Istis autẽ falsis repudiatis, qm̃ vera erant si mortui non resurgunt, cõsequens erit resurrectio mortuorũ. Cũ ergo sint veræ cõnexiones, nõ solũ verarũ, sed etiã falsarum sententiarũ, facile est

veritatem

Christũ passum ẽ anno ferè trigesimo docet Tertullianus ĩ opere aduersus Iudæos, imperij Tiberij anno 15. Coss. Rubellio Geminо, &

Dialectica. Cap. 31.

Hoc syllogismo quidam adortus Diogenẽ, ipse facta a Diogene conuersione captus, derideratur.

Ecclesiast. 37.

L

1. Co. 15

veritatē cōnexionum ēt in scholis illi discere, quæ pter Ecclesiam sunt. Sententiarum autem veritas in sanctis libris ecclesiasticis inuestigāda est. Ipsa tñ veritas cōnexionū nō instituta, sed animaduersa est ab hominibus & notata, vt eam possint vel discere vel docere. Nā ē in rerū rōne ppetua & diuinitus instituta. Sicut.n. qui narrat ordinē tēporū, non eū ipse cōponit: & locorum situs aut naturas animaliū vel serpētiū, vel lapidum qui oñdit, nō res ostendit ab hominibus institutas: & ille qui demōstrat syderā, eorūq; motus, nō a se vel ab homine aliquo rem institutam demonstrat: sic ēt qui dicit, cū falsum est qđ consequit, necesse est vt falsum sit quod præcedit, verissime dicit, neque ipse facit vt ita sit, sed tantum ita esse demonstrat. Ex hac regula illud est quod de Apostolo Paulo commemoramus: præcedit enim non esse resurrectionem mortuorum quod dicebāt illi, quorum errorem destruere volebat Apostolus. Porrò illam sententiā præcedentem, qua dicebant non esse resurrectionem mortuorum, necessario sequitur. Neq; Christus resurrexit. Hoc autē quod sequitur falsum est, Christus enim resurrexit. Falsum est ergo & quod præcedit. Præcedit autem non esse resurrectionem mortuorū. Est igitur resurrectio mortuorum. Quod totū breuiter ita dicit, Si non est resurrectio mortuorū, neque Christus resurrexit: Christus autē resurrexit, est igitur resurrectio mortuorum. Hoc ergo vt cōsequenti ablato, auferretur etiā necessario qđ præcedit, non instituerunt homines, sed ēssē derunt. Et hæc regula pertinet ad veritatem connexionum, non ad veritatem sentētiarum. Sed in hoc loco de resurrectione cū agerēt, & regula cōnexionis vera est, & ipsa in conclusione sententia. In falsis autem sententijs cōnexionis veritas est isto modo. Faciamus aliquem concessisse, si animal est cochlea, vocē habet. Hoc concessō, cū probatum fuerit vocem cochleam non habere, quoniam consequēti ablato, illud quod precedit aufertur, concluditur non esse animal cochleam. Quæ sentētia falsa est, sed ex cōcesso falso vera est conclusionis connexio. Veritas itaque sententiæ per seipsam valet, veritas autem cōnexionis ex eius cum quo agitur opinione vel concessione consistit. Ideo autem, vt supra diximus, infertur vera connexione quod falsum est, vt eum, cuius errorē corrigere volumus, pœniteat cōcessisse præcedentia, quorū cōsequentia videt esse respuenda. Iā hinc intelligere facile est, sicut in falsis sentētijs veras, sic in veris sententijs falsas cōclusiones eē posse. Fac enim aliquē ppositisse. Si iustus est ille, bonus est, & esse cōcessum. Deinde assumpsisset, non est āt iustus. Quo itē concesso, intulisse cōclusionē: Non est igit bonus. Quæ tametsi vera sint omnia, nō est tñ vera regula consionis ignorāti: cū melior sit qui nouit eē resurrectionē mortuorū, q̄ ille qui nouit cō-sequēs esse, vt si resurrectio mortuorū non est, neq; Christus resurrexerit. Itē scientia definiēdi, diuidendi, atq; partiēdi, quanquā etiā rebus falsis plerunq; adhibeatur, ipsa tñ falsa non est, neq; ab hominibus instituta, sed in rerum ratione comperta. Non enim quia & fabulis suis eam Poetæ, & opinionibus erroris sui vel falsi Philosophi, vel etiā hæretici, hoc est falsi Christiani adhibere consueuerunt, propterea falsum est, neque in definiendo, neque in diuidendo aut partiendo aliquid complectendū esse quod ad rē ipsam non pertinet, aut aliquid qđ pertinet prætereundū. Hoc verū est, etiam si ea quæ definiuntur aut distribuunt vera non sint: nam & ipsum falsum definitur, cum dicimus, falsum esse significationem rei non ita se habentis vt significatur, siue aliquo alio mō. Quæ definitio vera est quāuis falsum verū esse nō possit. Possumus ēt diuidere, dicentes, duo esse genera falsi. Vnum

eorum q̄ omnino esse non possunt, alterū eorū quæ non sunt, quanuis esse possint: Nam qui dicit septem & tria vndecim esse, id dicit quod omnino esse non potest: qui vero dicit calendis, verbi gratia, Ianuarijs pluisse, tametsi factum non sit, id tamen dicit quod fieri potuerit. Definitio igitur et diuisio falsorū pōt esse verissima, quāuis falsa ipsa vtiq; vera nō sint. Sunt ēt qdā præcepta vberioris disputationis, quæ iā eloquentia nominatur, quæ nihilominus vera sunt, quanuis eis posit etiā falsa persuaderi. Sed qa & vera esse possunt, nō est facultas ipsa culpabilis, sed ea male vtentiū peruersitas. Nam neq; hoc ab hoibus institutum est, vt ueritatis expressio conciliet auditorem, aut facile qđ intendit, insinuet breuis & aperta narratio, & varietas eius sine fastidio teneat intentos, & cæteræ huiusmodi obseruationes: q̄ siue in falsis siue in veris causis veræ sunt tamen, inquantū vel sciri vel credi aliquid faciūt, aut ad expetendum fugiēdumve alios mouēt, & inuentæ potius quod ita se habeant, q̄ vt ita se haberent institutæ. Sed hæc pars cū ad discit, magis vt proferamus ea q̄ intellecta sunt, q̄ vt intelligamus adhibenda est. Illa vero cōclusionū & definitionū & distribu-
tionū plurimū intellectorē adiuuat: tñ abest error, quo videnī hoīes sibi ipsam beatā vitę veritatē didicisse, cū ista didicerint: quanq̄ plerunq; accidat, vt facilius hoies res eas assequant, pp quas assequēdas ista discunt, q̄ taliū præceptorū nodosissimas & spinosissimas disciplinas. Tanq̄ si quis piā dare volens p̄cepta ambulandi, moneat non esse leuandū pedē posteriorē, nisi cū posuerit priorē, deinde minutatim quemadmodū articulorū & poplitum cardines oporteat mouere describat. Vera.n. dicit, nec aliter ambulari pōt: sed facilius hoies hoc faciendo ambulant, q̄ animaduertunt cū faciunt, aut intelligunt cū audiūt. Qui āt ambulare nō possunt, multo minus ea curant, q̄ nec experiēdo possunt attēdere. Ita plerunq; citius ingeniosus videt non esse ratā cōclusionē, q̄ p̄cepta eius capit: tardius aūt nō eā videt, sed multo minus quod de illa p̄cipitur. Magisq; in his oibus ipsa spectacula veritatis sępe delectāt, q̄ ex nisi forte p̄ exercitatiora reddūt ingenia, si ēt maligniora aut inflatiora nō reddant: hoc est, vt aut decipere verisimili sermone atq; interrogationibus ament, aut aliquid magnū, quo se bonis atq; innocētibus anteponunt, se assecutos putēt, qui ista didicerunt. Iā vero numeri disciplina cuilibet tardissimo clarū ē, q̄ non sit ab hoibus instituta, sed potius indagata atq; inuenta. Non.n. sicut primā syllabā Italiæ, quā breuē pronunciauerunt veteres, voluit Virgilius, & longa facta est: ita quisquā pōt efficere cū voluerit, vt ter terna aut non sint nouē, aut nō possint efficere quadratā figurā, aut nō ad ternariū numerum tripla sint, ad senariū sescupla, ad nullum dupla, quia intelligibiles numeri semissem nō habent. Siue ergo in seipsis considerentur, siue ad figurarum aut sonorū aliarumve motionum leges numeri adhibeantur, incommutabiles regulas habent, neq; vllo mō ab hoibus institutas, sed ingeniosorū sagacitate cōpertas. Quæ tū oia quisquis ita di-
lexerit, vt iactare se inter imperitos velit, & nō potius q̄rere vnde sint vera, q̄ tantūmodo vera esse perseuerit: & inde qdam non solum vera, sed etiā incommutabilia quæ incommutabilia esse non comprehēderit: ac sic à specie corporum vsq; ad humanā mentē perueniens, cū & ipsam mutabilē inuenerit, q̄ nunc docta nūc indocta sit, cōstituta tū inter incōmutabilē supra se ueritatē, & mutabilia infra se cætera, ad vnius Dei laudē atq; dilectionē cuncta cōuertere, à quo cuncta esse cognoscit, doctus videri pōt, sapiēs aūt eē nullo mō. Quamobrē videt mihi studiosis & ingeniosis adolescētibus, & timētibus Deum, beatāq; vitā q̄rentibus salubriter p̄cipi, vt nullas doctrinas q̄ p̄ter Ecclesiā Christi exerceant, tanquā ad beatam vitam capessendā secure sequi audeant, sed eas sobrie diligēterq; diiudicent. Et siquas inuenerit ab hoibus institutas varias pp diuersas voluntates instituentiū, & ignotas pp suspitiones errantiū, maxime si habeant ēt cū dæmonibus initā societatē per quarundā significationū quasi qdam pacta atq; cōuenta, repudient penitus & detestent, alienent ēt studia à superfluis & luxuriosis hoim institutis. Illa vero instituta hoim, q̄ ad societatem conuenientium valent, pro ipsa huius vitæ necessitate non negligant. In cæteris aūt doctrinis, quæ apud gentes inueniunt, præter historiā rerū, vel p̄teriti temporis, vel præsentis ad sensus corporis pertinentiū, quibus ēt vtilium artium corporalium

experi-

Homines ordinem rerum nō instituerunt, sed animaduerterunt. Ca. 32.

Conclusio syllogismi falsa.

cap. 33.

Eloquentia.

Cap. 36.

Cap. 37.

Numeri. c. 38.

Quæ ar res humanę amplectendæ. Cap. 39.

Leges humanæ.

experimenta & coniecturæ annumerãtur, & præter rationẽ disputationis & numeri nihil velle esse arbitror. In quibus omnibus tenẽdum est, Ne quid nimis, & maxime in ijs quæ ad corporis sensus pertinentia, voluuntur tẽporibus, & continentur locis. Sicut aũt quidã de verbis omnibus & nominibus Hebræis & Syris & Aegyptijs, vel siqua alia lingua in scripturis sanctis inueniri põt, quæ in eis sine interpretatione sunt posita, fecerunt, fecerunt, vt ea separatim interpretarentur: quod & Eusebius fecit de tẽporũ historia ꝓpter diuinorũ librorũ qõnes quę vsum eius flagitant. Quod ergo hi fecerunt de his rebus, vt nõ sit necesse Christiano in multis ꝓpter pauca laborare: sic video posse fieri, si quem eorũ qui possunt, benignã sanè operã fraternæ vtilitati delectet impendere, vt quoscunque terrarum locos, quæve animalia vel herbas atque arbores, siue lapides metalla icognita, speciesq́; quaslibet scriptura cõmemorat, ea generatim digerens, sola exposita literis mandet. Potest etiã de numeris fieri, vt eorũ tantummodo numerorũ exposita ratio cõscribatur, quos diuina scriptura meminit. Quorum aliqua aut omnia forte iam facta sunt, sicut multa quæ à bonis doctisq́; Christianis elaborata atque conscripta arbitramur, non inuenimus: sed siue propter turbas negligentium, siue ꝓpter inuidorũ occultationes latent: quod vtrũ de ratione disputandi fieri possit, ignoro. Et videt mihi fieri nõ posse, quia ꝓ totum textũ scripturarũ colligata est neruorũ vice: & ideo magis ad ambigua soluenda & explicãda, de q̃bus post loquemur, le-

Ab ethnicis siquid bene dictũ in nr̃m vsum est cõuertẽdũ c. 40. Exodi. 3 & 12. di. 37. cap. legimus.

gentes adiuuat, q̃ ad incognita signa, de quibus nũc agimus, agnoscenda. Philosophi aũt, qui vocant, siqua forte vera & fidei nostræ accommoda dixerunt, maxime Platonici, nõ solum formidanda non sunt, sed ab eis etiam tanquam iniustis possessoribus in vsum nostrum vendicanda. Sicut enim Aegyptij non solũ idola habebãt & onera gratia, quæ populus Israel detestaretur & fugeret, sed etiã vasa atque ornamenta de auro & argento & vestẽ, quæ ille populus exiẽs de Aegypto, sibi potius tanquam ad vsum meliorem clanculo vendicauit, nõ authoritate ꝓpria, sed ꝑcepto Dei ipsis Aegyptijs nescientes cõmodantibus ea quibus nõ bene vtebantur, Sic doctrinæ omnes gentiliũ non solum simulata & superstitiosa figmenta, grauesque sarcinas superuacanei laboris

habent, quę vnusquisque nostrũ duce Christo de societate gentilium exiens, debet abominari atque deuitare: sed etiam liberales disciplinas vsui veritatis aptiores, & quasdã morum præcepta vtilissima cõtinent, deq; ipso Deo colendo nonnulla vera inueniuntur apud eos: quod eorum tanquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerũt, sed quibusdam quasi metallis diuinæ prouidentiæ, quæ vbique infusa est, eruerunt, & quo peruerse atque iniuriose ad obsequia dæmonum abutuntur, cum ab eorum miserа societate sese animo separat, debet ab eis auferre Christianus ad vsum iustum prædicandi Euangelij. Vestem quoque illorum, id est hominum quidem institута, sed tamen accommodata humanæ societati, qua in hac vita carere nõ possumus, accipere atque habere licuerit in vsum conuertenda Christianum. nam quid aliud fecerunt multi boni fideles nostri? Non ne aspicimus quanto L auro & argento & veste suffarcinatus exierit de Aegypto Cyprianus doctor suauissimus, & martyr beatissimus? Quanto Lactantius? Quanto Victorinus, Optatus, Hilarius? Vt de viuis taceam: quanto innumerabiles Græci? Quod prior ipse fidelissimus Dei famulus Moyses fecerat, de quo scriptum est, quòd eruditus fuerit omni sapiẽtia Aegyptiorum. Quibus omnibus vtilissimis habendis, superstitiosa gentium consuetudo, & maxime illis temporibus, cum Christi iugum decutiens, Christianos persequebatur, disciplinas quas vtiles habebat, nunquam commodaret, si eas in vsum vnius Dei colendi, quo vanus idolorum cultus extingueretur, conuersum iri suspicaretur: sed dederunt aurum & argentum & vestem suam exeunti populo Dei de Aegypto, nescientes quèadmodũ illa quæ dabant in Christi obsequiũ redderentur. Illud enim in Exodo factum sine dubio figuratũ est vt hoc præsignaret: quod sine præiudicio alterius, aut paris, aut melioris intelligentiæ dixerim. Sed hoc modo instructus diuinarum scripturarum studiosus, cum ad eas perserutandas accesserit cœperit, illud Apostolicum cogitare non cesset, Scientia inflat, charitas ædificat. Ita enim sentiet, quamuis de Aegypto dignes exeat, tamen nisi Pascha egerit, saluum se esse non posse. Pascha autem nostrum immolatus est Christus. Nihilq; magis immolatio Christi nos docet, q̃ illud quod ipse clamat tanquam ad eos quos in

Aegypto

2. Cor. 8 Aegypto sub Pharaone videt laborare: Ve-
Exod. 3. nite ad me qui laboratis & onerati estis, &
Mat. 11. ego reficiam vos. Tollite iugum meum su-
1. Cor. 13 per vos, & discite à me, quia mitis sum & hu-
Mat. 11. milis corde, & inuenietis requiem animabus vestris, Iugum enim meum suaue est, & sarcina mea leuis. Quibus nisi mitibus & humilibus corde, quos non inflat scientia, Exod. 12. sed charitas ædificat? Meminerint ergo eorũ qui Pascha illo tempore per vmbrarum imaginaria celebrabant, cum signari postes sanguine agni iuberentur, hyssopo fuisse signatos. Hæc herba mitis & humilis est, nihil Hebr. 3. fortius & penetrabilius eius radicibus: vt in charitate radicati & fundati possimus comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo & lõgitudo & altitudo & profundũ, ad est crucem domini: cuius latitudo dicitur in trãsuerso ligno quo extenduntur manus. Longitudo à terra vsque ad ipsam latitudinem, quo à manibus & infra totum corpus affigitur. Altitudo a latitudine sursum vsq; ad summum, quo adhæret caput. Profundũ vero quod terrę infixum absconditur. Quo signo crucis omnis actio Christiana describitur: bene operari in Christo, & ei perseueranter iuhærere: sperare cœlestia sacramenta non prophanare. Per hanc actionem pur- Rom. 1. gati valebimus cognoscere etiam superemi- nentem scientiam charitatis Christi, qua æqualis est patri, per quem facta sunt omnia Ephe. 3. vt impleantur in omnem plenitudinẽ Dei. Est etiam in hyssopo vis purgatoria, nec inflante scientia de diuitijs ab Aegypto ablatis, superbe aliquid pulmo tumidus anhelet, Psal. 50. Asperges me inquit, hyssopo & mundabor: lauabis me, & super niuem dealbabor, Audi tui meo dabis exultationẽ & lætitiam. Dein de annectit consequenter, vt ostendat purgationẽ a superbia significari hyssopo, Et exultabunt ossa humiliata. Quãtum autem minor est auri argenti vestisq́ue copia, quã de Aegypto secum ille populus abstulit in cõparatione diuinarũ quas postea Hierosolymæ cõsecutus est, q̃ maxime in Salomone rege ostẽduntur: tãta fit cuncta scientia quæ quidẽ est vtilis collecta de libris gẽtium, si diuinarũ scripturarum sciẽtiæ cõparetur. Nam quicquid homo extra didicerit, si noxium est, ibi dãnatur, si vtile est, ibi inuenitur. Et cum ibi quisq; inuenerit oia q̃ vtiliter alibi didicit, multo abundantius ibi inueniet ea quæ nusquã omnino alibi, sed in illarum tantummodo scripturarum mirabili altitudine & mirabili humilitate discuntur. Hac igitur instructione præditum cum signa incognita lectorem non impedierint, mitem & humilem corde subiugatum leniter Christo, & oneratum sarcina leui funda tum & radicatum & ædificatum in charitate, quam scientia inflare nõ possit: accedat ad ambigua signa in scripturis consideranda & discutiẽda, de q̃bus iã tertio volumine dicere aggrediar, qd dñs donare dignabit.

Mat. 11. Ephe. 3. 1. Cor. 8.

D. AVRELII AVGVSTINI
DE DOCTRINA CHRISTIANA
LIBER TERTIVS.

Summa superiorũ librorum cap. 1.

HOMO timens Deũ voluntatẽ eius in scripturis sanctis diligenter inquirit. Et ne amet certamina pietate mansuetus, præmunitus etiam scientia linguarum, ne in verbis locutionibusq́; ignotis hæreat, præmunitus etiam cognitione quarundam rerum necessariarum, ne vim naturam ve earum quæ propter similitudinem adhibentur ignoret, adiuuante iam codicum veritate quam solers emendationis diligentia procurauit, veniat ita districtus ad ambigua scripturarum discutienda atque soluenda. Vt autem signis ambiguis non decipiatur, quantum per nos instrui potest, fieri autem potest, vt istas vias quas ostendere volumus, tanquam pueriles vel magnitudine ingenij, vel maioris illuminationis claritate derideat: sed tamen vt dicere cœperã, quantum per nos instrui potest, qui eo loco animi est, vt per nos instrui valeat, sciat ambiguitatem scripturę aut in verbis proprijs esse, aut in translatis: quæ genera in tũ faciat. secundo libro demonstrauimus. Sed cum c. 2. verba propria faciunt ambiguam scripturã, primo prouidendum est, ne male distinxerimus, aut pronunciauerimus. Cum ergo adhibita intentio incertum esse prouiderit, quomodo distinguendum aut quomodo pronunciandum sit, consulat regulam fidei, quam de scripturarum planioribus locis & Ecclesiæ authoritate percepit, de qua satis egimus, cum de rebus in primo libro loqueremur. Quòd si ambæ vel etiam omnes, si plures fuerint: partes ambiguitatis, secundum fidem sonuerint, textus ipse sermonis à præcedentibus & consequẽtibus

Distinctio quã D

Universidad de Deusto Biblioteca

tibus partibus, quæ ambiguitatem illam in medio posuerunt, restat consulendus: vt videamus cui nam sententiæ de pluribus quæ se ostendunt ferat suffragium, eamque sibi concexi patiatur. Iam nunc exempla considera. Illa hæretica distinctio In principio
Ioan. 1, erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat: vt alius sensus sit, Verbum hoc erat in principio apud Deum, non vult verbum Deum confiteri. Sed hoc regula fidei refellendum est, qua nobis de Trinitatis æqualitate præscribitur, vt dicamus, Et Deus erat verbū, deinde subiungamus, Hoc erat in principio apud Deum. Illa vero distinctionis ambiguitas neutra parte resistit fidei, & ideo textu ipso sermonis dijudicanda
E est, vbi ait Apostolus, Et qd eligā ignoro, cō
Philip. 1 pellor autē ex duobus cōcupiscentiā habēs dissolui, & esse cū Christo: multo enim magis optimum, manere in carne necessarium propter vos. Incertum enim est vtrum ex duobus concupiscentiam habēs, an compellor aūt ex duobus, vt illud adiungat, cōcupiscentiā habens dissolui, & esse cū Christo. Sed quoniā ita sequitur, Multo enim magis optimū, apparet eum eius optimi dicere se habere concupiscentiam, vt cum ex duobus compellatur, alterius tamen habeat concupiscentiam, alterius necessitatem: concupiscentiā scilicet esse cū Christo, necessitatem manere in carne. Quæ ambiguitas vno consequenti verbo dijudicatur, quod positū est, enim: quam particulam qui abstulerunt interpretes, illa potius sententia ducti sunt, vt nō solum compelli ex duobus, sed etiam duorum habere concupiscentiam videretur. Sic ergo distinguēdum est, Et quid eligam ignoro, compellor autē ex duobus: quam distinctio sequitur, concupiscentiam habēs dissolui, & esse cum Christo. Et tanquam quæreretur, quare huius rei potius habeat cōcupi-
F scentiam? Multo enim magis optimū, inqt. Cur ergo è duobus cōpellitur? Quia est manendi necessitas quam ita subiecit, Manere in carne necessarium propter vos. Vbi autem neque præscripto fidei, neque ipsius sermonis textu ambiguitas explicari potest, nihil obest secundum quamlibet earum quæ ostēduntur sententiā distinguere. Veluti est
2.Co. 7. illa ad Corinthios. Has ergo promissiones habentes charissimi, mundemus nos ab omni coinquinatione carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore dei capite nos, nemini nocuimus. Dubium est quippe vtrum mundemus nos ab omni coinquinatione carnis & spiritus, secundum illā sententiam, vt sit sancta & corpore & spiritu an mundemus nos ab omni coinquinatione carnis, vt alius sit sensus, Et spiritus perficientes sanctificationem in timore dei, capite nos. Tales igitur distinctionū ambiguitates, in potestate legentis sunt. Quæcunq; Dicates autem de ambiguis distinctionibus diximus, eadem obseruanda sunt & in ambiguis pronunciationibus. Nam & ipsæ nisi nimia lectoris vitientur incuria: aut regulis fidei corriguntur, aut præcedentis vel consequentis contextione sermonis: aut si neutrū horum adhibetur ad correctionē, nihilominus dubiæ remanebunt, vt quolibet modo lector pronunciauerit, non sit in culpa. Nisi enim fides reuocet, qua credimus Deum nō accusaturum aduersus electos suos, & Christum nō cōdenaturū electos suos, potest illud Rom. 8.
pronunciari, Quis accusabit aduersus electos Dei? Vt hanc interrogationē quasi responsio subsequatur, Deus qui iustificat. Et iterū interroget, Quis est q condēnat? Et respōdeatur, Christus Iesus q mortuus est. Qđ credere qa demētissimū est, ita pronū Rom. 8.
ciabitur, vt præcedat percōtatio sequatur interrogatio. Inter percontationē autem & interrogationē hoc, veteres interesse dixerūt, q ad percōtationē multa respōderi possunt ad interrogationē vero, aut non, aut etiam. Pronunciabitur ergo ita, vt post percontationem qua dicimus, Quis accusabit aduersus electos Dei? illud quod sequitur sono interrogantis enuncietur, Deus q iustificat? vt tacite respōdeatur, nō. Et ité percōtemur, Quis est q cōdēnat? rursusq; interrogemus, Christus Iesus q mortuus est: magis autē qui resurrexit, quia in dextera Dei, Rom. 8.
qui & interpellat pro nobis? vt vbique tacite rndeatur, non. At vero illo loco vbi ait, Quid ergo dicemus? qa gētes quæ nō sectabantur iustitiā, apprehēderunt iustitiam, Rom. 9.
si post percōtationē qua dictum est, Quid ergo dicemus? responsio subijciatur, quia gentes quę non sectabantur iustitiam apprehenderunt iustitiam, textus consequens nō cohærebit. Qualibet autem voce pronunciatur illud quod Nathanael dixit, A Nazareth potest aliquid bonū esse: siue affirmantis, vt illud solum ad interrogationē pertineat quod ait, A Nazareth siue totū cū dubitatione interrogantis, nō video quomō discernatur, vterque autem sensus fidē non impedit.

impedit. Est etiā ambiguitas in sono dubio syllabarum, & hæc vtique ad pronunciationem pertinens, Nam quod scriptū est, Nō
Deu. 32. est absconditum a te os meū quod feci sti in abscondito, non elucet legenti vtrum correpta litera os pronunciet an producta. Si.n. corripiat, ab eo quod sunt ossa: si autem producat, ab eo quod sunt ora, intelligitur numerus singularis. Sed talia linguæ præcedē
tis inspectione diiudi antur. Nam in Græco nō, σῶμα sed σῆμα, positum est: Vnde plerunque loquendi consuetudo vulgaris vtior est significādis rebus, q integritas litera. Mallē quippe cū barbarismo dici, Nō
Esa. est absōditum à te ossium meum, q vt ideo esset minus apertum, quia magis Latinum est. Sed aliqñ dubius syllabæ sonus etiā vicino verbo ad eandem sententiā pertinere diudicet, Sicut est illud Apostoli, Quæ præ
dico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt regnum Dei non possidebunt. Si tantummodo dixisset, quę prædico vobis, nequę subiunxisset, sicut prædixi, non nisi ad codicem præcedentis linguæ recurrendum esset, vt cognosceremus vtrum in eo quod dixit prædico, producenda an corripienda esset media syllaba, Nunc autem manifestum est producendam esse. Non enim ait, sicut prædicaui, sed sicut prædixi. Non solum autem istæ, sed etiam illlæ ambiguitates quæ non ad distinctionem vel ad pronunciationem pertinent, similiter cōsiderandæ sunt, quales illa est ad Thessalonicēses: Propterea cōsolati sumus fratres in vobis. Dubium est.n. vtrum ò fratres, an hos fratres. Neutrum autem horum est contra fidem: sed Græca lingua hos casus pares nō habet, & ideo illa inspecta renunciatur vocatiuus, ideſt, ò fratres. Quod si noluisset interpres dicere, propterea consolationem habuimus fratres in vobis: minus seruitum esset verbis, sed minus de sententia dubitaretur: aut certe si adderetur, nostri, nemo ferè ambigeret vocatiuum esse casum, cum audiret, propterea consolati sumus fratres nostri in vobis: Sed iam hoc periculosius permittit: ita factum est in illa ad Corinthios, cum ait Apostolus, Quotidie morior, per vestram gloriā fratres quam habeo in Christo Iesu. Ait.n. quidam interpres, Quotidie morior, per vestrā iuro gloriā: quia in Græco vox iurantis manifesta est sine ambiguo sono. Karissime igitur & difficillime inueniri potest ambiguitas in proprijs verbis, quātum ad libros diuinarum scripturarum spectat, quā nō aut circunstantia ipsa sermonis qua cognoscitur scriptorum intentio, aut interpretum collatio, aut præcedentis linguę soluat inspectio. Sed verborum translatorū ambiguitates de quibus deinceps loquendū est, nō mediocrem curā industriamq; desiderant. Nā in principio cauendū est, ne figuratā locutionem ad literā accipias. Et ad hoc enim pertinet, quod ait Apostolus Litera occidit, spiritus autem viuificat. Cū enim scripturā figurate dictum sic accipitur, tanquam prorsus dictum sit, carnaliter sapitur. Neque vla mors animæ congruentius appellatur, q cum id etiam quod in ea bestijs antecellit, hoc est intelligentia carni subijcitur sequendo literam. Qui enim sequitur literā, transfert verba sicut propria tenet: neque illud quod proprio verbo significatur, refert ad aliam significationem. Sed si sabbatum audiert, verbi gratia, nō intelligit nisi vnum diem de septem, qui continuo volumine repetuntur. Et cum audierit sacrificium, non excedit cogitatione illud quod fieri de victimis pecorum terrenisq; fructibus solet. Eademum est miserabilis animæ seruitus, signa pro rebus accipere, & supra creaturam corpoream oculum mentis ad hauriendum æternum lumen leuare non posse. Quæ Seruitus
tamen seruitus in Iudæo populo longe a cę legis.c.6
terarum gentium more distabat, quādoquidem rebus temporalibus ita subiugati erāt, vt vnus eis in omnibus cōmendaret Deus. Et quanquam signa rerum spiritalium propipsis rebus obseruarent, nesciente quò referrentur, id tamen insitum habebant, quod ta M
li seruitute vni omnium, quem non videbant, placerent Deo. Quam custodiam tanquā sub pædagogo paruulorum fuisse scri- Gal.3.
bit Apostolus. Et ideo qui talibus signis pti
naciter inhæserunt, contēnentē istā dīm, cum iam tempus reuelationis eorum venisset, ferre non potuerunt: atque inde calumnias, q sabbato curaret, moliti sunt principes eorum, populusq; signis illis tanquam Mat.12.
rebus astrictus, nō credebat Deum esse, vel à Deo venisse, qui ea sicut à Iudęis obseruabantur, nollet attēdere. Sed qui crediderūt, ex quibus facta est prima Ecclesia Hierosolymitana, satis ostenderunt quanta vtilitas fuerit eo modo sub pædagogo custodiri, vt signa quæ temporaliter imposita erant seruientibus, ad vnius Dei cultum, qui fecit cœlum & terrā, opinionem obseruantiū religarent.

Universidad de Deusto
Biblioteca

garent. Nanq; illi quia proximi spiritalibus fuerunt, in ipsis enim temporalibus & carnalibus vocibus atq; signis, quanuis quomodo spiritaliter essent intelligentia nescirent, quia vnum tamen didicerant venerari æternum deum, tam capaces extiterunt spiritus-
Acto. 4. sancti, vt omnia sua venderent, eorumque precium indigentibus distribuendum, ante
A Apostolorum pedes ponerẽt, seq; totos dedicarent Deo tanquam templum nouũ, cuius terrenæ imagini, hoc est templo veteri seruiebant. Nõ enim hoc vllas Ecclesias gẽtium fecisse scriptum est, quia non tã prope inuẽti erãt qui simulacra manufacta Deos
De cultoribus simulachrorũ & creaturarum. Cap. 7. putarẽt. Et si qñ aliqui eorũ illa tanquã signa interpretari conabantur, ad creaturã colendam, venerandamq; referebant. Quid enim mihi prodest simulachrum, verbi gratia, Neptuni, non ipsum habendum Deum, sed eo significari vniuersum mare, vel etiã oẽs aquas cæteras, quæ fontibus proruunt: sicut a quodam Poeta illorum describitur: si bene recolo, ita dicente, Tu Neptune pa-
Claudiani versus. ter cui tempora cana crepanti Cincta lalo resonant, magnus cui perpete mento Profluit Oceanus, & flumina crinibus errant. Hæc siliqua intra dulce tectorium sonantes lapillos quærit. Non est aũt hominum, sed porcorũ cibus. Nouit quid dicã, qui Euãgelium nouit. Quid ergo mihi prodest q; Neptuni simulachrũ ad illã significationẽ refertur, nisi forte vt neutrum colam. Tã. n. mihi statua q̃libet, q̃ mare vniuersum, non est Deus. Fateor altius demersos esse, qui
B opera hominum deos putant, q̃ qui opera
Deut. 6. Dei. Sed nobis vnus diligendus & colendus Deus præcipitur, qui fecit hæc omnia, quorum illi simulachra venerantur, vel tanquã Deos, vel tanquam signa & imagines deorum. Si ergo signũm vtiliter institutũ pro ipsa re sequi, cui significandę institutum est, carnalis est seruitus, quanto magis inutiliũ rerum signa instituta pro rebus accipere? Quæ si retuleris ad ea ipsa quæ his significantur, eisq; colendis animum obligaueris, nihilomnus seruili carnaliq; onere atq; ve-
Christia ni signa interpretantur. Cap. 8. lamine non carebis. Quamobrem Christiana libertas eos, quos inuenit sub signis utilibus tanquã prope inuentos, interpretatis signis quibus subditi erant, eleuatos ad eas res, quarum illa signa sunt, liberauit. Ex his factæ sunt Ecclesiæ sanctorũ Israelitarũ. Quos autem inuenit sub signis inutilibus, nõ solũ seruilem operationẽ sub talibus signis, sed etiam ipsa signa frustrauit remouitq; omnia: vtæ corruptione multitudinis simulatorum deorum, quã sæpe ac proprie scriptura fornicationẽ vocat, ad vnius Dei cultũ gentes conuertentur, nec sub ipsis tã signis vtilibus seruituræ, sed exercituræ potius animũ in eorũ intelligentia spirituali.

Sub signo enim seruit qui operatur aut C veneratur aliquã rem significantem, nescics D quid significet. Qui vero aut operatur, aut veneratur vtile signum diuinitus institutum, cuius vim significationemq; intelligit, non hoc veneratur quod videtur & transit, sed illud potius quo talia cuncta referenda sunt. Talis autem homo spiritalis & liber Cap. est, etiam tempore seruitutis, quo carnalibus animis nondum oportet signa illa reuelari, quorum iugo edomandi sunt. Tales autem spirituales erant Patriarchæ ac Prophetæ, omnesq; in populo Israel per quos nobis spiritussanctus ipsa scripturarũ & auxilia & solatia ministrauit. Hoc vero tempore posteaquã resurrectioni dñi nostri Iesu Xpi manifestissimum iudicium nostrę libertatis illuxit, nec eorum quidem signorum quæ iam intelligimus operatione graui onerantur: sed quædã pauca pro multis eadẽq; factu facillima, & intellectu angustissima, & obseruatione castissima, ipse dñs & Apostolica tradidit disciplina: sicuti est baptismi Euangelici sacramentum, & celebratio corporis & sanguinis dñi. Quæ vnusquisq; cum percipit, quo referantur imbutus agnoscit, vt ea non carnali seruitute, sed spiritali potius libertate veneretur. Vt aut literã sequi & signa pro rebus q̃ ijs significantur accipere seruilis infirmitatis est, ita inutiliter signa interpretando, a iugo seruitutis eductã

rea in balneis nudũ esse,flagitium est. Quid igit̃ locis & tẽporibus psonisq; cõueniat,diligenter attẽdendũ est,ne temere flagitia reprehẽdamus. Fieri.n.põt, vt sine aliquo vitio cupidinis vel voracitatis pciosissimo cibo sapiens vtatur, insipiẽs ãt fœdissima gu-

Pisce tã quã ci- bo deli-- cato. Luc.14. Ge. 25.

læ flãma in vilissimũ ardescat. Et sanius q̃squẽ maluerit more dñi pisce vesci, q̃ lentícula more Esau nepotis Abraham,aut hordeo more iumentorũ. Nõ.n.ppea continẽtiores nobis sunt pleræq; bestiæ, quia vilioribus alunt escis. Nã in omnibus huiusce-

Oĩa ad proximi vtilitatẽ referenda. cap. 13.

modi rebus, nõ ex earũ rerũ natura quibus vtimur, sed ex causa vtendi & mõ appetendi vel ꝓbandũ est vel improbãdũ quod facimus. Regno terreno veteres iusti cœleste regnum imaginabantur & prænunciabant. Sufficiẽdæ prolis causa erat vxorum pluriũ simul vni viro habendarũ inculpabilis consuetudo, & ideo vnam fœminam maritos habere plurimos honestum nõ erat: non.n. mulier eo est fœcundior,sed meretricia potius turpitudo est vel quæstum vel liberos vulgo q̃rere in huiusce modi moribus quicquid illorum tẽporũ sanctí non libidinose faciebant,quãuis ea facerent quæ hoc tẽpore nisi per libidinem fieri nõ possunt, non culpat scriptura. Et quicquid ibi tale narratur,non solũ historice ac ꝓprie, sed etiam figurate ac prophetice acceptum, interpretandũ est usque in finem illum charitatis, siue dei, siue proximi, siue utriusq;. Sicut enim talares, & manicatas tunicas habere apud Romanos veteres flagitiũ erat, nunc ãt honesto loco natis,cum tunicati sunt, nõ eas hr̃e flagitiũ est: sic animaduertendũ est in cætero quoq; vsu rerũ abesse oportet libidinem: q̃ non solũ ipsa eorum inter quos viuit cõsuetudine nequiter abutitur, sed ẽt

Cõsuetudinẽ non esse iustitiã. cap. 14.

sæpe fines eius egressa, fœditatem suã, quæ inter claustra morum solennium latitabat, flagitiosissima eruptione manifesta. Quicquid autem congruit consuetudini eorum cum quibus vita ista degenda vel necessitate imponitur,vel officio suscipitur, à bonis & magnis hominibus ad vtilitatem & beneficentiam referendum est,vel proprie, sicut & nos debemus,vel etiã figurate sicut Prophetis licet. In quæ facta legenda cum incurrunt indocti alterius consuetudinis, nisi authoritate reprimantur flagitia putãt, nec possunt animaduertere totam conuersationem suam,vel in coniugijs, vel in cõ-

K

L uiuijs,vel in vestitu, cæteroq; humano victu atq; cultu, alijs gẽtibus & alijs tẽporibus flagitiosam videri. Qua varietate innumerabiliũ cõsuetudinũ cõmoti quidã dormitantes,vt ita dicam, qui neq; alto somno stultitiæ sopiebantur, nec in sapientiæ lucẽ poterant euigilare, putauerunt nullam esse iustitiam per seipsam, sed vnicuiq; gẽti cõsuetudinem suam iustam videri: quæ cũ sit diuersa omnibus gentibus,debeat aũt incõ-

Tob.4 Matt.7

mutabilis manere iustitiã,fieri manifestum nullam vsquã esse iustitia:non intellexerũt, ne multa commemorẽ, quod tibi fieri non vis,alij ne feceris, nullo mõ posse vlla eorum gentili diuersitate variari. Quæ sententia cũ refertur ad dilectionẽ Dei,omnia flagitia moriũtur: cũ ad ꝓximi omnia facinora. Nemo.n.vult corrũpi habitaculũ suũ: nõ ergo debet corrumpere habitaculũ dei, seipsum scilicet: Et nemo vult sibi a quoquã nocerí:nec ipse igit̃ cuiquã nocuerit. Sic Charitas regnat tãquã in euersa tyrãnide cupiditatis, charitas regnat tãquã in iustissimis legibus dilectionis Dei propter deum,sui & proximi propter deum. Seruabitur ergo in locutionibus figuratis regula huiusmodi,vt tãdiu versetur diligenti consideratione qđ legitur, donec ad regnum charitatis interpretatio perducatur. Si autẽ hoc iam proprie sonat, nulla putetur figurata locutio. Si præceptiua locutio est, aut vtilitatẽ flagitiũ aut facinus vetans, aut vtilitatẽ aut ri beneficentiam iubẽs,non est figurata. Si ãt flagitium aut facinus videtur iubere,aut vt litatem aut beneficentiam vetare figurata. Nisi manducaueritis,inquit,carnẽ filij hois & sanguinẽ biberitis,non habebitis vi tã in vobis facinus vel flagitiũ videt iubere. Figura est ergo,ꝑcipiẽs passioni dñi eẽ cõmunicandũ, & suauiter atq; vtiliter recondendũ in memoria, q̃ pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata sit. Ait scriptura: Si esurierit inimicus tuus, ciba illũ: si sitit, potum da illi. Hic nullo dubitante beneficẽtiam ꝑcipit. Sed quod sequitur, Hoc enim faciens carbones ignis cõgeres super caput eius: maleuolentiæ facinus putes iuberi. Ne igitur dubitaueris figurate dictũ: & cũ posit dupliciter interpretari,vno mõ ad no cẽdũ,altero ad præstandum, ad beneficentiã te potius charitas reuocet, vt intelligas carbones ignis esse vrentes pœnitentiæ gemitus,quibus superbia sanatur eius q̃ dolet se inimicum fuisse hominis à quo eius miseriæ subuenitur. Item cũ ait dñs, Qui amat animã suã perdet eam: non vtilitatẽ vetare putãdus est, qua debet quisq; conseruare animã suã: sed figurate dictũ,perdet aiam, id est, perimat atq; amittat vsum eius quẽ nunc habet,peruersum scilicet atq; preposterum,quo inclinatur tẽporalibus vt æternã non quærat. Scriptũ est. Da misericordi, & ne suscipias peccatorem. Posterior pars huius sententiæ videtur vetare beneficẽtiã. Ait enim,ne suscipias peccatorẽ: Intelligas enim figurate positum pro peccato peccatorẽ,vt peccatum eius non suscipias. Sepe aũt accidit, vt quisquis in meliori gradu spiritalis vitæ vel est vel eẽ se putat, figurate dicta esse arbitref, q̃ inferioribus gradibus ꝑcipiuntur,Vt verbi gratia, si cœlibem amplexus est vitã, & se castrauit ꝓp regnũ cœlorum, quicquid de vxore diligẽda & re genda sancti libri ꝑcipiunt, non proprie,sed tranſlate accipi oportere contendat. Et quisquis statuit seruare innuptã virginẽ suã,tãquam figuratam locutionẽ conetur interpretari qua dictum est. Trade filiã,& opus perfeceris. Erit igitur ẽt hoc in obseruationibus intelligendarum scripturarũ, vt sciamus alia omnibus communiter ꝑcipi, alia singulis quibusq; generibus psonarũ, vt nõ solum ad vniuersum statũ valetudinis, sed ẽt ad suam cuiusque membri propriã infirmitatem medicina pertineat. In suo quippe genere curãdum est quod ad melius genus non potest erigi. Item cauendum est ne quid forte qđ in scripturis veteribus pro illorũ temporum conditione etiã si non figurate, sed proprie intelligatur, non est flagitium neq; facinus,ad ista etiam tempora quis pudãnte cupiditate, & ipsarũ quoq; scripturarum quibus cuertenda est satellitiũ quærente non faciet:nec intelligit miser ad hãc vtilitatẽ illa sic esse posita, vt spei bonæ homines salubriter videant,& consuetudinem quã aspernantur posse habere usum bonũ, & eam quam amplexantur posse habere dãnabilem,si & ibi charitas vtentiũ,& hic cupiditas attendatur. Nam si multis vxoribus casse vti quisquã pro tempore potuit,potest alius vna libidinose. Magis.n.probo multarum fœcunditate vtentem propter aliud,q̃ vnius carne fruẽtẽ propter ipsam. Ibi enim quæritur vtilitas temporum opportunitatibus congrua, hic satiatur cupiditas temporalibus voluptatibus implicata. Inferiorisq; gradus ad Deum sunt quibus secundum ve

Tob.8 Matt.19 Tob.8 Deut.21. Infr.21. Mali a- fluentes euagantur,vel in ipsa coniuge,non solum excedunt ad liberorum procreationẽ pertinentem modum,sed etiam inhumanio ris intemperantiæ sordes inuerecunda omnino licentia seruilis cuiusdam libertatis accumulant,non credunt fieri potuisse,vt tem peranter multis fœminis antiqui vterẽtur uiri,nihil seruantes in vsu illo nisi congruũ tempori propagandæ prolis officium: & quod ipsi laqueis libidinis obstricti, vel in vna non faciunt,nullo modo in multis fieri posse arbitrantur. Sed isti possunt dicere,ne honorari quidem atq; laudari oportere viros bonos & sanctos, quia ipsi cum honorantur atq; laudantur intumescunt superbia,tanto auidiores inanissimæ gloriæ,quãto eos frequentius atq; latius lingua blandior vẽtilauerit: qua ita leues fiunt, vt eos rumoris aura, siue quæ prospera, siue quæ aduersa existimatur, quaslibet inuehat voragines flagitiorum,aut in facinorum etiam saxa collidat. Videant ergo q̃ sibi arduum sit atq; difficile,nec laudis esca illici,nec cõtumeliarum aculeis penetrari, & non ex se alios metiantur. Credant potius Apostolos nostros nec cum suspicerentur ab hominibus inflatos fuisse, nec cũ dispicerẽtur elisos. Neutra quippe tentatio defuit illis vi ris. Nam & credentiũ celebrabantur præconio,& persequentium maledictis infamabantur. Sicut ergo isti pro tpe vtebãtur his

E In qua- uiuẽ rõue di boni sui sunt si- miles. Cap.20.

singulis coniugibus consuetudinem ꝓpter intemperãtiam eorum:q̃ illi qui plures singuli cum haberent, sicut sapiens in cibo & potu, non nisi salutem corporis, sic in concubitu non nisi procreationem filiorum intuebantur. Itaq; si eos in hac vita inuenisset dñi aduentus,cum iam non mittendi sed colligendi lapides tempus esset, statim seipsos castrarent propter regnum cœlorum. Non enim est in carendo difficultas,nisi cũ est in habendo cupiditas. Nouerant quippe illi homines etiam in ipsis coniugibus luxuriam esse abutendi intemperãtiam, quod Tobiæ testatur oratio, quando est copulatus vxori. Ait enim. Benedictus es domine Deus patrum nostrorum, & benedictũ nomen tuum in omnia secula seculorum. Benedicant te cœli & omnis creatura tua. Tu fecisti Adã, & dedisti illi adiutorium Euã. Et nunc domine tu scis quoniam non luxuriæ causa accipio sororem meam,sed ipsa veritate vt miserearis nostri domine. Sed q effrenata libidine, vel per multa stupra dif-

Eccle.3. Mat.19. Tob.8. D

Universidad de Deusto Biblioteca

omnibus & non corrũpebant: sic illi ueteres usum fœminarũ ad sui tẽporis cõuenientiã referẽtes nõ patiebãtur eam dãnationẽ libidinis, cui seruiũt q̃ illa non credunt. Et ideo isti sese nullo modo cohibent ab inexpiabili filiorum odio à quibus vel vxores vel concubinas suas attentatas, aut attrectatas esse cognoscerent, si eis forte tale aliquid accidisset. Rex autem Dauid cũ hoc ab impio atque immani filio passus esset, non solum ferocientem tolerauit, sed etiam planxit extinctũ. Non enim carnali zelo irretitus tenebatur, quẽ nullo modo iniuriæ suę, sed peccata filij commouebant. Nam ideo si uinceretur eũ occidi prohibuerat, vt edomito seruaretur pœnitendi locus. Et quia non potuit, non orbitate doluit in eius interitu, sed quia nouerat in quas pœnas tam impie adultera & parricidali, anima raperetur. Nanque alio prius filio, qui innocẽs erat, pro quo ęgrotãte affligebatur, moriente lętatus est. Ex hoc maxime apparet qua moderatione ac temperantia illi viri fœminis vtebantur, quòd cum in vnam illicite irruisset rex idem ęstu quodam ætatis & temporalium rerum prosperitatibus abreptus, cuius etiam maritum occidendum præcepe rat, accusatus est per prophetã. Qui cũ ad eum venisset conuincendũ de peccato, proposuit ei similitudinem de paupere qui habebat ouem vnã, cuius vicinus cum haberet multas, ad aduentũ hospitis sui vnicam potius vicini pauperis ouiculam exhibuit epulandam. In quem commotus Dauid occidi eum iussit, & quadruplicari ouem pauperi, vt se nescius cõdemnaret, qui peccauerat sciens. Quod cum ei manifestatum esset, & diuinitus denunciata vindicta, diluit pœnitendo peccatum. Sed tamen in hac similitudine stuprum tantummodo designatum est de oue vicini pauperis. De marito autem mulieris interempto, hoc est de ipso paupere, qui vnam habebat ouem occiso, non est per similitudinem interrogatus Dauid, vt in solo adulterio disceret sententiam dãnationis suæ. Ex quo intelligit quanta tẽperãtia multas mulieres habuerit, quãdo de vna in qua excesit modũ à se ipso puniri coactus est. Sed in isto viro immoderatæ huius libidinis, nõ pmansio, sed trãsitus fuit. Propterea etiam ab arguente Propheta ille licitus appetitus hospes vocatus est. Nõ. n. dixit eum regi suo, sed hospiti suo, vicini pauperis ouem ad epulandum exhibuisse. At vero in eius filio Salomone, non quasi hospes transitum habuit, sed regnũ iste libido possedit. De quo scriptura non tacuit, culpãs eũ fuisse amatorem mulierũ. Cuius tũ initia desiderio sapiętiæ flagrauerãt, quã cũ amore spiritali adeptus esset, amore carnali amisit. Ergo quãquã omnia vel penè oĩa quæ in veteris testamenti libris gesta cõtinentur, nõ solũ proprie, sed ęt figurate accipiẽda sit: tũ etiam illa, quæ proprie lectoris animum cepit, si laudati sunt illi qui ea fecerunt, sed tamen abhorrent à consuetudine bonorum, qui post aduẽtũ dñi diuina pcepta cum caritate, distodiunt, figuram ad intelligentiã referat, sãctũ vero ipsum ad mores nõ trãsferat. Multa enim sunt quæ illo tempore officiose facta sunt, quæ modo nisi libidinose fieri nõ queunt. Siqua vero peccata magnorum virorum legerit, tametsi aliquã in eis figuram rerum futurarum animaduertere aut indagare potuerit: rei tamẽ gestæ prophetatem ad hunc vsum assumat, vt se nequaquam recte suis factis iactare audeat, & prę sua iustitia cęteros tanquam peccatores contemnat, cũ videat tantorum virorum & cauendas tẽpestates, & flenda naufragia. Ad hoc enim etiã peccata illorũ hominum scripta sunt, vt Apostolica illa sententia ubique tremenda sit, qua ait, Qui stat, videat ne cadat. Propter qui uidetur stare, uideat ne cadat. Nulla enim ferè pagina est sanctorũ librorum, in qua nõ sonet, q̃ Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiã. Maxime omnia itaque inuestigãdũ est, vtrũ propria sit, an figurata locutio quã intelligere conamur. Nam comperto quòd figurata sit, adhibi-genitis regulis rerũ quas in primo libro digessimus facile est eam uersare omnibus modis, donec perueniamus ad sententiam veri caritatis, præsertim cum vsus accesserit pietatis exercitatione roboratus. Inuenimus autem utrum propria sit, an figurata locutio, illa intuentes quę supra dicta sunt. Quod cũ Idẽ apparuerit, verba quibus continetur, aut à similibus rebus ducta inueniuntur, aut ab eadem aliqua vicinitate attingentibus. Sed quoniã multis modis res similes rebus apparent, vbique non putemus esse præscriptum, vt quod in aliquo loco res aliqua p similitudinẽ significare creda ficauerit, hoc eam semper significare credamus. Nam & in vituperatione fermentum posuit dñs cum diceret, Cauete à fermento Pharisæorum: & in laude cum diceret, Simile est regnum cœlorũ mulieri q̃ abscondit fermentum in tribus mẽsuris farinę donec fermẽtaret totũ. Huius igitur varietatis obseruatio duas habet formas. Sic enim aliud atq; aliud res quæq; significãt, vt aut cõtraria aut tantũmodo diuersa significẽt. Contraria scilicet, cum alias in bono, alias in malo res eadẽ ad similitudinem ponit, sicut hoc est qđ de fermẽto supra diximus. Tale est ęt q̃ leo significat Christum, vbi dicitur, Vicit leo de tribu Iuda, Significat & diabolum, vbi scriptum est, Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærẽs quem deuoret. Ita serpens in bono est, Astuti vt serpentes, In malo autẽ, Serpẽs Euam seduxit astutia sua. In bono, K panis, Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi. In malo autẽ panis, Panes occultos libenter edite. Sic & alia plurima. Et hęc quidẽ q̃ cõmemoraui minime dubiã significationẽ gerunt, quia exẽpli gratia cõmemorari nõ nisi manifestissima debuerunt. Sunt ãt q̃ incertũ sit in quã partem accipiẽdeant, sicut, Calix in manu dñi viui meri plenus est mixto. Incertum est. n. vtrum iram Dei significet nõ vsq; ad nouissimam pœnã, id est, vsq; ad fecem: an potius gratiã scripturarum à Iudæis ad Gentes transeũtem, quia inclinauit ex hoc in hoc remanentibus apud Iudæos obseruationibus quas carnaliter sapiunt, quia fex eius nõ est exinanita. Cũ vero res eadẽ nõ in cõtraria, sed tm in diuersa significatione ponitur, illud est in exemplo, q̃ aqua & populum significat, sicut in Apocalypsi legimus, & spũm sanctũ, vnde est illud, Flumina aquæ viuæ fluent de ventre eius, & si quid aliud atque aliud, p locis in quibus ponit, aqua significare intelligit. Sic & aliæ res non singulæ, sed vnaquæq; earũ, non solum duo aliqua diuersa, sed ęt nonnunquam multa significat pro loco sentẽtię, sicut posita reperitur.

Vbi ãt apertius ponunt, ibi discendũ est quõ in locis intelligantur obscuris. Neque melius potest intelligi qđ dictũ est deo, Apprehende arma & scutum, & exurge in adiutoriũ mihi: q̃ ex illo loco vbi legitur, Dñe vt scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos. Nec tamen ita vt iam vbicunq; scutum pro aliquo munimento legerimus posit, nõ accipiamus nisi bonã voluntatem Dei. Dictũ est. n. Et scutũ fidei in quo possitis, inquit, omnes sagittas maligni ignitas extinguere. Nec rursum ideo debemus in armis huiusce modi spiritalibus scuto tantummodo fidẽ tribuere, cũ alio loco etiam lorica dicta sit fidei. Induti, inquit, loricã fidei & charitatis. Quando ãt ex eisdẽ scripturæ verbis, nõ vnum aliquid, sed duo vel plura sentiuntur, ęt si latet quid senserit ille q̃ scripserit, nihil periculi est si quodlibet eorũ cõgruere veritati ex alijs locis sanctarũ scripturarũ doceri põt: id tamen eo conãte qui diuina scrutatur eloquia, vt ad volũtatẽ perueniat authoris, p quẽ scripturã illam sanctus operatus est spũs: siue hoc assequat, siue aliam sententiam de illis verbis q̃ fidei rectæ nõ refragãt exsculpat, testimoniũ hũs à quocũq; alio loco diuinorum eloquiorum. Ille quippe author in eisdẽ verbis, q̃ intelligere volumus & ipsam sententiam forsitan vidit, & certe Dei spũs qui p eum hæc operatus est, etiã ipsum occurrẽti lectori vel auditori sine dubitatione puidit, immo vt occurreret, quia & ipsa est veritate subnixa, puidit. Nam quid in diuinis eloquijs largius & vberius potuit diuinitus prouideri, q̃ vt eadẽ verba pluribus intelligantur modis, quos alia non minus diuina contestantia faciant approbari?

Vbi ãt talis sensus eruitur, cuius incertũ certis sanctarum scripturarum testimonijs non possit aperiri, restat vt ratione reddita manifestus appareat, etiã si ille cuius verba intelligere quærimus eum forte non sensit. Sed hæc consuetudo periculosa est. Per scripturas enim diuinas multo tutius ambulatur: quas verbis trãslatis occupatas cũ scrutari volumus, aut hoc inde exeat quod non habet controuersiam: aut si habet, ex eadem scriptura vbicunque inuentis atque adhibitis eius testibus terminetur.

Sciant autem literati, modis omnibus locutionis, quos Grammatici Græco nomine tropos vocãt, authores nros usos fuisse, & multiplicius atq; copiosius q̃ pũt existimare uel credere q nesciũt eos & alijs ista didicerunt. Quos tamen tropos qui nouerunt, agnoscunt in literis sanctis, eorumq; scientia ad eas intelligendas aliquantum adiuuantur. Sed hic eos ignaris tradere nõ decet, ne artem Grammaticam docere videamur. Extra sanè vt discantur admoneo, quanuis iam superius id admonuerim, id est, in secundo libro, vbi de linguarum necessaria cognitione differui. Nam literæ à quibus ipsa Grammatica nomen accepit, γράμματα enim Græci litteras vocant, signa vtique sonorum sunt ad articulatam uocẽ

Adulterium Dauid. cap. 21. 2. Reg. 18.

2. Reg.

Ibidem.

G

3. Reg. 11.

1. Reg. 1.

Ecclesiast. 7.

Iudic. 5.

Apoc. 22.

Matth. 16.

Luc. 22.

Iohan. 6.

Prouer. 9.

Psal. 5.

Ephes. 6.

Esa. 54.

Psal. 5.

Ephes. 6.

Esa. 54.

Psal. 5.

Ephes. 6.

Esa. 54

qua loquimur pertinentiũ. Istorũ aũt troporũ,nõ solũ exempla omniũ,sed quorundã & nomina in diuinis libris leguntur, sicut allegoria,ænigma,parabola. Quanuis penè oẽs ij tropi qui liberali dicuntur arte cognoſci,& in eorũ reperiantur loquelis,q̃ nullos Grammaticos audierunt,& eo quo vulPiſcina. guis vtit sermone contenti iunt. Quis enim B non dicit,sic floreas? Qui tropus metaphora vocatur. Quis non dicit,piſcinã etiã quæ nõ habet piſces,nec facta est propter piſces, & tũ à piſcibus nomen accepit? Qui tropus catachreſis dicitur. Longum est isto modo cæteros perſequi. Nã vsque ad illos peruenit vulgi locutio q̃ propterea mirabiliores sunt contra q̃ dicit significãt,sicuti est,quæ appellatur ironia vel antiphrasis. Sed ironia pnunciatione indicat quid velit intelligi, vti cum dicimus homini mala facienti, res bonas facis. Antiphrasis vero,vt contraria significet,nõ voce pronunciantis efficitur: Lucus. sed aut verba habet sua quorum origo contraria est, sicut appellatur lucus, quod minime luceat: aut cõsueuerit aliquid ita dici, quanuis dicat & non econtrario: veluti cũ quærimus accipere qđ ibi non est, & rñdet nobis,abundat: aut adiunctis verbis facimus vt à contrario intelligatur quod loquimur, veluti si dicamus,cauc illum quia bonus homo est. Et quis talia nõ dicit indoctus nec omnino sciens qui sint, vel quid vocent hi tropi? Quorum cognitio ꝓpterea scripturarum ambiguitatibus dissoluendis est necessaria, quia cũ sensus ad proprietatẽ verboC rum sic accipiat,absurdus est,quærendũ est vtiq; ne forte illo vel illo tropo dictum sit, quod nõ intelligimus: & sic pleraq; inuenta Regulæ sunt q̃ latebant. Ticonius quidã qui cõTiconij tra Donatistas inuectissime scripsit, cum cuiusdã. fuerit Donatista,& illic inuenitur absurdiscap. 30. simi cordis, vbi eos non omni ex parte relinquere voluit, fecit librũ quem regularũ vocauit, quia in eo quasdã septem regulas executus est, quibus quasi clauibus diuinarum scripturarũ aperirẽtur occulta. Quarum primã ponit de dño, & eius corpore: secundam de domini corpore bipartito: tertiam de promissis & lege: quartã de specie & genere: quintam de tẽporibus: sextam de recapitulatione: septimã de diabolo & eius corpore. Quæ quidem considerata, sicut ab illo aperiuntur, non parum adiuuant ad penetranda quæ tecta sunt diuinorum eloquiorum. Nec tamen omnia,quæ ita scripta sunt vt non facile intelligantur,possunt his regulis inuenri, sed alijs modis pluribus quos hoc numero septenario vsqueadeo non est iste complexus, vt idem ipse multa exponat obscura, in quibus harum regularum adhibet nullã, quoniam nec opus est. Neq;.n.aliquid illic tale versatur aut quærit. Scut in Apocalypsi Ioannis q̃rit,quemadmodum intelligendi sint angeli Ecclesiarum septem quibus scribere iubetur, & ratiocinatur multipliciter, & ad hoc peruenit vt ipsos angelos intelligamus Ecclesias. In qua copiosissima disputatione, nihil istarũ est regularum,& vtique res illic obscurissima quæritur, quod exẽpli gratia satis dictũ sit. Nã colligere omnia nimis longũ & nimis operosum est,q̃ ita obscura sunt in scripturis canonicis, vt nihil istorum septẽ ibi requirẽdũ sit. Iste aũt cũ has velut regulas commendaret, tantũ eis tribuit, quasi omnia quæ in lege, id est, in diuinis libris obscure posita inuenerimus, his bene cognitis atque adhibitis intelligere ualeamus. Ita quippe exorsus est eundem librum vt diceret, Necessarium duxi ante omnia quæ mihi videntur libellũ regularum scribere, & secretorum legis veluti claues & luminaria fabricare. Sunt enim q̃dã regulę mysticę, quæ uniuersæ legis recessus obtinẽt, & ueritatis thesauros aliqbus inuisibiles faciunt. Quarũ si ratio regularũ sine inuidia vt cõmunicamus accepta fuerit, clausa quæque patefient, & obscura dilucidabũtur, vt quisque prophetiæ immensam syluam peram- E bulans, his regulis quodammõ quasi lucis tramitibus deductus ab errore defendatur. Hic si dixisset. Sunt enim quædam regulæ mysticæ, quæ nonuullos legis recessus obtinent, aut certe, quæ legis magnos recessus obtinent, non autem quod ait, vniuersæ legis recessus,neque dixisset, clausa quæque patefient, sed clausa multa patefient, verum dixisset: nec tam elaborato atque vtili operi suo plusquam res ipsa postulat dando in spem falsam lectorem eius cognitoremque misisset. Quod ideo dicendum putaui, vt liber ipse, & legatur à studiosis, quia plurimum adiuuat ad scripturas intelligendas, & non de illo speretur tantum quantũ nõ habet. Caute sanè legendus est, nõ solũ ꝓp quædã, in quibus vt hõ errauit: Sed maxime ꝓp illa q̃ sicut Donatista hæreticus loquit. Quid aũt doceat vel sed admoneat istæ septẽ regulæ breuiter ostẽdã. re-

Prima de dño & eius corpore ẽ, in qua scientes aliqñ capitis & corpore, id est, Christi & Ecclesiæ vnã personã nobis in- Cap.31. timari: neq;.n. fruſtra dictũ est fidelibus: Galat.3. ergo Abrahæ semen estis, cũ sit vnũ semẽ F Abrahæ quod est Christus: nõ hæsitemus qñ à capite ad corpus, vel à corpore transire ad caput, & tñ non receditur ab vna eadẽq; persona. Vna enim persona loquit dicens: Sicut sponso imposuit mihi mitrã, & sicut sponsam ornauit me ornamento: & tñ quid horũ duorũ capiti, quid corpori, id est quid Christo, quid Ecclesiæ conueniat, utiq; intelligendũ est. Secunda Secunda. est domini corpore bipartito, quod quidẽ Cap.32. non ita debuit appellari. Non.n. reuera domini corpus est, quod cum illo nõ erit in æternũ. Sed dicendum fuit de dñi corpore uero atq; permixto: aut vero atq; simulato, vel quid aliud: quia nõ solũ in æternũ, verumetiã nunc hypocritæ nõ cũ illo esse dicendi sunt, quanuis in eius esse videant Ecclesia. Vnde poterat ista regula & sic appellari, vt diceretur de permixta Ecclesia. Quæ regula lectorem vigilantẽ requirit qñ scriptura cum ad alios iã loquatur, tanquã ad eosipsos ad quos loquebat videtur loqui: vel de ipsis cũ de alijs iã loquatur, tanq̃ vnũ sit vtrorũq; corpus, ꝓp tpalem Cap.1. cõmixtionẽ & cõmunionẽ sacramẽtorũ. Ad hoc pertinet in cãticis cãticorũ: Fusca sum & speciosa, vt tabernacula cedar, specio G sa sum vt pelles Salomonis. Nõ.n.ait. Fusca fui, vt tabernacula cedar, & speciosa fui vt pelles Salomonis: sed vtrũq; se eẽ dixit Psal.73. ꝓp temporalem vnitatem intra vna retia Psal.21 piscium bonorum & malorum. Tabernacula.n.cedar ad Hismaelẽ pertinẽt, qui nõ Psal.4. erit hæres cum filio liberæ. Itaq; cũ de bo- Psal.42. na parte deus dicat: Ducã cæcos in viã quã non nouerunt, & semitas quas non nouerunt calcabunt, & faciam illis tenebras in lucẽ, & praua in directũ: hæc verba faciã & non derelinquam eos. Mox de alia parte quæ male permixta est, dicit: Ipsi aũt conuersi sunt retrorsum, quanuis alij iã significentur his verbis. Sed qñ nunc in vno sunt, tanq̃ de ipsis loquitur de quibus loquebatur: non tñ semper in vno erunt. Ipse est quippe ille seruus commemoratus in Matt.24. Euãgelio, cuius dñs cũ uenerit diuidet eũ, & ꝑtẽ eius cũ hypocritis ponet. Ter- Regulæ tia regula est de promissis & lege, quæ alio quarta. Cap.33. modo dici potest de spiritu & litera, sicut

nos eã appellauimus, cum de hac re librũ scriberemus. Potest etiã sic dici, de gratia & mandato. Hæc autem magis mihi videt magna quæstio q̃ regula, quæ soluendis q̃- H stionibus adhibenda est. Hæc est autem quam non intelligentes Pelagiani vel cõdiderunt suam hæresim, vel auxerunt. Laborauit in ea dissoluenda Ticonius bene, Fides. sed non plene. Disputans.n. de fide & ope- Opera. ribus, opera nobis dixit à Deo dari merito fidei, ipsam vero fidẽ sic esse à nobis, vt nobis non sit à Deo. Nec attendit Apostolũ Ephe.6. dicentẽ: Pax fratribus & charitas cũ fide à Deo patre & dño nostro Iesu Christo. Sed non erat expertus hanc hæresim: quæ nostro tpe exorta multũ nos, vt gratiam Dei quæ per dñm nostrum Iesum Christũ est aduersus eam defenderemus, exercuit: & secundum id quod ait Apostolus: Oportet 1.Co.11 hæreses esse, vt probati manifesti fiant in vobis: multo vigilantiores diligentioresq̃; reddidit, vt aduerteremus in scripturis sanctis, quod istum Ticonium minus attẽtũ, minusq̃; sine hoste solicitũ fugit, & ipsam scilicet fidẽ donum illius esse qui eius mẽsuram vnicuiq; partitur. Ex qua sententia quibusdã dictũ est: Vobis donatum est pro Phili. 1. Christo nõ solum vt in eũ credatis: verũetiam vt pro eo patiamini. Vnde quis dubitet vtrũq; esse Dei donũ, qui fideliter atq; I intelligenter audit vtrunq; donatum? Plura sunt & alia testimonia quibus id ostenditur: sed hoc nunc nõ agimus, alibi autẽ atq; alibi sæpissime ista egimus. Quarta Regulæ vero Ticonij regula est de specie & genere. quarta. Sic enim eã vocat, volens intelligi speciem Cap.34. partem, genus aũt totum, cuius ea pars est quam nuncupat speciẽ: sicut vnaquæq; ciuitas pars est vtiq; vniuersitatis gentium: hanc ille vocat speciem, genus aũt omnes gentes. Neq; hic ea discernendi subtilitas adhibenda est q̃ à Dialecticis traditur, qui inter partẽ & speciem quid interſit acutissime disputant. Eadẽ vero ratio est, si non de vnaquaque ciuitate, sed de vnaquaque prouincia, vel gente, vel regno tale aliquid in diuinis reperiatur eloquijs. Non solũ.n. verbi gratia, de Hierusalem, vel de aliqua gentium ciuitate, siue Tyro, siue Babylonia, siue alia qualibet dicit aliquid in scripturis sanctis quod modũ eius excedat, & conueniat potius omnibus gentibus: verũetiã de Iudæa, de Aegypto, de Assyria, &

tates, non tñ totus orbis sed pars eius est, di-
citur quod transeat eius modũ, & congruat
K potius vniuerso cuius hæc pars est: vel sicut
iste appellat generi cuius hęc species est. Vn-
de & in notitiam vulgi verba ista venerũt,
vt etiã idiotæ intelligant, qd specialiter, qd
generaliter in quocunq; præcepto imperiali
Psal. 71 sit cõstitutũ. Fit hoc ẽt de hominibus, sicut
ea quæ de Salomone dñr excedunt eius mo-
dũ, & potius ad Chm vel Ecclesiam, cuius
ille pars est relata clarescunt. Nec species
semper excedit: sæpe.n. talia dñr, quæ vel ei
quoque, vel ei fortasse tantúmodo apertissi-
me cõgruant. Sed cũ à specie transit ad ge-
nus, quasi adhuc de specie loquente scriptu-
ra, ibi vigilare debet lectoris intentio, ne
quærat in specie quod in genere põt melius
& certius inuenire. Facile quippe est illud
Ezc. 36. quod ait Propheta Ezechiel: Domus Israel
habitauit in terra, & polluerunt illã in via
sua & in idolis suis, & peccatis suis: secundũ
immunditiam menstruatæ facta est via eo-
rum ante faciem meam: & effudi iram meã
super eos, & dispersi illos inter nationes, &
ventilaui eos in regiones, secundũ vias eo-
rum & secundũ peccata eorũ iudicaui eos.
Facile est, inquã, hoc intelligere de illa do-
1. Co. 10 mo Israel, de qua dicit Apostolus: Videte Is-
L rael secundũ carnẽ, q̃a hæc omnia carnalis
populus Israel & fecit & passus est. Alia ẽt
q̃ sequunt, eidẽ intelliguntẽ populo cõueni-
Ezec. 36 re. Sed cum cœperit dicere: Et sanctificabo
nomen meũ sanctum, illud magnum quod
pollutum est inter nationes, quod polluistis
in medio earũ, & scient gẽtes quia ego sum
dñs: iam intentus debet esse qui legit, quem
admodum species excedatur & adiungatur
genus. Sequitur. n. & dicit: Et dum sanctifi-
cabor in vobis ante oculos eorum: & accipiã
vos de gentibus, & congregabo vos ex
omnibus terris, & inducã vos in terram ve-
strã: & aspergã vos aqua munda, & munda-
bimini ab omnibus simulachris vestris, &
mundabo vos: & dabo vobis cor nouum, &
spiritum nouũ dabo in vos: & auferã cor la-
pideũ de carne vestra, & dabo vobis cor car-
neum, & spm meum dabo in vos: & faciam
vt in iustitijs meis ambuletis, & iudicia mea
custodiatis & faciatis: & habitabitis in terra
quã dedi patribus vestris, & eritis mihi in
populum, & ego ero vobis in Deum, & mũ
dabo vos ex omnibus immunditijs vestris.
M Hoc de nouo testamẽto est ꝓphetatum, ad
quod pertinet nõ solum vna gens illa in re-
liquijs suis, de quibus alibi scriptum est: Si
fuerit numerus filiorum Israel, sicut arena Esa. 10.
maris, reliquiæ saluæ fient, verumetiã cete-
ræ gentes quæ ꝓmissæ sunt patribus eorũ
qui etiã nostri sunt, non ambigit quisquis
intuetur, & lauacrum regenerationis hinc
esse ꝓmissum, quod nunc videmus omni-
bus gẽtibus redditũ, & illud quod ait Apo-
stolus, cum noui testamenti gratiã cõmen- 1. Cor
daret, vt in cõparatione veteris eminaret:
Epistola nostra vos estis scripta, nõ atramẽ
to, sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapi-
deis, sed in tabulis cordis carnalibus: hinc ef
se respicit & perspicit dictum vbi ipse Pro- Ezech.
pheta dicit: Et dabo vobis cor nouũ, & spi- & 36.
ritum nouũ dabo in vos, & auferã cor lapi-
deũ de carne vestra, & dabo vobis cor car-
neum. Cor quippe carneũ. Vnde ait Apo-
stolus, tabulis cordis carnalibus, à corde la-
pideo voluit vitã sentiẽtem discerni, & per
vitã sentientem significauit intelligentem.
Sic fit Israel spiritalis, non vnius gentis, sed
omniũ quę promissæ sunt patribus in eorũ
semine quod est Christus. Hic ergo Israel
spiritalis ab illo Israel carnali, qui est vnius
gentis, nouitate gratiæ, non nobilitate pa-
triæ, & mente, nõ gente distinguitur. Sed al A
titudo Prophetica dum de illo vel ad illum
loquitur, latenter transit ad hũc: & cũ iam
de isto vel ad istum loquatur, adhuc de illo
vel ad illum loqui vꝺ: nõ intellectum scri-
pturarũ nobis quasi hostiliter inuidẽs, sed
exercens medicinaliter cor nostrũ. Vnde &
illud quod ait: Et inducã vos in terram ve-
strã: & paulo post, tanquã idipsum repetẽs:
Et habitabitis, inquit, in terra quã dedi pa-
tribus vestris non carnaliter sicut carnalis
Israel, sed spiritaliter sicut spiritalis Israel,
debemus accipere. Ecclesia quippe sine ma-
cula & ruga ex omnibus gẽtibus congrega-
ta, atque in æternũ regnatura cũ Christo,
ipsa est terra beatorũ, terra viuẽtiũ: ipsa est Terra
intelligẽda patribus data, q̃ eis certa & im viuẽtiũ
mutabili Dei voluntate ꝓmissa est: q̃m ipsa
ꝓmissionis vel prædestinationis firmitate
iam data est, q̃ danda suo tẽpore a patribus
credita est, sicut de ipsa gratia q̃ sanctis da- 1. Tim 1
tur, scribens ad Thimotheũ Apostolus ait:
Non secundum opera nostra, sed secundum
suum propositum & gratiam quæ data est
nobis in Christo Iesu ante secula æterna,
manifestata autem nunc per aduentum Sal B
uatoris nostri. Datam dixit gratiam, quam
do nec erant adhuc quibus daretur quoniã

in dispositione ac prædestinatione Dei iam
factum erat, quod suo tẽpore futurum erat,
quo esse dicit manifestatã. Quãuis hæc pos-
sint intelligi, & de terra futuri seculi, quan-
do erit cœlum nouũ & terra noua, in qua
iustus habitare non poterunt. Et ideo recte
dicitur pijs, q̃ ipsa sit terra eorũ, quæ vlla
ex parte non erit impiorũ: qua & ipsa simi-
liter data est qñ dãda firmata est. Quin-
tam Ticonius regulam ponit, quam de tem
poribus appellat: qua regula plerunque in-
ueniri vel conijci possit latens in scripturis
sanctis quantitas temporũ. Duobus autem
modis vigere dicit hanc regulã aut tropo sy
needoche, aut legitimis numeris. Tropus sy
needoche, aut a parte totum aut a toto partẽ
facit intelligi: sicut vnus Euãgelista post dies
octo factũ dicit, quod alius post dies sex,
quãdo in mõte discipulis tantũ tribus præ-
cedentibus, facies domini vt sol resplenduit, &
vestimẽta eius sicut nix. Vtrũq; enim verũ
esse non posset, quod de numero dierũ dictũ
est, nisi ille qui dixit, post dies octo, intelli-
C gatur partẽ nouissimã diei ex quo id Chri-
stus prædixit futurum, & partẽ primã diei
quo id ostendit impletum pro totis diebus
duobus atque integris posuisse: is vero qui
dixit, post dies sex, integros omnes & to-
tos, sed solos medios computasse. Hoc modo
locutionis quo significatur a parte totũ, etiã
illa de resurrectione Christi soluitur quæ-
stio. Pars enim nouissima diei, quo passus
est, nisi pro toto die accipiatur, id est, adiun-
cta etiam præterita, & nox in cuius parte vl
tima resurrexit, nisi totus dies accipiatur,
adiũcto scilicet die illucescẽte dominico nõ
possunt esse tres dies & tres noctes, quibus
se in corde terræ prędixit futurum. Legiti-
mos autẽ numeros dicit, quos eminentius
diuina scriptura commendat, sicut septena-
rium vel denarium, vel duodenarium, &
quicunque alij sint quos legendo studiosi li
benter agnoscunt. Plerũque enim huiusmo-
di numeri pro vniuerso tempore ponuntur,
sicut, Septies in die laudem dixi tibi: nihil
eſt aliud, quam: Semper laus eius in ore
meo. Tantundẽ valent, & cũ multiplicant
sue per denarium, sicut septuaginta & se-
ptingenti, vnde possunt & septuaginta an-
ni Hieremiæ pro vniuerso tempore spirita-
liter accipi quo est apud alienos Ecclesia: si-
D ue per seipsos, sicut decem per decem cen-
tum sunt: & duodecim per duodecim centũ
quadraginta quatuor, quo numero significa
tur vniuersitas sanctorũ in Apocalypsi. Vn- Apoc. 7.
de apparet nõ solas temporum quæstiones
istis numeris esse soluendas: sed latius pate-
re significationes eorum & in multa proser
pere. Neque enim numerus iste in Apoca-
lypsi ad tempora pertinet, sed ad homines. Ordo
Sextã regulam Ticonius recapitulatio- narratio
nẽ vocat, in obscuritate scripturarum satis nis inuer
vigilanter inuentam. Sic enim dicuntur sus qua
quædam quasi sequantur in ordine tempo- ratione
ris, vel rerũ cõtinuatione narrẽtur, cum ad explicet
priora quæ prætermissa fuerant, latenter cap. 36.
narratio reuocetur. Quod nisi ex hac regu- Gene. 2.
la intelligatur, erratur. Sicut in Genesi: Et
plantauit, inquit, dñs Deus paradisum in E-
den ad Orientẽ, & posuit ibi hominem quẽ
formauit, & produxit Deus adhuc de terra
omne lignum speciosum & bonũ in escã.
Ita videtur dictum tanquam id factum sit
posti aquam factum posuit Deus hominem
in paradisum cum breuiter vtroque com-
memorato, id est, q̃ plantauit Deus paradi-
sum, & posuit ibi nominẽ quẽ formauit re- E
capitulando redeat & dicat quod ꝓtermise-
rat, quomodo scilicet paradisus fuerit plan-
tatus, quia produxit Deus adhuc de terra
omne lignum speciosum & bonum in escã.
Denique secutus adiunxit: Et lignum vitæ
in medio paradisi, & lignum scientiæ boni
& mali. Deinde flumen quo paradisus irri-
garetur, diuisum in quatuor principia flu-
uiorũ quatuor explicatur, quod totum per-
tinet ad institutionem paradisi. Quod vbi
terminauit, repetiuit illud quod iã dixerat,
& reuera hoc sequebatur atq; ait: Et sum-
psit dñs Deus hominem quẽ fecit, & posuit
eũ in paradiso, & cætera. Post ista enim fa-
cta ibi est positus homo, sicut nunc ordo ip-
se demonstrat. non post hominem ibi posi-
tum facta sunt ista, sicut prius dictum puta-
ri põt, nisi recapitulatio illic vigiliter intelli
gat qua reditũ est ad ea quæ fuerãt prætер-
missa. Itẽq; in eodẽ libro, cum cõmemorarẽ
tur generationes filiorum Noe, dictum est, Ge. 10.
filij Cham in tribubus suis, secundum lin-
guas suas in regionibus suis & in gentibus
suis. Enumeratis quoq; filijs Sem, sequitur,
Hi filij Sem in tribubus suis, secundũ lin- F
guas suas in regionibus suis & in gentibus
suis. Et annectitur de omnibus. Hę tribus
filiorum Noe, secũdum generationes eorũ
& secundum gentes eorum. Ab his dispер-
sæ sunt insulę gẽtium super terram post di-
luuiũ. Et erat omnis terra labiũ vnum & Gen. 11

vox vna omnibus. Hoc itaq; qđ adiunctũ est, Et erat omnis terra labium vnũ & vox vna omnibus, id est, vna lingua oĩum: ita dictum videtur tãquam eo iam tempore quo dispersi fuerant super terram, etiam secundũ insulas gentium vna fuerit omnibus lingua cõmunis. Qđ proculdubio repugnat superioribus verbis vbi dictum est: In tribubus suis secundum linguas suas. Neq; n. dicerentur habuisse iam linguas suas singulæ tribus quę gẽtes singulas fecerãt, quãdo erat omnibus vna cõmunis: ac per hoc reca pituládo adiunctũ est, Et erat omnis terra labium vnum & vox vna omnibus: latenter narratione redeunte, vt diceretur quomodo factum sit vt ex vna omnium lingua fuerint diuisi per multas. Et cõtinuo de illa turris ædificatione narratur, vbi hæc eis iudicio diuino ingesta est pœna superbię, post quod factum dispersi sunt super terrã secũdum linguas suas. Fit ista recapitulatio etiã obscurius, sicut in Euangelio dicit dominus. Die quo exijt Loth à Sodomis, pluit ignẽ de cœlo, & perdidit oẽs. secundũ hæc erit dies filij hominis quo reuelabitur. Illa hora, q̃ erit in tecto & vasa eius in domo, non descendat tollere illa: Et qui in agro, similiter non reuertatur retro. meminerit vxoris Loth. Nunq̃d cũ dñs fuerit reuelatus, tunc sunt ista seruãda, ne quisq; retro respiciat, id est, vitã præteritã cui renũciauit inquirat: & non potius isto tempore, vt cũ dñs fuerit reuelatus retributionem pro eis quæ quisq; seruauit vel cõtempsit inueniat? Et tamen quia dictũ est, In illa hora, tunc putanẽ ista seruanda, cũ fuerit dñs reuelatus: nisi ad intelligendam recapitulationẽ sensus legentis inuigilet, adiuuante alia scriptura, quæ ipsorum Apostolorum adhuc tempore clama uit, Filij nouissima hora est. Tempus ergo ipsum quo Euãgelium prædicatur, quousque dñs reueletur, hora est in qua oportet ista seruari, quia & ipsa reuelatio domini ad eandem horam pertinet, quę die iudicij terminabitur. Septima Ticonij regula est, eadẽq; postrema de diabolo & eius corpore. Est enim & ipse caput impiorum, qui sunt eius quodammodo corpus, ituri cum illo in supplicium æterni ignis: sicut Christus caput est Ecclesiæ, quę est corpus eius futurum cum illo in regno & gloria sempiterna. Sicut ergo in prima regula, quam vocat de dño & eius corpore, vigilandum est vt intelligatur, cũ de vna eademq; persona

Luc. 17.

Gen. 19

1. Ioã. 2.

G

H

Regula septima. cap. 37. Mat. 25. Ephe. 1.

scriptura loquit, quid cõueniat capiti, quid corpori: sic & in ista nouissima aliquando in diabolum dicitur, quod non in ipso, sed potius in eius corpore posse agnosci, quod habet non solum in eis qui manifestissime foris sunt, sed in eis etiã qui cum ad ipsum pertineant, tamen ad tempus miscentur Ecclesiæ, donec vnusquisq; de hac vita exeat, vel à frumento palea ventilabro vltimo separetur. Quod enim scriptum est apud Esaiam, Quomodo cecidit de cœlo Lucifer mane oriens & cætera, quæ sub figura regis Babylonię de eadẽ persona vel ad eandem personam dicta sunt in ipsa cõtextione sermonis, de diabolo vtique intelligũtur: & tñ quod ibi dictũ est, Contritus est in terra q̃ mittit ad omnes gentes: non totũ ipsi capiti cõgruit. Nã etsi mittit ad oẽs gentes diabolus angelos suos, tñ in terra corpus eius non ipse conteritur: nisi quia ipse est in corpore suo quod contritũ fit vt puluis, quem proijcit ventus à facie terræ. Hæ autẽ oẽs regulæ excepta vna quæ vocatur de promissis & lege, aliud ex alio faciunt intelligi, quod est propriũ tropicæ locutionis, quæ latius patet quam vt posit, vt mihi videtur, ab aliquo vniuersa comprehendi. Nam vbicunq; velut aliud dicitur vt aliud intelligatur etsi nomẽ ipsius tropi in loquẽdi arte nõ inueniũ, tropica locutio est. Quæ cũ fit vbi fieri solet, sine labore sequitur intellectus: cum vero vbi non solet, laboratur vt intelligatur, ab alijs magis ab alijs min⁹, sicut magis minusve dona Dei sunt in ingenijs hominũ, vel adiutoria tribuunt. Proinde sicut in verbis, pprijs, de q̃bus superius disputauimus, vbi res vt dñr intelligẽdę sunt: sic in translatis quæ faciunt tropicas locutiones, vbi aliud ex alio intelligendum est, de quibus hucusque quantum visum est satis egimus: non solum admonendi sunt studiosi venerabilium literarũ vt in scripturis sanctis generalia locutionũ sciant, & quomõ apud eas aliquid dici soleat, vigilanter aduertant memoriterque retineant: verumetiã quod est præcipuum & maxime necessarium, orẽt vt intelligant. In eis quippe literis quarum studioti sunt, legunt, qm̃ dominus dat sapiẽtiã, & à facie eius scientia & intellectus, à quo & ipsum studium, si pietate prędituꝝ est ac ceperunt. Sed hæc satis etiam de signis, quã tum ad verba pertinent, dicta sunt. Restat vt de pferẽdis eis quæ sentimus, sequẽti volumine quæ dñs donauerit disseramus.

D. AV-

D. AVRELII AVGVSTINI DE DOCTRINA CHRISTIANA LIBER QVARTVS.

PROLOGVS.

HOC opus nostrum quod inscribitur de Doctrina Christiana, in duo quadã fuerã prima distributione partitus. Nã post prooemiũ quo respondi eis qui hoc fuerant reprehensuri, duæ sunt res inquã, quibus nititur omnis tractatio scripturarum: modus inueniendi quæ intelligenda sunt, & modus proferendi q̃ intellecta sunt. De inueniendo prius, de proferẽdo postea differemus. Quia ergo de inueniẽdo multa iam diximus, & tria de hac vna parte volumina absoluimus, dño adiuuãte, de proferẽdo pauca dicemus, vt si fieri potuerit, vno libro cuncta claudamus, totumq; hoc opus quatuor voluminibus terminet. Primo itaque expectationẽ legentiũ, qui forte me putant Rhetorica daturũ esse præcepta, q̃ in scholis secularibus & didici & docui, ista præ locutione prohibeo, atque vt à me nõ expectent admoneo: nõ quod nihil habeãt vtilitatis, sed si qd habent, seorsum discẽdũ est, si cui fortasis bono viro etiã hæc vacat discere, non aũt à me vel in hoc opere, vel in aliquo alio requirendũ. Nã cum partẽ Rhetoricã & vera suadeant & falsa, qs audeat dicere aduersus mendaciũ in defensorem: vt videlicet illi qui res falsas psuadere conant, nouerint auditorẽ vel benẽuolũ vel intentum vel docilem prooemio facere, isti aũt non nouerint illi falsa breuiter, aperte, verisimiliter, & isti vera sic narrent, vt audire tædeat, intelligere non pateat, credere postremo non libeat. Illi fallacibus argumẽtis veritatem oppugnent, asserant falsitatẽ: isti nec vera defendere, nec falsa valeant refutare. Illi animos audientiũ in errorẽ mouentes impellentesq; dicendo terreant, contristent, exhilarent, exhortentur ardenter, isti pro veritate lenti frigidiq; dormitent? Quis ita desipiat, vt hoc sapiat? Cum ergo sit in medio posita facultas eloquij, quæ ad persuadenda seu praua seu recta valeat plurimum, cur non bonorum studio comparatur, vt militet veritati, si eam mali ad obtinendas peruersas vanasq; causas in vsus iniquitatis & erroris vsurpãt? Sed quęcunque sunt de hac re obseruationes atque præcepta, quibus cũ accedit in verbis plurimis quis ornamentisq; verborum exercitatioris linguæ solertissima consuetudo, fit illa quæ facundia vel eloquentia nominat extra istas literas nostras, sepositio ad hoc cõgruo temporis spatio, apta & conuenienti ętate discẽda sunt eis qui hoc celeriter possunt. Nam & ipsos Romanæ eloquentiæ principes, nõ piguit dicere, quòd hanc artem nisi quis cito possit, nunquam omnino possit perdiscere. Quod vtrũ verũ sit, quid opus est quærere? Non enim etiam si possint hæc à tardioribus tandem aliqñ perdisci, nos ea tanti pendimus, vt eis discendis iam maturas vel etiam graues hominum ætates velimus impendi. Satis est vt adolescentulorum ista sit cura, nec ipsorum omnium quos vtilitati ecclesiasticæ cupimus eruditi, sed eorũ quos nondum magis vrgens, & huic rei sine dubio præponenda necessitas occupauit. Quoniam si acutum & feruens asit ingeniũ, facilius adhæret eloquentia legentibus & audientibus eloquentes, q̃ eloquentiæ præcepta sectantibus. Nec desunt ecclesiasticæ literæ etiam præter canonem in authoritatis arce salubriter collocatum, quas legendo homo capax, etsi id non agat, sed tantummodo rebus quæ ibi dicuntur intentus sit, etiã eloquio quo dicuntur, dum in his versatur, imbuitur, accedẽte vel maxime exercitatione siue scribendi siue dictandi, postremo etiam dicendi, quæ secundum pietatis ac fidei regulam sentit. Si aũt tale desit ingenium, nec illa Rhetorica præcepta capiuntur, nec si magno labore inculcata quantulacunque ex parte capiantur, aliquid prosunt: quãdoquidem etiam ipsi qui ea didicerunt, & copiose ornateq; dicunt, non oẽs vt secundũ ipsa dicant, possunt ea cogitare cũ dicunt, si nõ de his disputãt: immo vero vix vllos eorũ esse existimo, qui vtrunque possint, & dicere bene, & ad hoc faciendũ præcepta illa dicendi cogitare cũ dicunt. Cauendũ est. n. ne fugiant ex animo quæ dicenda sunt, dũ attenditur vt arte dicantur. Et tamen in sermonibus atque dictionibus eloquentiũ, impleta reperiuntur præcepta eloquentiæ, de quibus illi vt eloquerentur vel cum loquerent nõ cogitauerunt, siue illa dedissent, siue ne attigissent quidẽ. Implent quippe illa q̃ eloquẽtes sunt, nõ adhibent vt sint eloquẽtes.

Rhetoricam nisi quis cito, nunquã discit.

Cap. 3.

Ex Ciceronę de Oratore A

B

Universidad de Deusto Biblioteca

tes. Quapropter cũ ex infantibus loquentes nõ fiant nisi locutiones discẽdo loquẽtiũ: cur eloquentes fieri nõ possint nulla eloquẽdi arte tradita, sed elocutiones eloquentiũ legendo & audiendo, & quã tũ esse qui cõcedit imitando? Quid qđ ita fieri ipsis quoq; experimur exẽplis? Nã sine pceptis Rhetoricis nouimus plurimos eloquentiores plurimis qui illa didicerũt: sine lectis vero & auditis eloquẽtiũ disputationibus vel dictionibus neminẽ. Nã neq; ipsa Grãmatica qua discit locutionis integritas, indigerẽt pueri, si eis inter hoies q integre loquerenẽ, crescere daret & viuere. Nesciẽtes quippe vlla noia vitiorũ, quicquid vitiorũ cuiusquã ore loquentis audirent, sana sua cõsuetudine reprehẽderent & cauerent, sicut rusticos vrbani reprehendunt, ẽt qui literas nesciunt. Debet igit diuinarũ scripturarũ tractator & doctor, defensor rectæ fidei, ac debellator erroris, & bona docere, & mala dedocere: atque in hoc opere sermonis cõciliare auersos, remissos erigere nesciẽtibus qd agat, quid expectare debeant intimare. Vbi aũt benecuolos, intẽtos, dociles, aut inuenerit, aut ipse fecerit, cætera peragẽda sunt, sicut causa postulat. Si docendi sunt q audiunt, narratione faciendum est, si tũ indigẽat vt res de qua agitur innotescat. Vt aũt quæ dubia sunt certa fiant, documentis adhibitis ratiocinãdũ est. Si vero qui audiũt monendi sunt potius q̃ docendi, vt in eo quod iã sciunt, agẽdo nõ torpeãt, & rebus assensum quas ueras esse fatentur accõmodent, maioribus dicẽdi uiribus opus est. Ibi obsecrationes & increpationes, concitationes & coercitationes, & q̃cunq; alia valẽt ad cõmouendos animos, sunt necessaria. Et hæc quidẽ cuncta q̃ dixi, oẽs ferè hoies in ijs q̃ loquendo agũt facere nõ quiescunt.

Officiũ doctoris Christiani. Cap. 4.

De varijs dicẽdi generibus. Cap. 5.

Sed cum alij faciant obtuse, deformiter, frigide, alij acute, ornate, vehementer, illũ ad hoc opus vnde agimus, iã oportet accedere qui põt disputare vel dicere sapiẽter, ẽt si non põt eloquenter vt prosit audientibus, etiã si minus ꝓdesset, q̃ si & eloquẽter posset dicere. Qui vero affluit insipienti eloquentia tanto magis cauendus est, quanto magis ab eo in ijs quæ audire inutile est, delectatur auditor, & eum quoniã diserte dicere audit, etiam uere dicere existimat. Hæc autẽ sententia nec illos fugit, qui artem Rhetoricã docendã putarunt.

Verba Ciceronis ex

Fasi sunt enim sapientiam sine eloquentia parum prodesse ciuibus, eloquentiam uero sine sapientia nimium obesse plerunq; prodesse nunquã? Sic ergo hæc illi qui nec præcepta eloquentię, tradiderunt, in eisdẽ libris in quibus id egerunt veritate instigante coacti sunt confiteri vera, hoc est su pernam quæ à patre luminũ descendet, sapientiam nescientes, quanto magis nos nõ aliud sentire debemus, qui huius sapiẽtiæ filij & ministri sumus? Sapienter autẽ dicit homo tanto magis vel minus, quanto in scripturis sanctis magis minusve proficit. Non dico in eis multum legendis meminisse, & diligenter earum sensibus indagandis. Sunt n. qui eas legunt & negligunt, legũt vt teneant, negligunt ne intelligant. Quibus longe sine dubio pferẽdi sunt, qui verba earum minus tenent, & cor earum sui cordis oculis vidẽt. Sed vtrisq; ille melior, qui, & cũ volet eas dicit, et sicut oportet intelligit. Huic ergo qui sapienter debet dicere, etiam quod non potest eloquenter, verba scripturarum tenere maxime necessarium est. Quanto enim se pauperiorẽ cernit in suis, tanto cum oportet in istis esse ditiorem: vt quod dixerit suis verbis, prorogabet ex illis, & qui proprijs verbis minor erat, magnorũ testimonio quodãmodo crescat. Probando. n. delectat, qui minus põt delectare dicendo. Porrò qui non solũ sapienter, verumetiã eloquenter vult dicere, qm̃ profecto plus proderit, si vtrunq; potuerit, ad legendos vel audiendos & exercitatione imitãdos eloquentes eũ mitto libẽtius, q̃ magistris artis Rhetoricæ vacare principio: si tũ ij qui leguntur & audiuntur, nõ solum eloquenter, sed etiã sapienter dixisse vel dicere, veraci prædicatione laudantur. Qui enim eloquenter dicunt, suauiter: qui sapienter, salubriter audiũtur. Propter qđ non ait scriptura: Multitudo eloquentiũ, Sapiẽs sed multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum. Sicut autem fæpe fumenda sunt & amara salubria, ita semper uitãda est pernicioſa dulcedo. Sed salubri suauitate vel suaui salubritate quid melius? Quanto. n. magis illic appetitur suauitas, tanto facilius salubritas prodest. Sunt ergo ecclesiastici uiri qui diuina eloquia non solũ sapiẽter; sed eloquenter etiã tractauerunt. Quibus legendis magis non sufficit tempus q̃ deesse ipsi studentibus & vacantibus possunt.

Hic

In sacris Hic aliquis forsitan quærit vtrum authores sanctæ nostri, quorum scripta diuinitus inspirata Aliquen canonem nobis saluberrima authoritate fe- ca. 6. cerunt sapientes tantummodo, an eloquentes etiam nuncupandi sunt. Quæ quidem quæstio apud meipsum & apud eos qui mecum quod dico sentiunt, facillime soluitur. Nam vbi eos intelligo, non solum nihil eis sapientius, verumetiam nihil eloquentius mihi videri potest. Et audeo dicere, omnes qui recte intelligunt quod illi loquuntur, & si mul intelligere non eos aliter loqui debuisse. Sicut est enim quædã eloquẽtia quæ magis ætatẽ iuuenilem decet, est quæ senilem, neciam dicenda est eloquentia, si personæ non congruat eloquentis: ita est quędã quæ viros summa authoritate dignissimos planeq; diuinos decet. Hac illi locuti sunt, nec ipsos decet alia nec alios ipsa: ipsis enim cõgruit, altos aũt quãto videt humilior, tanto altius nõ vẽtositate sed soliditate transcendit. Vbi vero nõ eos intelligo, minus quidẽ mihi apparet eorũ eloquentia, sed eã tamen nõ dubito esse talẽ qualis est vbi intelligo. Ipsa quoq; obscuritas diuinorũ salubriũque dictorũ tali eloquẽtiæ miscenda fuerat, in qua proficere noster intellectus, non solũ inuentione, verumetiam exercitatione deberet. Possem quidem si vacaret, oẽs virtutes & ornamẽta eloquentiæ, de quibus instant illi q̃ linguã suã nostrorũ authorũ linguę nõ magnitudine sed rumore præponunt, ostendere in istorũ literis sacris, & quos nõbis eruditẽdis, & ab hoc seculo prauo in beatũ seculũ trãsferendis, prudentia diuina prouidit. Sed non ipsa me plus q̃ dici põt in illa eloquentia delectant, quæ sunt his viris cũ Oratoribus gentilium Poetisve communia. Illud magis admiror, & stupeo, ꝙ ista nostra eloquentia ita vsi sunt, per alteram quandã eloquẽtiã suã, vt nec eis deesset nec emineret in eis: qa eã nec improbari ab illis nec ostẽtari oportebat: quorũ alterũ, fieret si vitaret, alterũ putari posset si facile agnoscerẽtur. Et in quibus force locis agnoscitur a doctis, tales res dicuntur, vt verba quibus dicuntur non a dicente adhibita, sed ipsis rebus velut sponte subiuncta videantur: quasi sapientiam de domo sua, id est, pectore sapientis procedere intelligas, & tanquã inseparabilem famulam etiam non vocatam sequi eloquentiam. Quis enim non videat quid voluerit dicere, & quàm sapienter dixerit Apostolus: Gloriamur in tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiã operatur, patientia autẽ probationẽ, probatio vero spem, spes autẽ non cõfundit: quia charitas diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Hic si qs, vt ita dixerim, imperite peritus artis eloquentię præcepta Apostolum secutũ fuisse cõtẽdat, nonne a Christianis doctis indoctisq; ridebitur? Et tamen agnoscitur hic figura, quæ κλῖμαξ climax Græce, latine vero à quibusdam est appellata gradatio, quoniam scalã dicere noluerunt, cum verba vel sensa cõnectuntur alterũ ex altero: sicut hic: ex tribulatione patientiã, ex patientia probationem, ex probatione spem connexam videmus. Agnoscitur & aliud decus, quoniã post aliqua pronunciationis voce singula finita, quæ nostri membra & cæsa, Græci aũt κῶλα καὶ κόμματα, vocant, sequitur ambitus siue circumitus, quã περίοδον, periodon illi appellant, cuius membra suspẽdũtur voce dicentis, donec vltima finiantur. Nam eorum quæ præcedunt circumitum mẽbrum illud est primum, quoniã tribulatio patientiã operatur: secundũ, patiẽtia autẽ probationem: tertium, probatio verò spem. Deinde subiungitur ipse circumitus, qui tribus peragitur membris: quorum primum est, spes autẽ non confundit: secundũ, qa charitas Dei diffusa est in cordibus nostris: tertiũ per spiritum sanctũ qui datus est nobis. At hæc atque huiusce modi in elocutionis arte traduntur. Sicut ergo Apostolum præcepta eloquentiæ secutum fuisse non dicimus, ita quòd eius sapientiam secuta sit eloquentia, non negamus. Scribens ad Corinthios in secunda epistola, redarguit quosdam qui erant ex Iudæis pseudoapostoli, eiq; detrahebant. Et quoniã seipsum prædicare compellitur, hanc sibi velut insipientiam tribuens, q̃ sapiẽter dicit, quamq̃ eloquẽter? Sed comes sapientiæ, dux eloquentiæ, illam sequens, illam præcedens & sequentem non respuens, iterum dico, inquit, ne quis me existimet insipientem esse, alioquin velut insipientẽ suscipite me, vt & ego modicũ quid glorier. Quod loquor, non loquor secundũ Deum, sed quasi in stultitia in hac substantia gloriæ, Quoniã quidẽ multi gloriantur secundũ carnem, & ego gloriabor. Libenter enim sustinetis insipientes cum sitis ipsi sapientes. Toleratis enim si quis vos in seruitutẽ redigit, si quis deuorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cædit.

exẽplis in sacris literis inesse gemmã eloquẽtiã q̃ sapientiæ adhæret velut inseparabilis comes ca. 7

K

1. Co. 13.

dit secundum ignobilitatem dico, quasi nos infirmati simus. In quo quis audet, in insipientia dico, audeo & ego. Hebræi sunt? & ego. Israelitæ sunt? & ego. Semen Abrahæ sunt? & ego. Ministri Christi sunt? & ego. Vt insipiés dico, super ego. In laboribus plurimũ, in carceribus abũdantius, in plagis supra modũ, in mortibus frequẽter. A Iudæis quinquies quadraginta vna minus accepi. Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragiũ feci: nocte & die in profundo maris fui. In itineribus sæpe periculis fluminũ, periculis latronũ, periculis ex genere, periculis ex gẽtibus, periculis in ciuitate, periculis in deserto, periculis in mari, periculis in falsis fratribus. In labore & erumna, in vigilijs sæpius, in fame & siti, in ieiunijs multis, in frigore & nuditate, pter illa quæ extrinsecus sunt incursus in me quotidianus, solicitudo omniũ Ecclesiarũ. Quis infirmatur & ego non infirmor? Quis scãdalizatur & ego non vror? Si gloriari oportet, in ijs quæ infirmitatis meæ sunt gloriabor. Quãta sapiẽtia ista sint dicta vigilãtes videt. Quãta vero eloquẽtiæ cucurrerint flumina, & qui stertit aduertit. Porrò aũt q nouit agnoscit, qđ ea cæsa quę commata Græci vocant, & membra & circumitus, de quibus pauloante disserui, cũ decẽtissima varietate interponerẽtur, totã istam speciẽ dictionis, & quasi eius vultum quo etiam indocti delectantur mouenturq;, fecerunt. Nam vnde cœpimus hunc locũ inserere, circumitus sunt, primus minimus hoc est bimembris, minus enim quam duo mẽbra circumitus habere nõ pos sunt plura vero possunt. ergo ille primus é. Iterum dico, ne quis me existimet insipiẽtẽ esse. Sequitur alius trimẽbris. Alioquin, velut insipientem susципite me, vt & ego modicum quid glorier. Tertius qui sequitur membra habet quatuor Qđ loquor, nõ loquor secundũ Deum, sed quasi in stultitia, in hac substãtia gloriæ. Quartus duo habet, Quãdoquidẽ multi gloriãtur secundũ carnẽ, & ego gloriabor. Et quintus habet duo. Libenter enim sustinetis insipientes, cum sitis ipsi sapientes. Etiam sextus bimembris est, Toleratis enim, si quis vos in seruitutẽ redigit. Sequunt tria cæsa. Si qs deuorat, si qs accipit, si quis extollitur. Deinde tria mẽbra, Si quis in facie vos cædit, secundum ignobilitatẽ dico, quasi nos infirmati simus. Additur trimembris circumitus. In quo autem quis audet, in insipientia dico, audeo & ego. Hinc iam singulis quibusq; cæsis interrogando positis, singula itidem cæsa responsione redduntur, tria tribus. Hebræi sunt? & ego. Israelitę sunt & ego. Semen Abrahæ sunt? & ego. Quarto autem cæso simili interrogatione posito, non alterius cæsi, sed membri oppositione nũdet. Ministri Christi sunt? & ego. Vt insipiens dico, super ego. Iã cæsa quatuor sequẽtia, remota decentissime interrogatione funduntur: In laboribus plurimum, in carceribus abundãtius, in plagis supra modũ, in mortibus frequẽter. Deinde interponitur breuis circumitus, qm suspensa pronunciatione distinguendum est: A Iudæis quinquies, vt hoc sit vnũ mẽbrum, cui cõnectitur alterum, quadraginta vna minus accepi. Inde reditur ad cæsa, & ponunt tria. Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragiũ feci. Sequitur membrum: Nocte ac die in profundo maris fui. Deinde quatuordecim cæsa decẽtissimo impetu profluunt: In itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in deserto, periculis in mari, periculis in falsis fratribus, in labore & erumna, in vigilijs sæpius, in fame & siti, in ieiunijs multis, in frigore & nuditate. Post hęc interponit trimẽbrem circumitum: Præter illa quæ extrinsecus sunt, incursus in me quotidianus, solicitudo omnium ecclesiarum. Et hinc duo membra percontatione subiungit. Quis infirmatur & ego non infirmor? Quis scandalizatur & ego non vror? Postremo totus iste quasi anhelans locus, bimembri circumitu terminatur: Si gloriari oportet, in ijs quæ infirmitatis meæ sunt gloriabor. Quod vero post hunc impetũ interposita narratiũcula quodammodo requiescit, & requiescere facit, auditorem, quid decoris, quid delectationis habeat, latis dici non põt. Sequitur. n. dicens: Deus & pater dñi nostri Iesu Christi scit, q est benedictus in secula, qp nõ mẽtior. Ac deinde qũo periclitatus fuerit, & qũo euaserit, breuissime narrat. Lógũ est cętera pŝequi, vel in alijs sanctarum scripturarum locis ista monstrare. Quid si etiam figuras locutionis q̃ illa arte traduntur, in ijs saltẽ quę de Apostoli eloquio cõmemorauí, ostendere voluissem? Non ne facilius graues homines me nimium, quàm quisquã studiosorũ sibi sufficientem putarent? Hæc omnia qñ à magistris docẽtur, pro magno habẽtur, magno

precio emuntur, magna iactatione vẽduntur. Quam iactationẽ etiã ego redolere vereor, dũ ista sic dissero. Sed male doctis hoibus rendendos putãt, nõ quia non habent, sed quia nõ ostant q̃ nimis isti diligũt eloquẽtiam. Sed forte quis putat, tanquã eloquentem, nim elegisse me Apostolum Paulũ. Vñ. n. vbi ait, Et si imperitus sermone, sed nõ sciẽtia; quasi cõcedendo obtrectatoribus sic locutus, non tanq̃ id verum agnosceret confitendum. Si autẽ dixisset, Imperitus quidem sermone, & nõ addidisset, sed nõ sciẽtia, nullo modo aliud posset intelligi. Scientiam plane non cũctatus est pfiteri, sine qua esse doctor gentium nõ valeret. Certe si quid eius proferimus ad exemplũ eloquẽtiæ, ex illis epistolis vtiq; proferimus, quas etiã ipsi obtrectatores eius qui sermonẽ pŝentis contẽnebilẽ putari volebãt, graues & fortes esse cõfessi sunt. Dicẽdũ ergo mihi aliquid eẽ vi deo & de eloquentia Prophetarũ, vbi p tropologiã multa obtegunt. Quę quãto magis translatis verbis videnť operiri, tanto magis cum fuerint aperta dulcescunt. Sed hoc loco tale aliquid cõmemorare debeo, vbi, q̃ dicta sunt, non cogar exponere, sed commẽdem tñ qũo dicta sit. Et ex illius Prophetæ libro potissimum hoc faciam, qui se pastorẽ vel armentarum fuisse dicit, atque inde diuinitus ablatum atque missum, vt dei populo prophetaret. Non autem secundũ septuaginta interpretes qui ẽt ipsi diuino spũ interpretati, ob hoc aliter videntur nonnulla dixisse, vt ad spiritalem sensum scrutãdum magis admonerẽt lectoris intẽtio, vñ ẽt obscuriora nonnulla, quia magis tropica sunt eorũ: sed sicut ex Hebræo in Latinum eloquũ psbytero Hieronymo vtriusq; linguę perito interpretãte trãslata sunt. Cũ igit ar gueret impios, lupbos, luxuriosos, & fraterę ideo negligẽtissimos charitatis, rusticus vel ex rustico iste Prophęta exclamauit dicens, Væ vobis q opulẽti estis in Siõ, & cõfiditis in populorũ, ingredientes põpatice Israel, Trãsite i Calãne & videte, & ite inde in Emath magnã & descẽdite in Geth Palæstinorũ, & ad optima quæq; regna horũ, si latior terminus eorũ termino vestro est. Qui separati estis in diẽ malũ, & appropinquatis solio iniquitatis. Qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vẽris. Qui comeditis agnũ de grege, & vitulos de medio armenti. Qui canitis ad vocẽ Psalterij. Sicut Dauid putauerũt se hre vasa Cãtici, bibẽtes i phialis vinũ, & optimo vnguẽto delibuti, & nihil patiebanť super cõtritione Ioseph. Nũquid nã isti q. Prophetas nros tanq̃ ineruditos & elocutionis ignaros, veluti docti disertiq; contenũt, si aliqđ eis tale vel in tales dicẽdũ fuisset, aliter se uoluissent dicere, q tñ eorũ insanire noluisset? Quid. n. est qđ isto eloq̃o aures sobriæ plus desiderẽt? prima ipsa inuectio, quasi sopitis sensibus vt euigilarẽt, quo fremitu illisa est? Væ vobis qui opulẽti estis in Siõ, cõfiditis in mõte Samariæ, optimates capita populorũ, ingredientes põpatice domũ Israel. Deinde vt bñficijs dei q eis ampla spacia regni dedit, oñdat ingratos, qm cõfidebãt in monte Samariæ, vbi vtiq; idola colebanť, Transite, inquit, in Calamne & videte, & ite inde in Emath magnã, & descẽdite in Geth Palæstinorũ, & ad optima quæq; regna horũ, si latior terminus eorũ termino vestro est. Simul ẽt cum ista dicunť, locorũ nominibus tanq̃ luminibus ornatur eloquium, q̃ sunt Sion, Samaria, Calamne, Emath magna, & Geth Palæstinorũ. Deinde verba q̃ his adiũguntur locis decẽtissime variant. Opulenti estis, cõfiditis, transite, ite, descẽdite. Consequenter denunciat futura sub iniquo rege propinquare captiuitas, cum adiungit, Qui separati estis in diẽ malum, & appropinquatis solio iniquitatis. Tunc subiiciũt merita luxuriæ, Qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris: qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armẽti. Ista sex mẽbra tres bimẽbres circumitus reddiderunt: Non. n. ait, Qui separati estis in diem malum, qui appopinquatis solio iniquitatis, qui dormitis in lectis eburneis, qui lasciuitis in stratis vestris, qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armẽti, Quod si ita diceretur, esset quidẽ & hoc pulchrum, vt ab vno pronomine repetito oía sex mẽbra decurrerent, & pronunciantis voce singula finirentur. Sed pulchrius factum est, vt eidem pronomini essent bina subnexa, quæ tres sententias explicarent: Vnam ad captiuitatis prænunciationẽ, qui separati estis in diem malum, & appropinquatis solio iniquitatis: Alteram ad libidinem, qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris: Ad voracitatẽ vero tertiam pertinẽtem, qui comeditis agnũ de grege, & vitulos de medio armenti: vt

in

Artificiũ Rethorices

L Sup ego Græce ἐπὶ ἐγὼ id est amplius siue magis ego, Verba magis reddidit quá sententiam.

M

in poteſtate ſit pronunciãtis, vtrum ſingula
G ſiniat & mẽbra ſint ſex: an primũ & tertiũ
& quintum voce ſuſpendat, & ſecundũ pri-
mo, quartum tertio, ſextum quinto conne-
ctendo, tres bimembres circumitus decẽtiſ-
ſime faciat: vnũ quo calamitas imminẽs, al-
terum quo lectus impurus, tertiũ quo pro-
diga mẽla monſtret. Deinde luxurioſam re-
mordet auriũ voluptatẽ, Vbi cum dixiſſet,
Qui canitis ad uocẽ Pſalterij, qm̃ põt exer-
ceri ſapienter à ſapientibus Muſica, mirabi-
li decore dicendi, inuectionis impetu rela-
xato, & non ad illos, ſed de illis iã loquens,
vt nos Muſicam ſapientis à Muſica luxuriã-
tis diſtinguere cõmoneret: non ait: Qui ca-
nitis ad vocẽ pſalterij, & ſicut Dauid puta-
tis uos habere uaſa Cantici: ſed cũ illud ad
illos dixiſſet, qđ luxurioſi audire deberent:
Qui canitis ad uocẽ pſarterij, imperitiam
quoq; eorũ alijs quodãmõ indicauit, adiun-
gens. Sicut Dauid putauerunt ſe hr̃e vaſa
Cantici, bibentes in phialis vinũ, & optimo
vnguento delibuti. Talia hæc melius ꝓnun-
ciantur, ſi ſuſpenſis duobus prioribus mẽ-
bris circumitus tertio finiat. Iã vero qđ his
oĩbus adijcitur. Et nihil patiebant ſuper cõ
H tritione Ioſeph, ſiue continuatim dicatur, vt
vnũ ſit mẽbrum: ſiue decentius ſuſpendat,
& nihil patiebantur, & poſt hãc diſtinctio-
nẽ inferatur, ſuper contritione Ioſeph, atq;
ſit bimẽbris circumitus: miro decore nõ di-
ctũ eſt, nihil patiebant ſuper cõtritione fra-
tris, ſed poſitus eſt pro fratre Ioſeph, vt qui-
cunq; frater proprio ſignificaret eius noĩe,
cuius ex fratribus fama ꝑclara eſt, vel in ma
lis q̃ pendit, vel in bonis q̃ rependit. Iſte cer
te tropus vbi Ioſeph quẽcunq; fratrẽ facit
intelligi, neſcio vtrum illa quã didicimus &
docuimus arte tradatur. Quàm ſit tũ pul-
cher, & quẽadmodum afficiat legentes atq;
intelligentes, non opus eſt cuiquã dici ſi ip-
ſe non ſentit. Et plura quidem quæ pertinẽt
ad præcepta eloquẽtię, in hoc ipſo loco quẽ
pro exẽplo poſſumus poſſunt reperiri. Sed
bonum auditorem non tam ſi diligenter diſ-
cutiatur inſtruit, q̃ ſi ardenter pronunciẽt
accẽdit. Neq; enim hæc humana induſtria cõ-
poſita, ſed diuina mente ſunt fuſa & ſapien-
ter & eloquenter, non intenta in eloquen-
tiam ſed à ſapientia non recedente eloquen
tia. Si enim, ſicut quidam diſertiſſimi atque
acutiſſimi viri videre ac dicere potuerunt,
ea quæ velut Oratoria arte dicuntur, non
obſeruarentur & notarentur, & in hanc
doctrinã redigerẽtur, niſi prius in Oratorũ I
inuenirẽtur ingenijs: quid mirũ ſi & in illis
inueniunt̃ quos ille miſit qui facit ingenia?
Quapropter & eloquentes quidẽ nõ ſolũ
ſapientes canonicos noſtros authores docto
resq́; fateamur tali eloquentia vſos, qualis
perſonis eiuſmodi congruebat. Sed nos Quę
etſi de literis eorũ, q̃ ſine difficultate intelli- dicta
guntur nõnulla ſumimus elocutionis exẽ- ex ca
pla, nequaquam tñ putare debemus imitã- dendo
dos eos nobis eſſe, in ijs q̃ ad exercendas & exa
elimandas quodãmodo mentes legentiũ, & ci. Cap.
ad rũpenda faſtidia atq; acuenda ſtudia di-
ſcere volentium zelandos quoq; ſiue vt ad
pietatẽ conuertant̃, ſiue vt à myſterijs ſe-
cludantur, alios impiorum, vtili ac ſalubri
obſcuritate dixerunt. Sic quippe illi locuti
ſunt, vt poſteriores qui eos rectè intellige-
rent & exponerent, alterã grãm, diſparẽ q̃-
dem veruntũ ſubſequẽtẽ in Dei eccleſia re-
perirent. Non ergo expoſitores eorũ ita lo-
qui debent, tanq̃ ſe ipſi exponendos ſimili
authoritate proponant: ſed in oĩbus ſermo-
nibus ſuis primitus ac maxime vt intelligã-
tur elaborent ea quantũ poſſunt perſpicui-
tate dicendi vt aut multũ tardus ſit qui nõ
intelligat: aut in rerum quas explicare atq;
oſtẽdere volumus difficultate ac ſubtilitate,
non in nr̃a locutione ſit cã, quo minus tar-
diusve qđ dicimus poſsit intelligi. Sunt Poſſi
enim q̃dã q̃ ſua vt non intelligunt, aut vix cuiuſ
intelliguntur, quãtolibet & quantumlibet, tamen
quamuis planiſsime dicentis verſentur elo- Cap.
quio, q̃ in populi audientiã, vel raro ſi aliq̃d
vrget, vel nunq̃ oĩno mittenda ſunt. In le-
bris ãt qui ita ſcribuntur, vt ipſi ſibi quodã-
mõ lectorẽ teneant, cũ intelliguntur, moleſ-
ti non ſint volentibus legere: cum aũt non
intelliguntur, moleſti non ſint nolentibus
legere. Et in aliquorum collocutionibus nõ
eſt hoc officium deſerendũ, vt vera quãuis
difficilima ad intelligendum q̃ ipſi iam per-
cepimus, cum quantocunq; labore diſputa-
tionis, ad aliorũ intelligentiã perducamus: ſi
tenet auditorem vel collocutorẽ diſcendi
cupiditas, nec mentis capacitas deſit, q̃ quo-
quo modo intimata poſsit accipere, non cu-
rãte illo qui docet quãta eloquẽtia doceat,
ſed quãta euidentia. Cuius euidẽtiæ di- Quę
ligens appetitus aliq̃n negligit verba cultio ſpicua
ra, nec curat quid bene ſonet, ſed quid bene hãt ora
indicet atq; intimet quod oſtendere intẽdit. tio.
Vnde ait quidã, cum de tali genere locutio- Cap.
nis ageret, eſſe in ea quandã diligentem ne- L
gligẽ-

gligentiam. Hæc tũ ſic detrahit ornatum, vt
ſordes nõ contrahat. Quãuis in bonis do-
ctoribus tanta docendi cura ſit vel eſſe de-
beat, vt verbum quod niſi obſcurum ſit vel
ambiguũ, Latinũ eſſe nõ poteſt, vulgi autẽ
more ſic dicit̃ vt ambiguitas obſcuritasq́; vi
tet̃, nõ ſic dicatur vt a doctis, ſed potius vt
ab indoctis dici ſolet. Si enim non piguit dicere
Hebræi interpretes noſtros: Non congregabo con- Pſal.
uenticula eorũ de ſanguinibus: qm̃ ſenſerũt 15.
ad rem pertinere, vt eo loco pluraliter enũ
ciaretur hoc nom̃, qđ in Latina lingua tã-
tummodo ſingulariter dicitur: cur pietatis
doctorẽ pigeat imperitis loquentẽ oſſum po
tius q̃ os dicere, ne iſta ſyllaba non ab eo
quod ſunt oſſa, ſed ab eo quod ſunt ora in-
telligatur, vbi Aphræ aures de correptione
vocalis vel ꝓductione nõ iudicãt. Quid enim
prodeſt locutionis integritas, quã nõ ſequi-
tur intellectus audientis, cũ loquendi om-
nino nulla ſit cauſa, ſi quod loquimur non
intelligunt, ꝓpter quos vt intelligãt loqui-
mur? Qui ergo docet, vitabit oĩa verba quę
M nõ docẽt. Et ſi ꝑ eis alia integra q̃ intelligã
tur põt dicere, id magis eliget. Si autẽ nõ po
teſt, ſiue qa nõ ſunt, ſiue qa in præſentia nõ
occurrunt, vtetur etiam verbis minus inte-
gris, dum tñ res ipſa doceatur atque diſcatur
integre. Et hoc quidẽ nõ ſolum in collocu-
tionibus, ſiue fiãt cũ aliquo vno, ſiue cũ plu
ribus, verũetiam multo magis in populis,
q̃ſi ſermo promitur, vt intelligatur inſtãdũ
eſt: qa & in collocutionibus eſt cuique in-
terrogandi poteſtas. Vbi autem omnes ta-
cẽt vt audiatur vnus, & in cũ intẽta ora con
uertũt, vbi vt requirat quiſq; qđ nõ intelle
xerit, nec moris eſt nec decoris, ac ꝓ hoc de-
bet maxime tacẽti ſubuenire cura dicentis.
Solet autem motu ſuo ſignificare auida
multitudo cognoſcendi vtrum intellexerit.
Quod donec ſignificet, verſandum eſt qđ
agitur multimoda varietate dicendi, quod
in poteſtate non habent qui præparata & ad
verbum memoriter retenta pronunciant.
Mox autem vt intellectum eſſe conſtiterit,
aut ſermo finiendus, aut in alia tranſeun-
dum eſt. Sicut enim gratus eſt qui cogno-
ſcenda enubilat, ſic onerоſus eſt qui cognita
inculcat, eis duntaxat quorũ tota expectatio
A in diſſoluenda eorum q̃ panduntur difficul-
tate pendebat. Nam delectandi gratia etiã
nota dicuntur, vbi non ipſa ſed modus quo
dicuntur attenditur. Quod ſi & ipſe iam
notus eſt atque auditoribus placet, pene ni-
hil intereſt, vtrum is qui dicit, dictor vel
lector ſit. Solent enim & ea quæ conmo-
de ſcripta ſunt, non ſolum ab ijs quibus pri
mitus innoteſcunt iucunde legi, verum ab
ijs etiam quibus iam nota ſunt neque adhuc
illa de memoria deleuit obliuio, non ſine iu-
cunditate relegi, vel ab vtriſque libenter
audiri. Quę autem quiſque iam oblitus eſt,
cum commonetur, docetur. Sed de modo
delectandi nunc non ago, de modo autem
quo docendi ſunt qui diſcere deſiderant lo-
quor. Is autem eſt optimus, quo fit vt qui
audit verum audiat, & quod audit intelli-
gat. Ad quẽ finem cum vẽtum fuerit, nihil
tunc amplius de ipſa re tanquã diutius docẽ
da laborãdum eſt, ſed forte de cõmendanda
vt in corde figatur. Quod ſi faciẽdũ videbi
tur, ita modeſte faciẽdum eſt, ne perueniat
ad tædium. Prorſus hæc eſt in docendo Quare
eloquentia, qua fit dicẽdo non vt libeat qđ conanti
horrebat, aut vt fiat quod pigebat, ſed vt ap dicere di
pareat quod latebat. Quod tñ ſi fiat inſuaui cendum
ter, ad paucos quidẽ ſtudioſiſſimos ſuus ꝑ ſpicue.
uenit fructus, qui ea quæ diſcenda ſunt, Cap. 11.
quamuis abiecte inculcatẽque dicantur, ſcire B
deſiderant. Quod cum adepti fuerint, ipſa
delectabiliter veritate paſcuntur. Bonorũq́;
ingeniorũ inſignis eſt indoles, in verbis ve-
rum amare, non verba. Quid enim prodeſt
clauis aurea, ſi aperire quod volumus non
poteſt? Aut qd obeſt lignea, ſi hoc põt, qm̃
nihil quærimus niſi patere qđ clauſum eſt?
Sed qm̃ inter ſe habent nõnullam ſimilitudi
nem veſcentes atque diſcentes propter faſti
dia plurimorum etiam ipſa ſine quibus vi-
ui non poteſt alimenta cõdienda ſunt. Di
xit ergo quidam eloquens, & verum dixit, Orato-
ita dicere debere eloquentem, vt doceat, ris eſt do
vt delectet, vt flectat. Deinde addidit, do- cere dele
cere neceſsitatis eſt, delectare ſuauitatis, fle- ctare fle
ctere victoriæ. Horum trium quod primo ctere.
loco poſitum eſt, hoc eſt docendi neceſsitas, Cap. 12.
in rebus eſt cõſtituta quas dicimus, reliqua
duo in modo quo dicimus docendo. Qui er
go dicit cum docere vult, quandiu non intel
ligitur nondũ ſe exiſtimet dixiſſe qđ vult
ei quem vult docere. Quia etſi dixit quod
ipſe intelligit, nõdum illi dixiſſe putãdus eſt
à quo intellectus nõ eſt. Si vero intellectus
eſt, quocunq; modo dixerit, dixit. Quod ſi
etiam delectare vult eum cui dicit, aut fle-
ctere: non quocunque modo dixerit faciet,
ſed intereſt qũo dicat vt faciat. Sicut eſt aũt
vt teneatur ad audiendum delectãdus audi- C

tor: ita flectendus, vt moueatur ad agẽdum. Et sicut delectatur si suauiter loquaris: ita flectitur si amet qđ polliceris, timeat quod minaris, oderit quod arguis, quod cõmẽdas amplectatur, quod dolendũ exaggeras doleat, cũ quid lætandũ prædicas gaudeat, misereatur eorũ quos miserandos ante oculos dicendo cõstituis, fugiat eos quos cauendos terrendo proponis: & quicquid aliud grãdi eloquẽtia fieri potest ad commouendos animos auditorũ, nõ qđ agendũ sit vt sciãt, sed vt agãt qđ agẽdũ esse iã sciunt. Si aũt adhuc nesciunt, prius vtiq; docẽdi sunt q̃ monendi. Et fortasse rebus ipsis cognitis ita mouebuntur, vt eos non opus sit maioribus eloquentiæ viribus iam moneri. Quod tamen cum opus est, faciẽdum est. Tunc aũt opus est, qũ cum scierint qđ agendũ sit nõ agũt, ac per hoc docere necessitatis est. Possunt. n. homines & agere & nõ agere quod sciunt. Quis autẽ dixerit eos agere debere quod ne sciunt? Et ideo flectere necessitatis non est, quia non semper opus est, si tantum docenD ti vel etiam delectanti consentit auditor. Ideo autem victoriæ est flectere, quia fieri potest vt doceatur, & delectetur, & non assentiatur. Quid autem illa duo proderũt, si desit hoc tertium? Sed neque delectare necessitatis est: quandoquidem cum dicendo vera monstrantur, quod ad officium docendi pertinet, non eloquio agitur, neque hoc attenditur, vt vel ipsa vel ipsum delectet eloquium, sed per seipsa quoniam vera sunt manifestata delectant. Vnde plerunque delectant etiam falsa patefacta atque conuicta. Neque enim delectant, quia falsa sunt, sed quia falsa esse verum est. Delectat & dictio qua hoc verum esse monstratum est.

Dicendo flectendi animi. Cap. 13

Propter eos autem quibus fastidientibus non placet veritas, si alio quocunque modo, nisi eo modo dicatur vt placeat & sermo dicentis, datus est in eloquentia non paruus etiam delectationi locus. Quę tamẽ addita non sufficit duris, quos nec intellexisse nec docentis elocutione delectatos esse profuerit. Quid enim hæc duo cõferunt homini, qui & confitetur verum, & collaudat eloquiũ, nec inclinat assensum, propter quẽ solũ cũ aliquid suadetur rebus quæ dicũtur inuigilat dicentis intentio? Si enim talia dicantur quæ credere vel nosse sufficiat, niE hil est aliud eis consentire, nisi confiteri vera esse. Cũ vero id docetur qđ agendũ est, & ideo docet vt agatur, frustra persuadetur verũ esse quod dicitur, frustra placet modus ipse quo dicitur, si nõ ita dicitur vt agatur. Oportet igitur eloquentẽ ecclesiasticum qũ suadet aliquid quod agendum est, nõ solum docere vt instruat, & delectare vt teneat, verũetiã flectere vt vincat. Ipse quippe iam remanet ad consensionẽ flectẽdus eloquentiæ granditate, in quo id non egit vsque ad eius confessionem demonstrata veritas, adiuncta etiam suauitate dictionis. Cui suauitati tantũ operæ impensum est ab hominibus, vt nõ solũ nõ facienda, verũetiã fugiẽda ac detestanda tot & tanta mala atq; turpia, quæ malis & turpibus disertissime persuasa sunt, nõ vt eis consentiatur, sed sola delectationis gratia lectitentur. Auertat autẽ Deus ab ecclesia sua quod de synagoga Iudæorũ Hieremias Propheta cõmemorat dicens, Pauor & horrenda facta sunt super terrã, Prophetæ prophetabant iniqua, & sacerdotes plausum dederunt manibus suis, & plebs mea dilexit sic. Et quid facietis in futurũ? O eloquentia tanto terribilior, quanto purior, & quanto solidior, tanto vehementior. O vere securis concidens petras. Huic. n. rei simile esse verbum suum quod p sanctos Prophetas fecit, & per hunc ipsum Prophetã Deus ipse dixit, Absit itaque absit à nobis, vt faciant dotes plaudant manibus iniqua dicentibus, & plebs Dei diligat sic. Absit à nobis, inquam, tanta demẽtia. Nã quid faciemus in futurũ? Et certe minus intelligantur, minus placeant, minus moueãt quæ dicuntur, vera tamẽ dicantur & iusta, non iniqua libenter audiantur. Quod vtique nõ fieret nisi suauiter dicerẽtur. In populo aũt graui de quo dictũ est Deo, In populo graui laudabo te: nec illa suauitas delectabilis est, qua nõ qdẽ iniqua dicuntur, sed exigua & fragilia bona spumeo verborum ambitu ornãtur, quali nec magna atque stabilia decenter & grauiter ornarẽtur. Est tale aliquid in epistola beati Cypriani. Qđ ideo puto vel accidisse vel cõsulto factũ cẽ, vt sciret à posteris quã lingua dostrinæ Christianæ sanitas ab ista redũdãtia reuocauerit, & ad eloquẽtiã grauiorem modestioremque restrinxerit qualis in eius cõsequẽtibus literis secure amaſ, religiose appetitur, sed difficillime implẽt. Ait ergo quodam loco, Petamus hanc sedem: dant G secessum vicina secreta: vbi dum errantes palmitum lapsus pendulis nexibus per arũdines baiulas repunt, viteam porticum frõdea tecta fecerunt. Non dicuntur ista nisi mirabili-

mirabiliter affluẽtissima fœcunditate facundiæ, sed profusione nimia grauitate displicẽt. Qui vero hæc amant, profecto eos qui nõ ita dicunt, sed castigatius eloquuntur, non posse ita eloqui existimant, non iudicia ista deuitare. Quapropter ille vir sanctus & posse se ostẽdit sic dicere, quia dixit alicubi, & nolle qm̃ postmodum nusquam. Agat itaque noster ille eloquẽs cũ & iusta & sancta & bona dicit: neque. n. alia debet dicere: agat ergo quantũ potest cũ ista dicit, vt intelligenter, vt libẽter, vt obedienter audiat: nõ & hæc se posse si potuerit, & inquantũ potuerit, pietate magis orationum q̃ oratorũ facultate nõ dubitet, vt orãdo pro se ac pro illis quos est allocuturus, sit orator antequã dictor. Ipsa hora iã vt dicat accedens, priusquam exerat proferentẽ linguã, ad Deũ letuet animã sitientẽ, vt eructet qđ biberit vel quod impleuerit funda. Cũ. n. de vnaquaq; re quæ secundũ fidẽ delectationemque tractanda sunt, multa sint quæ dicãtur, & multi modi quibus dicant ab eis qui hoc sciũt, quis nouit quid ad præsens tempus, vel nobis dicere, vel per nos expediat audiri, nisi qui corda omnium videt? Et quis facit vt quod oportet, & quẽadmodum oportet dicatur à nobis, nisi in cuius manu sunt & nos & sermones nostri? Ac p hoc discat quidẽ omnia q̃ docẽda sunt q. & nosse vult & docere facultatem q̃; docendi vt decet virum Ecclesiasticũ cõparet. Ad horã vero ipsius dictionis illud potius bonæ menti cogitet conuenire qđ dñs ait, Nolite cogitare qũo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: non. n. vos estis q̃ loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Si ergo loquitur in eis spiritus sanctus qui persequentibus tradunt̃ pro Christo, cur non & in eis qui tradunt discentibus Christum? Quisquis autẽ dicet non esse hominibus præcipiendũ quid & quemadmodũ doceant, si doctores sanctus efficit spiritus, põt dicere, nec orandum nobis esse, quia dominus ait, Scit pater vester quid vobis necessariũ sit priusquã petatis ab eo. Aut Apostolũ Paulũ Timotheo & Tito nõ debuisse præcipere, quid vel quẽ admodum præciperent alijs. Quas tres Apostolicas epistolas ante oculos habere debet, cui est in Ecclesia doctoris psona imposita. Non' ne in prima ad Timotheũ legit, Annũcia hæc & doce? Quæ aũt sint, supra dictũ est. Nonne ibi est, Seniorẽ ne increpa-

ueris, sed obsecra vt patrẽ? Non' ne in secũda ei dicit: Formã habe verborũ sanorũ q̃ à me audisti? Non' ne ibi ei dicit, Satis age teipsum probabilem operarium exhibens Deo, nõ erubescentẽ verbũ veritatis recte tractantem? Ibi est & illud. Prædica verbũ, insta opportune, importune, argue, obsecra, increpa in omni lõganimitate & doctrina. Itemq; ad Titũ, non' ne dicit Episcopũ iuxta doctrinã fidelis verbis pseuerantẽ esse debere, vt potens sit in doctrina sana & cõtradicentes redarguere? Ibi etiam dicit, Tu vero loquere quæ decet sanam doctrinã, sobrios esse, & q̃ sequunt̃. Ibi & illud, Hæc loquere & exhortare, & increpa cum omni imperio. Nemo te cõtemnat, Admone illos principibus & potestatibus subditos esse: & cætera. Quid ergo putamus? Nũqd cõtra seipsum sentit Apostolus, q cũ dicat doctores operatione fieri spiritussancti, ipse illis præcipit, quid & quẽmodum doceant? K An mtelligendũ est, & hominũ officia ipso sanctospiritu largiẽte in docendis etiã ipsis doctoribus non debere cessare: & tũ neque qui plantat esse aliquid, neque qui rigat, sed Deũ qui incrementũ dat? Vnde ipsis quoque ministris sanctis hominibus vel etiam sanctis angelis operantibus nemo recte discit quæ pertinent ad viuendũ cum Deo, nisi fiat à Deo docilis cui dicitur in Psalmo. Doce me facere voluntatem tuam, quia tu es Deus meus. Vnde & ipsi Timotheo idẽ dicit Apostolus, loquens vtique ad discipulum doctor, Tu autem perseuera in ijs quæ didicisti, & credita sunt tibi, sciens à quo didiceris. Si. n. corporis medicamenta quæ hominibus ab hominibus adhibentur, nõ nisi eis prosunt, quibus Deus operatur salutem, qui & sine illis mederi põt, cum sine ipso illa nõ possunt, & tũ adhibentur, & si hoc officiose fiat, inter opa misericordiæ vel beneficentiæ deputatur: ita & adiumenta doctrinæ tunc prosunt animæ adhibita p hominem, cũ Deus operatur vt prosint, q potuit Euãgelium dare homini, etiã non ab hominibus neque per hominẽ. Qui ergo dicẽ do nitiẽ psuadere quod bonũ est, nihil horsũ dicendi trium spernens, vt. s. doceat, vt delectet, vt flectat, oret atque agat: vt quemadmodum Cap. 17 supra diximus, intelligenter, libenter, obedienterq̃; audiatur. Quod cum apte & conuenienter facit, non immerito eloquens dici potest, etsi non eum sequatur auditoris assensus. Ad hæc. n. tria. i. vt doceat, vt delectet,

1. Ti. 1.
2. Ti. 2.
2. Ti. 4.
Titũ. 1.
Ad Titũ 2. & 3.
1. Cor. 3
Pſ. 142.
2. Ti. 3.
Triplex dicendi genus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

In lib. cui titulus, Orator.

ctet, vt flectat, etiã tria illa videtur pertinere voluisse idẽ ipse Romani author eloquij cum itidẽ dixit. Is igitur erit eloquens qui poterit parua submisse, modica tẽperate, magna granditer dicere: tanquã si adderet illa etiã tria & sic explicaret vnam eandemque sententiã dicens, Is erit igitur eloquens, qui vt doceat poterit parua submisse, vt delectet modica tẽperate, vt flectat magna granditer dicere. Hæc aũt tria ille sicut ab eo dicta sunt, in causis forensibus posset ostendere. Non aũt hoc est in Ecclesiasticis quæstionibus, in quibus huiusmodi quem volumus informare sermo versatur. In illis. n. ea parua dicuntur, vbi de rebus pecuniarijs iudicandũ est: Ea magna, vbi de salute ac de capite hominũ. Ea vero vbi nihil horũ iudicandũ est, nihilq; agitur vt agat siue decernat, sed tantummodo vt delectetur auditor, inter vtrũque quasi media, & ob hoc modica, hoc est moderata dixerũt. Modicis enim modus nomen imposuit. Nam modica pro paruis abusiue, nõ proprie dicimus. In istis aũt nostris qñquidem omnia, maxime q̃ de loco superiore populis dicimus, ad hominũ salutẽ, nec temporariã sed æternã referre debemus, vbi etiã cauendus est æternus interitus, omnia magna sunt quæ dicimus: vsque adeo vt nec de ipsis pecuniarijs rebus', vel acquirendis vel amittendis parua videri debeant, q̃ doctor Ecclesiasticus dicit, siue sit illa magna, siue parua pecunia. Neq; enim parua est iustitia, quã profecto & in parua custodire debemus, dicente dño, Qui in minimo fidelis est, & in magno fidelis est. Q d̃ ergo minimũ est, minimũ est: sed in minimo fidelem esse, magnum est. Nam sicut ratio rotunditatis, est, vt à puncto medio omnes lineæ pares in extrema ducantur, eadem est & in magno disco quæ in nummulo exiguo: ita vbi parua iuste geruntur, non minuit iustitiæ magnitudo. De iudicijs denique secularibus, q̃bus vtiq; nisi pecuniarijs cũ loqueret Apostolus, Audet q̃squã vestrũ, inquit, aduersus alterũ habẽs negociũ iudicari ab iniquis, & nõ apud sanctos? An nescitis q̃a sancti mundũ iudicabũt? Et si ĩ vobis iudicat mũdus, indigni estis q. de minimis iudicetis? Nescitis q̃a angelos iudicabimus, nedũ secularia? Secularia igit iudicia si habueritis, eos qui cõtemptibiles sunt in Ecclesia, hos constituite ad iudicandum. Ad reuerentiam vobis dico. Sic non est inter vos quisquã sapiens, qui posit inter fratrem suũ iudicare? sed frater cũ fratre iudicat, & hoc apud infideles. Iam quidẽ omnino delictũ est, quia iudicia habetis vobiscũ. Quare nõ magis iniquitatẽ patimini? Quare non potius fraudamini? Sed vos iniquitatẽ facitis & fraudatis, & hoc fratres. An nescitis quia iniusti regnũ Dei nõ hæreditabũt? Quid est q̃ sic indignatur Apostolus, sic corripit, sic exprobrat, sic increpat, sic minatur? Quid est q̃ sui animi affectũ tã crebra & tam aspera vocis mutatione testatur? Quid est postremo, q̃ de rebus minimis tã granditer dicit? Tantumne de illo negocia secularia meruerunt? Absit. Sed hoc tãppter iustitiã, charitatem, pietatem, q̃ nulla sobria mente dubitãte, etiã in rebus quamlibet paruulis magna sunt. Sanè si monemus homines quemadmodum ipsa negocia secularia vel pro se vel pro suis apud Ecclesiasticos iudices agere deberent, recte admonemus vt ageret tanquã parua submisse. Cũ vero de illius viri disseramus eloquio, quẽ volumus earũ esse doctorem, quibus liberamur ab æternis malis, atque ad æterna peruenimus bona, vbicunque agantur hæc, siue ad populum, siue priuatim, siue ad vnũ, siue ad plures, siue ad amicos, siue ad inimicos, siue in perpetua dictione, siue in collocutione, siue in tractatibus, siue in libris, siue in epistolis vel longissimis vel breuissimis, magna sunt: nisi forte q̃s calix aquæ frigidæ, res minima atque vilissima est, ideo minimũ aliquid atque vilissimum dũs ait, quòd eũ qui dederit discipulo eius, nõ perdet mercedem suã. Aut uero q̃s iste doctor in Ecclesia facit inde sermonẽ, parum ne aliquid debet existimare se dicere, & ideo nõ temperate, nõ granditer, sed submisse fibi esse dicendum? Non ne q̃s accidit vt de hac re loqueremur ad populũ, & Deus affuit vt nõ incongrue diceremus, tanquã de illa aqua frigida quẽdã flamma surrexit, q̃ etiã frigida hominũ pectora, ad misericordiæ opera facienda, spe cęlestis mercedis accenderet? Et tũ cum doctor iste debeat rerum doctor esse magnarum, non semper eas debet granditer dicere, sed submisse cũ aliquid docetur, tẽperate cum aliquid vituperat siue laudatur. Cum vero aliquid agendũ est, & ad eos loquimur qui hoc agere debent, nec tũ volunt, tunc ea q̃ magna sunt, dicenda sunt grãditer, & ad flectendos animos congruenter. Et aliquando de vna eademq; re magna, & submisse dicitur si decetur, & tẽperate si prædicatur, & grãditer si auersus inde animus vt conuertatur impellitur. Quid. n. Deo ipso maius est? Num quid ideo non discitur? Aut qui docet vnitatẽ trinitatis, debet nisi submissa disputatione agere, vt res ad dignoscẽdũ difficilis, quantũ datur possit intelligi? Nũquid hic ornamenta & nõ documenta quaruntur? Nunquid vt aliquid agat, est flectendus audítor, & nõ potius vt discat instruẽdus? Porrò cũ laudatur Deus, siue de seipso siue de operibus suis, quãta facies pulchræ ac splẽdidæ dictionis oboritur ei, q̃ potest quãtũ potest laudare, quẽ nemo conueniẽter laudat, nemo quomodocunque nõ laudat. At si nõ colatur, aut cum illo vel eriam præ illo colantur idola, siue dæmonia, siue q̃cunque creatura, quantũ hoc malũ sit, atq; vt ab hoc malo auertãtur homines, debet vtique grãditer dici. Submissę dictionis exẽplum est apud Apostolũ Paulũ, vt planius aliquid commemorem, vbi ait, Dicite mihi sub lege volentes esse, legem non legistis? Scriptũ est enim q̃ Abrahã duos filios habuit: vnũ de ancilla, & vnũ de libera. Sed ille q. de ancilla, secundũ carnẽ natus est: qui autẽ de libera, per repromissionem: q̃ sunt in allegoria. Hæc enim sunt duo testamẽta, Vnũ quidẽ in monte Sina in seruitutẽ generans, q̃ est Agar. Sina. n. mõs est in Arabia, q̃ cõiuncta est huic q̃ nunc est Hierusalẽ, & seruit cũ filijs suis. Quæ aũt sursum est Hierusalẽ libera est, quæ est mater nostra &c. Itemq; ibi ratiocinatur & dicit, Fratres, secundũ hominẽ dico, tũ hominis confirmatũ testamẽtum nemo irritũ facit, aut superordinat, Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Non dicit in seminibus tanquã in multis, sed tãquã in vno, & semini tuo q̃d ẽ Christus. Hoc aũt dico testamẽtũ cõfirmatũ à Deo, q̃ post quadringẽtos & triginta annos facta ẽ lex, nõ infirmat ad euacuandas promissiones. Si. n. ex lege hæreditas, iam nõ ex promissione. Abrahæ autem per repromissionem donauit Deus. Et quia occurrere poterat audientis cogitationi, vt q̃d ergo lex data est, si ex illa non est hæreditas? ipse sibi hoc obiecit, atq; ait velut interrogans. Quid ergo lex? Deinde rñdit. Trãsgressionis gra proposita est, donec veniret semẽ cui promissum est dispositа p angelos ĩ manu mediatoris. Mediator aũt vnius nõ est: Deus aũt vnus est. Et hic occurrebat q̃d sibijpse ꝓposuit.

Lex ergo aduersus ꝓmissa Dei? Et rñdit, Absit. Reddiditq; rationem dicẽs. Si. n. data esset lex quę posset viuificare, vere ex lege esset iustitia. Sed conclusit scriptura omnia sub peccato, vt ꝓmissio ex fide Iesu Christi daretur credẽtibus &c. vel si q̃d eiusmodi est. Pertinet ergo ad docẽdi cura nõ solũ aperire clausa, & nodos soluere q̃stionũ: sed etiam dum hoc agitur alijs quęstionibus quæ fortasis inciderint, ne id quod dicimus improbetur per illas aut refellatur, occurrere: si tñ & ipsa earũ solutio pariter occurrerit, ne moueamus quod auferre non possumus. Fit autem vt cum incidentes quæstioni aliæ quæstiones, & alię rursus incidentibus incidentes pertractãtur atque solũuntur, in eam longitudinem ratiocinationis extendatur intentio, vt nisi memoria plurimum valeat atque vigeat, ad caput vn de agebatur disputator redire nõ posit. Val de aũt bonũ est, vt quicquid contradici potest, si occurrerit refutetur, ne ibi occurrat vbi non erit qui respõdeat: aut præsenti qdem sed tacenti occurrat, & minus sanatus abscedat. In illis autem Apostolicis verbis dictio tẽperata est, Seniorẽ ne increpaueris, sed obsecra vt patrẽ, iuniores vt fratres, anus vt matres, aduleſcẽtulas vt sorores. Et in illis, Obsecro autem vos fratres per misserationẽ Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuã, sanctã, Deo placentẽ. Et totus ferè ipsius exhortationis locus tẽperatũ habet elocutionis genus: vbi illa pulchriora sunt in q̃bus ꝓpria ꝓprijs tanquã debita reddita decenter excurrunt, Sicuti est, Habentes dona diuersa secundũ gram q̃ data est vobis: siue prophetiam, secundum regulã fidei: siue ministeriũ, in ministrãdo: siue q. docet, in doctrina: siue q. exhortat, in exhortatione: Qui tribuit, in simplicitate: qui præest, in solicitudine: qui miseretur, in hilaritate, Dilectio sine simulatione, Odio habẽtes malũ, adhærẽtes bono, Charitate fraternitatis inuicẽ diligẽtes, honore mutuo ꝓuenientes, studio non pigri, spiritu feruentes, domino seruientes, spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi instantes, necessitatibus sanctorũ cõmunicantes, hospitalitatẽ sectãtes. Benedicite persequẽtibus vos, bñdicite & nolite maledicere. Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Idipsum inuicem sentientes. Et quàm pulchrè ista oĩa sic effusa, bimẽbri circuitu terminãtur? Nõ alta sapiẽtes, sed humilibus

consentientes. Et aliquanto post, In hoc ipso, inquit, perseuerantes, Reddite oibus debita: cui tributū, tributū: cui vectigal, vectigal: cui timorē, timorē: cui honorē, honorē. Quæ mēbratim fusa clauduntur etiā ipso circuitu, quem duo membra connectunt. Nemmi quicq̄ debeatis niſi vt inuicē diligatis. Et poſt paululum. Nox p̄cesſit, inq̄t, dies aūt appropinquabit, Abijciamus itaq; opera tenebrarum, & induamur arma lucis, ſicut in die honeſte ambulemus. Nō in comeſſationibus & ebrietatibus, nō in cubilibus & impudicitijs, nō in contentione & H emulatione, ſed induimini dominū Ieſum Xp̄m, & carnis prouidentiam ne feceritis in concupiſcentijs. Q̄d ſi quiſquā ita diceret, Et carnis prouidentiā ne in concupiſcentijs feceritis: ſine dubio aures clauſula numeroſiore mulceret. Sed grauior interpres etiam ordinē maluit tenere verborū. Q̄o aūtē hoc in Greco eloquio ſonet, quo eſt locutus Apoſtolus, viderint eius eloquij vſq; ad iſta doctiores. Mihi tamen quod nobis eo dem verborum ordine interpretatum eſt, nec ibi videtur currere numeroſe. Sanè hūc elocutionis ornatū, qui numeroſis fit clauſulis, deeſſe fatēdum eſt authoribus noſtris. Q̄d vtrū p̄ interpretes factū ſit, an, q̄d magis arbitror, conſulto illi hæc plauſibilia deuitauerint, affirmare non audeo: q̄m me fateor ignorare. Illud tū ſcio, q̄d ſi quiſquam huius numeroſitatis peritus, illorū clauſulas eorundē numerorū lege cōponat: q̄d facillime fit mutatis quibuſdā verbis, q̄ tantundē ſignificatione valent, vel mutato eorum q̄ inuenerit ordine: nihil illorum q̄ velut magna in ſcholis Grāmaticorū aut Rhetorū didicit, illis diuinis viris deſuiſſe cognoſcet. Et multa reperiet locutionis genera tā I ti decoris, q̄ quidē & in noſtra, ſed maxime in ſua lingua decora ſunt, quorum nullum in eis, quibus iſti inflantur literis inuenit. Sed cauendum eſt ne diuinis grauibuſque ſentētijs, dum additur numerus, pōdus detrahatur. Nā illa muſica diſciplina, vbi numerus iſte pleniſsime diſcitur, vſqueadeo nō defuit Prophetis noſtris, vt vir doctiſsimus Hieronymus quorūdā etiā metra cōmemoret, in Hebræa duntaxat lingua: Cuius vt veritatē ſeruaret in verbis, hæc inde non tranſtulit. Ego aūt vt de ſenſu meo loquar, qui mihi q̄ alijs & q̄ aliorū eſt vtiq; notior, ſicut in meo eloquio, quantū modeſte fieri arbitror, nō prætermitto iſtos numeros clauſularū: ita in authoribus noſtris hoc mihi plus placet q̄ ibi eos rariſsime inuenio. Grande aūt dicendi genus hoc maxime diſtat ab iſto temperato genere, q̄ nō rā verborum ornatibus acceptum eſt, q̄ violēta animi affectibus. Nam capit etiā illa ornamenta penè omnia, ſed ea ſi nō habuerit, non requirit. Fertur quippe impetu ſuo, & elocutionis pulchritudinem ſi occurrerit, vi rerum rapit, non cura decoris aſſumit. Sā K tis.n. eſt ei propter quod agitur, vt verba congruentia non oris eligantur induſtria, ſed pectoris ſequantur ardorē. Nam ſi aurato gēmatoq; ferro vir fortis armetur, intētiſsimus pugnæ, agit quidē illis armis q̄d agit, non quia ſpectoſa, ſed quia arma ſunt; idem ipſe eſt tū, & valet plurimum, etiā cū rimanti telum ira facit. Agit Apoſtolus vt pro Euangelico miniſterio patienter mala huius tēporis, cum ſolatio donorū Dei oīa tolerentur. Magna res eſt & granditer agitur, nec deſunt ornamenta dicendi, Ecce, inquit, nunc tēpus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis: nullam in quoquam dantes offenſionē, vt nō reprehēdatur miniſterium noſtrum: ſed in omnibus cōmendātes noſmetipſos vt Dei miniſtros, in multa patientia, in tribulationibus, in neceſsitatibus, in angustijs, in plagis, in carceribus, in ſeditionibus, in laboribus, in vigilijs, in ieiunijs, in caſtitatē, in ſcientia, in longa minitate, in benignitate, in ſpiritu ſancto, in charitate non ficta, in uerbo veritatis, in virtute Dei: per arma iuſtitiæ à dextris & à ſiniſtris, p̄ gloriā & ignobilitatē, p̄ infamiā & bonā famā: vt ſeductores & veraces, vt qui ignoramur & cognoſcimur, quaſi morientes, & ecce vi L uimus: vt coerciti & non mortificati: vt triſtes, ſemper āt gaudentes: ſicut egētes, multos āt ditantes: tanq̄ nihil habentes, & oīa poſſidentes. Vide adhuc ardentē, Os noſtrū patet ad vos o Corinthij, cor noſtrum dilatatum eſt: & cætera q̄ perſequi longū eſt. Itemq; ad Romanos agit, vt perſecutiones huius mundi, charitate vincātur, ſpe certa in adiutorio Dei. Agit aūt & granditer & ornate. Scimus, inquit, q̄n diligentibus Deū Rom.8. omnia cooperantur in bonum, ijs qui ſecūdum propoſitū vocati ſunt ſancti: q̄m quos ante præſciuit & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui, vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Quos aūt prædeſtinauit, illos & vocauit: & quos vocauit, iſtos & iuſtificauit: quos aūtē iuſtificauit, illos & glorificauit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, q̄s cōtra nos? Qui proprio filio non pepercit, ſed p̄ nobis omnibus tradidit illū, quomō non etiā cū illo nobis omnia donauit? Quis accuſabit aduerſus electos Dei? Deus q̄ iuſtificat. Quis eſt qui cōdēnet? Chriſtus Ieſus q̄ mortuus eſt, magis aūt qui reſurrexit, q̄ eſt in dextera Dei, q̄ & interpellat p̄ nobis. Quis nos M ſeparabit a charitate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia, an pſecutio, an fames, an nuditas, an periculū, an gladius? Sicut ſcriptum eſt, Pſal.43. Q̄m propter te mortificamur tota die, æſtimati ſumus vt oues occiſionis. Sed in his omnibus ſuperuincimus per eum qui dilexit nos. Certus ſum enim, quia neq; mors, neq; vita, neque angeli, neque principatus, neq; p̄ſentia, neq; futura, neq; virtus, neque altitudo, neq; p̄fundū, neq; creatura alia poterit nos ſeparare a charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu dño nro. Ad Galatas aūt quāuis tota ipſa epiſtola ſubmiſſo dicēdi genere ſcripta ſit, niſi in extremis partibus vbi eſt eloquiū tēperatū, tamen interponit quēdam locū eo motu animi, vt ſine vllis quidē talibus ornamētis qualia ſunt in ijs q̄ modo poſuimus, non poſſet tamē niſi grā diter dici, Dies, inquit, obſeruatis & mēſes & annos & tempora. Timeo vos ne forte ſine cauſa laborauerim in vobis. Eſtote ſicut & ego, q̄n & ego ſicut vos. Fratres precor vos, nihil me læſiſtis. Scitis quia per infirmitatē carnis iampridē euangelizaui vobis, & tentationes veſtras in carne mea nō A ſpreuiſtis neque reſpuiſtis: ſed ſicut angelū Dei excepiſtis me, ſicut Chriſtum Ieſum. Quæ ergo fuit beatitudo veſtra? Teſtimonium vobis perhibeo, quoniam ſi fieri poſſet, oculos veſtros eruiſſetis & dediſſetis mihi. Ergo inimicus factus ſum vobis verū prædicans? Aemulantur vos non bene, ſed excludere vos volunt vt eos æmulemini. Bonum eſt autem in bono æmulari ſemper, & non ſolum cum præſens ſum apud vos. Filioli mei quos iterum parturio donec formetur Chriſtus in vobis. Vellem autem nunc adeſſe apud vos, & mutare vocem meam, quia confundor in vobis. Nunquid hic aut cōtraria contrarijs verba ſunt reddita, aut alsqua gradatione ſibi ſubnexa ſunt, aut cæſa & membra circuitusve ſonuerunt? Et tamen non ideo tepuit grandis affectus quo eloquium feruere ſentimus. Sed Apollonica iſta ſic clara ſunt, vt & profunda

ſint: atq; ita cōſcripta memoriæq; mādata, vt nō ſolū lectore vel auditore, verūetiā expoſitore opus habeāt, ſi quis in eis nō ſuperficie cōtētus altitudinē q̄rat. Quapropter videamus iſta genera dicēdi in eis qui iſtorū lectione ad rerū diuinarū atq; ſalubriū B ſcientiā profecerunt, eademq; eccleſię miniſtrarūt. Beatus Cyprianus ſubmiſſo dicēdi genere vtitur in eo libro, vbi de ſacrameto calicis diſputat. Soluitur quippe ibi quæſtio in qua quæritur, vtrū calix dominicus aquā ſolam, an eam vino mixtam debeat habere. Sed exempli gratia aliquid inde ponēdum eſt. Poſt principium ergo epiſtolæ, iam ſolere incipiēs propoſitam quæſtionem, Admonitos autem vos ſciatis, inquit, vt in calice offerendo dominica traditio ſeruetur, neque aliud fiat à nobis quàm pro nobis dominus prior fecit, vt calix qui in commemorationem eius offertur, vino mixtus offeratur. Nam cum dicat Chriſtus, Ego ſum vitis vera, ſanguis Chriſti non aqua eſt vtiq;, ſed vinum: nec poteſt videri ſanguis eius quo redempti & viuificati ſumus eſſe in calice, q̄n vinum deſit calici quo Chriſti ſanguis oſtenditur, qui ſcripturarum omnium ſacro ac teſtimonio prædicatur. Inuenimus .n. in Geneſi circa ſacramentum Noe hoc Gene.9. idem præcurriſſe, & figuram dominicæ paſſionis illic extitiſſe, quòd vinum bibit, quòd inebriatus eſt, quòd in domo ſua nudatus ē, q̄ fuit recubans nudis & patentibus fœmo- C ribus, quòd nuditas illa patris à medio filio denudata eſt, à maiore vero & minore contecta: & cætera quæ neceſſe non eſt exequi, cum ſatis ſit hoc ſolum complecti, q̄d Noe typum futuræ veritatis oſtendens, nō aquam ſed vinum biberit: & ſic imaginem dominicæ paſsionis expreſſerit. Item in ſacerdote Melchiſedech dominici ſacramenti p̄figuratū videmus myſteriū, ſecundū q̄ ſcriptura diuina teſtatur & dicit, Et Melchiſedech rex Salē, protulit panē & vinū. Gen.14 Fuit aūt ſacerdos Dei ſummi, & benedixit Abraham. Quod aūt Melchiſedech typum Chriſti portaret, declarat in Pſalmis ſpiritusſanctus, & perſona patris ad filium dicēs, Ante Luciferum genui te, Tu es ſacerdos Pſ. 190. in ęternū ſecundū ordinem Melchiſedech. Hæc & alia q̄ ſequunt huius epiſtolæ, ſubmiſſæ dictionis modum ſeruant quod facile eſt explorare legentibus. Sanctus quoque Ambroſius cū agat rem magnā de ſpirituſancto, vt eū patri & filio demōſtret æqua-

lem submisso tñ dicendi genere vtiſ,qm̃ res
Ambro- ſuſcepta non ornamẽta verborũ, aut ad flec-
ſius li. 1. tẽdos animos cõmotionis affectũ, ſed rerũ
de ſpiri- documenta deſiderat. Ergo inter cætera in
tuſancto principio huius operis ait, Commotus ora-
in prolo culo Gedeon, cũ audiſſet q̃ deficientibus li
go. cet populorũ milibus, in vno viro dñs ple-
bẽ ſuam ab hoſtibus liberaret, obtulit hœ-
Iudic. 6. dum caprarum, cuius carnes ſecm̃ præce-
pta angeli, & azyma ſupra petram poſuit, et
ea iure perfudit. Quæ ſimul vt virgæ cacu-
mine quam gerebat angelus dei contigit, dẽ
petra ignis erupit, atq; ita ſacrificium quod
offerebat aſſumptũ eſt. Quo indicio decla-
ratum videtur, q̃ petra illa typum habuerit
1.Co.10. corporis Chriſti, quia ſcriptum eſt, Bibebãt
de conſequẽti petra, petra ãt erat Chriſtus.
Quod vtique non ad diuinitatem eius, ſed
ad carnem relatum eſt, quę ſitientiũ corda
populorũ perenni riuo ſui ſanguinis inun-
dauit. Iã tunc igitur in myſterio declaratũ
eſt, quia dominus Ieſus in carne ſua, totius
mũdi peccata crucifixus aboleret, nec ſolũ
delicta factorũ, ſed ẽt cupiditates animorũ.
Caro.n. hœdi ad culpã facti refertur, ius ad
Nũ. 11. illecebras cupiditatũ, ſicut ſcriptũ eſt, Quia
cõcupiuit populus cupiditatẽ peſsimam, &
dixerunt. Quis nos cibabit carne? Quòd
igitur extendit angelus virgam, & tetigit pe
tram, de qua ignis exijt, oſtendit quòd caro
dñi ſpiritu repleta diuino, peccata omnia hu
E manę conditionis exureret. Vnde & domi-
Lucæ. 2. nus ait, Ignem veni mittere in terrã. Et cę-
Cypria- tera in quibus rei docendæ ac probãdæ ma-
nus in xime incũbit. De genere tẽperato eſt apud
epiſ. de Cyprianum virginitatis illa laudatio, Nũc
habitu nobis ad virgines ſermo eſt, quarũ quo ſub-
virginũ: limior gloria eſt, maior & cura. Flos eſt ille
quæ inci ecclęſiaſtici germinis, decus atque ornamen
pit, Diſci tum gratiæ ſpiritalis, læta indoles laudis &
plina cu honoris, opus integrum atque incorruptũ,
ſtos &c. dei imago reſpondens ad ſanctimoniam do
mini, illuſtrior portio gregis Xpi. Gaudet p
ipſas, atq; in illis largiter floret ſanctæ ma-
tris eccleſiæ glorioſa fœcunditas: quantoq;
plus glorioſa virginitas numero ſuo addit,
tanto plus gaudium matris augeſcit. Et alio
loco in fine epiſtolæ. Quo, inquit, portaui-
In eadẽ mus imaginem eius qui de limo eſt, ſic por-
epi. in fi temus & imaginem eius qui de cœlo eſt.
ne. Hanc imaginem virginitas portat, portat
3.Co.15. integritas, ſanctitas portat & veritas. portãt
diſciplinæ, Dei memores, iuſtitiam cum re-
ligione retinentes, ſtabiles in fide, humiles
in timore, ad oẽm tolerantiã fortes, ad ſuſti-
nẽdas iniurias mites, ad faciendã miſericor-
diam faciles, fraterna pace vnanimes atque
concordes. Quæ vos ſingula o bonæ virgi-
nes obſeruare, diligere, implere debetis, quæ
Deo & Xpo vacantes ad dñm cui vos dica-
ſtis, maiore & meliore parte præceditis, p-
uectæ annis, iunioribus facite magiſterij;
minores natu, præbete paribus incitamen-
tũ, hortamẽtis vos mutuis excitate, æmulis
de virtute documentis ad gloriã prouocate,
durate fortiter, ſpiritaliter pergite, peruenie-
te fœliciter, tñ mementote tũe nri, cũ incre-
piet in vobis virginitas honorari. Ambro- De virg.
ſius etiam genere dicẽdi tẽperato & ornato nibus
profeſsis virginibus, pponit tanq̃ ſub exẽ- lib. 2.
pli forma quod moribus imitẽtur, & dicit, prin.
Virgo erat, non ſolũ corpore, ſed ẽt mẽte, q̃
nullo doli ambitu ſyncerũ adulteraret affe
ctũ, corde humilis, verbis grauis, animi pru
dẽs, loquẽdi parcior, legẽdi ſtudioſior: nõ
in incerto diuitiarũ, ſed in prece pauperis
ſpem reponens, intenta operi, uerecunda ſer
moni, arbitrum mentis ſolita nõ hominẽ,
ſed deum quærere: nullum lædere, bene vel
le oibus, aſſurgere maioribus natu, æquali-
bus non inuidere, fugere iactãtiam, rõnem
ſequi, amare virtutẽ. Quãdo iſta vel vultu
læſit parentes? qũ diſſenſit à propinquis?
quando faſtidiuit humilem? quando irriſit
debilẽ? qũ vitauit inopem? Eos ſolos ſolita
cœtu virorũ inuiſere, quos miſericordia nõ
erubeſceret, neque pręteriret verecundia,
Nihil torum in oculis, nihil in verbis pro-
cax, nihil in actu inuerecundum: non ge-
ſtus factior, nõ inceſſus ſolutior, non vox
petulãtior, vt in ipſa corporis ſpecies ſimi-
lachrũ fuerit mentis, & figura probitatis.
Bona quippe domus in ipſo veſtibulo de-
bet agnoſci, ac primo prætendat ingreſſu,
nihil intus latere tenebrarũ, tanq̃ lucernæ
lux intus poſita, fortis luceat. Quid ego exe
quar ciborũ parſimoniã, officiorũ reddãn-
tiã: alterũ vltra naturã ſuperfuiſſe, alterũ ip
ſi naturę penè defuiſſe? Illic nulla intermiſ-
ſa tẽpora, hic congeminati ieiunio dies: & ſi
qũ reficiendi ſucceſsiſſet uoluũtas, cibus ple-
runq; obuius qui mortem areceret, non deli
tias miniſtraret &c. Hæc ãt ppea in exẽplo
huius temperati generis poſui, quia non hic
agit vt virginitatẽ uouẽt q̃ nondũ uouerũt,
ſed quales eſſe debeant quæ iam votæ ſunt.
Nã vt aggrediatur animus tñ ac tale ppo-
ſitũ, grãdi vtiq; dicẽdi genere debet excita-

ri & accẽdi. Sed martyr Cyprianus de ha-
bitu virginum, nõ de ſuſcipiendo virginita-
H tis ppoſito ſcripſit. Iſte vero Eps ẽt ad hoc
eas magno accendit eloquio. Verum ex eo
qđ ambo egerunt, dictionis grandis exẽpla
Gridis memorabo. Ambo quippe inuecti ſunt in
generis eas, q̃ formã pigmẽtis colorãt, vel potius de
exẽpla. colorãt: quorũ prior ille cũ hoc ageret, ait
In epi- inter cæteras, Si quis pingẽdi artifex vultũ
habit de alicuius, & ſpeciem & corporis qualitatem
virgin. æmulo colore ſignaſſet, & ſignato iã cõſum
matoq; ſimulachro, manus alius inferret, vt
iam formata, iã picta quaſi peritior reforma
ret, grauis prioris artificis iniuria & iuſta
indignatio videret. Tu te exiſtimas impune
laturã tam improbæ temeritatis audaciam,
Dei artificis offenſam? Vt.n. impudica cir-
ca hoies, & inceſta fucis lenocinantibus nõ
ſis, corruptis violatisq; quæ dei ſunt, peior
adultera detineris. Quòd ornari te putas,
Co. 5. q̃ putas comi, impugnatio eſt iſta diuini
operis, prævaricatio eſt veritatis. Monentis
Apoſtoli vox eſt, Expurgate vetus fermen-
tu, vt ſitis noua cõſperſio, ſicut eſtis azymi.
Etenim Paſcha nr̃m immolatus eſt Chri-
ſtus. Itaq; feſta celebremus, nõ in fermento
veteri, neq; in fermẽto malitiæ & nequitiæ,
I ſed in azymis ſynceritatis & veritatis. Nõ
ſynceritas pſeuerat & veritas, qũ q̃ ſyncera
ſunt polluunt̃, & colorũ adulterinis medi-
caminũ fucis in mendaciũ vera mutantur?
Mat. 5. Dñs tuus dicit, Non potes facere capillum
vnum album aut nigrum: & tu ad vincen-
dam dñi tui vocẽ vis te eſſe potiorẽ audaci
conatu, & ſacrilego cõtẽptu? Chrines tuos
inficis, malo præſagio futurorũ capillos iã
tibi flãmeos auſpicaris. Longũ eſt inſerere
oia quæ ſequuntur. Ille vero poſterior vt
Ambro- in tales diceret. Hinc illa, inquit, naſcuntur
lib. 1. de incentiua vitiorum, vt quæſitis coloribus
virgin. ora depingant, dum viris diſplicere formi-
dant, & de adulterio vultus meditant adul-
terium caſtitatis. Quãta hæc amẽtia effigiẽ
naturæ, picturã quærere? Et dum verentur
maritale iudicium, perdiderunt ſuũ. Prior
.n. de ſe pronunciat, quę cupit mutare qđ
nata eſt: ita dum alij ſtudet placere, prius ip
ſa ſibi diſplicet. Quem iudicem mulier ve-
riorem requirimus deformitatis tuæ, q̃ teip
ſam quę videri times? Si pulchra es, cur ab-
ſconderis? Si deformis, cur te formoſam eſſe
mentiris, nec tuæ cõſcientiæ, nec alieni gra
tiam erroris habitura? Ille enim alteram di-
ligit, tu alteri vis placere: & iraſceris ſi
amet alteram, q̃ adulterare in te docetur. K
Mala magiſtra es iniuriæ tuæ. Lenocinari
.n. refugit, ẽt q̃ paſſa eſt lenonẽ. Ac licet vi-
lis mulier, nõ alteri tñ, ſed ſibi peccat. Tole-
rabilio ra propemodũ in adulterio crimina
ſunt: ibi.n. pudicitia, hic natura adulteratur.
Satis, vt exiſtimo, apparet fœminas ne ſuã
fucis adulterent formã, & ad pudorẽ & ad
timorẽ hac facundia vehementer impelli.
Proinde neq; ſubmiſſum, neq; tẽperatum,
ſed grãde oino genus hoc elocutionis agno
ſcimus. Et in his aũt, quos duos ex omni-
bus pponere volui, & in alijs Eccleſiſticis
viris & bona & bene, id eſt, ſicut res poſtu
lat, acute, ornate, ardenterq̃; dicentibus, per
multa earũ ſcripta vel dicta pñt hæc tria ge
nera reperiri, & aſsidua lectione vel audi-
tione admixta ẽt exercitatione ſtudentibus
inoleſcere. Nec quiſquã pter diſciplinã Dictio
eẽ exiſtimet iſta miſcere, immo quantũ cõ- varian-
grue fieri põt, oibus generibus dictio va- da eſt.
rianda eſt. Nã qũ prolixa eſt in vno gene- Ca. 22.
re, minus detinet auditorẽ. Cum vero fit in
aliud ab alio tranſitus, etiam ſi longius eat,
decentius procedit oratio: quanuis habeant
& ſingula genera varietates ſuas in ſermo-
ne eloquentium, quibus non ſinunt in eo-
rũ qui audiũt frigeſcere vel tepeſcere ſenſi-
bus. Verũtamẽ facilius ſubmiſſum ſolũ q̃ L
grande diutius tolerari poteſt. Commotio
quippe animi quãto magis excitãda eſt, vt
nobis aſſentiat auditor, tãto minus ea diu te
neri poteſt, cũ fuerit quantũ ſatis eſt excita-
ta. Et ideo cauendũ eſt ne dũ volumus al
tius erigere quod erectũ eſt, etiam inde de-
cidat, quò fuerat excitatione perductũ. In-
terpoſitis vero quæ ſunt dicẽda ſubmiſsius,
bene rediẽ ad ea q̃ opus eſt grãditer dici, vt
dictionis impetus ſicut maris æſtus alter-
net. Ex quo fit vt grande dicendi genus, ſi
diutius eſt dicendũ, nõ debeat eſſe ſolũ, ſed
aliorum generũ interpoſitione varietur: ei
tñ generi dictio tota tribuatur, cuius copia
prævaluerit. Intereſt enim quod genus De mi-
cui generi interponatur vel adhibeatur cer ſcendo
tis & neceſſarijs locis: nam & in grandi ge dictio-
nere ſemper aut penè ſemper temperata de nis gene
bent eſſe principia. Et in poteſtate eſt elo- re.
quentis, vt dicantur nonnulla ſubmiſſe ẽt Ca. 23.
quæ poſſent granditer dici, vt ea quæ di-
cuntur granditer, ex illorum fiant compa-
ratione grandiora, & eorum tanquam vm-
bris luminoſiora reddantur. In quocun-
que autem genere aliqua quæſtionum vin-

cula

Universidad de Deusto Biblioteca

Mcula soluenda sunt, acumine opus est, quod sibi submissum genus proprie uendicat. Ac per hoc eo genere utendū est & in alijs duobus generibus, qū eis ista incidūt, sicut laudandum aliquid uel uituperandum: ubi nec dānatio, nec cuiusquā liberatio, nec ad actionem quālibet assensio requiritur: in quocunque alio genere occurrerit, genus adhibendum & interponendum est tēperatū. In grandi ergo genere inueniunt locos suos duo cętera, & in submisso similiter. Temperatum autem genus non quidem semper, sed tū aliqū submisso indiget, si, ut dixi, quæstio cuius nodus est soluēdus, incurrat: uel qū nonnulla, quę ornari possent, ideo non ornantur, sed submisso sermone dicūtur, ut quibusdā quasi toris ornamentorum prębeant eminentiorem locum. Grande autem genus temperata dictio non requirit. Ad delectandos quippe aīos, non ad mouendos ipsa suscipitur. Non sanè si dicēti crebrius & uehemētius acclametur, ideo granditer putādus est dicere: hoc enim & acumina submissi generis, & ornamēta faciunt temperati. Grāde autem genus plerūque pondere suo voces premit, sed lachrymas exprimit. Deniq; cū apud Cæsaream Mauritaniæ populo dissuaderē pugnā ciuilē, vel potius plus q̄ ciuilē, quā cateruā vocabāt: neq; n. ciues tātūmodo, verū ēt propinqui, fratres, postremo parētes ac filij lapidibus inter se in duas partes diuisi, p aliquot dies cōtinuos, & certo tpe anni soléniter dimicabāt, & quisq; vt quemq; poterat occidebat. Egi quidem granditer quantum valui, vt tam crudele atq; inueteratum malum de cordibus & moribus eorum auellerem, pelleremq; dicendo: non tamen egisse aliquid me putaui, cum eos audirē acclamātes, sed cū flentes videre. Acclamationibus quippe se doceri & delectari, flecti āt lachrymis indicabāt. Quas vbi aspexi, imma nē illā consuetudinē à patribus & auis, longeq́ue à maioribus traditā, q̄ pectora eorū hostiliter obsidebat, vel potius possidebāt, deuictam antequā reipsa id ostēderent, credidi. Moxq́ue sermone finito, ad agēdas Deo gratias corda atque ora conuerti. Et ecce iam fermè octo vel amplius anni sunt propitio Xpo, ex quo illic nihil tale tentatū est. Sunt & alia multa experimenta, quibus didicimus homines quid in eis fecerit sapiētis grāditas dictionis, nō clamore potius q̄ gemitu, aliqū etiā lachrymis, postremo vi-

Sublime dicendi genus quid efficiat. Ca. 24.

A

B

tæ mutatione monstrasse. Submisso ēt dicēdi genere sunt pleriq; mutati, sed vt qd nō sciebāt, scirēt: aut qd eis videbat incredibile, crederēt: nō autē vt agerēt quod agēdū iā nouerāt, & agere nolebant. Ad huiusmodi nanq; duriciā flectendā, debet granditer dici. Nā & laudes & vituperationes qū eloquēter dicunt, cū sint in genere tēperato, sic afficiunt quosdā, vt nō solū in laudibus, & vituperationibus eloquētia delectent, verū & ipsi laudabiliter appetant, fugiantq; vituperabiliter viuere. Sed nunquid oēs qui delectant, mutantur: sicut in grandi gne oēs qui docent, agūt, & in submisso gne oēs qui docent sciunt, aut credunt verū esse qd nesciunt? Vnde colligitur illa duo gna quod efficere intendunt, hoc eis esse maxime necessarium, qui sapienter & eloquenter volunt dicere. Illud vero quod agit genere temperato. i. vt eloquētia ipsa delectet, non est pp seipsum vsurpandū: sed vt rebus q̄ vtiliter honesteq́; dicunt, si nec docente indiget eloquio nec monente, quia & scientes fauētes auditores habēt, aliquanto promptius ex ipsa delectatione elocutionis accedat vel tenacius adhæreat assensus. Nā cū eloquentiæ sit vniuersale officium in quocūq; istorum trium generum, dicere apte ad persuasionem, finis aūt id quod intenderis persuadere dicendo in quocunque istorum trium generū dicit quidē eloquens apte ad persuasionē, sed nisi psuadeat ad finē non pueniet eloquētiæ. Persuadeat āt in submisso genere vera esse q̄ dicit. Persuadet in grandi, vt aganī q̄ agenda iam esse sciuntur, nec tamē aguntur. Persuadet in genere temperato, pulchre ornateq́; se dicere: Quo fine nobis quid opus est? Appetant cum qui linguā gloriantur, & se in panegrycis talibusque dictionibus iactant, vbi nec docendus, nec ad aliquid agendum mouendus, sed tantummō est delectandus auditor. Nos vero iustum finem referamus ad alterum finē, vt scilicet quod efficere volumus cum granditer dicimus, hoc ēt isto velimus. i. vt bona morum diligantur, vel deuitentur mala: si ab hac actione non sic alieni sunt homines, vt ad eam grandi genere dictionis vrgendi videantur: aut si iam id agunt, vt agant studiosius, atque in eo firmiter perseuerēt. Ita fit vt etiā temperati generis ornatu non iactanter, sed prudenter vtamur, nō eius finē contenti, quo tātummodo delectatur auditor, sed hoc potius agentes, vt etiam ip-

C

D

so ad bonū, qd̄ persuadere volumus adiu-
Vt cum uet. Illa itaq; tria, q̄ supra posuimus, cū
audien- qui sapienter dicit, si ēt eloquenter vult di-
tem vo cere, id agere debere, vt intelligēter, vt libē
agere ter, vt obedienter audiat, non sic accipienda
dicam. sunt tanq̄ singula illis tribus dicēdi gnibus
Cap. 26. ita tribuant, vt ad submissum intelligēter, ad tēperatū libēter, ad grāde pertineat obedienter audiri: sed hic potius vt hæc tria semper intendat, quantū pōt agat, ēt cum in illorum singulo quoq; versat. Nolumus. n. fastidiri ēt qd̄ submisse dicimus, ac per hoc volumus non solū intelligenter, verūetiā libenter audiri. Quid aūt agimus diuinis testimonijs docendo quod dicimus, nisi vt
Psal. 92. obedienter audiamur. i. vt credatur eis, opitulante illo cui dictum est, Testimonia tua credibilia facta sunt valde? Quid ēt cupit nisi credi, q̄ aliquid licet submisso eloquio discentibus narrat? Et quis eum velit audire, nisi auditorē nonnulla ēt suauitate detineat? Nā si non intelligat, quis nesciat nec libenter eum posse, nec obedienter audiri? Plerunq; aūt dictio submissa dissoluit difficillimas qōnes, & inopinata manifestatione demōstrat: dum snias acutissimas de nescio quibus quasi cauernis, vnde nō speE rabāt, eruit & ostendit, dū aduersarij conuincit errorē, & docet falsum esse qd̄ ab illo dici videbāt inuictū: maxime qū adest ei quoddā decus non appetitū, sed quodā modo naturale: & qū nonnulla nō iactātacula, sed quasi necessaria, atq;, vt ita dicā, ipsis rebus extorta numerositas clausularū, tantas acclamationes excitat, ut vix intelligat esse submissa. Non. n. quia neq; incedit ornata neq; armata, sed tanq̄ nuda congredit, ideo nō aduersariū neruis lacertisq́; collidit, & obsistentē subruit, ac destruit mēbris fortissimis falsitatē. Vñ āt crebro & multū acclamāt ita dicētibus, nisi qa veritas sic demōstrata, sic defensa, sic inuicta delectat? Et in hoc igit gne submisso iste noster doctor & dictor id agere debet, vt non solū intelligenter, verumetiā libenter & obediēter audiat. Illa quoq; eloquentia gnis temperati apud eloquentem ecclesiasticum, nec inornata relinquitur, nec indecenter ornatur: nec solum hoc appetit vt delectet, quod solum apud alios profitetur: verumetiam in ijs quæ laudat siue vituperat, istis appetendis vel firmius tenendis, illis aūt vitandis vel respuendis, vult vtiq; obedienter audiri. Si aūt non auditur intelligenter, nec libenter pōt. Proinde illa tria, vt intelligāt q̄ audiunt, vt delectētur, vt obediāt, ēt in hoc gne agendum est, vbi tenet delectatio principatū. Iā vero vbi mouere & flectere grādi gne opus est auditorē, qd̄ tunc est opus, qū & veraciter dici & suauiter confitetur, & tū non vult facere qd̄ dicitur, dicendum est proculdubio grāditer. Sed quis mouet, si nescit qd̄ dicī? Aut quis tenet vt audiat, si non delectatur? Vnde & in isto genere, vbi ad obedientiā cor durū dictionis granditate flectendum est, nisi & intelligēter & libenter qui dicit audiatur, non pōt obedienter audiri. Habet aūt vt obedienter audiatur quantacunq; grāditate dictionis maius pondus vita dicentis. Nā qui sapienter & eloquenter dicit, viuit aūt nequiter, erudit quidē multos discēdi studiosos, q̄ uis animæ suę sit inutilis, sicut scriptū est, Scribæ & Pharisæi in cathedra Moysi sederūt: quę dicunt facite, q̄ autem faciunt, facere nolite. Dicunt enim & non faciunt. Vnde ait & Apostolus, Siue occasione siue veritate Xps annuncietur: Xps autem veritas est, & tū etiā non veritate annunciari veritas potest. i. vt prauo & fallaci corde q̄ recta & vera sunt prædicentur. Sic quippe annunciatur Iesus Xps ab eis qui sua q̄runt, nō q̄ Iesu Christi. Sed qm̄ boni fideles nō quemlibet horum, sed ipsum Deum obediēter audiunt, qui ait: Quæ dicunt, facite: q̄ autem faciunt, facere nolite. Dicunt. n. & non faciunt, Ideo audiuntur vtiliter, qui ēt vtiliter non agunt. Sua. n. q̄rere student, sed sua docere non audent, de loco. s. superiore sedis ecclesiasticæ, quem sana doctrina cōstituit. Propter qd̄ ipse dūs, priusquam de talibus qd̄ cōmemoraui diceret, p̄misit. Cathedrā Moysi sederunt. Illa ergo cathedra, nō eorum sed Moysi, cogebat eos bona dicere, ēt non bona facientes. Agebant ergo sua in vita sua: docere aūt sua, cathedra illos nō permittebat aliena. Multis itaq; prosunt dicēdo q̄ non faciunt: sed longe pluribus prodessent faciendo q̄ dicunt. Abundant. n. qui malæ vitæ suæ defensionē ex ipsis suis prępositis & doctoribus q̄runt, rūdentes corde suo, aut etiā si ad hoc erūpunt ore suo, atq; dicentes, Qd̄ mihi p̄cipis, cur ipse nō facis? Ita fit vt eum non obedienter audiāt, qui se ipse non audit, & Dei verbum qd̄ eis prædicatur, simul cum ipso prædicatore contēnant. Deniq; Apostolus scribens ad Timotheū, cum dixisset, Nemo adolescentiā tuā

Obediētius audiri cuius uita orationi respondet. Cap. 27. Mat. 27. Phili. 1. G Phili. 2. Mat. 23. H 2. Ti. 4.

contem-

Universidad de Deusto Biblioteca

contemnat: subiecit vnde non contĕneret, atq; ait, Sed forma esto fidelium in sermone, in conuersatione, in dilectione, in fide, in castitate: Talis doctor vt obedienter audiatur non impudenter, non solum submisse ac tĕperate, verumetiã granditer dicit: quia nõ contĕptibiliter viuit. Sic nanq; elegit bonam vitã, vt ĕt bonam nõ negligat famam, sed prouideat bona corã Deo & hominibus, quatũ põt illum timendo, his cõsulendo. In ipso ĕt sermone malit rebus placere q̃ verbis: nec existimet dici melius, nisi qđ dicit verius: nec doctor verbis seruiat, sed verba doctori. Hoc est.n. qđ Apostolus ait, Nõ in sapiẽtia verbi, ne euacuet crux Xpi. Ad hoc.n. valet ĕt, qđ ait ad Timotheũ, Noli verbis contĕdere: ad nihil.n. utile est, nisi ad subuersionẽ audientium. Neq;.n. hoc ideo dictum est, vt aduersarijs oppugnantibus veritatem, nihil nos pro veritate dicamus. Et vbi erit qđ cum ostenderet qualis eẽ Episcopus debeat, ait inter cætera, Vt potẽs sit in doctrina sana, & cõtradicẽtes posit redarguere? Verbis.n. cõtendere est non curare quõ error veritate vincatur, sed quõ tua dictio dictioni pferatur alterius. Porrò qui non verbis contẽdit, siue submisse, siue temperate, siue granditer dicat, id agit verbis vt veritas pateat, veritas placeat, veritas moueat: qm̃ nec ipsa q̃ præcepti finis, & plenitudo legis est charitas, vllo modo recta eẽ põt, si ea q̃ dicunt non vera, sed falsa sunt. Sicut ãt cuius pulchrum corpus & deformis est ãius, magis dolẽdus est, q̃ si deforme hret & corpus: ita qui eloquẽter ea q̃ falsa sunt dicunt, magis miserandi sunt, q̃ si talia deformiter dicerent. Quid est ergo non solũ eloquẽter verumetiã sapiẽter dicere, nisi verba in submisso gñe sufficientia, in tẽperato splendentia, in grãdi vehemẽtia, veris tñ rebus quas audire oportet adhibere? Sed qui vtrunq; non põt, dicat sapienter quod non dicit eloquenter, potius q̃ dicat eloquenter, qđ non dicit sapienter. Si autem ne hoc quidem ingenij põt, ita conuersetur vt non solum præmiũ vitæ diuersitatem. sibi comparet, sed etiam præbeat alijs exemplum, & sit ei quasi copia dicendi forma viuendi. Sunt sanè quidam qui bene pronunciare põt, quid autem pronunciet, excogitare non põt. Quod si ab alijs sumant eloquenter sapienterq; cõscriptũ, memoriæq; cõmendent, atq; ad populũ proferant, si eã personã gerunt, nõ improbe faciunt. Sic.n. qđ profecto vtile est, multi p̃dicatores veritatis fiunt, nec multi magistri, si vnius veri magistri idipsum dicant oẽs, & non sint in eis schismata. Nec deterrẽdi sunt illi vce Hieremiæ prophetæ, per quẽ Deus arguit eos qui furant verba eius, vnusquisq; a proximo suo. Qui.n. furantur, alienũ auferunt: verbum aũt Dei non est ab eis alienum, qui obtemperant ei: potiusq; ille dicit alienã, qui cũ dicat bene, viuit male. Quæcunq;.n. bona dicit, eius excogitari videtur ingenio, sed ab eius moribus aliena sunt. Eos itaq; dixit Deus furari verba sua, qui boni volunt videri, loquendo q̃ Dei sunt, cũ mali sint faciendo q̃ sua sunt. Nec sane ip si dicunt bona, q̃ dicunt, si diligenter attendas. Quõ.n. dicunt verbis qđ negãt factis? Nõ.n. frustra de talibus ait Apostolus. Cõfitentur se nosse Deum, factis aũt negant. Modo ergo quodã ipsi dicũt, & rursus alio modo ipsi non dicunt, qm̃ vtrunq; verum est qđ ait veritas. De talibus.n. loquens, Quæ dicunt, inquit, facite: q̃ aũt faciunt, facere nolite: hoc est qđ ex ore illorũ audietis, facite: qđ in opere videtis facere nolite. Dicunt.n. inquit, & non faciunt. Ergo q̃uis nõ faciant dicunt tñ. Sed alio loco tales arguẽs, Hypocritæ, inquit, quo potestis bona loqui, cũ sitis mali? Ac p hoc & ea quæ dicunt, qñ bona dicunt, non ipsi dicunt, voluntate.s.atq; opere negando quod dicunt. Vnde contingit, vt homo desertus & malus sermonem quo veritas p̃dicetur, dicendum ab alio non diserto, sed bono ipse cõponat. Quod cum fit, ipse à seipso tradit alienum, ille ab alieno accepit suum. Cum vero boni fideles bonis fidelibus hanc operam commodant, vtrique sua dicunt: quia & Deus ipsorum est, cuius sunt illa quæ dicunt; & ea sua faciunt, quæ non ipsi componere potuerunt, qui secundum illa compositi viuunt. Siue autem apud populum vel apud quoslibet iamiamque dicturus aliquis, Deus vt eis qui voluerint aut potuerint legendum bis dicere est dicturus, oret vt Deus sermonem bonum det in os eius. Si.n. regina orauit Hester, pro suæ gentis temporaria salute locutura apud regem, vt in os eius deus congruũ sermonem daret: quanto magis orare debet, vt tale munus accipiat, qui pro æterna hominum salute in verbo & doctrina laborat? Illi vero qui ea dicturi sunt quę ab alijs acceperunt, & antequam accipiant orent pro

Sapiẽter dicere. Cap. 28.

2. Co. 8.

1. Cor. 1
1. Ti. 2.

Titũ. 1.

Verbis contendere.

1. Ti. 1.
Ro. 13.

Diuersos esse verbis pcones secundum linguæ, ingenij, vitæ diuersitatem.

Cap. 29.

Mat. 23.
1. Cor. 14.
Mat. 23.
Supra
2. Co. 3.
Supra
Mat. 23.
Cap. 30.
Heb. 11

pro eis à quibus accipiunt, vt eis detur qđ per eos accipere volunt: & cum acceperint, orent vt bene & ipsi proferãt, & illi ad quos proferũt sumãt: & de prospero exitu dictionis cidẽ gratias agant, à quo id se accepisse nõ dubitant, vt qui gloriatur in illo glorietur, in cuius manu sunt & nos & sermones nostri. Longior euasit liber hic q̃ volebã, quamq; putaueram. Sed legenti vel audienti, cui gratus est, longus non est, cui autem longus est, per partes eum legat, qui habere vult cognitum. Quem uero eius cognitionis piget, de longitudine non quæratur. Ego tamen Deo nostro gratias ago, q̃ in his quatuor libris non qualis ego essem, cui multa desunt, sed qualis esse debeat, qui in doctrina sana, in est, Christiana, non solum sibi, sed alijs etiam laborare studet, quantulacunque potui facultate disserui.

Ad. 20.

AD. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, Locutionis de Genesi Liber primus.

Ocutiones scripturarum, quæ videntur secundum proprietates, quæ idiomata Græce vocantur, linguæ Hebraicæ vel Græcæ. Et diuident inter mediũ
1 Genes. 1. diei & inter medium noctis. Volatilia volantia super terram secundum firma-
2 mentum cœli. Quæritur quomodo accipiendum sit secundum firmamentum cęli. Sic etiam faciamus hominem secundum imaginem & secundum similitudinem. Qđ
3 & similitudinem. Implete terram & do-
Gene. 2. minamini eius. Latina enim locutio est, do-
B minamini ei. Et homo non erat operari
4 terram, Quod Latini codices habent, qui
5 operaretur terram. Plantauit Deus pa-
6 radisum secundum Orientem. Quod Latini habent, ad Orientem. Quod habet multi Latini codices, Et lignum scienti boni & mali. Vel, Lignum scientiæ boni & mali: vel, lignum sciendi boni & mali. & si quæ sunt aliæ varietates de hac re interpretum, Græcus habet. Et lignum ad sciendum cognoscibile boni & mali.
7 Quod nescio vtrum locutionis sit, & non magis certum sensum aliquem insinuet. Quod habent latini codices, Ex omni ligno quod est in paradiso escæ, edes. Nõ in paradiso escæ, distinguendum est, sed, escæ edes: nã esca edes dici admittit Latina locutio, quæ pro datiuo casu Græco ablatiuum vel quem appellant septimum, in huiusmodi locutionibus solet ponere: aut certe ordo verborum est. Ex omni ligno escæ. Ser- 8
pens erat prudentissimus omniũ bestiarũ. quod multi Latini habent in Græco scri- Gene. 3.
ptum est φρονιμώτατος. Quod scriptũ est de Adam & Eua, Aperti sunt oculi eorũ, cum 9
absurde credatur eos in paradiso cæcos, vel oculis clausis prius oberasse, locutionis est, qua etiã de Agar scriptum est, Aperuit ocu- Gen. 21
los suos, & vidit puteum. Neq;.n. clausis prius oculis sedebat. Et q̃ in fractione panis aperti sunt oculi eorum qui cognouerunt dominum post resurrectionẽ. Neq; Luc. 24.
enim per uiam cum illo clausis oculis am- C
bulabant. Et quod habent multi codi- 10
ces, Inimicitiam ponam inter te & mulierem. Græci habent in medio tui & in medio mulieris: quod locutionis genus est. Nam tantundem valet quantum cum dicitur, inter te & mulierẽ: hoc & in eo quod sequitur, in medio seminis tui, & in medio seminis eius. Qđ habẽt multi codices, qa 11
audisti vocẽ mulieris tuæ, & edisti de ligno de quo præceperã tibi de eo solo non edere. Græci habent, Edisti de ligno de quo præceperam tibi, eo solo non edere ex eo. Alij aũt interpretes Græci habent, manducasti vel edisti: vt ita sit sensus secũdũ ipsos, quia audisti vocẽ mulieris tuæ, & edisti de ligno de quo præceperam tibi eo solo non edere, ex eo edisti. Et appositum parere fratrem 12
eius Abel. locutio est frequens in scripturis, appositum dicere. Et factum est dum es- 13
sent in campo, insurrexit Cain super Abel Gene. 4.
& occidit eum. locutio est frequens: nã etsi non haberet, & factũ est, posset integer sensus esse, Et cum essent in campo. Quod 14
scriptum est in quibusdam Latinis codicibus, Et pœnituit, & dixit Deus. Deleam ho- Gene. 5.
minem quem feci à facie terræ. in Græco inuenitur διετέθην, quod magis recogitauit q̃ pœnituit significare perhibetur. qđ ver- D
bum etiam nonnulli Latini codices habẽt.
Quod habent Latini codices plurimi, 15
Nidos facies in arcam. cum Latina locutio sit non in arcam, sed in arca. Græci nec in arcam, nec in arca habent, sed nidos facies arcã. quod intelligitur, vt ipsa arca nidi essent. Quod habent pleriq; codices, Fa- 16

cies

cies ōstium arcæ à latere nonnulli habent, ex trāsuerso. Sic.n.volucrunt interpretari
17 quod Græce dicitur, ἐκπλαρίσω. Qđ scriptum est, Adhuc enim septē dies & ego inducam diluuium aquæ super terram.quod nonnulli Latini codices habent:in Græco inuenitur,ego inducam pluuiam super terram.Græca locutio genitiuum habet, non accusatiuum, vt si hoc in Latinum exprimamus, ità dicatur, Adhuc enim septem diebus inducam pluuiam super terram.
18 Quod scriptum est,Et fecit Noe omnia
1. Retr. quæcunq; præcepit illi dñs, sic fecit. Locu-
cap. 4. tio est similis ei quod in conditione creaturæ posteaquam dicitur, Et sic est factū: ad-
19 ditur,& fecit Deus. Quod scriptū est,De-
Gen. 1. lebo omnē susciationē: nō creationē dictā
E notandum est: ἀνάστασιν enim Græce scriptū est,quod nomen resurrectionis assidue ponit in scripturis Græcis, cū posset ἐξανάστασιν dici: vt suscitatio sit ἀνάστασις, resurrectio ἐξανάστασις. Quo verbo & Apostolus
Phil. 3. usus est,Si qūo occurramus in resurrectionē mortuorū.Ibi.n.Græce nō ἀνάστασιν, sed
20 ἐξανάστασιν habet. Quod scriptum est, &
Gen. 7. oēs bestiæ scđm genus,& oīa pecora secundum genus,& oē repens qđ mouetur super terram secundum genus, & oē volatile secū dum genus intrarunt ad Noe in arcā,bina ab omni carne in quo est spūs vitę non refertur in quo,nisi genus subaudias.i.in quo genere. Nam si in carne subaudiremus,in qua,fuerat dicendum: quod solus interpres Symmachus dixit. Quod iterū scriptū
21 est,Et deleta est ois suscitatio: notandū locutionis eē ,p eo ac si diceret, cōditionē vel creaturā carnis. Cum dixisset & deleta est omnis suscitatio, q̄ erat super faciē omnis terræ ab hoīe vsq; ad pecudū & repētiū & volatilū cœli.deinde addidit, & deleta sunt de terra: locutionem illam esse repetitionis qua familiariter vtitur scriptura, notādum
22 est. Quod scriptum est,dimisit coruū vi-
Gen. 8. dere si cessauit aqua:& exiens reuersus non
F est donec siccauit aqua à terra. locutio est vsitata in scripturis, quæ iā nunc incipiat aduerti. Non.n.postea reuersus est quia dictū est non reuersum donec siccaret aqua.
23 Quod scriptum est,Et extēdit manū suā & accepit eam, & induxit eam ad semetipsum in arcam. Locutio est, quam propterea Hebręam puto, quia & Punicæ linguæ familiarissima est, in qua multa inuenimus Hebræis verbis consonantia. Nam vtique sufficeret, Et extendit manum: etsi non adderet, suam. Tale est etiam quod paulopost dicit, Habebat oliuæ folia, surculum in ore suo. Et non appositit reuerti ad eum amplius.locutio est familiarissima scripturis. Quod scriptum est, Et non adiiciam adhuc maledicere ſnper terram.similciam adhuc maledicere super terram.simile est superiori, Et non appositit reuerti ad eum. Et non adiiciam percutere omnem
terram.ipsa locutio est. Etenim sanguinē Gen.9
verum animarū vestrarum.cum sufficeret, aut sanguinem vestrum,aut sanguinem animarum vestrarum. Hoc signum testamenti quod ego ponam inter medium meū & vestrum, quod est inter me, & vos.
Hic erat gigas venator contra dominum Ge.10
deum. Incertum est verum possit accipi eo ram domino Deo: quia & sic solet intelligi quod Græce dicit ἐναντίον. Vnde existimo de Philistijm cum sufficeret, vnde exijt Philistijm. Et erat ois terra labium vnū, quod vsitate nos dicimus, lingua vna. Et erat omnis terra labium vnum. Notandum omnem terram, appellatam omnes homines qui tunc erāt,quanuis nondū in omni terra. Et facti sunt illis lateres pro lapide.Græcus habet, Et facti sunt illis lateres in lapidem. Quod si Latine diceretur, locutio minus intelligeretur. Venite adi-
ficemus nobis ciuitatem & turrim,cuius caput erit vsque ad cœlum. Secundū hyperbolen dictum est,si locutionis genus hic accipiendum est: si autem vsque ad cœlum proprie dictum accipitur,inter quæstiones consideretur. Quod quidam Latini codices habent, Sem filius Noe erat annorū centū cū genuit Arphaxat. Græci habent, Sem filius centū annorū cū genuit Arphaxatvbi eclipsis est,qa deest,erat.Sed qđ nō habēt,Filiꝰ Noe, sed filius tm,noua locutio est.Et erat Sara sterilis, & non generabat. Cū posset sufficer.Et erat Sara sterilis.Erit ergo cum te viderint Aegypti dicēt, Quia vxor illius hæc. Genere locutionis adhuc dictum est,quia: nā sufficere potuit, Vxor illius hæc. Quod ait scriptura, Factū est autē statim vt intrauit Abraā in Aegyptū. Sufficeret, Statim autē vt intrauit Abrahā in Aegyptū. Quid hoc fecisti mihi, qa non annūciasti mihi, quia vxor tua est.Cū sufficeret,nō annūciasti. Et ipsum annūciasti,more scripturarū dictum est.nam Latini quidā nunciauit Abrahā tranſſ.uiali,ipse habitabat ad querecū Mambre,Emor fratris Eschol,& fratris Aunā, qui erāt cōiurati,nunciauit Abrā trāsfluuiatis ipse aūt habitabat ad quercū.Hoc hyperbaton obscurius fit ēr per eclipsin. Cū.n. dictū esset,Quidā Emor fratris Aunā:non dictū est qđ fratris,sed intelligitur ,filius. Sicut cū dr, Iacobus Alphei: quanuis non dicat filius,nihil aliud intelligit.Et multæ sunt tales locutiones scripturarū vbi filius tacet & intelligitur. Qđ habent quidā Latini codices,Ex dixit Abrahā ad regē Sodomorū, Extendā manū meā ad Deū altissimū,qui creauit cœlū & terrā,si asportatio vsq; ad corrigiā calciamenti fefellit interpretē,qđ Græcus habet σπάστον, qđ Latine filiū intelligit,vt ista scripturarū locutio sit. Extendā manū meā ad Deū altissimum,qui creauit cœlum & terrā,si accipiam de oībus tuis. Si.n.pro eo dixit,Extēdam manum meā ad Deum altissimum: ac si diceret,Iuro:non est in Latino vsitata

& oīa eius;& Loth cū eo in desertum.Subauditur,ascenderunt.Nec tū proprie dicit ascendisse cum eo quod habebat exanime,
41 sicut aurum & argentū,& ois suppellex: ac per hoc intelligitur hic locutio q̄ vocāt Græcæ zeugmatica eclipsis. Et facta est rixa inter mediū pastorū pecorū Abrahā et pecorū Loth. Vnde Latini codices penè oēs nō transtulerūt istā locutionē: sed ita
42 loquuntur vt consuetudo nra habet,& no-
Gen.4 bis deinceps eā notare nō placuit: ipsa est n.per oīa in Græca scriptura, vbi tale aliquid dicit. Qū hoies fratres nos sumus, Abrahā dixit ad Loth. Vnde intelligitur morē esse scripturæ ita loqui,vt fratres appellētur vnius cognationis,ēt si gradu sanguinis differant,vt alter si in superiore,alter in inferiore,sicut hoc loco. nā patruus erat Abrahā. Factum est autē in regno
43 Amraphel regis Sennar. Secundū nr̄æ locutionis cōsuetudinē si incipere sufficeret,In regno autē Amraphel. Ergo quod
44 ait scriptura, Factum est aūt more suo locuta est. Quartodecimo āt anno Chodollogomor & reges qui cū eo. Subaudiſ,
45 erant.Vñ à quibusdā Latinis ēt additū est. Et Chorcos qui in mōtibus Seir.Subaudit,erāt. Adueniēs āt eorū qui euaserūt
quidā nunciauit Abrahā transſl.uiali,ipse
ēt habitabat ad querecū Mambre,Emor fratris Eschol,& fratris Aunā, qui erāt cōiurati.Abrahā. Obscurū hyperbaton. ordo est.n.Adueniens quidā eorū qui euaserūt Emor fratris Eschol & fratris Aunā, qui erant cōiurati,nunciauit Abrā trāsfluuiatis ipse aūt habitabat ad quercū. Hoc hyperbaton obscurius fit ēr per eclipsin. Cū.n. dictū esset,Quidā Emor fratris Aunā:non dictū est qđ fratris,sed intelligitur ,filius. Sicut cū dr, Iacobus Alphei: quanuis non dicat filius,nihil aliud intelligit.Et multæ sunt tales locutiones scripturarū vbi filius tacet & intelligitur. Qđ habent quidā Latini codices,Ex dixit Abrahā ad regē Sodomorū, Extendā manū meā ad Deū altissimū,qui creauit cœlū & terrā,si asportatio vsq; ad corrigiā calciamenti fefellit interpretē,qđ Græcus habet σπάστον, qđ Latine filiū intelligit,vt ista scripturarū locutio sit. Extendā manū meā ad Deū altissimum,qui creauit cœlum & terrā,si accipiam de oībus tuis. Si.n.pro eo dixit,Extēdam manum meā ad Deum altissimum: ac si diceret,Iuro:non est in Latino vsitata locutio:nisi ita dicatur,Extendo manū meā ad Deū altissimū me nō accipere de oībus tuis. Sciendo scies,quia peregrinum erit 49
semen tuū in terra. Locutio quidē scriptu Gene.5.
rarū est vsitatissima.Sed Græci habēt,sciēs scies, quod penè tantūdem est. Et dedit 50
eam Abraham viro suo ipsi vxorē.Plus ha- Gen.16
bet ipsi. Cum aūt vidit se conceptū ha- 51
bere, spreta sum coram illa. Græci habent hoc loco participiū, qđ Latina lingua non hēt,hoc est ἰδοῦσα. Sed tanquā si diceretur. Videns āt se conceptū habere,spreta sum corā illa,quasi solœcismus sonat.Sic ēt per illud participiū quod dictum est ἰδοῦσα ὑφεαιτῶσα, pro quos nos dicimus videns. Qđ 52
Latini, Augeā te nimis valde.Græci habēt, 53
valde valde. Et dabo tibi & semini tuo Gen.17
post te terrā in qua habitas,oēm terrā Cha L
naam in possessionē æternā. Videndū vtrū locutio sit quod dicit æternā,Græci habent αἰωνον, Et quod ait,Et semini tuo post te.Ibi enim voluit intelligi qđ dixerat,tibi. Tu 54
autem testamentum meum conseruabis & semen tuum post te in progenies suas. Cōseruabis pro conserua,promissionū pro imperatiuo mō posuit. Et puer octo dierū 55
circūcidet: oē masculinū pro ois masculus, quasi posset circuncidi nisi masculus. Et 56
procidit Abraā in faciē & dixit ato suo dicens,Si mihi centū annos habenti nascetur, & si Sara annorū nonaginta pariet. Admirantis esse istā locutionē, non dubitātis dubitandum nō est. Abraā aūt erat annorū 57
nonagintanouem; cum circuncisus est carnem præputij sui. Non dixit carne, aut in carne. Et in boues accurrit Abraham. 58
non dixit ad boues. Abraham autem & 59
Sara seniores progressi in diebus. qđ Græci habent,progressi dierum. Dixit autem 60
dominus,Clamor Sodomorum & Gomor- Gen.18
ræ impletus est,& delicta eorum magna val
de. Clamorem scriptura solet ponere ,p tā-
ta impudentia & libertate iniquitatis,vt nec M
verecundia, nec timore absondatur. Et 61
dixit,quia non perdam si inuenero ibi qua- Gen.19
dragintaquinq;. Superfluum videtur,quia 62
& ideo in codicibus nonnullis Latinis non 63
legitur. Nunquid dñe si loquar, subauditur, irasceris: aut aliquid hmōi. Cum euertere dñs ciuitates in quibus habitant
in eis. In omni loco vbi intrauerimus 64
ibi. Et aperuit Deus oculos eius, & vidit 65
puteum aquæ viuæ. Locutio est,nō.n.claudis oculis erat: vnde iā in principio libri Gen.21
Gen.21
locuti

cuti sumus,vbi scriptum est, Et aperti sunt
66 oculi eorum. Et terra in qua inhabitasti
67 in ea. Et disposuerunt ambo testamẽtũ.
68 vel testati sunt ambo. Amat scriptura testa-
Gen.21. menti nomine pactum appellare. Accipe
Gene.3. filium tuum dilectum. Illa locutione dictũ
est,accipe, qua etiam ad Agar de filio eius.
69 Et respiciens Abraham oculis, cum suf-
70 ficeret,respiciens. Per memetipsum iurau-
i,nisi benedicens benedicam te. Ac si di-
ceret, Per memetipsum iurauí, quòd bene-
dicens benedicam te, aut nullo verbo audi-
to simpliciter per memetipsum iurauí, be-
nedicens benedicã te,& multiplicans mul-
tiplicabo semen tuum.cum sufficere posset,
71 multiplicabo. Et nunciatum est Abraę
A dicentes.cum consuetudo loquendi habeat,
nunciauerunt Abraę dicentes: aut nun-
72 ciatum est à dicentibus. Et surrexit A-
Ge. 23. braam à mortuo suo. Non dixit à mortua
sua. Et iterum de eadem,Et sepeliam,inq̃t,
mortuum meum, quod non neutro quasi
corpus mortuum, sed in masculino genere
73 dictum Græca scriptura demonstrat. Et
He. 24. adiurabo te per dominum Deum cœli, &
74 terræ.Græci non habent,per,sed iuro te do
75 minum Deum cœli. Cum quibus ego
habito in eis. Nequãdo noluerit mulier
ire mecum. Mulierem fœminam appellare
76 proprium est illius linguæ. In terram de
77 qua existi inde. Attende tibi ne reuoces
filium meum illuc.His verbis solet commi
78 natio declarari. Et posuit puer manum
sub fœmore Abraæ, & iurauit ei de uerbo
hoc. Ergo locutio est qua dixerat Abraam
adiuro te,ac si dixisset,iura mihi. non autẽ
solemus sic loqui,sed obseruandũ est, vtrũ
sint in scripturis aliæ similes locutiones.
Nam quod dixit Abraam, si noluerit mu-
lier venire tecum, purus eris à iuramento
hoc: manifestauit ita se dixisse, adiuro te,
79 tanquam diceret,iura mihi. Quod scri-
ptum est de Rebecca.Virgo autem erat spe
cioſa valde,virgo erat, uir non cognouerat
eam,ista repetitio commendationem virgi
B nitatis insinuat. Sed cur additum sit, vir
non cognouerat eam,nisi locutionis sit: mi-
rum si possit accipi ita vt virgo nomen sit
ætatis, non integritatis. Græci autem non
habent, cognouerat,sed cognouit,quod vi-
80 detur inconsequens. Adorauit domino.
quod nobis vsitatum est dicere,adorauit do
81 minum. Quoniam non dereliquit iu-
stitiam & veritatem à domino meo, id est,
iustitiã & veritatẽ quę est à domino meo:
ac si diceret, quam fecit dominus meus.
Et currens puella nunciauit in domum
matris suæ quasi non esset ipsa & patris do
mus. Et aquam lauare pedibus ipsius
& pedibus virorum qui cum eo erant.
Dominus cui placuit ante ipsum, ipse
mittet angelum suum tecum. quasi non
sufficeret, cui placui. an poterat ei placere
nisi ante ipsum? Si tu prosperas viã meã,
qua ego nũc ingredior in eam. Cum ver
ba sua narraret seruus Abraę,quæ dixit ac-
cessurus ad fontem,ita narrauit. Et erit vir-
go cui ego dixero, Da mihi bibere pusillũ
aquæ de hydria tua: & dicet mihi, Et tu
bibe & camelis tuis hauriam. Hæc mulier
est quã parauit dominus famulo suo Isaac,
Quibus verbis satis euidẽter expressum est
etiã mulieres appellatas locutione Hebrai-
ca quæ virgines essent. Et benedixi do-
minum deum domini mei Abraam.Hono-
rificentię locutio est, & familiarissima scri
pturis,sicut Deus Heliæ. Renunciate mi
hi vt redeam dexteram aut sinistram. Per
dexteram scilicet prosperitatem, per sini-
stram aduersitatem significauit,id est, dex-
teram si concesserint, sinistrã si non concef-
serint. Nam vtique ea via rediturus fuerat
qua uenerat. Quam locutionem scriptura-
rum etiam cætera earum loca indicabunt:
quia dextera nominat in omnibus bonis,
sinistra in malis: siue fœlicitas & infœli-
citas, siue iustitia & iniustitia: & aliquan-
do dextera in æternis, sinistra in tempora-
libus. Hæc sunt nomina filiorum Israel
secundum nomina generationes eorum. Ge.
Tanq̃ dixisset,Secundum quæ nomina ge-
nerationes eorũ appellatæ sunt. Acce-
pit Rebeccam filiam Bathuel Syri de Me-
sopotamia sororem Laban Syri sibi in uxo
rem.Cum posset dici tantummodo, Vxo-
rem,aut sibi uxorem. Et ei erant gemini
in vtero eius, Cum posset non addi quod
dictum est, eius. Creuerunt autem iuue-
nes. Est talis locutio & apud autores secula
res,sicuti est, Et scuta latentia condunt,id
est, condendo latentia faciunt. Sic & hic,
Creuerunt iuuenes, cum infantes essent,
intelligit crescendo facti sunt iuuenes. Ia
cob ad Esau, Vende mihi hodie primoge-
nita tua mihi, Sic enim habent codices Græ
ci. Videntes vidimus,quia est dominus
tecum,& disponemus tecum testamentum.
Amant scripturę pro pacto ponere testa-
mentum,

mentum,id est, διαθήκην, quod Latini habẽt,
Et disponemus tecũ testamentum ne facias
nobiscum malum:tanquã diceretur, Vt pa-
95 ciscaris nõ facere nobiscũ malum. Et vo-
cauit filiũ suũ seniorem Esau,& dicit. Hoc
loco senioris nomen non significat ętatem
grauem, sed ex comparatione maiorem.
96 Nunc ergo sume vas tuũ, pharetramq́; &
arcum.Non dixit vasa,sed vas. Quod autẽ
intelligi voluit,non apparet,nisi forte locu-
tio est, vt per vas pharetram voluerit intel
ligi, & exponendo quid dixerit vas, adiun-
xit pharetramq́; & arcum, Tanquam dixe
rit,Sume vas tuũ & pharetrã:veluti si dice-
ret, Sume vas tuum.i. pharetrã. Deinde a-
liud,& arcum,quod nõ ad aliud vas pertine
ret quod est pharetra. Aut certe pharetrã
& arcum vas voluit appellare, singularem
ponens numerũ pro plurali,tanquã si dice-
ret,Accipe vestem tuã:quo nomine intelli-
E geremus plures vestes, sicuti intelligimus
militarem pro militibus, & multa sunt talia.
97 Exi in campũ, & venare mihi venatio-
98 nem. Et vade ad oues,& sume mihi duos
hædos teneros, & bonos. Nomine ouium
vtriusque pecoris genus significauit, quod
99 in eisdem pascuis simul erant. Et det tibi
benedictionem patris tui Abraam. Isaac di-
100 cit filio suo de auo eius:patre suo. Exiuit
Gen.28 in Mesopotamiam Syrię. Quasi Mesopota
mia dicatur nisi Syriæ: quãuis hoc Septua-
ginta habere nõ perhibentur Syriæ, sed cũ
101 asteriſco scriptũ est. Deus ad Iacob, Nõ
derelinquã te donec faciã omnia quæ tecũ
locutus sum. Quasi dimissurus eum cũ fe-
102 cerit, nõ vtique,sed locutio est. Surrexit
Iacob de somno suo,& dixit: Quia est dñs
103 in loco hoc,ego aũt ignorabam. Plenus sen
sus est,etsi non habeat, Quia. Est dñs in
loco hoc, Ac si diceret, Est hic demonstra-
104 tio dñi,nõ enim dñs in loco est. Iacob in-
Gen.29 terrogans quod ait, Nostis Laban filium
Nachor? Cũ esset filius Bathuel. Intelligẽ
dum est nobiliorem fuisse Nachor, & meri
to dignitatis eius factum esse, vt de ipso in-
terrogaret. filium aũt dici & aui & proaui
ultra maioris alicuius eũ qui ex illo propa-
gatur, vsitatissimæ locutionis est. Hinc est
F quod & Isaac patrem filij sui appellauit A-
105 braam, sicut pauloante commemoraui.
106 Adhuc est dies multa, nondũ est hora con-
gregandi pecora. Et dedit illi Laban an-
cillam suã ipsi vxorem. Plenũ esset,etsi,ipsi
107 nõ adderetur. Si inueni gratiã ante te au
guratus essem: benedixit enim.i.ad bonum Gen.30
auguriũ te in domo mea haberem. Exau 108
diet me iustitia mea in die crastino.i. exau-
diri me faciet. Et vidit Iacob faciem La- 109
ban, & ecce nõ erat ad eũ sicut hesterna & Gen.31
nudiustertiana die. Familiarissima in scri-
pturis locutio: Hesterna & nudiustertiana
die, pro tẽpore præterito posuit. Et vidi 110
oculis meis in somno. Cũ clausi sint in som
no oculi corporis. Ego sum Deus,qui ap 111
parui tibi in loco Dei. Locutio est. An De-
us in loco Dei sic accipiendũ est, qũo pluit
dñs à dño filius à patre? Ridẽs aũt Iacob 112
dixit ad Laban: Dixi enim ne forte auferas
filias tuas à me & omnia mea. Intrauit 113
aũt Laban & scrutatus est in domo Liæ. G
Aduertendum est qũo dicatur domus vxo
ris cum in itinere cõprehensi sint à Laban.
Nisi forte consuetudo scripturarũ dicit do-
mum pro cubiculo vel tentorio, qũo etiam
ancillarũ domus dicit. Iacob dicit ad La- 114
ban, quia scrutatus es omnia vasa domus
meæ.Nunc vnã domum dicit, cuius mem-
bra erant domus vxorum eius & concubi-
narũ:vt intelligatur domus appellatas cum
essent cubicula aut tentoria,quos ẽt papilio
nes vocant. Nisi Deus patris mei Abraã 115
& timor Isaac affuisset mihi. Patrem suum
appellat auum suũ,sicut ei dixerat Isaac pa-
ter eius. Misit aũt Iacob nuncios ante se 116
ad Esau fratrem suum in terra Seir,in regio Gen.32
nem Edom & mandauit illis dicens,Sic di-
cetis dño meo Esau. sic dicit puer tuus Ia-
cob, cũ Laban habitaui & demoratus sum
vsque modo, & facti sunt mihi boues & asi-
ni & oues & pueri & puellæ, & misi nun-
ciare domino meo Esau. Non dixit, misi
nunciare tibi. Si interrogauerit te Esau 117
dicens, cuius es & quò vadis & cuius hæc
quæ antecedunt te & dices,pueri tui Iacob.
Plenum esset & integrum etiam si, &, non
haberet. Munera misit domino meo E- 118
sau,& ecce ipse post nos. Dicendum autem
fuerat vsitata locutione,munera misit domi H
no meo tibi,aut domino suo tibi. Surre- 119
xit autẽ eadẽ nocte, & accepit vxores duas
& duas ancillas. Hic distinguitur ab vxori-
bus,quas prius vxores scriptura dixerat, Et
accepit duas vxores & duas ancillas. Notã-
dum est quemadmodum dicatur consuetu-
dine scripturarũ,accepit:non enim tunc eas
duxit,aut tũc à socero accepit. Quod ha- 120
bent Latini codices,& oues & boues fœcun Gen.33
tantur, Græci hũt fœtantur super me. Quod

ea significatione dictū est, vt intelligat super solicitudinem vel curam meā: quō solemus loqui cū dicimus, super caput nostrū esse aliquid cuius maximā curam gerimus.

Gen.34 121 Et filij Iacob venerunt de campo, Et cū audissent cōpuncti sunt viri, & triste erat illis valde quod turpe fecerat in Israel, quod dormisset cū filia Iacob, & non sic erit. Difficile talis locutio reperitur in scripturis, nō inducta persona loquentiū, scriptorem verba eorum interposuisse. Non enim ait, & dixerunt: sed hoc tacito verba dixit eorū. Nā qui alijs dicere potuerunt, & non sic erit nisi qui grauiter indignati vindictam molie-
122 bantur. Notandū quod Emor loquēs de
I Dina ad Iacob & filios eius, filiam dicit vestram, nō dicit filiā tuam sororem istorum.
123 In hac similes erimus vobis, & habitabi-
124 mus in vobis. i. inter vos. Appositus enim
125 erat filiæ Iacob. i. amabat eam. Et filium eius Sichem interfecerunt in ore gladij. ac
126 si diceret, gladio. Quæ abstulerunt filij Iacob de ciuitate Sichimorum Salem cum eam expugnassent, sic enumerant, Oues eorum, & boues eorum, & asinos eorū quæcunque erāt in ciuitate, & quæcunque erāt in campo tulerunt, & omnia corpora eorū captiuauerunt, & diripuerunt quæcunque erant in ciuitate, & quæcunque erāt in domibus. Inter hæc omnia non satis intelligit quid dixit, & corpora eorū. neque. n. suspicandū est, quod corpora abstulerunt peremptorū, sed rerū intelligenda sunt, quæ corporaliter possident: vt eorū sit executio qđ sequitur, & supellectilem & cętera, sicut in iure dicitur, traditio corporū. Quanquam Græci σωμάτια seruos appellant vsitatissima locutione, sed quia non σωμάτια, sed σώματα hic dictum est, non est temere confirmandū, seruos significatos: fieri tñ potest vt hoc
127 magis sit. Cum gentē Edom, id est Idu-
Gen.36 mæorū cōmemoraret scriptura, & qui in ea
K regnassent: postea dicit, Hęc nomina principum Esau secundum loca eorum in regionibus eorum & in gentibus eorum gentes appellans vnius gentis, propter familiarum multiplicatas generationes, cum etiam ipse Edom vocaretur. vnde & gens quam propagauit cognominata est, cuius vtique pa-
128 ter fuit. Cum audisset autem Ruben, li-
Gen.37 berauit eum de manibus eorum & dixit, nō feriamus eum in anima. Non ergo liberauit eum, & inde hoc dixit: sed hoc dicendo eum liberauit. Prius ergo dixit, liberauit eum, & deinde breui recapitulatione quomodo cum liberauit, insinuat. Non feriamus eum in anima. hoc loco nomine ani- Iob.2.
mæ vitam corporis animati significat, per efficientem id quod effecitur. Secundū hoc videri pōt etiā ad diabolum dictum esse de Iob, Animā eius ne tangas. i. ne occidas eū. Nā secundum illā significationem qua natura animæ commemoratur à dño dicitur, Matth.
Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autē non possunt occidere. Quod 130
Iudas dicit, Manus autem nostræ non sint super eum. hoc est quod dici à nobis solet, manus eius non inferamus. Quoniā fra- 131
ter noster & caro nostra est. non aliud, sed
bis hoc idem dictum est, tanquam exponendo quid sit frater noster, id est caro nostra, L
quòd ex eadem carne fuerant procreati. Occiderunt hœdum caprarum. Sic solet lo 133
qui scriptura, Quemadmodum in Psalmo. Ps.135
Sicut agni ouium: quasi possit esse aut hœdus nisi caprarum, aut agnus nisi ouium.

Et nunciatum est nurui eius Thamar, 133
dicentes. Dicendum autem fuit, Nunciant. Gen.38
runt dicentes. Et depositis vestimentis 134
viduitatis suæ à se. Quid minus esset, si nō
adderetur à se? Et non apposuit amplius 135
scire eam, pro eo quod est miscere ei. Et
inuenit Ioseph gratiā in conspectu domini Gen.39
sui. Hæc locutio nulli est ignota in scripturis. Et nesciebat q̄ circa eum erant. Apud 137
Græcos vsitata est vulgo locutio, apud nos
recta non est, sed nesciebat aliquid dicimus. Præter panē quem ipse edebat. Per panē 138
vtique oia intelligi voluit ad victum eius pertinentia. Vnde pro quotidiano victu, pa- Mat.6.
nis solus positus intelligitur in oratione do- 139
minica. Et misit vxor domini eius oculos suos in Ioseph. Solet & apud nos vulgo esse vsitata locutio, pro eo quod est Ama
uit eum. Et ait, dormi mecum, Et ista vsi 140
tata est locutio, pro eo quod est concumbe M
mecum. Et dedit carceris custos, carce- 141
rem per manum Ioseph, pro eo quod in ma Gen.40
nus Ioseph, per quod significat in potesta-
tem. Et dixerunt somnium vidimus, & 142
non est qui interpretatur illud. Cum somnium suum vnusquisque vidisset, non di-
xerunt somnia vidimus, sed somnium vi- 143
dimus. Tres fundi, tres dies sunt. non
dixit tres dies significant. Et multum hæc
locutio notanda est, vbi aliqua significātia
earū rerū quas signant nomine appellant. 1. Cor.
Inde est qđ ait Apostolus, Petra autē erat 10.
Christus,

Christus, nō ait, Petra significabat Chrm.
144 Et dabis calicem Pharaoni in manu eius
cum plenum esset, etiam si non adderetur,
145 in manu eius. Et auferet Pharao caput
tuum abs te. Plenum esset etiam si non ha-
146 beret, abs te. Et manducabunt aues cœli
carnes tuas abs te. Similis superiori locu-
147 tioni. Et factum est post biennium die-
rum. Quid minus esset si non haberet, die-
148 rum? Surrexit autem Pharao, & non erat somnium. Amāt scripturæ sic loqui de somnijs, cū fuerit euigilatum, tanquam redd
dita homini veritate vigilantium, tunc illud
appareat somnium, quod cū videretur, qua-
149 si veritas fuit. Peccatum meum recordor
hodie. Pharao iratus fuit pueris suis, & po-
150 suit nos in carcere. Ille loquebatur tanquā
de altero. Et vidimus somnium ambo no-
cte vna, ego & ille. quasi non sufficeret qđ
ambo dixerat. Deinde & hic vidimus som-
nium dicit, non vidimus somnia tanquam
151 vnum ambo vidissent. Factum est autem
sicut comparuit nobis, ita & contingit. Fa-
ctum est autem, sic solet scriptura ponere:
152 nam plenū esset, Sicut enim cōparuit nobis,
ita & contigit. Quales nunquam vidi ta-
les in tota terra Aegypti turpiores, Dici au-
tem posset more nostro, quibus nunquam
153 vidi turpiores, aut quales nunquā vidi, aut
nunquā vidi tales. Exurgens aūt dormi-
154 ui. exurgens ait, pro expergiscens. Quan
ta Deus facit ostendit Pharaoni. Cum illi
155 loqueretur, tanquam de altero dicit. Et
consumet fames terrā. Pro, homines q̄ sunt
156 in terra. Nunc ergo vide hominem pru-
dentem & intelligentem, & constitue eum
super terram Aegypti, & faciat Pharao &
constituat locorum principes super terram.
Quasi alius sit cui dixit, Prouide hominem
157 prudentem. & alius de quo dixit, Consti-
tuat Pharao. Congregetur triticum sub
158 manu Pharaonis, id est sub potestate. Ta
B verba in Græco, quæ dixit Pharao ad Io-
seph, Sed præcedā tui: vsitata est apud Græ-
cos locutio, apud nos autem dicitur præce-
dam te. Illud vero, Præcedam te thronum,
nec apud Græcos vsitata perhibet, sed præ-
dā te thromo. i. honore sedis: qđ intelligitur,
159 præcedā te regno: hoc. n. illi & postea dicit.
Ego Pharao, sine te nemo extollet ma-
num suam super omnem terram Aegypti
tiquā diceret, Ego sum rex, tu aūt princeps
Ge. 41. vel præpositus Aegypti. Pharao q̄ppe non
hominis nomē ē, sed regię potestatis. Vi- 160
dens autē Iacob q̄a est vēditio in Aegypto,
dixit filijs suis. Quare segnes estis? Ecce
audiui quod est venditio in Aegypto. No-
tandum quia id quod audisse se dicit, vidis-
se eum scriptura dixerat. Emitte nobis 161
pusillas escas vt viuamus & nō moriamur.
Vnum horū sufficeret, aut vt viuamus, aut
vt non moriamur. Pacati sumus, non sunt 162
pueri tui exploratores. quasi de alijs dixe-
rint, Non sunt pueri tui exploratores: cum
possent dicere. Non sumus: honorificentiæ
autē more maxime ita loquebātur. Duo 163
decim sumus pueri tui fratres in terra Cha-
naan. cum posterius dicant, quòd vnus eo-
rum non sit, ipsum. s. Ioseph non esse existi- Ge. 35.
mantes. i. perisse. Hac locutione dictum est
etiā illud, Hi filij Iacob qui facti sunt ei in
Mesopotamia, cum ibi non fuerit natus Be- C
niamin. Quod autē dixerunt, sumus in ter-
ra Chanaan, cum eo tēpore quo loquebantur in Aegypto essent, sumus dictum est, Ibidem
pro habitamus. inde enim venerant illico
redituri, ibi commemorātes. Hoc est quod 164
dixi vobis dicēs, q̄ exploratores estis. Quid
deesset, etiam si non adderet, dicens? Ipsi 165
vero ite ducite emptionem tritici vestri. Du
cite pro eo quod est ferte. Quia enim ducū-
tur iumenta in quibus fertur, etiam hoc du
ci dictum est. Non'ne locutus sum vobis 166
dicens, Ne noceatis puero & non exaudi-
stis me? Notandum exauditionem nō eam
solam dici qua exaudit Deus. Ipsi autem 167
ignorabant quia audit Ioseph. audit pro in-
telligit. Nam voces audit vtique aure etiam
qui non intelligit linguam. Repetitur illa
locutio quando narrant patri suo quid eis
acciderit in Aegypto, & quid dixerint ad
Ioseph, Duodecim sumus fratres filij pa-
tris nostri, vnus non est, pusillus autem
cum patre nostro hodie in terra Chanaan.
Multa in his paucis verbis genera locutio-
nū sunt, & illud q̄d pauloante memoraui,
duodecim simus, cū ipsi dicāt, vnus nō est: D
sit filij sumus patris nri, quasi possent esse fi
lij non patris sui. Pusillus autem cum patre
nostro hodie in terra Chanaan. nec dixe-
runt, est, aut aliquid hmōi. Deinde notan-
dum est, quod maxime necessariū videtur
p̄p Euāgelistarū narrationes, qūo cum ea
quæ dicta sunt dicta esse narrantur, non om
nino eodem modo repetuntur, cum ta-
men in diuersitate verborum nihil sentētię
depereat veritatis. Nam q̄ dixerunt dictū

sibi esse à Ioseph,& in terrã mercamini, nõ
inuenitur ab illo dictum. Sine mendacio au
tem dixerunt, quod ex verbis quæ dixerat
in eius voluntate cognouerant. Neque .n.
verba sunt necessaria nisi ad exprimendam,
& in audientium notitiam perferẽdam quã-
168 tum possumus voluntatem. Et erat vniuſ-
cuiusque alligatura argenti in sacco eorum.
Non dixit in sacco eius,aut in saccis eorum,
169 sed quasi vnus saccus omniũ esset. Super
me facta sunt omnia hæc, idest me miseria
170 onerãt. Ait autẽ illi Iudas,dicens, Potuit
Gen:43. plenum esse etsi nõ haberet,dicens. Interro
171 gans interrogauit nos homo. Assidua est ta
E lis locutio in scripturis, interrogans interro
172 gauit nos homo, aut interrogando interro-
gauit,& si qua similia. Mecum enim mã-
ducabunt homines meridie panẽ. Nunquid
panes tantum? Sed ab eo quod excellit & cæ
173 tera est complexa locutio. Mecum enim
manducabunt homines meridie. Quod di-
cit meridie,prandium significat quod fit me
dio die: hoc est .u. meridies. Vt accipias
174 nos in seruos & asinos nostros. Non vtique
subauditur seruos, Nam quod Latini codi-
ces seruos habent,in Græcis παῖδας legitur,
quod nullo modo asini possunt esse. ergo a-
175 sinos nostros tantummodo accipias subau-
ditur. Aperuimus saccos nostros, & hoc
argentum vniuscuiusque in sacco suo, Non
addidit inuentum est:aut apparuit, aut erat,
176 aut aliquid hmõi. Propitius vobis, no-
lite timere. In his verbis quibus dictũ est,
propitius vobis, duo verba sunt quæ subau-
diuntur,& sit & Deus. Plenum est enim ꝓ-
pitius sit vobis Deus,quod omnino in Græ
co vsitatissimum est. Saluus é puer tuus,
177 pater noster, adhuc viuit. Hic expressius
ostenditur pueri nomine seruum solere si-
gnificari. Non enim in illo sene posset hoc
esse nomen ætatis. Non poterant Aegy-
178 pti j manducare cum Hebræis panes:abomi
natio est enim Aegyptijs. Illa locutio fre-
quentatur, vt in panibus oẽs escæ intelligan
179 tur. Magnificata facta est autẽ pars Be-
F niamin præ partibus omnium quintuplici-
180 ter ad illorum. Iam quia dictum erat præ
partibus omnium potuit non dici ad illorũ.
Ge. 44. Inueniens autem eos dixit, secundum
verba hæc potuit dicere,dixit eis verba hęc.
An forte non locutionis genus est, sed inter
est etiam sententiæ. Aliud enim est ipsa verba dicere,aliud secũdum ipsa: vt quæcunque alia dicta fuerint eadem sentẽtia teneat,quæ in illis verbis comprehẽsa est, hoc secundũ ipsa, etiã si nõ ipsa. Sed quia sequitur illis respondentibus, Vt quid loquitur dñs secun dum verba hæc, qui vtique dicere debuerãt vsitato more, vt quid loquit dñs verba hęc, 181
cõstat esse locutionis genus. Absit a pueris tuis facere secundũ verbum hoc potuerunt dicere, absit a nobis, sed illa honorificentia 182
ẽ vsitata s. ripturis sic dicere tanquã de alijs: pueris autem ꝓ seruis dictum est. Et nos autem erimus serui domino nostro. Etiam hic, παῖδες Græci habent,hoc est pueri,quod tam assidue scriptura pro seruis ponit, vt dif ficile inueniatur non isto nomine appellare seruos. Quomõ autẽ ascendã ad patrem, 183
cum puer non sit nobiscum, vt nõ videam mala quæ inuenient patrẽ meũ? Magis con- suetudo loquẽdi exigebat dici, vt videã ma- la quę inueniẽt patrẽ meũ? hoc est, quomõ G ascendam vt videã? Nouo itaque loquendi more id quod dixit,ac si dixisset, non. Sic.n. vsitatus ordo iste verborum est: Non ascen dam ad patrem, cum puer non sit nobiscũ, vt non videam mala quæ inuenient patrem 184
meũ. Quando fleuit Ioseph cũ recognosce- retur à fratribus suis, ait scriptura, Audie- runt autẽ oẽs Aegyptij, & auditũ est in do- mo Pharaonis:deinde sequitur quod narra- bat, Dixit autẽ Ioseph ad fratres suos. Prius itaque scriptura dixit, quod postea factum est. Hoc enim famæ celebritate accidit, vt omnibus Aegyptijs notum fieret, & postea reuersa est narratio ad id quod dicebat bre- ui recapitulatione. Et diuulgata est vox 185
in domo Pharaonis dicentes, Venerunt fra- tres Ioseph, dicentes posuit pro dicentium. Vox enim dicentium diuulgata est,venerũt fratres Ioseph. At ille respondit, quod di- 186
cit. Ordo est, At ille respondit dicens quod Ge. est. Deus dixit ad Iacob, Ego descendam te tecum in Aegyptum, & ego ascendere te faciam in finem. Sic habent Græci, quod Latini habent, & ego deducã te in finem, 187
Iudam autem misit ante se ad Ioseph, vt venirent sibi obuiam iuxta heroum cuita- tem. Nescio vtrum heroum nomen facile H in scripturis reperiatur. In verbis Ior 189
seph quibus ait ad fratres suos, Ascendens nunciabo Pharaoni & dicam ei, Fratres mei & domus patris mei qui erant in terra Chanaan,venerunt ad me: viri autem sunt pastores. Viri enim pecorum nutritores e- rãt, & iumẽta & oues & oia sua adduxerũt. Qđ interpositũ est, viri.n. pecorũ nutrito- res

ret erãt,ex ꝓsona sua scriptor interposuit, & redit ad verba Ioseph adiungendo & iu- menta & omnia sua adduxerunt,vt ordo sit in verbis Ioseph. Viri autem sunt pasto- res,& iumẽta & oues & omnia sua adduxe
190 runt. Dixit autẽ Pharao ad Iacob, Quot Gen.47 anni dierum vitæ tuæ? subauditur sunt.
191 Pusilli & maligni fuerunt dies annorũ vi- tæ meæ. Pusillos pro paucis positum est. Neque .n. vitæ alicuius q̃ cæterorum dies possunt esse horarũ spacio breuiores. Hoc aũt Iacob ex cõparatione dixit vitæ maio rum suorũ. Nã vtique centũ triginta an-
192 nos quos ille iam agebat, nemo nũc viuit. Tricieũ secundũ corpus.i. secundũ nu- merũ corporũ. Per corpus etenim,nume-
193 rum hominũ significat. Inualuerat autẽ fames valde,& defecit terra Aegypti. Ter- ra posuit ꝓ hominibus qui erant in terra.
194 Venerũt autem oẽs Aegyptij ad Ioseph I dicentes,Da nobis panes. Panes per triticũ significat, locutione ꝓ id quod efficitur, id
195 quod efficit. Et facta est terra Pharaom, 118. Nõ ait Pharaonis,amat sic loqui scriptura sicut in Psalmo dictũ est, Et custodiuit le- gem tuã, hæc facta est mihi, quia iustifica-
196 tiones tuas exq̃siui. De lege Dei dixit, Hęc facta est mihi.i.in meã vtilitatem. Præ- ter terrã sacerdotũ tm̃ nõ possedit Ioseph.
197 oẽm terrã possedit Ioseph. Et posuit illis Ioseph in præceptũ vsque in hodiernũ diẽ in terra Aegypti, vt præstent quintas Pha- raoni. Hinc intelligit Pharaonis nomen ptãtis fuisse regalis,quod dixit, vsque in ho diernũ diẽ. Nõ.n.illi q̃ tunc fuit,præstare poterãt Aegyptij vsque ad illũ diẽ quo ista
198 scribebant, q̃n ille nõ iã viuebat. Et fue runt dies Iacob annorũ vitæ eius,Dies an-
199 norum sæpe dicit scriptura, cũ semel pos- 48 ciatum est Ioseph, quia pater tuus turbat, Aliqui codices habẽt vexatur,aliqui æstua tur, & aliud alij, sicut interpretari Latini potuerunt, quod Græce scriptum est. ἐτα- ραχθη. Ideo aũt turbatur accommodatius dici videt, quia hoc dici solet de ijs qui af- flictione corporis morte propinquante ia- ctant. Et ex hoc ẽt turba ὄχλος dicit. Est.n. turba multitudo inordinata,nõ sicut popu lus q̃ ἔθνος dicit, nec sicut plebs quod λαὸς dicit,sed sicut ὄχλος q̃ turba dicit. Iacob benedicẽs nepotes suos filios Ioseph, ait in-

ter cętera, Et inuocabit in his nomen meũ & nomẽ patrũ meorũ. Vnde notandũ est nõ solũ exauditionẽ,sed ẽt inuocationẽ di ci aliq̃ quæ nõ Dei,sed hominum sint. Hic.n.primitiuus minus habet est, secũdũ 201
codices Græcos. In bñdictione Ioseph 202
ait inter cętera Iacob, Inde qui cõfortauit Gen.49
Israel. mirũ si nõ subaudit,est:vt planũ sit Inde est qui cõfortauit Israel. Quod scri 203
ptum est,Dixit Ioseph seruis suis sepultori Gen.50
bus,vt sepelirent patrẽ eius.nõ inuenit lin- gua Latina quẽadmodũ appellaret ἐνταφια- στὰς. Nõ.n.ipsi sepeliunt .i. terræ mandant corpora mortuorum, quod nõ est Græce ἐνταφιάζειν, sed ἔνταφον. Illi ergo ἐνταφιαστὰς id agunt quod exhibẽt corporibus humã- dis,vel cõdiendo vel siccãdo,vel inuoluen- do & alligãdo, in quo ope maxime Aegy- ptiorũ cura præcellit. Quod ergo dicit ẽt sepelierũt, curauerũt intelligere debemus.
Et q̃d dicit quadraginta dies sepulturæ,ip- L sius curationis accipiẽdæ sunt. Sepultus.n. ille nõ est nisi vbi se mãdauerat sepeliri.
Loquimini in aures Pharaonis.locutio est 204
vsitata scripturis. Et dixit Pharao ad Io- 205
seph, Descẽde & sepeli patrẽ tuũ. Etiã si ꝓ potentes illos per quos Ioseph mãdauerat Pharao,dixit, ꝙ perferrent ad Ioseph,non vtique dixit nisi ipsi Ioseph. Vñ illud est in Euãgelio,ꝙ vnus Euangelistarũ dicit Cen turionẽ veniſſe ad dñm & dixisse illi, Puer meus iacet in domo paralyticus. Alius aũt Matt. 8.
totũ diligentius narrãs, amicos eũ ad dñm misisse cõmemorat qui hoc ei dicerent, In q̃bus amicis vtique ipse venit, cuius in eis Lucæ.7
voluntas præsens fuit. Vnde est, Qui vos recipit,me recipit,& qui me recipit, recipit eũ q̃ me misit. Planxerũt eũ plãctũ ma- 206
gnũ & validũ. Plãxerunt plãctũ nõ plãxe Mat.10
rũt plãctu, locutio est in Latina lingua nõ ignota,sicut dicit,seruitutẽ seruiuit,militiã militauit,& similia. Et redditione reddet 207
nobis oía mala q̃ ostẽdimus ei. Ex hac lo- cutione ait,& Apostolus, Alexãder ærarius 2. Ti.4.
multa mala mihi ostẽdit. Ostẽdimus.n.di- M ctũ est,vel ostẽdit,ꝓ eo q̃d est fecimus,vel 208
fecit. Accipe iniquitatẽ seruorũ Dei pa- tris tui. Noua locutio est,accipe iniquitatẽ ꝓ ignoſce,aut remitte,aut obliuiſcere. Sed puto inde esse dictũ, accipe, ac si diceretur, ęquo animo accipe,hoc est,noli indigne fer re. Et venientes ad eum dixerunt. Non 209
iterũ venerunt, sed quod dictũ fuit iterum dictum est,Solet hoc facere scriptura.

D. AVRELII AVGVSTINI
Locutionis de Exodo,
Liber secundus.

1 ET inualescebant valde valde. Quid quod dictum est de obstetricibus, & fecerũt sibi domos, qm timuerunt Deũ? Prædictũ est enim. Benefaciebat Deus cum obstetricibus. Et ad hoc videtur pertinere q fecerant sibi domos timendo Deũ tanquam beneficia Dei ad hoc eis profuerint vt facerent sibi domos. Nunquid antea non eas habuisse domos intelligendum est? An ad diuitias hoc verbũ pertinet, vel potius ad aliquas rei familiaris idoneas facultates? Huic enim simile videtur, quod ait etiam Iacob post quatuordecim annos seruitutis suæ socero volenti eum adhuc apud se tenere. Nunc ergo quando faciam & ego mihi domum, eixerat enim quod creuerit pecora Laban, sub illo: Sicut & ipse Laban confessus fuerat dicens, Benedixit me Deus in introitu tuo. Cum ergo dicit, quando faciam & ego mihi domum? subintelligitur, sicut & tu. Hoc videtur enim valere quod ait, & ego vt ad ipsam domum faciendam videatur pertinere quod cõsequenter ad Laban merces ipsa statuenda proponitur. Et omne fœminineum viuificate illud. Sic enim habent Græci, Latini non habent, illud. Erat autem quidam de tribu Leui, & sumpsit sibi de filiabus Leui. intelligitur vxorem: quod quidam Latini interpretes etiam addendum putauerunt. Sequitur autem, Et habuit eam & cõcepit. Quid sit tibin, ideo difficile est nosse, quia nec Græcus interpres ex Hebræo, nec Latinus ex Græco vertit hoc nomen, sed transtulit vt inuenit. Timuit autem Moyses & dixit, Si sic diuulgatum est verbum hoc. Duo sunt in hac locutione attendenda. Primo, quia pendet sententia, & sic dimissa est: Deinde, quia verbum pro facto posuit. Et respexit filios Israel & innotuit illis. Pro eo positum est innotuit, quod egit in eis, quibus Dei curam erga se intelligerent. Videns vidi afflictionem populi mei qui est in Aegypto. Et dixit Moyses ad Deum, Quis sum, quia ibo ad Pharaonem regem Aegypti, & qui educam filios Israel de terra Aegypti? Dixit autem, quoniam ero tecum. Sic habet Græcus: Latinus autem, Et quis ego dixit: & non dixit quia ibo, & quia educã, sed vt eam & ducam. Et quod in Græco habet, dixit aũt quia ero tecum, intelligit vtique quod dixerit ad Moysen. Totum aũt hoc Latinus addidit & ait, Dixit aũt Deus ad Moysen, Deus dicit q dicat Moysi filijs Israel, Visitans visitaui vos & quæcunque contigerũt vobis in Aegypto. Græcus habet, visitatione visitaui vos. Deus dicit ad Moysen de filijs Israel & audiet vocem tuam. Græcus habet, & exaudiet vocem tuã, quia exaudition dicitur hominis, quod habet Græcus. Poscet mulier a vicina & ab inquilina sua vasa argentea & aurea & vestem. Græcus habet a cotea habitatrice sua: hoc est γειτονισσα, quod Latini aliqui interpretati sunt, a cõcellaria sua. Moyses dicit, Quid si nõ crediderint vocẽ meam? quod Latini, audierint interpretati sunt. Extende manũ & apprehende caudam, Græcus habet: Latinus aũt, manũ tuã & caudã eius, interpretatus est. Et extendens manũ apprehendit caudã, & facta est virga in manu eius. Et dixit illi, Vt credant tibi qm apparuit tibi dñs Deus patrum ipsorũ. Græcus nõ habet, & dixit illi: sed continuo adiunxit, vt credant tibi. i. verba Dei, post illud factũ miraculum: tanquã adhuc loqueretur & modo sententiam verborum impleuerit. Nam ordo est verborum. Extende manum & apprehende caudam, vt credant tibi: sed interposita est facti narratio, & postea redditum, vt credãt tibi. Quod Latinus habet, Et facta est manus eius leprosa tanquam nix. Græcus non habet, leprosa: sed tantum, facta est tanquam nix. Quod si non audierint vocem signi primi, Græcus sic habet: Latinus autem, vocem tuam signi primi: sequitur, & sic credẽt tibi voce signi sequentis. Et erit aqua quam sumes de flumine sanguis super aridam: vel potius super aridum, ist est super id quod aridum est: quod Latinus dixit, in aridam. Et exterminabis aquam quam sumes de flumine, super terram. Moyses dixit, Precor dñe, nõ sum eloquens ante hesternã, & nudiustertianã diem. Et virgã hanc sumes in manũ tuã, in qua facies in ea signa. cum dici posset, in qua facies signa: aut certe virgã hanc sumes in manũ tuã & facies in ea signa. Núc vero vtrũque dictũ est solita locutione scripturarũ. Post dies aũt illos multos, mortuus est rex Aegypti. Dixit aũt dñs ad Moysen in Madian, Vade perge in Aegyptũ: mortui sunt n. oẽs q ꝙrebãt animam tuam. Multa in his verbis genera locutionum notanda sunt. Primo vade, perge in Aegyptum: tanquam non sufficeret tantum vade, vel tantum perge. Deinde, mortui sunt omnes qui quærebant animã tuã: cum solũ regem Aegypti scriptura dixerit mortuũ, & de solo antea dictũ fuerit ꝙ Moysen quærebat occidere. Ah ipse potius alios inimicos vltimus moreatus est? Quod si ita est, non locutio, sed sensus est. Ité qui quærebant animam tuam, nõ in malo tantum, sed etiã in bono dici solet in scripturis. Nã sicut hic in malo dictum est, sic e ii n Psalmis, Cõfundantur & reuereantur, qui quærunt animã meã. In bono, Pereat fuga a me, & nõ est q requirat animam meam. Nisi forte aliquid differre dicitur inter quærentes & requirentes, vt illud in malo, hoc in bono intelligendum sit. Et dicebant ad populũ dicentes, Hæc dicit Pharao. Quã locutionem piguit Latinum interpretari. Videat Deus vos & iudicet, qui execrabilem fecistis odore nostrum palam Pharaone, & palã seruis eius, date gladium in manu eius vt occidat nos: sic m. habet Græcus. Latinus aũt ait quẽ pro optimo legebamus, vt daretis gladiũ in manibus eius, qui solœcismus nulla interpretationis necessitate factus est; ꝙ in Græco nõ est. Statui testamẽtum meum ad illos, ita vt darem illis terram Chananæorum. Et terram quam inecoluerunt, in qua & inecoluerunt in ea: sic enim habet Græcus. Qđ vũque & in Græca lingua absurde videtur sonare, & tamen septuaginta interpretũ auctoritas tanta est, quos ita loqui non piguit, quid enim & si sensus hic latet? Quod si nihil latet, ipsa locutio notanda est, ne alibi incauta sensum impediat, vel aliquid quærendum vbi non est compellat. Qđ habet Latinus, Exaudiui ingenitum filiorũ Israel quemadmodum Aegyptij affligent eos: Græcus habet, κατα δουλουντα quod interpretari posset, in seruitutem redigunt eos, nam vno verbo non potest. Et locutus est Moyses sic ad filios Israel, & non exaudierunt Moysen a defectione animi & ab operibus duris. Exaudierunt ait, non audierunt. Ecce. n. inciocuũs sum ego. qđ ait Moyses ad dominum. ἀλογος dixit Græcus, nõ imperitus, quasi ἀμαθὴς vel ἄπαιδευτος. Hi sunt Aaron & Moyses quibus dixit Deus vt educant filios Israel de terra Aegypti. Sic. n. habet Græcus. Ecce ego graculi voce sum, & quo exaudiet me Pharao? Notandum ꝙ exaudiet dixit, non audiet. Fecit aute Moyses & Aaron sicut præcepit illis dominus, ita fecerunt. Quid deesset, si nõ diceretur, ita fecerunt? Si loquetur vobis Pharao dicens. Date nobis signum aut portentum, & dices Aaron fratri tuo, sume virgam. non ne locutionis nostræ consuetudo poscebat & quędam eius integritas vt ita diceretur: si loquetur vobis Pharao dicens, Date nobis signum aut portentum, dices Aaron fratri tuo, sume virgam? Quid ergo ibi additum est, &, nisi aliqua proprietate locutionis Hebraicæ, nam neq; Græca esse perhibetur. Non mihi videntur satis cõmode interpretati Latini, σοφιστὰι Pharaonis, vt dicerent sapientes. Sophistæ enim sapientes dicuntur. Potuit enim Latinus interpres Sophistæ dicere, quoniam non est quemadmodum id Latine dicatur, & ideo isto verbo ia vtimur pro Latino, Sicut Philosophiam dicimus non solum Græce, verũ etiam Latine: sophistæ autem appellantur latinarum literarum eloquentissimi authores. Et absorbuit virga Aaron virgas illorum. ac si diceret, draco Aaron. Quod dictum est de Pharaone, Ecce ipse exijt ad aquam. Græcus habet, super aquã. Dimitte populum meum vt seruiat mihi in deserto, & ecce non exaudisti vsque adhuc. Quotiens dicitur exaudisti, cum homini dicatur. Fecerunt autem & similiter incantatores Aegyptiorum veneficijs suis, & induratum est cor Pharaonis, & non exaudiuit eos, sicut dixit dominus. Quia i vsu scripturæ est, exaudiuit, cum etiam de homine loquitur. Dimitte populum meum vt seruiant mihi. non vt seruiat, qui loquendi modus nõ ferè inuenitur, nisi vbi res ipsa singularis pluribus constat. Populus enim singulari nomine dicitur, sed constat ex multis. Sic est etiam, Omnis terra adorẽt te, qa omnis terra dictũ est pro hominibus q sunt in terra. Ecce ego ferio oẽs fines tuos ranis. Sic. n. habet Græcus elegantissima locutione: vt ranæ ipsæ, plaga intelligat qua feritur terra Aegypti. Et eructabit flumẽ ranas: & ascendentes intrabunt in domos tuas & in promptuaria cubiculorum tuorum super lectos tuos, & in domos seruorũ tuorũ, & populi tui, & in cõspersis tuis, & in clibanis tuis: & sup te & super populũ tuũ & super seruos tuos ascendent ranæ. Notandũ q in domos & cætera cũ dixisset, accusatiuum casũ tenuit, & sup lectos &c. vbi dixit, sup,

accusatiuũ similiter seruauit. In cõsperſis, aũt & in clibanis ad ablatiuum se transtulit. Nam & Græcus mutauit præpositionem, quam non mutat Latinus. Ille.n. habet εἰς τοὺς οἴκους in domos: in consperſis autem ἐν σοῖς φυράμασιν. Vbi mirum si non etiam sensus est, non locutio, vt in consperſionibus & in clibanis exortas ranas forsitan velit intelligi, non extrinsecus ascendisse vel irruisse, & quia eas fluuium eructaturum
37 prædicit, inde impleri omnia. Et extendit Aaron manum super aquam Aegypti & eduxit ranas. & educta est rana & operuit terram. Repetitio à plurali ad singularem numerum traiecta est. Nam vtique rana ꝓ multitudine ranarum positum est. Nescio quo autem modo per loquendi consuetudinẽ imbutis sensibus hominũ, sæpe plus vide
I tur quod singulariter q̃ ꝓ pluraliter dicit. Nam plus accipitur cũ dr, verbi causa, est ille miles, quàm, sunt illic milites: est illic pi-
38 scis, quàm, sunt illic pisces. Et colligebant aceruos aceruos. Hæc repetitio multitudinem aceruorum significat, & est scripturis
39 familiaris. Quod habẽt Latini, Extende manu virgã tuam & percute terra, nõ percute terram: Græcus habet aggerem terræ, si tamẽ hoc verbo recte interpretatur quod
40 dictum est. τῷ χώματι τῆς γῆς. Fecerunt autem similiter & incantatores veneficijs suis, vt educerent scyniphes, & non poterant. Notandum est, fecerunt dictum, pro eo qđ est, conati sunt facere. Nam vtique si fecerunt similiter, proculdubio eduxerunt scyniphes: sed quia sequitur, vt educerent & non poterant: non ergo similiter fecerunt, sed similiter facere conati sunt. Aut si forte & ipsi quamuis veneficijs agerent, eadem tamen agendi specie virgam extendebant,
41 quod scriptura non expressit. Et in ter-
42 ram super quam sunt super eam. Et gloriosam faciam in die illa terram Gessen, in
43 qua populus meus ineſt super eam. Et dixit Moyses, Ego exeam à te & orabo Deũ & exibit cynomyia à Pharaone & à seruis eius: quasi alteri diceret, & exeam à te, &
K de altero Pharaone subsequeretur à quo es-
44 set exitura cynomyia. Dimitte populum meum vt mihi seruiat. Ecce ego pluam hac
45 hora crastina grandinem multam. Gran
Exod. 9. do autẽ multa valde valde. Et desinent voces & grando. Notandũ est scripturã voces solere appellare tonitrua, quas voces Dei etiam Pharao superius appellauit dicens, Orate ꝓ me, ad dñm, vt desinãt fieri voces
Dei. Vbi & illa locutio est qđ dixit, desinãt
46 fieri voces. Vt narretis i auribus filijs ve-
stris & filijs filiorum vestrorum quæcunq; illusi Aegyptijs. Notandum quemadmodũ dicat, illusio, ne forte ita sit dictũ, Draco hic Psal. 103.
quẽ finxisti ad illudẽdũ ei. Et illud in Iob. Iob. 40.
Hoc est initiũ figmẽti dñi qđ fecit ad illudẽ
47 dũ ab angelis eius. Ecce ego induco hac
hora crastino die locustã multã. Ecce quem Exod. 8.
admodum superius dixit ranã, vbi diximus
plerunq; plus intelligi cum aliq̃d huiusmodi singulariter dr, q̃ si pluraliter diceret. Manifestũ est.n. plus sonare, locustã multã, q̃ si
48 diceret, locustas multas. Qui aũt & qui
sunt q̃ ibũt, quotidie dicimus consuetudine familiariore, q̃ qui & q̃ ibunt. Nõ est re-
49 lictũ viride nihil i lignis. Dicẽdũ fuit more locutionis nr̃æ, nõ est relictũ viride aliquid
50 in lignis. Pharao ad Moysen, Peccaui ante dñm Deũ vestrũ & in vobis, suscipite er-
go delictũ meum. Hac locutione & ad Ioseph vsi sunt fratres eius vbi dixerunt, Acci Gen. 50.
pe iniquitatẽ seruorũ Dei patris tui. Qđ
51 Latini habẽt, Et nemo vidit fratrem suũ tri- Exod. 10.
bus diebus. Græcus hẽt, Et non vidit nemo fratrẽ suũ. Notãdũ etiã fratrẽ hominis quẽlibet hominẽ dici. Pharao dixit ad Moy-
52 sen & Aaron, Ite & seruite domino Deo vestro, ꝓter oues & boues relinquite: sic ...
hẽt Græcus: valde inusitata locutio est, nisi post distinctionẽ subintelligãt, relinquite, & subaudiãt, ista, vt sit sensus, Ite ꝓter oues & boues & relinquite ista. Solet .n. talis ellipsis fieri crebro i locutionibus scripturarũ.

Et nõ relinquim⁹ vngulã, quasi abductis
53 pecoribus posset vngula remanere. Quid é .n. aliud, nõ relinquimus vngulã, nisi nec vngulã relinquemus? Pharao ad Moysẽ,
54 Attende tibi vltra apponere videre faciem meã, ꝓ eo quod est, attende tibi ne vltra videas faciẽ meã. Et petat vnusquisq; à proximo suo, & mulier à ꝓxima sua vasa argẽ Exod. 11.
tea & aurea & vestẽ. Notãdũ & Aegyptios Hebræis ꝓximos dictos. Et erit clamor
55 magnus per totam terram Aegypti qualis M
non fuit, & talis non adhuc apponetur: in filijs aũt Israel nõ mutiet canis lingua sua
56 ab homine vsq; ad pecus. Elegãtissima locutio é, per canẽ quippe extremũ significatur vel hominũ vel pecorũ: ita cõmendans quãta in Hebræis quies futura esset, Aegyptijs acerba orbitate clamantibus. Accipiãt sin-
57 guli ouẽ ꝓ domos patriarũ. Quas dicat pa-

trias, non facile est intelligere, vtrũ ciuitas in quibus cõmanebant, an potius numerosas familias à cuiusq; velut paternitate propagatas. Hoc enim magis in Græco significari perhibetur. Si autem pauci sint qui in domo, ita vt non sint idonei ad ouẽ. i. vt ipsa paucitas, non sit idonea ad ouem cõsumẽdam: assumet secũ vicinum proximũ suũ, hoc est ipsa domus assumet vicinũ: hominẽ proximum pro homine posuit, singularem
58 autẽ pro plurali. Nõ.n. vnum, sed quot sufficiunt. Cũ de oue consumenda scriptura
59 loqueretur, secundum numerum, inquit, animarũ unusquisq; quot sufficiat animas pro hoibus à parte totum. Sument de
A sanguine & ponẽt super duos postes, & super limen in domibus in quibus manducabunt illas in eis. Cũ dixerit in q̃bus, dixit
60 ẽt, in eis more vsitatissimo. Sed manducabunt illas, quæriẽ quas, & intelligiẽ carnes. Hoc.n. sequitur, Et mãducabũt carnes hac
nocte assatas igni. Quod habent Latini codices, Qui manducabunt carnem, Græci autem habent κρέας, id est, carnem, sed genere neutro. Ideo in Græco est, in domibus
61 in quibus manducabunt illa in eis. Est vero illa locutio, vt prius diceret illas, quàm prędiceret quid in consequentibus intelligerẽ quas dixerit: similis ei locutioni quã
Exod. 2. de filio Moysi exposuimus, cum eum vellet
Psal. 90. angelus occidere, & exemplum adhibuimus
Exod. 9. de de Psalmo Fundamenta eius in montibus
Psal. 86. sanctis, diligit dominus portas Sion: Cuius enim fundamenta non intelligimus nisi
62 ex consequentibus. Sic & hic, in quibus mãducabunt illas, in eis, id est, in quibus dominibus manducabunt illas, intelligitur carnes,
63 de quibus consequenter loquitur. Sumetis aũtẽ vobis fasciculum hyssopi, & tingetis ex sanguine qui est iuxta hostium, & linietis super limen & super ambos postes de sanguine. Et hic fasciculus hyssopi plures fasciculos significat, sicut rana plures ra
B nas, & locusta plures locustas. Tropus autem ille quãdo fit in rebus quæ à nobis nõ
64 ita dici solent obscuritatem facit. Et erit cum dicent ad vos filij vestri, quę est seruitus ista. Et dicetis eis, immolatio Pascha
65 hoc dño: etiam si non haberet, & planũ est, dicetis ei. Et aduenientes filij Israel
66 fecerunt sicut dominus præcepit Moysi & Aaron, ita fecerunt. Non adderet, ita fece-
67 rũt, nisi mos esset scripturarũ. Et factũ est in die illa eduxit dominus filios Israel de terra Aegypti. Ait.n. dñs sd Moysen di
Exo. 13. cens, Omne adaperiẽs vuluma masculina: pluralem numerũ intulit singulari, q̃a ipsum qđ dictũ est, Omne adaperiẽs vuluã, non vtiq; in vno, sed in multis accipitur.
Psa. 77. Similis est locutio, Attendite populę meus. Tale est quod paulopost sequitur, Omne qđ adaperit vuluam de armentis & pecoribus quæcunq; tibi nata erũt. Omne quæ-
64 cunque tibi nata erunt, ipse modus est locu Supra
tionis. Omne adaperiens vuluam asinæ. li. locu-
Græcus habet asini, modo illo locutionis tiõis de
quem iam in Genesi notauimus, vbi masculinum pro fœmininо positum est, de morte Gen. 1.
Saræ dicente scriptura, Surgens Abraham cap. 23.
Ge. 23. à mortuo: &, sepeliam mortuum meum: &
65 talia sæpe ibi dicuntur de mortua. Pro-
C pter hoc ego immolo dño omne quod aperit vuluã masculina. Similis est locutio su-
66 periori. Et erit in signo super manum Exo. 4.
tuam. i. super omnia opera: vbi magis sen-
67 sus est forsitan quàm locutio. Et excusit dominus Aegyptios in medio maris. Græcus habet, & excusit dñs Aegyptios mediũ maris. Vidit ãt Israel manum magnam q̃ Exo. 14.
68 fecit dñs Aegyptijs. Tũc cãtauit Moy-
ses & filij Israel canticum hoc dño & dixe- Exo. 15.
69 runt dicere, Sic.n. habet Græcus ᾄσωμεν τῷ
70 κύριῳ. Et non inueniebant aquam vt biberent. poterat non habere, vt biberent. Exo. 16.

71 Et murmurauit populus aduersus Moy-
72 sen dicentes. Non dicens, sed dicentes. Ex pluribus enim populus constat. Et venerunt omnis synagoga filiorum Israel in ere-
mo. Non dixit, venit, quia synagoga ex pluribus constat. Murmurabant omnis sy-
73 nagoga filiorum Israel aduersus Moysen & Aaron. Eadem est & ista locutio. Di-
74 xit autẽ dominus ad Moysen, Ecce ego pluã vobis panem de cœlo. Manna pluiturus, panes promisit: Locutio est qua panis pro alimento ponitur. Amat autem scriptura pluraliter magis panes quàm singulariter dicere. Mane videbitis. inquit, gloriam,
75 dum exaudiet murmurationẽ vestrã super
D Deum, id est, quia murmuratis super Deũ. Quod tantum valet ac si diceret, aduersus Deũ. Deinde notandũ nouo modo hic exaditionem dictam non precantium, sed murmurantium: cum reprehendat vtique scriptura murmurationẽ: Tanq̃ hoc dixerit, ꝓ cognouerit Deus murmurationem eorũ, & ipsam Dei cognitionem, dixit exauditionẽ.
76 Accedite ante Deum, exaudiuit enim

murmur

murmur vestrum. Iterum exaudi tionem, non precum significat & petitionum, sed etiam murmuris malorum: hoc & postea dicit, Deus exaudiuit murmur filiorũ israel.

77 Et ecce in facie eremi minutum tanquã coriandrum. Cum toties Deus dicat faciem terræ, sicut hic facié eremi, mirum est vndè homines ita errent cum faciem audierint, vt tale aliquid opinẽtur, qualis hominis facies

78 est, vel alicuius animantis. Secundũ numerum animarum vestrarum vnusquisq; cum commanẽtibus vobis colligitẽ. Quàm sæpe scripturas animas hoies appellat, a parte totum: Non facile aũt carnes pro hominibus, sed carnem, sicut est, Nõ timebo quid faciat mihi caro. Quod apertius in eodem Psalmo ait, Quid mihi faciet ho-

Psal.55. mo. Non autem diceret secundum numerũ carnium vestrarum: sicut dixit, secundum E numerum animarum vestrarum. Et col

79 legerunt illud mane mane: qũo puteos puteos, aceruos aceruos, sic dictũ est mane mane. Nullus vestrũ egrediatur vnusquisq;

80 de loco suo die septimo. Quod interpositum est, vnusquisque, potuit & non dici.

Non erat autem populo aqua bibere. i.

81 ad bibendum. Et maledicebant populus

82 ad Moysen. i. maledictis agebant Moysen, hoc est, maledicebãt illi, nam hoc in consequentibus ipse dixit. Quid maledicitis mi-

Exo.17. hi? Et murmurabat populus ad Moysen

83 dicentes. Et virgam in qua percussisti

84 flumen accipe in manu tua. In qua percussisti dixit pro eo quod dicimus, de qua percussisti, Et est ista locutio creberrima in scripturis. Et sumpsit lethor vel lethro so-

85 cer Moysi holocaustomata & sacrificia deo.

Leui.18 Sumpsit pro eo quod est obtulit. An forte sensus est, non locutio vt ea sumpsisse intelligatur, quæ Moyses obtulisset, quanquam Moyses nõ legatur superius sacrificasse, nec

Exo.17. Aaron nec quisquam Hebræorũ qui educti sunt de terra Aegypti: sed tantum superius scriptũ est, q̃ altare constituerit Moyses, & appellauerit illud, dũs meũ refugium. Istũ autẽ Lethor legimus sacerdotem fuisse Ma

F dian. i. gentis Madian. Mirum est autem, si ad eius aduentum cœpit sacrificare Moyses, & non potius ipse Lethor qui iam sacer-

86 dos erat. Graue tibi verbum hoc? subau-

87 ditur, est. Et demonstrabis illis vias in

88 quibus ambulabunt in eis. Verbum autẽ graue referebant super Moysen. Sic enim habet Græcus, qd̃ Latini interpretati sunt, ad Moysen. Illa sanè locutione ipsa etiam cura significatur, quia dictũ est super Moysen, velut onus ei significetur interpositum. Verbum autem graue, dictum est pro quæstione graui. Vnde sequitur, Omne autẽ 89 leue verbum iudicabunt ipsi. Quod Græcus habet ὀνομάσω supernominauero, aut annominauero expressius dicitur, quod vtique latius cognominauero nonnulli interpretati sunt. Sed non habet necessariam significationem cognominauero: propinquius autẽ dicitur cognominauero quã nominauero. Nam & hoc aliqui interpretes dixerunt.

Et veniam ad te & benedicam te. Cum 90 superius plũraliter loqueretur, facietis & im- Exo.19. molabitis: dicit, veniam ad te, tanquam ipsi israeli. i. populo. Et hæ iustificatiões quas 91 pones coram illis. Si emeris seruũ Hebrẽũ, Exo.21. & cætera. Notanda locutio, quemadmodum cũ illud dictum sit ad Moysen, hoc est, Hæ G sunt iustificationes quas appones coram illis: iam ad populum ipsum cætera dicuntur, quasi ad Moysen. Si emeris seruũ Hebræũ. Non enim hoc Moysi dictum est, sed quod populo, tantum ipsi populo dicebat, Pertũdet ei dñs auriculam de subula, & seruiet in 92 sempiternum, uel in æternum. Quod Græcus habet εἰς τὸν αἰῶνα. Ecce quemadmodũ scriptura multis locis dicit secundum hoc verbum græcum sempiternum vel æternũ. Vbi non intelligitur æternitas illa secundũ quam nobis æterna promittuntur, vel secundum quam à contrario igne æterno mali cremabuntur: neq; enim seruus iste qui vtique in æternum non posset, posset seruire in æternum: sed intelligitur æternũ dictũ: temporis finis non est: aut certe aliquid hoc 93 sacramento significatur æternum. Dabo tibi locum in quem fugiat ibi qui occiderit.

Si quis percusserit seruum suum aut an- 94 cillam suam in virga, qd̃ est de virga. Lae- pidibus lapidabitur taurus: quasi posset lapidari nisi lapidibus. Differt aliquid ista locutio ab illa qua diceret more scripturarum lapidatione lapidabitis, sed tamen similis est. Si autem taurus cornupeta erat ante 95 hesternam & nudiustertianam, pro tempore præterito posuit partem pro toto, quantumcunq; illud fuisset, more scripturarum. H

Si quis autem aperuerit lacum aut exci- 96 derit lacum, & non aperuerit eum, & ceciderit illuc vitulus aut asinus, dũs laci reddet. Et hæc locutio à parte totum intelligenda est. Non. n. si equus ceciderit in lacum aut Exo.22.

ouis

ouis, ideo nõ reddet, quia hoc scriptum nõ 97 est. Quod ãt mortuum fuerit, ipsi erit. 98 pro ipsius erit. Si ãt depauerit quis agrũ vel vineam, & admiserit pecus suũ depasce re agrum alium. i. alienum. Si aũt pignus 99 acceperis vestem proximi tui, ante solis occasum reddes ei. Genus pro specie posuit. Sic. n. dictum est, ac si de omni veste pignus dederit, cũ de illo specialiter se dicere ex cõquentibus scriptura testetur, qui non habet nisi eam vestem vnde se nocte cooperiat.

100 Ecce ego mitto angelum meũ ante faciẽ Exo.23. tuam vt seruet te in via, & inducat te in terram quam parauiti tibi: ante te ibit & exaudi

101 eum. Angelum suum iubet Deus exaudiri à populo, non vtiq; petentem, sed iubẽtem.

Et mittã vespas ante te & eijciet Amor-

102 ræos. A plurali ad singularem numerum se cõuertit. Intelligitur ãt, eijciet Amorræos vespa, sicut rana, sicut locusta, non quod vna sit, sed quod per singularem numerũ

103 pluralis numerus intelligatur. Per partes eijciam illos à te. Non dispones illis & dijs eorum pactum & non cõsidet in terra tua, nec peccare te faciant ad me. Non dixit in

104 me, idem tamen significat. Respondit aũt omnis populus voce vna dicentes. Et vi-

Exo.24. derunt locũ vbi steterat ibi dominus Deus

105 Israel. Vbi steterat posset sufficere, sed Hebraice dicuntur istæ locutiones. Et ina-

106 urabis illa auro. similis est locutio lapidibus

107 lapidabit. Cyathos in quibus immolabũt in eis. Duas bases columnæ vni in ambas partes eius, & duas bases columnæ vni ambas eius. Ne de hominibus diceret, de duabus dicit more suo geminando: sicut puteos puteos, aceruos aceruos, generationes & ge-

108 nerationes: & similia. Et columnas inau-

109 rabis auro, & inaurabis ferras auro. Et

110 inærabis ea æramento. Talis locutio est, Exo.26. inaurabis auro. Extra velum, quod est

Exo.27. super testamentum. De lucerna accendenda eum diceret, hoc ait. i. quòd foris accẽderet vbi est sẽs, non intra velamẽ quod est super testamentum, hoc est, sanctum sancto-

111 rũ. Ergo super, nõ sic ait tanq̃ est tectũ, vel camera, vel firmamentũ cœli, vel aræ cooperculum: sed etiam qd̃ vice parietis oppositũ esset, super dixit: sicut dicimus superiorẽ discumbere aut stare, nõ vtiq; alterũ por-

112 tari ab altero. Legitimũ sempiternum in progenies vestras. Eo modo sempiternum, quo multa superiõ diximus. Et sumet Aaron nomina filiorum Israel super rationale iudicij super pectus introeunti sanctuarium. hoc est, sumet Aaron introiens, quod Exo.28. aliqui Latini solœcismũ vitantes, interpretati sunt. Sed quia & Græcus introeunti habent, & Latini aliqui consonant, locutionẽ potius notandam credidi q̃ corrigendã.

Et pones super rationale iudicij fimbrias 113 catenatas. Et hic Latini nonnulli solœcismum cauentes, fimbrias catenatas interpretati sunt. Græcus autem habet τοὺς κεφάσους τοὺς λυγιδωτούς. Hanc solemus dicere absolutam locutionem, cum generi masculino vel fœminino neutrum infertur, quemadmodum si dicamus, iusti æternę non sunt 114 stabilia. Et Aaron cum cœperit fungi sacerdotio, audietur vox eius intranti in sanctum in cõspectu domini & exeunti. Vocẽ L eius ex tintinnabulis dixit, qui magis sonus Exo.29. est eius. Intranti & exeunti, pro intrantis 115 & exeuntis posuit, datiuum pro genitiuo. Exo.30. Et duos renes & adipem q̃ super eos. sub- 116 auditur, est, quod nonnulli interpretes addi- 117 derunt: Et separabit illud separatione.

Et cũ accendet Aaron lucernas, sero incendet super illud. sero dixit pro vespere, & ideo notanda locutio est, ἑσπὸ quippe Græcus habet. Sero ãt, ppriè non solet dici, nisi cũ tps trãsierit quo fieri debuit qd̃ sero dẽ 118 factũ. Si acceperis cõputationẽ filiorum Israel in visitatione eorũ, & dabunt singuli redẽptionẽ aiæ suę dño: & nõ erit in eis ruina in visitatione eorũ, & hoc est qd̃ dabunt tibi. Pẽdet ista locutiõ, qa interposita c̃ conIunctio copulatiua, q̃ si nõ interponeret, nõ penderet. Tribus autẽ locis est posita quorum vndelibet detracta, plenam fecit sententiam. Rursus vbi dictum est: Si acceperis computationẽm filiorũ Israel in visitatione ipsorum, & dabunt singuli redemptionem animæ suæ domino: si enim non dixisset, & dabunt, sed tantummodo dixisset dabunt, finis retur sententia nec penderet. Ita enim diceretur, si acceperis computationẽ filiorũ Israel in visitatione eorũ, dabũt singuli redẽptionẽ aiæ suæ dño. Si autẽ hic ponitur M hæc coniunctio, deorsum tollenda est, vt ita dicatur, si acceperis computationem filiorũ Israel in visitatione ipsorum, & dabunt singuli redemptionem animæ suæ dño, & nõ erit in eis ruina in visitatione eorũ. hoc est quod dabunt. Aut certe in medio vbi dictũ est, & non erit in eis ruina: si detrahas coniunctionem, non pendebit sẽtia. Erit enim sensus: si acceperis computationem filiorum

rum Israel in visitatione ipsorũ, & dabunt singuli redẽptionem animæ suæ domino, non erit in eis ruina. Cum vero vtiq; posita est eadem coniunctio, pendere fecit locutionem: ideo eam notandam putauimus.

119 Consurrexit populus in Aaron, & dixe-
Exo.32. runt ei. Vsitata locutio est, quia ex multis populus constat. Deinde notandum, totũ pro parte positum. Apostolus.n. sicut re vera erat quosdã eorum dixit hoc fecisse, nõ
1.Co.10 totum populum, vbi ait: Neq; idolis seruia-
120 mus, sicut quidã illorũ. Surge & fac nobis Deos qui nos præcedant. Sedẽti loquebant, an potius locutio est notanda pp qđ sæpe dicitur: Exurge dñe, aut: Surge Deus
121 iudica terrã. Et nunc sine me, & iratus
ira: qũo morte morietur, Amat ita loqui
122 scriptura. Cui sunt aurea demite. Non
dixit qd aurea, vnde Latini interpretes di-
123 xerunt, qui habet aurũ demat. Quis ad
124 dũm veniat ad me. Fecerũt sibi Deos au
A reos de vno vitulo, pluraliẽ ergo numerum
p singulari posuit. Inde est illud: Ij dij tui Israel qui eduxerunt te de terra Aegypti. Nõ sanè locutiones istæ reperiunt vbi pluralis pro singulari ponit, nisi in eo genere in quo ẽt de pluribus fieri vel intelligi põt. Non.n. quia vnus ille vitulus erat, ideo nõ & plures fieri poterant, aut ideo nõ multis
Mat.27. idolis similis fuerat. Hac locutione dictum est, latrones insultasse dño, cum hoc vnum feciſſe scriptura testetur, sed nõ solus fuerat latro. Quinetiã cũ ista locutio fit per noía propria, qualiter eam in scripturis factam nondum comperimus, plures sic intelligun tur, sicut Phædras & Medeas quidam dixerũt cum fuerit vna Phædra & vna Medea,
Exo.33. sed Phædras & Medeas appellauerunt omnes similes Phędræ & Medeæ. Ita non sine causa nec vtcunq; ac passim sicut ab impe-
125 ritis vitiose fit, sed certo modo certisq; regulis istæ locutiones interponunt. Vade ascẽde hinc tu & populus tuus quos edu
126 xisti de terra Aegypti, non, quẽ eduxisti, qđ ita vsitatum est vt rarius aliter dicat. Et dixit dñs: Deponite stolas gloriarũ vestrarũ & cultũ, & ostendã quæ facturus sum tibi.
B A plurali ad singularẽ numerũ locutionẽ terminauit, qa multi erant & populus erat: sicut dixerat, Vos populus duræ ceruicis, non dixit, tu populus, sed vos populus, cum vos, numeri sit pluralis, populus ãt numeri
127 singularis. Si inueni grã in conspectu
Exo.34. tuo, simul ambulet dñs meus nobiscũ. tanquam de alio dicat. Assiduæ sunt hæ locutiones, sed cum dicitur ad Deum, putat patri dici de filio. Cum autẽ talia dicerentur ad Pharaonẽ & ad Ioseph & ad alios, multis locis genus locutionis intelligebatur.

Nequando ponat testamentum ijs qui 128
sedent super terram. Ac si diceret, sedes habent, quod est habitant. Et Deos fusiles 129
ne feceris tibi. Locutio est à parte totum significans: Non enim quia fusiles tantummodo nominauit, fieri sculptiles, ductiles, fictilesq; permisit, vel vllum genus simulacrorum, aut qualẽcunq; fictitiorũ deorũ.

Omne adaperiens vuluam masculina. 130
oẽ adaperiens uuluam mihi erit ex ijs quæ sunt masculina. Primitiuum subiugalis 131
redimes oue. Et hoc à parte totũ est. Neq; enim si subiugale non sit iumentum quod libet, cuius caro tanquã immunda respuit, ideo non est redimendum, aut alio q̃ oue re C dimendum. Non occides super fermentum sanguinem immolatorum meorum. 132
Locutio est vtiq;, occides sanguinem, pro eo quod est, occidendo effundes. Et non 133
dormiet vsq; in mane immolatio solennitatis Paschæ. Dormiet, dixit, p manebit. Nã caro pecudis occisæ & coctæ quo dormiet? Quod ergo dicitur, Quare obdormis dñe, Psal.
hoc genere locutionis dicitur, & intelligi- 134
tur, quare cessas. i. non vindicas. De quadraginta dierum ieiunio Moysi scriptura sic loquitur, Panem non manducauit & aquam non bibit. à parte totum, panem omnẽ cibum, & aqua omnem potum significans.

Excide tibi duas tabulas sicut & primæ 135
subauditur, fuerunt: unde hoc uerbum nostri interpretes etiam addendum putauerunt, quoniam innsitata est lingua Latina talis eclipsis. Et erat Moyses ad oẽm ly- 136
nagogam filiorum Israel, dicens. Plenũ eẽt Exod.
etsi non haberet, dicens. Et attulerunt v- 137
nusquisque quod afferret cor eorũ. Poterat vsitatius dicere, & attulit unusquisq; quod afferebat cor eius. Et quibus visum est a- 138
nimæ eorum, attulerunt redemptionẽ dño. Non dixit, & sicut uisum est animæ eorũ.

Et omnis cui inuentum est apud eũ co- 139
ria arietum rubricata. quod diceretur vsitate, omnes apud quos inuenta sunt coria D
arietũ rubricata. Oís afferẽs redemptio- 140
nẽ argentũ & æs attulerũt redẽptiões dño. Vsitatius diceret, oís attulit: q̃ oẽs attulerũt. Et apud quos inuẽta sunt apud eos li 141
gna ĩputribilia. Apud eos, more scripturarũ

additum est, nam sine hoc esset plena sentẽ-
142 tia. Et oís mulier sapiens mẽte manibus
nare. quasi nere posset non manibus: & sapiens nere, elegans atq; inusitata locutio est. Deinde oís mulier attulerunt. More superiorum plurali concluditur singularis, quia oís mulier attulit, vsitatius diceretur.
143 Et oẽs mulieres quibus visum est sensu
suo in sapientia nerunt pilos caprinos. Notandum sapiẽtiã in his artibus sæpe appella-
144 re scripturã. i. sophiã. Et compositiones, & oleum vnctionis & cõpositionẽ incẽsi. Non cõpositiones aliquas extra debemus intelligere: Sed cum dictum esset, et compositiones, p cõiũctionẽ copulatiuã nõ aliud adiunxit, sed quod dixerat exposuit, vt scire-
mus quas cõpositiones, & oleũ, inquit, vnctionis & compositionem incensi. Compo-
sitionem ãt vocat, quia ex multis ita confe-
145 cta sunt. Et omnis vir & mulier quorum
D afferebat sensus eorum vt intrarent & facerent omne opus quodcunq; præcepit dominus fieri illud per Moysen, attulerunt filij Israel redemptionem domino. Ergo omnis vir & mulier, intelligunt filij Israel. Cæte-
146 ræ locutiones similes superioribus. Facere aurum & argẽtum & æs pro eo quod est facere ex auro & argẽto & ære. Nõ.n. aurũ faciebant, sed ex auro. Tale est etiam quod paulo post dicit, & operari ligna: hoc est, ex lignis. Facere oía opera sancti textilia, & varia texere cocco & byssо, facere oẽ opus architectonicum varietatis, Ecce in rebus textilibus architectonicum opus appellat: mirum nisi propterea, quia tabernaculo fiebant quod ædificio simile fuit, & tanquam domus erigebatur. Quid autem dicat operã sancti non cuidenter apparet: vtrum sancti sacerdotis, quoniam & de stola vel de stolis eius hæc dicuntur, an sancti Dei in cuius cultu hæc fiebant: an opera sancti, si-
147 cut dicebatur sanctum, & sanctum sancto-
Lib.3. rum. Humeralia continentia ex vtrisque partibus eius. Non dixit ex vtrisque partibus eorum quanuis illa humeralia, nõ humerale dixisset: sicut solet humerale dicere, Ipsum enim appellauit pluraliter hume-
148 ralia, sicut stolã & easdẽ stolas. Et Eliab filius Achisamech de tribu Dan qui architectonatus est textilia & cõsutilia, & diuersicoloria texere de cocco & byssо. Nouo modo dicuntur architectonari textilia. Etiã illud à parte totum intelligendum est quod ait, texere cocco & byssо: ex his enim &

D. AVRELII AVGVSTINI
Locutionis de Leuitico,
Liber tertius.

DE Leproso cũ loqueretur 1
dominus ait, Et immũdus Leui.13.
vocabitur. quasi non satis esset semel dicere, immundus vocabit. Quanq̃ nonnulli codices ita habeant. In alio Greco ita inuenimus semel dictũ, immundus vocabitur. Item paulo post dicit, Cum sit immundus, immũdus erit. qđ G
in Latinũ de Græco nõ sicut positũ est exprimi potuit, ait enim Græcus ἀκάθαρτος ὤν, ἀκάθαρτος ἔσται quasi diceret, immundus existens immũdus erit: sed nõ hoc est existẽs qđ Græcus dixit ὤν, sed si dici posset, essent ab eo qđ est eẽ, nõ ab eo qđ est, existere. Et vestimento si fuerit in eo tactus 2
lepræ. Potuit vsitate ita dicere, & in vestimento si fuerit tactus. Aut in omni vase 3
pelliceo in quocunque fuerit in eo tactus. Poterat satis esse, in quocunque fuerit tactus. Et ecce nõ commutauit tactus aspectum suum, id est, colorem in quem aspicitur: non enim aspectu quo ipse aspicit. Tactum quippe ipsam maculã dici. Et accipiens sacerdos de hemina olei, superfundet Leu.14.
in manum sacerdotis sinistrã. Non dixit, in manum suam sinistram, cum vtique in suã faciet. Viro viro cuicunque fuerit fluor, 6
& homo cuicunque exierit ex eo concu- Leu.15.
bitus seminis, & omne super quocunque dormit super illud, & omne super quod lederit super illud immundum erit. Et 7
emittet in manu homines parati in eremũ. Leu.16.
Id est, emittet in eremum in manu hominis ad hoc parati. De hirco emissario loquebatur cum hoc diceret. Notandum est H
autem quomodo dicat scriptura, in manu. 8
Homo homo filiorum Israel, id est, ex Leu.17.
filijs Israel. Ista autem repetitio quemli- Leu.18.
bet hominem videtur significare, id est, ille aut ille. Turpitudinem patris tui, & turpitudinem matris tuę non reuelabis. Hac

locu-

locutione concubitum vetuit cum his per-
10 sonis. Turpitudinem fratris patris tui
non reuelabis, & ad vxorem eius non in-
troibis: propinqua enim tua est. Et, posuit
pro, id est. Hanc enim dicit turpitudinem
fratris patris eius, id est, turpitudiné patrui,
11 pudenda vxoris patrui. Et exhorruit ter
Leui.19 ra eos qui incidét super eam, id est, sedes ha-
12 bent, quod est habitant. Et permetentibus vobis messem terræ vestrę, non perficietis messem vestram agri tui permetere. Hoc quod à plurali cœpit, & ad singularem numerum terminauit, pleriq; Latini interpretari noluerunt, sed dixerunt agri vestri vbi dictum est agri tui, quasi Græcus hoc non posset dicere. Magis ergo locutio notá-
13 da fuit q̃ emẽdanda. Quicunq; acceperit
Leui.20 sororé suam ex patre suo aut matre sua, & viderit turpitudiné eius, & ipse viderit turpitudinem eius, turpitudinem sororis suę re
I uelauit pctm̃ suum accipiés. Peccatũ posuit
14 pro pœna pcti. Et segregabitis vosmetipsos inter medium pecorũ mundorum, & inter medium pecorũ immundorum, & inter mediũ volucrũ mundarum & immundarũ. Segregabitis vosmetipsos dixit, inter mediũ mundorum & immundorũ: qm̃ segregantur munda ab immundis, vel à mundis immunda: noua est oino locutio. Aliud est. n. segregabis inter medium pecorũ mundorum et inter mediũ pecorũ immundorũ: sicut sæpissime loqui solet. Aliud est quod modo ait. Segregabitis vosmetipsos, tanquã ab alterutrum segregantes seipsos segregent ab vtrisque, tanquam iudicando inter
15 vtraq;. Dic sacerdotibus filijs Aaron &
Leui.21 dices ad eos: In animabus non inquinabuntur in gente eorum nisi propinquo qui proximus est eis. In luctu dicit qui debetur animabus defunctorũ. Ideo. n. lugent,
16 quia excesserunt. Et caluitium nõ rademini super mortuum, & super carnes suas non secabunt sectiones. Vsitata esset locutio, carnes suas non secabunt sectionibus.
17 Mulierem fornicariam & prophanam non accipient, & mulierem eiectam viro suo qm̃ sanctus est domino Deo suo. Non dixit quoniam sancti sunt, sed tanquam de
K vno loqueretur cum cęperit à plurali. Deinde sequitur singulariter. Sanctificaui eũ. dona dñi Dei uestri iste offeret, sanctus est: qm̃ sanctus ego dñs qui sanctifico eos: rur-
18 sus ad pluralem conclusit. Si aũt sacerdos possederit animá emptam pecunia, hic cedet de panibus eius. Non dixit, hæc edet, cum animam dixerit, quæ generis est fœminini: sed potius ad illud respexit quod per animã significare voluit. i. ad hominẽ. Et 19 filia hominis sacerdotis si fuerit viro alie- Leuit nigenæ. i. si nupserit viro alienigenæ. Et 20 locutus est dominus ad Moysen dicens: vitulum aut ouem aut capram cum natũ fuerit, & erit septẽ dies sub matre sua. Plus videtur habere, & secundum vsitatissimas locutiones in scripturis, quas Latini pleriq; transferre noluerunt. Et sanctificabor in 21 medio filiorũ Israel. quod est sanctus habebor. Neq; enim dñs etiam præter filios Israel non est sanctus. Eo sensu dictum est & in oratione dominica: Sanctificetur nomen tuum. i. sanctum habeatur ab hominibus. Matt.6
Loquere ad filios Israel & dices ad eos: 22
Solennia dñi quæ vocabitis vocata sancta, Leuit.23
ista sunt solẽnia mea, sex diebus facies opera. Cũ ad plures loquendũ dixerit, tanquã L ad unum postea loquitur. Et numerabi- 23
tis vobis à die crastino sabbati quia obtulerit gremiũ suppositionis, septẽ septimanas integras numerabis. Non dixit numerabitis, cum ad plures superius loqueret. Et 24
cũ nominasset filius mulieris Israelitidis, Leuit.24
nomen maledixit: Cum hic non addiderit Dei, manifestũ est tñ nomẽ Dei esse intelligendum cui maledixit. Homo homo si 25
maledixerint Deum, suum peccatum accipiet. Ecce vbi satis apparet locutionis esse, cum dr̃ homo homo, tanquam dicat, hõ ille aut ille, hoc est quicunq; homo. Non sicut quidã putauerunt, hõ ita dici, tanquã laudabiliter nuncupetur: ac si diceretur hõ, sed homo. i. non qualiscunq; velut similis pecori, sed qui vere sit homo: quẽ sensum nõ esse verum, sed locutionis hoc esse scripturarũ aperte hic ostenditur, cum in eo dicitur q culpatur, non qui laudatur. Cũ de seruis 26
ageret quos liceret hr̃e Israelitis. Et erũt uo Leuit.25
bis, inquit, in possessiõe in æternũ, cũ vtiq; æterni moriendo esse non possent vel dñi. vel serui. Aeternũ ergo dixit, vbi nõ est tẽporis pstitutus modus quo vsq; seruiant, sicut cõstitutus est eis quos in remissione dimitti iubet libertati suæ. Si in præceptis 27
meis ambulaueritis, & mãdata mea obseruaueritis & feceritis ea, & dabo pluuiã uobis M in tpe suo. Superfluũ é, &, cõsuetudini lo- Leuit.26
cutionis nr̃æ, sed more scripturarũ additũ, Sequebat. n. dabo vobis. Et si vsq; adhuc 28
nõ obedieritis mihi, & apponã castigaf̃ vos

septies in peccatis vestris. Etiam hic superfluum est, &, sequebatur enim, apponam, castigare uos. Quod autem septies ait, septies pro omni numero accipiendũ est.

D. AVRELII AVGVSTINI Locutionis de Numeri, Liber quartus.

1 TUobiscum erunt vnusquisq; secũdũ caput vniuscuiusq; principũ. Filij Simeon secundum propinquitates eorũ, secundum populos eorum, secundum domos familiarũ eorum, secundum numerum nominum eorum, secundum caput eorum, omnia masculina à viginti annis, et supra, omnis qui procedit in virtute recognitio eorum. Hæc locutio quod non dicit A filij Simeon, vel ex filijs Simeon, sed filijs Simeon datiuo casu, & hoc seruat deinceps in cæteris tribubus, nõ est translata ab inter 2 pretibus Latinis quos inspicere potuimus. In sola ãt tribu Ruben q̃ prima numerata est, nõ est ista locutio. Non. n. ait: Filijs Ruben secũm propinquitates eorũ, &c. sed ait: Et fuerũt filijs Ruben primogeniti Israelis 3 ter vt in cæteris. Et fecerũt filij Israel se- cũdũ oia q̃ mãdauit dñs Moysi & Aaron, 4 ita fecerũt. Sacerdotes q̃ vncti sunt, quorũ 5 cõsummauerũt manus eorũ sacerdotio fungi. Et imponẽt super illud oia vasa eius 6 quibus ministrãt in ipsis: Et reddet cui deliquit ei. Quidã locutionẽ istã transferre 7 volẽtes, emẽdato ordine verba trãstulerũt, dicentes: Et reddet ei cui deliquit. Vir aut mulier quicunq; fecerit ab oibus peccatis humanis. Non ait, quæcunque fecerit. Sed locutio est, vbi sexus masculinus pronomẽ 8 vendicauit, quanuis posterius fœmininus fr̃ positus, q̃ locutio vsitata nõ est. Viri vi ri q̃ prẽ cata fuerit uxor eius. Non solum quia geminauit nomen, vt diceret, Viri viri, sed etiam quia addidit, eius, notanda 9 locutio est. Si supereueniet illi spiritus, & zelandi, illa autem non fuerit inquinata, & adducet homo vxorem suam ad sacerdotem. Superfluum est, &, sed scripturis vsitata locutio. Erit aqua argutionis, quæ maledicitur hęc. Hanc locutionem inusitatam fecit ordo verborum. Posset etiam vsitate ita dici: Erit aqua argutionis hæc quæ maledicit, vel si quid aliud vsitata verba ordinãdo dici põt. Innocens esto ab 11 aqua argutiõnis q̃ maledicit hæc. In hac locutione non solus verborum ordo inusitate sonat, sed etiam casus mutatus est. Esset enim integrum & vsitatum: Innocens esto ab hac aqua argutionis, quæ maledicitur, aut ab aqua argutiõis hac, quæ maledicitur. 12

Et inflabitur uentrem. pro, inflabitur vẽtre. Hæc locutio & apud Latinos authores frequentatur, sed interpretes nostri qui eã transferre noluerunt, dixerunt: Et inflabit venter eius. Vir vel mulier quicunq; ma 13
gne vouerit votum. Non dixit quęcunque. Num.6

Et radetur caput suum. Talis locutio est 14
qualis superius, inflabitur uentrem. Sex 15
uehicula tecta & duodecim boues: vehicu- Num.7.
lum à duobus principibus, & vitulum à singulis. In hac locutione notandum putaui eosdem dictos vitulos quos boues dixerat, sed hoc etiam Græcum idioma esse phibet.

Princeps vnus quotidie, principes quoti- 16
die offerent dona sua. pro eo vt diceret. Singulis diebus singuli principes. Vitulũ unũ 17
p bobus, & hircũ ex capris vnũ. Et nõ erit 18
in filijs Israel accedens filiorum Israel ad Num.8
sancta. Videt potuisse sufficere: & nõ erit in filijs Israel accedens ad sancta. aut certe: Non erit filiorũ Israel accedens ad sancta. 19

Et fecit Moyses & Aaron & omnis synagoga filiorũ Israel Leuitis secundum, quæ 20
præcepit dominus Moysi de Leuitis, ita fe- Num.9.
cerunt eis filij Israel. Et hõ homo quicũque mũdus fuerit, & in viam longinquam nõ est, & defuerit facere Pascha, exterminabit anima illa de populo suo. Ergo hõ hõ, 21
locutio est, ac si diceret. Quicunq; hõ illle vel ille. Et cum ascendisset nubes à tabernaculo & postea promouebant filij Israel. Poterat plenum esse, Et cum ascendisset nu 22
bes à tabernaculo ꝓmouebãt filij Israel.

Et promouebunt ordo castrorum filio- Nume.
rum Iuda primi. Et promouebunt filij 10.
Gerson & filij Merari. Futuri temporis 23
verbum posuit cum rem gestam præteritam narret, sicut in superioribus cum de nube loqueretur, ad cuius motum vel stationem castra promouebant vel consistebant, atque ita deinceps in plurium promo- D 24
tionibus hoc verbo vtitur. Dixit Moyses Obeth filio Raguel Madianitæ genero 25
Moysi. non ait genero suo. Et dixit ad eum: Nõ ibo, sed ad terrã meam & ad pro- 26
geniem meam, subauditur, ibo: Et promi
scuus qui erat in eis cõcupiuerunt cõcupi-
scen-

Num. 11 scientiam. Singularem posuit pro plurali, vt promiscuus diceret, non promiscui, & tamen plūralem reddidit. cum ait, concupiuerunt. Nunc autem anima nostra arida, nihil præter in manna oculi nostri. Desunt verba, est, & sunt: plenum quippe esset, Anima nostra arida est, nihil præter in manna sunt oculi nostri. Nam quidam interpretes ita transtulerunt, & addiderunt verba quæ non sunt in Græco. Et molebant illud in mola. Sexcenta milia peditum, in quibus sum in eis. Et abstulit de spiritu qui super ipsum. subauditur, aut erat, aut erit. Sed hanc locutionem quæ dicitur eclipsis, Græco eloquio familiarissimam, & quantum puto ēt Hebræo, Latinos interpretes transferre piguit, cum & in Latina lingua frequentaretur quanuis minus quàm in Græca. Et percussit dominus plagam magnā valde. Notanda fuit locutio, percussit plagam, non percussit plaga, quod est vsitatū. Et homo Moyses lenis valde. subauditur, erat. Et ira animationis domini superea, subauditur, facta est. Ecce Maria leprosa sicut nix. Et hic subauditur, facta. Et quæ terra in qua isti incidunt super eam. Et quæ ciuitas in quibus isti habitant in ipsis. Locum ipsum quem nominauerunt vallem botri. cum superius dixisset: Venerunt in vallem botri. Dictum est ergo per anticipationem, non quia iam hoc vocabatur quando venerunt, sed cum scriberetur hic liber, iam vocabatur. Quoniam fortior est nobis magis. vsitata esset locutio si non haberet magis. Et protulerunt pauorem terræ quam expoliauerunt eam. Terram quam transiuimus eam explorare terra comedens qui habitant super eā est. Dicendum autem fuit vsitate, terra quā transiuimus explorare. Terram quam exploratuimus eam bona est valde valde. Et ait omnis synagoga lapidare eos in lapidibus, non dictum est lapidibus, cū ipsum lapidare posset vsitata locutione sufficere. Et quousq; non credunt mihi in omnibus signis quibus feci in ipsis? Non ait quæ feci in ipsis. Puer autem meus Caleph, quoniam spiritus alius in eo, & assecutus est me, et inducam eum in terram. Vsitatum esset si non haberet, &. Et inducam eum in terram, in quam intrauit illuc. sufficeret vsitata locutione, in quam intrauit. Et ait dominus ad Moysen & Aaron dicens. Hoc illatum est, cum dominus & superius loqueretur. Facit hoc sæpe scriptura cum aliquid aliud vult dicere, iterum inducit loquentem qui iam loquebatur. Quotquot murauerunt super me. non ait, de me, aut aduersus me. Et hæreditate possidebunt terram & quam vos abscessistis ab ea. Vsitatum esset à qua vos abscessistis: nunc vero, & quam abscessistis dictum est, & nouo more, &, additum est ab ea, sicut scripturę loqui solent. Sicut est: Pentusq; sonantes, Accestis scopulos, id est, accessistis scopulos: non ait, ad scopulos. Et, Deuenere locos: nō ait, ad locos. Ita & quam abscessistis: non ait, à qua abscessistis. Ego dominus locutus sum, nisi ita fecero synagogæ isti malignæ. Quærendum est sanè quid sit qđ Græce positum sit ἅπαξ. Nostri enim interpretes hoc penè vbiq; interpretati sunt, nisi in terram in quam ego induco vos illuc. Si autem anima vna peccauerit non sponte, offeret capram vnam anniculam pro peccato, & exorabit sacerdos pro anima inuita, & ū peccauerat nolenter ante dominum, exorare pro eo, & remittetur ei. In hac sententia & illa locutio notanda erat, quòd ait, exorabit sacerdos: & postea dixit exorare. Virumque enim simul, ita dici posset, exorabit exorare. Et illa, quod à fœminino genere incipiens ad masculinum clausit. Cum enim dixisset, si anima vna peccauerit, concluserit dicēs, exorare pro eo: vbi intelligit, pro eo homine. Nam quod adiunxit, & dimittetur ei: in Latino quidem non apparet, quia hoc pronomē generis omnis est. Sed in Græco masculinum elucet, vbi habet αὐτῷ, quod hic positum est, ei. Quod vero hic dictum est, pro anima inuita intelligitur: quæ inuita peccauerit, non quòd nolit pro se offerri. Hoc enim etiam consequēter expositum est, vbi ait: & quæ peccauerit nolenter. Et ideo inuita positum est, quia Latine nō potuit exprimi quod Græce dictum est ἀκουσιαζόντως.

Non potuit. n. dici nolentata vel quid aliud ab eo quòd nolens fecerit. Et anima quæcunq; fecerit in manu superbiæ. subauditur peccatum. Notandum etiam quod ait in manu superbiæ, manum ponens pro opere siue potestate. Morte moriatur homo lapidate eum lapidibus omnis synagoga, & morte moriatur. Et lapidate lapidibus, & lapidate omnis synagoga locutiones sunt inusitatæ nobis. Et accipite singuli thuribulum suum. Et descenderunt ipsi & omnia quæ sunt eis. Præsens posuit pro præterito, sunt

sunt pro erāt vel fuerunt. Et omnis Israel qui in circuitu eorum fugerunt à noce eorum. subauditur erat. i. omnis Israel q erat in circuitu eorum. Qm sanctificauerunt thuribula peccatorum horū in manibus suis. Non dixit, quia sanctificauerūt thuribula peccatores hi in manibus suis, sed quasi quæreretur quorum thuribula, p eo vt diceret sua, dixit peccatorum horū. Qui autem sanctificauerint, intelligendū reliquit. i. quia ipsi. Et ecce germinauit virga Aaron in domum Leui. Latina consuetudo, in domo Leui exigeret dici. Et ego accepi fratres vros Leuitas de medio filiorum Israel dationem datam dño. Hæc locutio in Latinum necessitate ita translata est. Nam Græcus habet δόμα δεδομένον, quod si quisquam Latine velit exprimere, dicturus est, datum datum, quia & δόμα datum est, sed m qđ dicit Apostolus: Nō quæro datum, sed requiro fructum. Quod in Græco δόμα scriptum est. Et in Genesi: Dedit Abrahā data filijs suis. Græcus hēt δόματα. Et in Euangelio: Nostis bona data dare filijs vestris. δόματα est in Græco. Et δεδομένον, datū est, nō nomē, sed participiū. At per hoc datū datū dici posset tanq datū qđ datur, nisi ambiguitas vitāda esset. Hāc ambiguitatē quidā nostri vitare conantes interpretes, donū datū dixerunt. Sed donū Græce δῶρον dr non δόμα. Vnde hoc loco non recte diceretur, quia nō sibi hoc donatū à filijs Israel dicit Deus, sed pro primogenitis sibi debitis redditum. Vnde & quæ redduntur & q donātur, data dici possunt. Et ideo oē donum ēt datum est, nō oē datū ēt donum est, quia non omne quod datur continuo etiā donatur. Omnis primitia olei, & oīs primitia vini & tritici, primitia eorū quæcunq; dederint dño, tibi dedi ea. Non dixit oēm primitiuū tibi dedi eū. Sed eū dixisset, oīs primitia, & enumeraret de quibus esset, intulit tibi dedi ea: nec saltē tibi dedi eā, aut tibi dedi eas. i. primitias, sed neutrum genus intulit, qđ quidē fieri absoluta locutione etiā in Latina lingua solet. Neq; hoc quod dictum est, primitia, Latinum videtur, primitiæ quippe numeri tantum pluralis dici solent. Sed si potuerūt interpretes nīri transferre quod in Græco inuenerunt: Non congregabo conuenticula eorū de sanguinibus. Et alio loco: Virum sanguinū & dolosum abominabit dns: cum sanguis in Latina lingua numeri sit tm singularis: cur etiam hic piget & singularem numerum primitia sicut habet Græcus exprimere? Aliqui tū interpretes primitias transtulerunt, & per accusatiuum casum, vt dicerent: Oēs primitias tibi dabo, Ita vtrāque locutionem nobis inusitatam qūo in Græco inuenta est, transferre noluerunt.

Loquere filijs israel & accipient à te iuuencam rufam. Pro eo ac si diceret: Adducant ad te, aut certè vtrunq; vsitate diceret. Accipiant & adducant ad te iuuencam rufam. Et lauabit corpus suū aqua. Hoc intelligeretur ēt si nō hret aquā. Et ponet extra castra in locū mundū, Nō in loco mū do dixit, qđ Latinæ locutionis est. Oē vas apertū quæcunq; non habent alligaturā alligatam super ea. Et accepit Moyses virgam quæ ante dominū. subauditur, erat. Quia non credidistis sanctificare me in conspectu filiorū israel. i. sanctitatē meam declarare. Scd̄m ista locutionē dictū est: Et p eis sanctifico me ipsum. Et in oīone dñica: Sanctificetur nomen tuū. Et incolę fuimus in Aegypto dies plures. pro, annis multis. Et dixit ad eum Edom. Hic est gens ipsa. Nō. n. adhuc viuebat Edō q erat Esau: sicut ipsi qui nuncios miserunt Israel vocabant, qđ prius nomen vnius hominis erat. Et dicunt ei filij Israel: Iuxta mōtē trā sibimus. Si āt de aqua tua biberim ego & pecora mea, dabo preciū tibi. Satis elegāter à plurali transit ad singulare numerū, tanquam Israel diceret, cum dixisset filij Israel, & à verbis cœpisset numeri pluralis, qđ est transibimus & biberimus. Et vidit oīs synagoga quia dimissus est Aaron. Nō facile hoc verbū reperiē in scripturis, dimissus, pro eo quod est mortuus. Hoc & in euangelio est, vbi ait Simeon: Nūc dimittis seruum tuum in pace. Veruntū ἀπολύεις habet in Græco, qđ magis à resolutione q̄ à dimissione dictum sonat: Non enim dixit ἄφες, qđ sine dubio est dimittis. Et fleuerūt Aarō triginta dies oīs domus Israel. Nō dixit fleuit, nec dixit tota vel vniuersa, sed oīs quasi plures eēnt. Sicuti est, oīs hō, qđ de oībus dr, lōge vtiq; aliud q̄ totus homo qđ de vno dr: sed assidue ponit scriptura oē pro toto. Et detrahebat populus ad Deum & aduersus Moysen. Nō dixit de Deo sed ad Deū, quanuis hāc locutionē qdā transferre nolentes, detrahebant de deo, trāstulerunt. Ora ergo ad dominum vt auferat à nobis serpentem. Sicut in Exodo

Sup. li. dictũ est, ranam, singulare ꝓ plurali: Et sa-
2. ctũ est qũ momordit serpens hoiem, & as-
69 pexit in æneũ serpentem & viuebat. Non
solum hoc habet ista locutio ꝙ vertit mo-
70 dum verbi, & à specie ꝓfecta præteriti tem
Nume. poris ad imperfectã clausit, sed etiam quod
22. plus habet, &c. Et eleuantes ex Oboth
71 castra collocauerunt in Colgai trans in ere
72 mo: hoc est in vlteriore eremo. Et percus
Nume. sit asinã in virga. nõ dixit virga, sed in vir-
23. ga. In maledictionem inimicorum meo-
73 rum vocaui te, & ecce bñdixisti bñdictio-
74 nẽ. Non dixit bñdictione, sed tanq̃ diceret,
75 ecce benedixisti bñdictionẽ. Quæcunque
Nume. miserit Deus in os meũ, hoc obseruabo lo-
qui. Non dixit, hęc obseruabo. Veni mecũ
adhuc in locũ alium de quo nõ videbis eũ
inde. Et ait dñs ad Moysen: accipe du-
ces populi & ostẽta eos dño contra solẽ, &
76 auertet ira animationis dñi ab Israel. Cũ
Nume. dñs loqueret, non dixit: Et ostẽta eos mihi
26. & auertetur ira mea ab Israel. Domus
familię est Madian. De muliere hoc dixit ꝙ
cum adultero Israelita pcussa est. Quibus
verbis quantũ puto intelligi voluit nobilẽ
A fuisse vt diceret eã, domus familiæ; sicut iã
77 vulgo ad insigne diuitiarum pr̃familias &
materfamilias dicir. Et locutus est domi-
nus ad Moysen & ad Eleazar sacerdotem,
dicens: Accipe principium totius synagogę
filiorũ Israel à viginti annis & supra. No-
78 tandũ quid appellauerit principiũ, robur. s.
Nume. ætatis in populo. Vt exaudiant eum filij
27. Israel & in ore eius exibunt, & in ore eius
79 introibũt, id est cũ iusserit. Et fecit Moy
ses scdm quæ pcepit illi dominus, & assu-
mens Iesum statuit eum ante Eleazarum
sacerdotem &c. Vbi hoc notandum fuit, ꝙa
80 cum iam dixisset: Et fecit Moyses scdm q̃
præcepit illi dñs, eadẽ ipse repetit. Et cõ-
mendat scdm quæ præcepit dominus Moy
si. Nõ ait, secundum, quę præcepit illi do-
81 minus. Decimam decimam, similaginis
Nume. conspersam in oleo agno vni, id est, singu-
28. las decimas singulis agnis: Quod enim
ait, decimam decimam, significauit quòd re
petendæ sint decimæ per singulos agnos.
82 Et in mense primo quartadecima men-
sis huius dies festus, septem dies azyma ede
tis. Notandum diẽ festum per plures dies
celebrari: & tamen diem festum dici, nõn
dies festos: ipsius festiuitatis celebrationem
83 quotquot dies tenuerit. Et mense septi-
mo vna mensis. Secundum hanc locutionẽ

dictum est in Genesi. Et facta est vespera,
& factum est mane dies vnus. Nam & ibi Nume.
sicut hic Græcus habet ἡμέρα μία. Vñ qui- 29.
dam hic interpretantes, prima die mensis, Gen. 1.
necessariam locutionem prætermiserunt, B
quanuis à snia verborum non recesserint:

Vitulum vnum ex bobus, arietem unũ, 84
Non ait: ex ouibus sicut illud ex bobus, cũ
& illud si deesset, plenum esset. Agnos 85
anniculos sine vitio septem. Hoc quod in
agnis posuit sine vitio, ꝓ oia subauditur, &
in vitulo scilicet & in ariete. Decimã de- 86
cima agno vni septem agnis, id est, singula 87
singulis. Exceptis votis vestris & volũtaria
vestra, & holocaustomata vestra, sacrificia
vestra, & libamina vestra, salutaria vestra.
Hãc & locutionẽ si vel Græca esset nõ no-
tarẽ. Non enim ait, exceptis votis vestris &
voluntarijs vestris, & cæterę vt cœperat:
sed neque excepta vota vestra, vt ab ipso ve
lut Solœcismo inciperet. Sed cum prius re-
cte vsitata locutione dixisset: exceptis vo-
tis vestris, ea deinde adiunxit pẽ alium ca-
sum vbi subauditi non possit exceptis, sed
excepta, quod non admittit nec Græca nec
Latina locutio. Homo homo quicunque 88
vouerit votum domino. pro eo quod est,
omnis homo. Cum autem mulier vouerit votum domino, aut definierit definitio- 30.
ne in domo patris sui in iuuentute sua. Hic C
mulierem fœminam dicit etiã si virgo sit, Gala. 4.
more scripturarum. Vnde etiam de Chri-
sto est, quod ait Apostolus: Factum ex mu- 89
liere. Et audierit pater eius & definitio-
nes eius quas definiuit. Definitiones defi- 90
niuit, locutio est. Definiunt, aduersus
aiam suã. i. aduersus delectationes aiæ sue,
Et tacuerit pater eius, & stabũt oia vota 91
eius. Hic plus habet, &. Nã integer sensus
est: Si audierit & tacuerit pater eius, stabũt
oia vota eius. Si ãt facta fuerit viro, intel 92
ligit, nupserit. Scriptura sic loquit. Et vo- 93
ta eius super eã. subaudit sunt, qd nõnulli
interpretes ẽt addiderũt. Omnia q̃cunq; 94
exierũt ex labijs eius scdm vota eius, & sc
cundum definitiones q̃ aduersus aiam eius,
nõ manet ei. Cum expectãretur numeros
pluralis, vt diceret, non manent ei, nam ita
nonnulli interpretati sunt vitates istũ qua-
si Solœcismum. Mille ex tribu, & mille 95
ex tribu ex omnibus tribubus Israel. Nun-
quid duodecies dixit mille? Et tũ repetitio 31.
millenos signãt. Interfecerũt in gladio. qd 96
vsitate diceretur, interfecerunt gladio. Et 97
omnes

Domnes ciuitates eorũ q̃ in habitationibus
98. eorum subauditur, erant. Et villas eorũ
99 succenderunt in igni. qd vsitate diceretur,
succenderunt igni. Et omnem multitudi
nem mulierum, quæ non nouit concubitũ
masculi, viuificate. Nusquã certius apparet
Hebręa locutione mulieres etiã dici virgi
100 nes solere. Et à dimidia parte eorum ac-
cipietis & dabis ea Eleazar sacerdoti pri-
101 mitias dñi. Non dixit, dabitis. Et aiæ ho-
minum à mulieribus, q̃ nõ cognouerũt cõ-
cubitum viri, ois aia duo & triginta milia.
Et hic superior locutio cõfirmata est, mulie
res dici ẽt q̃ non cognouerunt concubitum
102 viri, id est, virgines. Et accepit Moyses &
Eleazar sacerdos aurum à Chiliarchis & à
Centurionibus, & intulit ea in tabernaculũ
testimonij. Videt dicere debuisse: Et intu-
lit illud in tabernaculum testimonij, qm au-
rum acceptũ esse ꝑdixerat, & pleriq; latini
codices sic hũt. Sed ideo pluraliter videt il-
latũ vt diceret, intulit ea, quia multa vasa
103 fuerãt superius cõmemorata in quibus erat
hoc aurũ. Et pecora multitudo erat filijs
Ruben & filijs Gad, multitudo copiosa val
de. Nõ dixit & pecorum multitudo erat.
104 Et viderunt regionẽ Iazer & regionem
Nume. Galaad, & erat locus, locus pecoribus. Non
iungendũ est in ꝓnunciatione qd bis dixit
locus, sed subdistinguendũ, & erat locus, &
deinde inferẽdũ, locus pecoribus. Quasi. n.
105 expectaretur qualis locus, ita repetitio ele-
ganter illata est. Et accedentes filij Ru-
bẽ & filij Gad dixerũt ad Moysen & Elea-
zar sacerdotem, & ad principes synagogę,
dicentes. Non est ista vel Græca vel Lati-
106 na locutio, dixerũt dicẽtes, sed Hebræa vi-
delicet. Det terra ista famulis tuis in posses-
107 sionẽ. Quasi de alijs dicerent cum sibi pete
rẽt. Non. n. secuti sunt post me, ꝑter Ca-
leph filius Iephone. Videt dicere debuisse,
ꝑter Caleph filiũ Iephone. Sed notatiue in-
tulit quia ꝑcessit, secuti sunt. Est ãt ista locu
108 tio ẽt Latina, sed rara. Donec cõsummaret
ois generatio faciẽtis maligna in conspectu
dñi. Nõ dixit, faciens maligna, neq; facien-
109 tium maligna. Et accesserunt ei, & dixe-
runt: Non vtiq;. Vsitatum est accesserunt
110 ad eum. Et ędificabitis vobisipsis ciuita-
tes impedimẽtis vestris. Ac si diceret: Ae-
dificabitis vobisipsis ciuitates, ꝓp impedi-
111 mẽta vestra. Impedimẽta nostra & vxo
ꝑ res nostræ & oia pecora nostra erũt in ci-
uitatibus Galaad, Pueri autem tui transi-

bunt oẽs armati. Non dixerunt a nos autem
trãsibimus oẽs armati, sed tanq̃ de alijs di-
cerent. Et cõmendauit eis Moyses Elea- 112
zar sacerdotẽ & Iesum filiũ Naue, & prin-
cipes familiarum tribuum Israel. Non ait
cõmendauit eos Moyses Eleazar sacerdo-
ti, qd vtiq; ordo locutionis usitatæ exige-
bat. Per hos. n. introducti sunt in terrã quã
petebant. Vnde magis illi istis à quibus in
troducebantur in terrã postulatam, quàm
isti qui introducebant illis quos introduce-
bant cõmendati videntur. Si autem non 113
transierint armati vobiscũ in bellũ in con-
spectu dñi & transferre impedimẽta eorũ.
Plus habet, &. Et dedit eis Moyses filjs 114
Gad & filijs Ruben. Plus habet, eis. Et 115
nõ ibi erat aqua populo bibere, pro eo qd
Nume. est ad bibendũ. Loquere filijs Israel & 33.
dices ad eos. Sufficere videtur, Loquere fi- 116
lijs Ifrael. Et oia idola fusilia eorũ pdes- 117
tis ea. plus habet, ea. Hoc erit vobis fi- Nume.
nes maris. Non dixit, hi erunt vobis. Et 34.
hoc erit vobis fines ad Aquilonẽ. Eadẽ re- 118
petita locutio est. Et erũt ciuitates eis ha- 119
bitare. ꝓ eo qd dici solet, ad habitãdũ. Re- 120
fugia erũt vobis fugere illò homicidã. Qd 121
vsitate dici posset, vt fugiat illò homicida. G
Et incolæ qui in vobis, istæ ciuitates in Nume.
refugiũ. Singulari numero positũ est inco- 35.
læ. i. huic incolæ q̃ in nobis: quoniã minus 122
habet, est. Nõ enim ait, qui in vobis est, no-
tissima locutione, sed rariore in lingua La-
tina quàm Græca.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, Locutionis de Deuteronomio Liber quintus.

VSque ad flumen magnum, 1
flumen Euphraten. Non Deut. 2.
dixit vsq; ad flumẽ magnũ
Euphratem. Et iudiciũ 2
quod durũ & fuerit à vo-
bis afferetis illud ad me.
Non dixit quod durum fuerit vobis, sed
à vobis, id est, ita durum, vt à vobis iudica-
ri nõ posit. Si videbit aliquis virorũ isto- 3
rũ terrã optimã hãc quam iuraui patribus
eorũ, præter Caleph filius Iephone hic vi- H
debit eam. Et in libro Numerorum istam
locutionem notauimus, qui non dixit pre-
ter Caleph filium Iephone, sed filius.

4 Dñs enim Deus vester benedixit te in
Deut.2. oi opere manuú tuarú. Nó ait, bndixit vos
in oi ope manuú vestrarú, cũ ꝓdixisset ve
5 ster, non tuus. Nũc ergo surgite & pro-
mouete, & ptransite vos vallé Arnon. Ec-
ce tradidi in manus tuas Seon regem Ese-
bon. Nó dixit in manus vestras, sed à plu-
6 rali ad singularem transijt. Qm quæ est
Deu. 4. gens magna cui est ei Deus appropians il-
lis. Duo sunt hic notanda, vel quod ait, cui
est ei, vel quod non ait appropians illi, sed
7 appropians illis. Et similitudinem non
vidistis sed vocem. cum vox non possit vi-
deri, sed gñaliter hoc verbum posuit tan-
quam ad omnem corporis sensum videre
8 pertineat. In quam vos ingredimini il-
lo, hereditare eam: plenum esset ét si non
9 additú esset, illò. Et eduxit vos de forna-
ce ferrea ex Aegypto. Fornacem ferreã du-
rã tribulationẽ intelligi voluit. Secundum
Ps.104. hoc & de Ioseph dictum est in Psalmis: Fer-
10 rú pertrãsijt aíam eius. Et non transiijt
I Iordanẽ hunc. quási & alius sit Iordanis.
Ex hac locutione arbitror sæpe dici etiam
11 hunc mundum, quasi alius sit. Si autẽ ge
nueris filios & filios filiorú tuorú. Notan-
da locutio est. vbi & auos nepotes dicit gi-
12 gnere. Et quæritis ibi dominum Deum
vestrum & inuenietis eum, quando exqui-
retis eum ex toto corde tuo, & ex tota aía
tua in tribulatione tua. Non dixit, in toto
corde vestro & in tota anima vestra & in
13 tota tribulatione vestra. Interrogate dies
priores qui fuerunt priores te. Nó dies, sed
homines intelligẽdum est. Similiter & hoc
notandum quod etiam superius cum dixe-
rit, interrogate, pluraliter priores, te intulit
14 singulariter, nõ priores vobis. Si & ten-
tauit Deus ingressus accipere sibi gentẽ de
media gente. Tentauit pro eo quod est vo-
luit positum est, aut quid aliud. Qd ãt ait
de media gente, de medijs gentibus intelli-
gendum est, singulari posito pro plurali: si-
cut serpẽtem, ranã & locustam, pro serpẽti-
15 bus, ranis & locustis scriptũ legimus. Sed
omnia q̃ fecit dñs Deus vester in Aegypto
coram te vidente. Nihil minus est etsi non
16 addatur, vidente. Et ego stabam inter do
Deut.5. minum & uos in tpe illo annunciare vobis
verba dñi, quoniam timuistí à facie ignis &
K non ascendistis in montem, dicẽs: Ego sum
17 dominus Deus tuus &c. dicens posuit pro,
cum diceret. Et aduena qui incolit in te.
Populo dictum accipiendum est non qua-
si vni homini, quia in populo inolit adue-
na. Propter hoc cõstituit tibi dñs Deus 18
tuus ut obserues diẽ sabbati & sanctificare
eum. Si, &, non haberet, nõ videretur inusi-
tata locutio. Vt obserues diem sabbati san-
ctificare eum: aut certe si ita esset. Vt obser
ues diẽ sabbati & sanctifices eum: aut ita,
Propter hoc cõstituit tibi dñs deus tuus ob
seuare diem sabbati & sanctificare eum.
Nũc vero, Vt obseruet diem sabbati & san
ctificare eũ, inusitata & notãda locutio est.
Attẽde tibi ne dilatetur cor tuũ & obli- 19
uiscaris dñi Dei tui. Notandum etiam in Deut.6.
malo dici posse dilatationem cordis. Exulta
tio quippe in dilatatione intelligitur, cui
cõtrariæ sunt angustia, id est, tristitia, vtrú-
que autem potest & in bono & in malo ac-
cipi. Et erit cum interrogauerit te filius 20
tuus cras dicens. Cras posuit, pro futuro
quocunque tempore. Septem gentes ma- 21
gnas & multas. Quomodo ergo multas, si Deut.7.
septem? Sed multas dixit, multitudinem ha-
bentes. Non dispones ad eos testamentũ, 22
cum de gentibus diceret. Testm ergo ꝓ fa-
cto posuit. Et filiam eius non sumes filio 23
tuo: Discedere. n. faciet filiũ tuũ à me, & ser
uiet dijs alijs, & irascetur indignatione do-
minus in vos, non ait irascar, sed tanquã de
alio diceret. Ciuitates magnas, & mura- 24
tas vsque in cœlum. hyperbolice dictum.
Nec dicas in corde tuo cum consumpse- 25
rit Dominus Deus tuus gẽtes istas ante fa-
ciem tuam, dicens: ꝓpter iustitias meas in-
duxit me dominus hæreditare terram bo-
nam istã. Ordo est: Ne dicas in corde tuo,
dicens. Nequando dicant inhabitantes 26
terram, vnde inde nos eduxisti? More scri-
pturæ additum est, inde. Quæ fecit vir- 27
tutem in Aegyptiorum. Hoc interpretes Deut.9.
nostri quidam Latini minus intelligentes
noluerunt dicere virtutem; sed virtuti vel
exercitui: Quoniam id quod ait Græcus
δύναμιν, nonnulli exercitum intellexerunt.
Sed elegãs locutio est, q̃ fecit virtutẽ eorũ:
intelligendum est quod eã fecit, qm ad ni-
hil eam redegit: sed quia pluraliter dictum
est, ideo subobscurum est. Quos aperiẽs 28
terra os suum deglutiuit eos, & domus eorũ
& tabernacula eorum. Duæ locutiones hic
notandæ sunt: ꝙ & additum est, eos, cũ suf-
ficere potuisset, quod & ait superius, quos:
& domus eorum cum dixisset, addidit, & ta-
bernacula eorum: quasi alias in eremo ha- M
berent domus nisi tabernacula. Sed nimirũ
domus

domus intelligi voluit hoies ad eos ptinen
tes, sicut ipsi populo dr: Et nunc tu domus
Iacob. Nec ista locutio aliena est à Latina
lingua. Nam & Romani dicti sunt domus
Assaraci, q̃ ex Assaraco Troiano origiñ
29 ducerent. Qm oculi vestri viderunt oía
opera dñi magna quæ fecit in vobis hodie.
Cum de his operibus diceret quæ per ere-
mum facta sunt eo tpe quo ibi circunduce-
bantur per quadraginta annos, tñ hodie di-
xit, quod intelligi voluit hoc tpe quotquot
30 ibi annos idem tps habere potuissẽt. Ter
ram quã iurauit dñs patribus nostris dare
eis semiatq; eorũ post eos. Tanquam dice-
ret. i. semini eorum post eos. Non. n & ipsis
31 dedit, sed ita ipsis dedit cum semini eorum
dedit. Si autem auditu audieritis omnia
mandata eius quæ ego mando tibi hodie.
Auditu videtur superfluum, sed locutio est
32 scripturæ sanctæ familiarissima. Et da-
bit pluuiam terræ tuæ in tpe suo matutinũ
& serotinum. Cum matutinum tẽpus dies
dicatur, nunquid hic intelligi voluit tem-
A pus anni primum? Serotinum vero minus
Latinum est, sed non potuit magis proprie
de Græco exprimi, qd illi dicunt ὄψιμον: tñ
etiam in Latina lingua vulgo vsitatum est,
vt dicatur serotinum, sed quod tardius q̃
oporteat factum est. Hic vero tempus anni
33 potius intelligi voluit. Et cũ comederis
& latiatus fueris attẽde tibi ipsi ne dilatetur
cor tuum, & prẽuaricemini & seruiatis diis
alijs. Iam superius tales locutiones notaui-
mus, siue ꝙ à singulari ad pluralẽ transit,
34 siue ꝙ in malo voluit intelligi dilatetur, vbi
noxia prosperitatem significauit. Et flu
men magnum Euphraten. Repetitiones
35 istæ vsitatæ sunt in scripturis & rẽ decẽter
cõmendant. Timorem vestrum & tre-
morem vestrum imponet dñs Deus vester
super faciẽ vniuersæ terræ. Non timorẽ &
36 tremorẽ quo ipsi timẽt & tremunt, sed quo
timentur & alios tremere faciunt. Non
Exo.23. poteris manducare in ciuitatibus tuis deci-
mationem frumenti tui. pro eo quod est nõ
37 debebis. Et incedes ciuitatem in igni. nos
vsitatius diceremus igni. Si aút lõge fue
38 rit via à te, ac si diceret, lõga via, erit aduer-
bium posuit pro noíe. Et fœnerabis gẽ-
Deut.15. tes multas. Fœnerationẽ scriptura dicit
39 mutuo datã pecuniam, etiam si vsuræ non
& accipiant. Vnde est & illud in Psalmo. Btús
Ps.111. vir qui miseretur & commodat. Hoc. n. ma
luerunt interpretari nostri, qui sententiam
potius q̃ verba sequenda putauerunt. Nã
in Græco habet δανίζει, qd est fœnerator.
Et principaberis gentium multarum, tui 40
autem non principabuntur. Tanquam di-
ceret, Tibi non dominabuntur, hoc est gen
tes. Genitiuus enim casus est singularis
huius pronominis quod ait tui, cuius dati-
uus est tibi, nõ pluralis nominatiuus, cuius
genitiuus est tuorum. Si autem fuerit in 41
te egenus in fratribus tuis in vna ciuitatũ,
Non vni homini, sed populo dicitur, ideo,
in te. Si autem fuerit in te egenus in fra- 42
tribus tuis in vna ciuitatum tuarũ in terra
quam dñs Deus tuus dat tibi, non auertes
cor tuum, neq; constringes manum tuam à
fratre tuo egente. Aperiens aperies manus
tuas ei, fœnus fœnerabis ei quantuncunq;
postulat & quantũ eget. Hic certe cũ opera
misericordiæ præcipiat, non vtiq; vsurarũ
crudelitas suscipienda est. Vnde apparet q̃
ait fœnus fœneraberis ei: mutuo dandũ qd
postularet intelligi voluisse. Quod aút ait,
aperiens aperies manus tuas, tale est & qd
sequitur, fœnus fœneraberis: vsitata locutio C
est in scripturis sanctis. Cũ de aure per- 43
tundenda serui præcepisset: Et ancillam, in-
quis, tuam facies similiter. accusatiuum pro
datiuo ponens: Non ait ancillæ tuę facies,
quod locutionis nostræ consuetudo posce-
bat. Si autem fuerit in eo vitium claudũ
aut cæcum, vel omne vitium malum. Nõ- 44
ait, claudicatio aut cæcitas, ipsa. n. sunt vitia:
sed claudum & cæcum quod sunt non vitia
sed aíalia quæ habent vitia. Hoc quoq; no-
tandum est, q̃ ait, vitium malum, quasi pos-
set esse vitium bonum. Et non dormiet 45
de carnibus de quibus immolaueritis ve- Deu.16.
spere die primo vsq; in mane. Pro eo quod
est, non remanebit ea nocte, nõ dormiet di-
ctum est. Non offeres dño Deo tuo vi- 46
tulum vel ouem in quo est in ipso vitium.
vsitata locutio esset, in quo est vitium: sed
ista scripturis est vsitatior. Et lapidabis 47
eos in lapidibus, & morientur. quod ex no Deu.17.
stra consuetudine diceretur, lapidibus, non
in lapidibus. Nõ multiplicabit sibi equũ. 48
pro equis vel pro equitatu equum posuit,
vnde nõnulli equitatum interpretati sunt.
Non poteris constituere super te hoiem 49
alienum, qui non est frater tuus. Non pote-
ris dictum est, pro, non debebis. Secun- 50
dum omnia quæ petisti à dño Deo tuo in
Oreb in die conuocationis dicentes. cũ di-
xerit superius petisti, dicentes. subiecit, non

51 dicens. Qñ dñs Deus vester qui præcedit
52 vobiscũ,non dixit uos. Si occurreris ni-
Deute. dum auis ante faciẽ tuã in via. Notandum
22. ꝙ occurreris dixit etiã nõ ambulãti. Si
53 autem ędificaueris domum nouam, facies
coronam solario tuo, & non facies homici-
dium in domo tua, sed cadat qui cecidit ab
eo,id est, à solario cadat qui cecidit: nimis
54 inusitata locutio est. Et abiens fuerit vi-
ro alteri, & oderit eam eã vir nouissimus.
Notandũ ex duobus posteriorẽ nouissimũ
Mat.21. dici, Talis locutio est in Euangelio,qñ qri-
55 tur ex duobus fratribus quis eorum fecerit
Deu. 24 voluntatem patris, & respondetur nouissi-
mus,cũ duo fuerint. Nõ pignorabis mo-
lã,neq; superiorem lapidẽ molę,quia aiam
istę pignorat. Pro eo qđ est, qa aiam pigno
ras si feceris. Deinde notandũ animã dixis-
se pro ea vita quam habet anima in corpo-
Matt. 6. re. Ex qua locutione & illud ast in Euange-
56 lio: Nonne anima plus est quàm esca? Si
autem deprehendatur homo furans animã
ex fratribus suis filijs Israel animam ꝙ ho-
E mine posuit. Deniq; sequit,& opprimens
eum venderit. Quæ non minus notãda est
locutio. Noluit.n.dicere,eam quod esset ma
gis cõsequẽs, qñ aiam dixerat, sed cũ.i.ho-
minem in cuius significatione dixerat ani-
57 ma. Si debitum fuerit in proximo tuo de
58 bitum quodcunq;. Repetitio verbi locutio-
Deu. 25 nem notandã facit. Si aũt noluerit homo
accipere vxorem fratris sui,& ascendet mu-
lier in porta ad Senatum et dicet: Non vult
fratres viri mei suscitare nomen fratris sui
in Israel, noluit frater viri mei. Quanuis
verborum repetitiones amet scriptura,inu-
sitatior est tñ repetitio hæc, sed elegantius
59 querelæ ostentat affectum. Maledictus
Deu. 27 omnis qui dormierit cum omni pecore. pro
eo quod est,concubuerit. Deinde cum om-
ni pecore. pro eo quod est, cum quolibet
60 pecore. Et seruies inimicis tuis quos im-
Deu. 28 mittet dominus Deus tuus super te. Græ-
cus habet λατρεύσεις, vbi Latinus interpre
tatus est, seruies. Solet autem hoc verbum
in ea seruitute scriptura ponere debet deo.
Vnde idololatre appellantur,qui ea seruitu-
te idolis seruiunt. Ergo hic inusitate positũ
est hoc verbum, quanquam posit etiã hũc
sensum habere,quòd tam grauiter multa di
F xerit, vt inimicis suis nimium superbienti-
61 bus tanquam dijs seruisse cogantur. Gẽ-
tem cuius non audies vocem eius. Et hoc
notandum est quòd & cuius dixit, & eius,
sicut loqui scripturæ solẽt, & id quod ait:
Cuius nõ audies vocẽ pro eo qđ est, cuius
linguã non intelliges. Mollis & teneră 62
in te valde fascinauit oculo suo fratrem suũ
& uxorem,q̃ est in sinu eius, & qui reliqui
sunt filij quicunque relicti fuerint illi, ita
vt det vni ex eis à carnibus filiorum suorũ
de quibuscunque edet, eo ꝙ non derelictũ
sit ei quicquam in angustia & tribulatione
qua tribulabunt te inimici tui in oĩbus ciui
tatibus tuis. Notãdũ est quẽadmodum id
dictũ sit fascinauit ꝙ inuidit, & tanquã ad
hoc derelicto,vt necesse sit ei dare de carni-
bus filiorũ quas cogit necessitas in cibũ su-
mi à parẽtibus. Nã & in Prouerbijs qđ La
tini codices hñt: Non cœnabis cũ viro in- Pro.23
uido. Græcus habet ἀνδρὸς βασκάνου βασκάνου
ãt fascinus dr. Et erit sicut lætatus est dñs 63
in nobis benefacere vobis. Græcus habet,
benefacere vos. Nec videt esse saltem Gre-
ca locutio: accusatiuus tñ pro datiuo posi-
tus intelligitur, vnde malucrunt Latini in-
terpretẽs dicere vobis quàm uos. Vos vi G
distis oia q̃ fecit dominus deus vester inter 64
ra Aegypti corã vobis Pharaoni & seruis Dei
eius omnibus, & omni terræ illius tẽtatio-
nes magnas quas viderunt oculi tui. Notan
dũ illas plagas etiã tentationes vocari. Si 65
fuerit dispersio tua à summo cœli vsque ad
summum cœli,inde cõgregabit te dominus
deus tuus. Mirũ si non hoc dicit, A summo
cœli vsq; ad summũ cœli,qđ solet dicere,à
summo terræ vsq; ad summũ terræ: fortas-
se propterea,quia fœdm id quod & ille acc 66
cœlũ,dr,coniungitur terræ. Non est in cœ
lo,dicẽs: Quis ascendet in cœlũ & accipiet Deu.30
nobis illud,& audientes illud faciemus. Ne
que trãs mare ẽ,dicẽs: Quis trãsfretabit no
bis trãs mare & accipiet nobis illud, & au-
diẽtes illud & faciemus dicẽs, ꝙ eo posuit, 67
quod est,vt dicas. Noua locutio, Et dñs
qui comitabit tibi tecũ. Et dixit dominus Deu.
ad Moysen: Ecce tu dormies cum patribus 68
tuis. hoc verbo eius mortem significauit. 69

Amaricantes eratis quæ ad deum,id est,
amaricabatis ea quæ dei sunt. Scio enim
quia post obitum meum iniquitate iniqui-
tatem facietis. vno verbo autem Græce di-
citur, iniquitatem facietis, quod est ἀνομή-
σετε. Et occurrent vobis mala nouissi- 70
mum dierum. Sic enim habet Græcus, pro, In
in nouissimis diebus, aut in nouissimo die-
rum. Nam hic ipse pater tuus possedit te Deu.
& fecit te,& creauit te. Ordo notandus est, prius

prius enim videtur dicere debuisse: Crea-
uit te,& fecit te,& deinde possedit te. Quo
modo.n.intelligitur posse possideri qui non est?
Hæc metaphora minus vsitata est, vt renes
tritici intelligantur velut interiora tritici,
vnde farina ejcitur. Hoc.n.& adipẽ dixit.
Nã hoc nomen ẽt farinã solent Græci ap-
pellare. Hoc.n.habet Græcus in Exodo,
vbi scriptũ est: Eleuantes farinã super hu-
meros suos: Græcus quippe interpres
τὴν ἄρτα posuit, quod sunt adipes. Filij in
quibus nõ est fides in eis, vsitata scripturis
locutio. Qñ iudicabit dñs populũ suũ, &
in seruis suis consolabitur. Pro seruos suos
cõsolabitur. Nisi forte ipsum cõsolari dicit
trãsiato verbo, velut ab indignatione vel
offensione,qua eũ offendũt mali. Sic ãt eius
cõsolatio accipienda est,nõ ex more homi
num,sicut nec ira & zelus, & cętera talia.
Vbi sunt dij eorũ in quibus fidebant in
ipsis: Plenũ esset & sine, ipsis. Et iurabo
dexterã meã,i.per dexterã meã. Lætami
ni cœli simul cũ eo,& adorent eũ oĩs ange
li Dei. Alij codices habent: & adorabũt eũ
omnes filij dei. Filios autem dei dictos qui
angeli sunt in cœlis,non facile in scripturis
sanctis inuenitur.

D. AVRELII AVGVSTINI Locutionis de Iesu Naue Liber sextus.

Os aũt transibitis expedi-
tiores fratribus vestris,
omnis fortis,i.omnis qui-
cunque in vobis fortis est.
Vt sciatis viã quã ibitis
eã,plenum esset etiã si non
Hiericho. Notanda locutio est. Nondum
quippe erant in eadem ciuitate cuius portę
cõtra illos clausę fuerant. Vnde factum est
vt in eã intrare nõ possent nisi muri eius
cecidissent circũacta arca dñi. Ergo in Hie-
richo dictũ est,in terra q̃ ptineret ad Hie-
richo. De Hiericho dictum est cũ clau-
sa esset, Nec,quisquam ex illa prodibat,ne-
que introibat. vtique in illam subauditur,
non ex illa. Hoc appellatur Græce ζεῦγμα
κατὰ ἀναφοράν. Dominus dicit ad Iesum:
Ecce ego trado tibi subiugatam Hierico &
regem eius qui est in ea,potentes fortitudi-
ne. Mirandum quod non hic posuit cõiun-
ctionem copulatiuam, vt diceret,& poten-
tes fortitudine,quã solet scriptura tam assi-
due ponere, vt etiã ibi inueniatur vbi sen-
sum solitæ locutionis impediat. An & Hie-
rico & rex eius dicti sunt, potentes fortitu-
dine? Et Raab meretricẽ domum pater- 6
nam eius viuificauit Iesus,& commemora-
ta est in Israel vsq; in hodiernum diẽ. No-
tandum est quẽadmodum dicat scriptura,
vsque in hodiernũ diem: quod assidue di-
cit. Nã & de lapidibus illis duodecim qui Iosue.4.
positi sunt vbi Iordanis ex ima parte defluxerat, & ex parte superiore constiterat,ar-
ca trãseunte vel populo, ictа dictũ est,ꝙ es-
sent ibi vsq; in hodiernũ diẽ. qđ videt ita
sonare,tanq̃ post plurimũ tpis per hãc scrip-
turã ista narrẽtur, nec eo tpe ij libri con-
scripti fuerint quo crãt hæc recentissima.
Quisquis ãt putat hoc qđ de ista meretri-
ce dicturus est, q̃ vtiq; quãtũ est ætas vni-
hois vixit, & tñ dicit vsq; in hodiernũ diẽ.
De ijs itaq; rebus dicit hoc q̃ nõ ita cõsti- L
tutæ sunt vt postea mutarent ab eis qui cõ-
stituerunt. Quo dicitur aliquis in exilium
perpetuum missus,quia non ad tẽpus prę-
finitũ hoc supplicio plectit,nõ quia quisquã
põt esse ppetuus in exilio, cum hõ ipse nõ
possit eẽ ppetuus. Sic ergo & ista meretrix
non est pcepta ad tempus habitare in Isra-
el,ideo dictũ est vsque in hodiernum diem.

Dominus dicit ad Iesum: Peccauit popu- 7
lus & transgressus est testamentum meum, Iosue.7.
quod dispolui ad eos. Notandum quemad-
modum testamentum appellet hoc quod
præceperat vt anathema esset Hiericho, &
nemo sibi inde aliquid vsurparet. Deus 8
loquens ad Iesum ait inter cætera: Ecce de- Iosue.8.
di manus tuas regem Gai & terram ipsius,
& facies Gai sicut fecisti Hiericho, & regi
eius, & prædam pecorum prædaberis tibi.
Præcipue notanda locutio est,nõ solũ quia
prædaberis tibi dixit tanquã vnius futura
esset illa pda,cũ oium esset futura. Nam ta-
les locutiones vsitatissimæ sunt, cum Deus
tanq̃ ad vnũ loquit, q̃ ad populum loquit.
Sed hoc nouum est hic,quia pdixit scriptu
ra: Et dixit dñs ad Iesum,quẽ constat vnũ
hoiem fuisse: qđ tñ dixit pdaberis tibi,non
vtique ita dictum est vt præda illa huius
vnius hois esse præcepta sit,sed vniuersi po
puli. Et insidiæ erãt ciuitati à mari. Qui M
nescit putat istã ciuitatẽ maritimã. Consue 9
tudinis est autem scripturarũ vt occidenta-
lem partem à mari appellet, vel ad mare:
quia ex ipsa parte terra vbi hæc agebantur

proprius habet mare q̃ à ceteris partibus. Extende manum tuã in Geſo qđ eſt in manu tua contra ciuitatẽ. Iſta locutio notãda nõ eſſet, niſi pp nomen qđ obſcurũ eſt eis in quorũ conſuetudine nõ eſt. Quid.n.dicat Geſon non facile intelligitur:hoc interpres Symmachus ſcutũ appellaſſe perhibeẽ. Septuaginta autẽ interpretes,ſecundũ quos iſta tractamus qui poſuerunt Geſon,miror ſi & in Græca lingua haſtã vel lanceã Gallicanã intelligi noluerunt. Et quippe dñr Geſa quorũ & Vergilius meminit, vbi ait de Gallis in ſcuto Aeneę pictis:Duo quiſq; Aene.8. Alpina coruſcant, Geſa manu. Et facti
11 ſũt inter mediũ caſtrorũ hi hĩc,& hi hinc. Duo notãda ſunt in hac locutione. Vnũ q̃ cũ hoſtes qui vincebant,in medio eſſent,tãquã de his dictum eſt,q̃ hi eſſent hinc & hi hinc, cum potius ita Iſraelitæ fuerint qui eos in medio poſuerant percutiendos. Alte
A rum q̃ inter medium caſtrorum eos factos eſſe dicit ſcriptura, caſtra appellans ét productas acies in plio conſtitutas cum caſtra non ſoleant appellari, niſi vbi exercitus admaneadũ conſiſtit. Nifi forte ideo caſtra ap
12 pellata ſunt quia cũ oĩbus ſuis ibant. Exceptis pecoribus & ſpolijs q̃ erant in ciuitate p̃dati ſunt filij Iſrael ſcđm præceptum dñi quemadmodum conſtituit dñs Ieſu. Ita dictum eſt exceptis pecoribus & ſpolijs p̃dati ſunt,quaſi ipſa non fuerint p̃dati, cum potius ipſa prædati ſint, & excepta ideo dicta ſint, quia hæc illo plio ſola conſumpta
13 non ſunt. Iſraelitæ rñdentes Gabaoni- Ioſue.9. tis dixerunt: Vide ne in me habites, ſed qũo diſponã tibi teſtũ. Iam & ſuperius tales locutiones notauimus: hoc eſt.n.vide ne in me habites, qđ eſt,apud me,id eſt,in terra quam eis promiſerat Deus. Et hic tanquam ad vnum hoiem videntur locuti, cum legatus ad eos nõ vnus venerit,ſed more ſuo genti & populo rñſa reddẽtes, ſingulari numero loquuntur, ſicut plerunq; & ad ipſos Deus vel ductor ipſorũ. Notandũ etiam q̃ pactũ pacis teſtñ vocat ſcriptura, more q̃
14 dem ſuo, nam ſæpe ita loquitur. Et nun- Ioſue.10 ciatum eſt Ieſu dicẽtes:inuenti ſunt quinq;
B reges abſconditi in ſpelunca,pro eo qđ eſt,
15 nunciauerunt dicentes. Ita faciet dñs omnibus inimicis vr̃is quos debellabitis eos. Nihil minus eẽt huic ſentẽtiæ etſi nõ hr̃et,
16 eos. Et oẽs cepit in bello: quia per dñm factum eſt confortari cor eorum vt obuiam irent ad bellum ad Iſrael vt exterminarentur. Notandum eſt confortari cor,non ſemper in bono accipiendum. Tu ſcis ver- 17
bum quod locutus eſt dñs ad Moyſen ho- Iohuæ
minẽ Dei de me & te. Non dixit hominem 18
ſuũ. Et dixerunt filij Ioſeph:Nõ ſufficit Iohuæ
nobis mons & equus electus & ferrũ Cha- Iohuæ
nanæo qui habibat in Baſan. Equum electũ
dixit pro equis electis,quod vſitatum in noſtro ſermone non eſt. Vnde nõnulli Latini interpretes noluerunt equũ interptari, ſed equitatũ. Sic ãt dictum eſt,equus electus p̃
equis, ſicut in noſtra cõſuetudine dicit̃ miles pro militibus. Et facti ſunt exitus il- 19
lorũ Iordanis,& reuertẽtur fines ad mare:
non dixit reuerſi ſunt, aut ſaltẽ reuertunt, Iohuæ
ſicut ſolet de finibus dici, ſed reuertentur, tanq̃ adhuc futurũ ſit, cum præteritorũ ſit iſta narratio. Et in oĩbus ferè ipſis terrarũ diuiſionibus per ſingulas quaſq; tribus, ita loquit̃ ſcriptura, vt futuri tp̃is verbis vtat.

Refugere illuc qui percuſſerit aĩam no- 20
lens. Hic aĩam, vel hoiem intelligere debe- Iohuæ
mus,vel vitã carnis q̃ fit per animam. Qua C
locutione & illud dictum eſt à fratribus Ioſeph:Non percutiamus eius aĩam,i.nõ eum occidamus: Nã ſi aĩa poſſet ab interfectore Geneſ.
percuti,non diceret dñs: Nolite timere eos Matth.
qui corpus occidunt,aĩam aũt occidere non poſſunt. Manducauit dñs in manu Moy 21
ſi. Locutio familiariſſima ſcripturis. Ita.n. Iohuæ
dicitur verbum quod factum eſt in manu Iohuæ
lius,vel illius Prophetæ:hoc eſt in poteſta-
te dicendi datum. Et accepit Ieſus cultros 22
petrinos in quibus circunciderat filios Iſrael. Non dixit quibus circunciderat ſed in
quibus. Et vbi dimiſit eos Ieſus in domos 23
ſuas,& bñdixit eos dicens. Plus videtur hĩc Iohuæ
copulatiua coniunctio.i.&: Nam ita dici poſſet,Et vbi dimiſit eos in domos ſuas,benedixit eos dicens. Itẽ alia locutio notã- 24
da eſt,q̃ cum dixiſſet ſcriptura, Et benedixit Ieſus,dicens. atq; his verbis intentos ſeciſſet audire quid bñdicẽdo dixit Ieſus, hoc
ſolum ſubiecit, In diuitijs multis abierunt
in domos ſuas & pecora multa valde & argentum & aurum & veſtẽ multã valde,diuiſerunt p̃dã inimicorũ ſuorũ cũ fratribus
ſuis. Q đ magis eſſe narrantis q̃ benedicentis apparet. Aedificauerunt ibi aram ſu- 25
per Iordanem,aram magnã videre. Iſta locutio ét in ſermone Latino nota eſt. Et 26
audierunt filij Iſrael dicentiũ. Nõ ait,dicẽtẽ vel dicentes. Seruire ſeruitutẽ dñi. In 27
qua locutione duo notanda ſunt, & ſeruire ſeruitu-

ſeruitutẽ, quæ ét Latina locutio reperit, & ſeruitutem dñi,id eſt q̃ debetur vel exhibeẽ
28 dño. Et audiẽtes Phinees ſacerdos & oẽs principes ſynagogæ qui erant cũ illo,verba quę locuti ſunt filij Ruben & filij Gad & dimidiũ tribus Manaſſes & placuerunt illis. Audientes pro audierunt poſitum eſt, aut plus eſt hic,&: Nã plenus eſt ſenſus,audientes verba hæc,placuerunt illis. Nec tñ
29 ſine inconſequẽtia: quia cũ audiſſent,dicendum fuit. Et Ieſus ſenior prouectus die- Iohuæ
bus. hoc de Abrahã dictum notauimus,ſeniorem in ſcripturis nõ ſolũ illum appellari qui eſt infra ætatem ſenis: ſed etiã valde ſenẽ. Vnde non omnis ſenior ſenex,omnis
30 aũt ſenex ſenior dici põt. Et induxit ſu- Iud. 2.
per illos mare & operuit ſuper illos. Non ait operuit illos, quãuis nõnulli interpre-
31 tes hoc maluerũt dicere. In omnibus gẽ-
E tibus quas trãſiuimus per ipſas. Vſitatæ in ſcripturis ſunt iſtæ locutiones, nec tam crebro notãdæ,quàm crebro intercurrunt.

D. AVRELII AVGVSTINI
Locutionis de Iudicibus, Liber ſeptimus.

1 Iud.1. IT factum eſt poſtquã defunctus eſt Ieſus,interrogabant filij Iſrael in dño. non ait,dñm, quod ſermonis noſtri conſuetudo poſcebat. Et bellemus in
2 Chananęo. Nõ dixit aduerſus Chananęũ, aut cõtra Chananæũ,aut ſaltem in Chana
3 næũ. Et mortuus eſt Ieſus filius Naue Iud.2. ſeruus dñi,filius centũ decem annorũ. Iſta repetitio quod cũ dixiſſet filius Naue,repetiuit filius, & deinde addidit centũ decẽ annorũ: inuſitata eſt, vt potius filius centum
4 decẽ annorũ diceret q̃ homo centũ decem annorũ: ſed tñ & alibi reperit. Et omnis generatio appoſiti ſunt ad patres ſuos. Notanda locutio eſt,q̃ nõ ait appoſita eſt: qa
5 plures erãt. Tradidit eos in manu præ- Iud.3.
6 dantiũ. Nõ dixit in manũ, quod videt Latina locutio poſtulare. Et cum ſuſcitauit dñs eis iudices,& erat dñs cum iudice. Solita locutione plus eſt hic,&: Nã plenũ eſſet, Et cũ ſuſcitauit dñs eis iudices,erat dñs cũ iudice. Notandũ eſt ét hoc q̃ à plurali ad ſingularem tranſiẽs, non ait, cũ iudicibus, ſed cum iudice .i. cum vnoquoque iudice.
7 Et factum eſt cum moreretur iudex & reuertebantur iterum & corrumpebant ſuper patres ſuos. Recta locutio iſta eſſe poterat ſecundũ cõſuetudinẽ ſermonis noſtri: & fiebat cũ moreretur iudex,& reuertebãtur,& iterum corrumpebant ſuper patres ſuos. Si,&,nõ haberet,plenũ eſſet, Cũ moreretur iudex reuertebantur, & iterũ corrumpebant ſuper patres ſuos.i.pluſquã patres eorum. Propter quod tanta deliquit 8
gens hæc teſtm̃ meum. Tanta dixit pro tñ .i.tam multũ, nomen pro aduerbio, quod
ét in Latinis locutionibus maxime in Poe Iudic.3.
ticis inuenitur. Et nõ obaudierunt vocis 9
meæ. græca magis locutio eſt. Factus eſt 10
ſuper ſpũs domini. cũ ſpiritus dñi vtique G
factus non ſit:ſed ſuper eum factus eſt, ita Iudic.3.
dictum eſt,ac ſi diceretur, Factũ eſt vt eſſet Ioan. 1.
ſuper eum. Ex qua locutione & in euangelio legitur: Ante me factus eſt.i. factum eſt, vt eſſet ante me. Quod alio modo diceret, Prælatus eſt mihi. Et ſumpſit Aioth 11
gladium deſuper femore ſuo dextro. Sic interpretari potuit quod Græcus habet ἀπὸ ἀγωνος. Nam locutio minus Latina eſt. 12
Erat aũt Eglon vir exilis valde. hoc ad antiphraſin dictum.i.locutione cõtraria ſequẽtia indicant: qñ.n.percuſſus eſt,dictũ eſt q̃ cõcluſerũt adipes vulnus, quia nõ eductus eſt gladius de ventre eius. Et percuſsit a- 1
lienigenas in ſexcentos viros. Nõ ait alienigenarũ ſexcentos viros,aut certe alienigenas in ſexcentis viris. Non ne præcepit 14
dñs Deus Iſrael tibi & perges in montem Iudic.4.
Thabor? Non ait vt pergas, quod videtur eſſe cõſequẽs,ſed inuſitata locutione, nõ ne præcepit tibi & perges:vt ſubaudiamus verbũ qđ ſupra poſitũ eſt,& ſit, Nõ ne pges: aut ſolita locutione plus habet,&,Nam iſta cõiunctione detracta ſenſus currit:Nonne mãdauit dñs Deus Iſrael tibi perges in mõtem Thabor, & accipies tecũ decem milia H
virorum &c. Qm̃ neſcio diẽ in quo dñs 15
proſperat angelũ mecum. vtrum proſperat actus angeli eius qui mecũ eſt, an p̃ſpera mihi facit per angelũ. Oẽs currus ſuos, 16
nongentos currus ferreos. Vbilibet diſtinguatur,elegans repetitio:vtrum oẽs currus ſuos,& deinde ſequatur, nongentos currus ferreos: An oẽs currus ſuos nongentos,& deinde inferatur, currus ferreos. Et pauefecit 17
dñs Siſarã & oẽs currus eius & oĩa caſtra eius in ore gladij in cõſpectu Barach. Qũo pauefecit currus,niſi eos intelligas q̃ erant in curribus? Et pauefecit dñs Siſa- 18
ram

ram & oēs currus eius,& oīa castra eius in ore gladij in cōspectu Baraeh. pauefecit in ore gladij, ac si diceret, interfecit in ore gladij: pauefecit ergo cū cæderetur gladio.
19 Et descēdit Sisara desuper curru suo. Ita dici Latine potuit,qđ est Grēce ἀπὸ ἄνωθεν.
20 Et cooperuit eū in pelle sua. Non dixit pelle,aut de pelle:Sic.n.habet Græcus ἐν τῇ στέγῃ αὐτοῦ. Et erit si quis venerit ad te & dixerit,est hic vir,& dices,nō est.Detracta coniunctione consequentē hēc sensum:
I Siquis venerit ad te, & dixerit, est hic vir
22 dices,non est. Et pergebat manus filiorū Israel pergens: Solita & frequētata locutio
23 est. Et indurabatur in Iabin regē Chānan.Nouo modo positum est hoc verbum indurabatur, pro eo qđ est fortis efficiebat
24 & pualidus. Perforauit caput eius & pIudi.5. cussit.i.percussit caput eius & perforauit.
25 Sic pereant oēs inimici tui dñe & diligētes eū sicut ortus solis in potētia eius. non dixit diligentes te, cū vtiq; de dño intelligi
26 vellet. Et factū est qū seminauit vir Israel,non vnū hoiem signat, sed ipsam gen-
27 tem. Ascendebat Madiā & Amelech & Iudic.6. filij Orientis & ascēdebat super eū.Ista repetitio verbi nō videtur hre solitam elegātiā vel affectū. Et liberauit vos de manu
28 Aegypti.Per manum ptātem significat,per
29 Aegyptū Aegyptios. Et dixit ad eū Gedeon. In me dñe mi subintelligitur intēde, hoc est,in me intēde.Et est ista locutio scri-
30 pturis familiarissima. Et si est dñs nobiscum,& vt quid inuenerunt nos omnia mala ista. plus habet coniunctionem, &, sicut solet loqui scriptura: q̄ si detrahatur,plena
31 snia est. Et si est dñs nobiscum vt quid inuenerunt nos oīa mala ista,quanuis & superior coniunctio posit salua snia detrahi:
K vt cū dixisset,In me dñe mi:deinde sequat̄, Si est dñs nobiscū,vt quid inuenerunt nos omnia mala ista:magis.n.hoc exigit nostrę
32 locutionis consuetudo. Et vitulum annorum septem: Hic manifestum est quō vitulos appellet scriptura:Bos.n.annorum septē sēm consuetudinē locutionis nostræ, non est vtiq; vitulus. Sēm hanc ergo locutionē dictum est de Sangar, q̄ occiderit
Iudic.3. sexcentos viros præter vitulos boum, hoc
33 est præter boues. Et cecinit in cornea,
Iudic.7. subauditur tuba: Græcus enim non habet
34 tuba,sed tantum cornea. Camelis eorum non erat numerus,& erant sicut arena quæ est ad labium maris. In multitudine constat ὑπερβολικῶς dictum. Hæc aūt trāslatio vbi labium maris posuit pro litore,assidua est in scripturis,sed rara est in Latinis codicibus, quia pleriq; litus interpretati sūt,magis quod significet labiū volentes ponere,q̄ ipsum labium. Nā litus si vellent septuagīta interptes dicere,non deesset linguæ Græcæ quod dicerent. Et diuisit trecentos vi
35 ros per tria principia. pro partibus princi-L
pia posuit. Et dixerunt ad Gedeon viri
36 Effrem.id est viri de tribu Effrem. Quid
verbum hoc fecisti nobis vt non vocares
nos cum exires pugnare in Madian? verbū
pro facto posuit. Et dederunt septuagīn
38 ta argenti.subauditur pōdo,vel tale aliqd.
Interptatio ex Hebræo septuaginta,pondo
habet. Et cōduxit in ipsis Abimelech vi
39 ros. In ipsis dixit,pro ex ipsis.i.ex argēti pō-
do septuaginta cōduxit viros. Viros ina-
nes & pturbatos.inanes posuit p̄ leuibus, Pūs-
quibus sunt cōtrarij graues:vnde dr in po-
pulo graui laudabo te. Et intrauit in do-
mū patris sui in Effrata & interfecit fratres
suos filios Hieroboaal septuaginta viros su
per lapidē vnū.Quia iā superius septuagīn
ta dixerat filios Hieroboaal.i.Gedeon, &
nunc eos septuaginta dicit occisos: quanuis
minus occisi fuerint duo.i. ipse q occidit &
Ionathan iunior q latuit: de quo adiungēs
dicit,Et remāsit Ionathā filius Hieroboaal
iunior, qm absconditse: ac per hoc vniuersum numerū posuit p̄ pene vniuerso. Et
42 spreuerunt viri Sichimorū in domo Abi-
melech.Nō dixit,spreuerūt domū Abime-
lech. Et insidiati sunt sup Sichimā qua-
tuor principia.i.quatuor partes.Iā istā locu
tionē etiā superius notauimus. Et accē-
pit populū & diuisit eū tria principia. Acce-
pit dixit de illo populo qui cū illo erat; &
hic tria principia. p̄ tribus partibus posuit.
Et abierūt viri in locū saū.i.vnusquisq;
Galaad. Non dixit eris nobis caput. Sīc.n. Iudi.11.
solet loqui scriptura. Vnde est:Esto mihi in Psal.30.
Deum protectorē & in domum refugij: &
multa huiusmodi. Et hæc vnica ei, & nō
est præter ipsam filius aut filia. hoc est qđ
dictum est, vnica ei, sed propter affectum
repetita snia est. Et non est ei pter ipsam
filius aut filia.Nō est ei pro nō erat,ei dictū
est,pterita quippe narrant. Et vxor eius
sterilis,& non pariebat.cum potuisset sussi-
cere qđ dictum est,sterilis. Et precatus est
Manue dñm,& dixit:In me dñe,homo Dei quem

quē misisti veniat nunc iterū ad nos.In me
51 ita dictum est,vt subauditur,intende. Et
percussit eos tibiam super femur. Hæc locu
tio inusitata est,tamen locutio est,non aliqs
in corpore vulneris locus, sicut in q̄stioni-
bus exposui,hoc ē percussit eos ad admiratio-
52 nē ad stuporē. Et dixerūt vir Iuda,quare
abscēdistis super nos.Singulare posuit p̄ plu
53 ralisdixerūt.n.viri Iuda,nō vnus vir. Ne
forte occurratis in me vos. p̄ eo quod est oc
A cidatis me. Et hæc locutio in quæstionibus
54 exposita est. Et reduxerunt eum de petra
& vsque venit vsq; ad maxillam. Locus est
sic appellatus postea ex eo facto quod ibi
gessit ipse Sampson, quoniam maxilla asini
pugnans mille prostrauit: hoc ergo per Pro
55 sīa,hæc historia conscripta est. Sicut stup
Iudicio pa cum olfecerit ignem. Methaphora ab ani
mali ad inanimale. Non.n. stuppa sensum
habet olfactus,sed ita dictum est,ac si dicere
tur, cum ignem senserit. Quamuis & hoc
quod dixi,senserit, ad eādem metaphoram
56 pertineat: sed ad celeritatem intelligendam
pertinet,quod dictum est olfecerit. Et ex
tendit manum suam & accepit eam.Et si nō
57 diceret extendit manū suā, vtique extenta
manu acceptā intelligeremus. Et nuncia-
tum est Gazeis dicentes. Non ait nunciaue
58 bus. Si allegauerit me in septē neruis hu-
midis nōdū siccatis,nō ait, septē neruis, sed
59 in septem neruis. Si allegauerit me in se-
ptem neruis humidis nōdum siccatis, & in-
60 firmabor, plenum esset si non haberet, &.
Et insidiæ ei sedebant in cubiculo. Quod
B nōnulli interpretati sunt,obsidebāt:sed Grę
cus ἐνεδρεύετο, hoc est sedebat,quia insidię sin-
gulari numero Græce dīr, nec potest Lati-
ne dici insidia. Locutio autem notāda erat;
quia dictum est insidiæ sedebant pro ijs qui
61 insidiabant. Ipsi.n.sedebāt. Nūc ergo in-
dica mihi in quo alligaberis.Nō ait:quo alli
62 gaberis,aut, vū alligaberis. Si allegauerit
me in funibus nouis. Non dixit funibus.
63 Irē si allegauerint me in funiculis nouis
in quibus nō est factū opus, & infirmabor.
64 Plenum esset etsi nō ꝓponeretur. &, Et
hoc tertium sefellisti me. Tertium posuit
pro tertio,siue ter,nomē.s.pro aduerbio,qđ
let. Dimitte me & palpabo columnas su-
per quas domus confirmata est super eas.

Locutionis Iudicum Finis.

D. AVRELII AVGVSTINI
Hipponensis Episcopi de fide & Symbolo Liber.

QVoniam scriptum est,& Apostolicæ disciplinæ robustissima authoritate firmatum, quoniā iustus ex fide viuit, eaq; fides officium à nobis, exigit & cordis & linguæ,Ait.n. Apostolus corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutē: oportet nos esse, & iustitiæ memores, & salutis. quandoquidem in sempiterna iustitia regnaturi, a præsenti seculo maligno salui fieri non possumus, nisi & nos ad salutem proximorum nitētes etiām ore profiteamur fidem quam corde gestamus. quæ fides ne fraudulentis calliditatibus hæreticorum possit in nobis aliqua ex parte violari, pia cautaque vigilantia prouidendum est. Est autem fides catholica in symbolo nota fidelibus, memoriæque mandata quantum res passa est breuitate sermonis: vt incipientibus atque lactentibus eis qui in Christo renati sunt, nondum scripturarum diuinarum diligentissima & spiritali tractatione atque cognitione roboratis, paucis verbis credendum constitueretur, proficientibus, & ad diuinam doctrinam certa humilitatis atque charitatis firmitate surgentibus, quod multis verbis exponendo esset perficiendum. Sub ipsis ergo paucis in symbolo constitutis, plerique hæretici venena sua occultare conati sunt: quibus restitit & resistit diuina misericordia per spiritales viros, qui catholicam fidem, non tantum in illis verbis accipere & credere, sed etiam domino reuelante intelligere atque cognoscere meruerunt. Scriptum est enim. Nisi credideritis,non intelligetis.Sed tractatio fidei ad Esaiæ.7.
inuenienduꝫ symbolum valet: non vt ipsa pro symbolo gratiam Dei consequentibus,memoriæ mandanda & reddenda tradatur, sed vt illa quæ in symbolo retinentur contra hæreticorum insidias authoritate catholica & munitiore defensione custodiat. Patrem
Conati sunt enim quidam persuadere Deū omnipotentem patrem non esse omnipotentem: non quia hoc dicere ausi sunt,sed in suis traditionibus Cap. 2.
hoc sentire & credere conuincuntur. Cum enim dicunt esse naturam quam Deus omnipotens non creauerit, de qua tamē istum mundum fabricauerit, quē pulchre ornatū esse

C Quę causa & scopus operis psentis. Cap. 1. Abac. 2. Ro. 10.

D

esse concedunt, Ita patrem omnipotentem Deum negant vt non eum credant mundū E potuisse facere, nisi ad eum fabricandum alia natura, scilicet quæ tam fuerat & quam ipse non fecerat, vteretur: Carnali scilicet consuetudine videntes fabros & domorum structores,& quoslibet opifices, qui nisi adiuuentur parata materia, ad effectum suæ artis peruenire non possunt. Ita etiam intelligunt fabricatorem mundi non esse omnipotentem,si mundū fabricare nō posset,ni si cum aliqua ab illo fabricata natura, tāquā materies adiuuaret. At si omnipotentē Deū fabricatorem mundi esse concedunt, fateantur necesse est ex nihilo eum fecisse quæ fecit. Non enim aliquid esse potest cuius creator non esset, cum esset omnipotens: quia etsi aliquid fecit ex aliquo, sicut hominē de limo, non vtique fecit ex eo quod ipse non fecerat, quia terram vnde limus est ex nihilo fecerat. Et si ipsum cœlum & terrā, idest ipsum mundum, & omnia quæ in eo sunt, ex aliqua materia fecerat, sicut scriptū est, Sapiē.11 Qui fecisti mundum ex materia inuisa, vel informi,sicut nonnulla exēplaria tenēt: nullo modo credēdū est illā ipsam materiā de qua factus est mūdus,quāuis informē, quāuis inuisam quocunque modo esset,per seipsam esse potuisse,tanquā coæternā & coæuā Deo: sed quēlibet modū suū quem habebat vt quo esset, & distinctarum rerum formas posset accipere,non habebat nisi ab omnipotente Deo, cuius beneficio est res non solū quæcunque formata, sed etiam quæcūq; formabilis. Inter formatum autē & formabile Differūt formatū & forma bile. hoc interest, q̄ formatum iā accepit formā, formabile autē p̄t accipere. Sed qui præstat rebus formā,ipse præstat & rebus etiam posse formari: quoniā de illo & in illo est omnium speciosissima species incōmutabilis:& ideo ipse vnus est, q̄ cuilibet rei non solum vt pulchra sit, sed etiā vt pulchra esse possit attribuit. Quapropter rectissime credimus oīa Deū fecisse de nihilo: quia etiā si de aliqua materia factus est mundus, eadem ipsa materia de nihilo facta est,vt ordinatissimo Dei munere prima capacitas formarum fieret, ac deinde formarētur quæcūq; formata sunt. Hoc aūt diximus,ne q̄s existimet contrarias sibi esse diuinarū scripturarū sententias: Q̄m et oīa Deū fecisse de nihilo scriptū est,& mundum esse factum de informi materia. Credentes itaq; in Deū patrem omnipotentē, nullam creaturam esse quę ab omnipotente nō creata sit,existimare debemus. Et q̄ omnia per verbū creauit, quod verbum & veritas dcitur & virtus & sapientia Dei,multisq; alijs insinuatur vocabulis, Iob. 12. Psal. 148. Psal. 32. Psal. 135. Psal. 103. Psal. 1. Psal. 118

ritum, satis contra illos munitus est: quippe cũ ista susceptio ꝓ salute nostra gesta sit, cauendum est ne cum crediderit aliquid nostrum nõ pertinere ad istã susceptionẽ, non pertineat ad salutẽ. Et cum hõ excepta forma mẽbrorũ quæ diuersis generibus animãtiũ diuersa tributa est, nõ distet à pecore nisi rationali spiritu, q̃ mens etiam nominatur, quomõ sana est fides qua credit, quòd id nostrum susceperit Dei sapientia quod habemus cõmune cũ pecore, illud autẽ non susceperit quod illustratur luce sapientiæ & quod hominis propriũ est? Detestandi ẽt illi sunt, qui dñm nostrum Iesum Christũ matrem Mariam in terris habuisse negant: cum illa dispensatio vtrunque sexum & masculinum & fœmininũ honorauerit, & ad curam Dei pertinere monstrauerit, nõ solũ quẽ susceperit, sed etiã illum per quẽ susceperit, virũ gerendo, nascẽdo de fœmina. Nec nos ad negandum Christi matrem cogit quod ab eo dictum est: Quid mihi & tibi est mulier, nondum venit hora mea: sed potius admonet vt intelligamus secundum Deũ non eum habuisse matrẽ, cuius maiestatis personã parabat ostendere, aquam in vinum vertendo. Quod autem crucifixus est, secundum hominem crucifixus est, & illa erat hora quæ nondum venerat, quando dictũ est, Quid mihi & tibi, nõdum venit hora mea, id est qua te cognoscam. Tunc enim vt homo crucifixus cognouit hominem matrẽ, & dilectissimo discipulo humanissime commendauit. Nec istud nos moueat, quod cum ei nunciaretur mater eius & fratres, respondit, Quę mihi mater, aut qui fratres? &c. sed notius doceat ministerium nostrum quo verbũ Dei fratribus ministramus cum parentes impediunt non eos debere cognosci. Nam si propterea quisque putauerit nõ eum habuisse matrem in terris, quia dixit: Quæ mihi mater? cogatur & necesse ẽ & Apostolos negare habuisse patres in terris, qm̃ præcepit eis dicens, Nolite vobis patrem dicere in terris, vnus enim est pater vester qui in cœlis est. Nec nobis fidem istam minuat cogitatio muliebriũ viscerum, vt ꝓpte rea recusanda videat talis dñi nostri generatio, ꝙ eam sordidi sordidã putant: qa & stultum Dei sapientius est hominibus: & omnia munda mundis, verissime Apostolus dicit. Debent enim intueri qui hoc putant solis huius radios, quẽ certe nõ tanquã Dei creaturã laudãt, sed tanquã Deũ adorãt, per

Mes vir.

Natus ex Maria virgine.

B Ioan. 2.

Ioã. 19.

Mat. 12.

Mat. 23.

C

1. Cor. 1

Ad Titum. 1.

cloacarũ fœtores & quæq; horribilia vsque quaque diffundi, & in his operari secundum naturam suam, nec tamen inde aliqua contaminatione sordescere, cum visibilis lux visibilibus sordibus sit natura conuinctior. Quanto minus igit̃ poterat pollui verbum Dei, non corporeum neque visibile, de fœmineo corpore vbi humanam carnẽ suscepit cũ anima & spiritu, quibus interuentibus habitat maiestas verbi ab humani corporis fragilitate secretius? Vnde manifestũ est nullo modo potuisse verbum Dei maculari humano corpore, quo nec ipsa anima humana maculata est. Non enim cum regit corpus atque viuificat, sed cum eius mortalia concupiscit, de corpore anima maculat. Quod si animę maculas illi vitare vellent, hæc mendacia potius & sacrilegia formidarent. Sed parua erat pro nobis domini no ꝙ stri humilitas in nascendo, accessit etiam vt D mori pro mortalibus dignaretur. Humiliauit enim se, factus subditus vsque ad mortẽ, mortem autẽ crucis: ne quisquam nostrũ etiã si mortẽ posset non timere, aliquod genus mortis quod homines ignominiosum arbitrantur horreret. Credimus itaq; in eum qui sub Pontio Pilato crucifixus est & sepultus. Addẽdum enim erat iudicis nomẽ propter tẽporum cognitionẽ. Sepultura vero illa cũ creditur, fit recordatio noui resurrecturo ad vitæ nouitatẽ præbere testimoniũ, sicut nascituro vterus virginalis. Nam sicut in illo monumento nullus alius mortuus sepultus est, nec ante nec postea, sic in illo vtero nec ante nec postea quicquam mortale conceptum est. Credimus etiam illũ tertio die resurrexisse à mortuis primogenitum, consecuturis fratribus quos in adoptionẽ filiorum Dei vocauit, quos comparticipes & cohæredes suos esse tertio dignatus est. Credimus in cœlum ascendisse, q̃ vitæ beatitudinem etiã nobis promisit dicens, Erunt sicut angeli in cœlis, in illa ciuitate quæ est mater omniũ nostrum Hierusalem æterna in cœlis. Solet autem quos dam offendere vel impios gentiles vel hæreticos, ꝙ credamus assumptũ terrenũ corpus in cœlũ. At gẽtiles plerunq; Philosophorũ argumentis nobiscum agere solent, vt dicãt terrenũ aliquid in cœlo esse non posse: nostras enim scripturas non nouerunt nec sciunt quomodo dictum sit, Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Non-n. ita dictũ est, quasi corpus vertatur in spiritum

tum & spũs fiat: quia & nũc corpus nostrũ quod animale dicitur, nõ in animã versum est & anima factũ, Sed spiritale corpus intelligit, quia ita coaptandũ est, vt cœlesti habitationi cõueniat, omni fragilitate ac labe terrena in cœlestẽ puritatẽ & stabilitatem mutata atque conuersa. Hæc est immutatio, de qua iterũ dicit Apostolus, Omnes resurgemus, sed non oẽs immutabimur: quã immutationẽ non in deterius, sed in melius fieri docet idem cũ dicit, & nos immutabimur. Sed vbi & quo sit in cœlo corpus dominicum: curiosissimũ & superuacaneũ est quærere, tantummodo in cœlo esse credendum est. Non.n. est fragilitatis nostræ cœlorum secreta discutere, sed est nostræ fidei de dominici corporis dignitate sublimia & honesta sapere. Credimus etiã, quòd sedet ad ꝙ dexterã Dei patris: Nec ideo tũ quasi humana forma circunscriptũ esse Deum patrem arbitrandũ est, vt de illo cogitãtibus, dextrũ aut sinistrum latus animo occurrat: aut idipsum quòd sedere pater dicit̃, flexis popliti bus fieri putandum est, ne illud incidamus sacrilegium quo execratur Apostolus eos qui commutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinẽ corruptibilis hominis. Tale.n. simulacrũ Deo nefas est Christiano in templo collocare, multo magis in corde nefarium est, vbi vere est tẽplũ Dei, si a terrena cupiditate atque errore munde sit. Ad dexterã ergo intelligendũ est dictũ esse i summa beatitudine, vbi iustitia & pax & gaudiũ est: Sicut ad sinistrã hædi constituuntur. i. in miseria, propter iniquitates & labores atque cruciatus. Sedere ergo ꝙ dicitur Deus, nõ membrorũ positionẽ, sed iudiciariam significat ptãtem, qua illa maiestas nunquã caret, semper digna dignis tribuendo: quãuis in extremo iudicio multo manifestius inter hominẽ vnigeniti filij Dei iudicis viuorũ atq; mortuorũ claritas indubitata fulsura sit. Credimus ẽt inde vẽturũ cõueniẽtissimo tẽpore, & iudicaturũ viuos & mortuos. Siue istis nominib⁹ iusti & peccatores significent: siue quos tũc añ mortẽ nostrã in terris inuẽturus est appellati sunt viui, mortui vero q̃ in eius aduentu resurrecturi sunt: hæc dispẽsatio tẽporalis, non tm̃ est, sicut gnatio secundũ Deũ, sed etiã fuit & erit. Nã fuit dñs noster in terris, & nũc est in cœlis, & erit in claritate iudex viuorũ atq; mortuorũ: ita enim veniet sicut ascẽdit, secundum authoritatem quæ in actibus Apostolorũ continet. Ex hac itaque tẽporali dispẽsatione loquit̃ in Apocalypsi vbi scriptũ est, Hæc dicit q̃ est & qui fuit & qui futurus est. Digesta itaq; fidei cõmẽdata, & diuina generatione dñi & humana dispensatione, iungit̃ cõfessioni nostræ ad perficiendam fidem q̃ nobis de Deo est, spũs sanctus, spiritum non minore natura q̃ pater & filius, sed vt sanctum ita dicã cõsubstãtialis & coæternus: q̃ ista Trinitas vnus est Deus: nõ vt idẽ sit pater q̃ est filius & spũs sanctus, sed vt pater sit pater, & filius sit filius, & spũs sanctus sit spũs sanctus: sed hæc Trinitas vnus Deus sicut scriptũ ẽ, Audi Israel, Dñs Deus tuus, Deus vnus est. Tñ si interrogemur de singulis & dicãt nobis, Deus est pater? Rñdebimus Deus. Si quæratur, vtrũ Deus sit filius, hoc rñdebimus. Nec si fuerit de spũsancto talis interrogatio, aliud esse eũ debemus respondere q̃ Deũ, vehementer cauentes sic accipere qũo de hominibus dictũ est, Dij estis. Non.n. sunt naturaliter dij quicunque sunt facti atque cõditi ex patre ꝓ filiũ dono spũs sancti. Ipsa.n. significat̃ Trinitas cum Apostolus dicit, Qm̃ ex ipso & in ipso & ꝓ ipsum sunt oĩa. Quodcũque ergo de singulis interrogati, rñdeamus Deũ esse de quo quęritur, siue patrẽ, siue filiũ, siue spũmsanctũ, vt tñ non tres doceri à nobis coli quisquã existimauerit. Nec mirũ ꝙ hæc de ineffabili naturã dñr, cũ in ijs etiã rebus quas corporeis oculis cernimus & corporeo sensu dijudicamus, tale aliquid accidat. Nã cum de fonte interrogati, nõ possumus dicere ꝙ ipse sit fluuius, nec de fluuio interrogati, possumus dicere ꝙ sit fons, & rursum potionẽ quæ de fonte vel fluuio est, nec fluuium nec fontem possumus appellare, tñ in hac Trinitate aquã nominamus: & cum de singulis quæritur, singillatim aquã rñdemus. Nã si I quæro vtrũ in fonte aqua sit, rñdetur aqua, & si quęramus vtrũ aqua sit in fluuio, nihil aliud rñdetur, & in illa potione non poterit esse alia responsio: nec tũ eas tres aquas, sed vnã dicimus. Sanè cauendũ est, ne quisquã ineffabilem illius maiestatis substãtiã sicut fontẽ istũ visibilẽ atq; corporeũ, vel fluuiũ vel potionẽ cogitet. In his.n. aqua illa quæ nunc in fonte est, exit in fluuiũ, nec in se manet, & cum de fluuio vel fonte in potionem transit, non ibi pmanet vnde fumit. Itaque fieri põt vt eadẽ aqua nunc ad fontis appellationẽ ptineat, nunc ad fluuij, nũc ad potionis. Cũ i illa Trinitate dixerimus, nõ posse fieri

Act. 11.

Apoc. 11.

Trinitas Cap. 9.

Credo i

Deut. 6.

Ro. 11.

Psal. 81.

Compatio.

Compatio. fieri vt pater aliqñ sit filius,aliqñ spūssctūs, Sicut in arbore radix nō est nisi radix, nec robur nisi robur nec ramos nisi ramos possumus dicere. Non.n.id qđ dicit radix pōt dici robur & rami nec lignum qđ pertinet ad radicē, pōt alio ēt transitu nūc in radice esse,nunc in robore,nunc in ramis, sed tantummō in radice: cum illa regula nominis maneat,vt radix lignū sit,& robur lignum, & rami lignū,nec tñ tria ligna dicantur, sed vnū. Aut si hæc habent aliquā dissimilitudinē, vt possint non absurde tria ligna dici pp firmitatis diuersitatē:illud certe oēs cōcedunt, si ex fonte tria pocula impleantur
K posse dici tria pocula,tres autem aquas non posse dici,sed omnino vnam aquam: quanquam de singulis poculis interrogatus in quolibet horum aquam esse rndeas, quāuis nullus hic transitus fiat, sicut de fonte in flumina dicebamus.Hæc aūt non pp illius diuinæ naturæ similitudinē, sed ēt pp visibiliū vnitatē corporalia exēpla data sunt, vt intelligeretur fieri posse vt aliqua tria, non tñ singillatim, sed ēt simul vnū singulare nomen obtineāt. Nec quisquā miret & absurdū putet, q̄ Deū dicimus pr̄em,Deū filiū,Deū spūmsanctum, nec tñ tres Deos in ista Trinitate,sed vnū Deū, vnāq; substantiā: & de patre quidem & filio multis libris disseruerunt docti & religiosi viri, quibus quantū hoīes hoibus poterāt,quēadmodū nō vnus esset pater & filius,sed vnū essent, & quid proprie pr̄ esset,& quid filius, insinuare conati sunt q̄ ille genitor, hic genitus:ille nō de filio,hic de pr̄e:huius ille principiū vnde & caput Xp̄i dicitur,quanuis &
Ioan.8. Xps principiū, sed non pr̄is: hic verò illius imago, quanuis nulla ex parte dissimilis &
L oīno indifferenter æqualis. Tractātur hæc latius ab eis qui non tā breuiter q̄ nos, totius Christianæ fidei professionē volūt explicare. Itaq; inquantū filius est, de pr̄e accepit vt sit,cū ille de filio id nō acceperit: & inquātū hoīem,mutabilē.s.creaturā in melius cōmutādā ineffabili misericordia,tpali dispensatione fuscepit,multa de illo in scripturis inueniunt ita dicta, vt impias hæreticorū mentes prius volētes docere q̄ nosse in errorē miserint,vt putarēt eū nō ęqualē patri,nec eiusdē substātiæ. Qualia sunt illa,
Ioā. 14. Q̄m pater maior me est. Et, Caput mulie-
1.Co.11 ris vir,caput viri Xps,caput āt Chr̄i Deus.
1.Co.15 Et, Tunc ipse subiectus erit ei, qui illi subie-
Ioā. 20. cit oīa. Et, Vado ad patrē meū & pr̄em ve-

strum, Deū meū & Deū vestrū.& nōnulla hmōi.q̄ oīa posita sunt, non vt naturæ atq; substantiæ inæqualitatē significent, ne falsa sint illa.Ego & pr̄ vnū sumus. Et, Qui me videt,videt & patrē meū.Et,Deus erat ver Ioā.10
bū:nō.n.factus est,eū oīa p ipm̄ facta sunt. Ioan.1
Et, Nō rapinā arbitratus ē eē æqualis deo, Philip.2
& cætera talia: Sed illa posita sunt, partim pp administrationē susceptī hois,qua dicitur,Semetipsum exinaniuit: nō qa mutata est illa sapientia, cū sit oīno incōmutabilis, sed quia humiliter hoibus innotescere voluit: partim pp hanc administrationē illa ita scripta sunt,de quibus hæretici calūniātur:partim propterea,quia filius patri debet qđ est,hoc ēt vtiq; debēs patri, q̄ eidē patri æqualis, aut par est, pater aūt nulli debet quicquid est. De spiritusctō aūt nondū tam copiose ac diligenter disputatum est à doctis & magnis diuinarum scripturarum tractatoribus, vt intelligi facile possit & eius propriū,quo pprio sit vt eū, neq; filiū, neq; patrē dicere possimus,sed tñ spūmsanctū,nisi q̄ eū donū Dei cē p̄dicant, vt Deū credamus nō seipso inferius donū dare: secuant tñ vt nō genitū spūmsanctū tanquā filiū de patre p̄dicent,vnicus.n.est Christus, neq; de filio tanquā nepotē summi patris: nec tamen id quod est, nulli debere,sed patri ex quo omnia:ne duo cōstituamus principia sine principio,quod falsissimū & abhorrēdā hæreticorum errore propriū. Aūt sunt tñ quidā ipsam cōmunionē patris & filij, que vt ita dicā,deitatē, quā Græci θεότητα appellant,spiritumsanctum credere: vt qui pater Deus,& filius Deus,vt ipsa deitas sibi qua copulantur,& ille gignendo filium, & ille patri cohærendo & ei à quo est genitus æquetur. Hanc ergo deitatē quam etiā dilectionem in se inuicē amborum charitatēq; volunt intelligi,spiritumsanctū appellatum dicunt, multis q̄; scripturarum documentis adsunt huic opinioni suę, Siue illo quod dictū est. Q̄m charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritumsanctū qui datus est nobis, siue alijs multis talibus testimonijs & eoipso q̄ per spiritumsanctū reconciliamur deo, vnde etiā donum dicunt, satis significari volunt charitatem Dei esse spiritumsanctum. Non enim reconciliamur illi nisi per dilectionem,qua etiam filij Dei appellamur:non iā sub timore tanquam serui, quia consummata dilectio foras mittit timorem:

morem: & spiritum libertatis accipimus in quo clamamus abba pater. Et quia reconciliati & in amicitiam reuocati per charitatē poterimus omnia secreta Dei cognoscere, Iean.16. propterea de spiritusancto dicitur, Ipse vos inducet in omnē veritatem. Propterea & fidelia prędicandę veritatis,quia impleti sunt aduētu eius Apostoli recte charitati tribuitur: quia & diffidentia timori datur, quam cōsummatio charitatis foras mittit. Et ideo
B etiā donū Dei dicitur, quia eo quod quisq; nouit nō fruitur nisi & id diligat. Frui autē sapientia Dei nihil aliud est, q̄ ei dilectione cohærere. Neq; quisquam in eo quod percipit permanet nisi dilectione, & ideo spiritussanctus dicitur, quoniam ad permanēdū sanciuntur, quæcunq; sanctificantur. Nec dubium est a sanciendo sanctitatem vocari. Beda.y. Maxime autē illo testimonio vtūtur assertores huius sententiæ qđ scriptū est, Quod natum est de carne,caro est, & quod natum est de spiritu,spiritus est: quoniā Deus spiritus est. Hoc enim regenerationem nostram dicunt, quæ nō secundum Adā de carne est, sed secundū spiritū de spiritusancto. Quapropter si spiritussancti hoc loco facta est commemoratio,vbi dictum est, Q̄m Deus spiritus est: animaduertendum dicunt, non dictū esse quoniam spiritus Dei est,sed quoniam Deus spiritus est, vt ipsa deitas patris & filij hoc loco dicta sit Deus qđ est spiritussanctus. Huc accedit aliud testimonium 1.Ioā.4. quod dicit Ioānes Apostolus, Quoniam Deus dilectio est. Hic enim non ait,dilectio Dei,sed Deus dilectio est: vt ipsa deitas dilectio intelligatur. Et q̄ in illa enumeratione
C connexarum sibi rerum vbi dicitur,Omnia 1.Cor.3. vestra vos autem Christi, Christus autem 1.Cor.11. Dei.Et,caput mulieris vir,caput viri Christus,caput autem Christi Deus:nulla fit cōmemoratio spūssancti:ad hoc pertinere dicunt, quia non ferè in ijs quæ sibi connexa sunt numerari solet ipsa connexio. Vnde ēt in illo loco Trinitatē ipsam videntur agnoscere qui legunt attentius,cū dicitur: Quoniam ex ipso, & p ipsum & in ipso sunt omnia. Ex ipso,tanquam ex eo qui nulli debet quod est: per ipsum,tāquam per mediatorē: in ipso, tanquam in eo qui continet: id est, copulatione coniungit. Huic sententiæ contradicunt, qui arbitrātur istam cōmunionē, quam deitatem vel dilectionem, siue charitatem appellamus,non esse substantiā: quæ-runt autē secundum substantiā sibi exponi spiritumsanctum: Nec intelligunt non aliter potuisse dici Deus dilectio est:nisi esset dilectio substantia. Dicunt quippe,cōsuetudine 1.Ioā.4.
rerum corporalium. Quoniam si duo sibi corpora copulentur, ita vt iuxta inuicē collocentur, ipsa copulatio non est corpus,quādoquidem separatis illis corporibus quæ copulata fuerant, nulla inuenitur: nec tamen quasi decessisse & migrasse intelligitur sicut illa corpora.Sed hi tales cor mundum fa- D
ciant quantū possunt, vt videre valeant in Dei substātia nō esse aliquid tale,quasi aliud ibi sit substantia,aliud qđ accidat substātiæ & nō sit substantia:sed quicquid ibi intelligi potest,substātia est. Verum hęc dici possunt facile & credi: videre autem nisi puro corde quomō se habeāt omnino nō possunt. Quapropter siue ista vera sit sententia,siue aliud aliquid sit,fides incōcussa tenēda est, vt Deū dicamus patrem,Deum filium, Deum spiritumsanctū: neq; tres Deos, sed istam trinitatē vnum Deum,neq; diuersos natura, sed eiusdem substantiæ:neq; vt pater aliquando sit filius, aliquādo sit spiritussanctus, sed pater semper pater, & filius semp filius, & spiritussanctus semper spiritussanctus. Nec temere aliq̄d de inuisibilibus affirmemus tanquam scientes,sed tanquam credentes, quoniā videri nisi mundo corde nō possunt. Et qui ea videt in hac vita ex parte, vt dictum est, atq; in ænigmate, non potest efficere vt 1.Cor.
& ille videat cui loquitur si cordis sordibus 13.
impeditur. Beati autem mundo corde, quoniā ipsi Deū videbunt.Hæc est fides de Deo conditore & renouatore nostro. Sed quoniā Mat.5.
dilectio non tantum in Deum nobis impe- E
rata est,cum dictū est, Diliges dūm Deum Deut.6.
tuum ex toto corde,& ex tota anima tua, & ex tota mente tua, sed etiā in proximum, nā Leui.19
diliges inquit, proximum tuum tāquam teipsum: Si autē ista fides congregationem societatemq; hominum non teneat, in qua fraterna charitas operetur minus fructuosa est.

Credimus & sanctā Ecclesiam, vtiq; catholicam, nam & hæretici & schismatici eō gregationes suas Ecclesias vocant.Sed hæretici de Deo falsa sentiēdo ipsam fidē violāt, schismatici autē discissionibus iniquis a fraterna charitate disiliunt: quāuis ea credant quæ credimus. Quapropter nec hæreticus pertinet ad Ecclesiam catholicam, quoniam diligit Deum,nec schismaticus quoniam diligit proximum:Et ideo peccatis proximi facile ignoscit, qui sibi nouit ignosci ab illo q̄ Credere ecclesiā catholicam cap. 10.

nos reconciliauit sibi deleńs omnia præterita, & ad vitā nouā nos vocans, quā vitā donec perfectam capiamus sine peccatis esse nō possumus: Interest tamē qualia sint. Nec de peccatorum differentia modo tractandum est, sed credendum omnino, nullo mō nobis ignoscī ea quę peccamus si nos inexorabiles ad ignoscēda peccata fuerimus. Itaq; credimus remissionē peccatorum. Et quoniā tria sunt quibus homo constat spiritus, anima & corpus: quæ rursus duo dicuntur, quia sæpe anima simul cū spiritu nominatur, Pars enī quædam eiusdē rationalis qua carēt bestiæ, spiritus dicitur, Principale nostrum spiritus est, Deinde vita qua coniungimur corpori anima dicitur, Postremo istud qđ visibile est vltimum nostrum est corpus. Hoc autē omnis creatura ingemiscit & parturit vsque nūc: dedit tamen primitias spiritus, quia credidit Deo, & bonæ iā volūtatis est. Hic spiritus etiam vocatur mens, de quo dicit Apostolus, Mente seruio legi Dei. Quirtem alio loco dicit, Testis est. n. mihi Deus cui seruio in spiritu meo. Anima vero cum carnalia bona adhuc appetit, caro nominatur. Pars enim eius quædam resistit spiritui non natura, sed cōsuetudine peccatorum. Vnde dicitur, Mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati. Quæ consuetudo in naturam versa est secundum generationem mortalē peccato primi hominis. Ideoq; scriptum est, Et nos aliquādo fuimus naturaliter filij iræ, id est vindictæ, per quā factum est vt seruiamus legi peccati. Est aūt animę natura perfecta, cum spiritui suo subditur, & cū sequitur sequentē Deū: ideo animalis hō nō percipit quæ sunt spiritus Dei. Sed nō tā cito anima subiugatur spiritui ad bonam operationem, q̄ cito spiritus Deo ad veram fidē & bonam voluntatem: sed aliquādo tardius eius impetus, quo in carnalia & talia defluit refrenatur. Sed quoniam & ipsa mundatur, recipiēs stabilitatē naturæ suæ dūmodo spiritu qui sibi caput est, cui eius capiti, caput est Christus, non est desperandum etiam corpus restitui naturæ propriæ sed vtiq; nō tam cito q̄ anima: sicut nec anima tam cito q̄ spiritus, sed tempore opportuno in nouissima tuba cum mortui resurgēt incorrupti & nos immutabimur. Et ideo credimus & carnis resurrectionē, nō tantū quia reparatur anima, quę nunc propter carnales affectiones caro nominatur: sed hęc etiā visibilis caro quę naturaliter est caro, cuius nomē aīa nō propter naturā, sed propter affectiōes carnales accepit. Hæc ergo visibilis, quæ caro propterie dicitur, sine dubitatione credēda est resurgere. Videtur enī Paulus Apostolus eā tanquā digito suo ostendere, cum dicit: Oportet corruptibile hoc induere incorruptionē. Cū enim dicit, hoc, in H eam quāsi digitū intendit. Quod aūt visibile est, id pōt digito ostēdi: quoniā posset & anima corruptibilis dici, nā vitijs morū ipsa corrumpitur. Et mortale hoc induere immortalitatem cum legitur, eadem significatur visibilis caro, quia in eam idēidem velut digitus intenditur. Potuit enim & anima sicut corruptibilis propter morū vitia, ita etiam mortalis dici. Mors quippe animæ est apostatare à Deo, qđ primum eius peccatum in paradiso sacris literis cōtinetur. Resurget igitur corpus secundum Christianam fidem, quæ fallere nō potest. Quod cui videtur incredibile, qualis nunc sit caro attendit, qualis autem futura sit non considerat: quia illo tēpore immutatōis, angelicæ nō iam caro erit & sanguis, sed tantū corpus. Cum enim de carne Apostolus loqueretur. Alia, inquit, 15. caro pecorum, alia volucrum, alia piscium, alia serpentū: & corpora cœlestia, & corpora terrestria. Non enim dixit caro cœlestis, dixit aūt cœlestia & terrestria corpora. Omnis enim caro etiam corpus est, non autem omne corpus caro est. Primo in istis terrestribus, quoniam lignum corpus est, sed non caro: hominis autē vel pecoris, & corpus & caro: in cœlestibus vero nulla caro, sed corpora simplicia & lucida, quæ appellat Apostolus spiritalia, nonnulla autē vocant ætherea. Et ideo non carnis resurrectioni contradicit illud quod ait: Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Sed quale futurum sit quod nunc caro & sanguis est, prædicat. In qualem naturam quisquis non conuerti potest hanc carnem credit gradibus ducendas est ad finem. Si enim ab eo quæras, vtrum terra in aquam posit conuerti propter vicinitatem non ei videtur incredibile. Rursum si quęras, vtrum aqua posit in aerem, neq; hoc absurdum esse respondet, vicina enim sunt sibi. Et de aere si quæratur vtrū in æthereū corpus, id est, cœleste possit mutari, iam ipsa vicinitas persuadet. Quod ergo per hos gradus fieri posse concedit, ut terra in corpus æthereum conuertatur, cur non accedente Dei voluntate qua corpus humanum supra aquas potuit ambulare, clarissime id fieri posse, quemadmodum dictum est, in

ictu oculi, sine vllis talibus gradibus credit, sicut plerunque fumus in flammam K mira celeritate conuertit? Caro enim nostra vtiq; ex terra est. Philosophi. n. quorū argumentis sæpius resurrectioni carnis resistitur, quibus asserūt nullū posse esse terrenū corpus in cœlo, quodlibet corpus cōuerti & mutari posse cōcedunt. Qua corporis resurrectione facta, à tēporis conditione liberati, æterna vita ineffabili charitate atq; stabilitate sine corruptione perfruemur. Tunc. n. fiet illud quod scriptum est, Absorpta est mors in victoria. Vbi é mors aculeus tuus? vbi est mors contentio tua? Hæc est fides quę paucis verbis tenenda in symbolo nouellis Christianis datur: Quæ pauca uerba fidelibus nota sunt, vt credendo subiugentur Deo, subiugati recte viuāt, recte viuendo cor mundent, corde mundo quod credunt intelligant.

FINIS

D. AVRELII AVGVSTINI Enchiridion ad Laurentium.

DEi non potest dilectissime fili Laureti quantum tua eruditione delecter, quantumq; te cupiā esse sapientem, non ex eorū numero de q̄bus dicit, Vbi sapiēs, vbi scriba, vbi cōquisitor huius seculi. Nōne stultā fecit Deus sapientiā huius mundi? sed ex eorū numero de q̄bus dictū ē, Multitudo sapientū sanitas est orbis terrarū. Et quales vult Apostolus fieri, q̄bus dicit. Volo āt vos sapientes quidē esse in bono, simplices āt in malo. Sicut autem nemo à seipso esse potest, sed ab illo illustrāte de quo scriptum est, Omnis sapientia a deo est. Hominis autem sapientia pietas est. Habes hoc in libro sancti Iob. Nam ibi legitur, quòd ipsa sapientia dixerit homini, Ecce pietas est sapientia. Si autem quæras quam dixerit eo loco pietatem, distinctius in Græco reperies θεοσέβειαν, qui est, Dei cultus. Dicitur enim Græce pietas, & aliter idem εὐσέβεια, quo nomine significatur bonus cultus quānis & hoc præcipue referatur ad colendum Deum. Sed nihil est commodius illo nomine quo euidenter Dei cultus expressus est, cum quid esset hominis sapientia diceretur. Quærisne aliquid dici breuius, qui petis à me, vt breuiter magna dicatur? An hoc ipsum tibi fortasse desideras breuiter aperiri, aque in sermonem colligi breuem, quonam modo sit colendus Deus? Hic Cultus si respondero, fide, spe, charitate colendum diuinus Deum, profecto dicturus es, breuius hoc di- quibus ctum esse quām velis, ac deinde petiturus constet ea tibi breuiter explicari, quę ad singula cap. 3. tria ista pertineant, quid credendum scilicet, quid sperandum, quid amandum sit. Quod cum fecero, ibi erunt omnia illa, quæ in epistola tua quærenda posuisti. Cuius exemplum si est penes te facile est vt ea reuoluas & relegas. Si autem non est, commemorante me recolas. Vis enim tibi Ratio et vt scribis librum a me fieri, quem Enchi- fides. ridion, vt dicunt, habeas, & de tuis manibus cap. 4. non recedat: contines postulata, id est quid sequendum maxime, quid propter diuersas principaliter hæreses sit fugiendū: in quantum ratio pro religione contendat, vel quid in ratione cum fides sit sola non cōueniat: quid primum, quid vltimum teneatur: quę A totius definitionis summa sit, quod certum propriumque fidei catholicæ fundamentū. Hæc autem omnia quæ requiris proculdubio scies diligenter sciendo quid credi, quid sperari debeat, quid amari. Hæc enim maxime immo vero sola religione sequenda sunt. His qui contradicit, aut omnino à Christi nomine alienus est, aut hæreticus. Hæc sunt defendenda ratione, quæ vel à sensibus corporis inchoata, vel ab intelligentia mentis inuenta. Quæ autem nec corporeo sensu experti sumus, nec mente assequi valuimus aut valemus, eis sine vlla dubitatione credenda sunt testibus, à quibus ea, quæ diuina vocari iam metuit scriptura confecta est: qui ea siue per corpus siue p animum diuinitus adiuti vel videre, vel audiendo potuerunt. Cū āt initio fidei Funda- q̄ p dilectionē operatur, imbuta mens fue- mentum rit, tendit bene viuēdo etiam ad speciē per- fidei, uenire vbi est sanctis & perfectis cordibus cap. 5. nota & ineffabilis pulchritudo, cuius plena Gala. 5. visio est summa fœlicitas. Hoc est nimirū quod requiris, quid primū, quid vltimū teneatur inchoari fide, p̄fici specie. Hæc etiā B totius definitionis est summa. Certū vero ꝓpriūq; fidei catholicę fundamentū, Chri 1. Co. 1. stus est. Fundamentū. n. aliud, ait Apostolus, nemo pōt ponere præter id quod positum

Remissionem peccatorū.

Rom. 8.

Rom. 7.
Rom. 1.

Ephe. 2.

G

1. Cor. 2

1. Co. 15
Carnis resurrectionē.

est,qđ est Christus Iesus. Neq; hoc ideo fie gandū est propriū fundamentum esse fidei catholicæ, qa putari pōt aliquibus hæreticis hoc nobiscū esse cōmune. Si enim diligēter quæ ad Christū pertinent cogitent, nominetenus inuenit Christus apud quoslibet hæreticos, q se Christianos vocari volunt, re vero ipsa nō est apud eos. Quod ostendere nimis longū est, qui commemorandæ sunt oēs hæreses, siue quæ fuerunt, siue quæ sunt, siue quæ potuerūt sub vocabulo Christiano, & etiā quam sit hoc verū per singulas quasq; monstrādū. Quæ disputatio tam multorū est voluminū, vt etiā infinita videatur. Tu aūt Enchiridion a nobis postulas, id est, qđ manibus possit astringi, nō quod armaria possit onerare. Vt igit ad illa tria redeamus per quæ diximus colendum Deū, fidē, spem, charitatē, facile est vt dicat quid credendū, quid sperandū, quid amandum sit. Sed quēadmodum, aduersus eorum qui diuersa sentiunt calumnias defendatur, operosioris vberiorisque doctrinæ est. Quę vt habeatur non breui Enchiridio manus debet impleri, sed grandi studio pectus accendi. Nam ecce tibi est Symbolū & dominica oratio quod breuius auditur aut legitur: aut quid facilius memoriæ cōmendatur? Quia enim de peccato graui & miseria premebatur genus humanū, & diuina indigebat misericordia, gratiæ Dei tēpus Propheta præuidēs ait, Et omnis q inuocauerit nomen dñi saluus erit: propter hoc dominica oratio. Sed Apostolus cum ad ipsam gratiā commendandā hoc Propheticum cōmemorasset testimoniū, cō inuo subiecit: Quo modo aut inuocabunt in quem non crediderunt? propter hoc Symbolū. In his duobus tria illa intuere. Fides credit, spes & charitas orant. Sed sine fide esse nō possunt, ac per hoc & fides orat. Propterea quippe dictum est. Quomodo inuocabunt in quē non crediderunt? Quid aūt sperari pōt quod nō creditur? Porrò etiā aliquid quod non speratur, credi potest. Quis nanque fidelium pœnas non credit impiorum, nec sperat tamen? Et quisquis eas imminere sibi credit ac fugaci motu animi exhorret, rectius timere dicitur q̄ sperare. Quæ duo Lucanus distinguens ita cōplexus ait, Liceat sperare timenti. Non aūt ab alio Poeta quamuis meliore proprie dictū est, Hūc ego si potuī tantū sperare dolorem. Deniq; nōnulli in arte grāmatica verbi huius vtūtur exemplo ad ostendendā impropriā dictionem, & aiunt, Sperare dixit, pro timere. Est itaq; fides & malarū rerū & bonarum: quia & bona creduntur & mala, & hoc fide sicut bona, non mala. Est etiam fides & præterita rum rerum, & præsentiū & futurarū. Credimus enim mortuū Christum, quod iam peteriit. Credimus sedere ad dexterā patris, quod nunc est. Credimus venturum ad iudicandum, quod futurum est. Item fides & suarū rerū est & alienarum. Nā & se quisq; credit aliquādo esse cœpisse, nec fuisse vtiq; sempiternum, & alia atq; alia: nec solum de alijs hominibus multa quæ ad religionem pertinēt, verumetiam de angelis credimus. Spes autem non nisi bonarum rerum est, nec nisi futurarum, & ad eū pertinentiū qui earū spē gerere perhibetur. Quę cū ita sint, pp has causas distinguēda erit fides a spe: sicut vocabulo ita & rationali differentia. Nam quod attinet ad non videre, siue quæ creduntur, siue quæ sperantur, fidei speiq; cōmune est. In epistola q̄ppe ad Hebræos, qua teste vsi sunt illustres catholicæ regulæ defensores, fides esse dicta est cognitio rerū quę non videntur. Quamuis quando le quisque nō verbis nō testibus, nō denique vllis argumentis, sed præsentium rerū euidentię dicit credidisse, hoc est, fidem accommodasse, nō ita videtur absurdū, vt recte reprehēdatur in verbo, eiq; dicat, Vidisti, ergo nō credidisti. Vū putari pōt nō esse conſecutus, vt nō videatur res quæcunq; creditur? Sed melius hanc appellamus fidem quam diuina eloquia docuerunt, earū scilicet rerum quæ non videntur. De spe quoque ait Apostolus, Spes quæ videtur nō est spes. Quod enim videt quis, sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Cum ergo bona bonis futura esse creduntur, nihil aliud quàm sperantur. Jam de amore quid dicam, sine quo fides nihil prodest? Spes vero sine amore esse nō pōt. Denique vt ait Apostolus Iacobus, Et dęmones credunt & contremiscunt, nec tamen sperant vel amāt, sed potius quod speramus & amamus credēdo vērum esse formidant. Propter quod Apostolus Paulus fidē q̄ per dilectionē operatur, approbat atque cōmendat, quę vtiq; sine spe esse non potest. Prodat, inde nec amor sine spe est, nec sine amore vera spes, neq; vtrumque sine fide. Cum ergo quæritur, quid credēdum sit quod ad religionē pertineat, nō rerū natura ita rimāda est, quemadmodum ab eis quos Physicos Græci vocāt: nec metuendū est, quēadmodum ab eisdem, ne aliquid de vi & numero elementorum, de motu atque ordine & de effectibus syderum, de figura cœli, de generibus & naturis animaliū, fruticū, lapidū, fontiū, fluminū, montiū, de spatijs locorū & tēporū, de signis imminētium tempestatum, & alia secentra de ijs rebus quas illi vel inuenerunt vel inuentisse se existimant: Christiana ignoret: quia nec ipsi omnia repererunt tanto excellentes ingenio, flagrantes studio, abundantes ocio, & quædā humana cōiectura inuestigantes, quędā vero historica experientia perscrutantes, & in eis quæ se inuenisse gloriantur, plura opinantes potius quàm scientes. Satis est Christiano rerum creatarū causam, siue cœlestium, siue terrestrium, siue visibiliū, siue inuisibilium, non nisi bonitatem credere creatoris, q. vnus & verus est Deus: nullamq; esse naturā q̄ non aut ipse sit, aut ab ipso: eumque esse Trinitatē, patrē scilicet, & filiū à patre genitū, & spiritū sanctum ab eodē patre procedentē, sed vnum eundēq; spiritū & patris & filij. Ab hac summe & æqualiter & immutabili ter bona Trinitate creata sunt omnia, & nec summe nec æqualiter nec immutabiliter bona, sed tamen bona etiam singula. Simul vero vniuersa valde bona, qa ex omnibus consistit vniuersitatis admirabilis pulchritudo: In qua etiā illud quo malū dicitur, bene ordinatū & loco suo positū, eminentius commendat bona, vt magis placeant & laudabiliora sint dū cōparātur malis. Neq; enim Deus omnipotēs, qđ ēt infirme bonus fit, vllo modo sineret mali esse aliquid in operibus suis, nisi vsqueadeo esset omnipotens & bonus, vt benefaceret etiā de malo. De bono naturæ vitiatum ipse Deus benefacit reformādo aut puniēdo vitiatū: ac p̄ hoc ergo malū nec vitiū erit, qa nihil est cum euacuatur. Quid est aūt aliud quod malū dicitur, nisi priuatio boni? Nā sicut corporibus animalium nihil est aliud & morbis & vulneribus affici, quàm sanitate priuari. neq; enim id agitur cū adhibet curatio, vt mala illa quæ inerāt, id est, morbi ac vulnera recedāt hinc & alibi sint, sed vtique vt non sint. non enim vlla substantia, sed carnalis substantiæ vitium est vulnus aut morbus: Cum caro sit ipa substātia, pse ēo aliquod bonū est, cui accidunt ista mala, id est, priuationes eius boni, qđ dicit sanitas: Ita etiā & animorū quæcunq; sunt vitia, naturaliū sūt priuationes bonorū. Quæ cum sanātur, non aliquò transferuntur, sed ēt quæ ibi erant, nusquā erunt, quādo in illa sanitate nō erunt. Naturæ igitur oēs, Naturæ qm̄ naturarū prorsus omniū summe condi corrutor bonus est, bonæ sunt. Sed qa non sicut ptio earum conditor summe atque incōmutabili cap. 12. ter bonæ sunt, ideo in eis & minui bonū & augeri potest. Sed bonū minui malum est, quamuis quātuncunq; minuatur, remaneat aliquid necesse est, si adhuc natura est vnde natura sit: neq; enim si qualiscunq; aut quātulacunque natura est, consumi bonū quod I natura est, nisi ipsi & ipsa consumatur pōt. Merito q̄ppe natura incorrupta laudatur. Porrò si & incorruptibilis sit, q̄ corrumpi omnino nō possit, multo est proculdubio laudabilior. Cū vero corrumpitur, ideo malū est eius corruptio, quia eā qualicunq; priuat bono. nam si nullo bono priuat, non nocet, nocet aūt adimendo bonū. Quādiu ita que natura corrumpitur, ineſt ei bonū quo priuetur: ac p̄ hoc si naturæ aliquid remanebit qđ iā corrumpi nequeat: profecto natura incorruptibilis erit, & ad hoc tam magnum bonum corruptio non perueniet. At si corrumpi non desinet, nec bonū vtiq; habere desinet, quo eā possit priuare corruptio. Quam si penitus totamq; consumpserit, ideo nullū bonum inerit, quia natura nulla erit. Quocirca bonū consumere non potest corruptio, nisi consumendo naturā. Omnis ergo natura bonum est, magnum si corrumpi non potest, paruū si potest: negari tamen bonum esse nisi stultę atq; impie rite prorsus nō potest. Quæ si corruptione Quo incōsumitur, nec i; sa corruptio remanebit, dē malū vbi nulla esse possit substāte natura. sit & bonum.

Ac per hoc nullum est quod dicitur malū, si nullum sit bonum: sed bonum omni malo carens, integrum bonum est. Cui vero K ineſt malum, vitiatum vel vitiosum bonū 2. sen. di. est: nec malum vnquam potest esse vllum, 34. cap. vbi bonum est nullum. Vnde res mira cōficitur, vt quia omnis natura, inquantum natura est, bonum est, nihil aliud dici videatur, cum vitiosa natura mala esse natura dicitur, nisi malum esse quod bonum est: nec malū esse nisi quod bonum est, quia omnis natura bonum est: nec res aliqua mala eēt, si res ipsa q̄ mala est, natura nō esset. Nō igitur potest esse malū nisi aliquod bonū.

2.sen.dī. 35.c.itē & aliter. Esa.5. 2.sen.di. 34.ca.ad hoc. Mat.22. 2.sen.di. 24.ca.ex quo.

num. Quod cū dici videatur absurde, connexio tamen ratiocinationis huius velut inuitabiliter nos compellit hoc dicere. Et cauendum est ne incidamus in illam sententiam propheticā, vbi legitur, Væ ijs q dicūt qđ bonū est malum, & quod malum est bonum: q dicunt dulce amarum, amarum dulce: qui dicunt tenebras lucē, & lucem tenebras. Et tū dñs ait, Malus homo de malo thesauro cordis sui profert mala. Quid est autē malus hō, nisi mala natura, quia hō natura est? Porrò si hō aliquod bonum est, q a natura est, quid est malus homo, nisi malū bonū? Tamen cum duo ista discernimus, inuenimus nec ideo malum, quia homo est: nec ideo bonum, quia iniquus est: sed bonum quia homo, malū quia iniquus. Quisquis igitur dicit malum hominem esse, aut quod bonum est iniquum esse, ipse incidit in propheticam illam sententiā, Væ ijs qui dicunt quod bonum est malum: & quod malum est bonum. Opus enim Dei culpat quod est homo, & vitium hominis laudat quod est iniquitas. Omnis nanque natura, etiam si vitiosa est, inquantum natura est, bona est: inquantum vitiosa est, mala est.

Esa. 5.

Contraria. Quapropter in ijs contrarijs, quæ maia.c.14. 2.sen.di. 34. cap.

Quapropter in ijs contrarijs, quæ mala & bona vocantur, illa Dialecticorum regula deficit, qua dicunt nulli rei duo simul inesse cōtraria. Nullus enim aer simul ē & M. Ideoque tenebrosus & lucidus: nullus cibus aut potus simul dulcis est & amarus: nullū corpus simul vbi albū ibi & nigrū: nullum simul vbi deforme, ibi & formosum. Et hoc in multis ac penè in omnibus contrarijs reperitur, vt in vna re simul esse nō possint. Cū aūt bona & mala nullus ambigat esse cōtraria, nō solū simul esse possunt, sed etiam malo omnino sine bonis, & nisi in bonis esse non possunt, quamuis bona sine malis esse possunt. Pōt enim hō vel angelus non esse iniustus: iniustus aūt nō pōt esse nisi hō vel angelus & bonum: quod homo: bonum, qđ angelus: malum, quod iniustus. Et hæc duo contraria ita simul sunt, vt si bonum non esset, in quo malum esset, prorsus nec malum esse potuisset: q a nō mō vbi consisteret, sed vū oriretur corruptio non haberet, nisi esset quod corrumperetur: quod nisi bonū esset, nec corrumperetur: quoniam nihil est aliud corruptio, quàm boni exterminatio.

Corruptio qđ fit.

Ex bonis igitur mala orta sunt, & nisi in aliquibus bonis nō sunt: nec erat alias vū oriretur vlla mali natura. nā si cēt, inquātū natura cēt, profecto bona cēt: & aut incorrupti bilis natura magnū esset bonū, aut ciā natura incorruptibilis nullo modo cēt, nisi aliquod bonū, quod bonum corrumpēdo posset ei nocere corruptio. Sed cum mala ex bonis orta esse dicimus, non putetur hoc de omnibus dictum, tanquam sententię refragari, quia dicit, Nō potest arbor bona fructus malos facere. Non enim potest, sicut veritas dicit, colligi vua de spinis: quia nō potest vua nasci de spinis. Sed ex bona terra & vites nasci posse videmus & spinas. Et eodē mō tāquā arbor mala fructus bonos, id est, opera bona nō potest facere volūtas mala. Sed ex bona hominis natura oriri voluntas & bona pōt & mala: Nec fuit prorsus vnde primitus oreretur voluntas mala, nisi ex angeli & hominis natura bona. Quod & ipse dominus eodem loco vbi de arbore & fructibus loquebatur, apertissime ostendit: Ait enim, Aut facite arborē bonā & fructū eius bonū: aut facite arborem malam & fructum eius malū: Satis admonēs ex arbore quidē bona malos aut ex mala bonos nasci fructus nō posse: ex ipsa tamē terra, cui loquebatur, vtrāq; arbore oriri posse. Quæ cū ita sint, quādo nobis Fœlix Maronis ille versus placet, Fœlix qui potuit rerum cognoscere causas, non nobis videatur ad fœlicitatem consequendā pertinere, Gcor. 2. si sciamus causas magnarū in mūdo corporaliū motionū, quæ abditissimis naturæ finibus occuluntur. Vnde tremor terris, qua vi maria alta tumescant, Obicibus ruptis, rursusque in seipsa residant: & cætera huiusmodi, sed bonarū & malarū rerū causas, nosse debemus. Et id hactenus quatenus eas hoi in hac vita erroribus erūnisq; plenissima, ad eosdē errores & erūnas euadendas nosse cōceditur. Ad illā quippe fœlicitatem tēdendū est, vbi nulla quatiamur erumna, nullo errore fallamur. nā si causæ corporaliū motionū noscēdæ nobis essēt, nullas magis nosse q nostræ valetudinis deberemus. Cū vero eis ignoratis, medicos quærimus, quis nō videant quod de secretis cœli & terræ nos latet, quāta sit patientia nesciēdū. Quāuis enim error quanta possumus cura Error cauēdus sit, nō solū in maioribus, verūetiā qđ sit in minoribus rebus, nec nisi rerū ignorātia cauit, posit errari: nō est tamē cōsequēs, vt conti nuo erret quisquis aliquid nescit, sed quisquis se existimat scire quod nescit. Pro vero quippe approbat falsum, qđ é erroris pro 38. cap. priū. Verūtū in qua re quisq; erret, interest illud plurimum.

plurimū. nā in vna eademq; re & nesciēti sciens & errāti nō errans recta ratione prępponit. In diuersis aūt rebus. i. cū iste sciat alia, ille alia: & iste vtiliora, ille minus vtilia, vel ēt noxia: quis nō in eis quæ ille scit, ei præferat nescientē? Sunt. n. quædam quæ nescire q̄ scire sit melius. Itemq; nōnullis errare profuit aliqñ, sed in via pedū, nō in C. morum. Nā nobisipsis accidit, vt in quodā Matth. biuio falleremur, & nō iremus p eum loci. cum, vbi operiens transitū noitrū Donatiarū manus armata subsederat: atque ita fa Cyp. circumtū veniremus, cognitisq; insidijs illorū, nos gratularemur errasse, atque inde gratias ageremus Deo. Quis ergo viatorē sic errantem sic nō erranti latroni prępponere dubitauerit? Et for: asse ideo apud ilAugus. lum summū Poetam loquēs quidā miser amator. Vt vidi, inquit, vt perij, vt me malus abstulit error: qm̄ & est error bonus, qui non solū nihil obsit, verūetiā prosit aliquid. Sed diligētius cōsiderata veritate, cū nihil sit aliud errare q̄ verum putare quod falsum est, falsumq; quod verū est: vel certū habere pro incerto, incertūve pro certo: sive falsum, sive sit verū: idq; tā sit in animo deforme atq; indecens, q̄ pulchrū ac decorū ēē sentimus, vel in loquēdo, vel in assentiēdo est est, nō nō, ꝓfecto & ob hoc ipm est vita ista misera qua viuimus, quod ei Aug. f. nōnunquā vt nō amittat, error est necessa rius. Absit vt talis sit illa vita, vbi est animę nostrę ipsa veritas vita, vbi nemo fallit, fallitur nemo. Hic aūt homines fallunt atque fallūtur, miseriores q; sunt, cū mentiendo D fallunt, q̄ cum mentientibus credendo fallunt. Vt q̄ adeo tū rationalis natura refugit falsitatē & quantū pōt deuitat errorem, vt falli nolint etiā quicūque amant fallere. Nō. n. sibi qui mentitur videtur errare, sed aliū in errorem mittere credentem sibi: & in ea quidē re non erat quā mendacio conciliret, si nouit ipse quid verū sit: sed in hoc fallitur, ꝙ putat sibi suū non obesse mendacium, cum magis facienti q̄ patienti obsit omne peccatū. Verum difficillima & latebrosissima hinc gignitur quæstio, de qua iā grandem librū cum respondendi necessitas nos vrgeret, absoluimus. Verū ad officium hominis iusti pertineat aliquando mentiri. Nonnulli enim eo vsque progrediunt, vt & peierare, & de rebus ad Dei cultū pertinentibus, ac de ipsa Dei natura falsum aliquid dicere, nōnunquā bonū piumq; opus esse cōtendant. Mihi aūt videtur peccatum esse quidē omne mendaciū, sed multū interesse quo animo, & quibus de rebus quisq; mentiatur. Non. n. sic peccat ille qui cōsulendi, quo ille qui nocendi voluntate mentitur. Haud vero tm̄ nocet, qui viatorē in mentiendo in diuersum iter mittit, quantum is E qui viā vitę, mēdacio fallente deprauat. Ne mo sanè mentiens iudicandus est, qui dicit falsum quod putat verū: qm̄ quantū in ipso est, non fallit ipse, sed fallitur. Non itaque mēdacij, sed aliquando temeritatis arguendus est, q falsa incautius credita ꝓ veris habet. Potiusq; ecōtrario, quantū in ipso est, mentit ille qui dicit verum quod putat falsum. Quantū. n. ad animū eius attinet, q a nō quod sentit hoc dicit, non verum dicit, quāuis verū inueniat esse quod dicit: nec vllo modo liber est à mēdacio, qui ore nesciēs verū loquitur, sciens aūt voluntate mentitur. Non considēratis itaque rebus ipsis de q̄bus aliquid dicitur, sed sola intentione dicentis, melior est qui nesciens falsum dicit, qm̄ id verum putat, q̄ qui mētiendi animū sciens gerit, nesciēs verum esse quod dicit. Ille nanque aliud nō habet in animo, aliud in verbo: huic vero qualecūque ꝓ seipsum sit quod ab eo dicitur, aliud tū clausum in pectore, aliud in lingua promptū est: quod malum est propriū mentientis. In ipsarum aūt quæ dicuntur cōsideratione rerum tantum interest, qua in re quisque fallatur siue mentiatur, vt cum falli q̄ mentiri minus sit. F malum, quantū pertinet ad hominis voluntatem, tamen longe tolerabilius sit in ijs, q̄ à religione sunt seiuncta, mentiri, q̄ in ijs, sine quorum fide vel notitia Deus coli non potest, falli, vt in pluribus à perquirente lucidius inuestigabitur. Quod vt illustretur exemplis, intueamur quale sit. si quispiam dum mentitur viuere nunciat aliquē mortuum: & alius dum fallitur, credat iterum Christū post quælibet longa tēpora moriturum: non ne illo modo mentiri, q̄ isto modo falli incōparabiliter præstat, multoq; minoris mali est in illū errorē aliquē inducere q̄ in istū ab aliquo induci? In quibus- Fallendi dā ergo rebus magno, in quibusdā parno, in modi va quibusdā nullo malo, in quibusdā etiā non- rij.c.19. nullo bono fallimur. Nam magno fallitur 3.sen.di. homo, cum hoc non credit quod ad vitam 38. cap. ducit æternam: vel hoc credit quod ad mor illud. tem ducit æternam. Paruo autem malo fal-

22. q. 2. c. mihi. 3
22. q. 2. c. is aūt.
22. q. 2. c. in ipsa rum.

litur,qui falsum pro vero approbando,incidit in aliquas molestias tpales,quibus tamẽ adhibita fideli patientia conuertit eas in vsum bonum. Veluti si quisquã bonũ hoiem putando qui malus est, aliquid ab eo patiatur mali. Qui vero malum hominem ita
G bonum credit, vt nihil ab eo patiatur mali, nullo modo fallitur: nec in in eum cadit illa Esa.5. Prophetica detestatio. Væ ijs qui dicunt qđ 3.sen.di. malum est bonum. De ipsis.n.rebus,quibus 14.ca.ad hoc, et hoies mali sunt, non de hominibus dictum 17.c.ex intelligendũ est. Vnde qui adulterium dicit quo. bonum,recte arguitur illa voce Prophetica.

Qui vero ipsum hoiem dicit bonum, quẽ putat castũ, & nescit adulterũ,nõ in doctrina rerũ bonarũ & malarum, sed in occultis humanorũ fallit morũ: vocans hoiem bonum,in quo putat esse quod esse nõ dubitat bonum,& dicens,malũ adulterũ & bonũ castum:sed hunc bonum dicens,nesciẽdo adulterum esse:illũ malũ,nesciendo castũ. Porrõ si per errorẽ euadit quisq; pernicie, sicut Supra superius dixi nobis in itinere contigisse,etiã eodem. aliquid boni homini errore confertur. Sed 22.17. cum dico in quibusdã rebus nullo malo aliquem,vel nõnullo etiã bono falli, nõ ipsum errorẽ dico nullum malum vel nonnullum bonũ, sed malum quò nõ venitur,vel bonũ quò venitur errando, id est, ex ipso errore quid non eueniat,vel quid proueniat. Nam ipse per seipsum error aut magnũ in re magna,aut paruum in re parua, tñ semper est
H malum. Quis.n.nisi errans malũ neget approbare falsa pro veris aut improbare vera pro falsis, aut habere incerta pro certis vel certa ꝓ incertis? Sed aliud est,bonũ hoiem putare qui malus est,qđ est erroris:& aliud est ex hoc malo aliud malũ nõ pati, si nihil noceat hõ malus q est putatus bonus. Itẽq; aliud est ipsam viã putare quæ non est ipsa, & aliud est ex hoc erroris malo aliqd boni consequi,velut est ab insidijs malorum ho-

Quis er minum liberari. Nescio sanè vtrum etiã ror vitu eiusmodi error sit,cũ hõ de malo hoie bene perandus. sentit,qualis sit nescius:aut pro eis quæ per Cap.20. sensus corpore capimus, occurrunt similia, quæ spiritu tanquam corpore, aut corpore tanquam spiritu sentiuntur. Quale putabat

Acto 12. esse Apostolus Petrus, qũ existimabat se visum videre, repente de claustris & vinculis per angelum liberatus. Aut in ipsis rebus corporeis leue putatur esse quod asperum est, aut dulce quod amarum est, aut bene olere quod putridum est, aut tonare cum rheda transit, aut illum esse hominẽ cum alius sit, qñ duo simillimi sunt qđ in gemi- Actor.10 nis sæpe contingit. Vnde ait ille, Gratusq; I parentibus error. & cætera talia etiam peccata dicenda sint. Hæc quæstio nodolissima, quæ homines acutissimos Academicos torsit, nunc mihi enodanda suscepta est, vtrum aliquid debeat sapiens approbare, ne incidat in errorem,si ꝓ veris approbauerit falsa,cum omnia sicut affirmant,vel occulta sint,vel incerta. Vnde tria confeci volumina.in initio conuersionis meæ ne impedimento nobis essent, quæ tanquam in ostio contradicebant. Et vtiq; fuerat remouenda inueniendæ desperatio veritatis, quæ illorum videtur argumentationibus roborari. Apud illos ergo error omnis putatur esse peccatũ,quod vitiari non posse contendunt, si omnis suspendatur assensio. Errare quippe dicunt eum quisquis assentitur incertis, nihilq; certum esse in hoium visu, propter indiscretã similitudinẽ falsi,etiã si quod videtur,forte sit verum, acutissimis quidem, sed impudentissimis conflictationibus disputant. Apud nos autem iustus ex fide viuit. Ac si tollatur assensio & fides tollitur: quia sine assensione nihil creditur. Et sunt vera, Abacuc quanuis non videantur, quæ nisi credãtur, ad vitam beatam quæ non nisi æterna est, nõ potest perueniri. Cum istis vero vtrum loqui debeamus ignoro,qui non solũ victu ros in æternum, sed in præsentia se viuere nesciunt: immò nescire se dicunt quod nescire nõ possunt. Neq;.n.quisquam finitur & nescire se viuere, quandoquidẽ si nõ uiuit, non põt aliquid vel nescire: qñ non solum scire,verumetiã nescire nõ nisi viuentis est. Sed videlicet nõ assentiendo ꝙ viuant,eaue re sibi videntur errorem,cum ẽt errãdo cõuincantur viuere: qñ non põt qui nõ viuit errare. Sicut ergo nos viuere non solũ verũ, sed etiã certũ est: ita vera & certa sunt multa,quibus non assentiri,absit vt sapiẽtia potius q̃ dementia nominanda sit. In quibusdã autem rebus nihil interest ad capes- Cap.21. sendum Dei regnum, vtrum credantur,an 22.q.2. nõ:vel vtrum vera sive sint sive putẽtur,an in quibus falsa:in his errare,id est,aliud pro alio putare,non arbitrandũ est esse peccatũ: aut si est, minimum esse atq; leuissimum. Postremo qualecunq; illud & quantuncunq; sit ad illam viam non pertinet qua imus ad Deũ: quæ via fides est Christi, quæ per dilectionẽ operat. Neq; enim ab hac via deuiabat in ge-

Galat.5 in geminis filijs gratus ille parentibus error: aut ab hac via deuiabat Apostolus Petrus, qñ se existimãs visum videre aliud ꝓ Actor.12. alio sic putabat, vt à corporũ imaginibus, I in quibus se esse arbitrabatur, vera in q̃bus erat corpora nõ dignosceret, nisi cũ ab illo angelus,per quẽ fuerat liberatus,abscessit. Gen.37 Aut ab hac via deuiabat Iacob Patriarcha, qñ viuentem filium à bestia credebat occisum. In his atq; huiusmodi falsitatibus,salua fide,quæ in deo nobis est,fallimur:& via non relicta,quæ ad illũ nos ducit,erramus. Qui errores etiam si pctã non sunt, tamen in malis huius vitæ deputandi sunt:quæ ita subiecta est vanitati, vt approbẽtur hic falsa pro veris,respuantẽ vera ꝓ falsis, teneantẽ incerta pro certis. Quanuis.n.hæc ab ea side absint, per quã ad verã certãq; atq; æternã beatitudinẽ tendimus: ab ea tñ miseria non absunt,in qua adhuc sumus. Nullo modo quippe falleremur in aliquo vel animi vel corporis sensu, si iam vera illa atq; perfecta fœlicitate frueremur. Porrò autẽ Crimen mendacium ideo dicendum est esse peccatum,quia homo nõ solum qñ scit ipse quid Aug.22. verum sit,sed etiam si qñ errat & fallitur si- contr. cut hõ, hoc debet loqui quod animo gerit Mend. siue illud verum sit siue putetur & non sit. cap. Omnis autem qui mentitur, contra id qđ animo sentit loquitur, voluntate fallendi: Et vtiq; verba propterea sunt instituta, nõ per quæ se inuicẽ hoies fallant,sed per quæ in alterius quisq; notitiã cogitationes suas proferat. Verbis igitur vti ad fallaciam, non ad quod instituta sunt, peccatum est. Nec ideo vllũ mendaciũ putandũ est nõ esse peccatum,quia possumus aliqñ alicui prodesse Mend. cap. mentiendo. Possumus enim et furãdo aliqñ alicui prodesse, si pauper cui palam datur, sentit commodum, & diues cui clam tollit, non sentit incommodum: nec ideo tale furtum quisquam dixerit non esse peccatum. Possumus & adulterãdo prodesse, si aliqua, nisi ad hoc ei consentiatur,appareat amãdo moritura, & si vixerit pœnitẽdo purgãda, nec ideo peccatum tale negabitur adulterium. Si aũt merito nobis placet castitas,qđ quæso offendit veritas, vt propter alienam vtilitatem illa non violetur adulterando & violetur ista mentiendo? Non ideo mendacium poterit aliqñ laudari, quia nõnunquã pro salute quorundã mentimur. Peccatum ergo est,sed veniale,quod benevolentia excusat,& ideo fallacia dãnat. Plurimũ q̃ppe ad bonum profecisse homines,qui non nisi pro salute hominis mentiuntur,non est negandum:sed in eorum tali profectu inerito A laudatur,vel etiã tpaliter remuneratur bũuolẽtia,nõ fallacia: quæ vt agnoscatur satis est,non vt etiam prædicetur,maxime in hæ redibus testamenti noui, quibus dicitur,Sit Matt. 5. in ore vestro est est, non non:quod.n.amplius est,à malo est. Propter quod malum, quia subrepere in hac mortalitate nõ desinit,etiã ipsi cohæredes Christi dicunt, Dimitte nobis debita nostra. His itaq; pro Matt. 6. hui' breuitatis necessitate tractatis qm̃ cau Causa sæ cognoscendæ sunt rerũ bonarũ & mala- bonorũ rum,quantũ viæ satis est q̃ nos perducat ad & malo- regnũ, vbi erit vita sine morte, sine errore rum. veritas, sine perturbatione fœlicitas: ne- Cap.23. quaquã dubitare debemus rerum q̃ ad nos 2.sen.di. pertinent bonarum causam nõ esse nisi bo 34.cap. nitatẽ Dei: malarũ vero ab immutabili bo- mala. no deficientẽ boni mutabilis voluntatem prius angeli, hominis postea. Hoc primũ est creaturæ rõnalis malum, id est, pri- Malorũ ma priuatio boni: deinde ẽt iam nolẽtibus origo. subintrauit ignorantia rerum agendarũ, & Cap.24. cõcupiscentia noxiarũ,quibus comites sub- Ibidem. inferuntur error & dolor: quæ duo mala qñ imminentia sentiuntur,ea fugitantis ani B mi motus vocatur metus. Porrò animus cum adipiscitur cõcupita,quanuis pernicio sa vel inania, qm̃ id errore non sentit, vel delectatione morbida vincitur, vana ẽt lætitia ventilatur. Ex his morborum nõ vber tatis,sed indigentiæ tanquam fontibus ois miseria naturæ rõnalis emanat. Quæ ta Beatitumen natura in malis suis non potuit amit- dinis aptere beatitudinis appetitum. Verũ hæc cõ petitus. munia mala sunt & hoium & angelorum, Cap.25. pro sua malitia Dei iustitia dãnatorum. Sed hõ habet & pœnam propriam, qua etiam corporis morte punitus est. Mortis quippe supplicium dñs ei cõminatus fuerat si pecca Gene.2. ret: sic eum munerans libero arbitrio,vt tñ & 5. regeret imperio,terreret exitio, atq; in paradisi fœlicitate tanquam in vmbra vitæ,vn de iustitia custodita in meliora conscẽderet, collocauit. Hinc post peccatum exul ef- Peccatũ fectus, stirpem quoq; suam,quam peccãdo Adam. in se tanquã in radice vitiauerat,pœna mor Cap.26. tis & dãnationis obstrinxit:vt quicquid ꝓ- C lis ex illo & simul damnata per quã peccauerat cõiuge,p carnalẽ cõcupiscẽtiã,in qua inobedientię pœna similis retributa est,nasceretur, traheret originale peccatum, quo

traheretur

traheret per errores dolores ý; diuersos ad illud extremũ cũ desertoribus angelis vitiatoribus & possessoribus & consortibus
Rom.5. suis sine fine supplicium. Sic per vnum hominẽ peccatũ intrauit in mundũ; & p peccatũ mors: & ita in omnes homines pertrãsijt, in quo oẽs peccauerunt. Mundũ quippe appellauit eo loco Apostolus vniuersum genus humanum. Ita ergo res se habebãt, Iacebat in malis vel etiam voluebaſ,
Pœna primi peccati. cap. 27. & de malis in mala præcipitabatur totius humani generis massa damnata: & adiuncta partu eorũ qui peccauerãt angelorũ, luebat impiæ desertionis dignissimas pœnas. Ad irã quippe Dei pertinet iustã, quicquid cæca & indomita concupiscentia faciunt libenter mali, & q̃quid manifestis operisq̃ pœnis patiuntur inuiti: non sanè creatoris desistente bonitate, & malis angelis submiſiſtrare vitã, viuacemq; potentiam, q̃ submiſiſtratio si auferatur, interibunt: & hominum quanuis de propagine vitiata damnatq; nascentium formare semina & animare, & ordinare membra per tẽporũ ætates, per locorũ spacia vegetare sensus, alimenta donare. Melius. n. iudicauit de malis benefacere, q̃ mala nulla esse p̃mittere.

D Et si quidẽ in melius hominum reformatione nullam prorsus eẽ voluisset, sicut impiorum nulla est angelorum, nonne meri-
i.sen.di. 46.ca. quod vetero. to fieret, vt natura q̃ Deũ deseruit, q̃ præceptũ sui creatoris, quod custodire facillime posset, sua male vtens potestate calcauit atque trãsgressa est, q̃ sui in se creatoris imaginem ab eius lumine contumaciter auersa violauit, quæ salubrem seruitutem ab eius legibus male libero abrupit arbitrio, vniuersa in æternum desereretur ab eo, & pro suo merito pœnã penderet sempiternam? Planè ita faceret, si tantum iustus non etiã misericors esset, suamq; indebitã misericordiam multo euidentius in indignorum potius liberatione monstraret. Angelis igi-
Casus desertorum angelorũ. tur aliquibus impia superbia deserentibus Deũ, & in huius aeris imam caliginem de superna cœlesti habitatione deiectis, resi-
cap. 28. 2.Pe. 2. duus numerus angelorum in æterna cum deo beatitudine & sanctitate pmansit. Ne-
Iupę. 1. que. n. ex vno angelo lapso atq; dãnato cæteri ppagati sunt, vt eos sicut hoies originale malum obnoxię succesionis vinculis obligaret, atq; vniuersos traheret ad debi-
E tas pœnas: sed eo q̃ diabolus factus est, cũ socijs impietatis elato, & ipsa cũ eis elatio-

ne prostrato, cætẽri pia obediẽtia dño coliæ serũt, accipiẽtes ẽt, q̃d illi nõ habuerũt, certã scientiã, qua essent de sua sempiterna, & nunquã casura stabilitate securi. Placuit Homi-
itaq; vniuersitatis creatori atq; moderatori pp
ri Deo, vt quoniã non tota multitudo angelorũ Deũ, deserendo perierat, ea q̃ perie-
rat, in ppetua perditione rẽmaneret: q̃ autẽ locupũ Deo illa deserẽte perstiterat, de sua certissime cognita semper futura fœlicitate se-
cura gauderet: alia vero creatura rationalis, rum-
quæ in hominibus erat, quoniam peccatis cap. 28.
atq; supplicijs, & originalibus & proprijs 2.sen.di.
tota perierat, ex eius parte reparata, quod 21.cap.
angelicæ societati ruina illa diabolica mi-
nuerat suppleret. Hoc enim promissum
est resurgentibus sanctis, quòd erunt equa Mat.22.
les angelis Dei. Itaque superna illa Hie-
rusalem mater nostra ciuitas dei, nulla ci-
uium suorum numerositate fraudabitur, 9.c.6.
sed vberiore etiam copia fortasse regnabit. 22.de ci.
Neque enim numerum aũt sanctorum hominũ
minum, aut immundorum demonum no-
uimus, in quorum locũ succedẽtes filij san-
ctæ matris Ecclesiæ, quæ sterilis apparebat
in terris, in ea pace de qua illi ceciderunt,
sine vllo temporis termino permanebunt.
Sed illorum ciuium numerus, siue qui est,
siue qui futurus est, in contemplatione
eius artificis, qui vocat ea quæ non sunt, Ro.4.
tanquam ea quæ sunt, atque in mensura et
numero & pondere cuncta disponit. Ve Merito
rum hæc pars generis humani, cui libera- Gratia,
tionem Deus regnũq; promisit æternũ, Liberi
nũquid meritis operũ suorũ reparari potest p- cap. 30.
Absit. Quid enim boni operari potest 2.sen.di.
ditus, nisi quantum fuerit à perditione li- 2.ca.
beratus? Nunquid libero voluntatis ar- 23.ca.
bitrio? Et hoc absit. nam libero arbitrio ma vi. cap.
le vtẽs homo, & se perdidit, & ipsum. Sicut nisi fa-
enim qui se occidit, vtique viuendo se oc-
cidit, sed se occidendo non viuit, nec seip-
sum potest resuscitare cum occiderit: ita cũ
libero peccaretur arbitrio, victore peccato
amissum est, & liberum arbitrium: à quo 2.Pe.2.
enim quis deuictus est, huic & seruus ad-
dictus est. Petri certe Apostoli est ista sen-
tentia. Quæ cum vera sit, qualis quæso pot
seruũ addicti esse libertas, nisi quando eum
peccare delectat? Liberaliter enim seruit G
qui sui domini voluntatẽ libenter facit. 2.sen.di.
per hoc ad peccandum liber est, qui peccato 25.ca.
seruus est. Vnde ad iuste faciendũ liber nõ illum li-
erit, nisi à peccato liberatus, eẽ iustitiæ cœpe- berare,

perit

perit seruus. Ipsa est vera libertas pp recti
facti lętitiam, simul & pia seruitus pp
præcepti obediẽtiam. Sed ista libertas ad bene-
faciendũ vnde erit homini addicto & ven-
dito, nisi redimat ille cuius illa vox est, Si
vos filius liberauerit, tunc vere liberi eritis?
Ioan.8. Q̃d antequã fieri in homine incipiat, quo-
modo quisquam de libero arbitrio in bono
gloriatur ope, qui nõdũ liber est ad opan-
dum bene: nisi se vana superbia inflatus ex-
tollat, quã cohibet Apostolus dicens, Gra-
Ephe. tia saluti facti estis per fidem? Et ne ipsam
2.Pet. salutẽ fidẽ sic sibi hoies arrogarent, vt nõ in-
1.Cor.4. telligerent diuinitus esse donatã sicut idem
Apostolus alio loco dicit, se vt fidelis esset,
misericordiã consecutum: hic quoq; adiun-
xit atq; ait. Et hoc non ex nobis, sed Dei
donum est, nõ ex operibus, ne forte quis ex-
Tobi.2. tollatur. Et ne putarentur fidelibus bona
opera defutura, rursus adiecit, Ipsius. n. su-
mus figmẽtũ creati in Christo Iesu in opi-
Ephe.2. bus bonis, q̃ præparauit Deus vt in illis am
bulemus. Tunc ergo efficimur vere liberi,
cũ Deus nos fingit, id est, format & creat,
nõ vt homines quod iã fecit, sed vt boni ho-
mines simus, q̃d nũc gratia sua facit: vt si-
Psal.50. mus in Christo Iesu noua creatura, secũdũ
q̃d dictũ est, Cor mũdũ crea in me Deus.
Neq; n. cor eius quantũ ptinet ad naturã
cordis humani, nõ iam creauerat Deus, sed
renouationem animæ demorantis in corde,
Propheta postulat. Iterũ ne quisquã etsi
nõ de opibus, de ipso glorietur libero arbi-
trio voluntatis, tanquã ab ipso incipiat me-
ritũ, cui tanquã debitũ reddatur præmium
Iac.2. bñ operãdi, ipsa libertas, audiat eũdẽ gratię
præconẽ dicentẽ, Deus est enim qui operã-
tur in vobis & velle & operari p̃ bona vo-
luntate. Et alio loco, Igitur nõ volẽtis neq;
currentis, sed miserentis est Deus. Cũ p̃scul-
dubio si homo eius ętatis est vt ratione iã
vtatur, non possit credere, sperare, diligere
nisi velit, nec peruenire ad palmã supnæ vo-
cationis Dei, nisi volũtate cucurrerit. Quo
ergo nõ volẽtis neq; currẽtis, sed miserẽtis
est Deus, nisi quia & ipsa volũtas, sicut scri-
ptũ est, a Deo preparatur? Alioquin si pro-
pterea dictũ est, nõ volẽtis neq; currẽtis, sed
miserẽtis est Deus; quia ex vtroque fit, id est,
ex volũtate hois, & misericordia Dei: vt sic
dictũ accipiamus, nõ volentis neq; currẽtis,
sed miserẽtis est Deus: tanquã diceretur, non
sufficit sola volũtas hois, si non sit ẽt miseri-
cordia Dei. Nõ ergo sufficit sola misericor-

dia Dei, si non sit etiam voluntas hominis: ac p hoc si recte dictum est, nõ volentis hominis, sed miserẽtis est Dei, quia id volũtas hominis sola non implet, cui non & econtrario recte dicitur, nõ miserẽtis est dei, sed volẽtis est hois, qa id misericordia Dei sola nõ implet? Porrò si nullus Christianus dicere audebit nõ miserentis est Dei, sed volentis est hominis, ne Apostolus aptissime contradicat: restat vt propterea recte dictũ intelligatur, nõ volentis neq; currẽtis, sed miserẽtis est Dei, vt totũ Deo detur, q̃ hominis voluntatẽ bonã & præparat adiuuãdi. & adiuuat pparatã. Præcedit enim bona voluntas hominis multa Dei dona, sed nõ omnia: quæ autẽ nõ præcedit ipsa, in eis est 2.sen.di.
& ipsa. Nam vtrunq; legitur in sanctis elo- 26.c.ipquijs: Et misericordia eius præueniet me, & sa tamẽ.
misericordia eius subsequetur me. Nolentẽ Psal.58.
præuenit vt velit, volentẽ subsequitur ne Psal.22.
frustra velit. Cur enim admonemur orare Matt.6.
pro inimicis nostris vtique nolentibus pie K
viuere, nisi vt Deus in illis operetur vt ve- Phi.2.
lint? Itẽ cur admonemur petere vt accipia- Matt.8.
mus, nisi vt ab illo fiat quod volumus a quo
factum est vt velimus? Oramus ergo pro
inimicis nostris vt misericordia Dei præ-
ueniat eos, sicut prœuenit & nos: oramus
autem pro nobis, vt misericordia eius subse-
quatur nos. Tenebatur itaq; iusta dam- Oẽs na-
natione genus humanum, & oẽs erant iræ scimur
filij, de qua ira scriptũ est, Quoniã omnes obnoxij
dies nostri defecerunt, & in ira tua defeci- iræ dei.
mus. Anni nostri sicut aranea meditabũtur. cap.33.
De qua ira dicit etiã Iob, Homo enim natus Psa.89.
ex muliere breuis vitæ, & plenus iræ. De Iob.14.
qua ira dicit ẽt dñs Iesus, Qui credit in fi- Ioan.3.
liũ, habet vitã ęternã: qui autẽm non credit
in filiũ, non habet vitã ęternam, sed ira Dei
manet sup̃ eum, Non ait, veniet, sed manet
super eũ. Cũ hac quippe omnis homo na- Ephe.2.
scitur. Propter quod dicit Apostolus, Fui-
mus. n. & nos natura filij iræ sicut & cæteri.
In hac ira cũ essent homines per originale
peccatum, & tanto grauius & pernicioſius,
quãto maiora vel plura insuper addiderũt,
necessarius erat mediator, hoc est recõciliator, qui hanc iram sacrificij singularis, cu-
ius erant vmbræ omnia sacrificia legis &
Prophetarum, oblatione placaret. Vnde Rom.5.
dicit Apostolus, Si enim cum inimici es-
semus reconciliati sumus Deo per mortẽ L
filij eius, multo magis reconciliati nunc in
sanguine eius salui erimus ab ira per ipsum.

Cum

Cum autem Deus irasci dicitur, non eius significatur perturbatio qualis est in animo irascentis hominis: sed ex humanis moQuomodo dicat deus irasci.
tibus translato vocabulo, vindicta eius, q̃ non nisi iusta est, iræ nomen accepit. Qđ ergo per mediatorẽ reconciliamur Deo, & accipimus spiritum sanctum, vt ex inimicis efficiamur filij: quotquot enim spiritu Dei aguntur, hi filij sunt Dei: est gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum.

Rom. 8. De quo mediatore lõgum est, vt quanta dignum est, tanta dicantur, quanuis ab homine dici digne non possint. Quis enim hoc solum congruentibus explicet verbis, q̃ verbum caro factum est & habitauit in nobis, vt crederemus in dei patris omnipotẽtis vnicũ filiũ natũ de spũsancto & Matria virgine? Ita quippe verbum caro factũ est a diuinitate carne suscepta, nõ in carnẽ diuinitate mutata. Carnẽ porrò hic hominẽ debemus accipere, a parte totum significãte locutione, sicut dictũ est. Qm̃ ex operibus legis non iustificaẽ ois caro. i. omnis hõ. Nã nihil naturæ humanæ in illa susceptione fas est dicere defluisse, sed naturę ab omni peccati nexu omnimodo liberæ: non qualis de vtroq; sexu nascit p concupiscẽtiam carnis cum obligatione delicti, cuius reatus p regenerationem diluitur, sed qualem de virgine nasci oportebat, quẽ fides matris, non libido conceperat. Qđ si uel p nascentem corrumperet eius integritas, non iam ille de virgine nasceret: eumq; falso, quod absit, de virgine Maria natum tota cõfiteretur Ecclesia, quæ imitans eius matrem, quotidie parit mẽbra eius, & virgo est. Lege, si placet, de virginitate sanctæ Mariæ meas literas missas ad illustrẽ virũ, quẽ cũ honore ac dilectione nomino, Vosianum. Proinde Christus Iesus dei filius est, & deus & hõ est. Deus ani oia secula, hõ in nostro seculo. Deus qa dei verbũ, Deus. n. erat verbũ: hõ ãt, qa in vnitatẽ psonæ accesit verbũ aia rationalis & caro. Quocirca inquantũ Deus est, ipse & pater vnũ sunt: inquantum autem homo, pater maior est illo. Cum enim esset vnicus Dei filius, nõ gratia sed natura, vt esset, ẽt plenus gratia, factus est & hois filius: idemq; ipse vtrumq; ex vtroq; vnus Christus, qa cũ in forma dei eẽt, non rapinã arbitratus est, qđ natura erat. i. esse æqualis deo. Exinaniuit ãt se formã serui accipiẽs non amittẽs vel minuẽs formã Dei. Ac p hoc et minor est factus, & mansit æqualis, vtrũque vnus sicut dictũ est: sed aliud pp verbum, aliud pp hominẽ. Propter. n. verbũ æqualis patri, pp hominẽ minor. Vnus Dei filius, dẽq; hois filius: vnus hois filius, idẽque Dei filius: nõ duo filij dei, deus & hõ, sed vnus dei filius: deus sine initio, hõ acto initio, dns noster Iesus Christus. Hic Gete omnino granditer & euidẽter Dei gratia fuit commendatur. Quid. n. natura humana in Christo homine Christo meruit, vt in vnitatẽ personæ vnici filij Dei singulariter esset assum ta? Quę bona volũtas, cuius boni ppositi studiũ, quę bona opa præcesere, quibus 3 dñs mereretur iste homo, vt una fieret psona cum deo? Nũquid antea fuit homo, & hoc nei singulare beneficiũ præstitũ est, vt singulariter promereretur deum? Nẽpe ex quo B homo eẽ cœpit, non aliud cœpit esse q̃ dei filius: & hoc vnicus, & pp Deum, verbum qđ illo suscepto caro factũ est, vtiq; deus: vt quemadmodum est vna psona quilibet hõ, anima scilicet rationalis & caro, ita sit Christus vna persona, verbũ & hõ. Vnde naturæ humanæ tanta gloria nullis pcedẽtibus meritis sine dubitatione gratuita: nisi qa magna hic & sola dei gratia fideliter & sobrie considerantibus euidenter ostendit: vt intellipant homines p eandẽ gratiam se iustificari à peccatis, per quam factũ est, vt hõ Christus nullum habere posset peccatũ? Sic & eius matrẽ angelus salutauit, qñ ei futurum anunciauit hunc partum. Aue, inquit, gratia plena. Et paulopost: Inuenisti, ait, gratiã apud deũ. Et hęc quidẽ gratia plena, & inuenisse gratiã apud Deũ dicit, vt dñi, immo dñi omnium mater esset. De ipso autem Ioãnes Euangelista cum dixisset, Et verbũ caro factũ est, & habitauit in nobis, & vidimus, inquit gloriã quasi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis. Quod ait, Verbũ caro factum est: hoc est Quod ait, Gloriã vnigeniti à patre, hoc est plenũ veritatis. Veritas qp pe ipsa vnigenitus Dei filius, nõ gratia, sed natura. Gratia suscepit hominem tanta vnitate personæ, vt idẽ ipse etiã esset hominis filius. Idem nanque Iesus Christus filius dei vnigenitus, id est: vnicus dominus noster natus est de spiritusancto & Maria virgine. Et vtique spiritussanctus dei donũ est, quod quidem & ipsum est æquale donãti. Et ideo deus est ẽt spũssanctus, patre filioque non minor. Ex hoc ergo q̃ de spiritusancto est secundum hoiem natiuitas Christi, quid aliud q̃ ipsa gratia demonstratũr? Cum enim virgo quæsiuisset ab angelo, quomodo id fieret quod ei nunciabat, siquidem illa virum non cognosceret: respondit angelus, Spiritussanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Ideoq; & quod nascetur ex te sanctũ, vocabitur filius Dei. Et Ioseph cum vellet eam dimittere suspicatus adulterã, quam sciebat non de se grauidã, tale responsum ab angelo accepit. Noli timere accipere Mariã cõiugem tuam: quod enim in ea natum est, de spiritusancto est, id est, quod tu esse de alio viro suspicaris de spiritusancto est. Nun quid tamen ideo dicturi sumus patrem hominis Christi esse spiritumsanctũ, vt Deus pater verbũ genuerit, spiritussanctus homiñ ex qua vtraq; substantia Christus vnus esset, & Dei patris filius secũm verbum, & spiritussancti filius secundum hominem: q̃ quasi eum spiritussanctus tanquam pater eius de matre virgine genuisset? Quis hoc dicere audebit? Nec opus est ostendere disputando quanta alia sequantur absurda, cum hoc ipsum iam ita sit absurdum, vt nullæ fideles aures id valeant sustinere. Proinde sicut cõfitemur, dns noster Iesus Christus qui de Deo Deus homo autem natus est de spiritusancto & Maria virgine, vtraque substantia diuina scilicet atq; humana, filius est vnicus Dei patris omnipotentis, de quo procedit spiritussanctus. Quomodo ergo dicimus Christum natũ de spiritusancto, si non eum genuit spiritussanctus? An quia fecit eum? quoniam dns noster Iesus Christus inquantum Deus est, omnia per ipsum facta sunt: inquantum autem homo est, & ipse factus est, sicut Apostolus dicit, Factus est enim ex semine Dauid secundũ carnem. Sed cum illam creaturã quam virgo concepit & peperit, quanuis ad solã personam filij pertinentem, tota Trinitas fecerit, neq;. n. separabilia sunt opera Trinitatis, cur in ea facienda solus spũssanctus nominatus est? An & quando vnus trium in aliquo opere nominatur, vniuersa operatio Trinitas intelligitur? Ita vero est, & exẽplis doceri potest. Sed non est in hoc diutius immorandum. Illud enim mouet, quõ dictum sit, Natus de spiritusancto, cum filius nullo mõ sit spũssancti. Neque. n. quia mundũ istum fecit Deus, dici eũ fas est Dei filiũ, aut eũ natũ de Deo, sed factũ, vel creatũ vel conditum, vel institutũ ab illo, vel si quid hmõi recte possumus dicere. Hunc ergo cũ confiteamur natum de spũsancto & Maria virgine, quõ non sit filius spiritussancti & sit filius virginis Mariæ, cũ & de illo & illa sit natus, explicare difficile est. Proculdubio quippe non sic de illo vt de patre: Vox nasic aut de illa vt de matre natus est. Non sci. varie igitur concedendũ quicquid de aliqua re naaccipiẽ. scitur, continuo eiusdẽ rei filiũ nuncupandũ. Vt. n. omittã alia aliter de homine nasci Filiũ, aliter capillum, pediculũ, vel lumbricũ, 3. sen. di. quorum nihil est filius. Vt ergo hæc omit- 4. ca. sed tam, qm̃ tantæ rei deformiter cõparanẽ, cer- non est. te qui nascuntur ex aqua et spiritusancto nõ aquæ filios eos rite dixerit quispiã, sed plane dicuntur filij Dei patris & matris Ecclesiæ. Sic ergo de spiritusancto natus est filius Dei patris non spũssancti. Nã & illud quod de capillo & de cæteris diximus, ad hoc tũ valet, vt admoneamur, non oẽ qđ de aliquo nascitur, etiã filiũ eius de quo nascitur posse dici. Sicut non oẽs qui dicuntur alicuius filij, consequens est vt de illo etiã nati esse dicantur, sicut sunt qui adoptantur. Dicuntur etiam filij gehennæ, non ex illa nati, sed in Vbi suillã pparati, sicut filij regni qui præparanẽ. pra in regnũ. Cum itaq; de aliquo nascatur Christũ aliquid etiam non eo modo vt sit filius, nec natũ esse rursus ois qui dicit filius, de illo sit natus cu de spiritus dicitur filius, profecto modus iste quo tusancto natus est Christus de spũsancto non sicut qd signifilius, & de Maria virgine sicut filius, insficet. nuat nobis gratiã Dei qua hõ nullis pcedẽ- Cap. 40. tibus meritis, in ipso exordia naturæ suæ quo esset cœpit, verbo Dei copularetur in tantã personæ vnitatẽ, vt idẽ ipse esset filius Dei qui filius hois, & filius hois qui filius Dei: ac sic in naturæ humanæ susceptione fieret quodammõ ipsa gratia illi homini naturalis, q̃ nullum peccatũ posit admittere. G Quæ gratia propterea per spũmsanctũ fuerat significanda, qa ipse proprie sic est deus, vt dicatur ẽt Dei donum. Vnde sufficienter loqui per longũ esset: si tũ id fieri potest, val de prolixæ disputationis est. Nulla igit Christi voluptate carnalis cõcupiscentiæ seminatus peccatũ siue conceptus est, & ideo nullum peccatum factus. originaliter trahens, Dei quoque gratia ver Cap. 41. bo patris vnigenito, non gratia filio sed natura, in vnitate personæ modo mirabili & ineffabili adiunctus atq; concretus, & ideo nullum peccatum & ipse committens, tamen propter similitudinẽ carnis peccati, in qua

qua venerat, dictus est & ipse peccatū, sacri
Osee. 4. ficandus ad diluēda peccata. In veteri quip
pe lege peccata vocabantur sacrificia ꝓ pec
catis. Quod vere iste factus est cuius erant
2. Co. 5. vmbræ illa. Hinc Apostolus cum dixisset,
Obsecramus pro Christo reconciliari Deo:
continuo subiunxit atque ait, Eum qui non
nouerat peccatū, pro nobis peccatū fecit, vt
nos simus iustitia Dei in ipso. Nō ait, vt in
quibusdā mendosis codicibus legitur, Is qui
nō nouerat peccatū, pro nobis peccatum fe
H cit, tanquā pro nobis Christus ipse peccaue
rit: sed ait, Eum qui non nouerat peccatum,
id est Christū, ꝓ nobis peccatū fecit Deus,
cui reconciliandi sumus: hoc est sacrificium
pro peccatis, per quod reconciliari valeremus. Ipse ergo peccatum vt nos iustitia nec
nostra, sed Dei simus: nec in nobis, sed in ip
so. sicut ipse peccatum non suum, sed no
strum: nec in se, sed in nobis constitutum,
similitudine carnis peccati, in qua crucifi
xus est, demonstrauit: vt quoniam peccatū
ei non inerat, ita quodā modo peccato mo
reretur dum moritur carne, in qua erat simi
litudo peccati: & cum secundum veritatē
peccati nunquam ipse vixisset, nostram ex
morte veteri, qua in peccato mortui fuera
mus, reuiuiscentem vitam noua sua resurre
ctione signaret. Ipsum est quod in nobis
Baptis- celebratur, magnū baptismatis sacramentū,
ma. c. 42 vt quicunque ad istā pertinent gratiā, mo
riantur peccato, sicut ipse peccato mortuus
dicit: quia mortuus est carni, hoc est peccati
Baptis- similitudini: & viuāt de lauacro renascēdo,
mus in- sicut ipse de sepulchro resurgendo, quālibet
fantū & corporis ætatē gerant. A paruulo enim
senū. I recēs nato vsque ad decrepitū senem, sicut
Cap. 43. nullus prohibendus est à baptismo, ita nul
De cons. lus est qui nō peccato moriat in baptismo:
di. 4. cap. sed paruuli tantū originali, maiores aūt etiā
paruulo. ijs omnibus moriuntur peccatis, quæcunq;
4. sen. di. male viuendo addiderunt ad illud, quod na
4. cap. 1. scendo traxerunt. Sed ideo etiā ipsi pecca
Figura to mori plerunque dicunt, cum procul du
ἐπέχουσις bio nō vni, sed multis peccatis omnibusque
qua nu- moriantur, quæcūque iam ꝓpria commise
merus runt, vel cogitatione, vel locutione, vel ope
accipitur re: quia ēt ꝓ singularē numerū pluralis nu
ꝓ nume merus significari solet, sicut ait ille: Vterūq;
ro. c. 44. armato milite complent: quāuis hoc multis
Aenei. 2. militibus fecerint. Et in nostris literis legit,
Num. 21 Ora ergo ad dūm, vt auferat à nobis serpen
2. sen. di. tem. Nō ait serpentes: quos patiebat popu
33. cap. lus vt hoc diceret, & innumerabilia talia.

Cū vero & illud originale vnū pluraliter Et quod
mero significatur, qñ dicimus in peccatorū & cap.
remissionē baptizari paruulos, nec dicimus lioqua
in remissiō nē peccati: illa est contraria locu Matt. 3.
tio, qua ꝓ pluralē locutionē significatur nu Exo. 3.
merus singularis. Sicut de Herode mortuo
in Euāgelio dictum est: Mortui sunt enim
qui quærebant animā pueri. Non dictum
est, mortuus est. Et in Exodo, Fecerunt, in
quit, sibi Deos aureos: cū vnum vitulū fece
rint tantū, de quo dixerunt: Hi sunt dij tui K
Israel, q eduxerunt te de terra Aegypti. Et
hic ponentes pluralē ꝓ singulari. Quā- Vnoquo
uis & illo peccato vno, quod ꝓ vnū homi- cato in
nē intrauit in mundum, & in oēs homines pertrā
ptransijt, propter quod ēt paruuli baptizan plura
tur, posint intelligi plura peccata, si vnum cap. 51.
ipsum in sua quasi mēbra diuidat singula. Rom. 5.
nā & superbia est illic, qua hō in sua potius
esse, quam in Dei ptāte dilexit. Et sacrile- 2. Reg.
giū, qa Deo nō credidit. & homicidiū, qa ꝓ 10.
semetipsum præcipitauit in mortē. & forni- Gene. 3.
cat o spiritalis, qa integritas mentis huma Gene. 3.
næ serpentina suasione corrupta est. & sur
tū, qa cibus ꝓhibitus vsurpans est. & auā- Gene. 3.
ritia, qa plusquā illi sufficere debuit appeti
uit. & si qd aliud in hoc vno admisso dili
genti cōsideratione inueniri pōt. Parētū Peccā
quoq; peccatis paruulos obligari, nō solum tum
primorū hominū, sed ēt suorū, de q bus ipsi Ezech.
nati sunt, nō improbabiliter dicit illa quæ- filios.
de diuina sentētia, Reddā peccata patrū in
filios: tenet eos vti antequā ꝓ regeratio- Exo. 20.
nē ad testū nouū incipiāt pertinere. Quod Exo. 34.
testū prophetabatur cū diceretur per Ezec. 18.
chielem, nō accepturos filios peccata patrū
suorū, nec alterius futurā in Israel parabo- Hiere. 31.
lam illam, Patres manducauerunt vuā acer
bam, & dentes filiorū obstupuerunt. Ideo
enim quisque renascitur, vt soluatur in eo
quicquid peccati est cū quo nascit. Nā pec
cata q male agendo postea cōmittuntur, per
sunt & pœnitendo sanari, sicut etiā post ba
ptismū fieri videmus. Ac per hoc nō ob a-
liud est instituta regeneratio, nisi qa vitiosa
est generatio, vsqueadeo, vt etiā de legitimo Pbil. 2.
matrimonio procreatus dicat, In iniquita-
tibus conceptus sum & in peccatis mater
mea me in vtero aluit. Neq; hic dixit, In
iniqtate vel pctō, cū & hoc recte dici posset: Rom. 5.
sed iniquitates & pctā dicere maluit. Quia
& in illo vno qd in oēs homines ptrāsijt, atq;
tā magnum est, vt in eo mutaret & cōuer
teretur in necessitatem mortis humana na-
tura,

tura; sicut supra disserui, reperiuntur plura
pctā, & alia parentū, qui etsi nō ita possunt
mutare naturam, reatu tñ obligant filios,
nisi gratuita gratia & misericordia diuina
subueniat. Sed de peccatis aliorum paren
tū, quibus ab ipso Adam vsq; ad patrē suū,
M. ꝓgeneratoribus suis quisq; succedit, nō im-
Quæst. merito discepari pōt. vtrū omnium malis
actibus & multiplicatis delictis originali-
bus, qui nascitur implicetur, vt tanto peius
quanto posterius quisque nascatur. An pro-
pterea Deus in tertiā & quartā generationē
de peccatis parentū eorū posteris cōminet,
quia iram suam quantum ad progenerato-
rum suorum culpas non extendit vlterius
moderatione miserationis suæ: ne illi qui-
bus regenerationis gratia non confertur, ni-
mia sarcina in ipsa sua æterna damnatione
premerentur, si cogeretur ab initio generis
humani omatuam præcedentium parentum
suorum originaliter peccata contrahere, &
pœnas pro eis debitas pendere. An aliud ali
quid de re tanta in scripturis sanctis diligen
tius pericrutatis atque tractatis, valeat vel
non valeat reperiri, temere non audeo af-
firmare. Illud tamen vnum peccatum,
quod tam magnum in loco & habitu tan-
tæ infœlicitatis admissum est, vt in vno
hominē origi naliter atque, vt ita dixerim,
radicaliter tot in genus humanum damna-
retur, non soluitur ac diluitur nisi per vnū
mediatorem Dei & hominum hominem
Christum Iesum, qui solus potuit ita nasci
vt ei opus nō esset renasci. Non enim re-
nascebantur, qui baptismate Ioānis baptiza-
bātur, a quo & ipse baptizatus est, sed quo-
dā percursorio illius ministerio qui dicebat,
Parate viā dño: huic vni in quo solo rena-
sci poterant parabantur. Huius enim ba-
ptismus est non in aqua tantum, sicut fuit
Ioānis, verūetiam in spir tusancto, vt de illo
quoq; dictum sit: Hic baptizat in spū sancto,
de quo Christus regeneratus regeneratione
nō eguit. Vñ vox illa patris q̄ super baptiza
tum facta est: Ego hodie genui te non vnū
illum temporis diem quo baptizatus est, sed
immutabilis æternitatis ostendit, vt illum
hominē ad vnigeniti personā pertinere mō
straret. Vbi enim dies nec hesterni fine in-
choatur, nec initio crastini terminatur, sem
per hodiernus est. In aqua ergo voluit ba-
ptizari à Ioanne, non vt eius iniquitas vlla
dilueretur, sed vt magna commēdaretur hu
militas. Ita qppe nihil in eo baptismus quod
ablueret, sicut mors nihil qd̄ puniret, inue-
nit: vt diabolus veritate iustitiæ, non vio-
lentia potestatis oppressus & victus, quo-
niam ipsum sine vllo peccati merito iniquis
sime occiderat, ꝓ ipsum iustissime amitte-
ret quos peccati merito detinebat. Vtrunq; B
igit ab illo, id est, & baptismus & mors cer-
te dispēsationis causa, nō miserāda necessita
te, sed miserante potius voluntate susceptū
est: vt vnus peccatum tolleret mundi, si-
cut vnus peccatum misit in mundum hoc
est, in vniuersum genus humanū. Nisi Gratia
qd̄ ille vnus vnū peccatū misit in mundū, aboleri
iste vero vnus nō solū vnum illud, sed cun- oia ꝓpec
cta simul abstulit quæ addita inuenit. Vn- cata. cap.
de dicit Apostolus, Non sicut per vnum 50.
peccantem, ita est & donum. Nam iudiciū Rom. 5.
quidē ex vno in cōdemnationē: gratia autē
ex multis delictis in iustificationē. Quia
vtiq; illud vnū quod originaliter trahitur,
etiam si solum sit, obnoxios damnationi fa-
cit, gratia vero ex multis delictis iustificat
hominem, qui præter illud vnum quod cō-
muniter cum omnibus originaliter traxit,
sua quoq; propria multa cōmisit. Verun Renati i
tamen quod paulo post dicit, Sicut per v- Xpo libe
nius delictum in omnes homines ad con- ramur.
demnationem, ita & per vnius iustitiam in cap. 51.
omnes homines ad iustificationē vitæ: satis Rom. 5.
indicat ex Adam neminē natū, nisi damna- C
tione detineri, & neminem nisi in Christo
renatum a damnatione liberari. De qua Baptismi
per vnum hominem pœna, & per vnum mysterii
hominem gratia cum locutus fuisset, quan- cū. c. 52
tum illi epistolę suę loco sufficere iudicauit,
deinde sacri baptismatis in cruce Christi
grande mysterium cōmēdauit: eo modo, vt
intelligamus nihil aliud esse in Christo ba-
ptismum, nisi mortis Christi similitudinē:
nihil autem aliud mortem Christi crucifi-
xi, nisi remissionis peccati similitudinem: vt
quemadmodum in illo vera mors facta e ,
sic in nobis vera remissio peccatorū: & quē-
admodum in illo vera resurrectio, ita in no
bis vera iustificatio. Ait enim. Quid ergo
dicemus? permanebimus in peccato, vt gra- Rom. 6.
tia abundet? Dixerat enim superius, Vbi. n. Rom. 5.
abundauit pctm, ibi superabūdauit gratia.
Et ideo quæstionē sibijpsi proposuit, vtrū
propter abundantiā gratiæ consequendam
in pctō sit permanendum. Sed respondit.
Absit. Atq; subiecit. Si mortui sumus pctō
quomō viuemus in illo? Deinde vt ostende
ret nos mortuos esse pctō, An ignoratis in-
quit,

quit,qm quicuque baptizati sumus in Christo Iesu,in morte ipsius baptizati sumus?Si ergo hinc ostendimur mortui esse peccato, quia in morte Christi baptizati sumus, pro
D fecto & paruuli qui baptizantur in Christo, Peccato moriuntur,quia in morte ipsius baptizãtur. Nullo enim excepto dictũ
Rom.6. est, Quicunque enim baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Et ideo dictũ est,vt probaretur mortuos nos esse peccato. Cui aũt peccato paruuli renascendo moriuntur, nisi quod nascendo traxerunt? Ac per hoc etiã ad ipsos pertinet quod sequit,dicens: Consepulti.n. sumus illi per baptismũ in mortem,vt quẽadmodum surrexit Christus à mortuis p gloriã patris,ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si enim cõplantati facti sumus similitudini morti eius,simul & resurrectioni erimus,hoc scientes,quia vetus homo noster simul crucifixus est, vt euacuetur corpus peccati,vt vltra non seruiamus peccato: Qui.n. mortuus est,iustificatus est à peccato.Si autem mortui sumus cũ Christo, credimus quia simul etiam viuemus cum illo, scientes quia Christus resurgẽs à mortuis, iam nõ moritur,& mors illi vltra nõ dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem viuit,viuit Deo.Ita & vos existimate vos mortuos qui
E dem esse peccato, viuere aũt Deo in Christo Iesu. Hinc enim probare cœperat non esse nobis permanendũ in peccato,vt gratia abundaret,& dixerat.Si mortui sumus peccato qũo viuemus in eo? Atque vt ostenderet mortuos nos esse peccato, subiecit. An ignoratis qm quicunque baptizati sumus in Christo Iesu,in morte illius baptizati sumus ? Sic itaque totũ locum istum concluserat,vt cœpit.Mortem quippe Christi sic insinuauit vt etiã ipsum mortuũ diceret esse
De cõs. di.4.cap. peccato. Cui peccato,nisi carnis,i qua erat, nõ peccatum, sed similitudo peccati,& ideo vt ostenderet. nomine appellat peccati ? Baptizatis itaque in morte Christi,in qua non solũ maiores,
Rom.6. verũetiam paruuli baptizanẽ,ait:Sic & vos
Crux,se .i.quẽadmodum Christus,sic & vos existi-
pultura, mate vos mortuos esse peccato, viuere autẽ
resurre- Deo in Christo Iesu. Quicquid igit gestũ,ascẽ stum est in cruce Christi,in sepultura,in resio, qũo surrectione tertio die, in ascensione in cœ-
ad nos p lum, & in sede ad dexteram patris:ita gestũ
tineant. est,vt his rebus non mystice tantum dictis,
Cap.53. sed etiã gestis cõfiguraretur vita Christiana quæ hic geritur.Nam propter eius crucem dictum est,Qui aũt Iesu Christi sunt, carnem crucifixerunt cũ vitijs & concupiscentijs. Propter sepulturã. Consepulti.n. sumus cum Christo per baptismũ in mortem.Propter resurrectionem,Vt quẽadmodum Christus resurrexit à mortuis p gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.Propter ascensionẽ vero in cœlũ, sedemq; ad dexteram patris.Si autem resurrexistis cũ Christo quæ sursum sunt quærite:vbi Christus est ad dexterã Dei sedẽs. Quæ sursum sunt sapite,non quæ super terram.Mortui enim estis,& vita vestra abscõdita est cũ Christo in Deo. Iam verò qd de Christo cõfitemur futurum, qm de cœlo venturus est viuos iudicaturus, & mortuos,non pertinet ad vitam nostrã quæ hic geritur, quia nec in rebus gestis eius est,sed in fine seculi gerendis. Ad hoc pertinet qd Apostolus secutus adiũxit, Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum illo in gloria. Duobus autem modis accipi potest, quod viuos & mortuos iudicabit:siue vt viuos intelligamus,quos hic nondum mortuos, sed adhuc in ista carne viuentes inuenturus est eius aduẽtus. Mortuos autem qui de corpore priusquã veniat exiere vel exituri sunt, Siue viuos iustos, mortuos autem iniustos,qm iusti quoq; iudicabuntur.Aliquando enim iudicium Dei ponitur in malo. Vnde illud est, Qui aũt male egerunt,in resurrectionẽ iudicij. Aliquando & in bono, secundũ quod dictum est : Deus in nomine tuo saluum me fac, & in virtute tua iudica me. Per iudiciũ quippe Dei fit ipsa bonorũ malorũq; discretio, vt liberandi à malo,non perdendi cum malis,boni ad dexteram segregentur. Propterquod ille clamabat,Iudica me Deus.Et qd dixerat velut exponens,& discerne,inquit, causam meã de gente non sancta. Cum aũt de Iesu Christo filio Dei vnico dño nostro, quod ad breuitatẽ confessionis pertinet dixerimus, adiungimus sic credere nos & in spiritum sanctũ, vt illa Trinitas cõplectatur quæ Deus est.Deinde sancta cõmemoratur Ecclesia.Vnde datur intelligi rationem creaturam ad Hierusalem liberã pertinentem,post commemorationem creaturæ, id est,summæ illius Trinitatis fuisse subdẽdam.Qm quicquid de homine Christo dictum est, ad vnitatẽ personæ vnigeniti pertinet. Rectus itaque confessionis ordo postulat, vt primo trinitati fuisse subdẽdam creaturam,deinde ipsi creatori,

Hsebat, vt trinitati subiungeretur Ecclesia, tanquam habitatori domus sua & Deo templum suum,& conditori ciuitas sua. Quæ tota hic accipienda est, non solum ex parte quã peregrinatur in terris a solis ortu vsq; ad occasum laudans nomen dñi, & post vastitatis captiuitatem cantans canticum nouum: verumetiam ex illa quæ in cœlis semper ex quo condita est cohæsit Deo, nec vllum sui casus malum experta est. Hæc in sanctis angelis beata persistit,& suæ parti peregrinanti sicut oportet opitulatur : quia vtraq; vna erit consortio æternitatis,& nũc vna est vinculo charitatis, quæ tota instituta est ad colendum vnum Deum. Vnde nec tota,nec vlla pars eius vult se coli pro Deo, nec cuiquam esse Deus pertinenti ad tẽplũ Dei, quod ædificatur ex dijs quos facit non factus Deus. Ac per hoc spũs sanctus si creatura non creator esset, profecto creatura rationalis esset. Ipse enim esset summa creatura,& ideo in regula fidei non poneretur ante Ecclesiã quia & ipse ad Ecclesiã pertineret in illa eius parte q̃ in cœlis est. Nec haberet tẽplũ,sed etiã ipse tẽplum esset. Templum aũt habet de quo dicit Apostolus. Nescitis quia corpora vestra tẽplum sunt spiritus sancti,qui i vobis ẽ, quẽ habetis a Deo & non estis vestri? De quibus alio loco dicit. Nescitis quia corpora vestra membra Christi sunt? Quomodo ergo Deus non est qui tẽplum hẽt? Aut quis minus Christo est cuius membra tẽplũ habet? Neq;.n.aliud templum eius,& aliud tẽplum Dei est, cum idem dicat Apostolus. Nescitis,quia tẽplum Dei estis. Qd vt probaret,adiecit, Et spiritus Dei habitat in vobis.Deus ergo habitat in tẽplo suo:non solũ spiritussanctus,sed etiã pater & filius,qui ẽt de corpore suo,per quod factus est caput Ecclesiæ, quæ in hominibus est, vt sit ipse in omnibus primatum tenens ait,Soluite templum hoc & in triduo suscitabo illud. Templum ergo Dei,hoc est totius summæ illius trinitatis,sancta est Ecclesia,scilicet vniuersa in cœlo & in terra. Sed de illa quæ in cœlis est,affirmare qd possumus, nisi quod nullus in ea malus est, nec quisquam deinceps de illa cecidit aut casurus est, ex quo Deus angelis peccantibus non peprecit, sicut scribit Apostolus Petrus,sed carceribus caliginis inferni retrudens tradidit in iudicio puniendos reseruari. Quomodo autẽ se habeat beatissima illa & superna societas, quæ ibi sint differentiæ personarum, vt cum oẽs tanquam generali nomine angeli nuncupentur, sicut in epistola ad Hebræos legimus: Cui enim Angelorum Deus dixit aliqñ,Sede à dextris meis? hoc quippe mõ sign ficauit omnes vniuersaliter angelos dici: sint tamen & illic archangeli: & vtrum ijdem archangeli nominẽtur virtutes, atq; ita dictum sit, Laudate eum omnes Angeli eius,laudate eum oẽs virtutes eius: ac si diceretur,laudate eum omnes Angeli eius,laudate eum omnes archangeli,& quid inter se
Pſ. 148. distent quatuor illa vocabula quibus vniuersam ipsam cœlestem societatem videtur
Apostolus esse complexus dicendo,Siue se-
Col.1. des,siue dñationes,siue prineipatus,siue potestates,dicant qui possunt,si tamen possunt probare quod dicunt, ego me ista ignorare confiteor.Sed nec illud quidem certum habeo,vtrum ad eandem societatẽ pertineant, sol & luna & cuncta sydera, quanuis nonnullis lucida corpora esse, nõ cum sensu vel intelligentia videantur. Itemq; Angeli, Corpo-
quis explicet cum qualibus corporibus ap- ra ange-
parucrint hominibus, vt non solũ cernerẽ- lorum.
tur,verum etiã tangerentur, & rursus non Cap.59.
solida corpulentia,sed spiritali potẽtia quasdam visiones,non oculis corporeis, sed spi- L
ritalibus vel mentibus ingerant, vel dicant aliquid non ad aurem forinsecus, sed intus in animo hois,etiam ibidem ipsi cõstituit: sicut scriptum est in Prophetarũ libro, Et
Zach. 2. dixit mihi Angelus qui loquebat in me: nõ enim ait,qui loquebatur ad me, sed in me, Vel appareant & in somnis,& colloquantur more somniorũ?Habemus quippe in Euangelio,Ecce Angelus dñi apparuit illi in som-
Matt. 1. nis dicens. His enim modis velut indicant se angeli contrectabilia corpora non habere. Faciuntque difficillimam quæstionem, quomodo patres eis pedes lauerint,quomodo Iacob cum Angelo tam solida contre-
Gen.18. 19.et.32. ctatione luctatus sit.Cum ista quæruntur, & ea sicut potest quisq; coniectat, non inutiliter exercentur ingenia, si adhibeatur discceptatio moderata,& absit error opinantiũ se scire quod nesciunt. Quid enim opus est vt hæc atq; huiusmodi affirmentur vel negentur,vel definiantur cum discrimine, qũ sine crimine nesciuntur? Magis opus est Artes sa
diiudicare atque dignoscere, cum se satanas tanæ seui
transfigurat velut Angelum lucis, ne fal- tandæ.
lendo ad aliqua pernicioſa seducat. Nam Cap.60.
quando sensus corporis fallit, mentem vero M
non mouet à vera rectaque sententia, qua

2.Co.ii. quisque vitam fidelem gerit, nullum est in religione periculum. Vel cum se bonum fingens, ea facit siue dicit, quæ bonis Angelis congruant, etiam si credatur bonus, non est error Christianæ fidei periculosus, aut morbidus. Cum vero per hæc aliena ad sua incipit ducere, tunc eum dignoscere, nec ire post eum, magna & necessaria vigilatia est. Sed quo vnusquisq; horum idoneus est omnes mortiferos eius dolos euadere, nisi regat atq; tueatur Deus? Et ipsa huius rei difficultas ad hoc est vtilis ne sit spes sibi quisq; aut homo alter alteri, sed Deus suis oibus.

Ecclesia angelorum & nostra. Cap.61. Id.n.nobis potius expedire prorsus piorum ambigit nemo. Hæc ergo quæ in sanctis angelis & virtutibus Dei est Ecclesia, tunc nobis sicuti est innotescet cum ei coniuncti fuerimus in finem, ad simul habendam beatitudinem sempiternam. Ista vero quæ ab illa peregrinatur in terris, eo nobis notior est quod in illa sumus, & quia hominū est, quod & nos sumus. Hæc sanguine mediatoris nullum habentis peccatum, ab omni re

Rom.8. dempta est peccato, eiusq; vox est, Si Deus A p nobis quis cōtra nos? Qui filio proprio suo nō pepercit, sed in nobis oibus tradidit illū. Non.n.pro angelis mortuus est Xps. Sed ideo et pro angelis sit quicquid horum per eius mortē redimitur & liberat à malo, qm cū eis quodámodo redit in gratiā post inimicitias quas inter homines & sanctos angelos peccata fecerunt, & ex ipsa hominum redemptione ruinæ illius angelicę detrimenta reparantur. Et vtiq; nouerunt

Christꝰ instaurat oīa. Cap.62. sancti angeli docti à deo, cuius veritati æterna contemplatione beati sunt, quanti sunt, quanti numeri supplementum de genere humano integritas illius ciuitatis expectet. Propter quod ait Apostolus, instaurari omnia in Christo quæ in cœlis sunt & quæ in terris. In ipso quippe instaurantur quæ in cœlis sunt, cū id qđ inde in angelis lapsum est ex hominibus redditur. Instaurantur autem quæ in terris sunt, cum ipsi homines qui prædestinati sunt ad æternam vitam à corruptionis vetustate renouant. Ac sic per illud singulare sacrificium, in quo mediator est immolatus, quod vnū multæ in lege victimæ figurabant, pacificantur cœlestia cū terrestribus, & terrestria cum cœlestibus.

B Qm̄ sicut idem Apostolus dicit, In ipso cōplacuit omnē plenitudinem diuinitatis inhabitare, & per eū recōciliari oīa in ipsum, pacificans per sanguinem crucis eius, siue q

Col.1. in cœlis sunt, siue quæ in terris. Pax ista præcellit, sicut scriptum est, omnem intellectum, neq; sciri à nobis nisi cum ad eam ve-nerimus potest. Qūo.n.pacificantur cæ-stia nisi in nobis, id est, concordando nobiscū? Nā ibi semper est pax, & inter se vniuersis intellectualibus creaturis, & cū suo creatore. Quæ pax præcellit, vt dictū est, omnē intellectū, sed vtiq; nostrū, nō eorū qui sem deum per vident facie patris. Nos āt quātuscunq; in nobis intellectus humanus, ex parte scimus, & videmus nūc per speculū in ænigmate. Cum vero æquales angelis Dei fuerimus, tunc quēadmodum & ipsi videbimus facie ad faciem, tantamq; pacem habebimus erga eos, quantam & ipsi erga nos, quia tantum eos dilecturi sumus, quantum ab eis diligimur. Itaq; pax eorū nota nobis erit, qa & nostra talis ac tanta erit, nec pcellet tunc intellectum nostrum. Dei vero pax quæ illic est erga eos, & nostrum & illorum intellectum sine dubitatione præcellet. De ipso quippe btā est rationalis creatura quæcunque beata est, non ipse de illa. Vnde secundū hoc melius accipitur quod scriptum est, Pax Dei quæ præcellit omnem intellectum, vt in eo quod dicit, omnē, nec ipse intellectus sanctorum angelorum esse posit exceptus, sed Dei solius. Neq; enim & ipsius intellectum pax eius excellit. Concordant aūt angeli nobiscum etiā nūc cum remittuntur nostra peccata. Ideo post commemorationē sanctæ Ecclesiæ i ordine cōfessionis ponit, Cap.64 remissio peccatorum. Per hanc enim stat Ecclesia quæ in terris est, per hanc nō perit quod perierat & incertū est. Excepto quippe baptismatis munere, quod contra originale peccatum donatum est, vt quod generatione attractum est, regeneratione detrahatur, & tamen actiua quoq; peccata quæcunque corde, ore, opere commissa inueneRit, tollit. Hac ergo excepta magna indulgentia, vnde incipit hominis renouatio, in qua soluitur omnis reatus & ingeneratus & additus, ipsa etiam vita cætera iā ratione vtentis ætatis, quantalibet præpolleat fœcunditate iustitiæ, sine remissione peccatorum non agitur, quoniam filij Dei quandiu mortaliter viuunt, cum morte confligunt. Et D quanuis de illis sit veraciter dictum, Quot- Rom.8. quot spū dei aguntur, hi filij sunt Dei: sic tū spiritu Dei excitant & tanquā filij Dei proficiunt ad Deum, vt ēt spū suo, maxime aggrauante corruptibili corpore tanquam Sapi.9. filij

filij hominum quibusdam motibus humanis deficiant ad seipsos, & ideo peccent. Interest quidem quantum satis dicī, neque enim quia peccatum est omne crimen, ideo Crimē Peccatū crimen est etiam omne peccatum. Itaque sanctorum hominū vitam, quandiu in hac morte viuitur, inueniri posse dicimus sine crimine: peccatū autem si dixerimus quia 1.Io.1. nō habemus, vt ait sanctus Apostolus, nosmetipsos seducimus & veritas in nobis non Rom.6. est. Sed neq; de ipsis crimibus quamlibet magnis remittendis in sancta Ecclesia, Dei speranda est misericordia agentibus Ezech. 18. pœnitentiā secundū modum sui cuiusque 2.Co.7. peccati. In actione autem pœnitentiæ, vbi tale crimen commissum est, vt is q commisit, à Christi etiam corpore separetur, non Deut. 25. tā considerāda est mensura tpis q doloris. 2.Co.2. Cor.n.contritū & humiliatum Deus non spernit. Verum quia plerūq; dolor alterius cordis occultus est alteri, neq; in aliorum notitiam per verba vel quęcunque alia signa procedit, cum sit coram illo cui dicī, Psal.37. Gemitus meus à te non est absconditus: re Crimē stę constituuntur ab ijs qui Ecclesiæ pſunt tēpora pœnitentię, vt fiat etiam satis Eccle siæ, in qua remmittuntur ipsa peccata. Extra eam quippe nō remittuntur. Ipsā nanque proprie spiritusanctū pignus accepit, sine quo nō remittunt vlla pctā, ita vt quibus dimittuntur, consequanē vitā ęternam.

Magis enim propter futurū iudicium fit remissio peccatorū. In hac aūt vita vsquea-deo valet quod scriptum est, Graue iugum super filios Adam à die exitus de ventre matris eorum, vsque in diem sepulturæ in matrem omnium, vt etiam paruulos videamus post lauacrum regenerationis diuerso rum malorum afflictione cruciari: vt intelligamus totum quod salutaribus agitur sacramentis, magis ad spem futurorum bonorum, q̄ ad retentionē vel adeptionem præsentium pertinere. Multa ēt mala hic vidētur ignosci & nullis supplicijs vindicari, sed eorū pœnæ reseruanē in posterū. Neq; enim frustra ille ꝓprie dicitur dies iudicij, quando venturus est iudex viuorum atque mortuorum. Sicut econtrario vindicantur hic aliqua, & tamen si remittunt, profecto F in futuro seculo non nocebunt. Propterea de quibusdam temporalibus pœnis quæ in hac vita peccantibus irrogantur, eis quorum peccata delentur ne reseruentur in fi-Matt. nē, ait Apostolus, Si enim nosmetipsos iu-

dicarem us, à dño nō iudicaremur. Cum iudicamur autem a dño corripimur, ne cum hoc mundo dānemur. Credantur aūt a quibusdam etiā ij qui nomen Christi non relinquūt, & eius lauacro in Ecclesia baptizantur, nec ab ea ullo schismate vel hæresi præcidunt, in quātislibet sceleribus viuāt, quæ nec diluāt pœnitendo, nec eleemosynis redimant, sed in eis vsque ad huius vitę vltimum diē peritissime perseuerent, saluti futuri per ignē: licet per magnitudinē faci-norum flagitiorumq; diuturnorū, nō tamē æterno igne puniri. Sed qui hoc credunt, & tamen catholici sunt, humana quadā beneuolentia mihi falli videntur. Nā scriptura diuina aliud consulta respondet. Librum āt de hac quæstione scripsi, cuius titulus est, De fide & operibus. Vbi secūdū scripturas sanctas quantū Deo adiuuante potui, demōstraui eā fidē saluos facere, quā satis euidenter expressit Paulus Apostolus dicēs, In Christo.n. Iesu neq; circuncisio quicquam valet neq; ꝓputium, sed fides quæ bene per dilectionē operatur. Si aūt male & non bene operatur proculdubio sec̄m Apostolū Iacobū, mortua est in semetipsa. Qui rursus ait, Si fidem dicat se quisquā habere opera āt non habeat, nunquid poterit fides saluare eū? Porro āt si homo sceleratos ꝑp fidē solā p ignem saluabit, & sic est accipiēdum qđ ait beatus Paulus Apostolus, ipse āt saluus erit, sic tū quasi p ignē: poterit ergo saluare sine operibus fides et falsum erit qđ dixit eius coapostolus Iacobus. Falsum erit & illud quod idem ipse Paulus dixit, Nolite, inquit, errare, neque fornicatores, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque maledici, neque ebriosi, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Si enim etiam in istis perseuerantes criminibus, tamen propter fidem Christi salui erunt, quomodo in regno Dei non erunt? Sed quia hæc H Apostolica manifestissima, & apertissima testimonia falsa esse non possunt, illud qđ obscure dictum est de ijs q superædificant Per ignē saluari. supra fundamentum quod est Christus, nō aurum, non argentū, nō lapides pretiosos, sed ligna, fœnum, stipulam: de his enim dictum est quod per ignem salui erunt, quoniam fundamenti merito non peribunt: sic intelligendum est, vt ijs manifestis non inueniatur esse contrarium. Ligna quippe

Titulus fidei an fit profuturus: cap. 67. 21. de Ciuita. Dei. cap. 21. 1.Co.13. Purgatorium. Ca. 14. 15. et 16. Iaco. 2. 1.Co. 3. 1.Co. 6. Gala. 5. Iaco. 2. 1.Co. 3. cap. 68. 1.Co. 3.

& fœnum, & stipula nō absurde accipi pōt rerū secularium, quanuis licite concessarū, tales cupiditates, vt amitti sine animi dolore nō possint. Cum autē iste dolor vrit, si
4.sen.di. 21.ca. Christus in corde fundamēti locū habet. i. vt ei nihil anteponatur, & malit homo qui
hic obij ci.lib.21 de ciuit. dei.c.21. &.26. tali dolore vrit, rebus quas ita diligit magis carere q̄ Christo: p ignē fit saluus. Si autē res huiusmodi temporales ac seculares tempore tētationis maluerit tenere q̄ Christū, eum in fundamento non habuit. quia hæc priore loco habuit, cū in ędificio prius non sit aliquid fundamento. Ignis enim de quo locutus est eo loco Apostolus Paulus, talis debet intelligi, vt ambo per eum transeant,
I id est, & qui ędificat supra hoc fundamentum aurum, argentum, lapides pręciosos: &
1.Co. 3. qui ædificat ligna, fœnum, stipulam. Cum n. hoc dixisset, adiūxit: Vniuscuiusq; opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus permanserit, quod superædificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus autem exustum fuerit, dānum patietur: ipse aūt saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Nō ergo vnius eorum, sed vtriusq; opus ignis probabit. Est quidē ignis tentatio tribulationis, de quo
Eccl. 27 aperte alio loco scriptus est, Vasa figuli pro
1.Co.7. bat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. Iste ignis in hac interim vita facit qđ Apostolus dixit, si accidat duobus fidelibus: vbi scilicet cogitanti q̄ dei sunt, quomodo placeat Deo, hoc est ædificāti super Christū fundamento, aurum, argentum, lapides pręciosos: alteri autē cogitanti ea, q̄ mundi sunt, quomodo placeat uxori, id est, ædificanti super idē fundamentum, ligna, fœnū, stipulā: Illius enim opus nō exurit, quia nō ea dilexit quorū amissione cruciatur. Exuritur autem opus huius, quoniam sine dolore nō pereunt, quæ cū amore possessa sunt. Sed quoniā aliter vtra conditione ꝓposita, eis potius carere malit q̄ Christo, nec timore amittēdi talia, deserit Christū, quanuis doleat dum amittit, saluus est quidē, sic tn̄ quasi per ignē. Quia vrit eum re-
K 1.Co.3. rū dolor quas dilexerat amissarum, sed non subuertit neque consumit fundamenti stabilitate atque incorruptione munitum.

Purgatorius ignis. cap. 69. 4.sen.di. 21. cap. In illo. Tale aliquid etiam post hanc vitam fieri incredibile non est, & vtrum ita quæri pōt & aut inueniri aut latere nonnullos fideles per ignem quendam purgatorium, quanto magis minusve bona pereuntia dilexerunt, tanto tardius citiusq; saluari: an tamen talos de quibus dictū est, q̄ regnum Dei non possidebūt, nisi cōuenienter pœnitentibus eadē crimina remittant. Cōuenientes aūt dixi, vt steriles in eleemosynis nō sint, quibus tn̄ tribuit scriptura diuina, vt earū tantummodo fructum se imputaturum prænunciet dns dextris, & earum tantummodo sterilitatem sinistris, quando his dicturus est, Venite bndicti patris mei, percipite regnū dei. illis aūt, Ite maledicti i ignē æter Infernum. Sanè cauendū est ne quisquam existimet infanda illa crimina, qualia qui agunt, regnum dei non possidebunt, quotidie perpetranda, & eleemosynis quotidie redimenda. In melius quippe est vita mutanda, & per eleemosynas de peccatis præteritis est propitiandus Deus, non ad hoc emendus, vt quodāmodo, vt ea semper liceat impune cōmittere. Nemini enim dedit laxamentum peccandi, quanuis miserando deleat iam facta peccata, si non satisfactio congrua negligatur. De quotidianis autem breuibus leuibusq; peccatis, sine quibus hęc vita non ducitur, quotidiana oratio fidelium satisfacit. Eorum est enim dicere, Pater noster q̄ es in cœlis. Qui iam patri tali regenerati ex aqua & spiritu sancto. Delet omni ne sunt hæc oratio minima, & quotidiana peccata. Delet & illa a quibus vita fidelium sic rate etiam gesta, sed pœnitendo in melius mutata discedit: si quemadmodū veraciter dicitur, Dimitte nobis debita nostra, quoniam non desunt quæ dimittantur, ita vere citer dicat, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, id est, si fiat quod dicitur: q̄ & ipsa eleemosyna est veniam petenti homini ignoscere. Ac per hoc ad omnia vtili misericordia siunt, valet quod dās ait, Date eleemosynā, et ecce omnia mūda sunt vobis. Non solum aut. m qui dat esurienti cibum, sitienti potum, nudo vestimentum, peregrinati hospitium, fugienti latibulum, ægro vel incluso visitationē, captiuo redēptionem, debili subiectionē, ęco deductio. nem, tristi consolationem, non sano medicinam, erranti viam, deliberanti consilium, & quod cuique necessarium est indigenti: verumetiā & qui dat veniam peccanti, eleemosynā dat: & qui emēdat verbere in quē potestas dat, vel coercet aliqua disciplina, & tamen peccatum eius quo ab illo Iesus est aut offensus, dimittit ex corde, vel orat vt ei dimittatur, non solum in eo quod dimittat atque orat, verumetiam in eo quod corripit,

Dt.25.c. corripit, & aliqua emendatoria pœna plectit. Quis enim ferat, eleemosynā dat: quia misericordiā præstat. Multa enim bona præstantur inuitis, quando eorum consulitur vtilitati non voluntati: quia ipsi sibi inueniuntur esse inimici, amici vero eorū potius illi quos inimicos putant, & reddunt errando mala pro bonis, cum reddere mala Christianus non debeat pro malis. Multa itaq; sunt genera eleemosynarum, quæ cum facimus, adiuuamur vt dimittantur nobis nostra peccata. Sed ea nihil est maius, qua ex corde dimittimus, quod in nos quisque peccauit. Minus enim magnum est ergo eum esse benevolum, siue etiam beneficum qui tibi mali nihil fecerit. Illud multo grandius & magnificentissimæ bonitatis est, vt tuum quoq; inimicum diligas, & ei qui tibi malum vult, etsi potest facere, tu bonum semper velis faciasq; cū possis, illius memor exempli qui in cruce pendens pro suis exorat persecutoribus suosq; admonuit dicens, Diligite inimicos vestros, benefacite eis q vos oderūt, & orate pro eis qui uos persequuntur. Sed qm̄ perfectorum sunt ista filiorum Dei, quo quidem se debet omnis fidelis extendere, & humanum animum ad hunc affectum orādo Deū secūq; agendo luctandoq; perducere: tn̄ quia hoc tam magnum bonum tātæ multitudinis nō est, quantam credimus exaudiri cum in oratione dnica dicitur, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, proculdubio verba sponsionis huius implentur, si homo qui nondum ita profecit ut iam diligat inimicum, tn̄ qn̄ rogatur ab homine qui peccauit in eum, vt ei dimittat, dimittit ex corde: quia etiam sibi roganti vult vtiq; dimitti, cum orat & dicit, Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. i. sic dimitte nobis debita nostra rogantibus nobis, sicut & nos dimittimus rogantibus debitoribus nostris. Iam vero qui eum in quem peccauit hominem rogat, si peccato suo moueatur vt roget, non est adhuc deputandus inimicus, vt eum diligere sit difficile, sicut difficile erat quando inimicitias exercebat. Quisquis autem roganti & peccati sui pœnitenti non ex corde dimittit nullo modo existimet à dño sua peccata dimitti, quoniā mentiri veritas non potest. Quem vero latebat Euangelij auditorem siue lectorē, quis dixerit, Ego sum veritas? Qui cum docuisset orationem, hanc in ea positam sententiā vehementer commendauit dicens, Si. n. dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater vester cœlestis delicta vestra. Si aūt non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra. Matt. 6.
Ad tā magnum tonitruū qui non expergiscitur, non dormit, sed mortuus est: & tn̄ potens est ille etiam mortuos suscitare. Sanè qui sceleratissime viuunt, nec curant tale vitam moresq; corrigere, & inter ipsa fasinora & flagitia sua eleemosynas frequentare non cessant, frustra sibi ideo blādiunt, qm̄ dns ait, Date eleemosynam, & ecce oia munda sunt vobis. Hoc. n. q̄ late pateat, nō intelligunt. Sed vt intelligant, attēdant quibus dixerit. Nempe in Euangelio sic scriptum est, Cum loqueretur, rogauit illū quidā Pharisæus vt prāderet apud se, & ingressus recubuit. Pharisæus autē cœpit intra se reputans dicere, Quare non baptizatus esset ante prandium? Et ait dns ad illum. Nunc vos Pharisæi quod de foris est calicis & catini mandatis, quod autem intus est vestrū, plenum est rapina & iniquitate. Stulti nonne qui fecit id quod foris est, etiam id quod intus est fecit? Videte vt etiā id qđ intus est mundum fiat. Veruntū quod supereſt, date eleemosynam, & ecce oia munda sunt vobis. Itane hoc intellecturi sumus, vt Pharisæis non habentibus fidem Christi, etiam si non in eum crediderit, nec renati fuerint ex aqua & spiritu sancto, munda sint oia tn̄ si eleemosynas dederint, sicut isti eas dandas putant: cū sint immundi omnes quos non mundat fides Christi, de qua scriptum est, Mundans fide corda eorum: & dicat Apostolus, Immūdis aūt & infidelibus nihil est mundum, sed polluta sunt eorum & mens & conscientia? Quo ergo Pharisæis oia mūda essent si eleemosynas darent, & fideles nō essent? Aut quo fideles essent si in Xpm credere atq; in eius renasci gratia noluissent? Et tn̄ verum est quod audierant, Date eleemosynam, & ecce oia munda sunt vobis.
Qui aūt vult eleemosynam ordinate dare, à seipso debet incipere, & eam sibi primū sericordiæ, diæ. Et. n. eleemosyna opus misericordiæ, verissimeq; dictum est, Miserere animæ tuę placens Deo. Propter hoc renascimur, vt Deo placeamus, cui merito displicet qđ nascendo contraximus. Hæc est prima eleemosyna quā nobis dedimus, qm̄ nosipsos miseros per miserātis Dei misericordiā requisiuimus, iustum iudiciū eius confitentes, quo miseri effecti sum⁹, de quo dicit Apostolus,
4.sen.di. 15.c.His rūdeo. C Luc.11. Ordo charitatis & mi dis.3. ca. qui vult. 4.sen.di. 15.c.His rūdeo. D Cap.75. Cap.76. De peni. Ecc1.30.

Iudicium quidē ex vno in cōdemnationē. Et magnæ charitati eius gratias agentes, de
Rom. 5. quā idē ipse dicit gratiæ pdicator, Cōmendat autem suā dilectionem Deus in nobis, quoniā cū adhuc peccatores essemus, Christus p nobis mortuus est: vt & nos veraciter de nostra miseria iudicātes, & Dei charitatē quā donauit ipse diligētes pie rectēq;
Mat. 23 viuamus. Quod iudicium & charitatē Dei cum Pharisæi præterirent, decimabant tm̄ per eleemosynas quas faciebāt etiā quæq;
Luc. 11. minutissima fructuū suorū: & ideo non dabāt eleemosynas à seipsis incipiētes, secūq; prius misericordiā faciētes, sicut isti eas dādas putant. Propter quē dilectionis ordinē
Ma. 22. dictum est, Diliges proximum tuum sicut
Ma. 23. teipsum. Cū ergo increpasset eos q̄ p orinsecus se lauabāt, intus aūt rapina & iniquitate pleni essent, admonēs quādā eleemosynam, quam sibi homo primitus debet dare,
Luc. 11. & interiora mundare, Veruntm̄, inquit, qđ supereſt, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Deinde vt ostenderet quid admonuisset, & qđ ipsi facere nō curarent, ne illū putarēt eleemosynas eorū ignorare, sed væ vobis, inquit, Pharisæis: tanq̄ diceret, Ego quidē cōmonui vos ad eleemosynā dandam per quam vobis omnia mūda sint, sed væ vobis qui decimatis mentham & rutā & omne olus: has.n. noui eleemosynas vestras, ne de illis me vos nunc admonuisse arbitremini: & pteritis iudicium & charitatem Dei. qua eleemosyna possetis ab omni inquinamēto interiori mundari, vt vobis munda essent & corpora quæ lauatis: hoc est enim omnia, & interiora. s. & exteLuc. 11. riora. Sicut alibi legitur, Mundate q̄ intus
4. sen. di. sunt, & q̄ foris sunt munda erunt. Sed ne
15. c. His istas eleemosynas quæ fiunt de fructibus
rūderi terræ, respuisse videretur. Hæc, inqt, oportuit facere. i. iudicium & charitatem Dei: &
F illā non omittere. i. eleemosynas fructuum
Nō indulgēdū vitijs freto eleemosynis. terrenorū. Nō ergo se fallāt qui p eleemosynas quaslibet largissimas fructuū suorū vel cuiusq; pecuniæ, impunitatē se emere existimāt in facinorū suorū immanitate aeflagitiorum nequitia permanendo. Non
Ca. 75. solum. n. hæc faciūt, sed ita diligūt, vt in eis
Psa. 10. semp optent tm̄ si possint impune versari. Qui aūt diligit iniquitatē, odit animā suā: & qui odit aiam suā, non est misericors, sed crudelis. Diligendo eā quippe secundū seculum, odit eā secūdū Deū. Si ergo vellet ei dare eleemosynā, per quā munda illi essent oīa, odisset eā secundum seculum & diligeret eam secundum Deum. Nemo aūt dat eleemosynā quamlibet, nisi vnde det ab illo accipiat qui nō eget: & ideo dictum est, Misericordia eius p̄ueniet me. Quæ sint Psal. 58.
aūt leuia & q̄ grauia peccata, nō humano, Peccata
sed diuino sunt pensanda iudicio. Videleue.
mus. n. qđā ab ipsis quoq; Apostolis ignoCap. 9.
scendo fuisse concessa: quale illud est quod venerabilis Paulus coniugibus ait, Nolite G
fraudare inuicē, nisi ex cōsensu ad tēpus vt 1. Co
vacetis oroni: & iterum ad idipsum reuertimini, ne vos tentet satanas pp incōtinētiā vestrā: qđ putari posset nō esse peccatum, misceri scilicet coniugi non filiorum procreandorū causa, quod bonum est nuptiale, sed carnalis etiam voluptatis: vt fornicationis, siue adulterij, siue cuiusquam alterius immūditię mortiferū malum, qđ turpe est etiā dicere, quo potest tētante satana libido ptrahere, incontinentiū deuitet infirmitas. Posset ergo, vt dixi, hoc putari non esse peccatum, nisi addidisset. Hoc autē dico secūdū veniā, nō secūdū imperiū. Quis autē iā esse peccatum neget, cum dari veniā faciētibus Apostolica authoritas fateatur? Tale 1. Co
quiddā ē vbi dicit, Audet quisquā vestrū ad uersus alterū negociū hūs iudicari apud iniquos, & nō apud sanctos? Et paulo post, Secularia igit̄ iudicia si habueritis, inquit, eos q̄ cōtēptibiles sunt in Ecclesia, hos collocate ad iudicādum. Ad reuerentiā vobis dico. Sic non est inter vos quisquam sapiens qui posit inter fratrem & fratrem iudicare, sed frater cum fratre iudicio contendit & hoc apud infideles. Nam & hic posset putari iudicium habere aduersus alterum, non esse peccatum, sed tantum modo id extra Ecclesiam velle iudicari, nisi secutus adiungeret, Iam quidem omnino delictū est inter vos, quia iudicia habētis vobiscum. Et ne quisquam hoc ita excusaret, vt diceret iustum esse habere negocium, sed iniquitatē se pati, quam velit a se iudicium sententia remoueri: continuo talibus cogitationibus vel excusationibus occurrit atq; ait, Quare nō magis iniquitatē patimini? Quare non potius fraudamini? Vt ad illud redeatur quod dās ait, Si quis voluerit tunicā tuam tollere, & iudicio tecum contendere, dimitte illi & pallium. Et alio loco, Qui abstulerit, inquit, tua, noli repetere. Prohibunt itaque suos de secularibus rebus cum alijs hominibus habere iudicium. Ex qua doctrina dicit

1. Co. 6. na dicit Apostolus esse delictū, Tircū finit in Ecclesia talia iudicia finiri inter fratres, fratribus iudicantibus, extra Ecclesiā vero terribiliter vetat: manifestum est etiam hic quid secundum veniā concedatur infirmis. Propter hæc atq; huiusmodi peccata & alia Iacobi. 3. licet ijs mimora, q̄ fiunt verborum & cogitationum offensionibus, Apostolo Iacobo Matt. 6. confitente ac dicente, In multis.n. offendimus oēs: oportet vt quotidie crebroq; oremus dīm atq; dicamus, Dimitte nobis debita nostra: nec in eo quod sequitur mentiamur, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Sunt aūt quædam q̄ leuissima putentur, nisi in scripturis demonstrarentur opinione grauiora. Quis.n. dicentem fratri suo fatue, reum gehennæ putaret, nisi veritas diceret? Cui tamen vulneri subiecit cōtinuo medicinam, præceptum fraternæ reconciliationis adiungens. Mox quippe ait, Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te, &c. Aut quis æstimaret q̄ magnum peccatum sit, dies obseruare & menses & annos & tempora: sicut observant qui certis diebus, siue mēsibus siue annis volunt vel nolunt aliquid inchoare, eo q̄ sēdm vanas doctrinas hominum fausta vel infausta existiment tempora: nisi huius mali magnitudinem ex timore Apostoli pēsemus, qui talibus, ait, Timeo ne forte sine causa laborauerim in vobis. Hinc accidit, q̄ peccata quanuis magna & horrenda cum in consuetudinem venerint, aut parua aut nulla esse creduntur: vsqueadeo vt non solum non occultanda, verumetiā ībi prędicanda ac diffamanda videantur: qū sicut scriptum est, Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & qui iniqua gerit benedicitur. Talis in diuinis libris iniquitas, & clamor vocatur. Sicut habes apud Esaiam Prophetā de vinea mala. Expectaui, inquit, vt faceret iudicium, fecit autem iniquitatem, & nō iustitiam, sed clamorem. Vnde est illud in Genesi, Clamor Sodomorum & Gomorreorū multiplicatus est. Qua non solum iam apud eos non puniebantur illa flagitia, verūetiam publice velut lege frequentabantur. Sic nostris temporibus ita multa mala, etsi non talia, in apertam consuetudinem iam venerunt, vt pro his non solum excommunicare aliquē laicum non audeamus, sed nec clericū degradare. Vnde cum exponeré anGalat. 4. te aliquot annos Epistolam ad Galatas, in eo ipso loco vbi ait Apostolus, Timeo ne forte sine causa laborauerit in vobis: exclamare cōpulsus sum, Væ peccatis hominum q̄ sola inusitata exhorrescimus, vsitata vero pro quibus abluendis filij Dei sanguis effusus est, quāuis tā magna sint, vt oīno claudi cōtra sese faciant regnū Dei, sæpe videdo oīa tolerare, sæpe tolerando nonnulla etiam faL cere cogimur. Atq; vtinā ò domine nō oīa quæ non poterimus prohibere, faciamus. Sed videro vtrum me immoderatus dolor incaute aliquid compulerit dicere. Hoc Peccati nunc dicam quod quidem et in alijs opusculis causæ lorum meorum locis sæpe iā dixi. Duabus duæ. ex causis peccamus, Aut nondum videndo Cap. 81. quid facere debeamus, aut non faciendo qđ debere fieri iam videmus. Quorū duorum illud ignorantiæ malū est, hoc infirmitatis. Contra q̄ quidem pugnare nos cōuenit, sed pfecto vincimur, nisi diuinitus adiuuemur, vt non solū videamus quid faciendū sit, sed etiam accedente sanitate delectatio iustitiæ vincat in nobis earum rerum delectationes, quas vel habere cupiendo, vel amittere metuendo scientes videntesq; peccamus: iam non solum peccatores, quod eramus etiam cum per ignorantiā peccabamus, verumetiā legis præuaricatores, cum id non facimus qđ faciendum iā esse nouimus, vel facimus quod non faciendum esse iam scimus. Qua propter nō solū si peccauimus vt ignoscat', pp qđ dicimus, Dimitte nobis debita nra, Matt. 6. sicut et nos dimittimus debitoribus nostris: M verumetiam nē peccemus vt regat, propter quod dicimus, Ne nos inferas in tētationē: ille rogandus est, cui dicitur in Psalmo, Do Psal. 26. minus illuminatio mea & salus mea: vt illuMiseri- minatio detrahat ignorantiam, salus infircordia mitatem. Nā & ipsa pœnitentia q̄ digna de: necescausa est secundum morē Ecclesiæ vt agat, saria vbi plerunq; infirmitate non agitur: quia & pu que. dor timor est displicendi, dum plus delectat Cap. 82. hominum ęstimatio, q̄ iustitia qua se quisq; humiliat pœnitendo. Vnde non solum cum 2. Ti. 2. agitur pœnitentiā, verumetiā vt agatur, dei Luc. 22. misericordia necessaria est. Alioquin nō di Peccatū ceret Apostolus de quibusdā, Ne forte det in spiriillis Deus pœnitentiā. Dit vt Petrus amarē tum sanfleret, prēmisit Euangelium & ait, Respexit ſtum. eum dns. Qui vero in Ecclesia remitti Cap. 83. peccata nō credēs, contēnit tantā diuini mu De verneris largitatē, & in hac obstinatione mentis bis dñi tis diem claudit extremum, reus est illo irre sermomissibili peccato in spiritum sanctum, in ne. 11.

Carnis resurrectio.c.84

quo Christus peccata dimittit. De qua quæstione difficili in quodã propter hoc solum conscripto libello enucleatissime quantum potui disputaui. Iam vero de resurrectione carnis non sicut quidã reuixere iterũq; A sunt mortui, sed in æternã vitã, sicut Christi ipsius caro resurrexit, quemadmodũ possim breuiter disputare, & omnibus quæstionibus q̃ de hac re moueri assolent satisfacere, nõ inuenio. Resurrecturam tñ carnem omniũ quicunque nati sunt hominũ atque nascentur, & mortui sunt atque morientur, nullo modo dubitare debet Christianus.

Fœtus abortiui. Cap.85. Lib. 22. de ci. dei cap. 12. & 13.

Vnde primo occurrit de abortiuis fœtibos quæstio, qui iã quidẽ nati sunt in vteris matrũ, sed nondũ ita vt iam possint renasci. Si.n. resurrecturos eos dixerimus, de ijs qui iam formati sunt, tolerari põt vtcunque q̃d dicit. Informes vero abortus quis nõ procliuis perire arbitretur, sicut semina quæ cõcepta nõ fuerint? Sed quis negare audeat, etsi affirmare nõ audeat, id acturã resurrectionẽ, vt quicquid formæ defuit impleat? Atq; ita nõ desit perfectio q̃ accessura erat tẽpore, quẽadmodum non erunt vitia quæ accesserunt tẽpore: vt neq; in eo quod aptũ & cõgruũ dies allaturi fuerãt, natura fraudetur: neque in eo quod aduersum atq; contrarium dies attulerãt, natura turpetur: sed integretur quod nondũ erat integrũ, sicut

B

Fœtus in utero qñ viuere incipiat. Cap.86. 4.sen.di. 44. cap. illud.

instaurabitur quod fuerat vitiatũ. Ac per hoc scrupulosissime q̃dẽ inter doctissimos quæri ac disputari põt, quod vtrũ ab homine inueniri possit ignoro, qñ incipiat homo in vtero viuere. Vtrum sit quædã vita occulta q̃ nondũ motibus viuentis appareat. Nã negare vixisse puerperia, quæ ꝓpterea mẽbratim exsecantur & eijciuntur ex vteris prægnantiũ, ne matres quoq; si mortua ibi relinquant occidant, impudentia nimia videtur. Ex quo aũt incipit homo viuere, ex illo vtique iam mori põt. Mortuus vero, vbicunque illi mors potuit euenire, qũo ad resurrectionẽ non pertineat mortuorum, reperire non possum. Neque.n. & monstra quæ nascuntur & viuunt, quamlibet ci to moriantur, aut resurrectura negabunt, aut ita vitiata resurrectura credenda sunt, ac nõ potius correcta, emendataq; natura. Absit.n. vt illum bimẽbrem, qui nuper natus est in Oriente, de quo & fratres fidelissimi qui eum viderunt retulerunt, & sanctæ memorię Hieronymus presbyter scriptũ reliquit: Absit, inquã, vt vnũ hominẽ dupli

Mon-

Monstruosi fœtus. Cap.87. 4.sen.di. 44. cap. illud. Lib. 16. de ci. dei cap. 8.

cem ac non potius duos, quod futurum fuerat, si gemini nascerentur, resurrecturos existimemus. Ita cætera q̃ singuli quisque partus vel amplius vel minus aliquid habẽdo, vel quadã nimia deformitate mõstra dicuntur, ad humanæ naturæ figurã resurrectione reuocabuntur: ita vt singulæ animæ singula sua corpora obtineant, nullis cohærentibus ẽt quæcunque cohærẽtia nata fuerã, sed seorsum sibi singulis sua mẽbra gestãbus, q̃bus humani corporis cõpletur integritas.

Non autem perit Deo terrena materies, ꝓ de qua mortaliũ creatur caro, sed in quemlibet pulueriẽ cineremve soluatur, in quoslibet halitus auras q̃; diffugiat, in quãcunque aliorũ corporum substantiã vel in ipsa elementa vertatur, in quorũcunque animaliũ cetiã hominũ cibum cedat carnemq̃; mutet, illi animæ humanæ puncto tẽporis redit, q̃ illã primitus vt hõ fieret, crelceret, viueret, animauit. Ipsa itaque terrena materies, discedente anima fit cadauer, nõ ita resurrectione reparabitur, vt ea quæ dilabuntur & in alias atque alias aliarum rerũ species formasq̃; vertuntur, quãuis ad corpus redeant vnde dilapsa sunt, ad eadẽ quoq; corporis partes vbi fuerunt redire necesse sit. Aliquin si capillis capitis redit quod tam crebra tonsura detraxit, si vnguibus quod tiens dempsit exectio immoderata & indecens, cogitantibus & ideo resurrectionem carnis non credentibus, occurrit informitas. Sed quemadmodum si statua cuiuslibet solubilis metalli aut igne liquefieret, aut contereretur in puluerem, aut conflaretur in massam, & eã vellet artifex rursus ex illius materiæ quantitate reparare, nihil interesset ad eius integritatem, q̃ particula materiæ cui membro statuæ reddere tur, dum tamen totum ex quo cõstituta fuerat, restitura resumeret: Ita Deus mirabiliter atq; ineffabiliter artifex, de toto quo carne nostra constiterat, eam mirabili & ineffabili celeritate restituet. Nec aliquid attinebit ad eius redintegrationem, vtrum capilli ad capillos redeãt, & vngues ad vngues: an quicquid eorum perierat mutetur in carnẽ, & in partes alias corporis reuocetur, curante artificis ꝓuidentia ne q̃d indecentis fiat.

Nec illud est cõsequens, vt ideo diuersa sit statura reuniscẽtiũ singulorũ, q̃a fuerãt illis diuersa viuentiũ, aut macri cũ eadẽ macie, aut pingues cũ eadẽ pinguedine reuiuiscãt, sed si hoc est in consilio creatoris, vt in effigie

gie sua cuiusque proprietas & discernibilis similitudo seruetur, in cæteris aũt corporis bonis æqualia cũcta reddantur: ita modificabitur illa in vtroque materies, vt nec aliquid ex ea pereat, & quod alicui defuit suppleat, q̃ ẽt de nihilo potuit q̃d voluit operari. Si aũt in corporibus resurgẽtiũ rõna bilis inæqualitas erit, sicut est vocũ quibus cantus impletur: hoc fiet cuique de materia corporis sui, q̃d & hominẽ reddat æqualẽ angelicis cœtibus, & nihil incõueniẽs eorũ oculis ingerat sensibus. Indecorũ quippe aliq̃d ibi non erit, sed quicquid futurũ est, hoc decebit, quia nec futurũ est si nõ decebit. Resurget igitur sanctorũ corpora sine vllo vitio, sine vlla deformitate, sicut sine vlla corruptione, onere, difficultate. In quibus tanta facilitas resurgẽdi, quanta fœlicitas erit. Propter quod & spiritalia dicta sunt, cũ ꝓcul dubio corpora sint futura, non spũs. Sed sicut nunc corpus animale dicitur, quod tũ corpus non anima est: ita tunc spiritale corpus erit, corpus tamen non spũs erit. Proinde quantum attinet ad corruptionem, quæ nunc aggrauat animam, & ad vitia, quibus caro aduersus spiritum concupiscit, tunc nõ erit caro sed corpus, quia & cœlestia corpora perhibentur. Propter quod dictũ est, Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Et tanquam exponens quod dixerit, Neque corruptio, inquit incorruptionẽ possidebit. Quod prius dixit, caro & sanguis: hoc posterius dixit corruptio: & q̃d prius regnum Dei, hoc posterius incorruptionẽ. Quantum autem attinet ad substãtiã, etiã tunc caro erit. Propter q̃d & post resurrectionẽ corpus Chri caro appellatũ ẽ. Sed ideo ait Apostolus. Seminat corpus animale, resurget corpus spiritale: qñ tãta erit tunc cõcordia carnis & spiritus, viuificante spiritu sine sustentaculi alicuius indigentia subditã carnem, vt nihil nobis repugnet ex nobis, sed sicut foris patiamur inimicos. Quicunq; vero ab illa perditionis massa q̃ facta ẽ per hominẽ primũ, nõ liberantur per vnũ mediatorẽ Dei & hominum, resurgent quidem ẽt ipsi vnusquisque cum sua carne, sed vt cum diabolo & angelis eius puniantur. Vtrũ sa corporum resurgant, quicunq; in eis vitiosa & deformia membra gestarunt, in quirẽ laborare quid opus est? Neq; in. fatigare nos debet incerta eorum habitudo vel pulchritudo, quorũ erit certa & sempiterna dãnatio. Nec moueat qũo in eis erit corpus incorruptibile si dolere poterit, aut qũo cor incorruptibile si mori non poterit. Non est enim vera vita, nisi vbi fœliciter viuitur: nec vera incorruptio, nisi vbi saluus nullo dolore corrũpitur. Vbi aũt infœlix mori nõ sinat, vt ita dicam, mors ipsa nõ moritur: & vbi dolor perpetuus non interimit sed affligit, ipsa corruptio non finitur. Hæc in sanctis &c.

Apoc. 2. cap. 5.

scripturis secũda mors dr. Nec prima tũ Infantiũ mors, qua suũ anima relinquere cogitur, cõditio. nec secunda qua pœnale corpus animam re

Cap. 93.

linquere non permittitur, homini accidisset, 2. sen. di. si nemo peccasset. Mitissima sanè omnium 33. c. alio pœna erit eorum, qui præter peccatũ, quod quin originale traxerũt, nullum insuper addiderunt: & in cæteris qui addiderunt, tãto quisque tolerabiliorem ibi habebit damnationẽ, quanto hic minorem habuit iniquitatem. Sancti

Remanentibus itaque angelis & homini plenius reprobis in æterna pœna, tunc sancti cognoscient plenius quid boni eis contulerit gratia. Tunc rebus ipsis euidentibus apparebit tatẽ Dei. quod in Psalmo scriptũ est, Misericordiam

Cap. 94.

& iudiciũ cãtabo tibi domine. Quia nisi p

Ps. 100.

indebitam misericordiã nemo liberatur, & nisi per debitũ iudicium nemo damnatur. Quę

Tunc non latebit quod nunc latet, cũ de duobus paruulis vnus esset assumendus p

nũc occulta olim

Dei misericordiam, alius per iudicium relin quendus, in quo is qui assumeretur agnosce ret, quid sibi per iudicium deberetur nisi misericordia subueniret: cur ille potius quã iste fuerit assumptus, cum causa vna esset ambobus: cur apud quosdam non factæ sint virtutes, quæ si factæ fuissent, egissent illi homines pœnitentiam, & factæ sint apud eos qui non fuerant crediturí. Apertissime nãque dominus dicit, Vę tibi Corozaim, & væ tibi Bethsaida, quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitẽtiam egissent. Nec vtiq; Deus iniuste noluit salues fieri cũ possent salui esse si vellent. Tũc in charissima luce sapientię videbitur quod aũtẽ illi nũc piorum fides habet ante quam manifesta cognitione videat, quàm certa & immutabilis & efficacissima sit voluntas Dei, q̃ multa possit & non velit, nihil aũt q̃d non possit, quamq́ sit verum quod in Psalmo canitur: Deus auté noster in cœlo sursum, in cœlo & in terra oĩa quæcunq; voluit fecit. Quod vtiq; nõ est verũ, si aliqua voluit

Mat. 11.

1. sen. dist. 43. c. bis

Ps. 118.

I

&

1.sen.di. 46.c. nunc ai- dere. 1.sen.di. 45.c.per missio. Oipotēs Deus. Cap.96. 1.sen.di. 46 c.qui enim.

& non fecit. Et qđ est indignius, ideo nō fecit qm̄ ne fieret qđ volebat omnipotens, voluntas hominis impediuit. Non ergo fit aliquid nisi omnipotens fieri velit, vel sinendo vt fiat, vel ipse faciendo. Nec dubitā dum est Deum facere bene etiam sinendo fieri quęcunque fiunt male. Non.n. hoc nisi iusto iudicio sinit. Et profecto bonum est omne quod iustum est. Quamuis ergo ea quæ mala sunt inquantum mala sunt non sint bona: tñ nō solum bona sed etiā sint & mala, bonū est. Nam nisi esset hoc bonū vt essent & mala, nullo modo esse sinerentur ab omnipotēte bono. Cui proculdubio quā facile est quod vult facere, tam facile est qđ non vult esse, non sinere. Hoc nisi credamus, periclitatur ipsum nostræ fidei cōfessionis initium qua nos in Deū patrē omnipotentē credere cōfitemur. Neq;.n. veraciter De saluā ob aliud vocatur omnipotēs, nisi qa quicqd vult potest, nec voluntate cuiuspiam creaturæ voluntatis omnipotentis impeditur effectus. Quamobrem videndum est quemadmodum sit de Deo dictum, quia & hoc Apostolus verissime dixit, quia omnes homines vult saluos fieri. Cum enim non omnes, sed multo plures non fiunt salui, videtur vtique non fieri quod Deus vult fieri, humana scilicet voluntate impediente voluntatem Dei. Quando.n. quæritur causa, cur non omnes salui fiant, responderi solet, quia hoc ipsi nolunt. Quod quidem de paruulis dici non potest, quorū nondum est vel le, seu nolle. Nam quod infantili motu faciunt, si eorum voluntati iudicaretur esse tribuendum, quando baptizantur, cū resistunt quantum possunt, eciā nolentes saluos cos fieri diceremus. Sed apertius dominus in Euangelio cōpellans impiam ciuitatem. Quotiens, inquit, volui colligere filios tuos sicut gallina pullos suos & noluisti: tanquā Dei voluntas superata sit hominum voluntate & infirmissimis nolendo impedientibus, non potuerit facere potentissimus qđ volebat. Et vbi est illa oīpotētia qua in cœlo & in terra omnia quæcunque voluit fecit, si colligere filios Hierusalem voluit & non fecit? An potius & illa qđē filios suos ab ipso colligi noluit, sed ea quoq; nolēte filios eius collegit ipse quos voluit: quia in cœlo & in terra non quædam voluit & fecit, quædam vero voluit & non fecit, sed oīa quę cū que voluit fecit. Quis porrò tā impie desipiat vt dicat Deū malas hominū volūtates

1.sen.di. 42.c. ex quas voluerit, quando voluerit, vbi voluerit, & quātis voluerit, in bonum non posse conuertere? Sed cū misericordiā facit, per misericordiam facit: cum autē non Cap.98. facit, per iudicium non facit. Quoniam cuius vult misereatur, & quem vult indurat. 49. cap. Quod cum diceret Apostolus, gratiam cōmendabat, ad cuius cōmendationem de illis Rom.9. in Rebeccæ vtero geminis fuerat iam locutus. quibus nondum natis, nec aliquid agentibus boni seu mali, vt secundum electionē propositum Dei maneret, non ex operibus sed ex vocante dictum est ei, quia maior seruiet minori. Propter quod adhibuit alterū propheticum testimonium vbi scriptū est, Iacob dilexi, Esau autē odio habui. Sentiēs Malach.1. autem quemadmodum posset hoc quod dictum est permouere eos qui penetrare intelligendo non possunt hanc altitudinē gratiæ. Quid ergo dicemus ait, nunquid iniquitas Rom.9. est apud Deū? Absit. Iniquū.n. videt vt sine vllis bonorū malorumve operū meritis, vnū Deus diligat, odiatque alterū. Quā in re si futura opera vel bona huius vel mala illius, q̄ Deus vtiq; præsciebat, vellet intelligi, nequaquā diceret, nō ex operibus, sed diceret, ex futuris operibus, coq; modo istā M solueret qōnē, immo nullā quā solui opus esset faceret qōnem. Nunc vero cū rūdisset, absit, idest absit vt sit iniquitas apud Deum, mox vt probaret nulla hoc iniquitate Dei fieri, inquit, Moysi. n. dicit, Miserebor cui mi Exod.33. sertus ero, & misericordiā præstabo cui misericors fuero. Quis.n. nisi insipiens Deum iniquū putet, siue iudicium pœnale ingerat digno, siue misericordiam præstet indigno? Denique infert & dicit. Igitur non volētis, Rom.9. neque currentis, sed miserentis est Deī. Am bo itaq; gemini natura filij iræ nascebātur, nullis quidē operibus proprijs, sed originali ter ex Adā vinculo damnationis obstricti. Sed qui dixit, miserebor cui misertus ero, & misericordiā præstabo cui misericors fuero, Iacob dilexit per misericordiā gratuitā, Esau autem odio habuit, per iudiciū debitū. Quod cū deberetur ambobus, in altero alter agnouit non de suis distātibus meritis sibi esse gloriandum, quòd in eadem causa idem supplicium non incurrit, sed de diuinæ gratiæ largitate, quia non volentis neque currentis, sed miserentis est Deī. Altissimo quippe ac salubérrimo sacramento vniuersa scripturarū bene intuētes id admonere inuenitur, vt qui gloriatur in domino glorietur. Hæc sunt magna opera dñi, exquisita in omnes voluntates eius: & tam sapienter exquisita, vt cum angelica & humana creatura peccasset, id non fieret quod ille, sed quod voluit ipsa fecisset, etiam p eandē creaturæ voluntatē, qua factū est qđ creator noluit, impleret ipse qđ voluit: bene vtens & malis, tanquā summe bonus, ad eorū dānationem quos iuste pdestinauit ad pœnā, & ad eorum salutem quos benigne pdestinauit ad gr̄am. Quantū.n. ad ipsos attinet, qđ deus noluit fecerūt: quantū vero ad oipotētiā dei nullo modo id efficere valuerunt. Hoc quippe ipso qđ contra voluntatem dei fecerunt, de ipsis facta est voluntas eius. Propterea nanque magna opera domini exquisita in omnes volūtates eius, vt miro & ineffabili modo nō fiat præter eius voluntatem, quod etiam contra eius fit voluntatē: quia nō fieret si nō sineret: nec vtiq; nolens sinit, sed volēs. Nec sinit à perditis, quos in vnam perditionis cōmunis. Hoc autem qui eo modo audit vt dicat, quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis resistit, tanquam propterea malus non videatur esse culpandus, quia Deus cuius vult misereatur, & quē vult obdurat: absit vt pudeat nos hoc respondere, quod respondisse videmus Apostolum. O hō tu quis es qui rñdeas deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quid me fecisti sic? An nō habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere, aliud quidem vas in honorē, aliud vero in cōtumeliam? Hoc enim loco quidā stulti putant Apostolū in rūsione defecisse, & inopia reddendæ rationis repressisse cōtradictoris audaciam. Sed magnum habet pondus quod dictum est. O homo tu quis es? Et in talibus quæstionibus ad suæ capacitatis considerationem reuocat hominem verbo quidem breui, sed re ipsa magna est redditio rationis. Si enim non capit hæc, quis est qui respondeat deo? Si autem capit, magis non inueniet quid respondeat. Videt enim si capit, vniuersum genus humanum tam iusto iudicio diuino in apostatica radice damnatum, vt etiam si nullos inde liberaretur, nemo recte posset Dei vituperare iustitiam: & qui liberantur sic oportuisse liberari, vt ex pluribus non liberatis, atque in damnatione iustissima derelictis, ostenderetur quid meruisset vniuersa conspersio, & quo etiam istos debitū iudicium Dei duceret, nisi eius indebita misericordia subueniret: vt volentium de suis meritis gloriari, oē os obstruatur, & q̄ gloriatur in domino glorietur. Hæc sunt magna opera dñi, exquisita in omnes voluntates eius: & tam sapienter exquisita, vt cum angelica & humana creatura peccasset, id non fieret cōtra voluntatem dei. Nihil fit cōtra voluntatem dei, nolunte dei, alia dei, alia honeret bonus fieri male, nisi oipotens etiā de malo facere posset bene. Aliqñ autē bona voluntate homo vult aliquid quod deus nō vult, etiam ipse bona multo amplius multo quē certius voluntate. Nam illius mala voluntas esse nunq̄ potest. Tāquam si bonus filius patrē velit viuere, quē deus bona voluntate vult mori. Et rursus fieri potest, ut hoc velit homo voluntate mala quod deus vult bona: velut si malus filius velit mori pr̄em, velit hoc ēt Deus. Nēpe ille vult qđ non vult deus, iste vero id vult qđ vult & deus: & tñ bonæ volūtati dei pietas illius potius cōsonat, quāuis aliud volētis, quàm huius idem uolentis impietas: Tm̄ interest qđ uelle homini, quid Deo congruat, & ad quē finē suā quisque referat voluntatem, vt aut approbetur aut improbetur. Nam deus quasdam uoluntates suas utique bonas implet per malorū hominū uolūtates malas. Sicut p Iudæos maleuolos bona uoluntate patris Christus p nobis occisus est. Quod tñ bonū factum est, ut Apostolus Petrus qñ fieri id nolebat, Satanas ab ipso qui occidit uenerat diceretur. Quàm bonę apparebāt uolūtates piorū fideliū, q nolebāt Apostolū Paulum Hierusalē pergere, ne ibi pateretur mala q̄ Propheta Agabus prædixerat: & tamen deus hæc illum pati uolebat pro annuncianda fide Christi, exercēs martyrem Christi. Neque iste bonam uoluntatem suam impleuit per Christianorum voluntates bonas, sed per Iudæorū malas: & ad

1.Co.1. Nihil fit cōtra voluntatem dei. Ca.100. 1.sen.di. 47.ca.1. li.14. de ciuit. dei. cap. 27. Psa.110. Bona uoluntas, alia dei, alia honoris. Ca.101. 1.sen.di. 48.ca.1. D 1.sen.di. 48. cap. ad quod. Mat.16. 1.sen.di. 48. cap. si vero. Acto.21. E

sed cum potius pertinebunt qui nolebant quod volebat, q̃ illi per quos volentes factũ est quod uolebat, quia idipsum quidẽ, sed ipse p eos bona, illi aũt mala uoluntate fecerunt. Sed quantęlibet sint voluntates vel angelorum vel hominũ, vel bonorum vel malorũ, vel illud quod Deus vel aliud volentes q̃ Deus, omnipotens volũtas dei semper inuicta est: q̃ mala esse nunquã potest, quia ẽt cum mala irrogat, iusta est, & ꝓfecto q̃ iusta est mala non est. Deus igitur omnipotens siue per misericordiam cuius vult misereatur, siue p iudicium quẽ vult obduret, nec inique aliquid facit, nec nisi volens quicquã facit, & omnia quæcunque vult facit. Ac p hoc cum audimus & in sanctis literis legimus, q̃ velit oẽs homines saluos fieri: quãuis certum sit nobis nõ oẽs homines saluos fieri, non tñ ideo debemus omni potentissimę Dei voluntati aliud derogare, sed ita intelligere quod scriptũ est: Qui vult oẽs homines saluos fieri: tanquã diceret, nullum hominem fieri saluum, nisi quẽ saluũ fieri ipse voluerit: non q̃ nullus sit hominum nisi quẽ saluũ fieri velit, sed qđ nullus fiat nisi quẽ velit, & ideo sit rogandus vt velit, quia necesse est fieri si voluerit. De orãdo quippe deo agebat Apostolus, vt hoc diceret: Sic.n. intelligimus id qđ in Euãgelio scriptũ est: Qui illuminat omnẽ hominẽ: nõ quia nullus est hominũ q̃ nõ illuminet, sed quia nisi ab ipso nullus illuminat. Aut certe sic dictum est: Qui omnes homines vult saluos fieri, non q̃ nullus hominũ esset quẽ saluũ fieri nollet, qui virtutes miraculorũ facere noluit apud eos quos dicit acturos fuisse pœnitẽtiã si fecissent: sed vt oẽs hoies omne genus humanũ intelligamus per quascunq; dias distributũ, reges, priuatos, nobiles, ignobiles, sublimes, humiles, doctos, indoctos, integri corporis, debiles, ingeniosos, tardicordes, fatuos, diuites, pauperes, mediocres, mares, fœminas, infantes, pueros, adolescentes, iuuenes, seniores, senes: in linguis oibus, in moribus oibus, in artibus oibus, in professionibus omnibus, in voluntatum & conscientiarum varietate innumerabili constitutos, & si quid aliud differẽtiarũ est in hominibus. Quid est enim eorum vnde nos deus per vnigenitum suum dominum nr̃m p omnes gentes saluos fieri homines velit, & ideo faciat, q̃a omnipotens velle inaniter non pót quodcũq; voluerit? Præceperat.n. Apostolus ut oraretur pro singulis hominibus, & ibi. specialiter addiderat pro regibus & ijs qui de ciuitate in sublimitate sunt, qui putari poterãt fastu Dei. & superbia seculari a fidei Christianæ humilitate abhorrẽt. Proinde dicens: Hoc.n. bonũ est corã saluatore nostro deo. i. vt ẽt ꝓ talibus oret, Statim vt desperationẽ tolleret, addidit: Qui oẽs homines vult saluos fieri, & agnitionẽ veritatis venire. Hoc q̃p deus bonũ iudicauit, vt orationibus huiliũ, dignaretur salutem pstare sublimiũ. Quod vtique iam videmus impletum. Isto locutionis mõ & dñs est vsus in Euangelio, Mat. vbi ait Pharisęis: Decimatis mentam & rutam & oẽ olus. Neq;.n. Pharisæi & quæcũque aliena & omnium p omnes terras alienigenarum omnia olera decimabant. Sicut ergo hic omne olus, omne olerũ genus, ita & illic oẽs homines, oẽ hominũ genus intelligere possumus. Et quocunq; alio modo intelligi potest, dum tñ credere non cogamur aliquid omnipotentẽ deũ voluisse fieri, factumq; non esse, qui sine vllis ambigui Hatibus si in cœlo & in terra, sicut & veritas cãtat, omnia q̃cunq; voluit fecit, profecto Pfacere noluit quodcunq; non fecit. Quapropter ẽt primum hominẽ deus in ea salute in qua cõditus erat custodire voluisset, eumq; opportuno tempore post genitos filios sine interpositione mortis ad meliora perducere, vbi iam non solũ peccatum nõ cõmittere, sed nec voluntatẽ posset habere peccandi, si ad permanendũ sine peccato sicut factus erat perpetuam voluntatem habiturũ esse pręscisset. Quia vero eum malle vsurũ libero arbitrio, hoc est peccaturũ esse pscieba[illegible]

[illegible] prætermittẽdus nõ fuit, in quo Deus voluit [illegible] ostẽdere, q̃ bonũ sit animal rationale quod etiam peccare possit, quãuis sit melius quod peccare nõ possit: sicut minor fuit immortalitas, sed tñ fuit in qua posset etiã mori, quãmaior futura sit in qua nõ possit mori. Illam natura humana perdidit per libe[illegible] arbitrium, & hanc est acceptura p gratiã quam fuerat, si non peccasset, acceptura per meritum: quamuis sine gratia nec tunc vllũ meritum esse potuisset. Quia etsi peccatum in solo libero arbitrio erat constitutũ, nõ tñ iustitiæ retinendæ sufficiebat liberum arbitrium, nisi participatione immutabilis boni diuinum adiutorium præberetur. Sicut.n. mori est in hominis potestate cũ velit, nemo est.n. qui non seipsum, vt nihil aliud dicam, vel non vescendo possit occidere, ad vitam vero tenendam voluntas nõ satis est, si adiutoria siue alimentorum siue quorũque tutaminum desint. Sic homo in Paradiso ad K se occidendum relinquendo iustitiam idoneus erat per voluntatem, vt aũt ab eo teneretur vita iustitiæ, parũ erat velle nisi ille qui eũ fecerat adiuuaret. Sed post illã ruinã maior est misericordia Dei, qũ & ipsum liberum arbitrium liberandum est à seruitute, cui dominatur cum morte peccatũ. Nec omnino per seipsum, sed per solam Dei gratiam, quæ in fide Christi posita est liberatur. vt voluntas ipsa, sicut scriptũ est a dño præparetur, quia cætera Dei munera capiãtur per quæ veniatur ad munus æternũ. Vnde & ipsam vitam æternam, quę certa merces est operum bonorum, gratiam Dei appellat Apostolus: Stipẽdium.n. inquit peccati mors, gra Dei vita æterna in Chro Iesu dño nostro. Stipẽdiũ pro opere militiæ debitũ redditur, nõ donatur, ideo dixit, Stipendium peccati mors: vt mortem peccato non immerito illatam, sed debitam demonstraret. Gratia vero nisi gratis sit, gratia non est. Intelligendũ est igitur etiam ipsa hominis bona merita esse Dei munera, quibus cũ vita æterna redditur, q̃d nisi gra pro gratia redditur? Sic ergo factus est homo rectus, vt & manere in ea rectitudine posset non sine adiutorio diuino, & suo fieri peruersus arbitrio: vtrũlibet horũ elegisset, Dei voluntas fieret, aut etiã ab illo, aut certe de illo. Proinde quia suã maluit facere quam Dei, de illo facta est voluntas Dei, qui ex eadem massa perditionis q̃ de illius stirpe ꝓfluxit, facit aliud vas in honorẽ, aliud in contumeliam in honorẽ, per misericordiã: in cõtumeliã, per iudiciũ, vt nemo glorietur in homine, ac per hoc nec in se. Nã neq; p ipsum liberaremur vnũ mediatorẽ Dei & hominũ hominẽ Chrum Iesum, nisi esset & Deus. Sed cũ factus est Adã homo scilicet rectus, mediatore nõ opus erat: Cũ vero genus humanũ peccata lõge separauerũt à Deo, per mediatorem qui solus sine peccato natus est, vixit & occisus est, reconciliari nos oportebat Deo vsque ad carnis resurrectionem in vitam æternã: vt & humana superbia p humilitatẽ Dei argueretur ac sanaretur, & demõstraretur homini q̃ longe à Deo recesserat, cum per incarnatum Deum reuocaret, & per hominem Deum exemplum obedientiæ contumaci homini præberetur, & vnigenito susciente formam serui, quę nihil ante meruerat, fons gratiæ panderetur, & carnis etiã resurrectio redemptis promissa in ipso redemptore præmonstraretur, & per eandem naturam quam se decepisse lætabatur diabolus vinceretur: nec tamen homo gloriaretur, ne iterum superbia nasceretur: & si quid aliud de tanto mediatoris sacramẽto à proficientibus videri & dici potest, aut tantũ videri, etiam si non dici potest. Tẽpus autẽ quod inter hominis mortẽ & vltimam resurrectionem interpositum est animas abditis receptaculis continet, sicut vna quæque digna est vel requie vel erumna, pro eo quod sortita est in carne cum viueret. Neque negandum est defunctorum animas pietate suorum viuentium releuari, cum pro illis sacrificium mediatoris offertur, vel eleemosinæ in Ecclesia fiunt. Sed eis hæc prosunt, qui cum viuerent, vt hæc sibi postea prodesse possent, meruerunt. Est.n. qdã viuẽdi modus, nec tã bonus vt non requirat ista post mortem, nec tã malus vt ei nõ prosint ista post mortem. Est vero talis in bono, vt ista nõ requirat, & est rursus talis in malo, vt nec his valeat cũ hęc vita transierit adiuuari. Quocirca hic oẽ meritũ cõparatur, quo possit post hanc vitã reuelari quispiam vel grauari. Nemo aũt se speret quod hic neglexerit cum obierit apud Deũ promereri. Non igitur ista quæ pro defunctis cõmẽdandis frequẽtat Ecclesia, illi Apostolicæ sunt aduersa sentẽtię, qua dictũ ẽ. Omnes.n. astabimus ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque secundum ea quæ per corpus gessit, siue bonum, siue malũ: qa ẽt hoc meritũ sibi quisq; cũ in corpore viueret

Universidad de Deusto Biblioteca

Volũtas Dei. Ca. 102. 1. sen. di. 47. cap. Excutiẽt dictum Apostoli.

Qui vult oẽs homines saluos fieri. Ca. 103. 1. sen. di. 46. cap. nunc videri. 1. Ti. 2.

F

Ioan. 1.

G

1. Ti. 2.

Locus aiarum vsque ad iudiciũ futurum Ca. 109. 13. q. 2. 6 Tẽpus. 4. sen. di. 45 ca. 1.

Bona ꝓ pera pro defunctis. Ca. 110. Vbi sup. ca. Neq;

A

2. Cor. 5

ueret cõparauit vt ei possent ista prodesse. Non.n.omnibus prosunt. Et quare nõ omnibus prosunt, nisi propter differẽtiam vitæ quam quisque gesit in corpore? Cum ergo
13.q.ca. tempus. sacrificia siue altaris, siue quarũcunque eleemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offerũtur, ꝓ valde bonis gratiarũ actiones sunt: pro nõ valde malis, propitiationes sunt: pro valde malis etsi nulla sunt adiumẽta mortuorum, qualescunque viuorum cõsolationes sunt. Quibus aũt prosunt, aut ad hoc prosunt, vt sit plena remissio, aut certe tolerabilior fiat ipsa dãnatio. Post resurrectionẽ vero facto vniuerso cõpletoq; iu-
Duæ ciuitates post iudicium dicio, suos fines habebunt ciuitates duæ, vna Christi, altera diaboli, vna bonorum, altera
Ca. 111 malorũ, vtraq; tamẽ angelorũ & hominũ. Istis voluntas, illis facultas nõ poterit vlla
4.sen.di. esse peccandi: vel vlla cõditio moriẽdi, istis
50.c.1. in æterna vita vere fœliciterq; viuentibus,
B illis infœliciter in æterna morte sine moriẽdi potestate durãtibus, qñ vtriq; sine fine. Sed in beatitudine isti alius alio prestabilius, in miseria vero illi, alius alio tolerabilius pmanebũt. Frustra itaq; nõnulli, im-
Pœna impiorũ mò quãplurimi æternã dãnatorũ pœnã &
in æterna. cruciatus sine intermissione ppetuos, humano miserantur affectu, atquẽ id futurũ esse
Ca.112. nõ credunt: nõ quidem scripturis aduersan-
4.sen.di. do diuinis, sed ꝓ suo motu dura quæq; molliẽdo, &
46.ca.1. in leniorẽ flectẽdo sentẽtiã, q̃ putãt
Et.21.li obliuiscetur, inquiunt, misereri Deus, aut cõ-
de.di. tinebit in ira sua miserationes suas. Hoc q-
Dei. c.a. dẽ in Psalmo legitur sancto: Sed de his sine
18.& 24. vllo scrupulo intelligit, qui vasa misericor-
Psal. 76. diæ nũcupãtur, qa & ipsi nõ ꝓ meritis suis, sed Deo miserante de miseria liberãtur. Aut
Rom. 9. si hoc ad oẽs existimãt pertinere, non ideo necesse est vt damnationem opinẽtur posse
Mat.25. finiri eorũ, de quibus dictũ ẽ, Et ibũt hi in suppliciũ æternũ: ne isto modo putetur habitura finẽ quãdoq; fœlicitas etiã illorum, de quibus ecõtrario dictũ est: Iusti aũt in vi-
C tã ẽternã. Sed pœnas dãnatorũ certis temporum interuallis existiment, si hoc eis placet, aliquatenus mitigari: etiã sic quippe intelligi põt manere in illis ira Dei, hoc ẽ ipsa
Psal.76. dãnatio. Hæc.n. vocatur ira Dei, nõ diuini animi pturbatio: vt in ira sua, hoc est manente ira sua, non tamẽ cõtineat miseratio-
lib.13.de nes suas, nõ æterno supplicio finem dando,
trinitate sed leuamen adhibẽdo vel interponẽdo cru-
cap. 12. ciatibus. Quia nec Psalmus ait, ad finiendã irã suã, vel post irã suã, sed in ira sua. Quæ si sola esset quanta ibi minima cogitari põt, Psal.30
perire à regno Dei, exulare à ciuitate Dei, Mors
alienari à vita Dei, carere tam magna multi- impios
tudine dulcedinis Dei quã abscõdit timẽtibus se, perfecit ausũ sperantibus in se tã grã- vt vita
dis est pœna vt ei nulla possint tormenta q̃ pœna
nouimus cõparari, si illa sit ẽterna, ista autẽ Cãtic.
fit quamlibet multis seculis longa finienda. Manebit ergo siue sine mors illa perpetua & damnatorum, idest alienatio à vita Dei, & omnibus erit ipsa cõis, quãlibet homines de ista verietate pœnarũ, de dolorũ reuelatione vel intermissione ꝓ suis humanis morbus cõsuspicẽtur, sicut manebit cõiter otium vita æterna sanctorũ quãlibet bonorũ distantia cõcorditer fulgeãt. Ex ista fidei cõfessione q̃ breuiter symbolo cõtinet, & carnaliter cogitata lac est paruulorũ, spiritaliter autẽ D cõsiderata atq; tractata cibus est fortium, nascitur spes bona fideliũ, cui charitas tancta comitatur, de qua scriptum est Maior omnibus ijs est, Sed de ijs omnibus q̃ fideli ter sunt credẽda, ea tantũ ad spẽ pertinẽt q̃ sunt in oratione dñica cõtinẽtur. Maledictus est .n.ois, sicut diuina testãtur eloquia, q̃ spem ponit in homine, ac per hoc in semetipso q̃ spem ponit, huius maledicti vinculo innectitur. Ideo non nisi à domino Deo petere debemus quicquid speramus nos, vel bene operaturos, vel pro bonis operibus adeptu- ros. Proinde apud Euangelistã Matthẽũ septem petitiones continere dominica vide- tur oratio: quarum in tribus æterna poscũtur, in reliquis quatuor temporalia, quæ tamen propter ẽterna consequenda sunt necessaria. Nam quod dicimus: Sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra: quod non absurde quidam intellexerũt in spiritu & corpore: omnino retinẽda sunt sine fine augentur in nobis: perfecta vero, q̃ in alia vita sperandum est, semper possidebuntur. Quod vero dicimus Panẽ nostrũ quotidianum da nobis hodie, & dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nris, & ne nos inducas in tentationem sed libera nos à malo: qs nõ videat ad præsentis vitæ indigẽtiã pertinere? In illa itaq; vita æterna vbi nos semper speramus futuros, & nois Dei sanctificatio, & regnũ eius & volũtas eius in nro spũ & corpore pfecte atq; imortaliter pmanebũt. Panis vero quotidianus

quotidianus ideo dictus est, quia hic est necessarius, quãtus animę carniq; tribuendus est, siue spiritaliter, siue carnaliter, siue vtro que intelligatur modo. Hic est etiã quã possimus remissio, vbi est ois remissio peccatorũ. Hic tentationes q̃ nos ad peccãdũ, vel illeiũt, vel impellũt. hic deniq; malũ vnde cupimus liberari, illic autẽ nihil est istorum. Euãgelista vero Lucas in oratione dominica petitiones non septẽ, sed quinq; cõplexus est, Nec ab isto vtiq; discrepauit, sed quomodo ista septẽ sint intelligẽda, ipsa sua breuitate cõmonuit. Nomẽ quippe Dei sanctificatur in spiritu, Dei aũt regnum in carnis resurrectione venturum est. Ostendens ergo Lucas tertiam petitionem duarum superiorũ esse quodammodo repetitionem, magis eã prætermittẽdo fecit intelligi. Deinde tres alias adiungit, de pane quotidiano, de remissione peccatorũ, de tẽtatione vitanda. At vero quod ille in vltimo posuit: Sed libera nos à malo, iste non posuit, vt intelligeremus ad illud superius quod de tẽtatione dictũ est, pertinere. Ideo quippe ait, sed libera, non ait, & libera, tanq̃ vnam petitionẽ esse demõstrãs. Nõ hoc, sed hoc, vt sciat vnusquisq; in eo se liberari à malo ꝙ non infertur in tentationem. Iam porro charitas quam duabus istis. i. fide ac spe maiorẽ dixit Apostolus, quanto in quocũq; maior est, tãto melior est in quo est. Cũ.n. quæritur, vtrũ quisq; sit homo bonus, non quæritur quid credat aut speret, sed quid amet. Nã qui recte amat, procul dubio recte credit & sperat: qui vero nõ amat, inaniter credit, ẽt si sunt vera quæ credit: inaniter sperat, etiã si ad verã fœlicitatem doceantur pertinere quę sperat, nisi & hoc credat ac speret, quod sibi pertẽti donari possit vt amet. Quãuis.n. sperare sine amore non possit, fieri tñ potest vt id non amet sine quo ad id quod sperat non potest peruenire. Tanq̃ si speret vitam ẽternam: quis nõ habeat, & nõ amet iustitiam sine qua nemo ad illa peruenit. Ipsa est autem fides Christi quã cõmendat Apostolus, quæ per dilectionem operatur, & quod id dilectione nondũ habet, petit vt accipiat, qrit vt inueniat, pulsat vt aperiatur ei. Fides nãq; impetrat qđ lex imperat. Nã sine Dei dono. i. sine spiritu sancto, per quẽ diffunditur charitas in cordibus nostris, iubere lex potuerit, nõ iuuare, & præuaricationem inuoluerit, qui de ignorantia se excusare nõ possit. Regnat enim carnalis cupiditas ubi non est dei charitas. Sed cum in altissimis ignorantiæ tenebris nulla resistẽte ratione uiuitur secundum carnem, hæc sunt prima hominis. Deinde cum per legem cognitio fuerit facta peccati, si nondum diuinus adiuuat spiritus, secundũ legem uolens uincitur, & sciens peccat, peccatoque subditus seruit: A quo.n. quis deuictus est, huic & seruus addictus est: id agente scientia mandati, ut peccatum operetur in homine oẽm concupiscentiam, cumulo præuaricationis adiecto, atque ita quod scriptũ est impleatur: Lex subintrauit, ut abũdaret delictũ. Hæc sunt secunda hois. Si aũt respexerit Deus vt ad implenda quæ mandat ipse adiuuare credatur, & agi homo cœperit Dei spiritu, concupiscitur aduersus carnem fortiore robore charitatis: vt quãuis sit adhuc quod homini repugnet ex homine, nondũ tota infirmitate sanata, ex fide tamen iustus viuat, iusteque viuat inquantum non cedit malæ concupiscentiæ, vincente dilectione iustitiæ. Hæc sunt tertia bona spei hominis. in quibus si pia perseuerantia quisque proficiat, postrema pars restat, quæ post hãc vitam in requie spũs, deinde in resurrectione etiam carnis implebitur. Harum quatuor differentiarum, prima est ante legẽ, secunda sub lege, tertia sub gratia, quarta in pace plena atq; pfecta. Sic est & Dei populus ordinatus ꝓ tẽporũ interualla sicut deo placuit, qui in mẽsura, numero & põdere cũcta disponit. Nã fuit primitus añ legẽ: secõ sub lege, q̃ per Moysen data est: deinde sub gratia, quæ reuelata est per primum mediatoris aduentum. Quæ quidem gratia nec antea defuit quibus impartiri eã oportuit, quãuis pro temporis dispẽsatione velata & occulta. Neq; enim antiquorum quicũq; iustorum præter Christi fidẽ salutẽ potuit inuenire. At vero nisi & illis cognitus fuisset, non potuisset nobis per eorum ministeriũ aliàs apertius, aliàs occultius prophetari. In quacũq; autem quatuor istarũ velut ætatũ singulum quemq; hominẽ gratia regenerationis inuenerit, ibi ei remittũtur præterita vniuersa peccata: & reatus ille nascẽdo contractus, renascẽdo dissoluitur. Tamq̃; multum valet quod spiritus vbi vult spirat, vt quidam secundum illam seruitutem sub lege esse non nouerint, sed cum mandato incipiant adiutorium habere diuinum. Antequam possit aũt homo capax esse mãdati, secũdũ carnẽ viuat necesse est: sed si iã sacra

Quatuor gradus ad fœlicitatem sensus cundum ætates. ca. 118. Rom. 3. 1. Pet. 2. Rom. 5. Gala. 5. Abac. 2. Sapiẽ. 11. Renascentia spiritus. Ca. 119. Ioan. 3. Sacramẽtum regenerationis. Ca. 120

mento

Rom.4. mento regenerationis imbutus est, nihil ei
Psal.87. mors oberit si tunc ex hac vita migrauerit.
Charitas Quia ideo Christus mortuus est & resur-
Cap.121. rexit, vt & viuorū & mortuorū dominet,
2.sen.di. nec tenebit regnū mortis eū, pro quo mor-
38.cap.1 tuus est ille liber in mortuis. Omnia igi
1. Ti. 2. tur præcepta diuina referuntur ad charita-
3.sen.di. tem, de qua dicit Apostolus: Finis aūt præ-
36.c.Cū cepti est charitas de corde puro, & cōscien-
duo. tia bona & fide nō ficta. Omnis itaque præ
cepti finis est charitas. i. ad charitatem refer
tur omne præceptū. Quod vero ita fit vel
ti nore pœnæ, vel aliqua intentione carnali,
K vt non referatur ad illam charitatem quam
diffundit spiritussanctus i cordibus nostris,
nondū fit quēadmodum fieri oportet, quā-
uis fieri videatur. Charitas quippe ista Dei
est & proximi: & vtique in his duobus pcē-
tis tota lex pendet & Propheteę. Adde Euā-
Mat.22. gelium, adde & Apostolos: non.n. aliunde
1. Ti.1. vox ista, Finis pcepti est charitas, & Deus
1.Ioā.4. charitas est. Quæcūque ergo mādat Deus,
Exo.20. ex quibus vnum est: Non mœchaberis: &
1.Cor.7 quæcunque nō iubentur, sed speciali consi
lio monentur, ex quibus unū est: Bonum
est homini mulierem nō tangere: tūc recte
fiunt quū referuntur ad diligendū Deum,
& proximū pp Deū, & in hoc seculo, & in
futuro: nunc Deū per fidē, tunc per speciē,
& ipsum proximū nunc per fidem. Non.n.
1.Cor.4 scimus mortales corda mortaliū, tunc autē
illuminabit dns abscondita tenebrarum, &
manifestabit cogitationes cordium. Et tunc
laus erit vnicuique à Deo: quia id laudabit
& diligetur à proximo in pximo, quod ne
lateat ab ipso illuminabitur Deo. Minuetur
aūt cupiditas charitate crescente, donec ve-
niat hic ad tantam magnitudinem qua ma-
Ioan.15 ior esse non possit. Maiorem.n. charitatem
L nemo habet, q̄ vt animā suam quis ponat
pro amicis suis. Ibi aūt quis explicet quāta
charitas erit, vbi cupiditas quā vel coercen
do superet nulla erit: q̄ summa sanitas erit,
qū contentio mortis nulla erit. Sed sit ali
Quare quando huius voluminis finis, quod ipse vi
opus cō- deris, vtrum Enchiridion vel appellare de-
scripserit scripserit beas vel habere. Ego tū cum spernenda tua
cap.122. in Christo Iesu studia non putarem, bona
de te credens, in adiutorio nostri redempto
ris confidens ac sperans, teq; in eius mem
bris plurimum diligens, librum ad te sicut
valui, vtinam tam commodum q̄ prolixū,
de fide, spe, & charitate conscripsi.

FINIS.

D. AVRELII AVGVSTINI Hipponensis Episcopi, Liber de definitionibus orthodoxæ fidei, siue Ecclesiasticis dogmatibus.

M

Redimus vnum esse Deū patrem & filium & spiritumsanctum. Patrem, eo quòd filium habeat. Filiū, eo quòd patrē habeat. Spūs ritumsanctum, eo quòd sit ex patre & filio procedens, patri & filio coæternus. Pater ergo principiū deitatis: qui De sicut nunquam fuit nō Deus, ita nunquam fuit non pater, à quo filius natus, à quo spirituſſanctus non natus, quia non est filius, neque ingenitus quia non est pater, neque factus, quia nō est ex nihilo, sed ex Deo patre & Deo filio Deus procedēs. Pater eternus, eò quòd æternum habeat filium, cuius æternus sit pater. Filius eternus, eò quòd sit patri coæternus. Spūssanctus æternus, eò quòd sit patri & filio coæternus. Nō confusa in vna persona trinitas, vt Sabellius di cit, neque separata aut diuisa in natura diuinitas, vt Arrius blasphemat, sed alter in persona pater, alter in pſona filius, alter in pſona spirituſſanctus. Vnus natura in sancta trinitate deus pater & filius & spūssanctus.

Non pater carnem assumpsit, neque spirituſſanctus, sed filius tm: vt qui erat in diuinitate Dei patris filius, ipse fieret in homine hominis matris filius: ne filij nomen ad alterum transiret, qui nō esset æterna natuitate filius. Dei ergo filius factus est hominis filius, natus secundū veritatem naturæ ex Deo Dei filius, & secundum veritatē naturæ ex homine hominis filius: vt veritas geniti non adoptione, non appellatione, sed in vtraque natiuitate filij nomen nascendo haberet, & esset verus Deus & verus homo vnus filius. Non ergo duos Christos, neq; duos filios fatemur, sed Deum & hominē vnum filium. Quē propterea & vnigenitū dicimus, manentē in duabus substantijs sicut ei naturæ veritas contulit, non confusis naturis, neque immixtis sicut Timothiani volunt, sed societate vnitatis. Deus ergo homine assumpsit, homo in Deum trāsiuit, non naturæ versibilitate, sicut Apollinaristæ dicunt, sed Dei dignatione: vt nec Deus mutaretur in humanā substantiam assumēdo hominem, nec homo in diuinā glorificatus

eatus in deum. quia mutatio vel versibilitas naturæ & diminutionē & abolitionem substantiæ facit. Creditur à nobis sine confusione coniuncta sancta trinitas, sine separatione distincta. Natus est ergo Dei filius ex homine & non per. hoiem. i. non ex virtutis corpus, sicut Ebion dicit, sed carnē ex virginis corpore trahēs, et nō de cœlo secum afferēs, sicut Marcion, Origenes, & Eutiches affirmāt. Neq; in phāntasia. i. absq; carne, sicut Valētinus asserit. i. neq; putatiuè imaginatū, sed corpus verum. Non tm carnē ex carne, sicut Marcianus, sed verus Deus ex diuinitate, & verus homo ex carne vnus filius: in diuinitate verbum patris et Deus, in hoie anima & caro. Aīa non absq; sensu & rōne, vt Apollinaris, neq; caro absq; aīa, vt Eunomius: sed aīa cum rōne sua, & caro cum sensibus suis per quos sensus veros in passione, & ante passionē suę carnis dolores Quod res sustinuit. Neq; sic est natus ex virgine ne, vt & diuinitatis initium hō nascendo ac ex ceperit, quasi anteq̄ natceretur ex virgine Deus non fuerit, sicut Artemon, & Berillus & Marcellus docuerunt, sed æternus t. Deus & homo ex virgine natus est. Nihil creatū aut seruiēs in trinitate credamus, vt vult Dionysius fons Arrij, nihil inæquale, vt vult Eunomius, vt Arrius: nihil inæquale gratiæ, vt vult Actius: nihil anterius posteriusue aut minus, vt Arrius: nihil extranēū aut officiale alteri, vt Macedonius: nihil persuasione aut surreptione insertū, vt Manichæus: nihil corporeum, vt Melito & Tertullianus: nihil corporaliter effigiatū, vt Anthropomorphus & Vadianus: nihil sibi inuisibile à creaturis, vt Origenes: nihil creaturis visibile, vt Fortunatus: nihil moribus vel uolūtate diuersum, ut Marcion: nihil ex trinitatis essentia ad creatarū naturā deductū, ut Plato & Tertullianus: nihil officio singulare nec alteri cōmunicabile, ut Origenes: nihil cōtrarium, ut Sabellius: sed totū pfectū, qa totū ex uno & unū ex toto: non tū solitariū, ut plumūt Praxeas & Sylvanus, Petapolitana dānabilis illa doctrina. Homousiō ergo. i. coessentialis in diunitate patri filius, homousion pri & filio spūssanctus, homousiō deo & homini unus filius, manēs deus in hoie suo in gloria patris, desiderabilis uideri ab angelis: sicut pater & spūssanctus adorat ab angelis & ab omni creatura, nō hō factus pter deum uel Christus cū deo, sicut blasphemat Nesto-

rius, sed hō in deo & deus in hoie. Erit resurrectio mortuorū oīm hoīum, sed una & in simul & semel. Nō prima iustorū, & sed a pctōrum, ut fabula est somniatorum, sed una oīum. Et si id resurgere dicit qd cadit, caro ergo nra in ueritate resurgit, sicut in ueritate cadit. Et nō sedm Origenē immutatio corporū erit. i. aliud nouū corpus p carne, sed eadem caro corruptibilis q̄ cadit tā iustorū q̄ iniustorū incorruptibilis rēsurget, q̄uel pœnā sufferre posit p peis, uel in gloria eterna remanere p meritis.

De resurrectione. Cap.6. Resurrectio omnium cō munis. Cap.7. Psa.15. Acto.2.

Omniū.n. hoīum erit resurrectio. Si omniū erit, ergo oēs morient, ut mors ab Adā ducta oibus filijs eius dñetur. Et maneat illud priuilegiū in dño qd de eo specialiter dicit: Nō dabis sanctū tuum uidere corruptionē. Eius.n. caro nō uidit corruptionē. Hanc rōnem maxima patrū turba tradēte suscepimus. Verū qa sunt, & alij æquè catholici & eruditi uiri, q̄ credūt, aīa in corpore manēte immutādos ad in corruptionē & immortalitatē eos qui in aduentu domini uiui inueniendi sunt, & hoc eis reputari pro resurrectione ex mortuis, q̄ mortalitatē immutatiōe deponāt, nō morte: quolibet q̄s acquiescat mō, non est hæreticus, nisi ex contentione hæreticus fiat. Sufficit.n. in ecclesiæ lege carnis resurrectionē credere futuram de morte. Quod autem dicimus in symbolo, in aduentu dñi uiuos ac mortuos iudicādos nō solū iustos & pctōres significari, sicut Diodorus putat, sed & uiuos qui in carne inueniendi sunt credimus, qui adhuc morituri creduntur, uel immutandi sunt, ut alij uolunt, ut suscitati continuo uel reformati cum ante mortuis iudicentur.

E

De iudicio uiuorum, & mortuorum. Cap.8.

Post resurrectionem, & iudicium non credamus restitutionem futuram, quam Origenes delirat: ut dæmones, uel impij homines post tormenta quasi supplicijs expurgati, uel illi in angelicam qua creati sunt redeant dignitatem, uel isti iustorum societati donentur: eò quòd hoc diuinæ conueniat pietati, ne quid ex rationalibus pereat creaturis, sed quolibet modo saluetur. Sed nos credamus ipsi iudici omniū & retributori iusto, qui dixit: Ibunt impij in supplicium æternum, iusti autē in uitam æternam, ut percipiant fructum operū suorum. In principio creauit deus cœlū & terram & aquā ex nihilo. Et cum adhuc tenebræ ipsam aquā occultarēt, & aqua terrā absconderet, facti sunt angeli & omnes cœ-

Peracto iudicio nō expectāda restitutio. Cap.9. Mat.25. Gene.2. Creatio mundi. Ca.10. F

lestes virtutes, vt nō esset ociosa Dei bonitas, sed haberet in quibus p multa ante spatia bonitatem suam ostēderet: & ita hic visibilis mundus ex materia quæ à Deo facta fuerat, factus est & ornatus. Nihil incorporeum & inuisibile natura credendū, nisi solū Deū. i. patrē & filiū & spiritumsanctū.

Solus deus incorporeus. Cap. 11.

Qui ideo recte incorporeus creditur, quia vbiq; est, & omnia implet atq; constringit: ideo & inuisibilis omnibus creaturis, quia incorporeus est.

Omnis creatura corporea. Cap. 12.

Creatura omnis corporea est, angeli & omnes cœlestes virtutes corporeę, licet nō carne subsistāt. Ex eo aūt corporeas esse credimus intellectuales creaturas, p localiter circunscribuntur, sicut & anima humana quę carne clauditur, & dēmones qui per substantiā angelicæ naturę sunt.

Intellectuales naturę immortales. Ca. 13.

Immortales esse credimus intellectuales naturas, qa carne carēt, nec hūt quò cadant vt resurrectione egeant post ruinam necessaria.

Anima hominis initio inter cæteras intellectuales naturas, nec simul creatas, sicut Origenes fingit: nequomodo creetur. cap. 14.

Animas hominum nō esse ab initio inter cæteras intellectuales naturas, G nec simul creatas, sicut Origenes fingit: nequomodo cum corporibus per coitū seminantur, sicut Luciferiani, Cyrillus & aliqui Latinorum præsumptores affirmant, quasi naturę consequentiā seruantes. Sed dicimus creationem animę solū creatorē omnium nosse, & corpus tantū per coniugij copulam seminari, Dei vero iudicio coagulari in vulua cōpingi atq; formari, ac formato iā corpore animā creari & infundi, vt uiuat ī vtero hō ex anima constās & corpore, & egrediatur viuus ex vtero, plenus humana substantia.

Quod duæ animæ non sint ī homine. Ca. 15.

Neq; duas animas esse dicimus, in vno homine, sicut Iacobus & alij Syrorū scribunt, vnam animalē qua animetur corpus, & immixta sit sanguini, & alterā spiritalē quæ rationem ministret: sed dicimus vnam esse eandemq; animam in homine, quę & corpus sua societate uiuificet, & semetipsam sua rōne disponat, habens in sese libertatem arbitrij, vt in suæ substantię eligat cogitatione quod vult.

Anima hominis immortalis. Ca. 16.

Solum hominem credimus habere animā substantiuā quæ exuta corpore viuit, & sensus suos atq; ingenia viuaciter tenet. Nō cum corpore moritur, sicut Aratus asserit: neq; post modicum interuallum, sicut Zenū dicit, quia substantia-

Aīæ brutorum. Cap. 17.

liter viuit. Animalium vero animę non sunt substātiuæ, sed cū carne ipsa carnis vitalitate nascūtur, & cū carnis morte finiūtur & moriūtur, & ideo nec rōne regūtur, sicut Plato & Alexāder putār, sed ad oia naturæ incitamēta ducūtur.

Anima humana, nō cū carne moritur, quia nō cū carne, tur ata. vt superius diximus, seminatur, sed formato Ca. 8. in uētre mris corpore, Dei iudicio creatur & infūditur, vt viuat hō intus in vtero, & sic p̄cedat natiuitate in mūdū. Duabus Dei substātijs tm cōstat homo, aīa & corpore. Anima cū rōne sua, & corpore cū sensibus suis. Quos tū sensus absq; animæ societate corpore rōnale suū tenet. Non est tertius in homine substātia hominis spūs, sicut Didymus contēdit, sed spūs ipsa est aīa pro spiritali natura, vel pro eo q̄ spiret in corpore spūs appellatur. Anima vero ex eo vocatur, q̄ ad viuēdū vel ad viuificādum animet corpus. Tertiū vero qui ab Apostolo cū anima & corpore inducitur spūs, gratiam sanctispiritus esse intelligamus, quam orat Apostolus vt integra p̄seueret in nobis, ne nostro vitio aut minuatur aut fugetur à nobis, quia spiritussanctus effugiet fictū. Libertati arbitrij sui cōmissus est hō statim in prima cōditione, vt sola vigilātia mētis annitente, et ro adiuuante, in præcepti custodia perseueraret, si vellet: in eo quod creatus fuerat permanere. Post- q̄ vero seductione serpentis per Euam eccidit, naturæ bonū perdidit, pariter & vigorē arbitrij: non tamen electionem, ne nō esset suum q̄ euitaret peccatum, nec merito indulgeretur q̄ non arbitrio diluisset. Manet itaq; ad quærendam salutem arbitrij libertas. i. rationalis volūtas, sed admonēte prius Deo & inuitante ad salutem, vt vel eligat vel sequatur vel agat occasione salutis, hoc est inspiratione Dei. Vt aūt consequatur quod eligit vel qđ sequitur vel quod ōcasione agit, Dei esse libere cōfitemur. Initium ergo salutis nostræ Deo miserante habemus: vt acquiescāmus salutiferæ inspirationi, nostræ p̄tātis est: vt adipiscāmur, quod acquiescendo admonitioni cupimus, diuini est muneris: vt nō labamur in adepto salutis munere, solicitudinis nostræ est & cœlestis pariter adiutorij: vt labamur, p̄tātis nostræ est & ignauiæ. Non tamen ad obtinendam sine illo, qui quærentes facit inuenire, qui pulsantibus aperit, qui petentibus donat. Sicut ergo initium salutis nostræ Deo miserante & inspirante habere nos credimus: ita arbitriū naturæ nostræ sequax eē diuinę inspirationis, libere confitemur. Igitur vt non labamur à bono vel naturæ vel meriti, solicitudinis nostræ est cœlestis pariter adiutorij:

Gratia. iutorij; vt labamur, p̄tātis nostræ & ignauiæ. Firmissime credendū est, in puarica- Cap. 2. tione Adæ oēs homines naturalē possibilitatē & innocentiā perdidisse: & neminē de profundo illius ruinæ per liberū arbitrium posse consurgere, nisi eum gratia Dei miserantis erexerit: liberum.n. arbitriū ille perpessus, dū suis inconsultius vtitur bonis, caēs in puaricationis profunda demersus est. Et nihil quēadmodum exinde surgere possit inuenit, suaq; in æternum libertate deceptus huius ruinæ latuisset opprtessu, nisi eū post Christi pro sua gratia reuelasset aduentus, qui per nouæ regnationis purificationē oē p̄teritum vitium sui baptismatis lauacro purgauit. Neminē esse per semetipsum bonū nisi participationē sui ille donauerit qui solus est bonus. Neminē ēt baptismatis gratia renouatum idoneum esse ad superandas diabolī insidias & ad vincendas carnis concupiscentias, nisi per quotidianum adiutoriū Dei, perseuerantiā bonæ conuersationis acceperit. Qđ nemo nisi per Xpm libero bene vtatur arbitrio, idem magister in epistola ad Mileuentanū concilium data p̄dicat, dicens: Aduerte tandem ò prauissimarū mentium doctrina, q̄ primū hoiem ita libertas ipsa decepit, vt dum indulgentius frenis eius vtitur, in puaricationem p̄sumptione incideret. Nec ex hac potuit erui, nisi ei prouidentia regenerationis statū pristinæ libertatis Christi dñi reformasset aduentus. Quod omnia studia & opera ac merita sanctorum ad Dei gloriā laudemq; referēda sint, quia nemo aliū de ei placeat, nisi ex eo quod ipse donauerit: in quam nos sententiam dirigit beatæ recordationis papæ Zozimi regularis auctoritas, cum scribens ad totius orbis Epos ait: Nos aūt instinctu Dei, omnia.n. bona ad auctorem suum referenda sunt vnde nascuntur, ad fratrum & coepiorum nostrorū conscientiam vniuersa retulimus. Hunc autem sermonē syncerissimæ veritatis luce radiantem tanto Aphri epi honore venerati sunt, vt ita ad eundem virum scriberent. Illud vero quod in literis quas ad vniuersas prouincias curasti esse mittendas posuisti dicens: Non tū instinctu Dei, & cætera, sic actipimus dictum, vt illos qui contra Dei adiutoriū extollunt humani arbitrij libertatē, M. districto gladio veritatis velut cursum trā- sicns amputares. Quid.n. tā libero feciſti arbitrio, q̄ p̄ vniuersa in nostræ humilitatis

conscientiam retulisti? & tū instinctu Dei factum esse fideliter sapienterq; vidisti, veraciter fidenterq; dixisti. Ideo vtiq;, quia p̄paratur voluntas à dño. Et vt bonū aliquid agant, paternis inspirationibus suorum ipse tangat corda filiorū. Quotquot.n. spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt, vt nec nostrū deesse sentiamus arbitriū, & in bonis quibusq; volūtatis humanę singulis motibus, magis illius valere non dubitemus auxiliū. Rom. 8.

Ita Deus ex cordibus hominum, atq; in ipso libero operaē arbitrio, vt sancta cogitatio, pium consiliū, oisq; motus bonæ voluntatis ex Deo sit: quia per aliū aliquid boni possumus, sine quo nihil possumus. Quicunq; dixerit gratiā Dei qua iustificamur per Iesum Christum dñm nostrum, ad solam remissionem peccatorum valere quæ iam commissa sunt, non etiam ad adiutorium gratiæ vt non committantur, anathema sit. Quisquis dixerit gram Dei p Iesum Christum p̄p hoc tm nos adiuuare ad non peccandum, quia per ipsum nobis reuelatur & aperitur intelligentia mandatorū, vt sciamus quid appetere & quid vitare debeamus, non aūt per illam nobis p̄stari vt qđ faciendum cognouimus et facere diligamus atq; valeamus, anathema sit. Obsecrationum quoq; sacerdotalium sacramenta respiciamus, q̄ ab Apostolis, tradita in toto mundo, atq; in oī catholica ecclesia vniformiter celebrantur, vt legem credēdi, lex statuat supplicandi. Cum.n. sanctarum plebium p̄latus mandata sibimet legatione fungantur apud diuinā clementiā, humani generis agūt causam, & tota secum Ecclesia congemiscente postulant & precantur, vt infidelibus donet fides, vt idololatræ ab impietatis suæ liberentur erroribus, vt Iudęis ablato cordis velamine, lux veritatis appareat, vt hæretici catholicæ fidei perceptione resipiscāt, vt schismatici spm rediuiuæ charitatis accipiant, vt lapsis pœnitentiæ remedia conferantur, vt denique catechumenis ad regenerationis sacramenta perductis, cęlestis misericordiæ aula reseretur. Hæc autem non perfunctorie neq; inaniter à dño peti rerum ipsarum monstrat effectus, qūquidem ex omni errorum genere plurimos B Deus dignatur attrahere, quos erutos de potestate tenebrarum transferat in regnum filij charitatis suæ, & ex vasis iræ faciat vasa misericordiæ. Quod adeo totum diuini operis esse sentitur, vt hæc efficienti Deo

Cap. 20. de cōse. di. 4. c. placuit vt q̄cūq; dixerit. A Intelligē tia ex gratia. Cap. 29. de cons. dist. 4. c. quisquis dixerit. Preces sacerdotū. Cap. 30.

gratiarū semper actio laudisq; cōfessio p̄il luminatione taliū vel correctiōe referātur.

Exorcismus, & sufflatio. Cap. 31. De cons. dist. 4. c. siue paruuli. Ioan. 12. Mat. 12. Psal. 67. Gratia & liberū arbitriū. Cap. 32.

Illud ēt quod circa baptizādos in vniuerso mundo sancta Ecclesia vniformiter agit, nō ocioso cōtēplamur intuitu. Cum siue paruuli, siue iuuenes ad regnationis veniūt sacramentum, non prius fontē vitæ adeant q̄ exorcismis & exufflationibus clericorum spūs ab eis immundus abigatur: vt tunc vere appareat q̄n princeps mundi huius mittatur foras, & quo prius alligetur fortis & deinceps vasa eius diripiantur, in possessionē translata victoris, qui captiuam ducit captiuitatem, & dat dona hominibus. Omniū bonorum affectuū atq; operum, & omniū studiorum, omniumq; virtutum quibus ab initio fidei ad Deum tenditur, Deum profitemur authorem. Et non dubitamus ab ipsius gratia oia hois merita præueniri, per quē fit vt aliquid boni & velle incipiamus & facere. Quo vtiq; auxilio & munere Dei nō aufertur liberū arbitriū, sed liberāmur, vt de tenebroso lucidum, de prauo rectum, de languido sanum, de imprudente sit prouidum. Tanta.n. est erga omnes hoies bonitas Dei, vt nra velit esse merita, quæ sunt ipsius dona, & pro ijs q̄ largitus est æterna p̄mia sit donaturus. Agit qppe in nobis vt q̄d vult & velimus & agamus: nec ociosa esse in nobis patiē q̄ exercenda nō negligenda donauit: vel & nos cooperatores simus gr̄æ Dei, ac si quid in nobis ex nostra viderimus remissione languescere, ad illū solicite recurramus, qui sanat oēs lāguores nr̄os, & redimit de interitu vitā nostrā, & cui quotidie dicimus: Ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. Quicunque dicit Adam primum hominem mortalem factum, ita vt siue peccaret, siue non peccaret moreretur in corpore hoc, id est, de corpore exiret, non peccati merito, sed necessitate naturæ, anathema sit. Quicūq; parPſ. 102. Matt. 6. Adā primo immortalis. Cap. 33.

uulos recentes ab vteris matrum baptizādos negat, aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adā fantulis trahere originalis peccati, quod lauacro regenerationis expietur, vnde sit consequens vt in eis forma baptismatis in remissionem peccatorum non vera, sed falsa intelligatur, anathema sit: Q̄n non aliter intelligendum est quod ait Apostolus: Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & p peccatū mors, & ita in omnes hoies pertrāsijt: in quo omnes peccauerunt: nisi quemadmodum Ecclesia catholica vbiq; diffusa semper intellexit. Propter hanc.n. fidei regulam etiam paruuli qui nihil peccatorum in seipsis adhuc committere potuerūt, ideo in peccatorum remissionem veraciter baptizantur, vt in eis regeneratione mundetur, quod gñatione traxerunt. Quod ait Iacobus apostolus: Si dixerimus q̄a peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est: quisquis sic accipiē putauerit vt dicat p̄p humilitatem nō oportere dici nos non habere peccatum, nō quia veritas est, anathema sit. Sequitur.n. Apostolus & adiungit. Si autem cōfessi fuerimus p̄cta nostra, fidelis est & iustus, qui remittat nobis p̄cta, & mundet nos ab omni iniquitate. Vbi satis apparet, hoc non tm̄ militer, sed etiam veraciter dici. Poterat.n. Apostolus dicere Si dixerimus, non habemus peccatum, nosipsos extollimus, & humilitas in nobis non est. Sed cum ait: Nosipsos decipimus, & veritas in nobis nō est, satis ostendit, eum qui dixerit se nō habere peccatū, nō verū loqui, sed falsum. Quia cuno; dixerit in oratione dūica ideo dicere Obsecro sanctos: Dimitte nobis debita nostra, vt nō pro seipsis hoc dicant, q̄tūa non est eis iā ne cessaria ista petitio, sed pro alijs qui sunt in suo populo p̄ctōres: & ideo nō dicere cuiquemque sanctorum, Dimitte mihi debita mea, sed dimitte nobis debita nostra, vt hoc pro alijs potius q̄ pro se iustus petere iubeat. Apostolus Iacobus, cū diceret: In multis offendimus omnes. Nam quare additū est, omnes, nisi vt ista sententia conueniret Psal. 142. illi vbi legitur: Ne intres in iudicium cum seruo tuo, q̄m non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens? Et in oratione sapientissimi Salomonis: Non est homo qui non peccet: Et in libro sancti Iob: In manu omnis hominis signat, vt sciat omnis homo infirmitatem suam. Vnde etiam Daniel sanctus & iustus, cum oratione pluraliter diceret: Peccauimus, iniquitatē fecimus, & egimus impie, ra quæ ibi veraciter & humiliter cōfitetur, ne putaretur quemadmodū quidā sentunt, & hoc nō de suis, sed populi sui dixisse peccatis: postea dixit. Cū orarē & cōfiterer p̄ctā mea, & peccata populi mei dño Deo meo. Iacob. 3. 1. Ioan. 1. Dan. 9. Ibidem. Ioan. 3. Ioan. 8. Gratia. Ca. 57.

Diminuitur oratio. Ca. 53. Ca. 54. Ca. 55. Ca. 56. Ca. 57.

orationis, vbi dicimus, Dimitte nobis debita nostra: ita volunt a sanctis dici, vt humiliter nō veraciter hoc dicatur: anathema sit. Quis.n. ferat orātem, nō hominibus sed ipsi domino mentientē, qui labijs sibi dicit dimitti velle, & corde dicit quæ sibi dimittātur debita non habere? Si quis per offensam præuaricationis Adę non totū. i. secundum corpus & animā in deterius dicit hominem commutatum, sed animæ libertate illæsa durāte corpus tātūmodo corruptioni credit obnoxium, Pelagij errore deceptus aduersatur scripturæ dicenti: Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Et Nescitis, quoniam cui obeditis, & à quo quis superatur, eius seruus adijcitur? Si quis soli Adæ præuaricationem suam, nō etiam eius propagini asserit nocuisse, aut certe mortem tm̄ corporis quæ pœna peccati est non autem & peccatum quod mors est animæ per vnū hominem in omne genus humanū transisse testatur, iniustitiam Deo dabit, contradicens Apostolo dicenti: Per vnum hominem peccatū intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in oēs homines pertrāsit, in quo oēs homines peccauerunt. Si quis inuocatione humanā gratiā Dei dicit posse conferri, non autem ipsam gratiam facere vt inuocetur à nobis contradicit Esaię propheta, vel Apostolo idem dicenti: Inuentus sum à nō quęrētibus me, palā apparui ijs qui me non interrogabant. Si quis vt à peccato purgemur voluntatem nostram Deū expectare contendit non autem vt etiam purgari velimus, per sancti spiritus infusionem & operationē in nobis fieri confitetur, resistit ipsi spiritusancto per Salomonem dicenti, Præparatur voluntas à dño. Et Apostolo salubriter prædicāti: Deus est qui operatur in nobis & velle & perficere pro bona voluntate. Si quis sicut augmentū, ita etiam initium fidei, ipsumq; credulitatis affectum quo in eū credimus qui iustificat impiū & ad regenerationem sacri baptismatis peruenimus, non gratiæ donum. i. per inspirationem nostram ab infidelitate ad fidē, ab impietate ad pietatem, sed naturaliter nobis inesse dicit, Apostolicis dogmatibus aduersatur approbatur, beato Apostolo Paulo dicente: Confidimus, quia qui cœpit in vobis bonū opus p̄ficiet vsq; in diē Christi Iesu. Et illud: Vobis datū est p̄ Christo, nō solū vt in eū credatis, verumetiā vt p̄ illo patiamini. Et, Gratia salui facti estis p̄ fidem, & hoc non ex vobis, Dei.n. donum est. Qui.n. fidē qua in Deum credimus dicunt esse naturalem, omnes eos qui ab ecclesia Christi alieni sunt, quodāmodo fideles esse definiunt. Si quis sine gratia Dei credentibus, volētibus, desiderātibus, conātibus, studētibus, petētibus, q̄rentibus, pulsantibus nobis misericordiā dicit cōferri diuinitus, nō aūt vt credamus, velimus, vel hæc omnia sicut oportet agere valeamus per infusionē & inspirationem sc̄i spiritus in nobis fieri cōfitetur: & aut humilitati, aut obedientiæ humanæ subiungit gratiæ adiutorium, nec vt obedientes & humiles simus ipsius gratiæ donū esse consentit: resistit Apostolo dicenti, Quid.n. habes, quod non accepisti? Et, Gratia Dei sum id quod sum. Si quis per naturæ vigorem bonum aliquid quod ad salutē pertinet vitæ æternæ cogitare vt expedit aut eligere, siue salutari. i. Euangelicæ prædicationi consentiri posse confirmat, absq; illuminatione & inspiratione spiritussancti, qui dat omnibus suauitatem in consentiendo & in credēdo veritatem, hæretico fallitur spū, non intelligens vocem Dei in Euangelio, dicentis: Sine me nihil potestis facere. Et illud Apostoli: Non q̄ idonei simus cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Si quis alios p misericordiā, alios vero per liberum arbitriū, q̄d in omnibus qui de præuaricatione primi hois nati sunt constat esse vitiatum, ad gratiam baptismi posse venire contendit, à recta fide probatur alienus. Ille.n. non omnium liberum arbitrium per peccatum primi hominis asserit infirmatum: aut certe ita læsum putat, vt tū quidam valeant sine reuelatiōe Dei ministerium salutis æternæ p semetipsos posse cōquirere. Quod q̄ sit cōtrarium ipse dominus probat, qui non aliquos, sed neminem ad se posse venire testatur, nisi quem pater attraxerit. Sicut & Petro dicit: Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. Et Apostolus: Nemo potest dicere dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. Arbitrium voluntatis in primo homine infirmatum, nisi p gratiam baptismi non potest reparari. Quod amissum nisi à quo potuit dari, nō pōt reddi. Vñ veritas dicit: Si vos filius liberauerit, tūc vere liberi eritis. Natura humana ēt si in illa integritate in qua ē cōdita p̄manereret, nullo mō

Ephes. 2. Gratiæ omnia deberi. 1. Co. 4. 1. Co. 15 I Homi nem nihil possе sine deo. K Ioan. 15. 2. Co. 3. Solus Deus trahit hominē Liberū arbitriū Ca. 54. 1. Co. 12.

Universidad de Deusto Biblioteca

seipsam creatore suo non adiuuante,seruaret. Vñ cũ sine Dei gratia saluté nõ posset custodire quam accepit,quo sine dei gratia poterit reparare quod perdidit? Sicut eis qui volentes in lege iustificari à gra excide runt;verisime dicit Apostolus: Si in lege iustitia est,ergo Xps gratis mortuus est: sic eis qui gratiã quã cõmendat & percipit fides Christi putãt eẽ naturã, verisime dicitur: Si per naturam,iustitia est ergo gratis Christus mortuus est. Iã hic.n.erat lex,& nõ iustificabat. Iã hic erat & natura,et non iustificabat: ideo Xps nõ gratis mortuus ẽ, vt & lex p illũ impleret qui dixit, Nõ veni soluere legem,sed implere:& natura per Adã pdita p illũ repararet,q dixit, venisse se quærere & saluare qd' perierat. Secundũ suprascriptas sanctarum scripturarũ sententias, vel antiquorum patrum definitiones,hoc Deo ppitiante & pdicare debemus & credere, q̃ per peccatum primi hominis ita genus humanum sit inclinatum, vt nullus postea aut diligere Deum sicut oportuit,aut credere in deum, aut operari pp deũ quod bonũ est possit,nisi eũ gratia misericordiæ diuinę puenerit. Vñ & Abel iusto & Noe & Abrahę & Isaac & Iacob: omniq; antiquorũ sanctorũ multitudini il lã pelarã fidẽ quã in ipsorum laude pdicat Apostolus Paulus,nõ p bonũ naturæ, qd' prius in Adã datũ fuerat, sed per gratiã dei credimus fuisse collatã. Quam gratiã etiã post aduẽtũ dñi omnibus qui baptizari desiderant, non in libero arbitrio haberi, sed Xpi nouimus simul, & credimus largitate conferri,secundum illud quod iam sæpe dictũ est & pdicat Paulus Apostolus: Vobis donatũ est pro Christo nõ solũ vt in eum credatis,sed ẽt vt pro eo patiamini. Et illud: Deus qui cœpit in vobis bonum opus,perficiet vsq; in diem dñi nostri. Et illud: Gra salui facti estis p fidem, & hoc non ex vobis,dei enim donum est. Et quod de seipso ait Apostolus. Misericordiam consecutus sum,vt fidelis essem. Non dixit quia eram, sed ut essem. Et illud: Quid habes quod nõ accepisti? Et illud: Omne datum bonum: & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum. Et illud: Nemo habet quicquam nisi illi datum fuerit desuper. Hoc etiam secundum fidem catholicam credimus,quòd post acceptam baptismi gratiam,omnes baptizati Christo auxiliante & cooperante quæ ad salutem animæ pertinent possunt & debeant si fideliter laborare voluerint adimplere. Aliquos post beatos esse,non solum non credimus,sed etiam ca. tos si sunt qui tantum mali credere velint:cum omni detestatione illis anathema dicimus.

An gratia sit natura. Ca. 58. Gal.2. Matt. 5. Luc.19. Repetitio supe riorum. Ca. 59. Hebræ. 11. Phip.1. Ibidem. Ephe.2. 1.Co.7. 1.Co.4. Iacob.1. Ioan.3. Voluntas hominis

In omni opere bono non nos inci- Initium pimus & postea per dei misericordiam ad- mer iuuamur,sed ipse nullis præcedentibus bo- rũ vnde nis meritis & fidẽ & amorẽ sui prius inspi- Ca. 60 ratus & post baptismũ cum ipsius adiuto rio ea q̃ sibi sunt placita implere possimus. Vñ manifestissime credẽdũ est,qd' & illius A latronis quẽ dñs ad paradisi patriã reuocauit,& Cornelij Centurionis ad quẽ angelus dñi missus est: Zachæiq; qui ipsum dominũ susciperе meruit illa tam admirabilis fides non fuerit de natura, sed diuinæ grãæ largitate donata. Baptisma vnũ est, sed in ecclesia,vbi vna fides est, vbi in nomine sint baptizati. Et ideo si q̃ hereticus ad illos hæreticos baptizati sunt q̃ in fan baptismate Trinitatis confessione baptizant,& ve tis. ctæ niũt ad nos,recipiant quidẽ vt baptizati,ne cap. 59 sanctæ Trinitatis inuocatio vel cõfessio an Ephe.4 nulleꝫ: sed doceant integre & instruantur, Mat.28 quo sensu sanctæ Trinitatis mysteriũ in ec Deo ecclesia teneat: & si cõsentiunt:& credere vel scire acquiescũt cõfiteri,purgati iã fidei integri- tate cõfirmẽtur manus impositiõe. Si vo- ro paruuli sunt vel hebetes qui doctrinam nõ capiãt rndeant pro illis qui eos offerunt iuxta nomen baptizandi:& sic manus impositione & chrismate cõmuniti,Eucharistiæ mysterijs admittant. Illos aũt qui non sanctæ Trinitatis inuocatione apud hæreticos baptizati sunt & veniunt ad nos, baptizari debere pronunciamus,non rebaptizari. Nequε enim credendum est eos fuisse baptizatos, qui non in noie patris & filij & spiritussanctι iuxta regulam à domino positam tinctι sunt: vt sunt Paulini, Procliani, & Borboritę, Siphori qui nunc vocantur Bonosiani, Photiniani, Montani & Manichæi, variaq; impietatis germina:vel cæteræ illorum originis siue ordinis pestes,q̃ duo primcipia sibi ignota introducunt,vt Cerdon & Martion:vel contraria,vt Manichæus: vel tria & Barbara,vt Setianus & Theodosius: vel multa,vt Valentinus: vel Christum hominem fuisse absque deo,vt Cerinthus,Hebion, Artemon & Photinus. Ex illis,inquã si qui ad nos venerint, non requirendũ ab eis

eis utrũ baptizati sint an nõ, sed hoc tm̃, si credant ecclesiæ fidẽ, & baptizentur. De Ec- fiastico baptismate. Quotidie eucharistia, stiæ cõmunionẽ percipere nec laudo nec re- Cap.53. prehendo. Oibus tñ dñicis diebus cõmuni- candũ suadeo & hortor, si tñ mens sine af- fectu peccandi sit. Nam hũtem adhuc volũ- tatem peccandi, grauari magis dico Eucha- ristiæ perceptione quàm purificari. Et ideo quanuis quis pctõ mordeatur, peccandi nõ habeat de cętero voluntatem & cõmunicaturus satisfaciat lachrymis & orationibus: & confidens de dñi miseratione, qui peccata piæ confessioni donare consueuit, accedat ad Eucharistiam intrepidus & securus. Sed hoc de illo dico quem capitalia & mortalia peccata non grauant. Nã quem mortalia crimina post baptismum commissa premunt, hortor prius publica pnia satisfacere, & ita sacerdotis iudicio reconciliatum cõmunioni sociari, si vult non ad iudicium & condẽnationẽ sui Eucharistiã percipere. Sed & secreta satisfactione soluũ mortalia crimina non negamus,sed mutato prius seculari habitu, & confessio religionis studio per vitæ correctionem,& iugi immo perpetuo luctu miserãte deo,ita duntaxat, vt cõtraria pro ijs quæ pœnitet agat,& Eucharistiã oĩbus dñicis diebus supplex & sumissus ad mortẽ pcipiat. Pnia vera est pęnitenda nõ admittere,& admissa deflere. Satisfactio pniæ, est causas peccatorũ excidere, nec earũ suggestionibus aditũ indulgere. In diuinis promissionib. nihil terrenum vel transitorium expectemus, sicut Melitoni sperant. Non nuptiarum copulã sicut Cerinthus & Marcion delirant. Non qd' ad ci bum vel ad potũ ptinet,sicut Papiæ,autho re Hirenæo,& Tertullianus & Lactantius acquiescunt. Neq; post mille annos post resurrectionem regnum Christi in terra futurum,& sanctos cum illo in delitijs regnaturos speremus,sicut Nepos docuit,qui primam iustorum resurrectionem, & secundã impiorum confinxit. Et inter has duas mortuorum resurrectionem,gentes ignorantes deum in angulis terrarum in carne seruandas. Quę post milie annos regni in terra iustorum, instigante diabolo mouendæ sunt ad pugnam contra iustos regnantes: & dño pro iustis pugnante imbre igneo compescendas: atq; ita mortuas, cum cæteris in immortalitate ante mortuis ad æterna supplicia in incorruptibili carne resuscitandas. Nullum eredimus ad salutem nisi deo inuiante venire. Nullum inuitatum salutem suam nisi deo auxiliante operari. Nullũ nisi oratem auxilium promereri. Nullũ dei voluntate perire,sed per seipsum pro electione arbitrij,ne ingenuitatis libertas atque ptãs semel homini attributa ad seruilem cogatur necessitatem. Malum vel malitia non est à deo creata, sed à diabolo inuenta, quia & ipse bonus à deo creatus est. Sed quia libero arbitrio vtpote rationalis creatura à deo cõmissus est, & cogitandi acceperat facultatẽ, scientiam boni vertit ad malum: & multa cogitando factus est inuentor mali:& qd' in se perdiderat,inuidit in alijs: nec contentus solus perire,suasit alijs,vt qui esset suæ malitiæ inuẽtor, fieret & aliorum author: & ex eo malum uel malitia percurrit in cæteras rationales creaturas. Vnde cognoscimus nihil esse natura immutabile,nisi solum deũ patrem & filium & spm̃sanctum,qui mutari non põt à bono,quia natura possidet bonũ,nec põt aliud quid eẽ q̃ bonum. Angeli vero qui in illa qua creati sunt beatitudine perseuerant, non natura possident bonum ut non mutarentur cum cęteris,sed arbitrij seruantes bonam voluntatem, & bonum conditionis,& fidem suo dño. Propter quod & merito ab ipso dño sancti angeli vocantur, qui tenuerũt arbitrij sanctitatem, nec sociorum exẽplo deuiauerunt à bono.

Q̃d nihil te venire. Nihil inuitatum salutem suam nisi deo auxiliante operari. Nullũ nisi oran- tem auxilium promereri. Nullũ dei volun- tate perire,sed per seipsum pro electione ar bitrij,ne ingenuitatis libertas atque ptãs semel homini attributa ad seruilem cogatur necessitatem. Malum vel malitia non est à deo creata, sed à diabolo inuenta, quia & ipse bonus à deo creatus est. Sed quia libero arbitrio vtpote rationalis creatura à deo cõmissus est, & cogitandi acceperat facultatẽ, scientiam boni vertit ad malum: & multa cogitando factus est inuentor mali:& qd' in se perdiderat,inuidit in alijs: nec contentus solus perire,suasit alijs,vt qui esset suæ malitiæ inuẽtor, fieret & aliorum author: & ex eo malum uel malitia percurrit in cæteras rationales creaturas. Vnde cognoscimus nihil esse natura immutabile,nisi solum deũ patrem & filium & spm̃sanctum,qui mutari non põt à bono,quia natura possidet bonũ,nec põt aliud quid eẽ q̃ bonum. Angeli vero qui in illa qua creati sunt beatitudine perseuerant, non natura possident bonum ut non mutarentur cum cęteris,sed arbitrij seruantes bonam voluntatem, & bonum conditionis,& fidem suo dño. Propter quod & merito ab ipso dño sancti angeli vocantur, qui tenuerũt arbitrij sanctitatem, nec sociorum exẽplo deuiauerunt à bono.

Q̃d nihil te venire. Nullum inuitatum salutem suam nisi deo auxiliante operari. Nullũ nisi oratem auxilium promereri. Nullũ dei voluntate perire,sed per seipsum pro electione arbitrij,ne ingenuitatis libertas atque ptãs semel homini attributa ad seruilem cogatur necessitatem. Malum vel malitia non est à deo creata, sed à diabolo inuenta, quia & ipse bonus à deo creatus est. Sed quia libero arbitrio vtpote rationalis creatura à deo cõmissus est, & cogitandi acceperat facultatẽ, scientiam boni vertit ad malum: & multa cogitando factus est inuentor mali:& qd' in se perdiderat,inuidit in alijs: nec contentus solus perire,suasit alijs,vt qui esset suæ malitiæ inuẽtor, fieret & aliorum author: & ex eo malum uel malitia percurrit in cæteras rationales creaturas. Vnde cognoscimus nihil esse natura immutabile,nisi solum deũ patrem & filium & spm̃sanctum,qui mutari non põt à bono,quia natura possidet bonũ,nec põt aliud quid eẽ q̃ bonum. Angeli vero qui in illa qua creati sunt beatitudine perseuerant, non natura possident bonum ut non mutarentur cum cęteris,sed arbitrij seruantes bonam voluntatem, & bonum conditionis,& fidem suo dño. Propter quod & merito ab ipso dño sancti angeli vocantur, qui tenuerũt arbitrij sanctitatem, nec sociorum exẽplo deuiauerunt à bono.

Fides uera quæ est catholica oĩum creaturarum siue spiritalium siue corporalium bonam confitetur substantiam,& mali nullam esse naturam: quia deus qui vniuersitatis est conditor, nihil non bonum fecit. Vñ & diabolus bonus esset, si in eo quod factus est permaneret. Sed quia naturali excellentia male vsus est,& in veritate non stetit,nõ in cõtrariã substantiã transijt,sed à summo bono cui debuit adhærere discesit. Virtutes angelicæ quæ in diuino amore fixæ perstiterunt lapsis superbientibus angelis, hoc munere retributionis acceperũt, vt nulla iam rubigine surripientis culpæ mordeãtur: vt & in contẽplatione conditoris sine fœlicitatis fine permaneãt,& in hoc sic conditæ æterna stabilitate subsistant. Tales creati sunt angeli, vt si vellent in beatitudinis luce persisterent. Si aũt vellent, ẽt labi potuissent. Vñ & Satan cũ sequẽtibus legionibus cecidit. Sed post eius lapsum ita cõfirmati sunt angeli qui perstiterunt, vt cadere oĩno nõ possent,q̃ ne oĩno iã caderẽt, vi-

Naturæ nihil est malum. Cap.60. Ioan.8. Felicitas angelorum. Cap.61. Libera voluntas angelorum. Cap.62.

Nuptię. Cap.63. Continuē tia. Cap.64. Virginitas. Cap.65. Ciborū delectus. Cap.66. Nuptiæ & cibus. Cap.67. Merita ex abstinentia. Cap.68. Beatam virginē semper fuisse virginem. Cap.69. De elementis mundi. Cap.70. Mat.19. De facultatibus erogandis. Cap.71. Impedimēta clericatus. Cap.72. Di.50.c. ex pēnitētibus. Acto. 8.

tutē incōmutabilitatis acceperūt. Bonę sunt nuptię,sed causa filiorum,& cōpescentia. Melior ē cōtinētia, sed non sibi sufficit ad beatitudinē si pro solo amore pudicitiæ retinetur, sed si & cum affectu eā vacādi dūo eligatur, alioquin dimortuum magis coniugi videbitur esse, q̄ appetitio castitatis. Virginitas vtroq; bono p̄celsior est, quia & naturā vincit & pugnā. Naturā corporis integritate, pugnā pace castimoniæ, q̄ p̄ solo amore pudicitiæ in pace est. Bonū est cibum cū gratiarū actione sumere, & quicquid Deus præcepit edendū est. Abstinere autem ab aliquibus non quasi à malis, sed quasi non necessarijs,non est malū. Moderari vero vsum pro necessitate & tpe,proprie christianorum est. Malas vero dicere nuptias vel fornicationi comparandas aut stupro : cibos quoque credere malos,vel malitias causare percipientibus, non est christianorū,sed proprie Hierachitarum & Manichæorum. Sacratæ vero virginitati nuptias coęquare, aut p̄ amore castigandi corporis, abstinētibus à vino vel carnibus nil credere meriti accrescere,non hoc christiani, sed Iouiniani est. Integra fide credendum est,beatā Mariā Dei Christi matrem,& virginem concepisse, & virginem genuisse, & post partum virginem permansisse. Nec est blasphemiæ Heluidij acquiescēdum qui dixit,Fuit virgo ante partum,non virgo post partum. Elemēta.i. cœlum & terram non credamus abolenda per ignē,sed in melius commutanda, figuram quoq; mundi.i.imaginem, non substātiam transituram. Bonum est facultates cum dispensatione pauperibus erogare. Melius est pro intentione sequendi dominum in simul donare, & absolutum solicitudine cum Christo egere. Maritum duarum post baptismum matronarum clericum nō ordinandum. Neq; eum qui vnam quidem, sed cōcubinam non matronam habuit. Nec illum qui viduam,aut repudiatam, vel meretricem in matrimonio sumpsit. Neque eum semetipsum quolibet corporis sui mēbro indignatione aliqua vel iusto iniustove timore superatus truncauerit. Neq; illum qui vsuras accepisse conuincitur,aut in scena lusisse dignoscitur. Neq; eum qui publica pœnitentia mortalia crimina deflet. Neq; illum qui aliquando in furiam versus insaniuit,vel afflictione diaboli vexatus est. Nec eum qui per ambitionē ad imitationem Simonis magi pecuniā offert. Sanctorum corpora & præcipue beatorū martyrū reliquias,ac si Xpi mēbra syncerissime honorā quia templa,& basilicas eorū noibus appellatas velut diuina loca sancta diuino cultui mancipata affectu pijssimo & deuotione fidelissima adeundas credimus. Si quis cōtra hanc sniam venerit, Deus non Christianus sed Eunomianus & Vigilantianus creditur. Baptizatis tm̄ iter hanc esse salutis credimus. Nullū cathecuminū, nec quanuis in bonis operibus defunctū vitam finitā æternā hīe credimus, excepto martyrio vbi & tota baptismi sacra complentur. Baptizādus ribus confitetur fidem suam coram sacerdote, & baptizatus interrogatus rndet : hoc & martyr coram tirannis persecutore fecit, qui & confitetur fidē suā, & interrogatus respondet. Ille post confessionem vel aspergitur aqua vel intingit : & ibi hic vel aspergitur sanguine, vel cōtingitur theologice. Illa manus impositione pontificis accipit spūsanctum : hic habitaculum efficitur spūssancti,dum non est ipse qui loquit, sed spūs patris qui loquitur in illo. Ille cōmunicat Eucharistiæ in cōmemoratione mortis dūi,hic ipsi Xpo cōmoritur. Ille confitetur se mundi actibus renunciaturum,hic ipsi renunciat vitæ. Illi peccata omnia dimittuntur:in illo extinguuntur. In Euchari stia non debet pura aqua offerri,vt quidam sobrietatis falluntur imagine, sed vinum fuit in re oblata cum aqua mixtum:quia & vinum fuit in redemptionis nostræ mysterio,cum dixit,Nō bibā amodo de hoc genimine vitis: & aqua Mathæi mixtum, non quod post cœnam dabatur, sed quod de latere eius lancea perfossa aqua cum sanguine egressa, vinum de vera eius massa carnis vitæ cum aqua expressum ostēditur. Carnis

Bona est caro nostra & valde bona, vtpote a bono solo Deo condita,& nō est malū. Plasmatio peccatione peccata prodant,quia propositū tricianus: nec mali causa, vt docuit Floria- Dei, quo decreuit saluare qđ perierat, stat nus:nec ex malo & bono compacta,vt Ma- immobile : & ideo quia voluntas eius non nichæus blasphemat. Sed cum sit creatione mutatur,siue emendatione vitæ si tps cōceditur, siue supplicii cōfessione si continuo bona,arbitrio animæ efficitur nobis vel bona vel mala, non immutatione substantiæ, sed executionis mercede. Ipsa.n.est quæ habebit ante tribunal Christi, in quo pierat ata propria corporis prout gessit siue bonū siue malū. In resurrectione ex mortuis sexus Reformabit forma non mutabitur, sed vir mortuus resurget in forma viri, & fœmina in forma fœminæ, carent tamen sexuum in hac vita conditione,non specie naturali, ne nō sit vera resurrectio si non id resurget qđ cadit.

Animę sanctorū infernō sub dūi pœnis ante passionē dūi oēs animæ sanctorū in paradisū nebant,donec autoritate dūi per indebitam eius mortē à seruili conditione liberarent. Ca. 78. Post ascensionem domini ad cœlos,omnium sanctorum animæ cum Christo sunt, sanctorū & exeūtes de corpore ad Xpm vadūt, expectantes resurrectionē corporis sui,vt ad integrā & ppetuā beatitudinē cum ipso pariter immutent:sicut & pētorum animæ in inferno sub timore positæ,expectant resurrectionē sui corporis,vt cum ipso ad pœnā detrudātur ęternam. Pnia aboleri peccata indubitanter credimus ét si in vltimo vitę spiritu admissorū pœniteat,& publica la Ca. 80. mētatione peccata prodant,quia propositū Dei, quo decreuit saluare qđ perierat, stat immobile : & ideo quia voluntas eius non Luc.19. mutatur,siue emendatione vitæ si tps cōceditur, siue supplicii cōfessione si continuo unta exceditur, venia peccatorum fideliter Luc.18. præsumatur ab illo,qui non vult mortem Ezec.33. peccatoris,sed vt conuertatur à perditione pœnitendo,et saluatus miseratione domini viuat. Si quis aliter de tustissima dei pietate sentit,non Xpianus, sed Nouatianus est.

Quod Internas aiæ cogitationes diabolum nō videre certi sumus, sed motibus eas corporis ab illo & affectionū indicijs colligi experimento didicimus. Secreta aūt cordis solus ille nouit ad quē dicitur, Tu solus nosti Ca. 81. corda filiorū hoium. Non oēs malæ cogitationes nr̄æ semper diaboli instinctu excitantur, sed aliquotiens ex nostri arbitrij motu emergunt. Bonę autem cogitationes semper à deo sunt. Dæmones per energicā operationē non credimus substantialiter illābi animæ, sed applicatiōe & oppressione vniri: Illabi autem menti illi soli possibile est qui creauit, qui natura subsistens incorporeus, capabilis est suæ facturæ. Signa & pdigia & sanitates etiam peccatores in nomine domini facere ab ipso deo didicimus,& cū alios hac præsumptione iuuēt, sibi per ambitionem humanæ glorię nocēt: quia gloriantur in dato falso, non meritis debito. Signis & prodigijs clarum posse fieri Christianum, non tamen sanctum, si intemperatis & asperis moribus agat: temperatis autem & placidis moribus etiā absque signorum efficacia, & sanctum & perfectum & dei hominē fieri recte credimus. Nullus sanctus & iustus caret peccato, nec tamen si ex hoc desinit esse iustus vel sanctus cum affectu teneat sanctitatem. Non enim gnis sanctus fit. naturæ humanæ viribus, sed ppositi adiumento p Dei gratiā acquirimus sanctitatē. Ca. 85. Et ideo veraciter se oēs sancti pronuntiant peccatores, quia in veritate habent qđ plāgant, & si non reprehensione conscientiæ, certe mobilitate & mutabilitate præuaricatricis naturæ. Sanctiquoque peccatores. Pascha,id est dominicæ resurrectionis solēnitas,ante trāsgressium vernalis æquinoctij & quartædecimæ lunæ pfectionem, non potest celebrari, in eodem mense natæ. Propter nouellos legislatores, qui ideo animam tantum ad imaginem dei creatam dicunt, vt quia Deus incorporeus recte creditur,etiam incorporea anima esse credatur, libere confitemur, imaginem in æternitate, similitudinem in moribus inueniri. Ca. 86. Pascha. Cap.87. Imago Dei aīa. Cap.88.

D. AVRELII AVGVSTINI

Liber vnus de fide ad Petrū diaconū. B

PROLOGVS.

EPistolam fili Petre tuę charitatis accepi. In qua te significasti velle Hierosolymam pergere,& postulasti te literis nostris instrui, quam debeas in illis partibus ueræ fidei regulam tenere vt nullus tibi possit sensus hæreticæ subrepere fallitatis. Gaudeo quidē quod pro fide vera sine vllo pfidiæ vitio custodienda solicitudinē geris,sine qua nulla potest prodesse, immo nec esse conuersio. Apostolica quippe dicit authoritas, quia sine fide impossibile est placere Deo. Fides nanque est bonorum omnium fundamentum. Fides est humanæ salutis initium. Sine hac fide nemo ad filiorum Dei numerum potest peruenire : quia sine ipsa nec in hoc seculo quisquā iustificationis grātiam consequitur, nec in futuro vitam possidebit æternam. Et si quis hic non ambulauerit per fidem, non perueniet ad speciem. Sine fide omnis labor hominis vacuus est. Tale quippe est, vt sine vera fide quisque velit Deo per contemptum seculi placere : quale si quisquā tendens ad patriam,in qua se scit beatē esse victurum, relinquat itineris rectitudinem, & improuidus sectetur errorem : quo non ad beatam ciuitatem perueniat, sed in præcipitium C Hebræ. 11.

pitium cadat,vbi non gaudium peruenienti detur,sed cadenti interitus inferatur. Verum tamen vt de fide sufficiens sermo promaī, nec temporis suffragatur spatium, quia celeriter nostrum cupis habere responsum, & tam magnum est huius disputationis opus,
D vt à magnis vix possit impleri. Neq; enim popposcisti sic te debere de fide instrui, vt vnam quamlibet hæresim designares, contra quā specialiter nostræ disputationis vigilaret intentio: sed cum indefinite definitionem fidei petis,eamq; cupis etiā sub breuitate concludi,vides proculdubio quām sit nobis impossibile, vt rem tantam in breui plene comprehendamus. Cui sufficientes esse non possumus, etiam si tātum spatium
Ps.144. temporis,& tale nobis esset ingeniū,vt mul
Esa. 10. ta voluminum de hoc quod à nobis expe
Rom.9. tis,facere valeremus. Sed quia Deus prope est omnibus inuocantibus eum in veritate, qui verbum consumans & breuians fecit super terrā, spero, quia sicut tibi dedit huius fidei sanctam solicitudinem,sic etiam mihi, vt tuo tam bono tamq; laudabili seruiam desiderio, sufficientem tribuet facultatē: vt etsi nō potuero cūcta dicere, ex quibus ois error hūicus possit agnosci: & agnitus vel cōuinci valeat vel vitari: tamen in nomine atq; adiutorio sanctæ Trinitatis, quæ vnus solus verus & bonus est Deus, ea dicam in
E quibus saltem magna ex parte rationem fidei catholicæ constet sine aliqua erroris caligine contineri: quibus retentis poteris & illa deprehendere atque fugere: quæ etsi in hoc opere non videntur speciali disputatione conuinci,tamen ex ijs quæ hic generaliter atque absolute ponentur, appareant illa quæ infideles homines auribus solent susurrare fideliū non regula diuinæ veritatis tradita, sed nequitia humani erroris inuenta.

Trinitas.ca.1. Matt.28 Deut. 6. Matt.4

QVocunque igitur loco fueris constitutus, quia secundum regulam nostri Saluatoris imperio promulgatam, nosti te in vno patris & filij & spiritusanctī nomine baptizatum, principaliter atque indubitanter toto corde retine,patrem Deum,filiū Deum,& spiritū sanctum Deum.i.sanctam atque ineffabilem Trinitatem vnū esse naturaliter Deum, de quo in Deuteronomio dicitur: Audi Israel, dās Deus tuus Deus vnus est. Et,Dominum Deum tuum adorabis,& illi soli seruies. Verūtamen quia istū vnum Deum, qui solus est verus naturaliter Deus, non patrem solum, neque filium solum, neque solum spiritumsanctum, sed simul patrem & filium & spiritumsanctum diximus esse, cauendum est ne sicut patrem & filiū & spiritumsanctum vnum deū esse, F quātum ad naturalem attinet vnitatem, veraciter dicimus:sic eum qui pater est,secundē vel filium vel spiritumsanctum, aut eū qui filius est, siue patrem siue spiritumsanctū, aut eum qui spiritussanctus proprie in confessione huius Trinitatis dicitur, vel patrē vel filium personaliter dicere siue crēdere, quod omnino nefas est,audeamus. Fides.n. quā sancti Patriarchæ atque Prophetæ ante incarnationem filij Dei diuinitus acceperunt,quam etiā sancti Apostoli ab ipso domino in carne posito audierunt,& spiritusancti magisterio instructi, non solum sermone prædicauerunt, verumetiā ad institutionem salubertimam posterorum scriptis suis inditam reliquerunt, vnum Deum prędicat Trinitatem.i. patrem & filium & spiritumsanctum. Sed Trinitas vera nō esset, si vna eademq; persona diceretur pater & filius & spiritussanctus. Si.n.sicut est patris & filij & spiritussancti vna substantia, sic esset vna persona,nihil omnino esset in quo veraciter Trinitas diceretur. Rursus quidē Trinitas esset vera,sed vnus deus Trinitas ipsa non esset, si quemadmodum pater & filius & spiritussanctus personarum sunt abinuicē ꝓprietate distincti, sic fuissent naturarū quoque diuersitate discreti. Sed qm illo vno vero deo Trinitate, nō solū quòd vnus deus est, sed ēt ꝙ Trinitas est, naturaliter verū est, ꝓpterea ipse verus deus in
G psonis Trinitas est, & in vna natura vnus est. Per hāc vnitatē naturalē totus pater in filio & spūsancto est,totus filius in patre & spūsancto est,totus quoq; spūssanctus in patre & filio. Nullus horū extra quēlibet ipsorū est, qa nemo aliū aut ꝓcedit ęternitate, aut excedit magnitudine,aut superat prātē: qa nec filio nec spūsancto quātū ad naturę diuinæ vnitatē ꝓtinet,aut anterior, aut maior pr̄ est:nec filij æternitas atq; immēsitas, velut anterior aut maior spūssancti immensitatē æternitatemq; aut præcedere aut excedere naturaliter potest. Sicut ergo nec spūsancti filius posterior aut minor ē patre,ita nec spiritussanctus posterior aut minor est filio. Aeternū qppe & sine initio est,de pris natura natus existit:& ęternū ac sine initio ē, ꝙ spūssanctus de natura pris filijq; ꝓcedit. Ob hoc ergo tres,vnū recte credimus & dicimus

mus Deū, quia vna prorsus æternitas, vna immēsitas,& vna naturaliter est triū personarū diuinitas. Teneamus igitur patrē & fi
H lium & spiritumsanctum vnū esse naturaliter Deum, neq; tñ ipsum patrē esse q filius est,neq; filiū ipsum esse q pater ē,nec spiritumsanctum ipsum esse q pater aut filius ē. Vna enim est patris & filij & spiritussancti essentia quā Græci οὐσίαν vocāt,in qua nō est aliud pater, aliud filius, aliud spiritussanctus, quāuis personaliter sit alius pater, alius filius,alius spūssanctus. Qđ nobis ma
I. xime in ipso sanctarū scripturarū initio demonstratur,vbi deus, Faciamus hominē ad imaginem & similitudinem nostram. Cum enim in singulari numero dicit, imaginem, ostendit vnā naturā esse, ad cuius imaginē hō fieret:cum vero dicit pluraliter, nostrā, ostēdit eūdē deum ad cuius imaginē homo fiebat,non vnam esse personam. Si enim in illa vna natura patris & filij & spūssancti vna esset persona, non diceretur ad imaginem nostrā,sed ad imaginem meā,nec dixisset faciamus, sed faciam. Si vero in illis tribus personis res essent intelligēdæ vel credendæ substātiæ,nō diceretur,ad imaginem nostram,sed ad imagines nostras. Vna.n. imago trium naturarum inæqualium esse non posset. Sed dū ad vnā imaginē vnius dei hō factus dr̄, vna sanctæ Trinitatis essentialiter diuinitas intimatur. Denique & paulopost pro eo quod superius dixerat, Faciamus hominē ad imaginē & similitudinem nostrā,sic hominē factū scriptura narrauit vt diceret,Et fecit deus hominē,ad imaginē dei fecit eū. Hāc Trinitatē personarū atq; vnitatē naturę Propheta Esaias revelarā esse sibi nō tacuit,cū se dicit seraphin vidisse clamantia Sāctus sanctus sanctus dominus deus sabaoth. Vbi prorsus in eo ꝙ dicitur tertio sanctus, psonarū Trinitatē, in eo vero ꝙ dicitur semel, dns deus sabaoth, diuinæ naturæ cognoscimus vnitatē. In illa igitur sancta Trinitate,quæ ideo à nobis repetitur toties vt nostro cordi tenacius infigatur,vnus est deus pater,qui solus essentialiter genitus, & de vno pr̄e solus est essentialiter genitus, & vnus spūssanctus q solus essentialiter de vno pr̄e filioq; ꝓcedit. Hoc aūt totū vna persona non posset,s.gignere se, & nasci de se, & ꝓcedere de se. Quia igit aliud est genuissenatum esse, aliudque est procedere q̄ genuisse,vel natū esse,manifestū ē,qm alius est pater, alius filius, alius spiritussanctus. K
Trinitas itaq; ad personas patris & filij & spiritussancti refertur, vnitas ad naturam.

Sicut ergo secundum illam diuinitatem, qua vnū sunt pater & filius & spūssanctus, neq; patrem natum credimus, neq; spiritū sanctum, sed solum filium: sic etiā secundū carnem solum filiū natum catholica fides & credit & prædicat. Neq;.n.in illa Trinitate proprium esset solius patris, quia non est natus ipse, sed vnum filium genuit:neque propriū solius filij, qa nō genuit ipse, sed solus de patris essentia natus ē: neq; ꝓpriū spiritussancti, qa nec natus est ipse,nec genuit, sed solus de patre filioq; ꝓcedit: si secundum diuinam quidem naturam Deus pater de nullo nasceretur Deo, secundū carnē tñ ipse nasceret ex virgine. Si.n.pater nasceretur de virgine, vna ꝓsona esse pater & filius:ipsa aūt vna persona, pro eo quia nō de Deo,sed tātum de virgine nasceretur, nō Dei filius,sed tantum hominis filius veraciter diceretur. Ipse autē Dei filius dicit quia sic dilexit Deus mundū, vt filiū suū vnigenitū daret. Et iterū, Nō.n.misit Deus filiū Ioan. 3. suum in mundum vt iudicet mundū, sed vt L saluaretur mundus per ipsum. Nec beatus 1.Ioā.5. dixisset Ioannes. Qui diligit genitorē, diligit & eū qui natus ē ex eo. Nec ipse filius dixisset, Pater meus vsq; mō operat̄ & ego o- Ioan. 5. peror. Ipse.n.q filius dr̄,si idē esset & pater, nō veraciter Dei filius diceret, quia non de Deo,sed de sola virgine nasceret. Ad extremum nec ipse pater de cœlo testaretur, & suum corporali voce filium demonstraret dicēs,Hic est filius meus dilectus, i quo mi Matt. 3. hi bñ cōplacui. Apostolus quoq; nō dixisset de Deo pr̄e,Qui ꝓprio filio suo nō pepcit,sed pro nobis oibus tradidit illū. Sed quoniam omnia ista diuinitus ad nostrā doctri- Rom.8. nam dicta sunt,& quia diuina dicta sunt,vtique vera sunt: verū est quod fides catholica prædicat,& secundū diuinitatē de patrē natū esse solum filiū æternum cū patre, immortalē, impassibilem atq; incōmutabilem Deum, & secundum carnem non patrem, sed vnigenitum eius filiū, salua æternitate sua tēporaliter natum, salua impassibilitate sua passū, salua immortalitate sua mortuū, salua incōmutabilitate sua, qa Deus verus & vita æterna est,veraciter suscitatū. Qui totum habent cōmune cū patre qđ æternus naturaliter sine initio habuit:& nihil habet cōmune cū patre eorū quæ in suā personā M

Huma- nitas Christi. Cap.2.

tempora-

temporaliter atq; humiliter ille æternus atque excelſus accepit de Virgine. Vna.n.perſona eſſet pater & filius:ipſa autē vna perſona,pro eo quia non de Deo ſed tm̄ de virgine naſceretur,non Dei filius. Rurſus ſi non ille q̄ pprius atque vnigenitus Dei patris filius ē ſed ſpūſanctus naſceret ex virgine, nō ipſum q̄ factus ē ex muliere, factus ſub lege,natū de ſpūſancto ex Maria virgine,in ſymbolo acceptum, & corde ad iuſtitiā crederet, & ore ad ſalutē ſancta eccleſia cōfiteretur. Sed & ipſe ſpūſanctus, q̄ patris & filij ſpūs eſt,formā ſerui acciperet, nō ipſe ſpiritusſanctus ſup̄ ſeipſum hominē factū in colūbæ ſpecie cœlitus adueniret. Pater ergo Deus de nullo genitus Deo,ſemel de ſua na
Marci.3 tura ſine initio genuit filiū Deū ſibi ęqualem,& eadē qua ipſe naturaliter æternus ē diuinitatæ cœternū. Sed idē Deus filius cū ſit æteruus & verus, & cum patre ſecundū diuinitatē naturaliter vnus Deus eſt, ſecun
Ioā. 10. dum hoc quod dicit,Ego & pater vnum ſumus,idē pro nobis eſt homo factus verus & plenus: In eo verus,q̄a verā habet Deus ille
A humanā naturā, in eo vero plenus, q̄a & carnē humanā ſuſcepit,& animā rationalē. Idem tū vnigenitus Deus natus eſt ſemel ex patre,ſemel ex matre. Natus eſt.n de patre Deus verbū, natus eſt ex mr̄e verbū caro factū. Vnus ergo eſt atq; idē Deus Dei filius natus ante ſecula,& natus in ſeculo,& vtraque natiuitas vnius eſt filij Dei. Diuina,ſecundum quam creator in forma Dei co
æternus patri Deus eſt: humana, ſecundum
Phil. 2. quam ſemetipſum exinaniens, & formam ſerui accipiens, non ſolum in conceptu materni vteri ſemetipſum dum homo fieret,eadem ſeruilis formæ ſuſceptione formauit: verumetiam de eodem matris vtero idē Deus homo factus exiuit, & in cruce idem Deus homo factus pependit, & in ſepulchro idē Deus hō factus iacuit, & ab infernis idem Deus hō factus tertio die reſurrexit, ſed in ſepulchro ſecundū ſolam carnē idem Deus iacuit, & in infernū ſecundū ſolam animā
Acto. 1. deſcēdit. Quā de inferis ad carnem die tertia reuertente, idem Deus ſecundum carnem quæ in ſepulchro iacuit, de ſepulchro reſurrexit: & quadrageſimo poſt reſurrectiō nē die,idē Deus homo factus, ad cœlū aſcēdens in dextera Dei ſedit, inde in fine ſeculi ad iudicandos viuos mortuoſq; venturus.
Ioan. 1. Verbum ergo caro factum, vnus eſt filius
B Dei dñs Ieſus Chriſus, mediator Dei & hominū. Idcirco aūt mediator, q̄a idē Deus atque hō verus; habens cū patre vnam diuinitatis naturā,& humanitatis vnam cū matre ſubſtantiam. habens ex nobis vſque ad mortem iniquitati noſtræ pœnam, habens incō mutabilem de Deo patre iuſtitiam: propter iniquitatē noſtrā temporaliter mortuus, propter iuſtitiam ſuam & ipſe viuus ſemper, & immortalitatē mortalibus largiturus. Qui perfectam quidem humanitatē ſuam in ipſa te ſuę immortalitatis abſorbuit. Hoc eſt qđ teſtatur beatus Petrus, quia Chriſtus deglutiuit mortem vt vitæ æternæ hęredes efficeremur. Beatus quoque Paulus docet, quia Chriſtus mortem deglutierit, illuminauerit autem vitam & incorruptionem. Chriſtus ergo mortem guſtauit, quia verus homo eſt: idēq; mortē deglutiuit, quia verus Deus. Ipſe q̄ppe ſicut dicit Apoſtolus, mortuus eſt ex infirmitate, ſed vixit ex virtute Dei, vnus atq; idē, qui ſecundū Prophetiam beati Dauid, & hō factus ē in Sion, & ipſe fundauit eā altiſsimus. Itaque nec diuinitas Chri aliena ē à natura patris, ſecundum id q̄ in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: hoc erat in principio apud Deū, oīa per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factū eſt nihil. Nec humanitas eius aliena eſt à natura matris, ſecūdā id q̄ verbū caro factū eſt, & habitauit in nobis. Illa.n.natura q̄ ſemper genita manet ex patrē, noſtrā naturam ſine peccato ſuſcepit, vt naſceretur ex virgine. Neque enim natura æterna atque diuina tēporaliter cōcipi & temporaliter naſci ex natura humana vllatenus poſſet, niſi ſecundū ſuſceptionē veritatis humanæ, verā tēporaliter conceptionem atque natiuitatem ineffabilis ſe diuinitas accepiſſet. Sic eſt Deus æternus ac verus, veraciter ſecundū tēpus & cōceptus & natus ex virgine. Dum.n. venit plenitudo tēporis, miſit Deus filium ſuū natū ex muliere, factū ſub lege, vt eos qui ſub lege erant redimeret, vt adoptionem filiorum Dei reciperemus: illo ſcilicet Deo naturaliter facto filio hominis, q̄ vnus ē naturaliter filius dei patris vnigenitus. Hoc vtiq; Ioānes Euangeliſta confirmans poſtquā dixit, Et verbū caro factum eſt, & habitauit in nobis: ſubſequēter ait, Et vidimus gloriā eius gloriam tanquaſi vnigeniti à pr̄e, plenū gr̄ę et veritatis.

Sic

Sic ille omnium ſpirituū, omniumq; corporū .i. omnium naturarum creator & dñs, creauit virginem, creandus ex virgine, & cuius ipſe factor eſt, matrē ſibi fecit, quādo de eius carne concipiēdus atque pariendus, veram materiam carnis Deus immenſus ac ſempiternus accepit: vt & ſecundum veritatem formæ ſeruilis, Deus homo miſericorditer fieret, & ſecundum formam Dei naturalē veritatē idem Deus homo permanens nō careret. Sic igitur Chriſtū Dei filium .i. vnā ex Trinitate perſonā Deū verum credē, vt diuinitatē eius de natura patris natam eſſe non dubites. Et ſic eum verū hominem credē, vt eius carnē nō cœleſtis, non aereæ, non alterius cuiuſquam putes eſſe naturæ, ſed eius cuius eſt omnium hominū caro .i. quā ipſe Deus hominī primo de terra plaſmauit & cęteris hominibus plaſmat, quos per ꝓpagationem ex hominibus creat. Sed hęc caro Chriſti & omniū hominū vnius eiuſdemq; naturæ ſit: hæc tamē quā Deus verbum ex Maria virgine ſibi vnire digna E tus eſt, ſinē peccato ſuſcepta, ſine peccato nata eſt: vtpote ſecundum quā Deus æternus & iuſtus miſericorditer, & cōceptus, & natus eſt, & dñs gloriæ crucifixus eſt. Quibus autē verbis explicabitur carnis illius excellentia ſingularis cuius diuina eſt ex ipſa ſui conceptione perſona, cuius origo natiuitatis inſolita: quā ſic verbum caro factum eſt, vt vna perſona eſſet cū carne ſua vnigenitus æ ſempiternus Deus, ipſa ſuæ carnis cōceptione conceptus? Iſtam vero cæterorum hominum carnem, per humanum certum eſt naſci cōcubitum, viro ſemināte, fœmina vero concipiente atq; pariēte. Et quia dum ſibi junctę viri mulierq; aniſcentur vt filios genuerent, ſine libidine nō eſt parentum concubitus, ob hoc filiorum ex eorum carne natiuitas, vbi peccatū in paruulos nō trāſmittit ꝓpagatio, ſed libido. Nec fœcunditas humanæ naturę facit homines cū peccato naſci, ſed fœditas libidinis quā homines habent ex illius primi iuſtiſsima cōdēnatione peccati. Ideo beatus Dauid quāuis de legitimo naſcerēt iuſtoq; coniugio, in quo .ſ. nec infidelitatis culpa, nec fornicationis macula poterat inuenīri, ꝓpter originale tū peccatū, quo natura F liter obſtricti ſunt filij iræ, nō ſolū impiorū filij, ſed oēs etiā qui de iuſtorū ſanctificata carne naſcūtur, exclamat & dicit. Ecce .n. in iniquitatibus cōceptus ſum, & in delictis cō
cepit me mr̄ mea. Sāctus etiā Iob dicit, mundū à ſorde nō eſſe hominem: nec ſi vnius Iob. 25.
diei ſit vita eius ſuper terrā. Dei ergo filius vnigenitus qui ē in ſinu patris, vt carnē hominis animā q; mundaret, ſuſceptione carnis atq; animæ rationalis incarnatus ē: & qui ē Deus verus, hō verus factus eſt, nō vt alter Deus eſſet, alter hō, ſed idē Deus, idem hō. Qui vt illud peccatū qđ in cōcubitu mortalis carnis generatio humana cōtraxit, auferret, conceptus eſt nouo more, Deus incarnatus in matre virgine, ſine coitu viri, ſine libidine concipientis virginis: vt ꝓ Deū hominē quē abſq; libidine cōceptū inuiolatis edidit virginis vterus, abluerētur peccatum, quod naſcētes trahunt oēs homines: quibus in corpore mortis huius talis eſt naſcēdi cōditio, vt matres eorū fœcūditatis opus implere nō poſſint niſi prius virginitatē carnis amiſerint. Solus igitur abſtulit pctm̄ cōceptionis atq; natiuitatis humanæ Deus vnigenitus, q̄ dū cōciperetur, veritatē carnis G accepit ex virgine, & cū naſceretur, integritatē virginitatis ſeruauit in mr̄e. Iſta cauſa ē, qua Deus factus eſt filius virginis Mariæ, & Maria virgo eſt mr̄ vnigeniti Dei: vt quē pater genuit ex æteruitate ipſum virgo conceptū ꝓferret in tēpore. Illa vtiq; eſt virgo, quam Deus quē de ea fuerat naſciturus, ita ſingulari gr̄a ꝓuenit atq; repleuit, vt ipſum haberet vēris ſui fructū, quē ex initio habuit vniuerſitas dūm: & ipſum ſibi videret naſcendi ſolennitate ſubditū, quē in vnitate paternę ſubſtantiæ, non ſolum humana, ſed etiam angelica creatura cognoſcit & adorat altiſsimū. Sic ergo peccatū & pœna peccati, q̄ per ſcelus corruptæ mulieris intrauit in mundū, ꝓ inuiolatę virginis partū auferē à mūdo. Et q̄a in cōditione generis humani ꝓ mulierē q̄ de ſolo viro facta ē, contigit vt mortis vinculo teneremur obſtricti: hoc in redemptione humani generis diuina bonitas egit, vt ꝓ virū qui de ſola muliere natus eſt, vita hoibus redderetur. Illic humanā naturam nequiſsima deceptione ſibi diabolus in peccati ſimilitudine ſociauit: hic Deus humanam naturam in vnitate perſonæ ſuſcepit. Ibi fœmina decepta eſt vt filia diabo- H li: hic virgo gratia repleta eſt, vt fiēret mater ſummi atque incommutabilis vnigeniti Dei. Ibi angelus deiectus ꝓ ſuperbiā, ſeductę mulieris animum obtinuit: hic Deus humiliās ſe per miſericordiā, incorruptæ virginis vterū ex ea naſciturus impleuit: Dei.n.

filius

Phil. 2. filius Iesus Christus qui in forma Dei erat, qa nisi ex natura patris natus esset, esse non posset, ipse secundū Apostolicā doctrinam semetipsū exinaniuit, formā serui accipiēs. Formā igitur serui.i.naturā serui in suā accepit ille Deus persona: atq; ita hominū factor in similitudinē hominū factus,& habitu inuentus vt homo, ipse humiliauit semet ipsum,factus obediens patri vsq; ad mortē, mortē aūt crucis. Intente igitur hāc Apostoli sentētiam cogita, & in ea cognoscēs qūo dñm Iesum Chrm eundē Deū atq; hominē credas. Nec tū in eo veritatē vtriusq; naturæ in vna persona,aut cōfundas,aut diuidas. Cum ergo primo audis de dño Iesu Christo, quia in forma Dei erat, oportet te agnoscere, firmissimeq; tenere in illo formæ nomine naturalē plenitudinem debere intelligi.In forma igit Dei dūs Iesus Christus erat, quia in natura Dei patris semper
I erat de quo natus est. Vnius ergo naturæ cū patre est,æqualiterq; cū eo sempiternus atque immensus, æqualiter immortalis & incommutabilis, æqualiter inuisibilis & inenarrabilis, æqualiter bonus & iustus, æqualiter miserator & misericors, patiens & multū misericors & verax,æqualiter fortis & suauis,æqualiter sapiens atq; omnipotēs. Proinde hæc omnia quæ diximus de filio Dei, firmissima fide retine, qui hæc vtique omnia in vnitate naturæ habens cū patre, sine dubio æqualis est patri. Propter qđ &
Ibidem. Apostolus cōtinuo adiungens ait: Nō rapinā arbitratus est esse se æqualem Deo. Nō enim rapina fuit illa filij cum pfe diuinitatis æqualitas,sed naturæ.Etiā illa q̄ cōsequēter subiungit Apostolus dicēs, qa semetipsum exinaniuit formā serui accipiēs,in similitudinē hominū factus, & habitu inuentus vt hō:& quia humiliauit semetipsum,factus obediens patri vsque ad mortem, mortē autē crucis. Oīa hæc de illo Deo vnigenito Dei filio,de illo verbo Deo,de quo dicit E-
Ioan. 1. uāgelista:In principio erat verbū, & verbū erat apud Deū & Deus erat verbū: de illa Dei virtute, deiq; sapiētia, de qua de eo dr:
Ps. 103. Omnia in sapientia fecisti: de illo principio
K cū quo vnū ē pater ipse principiū,et in quo sibi coæterno fecit cœlum & terrā.i. omnē spiritalem corporalemque naturā: de Deo vnigenito,qui est in sinu patris,vt dixi, omnia hæc personaliter accipe,salua tū æternitate,immēsitate,immortalitate,incōmutabilitate, inuisibilitate deitatis eius. Quæ ita naturaliter atq; æqualiter cōmunia cū deo pfe habet Dei filius, vt licet p nobis fuerit homo veraciter factus, permāserit tū æqualis vero Deo patri, de quo natus est verus, Ioan. 1. & veritas Deus.Semetipsum igitur exinaniuit, sed de plenitudine eius nos oēs accepimus:quā plenitudinem si exinanitus amitteret,qđ de ea nobis daret, vtiq; nō haberet. Eodem aūt non habēte,nos proculdubio nihil possemus accipere: de plenitudine autē eius nos oēs accepimus. Ex eo auté q̄ nobis de plenitudine sua dedit, ostēdit etiā cū se exinaniuit plenitudinē nō amisisse quam habuit,qa si plenitudinē suam amitteret,dare de illa nullatenus posset. Formā ergo serui accepit, neque enim aliud fuit illa summi Dei exinanitio,nisi formæ seruilis.i.humanæ naturæ susceptio. Vtraque igitur est in L Chro forma,qa vtraq; & vera & plena ē in Chro substātia:deo sanctus Euāgelista,ple- Ibidem.
num eū gratiæ & veritatis pdicat: qa in diuina natura in qua Deus veritas est,plenus est,& humana natura in qua hō verus gratia factus est, plenus est. In illa plenitudine Deus ē, in forma Dei æqualis Deo. In ista plenitudine seruus,in forma serui, qa in similitudinē hominū factus,habitu est inuentus vt homo. Exinaniēs ergo semetipsum, formā serui accepit vt fieret seruus: sed formæ Dei plenitudinē nō amisit,in qua semp est æternus atq; incōmutabilis dūs: factus secundū formā serui homo verus, eiusdem naturæ cuius est ancilla mater, & manens in forma Dei Deus verus, eiusdem naturæ cuius est etiam dominus pater. In forma Dei cum patre & spiritu sancto vnus est solus formator omnium Deus,secundum formā serui, solus ipse sua patris & spiritussancti operatione formatus:quia creator est,cōmune habens naturaliter cum patre & spiritusancto: quia autem creatus est, formā serui secundum quam creatus est solus habens personaliter in seipso.Cuius & natiuitatem futurā secundum carnem & mortē & resurrectionem, atque in cœlo ascensionem lex & prophetæ prænunciare nunquā M
destiterunt,prout ipse prœcipiebat,obedientes & verbis & factis. Nam & in sacrificiis carnalium victimarū,q̄ ipsa sibi sancta Trinitas, q̄ vnus est Deus noui & veteris testamenti,a patribus nostris præcipiebat offerri, illius sacrificij significabatur gratissimū munus,quod p nobis seipsum solus Dei filius secūdū carnē esset misericorditer oblaturus.

Ephe. 5. turus:Ipse.n.secundū Apostolicā doctrinā obtulit semetipsum pro nobis oblationem, & hostiam Deo in odorē suauitatis.Ipse verus Deus & pontifex, qui pro nobis non in sanguine taurorū & hircorū, sed in sangui-
Hebr. 9. ne suo semel introiuit in sctā. Q̄ tunc pōtifex ille significabat, qui cū sanguine in sanctasanctorū per annos singulos introibat. Iste igitur est qui in se vno totū exhibuit, quod esse necessariū ad redēptionis nostræ sciebat effectū, idē scilicet & sacerdos & sacrificiū,idem Deus & tēplum. Sacerdos,p quē sumus reconciliati: sacrificiū,quo recōciliati. Templū,in quo reconciliati: Deus, cui reconciliati.Solus tū sacerdos,sacrificiū & tēplum,& hæc omnia Deus secundū formam serui. Non aūt solus Deus filius,quia hoc est cū patre & spū sancto secundū for-
A mā Dei. Reconciliati igit sumus p solū filiū secundū carnē, sed non soli filio secūdū diuinitatē. Trinitas.n.nos sibi recōciliauit, p hoc quòd solū verbum carnē ipsa Trinitas fecit. In quo sic veritas incommutabilis manet humanæ diuinæq; naturæ: vt sicut vera semper est eius diuinitas quā de patre incōmutabilem habet:ita vera semper atq; incommutabilis sit eius humanitas quā sibi vnitam summa diuinitas gerit. Hæc pauca de fide sanctæ Trinitatis, quæ solus & verus est naturaliter Deus,quantum breuitas
Sapien. 7. tēporis & sermonis permisit,inserui. Nūc de creatura quid absque dubitatione credere debeas intimabo. Principaliter itaque tene,oēm naturā q̄ non est Trinitas Deus, ab ipsa sancta Trinitate q̄ solus Deus æternus & verus est, creatam ex nihilo. Ac sic vniuersa in cœlis & in terra, visibilia & invisibilia,siue throni,siue dominationes,siue principatus, siue ptātes,opes atque creaturā esse sanctæ Trinitatis: q̄ est vnus Deus rerū omniū creator & dūs æternus,omnipotens,iustus,& bonus,habēs naturaliter vt semper sit & mutari aliqñ non possit. Et
B hic Deus q̄ sine initio est semper est,quia sum me est,dedit rebus à se creatis, vt sint: non tū sine initio, quia nulla creatura eiusdē naturæ est cuius est Trinitas vnus verus & bonus Deus, à quo creata sunt omnia. Et quia summe bonus est, dedit omnibus naturis quas fecit vt bonæ sint:nō tū tm bonæ quantū creator omniū bonorū. Qui nō solum summe bonus,sed etiā summum atque incōmutabile bonū est,quia æternū bonum est:nullū hns defectū,quia nō est ex nihilo factum: nullū habens profectū, quia nullū hns initiū. Ideo quippe naturæ à Deo factę proficere possunt,quia esse cœperunt: ideo deficere,quia ex nihilo factæ sunt. Ad defectū eas cōditio ducit originis,ad profectum vero prouehit operatio creatoris. In eo igit primū Trinitatis, q̄ Deus verus est,æternitas sine initio naturalis agnoscit,quia quædā ita fecit,ut cū esse quidē cœperint,tū nō esse aliqñ nō possint. In eo vero eius omnipotentia intelligit,quia oēm creaturā visibilē atque inuisibilē.i.corporalē atq; spiritalē de nihilo fecit, in quibus ipsa rerū diuersitas multo magis cōmendat bonitatē atque omnipotentiam creatoris. Nisi.n.omnipotēs esset, nō vna eademq; facilitate summa atq; ima fecisset. Et nisi summe bonus esset, nō se gubernādis rebus quoq; infimis præ- C
stitisset. Igitur tā in magnis q̄ in paruis qui busque rebus conditis magna est bonitas atque omnipotentia cōditoris. Omnia.n.sapienter fecit summa veraq; sapientia:cui naturaliter hoc est esse,quod sapientē esse:hoc facere,quod sapiēter facere.simplicitas itaq; multiplicis sapientiæ Dei,magnitudinē celsitudinis suæ,nō solū in magnitudine sublimiū creaturarum, verūetiā in infirmarum paruitate cōmendat:dum bona omnia quæ creauit, non solum multo inferius dissimiliusq; suo creatore sunt, vtpote non prolata de seipso,sed facta prorsus ex nihilo:verum etiam inter se non æqualiter sunt, sed vnaquæq; res ita permanet sicut à Deo cū non esset accepit:alia quidem sic, alia autem sic. Neque.n.sic datū est corporibus vt sint,sicut spūs acceperunt: cū ipsa quoq; corpora nō æqualiter sint,& in ipsis cœlestibus atq; Corpo-
terrestribus inueniatur,nōnulla diuersitas: ra cœle-
eū tam cœlestia q̄ terrestria,nō solū impa- stia &ter-
ri distent quantitate molis,verūetiā dissimi restria.
li splendeant claritate. Alia nanque est, si- 1.Co.15
cut dicit Apostolus,claritas cœlestiū corporum,alia terrestrium. In ipsis quoque cœle D
stibus alia claritas solis, alia claritas Lunæ, alia claritas stellarū. Stella.n.differt à stella in claritate.Corporaliū igit naturarū diuersitas ostendit vnamquanque earū non esse quod ex se semper habere poterit, sed quod ex dispositione atq; opere omnipotētissimi atq; incōmutabilis & sapientissimi creatoris accepit.Quod si vnius eiusdemq; naturæ esset quelibet creatura corporalis cuius est sancta Trinitas,quæ vnus est Deus,nec localiter in loco esset, nec tēporis mutationem

nem aliquando sentiret, nec de loco ad locum transiret, nec circumscriberetur quantitate molis suæ. Quæ omnia ostendũt huiusmodi naturarũ illum esse opificem, cui nullus latus aut angustus locus, quia nõ minus in angustijs q̃ in latis totus est. Nec mutatur tẽpore qui solus põt volumina tẽporum, non tẽporali volubilitate, sed æterna stabilitate mirabiliter ordinare: neq; n. in tẽpore cogitat, quẽadmodum temporũ series rerũ decessione aut successione transcurrat. Nec aliqua molis quantitate termi
Deus vbique. natur, quia nullo fine cõcluditur. Neque p
Hier. 23 mundi partes partibus suis est ipse diffusus,
E vt maiores mũdi partes suis maioribus impleat, & minores minoribus implendo, nusquam tũ totus se infundat. Ipse. n. est Deus qui ait, Cœlum & terram ego impleo. Omnia igitur q̃ fecit. i. spiritus & corpora, summa & ima, cœlestia atque terrestria, viuentia & quibus viuendi facultatem nõ dedit, ineffabiliter vbique totus dñs & implet & continet. Nec in ijs quę diuiduntur, ipse diuiditur: nec in ijs quæ mutantur, vlla mutatione variatur. Nisi. n. naturaliter incommutabilis ipse esset, nunquam in rebus mutabilibus ordo quidã consilij ac dispositionis eius incommutabilis permaneret. Deus igitur rerũ corporearum atque incorporearũ creator immensus, eo primũ se nullum esse corpus ostendit, quia quibusdam corporibus vitam non dedit, cum corpora omnia ipse creauerat. Ipse autẽ naturaliter vita est, quia si vita non esset, non viuentia corpora, ipse nõ fecisset. Neque. n. facit rem
Deus omniũ vita. non viuentem, nisi res viuens. Non igitur vnius naturæ sunt cum Deo corpora, quæ viuere omnino non possunt. Ac sic neque illa corpora vnius naturæ cum Deo sunt, quibus singulis singulos brutos atque irrationabiles spiritus, quibus eadem corpora viuificarent ac sensificarẽtur, inseruit. Sed
F nec ipsi bruti spiritus vnius naturæ cũ deo sunt, quos licet viuificandis, sensificándisq; cognoscat inseruisse corporibus, ipsis tamẽ spiritibus nullũ intelligendi largitus est lumen, quo suum possent aut cognoscere, aut diligere creatorem. Ipsos quoque spiritus quos rõnales atque intellectuales esse non dubium est, quis audet blasphemo spiritu & cęco corde eiusdẽ naturæ cuius est deus, vel putare vel dicere, cum deus vtique naturaliter incõmutabilis omnino sit & immensus? Qui cũ in se diuersitatem vllam habere non posit, in eisdem tũ spiritibus quos rationales atq; intellectuales fecit, diuersitatẽ suæ operationis ostendit. In quibusdam. n. id est qui terrenis ac mortalibus sunt inserti corporibus, etsi nullus est eis localis motus, quia per locorum corporaliũ partes, cum ipsi in corporibus sint, nõ particulatim sunt, sed sicut in totis corporibus totus, sic in eorundẽ corporum partibus tori sunt, tamẽ cogitationum varietas diuersitatem in eis cuiusdã temporalis motionis actionis ostẽdit, dum modo aliquid nesciunt, modo sciunt: modo volunt, mõ nolunt: modo sapiunt, modo desipiũt: modo iniqui ex iustis, modo iusti sunt ex iniquis: modo pietatis illustrantur lumine, modo G deprauantur tenebroso impietatis errore. Illos quoque quos terrenorum corporum grauat nulla lutulenta materies. i. angelicos & spũs, quis non videat non vnius naturæ esse cũ Deo, sed factos ex nihilo, quorum natura mutabilitas in eo cognoscitur, quia eiusdẽ pars est in deterius permutata? Dein de quòd ij qui deprauati non sunt, licet illius dono, à quo cum nõ essent, facti sunt, indefessa, & inquantum creaturæ angelicæ gratis datum est, perfecta dilectione, contemplatione atque exultatione multitudinem dulcedinis domini incessabiliter sentiant: nec ab eo naturali cõditione deficiant: si & inhærẽtibus Deo inest de varietate tẽporis quia collato sibi æternæ incorruptionis atque incõmutabilitatis munere nihil in se sentiãt imutationis: ineſt tũ singulis naturalis terminus, quo à se inuicem discernuntur, quia nullus eorũ in alio ẽ. Et cum vnius naturæ sint, quod libet ipiungitur, alius quoque alteri operi implendo diuinę prãtis deputatur arbitrio. Hæc omnia ostẽdunt eiã sanctos angelos opera esse sanctæ Trinitatis: cuius per singulas res, quas vtique sicut voluit fecit, apparet mirabilis & sapientia in dispositione & virtus in opere. Quosdã igit spũs sic Deus creauit, vt semp essent: H quosdã vero vt esse spiritus quandoque desinerent. Illos itaque desituros quosdã ex aqua, quosdã vero quia sic voluit omnipotens produxit ex terra. Superiores vero spiritus nullũ cum corporeis elementis habere fecit naturale consortiũ, quos & æternos creauit, & eis facultatẽ atque intelligentiã cogitandæ, diligẽdæq; diuinitatis inseruit. Quos tũ ita creauit, vt etiam præ ipsis illum diligerent, cuius se tales creatos opere cognouissent, cum eorum vt tales fierẽt, nulla merita præcessissent. Vt autem hęc dilectio haberet iustam & cõgruam laudem, voluntatis quoq; eis tribuit libertatem. vt esset eis possibile, siue ad eũ q̃ supra eos est, intentionem sanctę dilectionis erigere, siue ad se, vel ad ea quæ infrà eos sunt, graui cupiditatis semetipsos pondere declinare. Non est igitur natura quæ in æternum possit, sine misere, siue bene viuendo subsistere, nisi quæ potest de Deo ipsius Dei munere cogitare. Hęc autẽ natura intellectualis in animabus est hominũ & spiritibus angelorum. Deus quippe diligendi ac cognoscẽdi se, nõ I nisi angelis & hominibus indidit facultatẽ. Quibus propter arbitrij libertatẽ, quæ maxime debuit intellectuali creaturę creatoris benignitate conferri, ita cognoscendi ac diligendi se facultatem voluntatemq; donauit, vt eam vnusquisq; & habere posset & perdere. Si quis tamen sponte eam perderet, suo eũ detinceps arbitrio resumere non valeret: vt illius esset sanctæ cogitationis initia gratuitæ dono bonitatis denuo reuocandis quibus vellet iusundere, cuius fuit in ipso creationis exordio nullis præcedẽtibus meritis spiritus & corpora locis atq; affectionibus, prout ipse sapiens voluit, congrueret & mirabiliter ordinare. Angeli ergo atq; homines pro eo quia rationales sunt facti, æternitatis ac beatitudinis donũ in se à natura. i. vt si dilectioni creatoris sui iugiter inhæsissent, simul æterni beatiq; mansissent. Si vero propriæ voluntatis arbitrio contra summum creatoris imperiũ suã niterentur facere voluntatẽ, protinus à contumacibus beatitudo discederet, & ad supplicium eis relinqueretur æternitas misera, erroribus dẽ-
linqueretur æternitas misera, erroribus doloribusq; crucianda. Et de angelis K eorũ bonitatem voluntatis perderet, nunq̃ quidem hoc dispossuit & impleuit, vt si quis eã diuino munere repararet. Pars itaq; angelorum quæ à suo creatore Deo, quo solo bono beata fuit, volũtaria prorsus aduersione dãnationis in ipsa auersiõe volũtatis inueniret vt nõ aliud esset incipere iam puniri, q̃ illius beatifici boni dilectione destitui: quam Deus in æterno sic totã præcepit remanere supplicio, vt ẽt ignẽ ei æternũ ppararetin quo oẽs illi puaricatores angeli nec mala possint vnquã volũtate carẽ nec pœna, sed pmanẽte in eis iniustæ auersionis ma-

lo, pmaneret etiã iustę retributionis æterna dãnatio. Horum malorum princeps diabolus primos hoies quos ad peccati principium inuidus duxit, non eis tantum, sed & vniuersæ propagini eorũ cum vitio peccati meritum mortis inseruit. Deus autem misericors & iustus, sicut diabolo & angelis eius propria voluntate cadentibus, cęteros angelos in suæ dilectionis æternitate firmauit, sic etiam humani generis massam non totam in sempiternum perire permisit: sed quos voluit eius gratuita bonitas, repulsis tenebris in q̃bus omnis humana natiuitas peccati originalis condemnatione versatur, L reducendos prædestinauit ad lucem: in eo præcipue demonstrans, q̃ istos originalis peccati vinculis indebita gratia liberatoris absolueret: cum alios & q̃ maxime paruulos, quibus nulla possunt vel bona vel mala inesse propria merita volũtatis, insolubili nexu æterna dãnatio retineret. Bonæ quoq; voluntatis & cogitationis initium, non homini ex seipso nasci, sed diuinitus & pparari & tribui, in eo Deus eu déter oñdit: quia neq; diabolus, neq; aliquis angelorum eius, ex quo ruinæ illius merito in hãc inferiorẽ sunt detrusi caliginem, bonam potuit aut poterit resumere voluntatem. Q̃d si possibile esset, vt humana natura, postq̃ à deo auersa bonitatẽ pdidit voluntatis, ex seipsa rursus eã habere potuisset, multo possibilius hoc natura haberet angelica: q̃ q̃to minus grauatur terreni corpis põdere, tãto magis hac eẽt pdita facultate. Sed oñdit deus vnde bona volũtas hominibus detur, quã sic amiserunt angeli cũ haberent, vt amissam deinceps habere non possint. Quoniã igitur digna est eadẽ voluntas bona per dei gratiam æternæ beatitudinis præmio, & iniquitas angelica atq; humana nõ debet eẽ impunita, ppterea scẽm catholicæ fidei regulam vẽturum esse filium dei ad puniendos omnes M pctõres angelos, & ad iudicandos homines viuos & mortuos fideliter expectamus. Testatur. n. beatus Petrus, qa deus angelis pec- 2.Pe.2.
cãtibus nõ pepcit, sed carceribus caliginis iferi detrudẽs, tradidit i iudicio puniẽdos reseruari. De hoibus quoq; viuis ac mortuis iudicãdis hoc ait beatus Paulus: Testificor corã deo & Xpo Iesu, q̃ iudicaturus ẽ viuos 2.Ti.4.
& mortuos, & aduẽtũ ipsius & regnũ eius. In cuiꝰ aduẽtu ab illo primi hois corpe, q̃d deus de terra plasmauit, vsq; ad oim hoim corpora, q̃ animata q̃q; videre cœperũt, ab

illo resuscitabunt, à quo operãte creata sunt. Singula uero corpora illis singulis suis aĩabus in resurrectione reddent, quas in maternis, vt uiuere inciperẽt vẽtrib⁹ hr̃e cęperũt: vt.s. aię in illo examine iusti iudicis in eisdẽ singulis corporibus suis accipiant retributionẽ, siue regni, siue supplicij, in quibus siue bonã siue malam qualitatẽ vitæ p̃sentis habuerunt. Qualitas aũt malæ uitæ ab infidelitate incipit, q̃ ab originalis peccati reatu initiũ sumit. In quo quisquis viuere ita incipit, vt ante finiat vitam, q̃ ab eius obligatione soluatur, si vnius diei vel vnius horæ spatio anima illa vixit in corpore, necesse est eam cum eodẽ corpore interminabilia gehennę sustinere supplicia: vbi diabolus eũ angelis suis in æternũ arsurus est, qui & primus peccauit, & peccatũ primis hoibus persuasit. Vbi cum eo etiã fornicarij, idolis seruientes, adulteri, molles, masculorũ concubitores, fures, auari, ebriosi, maledici, rapaces, & oẽs qui opera carnis agunt, de quibus dicit Apostolus, quia regnum dei non consequẽtur, si ante huius vitæ terminũ à vijs suis malis cõuersi non fuerint, æternis ignibus exurentur. Omnis.n.homo, qui in hoc seculo vsque ad finem in iniquitatum delectatione, & cordis obduratione permanserit, sicut hic eum noxia criminum delectatio tenuit, sic eum sine fine sempiterna cruciatio retinebit. Erit.n.etiam iniquorum resurrectio, sed sine immutatione, quam solis fidelibus, & ex fide iuste viuẽtibus daturus est deus. Hoc est.n.quod ait Apostolus Paulus: Oẽs quidẽ resurgemus, sed non oẽs immutabimur. Ostendens aũt iustos diuino munere cõmutandos, ait: Et nos immutabimur. Habebunt ergo iniqui cum iustis resurrectionem carnis cõmunem, immutationis tñ gr̃am non habebunt, q̃ dabitur iustis: Qm̃ à corporibus impiorũ non auferetur corruptio, & ignobilitas, & infirmitas in q̃bus seminantur: quę ob hoc morte nõ extinguentur, ut illud iuge tormentum corpori atq; animæ sit mortis æternæ suppliciũ. Iustæ vero animæ, quas hic redẽptor deus gratis ex fide iustificauit, & iustificatis bene viuendi vsq; in finẽ perseuerantiã tribuit, in ipsis corporibus, in quibus hic iustificationis gr̃am diuinitus acceperunt, & in quibus iustificatæ per fidem, in charitate dei proximique vixerunt, regni cœlestis æterna beatitudine potientur: glorificatis etiam corporibus suis, q̃ sine dubio carnis natura, quam deus creauit, veraciter permanente, non sicut hic animalia, sed spiritalia tũc habebunt. Sanctorũ.n.seminatur corpus aĩale, surget spiritale. In his per illã immutationem, q̃ solis dabitur iustis, implebitur, quod oportere dicit Apostolus, vt corrupti bile hoc induat incorruptionẽ, & mortale hoc induat immortalitatẽ. In quibus sexus masculinus & fœmininus, sicut eadem corpora creata sunt, permanebit: quorum gloria erit pro factorum bonorũ diuersitate diuersa. Oĩa tñ corpora, siue masculorũ, siue fœminarũ, q̃cunq; in regno illo erunt, gloriosa erunt. Ille aũt iudex nouit quantam vnicuiq; sit daturus gloriam qui in hac vita per misericordiã gratis iustificando puenit, quos illic per iustitiã glorificare disposuit. Tẽpus vero acquirendi vitam æternam in ista tantum vita deus hominibus dedit, vbi voluit esse etiam pœnitentiam fructuosam. Ideo aũt hic pœnitentia fructuosa est, quia potest hic homo depositã malitia bene viuere: & mutata voluntate iniusta, merita simul operaq; mutare, & in timore Dei ea gerere quæ placeant deo. Quod qui in hac uita non fecerit, habebit quidam pœnitentiã in futuro seculo de malis suis, sed indultã gentiam in conspectu dei nõ inuenient: quia etsi erit ibi stimulus pœnitudinis, nulla tñ ibi erit correctio voluntatis. A talibus.n.iniquitas sua ita culpabitur, vt nullatenus possit ab eis vel diligi, uel desiderari iustitia. vo per malignitatis suæ supplicium, nunquã tñ percipere possint bonitatis affectum. Quia sicut illi qui cũ Christo regnabunt, nullas in se malæ voluntatis reliquias habebunt: ita illi qui erunt supplicio ignis æterni cum diabolo & eius angelis deputati, sicut nullã vlterius habebunt requiẽ, sic nullatenus bonã habere poterunt uoluntatẽ. Et sicut cohæredibus Xpi dabit perfectio gr̃æ ad æternã gloriã, sic consortibus diaboli cumulabit ipsa malignitas pœnã, q̃n exterioribus deputati tenebris, nullo illustrabuntur interiore lumine veritatis. Proinde omnis homini in hac vita potest esse utilis pœnitentia, quam quocunq; tẽpore homo egerit, quamlibet iniquus, quamlibet annosus si toto corde renunciauerit peccatis præteritis, & proeis in conspectu dei, non solum corporis, sed etiam cordis lachrymas fuderit, et malorum operam maculas bonis operibus diluere curauerit, omnium peccatorum indulgentiam mox

mox habebit. Hoc.n.nobis dñs prophetico Esa. 30. promittit eloquio, dicẽs: Si cõuersus fueris & ingemueris, salvus eris. Et alio loco dicit. Fili peccasti, ne adijcias iterũ, sed & de pteritis deprecare, vt tibi dimittant. Nunquã peccanti esset indicta pro peccatis deprecatio, si deprecanti nõ esset remissio concedẽda. Sed ẽt pœnitentia peccatori tunc ꝓdest, si eam in ecclesia catholica gerat. Cui Deus in persona beati Petri ligandi soluendiq; tribuit potestatẽ, dicẽs: Quæ alligaueris super terrã, erunt ligata & in cœlis: & q̃ solueris super terrã, erũt soluta & in cœlis. In quacũq; igit̃ hõ ætate verã peccatorũ suorũ pœnitẽtiã egerit, & vitã suã deo illuminante correxerit, non priuabitur indulgentiæ munere: quia Deus, sicut p Prophetam dicit, nõ vult mortẽ peccatoris siue morientis, sed magis vt reuertat à via sua mala, & viuat aĩa eius. Veruntñ nullus hominũ debet sub spe misericordiæ dei in suis diutius remanere peccatis, cũ ẽt in ipso corpore nemo velit sub spe futuræ salutis diutius ægrotare. Tales.n.qui ab iniquitatibus suis recedere negligunt, & sibi de deo indulgentiam repromittũt, nonnunq̃ ita p̃ueniunt repentino dei furore, vt nec cõuersionis tempus, nec beneficiũ remissionis inueniant. Ideo vnũquenq; nostrum sacra scriptura beni- Eccl. gne p̃monet, dicens: Ne tardaueris conuerti ad deũ, & ne differas de die in diẽ: subito enim veniet ira eius, & in tẽpore vindictæ disperdet te. Dicit ẽt beatus Dauid: Hodie si vocẽ eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Cui beatus quoq; Paulus cõcordat his verbis. Videte frẽs, ne forte sit in aliquo vestrum cor malũ incredulitatis discedẽdi a Deo viuo, sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, vt nõ obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Obduratus igit̃ viuit, siue qui nõ conuertit̃, desperans de indulgentia peccatorũ suorũ: siue qui sic misericordiã dei sperat, vt vsq; in finẽ vitæ p̃sentis in suorũ criminũ puersitate pmaneat. Proinde diligẽtes misericordiã dei, metuẽtesq; iustitiã, nec de remissione peccatorũ desperemus, nec remaneamus in peccatis: sciẽtes q̃ illa oĩum hoĩm debita sit exactura æquitas iustissimi iudicis, q̃ nõ dimiserit misericordia clementissimi redẽptoris. Sicut.n. misericordia suscepit absolutiq; cõuersos, ita iustitia repellet punietq; obduratos. Ij sunt qui peccanter in spũm sanctũ, neq; in hoc seculo, neque in futuro remissionẽ accipiẽt peccatorum. Ideo ãt oĩs aĩa intellectualis spiritus est, vt q̃rat, agnoscat, atq; discernat: & tẽpus operũ suorum, ꝓ quibus receptura est in iudicio q̃ ordinauit diuina iustitia: & eiusdẽ retributionis tempus, aut remissionẽ peccatorum suorũ de diuina misericordia vtiliter postulare. Cæteri vero spiritus oĩum animaliũ, quibus non est intellectus, quia quidã eorum de terra, quidã de aquis originem ducunt: de aquis.n.sunt reptilia & volatilia, de terra vero q̃dam q̃ reptant, q̃dam vero q̃ gradiunt̃, exorta sunt: tãdiu spiritus sunt, quãdiu in corporibus viuũt. Aĩa quippe, q̃ rõnis capax diuinitus sancta non est, cũ carne sua & incipit & definit viuere: quia quãdo corpori vitam non tribuit, & ipsa non viuit: atq; ita miro mõ cũ omni carni anima sit causa viuendi, spiritus tñ irrationalis tãdiu viuit, quandiu in carne manere potuerit: & dum à carne sua separatur, extinguitur. Ita fit, vt cum ipse vita carnis suæ sit, viuere ipse nequeat, quando vitã carni subministrare desiterit. Et si nõ sit caro cui vitã dare valeat, ipse quoq; eã protinus nõ habebit. Ideo nec æternitas irrationalibus spiritibus data est, nec aliquod eis iudicium præparat̃, quo eis vel beatitudo pro bonis, vel dãnatio pro malis reddatur operibus. Ideo ãt in eis nulla operũ discretio requiritur, quia nullã intelligẽdi facultatẽ diuinitus acceperũt. Propterea ergo eorũ corpora resurrectura nõ sunt, quia nec ipsis animabus eorum aut æquitas, aut iniquitas fuit, pro qua eis æterna vel beatitudo sit tribuenda vel pœna. Illa igitur animalia præsentis seculi cursum atq; ornatũ sedm creatoris incomprehensibilem peragunt voluntatem, quæ de suis factis nullã rõnẽ reddi- 1.Co.9. tura sunt, qa rõnalia non sunt. Nũquid.n. de bobus cura est Deo? Hoies vero quia rõnales facti sunt, & de se & de omnibus rebus, quas in vsum vitæ p̃sentis acceperunt, rationem reddituri sunt deo, & pro suorum actuũ qualitate recipiẽt aut pœnam aut gloriã. Oẽs.n.nos manifestari oportet ante tri- 1.Co.5. bunal Christi, vt recipiat vnusquisq; propria corporis prout gressit, siue bonũ, siue malum. Tunc scilicet, cũ sedm ipsius nostri Ioan.5. creatoris ac redemptoris eloquiũ, oẽs qui in monumentis sunt audient vocem eius, & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ: q̃ vero mala egerunt, in resurrectionem

Origo vitę malæ.

Galat. 5.

Corporum impiorum.

Universidad de Deusto Biblioteca

ctionem iudicij: vt scilicet qui mala egerũt, eant in cõbustionẽ æternã cũ diabolo principe omniũ malorũ semper arsuri. qui vero bona fecerunt, eant in vitam æternã regnaturi sine fine cũ Xpo rege omniũ seculorũ.

Illi ãt cum Christo regnabunt, quos deus gratuita bonitate sua pdestinauit ad regnũ: quia. n. tales pdestinando præparauit, vt regno digni essent, pparauit vtiq; secundum propositum vocandos, vt obediant: pparauit iustificandos, vt accepta gratia recte credant, & bene viuant: præparauit etiam glorificandos, vt Christi cohæredes effecti, regnũ cœlorũ sine fine possideant. Ad quod regnũ diuersis temporibus p sacramenta, q̃ ad fidem incarnationis suæ Christus instituit, illi peruenerunt quos deus gratis nullo bonæ voluntatis, vel boni operis merito p̃cedente saluauit. Quemadmodum ex illo

Ioan. 2. tpe, quo saluator noster dixit, Si quis renatus nõ fuerit ex aqua & spũsancto, nõ põt introire in regnũ dei: absque sacramento baptismatis præter eos qui in ecclesia catholica sine baptismate pro Christo sanguinẽ fundunt, nec regnũ cœlorũ põt quisquã accipere, nec vitã æternã: quia siue in catholica fide, siue in hæresi quacunque vel schismate quisquam in nomine patris & filij & spirituſsancti baptismi sacramentum acceperit, integrum sacramentum accepit: sed salutem, q̃ virtus est sacramenti, nõ habebit si extra catholicã ecclesiam ipsum sacramẽ-

K tum habuerit. Ergo ideo debet ad ecclesiam

Nõ repetendus baptismus. redire, non vt sacramentũ baptismatis iterum accipiat, quod nemo debet in quolibet hoie baptizato repetere: sed vt in catholica societate vitam æternã accipiat, ad quã obtinendam, nunq̃ põt esse idoneus: qui cum sacramento baptismatis ab ecclesia catholica remanserit alienus. Qui si eleemosynas largas faciat, & pro nomine Christi etiam sanguinem fundat, pro eo quod in hac vita non tenuit ecclesiæ catholicæ vnitatem, nõ habebit æternam salutem. Vbi enim cuique prodesse potest baptismus, ibi prodesse & eleemosyna potest. Baptismus autem extra ecclesiam quidem esse potest, sed nisi in ecclesia prodesse nequit. In ecclesia igitur tantummodo catholica potest vnicuique prodesse, & perceptio baptismatis, & opera misericordiæ, & nominis Christi gloriosa confessio, si tamen in ecclesia catholica be-

Ecclesia catholica ne viuat. Sicut enim sine ecclesiæ catholicæ cõsortio nec baptismus alicui potest p-

desse, nec opera misericordiæ, ni forte vt minus torqueat, nõ tñ vt inter filios dei reputet: sic intra ecclesiam catholicã p solum baptismum vita æterna nõ acquirit, si post baptismum male viuatur. Nã & illi qui bene uiuũt, debent operibus misericordiæ indesinenter insistere: scientes se licet leuia, non nulla tñ quotidie cõtrahere peccata, p quibus etiam sancti & iusti in hac vita semper deo dicere debent. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Quæ peccata quanto rebus licitis, & à Deo concessis frequenter hominibus subrepunt: & quanto magis fortioribus cibis corpus implet, & carnalibus cor hois affectibus q̃ implicat, tãto frequẽtior culpa in hac mortalitate contrahit. Propterea humiles serui Xpi, qui cupiunt dño suo sine impedimento, & absq; animi noxia occupatione seruire, coniugia oĩno non appetũt, & à carnibus & vino abstinent, inquantũ corporis valetudo permittit: nõ q̃ peccatum est aut coniugẽ habere, aut vinũ carnesve pcipere: nam & beatus Apostolus dicit, Quia oĩs creatura dei bona est, & nihil reiciẽdũ qđ cũ gratiarum actione percipitur: sanctificatur. n. p verbum dei & rationem. Coniugium quoq; in primis hoibus deus instituit, & bũdixit. Propter qđ Apostolus ait, Honorabile cõnubiũ in oibus, & torus immaculatus. Ideoq; serui dei in eo q̃ à carnibus & à vino abstinent, nõ ranq̃ res immundas refugiunt, sed mũdioris vitæ instituta sectanẽ. Et in eo q̃ coniugia nõ habent, nõ nuptiarũ bonũ, crimen esse existimant, sed continẽtiam iugem bonis nuptijs meliorem esse non dubitant, Isto quãm maxime tempore, quando dicitur de continentia, Qui põt capere, capiat. De nuptijs vero dicitur, Qui se non continet, nubat. In vna enim ratione virtus exoritur, in altera infirmitas remedio subleuatur. Vnde quia ægritudini semper est consulendum, propterea si cui primo contigerit priuari coniugio, si voluerit secundas vel tertias inire nuptias, nullum de illis peccatum habebit, si eas castè seruauerit, id est si vnus & vna legitime duntaxat cõiuncti, fidem seruent, vt nec ille mulieri p̃ter vxorem, nec illa viro p̃ter maritũ vllatenus misceat. In talibus etsi fuerit aliquis coniugalis excessus, qui tamen legitimũ non violet torũ, habebit nonnullum, sed veniale peccatum. Sed hæc illorũ sunt, qui nullam vouerunt

Cõtinẽtiam vouere.

continentiam Deo. Cæterũ quisquis scipsum castrauerit p̃p regnũ cœlorum, & in corde suo continentiam Deo vouerit, nõ solũ si mortifero fornicationis crimine maculet, verũetiã si aut vir vxorẽ accipere, aut

1.Tim.5. A mulier nubere voluerit, scdm Apostoli sen-

1.Cor.7. tẽtiã, dinationẽ habebit: quia primã fidẽ irritã fecit. Sicut ergo scdm Apostoli sniam, dignũ est vt vxori vir debitũ reddat, similiter & vxor viro, quia si qs acceperit vxorem, non peccat: & si nupserit virgo, nõ pẽcat: ita scdm eiusdem Apostoli dictum, qui statuit in corde suo habens necessitatẽ, potestatem autem habens suæ voluntatis, & vouerit continentiam Deo, debet eam vsq; in finem tota mentis solicitudine custodire, ne damnationem habeat, si primam fidem irritam fecerit. Similiter & coniugati viri, & coniugatæ mulieres, si ex consensu perennem Deo vouerint continentiam, noue rint se sui voti obnoxios detineri: nec iam sibi debere commixtionẽ carnis, quã primitus licitã habuerunt, sed deo se debere continẽtiã quã vouerunt. Tunc. n. vnusquisq; hoc fecerit, si obliuiscẽs q̃ retro sunt, & in anteriora extẽdẽs seipsum, scdm quod in Psalmis dr, Vouete, & reddite dño Deo vestro: qđ scit esse licitũ, & ad profectũ melioris vitę pertinere cognoscit, & libenter vouerat, & celeriter reddat, & in hoc q̃ votum reddit, meliore semper conatu proficiat. Omni. n. vouẽti Deo & reddẽti qđ vouit: ipse quoq; deus reddet cœlestis regni præmia q̃ promissa sit. Firmissime tene, & nullatenus dubites, patrẽ & filiũ & spiritũ sanctũ vnũ eẽ naturaliter deum, in cuius nomine baptizati sumus. Cum enim aliud nomen sit pater, aliud filius, aliud spirituſsanctus: hoc est vtique vnum naturæ nomen horum trium quod dicitur, Deus. Qui dicit in Deuteronomio, Videte quoniam ego sum Deus, & non est alius præter me. Et de quo dr, Audi Israel, dñs deus tuus Deus vnus est. Et, Dominũ tuũ adorabis, & illi soli seruies. Firmissime tene, & nullatenus dubites, patrem & filium & spiritum sanctum, id est sanctã Trinitatem esse solum naturaliter verum deum. Quia cum tres deos nobis colere non liceat, nisi vnum solum verum deum, tamen sicut pater verus deus dicitur, testante Apostolo qui ait, Conuersi estis ad deũ à simulachris, seruire Deo viuo & expectare filium eius de cœlis, quem suscitauit

à mortuis Iesum: ita quoq; filiũ verum Deũ Ioannes cõmendat Apostolus, dicens, 1.Ioã.1. Scimus quia filius dei venit, & dedit nobis intellectũ vt cognoscamus verũ Deum, & simus in vero filio eius Iesu Christo, Hic C est verus deus, & uita æterna: qui vtiq; qđ verus deus est, ẽt veritas est, sicut ipse nos edocet dicẽs, Ego sum via & ueritas & vita. De spiritu quoq; sancto Ioãnes Apostolus ait, Quia spũs est veritas. Et vtiq; non Ioã. 14. põt naturaliter Deus verus nõ eẽ, qui veritas est. Quẽ ẽt deũ Paulus Apostolus cõ- 1.Co. 5 fitẽr, dicẽs, Mẽbra vra tẽplũ sunt spũssancti q̃ in vobis est, quẽ habetis à deo, & non estis vestri. empti. n. estis precio magno, glorificate & portate deum in corpore vestro.

Firmissime tene, & nullatenus dubites, Deus patrẽ & filiũ & spiritũsanctum. i. sanctam eternus. Trinitatẽ vnũ uerũ Deum sine initio sempiternum eẽ. Propter qđ scriptum est, In Cap. 6. principio erat verbũ, & verbum erat apud Ioan. 1. Deũ, & deus erat verbũ. Hoc erat in principio apud deum. Hęc denuo sempiternitas Psal.73. intimat, vbi dr in Psalmo, Deus ãt rex noster ante secula, Et alio loco, Sempiterna Rom.1. Deus in quoq; eius uirtus & diuinitas. Firmissime commutabilis. tene, & nullatenus dubites, sanctã Trinitatẽ solũ uerũ Deũ, sicut æternũ, ita solũ naturaliter incõmutabilẽ eẽ. Hoc enim signi- Cap. 7. ficat, cũ dicit seruo suo Moysi, Ego sum qui Exod.3. D sum. Hinc & Psalmus dicit, In principio domine tu terram fundasti, & opera manuum Ps. 101. tuarum sunt cœli: Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut uestimentum veterascent. Et sicut opertoriũ mutabis eos & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Firmissime tene, & Deus nullatenus dubites, sanctam Trinitatem omniũ solum esse uerum deum, rerum omnium creator. uisibilium atque inuisibilium creatorem. Cap. 8. De quo in Psalmo dicitur, Beatus cuius Ps. 141. deus Iacob adiutor eius, spes eius in domino deo ipsius qui fecit cœlũ & terrã, mare & oĩa q̃ in eis sunt. De quo etiã Apostolus dicit, Qm̃ ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt oĩa, ipsi gloria i secula. Firmissime te Ro. 11. ne, & nullatenus dubites pris & filij & spũs Trinitas sancti unã quidẽ esse naturã, tres uero eẽ in unita personas: patremq̃ solum esse qui dixit, te. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi Cap. 9. bene complacui: & filium solum esse super Matt. 3. quem uox illa solius patris insonuit, quando in Iordane secundum carnẽ baptizatus est unigenitus deus, qui carnem solus ac-

cepit: atq; spiritum sanctū patris & filij solū esse, qui in specie columbæ super Christum baptizarū & ascēdentem ab aqua descendit, E & quinquagesimo die post resurrectionem Christi fideles in vno loco positos, in linguarum ignearum visione aduenies repleuit. Illam vocem, qua solus locutus est Deus pater: & illā carnem, qua solus homo factus est vnigenitus Deus: & illam columbam, in Acto.2. cuius specie spiritus sanctus super Christū descendit: illasq; linguas igneas, in quarum visione fideles Apostolos in vno loco cōstitutos repleuit, opa eē totius sanctæ Trinitatis. i. vnius Dei, qui fecit omnia in cœlo & in terra, visibilia & inuisibilia. Firmissimè tene, & nullatenus dubites, Distinctio personarū. solū Deū filiū. i. vnam ex Trinitate personam solius patris esse filiū: spiritū vero sanctū ipsum quoq; Cap.10. vnā ex Trinitate personā nō solius patris, sed simul patris & filij esse spiritū. Ostēdēs enim Dei filius se solum esse de patre genitū, ait, Sic.n. Deus dilexit mundum, vt filiū Ioan.3. suum vnigenitū daret. Et paulo post, Qui autem non credit, iam iudicatus est, quia nō credit in nomine vnigeniti filij Dei. Spiritū autem sanctum & patris, & filij esse spiritū Rom.8. Apostolus docet, qui ait, Vos aūt non estis in carne, sed in spiritu, si tamen spiritus Dei habitat in vobis. Et sequitur, Si quis autem spiritum Christi nō habet, hic non est eius.

F Firmissimè tene, & nullatenus dubites, Spiritus sanctus. eundem spiritū sanctum, qui patris & filij vnus est spiritus, de patre & filio procedere. Dicit.n. filius, Cum venerit spiritus ve- Cap.11. ritatis, qui à patre procedit. Vbi suū spiritū Ioan.15. eē docuit, quia ipse est ueritas. De filio quo- Ioan.14. que ꝓcedere spiritum sanctum, prophetica Esa. 11. atq; Apostolica doctrina nobis cōmendat. Esaias.n. dicit de filio, Percutiet terrā virga oris sui, & spiritu labiorū suorū interficiet 2. Thes. impium. De quo & Apostolus ait, Quem 2. interficiet dñs Iesus spiritu oris sui. Quem etiam ipse vnicus Dei filius spiritū oris sui esse significans, post resurrectionē insufflās in discipulos, ait, Accipite spiritū sanctum. Ioā.20. De ore vero ipsius domini Iesu, ait Ioānes Apoc.1. in Apocalypsi, quia gladius vtraq; parte Trinitas nullis termi nis circunscripta. acutus procedebat. Ipse ergo spiritus oris eius, Ipse est gladius qui de ore eius procedit. Firmissimè tene, & nullatenus dubites, Trinitatem Deum immensum esse virtute non mole: & omnem creaturam spiritalem atq; corporalem virtute eius & præsentia contineri. Dicit.n. deus pater, Cœlum & Cap.12. terram ego impleo. Dicitur etiam de sapiē. Hier.3 tia dei, quæ filius est eius, Quia attingit a fi G ne vsq; ad finem fortiter, & disponit omnia Sapiē.8. suauiter. De spiritu quoq; sancto legimus, Sapiē.1. Quia spiritus dñi repleuit orbē terrarum. Et Dauid Propheta dicit, Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero ad Psal.13 infernū, ades. Firmissimè tene, & nulla- Persone tenus dubites, vnam ex Trinitate personā. i. filiū deum filium, qui de natura dei patris solus Cap.13 natus est, & vnius eiusdēq; naturæ tū patre est, ipsum in plenitudine tpis secūm fuscepti onē formæ seruilis voluntarie in virgine conceptum, & de virgine natū, verbum carnem factum: ipsum quoq; esse qui essentialiter natus est de patre, & essentialiter conceptus est, natusq; de virgine: ipsumq; vnū esse, & vnius naturæ cum virgine, qui ait Prouer.8 de deo patre, Ante secula fundauit me, & ab omnes colles generauit me. De quo etiā dixit Apostolus, Quia cum venit plenitudo tpis, misit deus filium suum, factum ex mulliere, factum sub lege. Firmissimè tene, & Galat.4 nullatenus dubites, Christum filium dei fi- Humanitas Xpi. cut de deo patre plenum perfectumq; deū, Cap.14 ita de virgine matre plenum perfectumq; hoiem genitum. i. verbum deū, habentem. i. fine peccato verā nostri generis carnem & animam rationalē. Quod ipse dei filius euidenter ostendit, dicens de carne sua, Palpate & videte, quia spiritus carnē & ossa non habet, sicut me videtis habere. Animam quoq; se habere his verbis ostēdit, dicens, Propterea me pater diligit, quia ego pono animam meam, & iterum sumo eam. Intellectum quoq; animæ se habere ostendit in eo, quod ait, Discite à me quia mitis sum & humilis corde. Et de se ipso deus per Prophetam dicit, Ecce intelliget puer meus, & exaltabitur, & sublimis erit valde. Nā & beatus Petrus secundum sancti Dauid prophetiam in Xpo carnē & aiam cōfitetur. De ipso. n. beato Da Act.2. uid loquens, ait, Propheta igitur cū esset, & sciret quia iureiurando iurasset illi deus de fructu lūbi eius sedere super sedē eius, prouidens locutus est de resurrectione Christi, Psal.15 quia neq; derelicta est anima eius in inferno, neq; caro eius vidit corruptionē. Firmissimè tene, & nullatenus dubites, vnum filium atque ipsum esse deū verum, qui cum Cap.15 patre deo, & spiritu sancto deo fecit omnia tempora, & in monte Sinai legem Moysi dedit ordinatā ꝑ angelos, & ipsum deū verbum

bum carnē factū: qui veniente plenitudine tpis, missus à patre & spiritu sancto, factus est ex mulliere quā fecit, solus factus est sub lege quā dedit. Firmissimè tene & nullatenus dubites, dei verbū qđ caro factū est, Deus. in in duas naturas inconfusibiliter pmanere. Christo Vnam veram diuinam, quam habet cum patre cōmunē, secūm quā dicit, Ego & pater Cap.16. vnum sumus, & qui me videt, videt & pa- Io.10. trē, & ego in patre & pater in me est: secūm quam etiam dicit Apostolus, splendorē glo Heb.1. riæ & figurā substantiæ dei. Alterā veram Phil.2. humanā, secūm quā ipse deus incarnatus dicit, Pater maior me est. Firmissimè tene, Humanitas & nullatenus dubites, deum verbum carnē Christi factum, unā habere diuinitatis suæ carnisque personam. Deus enim verbum plenam Cap.17. naturam humanā ita sibi veraciter vnire dignatus est, & permanente diuinitate sua ita verbum caro factum est: vt quāuis naturaliter non hoc sit verbum quod caro, quia duarum naturarum veritas manet in Xpo, secūm vnam tū personam idem verbum caro ab ipso fieret maternæ conceptionis initio. Deus. n. verbū non accepit personā hominis, sed naturā: & in æternam personā diuinitatis accepit tēporalē substantiam carnis. Vnus est ergo Xps verbū caro factum, qui etiā ex patribus secūm carnem, & super omnia deus benedictus in secula. Vnus Ie- Rom.9. sus, cui & pater dicit, Ex vtero ante lucife- rum genui te. Vbi significatur ante oē tempus sine initio æterna natiuitas. Vnus Ie- Luc.1. sus, de quo & Euangelista dicit, Quia uocatū est nomē eius Iesus, qđ vocatū est ab angelo priusquā in vtero conciperetur. Firmissimè tene, & nullatenus dubites, nō carnē Xpi sine diuinitate cōceptā in utero uirginis priusquā susciperetur à uerbo, sed ipsum uerbum deum suæ carnis acceptione conceptum, ipsamque carnem uerbi incarnis nullatenus dubites, ipsum vnigenitum deū Verbi natione conceptam. Firmissimè tene, & uerbum carnem factum, se pro nobis ob- Ebr.12. tulisse sacrificium, & hostiam deo in odo- Ephe.5. rem suauitatis: cui cum patre, & spiritu- sancto à Patriarchis, Prophetis, & sacerdotibus tempore ueteris testamenti anima- lia sacrificabantur: & cui nunc, id est tem- pore noui testamenti, cum patre & spiri- tu sancto, cum quibus illi est vna diuini- tas, sacrificium panis & vini in fide & cha- ritate, sancta ecclesia catholica per vniuersum orbem terræ offerre non cessat. In ilIis enim carnalibus victimis figuratio fuit carnis Christi quam pro peccatis nostris ip- L se fine peccato fuerat oblaturus, & sanguinis quem erat effusurus in remissionē peccatorum nostrorum. In isto autem sacrificio gratiarū actio atque commemoratio est carnis Christi quam pro nobis obtulit, & sanguinis quem pro nobis idem deus effudit. De quo beatus Paulus dicit in Actibus Apostolorum, Attendite vobis & vniuerso Acto.20. gregi in quo vos spiritus sanctus posuit episcopos regere ecclesiam dei, quam acquisiuit sanguine suo. In illis ergo sacrificijs qđ nobis esset donandum figuratē significabatur. In hoc autem sacrificio quid nobis iā donatum sit, euidenter ostenditur. In illis sacrificijs prenunciabatur filius Dei pro impijs occidendus: in hoc autem pro impijs annunciatur occisus, testante Apostolo: quia Christus cum adhuc infirmi essemus secūdum tempus, pro impijs mortuus Rom.5. est: & quia cum inimici essemus, reconciliati sumus deo per mortē filij eius. Firmissimè tene, & nullatenus dubites, verbum carnem factum, eandem humanam carnē semper veram habere, qua de virgine verbum deus natus est, qua crucifixus & mortuus est, qua resurrexit & in cœlum ascendit, & in dextera dei sedet, qua etiam venturus est iudicare viuos & mortuos: propter M quod Apostoli ab angelis audierunt, Sic ve Acto. 1. niet quemadmodum eum vidistis euntem Apoc.1. in cœlū. Et beatus Ioānes ait, Ecce veniet cū nubibus, & videbit eū oīs oculus & qui rū crucifixerūt, & videbunt eum oēs termi ni terræ talem. Firmissimè tene, & nulla- Natura nihil nō tenus dubites, trinitatem deum, id est, patrē bonum. & filium & spiritum sanctum esse naturaliter Cap.21. summum atq; incommutabile bonū: & ab ipso creatas esse omnes naturas, bonas quidem, quia à summo bono factæ sunt, sed mutabiles, quæ de nihilo factę sunt: nullamque esse malam naturam, quia omnis natura inquātū natura est, bona est. Sed quia in ea bonū & augeri & minui pōt, intantum mala dicit, inquantū bonū eius minuit. Malū. n. nihil aliud est, nisi boni priuatio. Vnde Malum. geminum constat esse creaturæ rōnalis malū, vnum quo voluntate ipsa deficit à summo bono creatore suo: alterū quo iniuita punietur ignis æterni supplicio: illud passura iuste, quia hoc admisit iniuste: & quia ordinem in se non seruauit diuinæ institutionis: ordinem diuinæ non effugiet ultionis.

A Nulla creatura est eadē cū deo: Cap.22. Angeli facti stabiles. Cap.23.

Firmissime tene, & nullatenus dubites, neq; angelos, neq; aliā quanlibet creaturam ciuidē naturę esse, cuius est secm naturalē diuinitatē summa trinitas, q̄ est vnus naturaliter deus pater & filius & spūssanctus: neq; n. vnius naturæ esse potuerunt ille qui fecit, & ea q̄ fecit. Firmissime tene, & nullatenus dubites, oēm creaturam naturaliter mutabilē, à deo incommutabili factā, nec tū posse quemlibet sanctorum angelorū in deterius mutari: quia sic acceperunt æternam beatitudinē, qua deo stabiliter perfruuntur, vt ea carere non possint. Sed hoc ipsum, qđ ab illo statu beatitudinis, in quo sunt, mutari in deterius nullatenus pūt, non est eis naturaliter insitum, sed postquā creati sunt gratiæ diuinæ largitate collatum. Si enim angeli naturaliter incommutabiles fierent, nunquam de eorum consortio diabolus & cius angeli eccidissent. Firmissime tene, & nullatenus dubites, in omni creatura quā spiritalem atq; corpoream summa trinitas fecit, solus spiritus angelicos & humanos intelligendi facultatem diuinitus accepisse. Cæteros vero spūs brutorum animaliū rationalem intelligentiam non accepisse, & ēt hoc oīno habere non posse. Propter qđ di-

Creaturę ratiōnales. Cap.24.

Pſal.31. citur hominibus, Nolite fieri sicut equus & B mulus, quibus non est intellectus. Et ideo animas hoium, & animas pecorū vnius naturæ non esse: nec animas pecorū in animas hoium, nec animas hominū in animas pecorum posse aliqū transire. Firmissimè tene, & nullatenus dubites, primos hoies. i. Adam & mulierem eius, bonos & rectos, & sine pcto creatos esse cum libero arbitrio, quo possent, si vellent, humili & bona volūtate seruire atq; obedire: quo arbitrio etiā possent, si vellent, propria voluntate peccare: eosq; non necessitate, sed propria voluntate peccasse: illoque peccato sic in deterius mutatam humanam naturam, vt non solū in ipsis primis hominibus per pctm mors obtineret regnum, sed etiā in omnes hoies transiret peccati mortisque dnium. Firmissimè tene, & nullatenus dubites, omnē hoiem, qui per concubitum viri & mulieris concipitur, cum peccato originali nasci, impietati subditum, mortiq; subiectum, & misisime. Apostolus. Eramus enim & nos natura filij iræ, sicut & cæteri. A qua ira nullus liberatur, nisi per fidē mediatoris dei & hoium C hominis Iesu Christi, qui sine peccato conceptus, sine peccato natus, sine peccato mortuus, pctm pro nobis factus est. i. sacrificiū pro peccatis nostris. In veteri qp testō peccata dicebantur sacrificia, quæ pro peccatis offerebantur, in quibus oibus fuit significatio Christi: quia ipse est agnus dei qui tollit peccata mundi. Firmissimè tene, & nullatenus dubites, nō solum homines iam ratione vtentes, verumetiam parvulos, qui siue in vteris matrum viuere incipiunt, & ibi moriuntur, siue cum de matribus nati sine sacro sancti baptismatis, qđ datur in nomine patris & filij & spīrituſſan ncti, de hoc seculo transeunt, ignis æterni sempiterno supplicio puniendos: quia etsi propriæ actionis pctm nullum habuerunt, originalis tū peccati damnationem carnali cōceptione & natiuitate traxerunt. Firmissimè tene, & nullatenus dubites, ideo Christū filiū dei ad iudicandos viuos & mortuos venturū, vt hoies, quos hic dono suæ gratiæ gratis per fidem iustificat, eisdemq; iustificatis in fide & charitate sanctæ matris ecclesiæ vsq; in finem perseuerantiam donat, in suo aduentu resuscitet & glorificet, & secundum promissionem suam æquales sanctis angelis faciat, & ad eum statum perducat, in quo perfecte, quantum vnicuique donat deus, boni fiat, & ab ipsa perfectione deinceps mutari non possint: vbi diuersa erit sanctorum gloria, sed vna erit omnium vita æterna. Diabolum vero & angelos eius in ignem æternum à Christo esse mittendos, vbi nunquam carebunt pœna, quam eis præparauit diuina iustitia. Cum ipso etiā Diabolo impios & iniquos hoies, de quibus scriptura dicit, Imitantur aūt eū qui sunt ex parte illius, pro eo, quia cum in malis operibus imitati sunt, & ante finē presentis vitę congruā pniam nō egerūt, resumptis corporibus supplicio æternæ cōbustionis arsuros. Firmissimè tene, & nullatenus dubites, oibus hoibus & bonis & malis resurrectionem carnis in aduentu dñi futuram esse cōmunem: retributionem vero iustitiæ dei esse bonis malisq; dissimilē, sed q̄ Apostolus ait, quia oēs resurgemus, sed non oēs immutabimur. Immutabuntur aūt iusti qui ibunt in vitā æternā. Quod Apostolus ostendit dicens, Et mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Et ostendens quæ erit ipsa immutatio, adiecit. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatē. In iustorū corporibus fiet qđ ipse Apostolus ait, Seminat in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Q̄ propterea spiritale dixit, nō qā ipsum corpus spūs ent, sed qđa vivificante spiritu immortale atque incorruptibile permanebit. Sic autem tunc dicitur spiritale corpus cū nō spūs sit, sed pmaneat corpus: sicut nūc animale dicitur, cū tū inueniatur nō anima esse, sed corpus. Firmissimè tene, & nullatenus dubites, exceptis illis qui pro nomine Christi sanguine baptizantur nullum hominē vt quod audit corpore, corde etiam percipiat, & accepta diuinitus bona voluntate atque virtute, mandata dei facere & velit & possit. Neque enim qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementū dat deus, qui etiā operatur in nobis & velle & perficere pro bona voluntate. Firmissimè tene, & nullatenus dubites, deo incommutabili non solum præterita & præsentia, sed ēt futura omnia incōmutabiliter esse notissima cui dicitur, Deus qui occultorū es cognitor, qui scis omnia antequam fiant. Firmissimè tene, & nullatenus dubites, Tri-

nitatem deū incōmutabilem rerum omniū stinatio. atq; operū, tā suorū quām humanorū certissimum cognitorē, ante omnia secula scire quibus esset per fidē gratiam largiturus: sine qua nemo pōt ex initio mūdi vsq; in finē à reatu peccati tā originalis, q̄ actualis absolui. Quos. n. deus præsciuit, & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui. Cap.34.

Firmissimè tene, & nullatenus dubites, omnes quos vasa misericordiæ gratuita bonita te deus fecit, ante constitutionem mūdi in adoptionē filiorū dei prædestinatos à deo: neque perire posse aliquē eorum quos deus prædestinauit ad regnū cœlorū: nec quenquam eorum quos non prædestinauit ad vitā vlla posse rōne saluari. Prædestinatio. n. illa gratuitę donationis est præparatio, qua nos Apostolus ait prdestinatos in adoptionē filiorū dei p Iesum Chm in ipsum. Beati ex prædestinatione. Cap.35.

Firmissimè tene, & nullatenus dubites, sacramentū baptismatis, non solum intra ecclesiam catholicā, sed etiā apud hæreticos, qui nomine patris & filij & spīrituſſancti baptizant, esse posse, sed extra ecclesiam catholicam prodesse non posse. Immō sicut intra ecclesiam recte credentibus per sacramentū baptismi conferri salutem: sic extra ecclesiā baptizatis, si ad ecclesiam non redierint, eodem baptismo accumulari perniciem. Tantum enim valet ecclesiasticæ societatis vnitas ad salutem, vt baptismo non saluetur, cui non ibi datur, vbi oportet vt detur. Inesse tamen homini baptismum etiam extra ecclesiam baptizato, sed ad iudicium inesse ab ecclesia separato. Et quia manifestum est, vbicunque datum fuerit, hoc baptisma semel dandum, ideo etsi ab hæreticis in nomine patris & filij & spīrituſſancti fuerit datum, venerabiliter agnoscendum, & ob hoc nullatenus iterandum. Saluator enim dicit, Qui semel lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet. Firmissimè tene, & nullatenus dubites, omnem extra ecclesiam catholicam baptizatum, participem fieri non posse vitæ æternæ, si ante finem vitæ huius catholicæ non fuerit redditus atque incorporatus ecclesiæ. Quia si habeam, inquit Apostolus, oēm fidē, & nouerim oia sacramenta, charitatē aūt nō habeam, nihil sum. Nā & in diebus diluuij neminem legimus extra arcam potuisse saluari. Firmissimè tene, & nullatenus dubites, non solum omnes paganos, sed etiā oēs iudæos hæreticos atq; schismaticos, qui extra ecclesiā catholicam

Ephe. 1. Baptisma. 1.Co.13. Dānati. Cap.38.

licam præsentem finiũt vitã,in ignem æter-
Mat.25. nũ ituros,qui paratus est diabolo & angelis
Hereti- eius. Firmissime tene, & nullatenus du-
ci. bites, quemlibet hæreticum siue schismati-
Cap.39. cum in nomine patris & filij & spũssancti
baptizatum, si ecclesiæ catholicæ non fue-
rit aggregatus, quantascunq; eleemosynas
fecerit,etsi pro Christi nomine et sanguinẽ
fuderit, nullatenus posse saluari. Omni.n.
homini, qui ecclesiæ catholicæ non tenet
vnitatem,neque baptismus, neque eleemo-
syna quãlibet copiosa, neq; mors ꝓ nomi-
ne Christi susceptа ꝓficere poterit ad salu-
tẽ,quãdiu in eo hæretica vel schismatica pra
Christia vitas ꝓseuerat, quæ ducit ad mortẽ. Firi
ni male missime tene,& nullatenus dubites, nõ oẽs
viuẽtes. qui intra ecclesiam catholicã baptizãtur,ac-
Cap.40. cepturos esse vitam æternã,sed eos qui per-
cepto baptismate recte viuũt.i. qui abstinue
runt se à vitijs & concupiscentijs carnis.
Regnũ .n. cœlorũ sicut infideles hæretici
atque schismatici non habebunt,sic cathol-
ici criminosi possidere non poterunt. Fir
K missime tene, & nullatenus dubites, etiam
Sine pec iustos atque sanctos homines, exceptis his
catis ne- qui baptizati paruuli sunt, sine peccato hic
minem neminem viuere posse:semperq; omni ho
viuere. mini esse necessarium, & peccata sua vsque
Cap.41. in finem vitæ præsentis eleemosynis diluere, & remissionem à deo humiliter ac vera
citer postulare. Firmissime tene,& nulla-
Cibus, tenus dubites, omnem creaturam dei bonã
potus, esse,& nihil reijciendum, quod cum gratia-
matri- rum actione percipitur: & dei seruos, qui à
moniũ. carnibus aut vino abstinent, non tanquam
Cap.42. immunda quæ à deo sunt respuere, sed à
1.Ti.4. fortiori cibo & potu pro sola castigatione
corporis abstinere. Nuptias quoque diuini
tus institutas & benedictas: & melius qui-
dem si quisquam sine coniugio sit, vt libe-
rius atque plenius cogitet quæ sunt dei,quo
1.Cor.7 modo placeat deo: tamen illis qui continen
tiam non vouerunt,nullum esse peccatum,
si vel mulier nubat, vel vix vxorem ducat.
Nec solas primas nuptias à deo institutas,
sed etiam secundas & tertias,pro eorum qui
se continere non possunt infirmitate cõces-
sas. Eis vero qui siue coniugati,siue à coniu
gio liberi continentiã deo vouerunt,admo-
dũ esse dãnabile, si vel illi cõiugale opus vo
L luerint appetere, quò se non accessuros, vel
Malos illi repetere, à quo se recessuros, illi libe-
misceri ra, illi cõmuni professi sunt voluntate.
bonis. Firmissime tene,& nullatenus dubites,arcã

dei esse ecclesiã catholicã, & intra eã vsque Cap.43
in finem seculi frumẽto mixtas paleas tõ-
ferri:hoc est bonis malos sacramentorũ cõ-
munione misceri: & in omni professione,si-
ue cleritorum,siue monachorum siue laico
rum,bonos esse simul & malos:nec ꝓ malis
bonos deserendos,sed ꝓ bonis malos,inquã
tũ exigit fidei & charitatis ratio tolerãdos
.i. si vel in ecclesia nullius perfidiæ semina
spargũt, vel fratres ad aliquod malum opus
mortifera imitatione non ducunt: nec posse
aliquem intra ecclesiam catholicã recte cre
dentem beneque viuentem alieno vnquam
maculari peccato, si cuiquam peccanti nec
consensionem præbeat nec fauorem. Vtili-
terq; malos à bonis intra ecclesiã tolerari,
si hoc cum eis bene viuendo & bene monẽ-
do agatur, vt & videntes & audientes quæ
bona sunt, mala sua respuant, & iudicãdos
se à deo pro suis malis operibus contremi-
scant, ato; ita pueniente dono gratiæ desuis
iniquitatibus confundantur, & ad bonã vi-
tam per dei misericordiam conuertantur.
Bonos vero à malis intra ecclesiã duntaxat M
catholicã constitutis nõ debere nisi operã
dissimilitudine separari,vt cũ quibus diuina
cõmunicãt sacramẽta,nõ habeant mala ope
ra quibus illi sunt criminosi,cõmunia. In fi-
ne vero seculi bonos à malis etiam corpore
separãdos:quando venict Christus hũs vẽ-
tilabrum in manu sua,& permundabit aream Matt.3
suam,& cõgregabit triticũ in horreum tui,
paleas autẽ cõburet igni in extinguibili: quã
per iudicium iustum segregabit iustos ab
iniustis,bonos à malis,rectos a peruersis:bo
nos constituet à dextris, malos à sinistris,
& ex eius ore iusti æterniq; iudicij sempi-
terna atque incommutabili prolata senten-
tia, iniqui omnes ibunt in combustionem Matth
æternam,iusti autẽ in vitam æternã: iniqui
semper arsuri cum diabolo, iusti autẽ regna
turi sine fine cum Christo. Hæc interim Perfide
quadraginta capitula ad regulã veræ fidei dum a
firmissime pertinẽtia fideliter crede, forti- fide.
ter tene, veraciter patienterq; defende. Cap.44
Et si quem contraria his dogmatizare co-
gnoueris, tanquam pestem fuge, & tanquã
hæreticum abijce. Ita enim ista quæ posui-
mus fidei catholicæ cõgruunt, vt si quis nõ
solũ omnibus,sed etiã singulis voluerit cõ- A
traire,in eo ꝙ singulis horũ cõtumaciter re
pugnat, & his contraria docere nõ dubitat,
hæreticus & Christianæ fidei inimicus, atque
ex hoc oibus catholicis, anathematizandus
apparcat.

apparet. Quãuis igitur & angustia tempo
ris & festinatio portitoris cõpulerit nos ali-
qua, quæ pro diuersis hæresibus agnoscẽdis
atque vitãdis fuerãt inserenda,præterire si-
lentio: tñ si omnia quæ in hoc opusculo cõ-
tinentur recensere & notissima prorsus ha-
bere negligas, ex his poteris cauta discretio
ne etiã de cæteris spiritaliter iudicare. Apo- 1.Cor.2
stolus enim dicit, quia spiritalis iudicat o-
mnia: quò donec vnusquisque nostrũ per-
ueniat, in eo quò peruenit, ambulet.Item in eo
quod certum accepit fideliter perseueret.
Quod si quid aliter sapit, hoc quoque illi Phil.3
deus reuelabit. Vere firmũ fidei est fun
damentũ,principaliter credere patrem & fi
lium & spiritũsanctum,vnum esse naturali
ter Deum:ita vt de natura patris vere natũ Cap.45
vnigenitũ filium, & simul de patre & filio
vere atque naturaliter procedentem creda-
mus spũmsanctum ipsamq; sanctã Trinita
tem esse vnum solum verum ꝛternũ atque
incommutabilẽ Deum. Credere etiam con
gruit ad salutem, vnã ex Trinitate personã
.i. vnigenitũ Deum pro nostra salute solũ
hominẽ factum:eundemq; vnũ esse Deum
verũ,& hominẽ verum, secundũ diuinita-
tem vnã naturam habentem cũ patre & spi
ritusancto:secundũ humanitatem vero ani-
mam Christi rationalem eiusdem naturæ
esse cuius sunt animæ omniũ hominum,&
carnem Christi illius esse naturæ cuius est
vniuersorũ qui de primo homine originẽ
ducunt. Ergo nec animã Christi,nec carnẽ
vnius cum diuinitate eiusdemq; esse natu-
ræquia secundũ humanitatẽ vere ipse crea
tus est. Sed sicut diuinitati eius cũ patre &
spũsancto est diuina natura communis: sic
animæ eius & corpori naturalis est cõmu-
nio cum animabus & corporibus nostris.
Qui diuinitate sua carnẽ atque animã cre-
dentiũ in se,& à peccati dominio,& ab æter
næ mortis supplicio gratis eripuit auferen-
do peccatũ. Hac.n.credulitate munitus,nõ
obliuiscaris diuinã misericordiam die no-
ctuq; supplicare: obsecrans beatã spem om-
nium credentium in se qui est Christus do
minus, vt huius fidei veritatem firmiter te
neas,inuiolatamq; custodias: quia spũssan-
ctus fidelibus se deprecantibus copiosum
subministrat adiutorium, sicut Propheta di
cit, Propè est dñs omnibus inuocãtibus eũ Psal.144
in veritate. Voluntatẽ timentiũ se faciet,&
preces eorum exaudiet, & saluos faciet eos.
Custodit dñs omnes diligẽtes se, & oẽs pec
catores disperdet. Et iterum ipsi Deo dicit, Psal.72
Ecce oẽs qui se elongant à te,peribunt:per-
didisti oẽs qui fornicantur abs te. De se aũt
ait. Mihi aũt adhærere Deo bonũ est,pone
re in dño spem meã. Adhære igitur Deo fi-
li charissime,& in ipso spem tuã toto corde
fide & charitate constitue. In militia seculi
exhibe regi terreno fidele seruitiũ,quia hoc
diligit Deus,hoc mandat. Apostolus,In cau
sa vero fidei, qua Christus nos redemit in
sanguine suo,omnis de corde nostro timor
abscedat. Illi animas nostras debemus, cu-
ius sanguine redempti sumus. Illum debe-
mus præ omnibus diligere, quem nouimus
nostrarũ animarum clementissimũ redem
ptorem. Illius debemus timere præ omni-
bus æternam & verã potestatem,quem ven
turum speramus equisimũ iudicem. Illius
debemus promissa toto affectu cordis appe-
tere, qui põt animæ & corpori donare vitã
æternã. Illius debemus timere iracundiam,
qui põt animam & corpus mittere in gehẽ- D
nam:in cuius iudicio siue acceptione perso-
narũ, sine ambitu potestatũ equaliter iudi-
cabuntur domini & serui, reges & milites,
diuites & pauperes, humiles & sublimes.
Vbi seruus quisquis hic fidem Dei in veri-
tate tenuerit,regno potietur æterno: domi-
nus aũt infidelis ſæpiterno exuretur inci-
dio. Vbi seruorũ dominorumq; fideliũ nec
vita terminabitur,nec lętitia finietur.infide
lium vero siue seruorũ siue dominorũ se-
cundũ sermonis prophetici veritatẽ, ignis
eorũ non extinguetur, & vermis eorũ non
morietur. Ibunt enim iniqui in ignem ęter Esa. 66.
nũ, qui paratus est diabolo & angelis eius.
Attendamus autem quos illuc saluator itu-
ros esse prædixerit, nempe illos, quibus di-
cturus est, Esuriui,& non dedistis mihi mã
ducare: Sitiui,& non dedistis mihi bibere; Mat.25
Nudus fui,& non vestistis me: Hospes,&
non suscepistis me: Infirmus,& in carcere,
& non venistis ad me. Quòd si in ignem
æternũ digne mittetur, qui Christo in suis
minimis esurienti panem non dederit:quid
passurus est qui ipsum panem, qui de cœlo E
descendit, sibi per ſinfidelitatis vitium adi-
mit? Et si in flammis perennibus exure-
tur,qui Christo in suis minimis sitienti ca
licem aquæ frigidæ non tribuit: quid ille
patiętur,qui renatus ex aqua & spiritusan-
cto,sanctum baptisma in se iterare permit-
tit, quod ad salutem simul, & ad sacramen-
tũ sanctæ regenerationis accepit? Et si illũ

credimus

credimus perennibus subdendum esse tormentis, qui Christum in suis minimis peregrinũ hospitio negligit charitate suscipere: quid passurum se putauerit, qui dñm Christum de domo sui cordis excludens, & diabolũ in se cęca prorsus infidelitate recipiẽs, de sancta Ecclesia, quæ est colũna & firmamentũ veritatis, hæretica circũuentus falsitate discesserit? Et si ille qui infirmos atque in carcere positos famulos Christi non visitat, igni deputatur sempiterno: quid illis retribuendũ dicimus, qui dei famulos, in quibus solã persequuntur fidei veritatem, aut squalore carcerũ, aut exiliorũ deportatione violenter affligunt? Sed in his omnibus licet infideles sæuiant, deus tñ suis auxilium subministrat. Et dum inimici fidei aut calli da quemq; seductione, aut violenta cõpulsione cupiunt deprauare, Christus qui est virtus & sapientia dei, vt mortiferæ suasionis promissa despiciãt, & virtutem tribuit, vt terroribus humanis robore diuini timoris obsistant: tantũ est voluntas nõ auertaã à deo, & fidei pmio potiaã. Ipsa ẽ.n. cui aut pro infidelitate infligit ęterna pœna, aut seruatæ fidei merces erit sempiterna lætitia.

Libri de regula fidei, Finis.

Epistola Diui Augustini ad Aurelium Carthaginensis Ecclesiæ Episcopum.

DOmino beatissimo & sincerissima charitate venerando, sancto fratri & cõsacerdoti papæ Aurelio, Augustinus in domino salutẽ. De Trinitate quæ deus summus & verus est, libros iuuenis inchoaui senex ædidi. O miserã quippe hoc opus posteaquam cõperi præreptos mihi esse siue subrepros antequã eos absoluerẽ, & retractatos, vt mea dispositio fuerat, expolirem. Non enim singillatim sed oẽs simul edere ea ratione decreuerã, quoniã præcedentibus cõsequentes inquisitione proficiente nectuntur. Cum ergo per homines qui priusquam vellem ad quosdam illorum peruenire potuerunt, dispositio mea nequiuisset impleri, interruptam dictationem reliquerã, cogi
G tans hoc ipsum in aliquibus meis scriptis cõqueri: vt scirent qui possent, nõ a me fuisse eosdem libros æditos, sed ablatos priusquam mihi æditione mea digni viderentur. Verum multorum fratrũ vehementissima postulatione, & maxime tua iussione compulsus, opus tam laboriosum, adiuuante domino terminare curaui: eosq; emendatos non vt volui, sed vt potui, ne ab illis qui subrepti iam in manus hominum exierant, plurimum discreparent, veneratione tuæ p filium nostrum condiaconum charissimum misi. Et cuicunque audiendos, describẽdos legẽdosq; permisi: in quibus si seruari mea dispositio potuisset, essent profecto etsi ealdem sententias habentes, multo tamen emendatiores atque planiores, quantum rerum tentarum explicandarum difficultas & locutas nostra pateretur. Sunt autem qui primos quatuor vel potius quinque etiam libros procemijs habent & duodecimum sine extrema parte non parua. Sed si eis hæc æditio potuerit innotescere, omnia si voluerint & valuerint emendabunt. Peto tamẽ vt hãc Epistolam seorsum quidem, sed tamen ad caput eorũdem librorum iubeas anteponi. H

Ora pro me.

D. AVRELII AVGVSTINI Hipponensis Episcopi, de Trinitate, Liber primus.

LEcturus hæc quæ de Trinitate differimus, prius oportet vt nouerit, stylum nostrum aduersus eorum vigilare calumnias, qui fidei contemnentes initia, immaturo & peruerso rationis amore falluntur. Quorum nonnulli ea quæ de corporalibus rebus, siue per sensus corporeos experta nouerunt, siue quæ natura humani ingenij & diligentiæ vtilitate vel artis adiutorio perceperunt ad res incorporeas & spiritales transferre conantur, vt ex his illa metiri atque opinari velint. Sunt quidã alij qui secundum humani animi naturam vel affectum de deo sentiunt si quid sentiunt, & ex hoc errore cum de Deo disputant, sermoni suo distortas & fallaces regulas fingunt. est item aliud hominũ genus, eorũ qui vniuersam quidem creaturã quæ profecto mutabilis est, nituntur transcendere, vt ad incommutabilem substantiã quæ deus est erigant intentionẽ: sed mortalitatis onere prægrauati cũ & videri volunt scire quod nesciunt, & quod volunt scire non possunt, præsumptiones opinionũ suarum audacius affirmãdo, intercludunt sibimet intelligẽtiæ vias, magis eligentes sententiam suam non corrigere,

corrigere quersam, q̃ mutare defensam. Et hic quidẽ omniũ morbus est triũ generum quæ proposui: & eorum .s. qui secundum corpus de deo sapiunt: & eorum qui secundum spiritalẽ creaturã, sicuti est aia: & eorum qui neq; secundũ spiritalẽ creaturã, & tñ de deo falsa existimant eo remotiores à vero, quo id quod sapiunt nec in corpore reperitur, nec in facto & condito spiritu, nec in ipso creatore. Qui .n. opinatur deum, verbi gratia, candidum vel rutilum, fallitur: sed tñ hæc inueniuntur in corpore. Rursus qui opinat deũ nunc obliuiscentem, nunc recordãtem, vel si qd huiusmodi est, nihilominus in errore est, sed tamen hęc inueniuntur in animo. Qui autem putat eius esse potentiæ deum vt seipsum ipse genuerit, eo plus errat, quod non solum deus ita non est, sed nec spiritalis nec corporalis creatura. Nulla .n. omnino res est quæ seipsam gignat vt sit. Vt ergo ab huiusmodi falsitatibus humanus animus purgaretur, sancta scriptura paulis congruens, nullius generis rerum verba visitauit, ex quibus quasi gradatim ad diuina atque sublimia noster intellectus verus nutritus assurgeret. Nam & verbis & rebus corporalibus sumptis vsa est cum de deo loqueretur, velut cum ait, In tegmine alarum tuarum protege me: Et de spiritali creatura multa transtulit quibus significaret illud quod ita non esset, sed ita dici opus esset, sicuti est: Ego sum deus zelotes: Et, Pœnitet me hominẽ fecisse. De rebus autem quæ omnino non sunt, non traxit aliqua vocabula, quibus vel figuraret locutiones, vel spiraret ænigmata. Vnde pernicioſius & manius euanescunt, qui tertio illo genere erroris à veritate secluduntur, hoc suspicando de deo, quod neque in ipso, neque in vlla creatura inueniri potest. Rebus enim quæ in creatura inueniuntur, solet scriptura diuina velut infantilia oblectamenta formare, quibus infirmorum ad quærendum superiora & inferiora deferenda, pro suo modulo tanquam passibus moueretur affectus. Quæ vero proprie de deo dicuntur, quæque in nulla creatura inueniuntur, raro ponit scriptura diuina, sicut illud quod dictum est ad Moysen: Ego sum qui sum: & qui est, misit me ad vos. Cum enim esse aliquo modo dicatur & corpus & animus, nisi proprio quodam modo vellet intelligi, non id vnquam diceret. Et illud quod ait Apostolus. Qui solus habet immortalitatẽ, cũ & anima mõ quodã immortalis esse dicatur & sit: non autẽ diceret, Solus habet, nisi quia vera immortalitas incommutabilitas est, quam nulla potest habere creatura, qñ solius est creatoris. Hoc & Iacobus dicit: Omne datũ optimum, & oẽ donũ perfectum desursum est descendens à patre luminum, apud quem non est cõmutatio, nec momenti obumbratio. Hoc & Dauid: Mutabis eos & mutabuntur, tu vero idem ipse es. Proinde substãtiam dei sine vlla sui cõmutatione mutabilia facientẽ, & sine vllo sui tẽporali motu temporalia creatẽ, intueri & plene nosse difficile est. & ideo est necessaria purgatio mentis nostræ, qua illud ineffabile, ineffabiliter videri possit, qua nõdum pditi, fide nutrimur, & p quædã tolerabiliora, vt ad illud capiendũ apti & habiles efficiamur, itinera ducimur. Vñ Apostolus, in Christo quidẽ dicit esse oẽs thesauros sapiẽtiæ & scientiæ absconditos: eum tñ quãuis iã gratia eius renatis, sed adhuc carnalibus & animalibus, tanquam paruulis in Christo, non ex diuina virtute in qua æqualis est patri, sed ex humana infirmitate ex qua crucifixus est, commendauit. Ait nanque: Neque enim iudicaui me scire aliquid in vobis nisi Iesum Christum, & hũc crucifixum. Deinde secutus ait: Et ego in infirmitate & timore & tremore multo fui apud vos. Et paulo post eis dicit: Et ego fratres nõ potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Quasi paruulis in Christo, lac potum dedi vobis, nõ escam: nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Hoc cum dicitur quibusdã, irascuntur, & sibi contumelioſe dici putant: & plerunque malunt credere eos potius à quibus hoc audiunt non habere quod dicãt, quàm se capere non posse quod dixerint. Et aliquãdo afferimus eis rationẽ nõ quã petunt cũ de deo quærũt: qa nec ipsi eã valent sumere, nec nos fortasse vel apprehendere vel proferre: sed qua demõstretur eis quàm sint inhabiles minimeque idonei percipiendo quod exigunt. Sed quia nõ audiũt qd volunt, aut callide nos agere putãt, vt nostrã occultemus imperitiã, aut malitio se qd eis inuideamus peritiã, atq; ita indignantes perturbatique discedunt. Quapropter adiuuante domino deo nro suscipiemus & eampsam quã flagitat quãtum possumus reddere rationẽ. Quod Trinitas sit vnus

1.Ti. 6.

Iacobi. 1

Ps. 101.

Coloſ. 2

1.Cor. 2

1.Cor. 3

De deo quo disserendũ. Cap. 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vnus deus & solus & verus,& q̃ recte pater & filius & spũsanctus, vnius eiusdemque substãtię vel essentiæ dicatur,credatur,intelligatur:vt non quasi nostris excusationibus illudantur, sed reipsa experiantur, & esse illud summum bonũ qđ purgatissimis mẽtibus cernitur, & à se ꝓpterea cerni cõprehendiq; nõ posse, qa humanæ mentis acies inualida in tã excellenti luce non figitur, nisi per iustitiam fidei nutrita vegetetur. Sed primum secundũ authoritatẽ scripturarum sanctarũ vtrum se ita fides habeat demonstrandũ est. Deinde si voluerit & adiuuerit deus, istis garrulis rõcinatoribus, elatioribus quàm capacioribus,atq; ideo morbo periculosiore laborantibus, sic fortasse seruiemus, vt inueniant aliq̃d vnde dubitare non
B posint, & ob hoc in eo qđ inuenire nequierint,de suis mentibus potius quàm de ipsa veritate, vel de nostris disputationibus conquerantur: atque ita si quid eis erga deũ vel amoris est vel timoris, ad initiũ fidei & ordinẽ redeant,iam sentientes quam salubriter in sancta ecclesia medicina fideliũ constituta sit: vt ad perceptionem incommutabilis veritatis, imbecillẽ mentem obseruata pietas sanet, ne in opinionem noxiæ falsitatis temeritas inordinata præcipitet. Nec pigebit autem me sicubi hæsito quærere, nec pudebit sicubi erro discere. Proinde quisquis hæc legit,vbi pariter certus est, pergat mecũ:vbi pariter hæsitat,quærat mecũ:vbi errorem suum cognoscit, redeat ad me: vbi meum, reuocet me. Ita ingrediamur simul
Pſ. 104. charitatis viam, tendentes ad eum, de quo dictum est: Quærite faciẽ eius semper. Et hoc placitũ, pium atq; tutum corã dño deo nostro,cũ omnibus interim qui ea quæ scribo legunt & in omnibus scriptis meis:maxi meq; in ijs vbi quæritur vnitas trinitatis, pater & filius & spirituſſanctus,quia nec periculosius alicubi erratur, nec laboriosius
C aliquid q̃ritur, nec fructuosius aliq̃d inueniatur. Quisquis ergo cũ legit dicit,hoc nõ bene dictum est,qm̃ non intelligo, locutionẽ meam reprehendat, non fidem: & forte vere potuit dici planius, verũtamẽ nullus hominũ ita locutus ẽ, vt in omnibus ab oibus intelligeret. Videat ergo cui hoc in sermone meo displicet, vtrum alios in talibus rebus quæstionibusque versatos intelligat, cum non intelligit. Et si ita est, ponat librum meũ, vel ẽt si hoc videatur,abijciat,& eis potius quos intelligit,operam & tẽpus impendat. Non tm̃ propterea putet me tacere debuisse, quia nõ tã expedite ac dilucide q̃ illi quos intelligit eloqui potui. Neq; n. omnia q̃ ab omnibus conscribuntur,in omniũ manus veniunt. Et fieri põt, vt nonnulli q eũa hæc nostra intelligere valent, illos planiores non inueniant libros, & in istos saltem incidant. Ideoq; vtile est, plures à pluribus fieri diuerso stylo, non diuersa fide, etiam de quæstionibus eisdem,vt ad plurimos res ipsa perueniat, ad alios sic,ad alios autẽ sic. At si ille qui se ista non intellexisse cõqueritur, nulla vnquã de talibus rebus diligenter & acute disputata intelligere potuit, secum agat votis & studijs vt ꝓficiat,non mecum querelis & conuitijs, vt taceam. Qui vero hęc legens dicit, intelligo quidem quod dictũ sit,sed non vere dictũ est:asserat si placet sententiam suam, & redarguat meam si potest. Quod si cum charitate & veritate secerit, mihiq̃ etiam, si in hac vita maneo, cognoscẽdum facere curauerit, vberrimum fructum huius laboris mei cepero. Quod si mihi nõ potuerit, quibus id potuerit me volente ac libente præstiterit:ego tamẽ in lege domini meditor si nõ die ac nocte, saltem quibus temporum particulis possum,& meditationes meas ne obliuione fugiant stylo alligo: sperans de misericordia dei, quèd in omnibus veris quæ certa mihi sunt, perseuerantem me faciet. Si quid autem aliter sapio, id quoque mihi ipse reuelabit, siue per occultas inspirationes atque admonitiones, siue per manifesta eloquia sua, siue per fraternas sermocinationes. Hoc oro, & hoc desidero, cui meum pendes ipsum positum desideriumq̃ meum penes ipsum habeo, qui mihi satis idoneus ẽit, & custodire quæ dedit, & reddere quæ promisit. Arbitror sanè nonnullos tardiores, in quibusdam locis librorum meorum opinatus fisse quod non sensi, aut non sensi quod sensi. Quorum errorem mihi tribui nõ debere qs nesciat, si velut me sequẽtes neq; apprehẽdentes deuiauerint in aliquã falsitatẽ,dũ cogor per q̃dam densa & opãcia viam carpere:quandoquidem nec ipsis sanctis diuinorum librorum authoritatibus vllo modo quisquam recte tribuerit tã multos & varios errores hæreticorũ, cum omnes ex eisdem scripturis, falsas atque fallaces opiniones suas conentur defendere. Admonet me planè, ac mihi iubet suauissimo imperio lex Chri, hoc est charitas, vt cũ aliquid falsi in libris meis me sensisse homines putant qđ ego nõ sensi, atq; idipsum falsũ alteri displicet,alteri placet, malim me reprehẽdi à reprehẽsore falsitatis,q̃ ab eius laudatore laudari. Ab illo .n. quanuis ego non recte qui hoc non senserim, error tũ ipse recte vituperatur. Ab hoc autẽ nec ego recte laudor, à quo existimor id sensisse qđ vituperat veritas, nec ipsa sententia quam vituperat veritas. Ergo i nomine dñi suscepcum opus aggredimur. Omnes quos legere potui qui ante me scripserunt de Trimitate quæ est deus,diuinorum librorum verterum & nouorũ catholici tractatores, hoc intenderunt,sẽm scripturas docere, ꝙ pater & filius & spũsanctus, unius eiusdemq; substantiæ, inseparabili æqualitate diuinam insinuet vnitatem. Ideoq; non sint tres dij sed vnus deus: quanuis pater filium genuerit, & ideo filius non sit qui pater est: filiusq; à patre sit genitus, & ideo non sit pater qui filius est: spũsq; sanctus, nec pater sit,nec filius,sed tantum patris & filij spũs, patri & filio ẽt ipse coæqualis, & ad trinitatis pertinens vnitatem. non tm̃ eandem trinitatem natam de virgine Maria,& sub Põtio Pilato crucifixam & sepultam,tertio die resurrexisse & in cœlum ascendisse,sed tantummodo filium. Nec eandem trinitatem descendisse in specie columbæ super baptismum: Aut die Pentecostes post ascensionẽ dñi, sonitu facto de cœlo quasi ferretur flatus vehemens,& linguis diuisis velut ignis, sedisse super vnum quemq; eorum,sed tantummodo spritumsanctum. Nec eãdem trinitatem dixisse de cœlo: Tu es filius meus, Hodie genui te. Siue cum baptizatus est à Ioanne, Siue in monte qñ cum illo erant tres discipuli, Aut qñ sonuit vox, dicens. Et clarificaui & iterum clarificabo: sed tantummodo patris vocem fuisse ad filium factam, quanuis pater & filius & spirituſſanctus, sicut inseparabiles sunt, ita inseparabiliter operentur. Hæc etiam mea fides est, quoniam hęc est catholica fides. Sed in ea nonnulli perturbantur,cum audiunt deum patrẽ, & deũ filium,& deum spiritumsanctum, & tũ hãc trinitatem non tres deos, sed vnum Deum, & quemadmodum id intelligant quęrunt: præsertim cum dicitur inseparabiliter operari trinitatem in omni re quam deus operatur, & tamen quandam vocem patris sonuisse,quæ non filij non sit:in carne autem natum & passum, & resurrexisse, & in cœlum ascendisse, non nisi filium: in columbæ autem specie venisse, nõ nisi spũsanctũ, Matt. 3.
intelligere volunt: quomodo & illam vocem quę non nisi patris fuit trinitas fecerit: & illam carnem in qua nõ nisi filius de virgine natus est, eadem trinitas creauerit: & illam columbæ speciem in qua non nisi spirituſſanctus apparuit, illa ipsa trinitas operata sit:alioquin non inseparabiliter trinitas operatur, sed alia pater facit, alia filius,alia spirituſſanctus. Aut si q̃dam simul faciunt, quædam sine inuicem, iam non inseparabilis trinitas. Mouet etiam qũo spũsanctus in trinitate sit, quem nec pater,nec filius, nec ambo genuerint,cũ sit et patris et filij spũs. H
Quia ergo quærunt ista homes, & tædio nobis sunt,vt si quid hinc ex dono dei sapit infirmitas nostra edisseramus eis vt possumus, neque cum inuidia tabescente iter habeamus. Si dicimus nihil nos de talibus rebus cogitare solere,mẽtimur. Si autem fatemur habitare ista in cogitationibus nostris, Sapiẽ. 6.
quoniam rapimur amore indagandæ veritatis,flagitant iure charitatis, vt eis indicemus quid hinc excogitare potuerimus:non quia iam acceperim,aut perfectus sim. Nam si Paulus apostolus,quanto magis ego longe infra illius pedes iacens,non me arbitror Philip. 3
apprehẽdisse: sed pro modulo meo,si ipsa q̃ retro sunt obliuiscor,& in anteriora me extendo, & sedm intentionẽ sequor ad palmã supernæ vocationis, quantum eiusdem viæ peregerim, & quò puenerim vnde mihi in finem reliquus cursus est, vt aperiam desideratur à me,illis desiderãtibus, quibus me seruire cogit libera charitas? Oportet autẽ, & donabit deus, vt eis ministrando quæ legãt,ipse quoq; proficiã,& eis cupiens rndere q̃rentibus, ipse quoq; inueniam qđ q̃rebã. Ego suscepi hæc iubente atq; adiuuante dño deo nostro,nõ tam cognita eum authoritate dilerere, quàm ea cum pietate disserendo dignoscere. Qui dixerunt dñm I Eadẽ p-
nostrum Iesum Christum non esse deũ,aut sonarũ non esse verũ deum, aut non cũ patre vnũ diuini-
& solum deum, aut non esse immortalem, tas.
quia mutabilem,manifestissima diuinorum Cap. 6.
testimoniorũ et consona voce cõuicti sunt, Ioan. 1.
velut sunt illa: In principio erat verbum,& verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Manifestum est.n.quod verbum dei, filium dei vnicum accepimus, de quo post dicit,Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis, ꝓ natiuitatem incarnationis eius quæ facta est in tempore ex virgine. In eo au-

Iudicia lectorũ varia. cap. 3.

eo aũt declaratur,non tantum deũ esse,sed etiã eiusdem cũ patre substantiæ, quia cum dixisset, Et deus erat verbum, hoc erat,inquit,in principio apud deum:omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factũ est nihil. Neq; enim dicit,omnia,nisi quæ facta sunt i.omnem creaturã. Vnde liquido apparet ipsum factũ non esse per quem facta sunt omnia. Et si factus non est,creatura nõ est. Si aũt creatura non est,eiusdem cum patre substantiæ est. Omnis.n.substantia q̃ Deus non est, creatura est: & quæ creatura non
K est,deus est. Et si non est filius eiusdem substantiæ cuius est pater, ergo facta substantia est. Si facta substantia est, nõ omnia per ipsum facta sunt. At omnia per ipsum facta sunt: Vnius igitur eiusdem q̃; cũ patre substantiæ est: & ideo non tantum deus sed & verus deus. Quod idem Ioannes apertisi-
1.Ioã.5. me in epistola sua,dicit:Scimus quod filius dei venerit & dederit nobis intellectum vt cognoscamus verum deum,& simus in vero filio eius Iesu Christo. Hic est verus deus,& vita æterna. Hinc ẽt consequenter intelligitur,nõ tantummodo de patre dixisse-
1. Ti.6. apostolum Paulum: Qui solus habet immortalitatem, sed de vno & solo deo quod est ipsa Trinitas. Neque.n.ipsa vita æterna mortalis est secundũ aliquam mutabilitatem, ac per hoc filius dei, quia vita æterna est, cum patre etiã ipse intelligitur vbi dictum est: Qui solus habet immortalitatẽ.
1.Ioã.5. Eius enim vitæ æternæ, & nos particeps fa-
1. Ti. 6. cti p̃ modo nostro immortales efficimur. Sed aliud ẽ ipsa cuius participes efficimur vita æterna, aliud nos qui eius participatione viuemus in ætternum. Si enim dixisset,
1. Ti.6. Quem temporibus proprijs ostendet pater beatus & solus potens,rex regum & dominus dominantiũ, qui solus habet immor
L talitatem,nec sic inde separatũ filium oporteret intelligi. Neque enim quia ipse filius alibi loquens voce sapientiæ, ipse est enim
Eccl.24 dei sapientia,ait:Gyrum cœli circumiui sola,separauit à se patrem: quãto magis ergo non est necesse vt tantũmodo de patre præter filium intelligatur quod dictũ est, Qui
1 Ti.6. solus habet immortalitatem,cũ ita dictum sit:vt serues,inquit,mãdatum sine macula, irreprehensibile vsque in aduentũ domini nostri Iesu Christi:quem temporibus proprijs ostenderet beatus & solus potẽs, rex regum & dns dominãtium,qui solus habet immortalitatem,& lucem habitat inaccessibilem,quem nemo hominum vidit,nec videre potest,cui est honor & gloria in secula seculorũ, Amen. In quibus verbis,nec pater ꝓprie nominatus est, nec filius, nec spiritussanctus, sed beatus & solus potens, rex regum & dominus dominantiũ: quod dam. est vnus solus & verus deus ipsa Trinitas. Nisi forte qnæ sequunt, perturbabunt hũc intellectum:quia dixit,Quem nemo hominum vidit, nec videre põt:cum hoc etiã ad Christum pertinere secundũ diuinitatem eius accipiatur,quã non viderunt Iudæi,q tñ carnem viderunt & crucifixerunt. Videri aũt Trinitas humano visu nullo modo põt,sed eo visu videtur,quo iam qui vidẽt, M non homines, sed vltra homines sunt. Recte ergo ipse deus Trinitas intelligitur beatus & solus potens', ostendens aduentũ domini nostri Iesu Christi temporibus proprijs. Sic enim dictum est: Solus habet immortalitatẽ: qũo dictum est, Qui facit mirabilia solus. Quod velim scire de quo dictum accipiant: si de patre tantum, qũo ergo verum est,quòd ipse filius dicit: Quæcunque enim pater facit, hæc eadem & filius facit similiter? An quicquam est inter mirabilia mirabilius q̃ resuscitare & viuificare mortuos? Dicit autem idem filius,Sicut pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Qũo ergo solus pater facit mirabilia,cum hæc verba nec patrem tantum,nec filium tantum permittant intelligi, sed vtique deum verum solũ i.patrem & filium & spiritumsanctũ. Item cum dicit idem Apostolus:Nobis vnus deus pater,ex quo omnia & nos in ipso,& vnus dominus Iesus Christus, per quẽ omnia & nos per ipsum:quis dubitet eum omnia quæ creata sunt dicere:sicut beatus Ioã
nes, omnia per ipsum facta sunt? Quæro A itaque de quo dicat alio loco,Quoniam ex ipso,& p ipsum, & in ipso sunt omnia ipsi gloria in secula seculorum amen? Si enim de patre & filio & spiritusancto,vt singulis personis singula tribuantur:Ex ipso.i.ex patre: per ipsum,id est,per filiumin ipso.i.in spiritusancto: manifestum quòd pater & filius & spiritussanctus vnus deus est, qũ singulariter intulit: Ipsi gloria in secula seculorum. Vnde enim cœpit hunc sensum? Nõ ait: O altitudo diuitiarũ sapientiæ & scientiæ patris,aut filij,aut spiritussancti: sed sapientiæ & scientiæ dei, q̃ inscrutabilia sunt iudicia eius,& inuestigabiles viæ eius. Quis

enim cognouit mentẽ dñi? Aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Qñ ex ipso,& p ipsum, & in ipso sunt oĩa: Ipsi gloria in secula seculorum,amen. Si autẽ hoc de patre tñmodo intelligi volunt, qũo ergo omnia per patrem sunt sicut hic dicitur: Et omnia per filium: sicut ad Corinthios vbi ait: Et vnus dñs Iesus Christus,per quẽ oĩa. Et sicut in Euangelio Ioannis:Omnia per ipsum facta sunt? Si.n.alia per patrem,alia per filium,iã non omnia p̃ patrem, nec omnia per filiũ. Si autem omnia per patrem, & omnia per filium, eadem per patrem quæ per filium. Æqualis est ergo patri filius,& inseparabilis operatio est patris & filij: quia si vel filium fecit pater quem non fecit ipse filius, non omnia per filium facta sunt: at omnia per filium facta sunt. Ipse igitur factus non est, vt cum patre faceret omnia quæ facta sunt: quanquam nec ab ipso verbo tacuerit Apostolus,& aptissime oĩno dixerit. Qui cũ in dei forma esset,non rapinam arbitratus est esse æqualis deo. Hic deum proprie patrẽ appellans,sicut alibi: Caput aũt Christi deus. Similiter & de spiritusancto collecta sunt testimonia,quibus ante nos q̃ hæc disputauerunt abundantius vsi sunt,quia et ipse deus & non creatura. Quòd si nõ creatura,non tñ deus. Nam & hoies dicti sunt dij,sed etiam verus deus. Ergo patri & filio prorsus æqualis, & in trinitatis vnitate cõsubstantialis & coæternus. Maxime vero illo loco satis claret,q̃ spũssanctus nõ sit creatura,vbi iubemur non seruire creaturę,sed creatori. Non eo modo quo iubemur per charitatẽ seruire inuicem,quod est Græce δουλεύειν, sed eo modo quo tñ deo seruitur, quod est Græce λατρεύειν. Vnde idololatræ dicit qui simulacris ea seruitutem exhibent quæ debetur deo. Secundum hanc enim seruitutem dictum est: Dñm deum tuum adorabis,& illi soli seruies. Nam & hoc distinctius in Græca scriptura inuenitur, λατρεύσεις .n.hẽt. Porrò si tali seruitute, creaturæ seruire prohibemur, qñquidem dictũ est: Dñm deũ tuum adorabis,& illi soli seruies: vnde & Apostolus detestatur eos qui coluerunt & seruierunt creaturæ potius q̃ creatori, nõ est vtiq; creatura spũssanctus, cum ab oĩbus sanctis talis seruitus exhibeat, spiritui dei seruientes, quod est in Græco, τῷ πνεύματι λατρεύοντες. Plures.n.codices etiam Latini sic habent,qui spiritui dei seruimus, Græci aũt omnes,aut penè omnes. In nonnullis autem exemplaribus Latinis inuenimus, non spiritui dei seruimus, sed spiritu deo seruimus. Sed qui in hoc errant, & authoritati graviori cedere detrectant, nunqnid & illud varium in codicibus reperiunt:Nescitis 1.Co.6.
quia corpora vestra tẽplũ in vobis est ipũssancti,quẽ habetis à deo? Quid autem insanius magisq; sacrilegum est,q̃ vt quisquam dicere audeat membra Christi tẽplum esse creaturæ minoris secundum ipsos q̃ Chri- D
stus est? Alio.n.loco dicit: Corpora vestra 1.Co.6.
mẽbra sunt Xpi. Si aũt quę mẽbra sunt Xpi tẽplum est spũssancti, nõ est creatura spiritussanctus: quia cui corpus nostrũ templum exhibemus, necesse est huic eam seruitutem debeamus, qua non nisi deo seruiendũ est, quæ Græce apppellatur, λατρεία. Vnde consequenter dicit: Glorificate ergo & portate deum in corpore vestro. His & talibus 1.Co.6.
diuinarum scripturarum testimonijs, qbus Filius,
vt dixi, priores nri copiosius vsi, expugna- quo mi-
uerunt hęreticorũ tales calumnias vel erro nus pa-
res, insinuatur fidei nr̃æ, vnitas & æqualitas tre ac se-
trinitatis. Sed qa multa in sanctis libris pp ipso
incarnationem verbi dei, quæ pro salute no Cap.7.
stra reparanda facta est, vt mediator dei & 1.Ti.2.
hominum esset homo Christus Iesus, ita dominat, vt maiorem filio patrem significent, vel etiam apertissime ostendant, errauerunt hoies minus diligenter scrutantes vel intuẽtes vniuersam seriem scripturarũ, & ea quę de Christo Iesu secũdum hoiem dicta sunt, ad eius substantiam quæ ante incarnationẽ sempiterna erat & sempiterna est, transferre conati sunt. Et illi quidem dicunt minorem filium esse q̃ pater est, quia scriptum ẽ, E
ipso dño dicente: Pater maior me est. Ve- Ioĥ.14.
ritas autem ostendit secundum istũ modũ etiam seipso minorem filium. Quomodo.n. non etiã seipso minor factus est, qui semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens? Phili.2.
Neq; n.sic accepit formam serui, vt amitteret formam Dei, in qua erat æqualis patri. Si ergo ita accepta est forma serui, vt non amitteretur forma dei, cum & in forma serui, & in forma dei idem ipse sit filius vnigenitus dei patris, in forma dei æqualis patri, 1.Ti.2.
in forma serui, mediator dei & hoium homo Christus Iesus quis nõ intelligat q̃ in forma dei etiã ipse seipso maior est, In forma aũt serui etiã seipso minor est? Nõ itaq; immerito scriptura vtrunq; dicit, & æqua-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iem patri filium, & patrem maiorem filio. Illud.n.pp formam dei, hoc aũt pp formã serui, sine vlla cõfusione intelligitur. Et hæc nobis regula per oẽs sacras scripturas dissoluendæ huius quæstionis, ex vno capite epistolæ Pauli Apostoli promitur, vbi manifestius ista distinctio commẽdatur. Ait.n.

Ibidem. Qui cum in forma dei esset, non rapinam
F arbitratus est esse æqualis deo, semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus & habitu inuentus vt homo. Est ergo dei filius deo patri natura æqualis, habitu minor. in forma enim serui quam accepit minor est patre: in forma aũt dei in qua erat etiam antequam hãc
Ioan. 1. accepisset, æqualis ẽ patri. In forma dei ver
Galat.4 bum per quod facta sunt omnia: in forma aũt serui, factus ex muliere, factus sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret. Proinde in forma dei fecit hoiem, in forma serui factus est homo. Nam si pater tm̃ sine filio
Gene.1. fecisset hoiem, nõ scriptum esset: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Ergo quia forma dei accepit for-
Philip.2 mam serui, utrunq; deus, & utrunq; homo. Sed vtrunq; deus pp accipientem deum, vtrunq; autem homo pp acceptum hominem. Neq;.n.illa susceptione alterum eorũ in alterum conuersum atq; mutatum est: nec diuinitas quippe in creaturã mutata est vt desisteret esse diuinitas, nec creatura in
Scripturas ppẽ intellectas explicat. Cap.8. 2.Co.15.
diuinitatem vt desisteret esse creatura. Illud autem quod dicit Apostolus. Cum autem ei omnia subiecta fuerint, tunc & ipse filius subiectus erit ei qui illi subiecit omnia: Aut ideo dictũ est, ne quisquã putaret habitũ Christi qui ex humana creatura susceptus est, cõuersum iri postea in ipsam diuiG nitatẽ, vel vt certius expresserim deitatẽ, q̃ nõ est creatura, sed est unitas Trinitatis incorporea & incõmutabilis, & sibimet consubstãtialis, & coæterna natura. Aut si quisquã contendit, vt aliqui senserunt, ita dictũ, Et ipse filius subiectus erit ei qui illi subiecit oĩa: vt ipsam subiectionẽ commutationem & conuersionem credat futurã creaturæ in ipsam substantiam vel essentiã creatoris. i. vt quæ fuerat substantia creaturæ, fiat substantia creatoris: certe vel hoc concedit, qđ nõ habet ullã dubitationẽ, nondũ
Ioã. 14. hoc fuisse factũ, cum dñs diceret: Pater maior me est. Dixit.n.hoc non solum antequã ascendisset in cœlum, verumetiam antequã passus resurrexisset à mortuis. Illi autem qui putant humanam in eo naturã in deitatis substantiam mutari atq; conuerti, est ita dictum. Tunc & ipse filius subiectus erit ei qui illi subiecit oĩa: ac si diceretur, tunc & ipse filius hoĩs & à verbo dei susceptа humana natura cõmutabitur in eius naturã, qui ei subiecit oĩa, tunc futurũ putant, cum post diem iudicij tradiderit regnum deo & patri, Ac per hoc etiã secundum istam opinionẽ adhuc pater maior est, q̃ quæ de virgine serui forma accepta est. Quod si aliqui & hoc affirmant, q̃ iam fuerit in dei substãtia mutatus homo Christus Iesus, illud certe negare non possunt, q̃ adhuc natura hiete minis manebat, qñ ante passionem dicebat, Quoniam pater maior me est: vnde nulla contratio est secundum hoc dictũ esse, q̃ forma serui maior est pater, cui in forma Dei æqualis est filius. Nec quisquã cũ audierit quod ait Apostolus: Cum aũt omnia ei subiecta fuerint, manifestũ quia præter eum qui illi subiecit omnia: ita existimet de patre intelligendum, q̃ subiecerit oĩa filio, vt ipsum filium sibi omnia subiecisse nõ putet. Quod Apostolus ad Philippenses ostendit dicens, Nostra aũt conuersatio in cęlis est, vnde & saluatorẽ expectamus dñm Iesum Christum, qui transfigurabit corpus humilitatis nostræ conforme vt fiat corpori gloriæ suæ, secũdum operationẽ suam qua possit etiam sibi subijcere omnia. Inseparabilis enim operatio est patris & filij: alioquin nec ipse pater sibi subiecit oĩa, sed filius ei subiecit, qui ei regnum tradit, & euacuat oẽm principatum & oẽm potestatem & virtutẽ. De filio quippe ista dicta sunt: Cum tradiderit, inquit, regnum deo & patri, cum euacuauerit oẽm principatũ & oẽm potestatẽ & virtutẽ. Ipse.n.subijcit, qui euacuat. Nec sic arbitremur Christum traditurũ regnũ deo & patri, vt adimat sibi. Nam & hoc quidam vaniloqui crediderunt. Cum enim dicitur, Tradiderit regnum deo & patri: non separatur ipse, quia simul cum patre vnus deus est. Sed diuinarum scripturarũ curiosos contentionũq; studiosos fallit uerbũ qđ positũ est, donec. Ita nanq; sequitur. Oportet.n.illum regnare, donec ponat oẽs inimicos suos sub pedibus suis: tanquã cũ posuerit, nõ sit regnaturus. Nec intelligũt ita dictum sicuti est illuc. Confirmatum est eos inimicos suos. Non.n.cũ viderit iã cõmouebitur donec videat super

deo & patri: quasi modo non habeat regnũ deus & pater? Sed quia oẽs iustos in quibus
Abac.2. nunc regnat ex fide viuẽtibus mediator dei
1.Tim.2. & hoium hõ Christus Iesus perducturus
1.Cor.15 est ad speciem, quam uisionẽ dicit idẽ Apo
stolus, facie ad faciem: ita dictum est, Cum
1.Cor.15. tradiderit regnũ deo & patri, ac si diceret,
cum perduxerit credẽtes ad contẽplationẽ
Matth.11. dei & patris. Sicut.n.dicit: Oĩa mihi tradita
sunt à patre meo, & nemo nouit filium nisi
pater, & nemo nouit patrẽ nisi filius, & cui
voluerit filius reuelare. Tunc reuelabitur
à filio pater, cum euacuauerit omnem principatum & oẽm potestatem & virtutem. i.
vt necessaria non sit dispensatio similitudinum per angelicos principatus & potestates & virtutes. Ex quarum persona non inconueniẽter intelligitur dici in Cantico cãticorũ ad sponsam: Similitudines auri faciemus tibi cũ distinctionibus argenti quoadusq; rex in cubitu suo est. i. quoadusq; Christus in secreto suo est: quia vita vra abscondita est cũ Xpo in deo. Cũ Christus, inquit, apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cũ ipso in gloria. Qđ antequã fiat, videmus nunc per speculũ in ænigmate, hoc est in similitudinibus, tunc aũt facie ad faciem. Hæc.n.nobis contẽplatio promittit actiõ. nã oium finis atq; æterna perfectio gaudiorũ. Filij.n.dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus.n.quia cũ apparuerit similes ei erimus, qm̃ videbimus eum sicuti est. Quod.n.dixit famulo suo Moysi, Ego sum qui sum: hæc dices filijs Israel, qui est misit me ad vos: hoc contemplabimur cum
1.Cor.13. viuemus in æternum. Ita quippe ait: Hæc
antẽ est vita æterna, vt cognoscant te vnum
Ioan.17. verum deũ, & quẽ misisti Iesum Christũ.
Hoc fiet cum venerit dñs & illuminauerit
occulta tenebrarum, cum tenebræ mortalitatis huius corruptionisq; transierint, tunc
Psal.9. erit mane nrum, de quo in Psalmo dr: Ma-
ne astabo tibi & contemplabor. De hac cõ-
templatione intelligo dictũ, Cum tradiderit
1.Cor.15. regnum deo & patri. i. cum perduxerit iu-
stos, in quibus nunc ex fide viuentibus re-
gnat mediator dei & hoium, hõ Christus
Iesus ad contemplationem dei & patris. Si
desipio hic, corrigat me qui melius sapit, mi
hi aliud non videtur. Neq;.n.q̃remus aliud
Psal.16. cum ad illius contemplationem peruenie-
mus, quæ nunc non est quandiu gaudium
nostrum in spe est. Spes autem quæ videtur
non est spes: quod.n.videt quis quid speret?
Si aũtem quod non videmus speramus, per
patiẽtiam expectamus quoadusq; rex in re
tubitu suo est. Tũc erit quod scriptum est:
Adimplebis me lætitia cum vultu tuo. Illa Psal.15.
lętitia nihil amplius requiretur, qa nec erit
qđ amplius requiratur. Ostendetur.n.nobis pater, & sufficiet nobis. Qđ bene intelle M
xerat Philippus vt diceret dño. Oñde nobis Ioã. 14.
patrẽ, & sufficit nobis, sed nondum intellexerat, eo quoq; mõ idipsum se potuisse dicere: dñe ostẽde nobis te & sufficit nobis. Vt
enim hoc intelligeret, responsum ei à dño
est. Tanto tempore vobiscum sum, & non
cognouistis me: Philippe q videt me, videt
& patrẽ. Sed quia volebat eum ex fide viue
re antequã illud posset videre, secutus est, &
ait. Nõ credis, quia ego in patre & pater in
me est? Quandiu.n.sumus in corpore, pere 2.Co.5.
grinamur à dño. Per fidẽ.n.ambulamus &
non per speciem. Cõtemplatio quippe mer-
ces est fidei, cui mercedi per fidẽ corda mun Act.15.
dantur: sicut scriptum est: Fide mundans
corda eorum. Probatur autem q̃ illi con-
templationi corda mundentur, illa maxime Matt. 5.
sententia: Beati mundicordes, quoniam
ipsi deum videbũt. Et quia hæc est vita æter
na, dicit deus in Psalmo: Longitudine die- Psal.10.
rum replebo eum, & ostendam illi salutare
meum. Siue ergo audiamus, oñde nobis filium, siue audiamus, ostende nobis patrem:
tantundẽ valet, quia neuter sine altero põt
ostendi, vnum quippe sunt, sicut & ipse ait: Ioã. 10.
Ego & pr̃ vnum sumus. Deniq; propter ip- A
sam inseparabilitatem, sufficienter aliq̃n nominatur, vel pater vel filius solus, adimpleturus nos lætitia cũ vultu suo. Nec inde separatur vtriusq; spiritus, id est patris & filij
spiritus. Qui spiritus proprie dr̃ spũs veritatis, qđ hic mundus accipere nõ põt. Hoc
est.n.plenum gaudiũ nostrũ, quo amplius Ioã. 14.
nõ est, frui scilicet Trinitate deo, ad cuius
imaginẽ facti sumus. Propter hoc aliq̃n ita
loquitur de spiritusancto tanquã solus ipse
sufficiat ab beatitudinẽ nostrã: & ideo solus
sufficit, quia separari à patre & filio nõ põt:
sicut pater solus sufficit, qa separari à filio
& spũsancto non potest: & filius ideo sufficit solus, quia separari à patre & spiritusancto non potest. Quid enim sibi vult q̃ ait? Ibidem
Si diligitis me, mandata mea seruate, & ego
rogabo patrem, & alium aduocatum dabit
vobis, vt vobiscum sit in æternum, spiritum
veritatis quem hic mundus accipere non
potest, id est, dilectores mundi. Animalis

Universidad de Deusto Biblioteca

1.Co.3. enim non hō pcipit ea q̄ sunt spūs dei. Sed
Ioā. 14: adhuc pōt videri ideo dictū. Et ego roga-
bo patrē & alium aduocatū dabit vobis, vt
vobiscū sit in æternū, quasi non solus filius
B sufficiat. Illo autē loco ita de illo dictū est,
Ioā. 16. tanquā solus omniū sufficiat, Cum venerit
ille spūs veritatis docebit vos omnem veri-
tatem. Nunquid ergo separat hinc filius,
tanquā ipse nō doceat oēm veritatem, aut
quasi hoc impleat spūssanctus quod minus
potuit docere filius? Dicant ergo si placet,
maiorē esse filio spiritumsanctum, quē mi-
norē illo solēt dicere. An quia non dictum
est, Ipse solus aut nemo nisi ipse vos doce-
bit oēm veritatem, ideo permittunt vt cū
1.Co.2. illo docere credatur & filius? Apostolus er
go filium separauit à sciendis ijs quæ Dei
sunt, vbi ait: Sic & quæ dei sunt nemo scit
nisi spiritus dei: vt iam isti peruersi possint
ex hoc dicere, q̄ & filiū non docet quæ dei
sunt, nisi spiritussanctus, tanquā maior mi-
norē: cui filius ipse tantum tribuit, vt dice-
ret, Quia hæc locutus sum vobis, tristitia
implenit cor vestrū, sed ego veritatem di-
co: Expedit vobis vt ego eā, Nā si nō abie-
Ioā. 16. ro, aduocatus non veniet ad vos. Hoc
In vna ât dixit, nō pp inæqualitatem verbi dei &
persona, spiritussancti, sed tanquā impedimento eēt
interdū psentia filij hominis apud eos, quominus
C veniret ille qui minor nō esset, qa semet-
intelligū ipsum non exinaniuit forma serui accī-
tur oēs. piens sicut filius. Oportebat ergo vt auer-
Cap. 9. reā ab oculis eorum forma serui, quam in-
Phili. 2. tuētes hoc solum esse Christū putabāt q̄d
Ioā. 14. videbant. Inde est & illud, quod ait: Si dili-
geretis me, gauderetis vtique, quoniam eo
ad patrem quia pater maior me est: id est,
propterea me oportet ire ad patrē, quia dū
me ita videtis, ex hoc quod videtis, existi-
matis quia minor sum patre, atque ita cir-
ca creaturam susceptumque habitum occu-
pati, æqualitatem quam cum patre habeo
Ioā. 20. non intelligitis. Inde est & illud: Noli me
tangere, nōdū enim ascendi ad patrē meū.
Tactus enim tanquā finem facit notionis.
Ideoque nolebat in eo esse finē intenti cor-
dis in se, vt hoc quod videbatur tantum-
modo putaretur. Ascensio autem ad patrē
erat ita videri sicut æqualis est patri, vt ibi
esset finis visionis, quæ sufficit nobis. Ali-
quando item de filio solo dicitur, quòd ipse
sufficiat, & in eius visione merces tota pro-
mittatur delectationis & desiderij nostri.
Sic enim ait: Qui habet mandata mea &
custodit ea, ille est qui diligit me: Qui au-Ioā.14
tem me diligit, diligetur à patre meo, &
ego diligam eum, & ostendam meipsum il-
li. Nunquid hic, quia non dixit, ostendam
illi & patrem, ideo separauit patrē a se? sed D
quia verū est, Ego & pater vnum sumus: Ioā.10
cum pater ostenditur, & filius ostenditur,
qui in illo est: & cū filius oñditur, etiam pa
ter oñditur, qui in illo est. Sicut ergo cum
ait, Et ostēdam illi meipsum: intelligitur Ioā.14
quibus ostēdit & patrē, ita & in eo quod di 1.Co.
citur, Cum tradiderit regnū deo & patri:
intelligitur quia non adimit sibi. Quoniā
cū perducet credentes ad contēplationem
dei & patris, profecto perducet ad contem-
plationē suā, qui dixit: Et oñdam illi meip-
sum. Et ideo consequenter cum dixisset illi Ioā.14
Iudas. Domine quid factum est quia osten
surus es te nobis, & nō huic mūdo? Rūdit
Iesus & dixit illi. Si quis diligit me, sermo-
nem meū seruabit, & pater meus diliget il-
lum, & ad eum veniemus & mansionem
apud eum faciemus. Ecce quia non solum
seipsum ostendit ei a quo diligitur, quia si-
mul cum patre venit ad eū, & mansionē fa
cit apud eum. An forte putabitur mansionē
in dilectore suo facientibus patre & filio,
exclusus esse ab hac mansione spiritussan-
ctus? Quid est ergo q̄d superius ait de spi-
ritusancto, Quē hic mundus accipere nō
potest, qm̄ nō videt illū, nostis illū vos qa
vobiscū manet, & in vobis est: Nō itaq; ab
hac mansione separatus est, de quo dictum
est. Vobiscum manet, & in vobis est. Nisi
forte quisquam sic absurdus est, vt arbitre-
tur cum pater, & filius venerint, vt man-
sionem apud eum faciant, id est, dilecto-
rem suum, discessurum inde spiritumsan-
ctum & tanquam locum daturum maiori-
bus. Sed huic carnali cogitatiōi occurrit scri
ptura: Paulò quippe superius ait: Et ego Ibidē
rogabo patrem, & alium aduocatum dabit
vobis, vt vobiscum sit in æternum. Non er
go discedet patre & filio venientibus, sed in
eadem māsione cum ipsis erit in æternum,
quia nec ille fine ipsis venit, nec illi fine ip-
so. Sed propter insinuationem Trinitatis,
psonis etiam singulis nominatis dicuntur
quædam separatim: nō tamē alijs separatis in-
telliguntur pp eiusdē Trinitatis vnitatem
vnamque substantiam atque diuinitatē pa-
tris & filij & spūssancti. Tradet itaq; ei
gnum deo & patri dominus noster Iesus Christus, nō se inde separato, nec spūssancto
quando

quando pducet credentes ad contemplatio
nem dei, vbi est finis oium bonarū actio-
1.Cor. num, & requies sempiterna, & gaudiū qd̄
F nunquam auferetur a nobis. Hoc enim si-
guat in eo qd̄ ait: Iterū videbo vos, & gau-
debit cor vestrum, & gaudium vestrum ne
Ioā.16. mo tollet a vobis. Cuius gaudij similitudi-
Luc.10 nē psignabat Maria sedens ad pedes domi-
ni, & intenta in verbum eius, quieta scilicet
ab omni actione, & intenta in veritatem se-
cundum quendam modū, cuius capax est
ista uita, quo tñ præfiguraret illud, qd̄ futu
rum est in æternum. Martha quippe soro-
re sua in necessitatis actione conuersante,
quāuis bona & vtili, tñ cū requies succes-
serit, transitura, ipsa requiescebat in verbo
domini. Et ideo dñs cōquerenti Marthę q
eam soror non adiuuaret, respondit: Maria
optimā partē elegit, q nō auferēt ab ea. Nō
ista optimā q non auferetur. Illa enim quæ
in ministerio indigentiæ est, cum indigen-
1.Cor. tia ipsa trāsierit, aufertur. Boni quippe ope-
Matt.25. ris transituri merces est requies permāsu-
ra. In illa igitur contemplatione deus erit
omnia in omnibus, quia nihil ab illo aliud
requiretur, sed solo ipso illustrari, pfruq;
sufficiet. Ideoque ille in quo spūs interpel-
G lat gemitibus ineparrabilibus: Vnā, inquit,
Psal. petij a dño, hanc requirā, vt inhabitē in do
mo dñi, p oēs dies vitę meę, vt contempler
delectationē dñi. Cōtēplabimur.n. deū pa-
trem & filium & spiritūsanctū, cum media
tor dei & hominum, hō Christus Iesus, tra
diderit regnum deo & patri: vt iam non in-
terpellet pro nobis mediator, & sacerdos
noster filius dei & filius hois, sed & ipse in-
quantū sacerdos est, assumpta propter nos
serui forma, subiectus sit ei qui illi subie-
cit omnia vt inquantum deus est, cum il-
lo nos subiectos habeat: inquantum sa-
cerdos nobiscum illi subiectus sit. Quapro-
pter cum filius sit, & Deus, & homo, alia
substantia Deus, alia homo, homo potius
in filio quām filius in patre: Sicut caro ani
mæ meæ, alia substantia est ad animam
meam quamuis in vno homine, quām ani-
ma alterius hominis ad animam meam. Cū
ergo tradiderit regnum deo & patri, id est
cum credentes & viuētes ex fide, pro qui-
bus nunc mediator interpellat, perduxerit
ad contemplationem cui percipiendæ suspi
ramus & gemimus, & transierit labor &
gemitus iam non interpellabit pro nobis
tradito regno deo & patri: hoc significans
aīt, Hæc vobiscum locutus sum in similitu- H
dinibus, veniet hora quando iam non in si- Ioan.16.
militudinibus loquar vobis, sed manifeste
de patre nūciabo vobis, id est, iam non erūt
similitudines, cum visio fuerit facie ad fa-
ciem. Hoc est enim quod ait, sed manifeste
de patre nūciabo vobis: ac si diceret, mani-
feste patrem ostendam vobis: Nūciabo q̄p
pe ait, quia verbum eius est. Sequitur enim
& dicit: Illa die in nōie meo petetis, & nō
dico uobis, quia ego rogabo patrem. Ipse.n.
pater amat vos, quia vos me amastis, & cre
didistis quia a deo exiui, Exiui a patre, &
veni in hūc mūdum, iterū relinquo mūdū
& vado ad patrē. Quid est. A pre exiui: ni
si non in ea forma qua æqualis sum pri, sed
aliter. i. in assumpta creatura minor appa-
rui. Et quid est, Veni in hūc mūdum: nisi
formā serui quā me exinaniēs accepi, ctiam
peccatorū qui mundum istum diligūt ocu-
lis demonstraui? Et quid est, Iterū relinquo
mūdū: nisi ab aspectu dilectorū mundi au-
fero quod viderunt? Et quid est, Vado ad
patrē: nisi doceo me sic intelligendū à fideli
bus meis qūo æqualis sum patri? Hoc qui
credūt, digni habebuntur perduci à fide ad
speciem, idest ad ipsa m visionē, quò perdu-
cens dictus est tradere regnum deo & pa- I
tri. Fideles quippe eius quos redemit sangui
ne suo, dicti sunt regnum eius, pro quibus
nunc interpellat: tunc autem illic eos sibi
faciens inhærere, vbi æqualis est patri, non
jam rogabit patrē pro eis. Ipse enim, inq̄t,
pater amat vos. Ex hoc enim rogat, quo mi
nor est patre: quo vero æqualis est, exaudit
cum patre. Vnde se ab eo quòd dixit, Ipse
enim pater amat uos: vtique ipse non sepa-
rat: sed secundū ea facit intelligi quæ supra
commemorauit, satisque insinuaui, plerun-
que ita nominari in trinitate unāquamq;
personam, ut & aliæ illic intelligant. Sic ita-
que dictū est, ipse enim pater amat uos: ut
consequēter intelligat & filius & spūssctūs:
non quia mō nos nō amat, qui proprio filio Rom.8.
non pepercit, sed pro nobis omnibus tradi-
dit eum: sed tales nos amat deus, quales fu-
turi sumus, nō quales sumus. Quales enim 1.Co.15.
amat, tales in æternū cōseruat: qd̄ tūc erit
cum tradiderit regnū deo & patri, qui nūc
interpellat pro nobis vt iā nō roget patrē,
quia ipse pater amat nos. Quo aūt merito,
nisi fidei, qua credimus antequam illud qd̄
promittitur uideamus? Per hanc.n. peruе-

nimus ad speciē; vt tales nos amet, quales
K amat, vt simus, nō quales odit qui mali su-
Filius mus, & hortāt ac præstat, ne tales esse sem-
quō mi- per velimus. Quapropter cognita ista
nor vtro regula intelligendarū scripturarū de filio
que. dei, vt distinguamus quod in eis sonet secū-
cap. 11. dum formā dei, in qua æqualis est patri, &
quid secundum formā serui quā accepit, in
qua minor est patre, nō cōturbabimur tan-
quā cōtrarijs ac repugnātibus inter se san-
ctorum sententijs. Nam secundum formā
dei æqualis est patri, & filius, & spiritussan-
ctus, quia neuter eorum creatura est, sicut
iam ostendimus. Secundū aūt formam ser
ui, minor est patre, quia ipse dixit: Pater ma
Ioā. 14. ior me est. Minor est seipso, quia de illo di-
Phil. 2. ctum est: Semetipsum exinaniuit formā ser
ui accipiens. Minor est spūsancto, quia ipse
Mat. 12. ait: Qui dixerit blasphemā in filiū homi-
nis, remittetur ei: Qui autem dixerit in spi
ritūsanctū nō remittetur ei. Et in ipso vir-
tutes operatus est, dicens: Si ergo in spiritu
dei ejcio dæmonia, certe superuenit super
Lucæ. 4. vos regnum dei. Et apud Esaiam dicit, quā
Esa. 61. lectionem ipse in synagoga recitauit, & de
se cōpletā sine scrupulo dubitationis ostēn-
dit. Spiritus, inquit, dñi super me, propter
L quod vnxit me, euangelizare pauperibus
misit me, prædicare captiuis remissionem
&c. Ad quæ faciendā ideo dicit se missum,
quia spiritus dominī est super eū. Secundū
forma dei, omnia per ipsum facta sunt, & si
Ioan. 1. ne ipso factū est mihil. Secundum formā ser
Galat. 4. ui, ipse factus est ex muliere, factus sub le-
Ioā. 10. ge. Secundum formam dei, ipse & pater v-
Ioan. 6. num sunt. Secundum formam serui nō ve
Ioan. 5. nit facere voluntatē suā, sed voluntatē eius
q eum misit. Secundū formā dei, Sicut ha-
bet pater vitā in semetipso, sic dedit & filio
vitam habere in semetipso. Secundum for
Mat. 26. mam serui, Tristis est anima mea vsq; ad
mortē. & Pater, inquit, si fieri potest trāseat
à me calix ille. Secundū formā dei, Ipse ē
1. Ioā. 5. verus deus & vita æterna. Secūdum formā
Phil. 2. serui, Factus est obediens vsque ad mortē,
Ioā. 16. mortem autem crucis. Secundum formam
&. 17. dei, Omnia quæ habet pater, ipsius sunt: &
omnia tua mea sunt, inquit, & mea tua.
Secundum formam serui, Nō est doctrina
Ioan. 7. ipsius, sed illius q eum misit, Et de die &
Mat. 24. hora nemo scit, neq; angeli in cœlo, neque
Qua ra filius, nisi pater. Hoc enim nescit, quod ne-
tione si- scientes facit, id est, quod non ita sciebat vt
M tunc discipulis indicaret: sicut dictū est ad
Abrahā, Nunc cognouli q timeas Deum, &c. Non
nunc feci vt cognosceres, quia & ipse sibi in tur nella
illa tentatione probatus innotuit. Nam & re dem
illud vtique dicturus erat discipulis tempo & hora
re opportuno, de quo futuro tanquā præte quā lo
rito loquens, ait, iam nō dicam vos seruos, pater
sed amicos, seruus enim nescit voluntatem Cap. 12
domini sui: Vos aūt dixi amicos, q̄a omnia Genes.
quæcunque audiui a patre meo, nota feci vo
bis: quod nondum fecerat, sed quia, certō fa
cturus erat, quasi iam fecisset locutus est,
Ipsis n. ait, Multa vobis habeo dicere, sed Ioā. 16.
non potestis illa portare modo. Inter quæ
intelligitur, & de die & hora. Nam & Apo
stolus: Neque enim iudicaui me, inquit, sci
re aliquid inter vos, nisi Christum, iesum, 1. Cor. 2.
& hunc crucifixum. Eis. n. loquebatur qui
capere altiora de Christi deitate non pote-
rant. Quibus etiā paulo post dicit, Non po 2. Cor. 3.
tui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi
carnalibus. Hoc ergo inter illos nesciebat,
quod p illum scire non poterant. Et hoc so
lum se scire dicebat, quod eos p illum scire
oportebat. Denique sciebat inter perfectos,
quod inter paruulos nesciebat. Ibi quippe,
ait, Sapientiam loquimur inter perfectos. 1. Cor. 2.
Eo nanque genere locutionis nescire qui-
que dicitur quod occultat, quo dicitur Iosis 4
cęca quæ occulta est. Neque enim aliqua
genere loquuntur scripturæ, quod in cōtue
tudine humana nō inueniat, quia vtiq; ho-
minibus loquuntur. Secundū formā Dei di-
ctū est, Ante oēs colles genuit me. i. ante o- Prou. 8.
mnes altitudines creaturarū. Et ante lucife-
rum genui te. i. ante omnia tēpora & tempo
ralia. Secūdū formam aūt serui dictum est:
Dñs creauit me in principio viarum: Quia
secundū formā Dei dixit, Ego sum veritas, Ioā. 14.
& secūdū formā serui, Ego sum via. Quia
enim ipse est primogenitus à mortuis, ter
fecit Ecclesiæ suæ ad regnum Dei ad vitam
æternam, cui caput est ad immortalitatem
etiam corporis: & ideo creatus est in prin-
cipio viarum Dei in opera eius. Secundum
formam enim Dei, principium est quod & loā. 8.
loquitur nobis: in quo principio fecit Deus Genes. 1.
cœlum & terram. Secundum autem formā Phil. 2.
serui, Sponsus procedens de thalamo suo. Colos. 1.
Secundum formam Dei, Primogenitus o-
mnis creaturæ, & ipse ante omnes est, & o-
mnia in illo cōstant. Secundum formam ser
ui, Ipse est caput corporis Ecclesiæ. Vnde
dum formā Dei, Dominus est gloriæ. Vnde
manifestū ē, q̄ ipse glorificet sanctos suos. Quos

Rom. 8. Quos enim prædestinauit ipsos & vocauit,
& quos vocauit ipsos & iustificauit, quos
Rom. 4. iustificauit, ipsos & glorificauit. De illo q̄p
Rom. 3. pe dictum est, q̄d iustificet impium: de
illo dictū est, q̄ sit iustus & iustificās. Si er-
go quos iustificauit, ipsos & glorificauit, qui
iustificat ipse & glorificat, q̄ ē, vt dixi, Dñs
gloriæ, secundum formā tamen serui satagē-
tibus discipulis de glorificatione suā, respō-
Matth. 20. dit: Sedere ad dexterā vel ad sinistrā meam
non est meum dare vobis, sed quibus para-
tum est a patre meo. Quod aūt paratū est a
Ioā. 10. patre eius, & ab ipso filio paratū est, Quia
ipse & pater vnū sunt. Iam enim ostendi-
mus in hac Trinitate per multos diuinarū
locutionum modos etiā de singulis dici q̄d
omniū est, propter inseparabilem operatio-
nē vnius eiusdemq; substantiæ: Sicut & de
Luc. 16. spiritusancto dicit, Cum ego iero, mittam
illum ad vos. Non dixit, mittemus, sed ita
quasi tantum filius eum missurus esset, &
Ioā. 14. non pater: cum alio loco dicat: Hæc locutus
sum vobis apud vos manens: Aduocatus aū
tem ille, spiritus scilicet, quē mittet pater in
C nomine meo, ille vobis declarabit omnia.
Hic rursus ita dictū est, quasi non eum mis
surus esset & filius, sed tantū pater. Sicut er
go ista, ita & illud quod ait, Sed quibus pa-
ratum est a patre meo: cum patre se intelli-
gi voluit, parare sedes gloriæ quibus vellet.
Sed dicit aliquis: Illic cum de spiritusancto
loqueretur, ita se missurum ait, vt non nega
rer parrem missurum, alio loco ita patrem,
vt non negaret se missurum: hic vero aperte
ait, Non est meum dare vobis: atque ita se-
cutus, a patre dixit ista præparata. Sed hoc
est quod præstrinximus, secundum formā
serui dictum: vt ita intelligeremus. Non est
meum dare vobis: ac si diceretur, Non est
humanæ potestatis hoc dare: vt per illud in-
telligatur hoc dare, per quod deus & æqua-
lis est patri. Non est, inquit, meum dare, id
est, nō humana potestate ista do, sed quibus
paratum est a patre meo. Sed iam tu intelli-
ge, quia si omnia quæ habet pater mea sunt,
& hoc vtique meū est, & cū pre ista para-
ui. Nam & illud quæro, quomodo dictum
sit, Si quis non audit verba mea, ego non iu-
dicabo illum. Fortasis enim ita hic dixit,
Ego non iudicabo illum: quemadmodum
dictum, Non est meum dare. Sed quod hic sequi
tur, Non enim veni, inquit, vt iudicem mū
dum, sed vt saluum faciam mundum. Dein
de adiungit, & dicit: Qui me spernit & non
accipit verba mea, habet qui se iudicet. Hic
iam intelligeremus patrē, nisi adiungeret &
diceret, Verbum quod locutus sum, ipsum
iudicabit illum in nouissimo die. Quid igi-
tur, iam nec filius iudicabit, quia dixit. Ego
nō iudicabo illū, nec pater, sed verbū q̄d lo
cutus est filius? immò potius audi adhuc
q̄d sequitur, Quia ego, inquit, non ex me lo Ioan. 1.
cutus sum, sed ille qui me misit pater, ille
mandatum mihi dedit, quod dicā, & quod
loquar, & scio quia mandatū eius vita æter-
na ē. Quæ ego loquar, ita vt dixit mihi pa-
ter, sic loquor. Si ergo nō iudicat filius, sed
verbum quod locutus est filius: ideo aūtē iu
dicat verbū quod locutus est filius, q̄a non
ex se locutus est filius, sed qui misit eum pa
ter mādatum dedit ei quid dicat, & quod lo-
quatur: pater vtique iudicat cuius verbū est
quod locutus est filius, atque ipsum verbū
patris idem est filius ipse. Non enim aliud
est mandatū patris, aliud verbū patris. Nā
& verbū hoc appellauit, & mandatū. Videa
mus ergo ne forte q̄ ait, Ego nō ex me locu
tus sum: hoc intelligi voluerit, Ego non ex
me natus sum. Si enim verbū patris loquit, E
seipsum loquitur, quia ipse est verbum pa-
tris. Plerunque enim dicit, Dedit mihi pa-
ter: in quo vult intelligi q̄ cum genuerit
pater: nō vt tanquā iam existenti & nō ha-
benti dederit aliquid: sed ipsum dedisse vt
haberet, genuisse est vt esset. Non enim si-
cut creatura, ita dei filius ante incarnationē
& ante assumptam creaturam vnigenitus,
per quē facta sunt omnia, aliud est, & aliud
habet, sed hoc ipsum est, quod est id quod
habet. Quod illo loco manifestius dicitur,
si quis ad capiendum sit idoneus, vbi ait: Si-
cut habet pater vitam in semetipso, ita de- Ioan. 5.
dit filio vitam habere in semetipso. Neque
enim iam existenti & vitam non habenti de
dit vt haberet vitam in semetipso, cum eoip
so quod est, vita sit: hoc est ergo, dedit filio
vitam habere in semetipso, genuit filium
incommutabi'em vitam, quod est vita æ- 1. Ioā. 5
terna. Cum ergo verbum dei sit filius
dei, & filius dei sit verus deus, & vita æ-
terna, sicut in epistola sua dicit Ioannes, Ioā. 12.
etiam hic quid aliud agnoscimus, cum dicit
dominus, Verbū quod locutus sum, ipsum
iudicabit eū in nouissimo die: & ipsum ver-
bū patris verbum esse dicit & mandatum
patris, ipsumque mandatum vitam æter- F
nam? Et scio, inquit, quia mādatū eius vita
æterna est. Quæro itaq; qūo intelligamus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ego non iudicabo, sed uerbum quod locutus sum iudicabit: quod ex consequentibus apparet ita dictum, ac si diceret sic. Ego nō iudicabo, sed verbum patris iudicabit, verbum autem patris est ipse filius dei. Sic ne intelligendum est, Ego non iudicabo, sed ego iudicabo? quomodo istud potest esse verum, nisi ita: ego scilicet non iudicabo ex potestate humana quia filius hois sum: sed ego iudicabo ex ptāte verbi, quia filius Dei sum? Aut si cōtraria & repugnantia videnī, ego non iudicabo, sed ego iudicabo: quid
Ioan. 7. illic dicemus, vbi ait, Mea doctrina non est mea: quomodo mea, quomodo non mea? Non enim dixit, Ista doctrina non est mea, sed mea doctrina non est mea: quam dixit suam, eandem dixit non suam. Quomodo
Phili. 2. istud verum est, nisi secundum aliud suam
Ioan. 7. dixerit, secundum aliud non suā. Secundum formā dei suam, secundum formā serui non suam? Cum enim dicit, Nō est mea sed eius qui me misit: ad ipsum uerbum nos fecit recurrere, doctrina.n. patris est verbum patris q est unicus filius. Quid sibi & illud uult. Qui in me credit, non in me credit? Quo-
G modo in ipsum, quomodo nō in ipsum, quo
Ioā. 12. modo tam cōtrarium sibiq; aduersum pōt intelligi? Qui in me credit, inquit, non in me credit, sed in eum qui me misit: nisi ita intelligas, qui in me credit, non in hoc qđ videt credit, ne sit spes nostra in creatura: sed in eo qui suscepit creaturam in qua humanis oculis appareret, ac sic ad se equalem patri contēplādū per fidē corda mundaret?
Ibidem. Ideoq; ad patrē referens intentionē credētium & dicens, Non in me credit, sed in eū qui me misit: nō vtiq; se à patre id est, ab illo qui eū misit voluit separari: sed vt sic in eū crederetur, qūo in patrē cui est æqualis.
Ioā. 14. Quod aperte alio loco dicit, Creditis in
Ioā. 10. deū & in me credite: id est, sicut creditis in deum, sic & in me: quia ego & pater vnus deus. Sicuti ergo hic, tanquam abstulerit à se fidem hominum, & in patrē transtulerit,
Ioā. 12. dicendo, non in me credit, sed in eum qui
Mat. 20. me misit: à quo tū se vtiq; non separauit, Sic etiā quod ait, Non est meū dare, sed quibus paratum est à patre meo, puto clarere secū-
Ioā. 12. dum quid vtrunq; accipiendum sit. Tale est
a. Ti. 4. enim & illud, Ego non iudicabo: cum ipse
H iudicaturus sit viuos & mortuos: sed quia non ex potestate humana, propterea recurrens ad deitatem, sursum erigit corda hominum, propter quæ subleuanda descēdit.

Nisi tū ipse idem esset filius hois, propter formam serui quā accepit, qui est filius dei. De cuius propter dei formam in qua est, non diceret Christo Apostolus Paulus de principibus huius seculi, Si enim cognouissent, usquā dām glo riæ crucifixissent. Ex forma.n. serui crucifixus est, & tamen dās gloriæ crucifixus est. Talis enim erat illa susceptio quæ deū homi-nem faceret, & hominem deum: quid tū hy propter quid, & quid secundum quid dicat, scr adiuuante dño, prudens diligens & pius lector intelligit. Nam ecce diximus quia secundum id quod deus est, glorificat suos, secundum hoc vtiq; quod dās gloriæ est. & tamen dās gloriæ crucifixus est, quia reste dicitur & deus crucifixus, non ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate carnis: sicut dicimus, quia secundum id quod deus est iudicat, hoc est ex potestate diuina, non humana, & tamen ipse homo iudicaturus est, sicut dās gloriæ crucifixus est. ita enim apte ait, Cum venerit filius hominis in gloria sua, & omnes angeli eius cum eo: tunc con-I gregabuntur ante eum omnes gentes: & cætera quæ de futuro iudicio usq; ad vltimam sententiam in eo loco prædicantur. Et Iudæi, quippe qui in malicia sua perseuerantes, in illo iudicio puniendi sunt, sicuti alibi scriptum est, Videbunt in quem pupugerunt. Cū enim & boni & mali uisuri sint filium iudicem viuorum & mortuorum, proculdu bio eū videre non poterunt mali, nisi secū-dum formā qua filius hominis est, sed tū in Phili. 2. claritate in qua iudicabit, non in humilitate Cōsta in qua iudicatus est. Cæterum illam dei for mam in qua æqualis est patri, proculdubio 1. Co. 15. impij non videbunt. Non enim sunt mun-di corde. Beati enim mundicordes, quoniā ipsi deum videbunt. Et ipsa visio est facie Mat. 5. ad faciem, quæ summum præmium promit 1. Co. 13 titur iustis, & ipsa fiet, cum tradet regnum 1. Co. 15 deo & patri: in quo suæ formæ visione vult intelligi, subiecta deo vniuersa creatura, & ipsa in qua filius dei filius hominis factus est. Quia secundum hanc & ipse filius tunc subiectus illi erit, qui ei subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus. Alioquin si filius Dei iudex in forma qua æqualis est patri etiam impijs cum iudicaturus est apparebit, quid est quod pro magno dilectori suo pollicetur dicens, Et ego diligam eum, & ostendam meipsum illi? Quapro-K pter filius hominis iudicaturus est, nec ta-Ioh. 14. men ex humana potestate, sed ex ea qua

filius dei est. Et rursus filius dei iudicaturus est, nec tamen in ea forma apparens, in qua deus est æqualis patri, sed in ea qua filius hois est. Ita utrunq; dici pōt, & filius
Matt. 5. hominis iudicabit, & non filius hominis iudicabit. Quia filius hominis iudicabit, vt
Ioan. 5. verum sit quod ait, Cum venerit filius hominis, tunc congregabuntur ante eum oēs gentes. Et nō filius hominis iudicabit, vt verum sit qđ ait, Ego nō iudicabo. Et ego nō quæro gloriā meā, est q̄ quærat & iudicet. Nā secundum id quod in iudicio nō forma
Ioan. 5. dei, sed forma filij hois apparebit: nec ipse pater iudicabit. Secundum hoc.n. dictū est, Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Quod vtrum ex illa locutione dictum sit, quam supra commemorauimus, vbi ait, Sic dedit filio habere vitā in semetipso, ut significaret quia sic genuit filium, An ex illa de qua loquitur Apostolus dicens, Propter quod eum suscitauit, &
Phili. 2. donauit illi nomen quod est super omne no
I. men. Hoc enim de filio hominis dictū est: secundum quem dei filius excitatus est à mortuis. Ille quippe in forma dei æqualis est patri, ex qua se exinaniuit, formam serui accipiens: in ipsa forma serui & agit & patitur & accipit, quæ consequenter contexit Apostolus. Humiliauit se factus obediens usq; ad mortē, mortem autem crucis: propter quod & deus illum exaltauit, & donauit ei nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestriū & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dās Iesus Christus in gloria est dei patris. Vtrū ergo secundum
Ioan. 5. illā, an secm istam locutionem dictum sit, Omne iudicium dedit filio: satis hinc apparet, quia si secundum illud diceretur secm quod dictum est, Dedit filio habere vitam in semetipso, non vtiq; diceretur, pater non iudicat quenquam. Secundum hoc enim q̄ æqualem pater genuit filiū, iudicat cū illo. Secundū hoc ergo dictum est q̄ in iudicio, nō in forma dei, sed forma filij hominis apparebit. Non quia non iudicabit qui dedit omne iudicium filio, cū de illo dicat filius,
Matt. 8. Est qui quærat & iudicet: sed ita est dictum,
Ioan. 5. Pater non iudicat quenquā, sed omne iudicium dedit filio: ac si diceretur. Patrem nemo videbit in iudicio viuorum & mortuorum, sed omnes filium: quia & filius & hominis est, vt possit & ab impijs videri, cum
Zach. 12. & illi videbunt in quem pupugerunt. Qđ ne conijcere potius quàm aperte demonstrare videamur, proferamus eiusdem domini certam manifestamque sententiam, qua ostendamus ipsam fuisse causam vt di-Ioan. 5. ceret, Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio, quia iudex in forma filij hominis apparebit, quæ forma non est patris sed filij. Nec ea filij in qua æqualis est patri, sed in qua minor est patre, vt sit in iudicio conspicuus & bonis & malis. Paulo enim post dicit, Amen dico vobis, Ibidem. quia qui verbum meum audit & credit ei qui misit me, habet uitam æternam, & in iudicium nō veniet, sed transit à morte in vitam. Hæc vita æterna est, illa visio quæ non pertinet ad malos. Deinde sequitur, Amen amen dico vobis, quia venit hora & nunc Ioan. 5. est quando mortui audient vocem filij dei, & qui audierint viuent. Et hoc proprium est piorum, qui sic audiunt de incarnatione eius, vt credant, quia filius dei est, id est, sic eum propter se factum accipiunt minorem patre in forma serui, vt credant quia A Ioan. 5. æqualis est patri in forma dei. Et ideo sequitur, & hoc ipsum commendans dicit, Sicut enim pater habet vitam in semetipso, ita dedit & filio vitā habere in semetipso. Deinde uenit ad visionem suæ charitatis in qua venturus est ad iudicium, quę visio communis erit impijs & iustis. Sequitur enim & dicit, Et potestatem dedit ei iudiciū facere, Ibidem. qm̄ filius hominis est. Puto nihil esse manifestius. Nam quia filius dei est æqualis patri, non accepit hanc potestatem iudicij faciendi, sed habet illam cum patre in occulto. Accepit autem illam, vt boni & mali eū videant iudicantem, quia filius hominis est. Visio quippe filij hominis exhibebitur & Matt. 5. malis. Nam visio formæ Dei non mundis corde, quia ipsi deum videbunt, id est, solis pijs exhibebit: quorū dilectioni hoc ipsum promittit, quia seipsum ostendet illis. Et ideo uide quid sequatur. Nolite mirari hoc, Ioan. 5. inquit. Quid nos prohibet mirari, nisi illud quod reuera miratur oīs qui non intelligit vt ideo diceret patrem dedisse ei potestatē iudicium facere, quia filius hois est, cū magis quasi hoc expectaretur, vt diceret quoniam filius dei est. Sed quia filium Dei B secundum id quod in forma dei æqualis est patri videre iniqui nō possunt. Oportet autem vt iudicem viuorum & mortuorum, coram quo iudicabuntur, & iusti videant & iniqui, Nolite, inquit, hoc mirari, quoniam Ibidem.

veniet

Universidad de Deusto
Biblioteca

veniet hora in qua omnis qui in monumentis sunt audient vocem eius, & prodient qui bona gesserunt, in resurrectionem vitæ, qui aũt mala gesserunt in resurrectionẽ iudicij. Ad hoc ergo oportebat vt ideo acciperet hãc potestatem quia filius hominis est, vt resurgẽtes omnes viderent eum in forma in qua videri ab omnibus potest: sed alij ad damnationem, alij ad vitam æternam. Quæ est autem vita æterna, nisi illa visio quæ non conceditur impijs? vt cognoscant te, inquit, vnũ verum deũ, & quẽ misit Iesum Christum. Qũo & ipsum Iesum Christum, nisi quẽadmodum vnum verũ deum qui ostenderet seipsum illis? Non qũo ostendet se etiã puniendis in forma filij hominis: secundũ illam visionem bonus est, secundum quam

C visionem deus apparet mundis corde, quoniam quam bonus deus Israel rectis corde.

Psal. 72. Quando autem iudicem videbunt mali, nõ eis videbitur bonus, quia non ad eum gaudebunt corde, sed tunc se plangent oẽs tribus terræ, in numero vtiq; omnium malorum & infidelium. Propter hoc etiam illi qui eum dixerat magistrum bonum, quærens ab eo consilium cõsequendæ vitæ æter-

Mat. 19. næ, respõdit. Quid me interrogas de bono? nemo bonus nisi vnus deus: cum & hominem alio loco dicat bonum ipse dominus.

Mat. 12. Bonus homo, inquit, de bono thesauro cordis sui profert bona: & malus homo de malo thesauro cordis sui profert mala. Sed qa ille vitam æternam quærebat: vita aũt æterna est in illa contemplatione, qua non ad pœnam videtur deus, sed ad gaudium sem-

Mat. 19. piternũ. Et non intelligebat cum quo loquebatur, qui tantummodo eũ filium hominis arbitrabatur. Quid me interrogas, inquit, de bono? id est, illam formã quã vides, quid interrogas de bono, & vocas me secundum quod vides magistrum bonum? Hæc forma filij hominis est, hæc forma accepta est, hæc forma apparebit in iudicio, nõ tantum iustis, sed & impijs, & huius formæ visio nõ

Phili. 2. erit in bonum eis qui male agunt. Est autẽ

D visio formæ meæ in qua cum essem, nõ rapinam arbitratus sum esse æqualis deo: sed vt hanc acciperẽ meipsum exinaniui. Ille ergo vnus deus pater & filius & spũsanctus, qui nõ apparebit nisi ad gaudiũ qđ nõ auferetur à iustis. Cui gaudio futuro suspirat q

Psal. 26. dicit, Vnã petij à dño hanc requirã, vt inhabitẽ in domo dñi per omnes dies vitæ meę, vt contempler delectationem dñi. Vnus ergo deus ipse est solus bonus, ob hoc, quia nemo cum videt ad luctum & planctum, sed tantum ad salutem & lætitiam verã secundum illam formam si me intelligis, bonum sum. Si aũt secundum hanc solam, quid me interrogas de bono, si inter illos es qui videbunt in quẽ pupugerunt, & ipsa visio malum eis erit, quia pœnalis erit. Ex ista sentẽtia dixisse dũm qđ me interrogas de bono, nemo bonus nisi vnus deus. His documẽtis quæ commemoraui probabile est, quia illa visio dei qua contemplabimur incommutabilem atq; humanis oculis inuisibilem dei substantiam quæ solis sanctis promittitur, quam dicit Apostolus Paulus, Facie ad faciem: & de qua dicit Apostolus Ioannes, Similes ei erimus quoniam videbimus eum sicuti est: & de qua dicitur, Vnam petij à Dño hanc requiram vt contempler delectationem domini: & de qua dicit ipse dñs, Et ego diligam eum, & ostendam meipsum illi, & propter quam solam fide corda mundamus, vt simus beati mundicordes, quoniam ipsi deum videbunt, & si qua alia de illa visione dicta sunt, quę copiosissime sparsa per omnes scripturas inuenit quisquis ad eam quærendam oculum amoris intendit: sola est summum bonum nostrum, cuius adipiscendi causa præcipimur agere quicquid recte agimus. Visio verò illa filij hominis quę prænunciata est, cum congregabuntur omnes gentes ante eum, & dicent ei, Dñe quando te vidimus esurientem & sitientem & cætera. nec bonum erit impijs qui mittentur in ignem æternum, nec fulgidum bonũ erit iustis. Adhuc enim vocat eos ad regnũ quod eis paratum est ab initio mũdi. Sicut enim illis dicet, Ite in ignem æternum: ita illis, Venite benedicti patris mei, possidete paratũ vobis regnum. Et sicut ibunt illi in combustionem æternam, sic iusti in vitam æternam. Quid est aũt vita æterna, nisi vt cognoscant te, inquit, vnũ verum deum, & quem misisti Iesum Christũ? Sed tam in ea claritate de qua dicit patri, quã habui apud te priusquam mundus fieret. Tunc enim tradet regnum deo & patri, vt intret seruus bonus in gaudium domini sui, & abscondat eos quos possidet deus in abscondito vultus sui à conturbatione hominum: eorũ scilicet qui tunc conturbabuntur audientes illam sententiam: a quo auditu malo iustus non timebit, si modo protegatur in tabernaculo, id est, in fide recta catholicæ

Ecclesiæ, à cõtradictione linguarum, id est, calũnijs hæreticorum. Si vero est alius intellectus verborũ domini quibus ait, Quid me interrogas de bono, nemo bonus nisi vnus deus: dum tamen non ideo credatur maioris bonitatis esse patris quam filij substantia, secundum quam verbum est, per quod facta sunt omnia, nihilque abhorreat à sana doctrina: securi vtamur, non vno tantum, sed quotquot reperiri potuerint. Tanto enim fortius conuincuntur hæretici, quanto plures exitus patent ad eorum laqueos euitandos. Sed ea, quæ adhuc consideranda sunt, ab alio petamus exordio.

Mat. 19.

Ibidem

Ioã. 17.

1. Cor. 15.

Phil. 2.

Psal. 144.

S. AVRELII AVGVSTINI De Trinitate Liber Secundus.

PROOEMIVM.

Vm hoies deũ quærunt, & ad intelligentiã Trinitatis pp captu infirmitatis humanæ animũ intẽdũt, experti difficultates laboriosas, siue in ipsa acie mẽtis conantes intueri inaccessibile lucem; siue in ipsa multiplici & multimodà locutione literarũ sacrarũ, vbi mihi nõ videt nisi atteri aia, vt Christi gra glorificata dulcescat, cũ ad aliquid certũ discussa omni ambiguitate puenerũt, facillime debẽt ignoscere errãtibus in tanti quæstigatione secreti. Sed duo sunt, q̃ in errore hoim difficillime toleranť, psumptio priusquam veritas pateat: & cum iã patuerit psumptę defensio falsitatis. A quibus duobus vitijs nimis inimicis inuentioni veritatis, & tractationi diuinorum sctorũque librorum, si me, precor & spero deus defenderit atque munierit scuto bonæ voluntatis suæ, & gratia misericordiæ suæ, non ero segnis ad inquirẽdã substantiã dei, siue per scripturã eius, siue per creaturã. Quæ utraque nobis ad hoc proponĩ intuenda, vt ipse quæratur, ipse diligatur, qui & illã inspirauit, & istã creauit. Nec trepidus ero ad pferendã sniam meã, in qua magis amabo inspici à rectis, q̃ timebo morderi à peruersis. Gratã enim suscipit osculũ columbinum pulcherrima & modestissima charitas: dentem autẽ caninum vel cuitat cautissima humilitas, vel retundit solidissima veritas. Magisque optabo a quohbet reprehẽdi, q̃ siue ab errante, siue ab adulante laudari. Nullus enim reprehensor formidandus est amatori veritatis. Etenim aut inimicus reprehẽsurus ẽ, aut amicus. Si ergo inimicus insultat, ferendus est. Amicus autẽ si errat docendus, si docet audiendus. Laudatur vero & errãs confirmat errorẽ, & adulans illicit in errorem. Emendabit ergo me iustus in misericordia & arguet me, oleũ autem pctoris nõ impinguabit caput meum. Quamobrẽ quanquam firmissimè teneamus de dño nostro Iesu Christo, & p scripturas disseminatam, & a doctis catholicis earumdẽ scripturarum tractoribus demonstratam tanquam canonicam regulam, quomodo intelligat dei filius & æqualis patri secundum dei formam in qua est, et minor patre secundum serui in formã quã accepit, in qua forma nõ solũ patre, & sed & spũsacto, neq; hoc tm, sed etiã seipse minor inuentus est, nõ seipso qui fuit, sed seipso qui est, quia forma serui accepta, formã dei non amisit, sicut scripturarũ quæ in superiore libro commemorauimus testimonia docuerunt. Sunt tamen quædam in diuinis eloquijs ita posita vt ambiguum sit ad quam potius regulam referantur: vtrum ad eã qua intelligimus minorem filium in assumpta creatura: an ad eam qua intelligimus, nõ quidem minorẽ esse filiũ, sed æqualem patri, tamen ab illo hunc esse deum de deo, lumen de lumine. Filiũ quippe dicimus deum de deo, patrem autem deũ tm, non de deo. Vnde manifestum est q̃ filius habeat aliũ de quo sit & cui filius sit, pater aũt non filium de quo sit habeat, sed tantũ cui pater sit. Ois enim filius de patre est quod est, & patri filius est. Nullus autem pater de filio est quod est, sed filio pater est. Quædam K enim ita ponuntur in scripturis de patre, & filio vt indicent vnitatem æqualitatemque substantię, sicuti est, Ego & pater vnum sumus. Et, Cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis deo. & quæcunque talia sunt. Quædam vero ita vt minorẽ ostẽdant filiũ pp formam serui, id est, pp assumptã creaturã mutabilis humanę q; substantiæ, sicuti est quod ait, Qm̃ pater maior me est. Et, Pater nõ iudicat quenquam, sed oẽ iudiciũ dedit filio. Nam paulopost consequenter ait, Et dedit ei iudicium facere, quoniam filius hominis est. Quędam porrò ita, vt nec minor nec æqualis ostendatur, sed tantum quod

Ioã. 10. Phili. 2.

Ioan. 5. Ioã. 14.

quod de patre sit intimẽtur: ut est illud, Sicut habet pater uitã in semetipso, sic dedit filio uitã habere in semetipso. Et illud, Neque enim põt filius a se facere quicquã, nisi qđ viderit patrem facientem. Qđ si p̃pea
Mat. 14. dictum acceperimus, quia in forma accepta
Ioan. 9. ex creatura minor est filius: consequẽs erit vt prior pater super aquas ambulauerit, aut alicuius alterius cæci nati de sputo, & luto oculos aperuerit, & cætera q̃ filius in carne apparens inter hoĩes fecit: vt possiet ea face-
L re qui dixit, nõ posse filiũ a se facere q̃quã, nisi qđ viderit patrẽ facientẽ. Quis ãt vel delirus ita sentiat? Restat ergo vt hæc ideo dicta sint, qa incõmutabilis est vita filij sicut & patris, & tamẽ de patre est: & inseparabilibus est operatio p̃ris & filij, sed tñ ita operari filio de illo est, de quo ipse est. i. de patre. Et ita videt filius patrẽ, vt quo eũ vider, hoc ipso sit filius. Nõ. n. aliud illi est esse de patre, id est, nasci de patre, q̃ videre patrem, aut aliud videre operantem q̃ pariter operari: sed ideo non a se quia nõ est a se. Et
Ioan. 5. ideo q̃ viderit patrẽ facientẽ hæc eadẽ facit & filius similiter, qa de patre est. Neq; n. alia similiter, sicut pictor alias tabulas pingit, quemadmodũ alias ab alio pictas videt: nec eadẽ dissimiliter, sicut corpus easdẽ lite ras exprimit, quas animus cogitauit: sed quæcunq; inqt, pater facit, hęc eadẽ filius facit similiter. Et hæc eadẽ dixit & similiter, ac p hoc inseparabilis, & par est operatio patri & filio sed a patre est filio. Ideo nõ pe filius a se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Ex hac ergo regula qua ita loquuntur scripturæ, vt non alium alio mi
M norem, sed tantum velint ostendere quis de quo sit, nonnulli eum sensum conperunt, tanquam minor filius diceretur. Quidam autem nostri indoctiores, & in his minime eruditi, dum hæc secundum formam serui conantur accipere, & eos rectus intellectus non sequitur, perturbantur. Quod ne accidat, tenenda est hęc regula, qua non minor est filius, sed quòd de patre sit intimatur: quibus verbis, non inæqualitas, sed natiui-
De pri- tas eius ostenditur. Sunt ergo quædam
mo nõ. in sanctis libris, vt dicere cœperam, ita posi-
Cap. 2. ta vt ambiguum sit quonam referenda sint vtrum ad illud quod p̃p assumptã creaturã minor est filius: an illud q̃ quãuis æqualis, tamen quia de patre sit indicatur. Et mihi quidem videtur, si eo modo ambiguum est, vt explicari discernique non possit, ex vtraque regula sine periculo posse intelligi, sicut est qđ ait, Mea doctrina non est mea, sed eius q̃ me misit. Nã & ex forma serui Ioan. 7. põt accipi, sicut iã in libro superiore tracta- Supra uimus, & ex forma Dei in qua sic æqualis ẽ lib. 1. patri, vt tñ de patre sit. In dei quippe for- Cap. 12. ma, sicut nõ est aliud filius, aliud vita eius, sed ipsa vita filius est: ita nõ est aliud filius, aliud doctrina eius, sed ipsa doctrina filius est. Ac per hoc sicut id qđ dictum est, dedit Ioan. filio vitã: non aliud intelligitur q̃ genuit filium qui est vita: ic etiam cum dicit, Dedit A filio doctrinã, bene intelligit, genuit filiũ q̃ est doctrina, vt qđ dictũ est, Mea doctrina Ioan. 7. non est mea, sed eius qui me misit, sic intelligatur, ac si dictũ sit, ego nõ sum à me ipso, sed ab illo q̃ me misit. Nã & de spũsancto Idem de quo nõ ẽ dictũ, Semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, aut tamẽ ipse dñs, Cũ uenerit ille spũs veritatis, docebit vos Cap. 7. oẽm veritatem. Non. n. loquet a semetipso, Ioan. 16. sed quæcunq; audiet loquetur, & quæ uentura sunt annunciabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis. Post hæc verba, nisi cõtinuo secutus dixisset, Omnia quæcunq; habet pater mea sunt, propterea dixi, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis: crederetur fortãsse ita natus de Christo spũsanctus, quẽadmodũ ille de patre. De se q̃ppe dixerat, Mea doctrina non est mea, sed eius q̃ me misit. De spiritu ãt sancto, Nõ. n. loquet a semetipso, sed quæcunq; audiet, loquet: quia de meo accipiet, & annunciabit vobis. Sed quia reddidit causam cur dixerit de meo accipiet, ait. n. Omnia quæcunque habet pater mea sunt, propterea dixi, quia de meo accipiet: restat ergo vt intelligatur etiam spiritusanctus de patre habere sicut & filius. Quomodo? nisi secundum id quod supra diximus, Cũ autem venerit paracletus quem ego mittam vobis, a patre spiritum veritatis qui a patre procedit, ille testimonium perhibebit de me? Procedendo itaque a patre dicitur nõ loqui a semetipso: & sicut non ex eo sit vt minor sit filius quia dixit, Nõ põt filius a se facere quicquã, nisi quod viderit patrẽ facientẽ: non enim hoc ex forma serui dixit, sed ex forma dei, sicut iam ostendimus: hæc aũt verba non indicant quòd minor sit, sed quod de patre sit: ita non hinc efficitur vt minor sit spiritusanctus, quia dictum est de illo, Non enim loquet a semetipso, sed quæcunque audiet, loquetur. Secundũ hoc enim dictum

Supra li. dictũ est, q̃ de patre p̃cedit. Cũ vero & fi-
15. c. 5. lius de patre sit, & spũsanctus a patre proce-
dat, cur nõ ambo filij dicãtur, nec ambo geniti, sed ille vnus filius vnigenitus, hic aũt spũsanctus, nec filius, nec genitus, quia si
Supra c. genitus vtiq; filius, alio loco si deus donaue-
6. rit & quantũ donauerit disseremus. Verumtamẽ hic euigilent, si possunt, q̃ hoc etiã si-
bi suffragari putauerunt, quasi ad demonstrãdum patrem filio esse maiorẽ, quia dixit filius, Pater clarifica me, & ecce spũsanctus
17. filio: Porrò aũt si propterea spũsanctus cla-
rificat filiũ, quia de filij accipiet, & ideo de eius accipiet, quia omnia q̃ habet pater ipsius sunt, manifestũ est, quia cũ spũsanctus glorificat filium, pater glorificat filiũ. Vnde cognoscitur q̃ omnia quæ habet pater, non tantũ filij, sed etiã spirituſanctí sunt, quia potens est spiritusanctus glorificare filiũ, quẽm glorificat pater. Quòd si ille qui glo-
17. rificat, eo quẽ glorificat maior est, sinãt vt æquales sint qui se inuicem glorificant. Scriptum est aũt q̃ & filius glorificet patrem. Ego te, inquit, glorificaui super terrã. Sanè cauẽat ne putetur spiritusanctus maior ambobus, quia glorificat filium quẽ glorificat pater, ipsum autem nec a patre nec a filio scriptum est glorificari. Sed in his conuincendi, ad illud se conuertunt vt dicant, maior est qui mittit, quàm qui mittitur. Proinde maior ẽ pater filio: quia filius a patre se missum assidue cõmemorat. Maior est & spiritusancto, quia de illo dixit Iesus, Quẽ mittet pater in nomine meo. Et spiritusanctus utroque minor est, quia & pater eum mittet, & sicut commemorauimus. Et filius cum dixit, Si autem abiero mittam eum ad vos. Qua in quæstione primum quæro, vnde & quomodo missus sit filius. Ego, inquit, a patre exiui, & veni in hunc mundum: ergo a patre exire & venire in hunc mundum hoc est mitti. Quod igitur est qđ de illo idẽ ipse Euãgelista dixit, In hoc mundo erat, & mundus per eum factus est, & mundus eũ non cognouit? Deinde coniũgit, In sua propria venit. Illuc vtique missus est, quò venit. Ac si in hũc mundũ missus est, qa exijt a patre & venit in hunc mundum, & in hoc mundo erat, Illuc ergo missus est vbi erat. Nã & illud quod scriptum est in Prophetа deũ dicere, Cœlum & terram ego impleo: si de filio dictũ est, ipsum enim nõnulli voluntintelligi, vel prophetis vel in p̃phetis locutum: quò missus est nisi illuc vbi erat? Vbiq; n. erat qui ait, Cœlũ & terrã ego impleo. Si aũt de patre dictũ est, vbi esse potuit sine verbo suo, & sine sapientia sua, quæ protẽdit a fine vsque ad finẽ fortiter, & disponit omnia suauiter? Sed neq; sine spiritu sancto vsquã esse potuit. Itaq; si vbique est deus, vbique etiam est spũs eius. Illuc ergo & spirituſanctus missus est vbi erat. Nã & ille qui nõ inuenit loqũ quò iret a facie dei E & dicit, Si ascendero in cœlum tu ibi es, si descendero in infernũ ades, vbiq; volens intel- 1. sen. di. 15. ca. ne ligi præsentẽ deũ, prius nominauit spiritũ aũt meius. Nam sic ait, Quo abibo a spiritu tuo, reris. & quò a facie tua fugiam? Quocirca si & fi- Ps. 138. lius & spirituſanctus illuc mittiũ vbi erat, 1. sen. di. quærendum est quomodo intelligatur ista 15. c. quo missio, siue filij, siue spirituſancti. Pater circa. enim solus, nusquam legitur missus. Et de filio quidem ita scribit Apostolus. Cum aũt Galat. 4 venit plenitudo temporis misit deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret. Misit, De gra inquit, filium suũ factum ex muliere. Quo noui tenomine quis catholicus nesciat, non eum stam. ad priuationem virginitatis, sed differentiam Honora sexus Hæbreo loquendi more significare cap. 2. voluisse? Cum itaque ait, Misit deus filium 1. sen. di. suum factum ex muliere, satis ostendit eo 15. c. quo ipso missum filium quo factus est ex mulie- circa. re. Qđ ergo de deo natus est, in hoc mundo erat. Quòd autem de Maria natus est, in hũc mundum missus aduenit. Proinde mit
F ti a patre sine spirituſancto non potuit: non solum quia intelligitur pater cum cum misit, id est, fecit ex fœmina, non vtique sine spiritu suo fecisse: verumetiam q̃ manifestissime atq; apertissime in Euãgelio dicit virgi Lucæ. 1. ni Mariæ quærenti ab angelo, quomõ fiet istud? spirituſanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, Et Mat- Matt. 1. thæus dicit, Inuenta est in vtero habens de Esa. 48. spirituſctõ. Quanquã & apud Esaiam Pro- 1. sen. di. phetã ipse Christus intelligitur de aduentu 15. ca. & suo futuro dicere, Et nunc dñs misit me & qđ à spi spiritus eius. Forte aliquis cogat, vt dicamus etiam a seipso missum esse filium, 1. sen. di. quia ille Mariæ cõceptus & partus operatio 15. c. qđ trinitatis est, qua creante omnia creantur. autem. Et quomõ ia, inquit, pater eum misit si ipse se misit? Cui primum respondeo quærens, vt dicat si potest quomodo pater eum sancti ficauit si se ipse sanctificauit. Vtrunq; enim Ioã. 10. idem dñs ait, Quẽ pater, inquit, sanctificauit

Universidad de Biblioteca

Ioā. 17. uit & misit in hunc mundum, vos dicitis, Rom. 8. quia blasphemat, qm dixi filius dei sum. A- 3. sen. di. lio autē loco ait, Et pro eis sanctifico meip- 20. cap. sum. Item quæro quomodo eum pater tra- Chrūs. didit, si ipse se tradidit. Vtrunque enim dicit Galat. 2. Apostolus Paulus, Qui filio, inquit, ꝓprio nō pepercit, sed ꝓ nobis omnibus tradidit illū. Alibi autem de ipso saluatore ait, Qui G me dilexit, & tradidit seipsum pro me. Credo respondebit, si hæc probe sapit, quia vna volūtas est patris & filij, & inseparabilis operatio. Sic ergo intelligat illā incarnationē, & ex virgine natiuitatē, in qua filius intelligitur missus vna eadēque operatione patris & filij inseparabiliter esse factā, nō vtique inde separato spiritusanctō, de quo aper Matt. 1. te dicitur, Inuēta est in vtero habēs de spiritusancto. Nā etiam si ita quæramus, enodatius fortasis qđ dicimus apparebit, quomō Galat. 4. misit deus filiū suum: Iusit vt veniret, atq; illi iubenti obtemperans venit, an rogauit, an tantummodo admonuit? Sed quodlibet horū sit, verbo vtique factū est. Dei aūt ver 1. sen. di. bū, ipse est dei filius. Quapropter cū eum 15. ca. qđ pater verbo misit, à patre & verbo eius fa- autem. ctum est vt mitteretur. Ergo à patre & filio missus est idem filius, quia verbum patris ē ipse filius. Quis. n. se tā sacrilega induat opinione, vt putet temporale verbū a patre factum esse, vt æternus filius mitteretur, & in carne appareret ex tempore? Sed vtique in ipso dei verbo quod erat in principio a- Ioan. 1. pud deum, & deus erat, in ipsa scilicet sapientia dei sine tempore erat, quo tempore illū H in carne apparere oporteret. Itaque cum sine vllo initio temporis in principio esset verbum, & verbū esset apud deum, & deus esset verbum: quæ sine vllo tempore in ipso verbo erat, quo tempore verbum caro fieret & habitaret in nobis. Quæ plenitudo temporis cum venisset, misit deus filiū suū, Galat. 4. factum ex muliere: id est, factum in tēpore, vt incarnatū verbum hominibus appareret, quod in ipso verbo sine tempore erat, in quo tempore fieret. Ordo quippe temporum in æterna dei sapientia sine tēpore est. 1. sen. di. Cum itaque hoc a patre & filio factū esset, 15. c. hic vt in carne filius appareret, cōgruenter diquęritur ctus est missus ille q in ea carne apparuit, cur. mississe autē ille q in ea nō apparuit. Quoniam illa quæ corā corporeis oculis foris geruntur, ab interiore apparatu naturæ spiritalis exsiliunt: propterea conuenienter missa dicūtur. Forma porrò illa susceptī hominis, filij persona est, nō etiā patris. Quapropter 1. sen. di. pater inuisibilis vnà cum filio secum inuisi- 15. c. qđ bili, eundē filium visibilem faciendo, misisse autem. dicit: qui si eo modo visibilis fieret, vt cum patre inuisibilis esse desisteret, id est, si substantia inuisibilis verbi in creaturam visibilē mutata & transiens verteretur ita missus à patre intelligeretur filius, vt tantum missus non etiam cū patre mitens inueniretur. Cū vero sic accepta est forma serui, vt maneret incōmutabilis forma dei, manifestū est, ꝙ a patre & filio nō apparentibus factū sit quod appareret in filio, id est, vt ab inuisibili patre cū inuisibili filio, idem ipse filius visibilis mitteretur. Cur ergo ait: Et a meipso non veni? Iam hoc secundū formā serui dictum est, secundū quā ad hoc dictū est. Ego nō iudico quenquā. Si ergo Ioan. 8. missus dicitur inquantū apparuit foris in creatura corporali, qui intus in natura spiritali oculis mortalium semper occultus est, 2. sen. di. iam in promptu est intelligere etiam de spi- 16. c. qđ ritusancto cur missus & ipse dicatur. Facta primo. est enim quędā creaturæ species ex tēpore in qua visibiliter ostenderetur spiritussanctus: siue cum in ipsum dominum corporaMatt. 3. li specie velut columba descendit: siue cum Actor. 2. decem diebus peractis post eius ascensionē, die pentecostes factus est subito de cœlo sonus quasi ferretur flatus vehemens, & visæ sunt illis linguæ diuisæ tanquam ignis, qui & insedit super vnumquenque eorum. Hæc operatio visibiliter expressa, & oculis oblata mortalibus, missio spiritussancti dicta est: non ita vt appareret eius ipsa sub- K stantia, qua & ipse inuisibilis & incommutabilis est, sicut pater & filius, sed vt extetus. rioribus viis hominum corda commota, a temporali manifestatione venientis, ad occultam æternitatem semper præsentis conuerterētur. Ideo aūt nusquam scriptū est ꝙ deus pater maior sit spūsancto, vel spūsā minor deo patre, q a nō sic é assumpta creatura, in qua appareret spūssanctus, sicut assumptus est filius hominis, in qua forma ipsius verbi dei persona præsentaretur: non vt haberet verbum dei, sicut alij sapientes sancti, sed ꝑ participibus suis. Non vtiq; amplius habebat verbū dei vt esset q cæteri excellentiore sapientia, sed ꝙ ipsum verbū erat. Aliud est enim verbū in carne, aliud verbū caro, id est aliud est verbū in homine, aliud verbū hō. Caro. n. ꝑ homine posita est in eo ꝙ ait. Verbū caro factum est:

est: sicut & illud, Et videbit oīs caro pari- Luc. 3. ter salutare dei. Non. n. sine anima vel sine Gen. 6. cap. mēte, sed ita oīs caro, ac si diceretur, omnis Psal. 64. homō. Non ergo sic est assumpta creatura, in qua apparuit spiritussanctus, sicut assumpta est caro illa & humana illa forma ex virgine Maria. Neq; n. colūbam beatificauit spiritus, vel illum flatum, vel illum ignem, sibiq; & psonæ suæ in vnitatem habitūque coniunxit in æternū. Haūd vero mutabilis & cōuertibilis é natura spūssancti, vt nō hæc ex creatura fieret, sed ipse in illud atque illud mutabiliter verteret, sicut aqua in glacię. Sed apparuerūt ista sicut opportune apparere debuerūt, creatura seruiēte creatori, & ad nutū eius incommutabiliter in seipso manētis, ad eū significandū & demonstrā- Hebr. 3. dum, sicut & significari & demōstrari mor- Ad Rom. talibus oportebat, mutata atque conuersa. Proinde quanq illa colūba spūs dicta sit, et de illo igne eū diceret. Vīsæ sunt illis, inqut, linguæ diuisę velut ignis, q & insedit super vnumquemque corū, & cœperūt l. qui linguis quēadmodū spiritus dabat eis ꝓnunciare, vt ostenderet ꝑ illū ignē spiritum demōstratū, sicut ꝑ columbā, nō tn ita possumus dicere spiritumsanctū, & deum columbam, aut & deū & ignem, sicut diciimus filium & deum & hominem: nec sicut dicimus filiū agnum dei, non solum Ioanne baptista dicente, Ecce agnus dei: sed etiam Ioanne Euangelista vidente agnū occisum Ioan. 1. in Apocalypsi. Illa quippe visio Prophetica non est exhibita oculis corporeis ꝑ formas corporeas, sed in spiritu per spiritales imagines corporū. Colūbā vero illā & ignē oculis viderunt, quicunq; viderunt: quanquam de igne disceptari potest vtrum oculis, an spiritu visus sit, propter verba sic posita: Non enim ait, Viderunt linguas diuisas velut ignem, sed visæ sunt eis. Non autem sub eadem significatione solemus dicere, visum est mihi, qua dicimus, vidi. Et in illis quidem spiritalibus visis imaginum corporalium solet dici, & visum est mihi, & vidi. In illis vero, quę per expressam corporalem speciem oculis demonstrantur non solet dici, visum est mihi, sed vidi. De illo ergo igne potest esse quæstio, quomodo visus sit, vtrum intus in spiritu tanquam foris, an vere foris coram oculis carnis. De illa vero columba quæ dicta est corporali specie descēdisse, nullus unquam dubitauit, quòd oculis visa sit. Nec sicut dicimus filium petram, scriptū est enim, Petra erat Christus, ita possumus dicere, spiritū columbam vel ignem. Illa enim petra iam erat in creatura, & per actionis modū nuncupata est nomine Christi quem signabat, Ge. 26. sicut lapis ille quem Iacob posuit ad caput, etiā vnctionē ad significandum dūm assum A pśit, Sicut Isaac Christus erat, cū ad se imo- Ge. 28. landum ligna portabat. Accesit istis actio quædam significatiua iam existentibus: non autem sicut illa columba & ignis ad hæc tā tummodo significanda repente extiterunt. Magis ista similia mihi videnī flāmę illi q Exod. 3. in rubo apparuit Moysi, & illi columnæ quam populus in eremo sequebatur, & ful- Exo. 13. guribus & tonitruis quæ fiebāt cum lex da- Exo. 39. retur in monte. Ad hoc enim corporalis rerum illarum extitit species, vt aliquid significaret atq; preiret. Propter has ergo Dubita- corporales formas, q ad eum significandū, tio de ap sicut humanis sensibus oportebat demon- paritio- strandum temporaliter extiterunt, missus nibus di dicitur etiam spiritussanctus: non tamē mi uinis. nor patre dictus est, sicut filius propter formam serui: qui a illa forma serui inhæsit ad vnitatem psonæ: ille vero corporales species ad demōstrandū ꝙ opus fuit ad tēpus apparuerunt, & esse postea destiterūt. Cur ergo non & pater dicitur missus ꝑ illas species corporales, ignem rubi, & columnam nubis vel ignis, & fulgura in monte, & si Exod. 3. qua talia tunc apparuerunt, cū eū corā pa- Exo. 19. tribus locutum, teste scriptura didicimus, si B per illos creaturæ modos & formas corporaliter expressas, & humanis aspectibus ꝑsentatas ipse demonstrabatur? Si aūt filius ꝑ ea demōstrabat, cur tanto post dicit missus, cum ex fœmina factus est? sicut Apo- Gal. 4. stolus dicit, Cum autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere: quandoquidem & antea mittebatur, cum per illas creaturæ mutabiles formas patribus apparebat. Aut si non re- Ioan. 1. cte posset dici missus, nisi cum verbum caro factum est, cur missus dicitur spiritussanctus, cuius nulla talis incorporatio facta est? Si uero per illa uisibilia quæ in lege & Prophetis commendantur, nec pater, nec filius, nec spiritussanctus ostendebatur, cur etiam ipse nūc dicitur missus, cum illis modis & antea mitteretur? In huius perplexitate quæstionis, adiuuante domino, primū quęrendum est, verum pater, an filius, an spiritussanctus: an aliquando pater, aliquan-

Infra. Cap. 18 aliquando filius, aliquãdo spiritussanctus, an sine vlla distinctione personarum, sicut dicit Deus meus & solus.i. ipsa Trinitas p illas creaturæ formas patribus apparuerit.

C Deinde quodlibet horũ inuentũ visumve fuerit, vtrum ad hoc opus tantũmodo creatura formata sit, in qua Deus sicut tunc o-
1.sen.di. 8.ca. sed vbi. portuisse ipse iudicauit, humanis ostenderet aspectibus: an angeli qui iam antea erãt
Infra li. 3.cap.1. ita mittebant, vt ex persona Dei loquerentur, assumentes corporalem speciẽ de creatura corporea, in vsum ministerij sui, sicut cuique opus esset aut ipsum corpus suũ cui nõ subdutur, sed subditũ regunt, in species quas vellent accommodatas atque aptas actionibus suis mutantes atque vertentes se eundũ attributam sibi à creatore potentiã.
3.de trinitate. cap. 1. Postremo videbimus id quod quærere institueramus vtrũ filius, & spũssanctus, & antea mittebant. Et si mittebantur, quid inter illam missionẽ, & eam quã in Euãgelio
Matt. 3. legimus dictet: an non sit missus aliquis eo-
Acto. 2. rum, nisi cũ vel filius factus esset ex Maria
Tota tri nitas in- uisibilis. virgine, vel cum spiritussanctus visibili specie, siue in columba, siue in igneis linguis apparuit. Omittamus igit eos qui nimis
Cap. 8. carnaliter naturã verbi Dei atque sapien-
Sapiẽ. 7. tiam quæ in seipsa manens innouat omnia, quã vnicum Dei filium dicimus, nõ solum mutabilem, verumetiã visibilem esse putauerunt. Hi enim multum crassum cor diuinis rebus inquirẽdis audacius q̃ religiosius
D attulerunt. Anima quippe cum sit substantia spiritalis, cumq; etiã ipsa facta sit, nec p
Ioan. 1. aliũ potuerit fieri, nisi per quẽ facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil, quamuis sit mutabilis, non est tñ visibilis: quod illi de verbo ipso atque ipsa sapientia Dei, per quam facta est anima, crediderunt, cum in illa nõ inuisibilis tantũ quod & anima est, sed etiã incõmutabilis quod anima nõ est. Eadẽ quippe incommutabilitas eius cõmemorata est, vt diceretur, in seipsa manens
Sapiẽ. 7. innouat omnia. Et isti quidẽ ruinam erroris sui diuinarum scripturarũ testimonijs quasi fulcire conantes adhibent Pauli Apostoli sententiã, & quod dictum est de vno solo Deo, in quo ipsa Trinitas intelligitur, tantum de patre, non & de filio, & de spiri-
1. Ti. 1. tussancto dictũ accipiunt. Regi aũt seculorum immortali, inuisibili, soli Deo honor & gloria in secula seculorũ. Et illud alterũ.
1. Ti. 6. Beatus & solus potens rex regum, & dominus dominantiũ, qui solus habet immortalitatem & lucem habitat inaccessibilẽ, quẽ nemo hominum vidit, nec videre põt. Hæc quemadmodum intelligenda sint, iam satis nos differuisse arbitror. Verum illi qui E ista nõ de filio nec de spiritusancto, sed tantum de patre accipi volunt, dicunt visibilẽ eos qui filium, non p carnẽ de virgine assumptam, credebant apparuit oculis patrum. Quibus si dixeris: tum sed etiã antea p seipsum. Nã ipse, inquit, Quo ergo visibilis p seipsum filius, ita & mortalis p seipsum filius, vt constet vobis & quod tantũmodo de patre vultis intelligi, quod dictũ est: Qui solus habet immortalitatem, nam si ppter carnẽ susceptã mortalis est filius, propter hanc finite vt sit & visibilis. Respõdent, nec propter hanc mortalẽ se filium dicere: sed sicut & ante visibilem, ita & ante mortalẽ. Nam si ppter carnẽ filium dicunt esse mortalẽ, iam non pater sine filio solus habet immortalitatem, quia & verbum eius, p quod facta sunt omnia, habet immortalitatẽ. Neque.n. quia carnẽ assumpsit mortalem, ideo amisit immortalitatẽ suam. Quãdoquidẽ nec animæ humanæ hoc accidere potuit vt cum corpore moreretur, dicẽte ipso dño: Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam aũt nõ possunt occidere. Aut vero etiã spũssanctus carnẽ assumpsit: de quo vtique sine dubio turbabuntur, si propter carnẽ mortalis est filius, qũo accipiant patrẽ tantummodo sine filio & sine spiritusancto habere immortalitatẽ, quandoquidem spiritussanctus non assumpsit carnẽ. Qui si nõ habet immortalitatem, nõ ergo propter carnẽ mortalis est filius. Si aũt habet spiritussanctus immortalitatẽ, non de patre tantũmodo dictum est, Qui solus habet immortalitatẽ. Quo circa ita se arbitrantur & ante incarnationem p seipsum mortalẽ filium posse conuenire, quia ipsa mutabilitas nõ inconuenienter dicit mori: nõ quia in corpus, vel in aliquã alteram substantiã mutatur & vertitur, sed in ipsa sua substantia quicquid alio modo nunc est aut fuit, secundũ id quod destitit esse quod erat, mortale deprehendit. Quia itaque, inquiũt, antequam natus esset filius Dei de virgine Maria, ipse apparuit patribus nostris, nõ in vna eademq; specie, sed multiformiter, aliter atque aliter: & visibilis est per seipsum, quia nondũ carne assumpta, substãtia eius cõspicua mortalibus oculis fuit, & mortalis inquantum mutabilis.

ita & spiritussanctus qui aliàs colũba, aliàs ignis apparuit. Vnde non Trinitati aiunt,
G sed singulariter & proprie patri tantũmodo
1.Ti.6. conuenit quod dictum est: Immortali inuisibili soli deo, & qui solus habet immortalitatem, & lucem inhabitat inaccessibilem, quẽ nemo hominum vidit: nec videre põt. Omissis ergo istis, qui nec animæ substantiam inuisibilem nosse potuerũt, vnde lõge remotum ab eis erat vt nossent vnius & solius dei, id est, patris & filij & spiritussancti, non solum inuisibilem, verũ & incõmutabilem permanere substantiam, ac per hoc in vera & syncera immortalitate cõsistere: nos qui nũquam apparuisse corporeis oculis deum nec patrem, nec filium, nec spiritumsanctum dicimus, nisi per subiectã suæ potestati corporeã creaturã, in pace catholica pacifico studio requiramus, parati corrigi si fraterne ac recte reprehendimur: parati etiam si ab inimico, vera tamen dicẽte, mordemur vtrum indiscrete deus apparuerit patribus nostris antequam Christus veniret in carne, an aliqua ex trinitate persona
Matt. 3. an singillatim quasi per vices. Ac primũ in eo quod scriptum est in Genesi, locutum deum cum hoste quem de limo finxerat, si excepta figurata significatione, vt rei gestæ fides etiã ad literã teneatur, ista tractamus, si in specie hominis videtur deus cum homine tunc locutus. Non quidẽ expresse hoc in libro positũ est, sed circunstantia locutionis id resonat, maxime in illo quod scriptũ est, vocem dei audiuisse Adam deambulantis in paradiso ad vesperam, & abscondisse se in medio ligni quod erat in paradiso, deoq; dicentẽ Adam vbi es respondisse: Audiui vocem tuam & abscõdi me a facie tua, quoniã nudus sum. Quomodo.n. posit ad literam intelligi talis dei ambulatio & collocutio, nisi in specie humana, nõ video. Neq; enim dici potest vocem solam factam vbi deambulasse dictus est deus, aut eum qui deambulabat in loco non fuisse visibilem, cum & Adã dicat q̃ abscõderit se à facie dei. Quis ergo erat ille, vtrum pater, an filius, an spiritussanctus? An omnino deus indiscrete ipsa trinitas, in forma hois homini loquebatur? Contextio quidem ipsa scripturæ nusquam transire sentitur à persona ad personam, sed ille videtur loqui ad primũ hominem qui dixit: Fiat lux, & fiat firmamentũ, & cætera per illos singulos dies, quẽ deũ patrẽ solemus accipere, dicentẽ vt fiat quicquid facere voluit. Omnia enim per verbũ suum fecit, quod verbum eius vnicũ filium eius secundum rectam fidei regulam nouimus. Si ergo deus pater locutus est ad primũ hominem, & ipse deambulabat in paradiso ad vesperam, & ab eius facie se in medio ligni paradisi peccator absconderat: cur non iam ipse intelligatur apparuisse Abrahæ & Moysi, & quibus voluit, & quemadmodum voluit per subiectam sibi commutabilem atq; visibilem creaturam, cum ipse in seipso atq; in substãtia sua qua est incommutabilis atq; inuisibilis maneat? Sed fieri potuit vt à persona ad personam occulte scriptura transiret, & cum patrem dixisse narrasset: Fiat lux, & cętera quæ per verbum fecisse commemoratur, iam per filium indicaret loqui ad primum hominem, non aperte explicans hoc, sed eis qui possent intelligendum intimans. Quis ergo habet vires, quibus hoc secretum possit mentis acie penetrare, vt ei liquido appareat, vel posse etiam patrẽ, vel non posse nisi filium, vel etiam spiritumsanctum, per creaturam visibilẽ humanis oculis apparere, pergat in hæc scrutanda, si põt, etiã verbis enuncianda atq; tractanda. Res tamen quantum ad scripturæ testimonium K attinet, vbi deus cum homine locutus est, quantum existimo occulta est. Quia etiam vtrum soleret Adam corporeis oculis deũ videre, non euidenter apparet, cum præsertim magna sit quæstio, cuiusmodi oculi eis aperti fuerint, quando vetitum cibum gustauerũt. Hi enim antequã gustassent clausi erant. Illud tamen non temere dixerim, si paradisum corporalem quẽdam locum illa scriptura insinuat, deambulare ibi deũ nisi in aliqua corporea forma, nullo modo potuisse. Nam & solas voces factas quas audiret homo, nec aliquã formam videret, dici potest: nec quia scriptum est, Abscondit se-
Gene. 3 Adã à facie dei: cõtinuo sequitur vt soleret faciem eius videre. Quid si eum non quidẽ videre ipse poterat, sed videri ipse metuebat ab eo cuius vocem audierat, & deambulantis præsentiã senserat? Nam & Cain dixit
Gene. 4 deo, A facie tua abscondã me: nec ideo fatemur cogimur, eum solere cernere faciem dei corporeis oculis, in qualibet forma visibili, quãuis de facinore suo vocem interrogantis secumq; loquentis audisset. Cuiusmodi au-
Gene. 3. tem loquela tunc deus exterioribus hominum auribus insonaret, maxime ad primũ hominem loquens, & inuenire difficile est,

Universidad de Deusto
Biblioteca

L & non hoc isto sermone suscepimus. Verũtamen si solæ voces & sonitus fiebant, quibus quædam sensibilis præsentia dei, primis illis hominibus præberetur, cur ibi personam dei patris non intelligam, nescio: qñquidem eius persona ostenditur, & in ea
Mat.17 voce, cum Iesus in monte coram tribus discipulis præfulgens apparuit: & in illa, vbi
Matt.3. super baptizatum columba descendit, & in illa vbi ad patrem de sua clarificatione, clamauit, eiq; responsum est, Et clarificaui &
Ioan.12 iterum clarificabo. Non quia fieri potuit vox sine opere filij & spiritussancti (Trinitas quippe inseparabiliter operatur) sed quia ea vox facta est, que solius personam patris ostenderet: sicut humanam illam formam ex virgine Maria trinitas operata est, sed solius filij persona est. Visibilem nanq; solius filij personam, inuisibilis Trinitas operata est. Nec nos aliquid prohibet, illas
Gene.3 voces factas ad Adam, non solum a Trinitate factas intelligere, sed etiam personam demonstrantes eiusdem Trinitatis accipere. Ibi enim cogimur, non nisi patris acci-
M pere, vbi dictum est, Hic est filius meus di-
Matt.3. lectus. Neq; enim Iesus etiam spiritussancti filius, aut etiam suus filius credi aut intelligi potest: & vbi sonuit, Et clarificaui &
Ioan.12. iterum clarificabo: non nisi patris personã
Ioan.17. fatemur. Responsio quippe est ad illam domini vocem qua dixerat, Pater clarifica filium tuum, quod non potuit dicere nisi deo patri tantum, non & spiritui sancto, cuius non est filius. Hic autem vbi scriptum est, Et dixit dñs deus ad Adã: cur non ipsa Tri-
Gene.3. nitas intelligatur, nihil dici potest. Similiter
Gen.12. etiam qd' scriptũ est, Et dixit dñs ad Abraam, Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui: non est apertũ, vtrũ sola vox facta sit ad aures Abrahę, an & aliquid oculis eius apparuerit. Paulopost aũt aliquanto apertius dictum est, Et visus est dñs Abrahæ & dixit illi, Semini tuo dabo terrã hanc. Sed nec ibi expressum est, in qua specie visus sit ei dñs, aut vtrũ pater, an filius an spiritussanctus ei visus sit. Nisi forte putant ideo filium visum esse Abrahæ, quia non scriptum est, visus est ei deus sed visus est ei dñs. Tanquã n. proprie videtur filius dominus vocari, dicente Apostolo,
1.Cor.1 Nã & si sunt qui dicãtur dij, siue in cœlo
A siue in terra sicuti sunt dij multi & domini multi nobis tũ vnus deus pater, ex quo oia, & nos in ipso, & vnus dñs Iesus Christus, p quem omnia, & nos per ipsum. Sed & cum deus pater multis locis inueniatur dictus dñs, sicuti est illud, Dñs dixit ad me, filius
Psal.2. meus es tu, ego hodie genui te: & illud, Dixit dñs dño meo, sede à dextris meis: Cum etiam spiritussanctus dominus dictus inueniatur, vbi Apostolus ait, Dominus autem
1.Cor.3. spiritus est. Et ne quisquã arbitraretur filiũ significatum, & ideo dictũ spiritũ propter incorpoream substantiã, secutus attexuit, Vbi autẽ spiritus domini, ibi libertas. Spiritum autem domini nemo esse dubitauerit spiritumsanctum. Neq; hic ergo euidenter appareret, vtrũ aliqua ex Trinitate psona, an deus ipsa trinitas, de quo vno deo dictũ est, Dominum deũ tuũ adorabis, & illi soli
Deut.6. seruies: visus fuerit Abrahæ. Sub ilice autẽ Mambræ, tres viros vidit, quibus & iouatis hospitioq; susceptis & epulantibus mutuo
Gene.18. strauit. Sic tamen scriptura illam rem gestã narrare cœpit, vt non dicat, visi fuerint tres viri, sed visus est ei dominus. Atq; inde cõsequenter exponens, quomodo ei sit visus dominus, contexit narrationem de tribus viris, quos Abrahã per pluralem numerũ Deinuitat, vt hospitio suscipiat, & postea singulariter sicut vnũ alloqtur. Et sicut vnus ei de Sara filium pollicetur, quem dominus dicit scriptura, sicut in eiusdem narrationis exordio, Visus est, inquit, dñs Abrahæ, Inuitat ergo & pedes lauat, & deducit abeuntes tanquam homines: loquitur aũt tanquã cum domino deo, siue cum ei promittitur filius, siue cũ ei Sodomæ imminens interitus indicatur. Non paruam neq; transitoriã considerationem postulat ille scripturæ locus. Si. n. vir vnus illi visus fuisset, cpiam illi qui dicunt & priusq; de virgine naceretur per suã substãtiã visibilẽ filiũ, quid aliud q̃ ipsum esse clamarẽt, qm̃ de patre, inquirũt, dictũ est, Inuisibili soli deo? Et tamẽ
1.Tim.1. possem adhuc quærere, quomodo ante susceptam carnem, habitu est inuentus vt hõ, qñq; dẽ ei pedes loti sunt, & humanis epulis
Philip.2. epulatus est. Quomodo istud fieri poterat, cũ adhuc in forma dei eẽt nõ rapinam arbitratus esse æqualis deo? Nunquid enim iam semetipsum exinanierat, formam serui accipiens, in similitudine hominum factus, & habitu inuentus vt homo? quum hoc quã-
Gene.18. do fecerit per partũ virginis nouerimus? Quomodo igitur antequam hoc faceret, vt vir vnus apparuit Abrahæ? an illa forma vera nõ erat? Possem ista quærere, si vir

vnus apparuisset Abrahę, idemq; dei filius
Gene.18. crederetur. Cũ vero tres viri visi sunt, nec quisquã in eis uel forma uel ætate vel potestate maior cæteris dictus est, cur nõ hic accipiamus visibiliter insinuatam p creaturã visibilem Trinitatis æqualitatem, atque in tribus psonis vnam eandemq; substãtiam? Nã ne quisquã putaret sic intimatum vnũ in tribus fuisse maiorem, & eũ dñm Dei filium intelligendum, duos autem alios angelos eius, quia cum tres visi sint, vni dominio illic loquitur Abraham, sancta scriptura futuris talibus cogitationibus, atque opinionibus contradicendo non ptermisit occurrere, quando paulopost duos angelos dicit venisse ad Loth, in quibus & ille vir iustus qui de Sodomorum incendio meruit
Gene.19. liberari, ad vnum dominum loquitur. Sic enim scriptura sequitur dicens. Abijt autem dñs postquam cessauit loqui ad Abraham, & Abraham reuersus est ad locum suum. Venerunt autem duo angeli in Sodomis vespere. Hic attentius considerandum est, quod ostendere instituit. Cum tribus certe loquebat Abraham, & eũ dñm singulariter appellauit. Forte, inquiet aliquis, vnũ ex tribus agnoscebat dominũ, alios ãt duos angelos eius. Quid sibi ergo vult, quod consequenter dicit scriptura. Abijt autẽ dominus postquam cessauit loquens ad Abraham, & Abraham reuersus est ad locum suum. Venerunt autem duo angeli in Sodomis vespere. An forte ille vnus absesserat, quia dominus agnoscebatur in tribus & duos angelos qui cũ illo venerant ad consumendã Sodomam miserat? Ergo sequentia videamus. Venerunt, inquit, duo angeli in Sodomis vespere, Loth autem sedebat ad portã Sodomorum. Et cum vidisset eos Loth surrexit in obuiam illis, & adorauit in faciem
Gene.19. super terram, & dixit. Ecce domini, diuertite in domum pueri vestri. Hic manifestium est, & duos angelos fuisse, & in hospitium pluraliter inuitatos, & honorifice appellatos dominos, cum fortasse homines putarentur. Sed rursum mouet, quia nisi angeli dei cognoscerentur, non adoraret Loth in faciem super terram. Cur ego tanquam tali humanitate indigentibus, & hospitium præbetur, & victus? Sed quodlibet hic lateat, illud nunc quod suscepimus exequamur. Duo apparent, angeli ambo dicuntur, pluraliter inuitantur. Tanquam cũ duobus pluraliter loquitur, donec exeatur à Sodomis. Deinde sequitur scriptura & dicit, Et factum est postquam eduxit eos foras, dixerunt, Saluans salua anima tuam ne respexeris retro, neque stes in hac vniuersa regione. In montem vade, & ibi saluæberis, ne forte comprehendaris. Dixit autem Loth ad eos, Rogo domine quoniam inuenit puer tuus ante te misericordiam &c. Quid est hoc quod dixit ad eos, Rogo domine, si iam ille discesserat qui dñs erat, & angelos miserat, Cur dicitur, Rogo domine, & non rogo domini? Aut si vnum ex eis voluit appellare, cur ait scriptura, Dixit autẽ Loth ad eos, Rogo dñe, quoniam inuenit puer tuus ante te misericordiã? An & hic intelligimus in plurali numero duas personas? Cum autem ijdem duo tanquam vnus compellantur, vnius substantiæ vnũ dominum deum. Sed quas duas psonas hic intelligimus? an patris & filij, an patris & spiritussancti, an filij & spiritussancti? Hoc forte congruentius quod vltimũ dixi. Missos enim se dixerunt, quod de filio & de spiritusancto dicimus. Nam patrem missum nusquam scripturarum nobis notitia occurrit. Moyses autem quando ad populum Israel ex Aegypto educendum missus
Exod.3. est, sic ei dominũ apparuisse scriptũ est, Pascebat, inquit, oues Ietro soceri sui sacerdotis Madian, & egit oues in desertũ, & venit in montem dei Oreb. Apparuit autem illi angelus domini in flãma ignis de rubo, Et vidit quia in rubo ignis arderet, rubus vero non comburebatur, & ait Moyses, Ibo & videbo visum istud, quod tam magnum vidi, quoniam non comburitur rubus. Cum ergo vidit dominus quia venit videre, clamauit ad eum dominus de rubo dicens, Ego sum deus patris tui, deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob. Et hic primo angelus domini dictus est, deinde deus. Nunquid ergo angelus est Deus Abraham & deus Isaac & deus Iacob? Potest ergo recte intelligi ipse saluator, de quo dicit Apostolus, Quorũ patres, & ex q̃bus Christus
Rom.9. secundum carnem, q̃ est super omnia deus benedictus in secula. Qui ergo super omnia est deus benedictus in secula, nõ absurde ẽt hic ipse intelligitur deus Abraam, & Deus Isaac, & deus Iacob. Sed cur prius angelus
G domini dictus est, cum de rubo in flamma ignis apparuit: vtrum quia unus ex multis angelis erat, sed p dispẽsationẽ personã dñi sui gerebat: an assumptũ erat aliquid crea-

Visio in rubo. Ca. 13. Exod. 4.

turæ,quod ad præsens negocium visibiliter appareret & inde voces sensibiliter æderentur,quibus præsentia dñi per subiectã creaturã corporeis ẽt sensibus hois sicut oportebat exhiberetur? Si enim vnus ex angelis erat,quis facile affirmare posit,vtrũ ei filij persona nuncianda imposita fuerit,an spiritus sancti, an dei patris, an ipsius oino Trinitatis, quæ est unus & solus deus,vt diceret,Ego sum deus Abraham,deus Isaac, & Exo.3. deus Iacob? Neque enim possumus dicere deum Abraham,& deum Isaac,& deum Iacob filium dei esse, & patrem non esse: aut spũmsanctum, aut ipsam trinitatẽ quã credimus & intelligimus vnũ deũ, audebit aliquis negare deũ Abraham,& deũ Isaac, & deum Iacob. Ille.n.non est illorũ patrum deus qui nõ est deus. Porrò si nõ solũ pater deus est, sicut etiam omnes hæretici concedunt,sed etiã filius, quod velint nolint coguntur fateri,dicente Apostolo,Qui est su-
H per omnia deus benedictus in secula: & spi-
Rom.9. rituſanctus dicente Apostolo, Clarificate
1.Co.6. ergo deum in corpore vestro,cum supra diceretur, Nescitis qm̃ corpora vestra templum in vobis est spirituſancti,quẽ habetis à deo: & hi tres vnus deus,sicut catholica sanitas credit:non satis elucet quã in Trinitate personã, & vtrũ aliquã,an ipsius Trinitatis gerebat ille angelus, si vnus ex cæteris angelis erat. Si autem in vsum rei præsentis assumpta creatura est, q̃ & in humanis oculis appareret,& auribus insonaret,et appellaret angelus dñi,& dominus & deus, non potest hic deus pater intelligi, sed aut filius, aut spirituſanctus: quanquam spiritumsanctum alicubi angelum dictum nõ re-
Ioã. 16. colam,sed ex opere possit intelligi. Dictum enim de illo est, Quæ ventura sunt annunciabat vobis. Et vtique angelus Græce,La-
Esa. 9. tine nuncius interpretatur. De dño autem Iesu Christo euidentissime legimus apud Prophetam, q̃ magni consilij angelus dictus sit, cum & spirituſanctus & dei filius
Visio in colũna ignis. sit deus & dominus angelorum. Item in exitu filiorum Israel de Aegypto scriptum est, Deus aũt præibat illos, die quidem in
Cap.14. columna nubis,& ostendebat illi viam,no-
I cte autem in columna ignis & non deficie-
Exod.13 bat columna nubis die & columna ignis nocte ante populum. Quis & hic dubitet per subiectã creaturam eandemq; corpoream, non per sũã substantiã deũ apparuisse mortalium: sed vtrum patrem,an filium,an spiritumsanctũ,an ipsam Trinitatẽ vnum deũ similiter non apparet. Nec ibi distinguitur quantum existimo vbi scriptum est,Et maiestas dñi apparuit in nube, & locutus est dñs ad Moysen dicens, Exaudiui murmur Exod.16
filiorum Israel &c. Iam vero de nubibus Visio in
& vocibus & fulguribus & tuba & fumo in Sina
monte Sina cum diceretur, Sina aũt mons Cap.
fumabat totus,propterea q̃ descẽdisset deus Exo.19
in igne in eũ,& ascendebat fumus tanquam fumus fornacis, & mente confusus est omnis populus uehementer, fiebant autem vo-
ces tubæ prodeuntes fortiter valde: Moyses Exo.19
loquebatur,& deus rñdebat ei uoce. Et paulo post data lege in decem præceptis, consequenter dicitur. Et omnis populus videbat voces & lampades & voces tubæ & monte fumantem. Et paulopost,Et stabat, inquit, omnis populus à longe, Moyses aũt intrauit in nebulam vbi erat deus, & dixit dñs ad Moysen &c. Quid hinc dicã, nisi q̃ nemo tã uecors est,qui credat fumũ,ignẽ,nubes et nebulã,& si qua sunt huiusmodi, verbi vel sapientiæ dei quod est Christus, vel spiritussancti esse substantiam? Nam de patre deo: nec Arriani hoc vnquã ausi sunt dicere. Ergo creatura seruiẽte creatori facta sunt illa omnia,& humanis sensibus pro dispensatione congrua præsentata: nisi forte, quia dictum est,Moyses aũt intrauit in nebulam Exo.24
vbi erat deus, hoc arbitrabatur carnalis cogitatio,à populo quidẽ nebulam uisam, intra nebulã vero Moysen oculis carneis uidisse filium dei, quẽ delirantes hæretici in sua substantia visum uolunt. Sanẽ viderit eũ Moyses oculis carneis, si oculis carneis potest videri, non modo sapientia dei quod est Christus, sed vel ipsa cuiuslibet hois & qualiscunq; sapientis. Aut quia scriptum est Exo.24
de senioribus Israel, quia viderunt locum vbi steterat deus Israel,& quia sub pedibus eius tanquam opus lapidis saphiri tanquam aspectus firmamenti cœli, propterea credendum est verbũ & sapientiã dei per suã substantiã in spatio loci terreni stetisse,quæ pertendit à fine vsq; ad finẽ fortiter, & disponit oĩa suauiter: & ita esse mutabile vel Spiritum dei,per quod facta sunt omnia, vt mõ Lum sese contrahat,modo distendat. Mundet dñs Iosue.
à talibus cogitationibus corda fideliũ suorum: sed per subiectam, vt sæpe diximus, creaturam exhibentur hæc omnia visibilia & sensibilia, ad significandum inuisibilem atq; intelligibilem deũ,non solũ patrẽ, sed

Exo.19. & filium,& spũmsanctum,ex quo oĩa, per
Psal.103. quem omnia,in quo oĩa: quanuis inuisibilia dei à creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciantur, sempiterna quoq; Exodo virtus eius ac diuinitas. Sed q̃d attinet ad id q̃d nunc suscepimus,nec in monte Sina videbatur totus, propterea q̃ descendit in eũ deus in igne.& aliquanto post, Aspectus,inquit, maiestatis dñi, tanquam ignis ardens super uerticẽ montis corã filijs Israel. Aut si hęc ideo facta sunt,quia nec pater, nec filius illic eo modo præsentari poterant sine spiritusanctu,quo ipsam legem scribi oportebat, deum quidẽ non per substantiã suã quæ inuisibilis & incõmutabilis manet, sed per illã speciẽ creaturæ illic apparuisse cognoscimus, sed aliquam ex trinitate personam signo quodã proprio, quantum ad dei capacitatẽ sensus pertinet, non videmus. Est etiã quo moueri pleriq; solent,quia ita scriptum est, Et locutus est dñs ad Moysen facie ad faciem, sicut quis loquitur ad amicum suum, cum paulopost dicat idem Moyses, Si ergo inueni gratiam ante te, ostende mihi temetipsum manifeste,vt videam te vt sim inueniens gratiã ante te, & vt sciã quia populus tuus est gẽs hæc. Et paulopost itẽrum,Dixitq; Moyses ad dñm,Ostende mihi maiestatẽ tuam. Quid est hoc q̃ in omnibus quæ supra fiebant deus videri per suã substantiam putabatur? Vnde à miseris creditus est,non per creaturam,sed per semetipsum uisibilis filius dei: & q̃ intrauerat in nebulam Moyses,ad hoc intrasse videbatur Exo.19
vt oculis quidẽ populi ostenderetur caligo nebulosa,ille aũt intus verba dei tãquã eius faciem contemplatus audiret. Et quomõ dictum est, Locutus est dñs ad Moysen facie ad faciẽ, sicut quis loquitur ad amicũ suũ? Exo.33.
Ecce idem dicit, Si inueni gratiam ante te, ostende mihi temetipsum manifeste. Nouerat vtiq; qd̃ corporaliter videbat, & ueram visionẽ dei spiritalis requirebat. Locutio quippe illa quæ fiebat in vocibus,sic modificabatur, tanquam esset amici loquentis Ioan. 1.
ad amicum. Sed deum patrẽ quis corporeis oculis videt? Et quod in principio erat verbum & verbum erat apud deũ, & deus erat verbum, per quod facta sunt oĩa, quis corporeis oculis videt? Et spũm sapientiæ quis Exo.33.
corporeis oculis videt? Quid est aũt, Ostẽ B
de mihi temetipsum manifeste ut videam te nisi ostende mihi substantiã tuam? Hoc aũt si non dixisset Moyses, vtcunq; ferendi essent stulti, qui putãt per ea quæ supra dicta vel gesta sunt,substantiã dei oculis eius fuisse conspicuã. Cum vero hic apertissime demõstretur, nec desideranti hoc fuisse cõcessum, quis audeat dicere per similes formas quæ huic quoq; visibiliter apparuerũt, non creaturã deo seruientẽ, sed hoc ipsum quod deus est cuiusquam oculis apparuisse mortaliũ? Et hoc quidẽ quod postea dñs dicit ad Moysen,Nõ poteris videre faciẽ meã & viuere. Non enim videbit hõ faciẽ meã & viuet. Et ait dñs, Ecce locus penes me ẽ, & stabis super petrã, statim vt trãsibit mea maiestas,& ponã te in specula petræ, & tegam manum meã super te,donec transeam, & auferam manum meã,& tunc videbis posteriora mea,nam facies mea non apparebit tibi. Non incongruenter ex persona dñi Posterio
nostri Iesu Christi prefiguratum solet in- ra Dei
telligi: vt posteriora eius accipiatur caro quõ uideantur
eius, in qua vt virgine natus est, & mor- allegoria.
tuus & resurrexit: siue propter posteriori- Cap.17.
tatem mortalitatis posteriora dicta sint, C
siue quòd eam prope finẽ seculi, hoc est po- Exo.33.
sterius susciperе dignatus est. Facies autem Lucę.2.
eius illa dei forma, in qua non arbitratur Philip.2
rapinam esse æqualis deo patri, quã nemo 2.Co.5.
vtiq; potest videre & viuere: siue quia post Sapiẽ.9.
hanc vitam in qua peregrinamur à dño, & vbi corpus quod corumpitur aggrauat animam, videbimus facie ad faciem, sicut dicit Apostolus. De hac enim vita in Psal-

1.Co.13. mis dicitur, Veruntamen vniuersa vanitas
Psal.38. omnis homo viuens. Et iterū, Qm̄ non iu-
Ps. 142. stificabitur coram te omnis viuens. In qua
vita ēt, secundum Ioannē nondū apparuit
quod erimus. Scimus aūt, inquit, quia cum
apparuerit, similes ei erimus, quoniā vide-
bimus eum sicuti est. Quod vtiq; post hāc
1.Ioā.3. vitam intelligi voluit, cum mortis debitum
Ps. 103. soluerimus, & resurrectionis promissam re-
ceperimus. Sine quod etiam nunc inquan-
tum dei sapientiam per quam facta sunt om
nia, spiritaliter intelligimus, in tantum car-
nalibus affectibus morimur: vt mortuū no-
bis hunc mundum deputantes, nos quoq;
ipsi huic mundo moriamur, & dicamus qđ
ait Apostolus. Mundus mihi crucifixus est
Galat.6. & ego mundo. De hac. n. morte iterū dixit,
Colos.2. Si aūt mortui estis cū Christo, quid adhuc
D velut viuentes de hoc mundo decernitis?
Exo.33. Non ergo immerito nemo pōt facie, id est
ipsam manifestationē sapientiæ dei videre
& viuere. Ipsa. n. est species, cui contēplādæ
suspirat ois qui affectat deū diligere ex toto
corde, & ex tota anima, & ex tota mēte. Ad
q̄ contemplandam ētiā proximum quantū
potest ædificat, qui diligit & proximum si-
cut seipsum. In quibus duobus præceptis,
tota lex pendet & Prophetæ. Quod significatur etiam in ipso Moyse, Nā cum dixisset
p̄p dilectionē dei qua præcipue flagrabat,
Si inueni gratiam in conspectu tuo, osten-
de mihi temetipsum manifeste, vt sim inue-
niens gratiam ante te: cōtinuo propter dile-
ctionem ētiā proximi subiecit atq; ait, Et vt
sciam quia populus tuus est gens hæc. Illa
est ergo species quæ rapit omnē animū ra-
tionalem desiderio sui, tanto ardentiorem,
quanto mundiorē, & tanto mundiorē, quā-
to ad spiritalia resurgentem, tanto aūt ad spi
ritalia resurgentē, quanto à carnalibus mo-
rientē. Sed dum peregrinamur à dño, & per
fidē ambulamus non per speciē, posteriora
2.Co.5. Christi, hoc est carnē, per ipsam fidē videre
debemus: id est in solido fidei fundamento
E stantes, quod significat petra, & eam de tali
tutissima specula intuentes, in catholica sci-
Mat.15. licet Ecclesia, de qua dictum est, Et super
hanc petrā ædificabo Ecclesia meā: tanto. n.
certius diligimus, quam videre desideramus
faciem Christi, quāto in posterioribus eius
agnoscimus quantum nos prior dilexerit
Christus. Sed in ipsa carne, fides resurre-
ctionis eius nos saluos facit atque iustificat.
Ro. 10. Si enim confessus fueris, inquit, in corde tuo, quia
illum deus suscitauit à mortuis, saluus eris.
Et iterum, Qui traditus est, inquit, propter Rom.4
delicta nostra, & resurrexit propter iustifi-
cationem nostrā. Ideoq; resurrectio corpo-
ris dñi est meritum fidei nostræ. Nā mor-
tuam esse illam carnem, in cruce passionis,
etiam inimici eius credunt, sed resurrexisse. Non
non credunt. Qđ firmissime nos credētes,
tanquā de petræ soliditate contuemur: vade
certa spe adoptionē expectamus redēptio-
nē corporis nostri: quia hoc in mēbris Chri
sti speramus, quæ nosipsi sumus, quod per-
fectum esse in ipso tanquā in capite nostro,
fidei sanitate cognoscimus. Inde non vult
nisi cū transierit videri posteriora sua, vt in Exo.33
eius resurrectionē credatur. Pascha enim
Hebræū verbū dicitur, qđ transitus inter-
pretatur. Vnde & Ioannes Euangelista di- Ioā.13
cit, Ante diē festum Paschæ, sciens Iesus qa
venit hora eius, vt transeat ex hoc Mundo
ad patrem. Hoc aūt qui credunt, nec tā in
catholica fide, sed in schismate aliquo aut in
hæresi creduntur, non de loco qui est penes
eū vident posteriora dñi. Quid. n. sibi vult
qđ ait dñs, Ecce locus est penes me, & sta- Exo.33
bis super petram? Quis locus terrenus est
penes dñm, nisi hoc est penes eum quod eū
spiritaliter attingit? Nā quis locus non est
penes dñm, qui attingit à fine vsq; ad finē Sap.8
fortiter, & disponit omnia suauiter? Et cum
ius dictum est, Cœlum mihi sedes est, & ter
ra scabellum pedum meorum. Et qui dixit, Esa.66
Quā domum ædificabitis mihi, aut quis lo-
cus quietis meę, nonne manus mea fecit hęc
omnia? Sed videlicet intelligitur locus pe-
nes eum in quo stat ur super petram, ipsa
Ecclesia catholica: vbi salubriter videt Pas-
cha dominī, id est transitum dñi, & poste-
riora eius, id est corpus eius, qui credit in re
surrectionem eius. Et stabis, inquit, super pe Exo.33
trā, statim vt transiet mea maiestas. Reuera
n. statim vt transijt maiestas domini in cla-
rificatione dñi, qua resurgens ascendit ad pa
trē, solidati sumus sup petrā. Iit ipse Petrus
tunc solidatus est, vt cum fiducia p̄dicaret, G
quem priusquam esset solidatus ter timore Mat.26
negauerat, iam quidē prædestinatione posi-
tus in specula petræ, sed adhuc manu dñi fir
bi superpōsita ne vidēret. Posteriora enim
eius visurus erat, & nondum ille transierat
vtiq; à morte ad vitā, nondū resurrectione
clarificatus erat. Nā & quod sequit in Exo Exo.33
do, & dicit, Tergā manū meā super te, do-
nec transeā, & auferā manū meam, & tunc
videbis

videbis posteriora mea: Multi Israelitæ quo
rū tūc figura erat Moyses, post resurrectio-
nē dñi, crediderunt in eū tanquam iam ui-
dentes posteriora eius, remota manu eius ab
oculis suis. Vnde & Esaiæ talem prophetiā Esa.6.
Euangelista cōmemorat, Incrassa cor popu Mat.13.
li huius, & aures eorū oppila, & oculos cō- Joā.12.
rum graua. Deniq; in Psalmo non absurde Psal.31.
intelligitur ex eorum persōna dici. Quoniā
die ac nocte grauata est sup me manus tua.
Die fortasse cum manifesta miracula face-
ret, nec ab eis agnosceretur. Nocte aūt cum
in passione moreretur, quādo certius puta-
uerunt sicut quemlibet hoiem peremptum.
& extinctum. Sed qm̄ cum transisset vt eius
posteriora viderentur, prædicanti sibi Apo
stolo Petro, quia oportebat Christum pati Act.2.
& resurgere, compuncti sunt dolore pœni- Luc.24.
tentiæ, vt fieret in baptizatis quod in capi-
te eius Psalmi dicitur, Beati quorū remis- Psal.31.
sæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt
peccata. Proprerea cum dictū esset, Grauata
est super me manus tua, tanquam dño tran-
seunte, vt iā remouerat manū & videretur
posteriora eius, sequitur vox dolentis & cō-
fitentis, & ex fide resurrectionis dñi pecca-
torum remissionem accipientis, Conuersus
sum, inquit, in erumna mea dū infigeretur
spina: Peccatū meum cognoui, & iniustitiā
meā non operui: Dixi pronunciabo aduer
sum me iniustitiam meam dño, & tu remi-
sisti impietatem peccati mei. Neq; enim tan
to carnis nubilo debemus inuolui, vt pute-
mus faciem quidem dñi esse inuisibilē, dor-
sum vero visibile, quandoquidem in forma
serui vtrunq; visibiliter apparuit, In forma Phil.2.
aūt dei absit vt tale aliquid cogitetur. Ab-
sit vt verbum dei & sapiētia dei ex vna par
te habeat faciem, & ex alia dorsum sicut cor
pus humanum, aut omnino vlla specie vel
motione, siue loco, siue tempore commute-
tur. Quapropter si in illis vocibus quæ fie-
bant in Exodo, & illis omnibus corporali- Exo.
bus demōstrationibus dominus Iesus Chri
stus ostendebatur: aut aliàs Christus sicut
loci huius consideratio persuadet, aliàs spi-
ritusanctus, sicut ea quæ supra diximus ad-
monet: non hoc efficitur vt deus pater nū-
quam tali aliqua specie patribus visus sit.
Multa enim talia visa facta sunt illis tēpo-
ribus, non euidenter nominato & designa-
to in eis, vel patre vel filio, vel spiritusan-
cto, sed tamen per quasdam valde probabi-
les significationes nonnullis indicijs existen-
tibus, vt nimis temerarium sit dicere, deum
patrē nunquam patribus aut Prophetis pēr
aliquas visibiles formas apparuisse. Hāc. n.
opinionem illi peperērunt, qui nō potuerūt
in vnitate trinitatis intelligere quod dictū
est, Regi autem seculorum immortali, inui- 1.Tim.1
sibili soli deo: & quem nemo hoīum vidit,
nec videre potest. Quod de ipsa substantia 1.Tim.6
summa summeq; diuina & incommutabili,
vbi & pater & filius & spiritusanctus vnus
est solus deus, per sanam fidem intelligitur.
Visiones autem illę per creaturam commu-
tabilem deo incommutabili subditam factæ
sunt, non proprie sicuti est, sed significati-
ue sicut pro rerum causis & temporibus
oportuit ostendentes deum. Quanquam Visio
nescio quemadmodū isti intelligant qđ Da Danie-
nieli apparuit antiquus dierum, à quo filius lis.
hois quod propter nos esse dignatus est ac- Cap.18.
cepisse intelligitur regnū, ab illo scilicet qui K
ei dicit in Psalmo, Filius meus es tu, ego ho Psal.2.
die genui te: postula à me & dabo tibi gētes
hæreditatem tuam. Et qui omnia subiecit Psal.8.
sub pedibus eius. Si ergo Danieli, & patet
dans regnum, & filius accipiens apparuerūt
in specie corporali, qūo isti dicunt, patrem
nunquā visum esse Prophetis, et ideo solum 1.Tim.6
debere intelligi inuisibilem quem nemo ho- Danic.7
minum vidit nec videre pōt? Ista enim nar-
rauit Daniel, Aspiciebā, inquit, donec throni positi sunt, & vetustus dierum sedebat, &
indumentum eius quasi nix album, & capil
lus capitis eius quasi lana munda. Thronus
eius flamma ignis, rotæ eius ignis flagrans,
& lumen ignis transibat in conspectu eius.
Et mille millia deseruiebant ei, & dena mil-
lia denum millium astsistebant ei. Et iudiciū
collocauit, & libri aperti sunt &c. Et paulo-
post, Aspiciebam, inquit, in visu noctis, & ec
ce cum cœli nubibus quasi filius hois ve-
niens erat, & vsq; ad veterē dierū peruenit,
& oblatus est ei. Et ipsi datus est principa- L
tus & honor & regnū, & oēs populi tribus
& linguæ ipsi seruient. Potestas eius, pote-
stas æterna, quæ non præteribit, & regnum
eius quod non corrūpetur. Ecce pater dās,
& filius accipiens regnū sempiternū, & sunt
ambo in conspectu prophetantis visibili spe
cie. Non ergo inconuenienter creditur etiā
pater deus eo modo solere apparere morta-
libus: Nisi forte aliquis dicat, ideo non esse
visibilem patrem, quia in conspectu som-
niantis apparuit, Ideo autem visibilem fi-
lium & spiritū sanctū: quia Moyses illa ora

vigilans vidit. Quasi vero verbū & sapientiam Dei viderit Moyses carnalibus oculis, aut videri spūs vel humanus potest qui carnem istam viuificat, vel ipse corporeus qui ventus dicit. quanto igitur quibus ille spūs Dei qui omniū hominum & angelorū mentes ineffabili excellentia diuinæ substantiæ supergreditur? Aut quisquā tali præcipitet errore, vt audeat dicere filium & spiritum sanctum etiā vigilantibus hominibus esse visibiles, patrem aūt non nisi somniātibus. Quō ergo de patre solo accipiunt. Quem nemo hominum vidit, nec videre potest?

1. Ti.6. An cum dormiunt homines, tunc non sunt homines? Aut qui formare similitudinem corporis potest ad se significandum per visa somniantium, non potest formare ipsam corpoream creaturam ad se significandum oculis vigilantium: cum eius ipsa substantia qua est ipse quod est, nulla corporis similitudine dormienti, nulla corporea specie vigilanti possit ostendi? Sed non solum patris, verūetiam filij & spiritusſancti. Et certe qui vigilantium mouentur visis, vt non patrem, sed tantum filium vel spiritumsanctum credant, corporalibus hominum apparuisse conspectibus, vt omittam tantam latitudinem sanctarum paginarum & tam multiplicem earum intelligentiam, vnde nemo sani capitis affirmare debet, nusquā per sonam patris per aliquam speciem corporalem vigilantium oculis demonstratam. Sed vt hoc, vt dixi, omittam, quid dicunt de patre nostro Abraham, cui certe vigilanti & ministrāti, cū scriptura prēmisisset dicens:

Gen.18 Visus est dominus Abrahæ, non vnus aut duo, sed tres apparuerunt viri, quorum nullus excelsius alijs eminuisse dictus est, nullus honoratius effulsisse, nullus imperiosius

Supra. cap.7. egisse? Quapropter quoniam in illa tripartita nostra distributione, primum quærere

A instituimus, vtrum pater, an filius, an spiritusſanctus, an, aliquando pater, aliquando filius, aliquando spiritusſanctus, an sine vlla distinctione personarum, sicut dicitur, deus vnus & solus, id est, Trinitas ipsa, per illas creaturæ formas patribus apparuerit, interrogatis quæ potuimus quātum sufficere visum est, sanctarum scripturarum locis, nihil aliud quantum existimo diuinorum sacramentorum modesta & cauta consideratio persuadet, nisi vt temere non dicamus quæ nam ex Trinitate persona cuilibet patrum & Prophetarum in aliquo corpore vel similitudine corporis apparuerit, nisi cum con- In sequentibus tinentia lectionis aliqua probabilia circum dicta ponit iudicia. Ipsa enim natura vel substantia vel essentia vel quolibet alio nomine appellandum est idipsum quod deus est, quicquid illud est corporaliter videri non pōt. Per subiectam vero creaturam, non solum filium vel spiritumsanctum, sed etiam patrem corporali specie siue similitudine, mortalibus sensibus significationem sui dare potuisse credendum est. Quæ cum ita sint, ne immoderatius progrediatur secundi huius voluminis longitudo, ea quę restant, in consequentibus videamus.

B

D. AVRELII AVGVSTINI DE TRINITATE, Liber Tertius.

PROOEMIVM.

Redant qui volunt, malle Trinitatem legendo quā legenda dictando laborare. Qui aūt hoc nolunt credere, experiri aut & possunt & volunt, denique legendo vel meis inquisitionibus respondeāt vel interrogationibus aliorum, quæ pro mea persona quā in seruitio Christi gero, & pp studio quo fidē nostram aduersum errorē carnalū & animaliū hominū munire inardesco, necesse est me pati, & videāt q̄ facile ab illo labore me temperem, & quanto etiam gaudio stylū ponam habere feriatum. Quod si ea quæ legimus de his rebus sufficiēter ędita in Latino sermone, aut nō sunt, aut non inueniuntur, aut certe difficile à nobis inueniri quęunt, Græcę autem linguæ nō sit nobis tantus habitus, vt talium rerum libris legēdis & intelligēdis vllo modo reperiamur idonei, quo genere literarum ex ijs quę nobis pauca interpretata sunt, non dubito cuncta quæ vtiliter quærere possumus contineri. Fratribus autem non valeam resistere iubentibus vt re, quo eis seruus factus sum, flagitātibus vt eorum in Christo laudabilibus studijs, lingua ac stylo meo, quas bigas in me charitas agitat, maxime seruiam, egoq̄; ipse multa q̄ nesciebam, scribendo me didicisse confitear, non debet hic labor meus cuiquā pigro, aut multum docto videri superfluus, cū multis impigris multisq̄; indoctis inter quos etiā mihi non parua ex parte sit necessarius. Ex his igitur q̄ ab alijs de hac re scripta iā legimus, plurimū adminiculati & adiuti, ea q̄ de Trinitate, vno summo summeq̄; bono deo pie quæri & differi posse arbitror, ipso exhortante q̄renda atq; adiuuāte disserenda suscepi: vt si alia nō sunt hmōi scripta, sit q̄d habeāt, & legāt qui voluerint & valuerint: si aūt iam sunt, tāto facilius aliqua inueniātur, quanto talia plura esse potuerint. Sā nē est in omnibus literis meis, non solum piū lectorē, sed etiā liberū correctorē desiderē, multo maxime in his vbi ipsa magnitudo quæstionis, vtinā tam multos inuenio res habere posset, q̄ multos contradictores habet. Verūtn sicut lectorē meū nolo mihi esse deditum, ita correctorem nolo sibi: Ille me non amet amplius q̄ catholicā fidēiste se nō amet amplius quām catholicā veritatem. Sicut illi dico, Noli meis literis quasi scripturis canonicis inseruire, sed in illis & quod nō credebas cum inueneris incunctāter crede, in istis aūt quod certū nō habebas, nisi certum intellexeris, noli firmiter retinere: Ita illi dico, Noli meas literas ex tua opinione vel cōtentione, sed ex diuina lectione vel inconcussa ratione corrigere. Si quid in eis veri comprehenderis, existendo non est meum, at intelligendo & amādo & tuum sit & meum. Si quid aūt falsi conuiceris, errando fuerit meum, sed iā cauēdo nec tuū sit nec meum. Hinc itaq; tertius hic liber sumat exordiū, quousque secūdus perueneratur. Cū enim ad id ventū esset, vt vellemus ostēdere, nō ideo minorē patre filiū, quia ille misit hic missus est, nec ideo minorem vtroq; spūmsanctum, quia & ab illo & ab illo missus in Euangelio legitur, suscepimus hoc quærere, cū illuc missus sit filius

C Cap.1. Vbi erat, quia in hunc mundū venit, & in hoc mūdo erat cum illuc etiam spiritusſanctus vbi & ipse erat, qm̄ spiritus domini replēuit orbē terrarum, & hoc q̄d cōtinet oīa scientiā habet vocis, Vtrū ꝓpterea missus sit dūs, quia ex occulto in carne natus est, & de sinu patris ad oculos hominū in forma serui tanquā egressus apparuit: ideo etiam spiritusſanctus, quia & ipse corporali specie quasi columba visus est: & linguis diuisis velut ignis: vt hoc eis fuerit mitti, ad aspectū mortaliū, in aliqua forma corporea de spiritali secreto procedere, quod pater qm̄ non fecit, tantummodo misisse, non etiā missus esse dictus sit. Deinde quæsitū ē, cur & pater nō aliquādo dictus sit missus, si per illas species corporales: quæ oculis antiquorū apparuerunt ipse demonstrabatur? Si aūtē filius tunc demōstrabatur, cur tanto post missus diceretur, cum plenitudo tēporis venit, vt ex fœmina nasceretur, quandoquidē & antea mittebatur, cum in illis formis corporaliter apparebat? Aut si nō recte missus diceretur, nisi cū verbum caro factum est, cur spiritusſanctus missus legatur, cuius incarnatio talis non facta est? Si vero per illas Ioan. 1. antiquas demonstrationes, nec pater nec filius sed spiritusſanctus ostendebatur, cur etiam ipse nunc diceretur missus, cum illis modis & antea mitteretur? Deinde subdiuisimus vt hæc diligentissime tractarētur, & tripartitā fecimus quæstionem, cuius vna pars in secundo libro explicata est, duę sunt reliquę, de quibus deinceps differere aggrediar. Iā enim quęsitū atque tractatū est, in illis antiquis corporalibus formis & visis nō tantummodo patrem, nec tantummodo filiū, nec tantūmodo spiritumsanctū apparuisse, sed aut indifferenter dūm deū qui trinitas ipsa intelligitur, aut quālibet ex trinitate personam quam lectionis textus iudicijs circunstātibus significaret. Nunc ergo primū queramus, quod sequitur. Nā secundo loco in illa distributione positum est, vtrum ad hoc opus tantummodo creatura formata fit, in qua deus sicut tunc oportuisse iudicauit, humanis ostēderet aspectibus: an angeli q̄ iam erant ita mittebant vt ex persona dei loquerētur, assumētes corporalē speciem de creatura corporea in vsum ministerij sui: aut ipsum corpus suū, cui nō subduntur, sed subditum gerūt, mutātes atque vertētes in species quas vellēt, accōmodatas atq; apertas actionibus suis, sēm attributā sibi à creatore potētiā. Qua quęstionis parte quantū dūs dederit pertractata, postremo videndum erit id quod instituerāmus inquirere, vtrū filius & spiritusſanctus & antea mittebantur: & si ita est, qd inter illam missionē & eam quā in Euangelio legimus distetan missus nō sit aliquis eorum, nisi cum vel filius factus ex Maria virgine, vel cum spiritusſanctus visibili specie, siue in columba siue in igneis linguis apparuit. Sed fateor excedere vires intentionis meæ, vtrum angeli manente spiritali sui corporis qualitate, per hanc occultius operantes, assumant ex inferioribus elementis corpulentioribus, qd̄ sibi coaptatum, quasi aliquā vestē mutent & vertant in quallibet species corporales,

Galat. 4.

An filius & spūs sctūs antea missi sint. c. 1. Supra li. 2. cap. 7. 2. sen. di. 8. ca. Sed vbi.

F

G

Supra li. 2 cap. 7. Gal. 4. Matt. 3. Acto. 2. 1. sen. di. 8. ca. Sed vbi deū.

Ioan. 2.

corporales, etiã ipsas veras: sicut aqua vera in verũ vinum conuersũ est a dũo: an ipsa propria corpora sua transforment in quod volucrint, accommodata ad id quod agunt. Sed quodlibet horũ sit, ad præsentem quæstionem non pertinet. Et quamuis hæc quoniam homo sum, nullo experimẽto possim comprehendere, sicut angeli qui hæc agũt, & magis ea norunt q̃ ego noui quatenus mutetur corpus meum in affectu voluntatis meæ, siue quod in me, siue quod ex alijs expertus sum: quid horum tñ ex diuinarum scripturarũ authoritatibus credã, nunc non opus est dicere ne cogar probare, & fiat sermo longior de re qua non indiget præsens quæstio. Nunc illud videndũ est, vtrum angeli tunc agebant, & illas corporum species apparentes oculis hominum, & illas voces insonantes auribus, cum ipsa sensibilis creatura ad nutum seruiẽs cõditoris, in id quod opus erat pro tẽpore vertebatur, sicut in libro sapientiæ scriptum est: Creatura enim tibi factori deseruiens extenditur in tormẽtum aduersum iniustos, & lenior fit ad benefaciendum ijs qui in te cõfidunt. Propter hoc & tunc in omnia se transfigurans, omnium nutrici gratiæ tuæ deseruiebat ad voluntatem horũ qui te desiderabãt. Peruenit enim sapientia voluntatis Dei per creaturã spiritalem vsque ad effectus visibiles atque sensibiles creaturæ corporalis. Vbi enim nõ operatur quod vult Dei omnipotentis sapientia, quæ pertẽdit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter? Sed aliud est ordo naturalis in conuersione & mutabilitate corporũ, qui quãuis etiam ipse ad nutum Dei seruiat: perseuerantia tamen cõsuetudinis amisit admirationẽ: sicuti sunt quæ vel breuissimis vel certe nõ longis interuallis tẽporum cœlo, terra, mariq; mutãtur siue nascentibus, siue occidẽtibus rebus, siue aliàs aliter atque aliter apparentibus. Alia vero quãuis ex ipso ordine venientia, tamen propter longiora interualla temporũ minus vsitata. Quæ licet multi stupeãt, ab inquisitoribus huius seculi comprehensa sunt, & progressu generationum quo sæpius repetita sunt & à pluribus cognita, eo minus mira sunt, Sicuti sunt defectus luminarium, & raro existentes quædam species syderum & terræ motus, & mõstruosi partus animantium. & quæcũque similia, quorum nihil fit nisi voluntate Dei, sed plerisque nõ apparet. Itaque licuit vanitati Philosopho-

Sapiẽ. 16.

Sapiẽ. 8. Miracula vnde videant.

I cap. 2. 1. sen. di. 45. cap. volũtas ergo.

rum, etiam causis alijs ea tribuere vel veris, sed proximis: cum omnino videre nõ possent superiorem cæteris omnibus causam, id est, voluntatem Dei: vel falsis, & ne ab ipsa quidem peruestigatione corporalium rerum atque motionum, sed à sua suspitione & errore prolatis. Dicam si potero quidam, exempli gratia, quo hæc apertiora sint. Est certe in corpore humano quædã moles carnis, & formę species, & ordo distinctionis membrorum, & temperatio valetudinis; hoc corpus inspirata anima regit, eademq; rationalis & ideo quãuis mutabilis, tamen quæ possit illius incommutabilis sapientiæ particeps esse: vt sit participatio eius in idipsum, sicut in Psalmo scriptum est, de omnibus sanctis, ex quibus tanquam lapidibus viuis ædificatur illa Hierusalem mater nostra æterna in cœlis. Ita enim canitur, Hierusalem quæ ędificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum. Id ipsum quippe hoc loco illud summũ & incõmutabile bonum intelligitur, quod Deus est, atque sapientia voluntasq; ipsius. Cui cantatur alio loco, Mutabis ea & mutabuntur, tu vero idem ipse es. Constituamus ergo animo talem sapientẽ, cuius anima rationalis iã sit particeps incõmutabilis æternæq; veritatis, quam de omnibus suis actionibus consulat, nec aliquid omnino faciat, quod non in ea cognouerit esse faciendum, vt ei subditus eiq; obtẽperans rectè faciat. Iste si consulta summa ratione diuinæ iustitiæ quam in secreto audiret aure cordis sui, eaq; sibi iubente, in aliquo officio misericordiæ corpus labore fatigaret, ægritudinemq; cõtraheret, consultis q; medicis, ab alio dicerẽt causam morbi esse corporis siccitatem, ab alio autem humoris immoderationem: vnus eorũ veram causam diceret, alter errare, vterque tñ de proximis causis, id est, corporalibus pronunciaret. At si illius siccitatis causa quæreretur, & inueniretur voluntarius labor, iam ventum esset ad superiorem causam, q̃ ab anima ꝓficisceretur ad afficiendũ corpus quod regit, sed nec ipsa prima esset. Illa enim procul dubio superior erat, in ipsa incõmutabili sapientia, cui hominis sapientis anima in charitate seruiens, & inestabiliter iubenti obediens, voluntarium laborem susceperat: ita non nisi Dei voluntas causa prima illius ægritudinis veracissime reperiretur, Iã vero si in labore officioso & pio adhibuisset ille sapiens ministros collaborantes

rantes secũ in opere bono, nec tamẽ eadem voluntate deo seruientes, sed ad carnaliũ cupiditatũ suarum mercedẽ peruenire cupientes, vel incommoda carnalia deuitantes: adhibuisset etiã iumenta. si hoc exigeret illius operis implẽdi procuratio, q̃ vtiq; iumenta irrationalia essent animantia, nec ideo mouerent membra sub sarcinis, ꝙ aliquid de illo bono opere cogitarent, sed naturali appetitu suæ voluptatis & deuitatione molestiæ, postremo adhibuisset etiam ipsa corporea omni sensu carentia, quæ illi operi essent necessaria, frumentum scilicet & vinum, & oleum, vestem, nummum, codicem, & si qua huiusmodi. In his certe omnibus in illo opere versantibus corporibus, siue animatis siue inanimatis, quæcũque mouerẽtur, ttere rentur, repararẽtur, exterminarentur, reformarentur, alio atque alio modo locis & tẽporibus affecta mutarentur, non alia esset istorum omnium visibilium & mutabiliũ factorum causa, nisi illa inuisibilis & incommutabilis voluntas dei per animam iustam, sicut sedem sapientiæ, cunctis vtens, & malis rationalibus, & irrationalibus animis, & postremo corporibus, siue quæ illis inspirarentur & animarẽtur, siue omni sensu carẽtibus: cum primitus vteretur ipsa bona anima & sancta quam sibi ad piũ & religiosum obsequium subdidisset. Quod ergo de vno sapiente, quamuis adhuc mortale corpus gestãte, quamuis ex parte vidente, posuimus exempli gratia, hoc de aliqua domo vbi aliquorum talium societas est, hoc de ciuitate vel etiam de orbe terrarum licet cogitare, si penes sapientes sanctęque ac perfecte deo subditos sit principatus & regimen rerum humanarum. Sed hoc quia nondum est: Oportet enim nos in hac peregrinatione prius mortaliter exerceri, & per vires mansuetudinis & patientiæ in flagellis erudiri, vt illam supernã atq; cœlestẽ, vnde peregrinamur, patriã cogitemus. Illic. n. dei voluntas, qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem flagrantem in spiritibus summa pace atque amicitia copulatis, & in vnam voluntatem quodam spiritali charitatis igne conflatis, tanquam in excelsa & sancta & secreta sede ꝑsidens, velut in domo sua, & in tẽplo suo. Inde se quibusdã ordinatissimis creaturæ motibus, primo spiritalibus, deinde corporalibus, per cuncta diffundit, & vtitur omnibus ad incõmutabile arbitrii sui sententiæ suæ, siue incorporeis, siue corporeis rebus, siue rationalibus, siue irrationalibus spiritibus, siue ꝑ eius gratiã, siue malis per ꝓpriã voluntatẽ. Sed quemadmodum corpora crassiora & inferiora per subtiliora & potentiora quodã ordine regunt: ita omnia corpora ꝑ spiritũ vitæ, & spiritus vitæ irrationalis ꝑ spiritum vitæ rationalẽ, & spiritus vitæ rationalis desertor atq; peccator per spiritum vitæ rationalem pium & iustum, & ille per ipsum deum, ac sic vniuersa creatura per creatorem suum, ex quo, & per quẽ, & in quo etiam cõdita atq; instituta est, ac per hoc voluntas dei est prima & summa causa omniũ corporaliũ specierũ atque motionum. Nihil. n. fit visibiliter & sensibiliter, quod non de interiore inuisibili atq; intelligibili aula summi Imperatoris, aut iubeatur, aut permittatur, secundũ ineffabilem iustitiam præmiorũ atq; pœnarũ, gratiarum & retributionum in ista totius creaturæ amplissima quadam immẽsaq; republica. Si ergo Apostolus Paulus quãuis adhuc portaret sarcinam corporis, quod corrũpitur & aggrauat animam, quãuis adhuc ex parte atque in ænigmate videret, optãs dissolui & esse cum Christo, & in semetipso ingemiscens adoptionẽ expectans redẽptionem corporis sui, potuit tamẽ significando prædicare dominum Iesum Christũ, aliter per linguam suam, aliter per epistolã, aliter per sacramentũ corporis & sanguinis eius. Nec linguã quippe eius, nec mẽbranas, nec atramentum, nec significãtes sonos linguæditos, nec signa literarũ conscripta pellicu lis, corpus Christi & sanguinem dicimus, sed illud tantũ quod ex fructibus terræ acceptum, & prece mystica consecratum rite sumimus ad salutem spiritalem in memoriam pro nobis dominicæ passionis: quod cũ per manus hominum ad illam visibilem speciẽ perducitur, non sanctificatur vt sit tam magnum sacramentum, nisi operante inuisibiliter spiritu dei: cum omnia quæ per corporales motus in illo opere fiunt, deus operetur, mouens primitus inuisibilia ministrorum, siue animas hominum, siue occultorum spirituum sibi subditas seruitutes: quod mirũ si etiã in creatura cœli & terræ, maris & aeris, facit deus quæ vult sensibilia atque visibilia, ad se ipsum in eis sicut oportere ipse nouit significandum & demonstrandum, non ipsa sua qua est apparente substantia, q̃ omno incõmutabilis ẽ, omnibusq; spiritibus quos creauit interius secretiusq; sublimior.

Coloss. 1.
1 sen. di. 45. c. vocator per spiritum vitæ rationalem pium & luntas er go.
B
Sapiẽ. 9.
1. Co. 13
Philip. 1
Rom. 8.
De cõse. dis. 2. ca. corpus & sanguis.
C
Luc. 22.
4. sen. di. 11. c. si ve ro q̃ris.

Vi

Miracu-
la sunt
etiã cõ-
suetа.
Cap. 5.
3.Reg.18.

Exo.19.

1.Co.3.
Ioan. 2.
Gene.1.
Nu.17.

Gene.1.

Exod.4.

Sola va-
rietas fa
cit mira-
culum.
Cap. 6.
Ezc.37.

Miracu-
la magi-
ca.
Cap. 7.

Vi enim diuina totã spiritalẽ corporalẽque administrãte creaturã,otium annorum certis diebus aduocant aquæ maris, & offundunt super faciẽ terræ.Sed cũ hoc orãte sancto Helia factũ est, qa ꝑcesserat tam cõtinua,& tã lõga sereitas, vt deficerẽt fome hoies, nec ea hora qua ille dei seruus orauit, aer ipse aliqua humida facie mox futuræ pluuiæ signa ptulerat, cõsecutis tantis & tam velociter liymbribus, apparuit vis diuina, quibus illud dabat dispensabatur; miraculũ.Itaq; deus operat solẽnia fulgura atq; tonitrua. Sed quia in mõte Sina inusitato mõ fiebãt, voces; illæ nõ strepitu cõfuso ædebant, sed ex eis qdã signa dari certissimis indicijs apparebat, miracula erant. Quis attrahit humorũ ꝑ radicẽ vitis ad botrum & vinũ facit nisi deus? q & hoie plantante & rigãte incrementũ dat. Sed cum adnutũ domini aqua in vinũ inusitata celeritate conuersa est,ẽt stultis fatẽtibus vis diuina declarata ẽ. Quis arbusta frõde ac flore vestit soleniter,nisi deus? Verũ cũ floruit virga sacerdotis Aarõ,collocuta est quodãmodo cũ dubitãte humanitate diuinitas. Et lignis certe oibus & oĩm aialũ carnibus gignendis atq; formãdis cõmunis est terrena materies. Et quis ea facit, nisi qui dixit vt hęc terra produceret, & in eodẽ verbo suo quæ creauit regit atque agit? Sed cum eandem materiam ex virga Moysi in carnẽ serpentis ꝑxime ac velociter vertit, miraculũ fuit, rei quidem mutabilis, sed tñ inusitata mutatio. Quis autẽ animat quæque viua nascentia,nisi qui & illum serpentem ad horam sicut opus fuerat aĩauit? Et quis reddidit cadaueribus aĩas suas,cum resurgerẽt mortui,nisi qui aĩat carnes in vteris matrũ, vt oriant morituri? Similiter & de cõmuni materia,q in causis mundialibus cõsistit,subito ad tẽpus ꝑdire arietẽ & colũbã cõstituit,quibus vnus vigor carneus et in tẽpore & ex tempore accessionis & recessionis,nõ dispar sed inusitatus apparuit.Sed cum siũt illa continuato quasi quodam fluuio labentium manentiumque rerum, & ex occulto in promptum, atque ex prompto in occultum, vsitato itinere transeuntium, naturalia dicuntur.Cum verò admonendis hominibus inusitata mutabilitate ingeruntur,magnalia nominantur. Hic video quid infirmæ cogitationi possit occurrere,cur scilicet ista miracula etiam magicis artibus fiant.

Nam & magi Pharaonis similiter serpentes fecerũt,& alia similia. Sed illud amplius: sem. & est admirandũ,qũo magorũ illa potentia,q serpẽtes facere potuit,vbi ad muscas minutissimas ventũ ẽ,omnino defecit: cyniphes tã enim musculæ sunt breuissimæ, qua tertia plaga superbus populus Aegyptiorũ cadebat. Ibi certe deficientes magi dixerũt,Digi tus dei est hic. Vñ intelligi daĩ,ne ipsos quidẽ transgressores angelos & aereas potestates,in imã istã caliginẽ, tanquã in sui generis carcerem, ab illius sublimis ætheræ puritatis habitatione detrusas, per quas magicæ artes pũt quicq posslunt, valere aliquid nisi data desuper potestate. Datur ãt vel ad fallendos fallaces, sicut in Aegyptios, & in ipsos etiam magos data est,vt in eorum spirituum seductione viderentur admirandi,à quibus fiebant à Dei veritate damnandi, vel ad admonendos fideles, ne tale aliquid Solum facere ꝑ magno desiderent,pp quod etiam deus nobis scripturæ authoritate sunt predita: at vel ad exercendam,probandam manifestan- illa, damque iustorum patientiam. Neq; enim parua visibilium miraculorum potentia Iob cuncta q habebat amisit, & filios & ipsam corporis sanitatẽ. Nec ideo putandã est istis transgressoribus angelis ad nutum seruire,hãc visibilium rerum materiam,sed deo potius à quo hęc potestas datur, quantum in sublimi & spiritali sede incõmutabilis iudicat.Nã & dãnatis iniquis etiã in mallo seruiunt aqua et ignis et terra,vt faciãt & inde quod volunt,sed quantum finitur:nec sanè creatores illi mali angeli dicendi sunt, quia per illos magi resistent famulo Dei, & ranas & serpentes fecerunt. Non enim ipsi eas creauerunt, Omnium quippe rerum quæ corporaliter visibiliterque nascuntur, occulta quædam semina in istis corporeis mundi huius elementis latent. Alia sunt enim hæc iam conspicua oculis nostris ex fructibus & animantibus, alia vero illa occulta istorum seminum semina. Vnde iubente creatore ꝑduxit aqua prima natatilia & volatilia, Terra autem prima sui generis germina,& prima siut generis animalia. Neque enim tunc huiuscemodi fœtus ita ꝑducti sunt, vt in eis q ꝑducta sunt, vis illa cõsumpta sit:sed plerũq; desunt cõgruæ tẽporũ occasiones,qbus erũpant, & species suas peragant. Ecce.n. breuissimus furculus semen est, nam conuenienter mandatus terræ arborem facit. Huius aũt furculi subtilius semen aliquod ciusdẽ generis granum

pũ est,& hucusque nobis visibile. Iam vero huius etiã grani semen,quãuis oculis videre nequeamus,rõne tamẽ cõijcere possumus: quia nisi talis aliqua vis esset in istis elemẽtis, non plerunq; nascerentur ex terra q ibi seminata nõ essent: nec animalia tam multa nulla marium fœminarumque cõmixtione præcedẽte,siue in terra,siue in aqua, q tamẽ crescunt & coeundo alia pariunt, cum illa nullis coeuntibus parentibus orta sint. Et certe apes semina filiorũ nõ coeundo cõciunt, sed tanquã sparsa ꝑ terras ore colligũt. Inuisibiliũ.n.seminũ creator,ipse creator est omniũ rerum: qñ quæ cuinq; nascendo ad oculos nostros exeunt, ex occultis seminibus accipiunt progrediendi primordia, & incrementa debitæ magnitudinis distinctionesq; formarũ, ab originalibus tanquã regulis sumunt. Sicut ergo nec parẽtes dicimus creatores hominũ,nec agricolas creatores frugum,quãuis eorũ extrinsecus adhibitis motibus ista creanda dei virtus interius operetur:Ita nõ solum malos,sed nec bonos angelos phas est putare creatores,si pro sublimitate sui sensus & corporis, semina rerum istarum nobis occultiora nouerunt, & ea ꝑ congruas temperationes elementorum latẽter spargunt,atque ita gignendarum rerum, & accelerandorum incrementorum prębẽt occasiones. Sed nec boni hæc nisi quantum deus iubet,nec mali hæc iniuste faciunt,nisi quantum iuste ipse permittit. Nam iniqui malitia voluntatẽ habent iniustã, potestatẽ autem non nisi iuste accipiunt, siue ad pœnam suam,siue ad aliorum,vel pœnam malorum,vel laudem bonorum.Itaq; Apostolus Paulus discernens interius deũ creantẽ atq; formantẽ,ab operibus creaturę quæ ad mouentur extrinsecus, & de agricultura similitudinẽ assumẽs ait:Ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit. Sicut ergo in ipsa vita nostrã mentẽ iustificãdo formare nõ potest nisi deus,ꝑdicare autẽ Euangeliũ extrinsecus & homines possunt, non solum boni per veritatẽ,sed etiam mali per occasionem: ita creationem rerum visibilium deus interius operatur, exteriores aũt operationes siue bonorũ siue malorũ, vel angelorũ vel hominũ,siue etiã quorunque animaliũ, secundũ imperiũ suũ, & a se imperitas distributiones potestatũ & appetitiones commoditatum, ita rerum naturæ adhibet in qua creat oĩa, quẽadmodũ terræ agricolturã. Quapropter ita nõ possũ dicere angelos malos magicis artibus euocatos, creatores fuisse ranarũ atq; serpentiũ, sicut nõ possum dicere homines malos creatores esse segetis, quã per eorũ operã video exortam. Sicut nec Iacob creator colorũ in pecoribus fuit, qa bibẽtibus in cõceptu maK tribus variatas virgas quas intuerẽtur appo suit. Sed nec ipsæ pecudes creatrices fuerũt varietatis prolis suæ, quia inhæserat animæ illarũ discolor phãtasia ex cõtuitu variarũ virgarũ per oculos impressa: q nõ potuit nisi corpus quod sic affecto spiritu animabatur ex cõpassione cõmixtionis afficere, vnde teneris fœtuum primordijs colore tenus aspergeretur. Vt enim sic ex semetipsis afficiantur,vel anima ex corpore vel corpus ex anima,congruentiæ rationis id faciunt, quæ incommutabiliter viuunt in ipsa summa dei sapientia:quam nulla spatia locorũ capiunt: & cũ ipsa sit incommutabilis, nihil eorũ q cõmutabiliter sunt deserit, quia nihil eorum nisi per ipsam creatum est. Vt.n.de pecoribus non virgæ sed pecora nascerentur, fecit hoc incommutabilis & inuisibilis ratio sapientiæ dei, per quam creata sunt omnia. Vt autem de varietate virgarũ, pecorũ conceptorum color aliquid duceret, fecit hoc anima grauidæ pecudis per oculos affecta forinsecus, & interius secum pro suo modulo formandi regulam trahens,quam de intima potentia sui creatoris accepit. Sed quãta sit vis animæ ad efficiendam atque mutandam materiam corporalem, cum tamen creatrix corporis dici nõ possit:q a omnis causa mutabilis sensibilisque substantiæ, omnisque modus & numerus & pondus eius vnde efficitur vt sit, & natura ita vel ita sit, ab intelligibili & incommutabili vita, quæ super omnia ẽ,existit,& ꝑuenit vsque ad extrema atq; terrena:multus sermo est,neq; nũc necessarius. Verum propterea sanctũ Iacob de pecoribus cõmemorandã arbitratus sum, vt intelligeretur si hõ q virgas illas sic posuit,dici non põt creator colorũ in agnis & hædis:nec ipsæ matrum animæ, quæ conceptam per oculos corporis phantasiam varietatis, seminibus carne conceptis, quantum natura passa est, asperserunt: multo minus dici posse ranarũ serpẽtiũq; creatores angelos malos, ꝑ quos magi Pharaonis tũc illa fecerũt. Aliud est.n.ex intimo ac summo causarum cardine condere atq; administrare creaturã,quod qui facit, solus creator est à deo. deus.Aliud aũt ꝑ distributis ab illo viribus

Exod.7. & 8.

Gen.30

De hoc vide ifra li.11.c.2 & li.12. de ciuit. dei.c.25. & li.18. cap.5.

Causa originalis oĩum

Cap. 9.

&

1.sen.di. 7.c.sicut ergo mẽ te.

& facultatibus aliquã operationẽ forinsecus admouere, vt tunc veltũc, sic vel sic exeat quod creatur. Ista quippe originaliter ac primordialiter in quadam textura elementorũ cuncta iam creata sunt, sed acceptis opportunitatibus ꝓdeunt. Nam sicut mares grauidæ sunt fœtibus, sic ipse mundus grauidus est causis nascentiũ: q̃ in illo nõ creãtur, nisi ab illa summa essentia, vbi nec oritur, nec moritur aliquid, nec incipit esse, nec desinit. Adhibere aũt forinsecus accidentes causas, q̃ tametsi nõ sunt naturales, tñ secundum naturã adhibentur, vt ea q̃ secreto naturæ sinu abdita cõtinẽtur, erũpant & foris ereentur quodammodo explicando mensuras & numeros, & pondera sua quæ in occulto acceperũt ab illo, q̃ omnia in mensura & numero & põdere disposuit, nõ solũ mali angeli, sed etiã mali homines possunt, sicut exemplo agriculturę supra docui. Sed ne de animalibus quasi diuersa ratio moueat, q̃ habent ipsũ vitæ cum sensu appetendi: q̃ secundum naturã sunt vitãdiq; contraria: ecce hoc est videre, quam multi homines nouerunt, ex q̃bus herbis, aut carnibus, aut quarũcunque rerũ quibuslibet succis aut humoribus, vel ita positis, vel ita obrutis, vel ita contritis, vel ita commixtis, quæ animalia nasci soleant, quorum se quis tam demens audeat dicere creatorem? Quid ergo mirũ si quemadmodum potest nosse quilibet nequissimus hõ, vnde illi vel alibi vermes nuscęq; nascantur: ita mali angeli pro subditate sui sensus in occultioribus elementorum seminibus norunt, vnde ranæ serpentesque nascãtur, & hęc per certas & notas temperationum opportunitates occultis motibus adhibenda faciunt creari, nõ creant: sed illa homines q̃ solẽt ab hominibus fieri, nõ mirantur. Quòd si quisquã celeritates incrementorum forte miratur, q̃ illa animãtia tã cito facta sunt: attendat, quẽadmodũ & ista ꝓ modulo facultatis humanę ab hoibus ꝓperentur. Vnde n. fit vt eadem corpora citius vermescãt æstate quàm hyeme, citius in calidioribus quàm in frigidioribus locis? Sed hæc ab hominibus tãto difficilius adhibẽtur, quãto desunt sensuũ subtilitates, & corporũ mobilitates in membris terrenis & pigris. Vnde qualibuscunq; angelis vicinos casus ab elementis contrahere, quanto facilius ẽt, tanto mirabiliores in huiusmodi operibus eorum existunt celeritates: sed non est creator, nisi qui principaliter ista format. Nec

Exod.8.

Sapiẽ.11

2.sen.di. 7.c.sicut ergo.

Sapiẽ.11 2.sen.di. 7.c.illud

ꝓsonã hoc ꝓsit nisi allo penes quẽ ꝓphetiæ sunt ambiũa q̃ tunc mẽtẽa, mutata ra: & ipse ẽ verus creator deus, excelsus fabili potẽtia sui: etiam vt quod posse erat angeli si permitterẽtur, ideo non ꝓfuisset, nõ permittuntur. Nec ꝓ mirũ est ꝙ tio, cur non potuerint facere ꝙ omnes magi quia maior aderat dominatus ꝓhibẽtis spiritus sanctũ, qđ etiã ipsi magi cõfitẽtes dixerunt, Digitus dei ẽ hic. Quid fuit quod per naturã, nec possunt per prohibẽtem & q̃d per ipsius naturæ suæ cõditorem facere nõ sinantur, hominem explorare cupientes, immò vero impossibile, nisi per illud deum dei, qđ Apostolus cõmemorat dicẽs, Alij diiudicatio spirituum. Nouimus enim hominẽ posse ambulare, & nequaquã hoc posse si nõ permittatur volare, aut nõ posse etiam si permittatur. Sic & illi angeli quædã possunt facere si permittantur ab angelis potentioribus ex imperio dei: quædam vero non possunt, etiam sub eis permittatur, quia ille non permittit, a quo illis est data naturæ modus, qui etiam per angelos suos & illa plerunq; non permittit, quæ concessit vt possint. Exceptis igitur vltimis & vltimatissimo transcursu temporum in ea natũræ ordine corporaliter iunctis, sicut ortus occasusq; syderum, generationes & mortes animãliũ, incrementa & germinationes & cætera mirabiles diuersitates, nebulæ & nubes, niues & pluuiæ, fulgura & tonitrua, tempestates & grandines, ventꝰ & ignes, frigus & æstus & omnia talia. Exceptis etiam illis quæ eodẽ ordine tam sunt, sicut defectus lunarũ, & species inusitatæ syderũ, & mostra & terræmotus, & similia. Exceptis ergo illis omnibus, quorũ qđẽ prima & summa causa nõ est nisi voluntas dei, vnde & in Psalmo, cum quædam huius generis essent commemorata: ignis, grãdo, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ ea vel fortuitu, vel causis tantũmodo corporalibus, vel etiã spiritalibus tũ præter voluntatẽ dei existentibus agi credere, continuo subiecit, quæ faciunt verbum eius. Sed his, vt dicere cœperam, exceptis, cætera sunt illa, quæ quamuis ex causis naturalibus, ad aliqđ tñ diuinitus annũ ad spectandum nostris sensibus admouẽtur, quæ proprie miracula & signa dicuntur, nec in ea ꝓ nobis à dño deo annunciauit, ipse dei ꝓsona suscepit. Cũ aũt suscipit, aliqũ in angelo demonstratur, aliquando in ea

ea specie q̃ non est qđ angelus, quamuis per angelum ad posita ꝓ nuntiet. Rursus cũ in eadem specie ostẽditur, ꝙ non est q̃d angelus, ibi iam erat ipsum corpus: & ad hoc demonstrandũ in aliqua mutatione assumitur: aliquando ad hoc exoritur, & re peracta rursus absumitur: sicut ẽt cũ homines annũciãt, aliquã ex sua ꝓsona verba dei loquẽtem, sicuti cũ ꝓmittitur, Dixit dñs: aut, hæc dicit dñs, aut tale aliquid: aliquando autem nihil tale ꝓmittentes, ipsam dei ꝓsonã in se suscipiunt, sicuti est, Intellectum tibi dabo, & constituam te in via hac qua ingrederis. Sic non solũm dictis, verũ etiã in factis, dei ꝓsona significãda imponit Prophetæ, vt eam gerat in ministerio prophetiæ: sicut etiam personã gerebat qui vestimentum eius decẽ seruo regis Salomonis dedit, regnaturo Israel. Aliquã etiã res q̃ non erat ꝙ, Prophetæ, & creãtã in terrenis rebus in nomẽ significationẽ assumpta est: sicut somnio viso Iacob virgã lãs fecit de lapide, quẽ dormiens habebat ad caput. Aliqñ ad hoc fit eadẽ species, vel aliquantulũ mansura, sicut potuit serpens ille æneus exaltatus in eremo, sicut possunt & literæ: vel peracto ministerio transitura, sicut panis ad hoc sanctus i accipiẽdo sacro cõsumit. Sed ꝙ hæc hoibus nota sunt, ꝙ ꝓ hoies fiunt, honorem rem tanq̃ religiosa pñt hre, stuporẽ tanquã mirã nõ pñt. Itaq; illa quæ ꝓ angelos fiũt, & quo difficiliora & ignotiora, eo mirabiliora sunt nobis: illis aũtẽ tanq̃ suæ actiones notæ atque faciles. Loquit ex ꝓsona dei angelus domini, dicens, Ego sum deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob: cum scriptura prædixisset, Visus est ei angelus domini. loquitur & homo ex ꝓsona domini, dicens, Audi populus meus, & loquar Israel, & testificabor tibi: Deus Deus tuus ego sum. Assumpta est virga ad significationem, & in serpentẽm angelica facultate mutata ẽ. Quę facultas cũ desit homini, assumptus est tamen & ab homine lapis ad talem aliquam significationem. Inter factũ angeli & factum hominis plurimum distat: illud & mirandum & intelligendũ est, hoc ãt tantũmodo intelligendũ. Quod ex utroque intellegit, fortasis vnum est: at illa ex quibus intelligit, diuersa sunt, tanq̃ si nomẽ dñi & auro & aramẽto scribatur, Illud est faciosius, illud vilius: qđ tñ in vtroq; significatur idipsum est. Et quanuis idẽ significauerit, ex virga Moysi serpens, qđ lapis Iacob, melius tñ aliquid lapis Iacob, q̃ serpens magorũ. Nam sicut vnctio lapidis Xpi in carne, in qua vnctꝰ est oleo exultationis ꝓ participibus suis: ita virga Moysi cõuersa in serpentem, ipsum Xpm factũ obedientẽ vsque ad mortẽ crucis. Vñ ait, Sicut exaltauit Moyses serpentẽ in deserto, sic oportet exaltari filium hominis, vt omis qui credit in ipso, nõ pereat, sed habeat vitã eternã. Si Numeri eũt intuentes illum serpentem exaltatum in eremo, serpẽtum morsibus non peribãt. Vetus. n. hõ noster confixus est cruci cum illo, vt euacuaretur corpus peccati. Per serpentẽ. n. intelligit mors, quæ facta à serpente in paradiso, mõ locutionis per efficientẽ id quod efficitur demonstrante. Ergo virga in serpentem, Christus in mortem: & serpens rursus in virgam, Christus in resurrectionem totus cum corpore suo quod est ecclesia, quod in fine tẽporis erit, quẽ serpentis cauda significat quã Moyses tenuit vt reciperet in virgã. Serpentes ãt magorum tanquam mortui seculi, nisi credentes in Christum tanquã deuorati in corpus eius intrauerint, resurgere in illo non potuerunt. Lapis ergo Iacob, vt dixit, melius aliquid significauit quam serpentes magorum: at. n. factum magorũ multo mirabilius. Verũ hæc nõ ita ꝓiudicant rebus intelligendis, tanq̃ si hoſs nomẽ scribatur auro, & dei atramẽto. illas etiã nubes & ignes quo fecerint vel assumpserint angeli ad significandũ quod annunciabant, etiã si dominus vel spiritus sanctus illis corporalibus formis ostendebatur, quis nouit hominum? sicut infantes non nouerunt quod in altari ponitur, & peracta pietatis celebratione consumitur, vnde vel quomodo conficiatur, vnde in vsum religionis assumatur. Et si nunquam discant experimento vel suo vel aliorum, & nunquam illam speciem rerũ uideant, nisi inter celebrationes sacramentorũ cũ offertur & datur, dicaturq̃; illis authoritate grauissima, cuius corpus & sanguis sit nihil aliud credent, nisi omnino in illa specie dominum oculis apparuisse mortalium, & de latere tali percusso, liquorẽ illũ oino fluxisse. Mihi aũt oino utile est, vt meminerim virium mearũ fratresq; meos admoneam, vt & ipsi meminerint suarum, ne vltra quàm tutum est humana progrediatur infirmitas. Quemadmodũ enim hæc faciant angeli, vel potius deus quemadmodum

Exod. 4. Ge. 28. Exod. 7. Psal. 44. Phili. 2. Ioan. 3. Nume. 21. Rom. 6. Gen. 3. Infra. Cap. 11. Exod. 4. Ge. 28. Euchari stia. Mat. 26. Ioã. 19.

modũ hæc faciat per angelos suos, & quantum fieri velit etiã per angelos malos, siue
H sinendo, siue cogendo, ex occulta sede altissimi imperij sui, nec oculorũ acie penetrare, nec fiducia rationis enucleare, nec prouentu mentis cõprehendere valeo, vt tam certus hinc loquar ad omnia quæ requiri de his rebꝰ possunt, q̃ si essem angelus, aut
Sapiẽ.9. Propheta, aut Apostolus. Cogitationes.n. mortalium timidæ & incertæ prouidentiæ nostræ. Corpus.n.quod corrumpit, aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Et difficile æstimamus quæ in terra sunt, & quæ in ꝓspectu sunt, inuenimus cum labore, quæ in cœlis sunt aũt, quis inuestigabit? Sed quia sequitur & dicit: Sensum aũt tuũ quis sciet, nisi tu dederis sapientiã, & miseris spiritũ sanctũ tuũ de altissimis: quæ in cœlis sunt quidẽ, non inuestigamus, quo rerũ genere & corpora angelica secundũ propriã dignitatem, & eorũ quædã corporalis actio cõtinetur: secundũ spiritum tũ Dei missum nobis de altissimis, & impartitam eius gratiã
2.sen.di. 8.cap.cę terum. mentibus nostris audeo fiducialiter dicere, nec Deum patrẽ, nec verbũ eius, nec spiritum eius, quod Deus vnus est, per id quod est, atque idipsum est, vlio modo esse muta
I bilem, ac ꝓ hoc multo minus esse visibilẽ: q̃m sunt quędam quãuis mutabilia, non tñ visibilia, sicut nostræ cogitationes, & memoriæ, & voluntates, & omnis incorporea creatura. Visibile aũt quicquã nõ est, quod
Essentia dei nunquã per se apparuit. nõ sit mutabile. Quapropter substãtia, vel si melius dicitur essentia Dei, vbi pro modulo nostro ex quantulacũque particula intelligimus patrẽ & filium & spiritum sanctum, quandoquidẽ nullo modo mutabilis est, nullo modo põt ipsa ꝓ semetipsam
Cap.11 2.sen.di. 8.ca.Cæterum. esse visibilis. Proinde illa omnia quæ patribus visa sunt, cũ Deus illis secundũ suam dispensationẽ temporibus congruã pręsentaretur, ꝓ creaturam facta esse manifestum est. Et si nos latet qũo ea ministris angelis fecerit, ꝓ angelos tũ esse facta, nõ ex nostro
Rom.12 2.Co.4. sensu dicimus, ne cuiquam videamur plus sapere, q̃ oportet sapere, sed sapiamus ad tẽperãtiã, sicut Deus nobis partitus est mẽsurã fidei, sed credimus, ꝓꝓ qđ & loquimur. Extat.n.authoritas diuinarũ scripturarũ, vnde mẽs nostra deuiare nõ debet, nec relicto solidamento diuini eloquij, ꝓ suspitionum suarũ abrupta præcipitari, vbi nec sensus corporis regit, nec perspicua ratio veritatis elucet. Apertissime quippe scriptũ est
K in epistola ad Hebræos, cũ dispensatio noui testamenti à dispositione veteris testamenti
Heb.1. secundũ congruentiã seculorum, ac tempo-
rum distingueretur, nõ tantum illa visibilia, sed ipsum etiam sermonem per angelos factum. Sic.n.dicit: Ad quem aũt angelorũ
Psal.109 dixit aliquando, Sede ad dexterã meã, quousque ponam inimicos tuos scabellũ pedũ tuorum? Non'ne oẽs sunt ministri spiritus ad ministrationem missi, ꝓpter eos qui futuri sunt hæreditatem possidere salutis? Hinc ostendit illa omnia non solum ꝓ angelos facta, sed etiã propter nos facta. i. propter populum Dei, cui promittitur hæreditas vitæ ęternæ. Sicut ad Corinthios etiam
1.Co.10. scriptum est, Omnia hæc in figura contingebant illis, scripta sunt aũt ad correptionẽ nostrã, in quos finis seculorũ obuenit. Deinde quia tunc ꝓ angelos, nunc autem per filium sermo factus est, cõsequenter aper-
Heb.2. teq; demonstrans propterea, inquit, abundantius oportet attendere nos ea quæ audiuimus, ne forte defluamus. si.n.qui ꝓ angelos dictus est sermo factus est firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia iustam accepit mercedis retributionem, quo nos effugiemus tantam negligentes salutem? vt ostenderet quali quæreres quã salutem, vt ostenderet se de nouo testamento iam dicere. i. sermoL ne qui nõ per angelos, sed per dominum factus est. Quæ cũ initium accepisset, inquit, vt enarretur ꝓ dominum, ab ijs qui audierunt in nos cõfirmata est, contestante Deo signis & portentis, & varijs virtutibus, & spiritussancti diuisionibus secundum suam voluntatem. Sed ait aliquis. cur ergo scriptum est, Dixit dominus ad Moysen: & nõ potius, Dixit angelus ad Moysen? Quia cũ verba iudicis preco pronunciat, nõ scribit in gestis, Ille preco dixit, sed ille iudex: sic etiam loquente Propheta sancto, etsi dicamus, Propheta dixit, nihil aliud q̃ dominũ dixisse intelligi volumus. Et si dicamus, dominus dixit, Prophetã non subtrahimus, sed quis per eũ dixerit admonemus. Et illa quidẽ scriptura sæpe aperit angelum esse dominum, quo loquente identidẽ dicitur, dñs dixit, sicut iam demonstrauimus. Sed propter eos, qui cum scriptura illic angelũ nominat, ipsum per seipsum filiũ Dei voluntate intelligi, quia propter annunciationem pa-
Malach.3. ternæ ac suæ voluntatis à Propheta dictus est angelus, propterea volui ex hac epistola ma-

manifestius testimoniũ dare, vbi nõ dictũ est, per angelũ, sed per angelos. Nã & Stephanus in Actibus Apostolorum eo more
Act.7. narrat hæc, quo etiã in libris veteribus cõscripta sunt. Viri frẽs & pres audite, inquit, deus glorię apparuit Abrahæ patri nr̃o, cũ esset in Mesopotamia. Ne quis autẽ arbitretur tunc deũ glorię per id quod in seipso est, cuiusquam oculis apparuisse mortalũ, in consequentibus dicit, ꝙ Moysi angelus
Exo.3. apparuerit. Fugit, inquit Moyses in verbo illo, & factus est inquilinus in terra Madian, vbi genuit filios duos. Et completis illic annis. xl. apparuit illi in deserto mõtis Sina
Exo.3. angelus dñi in flamma ignis in rubo, Moyses aũt videns mirabatur visum. Qui cum accederet cõsiderare, facta est vox dñi dicẽs: Ego sum deus patrum tuorum, deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob. Tremefactus aũt Moyses, non audebat considerare. Dixitq; illi dominus, Solue calciamẽtũ pedum tuorum &c. Hic certe & angelum & dñm dicit, eundemq; deum Abrahã, & deũ Isaac, & deum Iacob, sicut in Genesi scriExo.7. ptũ est. An forte quisquam dicturus est, ꝙ Moysi per angelum apparuit dñs, Abrahæ vero per seipsum? At hoc à Stephano non quæramus, ipsum librum vnde Stephanus ita narrauit, interrogemus. Nunquid enim quia scriptũ est, Et dixit dominus deus ad Abrahã. Et paulo post, Et visus est dominus deus Abrahæ, ꝓpterea ista non per angelos facta sunt, cum alio loco similiter dicat, Visus est autem ei deus ad ilicem Mambræ, sedenti ad ostiũ tabernaculi sui meridie. Et tñ consequenter adiungit, Respiciens aũt oculis suis vidit, & ecce tres viri stabant ꝓpter eum, de quibus iam diximus. Quomodo.n. poterunt isti, qui vel à verbis ad intellectũ nolunt assurgere, vel facile se ab intellectu in verba præcipitant, qũo poterunt explicare visum esse deũ in viris tribus, nisi eos, sicut etiam cõsequentia docent, angelos fuisse intelligantur? An quia non dictũ est, Angelus locutus est vel apparuit, ꝓpterea dicere audebunt, Moysi quidem illã visionem ac vocẽ per angelum factam, quia ita scriptũ est, Abrahæ autem quia cõmemoratio angeli non est facta, per substantiam suam deũ apparuisse atq; sonuisse? Quid quod nec apud Abraham de angelo tacitum est? Nã pro Gen.18. legitur, cũ immolandus filius eius præciperetur, Et factum est post hęc verba, tentauit deus Abrahã, & dixit ad eũ, Abrahã Abraham. Et ille dixit, Ecce ego. Et dixit ei, Accipe filium tuũ dilectũ, quẽ diligis Isaac, B & vade in terram excelsam, & offer eum ibi holocaustũ super vnũ montium quem tibi dixero. Certe hic deus, non angelus commemoratus est. Paulo post vero ita se habet scriptura, Extendens aũt Abraham manum suã, sumpsit gladium, volẽs occidere filium suũ. Et vocauit eum angelus dñi de cęlo, & dixit ei, Abraham Abraham. Et dixit, Ecce ego. Et dixit, Ne injcias manum tuã super puerũ, neq; facias ei quicquã. Quid ad hoc rñdetur? an dicturi sunt deum iussisse vt occideretur Isaac, & angelũ prohibuisse? Porrò ipsum patrem aduersum dei præceptũ, qui iusserat vt occideret, obtẽperasse angelo vt parceret? Ridẽdus & abijciẽdus hic sensus est. Sed neq; huic tam crassio & abiecto vllum locũ scriptura esse ꝑmittit continuo subiungens, Nunc.n.cognoui qa times deũ tu, & non pepercisti filio tuo dilecto ꝓpter me. Quid est ꝓp me, nisi propter eum qui occidi iusserat? Idemigitur deus Abrahæ qui angelus, an potius per angelũ dens? Accipe sequentia. Certe iam hic angelus manifestissime expressus est, attende tamẽ quid cõtexatur. Respiciẽs Abrahã oculis suis vidit, & ecce aries vnus tenebatur in arbore sabech cornibus, & abijt Abrahã, & accepit C arietem, & obtulit eũ holocaustũ pro Isaac filio suo. Et cognominauit Abrahã nomen loci illius: Dominus vidit, vt dicant hodie ꝙ in monte dñs visus est: sicut paulo ante quod dixit deus per angelũ, Nunc.n.cognoui quia times deum: non quia tunc deus cognouisse intelligẽdus est, sed egisse, vt ꝓ deũ ipse Abrahã cognosceret quantas haberet vires cordis ad obediendã deo vsq; ad im- Simile habetur sup.c.10. molationẽ vnici filij: illo modo locutionis quo significatur per efficientem id qđ efficitur, sicut df frigus pigrũ, quod pigros facit: vt ideo cognouisse diceretur, quia ipsum Abrahã cognoscere fecerat, quẽ poterat latere fidei suę firmitas, nisi tali experimẽto ꝓbaretur. Ita & hic cognominauit Abrahã nomẽ loci illius, Dñs vidit. i. qđ videri se fecit. Nã cõtinuo secutus ait: Vt dicãt hodie ꝙ in monte dñs visus est. Ecce idẽ angelus, dñs dicit: quare nisi qa ꝓ angelũ dñs? Iã vero in eo qđ sequitur, ꝓphetice oino loqtur angelus, & prorsus aperit quod per angelum deus loquatur. Et vocauit, inquit, angelus domini Abraham iterum de cælo, dicẽs: Ge.22. Per me iuraui dicit dñs, ꝓ eo ꝙ fecisti hoc

Universidad de Deusto Biblioteca

D verbū,& nō pepercisti filio tuo dilecto ꝓpter me &c. Hæc certe verba vt dicat ille per quē loquitur dñs. Hæc dicit dñs, etiā Prophetæ solent habere. An filius dei de patre air, Dicit dñs, & ipse est ille angelus
Gen. 18 patris? Quid ergo de illis tribus viris,nonne respiciunt quo vrgeātur, q̄ visi sunt Abrahæ,cū ꝑdictū esset,visus est ei dñs? An quia viri dicti sunt, non erant angeli? Danielem legāt dicentē: Ecce vir Gabriel. Sed
Dan. 8. & 9. quid vltra differimus ora eorum euidētissimo atq; grauissimo alio documēto oppilare, vbi nō angelus singulariter, nec viri pluraliter,sed omnino angeli dicuntur: per quos sermo nō quilibet factus, sed lex ipsa data manifestissime ostēditur, quam certe nullus fideliū dubitat deū dedisse Moysi ad subiugādū populū Israel, sed tamē per an-
Acto. 7. gelos datā. Ita Stephanus loquitur: Dura ceruice,inquit,& nō circūcisi corde & auribus,vos semper spiritui sancto restitistis,sicut & patres vestri. Quē Prophetarū non persecuti sunt patres vestri? Et occiderunt eos,qui prænūciabant de aduentu iusti, cuius nunc vos ꝓditores & interfectores fuistis,q̄ accepistis legē in edictis angelorum,
nec custodistis. Quid hoc euidētius,quid E tanta authoritate robustius? In edictis quidē angelorum lex illi populo data est, sed dñi Iesu Christi per eā disponebatur & ꝑnunciabatur aduētus. Et ipse tanquā verbū dei miro & ineffabili modo erat in angelis, in quorū edictis lex ipsa dabatur. Vñ dicit
Ioan. 5. in Euāgelio,Si crederetis Moysi,crederetis & mihi,de me.n.ille scripsit. Per angelos er-
1.Ti. 2. go tunc dominus loquebatur, per angelos filius dei,mediator dei & hominum futurus ex semine Abrahę suū disponebat aduētū, vt inueniret à quibus reciperetur cōfitētes reos, quos lex non impleta fecerat transGalat. 3. gressores. Vñ et Apostolus ad Galatas dicit: Quid ergo lex? Trāsgressionis gratia posita ē,donec veniret semen cui promissum ē, dispositа per angelos in manu mediatoris: hoc est dispositа per angelos in manu sua. Non.n.natus est per conditionem, sed per potestatē. Quod autē nō aliquē ex angelis dicit mediatorē, sed ipsum dñm Iesū Christū,inquantū hō fieri dignatus ē,habes alio
1.Ti. 2. loco, Vnus, inquit deus,& vnus mediator
Exo. 12. dei & hominū,hō Christus Iesus. Hinc il-
Acto. 7. lud Pascha in interfectione agni: hinc illa omnia q̄ de Christo venturo in carne atq; passuro, sed & resurrecturo in lege figurant quæ data est in edictis angelorū, donec ve- Galat. 3.
niret semen,dispositа per angelos in manu mediatoris. In quibus angelis erat vtiq; & pater & filius & spūssanctus: & aliqn̄ pater, aliqn̄ filius,aliqn̄ spiritussanctus, aliqn̄ sine illa distinctione pīonæ deus per illos figurabatur, etsi visibilibus & sensibilibus formis apparēs, per creaturā tñ suam, nō per substantiam suam,cui videndæ corda mundantur per hæc omnia quæ oculis videtur, & auribus audiuntur. Sed iam satis, quātū existimo, pro captu nostro disputatū & demonstratū est, quod in hoc libro suscepera-
mus ostēdere: cōstititq; & probabilitate rationis quantum homo vel potius quantum ego potui, & firmitate authoritatis quantū de scripturis sanctis diuina eloquia patuerunt,ꝙ antiquis patribus nostris ante incarnationem Saluatoris,cū deus apparere dignabatur, voces illæ ac species corporales per angelos factæ sunt: siue ipsis loquentibus vel agentibus aliquid ex persona dei, sicut etiam Prophetas solere ostendimus: siue alsumētibus ex creatura quod ipsi nō essent, vbi deus figurate demonstraretur hominibus. Quod genus significationum nec Prophetas omisisse multis exemplis docet scriptura. Supereſt igitur iam vt videamus cū & nato per virginem domino, & corporali specie sicut columna descendente spiritussan-
cto, visisque igneis linguis, fonitu facto de cœlo die Pentecostes post ascensionem domini, non ipsum dei verbum per substantiā suam, qua patri æquale atque coæternum est,nec spiritus patris & filij per suā substā-
tiam, qua & ipse vtriusque æqualis atque coæternus est, sed vtique per creaturam, q̄ illis modis formari & existere potuit corporeis atq; mortalibus sensibus apparuerit, quid inter illas demonstrationes & has ꝓprietates filij dei & spiritussancti, quamuis per creaturam visibilem factas interſit, q̄ alio volumine commodius ordiemur.

D. AVRELII AVGVSTINI DE TRINITATE, Liber quartus.

Scientiam terrestrium cæle- Scire
stiumque rerū magni æstimare solet genus humanum, in quo profecto meliores sunt qui hanc scientiæ præponunt nosse semetipsos; & laudabilioreque est animus, cui nota est vel infirmitas

infirmitas sua,q̄ qui ea nō respecta, vias syderum scrutatur: etiam cogniturus, aut qui iam cognitas tenet,ignorās ipse qua via ingrediatur ad salutem ac firmitatē suā. Qui vero iam euigilauit in Deum,spūssancti calore excitatus, atque in eius amore coram se viluit, ad eumque intrare volens nec valens,eoq; sibi lucēte arrēdit in se, inuenitq; se suamq; egritudinem illius munditiæ cōtemperari nō posse cognouit,flere dulce habet,eumq; deprecari, vt etiā misereatur,donec exuat totam miseriam, & precari cū fiducia, iam accepto gratuito pignore salutis, 1.Co.1. ꝑ eius vnicū Saluatorem hominis & illumi natorem:hunc ita agentē & dolentem,scien tia nō inflat,quia charitas ædificat: præposuit.n.scientiam scientię,præposuit scire infirmitatem suam magis q̄ scire mundi mœnia,fundamenta terrarū, & fastigia cęlorū: Rom.1. & hanc apponendo scientiam,appposuit dolo rem.Dolorē peregrinationis suæ ex desiderio patriæ suæ, & conditoris eus beati Dei sui.In hoc genere hominū, in familia Christi tui dñe Deus meus, si inter pauperes tuos gemo, da mihi de pane tuo respōdere hominibus, qui nō esuriunt & sitiunt iustitiā, Psal.9. sed satiati sunt & abundant. Satiauit autem illos phantasma eorum,non veritas tua,quā repellendo resiliunt, & in suam vanitatem cadunt. Ego certe sentio q̄ multa figmenta pariat cor humanū. Et quid est cor meum, nisi cor humanū? Sed hoc oro Deum cordis mei, vt nihil ex eis figmentis pro solido vero eructem in has literas, sed inde veniat in eas quicquid per me venire potuerit, vn- Psal. de mihi, quāuis proiecto à facie oculorum fuorū, & de longinquo redire conanti, per viā quam strauit humanitati diuinitas vnigeniti sui,aura veritatis eius aspergit. Quā intantum licet mutabilis haurio, inquātum in ea nihil mutabile video,nec locis & temporibus sicut corporā, nec solis temporibus & quasi locis,sicut spirituum nostrorum cogitationes:nec solis temporibus,& nulla vel imagine locorum, sicut quædā nostrarum mentium ratiocinationes. Omnino enim Dei essentia qua est, nihil mutabile habet, nec in æternitate, nec in veritate, nec in voluntate: quia æterna ibi est veritas, & æterna charitas: & vera ibi est charitas, vera æternitas: & chara ibi est æternitas, & cara veritas. Sed quoniam exulaui- Psal. mus ab incommutabili gaudio, nec tamen inde præcisi atque abrupti sumus, vt non etiam in istis mutabilibus & temporalibus tis nfę ꝑ æternitatem, veritatem, beatitudinem quæ- ficimur. reremus: nec mori enim nec falli, nec per- Cap. 1. turbari volumus:missa sunt nobis diuinitus visa cōgrua peregrinationi nostræ, quibus admonemur, non hic esse quod quærimus, sed illuc ad ipsa esse redeundum, vnde nisi penderemus,hic ea nō quæreremus. Ac primum nobis ꝑsuadendum fuit, quantū nos diligeret Deus, ne desperatione non audere mus erigi in eū. Quales aūt dilexerit,ostendi oportebat, ne tanquā de meritis nostris superbientes, magis ab eo resiliremus & in nostra fortitudine magis deficeremus: ac ꝑ hoc egit nobiscū, vt per eius fortitudinē potius proficeremus, atque ita in infirmitate humilitatis, perficeretur virtus charitatis. Hoc significat in Psalmo,vbi ait: Pluuiam voluntariā segregans Deus hæreditati tuæ, Psal.67. & infirmata est,tu vero perfecisti eam. Pluuiam quippe voluntariā non nisi gratiam vult intelligi,nō meritis redditam, sed gratis datam,vnde & gratia nominatur. Dedit L enim eam, non quia digni eramus,sed quia 1.Co.16 voluit. Hoc cognoscentes,nō fidentes in nobis erimus, & hoc est infirmari. Ipse vero ꝑficit nos, qui etiā Paulo Apostolo dicit: Sufficit tibi gratia mea:nā virtus in infirmi- 2.Co.12 tate perficit. Persuadendum ergo erat hominī quantū nos dilexerit Deus, & quales dilexerit. Quantū,ne desperaremus: quales, ne superbiremus. Hunc locū Apostolus per necessarium sic explicat, Cōmendat autem, inquit,suā charitatē deus in nobis,qm̄ cum Rom. 5. adhuc peccatores essemus, Christus ꝓ nobis mortuus est: multo magis iustificati nūc in sanguine ipsius, salui erimus ab ira ꝑ ipsum. Si.n.cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo ꝑ mortem filij eius: multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius. Item alio loco, Quid ergo, inquit, dicemus Rom. 8. ad hæc? Si Deus pro nobis,quis cōtra nos? qui proprio filio non pepercit, sed ꝓ nobis omnibus tradidit illum. Quomodo non & cū illo nobis omnia donauit? Quod aūt factum nobis annunciatur, hoc futurū ostēdebatur & antiquis iustis, vt ꝑ eandem fidem etiā ipsi humiliati infirmarentur,& infirmati perficerentur. Quia igitur vnū verbum Ioan. 1. Dei est, ꝓ quod facta sunt omnia, quod est M incōmutabilis veritas,vbi principaliter atq; incommutabiliter sunt omnia simul, non solum q̄ nunc sunt in hac vniuersa creatura, verūetiam quæ fuerūt,& q̄ futura sunt. Vbi

autē nec fuerunt,nec futura sunt,sed tantūmodo sunt,& omnia vita sunt, & oía vnum sunt,& magis vnū est,& vna vita est. Sic.n. omnia per ipsum facta sunt, vt quicquid factum est in his, in illo vita sit, & facta non sit:qa in principio nō factū est verbum, sed erat verbū apud deum, & deus erat verbū, & oía per ipsum facta sunt:nec p ipsum omnia facta essent,nisi ipsum esset ante omnia, factumq; nō esset. In ijs autem quæ per ipsum facta sunt, etiam corpus quod vita non est, per ipsum nō fieret, nisi in illo antequā fieret vita esset. Quod.n.factū est,iam in illo vita erat, & non qualiscunq; vita: nā & anima vita est corporis,sed & hæc facta est, quia mutabilis est,& per quid facta est, nisi per dei verbū incōmutabile? Omnia.n.per ipsum facta sunt, & sine ipso factū est nihil: quod ergo factum est, iam in illo vita erat, & nō qualiscunq; vita, sed vita erat lux hominū, lux vtique rationaliū mentium, per quas homines à pecoribus differunt, & ideo
A sunt homines. Non ergo lux corporea, quæ lux est carnium, siue de cœlo fulgeat, siue terrenis ignibus accēdatur: nec humanarū tantū carnium, sed etiā beluarū, & vsq; ad minutissimos quosq; vermiculos. Oia.n. hæc vidēt istā lucem: at illa vita lux hominū erat, nec longe posita ab vnoquoq; nostrum. In illa.n.viuimus & mouemur & su
Act. 17. mus. Sed lux in tenebris lucet & tenebræ eā
Ioan. 1. nō cōprehenderunt. Tenebræ aūt sunt
Quo reddimur ha- naret verbū, per qđ facta sunt oía, caro fabiles per ctū ē,& habitauit in nobis. Illuminatio qp cipiendæ pe nra participatio verbi dei ē, illius.s. vitę veritati. q lux est hominū. Huic autē participationi
Cap. 2. prorsus inhabiles & minus idonei eramus,
Ioan. 1. ppter immūditiā peccatorū. Mundādi ergo eramus. Porrò iniquorū & superborum vna mūdatio est sanguis iusti, & humilitas dei: vt ad cōtēplandū deū quod natura non sumus, p eū mundaremur,factū qđ natura sumus,& qđ pctō nō sumus. Deus.n.natura nō sumus, hoies natura sumus, iusti pec cato nō sumus. Deus itaq; factus hō iustus, interceſsit deo p hoie peccatore. Nō.n.cō-
B gruit peccator iusto, sed cōgruit homini homo. Adiungens ergo nobis similitudinem humanitatis suæ, abstulit similitudinem iniquitatis nostræ. Et factus particeps mortalitatis nostræ, fecit nos participes diuinitatis suæ. Merito quippe mors peccatoris ve

niens ex dānationis necessitate, soluta est p mortem iusti venientem ex misericordiæ voluntate,dum simplum eius cōgruit duplo nostro. Hæc.n.congruentia siue cōueniētia, vel cōtinentia,vel cōsonantia, vel si qđ cōmodius dicitur, qđ est vnū ad duo,in omni cōpaginatione, vel si melius dicit coaptatione creaturæ,valet plurimum. Hanc.n.coaptationē, sicut mihi nunc occurrit dicere volui,quā Greci ἁρμονίαν vocant. Neq; tūc locus est vt ostendā quantū valeat cōsonātia simpli ad duplū,quæ maxima in nobis reperitur,vt sit nobis insita naturaliter: à quo vtique nisi ab eo qui nos creauit,vt nec impetriri posint eā non sentire, siue ipsi cātantes, siue alios audiētes:per hāc quippe voces actiores grauioresq; cōcordant, ita vt qsquis ab ea dissonuerit,nō sciētiam,cuius expertes sunt plurimi, sed ipsum sensum auditus nostri vehemēter offendat. Sed hoc vt demonstretur,lōgo sermone opus est: ipsis autē auC
ribus exhibere pōt ab eo qui nouit in regulari monochordo. Verū quod instat imDe ord. præsentia quantū donat deus, edisserendū ad liber. est, quemadmodū simplū domini & saluatoris nri Christi,duplo nostro cōgruat & quo
Cap. 3. dāmodo cōcinat ad salutem. Nos certe, qđ nemo Christianus ambigit,& anima & corpore mortui sumus,anima propter peccatū, corpore propter pœnā peccati,ac per hoc & corpore ppter peccatum. Vtriq; autem rei nostræ.i.& animæ & corpori, medicina & resurrectione opus erat,vt in melius renouaretur, quod erat in deterius commutatum. Mors autē animæ impietas est,& mors corporis corruptibilitas per quā fit & animę à corpore absceſsus. Sicut.n.anima deo deserente,sic corpus anima deserēte, morit: vnde illa fit impiens,hoc examine. Resuscitatur enim anima per pœnitentiam, & in corpore adhuc mortali renouatio vitæ inchoatur à fide, qua creditur in eum qui iustificat impiū,bonisque moribus augetur & roborat de die in die,cū magis magisq; renouatur interior hō. Corpus vero tanquā hō exterior, quanto est hæc vita diuturnior, vel tanto magis magisque corrumpitur, vel ægte,vel morbo, vel varijs afflictiōibus, donec veniat ad vltimam afflictionem quæ ab hominibus mors vocatur. Eius autē resurrectio differtur in finem: cum & ipsa iustificatio nra perficietur ineffabiliter. Tūc enim similes ei erimus,qm videbimus eū sicuti ē.
Nūc vero quādiu corpus quod corrumpit

aggrauat animā,& vitā humana super terrā
Iacob. 5. cōa tentatio est,non iustificabitur in conspe
Ps. 142. ctu tuo omnis viuens, in comparatione iustitiæ quā æquabimur angelis, & gloriæ q̄ revelabit in nobis. De morte aūt aię à morte corporis distinguēda,qd plura documēta cōmemorē, cum dūs in vna sntia Euāgelica vtrāq; mortē cuiuis facile discerni ēdā posse
Matt. 8. rit, vbi ait: Sine mortuos sepelire mortuos suos. Sepeliendū qppe corpus mortuū erat, sepultores aūt eius per infidelitatis impietatē in aīa mortuos intelligi voluit,quales ex
Luc. 5. citātur cū dicitur: Surge qui dormis,& exurge à mortuis,& illuminabit te Christus. De
1 Ti. 5. cēs de vidua: Quæ autē in delitijs agit, vi- uēs mortua ē. Anima igitur iā pia quæ fuit
E impia, ppter iustitiā fidei dicitur ex morte reuixisse atq; viuere. Corpus autē nō tantum moriturū, ppter animę absceſsum qui futurus est, sed ppter infirmitatem tantū
Rom. 8. carnis & sanguinis,quodā loco in scripturis
1. Co. 15. ēt mortuū dr loquente Apostolo, Corpus quidē,inquit, mortuū est propter peccatū, spiritus autē vita est ppter iustitiā: hæc vi-
Rom. 2. ta ex fide facta est, qm iustus ex fide viuit.
Rom. 8. Sed quid sequit? Si autē spiritus eius,qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, qui suscitauit Christū Iesum à mortuis, vificabit & mortalia corpora vestra p inhabitantē spiritum eius in vobis. Huic ergo duplæ morti nræ saluator impendit simplā suam: & ad faciēdam vtrāque resuscitationē nostrā, in sacramēto & exēplo præposuit & ppposuit vnā suā. Neq; n.fuit peccator aut impius, vt ei tanquā spiritu mortuo in interiore homine renouari opus esset, & tāquā resipiscendo ad vitā iustitiæ reuocari: sed indutus carne mortali, ea sola moriēs, sola resurgens, ea sola nobis ad vtrunque concinuit, cū in ea fieret interioris hominis sacramentū, exterioris exemplū. Interioris.n.hominis nostri sacramēto data est illa vox, per
2. Cor. 4. tinēs ad mortē animæ nostræ significandā,
Ps. 21. nō solū in Psalmo, verū etiā in cruce, Deus
Mat. 27. meus deus meus, vt quid me dereliquisti?
I Cui voci cōgruit Apostolus dicēs: Scientes
F qa vetus hō noster simul crucifixus est cū illo, vt euacuetur corpus peccati, vt vltra non seruiamus pctō. Crucifixio quippe interioris hoīs pœnitētiæ dolores intelligunt, & cōtinentiæ quidā salubris cruciatus, per quā mortē mors impietatis perimitur, in
Rom. 6. qua nos nō dereliquit deus. Et ideo per talē crucē euacuatur corpus peccati, vt iam non exhibeamus mēbra nostra arma iniquitatis pctō: quia & interior homo si vtique renouatur de die in diē, ꝓfecto vetus est antequā renouetur. Intus nāq; agitur, qđ idem Apostolus dicit: Exuite vos veterē hominē, & induite nouū. Quod ita cōsequenter exEphe. 4. ponit. Quapropter deponētes mendaciū, loquimini veritatē. Vbi autē deponitur mendaciū, nisi intus, vt inhabitet in mōte sancto dei, qui loquitur veritatē in corde suo? Resurrectio vero corporis dñi ad sacramentū interioris resurrectionis nostræ pertinere ostēditur, vbi postquā resurrexit, ait mulieri, Noli me tangere, nondū.n. ascēdi ad paIoā. 20. trē meū. Cui mysterio cōgruit Apostolus, dicēs, Si aūt cōsurrexistis cū Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est ad G dexterā dei sedens, quæ sursum sunt sapite. Col. 3. Hoc est.n. Christū nō tangere, nisi cū ascēderit ad patrē, nō de Christo sapere carnaliter. Iā vero ad exēplū mortis exterioris hominis nri dominicę carnis mors pertinet, qa per talē passionē maxime hortatus est seruos suos, vt nō timeāt eos q corpus occi Mat. 10. dunt, animā aūt nō possunt occidere. Propter qđ dicit Apostolus, Vt suppleā quę de Col. 1. sunt pressurarū Christi in carne mea. Et ad exēplū resurrectionis exterioris hominis nostri pertinere inuenit resurrectio corporis dūi, qui ad discipulos ait, Palpate & Luc. 24. videte, quia spiritus carnē & ossa nō habet, sicut me videtis habere. Et vnus ex discipulis etiā cicatrices eius cōtrectās, exclamauit dicēs, Dūs meus & deus meus. Et cū illius Ioā. 20. carnis tota integritas appareret, demōstratū est in ea qđ suos exhortās dixerat Capil Mat. 10. lus capitis vestri nō peribit. Vñ.n. primo, Ioā. 21. Noli me tāgere, nondum.n. ascēdi ad patrē meū: & vnde antequā ascēdat ad patrem, à discipulis tāgitur, nisi qa illic insinuabatur H interioris hoīs sacramentū, hic præbebatur exterioris exēplum? An forte quisquā ita ē absurdus atque auersus a vero, vt audeat dicere à viris eū tactū antequā ascenderet, à mulieribus aūt cū ascendisset? Propter hoc exēplū futuræ nostræ resurrectionis in corpore, quod præcesserit in dño, dicit Apostolus: Initium Christus, deinde qui sunt Xpi. 1. Co. 15 De corporis.n. resurrectione illo loco agebatur, pp quā ēt dicit. Trāsfigurauit corpus Phil. 3. humilitatis nostræ, conforme corpori glorię suæ. Vna ergo mors nostri saluatoris, duabus mortibus nostris saluti fuit. Et vna

eius resurrectio, duas nobis resurrectiones
præstitit, cũ corpus eius in vtraque re.i. &
in morte & in resurrectione, & sacro interio
ris hominis nostri, & exẽplo exterioris me-
dicinali quadam cõuenientia ministratum
est. Hæc aũt ratio simpli ad duplũ orit
Ratio dupli ad simplũ p alios numeros. quidẽ à ternario numero. Vnum quippe ad
duo, tria sunt. Sed hoc totum quod dixi, ad
ternariũ puenit. Vnũ.n.& duo & tria, sex
fiunt. Qui numerus propterea perfectus di-
citur, quia partibus suis completur. Habet
enim illa tres sextam, tertiam, dimidiã. Nec
Cap.4. Gene.1. vlla pars alia q̃ dici possit quota sit, inueni-
tur in eo. Sexta ergo eius vnũ est tertia duo,
dimidia tria. Vnum autẽ & duo & tria con-
I summant eundẽ senarium. Cuius perfectio-
nẽ nobis sancta scriptura cõmendat, in eo
maxime quòd deus sex diebus perfecit opera
sua, & sexto die factus est homo ad imagi
nẽ dei. Et sexta ætate generis humani, filius
dei venit & factus est filius hominis, vt nos
reformaret ad imaginẽ dei. Ea quippe nunc
ætas agitur, siue milleni anni singulis distri
buantur ætatibus, siue in diuinis literis me-
morabiles atque insignes quasi articulos tẽ
porum vestigemus, vt prima ætas inueniat
Matt. 1. ab Adã vsq; ad Noe, inde secũa vsq; ad A-
brahã. Et deinceps sicut Matthæus Euãgeli-
sta distinxit ab Abraham vsq; ad Dauid, à
Dauid vsque ad transmigrationẽ in Babylo
niã, atq; inde vsq; ad virginis partũ. Quæ
tres ętates cõiũctæ illis duabus, quinque fa
ciũt. Proinde sextã inchoauit natiuitas dñi,
q̃ nunc agitur vsq; ad occultũ tẽporis finẽ.
Hunc senariũ numerũ quãdã tẽporis gere-
re figurã, etiã in illa ratione tripertitæ distri
butionis agnoscimus, qua vnũ tẽpus cõputa
mus ante legẽ, alterũ sub lege, tertiũ sub gra
tia. In quo tpe sacramẽtũ renouationis ac-
cepimus: vt in fine tẽporis etiã resurrectio-
ne carnis, omni ex parte renouati, ab vniuer
K sa, nõ solũ animæ, verumetiam corporis in-
Luc.13. firmitate sanemur. Vnde intelligitur illa mu
lier in typo Ecclesiæ à dño sanata & erecta,
quã curuauerat infirmitas alligãte Satana.
De talibus enim occultis hostibus plangit il
Psal.56. la vox Psalmi: Curuauerunt animam meã.
Hæc aũt mulier decem & octo annos habe
bat in infirmitate, quod est ter seni. Menses
aũt annorũ decẽ & octo inueniuntur in nu
mero solidi quadrati senarij, qđ est sexies
seni, & hoc sexies. Iuxta quippe est in eo-
Luc.13. dem Euangelij loco, arbor quoque illa ficul
nea, cuius miseram sterilitatem etiã tertius
annus arguebat. Sed ita pro illa intercessum
est, vt dimitteretur illo anno, vt si fructũ fer
ret, bene: sin aliter, excideretur. Ná & tres
anni ad eãdẽ tripartitã distributionẽ pertinent, & mẽses trium annorũ quadratũ sena
riũ faciunt, quod est sexies seni. Annus etiã
vnus si duodecim menses integri cõsideren
tur, quos triceni dies cõplent, talem quippe
mensem veteres obseruauerunt, quẽ circui-
tus lunaris ostendit, senario numero pol-
let. Quod.n.valent sex in primo ordine nu
merorũ, qui cõstat ex vnis, vt perueniat ad
decẽ: hoc valẽt sexaginta in secũdo ordine, L
qui cõstat ex denis vt perueniat ad centũ,
Sexagenarius ergo numerus dierum, sexta
pars anni est. Proinde per senariũ primi ver
sus multiplicantur, tanquã senarius secun-
di versus, & fiunt sexies sexageni trecenti
& sexaginta dies, qui sunt integri duodecim
mẽses. Sed qm̃ sicut mẽsem circuitus lunæ
ostẽdit hominibus, sic annus circuitu solis
animaduersus est, restãt aũt quinq; dies &
quadrans diei, vt sol impleat cursum suum
annumq; cõcludat: quatuor.n. quadrantes
faciunt vnum diẽ, quem necesse est interca-
lari excurso quadriennio quod bisextũ vo-
cant, nec tẽporũ ordo turbet: etiã ipsos dies
quinq; & quadrantẽ si cõsideremus, sena-
rius numerus in eis plurimũ valet. Primũ,
quia sicut fieri solet vt à parte totũ cõpute-
tur, nõ sunt iã dies quinque, sed potius sex,
vt quadrans ille accipiatur pro die. Deinde
q̃a in ipsis quinq; diebus sexta pars mẽsis
est: Ipse aũt quadrans sex horas hẽt. Totus
.n.dies, id est, cum sua nocte viginti quatuor
horæ sunt, quarum pars quarta, quæ est qua
drans diei, sex horæ inueniuntur: ita in anni
cursu senarius numerus plurimum valet:

Nec immerito in ædificatione corporis Ao. 46
dñici, in cuius figura tẽplũ à Iudæis destru. tẽpli cor
ctum, triduo se resuscitaturũ esse dicẽbat, nu triũ di
merus ipse senarius pro anno positus intel- legorum
ligitur. Dixerunt enim quadraginta & sex Cap.5.
annis ædificatũ est tẽplũ, & quadragies se- Ioan.2.
xies seni fiunt ducẽti septuaginta sex. Qui M
numerus dierũ cõplet nouem mẽses & sex
dies, qui tanquam decem menses parienti-
bus fœminis imputantur, nõ q̃a oẽs ad sex
tum diem post nonum mensem perueniũt,
sed q̃a ipsa perfecto corporis dñi tot diebus
ad partũ perducta cõperitur, sicut à maiori
bus traditũ suscipiẽs Ecclesiæ custodit au-
thoritas. Octauo.n. kal. Aprilis conceptus Luc.23
credit, quo & passus: ita monumento nouo,

quo sepultus est, vbi nullus erat mortuorũ
positus, nec aũ nec postea, congruit vterus
virginis quo cõceptus est, vbi nullus semi-
natus est mortaliũ. Natus ãt tradit octauo
kal. Ianuarias. Ab illo ergo die vsq; ad istũ
cõputatũ, ducẽti, septuaginta & sex reperiũ-
tur dies, qui senariũ numerũ quadragies se-
xies hũt. Quo numero annorũ tẽplũ ædifi
catũ é, q̃a eo numero senariorũ corpus dñi
perfectũ est, quid mortis passione destructũ,
Ioan.2. triduo resuscitauit. Dicebat.n.hoc de tẽplo
corporis sui, sicut euidẽtissimo & robustissi-
Matt.12. mo euangelij testimonio declarat, quo ait:
Sicut fuit Ionas in ventre Ceti tribus die-
bus & tribus noctibus, sic erit filius hois in
Triduũ corde terræ tribus diebus & tribus noctib9.
assum- Ipsum aũt triduum non totum & plenũ
fuisse scriptura testis est, sed primos dies à
parte extrema totus annumeratus est: dies
vero tertius à parte prima, & ipse totus: me-
dius autẽ inter eos.i.secundus dies absolute
totus viginti quatuor horis suis, duodecim
nocturnis, & duodecim diurnis. Crucifixus
Matt.27. est enim primo iudæorum vocibus hora ter
Marc.15. tia, cum esset dies sexta sabbati. Deinde in ip
sa cruce suspensus est hora sexta, & spm̃ tra-
didit hora nona. Sepultus est aũt cũ iã sero
factũ esset, sic sese hũt verba euangelij, quod
intelligitur in fine diei. Vndelibet ergo inci-
Luc.19. pias, etiã si alia ratio reddi potest, quo non
sit contra euangeliũ Ioannis, vt hora tertia
ligno suspensus intelligatur, totũ diẽ primũ
non cõprehendis. Ergo à parte extrema to-
tus cõputabitur, sicut tertius à parte prima.
Nox.n.vsq; ad diluculum, quo dñi resurre-
ctio declarata est, ad tertiũ diẽ pertinet: quia
deus qui dixit de tenebris lucẽ claresce re, vt
per gratiã noui testamenti & participationẽ
2.Cor.5. resurrectionis Chri audiremus: Fuistis.n.
Ephes.5. aliqñ tenebræ, nunc aũt lux in dño: insinuat
nobis quodãmodo q̃ à nocte dies sumat ini
tiũ. Sicut.n.primi dies pp futurum hois la-
psum à luce in noctem, ita isti pp hois repa
rationem à tenebris ad lucem cõputantur.
Ab hora ergo mortis vsq; ad diluculum re-
surrectionis horæ sunt quadraginta, vt etiã
ipsa hora nona connumeretur. Cui numero
congruit ẽt vita eius super terram, post re-
surrectionem in quadraginta diebus. Et est
ille numerus frequentissimus in scripturis
ad insinuandum mysterium perfectionis in
quadripertito modo. Habent.n.quandam
perfectionem decem, & ea quater multipli-
cata faciunt quadraginta. A vespere autem

sepulturæ vsq; ad diluculũ resurrectionis
triginta sex horę sunt, qui est quadratus se-
narius. Refertur autem ad illam rationem
simpli ad duplum, vbi est coaptationis ma-
xima consonantia. Duodecim.n.ad viginti-
quatuor simplo ad duplum conueniunt, &
fiunt triginta sex: nox tota cum die toto &
nocte tota, neq; hoc sine illo sacro quod su-
pra memoraui. Non absurde quippe spiri-
tum diei cõparamus, corpus autem nocti.
Dominicũ enim corpus in morte ac resur- C
rectione & spiritus nostri figurã, & corpo-
ris gerebat exemplum. Etiam sic ergo ap-
paret illa ratio simpli ad duplũ in horis tri-
gitasex, cũ duodecim conferunt ad vigínti-
quatuor. Et horũ quidẽ numerorũ causas
cur in scripturis sanctis positæ sint, potest
alius alias indagare: vel q̃bus istæ quas ego
reddidi, pponendæ sint, vel æquè probabi-
les, vel istis ét ꝓbabiliores: frustra tñ eos es
se in scripturis positos, & nullas causas esse
mysticas, cur illic isti numeri commemo-
rent, nemo tam stultus ineptusq; contende
rit. Ego aũt quas reddidi, vel ex ecclesiæ au
thoritate à maioribus traditas, vel ex diui-
narum testimonio scripturarum, vel ex ra-
tione numerorum similitudinũque collegi.
Contra rationem nemo sobrius, contra scri-
pturas nemo Christianus, contra ecclesiam Quo
nemo pacificus senserit. Hoc sacramen- ex mul-
tum, hoc sacrificium, hic sacerdos, hic deus tis colli
anteq̃ missus veniret, factus ex fœmina, om gamur i
nia quæ sacrate atque mystice patribus no- unum.
stris per angelica miracula apparuerunt, si- Cap.7.
ue quæ p ipsos facta sunt, similitudines hu-
ius fuerunt, vt omnis creatura factis quo-
dammodo loqueretur vnũ futurũ in quo
esset solus vniuersorũ a morte reparãdorũ.
Quia.n.ab vno vero deo & summo p im- D
pietatis iniquitatem resilientes & dissonan-
tes deflexeramus, & euanueramus in mul-
ta, discisi per multa & inhærẽtes in multis:
oportebat nutu & imperio dei miserãtis, &
ipsa multa venturum conclamarent vnum,
& a multis conclamatus ueniret unus, &
multa contestarentẽ venisse vnũ, & a multis
exonerati veniremus ad unũ: & multis pec-
catis in aia mortui, & pp pctũ in carne mo
rituri, amaremus sine pctõ mortuu in car-
ne pro nobis vnum: & in resuscitatum cre-
dentes, & cum illo per fidem spiritu resur-
gentes, iustificaremur in uno iusto facti
unum: nec in ipsa carne nos resurrecturos
desperaremus, cum multa membra intue-

remur p̃cessisse nos caput vnũ: in quo nũc p̃ fidẽ mũdati, & tũc p̃ spẽm redintegrati, per mediatorẽ deo reconciliati hæreamus vni, fruamur vno, p̃maneamus vnũ. Sic ipse filius dei, verbũ dei, & idẽ ipse mediator dei & hoium filius hominis, æqualis patri p̃ diuinitatis vnitatẽ, & particeps nostri per humanitatis susceptionẽ, patrẽ interpellãs pro nobis, per id quod hõ erat, nec tñ tacens qđ deus cum patre vnũ erat, inter cætera ita loquitur. Non p̃ his ãt rogo, inqt, tñ, sed & p̃ eis q̃ credituri sunt p̃ verbum eorũ in me, ut oẽs vnũ sint, sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnũ sint, vt mũdus credat, quia tu me misisti. Et ego claritatẽ, quam dedisti mihi, dedi eis, vt sint unũ, sicut & nos vnũ sumus. Non dixit, ego & ipsi vnũ, quãuis p̃ id qđ̃ ecclesiæ caput est & corpus eius ecclesia posset dicere, ego & ipsi nõ vnũ sed vnus, quia caput & corpus vnus est Xps: sed diuinitatẽ suã consubstantialẽ patri ostendẽs, hoc ait: propter quod & alio loco dicit, Ego & pater vnum sumus: in suo genere, hoc est, in eiusdem naturæ cõsubstantiali paritate, vult esse suos vnũ, sed in ipso: quia in seipsis non possent dissociari abinuicẽ per diuersas voluptates & cupiditates, & immundicias pctõrum: vñ mũdatur per mediatorẽ, vt sint in illo unũ: non tantum per eandem naturam qua homines ex oibus mortalibus æquales angelis fiunt: sed ẽt per eandẽ charitatem in eandem beatitudinẽ cõspirantes concordissima voluntate in vnum spũ quodãmodõ igne charitatis conflatam. Ad hoc enim valet qđ ait, Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus:

Ioã. 17. vt quemadmodum pater & filius non tantum æqualitate substantiæ, sed ẽt voluntate vnum sunt: ita & ij inter quos & Deum mediator est filius, non tm̃ per id quod eiusdẽ naturæ sunt, sed ẽt per eandem dilectionis societatẽ vnum sint. Deinde idipsum q̃ mediator est, per quem reconciliamur deo, sic indicat, Ego, inquit, in eis, & tu in me, vt sint consumati in vnũ. Hæc est vera pax, & cum creatore nostro nobis firma connexio, purgatis & reconciliatis per mediatorẽ vitæ, sicut maculati & alienati ab eo recesse ramus, per mediatorem mortis. Sicut enim diabolus superbus hominẽ superbientẽ perduxit ad mortem, ita Xps humilis hominẽ obedientem reduxit ad vitam. Q̃na sicut ille elatus cecidit & deiecit consentientem, sic iste humiliatus surrexit, & erexit credentẽ.

In Xpo omnes vnum. Cap. 8. 1. Ti. 2. Rom. 8. Ioã. 17.

Vnum per naturam, & charitatem. Cap. 9. Ioa. 10.

Ioã. 17. Per Christũ vera purgatio. Cap. 10. Gene. 3.

Quia enim nõ p̃uenerat diabolus quò ipse p̃duxerat (mortẽ quippe spiritus in impietate gestabat, sed mortẽ carnis nõ subierat, quia nec indumentum susceperat) magnus homini videbatur princeps in legionibus dæmonum, per quas fallaciarum regnum exercet: sic hominem per elationis typhum potentiæ q̃ iustitiæ cupidiore, aut p̃ fallam philosophiã magis inflãs: aut p̃ sacra sacrile ga irretiens, in quibus ẽt magicæ fallaciæ curiosiores superbioresq; atas deceptas illusas que præcipitat, subditum tenens; pollicens ẽt purgationẽ animæ, per eas quas τελετὰς appellant, trãsfigurãdo se in angelum lucis per multiformem machinationẽ, in signis & prodigijs mendacij. Facile est n. spiritibus nequissimis per aerea corpora facere multa, quæ mirentur animæ terrenis corporibus aggrauatæ, ẽt melioris affectus. Si enim corpora ipsa terrena nonnullis artibus & exercitationibus modificata, in spectaculis theatricis tanta miracula hominibus exhibent, vt ij qui nunquam viderunt talia nãrata vix credant: quid magnum est diabolo & angelis eius, de corporeis elemẽtis, p̃ aerea corpora facere q̃ caro miref: aut ẽt occultis inspirationibus ad illudendos humanos sensus, phantasmata imaginũ machinari, quibus vigilantes dormientesve decipiat, vel furentes exagitet? Sed sicut fieri põt, vt hõ vita ac moribus melior, spectet nequissimos hoies, vel in fune ambulãtes, vel mutimodis motibus corporũ multa incredibilia facientes, nec ullo mõ facere talia concupiscat, nec eos propterea sibi prẽponendos existimet: sic aia fidelis & pia, non solũ si videat, verũetiã si p̃ fragilitatem carnis exhorreat miracula dæmonũ, non ideo tñ aut nõ se posse talia dolebit, aut ob hoc illos meliores eẽ iudicabit: cũ sint pfertim in societate sanctorũ, qui p̃ virtutẽ dei cui cubiecta subiecta sunt, & minime fallacia, & multo maiora fecerũt, siue hoies, siue angeli boni. Nequaq̃ igitur p̃ sacrilegas similitudines, & impias curiositates, & magicas cõsecrationes aię purgãtur & reconciliantur deo: quia falsus mediator non trãijcit ad fallas superiora, sed potius obsidẽs intercludit viã ę̃ p̃ affectus, quos tãto maligniores, quãto superbiores suę societatis inspirat: q̃ non pijs, ad euolandum pennas nutrire virtutũ, sed potius ad demergendũ pondera exaggerare uitiorum, tanto grauius aia ruitura, quanto sibi videt eucta sublimius. Proinde si cut magi fecerũt diuinitus moniti, quos ad humilitatem dñi adorandã stella perduxit: ita & nos, nõ qua venimus, sed p̃ aliã viam in patriã redire debemus, quã rex humilis docuit, & q̃ rex superbus humili regi aduersarius obsidere nõ posit. Et nobis. n. vt adoremus humilem Christũ, cœli enarrauerũt gloriã Dei, eum in oẽm terrã exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorũ. Via nobis fuit ad mortem per peccatum in Adam. Per vnũ quippe hominẽ peccatum intrauit in mundũ, & p̃ peccatum mors: & ita in oẽs homines p̃transijt, in quo oẽs peccauerũt. Huius viæ mediator diabolus fuit, persuasor peccati & præcipitator in mortẽ. Nã & ipse ad operandã duplam mortẽ nostrã, simplam attulit suam. Per impietatem nanque mortuus est in spiritu, carne viuq; mortuus nõ est: nobis aũt & impietatẽ persuasit, & p̃ hanc vt in mortẽ carnis venire mereremur, effecit. Vnũ ergo appetiuimus iniqua suasione, alterũ nos secutũ est iusta damnatione: propterea quippe scriptũ est, Deus mortẽ nõ fecit, qa causa mortis ipse nõ fuit: sed tamẽ per eius retributionẽ iustissima mors irrogata est pctõri. Sicut suppliciũ iudex irrogat reo, causa tñ supplicij nõ est iustitia iudicis, sed meritũ criminis. Quò ergo nos mediator mortis trãsmisit, & ipse non venit, idest ad mortẽ carnis: ibi nobis dñs deus noster medicinã emẽdationis inseruit, quã ille nõ meruit, occulta, & inmis arcana ordinatione diuinæ altæq; iustitiæ. Vt ergo, sicut per vnũ hominẽ mors, ita & per vnũ hominem fieret resurrectio mortuorum, quia magis vitabant homines quod euitare non poterant mortem carnis, quam mortẽ spiritus. i. magis pœnã q̃ meritũ pœnæ: hã nõ peccare aut nõ curatur, aut parũ curatur: nõ mori autẽ quãuis nõ obtineat, vehemẽter fatagitur: vitæ mediator ostendens, q̃ nõ sit mors timenda, q̃ per humanã conditionem iam euadi non põt, sed potius impietas, q̃ per fidem caueri potest, occurrit nobis ad finem quò venimus, sed non quã venimus. Nos enim ad mortem p̃ peccatum venimus, ille per iustitiã: & ideo cum sit mors nostra pœna peccati, mors illius sacra est hostia p̃ pctõ. Quapropter mors a deo deseri, mors autem corporis, a spiritu deseri: eaq; sit pœna in morte corporis, vt spũs quia volens deseruit deum, deserat corpus inuitus. vt cum spũs deum deseruerit, quia voluit, deserat corpus etiã si noluerit nec deserat cum voluerit, nisi aliquam sibi vim, qua ipsum corpus perimat, intulerit: demonstrauit spiritus mediatoris, q̃ nulla pœna peccati vsque ad mortem carnis accesserit, quia nõ eam deseruit inuitus, sed quia voluit, quando voluit, quõ voluit.

L Quippe Dei verbo ad vnitatem cõmixtus est homo. Hinc ait, Potestatem habeo ponẽ di animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam, Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam à me & iterum sumo eã. Et hoc maxime mirati sunt, sicut euangelũ loquitur, qui præsentes erant, cũ post illam vocem, in qua figuram peccati nostri ædidit, continuo tradidit spiritum. Longa enim morte cruciabantur ligno suspensi. Vnde la tronibus vt iam morerentur, & de ligno ante sabbatum deponerentur, crura confracta sunt. Ille autem quia mortuus inuentus est, miraculo fuit. Hoc etiam Pilatum legimus fuisse miratum, cum ab ipso sepeliendũ corpus domini peteretur. Ille itaque deceptor qui fuit homini mediator ad mortẽ, falsoq; se opponit ad vitã nomine purgationis per sacra & sacrificia sacrilega quibus superbi seducuntur, quia nec participationẽ mortis nostræ habere potuit, nec resurrectionem suę, simplam quidẽ suam mortẽ ad duplam nostrã potuit afferre: simplam vero resurrectionẽ in qua & sacramentũ esset renouationis nostræ, & eius quæ in fine futura est cuiusq; vniuersæ carnis suam mortuã resuscitauit, verus vitæ mediator illum spiritũ mortuũ & mortis mediatorẽ a spiritibus in se credentiũ foras misit, vt non regnaret intrinsecus, sed forinsecus oppugnaret, nec tũ expugnaret. Cui se ipse quoque tentandũ præbuit, vt ad superandas etiam tentationes eius mediator esset, non solum p̃ aditatoriũ, verumetiã per exemplũ. At ille primitus vbi per oẽs aditus ad interiora moliẽs irrepere, expulsus est, post baptisma in eremo omni tentatione illecebrosa, quia viuũ spũ, spiritu mortuus non inuasit, quoquo modo auidus mortis humanæ cõuertit se ad faciendã mortẽ, q̃ potuit: & permissus est in illud qđ ex nobis mortale viuus mediator acceperat. Et vbi potuit aliquid facere, vbi ex omni parte deiictus est, & vnde accepit exterius ptãtem dñicæ carnis occidẽdæ, inde interior eius ptãs qua nos tenebat occisa est. Factũ est. n. vt vincula pctõrũ

Commi xtus. Ioan. 10. Ioan. 19 Mar. 15 Matt. 4. Ibidem.

multorũ in multis mortibus per vnius vñ á
morté quã pctm nullum præcesserat, solue-
rentur. Quã propterea dñs pro nobis inde-
bitam reddidit, vt nobis debita non noceret.
Neq; n. iure cuiusquam potestatis exutus
Ioã. 10. est carne, sed ipse se exuit. Nã qui posset nõ
A mori si nollet, proculdubio quia voluit mor
Colo. 2. tuus est: & ideo principatus & potestates
exẽplauit, fiducialiter triũphãs eas in semet
ipso. Morte sua quippe vno verissimo sacri
ficio ꝓ nobis oblato, quicquid culparũ erat
vñ nos principatus & potestates ad luenda
supplicia iure detinebant, purgauit, abole-
uit, extinxit, sua resurrectione in nouã vitã
nos prædestinatos vocauit, vocatos iustifi-
Rom. 8. cauit, iustificatos glorificauit. Ita diabolus
hoiem quem per consensioné seductũ tan-
quam iure integro possidebat, & ipse nulla
corruptione carnis & sanguinis septus, per
istã corporis mortalis fragilitaté, nimis ege
no & infirmo, tanto superbior, quãto velut
ditior & fortior, quasi pannoso & erũnoso
dãnabatur, in ipsa morte carnis amisit. Quo
enim cadentẽ nõ secutus impulit pctõrem,
illuc descendentem persecutus compulit re-
dẽptorem. Sic in mortis consortio filius dei
nobis fieri dignatus est amicus, quo nõ per-
ueniendo meliorẽ se nobis atq; maiorẽ pu-
tabat inimicus. Dicit. n. redẽptor noster: Ma
Ioã. 15. iorẽ dilectionem nemo habet, q̃ vt animam
suã ponat pro amicis suis. Quocirca etiã ip-
so dño se credebat diabolus superiorem in-
quantũ illi dñs in passionibus cessit, quia &
de ipso intellectũ est quod in Psalmo legit:
B Minuisti eũ paulominus ab angelis: vt ab
Psal. 8. iniquo velut æquo iure aduersum nos agen
te, ipse occisus innocẽs eum iure æquissimo
superaret, atq; ita captiuitatem propter pec-
catum factã captiuaret: nosque liberaret à
Ephe. 2. captiuitate pp peccatum iusta, suo proprio
sanguine iniuste fuso mortis chirographum
delens, & iustificandos redimens peccato-
Colo. 2. res. Hinc etiam diabolus adhuc suos illudit,
quibus se per sua sacra velut purgandis, &
potius implicandis atque mergendis, falsus
mediator opponit, quòd superbis facillime
persuadet irridere atq; cõtemnere mortem
Christi, à qua ipse quanto est alienior, tan-
to ab eis creditur sanctior atque diuinior.
Qui tamen apud eum pauciss imi remanse-
runt, agnoscentibus gentibus, & pia humili-
tate bibentibus pretiũ suum, eiusq; fiducia
deserentibus hostẽ suum, & concurrentibus
ad redemptorem suum. Nescit. n. diabolus
qũo illo & insidiante & furente vtatur ad
salutem fidelium suorum excellentissima sa
pientia dei, à fine superiore quod est inuiũ
spiritalis creaturæ, vsq; ad finem inferiorẽ,
quod est mors corporis, pertendens fortiter
& disponens omnia suauiter. Attingit. n.
vbiq; propter suã munditiam, & nihil inqui
natum in eã incurrit. A morte autem carnis
alieno diabolo vnde nimium superbus inci-
dit, mors alterius generis ꝓparatur in æter-
no igne tartari, quo non solum cũ terrenis,
sed etiam cum aereis corporibus excruciari
spũs possint. Superbi ãt hoies quibus Chri-
stus, quia mortuus est, viluit, vbi nos tã ma-
gno pcio emit, & istã morté reddunt cum
hoibus conditioni erumnosæ naturæ, q̃ tra
hitur à primo pctõ, & in illã cum illo præ-
cipitabuntur. Quẽ propterea Christo præ-
posuerunt, quia eos in ista deiecit, quo per
distantẽ naturam ipse nõ cecidit, & quo pp
eos per ingentẽ misericordiã ille descendit:
& tñ se dæmonibus esse meliores non dubi-
tant credere, eosq; maledictis oibus insecta
ri detestarigi; nõ cessant, quos certe alienos
ab huius mortis passione nouerunt, propter
quam Christũ contemnũt. Nec se volunt
considerare, q̃ fieri potuerit, vt in se manẽs,
nec per scipsum ex vlla parte mutabile dei
verbum, per inferioris tũ naturę susceptio-
nem aliquid inferius pati posset, quod im-
mundus dæmõ, quia terrenum corpus non
habet, pati non possit. Sed cum sint ipsi dæ-
monibus meliores, tũ quia carnẽ portant,
mori sic possunt, quẽadmodum mori demo
nes, qui eã non portant: non vtiq; possunt.
Et cũ de ritibus sacrificiorum suorum mul
tũ præsumant, quæ se fallacibus superbiũ
spiritibus immolare non sentiunt, aut si ia
sentiunt, aliquid sibi prodesse arbitrantur
perfidorũ & inuidorũ amicitiam, quorum
intentionis nullũ negocium est, nisi impedi-
tio reditus nostri, non intelligũt ne ipsos q̃-
dem superissimos spũs honoribus sacrificio-
rum gaudere potuisse, nisi vni vero deo pro
quo coli volunt verũ sacrificiũ deberetur.

Neq; id posse rite offerri, nisi ꝓ sacerdo
tẽ factum & iustum, nec nisi ab eis accipia
tur q̃d offertur pro quibus offertur, atq; id
sine vitio sit, vt pro vitiosis mundãdis pos-
sit offerri. Hoc certe oẽs cupiunt, qui pro se
offerri sacrificium deo volunt. Quis ergo
tam iustus & sanctus sacerdos, q̃ vnicus fi-
lius dei, qui non opus haberet per sacrificiã
sua purgare pctã, nec originalia, nec ex hu-

mana vita q̃ addunt? Et quid tam cõgruen-
ter ab hoibus sumeretur, quod ꝓ eis offer-
retur, q̃ humana caro? Et quid tã aptũ huic
immolationi, q̃ caro mortalis? Et quid tam
mundum pro mundãdis vitijs mortalium,
quam sine vlla contagione carnalis concu-
piscentiæ, caro nata in vtero & ex vtero vir
G ginali? Et qd tã grate offerri & susc ipi pos-
set, q̃ caro sacrificij nostri, corpus effectũ sa
cerdotis nostri? Vt q̃m quatuor cõsideranr
in omni sacrificio, cui offerat, à quo offera-
tur, quid offerat, pro quibus offeratur, idẽ
ipse vnus verusq; mediator, ꝓ sacrificiũ pa-
cis reconcilians nos deo, vnũ cũ illo mane-
ret cui offerebat, vnũ in se faceret pro qui-
bus offerebat, vnus ipse esset qui offerebat,
& q̃d offerebat. Sunt ãt quidã qui se pu
tãt ad cõtemplandũ deum, & inhærendum
ꝓ deo virtute ꝓpria posse purgari, quos ipsa
superbia maxime maculat. Nullũ. n. vitiũ ẽ
cui magis diuina lege resistit, & in qd ma-
gis accipiat dãnãdi ius ille supbissimus spi-
ritus: ad ima mediator, ad summa intercluſ-
sor: nisi occulte insidians alia via deuitet aut
ꝓ populũ deficientem, quod interpretatur,
Amalech aperte seuiẽs, & ad terram repro-
missionis repugnando trãsitũ negãs, ꝓ eru-
cẽ dñi q̃ Moysi manibus extensis est ꝓfigu-
rata superetur. Hinc. n. purgationẽ sibi isti
virtute propria pollicentur, quia nonnulli
F eorũ potuerunt aciẽ mẽtis vltra oẽm crea-
turã transmittere, & lucẽ incommutabilis
veritatis quantulacunq; ex parte cotingere,
qd Christianos multos ex fide interim so-
la viuentes, nondum potuisse deridenr. Sed
quid prodest superbienti, & ob hoc erube-
scenti lignum conscendere, de longinquo
prospicere patriam transmarinam? Aut qd
obest humili de tanto interuallo nõ eam vi
dere, in illo ligno ad eam venienti, quo de-
signatur ille portari? Hi etiam resurre-
ctionem carnis nos credere reprehendunt,
sibique potius etiam de his rebus credi vo-
lunt. Quasi vero quia præcelsam incommu
tabilẽq; substantiam, per illa quæ facta sunt
intelligere potuerunt, propterea de conuer-
sione rerum mutabilium, aut de contexto
seculorũ ordine cõsulendi sint. Nũquid. n.
quia verissime disputant, & documentis cer
tissimis psuadẽt, æternis rationibus omnia
temporalia fieri, propterea potuerunt in ipsis
rõnibus perspicere, vel ex ipsis colligere, q̃
sint animaliũ gña, quæ semina singulorum
in exordijs, qui modus in incrementis, qui
numeri p cõceptus, per ortus, per ætates, p
occasus, qui motus in appetendis q̃ secundũ
naturam sunt, fugiẽdisq; contrariis? Nõne G
ista omnia, non per illã incõmutabilẽ sapiẽ
tiam, sed per locorũ ac tẽporum historiam
q̃sierunt, & ab alijs experta atq; conscripta
crediderunt? Quo minus mirandũ est, nul-
lo mõ eos potuisse prolixiorum seculorum
seriem vestigare, & quãdã metã eius excur
sus, quo tanquam fluuio genus decurrit hu-
manum, atque inde cõuersionem ad suum
cuique debitum terminum. Ista. n. nec Hi-
storici scribere potuerũt longe futura & à
nullo experta atq; narrata. Nec isti Philo-
sophi cæteris meliores in illis summis æter
nisq; rõnibus intellectu talia contemplati
sunt: Alioquin nõ eiusdẽ generis ꝓterita, q̃
potuerũt historice inquirerẽt, sed potius &
futura ꝓnoscerẽt. Qd qui potuerũt, ab eis
vates, à nostris Prophetę appellati sunt.

Quanq̃ & Prophetarũ nomẽ oino alie- Futura
num est à literis eorũ sed plurimũ interest quot
vtrum experimento præteritorum, futura modis ꝓ
cõijciant. Sicut medici multa præuidẽdo ẽt sciãtur.
literis mãdauerunt, q̃ ipsi experta notaue- Cap. 17.
rũt. Sicut deniq; agricolę vel ẽt nautæ mul
ta prænũciant: Talia. n. si ex longis interual Hanc
lis temporũ fiant diumationes putãtur. An oratio-
vero iam ventura præsenserint, & longe vi- nem ui-
sa venientia nuncient, pro acuto sensu vi- deſ non
dẽtiũ, qd cũ faciũt aereæ potestates diuina- absoluiſ
re credunt: tanquã si quisquam de montis se. Deest
vertice aliquẽ lõge videat venientẽ, & pro- H
xime in cãpo habitantibus ante nunciet: an enim in-
ab angelis sanctis quibus ea deus p verbũ certũ est
sapiẽtiam q̃ suã indicat, vbi & futura & ptę- aut simi
rita stant, vel quibusdam prænuncientur le quid-
hominibus, vel ab eis audita, rursus ad piã: nisi
alios homines transmittantur an ipsorum mutes
hominum quorundam mentes intantum verbi
euehantur spiritusancto, vt non per ange- modum
los, sed per seipsas futurorum instantes cau- præsen-
sas, in ipsa summa rerum arce conspiciant. serunt.
Audiunt enim ista & aereæ potestates, siue &c.
angelis ea nunciantibus siue hominibus, &
tñ audiunt quantum opus esse ille iudicat,
cui subiecta sunt omnia. Multa ẽt prædicũ-
tur instinctu quodam, impulso spiritu ne-
sciẽtiũ, sicut Caiphas nesciuit q̃d dixit, sed Ioã. 11.
cum eẽt Põtifex, pphetauit. Ergo de succes
sionibus seculorũ, & de resurrectione mor-
tuorum, Philosophos nec illos cõsulere de-
bemus qui creatoris æternitatem, in quo ui
uimus, mouemur & sumus, quantum po-
tuerunt

Act. 17. Rom. 1. tuerunt intellexerũt. Quia p ea quæ facta sunt cognoscentes deum, non sicut deũ glorificauerunt, aut gratias egerũt, sed dicentes se esse sapictes stulti facti sunt. Et cũ idonei non essent, in æternitatem spiritalis incommutabilitq; naturæ aciem mentis tam constanter intugere, vt in ipsa sapientia conditoris atq; rectoris vniuersitatis viderẽt volumina seculorum, quę ibi iã essent & semper essent, hic autẽ futura essent, vt non essentiatq; vt ibi viderẽt contersiones in melius, non solum animorum, sed etiã corporũ humanorum vsq; ad sui modi pfectionem: cũ ergo ad hæc videda nullo mõ essent idonei, ne ad illud quidẽ digni habiti sunt, vt eis ista per sanctos angelos nunciarent, siue forinsecus & p sensus corporis, siue interioribus reuelationibus in spũ expresis: sicut patribus nris vera pietate pditis hæc demõstrata sunt: qui ea pdicentes vel de psentibus signis vel de proximis rebus, ita vt prædixerant, factis fidẽ facientes, auctoritatẽ cui de longe futuris vsq; in seculi finẽ crederetur, habere meruerũt. Potestates aũt aereæ supbæ atq; fallaces, etiã si quædã de societate & ciuitate sanctorũ, & de vero mediatore a sanctis Prophetis, vel angelis audita per suos vates dixisse reperiuntur, id egerunt vt per hæc aliena vera, etiã fideles dei si possent ad sua falsa traducerent, Deus aũt per nescientes id egit, vt veritas vndiq; resonaret fidelibus in adiutorium, impijs in testimonium.

K

Per fidẽ cuchiimur ad incõmutabilẽ veritatem.

Cap. 18.

Quia igitur ad æterna capessenda idonei non eramus, sordesq; pctorum nostrorum nos prægrauabant temporaliũ rerũ amore contractæ, & de propagine mortalitatis tantam naturaliter inolitæ, purgandi eramus. Purgari aũt vt contẽperaremur æternis, nõ nisi per tẽporalia possemus, qualibet iã cõtẽperati tenebamur. Sanitas.n.a morbo plurimum distat, sed medici curatio nisi morbo congruat, non perducit ad sanitatẽ. Inutilia temporalia decipiunt ægrotos, vtilia temporalia suscipiũt sanandos, & traijciũt ad æterna sanatos. Mens aũt rationalis sicut purgata contemplationẽ debet rebus æternis, sic purganda tẽporalibus fidẽ. Dixit quidam & illorum qui quondam apud Græcos sapiẽtes habiti sunt. Quantum ad id quod ortum est æternitas valet, tm ad fidem veritas. Et profecto est vera sententia. Quod enim nos temporale dicimus, hoc ille quod ortum est appellauit. Ex quo genere etiam nos sumus, non tantum secundum corpus, sed etiam secundum animi mutabilitatem. Non.n. prorie vocatur æternum, quod aliqua ex parte mutatur. Inquantũ igitur mutabiles sumus, intantum ab æternitate distamus. Promittitur autem nobis vita æterna per veritatem, a cuius perspicuitate rursus tm distat fides nostra, quantum ab æternitate mortalitas. Nũc ergo adhibemus fidẽ rebus tẽporaliter gestis p̃ nos, & per ipsam mundamur, vt cum ad speciẽ venerimus, quẽadmodum succedit fidei veritas, ita mortalitati succedat æternitas. Quapropter quoniam fides nostra fiet veritas, cum ad id quod nobis credentibus promittitur, peruenerimus: promittitur aũt nobis vita æterna: & dixit veritas, quæ semp est veritas, quia ibi est æternitas. Dixit ergo veritas, Hęc est autem vita æterna, vt cognoscant te vnum uerum deum, & quẽ misisti Iesum Christũ: cum fides nostra videndo fiat veritas, tũc mortalitatẽ nostrã cõmutatam tenebit ęternitas. Quod donec fiat & vt fiat, quia rebus certis accõmodamus quidẽ fidẽ credulitatis, sicut in æternis speramus veritatẽ contẽplationis, ne fides mortalis vitæ dissonaret a veritate æternę vitæ, ipsa veritas patri coæterna de terra orta est, cum filius dei sic venit vt fieret filius hois, & ipse quidẽ in se exciperet fidem nostrã, qua nos perduceret ad veritatem suã, M qui sic suscepit mortalitatem nostrã vt non amitteret æternitatẽ suã. Quantum.n. ad id quod ortum est æternitas valet, tm ad fidem veritas. Ita ergo nos purgari oportebat, vt ille nobis fieret ortus qui maneret æternus, nec alter nobis esset in fide alter in veritate. Nec an eo q̃ orti sumus, ad æterna transire possemus, nisi æterno per ortũ nostrũ nobis sociato, ad æternitatẽ ipsius traijceremur. Nunc itaq; illuc quodãmodo secuta est fides nra, quo ascẽdit in quẽ credimus ortus, mortuus, resuscitatus, assumptus. Horũ quatuor, duo priora noueramus in nobis. Scimus.n. homines & oriri & mori. Duo aũt reliqua.i. resuscitari & assumi, iuste in nobis futura speramus, quia in illo facta credidimus. Itaq; in illo quia & id qđ ortũ erat trãsit ad æternitatẽ, transiturũ est & nostrũ cũ fides peruenerit ad veritatem. Iam.n. credentibus vt in verbo fidei manerent, & inde ad veritatem, ac per hoc ad æternitatem perducti a morte liberarentur, ita loquitur: Si manseritis in verbo meo, vere discipuli mei eritis. Et quasi quærerent, quo fructu: secutus ait,

ait, Et cognoscetis veritatem. Rursus quasi A dicerent: quid prodest mortalibus veritas? Et veritas, inquit, liberabit vos. Vnde nisi a morte, à corruptione, à mutabilitate? Veritas quippe immortalis, incorrupta, incommutabilis permanet. Vera autem immortalitas, vera incorruptibilitas, vera incommutabilitas, ipsa est æternitas. Ecce ad quod missus est filius dei, immò vero ecce quid est missum esse filium dei. Quæcunque p per faciendam fidem qua mundaremur ad contemplandam veritatem in rebus ortis ab æternitate prolatis, & ad ęternitatem relatis tpaliter gesta sunt, aut testimonia missionis huius fuerunt, aut ipsa missio filij dei. Sed testimonia quædam venturum prænunciauerunt, quædam venisse testata sunt. Factum quippe creaturam per quem facta est omnis creatura, omnem creaturam testem habere oportebat. Nisi enim multis missis prędicaretur vnus, non multis dimissis teneretur vnus. Et nisi talia essent testimonia, quæ paruis magna esse viderentur, non crederetur ille ita magnus, vt magnos faceret magnus q̃ ad paruos missus est paruus. Incomparabiliter enim maiora filij dei facta sunt cœlum & terra, & omnia, quæ in eis sunt, quia omnia per ipsum facta sunt, quàm signa & portenta, quæ in eius testimonium proruperunt. Sed tamẽ homines vt hæc magna p eum facta parui crederent, illa parua tanquam magna tremuerunt. Cum ergo venit plenitudo temporis, misit deus filium suum factũ ex muliere, factum sub lege, vsqueadeo paruum, vt factum, co itaque missum quo factum. Si ergo maior mittit minorem, fatemur & nos factum minorem, & in tantum minorem inquantum factum, & intantum factum inquantum missum. Misit enim filium suum factum ex muliere, per quem tamen quia facta sunt omnia, non solum priusquam fieret, sed priusquam essent omnia, eundem mittenti confitemur æqualem quem dicimus missum minorem. Quomodo ergo ante istam plenitudinem temporis qua eum mitti oportebat, priusquam missus esset videri à patribus potuit, cum eis angelica quædam visa demonstrarentur, quando nec iam missus, sicut æqualis est patri videbatur? Vnde enim dicit Philippo, à quo vtiq; sicut à cæteris, & ab ipsis à quibus crucifixus est in carne videbatur, Tanto tempore vobiscum sum & non cognouistis me? Philippe qui me videt, videt & patrem: nisi quia videbatur, & non videbatur? Videbatur sicut missus factus fuerat, non videbatur sicut per eum omnia facta erant. Aut vnde etiam illud dicit: Qui habet mandata mea & seruat ea, ipse est qui diligit me: & qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum & manifestabo ei meipsum: cum esset manifestus ante oculos hominum, nisi quia carnem, quod verbum in plenitudine temporis factum erat, suscipiendam nostrę fidei porrigebat: Ipsum autẽ verbũ per qđ omnia facta erãt, purgatæ per fidẽ menti cõtẽplandũ in æternitate seruabat? Si aũt sc̃dm hoc missus à patre filius dicitur, quia ille pater est, ille filius, nullo mõ impedit vt credamus, æquales patri esse filium & consubstantialem & coæternum, & tũ a patre missum filiũ. Nõ quia ille maior est ille minor, sed qa ille pater, ille filius: ille genitor, ille genitus: Ille à quo est q̃ mittitur, ille qui est ab eo q̃ mittit. Filius enim a patre est, nõ pater à filio. Sc̃dm hoc iam potest intelligi, non tantum ideo dici missus filius, quia verbũ caro factũ est, sed ideo missus vt verbũ caro fieret, & per præsentiã corporalẽ illa q̃ scripta sunt operaretur. i. vt nõ tantum homo missus intelligatur quod verbum caro factũ est, sed & verbũ missum vt homo fieret: quia non sc̃dm imparem ptãtem vel substantiã vel aliquid qđ deo patri, nõ sit æquale missus D est, sed sc̃dm id quod filius à patre est, non pater à filio: Verbum.n. patris est filius, qđ & sapientia eius dicitur. Quid ergo mirũ si mittitur, nõ quia inæqualis est patri, sed qa est manatio quædam claritatis omnipotentis Dei syncera? Ibi autem quod manat, & de quo manat vnius eiusdemque substantiæ est. Neq;.n. sicut aqua de foramine terræ aut lapidis manat, sed sicut lux de luce. Nam quod dictum est: Candor est enim lucis ęternæ, quid aliud dictum est, q̃ lux est lucis æternæ? Cãdor quippe lucis, quid nisi lux est? Et ideo coæterna luci, de qua lux est. Maluit aũt dicere, candor lucis, quam lux lucis, ne obscurior putaretur ista q̃ manat, q̃ illa de qua manat. Cũ.n. auditur candor eius esse ista, facilius est vt per hanc lucere illa, q̃ hæc minus lucere credatur. Sed quia cauendum non erat ne minor lux illa putaretur quæ istã genuit, hoc enim nullus vnquam hęreticus ausus est dicere, nec credendum est aliquem ausurum, illi cogitationi

Sapiẽ. 7.

Ibidem.

tioni occurrit scriptura qua posset videri obscurior lux ista q̃ manat, q̃ illa de qua manat. Quam suspitionem tulit,cum ait: Candor est illius,id est,lucis æternæ,atq; E ita oñdit æqualem. Si.n.hęc minor est, obscuritas illius est,nõ eãdor illius. Si aũt maior est,nõ ex ea manat: Nõ.n.vinceret de qua genita é. Quia ergo ex illa manat, est maior q̃ illa. Quia vero nõ obscuritas illius,sed candor illius est, non est minor, æqualis est ergo. Neq; hoc mouere debet, quia dicta est manatio q̃dã claritatis oĩpo-
Sapiẽ.7. tẽtis Dei syncera:tanq̃ ipsa nõ sit oĩpotẽs, sed oĩpotentis manatio. Mox.n.de illa dicitur:Et cum sit vna,oĩa potest. Quis est ãt oĩpotens,nisi qui oĩa potest? Ab illo itaq; mittit,à quo emanat.Sic.n.expetitur ab il-
1.sen.di. lo,qui amabat eã & desiderabat eam.Emit
15. cap. te,inquit,illã de sanctis cœlis tuis,& mitte ad quod. illa à sede magnitudinis tuæ vt mecum sit,
1.sen.di. & mecũ laboret,id est,doceat me laborare
15. cap. ne laborem. Labores.n.eius,virtutes sunt ecce di- de quibus iam dictum est. Sed aliter mitti-
stinct. tur vt sit cum homine, aliter missa est vt ipsa sit hõ. In aias.n.sanctus se transfert,at que amicos dei & ꝓphetas cõstituit, sicut
Gala. 4. et implet sanctos angelos,& oĩa talibus ministerijs cõgrua per eos operatur. Cum ãt venit plenitudo temporis,missa est,nõ im-
F pleret angelos,nec vt esset angelus,nisi in-
Ioan. 1. quantum consiliũ patris annũciabat,quod & ipsius erat. Nec vt esset cũ hoibus,aut in hoibus: Hoc.n.& antea in patribus & ꝓphetis: sed vt ipsum verbũ caro fieret.i. homo fieret:in quo futuro reuelato sacro, et eorum sapientiam atq; sanctorum salus esset,qui priusquam ipse de virgine nasceretur,de mulieribus nati sunt, & in quo sa-
1.Ti. 3. cto atque prædicato salus sit omnium credentium,sperantium,diligentium. Hoc.n. magnum pietatis est sacramentum, quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu,apparuit angelis,prædicatum est gentibus,creditum est in mundo,assumptũ
3.sen.di. est in gloria. Ab illo ergo mittit dei verbũ,
1.ca. di- cuius ẽ verbũ. Ab illo mittit de quo natũ
ligenter. est. Mittit qui genuit,mittitur quod geni-
1.sen.di. tum est. Et tunc vnicuique mittitur,cum à
15.ca.ad quoquam cognoscitur atque percipit quan-
quod. tum cognosci & percipi potest pro capitu, vel proficiẽtis in deum,vel perfectę in deo animæ rationalis. Non ergo eoipso quo de patre natus est, missus dicitur filius: Sed vel eo quòd apparuit huic mundo verbum caro factum. Vnde dicit, Exiui à patre & 1.sen.di.
veni in hunc mũdũ. Vel eo ꝙ ex tempore 15.ca.ad
cuiusq; mente ꝑcipitur,sicut dictũ est, Mit quod de-
te illam vt mecum sit, & mecum laboret. cimus.
Quod ergo natum est ab æterno, æternũ G
est: Candor est enim lucis æternæ. Quod Sapie.
ãt mittitur ex tpe, à quoquã cognoscitur. 1. Ioan.
Sed cũ in carne manifestatus est filius dei, Gal.
in hũc mundũ missus est in plenitudine tẽ 1. Ca.
poris,factus est ex fœmina. Quia.n.in la- Ioan.
pientia dei nõ poterat mundus cognoscere
per sapientiam deum,qm̃ lux lucet in tene- 1.Cor.
bris,& tenebræ eã nõ cõprehenderũt, pla- Ioan.
cuit deo p stultitiã ꝓdicationis saluos face- 1.sen.di.
re credẽtes, vt verbũ caro fieret & habita- 15.ca.ꝓ
ret in nobis. Cũ autẽ ex tpe cuiusq; proce- tem.
ssus mẽte ꝑcipitur, mitti quidem dicit, sed
nõ in hũc mundũ. Neq;.n.sensibiliter ap-
paret, idest corporeis sensibus præsto est.
Quia & nos sed m qđ mente aliquid æter-
nũ quantũ possumus capimus, non in hoc
mũdo sumus. Et oĩum iustorũ spũs, et ad-
huc in hac carne viuentium, inquantũ di-
uina sapiunt,non sunt in hoc mundo. Sed
pater cũ ex tpe à quoquã cognoscitur, non Exo.
dicit missus. Nõ.n.habet de quo missus sit, Ioã.
aut ex quo ꝓcedat, Sapiẽtia quippe dicit: Sapie.
Ego ex ore altissimi prodiui. Et de spũsan- Eccle.
cto dicit,à patre procedit,pater vero à nul- Ioan.
lo. Sicut.ergo pater genuit, filius genitus
est, ita pater misit, filius missus ẽ. Sed quẽ- Ioan.
modũ qui genuit & q genitus est, ita & q 1.Ioan.
misit & q missus est vnũ sunt, q̃a pater & 1.Ioan.
filius vnũ sunt: Ita etiã spũssanctus vnũ cũ nã. vers.
eis est,quia hæc tria vnũ sunt. Sicut.n.natũ
esse est filio à patre esse, ita mitti est filio,
cognosci quod ab illo sit. Et sicut spiritusan
cto donum dei esse est à patre procedere,
ita mitti est cognosci quod ab illo proce-
dat. Nec possumus dicere quòd spiritus-
sanctus & à filio non procedat: Neq; enim
frustra idem spiritus & patris & filij spũs
dicitur. Nec video quid aliud significare vo
luerit, cum sufflans in facie discipulorum, Ioã. 20.
ait, Accipite spũsanctũ. Neq; enim flatus
ille corporeus, cum sensu corporaliter tan-
gendi procedens ex corpore,substantia spi-
ritussancti fuit, sed demõstratio ꝑ congruã
significationẽ, nõ tantũ à patre,sed & à fi- Actor. 2.
lio procedere spũsanctum. Quis.n.demen-
tissimus dixerit, alium fuisse spũ quẽ sus-
flans dedit, & alium quem post ascensionẽ 1.Cor.
suam misit? Vnus enim spiritus,est spũs dei, 12.
spũs patris & filij, spiritussanctus qui ope-
ratur

ratur omnia in oĩbus. Sed qđ bis datus est, dispẽsatio certę signationis fuit,de qua suo loco quantũ dñs dederit disseremus. Qđ
I ait ergo dñs,Quem ego mittam vobis à pa-
Isa. 15. tre:ostendit spũs & patris & filij: quia etiã cum dixisset, quem mittet pater addidit,in nomine meo:non tũ dixit,quem mittet pa-
Gen. 18. ter à me:quẽadmodum dixit, quẽ ego mit-
Exo. 3. tam vobis à patre: videlicet ostẽdens quod
Sapie. hic totius diuinitatis,vel si melius dicitur,dei-
7.9. tatis,principium pater est. Qui ergo à pa-
Ioan. 7. tre procedit & filio,ad eum refertur à quo natus est filius. Et quod dicit Euangelista, Spũs nondum erat datus,quia Iesus nondũ erat clarificatus: qũo intelligitur,nisi quia certa illa spiritussancti datio vel missio post clarificationẽ Xpi futura erat qualis nunq̃ antea fuerat? Neq;.n.antea nulla erat, sed talis non fuerat. Si.n.antea spiritussanctus non dabatur quo impleti prophetæ locuti sunt, cum aperte scriptura dicat, & multis locis ostendat spũsancto eos locutos fuisse:
Luce 1. cum & de Ioanne Baptista dictum sit,Spũ-
Ibidem. sancto replebitur iam inde ab vtero matris suæ:& spiritusancto repletus Zacharias in-
uenitur pater eius,vt de illo talia diceret: &
Luce 2. spũsancto Maria, vt de talia de dño quem
gestabat vtero prædicaret:spiritusancto Si-
meõ & Anna, vt magnitudinẽ Christi par
uuli agnoscerent: qũo ergo spũs nondum
Ioan. 7. erat datus,quia Iesus nondũ erat clarifica-
tus,nisi quia illa datio,vel donatio,vel mis-
sio spũssancti, habitura erat quandam pro-
prietatẽ suam in ipso aduentu, qualis antea
Luce 2. nunquã fuit? Nusquam.n.legimus,linguis
quas non nouerant hoies locutos, venien-
te in se spũsancto,sicut tunc factũ est, cum
oporteret eius aduentũ signis sensibilibus
demonstrari, vt ostẽderet totũ orbẽ terra-
rũ atq; oes gentes in linguis varijs consti-
tutas,creditũras in Xpm per donũ spũssan
cti, vt impleretur quod in Psalmo canitur,
Psal. 18. Non sunt loquelæ neq; sermones,quorum
non audiantur voces eorum: In oẽm terrã
exiuit sonus eorum: & in fines orbis terræ
verba eorũ. Verbo itaq; dei ad vnitatẽ per-
sonæ copulatus & quodammodo cõmixtus
Ioan. 1. est homo, cum veniente plenitudine tpis
missus est in hunc mundũ, factus ex fœmi-
na filius dei, vt esset et filius hominis pp fi-
lios hoium. Hanc personam angelica natu
ra figurare antea potuit, vt prænunciaret,
non expropriare vt ipsa esset. De sensi-
bili autem demonstratione spũssancti, siue
per columbę spẽm, siue per linguas igneas, L
cũ eius substantiã patri & filio coæternam, monstra
pariterq; incommutabilem subdita & ser- tione san
uiens creatura tpalibus motibus & formis cti spũs,
ostenderet,cum ad eius personæ vnitatem, et de coę
sicut caro quod verbum factum est non co ternitate
pularetur,non audeo dicere nihil tale factũ Trinita-
esse antea. Sed planè fidenter dixerim, pa- tis.
trẽ & filium & spũssanctũ vnius eiusdẽq; Cap.21.
substantiæ,deum creatorẽ, trinitatẽ oĩpotẽ- Mat.10.
tẽ inseparabiliter operari, sed ita non posse Acto. 2.
per longe imparem maximeq; corpoream Ioan. 1.
creaturã inseparabiliter demonstrari, sicut
per voces nostras q̃ vtiq; corporaliter so-
nant,non pũt pater & filius & spũssanctus,
nisi suis & proprijs interuallis temporum
certa separatione distinctis, q̃ suæ cuiusque
vocabuli syllabæ occupãt,noiari. In sua qp
pe substantia qua sunt tria, vnũ sunt pater
& filius & spũssanctus,nullo tpali motu su
per oẽm creaturã idipsum sine vllis inter-
uallis tẽporũ vel locorũ,& simul vnũ atq;
idem ab æternitate in ętternitatẽ, tanquã ip
sa æternitas quæ sine veritate & charitate
non est. In meis aũt vocibus separati sunt
pater & filius & spũssanctus, nec simul dici
potuerunt,& in literis visibilibus sua separa
tim locorum spatia tenuerunt. Et quẽadmo
dũ cũ memoriã meã & intellectũ & volũ- M
tatẽ nomino, singula quidẽ noĩa ad res sin-
gulas referũtur,sed tñ ab hoibus tribus sin-
gula facta sunt:nullum.n.horum trium no-
minum est,quod non & memoria & intel-
lectus & voluntas mea simul operata sint:
Ita trinitas simul operata est,& vocem pa-
tris, & carnem filij, & columbã spũssancti,
cum ad singulas personas hæc singula refe- Matt. 3.
rantur. Qua similitudine vtcunq; cogno- Acto. 2.
scitur inseparabilẽ in seipsa Trinitatẽ per
visibilis creaturæ spẽm separabiliter demõ-
strari, & inseparabilem Trinitatis opera-
tionem,ẽt in singulis esse rebus, quę vel ad
patrẽ,vel ad filium,vel ad spmsanctũ demõ
strandum proprie pertinere dicuntur. Si er
go à me quæritur, qũo factæ sint vel voces
vel sensibiles formæ atq; spẽs ante incarna-
tionem verbi dei quæ hoc futurum præfi-
gurarent, per angelos ea deum operatũ esse
rñdeo, quod etiã scripturarum sanctarum
testimonijs quantum existimo satis osten-
di. Si autem quæritur ipsa incarnatio qũo 3.sen.di.
facta sit, ipsum verbum dei, dico carnem 6.cap.ne
factum, id est hominem factum, non ta- autem.
men in hoc apud factum est cõuersum atq;
mutatum:

mutatum:ita sanè factum vt ibi sit non tan-
A tum verbum dei, & hominis caro,sed etiam
rationalis hominis aīa,atq; hoc totū & deus
dicatur pp deum & homo propter homi-
nē. Quod si difficile intelligitur,mens fide
Actor.15 purgetur, magis magisq; abstinendo à pec-
catis, & bene operando & orando cum ge-
mitu desideriorum sanctorū, vt per diuinū
adiutoriū proficiendo,& intelligat,& amet.
Si autem quæritur post incarnationem ver-
bi,quomodo facta sit vel vox patris,vel spe-
cies corporalis qua spiritussanctus demon-
stratus est, per creaturā quidem facta ista
non dubito:sed vtrum tantummodo corpo-
ralē atq; sensibilem: an adhibito spū etiam
rationali vel intellectuali, hoc.n.quibusdā
placuit appellare,quod Græci dicūt νοερὸν:
non quidem ad vnitatem psonæ,quis.n.hoc
dixerit,vt quicquid illud est creaturæ p qđ
sonuit vox patris,ita sit deus pater,aut quic-
quid illud est creaturæ in quo per columbæ
speciē vel per igneas linguas spirituſſanctus
demōstratus est, ita sit spiritussanctus,sicut
est dei filius homo ille qui de virgine factus
est: sed tantummodo ad ministeriū peragē-
dæ significationis, sicut oportuisse deus iu-
dicauit: an aliquid aliud intelligendū sit,in-
uenire difficile est,& temere affirmare non
B expedit. Quō tamen ista sine rationali vel
intellectuali creatura potuerint fieri,nō vi-
deo. Neq; adhuc locus est explicare,cur ita
sentiā,quantum vires dñs dederit. Prius.n.
sunt discutienda & refellenda hæreticorum
argumenta, quæ non ex diuinis libris, sed
ex rationibus suis proferunt, quibus se ve-
hemēter cogere arbitrātur testimonia scri-
pturarum quæ de patre & filio & spiritu-
sancto sunt ita esse intelligenda vt ipsi vo-
lunt. Nūc autem nō ideo minorem filium
quia missus est à patre, nec ideo minorem
1.sen.di. spiritumsanctum quia & pater eum misit &
25.capi. filius, sufficienter quantū arbitror demon-
ideoq; stratum est. Siue.n. propter visibilem crea-
putauē- turā, siue potius propter principij cōmen-
runt. dationem, non pp inæqualitatem vel im-
parilitatem vel dissimilitudinem substātiæ
in scripturis hæc posita intelliguntur: quia
etiam si voluisset deus pater per subiectam
creaturam visibiliter apparere, absurdissi-
me tamen aut à filio quē genuit, aut à spū-
1.sen.dis. sancto qui de illo procedit,missus diceretur.
1.c. dili- Iste igitur sit huius voluminis modus, de-
genter inceps in cæteris adiuuāte domino, illa hæ-
vero. reticorum versutissima argumenta qualia
sint & quemadmodum rēdarguantur vide-
bimus. C

Libri quarti Finis.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE TRINITATE.

Liber quintus.

Inc iam exordiēs ea dicere de deo
quæ dici vt cogitātur vel quō ab
hoīe aliquo, vel certe à gitandis
nobis nō omnimō possunt? Cap.1.
q̄uis & ipsa nra cogitatio,
cū de dei Trinitate cogita-
mus,lōgè illi de quo cogitat,imparé sentiat,
neq; vt est cum capiat,sed vt scriptū est, ēt
à tantis quātus Paulus Apostolus hic erat,
per speculum & in ænigmate videatur: pri-
mum ab ipso dño deo nostro de quo semp
cogitare debemus, & de quo digne cogitare
nō possumus, cui laudādo reddēda est omni
tempore benedictio,& cui enūciando nulla
competit dictio, & adiutoriū ad intelligēda
atq; explicāda quæ intēdo, & veniā precor
si cubi offendo. Memor sum.n.non solū vo-
lūtatis,verumetiā infirmitatis meæ. Ab his D
etiam qui ista lecturi sunt vt ignoscāt peto,
vbi me magis voluisse q̄ potuisse dicere ad-
uerterint,quod vel ipsi melius intelligunt,
vel propter mei eloquij difficultatem non
intelligunt,sicut ego eis ignosco vbi pp suā
tarditatem me inteligere nō possunt. Facil-
lius.n.nobis inuicem ignoscimus, si noue-
rimus,aut certe credendo firmum tenueri-
mus, ea quæ de natura incommutabili &
& inuisibili, summeq; viuente ac sibi suf-
ficiente dicuntur, nō ex consuetudine visi-
bilium atq; mutabilium & mortalium vel
egenarū rerum esse mentienda: sed cum in
his etiam quæ nostris corporalibus adiacēt
sensibus, vel quod nosipsi in interiore hoīe
sumus, scientia comprehendendis labore-
mus nec sufficiamus, non tamē impudenter
in illa quæ supra sunt diuina & ineffabilia,
pietas fidelis ardescit, nec quā suarum vi-
riū inflat arrogantia, sed quā gratia ipsius
creatoris & saluatoris inflammat. Nā quo
intellectu deum capit homo, qui ipsum in-
tellectū suum quo eum vult capere nondū
capit? Si autem hūc iam capit,attendat dili-
genter nihil eo esse in sua natura melius, & E
videat vtrū ibi videat vlla lineamenta for-
marū,

marū, nitōres colorū, spatiosam granditā-
tem,partium distantia,molis distensionem,
aliquas per locorum interualla motiones,
vel quid eiusmodi. Nihil certe istorum in-
uenimus in eo quo in natura nra nihil me-
lius inuenimus.i.in nō intellectu, quo sa-
pientiā capimus quantum capaces sumus.
Quod ergo non inuenimus in meliore no-
stro, nō debemus in illo ꝗrere, quod longe
melius est meliore nro. Vt sic intelligamus
deū si possumus quātū possumus sine qua-
litate bonū,sine quātitate magnū,sine intel-
ligentia creatorē,sine situ psentē,sine habi-
tu omnia cōtinentem, sine loco vbiq; totū,
sine tempore sempiternū, sine vlla sui mu-
tatione mutabilia facientē,nihilq; patientē.
Quisquis deū ita cogitat, etsi nondum po-
test omnium inuenire quid sit, pie tamē ea
get, quantū potest aliquid de eo sentire qđ
non sit. Est tamen sine dubitatione sub-
stantia,vel si melius hoc appellatur essentia,
quā Græci οὐσίαν vocant. Sicut enim ab eo
qđ est sapere,dicta est sapientia, & ab eo qđ
est scire,dicta est scientia, ita ab eo quod est
esse, dicta est essentia. Et quis magis est,
q̄ ille qui dixit famulo suo Moysi,Ego sum
qui sum: & dices filijs Israel, Qui est misit
me ad vos? Sed aliæ quæ dicuntur essentię
siue substantię capiunt accidēcia, quibus in
F eis fiat vel magna vel quātacunq; mutatio.
Deo autem aliquid eiusmodi accidere non
pōt, & ideo sola est incōmutabilis substātia
vel essentia quę deus est, cui ꝓfecto ipsum
esse vnde essentia nominata est, maximè ac
verissime competit. Quod.n.mutatur nō
seruat ipsum esse, & quod mutari pōt,etiam
si non mutetur, potest quod fuerat nō esse:
ac per hoc illud solū quod non tantū non
mutatur, verumetiā mutari oīno non pōt,
sine scrupulo occurrit quod verissime di-
catur esse. Quāobrem vt iā etiam de ijs
quæ nec dīr vt cogitantur, nec cogitantur
vt sunt respondere incipiamus fidei nostræ
aduersarijs:inter multa quæ Arriani aduer
sus catholicā fidem solent disputare, hoc si-
bi maxime callidissimum machinamentum
proponere videntur cū dicunt: Quicquid
de deo dicitur vel intelligitur, non secundū
accidens sed secundum substātiam dicitur.
Quapropter ingenitum esse patri secundū
substantiam est, & genitum esse filio secun-
dum substantiam est. Diuersum est autem
ingenitum esse,& genitū esse,diuersa est er-
go substātia pris & filij. Quibus rūdemus:
Si quicquid de deo dicitur secundū substā- G
tiā dicitur,ergo quod dictum est,Ego & pa- Joā. 10.
ter vnum sumus: secundum substātiā dictū
est. Vna est igitur substantia patris & filij.
Aut si hoc non secm substantiā dictū est,
dicitur ergo aliquid de deo non secundum
substantiā, & ideo iā non cogimur secundū
substantiā intelligere ingenitum & genitū.
Item dictum est de filio, Non rapinam ar- Philip.2
bitratus est esse æqualis deo: quærimus se-
cundum quid æqualis? Si.n.non secundum
substantiā dicitur æqualis, admittunt vt di-
catur aliquid de deo, nō secundū substātiā.
Admittant ergo non secundū substantiam
dici ingenitū & genitum. Quod si propte-
rea non admittunt,quia oīa de deo secundū
substantiam dici volunt,sed m substantiam
filius æqualis est patri. Accidens autem Accidēs
non solet dici, nisi quod aliqua mutatione competet
eius rei cui accidit amittū potest. Nam etsi in deum.
quædām dīr accidentia inseparabilia quæ Cap.4.
Græce appellātur ἀχώριστα, sicut est plumæ
corui color niger,amittit eum tū,non quidē
quandiu pluma est, sed quia non semper est
pluma. Quapp ipsa materies mutabilis est,
& ex eoq; definit esse illud animal, vel illa
pluma,totumq; illud corpus in terrā muta-
tur & vertitur,amittit vtiq; etiā illum colo-
rē. Quanuis & accidēs quod separabile di- H
citur,non separatione, sed mutatione amit-
tatur sicuti est capillis hominum nigritudo,
qm̄ dum capilli sunt possunt albescere,sepa-
rabile accidens dī. Sed diligenter intuenti-
bus satis apparet,non separatione quasi emi
grare aliquid à capite dū canescit, vt nigri-
tudo inde candore succedente discedat & ali
quò eat,sed illam qualitatem coloris ibi ver
ti atq; mutari. Nihil itaq; accidens in deo,
quia nihil mutabile aut amissibile. Quod
si & illud dici accidens placet,quod licet nō
amittatur, minuitur tū vel augēt, sicuti est
animæ vita.nam & quandiu anima est tan-
diu viuit, & q̄a semper anima est semper vi
uit,sed quia magis viuit cum sapit, minusq;
cum desipit,fit etiam hic aliqua mutatio,nō
vt desit vita,sicut nec deest insipienti sapien
tia, sed vt minus sit: nec tale aliquid in deo
sit quia omnino incōmutabilis manet. Quā
obrem nihil in eo secundum accidens dī, 1.sen.di.
quia nihil ei accidit,nec tū omne quod dici- 26.cap.
tur secundum substantiam dicitur. In rebus quo cir-
autem creatis atq; mutabilibus quod non ca.
secundum substantiam dicitur, restat vt se-
cundum accidens dicatur. Omnia enim ac- I

cidunt eis, quæ vel amitti possunt vel im-
nui,& magnitudines & qualitates,& qđ dr
ad aliquid sicut amicitiæ, propinquitates,
seruitutes, similitudines, æqualitates,& si
qua hmõi, & situs & habitus & loca, & tẽ-
pora,& opera atq; passiones. In deo aũt
nihil quidẽ secundũ accidens dicitur, quia
nihil in eo mutabile est, nec tñ oẽ quod di-
cit̃,secundũ substantiã dicit̃. Dicitur.n.ad
aliquid,sicut pater ad filium,& filius ad pa-
trẽ,quod nõ est accidens, qa & ille semper
pater,& ille semper filius, & nõ ita semper
quasi ex quo natus est filius,vt ex eo quòd
nũquã desinat esse filius, pr̃ nõ desinat esse
pater, sed ex eo q̃ semper natus est filius
nec cœpit vnquã eẽ filius. Qđ si aliqñ esse
cœpisset, aut aliqñ esse desineret filius,secũ
dum accidens diceretur. Si vero quod dicit̃
pater ad seipsum diceretur, non ad filium,
& quod dr filius ad seipsum diceretur non
ad patrem, sed̃m substantiã diceretur & il-
le pater & ille filius. Sed quia & pr̃ non di-
citur pr̃ nisi ex eo q̃ est ei filius, & filius
non dr nisi ex eo q̃ habet patrem nõ secũ-
dum substantiam hęc dicuntur : quia non
quisq; eorũ ad seipsum,sed ad inuicẽ atque
ad alterutrũ ista dũr : neq; sed̃m accidens,
quia & quod dicitur pater & quod dicitur
filius,ęternum atq; incõmmutabile est eis.
Quamobrem quanuis diuersum sit patrẽ
esse & filium esse,nõ est tamẽ diuersa sub-
stantia, quia hæc non secundum substantiã
dũr,sed secundum relatiuũ, qđ tñ relatiuũ
nõ est accidens, quia nõ est mutabile. Si
aũt huic sic putant resistẽdũ esse sermoni,
quod pr̃ quidẽ ad filiũ dr̃,& filius ad pr̃em,
genitus tũ & genitus ad seipsos dũr,non ad
alterũ:non.n.hoc est dicere ingenitũ quod
est patrem dicere : quia etsi filium non ge-
nuisset, nihil prohiberet cum dicere in-
genitum : & si gignat quisque filium, non
ex eo ipse ingenitus est, quia geniti homi-
nes ex alijs hominibus gignunt & ipsi
alios. Inquiunt ergo,pater ad filium dicit̃,
& filius ad patrẽ, ingenitus autem ad seip-
sum,& genitus ad seipsum dr̃:Et ideo si qc-
quid ad seipsum dicitur secundum substan
tiam dicitur, diuersum est autem ingenitũ
esse & genitum esse, diuersa igitur substan-
tia est. Hoc si dicunt nõ intelligunt de in-
genito quidem aliquid se dicere quod dili-
gẽtius pertractandũ sit,quia nec ideo quis-
que,qa ingenitus pr̃,nec ingenitus ideo qa
pr̃,& propterea nõ ad aliquid, sed ad se di-

Relatiuum nõ accidẽs. Cap.5.
1.sen.di. 26. capi. quo circa.
1.sen.di. 26. capi. quo circa.
K
1.sen.di. 28. cap. ꝓterea.
An ingenitus qđ pater dicit̃, possit inter illa accipi q̃ ad seipsum & substã tialiter dicũtur. Cap.6.
1.sen.di. 31.ca.1.
L

ci putatur ingenitus : genitũ vero mira cæ
citate non aduertunt dici non posse, nisi ad
aliquid. Ideo quippe filius quia genitus,& ꝙ
ꝙa filius vtiq; genitus. Sicut aũt filius ad pa trẽ,sic genitus ad genitorem referr̃,& sicut pr̃ ad filiũ, ita genitor ad genitũ. Ideoque alia notio ẽ qua intelligit̃ genitor, alia qua ingenitus. Nã quanuis de patre deo vtrũq; dicatur,illud tñ ad genitũ.i.ad filiũ dicitur, qđ nec illi negant: hoc autem q̃ ingenitus dicitur,ad seipsum dici phibent. Dicũt ergo : Si aliquid ad seipsum dr̃ pater,quod ad seipsum dici non põt filius, & quicquid ad seipsum dr̃,secundũ substantiã dicitur,et ad seipsum dicit̃ ingenitus, quod dici non põt filius, ergo secundum substantiam dicitur ingenitus, quod filius quia dici non potest, non eiusdem est substantiæ. Cui versutiæ rñdetur ita,vt ipsi coganr̃ dicere secundum quid sit equalis patri filius, vtrũ secundum id quod ad se dicitur,an secundum id quod ad patrem dicitur. Non.n.secundum id qđ ad patrem dicitur,quoniã ad patrẽ filius dicitur,ille autem non filius,sed pr̃ est: Quia non sic ad se dũr pater & filius, qũo amici aut vicini. Relatiue quippe amicus dicit̃ ad amicum. Et si æqualiter se diligũt,eadem in vtroq; amicitia est. Et relatiue vicinus dicitur ad vicinum,& quia æqualiter sibi vicini sunt,quantum.n.iste illi tñ & ille huic vicinat̃,eadẽ in vtroq; vicinitas. Quia vero filius nõ ad filiũ relatiue dr̃,sed ad patrẽ, non secundum hoc q̃ ad patrem dicitur, æqualis est filius patri, restat vt secundum id æqualis sit quod ad se dicitur. Quicquid autẽ ad se dicitur,secundum substantiam dicitur. Restat ergo vt secundum substantiã dicatur sit æqualis. Eadem est igitur vtriusque substantia. Cum vero ingenitus dicitur pater, non quid sit,sed quid non sit dicitur. Cũ aũt relatiuum negatur non secundum substantiam negatur, quia ipsum relatiuum nõ secundum substantiam dicitur. Hoc exemplis planũ faciendũ est. Ac primum videndum est hoc significari cum dr̃ genitus,qđ significat cum dicit̃ filius. Ideo.n.filius, qa genitus,& quia filius,vtiq; genitus. Quod ergo dicitur ingenitus, hoc ostẽditur quod nõ sit filius:sed genitus & ingenitus cõmode dr̃, filius aut̃ Latine dicitur, sed infidelius vt dicatur non admittit loquendi consuetudo. Nihil tamen intellectui demitur si dicatur non filius quemadmodum etiã si dicatur non genitus,ꝙ eo qđ dicitur ingenitus,

1.sen.di. 28.ca.1. post me diũ &c. Ideo licet.
1.sen.di. 5.cap.1. in fine.
Quicquid absit genitus & ingenitus,nõ indicat diuersam solute de substantiã:quia sicut filius ad patrẽ, & non deo dr̃ de filius ad non patrem refertur: ita genitus ad singulis genitorẽ,& non genitus ad non genitorem personis referatur necesse est. Quapropter illud singulapræcipue teneamus, quicquid ad se dr̃ præ riter dr̃. stantissima illa & diuina sublimitas substã Cap.8. tialiter dici, quod autẽ ad aliquid, non sub- D stantialiter sed relatiue : tantamq; vim esse 1.sen.di. eiusdẽ substãtię in pr̃e & filio & spũsancto, 22.c. Sci vt quicquid de singulis ad seipsos dicit̃, non endũ est: pluraliter in summa,sed singulariter accipiat̃. Quemadmodũ.n.pater deus est & fi- 1.sen.di. lius deus est,& spũssanctus deus est, qđ se- 4.c.Qui cundum substantiam dici nemo dubitat,nõ dam tñ. tamen tres deos, sed vnum deum dicimus & di.22. eandem ipsam præstantissimam Trinitatẽ : ca. Scien dum est. Ita magnus pater, magnus filius, magnus post mespiritussanctus,non tamen tres magni, sed dium. unus magnus.Non.n.de patre solo,sicut illi peruerse sentiunt,sed de patre & filio & spiritusancto scriptum est, Tu es deus solus Psal.85. magnus: & bonus pater,bonus filius,bonus spũssanctus,nec tres boni, sed vnus est bonus,de quo dictum est:Nemo bonus nisi solus deus. Etenim dñs Iesus,ne ab ille qui di- Luc.28. xerat, magister bone, tanquam hominem Mat.19. compellans,secundum hominem tantúmodo intelligeretur,ideo nõ ait: Nemo bonus 1.sen.di. nisi solus pater, sed nemo bonus nisi solus 27.ca.est deus,in patris enim nomine, ipse per se pa- sciendũ. ter pronunciatur, in dei vero & ipse & fi- in fine. lius & spiritussanctus, quia Trinitas vnus E Deus. Situs vero& habitus & loca & tem Psal.79. pora,non proprie,sed translate,ac per simi- Ps. 103. litudines dicuntur in Deo. Nam & se- Ps. 101. dere super cherubin dicitur : quod ad situm Ps. 138. dicitur. Et abyssum tanquam vestimentum amictus:quod ad habitum. Et anni tui

situs,nihil aliud dicitur:Sic.n.& vicinus & amicus relatiua dicuntur,nec tñ potest inuidi. cũus dici qũo dicit̃ inimicus. Quamobrẽ non est in rebus considerandũ quid vel sinat vel non sinat dici vsus sermonis nostri, sed quis rerũ ipsarũ intellectus eluceat. Nõ ergo iam dicamus ingenitum quanuis dici Latine posit, sed pro eo dicamus non genitũ,quod tm̃ valet. Non ergo aliud dicimus q̃ non filium. Negatiua porrò ista particula non efficit,vt quod sine illa relatiue dicitur,eadem ꝓposita substantialiter dicat̃: sed id tm̃ negatur,quod sine illa aiebatur, sicut in cæteris prædicamentis, velut cum dicimus,homo est,substantiã designamus. Qui ergo dicit, non homo est, non aliud genus prædicamenti enunciat, sed tantũ illud negat. Sicut ergo secundum substantiam aio, homo est, sic secundũ substantiam nego cũ dico,non homo est. Et cum quæritur,quãtus sit, & aio quadrupedalis est .i. quatuor pedum, secũdum quantitatem aio:qui dicit non quadrupedalis est,secundum quantitatem negat. Candidus est, secundũ qualitatẽ aio, non candidus est, secundũ qualitatem nego. Propinquus est, secundum relatiuum aio : nõ propinquus est, secundũ relatiuum nego. Secũdum situm aio, cum dico iacet : secundum situm nego,cũ dico non iacet. Secundũ habitũ aio, cum dico armatus est : secundũ habitũ nego,cum dico nõ armatus est. Tantundem aũt valet si dicam inermis est. Secundum tempus aio, cum dico hesternus est : secundũ tẽpus nego,cũ dico nõ hesternus est. Et cum dico Romæ est,secũdum locum aio : & secundum locum nego, cum dico non Romæ est. Secundũ id quod est facere aio cum dico cædit: si autem dicã non cẽdit: secundum id quod est facere nego,vt ostendam non hoc facere. Et cũ dico vapulat secundũ prædicamentũ aio, quod pati vocatur : & secundum id nego, cũ dico non vapulat. Et omnino nullum prædicamẽti genus est secũdum quod aliquid aiere volumus, nisi vt secundum idipsum prædicamentum negare conuincamur, si ꝓponere negatiuã particulam voluerimus. Quæ cũ ita sint, si substantialiter aierem, dicendo filius:substantialiter negarẽ, dicẽdo nõ filius. Quia vero relatiue aio, cum dico filius est, ad patrem.n.refero: relatiue nego si dicam, non filius est : Ad parentem.n.eandem negationem refero, volens ostendere quod ei pręsens non sit. At si quantum valet quod dicitur filius,tantundem valet quod dr̃ genitus,sicut prælocuti sumus,tãtundẽ ergo valet quod dicitur non genitus, quantũ valet quod dr̃ non filius. Relatiue aũt negamus dicẽdo nõ filius,relatiue igitur negamus dicendo,non genitus. Ingenitus porrò quid ẽ nisi nõ genitus? Nõ ergo receditur à relatiuo prædicamẽto,cum ingenitus dicitur. Sicut.n.genitus nõ ad seipsum dicitur,sed qđ ex genitore fit:ita cum dicitur ingenitus,nõ ad seipsum dr̃, sed quod ex genitore non sit 1.sen.di. ostenditur. In eodem tamen prædicamento

non deficient: quod ad tẽpus. Et si ascendero in cœlũ, tu ibi es: quod ad locũ. Quod ãt ad faciendum attinet, fortaſsis de ſolo Deo veriſsime dicatur. Solus.n. deus facit & ipſe non fit, neq; patitur quantum ad eius ſubſtantiam ptinet qua deus eſt. Itaq; omnipotens pater, omnipotens filius, oipotẽs ſpũſsanctus, nec tũ tres oipotẽtes, ſed vnus omnipotẽs: Ex quo omnia, p quem omnia, in quo omnia, ipſi gloria. Quicquid ergo ad ſeipſum dicit deus, & de ſingulis perſonis ſingulariter dicitur, id eſt, de patre & filio, & ſpũſancto, & ſimul de ipſa Trinitate, nõ pluraliter, ſed ſingulariter dicitur. Qm qppe non aliud eſt deo eẽ, & aliud magnũ eẽ, ſed hoc idem illi eſt eſſe quod magnum eẽ, propterea ſicut non dicimus tres magnitudines, ſed vnã eſſentiam & vnam magnitudinẽ, Eſſentiã dico, q̃ οὐσία Græce dicit, quã vſitatius ſubſtantiã vocamus. Dicunt quidẽ & illi hypoſtaſim, ſed neſcio quid volunt intereſſe inter uſiam & hypoſtaſim: Ita vt pleriq; noſtri qui hæc Græco tractant eloquio dicere, confueuerint μίαν οὐσίαν, τρεῖς ὑποστάσεις, quod eſt Latine, vnam eſſentiam, tres ſubſtantias. Sed quia noſtra loquendi conſuetudo iam obtinuit, vt hoc intelligat cũ dicimus ſubſtantiam, non audemus dicere vnam eſſentiam tres ſubſtantias, ſed vnam eſſentiã vel ſubſtãtiã, tres ãt perſonas, quẽadmodũ multi Latini iſta tractantes & digni authoritate dixerunt, cũ aliũ modũ aptiorem non inuenirent quo enunciarẽt, veris quod ſine verbis intelligebant. Reuera enim cum pater non ſit filius, & filius non ſit pater, & ſpiritusſanctus ille qui etiam donum dei vocatur, nec pater ſit nec filius, tres vtique ſunt. Ideoque pluraliter dictũ eſt: Ego & pater vnum ſumus. Non enim dixit, vnum eſt quod Sabelliani dicunt, ſed vnum ſumus. Tamẽ cum quæritur quid tres, magna prorſus inopia humanum laborat eloquium. Dictum eſt tamen tres perſonæ, non vt illud diceretur, ſed ne taceretur. Sicut ergo non dicimus tres eſſentias, ita non dicimus tres magnitudines, neque tres magnos. In rebus enim quæ participatione magnitudinis magnæ ſunt quibus eſt aliud eſſe, aliud magna eſſe, ſicut magna domus, & magnus mons, & magnus animus, in his ergo rebus aliud eſt magnitudo, aliud quod ab ea magnitudine magnũ eſt, & prorſus nõ hoc eſt magnitudo qđ eſt magna domus. Sed illa eſt verã magnitudo qua nõ ſoliũ magna eſt domus, quæ magna eſt, & qua magnus eſt mõs qs quis magnus eſt, ſed etiam qua magnũ eſt quicquid aliud magnum dicitur: vt aliud ſit ipſa magnitudo, aliud ea q̃ ab illa magnã dr. Quæ magnitudo vtiq; primitus magna eſt, multoq; excellentius q̃ ea q̃ participatione eius magna ſunt. Deus ãt quia non ea magnitudine magnus eſt quæ nõ eſt qđ ipſe, vt quaſi particeps eius ſit deus cum ma gnus eſt: alioquin illa erit maior magnitudo q̃ deus, deo ãt non eſt aliquid maius, igitur magnitudine magnus eſt qua ipſe eſt eadem magnitudo. Et ideo ſicut nõ dicimus tres eſſentias, ſic nec tres magnitudines: hoc eſt enim deo eſſe quod magnum eẽ. Eadem cauſa nec magnos tres dicimus, ſed vnũ magnũ, quia, non participatione magnitudinis deus magnus ẽ, ſed ſe ipſo magno magnus eſt: quia ipſe ſua eſt magnitudo. Hoc & de bonitate, & de æternitate, & de oipotentia dei dictũ ſit, oibusq; oino p̃dicamẽtis q̃ de deo pũt pronũciari, qđ ad ſeipſum dicitur, non trãſlate ac p ſimilitudinẽ, ſed proprie, ſi tamen de illo proprie aliquid dici ore hominis põt. Quod aũt proprie ſingula in eadem Trinitate dicuntur, nullo modo ad ſeipſa, ſed ad inuicem, aut ad creaturam dicuntur, & ideo relatiue non ſubſtantialiter ea dici manifeſtũ eſt. Sicut enim Trinitas ſp vnus deus dicit, magnus, bonus, æternus, omnipotens, idemque ipſe ſic ſua dici põt eſt deitas, ipſe ſua magnitudo, ipſe ſua bonitas, ipſe ſua æternitas, ipſe ſua omniporentia: non ſic poteſt dici Trinitas pater, niſi forte tranſlate ad creaturam propter adoptionem filiorum. Quod enim ſcriptum eſt, Audi Iſrael, dominus deus unus deus vnus in ſ eſt, non vtique excepto filio, aut excepto ſpirituſancto oportet intelligi, ſ quem unum dominum deum noſtrum recte dicimus, hoc etiam patrem noſtrũ per gratiã ſuam nos regenerantẽ. Trinitas ãt filius nullo mõ dici poteſt. Spiritus uero ſanctus ſecundũ quod ſcriptũ eſt, Qm deus ſpiritus eſt, ſpe quidem vniuerſaliter dici, quia & pater ſpũs ritus, & filius ſpũs, & pater ſanctus, & filius ſanctus. Itaque pater & filius & ſpiritusſanctus, qm vnus deus, & vtique deus ſanctus eſt, & deus ſpiritus eſt, poteſt appellari Trinitas & ſpũſsanctus: Sed tamen ille ſpũſanctus qui non Trinitas, ſed in Trinitate intelligit, in eo quod propriæ dicitur ſpiritus ſanctus relatiue dicitur, cum & ad patrem & ad filium refertur, quia ſpiritusſanctus & patris & filij ſpiritus eſt: ſed ipſa relatio nõ apparet in hoc nomine, apparet autem cum donum dei. Donum enim eſt patris & filij, quia & a patre procedit, ſicut dñs dicit, & quod Apoſtolus ait, qui ſpiritũ Chriſti non habet, hic non eſt eius: de ipſo vtiq; ſanctoſpiritu ait. Donum ergo donatoris, & donator doni, cum dicimus, relatiue vtrũq; adinuicẽ dicimus. Ergo ſpiritusſanctus ineffabilis eſt, quædam patris filijq; communio, & filio poteſt eadem appellatio conuenire. Nam hocipſe proprie dicitur, quod illi communiter, quia & pater ſpiritus, & filius ſpiritus, & pater ſanctus, & filius ſanctus: Vt ergo ex nomine quod vtriq; cõuenit, vtriuſque communio ſignificetur, vocatur donũ amborum ſpiritusſanctus. Et hæc Trinitas vnus deus, deus ſolus, bonus, magnus, æternus, omnipotens: Ipſe ſibi vnitas, deitas, magnitudo, bonitas, omnipotentia. Nec mouere debet, quouiam diximus relatiue dici ſpiritumſanctum, non ipſam Trinitatem, ſed eum qui eſt in Trinitate, quia non ei vicißim reſpondere vocabulum eius ad quem refertur. Non enim ſicut dicimus, patris & patrem filij, qm iſta relatiue dicuntur, ita etiam hic poſſumus dicere, Dicimus enim ſpiritumſanctum patris, ſed non viciſsim dicimus patrem ſpirituſſancti, ne filius eius intelligatur ſpirituſſanctus. Item dicimus ſpiritumſanctum filij, ſed non dicimus filium ſpirituſſancti, ne pater eius intelligatur ſpirituſſanctus. In multis enim relatiuis hoc contingit, vt non inueniatur vocabulum quo ſibi viciſsim reſpondeant quę ad ſe referuntur. Quid enim tam manifeſte relatiue dicitur quam dignus? Ad id quippe refertur pignus cuius eſt pignus, & ſemper pignus alicuius rei pignus eſt. Non ergo cum dicimus pignus patris & filij, poſſumus viciſsim dicere, patrem pignoris aut filium pignoris. At vero cum dicimus, donum patris & filij, non quidem dicere poſſumus patrem doni, aut filium doni, ſed vt hæc ſibi viciſsim reſpondeant, dicimus donum donatoris, & donatorem doni, quia hic potuit inueniri vſitatum vocabulum, illic non potuit. Dicitur ergo relatiue pater, idemque relatiue dicitur principium, & ſi quid forte aliud, ſed pater ad filium dicitur, principium uero ad omnia quæ ab ipſo ſunt. Item dicitur relatiue filius, relatiue dicitur & verbum & imago, Et in omnibus his vocabulis ad patrem refertur. Nihil autem horum pater dicitur, Et principium dicitur filius cum enim diceretur ei, Tu quis es rñdit, Principium qui & loquor vobis. Sed nunquid patris principium? Creatorem que. & ſe quippe oſtendere voluit, cum ſe dixit eſſe principium, ſicut & pater principiũ eſt creaturæ, eo qđ ab ipſo ſunt omnia. Nam & creator relatiue dicitur ad creaturam, ſicut dñs ad ſeruum. Et ideo cum dicimus, & patrem principium, & filium principium, non duo principia creaturæ dicimus, quia & pater & filius ſimul ad creaturam vnum principiũ eſt, ſicut vnus creator, ſicut vnus deus. Si ãt quicquid in ſe manet & gignit aliquid vel operatur, principium eſt ei rei quam gignit, vel ei quã operatur, non poſſumus negare poſt meetiam ſpm ſanctum recte dici principiũ, qa non eum ſeparauius ab appellatione creatoris. Et ſcriptum eſt de illo quod operetur, & in ſe vtiq; manens operatur. Non.n. in aliquid ecrũ quæ operatur, ipſe mutaẽ & vertitur. Et quæ operatur, vide Apoſtolũ, Vnicuiq; autẽ, inquit, datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatẽ. Alij quidem datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ ſecundum eundẽ ſpiritum, alteri autem fides in eodem ſpiritu, alij donatio curationũ in vno ſpiritu, alij operatio virtutum, alij p phetia, alij dijudicatio ſpirituum, alij genera linguarum. Omnia aũt hæc operatur vnus atq; idẽ ſpiritus, diuidens propria vnicuiq; prout vult, vtiq; ſicut deus. Quis enim tãta illa poteſt operari niſi deus? Idem aũt deus qui operatur omnia in omnibus. Nam & ſingillatim ſi interrogemur de ſpũſancto, veriſsime reſpondemus, q̃ deus ſit, & cum patre & filio ſimul vnus deus eſt. Vnum ergo principium ad creaturam dicitur deus, non duo vel tria principia. Ad ſe autem inuicem in Trinitate, ſi gignens ad id quod gignitur principium eſt, pater ad filiũ principium eſt, quia gignit eum. Vtrum autem & ad ſpiritumſanctũ principium ſit pater, quoniam dictum eſt de patre procedit, non parua quæſtio eſt. Quia ſi ita eſt, non iam principium ei tantum rei erit quam gignit aut facit, ſed etiam ei quam dat. Vbi & illud eluceſcit, vt pote quod ſolet multos mouere, cur non ſit filius etiam ſpirituſſanctus, cum & ipſe à patre exeat, ſicut in Euange-

1.ſen.di. 22. cap. ſciẽdum eſt.

Rom.11.

1.ſen.di. 22. cap. Deus .n. in principio.

Nec per ſonę tres proprie dicunt. Cap.9. 1.ſen.di. 5.ca.oſtẽ dif. quoque. Ioã. 10. 1.ſen. di. 23.cap. ideo oritur. Aliter magnus deus dr, aliter mons. Cap.10.

querit, lio legit. Exit enim nō quō natus, sed quō
1.si.et.c. datus, & ideo nō dicit filius: quia neq; na
& sed m tus est sicut vnigenitus, neq; factus vt per
hoc. dei gratiam in adoptionē nasceretur, sicuti
1.senten. nos. Quod enim de patre natum est, ad pa-
di. 18.c. trē solum refertur cū dicitur filius, & ideo
et sed m filius patris est, & nō noster. Quod autem
hoc. datum est, & ad eum qui dedit refertur, &
Psal.3. ad eos qbus dedit. Itaq; spiritusanctus, nō
1.Co.2. tm patris & filij qui dederunt, sed etiā no-
Matt. 6. ster dicitur qui accepimus. Sicut dr, Domi-
1.Co. 4. ni salus quia dat salutem, eadē ēt nostra sa-
1.sen.di. lus est qui accepimus. Spiritus ergo & dei
28.c. Et est qui dedit, & noster qui accepimus: Nō
secūdū. ille spūs noster quo sumus, quia ipse spūs
Luc.1. est hois qui in ipso est: sed alio mō iste no-
Numer. ster est, quo dicimus & panē nostrū da no-
1.sen.di. bis, q̄q & illū spiritū q̄ hominis dicit vtiq;
29.ca de accepimus. Quid enim habes, inquit Apo-
inde. stolus, qd nō accepisti? Sed aliud est quod
Quō in accepimus vt essemus, aliud qd accepimus
spū sanc vt sancti essemus. Vnde scriptum est & de
to est. Ioanne, q̄ in spiritu & virtute Heliæ veni-
ante quā ret: dictus est Heliæ spiritus scilicet spūssan
daretur, ctus quē accepit Helias. Hoc & de Moyse
posit do intelligendū est, cū ait ei dns, Tollā de spi-
ni nomē ritu tuo: & dabo eis: hoc est, dabo illis de spi
intelligi, ritusancto quē iam tibi dedi. Si ergo & qd
vt ei sem datur, in principium habet, eum à quo da-
per non tur, quia non aliunde accepit illud quod ab
aliud fue ipso procedit, fatendum est patrem & filiū
rit donū principium esse spiritusancti, nō duo prin-
esse q̄ ip cipia. Sed sicut pater & filius vnus deus, &
sum esse. ad creaturam relatiue vnus creator & vnus
Cap.15. dominus, sic relatiue ad spiritūsanctū vnū
1.sen.di. principium. Ad creaturam vero pater & fi-
18.c. Et lius & spiritusanctus vnum principium, si-
notādū. cut vnus creator & vnus dominus. Inte-
circa rius autem quæritur, vtrum quemadmodū
princi- filius non hoc tantum habet nascendo vt fi-
pium. lius sit, sed omnino vt sit: sic & spirituſſan-
1.sen.di. ctus eo quo datur habeat, nō tantum vt do
18.c. Sed num sit, sed omnino vt sit. Vtrum ergo erat
quærit. antequam daretur, sed nondum erat donū,
C an coipso quo daturus erat eum deus, iam
1.sen.di. donum erat & antequam daretur? Sed si nō
18.c. do- procedit nisi cum datur, nec procederet vti-
nū vero. que priusquā esset cui daretur, qūo iā erat
circa fi- ipsa substantia si non est nisi quia datur: si-
nem. cut filius non tantū vt sit filius, quod rela-
Quędā tiue dicitur, sed ..no vt sit ipsam substātiā
ex pe nascendo habet? An semper procedit spiri-
de deo p tusanctus & non ex tempore, sed ab æter-
dicātur, nitate procedit? Sed quia sic procedebat vt

esset donabile, iam donū erat, & antequ esset nulla ip̄
cui daretur. Aliter enim intelligit cū dicit sius de
donū; Aliter cū dicitur donatum. Nam do- mutatio
num pōt esse & antequam detur, donatum ne-
autem nisi datū fuerit, nullo modo dici pōt. Cap. 6.
Nec moueat quòd spiritusanctus cum 1.sen.di.
sit coæternus patri & filio, dicit tñ aliquid 18.c.
ex tempore, veluti hoc ipsum qd donatum nō
diximus. Nā sempiterne spiritus donū, tem Supra
poraliter autē donatum. Nam & si domi- 4.5.
nus nō dicit, nisi cū iam habere incipit ser- 1.sen.di.
uum, etiam ista appellatio relativa ex tem- 30.c.
pore est deo. Nō enim sempiterna creatura 1.sen.di.
est, cuius est ille dns. Quō ergo obtinebi- 30.c. sed
mus nec ipsa relativa esse accidētia, qn̄ ni- hic aliq
hil accidit deo tēporaliter, quia non est mu 2.sen.di.
tabilis, sicut in exordio huius disputationis 2. c. Ita
tractauimus. Ecce dominum esse non sem- tra eum.
piternū habet, ne cogamur etiam sempiter- D
nā creaturā dicere, quia ille sempiterne nō
dominaret nisi etiam ista sempiterne famu
laret. Sicut autē nō pōt esse seruus qui nō
habet dūm, sic nec dns, qui nō habet seruū.
Et quisquis extiterit qui æternum quidem
deum solum dicat, tempora autem non esse
æterna propter varietatem & mutabilitatē,
sed tempora tamen nō in tempore esse cœ-
pisse, Non enim erat tempus antequam in-
ciperent tempora, & ideo non in tempore
accidit deo vt dominus esset, quia ipsorum
temporum dominus erat, quæ vtique non
in tēpore esse cœperunt: quid respondebit
de homine q̄ in tēpore factus est, cuius vti-
que dūs non erat antequā ēēt cui esset? Cer
te vel vt dominus hominis esset ex tempo-
re accidit deo: Et vt omnis auferri videatur
controuersia, certe vt tunc dominus esset
aut meus, qui modo cœpimus, ex tempore
accidit deo. Aut si & hoc propter obscuram
quæstionem videtur incertum, quid ut es-
set dominus populi Israel? Quia etsi iam
erat animæ natura quam ille populus habe-
bat, quod modo non quærimus, tamen il-
le populus nondū erat, & qñ esse cœpit ap-
paret. Postremo vt dns eēt huius arboris, E
& huius segetis, ex tēpore accidit, quæ mo-
do esse cœperunt. Quia etsi materies ipsa
iam erat, aliud est tamen dūm esse materiæ,
aliud eē dūm iā factæ naturæ. Alio enim rē
pore est etiam hō dns ligni, & alio tempore
dominus est arcæ, quanuis ex ipso ligno fa-
bricatæ, quod vtique non erat, cum ligni do 1.sen.
minus iam esset. Quomodo igitur obtinebi 30.c.
mus nihil secundum accidens dici Deum, hic
nisi

nisi quia ipsius naturæ nihil accidit quo mu
tetur, vt ea sint accidentia relativa, quæ cum
aliqua mutatione rerum de quibus dicun-
tur, accidunt, Sicut amicus relatiue dicitur,
neq; enim esse incipit, nisi cum amare cœ-
perit. Fit ergo aliqua mutatio volūtatis vt
1.sen.di. amicus dicatur. Nummus aūt cum dicitur
18.c. Et precium, relatiue dicitur, nec tñ mutatus est
tempo- cum esse cœpit precium, neq; cum dicitur
ribus. pignus, & si qua sunt similia. Si ergo num-
mus potest nulla sui mutatione toties dici
relatiue, vt neq; cum incipit dici, neq; cum
desinit, aliquid in eius naturā vel forma qua
nummus est mutationis fiat, quanto facilius
de illa incommutabili dei substantia debe-
mus accipere, vt ita dicatur relatiue aliquid
F ad creaturam, vt quanuis temporaliter inci
Psal.89. piat dici, non tñ ipsi substantiæ dei accidisse
aliquid intelligatur, sed creaturæ ad quā di-
citur? Dñe, inquit, refugium factus es nobis.
Refugium ergo nostrum deus relatiue dici-
tur, ad nos enim refertur, & tunc refugium
nostrum fit, cum ad eū refugimus. Nūquid
tunc fit aliquid in eius natura quod ante-
quam ad eum refugeremus non erat? In no-
bis ergo fit aliqua mutatio. Deteriores enim
fuimus antequam ad eum refugeremus, &
efficimur ad eum refugiendo meliores, in il-
lo autem nulla. Sic & pater noster esse inci-
pit, cū per eius gratiā regeneramur, qm̄ de-
dit nobis potestatē filios dei fieri. Substantia
itaq; nostra mutatur in melius, cū filij eius
efficimur, simul & ille pr nr esse incipit,
sed nulla cōmutatione suæ substantię. Qd
ergo temporaliter dici incipit deus quod an-
tea non dicebatur, manifestum est relatiue
dici: non tamen secundū accidens dei quòd
ei aliquid acciderit, sed plānē secundum ac
cidens eius, ad qū dici aliquid deus incipit
relatiue. Et qñ amicus dei iustus cē incipit,
ipse mutatur, Deus aūt absit vt tēporaliter
aliqū diligat, quāsi noua dilectione q̄ in illo
ante non erat, apud quē nec præterita trans-
G ierūt, & futura iam facta sunt. Itaq; omnes
sanctos suos ante mundi constitutionē dile-
1.Ioan. xit, sicut prædestinauit. Sed cum conuertun
tur & inueniunt illum, tunc incipere ab eo
diligi dicuntur, vt eo modo dicatur quo po-
test humano affectu capi quod dicitur. Sic
etiam cum iratus malis dicitur, & placidus
bonis, illi mutantur, non ipse. Sicut lux infir
mis oculis aspera, firmis lenis est, ipsorum
scilicet mutatione non sua.

Libri quinti finis.

D. AVRELII AVGVSTINI
Hipponensis Episcopi de Trinitate,
Liber sextus.

AEqualitatem patris & filij & spiritusanctī putant nō sapientia
nulli ex hoc impediri quo de sapiē- nimus intelligatur, quia tia.
scriptum est, Christum Cap.1.
dei virtutem & dei sapien- 1.Cor.1.
tiam, vt ideo non videatur æqualitas, quia Supra li.
non est pater ipse virtus & sapientia, sed ge 6.cap. 1.
nitor virtutis & sapientiæ. Et reuera non H
mediocri intentione quæri solet, quomodo
dicatur deus virtutis & sapientiæ pater, Ait 1.Co. 1.
enim Apostolus Christum dei uirtutem &
dei sapientiam. Et hinc nonnulli nostri ad-
uersum Arrianos hoc mō ratiocinati sunt,
eos duntaxat, qui prius se aduersum catho
licam fidem extulerunt. Nam ipse Arrius 1.sen.di.
dixisse fertur, Si filius est, natus est, si na- 9.c.sed
tus est, erat tempus quando non erat filius: cōtra. &
non intelligens etiam natum esse Deo sem- c.q̄ hoc.
piternum esse, vt sit coæternus patri filius,
sicut splendor qui gignitur ab igne atque
diffunditur coæuus est illi, & esset coæter-
nus, si esset ignis æternus. Vnde quidam
posteriores Arrijani abiecerunt istam sen-
tentiam: falsique sunt, non ex tempore cœ
pisse filium Dei. Sed inter disputationes
quas habebant nostri aduersum eos qui di-
cebant, erat tempus quando non erat filius,
hanc etiam nonnulli ratiocinationem inse-
rebant: Si Dei filius virtus & sapientia dei 1.sen.di.
est, nec vnquam Deus sine virtute & sapien 9.c. itē si
tia fuit, coæternus est Deo patri filius. Di- dei filiꝰ.
cit autem Apostolus, Christum Dei vir- 1.Co.1.
tutem & Dei sapientiam, & Deum aliquan- 1.sen.di.
do non habuisse virtutem aut sapientiam, 32.c. ꝑte
dementis est diterē. Non igitur erat tem- rea.
pus quando non erat filius. Quæ ratiocī- I
natio ad id cogit, vt dicamus deum patrem
non esse sapientem, nisi habendo sapientiam
quam genuit, non existendo per se pater
ipsa sapientia. Deinde si ita est, filius quo-
que ipse sicut dicitur Deus de Deo, lumen
de lumine, videndum est vtrum possit sa-
pientia de sapientia dici, si non est deus pa-
ter ipse sapientia, sed tantum genitor sapien
tiæ. Quod si tenemus, cur non & magni-
tudinis suæ, & bonitatis, & æternitatis, &
omnipotentiæ suæ generator sit, vt non ip-
se vt sua magnitudo, & sua bonitas, & sua

æternitas, & sua oípotẽtia, sed ea magnitudine magnus sit quã genuit, & ea bonitate bonus, & ea æternitate æternus, & ea oípotentia omnipotẽs quæ de illo nata est, sicut nõ ipse sua sapientia est, sed ea sapientia sapiẽs est quæ de illo nata est. Nam illud non est formidandũ, ne cogamur multos filios dei dicere, præter adoptionem creaturæ cõcter nos patri si magnitudinis suæ genitor est, et bonitatis, & æternitatis, & omnipotentiæ: Huic enim calũniæ facile rñdetur, sic non effici, quia multa nominata sunt, vt ille multorũ filiorũ cõæternorũ sit pr̃ quemadmodũ nõ efficitur, vt duorũ sit, cũ dicit Christus dei virtus, & dei sapiẽtia. Eadẽ quippe virtus q̃ sapientia, & eadẽ sapiẽtia q̃ virtus est. Itane igitur etiam de cæteris, vt eadẽ sit magnitudo quæ virtus, & si qua alia, quæ vel supra cõmemorata sunt, vel cõmemorata non sunt? Sed si non dr̃ in seipso, nisi patre & quod ad filiũ dicitur. i. pater, vel genitor vel principium eius, si etiam gignens ei quod de se gignit, consequenter principium est, quicquid aliud dicitur, cum filio dicitur, vel potius in filio, siue magnus ea magnitudine quã genuit, siue iustus ea iustitia quam genuit, siue bonus ea bonitate quã genuit, siue potens ea potentia vel virtute quã genuit, siue sapiens ea sapientia quã genuit. Magnitudo autem ipsa non dr̃ pater, sed magnitudinis generator. Filius vero sicut in seipso dr̃ filius, quod nõ cũ pr̃e dr̃, sed ad patrem, nõ sic & in seipso magnus, sed cũ patre cuius ipse magnitudo est. Sic & sapiẽs cum patre dr̃ cuius ipse sapiẽtia est, sicut ille sapiẽs cũ filio, quia ea sapiẽtia sapiẽs est quam genuit. Quicquid ergo ad se dñr, non dicitur alter sine altero. i. quicquid dñr quod substãtiã eorũ ostẽdat, ambo simul dicunt. Si hæc ita sunt, iam ergo nec deus sine patre, sed ambo simul deus. Et quod dictũ est, In principio erat verbum: in patre era verbum intelligitur. Aut si in principio sic dictum est, ac si diceretur, ante omnia, quod sequitur, & verbum erat apud deum, verbum quidem solus filius accipitur, non simul pater & filius, tanquam ambo vnum verbum. Sic. n. verbum quomodo imago, non autem pater & filius simul ambo imago, sed filius solus imago patris, quemadmodum & filius, non enim ambo simul filius. Quod vero adiungitur, & verbum erat apud deum: multum est vt sic intelligatur, verbum quod solus est filius, erat apud deum quod non solus est pr̃, sed pr̃ & filius simul deus. Sed quid mirum, si in duabus quibusdã rebus longe inter se diuersis potest hoc dici? Quid enim tam diuersum quam animus & corpus? Potest tñ dici, aius erat apud hominẽ. i. in homine, cũ aius non sit corpus, homo autem aius simul & corpus sit. Vt etiã quod consequẽter scriptum est, Et deus erat verbũ: sic intelligat, verbũ quod non est pater, Deus Merat simul cum patre. Itane ergo dicimus, vt pater sit generator magnitudinis, hoc est generator virtutis, vel generator sapientiæ suæ: filius autẽ magnitudo, virtus & sapientia? Deus vero magnus, oipotens, sapiẽs ambo simul? Quo ergo deus de deo, lumen de lumine? Non. n. simul ambo deus de deo, sed solus filius de deo, scilicet patre. Nec ambo simul lumen de lumine, sed solus filius de lumine patre. Nisi forte ad insinuandũ & breuissime inculcandum q̃ cœternus est pr̃ filius ita dictũ est deus de deo, lumen de lumine, & si quid hoc modo dr̃, ac si diceretur, hoc quod non est filius sine patre, de hoc q̃d non est pater sine filio. i. hoc lumẽ quod lumen non est sine patre, de hoc lumine patre quod lumen nõ est sine filio: vt cum dicitur deus quod non est filius sine patre, est de deo quod non est pater sine filio, perfecte intelligatur quòd non præcessit genitor illud quod genuit. Quod si ita est, hoc solum de eis dici non potest, illud de illo, quòd simul ambo non sunt. Sicut vero non bũ de verbo dici nõ põt, quia nõ simul ambo verbum, sed solus filius. Nec imago de duabus imagine, quia non simul ambo imago. Nec filius de filio, quia nõ simul ambo filius, secundum quod dicitur, ego & pater vnum sumus. Vnum sumus enim dictũ est, quod Aille, hoc & ego scdm essentiam, non scdm relatiuũ. Et nescio vtrum inueniatur in Alterscripturis dictũ, vnum sunt, quorum est diuersa natura. Si autem aliqua plura eiusdẽ rei et naturæ sint, & diuersa sentiant, nõ sunt vnũ sunt, inquantum diuersa sentiũt. Nã si iam vnũ sunt, essent ex eo q̃ homines erãt, nõ diceret, Vt Cap. 2. sint vnũ sicut nos vnum: cum suos discipulos patri commendaret. Aut vero Paulus & Apollo quia & ambo hoies & idẽ sentiebant, Qui plantat, inquit, & qui rigat vnũ sunt. Cũ ergo sic dicit vnũ, vt nõ addatur quid vnũ, & plura vnũ dicant, eadẽ natura atque essentia non dissidens nec dissentiens significatur. Cũ vero additur q̃d vnũ põt aliquid significari ex pluribus vnum factũ, quamuis

quãuis diuersis natura, sicut anima & corpus nõ sunt vtiq; vnũ. Quid. n. tam diuersum nisi addatur aut subintelligatur quod vnum. i. vnus homo, aut vnũ animal? Inde 1 Cor. 6 Apostolus, Qui adhæret meretrici, inquit, vnũ corpus est: nõ dixit, vnũ sunt, aut vnum est, sed addidit corpus, tãquã ex duobus diuersis masculino & fœminino vnũ corpus adiunctione cõpositum. Et qui adhæret domino, inquit, vnus spũs est: nõ dixit, qui adhæret dño vnus est, aut vnum sunt, sed addidit spũs. Diuersum. n. est natura, spũs hominis, & spũs dei, sed inhærendo fit vnus spiritus ex diuersis duobus, ita vt sine humano spiritu beatus sit dei spũs atq; perfectus, beatus autem spũs hominis non nisi cum deo. Nec frustra, vt existimo, cũ tanta in Euangelio, secundũ Ioannem, & totiẽs diceret dominus de ipsa vnitate, vel sua cũ patre, vel nra inuicem nobiscũ, nunquã dixit, vt nos hoc & ipsi vnũ, sed vnũ sint, sicut & nos vnum sumus. Pater ergo & filius vnũ sunt vtique secundum vnitatẽ substantiæ, & vnus deus est, & vnus magnus, & vnus sapiẽs, sicut tra 17. tarum est. Vnde ergo maior pater? Si enim maior magnitudine maior. Cũ autẽ magni tudo filius eius sit, nec ille vtiq; maior est eo qui se genuit, qua nec ille maior est ea magnitudine magnus est, ergo equalis. Nam vnde æqualis si non eo quo est, cui non est aliud esse, & aliud magnũ esse? Aut si æterni tate pater maior est, non est æqualis filius quæcunque re. Vnde. n. æqualis? Si magnitudine dixeris, non est par magnitudo, quæ minus æterna est, atque ita cætera. An forte in virtute æqualis est, in sapientia vero non est æqualis: Sed quomodo est æqualis virtus quæ minus sapit? An in sapientia æqualis ẽ, in virtute autẽ nõ est æqualis? Sed quomõ æqualis sapientia, quæ minus potens est? Re fiat ergo vt si in vlla re æqualis non est, in omnibus nõ sit æqualis. Et scriptura clamat, Nõ rapinã arbitratus est esse æqualis deo. Cogit ergo quiuis aduersarius veritatis q̃ aliquo modo tenet Apostolica authoritate, in qualibet vel vna re æqualem deo filium confiteri. Eligat quam voluerit: hinc ei ostẽdetur in omnibus eẽ æqualẽ, q̃ de substãtia eius dicũtur. Sic enim virtutes q̃ sunt in animo humano, quamuis alio atq; alio modo singulæ intelligantur, nullo modo tamẽ seiungantur ab inuicem, vt quicunque fuerint æquales, varbi gratia, in fortitudine, æquales sint & prudẽtia, & tẽperãtia, & iustitia. Si. n. dixeris æquales esse istos fortitudine, sed illũ pr̃stare prudentia, sequit vt huius fortitudo, minus prudens sit, ac per hoc nec fortitudine æquales sunt, quãdo illius fortitudo prudẽtior. Atq; ita de cæteris virtutibus inuenies, si oẽs eadẽ consideratione pcurras. Nõ. n. de viribus corporis agitur, sed de animi fortitudine. Quãto ergo magis in illa incommutabili æternaque substãtia incõparabiliter simpliciore quam est aius humanus, hæc ita se habent? Humano quippe animo non hoc est esse qd̃ est fortẽ esse, aut prudentẽ, aut iustũ, aut tẽperatũ. Põt. n. esse animus, & nullam istarũ habere virtutum. Deo autẽ hoc est esse quod est fortem esse, aut iustum esse, aut sapientem esse, & si q̃d de illa simplici multiplicitate, vel multiplici simplicitate dixeris, quo substantia eius significetur. Quamobrem siue ita dicaĩ deus de deo vt & singulis hoc nomẽ conueniat, non tamẽ vt ambo simul duo dij, sed vnus deus sit. Ita enim sibi cohærent quẽadmodũ & in distantibus diuersisque substantijs fieri Apostolus testis est. nam & solus dominus spiritus est, & solus hominis spũs vtique spũs est, tamẽ si hæreat domino vnus spũs est: quãto magis ibi vbi est omnino inseparabilis atque æterna connexio, ne absurde dici videatur quasi filius amborũ, cũ dicitur filius dei, si id quod dicitur deus, nõ nisi de ambobus dicit simul: siue quicquid de deo dr̃ quod substãtiam eius indicet, non nisi de ambobus simul dr̃, immo de ipsa Trinitate dr̃? Siue ergo hoc, siue illud sit, quod diligentius discutiendum est, nunc vnde agitur satis est videre, nullo modo filium æqualem esse patri, si in aliquo scilicet quod pertineat ad significandam eius substantiã inæqualis inuenitur, sicut iam ostendimus. Apostolus autem dixit æqualem, in omnibus ergo æqualis est patri filius, & est vnius eiusdemque substantiæ. Quapropter etiã spiritus sanctus, in eadẽ vnitate substãtiæ & æqualitate consistit. Siue. n. sit vnitas amborũ, siue sanctitas, siue charitas, siue ideo vnitas quia charitas & ideo charitas quia sanctitas, manifestum est quòd non aliquis duorũ est quo vterq; cõiungitur, quo genitus à gignente diligatur, generatorẽq; suũ diligat, sintque nõ participatione, sed essentia sua, neque dono superioris alicuius, sed suo ꝓprio seruãtes vnitatẽ spũs in vinculo pacis. Quod imitari p gr̃am, & ad deũ & ad nosipsos iubemur. In quibus duobus præceptis

Universidad de Deusto Biblioteca

1. sen. di. 27. ca. & est hic.

1. sen. di. 27. cap. hic non. Colo. 1.

D

E

L

B

C

1. sen. di. 8. ca. hie diligẽter

2. Cor. 3

2. Cor. 6

1. sen. di. 31. ca. 1. in fine.

Phil. 2.

1. sen. di. 10. c. nũc vero. i fi. Spiritus vnio q̃d sit. Ca. 5.

1. sen. di. 10. c. nũc vero. i fi. Et. c. Sidiligat, sintque ue enim.

1. sen. di. 32. c. hupacis. ic q̃stio.

ptis

Universidad de Biblioteca

Ephe. 4. ptis tota lex pẽdet & Prophetæ, Ita sunt illa
Mat. 22. tria, deus vnus, solus, magnus, sapiens, san-
Psal. 72. ctus, beatus. Nos aũt ex ipso, & per ipm, &
1. sen. di. in ipso beati, q̃a ipsius munere inter nos v-
10. c. siue nũ, cũ illo aũt vnus spũs, quia adglutinatur
enim. F aia nostra post eũ. Et nobis hærere deo bo-
nũ est, q̃a perdet omnẽ qui fornicat ab eo.
Spũs ergo sanctus cõmune aliquid est pris
& filij, q̃quid est: At ipsa cõmunio, cõsub-
stantialis & coæterna. Quæ si amicitia con-
uenienter dici põt, dicatur, sed aptius dicit̃
charitas. Et hæc quoq; substantia, quia deus
1. Ioã. 4. substãtia, & deus charitas, sicut scriptũ est.
Sicut aũt substantia simul cũ patre & filio,
ita simul magna, & simul bona, & simul san
cta, & q̃quid aliud ad se dicit̃, qm̃ nõ aliud
1. sen. di. est deo esse, & aliud esse magnum vel bonũ
22. c. scié esse, & cætera, sicut supra ostẽdimus. Si .n.
dũ. in fi. minus magna ẽ ibi charitas quã sapiẽtia, mi
1. sen. di. nus quã est diligitur sapientia. Aequalis est
10. c. siue igitur, vt quanta est sapientia tantum diliga
enim. tur. Est autem sapientia æqualis patri, sicut
1. Ioã. 4. supra disputauimus. Aequalis est igitur etiã
Solus spiritussanctus, & si æqualis, in omnibus æ-
deus pse qualis propter summam simplicitatem quæ
ctæ sim- in illa substantia est. Et ideo non amplius
plicitatis quàm tria sunt, vnus diligens eum qui de il
Cap. 6. lo est, & vnus diligens eum de quo est, & ip-
1. sen. di. sa dilectio. Quæ si nihil est, quomõ deus di-
8. c. eadẽ lectio est? Si non est substãtia, quomõ deus
q̃; sola. substantia est? Si autẽ quæritur qũo simplex & multiplex sit ista substantia, animad uertenda est primo creatura quare sit multiplex, nullo autem modo vere simplex. Et
G prius corpus vniuersum vtique partibus cõstat: ita vt sit ibi alia pars maior, alia minor, & maius sit vniuersum quàm pars quælibet aut quantalibet. Nam & cœlum & terra partes sunt vniuersæ mundanæ molis: sed & sola terra, & solum cœlum innumerabilibus partibus cõstat, & in tertia sui parte minor est quàm in cætera, & in dimidia minor quã tota: & totũ mundi corpus q̃d duabus plerũque partibus appellari solet, id est,
Gene. 1. cœlum & terra, vtique maius est quàm solum cœlum aut sola terra. Et in vnoquoq; corpore aliud est magnitudo, aliud color, a-
1. sen. di. liud figura. Põt .n. & diminuta magnitudi-
8. c. eadẽ ne manere idẽ color & eadẽ figura, & colo-
q̃; sola. re mutato manere eadẽ figura & eadẽ magnitudo, & figura eadẽ nõ manẽte tam magnum esse & eodem modo coloratum. Et quæcũq; alia simul dicũtur de corpore possunt & simul & plura sine cæteris cõmuta-

ri. Ac per hoc multiplex esse cõuincitur na 1. sen. di.
tura corporis, simplex autem nullo modo. 8. c. eadẽ
Creatura quoq; spiritalis sicut est aĩa, cũ q̃- q̃; sola.
dem in corporis cõparatione simplicior, si 1. sen. di.
ne cõparatione aut̃ corporis multiplex est 8. c. eadẽ
etiã ipsa nõ simplex. Nã ideo simplicior est tura q
corpore, quia nõ mole diffunditur per spa- que.
cium loci, sed in vno quoq; corpore & in toto H
tota est, & in qualibet eius parte tota est. Et
ideo cũ sit aliquid in quãuis exigua particu
la corporis quod sentiat aĩa, quãuis nõ fiat
in toto corpore: illa tñ tota sentit, q̃a totã
non latet. Sed tñ etiã in aĩa cũ aliud sit artificiosum esse, aliud inertẽ, aliud acutũ, aliud
memorẽ, aliud cupiditas, aliud timor, aliud
lætitia, aliud tristitia, possintq́ue & alia sine
alijs, & alia magis, alia minus innumerabilia & innumerabiliter in animæ natura inueniri, manifestũ est non simplicem, sed multiplicem esse naturam. Nihil enim simplex
mutabile est, omnis autem creatura mutabilis. Deus vero multipliciter quidem dicitur magnus, bonus, sapiens, beatus, verus, & quicquid aliud non indigne dici videtur. Sed eadem magnitudo eius est, quæ sapientia. Non enim mole magnus est, sed virtute. Et eadem bonitas q̃næ sapientia & magnitudo, & eadem veritas quæ illa omnia. Et non est ibi aliud beatum esse, & aliud magnum, aut sapientem, aut verum, aut bonũ esse, aut omnino ipsum esse. Nec q̃ Trinitas est, ideo triplex putandus est: Alioquin minor erit̃ pater solus, aut filius solus, quã simul pater & filius. Quanquã non inuenitur quomodo dici possit, aut pater solus aut filius solus, cũ semper atque inseparabiliter & ille cũ filio sit, & ille cũ patre: non vt ambo sint pater, aut ambo filius, sed q̃a semper in mutuẽ, neuter solus. Quia vero dicimus & deũ solum ipsam trinitatẽ, quãuis semper sit cum spiritibus & animabus sanctis, sed solũ dicimus q̃ deus est, quia nõ & illi cum illo deus sunt: ita solũ patrẽ dicimus patrẽ, nõ quia separatur à filio, sed quia nõ simul ambo pater sunt. Cũ itaq; tantus est solus pater, vel solus filius, vel solus spiritus sanctus, quantus est simul pater & filius & spiritussanctus, nullo modo triplex dicendus est. Corpora quippe adiunctione sua crescunt. Quamuis enim qui adhæret vxori suæ, vnum corpus fit: maius tamẽ corpus fit, quàm si solus viri esset, aut solius vxoris. In rebus autem spiritalibus cum minoribus adhærescit, sicut creatura creatori, maioribus

ri, illa sit maior q̃ erat, nõ ille. In ijs .n. quæ
nõ male magna sunt, hoc est maius esse q̃d
est melius esse. Melior aũt fit spũs alicuius
creaturæ, cũ adhæret creatori, q̃ si nõ adhæ-
ret, & ideo etiam maior q̃a melior. Qui er
go adhæret dño, vnus spũs est: sed tñ dñs nõ
K ideo fit maior, quãuis fiat ille qui adhæret
dño. In ipso igitur deo cũ adhæret æquali
pri filius æqualis, aut spũssanctus patri & fi
lio æqualis, nõ fit maior deus q̃ singuli eorũ, quia non est quò erescat illa perfectio.
Perfectus aũt sive pater, sive filius, sive spiritussanctus, et perfectus deus, pater & filius
& spũssanctus, & ideo Trinitas potius quã
triplex. Et qm̃ ostendimus qũo possit diceri solus pater, q̃a nõ nisi ipse ibi pater, cõsideranda est illa sententia qua dicitur, deum
verum solum nõ esse patrẽ solum, sed patrẽ
& filium & spiritũsanctũ. Si quis enim interroget, pater solus vtrum sit deus? quo respondebitur nõ esse, nisi forte ita dicamus, esse quidẽ patrẽ deum, sed nõ esse solũ deũ, esse autem solum deũ, patrẽ & filiũ & spiritumsanctũ? Sed quid agimus de illo testimonio dñi: Patri enim dicebat, & patrẽ nominauerat ad quẽ loquebatur, cũ ait, Hæc est
17. vita æterna, vt cognoscant te vnum verum
deum? Quod quidẽ Arriani sic solẽt accipere quasi nõ sit filius verus deus. Quibus
excl. is, videdũ est an intelligere cogamur,
. cũ dictum est patri, Vt cognoscant te vnum
. verũ deum: tanquã hoc insinuare voluerit,
quia solus pater deus verus est, ne nõ intelli
. geremus deum, nisi ipsa tria simul, patrẽ &
filium & spiritũsanctum. Num ergo ex dñi
testimonio, & patrẽ vnũ deũ dicimus, &
filium vnũ verũ deum, & spiritũsanctũ vnum verũ deum, & simul patrẽ & filium &
spiritumsanctum, id est, simul ipsam trinitatem, non tres veros deos, sed vnum verum
deum? An qm̃ addidit. Et quem misisti Iesum
Christũ: subaudiendum est vnũ verũ deũ?
Et ordo verborũ est, vt te & quẽ misisti Iesum Christum, cognoscãt vnũ verũ deum.
. Cur ergo tacuit de spiritusancto? An qm̃
. consequens est, vt vbicunque nominatur vnũ, tanta pace vni adhærẽs, vt per hãc vtrũque vnum sit, iam ex hoc intelligatur etiam
ipsa pax, quamuis nõ cõmemoretur? Nam
& illo loco Apostolus videtur quasi præter-
mittere spiritumsanctũ, & tamen etiam ibi
intelligitur, vbi ait, Omnia sunt vestra, vos
autem Christi: Christus autẽ dei. Et iterũ,
Caput mulieris vir, caput viri Christus,
Caput aũt Christi deus. Sed rursus si deus
nõ nisi oia simul tria, quomõ caput Christi
deus, id est, caput Christi trinitas, cũ in trinitate sit Christus vt sit trinitas? An q̃d est
pater cum filio, caput est ei quod est solus si M
lius, cũ filio enim pater deus, solus aũt filius
Christus est, maxime q̃a iam verbũ caro fa Ioan. 1.
ctum loquimur. Secundũ quã humanitatẽ
eius etiam maior est pater, sicut dicit, Qm̃
pater maior me est: vt hoc ipsum deum esse Ioã. 14.
quod illi cum patre vnum est, caput sit ho- 1. Ti. 2.
minis mediatoris, q̃d ipse solus est. Si enim
mẽtem rectè dicimus principale hominis,
id est, tãquã caput humanæ substãtiæ, cũ ipse homo cũ mente sit homo, cur non multo
congruentius, multoque magis verbum cũ
patre quod simul deus est, caput est Christi? quamuis Christus homo nisi cũ verbo
q̃d caro factum est, intelligi non possit. Sed Ioan. 1.
hoc vtiã diximus aliqñ diligẽtius postea cõsiderabimus. Nunc autẽ æqualitas Trinitatis, & vna eademque substantia quantum Attributa p Hilariũ sin gulis per sonis.
breuiter potuimus demonstrata est, vt quomodo se habet ista quæstio, q̃ discutiendã acriore intẽtione dilatemus, nihil impediat quo minus fateamur summã æqualitatem patris & filij & spiritussancti. Qui- Cap. 10.
dã cum vellet breuissime singularũ in Trinitate personarum insinuare, ppria, æternitas, inquit, in patre, spes in imagine, vsus in munere. Et q̃a nõ mediocris authoritatis in tractatione scripturarũ & assertione fidei vir exticit, Hilarius .n. hoc in libris suis posuit horũ verborũ. i. pris & imaginis, & muneris, æternitatis, & speciei, & vsus, abditam scrutatus intelligẽtiã quãtũ valeo, nõ cũ secutũ arbitror in æternitatis vocabulo, nisi q̃d pr̃ nõ habet pr̃em de quo sit, filius autẽ de patre est vt sit, atq; vt illi coæternus sit. Imago .n. si pfecte implet cuius imago est, ipsa coæquatur ei, nõ illud imagini suę. In imagine specie nominauit, credo, ppter pulchritudinẽ, vbi iã est tãta cõgruẽtia & prima æqualitas & prima similitudo, nulla in re disidẽs, & nullo mõ inæqualis & nulla ex parte disimilis, sed ad idẽtidem rũdens ei cuius imago est. Vbi est prima & summa vita, cui nõ est aliud viuere & aliud esse, sed idẽ est esse & viuere. Et primus ac summus intellectus, cui nõ est aliud viuere & aliud intelligere, sed id q̃d ẽ intelligere, hoc viuere, hoc esse est, vnũ oia: tanquã verbũ perfectũ, cui nõ delit aliq & ars q̃ dã orporẽtis atq; sapiẽtis dei, plena omniũ rõnum viuẽtium

A
1. sen. di. 31. c. Nõ ẽ hic. Et infra lib. 15. ca. 3. 1. sen. di. 31. c. pria. go. 1. sen. di. 31. c. nõ eum.

Universidad de Navarra Biblioteca

tium incommutabiliū, & oēs vnum in eā, sicut ipsa unum de uno, cū quo vnū. Ibi nouit omnia deus q̄ fecit per ipsam, & ideo cū decedant & succedant tempora, non decedit aliquid vel succedit sciētiæ dei. Non n. hæc q̄ creata sunt ideo sciuntur à deo, quia facta sunt: ac non potius ideo facta sunt vel mutabilia, q̄a immutabiliter à deo sciuntur. Ille igitur ineffabilis q̄dā complexus patris & imaginis non est sine pfruitione, sine charitate, sine gaudio, Illa ergo dilectio, delectatio, fœlicitas vel beatitudo, si tū aliqua humana voce digne dr̄, vsus ab illo appellatus est breuiter, & est in Trinitate spūssanctus, non genitus, sed genitoris, genitiq; suauitas, ingeniti largitate atque vbertate perfundēs oēs creaturas p̄ captu eas, vt ordinē suū teneant & locis suis acquiescant. Hæc igitur omnia q̄ arte diuina facta sunt, & vnitatem quandā in se ostendunt, & speciem & ordinem. Quicquid enim horum est, & vnum aliquid est, sicut sunt naturæ corporū, & ingenia animarū: & aliqua specie formatur, sicut sunt figuræ & qualitates corporū, ac doctrinæ vel artes animarum: & ordinem aliquem petit aut tenet, sicut sunt pondera vel collocationes corporū, atq; amores aut delectationes animarū. Cæterū in illa summa Trinitate tm̄ est vna quātū tres simul, nec plus aliquid sunt duæ q̄ vna. Oportet igitur vt creatorē p ea q̄ facta sunt intellectū conspiciētes, Trinitatē intelligamus, cuius in creatura qūo dignū est apparet vestigiū. In illa enim Trinitate summa origo est rerū omniū & pfectissima pulchritudo, & beatissima delectatio. Itaque illa tria, & ad seinuicē determinari videntur, & in se infinita sunt. Sed hic in rebus corporeis, nō tm̄ est res vna, quantū tres simul, & plus aliqd sunt duæ q̄ vna res. Cæterum in summa Trinitate tm̄ est vna quantum tres simul sunt, nec plus aliquid sunt duæ q̄ vna, & in se infinita sunt. Ita & singula sunt in singulis, & omnia in singulis, & singula in omnibus, & oīa in omnibus, & vnū omnia. Qui videt hoc vel ex parte, vel p speculum & in ænigmate, gaudeat cognoscens deū, & sicut deum honoret & gratias agat. Qui aūt nō videt, tendat per pietatem ad videndum, nō per cæcitatem ad calumniandum: quoniam vnus est deus, sed tamen Trinitas. Nec confuse accipiendum est, Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia: nec dijs multis, sed ipsi gloria in secula seculorum.

1.sen.di. 31.ca.1. in fine.

1.sen.di. 31.c.Est autem. xcv.o.

1.sen.di. 3.ca.nūc restat.

C 1.sen.di. 3.ca.nūc restat. 1.sen.di. 31.c.Est autem. 1.sen.di. 19.ca. In rebus. Hoc in qbusdā non habebatur. 1.sen.di. 31.c.Est autem. 1.Co.13. Rom.1. 1.sen.di. 36.cap. pterea. Rom.11.

D. AVRELII AVGVSTINI
Hipponensis Episcopi de Trinitate.

Liber septimus.

IAM nunc quæramus dili Alter gentius, quātum dat deus, deus qđ pauloante distulimus. Verum & singula quaque ter in Trinitate persona pol dicitur sit & p seipsam non cū cæteris duabus dici deus, aut magnus, aut sapiens, aut verus, aut omnipotes, aut iustus, & si quid aliud dici de deo pōt, nō relatiue, sed ad seipsum, an vero non dicātur ista, nisi cū Trinitas intelligitur. Hoc enim quæstionem facit, quia scriptum est, Christum dei sapientiam: verum ita sit pater sapientiæ atque virtutis suæ, vt hac sapientia sapiens sit quam genuit, & hac virtute potens quā genuit: & quia semper potens & sapiens, semper genuit virtutem & sapientiam. Dixeramus enim si ita est, cur non & magnitudinis suæ pr̄ sit qua magnus est, & bonitatis qua bonus, & iustitiæ qua iustus, & alia si qua sunt. Aut si hæc omnia pluribus vocabulis in eadē sapientia & virtute intelliguntur, vt ea sit magnitudo q̄ virtus, ea bonitas q̄ sapientia, & ea rursus sapientia q̄ virtus, sicut iam tractauimus, meminerimus, cum aliquid horum nomino sic accipiendū esse, ac si omnia commemorem. Quæritur ergo an pater etiam singulus sit sapiens, atq; ipsa sibi ipse sapientia, an ita sit sapiens qūo dicens. Verbo enim quod genuit dicens est, non verbo quod proferē, & sonat, & trāsit, sed verbo quod erat apud deū, & deus erat verbum, & omnia p ipsum facta sunt: verbo æquali sibi quo semper atque incommutabiliter dicit seipsum. Non est enim ipse verbum, sicut nec filius nec imago. Dicens autem exceptis illis temporalibus vocibus non ut verbi dei, quæ in creatura fiunt, nam sonāt, & transeunt. Dicens ergo illo cœterno verbo, non singulus intelligitur, sed cum ipso verbo sine qūo non est vtique dicens. Ita ne & sapiens sicut dicens, ut ita sit sapientia, sicut verbum, & hoc sit verbum esse quod est esse sapientiam, & hoc etiam esse virtutem: vt virtus & sapientia & uerbum idem sit, & relatiue dicatur, sicut filius & imago: atque ille non singulus potens, vel sapiens, sed cū ipsa virtute & sapientia quā genuit: sicut nō singulus dicēs, sed eo verbo & cum

1.sen.di. 31.c.Est autem. & vere verbo qđ genuit, atq; ita magnus ea qua genuit magnitudine. Et non ideo magnus, alio deus, sed eo magnus, quo deus, quia nō aliud illi est magnū esse, aliud deū esse: cōsequens é, vt nec deus singulus, sed ea & cū deitate quā genuit, vt sic sit filius deitas patris, sicut sapiētia & virtus patris, & sicuti est verbū & imago pr̄is. Et q̄a nō aliud illi est esse, aliud deū esse, ita sit etiā essentia patris filius, sicuti est verbū & imago eius. Ac p hoc etiā excepto eo qđ pater est, nō sit aliquid pater, nisi quia ē ei filius, vt non tantum id quod dicitur pater, quod manifestum est eum non ad seipsum, sed ad filium relatiue dici, & ideo patrem quia est ei filius, sed omnino vt sit quod ad seipsum est, ideo sit quia genuit essentiam suam. Sicut enim magnus est, non nisi ea quam genuit magnitudine: ita & est non nisi ea quā genuit essentia, quia non est aliud illi esse, aliud magnum esse. ita ne igitur pater est esse sapientiq̄ suæ, sicut pater est virturis ac sapientiæ suæ, eadem quippe eius magnitudo quæ virtus, & eadem essentia quæ magnitudo. Hæc disputatio nata est ex eo quod scriptum est, Christū esse dei virtutē, & dei sapiētiam. Quapropter vt eas angustias sermo coarctatur, cū ineffabilia fari cupimus, vt aut dicamus Christum non esse dei virtutem & dei sapientiā, atque ita impudenter & impie resiliamus Apostolo: aut Christū quidē dei virtutē & dei sapiētiam esse fateamur, sed eius patrem non esse patrem virtutis & sapientiæ suæ, quod non minus impium est. sic. n. nec Christi erit pater quia Christus dei virtus & dei sapientia est. aut nō esse patrē virtute sua potentē, neq; sapiētia sua sapientē, quod quis audeat dicere: aut aliud in patre intelligi esse, aliud sapientē esse, vt non hoc ipso sit quo sapiens est, quod de anima intelligi solet, quæ aliàs insipiēs, aliàs sapiēs est, velut natura mutabilis, & nō summe perfectēq; simplex: aut pr̄em nō esse aliquid ad seipsum, & non solū quod pater est, sed omnino quod est, ad filium relatiue dici. Quo modo ergo eiusdē essentiæ filius cuius pr̄, quādoquidē ad seipsum nec essentia est, nec omino est ad seipsum, sed etiā esse ad filiū illi est? At enim multo magis vnius eiusdēque essentiæ, qa vna eademque essentia pater & filius, quandoquidem patri non ad seipsum est ipsum esse, sed ad filiū quā essentiā genuit, & qua essentia est quicq̄d est. Neuter ergo ad se est, & vterq; adinuicē relatiue dicit: an pater solus, nō solū qđ pater dicit, sed omnino quicquid dicitur, relatiue ad filiū dicit: ille autem dicitur ad patrem, & ad se, & si ita est, quid dicitur in filio ad se, an ipsa essentia? Sed patris essentia est filius sicut pr̄is: virtus & sapientia, sicut verbū pr̄is, & imago pr̄is: aut si essentia dicitur ad se filius, pater autem nō est essentia, sed genitor essentiæ, nō est autē ad seipsum, sed hæc ipsa essentia quā genuit, sic vt hac ipsa magnitudine magnus quam genuit, ergo & magnitudo dicitur ad se filius, ergo & virtus & sapiētia & verbum & imago. Quid autē absurdius quā imaginē ad se dici? aut si non idipsum est imago & verbum, quod est virtus & sapientia: sed illa relatiue dicuntur, hæc autē ad se nō ad aliud, incipit nō ea sapientia quam genuit, sapiens esse pater, quia nō pōt ipse ad eā relatiue dici, & illa ad eū relatiue nō dici. Oīa. n. q̄ relatiue dr̄, adinuicē dicuntur. Restat itaque vt etiā essentia filius relatiue dicat ad patrē. Ex quo cōficit inopinatissimus sensus, vt ipsa essentia non sit essentia, vel certe cū dr̄ essentia, nō essentia, ad relatiuū indicetur: qūo cū dicit dns, nō essentia indicatur, sed relatiuum quo refertur ad seruum. Cum autem homo dicit vel aliquid tale, quod ad se non ad aliud dicitur, tunc indicatur essentia. homo ergo cum dominus dicitur, ipse homo essentia est, dominus vero relatiue dicitur, homo. n. ad se dicitur dominus ad seruum: hoc autem vnde agimus, si essentia ipsa relatiue dicitur, essentia ipsa non est essentia. Huc accedit, quia omnis essentia q̄ relatiue dicitur, est etiam aliquid excepto relatiuo, sicut homo dns, homo seruus, & equus iumentum, & nummus arra. homo & equus & nummus ad se dicuntur, & substantiæ sunt vel essentiæ, dominus vero & seruus & iumentū & arra, ad aliquid relatiue dicuntur. Sed si non esset homo, idest aliqua substantia, non esset qui relatiue dominus diceretur. Et si non esset equus quedam essentia, non esset quod iumentum relatiue diceretur. Ita si nummus non esset aliqua substantia, nec arra posset relatiue dici. Quapropter si & pater non est aliquid ad seipsum, non est omnino qui relatiue dicatur ad aliquid. Non enim sicut ad aliquid coloratum refertur color eius, nec omnino ad se dicitur color, sed semper alicuius colorati est, illud autem cuius color est etiam si eo q̄

1.Cor.1. Col.1.

1 K

coloratum

coloratū dicitur ad colorē refertur, tamen id qđ corpus dicitur ad se dicitur vllo modo ita putandū est patrem nō dici aliquid ad seipsum, sed quicquid dicit ad filiū dici, eundē vero filiū & ad seipsum dici & ad patrē. Cū ergo dicitur magnitudo magna & virtus potens, vtiq; ad seipsum, & magnitudo atq; virtus magni & potentis patris, qua pater magnus & potens est. Non ergo ita, sed vtrunque substantia, & vtrunque vna substantia. Sicut aūt absurdum est dicere cādidū non esse candorē, sic absurdum est dicere sapientē non esse sapientiā. Et sicut cādor ad seipsum candidus dicitur, ita & sapiētia ad seipsam dicitur sapiēs. Sed cādor corporis non est essentia, quoniam ipsum corpus essentia est, & illa eius qualitas, vnde & ab ea dicitur candidum corpus, cui non hoc est esse quod candidum esse. Aliud .n. ibi forma & aliud color, & vtrunque nō in seipso sed in aliqua mole, quæ moles nec forma nec color est sed formata & colorata: Sapientia vero & sapiens est, & seipsa sapiēs est. Et quoniā quæcunq; anima participatione sapientiæ fit sapiens, si rursus desipiat, manet tamē in se sapientia, nec cū anima fuerit in stultitiā commutata, illa mutatur: nō ita est in eo qui ex ea fit sapiēs, quemadmodum candor in corpore quod ex illo candidum est. Cū .n. corpus in alium colorē fuerit mutatum, non manebit candor ille, sed omnino esse desinet. Quod si & pater qui genuit sapientiā ex ea fit sapiens, neq; hoc est illi esse quod sapere, qualitas eius est filius nō proles eius, & non ibi erit iam summa simplicitas. Sed absit vt ita sit, quia vere ibi est summe simplex essentia, hoc ergo est ibi esse quod sapere. Quòd si hoc est ibi esse quod sapere, non per illam sapientiam quā genuit sapiens est pater alioquin non ipse illam, sed illa eum genuit. Quid enim aliud dicimus, cum dicimus hoc illi est esse quod sapere, nisi eo est quo sapiens est? Quapropter quæ causa illi est vt sapiens sit, ipsa illi causa est vt sit: proinde si sapientia quam genuit causa illi est vt sapiens sit, etiam vt sit ipsa illi causa est. Quod fieri nō potest, nisi gignendo eū aut faciendo. Sed neq; genitricem neq; cōditricē patris vllo modo q̄squā dixerit sapiētiā. Quid .n. insanius? Ergo & pater ipsa sapientia est. Et ita dicitur filius sapientia patris, quomodo dicitur lumen patris, idest vt quemadmodum lumē de lumine, & vtrunq; vnū lumē: sic intelligatur sapientia de sapientia, & vtrunque vna sapiētia, ergo & vna essentia: đ̄a hoc est ibi esse quod sapere. Quod .n. est sapientiæ sapere & potentię posse, & æternitati æternam esse, iustitiæ iustam esse, magnitudini magnam esse, hoc est, essentiæ ipsum esse. Et qa in illa simplicitate nō est aliud sapere q̄ esse, eadem ibi sapientia est quæ essentia. Pater igitur & filius simul vna essentia, & vna magnitudo, & vna veritas, & vna cuncta, & vna omnia, vnum deus. Sed non pater & filius simul ambo vnus sapientia. Sed non pater & filius simul ambo vnum verbū, quia nō simul ambo vnus genuit filius. Sicut .n. filius ad patrem refertur, non omnino ad seipsum dicitur, ita & verbum ad eum pertinet cuius verbum est refertur cum dicitur verbum. Eo quippe filius quo verbum, & eo quo filius. Qm̄ igitur pater & filius non est in parte simul non vtiq; vnus filius, consequens est, non esse vt pater & filius simul nō ambo vnum verbum. Et propterea non eo verbum quo sapientia: quia verbum non ad se dicitur, sed tantum relatiue ad eum cuius verbum est, sicut filius ad patrem: sapientia vero eo quo essentia. Et ideo quia vna essentia, vna sapientia. Quoniam vero & verbum sapientia est, sed non eo verbum quo sapiētia. Verbum enim relatiue, sapiētia vero essentialiter intelligitur: id dici accipiamus cum dicitur verbum, ac si dicatur, nata sapientia, vt sit & filius & imago. Et hæc duo cum dicūtur, idest nata sapientia, in vno eorum eo qđ nata est & verbum & imago & filius intelligat, & in his omnibus nominibus nō ostēdatur essentia, quia relatiue dicuntur. At in altero quod est sapientia, quoniam & ad se dicitur, seipsa enim sapiens est, et essentia demōstretur, & hoc eius esse qđ sapere. Vnde pater & filius simul vna sapientia, qa vna essentia, & singillatim sapientia de sapiētia, sicut essentia de essentia. Quapropter, non ētis aut quia pater non est filius, & filius non est in parte pater, aut ille ingenitus, ille autem genitus, ideo non vna essentia, quia his nominibus relatiua eorum ostenduntur. Vterq; autem simul vna sapientia, & vna essentia vbi hoc est esse quod sapere: non autem simul vterque verbum aut filius, quia non hoc est esse quod verbū esse, aut filium esse, sicut iā satis ostēdimus ista relatiue dici. Cur ergo in scripturis nūquā ferè de sapiētia q̄quā dicitur, nisi vt ostendatur à deo genita vel creata, huius ta: genita scilicet per quā facta sunt omnia, nihil creata vero vel facta, sicut in hoibus: cum ad eam q̄ non creata nec facta sed genita est, gratia conuer-

tuntur & illustrantur? In ipsis .n. fit aliquid qđ vocet eorum sapientia, vel illud scripturis pnunciantibus aut narrantibus, quod verbum caro factum est, & habitauit in nobis: hoc modo .n. Christus facta sapientia est, quia factus est homo. An propterea non loquit in illis libris sapientia, vel de illa dr aliquid, nisi qđ eā de Deo natam ostendat, aut factā quāuis sic & pr̄ ipse sapientia, qa illa nobis sapientia cōmendanda erat & imitāda, cuius imitatione formamur. Pater .n. eam dicit ut verbum eius sit, non quō profertur ex ore verbū sonās, aut ante pronunciationē cogitatur, spacijs .n. temporum hoc complet, illud aūt æternum est, & illuminando dicit nobis & de se & patre, quod dicendum est hominibus. Ideoq; ait, Nemo nouit filium nisi pr̄, & nemo nouit patrem nisi filius, & cui voluerit filius reuelare: qa p filium reuelat pater. i. per verbum suum. Sī .n. hoc verbum quod nos ,pferimus temporale & transitorium, & seipsum ostendit, & illud de quo loquimur: quāto magis ver bum dei, per qđ facta sunt omnia? quod ita ostendit patrem sicuti est pater: quia & ipsum ita est, & hoc est quod pr̄, secūdū quod sapientia est & essentia. Nam secūdū quod verbū, non hoc est quod pr̄, quia verbū nō C est pr̄, & verbum relatiue dr̄ sicut filius, qđ vtique non pater. Et ideo Christus virtus & sapientia dei, quia de patre virtute & sapientia, et ipse virtus & sapientia est, sicut lumen de patre lumine, & fons vitæ apud deū patrem, vtique fontem vitæ. Qm̄ apud te, inquit Propheta, est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen: quia sicut pr̄ habet vitam in semetipso, sic dedit filio habere vitam in semetipso: & erat lumen verū quod illuminat oēm hominem venientē in hunc mundum, & lumen hoc verbum erat apud deum, sed & deus erat verbum. Deus aūt lumen est, & tenebræ in eo non sunt vllæ, lumen vero non corporale sed spiritale. Neq; ita spiritale vt illuminatione factū sit, quēadmodū dictum est Apostolis, Vos estis lumen mundi: sed lumen quod illuminat oēm hominem, ea ipsa & summa sapientia deus, vnde nunc agimus. Sapientia ergo filius de sapientia patre, sicut lumen de lumine, & deus de deo, vt & singulus pater lumen, & singulus filius lumen: & singulus pr̄ deus, & singulus filius deus, ergo & singulus pater sapientia, & singulus filius sapiētia. Et sicut vtrunq; simul vnum lumen, & vnus deus, sic vtrunque vna sapientia. Sed filius factus est nobis sapientia deo, & iustitia & sanctificatio, quia temporaliter nos ad illum cōuertimur. i. ex aliquo tēpore, vt cū illo maneamus in æternū. Et ipse ex quodam tempore verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Propterea igitur cū pronūciatur in scripturis, aut enarratur aliquid de sapiētia, siue dicente ipsa, siue cū de illa dicitur, filius nobis potissimum insinuatur, cuius imaginis exemplo & nos non discedamus à deo, quia & nos imago dei sumus. Non quidē æqualis, facta quippe à patre per filium, non nata de patre sicut illa. Et nos quia illuminamur lumine, illa vero quia lumen illuminans, & ideo illa sine exemplo nobis exemplum est. Neque enim imitatur præcedentem aliquē ad patrem à quo nunquam est omnino sepārabilis, quia idipsum est quod ille de quo ē. Non autem nitentes imitamur manētem, & sequimur stantem, & in ipso ambulantes tēdimus ad ipsum: quia factus est nobis via temporalis per humilitatem, q̄ māsio nobis æterna est per diuinitatem. Qm̄ quippe spiritibus mundis intellectualibus qui superbia nō lapsi sunt, in forma dei, & deo æqualis & deus præbet exemplū, vt se idem exēplum redeundi ēt lapso præberet homini, qui pp immunditiam pctōrum pœnamq; mortalitatis deum videre non poterat, semetipsum exinaniuit, non mutando diuinitatem suam, sed nostram mutabilitatē assumendo. & formam serui accipiens, venit ad nos in hunc mundū, qui in hoc mūdo erat, quia mundus pēr eum factus est: vt exemplum sursum videntibus deum, exemplum deorsum mirantibus hominem, exemplum sanis ad permanendum, exemplum infirmis ad conualescendū, exemplum morituris ad non timendum, exēplum mortuis ad resurgendum esset, in omnibus ipse primatum tenens. Quia enim homo ad beatitudinem sequi non debebat nisi deum, & sentire non poterat deum, sequendo deum hominem factum sequeretur simul, & quem sentire poterat & quem sequi debebat. Amemus ergo eum & inhæreamus illi, charitate diffusa in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Non igitur mirū si propter exēplū quod nobis vt reformemur ad imaginem dei præbet imago æqualis patri, cum de sapientia scriptura loquit, de filio loquit autem, quem sequimur viuendo sapienter. quanuis & pater sit sapientia sicut lumen & deus:

1. Co. 1. Ioan. 1. Gen. 1. Philip. 2 1. Ti. 1. Ioan. 1 Col. 1. Rom. 5. 1. sen. dis. 21. c. qđ autem.

1. sen. di. 5. c. item si.
1. sen. di. 32. ca. si enim.
1. sen. di. 5. c. pdictis aūt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

spūs quoq; sanctus siue summa charitas vtrunque coniungens nosq; subiungens? quod ideo non indigne dicitur quia scriptū
1. Io. 4. est, Deus charitas est, quō non est et ipsa sa
1. Io. 1. pientia, cum sit lumen, qm deus lumen est? Siue ergo hoc mō, siue alio modo, essentia spūs sancti singillatim ac proprie nominada est qm deus est, vtique lumen est. Et qm lumen est, vtique sapientia est. Deum aūt esse spm sanctum, vtique scriptura clamat apud
1. Cor. 3. apostolū qui dicit. Nescitis quia templum dei estis? Statimq; subiicit, Et spūs dei habitat in vobis. Deus.n. habitat in templo suo. Non.n. tanquā minister habitat spūs dei in tēplo dei, cū alio loco euidentius dicat. Nescitis quia corpora uestra tēplū in nobis est
1. Cor. 6. spūs sancti, quem habetis a deo, & non estis vestri? Empti.n. estis precio magno, glorificate & portate deū in corpore uestro. Quid est aūt sapientia, nisi lumen spirituale & incōmutabile? Et enim & sol ille lumen sed corporale est, & spiritalis creatura lumen,
G sed non incōmutabile. Lumen ergo pater, lumen filius, lumen spūs sanctus, Simul autē non tria lumina, sed unum lumen. Et ideo sapientia pr, sapientia filius, sapiētia spūs sanctus, & simul non tres sapientiæ, sed vna sapientia, & quia hoc est ibi esse quod sapere, vna essentia pater & filius & spūs sanctus.
Quia ne cessitate Græci tres hypostases dixerit, Latini psonas. Cap. 4. 1. sen. di. 23. cap. qua necessitate. in pri.
Nec aliud est ibi esse q deum esse. Vnus ergo deus, pater & filius & spūs sanctus. Itaq; loquendi causa de ineffabilibus, ut fari aliquo modo possemus qd effari nullo modo possumus, dictum est a nostris Græcis vna essentia, tres substantiæ: a Latinis autē una essentia vel substātia, tres personæ: quia sicut iam diximus, non aliter in sermone nostro. i. Latino, essentia q substantia solet intelligi. Et dum intelligatur saltem in ænigmate quod dicitur, placuit ita dici vt dicere tur aliquid cum quæreretur quid tria sint, quæ tria esse fides vera pronunciat, cum & patrem nō dicit esse filium, & spm sanctum quod est donum dei, nec patrē dicit esse nec filium. Cum ergo quæritur quid tria, vel quid tres, conferimus nos ad inueniendum aliquod speciale vel generale nomē quo cōplectamur hæc tria, neque occurrit animo
H quia exceditsupereminentia diuinitatis vitati eloquij facultatem. Verius enim cogitatur deus q dicitur, & verius est q cogitat. Cum enim dicimus nō eundem esse Iacob qui est Abraham, Isaac autem nec Abraham fine. há esse nec Iacob, tres esse utique fatemur, Abraham, Isaac & Iacob. Sed cum quæritur quid tres, respondemus tres homines, nomen speciale eos pluraliter appellantes, gñali aūt si dicamus tria animalia. Homo enim sicut veteres definierunt, animal est rationale, mortale. Aut sicut scripturæ nostræ loqui solent, tres animas eum a parte meliore totū appellari placet. i. ab anima, cū corpus & anima sit totus homo. Ita quippe dicit est in Aegyptum descendisse cum Iacob animas Gen. septuaginta quinque, pro tot hominibus. Ité cum dicimus equum tuum, non eum esse q meus ē, & tertiū alicuius alterius, nec meū esse nec tuum, fatemur tres esse. Et interroganti quid tres, responderemus tres equos nomine speciali, gñali aūt tria animalia. Ité cum dicimus bouem non esse equum, eamē vero nec bouem esse nec equum, tria q̄dam dicimus, & percontantibus, quid tria, non ut speciali nomē dicimus tres equos, aut tres boues, aut tres canes, quia non eadē specie cōtinentur, sed gñali tria animalia, siue superiore genere tres substātias, vel tres creaturas, vel tres naturas. Quæcunque aūt plurali numero enunciantur specialiter uno nomē, ēt gñaliter enunciari possunt. Non aūt ita q gñaliter uno nomine appellantur, et specialiter appellare vno nomē possumus. Nam tres equos quod est nomen speciale, ēt animalia tria dicimus. Equum vero & bouem & canem, animalia tria tm dicimus vel substātias, q sunt gñalia nomina, & siquid aliud de his gñaliter dici potest. Tres vero equos aut boues aut canes, quæ specialia vocabula sunt, nō ea possumus dicere. Ea quippe uno nomine quāuis pluraliter enunciamus, quæ cōiter habent illud quod eo nomine significatur. Abraham quippe & Isaac & Iacob, commune habent id quod est hō, itaque dicuntur tres homines. Equus quoq; & bos & canis, eōmune habēt id quod est animal. Dicūtur ergo tria animalia. Ita tres aliquem lauros, etiam tres arbores dicimus, laurum vero & myrtum & oleam, tantum tres arbores vel tres substantias aut tres naturas, atque ita tres lapides, etiam tria corpora, lapidem vero & lignum & ferrum, tantū tria corpora, vel siquo etiam superiore genere. Et si nomine dici possunt. Pater ergo & filius & spiritussanctus qm tres sunt, quæramus q̄d quid tres sunt, & quid commune habeant, Non enim commune illis est id quod pater est, vt inuicem sibi sint patres, sicut amici, ēt relatiue ad alterutrum dicātur, possunt tres

tres amici q̄ inuicem sibi sunt. Non āt hoc ibi, quia ē tātum pater ibi pater, nec duorum pater, sed unici filij. Nec tres filij, cū pater ibi nō sit filius nec spūs sctūs. Nec tres spiritus sancti, quia & spiritus sanctus propria significatione qua etiam donum dei dicitur nec pr nec filius. Quid igitur tres? Si enim tres psonæ, cōmune est eis id quod persona est, ergo speciale hoc, aut gñale nomen est eis, si consuetudinem loquendi respicimus. Sed vbi est naturæ nulla diuersitas, ita ibi generaliter enunciantur aliqua plura, vt ēt specialiter enunciari possint. Naturę enim differētia facit, vt laurus & myrtus & olea, aut equus & bos & canis, non dicantur speciali nomine, istę tres lauri, aut illi tres boues, sed generali, vt istę tres arbores, & illa tria animalia. Hic vero vbi nulla est essentiæ diuersitas, oportet vt speciale nomē habent hæc tria, quod tū non inuenitur. L Nam persona gñale nomē est, in tm ut ēt hō possit hoc dici, cū tm intersit ēter hominem & deū. Deinde in ipso gñali vocabulo, si propterea dicimus tres psonas, qa cōmune est eis id quod psona est, alioquin nullo modo pūt ita dici, quemadmodū non dicunt tres filij, quia nō cōmune est eis id qd est filius: cur nō ēt tres deos dicimus? certe.n. qa pr plona, & filius plona, & spūs sanctus persona, ideo tres psonæ. Quia ergo pr deus, & filius deus, & spūs sanctus deus, cur nō tres dij? Aut qm pp ineffabilem coniunctionē hæc tria simul vnus deus, cur nō ēt vna psona, vt ita non possimus dicere tres psonas, quāuis singulā quamque appellemus personam, quemadmodum non possumus dicere tres deos, quāuis quenque singulum appellemus deum, siue patrem, siue filium, siue spiritumsanctum. An quia scriptura non dicit tres deos? Sed nec tres personas alicubi scripturam commemorare inuenimus. An quia nec tres, nec vnam personam scriptura dici hæc tria: legimus enim personā domini, non personā dnm: propterea licuit loquendi & disputandi necessitate tres personas dicere, non quia scriptura dicit, sed qa M scriptura non contradicit. Si autem dicere mus tres deos, contradiceret scriptura dicens: Audi Israel, dominus deus tuus deus vnus est. Cur ergo & tres essentias nō licet dicere, quod similiter scriptura, sicut nō dicit, ita nec contradicit. Nam essentia si speciale nomen est commune tribus, cur non dicantur tres essentiæ, sicut Abraham, Isaac & Iacob, tres homines, quia hō speciale nomen est cōmune oībus hoibus. Si aūt speciale nomē nō est essentia, sed generale, qa homo & pecus & arbor & sydus & angelus dicuntur essentia, cur nō dicuntur istæ tres essentiæ, sicut tres equi dicūtur tria animalia, & tres lauri dicuntur tres arbores, & tres lapides tria corpora? Aut si propter vnitatem trinitatis non dicuntur tres essentiæ, sed una essentia, cur non propter eandem vnitatem non dicuntur tres substantiæ vel tres personæ, sed vna substantia & vna persona? Quām enim est illis commune nomē essentiæ, ita vt singulus quisq; dicatur essentia, tam illis cōmune est vel substantiæ vel personæ vocabulum. Quod enim de personis secundū nostram, hoc de substantijs secundum Græcorū consuetudinem ea q̄ diximus oportet intelligi. Sic.n. dicūt illi tres substantias vnam essentiam, quēadmodum nos dicimus tres psonas, unam essentiā vel substantiā. Quid igitur restat, nisi vt fateamur loquendi necessitate partita hæc vocabula, cū opus esset copiosa dispositione aduersum insidias vel errores hæreticorum? Cum.n. conaret humana inopia loquendo pferre ad hominum sensus quod in secreta rio mētis pro captu tenet, de dño Deo creatore suo, siue p pia fidē, siue per qualēcūq; intelligentiā, timuit dicere tres essentias, ne intelligeret in illa summa æqualitate vlla diuersitas. Rursus nō esse tria q̄dam nō poterat dicere, q̄d Sabellius quia dixit, in hęresim lapsus est. Certissime quippe, & de scripturis cognoscit q̄d pie credēdū est, & aspectus mētis indubitata perceptione perstringit, & patrē eē & filiū & spm sanctum, nec eundē filiū eē qui pr est, nec spm sanctū eundem esse vel patrem vel filium. Quæsiuit quid tria diceret, Et dixit substantias siue personas, quibus nominibus non diuersitatem intelligi voluit, sed singularitatem: vt non solum ibi vnitas intelligatur, ex eo quod dicitur vna essentia, sed & trinitas, ex eo quod dicuntur tres substantiæ uel personæ. Nam si hoc est deo eē quod subsistere, B ita non erant dicendæ tres substantię, vt nō dicuntur tres essentiæ: quemadmodum q̄a hoc est deo esse quod sapere, sicut non tres essentias, ita nec tres sapientias dicimus. Sic enim quia hoc illi est deum esse quod est esse, tam tres essentias quàm tres deos dici phas non est. Si autem aliud est deo esse, aliud subsistere, sicut aliud deo esse, aliud

1. sen. di. 23. c. vesed una essentia, cur non propter eandem rum, & vnitatem non dicuntur tres substantiæ vel hic.
1. sen. di. 23. c. q̄d enim de. A
1. sen. di. 23. c. verum, & hic. in medio.
1. sen. di. 23. c. verum, & hic. in fi. &. c. iam sufficien ter.

patrē esse vel dñm esse: quod.n.est ad se dicitur, pr̄ aũt ad filium, & dñs ad seruientem creaturā dr̄: relatiue ergo subsistit, sicut relatiue gignit, & relatiue dñatur. Ita iam substantia non erit substantia, quia relatiuum erit. Sicut.n. ab eo quod est esse appellatur essentia, ita ab eo quod est substinere substantiam dicimus. Absurdum est autem vt substantia relatiue dicatur, recte. Ois.n. res ad seipsum subsistit, quãto magis deus, si tñ dignũ est, vt deus dicatur subsistere. De his.n. rebus recte intelligitur, in quibus subiectis sunt ea quæ in aliquo subiecto esse dr̄, sicut color aut forma in corpore. Corpus.n. subsistit, & ideo substantia est. Illa vero in subsistente atq; subiecto corpore, quæ non substãtiæ sunt, sed in substantia: & ideo si esse desinat, vel ille color, vel illa forma non adimunt corpori esse corpus, quia non hoc ei est esse, quod illam vel illam formam coloremve retinere. Res vero mutabiles neque simplices, proprie dr̄ substantiæ. Deus aũt si subsistit vt substãtia proprie dici pos sit, ineſt in eo aliquid tanquam in subiecto, & non est simplex, cui hoc sit esse quod illi est, & quicquid aliud de illo ad illum dicit, sicut magnus, omnipotens, bonus, & siquid huiusmodi de deo non incongrue dicitur. Nefas est aũt dicere vt subsistat, & subsit deus bonitati suæ, atq; illa bonitas non substantia sit vel potius essentia, neq; ipse deus sit bonitas sua, sed in illo sit tanquam in subiecto. Vnde manifestum est deum abusiue substantiam vocari, vt nomine vsitatiore intelligatur essentia, quod vere ac proprie dr̄, ita vt fortasse solum deum dici oporteat essentiam. Est.n. vere, solus, quia incommutabilis est, idq; nomẽ suũ famulo suo Moyses enunciauit, cũ ait, Ego sum qui sum: Et dices ad eos qui est misit me ad vos. Sed tũ siue essentia dicatur quod ,ppie dr̄, siue substantia quod abusiue, vtrunq; ad se dr̄, non relatiue ad aliquid. Vnde hoc est deo esse qđ subsistere, & ideo si vna essentia trinitas vna etiam substantia. Fortasis igitur cõmodius dñr tres personæ, q̃ tres substantiæ.

1.sen.di. 8.c.vnde nec. in princip.

Substantia quo dr̄ deus. Cap. 5. 1.sen.di. 8.c.vnde nec.

Exod. 3.

Sed ne nobis videar suffragari, hoc quoque requiramus. Quanquam & illi, si velent, sicut dicunt tres substantias, tres hypostases, possent dicere tres personas, tria prosopa. Illud autem maluerunt quod forte secũdum linguæ suæ consuetudinẽ aptius diceret. Nanq; & in personis eadem ratio est. Non.n. aliud est deo esse, aliud personã esse sed o mo idem. Nã si esse ad se dicitur, persona vero relatiue, sic dicamus tres personas, patrẽ & filium & spũsanctum, quemadmodũ dr̄ aliqui tres amici aut tres propinqui, aut tres viciui, cũ sint adinuicẽ non q̃ vnusquisq; eorũ sit ad seipsum. Quapropter quilibet ex eis amicus est duorũ cæterorũ, aut propinquus aut vicinus, quia hæc nomina relatiuam significationẽ habent. Quid ergo? non placet vt dicamus patrẽ personã esse filij & spũsancti, aut filium personam esse patris & spũsancti, aut spũsanctũ personam esse patris & filij? Sed neq; persona ita dici alicubi solet, neq; in hac trinitate cũ dicimus personam patris, aliud dicimus q̃ substantiam patris. Quocirca vt substantia patris ipse pater est, non quo pater est, sed quo est, ita & persona patris non aliud q̃ ipse pater est. ad se quippe dicitur persona, nõ aut ad filium vel spũsanctum, sicut ad se dicit deus, & magnus & bonus & iustus & siqđ aliud hmõi. Et quemadmodum hoc illi est esse, qđ deum esse, quod magnum, quod bonũ esse, ita hoc illi est esse, quod personã esse. Cur ergo non hæc tria simul vnã personã dicimus sicut vnã essentiã & vnũ deum, sed tres dicimus personas, cũ tres deos aut tres essentias nõ dicamus, nisi qa volumus, ut vel vnũ aliquod vocabulum seruire huic significationi quia intelligitur trinitas, ne oino taceremus interrogati, quid tres, cum tres esse fateremur? Nã si genus est essentia, species aũt substãtia siue persona, vt nónulli sentiunt, omitto illud qđ iã dixi, oportere appellare tres essentias, vt appellãtur tres substantiæ vel personæ, sicut appellãtur tres equi eadẽq; aĩalia tria, cũ sit species equus, aĩal genus. Neq; .n. spẽs ibi pluraliter dicta est, & genus singulariter, tanquã diceretur tres equi vnũ animal, sed sicut tres equi spe ciali noie, ita tria aĩalia generali noie. Qđ si dicunt substantiæ vel personæ noie non specie significari, sed aliquid singulare atq; vero indiuiduum: vt substantia vel persona, non est omnibus hominibus, sed qũo dicitur hic homo, velut Abraham, velut Isaac, velut Iacob', vel siquis alius qui etiã digito præsens demonstrari possit: sic quoq; illos eadem ratio consequetur. Sicut.n. dñr Abraham, Isaac & Iacob tria indiuidua, ita tres hoies, & tres animæ. Cur ergo & pater & filius & spũsanctus, si secundum genus & speciem & indiuiduum etiam ista differimus, nõ ita dicuntur

1.sen.di. 8.c.vnde nec. in medio.

C

D

Triũ personarum eadem essentia est. Cap. 6. 2.sen.di. 23.c. qđ enim.

dñr tres essentiæ vel tres substãtiæ, seu personæ? sed hęc, vt dixi, omitto, illud dico, si essentia genus est, vna essentia iam non habet species, sicut quia genus est aĩal, vnum animal iam non habet species. Non sunt ergo tres species vnius essentiæ pr̄, & filius et spũsanctus. Si aũt species est essentia, sicut species est hõ, tres vero illæ quas appellamus substantias siue psonas, sic eãdẽ speciẽ communiter habent quemadmodum Abraham Isaac & Iacob, speciem quæ homo dicitur communiter habent, non autem sicut hõ subdiuiditur in Abrahã, Isaac & Iacob, ita vnus homo & in aliquos singulos homines subdiuidi potest, omnino.n. non potest, quia vnus hõ iam singulus hõ est. Cur ergo vna essentia in tres substantias, vel personas subdiuidit? Nã si essentia species est sicut hõ, sic est vna essentia sicut unus hõ? an sicut dicimus aliquos tres homines eiusdẽ sexus, eiusdẽ tẽperationis corporis, eiusdemque animi, vnam esse naturam, tres.n. sunt homines, sed vna natura: sic ét ibi dicimus tres substantias vnam essentiã, aut tres personas vnã substantiã vel essentiã? Hoc vero vtcũq; simile est, quia & veteres qui Latine locuti sunt, antequam haberent ista nomina, quæ non diu est quod in usum venerunt. essentiam vel substantiã, pro his nacies ista dicimus, sed quasi secũm cõmunem eãdemq; materiam. Sicut ex eodem auro si fierent tres statuæ, diceremus tres statuas vnum aurũ, nec tñ diceremus genus aurum speciem autem statuas, nec aurum speciem, statuas vero indiuidua. Nulla quippe species indiuidua sua transgreditur, vt aliquid extra comprehendat. Cum enim definiendo quid sit homo, quod est nomen speciale, singuli quique homines qui sunt indiuidua eadem definitione continentur, nec aliud ad eam pertinet quod homo non sit. Cum vero aurum definiero non solæ statuæ si aureæ fuerint, sed & annuli, & siquid aliud de auro fuerit ad aurum pertinebit, & si nihil inde fiat, aurum dr̄, quia ét si non sint aureæ, non ideo non erunt statuæ. Item nulla species excidit definitionẽ generis sui. Cũ.n. definiero animal, qm̃ genus huius species est equus, ois equus animal est, nõ autem statua ois aurũ est. Ideo quanuis in tribus statuis aureis, recte dicamus tres statuas vnum aurum, non tamen ita dicimus vt genus aurũ, species vero statuas intelligamus. Nec sic ergo trinitatem dicimus tres personas vel substantias, vnã essentiam, & vnũ deum, tanq̃ ex vna materia tria quædã subsistant. etiam si quicquid tandem illud est, in his tribus explicatum sit. Nõ.n. etiam aliquid aliud eius essentiæ est præter istam trinitatem, tamen tres personas eiusdem essentiæ, vel tres personas vnam essentiam dicimus: tres autem personas ex eadem essendam, & tia non dicimus, quasi aliud ibi sit quod essentia est, aliud quod persona, sicut tres statuas ex eodem auro possumus dicere. Aliud enim illic est esse aurum, aliud esse statuas. Et cum dicuntur tres homines vna natura, vel tres homines eiusdem naturæ, possunt etiam dici tres homines ex eadẽ natura, quia ex eadem natura & alij tres homines possunt existere. In illa vero essentia trinitatis, nullo modo alia quælibet persona ex eadẽ essentia potest existere. Deinde in his rebus non tñ est vnus homo, quantum his tres homines simul. Et plus sunt aliquid homines duo, q̃ vnus hõ. Et in statuis æqualibus plus auri est tres simul quam singulæ statuæ, & minus auri est vna q̃ duæ. At in deo non ita est. Nõ.n. maior essentia est pater & filius & spũsanctus simul q̃ solus pater aut solus filius: sed tres simul illæ substãtiæ siue personæ, si ita dicendæ sunt, æquales sunt singulis, quod animalis hõ nõ peripit. Non.n. potes cogitare nisi moles & spatia, vel minuta vel grandia, volitantibus in animo eius phantalmatibus, tanq̃ imaginibus corporum. Ex qua immunditia donec purgetur, credat in patrem & filiũ & spũsanctum, vnum deum solũ, magnũ, oipotentem, bonum, iustũ, misericordẽ, omnium visibilium & inuisibiliũ conditorem, & quicquid de illo pro humana facultate digne vereque dici potest. Neq; cũ audierit patrem solum deum, separet inde filiũ, aut ipũsanctum. Cum eo quippe solus deus cũ quo & vnus deus est, quia & filiũ cũ audimus solũ deũ, siue vlla separatione patris aut spũsancti oportet accipere: atq; ita dicat vnã essentiam, vt non existimet aliud alio vel maius vel melius, vel aliqua ex parte diuersum. Non tũ vt pr̄ ipse sit & filius & spũsanctus, & quicquid aliud ad alterutrũ singula dr̄, sicut verbum quod non dr̄ nisi filius, aut donum quod non dicitur nisi spiritus sanctus, propter quod etiam pluralẽ numerum admittunt: sicut in Euangelio scriptum est, Ego & pater vnũ sumus: Et vnũ dixit,

1.sen.di. 19.c.noria tria quædã subsistant. etiam si quicquid tandum illud est, in his tribus explicatum sit. Nõ.n. etiam. aliquid aliud eius essentiæ est præter istam 1.sen.dis. trinitatem, tamen tres personas eiusdem es- 25. capi. sentiæ, vel tres personas vnam essentiam di- quibuscimus: tres autem personas ex eadem essen dam, & tia non dicimus, quasi aliud ibi sit quod es- dis. 5. sentia est, aliud quod persona, sicut tres ca. ostea statuas ex eodem auro possumus dicere. ditur. cir Aliud enim illic est esse aurum, aliud esse ca finẽ. statuas. Et cum dicuntur tres homines vna I natura, vel tres homines eiusdem naturæ, possunt etiam dici tres homines ex eadẽ natura, quia ex eadem natura & alij tres homines possunt existere. In illa vero essentia 1.sen.di. trinitatis, nullo modo alia quælibet persona 19.c.noex eadẽ essentia potest existere. Deinde in tandum. his rebus non tñ est vnus homo, quantum & ca. his tres homines simul. Et plus sunt aliquid ho quoque. mines duo, q̃ vnus hõ. Et in statuis æquali- 1.Co.2. bus plus auri est tres simul quam singulæ statuæ, & minus auri est vna q̃ duæ. At in deo non ita est. Nõ.n. maior essentia est pater & filius & spũsanctus simul q̃ solus pater aut solus filius: sed tres simul illæ substãtiæ siue personæ, si ita dicendæ sunt, æquales sunt singulis, quod animalis hõ nõ peripit. Non.n. potes cogitare nisi moles & spatia, vel minuta vel grandia, volitantibus in animo eius phantalmatibus, tanq̃ imaginibus corporum. Ex qua immunditia donec purgetur, credat in patrem & filiũ & spũsanctum, vnum deum solũ, magnũ, oipotentem, bonum, iustũ, misericordẽ, omnium visibilium & inuisibiliũ conditorem, & quicquid de illo pro humana facultate digne vereque dici potest. Neq; cũ audierit patrem solum deum, separet inde filiũ, aut ipũsanctum. Cum eo quippe solus deus cũ quo & K vnus deus est, quia & filiũ cũ audimus solũ deũ, siue vlla separatione patris aut spũsancti oportet accipere: atq; ita dicat vnã essentiam, vt non existimet aliud alio vel maius vel melius, vel aliqua ex parte diuersum. Non tũ vt pr̄ ipse sit & filius & spũsanctus, & quicquid aliud ad alterutrũ singula dr̄, sicut verbum quod non dr̄ nisi filius, aut donum quod non dicitur nisi spiritus sanctus, propter quod etiam pluralẽ numerum admittunt: sicut in Euangelio scriptum est, Ego & pater vnũ sumus: Et vnũ Ioã. 10. dixit,

dixit,& sumus. Vnum,secundū essentiā, qđ idē deus:sumus secundum relatiuum,qđ ille pater,hic filius. Aliqñ & tacetur vnitas essentiæ, & sola pluraliter relatiua cōmemorantur. Veniemus ad eū ego & pater,& habitabimus apud eū. Veniemus & habitabimus,pluralis numerus est,quia prædictum est, Ego & pater.i.filius & pater,quæ relatiue ad inuicē dr. Aliqñ latenter omnino,sicut in Genesi:Faciamus hoiem ad imaginē & similitudinē nram. Et faciamus,& nram, pluraliter dictum est,& nisi ex relatiuis accipi non pōt. Non.n.vt facerent dij, aut ad imaginem & similitudinem deorum, sed vt

Ioā. 14.
Gene. 1.
1.sen.di. 16.c.quo circa.

L facerēt pater & filius & spūssanctus,ad imaginem patris & filij & spiritussancti,vt subsisteret homo imago dei. Deus autem trinitas. Sed quia non omnino æqualis fiebat illa imago dei tanquam non ab illo nata, sed ab eo creata, huius rei significandæ causa ita imago est vt ad imaginem sit.i. non æquatur paritate,sed quadam similitudine accedit. Non enim locorum interuallis, sed similitudine acceditur ad deum, & dissimilitudine recedit ab eo. Sunt. n. qui ita distinguūt, vt imaginem velint esse filium,hoiem vero non imaginē, sed ad imaginē. Refellit autē eos Apostolus dicens: Vir quidē non debet velare caput,cū sit imago & gloria dei: Nō dixit ad imaginem,sed imago. Quæ tamen imago cū alibi dicitur: Ad imaginē,sed non quasi ad filium dicitur, quæ imago æqualis est patri, alioquin nō diceret ad imaginem nostram. Quomodo enim nostram,cum filius solius patris imago sit? Sed propter imparem vt diximus similitudinem dictus est homo ad imaginem, & ideo nostram, vt imago trinitatis esset homo: non trinitati æqualis sicut filius patri, sed accedēs, vt dictum est quadam similitudine,sicut in di-

1.Co.11.
2.sen.di. 15.ca.filius vero.
Gene.1.

M stantibus significatur quædam vicinitas,nō loci,sed cuiusdam imitationis. Ad hoc enim eis & dicitur. Reformamini in nouitate mētis vestræ. Quibus item dicit: Estote itaque imitatores dei sicut filij charissimi,Nouo enim homini dicitur: Qui renouatur in agnitionem Dei, secundum imaginem eius qui creauit eum. Aut si iam placet propter disputandi necessitatem,etiam exceptis nominibus relatiuis, pluralem numerum admittere,vt vno nomine respondeatur, cum quæritur, quid tria, & dicere tres substantias siue tres personas, nullæ moles aut interualla cogitentur, nulla distantia quantu-

Rom.12.
Ephes.5.
Colos.3.

lælibet dissimilitudinis, vt vbi intelligatur aliud alio vel paulominus quocunque modo minus esse aliud alio potest, vt neque personarum sit confusio nec talis distinctio qua sit impar aliquid. Quod si intellectu capi non potest, fide teneatur, donec illucescat in cordibus ille qui ait per Prophetam: Nisi crediderit is non intelligetis. Esa.

Libri septimi de Trinitate, Finis.

D. AVRELII AVGVSTINI DE TRINITATE

Liber Octauus.

DIximus alibi ea dici proprie Epist. in illa trinitate distincte ad singulas personas pertinē. tia, quæ relatiue dicuntur ad inuicem, sicut pater & filius & vtriusque donum spiritussanctus. Non enim pater trinitas, aut filius trinitas,aut trinitas donum. Qđ vero ad se dicuntur singuli, non dici pluraliter tres, sed vnā ipsam trinitatē,sicut deus pater, deus filius, deus spiritussanctus. Et dūs pater,dūs filius,dūs spiritussanctus. Et omnipotens pater, omnipotens filius, omnipotēs spiritussanctus. Nec tū tres dij,aut tres dūi,aut tres oīpotentes. Sed vnus deus, dūs,omnipotens,ipsa trinitas,& quicquid ad liud, non ad inuicem relatiue, sed ad se singuli dicuntur. Hoc.n.secundum essentiam dicuntur,quia hoc est ibi esse, quod magnū esse,qđ bonum esse,quod sapientem esse,& quicquid aliud ad se vnaquæq; ibi persona, vel ipsa trinitas dicitur. Ideoq; dicī tres personas vel tres substantias, non vt aliqua intelligatur diuersitas essentiæ, sed vt vel vno aliquo vocabulo rūderi possit, cū dicit quid tres,vel quid tria? tantamq; esse æqualitatē in ea trinitate, vt non solum pater non sit maior quam filius,quod attinet ad diuinitatem, sed nec pater & filius simul maius aliquid qđ sint q̄ spiritussanctus, aut singula quæq; ergo persona quelibet trium, minus aliquid sic q̄ ipsa trinitas. Dicta sunt hæc; & si sæpius ver sando repetantur, familiarius quidem innotescunt. Sed & modus aliquis adhibendus est, deoque supplicandum deuotissima pietate, vt intellectum aperiat, & studium contentionis absumat,quo possit mente eer ni essentia veritatis, sine vlla mole, sine vlla

vlla mobilitate. Nunc itaque inquantū ipse adiuuat creator mire misericors,attendamus hæc quæ modo tū interiora q̄ superiora tractabimus, cum sit eadem seruata illa regula, vt quod intellectui nostro nondum eluxerit, à firmitate fidei non dimittatur.

Dicimus.n.non esse in hac trinitate maiorem ius aliquid duas aut tres personas q̄ vnū earum,qđ nō capit consuetudo carnalis,non aut ob aliud nisi quia vera, q̄ creata sunt sentit vt pōt. Veritatē aūt ipsam qua creata sunt

1. nō pōt intueri. Nam si posset nullo modo esset lux illa corporea manifestior q̄ hoc qđ diximus. In substantia quippe veritatis, quoniā sola vere est, non est maior aliqua, nisi q̄ verius est. Quicquid aūt intelligibile atq; incōmutabile est, nō aliud alio verius est, quia æque incommutabiliter æt trium est. Nec quod ibi magnū dr, aliunde magnū est, q̄ eo quo vere est. Quapropter vbi magnitudo ipsa veritas est, quicquid plus habet magnitudinis, necesse est vt plus habeat veritatis. Quicquid ergo plus veritatis nō habet, non habet plus et magnitudinis. Porrō quicquid plus habet veritatis, pfecto verius est, sicut maius est qđ plus habet magnitudinis, hoc ergo ibi est maius quod verius. Non āt verius est pr & filius simul, q̄ singulus pater, aut singulus filius. Non igitur maius aliquid vtrūq; simul, q̄ singulū eorū. Et qm̄ æque vere est etiā spūssanctus, nec pr & filius simul, maius aliquid est q̄ ipse, qa nec verius est. Pater quoq; & spūssanctus simul qm̄ veritate non superant filiū, nō.n. verius sunt, nec magnitudine superant. Atq; ita filius & spūssanctus simul nō sunt magnū aliquid sunt, q̄ pater solus, quia ibi maior est, quæ verior non est, vbi est ipsa veritas magnitudo. Quia in essentia veritatis, hoc est verum esse, quod est esse, & hoc est esse quod est magnum esse, hoc est ergo magnum esse quod verum esse. Quod igitur ibi æque verum est, etiam æque magnum sit necesse est. In corporibus autē fieri pōt, vt æque verum sit hoc aurū atq; illud, sed maius hoc sit q̄ illud, quia non eadem ibi est magnitudo quæ veritas, aliudq; illi est aurum esse, aliud magnum esse. Sic et in animi natura, sēm qđ dicitur magnus animus, non secundum hoc dicitur verus animus. Animum enim verū habet ēt qui non est magnanimus, qūquidem corporis & animi essentia, nō est ipsius veritatis essentia, sicut est trinitas deus vnus, solus, magnus, verus, verax, veritas. Quem si cogitare conamur, quantum finit & donat, nullus cogitetur per locorum spatia cōtactus aut complexus, quasi trium corporū, nulla cōpagine nectæ, sicut tricorporem Geryonē fabulæ ferunt: sed quicquid animo tale occurrerit, vt magis sit in tribus q̄ in singulis, minusque in vno q̄ in duobus sine vlla dubitatione respuat. Ita.n. respuit oē corporeū. In spiritalibus ār, omne mutabile quod occurrerit nō putet deus. Non.n. paruę no E titiæ pars est, cum de profundo illo in illam summitatē respiramus, si anteq̄ scire possimus quid sit deus, possumus iam scire quid non sit. Non est enim certe nec terra, nec cœlum, nec quasi terra & cœlum, nec tale aliquid quale videmus in cœlo, nec tale aliquid quicquid non videmus, & est fortasis in cœlo. Nec si augeas imaginatione cogitationis lucē solis quantum potes, siue quo sit maior, siue quo sit clarior, millies tātū aut innumerabiliter, neq; hoc est deus. Nec sicut cogitant angeli mūdi spūs cœlestia corpora inspirātes, atq; ad arbitriū quo seruiūt deo mutātes atq; versantes, nec si oēs, cum sint millia miliū, in vnū collati vnus fiant, nec tale aliquid deus est. Nec si eosdē spūs Apoc.5. sine corporibus cogites, quod quidem carnali cogitationi difficillimum est. Ecce vi- Sapiē.9. de si potes, o anima prægrauata corpore qđ corrumpitur, & onusta terrenis cogitationibus multis & varijs, ecce vide si potes, deus veritas est. Hoc enim scriptum est. Quoniam deus lux est: non quomodo illi 1.Ioā.1. oculi vident, sed quomodo videt cor, cum audit veritas est. Noli quærere quid sit veritas, statim.n. se opponunt caliginēs imaginū corporalium, & nubila phantasmatū, & perturbāt serenitatem, q̄ primo ictu diluxit tibi, cum diceretur veritas. Ecce in ipso primo ictu, quo velut coruscatione perstringeris, cum dicitur veritas, mane si potes, sed non potes. Relaberis in ista solita atque terrena. Quo tandem pondere quæso relaberis, nisi sordium contractarum cupiditatis viſco & peregrinationis erroribus. Ecce Deus vnice bonus. Cap. 3. iterum vide si potes. Non amas certe nisi bonum, quia bona est terra altitudine montium & temperamento collium & planicie camporum, & bonū prædium, amœnū ac fertile, & bona domus paribus membris dispositā, & ampla & lucida, & bona anima-

lia, aiata corpora, & bonus aer modestus & salubris, & bonus cibus suauis atq; aptus valetudini, & bona valetudo sine doloribus & lassitudine, & bona facies hois dimensa pariliter & affecta hilariter & luculenter colorata, & bonus aius amicæ consensionis dulcedine & amoris fide, & bonus vir iustus, & bonæ diuitiæ, quia facile expediunt, & bonū cœlū cū sole & luna & stellis suis, & boni angeli sancta obedientia, & bona locutio suauiter docens, & cōgruenter monens auditorē. Et bonū carmē, canorū numeris, & sententijs graue. Quid plura & plura? Bonum hoc & bonū illud. Tolle hoc & illud et vide ipsum bonū si pores, ita deū videbis, nō alio bono bonum, sed bonum oīs boni. Neq; n. iu his oībus bonis vel q cōmemorauī, vel quæ alia cernuntur siue cogitantur, diceremus aliud alio melius cū vere iudicamus, hi si esset nobis impressa notio ipsius bonī, secundū qđ & probaremus aliquid, & aliud alij ꝓponeremus. Sic amandus est deus, non hoc & illud bonū, sed ipsum bonum. Quærendum n. bonum aiæ, nō cui superuoltet iudicādo, sed cui hæreat amādo. Et quid hoc nisi deus? Non bonus aius, aut bonus angelus, aut bonū cœlum, sed bonū bonū. Sic. n. forte facilius aduertitur quid velim dicere. Cum. n. audio, verbī gra, qđ dr aius bonus, sicut duo verba sunt, ita ex eis verbis duo quædam intelligo. Aliud quo aius est, aliud quo bonus. Et quidem vt aius esset, nō egit ipse aliquid. Non. n. iam erat qui ageret vt esset. Vt aūt sit bonus aius, videō agendum esse voluntate: non quia idipsum quo aius est, nō est aliquid boni. Nam vnde iam dr
H & verissime dicit corpore melior? sed ideo nondum dicitur bonus animus, qm restat ei actio voluntatis, qua fit præstantior, quā si neglexerit, iure culpatur, recteq; dicit non bonus animus. Distat. n. ab eo qui hoc agit. Et quia laudabilis, profecto iste qui hōc nō agit vituperabilis est. Cū vero agit hoc studio, & sit bonus animus, nisi se ad aliq̄d cōuertat qđ ipse non est, non pōt hoc assequi. Quō se aūt conuertit vt fiat bonus aius, nisi ad bonū, cui hoc amat & appetit, & adipiscitur? Vñ si rursus se auertat, fiatq; nō bonus, hoc ipso ꝙ se auertit à bono, nisi maneat in se illud bonū vnde se auertit, nō est quō se iterū si voluerit emendare cōuertat. Quapp nulla essent mutabilia bona, nisi esset incōmutabile bonū. Cū itaq; audis bonū hoc & bonū illud, quæ pūt alias dici etiā non bona, si potueris sinē illis, quæ participatione boni bona sunt, perspicere ipsum bonū, cuius participatione bona sunt, simul. n. & ipsum intelligis cū audis hoc aut illud bonum. Si ergo potueris, illis detractis per seipsum perspicere bonū, perspexeris deum. Et si amore inhæseris, continuo beatificaberis. Pudeat aūt cū alia non amentur, nisi qa bona sunt, eis inhærendo non amare bonū ipsum, unde bona sunt. Illud ētq; animus, tin quia est animus, ēt nondū eo modo bonus quo se conuertit ad incōmutabile bonum, sed vt dixi tantum animus, cum ita nobis placet vt eum omni etiā luci corporeæ cum bene intelligimus præferamus, non in seipso nobis placet, sed in illa arte qua factus e. Inde enim approbatur factus, vbi videtur fuisse faciendus: hæc est veritas, & simplex bonum. Nō enim est aliud aliquid q̄ ipsum bonum, ac ꝓ hoc etiā summū bonū. Nō. n. minui vel augeri bonum potest, nisi quod ex alio bono bonum est. Ad hoc se igitur animus conuertit vt bonus sit, à quo habet vt animus sit. Tunc ergo voluntas naturæ congruit vt perficiatur in bono animus, cū illud bonum diligitur conuersione voluntatis, vnde est & illud quod non amittitur, nec auersione voluntatis. Auertendo. n. se à summo bono, amittit animus vt sit bonus aius, non autem amittit vt sit animus; cū & hoc iam bonū sit corpore melius: hoc ergo amittit voluntas, quod voluntas adipiscitur. Iam erat animus qui conuerti ad id vellet à quo erat. Qui aūt vellet esse antequam esset, nō dum erat: & hoc est bonum nostrum, vbi vi K demus vtrum esse debuerit aut debeat quicquid esse debuisse, aut debere comprehendimus. & vbi videmus esse non potuisse nisi esse debuisset, quicquid ēt quō esse debuerit comprehendimus. Hoc ergo bonum nō lōge positum est ab vnoquoq; nostrum. In il Io. n. viuimus, mouemur, & sumus. Sed Aē. 17.
dilectione standum est ad illud, & inhæren Fides
dū illi, vt præsente pfruamur à quo sumus, utilis
quo absente nec esse possumus. Cū. n. per fi
dem adhuc ambulāmus nō per spēm, nōdū dr fa
vtiq; videmus deum, sicut idē ait, facie ad fa
cie: quē tū nisi nunc iam diligamus, nunquā Cap.
videbimus. Sed quis diligit quod ignorat? Cō
Sciri. n. aliquid & non diligi pōt. Diligi aūt 1. Cō
quod nescitur, quæro vtrū possit, quia si nō 3. Ioā.
pōt, nemo dilexit deum antequam sciat. Et 14.4.
quid est deū scire, nisi eū mente conspicere, pos
firmeq; percipere? Nō. n. corpus est vt car. in fi
neis

nōs oculis inquirat. Sed & priusquam va
lemus conspicere aos, ꝓ quo pere deū, sicut cō
spici & ꝓcipi pōt, qđ mundicordibus licet:
Mat.5. Beati enim mundicordes, quia ipsi deū vi
debūt, nisi per fidem diligat, nō potērit cor
mundari, quo ad deū videndū sit aptum &
idoneum. Vbi sunt. n. illa tria, pp q in ani
1.mo ædificanda, ꝓium diuinorum librorum
Cor.3. machinamenta cōsurgunt, fides, spes, chari
tas, nisi in aio credente qđ nōdū videt, &
sperante atq; amāte qđ credit? Amatur er
go & qđ ignorat, sed tū creditur. Nimirū
autē cauendū est, ne credēs aius id qđ non
videt fingat sibi aliquid qđ nō est, & sperat
diligatq; qđ falsum est. Qđ si sit, non erit
charitas de corde puro & conscientia bona,
& fide non ficta, q finis ꝓcepti est, sicut idē
1.Tim.1. Apostolus dicit. Necesse est aūt cum aliqua
corporalia lecta uel audita q̄ non uidimus,
credimus, fingat sibi aliquid aius in lineamē
tis formis q; corporū, sicut occurrerit cogi
tanti, quod aut verū non sit, aut ēt si uerum
est, quod rarissime pōt accidere, nō hoc tū
fide vt teneamus quicq̄ ꝓdest, sed aliud ali
quid vule, quod ꝓ hoc insinuatur. Quid. n.
legentium vel audientiū q̄ scripsit Aposto
lus Paulus, vel q̄ de illo scripta sunt, nō sin
git aio, & ipsius Apostoli faciem, & oīum
quorū ibi noīa cōmemorant? Et cū in tan
ta hoium multitudine quibus illę literæ no
tę sunt, alius aliter lineaméta figurā q; illo
rū corporū cogitet, quis ꝓpinquius & sub
Mlimius cogitet, vtiq; incertum est. Neq; ibi
occupatur fides nostra, qua facie corporis
fuerint illi homines, sed tm quia ꝓ dei gra
tiā ita vixerunt, & ea gesserunt, q̄ scriptura
illa testatur, hoc & vtile est credere, & non
desperandum & appetendum. Nam & ip
sius dominicæ facies carnis, innumerabiliū
cogitationum diuersitate variatur & fingi
tur, quæ tamen vna erat, quæcunque erat.
Neque enim in fide nostra quam de domi
no Iesu Christo habemus, illud salubre est
quod sibi animus fingit, longe fortasse aliter
ē res se habet, sed illud qđ sed m specié de
homine cogitamus: habemus enim quasi re
gulariter infixam humanæ naturæ notitiā,
secundum quam quicquid tale aspicimus,
statim hominem esse cognoscimus vel ho
minis formam. Secundum hanc notitiā
dē cogitatio nostra informatur, cum credimus
i. pro nobis deum hominem factum, ad humi
. liratis exemplum, & demonstrandam erga
nos dilectionem dei. Hoc enim nobis pro
dest credere, & firmum atque inconcussum
corde retinere, scilicet humiliatem qm ama
tus est deus ex fœmina, & à mortalibus per
tantas contumelias perductus ad mortem,
summum esse medicamentum, quo superbiæ nostræ sanabatur tumor, & altum sacra
mentū quo peccati vinculū solueretur. Sic A
& virtutem miraculorū ipsius & resurrectionis eius, quoniā nouimus quod sit omnipotētia, de omnipotēte deo credimus, & sed m spēs & genera rerū vel natura intacta vel experiētia collecta, de factis huiusce modi cogitamus, vt non ficta sit fides nra. Neq; n. nouimus facié virginis Mariæ, ex Ioā. 11.
qua ille à viro intacta, neque in ipso partu corrupta mirabiliter natus est. Nec quibus mēbrorum lineamētis fuerit Lazarus, nec Bethaniā, nec sepulchrū lapidēq; illū quō remoueri iussit cū eū resuscitare vidimus, nec monumentum nouum excisum in petra vnde ipse resurrexit, nec montem Oli- Mat.27.
ueti vnde ascendit in cœlū. Neq; omnino Acto.1.
scimus quicunque ista non vidimus, an ita sint vt ea cogitamus, immo vero ꝓbabilius existimamus non esse ita. Nāque cum alicuius facies vel loci vel hominis, vel cuiuslibet corporis eadem occurrerit oculis nostris quæ occurrebat animo cū eā priusquā videremus cogitabamus non paruo miraculo mouemur. Ita raro & penè nūq accidit: & tamē ea firmissime credimus, quia sed m specialē generaléq; notitiam quæ certa nobis est cogitamus. Credimus. n. dūm Iesum B
Christum natū de virgine quæ Maria vo- Lucæ.2.
cabat. Quid sit autem virgo, & quid sit nasci, & quid sit nomen proprium non credimus, sed prorsus nouimus. Vtrū aūt illa facies Mariæ fuerit q̄ occurrit aio cū ista loquimur aut recordamur, nec nouimus omnino, nec credimus. Itaq; hic salua fide licet dicere, forte talē habebat faciē, forte talem: forte aūt de virgine natus est Christus, nemo salua fide Christiana dixerit. Quāobrē qm trinitatis ēternitatē, & æqualitatem & vnitatē q̄tū dar intelligere cupimus, ꝓtius autē q̄ intelligamus credere debemus, vigilandumq; nobis est ne ficta sit fides nostra: eadem quippe trinitate fruēdum est, vt beate viuamus, si autem falsum de illa credideri mus, inanis erit spes, & nō casta charitas; quomodo igitur eam trinitatē quā non nouimus, credendo diligimus? An secūdū specialem generalemve notitiam, secundū quā diligimus Apostolū Paulū? Qui ēt si non

ea facie fuit quæ nobis occurrit de illo cogi
tantibus, & hoc penitus ignoramus, nouimus tñ quid sit homo. Vt.n.longe non ea-
mus,hoc sumus.i.homo,& illum hoc fuisse & animam eius corpori copulatam morta-
liter vixisse manifestum est.Hoc ergo de illo credimus, quod inuenimus in nobis, iuxta speciē vel genus quo humana omnis nā tura pariter continetur. Quid igitur de illa excellēria trinitatis siue specialiter siue gñaliter nouimus, quasi multæ sint tales trinitates,quarum aliquas experti sumus, vt per regulā similitudinis impressam vel specialē vel generalē notitiā, illā quoq; talē esse credamus,atq; ita rē quā credimus & nōdū nouimus,ex paritate rei quā nouimus dili gamus? Q d vtiq; non ita est.An quēadmo dum diligimus in dño Iesu Christo, q̄ re surrexit a mortuis, quamuis inde neminem vnquam resurrexisse viderimus,ita trinitatem quā non videmus,& qualem nullā vn quam vidimus possumus credēdo diligere? Sed quid sit mori, & quid sit viuere,vtique scimus: quia & viuimus & mortuos ac mo rientes aliqñ vidimus & experti sumus. Quid est aūt aliud resurgere,nisi reuiuisce re.i.ex morte ad vitā redire? Cū ergo dici mus & credimus esse trinitatē,nouimus qd sit trinitas,quia nouimus quid sint tria, sed non hoc diligimus. Nā id vbi volumus fa cile habemus,vt alia omittam, vel micando digitis tribus.an vero diligimus,non q̄ om nis trinitas,sed qd trinitas deus? Hoc ergo diligimus in trinitate,qd deus est, sed deū nullum alium vidimus, aut nouimus, quia unus est deus, ille solus quē nondum vidi mus,& credendo diligimus. Sed ex qua re rū notarū similitudine vel cōparatione cre damus,quo etiā nondum notum deū diliga mus,hoc quæritur. Redi ergo mecū,& con sideremus cur diligamus Apostolum. Nū quidnam pp humanam speciē quam notis simam habemus, eo q̄ credimus eum homi nē fuisse? Non vtiq;. Alioquin nunc nō est quē diligamus, qñquidem homo ille iā non est. Anima.n.eius a corpore separata ē. Sed id quod in illo amamus, etiam nunc viuere credimus. Amamus.n.animum iustum. Ex qua ergo generali aut speciali regula, nisi quia scimus,& quid sit animus,& quid sit iu stus? Et animus quidē quid sit,nō incōgrue nos dicimus ideo nosse, qa & nos habemus animum. Neq;.n.vnquam oculis vidimus, & ex similitudine uisorum plurium, notio-

Micare

D

In san-
ctis quid
diliga--
mus.
Cap.6.

nem generalē specialēm ve percepimus, sed potius vt dixi,quia & nos habemus. Quid .n.tam intime scitur,seq; ipsum esse sentit,q̄ id quo etiā cætera sentiuntur,id est,ipse ani mus? Nā motus corporū quibus prēter nos alios viuere sentimus, ex nostra similitudi ne agnoscimus: qa & nos ita mouemus cor pus viuendo sicut illa corpora moueri ad uertimus. Neq;.n. cū corpus viuū mouet, aperitur vlla via oculis nris ad videndum animum, rem.s.quæ oculis videri non pōt: sed illi moli aliquid inesse sentimus, quale nobis inest ad mouendū similiter molē no strā,quod est vita & aīa. Neq;.n.quasi hu manæ prudentiæ rationisq; propriū est. Et bestiæ quippe sentiunt viuere,non tñ scip sas,sed et scientice atq; alterutrū, & nosip sos. Nec animas nras vident,sed ex motibus corporis, idq; statim & facillime quadā cō spiratione naturali. Animum igitur cuiusli bet ex nro nouimus, & ex nostro credimus quem nouimus. Non.n.tm sentimus aīum, sed etiā scire possumus quid sit animus cō siderationе nostri, habemus.n.animum. Sed quid sit iustus,vnde nouimus? Dixeramus .n.nos Apostolum non alia causa diligere, nisi q̄ sit iustus animus. Nouimus ergo & quid sit iustus,sicut & quid sit animus. Sed quid sit aīus,vt dictum est,nouimus ex no bis. Ineſt.n.animus nobis. Quid aūt sit iu stus vū nouimus,si iusti non sumus? Quod si nemo nouit quid sit iustus nisi qui iustus est,nemo diligit iustū vnquā nisi iustus. Ne mo.n.pōt diligere quē iustum esse credit ob hoc ipsum, quia iustū esse credit, si quid sit iustus ignorat. Secundū q̄ superius demon strauimus neminem diligere quod credit & nō videt,nisi ex aliqua regula notitię gñalis siue specialis. Ac per hoc si nō diligit iustū nisi iustus, qūo volet quisq; iustus esse qui nondū est? Non.n.vult quisquā esse qd nō dum diligit. Vt aūt sit iustus qui nondū est, volet vtiq; iustus esse: vt aūt velit,diligit iu stum. Diligit ergo iustum,& qui nondū iu stus est. Diligere aūt iustū nō pōt, qui quid sit iustus,ignorat. Proinde nouit quid sit iu stus,et qui nondū est: vbi ergo nouit? num oculis vidit? An vllū corpus iustū velut al bū,aut nigrū,aut quadrū, aut rotundū? q̄ hoc dixerit? At oculis nō vidit nisi corpora. Iustus aūt in hoīe nō est,nisi amicus. Et eū homo iustus dr,ex animo dr,non ex corpo re. Est enim quædam pulchritudo animi iu stitia qua pulchri sunt homines plerique

etiam qui corpore distorti atque difformes sunt. Sicut tūt animus nō vt oculis,ita nec pulchritudo eius. Vbi ergo nouit quid sit iu G stus,q̄ nōdum est,atque vt sit diligit iustū? An signa quædam p motum corporis emi cant,quibus ille aut ille homo esse iustus ap paret? Sed vnde nouit illa signa esse animi iusti, nesciens quid omnino sit iustus? No uit ergo. Sed vbi nouimus qd sit iustus, etiā cū iusti nondum sumus? Si extra nos nouimus,in corpore aliquo nouimus. Sed nō est ista res corporis. In nobis igitur nouimus q̄ro vt hoc eloquar,nisi apud meipsum. Et ſ interrogē aliū qd sit iustus apud scipsum ḡrit quid rñdeat. Et quisquis hinc verū re spondere potuit,apud seipsum quid rñderet inuenit. Et Carthaginē quidē cū eloqui vo lo; apud meipsum q̄ro vt eloquar, & apud meipsum inuenio phantasiam Carthaginis. Sed eam p corpus accepi.i.p corporis sen sum, qm̄ præsens in ea corpore fui, & eam vidi atque sensi, memoriaq; retinui, vt apud me inuenirē de illa verbū, cū eam vellē di cere. Ipsa.n.phantasia eius in memoria mea verbū eius, non sonus iste trisyllabus cum Carthago noiatur, vel et cum tacite nomen ipsum p spatia tēporum cogitatur, sed illud qd in animo meo cerno, cū hoc trisyllabū voce ꝓfero, vel antequā ꝓferam. Sic & Ale H xandriā cum eloqui volo quā nunquam vi di,præsto est apud me phantasma eius. Cū multis audissem & credidissem magnā esse illā vrbē, sicut mihi narrari potuit, finxi animo meo imaginē eius quā potui: & hoc est apud me verbū eius, cum ea volo dicere antequā voce quinque syllabas proferā, qd nomen eius ferē omnibus notum est. Quā tā imaginē si ex animo meo ꝓferre possem ad oculos hominum qui Alexandriā noue runt, ꝓfecto aut oēs dicerent, non est ipsa: aut si dicerent, ipsa est, multū mirarer, atque intuēs in animo meo ipsam.i.imaginē quasi picturā eius, ipsam tū esse nescirem, sed cis crederē qui visam tenerent. Non autem ita ḡro quid sit iustus, nec ita inuenio, nec ita intueor cum id eloquor, nec ita probor cū audior, nec ita probo cum audio, quasi tale aliquid oculis viderim, aut vllo corporis sen su didicerim, aut ab eis qui ita didicissent au dierim. Cum.n.dico & scies dico, iustus est animus qui scientia atque ratione in vita ac moribus sua cuique distribuit, non aliquam rem absentē cogito, sicut Carthaginem, aut fingo vt possum sicut Alexandriam, siue ita sit siue non ita, sed præsens quiddā cerno, & cerno apud me, & si non sum ipse quod cer no, & multi qui audiunt approbabunt. Et I quisquis me audit atque scienter approbat, apud se & ipse hoc idem cernit, et si non sit & ipse quod cernit. Iustus vero cū id dicit, id quod ipse est cernit & dicit. Et vbi et ip se cernit, nisi apud seipsum? Illud mirabile est, vt apud se animus videat quod alibi nus quā vidit, & verū videat, & ipsum verū. s. iustum animum videat, & sit ipse animus, & non sit iustus animus, quē apud seipsum videt. Nū est alius animus iustus in animo nondum iusto? Aut si nō est quē ibi videt, cū videt & dicit quid sit animus iustus, nec alibi q̄ in seipso videt, cū ipse nō sit animus iustus? An illud quod videt, veritas est in terior præsens animo qui eam valet intue ri, neque oēs valent? Et qui intueri valent, hoc et quod intuentur non oēs sunt, hoc est non sunt et ipsi iusti animi, sicut possunt vi dere ac dicere, quid sit iustus animus. Quod vnde esse potuerunt, nisi inhærendo eidem ipsi formæ quā intuentur vt inde formen & sint iusti animi, non tm̄ cernentes aut di centes iustum esse animū qui scientia atque rōne in vita ac moribus sua cuique distri buit, sed et vt ipsi iuste viuant, iusteq; mora ti sint, sua cuique distribuendo, vt nemini K quicquam debeant nisi vt inuicem diligant? Rom.13
Et vnde inhæretur illi formæ, nisi amando? Cur ergo aliū diligimus quem credimus iu stum, & non diligimus ipsam formam, vbi videmus quid sit iustus animus, vt & nos iu sti esse possimus? An vero nisi & istam dili geremus, nullo modo eum diligeremus quē diligimus ex ista, sed dum iusti non sumus, minus eam diligimus q̄ vt iusti esse valea mus? Homo ergo qui creditur iustus, ex ea forma, & veritate diligitur, quam cernit & intelligit apud se ille qui diligit, ipsa vero forma & veritas non est qūo aliunde diliga tur. Neque.n.inuenimus aliquid tale præ ter ipsam, vt eam cum incognita est credēdo diligamus, ex eò q̄ iam tale aliquid nouimus. Quicquid.n.tale aliquid perspexeris 1.sen. di.
ipsa est: & non est quicquā tale, qm̄ sola ipsa 27.c.cō-
talis est, qualis ipsa est. Qui ergo amat ho- sequen-
mines, aut quia iusti sunt, aut vt iusti sint a- ter.
mare debet: sic.n.& semetipsum amare de bet, aut quia iustus est, aut vt iustus sit. Sic .n.diligit proximum tanquam seipsum sine vllo periculo. Qui.n.aliter se diligit, iniuste Mat.22.

se

se diligit, quoniam se ad hoc diligit vt sit iu-
L stus. Ad hoc ergo vt sit malus, ac per hoc
Psal.10. iam non se diligit. Qui enim diligit iniquita
De vera tem, odit animam suam. Quapropter nō
dilectio- est præcipue videndum in hac quæstione q̄
ne c. de trinitate nobis est, & de cognoscēdo deo,
Cap.7. nisi quid sit vera dilectio, immo vero quid
sit dilectio. Ea quippe dilectio dicenda est
quę vera est, alioquin cupiditas est: atque ita
cupidi abusiue dicuntur diligere, quemad-
modum cupere abusiue dicuntur, qui dili-
gunt. Hæc est autem vera dilectio vt inhæ-
rētes veritati iuste viuamus: & ideo cōtēna-
mus oia mortalia præ amore hominū, quo
eos volumus iuste viuere. Ita.n. & mori p̄
fratribus vtiliter parati esse poterimus q̄d
Mat.22. nos dñs Iesus Christus exēplo suo docuit.
Cū.n. duo pcepta sint in quibus tota lex pēdet & Prophetæ, dilectio dei & dilectio p̄-
ximi, nō immerito plerūq; scriptura pro v-
troq; ponit. Siue tm̄ dei, sicuti est illud, Sci-
Rom.8. mus q̄m diligētibus deum oia cooperantur
in bonū. & iterum, Quisquis autem diligit
1.Cor.8 deum hic cognitus est ab illo. et illud, Q̄m
Rom.5. charitas dei diffusa est in cordibus nostris p̄
spiritum sanctum qui datus est nobis. & alia
multa: quia & qui diligit deum, consequens
est vt faciat quod præcipit deus, & intātum
diligit inquantum facit: cōsequens ergo est
M vt & proximum diligat, quia hoc præcepit
deus. Siue tantū proximi dilectionem scri-
ptura commemorat, sicut est illud. Inuicem
Galat.6. onera nostra portate, & sic adimplebitis le-
Galat.5. gem Christi. & illud. Omnis.n. lex in vno
sermone impletur, in eo q̄ scriptum est, Di-
liges p̄ximum tuum tanquā teipsum. & in
Matt.7. Euāgelio, Omnia quæcūq; vultis vt faciant
vobis homes bona, ita & vos facite illis: hæc
est enim lex & Prophetæ. & pleraq; alia re
perimus in literis sanctis, in quibus sola di-
lectio proximi ad perfectionem præcipi vi-
deī, & taceri de dilectione dei, cui in vtroq;
lex pendeat & Prophetæ. Sed & hoc ideo,
1.sen.di. quia & qui proximum diligit, consequens
17.ca.ne est vt ipsam præcipue dilectionem diligat.
aūt in re. Deus autem dilectio est, & qui manet in di
1.Ioā.4. lectione in deo manet. Consequens ergo est
vt p̄cipue deum diligat. Quapropter qui
quærunt deum per istas potestates, quæ mū
do p̄sunt vel partibus mundi, auferuntur
ab eo longēque iactantur: non interuallis
locorum, sed diuersitate affectuum. Exterius
.n. conantur ire, & interiora sua deserunt
quibus interior est deus. Itaque si aliquam
etiā sanctā potestatē vel audierunt, vel vtq̄
que cogitauerunt, facta magis eius apperunt A
quæ humana miratur infirmitas, non imi-
tantur pietatem qua diuina requies compa-
ratur. Malunt enim superbe hoc posse q̄d
angelus, quàm deuote hoc esse q̄d angelus.
Nō enim sanctus quisquā potestate sua gau
det, sed eius à quo habet posse quicquid con
gruenter potest. Et nouit potentius esse cō-
iungi omnipotenti pia voluntate, quā pro-
pria voluntate posse q̄d contremiscat q̄ ta-
lia non possunt. Itaq; ipse dñs Iesus Christus
talia faciens, vt mirantes doceret ampliora,
& temporalibus insolitis intentos atq; suspē
sos ad æterna atque interiora conuerteret,
Venite, inq̄t, ad me omnes qui laboratis & Mat.11.
onerati estis, & reficiā vos, tollite iugū meū
super vos. Et nō ait, discite à me quatriduā-
nos mortuos suscitare: sed ait, Discite a me
quoniā mitis sum & humilis corde. Potēn-
tior est enim & tutior solidissima humilitas, q̄ ventosissima celsitudo. Et ideo sequi-
tur, dicens. Et inuenietis requiem anima- Col.3.
bus vestris. Dilectio.n. non inflatur, & deus 1.Cor.13.
dilectio est: & fideles in dilectione acquie- 1.Ioā.4.
scent illi, reuocati à strepitu qui foris est, ad
gaudia siléti j. Ecce deus dilectio est, vt quid autem
imus & currimus in sublimia cœlorum, & B
ima terrarum, quærentes eum qui est apud Cant.
nos, si nos velimus esse apud eum? Nemo
dicat, non noui quid diligam. Diligat fra-
trem, & diliget eandem dilectionem. Magis
nouit dilectionē qua diligit, quàm fratrem
quem diligit. Ecce iam potest notiorem
deū habere quam fratrem. Planè notiorem,
quia præsentiorem, notiorem, quia interio-
rem: notiorem, quia certiorem. Amplectē-
re dilectionem deum & dilectione amplec-
tere deum. Ipsa est dilectio quæ omnes
bonos angelos, & omnes dei seruos con-
sociat vinculo sanctitatis: nosq̄e & illos
coniungit inuicem nobis, & subiungit sibi.
Quanto igitur sanieres sumus à tumore
superbiæ, tanto sumus dilectione pleniores.
Et quo nisi deo plenus est, qui plenus est
dilectione? At enim charitatem video, &
quantum possum eam mente conspicio, &
credo scripturæ dicenti, Quoniam deus cha-
ritas est, & qui manet in charitate, in deo
manet. Sed cum illam video, non in ea vi-
deo trinitatem. Immò vero vides trinitatē, C
si charitatem vides. Sed commonebo si pote
ro, vt videre te videas as sit tantum ipsi, vt
moueamur charitate ad aliquod bonum.

Quia

Quia cum diligimus charitatem, aliquid di
ligentem diligimus, propter hoc ipsum quia
diligit aliquid. Ergo quid diligit charitas, vt
possit etiam ipsa charitas diligi? Charitas
enim non est quæ nihil diligit. Si autem seip
sam diligit, diligat aliquid oportet, vt chari-
tatem se diligat. Sicut enim verbum indicat
aliquid, indicat etiam seipsum, sed nō se ver-
bum indicat, nisi se aliquid indicare indicet:
sic & charitas diligit quidem se, sed nisi se a-
liquid diligentem diligat, non charitatem se
diligit. Quid ergo diligit charitas, nisi q̄d
charitate diligimus? Id autem vt a proxi-
mo prouehamur, frater est, Dilectionem au
tem fraternam quantum commendat Ioan-
nes Apostolus attendamus. Qui diligit, in-
quit, fratrem suum, in lumine manet, & scā-
dalum in eo non est. Manifestum est quòd
perfectionem in fratris dilectione
posuerit, nam in quo scandalū nō est, vtique
perfectus est. Et tamen videtur dilectionem
dest tacuisse, quod nunquam faceret, nisi
quia in ipsa fraterna dilectione vult intel-
ligi deum. Apertissime enim in eadem epi-
stola paulopost ita dicit, Dilectissimi dili-
gamus inuicem, quia dilectio ex deo est, Et
omnis qui diligit, ex deo natus est, & co-
gnoscit deum. Qui non diligit, non cogno-
uit deum, quia deus dilectio est. Ista con-
textio satis aperteque declarat, eandem ip.
sam fraternam dilectionem, nam fraterna
dilectio est qua diligimus inuicem, non solū
ex deo, sed etiam deum esse, quam videmus
tanta authoritate prædicari. Cum ergo de
dilectione diligimus fratrem, de deo diligi-
mus fratrem. Nec fieri potest vt eandem di
lectionem non præcipue diligamus, qua fra
trem diligimus. Vnde colligitur, duo illa p̄-
cepta non posse esse sine inuicem: quoniam
quippe deus dilectio est, deum certe diligit
qui diligit dilectionem. Dilectionem autē
necesse est vt diligat, qui diligit fratrem.
Et ideo paulopost ait: Non potest deum di-
ligere, quem non videt, qui fratrem quem
videt non diligit: quia hæc illi causa est non
videndi deum, quòd non diligit fratrem.
Qui enim non diligit fratrem, non est in di
lectione: & qui non est in dilectione, non
est in deo, quia deus dilectio est. Porrò qui
non est in deo, non est in lumine, quia deus
lumen est, & tenebræ in eo non sunt vllę.
Qui ergo non est in lumine, quid mirum
si non videt lumen? id est non videt deum
quia in tenebris est? Fratrem autem videt
humano visu, quo videri deus non potest: 3.sen.dī.
Sed si eū quem videt humano visu, spiritali 27.c. hic
charitate diligeret, videret deum, q̄ est ipsa quę rit.
charitas, visu interiore, quo videri potest: 1.Ioā.4.
Itaque q̄ fratrē quem videt nō diligit, deū
quem propterea non videt, quia dile-
ctio est, qua caret qui fratrē nō diligit, quo-
modo pōt diligere? Nec illa iam quæstio mo 3.sen.di.
ueat, quantū fratri charitatis debeamus im- 29. cap.
pendere, quantum deo: incomparabiliter quorum
plusquam nobis deo, fratri autem quantum etiam
nobis ipsis. Nos autem ipsos tanto magis di-
ligimus, quanto magis diligimus deum. Ex 3.sen.di.
vna igitur eademq; charitate deum proxi 27.c. hic
mumque diligimus: sed deum propter deū, quæritur
nos autem & proximum propter deum. Hoies
Quid enim est quæso q̄ exardescimus, cū hominū
audiuimus & legimus: Ecce nunc tempus exēplis
acceptabile, ecce nunc dies salutis: nullam magis ac
in quodam dantes offensionem, vt non re- cēdimur
prehendatur ministerium nostrum, sed in Cap.9.
omnibus cōmendantes nosmetipsos vt dei 1.Cor.6
ministros, in multa patientia, in tribulatio-
nibus, in necessitatibus, in angustijs, in pla-
gis, in carceribus, in seditionibus, in labori F
bus, in vigilijs, in ieiunijs, in castitate, in scię
tia, in longanimitate, in bonitate, in spūsan-
cto, in charitate nō ficta, in verbo veritatis,
in virtute dei: per arma iustitiæ, a dextris &
sinistris, per gloriam & ignobilitatem, per
infamiam & bonam famam: vt seductores
& veraces, vt qui ignoramur & cognoscī-
mur: quasi morientes, & ecce viuimus, vt
coerciti & non mortificati: vt tristes, sem-
per aūt gaudentes: sicut egeni, multos au-
tem ditantes: tanquam nihil habentes, & om
nia possidentes. Quid est enim quod accē-
dimur in dilectionem Pauli Apostoli, cum
ista legimus, nisi quòd credimus eum ita
vixisse? Viuendum tamen sic esse dei mini-
stris, non de aliquibus auditum credimus,
sed intus apud nos, vel potius supra nos in
ipsa veritate conspicimus. Illum ergo quē
sic vixisse credimus, ex hoc quod vide-
mus diligimus. Et nisi hanc formam, quam
semper stabilem atque incommutabilem
cernimus, præcipue diligeremus, non ideo
diligeremus illum, quia eius vitam, cum
in carne viueret, huic formæ coaptatam
& congruentem fuisse, fide retinemus. Sed
nescio quomodo amplius & in ipsius for-
mæ charitatem excitamur, per fidem qua
nos quoq; ita posse viuere, qui homines su- G

mus,

mus, ex eo q̄ aliqui homines ita vixerunt, minime desperamus, vt hoc & desideremus ardentius, & fidētius precemur. Ita & ipsorum vitā facit à nobis diligi formæ illius dilectio, secundum quā vixisse credunt, & illorum vita credita, in eandem formā flagrantiorem excitat charitatē: vt quanto flagrantius diligimus deum, tāto certius sereniusq́; videamus: quia in deo conspicimus incōmutabilē formā iustitiæ, secūdū quā hominem viuere oportere iudicamus. Valet ergo fides ad cognitionē & ad dilectionē dei, non tanquam omnino incogniti, aut omnino non dilecti, sed quo cognoscatur manifestius, & quo firmius diligatur. Quid est aūt dilectio vel charitas, quam tantopere scriptura diuina laudat & prædicat, nisi amor boni? Amor aūt alicuius amantis est, & amore aliquid amatur. Ecce tria sunt, amans, & quod amatur, & amor. Quid est ergo amor, nisi quædam vita duo aliqua copulans, vel copulare appetens, amantem. s. & quod amatur? Et hoc etiam in extremis carnalibusq́; amoribus ita est, sed vt aliquid purius & liquidius hauriamus, calcata carne ascendamus ad animum. Quid amat animus in amico, nisi animum? Et illic igitur tria sunt, amās, & quod amatur, & amor. Restat etiam hinc ascendere, & superius ista quærere, quātum homini datur. Sed hic paululum requiescat intentio, non vt se iam existimet inuenisse q̄d q̄rit, sed sicut solet inueniri locus, vbi iā q̄rendum est aliquid, nondum illud inuentum est, sed iam inuētum est vbi q̄ratur: ita hoc dixisse sufficerit, vt tanquam ab articulo alicuius exordij cætera contexamus.

Gradus ad amorē æternum. Cap. 10.

H

Libri octaui finis.

D. AVRELII AVGVSTINI DE TRINITATE Liber nonus.

De trinitate quō inquirēdū. ca. 1.

IRinitatem certe quærimus non quamlibet, sed illam trinitatem, quæ deus est, verusq́; ac summus, ac solus deus. Expecta ergo quisquis hęc audis. Adhuc I enim quærimus, & talia quærentem nemo iuste reprehendit, si tū in fide firmissimus q̄rat, quod aut nosse aut eloqui difficillimū est. Affirmantem vero cito iusteq́; reprehendit, quisquis melius vel videt vel docet. Quærite, inquit, deum, & viuet anima vestra. Et ne quisquā se tāquam apprehendisse temere gaudeat: Quærite, inquit, faciem eius semper. Et Apostolus: Si quis se, inquit, putat aliquid scire, nondum scit quemadmodum scire oporteat. Quisquis autem diligit deum, hic cognitus est ab illo. Nec sic quidē dixit: Cognouit illum: quæ periculosa præsumptio est, sed cognitus est ab illo. Sed & alibi cum dixisset. Nunc autem cognoscentes deū: statim corrigens, immo cogniti, inquit à deo, maximeq́; illo loco: Fratres, inquit, ego meipsum non arbitror apprehendisse: vnum autem, quæ retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus, secundum intētionem sequor ad palmam supernæ vocationis dei in Christo Iesu. Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus. Perfectionem in hac vita dicit, non aliud q̄ ea q̄ retro sunt obliuisci, & in ea q̄ ante sunt extendi secundum intētionem. Tutissima est. n. quærentis intētio, donec apprehendatur illud quo tendimus, & quo extendimur. Sed ea recta intētio est, q̄ proficiscitur à fide. Certa. n. fides vtcunq; inchoat cognitionē: cognitio vero certa non perficietur, nisi post hanc vitam, cum videbimus facie ad faciem. Hoc ergo sapiamus, vt nouerimus tutiorem esse affectum vera quærendi, q̄ incognita pro cognitis præsumendi. Sic ergo quæramus tanquā inuenturi, & sic inueniamus, tanquā quæsituri. Cū. n. consummauerit homo, tunc incipit. De credendis nulla infidelitate dubitemus, de intelligendis nulla temeritate affirmemus: in illis authoritas tenenda est, in his veritas exquirenda. Quod ergo ad istam quæstionem attinet, credamus patrem & filium & spiritumsanctum esse vnum deum, vniuersæ creaturæ conditorem atque rectorem: nec patrem esse filium, nec spiritumsanctum vel patrem esse vel filium, sed trinitatem relatorum ad inuicem personarum, & vnitatem æqualis essentiæ. Hoc autem quæramus intelligere, ab eoipso quem intelligere volumus auxilium precantes, & quantum tribuit quod intelligimus explicare, tanta cura & solicitudine pietatis, vt etiam si aliquid aliud pro alio dicimus, nihil tamen indignum dicamus. Vt si quid, verbi gratia, de patre dicimus, quod patri proprie non conueniat, aut filio conueniat, aut spirituisancto, aut ipsi trinitati: & si quid de filio, quod filio proprie non congruat, sal-

tem cōgruat patri, aut spirituisancto, aut trinitatiē si q̄d de spirituisancto, quod proprietatem spūssancti non deceat, nō tū alienum sit à patre aut à filio, aut ab vno de ipsa trinitate, veluti nūc cupimus videre vtrū illa excellentissima charitas proprie spūssanctus sit: quod si non est, aut pr̄ est charitas, aut filius, aut ipsa trinitas, q̄m resistere non possumus certissimæ fidei, & validissimæ authoritati scripturæ dicētis, Deus charitas est: non tū debemus deuiare sacrilego errore, vt aliquid de trinitate dicamus, quod nō creatori, sed creaturæ potius conueniat, aut inani cogitatione fingatur. Quæ cū ita sint, attendamus ista tria, q̄ inuenisse nobis videmur. Nondū de supernis loquimur, nondū de deo patre & filio & spūssancto, sed de hac impari imagine, attamen imagine, id est homine: familiarius enim eam & facilius fortasis intuetur mentis nostræ infirmitas. Ecce ego qui hoc quæro, cum aliquid amo, tria sunt, ego, & quod amo, & ipse amor. Nō enim amo amorem, nisi amantem amem: nam non est amor vbi nihil amatur. Tria ergo sunt, amans, & quod amatur, & amor. Quod si non amē nisi meipsum nonne duo erunt, quod amo, & amor? Amans enim & quod amatur, hoc idem est, q̄n se ipse amat: sicut amare & amari, eodem modo idipsum est, cum se quisque amat. Eadem quippe res bis dr̄, cum dr̄, amat se, & amatur à se. Tunc enim non est aliud atque aliud amare & amari, sicut non est alius atque alius, amans & amatus. At vero amor, & quod amatur ēt sic duo sunt. Non enim cum quisque se amat amor est, nisi cum amatur ipse amor. Aliud est aūt amare se, aliud est amare amorem suum. Non enim amatur amor, nisi iam aliquid amans: quia vbi nihil amatur, nullus est amor. Duo ergo sunt, cū se quisq; amat, amor & quod amatur. Tunc. n. amās & quod amatur vnum est. Vnde videtur nō esse cōsequens, vt vbicunque amor fuerit, iam tria intelligantur. Auferamus enim ab hac consideratione cætera quæ multa sunt, quibus homo constat: atque vt hæc q̄ nunc requirimus, quantū in his rebus possumus, liquido reperiamus, de sola mente tractemus. Mens igitur cum amat seipsam, duo quædam ostendit, mentem & amorē. Quid est aūt amare se, nisi sibi præsto esse velle ad fruendum se? Et cum tantum se vult esse, quantum est, par menti voluntas est, & amāti amor æqualis. Et si aliqua substantia est amor, nō est vtique corpus sed spiritus: nec mens corpus, sed spiritus est. Neque tū amor & mens duo spiritus, sed vnus spiritus: nec essentiæ duæ, sed vna, & tamē duo quædam vnum sunt, amans & amor: siue sic dicas, quod amatur & amor. Et hæc quidem duo, relatiue ad inuicem dicuntur. Amans quippe ad amorem refertur, & amor ad amantem. Amans enim aliquo amore amat, & amor alicuius amantis est. Mens vero & spiritus non relatiue dicūtur, sed essentiam demonstrant. Non. n. quia mens & spiritus alicuius hominis est, ideo mens & spiritus manet. Retracto enim eo quod homo est, quod adiuncto corpore dicitur, mens & spiritus manet. Retracto aūt amāte, nullus est amor: & retracto amore, nullus est amans, Ideoq́; quātum ad inuicem esse referūtur, duo sunt. Quod aūt ad seipsa dicuntur, & singula spūs, & simul vtrunque vnus spiritus: & singula mens, & simul vtrunque vna mens. Vbi ergo trinitas, attendamus quantum possumus, & inuocemus lucem sempiternam, vt illuminet tenebras nostras, & videamus in nobis quantum sinimur imaginem dei. Mens enim amare seipsam non potest, nisi ēt se nouerit. nam quō amat q̄d nescit? Aut si quisquam dicit ex notitia generali vel speciali mentem credere se esse talem, quales alias experta est, & ideo amare seipsam, insipientissime loquitur. Vnde. n. hęc tria. mens aliquam mentem nouit, si se non nouit? Neque enim vt oculus corporis videt alios oculos, & se non videt: ita mens nouit alias mentes, & ignorat semetipsam. Per oculos enim corporis corpora videmus, q̄a radios qui per eos emicant, & quicquid cernimus tangunt, refringere ac retorquere in ipsos non possumus, nisi cum specula intuemur. Quod subtilissime obscurissimeq́; disseritur, donec apertissime demōstretur vel ita se rem habere, vel non ita. Sed quoquo modo se habeat vis qua p̄ oculos cernimus, ipsam certe vim siue sint radij, siue aliud aliquid, oculis cernere non valemus, sed mēte quærimus, & si fieri potest, ēt hoc mente cōprehendimus. Mens ergo ipsa sicut corporearum rerum notitias per sensus corporis colligit, sic incorporearum rerum per semetipsam. Ergo & semetipsam per seipsam nouit, q̄n est incorporea: nam si non se nouit, non se amat. Sicut aūt duo quædam sunt, mens & amor eius, cum se amat: ita quædam duo sunt, mens & notitia eius, cum se

Simile si mile nouit. ca. 3. 1. sen. dis. 3. cap. &

Tria es se in ani ma quæ

sunt vnũ mentẽ, & notiam sui & amorẽ. cap. 4. 1. sen. di. 3. ca. pót etiam.

se nouit. Igitur ipsa mens & amor & notitia eius, tria quædã sunt, & hæc tria vnũ sunt: & cum perfecta sunt, æqualia sunt. Si enim minus se amat quàm est, vt verbi gratia, tantum se amat hominis mens, quantum amandum est corpus hominis cum plus sit ipsa quàm corpus, peccat, & non est perfectus amor eius. Item si amplius se amat quã est, velut si tantum se amet, quantum amandus est deus, cum incomparabiliter minus sit ipsa quàm deus, etiam sic nimium peccat, & nõ perfectũ habet amorẽ sui. Maiore autem peruersitate & iniquitate peccat, cum corpus tantum amat, quantũ amandus est deus. Item notitia si minor est, quàm est illud quod nosci tur, & plene nosci potest, perfecta non est. Si autẽ maior est iam superior est natura quæ nouit, q̃ illa quę nota est: sicut maior est notitia corporis, q̃ ipsum corpus quod ea notitia notũ est. Illa enim vita quædã est in ratione cognoscentis: corpus autem non est vita. Et vita quælibet quolibet corpore maior est, nõ mole, sed vi. Mẽs vero cũ seipsam cognoscit, nõ se superat notitia sua, q̃a ipsa cognoscit, & ipsa cognoscitur. Cũ ergo se totam cognoscit, neq; secum quicquam aliud, par illi est cognitio sua: quia neque ex alia natura est eius cõgnitio, cum seipsam cognoscit. Et cũ se totam nihil amplius percipit, nec minor nec maior est. Recte igit diximus, hæc tria cũ perfecta sunt, esse cõsequẽter æqualia. Simul etiã admonemur, si vtcunq; videre possumus hæc in anima existere, & tanquam inuoluta euolui, vt sentiantur, & dinumerentur substantialiter, vel vt ita dicam, essentialiter, non tanquam in subiecto, vt color, aut figura in corpore, aut vlla alia qualitas aut quantitas. Quicquid enim tale est non excedit subiectum in quo est. Non enim color ille aut figura huius corporis potest esse & alterius corporis. Mens autem amore quo se amat potest amare & aliud præter se. Item non se solam cognoscit mens, sed & alia multa. Quamobrem non amor & cognitio tãquam in subiecto insunt menti, sed substãtialiter etiam ista sunt sicut ipsa mens: quia etsi relatiue dicuntur ad inuicem, in sua tamen sint singula quæque substantia non sicut color & coloratum relatiue, ita dicuntur ad inuicem, vt color in subiecto coloratо sit non habens in seipso propriam substãtiam: quoniam coloratum corpus substantia est, ille autem in substantia sed sicut duo

1. sen. di. 3. ca. sed iam.

amici etiam duo sunt homines quæ sunt substantiæ, cum homines non relatiue dicantur, amici autem relatiue. Sed nẽ quãuis substantia sit amans vel sciens, substantia sit scientia, substantia sit amor, sed amãs & amor, aut sciens & scientia relatiue ad se dicantur sicut amici. Mens vero aut spiritus non sunt relatiua, sicut nec homines relatiua sunt, non tamẽ sicut amici homines possunt seorsum esse ab inuicem, sic amans & amor, aut sciens & scientia. Quãquã & amici corpore videtur separari posse, nõ animo inquantum amici sunt: veruntamẽ fieri potest, vt amicus amicũ etiã odisse incipiat, & eoipso amicus esse desinat, nesciente illo, & adhuc amante. Amor autẽ quo se mẽs amat, si esse desinat, simul & illa desinit esse amans. Item notitia qua se mens nouit, si ese desinat, simul & illa nosse se desinet. Sicut caput capitati alicuius vtique caput est, & relatiue ad se dicuntur, quamuis etiam substantiæ sint. Nã & caput corpus est, & capitatum: & si non sit corpus, nec capitatum erit. Sed hæc præcisione ab inuicem separari possunt, illa non possunt. Quòd si sunt aliqua corpora, quæ secari omnino & diuidi nequeunt, tamen nisi partibus suis constarent, corpora non essent: pars ergo ad totũ relatiue dicitur, quia omnis pars alicuius totius pars est, & totum omnibus partibus totum est. Sed quoniam & pars corpus est & totum, non tamẽ ista relatiue dicunt, sed etiã substantialiter sunt. Fortassis ergo mẽs totum est, & eius quasi partes amor quo se amat, & scientia qua se scitit & nouit, quibus duabus partibus illud totum constat. An tres sunt æquales partes quibus totum vnum completur? Sed nulla pars totum, cuius pars est cõplectitur. Mens vero cum se totam nouit, hoc est perfecte nouit, per totum eius est notitia eius. Et cum se perfecte amat, totam se amat, & per totum est amor eius. Num ergo, sicut ex vino & aqua & melle vna sit potio & singula per totum sunt, & tamẽ tria sunt? nulla enim pars est potionis, quæ non habeat hæc tria: non enim iuncta, velut si aqua & oleum essent, sed omnino cõmixta sunt, & substãtia sunt oũs, & totus ille liquor vna quædã est ex tribus confecta substantia: tale aliquid arbitrandum est esse simul hæc tria, mentem, amorem, notitiam? Sed non vnius substantiæ sunt aqua, vinum, & mel, quamuis ex eorũ cõmixtione fiat vna substantia potionis.

Quõmodo autẽ illa tria non sint eiusdẽ substantiæ, nõ video, cum mens ipsa se amet, atq; ipsa se nouerit: atque ita sint hæc tria, vt non alteri alicui rerum mens vel amata vel nota sit. Vnius ergo eiusdẽq; essentiæ necesse est hæc tria sint: & ideo si tãquã commixtione confusa essent, nullo modo essent tria, nec referri adinuicem possent. Quemadmodum si ex vno eodemq; auro tres annulos similes facias, quamuis cõnexos, sibi referũtur adinuicẽ q̃ similes sunt: omnis enim similis alicui similis est: & trinitas annulorũ est, & vnũ aurũ. At si miscentur sibi, & per totam singuli massam suã cõspergantur, intercidet illa trinitas, & omnino non erit: ac non solũ vnum aurum dicetur, sicut in illis tribus annulis dicebat, sed nullum aurea tria. At in illis tribus, cũ se nouit mẽs & amat se, manet trinitas, mẽs, amor, notitia, & nulla cõmixtione confundi untur: quamuis & singula sint in semetipsis, & inuicem tota in totis, siue singula in binis, siue bina in singulis. Itaque omnia in omnibus. Nam & meus est vtique in seipsa, quotiam ad seipsam mens dicitur: quamuis nocens, vel nota, vel nosci bilis ad suam notitiam relatiue dicatur. Amans quoq; & amata vel amabilis ad amorem referatur, quo se amat. Et notitia quamuis referatur ad mentem cognoscentem vel cognitam, tamen & ad seipsam nota & noscens dicitur. Non.n. sibi est incognita notitia, qua se mens ipsa cognoscit. Et amor quamuis referatur ad mentem amantem, cuius amor est, tamen & ad seipsum est amor, vt sit etiam ih seipso: quia & amor amatur, nec alio nisi amore amari potest, id est seipso. Ita sunt hęc singula in seipsis. In alternis autem ita sunt, quia & mens amans in amore est, & amor in amante. Singula in binis ita sunt, quia mens quæ se nouit & amat, in amore & notitia sua est: & amor amantis mentis, seseq́ue scientis in eadem notitia q̃; eius est. Et notitia mentis se scientis & amantis in mente atq; in amore eius est, quia scientẽ se amat & amantem se nouit. Ac per hoc & bina in singulis, quia mens, quæ se nouit & amat, cum sua notitia est in amore; & cũ suo amore i notitia: amor quippe ipse & notitia simul sunt in mente q̃ se amat & nouit. Tota vero in totis, quẽadmodum sint, iam supra ostendimus, cum se tota mens amat, & totam nouit, & totum amorẽ suum nouit, totamq; amat notitiam suam, quãdo tria ista ad se ipsa pfecta sunt. Miro itaq; modo tria ista inseparabilia sunt. Et à semetipsis, & tamẽ eorũ singulum quodq; hęc tria, quę substantia est, & simul omnia vna substantia vel essentia, cum relatiue dicantur adinuicẽ. Sed cum seipsam nouit huma- Aliter p na mens & amat seipsam, nõ aliq̃d incõmu sensus. tabile nouit & amat, aliterq́; vnusquisq; ho aliter inmo lõquendo enunciat mentẽ suam, quid corporea in seipso agatur attendens, aliter autẽ huma cognosci nã mẽtem speciali aut generali cognitione Cap. 6. definit. Itaq; cũ mihi de sua ꝓpria loquitur, vtrum intelligat hoc aut illud, aut non intelligat, & vtrum velit aut nolit hoc aut illud, credo. Cũ vero de humana specialiter aut generaliter verũ dicit agnosco & approbo. Vnde manifestũ est aliud vnũquẽq; videre in se, q̃d sibi alius dicenti credat, nõ tamen videat: aliud aũt in ipsa veritate, quod alius quoque possit intueri, quorũ alterum mutari per tempora, alterum incõmutabili æternitate conficere. Neq; enim oculis corporeis multas mentes videndo, per similitudinem colligimus generalem vel specialem mentis humanæ notitiam, sed intuemur inuiolabilem veritatem, ex qua perfecte, quantum possumus definiamus: non qualis sit vniuscuiusque hominis mens, sed qualis esse sempiternis rationibus debeat. Vnde etiam phantasias rerum corporalium per corporis sensum hausta s, & quodãmodo infusas memoriæ, ex quibus etiam ea quæ non visa sunt, ficto phantasmate cogitantur, siue aliter q̃ sunt, siue fortuitu sicuti sunt, alijs omnino regulis supra mentem nostram incommutabiliter manentibus, vel approbare apud nosmetipsos, vel improbare conuincimur, cum recte aliquid approbamus aut improbamus. Nam & cum recolo Carthaginis mœnia, quæ vidi, & cum fingo Alexãdriæ mœnia quæ non vidi, easdemq; imaginarias formas quasdam quibusdam præferens, rationaliter præsero, viget, & claret desuper iudicium veritatis, ac sui iuris incorruptissimis regulis firmum est. Et si corporalium imaginum quasi quodam nubilo subtexitur, nõ tamẽ inuoluitur, atq; cõfundit. Sed interest vtrũ ergo sub illa vel i illa caligine tãquã à cœlo ꝑspi cuo secludar: an sicut in altissimis montibus accidere solet, inter vtrunque aere libero frues, & serenissimam lucem supra, & densissimas nebulas subtus aspiciã. Nã vnde in me fraterni amoris inflãmatur ardor, cũ audio virũ aliquem

A L

quem pro fidei pulchritudine & firmitate acria tormenta tolerasse? Et si mihi digito ostendatur ipse homo studeo mihi coniungere, notum facere, amicitia colligare. Itaq; si facultas datur, accedo, alloquor, sermonē confero, affectum meū in illum quibus verbis possum, exprimo, vicissimq; in eo fieri quem in me habeat atque exprimi volo, spiritalemq; complexum credendo molior, quia peruestigare tam cito & cernere penitus eius interiora non possum. Amo itaque fidelem & fortem uirum amore casto atque
M germano. Quod si mihi inter nostras loquelas fatcatur, aut incautius aliquo modo sese indicet, q̄ vel de deo credat incongrua, atque in illo quoque carnale aliquid desideret, & pro tali errore illa pertulerit, vel speratæ pecuniæ cupiditate, vel inani auiditate laudis humanæ, statim amor ille, quo in eū ferebar effensus & quasi repercussus atque ab indigno homine ablatus, nō in ea forma pmanet, ex qua cum talem credens amaueram. Nisi forte ad hoc amo iam, ut talis sit cum talem non esse comperero. At in illo homine nihil mutatū est mutari tū pōt, vt fiat quod eum iam esse credideram. In mente autem mea mutata est vtique ipsa existimatio, q̄ de illo aliter se habebat & aliter habet: idemq; amor ab intentione perfruendi ad intentionē consulendi, incōmutabili desuper iustitia iubente deflexus est. Ipsa vero forma inconcussæ ac stabilis veritatis, & in qua fruerer homine bonum eum credēs, & in qua cū consulo vt bonus sit, eadem luce incorruptibilis syncerisimæq; rationis, & meæ mentis aspectum, & illā phantasiæ nubē, quā desuper cerno, cum eundē hominē quē uideā cogito, imperturbabili equitate perfundit. Item cū arcū pulchre ac æqualiter intortum quem vidi, verbigratia, Car-
A thagine, animo reuoluo, res q̄dam mēti nūciata p oculos, memoriæq; transfusa, imaginariū conspectū facit. Sed aliud mente conspicio, secūdū quod mihi opus illud placet: vnde et si displiceret, corrigerem. Itaque de istis secundum illā iudicamus, & illā cernimus rationalis mentis intuitu. Ista uero aut psentia sensu corporis tangimus, aut imagines absentium fixas in memoria recordamur, aut ex earum similitudine talia fingimus, qualia nosipsi, si vellemus atque possemus, et opere moliremur. Aliter.n. figurantes animo imagines corporū, aut p corpus corpora videntes: aliter aūt rationes ar-

temq; ineffabiliter pulchram talium figurarum super aciem mentis simplici intelligentia capientes. In illa igitur æterna veritate, ex qua temporalia facta sunt omnia, eterna formā secundū quā sumus, & secundū quā vel in nobis, vel in corporibus vera & recta ratione aliquid operamur, visu mentis aspicimus: atque inde conceptā rerū veracē notitiam, tanquam verbum apud nos habemus, & dicendo intus gignimus, nec à nobis nascendo discedit. Cum aūt ad alios loquimur, verbo intus manenti manifestiū uocis admouemus, aut alicuius signi corporalis, vt per quandā commemorationem sensibilem tale aliquid fiat et in animo audientis, quale de loquentis animo non recedit. Nihil itaque agimus p membra corporis in factis in dictisq; nostris, quibus uel approbant uel improbantur, mores hominum, q̄ non verbo apud nos intus ædito præuenimus. Nemo enim uolens aliquid facit, quod nō in corde suo prius dixerit. Quod uerbū amore cōcipitur, siue creaturę, siue creatoris, id est, aut naturæ mutabilis aut incōmutabilis veritatis. Ergo aut cupiditate, aut charitate: nō Amo quo non sit amanda creatura, sed si ad creatorem referatur ille amor, non iam cupiditas Cap. sed charitas erit. Tunc enim est cupiditas cum p̄p se amatur creatura, tunc non vtentem adiuuat, sed corrumpit fruentem. Cum ergo aut par nobis, aut inferior creatura sit, inferiore vtendū est ad deum, pari aūt fruendum, sed in deo. Sicut enim teipso, non in Ad teipso frui debes, sed in eo qui fecit te, sic et fratrē illo quē diligis tanquā teipsum: & nobis et C go & fratribus in dño fruamur, & inde nos nec ad nosmetipsos remittere, & quasi relaxare deorsum versus audeamus. Nascitur aūt uerbum cū excogitatum placet, aut ad peccandum aut ad recte faciendum. Verbū ergo nostrum & mentem de qua gignitur quasi medius amor coniungit, seq; cum eis tertium complexu incorporeo sine vlla cōfusione constringit. Conceptum aūt verbum & natum idipsum est, cum uoluntas in ipsa notitia conquieuit, quod sit in amore spiritalium. Qui enim, verbigratia, perfecte nouit, perfecteq; amat iustitiā, iam iustus est, si nulla existat secundū eam formā extrinsecus p membra corporis operandi necessitas. In amore aūt carnalium temporaliumq; rerū sicut in ipsis animalium fœtibus, aliud est conceptus verbi, alius partus. Illic enim q̄ cupiendo concipitur, adipiscendo nascitur.

Quoniam

Qm̄ non sufficit auaritię nosse & amare aurum, nisi & habeat, neq; nosse & amare sci, aut cōcūbere, nisi etiā id agat, neq; nosse & amare honores & imperia, nisi proueniant. Quæ tamen omnia, nec adepta sufficiunt. Qui.n. biberit ex hac, inquit, aqua, sitiet iterū. Ideoq; & in Psalmo, Cōcepit, inquit, dolorē & peperit iniquitatē. Dolorem uel laborem dicit concipi, cum ea concupiscitur quæ nosse ac velle non sufficit, & inardescit atque ægrotat animus indigentia, donec ad ea pueniat, & quasi pariat ea. Vū elegantur in Latina lingua parta dicuntur & reperta atq; cōperta, quæ verba quasi à partu ducta resonāt. Quia concupiscētia cum conceperit parit peccatū. Vū dominus clamat, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis. Et alio loco, Væ pregnantibus & mammantibus in illis diebus. Cum itaq; ad partum verbi referret, omnia uel recte facta vel peccata, Ex ore, inquit, tuo iustificaberis, & ex ore tuo condemnaberis: os vo lens intelligi, non hoc visibile, sed interius quod intuisibile cogitationis, & cordis. Recte ergo quęritur, vtrum omnis notitia verbū, an tātum amata notitia. Nouimus enim & ea quæ odimus, Sed nec concepta, nec parta dicenda sunt animo, quę nobis displicent. Non enim omnia quæ quoquo modo tangunt concipiuntur: vt tantum nota sint, non tamen verba dicantur, sicut ista de quibus nunc agimus. Aliter enim dicuntur verba q̄ spatia temporum syllabis tenent, siue pronuntientur, siue cogitentur, aliter & oē quod notum est verbum dicitur, animo impressum quandiu de memoria proferri, & definiri pōt, quanuis res ipsa displicet: aliter cum placet quod mente cōcipit. Secū dum q̄ genus uerbi accipiendum est quod ait Apostolus, Nemo dicit dominus Iesus, nisi in spiritusancto: cum secundum aliam uerbi notionem dicant hoc & illi de quibus ipse dominus ait. Non omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum cælorum. Veruntamen cum illa quę odimus recte displicent, recteq; improbantur, approbatur eorum improbatio, & placet & verbum est. Neque vitiorum notitia nobis displicet, sed ipsa vita. Nam placet mihi quid noui & definio quid sit intemperantia, & hoc est verbum eius: sicuti sunt in arte nota vitia, & recte approbatur eorum notitia, cum discernit cognitor speciem priuationemq; virtutis: sicut aiere & negare, esse: attamen uirtute priuari atque in vitium deficere damnabile est. Et definire intemperantiam, verbumque eius dicere pertinet ad artem morum, Esse autem intemperantem ad id pertinet quod illa arte culpatur, Sicut nosse ac definire quod sit solœcismus, primet ad artem loquendi, facere āt vitiū est, quod cadē arte reperhendi tur. Verbum est igitur quod nūc discerne- F re ac insinuare volumus, cum amore notitia. Cū itaq; se mens nouit & amat, iūgitur ei amore verbum eius. Et quoniam amat notitiā, & nouit amorē, & verbū in amore est, & amor in verbo, & vtrunq; in amante atq; dicente. Sed omnis sēm speciem notię, similis est ei rei quam nouit. Est enim alia notitia secundum priuationem, quam cū improbamus, loquimur. Ét hæc priuatio nis improbatio speciē laudat, ideoq; approbatur. Habet ergo animus nonnullā spe- Imago
ciei notæ similitudinē, siue cū ea placet, si- rei co-
ue cū eius priuatio displicet. Quo circa in- gnitę in
quātū deū nouimus, similes sumus: sed non animo.
ad æqualitatē similes, qa nō tm eum nouimus, quantū ipse se. Et quēadmodū cum p Cap. 11.
sensum corporis discimus corporea, fit corū aliqua similitudo in aīo nostro, q̄ phantasia memoriæ est: non.n. omnino ipsa corpora in anima sunt, cum ea cogitamus, sed corū similitudines. Itaq; cum eas p illis approbamus, erramus: Error nanque est pro alio alterius approbatio. Melior est tñ imaginatio corporis in animo, q̄ illa species corporis, inquantum hæc in meliore natura est, id est in substantia vitali, sicuti animus G
est: ita cum deum nouimus, quanuis melio res efficiamur quàm eramus antequā nossemus, maximeque cum eadem notitia etiā placita digneque amata verbum est, fitque aliqua dei similitudo illa notitia: tamen inferior est, quia in inferiore natura est. Creatura quippe animus, creator autem deus. Ex quo colligitur, quia cum se mēs ipsa nouit atque approbat, sic est eadem notitia verbum eius, vt ei sit par omnino & æquale, atque identidem: quia neq; inferioris essentiæ notitia est, sicut corporis: neque superioris, sicut dei. Et cum habeat notitia similitudinem ad eam rem quā nouit, hoc est cuius notitia est, hæc habet pfectam & æqualem, qua mens ipsa quæ nouit est nota. Ideoque & imago & verbum est, quia de illa exprimitur, cum cognoscendo eidem coæquatur, & est gignenti æquale quod genitum est.

Cur ſicut noti tiam mētis ſuam nō eſt ꝙ les non etiā amor

Quid ergo? amor nō erit imago? nō uerbum? nō genitus? Cur enim mens notitiam ſuam gignit, cum nouit: & amorem ſuū nō gignit, cum ſe amat? Nam ſi ꝓpterea eſt notionis ſuæ cauſa quia noſcibilis eſt: amoris etiam ſui cauſa eſt, quia eſt amabilis. Cur

H utrūq; itaq; nō genuerit difficile eſt dicere.

partus ei iuſdē ſit. Cap. 12. Gene. 1.

Hęc enim quęſtio etiam de ipſa ſumma trinitate, omnipotētiſſimo creatore deo, ad cuius imaginem homo factus eſt, ſolet mouere homines, quos veritas dei per humanā locutionem inuitat ad fidem. Cur non ſpiritus quoq; ſanctus à patre deo genitus vel creditur vel intelligitur, vt filius etiā ipſe dicat? Quod nunc in mente humana vtcunq; inueſtigare conamur: vt ex inferiore imagine, in qua nobis familiarius natura ipſa noſtra, quaſi interrogata reſpondet, exercitatiorem mentis aciem ab illuminata creatura ad lumen incommutabile dirigamus: ſi tamen veritas ipſa perſuaſerit, ſicut dei verbum filium eſſe nullus Chriſtianus dubitat, ita charitatem eſſe ſpiritumſanctum. Ergo ad imaginē illam, quæ creatura eſt, hoc eſt ad rationalem mentem diligētius de hac re interrogandam conſiderandamq; redeamus, vbi temporaliter exiſtens nonnullarum rerū notitia, quæ antea non erat, & aliquarū rerum amor, quæ antea non amabantur, diſtinctius nobis aperit quid dicamus: quia & ipſi locutioni temporaliter dirigendæ, facilior eſt ad explicandum res, quæ in ordine temporum comprehenditur. Primo itaq; manifeſtū ſit, poſſe fieri, vt ſit aliquid ſcibile, id eſt quod ſciri poſsit, & tamen ne-

I ſciatur: illud autem fieri non poſſe, vt ſciatur quod ſcibile non fuerit. Vnde liquido te

1. ſen. di. 3. c. & ē ipſa mēs.

nendum eſt, ꝙ omnis res quancunque cognoſcimus, congenerat in nobis notitiam ſui. Ab vtroq; enim notitia paritur, à cognoſcente, & cognito. Itaq; mens cum ſeipſam cognoſcit, ſola parens eſt notitiæ ſuæ: & cognitum enim & cognitor ipſa eſt. Erat autem ſibi ipſa noſcibilis, & antequā ſe noſſet: ſed notitia ſui non erat in ea, cum ſeipſam non nouerat. Quòd ergo cognoſcit ſe, parem ſibi notitiam ſui gignit: quia non minus ſe nouit q̄ eſt, nec alterius eſſentiæ eſt notitia eius, non ſolum quia ipſa nouit, ſed etiam quia ſeipſum, ſicut ſupra diximus. Quid ergo de amore dicendum eſt, cur non etiam cum ſe amat, ipſum quoque amorem ſui genuiſſe videatur? Erat enim amabilis ſibi, & antequam ſe amaret, quia poterat ſe amare: ſicut erat ſibi noſcibilis, & antequam ſe noſſet, quia poterat ſe noſſe. Nam ſi non ſibi eſſet noſcibilis, o ſiquam ſe neſſe poteſſet. Ita ſi non ſibi eſſet amabilis, nunquā ſe amare potuiſſet. Cur itaq; amando ſe non genuiſſe dicatur amorem ſuum, ſicut cognoſcendo ſe genuit notitiam ſuam? In eo quidē & manifeſte oſtenditur hoc amoris eſſe principium, vnde procedit: ab ipſa quidem mente procedit, quæ ſibi eſt amabilis antequam ſe amet: atq; ita principium eſt amoris ſui, quo ab ea ſicut notitia ſui qua ſe nouit quia notitia iam inuentum eſt quod partum vel repertum dicitur, quod ſæpe præcedit inquiſitio eo fine quietura. Nam inquiſitio eſt appetitus inueniendi, quod idem valet ſi dicas, reperiendi. Quæ autem reperiuntur, quaſi pariuntur, vnde proli ſimilia ſunt. vbi niſi in ipſa notitia? Ibi enim quaſi expreſſa formantur. Nam etſi iam erant res quas quærēdo inuenimus, notitia tamen ipſa nō erat, quam ſicut prolem naſcentem deputamus. Porrò appetitus ille qui eſt in quærendo, procedit à quęrente, & pendet quodammō, neq; requieſcit fine quo intenditur, niſi id quod quæritur inuentum, quęrenti copuletur. Qui appetitus, id eſt, inquiſitio, quāuis amor eſſe non videatur, quo id quod nō tum eſt, amatur: hoc enim adhuc vt cognoſcatur agitur: tamen ex eodem genere quidē dam eſt. Nam voluntas iam dici poteſt, quia omnis qui quęrit inuenire vult, & ſi id quęritur quod ad notitiam pertineat, omnis qui quærit noſſe vult. Quod ſi ardenter atq; inſtanter vult, ſtudere dicitur, quod maxime in aſſequendis atq; adipiſcendis quibuſque doctrinis dici ſolet. Partum ergo mentis antecedit appetitus quidam, quo id quod noſce volumus quærendo & inueniendo, naſcitur proles ipſa notitia: ac per hoc appetitus ille concipitur pariturq; notitia, partus & proles recte dici non poteſt. Idemque appetitus quo inhiatur rei cognoſcendæ, fit amor cognitæ, dum tenet atq; amplectitur placitam prolem, id eſt notitiam, gignentiq; conjungit. Et eſt quædam imago trinitatis: ipſa mens & notitia eius, quod eſt proles eius, ac ipſa de ſeipſa verbum eius, & amor tertius, & hæc tria vnum atque vna ſubſtantia. Nec minor proles, dum tantam ſe nouit mens quanta eſt. nec minor amor, dum tantum ſe diligit quantum nouit & quanta eſt.

DIVI

D. AVRELII AVGVSTINI
Epiſcopi De Trinitate
Liber Decimus.

Nunc ad ea ipſa conſequenter enodatius explicanda limatior accedat intentio. Ac primū quia rem prorſus ignotam amare omnino nullus pōt, diligenter intuēdū eſt cuiuſmodi ſit amor ſtudētium, id eſt, non iā ſcientiū, ſed adhuc ſcire cupiē tiū quanq; doctrinam. Et in his quippe rebus in quibus non vſitate dicitur ſtudium, ſolent exiſtere amores ex auditu, dū cuiuſq; pulcritudinis fama ad videndum ac fruendum animus accenditur, quia generaliter nouit corporum pulchritudines, ex eo ꝙ plurimas vidit, & ineſt intrinſecus vnde approbetur, cui foriuſecus inhiatur. Quod cum fit, non rei penitus incognitæ amor excitatur, cuius genus ita notum eſt. Cum autem virum bonum amamus, cuius faciem non vidimus, ex notitia virtutū amamus, quas nouimus in ipſa veritate. Ad doctrinas autem cognoſcendas plerunq; nos laudantium atque prædicantium accendit, authoritas: & tamē niſi breuiter impreſſam cuiuſq; doctrinæ haberemus in animo notionē, nullo ad eam diſcendam ſtudio flagraremus. Quis enim ſciendę, verbi gratia, Rhetoricæ vllam curam & operam impenderet, niſi ante ſciret eam dicendi eſſe ſcientiam? Aliquando etiam ipſarum doctrinarum fines auditos experto ſue miramur, & ex hoc inardeſcimus facultatem comparare diſcendo, qua ad eos peruenire poſsimus. Tanquam ſi literas neſcienti dicatur quandam eſſe doctrinā, qua quiſque valeat quāuis longe abſenti verba mittere manu facta in ſilentio quæ rurſus ille cui mittunt, non auribus ſed oculis colligat, idq; fieri videat, nonne dum concupiſcit noſſe quo id poſsit, omni ſtudio circa illum finem mouetur, quē iā notū tenet? Sic accendunt ſtudia diſcentiū, nā quod quiſq; prorſus ignorat, amare nullo pacto poteſt. Ita etiam ſi quis audiat incognitum, veluti verbi alicuius ſonum, quo quid ſignificet ignorat, cupit ſcire quidnam ſit. Sonus ille, cui rei commemorandæ inſtitutus ſit: veluti ſi audiat cum dicitur temetum, & ignorans quid ſit, requirat. Iam itaq; oportet vt noterit ſignū eſſe, id eſt, nō eē inanē illā vocem, ſed aliquid ea ſignificari: alioquin iam notum eſt hoc triſyllabū, & articulatā ſpeciem ſuam impreſsit animo p ſenſum aurium. Quid amplius in eo requiritur, quo magis innoteſcat, cuius oēs literę omniaq; ſoni ſpatia nota ſunt: niſi quia ſimul innotuit ſignum eſſe, mouitq; ſcieṅdi cupiditē, cuius rei ſignū ſit? Quo igit amplius notū eſt, ſed non plene notū eſt, eo cupit animus de illo noſſe quod reliquū eſt. Si enim tantū modo eē iſtā vocē noſſet, eamq; alicuius rei ſignū eē non noſſet, nihil iā quæreret de ſenſibili re, quantū poterat ſentiendo percepta. Quia vero non ſolū eſſe vocē, ſed & ſignū eſſe iam nouit ꝓfecte id noſſe vult. Neq; vllum perfecte ſignum noſcitur niſi cuius rei ſignū ſit, cognoſcat. Hoc ergo qui ardēti cura quærit vt nouerit, ſtudioq; accenſus inſiſtit, nō pōt dici eē ſine amore. Quid igitur amat? Certe. n. amari aliquid niſi notū nō pōt. Neq; enim ille iſtas tres ſyllabas amat, quas iā notas habet. Quod ſi hoc in eis amat, quia ſcit eas ſignificare aliquid, nō inde nunc agitur, nō enim hoc noſſe q̄rit. Sed in eo quod ſcire ſtudet, quid amet inquirimus, qđ ꝓfecto nondū nouit: & ꝓpterea miramur cur amet, qñ firmiſſime nouimus amari niſi nota non poſſe. Quid ergo amat, niſi quia nouit atque intuetur in rationibus rerum, quæ ſit pulchritudo doctrinę, qua continentur notitiæ ſignorum omnium: & quæ ſit vtilitas in ea peritia, qua inter ſe humana ſocietas ſenſa communicat, ne ſibi hominum cœtus deteriores ſint quanuis ſolitudine, ſi cogitationes ſuas colloquēdo non miſceāt? Hanc ergo ſpeciem decoram, & vtilem cernit anima, & nouit & amat: eāq; in ſe pfici ſtudet quantum poteſt, quiſquis vocum ſignificantium quęcunque ignorat, inquirit. Aliud eſt enim quod eam in veritatis luce conſpicit, aliud quod in ſua facultate concupiſcit. Conſpicit namque in luce veritatis q̄ magnum, & q̄ bonum ſit omnes omnium gentium linguas intelligere ac loqui, nullamque vt alienigenam audire, & à nullo ita audiri. Cuius notitiæ decus cogitatione iam cernitur, amaturq; res nota: quæ ita conſpicitur, atq; inflāmat ſtudia diſcentiū, vt circa eā moueatur, eiq; inhiēt in omni opera, quam impendunt conſequendæ tali facultati, vt etiam vſu amplectantur quod ratione prænoſcunt: atq; ita quiſque, cui facultati ſpe propinquat, ei

feruentius amore inardescit. Eis doctrinis quippe studetur vehementius, quæ capi posse non desperantur. Nam cuius rei, adipiscendæ spem quisq; non gerit, aut tepide amat, aut omnino non amat, quanuis q̃ pulchra sit videat. Quocirca quia omnium linguarũ scientia fere ab omnibus desperatur, suæ gentis quisque maxime studet, vt nouerit. Quod si & illi ad perfectum percipiendæ se non sufficere sentit, nemo tamen tã desidiosus est huius notitiæ, qui non cum audierit incognitũ verbum, velit nosse quid illud sit, & si potest, quærat ac discat. Quod dũ quærit vtique in studio discendi est, & videtur amare rem incognitam, quod non ita est. Species nanq; illa tangit animum quam nouit & cogitat, in qua elucet decus consociandorum animorum in vocibus notis audiendis, atque reddendis, eaq; accendit studio quærentem quidem quod ignorat, sed notã formam, quo id pertineat, intuentẽ & amantẽ. Itaq; si quærẽti, verbi gratia, quid sit temetum, hoc enim exẽpli causa posueram, dicat, quid ad te pertinet, respondebit, ne forte audiam Inquentem, & non intelligam: aut vspiam forte id legam & quid scriptor senserit nesciam. quis tandem huic dicat noli intelligere quod audis, noli nosse quod legis? Omnibus enim fere animis rationalibus in prõptu est ad videndum huius peritiæ pulchritudo, qua hominum inter se cogitata, significantium vocum enunciatione noscuntur: propter hoc notum decus, & ob hoc amatum quia notum, studiose quæritur verbum illud ignotum. Itaq; cũ audierit atq; cognouerit temetum à veteribus vinum appellatum, sed iam ex vsu loquendi quẽ nunc habemus hoc vocabulum emortuum, propter nonnullos fortasse veterum libros sibi necessarium deputabit. Si aũt & illos superuacandos habet, forte iam nec dignum quod memoriæ commendet existimat, quia videt ad illã speciem doctrinæ quã notam mente intuetur atq; amat, minime pertinere. Quãobrem omnis amor studentis animi, hoc est volentis scire quod nescit, non est amor eius rei quã nescit, sed eius quã scit pp quã vult scire quod nescit, aut si tã curiosus est, vt non propter causam aliã nõtam, sed solo amore rapiatur incognita sciendi, discernẽdus quidem est à studiosi nomine iste curiosus, sed nec ipse amat incognita, imò congruentius dicitur, odit incognita, quæ nulla esse vult, dum vult omnia esse cognita. Sed ne quisquam nobis difficiliorem refert quæstionem, asserens tam non posse quenquam odisse quod nescit, q̃ non potest amare qd nescit, non resistimus verbis, sed intelligendum est, non hoc idem dici cum dicit, amat scire incognita, ac si diceretur, amat incognita. Illud enim fieri potest vt amet quisque scire incognita: vt aũt amet incognita non potest. Non enim frustra ibi est positũ scire: Quoniã qui scire amat incognita, nõ ipsa incognita, sed ipsum scire amat. Quod nisi haberet cognitum, neq; scire se quicquã posset fidenter dicere neq; nescire. Non solum enim qui dicit scio, & verum dicit necesse est vt quid sit scire sciat: sed etiã qui dicit nescio, idq; fidenter & verũ dicit, & scit verũ se dicere, scit vtiq; quid sit scire qa & discernit ab sciente nescientem cum ver aciter se intuens dicit nescit. & cum ipse scit se verum dicere, unde sciret, si quid sit scire, neseiret? Quilibet igitur studiosus, quilibet curiosus non amat incognita, etiam, cũ ardentissimo appetitu instat scire quod nescit. Aut enim iam genere notum habet qd cognoscit, idque nosse expetit, etiam in aliqua re singula, vel in singulis rebus quæ illi nondum notæ forte laudantur fingitq; animo imaginariam formam qua excitetur in amorem. Vnde autem fingit, nisi ex ijs quę iam nouerat? Cui tñ formę animo figuratæ atq; in cogitatione notissimæ, si eam quæ laudabatur dissimilem inuenerit, fortasse nõ amabit. Quod si amauerit, ex illo amare incipiet ex quo didicit. Pauloante quippe alia erat quæ amabatur, quam sibi animus formans exhibere consueuerat. Si autem illæ formæ similem inuenerit quam fama prædicauerat, cui vere posit dicere, iam te amabam, nec tunc vtique amabat incognitam, quam in illa similitudine nouerat. Aut in specie sempiternæ rationis videmus aliquid, & ibi amamus, quod cum expressum in aliqua rei temporalis effigie, illis qui experti sunt laudantibus, & amamus & credimus, non aliquid amamus incognitum, vnde iam supra satis disseruimus: aut aliquid notum amamus, propter quod ignotum aliquid quærimus: cuius ignoti amor nequaquam nos tenet, sed illius cogniti, quò pertinere nouimus, vt illud etiam quod adhuc ignorum quærimus nouerimus: sicut de incognito verbo pauloante locutus sum. Aut ipsum scire quisque amat, quod nulli scire aliquid cupienti esse incognitum potest. His cau-

sis videnť amare incognita, q̃ scire aliquid volunť qd̃ nesciunt, & pp ardẽtiorẽ quæ H rẽd appetitum sine amore eẽ dici nõ possunt. Sed q̃ se res aliter habeat, nec omnino quicquã amẽt incognitũ, arbitror me persuasisse verum diligenter intuentibus. Sed quia exẽpla q̃ dedimus eorũ sunt q̃ aliquid qd̃ ipsi nõ sunt nosse cupiũt, videndũ est, ne forte aliquod nouũ genus appareat cũ seip-
Quo sa mens nosse desiderat. Quid ergo amat
-mens, cum ardenter seipsam quærit vt no-
-uerit, dũ incognitã sibi est? Ecce enim mens
-semetipsam quærit, vt nouerit, & inflamma-
-tur hoc studio. Amat igitur. Sed q̃d amat?
Seipsam? Quomodo, cũ se nondũ nouerit,
nec quisquã posit amare quod nescit? An
ei fama prædicauit speciem suã, sicut de absentibus solemus audire? Forte ergo se non amat, sed quod de se fingit hoc amat, longe fortasse aliud quam ipsa est, aut si se mens sui similem fingit, & ideo cum hoc figmen amat, se amat antequam nouerit, quia id quod sui simile est intuetur. nouit igitur alias mentes ex quibus se fingat, & genere ipso sibi nota est. Cur ergo cum alias mentes nouit, se nõ nouit, cũ seipsa nihil possit
I ẽ psentius? Quod si oculis corporis magis
alij oculi noti sunt, q̃ ipsi sibi, non se ergo
quærit nunquam inuentura. Nunquam.n.
se oculi prẽter specula viderunt. Nec vllo
mõ putãdũ est etiam rebus incorporeis cõ-
templãdis tale aliquid adiberi, vt mens tanquam in speculo se nouerit. An in ratione veritatis æterne videt q̃ speciosum sit nosse semetipsam, & hoc amat quod videt, studet
que in se fieri: quia quãuis sibi nota nõ sit, notam tamen ei est quam bonum sit vt sibi nota sit. Et hoc quidem permirabile est, nõdum se nosse, & quàm pulchrum sit se nosse, iam nosse. An aliquem finem optimum, id est, securitatem & beatitudinem suam videt, per quandam occultam memoriam, q̃ in longinqua eam progressam nõ deseruit, & credit ad eandem finem, nisi seipsam cognouerit, se peruenire non posse? Ita dum illud amat, hoc quærit: & notũ amat illud, propter quod quærit ignotum. Sed cur memoria beatitudinis suæ potuit & memoria sui cum ea perdurare non potuit, vt tã se nosset quæ vult peruenire, q̃ nouit illud quò vult peruenire? An cũ se nosse amet, non se quam nondum nouit, sed ipsum nosse amat: acerbiusque tolerat seipsam deesse scientię suæ, qua vult cuncta comprehendere? Nouisse autem quid sit nosse, & dũ hoc amat qd̃ nouit etiam se cupit nosse? Vbi ergo nosse suũ nouit, si se non nouit? K
nã nouit qd̃ alia nouerit, se aũt nõ nouerit: hinc enim nouit & quid sit nosse. Quo pacto igitur se aliquid scientem scit, q̃ seipsam nescit? neq; n. alterã mentẽ sciẽtem scit, sed seipsam. Scit igitur seipsam. Deinde cum se quærit vt nouerit, quærẽtem se iam nouit. Iam se ergo nouit. Quapropter non potest omnino nescire se, quæ dum se nescientem scit, se vtiq; scit: si autẽ se nesciẽtem nesciat non se quærit vt sciat. Quapropter eoipso quo se quærit, magis se sibi notã q̃ ignotam eẽ conuincitur. Nouit.n. se quærentẽ atque nescientem, dũ se quærit vt nouerit. Quid ergo dicemus? An quòd ex parte se nouit, ex parte non nouit? Sed absurdũ est dicere, nõ eã totã scire qd̃ scit. Non dico totũ scit, sed qd̃ scit, tota scit. Cum itaq; aliquid de se scit, quod nisi tota nõ põt, totam se scit. Scit autem se aliquid sciẽtẽ, nec potest quicquã scire nisi tota. Scit se igitur totam. Deinde quid eius tã notum est q̃ se viuere? Non Argutatur quodpotest autẽ & mens esse, & nõ uiuere, quando habet etiam amplius vt intelligat. nam mõ mẽs
& animæ bestiarũ viuunt, sed non intelli- L
gunt. Sibut ergo mẽs tota est, sic tota viuit. ex parte
Nouit autem uiuere se. Totam se igitur no sibi sit
uit. Postremo cum se nosse mens quærit, nota.
mẽtẽ se esse iã nouit: alioquin vtrũ se quæ- Cap. 4.
rat ignorat, & aliud p alio forsitan quærat.
Fieri enim potest vt ipsa non sit mens, atque ita dum mentem nosse quærit, nõ seipsam quærit. Quapropter quoniam cum quęrit mens quid sit mens, nouit quod se quærat, profecto nouit quod ipsa sit mens. Porrò si hoc in se nouit quod mens est, & tota mens est, totam se nouit. Sed ecce non se nouerit esse mentem, cum autem se quærit, hoc tantummodo nouerit quod se quęrat. Potest enim etiam sic aliud pro alio quærere, si hoc nescit: vt autem non quærat aliud pro alio, proculdubio nouit quid quærat. At si nouit qd quærat, & seipsam quærit, seipsam vtique nouit. Quid ergo adhuc quærit? quòd si ex parte se nouit, ex parte autem adhuc quærit, non seipsam, sed partem suam quærit. Cum enim ea ipsa dicitur, tota dicitur. Deinde quia no M
uit nondum se à se inuentam totam, nouit quanta sit tota. Atque ita quærit quod deest, quemadmodum solemus quærere, vt veniat in mentem quod excidit, nec tamen

penitus excidit, quia potest recognosci, cum venerit, hoc esse quod quærebatur. Sed quomodo mens ueniat in mentem, quasi possit mens iu mente non esse, huc accedit, quia si parte inuenta, non se totam quærit, tamen tota se quærit. Tota ergo sibi præsto est, & quid adhuc quæratur non est: hoc enim deest quod quæritur, non illa quæ quærit. Cum itaque tota se quærit, nihil eius deest: aut si non tota se quærit sed pars quæ inuenta est quærit partem quæ nondum inuenta est, non se ergo mens quærit, cuius se nulla pars quærit; pars enim quæ inuenta est, non se quærit, pars autem quę nondum inuenta est, nec ipsa se quærit, quoniam ab ea quæ iam inuenta est parte quæritur. Quocirca quia nec tota se mens quærit, nec pars eius ulla se quærit, se mens omnino nō quærit. Animus ad incorporeorū ipsam cognoscat? Credo vt seipsam cogitet, amorem secundum naturam suam viuat, id est vt excitandus. secundum naturam suam ordinari appetet, sub eo scilicet cui subdēda est, supra ea quibus præponenda est: sub illo a quo regi debet, supra ea quæ regere debet. Multa enim per cupiditatem prauam tanquā sui sit oblita, sic agit. Videt enim quædam intrinsecus pulchra, in ꝑstantiore natura quæ deus est. Et cum instare debeat vt eis fruatur, volens ea sibi tribuere, & non ex illo similis illius, sed ex seipsa esse, quod ille est, auertitur ab eo, mouetur; & labit in minus, & minus, & putatur amplius & amplius, quia nec ipsa sibi, nec ei quicquam sufficit recedenti ab illo qui solus sufficit. Ideoq; per egestatem ac difficultatem sit nimis intēta in actiones suas, & inquietas delectationes quas per eas colligit: atq; ita cupiditate acquirendi notitias ex ijs quæ foris sunt, quorum cognitū genus amat, & sentita mitti posse nisi impensa cura teneatur, perditq; securitatem, tātōque seipsam minus cogitat, quanto magis secura est, quòd se non possit amittere: illa cum aliud sit non se nosse, aliud non se cogitare: Neq; enim multarum doctrinarum peritum, ignorare Grammaticam dicimus cum eam non cogitat, quia de medicinæ arte tunc cogitat; Cum ergo aliud sit non se nosse, aliud non se cogitare, tāta vis est amoris, vt ea quæ cum amore diu cogitauerit, eisque curæ glutino inhæserit, attrahat secum etiam cum ad se cogitandam quodammodo redit. Et quia illa corpora sunt quæ foris per sensus carnis adamauit, eorumque

Cap. 5.

A

M

B

diuturna quādā familiaritate implicita est, nec se cum potest introrsum tanquam in regionem intorporeæ naturæ ipsa corpora inferre, imagines eorum comminuit & repit, facta in semetipsa de semetipsa. Dat enim eis formandis quiddam substantiæ suæ, sentiat autem aliquid quo libere de specie talium imaginum iudicet, & hoc est magis mens, id est, rationalis intelligentia, quę seruatur vt iudicet. Namillas animæ partes quę corporum similitudinibus informantur, etiam cum bestijs nos communes habere sentimus. Errat autem mens, cū se illis imaginibus tanto amore coniungit, vt etiam se no esse aliquid huiusmodi existimet. Ita enim conformatur eis quodammodo, non id extendo sed putando, non quo se imaginem putet sed omnino illud ipsum cuius imaginem secum habet. Viget quippe in ea iudicium discernendi corpus quod foris relinquit, ab imagine quam de illo secum gerit, nisi cum ita exprimuntur eædem imagines tanquam foris sentiantur, non intus cogitentur, sicut dormientibus, aut furentibus, aut in aliqua extasi accidere solet. Cum ita quę se tale aliquid putat, corpus esse se putat. Et quia sibi bene conscia est principatus sui quo corpus regit, hinc factum est vt quidam quærerent quid corporis amplius haberet in corpore, & hoc esse mentem, id est omnino totam animam existimarent, vt Empedocles & Ericates opinati sunt, Itaque alij sanguinem, alij celebrum, alij aliquid, non sicut scriptura dicit, Confitebor tibi dñe in toto corde meo: Et, Diliges dñm deum tuū ex toto corde tuo, Hoc enim abutendo vel Deo transferendo vocabulum ducitur à corpore ad animam, sed ipsam omnino partem ad animam quam in visceribus dilatant. Alij ex Insitis corporis quam esse putauerunt. Alij ex minutissimis indiuiduisq; corpusculis quas ꝑatomos dicunt, concurrentibus in se atque cohærentibus, eam confici crediderunt. Alij ignem substantiam eius esse dixerunt. Alij eam nullam esse substantiam, quia nisi corpus nullam substantiam putarant cogitare, & eam corpus esse non inuenichant, sed ipsam temperationem corporis nostri vel cōpagem primordiorum, quibus nostri vel cōpagem primordiorum, quibus lissima caro tanquam contexitur, esse opinati sunt. Et hi omnes eam mortalem esse senserunt, quia siue corpus esset, siue aliqua compositio corporis, non posset vtique immortaliter ꝑmanere. Qui uero eius substantiam

Cap. 6.

Cap. 7.

D

etiam vitā quandam, nequaq; corpoream, quidē vitā omne viuū corpus animantem ac viuificantem esse reperierunt, consequenter & immortalem, quia viuū carere vita nō potest, vt quisq; potuit probare conati sunt. Nam de quinto illo nescio quo corpore, quod notissimis quatuor huius mundi elementis quidam coniungentes, hinc animā esse dixerunt, hoc loco diu differēdum nō puto. Aut enim hoc vocant corpus quod nos, cuius in loci spatio pars toto minor est, & in illis annumerandi sunt qui mentem corpoream esse crediderunt: aut si vel omnē substātiam vel oēm mutabilem substantiā corpus appellant, cum sciant nō omnē locorū spatijs aliqua lōgitudine & latitudine & altitudine contineri, non cū eis de vocabuli quæstione pugnandū est. In his omnibus sentētijs quisquis videt mētis naturā & esse substantiā & nō esse corpoream, id est, non minore sui parte minus occupare loci spatium maius q; maiore, simul oportet videat eos qui opinantur esse corpoream, nō ob hoc errare qđ mēs desit eorū notitiæ, sed qđ adiūgunt ea, sine quibus nullā possunt cogitare naturam. Sine phātasijs inquā corporum q̄quid nisi fuerint cogitare, nihil omnino esse arbitrantur. Ideoq; non se tanquā sibi desit mens, requirāt. Quid. nāq; cognitioni adest, q̄ id quod menti adest? aut quid tam mēti adest, q̄ ipsa mēs? Vñ & ipsa quæ appellatur inuentio, si verbi originem retractemus, quid aliud resonat, nisi quia inuenire est in id venire qđ quæritur? propterea quæ quasi vltro in mentem veniūt, non vsitate dicuntur inuenta, quanuis cognita dici possint, quia non in ea quę rendo tendebamus vt in ea veniremus, hoc est ea inuenitemus. Quapropter sicut ea quæ oculis aut vllo alio corporis sensu requiruntur, ipsa mens quærit, ipsa enim etiam sensum carnis intendit, tunc autem inuenit, cum in ea quæ requiruntur idem sensus venit: Sic alia, quę non corpore eo sensu internuncio, sed per seipsam nosse debet, cum in ea venit, inuenit: aut in superiore substantia, id est in deo, aut in cæteris animæ partibus, sicut de ipsis imaginibus corporum cum iudicat, intus enim in anima ea inuenit per corpus impressas. Ergo seipsam quemadmodum quęrat & inueniat, mirabilis quæstio est, quo tendat, vt quærat, aut quo veniat, vt inueniat: Quid enim tām in mente quām mens est?

Sed quoniam ijs est quæ cū amore cogitāt, similibus sed ꝑ. corporalibus cū amore assumptis, nō valet sine imaginibus eorū esse in semetipsa. Hinc ei oboritur erroris dedecus, dum rerū sensarum imagines secernere a se non potest, vt se solam videat. Cohæserunt enim mirabiliter glutino amoris, & hæc est eius immundicia, qm dū se solā nititur cogitare, hoc se putat cē sine quo se non pōt cogitare. Cum igitur ei præcipitur, vt seipsam cognoscat, non se tanquam sibi detracta sit quærat; sed id quod sibi addidit detrahat: Interior est enim ipsa, non solum quām ista sensibilia quæ manifeste foris sunt, sed etiam quam imagines eorum quæ in parte quadā sunt animæ, quam habent et bestiæ, quāuis intelligentia careant, q̄ mentis est propria. Cum ergo sit mens interior quodam modo exita semetipsa, cum in hæc quasi vestigia multarum intentionum exerit amoris affectum. Quæ vestigia tanquā imprimuntur memoriæ, qm hæc quæ foris sunt corporalia sentiuntur, vt etiam cū absunt ista, præsto sint tamen imagines eorū cogitantibus. Cognoscat ergo semetipsam, neo quasi absentē se quærat, sed intentionē voluntatis qua ꝑ alia vagabatur, statuat in semetipsam, & se cogitet. Ita videbit q̄ nunquam se nō amauerit, nunq̄ nescierit: sed aliud secū amando cū eo se cōfudit & cōcreuit quodāmodo, atq; ita dū sicut vnum diuersa complectit, vnū putauit esse q̄ diuersa sunt. Non itaq; velut absentē se quærat cernere, sed ꝑsentē se curet discernere. Nec se quasi non norit cognoscat, sed ab eo quo alterum nouit dignoscat. Ipsum enim quod audit, cognosce teipsam, quomodo agere curabit, si nesciat aut quid sit cognoscere, aut quid sit teipsam? Si autem vtrunque nouit, nouit & seipsam, quia non ita dicitur menti cognosce teipsam, sicut dicitur, cognosce cherubin aut seraphin. De absentibus. n. illis credimus, sed ꝺm qđ cœlestes, q̄ dā pro testates cē ꝑdicāt. Neq; sicut dñs, cognosce uolūtatē illius hominis, q̄ nobis nec ad sentiendum ullo modo, nec ad intelligendum ꝑsto est, nisi corporalibus signis adhibitis, & hoc ita ut magis credamus q̄ intelligamus. Neque ita ut dicitur, homuncio uide faciem tuam, quod nisi in speculo fieri non potest. Nam & ipse nostra facies absens, ab aspectu nostro est, quia non ibi est quò illa dirigi potest. Sed cum dicit menti, cognosce teipsam, eo ictu quo intelligit qđ dictū est,

Cap. 8.

Mens vt est, ita se nouit

Cap. 9.

H

est,teipsam,cognoscit seipsam, nec ob aliud quam eo quo sibi præsens est. Si aũt qđ dictũ est non intelligit,non vtiq; facit. hoc igitur ei præcipitur vt faciat,quod cum ipsum præceptũ intelligit,facit. Non ergo adiũgat aliud ad id qđ seipsam cognoscit, eum audit vt seipsam cognoscat. Certe enim nouit sibi d. i, sibi scilicet quę est, & viuit, & intelligit. Sed est & cadauer, viuit & pecus & intelligit autem nec cadauer nec pecus. Sic ergo se esse & viuere scit,quomodo est,& viuit intelligentia. Cũ ergo,verbi gratia,mens aerẽ se putat,aerem intelligere putat,se tamẽ intelligere scit: aerem autem se esse non scit, sed putat. Secernat quod se putat,eernat qđ scit, hoc ei remaneat. Vnde ne illi quidem dubitauerunt, qui aliud atque aliud corpus esse mentem putauerunt. Neq; enim omnis mẽs aerem se esse existimat, sed alię ignem, aliæ cerebrum, aliæq; aliud corpus, & aliud aliæ, sicut supra commemorauimus: omnes tamen se intelligere nouerunt & esse & viuere: sed intelligere ad id quod intelligunt referũt, esse autem & viuere ad seipsas. Et nulli est dubium, nec quenquam intelligere qui non viuat, nec quenquam viuere qui nõ sit. Ergo consequenter & esse & viuere id quod intelligit, num sicuti est cadauer quod nõ viuit, nec sicuti viunt anima quæ nõ intelligit, sed proprio quodam eodemq; præstantiore modo. Item velle se sciunt, neque hoc posse quenquã qui non sit & qui nõ viuat pariter sciunt. Itẽq; ipsam voluntatẽ referunt ad aliquid quod ea voluntate volunt. Meminisse etiam se sciunt, simulq; sciunt quod nemo meminisset nisi esset ac viueret. Sed et ipsam memoriam referimus ad aliquid qđ ea meminimus. Duobus igitur horum trium, memoria & intelligentia multarum rerum notitia atq; scientia continentur. Voluntas aũt adest, per quã fruamur eis vel vtamur. Frui mur enim cognitis in quibus voluntas ipsis propter seipsa delectata conquiescit. vtimur vero eis quæ ad illud referimus quo fruendum est. Nec est alia vita hominum vitiosa atq; culpabilis q̃ male vtens & male fruens. De qua re non est nũc disserendi locus. Sed quoniam de natura mentis agitur, remouea mus a consideratione nostra omnes notitias quæ capiuntur extrinsecus per sensus corporis, & ea quæ posuimus omnes mentes de seipsis nosse certasque esse diligentius attendamus. Vtrum enim aeris sit vis viuendi, reminiscendi, intelligendi, volendi, cogitandi, sciendi, iudicandi, an ignis, an cerebri, an sanguinis, an atomorum, an pter vitata quatuor elemẽta, quinti nescio cuius corporis, an ipsius carnis nostrę cõpago, vel tẽperamentum hæc efficere valeat, dubitauerunt homines: & alius hoc, alius aliud affirmare conatus est. Viuere se tamen & meminisse, & intelligere, & velle, & cogitare, & scire, & iudicare quis dubitet? Quãdoquidem etiam si dubitat viuit, si dubitat vnde dubitet meminit. si dubitat dubitare se intelligit, si dubitat certus esse vult, si dubitat cogitat, si dubitat scit se nescire, si dubitat iudicat nõ se temere consentire oportere. Quisquis igitur aliunde dubitat de his omnibus dubitare non debet, quæ si non essent, de vlla re dubitare non posset. Hæc omnia qui vel corpus vel compositionem seu temperationem corporis esse mentem putant, in subiecto el se volunt videri, vt substantia sit aer: vel ignis, siue aliquod aliud corpus, qđ mentẽ putant: intelligentia vero ita insit huic corpori, sicut qualitas eius: vt illud subiectum sit, hæc in subiecto: subiectum scilicet mẽs quam corpus esse arbitrantur, in subiecto aũt intelligentia, siue quid aliud eorum quę certa nobis esse cõmemorauimus. Iuxtæ opinantur etiã illi qui mentẽ ipsam negant esse corpus, sed cõpaginem aut tẽperationẽ corporis. Hoc enim interest, q illi mentem ipsam dicunt esse, substãtiam, in quo subiecto sit intelligentia: isti autem ipsam mentem in subiecto esse dicũt, corpore scilicet, cuius compositio vel temperatio est. Vnde consequenter etiam intelligentiam quid aliud q̃ in eodem subiecto corpore existimãt? Qui omnes non aduertunt, mentem nosse se etiã cum quærit se sicut iam ostendimus. Nullo modo aũt recte dicitur sciri aliqua res, dum eius ignoratur substantia. Quapropter cum se mens nouit, substantiam suam nouit, & cum de se certa est, de substãtia sua certa est. Certa est autem de se, sicut conuincunt ea quæ supra dicta sunt. Nec omnino certa est, vtrum aer, an ignis sit, an aliquod corpus, vel aliquid corporis. Non est igitur aliquid eorum. Totumque illud quod se iubetur vt nouerit, ad hoc pertinet vt certa sit, non se esse aliquid eorum de quibus incerta est, idq; solum esse se certa sit, quod solũ esse se certa est. Sic nec cogitat ignem aut aerem, & quicquid aliud corporis cogitatur. Neque vllo modo fieri posset vt ita cogitaret id quod ipsa est, quemadmodum cogitat

Mens qũo intelligit quid nõ sit.

Cap. 10.

1.sen.di. 1.ca. hic considerandum. & cap. id ergo. & cap. hæc ergo.

tat id quod ipsa non est. Per phantasiã quippe imaginariã cogitat hęc omnia, siue ignẽ, siue aerem, siue illud, vel illud corpus, partemve vllam, siue compaginem temperationemque corporis, nec vtique ista omnia, sed aliquid horum esse dicitur. Si quid autẽ horum esset, aliter id q̃ cætera cogitaret, nõ scilicet per imaginale figmentum, sicut cogitantur absentia, quæ sensu corporis tacta sunt, siue omnino ipsa, siue eiusdem generis aliqua, sed quadam interiore, non simulata, sed vera præsentia. Non enim quicquam illi est seipsa præsentius, sicut cogitat viuere se & meminisse & intelligere & velle se. Nouit enim hæc in se, nec imaginatur quasi extra se illa sensu tetigerit, sicut corpora singula quæque tanguntur. Ex quorũ cogitationibus si nihil sibi affingat, vt tale aliquid esse se putet, quicquid ei de se remanet, hoc solũ est ipsa est. Remotis igitur paulisper cæteris, quorũ mens de seipsa certa est, tria hæc potissimum cõsiderata tractemus, memoriam, intelligentiam, voluntatem. In his enim tribus inspici solent etiã ingenia paruulorũ cuiusmodi præferant indolem. Quanto qp pe tenacius & facilius puer meminit, quantoque acutius intelligit & studet ardentius, tanto est laudabilioris ingenij. Cum vero de cuiusque doctrina quæritur: non quanta firmitate ac facilitate meminerit, vel quanto acumine intelligat, sed quid meminerit, & quid intelligat quęritur. Et quia non tãtum quãm doctus sit consideratur laudabilis animus, sed etiam quàm bonus, non tantum quod meminerit & quod intelligat, verumetiam quid velit attenditur: non quãta flagrantia velit, sed quid velit prius deinde quantum velit. Tunc enim laudandus est animus vehemẽter amans, cũ id quod amat vehementer amandum est. Cum ergo dicuntur hæc tria ingenium, doctrina, vsus: primũ horũ consideratur in illis tribus, qđ possit quisque memoria, & intelligentia, & voluntate. Secundum eorum consideratur, qđ habebat quisq; in memoria, & intelligẽtia, quò studiosa voluntate peruenerit. Iam verò vsus tertius in voluntate est pertractãte illa quæ in memoria & intelligentia continentur, siue ad aliquid ea referat, siue eorum fine delectata conquiescat. Vti enim est non frui est autem, vti cum gaudio, non adhuc spei, sed iam rei. Proinde omnis qui fruitur, vtitur: assumit enim aliquid in facultatẽ voluntatis, cũ fine delectationis. Nõ autem omnis q vtitur, fruitur: sed id qđ in facultatẽ volũtatis assumit, nõ ppter illud ipsum, sed propter aliud appetit. Hæc igitur tria, memoria, intelligẽtia, voluntas, qm̃ nõ sunt tres vitæ, sed vna vita, nec tres mẽtes, sed vna mens, consequenter vtiq; nec tres substãtiæ sunt, sed vna substãtia. Memoria quippe quod vita & mens & substantia dicitur, ad seipsam dicitur. Quòd vero memoria dicitur, ad aliquid relatiue dicit. Hoc de intelligentia quoque, & de voluntate dixerim. Et intelligentia quippe & volũtas, ad aliquid dicũtur. Vita est aũt vnaquęq; ad seipsam, & mens, & essentia. Quocirca tria hæc eo sunt vnum, quo vna vita, vna mens, vna essentia. Et quicquid aliud ad seipsa singula dicuntur, etiam simul non pluraliter, sed singulariter dicuntur. Eo vero tria quo ad se inuicem referuntur, quæ si æqualia non essent, non solum singula singulis, sed etiam omnibus singula, nõ vtique se inuicem caperent. Neque enim tantum à singulis singula, verũetiam à singulis omnia capiuntur. Memini enim me habere memoriam, & intelligentiam & voluntatem, & intelligo me intelligere & velle atq; meminisse: & volo me velle, & meminisse, & intelligere, totãq; meam memoriam & intelligentiam & volũtatem simul memini. Quod enim memoriæ meæ non memini, non est in memoria tamque mea. Nihil autem tam in memoria, q̃ ipsa meam memoria est. Totam igitur memini. Item quicq̃d intelligo intelligere me scio, & scio me velle quicquid volo. Quicquid aũt scio memini. Totam igitur intelligentiã, totãq; voluntatem meã memini. Similiter cũ hæc tria intelligo, tota simul intelligo. Neque enim quicquam intelligibilium non intelligo, nisi quod ignoro. Quod autem ignoro, cũ hęc, nec memini nec volo. Quicquid itaque intelligibilium non intelligo, consequenter etiam non memini nec volo. Quicquid aũt intelligibilium memini & volo, cõsequẽter intelligo. Voluntas etiam mea totam intelligentiam totamque memoriam meam attẽdit, dum toto vtor quod intelligo & memini. Quapropter quando inuicem inuicẽ à singulis, & tota omnia capiuntur, æqualia sunt tota singula totis singulis, & tota singula simul omnibus totis, & hæc tria vnũ, vna vita, vna mens, vna essentia. Iam ne igitur ascendendum est qualibuscunque intentionis viribus ad illam summam & altissimam

1.sen.di. 3.ca. nũc vero.

C 1.sen.di. 3.c. equalia etiã.

1.sen.di. 3.ca. Toties.

1.sen.di. 3. ca. Similiter

1.sen.di. 3.ca. Vo

cap. hic attẽdendum.

Aliæ alicui qd accidit

sit tpe nō deo. Cap. 12.

simam essentiam, cuius impar imago est humana mens, sed tamen imago: an adhuc eadem tria distinctius declaranda sunt in anima, per illa quæ extrinsecus sensu corporis capimus, vbi temporaliter imprimitur rerū corporearum notitia? Mentem quippe ipsam in memoria & intelligentia & voluntate sui metipsius talem reperiebamus, vt quoniam semper se nosse semperq; seipsam velle comprehendebatur, simul etiam semper sui meminisse, semperq; seipsam intelligere & amare comprehenderetur, quanuis non semper se cogitare discretam ab eis quæ non sunt quod ipsa est: ac per hoc difficile in ea dignoscitur memoria sui, & intelligētia sui. Quasi non sint hæc duo, sed vnum duobus vocabulis appelletur, sic apparet in ea re vbi valde ista coniuncta sunt, & aliud alio nullo præceditur tempore, amorq; ipse non ita sentitur esse, cum eum non prodit indigentia, quoniam non semper præsto est quod amatur. Quapropter etiam tardioribus diluescere hæc possunt, dum ea tractantur quæ ad animam tempore accedunt, & quæ illi temporaliter accidunt, cum meminit quod antea non meminerat, & cum videt quod antea non videbat, & cum amat quod antea non amabat. Sed aliud hæc tractatio iam poscit exordium, propter huius libelli modum.

Libri decimi finis.

D. AVRELII AVGVSTINI
Episcopi de Trinitate,

Liber vndecimus.

Vestigiū trinitatis etiam in corpore. Cap. 1.

NEmini dubium est, sicut interiorem hominem intelligentia sic exteriorem sensu corporis præditum. Nitamur igitur si possumus in hoc quoque exteriore indagare qualecunque vestigium trinitatis, non quia & ipse eodem modo sit imago dei. Manifesta est quippe Apostolica sententia, quæ interiorē hominem renouari dei agnitione declarat secūdum imaginem eius qui creauit eum, cum & alio loco dicat. Et si exterior homo noster corrumpit, tñ interior renouat de die in diem. In hoc ergo qui corrumpitur, quæramus quemadmodū possimus quandam trinitatis effigiem, & si non expressiorem, tñ fortasis ad dignoscendum faciliorem. Neque enim frustra & iste homo dr, nisi quia inest ei nonnulla interioris similitudo, & illo ipso ordine cōditionis nostræ quo mortales atque carnales effecti sumus, facilius & quasi familiarius visibilia q̄ intelligibilia pertractamus. Cum ista sint exterius, illa interius, & ista sensu corporis sentimus, illa mente intelligamus, nosq; ipsi animanti non sensibiles simus. i. corpora, sed intelligibiles, qñ vita sumus: tñ vt dixi, tāta facta est in corporibus consuetudo, & ita in hæc miro modo relabens foras se nostra projecit intentio, vt cum ab incerto corporum ablata fuerit, vt in spiritū multo certiore ac stabiliore cognitione figatur, refugiat ad ista, & ibi appetat requiem vnde traxit infirmitatē. Cuius ægritudini congrue dum est, vt si quā interiora spiritalia accommodatius distinguere atque facilius insinuare conamur, de corporalibus exterioribus similitudinū documenta capiamus. Sensu igitur corporis exterior homo præditus, sensit corpora, & iste sensus quod facile aduertitur quinquepertitus est, videndo, audiendo, olfaciendo, gustando, tangendo. Sed & multū est & non necessarium, vt omnes hos quinque sensus id quod quærimus interrogemus. Quod, nobis unus eorum renunciat, etiam in cæteris ualet. Itaque potissimum testimonio utamur oculorum. Is enim sensus corporis maxime excellit, & est visioni mentis pro sui generis diuersitate vicinior. Cum igitur aliquod corpus videmus, hæc tria quod saltem illud est consideranda sunt & dignoscenda. Primo ipsa res quam videmus, siue lapidem, siue aliquam flammam, siue quid corpus aliud quod videri oculis potest; quod vtique iam esse poterat, & antequam videretur. Deinde visio q̄ non erat priusquam rem illam obiectā sensui sentiremus. Tertio quod in ea re q̄ videtur quamdiu videtur, sensum detinet oculorum i. animi intentio. In his igitur tribus, nō solum est manifesta distinctio, sed etiam discreta natura. Primū quippe illud corpus visibile longe alterius naturæ est q̄ sensus oculorum; quo sibi viger insidente fit visio. Ipsaq; visio quid aliud q̄ sensus ex ea re quæ sentitur informatus apparet? Quanuis re visibili detracta, nulla fortasse ymago esse possit talis visionis, si corpus non sit quod videri queat. Nullo modo tamen eiusdem substantiæ est corpus quo formatur sensus oculorū, cū idē corpus videtur,

detur, & ipsa forma quæ ab eodem imprimitur sensui, quæ visio vocatur. Corpus enim visum in sua natura separabile est: sensus autem qui iam erat in animante, eius priusquam videret quod videre posset cum in aliquid visibile incurreret, vel visio quæ fit in sensu ex visibili corpore cum iam cōiunctum est & videtur. Sensus ergo vel visio, id est, sensus formatus extrinsecus, ad animantis naturam pertinet omnino aliam q̄. est illud corpus quod uidendo sentimus, quo sensus non ita formatur ut sensus sit, sed vt visio sit. Nā sensus & ante obiectum rei uisibilis nisi esset in nobis, nō distaremus a cæcis, dum nihil uidemus, siue in tenebris, siue clausis luminibus. Hoc autē distamus, I quod nobis inest & non uidentibus quo uidere possimus qui sensus uocatur, illis uero non inest. Nec aliunde nisi quòd eo carent, cæci appellantur. Itemque illa animi intentio, quæ in ea re quā uidemus sensum tenet atque utrunque coniungit, non tantum ab ea re uisibili natura differt, quandoquidem ille animus illud corpus ē, sed ab ipso quoque sensu atque uisione, quoniam solius animi est hæc intentio: Sensus autem oculorum nō ob aliud sensus corporis dicitur, nisi quia & ipsi oculi membra sunt corporis. Et quamuis non sentiat corpus examine, anima tamen commixta corpori per instrumentum sentit corporeum, & idem instrumentum sensus uocatur. Qui etiam passione corporis cum quisque excæcatur interceptus extinguitur, cum idem maneāt animus, & eius intentio, luminibus amissis, non habeat quidem sensum corporis quem uidendo extrinsecus corpori adiungat, atque in eo uiso figat aspectum, uisu tamen iudicet se adempto corporis sensu, nec perire potuisse, nec minui. Manet enim quidam uidendi appetitus integer, siue id possit fieri, siue non possit. Hæc igitur tria corpus quod uidetur, & ipsa uisio, & quæ utrunque coniungit intentio, manifesta sunt ad dignoscendū, non solū propter H
K propria singulorum, uerum etiā propter differentiam naturarum. Atque in his cū sensus non procedat ex corpore illo quod uidetur, sed ex corpore sentientis animantis, qui anima suo quodam mirq modo contemperatur, tamen ex corpore quod uidetur gignitur uisio, id est sensus ipse formatus: an iam non tantum sensus qui etiam in tenebris esse integer potest, dum est incolumitas oculorū, sed etiam sensus informatus sit, q̄ visio vocatur. Gignitur ergo ex re visibili visio, sed non ex sola, nisi assit & videns. Quocirca vt visibili & vidente gignitur visio, ita sanè vt ex vidente sit sensus oculorum, & aspicientis atq; intuentis intentio. Illa tamen informatio sensus, quæ visio dicitur a solo imprimatur corpore quod videtur, id est, a re aliqua visibili: qua detracta, nulla remanet forma quæ inerat sensui, dū adesset illud quod videbatur: sensus tamen ipse remanet qui erat, & priusquam aliquid sentiretur: velut in aqua vestigium tandiu est, donec ipsum corpus q̄ imprimit ineat: quo ablato nullum erit, cum remaneat aqua quę erat, & antequam illam formam corporis caperet. Ideoque non possumus quidem dicere quòd sensum gignat res visibilis, gignit tamē formam velut similitudinē suā, quæ fit in sensu, cum aliquid videndo sentimus. Sed corporis formam qua videmus, & formam quæ ab illa in sensu videtis fit per eundem sensum, non discernimus, quoniā tanta coniunctio est, vt non pateat discernē di locus. Sed ratione colligimus nequaquā nos potuisse sentire, nisi fieret in sensu nostro aliqua similitudo conspecti corporis. Neque enim cum annulus ceræ imprimitur, ideo nulla imago facta est, quia non discernitur, nisi cum fuerit separata. Sed quoniam post ceram separatam manet quod factū est vt videri possit, propterea facile persuadetur, q̄ inerat iā ceræ forma impressa ex annulo, & antequā ab illa separaretur. Si autē liquido humori adiungeretur annulus, eo detracto nihil imaginis appareret. Nec ideo tamen discernere ratio non deberet, fuisse in illo humore antequam detraheretur, annuli formam factam ex annulo, quæ distinguenda est ab eo forma quæ in annulo est, vnde ista facta est quæ detracto annulo non erit, quamuis illa in annulo maneat vnde ista facta est. Sic sensus oculorum, non ideo non habet imaginem corporis quod videtur quandiu videtur, q̄ M
eo detracto non remanet. Ac per hoc tardioribus ingentis difficillime persuaderi potest, formari in sensu nostro imaginem rei visibilis, cum eam videmus, & eandem formam esse visionem. Sed qui forte aduerterint quod commemorabo, non ita in hac inquisitione laborabunt. Plerunq; cū diuscule attēderimus quæq; luminaria, & inde oculos clauserimus, quasi versant in cōspectu quidam

dam lucidi colores varie seſe commutantes, & minus minusq; fulgentes donec omnino deſiſtant. Quas intelligendum eſt reliquias eſſe formæ illius q̃ facta erat in ſenſu, cũ corpus lucidum uideretur paulatimq; & quodammodo gradatim deficiendo uariari. Nã & inſertarum feneſtrarum cancelli, ſi eos forte intuebamur, ſæpe in illis apparuere coloribus ut manifeſtum ſit hanc affectionem noſtro ſenſui ex ea re quæ uidebat impreſſam. Erat ergo ẽt cũ uideremus, & illa erat clarior & expreſsior ſed multum coniũcta cũ ſpecie rei eius quæ cernebatur, ut diſcerni omnino non poſſet, & ipſa erat uiſio.

Infra eo dẽ. c. 11.

Quinetiam cum lucernæ flammula modo quodam diuaricatis radijs oculorum quaſi geminatur, duæ uiſiones fiunt, cum ſit res A una quæ uidetur. Singillatim quippe afficiũtur ijdem radij de ſuo quiſque oculo emicantes, dum nõ ſinuntur in illud corpus intuendum pariter coniunctiq; cõcurrere, ut unus fiat ex utroque contuitus. Et ideo ſi unum oculum clauſerimus, non geminum ignem, ſed ſicuti eſt unum uidebimus. Cui aũt ſiniſtro clauſo illa ſpecies deſinit uideri q̃ ad dextrũ erat, uiciſsimq; dextro clauſo illa intermoritur q̃ ad ſiniſtrum erat, & longum eſt & rei præſenti non neceſſariũ modo quærere atque diſſerere. Quod.n. ad ſuceptã quæſtionem ſatis eſt, niſi fieret in ſenſu noſtro quædam imago ſimillima rei eius quam cernimus, non ſecundum oculorum numerũ flammæ ſpecies geminaretur, cũ quidam cernendi modus adhibitus fuerit, q̃ poſsit coucurſum ſeparare radiorũ. Ex uno quippe oculo quolibet modo deducto aut impreſſo aut intorto, ſi alter clauſus eſt dupliciter uideri aliquid quod ſit unum nullo pacto poteſt. Quæ cũ ita ſint, tria hæc quãuis diuerſa natura quemadmodum in quandam unitatem contemperentur memineri-mus.i. ſpecies corporis quæ uidetur, & impreſſa eius imago ſenſui quod eſt uiſio, ſenſusve formatus, & uoluntas animi quæ rei B ſenſibili ſenſum admouet, in eoq; ipſam uiſionem tenet. Horum primum.i. res ipſa uiſibilis non pertinet ad animantis naturam, niſi corpus noſtrum cernimus. Alterum autem ita pertinet, ut & in corpore fiat, & per corpus in anima: fit enim in ſenſu, qui neque ſine corpore eſt, neque ſine anima. Tertium uero ſolius animæ eſt, quia uoluntas eſt. Cum igitur horum trium tam diuerſæ ſubſtantiæ ſint, tamen in tãtam coeunt unitatem, ut duo propria uix intercedere indice ratione diſcerni ualeant, ſpecies uidelicet corporis quod uidetur, & imago eius quæ fit in ſenſu.i. viſio: Voluntas aũt tanta vim habet copulandi hæc duo, vt & ſenſum formandum admoueat ei rei quæ cernitur, & in ea formatum teneat. Et ſi tam violenta eſt vt poſsit vocari amor, aut cupiditas, aut libido, etiam cæterum corpus animantis vehementer afficit. Et vbi non reſiſtit pigrior duriorq; materies, in ſimilem ſpeciem coloremq; commutat: licet videre corpuſculũ chamæleontis, ad colores quos videt facilli-Chamæleon. malium quia non eſt ad conuerſionem facilis corpulentia, fœtus plerunque produnt libidines matrum, cum quid magna delectatione conſpexerint. Quam enim teneriora atque, vt ita dixerim, formabiliora ſunt priora ſeminum, tam efficaciter & capaciter ſequuntur intẽtionem maternæ animæ, & quæ in ea facta eſt phantaſiam, per corpus quod cupide aſpexit. Sunt exempla quæ copioſe commemorari poſsint, ſed vnũ ſufficit de fideliſsimis libris, quod fecit Iacob vt Genes. 30. oues & capræ varios coloribus parerent, ſup. 2. Reg. ponendo eis variata virgulta in canalibus aquarum, quæ potantes intuerentur eo tempore quo conceperant. Sed anima rationalis deformiter viuit, cum ſecundum trinitatem exterioris hominis viuit, id eſt, cum ea quæ foriſecus ſenſum corporis formant, non laudabilem volũtatem qua hæc ad vtile aliquid referat, ſed turpem cupiditatem qua his inhæreſcat accommodat. Quia Trinit. etiam detracta ſpecie corporis quæ corpo- vnitas raliter ſentiebatur, remanet in memoria ſi- ſenſus militudo eius, quò rurſus voluntas conuertat aciem vt inde formetur intrinſecus, ſicut ex corpore obiecto ſenſibili ſenſus extrinſecus formabatur. Atque ita fit illa tri-trinſecus formabatur. Atque ita fit illa trinitas ex memoria & interna viſione, & quæ vtrunque copulat voluntate, quæ tria in D vnũ coguntur, ab ipſo coactu cogitatio dicitur. Nec in his tribus diuerſa ſubſtãtia eſt. Neque.n. aut corpus illud ſenſibile ibi eſt quod omnino diſceretum eſt ab animantis natura, aut ſenſus corporis ibi formatur vt fiat viſio, aut ipſa voluntas id agit vt formandum ſenſum ſenſibili corpori admoueat, in eoq; formatum detineat: ſed pro illa ſpecie corporis q̃ videbatur extrinſecus, ſuccedit memoria retinens illam ſpeciẽ quã p corporis ſenſum cõbibit anima: proq; illa viſione q̃ foris

foris erat cum ſenſus ex corpore viſibili formaret, ſuccedit intus ſimilis viſio, cũ ex eo quod memoria tenet formatur acies animi & abſentia corpora cogitantur: voluntasq; ipſa qũo foris corpori obiecto formandum ſenſum admouebat, formatumq; iungebat, hic aciem recordãtis animi cõuertit ad memoriã, vt ex eo quod illa retinuit, iſta formetur, & ſit in cogitatione ſimilis viſio. Sicut aũt ratione diſcernebatur ſpecies viſibilis, qua ſenſus corporis formabatur, & eius ſimilitudo q̃ fiebat in ſenſu formato vt eſſet viſio, alioquin ita erant coniunctæ, vt omnino vna eademq; putaretur: ſic illa phãtaſia cum animus cogitat ſpeciem niſi corporis, cum cõſtet ex corporis ſimilitudine, quã memoria tenet, & ex ea quæ inde formatur in acie recordantis animi, tũ ſic vna & ſingularis apparet, vt duo quędã eſſe non inueniantur niſi iudicante rõne: qua intelligimus aliud eſſe illud qđ in memoria manet ẽt cum aliunde cogitamus, & aliud fieri cum recordamur.i. ad memoriam redimus, & illic inuenimus eandem ſpeciem. Quæ ſi iam ibi non eſſet, ita oblitos non eſſe diceremus vt omnino recolere non poſſemus. Si aũt acies recordantis non formaret ex ea re q̃ erat in memoria nullo modo fieret viſio cogitantis: ſed vtriuſque coniunctio.i. eius quam memoria tenet, & eius q̃ inde exprimitur, vt formetur acies recordãtis, quia ſimillimæ ſunt, veluti vnam facit apparere. Cum aũt cogitãtis acies auerſa inde fuerit, atque id quod in memoria cernebatur deſiterit intueri, nihil formæ q̃ impreſſa erat in eadem acie remanebit. Atque inde formabitur quo rurſus conuerſa fuerit vt alia cogitatio fiat. Manet tñ illud quod reliquit in memoria, quo rurſus cũ id recordamur conuertatur & conuerſa formetur, atque vtrum cum eo fiat vnde formatur. Voluntas vero illa quæ hac atque illac fert & refert aciem formandam coniungitq; formatam, ſi ad interiorem phantaſiam tota conuerſa fluxerit, atque à præſentia corporum q̃ circumiacet ſenſibus atq; ab ipſis ſenſibus corporis, animi aciem omnino auerterit, atque ad eam quæ intus cernitur imaginem penitus conuerterit, tanta offenditur ſimilitudo ſpeciei corporalis expreſſa ex memoria, vt nec ipſa rõ diſcernere ſinatur vtrũ foris corpus ipſum videatur, an intus tale aliquid cogitetur. Nam interdum homines nimia cogitatione rerum viſibilium vel illecti vel territi, etiam eiuſmodi repente voces ædiderũt, quaſi re vera in medijs talibus actionibus ſiue paſſionibus verſarentur. Et memini me audiſſe à quodã q̃ tam expreſſam & quaſi ſolidam ſpeciem fœminei corporis in cogitando cernere ſoleret, vt ei ſe quaſi miſceri ſentiens, etiam genitalibus flueret. γυναικ. Tãtum habet virium anima in corpus ſuũ, & tantum valet ad iudumenti qualitatẽ vertendam atque mutandam, quomodo homo afficiatur indutus qui cohæret indumento ſuo. Ex eodem genere affectionis etiam illud eſt quod in ſomnis per imagines illudimur. Sed plurimum differt, vtrum ſopitis ſenſibus corporis, ſicuti ſunt dormiẽtium, aut ab interiore cõpage turbatis, ſicuti ſunt dormientium, aut alio quodammodo alienatis, ſicuti ſunt diuinantium, vel prophetantium animi intẽtio quadam neceſsitate incurrat in eas quæ occurrunt imagines, ſiue ex memoria, ſiue alia aliqua occulta vi, per quaſdam ſpiritales mixturas ſimiliter ſpiritalis ſubſtantiæ: an ſicut ſanis atque vigilantibus interdum cõtingit, vt cogitatione occupata voluntas ſe auertat à ſenſibus, atque ita formet animi aciem varijs imaginibus ſenſibilium rerum, tanquam ipſa ſenſibilia ſentiamur. Non tantum autem cum appetendo in talia uoluntas intenditur, fiũt iſtæ impreſsiones imaginũ, ſed etiam cum deuitandi & cauendi cauſa rapitur animus in ea contuenda quæ fugiat. Vnde non ſolum cupiendo, ſed etiam metuendo, infertur vel ſenſus ipſis ſenſibilibus, vel acies animi formanda imaginibus ſenſibilium. Ita aut metus aut cupiditas, quanto vehementior fuerit, tanto expreſsius formatur acies, ſiue ſentientis ex corpore quod in loco adiacet, ſiue cogitãtis ex imagine corporis, quæ memoria continetur. Quod ergo eſt ad corpo H ris ſenſum aliquod corpus in loco, hoc eſt ad animi aciem ſimilitudo corporis in memoria: & quod eſt aſpicientis viſio, ad eam ſpeciem corporis ex qua ſenſus formatur, hoc eſt viſio cogitantis ad imaginem corporis in memoria conſtitutam, ex qua formatur acies animi: & quod eſt intentio voluntatis ad corpus viſum, viſionemq; copulandam, vt fiat ibi quædã vnitas trium, quãuis eorum ſit diuerſa natura, hoc eſt eadem voluntatis intentio ad copulandam imaginem corporis quæ eſt in memoria, & viſionem cogitantis.i. formam quam cepit acies animi rediens ad memoriã: vt fiat & hic quædam

dam vnitas ex tribus, non iam naturę diuersitate discretis, sed vnius eiusdemq; substantiæ, quia hoc totū intus est, & totum vnus animus. Sicut autem cum forma & species corporis interierit, non potest ad eam voluntas sensum reuocare cernentis: ita cum imago quam memoria gerit obliuione delета est, non erit quo aciem animi formanda voluntas recordando retorqueat. Sed qa

In bonis tantum imago trinitatis. ca. 5.

I prævalet animus, non solum oblita, verumetiam non sensa nec experta configere, ea quæ non exciderunt, augendo, minuendo, commutando, & pro arbitrio componendo, sæpe imaginatur quasi ita aliquid sit, quod aut scit non ita esse, aut nescit ita esse. In quo genere cauendum est, ne aut mentiatur vt decipiat, aut opinetur vt decipiatur. Quibus duobus malis cuitatis nihil ei obsunt imaginata, phantasmata: sicut nihil obsunt experta sensibilia, & retenta memoriter, si neque cupide appetantur si iuuant, neque turpiter fugiantur si offendūt. Cum autem in his voluntas relictis melioribus auida volutatur, immunda fit, atque ita & cum assunt pernicioſe, & cum absunt pernicioſius cogitantur. Male itaque viuitur, & deformiter secundum trinitatem hominis exterioris: quia & illam trinitatem, quæ licet interius imaginetur, exteriora tamē imaginatur, sensibilium corporaliumq; vtēdorum causa peperit: Nullus enim eis vti posset etiam bene, nisi sensarum rerum imagines memoria tenerentur, & nisi pars maxima voluntatis in superioribus atque inferioribus habitet. eaq; ipsa quæ commodatur, siue foris corporibus, siue intus imaginibus eorum, nisi quicquid in eis capit ad melioremq; vitam referat, atque in eo sine cuius

K intuitu hæc agenda iudicat acquiescat, quid aliud facimus, nisi quod nos Apostolus fa-

Rom.12 cere prohibet, dicens. Nolite conformari huic seculo? quapropter non est ista trinitas imago dei. Ex vltima quippe, id est, corporea creatura, qua superior est anima, in ipsa anima fit per sensum corporis, nec tamen est omnino dissimilis. Quid enim non pro suo genere ac pro suo modulo habet similitudinem dei, quandoquidem deus

Eccl. 39 fecit omnia bona valde, non ob aliud nisi quia ipse summe bonus est? In quantum ergo bonum est quicquid est, intantum scilicet quanuis longe distantem, habet tamen nonnullam similitudinem summi boni: & si naturalem vtique rectam & ordinatam, si autem vitiosam, vtique turpem atq; peruersam. Nam & animæ in ipsis peccatis suis non nisi quandam similitudinem dei, superba & præpostera, & vt ita dicam, seruili libertate sectantur. Ita nec primis parentibus nostris persuaderi peccatum posset, nisi diceretur. Eritis sicut dij. Non sanē omne quod in creaturis aliquo modo simile est deo, etiam eius imago dicenda est, sed illa sola, qua superior ipse solus est. Eā quippe de illo prorsus exprimitur inter quam & ipsum nulla interiecta natura est. Visionis igitur illius, id est, formæ quæ fit in sensu cernentis, quasi parens est forma corporis ex qua fit. Sed parens illa non uera vnde nec ista vera proles est. Neque enim omnino inde gignitur, quoniam aliud adhibetur corpori, vt ex illo formetur, id est, sensus videntis. Quocirca id amare, alienari est. Itaque voluntas quæ vtrunque coniungit quasi parentem & quasi prolem, magis spiritalis est q̄ vtrumlibet illorum. Nā corpus illud quod cernitur, omnino spirituale non est. Visio vero quæ fit in sensu habet admixtum aliquid spiritale, quia sine anima fieri non potest. Sed non totum ita est, quoniam ille qui formatur corporis sensus est. Voluntas ergo quæ vtrunque coniungit, magis, vt dixi, spiritalis agnoscitur, & ideo tanquam personam spiritus insinuare incipit in illa trinitate. Sed magis pertinet ad sensum formatum, q̄ ad illud corpus vnde formatur. Sensus. n. animantis & voluntas animæ est, non lapidis aut alicuius corporis quod videtur. Non ergo ab illo quasi parente procedit. Sed nec ab ista quasi prole, hoc est visione ac forma quæ in sensu est. Prius enim q̄ visio fieret, iam erat voluntas, quæ formandum sensum cernendo corpori admouit, sed nondum erat placitum. Quomodo enim placeret quod nondum erat visum? Placitum autem quia & voluntas est. Ideoq; nec quasi prolem visionis possumus dicere voluntatem, quia erat ante visionem, nec quasi parentem, quia non ex voluntate, sed ex viso corpore formata & expressa est: finē fortasse uolūtatis & requiem possumus recte dicere uisionem, ad hoc dūtaxat unum. s. uidendum corpus. Neque. n. propterea nihil aliud uolet, quia uidet aliquid quod uolebat. Non itaque omnino finis ipsa uoluntas hominis cuius finis non est ni si beatitudo, sed ad hoc unum interim scilicet subiectum uoluntas uidendi finem non habet

habet nisi visionē, siue id referat ad aliud, si

cap. 6. ue nō referat. Si enim nō refert ad aliud visionē, sed tantū voluit vt videret: nō est disputandum quomodo ostēdatur finē voluntatis esse, visionē, manifestū est. n. Si aūt refert ad aliud, vult vtiq; aliud, nec iā videndi volūtas erit. Aut si vidēdi, nō hoc videndi, sed aliud tāquā si velit quisq; videre cicatrē, vt inde doceat vulnus fuisse: aut si velit videre fenestrā, vt per fenestrā videat transeuntes: oēs istæ atque aliæ tales volūtates, A suos proprios fines habent, q̄ referuntur ad

di. finē illius volūtatis qua volumus beate vi-

uere, & ad eā peruenire vitā quæ nō referatur ad aliud, sed āmāti per seipsam sufficiat. Voluntas ergo videndi, finē habet visionē: & uoluntas hanc rem videndi finem habet huius rei visionem. Voluntas itaq; videndi cicatricem, finē suū expetit, hoc est visionē cicatricis, & ad eā vltra nō pertinet. Voluntas enim probandi vulnus fuisse, alia voluntas est, quamuis ex illa rehgetur, cuius item finis est probatio vulneris. Et voluntas videndi fenestram, finē habet fenestrę visionem. Altera est enim quæ ex ista nectitur volūtas, per fenestrā videndi transeuntes, cuius item finis est visio transeuntium. Rectę autē sunt voluntates oēs sibimet religatæ, si bona est illa quò cunctæ referuntur: si autē prava est, pravæ sunt omnes. Et ideo rectarum voluntatum connexio iter est quoddā ascendentium ad beatitudinem, quod certis velut passibus agitur. Prauarum autem atque distortarū voluntatum implicatio, vinculum est quo alligabitur qui hoc agit, vt proijciatur in tenebras exteriores. Beati ergo qui factis & moribus cantant canticum nouum. Et væ ijs qui trahunt peccata, sicut restem longam. Sic est autem requies voluntatis quem dicimus finem, si adhuc refertur ad aliud, quemadmodum possumus dicere requiem pedis esse in ambulando, cum ponitur vnde alius inuitatur, quo passibus pergitur. Si autem aliquid ita placet, vt in eo cum aliqua delectatione voluntas acquiescat, nondum est tamen illud quò tenditur, sed & hoc refertur ad aliud, vt deputetur non tanquam patria ciuis, sed tanquā refectio, vel etiā māsio viatoris. Iam vero in alia trinitate interiore quidē q̄ est ista in sensibilibus & sensibus, sed tamen q̄ inde concepta est, cum iam non ex corpore sensus corporis, sed ex memoria formatur acies animi, cū in ipsa memoria species inhæserit corporis quod forinsecus sensimus, illā specie quæ in memoria est, quasi parentem dicimus eius quæ fit in phantasia cogitantis. Erat enim in memoria, & priusquā cogitaretur à nobis: sicut erat corpus in loco, & priusquā sentiret vt visio fieret. Sed cū corpus cogitatur, ex illa quā memoria tenet exprimitur in acie cogitantis & reminiscendo formatur ea species, quę quasi proles est eius quam memoria tenet. Sed neque illa vera parens, neque ista vera proles est, Acies quippe animi quæ formatur ex memoria cum recordando aliquid cogitemus, nō ex ea specie procedit quā meminimus visam, quandoquidem eorum meminisse non possemus nisi vidissemus. Acies autem animi quę reminiscendo formatur, erat etiam priusquam corpus quod memini mus videremus, quanto magis priusquā id memoriæ mādaremus? Quanquā itaq; forma quæ fit in acie recordantis, ex ea fiat q̄ inest memoriæ, ipsa tamen acies non inde existit, sed erat ante istā. Consequens est autem vt si non est illa vera parens, nec ista vera sit proles. Sed & illa quasi parens, & ista quasi proles: aliquid insinuant, vnde interiore atq; veriora exercitatius certiusq; videātur. Difficilius iam planè discernitur vtrū voluntas quę memorię copulat visionem, non sit alicuius eorum siue parens siue proles: & hanc discretionis difficultatem facit eiusdem naturæ atque substantiæ, parilitas & æqualitas. Neque enim sicut foris facile discernebatur formatus sensus à sensibili corpore, & voluntas ab vtroque propter naturæ diuersitatem quæ inest, ab inuicem omnibus tribus, de qua satis supra disseruimus ita & hic potest. Quāuis enim hæc trinitas de qua nunc quæritur forinsecus inuecta est animo, intus tamen agitur, & non est quicquam eius præter ipsius animi naturā. Quo igitur pacto demonstrari potest volūtate, nec quasi parentē, nec quasi prolē esse siue corporeę similitudinis q̄ memoria cōtinetur, siue eius quæ inde cū recordamur exprimitur, quādo vtrunque in cogitando ita copulat, vt tanquam unum singulariter appareat, & discerni ratione nō possit? Atque illud primū uidendū est, nō esse posse uolūtatem reminiscendi, nisi uel totū, uel aliq̄d rei eius quā reminisci, uolumus, in penetralibus memoriæ teneamus. Quod. n. omnimodo & omni ex parte obliti fuerimus, nec reminiscendi uoluntas exoritur, quoniam

Universidad de Deusto
Biblioteca

niã quicquid recordari volumus, recordati iam sumus in memoria nostra esse vel fuisse. Verbi gratia, Si recordari volo quid heri cœnauerim, aut recordatus iam sum cœnasse me: aut si & hoc nondũ, certe circa ipsum tẽpus aliquid recordatus sum, si nihil aliud ipsum saltẽ hesternum diẽ & eius eã partẽ qua cœnari solet, & quid sit cœnare. Nã si nihil tale recordatus essem, quid heri cœnauerim, recordari velle non possem. Vnde
E intelligi potest voluntatẽ reminiscẽdi ab ijs quidẽ rebus quæ memoria continetur ꝓcedere, adiunctis simul eis quæ inde per recordationem cernendo exprimuntur, id est, ex copulatione rei cuiusdam quã recordati sumus, & visionis quæ inde facta est in acie cogitantis cum recordati sumus. Sed ipsa q̃ vtrunque copulat voluntas, requirit & aliud quod quasi vicinum est atq; contiguũ recordanti. Tot igitur huius generis trinitates, quot recordationes, quia nulla est carũ vbi non hæc tria sunt, illud quod in memoria reconditum est etiam antequam cogitetur, & illud quod fit in cogitatione cũ cernitur, & voluntas vtrunq; coniungens, & ex vtroq; ac tertia seipsa vnum aliquid complens. An potius ita cognoscitur vna quędã in hoc genere trinitas, vt vnum aliquid generaliter dicamus quicquid corporalium specierum in memoria latet, & rursus vnũ aliquid generalem visionem animi talia recordantis atque cogitantis, quorũ duorũ copulationi tertia coniungitur copulatrix voluntas, vt sit hoc totum vnum quiddam ex
F quibusdam tribus. Sed quoniã nõ potest Varia co gitandi. acies animi simul omnia quæ memoria tenet vno aspectu contueri, alternat vicissim rõ. ca. 8. cedendo ac succedendo trinitates cogitationum, atque ita fit ista innumerabiliter numerosissima, nec tamen infinita si numerus in memoria reconditarum rerum non excedatur. Ex quo enim cœpit vnusquisque sentire corpora quolibet corporis sensu, etiã si posset adiungere quę oblitus est, certus ac determinatus profecto numerus foret, quãuis innumerabilis. Dicimus enim innumerabilia, non solum infinita, sed etiam quæ ita finita sunt vt facultatem numerantis excedant. Sed hinc aduerti aliquanto manifestius potest, aliud esse quod recõditum memoria tenet, & aliud quod inde in cogitatione recordantis exprimitur, quamuis cum fit vtriusque copulatio, vnum idemque videatur. Quia meminisse nõ possumus corporum species, nisi tot quot sensimus & quantas sensimus, & sicut sensimus: ex corporis enim sensu eas in memoriam combibit animus. Visiones autem illæ cogitationum ex ijs quidem rebus quæ sunt in memoria, sed tamen innumerabiliter atq; omnino infinite multiplicantur atque variantur: Vnum quippe solem memini, quia sicuti est vnum vidi. Si voluero autem duos co- G
gito vel tres, vel quotquot volo, sed ex eadem memoria qua vnum memini, formatur acies multos cogitantis. Et tantum memini quantum vidi. Si enim maiorem vel minorem memini quàm vidi, iã non memini qđ vidi, & ideo nec memini. Quia vero memini, tantum memini quantũ vidi, vel maiorem tamẽ ꝓ voluntate cogito, vel minorẽ. Et ita memini vt vidi. Cogito autem sicut volo currẽtem, & vbi volo stãtem, vnde volo & quò volo venientem. Quadrũ etiam mihi cogitare, in promptu est, cum memine rim rotundum, & cuiuslibet coloris, cum solem viridem nunquam viderim, & ideo nec meminerim: Atque vt solem, ita cætera. Hę autem rerum formæ, quoniã corporales atque sensibiles sunt, errat quidem animus cũ eas opinatur eo modo foris esse quomodo intus cogitat, vel cum iam interierunt foris & adhuc in memoria retinentur, vel cum aliter etiam quod meminimus, non recordandi fide, sed cogitandi varietate format. Quanquam sæpissime credamus etiam vera narrãtibus, quę ipsi sensibus percepérũt. Quæ cum in ipso auditu quando narrantur cogitamus, non videtur ad memoriam H
retotqueri acies uisionis cogitãtium: neque enim ea nobis recordantibus, sed alio narrante cogitamus: atque illa trinitas non hic videtur expleri, quæ fit cum species in memoria latens & visio recordantis tertia voluntate copulantur. Non enim quod latebat in memoria mea, sed quod audiõ cogito cum aliquid mihi narratur. Nõ ipsas voces loquentis dico, ne quisquam putet in illam me exisse trinitatem, quæ foris in sensibilibus & in sensibus agitur, sed eas cogito corporum species, quas narrans verbis fonisque significat, quas vtique non reminiscens, sed audiens cogito. Sed si diligentius considerem us, nec tunc exceditur memoriæ modus. Neque enim vel intelligere possem narrantem, si ea quæ dicit, & si contexta tũc primum audirem, non tamen generaliter I
singula meminissem. Qui enim mihi narrat,

rat, uerbi gratia aliquem montem syluaexutum & oleis indutum, ei narrat qui meminerim species & montiũ & syluarum & olearum, quas si oblitus essem, quid diceret omnino nescirem, & ideo narrationem illã cogitare nõ possem. Ita fit vt omnis q̃ corporalia cogitat, siue ipse aliud cõfingat, siue audiat, aut legat, ꝓterita narrantẽ, vel futura prænuntiantẽ, ad memoriã suã recurrat, & ibi reperiat modũ atq; mensurã omniũ formarum quas cogitans intuetur. Nam neque colorẽ nunquam vidit, neque figuram corporis, nec sonũ quem nunq̃ audiuit, nec saporẽ quem nunq̃ gustauit, nec odorẽ quẽ nunquam olfecit, nec vllam contrectationẽ corporis quam nũquam sensit potest quisquam omnino cogitare. At si propterea nemo aliquid corporale cogitat nisi quod sensit, quia nemo meminit corporale aliqd nisi quod sensit, sicut in corporalibus sentiendi, sic in memoria est cogitandi modus. Sensus enim accipit speciem ab eo corpore quod sentimus, & à sensu memoria, à memoria vero acies cogitantis. Voluntas porrò sicut adiungit sensum corpori, sic memoriam sensui, sic cogitantis aciem memoriæ. Quæ autem conciliat ista atque coniungit, ipsa etiam disiungit, ac separat, id est voluntas. Sed à sentiẽdis corporibus motu corporis separat corporis sensus, ne aliquid sentiamus, aut ut sentire desinamus: ueluti cũ oculos ab eo qđ uidere nolumus auertimus uel claudimus: sic aures à sonis, sic nares ab odoribus. Ita etiam vel os claudẽdo, uel aliquid ex ore respuẽdo à saporibus auersamur. In tactu quoq; vel subtrahimus corpus ne tangamus quod nolumus, vel si iam tangamus, abijcimus aut repellimus. Ita motu corporis agit voluntas, ne sensus corporis rebus sensibilibus copuletur. Et agit hoc quantum potest. nam cum in hac actione propter conditionem seruitutis mortalitatis difficultatem patitur, crucius est consequens, vt voluntati nihil reliqui fiat nisi tolerãtia. Memoriã vero à sensu volũtas auertit, cũ in aliud intẽta non ei finit inhærere præsentia. Quod animaduertere facile est, cũ sæpe coram loquẽte nobis aliquem aliud cogitando nõ audisse nobis videmur. Falsum est autem, audiuimus. n. sed non meminimus, subinde per aurium sensum labentibus vocibus alienato nutu voluntatis, per quem solent infigi memoriæ: verius itaque dixerimus cum tale aliquid accidit, non meminimus, quam nõ audiuimus. Nã & legẽtibus euenit & mihi sępissime, vt perlecta pagina vel epistola, nesciã quid legerim, & repetam. In aliud quippe intento nutu voluntatis, non sic est adhibita memoria sensui corporis, quomodo ip L.
se sensus adhibitus est literis. Ita & ambulãtes intenta in aliud voluntate, nesciunt quã transierint: ꝙ si nõ vidissent, non ambulassent, aut maiore intentione palpando ambulassent, præsertim si per incognita pergerent, sed quia facile ambulauerunt, vtiq; viderunt. Quia vero non sicut sensus oculorum locis quacunque pergebant, ita ipsi sensui memoria iungebatur, nullo modo id qđ viderunt etiam recẽtissimum meminisse potuerunt. Iam porrò ab eo quod in memoria est, animi aciem velle auertere, nihil est aliud quàm non inde cogitare. In hac igi Species
tur distributione cũ incipimus a specie cor- à specie
poris, & peruenimus vsq; ad speciẽ quæ fit vicissim
in contuitu cogitantis, quatuor species repe gignit.
riuntur quasi gradatim natę altera ex altera. Secunda de prima, tertia de secũda, quarta de tertia. A specie quippe corporis quod cernitur, exoritur ea quæ fit in sensu cernentis, & ab hac ea quæ fit in memoria, & ab ea hac ea quæ fit in acie cogitantis. Quapropter voluntas quasi parentem cũ prole
ter copulat. Primo speciem corporis cũ ea M
quam gignit in corporis sensu. & ipsam rursus cũ ea q̃ fit ex illa in memoria, atq; illam quoq; tertia cũ ea q̃ ex illa parit in cogitantis intuitu. Sed media culpa quæ secũda est, cũ sit vicinior, non tam similis est primę q̃ tertia: visiones enim duæ sunt, vna sentientis, altera cogitantis. Vt aũt posset eẽ visio cogitantis, ideo fic in memoria de visione sentientis simile aliquid, quò se ita cõuertat in cogitãdo acies animi, sicut se in cernẽdo cõuertit ad corpus acies oculorũ: propterea duas in hoc genere trinitates volui cõmendare: vnam cũ visio sentientis formatur ex corpore: aliã cum visio cogitãtis formaẽ ex memoria. Mediã vero nolui, quia ibi nõ solet visio dici, cum memoriæ commendatur forma, q̃ fit in sensu cernentis. Vbiq; tamẽ voluntas nõ apparet nisi copulatrix quasi parentis & prolis. Et ideo vndecunq; procedat, nec parẽs nec ꝑles dici põt. At. n.
si nõ meminimus nisi quod sensimus, neq; Etiã nõ
cogitamus nisi quod meminimus, cur ple- visio ad-
runque falsa cogitamus, cum ea quæ sensi- dit ima-
mus non vtique falso meminerimus: nisi ginatio,

quæ aliis vidimus. Caq.10.

in quia uoluntas illa coniunctricem ac separatricem huiusce modi rerum iá quantum potui demonstrare curaui, formandá cogitatis acié per abscondita memorię ducit vt libitū est, & ad cogitánda ea quæ non meminimus, ex eis quæ meminimus, aliud hinc aliud inde, vt fumat impellit: quæ in vnam visionem coeuntia faciunt aliquid quod ideo falsum dicatur, quia vel non est foris in rerum corporearum natura, vel non de memoria videtur expressum cum tale nihil nos sensisse meminimus. Quis enim vidit cygnum nigrum, & propterea nemo meminit, cogitare tamen quis non potest? Facile est enim illam figuram quam videndo cognouimus nigro colore perfundere, quem nihilominus in alijs corporibus vidimus. Et quia vtrunque sensimus, vtrunque meminimus. Nec quem quadrupedem memini, quia non vidi. Sed phantasiam talem facillime intueor, dum alicui formæ uolatili qualem vidi adiungo alios duos pedes, quales itidem vidi. Quapropter dum coniuncta cogitamus, quæ singillatim sensa meminimus, videmur non id quod meminimus cogitare, cum id agamus moderate memoria vnde sumimus omnia quæ multipliciter ac varie pro nostra voluntate componimus. Nam neq; ipsas magnitudines corporum quas núquam vidimus sine ope memoriæ cogitamus. Quantum enim spatij solet occupare per magnitudinem mundi noster obtutus, in tantum extendimus quaslibet corporum moles, cum eas maximas cogitamus. Et ratio quidem pergit in ampliora, sed phantasia non sequitur. Quippe cum infinitatem quoque numeri ratio renunciat, quam nulla visio corporalia cogitantis apprehendit. Eadem ratio docet minutissima etiam corpuscula infinite diuidi, cum tamen ad eas tenuitates vel minutias peruentum fuerit, quas visas meminimus, exiliores minutiores; phantasias iam non possumus intueri, quanuis ratio non desinat persequi ac diuidere. Ita nulla corporalia nisi aut ea quæ meminimus aut ex ijs quæ meminimus cogitamus. Sed quia numerose cogitari possunt quæ singillatim sunt impressa memoriæ, videtur ad memoriam mensura, ad visionem vero numerus pertinere. Quia licet innumerabilis sit multiplicitas talium visionum, singulis tamen in memoria præscriptus est intransgressibilis modus. Mensura igitur in memoria, in visionibus numerus apparet: sicut in ipsis corporibus visibilibus mensura quædá est, cui numerosissime coaptatur sensus videntium, & ex vno visibili multorū cernentium formatur aspectus: ita vt etiam vnus propter duorū oculorum numerum plerunq; vná rem geminata specie videat, sicut supra docuimus. In his ergo rebus vnde visiones exprimuntur quædam mēsura est. In ipsis aūt visionibus numerus. Voluntas vero quæ ista cōiungit & ordinat, & quadam vnitate copulat, nec sentiendi aut cogitādi appetitum nisi in his rebus vnde visiones formantur acquiescens collocat, ponderi similis est. Quapropter hæc tria, mensurá, numerum, pondus, etiam in cæteris omnibus rebus animaduertenda prælibauerim. Nunc interim voluntatē copulatricē rei visibilis atq; visionis quasi parentis & prolis, siue in sentiendo, siue in cogitando, nec parentem nec prolē dici posse quō valui & quibus valui demonstraui. Vnde tempus admonet hanc eandē trinitatē in interiore hoie requirere, atq; ab isto de quo tandiu locutus sum animali atq; carnali, qui exterior dicitur introrsus tendere. Vbi speramus inuenire nos posse secundū trinitatē imaginē dei, conatus nostros illo ipso aduuante, quem omnia, sicut res ipse indicant, ita etiam sancta scriptura in mensura & numero & pondere dispositisse testatur.

Libri de trinitate vndecimi, Finis.

Numerus, pondus, mensura. Cap.11.

Leuit.11. 2. retra. Cap.15.

A

B

D. AVRELII AVGVSTINI DE TRINITATE liber duodecimus.

AGe nunc videamus vbi sit Homo quasi quoddā hominis ex interioris interioriśq; constitutus. Quicquid enim habemus in animo cōmune cum pecore, recte adhuc dē ad exteriorem hominem pertinere. Non enim solum corpus homo exterior deputatur, sed adiuncta quadam vita sua qua cōpages corporis & omnes sensus vigent, quibus instructus est ad exteriora sentienda. Quorum sensorum imagines insixæ in memoria, cum recordando reuisuntur, res adhuc agitur ad exteriorem hoiem pertinens. Atq; in his omnibus nō distamus à pecore, nisi quòd figura corporis non proni, sed erecti sumus. Qua in re admonemur ab eo qui nos fecit, ne meliore nostri parte, id est animo

Ibidem. Trinitatis similitudo & imago differūt. Cap.4.

animo similes pecoribus simus a quibus corporis erectione distamus: nō vt in ea, q̄ sublimia sunt in corporibus aīum ꝓjciamus. Nam vel in talibus quietē voluntatis appetere, ꝓsternere est aīum: sed sicut corpus ad ea, q̄ sunt excelsa corporum, id est, ad cęlestia naturaliter erectū est, sic animus qui substantia spiritalis est, ad ea, q̄ sunt in spiritalibus excelsa erigēdus est, nō elatione superbiæ, sed pietate iustitię. Possunt aūt pecora, & sentire per corporis sensus extrinsecus corporalia, & ea memorię fixa reminisci, atq; in eis appetere conducibilia, fugere incōmoda: verū ea notare, ac nō solū naturaliter rapta, sed etiam de industria memoriæ commendata, retinere, & in obliuionē iamiā q̄; labentia recordando atq; cogitando rursus imprimere, vt quemadmodū ex eo quod gerit memoria cogitatio formatur, sic & hocipsum qđ in memoria est cogitatione firmet. Fictas ēt visiones hinc atq; inde recordata q̄libet sumēdo, & quasi assumendo cōponere, inspicere, quēadmodum in hoc rerum genere, quæ verisimilia sunt discernātur à veris, nō spiritalibus sed ipsis corporalibus. Hæc atq; huiusmodi quāuis in sensibilibus atq; in eis q̄ inde animus per sensum corporis traxit agātur atque versentur, nō sunt tamē rationis expertia, nec hoibus pecoribusq; communia. Sed sublimioris rationis est iudicare de istis corporalibus, secđm rōnes incorporales & sempiternas. Quę nisi supra mentem humanam essent, incōmutabiles profecto non essent, atque in his nisi subiungeretur aliquid nostrum, non secundum eas possemus iudicare de corporalibus. Iudicamus autem de corporalibus ex ratione dimensionum atque figurarum quam incommutabiliter manere mens nouit. Illud vero nostrū quod in actione corporalium atque temporalium tractandorum ita versatur, vt nō sit nobis commune cum pecore, rationale, quidem est, ex illa rationali nostræ mētis substātia, qua subhæremus intelligibili atq; incōmutabili veritati, tanquam ductū & inferioribus tractandis gubernandisq; deputatum est. Sicut enim in omnibus pecoribus non inuentum est viro adiutorium simile illi, nisi detractū de illo in coniugū formaretur ita menti nostrę qua supernam & internam consulimus veritatem, nullum est ad vsum rerum corporalium, quantū natu ræ hominis satis est, simile adiutorium ex animæ partibus quas cōmunes cum pecoribus habemus. Et ideo quiddā rōnale nam, nō ad unitatis diuortiū separatū, sed in auxiliū societatis quasi deriuatū, in sui operis dispertiī officiū. Et sicut vna caro est duorū in masculo & fœmina, sic intellectū nostrum, & actionē vel cōsiliū, & executionē vel rationē, & appetitū rōnalem, vel siquo alio modo significantius dici possunt, vna mentis natura complectitur, vt quemadmodum de illis dictum est, Erunt duo in carne vna, sic de his dici possit, duo in mēte vna. Cū igitur disserimus de natura mentis humanæ, de vna quadā re disserimus, nec iam in hæc duo quæ cōmemorauī, nisi p officia geminamus. Itaque cum in ea quærimus trinitatem, in tota quærimus, non separantes actionē rōnalē in temporalibus à contemplatione æternorū, vt tertiū aliquid iá quęramus quo trinitas impleat. Sed in tota natura mēris ita trinitatem reperiri opus est, vt si desit actio tēporaliū cui operi necessarium sit adiutoriū, ꝓp qđ ad hęc inferiora administrāda deriuetur aliquid mētis, in vna nusquam dispertita mēte trinitas inueniat. Et facta iā ista distributione, in eo solo qđ ad cōtēplationē ptinet æternorū, nō solum trinitas, sed etiā imago dei. In hoc āt quod deriuatum est in actione tēporaliū, etiā si trinitas posit, non tamen imago dei posit inueniri. Proinde nō mihi videntur probabilem afferre sententiam, qui sic arbitrantur trinitatem imaginis dei in tribus personis quod attinet ad humanam naturam posse reperiri, vt in coniugio masculi & fœminę, atque in eorum prole complea tur. Quòd quasi vir ipse patris personam intimet, filij verò quod de illo ita processit vt nasceretur, atque ita tertiam personam velut spiritus dicunt esse mulierem, quę ita de viro processit, vt non ipsa esset filius aut filia, quanuis ea concipiente proles nasceretur. Dixit enim dominus de spiritusancto, ꝙ à patre procedat, & tamen filius nō est. huius igitur opinionis errore hoc solū probabiliter affertur, quod in origine factæ fœminę secundum sanctæ scripturæ fidem satis ostendit, non omne quod de aliqua persona ita existit, vt personam alteram faciat, filiū posse dici: quandoquidē de viri persona extitit persona mulieris, nec tamen eius filia dicta est. Cætera sanē ita sunt absurda, immo verò ita falsa, vt facillime redarguan tur. Omitto enim quale sit spiritumsan-

G Gen. 2.

H Nō statim proles est illius qđ ab alio venit. Cap.5.

Gene.2. Ioā. 15.

Cum matrem filij putare & coniugē patris, fortasis quippe rndeatur hæc in carnalibus habere offensionem, dum corporei conceptus partusq; cogitantur. Quanquā & hęc ipsa castissime cogitent, quibus mundis oia munda sunt, immundis autē & infidelibus, quorum polluta sunt & mens & conscientia, ita nihil est mundum, vt quosdā eorū etiam de virgine sedm carnem natus Christus offendat. Sed tamen in spiritalibus illis summis vbi non est aliquid violabile, aut corruptibile, nec natum ex tempore, nec ex informi formatum, siqua dūr talia, ad quorum similitudinem etiam est inferioris creaturæ genera quanuis lōge remotissime facta sunt, non debent cuiusquam sobriam perturbare prudētiam, ne cum vanum deuitat horrorē, in pernicioſum incurrat errorem. Assuescat in corporibus ita spiritalium reperire vestigia, vt cum inde sursum uersus duce ratione ascendere cœperit, vt ad ipsam incommutabilem veritatem per quam sunt facta ista perueniat, non secum ad summa pertrahat quod contemnit in infimis. Nec.n.erubuit quidam, vxorem sibi eligere sapientiā, quia nomem uxoris in prole gignenda corruptibilē concubitum ingerit cogitanti: aut vero ipsa sapiētia sexu fœminea est, quia fœminini generis uocabulo & Græca & Latina lingua enunciatur. Non ergo propterea respuimus istā sententiā, quia timemus sanctā & inuiolabilem atq; incōmutabilē charitatem, tanquā coniugem dei patris, de illo existentē, sed non sicut prolem, ad gignendum verbū per quod facta sunt oīa cogitare: sed quia ea falsam diuina scriptura euidenter ostendit. Dixit enim deus. Faciamus hoiem ad imaginem nostrā: paulo post aūt dictum est, Et fecit deus hominē ad imaginem dei. Nostrā certe, qa pluralis est numerus oīno recte diceretur si homo ad unius personæ imaginē fieret, siue patris, siue filij, siue spiritussancti. Sed quia fiebat ad imaginē trinitatis, propterea dictū est, ad imaginē nostrā. Rursus aūt ne in trinitate credēdos arbitremur tres deos, cū sit eadem trinitas unus deus. Et fecit, inquit, deus hominē ad imaginem dei: pro eo ac si diceret, ad imaginem suam. Sunt enim tales vsitatæ in literis illis locutiones, quas nonnulli etiam si catholicam fidē asserunt, non tamen diligenter aduertunt, ut putēt ita dictū, Fecit deus hoiem ad imaginem dei: quasi diceretur, fecit pater ad imaginem filij: sic volentes asserere in scripeuris sanctis deum dictū etiam filiū, quasi desint alia verissima et manifestissima documenta, vbi non solum deus, sed etiā verus deus dictus est filius. In hoc.n. testimonio dū aliud soluere intendunt, sic se implicant, ut expedire nō possint. Si.n. pater fecit ad imaginem filij, ita vt nō sit homo imago pātris & filij, dissimilis est patri filius. Si aūt pia fides docet, sicuti docet, filium esse ad æqualitatē essentiæ similē patri, quod ad similitudinē filij factū est, necesse est etiā ad similitudinē patris factū sit. Deinde si hominem pater non ad suā, sed ad filij fecit imaginē, cur non ait: Faciamus hoiem ad imaginem & similitudinem tuam, sed ait nostrā, nisi quia trinitatis imago fiebat in homine, vt hoc modo esset homo imago vnius veri dei, quia ipsa trinitas vnus verus deus est? Locutiones aūt sunt innumerabiles tales in scripturis, sed has ptulisse sufficerit. Est in Psalmis ita dictū, Dñi est salus, & super populū tuū benedictio tua: quasi alteri dictū sit, non ei de quo dixerat, Dñi est salus. Et iterum, A te, inquit, eruar à tentatione, & in deo meo sperans transgrediar murū: quasi alteri dixerit, à te eruar à tentatione. Et iterum, Populi sub te cadent, in corda inimicorū regis: ac si diceret, In corda inimicorū tuorū. Ei qppe regi dixerat, id est, dño nostro Iesu Christo, populi sub te cadent: quē regē intelligi voluit cū diceret inimicorū regis. Rarius ista in noui testamenti literis inueniuntur. Sed tū ad Romanos Apostolus, De filio suo, inquit, q factus est ei ex semine Dauid sedm carnē, qui prdestinatus est filius dei in virtute, secundum spm sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi dñi nostri, tāquā de alio supra diceret. Quid est enim filius dei prædestinatus ex resurrectione mortuorum Iesu Christi, nisi idem Iesus Chrs qui prædestinatus est filius dei in uirtute? Ergo qūo hic cū audiuimus filius dei in uirtute Iesu Chri, aut filius dei secundū spm sanctificationis Iesu Christi, aut filius dei ex resurrectione mortuorū Iesu Christi, cum dici potuisset usitate, in uirtute sua, aut sedm spm sanctificationis suæ, aut ex resurrectione mortuorum eius, uel mortuorū suorū, nō cogimur intelligere aliā personam, sed unam eādemq; scilicet filij dei dñi nostri Iesu Chri: ita cum audimus, Fecit deus hoiem ad imaginē dei: quāuis posset usitatius dici ad imaginē suā: non tū cogimur aliā personā intelligere in

trinitate, sed ipsam unā eandemq; trinitatē, qui est vnus deus, & ad cuius imaginē factus est homo. Quæ cū ita sint, si eandē trinitatis imaginē non in vno, sed in tribus hominibus acceperimus, patre & matre & filio, non erat ergo ad imaginē dei factus homo antequā vxor ei fieret, & antequā filiū ppagarent, quia nondū erat trinitas. An dicit aliquid, Iā trinitas erat, quia etsi nōdum forma ppria, iā tū originali natura & mulier erat in latere viri & filius in lūbis patris? Cur ergo cum scriptura dixisset, Fecit deus hoiem ad imaginē dei: cōtexuit dicēs, Fecit deus eū, masculū & fœminā fecit eos, & benedixit eos? Vel si ita distinguēdū est, Et fecit deus hominē: ut deinde inferatur, ad imaginē dei fecit illum: & tertia subiunctio sit, masculum & fœminam fecit eos. Quidam.n. timuerūt dicere, fecit eum masculū & fœminam, ne quasi mōstruosum aliquid intelligeretur sicuti sunt quos hermaphroditos vocant, cū etiā sic non mēdaciter possit intelligi vtrūq; in numero singulari, propter id qd dictū est, Duo in carne vna. Cur ergo, vt dicere cœperam, in natura hoīs ad imaginē dei facta præter masculū & fœminā nō cōmemorat scriptura? Ad implendā quippe imaginē trinitatis debuit addere & filium, quāuis adhuc in lumbis patris cōstitutū, sicut mulier erat in latere. An forte iā facta erat & mulier: & scriptura breui cōplexione cōstrinxerat, quod postea quemadmodum sit factum diligentius explicaret, & propterea filius commemorari non potuit, quia nondum erat natus: quasi & hoc nō poterat ea breuitate complecti spiritussanctus, suo loco postea natum filium narraturus, sicut mulierē de viri latere assumptā suo postmodum loco narrauit, & tamen hic eam nominare non prętermisit. Non itaq; ita debemus intelligere hominē factum ad imaginem summæ trinitatis, hoc est ad imaginem dei, vt eadem imago in tribus intelligatur hominibus: præsertim cū Apostolus virū dicat esse imaginē dei, & propterea velamētū ei capitis demat, qd mulieri adhibē dum monet, ita loquens, Vir quidē non debet velare caput, cū sit imago & gloria dei. Mulier aūt gloria viri est. Quid ergo dicetous ad hæc? Si ꝑ sua persona mulier adimplet imaginem trinitatis, cur ea detracta de latere viri adhuc ille imago dicit? Aut si & vna persona hoīs ex tribus potest dici imago dei, sicut in ipsa summa trinitate & vna quæq; persona deus est, cur & mulier non est imago dei? Nā & ꝓpea caput velare ꝓcipitur, qd ille qa imago dei est, ꝓhibet. Sed videndū est quo non sit contrarium qd dicit Apostolus, nō mulierē, sed uirū eē imaginē dei, huic quod scriptum est in Genesi, Fecit deus hominem, ad imaginē dei fecit eū, masculū & fœminā fecit eos, & benedixit eos. Ad imaginem dei quippe naturam ipsam humanam factā dicit, q sexu vtroq; complet, nec ab intelligēda imagine dei separat fœminam. Dicto.n.ꝙ fecit deus hominē ad imaginē dei, fecit eum, inquit, masculū & fœminā: vel certe alia distinctione, masculū & fœminā fecit eos. Quo ergo ꝓ 1. Co. 11. Apostolum audiuimus virum esse imaginē dei, vnde caput velare prohibetur, mulierē autem non, & ideo ipsa hoc facere iubetur: nisi credo illud esse quod iam dixi, cum de natura humanæ mentis ageret, mulierem cū viro suo esse imaginem dei, vt vna imago sit tota illa substantia? Cū aūt ad adiutoriū distribuitur, quod ad eā ipsam solā attinet, non est imago dei, quod aūt ad virum solū attinet, imago dei est, tā plena atq; integra, q in vnum coniuncta muliere. Sicut de natura humanæ mentis diximus, quia & si tota contempletur veritatem, imago dei est, et cum ex ea distribuitur aliquid, & quadam intentione deriuatur ad actionem rerū temporaliū, nihilominus ex qua parte cōspectā consulit veritatē, imago dei est, ex qua vero intenditur in agenda inferiore, non est imago dei. Et qm quantūcunque se extenderit in id qd æternū est, tanto magis inde formatur ad imaginem dei, & propterea nō est cohibenda, vt se inde contineat ac temperet, & ideo vir non debet velare caput. Quia vero illi rationali actioni quæ in rebus corporalibus tēporalibusq; versatur, periculosa est nimia in inferiora progressio, debet habere potestatē super caput, qd indicat velamentum quo significatur esse cohibēda. Grata est enim sanctis angelis sacrata & pia significatio. Nam deus nō ad tempus videt, nec aliquid noui fit ex eius visione atque scientia, cum aliquid temporaliter ac transitorie geritur, sicut inde afficiūtur sensus vel carnales animalium & hominum, vel etiam cœlestes angelorum. In isto quippe manifesto sexu masculi & fœminæ, Apostolus Paulus occultioris cuiusdā rei figuralle mysterium vel hinc intelligi pōt, ꝙ cū alio loco dicat, verā viduā esse 1. Ti. 3.

Ad Ti. 1

K Hō ad totius trinitatis imaginē cōditus. Cap. 6. Ioan. 1. Gene. 1. 1. sen. di. 3. c. proponam & c. Hilarius.

Ibidem. Gene. 1.

C

D

M

Gene. 2

Ioan. 1

Gene. 1

Gene. 2

Gene. 1

Gene. 2

Gene. 1

Gene. 2

E desolatam sine filijs & nepotibus, & tū eam sperare debere in deum,& persistere in orationibus nocte & die: hic indicat mulierem deductam in præuaricatione factā,saluā fieri per filiorū generationem.Et addidit,Si permanserit in fide & dilectione & sanctificatione cū sobrietate. Quasi vero possit obesse bonæ viduæ si vel filios non habuerit,vel ij quos habuerit,in bonis operibus permanere noluerint.Sed quia ea q̄ dicuntur opera bona, tanquam filij sunt vitæ nostræ, secundū quā quæritur cuius vitæ sit quisq;.i. qūo agat hæc tēporalia,quam uitam Græci non ζωὴν, sed βίον vocant,& hæc opera bona maxime in officijs misericordiæ frequentari solent:opera vero misericordiæ nihil prosunt,siue Paganis, siue Iudæis, qui Christo non credunt,siue quibuscunq; hæreticis vel schismaticis, vbi fides & dilectio & sobria
1.Co.11 sanctificatio non inuenitur:manifestum est quid Apostolus sanctificare voluerit, ideo figurate ac mystice quia de velādo mulieris capite loquebat̄,q̄d nisi ad aliquod secretū sacri referatur,inane remanebit. Sicut.n.nō solum veracissima ratio,sed ēt ipsi Apostoli declarat authoritas,non sēm formā corF poris homo factus est ad imaginem dei, sed sēm rationalem mentē. Cogitatio quippe turpiter vana est,quę opinatur deum membrorū corporaliū lineamentis circunscribi,atq; definiri. Porrò autē non idē beatus Apostolus dicit,Renouamini spū mentis ve
Ephr. 4. strę, & induite nouum hoiem qui secundū deum creatus est.& alibi apertius. Exuen-
Colo.3. tes vos, inquit, veterē hoiem cum actibus eius,& induite nouū qui renouatur in agnitione dei sēm imaginē eius qui creauit eū. Si ergo spiritu mentis nr̄æ renouamur,& ipse est nouus hō qui renouatur in agnitione dei sēm imaginē eius qui creauit eum, nulli dubium est, non sēm corpus,neq; sēm quālibet animi partem,sed secundū rationalem mentem vbi potest esse agnitio dei, hominem factum ad imaginem eius qui creauit eum. Secundum hanc igitur renouationem efficimur etiam filij dei per baptismū Christi,& induentes nouum hoiem, Christum vtiq; induimur per fidem, Quis est ergo qui ab hoc consortio fœminas alienet, cum sint nobiscum gratiæ cohæredes? Et alio loco idem Apostolus dicat, Omnes.n.
Galat.3. filij dei estis per fidē in Christo Iesu. Quicunq; enim in Christo baptizati estis,Chri
G stum induistis,Non est Iudæus neq; Græcus,non est seruus neq; liber,non est masculus neq; fœmina, oēs enim vos vnum estis in Christo Iesu. Nunquidnā igitur fideles fœminæ sexū corporis amiserunt? Sed quia ibi renouantur ad imaginē dei vbi sexus nullus est,ibi factus est homo ad imaginem dei, vbi sexus nullus est,hoc est in spiritu mētis suæ.Cur ergo vir propterea nō debet caput velare,quia imago est & gloria dei: Mulier aūt debet, quia gloria viri est, quasi mulier non renouetur spū mentis suæ,qui renouatur in agnitione dei sēcūdum imaginē eius qui creauit illū? Sed quia sexu corporis distat à viro, rite potuit in eius corporali velamento figurari pars illa rationis,quæ ad tēporalia gubernanda deflectitur, vt non maneat imago dei nisi ex qua parte mens hois æternis rationibus conspiciendis vel consulendis adhæserit,quā non solū masculos,sed etiā fœminas habere manifestū est. Ergo in eorum mentibus cōmunis natura cognoscitur,in eorum vero corporibus ipsius vnius mentis distributio figuratur. Ascendentibus itaq; introrsus quibusdā gradibus cōsiderationis per animæ partes, vnde incipit ne aliud occurrere, quod non sit nobis cōmune cum bestijs,inde incipit ratio, vbi homo interior iam possit agnosci. Qui etiā ipse si per illā rationem cui tēporalium rerum administratio delegata est, immoderato progressu nimis in exteriora prolabit̄,cōsentiēte sibi capite suo, id est, non eam cohibente atq; refrenante illa quæ in specula constituta est,& alij præsidet quasi virili portione, inueteratur inter omnes inimicos suos, virtutis inuidos dæmones cum suo principe diabolo, æternorumq̄ illa visio, ab ipso etiā capite cum coniuge vetitum manducante subtrahitur,vt lumen oculorū eius non sit cū illo. Ac sic ab illa illustratione veritatis ambo nudati, atq; apertis oculis cōscientiæ ad videndū q̄ inhonesti atq; indecori remanserint,tanquā folia dulciū fructuū,sed sine ipsis fructibus, ita sine fructu boni operis bona verba contexunt,vt male viuentes quasi bene loquendo contegant turpitudinē suā.

Potestatē quippe suam diligens anima, à communi vniuerso ad priuatam partē prolabitur: & apostatica illa superbia,quod ini tium peccati dī, cum in vniuersitate creaturæ deum rectorem secuta, legibus eius optime gubernari potuisset, plus aliquid vniuerso appetens, atque id sua lege gubernare molita,quia nihil est amplius vniuersitate,

tate,in curam partilem trudit̄,& sic aliquid amplius concupiscendo minuitur. Vnde &
1.To.6. auaritia dī radix oīum malorum. Totūque illud vbi aliquid propriū contra leges q̄bus vniuersitas administratur agere nititur, p corpus proprium gerit, q̄d partiliter possidetq; ita formis & motibus corporalibus delectata,quia intus eas secū nō habet,cum eorū imaginibus quas memoriæ fixit inuoluit̄,& phantastica fornicatione turpiter inquinatur, oīa officia sua ad eos fines referes quibus curiosē corporalia ac temporalia p corporis sensus q̄rit, aut tumido fastu alijs animis corporeis sensibus deditis esse affectat excelsior, aut cœnoso gurgite carnalis voluptatis immergitur. Cum ergo bona voluntate ad interiora & superiora perci-
pieda,q̄ non priuatim, sed cōiter ab omnibus quę talia diligunt sine vlla angustia vel inuidia casto possidentur amplexu, vel sibi vel alijs cōfulit, & si fallatur in aliquo per ignorantiā tēporalium, quia & hoc temporaliter gerit,& modū agendi nō teneat quē debebat,humana tentatio est. Et magnum
K est hanc vitā sic degere, quā velut viam re-
Cantic. deuntes carpimus, vt tentatio nos non ap-
1.Co.6. prehendat nisi humana. Hoc.n.peccatū ex-
1.Co.15. pea facillime ignoscitur. Cū vero p̄p adi piscenda ea, quę per corpus sentiuntur p̄p experiendi vel excellendi vel contrectandi cupiditatem, vt in his finē boni sui ponat, aliquid agit,quicquid agit turpiter agit: & fornicatur in corpus proprium peccans, & corporearū rerum fallacia simulachra introrsus rapiens, & vana meditatione componens, vt ei nec diuinum aliquid placeat nisi tale videatur priuatim auara fœtatur erroribus, & priuatim prodiga inanitur viribus. Nec ad tam turpē & miserabilem fornicationem semel ab exordio profiliret,sed
Prouer.14. sicut scriptum est,Qui modica spernit,pau-
Eccl.19. latim decidet. Quomodo enim coluber
Sapi.10. non apertis passibus, sed squamarum minutissimis missibus repit, sic lubricus deficiens & incipiens à peruerso appetitu similitudinis dei, peruenit ad similitudinem pellicceas tunicas mortalitate meruerunt. Honor enim hominis verus est imago & similitudo dei, quæ non custoditur nisi ad ipsum à quo imprimitur. Tanto magis itaque inhęretur deo, quanto minus diligitur proprium. Cupiditate vero experiendæ potestatis suæ, quodam nutu suo ad seipsum tanq̄ ad medium proruit. Itaq; cū vult esse sicut ille sub nullo, & ab ipsa sui medietate pœnaliter ad ima propellitur.i.ad ea q̄bus pecora lætātur: atq; ita cū sit honor eius similitudo dei,dedecus āt eius similitudo pe-
Psal.48. coris,hō in honore positus nō intellexit,cō paratus est iumētis insipiētibus,& similis factus é eis. Qua igitur tā lōge trāsiret à summis ad infima,nisi per mediū sui? Cū.n.neglecta charitate sapientiæ q̄ semper eodem mō manet, cōcupiscitur scientia ex mutabiliū tēporaliū experimēto,inflat nō ædificat: Ita prægrauatus aīus quasi pōdere suo à beatitudine expellitur, & p illud suæ medietatis experimentū pœna sua discit, quid interfit inter bonū desertū, malūq; cōmissum, nec redire pōt effusis ac perditis viribus, nisi gra cōditoris sui ad pœnitentiā vocantis & peccata donācis. Quis.n.infœlicē
Rom.7. animam liberabit à corpore mortis huius, M nisi gra dei p Iesum Chm dūm nr̄m? De qua gra, suo loco quātū ipse pstiterit disserremus. Nūc de illa parte rationis ad quā pertinet scientia .i.cognitio rerū tēporaliū atq; mutabiliū nouādis vitæ huius actionibus necessaria, susceptam considerationem quantum dominus adiuuat peragamus.
Vir quo modo solus imago dei. Ca. 12.
Sicut enim in illo manifesto coniugio duorū hominum qui primi facti sunt, nō ma-
2.sen.dī. 24. cap. itaque. ducauit serpens de arbore vetita, sed tantummodo manducandum persuasit, Mu-
Gene.3. lier autem non manducauit sola, sed viro suo dedit, & simul manducauerunt, quanuis cum serpente sola locuta, & ab eo sola seducta sit: ita & in hoc quod etiam in homine vno geritur, & dignōscitur, occulto quodam secretoque coniugio carnalis, vel vt ita dicam, qui corporis sensus intenditur sensualis animi motus, qui nobis pecoribusque cōmunis est, secluſus est à ra-
2.sen.dī. 24.c. est enim. tione sapientiæ. Sensu quippe corporis corporalia sentiuntur: æterna vero & incommutabilia spiritalia ratione sapientiæ
Vbi sup. intelliguntur. Rationi autem scientiæ appetitus vicinus est, quando quidem de ipsis corporalibus, quæ sensu corporis sentiuntur, ratiocinatur ea, quæ scientia dicitur actionis: si bene, vt eam notitiam referat
A ad finem summi boni: si autem male, vt eis fruatur tanquam bonis talibus in quibus
2.sen.dī. 24.cap. itaque. falsa beatitudine conquiescat. Cum ergo huic intentioni mentis quæ in rebus tēporalibus

ralibus & corporalibus pp actionis officiũ ratiocinandi viuacitate versatur,carnalis ille sensus vel animalis ingerit quandã illecebrã fruẽdi se,id est,tanquã bono quodã priuato & proprio, non tanquam publico atq; cõmuni,quod est incõmutabile bonũ, tunc velut serpens alloquitur fœminã: huic aũt illecebræ consentire,de ligno prohibito mã ducare est. Sed iste consensus si sola cogita-
Rom.6. tionis delectatione cõtentus est, superioris vero authoritate cõsilij ita mẽbra retinenẽ, vt nõ exhibeantur iniquitatis arma pctõ,sic
Gene.3. habendũ existimo velut cibũ vetitũ mulier sola comederit. Si aũt in consensione male utendi rebus quæ per sensum corporis sentiuntur,ita decernitur quodcunq; pctũ, vt si potestas sit etiã corpore cõpleatur,intelligenda est illa mulier dedisse viro suo secum simul edendum illicitũ cibum. Neq; enim potest peccatum non solum cogitandũ suauiter, verumetiam efficaciter perpetrãdum mente decerni, nisi & illa mentis intentio penes quam summa potestas est membra in
B opus mouendi,vel ab opere cohibendi, ma-
2.sen.di. læ actioni cedat & seruiat. Nec sanè cum so
24.c.ita- la cogitatione mens oblectatur illicitis, non
que. cir- quidem decernens esse facienda, tenens ta-
ca me- men & voluens libenter quæ statim vt at-
dium. tigerunt animum respui debuerunt, negandum non est esse peccatum, sed longe mmus quàm & si opere statuatur implendum. Et ideo de talibus quoque cogitationibus venia petenda est, pectusque percutiendum,atq; dicendum, Dimitte nobis de-
Matt. 6. bita nostra: faciendum quoque quod sequitur, atque in oratione iungendum, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Neque enim sicut in illis duobus primis hominibus personam suam quisq; portabat,et ideo si sola mulier cibum edisset illicitum, sola vtiq; mortis supplicio plecteretur, Ita dici potest in homine vno, si delectationibus illicitis, à quibus se continuo deberet auertere cogitatio,libenter sola pascatur,nec facienda decernantur mala, sed tantum suauiter in recordatione teneantur quasi mulierem sine viro posse damnari: absit hoc credere. Hęc quippe vna persona est,vnus homo est, totusque damnabitur, nisi hæc quæ sine voluntate operandi, sed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, solus cogi-
C tationis sentiuntur esse peccata, per mediatoris gratiam remittantur. Hæc itaque disputatio qua in mente vniuscuiusque hominis quæsiuimus quoddam rationale coniugium contemplationis & actionis,officijs per quædam singula distributis, tamen in vtroq; mentis vnitate seruata,salua illius veritatis historia,quam de duobus primis hominibus viro scilicet eiusq; muliere,de quibus propagatum est genus humanum,diuina tradit authoritas, ad hoc tantũmodo audienda est,vt intelligatur Apostolus,imaginẽ dei viro tantum, tribuendonon etiã fœminæ,quanuis in diuerso sexu duorũ hominũ,aliquid tũ significare voluisse qđ in vno hoie quęreretur. Nec me fugit,quosdam qui fuerunt ante nos egregij defensores catholicæ fidei & diuini eloquij tractatores, mile cum in hoie vno cuius vniuersam animam bonã quandã paradisum esse senserunt, duo ista requirerent,virum mentem, mulierem vero dixisse corporis sensum. Et secundum hanc distributionem qua vir ponitur mens, sensus vero corporis mulier, videntur apte omnia conuenire,si considerata tractentur: nisi q̃ in oibus bestijs & volatilibus, sexus ptum est,non esse inuentum viro adiutorij simile illi, & tunc est ei mulier facta de latere. Propter quod ego non putaui pro muliere sensum corporis esse ponendum quem videmus nobis & bestijs esse communẽ,sed aliquid volui quod bestię nõ haberent,sensumque corporis magis pro serpente intelligendum existimaui,qui legitur lapientior omnibus pecoribus terræ. In eis quippe naturalibus bonis, quæ nobis & irrationabilibus animantibus videmus esse communia, viuacitate quadam sensus excellit: non ille de quo scriptum est in Epistola quæ est ad Hebræos,vbi legitur, perfectorum esse solidum cibũ, qui per illũ habitũ exercitatos habẽt sensus ad separandũ bonum à malo: illi quippe sensus naturæ rationalis sunt ad intelligentiam pertinentes: sed iste sensus qui est quinquepertitus in corpore,per quę non solum à nobis, verumetiam à bestijs corporalis species motusque sentitur. Sed siue isto, siue illo, siue aliquo alio modo accipiendum sit, quod Apostolus virum dixit imaginem & gloriam dei, mulierem autem gloriam viri: apparet tamen cum secundum deum viuimus, mentem nostrã in inuisibilia eius intentam, ex eius æternitate,veritate,charitate,proficienter debere formari. Quiddam vero rationalis intentionis nostræ, hoc est, eiusdem mentis in vsum mutabilium corporaliumque rerum, sine

sine quo hęc vita non agitur dirigendũ non vt conformemur huic sęculo finem constituendo in bonis talibus, & in ea detorquendo beatitudinis appetitum: sed vt quicquid in vsu temporalium rationabiliter facimus, æternorum adipiscendorum contemplatione faciamus,per ista transeuntes, illis inhærentes. Habet enim & scientia modum suum bonum, si quod in ea inflat vel inflare assolet,æternorum charitate vincatur, q̃ non inflat,sed vt scimus ædificat. Sine scientia quippe,nec virtutes ipsę quibus recte viuitur possunt haberi, per quas hæc vita misera sic gubernetur, vt ad illam quæ vere beata est perueniatur æternam. Distat tamẽ ab æternorum contemplatione actio qua benẽ & ne vtimur temporalibus rebus,& illa sapiẽtia,hæc scientiæ deputatur. Quanuis enim illa quæ sapientia est,possit scientia nuncupari, sicut & Apostolus loquitur, vbi dicit,Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum: quam scientiam profecto contemplationis dei vult intelligi, quod sanctorum erit præmium summum: tamen vbi dicit, Alij quidem datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum: hæc vtique duo sine dubitatione distinguit, licet nõ ibi explicet quid intersit & vnde possit vtrunque dignosci. Verum scripturarum sanctarum multiplicem copiam scrutatus, inueni scriptum esse in libro Iob, eodem sancto viro loquente,Ecce pietas est sapientia: abstinere autem à malis est scientia. In hac differentia intelligendum est ad contemplationem sapientiam,ad actionem sciẽtiam pertinere. Pietatem quippe hoc loco posuit dei cultum, quæ Græce dicitur θεοσέβια. Nam hoc verbum habet ista sententia in codicibus Græcis. Et quid est in æternis excellẽtius q̃ deus,cuius solius immutabilis est natura? Et quis cultus eius,nisi amor eius quo nunc desideramus eum uidere, credimusq; & speramus eum non esse visuros,& quantum proficimus videmus nunc per speculũ in ænigmate. tũc autem in manifestatione? Hoc est enim quod ait Apostolus Paulus, Facie ad faciem. Hoc etiam quod Ioannes, Dilectissimi nunc filij dei sumus,& nõdum apparuit quid erimus: scimus quia cum apparuerit,similes ei erimus,quoniam videbimus eum sicuti est. De his atque huiusmodi,sermo ipse mihi videtur esse sermo sapiẽtiæ. Abstinere autem à malis,quam Iob sciẽtiam dixit esse, rerum proculdubio temporalium est. Quoniam secundum tempus in malis sumus, à quibus abstinere debemus, vt ad illa bona æterna veniamus. Quamobrem quicquid prudenter,fortiter, temperanter & iuste agimus,ad eam pertinet sciẽtiam siue disciplinam, qua in euitãdis malis bonisq; appetendis actio nostra versatur, & quicquid propter exempla vel cauenda, vel imitanda,& propter quarunque rerum quæ nostris accõmodata sunt vsibus necessaria documẽta,historica cognitione colligimus. De his ergo sermo cum sit,eum scientiæ sermonem puto discernendum à sermone sapientiæ,ad quam pertinent ea quæ nec fuerunt,nec futura sunt,sed sunt, & propter æternitatem in qua sunt,& fuisse & esse & futura esse dicuntur, sine vlla mutabilitate tẽporum. Non enim sic fuerunt vt esse desinerent, aut sic futura sunt quasi nunc non sint,sed idipsum esse semper habuerunt,sẽper habitura sunt. Manent autem non tanquam in spatijs locorum fixa veluti corpora,sed in natura incorporali sic intelligibilia præsto sunt mentis aspectibus, sicut ista in
H locis visibilia vel contrectabilia corporis sensibus. Non autem solum rerum sensibilium in locis positarum sine spatijs localibus manent intelligibiles incorporalesq; rationes, verumetiam motionum in tẽporalibus trãseuntium,sine temporali transitu stant etiã ipsæ vtique intelligibiles non sensibiles. Ad quas mentis acie peruenire paucorum est, & cum peruenitur quantũ fieri potest,non in eis manet ipse peruentor, sed ueluti acie ipsa reuerberata repellitur,& fit rei non trã sitoriæ transitoria cogitatio. Quæ tamen cogitatio transiens per disciplinas quibus eruditur animus, memoriæ commendatur, vt sit quo redire possit,quæ cogitur inde transire,quanuis si ad memoriam cogitatio non rediret,atque quod commendauerat ibi inueniret, velut rudis ad hoc sicut ducta fuerat duceretur, idq; inueniret, vbi primũ inuenerat, in illa scilicet incorporea veritate, vnde rursus quasi descriptum in memoria figeretur. Neque enim sicut manet verbi gratia, quadrati corporis incorporalis & incommutabilis ratio,sic in ea manet hominis cogitatio,si tamen ad eam sine phantasia spatij localis potuit peruenire. Aut si alicuius artificiosi & mustici soni per moras tẽporis
I transeuntis numerositas compræhendatur, sine tempore stãs in quodam secreto altoq;

silentio,

silentio, tandiu saltem cogitari potest quandiu potest ille cantus audiri: tamen quod inde rapuerit etsi transiens mentis aspectus, & quasi glutiens in ventrem ita in memoria reposuerit, poterit recordando quodammodo ruminare, & in disciplinam quod sic didicerit trajicere. Quod si fuerit omnimoda obliuione deletum, rursus doctrina duce ad id venietur quod penitus exciderat, & sic inuenietur vt erat. Vnde Plato ille Philosophus nobis persuadere conatus est vixisse hic animas hominum, & antequam ista corpora gererent. Et hinc esse quòd ea quæ discũtur, reminiscuntur potius cognita quàm cognoscuntur noua. Retulit enim puerum quendam, nescio quæ de geometria interrogatum sic respondisse, tanquam esset illius peritissimus disciplinæ. Gradatim quippe atque artificiose interrogatus, videbat quod videndum erat, dicebatque quod viderat.

Contra reminiscentiam Platonis & metẽpsychosin Pithagorę. Cap. 15. 1. Retr. c. 4. & 7.

Sed si recordatio hæc esset rerum antea cognitarum, non vtique omnes vel penè omnes cum illo modo interrogarentur, hoc possent. Non enim omnes in priore vita geometræ fuerunt, cum tam rari sint in genere humano, vt vix possit aliquis inueniri: sed potius credendum est mentis intellectualis ita conditam esse naturam, vt rebus intelligibilibus naturali ordine disponente conditore subiuncta, sic ista videat in quadam luce sui generis incorporea, quemadmodum oculus carnis videt, quæ in hac corporea luce circumadiacent, cuius lucis capax eique congruens est creatus. Nõ enim & ipse ideo sine magistro alba & nigra discernit, quia ista iam nouerat antequam in hac carne crearetur. Denique cur de solis rebus intelligibilibus id fieri potest, vt bene interrogatus quisque respondeat quod ad quanque pertinet disciplinam, etiam si eius ignarus est? Cur hoc facere de rebus sensibilibus nullus potest, nisi quas isto vidit in corpore cõstitutus, aut eis qui nouerant, indicantibus credidit, seu literis cuiusque seu verbis? Non enim acquiescendum est eis qui Samium Pythagoram ferunt recordatum fuisse talia nonnulla quæ nõ fuerat expertus, cum hic alio iam fuisset in corpore: & alios nonnullos narrant alij, eiusmodi aliquid in suis mentibus passos. Quas falsas fuisse memorias, quales plerunque experimur in somnis, quando nobis videmur reminisci quasi egerimus aut viderimus quod nec egimus omnino nec vidimus: & eo modo affectas esse illorum mentes etiam vigilantium, instinctu spirituum malignorum atque fallacium, quibus curę est de reuolutionibus animarum falsam opinionem, ad decipiendos homines firmare vel serere, ex hoc conijci potest, quia si vere illa recordarentur quæ hic in alijs antea positi corporibus viderant, multis ac penè omnibus id cõtingeret: quãdoquidẽ vt de viuis mortuos, ita de mortuis viuos, tanquam de vigilantibus dormientes, & de dormientibus vigilãtes, sine cessatione fieri suspicantur. Si ergo hæc est sapientię & sciẽtiæ recta distinctio, vt ad sapientiam pertineat æternarum rerum cognitio intellectualis, ad scientiam vero temporalium rerum cognitio rationalis, quid cuique præponendum siue postponendum sit, non est difficile iudicare. Sit autem alia est adhibenda discretio qua dignoscantur hæc duo, quæ procul dubio distare Apostolus docet dicens, Alij datur quidem per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scię tiæ secundum eundem spiritum: tamen etiã istorum duorum quæ nos posuimus euidẽtissima differentia est, quòd alia sit intellectualis cognitio æternarum rerum, alia rationalis temporalium, & huic illam præponendam esse ambigit nemo. Relinquentibus itaque nobis ea quæ sunt exteriorrs hominis, & ab eis quæ communia cum pecoribus habemus introrsum ascendere cupientibus, antequam ad cognitionem rerum intelligibilium atque summarum quæ sempiternæ sunt veniremus, temporalium rerum cognitio rationalis occurrit. Et iam in hac ignitur inueniamus si possumus aliquam trinitatem, sicut inueniebamus in sensibus corporis, & in ijs quæ per eos in animam vel spiritum nostrum imaginabiliter intrauerunt: vt pro corporalibus rebus quas correo foris positas attingimus sensu intus corporum similitudines haberemus impressas memoriæ, ex quibus cogitatio formaretur, tertia voluntate vtrunque iungente: sicut formabatur foris acies oculorum, quam voluntas vt visio fieret adhibebat rei visibili, & vtrunque iungebat, etiam illic ipsa se admouens tertiam. Sed non est hoc coarctandum in hunc librum, vt in eo qui sequitur si deus adiuuerit conuenienter possit inquiri, & quod inuentum fuerit explicari.

Samius Pythagoras.

L

M

Libri de Trinitate duodecimi, Finis.

D. AV-

AD. AVRELII AVGVSTINI de Trinitate, Liber tertiusdecimus.

IN libro superiore huius operis duodecimo satis egimus discernere rationalis mentis officiũ in tpalibus rebus, vbi non sola cognitio, verũ & actio nra versat, ab excellentiore eiusdem mentis officio, qđ contẽplando ærernis rebus impendit, ac sola cognitione fruit. Cõmodius at fieri puto, vt de scripturis sanctis aliquid interferã, quo facilius possit vtrunque dignosci. Euangeliũ suum Ioannes Euangelista sic exorsus est, In principio erat verbum, & verbũ erat apud deum, & deus erat verbũ: hoc erat in principio apud deum, omnia p ipsum facta sunt, & sine ipso factũ est nihil. Quod factũ est in ipso vita erat; & vita erat lux hominũ, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non cõpræhenderunt. Fuit homo, missus à deo, cui nomen erat Ioannes, hic venit in testimoniũ vt testimoniũ perhiberet de lumine, vt oẽs crederent p illũ. Nõ erat ille lux sed vt testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera q̃ illuminat oẽm hominẽ venientẽ in hunc mundũ. In mundo erat, & mundus p ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. In propria venit & sui eũ nõ receperũt. Quotquot aũt receperũt eũ, dedit eis pẽrem filios dei fieri, ijs q̃ credũt in nomine eius. Qui nõ ex sanguinibus, neq; ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex deo nati sunt. Et verbũ caro factũ est, & habitauit i nobis. Et vidimus gloriã eius, gloriã quasi vnigeniti à patre, plenũ gratiæ & veritatis. Hoc totũ qđ ex Euangelio posui, in pcedentibus suis partibus habet, quod immutabile ac sempiternũ est: cuius contẽplatio nos beatos facit. In cõsequentibus vero, pmixta cũ tẽporalibus cõmemorantur æterna. Ac p hoc aliqua ibi ad scientiã pertinent, aliqua ad sapientiã, sicut in lib. 12. nra pcessit distinctio. Nã in principio erat verbũ, & verbũ erat apud deũ, & deus erat verbũ, hoc erat in principio apud deũ, Omnia p ipsum facta sunt, & sine ipso factũ est nihil: qđ factũ est in ipso vita erat, & vita erat lux hominũ, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non cõpræhenderunt. Cõtemplatiuã vitã requirit, & intellectuali mente cernendũ est. Qua in re quãto magis quisque profecerit, tanto fiet sine dubitatione sapiens tior. Sed pp id quod ait, Lux lucet in tenebris, & tenebræ eã non cõpræhenderunt fide vtiq; opus erat qua crederet quod nõ videt. Tenebras quippe intelligi voluit, auersa ab hmõi luce eamq; minus idonea cõtueri corda mortaliũ: pp quod adiũgit & dicit, Fuit hõ missus à deo, cui nomen erat Ioannes, hic uenit in testimoniũ vt testimoniũ perhiberet de lumine, vt oẽs crederent p illum. Hoc iam tẽporaliter gestum est, & ad scientiam ptinet q̃ cognitione historica cõtinetur. Hominẽ aũt Ioannem in phantasia cogitamus; q̃ de humanæ naturæ notitia impressa est nostræ memoriæ. Et hoc codẽ mõ cogitant, siue q̃ ista non credunt, siue q̃ credunt. Vtrisque enim notũ est quid sit homo, cuius exteriorem partẽ, i. corpus, per corporis lumina didicerunt, interiorẽ vero, i. animam in seipsis; quia & ipsi homines sunt, & p humanã conuersationem cognitam tenent, vt possint cogitare quod dr, Fuit homo cui nomen erat Ioannes, quia & nomina sciunt loquendo & audiendo. Quod aũt ibi est, missus à deo: fide tenent q̃ tenent. Et q̃ fide nõ tenent, aut dubitatione ambigunt, aut infidelitate derident. Vtrique tũ si non sunt ex numero nimis insipientium, q̃ dicunt in corde suo, non est deus, hæc audientes verba utrũque cogitant, & quid sit deus, & quid sit mittì à deo, & si non sicut res se habent, at certe sicut ualent. Fidem porrò ipsam quam uidet quisq; in corde suo esse, si credit, uel nõ esse, si non credit, aliter nouimus: non sicut corpora q̃ uidemus oculis corporeis, & p ipsorum imagines quas memoria tenemus, etiã absentia cogitamus: nec sicut ea q̃ non uidimus & ex ijs quę uidimus cogitatione utcunque formamus, & memoriæ cõmendamus, quo recurramus cũ uoluerimus, ut illic ea uel potius qualescunq; imagines eorũ quas ibi fiximus similiter recordatione cernamus: nec sicut hominem uiuum, cuius animam ẽt si non uidemus ex nostra coniicimus, & ex motibus corporalibus hominem uiuum, sicut uidendo didicimus, intuemur ẽt cogitando. Non sic uidetur fides in corde in quo est, ab eo cuius est, sed eã tenet certissima scientia, clamatq; conscientia. Cum itaq; propterea credere iubeamur, q̃a id qđ credere iubemur uidere nõ possumus, ipsam tũ fidem qũ inest in nobis uidemus in nobis: quia & rerum absentium præsens est fides, & rerum quæ foris sunt intus est fides, & rerum q̃ non uidentur uidet fides, & ipsa

1. sen. di. 23. c. notandum.

D

E

sa tñ tẽporaliter sit in cordibus hominum. Et si ex fidelibus,in fideles fiũt,petit ab eis. Aliqñ aũt & rebus falsis accommodatur fides:loquimur.n.sic,vt dicamus,habita est ei fides & decepit. Qualis fides,si tñ & ipsa dicenda est fides, nõ culpabiliter de cordibus perit,qñ eam inuenta veritas pellit: optabiliter aũt rerum verarum in easdẽ res fides transit. Non.n.dicendum est perit, qñ ea q̃ credebantur videntur. Nũquid.n.adhuc fides dicenda est, cum definita sit in epistola
Heb.11. ad Hebræos fides,dictumq́; sit eam esse cõiunctionem rerum q̃ non videntur? Deinde
Ioan. 1. quod sequitur,Hic venit in testimoniũ: vt testimonium perhiberet de lumine, vt oẽs crederent per illum: actio,vt dixi,temporalis est. Temporaliter.n.testimonium perhibetur ẽt de re sempiterna,quod est intelligibile lumen. De quo vt testimonium perhiberet venit Ioannes,qui non erat lux,sed vt
Ibidem. testimonium perhiberet de lumine. Adiungit enim, Erat lux vera quæ illuminat oẽm hominem venientem in hunc mundum,In mundo erat,& mũdus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. In propria venit,& sui eum non receperunt. Hæc verba omnia qui Latinam linguam sciunt, ex rebus intelligunt quas nouerunt. Quarum aliquæ nobis innotuerunt per corporis sensus,sicut homo,sicut ipse mundus,cuius tam euidentem magnitudinem cernimus, sicut eorundem verborum soni. Nam & auditus sensus est corporis. Aliqua aũt p animi rationem,sicut id quod dictum est,Et sui eum non receperunt. Intelligitur.n.non in eum crediderunt. Quod quid sit,nullo corporis sensu,sed animi ratione cognouimus'. Ipsorum ẽt verborum non solum sonos sed significationes, partim per corporis sensum, partim per animi rationem didicimus. Nec ea verba nunc primum audiuimus, sed quæ iam audieramus. Et non solum ipsa, verum etiam q̃ significarent cognita memoria tenebamus,& hic agnouimus. Hoc.n.nomen disyllabum cum dicitur mũdus,qñ sonus est, res vtique corporalis per corpus innotuit.i. per aurem, sed etiã quod significat per cor-
G pus innotuit.i.per oculos carnis. Mundus quippe inquantum notus est,videntibus notus est. Ad hoc verbum quatuor syllabarũ quod est, crediderunt, sono suo qñ corpus est per aurem carnis illabitur: quod autem significat,nullo corporis sensu,sed animi ratione cognoscitur. Nisi.n.quid sit,credide-

runt,per animum nossemus, non intelligeremus quid non fecerint illi de quibus dictũ Ioan. 1.
est, Et sui eum non receperunt. Sonus ergo verbi forinsecus instrepit auribus corporis, & attingit sensum qui vocatur auditus. Species quoque hominis & in nobilibus nota est, & forinsecus in alijs adest corporis sensibus,oculis cum videtur,auribus cum auditur, tactui cum tenetur & tangitur. Habet etiam in memoria nostra imaginem suã,incorporalem quidem, sed corpori similem. Mundi denique ipsius mirabilis pulchritudo forinsecus præsto est, & aspectibus nostris,& ei sensui qui dicitur tactus si quid eius attingimus. Habet etiam ipse intus in memoria nostra imaginem suam, ad quam recurrimus,cum eum vel septi parietibus, vel etiam in tenebris cogitamus. Sed de his imaginibus rerum corporalium,incorporalibus quidem habentibus tñ similitudines corporũ,& ad vitã exterioris hominis pertinentibus, iam satis in vndecimo lib. locuti Supra
sumus. Nunc aũt agimus de homine interiore & eius scientia,ea q̃ rerum est temporalium & mutabilium: in cuius intentione Lib.11.
cum assumitur aliquid, ẽt de rebus ad exteriorem hominem pertinentibus,ad hoc assumendum est vt aliquid inde doceatur quod rationalem adiuuet scientiam: ac p hoc rerum quas cões cum animantibus irrationalibus habemus, rationalis vsus ad interiorẽ hominem pertinet, nec recte dici põt eũ irrationalibus animantibus cum nobis esse cõmunem. Fides vero de qua in hoc libro Fides
aliquanto diutius disputare certa dispositio-ne nostræ ratione compellimur, quam qui habent fideles vocantur, & qui non habent infideles, sicut ij qui venientem in propria Cap.2.
dei filium non receperunt, quanuis ex auditu in nobis facta sit, nõ tñ ad eum sensum corporis pertinet qui appellatur auditus, cum qñ non est sonus, nec ad oculos huius carnis, qñ non est color aut corporis forma, nec ad eum qui dicitur tactus,qñ corpulentiæ nihil habet,nec ad vllum sensum corporis, nec foris est à nobis, sed in intimis nostris, nec eam quisquã hominum videt in alio, sed vnusquisque in semetipso. Denique potest & I
simulatione confingi, & putari esse in quo non est. Suam igitur quisque fidem apud seipsum videt:in altero autem credit esse eã, non videt,& tanto firmius credit,quãto fructus eius magis nouit quos opari solet fides per

Galat.5. per dilectionẽ. Quãobrẽ omnibus de quibus Euãgelista subiungit & dicit, Quotquot aũt receperũt eũ dedit eis potestatem filios dei fieri, in ijs q̃ credũt in noie eius, qui nõ ex sanguinibus, neq; ex voluntate carnis,neq; ex voluntate viri,sed ex deo nati sunt. Fides ista cõmunis est: nõ sicut aliqua corporis forma cõmunis est ad videndũ omniũ oculis quibus præsto est. Ex ipsa quippe vna omniũ cernẽtiũ quodammodo informatur aspectus: sed sicut dici põt omnibus hominibus esse facies humana cõis. Nã hoc ita dicit, vt tũ singuli suas habeãt. Ex vna sanè doctrina impressam fidẽ credentiũ cordibus singulorũ qui hoc idẽ credunt verissime dicimus. Sed aliud sunt ea q̃ creduntur,aliud fides qua creditur. Illa qppe in rebus sunt quæ vel esse vel fuisse, vel futuræ esse dicuntur: hæc aũt in animo credentis est,ei tantũ conspicua cuius est,quãKuis sit in alijs non ipsa sed similis. Non enim numero est vna, sed genere, propter similitudinem tamen & nullam diuersitatem magis vnam dicimus esse quàm multas. Nam & duos homines simillimos cum videmus,vnam faciem dicimus & miramur amborum. Facilius itaque dicitur multas animas fuisse singulas vtique singulorum, quod eis fuerit anima vna: quàm vbi dixit Apostolus, Vna fides, tot eas audet quisquam dicere quot fideles. Et tamen qui dicit,O mulier magna est fides tua: & alteri', Modicæ fidei quare dubitastiꝰ suam cuique esse significat. Sed ita dicitur eadem credẽtium fides vna, quemadmodum eadem volentium voluntas vna: cum & in ipsis qui hoc idem uolunt sua voluntas sit cuique cõ spicua,alterius autem lateat, quamuis idem velit. Et si aliquibus signis, seſe indicet, creditur potius quàm videtur. Vnusquisque autem sui animi conscius non credit vtiq; hanc esse suã,sed planè peruidet voluntatẽ.

Est quædã sanè eiusdẽ naturæ viuentis & ratione vtẽtis tanta conspiratio, vt cũ latteat alterũ quid alter velit, nonnullæ tamẽ sint volũtates omniũ etiã singulis notæ. Et cum quisq; homo nesciat quid homo alius vnus velit, in quibusdam rebus possit scire quod omnes velint. Vnde illa cuiusdam mimi facetissima prædicatur vrbanitas, Qui ,, cũ se promisisset in theatro quid in animo ,, haberẽt, & quid vellent oẽs, alijs ludis esse ,, dicturũ, atq; ad diẽ constitutũ ingẽti expe-

ctatione maior multitudo conflueret,suspẽ ,,
sis & silentibus omnibus, dixisse perhibei ,,
Vili vultis emere,& caro vẽdere. In quo dicto leuissimi scenici, omnes tũ cõscientias inuenerunt suas, eiq; vera ante oculos omniũ cõstituta,& tñ improuisa dicẽti admirabili fauore plauserunt. Cur aũt tam magna expectatio facta est in illo promittẽte omniũ voluntatẽ se esse dicturũ, nisi quia latet hominẽ aliorũ hominum voluntates? Sed nunquid ista latuit istũ? Nunquid quẽquã latet? Qua tandẽ causa, nisi quia sunt quædã quę non inconueniẽter in alijs de se qsque conijciat,cõpatiente vel cõspirante vitio seu natura. Sed aliud est videre voluntatẽ suã, aliud, quamuis certissima coniectura,conijcere alienã. Nã conditam Romam tã certũ habeo in rebus humanis q̃ Constantinopolim, cum Romam viderim oculis meis, de illa vero nihil nouerim, nisi qp alijs testibus credidi. Et minus quidem ille vel seipsum intuendo, vel alios quoque ex- M
periendo, vili velle emere,& caro vendere, omnibus id credidit esse commune. Sed qñ reuera vitium est, potest quisque adipisci eiusmodi iustitiam, uel alicuius alterius uitij quod huic contrarium est incurrere pestilentiam,qua huic resistat & uincat. Nam scio ipse hominem, cum uenalis codex ei fuisset oblatus,precijq́; eius ignarũ, & ideo quiddã exiguũ poscentẽ cerneret uenditorẽ, iustũ preciũ quod multo amplius erat, nec opinanti dedisse. Quid si etiam sit quisquam nequitia tanta possessus,ut uili uẽdat quæ dimiserunt parentes,& caro emat quæ consumant libidines? Non est, ut opinor, incredibilis ista luxuries. Et si quærãtur tales,& reperiantur,aut etiã nõ quæsiti fortasis occurrãt,qui nequitia maiore q̃ theatrica propositione uel pronunciationi theatricæ insultent, magno precio stupra emẽdo, paruo autẽ rura uendẽdo. Largitionis etiã gratia nouimus quosdã emisse frumenta carius,& uilius uẽdidisse suis ciuibus. Illud ẽt quod uetus poeta dixit Ennius, Oẽs mor- Ennius
tales sese laudari exoptant:profecto & de se- poeta.
ipso & de ijs quos expertus fuerat, coniecit A
in alijs, & uidetur prenunciasse hominum omnium uoluntates. Denique si & minus ille dixisset, Laudari oẽs uultis, nemo uestrũ uult uituperari:similiter qd̃ esset omniũ uoluntatis dixisse uideretur: Sunt tamẽ qui uitia sua oderint, & in qbus sibi displicent ipsi,nec ab alijs se laudari uelint, grã-

tiasq́;

tiasq; agãt obiurgantiũ beneuolentiæ, cum ideo vituperãtur vt corrigãtur. At si dixisset, oẽs beati esse vultis, miseri esse nõ vultis, dixissẽt aliqd qđ nullus in sua nõ agnosceret volũtate. Quicquid.n.aliud quisquã latẽter velit, ab hac volũtate q̃ omnibus hominibus satis nota est, non recedit. Mirũ est aũt cum capessendæ atq; retinẽdæ beatitudinis volũtas vna sit omnium, vnde tãta exisſtat de ipsa beatitudine rursus varietas atq; diuersitas voluntatũ, non q̃ aliquis eã nolit, sed q̃ nõ oĩs eam nouit. Si.n.oẽs eam nossent, non ab alijs putaretur esse in virtute animi, alijs in corporis voluptate, alijs in vtraq;, & alijs atque alijs, alibi atque alibi. Vt.n. eos quæq; res maxime delectauit, ita in ea constituerũt vitam beatã. Qũo igitur feruentissime amant oẽs, quod non omnes sciunt? Quis põt amare qđ nescit? sicut iam de hac re in libris superioribus disputaui. Cur ergo beatitudo amaꝫ ab omnibus, nec tũ scitur ab omnibus? An forte sciunt oẽs ipsa quæ sit, sed non omnes sciunt vbi sit, & inde cõtẽtio est? Quasi vero de aliquo mũdi huius agatur loco, vbi debeat quisq; velle viuere, qui vult beate viuere, ac non ita q̃ratur vbi sit beatitudo, sicut quæritur quæ sit. Nam vtiq; si in corporis voluptate est, ille beatus est qui fruitur corporis voluptate. Si in virtute animi, ille qui hac fruitur. Si in vtraq;, ille qui fruitur vtraq;. Cum itaq; alius dicit, beate viuere est voluptate corporis frui, alius autẽ beate viuere est virtute animi frui, nonne aut ambo nesciunt quæ sit beata vita, aut non ambo sciunt? Qũo ergo ambo amant eam, si nemo potest amare qđ nescit? An forte falsum est quod pro verissimo certissimoq; posuimus, beate viuere omnes homines velle? Si enim beate viuere est, verbi gratia, secundum animi virtutem viuere, quomodo beate viuere vult qui hoc non vult? Nonne verius dixerimus, homo iste non vult beate viuere, qa nõ vult secũdum virtutẽ viuere, qđ solum est beate viuere? Nõ igitur oẽs beate viuere volunt, immo pauci hoc volunt, si non est beate viuere nisi secundũ virtutem animi viuere, qđ multi nolunt. Ita ne falsum erit? vnde nec ipsis Academicis cũ omnia dubia sint, Academicus ille Cicero dubitauit, qui cum vellet in Hortensio dialogo ab aliqua re certa de qua nullus ambigeret sumere disputationis exordium, Beati certe, inquit, omnes esse volumus. Abſit vt hoc falsum esse dicamus. Quid igitur? an dicendũ est, ẽt si nihil sit aliud beatẽ viuere, q̃ secundũ virtutẽ animi viuere, tũ & qui hoc nõ vult, beate vult viuere? Nimis quidẽ hoc videtur absurdũ. Tale est .n. ac si dicamus, Et qui non vult beate viuere, beate vult viuere. Illam repugnantiã quis audiat? q̃s ferat? & tũ ad hanc contrudit necessitas, si & omnes beate velle viuere verũ est, & nõ oẽs sic volunt viuere, qũo solum beate viuitur. An forte illud est quod nos ab his angustijs posit erre, vt qm̃ diximus ibi quosq; posuisse beatam vitam qđ eos maxime delectauit, vt vo luptas Epicurum, virtus Zenonẽ, sic alium aliquid aliud, nihil dicamus esse beate viue re nisi viuere secundũ delectationem suam, quæ & ideo falsum non esse q̃ omnes beate viue re velint, quia omnes ita volunt vt quenq; delectat? Nam & hoc populo si pronunciatum esset in theatro, omnes id in suis voluntatibus inuenirent: Sed hoc quoq; Cicero cum sibi ex aduerso proposuisset, ita redarguit, vt qui hoc sentiunt erubescant. Ait .n. Ecce aũt non Philosophi quidẽ sed propti tũ ad disputandum homines aiunt esse beatos qui viuant vt ipsi velint: hoc est qđ nos diximus, vt quosq; delectat. Sed mox ille subiecit, Falsum id quidem. Velle.n. qđ non deceat, id ipsum miserrimũ est. Nec tã miserum est non adipisci quod velis, q̃ adipisci velle quod non oporteat. Præclarissime omnino atque verissime. Quis nanque ita sit mente cæcus, & ab omni luce decoris ãlienus, ac tenebris dedecoris inuolutus, vt eum qui nequiter viuit ac turpiter, & nullo prohibente, nullo vlciscente, & nullo saltem reprehendere audente, insuper & laudantibus plurimis, quoniã sicut ait scriptura diui Psalmo, Laudatꝫ pctor in desiderijs animæ suæ, & qui iniqua gerit bñdicitur, impletꝫ omnes suas facinorosissimas & flagitiosissimas voluptates, ideo beatũ dicat, qa viuit vt vult: cũ profecto quãuis & sic miser esset, minus tñ esset si nihil eorũ quæ perperã voluisset, hãc potuisset: malã.n. volũtate vel sola qua miser efficitur, sed miserior potestate, qua desideriũ malæ volũtatis implet. Quapropter qm̃ verũ est qđ omnes homines esse beati velint, idq; vnũ ardẽtissimo amore p̃ appetãt, & propter hoc cætera quæcunq; appetũt, nec quisquã põt amare qđ omnino qđ vel quale sit nesciat: nec potest nescire q̃d sit quod velle se scit, sequitur, vt omnes beatã vitam sciant. Oẽs autẽ beati hñt quod volunt, quãuis non omnes qui hñt quod volũt cõtinuo sint beati. Continuo aũt miseri qui vel nõ habẽt quod volũt, vel id habent qđ nõ recte volunt. Beatus igitur non est nisi qui & hẽt omnia quę vult, & nihil vult male. Cũ ergo ex his duobus beata vita conflet, atq; omnibus nota, oĩbus chara sit, qđ putemus esse causæ, cur horũ duorũ, qũ vtrunq; nõ possunt, magis eligãt homines, vt habeãt omnia quę volũt habeant, q̃ vt omnia bene velint etiam si non habeant. An ipsa est prauitas generis humani, vt cũ eos non lateat, nec illũ beatũ esse qui qđ vult non habet, nec illã qui quod male vult habet, sed illũ qui & habet quæcunq; vult bona, & nulla vult mala, ex his duobus quibus beata vita perficitur, quando vtrunq; non datur, id eligatur potius, vnde magis à beata vita recedit? Longius quippe ab illa est quicunq; adipiscitur male concupita, quam qui non adipiscitur cõcupita, cum potius eligi debuerit voluntas bona atq; præponi, etiam non adepta qnæ appetit. Propinquat.n.beato q̃ bene vult quæcunque vult, & quæ adeptus cũ fuerit beatus erit. Et vtiq; non mala sed bona beatũ faciunt, qũ faciunt quorũ bonorũ habet aliquid iã, idq; non parui æstimandum, eam ipsam scilicet voluntatẽ bonam, qui de bonis quorum capax est humana natura, non de ullius mali perpetratione uel adeptione gaudere desiderat, & bona qualia & in hac misera uita esse possunt, prudenti, temperanti, forti, & iusta mente sectatur, & quantum datur assequitur, ut etiam in malis sit bonus, & finitis malis omnibus atque impletis bonis omnibus sit beatus. Ac per hoc in ista mortali uita erroribus erumnisq; plenissima, præcipue fides est necessaria, qua in deũ creditur. Non enim quæcunque bona, maximeq; illa quibus quisque fit bonus, & illa quibus fiet beatus, unde nisi à deo hominẽ in ueniant, & hommi accedãt, eo qui in his miserijs fidelis & bonus est, inueniri potest. Cum autem ex hac uita ab Quentum fuerit ad beatam, tunc erit uere qđ nunc esse nullo modo potest, ut sic homo uiuat quõ uult. Non.n.uolet male uiuere in illa fœlicitate, aut uolet aliquid qđ deerit, aut deerit qđ uoluerit. Quicquid amabitur aderit, nec desiderabitur quod nõ aderit: oẽ qđ ibi erit, bonũ erit, & summus deus summũ bonum erit, atque fruendum amantibus præsto erit, & quod est omnino beatissimũ, ita semper fore certum erit. Nunc uero fe-

cerunt quidam sibi Philosophi sicut eorum cuique placuit uitas beatas suas, ut quasi ꝓpria uirtute possent, quod communi mortalium conditione non poterant, sic scilicet ut uellent. Sentiebant enim aliter beatum esse neminem posse nisi habendo quod uellet, & nihil patiendo quod nollet. Quis autem non qualemcunq; uitam qua delectatur, & ideo beatam uocat, uellet sic esse in sua potestate ut eam posset habere perpetuam? & tamen quis ita est? quis uult pati molestias quas fortiter toleret, quamuis eas uelit posſtque tolerare si patitur? Quis uelit in tormentis uiuere, etiã qui potest in eis per patientiã tenendo iustitiam laudabiliter uiuere? Trãsitura cogitauerunt hæc mala qui ea pertulerunt, uel cupiendo habere, uel timendo amittere quod amabãt, siue nequiter siue laudabiliter. Nã multi per trãsitoria mala, ad bona permansura fortiter tetenderunt. Qui profecto spe beati sunt, etiam cũ sunt in transitorijs malis, per quæ ad bona non trãsitura perueniunt. Sed qui sic spe beatus est, nondũ beatus est. Expectat nanq; per patientiã beatitudinẽ quã nondũ tenet. Qui uero sine ulla spe tali sine ulla tali mercede cruciatur, quantãlibet adhibeat tolerantiã, nõ est beatus ueraciter, sed miser fortiter. Non .n. propterea miser nõ est, quia miserior esset, si & impatienter miseriam sustineret. Porrò si ista nõ patitur quæ nollet pati in suo corpore, nec tũc quidẽ beatus habendus est, qm̃ non uiuit ut uult. Vt.n.alia omittam quæ corpore illeso ad animi pertinent offensiones, sine quibus uiuere uelimus, & sunt innumerabilia, uellet utiq; si posset ita saluum & incolume habere corpus, & nullas ex eo pati molestias ut id haberet potestate, aut in ipsius incorruptione corporis, quod quia non habet, ac pendet in incerto, profecto non uiuit ut uult. Quamuis.n.per fortitudinẽ sit paratus excipere & æquo ferre aĩo q̃cqd aduersitatis accederit, mauult tñ ut nõ accidat, & si possit facit: atq; ita paratus est in vtrunq;, ut quãtũ in ipso est alterum optet, alterum uitet, & si quod uitat incurrerit, ideo uolens ferat qa fieri nõ potuit qđ uolebat. Ne opprimat ergo sustinet sed premi nollet. Qũo ergo uiuit ut uult? an qa uolẽs fortis est ad ferẽda q̃ nollet illa tã? Ideo igitur id uult qđ põt, qm̃ quod uult nõ potest. Hæc est tota, utrum ridenda an potius miserãda, superborũ beatitudo mortaliũ, gloriãtiũ se uiuere ut uolũt, qa uolẽtes

An oẽs norint & velint beate viuere.

Cap. 4. 4.sen.di. 49.c.Solet etiã.

Sup.li.10 B

4.sen.di. 49.c.Solet etiã quæri.

C

I

Universidad de Deusto
Biblioteca

tes patienter ferunt q̃ accidere sibi nolunt. Hoc.n. aiunt qđ sapienter dixit Terẽtius.

In And. Qm nõ põt id fieri quod vis, id velis quod potsis. Commode hoc dictum esse quis negat? Sed cõsilium est datum, misero, ne esset miserior. Beato aũt, quales se esse omnes volunt, non recte nec vere dr, non potest fieri quod vis. Si.n. beatus est, quicquid vult fieri potest, quia non vult quod fieri non põt. Sed non est mortalitatis huius hæc vita, nec erit nisi qñ & immortalitas erit. Quæ si

Hic fide ac spe beati sumus. nullo modo dari homini posset, frustra etiã beatitudo quæreretur, quia sine immortalitate non potest esse. Cum ergo beati esse oẽs homines volunt, si vere volut, profecto & esse immortales volunt. Aliter, n. beati es

Cap. 8. se non possunt. Denique & de immortalitate interrogati, sicut, & de beatitudine, omnes eam esse velle respondent. Sed qualiscunque beatitudo, quæ potius vocetur q̃ sit, in hac vita quæritur, immo vero fingitur, dũ immortalitas desperatur, sine qua vera beatitudo esse non potest. Ille quippe beate viuit, quod iam superius diximus, & astruendo satis fiximus, qui viuit vt vult, nec male aliquid vult. Nemo aũt male vult immortalitatem, si eius humana capax est deo donante natura, cuius si capax non est, nec beatitudinis capax est. Vt.n. hõ beate viuat, oportet vt viuat. Quem porrò morientem vita ipsa deserit beata vita cum illo manere qũo potest? Cum aũt deserit, aut nolentem deserit proculdubio, aut volentem, aut neutrum. Si nolentem qũo beata vita est, quæ ita est in voluntate vt non sit in potestate? Cumq; beatus nemo sit aliquid volendo nec habendo, quanto minus est beatus qui non honore, non possessione, non qualibet alia re, sed ipsa beata vita nolens deseritur, qñ ei nulla vita erit? Vnde & si nullus sensus relinquit quo sit misera, propterea.n. beata vita discedit, qñ tota vita discedit: miser est tũ quandiu sentit, quia scit se nolentem consumi, propter quod cætera & quod præ cæteris di

L ligit. Non igitur põt vita & beata esse, & nolentem deserere, quia beatus nolens nemo fit: ac per hoc quanto magis nolentem deserendo miserum facit, q̃ si nolenti præsto esset miserum faceret? Si aũt volentem deserit, & sic qũo beata erat, quam perire voluit qui habebat? Restat vt dicant neutrũ esse in animo beati. i. eum deseri à beata vita, cũ p mortem deserit tota vita, nec nolle nec velle, ad vtrunque.n. parato & æquo animo cõsistere. Sed nec ista beata est vita, quia talis est, vt quem beatum facit, amore eius indigna sit. Qũo.n. est beata vita quã non amat beatus? Aut qũo amatur, quod vtrũ vigeat, an pereat indifferenter accipitur? Nisi forte virtutes quas propter solam beatitudinem

Lect. de sic amamus, persuadere nobis audent, vt ipsam beatitudinem non amemus? Quod si

Lect. de faciunt, & ipsas vtique amare desistimus, qũ illa propter quã solam istas amauimus, non est. amamus. Deinde qũo erit vera illa tam perfecta, tam examinata, tam eliquata, tam certa sententia, beatos esse oẽs homines velle, si ipsi qui iam beati sunt, beati esse nec nolunt nec volunt? Aut si volũt vt veritas clamat, vt natura cõpellit, qui summe bonus & immutabiliter beatus creator indidit hoc, Si volunt, inquam, beati esse qui beati sunt, beati vtique non esse nolunt. Si aũt beati non esse nolunt, proculdubio nolunt consumi & perire quod beati sunt, nec nisi viuentes beati esse possunt. Nolunt igitur perire quod viuunt. Immortales esse volunt, quicunque vere beati vel sunt vel esse cupiunt. Nõ aũt viuit beate, cui non adest quod vult. Nullo modo igitur esse poterit vita veraciter beata nisi fuerit sempiterna. Hanc vtrum capiat humana natura, quam tũ desiderabilem cõfitetur, non parua quæstio est. Sed si fides aũsit quæ ineſt eis quibus dedit potestatem Iesus filios dei fieri nulla quæstio est. Humanis quippe argumentationibus hæc inuestigare conantes, vix pauci magno præditi ingenio, abundantes ocio, doctrinisq; subtilissimis eruditi, ad indagandã solius animæ immortalitatem peruenire potuerunt. Cui tũ reddita animæ beatam vitam non inuenerunt, stabi mortalem.i. veram. Ad miserias eam quippe vitæ mortalis huius & post beatitudinem redire dixerũt. Et qui eorum de hac erubuerunt sententia, & animam purgatam in sempiternam beatitudinem sine corpore collocandam putauerunt, talia de mundi retrorsus æternitate sentiunt, vt hanc de anima sententiam suam ipsi redarguant. Quod hic longum est demonstrare, sed in libro duodecimo de ciuita Cap. te dei satis à nobis est quãtum arbitror explicatum. Fides aũt ista totũ hominem immortalem futurum, qui vtique constat ex anima & corpore, & ob hoc vere beatum, non argumẽtatione humana, sed diuina authoritate promittit. Et ideo cum dictum esset in Euangelio, quod Iesus dederit potestatem filios dei fieri ijs qui eum receperũt, & quid

& quid sit recepisse eũ, breuiter fuisse exposit. quod; nõ filij dei fierẽt, esset adiunctum. Qui nõ ex sanguinibus, neq; ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex deo nati sunt, ne ista hominum quam videmus & gestamus infirmitas tantã excellẽtiã desperaret, illico annexũ est, Et verbũ caro factũ est, Et habitauit in nobis: vt à cõtrario suaderetur qđ incredibile videbatur. Si.n. natura dei filius pp filios hominũ misericordia factus est hominis filius, hoc est.n. verbũ caro factũ est, & habitauit in nobis hominibus: quãto est credibilius natura filios hominis, gr̃a dei filios dei fieri, & habitare in deo, in quo solo, & de quo solo esse põt beati participes immortalitatis eius effecti: pp quod psuadẽdũ dei filius particeps nr̃æ mortalitatis effectus est. Eos itaq; qui dicunt, Itane defuit deo modus alius quo liberaret homines, à miseria mortalitatis huius vt vnigenitũ filium deũ sibi coæternũ, homine fieri vellet induendo humanã animã & carnẽ, mortalemq; factũ mortem perpeti: parũ est sic refellere, ut iustum mundũ quos nos per mediatorẽ dei & hominũ, hominẽ Chr̃um Iesum deus liberare dignat, asseramus bonũ & diuinæ cõgruũ dignitatis, tiuerumetiã ut ostẽdamus nõ aliũ modum possibilẽ deo defuisse cuius potestati cũcta qualiter subiacent, sed sanãdæ nostræ miseriæ conuenientiorẽ modũ aliũ non fuisse, nec eẽ oportuisse. Quid.n. tã necessariũ fuit ad erigendã spem nostrã, mentesq; mortalium conditione ipsius mortalitatis abiectas, ab immortalitatis desperatione liberandas, q̃ vt demonstraretur nobis quanti nos penderet deus, quantumq; diligeret? Quid vero huius rei tãto isto indicio manifestius atque præclarius, quàm vt dei filius immutabiliter bonus in se manens quod erat, & à nobis & pro nobis accipiens quod non erat, præter animę suæ naturæ detrimentũ, nostrum dignatus inire consortium, prius sine vllo malo suo merito mala nostra perferret: ac sic iam credentibus quantum nos diligat deus, & quod desperabamus iam sperantibus, dona in nos sua sine vllis bonis meritis nostris, immo præcedentibus & malis meritis nostris, indebita largitate conferre, quia & ea quæ dicuntur merita nostra, dona sunt eius? Vt.n. fides per dilectionem operatur, charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Tunc est aũt datus, quãdo est Iesus resurrectione clarificatus. Tũc.n. eũ se missurũ esse promisit & misit, quia tunc sicut de illo scriptum est, & ante prædictum, Ascendit in altũ, captiuauit captiuitatẽ, dedit dona hominibus. Hæc dona sunt merita nr̃a quibus ad summũ bonũ immortalitatis & beatitudinis puenimus. Commendat ãt (inquit Apostolus) charitatẽ suam deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Multo magis iustificati nunc in sanguine ipsius salui erimus ab ira per ipsum. Adhuc addit & dicit, Si.n. cũ inimici essemus reconciliati sumus deo p mortẽ filius eius, multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius. Quos pctõres dixit pr̃, hos posterius inimicos dei: & quos prius iustificatos in sanguine Iesu Chr̃i, eos posterius reconciliatos p mortẽ filij dei: & quos prius saluos ab ira p ipsum, eos postea saluos in uita ipsius. Non ergo ante istã gr̃am quoquo mõ peccatores, sed in talibus peccatis fuimus, vt inimici essemus dei. Superius aũt idẽ Apostolus nos pctõres, & inimicos dei, duobus idẽ tidẽ nominibus appellauit, vno uelut mitissimo, alio planè atrocissimo dicẽs, Si enim Xps cũ infirmi essemus adhuc, iuxta tps p impijs mortuus est: Quos infirmos, eosdẽ impios nuncupauit. Leue aliquid videtur infirmitas, sed aliqñ talis est, vt impietas nominetur. Nisi tũ infirmitas eẽt, medicũ necessariũ nõ haberet. Qui est Hebraice Iesus, Græce σωτὴρ, nr̃a autem locutione saluator. Qđ verbũ Latina lingua antea non habebat, sed habere poterat sicut potuit quãdo voluit. Hæc autem Apostoli sententia precedens vbi ait, Adhuc cum infirmi essemus iuxta tempus pro impijs mortuus est, cohæret his duabus sequentibus, quarum in vna dixit, peccatores, i alia inimicos dei, tanquam illis singulis reddiderit singula, peccatores ad infirmos, inimicos dei referẽs ad impios. Sed qđ est, iustificati in sangui ne ipsius? Quæ vis est sanguinis huius obscro, ut in eo iustificenr credentes? Et quid est, reconciliati p mortẽ filij eius? Itane vero cũ iraſceretur nobis deus pr̃, vidit mortem filij sui p nobis, & placatus est nobis? Nunquid ergo filius eius vsqueadeo nobis iam placatus erat, vt pro nobis ẽt dignaret mori: pater vero vsqueadeo adhuc iraſcebatur, vt nisi filius pro nobis moreretur non placaretur. Et quid est quòd alio loco idẽ

Rom. 5.

Ibidem.

D

E Tinitas simul operata est redẽptionem hominis Cap. 11.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Rom.8. ipse doctor gentiũ, Quid,inquit,ergo dicemus ad hæc? Si deus pro nobis,quis contra nos? Qui proprio filio suo nõ pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illũ, Quõ nõ ẽt cũ illo omnia nobis donauit? Nunquid nisi iã placatus esset pr̃,proprio filio nõ parcens pro nobis eum traderet? Nõne videtur hęc illi velut aduersa esse sententia? In illa moritur pro nobis filius,& reconciliatur nobis pr̃ per mortẽ eius. In hac aũt tanquã prior nos dilexerit pater,ipse pp nos filio nõ parcit, ipse pro nobis eos tradidit ad mortem. Sed video q̃ & antea pater dilexit nos, non solum antequam pro nobis filius moreretur, sed antequam conderet mundum, ipso
Ephe.1. teste Apostolo qui dicit, Sicut elegit nos in
F ipso ante mundi constitutionem. Nec filius patre sibi non parcente pro nobis ve-
Galat.2. lut inuitus est traditus,quia & de ipso dictũ est, Qui me dilexit & tradidit semetipsum pro me. Omnia ergo simul & pater & filius
3.sen.di. & amborũ spũs pariter & concorditer ope-
20.ca.1. rantur tñ iustificati sumus in Chr̃i sanguipost prin ne,& reconciliati sumus deo per mortẽ filij
cipium. eius. Et qũo id factũ sit,vt potero etiam hic
Homo qũo pe- quantũ satis videbitur explicabo. Quaccat. dam iustitia dei in potestatem diaboli tradi-
Cap 12. tum est genus humanum,pctõ primi hominis in omnes vtriusq; sexus cõmunione nascentes originaliter transeunte, & parentũ primorum debito vniuersos posteros obligante. Hæc traditio prius in Genesi signifi-
Gene.3. cata est,vbi cũ serpenti dictũ esset, Terram manducabis: homini dictũ est, Terra es & in terrã ibis. Eo quod dictum est, in terram ibis: mors corporis prænũciata est,quia nec ipsam fuerat experturus si permãsisset vt factus est rectus. Q̃d vero viuenti ait, Terra es: oñdit totũ hominẽ in deterius commuta-
Gene.6. tũ. Tale est.n. Terra ẽ:quale istud,Nõ per-
G manebit spũs meus in hominibus istis, q̃m caro sunt. Tunc ergo demonstrauit eum ei traditum,cui dictum fuerat,terram manducabis. Apostolus autem apertius hoc præ-
Ephe.2. dicat, vbi dicit, Et vos cum essetis mortui delictis,& peccatis vestris,in quibus aliquãdo ambulastis secundum seculum mundi huius,secundum principem potestatis aeris, spiritus huius qui nunc operatur in filijs diffidentiæ,in quibus & nos omnes aliquando conuersati sumus in desiderijs carnis nostræ, facientes voluntates carnis & affectionum,& eramus natura filij iræ, sicut & cæteri. Filij diffidentiæ sunt infideles, & quis hoc non est antequam fidelis fiat? Quocir- 1.sen.di.
ca omnes homines ab origine sub principe 20.ca.1.
sunt potestatis aeris q̃ operatur in filijs diffidentię. Et quod dixi ab origine,hoc est q̃d dicit Apostolus, natura & se fuisse sicut cæteros:natura.s.vt est deprauata peccato non vt recta creata ab initio. Modus aũt iste quo traditus est homo in diaboli potestatẽ, non ita debet intelligi,tanquam hoc deus fecerit, aut fieri iusserit: sed quòd tantũ permiserit, iuste tñ. Illo enim deserente peccantẽ, peccati author illico inuasit. Nec ita sanè deus deseruit creaturam suam, ut non se illi exhiberet deum creantem & uiuificantem, & H inter pœnalia mala etiam bona malis mul- 1.de.ci.
ta præstantem. Non enim continuit in ira 20.ca.2.
sua miserationes suas, nec hominem à lege veritatis potestatis amisit,quando in diaboli po- Psal.76.
testate esse permisit: quia nec ipse diabolus à potestate omnipotentis alienus est sicut nec à bonitate. Nam & maligni angeli vnde qualicunq; subsisterent vita, nisi per eũ qui viuificat omnia? Si ergo commissio pec- Ibidem.
catorum per iram dei iustam hominẽ subdit diabolo, profecto remissio peccatorum per recõciliationem dei benignam, eruit hominem à diabolo. Non autem diabolus fuit superandus potẽtia dei,sed iustitia superandus fuit. Nã ut quid omnipotẽte potentius? Aut cuius creaturæ potestas, potestati creatoris comparari potest? Sed cum diabolus vitio peruersitatis suæ factus sit amator potentiæ, & desertor appugnatorq̃ue iustitiæ:sic enim & homines eum tanto magis imitantur, quanto magis neglecta, vel etiam perosa iustitia potentiæ student eiusq; vel adeptione lætantur,vel inflãmantur cupiditate,placuit deo vt propter eruendũ hominẽ de diaboli potestate,nõ potentia diabolus,sed iustitia vinceretur,atq; ita & homines imitantes Christum, iustitia quærerent diabolum vincere, non potentia. Non q̃ potentia quasi mali aliquid fugienda sit, sed ordo seruandus est quo prior est iustitia. Nam quanta potentia potest esse mortaliũ? Teneant ergo mortales iustitiam, potentia immortalibus debetur,cui cõparata quantalibet eorũ hominũ qui potentes vocantur in terra, ridicula infirmitas inuenit, & ibi foditur pctõri fouea, vbi videntur mali plurimũ posse. Cantat autem iustus & dicit, Beatus homo quẽ pu- Psal.93.
tu erudieris domine,& de lege tua docueris eum: Vt mitiges ei à diebus malignis,donec fodiatur peccatori fouea. Quoniam non re-
pellet

pellet dñs plebẽ suam,& hæreditatẽ suã nõ relinquet: quoadusq; iustitia conuertatur in iudiciũ, & qui habet eam oẽs recto sunt corde. Hoc ergo tempore quo differtur potentia populi dei, non repeliet dñs plebem suam,& hæreditatem suam nõ derelinquet, quantalibet acerba & indigna ipsa humilis atq; infirma patiatur, quoadusque iustitia quam nunc habet infirmitas piorum, conuertatur in iudicium,hoc est,iudicandi acciũ præcedentẽ iustitiã ordine suo fuerit potentia subsecuta. Potẽtia quippe adiuncta iustitiæ,vel iustitia accedẽs potentiæ, iudiciariã potestatẽ facit: ptinet aũt iustitia ad volũtatẽ bonã. Vnde dictum ab angelis nato
2. Christo, Gloria in excelsis deo & in terra pax hominibus bonæ volũtatis. Potẽtia vero sequi debet iustitiã,nõ præire. Ideo & in rebus secũdis ponitur. i. prosperis,Secundę ãt a sequẽdo sunt dictæ. Cum.n.beatum fa
ciant, sicut superius disputauimus, duæ res, bene velle,& posse quod velis, nõ debet eẽ illa peruersitas, quæ in eadem disputatione notata est,vt ex duabus rebus q̃ faciũt btñ; posse q̃d velit, hõ eligat, & velle q̃d oportet,negligat,cũ prius debeat habere voluntatem bonã, magnã vero postea potestatẽ. Bona porrò volũtas purganda est à vitijs, à quibus si vincit hõ,ad hoc vincit vt male velit, & bona iam voluntas eius quomodo eritꝰ Optandum est itaque vt potestas nunc detur,sed contra vitia,propter quę vincenda potentes nolunt esse homines,& volunt propter vincendos homines,vt quid hoc,ni si vt vere victi falso vincant,ne sint verita
te,sed opinione victores. Velit homo prudens esse, velit fortis, velit temperans, velit iustus:atq; ut hæc veraciter possit,potentia planè optat,aq; appetat vt potens sint in sepso, & miro mõ aduersus seipsum pro sepso. Cętera vero quæ bene vult, & tñ non põt sicut est immortalitas, & vera ac plena felicitas, desiderare non cesset, & patiẽter expectet. Quæ est igitur iustitia qua vicstus est diabolus? Quæ nisi iustitia Iesu Xpi? Et qũo victus est? Quia cum in eo nihil morte dignum inueniret, occidit eũ tñ. Et vtiq; iustũ est vt debitores quos tenebat liberi dimittantur,in eũ credentes quẽ sine vllo debito occidit,hoc est, q̃ iustificari dimittimur in Christi sanguine. Sic quippe in remissionẽ peccatorum nostrorum,innocens sanguis ille effusus est. Vnde se dicit in Psalmis inter mortuos liberum. Solus.n.à debito mortis liber est mortuus. Hinc et in 3.sen.di.
alio Psalmo dicit. Quæ nõ rapui tũc exolue- 20. cap.
bã, rapinã uolens intelligi peccatũ, quia Si vero.
usurpatũ est cõtra licitũ. Vnde per os etiã Psal.87.
carnis suæ,sicut in Euangelio legitur, dicit, Psal.68.
Ecce venit princeps mundi huius,& in me Ioã.14.
nihil inueniet. i. nullum peccatum. Sed vt sciant oẽs, inquit, quia volũtatẽ patris mei facio,surgite eamus hinc. Et pergit inde ad passionẽ, vt pro debitoribus nobis q̃d ipse non debebat exolueret. Nunquid isto iure
equissimo diabolus vinceretur, si potentia 1.sen.di.
Christus cũ illo ageꝛ nõ iustitia voluisset? 20. cap.
sed postposuit q̃d potuit vt prius ageret q̃d si uero
oportuit. Ideo ãt illũ eẽ opus erat,& homi in fi.
nẽ,& deũ. Nisi.n.hõ esset,nõ poterat occidi. Nisi & deus esset,nõ crederetur noluisse M
q̃d potuit,sed non potuisse q̃d voluit. Nec ab eo iustitiã potẽtiæ plãtã fuisse, sed ei defuisse potentiã putaremus. Nũc vero humana pro nobis passus est, qa hõ erat: sed si voluisset ẽt hoc nõ pati potuisset,quia & deus erat. Ideo gratior facta est in humilitate iustitia, qa posset si noluisset humilitatẽ non ppeti tãta in diuinitate potẽtia,ac sic à moriẽte tã potẽte nobis mortalibus impotẽtibus,& cõmendata est iustitia,& ꝓmissa potẽtia. Horũ.n.duorũ vnũ fecit moriẽdo alterũ resurgẽdo. Quid.n.iustius,q̃ vsq; ad
mortẽ crucis ꝓ iustitia peruenire? Et quid Mar.15.
potentius, quam resurgere à mortuis, & in & 16.
cœlum cum ipsa carne in qua est occisus ascendere? Et iustitia ergo prius,& potentia, postea diabolum vicit. Iustitia scilicet quia nullum peccatum habuit,& ab illo iniustissime est occisus: potentia vero, quia reuixit mortuus, nũquã postea moriturus.
Sed potẽtia diabolũ vicisset,ẽt si ab illo non Rom.6.
potuisset occidi: q̃uis maioris sit potẽtiæ ẽt A
ipsam mortem vincere resurgendo, quam vitare viuendo. Sed aliud est propter quod iustificamur in Christi sanguine, cum per remissionẽ peccatorum eruimur à diaboli potestate: hoc ad id ꝓtinet q̃d à Christo iustitia diabolus vincitur,non potentia. Ex infirmitate quippe quam suscepit in carne mortali, nõ ex immortali potentia crucifixus est Christus, de qua tñ infirmitate ait 1.Co.1.
Apostolus: Q̃d infirmũ est dei,fortius est De co-
hominibus. Non est itaq; difficile videre dem.
diabolum victum,quando qui ab illo occi- Cap.15.
sus est resurrexit. Illud est maius & ad intelligẽdũ profundius, videre diabolum vi-

ctum qñ sibi uicisse uidebatur.i.qñ Chr̃s occisus est. Tũc.n.sanguis ille,qm̃ eius erat qui nullum habuit omnino pct̃m, ad remissionem nostrorũ fusus est pct̃orum:vt quia eos diabolus merito tenebat, quos peccati reos conditione mortis obstrinxit, hos per eum merito dimitteret, quem nullius peccati reũ immerito pœna mortis affecit. Hac iustitia victus & hoc vinculo victus est fortis,vt vasa eius eriperentur,q̃ apud eũ cũ ipso & angelis eius fuerant vasa iræ,& in va
Rom.9. sa misericordiæ verterent. Hæc q̃ppe verba
B ipsius dñi nostri Iesu Chr̃i de cœlo ad se facta,cũ primũ vocatus est,narrat Apostolus
Act.26. Paulus. Nã inter cætera quæ audiuit,ét hoc sibi dictum loquitur. Ad hoc.n.tibi apparui vt constituam te ministrum & testem corũ quæ à me vides, quibus etiam pareo tibi liberans te de populo & de gentibus in quas ego mitto te aperire oculos cæcorũ,vt auertantur à tenebris, & à potestate satanæ ad deũ,vt accipiant remissionẽ peccatorum,& sortem quæ in sanctis, & fidem quæ in me est. Vnde & exhortans idem Apostolus cre
Colo. 1. dẽtes, & ad gratiarum actionem deo patri. Qui eruit nos,inquit,de pr̃ate tenebrarũ,& trãstulit in regnũ filij charitatis suæ,in quo habemus redẽptionẽ in remissionẽ pct̃orũ. In hac redemptione tanquã preciũ pro nobis datus est sanguis Christi, quo accepto diabolus non ditatus est,sed ligatus: vt nos ab eius nexibus solueremus,nec quenquam secũ eorum quos Chr̃us ab omni debito liber indebite fuso suo sanguinem redemisset, pct̃orum retibus inuolutum traheret ad secundæ ac sempiternæ mortis exitiũ: sed hactenus morerentur ad Christi gratiã pertinentes, præcogniti & prædestinati & electi
1.Petr.1. ante cõstitutionẽ mundi quatenus pro illis
C ipse mortuus est Chr̃us,carnis tm̃ morte nõ
Reliqæ mortis cedũt in bonum electis. Cap.16. spiritus. Quanuis.n.& ipsa mors carnis de pct̃o primi hominis originaliter venerit, tm̃ bonus eius vsus gloriosissimos martyres fecit. Et ideo non solum ipsa, sed omnia seculi huius mala,dolores,laboresq̃; hominum quanquam de peccatorum,& maxime de peccati originalis meritis veniant,vn de facta est & ipsa vita vinculo mortis obstricta, tamen & remissis peccatis remanere debuerunt, cum quibus homo pro veritate certaret:& vnde exerceretur virtus fideliũ: vt nouus homo per testamentum nouum, inter mala huius seculi nouo seculo præpararetur, miseriam quam meruit uita ista damnata sapienter tolerans, & quia finiẽtur prudẽter gratulans,beatitudinem vero quã liberata vita futura sine fine habitura est,fideliter & patienter expectans. Diabolus.n. à dñatu & à cordibus fideliũ fora smissus, Ioã. 12.
in quorum damnatione atque infidelitate licet damnatus etiam ipse regnabat, tm̃ pro conditione mortalitatis huius aduersari sinitur,quantum eis expedire nouit. De quo sacræ literæ personant per os Apostolicũ, Fidelis deus qui non permittit vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cũ tẽtatione ét exitum,vt possitis sustinere. Prosunt aũt ista mala quæ fideles pie perferunt, vel ad emendanda peccata,vel ad exercẽdã probandãq̃; iustitiã,vel ad demonstrandam vitæ huius miseriã, vt illa vbi erit beatitudo vera atq; perpetua, & desideretur ardentius & instantius inquiraẽ. Sed circa eos ista seruantur, de quibus Apostolus dicit, Scimus qm̃ diligentibus deũ omnia cooperantur in Rom.8.
bonũ, ijs qui sec̃m propositum vocati sunt sancti, Q̃m quos ante præscuit, & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui,vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos aũt prædestinauit illos & vocauit,& quos vocauit,illos & iustificauit, quos aũt iustificauit,ipsos & glorificauit. Horũ prædestinatorum nemo cum diabolo peribit, nemo vsq; ad mortem sub diaboli potestate remanebit. Deinde sequitur quod iam supra commemoraui. Quid ergo dicemus ad hęc? Si deus pro nobis quis contra nos? Qui filio proprio non pepercit,sed pro nobis omnibus tradidit illũ,qũo non & cum illo omnia nobis donauit? Cur ergo nõ fieret mors Christi? Immo cur non prætermissis aliis innumerabilibus modis quibus ad nos liberandos vti posset omnipotens, ipsa potissimum eligeretur vt fieret: vbi nec de diuinitate eius aliquid imminutũ est, aut mutatũ, & de humanitate suscepta tm̃ beneficij collatũ est hominibus,vt à dei filio sempiterno eodẽq; hominis filio mors tpalis indebita redderetur,qua eos à sempiterna morte debita liberaret? Peccata nostra diabolus tenebat,& per illa nos merito figebat in morte. Dimisit ea ille qui sua non habebat,& ab illo immerito est perductus ad mortem. Tm̃ valuit sanguis ille,vt neminẽ Christo indueret,qui Christum morte indebita vel ad tps occidit. Commendat ergo charitatem suam deus in nobis: q̃n cum adhuc peccatores

essemus Christus prò nobis mortuus est. Rom.5.
Multo magis iustificati nũc in sanguine ipsius,salui erimus ab ira p ipsum. Iustificati, inquit, in sanguine ipsius. Iustificati planè in eo q̃ à peccatis omnibus liberati. Liberati aũt a peccatis omnibus, qm̃ p nobis est dei filius q̃ nullũ habebat occisus. Salui erimus ab ira p ipsum. Ab ira vtiq; dei, q̃ nihil est aliud q̃ iusta vindicta. Nõ.n.sicut hominis animi pturbatio est ira dei,sed
F illius ira est, cui dicit alio loco sancta scriptura, Tu aũt dñe virtutũ cũ trãquillitate iudicas. Si ergo iusta diuinæ vindictæ tale nomen accepit, ét reconciliatio dei q̃ recte intelligitur,nisi cũ talis ira fimẽ? Nec inimici eramus deo, nisi quẽadmodum iustitiæ sunt inimica peccata,quibus remissis tales inimicitiæ finiuntur, & reconciliantur: Deo quos ipse iustificat: Quos tñ etiã inimicos vtiq; dilexit, q̃quidẽ proprio filio nõ pepercit, sed pro nobis omnibus eũ adhuc inimici essemus tradidit eum. Recte ergo Apostolus Rom.5.
secutus adiũxit, Si.n.cũ inimici essemus reconciliati sumus deo p mortẽ filij eius, per quã facta est illa remissio peccatorũ, multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius. In vita salui,quã p mortẽ reconciliati. Quis.n.dubitat daturũ amicis vitã suã pro quibus inimicis dedit mortem suam? Non solum aũt, inquit, sed & gloriamur in deo p dominum nostrũ Iesum Christũ, per quẽ nunc reconciliationem accepimus. Non solum ait,salui erimus,sed & gloriamur. Nec in nobis,sed in deo: nec per nos,sed per dominum nostrũ Iesum Christum, per quẽ nunc reconciliationẽ accepimus,secundum ea quæ superius disputata sunt. Deinde subiungit Apostolus, Propter hoc sicut p vnũ
Rom.5. hominem peccatum in hunc mundum intrauit,& per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransijt, in quo omnes peccauerunt,& cætera. In quibus prolixius de duobus hominibus disputat, vno eodemque primo Adã per cuius peccatũ in mortẽ tanquam hæreditarijs malis posteri eius obligati sumus: altero aũt secũdo Adã, qui nõ hõ tantum,sed deus est, quo pro nobis soluente quod non debebat, à debitis & paternis & propr̃ijs liberati sumus. Proinde quoniam propter vnum illum tenebat diabolus oẽs per eius vitiatã carnalem concupiscentiã generatos, iustum est ut ꝓpter hũc unum dimittat oẽs per ipsius immaculatam gratiam spiritalẽ regeneratos. Sunt & alia multa quæ in Christi incarnatione, quæ superius displicent salubriter intuenda atq; cogitanda sunt. Quorũ est vnũ q̃d demonstratum est homini,quem locum haberet in rebus quas condidit deus, quando-quidem sic deo coniũgi potuit humana natura,vt ex duabus substãtijs fieret vna pso-
H na,ac per hoc iam ex tribus. s.deo,anima & carne: vt superbi illi maligni spũs, qui se ad decipiendum quasi ad adiuuandum medios interponunt, non ideo se audeant homini prẽponere,quia nõ habent carnem: & maxime quia & mori in eadem carne dignatus est filius dei, ne ideo illi tanquam deos se coli psuadeat,quia videntur esse immortales. Deinde vt gr̃a dei in nobis sine vllis
3.sen.di. 6. & ne de suo. circa fi-nem. pcedentibus meritis: in homine Chr̃o cõmendaret, quia nec ipsa tãta vnitate deo vero cõiunctus vna cũ illo psona.i.ipse hõ assumptus, mox vt hõ etiã deus filius dei viueret, vllis est pcedẽtibus meritis assecutus. Sed ex quo homo esse cœpit, ex illo est & deus: vnde dictum est, Verbum caro factũ Ioan. 1.
est. Etiam illud est, vt superbia hominis, q̃ maxime impedimento est, ne inhæreatur deo, per tantã dei humilitatẽ redargui posset atq; sanari. discatq; homo q̃ lõge recesserit à deo, & quid illi valeat ad medicinalẽ dolorem,qñ per talem mediatorem dedit,q̃ hominibus & deus diuinitate subuenit, & homo infirmitate conuenit. Quod aũt maius obedientiæ nobis præberetur exemplũ qui per inobedientiam perieramus, quàm deo patri deus filius obediens vsq; ad mortem crucis? Quod prẽmium tantæ obe-
I dientię vbi ostenderetur melius, quàm in carne tanti mediatoris, quæ ad vitam resurrexit æternam? Pertinebat etiam ad iustitiam bonitatemque creatoris, vt per eandem rationalem creaturam superaretur diabolus, quam se superasse gaudebat, & de ipso genere veniẽtem quod genus origine vitiata, per vnum tenebat vniuersum. Po-
Quur ex virgine natus. terat.n.vtiq; deus hominem aliunde suscipere, in quo esset mediator dei & hominũ, non de genere illius Adam, qui peccato suo
Ca. 18. genus obligauit humanũ, sicut ipsum quem primum creauit, non de genere creauit alicuius: Poterat ergo vel sic, vel alio quo vellet modo creare vnum alium hominem, de
1. Ti. 1. 3.sen.di. 12.c.so-let etiã. quo uinceretur uictor prioris: sed melius iudicauit vt de ipso quod victum fuerat gñe assumeret hominẽ deus, per quẽ generis humani vinceret inimicum. Et tũ ex virgine,

cuius conceptum spūs non caro, fides non libido præuenit. Nec interfuit carnis concupiscētia, per quā feminant & cōcipiuntur cæteri, qui trahūt originale pctm: sed ea pēnitus remotissima, credendo, nō concūbendo sancta est fœcundata virginitas, vt illud quod nascebat ex propagine primi hominis tantūmodo generis non etiā criminis origi-
K nem duceret. Nascebat nanq; nō trangressionis cōtagione vitiata natura, sed omniū talium vitiorum sola medicina. Nascebant, inquam, homo nullum habēs, nullum habiturus omnino pctm, per quē renascerentur liberandi à pctō, qui nasci non pūt sine peccato. Quanuis.n. carnali concupiscentia, q̄ inest genitalibus membris bene vtatur castitas coniugalis, habet tamen motus nō voluntarios, quibus ostendit vel nullam se in paradiso ante pctm esse potuisse, vel non talem fuisse si fuit, vt aliqñ resisteret voluntā-
Rom.7. ti. Nunc aūt illam talē esse sentimus, vt repugnans legi mentis ēt si nulla est causa generādi, stimulos ingerat coeūdi, vbi si ei cedit peccando satietur, si non cedit dissentiendo frenetur. Quæ duo aliena fuisse à paradiso ante pctm, dubitare quis posit? Nā neq; illa honestas faciebat aliquid indecorū, nec illa fœlicitas patiebatur aliquid impacatum. Oportebat itaque vt ista carnalis concupiscētia nulla ibi esset omnino, qñ cōcipiebat virginis partus, in quo nihil dignū morte fuerat inuēturus, & cū tū occisurus author mortis, authoris vitę morte vincendus. Victor primi Adam, & tenēs genus humanum, victus à secundo Adam, & amittēs
L genus Christianum, liberatum ex humano genere ab humano crimine, per eū qui non erat in crimine, quāuis ēt ex gñe, vt deceptor ille ab eo vinceretur gñe, quod vicerat crimine. Et hoc ita gestū est vt homo non extollatur: sed qui gloriatur, in dño glorietur. Qui.n. victus est, homo tm erat, & ideo victus est, quia superbe deus ēē cupiebat. Qui
1.Co.10. aūt vicit, & hō erat & deus: & ideo sic vicit natus ex virgine, quia deus humiliter, non qsi alios sanctos regēbat illum hominem, sed gerebat. Hæc tanta dei dona, & si quæ alia sunt, quæ de hac re nobis, & quærere
Per Christū à fidēlia peruenit quæ pro nobis verbum caro factum temporaliter & carnaliter fecit & pertulit, secundum distinctionem quam demonstrare suscepimus, ad scientiam pertinent, non ad
Ca. 19. sapientiam. Quod aūt verbū est sine tēpore, sine loco, est patri coæternū & vbiq; totum, de quo si quisquā pōt quantum pōt vel racem proferre sermonem, sermo ille erit sapientiæ: ac per hoc verbum caro factum, quod est Christus Iesus, & sapientiæ thesauros habet & scientiæ. Nā scribēs Apostolus ad Colossenses, Volo.n. vos scire, inquit, Col. 2
quantum certamen habeā pro vobis, & pro M
ijs qui sunt Laodiciæ, & quicúque non viderunt faciem meam in carne, vt consolent corda eorū, copulati in charitate, & in omnibus diuitijs plenitudinis intellectus ad cognoscendum mysterium dei, qđ est Christus Iesus, in quo sunt oēs thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Quatenus nouerat Apostolus thesauros istos, quantum eorū penetrauerat, & in eis ad quāta peruenerat, quis potest nosse? Ego tamen secundum id quod scriptum est, Vnicuiq; autem nostrū datur manifestatio spūs ad vtilitatē, alij quidē datur per spiritum sermo sapientię, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum: si inter se distant hæc duo vt sapientia diuinis, scia humanis attributa sit rebus, vtrūque agnosco in Christo, & mecum omnes 4.Esdr.
cius fideles. Et cum lego: Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, in verbo in- Ioan.
telligo verum dei filiū; in carne agnosco verum hominis filium, & vtrunque simul in vna persona dei & hominis ineffabili gratiæ largitate coniunctum. Propter quod sequitur, & dicit, Et vidimus gloriam eius gloriam quasi vnigeniti à patre plenū gratiæ & veritatis. Si gram referamus ad scientiam, veritatē ad sapientiā, puto nos ab illa A
dnarum istarum rerum distinctione quam cōmendauimus nō abhorrere. In rebus enim per tēpus ortis, illa summa gratia, est quòd homo in vnitate personæ cōiūctus est deo, in rebus vero æternis summa veritas retribuitur dei uerbo. Quòd vero idē ipse est unigenitus à pre plenus gratiæ, & veritatis, id actū est, vt idem ipse sit in rebus pro nobis tēporaliter gestis, cui p̄ candē fidē muniamur, vt cum habiliter contemplemur in rebus æternis. Illi autem præcipui gentiū Rom.
philosophi, qui inuisibilia Dei p̄ ea quæ facta sunt intellecta conspicere potuerunt, tamen qa sine mediatore. i. sine homine Christo philosophari sunt, quem nec ventu-
rum Prophetis, nec uenisse Apostolis crediderunt, ueritatem detinuerunt, sicut de illis dictum est, in iniquitate. Non potuerūt enim

enim in his rerū infimis constituti, nisi quēre aliqua media per quæ ad illa quæ intelexerant sublimia peruenirēt, atq; ita in deceptores dæmones inciderunt, per quos factum est ut immutarent gloriam incorrupBtibilis dei, in similitudine imaginis corruptibilis hominis, & volucrū & quadrupedū & serpentium. In talibus.n. formis etiā idola instituerunt, siue coluerunt. Scientia ergo nostra Christus est, sapientia quoq; nra idē Christus est. Ipse nobis fidem de rebus temporalibus inserit, ipse de sempiternis exhibet ueritatem, p. ipsum pergimus ad ipsum, tendimus per scientiam ad sapientiā: ab vno tū eodemq; Christo non recedimus, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ abscōditi. Sed nunc de scientia loquimur, post de sapientia, quantum ipse donauerit locuturi. Nec ista duo sic accipiamus quasi non liceat dicere, uel istam sapientiam, quæ in rebus humanis est, uel illam scientiam quæ in diuinis. Loquendi enim latiore consuetudine, vtraq; sapientia, vtraque scientia dici potest. Nullo modo tamen scriptum esset apud Apostolum, Alij datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ: nisi & proprie singulis nominibus hæc singula vocarentur, de quorū distinctione nunc agimus. Iam itaq; videamus quid sermo iste prolixus effecerit, quid collegerit, quo peruenerit. Beatus esse se uelle, omniū hominum est: nec tū omniū in est fides, qua cor mundante ad beatitudinē peruenietur. Ita fit vt per istā qnam nō oēs volunt ad illam tendendum sit quam nemo posit esse qui nolit. Beatos esse se velle omnes in corde suo vident, tantaq; est in hac re naturæ humanæ conspiratio, vt non fallatur homo qui hoc ex animo suo de animo contijcit alieno. Deniq; oēs id velle nos nouimus. Multi uero immortales se esse posse desperant, cum id quod omnes uolunt, nullus aliter posit: volunt tū etiam immortales esse si possent, sed non credendo q̄ possint, non ita uiuūt ut possint. Necessaria est ergo fides vt beatitudinem consequamur, omnibus humanæ naturæ bonis. i. & animi & corporis. Hanc autem fidem in Christo esse definitā, qui in carne resurrexit à mortuis, non moriturus vlterius, nec nisi per illum quenquam liberari à diaboli dñatu per remissionem peccatorum, In cuius diaboli partibus necesse est miseram esse vitam, eam demq; perpetuam, quæ mors est potius dicenda quàm uita eadem fides habet. De qua & in hoc libro sicut potui pro spatio temporis disputaui, eum iam & in quarto libro huius operis, multa de hac re dixerim, sed ibi pp aliud, hic pp aliud. Ibi scilicet vt ostenderem, cur & quō Christo in plenitudine D
temporis à patre sit missus, propter eos qui dicunt, eum qui misit, & eum qui missus est Gala. 4.
æquales natura esse non posse. Hic autem ad distinguendum actiuam scientiam à contemplatiua sapientia: placuit quippe velut gradatim ascendentibus in vtraq; requirere apud interiorem hominem quandam sui cuiusq; generis Trinitatē, sicut prius apud exteriorem quæsiuimus, vt ad illam Trinitatem quæ deus est, pro nostro modulo, si tamen vel hoc possumus, saltem in ænigmate & per speculum contuendam exercitatiore in his inferioribus rebus mente veniamus. Huius igitur verba fidei quisquis in 1.Co.13.
solis vocibus memorię commendauerit, nescions quid significent: sicut solent qui Græce nesciunt, græca uerba tenere memoriter, uel Latina similiter, uel cuiusq; alterius linguæ, qui eius ignari sunt, nōne habent quādam in suo animo Trinitatem? quia & in memoria sunt illi verborum soni, ēt quando inde non cogitat: & inde formatur acies recordationis eius, quando de his cogitat: & voluntas recordantis atque cogitantis vtrunque coniungit. Nullo modo tamen dixerimus istum cum hoc agit, secundum Trinitatē interioris hominis agere, sed po- E
tius exterioris: quia id solum meminit & quando vult, & quantum vult intuetur, qđ ad sensum corporis pertinet, qui vocatur auditus: nec aliud quam corporalium rerum, id est, sonorum, tali cogitatione imagines versat. Si autem quod verba illa significant, teneat & recolat, iam quidem aliquid interioris hominis agit, sed nondum dicendus vel putandus est viuere secundum interioris hominis Trinitatem, si ea non diligat quæ ibi prædicantur, præcipiuntur, promittuntur. Potest.n. etiam ad hoc tenere atque cogitare, vt falsa esse existimans, conetur ēt redarguere. Voluntas ergo illa, quę ibi coniungit ea quæ memoria tenebantur, & ea q̄ in acie cogitationis impressa sunt implet q̄dem aliquam Trinitatem, cum ipsa sit tertia: sed non secundum eam viuitur, quando illa quæ cogitantur velut falsa non placent. Cum autem vera esse creduntur & quæ ibi diligenda sunt diliguntur, iam secundum Trinitatem interioris hominis vi-

uitur: secundum hoc.n. viuit quisq; quod diligit. Quo autē diliguntur quæ nesciuntur, sed tū creduntur? Iam quæstio ista tractata est in superioribus libris, & inuentum neminem diligere quod penitus ignorat: ex ijs autem quæ nota sunt diligi, quando diligūr ignota. Nunc librum iustum ita claudimus, vt admoneamus quòd iustus ex fide viuit: quæ fides per dilectionem operatur, ita vt virtutes quoq; ipsæ quibus prudēter, fortiter, temperanter, iusteq; viuitur, omnes ad eandem referantur fidē. Non enim aliter poterunt veræ esse virtutes: quę tamen in hac vita non valent tm̄, vt aliquando nō sit hic necessaria qualiumcunq; remissio peccatorum, quæ non fit nisi per eum, qui sanguine suo vicit principem peccatorum. Ex hac fide & tali vita quæcunq; notiones sunt in animo fidelis hominis, cum memoria continentur, & recordatione inspiciuntur, & voluntati placent, reddunt quandam sui generis Trinitatem. Sed imago dei, de qua in eius adiutorio post loquemur, nondum in ipsa est: quod tunc melius apparebit, cum demonstratum fuerit, vbi sit, quod in futuro volumine lector expectet.

Act. 13. Gal. 5.

Libri tertij decimi Finis.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI DE TRINITATE, Liber quartus decimus.

Vera sapiētia ex fide. Cap. 1. 1. sen. di. 35. ca. illud etiā.

NVnc de sapientia nobis est differendū, non de illa dei, quæ proculdubio deus est, nā sapientia dei filius eius vnigenitus dī, sed loq̄mur de hominis sapientia, vera tū quæ secundum deum est, & verus ac p̄cipuus cultus eius est, quæ vno nomine θεοσέβεια Græce appellatur. Quod nomen nfi, sicut iam cōmemorauimus, volentes & ipsi vno nomine interpretari, pietatē dixerunt, cum pietas apud Græcos εὐσέβεια vsitatius nuncupetur: θεοσέβεια vero quia vno verbo perfecte non pōt, melius duobus interpretatur, vt dicatur potius dei cultus. Hanc esse hominis sapientiam, quod & in duodecimo huius operis volumine iam posuimus, scripturæ sanctæ authoritate demonstratur, in libro serui dei Iob, vbi legitur dei sapientiā dixisse homini. Ecce pietas est sapientia, abstinere autem à malis scientia. Siue etiā vt nōnulli de Græco ἐπιστήμην interpretati sunt Disciplina, quæ vtiq; à discendo nomen accepit, vnde & scientia dici potest. Ad hoc.n. quæque res discitur vt sciatur. Quanuis alia notione in ijs q̄ pro peccatis suis mala vnusquisq; patitur vt corrigatur, dici soleat disciplina. Vñ illud est in epistola ad Hebreos. Quis.n. est filius cui non det disciplinā eius p̄ eius? Et illud euidentius in eadē. Omnis.n. ad tempus, disciplina non gaudij videtur esse, sed tristitiæ: postea vero fructū pacificum, ijs qui per eā certarūt, reddet iustitiæ. Deus ergo ipse summa sapientia, cultus aūt dei sapiētia est hominis, de quā nunc loquimur. Nam sapientia huius mundi stultitia est apud eum. Secundum hanc itaq; sapientiam, quæ dei cultus est, ait sancta scriptura: Multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum. Sed si de Sapientia sapientium disputare est, quid agemus? Nunquidnam profiteri audebimus sapientiam, ne sit nostra de illa impudens disputatio? Nonne terrebimur exemplo Pythagoræ, qui cum ausus non fuisset sapientiam profiteri, Philosophum potius, id est amatorem sapientiæ se esse respondit: à quo id nomen exortum ita deinceps posteris placuit, vt quantalibet de rebus ad sapientiam pertinentibus doctrina quisque vel sibi vel alijs videretur excellere, non nisi Philosophus vocaretur? An ideo sapientem profiteri talium hominum nullus audebat, quia sine vllo peccato putabant esse sapientem? Hoc autem nostra scriptura non dicit, quæ dicit, Argue sapientem & amabit te. Profecto enim iudicat habere peccatum, quem censet arguendum. Sed ego in nec sic quidē sapientem me audeo profiteri: satis est mihi q̄ etiam ipsi negare non possunt, esse etiam Philosophi. i. amatoris sapiētiæ, de sapientia disputare. Non enim hoc illi facere destiterunt, qui se amatores sapiētiæ potius quàm sapientes esse professi sunt. Disputantes autem de sapientia, definierūt eam dicentes. Sapientia est rerum humanarum diuinarumq; scientia. Vnde ego quoq; in libro superiore vtrarumq; rerum cognitionem .i. diuinarum atq; humanarum, & sapientiam & scientiam dici posse nō tacui. Verum secundum hanc distinctionem qua dixit Apostolus, Alij datur sermo sapiētiæ, alij sermo scientiæ, ista definitio diuidenda est, vt rerum diuinarum scientia propriè sapientia nuncupetur, humanarum autē propriè

Supra li. 12. c. 14.

Iob. 28.

Cap. 19.

Cap. 1.

Cap. 3.

A

Kpriē scientiæ nomē obtineat. De qua voluquid sciri ab homine pōt in rebus humanis, vbi plurimū superuacuæ vanitatis & noxiæ curiositatis est, huic scientiæ tribuens, sed illud tantūmodo, quo fides saluberrima, quæ ad verā beatitudinem ducit, gignitur, nutritur, defenditur, roboratur: qua scientia non pollent fideles plurimi, quamuis polleāt ipsa fide plurimum. Aliud est.n. scire tantummodo quid homo credere debeat propter adipiscendam vitā beatā, quæ nō nisi æterna est, aliud aūt scire quēadmodum hoc ipsum & pijs opituletur, & contra impios defenda tur, quam proprio appellare vocabulo sciētiā videtur Apostolus. De qua prius cū loquerer, ipsam p̄cipue fidē cōmendare curaui, à temporalibus æterna breuiter distinguens, atq; ibi de temporalibus disserens: æterna vero in hunc librū differens, etiam de rebus æternis fidem temporalem quidem, & temporaliter in credentium cordibus habitare, necessariā tamē propter adipiscenda ipsa æterna esse menstraui. Fidem quoq; de temporalibus rebus, quas pro nobis æternus fecit, & passus est in homine, quē tēporaliter gessit, atque ad æterna prouexit, ad eandem æternorum adeptionem prodesse disseruit: virtutesq; ipsas, quibus in hac temporali mortalitate prudēter, fortiter, temperāter & iustè viuitur, nisi ad eandē licet temporalem fidem, quæ tamē ad æterna perducit, referantur, veras non esse virtutes.

Quapropter quoniā sicut scriptū est: Quā diu sumus in corpore, peregrinamur à dño: per fidem enim ambulamus non per speciē. Profecto quandiu iustus ex fide viuit, quāuis secundum hominem interiorem viuat, licet per eandem temporalem fidem ad veritatem nitatur, & tendat ad æterna, tamen in eiusdem fidei temporalis retentione, contemplatione, dilectione, nondum talis est Trinitas, vt dei iam imago dicenda sit, ne in rebus temporalibus constituta videatur, quæ constituenda est in æternis. Mens quippe humana, cum fidem suam videt, qua creditur quod non videt, non aliquid sempiternum videt. Non enim semper hoc erit, quod vtique non erit, quando ista peregrinatio non finita, qua peregrinamur a domino, vt per fidem ambulare necesse sit, species illa succedet, per quam videbimus facie ad faciē: sicut modo non videntes, tamen quia credimus, videre merebimur, atque ad speciem hos per fidem perductos esse gaudebimus. Neq;.n. iā fides erit, qua credantur quæ nō videntur, sed species qua videantur quæ credebantur. Tunc ergo & si vitæ huius mortalis transactæ meminerimus, & credidisse nos aliquando quæ non videbamus, memoriter recoluerimus, in præteritis atq; transactis deputabitur fides ista, non in præsentibus rebus semperq; manentibus: ac per hoc etiam Trinitas ista, quæ nunc eiusdem fidei præsentis ac manentis memoria contuitu, dilectione cōsistit, tunc trāsacta & præterita reperietur esse, non permanens. Ex quo colligitur, vt si iam imago dei est ista Trinitas, etiam ipsa non in eis quæ semper sunt, sed in rebus sit habenda transeuntibus. Absit In qua autē vt cum animæ natura sit immortalis, animi nec ab initio quo creata est, vnquā deinceps parte sit esse desistat, id quo nihil melius habet, non vera Trinitas cum eius immortalitate perduret. Quid veritas melius in eius natura creatum est, quàm imago. q̄ ad sui creatoris imaginē facta est? Nō igitur in fidei retentione, contemplatione, dilectione, quæ non erit semper: sed in eo quod semper erit, inuenienda est, quam dici oporteat imaginem dei. An adhuc vtrum ita se res habeat, aliquanto diligentius atq; abstrusius perscrutabimur? Dici.n. potest non perire istam Trinitatem, etiā cū fides ipsa trāsierit: quia sicut nunc eam & memoria tenemus, & cogitatione cernimus, & voluntate diligimus, ita etiam tunc cū eā nos habuisse memoria tenebimus & recolemus, & hoc vtrunq; tertia voluntate iungemus, eadem Trinitas permanebit. Quoniā si nullum in nobis quasi vestigium transiens reliquerit, profecto nec in memoria nostra eius aliqd habebimus quò recurramus, eam præteritā recordantes, atque id vtrunque intentione tertia copulantes: & quod erat scilicet in memoria, non inde cogitantibus nobis, & qđ inde cogitatione formatur. Sed qui hoc dicit, non discernit aliam nunc esse Trinitatē, quando præsentem fidem tenemus, videmus, amamus in nobis: aliam tunc futurā, quando non ipsam, sed eius uelut imaginarium vestigium in memoria reconditum, recordatione contuebimur, & duo hæc, id est quod erat in memoria retinentis, & qđ inde imprimitur in acie recordantis, tertia uoluntate iungemus. Quod ut possit intelligi, sumamus exemplum de corporalibus rebus, de quibus in libro vndecimo satis locuti sumus. Nempe ab inferioribus ad superiora

Universidad de Deusto Biblioteca

periora ascendentes, vel ab exterioribus ad B
interiora ingredientes, primam reperimus
Trinitatem in corpore quod videtur, & a-
cie videntis, quæ cum videt, inde formatur,
& in voluntatis intentione, quæ vtrunque
coniungit. huic Trinitati similem cõstituamus, cũ fides quæ nunc inest nobis, tanquã
corpus illud in loco ita in nostra memoria
constituta est, de qua informatur cogitatio
recordantis, sicut ex illo corpore acies intuẽ
tis. Quibus duobus vt Trinitas impleatur,
annumeratur tertia volũtas, quæ fidẽ in me
moria cõstitutã, & quandam eius effigiẽ in
cõtuitu recordationis impressam connectit
& coniungit: sicut in illa corporalis Trinitate visionis, formam corporis qđ videtur,
& conformationem quæ fit in cernẽtis aspectu, coniungit intẽuo voluntatis. Faciamus
ergo corpus illud quod cernebatur interisse dilapsum, nec eius remansisse aliquid in
vllo loco, ad quod videndum recurrat aspectus. Nunquid quia imago rei corporalis iã
transactæ atq; præteritæ remanet in memoria vnde informetur recordãtis obtutus, atque id vtrunq; tertia volũtate iungatur, eadem Trinitas esse dicenda est, quæ fuerat
quãdo species in loco positi corporis videba
tur? Nõ vtiq;, sed prorsus alia. nam præter
C quod illa erat extrinsecus, sed hæc intrinsecus, illã profectò faciebat species præsentis
corporis, hãc imago præteriti. Sic & in hac
re, de qua nũc agimus, & ꝓpter quã putauimus adhibendũ illud exemplum, fides quæ
nũc in animo nostro est, velut illud corpus
in loco dũ tenetur, aspicitur, amatur, quãdã
efficit Trinitatem: sed nõ ipsa erit, quãdo fides hæc in animo sicut corpus illud in loco
iam nõ erit. Quæ vero tunc erit, qñ eam recordabimur in nobis fuisse nõ esse, alia ꝓfecto erit. Hanc enim quę nũc est, facit res
ipsa præsens, & in aĩo credentis affixa: at illã
quæ tunc erit, faciet rei præteritæ imaginatio in recordantis memoria derelicta. Nec
illa igitur Trinitas, quæ nunc nõ est, imago
dei erit: nec ista imago dei est, quæ nunc nõ
erit: sed ea est inuenienda in anima hominis, id est rationali, siue intellectuali, imago
Etiam in creatoris, quæ immortaliter immortalitati
aĩa im- eius est insita. Nam sicut ipsa immortali-
piorum tas animę secundũ quendã modum dicitur.
est ali- Habet quippe & anima mortem suam, cum
qua dei vita beata caret, quę vera animę vita dicen-
imago. da est. Sed immortalis ideo nuncupatur,
Cap. 4. qñ qualicunq; vita, etiam si miserrima est

nunquã desinit viuere. Ita quãuis ratio vel D
intellectus nunc in ea sit sopitus, nunc par-
uus, nunc magnus appareat, nunquã nisi ra
tionalis & intellectualis est anima humana:
ac per hoc si secundum hoc facta est ad ima
ginem dei, quod vti ratione atque intelle-
ctu ad intelligendũ & cõspiciendum deum
põt, profecto ab initio quo esse cœpit ista
tam magna & mira natura, siue obsoleta sit
hæc imago, vt penè nulla sit, siue obscura at-
que deformis, siue clara & pulchra sit, sem-
per est. Deniq; deformitatẽ dignitatis eius
miserans diuina scriptura, Quanquã, inq;,
in imagine dei ambulat hõ, tamẽ vane con-
turbatur: Thesaurizat, & nescit cui congre
gabit ea. Nõ itaq; imagini dei vanitatem tri exemplo
bueret, nisi deformem cerneret factam, nec fidei, q
tantũ valere illã deformitatem, vt auferat nunc in
quod imago dei est, satis ostendit dicendo, anima
Quanquã in imagine dei ambulat homo. nostra, q
Quapropter ex vtraq; parte veraciter pro- velut
nunciari potest ista sententia, vt quẽadmo- lud fo
dum dictum est, Quanquã in imagine dei per eũ.
ambulat homo, tamen vane cõturbatur: ita Infra
dicatur, Quanquã vane cõturbatur homo, cap. 8.
tũ in imagine dei ambulat. Quanquam .n. Plãe, ꝙ
magna natura sit, tũ vitiari potuit, q a sum-
ma non est: & quanquã vitiari potuerit, qa E
summa non est, tamẽ qa summæ naturæ ea
pax est, & esse particeps potest magna natu-
ra est. Quæramus igitur in hac imagine dei
quandam sui generis Trinitatem, adiuuan-
te ipso qui nos fecit ad imaginem suam. Nõ Genes.
enim aliter possumus hæc salubriter inuesti
gare, & secundũ sapientiam, quæ ab illo est,
aliquid inuenire: sed ea quæ in superioribus
libris & maxime in decimo, de anima huma
na vel mentẽ diximus, si lectoris vel memo
ria teneantur atque recolantur, vel diligen-
tia in eisdẽ locis, in quibus conscripta sunt,
recẽseantur, non hic desiderabit prolixiorẽ
de rei tantæ inquisitione sermonem. Inter
cætera ergo in libro decimo diximus, Homi Cap. 7.
nis mentem nosse semetipsam. Nihil enim
tam nouit mens, q̃ id quod sibi præsto est:
nec menti magis quicquam præsto est, q̃ ip-
sa sibi. Et alia satis, quantum visum est, adhi-
buimus, documenta, quibus hoc certissime
probaremus. Quid itaq; dicendũ est de Infantia
infantis mente, ita adhuc paruuli, & in tam mag-
magna demersi rerum ignorantia, vt illius se mo-
mentis tenebras, mens hominis quæ aliqd rit-
nouit exhorreat? An etiam ipsa se nosse Cap. 5.
credẽda est, sed intẽta nimis in eas res, quas
per

p corporis sensus tanto maiore, quanto no-
uiore cœpit delectatione sentire, non igno-
rare se potest, sed cogitare semõ põt? Quan
ta porrò intentione in ista q̃ foris sunt sen-
sibilia feratur, vel hinc solum conijci põt:
p lucis huius hauriendæ sic auida est, vt si
quisquã minus cautus aut nescius quid inde
possit accidere, nocturnũ lumẽ posuerit vbi
iacet infans, in ea parte ad quam iacẽtis ocu
li possint retorqueri, nec ceruix possit inflec-
ti, sic eius inde non remoueatur aspectus,
vt nonnullos ex hoc ẽt Strabones fieri no-
uerimus, eam formã tenentibus oculis, quã
teneris & mollibus consuetudo quodammo
do infixit. Ita & in alius corporis sensus,
quantum finit illa ætas, intentione se quasi
coarctant animæ paruulorum, vt quicquid
p carnẽ offendit aut allicit, hoc solũ abhor-
reant vehementer aut appetãt: sua vero in-
teriora non cogitent, nec possint admoneri
vt hoc faciant: quia nondum admonentis si-
gna nouerunt, vbi præcipuum locum verba
obtinent, q̃ sicut alia prorsus nesciũt. Quod
aũt aliud sit non se nosse, aliud non se cogi-
tare, iam in eodem volumine ostendimus.
Sed hanc ætatem omittamus quæ nec inter-
rogari põt quid in se agatur, & nosmetipsi eius
valde obliti sumus. Hinc tantum certos nos
esse sufficerit, p cũ homo de animi sui natu
ra cogitare potuerit, atq; inuenire quod ve-
rũ est, alibi non inueniet, quàm penes seip-
sum. Inueniet aũt non quod nesciebat, sed
vnde non cogitabat. Quod .n. scimus, si qđ
est in nostra mente nescimus, cum omnia q̃
scimus, non nisi mente scire possimus?
Tanta est tamen cogitationis vis, vt nec ipsa
mens quodammodo se in conspectu suo po-
nat, nisi qñ se cogitat: ac per hoc ita nihil in
conspectu mentis est, nisi vnde cogitatur, vt
nec ipsa mens, qua cogitatur quicquid cogi-
tatur, aliter possit esse in conspectu suo, nisi
seipsam cogitando. Quo aũt quando se nõ
cogitat in conspectu suo non sit, cum sine
seipsa nunquam esse possit, quasi aliud sit
ipsa, aliud conspectus eius, inuenire non pos
sum. Hoc quippe de oculo corporis non ab-
surde dicitur, Ipse quippe oculus loco suo
fixus est in corpore, aspectus autem eius in
ea quæ extra sunt tenditur, & vsque in sy-
dera extenditur. Nec est oculus in conspe-
ctu suo, quandoquidem non conspici seip-
sum, nisi in speculo obiecto, vnde iam locuti
sumus. Quod non sit vtique, qñ se mens
in suo conspectu sui cogitatione constituit.

Nunquid ergo alia sui parte aliam partem H
suam videt, cum se conspicit cogitando sicut
alijs membris nostris, qui sunt oculi, alia mẽ
bra nostra conspicimus, q̃ in nostro possunt
esse conspectu? Quid dici absurdius vel sen
tiri potest? Vnde igitur aufertur mens, nisi
à seipsa, & vbi ponitur in conspectu suo nisi
ante seipsam? Non ergo ibi erit vbi erat, qñ
in conspectu suo non erat: quia hic posita,
inde sublata est. Sed si conspicienda migra-
bit, conspectura vbi manebit? An quasi ge-
minatur, vt & illic sit & hic. i. & vbi cõspice
re, & vbi conspici possit: vt in se sit conspi-
ciens, ante se conspicua? Nihil horum nobis
veritas consulta respondet, qñ qũ isto mo-
do cogitamus, non nisi corporũ fictas imagi
nes cogitamus, quod mentem nõ esse paucis
certissimum est mentibus, à quibus põt de
hac re veritas consuli. Proinde restat, vt ali
quid pertinens ad eius naturã sit cõspectus
eius, & in eam qñ se cogitat, non quasi p lo-
ci spatium, sed incorporea conuersione reuo
cetur. Cum vero non se cogitat, non sit qui-
dem in conspectu suo, nec de illa suus for-
metur obtutus, sed tũ nouerit se tanquã ipsa
sit sibi memoria sui: Sicut multarum disci- I
plinarum peritus ea quæ nouit, eius memo
ria continentur, nec est inde aliquid in con-
spectu mentis eius, nisi vnde cogitat, cætera
in arcana quadam notitia sunt recondita,
quæ memoria nuncupatur. Ideo Trinita-
tem sic commendabamus, vt illud vnde for-
matur cogitantis obtutus, in memoria pone-
remus: ipsam uero conformationem tanquã
imaginem quæ inde imprimitur, & illud
quo vtrunque coniungitur amorem seu vo
luntatem. Mens igitur quando cogitatione
se conspicit, intelligit se & recognoscit: gi-
gnit ergo intellectum hunc, & cognitionem
suam. Res quippe incorporea intellecta cõ-
spicitur, & intelligẽdo cognoscitur. Nec ita
sanè gignit istam notitiam suam mens, quã-
do cogitando intellectam se conspicit, tan-
quam sibi ante incognita fuerit. Sed ita si-
bi nota erat, quemadmodum notæ sunt res
quæ memoria continentur, etiam si non co-
gitentur, quoniam dicimus hominem nosse
literas, etiam cum de alijs rebus non de lite-
ris cogitat. Hæc aũt duo gignens & genitũ,
dilectione tertia copulantur, q̃ nihil est a-
liud q̃ voluntas fruendum aliquid appetens
vel tenẽs. Ideoq; etiam illis tribus nomini-
bus insinuandã mentis putauimus Trinita-
tẽ, memoria, intelligẽtia, voluntate. Sed qñ K

mentem

mentem semp sui meminisse, semperq; seipsam intelligere & amare, quãuis non semp se cogitare discretam ab eis q̃ non sunt qđ ipsa est, circa eiusdẽ libri decimi finem diximus: q̃rendum est quonam modo ad cogitationem ptineat intellectus: notitia vero cuiusq; rei, q̃ ineſt menti, ẽt qñ non de ipsa cogitatur, ad solam dicat memoriam ptinere. Si.n. hoc ita est, non habebat hæc tria, vt & sui meminisset, & se intelligeret, & amaret: sed meminerat tm̃ sui, & postea cũ cogitare se cœpit, tunc se intellexit atque dilexit.

Supra li. 10. c. 11.

Habitus est in animo, ẽt si desit actus. Cap. 7.

Quapropter diligentius illud consideremus excplũ qđ adhibuimus, vt ostenderet aliud esse rem quanque non nosse, aliud non cogitare: fieriq; posse, vt nouerit homo aliquid quod non cogitat, q̃n aliunde non inde cogitat. Duarũ ergo vel pluriũ disciplinarũ peritus, q̃n unam cogitat, aliam vel alias etiã si non cogitat, nouit tñ. Sed nunquid recte possumus dicere, iste musicus nouit quidẽ Musicam, sed nunc eam non intelligit, quia eam non cogitat: intelligit aũt nunc Geometriã, hanc.n. non cogitat? Absurda est quantum apparet ista sententia. Quid ẽt illa, si dicamus, iste musicus amat quidem Musicã, sed nunc eam non amat q̃n eam non cogitat: amat aũt nunc Geometriam, q̃n nunc ipsam cogitat, nonne similiter absurda est? Rectissime vero dicimus. Iste quẽ ꝓspicis de Geometria disputantem, ẽt perfectus est musicus: nam & meminit disciplinæ eius & intelligit eam & diligit, sed quanuis eam nouerit & amet, nunc illam non cogitat, q̃n Geometriam de qua disputat cogitat. Hinc admonemur esse nobis in abdito mentis quarundam rerũ quasdam notitias, & tũc quodammodo ꝓcedere in mediũ, atque in conspectu mentis velut apertius constitui, q̃n cogitanẽ. Tunc.n. seipsa mens, & meminisse, & intelligere, & amare inuenit, ẽt vnde non cogitabat, q̃n aliud cogitabat. Sed vnde diu nõ cogitauerimus, & vnde cogitare nisi commoniti non valemus, id nos nescio quo eodemq; miro modo, si pôt dici, scire nescimus. Denique recte ab eo qui cõmemorat, ei cui cõmemorat dicitur: Scis hoc, sed scire te nescis. Cõmemorabo & inuenies te scientem quod te nescire putaueras. Id agunt & literæ q̃ de his rebus conscriptæ sunt, quas M res duce ratione veras esse inuenit lector: non quas veras esse credit ei qui scripsit, sicut legitur historia, sed quas veras esse etiã ipse inuenit, siue apud se siue in ipsa mentis luce veritate. Qui vero nec admonitus valet ista contueri, magna cæcitate cordis, tenebris ignorantiæ demersus est altius, & mirabiliore diuina ope indiget, vt ꝓsit ad veram sapientiam peruenire. Propter hoc itaque volui de cogitatione adhibere qualecunque documentum, quo posset ostendi quomodo ex ijs quæ memoria continentur recordantis acies informetur, & tale aliquid gignatur vbi homo cogitat, quale in illo erat vbi ante cogitationem meminerat: quia facilius dignoscitur quod tempore accedit, & vbi parens prolem spatio temporis antecedit. Nam si nos referamus ad interiorem mentis memoriã qua sui meminit, & interiorem intelligentiam qua se intelligit, & interiorem voluntatem qua se diligit, vbi hæc tria simul sunt, & simul semper fuerũt ex quo esse cœperunt, siue cogitarentur, siue non cogitarentur, videbitur quidem imago illius trinitatis & ad solam memoriam pertinere. Sed quia ibi verum esse sine cogitatione non potest: Cogitamus.n. omne quod dicimus, ẽtiam illo interiore verbo qđ ad nullius gentis pertinet linguam: in tribus potius illis imago ista cognoscitur, memoria scilicet, intelligentia, voluntate. Hãc autem nunc dico intelligentiam qua intelligimus cogitantes, od est quando eis repertis quæ memoriæ præsto fuerant, sed non cogitabantur, cogitatio nostra formatur: & eam voluntatem, siue amorem, vel dilectionem, quæ istam prolem parentemq; coniungit, & quodammodo vtrique communis est. Hinc factum est vt etiam per exteriora sensibilia quæ per oculos carnis videntur, legentium ducerem tarditatem, in vndecimo. s. libro: atque inde cum eis ingrederer ad hominis interioris eam potentiam qua ratiocinat de temporalibus rebus, differens illã principaliter dominantem qua contemplamur æternas: atq; id duobus voluminibus egi, duodecimo vtrunq; discernens, quorũ vnum est superius alterum inferius, qđ superiori esse subditũ debet. Tertiodecimo aũt de munere inferioris qua humanarũ rerũ scientia sanabris cõtinetur, vt in hac temporali vita id agamus quo consequamur æternã, quanta potui veritate ac breuitate disserui: quando quidem rẽ tam multiplicẽ atque copiosam, multorum atq; magnorum disputationibus multis magnisq; celebratã, vno stricto volumine incluſi, ostendens etiam in ipsa Trinitatem, sed nondum q̃ dei sit imago dicenda.

Nunc

Nunc vero ad eam iam peruenimus disputationem, vbi principale mẽtis humanę, quo nouit deũ vel potest nosse, considerandum suscepimus, vt in eo reperiamus imaginem dei. Quamuis .n. mens humana non sit eius naturæ cuius est deus, imago tñ naturę eius qua natura melior nulla est, ibi quærenda & inuenienda est in nobis, quo etiam natura nostra nihil habet melius: sed prius mens in seipsa consideranda est antequam sit particeps dei, & in ea reperienda est imago eius. Diximus .n. eam etsi amissa dei participatione obsoletam, atq; deformẽ, dei tamẽ imaginem permanere. Eo quippe ipso imago eius est, quo eius capax ẽ, eiusq; particeps esse potest, quod tam magnum bonum nisi per hoc quod imago eius est, intelligi non potest. Ecce ergo mens meminit sui, intelligit se, diligit se: hoc si cernimus, cernimus Trinitatem, nondũ quidem deũ sed iam imaginẽ dei. Non forinsecus accepit memoria quod teneret, nec foris inuenit quod aspiceret intellectus, sicut corporis oculus. Nec ista duo velut formam corporis, & eã quæ inde facta est in acie contuentis, voluntas foris iunxit: nec imaginem rei quæ foris visa est, quodammodo raptam & in memoria reconditam cogitatio cum ad eam conuerteretur, inuenit & inde formatus est recordantis obtutus, iungente vtrunque tertia voluntate: sicut in eis ostẽdebamus Trinitatibus fieri, quæ in rebus corporalibus reperiebãtur, vel ex corporibus per sensum corporis introrsus quodammodo trahebantur: de quibus omnibus in libro vndecimo disseruimus. Nec sicut fiebat vel apparebat, quando de illa scientia disserebamus, iam in hominis interioris operibus constituta, quę distinguenda fuit à sapientia. Vnde qnæ sciũ tur, velut aduentitia sunt in animo, siue cogitione historica illata, vt sunt facta & dicta, quæ tempore peraguntur & transeunt, vel in natura rerũ suis locis & regionibus constituta sunt, siue in ipso homine quę nõ erant oriuntur, aut alijs docentibus, aut cogitationibus proprijs sicut fides quam plurimum in libro decimotertio commendauimus: sicut virtutes, quibus si vere sunt in hac mortalitate, ideo bene viuitur, vt beate in illa quæ diuinitus promittitur immortalitate viuatur. Hæc atque huiusmodi habent in tempore ordinem suum, in quo nobis Trinitas memoriæ visionis & amoris facilius apparebat: nam quædã eorum præueniunt cognitionẽ discentium. Sunt.n. cognoscibilia, & antequam cognoscantur, suiq; cognitionem in discentibus gignunt. Sunt aũt vel in locis suis, vel quæ tẽpore præterierunt: quãuis quæ præterierunt, nõ ipsa sint, sed eorum quædã signa præteritorũ, quibus visis vel auditis, cognoscantur fuisse atq; trãsisse. Quæ signa vel in locis sita sunt, sicut monumenta mortuorum, & quæcunq; similia: vel in literis fide dignis, sicut est omnis grauis & approbãdæ authoritatis historia: vel in eis eorum, qui ea iã nouerunt: eis qppe iam nota, & alijs vtique sunt noscibilia, quorum sciẽtiam præuenerunt, & q. ea noſse, illis quibus nota sunt docẽtibus, possunt. Quæ omnia quando discuntur, quandã faciunt Trinitatem, specie sua quæ noscibilis fuit, etiã antequam nosceretur, eiq; adiuncta cognitione dicentis, quę tũc esse incipit qñ discitur, ac tertia voluntate quæ vtrunque coniungit. Et cũ cognita fuerint, alia Trinitas, dũ recoluntur, fit iam interius in ipso animo, ex ijs imaginibus quæ cum discerẽtur sunt impressa in memoria, & informatione cogitationis ad ea cõuerso recordãtis aspectu, & ex voluntate quę tertia duo ista coniungit. Ea uero quæ oriuntur in animo vbi non fuerunt, sicut fides, & cætera huiusmodi, & si aduentitia videntur, cum doctrina inferũtur, nõ tamẽ foris posita vel foris peracta sunt, sicut illa quæ creduntur, sed intus omnino in ipso animo esse cœperunt. Fides.n. est quod creditur, sed qua creditur: & illud quod creditur, illa conspicitur. Tamen quia esse cœpit in animo, qui iam erat animus antequam ista esse cœpisset, aduentiũ quiddam videtur, & in præteritis habebitur, q̃n succedẽte specie iam esse desiterit: aliamq; nunc Trinitatẽ facit per suã psentiam, retenta, conspecta, dilecta: aliam tunc faciet per quoddã sui vestigiũ, quod in memoria præteriens dereliquerit, sicut iam supradictum est. Vtrum autem tunc etiam vir tutes, quibus hac mortalitate bene viuitur, quia & ipsæ incipiunt esse in animo, qui cũ sine illis prius esset, tamen animus erat, desinant esse cum ad æterna perduxerint, nõ nulla quæstio est. Quibusdam enim visum est desituras: & de tribus quidẽ, prudentia, fortitudine, temperantia, cum hoc dicitur, nonnihil dici videtur. Iustitia vero immortalis est, & magis tunc perficietur in nobis, quãm esse cessabit. De omnibus tñ quatuor magnus author eloquẽtiæ Tullius in Hortensio

3. sen. di. 33. ca. 1. An & cę teræ vir tutes desinant in futura vita. Cap. 9.

Universidad de Deusto
Biblioteca

censio dialogo disputans: Si nobis, inquit, cũ ex hac vita migrauerimus, in beatorum insulis immortale æuum, vt fabulæ ferunt, degere liceret, quid opus esset eloquẽtia, cum iudicia nulla fierẽt, aut ipsis etiã virtutibus: nec.n. fortitudinis egeremus, nullo proposito aut labore aut periculo, nec iustitia, cũ esset nihil quod appeteret alicui, nec temperãtia quę regeret eas q̃ nullæ essent libidines: nec prudentia quidẽ egeremus nullo delectu proposito bonorũ & malorũ. Vna igitur essemus beati cognitione naturæ & sciẽtia, qua sola etiã deorum est vita laudanda. Ex quo intelligi põt, cætera necessitatis eẽ, vnum hoc voluntatis. Ita ille tantus Orator, cũ Philosophiã prædicaret, recolens ea quæ à Philosophis acceperat, & pclare ac suauiter explicãs, in hac tm̃ vita, quã videmus erumnis & erroribus plenam, oẽs quatuor necessarias dixit esse virtutes: nullã vero earũ, cum ex hac vita emigrauerimus, si
1.sen.di. liceat ibi viuere vbi viuitur beate: sed bonos
53.ca.1. animos sola beatos esse cognitione &
3.sen.di. scientia, hoc est cõtemplatione naturę, qua ni-
33.ca.1. hil est melius & amabilius: ea est natura q̃
G creauit omnes cęteras, instituitq; naturas.
3.sen.di. Cui regenti esse subditũ, si iustitiæ est, im-
33. cap. mortalis est omnino iustitia: nec in illa esse
post præ beatitudine desinet, sed talis ac tanta erit, vt
dicta. perfectior & maior esse nõ possit. Fortasis & aliæ tres virtutes, prudentia sine vllo iã periculo erroris, fortitudo sine molestia tolerandorũ malorum, temperantia siue repugnatione libidinũ, erunt in illa fœlicitate: vt prudentię sit nullum bonum deo præponere vel æquare, fortitudinis ei firmissime cohærere, temperãtiæ nullo defectu noxio delectari. Nunc autẽ quod agit iustitia in subueniendo miseris, quod prudẽtia in præcauendis insidijs, quod fortitudo in perferendis molestijs, quod temperantia in coercendis delectationibus paruis, non ibi erit: vbi nihil omnino mali erit: ac per hoc ista virtutum opera, quę huic mortali vitæ sunt necessaria, sicut fides ad quam referenda sunt, in præteritis habebuntur: & aliam nunc faciunt Trinitatem, cum ea præsentia tenemus, aspicimus, amamus: aliam tunc factura sunt, cũ ea non esse, sed fuisse per quædã corũ vestigia, quæ prætereundo in memoria derelinquente, reperiemus: quia & tunc Trinitas erit, cũ illud qualecũq; vistigiũ & memoriter retinebitur, & agnoscetur vera-
H citer, & hoc vtrunq; tertia voluntate iungetur. In omniũ istarũ, quas cõmemora- Quo
uimus, tẽporaliũ rerũ scientia, quędam cognoscibilia cognitionẽ interpositione temporis antecedunt: sicut sunt ea sensibilia, q̃ tis ver
iam erant in rebus, antequam cognoscerentur: in ipsa
tur: vel ea omnia, quæ p̃ historiã cognoscũ- Capi. 10.
tur. Quædã vero simul esse incipiũt, velut si aliquid visibile, quod omnino nõ erat, ante nostros oculos oriatur, cognitionem nostram nõ præcedit: aut si aliquis sonet, vbi adest auditor, simul profectò incipiunt esse, simulq; desinunt, & sonus & eius auditus. Verũtamẽ siue tempore præcedẽtia, siue simul esse incipientia cognoscibilia cognitionem gignunt, non cognitione gignuntur. Cognitione vero facta, cũ ea quæ cognouimus, posita in memoria recordatione reuiuiscunt, quis non videat priorem esse tempore in memoria retentionem, quàm in recordatione uisionẽ, & huius utriusq; tertia uoluntate iunctionẽ? Porro aũt in mente non sic est, neq;.n. aduentitia sibi ipsa est, quasi ad seipsam quæ iam erat, uenerit aliunde eadem ipsa quæ nõ erat: aut nõ aliunde uenerit, sed in seipsa quæ iã erat, nata sit ea ipsa quæ nõ erat: sicut in ipso homine quæ non erant oriuntur, aut alijs docentibus, aut cogitationibus proprijs, sicut fides, sicut uirtutes, sicut in mente, quæ iã erat, oritur fides quæ non erat. Aut post cognitionẽ sui recordãdo seipsam uelut in memoria sua constitutam uidet, quasi non ibi fuerit antequã seipsam cognosceret: cum profecto ex quo esse cœpit nunquam se amare destiterit, sicut iam ostendimus: ac per hoc quando ad seipsam cognitione cõuertitur, fit Trinitas, in qua iã & uerbum posset intelligi. Forma tur quippe ex ipsa cognitio uoluntate utrũque iungente. Ibi ergo magis agnoscenda est imago quã quærimus. Sed dicet aliquis: Non est ista memoria, qua mens sui meminisse perhibetur, quæ sibi semper est præsens. Memoria.n. præteritorũ est, nõ præsentium: nã quidã cũ de uirtutibus agerent, in præcedentium quibus est etiã Tullius, in tria ista prudentiam diuiserunt, memoriã, intelligentiam, prouidẽtiã: Memoriã scilicet præteritis, intelligentiam præsentibus, prouidentiam rebus tribuentes futuris, quã nõ habent certã, nisi præscij futurorum, quę non est munus hominũ, nisi detur desuper, ut Prophetis. Vnde scriptura sapiẽtię de horibus aiẽs, Cogitationes, inq̃t, mortaliũ timidæ, & incertæ prouidentiæ nostræ. Memoria vero Sapię. 9.
de

de præteritis, & intelligẽtia de p̃sentibus certa est, sed præsentibus vicio; corporalibus rebus: nã corporales corporaliũ p̃sentes sunt aspectibus oculorum. Sed qui dicit memoriam non esse præsentium, attendat quemadmodũ dictum sit in ipsis secularibus literis, vbi maioris fuit curæ verborum integritas q̃ veritas rerũ. Nec talia passus Vlysses obliuisve sui est Ithacus, discrimine tanto. Virgilius.n. cũ sui non oblitũ diceret Vlyssem, quid aliud intelligi voluit, nisi q̃ memi nerit sui? Cum ergo sibi præsens esset, nullo modo sui meminisset nisi ad res p̃sentes memoria pertineret. Quapropter sicut in rebus p̃teritis ea memoria dr̃, qua fit vt valeant recoli & recordari: sic in re præsenti quod sibi est mens, memoria sine absurditate dicenda est, qua sibi præsto est vt sua cogitatione posit intelligi & vtrunq; sui amore coniungi. Hæc igitur Trinitas mentis nõ propterea dei est imago, quia sui meminit mens & intelligit ac diligit se, sed quia põt & meminisse & intelligere & amare à quo facta est. Quod cum facit, sapiens ipsa fit. Si aũt non facit, ẽt cum sui meminit, seseq; intelligit ac diligit stulta est. Meminerit itaque dei sui ad cuius imaginẽ facta est, eũq; intelligat atq; diligat. Quod vt breuius dicam, colat deum non factum, cuius ab eo capax est facta, & cuius particeps esse potest
18. propter quod scriptum est, Ecce dei cultus est sapientia: & non sua luce sed summæ illius lucis participatione sapiens erit atque vbi æterna ibi beata regnabit. Sic.n. dr̃ ista hominis sapientia vt etiam dei sit. Tunc.n. vera est, nam si humana est, vana est. Verũ non ita dei, qua sapiẽs est deus: neque enim participatione sui sapiens est, sicut mens participatione dei. Sed quemadmodum dicitur iustitia dei, nõ solum qua ipse iustus est, sed quam dat homini cum iustificat impium. quam commendans Apostolus, ait de quibusdam: Ignorantes.n. dei iustitiã, & suam iustitiam volentes constituere, iustitiæ dei non sunt subiecti: sic etiam dici potest de quibusdam: Ignorantes dei sapientiam, & suã volentes constituere, sapientiæ dei non sunt subiecti. Est igit̃ natura non facta, quę fecit oẽs cæteras magnas paruasq; naturas eis quas fecit sine dubitatione præstantior: ac per hoc etiam de qua loquimur rationali & intellectuali, quæ hominis mens est ad eius qui eam fecit imaginem facta. Illa autẽ M cæteris natura præstantior deus est. Et qui-
dem non longe positus ab vnoquoque nostrum, sicut Apostolus dicit adiungens: In illo.n. viuimus & mouemur & sumus. Q̃d Acto.17
si secundum corpus diceret, ẽt de isto corpo reo mundo posset intelligi. Nam & in illo secundum corpus viuimus mouemur & sumus. Vnde secundum mentem quæ facta est ad eius imaginem, debet hoc accipi excellentiore quodam, eodemq; non visibili, sed intelligibili modo. Nã quid non est in ipso de quo diuinè scriptũ est: Q̃m ex ipso & per Rom.11.
ipsum & in ipso sunt omnia? Proinde si in ipso sunt omnia, in quo tandem possunt viuere q̃ viuunt, & moueri q̃ mouentur, nisi in quo sunt? Non tũ oẽs cum illo sunt eo modo quo ei dictum est: Ego semper tecũ. Nec ipse cum omnibus eo modo quo dici- Psal.72.
mus: Dñs vobiscum. Magna itaque hominis miseria est cum illo non esse, sine quo non potest esse. In quo.n. est, proculdubio sine illo non est: & tũ si eius non meminit, eumq; non intelligit, nec diligit, cum illo non est. Quod aũt quisque penitus obliuiscitur, nec Qũo
commoueri eius vtique põt. De visibili- dei remi
bus rebus ad hanc rem sumamus exemplũ. nisci mur
Dicit tibi quispiam quem non recognoscis: Cap.13.
Nosti me, & vt commoneat, dicit vbi, qñ, A
quomodo tibi innotuerit: omnibusq; adhibitis signis quibus in memoriam reuoceris, si non recognoscis, ita iam oblitus es, vt omnis illa notitia penitus deleta sit animo: nihilq; aliud restat nisi vt credas ei qui tibi hoc dicit, q̃ aliquando eum noueras: aut ne hoc quidem, si fide dignus tibi esse qui loquitur non videtur. Si autem reminiscaris, profecto redis in memoriam tuam, & in ea inuenis quod non fuerat penitus obliuione deletum. Redeamus ad illud propter quod adhibuimus humanæ conuersationis exemplum. Inter cætera Psalmus nonus: Conuertantur, inquit, peccatores in infernum, omnes gentes quæ obliuiscuntur deum. Porrò autem vicesimusprimus: Commemorabuntur, inquit, & conuertentur ad dominum vniuersi fines terræ. Non igitur sic erant oblitæ istę gentes deum, vt eius nec commemoratæ recordarentur. Obliuiscendo autem deum tanquam obliuiscendo vitam suam, conuersæ fuerant in mortem: hoc est, in infernum. Commemoratæ vero conuertuntur ad dominum tanquam reminiscentes reminiscendo vitam suam cuius eas habebat obliuio. i. cuius oblitæ fuerant. Itẽ legit in nonagesimotertio: Intelligite

Bgite nunc qui insipientes estis in populo, & Psal. 93. stulti aliquando sapite. Qui plantauit auré, non audiet? & cætera. Eis.n.dictum est, q deum nō intelligendo, de illo vana dixerūt.

Quō beatæ animę nō runt se ipsas. Cap. 14. Deut. 6.

De dilectione aūt dei plura reperiuntur in diuinis eloquijs testimonia. Ibi.n. & illa duo consequenter intelliguntur, quia nemo diligit cuius non meminit, & quod penitus nescit. Vnde illud est notissimum præcipuumq; præceptum: Diliges dñm deū tuū. Sic itaque condita est mens humana, ut nūquam sui non meminerit, nunquam se non intelligat, nunquam se non diligat. Sed qñ qui odit aliquem, nocere illi studet, non immerito & mens hominis, qñ sibi nocet, odisse se dicitur. Nesciens.n. sibi vult male, dum non putat sibi obesse quod vult: sed tñ male sibi vult, qñ id vult quod obsit sibi. Vnde

Psal. 10. illud scriptū est. Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Qui ergo se diligere nouit, deum diligit: qui uero non diligit deum, etiam si se diligit, quod ei naturaliter inditū est, tñ non inconuenienter odisse se dicitur, cum id agit quod sibi aduersatur, & seipsum tanquā suus inimicus insequitur. Qui profecto est error horrendus, vt cū sibi omnes prodesse velint, multi non faciant, nisi quod

C eis pernicioſissimum est. Similem morbum
" mutorum animalium cum Poeta describe-
" ret: Dij, inquit, meliora pijs, errorem q; hostibus illum: Discissos nudis laniabant dentibus artus. Cum morbus ille corporis fuerit, cur dixit errorem, nisi quia omne animal tum sibi natura conciliatum sit, vt se custodiat quantum potest, talis ille erat morbus, vt ea quorum salutem appetebant, sua membra laniarent? Cum aūt deum diligit mens, & sicut dictum est, consequenter eius memi nit, eūq; intelligit, recte illi de proximo suo præcipitur, vt eum sicut se diligat. Iam.n. se non diligit peruerse, sed recte, cum deū diligit, cuius participatione imago illa non solum est, verumetiam ex vetustate renouat, ex deformitate reformatur, ex infœlicitate beatificatur. Quanuis.n. se ita diligat, vt si alterutrum proponatur, malit omnia q̄ infra se diligit perdere, q̄ perire: tñ superiorē deserendo, ad quem solum possit custodire fortitudinem suā, coq; frui lumine suo, cui

Psal. 58. canitur in Psalmo. Fortitudinem meam ad
Psal. 33. te custodiam. & in alio, Accedite ad eum, & illuminamini: sic infirma & tenebrosa facta est, vt à se quoque ipsa, in ea quæ non sunt

D quod ipsa, & quibus superior est ipsa, infœlicius laberetur per amores, quos non valet vincere, & errores à quibus non videt qua redire. Vnde iam deo miserante pœnitens clamat in Psalmis: Deseruit me fortitudo Psal. 37 mea, & lumen oculorum meorum non est mecum. Non sanè in his tantis infirmitatis & erroris malis amittere potuit naturalem memoriam, intellectum & amorem sui, pp quod merito dici potuit quod supra cōmemorauī. Quanquam in imagine dei ambulat homo, tñ vane cōturbatur: Thesaurizat & nescit cui congregabit ea. Cur.n. thesaurizat, nisi quia fortitudo eius deseruit eum, per quam deum habens, rei nullius indigeret? Et cur nescit cui congregabit ea, nisi quia lumen oculorum eius non est cum eo? Et ideo non videt quod veritas ait: Stulte hac nocte animam tuam repetunt abs te, hęc quæ præparasti cuius erunt? Veruntū quia Luc. 12. etiam talis in imagine ambulat homo, & habet memoriam & intellectum, & amorē sui hominis mens: si ei manifestaretur quòd vtrunque habere non posset, & vnū è duobus permitteretur eligere, alterum perditurus, aut thesauros quos congregauit, aut mē tem: quis vsqueadeo non habet mentem, vt thesauros mallet habere q̄ mentem? Thesauri.n. mentem possunt plerunque subuertere: at mens q̄ non thesauris subuertitur, sine vllis thesauris facilius & expeditius poteſt viuere. Quis vero vllos thesauros, nisi per mentem poterit possidere? Si.n. puer infans, quāuis ditissimus natus, cum sit dūs omnium quæ iure sunt eius, nihil possidet mente sopita, quonam tandem modo quisquam quicquam mente possidebit amissa? Sed de thesauris quid loquor, q̄ eis quilibet hominum, si talis optio proponatur, mauult carere q̄ mente: cum eos nemo præponat, nemo comparet luminibus corporis, quibus non vt aurum rarus quisque homo, sed omnis homo possidet cœlum: per lumina enim corporis quisque possidet quicquid libenter videt. Quis ergo si tenere vtrunq; non possit, & alterutrum cogatur amittere, non thesauros q̄ oculos malit, & tñ si ab eo simili conditione quæratur, vtrum oculos malit amittere, an mentem, quis mente nō videat eum oculos malle q̄ mentem? Mens quippe sine oculis carnis humana est, oculis autem sine mente beluini sunt. Quis porrò non hominem se malit esse ēt carne cæcum q̄ beluam videntem? Hæc dixi, vt etiā tardiores, quanuis breuiter commonerentur à me,

me, in quorū oculos vel aures hæ literæ peuenerūt, quantū mens diligat seipsam, etiā infirma & errās, male diligendo atq; sectādo quæ sunt intra ipsam. Diligere porrò seipsam non posset, si se omnino nesciret. i. si sui non meminisset, nec se intelligeret, quia in se imagine dei tam potens est, vt dei cuius imago est valeat hęrere. Sic enim ordinata est naturarū ordine, nō locorum, vt supra illam non sit nisi ille. Deniq; cum illi penitus adhæserit, vnus erit spiritus. Cui rei atte 1. Cor. 6. statur Apostolus dicēs, Qui aūt adhęret dño, vnus spiritus est: accedēre quidē ista ad participationem naturæ ueritatis & beatitudinis illius, nō tamen crescente illo in natura, ueritate & beatitudine sua. In illa itaque natura cū fœliciter adhæserit, immutabiliter viuet & immutabile videbit omne quod uiderit. Tūc sicut ei diuina scriptura p̄mit tit satiabit in bonis desideriū eius, bonis immutabilibus, ipsa Trinitate deo suo cuius imago est: & ne uspiam deinceps violetur, erit in abscōdito vultus eius, tanta vbertate eius impleta, vt eam nunq̄ peccare delecter. Seipsam vero nūc qñ videt, nō aliquid immutabile videt. Quod ideo certe nō dubitat, qñ misera est, & beata esse desiderat. Nec ob aliud fieri sperat hoc posse, nisi qa est mutabilis. Nā si mutabilis nō esset, sicut ex beata vita misera, sic ex misera beata esse non posset. Et quid eā fecisset miseram sub omnipotente & bono dño, nisi pctm̄ suū, & iustitia domini sui? Et quid eam faciet beatā nisi meritū suū & præmium dñi sui? Sed & meritū eius gratia est illius, cuius præmiū erit beatitudo eius. Iustitiam quippe dare sibi non potest, quam perditam non habet. Hanc enim cum homo conderetur accepit: & peccando vtique perdidit. Accepit ergo iustitiam, propter quam beatitudinem acci- 1. Cor. 4. pere mereretur. Vnde veraciter ei dicitur ab Apostolo, quasi de suo bono superbire incipienti, Quid enim habes quod non accepisti? Si aūt accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Qñ aūt bene recordatur domini sui, spiritu eius accepto sentit oīno, qa hoc discit intimo magisterio, non nisi eius gratuito affectu posse se surgere, nō nisi suo uoluntario defectu cadere potuisse. Nō sanè reminiscitur beatitudinis suę, fuit quippe illa et non est, eiusque ista penitur oblita est, ideoque nec commemorari potest. Credit autem de illa fide dignis literis dei sui per eius Prophetam conscriptis narrantibus

de fœlicitate paradisi, & illud primū & bonū hominis & malum historica traditione indicātibus: domini aūt dei sui reminiscit. Ille quippe semper est, nec fuit & non est, nec est & non fuit, sed sicut nunquam non erit, ita nunquam non erat, & vbiq; totus est. Propter qđ ista in illo & viuit & mouetur & est, & ideo reminiscei eius pōt. Non quia hoc recordatur quod eum nouerat in Adā, aut alibi alicubi ante huius corporis vitā, aut cū primum facta est vt insereretur huic corpori, Nihil.n. horū omnino reminiscit: quicquid horū est, obliuione deletū est. Sed cum memoratur vt cōuertat ad dominū tanquā ad eā lucē qua iā cum ab illo auerteretur, quodāmodo tāgebat, Nā hinc est q̄ etiā impij cogitant æternitatē & multa recte reprehendūt, rectēq; laudant in hominū moribus. Quibus ea tandē regulis iudicant, nisi in quibus uident, quēadmodum quisq; uiuere debeat, etiam si nec ipsi eodē modo uiuant? Vbi eas uident? Neq; enim in sua natura, cū procul dubio mēte ista videātur, eorumq̄ mentes constet esse mutabiles, has uero regulas immutabiles videat, I quisquis in eis & hoc videre potuerunt: nec in habitu suæ mentis, cū illæ regulæ sint iustitię, mentes vero eorum constet esse iniustas. Vbinā sunt istæ regulæ scriptę, vbi qd sit iustum, & iniustus agnoscit, vbi cernit habendū esse qđ ipse non habet? Vbi ergo scriptæ sunt nisi in libro lucis illius, quæ veritas dicitur, vnde omnis lex iusta describitur, & in cor hominis qui operatur iustitiam, non migrando, sed tanquam imprimēdo transfertur, sicut imago ex annulo & in ceram transit, & annulum non relinquit? Qui vero nō operatur, & tū videt q̄d operandū sit, ipse est qui ab illa luce auertitur, à qua tū tangitur. Qui aūt nec videt quēadmodū sit viuendum, excusabilius quidē peccat, quia non est transgressor cognitæ legis. Sed etiam ipse splendore aliquoties vbique præsentis veritatis attingitur, quando admonitus consitetur. Qui vero commorati conuertuntur ad dūm ab ea deformitate, qua per cupiditates seculares cōformabantur huic seculo, reformantur ex illo, audientes Apostolum dicentē, Nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate mentis vestræ, vt incipiat illa imago ab illo reformari, à quo formata est. Nō enim reformare seipsam potest, sicut potuit reformare. Dicit etiam alibi, Reno-

Imago dei quomodo reformat̄ i homine. Ca. 16. Ro. 12. Ephe. 4.

namini spiritu mentis vestræ,& induite nouum hominẽ,eum qui secm deum creatus est in iustitia et sanctitate veritatis. Qđ ait, Secm deũ creatũ; hoc alio loco dr, ad imaginem dei. Sed peccando iustitiã & sanctitatem veritatis amisit, pp qđ hæc imago deformis & decolor facta est, hanc recipit cũ reformaẽ & renouatur. Quod aũt ait, Spũ mentis vestræ: non ibi duas res intelligi voluit, quasi aliud sit mens, aliud spiritus mẽtis: sed quia omnis mens spiritus est, non ãt omnis spiritus mens. Est.n. spiritus & deus qui renouari non põr, quia nec vetera scere potest. Dicit etiã spũs in homine, qui mẽs non sit, ad quẽ pertinent imaginationes simules corporum. De quo dicit ad Corinthios, vbi dicit, Si aũt orauero lingua, spũs meus orat, mens aũt mea infructuosa est. Hoc.n. ait, qñ id quod dicit, non intelligit: quia nec dici potest, nisi corporalium vocũ imagines sonũ oris spiritus cogitatione præueniant. Dicitur et hominis anima spũs. Vñ est in Euãgelio. Et inclinato capite tradidit spũ: quo significata est mors corporis, anima exeunte de corpore. Dicitur spiritus ẽt pecoris, quod in Ecclesiaste libro Salomonis apertissime scriptum est, vbi ait, Quis scit spiritus filiorum hominum si ascendet ipse sursum, & spiritus pecoris si descendet ipse deorsum in terram? Scriptum est etiam in Genesi, vbi dicit diluuio mortuam vniuersam carnem, quæ habebat in se spiritũ vitæ. Dicitur spiritus etiam ventus, res aper tissime corporalis. Vnde illud in Psalmis, Ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatis. Quia ergo tot modis dicitur spiritus, spiritum mentis dicere voluit eum spiritum, quæ mens vocatur. Sicut ait etiam idẽ Apostolus, In expoliatione corporis carnis, Nõ duas vtiq; res intelligi voluit, quasi aliud sit caro, aliud corpus carnis, sed quia corpus multarum rerum nomen est, quarum nulla caro est: nam multa sunt excepta carne corpora cœlestia, & corpora terrestria: corpus carnis dixit, corpus qđ caro est. Sic itaque spũs mentis eum spũm quæ mens est: alibi quoq; apertius etiam imaginem nominauit. s. alijs verbis idipsum præcipiens, Expoliantes vos, inquit, veterem hominẽ cũ actibus eius, induite nouum hominẽ, qui renouatur in agnitione dei secm imaginem eius qui creauit eum. Quod ergo ibi legitur, Induite nouum hominem, qui secundum deũ creatus est: hoc isto loco, Induite nouum hominẽ, qui renouatur secm imaginẽ eius qui creauit eum. Ibi aũt ait, secundũ deum: hic uero, secm imaginẽ eius qui creauit eũ. Pro eo vero quod ibi posuit, In iustitia & sanctitate veritatis: hoc posuit hic, In agnitione dei. Fit ergo ista renouatio reformatio; mentis secm deũ, vel secundum imaginem dei, Sed ideo dicitur, secundũ deum: ne secundum aliam creaturã fieri putetur. Ideo aũt secm imaginẽ dei: vt in ea re intelligatur fieri hæc renouatio, ubi est imago dei, id est in mente. Quẽadmodum dicimus secm corpus mortuũ, non secm spiritum, eũ qui de corpore fidelis & iustus abscedit. Quid.n. dicimus secm corpus mortuũ: nisi corpore vel in corpore, non anima vel in anima mortuũ? Aut si dicamus, secũdum corpus est pulcher, aut secm corpus fortis, non secundum animum: quid est aliud q̃ corpore, nõ animo pulcher aut fortis est? Et innumerabiliter ita loquimur. Non itaq; sic intelligamus, secm imaginẽ eius qui creauit eũ, quasi alia sit imago, secundũ quã renouatur, non ipsa quæ renouatur. Sanè ista renouatio non momẽto vno fit ipsius conuersionis, sicut momento vno fit illa in baptismo renouatio remissio ne ominum peccatorum. neque enim vel & vnum quantulumeunq; remanet quod nõ sanetur: sed quemadmodum aliud est ea remittatur: sed quemadmodum aliud est ea rerere febribus, aliud ab infirmitate, quę febri bus facta est, reualescere: itemque aliud est infixum telũ de corpore demere, aliud vulnus quod eo factum est secta curatione sanare: ita prima curatio est causam remouere languoris, quod per omnium fit indulgentiam peccatorum, secunda ipsum sanare languorem, quod fit paulatim proficiẽdo in renouatione huius imaginis. Quæ duo demonstrant in Psalmo, vbi legit: Qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis: qđ fit in baptismo. Deinde sequit, Qui sanat omnes languores tuos: qđ fit quotidianis accessibus, cũ hæc imago renouat. De qua re Apostolus apertissime locutus est, dicens: Et si exterior homo noster corrũpitur, sed interior renouatur de die in diem. Renouatur aũt in agnitione dei hoc est iustitia & sanctitate veritatis: sicut sese habẽt Apostolica testimonia quæ paulo ante commemorauimus. In agnitione igit dei, iustitiaq; & sanctitate veritatis, qui de die in diem proficiendo renouatur, transfert amorem à temporalibus ad æterna, à visibilibus ad intelligibilia, à carnalibus ad spiritalia, atq; ab istis cupiditatẽ frenare atq; minuere, illisq; se charitate alligare diligenter insistit. Tantũ aũt facer, quantũ diuinitus adiuuatur. Dei quippe sententia est. Sine me nihil potestis facere. In quo profectu & accessu tenẽtẽ mediatoris fidẽ, cũ dies vitæ huius vltimus quenq; ẽpererit, perducendus ad deũ quẽ coluit, et ab eo perficiendus excipietur ab angelis sanctis, incorruptibile corpus in fine seculi, nõ ad pœnã sed ad gloriam recepturus. In hac quippe imagine tunc perfecta erit dei similitudo, qñ dei perfecta erit visio. De qua dicit Apostolus Paulus: Videmus nũc per speculũ in ænigmate, tunc aũt facie ad faciẽ. Itẽ dicit: Nos aũt reuelata facie gloriã dñi contemplantes, in eandem imaginẽ transformamur de gloria in gloriam, tanquam à domini spiritu: hoc est quod fit de die in diem be ne proficientibus. Apostolus aũt Ioannes, dilectissimi, inquit, nunc filij dei sumus, & nondũ apparuit quid erimus. Scimus aũt quia cũ apparuerit similes ei erimus; qñ videbimus eum sicuti est. Hinc apparet tunc in ista imagine dei fieri eius plenam similitudinẽ, qñ eius plenam perceperit visionẽ.

Quanquã posit hoc à Ioanne Apostolo fieri de immortalitate corporis dictum videri: et in hac quippe similes erimus deo, sed tãmmodo filio, quia solus in Trinitate corpus accepit, in quo mortuus resurrexit, atq; ad superna peruexit. Nam dicitur et ista imago filij dei, in qua sicut ille immortale corpus habebimus, conformes facti in hac parte, nõ patris imaginis aut spiritus sancti, sed tantummodo filij, quia de hoc solo legitur, & fide sanctissima accipitur: Verbum caro factum est. Propter quod Apostolus: Quos aũt, inquit, præscinit & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Primogenitus vtiq; à mortuis secm eundẽ Apostolũ, qui morte seminata est caro eius in cõtumelia, resurrexit in gloria. Secundum hanc imaginem filij, cui per immortalitatem conformamur in corpore, etiã illud agimus qđ dicit idẽ Apostolus: Sicut portauimus imaginẽ terreni, portemus & imaginẽ eius qui de cœlo est, vt. s. qui secm Adam mortales fuimus, secm Christum immortales nos futuros fide vera & spe certa, firmaq; teneamus. Sic.n. nunc eandem imaginem portare possumus, nondũ in visione, sed in fide, nõdũ in re, sed in spe. De corporis quippe resurrectione tunc loquebatur Apostolus, cũ hæc diceret. At vero illa imago de qua dictũ est: Faciamus hominẽ ad imaginẽ & similitudinẽ nostrã: quia nõ dictũ est, ad meã vel ad tuã, ad imaginẽ Trinitatis factũ homiminẽ credimus, & quanta potuimus inuesti gatione cõprehendimus. Et ideo secm hãc potius & illud intelligendũ est, qđ ait Apostolus Ioannes: Similes ei erimus, qm videbimus eũ sicuti est: quia de illo dixit de quo dixerat, Filij dei sumus. Et immortalitas cardo renonis illo perficietur momẽto resurrectionis uatur. de quo ait Apostolus Paulus: In ictu oculi, in nouissima tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. In ipso nãque ictu oculi ante iudiciũ resurget in virtutẽ, in incorruptione, in gloria corpus spiritale, qđ nunc seminatur in infirmitate, corruptione, contumelia corpus animale. Imago vero quæ renouatur in spiritu mentis in agnitione dei, non exterius, sed interius de die in diẽ ipsa perficietur visione, quæ tunc erit post iudiciũ, facie ad faciẽ, nunc autem proficit per speculum in ænigmate. Propter huius perfectionem dictum intelligendum est: Similes ei erimus qm videbimus eũ sicuti est. Hoc.n. donum tunc nobis dabitur, cum dictum fuerit: Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum. Tũc quippe tolletur impius vt non videat claritatem dñi, qñ ibunt sinistri in supplicium æternum, euntibus dextris in vitã æternã. Hæc est aũt, sicut ait veritas, vita æterna, vt cognoscãt te, inquit, vnum verum deum, & quem misisti Iesum Christum. Hanc contemplatiuam sapientiam quam ꝓprie puto in literis sanctis à scientia distinctam, sapiẽtiam nuncupari duntaxat hominis, q̃ quidẽ illi non est, nisi ab illo cuius participatione vere sapiens fieri mens rationalis & intellectualis potest. Cicero commendans in fine dialogi Hortensij: Quæ nobis, inquit, dies noctesq; considerantibus acuentibusq; intelligentiam quæ est mentis acies, cauentibusq; nequando illa hebescat. i. in Philosophia viuentibus magna spes est: aut si hoc quod sentimus & sapimus mortale & caduceum est, iucundum nobis perfunctis muneribus humanis occasum, neq; molestam extinctionẽ, & quasi quietem vitæ fore. aut si vt antiquis Philosophis hisque maximis longeque clarissimis placuit, æternos animos ac diuinos habemus, sic existimandum est quo magis hi fuerint semper in suo

Gene. 3. Qua fuit parte hõ militudinẽ nostrã: quia nõ dictũ est, ad meã vel ad tuã, ad imaginẽ Trinitatis factũ homiminẽ credimus, & quanta potuimus inuesti militudi gatione cõprehendimus. Et ideo secm hãc potius & illud intelligendũ est, qđ ait Apostolus Ioannes: Similes ei erimus, qm videbimus eũ sicuti est: quia de illo dixit de quo dixerat, Filij dei sumus. Et immortalitas cardo renonis illo perficietur momẽto resurrectionis uatur.

Cap. 19. de quo ait Apostolus Paulus: In ictu oculi, in nouissima tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. In ipso nãque ictu oculi ante iudiciũ resurget in virtutẽ, in incorruptione, in gloria corpus spiritale, qđ nunc seminatur in infirmitate, corruptione, contumelia corpus animale. Imago vero quæ renouatur in spiritu mentis in agnitione dei, non exterius, sed interius de die in diẽ ipsa perficietur visione, quæ tunc erit post iudiciũ, facie ad faciẽ, nunc autem proficit per speculum in ænigmate. Propter huius perfectionem dictum intelligendum est: Similes ei erimus qm videbimus eũ sicuti est. Hoc.n. donum tunc nobis dabitur, cum dictum fuerit: Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum. Tũc quippe tolletur impius vt non videat claritatem dñi, qñ ibunt sinistri in supplicium æternum, euntibus dextris in vitã æternã. Hæc est aũt, sicut ait veritas, vita æterna, vt cognoscãt te, inquit, vnum verum deum, & quem misisti Iesum Christum. Hanc contemplatiuam sapientiam quam ꝓprie puto in literis sanctis à scientia distinctam, sapiẽtiam nuncupari duntaxat hominis, q̃ quidẽ illi non est, nisi ab illo cuius participatione vere sapiens fieri mens rationalis & intellectualis potest. Cicero commendans in fine dialogi Hortensij: Quæ nobis, inquit, dies noctesq; considerantibus acuentibusq; intelligentiam quæ est mentis acies, cauentibusq; nequando illa hebescat. i. in Philosophia viuentibus magna spes est: aut si hoc quod sentimus & sapimus mortale & caduceum est, iucundum nobis perfunctis muneribus humanis occasum, neq; molestam extinctionẽ, & quasi quietem vitæ fore. aut si vt antiquis Philosophis hisque maximis longeque clarissimis placuit, æternos animos ac diuinos habemus, sic existimandum est quo magis hi fuerint semper in suo

cursu.i.in ratione & inuestigādi cupiditate, & quo minus se admiscuerint atque implicuerint hominū vitijs & erroribus, hoc his facilioꝝ ascensum & reditū in cœlum fore. Deinde addens hanc ipsam clausulā, repetēdoq; sermonē finiens: Quapropter, inquit, vt aliquā terminetur oratio, si aut extingui tranquille volumus cum his artibus vixerimus, aut si ex hac in aliā haud paulo meliorem domū sine mora demigrare, in his studijs nobis omnis opera & cura ponēda est. Hic miror hominē tanti ingenij, perfunctis muneribus humanis, hominibus in philosophia viuentibus, q̄ contēplatione veritatis beatos facit, iucundū promittere occasum, si hoc qđ sentimus et sapimus mortale & caduū est: quasi hoc moriat & intercidat qđ nō diligebamus, vel potius qđ atrociter oderamus: vt iucundus nobis sit eius occasus. Verū hoc nō didicerat à Philosophis quos magnis laudibus prædicat, sed ex illa noua Academia, vbi ei dubitare etiam de rebus manifestissimis placuit, ista sententia redolebat. A philosophis autem sicut ipse confitetur maximis longeq; charissimis, æternos animos esse acceperat. Aeterni quippe animi nō incōueniēter hae exhortatione excitant, vt in suo cursu reperiantur, cū venerit vitæ huius extremum. i. in ratione & inuestigandi cupiditate, minusq; se admiscēant atq; implicent hominum vitijs & erroribus, vt eis facilior sit regressus ad deū. Sed iste cursus qui constituitur in amore atq; inuestigatione ueritatis, non suffecit miseris. i. hominibus, cū ista sola ratione mortalibus sine fide mediatoris. Quod in libris superioribus huius operis, maxime in quarto & tertiodecimo, quantum potui demonstrare curaui.

D. AVRELII AVGVSTINI Episcopi Liber quintusdecimus de Trinitate.

Sup. mē tē deus. Cap. 1. H

VOlentes in rebus quæ factę sunt ad cognoscendum cū à quo factæ sunt exercere lectorem, iam peruenimus ad eius imaginem quod est homo, in eo quo cæteris animalibus antecellit, id est, ratione vel intelligentia, quicquid aliud de anima rationali vel intellectuali dici pōt, quod pertineat ad eā rem quæ mens vocatur vel animus. Quo nomine nōnulli authores linguæ Latinæ, id qđ excellit in homine, & non est in pecore, ab anima q̄ inest & pecori, suo quodā loquendi more distinguunt. Supra hanc ergo naturam si quærimus aliquid & verū quærimus, deus est, natura si non creata, sed creatrix. Quæ vtrū sit Trinitas, non solum credentibus diuinæ scripturæ authoritati, verumetiam intelligentibus aliqua si possumus ratione iā demonstrare debēmus. Cur autem si possumus dixerim, res ipsa cū quęri disputando cœperit, melius indicabit.

Deus quippe ipse quem quærimus adiuuabit, vt spero, ne sit infructuosus labor noster, & intelligamus quemadmodum dictū q̄ritur. Sic in Psalmo sacro: Lætetur cor quærentiū dñm, quærite dñm, & confirmamini, quæ rite faciem eius semper. Videtur enim quod semper quæritur, nūquam inueniri: & quo iam lætabitur, & non potius contristabitur cor quærentium, si non potuerint inuenire quod quæritur? Non. n. ait: Lætetur cor inuenientium, sed quærentium dñm, & tamē dominum deum inueniri posse dum quæritur, testatur Esaias Propheta, dum dicit: Quærite dñm, & mox vt inueneritis inuocate eum: Et cum appropinquauerit vobis, derelinquat impius vias suas, & vir iniquus cogitationes suas. Si ergo quæsitus inuenitur, potest, cur dictum est: Quærite faciem eius semper? An & inuentus forte quærendus est? Sicut sunt incomprehensibilia requirēda, ne se existimet nihil inuenisse, qui q̄ sit incomprehensibile quod quęrebat, potuerit inuenire. Cur ergo sic quærit si incomprehensibile comprehendit esse quod quærit, nisi quia cessandum non est quandiu in ipsa cōprehensibilium rerum inquisitione proficitur, & melior meliorq; fit quærens tam magnum bonum, quod & inuenīendum quęritur, & quærendum inuenitur? Nam & quæritur vt inueniatur dulcius, & inuenitur ut quæratur auidius. Secundum hoc accipi potest, quod dictum est in libro Ecclesiastico, dicere sapientiam: Qui me manducāt adhuc esurient, & qui bibunt me adhuc sitient. Manducant. n. & bibunt quia inueniunt, & quia esuriunt ac sitiūt adhuc quærunt. Fides quærit, intellectus inuenit, quod ait Propheta: Nisi credideritis, nō intelligetis. Et rursus intellectus eum quem inuenit adhuc quærit. Deus. n. respexit super filios hominum, sicut in Psalmo sacro canitur, vt videat si est intelligens aut requirēs deum. Ad hoc ergo debet homo esse intelli-

Ecclī. 24. Esa. 55. Psal. 104. Ecclī. 24. Psal. 13.

gens vt requirat deum. Satis itaq; rememorati fuimus in ijs quæ deus fecit: vt per ea cognosceretur ipse qui fecit: Inuisibilia enim eius per ea, quæ facta sunt intellecta cōspiciunt. Vñ arguuntur in libro Sapientiæ, qui de ijs quæ videntur bona nō potuerūt scire eū qui est: neq; operibus attendentes agnouerunt artificē, sed aut ignē, aut spiritū, aut citatum aerem, aut gyrum stellarū, aut violentā aquarum, aut luminaria cœli rectores orbis terrarū deos putauerūt, quorū quidē si specie delectati hæc deos putauerunt, sciant quanto dñator eorum melior ē. Speciei. n. generator ea creauit. Aut si uirtutem & operationem eorum mirati sunt, intelligant ab his quanto qui hæc cōstituit fortior est. A magnitudine. n. speciei et creaturæ cognoscibiliter poterat creator uideri.

Hæc de libro Sapientiæ ppea posui, ne me fidelium quispiā frustra, & inaniter existimet in creatura prius per quasdam sui generis Trinitates quodāmodo gradatim, donec ad mētem hominis puenirem, quæsisse indicia summæ illius Trinitatis, quā quærimus. cū deū q̄rimus. Sed qm̄ disserēdi & rōcinandi necessitas per quatuordecim libros multa nos dicere cōpulit, quę cuncta simul aspicere non valemus, vt ad id quod apprehendere volumus, ea celeri cogitatione potuero, vt quicquid in singulis uoluminibus ad cogitationē disputatione perduxit, remota disputatione breuiter congeram, & tanq̄ sub vno mentis aspectu, non quēadmodū res quæq; persuasit, sed ipsa, q̄ persuasa sunt ponā: ne tam longe sint à pcedentibus consequentia, vt obliuionem præcedentium faciat inspectio consequentium: aut certe si fecerit, cito possit quod excidерit relegendo recolligi. In primo libro secūdū scripturas sacras vnitas & æqualitas summæ illius Trinitatis ostenditur. In secundo & tertio & quarto eadē: sed de filij missione, & spiritussancti diligenter quæstio pertractata, tres libros fecit. Demonstratūque est non ideo minorem mittente q̄ missus est, quia ille misit, hic missus est, cum Trinitas quę per omnia æqualis est, pariter quoque in sua natura immutabilis, & inuisibilis, & vbique prēsens inseparabiliter operetur. In quinto propter eos quibus ideo videtur non eandem patris & filij esse substantiam, quia omne quod de deo dicitur, secundū substantiā dici putant, & propterea gignere & gigni, vel genitū eē & ingenitum, qm̄ diuersa sunt, contendunt substantias esse diuersas, demonstratur non oē quod de deo dicitur sūm substantiam dici, sicut secundū substantiam dicitur bonus & magnus, & si quid aliud ad se dicitur: sed dici etiam relatiue. i. non ad se sed ad aliquid quod ipse non est: sicut pater ad filium dicitur, vel dñs ad creaturam sibi seruientem: vbi si quid relatiue, id est ad aliquid qđ ipse non est, etiā ex tēpore dicitur, sicuti est: Domine refugium factus es nobis, vihil ei accidere quo mutetur, sed omnino ipsum in natura vel essentia sua immutabilem permanere. In sexto quomodo dictus sit Christus ore Apostolico, dei virtus & dei sapientia, sic disputatur, vt differatur eadem quæstio diligētius retractanda: vtrū à quo est genitus Chrus, nō sit ipse sapiētia, sed tm̄ sapientiæ suæ pater, an sapientia sapientiam genuerit. Sed quodlibet horum esset, etiam in hoc libro apparuit trinitatis æqualitas, & non deus triplex sed trinitas: nec quasi aliquid duplum esse patrem & filium ad simplum spiritūsanctum, vbi nec tria plus aliquid sunt q̄ vnum horum. Disputatum est etiā qūo posit intelligi quod ait Hilarius Episcopus: Aeternitas in patre, species in imagine, vsus in munere. In septimo quæstio quę dilata fuerat explicatur, ita vt deus qui genuit filium, non solum sit pater virtutis & sapientiæ suę, sed ēt ipse virtus atq; sapiētia: Sic & spūssanctus. Nec tamē simul tres sunt virtutes aut tres sapientiæ, sed vna virtus & vna sapientia, sicut vnus deus & vna essentia. Deinde quæsitum est, qūo dicantur vna essentia, tres personæ, vel à quibusdā Græcis vna essentia, tres substantiæ, & inuentū est elocutionis necessitate dici, vt aliquo uno nomine enuntiarent, cū q̄ritur, quid tres sint, quos tres esse ueraciter cōfitemur, patrē. s. & filium et spm̄sanctum. In octauo ratione etiā reddita intelligentibus clarum est, in substantia ueritatis non solum patrem filio non esse maiorē, sed nec ambos simul aliquid esse maius esse q̄ solū spm̄sanctum, aut quoslibet duos in eade trinitate maius esse aliquid q̄ vnū, aut oēs simul tres maius aliquid eē q̄ singulos. Deinde p ueritatem quæ intellecta conspicit, & per bonum summum à quo est oē bonū, & per iustitiam propter quam diligitur animus iustus, ab animo etiam nondum iusto, vt natura non solum incorporalis, verum

Psal. 86. 1. Co. 1. A Supra libro 6. c. 10. 1. sen. di. 31. cap. non est. Sap. li. 7. Cap. 4. B Rom. 1.

Universidad de Deusto Biblioteca

etiam incommutabilis quod est deus, quantū fieri potest, intelligeretur admonuit & p charitatem q̄ in scripturis sanctis deus dicta est, & p quā cœpit vtcunq; ēt trinitas intelligētibus apparere, sicut amās, & quod amat, & amor. In nono ad imaginē dei, qđ est homo sc̄m mentē, puenit disputatio: & in ea q̄dam trinitas inuenitur. i. mens & notitia qua se nouit, & amor quo se notitiāque suam diligit: & hæc tria æqualia inter se, & vnius oñduntur essentiæ. In decimo C hoc idem diligentius subtiliusq; tractatum est, atq; ad id perductū, vt inueniret in mēte euidentior trinitas eius, in memoria. s. & intelligētia & volūtate. Sed qm̄ & hoc cōpertū est, p nunquā eē ita potuerit, ut mēs non sui meminisset, non se intelligeret & diligeret, quanuis non semper se cogitaret, cū autem se cogitaret, nō a se corporalibus rebus eadē cogitatione discerneret, dilata est de trinitate cuius hæc imago est disputatio, ut in ipsis etiam corporalibus uisis inueniretur trinitas, & distinctius in eo lectoris exerceretur intētio. In undecimo ergo electus est sensus oculorum, in quo id inuentum est etiam in cæteris quatuor sensibus corporis & non dictum posset agnosci: atq; ita exterioris hominis trinitas, primo in ijs quæ cernuntur extrinsecus, ex corpore scilicet quod videtur, & forma, quæ inde in acie cernentis imprimitur, & utrunq; copulantis intentione voluntatis, apparuit. Sed hæc tria non inter se æqualia, nec vnius eē substantiæ claruerunt. Deinde in ipso animo, ab ijs quæ extrinsecus sensa sunt uelut introducta inuenta est altera trinitas, vbi apparerent eadem tria vnius eē substantiæ, imaginatio corporis, quæ in memoria est; & inde informatio cum ad eam conuertitur acies cogitantis, & utrunq; coniungens intētio volūtatis. Sed ideo ista trinitas ad exteriorē hominē reperta est pertinere, quia de D corporibus illata est quæ sentiunt extrinsecus. In duodecimo discernēda uisa est scientia à sapiētia, & in ea q̄ ꝓpriè sciētia nūcupat, qa inferior est, prius quædā sui generis trinitas inquirēda. Quæ licet ad interiorē hominē iā ptineat, nondū tū imago dei vel appellāda sit vel putāda. Et hoc agit in tertiodecimo p cōmendationē fidei Christianæ: In quartodecimo autē de sapientia hominis vera, id est, de munere eius in ipsius dei participatione donata, quæ à scientia distincta est, disputatur: Et eo peruenit disputatio, vt trinitas appareat in imagine dei, quod est homo sc̄m mentem, quæ renouatur in agnitione dei, secundū imaginē eius qui creauit hominē ad imaginem suam, & si percipit sapiētiā vbi contēplatio est æternorum. Iam ergo in ipsis rebus æternis incorporalibus & incōmutabilibus, in quarum perfecta contemplatione nobis bta, q̄ non nisi æterna est, uita ꝓmittitur, trinitatē quę deus est inquiramus. Neq; n. diuino rum librorum tantū modo authoritas esse deum prædicat, sed omnis quæ nos circumstat, ad quam nos etiam pertinemus, vniuersa ipsa rerum natura ꝓclamat, habere se ꝓstantissimum conditorē, qui nobis mētem rationēq; naturalē dedit, qua viuētia nō, uentibus, sensu ꝑdita nō sentiētibus, intelligentia non intelligētibus, immortalia mortalibus, impotentibus potentia, iniustis iusta, speciosa deformibus, bona malis, incorrupta corruptibilibus, immutabilia mutabilibus, inuisibilia uisibilibus, incorporalibus, beata miseris prēferenda uideamus. Ac p hoc qm̄ rebus creatis creatorem sine dubitatione prēponimus, oportet vt est & summe uiuere & cuncta sentire atq; intelligere, & mori, corrumpi, mutariq; nō posse, nec corpus esse, sed spiritum omnium potētissimū, iustissimū, speciosissimū, optimū, beatissimumq; fateamur. Sed hęc Quę omnia, quæ dixi, & quæcunque alia simili more locutionis humanæ digne de deo dici uidentur, & uniuersæ trinitati quæ est vnus deus, & psonis singulis in eadē trinitate cōueniunt. Quis enim vel vnum deum, quod est ipsa trinitas, vel patrem, vel filium, vel spiritum sanctum audeat dicere, aut non ui uctem, aut nihil sentientē vel intelligentē, aut in ea natura qua inter se prędicentur æquales quenquam esse eorum mortalem siue corruptibilē, siue mutabilē, siue corpreū: aut quisquā ibi neget aliquē potentissimum, iustissimum, speciosissimum, optimū, beatissimū? Si ergo hęc atq; hmōi omnia, & ipsa trinitas, & in ea singuli dici possunt, vbi aut quomodo trinitas apparebit? Rediga- mus itaq; prius hæc plurima ad aliquā paucitatē. Quæ vita. n. dicitur in Deo ipsa est essentia eius atq; natura. Non itaq; deus uit nisi vita, quod ipse sibi est. Hæc aūt uita non talis est qualis ineſt arbori, vbi nullus est intellectus, nullus est sensus: nec talis qualis inest pecori, habet. n. uita pecoris sensum quinquepertitum, sed intellectū habet nullum.

nullum. At illa vita quæ deus est sentit atq; intelligit omnia, & sentit mente nō corpoream, quia spūs est deus. Non aūt sicut anima- 4. lia q̄ habēt corpora, per corpus sentit deus. Non. n. ex anima constat & corpore. Ac p hoc simplex illa natura sicut intelligit sentit, sicut sentit intelligit: idēq; sensus qui intellectus est illi. Nec ita vt aliqñ eē desistat 6. aut cœperit: Immortalis est. n. Nec frustra de illo dictū est, quod solus habeat immortalitatē. Nā immortalitas eius vere immortalitas est, in cuius natura nulla est cōmutatio. Ipsa est etiam uera æternitas, qua est immutabilis deus, sine initio, sine fine, cōsequēter & incorruptibilis. Vna ergo eadēq; res dr, siue dicatur æternus deus, siue immortalis, siue incorruptibilis, siue immutabilis. Itemq; cum dr, viuens & intelligens qđ est uiq; sapiens, hoc idē dicitur: Non. n. percipit sapientiam qua sit sapiens, sed ipse sapiētia est. Et hęc vita eademq; virtus siue potētia eademq; species, qua potēs atq; speciosus dicitur. Quid. n. potentius & speciosius sapientia, quæ attingit à fine vsq; ad finē fortiter, & disponit omnia suauiter? Bonitas ēt atq; iustitia, nunquid inter se in natura dei, sicut in eius operibus distant, tāquā duæ diuersæ sunt qualitates dei, vna bonitas, alia iustitia? Non vtiq;. Sed quæ iustitia ipsa bonitas, & quæ bonitas ipsa beatitudo. Incorporalis autē vel incorporeus ideo dr deus, vt spūs credatur vel intelligatur esse, nō corpus. Proinde si dicamus, æternus, immortalis, incorruptibilis, immutabilis, viuus, sapiens, potens, speciosus, iustus, bonus, beatus spiritus, horum omnium nouissimum quod posui quasi tūmodo uidetur significare substantiam, cætera uero huius substantiæ qualitates: sed non ita est in illa ineffabili simplicitate natura. Quicquid. n. secundum qualitates illic dici uidetur, secundum substantiam vel essentiam est intelligendum. Absit. n. vt spūs secundum substantiam dicatur deus, & bonus secundum qualitatem, sed utrunq; secundum substantiā. Sic omnia cætera quę cōmemorauimus, unde in superioribus libris multa iam diximus. De quatuor igitur primis quæ modo à nobis enumerata atq; digesta sunt. i. æternus, immortalis, incorruptibilis, immutabilis, vnum aliquid eligamus, quia vnum quatuor ista significant, sicut iā differui, ne per multa distendatur intentio, & illud potius quod postrum est prius. i. æternus hoc faciamus & de quatuor secundis, quæ sunt viuus, sapiens, potens, speciosus. Et qm̄ vita qualiscunque ineſt & pecori cui sapientia non ineſt, duo vero ista, sapientia. s. atq; potētia, ita sunt inter se in homine cōparata, vt sancta scriptura diceret: Melior est sapiens quā fortis. Speciosa porrò etiā corpora dici solent: vnum ex his quatuor qđ eligimus, sapiens eligat, quanuis hæc quatuor in deo non inæqualia dicenda sint. Nomina. n. quatuor, res autē una est. De tertijs vero vltimis quatuor, quanuis in deo idē sit iustū esse quod bonū quod beatum, idemq; sp̄m esse, quod iustum & bonū & beatū esse: tū quia in hominibus I pōt esse spūs non btūs, potest & iustus & bonus, nondū btūs: qui vero beatus est, profecto & iustus & bonus & spiritus est, hoc potius eligamus quod nec in hominibus esse sine illis tribus pōt, quod est beatus. Nūc igitur cum dicimus, æternus, sapiens, btūs, hæc tria sunt trinitas, quæ appellatur deus. Redegimus quidem illa duodecim in istam paucitatem trium, sed eo modo forsitan posumus & hæc tria in vnum aliquod horū. Nam si vna eademq; res in dei natura pōt esse sapiētia & potentia, aut uita & sapiētia, cur non vna eadēq; res esse posit in dei natura, æternitas & sapientia, aut beatitudo & sapientia? Ac per hoc sicut nihil intererat vtrū illa duodecim, an ista tria diceremus, qñ illa multa in istam redigimus paucitatē: ita nihil interest vtrum tria ista dicamus, an illud vnum in cuius singularitatē duo cætera similiter redigi posse monstrauimus. Quis itaq; disputandi modus, quænā tandem vis intelligendi atq; potentia, quæ viuacitas rōnis, quæ acies cogitationis ostenderet, vt alia iam taceam, hoc vnum quod sapientia dicitur deus, qūo sit trinitas. Neq; n. sicut nos de illo percipimus sapientiā, ita deus de aliquo, sed sua est ipse sapientia, quia non est K 1. sen. di. est aliud sapiētia eius, aliud essentia, cui hoc 29. ca. 1. est esse sapientem esse. Dicitur quidem in scripturis sanctis: Christus dei virtus, & dei sapientia. Sed quemadmodum sit intel- 1. Cor. 1 ligendum, ne patrem filium videatur facere sapientem, in libro septimo disputatum est. Et ad id ratio peruenit, sic sit filius sapientia de sapientia, quemadmodum lumen de lumine, deus de deo. Nec aliud potuimus inuenire sp̄m sanctum, nisi & ipsum esse sapientiam, & simul omnes unā sapientiam, sicut vnum deum, unam essentiam. Hanc ergo sapientiam quod est deus, quomodo intelligi-

Quo in ipsa simplicitate dei sit trinitas.

Cap. 6.

mus esse trinitatem non dixi, sed qũo credimus: nã hoc inter fideles non debet habere quæstionem, sed si aliquo modo per intelligentiam possumus uidere quod credimus, quis iste erit modus? Si.n. recolamus ubi nostro intellectui cęperit in his libris trinitas apparere, octauus occurrit. Ibi quippe ut potuimus, disputando erigere tétauimus mẽtis intentionẽ ad intelligendã illã præstantissimã immutabilemq; naturam, quod nostra tnens non est. Quã tñ sic intuebamur, ut nec longe à nobis esset, & supra nos esset,
I. non loco, sed ipsa sui uenerabili, mirabiliq; præstantia, ita ut apud nos esse suo pñti lumine videretur. In qua tñ nobis adhuc nulla trinitas apparebat, quia non ad eã quærẽdam in fulgore illo firmam mentis aciem tenebamus: tñ quia non erat aliqua moles, ubi credi oporteret magnitudinem duorum uel trium plus esse q̃ unius, cernebamus ut cunq;. Sed ubi ventum est ad charitatẽ, quæ in sancta scriptura deus dicta est, eluxit pau
1. Ioã. 4. lulũ trinitas, id est, amãs, & quod amatur & amor. Sed quia lux illa ineffabilis nostrum reuerberabat obtutũ, & ei nondũ posse cõtẽperari nostræ mentis quodammodo conuincebatur infirmitas, ad ipsius nostræ mentis secundum quã factus est homo ad imaginem dei, uelut familiariorem considerationem, reficiendæ laborãtis intentionis causa, iter cœptum dispositumq; refleximus. Et
Rom. 1. inde in creatura quod nos sumus, ut inuisibilia dei per ea quæ facta sunt conspicere intellecta possemus, immorati sumus à nono usq; ad quartũdecimũ librũ. Et ecce iã quãtum necesse fuerat, aut forte plusquam necesse fuerat, exercitata in inferioribus intelligentia, ad summã trinitatem quæ deus est cõspiciendam nos erigere uolumus, nec ua-
M lemus. Num.n. sicut certissimas uidemus trinitates, siue quę forinsecus de rebus corporalibus fiunt: siue cum ea ipsa quæ forinsecus sensa sunt cogitãtur: siue cum illa quæ oriuntur in animo, nec pertinet ad corporis sensus, sicut fides, sicut uirtutes quę sunt artes agendę uitæ, manifesta rõne cernuntur & scientia continentur: siue cũm mens ipsa qua nouimus quicquid nosse nos ueraciter dicimus', sibi cognita est uel se cogitat, siue cũ aliquid quod ipsa nõ est æternũ atq; incõmutabile conspicit. Nũ ergo sicut in his omnibus certissimas uidemus trinitates, qa in nobis fiunt uel in nobis sunt, cum ista meminimus, aspicimus, uolumus, ita uidemus etiã trinitatẽ deũ: quia & illic intelligendo conspicimus tanquam dicentem, & uerbum eius. i. patrẽ & filiũ, atq; inde procedentem charitatẽ utriq; cõmunẽ. s. spiritũsanctum? An trinitates istas ad sensus nostros uel ad animos pertinentes uidemus potius q̃ credimus, deum uero esse trinitatem credimus potius quàm uidemus? Quod si ita est, profecto aut inuisibilia eius per ea quæ facta sunt nulla intellecta conspicimus: aut si illa conspicimus, non in eis conspicimus trinitatẽ, & est illic qđ conspiciamus, est quod ét non conspectum credere debeamus. Conspicere aũt nos immutabile bonũ qđ nos non sumus, liber octauus ostendit, & quartusdecimus cũ de sapientia quæ homini ex deo é loqueremur, admonuit. Cur itaq; ibi non agnoscimus trinitatẽ? An hæc sapiẽtia quæ deus dr non se intelligit, nõ se diligit? Quis hoc dixerit, aut quis est qui non uideat, ubi nulla scientia est nullo modo esse sapientiã? Aut uero putandum est sapientiã quæ deus est, scire alia & nescire seipsam, uel diligere alia, nec diligere seipsam? quæ si dici siue credi stultum et impium est, ecce ergo trinitas, sapiẽtia. s. & notitia sui & dilectio sui. Sic.n. & in homine inuenimus trinitatem. i. mentem & notitiam quæ se nouit, & dilectionẽ quã se diligit. Sed hæc tria ita sunt in homine, ut non ipsa sint homo. Homo est.n. ut ueteres definierunt, animal rationale mortale. Illa ergo excellunt in homine, non ipsa sunt homo. Et una persona, id est, singulus quisq; homo, habet illa tria in mente. Quòd si etiã definiamus hominem, ut dicãmus, Homo est substantia rationalis constans ex anima & corpore, non est dubium hominem habere animam quæ nõ est corpus, habere corpus quod non est anima. Ac per hoc illa tria non hõ sunt, sed hominis sunt uel in homine sunt. Detracto etiam corpore, si sola anima cogitetur aliquid eius est sua, mens tanquam caput eius uel oculus uel facies, sed non hæc ut corpora cogitanda sunt. Non igitur anima, sed quod excellit in anima mens uocatur. Numquid aũt possumus dicere trinitatẽ sic esse in deo, ut aliquid dei sit, nec ipsa sit deus? Quapropter singulus quisq; hõ, qui non secundum omnia quæ ad naturã pertinent eius, sed secundum solam mentem imago dei dicit, una persona est, & imago est trinitatis in mente. Trinitas uero illa cuius imago est, nihil aliud est tota q̃ deus, nihil est aliud tota quàm trinitas. Nec aliquid

aliquid ad naturã dei pertinet quod ad illã non pertineat trinitatẽ, & tres personæ sunt unius essentiæ, non sicut singulus quisque homo una persona. Itemque in hoc magna distantia est, quòd siue mẽtem dicamus in homine, eiusq; notitiã & dilectionem, siue memoriã, intelligentiã, uoluntatẽ, nihil mẽtis meminimus nisi per memoriã, nec intelligimus nisi per intelligẽtiam, nec amamus nisi per uoluntatem. At uero in illa trinitate quis audeat dicere patrem, nec seipsum nec filium nec spiritũsanctum intelligere nisi per filium, uel diligere nisi per spiritumsanctũ, per se autem meminisse tantũmodo uel sui uel filij uel spiritussancti: eodemque modo filiũ nec sui nec patris meminisse nisi per patrẽ, nec diligere nisi per spiritũsanctũ, per se autem non nisi intelligere & patrem & seipsum & spiritumsanctum: similiter & spiritũsanctum per patrem meminisse, & patris & filij & sui, & per filium intelligere & patrem & filium & seipsum, per se autem non nisi diligere & se & patrẽ & filium: tanquam memoria sit pater & sua & filij & spiritussancti, filius antẽ intelligentia & sua & patris & spũssancti, spiritus uero sanctus charitas & sua & patris & filij? quis hæc in illa trinitate opinari uel assirmare præsumat? Si enim solus sibi filius intelligit, ut intelligentia sit & sibi & patri & spirituisancto, ad illam redituʳ absurditatẽ, ut pater non sit sapiens de seipso sed de filio, nec sapientia sapientiam genuerit, sed ea sapiẽtia pater dicatur sapiens esse quam genuit. Vbi enim non est intelligentia, nec sapientia potest esse, ac per hoc si pater non intelligit ipse sibi, sed filius intelligit patri profecto filius patrem sapientem esse facit. Et si hoc est deo esse quod sapere, & ea illi essentia est quæ sapientia, non filius à patre quod uerum est, sed à filio potius habet pater essentiam, quod absurdissimum atq; falsissimum est. Hanc absurditatem nos in libro septimo discussisse, conuicisse, abiecisse certissimum est. Est ergo deus pater sapiẽs, ea qua ipse sua est sapientia, & filius sapientia patris de sapientia quod est pater, de quo genitus est filius. Quocirca cõsequẽter est & intelligens pater ea qua ipse est intelligẽtia, neq; enim esset sapiens qui non esset intelligens: filius autem intelligentia patris & de intelligentia genitus quod est pater. Hoc & de memoria non inconuenienter dici potest. Quõ est enim sapiens qui nihil meminit uel sui nõ meminit? Proinde quia sapientia pater, sapientia filius, sicut sibi meminit pater, ita filius: & sicut sui & filij meminit pater, memoria non filij, sed suatita sui & patris meminit filius, memoria nõ patris sed sua. Dilectio quoq; ubi nulla est, quis ullã dicat esse sapientiã? Ex quo colligitur ita esse patri dilectionem suã, ut intelligentiã & memoriã suam. Ecce ergo tria illa. i. memoria, intelligentia, dilectio siue uoluntas in illa summa & immutabili essentia quod est deus, non pater & filius & spũssanctus sunt sed pater solus. Et quia filius quoq; sapientia est genita de sapientia, sicut nec pater ei, nec spiritussanctus ei intelligit, sed ipse sibi, ita nec pater ei meminit, nec spiritussanctus ei diligit, sed ipse sibi: sua enim est & ipse memoria, sua intelligentia, sua dilectio, sed ita se habere, de patre illi est de quo natus est. Spiritus etiã sanctus qa sapiẽtia est, pcedẽs de sapientia, nõ patrẽ habet memoriam, & filiũ intelligentiam, & se dilectionem: neq; enim sapientia esset si alius ei meminisset, eiq; alius intelligeret, ac tantummodo sibi ipse diligeret: sed ipse habet hæc tria & ea sic habet, ut hæc ipsa ipse sit. Veruntamẽ ut ita sit, inde illi est unde procedit. Quis ergo hominum potest istã sapientiam qua nouit deus omnia, ita ut nec ea quæ dicuntur præterita, ibi prætereant, nec ea quæ dñr futura, quasi desint, expectentur ut ueniant, sed & præterita & futura cum præsentibus sint cuncta præsentia, nec singula cogitentur, & ab alijs ad alia cogitando transeantur, sed in uno conspectu simul præsto sint uniuersa: quis, inquam, hominum comprehendit istã sapientiam, eandemq; prudentiam, eandẽq; scientiam, quandoquidem à nobis nec nostra comprehenduntur? Ea quippe quæ uel sensibus uel intelligentiæ nostræ assunt, possumus utcunq; conspicere. Ea uero quæ absunt, & tamen affuerunt, per memoriam nouimus quæ obliti non sumus. Nec ex futuris præterita, sed futura ex præteritis, non tamen firma cognitione conijcimus. Nam quasdam cogitationes nostras quas futuras uelut manifestius atque certius proximas quasi prospicimus, memoria faciente, id agimus, cum agere ualemus quantũ ualemus quæ ad eam non uidentur quæ futura sunt, sed ad præterita pertinere. Quod licet experiri in eis dictis uel canticis, quorum seriẽ memoriter reddimus. Nisi enim præuideremus cogitatione quod sequitur, non utique

dicere

dicéremus: Et tñ vt præuideamus, nõ prouidentia nos instruit, sed memoria. Nã donec finiatur oẽ quod dicimus, siue canimus, nihil est quod non prouisum, prospectumque proferatur. Et tñ cũ id agimus, non dicimur prouidẽter, sed memoriter canere vel dicere: & qui hoc in multis ita pſerendis valent plurimum, non solet eorum prouidẽtia, sed memoria prędicari. Fieri ista in animo vel ab animo nostro nouimus & certissimi sumus, quõ autem fiant, quanto attentius voluerimus aduertere, tanto magis noster & sermo succũbit, & ipsa non perdurat intẽtio
G ve ad liquidũ aliquid nostra intelligentia, & si non lingua, perueniat. Et putamus nos vtrum dei prouidentia eadem sit quæ memoria & intelligentia, qui non singula cogitando aspicit sed vna æterna & immutabili atque ineffabili visione, complectitur cuncta quæ nouit, tanta mentis infirmitate posse cõprehendere? In hac igitur difficultate &
Pſ. 138. anguſtia, libet exclamare ad deum viuum: Mirifica est scientia tua ex me, inualuit, & non potero ad illam. Ex me quippe intelligo quàm sit mirabilis & incomprehẽsibilis scientia tua, qua me fecisti, quando nec mei ipsum cõprehendere valeo quem fecisti: & tñ
Pſal. 38. & 104. in meditatione mea exardescit ignis vt quęram faciem tuam semper. Incorporalem subſtantiam scio esse sapiẽtiam, & lumen esse in quo videtur quæ oculis carnalibus nõ videntur: & tamẽ vir tantus tanque spiritalis: Videmus nunc, inquit, per speculũ in ænigmate, tunc aũt facie ad faciem. Quale sit & quod sit hoc speculum si quæramus pruDe speculo in quo videtur deus. Cap. 8. fecto illud occurrit quod in speculo nihil imago non cernitur. Hoc ergo facere conati sumus, vt per imaginem hanc quod nos sumus, videremus vtcunq; à quo facti sumus,
H tanquam per speculum. Hoc significat etiã
2. Cor. 3 illud quod ait idem Apostolus: Nos autem reuelata facie gloriam domini speculantes. in eandem imaginem trãsformamur de gloria in gloriam tanquaẽ à domini spiritu. Speculantes dixit, per speculum videntes, non de specula prospicientes. Quod in Græca lingua non est ambiguum, vnde in Latinam translate sunt Apostolicæ literę. Ibi quippe speculum vbi apparent imagines rerum, à specula de cuius altitudine longius aliquid intuemur, etiam sono verbi distat omnino, satisque apparet Apostolum à speculo, non à specula dixisse, gloriã dñi speculãtes. Quod verorpit, In eãdẽ imaginẽ trãsIbidem.

formamur: vtiq; imaginem dei vult intelligi, eandẽ dicens, istã ipsam scilicet, i. quã speculamur: quia eãdẽ imago est & gloria dei, 1. Co. 11
sicut alibi dicit, Vir quidem non debet velare caput suum, cum sit imago & gloria dei.
De quibus verbis iam in libro duodecimo Cap. 7.
disseruimus. Transformamur ergo dicit, de forma in formam, mutamur atq; transimus de forma obscura in formam lucidã, quia & ipsa obscura imago dei est, & si imago proIecto etiam gloria, in qua homines creati sumus præstantes cęteris animalibus. De ipsa 1. Cor. 11
quippe natura humana dictũ est, Vir quidẽ non debet velare caput, cum sit imago & glo- 1. Cor. 11
ria dei. Quæ natura in rebus creatis excel- in prælentissima, cum à suo creatore ab impietate iustificatur, a deformi forma formosam trãsfertur in formam. Est quippe & in ipsa impietate, quanto magis damnabile vitium, tãto certius natura laudabilis. Et propter hoc addidit, De gloria in gloriam: de gloria creã 1. Ioh. 3
tionis, in gloriam iustificationis. Quamuis 2. Cor. 3
posset hoc & alijs modis intelligi, quod dictum est, De gloria in gloriam: de gloria fidei in gloriam speciei, de gloria qua filij dei sumus, in gloriam qua similes ei erimus, quoniã videbimus eũ sicuti est. Quod vero De ami
adiunxit, Tanquam a domini spiritu: ostendit gratia dei nobis conferri tam optabilis propter transformationis bonum. Hæc dicta sunt loco propter quod ait Apostolus, nunc per speculum nos videre. Quia vero addidit, in ænigmate: multis hoc incognitum est qui eas literas nesciunt, in quibus est doctrina quędam de locutionum modis, quos Græci tropos vocant, eosque Græco vocabulo etiam 29. & 37
nos vtimur pro Latino. Sicut enim schemata vsitatius dicimus quàm figuras, ita vsitatius dicimus tropos quàm modos. Singulorum autem modorum siue treporum nomina, vt singula singulis referantur, difficillimum est & insolẽtissimum Latine enuncia
re. Vnde quidam interpretes nostri, quod ait Apostolus, quæ sunt in allegoria, nolẽtes Græcum vocabulum ponere, circumlocuti Gal. 4
quendo interpretati sunt dicentes, quæ sunt aliud ex alio significantia. Huius autem tropi, idest allegoriæ, plures sunt species, in quibus est etiã quod dicitur ænigma. Definitio aũt ipsius nominis generalis, oẽs etiam species complectatur necesse est. Ac per hoc sicut omnis equus animal est, non oẽ animal equus est: ita oẽ ænigma allegoria est, non omnis allegoria ęnigma est. Quid ergo est allegoria,

allegoria, nisi tropus, vbi ex alio aliud intelTho. 1. ligitur, quale illud est ad Thessalonicenses: Itaq; nõ dormiamus sicut & cæteri, sed vigilemus & sobrij simus? Nã qui dormiunt nocte dormiũt, & q inebriãtur nocte ebrij sunt: Nos autẽ qui diei sumus, sobrij simus. Sed hæc allegoria non est ænigma. Nam si multũ tardis iste sensus in prõptu est. Aenigma est autẽ vt breuiter explicem, obscura allegoria, sicuti est: Sanguisugæ erãt tres filiæ: & quęcunq; similia. Sed vbi allegoriã nominauit apostolus, nõ in verbis eam reperit, sed in facto, cum è duobus filijs Abra
Gal. 4 hę, vno de ancilla altero de libera, quod non dictũ sed etiam factũ fuit, duo testamenta intelligenda mõstrauit: quod antequam exponeret obscurũ fuit, proinde allegoria talis quod est generale nomen posset specialiter ænigma nominari. Sed quia nõ soli qui casteras nesciũt quibus discuntur tropi, quæsunt quid dixerit Apostolus, nunc in ænigmate nos videre, verumetiã qui sciunt, tamen quod sit illud ænigma vbi nunc videmus nosse desiderant, ex utroque inueniena vna est sententia: & ex illo scilicet quod ait, Videmus nunc per speculum: & ex isto quod addidit, in ænigmate. Vna est enim cũ tota fit dicitur, Videmus nunc per speculũ in ænigmate. Proinde, quantum mihi videtur, sicut nomine speculi imaginem voluit intelligi, ita nomine ænigmatis quamuis similitudinem, tamen obscuram, & ad perspiciendum difficilem. Cum igitur speculi & ænigmatis nomine quæcunque similitudines ab Apostolo significatę intelligi possint, quæ accommodatæ sunt ad intelligendum deum, eo modo quo potest, nihil tamen est accommodatius, quàm id quod imago eius non frustra dicitur. Nemo itaque miretur etiam in isto modo videndi qui concessus est huic vitæ per speculum scilicet in ænigmate laborare nos vt quomodocunq; videamus. Nomen quippe hic non sonaret ænigmatis, si esset facilitas visionis. Et hoc est grandius ænigma, vt non videamus quod non videre non possumus. Quis enim non videt cogitationem suam? Vt quis videt cogitationem suam, non oculis carnalibus dico, sed ipso interiore conspectu? Quis non eam videt? & quis eã videt? quãdoquidẽ cogitatio visio est animi quædam, siue assint ea quæ oculis quoque corporalibus videantur, vel cæteris sentiãtur sensibus: siue non adsint, & eorũ similitudines cogitatione cernantur, quæ nec corporalia sunt, nec corporalium similitudines: sicut virtutes & vitia, sicut ipsa denique cogitatio cogitatur: siue illa quæ per disciplinas traduntur liberalesque doctrinas, siue istorum omnium cauſæ superiores atque rationes in natura immutabili cogitentur: siue etiam mala & vana ac falsa cogitemus, vel non consentiente sensu, vel errante consensu. Sed nũc de ijs loquamur quæ nota cogitamus & habemus in notitia etiam si non cogitemus, siue ad comtemplatiuam scientiam, pertineãt, quam proprie sapientiam dicimus, siue ad actiuam, quam proprie scientiam nuncupandam esse disseruimus. Simul enim vtrunque mentis est vnius, & imago dei vna. Cũ vero de inferiore distinctius & seorsum agitur, tunc non est vocanda imago dei, quamuis & tunc in ea non nulla reperiatur similitudo illius trinitatis, quod in tertiodecimo volumine ostendimus. Nunc simul de vniCa. 1. & uersa scientia hominis loquimur, qua nocap. 20. bis nota sunt quæcunque sunt nota, quę vtique vera sunt, alioquin nota non essent. Nemo enim falsa nouit, nisi cum falsa esse nouit. Quod si nouit, verũ nouit. Verũ est enim quòd illa falsa sint. De his ergo nunc disseruimus quæ nota cogitamus, & nota sunt nobis etiam si non cogitentur à nobis. Sed certe si ea dicere velimus, nisi cogitata non possumus. Nam & si verba non so- Sapiẽ. 2.
nent, corde suo dicit vtique qui cogitat. Vñ illud est in libro sapientiæ: Dixerunt apud se cogitantes non rectè. Exposuit enim qd sit, dixerunt apud se, eũ addidit, cogit antes. Huic simile est in Euangelio, quòd quidã Matt. 9.
Scribę cum audissent à domino dictum paralytico: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua: dixerunt intra se, Hic blasphemat. Quid est? dixerunt intra se, nisi cogitãdo? Denique sequitur: Et cum vidisset Iesus co- B
gitationes eorum, dixit: Vt quid cogitatis Lucę. 1.
mala in cordibus uestris? Sic Matthęus. Lucas aũt hoc idẽ ita narrat: Cœperũt cogitare Scribæ & Pharisęi, dicentes. Quis est hic qui loquitur blasphemias? Quis potest dimittere peccata, nisi solus deus? Vt cognouit autẽ cogitationes eorũ Iesus, respondẽs dixit ad illos. Quid cogitatis in cordibus Sapiẽ. 2.
vestris? Quale est in libro sapientiæ, dixerunt cogitantes. tale hic est, cogitauerunt dicentes. Et illic enim & hic ostenditur intra se atque in corde suo dicere. i. cogitando dicere. Dixerũt qppe intra se, & dictũ est eis:

Et cogitatio & natus; & literę verba sunt & verbi diuini habẽt imaginem. Cap. 10. cap. 1. & cap. 20.

Quid

Luc. 12. Quid cogitatis? Et de illo diuite cuius uberes fructus ager attulit, ait ipse dñs. Et cogitabat intra se dicens. Quædam ergo cogitationes locutiones sunt cordis, ubi & os eius esse dñs ostendit, cum ait: Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. Una sententia, duo quædam hominis ora complexus est, unum corporis, alterum cordis. Nam utique unde illi hominem putauerũt inquinari, in os intrat corporis. Vnde autẽ dñs dixit inquinari hominem, de cordis ore procedit. Ita quippe exposuit ipse quod dixerat. Nam paulo post de hac re discipulis
Ibidem. C suis, Adhuc & vos, inquit, sine intellectu estis? Non intelligitis, quia omne quod in os intrat in ventrem vadit & in secessum emittitur? Hic certe apertissime demonstrauit os corporis. At in eo quod sequit os
Ibidem. cordis ostendens: Quæ autẽ, inquit, procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem. De corde.n. exeunt cogitationes malæ, &c. Quid hac expositione lucidius? Nec tñ quia dicimus locutiones cordis esse cogitationes, ideo non sunt ẽt visiones exortæ de notitiæ visionibus, qñ veræ sunt. Foris.n.cum p corpus hæc fiũt, aliud est locutio, aliud visio. Intus aũt cum cogitamus, vtrunque unum est. Sicut auditio & visio duo quædã sunt inter se distãtia in sensibus corporis, in animo autẽ non est aliud atque aliud videre & audire: ac p hoc cum locutio foris non videaẽ, sed potius audiaẽ, locutiones tũ interiores, hoc est cogitationes visas dixit à dño sanctum Euangelium non auditas. Dixerunt, inquit, intra se, hic
Matt. 9. blasphemat. Deinde subiunxit: Et cũ vidisset Iesus cogitationes eorum. Vidit ergo qđ dixerunt. Vid t.n. cogitatione sua cogitationes eorum, quas illi solos se putabant vide-
D re. Quisquis igit põt intelligere verbũ non solum antequam sonet, verũetiam antequã sonorũ eius imagines cogitatione voluant, hoc.n.est quod ad nullam pertinet linguã earum. s. quæ linguæ appellantur gentium, quarũ nostra lingua Latina est, Quisquis, inquã, hoc intelligere põt iam põt videre p hoc speculũ atque in hoc ænigmate aliquã verbi illius similitudinem, de quo dictũ est,
Ioan. 1. In principio erat verbum, & verbum erat apud deũ, & deus erat verbum. Necesse est .n. cum verbum loquimur. i. cum scimus loquimur, ex ipsa scientia quam memoria tenemus, nascatur verbum quod eiusmodi sit omnino cuiusmodi est illa scientia de qua nascitur. Formata quippe cogitatio ab ea re quam scimus, verbum est quod in corde dicimus, quod nec Græcum est nec Latinũ, nec linguæ alicuius alterius, sed cũ id opus est in eorum quibus loquimur perferre notitiam, aliquod signum quo significetur assumitur. Et plerunque sonus, aliqũ etiã nutus, ille auribus, ille oculis exhibetur, vt per signa corporalia etiã corporis sensibus verbum quod mente gerimus innotescat. Nã & innuere quid est nisi quodammodo visibiliter dicere? Est in scripturis sanctis humanis sententiæ testimonium. Nam in Euangelio secundum Ioannem ita legitur. Amen amen dico vobis, quia vnus ex vobis tradet Ioannis me. A spiciebant ergo adinuicem discipuli, E hæsitantes de quo diceret. Erat ergo unus ex discipulis eius in sinu Iesu, quem diligebat Iesus. Innuit ergo huic Simon Petrus, & dicit ei. Quis est de quo dicit? Ecce innuendo dixit, quod sonando dicere non audebat. Sed hæc atque huiusmodi signa corporalia siue auribus siue oculis præsentibus quibus loquimur exhibemus inuentæ sunt etiam literæ per quas possemus & cum absentibus colloqui, sed ista signa sunt uocum, cum ipsæ uoces in sermone nostro earum quas cogitamus signa sint rerũ. Proinde De re
verbum quod foris sonat, signum est verbi bo
quod intus lucet, cui magis uerbi competit mo
nomen. Nam illud quod profertur carnis Cap
ore, uox uerbi est: uerbumq; & ipsum dicitur propter illud à quo ut foris appareret assumptum est. Ita enim uerbum nostrum uox quodammodo corporis fit, assumendo eã in qua manifestetur sensibus hominum; sicut verbũ dei caro factũ est, assumendo eã Ioan. 1
in qua & ipsum manifestaretur sensibus hominũ. Et sicut uerbũ nrm fit uox nec muta
tur in uocẽ: ita uerbum dei caro quidem factum est, sed absit vt mutaretur in carnem. Assumendo quippe illam, nõ in eam se cõsumendo, & hoc nostrum uox fit, & illud ea F
ro factum est. Quapropter quicunque cupit ad qualencunque similitudinem dei uerbi, quamuis per multa dissimilem, peruenire, non intueatur uerbum nostrum quod sonat in auribus, nec quando uoce profertur, nec quando silentio cogitatur. Omniũ nanque sonantium uerba linguarum etiam in silentio cogitantur, & carmina pcurruntur animo, tacente ore corporis. Nec solum numeri syllabarũ, uerũetiã modi cãtilenarũ cum

cum sint corporales, & ad eum qui vocatur auditus sensum corporis pertinẽtes, per incorporeas quasdam imagines suas præsto sunt cogitãtibus, & tacite cũcta ista voluentibus. Sed trãsecunda sunt hęc, vt ad illud peruiatur hominis verbũ, per cuius qualemcunq; similitudinẽ sicut in ænigmate videatur vtcunq; dei verbũ. Nõ illud quod factũ
f. est ad illum vel ad illum Prophetam, & de quo dictũ est: Verbum autẽ dñi crescebat &
10. multiplicabatur. Et de quo iterũ dictũ est,
2 Igitur fides ex auditu, auditus autẽ per verbũ Christi. Et iterũ, Cum accepissetis à nobis verbũ auditus dei, accepistis non vt verG bum hominũ sed sicuti est vere verbũ dei. Et innumerabilia similiter in scripturis dicuntur de dei verbo, quod in sonis multarũ diuersarumq; linguarum per corda & ora dissemina ur humana. Ideo autẽ verbũ dei dicitur, quia doctrina diuina traditur, non humana. Sed illud verbũ dei quęrimus qua
1. litercunq; per hanc similitudinem nunc vi
1. dere, de quo dictum est, Deus erat verbum: de quo dictum est, Omnia per ipsum facta sunt. de quo dictum est, Verbum caro factũ est: de quo dictum est, Fõs sapientiæ verbũ dei in excelsis. Perueniendum est ergo ad illud verbum hominis, ad verbũ rationalis animantis, ad verbum non de deo natæ, sed à deo factæ imaginis dei, quod neque prolatiuum est in sono, neque cogitatiuum in similitudine soni, quod alicuius linguæ esse necesse sit, sed quod omnia quibus significatur signa, præcedit, & gignitur de scientia quæ manet in animo, quãdo eadem sciẽtia intus dicitur sicuti est: simillima est enim visio cogitationis, visioni scientiæ. Nam quando per sonum dicitur, vel per aliquod corpora
le signum, non dicitur sicuti est, sed sicut potest videri auditive per corpus. Quando er
H go quod in notitia est, hoc est in verbo, tũc est verum verbum & veritas: qualis expectatur ab homine, vt quod est in ista, hoc sit & in illo, quod non est in ista, non sit & in illo: hic agnoscitur, est est, non non. Sic accedit quantum potest ista similitudo imaginis factæ ad illam similitudinem imaginis natæ, qua deus filius patri per omnia substãtialiter similis ꝓdicatur. Animaduertenda
1. est in hoc ænigmate etiã ista verbi dei simili
tudo quòd sicut de illo verbo dictum est: Omnia per ipsum facta sunt vbi deus per vnigenitũ verbũ suum prædicatur vniuersa fecisse: ita hominis opera nulla sunt, quæ non prius dũr in corde. Vnde scriptum est, Eccl. 37.
Initium omnis operis verbum: sed etiã hic cum verũ verbum est, tunc est initium boni operis. Verũ autem uerbum est, cum de scientia bene operandi gignitur, ut etiã ibi seruetur, est est, non nõ: ut si est in ea scientia qua uiuendũ est, sit & in uerbo per quod operandũ est, si nõ non: alioquin mendaciũ erit uerbũ tale, non ueritas, & inde peccatũ, non opus rectum. Est & hæc in ista similitudine uerbi nostri similitudo uerbi dei, quia potest esse uerbum nostrum quod nõ sequatur opus, opus autem esse non potest, nisi præcedat uerbũ: sic & uerbum dei potuit esse nulla existente creatura, creatura uero I
nulla esse põt nisi per ipsum per quod facta Ioan. 1.
sunt omnia. Ideoq; non deus pater, non spiritussanctus, nõ ipsa trinitas, sed solus deus filius quod est uerbum dei caro factum est, quamuis trinitate faciente, ut sequente atq; imitante uerbo nostro eius exẽplum, rectę uiueremus: hoc est nullũ habentes in uerbi nostri uel contẽplatione uel operatione mẽdacium. Verũ hæc huius imaginis est quãdoq; futura perfectio. Ac hãc cõsequendam nos erudit magister bonus fide Christiana, pietatisq; doctrina, ut reuelata facie, à legis 2. Cor. 3
uelãmine quod est umbra futurorũ, gloriã domini speculãtes, per speculum. s. intuẽtes, in eãdem imaginem transformemur de gloria in gloriam tanquam à domini spiritu, secundum superiorem de his uerbis disputationem. Cum ergo hac transformatione 1. Ioã. 3.
ad perfectum fuerit hęc imago renouata similes deo erimus, quoniã uidebimus eũ, nõ per speculum sed sicuti est: quod dixit Apostolus Paulus, Facie ad faciem. Nunc uero 1. Co. 13
in hoc speculo, in hoc ænigmate, in hac qualicunque similitudine, quanta sit ẽt dissimilitudo, quis potest explicare? Attingam tamen aliqua ut ualeo, quibus id possit aduerti. Primo ipsa scientia de qua ueraciter K
cogitatio nostra formatur, quando quæ scimus loquimur, qualis aut quanta potest homini prouenire, quamlibet peritissimo atq; doctissimo? Exceptis enim quæ in animum ueniunt à sensibus corporis, in quibus tam Cap. 11.
multa aliter sunt quàm uidentur, ut eorum uerisimilitudine nimium constipatus, sanus sibi esse uideatur qui insanit. vnde Academica philosophia sic inualuit, ut de omnibus dubitans multo miserius insaniret: his ergo exceptis quæ à corporis sensibus in animum ueniunt, quantum rerum remanet

Verbũ hominis quatenus uerum. Academica philosophia.

quòd

Universidad de Deusto
Biblioteca

ꝑ ita ſciamus, ſicut nos uiuere ſcimus: in quo prorſus non metuimus, ne aliqua ueriſimilitudine forte fallamur, qñ certum eſt etiam eum qui fallitur viuere, nec in eis viſis, hæc habentur, quæ obijciuntur extrinſecus, vt in eo ſic fallatur oculus, quemadmodum fallitur cũ in aqua remus videtur infractus, & nauigantibus turres moueri, & alia ſexcenta q̃ aliter ſunt q̃ videntur, quia nec per oculũ carnis hoc cernitur. Intima ſcientia eſt qua nos viuere ſcimus, vbi ne illud quidem Academicus dicere poteſt, fortaſſe dormis & neſcis, & in ſomnis vides. Viſa quippe ſomniantium ſimillima eſſe viſis vigilantium quis ignorat? Sed qui certus eſt de vitæ ſuæ ſcientia, non in ea dicit, ſcio me vigilare, ſed ſcio me viuere: ſiue ergo dormiat, ſiue vigilet, viuit. Nec in ea ſcientia ꝑ ſomnia falli põt, quia & dormire & in ſomnis videre, viuentis eſt. Nec illud poteſt Academicus aduerſus iſtã ſcientiam dicere, furis fortaſsis & neſcis, quia ſanorum viſis ſimillima ſunt ẽt viſa furentium, ſed qui furit viuit. Nec contra Academicos dicit. Scio me non furere, ſed ſcio me viuere. Nunquã ergo falli nec mentiri põt, qui ſe viuere dixerit ſcire. Mille itaque fallacium viſorum genera obijciantur ei qui dicit, ſcio me viuere, nihil horum timebit, qñ & qui fallitur viuit. Sed ſi talia ſola pertinent ad humanam ſcientiam perpauca ſunt, quia niſi in vnoquoque genere ita multiplicantur, vt non ſolum pauca non ſint, verumetiam reperiantur ꝑ infinitum numerum tendere. Qui.n. dicit, ſcio me viuere, vnũ aliquid ſcire ſe dicit. Proinde ſi dicat, ſcio me ſcire viuere, duo ſunt iam, hoc vero quod ſcit hæc duo, tertiũ ſcire eſt: ſic põt addere & quartũ & quintum, & innumerabilia ſi ſufficiat. Sed quia innumerabilẽ numerum vel compræhendere ſingula addendo, vel dicere innumerabiliter non põt, hoc ipſum certiſsime cõ-
M prẽhendit ac dicit, & verum hoc eſſe & tam innumerabile, vt vere eius infinitum numerum non poſsit compræhendere ac dicere. Hoc & in voluntate certa ſimiliter aduerti põt. Quis eſt.n. cui non impudenter reſpondeatur, forte falleris, dicẽti volo beatus eſſe? Et ſi dicat, ſcio me hoc velle & hoc me ſcire ſcio, iam his duobus & tertium põt addere, ꝙ hæc duo ſciat, & quartum ꝙ hæc duo ſcire ſe ſciat, & ſimiliter in infinitum numerũ pergere. Item ſi quiſpiam dicat, errare nolo, nonne ſiue erret ſiue non erret, errare tamẽ eum nolle verum erit? Quis eſt q̃ huic nõ impudentiſsime dicat, forſitan falleris, cum profecto vbicunque fallatur, falli ſe tũ nolle non fallitur? Et ſi hoc ſcire ſe dicat, addite quam tũ vult rerum numerũ cogitarũ, & numerum eſſe ꝑſpicit infinitum. Qui.n. dicit, nolo me falli, & hoc me nolle ſcio, & hoc me ſcire ſcio, iam & ſi non commoda locutione põt hic infinitum numerum oſtendere: & alia reperiunt q̃ aduerſus Academicos valeant, q̃ nihil ab homine ſciri poſſe cõtendunt. Sed modus adhibendus eſt, præſertim qa in opere iſto non hoc ſuſcepimus. Sunt inde libri tres noſtri, primo noſtrę cõuerſionis tẽpore conſcripti, quos q̃ potuerit & voluerit legere lectosq; intellexerit, nihil A .n. profecto quę ab eis contra perceptionem veritatis argumenta multa inuẽta ſunt, permouebunt. Cum.n. duo ſint genera rerum q̃ ſciuntur, vnum earum quæ ꝑ ſenſus corporis percipit animus, alterum earũ q̃ per ſeipſum, multa illa Philoſophi garrierunt contra corporis ſenſus: animi aũt quaſdam firmiſsimas ꝑ ſeipſum perceptiones rerum verarũ, quale illud eſt quod dixi, ſcio me viuere, nequaquam in dubium vocare potuerunt. Sed abſit à nobis vt ea q̃ per ſenſus corporis didicimus vera eſſe dubitemus: per eos quippe didicimus cœlum & terram, & ea q̃ in eis nota ſunt nobis, quantum ille q & nos & ipſa condidit, innoteſcere nobis voluit. Abſit etiam vt ſcire nos negemus quæ teſtimonio didicimus aliorum, alioquin eſſe neſcimus Oceanum. Neſcimus eſſe terras atque vrbes quas celeberrima fama cõmendat. Neſcimus fuiſſe homines & opera eorum quæ hiſtorica lectione didicimus. Neſcimus quæ quotidie vndeq̃que nunciantur, & indicijs conſonis conteſtantibusq; firmantur. Poſtremo neſcimus in quibus locis vel ex quibus hominibus fuerimus exorti, quia hæc omnia teſtimonijs credidimus B aliorum. Quod ſi abſurdiſsimũ eſt dicere, non ſolum noſtrorum, verũetiã & ahenorũ corporum ſenſus plurimũ addidiſſe nſæ ſcientiæ confitendũ eſt. Hæc igit omnia & q̃ ꝑ ſeipſum, & q̃ ꝑ ſenſus ſui corporis, & q̃ teſtimonijs aliorũ percepta ſcitur animus humanus, theſauro memoriæ cõdita tenet: ex quibus gignit verbum verũ, qñ qd ſcimus loquimur, ſed verbum ante omnem ſonum, ante omnem cogitationẽ ſoni. Tũc.n. eſt verbum ſimillimum rei notæ de qua gignit & imago eius, qñ de viſione ſciẽtiæ vſio

ſũ cogitationis exoritur, quod eſt verbum linguæ nullius, verbũ verum de re vera, nihil de ſuo habẽs, ſed totum de illa ſcientia de qua naſcitur. Nec intereſt quando id didicerit, qui quod ſcit loquitur, aliqñ.n. ſtatim vt diſcit hoc dicit, dum tũ verbũ ſit verum .i. de rebus notis exortũ. Sed nunquid deus pater de quo natũ eſt verbum de deo deus, nunquid ergo deus pater in illa ſapientia quod eſt ipſe ſibi, alia didicit per ſenſum cor poris ſui, alia per ſeipſum? Quis hoc dicat, qui non animal rationale, ſed ſupra animam rationalem deum cogitat, quantũ ab eis cogitari poteſt qui eũ omnibus animalibus & omnibus animis præferunt, quãuis per ſpeculum & in ænigmate conijciendo videant nondum facie ad faciem ſicuti eſt? Nunquid deus pater ea ipſa quæ non per corpus, qđ eſt ei nullum, ſed per ſeipſum ſcit aliũde ab aliquo dicit, aut nuncius vel teſtibus vt ea ſciret indiguit? Nõ vtiq;. Ad omnia quippe ſcienda quæ ſcit, ſufficit ſibi illa perfectio. Habet quidem nuncios, ideſt angelos, non tamẽ qui ei quæ neſcit annuncient, non .n. ſunt vlla quæ ne ſciat, ſed bonum eorum eſt de operibus ſuis eius conſulere veritatem: & hoc eſt quod ei dicuntur nonnulla nunciare, nõ vt ipſe ab eis diſcat, ſed vt ab illo ipſi, per verbũ eius ſine corporali ſono nunciẽt quod voluerit, ab eo miſſi ad quos voluerit, tam ab illo per verbum eius audientes .i. in veritate inuenientes quid ſibi facien dum, quid, quibus, & quando nunciandum ſit. Nam & nos oramus eum, nec tamen neceſſitates noſtras docemus eũ. Nouit.n. ait verbum eius, pater veſter quid vobis neceſſarium ſit priuſquã petatis ab eo. Nec iſta ex aliquo tempore cognouit vt noſſet, ſed futura omnia temporalia atque in eis etiam quid, & quando ab illo petituri fueramus, & quos & de quibus rebus vel exauditurus vel non exauditurus eſſet, ſine initio ante præſciuit. Vniuerſas autem creaturas ſuas & ſpirituales et corporales, nõ quia ſunt ideo nouit, ſed ideo ſunt quia nouit. Non enim neſciuit quæ fuerat creaturus. Quia ergo ſciuit creauit, non quia creauit ſciuit. Nec aliter ea ſciuit creata, quàm creãda. Nõ.n. eius ſapiẽtiæ aliquid acceſsit ex eis, ſed illis exiſtẽtibus ſicut oportebat & qñ oportebat, illa mãſit vt erat. Ita & ſcriptũ eſt in libro Eccleſiaſtico, Antequam crearentur omnia nota ſunt illi, ſic & poſtquam conſummata ſunt. Sic, inquit, nõ aliter: & antequã creartur, & poſtquã cõſummata ſunt, ſic ei nota ſunt. Lõge eſt ergo huic ſciẽtiæ, ſciẽtia nſra diſsimilis. Quæ autẽ ſcientia dei eſt, ipſa & ſapientia, & quæ ſapientia, ipſa eſſentia ſiue ſubſtantia. Quia in illius naturæ ſimplicitate mirabili, nõ eſt aliud ſapere q̃ eſſe, ſed qđ eſt ſapere, hoc eſt & eſſe, ſicut & ſuperioribus libris de ſapientia diximus. Nſra vero ſcientia in rebus plurimis ꝓpterea & amiſsibilis eſt & receptibilis, quia nõ hoc eſt nobis eſſe quod ſcire vel ſapere, qñ eſſe poſſumus etiã ſi neſciamus, neq; ſapiamus ea quę aliunde didicimus. Propter hoc ſicut noſtra ſcientia illi ſcientiæ dei, ſic & noſtrum verbum quod naſcitur de noſtra ſcientia diſsimile eſt illi verbo dei, quod natum eſt de patris eſſentia. Tale eſt autem ac ſi dicerem, E de patris ſcientia, de patris ſapientia vel qđ eſt expreſsius, de patre ſcientia, de patre ſapientia. Verbum ergo dei patris vnigeni tus dei filius, per omnia patri ſimilis & æqualis, deus de deo lumen de lumine, ſapien tia, de ſapientia, eſſentia de eſſentia, eſt hoc omnino quod pater, non tũ pater, quia iſte filius, ille pater. Ac per hoc nouit omnia q̃ nouit pater, ſed ei noſſe de patre eſt ſicut eſſe. Noſſe enim & eſſe illi vnum eſt. Et ideo patri ſicut eſſe non eſt à filio, ita nec noſſe. Proinde tanquam ſeipſum dicens, pater genuit verbũ ſibi æquale per omnia. Non.n. ſeipſum integre perfecteq; dixiſſet, ſi aliqđ minus, aut amplius eſſet in eius verbo, q̃ in ipſo. Ibi ſumme illud agnoſcitur, eſt eſt, non nõ: & ideo verbum hoc uere ueritas eſt, qñ quicquid in ea ſcientia, de qua genitum eſt, & in ipſo eſt. Quod autem in ea non eſt, nec in ipſo eſt. Et falſum habere aliquid hoc uerbum nunquam poteſt, quia immutabiliter ſic ſe habet ut ſe habet de quo eſt. Non .n. põt filius à ſe facere quicquam, niſi quod uiderit patrem facientem. Potenter hoc nõ poteſt, nec eſt infirmitas iſta, ſed firmitas, qua falſa eſſe non poteſt ueritas. Nouit itaque omnia dẽus pater in ſeipſo, nouit in filio. Sed in ſeipſo tãquam ſeipſum, in filio tãquam uerbum ſuum, quod eſt de his omnibus quæ ſunt in ſeipſo. Omnia ſimiliter nouit & filius, in ſe ſcilicet tanquã ea quæ nata ſunt de ijs quæ pater nouit in ſeipſo. In patre autem tanquam ea de quibus nata ſunt quæ ipſe filius nouit in ſeipſo. Sciunt ergo inuicem pater & filius, ſed ille gignẽdo, ille naſcẽdo. Et oia q̃ ſunt in eorũ ſciẽtia, in eorũ ſapiẽtia, i eorũ eſſentia, unuſquiſq; eorũ

1.ſen.di. 36.ca. 1.

1.ſen.di. 5.c.oſtẽditur.

1.ſen.di. 5.c. oſtẽditur.

Verbum per omnia æqua le patri

p mẽti. Cap. 14.

1.ſen.di. 39.ca. 1.

2.Cor.1

Ioan. 5.

F

Universidad de Diego Portales
Biblioteca

t.sen.di. 39.ca.1. ãn med.

simul videt: non particulatim, aut singillatim, velut alternante conspectu, hinc illuc, & inde huc, & rursus inde vel inde, in aliud atque aliud vt aliqua videre non possit nisi non videns alia: sed vt dixi, simul omnia videt, quorum nullum est quod non semper videt. Verbũ aũt nostrum illud quod non habet sonum neq; cogitationẽ soni, sed eius rei quã videndo intus dicimus, & ideo nullius linguæ est atque inde vtcunque simile est in hoc ænigmate illi verbo dei quod etiã deus est, qm̃ sic & hoc de nostra nascitur, quemadmodum & illud de scientia patris natũ est. Nostrũ ergo tale verbũ quod inuenimus esse vtcunque illi simile, quantum sit ẽt dissimile, sicut à nobis dici non potuerit, non pigeat intueri. Nunquid verbũ nostrum de sola sciẽtia nra nascitur? Nonne multa dicimus ẽt q̃ nescimus? Nec dubitãtes ea dicimus, sed vera esse arbitrantes: quę forte si vera sunt, in ipsis rebus de quibus loquimur non in verbo nro vera sunt, quia verbũ verũ non est, nisi quod de re q̃ scitur, gignitur. Falsum est ergo isto modo verbum nr̃m, non cum mentimur, sed cũ fallimur. Cum aũt dubitamus, nondũ est verbũ de re de qua dubitamus, sed de ipsa dubitatione verbum est. Quanuis.n. non nouerimus an verum sit vnde dubitamus, tñ dubitare nos nouimus: ac p hoc cũ hoc dicimus verum verbum est, qm̃ quod nouimus dicimus. Quid quod ẽt mentiri possumus? Qd̃ cũ facimus, vtique volentes scientes falsum verbũ habemus, vbi verum verbũ est mentiri nos, hoc.n. scimus. Et cum mentitos nos esse confitemur, verũ dicimus, quod scimus .n. dicimus. Scimus nanque nos esse mentitos. Verbum aũt illud quod est deus & potentius est nobis, hoc nõ põt. Non.n. potest facere quicquã, nisi quod viderit patrem facientem: & non à seipso loquitur, sed à patre illi est omne quod loquit, cum ipsum pater vnice loquit: & magna illius verbi potẽtia est, non posse mentiri, quia non potest ꝯse illic est, & non, sed est est, non non. At.n. nec verbum dicendum est, quod verum nõ est. Sit ita, libens assentior. Quid cum verũ est verbum nr̃m, & ideo recte verbum vocatur? nunquid sicut dici potest vel visio de visione, vel scientia de sciẽtia, ita dici potest essentia de essentia, sicut illud dei verbum maxime dicitur maximeq; dicendum est. Quid ita? quia non hoc est nobis esse, qd̃ est nosse. Multa quippe nouimus quæ per

Verbum æternũ quale. Cap.15.

Ioan. 5. 2.sen.di. 41. c.sed q̃ritur. & ca.sed sunt alia

2.Cor.1. H

memoriam quodammodo viuunt, ita & obliuione quodammodo moriuntur: atq; ideo cum illa iam non sint in notitia nostra, nos tñ sumus. Et cũ scientia nostra animo lapsa perierit à nobis nos tñ viuimus. Illa etiam quæ ita sciuntur vt nunquam excidere possint, qm̃ presentia sunt, & ad ipsius animi naturam pertinent vt est illud quod nos viuere scimus, manet.n. hoc quãdiu animus manet, & qa semper manet animus, & hoc semper manet, id ergo & si qua reperiuntur similia, in quibus imago dei potius intuenda est, ẽt si semper sciuntur, tñ quia nõ semper etiam cogitantur, qũo de his dicatur verbũ sempiternum, cum verbum nostrũ nostra cogitatione dicatur, inuenire difficile est. Sempiternum est.n. animo viuere, sempiternum est scire quod viuit: nec tñ sempiternum est cogitare vitam suam, vel cogitare scientiam vitæ suæ: qm̃ cum aliud atque aliud cœperit, hoc desinit cogitare quando non desinat scire. Ex quo fit vt si potest esse in animo aliqua sciẽtia sempiterna, & sempiterna esse non potest eiusdem scientiæ cogitatio, & verbum verũ nostrum intimum nisi nostra cogitatione non dicit, solus deus intelligatur habere verbum sempiternum sibiq; coæternum. Nisi forte dicendum est, ipsam possibilitatem cogitationis, quoniam id quod scitur, etiam qm̃ non cogitatur, põt tamen veraciter cogitari, verbum esse tam perpetuum, q̃ scientia ipsa perpetua est. Sed qũo est verbum, quod nondum in cogitationis visione formatum est? Qũo erit simile scientiæ de qua nascitur, si eius non habet formam, & ideo iam vocatur verbum quia potest habere? Tale est.n. ac si dicatur, ideo iam vocandum esse verbum, quia potest esse verbum. Sed quid est quod potest esse verbum, & ideo iam dignum est verbi nomine? Quid est, inquam, hoc formabile nõdum formatum, nisi quiddam mentis nostræ, qd̃ hac atque hac volubili quadam motione itamus, cum à nobis nunc hoc, nunc illud sicut inuentum fuerit vel occurrerit cogitatur? Et tunc fit verum verbum, quando illud quod nos diximus volubili motione itare, ad id quod scimus peruenerit, atque inde formatur eius omnimodam similitudinem capiens, vt qũo res quæque scitur, sic etiam cogitetur, sine voce sine vocis cogitatione, quæ profecto alicuius linguæ est, sic in corde dicatur. Ac per hoc ẽt si concedamus, ne de controuersia vocabuli laboremus,

videamur, iam vocandũ esse verbum quidd̃ illud mẽtis nr̃æ quod de nostra scientia, formari põt, & priusquã formatũ sit, quia iã, vt ita dicã, formabile est quis nõ videat quãta hic sit dissimilitudo ab illo dei verbo qd̃ in forma dei sic est, vt non antea fuerit formabile priusquã formatũ, nec aliqñ esse posit informe, sed sit forma simplex & similiter ꝙualis ei de quo est, & cui mirabiliter coæterna est. Quapropter ita dr̃ illud dei verbum vt dei cogitatio non dicatur, ne aliquid ẽ quasi volubile credat̃ in deo, qd̃ nũc accipiat, nũc recipiat formã, vt verbũ fiat eãq; posit amittere atq; informiter quodãmodo uolutari. Bene quippe nouerat & vim cogitationis inspexerat locutor egregius qui dixit in carmine, secũq; volutat cuẽtus belli uarios. i. cogitat. Non ergo ille dei filius cogitatio dei, sed verbũ dei dr̃. Cogitatio quippe nr̃a puenions ad id quod scimus, atq; inde formata uerbũ nostrum uerum est. Et ideo uerbũ dei, sine cogitatione dei debet intelligi, vt forma ipsa simplex intelligatur, non habens aliquid formabile quod esse etiam possit informe. Dũr quidẽ etiam in scripturis sanctis cogitationes dei, sed eo locutionis mõ, quo ibi et obliuio dei dicitur, quæ vtiq; ad proprietatẽ in deo nulla est. Quãobrem cum tãta sit nunc in isto ænigmate dissimilitudo dei, & verbi dei, in qua tamen nonnulla similitudo comperta est, illud quoq; fatendũ est, qd̃ ẽt cum similes ei erimus qñ videbimus eum sicuti est, quod vtiq; qui dixit, hãc proculdubio quæ nunc est dissimilitudinem attendit, nec tũc natura illi erimus æquales. Semper.n. natura minor est faciente q̃ facta est. Et tunc quidẽ uerbũ nostrũ nõ erit falsum, quia neque mentiemur, neq; fallemur. Fortasis ẽt volubiles non erunt nostræ cogitationes ab aliis in alias euntes atq; redeũtes, sed oẽm scientiã nostrã vno simul conspectu videbimus. Tñ cũ et hoc fuerit, si et hoc fuerit, formata erit creatura quæ formabilis fuit vt nihil iam desit eius formę, ad quã peruenire deberet. Sed tñ coæquãda nõ erit illi simplicitati, vbi nõ formabile aliquid formatũ vel reformatũ est, sed forma neq; informis, neq; formata ipsa ibi æterna immutabiliq; substantia. Satis de patre & filio quantũ per hoc speculum atque in hoc ænigmate videre potuimus locuti sumus. Nunc de spũsancto quantũ deo donante videre cõceditur differendũ est, qui spũsanctus secũ

dũ scripturas sanctas nec patris solius est, nec filij solius, sed amborũ, & ideo cõmune 1.sen.di. quia inuicẽ se diligunt pater & filius, nobis 10.ca.1. insinuat charitatem. Vt autẽ nos exerceret sermo diuinus, non res in promptu sitas, sed in abdito scrutandas, & ex abdito eruendas, maiore studio fecit inquiri. Nõ itaq; dixit 1.sen.di. scriptura, spũs sanctus charitas ẽ: quod si di 10.c.1oã. xisset, non paruã partẽ qõnis istius absturisset: sed dixit, deus charitas est. vt incertũ Ioan. 4. sit, & ideo requirendũ, verum deus pater sit charitas, an deus filius. an deus spũs sanctus, an deus ipsa trinitas. Neq; n. dicturi sumus 1.sen.di. non ꝓpea deum dictũ esse charitatem, q̃ ip 17.ca.sed sa charitas nulla sit substantia, quæ dei dine forte. gna sit nomine, sed q̃ donum dei sit, sicut A dictũ est deo, Quoniã tu es patientia mea. Psal.70. Neq; n. propterea dictũ est, quia dei substantia est nostra patiẽtia, sed q̃ ab ipso nobis est, sicut alibi legitur, qm̃ ab ipso est patiẽtia mea. Hũc quippe sensum facile refel Psal. 61. lit scripturarum ipsa locutio. Tale est enim tu es patientia mea: quale est, tu es domine Psal.70. spes mea: & deus meus misericordia mea, & multa similia. Nõ est aũt dictũ dñe charitas mea: aut, tu es charitas mea: aut, deus Psal.58. charitas mea: sed ita dictũ est, deus charitas est: sicut dictũ est, deus spũs ẽ. Hoc qui 1.Ioã.4. non discernit, intellectum à domino, nõ exIoã. 4. positionẽ quærat à nobis. Non.n. apertius 1.sen.di. quicquam possumus dicere, Deus ergo cha 10.c.Ioã. ritas est. Vtrum autem pater, an filius, an spiritussanctus, an ipsa trinitas, quia & ipsa non tres dij, sed vnus deus, hic quæritur. Sed iam in hoc libro superius disputaui, nõ Supra sic accipiendam esse trinitatem, quę Deus eodem. est, ex illis tribus quæ in trinitate nostræ Cap.7. mentis ostendimus, vt tanquam memoria sit omnium trium pater, & intelligẽtia omnium trium filius, & charitas omnium trium spiritussanctus: quasi pater nec intelligat sibi nec diligat, sed ei filius intelligat, & spiritussanctus ei diligat, ipse autem sibi & illis tantum meminerit. Et filius nec meminerit nec diligat sibi, sed meminerit ei pater, & diligat ei spiritussanctus, ipse autẽ & sibi & illis tantummodo intelligat. Itemque spiritussanctus nec meminerit nec intelligat sibi, sed meminerit ei pater, & intelligat ei filius, ipse autem & sibi & illis non nisi diligat. Sed sic potius vt omnia tria, & omnes & singuli habeant in sua quisque natura. Nec distent in eis ista, sicut in nobis aliud est memoria, aliud est intelligentia,

aliud dilectio siue charitas: sed vnū aliquid
sit quod omnia valeat, sicut sapientia, & sic
habeatur in vniuscuiusq; natura, vt qui ha-
bet, hoc sit quod habet sicut immutabilis
simplexq; substātia. Si ergo hęc intellecta
sunt, & quantum nobis in rebus tantis vide
re & coniectare concessum est, vera esse cla
ruerunt, nescio cur non sicut sapientia & pa
1.sen.di. 19.c.Ioā. ter dicit & filius & spiritussanctus, & simul
omnes non tres, sed vna sapientia, ita & cha
ritas & pater dicatur & filius & spiritussan-
C ctus, & simul omnes vna charitas. Si enim
1.sen.di. 12. cap. & pater deus, & filius deus, & spiritussan-
ctus deus, & simul oēs vnus deus. Et tū nō
nunc tra fruſtra in hac trinitate non dicitur verbū
ctandū. dei nisi filius, nec donū dei nisi spūssanctus:
nec de quo genitum est verbū, nec de quo
procedit principaliter spiritussanctus nisi
deus pater. Ideo autē addidi, principaliter,
quia & de filio spūssanctus procedere repe-
ritur. Sed hoc quoq; illi pater dedit non iā
existenti & nondum habenti, sed quicquid
vnigenito verbo dedit, gignendo dedit. Sic
ergo cum genuit, vt etiam de illo donū cō-
mune procederet, & spūssanctus, spūs esset
amborū. Non est igit accipienda transeun-
ter, sed diligenter intuēda inseparabilis trī-
nitatis ista distinctio. Hinc enim factum est
vt proprie dei verbum etiam dei sapientia
diceretur, cum sit sapientia & pater & spū-
1.sen.di. 10.ca. sanctus. Si ergo proprie aliud horum triū
ergo p- charitas nuncupanda est, quid aptius q̄ vt
pric. hoc sit spiritussanctus? Vt scilicet in illa trī-
nitatis simplici summaque natura, non sit
aliud substantia, & aliud charitas, sed substā
tia ipsa sit charitas, & charitas ipsa sit sub-
stantia, siue in patre, siue in filio, siue in spī-
ritusancto, & tamen proprie spiritussanctus
1.sen.di. charitas nuncupetur. Sicut legis nomine
10.c.plu aliquando simul omnia veteris instrumen-
ribus .n. ti sanctarum scripturarum significantur
D eloquia. Nam ex propheta Esaia testimo-
Esa. 28. nium ponens Apostolus ubi ait, In alijs
1.Co.14. linguis et in alijs labijs loquar populo huic:
Ioā. 15. præmisit tamen, in lege scriptum est. Et ip-
se dominus, In lege, inquit, eorum scriptum
est, quia oderunt me gratis: cum hoc lega-
Psal.34. tur in psalmo. Aliquando autem proprie
Matt.11. vocatur lex quæ data est per Moysen, se-
cundum quod dictum est, Lex & prophetę
vsque ad Ioannem: Et, in his duobus præ-
Mat.22. ceptis tota lex pēdet & Prophetæ. Hic vti-
que proprię lex appellata est, de monte Si-
na. Prophetarum autē nomine etiā Psalmi

significati sunt, & tamen alio loco ipse salua-
tor, Oportebat, inquit, impleri omnia quæ Luc.24
scripta sunt in lege & prophetis & psalmis
de me. Hic rursus prophetarum nomē ex-
cepris psalmis intelligi voluit. Dicitur ergo
lex vniuersaliter cū prophetis & psalmis:
dicitur & proprie q̄ per Moysen dita est.
Item dicūtur communiter prophetę simul
cum psalmis, dicuntur & proprie prętер
psalmos. Et multis alijs exēplis doceri pūt
multarum rerum vocabula, & vniuersali-
ter poni, & proprie quibusdam rebus adhi-
beri, nisi in re aperta vitanda sit longitudo
sermonis. Hęc ideo dixi, ne quisquā p̄pea
nos inconuenienter existimet charitatem
appellare spiritumsanctum, quia & deus pa-
ter & deus filius potest charitas nuncupa-
ri. Sicut ergo vnicum dei verbum proprie
vocamus nomine sapientiæ, cum sit vniuer
saliter & spiritussanctus & pater ipse sapiē-
tia: ita spūssanctus proprie nuncupatur vo-
cabulo charitatis, cum sit vniuersaliter cha-
ritas & pater & filius. Sed dei verbum, id
est, vnigenitus dei filius aperte dictus est
dei sapientia, ore Apostolico vbi ait, Chri-
stum dei virtutem & dei Sapientiam. Spiri-
tus autem sanctus vbi sit dictus charitas in-
uenimus, si diligenter Ioānis Apostoli scru
temur eloquium. Qui cum dixisset, Dile-
ctissimi diligamus inuicem, quia dilectio ex
deo est: secutus adiunxit, Et omnis qui dili-
git, ex deo natus est. Qui non diligit, nō co
gnouit deum: quia deus dilectio est. Hic
manifestauit eam se dixisse dilectionem
deum, quam dixit ex deo. Deus ergo ex deo
est dilectio. Sed quia & filius ex deo patre
natus est, & spiritussanctus ex deo patre p-
cedit, quem potius eorum hic debeamus ac-
cipere dictum esse dilectionem deum meri-
to quæritur. pater enim solus ita deus est,
vt non sit ex deo, ac per hoc dilectio quæ ita
deus est, vt ex deo sit, aut filius est, aut spūs-
sanctus. Sed in consequentibus cū dei dile-
ctionem cōmemorasset, non qua nos eum,
sed qua ipse dilexit nos, & misit filium sui
liberatorem p̄ peccatis nostris, & hinc ex
hortatus esset, vt & nos inuicem diliga-
mus, atque ita in nobis deus maneat, quia
utique dilectionem deum dixerat, statim eo
lens de hac re apertius aliquid eloqui. In
hoc, inquit, cognoscimus quia in ipso mane
mus & ipse in nobis, quia de spiritu suo de-
dit nobis. Spūs itaq; sanctus de quo dedit autem
nobis, facit nos in deo manere & ipsum in
nobis,

nobis, hoc autem facit dilectio. Ipse est igi-
tur deus dilectio. Deniq; paulopost cū hoc
ipsum repetisset atque dixisset, deus dilectio
est: continuo subiecit & qui manet in di-
lectione in deo manet, & deus manet in eo.
Vnde supra dixerat, In hoc cognoscimus
quia in ipso manemus & ipse in nobis, quia
de spiritu suo dedit nobis. Ipse ergo signi-
ficatur vbi legitur, deus dilectio est. Deus
igitur spiritussanctus qui procedit ex deo,
cum datus fuerit homini accendit eum in
dilectionem dei & proximi, & ipse dilectio
est. Non.n. habet homo vnde deum diligat,
nisi ex deo. Propter quod paulo post dicit,
Nos diligamus, quia ipse prior dilexit nos.
Apostolus quoq; Paulus, Dilectio, inquit,
dei diffusa est in cordibus nostris, per spiri-
tumsanctum qui datus est nobis. Nul-
lum est isto dei dono excellētius. Solum est
istos perditionis æternæ. Dantur & alia per
spiritumsanctum munera, sed sine charita-
te nihil prosunt. Nisi ergo tantum impertia
tur cuiq; spiritussanctus, vt eum dei & pro-
ximi faciat amatorem, à sinistra non trans-
feratur ad dexterā. Nec spiritus proprie dicit
donum nisi pp dilectionem, quā qui nō ha
buerit, si linguis hominum loquatur & an-
gelorum, sonans æramentum est, & cymba-
lum tinniens. Et si habuerit prophetiam, &
fuerit omnia sacramenta, & omnem scien-
tiam, & si habuerit oēm fidem, ita vt mōtes
transferat, nihil est. Et si distribuerit omnē
substantiam suam, & si tradiderit corpus
suum vt ardeat, nihil ei prodest. Quantum
ergo bonum est, sine quo ad æternam vitam
neminem bona tanta perducunt? Ipsa vero
dilectio siue charitas, nā vnius rei est vtrū-
que nomen, si habeat eam qui non loquitur
linguis, nec habet prophetiam, nec omnia
scit sacramenta, om nemq; scientiam, nec di-
stribuit omnia sua pauperibus, vel habendo
quod distribuat, vel aliqua necessitate prohi
bitus, nec tradit corpus suum vt ardeat, si
talis passionis nulla tentatio est, perducit
ad regnum, ita ut ipsam fidem non faciat
valem nisi charitas. Sine charitate quippe
fides potest quidem esse, sed non & prodes-
se. Propter quod & Apostolus Paulus, In
Christo, inquit, Iesu neque circuncisio, ne-
que præputium aliquid valet, sed fides quæ
per dilectionem operatur. Sic eam discer-
nens ab ea fide, qua & dæmones credunt &
contremiscunt. Dilectio igitur quæ ex deo
est & deus est, proprie spiritussanctus est,
per quem diffunditur in cordibus nostris
dei charitas per quam nos tota inhabitat
trinitas. Quocirca rectissime spiritussan-
ctus cum sit deus, vocatur etiam donū dei.
Quod donum proprie quid nisi charitas
intelligenda est, quæ perducit ad deum, &
sine qua quodlibet aliud donum dei nō per-
ducit ad deum. An & hoc probandū est, Spiritus-
dei donum dictum esse in sacris literis spi- sanctus
ritumsanctum? Si & hoc expectatur, habe- quō dr
mus in Euangelio secundum Ioannem, dīi donum.
Iesu Christi verba dicentis, Si quis sitit, ve- Cap.19.
niat ad me & bibat. Qui credit in me, sicut Ioan. 7.
dicit scriptura, Flumina de ventre eius fluēt 1.Co.10
aquæ uiuæ. Porrò Euangelista secutus ad-
iunxit. Hoc autem dixit de spiritu quem ac
cepturi erant credentes in eum. Vnde dicit
etiam Paulus Apostolus, Et omnes vnum
spūm potauimus. Verum autem donū dei sit
appellata aqua ista, qđ & spiritus sanctus,
hoc quæritur. Sed sicut hic inuenimus hanc
aquam spiritumsanctum esse, ita inuenimus
alibi in ipso Euangelio, hanc aquam donum
dei appellatam. Nam dīs idem quando cū
mulierе Samaritana ad puteum loquebā- Ioan. 4
tur, cui dixerat, Da mihi bibere, cum illa re-
spondisset, quòd Iudæi non coutuntur Sa-
maritanis, respondit Iesus & dixit ei, Si sci-
res donum dei, & quis est qui dicit tibi, da
mihi bibere, tu forsitan petisses ab eo, & de-
disset tibi aquam viuam. Dixit ei mulier,
Domine neq; in quo haurias habes, & pu- Ibidem.
teus altus est, vnde ergo habes aquam vi-
uam? & cætera. Respondit Iesus & dixit ei,
Omnis qui biberit ex hac aqua, sitiet iterū:
qui autem biberit ex aqua quam ego dabo
ei, non sitiet in æternum, sed aqua quam ego K
dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in ui-
tam æternam. Quia ergo hæc aqua viua,
sicut Euangelista expouit, spiritus est san- i
ctus, proculdubio spiritus donum dei est.
De quo hic dominus ait, Si scires donum
dei, & quis est qui dicit tibi, da mihi bibere,
tu forsitan petisses ab eo & dedisset tibi aquā
viuam. Nam quod ibi ait, Flumina de uen- Ioan. 7.
tre eius fluent aquæ viuæ: hoc isto loco, Ioan. 4.
Fiet in eo, inquit, fons aquæ salientis in vi-
tam æternam. Paulus quoque Apostolus,
Vnicuiq;, inquit, nostrum datur gratia se- Ephe. 4.
cundum mensuram donationis Christi. At-
que vt donationem Christi spiritumsan-
ctum ostenderet, secutus adiunxit: Pre- Ibidem.
pter quod dicit, Ascēdit in altum, captiuauit

Universidad de Deusto
Biblioteca

captiuitatem,dedit dona hominibus.Notissimum est autem dñm Iesum cum post resurrectionẽ à mortuis ascendisset in cœlũ, dedisse spiritumsanctum quo impleti qui credierant,linguis omniũ gentium loquebantur. Nec moueat quod ait,dona,non do-
Psal.67. num: Id enim testimonium ex Psalmo po-
Ephe.4. suit,Hoc aũt in Psalmo ita legitur, Ascendisti in altum, captiuasti captiuitatem,accepisti dona in hominibus. Sic.n.plures codices habent,& maxime Græci,& ex Hebræo sic
L interpretatum habemus. Dona itaque dixit
Psal.67. Apostolus quemadmodum Propheta, non donum. Sed cum Propheta dixerit,accepisti in hominibus: Apostolus maluit dicere, dedit hominibus: ut ex vtroq;.s.verbo vno Propheteo, Apostolico altero,quia in vtroque est diuini sermonis authoritas, sensus plenissimus redderetur. Vtrunq;.n. verum est,& quia dedit hominibus,& quia accepit in hominibus. Dedit hominibus,tanquam caput membris suis. Accepit in hominibus idem ipse vtiq; in mẽbris suis, propter quæ membra sua clamauit de cœlo, Saule Saule
Acto. 9. quid me persequeris? Et quibus membris
Mat.25. suis ait, Quod vni ex minimis meis feci-
1.sen.di. stis,mihi fecistis. Ipse ergo Christus, & de-
18.c 1. dit de cœlo, & accepit in terra. Porrò autem,dona, ob hoc ambo dixerunt, & Prophetа & Apostolus, quia per donum,quod est spiritussanctus, in commune omnibus membris Christi multa dona,quæ sunt quibusq; propria,diuiduntur. Non enim singuli quiq; habent omnia,sed hi illa,& alij alia: quanuis ipsum donum à quo cuique pro-
M pria diuiduntur omnes habeant.i.spiritum-
1.Co.12. sanctum. Nam & alibi cum multa dona cõmemorasset,Omnia,inquit,hęc operatur vnus atq; idem spiritus,diuidẽs propria vnicuique prout vult. Quod verbum & in epi-
Heb. 2. stola quæ ad Hæbreos est, inuenitur, vbi scriptum est, Attestante deo signis & ostentis & varijs virtutibus, & spirituſsancti di-
Ephe.4. stributionibus. Et hic cum dixisset, Ascendit in altum,captiuauit captiuitatem, dedit dona hominibus: Quod autem ascendit, ait,quid est nisi quia & descendit in inferiores partes terræ? Qui descendit ipse est & qui ascendit super omnes cœlos vt adimpleret omnia. Et ipse qui dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, quosdam vero Euangelistas, quosdam autem pastores & doctores. Ecce quare dicta sunt dona,quia sicut alibi dicit,Nũquid omnes Apostoli? nunquid omnes Pro-
1.Co.12. phetæ? &c. Hic autem adiũxit, Ad consum-
Ephe.4. mationem sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Hæc est domus quæ sicut Psalmus canit, ædificatur post captiuitatem: quam qui sunt à diabolo eruti, à quo captiui tenebantur, de his ædificatur domus Christi, quæ domus appellatur Ecclesia. Hanc autem captiuitatem ipse captiuauit, qui diabolum vicit. Et A ne illa quæ futura erant sancti capitis membra in æternum supplicium secum traheret,eum iustitiæ prius,deinde potentiæ viculis alligauit. Ipse itaque diabolus est appellata captiuitas,quem captiuauit qui ascendit in altum & dedit dona hominibus, vel-
Psal.67. accepit in hominibus. Petrus autem Apostolus sicut in eo libro Canonico legitur vbi scripti sunt Actus Apostolorum, loquens
Actus 2. de Christo, commotis corde Iudæis & dicentibus, Quid ergo faciemus fratres,monstrate nobis: dixit ad eos: Agite pœnitentiam & baptizetur vnusquisq; vestrum in nomine dñi Iesu Christi in remissionem peccatorum,& accipietis donum spiritussancti. Itemq; in eodem libro legitur. Simonem magum Apostolis dare voluisse pecuniam, vt ab eis acciperet potestatem & per impositionẽ manus eius daretur spiritussanctus. Cui Petrus idem, Pecunia,inquit,tua tecũ
Actus 8. sit in perditionem,quia donum dei æstimasti te per pecunias possidere. Et alio eiusdẽ libri loco, cum Petrus Cornelio & eis qui cum eo fuerant loqueretur, annuncians & prædicans Christum,ait scriptura, Adhuc lo-
Actus 10. quente Petro verba hæc,cecidit spiritussanctus super omnes qui audiebant verbum, & obstupuerũt qui ex circumcisione fideles simul cum Petro venerant, quia & in nationes donum spiritussancti effusum est. Audiebant enim illos loquentes linguis, & magnificantes deum. De quo facto suo quòd incircuncisos baptizauerat, quia priusquam baptizarentur, vt nodum quæstionis huius auferret, in eos venerat spiritussanctus, cum Petrus postea redderet rationem fratribus qui erant Hierosolymis, & hac re audita mouebantur, ait post cætera, Cum cœpissem autem loqui ad illos,
Actus 11. cecidit spũsanctus in illos sicut & in nos in initio. Memoratusq; sum verbi domini sicut dicebat, quia Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini spiritu-
Actus 1. sancto. Si igitur æquale donum dedit illis, sicut

sicut & nobis q̃ credidimus in dñm Iesum Christum: ego quis erã qui possem prohibere deum non dare illis spiritumsanctum? Et multa alia sunt testimonia scripturarũ, q̃ concorditer attestantur donum dei esse spũsanctum, in quantum datur eis qui per eum diligunt deũ. Sed nimis longũ est cunC ctа colligere. Et quid eis satis est, quibus hæc q̃ diximus satis non sunt? Sanè autem monẽdi sunt, quandoquidẽ donum dei iam vident dictum spiritumsanctũ, vt cum audiunt donum spiritussancti, illud genus locutionis agnoscant, quo dictum est, in ex-
1.sen.di. poliatione corporis carnis. Sicut.n.corpus
5.c.dicit carnis nihil est aliud q̃ caro, sic donũ spũsquoque. sancti nihil est aliud q̃ spiritussanctus. Intãtum ergo donũ dei est, inquantum datur eis quibus datur. Apud se autem deus est, esi nemini detur,quia deus erat patri & filio coæternus antequam daretur. Nec quia illi dant ipse datur, ideo minor est illis. Ita.n.datur sicut donum dei,vt etiã seipsum det sicut deus. Non enim dici põt non esse suæ potestatis, de quo dictum est, Spiritus vbi vult spirat. Et illud Apostoli-
Ioan. 3. eum quod iam supra commemoraui, Omnia hæc operatur vnus atq; idem spiritus, dividens propria vnicuiq; prout vult. Nõ sed concordia dati & dantium. Qua propter si sancta scriptura,pclamat,Deus charitas est: illa quę ex deo est, & in nobis id agit ut in deo maneamus, & ipse in nobis, D & hoc inde cognoscimus, quia de spiritu
1.Ioan.4. suo dedit nobis, ipse spiritus eius est, deus Cũ charitas. Deindẽ si in donis dei nihil maius est charitate, & nullum est maius donum dei quàm spiritussanctus, quid consequentius quàm vt ipse sit charitas, qui dicitur & deus & ex deo? Et si charitas qua pater diligit filium, & patrem diligit filius, ineffabiliter communionem demonstrat amborum,quid conuenientius quàm vt ille dicatur charitas proprie, qui spiritus est communis ambobus? Hoc enim sanius creditur vel intelligitur,vt non solus spiritussanctus charitas sit in illa trinitate,sed non fruстra proprie charitas nuncupetur, propter illa quę dicta sunt. Sicut non solus est in illa trinitate, vel spiritus vel sanctus, quia & pater spiritus, & filius spiritus, & pater sanctus, & filius sanctus, quod non ambigit pietas & tamen iste non fruſtra proprie dicitur spiritussanctus. Quia enim est communis ambobus, id vocat ipse proprie q̃ ambo communiter. Alioquin si in illa trini-
1.sen.d. tate solus spiritussanctus est charitas,profe-
10.c. cto & filius non solius patris, verumetiam not. ũ. spiritussancti filius inuenitur. Ita.n.locis innumerabilibus dicitur & legitur filius vnigenitus dei patris: vt tamen & illud verum sit quod Apostolus ait de deo patre, Qui eruit nos de potestate tenebrarum, & Colo. 1. E transtulit in regnum filij charitatis suæ. Non dixit, filij sui: quod si diceret, verissime diceret, quemadmodum quia sæpe dixit verisimile dixit, sed ait filij charitatis suæ. Filius ergo est etiam spiritussancti, si nõ est in illa trinitate charitas dei nisi spiritussanctus. Quod si absurdissimum est,restat vt non solus ibi sit charitas spiritussanctus, sed propter illa de quibus satis disserui pro-
1.sen.di. prie sic vocetur. Quod autem dictũ est, Fi-
5.c.dicit lij charitatis suæ:nihil aliud intelligatur q̃ quoque. filij sui dilecti,quàm filij postremo substantiæ suæ. Charitas quippe patris quæ in natura eius est ineffabiliter simplici, nihil est aliud q̃ eius ipsa natura atq; substantia, vt sæpe iam diximus, & sæpe iterare non piget. Ac per hoc filius charitas eius nullus est alius,quàm qui de substantia eius est genitus. Quocirca ridenda est dialectica Eunomij,à quo Eunomiani hæretici exorti sunt. Qui cum non potuisset intelligere, nec credere voluisset, vnigenitum dei verbum,per quod facta sunt omnia, filium dei esse natura,hoc est, de substantia patris genitum: non naturæ vel substantiæ suæ siue essentiæ dixit esse filium, sed filium voluntatis dei,accidentem scilicet deo volens asserere uoluntatem qua gigneret filium: videlicet ideo quia nos aliquid aliquando volumus quod antea non uolebamus, quasi non propter ista mutabilis intelligatur nostra natura, quod absit vt in deo esse credamus. Neque enim ob aliud scriptum est, Hebr. Multæ cogitationes in corde viri, consi- 19. lium autem domini manet in æternum: nisi vt intelligamus siue credamus, sicut æternum deum, ita æternum eius esse consilium, ac per hoc immutabile sicut ipse est. Quod autem cogitationibus, hoc etiã de voluntatibus verisimile dici potest. Mul- Prou. tæ voluntates in corde viri, voluntas au- 19. tem domini manet inæternum. Quidam filium consilij vel voluntatis dei dicerent vnigenitum verbum, ipsum consilium seu voluntatem patris idem verbum esse di-

Contra Eunomium. Ca. 20. 1.sen.di. 6.cap. 1. Ioan. 1. F

xerunt. Sed melius quantum existimo dicitur consilium de consilio, & voluntas de voluntate, sicut substantia de substantia, sapientia de sapientia, absurditate illa quam iam refellimus, filius dicatur patrem facere sapientem vel volentem, si non habet pater in substãtia sua consilium vel voluntatem.

1.sen.di. 5.c. prædictis ãt.

G 1.sen.di. 6.c. 1.& ca. prædicta tamẽ.

Acute ianẽ quidã respõdit hæretico versutissime interroganti, vtrum deus filiũ volés an nolens genuerit: vt si diceret nolens, absurdissima dei miseria sequeretur: si aũt volens, continuo quod intendebat velut inuicta ratione concluderet, non naturæ esse filiũ, sed uoluntatis. At ille vigilantissime vicissim quæsiuit ab eo, vtrum deus pater volens an nolens sit deus, vt si responderet nolens, sequeretur illa misera quam de deo credere magna insania est: Si autem diceret volens, responderet ei, ergo & ipse deus est sua voluntate, non natura. Quid ergo restabat nisi vt obmutesceret, & sua interrogatione obligatum insolubili vinculo se videret? Sed voluntas dei si & propriè dicenda est aliqua in trinitate persona, magis hoc nomen spirituisancto cõpetit, sicut charitas. Nam quid est aliud charitas, quàm voluntas? Video me de spiritusancto in isto libro secũdum scripturas sanctas hoc disputasse, quod fidelibus sufficit scientibus iam deum esse spiritumsanctum, nec alterius substantiæ, nec minore quàm est pater & filius, qđ in superioribus libris secũdum easdem scripturas verum esse docuimus. De creatura etiam quam fecit deus quantum valuimus admonuimus eos qui rationem de rebus tabus poscunt, vt inuisibilia eius per ea quæ facta sunt, sicut possent intellecta conspicerent, & maxime per rationalẽ vel intellectualem creaturã, quæ facta est ad imaginẽ dei, per quam velut per speculum quantum possent, si possent, trinitatẽ cernerent deũ, in nostra memoria, intelligentia, voluntate.

Epilogus.

H Rom. 1

1.sen.d. 3.ca. Sed viden dum.

Quæ tria in sua mente naturaliter diuinitus instituta quisquis viuaciter perspicit, & q̃ magnum sit in ea, vnde potest etiam sempiterna immutabilisq́; natura recoli, conspici, amplecti, concupisci, reminiscitur per memoriã, intuetur per intelligentiam, amplectitur per dilectionẽ, profecto repeRit illius summæ trinitatis imaginẽ. Ad quam summam trinitatem reminiscendam videndam diligendam, vt eam recordetur, eam contẽpletur, ea delectetur, totum debet referre quod viuit. Verum ne hanc imaginem ab eadem trinitate factam & suo vitio in deterrius cõmutatam, ita eidem trinitati vt omnimodo existimet similẽ, sed potius in qualicũq; ista similitudine, magnam quoq; dissimilitudinem cernet, quantum esse satis vidébatur admonui. Sanè deum patrem, & Epilodeum filium. i. deũ genitorẽ qui omnia quę genuit subsłantialiter habet in cœterno sibi verbo rerum, suo dixit quodammodo, & ipsum verbum Ca. 2 eius deum qui nec plus nec minus aliquid habet etiam ipse subsłãtialiter, quàm quod est in illo qui verbum non mendaciter sed i.Cor.13 veraciter genuit, quẽadmodum potuit, non vt illud iam facie ad faciem, sed per hãc similitudinem in ænigmate quantulumcunque conijciendo videret in memoria & intelligentia mẽtis nostræ significare curauit, memoriæ tribuens omne quod scimus, etiã si non inde cogitemus, intelligẽtiæ vero prio quodam mõ cogitationis informationem. Cogitãdo.n. quod verum inuenimus, hoc maxime intelligere dicimur, & hoc qdem in memoria rursus relinquimus. Sed illa est abstrusior profunditas nostræ memoriæ, vbi hoc etiam primum cũ cogitaremus inuenimus, & gignitur intimum verbum quod nullius linguæ sit, tanquã scientia de scientia, & visio de visione, & intelligentia quæ apparet in cogitatione de intelligẽtia quę in memoria iã fuerat sed latebat: quanquam & ipsa cogitatio quandam suam memoriam nisi haberet, non reuerteretur ad ea quæ in memoria reliquerat, cum alia cogitaret. De spiritu autem sancto nihil in K hoc ænigmate quod ei simile uideretur ostẽdi, nisi uoluntatem nostram vel amorem, seu dilectionem quæ ualentior est voluntas: quoniam voluntas nostra quæ nobis naturaliter inest, sicut ei res adiacuerint vel occurrerint quibus allicimur aut offendimur, ita uarias affectiones habet. Quid ergo est? Nunquid dicturi sumus uoluntatẽ nostram, quando recta est nescire quid appetat, quid euitet? Porrò si scit, profecto inest ei sua quædam scientia, quæ sine memoria & intelligentia esse non possit. An vero audiendus est quispiam dicens, Charitatem nescire quid agat, quæ non agit perperam? Sicut ergo inest intelligentia, inest dilectio illi memoriæ principali in qua inuenimus paratum & reconditum ad quod cogitando possumus peruenire: quia & duo ista inuenimus ibi, quando nos cogitando inuenimus, & intelligere aliquid, & amare, quæ

quæ ibi erant, & q̃n inde nõ cogitabamus. & sicut inest memoria, inest dilectio huic intelligentiæ quæ cogitatione formatur: q̃ verbum uerum sme ullius gentis lingua inus discimus, q̃n quod nouimus dicimus: nãnisi remniscendo non redit ad aliq̃d, & nisi amando redire non curat nostrę cogitationis intuitus: ita dilectio, quæ uisionẽ in memoria constitutã, & uisionẽ cogitationis informatam quasi parentẽ proleq́; coniungit, nisi haberet appetendi scientiam, quæ sine memoria, & intelligentia non potest eẽ, quid recte diligeret ignoraret. Verũ hęc in q̃ in una sunt persona, sicut est homo, potest nobis quispiam dicere, tria ista memoria, intellectus, & amor, mea sunt nõ sua, nec sibi sed mihi agunt quod agunt, immo ego per illa. Ego.n. me memini per memoriam. intelligo per intelligentiam, amo per amorem: & q̃n ad memoriam meã aciem cogitationis aduerto, ac sic in corde meo dico qđ scio, verbumq́; verum de scientia mea gignitur, vtrunq; meum est, & scientia vtiq; & verbum. Ego.n. scio, ego dico in meo corde quod scio: & quando in memoria mea cogitando inuenio, iam me intelligere, iam me amare aliquid, qui intellectus & amor ibi erant, & antequam inde cogitarem, intellectum meum & amorem meum inuenio in memoria mea, quo ego intelligo, ego amo non ipsa. Item quando cogitatio mea memor est, & vult redire ad ea quæ in memoria reliquerat, eaque intellecta conspicere aliq; intus dicere, mea memoria memor est, & mea vult voluntate non sua. Ipse quoque amor meus cũ meminit atque intelligit quid appetere debeat, quid vitare, per meã non per suam memoriam meminit, & per intelligentiam meã non per suam, quicquid intelligenter amat intelligit. Quod breuiter dici potest, ego per omnia tria illa memini, ego intelligo, ego diligo, qui nec memoria sum, nec intelligentia, nec dilectio, sed hęc habeo. Ista ergo dici possunt ab vna persona quę habet hæc tria, non ipsa est hęc tria. In illius vero summæ simplicitate naturæ quæ deus est, quamuis vnus sit deus, tres tamen personæ sunt, pater & filius, & spiritussanctus. Aliud est itaque trinitas res ipsa, aliud imago trinitatis in re alia, propter quam imaginem simul & illud in quo sunt hæc tria imago dicitur: sicut imago dicitur simul & tabula & quod in ea pictum est, sed propter picturam quæ in ea est, simul & tabula nomine imaginis appellatur. Ve- Quam rum in illa summa trinitate quæ incompa- vera in rabiliter rebus omnibus antecellit, tanta est dei trini- inseparabilitas, vt cum trinitas hominum tate vni non possit dici vnus homo; in illa vnus deus tas, & & dicatur & sit, nec in vno deo sit illa trini- quã vetas, sed vnus deus. Nec rursus quemadmo- ra in edum ista imago quod est homo habens illa iusdem tria una persona est, ita illa est trinitas: sed vnitate tres personæ sunt, pater & filij, & filius patris, sit trini- & spiritus patris & filij. Quanuis enim memoria hominis et maxime illa quam pecora Cap. 23. non habent. i. qua res intelligibiles ita con- A tinentur vt non in eam per sensus corporis 1.sen.di. venerint, habeat pro modulo suo in hac ima 3.ca. nec gine trinitatis incorporaliter quidem impa rursus, rem, sed tñ qualemcunq; similitudinem patris. Itemq́; intelligentia hominis quæ per intentionẽ cogitationis inde formatur, q̃n quod scitur dicitur, & nullius linguę cordis verbũ est, habeat in sua magna disparilitate nõnullam similitudinẽ filij: & amor hominis de scientia procedens, & memoriã intelligentiamq́; coniungens, tanquã parẽti proliq́; communis, vnde nec parẽs intelligitur esse, nec proles, habeat in hac imagine aliquam licet valde imparem similitudinẽ spiritussancti: non tñ sicut in ista imagine trinitatis, non hæc tria vnus homo, sed vnius hominis sunt, ita in ipsa summa trinitate cuius hęc imago est, vnius dei sunt illa tria, sed vnus deus est, & tres sunt illę non vna per- B sona. Quod sanè mirabiliter ineffabile est, vel ineffabiliter mirabile, cum sit vna persona hæc imago trinitatis, ipsa vero summa trinitas tres personæ sint, inseparabilior est illa trinitas personarum triũ, q̃ hæc vnius. Illa quippe in natura diuinitatis siue id melius dicatur deitatis, quod est, hoc est, atque incommutabiliter inter se ac semper æqualis est. Nec aliquando non fuit aut aliter fuit: nec aliquando non erit, aut aliter erit. Ista vero tria quæ sunt in impari imagine, & si non locis q̃m non sunt corpora, tamen inter se nunc in ista uita magnitudinibus separantur. Neq; enim quia moles nullæ ibi sunt, ideo non videmus in alio maiorem esse memoriam quàm intelligentiam. In alio autem contra, in alio duo hæc amoris magnitudine superari, siue sint ipsa duo inter se æqualia siue non sint: atque ita a singulis bina, & a binis singula, & a singulis singula, a maioribus minora vincuntur: & q̃n inter se æqualia fuerint ab omni languore

Universidad de Deusto
Biblioteca

sanata, nec tunc æquabitur rei natura immutabili, ea res quæ per gratiam non mutabitur: quia non æquatur creatura creatori, etiam qñ ab omni languore sanabitur. Sed
C hanc non solum incorporalem, verumetiá
1.Co.13, summe inseparabilem vereq; immutabilem trinitatem, cum venerit visio quæ facie ad faciem repromittitur nobis, multo clarius certiusq; videbimus, q̃ nunc eius imaginé quod nos sumus: per quod tamen speculum & in quo ænigmate qui vident sicut in hac vita videre concessum est, non illi sunt qui ea quæ digessimus & commendauimus in sua mente conspiciunt: sed illi qui eam tanquam imaginem vident, vt possint ad eum cuius imago est qñocunq; referre quod vident, & per imaginem quam conspiciendo vident etiam illud videre conijciendo, qm̃ nondum possunt facie ad faciem. Non enim ait Apostolus, videmus nunc speculum, sed videmus nunc per speculum. Qui ergo
Ibidem: Humanæ mentis cæcutientia. Cap. 24. vident suam mentem qñ videri potest, & in ea trinitatem istam de qua multis modis vt potui disputaui, nec tamen eam credunt uel intelligunt esse imaginem dei: speculum quidem vident, sed vsq; adeo non vidẽt per speculum eum qui est per speculum nunc videndus, ut nec ipsum speculum quod vident sciant esse speculum, id est, imaginem. Quod si scirent, fortassis & eum cuius est
D hoc speculum, per hoc quærendum & per hoc vtcunq; interim videndum esse sentirent, fide non ficta corda mundante, vt facie ad faciem possit videri, qui per speculũ nunc videtur. Qua fide cordium munda-
1.Tim.1. trice contẽpta, quid agunt intelligendo quæ de natura mentis humanæ subtilissime disputantur, nisi vt ipsa quoq; intelligentia sua teste damnentur? In qua vtique non laborarent, & vix ad certum aliquid peruenirent, nisi pœnalibus tenebris inuoluti & onerati corpore corruptibili quod aggrauat animam. Quo tandem merito inflicto malo
Sapiẽ.9. isto nisi peccati? Vnde tanti mali magnitudine admoniti, sequi deberent agnum qui tollit peccatum mundi. Ad eum nanque
Ioan. 1. Mundo corde cernuntur ista. Cap. 25. 1.Tim.2 pertinentes etiam longe istis ingenio tardiores, quando fine huius vitæ resoluuntur à corpore, ius in eis retinendis non habent inuidæ potestates. Quas ille agnus sine vllo ab eis peccati debito occisus, non potentia potestatis prius quàm iustitia sanguinis vicit. Proinde liberi à diaboli potestate, suscipuntur ab angelis sanctis, à malis omnibus liberari per mediatorem dei & hominum hominem Iesum Christum. quoniam consonantibus diuinis scripturis, & veteribus & nouis, & per quas prænuncia-E tus, & per quas annunciatus est Christus, non est aliud nomen sub cœlo, in quo oportet homines saluos fieri. Constituuntur autem purgati ab omni cogitatione corruptionis, in placidis sedibus, donec recipiant corpora sua, sed iam incorruptibilia, quæ orAct.4 nent non onerent. Hoc enim placuit optimo & sapientissimo creatori, vt spiritus hominis deo pie subditus, habeat feliciter subditum corpus, & sine fine permaneat ista fœlicitas. Ibi veritatem sine vlla difficultate videbimus, eaq; clarissima & certissima perfruemur. Nec aliquid quæremus mente ratiocinãte, sed contemplante cernemus, quare non sit filius spiritussanctus, cum de patre procedat. In illa luce nulla erit quæstio: hic vero ipsa experientia tam mihi apparuit esse difficilis, quod & illis qui hæc dilligenter atque intelligenter legent, procul-Supra lib. dubio similiter apparebit, vt cum me in se- 2.c.3.& cundo huius operis libro alio loco inde di- 4.c.20. cturum esse promiserim, quotiensc̃unque fece. in ea creatura quæ nos sumus aliquid illi rei simile ostendere uolui, qualecunque elo quium meum sufficiens elocutio secuta nõ F fuerit: quanuis & ipso intellectu conatum me senserim magis habuisse q̃ effectum: & in vna quidẽ persona quod est homo inuenisse imaginẽ summæ illius trinitatis, & in re mutabili tria illa ut facilius intelligi possent, etiam per tẽporalia interualla maxime in libro nono monstrare voluisse. Sed tria vnius personæ, non sicut humana posset intentio, tribus illis personis conuenire potuerunt, sicut in hoc libro quintodecimo demonstrauimus. Deinde in illa summa tri Interual. nitate quæ deus est interualla temporum la tempo nulla sunt, per quæ possit ostendi aut saltem rũ diffe requiri, vtrũ prius de patre natus sit filius, ne trini & postea de ambobus processerit spiritussan- tatis ma ctus: qm̃ scriptura sancta spiritũ eum dicit la filium amborum. Ipse est enim de quo dicit Apo- Cap.26. stolus, Qm̃ autem estis filij, misit deus spi- 1.Ioan.4. ritum filij sui in corda vestra. Et ipse est de 12.c.5.& quo dicit idem filius, Non enim vos estis & qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui in 1.c.5. loquitur in vobis. Et multis alijs diuinorũ eloquiorum testimonijs cõprobatur patris 1.Cor.6. & filij esse spm̃, qui proprie dicitur in trini- Galat.4. tate spũssanctus. De quo itẽ dicit ipse filius, Matt.3.

Quem

Quem ego mittã vobis à patre. Et alio lo- Ioan.15.
co, Quẽ mittet pater in nomine meo. De vtroq; autẽ procedere, sic docetur, quia ipse Ioan.16.
filius ait, De patre procedit. Et cũ resurrexisset à mortuis & apparuisset discipulis suis, insufflauit & ait, Accipite spm̃sanctũ, Ioan.20.
vt eũ etiã de se procedere ostẽderet. Et ipse est virtus quę de illo exibat, sicut legitur in Luc.6.
Euangelio, & sanabat oẽs. Quid vero fuerit causæ vt post resurrectionẽ suam, & in terra prius daret, & de cœlo postea mitteret spm̃sanctũ, hoc ego existimo, qa per ipsum donũ diffunditur charitas in cordibus Rom.5.
nostris, qua diligimus deũ & proximũ, secũdum duo illa pcepta, in quibus tota lex pẽdet & Propheræ. Hoc significans dñs Iesus, bis dedit spiritumsanctũ, semel in terra, pter dilectionẽ proximi, & iterum de cœlo propter dilectionẽ dei: & si forte alia ratio reddatur de spiritusancto bis dato, eundem tamen spiritumsanctum datum, cum insufflasset Iesus, de quo mox ait, Ite baptizate Act.2.
omnes gẽtes in nomine patris & filij & spiritussancti: vbi maxime commendatur hæc trinitas, ambigere nõ debemus. Ipse est igitur qui de cœlo etiam datus est die penteco Supra lib.
stes, id est, post dies decem quam dominus 2.c.3.&
ascendit in cœlũ. Quomodo ergo deus nõ 4.c.20.
est qui dat spiritumsanctum? Immo quantus deus est qui dat deum? Neque enim aliquis discipulorum eius dedit spiritumsanctum. Orabant quippe vt veniret in eos q- Act.8.
bus manũ imponebant, nõ ipsi eum dabãt. Quem morem in suis præpositis etiã nunc seruat Ecclesia. Denique & Simon magus offerens Apostolis pecuniam, non ait, date mihi hanc potestatem vt dem spiritumsanctum: sed cuicunque, inquit, imposuero manus vt accipiat spiritũsanctum, quia neque scriptura superius dixerat, videns autẽ Simon quòd Apostoli darent spiritumsanctum: sed dixerat, videns autem Simon q per impositionem manuum Apostolorum daretur spũssanctus. Propter hoc & dominus ipse Iesus spiritumsanctum, nõ solum dedit vt deus, sed etiam accepit vt homo, propterea dictus est plenus gratia. Et manifestius de illo scriptum est in actibus Apostolorum, Quoniã vnxit eũ deus spiritusancto. Non vtiq; oleo visibili, sed dono gratiæ, quod visibili significatur vnguento quo baptizatos vngit Ecclesia. Nec sane tunc vnctus est Christus spiritusancto, quã do super eũ baptizatũ velut colũba descendit. Tunc enim corpus suum, id est Ecclesiã I
suam prẽfigurare dignatus est, in qua præcipue baptizati accipiunt spiritumsanctum: sed ista mystica & inuisibili vnctione tunc intelligendus est vnctus, qñ verbum dei caro factum est, id est, quãdo humana natura Ioan.1.
sine vllis prẽcedẽtibus bonorũ operũ meritis dei verbo est in vtero virginis copulata, ita vt cum illo fieret vna persona: ob hoc eum confitemur natum de spiritusancto, & virgine Maria. Absurdissimum est enim vt credamus eum cum iam triginta esset annorũ, eius enim ætatis à Ioãne baptizatus est, Ioan.3.
accepisse spiritumsanctũ, sed venisse illũ ad baptisma, sicut sine vllo omnino peccato, ita non sine spiritusancto. Si enim de famulo eius & præcursore ipso Ioanne scriptum Lucæ.1.
est, Spiritusancto replebitur iam inde ab vtero matris suæ, qm̃ quamuis seminatus a patre, tamen spiritumsanctum in vtero formatus accepit, quid de homine Christo intelligendum est vel credendum cuius carnis conceptio nõ carnalis sed spiritalis fuit? Acto.2.
in eo etiam quòd de illo scriptum est, quòd 1.sen.di.
acceperit a patre promissionem spiritussanc- 14.ca.Et
ti & effuderit, vtraque natura monstrara qđ plus.
est, & humana s. & diuina, accepit quip- K
pe vt homo, effudit vt deus, Nos autẽ acci- 1.sen.di.
pere quidem hoc donum possumus pro mo 12.c. his
dulo nostro, effundere autem super alios & huius
non vtique possumus, sed vt hoc fiat, deum modi.
super eos a quo hoc efficitur inuocamus.
Nunquid ergo possumus quærere vtrũ iã
processerat de patre spiritussanctus quando
natus est filius, an nõdum processerat, & illo nato de vtroque processit vbi nulla sunt
tẽpora: sicut potuimus quærere vbi inuenimus tempora, voluntatem prius de humana mente procedere, vt quęratur quod inuentum proles vocetur. Qua iam parta seu
genita voluntas illa perficitur, eo fine requiescens, vt qui fuerat appetitus quærentis, sit amor fruentis, qui iam de vtroque, id
est, de gignente mente, & de genita notione 1.sen.di.
tanquam de parente ac prole procedat? Nõ 12.c. his
possunt prorsus ista ibi quæri vbi nihil ex & huius
tempore inchoatur, vt consequenti perficia modi.
tur in tempore. Quapropter qui potest intelligere sine tempore generationem filij
de patre, intelligat sine tempore processionem spiritussancti de vtroq;. Et qui potest
intelligere in eo quod ait filius, Sicut habet Ioan. 5.
pater vitam in semetipso, non sine vita exi- L
stenti iam filio vitã dedisse, sed ita eum sine

tempore

1.sen.di. 13.c.for te etiã. tempore genuisse, vt vita quã pater filio gignẽdo dedit, coæterna sit vitæ patris qui dedit, intelligat sicut habet pater in semetipso vt de illo procedat spũssanctus, sic dedisse filio vt de illo procedat idem spiritussanctus, & vtrunq; sine tempore, atq; ita dictũ spiri-
Ioã. 15. tumsanctum de patre procedere, vt intelligatur, quòd etiã procedit de filio, de patre esse & filio. Si enim quicquid habet de patre habet filius, de patre habet vtique vt de illo procedat spiritussanctus. Sed nulla ibi tempora cogitentur quæ habent prius & poste-
1.sen.di. 13.ca.1. rius, quia omnino nulla ibi sunt. Quomõ ergo non absurdissime filius dicetur amborum, cũ sicut filio præstat essentiã sine initio tẽporis, sine vlla mutabilitate naturæ de patre generatio, ita spirituisancto pstat essentiã sine initio tẽporis, sine vlla mutabilitate
1.sen.di. 28.ca.& notãdũ. naturæ de vtroq; processio. Ideo enim cum spiritũsanctũ genitum nõ dicamus, dicere tamẽ nõ audemus ingenitum, ne in hoc vel vocabulo vel duos patres in illa trinitate, vel duos qui non sunt de alio quispiam su-
M spicet. Pater enim solus nõ est de alio, ideo
1.sen.di. 13.c.nũc consideprandum. solus appellatur ingenitus, nõ quidẽ in scripturis, sed in consuetudine disputantium, & de re tãta sermonem qualem valuerint pferentium. Filius autẽ de patre natus est: &
Ibidem. spiritussanctus de patre principaliter, & ipso sine vllo temporis interuallo dante, communiter de vtroque procedit. Diceretur autem filius patris & filij, si quod abhorret ab
1.sen.di. 13.ca.1. omnium sanorũ sensibus eum ambo genuisse. Non igitur ab vtroque est genitus, sed procedit ab vtroque amborum spiritus.
Spũs cur nõ dicatur genitus, & Verum quia in illa coæterna, coæquali & incorporali & ineffabiliter immutabili atq; inseparabili trinitate difficillimum est genecur solus pater ingenitus. rationem à processione distinguere, sufficiat interim eis qui extendi non valent in amplius, id quod de hac re in sermone quodam
cap. 27. proferendo ad aures populi Christiani dixi
1.sen.di. 12.c. for te etiã. mus, dictumq; conscripsimus. Inter cætera enim cum per scripturarum sanctarum testimonia docuissem, de vtroque procedere spiritumsanctum: si ergo, inquam, & de patre & de filio procedit spiritussanctus, cur filius dixit, de patre procedit? cur putas, nisi quemadmodum solet ad eum referre &
Ioan. 7. quod ipsius est, de quo & ipse est? Vnde & illud est quod ait, Mea doctrina nõ est mea, sed eius qui me misit: Si igitur hic intelligi-
A tur eius doctrina quã tamen dixit nõ suam sed patris, quãto magis illic intelligẽdus est, & de ipso procedere spũssanctus, vbi sic ait,
De patre ꝓcedit: vt non diceret de me non ꝓcedit? A quo aũt habet filius vt sit deus, est enim de deo deus, ab illo habet vtiq; vt de illo etiam ꝓcedat spiritussanctus: ac per
hoc spũssanctus vt etiã de illo procedat sicut procedit de patre, ab ipso habet patre. 1.sen.di. 13.ca.1.
Hic vtcunque etiã illud intelligitur, quantum à talibus quales nos sumus intelligi potest, cur non dicatur natus esse, sed potius procedere spũssanctus, qñ si & ipse filius diceretur, amborũ vtique filius diceretur: qđ absurdissimum est. Filius quippe nullus est duorũ, nisi patris & matris. Absit aũt in ter deũ patrem, & deum filiũ aliquid tale suspicemur, quia nec filius hominũ simul ex patre, non tunc ꝓcedit ex matre: & cum in hanc lucem procedit ex matre, nõ tunc procedit ex patre. Spiritus autẽ sanctus non de patre procedit in filium, & de filio procedit ad sanctificandam creaturam, sed simul de vtroque procedit: quamuis hoc pater de illo quoque procedat. Neq; enim possumus dicere quòd nõ sit vita spiritussanctus, cũ vita pater, vita sit filius: ac per hoc sicut pater cum habeat vitam in semetipso, dedit & filio vitam habere in semetipso, dedit vitam procedere de illo, sicut & procedit de ipso. Hæc de illo sermone in hunc librum transtuli, sed fidelibus non infidelibus loquens. Verũ si ad hanc imaginẽ contuendam, & ad videda illa quàm vera sint, quæ in eorum mente sunt, nec tria sic sunt vt tres personæ sint, sed omnia tria hominis sunt quæ vna persona est, minus idonei sunt: cur non de illa summa trinitate quæ deus est credunt potius quòd in scriptis literis inuenitur, quàm poscunt liquidissimam reddi sibi rationem, quæ ab humana mente tarda scilicet infirmaq; non capiatur? Et certe cum inconcusse crediderint scripturis sanctis tanquam veracissimis testibus, agant orando & quærendo & bene viuendo vt intelligant, id est, vt quantum videri potest videatur mente quod tenetur fide. Quis hoc prohibeat, immo vero ad hoc quis non hortetur? Si autem propterea negandum putant ista esse, quia ea non valent cæcis mentibus cernere, debent & illi qui ex natiuitate sua cæci sunt, ipsum solem negare. Lux ergo lucet in tenebris. Quod si eam tenebræ non comprehendunt, illuminentur dei dono prius vt sint fideles,

Ioã. 1. lis, & incipiant esse lux in cõparatione infidelium: atque hoc præmisso fundamẽto ædificentur ad videnda quæ credunt, vt aliquã possint videre. Sunt.n. quæ ita creduntur, vt videri iam omnino non possint. Non enim Christus iterum in cruce videndus est: sed nisi hoc credatur quod ita factum atque visum est, vt futurum ac videndum iam non speretur, non peruenitur ad Christũ, qualis sine fine videndus est. Quantum vero attinet ad illam summam ineffabilem incorporalem immutabilemq; naturam per intelligentiam vtcunque cernendam, nusquam se melius regente duntaxat fidei regula acies humanæ mentis exercet, q̃ in eo quod ipse homo in sua natura melius cæteris animalibus, melius etiam cæteris animæ suæ partibus habet, quod est ipsa mens. Cui quidam rerum inuisibilium tributus est visus, & cui tanquam in loco superiore atque interiore honorabiliter præsidenti, iudicanda omnia nuncIant etiam corporis sensus, & qua non est superior cui subdita regẽda est nisi deus.
D. Verum inter hæc quæ multa iam dixi, & nihil illius summæ trinitatis ineffabilitate dignum me dixisse audeo profiteri, sed confiteri potius mirificatam sciẽtiam, eius ex me inualuisse, nec posse me ad illã. O tu anima mea vbi te esse sentis, vbi iaces, vbi stas, doIoan. 5. nec ab eo qui propitius factus est omnibus inquinamentis tuis sanentur omnes languores tuis? Agnoscis te certe in illo esse stabulo, quo Samaritanus ille perduxit eum quẽ reperit à multis latronibus inflictis vulneribus semiuiuum. Et tũ multa vera vidisti, non his oculis quibus videntur corpora colorata, sed eis pro quibus orabat qui dicebat, Oculi mei videant æquitatem. Nempe ergo multa vera vidisti, eaq; discussisti ab illa lucE. ce qua tibi ea lucente vidisti: attolle oculos in ipsam lucem, & eos in eam fige si potes. Sic.n. audebis quid distet natiuitas verbi dei à processione doni dei, propter quod filius vnigenitus non de patre genitum, alioquin frater eius esset, sed procedere dixit spũsanctum. Vnde cum sit cõmunio quædam consubstantialis patris & filij, amborum spũs, non amborum, quod absit, dictus est filius.
E. Sed ad hoc dilucide perspicuq; cernẽdum, non potes ibi aciem figere, scio quia non potes. Verum dico, mihi dico, quid nõ possum scio. Ipsa tũ tibi ostendit in tria illa, in quibus te summæ ipsius, quam fixis oculis contemplari nondum vales, imaginem trinita-

tis agnoscas. Ipsa ostendit tibi uerbum uerũ esse in te, qñ de scientia tua gignitur. i. quando quod scimus dicimus: quanuis nullius gentis lingua significantem vocem vel proferamus vel cogitemus, sed ex illo quod nouimus cugitatio nostra formetur: sitq; in acie cogitantis imago simillima cogitationis eius quam memoria continebat, ista duo. s. velut parentem ac prolem tertia voluntate siue dilectione iungente. Quam quidem voluntatẽ de cogitatione procedere, nemo.n. vult ꝙ omnino quid vel quale sit nescit, nõ tũ esse cogitationis imaginem, & ideo quandam in hac re intelligibili natiuitatis & processionis insinuari distantiam, qñ non hoc est cogitatione conspicere quod appetere, vel etiam perfrui voluntate, cernat discernatq; qui potest. Potuisti & tu, quanuis nõ Ps. 102.
potueris neque posis explicare sufficienti eloquio, quod inter nubila similitudinum Conclucorporalium, quæ cogitationibus humanis sio libri
occursare non desinunt, vix vidisti. Sed illa F
lux quæ non est quod tu, & hoc tibi ostencũ præ-
dit, aliud esse illas incorporeas similitudines catione
corporum, & aliud esse verum, quod eis re- & excuprobatis intelligentia contuemur: hæc & satione
alia similiter certa oculis tuis interioribus de mul-
lux ille monstrauit. Quæ igitur causa est tiloqo.
cur acie fixa ipsam videre non posis, nisi Cap. 28.
vtique infirmitas? Et quid tibi eam fecit nisi iniquitas? Quis ergo sanat oẽs languores tuos, nisi qui propitius sit omnibus iniquitatibus tuis? Librum itaque istũ iam tandem aliqñ precatione melius q̃ disputatione cõcludam. Dñe deus noster, credimus in te patrem, & filium & spiritumsanctum. Neque enim diceret veritas, Ite baptizate omnes gentes in nomine patris & filij & spiritussancti, nisi trinitas esses. Nec baptizari nos iuberes domine deus in eius nomine q non est dñs deus. Neque diceretur voce diuina, Audi Israel, dñs deus tuus deus vnus est: nisi trinitas ita esses vt vnus dñs deus esses. Et si tu deus pater ipse esses, & filius verbum tuum Iesus Christus ipse esses, & donũ vestrũ spiritussanctus, non legeremus in literis veritatis, Misit deus filium suum. Nec tu, ò vnigenite, diceres de spiritusancto. Quẽ mittet pr̃ in nomine meo, & quẽ ego mittam vobis à patre. Ad hanc regulam G
fidei dirigens intentionem meam quantum potui, quantum me posse fecisti, quæsiui te & desideraui intellectu videre qđ credidi, & multum disputaui & laboraui. Dñe deus

meus,

meus, vna spes mea, exaudi me ne fatigatus nolim te quærere, sed quæram faciem tuam semper ardenter. Tu da quærendi vires qui inuenire te fecisti, & magis magisq; inueniendi te spem dedisti. Coram te est firmitas, & infirmitas mea: Illam serua, istam sana. Coram te est scientia & ignorãtia mea. Vbi mihi aperuisti, suscipe intrantem. Vbi clausisti, aperi pulsanti. Meminerim tui, intelligam te, diligam te. Auge in me ista, donec me reformes ad integrum. Scio scriptũ
Psl.104. esse, In multiloquio nõ effugietur peccatũ. Sed vtinam prædicando verbum tuum, & laudando te tantummodo loquerer: non solum fugerem peccatum, sed meritum bonũ acquirerem, quamlibet multũ sic loquerer.
Prou.10. Neque enim homo de te beatus, peccatum præciperet germano in fide filio suo, cui scripsit dicens, Prædica verbum, insta opportune, importune. Nunquid dicendum est istum non multum locutum, qui non solum opportune, verumetiam importune verbum
2. Ti.4. tuum domine non tacebat? Sed ideo non erat multum, quia tãtum erat necessarium. Libera me deus à multiloquio quod patior intus in anima mea misera in cõspectu tuo, & confugientem ad misericordiam tuam. Non enim cogitationibus taceo, etiam tacens vocibus. Et si quidem non cogitarem nisi quod placeret tibi, non vtique rogarem vt me ab hoc multiloquio liberares. Sed multæ sunt cogitationes meæ, tales quales nosti, co-
Psal.93. gitationes hominum quoniam vanæ sunt. Dona mihi non eis consentire, & si quando me delectant, eas nihilominus improbare, nec in eis velut dormitando immorari. Nec intantum valeãt apud me, vt aliquid in opera mea procedat ex illis, sed ab eis mea saltẽ sit tuta sententia, tuta conscientia, te tuente. Sapiens quidam cum de te loqueretur in li-
Eccl.43. bro suo qui Ecclesiasticus proprio nomine iam uocatur, Multa, inquit, dicimus & non peruenimus, & consummatio sermonũ vniuersa est ipse. Cũ ergo peruenerimus ad te, cessabunt multa ista quæ dicimus, & non peruenimus, & manebis vnus omnia in omnibus: & sine fine dicemus vnum, laudantes te in vnum, & in te facti etiam nos vnũ.
1.Co.15. Domine deus vnus, deus trinitas, quæcunque dixi in his libris de tuo agnoscant & tui: si qua de meo, & tu ignosce & tui. Amen.

Operis de Trinitate finis.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI M

Liber de Genesi ad literam imperfectus.

DE obscuris naturalium rerum quæ omnipotẽti deo tas artifice facta sentimus, nõ temere affirmando, sed quærendo tractandum est, in libris maxime quos nobis commendat authoritas, in quibus temeritas absit rendæ incertæ, dubiæq; opinionis, difficile sacrilegij crimen euitat: ea tamen quærendi dubitatio catholicæ fidei metas non debet excedere. Et qm̃ multi ad suam sententiam, q̃ præter fidem est catholicæ disciplinæ, expositionem scripturarum diuinarũ trahere consueuerũt, ante tractationem huius libri catholica fides explicanda est. Est autẽ hæc, Fides ca
Deum patrem omnipotentem vniuersam tholica.
creaturam fecisse atque constituisse per filium suum vnigenitum, i. sapientiam & virtutem suam consubstãtialem sibi & coæternam in vnitate spiritus sancti, & ipsius consubstantialis & coæterni. Hanc ergo trinitatem dici vnũ deum, eumq; fecisse & creasse omnia q̃ sunt, inquantum sunt, catholica disciplina dici iubet, ita vt iubet: ita vt creatura omnis siue intellectualis siue corporalis, vel quod breuius dici potest, secundum verba diuinarum scripturarum, siue inuisibilis siue visibilis, non de dei natura, sed à deo sit facta de nihilo, nihilq; in ea esse quod ad trinitatem pertineat, nisi q̃ trinitas condidit, ista condita est. Quapropter creaturam vniuersam neque consubstantialem deo, neque coæternam fas est dicere atque credere. Esse aũt omnia quæ fecit bona valde, mala uero nõ esse naturalia, sed omne quod dicitur malum, aut peccatum esse, aut pœnam peccati, Peccatũ
Nec esse peccatum nisi prauum liberæ voluntatis assensum, cum inclinamur ad ea q̃ iustitia vetat, & unde liberum est abstinere. i. non in rebus istis, sed in usu earum legitimo. Vsus autem rerum est legitimus, vt anima in lege dei maneat, & uni deo plenissima dilectione subiecta sit, & cætera sibi subiecta sine cupiditate aut libidine ministret. i. secũdum præceptum dei. Ita enim sine difficultate & miseria, & cum summa facilitate & beatitudine administrabit. Pœna vero peccati est, cum ipsis creaturis non sibi seruientibus pœna cruciatur anima, cum deo ipsa non seruit: peccatũ quę

B quæ creatura illi obtẽperabat, cũ ipsa obtẽperabat deo. Itaq; nõ ẽ ignẽ malum, quia creatura dei est, sed tñ vri eo imbecillitatem nostrã ex merito peccati. Dici autẽ peccata naturalia, quæ necesse est cõmitti ante misericordiã dei, postquã in hanc vitã per peccatũ liberi arbitrij lapsi sumus: renouari hominem per Iesum Christum dñm nostrũ, cũ ipsa ineffabilis, ac incommutabilis dei sapiẽtia plenum totumque hominem susceipere dignata est, & nasci de spiritusancto & virgine Maria, crucifigi, sepeliri & resurgere, & ascẽdere in cœlũ, quod iã factum est: & venire ad iudicãdos viuos & mortuos in fine seculi, & resurrectionẽ mortuorum in carne, quod adhuc futurum prædicatur: datum esse spmsanctum, credẽtibus in eo: consequẽtẽ ab illo matrem Ecclesiã quæ catholica dicitur, ex eo quia vniuersaliter perfecta C est, & in nullo claudicat, & per totum orbẽ uberrime diffusa est: remissã esse pœnitentibus priora mala peccata, & vitam æternã cœlorumq; regnũ promissum. Secundum hanc fidem quæ possunt in hoc libro quæri & disputari, cõsiderandum est. In principio fecit deus cœlum & terram. Quatuor modi à quibusdã scripturarum tractatoribus traduntur legis exponendæ, secundum historiam, secundũ allegoriam, secundum analogiam, secundũ etymologiam, Historia: est, cum siue diuinitus siue humanitus res gesta commemoratur. Allegoria, cum figurate dicta intelliguntur. Analogia, cum veteris & noui testamentorum congruentia demõstratur. Etymologia, cum dictorum factorumq; causæ reddunt. Hoc ergo qđ scriptũ ẽ, In principio fecit deus cœlum & terram: quæri potest, vtrum tantummodo secundum historiam accipiendum sit, an etiam figurate aliquid significet, & quomodo congruat Euangelio, & qua causa liber iste sic inchoatus sit. Secundum historiam autem quæritur, quid sit in principio, idest vtrum in principio temporis, an in principio: in ipsa sapiẽtia dei, quia & ipse dei filius principium se dixit, quando ei dictum est, Tu quis es: & ille dixit, Principium quod & loquor vobis. Est enim principium sine principio, & est principium cum alio principio. Principium sine principio solus pater est, ideo ex vno principio esse omnia credimus. Filius autẽ ex principium est, vt de patre sit. Ipsa etiam D prima creatura intellectualis, potest dici principium ijs quibus caput est, quæ fecit deus. Cum enim recte appelletur principiũ caput, in illa gradatione Apostolus mulierẽ tamen non dixit caput alicuius. Nam & virũ dixit caput mulieris, & caput viri Christum, & caput Christi deum, ita creatori quũ vercreatura subnectitur. An ideo in principio dictum est, quia primum factum est? An nõ potuit inter creaturas primum fieri cœlum & terra, si angeli & omnes intellectuales potestates primum factę sunt? Quia & angelos creaturam dei & ab eo factos credamus necesse est. Nã & angelos enumerauit Propheta in 148. Psalmo, cum dixit, Ipse iussit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Sed si primum facti sunt angeli, quęri potest, vtrum in tempore facti sunt, an ante oẽ tempus, an in exordio temporis. Si in tempore iam erat tempus antequam angeli fierent. Et qm̃ etiã tempus ipsum creatura est, incipit necesse esse vt aliquid prius q̃ angelos factũ accipiamus. Si autẽ in exordio tẽporis factos dicimus, vt cum ipsis cœperit tempus, dicendum est falsum esse quod quidam volunt, ante cœlum & terram tempus esse cœpisse. Si autem prius quàm tempus E angeli facti sunt, quærendum est qũo dictũ sit in consequentibus: Et dixit deus, fiant luminaria in firmamento cœli, vt luceant super terram, & diuidant inter noctem & diẽ, & sint in signa & tempora & dies & annos. Hinc enim potest videri, tunc cœpta esse tẽpora cum cœlũ & luminaria cœli ordinatis itineribus currere cœpissent: quod si verum est, qũo poterunt dies esse antequam tempus esset si à cursu luminarium tempus exorsum est, quæ quarto die dicuntur esse facta? An ista dierum digestio secundum cõsuetudinem humanæ fragilitatis ordinata ẽ lege narrandi, & humilibus humiliter insinuandi sublimia, qua & ipse sermo narrantis non potest nisi aliqua habere & prima & media & vltima? An in temporibus istis dictum est vt essent luminaria, quæ tempora homines interuallis morarum in corporis motione metuntur? Hęc enim tempora si nullus motus corporum esset, nulla essent, & ipsa sunt hominibus manifestiora. Quod si admittimus quærendum est, vtrũ præter motum corporum possit esse tempus in motu incorporeæ creaturæ, veluti est anima uel ipsa mens: quæ vtique in cogitationibus mouetur, & ipso motu aliud habet F prius, aliud posterius, quod sine interuallo temporis intelligi non potest. Quod si accipimus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

cipimus,etiã ante cœlũ & terrã potest intel
ligi tempus fuisse, si ante cœlũ & terram fa
cti sunt angeli. Erat.n.ia creatura quæ mo
tibus incorporeis tempus ageret, Et recte
intelligitur cum illa etiam tempus esse, vt
in anima q̃ per corporeos sensus corporeis
motibus assueta est. Sed fortasse non est
in principibus creaturis supereminẽtibus.
Sed quoquo modo hoc se habeat: res enim
secretissima est, & humanis coniecturis im
penetrabilis: illud certe accipiendum est in
fide, etiã si modũ nostræ cogitationis exce
dit,oẽm creaturam habere initiũ, tempusq;
ipsum creaturã esse,ac per hoc ipsum habe
re initium, nec coæternũ esse creatori. Po
test enim cœlũ & terra pro vniuersa crea
tura positum videri,vt & hoc visibile æthe
reum firmamentũ,cœlũ appellatũ sit,& il
la creatura inuisibilis supereminentium po
testatum,rursusq; terra omnis inferior pars
mũdi cum animalibus quibus inhabitatur.
An cœlũ omnis creatura sublimis atq; in
uisibilis dicta est, terra vero omne visibile,
G vt etiam sic possit hoc quod dictum est, In
principio fecit deus cœlum & terram, vni
uersa creatura intelligi? Fortasse quippe nõ
incongrue in comparatione inuisibilis crea
turæ,omne visibile terra dicitur, vt illa cœ
li nomine nuncupetur. Quoniã & anima q̃
inuisibilis est,cum rerum inuisibilium amo
re tumesceret,& earum adeptione extollere
Aía terra dicitur. tur,terra dicta est,sicut scriptũ est. Quid su
perbis terra & cinis? Sed quæri potest, vtrũ
iã distincta & cõposita omnia dixerit cœlũ
Ecclesiastici. 10. & terrã,an ipsam primo informem vniuer
sitatis materiem, quæ in has formatas & spe
ciosas naturas deo ineffabiliter iubente dige
sta est, cœli & terræ nomine nuncupauerit?
Quanquã.n.scriptum legerimus. Qui feci
sti mundũ de informi materia, tamẽ etiam
ipsam materiam cuiusmodicunque sit, non
possumus dicere non ab eo factã, ex quo om
nia confitemur & credimus. Vt etiã ipsa di
gestio & ordinatio singularũ quarũq; rerũ
formatarum & distinctarum mundus voce
tur:ipsa vero materies cœlum & terra,velu
ti semen cœli appellata sit, quasi confusum
atq; permixtum ab artifice deo accipiendis
formis idoneum. Hactenus de hoc quæsitũ
sit quod dictum est, in principio fecit deus
H cœlum & terram: nihil enim horum teme
Terra inuisibilis. Cap.4. re affirmari potuit. Terra autem erat in
uisibilis & incompositа,& tenebræ erant su
per abyssum, & spiritus dei ferebatur super
aquam. Ab hæreticis qui veteri testũ aduer
santur, moueri calumnia huic loco solet, cũ
dicunt. Quomodo in principio fecit deus
cœlum & terram,si iam terra erat? Non in
telligentes hoc esse subiectum, vt exponere
tur qualis terra fuerit de qua ia dictum est,
Fecit deus cœlum & terram. Hæc autẽ ter
ra quã deus fecit,inuisibilis erat & incõposi
ta,donec ab eodem ipso discerneretur,& ex
confusione in rerum certo ordine constitue
retur. An sic melius intelligitur, vt in hac
executione rursus eadem rerum materies
cõmendaretur quæ superius cœli & terræ
nomine nuncupata est vt iste sit sensus? In
principio fecit deus cœlum & terram, hoc
autem quod cœlum & terra dictum est,ter
ra erat inuisibilis & incompositа,& tenebræ
super abyssum, idest quod cœlum & terra
appellatũ est,materies erat confusa quædã,
de qua mundus, qui duabus maxime parti
bus cœlo scilicet & terra constat, digestis
elemẽtis & accepta forma fabricaret. Quæ
confusio materiæ sic potuit insinuari popu
lari intelligentiæ, si diceretur terra inuisibi
lis vel incompositа vel inordinata vel impa
rata, & tenebræ super abyssum, idest super
profunditatem vastissimam: quæ rursus pro
funditas ex eo fortasse nominata est, quia
nullius intelligentia propter ipsam informi
tatem penetrari potest. Et tenebræ erant su
per faciem abyssi. Vtrum subter abyssus
erat & supra tenebræ quasi iam loca distin
cta essent? An quoniam materiæ adhuc con
fusio exponitur,quod iã χάος Græce dicitur,
ideo dictum est, tenebræ erant super abyss,
sum,quia lux nõ erat: quæ si esset vtiq; su
pra esset,quia esset eminentior,& ea quæ in
bi subiecta erant,illuminaret? Et reuera qui
diligenter considerat quid sint tenebræ, ni
hil aliud inuenit quàm lucis absentiam. Ita
igitur dictum est, Tenebræ erant super abys
sum:ac si dictum esset, non erat lux super a
byssum. Quapropter hæc materies quæ con
sequenti operatione dei,in rerum formas or
dinata distinguitur, appellata est terra inui
sibilis & incompositа, & profunditas cæ
cæ luce,quę appellata est superius nomine cœ
li & terrę. Si tamen non cœlum & terram
dicendo,vniuersitatem prius pręponere vo
luit,vt postea,insinuata materia, mundi par
tes exequeretur. Et spũs dei ferebatur super
aquã: Nusquã dixerat aquã fecit, nec tũ vl
lo modo credendũ est aquã deũ non fecisse,
& eam iã fuisse antequã ille aliquid consti
tuisset: etenim ille est ex quo omnia, p quẽ
omnia, sicut Apostolus dicit. Ergo & aquã
deus fecit,& aliter credere magnus error é.
Cur igitur non dictum est q̃ aquam deus fe
cerit? An rursus eandem materiam quam
vel cœli & terræ vel terræ inuisibilis & in
compositæ atq; abyssi nomine nuncupaue
rat,et aquam voluit appellare? Cur.n.non
& aqua appellaret si terra potuit, cũ adhuc
neque aqua distincta atque formata, neque
terra esset, neque aliquid aliud? Sed primo
fortasse cœlum & terra appellata est,secũdo
terra incompositа, & abyssus carens luce,
tertio aqua non incongrue: vt primo ipsius
vniuersitatis propter quã facta est materies
& omnino nihilo,cœli & terrę nomine vo
caretur: secundo terræ incompositæ atque
abyssi nomine insinuaretur informitas, qa
inter omnia elementa terra est informior &
omnus relucens q̃ cætera: tertio aquæ no
mine significaretur materia subiecta operi
artificis,aqua.n.nobilior est quàm terra. Et
ideo propter operãdi facilitatem & motum
facliorem, subiecta materies artifici, aqua
magis vocanda erat q̃ terra, Et aer quidem
mobilior est q̃ aqua, æther autem mobilior
ipso aere,non absurde creditur aut sentitur,
sed aeris vel ætheris nomine minus conue
nienter appellaretur materies. Magis.n.hęc
elementa vim creduntur habere faciendi,
terra vero & aqua patiendi. Quod si occul
tum est,vel cerie apertissimum puto, quòd
aquam ventus mouet, & nonnulla terrena:
ventus aũt est aer motus & quasi fluctuãs.
Ergo cum aer aquam moueat manifeste,vn
de autem ipse moueatur,vt sit ventus, occul
tum sit,quis dubitet congruentius aquæ no
mine materiam vocari quia mouetur, q̃ ae
ris qui mouet? Moueri autem pati est, mo
veri facere. Huc accedit, q̃ ea quæ terra gi
gnit aqua irrigantur, vt nascẽi & perfici pos
sint,ita vt prope videatur in hæc ipsa nascẽ
tia eadem aqua conuerti. Quocirca con
gruentius aquæ nomine appellaretur mate
ries, cũ subdita operi artificis insinuaretur
propter mobilitatem & cõuersionẽ in quæ
que nascẽtia corpora, q̃ nomine aeris in quo
sola mobilitas posset animaduerti: cætera
vero quibus materia expressius significare
tur,defuissent, vt totus ille sit sensus, In prin
cipio fecit deus cœlum & terram.i.materiã
quæ cœli & terræ formam capere posset. q̃
materia terra inuisibilis & incõposita erat
& informis & luce carens profunditas. quæ
tamen qm̃ moueri & operanti artifici sub
iecta esset, propter hoc ipsum q̃ cedit ope
rãti,aqua etiam nominata est. In hac igitur
materiæ significatione prius insinuatus est
finis eius,id est propter quid facta sit, secun
do ipsa informitas,tertio seruitus sub artifi
ce atque subiecto. In primo, cœlum & terra: propter hoc enim facta materies. Secun
do terra inuisibilis & incompositа, & tene
bræ super abyssum,i.ipsa informitas sine lu
mine. Tertio aqua subiecta spiritui ad habi
tandum formasq; capiendas: ideo super a
quam ferebatur spiritus dei, vt spiritũ ope
rantem,aquam vero vnde operaretur intel
ligamus.i.materiam fabricabilem. Cum.n.
ista tria dicimus vnius rei nomina, materia
mundi,materia informis, materia fabricabi
lis, horum primo nomini bene adiungitur
cœlum terra: secundo obscuritas,confusio,
profunditas, tenebræ: tertio cedendi facili- A
tas, cui iam ad operandum spiritus superfe
ratur artificis. Et spiritus dei superferebatur
super aquam. Non ita superferebatur sicut
oleum aquæ, vel aqua terræ.i.quasi contine
retur. Sed si ad hoc de visibilibus exempla
capienda sunt sicut superfertur lux ista So
lis aut Lunæ his corporibus quæ illuminat
in terra: non.n.continetur illis,sed cum cœ
lo contineatur istis superfertur. Item cauen
dum est, ne quasi locorum spatijs dei spiri
tũ superferri materiæ putemus, sed vi qua
dam effectoria & fabricatoria, vt illud cui
superfertur efficiatur & fabricetur. Sicut su Similitu
perfertur voluntas artificis ligno, vel cuiq; do de spi
rei subiectæ ad operandum, vel etiam ipsis ritu sup
membris corporis sui quæ ad operandum aquas.
mouet. Et hæc similitudo cum iam sit om
ni corpore excellentior, parua est tamen &
propè nihil ad intelligẽdam superlationem
spiritus dei, subiecta sibi ad operandũ mun
di materia. Sed non inuenimus euidentio
rem similitudinem & propinquiorẽ rei de
qua loquimur in ijs rebus, quæ ab hominibus quomodocunq; capi possunt. Quapro
pter in huiusmõi cogitatione optime illud præ B
ceptum tenebitur,qđ scriptum est, Benedi- Ecclesia
centes deum, exaltate illũ quantũcunq; po stici. 43.
tueritis,superabit & adhuc. Hoc autẽ dictũ
sit,si hoc loco spũs dei spũsanctus, quem in
ipsa ineffabili & incommutabili trinitate ve
neramur, accipitur. Potest autem & aliter
intelligi,vt spũs dei,vitalem creaturam,qua
vniuersus visibilis mũdus atque omnia cor
porea cõtinent & mouent,intelligamus:cui
deus

deus omnipotens tribuit vim quandam sibi seruiendi ad operandum in ijs quæ gignuntur. Qui spiritus cũ sit omni corpore æthereo melior, quia omnem visibilem creaturã omnis inuisibilis creatura antecedit, nõ absurde spiritus dei dr. Quid.n. nõ est dei ex ijs quę condidit, cum etiam de ipsa terra dictũ sit, Domini est terra & plenitudo eius: & illud vniuersali cõplexione quod scriptũ est, Qũ tua sunt omnia dne qui animas amas? Sed tunc põt ille spiritus sic intelligi, si quod dictum est, In principio fecit deus cœlum & terram, tũ de visibili creatura dictũ sentiamus, vt super materiam rerum visibilium, in exordio fabricationis eorum superferretur inuisibilis spiritus: qui tũ etiã ipse creatura esset. i. non deus, sed à deo facta atque instituta natura. Si aũt vniuersæ creaturæ. i. intellectualis & animalis & corporalis materia creditur illo aquæ vocabulo enũciata, nullo modo hoc loco spiritus dei põt, nisi ille incommutabilis & sanctus intelligi, qui ferebatur super materiam omnium rerum quas fecit & condidit deus. Tertia opinio de hoc spiritu oriri potest vt credatur spiritus nomine, aeris elementum enunciatum: vt ita quatuor elemẽta insinuata sint, quibus mundus iste visibilis surgit, cœlũ. s. & terra & aqua & aer, Non quia iam erant distincta & ordinata, sed quia in illius materiæ quanuis informi confusione, tamẽ exortura prẽsignabantur, q̃ informis confusio tenebrarum & abyssi nomine cõmendata est. Sed quælibet sententiarum istarũ vera sit, omnium rerum quæ ortæ sunt, quæ videntur, & quæ non videntur, non quantum ad vitia quæ contra naturam sunt, sed quãtum ad ipsas naturas attinet, deum esse authorẽ & conditorem credendum est. Nullamq́ omnino esse creaturam quę non ab ipso initium perfectionẽq́; habeat generis & subFiat lux stantiæ suæ. Et dixit deus, Fiat lux, & facta est lux. Deum dixisse, fiat lux, non voce de pulmonibus ædita, nec lingua & dẽtibus accipere debemus. Carnalium sunt istæ cogitationes, secundũ aũt carnem sapere mors Rom. 8. est. Sed ineffabiliter dictũ est, fiat lux. Vtrũ aũt hoc quod dictum est, filio vnigenito dictum est, an idipsum quod dictum est, filius vnigenitus est, quod dictum dei verbũ dicitur per quod facta sunt omnia, quæri potest dum tamen illa absit impietas, vt verbũ dei vnigenitum filium quasi vocem prolatam, sicut à nobis sit, esse credamus. Verbum aũt dei per quod facta sunt omnia, nec cœpit esse, nec desinet, sed sine inchoatione natũ patri coæternum est. Quare hoc quod dictum est, fiat lux, si & cœpit & desitit dici, magis filio dictum est hoc verbũ, q̃ ipsum est filius. Et tamen ẽt hoc ineffabiliter. Nec carnalis imago subrepat in animum, & intellectum pium spiritalem cõturbet, quia & incipere aliquid & desinere in natura dei si prie accipiatur, temeraria & prẽceps opinio est: carnalibus tñ & paruulis, non tanquam in ea mansuris, sed tanquam inde surrecturis humanissime concedẽda est. Quicquid tamen incipere & desinere deus dicitur, nullo modo in ipsius natura, sed in eius creatura quæ illi miris modis obtemperat, intelligendum est. Et dixit deus, Fiat lux. Vtrum ea lux quæ his carnalibus oculis paret, an aliqua occulta quam nobis per hoc corpus videre non datum est? Et si occulta, vtrum corporea quæ per locorum spatia tenditur an fortasse in sublimibus partibus mundi: an incorporea qualis in anima est, ad quam vitandi & appetendi refertur examen à sensibus corporis, qua non carent ẽt animæ bestiarum? An ea quæ superior ratiocinando apparet, ex qua incipit omne quod creatum est? Quamlibet.n. lucem significet, factam tamen & creatam debemus accipere, non illam qua fulget ipsa dei sapiẽtia quæ nõ creata est sed natura, ne sine luce deus fuisse putetur priusquam istam de qua nunc agitur condidisset. De hac.n. sicut ipsa verba satis docent, hoc commendatur quod facta sit, Et dixit, inquit, Fiat lux, & facta est lux. Alia est lux de deo natura, & alia lux quam fecit deus. natura de deo lux est ipsa dei sapiẽtia, facta vero lux est quælibet mutabilis siue corporea siue incorporea. Mouere aũt fortasse quemquam potuerit antequã legat, qũo lux corporea esse potuerit antequã cœlum esset & cœli luminaria, quæ postea ista exponũtur: quasi vero facile hoc ab homine percipi potest, aut omnino vllo modo potest, vtrum sit aliqua lux præter cœlum, q̃ tamen spatijs locorum distincta atque diffusa sit, mundumq́; amplectatur. Sed cum hic & incorpoream lucem intelligere, si non visibilem tantum creaturam in hoc libro sed omnem creaturam expositam discimus, quid opus est in hac controuersia remorari? & fortasse quod quærũt homines, quando angeli facti sunt, ipsi significantur hac luce, breuissime quidem, sed tamen conuenientissime & decentissime. Et vidit lucem, quia bona est. Ista sententia non quasi insolitæ benignitatis testimonium, sed approbationem operis significare oportet intelligi. Quid enim conuenientius de deo dicitur, quantũ inter homines dici potest, quam cum ita potest dixit, factum est, placuit: ita vt in eo quod dixit, imperium eius intelligatur: in eo q̃ factum est, potentia: in eo quod placuit benignitas, sicut ineffabilia per hominẽ hominibus, ita vt omnibus prodessent, dicti debuerunt. Et diuisit deus inter lucẽ & tenebras. Hinc intelligi licet quãta diuini operis facilitate ista dicantur effecta. Nõ enim quisquam est qui sic æstimet lucem factam vt esset confusa cum tenebris, & ob hoc postea separationis indigeret: Sed eoipso quo lux facta est, consecuta est etiã diuisio inter lucẽ & tenebras. Quę enim societas lucis cum tenebris? Deus ergo diuisit inter lucẽ & tenebras, quia lucem fecit, cuius absentia tenebræ vocantur. Interest autem inter lucem & tenebras, sicut interest inter vestimẽtum & nuditatem, aut plenum & inane & similia. Iam quot modis possit intelligi lux, supra dictum est, quibus contrariæ priationes pñt tenebræ nominari. Alia est enim lux quæ videtur his oculis corporeis etiam ipsa corporea, vt solis & lunę & stellarum, & si quid huiusmodi est, cui contrariæ sunt tenebræ, cum aliquis locus ea luce caret. Alia autem lux est vita sentiens, & valens discernere quæ p corpus ad animæ iudiciũ referunt, id est, alba & nigra, canora & rauca, suaue olentia & putentia, dulcia & amara, calida & frigida, &c. huiusmodi. Alia est enim lux quæ sentitur oculis, alia qua per oculos agitur vt sentiatur. Illa enim in corpore, hęc autem quanuis per corpus ea, q̃ sentit, pcipiat, inanimata tñ est. Huic cõtrariæ sunt tenebræ insensibilitas quædam, uel si melius insensualitas dicitur, id est nõ sentire, quanuis inferantur quæ sentiri possent si esset in illa vita lux ista vnde sentit. Neq; cum hoc ministeria desunt corporis: sicut in cæcis aut surdis. Nã in istorũ animis est ista lux de qua nunc agimus, sed instrumẽta corporis desunt. Neq; illo modo qũo in silentio vox non auditur, cum, & ista lux est anima, & assunt corporis instrumenta, sed nihil quod sentiatur infertur. Non ergo qui ijs causis non sentit, caret ista luce. Sed cum talis potentia non est in anima, quæ tã nec anima dici solet, sed tñ vita, qualis perhibẽt esse vitis & arboris, & quarũcunque

stirpium. si tñ eas vel talẽ habere pssi dici vllo mõ põt, quas nonnulli nimis errantes hæretici, non solum sentire p corpus. i. videre, audire, & caloré ignemq; discernere, sed ẽt intelligere rõnẽ & cogitationes nostras nosse arbitrantur. Sed de his alia quæstio est. Insensibilitas ergo tenebræ huius lucis qua quicquid sentitur, cũ ipsam vim sentiẽdi non habet vitã quælibet: conueniẽter aũt lucem hanc dici concedit, quisquis concedit recte dici lucem, qua res quæq; manifesta est. Cũ autem dicimus manifestum est hoc canorum esse, manifestum est hoc dulce esse, manifestum est hoc frigidum esse, & qđ forte huius generis per corporales sensus attingimus, hęc lux qua ista manifesta sunt, vtique intus in anima est, quanuis per corpus inferantur quæ ita sentiuntur. Tertiũ lucis genus in creaturis intelligi potest, quo ratiocinamur. Huic contrariæ tenebræ sunt irrationabilitas, sicut sunt animæ bestiarũ. Siue ergo lucẽ æthereã, siue sensualem, cuius animalia participant, siue rationalẽ quã angeli & homines habẽt, à deo factam primitus in rerum natura, hac sententia vult intelligi, diuisisse deum inter lucẽ & tenebras, eoipso quo lux facta est oportet accipi, q̃ aliud est lux, aliud illæ priuationes lucis quas in contrarijs tenebris ordinauit deus. Non enim deum fecisse tenebras dictum est, qñ species ipsas deus fecit, nõ priuationes quæ ad nihilum pertinẽt, vnde ab artifice deo facta sunt omnia: quas tñ ab eo ordinatas intelligimus, cum dicitur, Et diuisit deus inter lucẽ & tenebras, ne vel ipsæ priuationes non haberent ordinem suũ, deo cuncta regente atq; administrante. Sicut in cantando interpositiones silentiorũ certis moderatisq́; interuallis, quanuis vocum priuationes sint, bene tamẽ ordinantur ab ijs qui cantare sciunt, & suauitatem vniuersæ cantilenæ aliquid conferunt. Et umbræ in picturis eminentiora quæq; distinguũt, ac non specie, sed ordine placent. Nam & uitiorum nostrorum non est author deus: sed tamen ordinator est, cum eo loco peccatores constituit, & ea perpeti cogit quæ merentur. Ad hoc ualet quod oues ponuntur ad dexteram, hædi autem ad sinistrã. Quædam ergo & facit deus & ordinat, quædam Mat. 25. vero tantum ordinat. Iustos & facit & ordinat. peccatores autem inquantum peccatores sunt non facit, sed ordinat tantum. Quippe cum illos ad dexteram, illos ad si-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nistram constituit, & ꝙ in ignem æternum iubet ira, ad meritorum ordinem valet: ita species naturasq; ipsas & facit, & ordinat, Priuationes autem specierum defectusque naturarum non facit, sed ordinat tantum. Dixit itaq;, Fiat lux, Et facta est lux. Nō dixit, fiant tenebræ, & factę sunt tenebræ. Horum ergo vnum fecit, alterum nō fecit: vtrū que tñ ordinauit, cū diuidit deus inter lucē & tenebras. Ita & ipso faciēte pulchra sunt L singula, & ipso ordinante pulchra sunt omnia. Et vocauit deus lucem diem, & tenebras vocauit noctem. Cum & lux nomen alicuius rei, & dies rursum, & tenebræ, & nox vtrunque sit nomen, vtrunque ita dici oportuit nomina rebus imposita esse, vt illa res cui nomen impositum est, vtiq; alio quoq; nomine, non.n. aliter poterat enumerare. Et ita dictum est, Vocauit deus lucē, diem: vt indifferenter ēt dici conuerse posset. Vocauit deus diem lucem, & vocauit noctem tenebras. Quid ei respondebimus si quis à nobis ita quērit, luci nomen impositum est dies, an diei nomen impositum est lux, quia hæc duo vtique inquantum ad res significandas articulata voce enunciantur, nomina sunt? Hoc modo etiā de alijs duobus quæri potest, tenebris nomen impositum est nox, an nocti impositum est nomē tenebræ? Et quidem vt scriptura describit, manifestum est, lucis nomen dictum esse et tenebrarum nomen dictum esse noctem. Quia cū diceret deus, fecit lucē, & diuisit inter lucē & tenebras: nondū de vocabulis agebatur: postea adhibita sunt vocabula, dies & nox, cum & illa sine dubio vocabula sint, lux & tenebræ, res aliquas significantia, sicut dies & nox. Ergo hoc ita accipiendum est, quia enunciari aliter non posset M res quæ nomen accepit, nisi aliquo nomine. An potius ista vocatio accipienda est ipsa distinctio? Non enim omnis lux dies, aut omnes tenebræ nox. Sed lux & tenebrę certis inter se vocibus ordinatę atque distinctæ, diei, & noctis nominibus appellantur. Omne quippe vocabulum ad distinctionē valet. Vnde etiam nomen quod rem notat, appellatum est quasi notamen. Noter autem, id est, distinguat & doctitanter ad discernendum adiuuet. Fortasse ergo ipsum diuisisse inter lucem, & tenebras, hoc est vocasse lucē diem, & tenebras noctem, vt hoc sit ordinasse ista quod vocasse. An ista vocabula significare nobis volunt, quā

Lux, dies, tenebrę, nox. Cap. 6. Gene. 1.

lucem dixerit, & quis tenebras? Tanquam diceret, Fecit deus lucem & diuisit inter lucem & tenebras, lucem autem dico diem, & tenebras dico noctē: ne aliquam aliam lucē intelligas, quæ non sit dies, & ne aliquas alias tenebras intelligas, quæ non sint nox. Nā si omnis lux dies posit intelligi, & omnes tenebræ noctis nomine cenſerētur, fortasse non opus esset dicere, Et vocauit deus lucem diem, & tenebras vocauit noctem. Item quæri potest, quem diem dicat & quā noctem. Si istum diem vult accipi quem A solis ortus inchoat & claudit occasus, & istā noctem quæ à solis occasu vsque in ortum tenditur, non inuenio quomodo esse potuerint antequam cœli luminaria facta essent. An ipsa spatia horarum & temporum, etiā sine discrimine fulgoris atq; vmbræ, iam ita vocari potuerunt? Et quō in illam lucē rationalem, si hæc significata est, aut sensualē cadit hæc uicissitudo q̄ nomine diei & noctis significatur? an secundum quod euenit, Sed secundum quod potest euenire, ista insinuata sunt, quia & rationi potest error succedere, & sensui quędam stoliditas? Et facta est vespera, & factum est mane dies vnus: non eodem modo nunc appellatur dies quo cum diceretur, Et vocauit deus lucem diem: sed eo modo quo dicimus, verbi gratia, triginta dies habere mensem. Hic.n. nomine diei noctes quoque includimus: superius autem ita dictus est dies, vt à nocte seiungeretur. Itaque cum illa operatio diei per lucem gesta insinuaretur, consequenter factam dicitur esse vesperam, & factum esse mane diem vnum: vt scilicet sit vnus dies à B cœpto die vsque ad cœptum diem, id est, a mane vsque ad mane, quales dies annumerauimus, vt dixi, noctibus appellamus. Sed quomodo facta est uespera, & factum est mane? An tanta mora temporis fecit lucem deus, & diuisit inter lucem, & tenebras, quanta mora tenditur dies lucens, id est, non annumerata nocte? Et vbi est quod scriptum est, Subest enim tibi cum voles posse, si opus est Deo productione temporis vt aliquid proficiat? An omnia quidem tanquam in arte atque ratione perfecta sunt deo, non in productione temporis, sed in ipsa vi qua illas etiam res quas nō stare, sed transire cernimus, stabiliter efficit? Non enim & in sermone nostro cum verba alia transeant, & alia succedant, credibile est ita fieri in ipsa arte, qua operante stabiliter artificiosa occurrit

Cap. 7. Gene. 1.

Sapien. 11.

occurrit oratio. Quanquā ergo sine productione tpis faciat deus cui subest posse cum voles, ipsæ tñ naturæ tēporales, motus suos temporaliter peragunt. Ita ergo fortasse dictū est: & facta est vespera, & factū est mane dies vnus: sicut rōne prospicitur, ita fieri debere aut posse, non ita vt sit temporalibus tractibus. Nam in ipsa ratione operationē C contemplatus est in spiritu sancto qui dixit, Qui manet in æternum cōpleuit omnia simul. Sed cōmodissime in illo libro quasi morarum per interualla factarum à deo rerum digesta narratio est, vt ipsa dispositio, quæ ab infirmioribus animis cōtemplatione stabili videri nō poterat per hmōi ordinem sermonis exposita quasi istis oculis cerneret. Et dixit, Fiat firmamentum in medio aquæ, & sit diuidens inter aquam & aquam. Et fecit factum est, Et fecit deus firmamentū & diuisit inter aquam quæ erat sub firmamento, & inter aquam quæ erat supra firmamentū. Vtrū aquæ tales sint supra firmamentū quales sub firmamento istæ visibiles an quia illam aquā videtur significare supra quam spūs ferebatur, & eam intelligebamus esse ipsam mundi materiam, hæc etiam hoc loco firmamento interposito discreta credenda est, vt inferior sit materia corporalis superior animalis? hoc.n. firmamentū dicit, quod cœlum postea vocauit. Cœlesti aūt corpore nihil est in corporibus melius. Alia quippe corpora cęlestia, alia terrestria. Et vtq; cœlestia meliora, quorum naturam quicquid transit, nescio quemadmodum iā corpus posit vocari. Sed est fortasse vis q̄dam subiecta rationi, quæ ratione deus vegetalq; cognoscitur: quæ natura, quia forma bilis est virtute atq; prudentia, cuius vigore cohibetur eius fluctuatio atq; constringitur, & obiectio quasi materialis apparet, rete aqua diuinitus appellata est, non locorum spacio, sed merito naturę in corpore cę incorporei ambitum excedens. Et q̄m cœlum firmamentum vocauit, non absurde intelligitur quicquid infra æthereum cœlum est, in quo pacata atq; firmata sunt omnia, mutabilius esse & dissolubilius. Q̄d genus corporalis materiæ ante acceptam speciem distinctionemque formarum, aqua firmamentum nominatum est, fuerunt qui crederent has visibiles aquas & frigidas superficiem cœli super amplecti. Et documentū habere conati sunt de tarditate stellæ vnius de septem vagantibus, quæ superior cæteris & à Grǽcis φαίθων dr̄, & triginta annis peragit significrum circulum, vt ob hoc tarda sit, quia est frigidis aquis vicinior, quę supra cœlū sunt. Quæ opinio nescio quemadmodum posit apud eos defendi qui subtilissime ista quæsierūt. Nihil aūt horū temere affirmādū, sed caute omnia modesteq; sunt tractanda. Et dixit deus, Fiat firmamentum in medio aquæ & sit diuidens inter aquā & aquā, & sic factū est. Postquā dixit, sic factū est: quid opus erat rursum addere, Et fecit deus firmamētum, & diuisit inter aquā quæ E erat sub firmamento, & aquam quæ erat supra firmamentum? Nam cum dixisset superius, Et dixit deus, fiat lux, & facta est lux: non addidit rursum, & fecit deus lucem: hic aūt posteaquam dixit deus, fiat & sic factū est: additum est, & fecit deus. An hinc apparet non oportere lucem illā intelligi corporalem, nec eam aliqua creatura interposita fecisse deus videatur? Deum aūt trinitatem dico: hoc vero firmamentū cœli, quia corporeū est, per incorpoream creaturam accepisse speciem formamq; creditur, vt prius incorporeæ naturæ rationabiliter à veritate impressum sit quod corporaliter imprimeretur, vt cœli fieret firmamentum. Et ideo positū est, & dixit deus, fiat, & sic factū est: in ipsa rōnali natura prius facta est fortasse vnde imprimeretur corpori species.

Saturnus planeta.

Cum autē additum est, Et fecit deus firmamentū, & diuisit inter aquam quæ erat sub firmamento, & aquam quæ erat supra firmamentum, & ipsa corporatio in illa materia vt corpus cœli fieret significatur. An forte varietatis causa vt textus sermonis in fastidium non veniret, & supra non est positum quod infra positum est, & non oportet scrupulose omnia rimari? Eligat quis q̄d potest, tm̄ ne aliquid temere atq; incognitum pro cognito asserat: meminerit q; se hominem de diuinis operibus quantum permittit quærere. Et vocauit deus firmamentum cœlum: quod de vocatione superius tractatum est, hic quoq; considerari pōt. Nōn enim omne firmamentum cęlum est. Et vidit deus q̄ bonū est. Et de hoc superius quō tractatum est, retractaretur, nisi quod non eundem ordinem video. Nam superius, Et vidit deus lucem quia bona est, & post deinde subijcitur. Diuisit deus inter lucem & tenebras, & uocauit deus lucem diem, & tenebras vocauit noctem. Hic autem postquam factum enarratum est, quod factum

Varietas sermonis. Cap. 9.

F

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicebatur,& posteaquam vocatū est firmamentum cœlum,tum dicitur, Et vidit deus quia bonum: Quod si non fastidij euitandi gratia ita narratū est, illud certe intelligere cogimur quod dictū est,Et fecit deus omnia simul. Quare.n.primo ibi vidit,quia bonū est, & postea nomen imposuit: hic aūt primo nomen imposuit,& postea vidit quia bonum est, nisi quia illa differentia significat, morarum interualla non esse in operatione
G dei,quāuis in ipsis inueniatur operibus? Secundum autē morarum interuallum prius aliquid & postea efficitur, sine quibus narratio factorum non potest esse,quanuis sine his deus ista efficere potuerit. Et facta est vespera & factum est mane dies secundus. Iam hinc superius tractatum est, & easdem rationes hic quoq; valere arbitror. Et dixit deus,Congregētur aquæ quæ sub cœlo sunt in congregationem vnam, & appareat arida,& sic factum est. Hinc probabilius credi potest aquam dictam esse superius, sicut arbitramur, ipsam mundi materiam. Nam si vniuersum aqua opplerum erat, vnde vel quò potuit congregari? Si.n.quandam confusionem materialem aquæ nomine appellauerat, hæc congregatio appellanda est ipsa formatio,vt talis esset aquæ species, qualem non esse cernimus. Et ipsum,appareat arida,quod positum est, terræ formatio intelligi potest vt hanc haberet speciem terra quam cernimus. Inuisibilis.n.& incomposita dicta erat,cum adhuc materiæ species deesset. Dixit ergo deus, Congregetur aqua quæ sub cœlo est, id est, in formam redigaH tur materies corporalis, vt aqua ista sit quā sentimus,in congregationem vnam. Vis ipsa formæ cōmendatur nomine vnitatis,hoc est enim vere formari, in vnum aliquid redigi, qm̄ summe vnū est omnis formæ principium. Et appareat arida,id est,speciem visibilem accipiat, atque à confusione distinctam. Et bene aqua congregatur vt appareat arida,id est,cohibetur quod fluitet mare,vt quod obscurum est illustretur. Et sic factum est. Etiam hoc fortasse in rationibus intellectualis naturæ prius factum est, vt postea quod dicitur, Et congregata est aqua in congregationem vnam, & apparuit arida: non superfluo additum videatur, cum iam dictum esset, Et sic factum est: sed vt post rationalem & incorpoream operationem intelligeremus etiam corporalem secutam. Et vocauit deus aridam terram, Congregationem aquæ,mare vocauit. Adhuc nobiscum facit illa causa vocabulorum: nō.n. omnis aqua mare: aut omne aridum, terra. Ergo quæ aqua esset,& quæ arida,vocabulis segregandum fuit. Ipsam autē distinctionem atq; formationem fuisse vocationem dei,non absurde adhuc intelligi potest. Et vidit deus quia bonum est: Et hic ipse I ordo seruatus est,quare hunc etiam illa,quæ modo tractata sunt conferantur. Et dixit Germinet deus, Germinet terra herbam pabuli,ferentem semen secundum genus suum & similitudinem: & lignum fructiferum faciens fructū, cuius semen sit in se secundum suā similitudinem. Postquam facta sunt terra & mare, & vocata & approbata, quod sæpe diximus non morarum interuallis accipiēdum esse,ne ineffabilem operantis dei facultatem tarditas aliqua consequatur, non statim sicut duobus diebus præcedentibus subijcitur,Facta est vespera, & factū est mane dies tertius;Sed adiungitur alia operatio vt germinet terra herbam pabuli, ferentem semē secundum genus suum & similitudinem: & lignum fructiferum faciens fructum, cuius semen sit in se secūdum suā similitudinem. Quod de luce illa & firmamento & aquis & arida dictum non est;nō.n.habet lux successionis propaginē, aut cœlum de alio cœlo nascitur, aut terrā aut mare alia maria & alias terras gignunt,quæ succedant. Hic ergo dicendum fuit, Ferentem semen secundū genus suum & similitudinem,& cuius semē sit in se secundum suam similitudinem, vbi similitudo nascentium prætereuntis similitudinem seruat. Hęc autem omnia ita supra & terrā sunt, vt ipsi terræ radicitus cohæreāt, & ei contineātur, & rursum quodāmodo seminentur: propterea huius naturæ significationē in ista narratione seruatam arbitror, quia & eodē die facta sunt, quo terra apparuit, & tñ iterū dixit deus vt terra germinaret: & iterum dictum est, & sic factum est. Deinde secundum superiorem regulā, postquam dictum est sic factum, subiungitur ipsa executio, Et dedit terra herbam pabuli, ferentem semen secundum genus suum, & lignum fructiferum faciens fructū cuius semen in se secundū suā similitudinem. Et itē rum dicit, Vidit deus quia bonum est; itaq; & vno die ista iunguntur: & iteratis dei verbis distinguuntur ab inuicem. Quod de terra & mari propterea puto nō eē factū, quia magis harum rerū est discernenda natura, quæ

quæ cum oriantur & occidant, seminis successione propagantur. An quia terra & mare simul fieri potuerint, nō solū in rationibus creaturæ spiritalis, vbi simul omnia facta sunt, sed & in ipsa corporali motione: arbores vero & quæq; stirpes nasci non possunt, nisi terra in qua germinarēt, præcessisset & repetendū erat iussum dei, vt & facta significarentur distātia, tū nō alio die faciendā, pp quod radicibus terræ affiguntur & continuant. Sed quæri pōt, cur istis deus non imposuerit nomina. An præterimus illum est, quia multitudo eorum nō sinebat? Verum hæc qō melius postea considerabitur, cum animaduertemus alia, q̄ non vocauit deus, sicut vocauit lucem & cœlū & terram & mare. Et factum est vespera, & factū est mane dies tertius. Et dixit deus, Fiant luminaria in firmamento cœli, vt luceant super terrā, & diuidant inter diē & noctē, & sint in signis & tēporibus, & in diebus & annis: & sint in splendorem in firmamēto cœli, vt luceāt super terrā. Quarto die luminaria facta sunt, de qbus dr̄, Et sint in diebus. Quid ergo volunt tres dies trāsacti sine luminaribus? Aut cur ista erunt in diebus, si & sine istis dies esse potuerūt? An quia euidentius ꝓductio illa temporis & morarū interuallū motu istorū luminarium distinguit ab hominibus potest? An ista dierum, & noctium enumeratio ad distinctionem valet inter illam naturam, quæ facta nō est, & eas quæ factæ sunt: vt mane nominaret propter earum speciem factarum, vespera vero propter priuationem? quę quantum attinet, ad illum à quo facta sunt, speciosa atque formosa sunt: quantum autem in ipsis est, pñt deficere, q̄a de nihilo facta sunt: & inquantū non deficiunt, non est eorum materiæ quæ ex nihilo est, sed eius qui summe est, & illa facit esse in gñe & ordine suo. Et dixit deus, Fiāt in firmamēto cœli luminaria vt luceant. vtrum de fixis tm̄ dictum est syderibus, an etiam de vagis? Sed duo luminaria maius & minus inter vaga sydera numerant. qūo ergo facta sunt omnia, cum singulos suos vel globos vel circulos uaga ris & cœlos multos legimus & cœlum: sicuti in hoc loco, cū dicitur firmamentū cœlū, intelligendum est omnem istam ętheream machinam dici, quæ omnia substantia continet, sub qua puri & tranquilli aeris sereni tas viget, sub qua item iste aer turbulentus & procellosus agitatur? Vt luceāt super terram, & diuidant inter diem & noctē. Nonne ēt deus diuiserat inter lucē & tenebras, & vocauerat lucem diem, & tenebras vocauerat noctem? Ex quo apparet eum inter diem & noctē diuisisse. Quid sibi nūc vult, quod dicitur de luminaribus, Et diuidant inter diem & noctē? An ita nūc sit ista diuisio per luminaria, vt hominibus nota sit ēt solis carnalibus oculis ad rerum istarū contemplationem vtentibus? Ita vero deus eā fecit ante circumitum luminarium, vt videri nisi à paucis sano spū & serena rōne non posset? An inter alium diē & aliā noctē diuisit deus, id est inter speciem, quā imprimebat illi informitati: & informitatē, quæ adhuc formanda restabat? Alius vero est iste dies, & alias nox quorum voluente cœlo vicissitudo animaduertit, quę fieri nō posset, nisi solis ortu & occasu. Et sint in signis & temporibus, & in diebus & in annis. Videtur mihi hoc quod dixit, In signis: plenū feciſſe illud quod dixit, Et in tēporibus: ne aliud acciperent signa, & aliud tpa. Hæc.n. nunc dixit tpa, quæ interuallorū distinctione æternitatem incōmutabilē supra se manere significant: vt signum.i.quasi uestigiū æternitatis tempus appareat. Item cum adiungit, Et in diebus & in annis: ostendit, quæ dixerit tēpora, vt dies fiant conuersione fixorū syderū: anni vero manifesti, cū sol signiferum circulum peragit: obscuriores autem, cum ad vnum quodque vagorū syderum in suis orbibus facit. Non enim dixit, & mensibus, quia fortasse mensis annus est lunæ sicut duodecim lunæ anni, annus est eius syderis quod φαίνοντα Græci vocant: & triginta solis anni annus est eius syderis quod φαινὸν dicitur. Et fortasse ita cum omnia sydera ad diem redierint, annus magnus peragitur, de quo multi multa diuerunt. An in signis dixit quibus certum est significatur nauigandi: in temporibus autem, velut est vernum tempus, & æstas & autūnus & hyems, quia & ista circūactu syderum uariantur suasq; vices atq; ordinem seruant: in diebus aūt & in annis, sicut expositum iā est accipiendum? Et sint in splēdore & in firmamēto cœli, vt luceāt super terrā: Cur putamus eē repetitū? An quemadmodum est de stirpibus, vt ferāt semen, & sit in eis semen secūdum genus suū & similitudinem: ita ē contrario dictum est de luminaribus, Fiant & sint, id est, fiant

A Signa dierum, & temporum. Cap. 13: Gene. 1.

B Annus magnus, quē vulgo Plaitonis vocant.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& non gignant,sed ipsa sint,& sic factũ est? Ordo ille seruat,Et fecit deus duo luminaria, Luminare maius initium diei, & luminare minus initium noctis & stellas. Quid dicat initiũ diei,& initiũ noctis,mox apparebit. Et stellas vero quòd addidit, vtrum ptineat,ad initiũ noctis,an non ambiguum est. Quidã aũt volũt hic significari lunam plenam esse primitus factam, ꝙ plena luna initio noctis assurgit, id est, mox post solis occasum.Sed illud absurdũ est,vt non à prima, sed à sextadecima vel quintadecima numerandi sumamus exordiũ.Nec illud moueat quòd perfectum fieri debuerit lumina re qđ factũ est, Omni.n.die pfecta est,sed eius pfectio ab hominibus non videtur,nisi cũ ex contraria parte soli opposita fuerit. Nam etiã cũ illo constituta,qm̃ sub illo est, videt finiri. Sed etiã tunc plena est,quia ex alia parte illustratur,nec videri põt ab ijs q̃ subter sunt,id est terrã incolunt. Quod nõ paucis verbis, sed subtilibus dissertionibus & quarundã figurarum visibilium demonstratione doceri potest. Et posuit illa deus in firmamẽto cœli vt luceant super terrã. Qũo dixit,fiant in firmamẽto: & qũo nũc dicit, fecit deus luminaria. & posuit in firmamento:quasi extra sint facta, & post ibi posita, cum iam dictum sit vt ibi fierent? An hinc etiam atq; etiam significetur, non ita deũ fecisse vt homines solent,sed ita narratur, vt hominibus potuit scilicet vt apud homines aliud sit fecit, aliud posuit: apud deum autem vtrũque idem sit qui faciendo ponit, & ponendo facit? Et præsint diei ac nocti & diuidant inter diem & noctem. Dictum erat initium diei, & initium noctis, quod hic exponit, dicendo, præsint diei, & nocti. Ergo initium illud,principatum intelligere debemus, quia, & in die nihil est inter illa quæ videntur sole excellentius, & in nocte nihil luna uel stellis. Vñ et illa ambiguitas iã nõ moueat,& credamus stellas sic positas,vt ad initiũ noctis.i.principatũ ptineant,Et vidit deus quia bonum est. Idem ordo seruatur:Memmerimus sanè ꝙ etiam ista deus non vocauerit, cum diei potuerit. Et vocauit deus luminaria sydera, quia non oẽ luminare sydus est.Et facta est vespera, & factũ est mane dies quartus. Si dies istos consideres quos ortus solis occasusq; distinguit,nõ iste quartus,sed fortasse primus est dies:vt eo tpe putemus ortũ eẽ solẽ quo factus est, & donec cætera sydera fierent,occidisse.Sed q̃ intelligit & solẽ alibi eẽ,cũ apud nos nox est,& noctẽ alibi eẽ, cum sol apud nos est, dierũ istorũ enumerationẽ sublimius indagabit. Et dixit deus: Aquæ Eijciãt aquæ reptilia animarum viuarũ, & volatilia viuentia super terrã sub firmamento cœli: & sic factum est.Et q̃ natantia sunt animalia reptilia sunt appellata, quia pedibus nõ ambulabãt.An quia sunt alia, quæ sub aqua in terra repũt? An sunt pennata in aquis,sicut pisces squamas habẽt, vel alij q̃ nõ habẽt,sed tñ pẽnis nituntur? Qui vtrũ inter volatilia hoc loco numerãdi sint dubitari põt. Nã & ipsa volatilia cur aquis tribuerit,nõ aeri,nõnulla q̃stio est.Nõ.n.has aues tm̃ accipere possumus, q̃bus aquæ familiares sunt quales mergi & anates & q̃cũq; hmõi. Nã si de his tm̃ dixisset,nõ pter mitteret alio loco de alijs auibus dicere,inter quas nonnullæ vsqueadeo ab aquis remotæ sunt,vt ne bibãt qdẽ. Nisi forte istũ aerẽ terris cõtiguũ, qm̃ se humidũ ẽt sereni̇simis noctibus rore testatur, aquã vocauit,qui & in nubẽ cogit. Nubes aũt aqua est,qđ oẽs sentiũt,quibus cõtingit in mõtibus inter nubila, vel ẽt in cãpis inter nebulas ambulare.In hoc q̃ppe aere volare aues dũr.Nã in illo sublimiore atq; puriore,quiuere aer ab oibus appellatus est, nequeunt, non.n.earũ põdus tenuitate sua sustinet. In illo aũt, neq; nubes cõcrescere asserũt,neque aliquid procellosum existere. Quippe vbi ventus adeo nullus est vt in vertice Olympi montis, qui spatia huius humidi aeris excedere dicitur,quędam interdũ puluere solere fieri perhibeantur,& post annũ integræ atq; illæsæ inueniri ab ijs qui solent niter memoratũ montem ascẽdebat. Quapropter non absurde existimari potest firmamentum cœli, in diuinis scripturis vsq; ad hæc spatia vocari,vt & ille aer tranquillissimus & syncerissimus ad firmamentum ptinere credatur.Hoc.n.nomine firmamẽti, ipsa trãquillitas & magna pars rerum significari põt. Vñ etiã illud dici pluribus locis in Psalmis existimo: Et veritas tua vsq; ad nubes. Nihil ẽ enim firmius & serenius veritate. Nubes autem sub ista syncerissimi aeris regione cõcrescunt: quod quãquã figurate dictum accipiatur, ex his tñ rebus scriptum est quæ habent ad hęc quandam similitudinẽ,vt corporea creatura constantior & purior q̃ à summitate cœli vsque ad nubes est, veritatis figurã recte habere videatur,

dea;id est,vsq; ad aerẽ caliginosum & prosessum & humidũ. Ergo volatilia volantia super terrã sub firmamento cœli,conuenienter sunt aquis attributa, quia nõ incongruenter aer iste aqua nominat. Hinc etiã intelligi datur de aere nihil dictũ esse, qũo vel qñ sit factus:quia iste aer nomine aquarũ tenet, ille aũt nomine firmamẽti, atq; ita nullũ elementũ prætermissum est. Sed fortasse quis dicat.Si eo qđ dictũ est: Congregetur aqua:intelligimus aquã esse factam ex illa confusione materię, hanc aũt congregationem mare appellauit, qũo ibi possumus hunc aerẽ intelligere factum, quod mare nõ dicitur etiã si aqua dici potest? Quamobrẽ mihi videtur in eo quod dictum est, appareat arida: non solum speciem terræ, sed et huius aeris crassioris esse insinuatam. Per hunc.n.terra illuminatur, vt perspicua nobis sit. In vno ergo verbo quo dictum est, appareat: intimata sunt omnia sine quibus apparere non potest.i.& species eius,& nuditio ab aquis,& aeris superfusio,per quem ei ea nomen à superiore mundi parte trãsmittitur. An potius in eo qđ scriptũ est,Cõgregetur aqua:species huius aeris cõmendatur,quia cũ iste aer condensatur, hanc aquã videtur efficere. Coactionẽ itaq; in dẽsitatẽ congregationẽ aquæ fortasse appellauit, vt mare fieret:vt id quod non congregatum.i. nõ spissatum superfertur,aqua sit,quæ aues volantes posset sustinere, vtriq; nomini accommodata, vt vocari possit & aqua subtilior,& aer crassior.Sed qũ quæritur, cur sit iste factus:non dicitur. An forte uerum est quidam volunt, humidis exhalationibus maris & terræ has auras effici, ita crasiores aere illo superiore ac liquido, vt gestandis volatibus auiũ sint accõmodatæ? Ita porrò crassiores ijs aquis,quibus corpus abluitur, vt earum comparatione siccæ atq; aeriæ sentiantur. Et quia de terra & mari iam dictum erat, quid opus erat dicere de exhalationibus earum.i.aquis auium, cũ illum aerẽ purissimum & tranquillissimum firmamento attributum intellexeris? Nam neq; de fontibus et fluminibus dictum est qũo facta sint. Qui.n.scrupulosius ista q̃runt & disserunt, inhereo superlapsu de mari dulcẽ inuisibiliter dicunt extrahi vaporem, his videlicet ascensionibus,quas nullo modo sentire possumus:inde conglobari nubes: atq; ita terrã imbribus madefactam antris occultioribus distillare atque insudare tũ, quantum coactum & per diuersos tramites lapsum erũpat in fontes,siue paruos,siue gignendis fluminibus idoneos.Cuius rei documenta esse volunt, q̃ marinarũ aquarũ decoctarũ vapor,sinuato cooperculo exceptus, humorẽ dulcẽ gustantibus exhibet. Et omnibus fere manifestũ est,diminutos fontes inopiã sentire pluuiarum. Attestatur & diuina historia cũ Helias tpe ariditatis imbrẽ poscereti:iussit.n.cũ ipse oraret ut puer suus ad mare attenderet:vnde cũ videret oriri perparuã nubeculã, pluuiã ei solicito adesse nunciauit, qua mox etiã fugiẽs irrigatus est.Et Dauid dicit: Dñe qui aduocas aquam maris, & effundis eã super faciem terræ? Quapropter mari nominato, de alijs aquis superflue diceret: siue istis roriferis, quæ tenuitate auras volantibus auibus præbent, siue fontiũ ac fluminũ: si & illæ exhalationibus fiunt, & istæ reciprocis imbribus, quos terra sorber,emanat. Eijciant aquæ reptilia animarũ viuarũ.Cur additum est viuarũ? An posſ sunt esse animę,nisi viuant? An istam manifestiorem vitã cõmendare voluit,quæ inest animalibus sentientibus, q̃m stipites ea carent? Et volatilia volantia super terram sub firmamento cœli. Si volatilia nõ volant in illo purissimo aere,vbi nulla nubila oriuntur, hinc manifestum est ad firmamentũ eũ pertinere, quia sub firmamento cœli dictũ est volatilia volare super terrã. Et sic factũ est. Ordo ille seruatur. Ideoq; subiungitur sicut in cæteris,excepta luce quę prior facta est.Et fecit deus cetos magnos, & oẽm animã animaliũ repentiũ, quæ eiecerunt aquæ secundũ genus eorum,& oẽ volatile pennatum secũdũ genus suũ. Meminerimus sanè secundum suum genus,de ijs creaturis dici, quæ seminali propagine reparantur:nam de herbis iam hoc,& de arboribus dictum est. Et oẽ uolatile pennatum. Cur additum est pennatum? An potest esse uolatile quod pẽnas non habeat? Sed si potest, nunquid hoc genus fecit deus, q̃nquidem non inuenitur vt sit factum? an omnino potest quicquam volare sine pennis? Nam & vespertiliones, & locustæ, & muscæ, & si quid huiusmodi est quod plumis careat,pennis nõ caret: sed pennatum additum est,ne solas aues intelligeremus:qm̃ pisces pẽnati sunt,& super terram volant infra aquas: ideo non dictum est aues, sed volantia generaliter, & volatile pennatum. Et vidit Deus quia bonum est: Et hic sicut in cæteris locis intelligendum.

Confuta tio opinionis.

Gene.1.

Psalm.

Volatilia repti lia.

Cap.15.

dum. Et benedixit ea dicēs, Crescite & mul
L tiplicamini, & implete aquas maris, & vola-
tilia multiplicentur super terram. Benedi-
ctionem ad fœcunditatem valere voluit,
quæ in successione prolis apparet, vt ea be-
nedictione, qua infima & mortalia creata
sunt, genus suum nascendo custodiant. Sed
cum etiam stirpes nascendo teneant simili-
tudinem prætereuntium, cur eas non bene-
Sensus rationi vicinus. dixit? An quia sensu carent, qui rationi vi-
cinus est. Non enim vacat fortasse quòd se-
cunda persona vtitur deus in benedicendo,
vt hæc animantia compellat quodammodo
tanquam audientia dicendo. Crescite & mul
tiplicamini, & implete aquas maris: nec ta-
men in eadem persona vsq; ad finem bene-
dictionis venitur: sequitur enim. Et volati-
lia multiplicentur super terram. Nisi forte
hoc ipso significatur, sensum animantiū non
adeo vicinum esse rationi, vt forte possit ac-
cipere compellentem, sicut quæ intelliguntur,
atq; vti ratione possunt. Et factum est sic.
Hic planè quiuis tardus iā euigilare debet,
vt intelligat quales isti dies enumerentur,
cum enim certos seminū numeros animā-
tibus dederit, seruantes miram certo ordine
constantiam, vt certo dierum numero pro
suo quoq; genere & concepta vtero gerant,
& ædita oua calefaciant: cuius naturæ insti-
tutio dei sapientia conseruatur, quæ tendit
Sapiē. 8. à fine vsq; ad finem fortiter, & disponit om
M nia suauiter: quo vno die potuerunt conci-
pere & vtero grauescere, & parta fouere at-
que nutrire, & implere aquas maris & mul-
tiplicari super terram? Ita enim subiungit,
& sic factum est: ante vesperæ aduentum.
Sed nimirum cū dicit facta est vespera, ma-
teriam informem commemorat: cum autē
dicit, factum est mane, speciem qua ipsa ope
ratione impressa est materiæ: mane.n. post
operationem transactum diem concludit.
Non tamen dixit deus, fiat vespera, fiat ma-
ne: commemoratio est enim rerum factarū
breuissima, significata per vesperā & mane
materia, & specie quæ vtique deum fecisse
iam dictum erat, cum ipsum defectum tamē
id est, cum de specie ad materiam & ad ni-
hilum intenditur, si hoc noctis nomine re-
ctè insinuatum putamus nō dixit factū, sed
tm ordinatum à deo, cum ait superius. Diui
sit deus inter lucem & tenebras: vt vesperę
vocabulo significetur informis materia,
quæ quanuis ex nihilo facta: est tamen & ha
bet capacitatem specierum atq; formarum.

Accipi etiam potest tenebrarum nomine
ipsum omnino nihilum, quod nō fecit deus
& vnde fecit quæcunq; facere pro sua ine-
fabili bonitate dignatus est, cum sit omnipo
tens, qui etiam de nihilo tanta fecit. Et facta
est vespera, & factum est mane dies quin-
A tus. Hic postquā dixerat, & sic factum est:
non subdidit sicut solet executionem, quasi
iterum facta sint, iā enim dictum erat. Nec
ea benedictione quæ ad gignendam prolem
pertinet aliqua natura fabricatur, sed quæ
facta erant per successionem conseruabant.
Et ideo nec illud dictum est, Et vidit deus
quia bonum est: Iam enim res ipsa placue-
rat, quæ tantum seruanda erat in factibus.
Nihil hic itaq; repetitum est, nisi quod ait,
Et factum est sic. Statimq; subiectum de ve
spera & mane: quibus nominatis, transacta
opera informi materia & specie quæ impo-
nitur, significari dictum est. Nisi forte ali-
quid melius atq; sublimius occurrerit quæ-
rentibus. Et dixit deus, Eijciat terra anima Gen. 1.
viuam secūdum suum genus, quadrupedū,
& serpentium, & bestiarum terræ secundū
genus, & pecora secundū genus. Et de solita
conclusione qua dicitur, Et factū est: sicut
superius tractatū est, consideranda & acci-
pienda sunt. Cum aūt in latina lingua no-
mine bestiarum omne irrationale animal ge
neraliter significetur, hic tm distinguendæ
sunt species, vt quadrupedes accipiamus om
nia iumēta: serpētes, oia repentia: bestias vel
feras, oia quadrupedia indomita: pecora ve
ro quadrupedia, q̄ non operando adiuuant,
B sed dant aliquem fructū pascentibus. Et
fecit deus bestias terræ secundum genus, &
pecora scd̄m genus, & omnia serpentia ter-
ræ secundum genus. Hęc iteratio q̄ dictum
est, Et fecit deus: cum iam dictum esset, &
factum est sic: scd̄m priorem regulā consi-
deretur. Sanè hic pecorū nomine omnia pu
to significata esse quadrupedia quæ sub cu-
ra hominum viuunt. Et vidit deus quia bo-
num est solite accipiendū. Et dixit deus, Fa-
ciamus hominē ad imaginē & similitudinē
nostrā. Et hic animaduertenda quædam, &
coniunctio & discretio animantium. Nā eo-
dē die factū hominē quo bestias: sunt enim
simul omnia terrena animantia: & tm, pro-
pter excellentiā rationis, scd̄m quā ad ima-
ginem dei & similitudinem efficitur homo,
separatim de illo dicitur, postquam de cære-
ris terrenis animantibus solide conclusum
est, dicendo, Et vidit deus, quia bonum est.

Consider-

Cōsiderandum etiam illud quod in cæteris
non dixit deus, faciamus: vt hoc quoq; mo-
do voluerit spiritus sanctus humanæ naturę
C insinuare præstantium. Cui autem nunc di-
ctū est, faciamus, nisi cui dicebatur in cæte-
ris, fiat? Omnia.n. per ipsum facta sunt, &
sine ipso factum est nihil. Sed quid putamus
aliter dictum esse, fiat, nisi vt ipse faceret ius
su patris: & aliter, faciamus nisi vt ambo pa
riter facerent? An omnia quæ facit pater, p
filium facit: & ideo nunc Faciamus dictum
est, vt ipsi homini propter quem scriptura
ipsa facta est, ita in seipso demōstraretur, ea
quæ filius dicente patre facit, etiam ipsum
patrē facere: vt quod in cæteris dicebatur,
fiat, & factum est, hic exponatur, non sepa-
ratim fuisse dictionē, & separatim effectio-
nem sed vtrunque simul cum hic dicitur, fa-
ciamus? Et dixit deus, Faciamus hominem
ad imaginem & similitudinem nostrā. Om-
nis imago similis est ei cuius imago est: nec
tamen omne quod simile est alicui, etiā ima
go est eius sicut in speculo vel pictura, quia
imagines sunt etiam similes sunt: tamē si al-
ter ex altero natus non est, nullus eorū ima
go alterius dici potest. Imago.n. tunc est, cū
de aliquo exprimitur: Cur ergo cum dictū
esset, ad imaginem: additum est & similitu-
dinem quasi posset esse imago dissimilis? Suf
ficeret ergo ad imaginem dicere. An aliud
est simile, aliud similitudo, sicut aliud est ca-
lus, aliud est castitas, aliud fortis, aliud fortis
D tudo: vt quemadmodum quæcunque sunt
fortia, fortitudine sunt fortia, & quæcunq;
casta castitate sunt casta, ita quæcunq; sunt
similia similitudine sint similia? Non autē
imago nostra satis proprie dicitur similitu-
do nostra esse, cum tamen proprie dicatur
similis nobis esse vt ibi sit ea similitudo qua
similia sunt quæcunque similia, vbi est & ca
stitas, qua casta sunt, quæcunque sunt casta.
Castitas autem nullius participatione casta
est, sed eius participatione sunt casta, quæcū
que casta sunt. Quæ vtique in deo est, vbi
est etiam illa sapientia quæ non participan-
do sapiens est, sed cuius participatione sa-
piens est anima quæcunque sapiens est.
Qua propter etiam similitudo dei, per quā
facta sunt omnia proprie dicitur similitu-
do, quia non participatione alicuius simili-
tudinis similis est, sed ipsa prima similitudo,
cuius participatione similia sunt quæcunq;
per illam fecit deus. Expositio ergo fortasse
est, cum additum esset, ad imaginem: vt ostē
deretur etiam quæ imago dicta est, non ita si-
milem esse deo, quasi alicuius similitudinis
participantem, sed hanc ipsam esse similitu-
dinem cuius participarent omnia quæ dicū-
tur esse similia. Sicut ibi & est castitas, cuius E
participatione castæ sunt animæ, & sapien-
tia cuius participatione sapientes sunt ani-
mę, & pulchritudo, cuius participatione pul
chra sunt quæcunque pulchra sunt. Si.n. tā-
tum similitudinem diceret, non significaret
ab ipso esse genitam: si autem tātummodo
imaginem diceret, significaret ab ipso qui-
dem genitam, sed nō significaret ita similē,
vt non tantum similis, sed ipsa similitudo es-
set. Vt autem nihil castius ipsa castitate, &
nihil sapientius ipsa sapientia, & nihil pul-
chrius ipsa pulchritudine: ita nihil similius
ipsa similitudine dici, aut cogitari aut esse o-
mnino potest. Vnde intelligitur ita patri es-
se similem similitudinem suam vt eius natu
ram plenissime perfectissimeque impleat.
Quantum aūt ad speciem rebus imponen-
dam valeat dei similitudo, p quā facta sunt
omnia quanquam humanas cogitationes al
tissime superet, licet tamen vtcunque arbi-
trari: si consideremus omnem naturam, siue
quæ sentientibus, siue quæ ratiocinanti-
bus occurrerit, similibus inter se partibus
seruare vnitatis effigiem. Nam ex sapientia
dei sapientes vocantur animæ rationales, &
vlterius hoc nomen nō porrigitur: nam ne-
que vlla pecora & multo minus arbores,
aut ignem vel aerem vel aquam vel terram F
sapientem possumus dicere, quanquam per
ipsam dei sapientiam sint etiam omnia hæc
inquantum sunt. At vero similes inter se la
pides dicimus & animalia & homines & an
gelos. Iam vero in singulis rebus, & terrā,
eo q̄ similes inter se habeat partes suas, fie-
ri vt terra sit: & aquam qualibet quoq; par
te similem esse cæteris partibus, nec aliter a-
quam esse potuisse, & quantumlibet aeris, si
cætero esset dissimile, nullo pacto aerem esse
potuisse: & ignis lucis suę particulam eo q̄
non sit dissimilis reliquis partibus, fieri, vt
sit quod non est: ita de vnoquoque lapidū
vel arborum, vel corpore cuiuslibet animā-
tis discerni & intelligi potest: q̄ non solum
cum alijs sui generis rebus, sed in seipsis sin
gulis non essent, nisi partes inter se similes
haberent. Et tāto est pulchrius corpus quā- Pulchri-
to similioribus inter se partibus suis cōstat. tudo.
Iam porrò animarum, non solum aliarum
cum alijs amicitia similibus moribus cōsit,
sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed etiam in vnaquaque similes actiones atque virtutes, sine quibus consistentia esse nō potest, beatam vitam indicant. Similia vero omnia hæc non autem ipsam similitudinem possumus dicere. Quapropter si rebus inter se similibus vniuersitas constat, vt singulæ sint quicquid sunt, & omnes ipsam vniuersitatem compleant, quam deus & condidit & gubernat: per similitudinem eius profecto qua condidit omnia supereminenter atque incommutabiliter & incontaminabiliter talia facta sunt, vt similibus inter se partibus pulchra sint, ad ipsam tamen similitudinem omnia non facta sint, sed solæ substantia rationalis: quare omnia per ipsam, sed ad ipsam non nisi anima. Rationalis itaq; substantia & per ipsam facta est, & ad ipsam: non n. est vlla natura interposita: quando-
Mens. quidem mens humana, quod non sentit, nisi cum purissima & beatissima est, nulli cohæret nisi ipsi veritati, q̄ similitudo & imago patris & sapientia dicitur. Recte igitur secundum hoc quod interius & principale hominis est, i. secundum mentem accipitur. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Ex illo n. quod in homine principatum tenet, quod eum diſiūgit. i. belluis, totus est homo æstimandus. Cætera in eo quāquam in suo genere pulchra sint, tamen cum pecoribus communia sunt, ac p hoc in homine paruipendenda. Nisi forte q̄ ad intuendum cœlum figura humani corporis erecta est, valet aliquid eriā vt corpus
H ipsum ad similitudinem dei factum credatur, vt quemadmodum a patre illa similitudo non auertitur, ita corpus humanū a cœlo non sit auersum, sicut aliorū corpora animalium auersa sunt, quia prona in aliū prosternuntur. Sed tamen hoc non omnino accipiendum est, nam corpus nostrum a cœlo plurimum differt: in illa vero similitudine, quæ filius est, non potest quicquam esse dissimile illi cui similis est. Q̄m similia quæcūque alia sunt, inter se etiam dissimilia ex aliqua parte sunt: ipsa vero similitudo non est aliqua ex parte dissimilis. Pater tamē pater est, nec filius aliud est q̄ filius: Quia & cum dicitur similitudo patris, quanquam ostendat nullam interuenire dissimilitudinē, non tamen solus est pater, sed habet similitudinem. Et dixit deus, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Satis quidem quæ superius dicta sunt, secundum id exponunt hæc verba scripturę, in quibus legimus dixisse deum, Faciamus hominē ad imaginem & similitudinem nostram, vt sit similitudo dei, ad quā factus est homo, ipsum dei verbum, hoc est vnigenitus filius accipi posse: non vtique vt ipse sit eadem imago & similitudo æqualis patri. Est tamen & homo imago dei, sicut apertissime ostēdit Apostolus dicens, Vir quidem non debet velare caput, cum sit imago & gloria dei. Sed hæc imago ad imaginem dei facta, non est æqualis & coæterna illi cuius imago est, nec esset etiam si nunquam omnino peccasset. Ille autem sensus est potius in his diuinis verbis eligendus, vt ideo non dictum intelligamus singulariter, sed pluraliter, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostrā: quia non ad solius patris, aut solius filij, aut solius spiritusſancti, sed ad ipsius trinitatis imaginem factus est homo, quæ trinitas ita ē trinitas, vt vnus deus sit: ita est vnus deus vt trinitas sit. Non enim ait filio loquens, Faciamus hominem, ad imaginem tuam, aut ad imaginē meam, sed pluraliter ait, ad imaginem & similitudinem nostram: a qua pluralitate spiritumsanctum separare quis audeat? Quæ pluralitas, quoniā non tres dij, sed vnus est deus, ideo intelligendum est posse ipsa scripturam singulariter intulisse atque dixisse, Et fecit deus hominem ad imaginem dei: vt non sic accipiatur, tanquam deus pater ad imaginem dei, hoc est filij sui: alioquin quomodo verum est, quod dictum est, ad imaginem nostram, si ad filij solius imaginem factus est homo? Ac per hoc quia verum est quod ait deus, ad imaginem nostram: ita dictum est, Fecit deus hominem ad imaginem dei: tāquam diceretur, ad imaginem suam, quod est ipsa trinitas. Nonnulli autem putant ideo non repetitam similitudinem, neque dictum, Et fecit deus hominem ad imaginem & similitudinē dei, quia tunc tantummodo ad imaginem. Similitudo autem illi postea seruabatur in resurrectione mortuorum: quasi posſit esse imago aliqua, in qua similitudo non sit. Si enim omnino similis non est, proculdubio nec imago est. Veruntamen vt non sola ratione id agere videamur, & authoritas Iacobi Apostoli adhibenda est, qui cum de lingua hominis loqueretur, ait, In ipsa benedicimus deum, & in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem dei facti sunt.

FINIS. D. AV-

de Genesi ad literam,
Liber primus.

OMnis diuina scriptura bipertita est, secūdum id qđ dominus significat, dicēs, scribā eruditum in regno dei similem esse patrifamilias proferenti de thesauro
3. suo noua & vetera, quæ duo etiam testamēta dicuntur. In libris autem omnibus sanctis intueri oportet, quæ ibi æterna intimētur, quæ facta narrentur, quę futura prænūcientur, quæ agenda præcipiantur, vel moneantur. in narratione ergo rerū factārū christ verum omnia secundum figuratum tā tummodo intellectum accipiantur, an etiam secundum fidem rerum gestarum asserēda, & defendenda sint: iam nō esse accipienda figuraliter nullus Christianus dicere audebit attēdens Apostolū dicentē, Omnia autem hæc in figura contingebant illis. Et illud quod in Genesi scriptum est, Erūt duo in carne vna magnū sacramentū cōmendāsem in Christo & in ecclesia. Si ergo vtroq; modo illa scriptura scrutanda est, q̄ramus quō dictū est præter allegoricā significatio
nem. In principio fecit deus cœlū & terrā: vtrū in principio tēporis: an qa primo omnium facta sunt: an in principio quod est verbum dei vnigenitus filius: & quomodo posſit ostendi deū sine vlla sui commutatione operari mutabilia & temporalia: & quid significetur nomine cœli & terræ, vtrū spiritalis corporalisque creatura cœli & terræ vocabulum acceperit, an tantummodo corporalis: vt in hoc libro de spiritali tacuisse intelligatur, atque ita dixisse cœlum & terram, vt oēm creaturā corpoream superiorē atque inferiorem significare voluerit: an vtriusque informis materia dicta est, cœlū & terra: spiritalis videlicet vita, sicuti esse pōt in se conuersa ad creatorem. Tali enim cōuersione formatur atq; perficitur. Si autem nō cōuertatur, informis est: corporalis autē si posit intelligi per priuationē omnis corporeæ qualitatis, quæ appareat in materia formata, eū iam sunt species corporum, sine visu, sine alio quolibet sensu corporis perceptibles. An cœlum intelligendum est creatura spiritalis ab exordio quo facta est perfecta illa & btā semper: terra vero corpora lis materies adhuc imperfecta: qa terra, inqt, erat inuisibilis & incomposita, & tenebræ erant super abyssum: quibus verbis videtur informitatem significare substantiæ corporalis? An vtriusque informitas hic etiam posterioribus verbis significatur? Corporalis quidem eo quòd dictum est, Terra erat inuisibilis & incompositа: Spiritalis autē eo q̄ dictum est, Tenebræ erant super abyssum: vt transacto verbo, tenebrosam abyssum intelligamus naturā vitæ informem, nisi conuertatur ad creatorem: quo solo modo formari pōt, vt nō sit abyssus: & illuminari, vt nō sit tenebrosa. Et quō dictum est, Tenebræ erant super abyssum, an quia non erat lux? Quę si esset, vtique supereſſet, & tanquā superfunderetur. Quod tūc fit in creatura spiritali, cū conuertitur ad incōmutabile atq; inseparabilē lumē, quod deus est.

Et quō dixit deus, Fiat lux: vtrum tēporaliter, an in verbi æternitate? Et si temporaliter, vtique mutabiliter, quō ergo posit intelligi hoc dicere deus, nisi per creaturam? Ipse quippe incommutabilis. Et si per creaturam dixit deus fiat lux: quō est prima creatura lux, si erat iam creatura per quā deus diceret, fiat lux? An nō est prima creatura lux, quia iam dictū erat, In principio fecit deus cœlum & terrā: & poterat per cœlestē creaturam vox fieri temporaliter atque mutabiliter, qua diceretur, fiat lux? Quod si ita est, corporalis lux facta est ista, quam corporeis oculis cernimus, dicente deo per creaturam spiritalem, quā deus iam fecerat, cum in principio fecit cœlum & terram, Fiat lux: eo modo quo per talis creaturę interiorem & occultū motum diuinitus dici potuit, fiat lux. An ēt corporaliter sonuit vox dicentis dei, Fiat lux: sicut corporaliter sonuit vox dicētis dei, Tu es filius meus dilectus: & hoc p creaturā corporalem quam fecerat deus, cum in principio fecit cœlum & terram, antequā fieret lux, quæ in hac sonante voce facta est. Et si ita ē qua lingua sonuit ista vox dicente deo, Fiat lux? qa nondū erat linguarū diuersitas, quæ postea facta est in ædificatione turris post diluuium? Quæna lingua erat vna & sola, qua deus locutus est, Fiat lux? & quis erat quē oportebat audire atq; intelligere, ad quē vox hmōi pferret? An hæc absurda carnalisq; cogitatio atque suspitio ē? Quid ergo dicimus? An id quod in sono vocis intelligitur, eū dicit, Fiat lux: nō aūt ipse corporeus sonus, hic bene accipitur esse vox dei? Et vtrū hoc ipsū in naturā

Fiat lux Cap. 2. 2. sen. di 13. c. præterea.

Gene. 1.

Matt. 3.

Gen. 11.

pertineat

Ioan. 1. pertineat verbi eius, de quo dicitur, In principio erat verbum & verbū erat apud deū, & deus erat verbū? Cum.n. de illo dicitur, Omnia per ipsum facta sunt: satis ostenditur & lux per ipsum facta, cum dixit deus, fiat lux. Quòd si ita est, æternū est qđ dixit

C deus, fiat lux, quia verbū dei deus apud deū, filius vnicus dei patris coæternus est quāuis deo hoc in æterno verbo dicente creatura tēporalis facta sit. Cum.n. verba sint temporis, cum dicimus qū & aliquādo, æternū tamē est in verbo dei, qū fieri debeat aliqd: & tunc fit quādo fieri debuisse in illo verbo

Lux qd sit. est, in quo non est quando & aliquando, qm illud totum verbū æternum est. Et quid

Cap. 3. est lux ipsa quæ facta est, vtrū spiritale qd an corporale? Si enim spiritale, potest ipsa esse prima creatura iam hoc dicto perfecta, quæ primo cœlum appellata est, cum dictū est, In principio fecit deus cœlum & terrā: vt quòd dixit deus fiat lux, & facta est lux, eam reuocante ad se creatore, conuersio eius facta atque illuminata intelligatur. Et cur ita dictum est, In principio fecit deus cœlū & terram: & non dictum est, in principio dixit deus, Fiat cœlum & terra, & facta sunt cœlum & terra: sicut de luce narratur: Dixit deus, Fiat lux, & facta ē lux? Vtrū prius vniuersaliter nomine cœli & terræ cōprehendendum erat & commendandum quod fecit deus: & deinde per partes exequendū, quomodo fecit, cum per singula dicitur. Dixit deus, idest quia per verbum suum fecit

D quicquid fecit? An cū primum fiebat informitas materiæ siue spiritalis siue corporalis, non erat dicendum, dixit deus fiat quia formam verbi semper patri cohærentis, quo sempiterne dicit deus omnia. Neque so-

Principium. Cap. 4. no vocis neq; cogitatione tēpora sonorum voluente, sed coæterna sibi luce à se genitæ sapientiæ, non imitatur imperfectio, cum dissimilis ab eo quod summe ac primitus est, informitate quadam tendit ad nihilum: sed tunc imitatur verbi formā semper atque incommutabiliter patri cohærentē, cum & ipsa pro sui generis conuersione ad id quod vere ac semper est, idest ad creatorem suæ substantiæ, formam capit, & fit perfecta creatura: vt in eo quod scriptura narrat, dixit deus, fiat intelligamus dei dictum incorporeum, in natura verbi eius coæterni reuocātis ad se imperfectionē creaturæ: vt non sit informis, sed formē secundū singula, quę p ordinē exequitur. In qua cōuersione & formatione quia pro suo modo imitatur deum verbū, hoc est dei filiū semper patri cohæré Ioā. 1. tem, plena similitudine & essentia pari, qua ipse & pater vnū sunt: nō autē imitatur hāc verbi formā, si à versa a creatore, informis & imperfecta remaneat propterea filij cōmemoratio nō ita fit quia verbū, sed etiam quia principiū est, cū dicitur, in principio fe. E cit deus cœlū & terrā: exordiū quippe creaturæ insinuatur adhuc in informitate imperfectionis: fit autē filij commemoratio, quod etiam verbum est, eo q; scriptum est, dixit deus fiat: vt per id quod principiū est, insinuet exordiū creaturæ existentis ab illo adhuc imperfecte, per id aūt q; verbum est, insinuet perfectionem creaturæ, reuocatæ ad eum, vt formaretur, inhærendo creatori, & pro suo genere imitando formam sempiterne atq; incommutabiliter inhærentē patri, à quo statim hoc est quod ille. Non.n. habet informem vitā verbum filius, cui nō Sapien. solum hoc est esse quod viuere, sed etiā hoc est ei viuere, quod est sapienter & beate viuere. Creatura vero quanquā spiritalis & intellectualis vel rationalis, quæ videtur esse illi verbo propinquior, pōt habere informem vitam, quia sicut nō hoc est ei esse qđ viuere, ita nec hoc viuere quod sapienter vi uere ac beate viuere, Auersa.n. à sapientia incommutabili, stulte ac misere vivit, quæ informitas eius est. Formatur autē conuersa ad incommutabile lumen sapiētiæ verbum dei: à quo enim existit vt sit vtq; viuat, ad il lum cōuertitur vt sapienter ac beate viuat. Principium quippe creaturæ intellectualis F est eterna sapientia, quod principium manens in se, incōmutabiliter nullo modo collapsa occulta inspiratione vocationis loqui ei creaturæ, cui principiū est, vt conuertatur ad id ex quo est, q; aliter formata ac perfecta esse non posit. Ideoq; interrogatus dñs quis esset, respondit, Principium qui & loquor vobis. Quod autē filius loquitur, pater loquitur: quia patre loquente dicitur verbū quod filius est, æterno more, si more dicendū est, loquente deo verbū coæternū. Inest enim deo benignitas summa & sancta & iusta, & quidē nō ex indigētia, sed ex beneficentia veniens amor in opera sua. Propterea priusquā scriberetur, Dixit deus, fiat lux; præcesserit scriptura dicens: Et spūs dei ferebatur super aquā: quia siue aquę nomine appellare voluit totam corporalē materiam, vt eo modo insinuaret vnde facta & formata sint omnia quæ in suis generibus iam dignoscere possumus: appellans aquā quia ex humida natura videmus omnia in terra p species varias formari atque cōcrescere: siue spiritalem vitā quādā ante formam conuersionis quasi fluitātem: superferebatur vtique spūs dei, quia subiacebat scilicet bonæ G voluntati creatoris, quicquid illud erat qđ formandum perficiendumq; inchoauerat: vt dicēte deo in verbo suo, fiat lux: in bona voluntatē, hoc est in beneplacito eius, pro modulo sui generis maneret qđ factum est. Et ideo rectū est qđ placuerit deo, scriptura dicente, Et facta est lux, & vidit deus lucē quia bona est. Et quemadmodum in ipso exordio inchoatæ creaturæ, quæ cœli & terræ nomine propter id quod de illa perficiē dum erat cōmemorata est, trinitas insinuatur creatoris: nam dicente scriptura, In principio fecit deus cœlū & terrā: intelligimus patrē in dei nomine, & filium in principij nomine, qui non patris, sed per seipsum creatæ primitus ac potissimū spiritali creaturæ, & cōsequenter etiā vniuersę creaturæ principium est: dicente autem scriptura. Et spūs dei superferebatur super aquas: completam commemorationē tninitatis agnoscimus: ita & cōuersione atque perfectione creaturæ, vt rerum species digerantur, eadem trinitas insinuatur: verbum dei scilicet & verbi generator cum dicitur, dixit deus: & sancta bo H nitas, in qua deo placet quicquid ei pro suæ naturæ modulo perfectum placet, cū dicit, Vidit deus quia bonum est. Sed cur commemorata prius quamuis imperfecta creatura, postea commemoratur spūs dei: prius dicente scriptura, Terra autem erat inuisibilis & incomposita, tenebræ erant super abyssum. ac deinde infertur, Et spūs dei superferebatur super aquā? An quoniā egenus atq; indignus amor ita diligit, vt rebus quas diligit, subijciatur: propterea cum cōmemorare tur spiritus dei, in quo eius sancta beneuolentia dilectioque intelligitur, superferri dicitur, ne faciendo opera sua per indigētię necessitatem potius quàm per abundantiam beneficentiæ deus amare putaretur. Cuius rei memor Apostolus dicturus de charitate, supereminentem viam demonstraturum, se ait. Et in alio loco, Supereminentem, inquit, scientiæ charitatem Christi. Cū ergo sic oporteret insinuare spm dei, vt superferri diceretur, commodius factum est vt prius insinuaretur aliquid inchoatum, cui superferri diceretur: nō autem loco, sed omnia superante ac præcellente potentia. Ita etiā rebus ex illa inchoatione perfectis atq; formatis, Vidit deus quia bonum est: placuit.n. quod factum est, in ea benignitate qua placuit vt fieret. Duo quippe sunt propter quę amat deus creaturam suam, vt sit, & vt maneat. Vt ergo esset quod maneret, spūs dei superferebatur super aquam: vt autē maneret, vidit quia bona est. Et quod de luce dictum est, hoc & de omnibus: manent enim quædā supergressa omnē volubilitatem tēporalem in amplissima sanctitate sub deo: quædam vero secūdum sui tēporis modos, dum per decessionem succession emq; rerū seculorum pulchritudo contexitur. Qđ ergo dixit deus, fiat lux, & facta est lux: in aliquo die dixit, an ante omnē diem? Si .n. verbo sibi coæterno dixit, hoc vtique intemporaliter dixit: si vero temporaliter dixit, nō verbo sibi coæterno, sed per aliquam dixit creaturam temporalem: ac per hoc non erit prima creatura lux, quia iam erat creatura per quam temporaliter diceretur, fiat lux: atque illud ante omnem diē fecisse intelligitur, qđ dictū est, In principio fecit deus cœlū & terrā: vt cœli nomine intelligatur spiritalis iā facta & formata creatura, tāquā cœlū cœli huius quod in corporalibus summū est. Secundo.n. die factum est firmamētum, quod rursus cœlum appellauit, terræ autē nomine inuisibilis & incompositæ ac tenebrosæ abyssi, imperfectio corporalis substantiæ significata est, vnde tēporalia illa fierent, quorum prima esset lux. Qūo autē K per creaturam illā, quam fecit ante tēpora, dici potuit tēporaliter, fiat lux, inuenire difficile est. Sono.n. vocis intelligimus dictum: nam quicquid tale est corporeū est. An ex illa imperfectione substantiæ corporalis fecit aliquā vocem corpoream, per quā sonaret, Fiat lux? Ergo aliquod vocale corpus ante lucē creatum atque formatum est. Sed si ita est, iā erat tempus per quod curreret, sonorumq; spatia sibi succedentia præterirēt. Quod si iam erat tempus antequam fieret lux, in quo tpe fieret vox, qua sonaret, fiat lux, ad quē diem pertinebat illud tempus? Vnus enim dies idēq; primus illi numerari incipit, quo facta est lux. An ad ipsum diem pertinet totum spatiū temporis, & qđ factū est vocale corpus, per qđ sonaret, Fiat lux, & quod facta est ipsa lux? Sed omnis talis vox propter audiētis corporalem sensum à

Amor dei erga creaturas. Cap. 8. I

Quō dictū fiat lux. Cap. 9. 2. sen. di. 13. ca. pterea.

loquente

loquente profertur,ita.n.factum est,vt percussō aere sentiatur. Nūquid itaq; talem habebat auditū illud quicquid erat inuisibile & incōpositum, cui sic deus personaret ac
L diceret fiat lux? Absedat itaq; hæc ab animo cogitātis absurditas. Vtrū ergo spiritalis motus,sed tamē tēporalis erat, quo dictum intelligimus, fiat lux: expressus ab æterno deo per verbū coæternū in creatura spirituali,quam iā fecerat cum dictum est, In principio fecit deus cœlum & terrā.i.in illo cœlo cœli? An & ista locutio nō tantū sine aliquo sono, sed etiam sine vllo tēporali motu spiritalis creaturæ,in eius mēte atq; ratione fixa quodāmodo à verbo patri coæterno, & quodammodo impressa intelligitur secundum quam moueretur, & ad speciē conuerteretur inferior illa tenebrosa imperfectio naturæ corporeæ,& fieret lux? Sed multum est ac difficillimum capere,quō dicatur deo nō tēporaliter iubente,neq; id temporaliter audiente creatura,quæ cōtemplatione veritatis omnia tēpora excedit, sed intellectualiter sibimet impressas ab incō mutabili dei sapientia ratione tanquā intelligibiles locutiones in ea quæ infra sunt transmittente, fieri temporales motus in rebus tēporalibus vel formandis vel administrandis. Si aūt lux,q̄ prius dicta est vt fiat,& facta est,etiā primatū creaturæ tenere intelligenda est, ipsa est intellectualis vita: quę nisi ad creatorem illuminanda conuerteretur,fluitaret informiter. Cū autē conuersa & illuminata est, factum est quod in verbo dei dictum est, fiat lux. Veruntamē quemadmodum sine tē-
'M Dies nox, lux tenebræ. Cap. 10. 2.sen.di. 13. ca. si autem.
pore dictū est,quia in verbum patri coæternum nō cadit tempus, vtrum ita etiam sine tēpore factū sit,quisquā forsitā quærat. Sed quō potest hoc intelligi,cū facta luce & diuisa a tenebris, & inditis diei noctisq; vocabulis,dicat scriptura,Facta est vespera,& factū est mane dies vnus? Vnde videtur illud opus dei factū per spatiū diei quo peracto ad vesperū vētū est, quod est initiū noctis. Itemq; peracto nocturno spatio completus est totus dies, vt mane fieret in alterū diē, in quo die deus aliud cōsequenter operaretur. Immo vero idipsum permirabile est, cum deus nullo spatio syllabarum æterna verbi sui ratione dixerit,fiat lux: cur tanta mora facta sit lux, donec diei spatiū peteriret & vespera fieret. An forte cito quidē lux facta est,sed mora diurni tēporis in eo consumi potuit,cū discerneretur à tenebris,atque vtrunq; discretū suis vocabulis signaretur? Mirū si & hoc vel tanta mora fieri potuit à deo,quāta dicitur à nobis. Discretio quippe lucis & tenebrarū ipso vtiq; opere,cum lux fieret,cōsecuta est: non.n. lux esse potuit,nisi discerneretur à tenebris. Quod aūt vocauit deus lucē diem,& tenebras noctē, quanta mora fieri poterat, etiā si hoc syllabatim per sonum vocis egisset nisi quāta & à nobis dicitur,lux vocetur dies, & tenebrę vocentur nox: nisi forte quis ita desipiat, vt qa
A
super omnia magnus est deus putet ore dei prolatas, quāuis paucissimas syllabas per totum diei spatium potuisse distendi. Hucaccedit, quia verbo sibi coæterno,id est incōmutabilis sapientiæ internis æternisq; rationibus,nō corporali sono vocis vocauit deus lucem diem & tenebras noctem. Rursum enim quæritur,si verbis quibus vtimur vocauit, qua lingua vocauerit, & quod opus erat sonis transeuntibus, vbi cuiulquam nō erat corporalis vllus auditus & non inuenitur. An dicendum est,quòd cum cito peractum esset hoc opus dei, tādiu stetit lux nō succedente nocte, donec diurnū spatiū peragereti & tādiu mānsit nox luci succedēs,donec spatiū nocturni temporis præteriret,& fieret diei sequentis, vno primoq; die transacto? Sed si hoc dixero, vereor ne deridear, & ab ijs qui certissime cognouerunt & ab ijs qui possunt facillime aduertere, quòd eo tempore quo nox apud nos est, eas partes mundi præsentia lucis illustret, per quas sol ab occasu in ortū redit, ac per hoc omnibus B vigintiquatuor horis non deesse per circuitum gyri totius, alibi diem, alibi noctem. Nunquid nam ergo in parte aliqua positi ri sumus deum vbi ei vespera fieret, cum ab ea parte in aliam partem lux abscederet? Nā & in libro quia appellatur Ecclesiastes, ita Eccle.1.
scriptum est: Et oritur sol & occidit, & in locum suum ducitur, hoc est, in eum locum vnde ortus est. Sequitur enim, & dicit ipse, Oriēs illuc vadit ad Austrum, & circuit ad Aquilonē. Australis ergo pars cū habet solē, nobis dies est: cū aūt ad Aquilonis partē circūiens peruenit, nobis nox est: nō tamen in alia parte nō est dies vbi psentia solis est: nisi forte poeticis figmentis cor inclinandā est, vt credamus solem mari se immergere, atq; inde lotum ex alia parte mane surgere. Quāquam si ita esset, abyssus ipsa præsentia solis illustraretur, atq; ibi esset dies. Posset .n. & aquas illuminare, qñ ab eis nō posset extingui.

extingui. Sed hoc monstruosum est suspicari. Quid quod ēt sol mundum erat? Quapropter si spiritalis lux primo die facta est, nunquid nam occidit vt ei succederet nox? Siaūt corporalis, quænam illa lux est, quam C post occasum solis videre non possumus, qa nec luna erat adhuc nec aliquæ stellæ? Aut si semper in ea parte cœli est in qua sol, vt non sit solis lux, sed quasi comes eius eidem ita coniuncta, vt discerni dignosciq; nō possit, ad eandem reditur difficultatem soluēdæ huius quæstionis quia & ista lux eodem modo quo sol tāquam comes eius ab occasu in ortū circumiens redit, & est in alia parte mundi, quo tēpore pars ista in qua sumus, tenebrescit in noctem. Ex quo cogit, quod absit, in vna parte credere deum fuisse, quam partē lux ista desereret, vt posset ei vespera fieri. An forte in ea parte lucem fecerat, in qua facturus erat hominem & ideo cum ab ipsa parte lux decessisset, vespera facta dicitur, ēt cum in alia parte lux illa esset quæ inde discesserat, mane exoritura peracto circuitu. Vt quid ergo factus est sol in potestatem dei, qui luceret super terrā si lux illa diem faciendo sufficerat, q̄ dies ēt vocata est? An quia prior regiones superiores à terra lōginquas illustrabat, vt sentiri non posset in terris atque ita oportebat solem fieri per quē dies inferioribus mūdi partibus appareret? Potest & hoc dici auctum esse fulgore diei solle addito, vt p illam lucem minus fulgens dies q̄ nunc est fuisse credatur. Etiam hoc à quodam dictum scio, primum naturā lucis inductam in opere creatoris, cum dictū est, Fiat lux, & facta est lux: postea vero cū de luminaribus dicitur, quid ex ipsa luce factū fuisse commemoratum ordine dierū, quo verum est creatori cuncta esse facienda: quæ natura lucis quò transierit facta vespera vt vicissim nox perageretur, nec ille dixit, nec facile inueniri posse arbitror. Neque.n. existimandam esse credendum est, vt nocturnæ tenebræ succederēt, & rursus accensam vt mane fieret, antequam hoc solis officio gereretur, quod à quarto die cœpisse fieri eadem scriptura testatur. Quod antequā fieret, quo circuitu sibi potuerint tres dies noctesque succedere lucis quæ primo facta est permanente natura, si lux corporalis tunc facta & intelligenda est, & inuenire & explicare difficile est. Nisi forte molem terrenam & aquosam antequam esset ab alterutro vtrū-que discretum, quod tertio die factum scribitur, tenebras deū appellasse quis dixerit, propter crassiorem corpulentiam quam lux penetrare non poterat, vel propter obscurissimam vmbram tantæ molis, quam necesse est vt ex altera parte habeat corpus, si ex alia parte lux fuerit. Ad quem locum enim cuiuslibet corporis moles lucem peruenire E non sinit, in eo loco vmbra est: qm̄ locus carens ea luce qua illustraretur, nisi impediret corpus oppositum, hoc totum est quod vmbra dicitur. Quæ si pro mole corporis tam magna fuerit, vt occupet spatiū terræ, quantum ex altera parte dies occupat, nox vocatur. Neque enim omnes tenebræ nox. Nam & in speluncis amplis in quarum abdita lux irrumpere per oppositam molem non sinitur, sunt vtiq; tenebræ, quia lux nō est ibi, totumq; spatium illud locus est carēs luce: nec tñ tales tenebræ acceperunt vocabulum noctis, sed illæ quæ in eam partem terrę succedunt, vnde remouetur dies, sicut non omnis lux dies appellatur; nam & lunæ lux est & syderum & lucernarum & coruscationū, & quarumcunque rerum ita fulgētium, sed illa lux appellatur dies, cui nox præcedenti recedentiq; succedit. Sed si primaria lux illa vndique terræ molem circumfusa contexerat, siue staret, siue circumiret, non erat ex qua parte admitteret noctem sibi succedere, quia nusquam ipsa discedebat, vt ei faceret Congregatio a-quarū. F
locum. An ex vna parte facta est vt ipsam circumiens, etiam noctem ex alia parte cōsequenter circumire permitteret? Cum.n. totam terram adhuc aqua regeret, nihil impediebat vt aquosa & globosa moles ex vna parte faceret diē lucis præsentia, ex alia noctem lucis absentia, q̄ in eam partem succederet à tēpore vespertino, ex qua lux in aliā declinaret. Quò ergo cōgregatę sunt aquę, si totam terram prius occupauerant; illæ.s. quæ detractæ sunt: vt terra nudaretur, in quam partem congregatæ sunt? Si.n. erat aliquid terræ nudum, quò congregarentur, iam apparebat arida, nec totum abyssus occupabat? Si autē totum texerant, quis erat locus quò colligerentur vt terræ ariditas appareret? Nunquiduam in altū congregatæ sunt, sicut fit cum ad ventilandū in area messis trita surrigitur, & congesta in aggerem nudat locum, quē diffusa contexerat? Quis hoc dixerit, cum videat vsquequaq; campos maris æqualiter fusos, qui etiam cum aquæ fluctuantes quidā velut montes eriguntur, sedatis rursus tempestatibus cōplanantur.

Et

Et si qua litora nudantur latius, non potest dici nulla esse alia terrarum spacia, quo accedat id quod aliunde decedit, vnde in eum locum, ex quo recesserat iterum accedat. Cum aũt totam omnino terram vndosa natura cooperiret, quò cederet vt nudaret aliquas partes? An forte rarior aqua velut nebula terras tegebat, quæ congregatione spissata est, vt ex multis eas partibus in quibus arida posset apparere nudaret? Quanquã & terra longe late q; subsidẽs, potuit alias partes præbere concauas, q bus confluentes & corruentes aquæ reciperentur, & appareret arida, ex his partibus, vnde humor abscederet. Non est aũt informis omnimodo materies, vbi ẽt nebulosa species apparuerit. Et ideo quæri adhuc potest, qñ deus istas cõspicuas aquarum terrarumq; species qualitate, quæ creauerit: in nullo.n. sex dierum hoc inuenitur. Itaq; si hoc ante omnem diem fecit, sicut ante illorum primorum dierum commemorationem scriptum est, In principio fecit deus cœlum & terram. vt in terræ vocabulo intelligamus iam formatam terrenã speciẽ superfusis aquis ista iam visibili specie sui generis declaratis: vt in eo quod sequitur scriptura dicens, Terra aũt erat inuisibilis & incomposita, & tenebræ erãt super abyssum, & spiritus dei superferebatur sup aquas, nullam opinemur informitatem materiæ, sed terram & aquam sine luce, q̃ nondum erat facta, suis iam notissimis qualitatibus conditas: vt ideo terra inuisibilis dicta intelligatur, q̃ aquis cooperta nõ posset videri, ẽt si esset qui posset videre: Ideo vero incomposita, quia nondum à mari distincta & cincta à litoribus, & suis fœtibus animalibusq; decorata. Si ergo ita est, cur istæ species, quæ proculdubio corporales sunt, ante omnem diem factæ sunt? Cur non scriptum est, Dixit deus. Fiat terra & facta est terra? Item, Dixit deus, Fiat aqua, & facta est aqua? vel vtrunque communiter, si vna quasi lege loci infimi continent, Dixit deus, Fiat terra & aqua, & sic factum est? Cur non dictum est, cum hoc factum esset, Vidit deus quia bonum est? Hæc.n. consideratio fuasit, qm̃ manifestũ est omne mutabile ex aliqua informitate formari: simulq; illud & catholica fides præscribit, & certissima ratio docet nullarum naturarum materiã esse potuisse, nisi ab omnium rerum non solum formatarum, sed ẽt formabilium inchoatore deo atque creatore, de qua ẽt dicit ei quę-

G l. sen. d. 14. cap. sequit, dixit de congregentur.

Creatio aquæ & terræ. Cap. 13. Gen. 2.

Materia q̃libet. Cap. 14.

H

dam scriptura, Quiescisti nudum ex materia informi: hanc materiam illis verbis, quibus pro spirituali prudẽtia tardioribus ẽt lectoribus vel auditoribus cõgrueret tuisse commemoratam, quibus ante dierũ enumerationem dictum est, In principio fecit deus cœlum & terram, &c. donec diceretur, Et dixit deus, vt deinceps formatarum rerum ordo consequeretur. Non quia informis materia formatis rebus tempore prior est, tempore sit utrunq; simul concreatum, & unde dat factum est, & quod factum est: Sicut.n. uox mã. materia est uerborum, uerba uero formatã uocem indicant: non aũt qui loquitur, prius emittit informem uocem, quam possit formare: ita crea stea colligere, atq; in uerba formare: ita creator deus non priorem tempore fecit informem materiam, & eam postea per ordinem quarumcunque naturarum quasi secunda consideratione formauit, formatam quippe creauit materiam. Sed quia illud vnde fit aliquid, & si non tempore tñ quadam origine prius est, quam illud q̃ inde fit, potuit dicere scriptura loquẽdi temporibus q̃ deus faciendi temporibus non diuisit. Si.n. quæratur, vtrum vocẽ de verbis an de voce verba faciamus, non facile quisquam ita tardo ingenio reperitur, qui non potius verba fieri de voce respondeat. Ita quanuis vtrunq; simul qui loquitur faciat, quid vnde faciat naturali attẽtione satis apparet. Quamobrẽ cum simul vtrunque deus fecerit, & materiam quam formauit, & res in quas eam formauit, & utrunque ab scriptura dici oportuerit, nec simul vtrũq; dici potuerit, prius illud vnde aliquid factum est, q̃ illud quod inde factum est, dici debuisse quis dubitet? Quia ẽt cum dicimus, materiam & formã, vtrunque simul esse intelligimus: nec verum que simul possumus enunciare. Sicut autem in breuitate temporis contingit cũ duo illa verba proferimus, vt alterum ante alterum proferamus: ita in prolixitate narrationis alterum altero prius narrandum fuit, quanuis vtrunque, vt dictum est, simul fecerit deus: vt quod sola origine prius est in faciendo, etiam tempore prius sit in narrãdo: quia duæ res quarum ẽt altera nullo modo prior est, nominari simul non possunt, quato minus simul narrari. Non itaque dubitãdum est ita esse istam informem materiam propè nihil, vt non sit facta nisi a deo, & rebus quæ de illa factæ sunt simul concreata sit. Sed si credibiliter dr eam significari illis

verbis:

verbis: Terra aũt erat inuisibilis & incomposita, & tenebræ erant super abyssum, & spiritus dei subferebatur super aquam: vt excepto quod ibi positum est, de spiritu dei cætera quidem rerum visibilium vocabula, sed ad illam informitatem, vt tardioribus poterat insinuandam dicta intelligamus, q̃a hæc duo elementa, id est, terra & aqua, ad aliquid faciendum operantiũ manibus tractabiliora sunt cæteris, & ideo congruẽtius istis nominibus illa insinuabatur informitas. Si hoc ergo probabiliter dicitur, non erat aliqua formata moles, q̃ lux ex vna parte illustrãs ex altera faceret tenebras, vñ posset nox die discedente succedere. Emissionẽ vero cõtractionẽq; lucis illius si velimus diẽ noctẽq; intelligere, nec causam videmus cur ita fieret. Non enim iã erant animalia, quibus hęc vicissitudo salubriter exhiberetur, & quibus postmodũ exortis, p circuitum solis cernimus exhiberi: nec vllũ occurrit exẽplum, quo istam emissionẽ cõtractionemq; ut dies noctisq; vicissitudines fierẽt, ꝓbare possimus. Iactus.n. radiorum ex oculis nostris, cuiusdã lucis euidens est iactus, & cõtrahi põt cum aerẽ qui est oculis nostris proximus intuemur, & emitti cũ ad eandem rectitudinem q̃ sunt longe posita attendimus. Nec sanè cum cõtrahitur omni no cernere quæ longe sunt desinit, sed certe obscurius q̃ cũ in ea obtutus emittitur: sed tñ ea lux quæ sensu videntis est, tã exigua videtur, vt nisi adiuuemur extranea luce, nihil videre possimus, qm̃ ab ea non potest discerni: quo igitur exempto demonstrari possit emissio in diẽ, & contractio lucis in noctẽ, sicut dixit, reperire difficile est. Si autem spiritalis lux facta est, cũ dixit deus, Fiat lux, & facta est lux: nõ illa uera patri coæterna intelligẽda est, ꝓ quam facta sunt omnia, & q̃ illuminat oẽm hominẽ, sed illa de qua dici potuit, Prior omniũ creata est sapiẽtia. Cui.n. æterna illa & incõmutabilis, quæ non est facta, sed genita sapientia, in spirituales atq; rationales creaturas, sicut in animas sanctas se transfert, vt illuminatæ luce ꝓ positint, fit in eis quædã luculentæ rationis affectio, q̃ põt accipi facta lux, cum dicitur deus, Fiat lux: si iam erat creatura spiritalis, quæ nomine cœli significata est, in eo quod scriptũ est in principio fecit deus cœlum & terrã: nõ corporeũ cœlũ, sed incorporeũ, cœlis corporeis, hoc est super oẽ corpus, nõ locorum gradibus, sed naturę sublimitate ꝓpositum. Quo autem mõ simul fieri potuit, & qđ illuminaret, & ipsa illuminatio, ac diuerso tpe narrãda fuerit, pauloante diximus, cum de materia tractaremus. Sed huic luci succedentem noctẽ, vt vespera fieret, quo pacto intellecturi sumus? A tenebris vero qualibus talis lux diuidi potuit, dicente scriptura: Et diuisit deus inter lucẽ ac tenebras? nũquid iã erant pctõres & stulti decidẽtes à lumine veritatis, inter quos & in eadẽ luce permanẽtes diuideret deus tãquã inter lucẽ ac tenebras, lucẽ vocans diẽ, ac tenebras noctẽ: & oñderet se nõ operatorẽ peccatorũ, sed ordinatorẽ distribuendorum meritorũ? An hic dies totius tpis nomen est, & omnia volumina seculorum hoc vocabulo includit, ideoq; non dictus est primus, sed vnus dies? Et facta est enim vespera, & factũ est, inquit, mane dies vnus: vt p hoc ꝙ facta est vespera, pctm̃ rõnalis creaturæ, qđ autem factũ mane renouatio eius significata videatur. Sed hæc allegoriæ propheticæ disputatio est, quã non isto sermone suscepimus: Instituimus enim de scripturis nũc loqui secundũ ꝓprietatẽ rerũ gestarum, nõ scdm ænigmata figurarũ. Ergo ad rõnem factarũ conditarũq; naturarũ, qũo inuenimus vesperã & mane in luce spirituali? An diuisio quidem lucis à tenebris, distinctio est iam rei formatæ ab informi, appellatio vero diei & noctis, insinuatio distributionis est: qua significetur nihil deũ inordinatum relinquere, atq; ipsam informitatem ꝓ quam res de specie in speciẽ modo quodam transeũdo mutantur, non esse indispositã, neq; defectus neq; profectus creaturæ, quibus sibimet propter temporalia quæq; succedunt, sine supplemẽto esse decoris vniuersi? Nox enim inordinatæ sunt tenebræ. Propterea vero cum facta esset lux, dictum est, Vidit deus lucem quia bona est: cũ hoc posset post omnia eiusdem diei dicere, id est vt cum cœlum explicasset. Dixit deus, fiat lux, & facta est lux: Et diuisit deus inter lucem, & tenebras: Et uocauit deus lucem diẽ, & tenebras uocauit noctẽ, tunc diceret, Et uidit deus quia bonum est: & deinceps annecteret, Et facta est vespera, & factum est mane: sicut in alijs operibus facit quibus uocabula imponit. Hic ergo non ita fecit, quoniam à formata re ad hoc distincta est illa informitas, ut non in ea finis esset, sed adhuc formanda restaret per creaturas cæteras iam corporales. Itaque si po-

A

B

steaquã distincta essent illa diuisione & vocabulis, tunc diceret: Vidit deus quia bonũ est, hæc facta acciperemus significare, q̃bus iam in suo genere nihil esset addẽdũ. Quia vero lucem solã ita perfecerat: Vidit deus, inquit, lucem, quia bona est, & diuisione ac nominibus discreuit à tenebris. Neq; tunc dixit: Vidit deus quia bonũ, est ad hoc enim erat informitas illa discreta, vt adhuc inde alia formarent: Namq; ista nox q̃ nobis est notissima, facit.n. eã super terras solis circuitus, qũ p luminariũ distributionẽ à die diuidit post ipsam diuisionẽ dici & noctis dicitur: Vidit deus quia bonũ est: Non.n. hæc nox informis aliqua substãtia erat, vnde adhuc alia formarẽtur, sed spatium loci plenũ nere, carens lumine diurno, cui vtiq; nocti iam nihil addẽdũ esset in gñe suo, quo esset speciosior siue distinctior. Vespera aũt in toto illo triduo, antequã fierẽt luminaria cõsummati operis terminis nõ absurde fortasse intelligitur, mane vero tanquam futuræ operationis significatio. Sed añ omnia me

Quõ minerimus vñ iã multa diximus, nõ tpali deus operatur. bus quasi animi sui aut corporis motibus opari deũ, sicut operat hõ vel angelus, sed

Cap. 18. æternis atque incommutabilibus, & stabilibus rõnibus coæterni sibi verbi sui, & quodam, vt ita dixerim, flatu pariter coæterni

D sanctisp̃us sui. Nã & illud qđ p Græcã & Latinã linguã dictũ est, de spũ dei quia superferebatur super aquas, secundum Syræ linguæ intellectũ quæ vicina est Hebræę, nã hoc à quodam docto Christiano Syro fertur expositum, non superferebatur, sed fouebat potius intelligi perhibetur. Nec sicut fouentur tumores aut vulnera in corpore aquis vel frigidis vel calore congruo tẽperatis, sed sicut oua fouentur ab alitibus, vbi calor ille materni corporis ẽt formandis pullis quodãmodo adminiculatur, per quendam in suo genere dilectionis affectũ. Non itaq; per singulos dies istorum operũ diuinorum tanq̃ tẽporales voces dei carna

Mat. 23. liter cogitemus: Non enim ad hoc ipsa dei sapientia nostra infirmitate suscepta venit ad colligendos sub alas suas filios Hierusalem, quemadmodum gallina pullos suos, vt semper paruuli simus, sed vt malitia infantes, mente pueri esse desinamus. Et in rebus obscuris atque à nostris oculis remotis

1. Co. 1. simis, si qua inde scripta etiam diuina legerimus, quæ posit salua fide qua imbuimur, aliys atque aliys parere sententijs, in nullam earum nos præcipiti affirmatione ita proijciamus, vt si forte diligentius discussa veritas eam recte labefactauerit, corruamus: Et non pro sententia diuinarum scripturarum, sed pro nostra ita dimicantes, vt eam velimus scripturarum esse quę nostra est, cum potius eam quæ scripturarum est nostram esse velle debeamus. Ponamus enim in ipso eo quod scriptum est: Dixit deus, fiat lux, fallaciter & facta est lux: aliam sensisse lucem corporalem factam, & aliam spiritalẽ esse lucem in creatura spirituali: quod nostra fides non dubitat esse añ lucem corporalem cœlestẽ, aut etiam super cœlum vel ante cœlum, cui succedere nox potuerit, tandiu non est contra fidem, donec veritate certissima refellatur. Quod si factum fuerit, nõ hoc habebat diuina scriptura, sed hoc senserat humana ignorantia. Si aũt hoc verum esse certa ratio demonstrauerit, adhuc incertum erit, vtrum hoc in illis verbis sanctorum librorũ scriptor sentire voluerit, an aliq̃d aliud non minus verum. Quòd si cætera contextio sermonis non hoc eum voluisse, pbauerit, non ideo falsum erit aliud quod ipse intelligi voluit, sed & verum & quod vtilius cognoscatur. Si autem contextio scripturæ hoc voluisse intelligi scriptorem non reperiet, adhuc restabit quærere, vtrum & gnauerit, adhuc nõ potuerit. Quod si & aliud potuerit, aliud nõ potuerit. Quod si & aliud potuisse inuenerimus, incertum erit quidnam eorum ille uoluerit: aut vtrũq; sentiri voluisse, non inconuenienter creditur, si vtrusq; sententiæ certa circunstantia suffragatur. Plerũq; enim accidit ut aliquid de terra, de cœlo, de ceteris huius mundi elementis, de motu & conuersione vel etiam magnitudine & interuallis syderum, de certis defectibus solis & lunę, de circuntibus annorum, temporum, de animalium, fruticum, lapidum, atque huiusmodi cæteris, etiam non Christianus ita nouerit, vt certissima ratio ne vel experientia teneat. Turpe autem est nimis & pniciosum ac maxime cauendum, vt Christianum de his rebus quasi sedm Christianas literas loquentem, ita delirare quilibet infidelis audiat, vt quẽadmodũ dicit toto cœlo errare conspiciens, risum renere vix possit: & nõ tã molestũ est qp errãs hõ derideret, sed qp authores nostri ab eis qui foris sunt talia sensisse credunt, & cũ magno corũ exitio de quorũ salute satagimus, tanquã indocti reprehendunt atq; resp̃uũtur. Cum.n. quẽquã de numero Christianorum

tare deprehenderint, & vanam sententiam suam de nostris libris asserere, quo pacto illis libris crediturí sunt de resurrectione mortuorum, & de spe vitæ æternæ regnoq; cælorum, quando de his rebus quas iam experiri, vel indubitatis numeris percipere potuerũt, fallaciter putauerint esse cõscriptos? Quid.n. molestiæ tristitiæq; ingerant prudentibus fratribus temerarij pręsumptores, satis dici non potest, cum si qũ de praua & falsa opinione sua reprehendi & conuinci coperint ab eis qui nostrorũ librorũ authoritate non tenentur, ad defendendũ id quod leuissima temeritate & apertissima falsitate dixerunt, eosdẽ libros sctos vnde id probẽt, proferre conantur, vel ẽt memoriter quæ ad testimonium valere arbitrantur, multã inde verba pronunciant, non intelligentes neq; quæ loquuntur, neq; de quibus affirmant.

Ad hoc enim considerandum & obseruãdam, librum Geneseos multipliciter quãtũ potui enucleaui, protuliq; sententias de ver bis ad exercitationẽ nostrã obscure positis, non aliquid vnum temere affirmans cum præiudicio alterius expositionis fortasse melioris, vt pro modulo suo eligat quisq; quod ꝑ possit, vbi aũt quid intelligere nõ potest, scripturæ dei det honorem, sibi timorẽ. Sed cum tam multis exitibus verba scripturæ quæ tractauimus exponantur, cohibeãt se tandem qui literis inflati secularibus hæc ita posita, vt omnia pia corda nutriant, uelut imperitum atq; impolitum aliquid exagitant, sine pennis in terra reptantes, & vocaturarũ auium nidos irridentes. Periculosius aũt errant quidã infirmi fratres, qui cũ illos impios de cœlestiũ corporũ numeris, vel de quibuslibet elementorũ mũdi huius rebus subtiliter & copiose disserere audiunt, euanescunt, & eos sibi cũ suspirio prępontes, & magnos putantes, saluberrimæ pietatis libros cũ fastidio repetunt, & quos dulciter haurire deberent, vix patienter attingunt, à segetis asperitate abhorrentes, & spinarũ floribus inhiantes. Non.n. vacãt videre q̃ suauis est dñs, nec in sabbato esuriũt, atq; ideo pigri sunt, ptãte à dño sabbati acceptã, vellere spicas, & tandiu versare manibus, contritasq; purgare donec ad escã perueniant. Dicet aliquis, quid tu tanta tribus dissertionis huius, quid granorum extrahis, quid cuentilasti? Cur prope modum in cõibus adhuc latent omnia? Affirma aliquid eorum quæ multa posse intelligi disputasti? Cui rñdeo ad eum ipsum me cibũ suauiter peruenisse, quod didici habere hominẽ in rñdendo sedm fidẽ, qđ rñdendum est hominibus qui calũniari libris nostræ salutis affectant; vt quicquid ipsi de natura rerũ veracibus documentis demonstrare potuerunt, ostendamus nostris literis nõ esse contrariũ. Quicquid ãt de quibuslibet suis voluminibus his nostris literis i. Catholicæ fidei contrariũ protulerint, aut aliqua ctiã facultate ostendamus, aut nulla dubitatione credamus esse falsissimũ: atq; ita teneamus Colo. 2. mediatorem nostrum, in quo sunt oẽs thesauri sapientiæ atq; scientię absc̃diti, vt neque falsæ philosophiæ loquacitate seducamur, neq; falsæ religionis superstitione terreamur. Et cũ diuinos libros legimus in tanta multitudine verorũ intellectuum, qui de paucis verbis eruuntur, & sanitate catholicæ fidei muniuntur, id potissimũ diligamus quod certum apparuerit eũ sensisse quẽ legimus. Si aũt hoc latet, id certe quod circũstantia scripturæ non impedit, & cum sana fide cõcordat. Si aũt & scripturæ circunstãtia pertractari ac discuti non põt, saltẽ id solũ quod fides sana ꝑscribit. Aliud est.n. quid potissimũ scriptor senserit non dignoscere, K aliud autẽ à regula pietatis errare. Si vtrunque videtur, perfecte se habet fructus legentis: Si vero vtrunq; vitari non potest, etiam si volũtas scriptoris incerta sit, sanæ fidei cõgruam non inutile est tenuisse sententiam.

D. AVRELII AVGVSTINI
De Genesi ad literam
Liber Secundus.

ET dixit deus: Fiat firmamẽtum in medio aquarum, & sit diuidens inter aquam & aquam: Et sic factum est. Et fecit deus firmamentum, & diuisit deus inter aquam quæ erat infra firmamentum, & inter aquam quæ erat supra firmamẽtũ. Et vocauit deus firmamentum cœlũ, & vidit deus quia bonũ est, & facta est vespera, & factum est mane dies secundus. De verbo dei, quo dixit: Fiat firmamentum &c. & de placito eius quo vidit quia bonũ est, & de vespera & mane, nõ opus est hic iterũ similiterq; disserere: atq; ita deinceps quotiescũque ista reperiuntur sedm superiorẽ inqui- L

Firmamentum aquæ. Cap. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sitionem interim considerandaesse admonemus. Verum iam nunc illud cœlum fiat qđ excedit aeris omnia spatia, eiusq; omnem altitudinem, vbi etiam luminaria iteilæq; constituuntur quarto die, an ipse aer uocetur firmamentum, quæri merito potest. Multi enim asserunt istarum aquarum naturā super sydereum cœlum esse non posse, q̄ sic habeant ordinatum pondus suum, vt vel super terram fluitent, vel in aere terris proximo vaporaliter ferantur. Nec quisquā istos debet ita refellere, vt dicat secundum omnipotentiam dei, cui cuncta possibilia sunt, oportere nos credere, aquas etiam tam graues quam nouimus atq; sentimus, cœlesti corpori in quo sunt sydera superfusas. Nūc enim quemadmodum deus instituerit naturas rerum, secūdum scripturas eius nos cōuenit quærere, non quid in eis vel ex eis ad miraculum potentiæ suæ velit operari. Neque enim si vellet deus sub aqua oleū aliqū manere, non fieret: non ex eo tñ olei natura nobis esset incognita, quod ita facta sit, vt appetendo suū locum, etiam si subterfusa fuerit perrumpat aquas, eisq; se superpositam collocet. Nunc ergo quærimus, vtrum conditor rerum qui omnia in mensura & numero & pondere disposuit, non vnum locū proprium ponderi aquarum circa terram tribuerit, sed & super cœlum quod vltra limitem aeris circunfusum atq; solidatū est. Quod qui negant esse credendum, de ponderibus elementorum argumētatur, negantes vllo modo ita desuper quasi quodam pauimento solidatum esse cœlum vt possit aquarum pondera sustinere, quia talis soliditas nisi terris esse non possit, & quicquid tale est, non cœlum, sed terra sit. Non enim tm̄ locis, sed etiā qualitatibus proprijs elemēta distinguunt, vt pro qualitatibus proprijs etiam loca propria sortirentur: Aqua scilicet super terram, quæ etiam si sub terra stat aut labitur sicut in antris cauernisq; abditis, non tñ ea terræ parte quam supra, sed ea quā infra se habet continetur. Nā si ex parte superiori fuerit pars vlla terrę delapsa, nō manet super aquam, sed ea perrupta demergitur & pergit ad terram, quo veniens conquiescit, tanquam in loco suo, vt supra sit aqua subtus autem terra. Vnde cognoscitur q̄ etiam super aquas cum esset, non ipsis aquis portabatur, sed compage terræ tenebatur, sicut sese habent cameræ spelūcarum. Hic occurrit admonere cauendum errorē, quem in libro primo cauendum admonuimus, Ne forte quia scriptum est in Psalmis: Fundauit terrā super aquas: arbitretur aliquis nostrū, aduersus istos de pōderibus elementorum subtiliter differentes, isto testimonio scripturarū esse retinendū: quia illi non retenti authoritate literarū nostrarū, & nescientes quemadmodum dictum sit, libros sanctos facilius irridebunt, q̄ illud repudiābūt, quod vel certis rationibus perceperūt, vel experimentis manifestissimis probauerunt. Illud nāque in Psalmis, aut figurate dictū recte accipi pōt: vt qm̄ cœli & terræ nomine sæpe in ecclesia spiritales carnalesq; significantur, cœlos ostenderit pertinere ad serenam intelligentiā veritatis, dicens: Qui fecit cœlos in intelligentia: terram vero ad fidem simplicem paruulorum, non fabulosis opinionibus incertam atq; fallacem, sed Prophetica & Euangelica prædicatione firmissimam, quę per baptismum solidatur, & ideo subiecerit dicens: Fundauit terram super aquam. Aut si ad literam quisquam cogit intelligi, non incongruenter vel sublimia terrarum, siue continentium, siue insularū accipiuntur, quæ superiora sunt aquis: vel ipsa tegmina spelunc arū, q̄ super aquas pendula soliditate firmata sunt. Quocirca nec ad literam quisquam pōt sic intelligere, quod dictum est, Fundauit terram super aquā: vt aquarum pondus terreno ponderi supportando naturali ordine quasi subiectū esse arbitretur. Aerem vero aquis esse superiorem quanuis pp ampliora sui spatia etiam aridam contegat, hic intelligitur, q̄ nullum vas ab ore impressum repleri aquis pōt: vnde satis indicat aeris naturā locū petere superiorem: videtur .n. vas inane, sed aere plenum probatur, cū ore imo in aquā deprimitur, quia .n. superiori parte non inuenit emigrandi locum, nec deorsum versus irruptis aquis subter eas ire natura finitur, plenitudine sua repellit eas, et in vas nō permittit intrare. Cum autem vas ita collocatur vt os non habeat deorsum, sed in latus inclinatum, intrat aqua inferius, exeunte aere superius. Itemq; si vasis erecti os pateat in cœlum, cum infundis aquam, euadit aer sursum versus ex alijs partibus qua nō infundis, & fit locus aquæ deorsum versus intrandi. Quòd si ui maiore vas deprimitur, vt vel ex latere vel desuper aquæ repente influāt, & vndiq; os vasis obtegant, diffi-

cile faciat: & ipsa diruptio singultus vasorū est, dū partibus fugit, quia totus tā cito non pōt exire, p̄p illius oris angustias. Ita si aer super aquas ire cogit, et cōsuētes eas dissecat, cū exilientis impetu eius impulsę ebullunt, & cū bullis crepātibus emittūt in sua apperantē, atq; illis ad ima deducēdis aditū dantē. Si at sub aquas ire cogat ex vase, vt illo cedente vas ab ore in ima pressō repleri velis facilius vndis vndiq; versum cooperitur, q̄ per os eius ab inferiore parte intrādi ad superna emicantem etiā ipsius aeris naturam vellet transcendere, quis non sentiat, quandoquidem si ardentem faculam capite deorsum quisq; teneat, nihilominus flāmæ crinis ad superiora contendit? Sed qm̄ circūfusi ac superfusi aeris prępolleti constitutione subinde ignis extinguit, & in eius qualitatem per eius abundantiā superatus, subinde commutatur ac vertitur, ad vniuersam eius altitudinem transiliendam non potest perdurare. Itaque super aerem purus ignis esse dicitur cœlum, vnde etiam sydera atque luminaria facta coniectant, illius videlicet igneæ lucis in eas formas quas in cœlo cernimus conglobata dispositaq; natura ac p̄ hoc sicut terrarū pōderibus & aer & aqua cedit, vt ad terrā pueniant, sic aquarum ponderi & ipse aer cedit, vt vel ad terrā vel ad aquā perueniat. Vnde intelligi volunt, hoc mō necesse fuisse, vt aer quoque si quis eius particulā in spatijs illis sublimibus cœli posset dimittere, pōdere suo caderet, donec ad aerea subter spatia peruenirēt. Quapropter colligunt multo minus eē posse aquis supra illud igneū cœlū aliquid loci, cū illic aer multo aquis lenior manere non posit. Talibus eorum disputationibus cedens, laudabiliter conatus est quidam demonstrare aquas super cœlos, vt ex ipsius inuisibilibus cōspicuisq; naturis assereret scripturę fidē. Et prius quidē quod facillimū fuit, ostendit & hunc aerem cœlum appellari, non solum sermone communi, secundum quem dicimus serenum vel nubilum cœlum, sed etiā nostrarum ipsarū consuetudine scripturarum, cum dicuntur volatilia cœli cū aues in hoc aere manifestū sit uolare. Et dns cū de nubibus loqueret. Facié, inquit, cœli potest ꝓbare. Nubes autem ēt per proximum terris aerem cōglobari sæpe cernimus, cum per decliuia iugorum ita repūt eas aer sursum nitens, vt eis ad ima lecumbunt, vt plerunque excedantur etiam cacuminibus montium. Cū ergo probasset & hunc aerem cœlū dici nulla alia causa ēt firmamentū appellatum voluit existimari, nisi quia interuallū eius diuidit inter quosdā vapores aquarū, & istas aquas quæ corpulētius in terris fluitāt. Et nubes quippe, sicut experti sunt qui inter eas in montibus ambulauerunt, cōgregatione & cōglobatione minutissimarū guttarū talē speciem redūt: quę si spissant amplius, vt cōiungant in vnā grandē plures guttæ minimæ, nō eā patitur aer apud se teneri, sed eius ponderi ad ima dat locū, & hæc est pluuia. Ergo ex aere, qui ē inter uapores humidos, vnde superius nubila cōglobant, & maria subterfusa, oñdere ille voluit esse cœlū inter aquam & aquā. Hāc ergo diligentiam cōsiderationemq; laude dignissimā iudico. Quod .n. dixit, neq; cōtra fidē est, & in promptu posito documento credi pōt. Quanquā possit uideri, nō impedire ꝓpria pōdera elemētorum, qūo etiam super illud sublime cœlum possint esse aquæ p̄ illas minutias, p̄ quas ēt super hoc spatiū aeris esse potuerūt: q quāuis grauior & inferior summo cœlo subiaceat, proculdubio, leuior est aquis, & tñ vt super eū sint vapores illi, nullo pōdere ꝓhibent. Sic ergo & super illud cœlū pōt minutioribus guttis leuior halitus humoris extendi, qui pōdere cadere non cogatur. Ip si quippe subtilissima rōne psuadent, nullū esse quālibet exiguū corpusculū in quo diuisio finiat, sed infinite omnia diuidi: quia omnis pars corporis corpus ē, & oē corpus habeat necesse est dimidiū quantitatis suæ: ac p̄ hoc si potest aqua sicut videmus ad tā tas guttarū minutias puenire, vt super istū aerē vaporaliter feratur, qui natura leuior est aquis: cur nō possit & super illud leuius cœlum minutioribus guttis, & leuioribus immanere vaporibus? Quidam etiam nostri, istos negantes propter pondera elementorum aquas esse posse super cœlum sydereum, de ipsorum sydera qualitatibus & meatibus conuincere moliuntur. Idem nanque asserunt stellam quam Saturni appellant esse frigidissimam, camq; per annos triginta signiferum peragere circulum, eo quod superiore ac p̄ hoc ampliore ambitu graditur. Nā sol eundē circulum per annū complet, & luna per mensem, tanto, vt dicunt, breuius, quanto inferius, vt spatio loci spatium temporis congruat. Quæritur itaque ab eis, vnde illa stella sit frigida, q̄ tan-

Pluuia.

Saturnus quare frigidus. Cap. 5.

Universidad de Deusto
Biblioteca

to ardentior esse debere, quanto sublimiore cœlo rapit. Nã ꝑculdubio cũ rotunda moles circulari motu agit, interiora eius tardius eunt, exteriora celerius vt maiora spatia cum breuioribus ad eosdem gyros pariter occurrant: q̃ autem celerius vtique feruẽtius. Proinde memorata stella, magis debuit calida esse quàm frigida: quanuis enim suo motu trigiuta annis totũ ambitum permeet, tamen cœli motu in contrariũ rotata velocius, qđ quotidie necesse est patiat, qm̃ sicut dicũt, cœli singulæ conuersiones, dies singulos explicant, calore maiorem debuit cœlo concitatiore concipere. Nimirũ ergo eam frigidã facit aquarũ ſuper cœlum constitutarũ, illa vicinitas quã nolunt credere, qui hæc quæ breuiter dixi, de motu cœli & syderũ disputant. Has quidã nisi coniecturas agunt aduersus eos qui nolunt aquas super cœlos credere, & volunt eã stellam esse
1.sen.di. 14.ca.1. frigidã, quæ iuxta summũ cœlum circuit: vt ex hoc cogantur aquarũ naturã credere, non iam illic vaporali tenuitate, sed glaciali soliditate pendere. Quoquomodo aũt & quales libet aquæ ibi sint, esse eas ibi mini-
H me dubitemus: maior est quippe scripturæ huius authoritas, quàm omnis humani ingenij capacitas. Sed animaduersum est à
Significatio trinitatis. Cap. 6. quibusdã, quod nec ego dissimulãdum puto, non frustra cum dixisset deus: Fiat firmamentum in medio aquarum, & sit diuisio, inter aquã & aquã: parũ visum eẽ subiungere, & sic est factum, nisi adderetur, & fecit
Gene. 1. deus firmamentũ, & diuisit deus inter aquã quæ erat super firmamentum, & inter aquã quę erat sub firmamento: quod quidã sic intelligunt, vt personam patris declaratam esse dicãt, in eo qđ scriptũ est & dixit deus, Fiat firmamentũ in medio aquarum, & sit diuisio inter aquam & aquam: & sic factum est. Ac deinde vt intelligatur filius fecisse quod a patre dictum est vt fieret, arbitrantẽ esse subnexum, & fecit deus firmamentum, & diuisit deus &c. Sed cũ ante legit, & sic factũ est: a quo intelligimus factũ? Si a filio, quod opus erat iam dicere, & fecit deus, & quæ sequuntur? Si aũt qđ scriptũ est, & sic factum est: a ꝑe intelleximus factã, non iam pater dicit: & filius facto & põ aliquid pẽ facere sine filio, vt, dein de filius nõ hoc,
I sed aliud similiter faciat, quod est contra Catholicã fidẽ. Si aũt illud de quo dicitur, & sic factum est, hoc idem fit cum itidem dicit, & fecit deus: quid prohibet eundem intelligere facere qđ dixit, qui dixit vt fieret? An etiã excepto eo qđ dictum est, & sic factum est, tãtũmodo in his verbis, quibus dr̃, & dixit deus, fiat, & postea dixit, & fecit deus, ꝑtis & filij ꝑsona volũt intelligi? Sed quęri adhuc potest, vtrum quasi iussisse filio patrem debeamus accipere in eo qđ scriptum est, & dixit deus, fiat? Sed rursus scriptura non curauit ostẽdere et personã spũſanctã nullo sibi iubente libere vidisse bonum esse qđ factum est. Quibus.n. verbis iuberet ꝑ vt faceret, cum ipse sit principale verbum patris, per quod facta sunt omnia? An eo ipso quod scriptum est, fiat firmamẽtũ, hæc ipsa dictio verbũ est patris, vnigenitus filius, in quo sunt omnia q̃ creantur et antequã crentur, & quicquid in illo est, vita est, & vita vtiq; creatura, quia quicquid per eum factum est in ipso vita est, & vita vtiq; creatrix, sub illo aũt creatura. Aliter ergo in illo sunt ea q̃ ꝑ illum facta sunt, qa regit & continet ea: aliter aũt in illo sunt ea quę ipse est. Ipse.n. vita est, q̃ ita in illo sunt vt ipse sit, qm̃ ipsa vita est. Lux hominum. Quia ergo nihil creari potest siue ante tpa qđ quidẽ nõ est creatori coæternũ, siue ab exordio temporũ, siue in aliquo repore ꝓcurrens, ius creãdi rẽ, si tũ ratio recte dicitur, nõ in dei verbo patri coæterna vita viueret: ꝓpea scriptura priusquam insinuet vnumquodque creaturam ex ordine quo condita dicit, respicit ad dei verbum, prius ponens, & dixit deus, fiat illud. Nõ enim inuenit vllam causam rei creandæ, quam in verbo dei nõ inuenit creari debuisse. Non ergo deus totiens dixit, fiat illa vel illa creatura, quotiens in hoc libro repetitur, & dixit deus. Vnum quippe verbum ille genuit in quo dixit omnia priusquam facta sunt singula: Sed eloquium scribentis discedens ad pusillanimium capacitatem, dum infirmat singillatim genera creaturarum, per singula respicit unius eiusq; generis eternam rationem in uerbo dei. Nec illa repetita, ille tamen repetit, & dixit deus. Si enim voluit prius dicere, factum est firmamentum in medio aquarum, vt esset diuisio inter aquam & aquã: frquis ab eo quæreret, quando factum esset, recte responderet, Dixit deus, fiat, id est, in verbo dei patris ęterno erat vt fieret. Inde ergo

ergo incipit narrare vnumquodq; factum, quod etiã post facti narrationem quærenti quo factum sit, in reddenda rõne respondere deberet. Cũ ergo audimus, & dixit deus, fiat, intelligimus ꝙ in verbo dei erat vt fieret. Cũ vero audimus, & sic est factũ: intelligimus factam creaturã non excessisse præscriptos in verbo dei terminos generis sui. Cũ vero audimus & vidit deus quia bonũ est, intelligimus in benignitate ſpũs, eius nõ quasi cognitum posteaquã factum est placuisse, sed potius in ea bonitate placuisse vt maneret factũ, vbi placebat vt fieret. Ac per hoc manet adhuc causa requirendi, cur posteaquã dixit, & sic est factũ: vbi ꝑfectio operis iã iudicatur, addidit & fecit deus. cũ eo ipso, qđ ait, & dixit deus, fiat illud, & sic est factũ: iã intelligatur id deum dixisse in verbo suo & factũ esse per verbũ eius, atq; ibi iã non solũ ꝑris, sed etiã filij posit appa rere persona. Nã si ꝓp ostẽdendã filij personã repetitur ac dr̃, & fecit deus: nunquid ergo non per filiũ congregauit aquã tertio die vt appareret arida, quia ibi non dr̃, & fecit deus congregari aquam, aut congregauit deus aquã? Sed cũ etiã ibi posteaquam dixit, & factum est sic: tunc repetiuit, dicẽs: & cõgregata est aqua quæ est sub cœlo. Nũquid etiam lux non per filiũ facta est, vbi prorsus nullo modo repetiuit? Potuit.n. & illic ita dicere, & dixit deus, fiat lux, & sic est factum: & fecit deus lucem, & vidit quia bona est: aut certe sicut in aquarũ congregatione, vt non diceret, & fecit deus, sed tũ iterũ repeteret. Et dixit deus, fiat lux, & sic ẽ factũ, & facta est lux, & vidit deus lucem quia bona est. Sed nullo modo repetens posteaquã ꝓposuit, & dixit deus, fiat lux nihil aliud intulit nisi & facta ẽ lux, ac deinceps de plena luce & diuisa à tenebris, & vtroq; appellato nominibus suis, sine vlla repetitione narrauit. Quid sibi ergo vult in cæteris illa repetitio? An eo modo demonstratur primõ die quo lux facta est, conditione spiritualis & intellectualis creaturæ lucis appellatione intimari? In qua natura intelliguntur oẽs angeli sancti atq; virtutes & propterea nõ repetiuit factũ posteaquã dixit, facta est lux, quia non primo cognouit rationalis creatura conformationẽ suã, ac deinde formata est: sed in ipsa sua conformatione cognouit, hoc est illustratione veritatis ad quã conuersa formata est: cætera vero quæ infra sunt ita creantur vt prius fiant in cognitione rationalis creaturæ, ac deinde in genere suo. Quapp lucis conditio prius est in verbo dei secundum rationem qua condita est, hoc est in cœterna patris sapientia: ac deinde in ipsa lucis conditione secundum naturam qua condita est, illic non facta, sed genita, hic vero facta, quia ex informitate forma: & ideo dixit deus, fiat lux, & facta ẽ lux: vt quod ibi erat in verbo, hic esset in opere. Conditio vero cœli prius erat in verbo dei secundum genitã sapientiam: deinde facta est in creatura spiritali, hoc est in cognitione angelorũ secundũ creatã in illis sapientiã: deinde ꝙ cœlum factũ est, vt esset et ipsa cęli creatura in genere proprio: Sic & discretio vel species aquarũ atq; terrarum, sic naturæ lignorũ & herbarum, sic luminaria cœli, sic animantia orta ex aquis ac terra. Neq; n. sicut pecora solo sensu corporis vident angeli hæc sensibilia, si quo sensu tali utuntur: agnoscunt ea potius, quę melius nouerunt interius in ipso dei verbo, à quo illuminantur vt sapienter viuant: cum sit in eis lux quæ primo facta est, si lucem spiritalem in illo die factã intelligamus. Quẽadmodũ ergo ratio qua creatura conditur, prior est in verbo dei q̃ ipsa cretura quæ cõditur: sic & eiusdem rationis cognitio prius sit in creatura intellectuali, quę peccato tenebrata nõ ẽ, ac deinde ipsa cognitio creaturę postea in genere proprio. Neq; n. sicut nos ad percipiendam sapientiam proficiebant angeli, vt Rom. 1. inuisibilia dei per ea quæ facta sunt intellecta conspicerent, qui ex quo facti sunt, ipsa verbi æternitate sancta & pia contemplatione perfruuntur: atq; inde ista dispicientes, secundum id quod intus vident, vel recte facta approbant, vel peccata improbant. Nec mirum est ꝙ sanctis angelis suis in prima lucis cõditione formatis prius deus ostẽdebat quod erat deinceps creaturus. Neque enim intellectum dei nosset nisi quantum ipse monstrasset. Quis.n. cognouit intelle- Ro. 11.
ctum dñi, aut quis consiliarius eius fuit, aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? Qm̃ ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Ex ipso ergo discebant angeli, cum in eis fieret cognitio creaturæ deinceps faciendę, ac deinde fieret in genere proprio. Quapp iam luce facta, in qua intelligimus ab æterna luce formatam rationalem creaturam, cum in cæteris creandis rebus audimus, & dixit deus, fiat: intelligamus ad æternitatẽ verbi dei recurrentem scripturę intentionẽ. Cum

Universidad de Deusto
Biblioteca

vero audiuimus,& sic est factum: intelligamus in creatura intellectuali factam cognitionem rationis, quæ in verbo dei est, condendæ creaturæ: vt in ea natura prius quodámodo facta sit, quæ anteriore quodã motu in ipso dei verbo prior faciendam esse cognouit:vt postremo cum audimus repeti ac dici,quod fecit deus, iã intelligamus in suo genere fieri ipsam creaturã. Porrò cũ audimus:Et vidit deus quia bonũ est: intelligamus benignitati dei placuisse qđ factũ est, vt pro mõ sui generis maneret, qđ placuit vt fieret,cum spũs dei super ferebatur super aquã. Quæri ẽt solet q̃ forma & figura cœli esse credenda sit sc̃dm scripturas nras.

Figura cœli.

Cap. 9. Multi.n.multũ disputant de ijs rebus, quas maiore prudẽtia nostri authores omiserũt, ad beatam vitam non profuturas discentibus, & occupantes quod peius est multum prolixa,& rebus salubribus impẽdẽda tpm spatia. Quid.n.ad me pertinet,vtrum cęlũ sicut sphæra vndiq; concludat terrã in media mundi mole libratam,an eã ex vna parte desuper velut discus operiat? Sed quia de fide agitur scripturarum, pp illam causam quam non semel commemorauit:ne quisquã eloquia diuina non intelligens, cum de his rebus tale aliquid vel inuenerit in libris nostris, vel ex illis audierit quod perceptis assertionibus aduersari videatur,nullo modo eis cætera vtilia monentibus, vel narrantibus, vel prænunciantibus credat: breuiter

1.sen.di. 14.c.3. dicendũ est,de figura cœli hoc sciisse authores nros quod veritas habet,sed spũ dei qui per ipsos loquebatur noluisse ista docere homines nulli saluti profutura.Sed ait aliquis, qũo non est contrarium ijs qui figurã sphęræ cœlo tribuunt,quod scriptũ est in libris

Ps. 105. nostris: Qui extendit cœlum sicut pellem? Sit sanè contrariũ,si falsum est quod illi dicunt:hoc.n.verum est quod diuina dicit authoritas,potius q̃ illud quod humana infirmitas conijcit. Sed si forte illud talibus illi documentis probare potuerint, vt dubitari inde non debeat, demonstrandum est hoc quod apud nos est de pelle dictum, veris illis rationibus non esse cõtrarium: alioquin contrarium erit etiam ipsis in alio loco scripturis nostris, vbi cœlum dicitur velut camera esse suspensum. Quid.n.tã diuersum

E & sibimet aduersum, q̃ planæ pellis extensio, & cameræ curua conuexio? Quòd si oportet, sicuti oportet, hæc duo sic intelligere,vt concordare vtrunq; nec sibimet repugnare inueniatur:ita oportet etiã vtrumlibet horum illis non aduersari disputationibus, si eas forte veras certa ratio declarauerit, quibus docetur cœlũ sphæræ figura vndiq; esse conuexũ,si tñ probatur. Et tila quidẽ apud nos cameræ similitudo, etiã secundum literã accepta,non impedit eos qui sphæram dicunt. Bñ quippe creditur sc̃dm eam partem quæ super nos est de cœli figura scripturam loqui voluisse.Si ergo sphæra non est,ex vna parte camera est, ex qua parte cœlum terram contegit:si aũt sphæra est, vndiq; camera est. Sed illud quod de pelle dictũ est,magis vrget,ne non sphæræ quod humanũ est forte cõmentum, sed ipsi nræ cameræ aduersum sit. Quid aũt hic allegorice senserim, confessionũ nostrarum liber Cap.5. tertiusdecimus habet. Siue igitur ita vt ibi posui siue aliquo alio modo intelligendũ sit cœlum sicut pellis extentum, propter molestos & nimios exactores expositionis ad literam,hoc dico, quod sicut arbitror omniũ sensibus patet: vtrunque.n.fortasse & pellis & camera figurate intelligi potest, vtrunq; autem ad literam qũo possit,videndum est. F Si.n.camera non solum curua, sed etiã plana recte dicitur: profecto & pellis non solũ in planum, verumetiam in rotundum sinũ extenditur. Nam & vter sicut & vesica pelagis est. De motu etiam cœli nonnulli fratres qõnem mouent,vtrum stet an moueatur:quia si moueatur, inquiunt, quomodo sit firmamentum est? Si autem stat, qũo sydera mouentur, quæ in illo fixa creduntur, ab Oriente vsq; Cap.16. ad Occidentem circumeunt, septemtrionalibus breuiores gyros iuxta cardinem peragentibus, vt cœlum, si est alius nobis occultus cardo ex alio vertice, sicut sphæra,si autem nullus alius cardo est, velut discus rotari videatur? Quibus respondeo, multum subtilibus & laboriosis rationibus ista perquiri, vt vere percipiatur vtrũ ita an nõ ita sit: quibus ineundis atq; tractandis,nec mihi iam tẽpus est, nec illis esse debet,quos ad salutem suam & sanctæ ecclesiæ necessariam vtilitatem cupimus informari.Hoc si nẽ nouerint, nec nomen firmamenti cogere,vt stare cœlum putemus: Firmamentum enim non pp stationem: sed propter firmitatem, aut propter intransgressibilem terminum, superiorum & inferiorũ aquarum G vocatũ intelligere licet:nec si veritas cęlum stare persuaserit: impediri nos circuitu syderum ne hoc intelligere possimus: & ab ipsis

ipsis quippe qui hoc curiosissime & ociosissime quærierunt inuentũ est, etiã cœlo non moto si sola sydera verterẽtur, fieri potuisse omnia quæ in ipsis syderũ conuersionibus contingere animaduersa atq; cõprehensa sunt. Et dixit deus: cõgregetur aqua q̃ sub cœlo est in cõgregationem vnã,& appareat arida: & factum est sic, & congregata est aqua quę sub cœlo est in congregationẽ vnã, & apparuit arida:& vocauit deus aridã terrã,& congregationes aquarũ vocauit mare,& vidit deus quia bonũ est. Iam de hoc opere dei propter alterius rei quærẽdi necessitatem, in primo nõ volumine satis tractauimus. Hic itaque breuiter admonemus,vt quem forte nõ moueat quærere, qñ species aquarũ terrarumq; creata sit,accipiat isto die non esse factũ nisi vt se cernerentur hæc duo elemẽta inferiora. Qđ vero mouet cur in diebus facta sit lux & cœlũ extra dies aũt vel ante oẽs dies aqua & terra, & cur ad dei verbũ facta sint illa dicente deo fiat:hęc aũt dicente quidem deo discreta, nõ autem deo dicente facta inueniantur,habet quod salua fide intelligat.s. id quod dictum est ante enumerationẽ dierũ,terra erat inuisibilis & incõposita, cum cõmendaret scriptura cuiusmodi terram fecerat deus,quia prædixerat, In principio fecit deus cœlum & terrã:nihil aliud his verbis quàm materiæ corporalis informitatem insinuare voluisse,eligens ea vsitatius appellare quàm obscurius. Si tamẽ tardo intellectui nõ subrepat vt materiam & speciẽ,quia verbis scriptura separat, conetur duo hęc etiam tempore seperare,tanquam prius fuerit materia, & ei temporis interuallo interposito,postea sit addita species: cũ deus hæc simul creauerit, materiamq; formatam instituerit,cuius informitatem vsitato,vt dixi, vocabulo vel terrę vel aquæ scriptura prędixit. Terra enim & aqua etiam suis qualitatibus id existentia quod videmus, tamẽ pp̃ter facilẽ corruptionẽ propinquiora sunt eidẽ informitati q̃ cœlestia corpora. Et qñ per enumerationem dierũ iam ex informi quæque formata numerantur,& ex ista corporali materia iam factum cœlum narrauerat,cuius multũ distat species à terrenis iam qđ ex ea formandũ in rerum infima parte restabat, voluit sub his verbis in rerũ creandarum ordinem inserere,vt diceretur, fiat: non acceptura ista residua informitate talẽ speciẽ,qualem acceperat cœlũ,sed iam inferiorẽ & infirmiorẽ atq; informitati proximam:vt his potius verbis,cũ dicitur,cõgregentur aquæ & appareat arida, acceperint hæc duo species ,pprias istas notissimas nobisq; tractabiles,aqua mobilẽ terra immobilẽ,& ideo de illa dictum est,congregetur:de hac appareat: aqua.n. est labiliter fluxa,terra stabiliter fixa. Et dixit deus:Germinet Herbæ terra herbã pabuli,ferẽtem semẽ secundum & ligna genus & secundum similitudinem, & lignũ fructiferum faciens fructũ, cuius semen sit fructiferi. in ipso secundum similitudinẽ suam super Cap.12. terram: Et factum est sic. Et pduxit terra herbã pabuli, semẽ habẽtem secundum genus suũ, & secundum similitudinem, & lignum fructiferũ faciẽs fructũ, cuius semen eius in eo sit secundũ genus suum super terrã. Et vidit deus quia bonũ est, & facta est vespera,& factũ est mane dies tertius. Hic moderamen ordinatoris aduertendum est, vt quoniã distincta quædã creatura est herbarũ atque lignorum ab specie terrarum & aquarum,vt in elementis numerari nõ possint, seorsum de illis diceretur vt exirent de K terra, & seorsum illis redderentur illa solita,vt diceretur, Et factum est sic, ac deinde repeteretur quod factũ est:seorsum quoque indicaretur deum vidisse quia bonum est:tñ quia fixa radicibus, continuantur terris & connectuntur, ista quoque ad eundem diẽ pertinere voluerit. Et dixit deus:Fiant lu- Lumina minaria in firmamento cœli vt luceant su- ria die per terram in inchoationem diei & noctis, quarto. & vt diuidant inter diem & noctem, & sint Cap.13. in signa & tempora & in dies & in annos,& Gene.1. sint in splendorem in firmamento cœli, vt luceant super terram. Et factum est sic. Et fecit deus duo luminaria magna, luminare maius in inchoationem diei, luminare minus in inchoationem noctis,& stellas:& posuit eas deus in firmamento cœli,vt luceant super terram, & vt sint in inchoationẽ diei & noctis, & vt diuidant inter lucem & tenebras. Et vidit deus quia bonum est. Et facta est vespera, & factum est mane dies quartus. In hoc quarto die quærendum est, quid sibi velit ista ordinatio, vt prius vel fierent vel secernerentur aqua & terra,priusq; terra germinaret quàm in cœlo sydera fierẽt. Neque enim possumus dicere electa esse q̃- L que meliora,quibus dierum series ita distingueretur,vt finis & medium maxime ornatius eminerent. Septẽ quippe dierũ medius quartus est. Occurrit.n. illud quia septimo die nõ est facta vlla creatura. An forte lux

prima

Universidad de Deusto
Biblioteca

primi diei magis respondet ad quietem diei septimi, vt eo modo concinentibus finibus iste ordo texatur, eminentibus de medio luminibus cœli? Sed si primus dies septimo concinit, debet ergo & secundus sexto concinere. Quid aũt simile habet firmamentum cœli cum homine facto ad imaginem dei? An quia cœlum totam superiorem mundi partem occupat, & homini in totam inferiorẽ potestas dominandi tributa est? Sed quid agimus de pecoribus & de bestijs, quas ipso die sexto in suo genere terra produxit? Quæ illis cum cœlo potest esse collatio? An potius qñ primum facta intelligitur lucis nomine ſpiritalis creaturæ formatio, consequens erat vt corporalis quoque creatura .i. mundus iste visibilis fieret: qui factus est biduo propter duas partes suas maximas, quibus constat vniuersus mũdus, cœlum .s. & terram: secundum hanc rationis collationem, qua & ipsa vniuersa creatura spiritalis & corporalis, sæpe cœlum & terra nominatur: ita vt globus quoque iste turbulentioris aeris terrenę parti deputetur: exhalationibus quippe humidis corporascit, si
M quid vero tranquilli aeris est vbi ventosi atque procellosi motus non possunt existere, ad cœlestem partẽ pertineat. Post hanc vniuersitatem molis corporeæ fabricatam, quæ vno loco tota est quo locatus est mundus, consequẽs erat vt impleretur partibus intra vniuersum, q̃ de loco in locum cõgruis motibus agerentur, cuius generis herbæ atque arbores non sunt: Radicibus quippe ista fixa sunt terræ: & quanuis habeant motus incrementorum suorum, de locis tamẽ propijs non mouentur nisibus suis, sed vbi fixa sunt, illic aluntur & crescunt: propterea magis pertinent ad terram q̃ ad genera rerum q̃ in aquis & terris mouentur. Quia ergo visibili mundo constituendo, hoc est cœlo & terræ, duo sunt attributi dies, restat vt his mobilibus & visibilibus partibus quę creantur intra illum, tres dies reliqui deputentur. Et quia sicut prius cœlum factum est, ita prius est ornandum huiusmodi partibus suis, quarto die fiunt sydera, quibus super terram lucentibus habitatio quoque illustretur inferior, ne habitatores eius in habitationem tenebrosam inducantur: & ideo quia infirma corpora inferiorũ habitatorũ, succedente motibus quiete reparãtur, factũ
A est vt circumeunte sole, diei noctisq; vicissitudine, propter vicissitudinẽ dormiendi & vigilandi potirent: nox vero illa nõ indeco ra remaneret, sed lunæ ac syderũ luce, & ipsos consolaretur homines quibus plerunq; operandi ẽt est nocturna necessitas, & q̃busdã animalibus q̃ lucẽ solis ferre nõ possunt ad sufficiẽtiã temperaret. Illud aũt quod dictũ est: Vt sint in signa & tpa, & in dies & in annos: q̃s non videat q̃ obscure positũ sit quarto die cœpisse tpa, quasi superius tribuũ sine tpe præterire potuerit? Quis ergo animo penetret, quõ illi tres dies transierint antequã inciperent tẽpora, q̃ quarto die cunt incipere: vel vtrũ omnino transierint dies illi? An circa spẽm factæ rei dies appellatus sit, & circa priuationẽ nox vt nondum specie formata materia nox dicta sit, vnde formanda erant cætera: sicut pót quãuis in rebus formatis, intelligi tñ in ipsa mutabilitate informitas materiæ, nõ. n. spatijs vel locorũ quasi remotior, vel tẽporũ quasi anterior discerni põt? An potius in ipsa re facta atque formata eadẽ mutabilitas, hoc est desiciendi, vt ita dixerim, possibilitas, nox appellata sit, q̃a ineſt in rebus factis ẽt si non mu-
B tentur, posse mutari? Vespera aũt & mane non, quasi p temporis præteritionem & aduentum, sed p quendam terminũ, quo intelligitur quoulq; sit naturæ proprius modus, & vnde sit naturæ alterius cõsequẽter exordium, An aliqua ratio sit horũ verborũ diligentius vestiganda? Quis in tantum seuerũ facile irrumpat, & q̃ signa dicat, cũ dicit de syderibus, & sint in signa? Nequeam, illa dicit q̃ obseruare vanitatis est, sed vtiq; vtilia & huius vitæ vsibus necessaria, quæ vel nautæ obseruant in gubernando, vel oẽs homines ad p̃uidendas aeris qualitates p æstatẽ & hyemẽ, & autumnalem vernalemq; tẽperiem. Et nimirum hæc vocat tẽpora, q̃ p syderа fiunt, non spatia mouarũ, sed vicissitudines affectionũ cœli huius. Nam si quis vel corporalis vel spiritalis motus cõditionis suæ vacua folijsque nudata est, tunc imperfecta dicenda est: aut vero in primordijs etiã nõ specie, vel mole corporis sui, tñ ratione naturæ. Nisi forte arbor quę per hyemẽ
C non habet in ramis suis, cum adhuc nullum fructum deferat, imperfecta erat illa natura. Quod nõ tantum de arbore, sed nec de ipso eius semine recte diceretur, vbi omnia quę progressu temporis quodammodo procedunt, modis insensibilibus latent: quanquã si aliquid deus imperfectum fecisse diceretur, quod deinde ipse perficeret, quid reprehensionis haberet ista sententia? Iure autem displiceret, si id quod ab illo inchoatũ esset: ab alio diceretur

posset deinceps aduerti, vel luna vel aliquod sydus ab Oriẽte statim post occasum solis emergere: quod item cũ ad mediã cœli venit altitudinem, medium noctis, incidet, tũc scilicet occasurũ cum sole redeunte fit mane: dies aũt totos solis ab Oriente vsque ad Occidentẽ circumitus: annos vero vel istos visitatos solis anfractus, non cũ ad Orientẽ quod quotidie facit, sed cũ ad eadem loca syderũ redit, quod non facit nisi peractis tre- cẽtis sexagintaquinque diebus & sex horis, ideſt quadrãte totius diei, q̃ pars quater dueta, cogit interponi vnũ diem, quẽ Romani bissextum vocant, vt ad eundem circumitũ redeatur: vel etiam maiores & occultiores annos: nã completis aliorum syderũ spatijs, maiores anni fieri dicuntur. Si ergo ita intelligamus tempora, dies & annos, nemo dubitat hæc syderibus & luminaribus fieri. Ita an. positum est, vt incertum sit vtrũ ad omnia sydera pertineat quod dictũ est: Sint in
D signa & tempora & in dies & in annos: an in ad solem tantummodo. Qualis etiam luna facta sit, multi loquacissime inquirunt atque vtinam inquirentes loquantur, ac nõ potius docere conantes. Dicunt enim ideo plenã factam, quia non decebat, vt deus imperfectum aliquid illo die faceret in syderibus quo scriptum est, q̃ facta sint sydera. Qui autem resistunt, dicunt: Ipsa ergo debuit prima luna dici, non quartadecima, q̃s enim incipit ita enumerare? Ego autem medius inter istos ita fum, vt neutrum asserã, sed plane dicã, siue primã siue pleniam lunã deus fecerit, fecisse perfectam. Ipsarũ enim naturarum est deus author & cõditor. Omnis autem res quicquid progressu naturali per tempora congrua quodammodo prodit atq; explicat, etiam ante cõtinebat occultũ, etiã nõ specie, vel mole corporis sui, tñ ratione naturæ. Nisi forte arbor quę per hyemẽ
E non habet in ramis suis, cum adhuc nullum fructum deferat, imperfecta erat illa natura. Quod nõ tantum de arbore, sed nec de ipso eius semine recte diceretur, vbi omnia quę progressu temporis quodammodo procedunt, modis insensibilibus latent: quanquã si aliquid deus imperfectum fecisse diceretur, quod deinde ipse perficeret, quid reprehensionis haberet ista sententia? Iure autem displiceret, si id quod ab illo inchoatũ esset: ab alio diceretur esse perfectũ. Qui ergo de terra nõ quæritur quã fecit deus, cũ in principio fecit deus cœlum & terram, quia inuisibilis erat & incõposita, & postea tertio die conspicua redditur atq; cõponitur, quid sibi de luna tenebras faciunt quæstionũ? Aut si quid de terra dictũ est, non tẽporis interuallo, cũ simul deus res concreauerit, sed narrationis distributione intelligunt dictũ: cur in hoc quod etiã oculis videri potest, non intuentur integrum corpus habere lunã, & tota sua rotũ ditate perfectũ, etiam cum lumine corniculato, siue incipiens ad terras lucere, siue desinens fulget? Si ergo lumen in ea creſcit vel perficitur vel minuitur, nõ luminare ipsũ, sed illud quod accenditur variatur. Si aũte ex vna sphærulę suæ parte semper lucet, sed dum eam partem conuertit ad terrã, donec totã cõuertat, qđ à prima vsq; ad quartãde cimã fit, crescere videtur, semper est plena, sed terræ habitatoribus nõ semper apparet. Hæc eadem ratio est, & si solis radijs illustratur: Non enim potest etiam sic cum soli proxima est, nisi cornibus lucidis appa-
F re: q̃a cætera pars q̃ tota in orbẽ illustratur, non est ad terras vt videri possit nisi cũ soli contraria est, vt totũ terris appareat qđ eius illuminatur. Nõ desunt tñ qui non esse arbitrari dicũt, lunã primitus à deo quartamdecimã factã, quia plena facta credenda est. Sed quia in scripturis dei verba sic habẽt, lunam factam in inchoationem noctis, tunc autem in noctis exordio videtur cum plena est. Aliàs vero & per diem incipit videri ante plenitudinem, & in progressu noctis, tantó ampliore, quanto minuitur. Sed qui per inchoationem noctis non intelligit nisi principatum, nam & hoc Græcũ verbũ magis indicat cum dictum est ἀρχὴν, & in Psalmis apertius scriptum est, Solem in po- Ps. 135.
testatem diei, lunam & stellas in potestatẽ noctis, non cogitur à quartadecima numerare, & credere lunã factam primo esse, non primã. Quæri etiã solet, vtrũ cœli lumi- An syde
naria ista conspicua, ideſt sol & luna & stellę ra æqua-
æqualiter fulgeant, sed quòd diuersis inter- liter ful-
uallis distent à terra, propterea diuersa cla- geant.
ritate magis minusque nostris oculis appa- Cap. 16.
reant. Et de luna quidem qui hæc dicũt, nõ dubitant minus ea lucere quam solẽ, à quo etiam perhibent eam illustrari. Multas aũte
G stellas vel æquales soli vel ẽt maiores audiẽt dicere, sed longius positas paruas videri. Et nobis q̃dẽ pót fortasse sufficere, q̃ quoquomodo

Gene. 2.

modo se ista res habeat, scimus artifice deo condita sydera: quanquã teneamus autho-
1.Co.15. ritate Apostolica dictum. Alia gloria solis, alia gloria lunæ,& alia gloria stellarũ: stella.n.a stella differt in gloria. Sed quia possunt adhuc dicere,ẽt si non resistant Apostolo,differunt quidem in gloria,sed ad oculos terrenorum: aut quia hoc propter resurgẽtium similitudinem dicebat Apostolus, qui non vtique ad oculos aliter erũt,& in se aliter: differunt quidẽ in seipsis sydera in gloria,sed tñ nonnulla sunt ẽt sole maiora: ipsi viderint quemadmodum soli tam magnum tribuant principatum,vt eũ radijs suis quasdam stellas,& eas quidem principales, quibus amplius isti q̃ cæteris supplicant,& tenere dicant & retro agere à cursu proprio. Non.n.fit verisimile, maiores aut ẽt æquales violentia radiorum eius posse superari. Aut si superiores signorum stellas vel septentrionum maiores esse asserunt, quæ nihil tale à sole patiuntur, cur istas per signa circumeuntes amplius venerantur? Cur eas signorum dominas perhibent? Etsi enim
H regradationes istas syderum,vel fortasse tarditates,non à sole fieri quisque contendat, sed alijs occultioribus causis: soli tamẽ istos in suis deliramentis, quibus vim fatorum à veritate deuij suspicantur, præcipuam tribuere potestatem ex libris eorum certe manifestum est. Sed dicant quod volunt de cœlo,alieni à patre qui est in cœlis. Nobis aũt de interuallis & magnitudine syderum subtilius aliquid quærere,taliq; inquisitioni rebus grauioribus & melioribus necessarium tempus impẽdere,nec expedit nec cõgruit. Et melius credimus ea esse cæteris maiora luminaria,q̃ sancta scriptura ita cõmendat,
Gen.1. Et fecit deus duo luminaria magna: quæ tamen non sunt æqualia. Nam consequenter dicit cum ea cęteris pręposuerit,inter seipsa differre. Ait.n.luminare maius in inchoationem diei, & luminare minus in inchoationem noctis. Certe.n.vel hoc concedant oculis nostris,vt ea manifestum sit amplius cæteris lucere super terram, nec diem clare re nisi luce solis,nec noctem tot stellis apparentibus ita lucere si luna desit,quemadmodum præsentia illius illustratur. De fatis aũt syderum qualeslibet eorum argutias,& quasi de matheſi documentorum experimẽ
Mathematici. Cap.17. ta,q̃ illi apoteleſmata vocant, omnino à nostræ fidei sanitate respuamus: talibus enim disputationibus etiam orandi causas nobis auferre conantur, & impia peruersitate in
1 malis factis q̃ rectissime reprehendũtur ingerũt, accusandum potius deum authorem syderum q̃ nominum scelera. Sed quod animæ nostræ non sint natura corporibus nec quidem cœlestibus subditæ, audiant & Phisosophos suos: quia vero terrenis corporibus illa corpora superiora non ad ea q̃ ipsi tractant potentiora sunt, vel hinc aliquando cognoscant,quia cum multa corpora diuersorum generum, vel animantium, vel herbarum & arbustorum,vno simul puncto tẽporis seminentur, vnoq; puncto temporis innumerabiliter multa nascantur, nõ tamẽ diuersis, sed ẽt ijsdem terrarum locis tantæ sunt varietates in progressibus, in actibus & possessionibus eorum, vt vere isti sicut dicitur perdant sydera, si ista considerent. Quid aũt insulsius & hebetius, q̃ cum istis rebus conuincuntur, dicere ad solos homines sibi subijciendos fatalem stellarum pertinere rationem, in quibus tñ ẽt ipsis de geminis conuincuntur,quorum diuerse viuẽtium,diuerse fœlicium vel infœliciũ, diuerseq; morientium, easdem plerunque cõstellationes accipiunt? Quia &si interfuit aliquid cum de vtero funderentur,in nonnullis tamen tantum interest, quantum ab istis compræhendi computatione nõ possit. Manus sequentis Iacob dum nascerentur,mutata est pedem fratris præcedentis tenens, vsqueadeo sic nati sunt vt quasi vnus infans in duplum prolixior nasci videretur. Horum certe constellationes quas appellant, nullo modo dispares esse potuerunt. Quid ergo vanius q̃ vt illas cõstellationes intuens Mathematicus, ad eundem horoscopum & ad eandem lunam, diceret vnum eorum à matre dilectum, alterum non dilectum? Si aũt aliud diceret,falsum profecto diceret. Si aũt hoc diceret,verum quidem, sed non secundum suorum librorum ineptas cãtiuncularum dicere. Quòd si huic historiæ, quia de nostris profertur, nolunt credere, nunquid & naturam rerum delere possunt? Cum ergo se minime falli dicant, si horam conceptionis inuenerint, saltem sicut homines nõ dedignentur conceptum considerare geminorum. Ideoq; fatendum est, quando ab istis vera dicuntur, instinctu quodam occultissimo dici, quem nescientes humanæ mentes patiuntur. Quod cum ad decipiendos homines fit, spirituum seductorũ operatio est: quibus quædam vera de temporalibus ibus

bus nosse pmittitur,partim quia subtilioris sensus acumine, partim q̃a corporibus subtilioribus vigent,partim experiẽtia callidiore propter magnã longitudinẽ vitæ, partim à sanctis angelis q̃d ipsi ab omnipotẽte deo discunt ẽt iussu eius sibi reuelãtibus,q̃ meri ta humana occultissimæ iustitię synceritate distribuunt. Aliqñ aũt ijdem nephandi spiritus ẽt q̃ ipsi factum sunt: velut diuinando prædicunt. Q̃napropter homo christiano, siue Mathematici, siue quilibet impie diuinantiũ,maxime dicentes vera cauendi sunt, ne consortio dæmoniorum animam deceptam,pacto quodam societatis irretiant.

Solet etiã quæri, vtrum cœli luminaria ista re conspicua corpora sola sint,an habeãt rectores quosdam spiritus suos: & si habent,vtrũ abeis ẽt vitaliter inspirentur,sicut animantur carnes p animas animalium,an sola sine vlla permixtionẽ præsentia. Quod licet in præsenti facile non possit compræhendi,arbitror tamen in processu tractandarum scripturarum opportuniora loca posse occurre re,vbi nobis de hac re secundum sanctæ authoritatis literas, & si non ostendere certũ aliquid,tamen credere licebit. Nunc autem seruata semper moderatione piæ grauitatis, nihil credere de re obscura temere debemus, ne forte quod postea veritas patefecerit,quanuis libris sanctis siue testamenti veteris siue noui, nullo modo esse possit aduersum, tamen propter amorem nostri erroris oderimus. Nunc ad librum operis nostri iam tertium transeamus.

D. AVRELII AVGVSTINI de Genesi ad literam, Liber tertius.

IN dixit deus: Educãt aquę reptilia animarũ viuarum, & volatilia super terrã, & secundum firmamentũ cœli. Et factum est sic. Et fecit deus cetos magnos,& omnem animal reptilium quæ eduxerunt aquæ secundum genus eorum, Et omne volatile pennatum secundum genus suum. Et vidit deus quia bona sunt, & benedixit ea deus dicens: Crescite & multiplicamini, & replete aquas in mari,& volatilia multiplicẽtur super terrã: & facta est vespera & factum est mane dies quintus. Nunc in inferiore parte mundi ea q̃ spiritu vitæ mouentur fiunt, & primũ aquarum,quod aeris qualitati proximum elementũ est: quia hunc cœlo in quo sunt luminaria ita vicinus est aer, vt & ipse cœli nomen acceperit,sed nescio vtrum etiã firmamentum possit vocari. Dicuntur autẽ cœli pluraliter in vna eadẽq; re quæ dicitur vnum cœlum. Nam cum in hoc libro singulari numero dicatur cœlũ q̃d diuidit inter aquas quæ supra, & easdem q̃ infra sunt, in illo tamen Psalmo: Et aquæ,inquit, q̃ super Ps. 148. cœlos sunt laudẽt nomen dñi. Et cœlos cœlorũ si bene intelligamus,sydereos aereorũ tanquam superiores inferiorum, & hos in eodẽ Psalmo accipimus vbi dictũ est: Laudate cum cœli cœlorum: satis apparet hunc aerẽ non solum cœlum,sed ẽt cœlos dici: sicut dñi & terræ,nec aliud significatur q̃ illa q̃ singulariter terra dr, qñ dicimus orbẽ terrarum,& orbem terræ. Hos ẽt aereos Cœlos cœlos quondam perijsse diluuio in quadam perijsse earum q̃ canonicæ appellantur epistola le- B gimus. Neq;.n.humida illa natura q̃ ita cõ- aquis. creuerat, vt cubitis quindecim altitsimorũ Cap.2. montium transcenderet vertices, potuit ad Iudæ. 1. sydera puenire. Sed quia huius aeris humi- Gen. 7. dioris in quo aues volitãt, vel tota vel propè tota spatia cõpleuerat, perijsse q̃ fuerant cœlos in illa epistola scribitur. Q̃d nescio quemadmodũ possit intelligi, nisi in aquarum naturã pinguioris huius aeris qualitate conuersa: alioquin non perierunt tunc isti cœli,sed sublimius erecti sunt, cũ locũ eorũ aqua occuparet. Itaq; facilius eos secundum illius epistolæ authoritatẽ credimus perijsse,& alios sicut ibi scribitur repositos extenuatis videlicet exhalationibus, q̃ sic erectos, vt eis superioris cœli natura loco suo cederet. Oportebat itaq; vt in creandis habitatoribus inferioris huius mundi partis, q̃ sæpe terræ nomine tota commemoratur, prius pducerẽtur ex aquis animalia, postea vero de terra: q̃ ita sit aeri aqua similis, vt eius exhalationibus pinguescere probetur, vt & ispm procellæ faciat.i.ventum,& nubila contrahat, & possit volatus auium sustinere. Quapropter ẽt si verum dixit quidam secularium Poetarũ: Nubes excedit Olym C pus, & pacẽ summa tenent: q̃a phibetur in Lucan. Olympi vertice aer esse tã tenuis, vt neque lib.2. nubibus obumbretur,neq; turbetur vento, Pharsa- neq; sustẽtare aliter possit, neque ipsos qui lię. forte ascẽderint homines crassioris auræ spiritu alere,sicut in isto aere consueuerunt: & tñ & ipse aer est, vnde aquis vicina qualitate

tate diffunditur, & propterea ipse quoq; in humidâ naturam conuersus diluuij tẽpore creditur. Neque.n. arbitrandum est aliquid de spatijs syderei cœli vsurpasse, cũ omnes ẽt altissimos montes aqua transcenderit.

Cõmutatio elemẽtorũ. Cap. 3.

Quanquam de conuersione elementorum ẽt inter ipsos q hæc ociosa cura subtilissime pserutati sunt, nõ parua quæstio est. Alij.n. dicunt omnia in omnia posse mutari atque cõuerti. Alij vero esse aliquid omnino proprium singulis perhibent elemẽtis, quod in alterius elementi qualitatẽ nullo modo vertatur. Vnde fortassis suo loco si dñs voluerit diligentius disputabimus: nunc aũt qđ ad præsentem sermonẽ attinet, hic commemoranda existimaui, vt intelligamus seruatum esse ordinẽ rerum, quo prius oportuit aquarũ animalia q̃ terrarũ narrare creata.

li. 22. de ciu. dei. cap. 11.

Nec vllo modo arbitrandum est prętermissum esse in hac scriptura vllum mũdi huius elementum, cum quatuor notissimis cũ constare persuasum sit, quia videtur hinc cœlũ & aquam & terram commemorare, de aere aũt tacere. Consuetudo quippe nostrarum scripturarum est, aut cœli, aut terræ nomine mundũ appellare, aut interdum addere & mare. Aut itaq; vel ad cœlum pertinere intelligitur, si qua sunt in eius superioribus partibus tranquillissima & pacatissima spatia: vel ad terram propter hunc turbulentũ & caliginosum locum, q̃ humida exhalatione pinguescit, quanuis & ipse sępius cœli nomine nuncupetur: ac per hoc non scriptum est, Producant aquæ reptilia animarum viuarum, & producat aer volatilia volantia super terram, sed vtrunque hoc animantiũ genus ex aquis productum esse narratur. Quicquid ergo aquarũ siue labiliter vndosum & fluidum est siue vaporaliter tenuatum atq; suspensum, vt illud reptilibus animarum viuarũ, hoc volatilibus appareat distributũ, vtrunq; tũ humidæ naturæ deputatur. Ideoq; sunt etiã q̃ absurdissima cõsideratione quinq; istos manifestissimos corporis sensus secundũ quatuor vsitata elemẽta ista distinguant, vt oculos ad ignẽ, aures ad aerẽ dicant pertinere. Olfaciendi autem gustandiq̃ sensum naturæ humidæ attribuunt: & olfactũ quidẽ istis exhalationibus humidis quibus crassatur hoc spatiũ in quo aues volitant: gustũ vero istis fluxibilibus & corpulentis humoribus: Nã quęcunq; in ore sapiunt ipsius oris humori cõmiscẽtur, vt sapiant, etiã si arida cũ acciperẽtur fuisse videantur. Ignis tũ omnia penetrat, vt motum in eis faciat. Nã & humor priuatione caloris congelascit, & cum posint frigescere cætera elementa, ignis frigescere nõ potest: facilius quippe extinguitur vt ignis non sit q̃ frigidus maneat, aut sit alicuius frigidi cõ tactu tepidior. Tactus autẽ qui est quintus in sensibus terreno elemento magis cõgruit proinde per totum corpus animantis quod maxime est terra est, quæque tacta sentiuntur. Dicunt ẽt nec videri sine igne posse aliquid nec tangi sine terra. Ac p hoc eleméta omnia in omnibus inesse, sed vnumquodq; eorũ ex eo quod amplius habet accepisse vocabulum. Ideo aũt caloris priuatione cum corpus nimie frigescit obtundi sensum, quia motus pigrescit qui ex calore inest corpori, dũ ignis aerẽ, & aer humida & humor terrea quęq; afficit subtilioribus. s. crassiora penetrantibus. Quanto autẽ quidq; subtilius est in natura corporali, tanto est vicinius naturæ spiritali, quanuis longe distãte genere, qñ quidem illud corpus est, illud non est. Ac per hoc qm̃ sentire non est corporis sed animæ p corpus, licet acute disseratur secun ex animadum diuersitatem corporeorum elemento- ma, rum sensus esse corporis distributos, anima ma ex tũ cui sentiendi vis inest cum corporea nõ ignisit, per subtilius corpus agitat vigorem sentiendi. Inchoat itaq; motũ in omnibus sensibus à subtilitate ignis sed non in omnibus ad idem peruenit. In visu.n. peruenit repressio calore vsque ad eius lucem. In auditu vsque ad liquidiorem aerem calore ignis penetrat. In olfactu aũt transit aerem purum, & peruenit vsque ad humidam exhalationem, vnde crassior hæc aura subtilsit. In gustu autem transit & peruenit vsque ad humorem corpulentiorem: quo etiam penetrato atque tacto, cum ad terrenam grauitatem peruenit, tangendi vltimum sensum agit. Non igitur ignorabat naturas elementorum eorumq; ordinem, qui cum visi elementa, bilium q̃ intra mundum in elementis natu- torum. ra mouentur conditionẽ introduceret, prius cœlestia luminaria, deinde aquarum animãtia, terrarum aũt postrema narrauit: non q̃ aerem prætermiserit, sed quod purissimi & quietissimi aeris vbi volare aues non posse dicuntur, si qua sunt spatia cœlo superiori coniunguntur, & cœli nuncupatione in scripturis ad superiorem mundi partẽ ptinere intelligũtur. vt terræ nomine vniuersaliter hoc totũ significet, ex quo incipit deorsum versus,

Cap. 3. versus, ignis, grãdo, nix, glacies, spũs tempestatis, & oẽs abyssi, donec perueniatur ad aridã, quæ proprio nomine terra dicit. Aer aq; ille superior, siue quod ad cœlestẽ mũdipertinet partẽ, siue quod nullũ habet visibile habitatorẽ, de qualibus nunc sermo narrantis est, neq; prętermissus est de cœlo nominato, neq; annumeratus est in creandis animalibus: ille vero inferior qui excipit ex halationes humidas maris ac terræ, & ad sustinendas aues quodãmodo crassatur, nõ nisi ex aquis accipit animalia. Quod.n. eius humidũ est, hoc portat alitum corpora, quæ ita nituntur pennis volantes, quẽadmodum pisces quibusdã suis alis natantes. Proinde scienter tanquã spiritus dei qui scribenti aderat, ex aquis dicit producta volatilia. Aquarum enim natura bipartitũ locũ sortita est: inferiorẽ scilicet in vnda labili, superiorem vero in aura stabili, Illũ deputatum natantibus, istũ volantibus, Sicut huic elemento congruos duos etiam sensus animalibus datos videmus, olfactum explorãdis vaporibus, gustũ explorãdis liquoribus. Qđ enim ad tactum aquas ventosq; sentimus, hoc est quòd terra solida in omnibus admixta est elementis: sed in crasfioribos sentitur amplius, ita vt iam tangendo contrectari valeant. Ideoq; & ista in duabus maxime mũdi partibus generaliter cœli & terræ nomine complectuntur. Sicut ille psalmus ostendit, omnia superiora ab illo principio enumerans, Laudate dominũ de cœlis: omniaq; inferiora ab alio principio, Laudate dñm de terra: vbi & spiritus tempestatis & omnes abyssi nominantur & ignis iste qui vrit tangentem, quia de terrenis & humidis humoribus ita existit vt subinde vertatur in aliud elementum. Et quamuis naturæ suæ sursum nitendo indicet appetitum, in cœlestem tamen superiorem tranquillitatem nõ possit euadere, q̃a multo aere superatus & in eum cõuersus extinguitur: ac p hoc in ista rerũ parte corruptibiliore atq; pigriore turbulẽtis motibus agitatur ad temperandũ eius rigorem, & ad vsus terroresque mortalium.

Quia ergo etiã tactu qui ad terram ꝓprie pertinet, sentiri possunt & fluctus vndarum & flatus aurarũ, propterea ipsa quoq; aquatilium animaliũ corpora & terrenis vescunt, & maxime aues in terra etiã requiescũt, fœtus quoq; propagãt: pars enim humoris qui vaporaliter exhalatur, etiã super terras extẽditur. Ideoq; cum dixisset scriptura, Educãt aquæ reptilia animarũ viuarum, & volatilia inquit, super terrã: addidit sane dicens, secundum firmamentũ cœli, in quo potest ali quanto manifestius apparere illud quod antea videbatur obscurũ. Nõ enim ait, in firmamẽto cœli, sicut de luminaribus, sed volãtia, inquit, super terrã, secundũ firmamentũ cœli: quia videlicet hoc caliginosum & humidũ spatiũ in quo aues volant, illi spatio contiguum est vbi volare nõ pũt, quod iam merito tranquillitatis & quietis pertinet ad firmamentũ cœli. In cœlo ergo volãt aues, sed in isto, qđ ille psalmus ẽt terræ nomine includit: propter qđ cœlũ vocantur multis locis volatilia cœli, non tũ in firmamento, sed secundũ firmamentũ. Nõnulli putãt propter sensus tarditatem animalia nõ animã viuã, sed reptilia animarũ viuarũ appellata: sed si propterea sic appellarẽtur, auibus daretur nomen animę viuæ. Cum vero & ipsa volatilia dicta sunt sicut illa reptilia, vt subaudiatur animarum viuarum: fatendũ est, vt arbitror, ita dictũ, ac si diceretur, quæ sunt in animabus viuis reptilia & volatilia: sicut dici posset ignobilia hominum, vt intelligeremus, quicunque sunt in hominibus ignobiles: quanquã enim sunt & animalia terrestria quæ repunt super terram, tamen ex multo maiore numero pedibus mouentur, & tam pauca fortasse in terris repunt, quam pauca in aquis gradiuntur. Nõnulli autẽ putauerunt ꝓpterea nõ animã viuam, sed reptilia animarũ viuarũ pisces esse appellatos, ꝙ eis memoria nulla sit, vel aliqua vita velut rationi vicinior. Sed fallit eos experientia minor. Nam quidam scripserunt quę animadu ertere potuerũt in viuarijs piscium multa miranda. Sed etiam si falsa scripserunt forte, memoriã tamẽ pisces habere certissimũ est. Quod ipse sum expertus, & experiãtur qui possunt & volunt. Nã fons quidã magnus Bullensiũ regionũ, ferè plenus est piscium. Solent aũt homines desuper intuẽtes eis aliquid iacere, qđ sibi vel prærripiant cõfluentes, vel inter se deripiant concertantes. Quo pastu assuefacti, deambulantibus super orã fontis hominibus, ipsi quoque cum eis congregatim natando eũt & redeũt, expectãtes vt inde aliquid iaceãt quorum præsentiã sentiunt. Nõ itaq; frustra mihi videtur aquarum animalia sic appellata reptilia quẽadmodũ & aues volatilia: nã si vel nulla memoria, vel sẽsus tardior, animæ viuę nomẽ repulisset à piscibus, volatilibus certè

Anima- lia terrestria & aquatica cap. 8.

K

L

Universidad de Deusto
Biblioteca

certè adhiberetur, quorũ vita in oculis nostris est, memoratu garrula, & in nidis construendis educandisq; fœtibus solertissima.

Quòd quidam philosophi cuiq; elemẽto sua animalia distribuerũt. c. 9.

Nec ignoro, ita quosdam Philosophos sua cuiusque elemẽti distribuisse animalia, vt terrena esse dicerẽt, non tantũ quæ in terra repunt atq; gradiũtur, sed aues etiã, ꝙ & ipsæ in terra requiescant, volãdo fatigatæ. Aerea vero animalia dæmones esse, cœlestia deos, quorum quidẽ nos partim luminaria partim angelos dicimus. Iidẽ tũ aq; pisces & sui generis beluas attribuũt, vt nullũ elementum suis animalibus vacet: quasi vero sub aquis terra non sit, aut probare possint pisces non in terra requiescere ad reparandas natandi vires, sicut volandi aues. Et si forte rarius pisces id faciunt, ꝙ ad gestanda corpora sit vnda quàm aura validior, ita vt terrena quoque animalia natantia ferat, siue vsu docta, vt homines, siue natura, vt quadrupedia vel serpẽtes. Aut si propterea non putant, quia non insunt pedes piscibus, nec phocæ aquarũ sunt, nec colubri cochleæq; terrarumnã & illæ pedes habent, & hæc genera sine vllis pedibus, non dico, requiescũt in terra, sed ab ea vix aut nunquam recedunt. Dracones autẽ sine pedibus & in speluncis requiescere, & in aerem sustolli perhibẽtur: qui quanquam nõ facile noti sint, literæ tamẽ, non tantũ nostræ, sed etiã gentiliũ nequaquam de istorũ animantium genere tacuerunt. Quapropter etsi dæmones aerea sunt animalia, quoniã corporeum aereorum natura vigent: & propterea morte non dissoluuntur, quia præualet in eis elementũ, quod ad faciendum quàm ad patiendũ est aptius: duobus subterpositis, aqua scilicet & terra, vno aũt superposito, id est, igne ſydereo: distribuũtur enim elemẽta ad patiendũ duo, humor & humus: ad faciendũ autẽ alia duo aer & ignis. Si ergo hæc ita sunt, nõ impedit ista distinctio nostram scripturam: quia non ex aere sed ex aquis producta indicat volatilia, quia subtilioris quidẽ & in auras exhalati atq; distenti, sed tũ humoris locus volatilibus datus est. Aer autẽ confinio luminosi cœli vsq; ad aquarũ fluida, & nuda terrarũ peruenit. Nõ tamen totũ spatiũ eius exhalationes humidæ infuscãt, sed vsq; ad eũ finẽ, vnde incipit etiã terra nominari, secundum illum Psalmum vbi dicitur, Laudate dominũ de terra. Superior vero pars aeris, ꝓpter puram tranquilitatem cœlo cui collimitatur, communi pace cõiungitur, & eius vocabulo nuncupatur. In qua fortasſis parte si fuerunt ante trãsgressionẽ suã, trãsgressores angeli cum principe suo nunc diabolo, tunc archangelo. Nam nõnulli nostri, nõ eos putãt cœlestes vel supercœlestes angelos fuisse, nõ mirũ si post peccatũ in hãc humore tenui contexatur, qui commotus Tonitrua, & contractus nubila, & cõspissa Nubes, tus pluuiam, & congelantibus nubilis niué, Pluuia, & turbulentius congelantibus densioribus Grando, nubilis grãdinẽ, & distentus serenum facit, Serenitas occultis imperijs & opere dei a summis ad tas infima vniuersa quæ creauit administrãtis. Vnde & in illo Psalmo cum commemorata Ps. 148. essent, ignis, grando, nix, glacies, spũs tempestatis: ne talia sine prouidentia diuina fieri mouerique putarentur, continuo subiecit, ꝙ faciunt verbum eius. Si autẽ transgressores illi antequam transgrederẽtur cœlestia corpora gerebant, neq; hoc mirum est, si cõuersa sunt ex pœna in aeream qualitatem, vt iã posſint ab igne, idest, ab elemento naturæ superioris aliquid pati: nec aeris saltem spatia superiora atque puriora, sed ista caligino sa tenere permisſi sunt, qui eis pro suo genere quidam quasi carcer est, vsq; ad tempus iudicij. Et si quid de his transgressoribus angelis diligentius requirendum est, alius erit accommodatior scripturæ locus. Proinde nunc quod satis est, si hæc spatia turbida & procelloſa propter aeris naturã vsq; ad vndas terrasq; porrecta pñt aerea corpora ſtinere, posſunt & auiũ quæ producta sunt ex aquis propter aquarũ tenues halitus: qui scilicet eidem aeri iuxta vndas & terras circunfuso, atque ob hoc infimę atq; terrenæ parti deputato, vaporaliter inseruntur & auras intexunt, quæ nocturnis rigoribus aggrauataę sereno etiam rore distillant: si autẽ vehementius frigus est etiam gelu cãdidius inalbescunt. Et dixit deus, Educat terra animam viuã secundũ genus suũ, quadrupe animadia & reptibilia & bestias terræ secundũ genus suum, & pecora secundũ genus suum, & factũ est sic. Et fecit deus bestias terræ secundũ genus suũ, & pecora secundum genus suum, & omnia reptilia terræ secundũ genus suum. vidit deus quia bona sunt. Iam nunc conſequens erat vt alteram partem, quæ propriè terra dicitur, infimi huius loci, quę totum cũ omnibus abyssis & nebuloſo aere vniuersaliter vocabulo terræ alibi scriptura com-

plectit, ornaret animalibus suis. Et manifesta quidã sunt animalium gña, q̃ in verbo dei terra produxit. Sed quia sæpe nomine pecorũ vel nomine bestiarũ animalia omnia rõnis expertia solẽt intelligi, merito q̃ri tur, quas nunc ꝓprie bestias, & q̃ nũc pecora dicat. Et repẽtia quidẽ siue reptilia terre na, non est dubitandũ ꝙ oẽs serpẽtes intelligi voluit quanquã & bestiæ dici posſint, pecorum autem nomen nõ vsitate serpentibus cõuenit. Rursum leonibus & pardis & ngridibus & lupis, & vulpibus, canibus ẽt & simijs, atq; id genus cæteris vsitate conuenit vocabulũ bestiarum. Pecorum autẽ nomẽ his animalibus accõmodatius aptari solet, q̃ sunt in vsu hominũ: siue adiuuandis laboribus, vt boues & equi, & si qua talia: siue ad lanificiũ, vel ad vescendum, vt oues & sues. Quid ergo sunt quadrupedia? Quanquam. n. hæc omnia ſpter quædã seDhoc proprio nomine quædã vellet intelligi, non vtiq; hic etiam quadrupedia nominaret, quanuis de his in repetitione tacuerit. An cerui & damulæ & onagri & apri, quia neq; illis bestijs vbi leones sunt congũgi pũt, similes. n. sunt illis pecoribus, ne que tamen sub humana cura sunt, proprie quadrupedia nũcupata sunt: quasi reliqua essent hæc animalia, quibus ista appellatio gũalis quidem cum multis propter numerum pedum, sed tamen speciali significatio ne tribueretur? An quia ter dixit, sc̃dm genus, tria quædam genera nos inuitat attendere? Primo sc̃dm quadrupedia & reptilia, vbi arbitror significatum, quæ quadrupedia dixerit scilicet quæ in gñe sunt reptiliũ, sicut sunt lacerti, stelliones, & si qũid huiusmodi est. Ideoq; in repetitione quadrupedum nomen non iterauit, quia reptilium vocabulo fortasſe complexus est. vnde ibi non simpliciter ait, reptilia, sed addidit, omnia reptilia terræ. Ideo terræ, quia sunt & aquarum, & ideo omnia vt illic intelligãtur, quę quatuor etiam pedibus nituntur, quæ superius quadrupedum nomine proprie significata sunt. Bestias autem de quibus item ait, secundum genus, quicquid ore aut etiam vnguibus sæuit, exceptis serpentibus. Pecora verò de quibus tertio, ait secundũ genus, quæ neutra vi lacerant, sed aut cornibus, aut ne hoc quidem. Prædixi enim & quadrupedum nomen quàm late pateat, ipſo pedum numero facile agnosci, & nomine pecorum vel bestiarum omne irrationale animal aliquando cõprehẽdi. Sed etiam ferarũ vocabulũ solet in Latina lingua tantundẽ valere: nõ ideo tũ negligenda fuit consideratio, qũo posſint hæc nomina, quæ non frustra in hoc scripturarum loco posita sunt, eiam speciali distinctione discerni, quod in usu loquendi quotidiano facile animaduerti potest. Non frustra etiam lectorem mouet, vtrum ne pasſim & quasi fortuito, an aliqua ratione dicatur, secundũ genus, tanquam fuerint & antea cum prima creata narrentur: an genus eorum in superioribus rationibus intelligendũ est vtique ſpiritalibus, sc̃dm quas creantur inferius. Sed si ita eẽt, hoc de luce, hoc de cœlo, hoc de aquis & terris, hoc de cœli luminaribus diceretur. Quid enim eorum est cuius non ẽterna & incommutabilis ratio in ipſa dei sapientia videat, quæ attingit a fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter? Incipit autem hoc dici de herbis, & ſignis, vsque ad hæc terrena animantia. Nam in eis quæ ex aquis creata sunt, quanuis in prima commemoratione dictum non sit, in illa tñ iteratione dictum est. Et fecit deus cætos magnos & omnẽ animã animaliũ, reptiliũ, q̃ eduxerunt aque secundũ genus eorum, & omne volatile pennatum secũdum genus. An quia hæc ita exorta sunt, vt ex eis alia nasceretur, & originis formã succesſione seruarent, ideo dñr secundum genus, propter propagationem prolis qua permansura creabantur? Sed cur de herbis & lignis non solum dicitur, secundum genus, verũetiam secundum similitudinem, cũ & animalia, siue aquarũ, siue terrarũ secundum similitudinẽ suã generẽt? An quia genus sequitur similitudo, noluit eam vbique repetere. Nam & semen non vbiq; repetiuit, cum tã herbis & lignis insit, q̃ animalibus, etsi nõ omnibus. Obseruatũ est. n. quædam ita nasci ex aquis vel terra vt sexus eis nullus sit: & ideo semẽ eorum non sit in eis, sed in elementis ex quibus oriuntur. Hoc est ergo sc̃dm genus, vbi & seminũ vis & similitudo intelligitur succedentium de succedẽtibus: quia nihil eorũ ita creatum est, vt semel exisſteret, vel permansurum, vel nullo succedente deceſſurũ. Cur ergo & de homine non ita dictũ est, Faciamus hoĩem ad imaginẽ & similitudinẽ nostrã, sc̃dm genus: cũ & hominis ꝓpago manifesta sit? An quia non ita deus fecerat ho-

Secũdũ genus. cap. 12.

Sapiẽ. 8.

Gen. 1.

minem ut morereſ, ſi præceptum ſeruare
uoluiſſet, & ideo nō erat neceſſarius deceſ-
Psal.48. ſori ſucceſſor? Sed poſt pctm cōparatus eſt
pecoribus inſenſatis, & ſimilis factus eſt
eis: vt iā filij ſeculi huius generēt, & gñenī:
quo poſsit mortaliū genus ſeruata ſucceſsio
ne ſubſiſtere? Quid ſibi vult ergo poſt ho-
Gene.2. minem factum illa benedictione: Creſcite et
multiplicamini & implete terrā: quod vtiq;
fieri poſſet generādo? An nihil hinc temere
dicendū, donec ad eū ſcripturæ locū perue-
niamus: vbi diligentius iſta requirēda atq;
tractāda ſunt? Poteſt.n. nunc fortaſſe ſuffice
re ppea de homine nō dictū eſſe ſcd̄m ge-
nus, quia vnus fiebat de quo etiā fœmina fa
cta eſt: Non.n. multa gña hominū, ſicut her
barū, lignorū, piſciū, volatiliū, ſerpentium,
pecorum, beſtiarū vt ſic dictū accipiamus,
ſcd̄m genus, ac ſi diceret generatim, vt in
ter ſe ſimilia atq; ad vnam originem ſemi-
nis pertinentia diſtinguerentur à cæteris.

H. Item quærit, quid tantū aquarū anima-
Benedi- lia de creatore meruerint vt ſola benedice-
ctio ani- rentur ſicut homines: Nam & ipſa benedi-
malium. xit deus dicens, Creſcite & multiplicamini
cap. 13. & implete aquas maris, & volatilia multi-
Gene.1. plicentur ſuper terrā. An in vno creaturæ
genere dicendum fuit, vt in cæteris cōſequē
ter intelligeretur, quæ generationibus cre-
ſcunt? Prius ergo diceretur in eo quod pri-
mum tale creatū eſt, in herba ſcilicet atque
ligno. An forte q̄ nullū haberent propaganda
da prolis affectū, ac ſine vllo ſenſu: generare-
rēt, indigna iudicauit illis benedictionis ver
bis, Creſcite & multiplicamini: vbi aūt talis
ineſſet affectus, ibi primum hoc dixit, vt in
terrenis animalibus etiam non dictum intel
Officiū ligeretur? Neceſſarium autē fuit hoc in no
gignēdi. mine repetere, ne quiſquā diceret in officio
gignēdi filios vllū eſſe pctm, ſicut eſt in li-
bidine, ſiue fornicandi, ſiue ipſo coniungio
Infecto- immoderatius abutendi. Nōnulla ēt de
rum ori minutiſsimis animalibus q̄ō eſt vtrū in pri
go. mis rerū mortalium conditionibus creata
cap. 14. ſint, an ex conſequentibus rerū mortalium
1.ſen.di. corruptionibus. Nā pleraq; eorū aut de vi-
I uorum corporum vitijs, vel purgamentis,
15.ca.de vel exhalationibus, aut cadauerum tabe gi-
quibuſ- gnunt: quędā etiam de corruptione ligno-
dam. rum & herbarū: quædā de corruptionibus
fructuū, quorū omnīū nō poſſumus recte
dicere deū non eſſe creatorem. Ineſt enim
omnibus quoddam naturę generis decus,
ſicut in his maior ſit admiratio bene conſi-
derantis, & laus vberior omnipotentis artī-
ficis: qui omnia in ſapientia fecit, qui'a fine pſ. 103.
vſq; ad finē ptendens: & ſuauiter cuncta di Sapiē. 8.
ſponens, nec ea ipſa rerum nouiſsima quæ
pro ſui generis ordine diſſoluuntur, & quo-
rum diſſolutionē ex pœna noſtræ mortali-
tatis horremus, relinquit informia: ſed creat
minima corpore, acuta ſenſu animantia: vt
maiore attentione ſtupeamus agilitatē mu-
ſcæ volantis, q̄ magnitudinē inuenti gradiē
tis, ampliusq; miremur opera formicarum,
q̄ onera camelorum. Sed utrum in primis,
vt dixi, rerum conditionibus, quę iſto ſex
dierū ordine creatæ narrant, hæc quoq; mi
nima inſtituta credamus, an poſtea conſe-
quentibus corruptibiliū corporum ſolutio-
nibus, hoc quæritur. Et poteſt quidem dici
ea minutiſsima, quæ vel ex aquis, vel terris
oriuntur tūc creata, in quibus etiā illa non
abſurde intelliguntur quæ naſcunt ex ijs, q̄ &
terra germinante orta ſunt. Et quia præcel-
ſerant conditionem non ſolum animalium,
ſed etiam luminariuū. Et quia terræ conti-
nuantur p radicū cōnexionē, vnde illo die
quo apparuit arida exorta ſunt, vt potius ad
ſupplementum habitationibus, quām ad nu
merum habitatorum pertinere intelligeren
tur. Cętera vero quæ de animalium gignī- 2.ſen.
tur corporibus, & maxime mortuorum, ab- 15.ca.
ſurdiſsimum eſt dicere tunc creata, cum ani quibuſ.
malia ipſa creata ſunt: niſi quia inerat iam dam.
in omnibus animatis corporibus vis quæ-
dā naturalis & quaſi præſeminata materia
& quodammodo initiata primordia futuro
rum animalium, quæ de corruptionibus ta-
lium corporum pro ſuo quæque genere ac
differentijs erant exortura, per adminiſtra
tionem ineffabilem omnia mouente incom
mutabili creatore. De gñibus quoq; ani- Anima-
malium venenoſis & pernitioſis quæri ſo- lia ve
let, qūo poſt peccatum hominis ad vindi nola.
ctam creata ſint: an potius cum iam creata Cap.19
eſſent innoxia, non niſi poſtea peccatoribus
nocere cœperint? Neq; hoc mirum eſt, qā-
quidem etiam temporibus huius vitæ labo-
rioſę atque erumnoſæ, cum ita ſit nemo in- 1.
ſtus vt perfectum ſe audeat dicere, fideliter
atteſtante Apoſtolo & dicente, Non quia phili. 3.
iam acceperim aut etiam perfectus ſim.
Cumq; adhuc exercendæ atque infirmi-
tate perficiendæ virtuti neceſſarię ſint ten-
tationes, & moleſtiæ corporales, eodem
rurſus Apoſtolo manifeſtante qui ait, in ma
gnitudine reuelationū ne extollerer, da- 2. Cor.12.
tum

tum ſibi eſſe ſtimulum carnis, angelum ſa-
tanæ vt eū colaphizaret, rogatū q̄; à ſe dūm
tertio vt diſcederet ab eo, reſpondiſſe ſibi,
Sufficit tibi gratia mea: Nam virtus in infir
mitate perficitur: tamen & ſanctus Daniel
inter leones ſaluus atq; intrepidus vixit, qui
non vtiq; deo mentiens in oratione, nō tm
peccata populi ſui, ſed etiam ſua pateretur.
Et in ipſius Apoſtoli manu mortifera vipe-
ra adhæſit, nec læſit. Potuerunt ergo iſta ēt
creata nihil nocere, ſi cauſa non extiſſet,
vel terrendorum puniendorumq; vitiorū,
vel probādæ perficiendæq; virtutis: quia &
exępla ſunt demōſtranda patientiæ ad pro-
fectum cæterorū, & ipſe ſibi hō in tentatio-
nibus certius innoteſcit, & iuſte ſalus illa p-
petua quæ turpiter amiſſa, eſt per voluntā-
tē, fortiter recipitur per dolorē. Dicet ali
quis. Cur ergo inuicē beſtiæ nocent, quibus
nec peccata vlla ſunt, vt vindicta iſta dicaī,
nec vllā recipiūt tali exercitatione virtutē?
Ideo nimirū, quia ſcilicet aliæ cibi ſunt alia-
rū, nec recte poſſumus dicere, non eēnt aliæ
quibus aliæ veſcerentur. Habent.n. omnia
quandiu ſunt, mēſuras, numeros & ordines
ſuos, quæ cuncta merito conſiderata laudā-
tur, nec ſine occulta pro ſuo gñe moderatio-
ne pulchritudinis, tpalis ēt, ex alio in aliud
tranſeundo mutant. Quod etſi ſtultos latet,
ſubſtucet proficientibus, clarumq; perfectis
eſt. Et certe omnibus talibus inferioris crea
turæ motibus pbent homini ſalubres admo-
nitiones, vt videat quantū ſibi ſatagēdū ſit
p ſalute ſpiritali & ſempiterna qua oībus
rationabilibus animātibus antecellit, cū il
la videat à maximis elephātis vſq; ad mini-
mos vermiculos p ſalute corporali & tpa-
liquā p ſui gñis inferiore ordinatione ſor-
tita ſunt, ſiue reſiſtendo, ſiue cauendo agere
quicquid valent, qd̄ non appareret niſi cū
quidam refectionē corporis ſui ex aliorū cor-
poribus q̄rūt, alia ſe vel repugnādi viribus,
vel fugæ p̄ſidio, vel latebrarū munimine tue
rentur: Nā & ipſe corporis dolor in quoli-
bet animante magna & mirabilis animæ vis
eſt, ſi illā cōpagē ineffabili permixtione vi-
taliter continet, & in quandā ſui moduli re-
gat vnitatē, cū eā non indifferenter, ſed vt
ita dicā, indignanter patiatur corrumpi atq;
diſſolui. Illud etiā fortaſſe aliquem mo-
uerit, ſi animalia noxia viuos homines aut
grauiter, ſi penaliter lędunt, aut ſalubriter exercēt, aut
ſeueriter probant, aut ignoranter docent, cur
in eſcas ſuas dilacerant ēt corpora hominū
mortuorū? Quaſi vero quicquā interſit ad
noſtram vtilitatem, iſta caro iam exanimis
in naturæ profunda ſecreta per quos tranſi-
tus eat, vnde mirabili omnipotētia creatoris
reformanda rurſus ſeruatur: quāquā & hinc
fiat quædā prudentibus admonitio, vt ſe ita
commendēt fideli creatori, omnia maxima
& minima occulto nutu adminiſtrāti, cui Luc.12.
noſtri etiam capilli numerati ſunt, ne pro-
pter inanes curas exanimatorū corporum
ſuorū vlla gña mortiū perhorreſcāt, ſed pię
fortitudinis neruos ad omnia præparare nō
dubitent. Talis etiam quæſtio de ſpinis Spinę &
& tribulis ſolet oboriri, & de quibuſdā li- tribuli.
gnis infructuoſis, vel cur vel qñ creata ſint, Cap.18.
cum deus dixerit, Producat terra herbā pa- Gene.1.
buli ſeminantē ſemen, & lignum fructiferū, B
faciens fructum. Sed qui ita mouenī, nō in-
telligunt ſaltē de vſitatis formulis humani
iuris, quēadmodum appelletur vſusfructus.
Quaſi.n. quędā fruentiū in fructus nomine
conſideretur. Quantæ aūt ſint vtilitates ſiue manifeſtæ, ſiue occultæ omnium q̄ terra
gignens radicitus alit, & ipſi quædā intueā-
tur, & ab expertis, cætera inquirāt. Et de ſpi
nis quidē ac tribulis abſoluta pōt eſſe rōſio,
qa poſt pctm dictū eſt homini de terra, Spi-
nas & tribulos pariet tibi. Nec tū facile di- Gene.3.
cendum eſt tunc cœpiſſe iſta oriri ex terra,
Fortaſsis.n. qm̄ in ipſis quoq; generibus ſe-
minum multæ reperiuntur vtilitates, pote-
rant habere locum ſuum ſine vlla pœna ho
minis. Sed vt in agris in qbus iā pœnaliter
laborabat, etiā iſta naſcerētur, hoc ad cumu-
lum pęnæ valere credi pōt, cū poſſent alibi
naſci, vel ad auium pecorūq; paſtus, vel ad
ipſorum hominum aliquos vſus. Quanquā
& ille ſenſus nō abhorret ab his verbis, quo
ita intelligitur dictum, Spinas & tribulos
pariet tibi: vt hæc etiam antea terra pariēs,
non tanen homini pareret ad laborem, ſed
cuiuſq; modi animalibus conuenientem ci-
bum. Sunt.n. quæ his generibus & mollio-
ribus & aridioribus commode ſuauiterq̄ C
veſcantur. Tunc aūt cęperit iſta homini pa
rere ad erumnoſum negociū, cū poſt pctm
cœpit in terra laborare. Non q̄ alijs locis
hæc antea naſcerentur, & poſt in agris quos
homo ad capiendas fruges coleret, ſed &
prius & poſtea in eiſdem locis: prius tū non
homini, poſt autem homini vt hoc ſignifice-
tur quod additum eſt, tibi: quia nō eſt dictū
ſpinas & tribulos pariet, ſed pariet tibi: id
eſt, vt tibi iam iſta naſci incipiant ad la-

Universidad de Deusto
Biblioteca

borem,quæ ad pastum tantūmodo alijs animalibus antea nascebātur. Et dixit deus,
Homo ad imagi nē dei. Cap.19. Gene.1. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinē nostrā,& dūetur piscīū maris & volatiliū cœli & omniū pecorū, & omnis terræ,& omniū reptiliū repentiū super terrā. Et fecit deus hominē, ad imaginē dei fecit eū: masculū & fœminā fecit eos,& bñdixit eos deus dicens,Crescite & multiplicamini, & implete terram,& dñamini eius,& principamini piscium maris,& volatilium cœli & omniū pecorū, & omnis terræ,& omniū reptilium repētium super terrā,Et dixit eis deus, Ecce dedi vobis omne pabulum seminale, seminans semen quod est super omnē terram, & omne lignum quod habet in se
D fructū seminis seminalis,vobis erit ad escā, & omnibus bestijs terræ,& omnibus volatilibus cœli,& omni reptili repēti super terrā,quod habet in se spūm vitæ,& omne pabulū viride in escā. Et factū est sic. Et vidit deus omnia quæ fecit, & ecce bona valde: & facta est vespera,& factum est mane dies sextus. Etiā atq; ēt de natura hominis posterit vberior considerandi & diligentius disserendi locus. Nunc tū vt opera sex dierū nostra inquisitio pertractatioq; concludat, hoc primū breuiter dicimus,non indifferen
1.sen.di. 2.c.proponam°. & 2.sen. dist.16. ter accipiendū quod in alijs operibus dicitur,Dixit deus,fiat. Hic autem dixit deus, Faciamus hominē ad imaginē & similitudinē nostrā:ad insinuandum scilicet,vt ita dicā,pluralitatē personarū propter patrem & filiū & spūmsanctū. Quā tū deitatis vnitatē intelligendam, statim admonet:dicens, Et fecit deus hominem ad imaginem dei: non quasi pater ad imaginem filij, aut filius ad imaginem patris,alioquin non vere dictum est,ad imaginem nostram,si ad patris solius aut filij solius imaginem factus est hō. Sed ita dictū,fecit deus ad imaginem dei:tanquā
E diceretur,fecit deus ad imaginem suam. Cū aūt nunc dicitur,ad imaginem dei: cum superius dictum sit, ad imaginem nostrā: significatur q; non id agat illa pluralitas personarū,vt plures deos vel dicamus vel credamus vel intelligamus: sed patrem & filiū & spiritumsanctum, propter quam Trinitatē dictum est,ad imaginem nostrā: vnum accipiamus deū, propter quod dictum est,
Imperiū datū homini. Cap.20. ad imaginem dei. Hic etiam illud non est prætereundum,quia cum dixisset,ad imaginem nostrā:statim subiunxit, & habeat potestatē piscīū maris & volatiliū cœli & cæterorū animaliū rationis expertiū: vt videlicet intelligamus in eo factum hominē ad imaginē dei in quo irrationalibus animātibus antecellit,id aūt est ipsa ratio,uel mens, vel intelligentia, vel si quo alio vocabulo commodius appellatur. Vnde & Apostolus Ephes. dicit, Renouamini spiritu mentis vestrę,& Colos. induite nouum hominē qui renouatur in agnitione dei,secundum imaginem eius qui creauit eū:satis ostendens vbi sit hō creatus ad imaginē dei,quia non corporeis lineamētis,sed quadā forma intelligibili mentis illuminatæ. Ac per hoc sicut in illa prima luce, si eo nomine recte intelligitur facta lux intellectualis particeps æternę atq; incommutabilis sapiētiæ dei, non dictum est,& sic est factum,vt deinde repeteretur, & fecit deus, quia sicut iā quantū potuimus disseruimus, non fiebat cognitio aliqua verbi dei in prima creatura, vt post eā cognitionē inferius crearetur quod in eo verbo creabat, sed ipsa primo creabatur lux in qua fieret cognitio verbi dei per qđ creabatur,atq; ipsa cognitio illi eēt ab informitate sua cōuerti ad formantē deū,& creari atq; formari:postea vero in cæteris creaturis dr, & sic est factum vbi significat in illa luce, hoc est in intellectuali creatura prius facta verbi cognitio:ac deinde cū dr,& fecit deus,ipsius creaturę genus fieri demonstrat, qđ in verbo dei dictū erat vt fieret: hoc & in hominis conditione seruat. Dixit.n.deus, Faciamus hominē ad Genes. imaginē nostrā:& cætera. Ac deinde nō dr, & sic est factum: sed iam subinfertur, Et fecit deus hominē ad imaginē dei: quia & ipsa natura scilicet intellectualis ē sicut & illa lux, & ppea hoc est ei fieri qđ ē agnoscere verbū dei per qđ fit. Nā si diceret, & sic ē factū,& postea subinferret, & fecit deus, quasi prius factum intelligeretur in cognitione rationalis creaturæ,ac deinde in aliqua creatura quæ rationalis non esset. Quia vero & G ista creatura rationalis est,& ipsa eadem cognitione pfecta est. Sicut enim post lapsum peccati homo in agnitione dei renouatur secundum imaginē eius qui creauit eum: ita in ipsa agnitione creatus est antequā delicto veteresceret, vnde rursum in eadem agnitione renouaretur. Quæ autem non in ea cognitione creata sunt:quia siue corpora siue irrationales animæ creabantur,primo facta est in creatura intellectuali cognitio eorum à verbo dei quod dictum est vt fieret: propter quam cognitionem primo dicebatur,

tur,& sic est factum: vt ostenderetur facta ipsa cognitio in ea natura, q̄ hoc in verbo dei antequā esset cognoscere poterat: ac deinde fiebāt ipsæ corporales irrōnales creaturę,pp qđ dēinceps addebat,& fecit deus.
Quomodo autem hō immortalis factus sit, & acceperit escā cū alijs animalibus herbam pabuli ferentē semen,& lignū fructiferū & herbā viridē,difficile est dicere. Si.n. pctō mortalis effectus ē, vtiq; ante peccatū nō indigebat talibus cibis. Neq; enim posset illud corpus fame corrumpi. Nam illud quod dictum est, Crescite & multiplicamini & implete terrā: quanquā nisi per concubitum maris & fœminæ fieri nō posse videatur, vnde hinc quoq; mortalium corporum extitit indicium: potest tū dici alīū mōdum esse potuisse in corporibus immortalibus,vt solo piæ charitatis affectu nulla corruptionis cōcupiscentia filij nascerētur,nec mortuis parentibus succesturi,nec ipsi moriturī: donec terra immortalibus hominibus implerētur, ac sic instituto iusto & sctō populo,qualē post resurrectionē futurū credimus,nascendi etiam modus fieret: potest quidem dici, & quomodo dicatur alia consideratio est. Sed non etiam hoc quisquam dicere audebit, ciborum indigentiam quibus reficiebantur, nisi mortalibus esse non posse. Nonnulli autem etiam hoc suspicati sunt,nunc interiorem hominem factū, corpus autem hominis postea,cum ait scriptura,Et finxit deus hominē de limo terræ: vt quod dictum est,fecit:ad spūm pertineat: quod autem finxit:ad corpus. Nec attendunt masculū & fœminā nō nisi scđm corpus fieri potuisse. Licet enim subtilissime differatur ipsam mentē hominis in qua factus est ad imaginem dei, quandam scilicet rationalem vitam, distribui in ęternæ contemplationis ueritatem, & in quandam rerum temporalium administrationem, atq; ita fieri quasi masculum & fœminam, illa parte consulente, hac obtemperante: in hac tamen distributione non recte dicitur imago dei,nisi illud quod inhæret contemplandę incommutabili veritati. In cuius rei figura Paulus Apostolus virum tantum dicit imaginem & gloriam dei: mulier autem, inquit, gloria viri est. Ita quanuis hoc in duobus hominibus diuersi sexus exterius secundū corpus figuratum sit, quod etiā in vna hominis interius mente intelligitur: tamen & fœmina quæ est corpore fœmina, rēnouatur etiam ipsa in spiritu mentis suæ in agnitione dei secundum imaginem eius qui creauit, vbi non est masculus & fœmina.Sicut autem ab hac gratia renouationis, & reformatione imaginis dei non separantur fœminæ, quanuis in sexu corporis earū aliud figuratum sit, pp quod vir solus dicitur eē imago & gloria dei, Sic & in ipsa prima conditione hominis,secundum id quod & fœmina homo erat,habebat vtique mentem suā eandemq; rationalē, secūdum quā ipsa quoque facta est ad imaginē dei: sed pp- Gene.1. ter vnitatem coniunctionis, fecit deus, inquit,hominē ad imaginem dei. Ac ne quisquam putaret solum spiritum hominis fa- K ctum,quanuis secundum solū spiritū fieret ad imaginē dei,fecit illum,inquit,masculū, & fœminā,vt iam ēt corpus factum intelligatur. Rursum ne quisquā arbitraretur ita factum, vt in homine singulari vterque sexus exprimeretur, sicut interdū nascuntur quos androgynos vocant,ostendit se singularem numerum propter cōiunctionis vnitatem posuisse. Et quod de viro mulier facta est, sicut postea manifestabitur, cum id quod hic breuiter dictum est,diligētius cœperit explicari:& ideo pluralem numerum continuo subiecit dicens, Fecit eos & benedixit eos. Sed vt iam dixi,diligentius in cōsequenti scriptura de hominis creatione requiremus. Nunc animaduertendum est, Fructus q̄ postea q̄ dixit, Et sic factum est:statim subiecit, Et uidit deus omnia q̄ fecit, & ecce bo terra. na valde:ubi intelligitur potestas, & facultas ipsa data naturæ humanæ sumendi ad escam pabulū agri & fructus ligni. Ad hoc enim intulit, Et sic est factum: quod ab illo loco inchoauerat,vbi ait, Et dixit deus, ecce dedi vobis pabulū seminale: & cætera. Nā si ad omnia quæ supra dicta sunt, retulerimus quod ait, Et sic est factum: consequens erit vt confiteamur etiam creuisse illos iā & multiplicatos impleuisse terram in eodē L sexto die, quod eadē scriptura testante post multos annos factum inuenimus. Quapropter cum data esset hæc facultas edendi, & hoc deo dicente homo cognouisset, dicitur, & sic est factum, in hoc vtiq; quod deo dicente hō cognouit,Nā si id ēt tunc egisset, id est,in escam illa q̄ data sunt etiam vescendo assumpsit,seruaretur illa cōsuetudo scripturæ, vt post eaquam dictum est, & sic est factum, quod ad exprimenda præcedentem cognitionē pertinet, deinde inferretur etiā

Universidad de Deusto
Biblioteca

ipsa operatio,ac diceret,& acceperũt & ederunt. Poterat.nita dici,etiam si non rursus nominaret deus. Sicut in illo loco posteaq̃ dictum est, Congregetur aqua quę sub cœlo est in congregationẽ vnã & appareat arida:subinfertur,& sic est factum. Ac deinde non dicitur,fecit deus: sed tñ ita reperitur. Et congregata est aqua in congregationes suas & cætera. Quod aũt non singillatim vt in cæteris etiam de humana creatura dixit,Et vidit deus quia bonum est: sed post hominem factũ, datamq̃ illi potestatem vel dñandi vel edendi, subintulit de omnibus. Et vidit deus omnia q̃ fecit,& ecce bona valde:merito quæri potest. Potuit enim primo reddi homini singillatim, qđ singillatim cæteris quę antea facta sunt redditum est, tum demum de omnibus dici quæ fecit deus, ecce bona valde. An forte quia sexto die pficiuntur omnia, ppea de omnibus dicendum fuit, vidit deus omnia quæ fecit,& ecce bona valde: non singillatim de ijs quæ ipso die facta sunt? Cur ergo de pecoribus & bestijs & reptilibus terræ dictũ est, quę ad eundem diem sextum pertinẽt,nisi forte illa & singillatim in suo gñe,& cum cæteris vniuersaliter dici bona meruerũt, & hõ factus ad imaginẽ dei, nõ nisi cũ cæteris hoc dici meruit? An quia perfectus nondũ erat, quia nondum erat in paradiso constitutus: quasi vero postea quã ibi constitutus est, dictum sit quod hic prętermissum est? Quid ergo dicimus? An quia præsciebat deus hominem peccaturum,nec in suæ imaginis pfectione mansurum,non singillatim, sed cũ cæteris eũ dicere voluit bonum, velut intimans quid esset futurum? Quia cum ea, quæ facta sunt,in eo quòd facta sunt quantum acceperunt, manent: sicut vel illa quæ non peccauerunt,vel illa, quę peccare non possunt: & singula bona sunt,& in vniuerso bona valde sunt. Nõ enim frustra est additum,valde, quia & corporis membra etiã si singula pulchra sunt, multo sunt tamẽ in vniuersi corporis cõpage omnia pulchriora, Quia oculum,verbi gratia,placitum atque laudatum, tamen si separatũ à corpore videremus,non diceremus tã pulchrũ q̃ in illa connexione mẽbrorũ,cũ loco suo positus in vniuerso corpore cernerẽt. Ea vero quę peccando amittunt decus propriũ,nullo tamen modo efficiunt, vt non ẽt ipsa recte ordinata cum toto atque vniuerso bona sint. Hõ igit ante pctũ & suo genere vtiq; bonus erat:sed scriptura prætermisit hoc dicere, vt illud potius diceret quod futurum aliquid prænunciaret. Non enim falsum de illo dictum est. Qui.n.singillatim bonus est, magis vtiq; cũ omnibus bonus est. Nõ aũt qñ cum omnibus bonus est,sequitur vt etiam singillatim bonus sit. Moderatum est itaq; vt id diceretur,& quod in præsenti verum esset,& præscientiã significaret futuri. Deus enim naturarum optimus conditor, peccantium verò iustissimus ordinator est: vt etiam si qua singillatim fiunt delinquendo deformia, semper tamen cum eis vniuersitas pulchra sit. Sed iam ea,quę sequuntur in sequenti volumine pertractemus.

Valde bona. cap. 24. Gene. 1.

M

A

B

C

D. AVRELII AVGVSTINI de Genesi ad literam, Liber quartus.

ET cõsummata sunt cœlũ, Dies sexti & terra, & omnis ornatus eorum, Et consummauit deus in die sexto opera sua quę fecit,et requieuit deus in die septimo ab omnibus operibus suis q̃ fecit,Et benedixit deus diem septimum,& sanctificauit eum,quia in ipso requieuit ab omnibus operibus suis,q̃ inchoauit deus facere. Arduum quidem atque difficillimum est viribus intẽtionis nostrę, voluntatem scriptoris in istis sex diebus,mentis vtuacitate penetrare, vtrũ prę terierint dies illi, & addito septimo,nunc pvolumina temporum,nõ re,sed nomine repetantur. In toto enim tpe multi dies veniunt præteriti similes nullus autem idẽ redit. Vtrum ergo prætererierint dies illi an illis qui eorum vocabulis & numero consentur in temporum ordine quotidie transcurrentibus, illi in ipsis rerũ cõditionibus maneãt: vt non solũ in illis tribus antequã fierent luminaria,sed etiam in reliquis item tribus dici nomẽ intelligamus in specie rei quæ creata est, noctéq; eius priuationem vel defectũ: vel si quo alio nomine melius significatur, cum amittitur species aliqua mutatione, à forma ad informitatem declinãte atq; vergente: q̃ mutatio in omni creatura siue possibilitate ineſt etiã si desit effectus, sicut in cœlestibus superioribus: siue ad implendam in infimis rebus pulchritudinem temporalẽ, per ordinatas vices quorũcũq; mutabiliũ decessionibus successionibusq;

nibusq; pẽragitur,sicut manifestũ est in rebus terrenis arq; mortalibus: vespera vero in omnibus perfectę cõditionis quasi quidã terminus sit,mane aũt incipientis exordiũ: omnis enim creata natura certis suis initijs & finibus continetur,indagare difficile est. Sed siue hoc, siue illud,siue aliquid etiã tertium probabilius q̃ dicatur possit inueniri, quod in progressu disputationis forsitan apparebit, quemadmodum in illis diebus & nox & vespera & mane intelligatur:non est hũ ab re, vt consideremus senarij numeri perfectionẽ in ipsa interiori natura numerorum,quã mente intuẽtes ea quæ sensibus etiam corporis adiacent numeramus, numeroseq; disponimus. Inuenimus ergo senarium numerũ primũ esse perfectũ ea rõne q̃ suis partibus compleatur, Sunt enim & alij numeri alijs causis rationibusq; perfecti. Proinde istũ senarium ea rõne perfectũ dicimus q̃ suis partibus cõpleatur, talibus dumtaxat partibus quæ multiplicatę possint cõsummare numerum cuius partes sunt. Talis.n.pars numeri dici põt quota sit. Nã ternarius numerus potest dici pars,non tãtum senarij cuius dimidia est, sed omnium ampliorum q̃ est ipse ternarius. Nã & quaternarij & quinarij pars maior ternarius est: põt enim diuidi & quaternarius in tria & vnũ,& quinarius in tria & duo: & septenarij & octonarij & nouenarij, & q̃quid vltra est numerorũ, pars est ternarius non maior vel dimidia, sed minor. Nã septenarius quoq; diuidi põt in tria & quatuor, & octonarius in tria & quinq;,& nouenarius in tria & sex:sed nullius horũ põt dicit ternarius quota sit pars,nisi tãtum nouenarij, cuius pars tertia est sicut senarij dimidia. Itaq; horũ omniũ quos cõmemoraui, nullus cõsummatur ex aliquot ternarijs nisi senarius & nouenarius. Nã ille cõstat ex duobus ternarijs,iste aũt ex tribus. Senarius ergo numerus,vt dicere cœperã, partibus suis connumeratis & in summã ductis, in se cõpletur. Alij namq; sunt numeri quorũ partes simul ductæ minorẽ summã faciũt, alij vero ampliorẽ: certis vero interuallorũ rõnibus pauciores inueniunt,qui suis partibus cõpleantur,quorũ summa nec citra insistat, nec vltra extrescat,sed ad tm decurrit quantũ est ipse numerus cuius partes sunt. Hoc primus senarius est,Nã vnius in numeris quibus numeramus, vt nõ habeat dimidium vel aliquã partem,sed vere ac pure ac simpliciter unũ sit,Duorũ aũt pars vnũ est, & est dimidia,nec vlla altera. Ternarius vero duas habet:vnã q̃ dici possit quota sit,qđ est vnũ,nam tertia eius est:& aliã maioré q̃ non possit dici quota sit,id est duo: nec huius ergo partes computari possunt illæ de quibus agimus, id est q̃ dici põt quotæ sint: Porrò quaternarius duas habet tales: nã vnum quarta eius est,duo dimidia:sed ambæ in summã ductæ,id est vnum & duo, simul ternariũ faciunt,nõ quaternariũ. Non ergo eum cõplent partes suę,quia in summa minore consistunt. Quinarius non habet talẽ nisi vnam, id est, ipsum vnum quæ quinta pars eius est, Nã & duo quanuis pars eius minor sit,& tria maior: neutra tñ earũ dici põt quota pars eius sit. Senarius vero tres partes tales habet,sextam,tertiã,dimidiam, sexta eius vnũ est, tertia duo, dimidia tria. Hę aũt partes in summam ductę,id est,vnũ & duo & tria, simul eundem consummant perficiuntq; senarium. Iam septenarius non habet talem partem nisi septimum,quod est vnum. Octonarius tres,octauam,quartam, dimidiã,id est,vnum duo & quatuor,sed hæ simul ductę septenariũ faciunt infra existentem: non ergo cõplent eundẽ octonarium. Nouenarius duas habet,nonam quod est vnum,& tertiam quod est tria: hæ aũt simul, quaternariũ faciunt longe nouenario minorẽ. Denarius tres habet tales partes, vnum decimã,duo quintã,quinq; dimidiã,qui numeri simul ducti ad octonarium perueniũt, non ad denarium. Vndenarius non habet nisi solam vndecimam, sicut septenarius solã septimã. & quinarius solã quintam,& ternarius solam tertiam, & binarius solam dimidiã, qđ in omnibus vnũ est. Duodenarius vero partibus suis talibus simul ductis, nõ ipse consummat,sed excedit, ampliorẽ qppe duodenario numerũ faciunt. Nã vsq; ad sexdecim perueniunt, habet.n.eas quinq;, duodecimã,sextã,quartã,tertiã,dimidiã. Nã duodecima eius vnum est, sexta duo,quarta tria,tertia quatuor, dimidia sex: vnũ aũt & duo & tria & quatuor & sex in summã ducta sexdecim sunt. Et ne multis morer in infinita serie numerorũ plures numeri inueniunt,qui tales partes aut non habent nisi singulas,sicut ternarius & q̃narius & cæteri eiusmodi,aut ita plures habẽt tales partes, vt in vnũ ductæ atq; in summam redactæ vel citra insistat, sicut est octonarius &

F

G

nouenarius, & alij plurimi, vel vltra excedãt, sicut duodecim: & duodeuiginti, & multi tales. Plures ergo reperiuntur quilibet horũ q̃ illi q̃ perfecti vocant, eo q̃ multis suis simul ductis talibus partibus cõpleant. Nã post senariũ duodetriginta inueniuntur, qui similiter suis talibus partibus constat: habet enim eas quinq;, vicesimã octauã, quartãdecimã, septimam, quartã, dimidiã, id est vnũ & duo quatuor & septem & quatuordecim:
H quæ simul ductæ eundem duodetricesimo complent, fiunt.n. vigintiocto: & quanto magis numerorũ ordo procedit, tanto productioribus pro rata proportione interuallis reperiũtur hi numeri, q̃ suis talibus partibus in summam redactis ad seipsos occurrunt, dicunturq; perfecti. Quorũ.n. numerorũ tales partes simul ductæ non implent cosdẽ numeros quorũ partes sunt, imperfecti appellant: quorũ alit excedũt, plus q̃ perfecti appellãtur. Profecto ergo numero dierũ, hoc est senario, perfecit deus opera sua q̃ fecit. Ita.n. scriptũ est, Et cõsummauit deus in die septimo, opera sua q̃ fecit. Magis aũt in istũ numerũ intentus fio, cũ considero ẽt ordinẽ operũ ipsorum. Sicut.n. idem numerus gradatim partibus suis in trigonum surgit, Nam ita sequuntur vnum, duo, tria, vt nullus alius interponi possit, quæ singulæ senarij partes sunt quibus constat, vnũ sexta, duo tertia, tria dimidia, Ita vno die facta est lux, duobus aũt sequentibus fabrica mũdi huius, vno superior pars, id est, firmamentum, altero inferior, id est mare & terra: sed partẽ superiorem nullis alimentorum corporalium generibus impleuit, quia non ibi erat positurus corpora tali refectione indigentia: at inferiorem quam sibi congruentibus animalibus ornaturus erat, necessarijs eorũ indigentiæ cibis ante ditauit. Reliquis ergo tribus diebus ea creata sunt, quæ intra mundum, id est, intra istam vniuersitatẽ visibilẽ ex elementis omnibus facta, visibilia suis & congruis motibus agerentur: primo in firmamento luminaria, quia prius erat factũ firmamentũ: deinde in inferiore animantia, sicut ordo ipse poscebat, vno die aquarũ, alio terrarum: nec quisquam ita demens est vt audeat dicere non potuisse deũ facere vno die cuncta si vellet: aut si vellet biduo, vno die spiritalem creaturam: & alio corporalem: siue vno die cœlũ cũ omnibus pertinentibus, & alio terram cum omnibus quæ in ea sunt: & omnino q̃ vellet, quan-

Gen. 2.

I

diu vellet, & quo vellet: quis est qui dicat voluntati eius aliquid potuisse resistere? Quapropter cum eum legimus sex diebus omnia perfecisse, & senariũ numerum cõsiderantes, inuenimus esse perfectum atq; ita creaturarũ ordinẽ currere, vt ẽt ipsarũ partium quibus iste numerus perficitur appareat quasi quadrata distinctio. Venit etiã illud in mentem quod alio loco scripturarũ Mẽsura ei dicitur, Omnia in mensura & numero & Pondere disposuisti: atq; ita cogitee anima quæ potest, inuocato in auxilium deo & im pertiente atq; inspirante vires, vtrum hæc tria mensura, numerus, pondus, in quibus deum disposuisse omnia scriptum est, erant alicubi antequam crearetur vniuersa creatura, an etiã ipsa creata sunt? & si erant antea, vbi erant. Neq; manente creatura erat aliquid nisi creator. In ipso ergo erant. Sed quo? Nã & ista quæ creata sunt, in ipso esse legimus: an illa sicut ipse, ista vero sicut in illo à quo reguntur & gubernantur? Et quo illa ipse? Neq; enim deus mensura est, aut numerus, aut pondus, aut omnia ista. An secundum id quod nouimus mensuram in eis quæ metimur, & numerũ in eis quæ numeramus, & pondus in eis quę appendimus; nõ est deus ista: sed in id vero q̃ mensura omni rei modum præfigit, & numerus omni rei speciem præbet, & pondus omnem rem ad quietẽ ac stabilitatem trahit, ille primitus & veraciter & singulariter ista est qui terminat omnia, & format omnia, & ordinat omnia: nihilq; aliud dictum intelligitur, quo p cor & linguam humanam dici potuit, omnia in mensura & numero & pondere disposuisti, nisi omnia in te disposuisti? Magnũ est paucisque concessum, excedere omnia quæ metiri possunt, vt videatur mensura sine mẽsura, excedere omnia q̃ numerari possunt, vt videat numerus sine numero, excedere omnia quæ appendi possunt, vt videatur pondus sine pondere. Neque enim mensura & numerus & pondus in lapidibus tantum modus & lignis atque huiusmodi molibus, in rebus & quantiscunq; corporalibus in terrestribus vel cœlestibus animaduerti & cogitari potest. Est etiam mensura aliquid agendi ne aut sit irreuocabilis & immoderata progressio: & est numerus & affectionum animi & virtutum, quo ab stultitiæ deformitate, ad sapientiæ formam decusq; colligitur: & est pondus voluntatis & amoris, vbi apparet quanti quidq; in appetendo, fugiẽdo, præponendo, postponendoq; pendatur: sed hæc animorum atq; amentiũ mensura alia mensura cohibetur, & numerus alio numero formatur, & pondus alio pondere rapitur. Mensura aũt sine mensura est, cui æquatur qđ de illa est, nec aliũde ipsa est. Numerus sine numero est: quo formantur omnia, nec ipse formatur: pondus sine pondere est, quo referuntur vt quiescant, quorũ quies purũ gaudium est nec illud tñ refertur ad aliud: sed nomina mensuræ & numeri & põderis, quisquis non nisi visibiliter nouit seruiliter nouit. Transcendat itaq; oẽ qđ ita nouit, aut si nondum põt, nec ipsis nominibus hęreat, de quibus cogitare nisi sordide nõ põt: tanto.n. magis cuiq; ista in superioribus ea sunt, quanto ipse minus est in inferioribus caro. Quod si non vult aliquis ea vocabula q̃ in rebus infimis & abiectissimis didicit, transferre ad illa sublimia, q̃ bus intuẽdis mentẽ serenare conatur, non est vrgendus vt faciat. Dum.n. hoc intelligatur qđ intelligendum est, non magnopere curandum est quid vocetur. Scire oportet tñ cuiusmodi similitudo est inferiorum ad superiora: Non .n. aliter recte hinc illuc rõ tẽdit & nititur. Iam vero si quisquã dicit creatã esse mensurã & numerum & pondus, in quibus deum omnia disposuisse scriptura testatur, si in illis omnia disposuit, eadẽ ipsa vbi disposuit? Si in alijs, quo ergo omnia in ipsis, qñ ipsa in alijs? Non itaq; dubitandum est illa esse extra ea q̃ disposita sunt, in q̃ bus omnia disposita sunt. An forte putabimus ita esse dictum, omnia in mẽsura & numero & põdere disposuisti: ac si diceretur, omnia sic disposuisti vt haberent & mensurã & numerum & pondus? Quia & si diceretur, omnia corpora in coloribus disposuisti: nõ hinc esset consequens, vt ipsa dei sapientia p quã facta sunt omnia, colores in se prius habuisse intelligeretur in quibus faceret corpora: sed ita acciperet, omnia corpora in coloribus disposuisti: ac si diceretur, omnia corpora sic disposuisti, vt haberẽt colores. Quasi vero à creatore deo disposita in coloribus corpora. i. ita disposita vt colorata essent, posset aliter intelligi, nisi aliqua rõ colorũ singulis corporũ generibus distribuendorũ in ipsa dispontis sapientia fuisse intelligatur, & si color ibi non appellatur: hoc est. n. qđ dixi, dũ res cognoscitur, non esse de vocabulis laborandum. Fateamur ergo ita dictum esse, omnia in mensura & numero & pondere disposuisti: tanquam ita dictum esset, ita disposita vt haberẽt proprias mensuras suas & proprios numeros & propriũ pondus, q̃ in eis pro sui cuiusque generis mutabilitate mutarentur, augmentis & diminutionibus, multitudine & paucitate, leuitate & grauitate, secundum dispositionẽ dei. Nunquid sicut ista mutantur, ita ipsum dei cõsilium in quo ea disposuit mutabile dicimus? Auertat ipse tantam dementiam. Cum ergo hæc ita disponerentur vt haberent mensuras & numeros & pondera sua, vbi ea cernebat ipse disponens? Neque.n. extra seipsum cernebat sicut cernimus oculis corpora: quæ vtique nondum erant cum disponerẽtur vt fierẽt. Nec intra seipsum ista cernebat sicut animo cernimus phantasias corporum, quæ non præsto sunt oculis, sed ea quæ videmus vel ex eis quæ videmus imaginãdo cogitamus. Quo ergo modo ista cernebat vt ita disponeret? Quo nisi eo quo solus põt? Verumetiam nos mortales & peccatores, quorum animas aggrauant corpora corruptibilia, & quorum sensum multa cogitantẽ terrena deprimit habitatio, quãquã & si corda mundissima & mentes simplicissimas gereremus, sanctisq; angelis iam essemus æquales non vtiq; nobis ita esset nota diuina substãtia sicut ipsa sibi. Tñ istam senarij numeri pfectionem, nec extra nosipsos cernimus, sicut oculis corpora, nec ita nosmetipsos quemadmodũ corporum phantasias, & visibilium imagines rerum, sed alio quodam longe differenti modo. Quanuis.n. se obiectent mentis aspectui quasi corpusculorum quædam simulachra, cũ senarij numeri cõpositio vel ordo vel partitio cogitat: tñ validior & præpotentior desuper ratio nõ eis annuit interius quæ numeri vim cõtuetur, per quem contuitum fidenter dicit, id quod dicitur vnũ in numeris in nullas partes diuidi posse, nulla autem corpora nisi in partes innumerabiles diuidi, & facilius cœlũ & terram trãsire quæ secundum senarium numerum fabricata sunt, q̃ effici posse vt senarius numerus non suis partibus cõpleatur. Gratias itaq; creatori semper agat animus humanus, à quo ita creatus est, vt hoc possit videre quod auium nulla, nulla bestiarum, quæ tamen nobiscum vident & cœlum, & terram, & luminaria, & mare, & aridam, & omnia quæ in eis sunt. Quamobrem non possumus dicere propterea senarium numerum esse perfectum, quia sex diebus perfecit

B Quomodo deus disposuerit omnia. c. 6.

Senarij numeri pfectionẽ quo cernamus. c. 7.

C

Sapiẽ. 9.

cit deus omnia opera sua: sed propterea deũ sex diebus pfeciſſe opera sua, qa senarius numerus pfectus est. Itaq; ét si ista nõ essent, perfectus ille esset: Nisi aũt ille pfectus esset, ista secundum eum perfecta nõ fierent.

Quies, dici septimi. Cap. 8. Gen. 2.

Iam vero quod scriptum est, requieuisse deum in die septimo ab omnibus operibus suisq; fecit, & ideo eundem diem benedixisse & sanctificasse, quia in ipso requieuit ab omnibus operibus suis, vt qũo possumus, quantum ab ipso fuerimus adiuti intellectu conemur attingere, prius de hoc carnales hominum suspitiones à nostris mentibus abigamus. Nũquid.n. dici aut credi fas est deũ laborasse in operando, cum ea q̃ supra scripta sunt condidit, qũ dicebat. Fiant, & fiebant? Ita quippe nec homo laborat, si aliquid faciendum mox vt dixerit fiat. Quantus.n. humana verba sonis adminiculata ita proferantur vt sermo diuturnus fatiget, tñ cum tam pauca sunt q̃ pauca legimus in eo quod scriptum est cum dixit deus, fiat lux, fiat firmamentum, & cætera vsque in finem operum q̃ sexto die consummauit, nimis absurdi deliramenti est, istum vel hominis nedum dei laborem putare. An forte quia dixerit, dicenda quidem vt fierent, quæ continuo facta sunt, deum non laborasse, sed forte cogitãdo quid fieri debuisset: qua velit cura liberatus rerum pfectione requieuerit, & eo merito diem quo primo factus est ab hac animi intentione securus, benedicere & sanctificare voluerit: Quod sapere multũ desipere est. Rerum.n. condendarum tam facultas q̃ facilitas incomparabilis atq; ineffabilis est apud deũ. Quid restat vt intelligamus, nisi forte creaturæ rationali in qua & hominẽ creauit, in seipso requiem præbuisse post eius perfectionẽ p donum spiritus sancti, p quem diffunditur charitas in cordibus nostris, vt illuc feramur appetitu desiderij, quò cũ puenerimus requiescamus. i. nihil amplius requiramus? Sicut.n. recte dicitur deus facere quicquid ipso in nobis operante fecerimus: ita recte deus dicitur requiescere cum eius munere requiescimus. Hoc quidem recte intelligimus, qa & verũ est, & non magna intentione indiget, vt videamur ita dicere requiescere deum, cũ nos requiescere facit: sicut dr cognoscere, cum efficit vt cognoscamus. Neque.n. deus temporaliter cognoscit quod antea nõ nouerat, & tũ dicit ad Abraham, Nunc cognoui qñ times deum: vbi quid aliud accipimus, nisi nunc feci vt cognosceretur? His locutionũ modis, cum ea q̃ non accidunt deo, tãquam illi accidant loquimur, eum facere agnoscimus vt nobis accidant ea duntaxat q̃ laudabilia sunt. Et hoc quantum scripturarum vsus admittit. Neque.n. nos temere aliquid tale de deo dicere debemus, quod in scriptura eius non legimus. Et hoc locutionis modo arbitror dictum illud ab Apostolo, Nolite contristare spiritum sanctum dei, in quo signati estis in die redemptionis. Neque.n. ipsa spiritus sancti, qua est quicquid ipse est, substantia contristari pòt, cum habeat æternam atque incommutabilẽ beatitudinem, magisque sit ipsa æterna & incommutabilis beatitudo: Sed quia ita in sanctis habitat, vt eos impleat charitate qua necesse est vt homines ex tempore gaudeant profectu fidelium & bonis operibus, & ideo necesse est ét contristentur lapsu vel peccatis eorũ, de quorum fide ac pietate gaudebant, q̃ tristitia laudabilis est, quia venit ex dilectione quam spiritus sanctus infundit: propterea ipse spiritus dr contristari ab eis q̃ sic agunt vt eorum factis contristentur sancti, non ob aliud nisi quia spiritum sanctum habẽt, quo dono tam boni sunt vt eos mali mœstificent, hi maxime quos bonos fuisse siue nouerunt siue crediderunt. Quæ profecto tristitia non solum non culpanda, verumetiam præcipue laudanda atque prædicanda est. Hoc genere locutionis rursus idem Apostolus mirabiliter vsus est vbi ait, Nunc autem cognoscentes deum, immo cogniti ab eo. Nequ.e.n. tunc eos cognouerat deus, præcognitos videlicet ante constitutionem mundi: sed quia tunc ipsi eum illius munere nõ suo merito vel facultate cognouerant, maluit tropice loqui vt tunc ab illo cognitos diceret cum eis cognoscendũ se præstitit, & verbum corrigere, quasi hoc minus recte dixerit quod proprie dixerat, q̃ sinere vt hoc sibi arrogarent se potuisse quod eis posse ille donauerat. Hic ergo intellectus in eo qđ positum est requieuisse deum ab omnibus operibus suis, q̃ fecit bona valde, qa ipsa nos facit requiescere cum bona opera fecerimus, quibusdã forte suffecerit. Sed nos huius sententias scripturarũ consideratione susceptã, vrgemur q̃rere quonã modo & ipse requiescere potuerit, quanuis requie sua nobis insinuata sperare admonuerit in se requiem nostram futuram. Sicut.n. ipse fecit cœlum & terrã & ea q̃ in eis sunt: & omnia sexto die consum-

mauit, nec in eis dici potest aliquid nos creasse illo donante vt crearemus, & ideo dictũ esse, cõsummauit deus in die sexto opera sua quæ fecit, quia vt a nobis consummarentur ipse pstitit: Ita & quod dictũ est, requieuit deus in die septimo ab omnibus operibus suis quæ fecit, nõ vtiq; nostrã requiẽ quã concedẽdo ipso adepturi sumus, sed ipsius primitus intelligere debemus qa in septimo die requieuit cõsummatis operibus, vt prius omnia quæ scripta sunt facta nõstrentur, & deinde si opus est etiam aliquid significasse doceantur. Recte quippe dicitur, sicut deus post opera sua bona requieuit, ita & nos post opera nostra bona requieturos. Sed ob hoc ét recte flagitatur, vt quẽadmodum disputatum est de operibus dei, quæ ipsius esse satis apparet, ita de requie dei satis differatur, q̃ propria ipsius demonstretur. Quapropter iustissima ratione cõpellimur indagare si valeamus atq; eloqui, quõ vtrunq; sit verũ, & qđ hic scriptũ est, in septimo die requieuisse deũ ab omnibus operibus suis quæ fecit, & quod in Euãgelio dicit ipse, per quem facta sunt omnia, Pater meus vsq; nunc operatur & ego operor. His enim hoc respondit, qui propter requiem dei scripturæ huius authoritate antiquis commendatũ sabbatum ab eo non obseruari querebantur. Et dici quidem probabiliter pòt obseruandum sabbatum Iudæis fuisse præceptum in vmbra futuri: quæ spiritalem requiem figuraret, quam deus exemplo suo iustis quietis suę fidelibus bona opera facientibus arcana significatione pollicebatur, cuius quietis & ipse dominus Christus qui non nisi quãdo voluit passus est etiam sepultura sua mysterium confirmauit. Ipso quippe die sabbati requieuit in sepulchro, eumq; totum diem habuit sanctæ cuiusdam vacationis postea, quam sexto die, id est, parasceue, quem dicunt sexrum sabbati, consummauit omnia opera sua, cum de illo quæ scripta sunt, in ipso crucis patibulo completa sunt. Nam & hoc verbo vsus est quando ait, Consummatum est, & inclinato capite tradidit spiritum. Quid ergo mirum si deus illum diem quo erat Christus in sepulchro quieturus, volens etiam hoc modo prænunciare, ab operibus suis in vno die requieuit, denceps operaturus ordinem seculorum, vt & illud vere diceretur, Pater meus vsq; nunc operatur. Potest etiam intelligi deũ requieuisse a condendis generibus creaturæ, quia vltra iam non condidit aliqua genera nouæ, deinceps autẽ vsque nunc & vltra omnia operatur eorundẽ generum administratione, nẽ, quæ tunc instituta sunt, non vt ipso saltẽ die septimo potẽtia eius a cœli & terræ, Iã de omniumq; rerũ quas cõdiderat gubernatio septimo ne cessaret, alioquin cõtinuo dilaberentur. Creatoris nanq; potentia & omnipotentis atq; omnitenentis virtus, causa subsistendi est omni creaturæ: Quæ virtus ab eis quæ creata sunt regendis, si aliquando cessaret, simul & illorũ cessaret species, omniumq; natura concideret. Neque enim sicut structuram ædium cum fabricauerit quis abscedit, atque illo cessante atque abscedente stat opus eius, ita mundus vel ictu oculi stare poterit, si ei deus regimẽ sui subtraxerit. Proinde & quod dominus ait, Pater meus vsque nunc operatur: continuationem quandam operis eius qua vniuersam creaturam continet atq; administrat ostendit. Aliter enim posset intelligi si diceret, & nunc operatur, vbi non esset necesse vt operis continuationem acciperemus: aliter autem cogit intelligi cum ait, vsque nunc, ex illo scilicet quo cuncta cum conderet operatus est. Et quod scriptum est de sapientia eius, Pertingit a fine vsq; ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter, de qua item scriptum est, quòd motus eius agilior celeriorq; sit omnibus motibus: stis apparet recte intuentibus, hunc ipsum incomparabilẽ & ineffabilem, & si possit intelligi, stabilem motum suũ rebus eam pbere suauiter disponendis, quo vtiq; subtracto si ab hac operatione cessauerit, eas cõtinuo perituras. Et illud quod ait Apostolus cum deum Athenienſibus prædicaret, in illo viuimus, mouemur & sumus, liquide cogitatum quantũ humana mens valet, adiuuat hanc sententiam qua credimus & dicimus deum in ijs quæ creauit indesinenter operari. Neque enim tanquam substantia eius sic in illo sumus, quemadmodũ dictum est, q̃ habeat vitã in semetipso, sed vtiq; cũ aliud sumus, quam ipse, non ob aliud in illo sumus nisi quia id operatur. Et hoc est opus eius quo continet omnia, & quo eius sapientia pertendit a fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Per quã dispositionem in illo viuimus, & mouemur & sumus. Vnde colligitur q̃ si hoc opus suum rebus subtraxerit, nec viuemus nec mouebimur nec erimus. Claret igit ne vno q̃dẽ die cessasse deũ ab opere regendi quæ creauit,

Gen. 22

Cap. 9. Rom. 5.

Ioan. 5.

Sapiẽ. 8.

Sapiẽ. 7.

Act. 17.

Universidad de Deusto
Biblioteca

uit,ne motus suos naturales quibus agũtur atq; vegetãtur,vt omnino naturæ sint, & in eo qđ sunt,pro suoq; genere maneant, ilico amitterẽt, & cẽ aliquod omnino desinerẽt, si eis subtraheretur motus ille sapientię dei quo disponit omnia suauiter. Quapropter sic accipimus deum requieuisse ab omnibus operibus suis q̃ fecit, vt iam nouã naturã vlterius nullã conderet,non vtiq; vt qđ cõdiderat,cõtinere & gubernare cessaret. Vnde & illud verum, q̃ in septimo die requieuit deus: & illud quod vsq; nũc operatur. Et opera quidẽ eius videmus bona,quieté vero eius post bona opera nostra videbimus. Ob quã significandã mãdauit Hebræo populo vnũ diẽ obseruandum: quod tam carnaliter agebant,vt eo die salutem nostrã dominum videntes operari criminarentur, ac sic eis de opere patris rectissime responderet,cum quo & ipse operabatur æqualiter, nõ solum creaturę vniuersæ administrationem, sed ẽt ipsam nostrã salutem. Iam vero tẽpore gratiæ reuelatæ, obseruatio illa sabbati q̃ vnius diei vacatione figurabatur,ablata est ab observatione fideliũ. In ea quippe gratia pertuum sabbatum iam obseruat, qui spe futuræ quietis operatur quicquid boni operatur,nec in ipsis bonis operibus suis quasi habens bonum quod non acceperit,gloriatur: Ita enim tanquam diem sabbati, hoc est dominicæ cessationis in sepultura susciens, atque intelligens baptismi sacramentum, quiescit, a pristinis operibus suis, vt iam in nouitate vitæ ambulans, deum in se operari cognoscat,qui simul & operatur & quiescit, & creaturę præbeus congruam gubernationem,& apud se habens æternam tranquillitatem. Deniq; ipse nec cum creauit defessus,nec cum cessauit refectus est,sed nos vocatus. luit per scripturam suam ad quietis exhortari desiderium, intimando nobis eum diẽ se sanctificasse, in quo quieuit ab omnibus operibus suis. Nam nusquam omnium sex dierum quibus creata sunt omnia, legitur aliquid sanctificasse, nec ante ipsos sex dies vbi scriptum est,In principio fecit deus cœlum & terram additum est,& sanctificauit: sed diem istum in quo requieuit ab omnibus operibus suis quæ fecit, sanctificare voluit,tanquã & apud ipsum qui nihil in opere suo laborat,plus quies quàm operatio valeat. Hoc quidem in hominibus Euangelium nobis intimat, vbi saluator noster meliorem partem dicit Mariæ, quòd sedens ad pedes requiescebat in verbo eius,quã Martha,quanuis propter obsequium quo ei ministrabat circa multa occupatę, & licet bonum opus operantis. Verũ hoc in deo quòsit vel intelligatur, difficile dictu est: etiam si cogitatu aliquantulum attingi potest, cur deus sanctificauerit diẽ quietis suæ,qui nullũ sanctificauerit operis sui, nec ipsum sextum quo & hominẽ fecit & cuncta perfecit.

Ac primum requiescere dei quale sit,cuius humanæ mentis acies assequi potest? Quod tamen nisi esset, hoc omnino ipsa creatura nõ poneret. Dicam sanè quod sentio, hæc duo indubitata præloquens nec deum, velut post laborem desideratum ve negocij sui finem, temporali quadam requie delectatũ: nec has literas authoritate tanta merito pręeminentes frustra falsoque dixisse, qđ deus ab omnibus operibus suis quæ fecit,in septimo die requieuerit,eaque causa eundẽ diem sanctificauerit. Nimirũ ergo quia vitiũ Deus est & infirmitas animæ,ita suis operibus de quo relectari,vt potius in ipsis, quàm in se requie q̃ eueniat. scat ab eis: cum procul dubio melius aliquid in illa sit quo ea facta sunt, quàm quæ facta sunt: insinuatur nobis per hãc scripturã quadicit requieuisse ab omnibus operibus suis q̃ fecit,nullo opere suo sic delectatus, quasi faciendi eius egueric, vel minor futurus nisi fecisset,vel beatior cum fecisset. Quia.n. ex illo ita est quicquid ex illo est, vt ei debeat quod beatus est, se rebus quas fecit diligẽdo præposuit: non sanctificans diẽ quo ea facienda inchoauit,nec illum quo ea perfecit, ne illis vel faciendis vel factis autum eius gaudium videretur: sed eum quo ab ipsis in seipso requieuit. Et ipse quidem nunquam ista requie caruit, sed nobis eam per diem septimum ostendit: hinc etiam significans non percipi requiẽ suã nisi à perfectis cũ ad eam imitandam non deputauit diẽ,nisi qui perfectionẽ rerũ omniũ sequebatur. Nã qui semper est quietus, tũc nobis requieuit, cũ se requieuisse monstrauit. Illud quoq; attendendum est, q̃ dei requiẽ qua de seipso beatus est, nobis insinuari dei in oportebat: vt intelligamus qũo dicatur requiescere in nobis, quod non dicitur, nisi cũ nobis. in se requiem præstat & nobis. Requies igi Cap.12. lius indiget bonos & ideo certa & nobis in illo est, quia & nos beatificamur bono qđ ipse est, non ipse bono qđ nos sumus. Nam Gene.2. &

& nos aliquod bonũ ab illo sumus q̃ fecit omnia bona valde,in q̃bus fecit & nos. Porrò alia res bona p̃ter ipsum nulla est quam ipse non fecit, ac p̃ hoc nullo præter se alio bono eget,q̃ bono quod fecit non eget: hæc est eius requies ab omnibus operibus suis q̃ fecit. Quibus autem bonis laudabiliter nõ egeret,si nulla fecisset? Nam ẽt sic dici põt, nullis egens bonis, non à factis in seipso requiescendo,verum omnino nulla faciendo. Sed bona facere si non posset,nulla esset potentia, si aũt posset nec faceret, magna esset inuidentia. Quia ergo est omnipotẽs & bonus,omnia valde bona fecit: q̃a vero seipso bono pfecte beatus est,à bonis quæ fecit, in seipso requieuit,ea.s.requie à qua nunquam recessit. Sed si diceret requieuisse à faciendis,nihil aliud q̃ non fecisse intelligeretur. Nisi aũt diceretur requieuisse à factis, non eis egere q̃ fecit,minus commendaret. Quo itaq; die hoc cõmendari oportuisse, nisi septimo,intelligit quisquis senarij numeri pfectionẽ,de qua supra locuti sumus,pfectio ni creaturæ congruẽter adhibitã recolit. Si .n.senario numero pficienda fuerat creatura ficuti perfecta est,ea qua requies dei erat nobis commendanda,qua demonstrareť nec pfectis beatificari creaturis, ꝓculdubio dies erat in hac cõmendatione sanctificandus q̃ sequitur sextum,quo erigeremur ad hãc requiẽ concupiscendam, vt & nos in illo requiescamus. Neque.n.similitudo pia est, nisi velimus ita similes esse deo, vt & nos ab operibus nostris requiescamus in nobis, sicut ipse requieuit in se ab operibus suis. In quodã quippe incommutabili bono requiescere debemus,qđ ille nobis est q̃ nos fecit. Hæc igitur summa minimeq; superba, & verè pia requies nostra: vt sicut ipse requiescit ab omnibus operibus suis,q̃a nõ ei opera sua,sed ipse sibi bonũ est quo beatus est: ita & nos ab omnibus operibus,nõ tantum nostris,verumetiã ipsius non nisi in illo requieturos nos esse speremus, idq; desideremus post bona opera nra: q̃ in nobis agnoscimus illius potius esse q̃ nra: vt etiam sic post bona opera sua ipse requiescat in nobis,cum post bona opera q̃ ab illo iustificati fecerimus,in se nobis requiẽ pstat. Magnũ est.n.nobis ab illo extitisse, sed maius erit in illo requieuisse. Sicut ipse non ideo beatus est quia hæc fecit, sed quia etiam factis non egens, in se potius q̃ in ipsis requieuit: vnde non operis sed quietis diem sanctificauit,quia non hæc faciendo, sed eis quæ fecit non egendo,se beatum intimauit. Quid ergo tam humile ac facile effatu, & quid tam sublime atque arduum cogitatu, q̃ deus requiescens ab omnibus operibus suis quæ fecit? Et vbi requiescens nisi in seipso,q̃a beatus non nisi seipso? Quando, nisi semper? In diebus autem quibus rerum quas cõdidit consummatio narratur, & ab eis quietis dei ordo distinguit, qsi nisi in septimo die, qui earum sequitur perfectionem? A perfectis autẽ requiescit, qui nec perfectis eget quo beatior esse possit. Et ꝓ apud illum quidem quieti eius, nec mane nec vespera est,quia nec aperitur initio,nec clauditur fine: perfectus autem operibus eius mane habet,& vesperam non habet: perfecta quippe creatura habet quoddam initiũ suæ conuersionis ad quietem creatoris sui, sed illa non habet finẽ quasi terminũ perfectionis suæ, sicut ea quæ facta sunt: ac per hoc requies dei non ipsi deo,sed rerum ab eo conditarũ perfectione inchoatur,vt in illo incipiat requiescere quod ab illo perficitur,& in eo habere mane: in suo enim genere tanquã vespera terminatum est. Sed in deo vesperam habere iam non potest, quia non erit aliqd illa perfectione perfectius. In illis ergo diebus quibus omnia creabãtur, vesperam terminum conditæ creaturæ: mane autem initium cõdendæ alterius accipiebamus,ac per hoc quinti diei vespera terminus est conditæ quinto die creaturæ: mane autem quod post ipsam vesperã factũ est,initium est cõdendę sexto die creaturæ: qua condita tanquã eius terminus facta est vespera. Et q̃a nihil aliud condendum restiterat,ita post illam vesperam mane factum est, vt nõ esset initium condendæ alterius creaturæ, sed initium quietis vniuersæ creaturæ in requie creatoris. Neque enim cœlum & terra & omnia quæ in eis sunt, vniuersa scilicet spiritalis corporalisque creatura in seipsa manet,sed vtique in illo de quo dictum est, In illo enim viuimus,mouemur & sumus: q̃a etsi vnaquæque pars potest esse in toto cuius pars est, ipsum tamen totum non est nisi in illo à quo conditum est. Et ideo nõ absurde intelligitur sexto die completo post eius vesperam factum est mane, nõ quo significaretur initium condendæ alterius creaturæ sicut in cæteris, sed quo significaretur initium manendi & quiescendi totius quod conditum est, in illius quiete qui condidit.

Septimus dies vesperã quare non habeat. Cap.18.

Quæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quæ quies dei nec initium habet nec terminum, creaturæ autem habet initium, sed non habet terminum, & ideo septimus dies eidem creaturæ cœpit à mane, sed nullo vespere terminatur: nam si in cæteris diebus vespera & mane talium tẽporum vices significant, qualia nunc per hæc quotidiana spatia peraguntur: non video quid prohibuerit & septimum diẽ vespera, noctemq; eiusdem mane concludere, vt similiter diceretur, & facta est vespera, & factum est mane dies septimus: quandoquidem & ipse vnus est dierum, qui omnes septem sunt,
H quorum repetitione menses & anni & secula peragũtur: vt mane quod poneretur post vesperam septimi, hoc esset initium octaui diei, de quo iam deinceps silẽdum fuit, quia idem primus est ad quem reditur, à quo rursus hebdomadis series ordiatur. Vnde probabilius est istos quidem septem dies illorum nominibus & numero alios atq; alios sibimet succedentes currendo temporalia peragere spatia: illos autem primos sex dies inexperta nobis atque inusitata specie, in ipsis rerum conditionibus explicatos: in quibus & vespera & mane, sicut ipsa lux & tenebræ, i. dies & nox, non eam vicissitudinem præbuerunt quam præbent isti per solis circuitus, quod certe de illis tribus fateri cogimur, qui ante condita luminaria commemorati atque numerati sunt. Ac per hoc qualiscunque in eis vespera & mane fuerit, nullo tamen modo opinandum est, eo mane qđ post sexti diei vesperam factum est, initium accepisse requiem dei, ne tẽporale aliquod bonum illi æternitati & incommutabilitati accidisse vanitate temeraria suspicemur: sed illam quidem requiem dei qua in seipso requiescit, eoq; bono beatus est quod ipse sibi est, nec initium eidem ipsi habere nec termi
I num. consummatæ autem creaturæ habere initium, eandem requiem dei. Quoniam rei cuiusque perfectio, non tam in vniuerso cuius pars est, q̃ in eo à quo est, in quo & ipsum vniuersum est, pro sui generis modulo stabilitur vt quiescat i. vt sui momenti ordinẽ teneat. Ac per hoc ipsa vniuersitas creaturæ quæ sex diebus consummata est, aliud habet in sua natura, aliud in ordine quo in deo est, non sicut deus, sed tũ ita vt ei quies propriæ stabilitatis non sit, in illius quiete q nihil præter se appetit, quo adepto requiescat. Et ideo dum ipse manet in se, quicquid ex illo est retorquet ad se: vt omnis creatura in se habeat naturæ suæ terminum, quo non sit quod ipse est: in illo autem quietis locum, quo seruet quod ipsa est. Scio q̃ non proprie dixerim locũ, nam proprie dicitur in spatijs q̃ corporibus occupãtur: sed quia & ipsa corpora non manent in loco, nisi quo sũ ponderis tanquam appetitu perueniunt, vt eo comperto requiescant, ideo non incongruenter à corporalibus ad spiritalia verbũ transfertur, vt dicatur locus, cũ res ipsa plurimum distet. Initiũ ergo creaturæ in quiete creatoris illo mane significatum arbitror quod factum est post vesperam sexti diei: K
non.n. posset in illo nisi perfecta requiescere: proinde sexto die consummatis omnibus factaq; vespera factum est & mane, quo inciperet cõsummata creatura in illo à quo facta est requiescere: quo initio deum etiam in seipso requiescentem, vbi & ipsa requiesceret inuenit, tanto stabilius atque firmius, quanto ipsa illius non ille huius eguit ad quietem suam. Sed quoniam quicquid erit vniuersa creatura quibuslibet mutationibus sui non vtique nihil erit, ideo creatura vniuersa in creatore suo semper manebit, ac p hoc post illud mane nulla deinceps vespera fuit: hoc diximus vt intelligatur, cur septimus dies in quo requieuit deus ab omnibus operibus suis mane habuerit post vesperam sexti, vesperam vero non habuerit. Est autem hoc quod de hac re magis proprie atq; melius posit quantum existimo intelligi, sed ra aliquanto difficilius explicari, vt non creaturæ, sed etiam sibi requies septimi diei mane habuerit sine vespera. i. initium sine termino. Si enim ita diceretur, requieuit deus in die septimo, nec adderetur, ab omnibus operibus suis quæ fecit, frustra huius quietis initium quæreremus. Nõ enim incipit deus requiescere, cuius requies sine initio, sine termino sempiterna est. Sed quoniam ab omnibus operibus suis quæ fecit eis non egẽdo, requieuit, intelligitur requies quidẽ dei L
nec cœpta nec terminata: requies autem eius ab omnibus operibus suis quæ fecit, ex eo cœpta est ex quo illa perfecit. Neque enim ab operibus suis non egendo requieuisset, priusquam essent quibus nec perfectis eguit fore: & quia eis omnino nunquam eguit, nec ista beatitudo qua non eis egeat tãquã proficiendo perficietur, ideo septimo diei nulla vespera accesit. Sed planẽ quæri potest Dies seq̃; consideratione mouet, q̃o intelligatur in seipso deus requieuisse ab omnibus operibus

operibus suis quæ fecit: cum scriptum sit, Et requieuit deus in die septimo. Non enim dies est, in seipso, sed in die septimo. Quid est ergo dies septimus, vtrum creatura est aliqua, an temporis tantummodo spatium? Sed etiam temporis spatium creaturæ tẽporali concreatũ est, ac per hoc & ipsum sine dubio creatura est. Neq; enim vlla tempora vel sunt vel esse potuerunt, vel poterũt, quorum deus non sit creator, ac per hoc & ipsum septimũ diem, si tempus est quis creat nisi omniũ temporum creator? Sed illi sex dies cum quibus vel in quibus creaturis creati sint, superior scripturæ sanctę sermo indicat. Quo circa in his diebus septẽ, quorum species nota nobis est, qui re quidem ip
M sa prætereunt, sed alijs succedentibus nomina sua quodammodo tradunt, vt illi sex dies nominentur, nouimus eorum primi quãdo creati sunt: septimũ autem diem qui nominẽ sabbati nuncupatur, quando deus creaue rit non videmus. In ipso quippe non fecit aliquid, immo ab eis quę sex diebus fecerat, in eodem septimo requieuit. Qũo ergo requieuit in die quam non creauit? Aut qũo eum post sex dies continuo creauit, cũ sexto die consummauerit omnia quæ creauit, nec aliquid septimo die creauerit, sed in eo potius ab omnibus quę creauerat requieuerit? An vnum tãtum diem creauit deus, vt eius repetitione multi qui dicuntur dies præterierint atq; transcurrerent? nec opus erat vt septimum diem crearet quo requieuit, quia illius quem creauerat septima repetitio hunc vtiq; faciebat. Lucem quippe de qua scriptũ
. est. Et dixit deus, fiat lux, & facta est lux, discreuit à tenebris, eamq; vocauit diem, & tenebras noctem. Tunc itaque deus diem secundum diem, deinde tertium, & vsque ad sextum, quo cõsummauerit deus opera sua: atque inde illius diei primitus creati, repetitio septimi diei nomẽ accepit, in quo requie
A uit deus: ac per hoc nulla creatura est septimus dies, nisi eadem ipsa septies rediens, q̃ condita est quando vocauit deus lucem diẽ, & tenebras vocauit noctem. Rursus ergo ad eam quæstionẽ relabimur de qua in primo libro exijsse videbamur, vt item quæramus quomodo circumire potuerit lux ad exhibendam diurnam nocturnamque vicissitudinem non solum antequam cœli luminaria, sed antequam ipsum cœlum quod firmamentum appellatum est factum esset, antequam denique vlla species terræ vel maris, quæ circuitum lucis admitteret, sequente nocte vnde illa transisset. Cuius quæstionis difficultate compulsi, ausi sumus disceptationem nostram quasi ad hanc terminare sentẽtiam: vt diceremus illam lucem quæ primitus facta est conformationem esse creaturæ spiritalis: noctem vero adhuc formandam in reliquis operibus rerum materiem, quæ fuerat instituta cum in principio fecit deus cœlum & terram, antequam verbo faceret diem in quo requieuit. Sed nunc diei septimi consideratione commoniti, facilius est vt nos ignorare fateamur, quod remotũ est à sensibus nostris: quonammodo lux illa quæ dies appellata est, vel circuitu suo vel
B contractione & emissione si corporalis est, vices diurnas nocturnasq; peregerit: vel si spiritalis est, condendis creaturis omnibus præsentata sit, suaq; ipsa præsentia diem, noctem vero absentia, vesperam initio absentię, mane initio presentię fecerit: quàm vt re aperta contra diuinæ scripturæ verba conemur, dicendo alium esse diem septimũ quàm illius diei quem fecit deus septimam repetitionem: alioquin aut non creauit deus septimum diem, aut aliquid creauit post illos sex dies, idest ipsum diem septimum, falsumq; erit quod scriptum est, in sexto die consummasse omnia opera sua, & in septimo die requieuisse ab omnibus operibus suis. Quod vtique quoniam falsum esse nõ potest, restat vt præsentia lucis illius quam diem deus fecit, per omnia opera eius repetita sit, quoties dies nominatus est, & in ipso septimo in quo requieuit ab operibus suis. Sed quoniam lux corporalis ante- Lux spiquam fieret cœlum quod firmamentum vocatur, in quo etiam luminaria facta sunt, Cap. 22.
C quo circuitu vel quo processu & recessu vices diei & noctis exhibere potuerit non inuenimus, istam quæstionem relinquere nõ debemus sine aliqua nostra prolatione sententiæ: vt si lux ista quæ primitus creata est, non corporalis sed spiritalis est sicut poist tenebras facta est, vbi intelligitur à sua quadam informitate ad creatorem conuersa atque formata: ita & post vesperam fiat mane, cum post cognitionem suæ propriæ naturæ, qua non est quod deus, refert se ad laudandam lucem quod ipse deus est, cuius contemplatione formatur. Et quia cæterę creaturæ quæ infra ipsam fiunt, sine cognitione eius nõ fiũt, propterea nimirũ idẽ

dies

Universidad de Deusto
Biblioteca

dies vbiq; repetitur: vt eius repetitione fiãt tot dies, quotiens distinguũtur rerũ genera creaturarũ, perfectione senarij numeri terminãda: vt vespera primi diei sit etiã sui cognitione, nõ se esse quod deus est: mane aũt posit vesperã hãc quo cõcluditur dies vnus, & inchoatur secũdus, cõuersio sit eius, quaid qđ creata est, ad laudẽ referat creatoris, & percipiat de verbo dei cognitionẽ creaturæ quæ post ipsam fit, hoc est firmamenti: quod in eius cognitione fit prius cum dicitur, & sic est factum: deinde in natura ipsius firmamẽti, quod cõditur cũ additur postea, iã dicto, Et sic est factũ, Et fecit deus firmamentum. Deinde fit vespera illius lucis, cũ ipsum firmamẽtum, non in verbo dei sicut ante, sed in ipsa eius natura cognoscit. Quæ D cognitio qm minor est, recte vesperę nomine significatur, post quam fit mane quo concluditur secundus dies & incipit tertius: in quo itidem mane conuersio est lucis huius, idest diei huius ad laudandum deum quòd operatus sit firmamentum, & percipiẽdam de verbo eius cognitionem creaturæ q̃ condenda est post firmamẽtum. Ac per hoc cũ dicit deus, Congregetur aqua quæ est sub cœlo in collectionem vnam & appareat arida, cognoscit hoc illa lux in verbo dei quo id dicitur: & ideo sequitur, & sic est factum, hoc est in eius cognitione ex verbo dei: dein de cum additur, & congregata est aqua & cætera, cum iam dictum esset, & sic factum est, in suo genere ipsa creatura fit: quæ item cum in suo genere facta cognoscitur, ab ea luce quæ iam in verbo dei faciendam cognouerat fit, tertio vespera: & inde hoc modo cætera vsq; ad mane & post vesperam sexti dei. Multũ quippe interest inter cognitionem rei cuiusq; in verbo dei, & cognitionem in natura eius, vt illud merito ad diem pertineat, hoc ad vesperam. In cõparatione enim lucis illius quæ in verbo dei conspicitur, omnis cognitio qua creaturam quamlibet in seipsa nouimus, nõ immerito nox dici potest: quæ rursus tantum differt ab erro E re vel ignorantia eorum, qui nec creaturam ipsam sciunt, vt in eius comparatione non incongrue dicatur dies, Sicut ipsa vita fidelium quæ in hac carne atque in hoc seculo ducitur, in comparatione vitæ infidelis atq; impiæ, non irrationabiliter lux & dies appellatur, dicente Apostolo, Fuistis enim aliFphe. 5. quando tenebrę, nunc autem lux in domino: & illud, Abijciamus opera tenebrarum,

Cognitio rerũ in verbo dei. Cap. 23.

& induamus nos arma lucis, sic vt in die ho Ro. 13.
neste ambulemus. Qui tamen dies nisi rursus in comparatione illius diei, quo æquales angelis facti videbimus deum sicuti est, ipse Mat. 22.
quoque nox esset, non hic prophetiæ lucer- 1. Ioã. 3.
na indigeremus. Vnde Apostolus Petrus dicit, Habemus certiorem propheticũ sermo- 2. Pet. 1.
nem cui bene facitis intendentes sicut lucernæ lucenti in obscuro loco, donec dies luescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris.
Quapropter cum sancti angeli quibus post Scientia
resurrectionem coæquabimur, si viam quæ angelonobis Christus factus est vsque in finem te rum.
nuerimus, semper videãt faciẽ dei, verbo; Cap. 24.
eius vnigenito filio sicut patri æqualis est
perfruantur, in quibus prima omnium creata est sapientia, proculdubio vniuersam creaturam in qua ipsi sunt principaliter conditi, in ipso verbo dei prius nouerunt, in quo
sunt omnium etiam quę temporaliter facta
factæ sunt: ac deinde in ipsa creatura, quam
sic nouerunt tanquam infra despicientes,
eamq; referentes ad illius laudem, in cuius
incommutabili veritate rationes secundum
quas facta est, principaliter vident. Ibi ergo
tanquam per diem, vnde & concordissima
vnitas eorum eiusdem veritatis participatio
ne dies est primitus creatus: hic autem tanquam per vesperam, sed continuo fit mane.
Quod in omnibus sex diebus animaduerti
potest, quia non remanet angelica scientia
in eo quod creatum est, quin hoc continuo
referat ad eiusdem laudem atq; claritatem,
in quo id non factum esse, sed faciendũ fuisse cognoscitur, in qua veritate stando dies
est. Nam si vel ad seipsam natura angelica
conuerteretur, seque amplius delectaretur
quàm illo cuius participatione beata est, in- Cur sex
tumescens superba caderet sicut diabolus: dictus
de quo suo loco loquendum est, cum de ser- non
pente hominis seductore sermo debitus fla- dat nobis
gitabitur. Quia ergo angeli creaturã in Cap. 24.
ipsa creatura sic sciunt, vt ei scientiæ electio Genes.
ne ac dilectione præponant, qr eam sciunt
in veritate per quam sunt omnia, participes G
eius effecti: ideo per omnes sex dies non nominatur nox, sed post vesperã & mane dies
vnus. Item post vesperam & mane dies secundus, deinde post vesperam & mane dies
tertius: ac sic vsque in mane sexti diei, vnde
incipit septimus quietis dei, quãuis cũ suis
noctibus, dies tamen non noctes narrantur.
Tunc enim nox ad diem pertinet non dies

ad noctẽ, cum sublimes & sancti angeli id
quod creaturam in ipsa creatura nouerunt,
referũt ad illius honorem & amorẽ, in quo
æternas rõnes quibus creata est contẽplan-
turq; concordissima contẽplatione sunt
vnus dies quem fecit dñs, cui coniungetur
Ecclesia de hac peregrinatione liberata, vt
& nos exultemus, & iocundemur in eo.
Huius ergo diei, cuius & vespera & mane
secundum supradictam rationem accipi po
test sexta repetitionq consummata est vni-
uersa creatura, factumq; est mane quo fini-
retur sextus dies, & vñ inciperet septimus
vesperam nõ habiturus, quia dei requies nõ
est creatura: q̃ cum per dies cæteros cõde-
retur, aliter in seipsa facta cognoscebatur, q̃
in illo in cuius veritate facienda videbatur,
cuius cognitionis quasi decolor spes vespe-
ram faciebat. Non itaq; iam forma ipsius
operis dies, & terminus uespera, & alterius
operis initium mane, in hac rerum condi-
tarum narratione debet intelligi: ne coga-
mur contra scripturam dicere, præter sex
dies, conditam diei septimi creaturam, aut
ipsum diem septimum nullam esse creatu-
rã: sed dies ille quẽ fecit deus p opera eius
ipse repetit, non circuitu corporali, sed co-
gnitione spirituali, cũ beata illa societas ange
lorum & primitus cõtẽplatur in verbo dei
quod dixit deus, fiat. Atque ideo prius in
eius cognitione fit cum dicitur, & sic est fa-
ctum: & postea rem ipsam factã, in ea ipsa
cognoscit, qđ significatur facta vespera: &
eam deinde cognitionem rei factę ad illius
veritatis laudẽ refert, vbi rationem viderat
faciendæ, qđ significatur facto mane. Ac sic
per oẽs illos dies vnus est dies, non istorũ
dierũ consuetudine intelligendus, quos vi-
demus solis circuitu determinari atque nu-
merari: sed alio quodam modo, à quo & illi
tres dies, qui ante conditionem istorum lu-
minarium commemorati sunt, alieni esse
non possunt. Is enim modus non vsque ad
diem quartum, vt inde iam istos vsitatos
cogitaremus, sed vsque ad sextum septimũ-
que perductus est: vt longe aliter accipien-
dus sit dies & nox, inter quę duo diuisit
deus: & aliter iste dies & nox, inter quæ di-
xit vt diuidant luminaria quæ creauit, cum
ait, & diuidant inter diem & noctem: tunc
enim hunc diem condidit cum condidit so-
lẽ, cuius præsentia eundem exhibet diem:
ille autem dies primitus conditus iam tri-
duum peregerat, cum hæc luminaria illius
dici quarta repetitione creata sunt. Quapropter qm̃ illium diẽ vel illos dies qui eius repetitione numerãti sunt, in hac nra mortalitate terrena experiri, ac sentire non possumus, & si quid ad eos intelligendos conari possumus, non debemus temerariã præcipitare sententiam, tanquam de his aliud sentiri congruentius probabiliusq; non possit: istos septem dies qui pro illis agunt hebdomadam, cuius cursu & recursu tempora rapiuntur, in qua dies vnus est, à solis ortu vsque in ortum circumitus, sic illorum vicem quandam exhibere credamus, vt non eos illis similes, sed multum impares minime dubitemus. Nec quisquam arbitretur illud qđ dixi de luce spirituali, & de condito die spirituali & angelica creatura, & de contemplatione quam habet in verbo dei, & de cognitione qua in se ipsa creatura cognoscitur, eiusq; relatione ad laudem incommutabilis veritatis, vbi prius ratio videbatur rei faciendæ, quæ cognita est facta, non iã proprie sed quasi figurate atque allegoriee conuenire ad intelligendum diem & vesperam & mane. Sed aliter quidem q̃ in hac consuetudine quotidianæ lucis huius, & corporalis: non tamen tanquã hic proprie, ibi figurate. Vbi enim melior & certior lux, ibi verior etiam dies: cur ergo non etiam verior vespera & verius mane? Nam si in istis diebus habet quandam declinationem suã lux in occasum, quam vespere nomine nuncupamus, & ad ortum iterum reditum, quod mane dicimus, cur & illic vesperam non dicamus, cum à contẽplatione creatoris creatura despicitur, & mane cum à cognitione creaturæ in laudem creatoris assurgitur? Nec enim & Christus sic dicitur lux, quomodo dicitur lapis, sed illud proprie, hoc vtiq; figurate. Quisquis ergo non eã quã pro nostro modulo vel indagare vel putare potuimus, sed aliam requirit in illorum dierum enumeratione sententiam, quæ non in prophetia figurate, sed in hac creaturarũ conditione proprie meliusq; possit intelligi, q̃rat & diuinitus adiutus inueniat. Fieri enim potest vt etiam ego aliã his diuinæ scripturæ verbis cõgruẽtiorẽ fortasis inueniã. Neq; n. ita hanc confirmo vt aliã q̃ præponẽda sit, inueniri nõ posse contẽdam, sicut confirmo requiẽ dei scripturam sanctam non quasi post lasitudinem vel curæ molestiã nobis insinuare voluisse. Quamobrẽ potest aliquis fortasse mecum dispu-

Repetitio dierum. Ca. 27.

Illud de luce et die spirituali quomodo accipiẽdũ. Ca. 28.

L

Universidad de Deusto Biblioteca

tando certare, vt dicat sublimium cœlorũ angelos nõ alternatim cõtueri, primo rõnes creaturarũ incommutabiliter in verbi dei incõmutabili veritate, ac deinde ipsas creaturas, & tertio earum etiam in seipsis cognitionem ad laudem referre creatoris, sed eorum mentẽ mirabili facilitate hæc omnia simul posse. Nunquid tũ dicet, aut si quisquam dixerit audiendus est, illam cœlestẽ in angelorũ milibus ciuitatẽ, aut nõ contẽplari creatoris æternitatẽ, aut mutabilitatẽ ignorare creaturæ, aut ex eius quoq; inferiore quadã cognitione nõ laudare creatorem? Simul hoc totũ possint, simul hoc totum faciant: possunt tũ & faciunt. Simul ergo habent & diem & vesperam, & mane.

Cõtemplatio angelorum. Ca. 29.

Perfecta angelorum scié tia. Ca. 30.

Nec enim verendum est, ne forte qui est idoneus iam illa sentire, ideo non putet hoc ibi posse fieri, quia in his diebus qui solis huius circuitu peraguntur fieri non potest. Et hoc quidem non potest eisdem partibus terræ: vniuersum aũt mundũ quis non videat si attendere velit, diem vbi sol est, & noctem vbi non est, & vesperã vnde discedit, & mane quo accedit simul habere? Sed nos planè in terris hæc omnia simul habere non possumus: nec ideo tamẽ istã terrenam conditionem, lucisq; corporeæ temporalem localẽq; circuitum illi patriæ spiritali coæquare debemus, vbi semper est dies in contẽplatione incõmutabilis veritatis, sem p vespera in cognitione in seipsa creaturæ, semper mane et ex hac cognitione in laude creatoris. Quia non ibi abscessu lucis superioris, sed inferioris cognitionis distinctione fit vespera: nec mane tanquã nocti ignorantiæ sciẽtia matutina succedat, sed quòd vespertinam etiam cognitionem in gloriã conditoris attollat. Denique & ille nocte non nominata, uespere, inquit, & mane & meridie enarrabo & annunciabo, & exaudies vocẽ meam. Hic fortasse per temporũ vices, sed tamen quantum puto, significans quid sine temporum vicibus peragereturin patria, cui eius peregrinatio suspirabat.

Psal. 54.

A

Quomõ nata angelorum scié tia. Ca. 31.

Sed nunquid si nunc iam simul ista omnia gerit atque habet angelica illa societas, & vnitas dei quem primitus condidit deus, tunc etiam cum hęc conderentur simul hęc habuit? Nonne per oẽs sex dies, cum ea q̃ per singulos deo condere placuit, conderentur, primo hæc accipiebat in verbo dei: vt in eius notitia primitus fierent cum diceba-

sent in sua propria natura qua sunt, deoq; placuissent quia bona sunt, tũc itidẽ cognoscebat alia quadã inferiore cognitione, quæ nomine vesperæ significata est: ac deinde facta vespera fiebat mane, cum de suo deus opere laudaretur, & alterius creaturæ, quæ deinceps facienda erat, ex dei verbo notitia priusquã fieret acciperetur? Non ergo tunc simul omnia, & dies & vespera & mane, sed singillatim per ordinem quem scriptura cõmemorat. An etiam tunc simul omnia: Mẽs angelica. quia non secundum temporum moras, sicut Ca. 32. fiunt dies isti cum oritur sol & occidit quo Eccle. 1. tidie sol, & in locum suum redit vt rursus oriatur: sed secundum potentiam spiritalem mentis angelicæ, cuncta quæ voluerit, simul notitia facillima comprehendentem? Nec ideo tamen sine ordine quo & apparet cõnexio p̃cedentiũ cõsequentiumq; causarum. Neq;.n. cognitio fieri potest, nisi cognoscenda p̃cedãt, q̃ item priora sunt in uerbo, per quod facta sunt omnia, q̃ in ijs, quæ facta sunt omnibus. Mens itaque humana prius hæc, q̃ facta sunt per sensus corporis experitur, eorumq; notitiam pro infirmitatis humanę modulo capit: & deinde quærit eorũ causas, siquo modo possit ad eas peruenire principaliter atque incommutabiliter manentes in verbo dei, ac sic inuisibilia eius per ea quæ facta sunt intellecta cõspicere. Quod quanta tarditate ac difficultate agat, & quanta temporis mora propter corpus corruptibile quod aggrauat animã, etiam quæ feruentissimo studio rapitur, vt instanter ac perseueranter hoc agat, quis ignorat? Mens vero angelica pura charitate inhærens verbo dei, postea q̃ illo ordine creata est, vt præcederet cætera, prius ea vidit in verbo dei facienda q̃ facta sunt: ac sic prius in eius fiebant cognitiõe, cũ deus diceret vt fierent, quàm in sua propria natura: q̃ itidẽ facta in eisipsis etiã cognouit, mino re vtiq; notitia q̃ vespera dicta est. Quam notitiã sanè p̃cedebant q̃ fiebant, p̃cedit cognitionem quicquid cognosci põt. Nisi.n. prius sit quod cognoscatur, cognosci non potest. Post hæc si eo modo sibi placeret, vt amplius seipsa qui creatore suo delectaretur, non fieret mane, id est, de sua cognitione in laudem creatoris non assurgeret. Cũ vero factum est, faciendũ erat aliud & cognoscendũ deo dicente, fiat: vt prius itidem fieret in cognitione mentis angelicæ, & posset rursus dici, & sic factum est: ac deinde

Romã.

Spiritã

B

C

inde in natura propria, vbi subsequente uespera noscerẽtur. Ac per hoc etiam si nulla hic morarum tẽporaliũ sint internalla, præcessit tñ ratio condendæ creaturæ in verbo dei, cum dixit fiat lux: & secuta est ipsa lux qua angelica mens formata est, atq; in sua natura facta est, non autem alibi sequebatur fieret: & ideo nõ prius dictũ est, & sic est factũ, & postea dictũ, fecit deus lucẽ: sed cõtinuo post uerbũ dei, facta est lux, adhęsitq; creanti luci lux creata uidens illam, & se in illa. i. rationẽ qua facta est. Vidit etiam se in se. i. distãte quod factum est ab eo qui fecit. Et ideo cum placuisset deo factum uidenti quia bonũ est, & diuisa esset lux à tenebris, & uocata lux dies, & tenebræ nox: facta est & uespera, quia necessaria erat & ista cognitio, qua distingueret à creatore creatura, alter in se ipsa coguita q̃ in illo: atq; inde mane, & aliud p̃cognoscendũ erat, quod fuerat verbo dei faciendũ, prius in cognitione mẽtis angelicæ, deinde in natura ipsius firmamenti. Et ideo dixit deus, fiat firmamentũ: & sic est factum in cognitione creaturæ spiritalis, hoc prius q̃ fieret in seipso præscientis. Deinde fecit deus firmamentũ, iam utiq; ipsam firmamenti naturã, cuius minor esset tãquam uespertina cognitio: ac sic usq; ad omnium operum finẽ, & usq; ad requiẽ dei, quę non habet uesperã: quia nõ est facta sicut creatura, vt posset etiã ipsius geminari cognitio, tanquam prior & maior in verbo dei sicut in die, & posterior ac minor in seipsa sicut in uespera. Sed si omnia mens simul angelica potest, quę singillatim per ordinem connexarum causarum sermo distinguit, nunquid etiã quę fiebant, velut ipsum firmamentũ, velut aquarũ congregatio, speries q̃; terrarũ nudata, velut fruticũ & arborũ germinatio, luminarium & syderũ cõfirmatio, aquatilia terrestriaque animantia simul omnia facta sunt? an etiam per interualla temporum secm præfinitos dies? An forte non sicut ea secundum motus eorum naturales non experimur, ita etiã cum primitus instituta sunt cogitare debemus, sed secundum mirabilem atq; ineffabilem virtutem sapientiæ dei, quæ attingit à fine usque ad finẽ fortiter, & disponit omnia suauiter? Neq;.n. & ipia gradibus attingit, aut tãquã gressibus peruenit. Quapropter q̃ facilis ei efficacissimus motus est, tam facile deus condidit omnia, quæ per illum sunt condita: vt hoc quod nunc temporalibus interuallis ea

moueri videmus ad peragenda quę suo cuique generi competunt, ex illis insitis rationibus veniat, quas tãquam seminaliter sparsit deus in ictu condendi, cum dixit & facta sunt, mandauit, & creata sunt. Non itaq; tardum est de institutum est, vt essent tarda quæ tarda sunt: nec ea mora condita sunt secula, qua transcurrunt. Hos.n. numeros tpa peragũt, quos cum crearentur, non tpaliter acceperunt: alioquin si rerum naturales motiones, dierumq; istorũ, quos nouimus, vsitata spatia, cum hæc primitus verbo dei facta sunt cogitemus, non vno die opus erat, sed pluribus: vt ea quæ radicibus pullulant, terramq; uestiunt, subter primitus germinarent: deinde certo numero dierum pro suo quoq; genere in auras erumperent, etiam si hoc vsq; fieret, qđ de creata natura eorũ die vno. i. tertio factum scriptura narrauit. Deinde quot diebus opus erat, vt aues volarent, si à suis primordijs existentes, ad plumas & pennas per naturæ suæ numeros peruenerunt? An forte oua tñ creata erant, cum quinto die dictũ est, q̃ ejecerint aquæ omne volatile pennatum secundum suum genus? Aut si propterea recte hoc dici potuit, quia in illo humore ouorum iam erant omnia quæ per numeros certos dierũ coalescunt, & explicantur quodammodo, quia inerant iam ipsæ numerosæ rationes incorporaliter corporeis rebus intextæ: cur non & ante oua idipsum recte dici potuerit, cum iam eædem rationes in elemẽto humido fierẽt, quibus alites per tẽporales sui cuiusq; generis moras oriri & pfici possent? De quo.n. creatore scriptura ista narrauit, q̃ sex diebus consumma uerit omnia opera sua, de illo alibi nõ vtiq; dissonanter scriptum est, quod creauerit omnia simul. Ac per hoc & istos dies sex vel septem, vel potius vnum sexies septiesve repetitum simul fecit, qui fecit omnia simul. Quid ergo opus erat sex dies tam distincte dispositeq; narrari? Quia scilicet ijs qui nõ possunt videre quod dictũ est, Creauit omnia simul: nisi cum eis sermo tardius incedat, ad id quo eos ducit, peruenire non possunt. Quo ergo diximus sexies repetitã lucis illius præsentiam per angelicam cognitionem à vespera ad mane, cum ipsa tria simul, id est, & diem & vesperam, & mane semel ei habere suffecerit: cum simul vniuersam creaturam sicut simul facta est, & in primis atq; incommutabilibus rationibus, per quas condita est, contemplaretur p̃p diem,

Psal. 32.

Eccl. 18.

G

Omnia facta esse simul. Cap. 34.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& in eius ipsius natura cognosceret pp vesperá, & creatorem ex ipsa etiam inferiore cognitione pp mane laudaret? Aut quomó præcedebat mane, vt in verbo cognosceret quid esset deo postea faciendum, idipsum etiam consequeter vespera cognitura, si prius & posterius nihil factú est, quia simul omnia facta sunt? Immo vero & prius atq; posterius per sex dies quę commemorata sunt facta sunt, & simul omnia facta sunt: quia & hæc scriptura, quæ per memoratos dies narrat opera dei, & illa quæ simul eum dicit fecisse omnia, verax est: & veraq; vna est, quia vno spiritu veritatis inspirante conscripta est. Sed in his rebus, in quibus quid prius sit vel posterius, interualla temporum non demonstrant, quamuis vtrunq; dici possit. i. & simul, & prius & posterius, facilius tamẽ
H intelligitur qđ dicitur simul, q̃ quod prius atq; posterius: velut cum solem intuemur orientem, certe manifestũ est, q̃ ad eũ acies nostra peruenire non posset, nisi transiret totum aeris cœliq; spatium, quod inter nos & ipsum est. hoc autem cuius longinquitatis sit, quis existimare sufficiat? Nec vtiq; perueniret cadẽ acies vel radius oculorũ nostrorũ ad transeundum aerem, qui est super mare, nisi prius transisset eum, qui est super terram, in qualibet mediterranea regione simus, ab eo loco vbi sumus vsque ad litus maris. Deinde si ad eandem lineam contuitus nostri adhuc post mare terræ adiacent, eum quoq; aerem qui super illas transmarinas terras est, transire acies nostra non põt, nisi prius peracto spatio aeris illius, qui super mare quod prius occurrit, extenditur: faciamus iam post illas transmarinas terras non nisi Oceanum remanere: nunquid & aerem qui super Oceanum diffunditur, põt transire acies nostra, nisi prius transierit q̃quid aeris citra Oceanum super terram est? Oceani autem magnitudo incomparabilis perhibetur, sed quantacunque sit, prius oportet aerem, qui supra est, transeant radij oculorũ nostrorũ: & postea quicquid vltra est,
I tum demum ad solẽ perueniat quem videmus. Num igitur quia totiens hic diximus prius & postea, ideo non simul omnia vno ictu transit noster obtutus? Si enim clausis oculis faciem contra videndum solem ponamus, nonne mox vt eos aperuerimus, ibi potius aciem nostrã nos inueniſſe, q̃ illuc eam perduxisse putabimus, ita vt nec ipsi oculi prius aperti fuisse videantur, q̃ illò quò intenderent peruenisse? Et certe iste corporeæ lucis est radius emicans ex oculis nostris, & tam longe posita tãta celeritate cõstringés, vt existimari comparariq; non possit. Nepe hic & illa omnia tã ampla immensaq; spatia simul vno ictu transiri manifestũ est, & quid prius posteriusq; transeatur nihilominus certũ est. Merito resurrectionis nostræ celeritatẽ cũ exprimere vellet Apostolus, in ictu oculi dixit fieri. Neq; n. aliquid in rerũ corporearũ motibus vel actibus pt celerius inueniri. Quòd si oculorum carnaliũ acies celeritate tantum potest, quid mentis aciei vel humanæ, quantomagis angelicæ? Quid iam de ipsius summæ dei sapientiæ celeritate dicatur, quæ attingit vbiq; propter suam mundictam, & nihil inquinatum in eam incurrit? In his ergo quæ simul facta sunt, nemo videt quid prius posteriusve fieri debuerit, nisi in illa sapientia, per quam facta sunt omnia per ordinem simul. Dies ergo ille, quem deus primitus fecit, si spiritalis rationalisq; creatura est, i. angelorum supercœlestium atq; virtutũ, præsentatus est omnibus operibus dei hoc ordine præsentiæ, quo ordine scientiæ, qua in verbo dei faciẽda prænosceret, & in creatura facta cognosceret, non per interuallorum temporalium moras, sed prius & posterius habens in connexione creaturarum, in efficacia vero creatoris omnia simul. Sic. n. fecit quæ futura essent, vt non temporaliter faceret tempora, sed ab eo facta currerent tempora. Atq; hoc ipsi dies septem, quos lux corporis celestis circumeundo explicat atq; replicat, secundum quandam vmbram significationis admonent nos quærere illos dies, in quibus lux creata spiritalis omnibus operibus dei per senariam numeri perfectionem præsentari potuerit: atq; inde septimam requiem dei mane habere, vesperam non habere: ut non sit hoc deo requieuisse in die septimo, tanquam ipso die septimo eguerit ad requiẽ suam, sed quod in conspectu angelorũ suorũ requieuerit ab omnibus operibus suis quæ fecit: non vtiq; nisi in seipso qui factus non est, i. vt creatura eius angelica, quæ cognoscendis omnibus operibus eius in ipso & in illis, tanquam dies cum vespera præsentata est, nihil post omnia valde bona opera eius melius cognosceret, quàm illum ab omnibus in seipso requiescere, nullo eorum egentem quo sit beatior.

Libri quarti finis.

D. AVRELII AVGVSTINI de Genesi ad literam, Liber quintus.

HIc est liber creaturę cœli, & terræ, cum factus est dies, fecit deus cœlũ & terram, & oẽ viride agri antequã eẽt super terrã, & omne fœnum agri antequam exortum esset: non enim pluerat super terram deus, & homo non erat qui operaretur terram: fons autem ascendebat de terra, & irrigabat omnẽ faciẽ terrę. Nunc certe firmior fit illa sententia, qua intelligitur vnũ diem fecisse deum, vnde iam illi sex vel septẽ dies vnius huius repetitionis numerari potuerunt: quandoquidem apertius sancta scriptura iam dicit, concludens quodammodo cuncta quę ab initio vsque ad hunc locũ dixerat, atque infert, Hic est liber creaturæ vel facturæ cœli & terræ, cũ factus est dies. Neq; n. quisq; dicturus est, cœlum terram hic ita cõmemorata, sicut dictum erat antequam conditus insinuaretur dies, In principio fecit deus cœlum & terram. Illum. n. si eo modo intelligitur, vt aliquid deus fecerit sine die, priusquam faceret diem, qua ratione id possit accipi, suo loco dixi, quod dicẽdum putaui, nulli intercludens melius intelligendi licentiam. Nunc autem hic est, inquit, liber creaturæ cœli, & terræ, cum factus est dies: satis, vt opinor, ostendens, non hic se ita commemorasse cœlum & terram, sicut in principio antequã fieret dies, cũ tenebręessent super abyssum: sed quomodo factum est cœlum & terra, cum factus est dies, id est, iam formatis atque distinctis partibus & generibus rerum, quibus vniuersa creatura dispositа atque composita, reddidit hanc speciem quæ mundus vocatur. Illud hic ergo cœlum commemoratum est, quod cum creasset, deus firmamentum vocauit cum omnibus quæ in illo sunt: & ea terra, quę cũ abyssо vnũ obtinet locũ cum omnibus quę in ea sunt. Sequitur enim & adiungit, Fecit deus cœlum, & terram, vt cœli & terræ nomine prnisso, antequam factum diem commemoraret, & repetito cum commemorasset, non sinat suspicari ita se nunc cœlum & terram nominasse, sicut in principio antequam esset creatus dies. Sic enim verba contexuit, Hic est liber creaturæ cœli & terrę, cum factus est dies, fecit deus cœlum & terrã: vt si quisquam velit sic intelligére quod superius positum est, Liber creaturę cœli & terræ: quemadmodum dictum est, In principio fecit deus cœlũ & terrã, priusquã cõderet diẽ: quia prius & hic commemorata sunt cœlum & terra, & postea factus dies, corrigatur subsequentibus verbis: quia & post commemoratũ factũ diẽ rursus cœli & terræ nomẽ adiũctũ est: quanquã & hoc quod positũ est, cum, & sic adiunctum, factus est dies, cuiuis contentioso extorqueat alium esse intellectum non posse. Si enim ita esset interpositum, vt diceretur, Hic est liber creaturæ cœli & terræ, factus est dies, fecit deus cœlum & terram: quisquam forte arbitraretur librum creaturæ cœli & terrę sic appellatum quomodo appellatum est, In principio fecit deus cœlum, & terram ante conditum diem: ac deinde subiunctũ, factus est dies: sicut ibi postea narratũ est, q̃ deus fecerit diẽ: inde continuo rursus dictum, Fecit deus cœlum & terram: tanquã si iam hæc facta sint post conditũ diem. Sed quia ita interpositum est vt diceretur, cum factus est dies: siue hoc superioribus verbis connectas, vt sit vna sententia, Hic est liber creaturæ cœli & terræ cum factus est dies: siue inferioribus, vt itidẽ hoc modo sit plena sententia, cũ factus est dies, fecit deus cœlum & terram: proculdubio cogit eo modo se intelligi cœlum & terram commemorasse, quomodo facta sunt cũ factus est dies. deinde cum dictum esset, Fecit deus cœlum & terram: additum est, & omne viride agri: quæ certè manifestum est tertio die facta: vnde liquidius apparet eundem illum esse vnum diem quem fecit deus, quo repetito, factus est & secundus & tertius, & cæteri vsque ad septimum diem. Cum autem
C nomine cœli & terrę vsitato more scripturarum nunc vniuersam creaturam voluerit accipi, quęri potest cur addiderit, & omne viride agri: mihi videtur ideo posuisse, vt significantius intimaret quem diem cõmendauerit, q̃ ait, cum factus est dies. Cito enim quisquam putaret hũc diem lucis corporeæ cõmendatum, quo circumeunte nobis vicissitudo diurni nocturnique temporis exhibetur. Sed cum creaturarum conditarum ordinem recolimus, & inuenimus omne viride agri tertio die creatum, antequam sol fieret, qui quarto die factus est, cuius præsentia dies ille quotidianus vsitatusque: quando audimus, Cum factus est

Viride agri cur additũ. Cap. 2.

dies, fecit deus cœlum & terram, & omne viride agri: admonemur de ipso die cogitare, quē siue corporalem nescio qua luce nobis incognitā, siue spiritalem in societate unitatis angelicæ, nō tū qualē hic nouimus intellectu inuestigare conemur. Illud ēt

Ordo narrationis.

non ab re fuerit intueri, q̄ cum posset dicere, Hic est liber creaturę cœli & terræ, cū fecit deus cœlū & terram: vt in cœlo & in terra intelligeremus quicquid in eis est: sicut loqui diuina scriptura consueuit, vt nomine cœli & terra sępissime, interdū addito & maris, vniuersam insinuet creaturā: aliqū adiungens & dicens, & quæ sunt in eis: & quicquid horū diceret, ibi intelligeremus & diē, siue quē primitus condidit, siue istū quē præsentia solis facit: nō ita dixit, sed interposuit diē dicēs, Cū factus est dies. Nec ita loquutus est vt diceret, Hic est liber creaturæ dici & cœli & teræ: tanquam hoc ordine, quo facta narrant ista. Nec ita, Hic est liber creaturę cœli & terræ, cum factus est dies, & cœlum & terra, cum fecit deus cœlum & terrā, & omne viride agri. Nec ita, Hic est liber creaturæ, cum fecit deus diē, et cœlum & terram, & oē viride agri. Hos. n. magis locutionis modos loquendi consuetū do poscebat, sed ait, Hic est liber creaturæ cœli & terræ, cum factus est dies, fecit deus cœlum & terram, & omne viride agri, tanquam illud insinuans, cum factus est dies, tunc fecisse deum cœlum & terram, & omne viride agri. Porrò autem superior narratio factum diem primitus indicat, eumque vnum diem deputat, post quē sēm annumerat, quo factum est firmamētū, & ertiū quo species terræ marisq; digestæ sunt, & lignum atq; herbam terra produxit. An forte hoc illud est, quod in libro superiore moliebamur ostendere, simul deum fecisse omnia: quandoquidem narrationis illa contextio cum sex dierum ordine cuncta creata & consummata memorasset, nunc ad vnum diem omnia rediguntur nomine cœli & terræ, adiuncto etiam fruticum genere? Nimirum propter quod supra diximus, vt si fortasis ex hac nostra consuetudine intelligeretur dies, corrigeretur lector, cum recoleret viride agri ante istum solarem diem deū dixisse vt terra produceret. Ita iam non ex alio scripturæ sanctę libro profertur testimonium, quòd omnia simul deus creauerit, sed vicina testificatio paginæ consequētis, & ex hac re nos admonet, dicens, Cum factus est dies, fecit deus cœlum & terram, & oē viride agri: vt istum diem septies intelligas repetitum, vt fierent septem dies. Et cum audis tunc facta omnia, cum factus est dies, illum senarium vel septenariā repetitionē sine intervallis morarum spatiorūque tēporaliū factam, si potsis apprehēdas, si aūt non potsis, hęc relinquas conspicienda valentibus, tu aūt cum scriptura nō deserente infirmitatē tuā, & materno incessu tecum tardius ambulante profectas, quæ sic loquit, vt altitudine superbos irridear, profunditate attentos terreat, veritate magnos pascat, affabilitate paruulos nutriat. Quid sibi ergo vult ēt qđ sequit, nam ita sermo contexitur, Cum factus est dies fecit deus cœlum & terram & oē viride agri antequā esset super terram, & oē fœnum agri antequā exortū esset: Quid est ergo? Nonne quærendū est vbi ea fecerit antequā essent super terrā, & antequā exorta sunt? Quis enim non procliuius crederet tunc ea deū fecisse, cū exorta sunt nisi admoneretur diuino eloquio, ista deū fecisse antequā exorirentur: vt si vbi facta sint, inuenire nō potsit, credat tū ante facta q̄ exorta quisquis huic scripturæ pie credit, impie quippe non credidit. Quid ergo dicemus? An, quod nonnulli putauerunt in ipso verbo dei facta omnia antequam exorirentur in terra? Sed si hoc modo facta sunt, non cum factus est dies, sed antequā fieret dies, facta sunt, aperte autem scriptura dicit, Cum factus est dies, fecit deus cœlum & terram, & omne viride agri antequam esset super terram, & omne fœnum antequam exorireturSi ergo cum factus est dies, non vtique antequam fieret dies, ac per hoc nō in verbo quod patri coæternum est antequam dies, ante quam omnino aliquid fieret, sed cum factus est dies; nam illa quæ in verbo dei ante omnē creaturam sunt, non vtique facta sunt, hæc autē facta sunt cum factus est dies, sicut scripturæ verba declarāt. Sed tū antequā essent super terrā, & antequam exorirent, quod de viridibus & fœno agri dictum est. Vbi ergo? An in ipsa terra causaliter & rationaliter, sicut in seminibus iam sunt omnia antequā euoluant quodammodo atq; explicent incrementa & species suas per numeros temporum? Sed ista semina quæ videmus, iam super terram sunt, iam exorta sunt: an non erāt super terrā, sed infra terrā: & ideo ante quā exorta sunt, facta sunt, quia tūc exorta sunt, cum semina germinarūt, & accessu incrementorum aucta eruperunt, qđ per moras temporum nūc fieri uidemus suo cuiq; generi distributas? Num ergo semina tunc facta sunt, cum factus est dies, & in ipsis erat oē viride agri, & omne fœnum, nondum ea specie qua sunt super terram iā exorta, sed ea in qua sunt in rationibus seminum? Semina ergo primum terra produxit. Sed non ita scriptura loquebatur, cum diceret, Et produxit terra herbā pabuli, vel herbam fœnantem semen secūdum genus, & secundum similitudinem, & lignum fructuosum faciens fructū, cuius semen in se secm genus super terrā. His. n. verbis magis apparet, semina esse exorta ex herbis & lignis nō aūt illa ex seminibus, sed ex terra, præsertim quia & ipsa verba dei sic se habent. Non. n. ait, Germinent semina in terra herbam fœni, & lignum fructuosum, sed ait, Germinet terra herbam fœni seminantem semen vt se men ex herba, non herbam insinuaret ex semine. Et sic est factum, & produxit terra i. prius sic est factū in cognitione illius diei, & produxit terra iam vt hoc fieret etiam in ipsa creatura quę condita est. Quo ergo antequam essent super terram, & antequā exoreretur: quasi aliud eis fuerit fieri cum cœlo & terrā, qñ factus est dies ille inusitatus atq; incognitus nobis, quem primum deus fecit: aliud autem exoriri super terram, qđ non fit nisi per hos dies, quos circuitus solis facit per temporum moras suo cuique generi accommodatas: Quod si ita est, diesque illa societas atq; vnitas supercœlestium angelorum atque virtutum est, procul dubio longe aliter nota est angelis creatura dei, aliter nobis: excepto quod eam in verbo dei nouerunt, per quod facta sunt omnia, etiam in seipsa dico longe aliter notam eis esse q̄ nobis. Illis enim primordialiter, vt ita dicā, vel originaliter, sicut eam deus primitus cōdidit, & post eam conditionem à suis operibus requieuit: non condendo aliquid amplius: nobis autem secundum rerum conditarum administrationem iam per ordines temporum, secundum quam deus iam illis rebus per senariam perfectionem consummatis, vsq; modo operatur. Causaliter ergo dictum est produxisse terram herbam & lignum. i. producendi accepisse virtutem. An ea quippe iam tanquam in radicibus, vt ita dixerim, temporum facta erant, quæ per tempora futura erant: nam vtique postea plantauit deus paradisum iuxtā Orientem, & eiecit ibi de terra oē lignū speciosum ad aspectū, & bonum ad escam. Nec tū dicēdū est eum aliquid tunc addidisse creaturæ, qđ ante non fecerat, quod velut illi perfectioni, qua omnia bona valde sexto die consummauit, post esset addendū. Sed quia iā oēs naturæ fruticū atq; lignorū in prima cōditione factæ fuerant à qua conditione deus requieuit, mouens deinde administransq; per temporales cursus illa ipsa quæ condidit, & à quibus conditis requieuit, non solū tunc plantauit paradisum, sed etiam nunc omnia quæ nascuntur. Quis. n. alius etiā nunc ista creat, nisi qui vlq; nunc operatur? Sed creat hæc modo ex ijs quæ iā sunt: tunc aūt ab illo, cū omnino nulla essent creata sunt, cum factus est dies ille, qui etiā ipse omnino erat spiritalis videlicet atq; intellectualis creatura. Factæ itaq; creaturæ motibus cœperant currere tpa: vnde ēt ante creaturā frustra tpa requiruntur, quasi posint inueniri ante creaturam tpa. Motus. n. si nullus esset vel spiritalis vel corporalis creaturæ, quo p̄ præsens præteritis futura succederent, nullum esset tps omnino. Moueri aūt creatura non vtiq; posset si non esset. Potius ergo tempus à creatura, q̄ creatura cœpit à tpe, vtrūq; aūt ex deo. Ex ipso. n. & per ipsum & in ipso sunt omnia. Nec sic accipiatur q̄ dictū est, tempus à creatura cœpit, quasi tēpus creatura non sit, cum sit creaturæ motus ex alio in aliud, consequentibus rebus sēm ordinationem administrantis dei cuncta quæ creauit. Quapropter cum primam cōditionem creaturarum cogitamus à quibus operibus suis deus in die septimo requieuit: nec illos dies sicut istos solares, nec ipsam operationē ita cogitare debemus, quē admodū nunc aliquid deus operatur in tpe, sed quēadmodū operatus est, vñ inciperent, tpa, quemadmodum operatus est omnia simul, prestans eis etiam ordinem, non intervallis temporum, sed connexione causarum: vt ea quæ simul facta sunt, senario quoque illius diei numero præsentato perficerentur. Non itaque temporali, sed causali ordine prius facta est informis formabilisq; materies, & spiritalis & corporalis, de qua fieret quod faciēdum esset, cum & ipsa priusquam instituta est, non fuisset: nec instituta est, nisi ab illo vtiq; summo deo et vero, ex quo sunt omnia: q̄ siue cœli & terræ nomine significata est, q̄ in principio fecit

Tempus motus, materia informis & formabilis. Cap. 5.

Rom. 11.

Universidad de Deusto
Biblioteca

deus ante vnũ illum diem quẽ condidit, ꝓpterea iã sic appellata, quia inde facta sunt cęlũ & terra, siue nomine terræ inuisibilis & incõpositę, atq; abyssi tenebrosę vt iã in primo libro tractatũ est. In his vero quæ iã exinformitate formata sunt euidentiusq; appellant creata vel facta vel condita, primum factus est dies. oportebat. n. vt primatũ creaturæ obtineret illa natura, quę creaturã per
M creatorẽ, non creatorẽ per creaturam posset agnoscere. Sexto firmamẽto vnde corporeus incipit mundus Tertio species maris & terræ, atq; in terra potentialiter, vt ita dicã, natura herbarum atq; lignorũ. Sic. n. terra ad dei verbũ ea produxit antequã exorta eẽnt, accipiens oẽs numeros eorum quos per tpa exerceret scdm suũ genus. Deinde posteaquã hæc velut habitatio rerum condita est, quarto die luminaria & sydera creata sunt, vt prius pars mundi superior, rebus quæ intra mundũ mouentur visibilibus ornarẽ. Quinto aquarũ natura, quia cęlo aeriq; cõiungitur, produxit ad dei verbũ indigenas suos omnia .s. natatilia & volatilia, & hęc potentialiter in numeris qui per congruos tẽporũ motus exercẽtur. Sexto terrestria similiter animalia tanquã ex vltimo elemento mundi vltima nihilominus potentialiter, quorũ numeros tẽpus postea visibiliter explicaret. Hunc oẽm ordine creaturæ ordinate dies ille cognouit: & per hanc cognitionem sexies quodãmodo prẽsentatus tanquã sex dies exhibuit, cũ sit vnus dies, ea q̃ facta sunt in creatore primitus, & in ipsis consequenter agnoscens, nec in ipsis remanens, sed eorũ etiã cognitionẽ posteriorem
A ad dei referens dilectionem vesperã & mane & meridiẽ in omnibus præbuit, nõ per moras temporũ, sed propter ordinẽ conditorũ. Postremo quietis sui creatoris, qua in se requiescit ab omnibus operibus suis, notitiam repræsentans in qua non habet vesperam, bñdici & sanctificari ob hoc meruit. Vnde ipsum septenarium numerũ sanctospiritui quodãmodo dedicatum, cõmendat scriptura, & nouit Ecclesia. Hic est ergo liber creaturæ cœli & terræ, quia in principio fecit deus cœlum & terram, secundum materiæ quandã vt ita dicam formabilitatẽ, quæ consequenter verbo eius formanda fuerat, præcedens formationẽ suã, non tpe sed origine. Nã vtiq; cum formaretur, primũ factus est dies: cum factus est dies fecit deus cœlum & terram & omne viride agri antequam esset super terram, & omne fœnum agri antequã exoriretur, sicut tractauimus: uel si quid liquidius & cõgruentius videri & dici potuit.

Quod aũt sequitur, Non. n. pluerat deus super terram, homo non erat qui operaret terrã: quo pertineat & quid nobis insinuet, terrã indagare difficile est. Tanquã ideo antequã exortum est, fecerit deus fœnum agri, quia nondum pluerat super terrã. Si. n. post pluuiam, fœnũ fecisset deus, pluuia magis exortum q̃ factum ab eo videretur. Quid enim quod post pluuiam exoritur, ab alio fit nisi ab eodem deo? Cur aũt non erat homo qui operaretur terram? Nonne iam sexto die fecerat hominem, & septimo die requieuerat ab omnibus operibus suis quæ fecit? An hoc recapitulando cõmemorat, qm quando fecit deus omne viride agri, & omne fœnum, nondum pluerat super terram, & nondum erat homo? Tertio q̃ppe die fecit ista deus, hominem autem sexto. Sed cum fecit deus omne viride atq; omne fœnũ agri antequã exortum est super terram, non solum homo non erat qui operaretur terram, sed nec ipsum fœnum erat super terram, quod vtique ante dicit factum q̃ exortum. An ideo die tertio fecit deus ista: quia nondum erat homo qui operando terram faceret ea? Quasi vero tam multa ligna & tam multa genera herbarum, non sine vllo opere hominũ nascantur ex terra? An ob hoc vtrunq; positũ est, & quia nondum pluerat super terram, & quia nondum erat homo qui operaretur terram: vbi enim opera humana nõ est, per pluuiam ista nascuntur. Sunt autem quædã quæ etiam per pluuiam non nascuntur, nisi humana opera accedat. Ideo nunc vtrunq; adiutorium necessariũ est, vt cuncta nascãtur, tunc aũt vtrunq; defuit, ideo fecit deus hæc potentia verbi sui sine pluuia, sine operæ humano. Nam etiam nunc ipse facit, sed iam per pluuiam & hominum manus, quanuis neq; qui plãtat sit aliqd, neq; qui rigat, sed qui incrementũ dat deus. Quid est ergo quod adiungit, Fons aũt ascendebat de terra, & irrigabat oẽm faciem terræ? Ille quippe fons tanta largitate manans, sicut Nilus Aegypto, posset vniuersæ terræ esse pro pluuia. Quid itaq; pro magno commendatum est, antequã plueret fecisse deum illa gignẽtia, cum quantum posset adiuuare pluuia, tantum fons irrigans terram? Verum & si aliquid minus minora illa fortasse, non tã pulla nascerentur. An hinc etiam more suo scriptura

scriptura tãquam infirmis infirmiter loquitur, & tũ innuit aliquid quod intelligat qui valuerit. Nimirum. n. sicut isto die paulo superius commemorato significauit vnum diem factum a deo, & tunc deum fecisse cœlum & terram, cum factus est dies: vt quo possemus cogitaremus simul omnia deum fecisse, quanuis superior sex dierum enumeratio, velut temporum interualla ostendisse videretur: ita cum dixisset, cum cœlo & terra deum fecisse omne viride agri antequam esset super terram, & omne fœnum agri antequam exortum est, addidit. Nondum. n. pluerat deus super terram, nec erat homo q̃ operaretur terram, tanquam diceret, Nõ ea hc fecit deus quemadmodum facit nunc tã cum pluit & cum operantur homines. Hæc. n. iam per moras temporum fiunt, q̃ tunc non erant, cum fecit omnia simul, vnde qui etiam tempora inciperent. Quod aũt sequitur, Fons aũt ascendebat de terra, & irrigabat omnem faciem terræ: hinc iam, quãtum arbitror, intimatur quæ fiant secũdum interualla temporum ex prima illa cõditione creaturarum, vbi facta sunt omnia simul. Et recte ab eo cœpit elemento, ex quo cuncta genera nascũtur vel animalium, vel herbarum atque lignorum, vt agant tẽporales numeros suos naturis proprijs distributos. Omnia quippe primordia seminũ, siue vnde omnis caro, siue vnde omnia fruteta gignunt, humida sunt, & ex humore concrescunt. Insunt aũt in illis efficacissimi numeri, trahentes secum sequaces potentias ex illis perfectis operibus dei, à quibus in die septimo requieuit. Veruntamen quis iste sit fons ad irrigandam omnem faciem terræ omnis idoneus, merito q̃rit. Si. n. fuit, & obstructus est vel siccatus, causa quærenda est. Nunc. n. videmus nullum esse fontem quo irrigetur omnis facies terræ. Fortassis ergo peccatum hominum hãc etiam pœnam cõmeruit, vt tãta illius fontis repressa largitas facillimam terris auferret fœcunditatem, vt incolentium augeretur labor. posset hoc, quanuis nulla id scriptura narrauerit, affirmare humana suspitio, nisi illud occurreret q̃ peccatum hominum, cui pœna laboris imposita est, post paradisi delitias exitit. Paradisus autem habebat prægrandem fontem suum, de quo post diligentius suo loco loquendum est: ex cuius vno capite quatuor magna flumina & nota gẽtibus manare narrantur. Vbi ergo erat fons iste aut ista flumina, qñ ille vnus maximus ascendebat de terra, & irrigabat omnem faciem terrę? Certe. n. tunc nõ Geon, qui dicitur Nilus, vnus ex illis quatuor rigabat Aegyptum quãdo fons ascendebat de terra, & non Aegyptum tantum, sed omnem faciem terræ satiabat. An primo deum voluisse credendum est, F vno fonte maximo irrigare omnem terram, vt illa quæ in ea principaliter condiderat, accepto humoris adiutorio, iam etiam per temporalia spatia gignerentur, pro suorum generum diuersitate etiam diuersis numeris dierum gignerentur: & postea plantato paradiso repressisse illum fontẽ multisq; alijs fontibus, sicut iam nunc videmus impleuisse terram: de paradisi autẽ vno fonte quatuor ingentia flumina diuisisse, vt & terra cætera creaturarum suarũ plena generibus, congruos numeros suorum agẽtibus fontes etiam suos haberet ac fluuios: & paradisus loco electiore plantatus, quatuor illa flumina ex capite sui fontis emitteret: aut ex ipso vno fonte paradisi multo largius exundãte, prius totam rigasse terram, atque ad parienda per temporum numeros genera, quæ in ea sine interuallis temporum creauerat, fœcundasse: ac postea repressisse in eo loco aquarum eruptionem vastissimam, vt de diuersis per omnem terram capitibus fluminum ac fontium iam manarent: ac deinde irrigatione illius fontis, non iam vniuersam terram rigantis, sed memorabiles solos illos quatuor fluuios emittentis, plantasse paradisum, vbi hominem quem fecerat collocaret.

Quia. n. non omnia scripta sunt, quemadmodum post illam primam rerum conditionem tẽpora cucurrerint, seq; secutæ sint administrationes creaturarũ quæ primitus factæ, sextoq; illo die consummatæ sunt: sed quantum satis indicauit spiritus, qui inerat scribenti, ea quæ non solum ad factarum rerum notitiam, sed etiam ad futurarum præfigurationem valerent: nescientes coniectamus quid fieri potuerit, quod ille nõ nescies prætermisit, tantum id conantes pro modulo nostro, quantum adiuuamur efficere, ne aliqua absurditas vel repugnantia putetur esse in scripturis sanctis, quæ opinionem lectoris offendat, & dum existimat fieri non potuisse, quę facta esse scriptura commemorat, vel resiliat à fide, vel non accedat ad fidem. Proinde cum de isto fonte quærimus, quomodo id quod dictum est, Ascendebat de terra & irrigabat omnem faciem terræ;

G Quæ scriptura cõplectatur. Cap. 8.

Scriptura verax. Cap. 9. Gen. 2.

ræ: non impossibile videatur. Si autem ea quæ diximus, impossibilia cuiquam uidentur,quærat ipse aliud,quo tñ verax ista scriptura monstretur, quæ proculdubio verax est ét si non monstretur. Nẽ si argumentari voluerit quo eam falsam esse conuincat, aut ipse nulla vera de creaturarum conditione atq; administratione dicturus est: aut
H si vera dixerit,istam non intelligẽdo falsam putabit: velut si contendat ideo non potuisse vno quantolibet fonte omnem terrę faciẽ irrigari, quia si montes non irrigabat, non omnem terrę faciem irrigabat.Si ét montes rigabat,non erat iam impartitio saginæ,sed diluuij inundatio: ꝙ si terra tunc sic erat, totum mare erat & nondum discreta erat arida. Cui respondetur,quia hoc vicibus temporum posset, sicut certo tempore per
Fons vnus terrã rigãs quõ intelligendum. plana Aegypti Nilus restagnat, & alio tempore ad ripas suas redit. aut si ille nescio cui⁹ius ignotæ ac longinquæ partis mũdi aquis & pruinis hyemalibus, anniuersaria credit incrementa colligere,quid de Oceani alter-
Cap.10. nis æstibus,quid de quibusdam littoribus,q̃ late nudantur fluctibus vicissimq̃; operiuntur,dici potest? vt omittam quod de quorũdam fontiũ mira vicissitudine perhibetur, certo annorum interuallo sic eos inundare, vt totam illam regionem rigent,qui alio tẽpore vix ex alija puteis ad potandum sufficientem præbent aquam. Cur ergo sit incredibile,si ex vno abyssi capite alterna inu-
I datione fluente atque refluente,tunc vniuersa terra rigata est? Quòd si ipsius abyssi magnitudine, ea parte excepta quod mare dr, & cuidenti amplitudine aquæ maris fluctibus terras ambit, in ea sola parte quam reconditis finibus terra continet, vnde se omnes fontes & omnes aquæ diuersis tractibus venisque distribuunt, & suis quique locis erumpunt,fontem voluit appellare scriptura nõ fontes propter naturę vnitatẽ: cumq̃ per innumerabiles vias antrorum atque rimarum ascendentem de terra & vbique dispertitis quasi crinibus irrigantem omnem superficiem terræ, non continua specie tanquã maris aut stagni, sed sicut videmus ire aquas per alueos fluminum flexusq̃; riuorum, & eorum excessu vicina perfundere: quis non accipiat nisi qui contentioso spiritu laborat? Potest quippe etiam ita dicta intelligi omnis terræ facies irrigata, quemadmodum dicitur, omnis vestis facies colorata,ét si nõ continuatim sed maculatim fiat:

præsertim quia tunc in nouitate terrarum; &si non omnia, plura tñ plana fuisse credibile est, quo latius possent erumpentia fluenta dispergi atque distendi. Quapropter de istius fontis magnitudine vel multitudine; qui siue vnam habuit alicũde eruptionem; siue propter aliquam in terræ occultis finibus vnitatem vnde omnes aquæ super terram scaturirent, omnium fontiũ magnorũ atq; paruorum vnus fons dictus est, p omnes dispertitiones suas ascendens de terra, & irrigans omnem faciem terræ: siue etiã, quod est credibilius,quia non ait,vnus fons ascendebant de terra: sed ait; Fons autem ascendebat de terra: pro numero plurali posuit singularem: vt sic intelligamus fontes multos per vniuersam terrã loca vel regiones proprias irrigantes, sicut dicitur mules, & multi intelliguntur, sicut dicta est locusta & rana in plagis quibus Aegyptij percussi sunt,cum esset innumerabilis locustarum numerus & ranarum. Iam non diutius laboremus. Sed illud ét atq; ét consideremus,vtrum possit nobis per omnia cõstare Aliter sententia qua dicebamus, aliter operatum deus omnes creaturas prima conditione, à quibus operibus in die septimo requieuit; aliter istam earum administrationem qua vsq; nunc operatur.i,tũc omnia simul fine vllis temporaliũ morarũ interuallis: nunc autẽ p tẽporum moras, quibus videmus sydera moueri ab ortu ad occasum,cœlũ mutari ab æstate ad hyemẽ, germina certis dierum momentis pullulare, grandescere, arescere. Animalia quoque statutis temporum metis & turbibus,& concipi,& perfici, & nasci,& pærates vsq; in senium morteq̃; decurrere, & cætera huiusmodi temporalia. Quis.n.operatur ista nisi deus, ét sine vllo tali suo motu? Non.n.& ipsi accidit tẽpus. Inter illa ergo opera dei à quibus requieuit in die septimo, & ista quæ vsque nunc operatur, quendam scriptura interponens suæ narrationis articulum, commendauit se illa explicasse,& cœpit iam ista contexere. Illorum explicatorũ commendatio sic facta est, Hic est liber creaturæ cœli & terrę,cum factus est dies,fecit deus cœlum & terram, & oẽ viride agri antequã esset super terram, & omne fœnũ agri antequã exoriretur. Non.n.pluerat deus super terram, nec erat homo qui operaretur terram. Istorum aũt cõmo textio sic cœpit, Fõs aũt ascẽdebat de terra, & irrigabat omnẽ faciẽ terræ. Ab hac commemora-

memoratione fontis huius,& deinceps ea q̃ narrantur,per moras temporum facta sunt, non omnia simul. Cum ergo aliter se habeant omnium creaturarum rationes incõmutabiles in verbo dei, aliter illa eius opera,à quibus in die septimo requieuit: aliter ista quæ ex illis vsque nunc operatur: horũ etiam hoc quod extremũ posuit, nobis vtcunq; notum est per corporis sensus, & humanas consuetudinem vitæ. Duo vero illa remota à sensibus nostris, & ab vsu cognitionis humanæ,prius ex diuina authoritate credenda sunt: deinde per hæc quæ nota sunt, vtcunq; noscenda, quanto quisq; magis mirabiliter adiutus internis æternisq̃; rationibus vt possit. De primis ergo illis diuinis & incõmutabilibus æternisq̃; rationibus, q̃m ipsa dei sapiẽtia, per quã facta sunt omnia, priusquã fierent ea nouerat, sicut scriptura testatur: In principio erat verbũ,& verbum erat apud deũ,& deus erat verbum,hoc erat in principio apud deũ: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quis ergo tam sit demẽs, vt dicat non ea deum fecisse,quæ nouerat? Porrò si nouerat,vbi nisi apud seipsum, apud quẽ verbũ erat, per qd facta sunt omnia? Nã si extra seipsum ea nouerat,quis eũ docuerat? Quis enim cognouit sensum domini, aut quis cõsiliarius eius fuit, aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso,& per ipsum,& in ipso sunt omnia. Quanquã & ea quę sequuntur in Euãgelio, satis asserant istam sententiã, adiungit enim Euangelista & dicit: Qd factũ est,in illo vita est,& vita erat lux hominũ. Quia scilicet rõnales mẽtes in quo genere hõ factas est ad imaginẽ dei,non habẽt verã lucẽ suam, nisi ipsum verbum dei, per quod facta sunt omnia, cuius participes esse poterunt, ab omni iniquitate & errore mundatæ. Non ergo ita pronũciari oportet,Quod factũ est in illo vita est,vt subdistinguamus,qd factum est in illo,& deinde inferamus vita est. Quid enim nõ in illo factum est,cum cõmemoratis etiã multis creaturis dicatur in Psalmo:Omnia in sapientia fecisti; dicat & Apostolus: Quoniam in ipso cõdita sunt omnia in cœlo & in terra,visibilia & inuisibilia. Cõsequens ergo erit,si ita distinxerimus,vt & ipsa terra, & quæcunque in ea sunt,vita sint. Quę cum absurde dicantur omnia viuere,quanto absurdius vt etiam vita sint? præsertim ꝙ distinguit de quali vita loquatur,cum addit: Et vita erat lux hominũ. Sic ergo distinguendum est,vt cum dixerimus, quod factũ est, deinde inseramus,in illo vita est: non in se scilicet, hoc est in sua natura, qua factum est vt cõditio creaturaq̃; sit: sed in illo vita est, ꝙa omnia quæ per ipsum facta sunt, nouerat antequã fierent. Ac per hoc non sicut creatura quã fecit, sed sicut vita & lux hominum quod est ipsa sapientia,& ipsum verbum vnigenitus dei filius. Eo modo ergo in illo vita est quod factum est,quo dictũ est: Sicut habet Ioan. 5. pater vitã in semetipso,sic dedit filio habere vitam in semetipso: Nec prætermittendum est ꝙ emendatiores codices habent. Quod factũ est,in illo vita erat:vt sic intelligatur, vita erat,quomodo in principio erat verbũ, & verbum erat apud deum, & deus erat ver Ioan. 1. bum. Quod ergo factum est, iam vita erat in illo,& vita non qualiscunq;:nã & pecora dicuntur viuere, quæ frui non possunt participatione sapientiæ:sed vita erat lux hominum. Mentes quippe rationales purgatæ gratia eius, possunt peruenire ad eiusmodi visionem,quia nec superius quicquam sit, nec beatius. Sed etiam si hoc legamus & intel Oĩa anligamus,quod factum est in illo,vita est:ma tequã fie net ista sentẽtia,vt id quod per ipsum factũ rent in est,vita esse in illo intelligatur. In qua vita notitia vidit omnia quando fecit: & sicut vidit ea, dei. ita fecit non præter seipsum videns, sed in Cap.15. seipso,ita enumerauit omnia quæ fecit. Nec C alia visio ipsius & patris, sed vna, sicut vna substantia. Nam & in libro Iob ita sapientia,per quam facta sunt omnia,prædicatur. Sapientia vero,inquit,vnde inuenta est? vel quis sit locus scientiæ? Ignorat mortalis viã eius,nec inuenietur ab hominibus. Et paulo post. Audiuimus,inquit,eius gloriam,do Iob. 28. minus commendauit viam eius, & ipse nouit locum eius. Ipse enim omne quod est sub cœlo perfecit, & nouit quæ sunt in terra, omnia quæ fecit ventorum libramenta atq; mensuras quando fecit,sicut vidit enumerauit. His atque huiusmodi testimonijs probatur quòd hæc omnia priusquam fierent,erant in notitia facientis. Et vtique ibi meliora,vbi veriora, vbi æterna & incõmutabilia. Quanquam sufficere debeat vt quisque nouerit vel inconcusse credat ꝙ deus hæc omnia fecerit, nõ opinor eum esse tam excordem, vt deum quæ nõ nouerat fecisse arbitretur: porrò si nouerat ea priusquã face ret ea,profecto priusquã fierent apud illũ erant

Universidad de Deusto
Biblioteca

erant eo modo nota quo ſempiterne atque incommutabiliter viuunt,& vita ſunt: facta autē eo modo, quo vnaquæq; creatura in
D genere ſuo eſt. Quamuis ergo illa æterna incommutabilisq; natura, quod deus eſt,
Natura diuina. habens in ſe vt ſit, ſicut Moyſi dictum eſt:
Cap.16. Ego ſum qui ſum: hōge ſcilicet aliter quàm
Exod.3. ſunt iſta quæ facta ſunt: qm̄ illud vere ac primitus eſt quod eodem modo ſemper eſt, nec ſolum nō commutatur, ſed commutari omnino non poteſt: nihil horum quæ fecit exiſtens, & omnia primitus habens, ſicut ipſe eſt. Neq; enim ea faceret, niſi ea noſſet antequā faceret, nec noſſet niſi videret, nec videret niſi haberet, nec haberet ea quę nondū facta erant, niſi quemadmodum eſt ipſe non factus. Quātus, inquam, illa ſubſtantia ineffabilis ſit, nec dici vtcunq; homini per hominē poſſit, niſi vſurpatis quibuſdam locorum ac temporum verbis, cū ſit ante omnia tēpora & ante omnes locos: tū propinquior nobis eſt qui fecit quàm multa quæ facta ſunt. In illo enim viuimus, mouemur & ſumus. Iſtorū autē pleraq; remota ſunt a mente noſtra propter diſſimilitudinem
Act.17. ſui generis, quoniam corporalia ſunt: nec idonea eſt ipſa mens noſtra, in ipſis rationibus quibus facta ſunt ea videre apud deū, vt per hoc ſciamus quot & quanta qualiaque ſint, etiam ſi non ea videamus per cor-
E poris ſenſus. Remota quippe ſunt à ſenſibus corporis noſtri, qm̄ longe ſunt, vel interpoſitis aut oppoſitis alijs, à noſtro cōtuitu actuque ſeparantur. Ex quo fit vt maior ad illa inuenienda ſit labor, quàm ad illū à quo facta ſunt, cū ſit incomparabili fœlicitate præſtantius illū ex quantulacunq; particula pia mēte ſentire, q̄ illa vniuerſa com-
Sapiē.13 prehendere. Vnde rectē culpantur in libro Sapientiæ inquiſitores huius ſeculi. Si enim tantum, inquit, potuerunt valere, vt poſſent æſtimare ſeculū, quomodo eius dominū nō facilius inuenerunt? Ignota enim ſunt fundamenta terrę oculis noſtris, & qui fundauit
Ante ſeculā, a ſeculo, in ſeculo. terrā propinquat mētibus noſtris. Iam nunc conſideremus ea quæ fecit deus omnia ſimul, à quibus in die ſexto cōſummatis requieuit in ſeptimo, poſtea conſideraturi
Cap.17. opera eius, in quibus vſq; nūc operatur. Ipſe enim ante ſecula. A ſeculo autem ea dicimus, ex quo cœpit ſeculū, ſicut ipſum mundum. In ſeculo autē, ſicut ea quæ naſcuntur in mundo. Cū ergo ſcriptura dixiſſet: Om-
Ioan. 1. nia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, paulo poſt ait: In mundo erat & mūdus per ipſum factus eſt. De hoc opere dei alio loco ſcriptū eſt: Qui feciſti mundū p de materia informi: hic mundus plerunque cœli & terræ nomine nūcupatur, ſicut iam cōmemorauimus, quæ ſcriptura dicit deum feciſſe, cū factus eſt dies. De quibus verbis iam quantū viſum eſt diſputauimus, quēadmodum cōgruat conditioni mundi huius, & q̄ ſex diebus conſummatus eſt cū omnibus quæ in eo ſunt, & q̄ tunc factus, cum factus eſt dies, vt & illud congruat q̄ creauit omnia ſimul. Huius vniuerſæ dei creaturæ multa non nouimus ſiue q̄ in cœlis ſunt altius q̄ vt noſter ſenſus ea poſſit attingere: ſiue q̄ in regionibus terrarum ſunt, fortaſſis remotis & inhabitabilibus: ſiue quę deorſum latent vel in profundo abyſſi, vel occultis ſimbus terræ. Hæc igitur antequā fierēt, vtiq; nō erāt. Quō ergo deo nota erant quę non erant? Et rurſus quomodo ea faceret quę ſibi nota non erant? Non enim quicquam fecit ignorans. Nota ergo fecit, non facta cognouit. Proinde antequam fierent, & erant & non erant. Erant in dei ſcientia, non erant in ſua natura: ac per hoc factus eſt dies ille, cui vtroq; modo innoteſcerent, & in deo & in ſeipſis. Illa velut matutina ſiue diurna cognitione, hac vero velut veſpertina. Ipſi autem deo non audeo dicere alio mō innotuiſſe, cum ea feciſſet, q̄ illo quo ea nouerat vt faceret, apud quem non eſt commutatio, nec momenti obumbratio. Non ſanè ppter Iacobita inferiorum ſcientiam nuncijs indiget, quaſi per eos fiat ſcientior: ſed illo ſimplici ac mirabili non nouit omnia ſtabiliter atque incommutabiliter. Habet autē nuncios ppter nos & ppter ipſos, quia illo modo deo parere & aſſiſtere, vt eum de inferioribus conſulant, eiusq; ſupernis præceptis & ruſſis vt obtemperent, bonum eſt eis in ordine propriæ naturæ atque ſubſtantię. Nuncij autem Græce angeli dicuntur, quo nomine generali vniuerſa illa ſuperna ciuitas nuncupatur, quem primum diem conditum exiſtimamus. Nam nec illud eos latuit myſterium regni cœlorum, quod opportuno tempore reuelatum eſt pro ſalute noſtra, quo ex hac peregrinatione liberati, eorum cœtui coniungamur. Neq; hoc ignorarent, quā doquidē ipſum ſemen, quod opportuno tē pore aduenit, per ipſos diſpoſitum eſt in manu mediatoris, id eſt in eius poteſtate, qui dominus eorū eſt, & in forma dei, & in forma ſerui. Dicit item Apoſtolus: Mihi enim minimo omniū ſanctorum data eſt gratia hæc annunciare in gentibus inueſtigabiles diuitias Chriſti & illuminare quæ ſit diſpoſitio & diſpenſatio ſacramēti, qd̄ fuit abſcōditum à ſeculis in deo, qui vniuerſa creauit, vt innoteſceret principibus & ptātibus in cœleſtibus per Eccleſiā multiformis ſapientiæ dei, ſecundū propoſitum ſeculorum, quā fecit in Chriſto Ieſu domino noſtro. Sic ergo fiat hoc abſconditū a ſeculis in deo, vt tamen innoteſceret principibus & poteſtatibus in cœleſtibus per Eccleſiā multiformis ſapientiæ dei: quia ibi primitus Eccleſia quò poſt reſurrectionem & iſta Eccleſia congregāda eſt, vt ſimus æquales angelis dei. Illis ergo a ſeculis innotuit, quia omnis creatura non ante ſecula, ſed a ſeculis. Ab ipſa enim exorta ſunt ſecula, & ipſa à ſeculis, quoniā initium eius initium ſeculorum eſt: vnigeni autē ante ſecula, per quē facta ſunt ſecula. Ideoq; ex perſona Sapiētiæ: Ante ſecula, inquit, fundauit me, vt in ea faceret omnia, cui dictum eſt: Omnia in ſapientia feciſti. Quod aūt non in deo tantū innoteſcit angelis, quod abſconditū eſt, verūetiam hic cis apparet, cum efficitur atq; propalatur, idem Apoſtolus ita teſtis eſt: Et ſine dubio, inq̄t, magnum eſt pietatis ſacramētum, quod manifeſtatum eſt in carne, iuſtificatum eſt in ſpiritu, apparuit angelis, prædicatum eſt in gentibus, creditum eſt in mundo, aſſumptū eſt in gloria. Et niſi fallor, mirum eſt ſi non omnia quæ dicitur deus tanquam ad præſens tempus cognoſcere, ideo dicitur, quia cognoſci facit, ſiue ab angelis, ſiue ab hominibus. Modus quippe iſte locutionis cū per efficientem id quod efficitur ſignificatur, crebro eſt in ſcripturis ſanctis: maxime cum de deo aliquid dicitur, quòd ei ad proprietatem locutionis non conuenire præſidēs mē ribus noſtris ipſa veritas clamat. Iam nūc ergo diſcernamus opera dei, quæ vſq; nunc operatur, ab illis operibus à quibus in die ſeptimo requieuit. Sunt enim qui arbitrantur tantummodo mundum ipſum factum à deo, cætera iam fieri ab ipſo mundo, ſicut ille ordinauit & iuſſit, deum autem ipſum nihil operari. Contra quos profertur illa ſententia domini: Pater meus vſque nunc operatur. Et ne quiſquam putaret apud ſe illum aliquid operari, non in hoc mundo: Pater in me manens, inquit, facit opera ſua: & ſicut pater ſuſcitat mortuos & viuificat, ſic & filius quos vult viuificat. Deinde quia non ſolū magna atq; præcipua verumetiam K
iſta terrena & extrema ipſe operatur, ita dicit Apoſtolus: Stulte tu quod ſeminas non
viuificatur, niſi prius moriatur. Et quid ſe- 1.Co.15
minas? Non corpus quod futurū eſt ſeminas, ſed nudū granum ferè tritici, aut alicuius cæterorum: deus autē dat illi corpus quō γύμνον.
voluerit, & vnicuique ſeminum proprium corpus. Sic ergo credamus, vel ſi poſſumus etiam intelligamus vſque nunc operari deū, vt ſi conditis ab eo rebus operatio eius ſubtrahatur, intereant. Sed planè ſi aliquā creaturā ſic eum nunc inſtituere putauerimus, vt genus eius primæ illi ſuæ conditioni nō
inſeruerit, aperte contradicimus dicēti ſcripturæ, quòd conſummauerit omnia opera
ſua in die ſexto. Secundum illa enim genera Gene.2.
rerum, quæ primum condidit, noua eū multa facere, quæ tunc non fecit, manifeſtū eſt. Nouū autē genus inſtituere credi rectē nō
poteſt, quoniā tunc omnia conſummauit. D
Mouet itaq; occulta potēta vniuerſam creaturam ſuā, eoq; motu illa verſata dum angeli iuſſa perficiunt, dū circumeunt ſydera, dū
alternant vēti, dum abyſſius aquarum lapſibus & diuerſis etiam per aerem conglobationibus agitatur, dū vireta pullulant ſuaq; L
ſemina euoluunt, dum animalia gignuntur, varioque appetitu proprias vitas agunt, dū iniqui iuſtos exercere permittuntur, explicat ſecula, quę illi cum primum cōdita ſunt tanquam implicita indiderat: quæ tamen in ſuos curſus non explicarentur, ſi ea ille qui condidit, prouido motu adminiſtrare ceſſaret. Admoneri autem nos oportet ijs q̄ Oīa gu
in tempore formantur atq; naſcuntur, quo- bernari
modo iſta conſiderare debeamus. Nō enim diuina
fruſtra de ſapientia ſcriptum eſt, quòd amatoribus ſuis oſtendit ſe in vijs hilariter, & prouidē-
in omni prouidentia occurrit illis. Nec om tia.
nino audiendi ſunt, qui putauerunt ſubli- Cap.21
mes quidem mundi partes, id eſt a confinio Sapiē.6
corpulentioris aeris huius & ſupra, diuina prouidentia gubernari: hanc autē imam partem terrenam & humidam, aerisq; huius vicinioris, qui terrarum & aquarū exhalationibus humeſcit, in quo venti nubesq; conſurgunt, caſibus potius & fortuitis motibus agitari. Cōtra hoc loquitur Pſalmus, qui cū explicaſſet laudem cœleſtium, ſe etiā ad iſta
inferiora cōuertit, dicens: Laudate dominū Pſ. 148.
de terra, dracones & omnes abyſſi: ignis, grā
do, nix, glacies, ſpiritus tempeſtatis, quæ faciunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

Mciunt verbum eius. Nihil enim tã videtur casibus volui, q̃ omnes istæ procellosæ ac turbulẽtæ qualitates, quibus cœli huius inferioris quod non immerito etiam terræ nomine deputatum est, facies variatur & vertitur. Sed cum addidit, Quæ faciunt verbum eius, satis ostendit earũ quoq; rerum ordinem diuino subditũ imperio, latere nos potius q̃ vniuersitatis deesse naturæ. Quòd au-
Mat. 10. tẽ ore suo saluator dicit vnum passerem nõ cadere in terram sine dei volũtate, & quòd
Matt. 6. fœnum agri post paululũ mittendũ in cliba nũ ipse tamen vestiat: nonne cõfirmat non solum totam istam mundi partẽ rebus mortalibus & corruptibilibus deputatã, verumetiam vilissimas eius abiectissimasque parti-
Argumẽta diuinæ p- culas diuina prouidentia regi? Et certe isti qui hoc negant, nec sanctis eloquijs tantæ authoritatis acquiescunt, si in hac munidẽtię. di parte, quã putant fortuitis motibus per-
Cap. 22. turbari, potius quàm sapientia diuinæ summitatis regi: & vt hoc quasi probent, gemino abutuntur argumẽto, vel quod supra cõmemoraui, de inconstantia tempestatum, vel de fœlicitatibus atq; infœlicitatibus ho-
A minum, quòd non pro vitę meritis accidũt: viderent tantum ordinẽ, quantus in membris carnis cuiuslibet animantis apparet, nõ dico medicis, qui hæc propter suæ artis necessitatem diligenter patefacta & dinumerata rimati sunt, sed cuilibet mediocris cordis & considerationis homini: nonne clamarent, ne puncto quidem temporis deum, à quo est omnis mensurarũ modus, omnis parilitas numerorum, omnis ordo ponderum,
Sap. 11. ab eius gubernatione cessare? Quid ergo absurdius, quid insulsius sentiri potest, quã eam totam esse vacuã nutu & regimine prouidentiæ, cuius extrema & exigua videas tãta dispositione formari, vt aliquanto attentius cogitata ineffabilem incutiant admirationis horrorem? Et cum animæ natura corporis antecellat, quid est dementius q̃ putare nullum esse diuinę prouidentię iudicium de moribus hominum, cũ in eorum carne tanta eius solertię clareant & demonstrentur iudicia? Sed quia hæc minima in promptu sunt sensibus nostris, & ea facile inuesti-
gamus, elucet in eis ordo rerum: at illa quorum ordinem videre nou possumus, inordinata arbitrantur qui esse nõ putant nisi qđ
B videre possunt, aut si putant, tale aliquid pu-
Quõ in tant, quale videre consueuerunt. Nos au-
deo fue- tem quorum gressus, ne in illam peruersita-
tem incidamus, eadem diuina prouidentia rint o
per sanctam scripturam regit, ex ipsis quoq; nia.
operibus dei eodem adiuuante indagare co- cap. 25
nemur, vbi hæc simul creauerit, cum à consummatis suis operibus requieuit, quorũ species per ordinem temporum vsq; tunc operatur. Consideremus ergo cuiuslibet arboris pulchritudinem in robore, ramis, frondibus, pomis: hæc species nõ vtiq; repente tãta ac talis est exorta, sed quo etiã ordine nouimus. Surrexit enim à radice, quam terræ primum germen infixit, atq; inde omnia illa formata & distincta creuerunt. Porrò illud germen ex semine: in semine ergo illa omnia fuerunt primitus, nõ mole corporeæ magnitudinis, sed vi potentiaq; causaliter. Nam illa magnitudo, copia terræ humoris congesta est. Sed illa in exiguo grano mirabilior præstãtiorq́ vis est, qua valuit adiacens humor commixtus terræ, tãquam materies verti in ligni illius qualitatem, in ramorum diffusionem, in foliorum viriditatẽ C
ac figuram, in fructuum formas & opulentiam omniumq; ordinatissimam distinctionem. Quid enim ex arbore illa surgit aut pendet, quod non ex quodam occulto thesauro seminis illius, extractum atque deprõptum est? At illud semen ex arbore, licet nõ illa sed altera, atque illa rursus ex altero semine. Aliquando autem & arbor ex arbore, cum surculus demitur atque plantatur. Ergo & semen ex arbore, & arbor ex semine, & arbor ex arbore. Semen autem ex semine nullo modo, nisi arbor interueniat prius. Arbor vero ex arbore etiam si semen non interueniat. Alternis igitur successioni-
bus alterum ex altero, sed vtrunque ex terra, nec ex ipsis terra. Prior igitur eorum parens terra. Sic & animalia, potest incertum esse, vtrum ex ipsis semina, an ipsa ex seminibus. Quodlibet tamen horum prius ex terra certissimum est. Sicut autem in ipso grano inuisibiliter erant omnia simul quæ per tempora in arborem resurgerent: ita & ipse mundus cogitandus est, cum deus simul omnia creauit, habuisse simul omnia Eccl.18.
quæ in illo cum illo facta sunt, quando factus est dies: non solum cœlum cum sole & luna & syderibus, quorũ species manet motu rotabili, & terra & abyssus, quæ velut inconstantes motus patiuntur, atque inferius adiuncta partem alteram mundo cõferunt: D
sed etiã illa quę aqua & terra produxit potentialiter atque causaliter priusquam per tem-

temporum moras ita exorirentur, qũo nobis iam nota sunt in eis operibus quæ deus vsque nunc operatur. Quæ cũ ita sint, hic est liber creaturæ cœli & terræ: cum factus est dies, fecit deus cœlũ & terrã & omne vi-
ride agri antequã esset super terrã, & omne fœnum agri antequam exortum est: non sic quo facit opere quo nunc vsq; operator per pluuiam & hominum agriculturã. Ad hoc n. adiũctum est: Non. n. pluerat deus super terrã, nec erat homo q̃ operaretur terrã: sed illo mõ quo creauit omnia simul, senarioq; dierum numero consummauit, cum diem quem fecit eis q̃ fecit sexies præsentauit, nõ alternante spatio temporaliter, sed ordinata cognitione causaliter. A quibus operibus in die septimo requieuit, et suã requiem eiusdẽ diei notitiæ gaudioq; præbere dignatus: & ideo non eum in quolibet opere suo, sed in sua requie benedixit & sanctificauit. Vnde nullã vlterius creaturam instituẽs, sed ea
E omnia simul fecit, administratorio actu gubernans & mouens, sine cessatione operat, simul & requiescens & operans, sicut iã ista tractata sunt: quorũ operum eius quæ vsq; nũc operatur, per volumina temporum explicandorum, velut exordium narrandi sumens, ait scriptura: Fons autem ascendebat de terra, & irrigabat omnem faciem terræ. De quo fonte quia diximus quod dicendum putauimus, ea quæ sequuntur ab alio consi deremus exordio.

D. AVRELII AVGVSTINI De Genesi ad literam Liber sextus.

TEXT

T finxit deus hominẽ puluerem de terra, & insufflauit in faciem eius flatum vitæ, & factus est homo in animam viuẽtem. Hic primo videndum est, vtrum ista recapitulatio fit, vt núc dicatur quomodo factus sit homo, quem sexto illo die factum legimus: an vero tunc quidem cum fecit omnia simul, in his et latenter hominẽ fecit, sicut fœnum terræ antequã esset exortum, vt eo modo & ipse cum iam esset in semine quodam naturæ aliter factus, sicut illa quæ simul creauit cũ factus est dies, accessu temporis et isto modo fieret, quo in hac perficiuã forma vitam gerit, vel male vel bene: sicut fœnum quod factum est antequã exoriretur super terram, accedente iam tempore & fontis illius irrigatione, exortũ est vt esset super terram. Prius ergo secundum recapitulationem id conemur accipere, fortassis quippe ita homo factus sit in die sexto, sicut dies ipse primitus factus est, sicut firmamentum, sicut terra & mare. Neque. n. hæc dicenda sunt ante in quibusdã primordijs iam facta latuisse, ac deinde in hanc faciem qua mundus extructus est, accessu temporis tanquam exorta claruisse. Sed ab exordio seculi cum factus est dies, conditum mũdum, in cuius elementis simul sunt condita, quæ post accessu temporis exorirentur, vel fruteta vel animalia quæque secundum genus suum. Nam nec ipsa sydera credendum est in elementis mundi primitus facta atque recondita, accessu postea temporis extitisse, atque in has enituisse formas quæ cœlitus fulgent, sed illo senario perfectionis numero creata simul omnia cum factus est dies. Vtrũ ergo sic & homo ista iam specie qua in sua natura viuit, & agit siue bonum siue G
malum, an & ipse in occulto sicut fœnum agri antequam exortum est, vt hoc ei post esset accessu temporis exoriri quod de puluere factus est? Accipiamus ergo eũ sexto Creatio
ipso die in hac perspicua visibiliq; forma de hominis
limo factum, sed tunc non commemoratum Cap. 2.
quod nunc recapitulando insinuatur, & videamus vtrum nobiscum ipsa scriptura cõcordet. Sic certe scriptũ est, cum adhuc diei sexti opera narrarentur, Et dixit deus: Fa- Gen. 1.
ciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & habeat ptãtem piscium maris & volatilium cœli, & omnium pecorũ, & omnis terræ, & omnium repentium quę repunt super terram. Et fecit deus hominẽ, ad imaginẽ dei fecit eum, masculũ & fœminã fecit eos, & benedixit eos deus, dicens: Crescite & multiplicamini, & implete terrã, & dominamini eius, & habete ptãtem piscium maris & volatiliũ cœli, & omniũ pecorũ, & omnis terræ, & omniũ reptiliũ repentiũ super terrã. Iam ergo de limo formatus erat, & illi iam soporato mulier ex latere iam facta erat, sed hoc tunc cõmemoratũ non erat, qđ nunc recapitulãdo commemoratum est. Neque. n. sexto die factus est H
masculus, & accessu tẽporis postea facta fœmina, sed fecit eum inquit, masculum & fœminã fecit eos, & benedixit, eos. Quomodo ergo iam homine in paradiso cõstituto mulier ei facta est? An & hoc ptermissum scriptura

Universidad de Deusto
Biblioteca

ptura recoluit? Nã sexto illo die etiã paradisus plãtatus est, & ibi homo collocatus est, & soporatus est vt Eua formaretur, & ea formata euigilauit, eique nomen imposuit. Sed hęc nisi per temporales moras fieri nõ possent. Nõ itaq; ita facta sunt, sicut creata sunt omnia simul. Quantãlibet enim homo cogiret facilitatẽ qua deus etiam hæc simul cum cæteris fecit, verba certe hominis nouimus, nisi per tẽporales morulas emitti voce non posse. Cum ergo verba hominis audimus, vel cum animantibus, vel cũ mulieri nomẽ imposuit, vel cum secutus etiam dixit: Propter hoc relinquet homo patrem suũ & matrem suam, & coniungetur vxori suæ, & erunt ambo in carne vna, quibuslibet syllabis ista sonuerit, nec duæ quæcunq; in his verbis syllabæ simul sonare potuerunt: quãto minus hæc omnia cũ ijs quæ simul creata sunt simul fieri? Ac per hoc aut & illa omnia nõ simul ab ipso summo exordio seculorũ, sed per moras atq; interualla tẽporum facta sunt, diesq; ille non spiritali sed corporali substantia primũ conditus, vel circuitu lucis nescio quomodo, vel emissione & contractione, mane ac vesperam faciebat: Aut si consideratis omnibus q̃ superioribus sermonibus pertractata sunt, probabilis ratio persuasit, illum diem spiritalem sublimiter ac primitus conditã lucem quandã sapiẽtiam vocatũ esse diem, cuius præsentia per ordinatã cognitionem cognitioni rerum in numero senario præberetur: atq; huic sentẽtiæ scripturæ verba congruere quod ait postea: Cum factus est dies, fecit deus cœlum & terram, & omne viride agri antequam esset super terrã, & omne fœnũ agri antequã exoriretur: attestari etiã quod alibi scriptũ est. Qui viuit in æternũ creauit omnia simul: non est dubiũ hoc q̃ homo de limo terræ factus est, eiq; formata vxor ex latere, iam non ad conditionem qua simul omnia facta sunt pertinere, quibus perfectis requieuit deus, sed ad eam operationẽ quæ fit iam per volumina seculorum, qua vsq; nunc operatur. Huc accedit q̃ ipsa etiam verba quibus narratur quomodo deus paradisum plãtauerit, in eoq; hominẽ quem fecerat collocauerit, ad eumq; adduxerit animalia q̃ bus nomina imponeret, in quibus cũ adiutoriũ simile illi non fuisset inuentum, tunc ei mulierem costa eius detracta formauerit, satis nos admonent hæc non ad illã operationẽ dei pertinere, vnde requieuit in die septimo, sed ad istã potius qua p tẽporũ cursus vsq; nunc operatur. Cũe nim paradisus plantare tur, ita narrat. Et plantauit deus paradisum in Edem ad Orientem & posuit ibi hominem quem finxerat. Et eiecit deus adhuc de terra omne lignum pulchrũ ad aspectum, & bonum ad escam. Cũ dicit ergo: Eiecit adhuc de terra omne lignũ pulchrũ ad aspectũ, & bonum ad escam: manifestat vtiq; q̃ aliter nunc eiectum: manifestat vtiq; q̃ aliter tunc cũ tertio die Cap. 4. rit de terra lignum, aliter tunc cũ tertio die produxit terra herbam pabuli, seminãtem semen secundum genus suum, & lignũ fructuosum secundum suum genus. Hoc est. n. eiecit adhuc super illud scilicet quod iã eiecerat: tunc vtiq; potentialiter & causaliter in opere pertinente ad creanda omnia simul à quibus consummatis in die septimo requieuit, nunc autẽ visibiliter in opere pertinẽte ad temporũ cursum, sicut vsq; nunc operatur. Nisi forte quis dicat, nõ omne lignum tertio die creatum, sed dilatum aliquod quod sexto crearetur, cum homo factus est atq; in paradiso constitutus. Sed quæ sexto die creata sunt, apertissime scriptura declarat, anima viua scilicet secundũ vnũquodq; genus, quadrupedũ, & repentium & bestiarum, & ipse homo ad imaginem dei masculus & fœmina. Proinde potuit prætermittere quomodo sit homo factus, quem tamẽ ipso die factum ipse narrauit, vt recapitulãdo postea quemadmodum etiam factus fuerit, intimaret, hoc est de terræ puluere, & mulier illi de latere: non tamen aliquod creaturæ genus prætermittere, vel in eo quod dixit deus, fiat, vel faciamus, vel in eo quod dicitur & sic est factum, siue fecit deus. Alioquin frustra per singulos dies tam diligẽter distincta sunt omnia, si permixtionis dierũ potest vlla suspitio residere, vt cum herba & lignum diei tertio sit attributum, aliqua lignum etiam sexto die creata esse credamus, quæ ipso sexto die scriptura tacuerit. Po De stremo quid respondebimus de bestijs agri, ne & volatilibus cœli, quæ adduxit deus ad Adam, vt videret quid ea vocaret? Q̃d ita scriptum est: Et dixit dominus deus, Nõ est bonum esse hominem solum, faciamus illi adiutorium secũdum ipsum. Et finxit deus adhuc de terra omnes bestias agri, & omnia volatilia cœli, & adduxit illa ad Adam, vt videret quid vocaret illa: Et omne quodcunque illud vocauit Adam animam viuã, hoc nomen est illius. Et vocauit Adam nomina omnibus pecoribus, & omnibus volatilibus cœli,

cœli, & omnibus bestijs agri. Adæ autem non est inuentus adiutor similis ipsi: Et immisit deus mentis alienationem super Adã & obdormiuit, & sumpsit vnam de costis eius, & impleuit carnem in locum eius, & ædificauit dominus deus costã quam sumpsit de Adam in mulierem. Si ergo consequenter, cum in pecoribus & bestijs agri & volatilibus cœli non esset inuentum adiutorium simile homini, fecit ei deus adiutoriũ simile de costa lateris eius. hoc autem factũ est cum eadem bestias agri & volatilia cœli adhuc de terra finxisset, & ad illum adduxisset adhuc: quo sexto die factum hoc põt intelligi, quãdoquidem illo die terra produxit animam viuã secũm verbũ dei, volatilia vero quinto die produxerunt aquæ similiter secundum verbum dei? Non itaque hic diceretur, Et finxit deus adhuc de terra omnes bestias agri, & omnia volatilia cœli, nisi quia iam terra produxerat omnes bestias agri sexto die, & aqua omnia volatilia cœli quinto die. Aliter ergo tunc, id est, potẽtialiter atque causaliter, sicut illi operi competebat, quo creauit omnia simul, à quibus in die septimo requieuit: aliter autem nũc sicut ea videmus, quæ per temporalia spatia creat, sicut vsq; nunc operatur: Ac per hoc iam p istos notissimos lucis corporalis dies qui circuitu solis fiunt, Eua facta est de latere viri sui. Tunc enim deus adhuc finxit de terra bestias & volatilia, in quibus cum adiutorium simile ipsi Adam non esset inuentum, illa formata est. In talibus ergo diebus etiam ipsum de limo finxit deus. Neque. n. dicendum est, masculum quidem sexto die factum, fœminam vero posterioribus diebus, cum ipso sexto die apertissime dictum sit, masculum & fœminam fecit eos, & bene dixit eos & cætera, quæ de ambobus & ad ambos dicuntur. Aliter ergo tunc ambo, & aliter ambo. Tunc scilicet secundum potentiam per verbũ dei tanquam seminaliter mundo inditam, cũ creauit omnia simul, à quibus in die septimo requieuit: ex quibus omnia suis quæque tẽporibus iam per seculorũ ordinẽ fierent: nunc aũt secundum operationẽ præbendã tẽporibus qua vsq; nunc operatur: & oportebat iam tẽporis suo fieri Adam de limo terrę, eiusq; mulierem ex virili latere. In qua distributione operum dei, partim ad illos dies inuisibiliter pertinẽtium, in quibus creauit omnia simul: partim ad istos appositos, in quibus operatur quotidie quicquid ex illis tanquam inuoluctis primordialibus in tempore euoluitur: si non importune atq; absurde scripturæ verba secuti sumus, q̃ nos ad hæc distinguenda duxerunt, cauendũ est ne propter ipsarum rerum aliquanto difficilẽ perceptionem, quã tardiores assequi non sufficiunt, putemur aliquid sentire ac dicere, q̃d scimus nos nec sentire nec dicere. Quanq; enim præcedentibus sermonibus quantum potuerim, lectorem pręstruxerim, plures tamen arbitror caligare in his locis: & putare ita fuisse, prius hominem in illo dei opere quo cuncta simul creata sunt, aliquam vitã duceret, & vt dei locutionem ad se directam cum dixit deus, Ecce dedi vobis omne pabulum seminale, discerneret, crederet, intelligeret. Nouerit ergo qui hoc putat, non hoc modo me sensisse neque dixisse: Sed rursus si dixero, non ita fuisse hominem in illa prima rerum conditione qua creauit deus omnia simul, sicuti est non tantum perfectæ ætatis homo, sed ne infans quidem: nec tantum infans, sed ne puerperiũ quidẽ in vtero matris: nec tantũ hoc, sed ne semen quidem visibile hominis, putabit omnino non fuisse. Redeat ergo ad scripturam, inueniet sexto die hominem factum ad imaginẽ dei, factos aũtem masculum & fœminam. Item quærat quando facta sit fœmina, inueniet extra illos sex dies: tunc enim facta est, q̃ deus de terra finxit adhuc bestias agri, & volatilia cœli, non quando volatilia produxerunt aquæ, & animã viuam in qua bestię sunt, produxit terra: Tũc aũt factus est hõ, & masculus & fœmina, ergo & tunc & postea. Neq; enim tunc & non postea, aut vero postea & nõ tunc: nec alij postea, sed ijdẽ ipsi aliter tũc, aliter postea. Quæret ex me quo? Rñdebo postea visibiliter, sicut species humanæ constitutionis nota nobis est, non tamen parentibus generantibus, sed ille de limo, illa de costa eius: Quæret, tunc quo? Rñdebo, inuisibiliter, potẽtialiter, causaliter, quomodo fiunt futura nõ facta. Hic forte nõ intelliget. Subtrahũtur enim ei cũ facta quæ nouerat, vsque ad ipsam seminum corpulentiam. Neq; enim vel tale aliquid hõ iam erat, cum in prima illa sex dierum conditione factus erat. Datur quidẽ de seminibus ad hanc rem nonnulla similitudo, p̃pter illa quæ in eis futura conserta sunt, veruntamen ante omnia visibilia semina sunt illæ causæ, sed nõ intelligit. Quid ergo fa-

Cõiunctio maris & fœminæ.
Cap. 3.
Gene. 2.
I
Gene. 2.
K
Gene. 2.
Ecclesi. 18
Gene. 2.
L
M
De
C
D

Universidad de Deusto
Biblioteca

ciam, nisi quantū possum salubriter moneā, scripturæ dei credat: & tunc hominē factū quē deus cū factus est dies, secit cœlū & terram, de quo alibi scriptura dicit, Qui viuit in æternū creauit omnia simul: & tunc qñ iā nō simul, sed suis quęq; tēporibus creās, finxit eū de limo terræ, & ex eius osse mulierē: cū nec isto modo eos illo sexto die factos, nec tū eos illo sexto die factos intelligere scriptura permittat? Forte ergo animæ eorum sexto die illo factę erant, vbi & ipsa imago dei recte intelligitur in spū mentis eorum, vt postea corpora conformarentur? Sed neq; hoc credere eadem scriptura permittit. Primum pp illam operum consummationem, q̄ nō video quō posit intelligi, si defuit aliquid tūc non causaliter cōditum quod postea visibiliter condereturi. Deinde quia sexus ille masculi, & fœminæ, nisi in corporibus esse nō pōt. Quòd si quisquam secundum intellectum & actionē tanquam vtrunq; sexum in vna anima accipiendū putauerit, quid faciet de his quæ ad escā deus ipso dedit die de lignorum fructibus, quæ nisi homini habenti corpus non vtiq; congrua est? Nā etsi hanc escam figurate accipere quisquam voluerit, recedet à proprietate rerū gestarum, quę primitus in huiusmodi narrationibus omni obseruatione fundata est. Quomodo ergo loquebatur, inquit, eis qui nondum audiebant nec intelligebant, quia nec erāt qui verba perciperēt? Possem respondere sic illos allocutū deum, quēadmodum Christus nos nondū natos, etiam longe post futuros, nec tantum nos, sed ēt eos oēs qui futuri sunt post nos. Omnibus enim dicebat quos suos futuros videbat, Ecce ego uobiscum sum vsq; in consummationem seculi: sicut deo notus erat Propheta cui dixit: Priusquam te formarē in vtero noui te: sicut decimatus est Leui cum esset in lumbis Abrahę: cur enim non ita & ipse Abraham in Adam, & ipse Adā in primis operibus mundi quæ deus creauit omnia simul? Sed verba domini per os carnis eius, & verba dei per ora Prophetarū tēporali corporis voce proferuntur, & omnibus syllabis suis congruas tēporū moras sumūt atq; consumunt. Cum vero deus dicebat. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & habeat potestatem piscium maris & volatilium cœli, & omnium pecorum, & omnis terræ, & omnium repentium quæ repunt super terram: & ecce dedi vobis oē pabulum seminale, seminans semē quod est super omnem terrā, & oē lignum fructiferum quod habet in se fructum seminis seminalis, quod erit vobis ad escam ipse sermo eius ante omnem æteris sonum, ante omnē carnis & nubis vocem, in illa summa eius sapientia per quam facta sunt omnia, nō quasi humanis auribus insinuabat, sed rebus factis rerum faciendarum causa inserebat, & omnipotenti potentia futura faciebat, hominemq; suo tempore formandum, in temporum tanq̄ semine vel tanquā radice condebat quando condebat omne vndē inciperēt secula, ab illo cōdito q̄ est ante secula. Creaturæ quippe aliæ creaturas alias, quædam tēpore, quędam causis præcedūt: ille autem omnia quæ fecit non solum excellentia qua etiā causarum effector est, verunetiam æternitate pcellit. Sed de hoc opportunioribus deinde scripturarū locis fortasis plenius differendum est. Nunc de homine quod cœptū est terminetur, ea moderatione seruata, vt in profundo scripturę sensu magis præstemus diligentiam requirendi, quàm affirmandi temeritatem. Quia enim nouerat Hieremiam deus priusquam eum formaret in vtero, dubitare phas non est. Apertissime quippe dicit: Priusquam te formarem in vtero noui tē. Vbi autem illū nosset antequam ita formasset, & si nostras infirmitati assequi vel difficile vel impossibile est: vtrum in aliquibus propinquioribus causis, sicut Leui in lūbis Abrahæ decimatus est: an ipso Adā in quo humanū genus tanquam radicaliter institutum est: & in eo ipso vtrum iam cum de limo formatus esset, an cū causaliter in his operibus factus, q̄ creauit omnia simul. An vero antequam omnem potius creaturā, sicut elegit & prædestinauit sanctos suos ante mundi constitutionem? An potius in omnibus præcedentibus causis, siue quas commemorauit, siue quas nō commemorauit, priusquā in vtero formaretur: nō arbitror scrupulosius quęri oportere, dūmodo Hieremiam constet ex quo est in hac luce à parentibus æditus, ex illo egisse vitam propriam qua grandescēs ætatis accessu, posset viuere siue male siue bene, antea vero nullo modo, non solum priusquam in vtero formaretur, sed nec ibi formatus antequam natus. Neque enim habet villā cunctationē illa Apostolica sententia de geminis in Rebeccæ vtero nondū agentibus aliquid boni aut mali. Nec tamen frustra scriptum est, nec infantē mundū esse à peccato, cuius vnius est diei vita super terrā. Et illud in Psalmo: Ego in iniquitatibus cōceptus sum, & in peccatis mater mea me in vtero aluit. Et ep in Adā oēs moriuntur, in quo oēs peccauerunt. Nunc aūt liquido teneamus, quælibet parentū merita traijciantur in prolem, quæcunq; gratia dei antequam naicatur quenq; sanctificet, nec iniquitatē esse apud deum, nec boni malive agere quenquā; quod ad propriā personā pertineat, antequam natus est. Illamq; sententiā quā nonnulli putant alibi peccasse magis minusq; animas, & pro diuersorū meritis peccatorū in diuersa corpora esse detrusas, I. Apostolicæ non conuenire sententiæ: cum apertissime dictum sit, nihil egisse nondum natos, seu boni seu mali. Ac per hoc alia quæstio est suo loco retractāda, quid de peccato primorum parentum, qui duo soli fuerunt, generis humani contraxerit vniuersa conspersio. Nihil tamen talium meritorum habere potuisse hominem antequam de terræ puluere fictus esset, antequam suo tpe viueret, nulla quæstio est. Sicut enim Esau & Iacob, quos nondum natos dixit Apostolus nihil egisse boni aut mali, non possemus dicere traxisse aliquid meriti de parentibus si nec ipsi parentes egissent aliquid boni aut mali: nec genus humanū peccasse in Adā, si ipse non peccasset Adam, non aūt peccasset Adā, nisi iam suo tpe viueret, quo posset viuere siue bene siue male: ita frustra peccatū eius, seu recte factum requiritur, cū adhuc in rebus simul creatis causaliter conditus, nec vita propria iam viuebat, nec in parentibus sic viuentibus erat. In illa enim prima conditione mundi, cum deus omnia simul creauit, homo factus est qui esset futurus, ratio creandi hominis, non actio creati. Sed hæc aliter in verbo dei, vbi ista non facta, sed æterna sunt. Aliter in elementis mundi, vbi omnia simul facta futura sunt. Aliter in rebus, quæ secundum causas simul creatas, non iam simul, sed suo quæque tpe creantur: in quibus Adam iam formatus ex limo, & dei flatu animatus, sicut fœnū exortum. Aliter in seminibus, in quibus rursus quasi primordiales causæ repetuntur: de rebus ductæ quæ scdm causas quas primum condidit extiterant, velut herba ex terra, semen ex herba. In quibus omnibus ea iam facta modos & actus sui temporis accepe-

nibus, quę in creatura causaliter latēt in manifestas formas naturasq; prodierunt. Sicut herba exorta super terrā, & homo factus in animā viuam, & cætera huiusmodi, siue fuerint siue animantia, ad illā operationē dei pertinentia quæ vsq; nunc operatur. Sed ēt ista secum gerunt tanquam iterū seipsa inuisibiliter in occulta quadā vi generandi, quā extraxerunt de illis primordijs causarum suarū, in quibus creato mundo cū factus est dies, antequā in manifestam speciem sui generis exorirent, inserta sunt. Si.n. prima illa opera dei, cum simul omnia creauit, in suo modo perfecta nō esset, ea proculdubio post adderentur quæ illis perficiendis defuissent: vt quadā vniuersitatis perfectio ex vtrisq; constaret singulis quasi semis: velut alicuius totius partes essent, quarum cōiunctione ipsum totū cuius partes fuerant, cōpleretur. Rursus si ita essent illa perfecta, sicut perficiunt, cū suis quæq; tpibus in manifestas formas actusq; procreant. profecto aut nihil ex eis postea per tpa fieret: aut hoc fieret qđ ex istis q̄ suo quæq; iā tpe oriuntur, deus non cessat operari. Nunc aūt quia iam consummata quodāmodo, & quodāmodo inchoata sunt, ea ipsa quæ consequentibus euoluenda temporibus primitus deus omnia simul creauit cum faceret mundum: consummata quidem, quoniam nihil habēt illa in naturis proprijs quibus suorum temporum cursus agunt, quod non in istis causaliter factum sit: inchoata vero, quoniam quædam erant quasi semina futurorum, per seculi tractū ex occulto in manifestum locis congruis exerenda: ipsius etiā scripturæ verba satis ad hoc admonendum insigniter vigent, si quis in eis curgilet. Nam & cōsummata ea dicit & inchoata: Nisi enim cōsummata essent, non scriptum esset, Et consummata sunt cœlum & terra, & omnis cōpositio illorū: & consummauit deus in die sexto omnia opera sua quæ fecit: & requieuit deus in die septimo ab omnibus operibus suis q̄ fecit: & benedixit deus diem septimum, & sanctificauit eum. Rursusq; nisi inchoata essent, non ita sequeretur, quia illa die requieuit ab omnibus operibus suis quæ inchoauit deus facere. Hic igitur si quis inquirat, qūo consummauit & quomodo inchoauit, neq; enim alia cōsummauit, alia inchoauit, sed eadē ipsa vtiq; à quibus in die septimo requieuit: ex ijs q̄ supra diximus clarū est. Consummasse quippe ista intelligimus deū

Ecclē. 18.

Animę quando creatę. Cap. 7.

E

Vox dei ad creaturas. Cap. 8.

Mat. 28.

Hiere. 1. Heb. 7.

F

Gene. 1.

Inchoatio rerū & perfectio. L. Cap. 11. Eccl. 18.

Gene. 2. M

Universidad de Deusto
Biblioteca

eum creauit omnia simul, ita perfecte vt nihil ei adhuc in ordine tẽporũ creãdũ esset, quod non hic ab eo iam in ordine causarũ creatum esset. Inchoasse autem, vt quod hic pfixerat causis, post impleret effectis. Proinde formauit deus hominem puluerẽ terræ, vel limum terræ, hoc est de puluere vel limo terræ: & inspirauit siue insufflauit in eius faciem spiritum vitę, & factus est homo in animã uiuã. Nõ tunc prædestinatus, hoc enim ante seculum in præscientia creatoris: neq; tunc causaliter vel consummate inchoatus, vel inchoate consummatus, hoc A enim à seculo in rationibus primordialibus, cũ simul omnia crearentur: sed creatus in tpe suo, visibiliter in corpore, inuisibiliter in anima, constans ex anima & corpore.

Modus creandi hoís.

Iam ergo videamus quo eũ fecerit deus, primum de terra corpus eius, post etiam de anima videbimus si quid valebimus. Quòd enim manibus corporalibus deus de limo finxerit hominem, nimium puerilis cogitatio est, ita vt si hoc scriptura dixisset, magis eum qui scripsit translato verbo vsum credere deberemus, q̃ deum talibus membrorum liniamentis determinatum, qualia videmus in corporibus nostris. Dictũ est enim,

Cap. 12.

Psal. 43. & 135. Manus tua gentes disperdidit, Et eduxisti populum tuũ in manu forti & brachio excelso: Sed pro potestate & virtute dei positum huius membri nomen, quis vsqueadeo desipit vt non intelligat? Nec illud audiẽdũ est, quod nonnulli putant, ideo pcipuum dei opus esse hominem, quia cætera dixit & facta sunt, hunc aũt ipse fecit: sed ideo potius, quia hunc ad imaginem suam fecit. Nam illa quæ dixit & facta sunt, ideo sic scriptum est, quia per verbũ eius facta sunt, sicut per hominẽ hominibus dici potuit verbis quæ B tẽporaliter cogitantur & voce proferuntur. Non sic aũt loquitur deus, nisi cum per corporalem creaturã loquitur, sicut Abrahę, sicut Moysi, sicut per nubem de filio suo. Ante vero omnem creaturam, vt esset ipsa

Ioan. 1. creatura, eo verbo dictum est, quod in principio erat deus apud deum: & quia omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, vtique & homo per ipsum factus est. Certe. n. cœlum verbo fecit, quia dixit & fa

Ps. 101. ctum est. Scriptum est tamen, Et opera manuum tuarũ sunt cœli. Et de hoc imo qua-

Psal. 94. si fundo mundi scriptum est, Quoniã ipsius est mare & ipse fecit illud, & aridam manus eius finxerunt. Non igitur hoc in honorem hominis deputetur, velut cætera deum dixerit, & facta sint, hunc autem ipse fecerit: aut verbo cætera, hunc aũt manibus fecerit: Sed hoc excellit in homine, quia deus ad imaginem suã hominẽ fecit, propter hoc q; ei dedit mentẽ intellectualẽ qua præstat pecoribus, vnde iam superiore loco differuimus. In quo honore positus, si non intellexerit vt bene agat, eisdem ipsis pecoribus quibus prælatus est comparabitur. Sic etenim scriptum est, Homo in honore positus non intellexit, cõparatus est pecoribus insensatis, & similis factus est eis. Nam & pecora deus fecit, sed non ad imaginẽ suã. Nec dicendũ est, hominem ipse fecit, pecora vero iusserit & facta sunt: & hunc enim & illa per verbum suũ fecit per quod facta sunt omnia. Sed qa idem verbum & sapiẽtia & virtus eius est, dicitur & manus eius non visibile mẽbrum sed faciendi potentia. Nam & eadem scriptura quæ dicit, q̃ deus hominem de limo terræ finxerit, dicit etiam q̃ bestias agri de terra finxerit, q̃s eas cum volatilibus cœli ad Adam adduxit, vt videret quid ea vocaret. Sic. n. Scriptum est, Et finxit deus adhuc de terra omnes bestias. Sic enim & hominem de terra & bestias de terra ipse formauit, qd habes homo excellentius in hac re, nisi q̃ ipse ad imaginem dei creatus est? Nec tamen hoc secundum corpus, sed secundum intellectum mentis, de quo post loquemur. Quanquam in ipso corpore habeat quandam proprietatem quæ hoc indicet, quòd erecta statura factus est, vt hoc ipso admoneretur, non sibi terrena esse sectanda velut pecora, quorum voluptas omnis ex terra est, vnde in aluum cuncta pecora prona atque postrata sunt. Congruit ergo & corpus eiusdem animæ rationali, non secundum liniamenta figurasq; membrorum, sed potius secundum id q̃ in cęlum erectum est, ad intuenda quæ in corpore ipsius mundi superna sunt: sicut anima rationalis in ea debet erigi, quæ in spiritalibus natura maxime excellunt, vt quæ sursum sunt, sapiat, non quæ super terram. Sed qũo fecit eum deus de limo terræ, vtrum repente in ętate perfecta, hoc est virili atq; iuuenili, an sicut nunc vque format in vteris matrum? Neq; enim alius hæc facit q̃ ille qui dixit, Priusquã te formarem in vtero noui te: vt illud tantum proprium habuerit Adam, quòd non ex parentibus natus est, sed factus ex terra: eo tamen modo vt in hoc perficiẽdo, & per ętates

augendo hi temporum numeri compleantur, quos naturæ humani generis attributos videmus. An potius hoc non est requirendũ? Vtrũlibet enim fecerit, hoc fecit quod deũ & omnipotentẽ & sapientẽ posse ac facere cõgruebat. Ita. n. certas temporũ leges generibus qualitatibusq; rerum in manifestum ex abdito producẽdis attribuit, vt eius voluntas sit super omnia. Potentia quippe sua numeros creaturæ dedit, nõ ipsam potentiã eisdem numeris alligauit: Nã spũs eius tã faciẽdo mũdo superferebatur, vt & facto superferatur, nõ corporalibus locis, sed excellentia potestatis. Quis. n. nescit aquã cõcretã terræ, cum ad radices vitis venerit, duci in saginam ligni illius: atq; in eo sumere qualitatẽ qua in uuã procedat paulatim erũpentem, atq; in ea grandescente, vinũ fiat maturũq; dulcescat, quod adhuc feruescat expersum, & quadam uetustate firmatum, ad vsum bibendi vtilius iucundiusque perueniat? Num ideo dñs lignũ quęsiuit aut terram, aut has tẽporũ moras, cum aquam miro compendio conuertit in vinũ, & tale vinũ quod ebrius ẽt conuiua laudaret? Nunquid adiutorio temporis arguit cõditor temporis? Nonne certis dierum numeris suo cuiq; generi accõmodatis, omnis natura serpentium coalescit, formatur, nasci tur, roboratur? Nũ expectati sunt hi dies, vt in draconem virga conuerteretur de manu Moysi & Aaron? Nec ista cũ fiunt contra naturam fiunt, nisi nobis quibus aliter naturæ cursu innotuit, non autem deo, cui hoc est natura quod fecerit. Quęri autẽ merito potest, causales illæ rationes quas mundo indidit, cum primum simul omnia creauit, quomodo sint institutæ: Vtrum vt, quemadmodum videmus, cuncta nascen tia vel fruticum vel animalium in suis conformationibus atque incrementis, sua pro diuersitate generum diuersa spatia perageret tẽporum? An ut quemadmodum creditur factus Adam sine ullo progressu incrementorum virili ætate continuo conformaretur? Sed cur non vtrunque illas credimus habuisse, vt hoc ex eis futurum esset quod factori placuisset? Si enim illo modo dixerimus, incipiet contra ipsas factum videri, nõ solum etiam illud de aqua vinum, sed & omnia miracula, quæ contra naturæ visitatum cursum fiunt. Si autem isto modo, multum erit absurdius ipsas istas quotidianas naturę formas & species contra illas primarias omnium nascentium causales rationes suorum temporum peragere spatia. Restat ergo vt ad vtrunq; modum habiles creaturæ sint, siue ad illum quo visitatissime temporalia transcurrunt, siue ad illum quo rara & mirabilia fiunt, sicut deo facere placuerit quod tempori congruat. Verũtamen sic factus est homo, quẽadmodum illæ primæ causæ habebant vt fieret primus hõ, quem nõ ex parentibus nasci qui nulli prę cesserant, sed de limo formare oportebat secundum causalem rationẽ in qua primitus factus erat. Nã si aliter factus est, non eum deus in illorũ sex dierũ operibus fecerat: in quibus cũ dicitur factus, ipsam causam vtique fecerat deus qua erat suo tẽpore hõ futurus, & secundum quã fuerat ab illa faciendus: qui simul & cõsummauerat has perspicuas species, producens inchoata pp perfectionem causalium rationum, & inchoauerat rationes causales fiendorum, mundo imprimens consummanda propter ordinẽ tẽporũ. Si ergo in illis primis rerum causis quas mundo primitus creator inseruit, non tantum posuit, quòd de limo formaturus erat hominem, sed etiam quemadmodum formaturus, vtrum sicut in matris vtero, an in forma iuuenili, proculdubio sic fecit vt illic præfixerat. Neque enim contra dispositionem suam fecerat. Si autem vim tantum ibi posuit possibilitatis, vt homo fieret quoquo mó, vt & sic posset, id est, ut ideo quoq; ibi esset, quia sic & sic posset: vnum autem ipsum modum quo erat facturus in sua voluntate seruauit, cum mũdi constitutionem contexit: manifestum est etiam sic non factum esse hominem contra quod erat in illa prima conditione causarũ: quia ibi erat etiam sic fieri posse, quanuis non ibi erat ita fieri necesse esse: hoc enim non erat in conditione creaturæ, sed in placito creatoris, cuius voluntas rerum necessitas est. Nã & nos pro captu infirmitatis humanæ iam in ipsis rebus tempore exortis possumus noscere, quid in cuiusq; natura sit quam experimento percepimus, sed vtrum etiam futurum sit ignoramus. Est quippe in natura huius, verbi gratia, iuuenis vt senescat, sed vtrũ hoc ẽt sit in dei voluntate, nescimus. Sed nec in natura esset, nisi in dei volũtate prius fuisset, qui cõdidit omnia, & vtiq; occulta ratio est senectutis in corpore iuuenili, vel iuuentutis in corpore puerili. Neque enim oculis cernitur sicut ipsa in pue-

Quo factus primus hõ. Ca. 15. 2. sen. di. 18. c. Sed quæritur. G

H v. sen. di. 17. cap. solet.

Ratio humana quousq; aliquid comprehendat. Cap. 16.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ro pueritia, sicut iuuētus in iuuene: sed alia quadā notitia colligit̄ ineſſe in natura q̄dam latens, quo educaut̄ in promptū numeri occulti, vel iuuentutis à pueritia, vel senectutis à iuuentute. Occulta est ergo ista rō qua fit vt hoc esse posit, sed oculis, menti ât non est occulta, vtrū aūt hoc ēt necesse sit, omnino nescimus. Et illam quidem qua fit vt esse posit, in natura ipsius corporis nouimus: illam vero qua fit vt necesse sit, manifestum est illic non esse. Sed fortasis in mūdo est, vt necesse sit istum hominem senescere. Si autem nec in mundo est, in deo est: hoc aūt necessario futurū est quod ille vult, & ea vere futura sunt, q̄ ille præsciuit. Nam multa sec̄m inferiores causas futura sunt, sicut ibi sunt: sed si ita sunt, & in præscientia dei vera futura sunt. Si aūt ibi alter sunt, ita potius futura sunt, sicut ibi sunt vbi qui præscit falli non pōt. Ná futura dr̄ senectus in iuuene, sed tū futura non est, si ante moriturus est: hoc autem ita erit sicut se habent aliæ causæ, siue in mundo contextæ, siue in dei præscientia reseruatæ. Nam secundum quasdam futurorum causas moriturus erat Ezechias, cui deus addidit q̄ndecim annos ad vitam, id vtiq; faciens q̄d̄ ante constitutionem mundi se facturum esse præsciebat, & in sua voluntate seruabat. Non ergo id fecit quod futurum non erat: hoc enim magis erat futurum quod se facturum esse præsciebat. Nec tamē illi anni additi recte dicerētur, nisi aliquid adderetur, quod se aliter in alijs causis habuerit: secundum aliquas igitur causas inferiores iam vitam finierat: secundum illas autem, quę sunt in voluntate & præscientia dei, qui ex ęternitate nouerat q̄d illo tpe facturus erat & hoc vere futurū erat, tunc erat finiturus vitam quādo finiuit vitam. Quia & si orāti concessum est, etiam sic eum oraturum vt tali orationi concedi oporteret, ille vtique præsciebat, cuius præscientia falli non poterat: & ideo quod præsciebat, necessario futurum erat. Quapropter si omnium futurorum causa mundo sunt insitæ, cum ille factus est dies quando deus creauit omnia simul, nō aliter Adā factus est, cum de limo terrę formatus est, sicut credibilius iā perfectæ virilitatis, quàm erat in illis causis, vbi deus hominem in sex dierum operibus fecit. Ibi enim erat nō solū vt ita fieri posset, verumetiam vt ita eum fieri necesse esset. Tam enim non fecit deus contra causam quam sine dubio volens præstituit, q̄ cōtra voluntatē suam non facit. Si aūt nō omnes causas in creatura primitus cōdita præfixit, sed aliquas in sua voluntate seruauit, non sunt quidē illæ quas in sua volūtate seruauit, ex istarum quas creauit necesitate pendentes. Non tū possunt esse contrariæ quas in sua volūtate seruauit, illis quas in sua voluntate instituit. Quia dei voluntas nō pōt sibi esse contraria. Istas ergo sic condidit, vt ex illis esse illud cuius causæ sunt posit, sed non necesse sit: illas aūt sic abscondit, vt ex eis esse necesse sit hoc quod ex istis fecit vt esse posit. Solet item quæri, vtrum Quale animale corpus prius homini formatū sit è corpus limo quale nunc habemus, an spiritale quale resurgētes habebimus? Quanquā.n. hoc homini in illud mutabitur, seminatur.n. corpus animale, surget corpus spiritale, tū quid prius Cap. 19. factū sit, ideo disceptatur, quia si ani 1. Cor. 15. male factū est, non hoc recipiemus quod in illo perdidimus, sed tanto melius, quanto ei spiritale animali præponendum est, q̄a erimus æquales angelis dei. Sed angeli post Mat. 22. sunt alijs ex iustitia præponi, nunquid & domino? De quo tamen dictum est: Minorasti eum paulominus ab angelis. Vnde, nisi Psal. 8. propter carnis infirmitatem quam sumpsit ex virgine, formam serui accipiens, in qua moriens nos à seruitute redimeret? Sed q̄d Phile. 2. hinc diutius differamus? Non enim obscura est Apostoli sententia de hac re, qui eum voluisset adhibere testimonium quo probaret esse corpus animale, non tā de suo vel de cuiusquā hominis corpore quod in præsenti videbatur, quam de hoc ipso scripturæ M huius loco recoluit & adhibuit, dicēs: Si est corpus animale, est & spiritale. Sic etenim 1. Co. 15. scriptum est: Factus est primus hō Adā in animam viuentem, nouissimus Adam in spiritum viuificantem. Sed non primum q̄d spiritale est, sed quod animale, postea spirita le: Primus homo de terra terrenus, secūdus homo de cœlo cœlestis. Qualis terrenus, tales & cœles & terreni, & qualis cœlestis, tales & cœlestes. Et qūo induimus imaginem terreni, induamur & imaginē eius qui de cœlo est. Quod ad hoc dici potest? Imaginem ergo cœlestis hominis nūc ex fide portamus habituri in resurrectione quod credimus, imaginem autem terreni hominis ab ipso exordio humanæ generationis induimus. Hic occurrit alio quæstio, quomodo renouamur, si non ad hoc per Christū renouamur quod

quod in Adam prius eramus? Quanquā.n. multa non in pristinum, sed in melius renouentur, ab inferiore tamen statu q̄ quo erāt antea renouāntur. Vnde ergo ille filius mortuus erat & reuixit, perierat & inuētus est? Vnde illi profertur stola prima si non immortalitatem recipit quā perdidit in Adā? Quomodo autem perdidit immortalitatē si corpus habuit animale? Neq; enim animale corpus, sed spiritale erit, cum corrupti hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem. Nonnulli his angustijs coarctati: vt & illa constet sententia qua exemplum de animali corpore hinc datū est, vt diceretur: Factus est primus hō Adam in animā viuentem, nouissimus Adam in spiritum viuificantem: & ista renouatio receptioque immortalitatis, non absurde dicatur in pristinum futura, in illud scilicet quod Adā perdidit: putauerūt prius quidē hominē fuisse corporis animalis, sed dam in paradiso cōstitutus est, eū fuisse mutatū, sicut nos quoq; resurrectione mutabimur. Hoc quidem liber Geneseos non cōmemorat. Sed vt possint vtraq; testimonia scripturarū consentire inter se, siue illud q̄d de animali corpore dictū est, siue illa quæ de renouatione nra plurima in sanctis literis reperiuntur, hoc tanquā necessario consequi crediderūt. Sed si ita est, frustra conamur paradisum & illas arbores earumq; fructus præter figuratā significationē prius recipere ad rerum gestarum proprietatem. Quis.n. credat iam illius modi cibos ex arborum pomis immortalibus & spiritalibus corporibus necessarios esse potuisse? Verum tamen si aliud non pōt inueniri, melius eligimus paradisum spiritaliter intelligere, q̄ vel putare non renouari hominē, cū toties hoc scriptura cōmemoret, vel eum existimare recipere, quod non offenditur amisisse. Huc accedit, q̄ & ipsa mors hominis, quam eum peccato cōmeruisse, multa divina testimonia colloquuntur, indicat eū sine morte futurū fuisse nisi peccasset. Qūo ergo sine morte mortalis, aut qūo non mortalis si corpus animale? Vnde quidā non eum mortem corporis peccato meruisse arbitrantur, sed mortem animæ quam fecit iniquitas. Nam credunt eum p̄p corpus animale exiturū fuisse de hoc corpore, ad requiē. s. quā nunc habent sancti, qui iam dormierunt, & in fine seculi eadem membra immortaliter recepturi: vt videlicet mors corporis non de peccato accidisse videatur, sed naturaliter, vt animalis cæterorū. Verū his rursus Apostolus occurrit & dicit. Corpus quidē mortuum est p̄p peccatum, spūs autem vita est p̄p iustitiam. Si autem spiritus eius qui suscitauit Christum à mortuis habitat in vobis, qui suscitauit Christum à mortuis viuificabit & mortalia corpora vestra per inhabitantem spiritum eius in vobis. Ac per hoc mors etiam corporis de peccato est. Si ergo non peccasset Adam, nec corpore moreretur: ideoq; immortale haberet & corpus. Qūo ergo immortale si animale? Sed rursus non vident qui eius corpus in paradiso mutatum putant vt ex animali fieret spiritale, nihil impedire si non peccasset, vt post paradisi vitam si iuste obedienterq; vixisset, acciperet eandem corporis mutationē in vita æterna vbi iā cibis corporalibus non egeret. Quid ergo necesse est propter hoc iam cogi figurate nō proprie paradisum intelligere, quia non posset non corpus nisi peccato? Verum est quidem quod non moreretur, etiam corpore, nisi peccasset. Aperte quippe dicit Apostolus, corpus mortuū p̄p peccatum: animale tū posset esse ante peccatū, & post vitam iustitiæ cū deus vellet fieri spiritale. Qūo ergo, inquiunt, renouari dicimur, si non hoc recipimus quod perdidit primus homo in quo omnes moriuntur? Hoc planè recipimus secundum quendam modum. Non itaque immortalitatem spiritalis corporis recipimus quam nondū habuit homo, sed recipimus iustitiā, ex qua per peccatum lapsus est homo. Renouabimur ergo à vetustate peccati, non in pristinum corpus animale in quo fuit Adam: sed in melius. i. in corpus spirituale, cum efficiemus æquales angelis dei, apti cęlesti habitationi, vbi esca quæ corrumpitur non egebimus. Renouabimur ergo spiritu mentis nostræ sec̄m imaginem eius qui creauit nos, quam peccando Adam perdidit. Renouabimur autem etiam carne, cum hoc corruptibile induet incorruptionem: vt sit spiritale corpus, in quod nondum mutatus sed mutandus erat Adam, nisi mortem etiam corporis animalis peccādo meruisset. Denique nō ait Apostolus, corpus q̄dē mortale p̄p peccatū, sed corpus mortuū propter peccatū. Illud quippe ante peccatū, & mortale secundum aliam, & immortale secundum aliam causam dici poterat, id est mortale, quia poterat mori, immortale quippe, quia

Figurate an prodiso prie accipiendus est paradisus.

Cap. 23.

Corpus animale. Cap. 24. De pęni. di. 2. cap. Qūo renouari.

Mat. 22.

Ephe. 2. Colo. 3. 1. Co. 15.

Rom. 8. Corpus idē mortale et īmortale. Cap. 25.

Præscientia dei. Cap. 17.

2. sen. di. 17. cap. solet.

Esa. 38.

K

Cap. 18.

L

M

C

D

Universidad de Deusto
Biblioteca

2.sen.di. 19.c.vñ. poterat nõ mori. Aliud est.n.non posse mo-
ri, sicut quasdam naturas immortales crea-
uit deus: aliud est aũt posse nõ mori, secun-
dum quem modũ primus creatus est homo
immortalis: quod ei præstabatur de ligno
E vitæ, non de constitutione naturæ: à quo
ligno separatus est cum peccasset, vt posse
mori qui nisi peccasset posset nõ mori. Mor
talis ergo erat cõditione corporis animalis,
immortalis ãt beneficio cõditoris. Si.n.cor
pus animale, vtiq; mortale: quia & mori po
terat, quanuis & immortale ideo, quia & nõ
mori poterat. Neq; enim immortale quod
mori omnino non possit, erit nisi spiritale,
quod nobis futurum in resurrectione pro-
mittitur: Ac p hoc illud animale & ob hoc
mortale, quod propter iustitiam spiritale fie
ret: & ob hoc mortale omnimodo factũ est
propter peccatum, non mortale, quod & an
tea erat, sed mortuum, quod posset non fie-
Corpus Adæ, et nostrum diuersa. Cap.26. Rom.8. ri si homo non peccasset. Qũo ergo cor-
pus nostrum dicit Apostolus mortuum cũ
adhuc de viuentibus loqueretur, nisi quia
iam ipsa conditio moriendi ex peccato pa-
rẽtum hæsit in prole? Animale est enim &
hoc corpus sicut & primi hominis fuit, sed
hoc iam in ipso animalis genere multo est
F deterius, habet.n.necessitatẽ moriendi quod
illud nõ habuit. Quanuis.n.restabat adhuc
vt immutaretur & spiritale factum plenam
immortalitatẽ perciperet, vbi cibo corrupti
bili non egeret: tñ si iuste viueret hõ, & in
spiritalẽ habitudinẽ corpus eius mutaretur,
non iret in mortẽ. In nobis aũt etiã iuste vi
uentibus corpus moriturũ est, propter quã
necessitatẽ ex illius primi hominis peccato
venientẽ, non mortale, sed mortuũ corpus
1.Co.15. Ephe.4. nostrũ dixit Apostolus, quia oẽs in Adam
morimur. Itẽ dicit, Sicut est veritas in Iesu
deponere nos secundũ priorẽ conuersationẽ
hominẽ veterem eum qui corrumpitur se-
cundum concupiscentias deceptionis, hoc
est, factus Adam per peccatum. Vide ergo
quid sequatur: Renouamini aũt spũ mentis
vestræ, & induite nouum hominẽ qui secun
dum deum creatus est, in iustitia & sanctita
te veritatis: Ecce quod perdidit Adam per
Stola data Adæ. Cap.27. De pẽi. di.2.cap. Qũo re-nouari. peccatum. In hoc ergo renouamur se-
cundum id quod amisit Adam. i. secundum
spiritum mentis nostræ. Secundum autem
corpus quod seminatur animale, & resurgit
spiritale, in melius renouabimus, quod nõ-
dum fuit in Adam. Dicit rem Apostolus,
Expoliantes vos veterẽ hominẽ cũ actibus
suis, induite nouũ qui renouatur in agnitio
nem dei sẽdm imaginẽ eius qui creauit eũ. 2.ettas.
Hanc imaginem in spũ mentis impressam cap.24.
perdidit Adam per peccatum, quam recipi- G
mus per grãm iustitiæ non spiritale atq; im
mortale corpus in quo ille nondum fuit, &
in quo erunt oẽs sancti resurgentes à mor-
tuis. Hoc.n.primum est illius meritu quod
amisit. Proinde illa stola prima, aut ipsa iu-
stitia est, vnde lapsus est: aut si indumentũ
corporalis immortalitatis significet, ẽt hanc
ille sic amisit, eũ pp peccatũ ad eã pertueni-
re non potuit. Dicitur.n. & amisisse vxorẽ
& amisisse honorem, qui speratum non acce
perit illo à quo sperabat offenso. Secun-
dum hanc ergo sententiam corpus animale Adã
habuit Adam, non tñ ante paradisum, sed ẽt male,
in paradiso constitutus: quanuis in interio- Cap.24.
re homine fuerit spiritalis, sẽdm imaginem 2.Retra.
eius qui creauit eum: quod amisit peccãdo, cap.24.
meruitq; etiam corporis mortem, qui non
peccando mereretur & in corpus spiritale
cõmutationem. Nam si & interius anima-
liter vixit, non possumus dici ad hoc ipsius
renouari. Quibus.n.dicitur, Renouamini
spũ mentis vestræ: hoc eis dicitur ut spirita-
les fiant. Quòd si ille nec ipsa mente fuit,
qũo nos renouamur ad id quod nunquam
fuit? Apostoli autem & omnes iusti anima-
le vtiq; corpus habebant, sed tñ spiritaliter H
intus viuebant renouati. s.in agnitione dei
secundum imaginẽ eius qui creauit eos: nõ
ideo tñ peccare non poterant si consentirẽt
iniquitati. Nam & spirituales posse cadere in
tentatione peccati, ostendit Apostolus vbi Galat.6.
ait, Fratres, si præoccupatus fuerit homo in
aliquo delicto, vos qui spirituales estis, in-
struite hmõi in spũ lenitatis, intendens te-
ipsum ne & tu tenteris. Hoc dixi ne cuiquã
impossibile videretur quòd peccauit Adam,
si spiritalis erat mente, quanuis animalis es-
set corpore. Quæ cum ita sint, nihil tamen
adhuc præponere confirmamus, sed expe-
ctamus potius, vtrum etiam cætera scriptu-
ra hunc intellectum non impediat. Se- Anima.
quitur enim quæstio de anima valde diffici- Cap.5.
lis, in qua multi laborauerunt, nobisq; vbi
laboremus reliquerunt. Siue enim quia nõ
omnium omnia legere potui, qui de hac re
secundum scripturarum nostrarum veri-
tatem ad aliquid liquidum minimeq; du-
bium peruenire potuerunt: siue quia tan-
ta quæstio est, vt etiam qui eam veraciter
soluunt, non facile intelligantur à talibus,
qualis

qualis ipse sum: fateor neminem adhuc mi
hi persuasisse, quod sic habeam de anima, vt
I nihil amplius quærendum putem: Verum
autem nunc certum aliquid inuesturus sim,
& iam definiturus, ignoro. Quod autem po
stero, si conatum meum dominus adiuue-
rit, sequenti volumine explicare conabor.

D. AVRELII AVGVSTINI de Genesi ad literam, Liber septimus.

ET finxit deus hominẽ pul
uerem de terra, & flauit in
faciem eius flatum vitæ, &
factus est homo in animã
viuentem. Hæc verba scri
pturæ nobis & in princi-
pio superioris libri consideranda proposui-
mus, & de ipso homine facto, maximeq; de
eius corpore quantum satis duximus, quod
secundum scripturas visum est disseruimus.
Sed quia de anima humana non parua quæ-
stio est, ad hunc eam librum differendã pu-
tauimus, nescientes quantum nos dñs adiu-
turus esset, recte loqui cupidos, illud tñ scié-
tes nisi quantum ipse adiuuaret, recte nõ es-
K se locuturos. Recte est aũt veraciter atque
congruenter, nihil audaciter refellẽdo nihil
temere affirmãdo, dum adhuc dubium est,
verum falsumve sit, siue fidei siue scientiæ
Christianæ: quod autem doceri potest, vel
rerum ratione apertissima, vel scripturarũ
authoritate certissima, sine cunctatione asse
rendo. Ac primum illud videamus quod
scriptum est, Flauit vel sufflauit in faciẽ eius
flatum vitæ. Nonnulli.n.codices habent,
spiravit vel inspiravit in faciem eius. Sed cũ
Græci habeant ἐνεφύσησεν non dubitatur fla-
uit vel sufflauit esse dicendũ. Quærebamus
autẽ in superiori sermone de manibus dei,
cum homo de limo formatus cogitaretur.
Quid ergo nunc dicendum est in eo quod
scriptũ est, sufflauit deus, nisi quia sicut non
manibus corporeis finxit, ita nec faucibus
labijsq; sufflauit? Veruntamen hoc verbo
scriptura in quæstione difficillima plurimũ
nos quantum opinor adiuuat. Nam cum
esse quidam ex hoc verbo crediderint aliquid es-
se animam de ipsa substantia dei. i. eiusdem
naturæ cuius ille est, hoc ideo putãtes quia
cum homo sufflat, aliquid de seipso eijcit in
flatu: hinc potius admonendi sumus hanc
inimicam fidei catholicæ reprobare senten-
tiam. Nos.n.credimus dei naturam atque
substantiam quæ in trinitate creditur à mul L.
tis, intelligitur à paucis, omnino esse incom
mutabilem. Porro autem animæ naturam
vel in deterius vel in melius commutari pos
se quis ambigit? Ac per hoc sacrilega opi-
nio est ea & deum credere vnius esse substã
tiæ. Quidn.hoc modo aliud q̃ & ille com-
mutabilis creditur? Credendum itaque est
& intelligendum, neque vllo modo dubitan
dum, quod recta fides habet, animam sic es-
se à deo tanquam rem quam fecerit, non tã-
quam de natura cuius est ipse, siue genuerit,
siue quoquo modo protulerit. Et qũo
inquiunt scriptum est, Sufflauit in faciem Flatus in
eius, & factus est homo in animam viuam, faciem.
si non anima dei pars est vel dei omnino Cap.3.
substantia? Immo vero ex hoc verbo satis Gen. 2.
apparet ita nõ esse, cum.n.homo sufflat, ani-
ma vtique ipsa subiacentem sibi naturã cor-
poris mouet, & de illa, non de seipsa flatum
facit. Nisi isti forte tam tardi sunt, vt ne-
sciant isto reciproco halitu quẽ de hoc aere
circumfuso ducimus & reddimus, fieri etiã
flatum cum voluntate sufflamus. Quòd si M
etiam non ex hoc aere qui forinsecus adia-
cet accepto & reddito, sed ex ipsius nostri
corporis natura qua constat, sufflando ali-
quid eijceremus, non est eadem natura cor-
poris & animæ, quod & ipsi vtique consen-
tiunt. Quapropter etiam sic aliud est ani-
mæ substantia quæ corpus regit & mouet,
aliud flatus quem regendo vel mouendo fa-
cit de corpore sibi subdito, non de seipsa cui
corpus est subditum. Cum itaque longe
quidem incomparabili modo, sed tñ anima
regat subditum corpus, & deus subditã crea
turam, cur non potius intelligatur de subie-
cta sibi creatura fecisse deus animam in eo
qp sufflasse dictus sit: quandoquidem ipsa a-
nima quanuis corporis sui non ita domine-
tur vt deus vniuersitati quam condidit, tã
eius motu non de sua substantia flatum fa-
cit? Possemus quidem dicere nec ipsum dei
flatum esse animam hominis, sed deum suf-
flando fecisse animam in homine. Sed ne pu
tentur meliora quæ fecit verbo q̃ quod fecit
flatu, quia & in nobis melius est verbum q̃
flatus: nihil est interim secundum supradi-
ctam rationem, cur animam ipsam dei flatũ
dicere dubitemus, dum intelligatur non esse 2.sen.di.
dei natura atque substantia, sed hoc ipsum 17.ca.2.
esse sufflare quod est flatum facere, hoc est A
animam facere. Cui sententiæ congruit
quod

Esa. 57. quod per Esaiam dicit deus, Spiritus enim à me procedet, & flatum omnẽ ego feci. Nã non quemlibet flatum corporeum dicere, sequentia docent: Cum enim dixisset, omnem flatum ego feci: & propter peccatum, inquit, pusillum quid contristaui eũ & percussi eum. Quid ergo dicit flatum nisi animam, quę propter peccatum percussa & cõtristata est? Quid igitur est, omnem flatum ego feci: nisi omnem animam ego feci? Si ergo deum diceremus tanquam corporei mundi huius animam, cui mũdus ipse esset tanquam corpus ipsius animantis, recte nõ eum diceremus sufflando fecisse animã hominis, nisi corpoream de isto aere subiacente sibi ex corpore suo: non tamen quod fecisset dedisseté; sufflando, de seipso dedisse putare deberemus, sed ita de sibi subiecto aere corporis sui, sicut anima de huiusmodi re similiter adiacente sibi, hoc est de corpore, non de seipsa flatũ facit. Nunc vero quia non tantũmodo mundi corpus deo esse subditum dicimus, sed illum esse supra omnem creaturam siue corporalem siue spiritalem, nec de seipso nec de corporeis elementis erendus est animam fecisse sufflando. Vtrũ autem ex eo quod omuino non erat. i. ex nihilo: an ex aliqua re quæ iam ab illo facta spiritaliter erat, sed anima nõdum erat, merito quæri potest. Si enim deum adhuc aliquid ex nihilo creare non credimus, posteaquam creauit omnia simul, & ob hoc consummatis omnibus operibus requieuisse credimus, quæ inchoauit facere, vt quicquid deinde faceret, ex his faceret, nõ video quẽadmodum intelligamus adhuc eum ex nihilo animas facere. An dicendum est cum in illis quidem operibus primorum sex dierũ fecisse illum diem occultum, ac si hoc potius credi oportet spiritalem atque intellectua[lem] naturam s. vnitatis angelicæ, & mũdi, id est cœlum & terram: atque in illis iam extantibus naturis rationes creasse futurarum aliarum naturarum, non ipsas naturas: alioquin si iam ibi creatæ essent sicut erant futuræ, non adhuc essent futuræ? Quod si ita est, nondũ erat in conditis rebus animæ humanæ vlla natura, & tunc esse cœpit cum eam deus sufflando fecit atque indidit homini. Sed non ideo quæstio sublata est, quia quæritur adhuc, vtrum eam naturam quæ anima dicitur & antea non erat, ex nihilo creauerit tanquam ipse flatus eius non ex aliqua substantia subiacente factus sit, sicut de flatu dicebamus quem fecit anima de corpore suo, sed omnino ex nihilo tunc factus sit flatus cum deus flare voluit, idemq; flatus hominis anima factus sit. An vero iam erat aliquid spiritale, quanuis hoc quicquid erat, nondum animæ natura erat, atque ex hoc factus sit flatus dei quæ natura esset animæ, sicut nec corporis humani natura iam erat, antequam deus eam de limo terræ vel puluere formasset? Nõ. n. caro humana erat puluis aut limus, sed tñ aliquid erat vnde ipsa fieret q̃ nondum erat. Num ergo credibile est in primis illis sex dierũ operibus deum condidisse, non solum futuri corporis humani causalem rationem, verumetiam materiem de qua fieret. i. terram de cuius limo vel puluere fingeretur: animæ autem solam ibi condidisse rationem secũdum quam fieret, non etiam quandam pro suo genere materiam de qua fieret? Si. n. quiddam incommutabile esset anima, nullo modo eius quasi materiem quærere deberemus. Nunc autem mutabilitas eius satis indicat eam interim vitijs atque fallacijs deformem reddi, formari autem virtutibus veritatisq; doctrina: sed in sua iam natura qua est anima, sicut etiam caro in sua natura qua iam caro est, & salute decoratur, & morbis vulneribusq; fœdatur. Sed sicut hæc excepto q̃ iã caro est, in qua natura vel proficit vt pulchra, vel deficit vt deformis sit, habuit etiã materiem. i. terram, de qua fieret, vt omnino caro esset: sic fortasse potuit & anima antequam eaipsa natura fieret quæ anima dicitur, cuius vel pulchritudo virtus, vel deformitas vitium est, habere aliquam materiam pro suo genere spiritalem, quæ nondũ esset anima sicut terra de qua caro facta est, iam erat aliquid quanuis non erat caro. Sed enim iam terra implebat mundi infimam partem, antequam de illa corpus hominis fieret, conferens vniuerso totum suum: vt esset si nulla ex ea caro fieret animantis cuiusquã, specie tñ sua mundi fabricam molemq; compleret, secundũ quã dr mundus cœlum & terra. At vero illa spiritalis materies si fuit vlla vnde anima fieret, vel si est vlla vnde animæ fiunt, quid ipsa est, quod nomen, quam speciem, quem vsum in rebus conditis tenet? Viuit an non? Si viuit, quid agit? quid confert vniuersitatis effectibus? Beatam ne vitam gerit, an miseram, an neutram? Viuificat aliquid, an ab hoc et cuere vacat, & i quodã secreto vniuersitatis ociosa

si requieuerit, sine vigili sensu motuq; vitali? Sic. n. nulla prorsus adhuc vita erat, quõ esset vitæ futuræ quædam incorporea nec viua materies? Aut falsum est, aut nimis latet. Si autem iam viuebat nec beate nec misere: quo rationalis erat? Quod si tunc rationalis facta est, cum ex illa materie natura humanæ animæ facta est, irrationalis ergo vita materies erat animæ rationalis. i. humanę? Quid ergo inter illam pecorisque distabat? An rationalis erat iam posibilitate, nondũ facultate? Si enim videmus infantilem animam, iam vtiq; hominis animã, nõdum cœpisse vti ratione, & tamen eam rationalem iam dicimus, cur non credatur sic in illa materie de qua facta est anima, quietum fuisse motum etiam sentiendi, sicut in ista infantili quę iam certe anima est hominis, quietus est adhuc motus ratiocinandi. Nã si iam beata erat vita de qua facta est hominis anima, deterius ergo facta est? & ideo non iam illa materies huius, sed illius ista defluxio est. Nam materies aliqua cum formatur prius, interim à deo, in melius sine dubitatione formatur. Sed etiam si cuiusquã in aliqua beatitudine factæ à deo vitę defluxio anima humana posset intelligi, nec sic credenda erat esse cœpisse in aliquo actu meritorum suorum, nisi ex quo propriã cœpit agere vitã, dum anima facta est animãs carnem, & eius sentibus velut nuncijs vtens, atque in seipsa se viuere sentiens sua voluntate, intellectu, memoria. Si. n. est aliquid vnde istam defluxionem formatæ carni deus inspiraret tã quam sufflãdo animam faciens, idemq; beatum est, nullo modo mouetur, aut mutatur, aut amittit aliquid cũ hoc ab eo defluit vnde anima fit. Non est enim corpus vt tãquam exhalando minuatur. Si autem anima irrationalis, materies est quodammodo de qua fit anima rationalis, id est humana, rursus quæritur etiã ipsa irrationalis vnde fiat, quia & ipsam non facit nisi creator omniũ naturarum. An illa de materie corporali? Cur non ergo & ista? Nisi forte quod velut gradatim fieri conceditur, compendio posse deum facere quisquã negabit. Proinde quæ libet adhibeatur interpositio, si corpus est materies animæ irrationalis, & anima irrationalis est materies animæ rationalis, proculdubio corpus est materies animę rationalis. Quod neminem vnquam scio ausum esse sentire, nisi qui & ipsam animam non nisi in genere alicuius corporis ponit. Dein

de cauendũ est, ne quædã translatio animæ fieri a pecore in hominẽ posse credatur, q̃d veritati fideiq; catholicæ omnino contrariũ est, si concesserimus irrationalem animam velut materiam subiacere, vnde rationalis anima fiat. Sic. n. fiet, vt si hæc in melius cõmutata fuerit hominis, illa quoque in deterius cõmutata sit pecoris. De quo ludibrio quorundã Philosophorũ etiam eorũ posteri erubuerunt, nec eos hoc sensisse, sed non recte intellectos esse dixerunt. Et credo ita esse, velut, si quisquam etiã de scripturis nostris hoc sentiat vbi dictũ est, Homo in honore positus nõ intellexit, cõparatus est pecoribus insensatis, & similis factus est eis. Psal. 48.
Aut vbi item legitur, Ne tradideris dãe bestijs animam confitentem tibi. Neq;. n. omnes hæretici scripturas catholicas legũt, nec ob aliud sunt hæretici, nisi q̃ eas non recte intelligentes, suas falsas opiniones cõtra earum veritatẽ peruicaciter asserunt. Sed quoquo modo se habeat vel non habeat opinio Philosophorum de reuolutionibus animarũ, catholicæ tamẽ fidei non conuenit credere animas pecorum in homines, aut hominũ in pecora trãsmigrare. Fieri sanè homines vitæ genere pecoribus similes, & ipse res humanæ clamat, & scripturæ testantur. Vnde est illud qd̃ cõmemorauit, Homo in honore positus non intellexit, comparatus est iumentis insensatis, & similis factus est eis. Sed in hac vita vtiq;, nõ post mortem. Proinde vel talibus bestijs nolebat in potestatẽ dari animã suã qui dicebat, Ne tradideris bestijs animam confitentem tibi. Quales cauendos dñs significat, vbi dicit eos indutos vestitu ouium, intus autem esse lupos rapaces: vel ipsi diabolo & angelis eius: nam & ille dictus est & leo & draco. Quid. n. afferunt argumenti Philosophi qui putãt animas hominũ in pecora, vel pecorũ in homines post mortẽ posse trãsferri? Hoc certe q̃ morũ similitudo ad id trahat, velut auaros in formicas, rapaces in miluos, fœuos ac superbos in leones, sectatores immũdæ voluptatis in sues: & si qua similia. Hæc quippe asserunt, nec attendunt per hanc rationem nullo mõ fieri posse, vt pecoris anima post mortem in hominẽ trãsferatur. Nullo mõ enim pecus similior erit homini q̃ porco, & cum manuescunt leones, canibus vel etiã ouibus fiunt similiores quàm hominibus. Cum igitur à pecorũ moribus pecora non recedunt, & quę aliquãtulum cæteris dissimilia

Vnde flatus in faciem.
Cap. 4.
An anima ex nihilo.
Cap. 5.
Quo hominis fiãt pecudibus.
Cap. 10.
Psal. 48.
Psal. 73.
Matt. 7. & 25.
Psal. 90.
Qualis materia illius animæ.
Cap. 6.

Universidad de Deusto
Biblioteca

milia fiunt, similiora sunt tamen suo generi q̃ humano, longeq́; plus ab hominibus q̃ à pecoribus differunt, nunquã erunt hominũ animæ istæ si ea quæ similiora sint trahunt. Si autẽ hoc argumentum falsum est, quomõ erit illa vera opinio, quandoquidem nihil aliud afferunt, quo etiam si non vera, sal em verisimilis habeatur. Vnde procliuius & ipse crediderim, quod etiam eorum posteri sectatores, illos homines qui hoc primitus in suis libris posuerunt, in hac vita potius intelligi voluisse, quadã peruersitate morum ac turpitudine homines pecorum fieri similes, ac sic quodammodo in pecora commutari, vt hoc dedecore obiecto, eos à cupiditatum prauitate reuocarent. Nam illa quæ ferũtur accidisse, vt quidam quasi recordarẽtur, quòd in quorundam animalium corporibus fuerint, aut falsa narrantur, aut ludificationibus dæmonum hoc in eorum animis factum est. Si enim contingit in somnijs, vt fallaci memoria quasi recordetur se homo fuisse quod non fuit, aut egisse quod nõ egit: quid mirum si quodam dei iusto occultoq́; iudicio, sinuntur dæmones in cordibus etiã vigilantium tale aliquid posse? Manichæi autem qui se Christianos, vel putant, vel putari volunt, in hac opinione translationis vel reuolutionis animarum eò sunt illis gẽtium Philosophis, vel si qui alij vani homines hoc putent, deteriores & detestabiliores, q̃d illi animæ naturam à dei natura discernũt: isti autem cum aliud nihil dicant esse animã q̃ ipsam dei substantiam, atque id omnino quod deus est, non trepidant eam tam turpiter commutabilem dicere, vt nullum sit herbæ seu vermiculi genus, vbi eam non esse permixtam, vel quò reuolui non posse, mirabili opinentur insania. Qui tamen si remotis ab animo suo rerum obscurissimarũ quæstionibus, quas carnali corde versantes, necesse est vt in opinione falsas, noxias, mõstruosasque labantur & prouoluantur, vnum illud firmissime teneant, quod omni animæ rationali sine vllius disputationis ambagibus naturaliter & veraciter insitum est, esse omnino incommutabilem & incorruptibilẽ deum, tota eorum milleformis fabula repẽte dilabitur, quam in suis vanis ac sacrilegis mentibus, non nisi de dei turpissima mutabilitate finxerint. Non est igitur materies animæ humanæ, nec ânima irrationalis.

Trãsformationes corporum. Cap. 11.

Non est ex corpo

Quid ẽ ergo vnde anima flatu dei facta est? An corpus aliquod erat terrenum quidem & humidum? Nullo modo, hinc enim poteo eleq̃ terra humida? Nec humore sola anima fa ęta credenda est, quasi caro de terra, & anima de aqua. Nimis enim absurdum est, inde factam putare animam hominis, vnde facta est caro piscis & volucris. Ergo fortasis ex aere. Hinc enim elemento etiam flatus competit, sed noster, non dei. Vnde supra diximus, hoc potuisse congruenter putari, si animam mundi tanquam vnius maximi animãtis deum crederemus, vti eam fiauerit de aere corporis sui, sicut fiat nostra de sui. Cum vero deum esse constet supra omne mundi corpus & supra omnẽ spiritũ quem creauit incomparabili omnino distantia, quomodo id recte dici potest? An forte quanto magis deus vniuerq̃ suæ creaturæ præsens est omnipotentia singulari, tanto magis potuit ex aere fatũ facere, quę anima hominis esset? Sed cum anima non sit corporea, quicquid autem ex mundi corporeis elemẽtis fit, corporeũ esse necesse est, in quibus mundi elementis etiam aer iste connumeratur, nec si de puri illius cœlestisque ignis elemento facta anima diceretur, credi oporteret. Omne quippe corpus in omne corpus posse mutari, non defuerunt qui assererent. Corpus autem aliquod siue terrenum siue cœleste, cõuerti in animam, fierique naturam incorpoream, nec quenquam sensisse scio, nec fides hoc habet. Deinde si non est contemnendum quod medici, non tantum dicunt, verumetiam probare se affirmant, quãuis omnis caro terrenam soliditatem in promptu corpore gerat, habet tamen in se & aeris aliquid q̃d in pulmonibus continetur, & à corde per venas quas arterias vocãt diffunditur: & ignis non solum feruidam qualitatẽ, cuius sedes in iecore & in cerebro est, verumetiã lucidum in excelsum cerebri locum tãquam in lentam quã velut eliquari ac subuolare ostendunt oculorum, & de cuius medio velut centro quodam, non solum ad oculos, sed etiam ad sensus cæteros tenues fistulæ deducuntur, ad aures scilicet, ad nares, ad palatum, propter audiendum, olfaciendum, atq; gustãdum: ipsumque tangendi sensum qui per totum corpus est, ab eodem cerebro dirigi dicunt per medullam ceruicis, & eam quæ cõtinetur ossibus, quibus dorsi spina conseritur, vt inde se tenuissimi quidam riuuli, qui tangendi sensum faciunt, per cuncta mẽbra diffundant.

Medicorum

Cap. 12.

Cap. 13.

A

Cum igitur his quasi nũcijs accipiat anima quicquid eam corporalium non lateat: ipsa vero vsqueadeo aliud quiddam sit, vt cum vult intelligere, vel diuina vel deum, vel omnino etiã seipsam suasq́; considerare virtutes, vt aliquid veri certiq́; comprehendat, ab hac ipsorũ quoq; oculorũ luce se auertat: camq́; ad hoc negociũ, nõ nullo adiumento, verũetiam nonnullo impedimento, esse sentiens, se in obtutũ mẽtis attollat: quo ex eo genere aliquid est, cũ eiusdẽ generis summũ nõ sit nisi lumen q̃d ex oculis emicat: quo illa nõ adiuuatur nisi ad corporeas formas coloresq́; sentiendos: habeatque ipsa innumerabilia longe dissimilia eiusdẽ generi corporum, quæ non nisi intellectu atque ratione conspiciat, quo nullius carnis sensus aspirat. Quapropter nõ est quidem humanæ animæ natura, nec de terra, nec de aqua, nec de aere, nec de igne quolibet, sed tamen crassioris corporis sui substantiam, hoc est humidam quandam terram, quæ in carnis versa est qualitatem, per subtiliorem naturam corporis administrat, idest per lucem & aerem. Nullus.n. sine his duobus vel sensus in corpore est, vel ab anima spontaneus corporis motus. Sicut autẽ prius esse debet nosse q̃ facere, ita prius est sentire q̃ mouere. Anima ergo quoniã res est incorporea, corpus quod incorporeo vienum est, sicuti est ignis, vel potius lux & aer, primitus agit: & per hæc cætera q̃ crassiora sunt corporis, sicuti humor & terra, vnde carnis copulẽtia solidatur, quæ magis sunt ad patiendum subdita, q̃ prędita ad faciendum. Nõ mihi ergo videtur dictum, factus est homo in animam viuã, nisi quia sentire cœpit in corpore, quod est animatæ viuẽtisq́; carnis certissimum indicium. Nã mouentur & arbusta, non tantum vt extrinsecus impellente, veluti eum ventis agitantur, sed illo motu quo extrinsecus agitur, quicquid ad incrementum speciemq́; arboris pertinet, quo ducitur succus in radicem, vertiturque in ea quibus constat herbæ natura vel ligni: nihil enim horum sine interno motu. Sed iste motus non est spontaneus qualis ille qui sensui copulatur ad corporis administrationem, sicut in omnium animantium genere quã vocat scriptura animã viuam. Nam & nobis nisi inesset etiam ille motus, nec crescerent nostra corpora, nec vngues capillosq́; producerent. Sed si hoc solum esset in nobis sine sensu motuq́; illo spontaneo, nõ diceretur homo factus in animam viuã. Proinde quoniã pars cerebri anterior vnde sensus omnes distribuuntur, ad frontem collocata est atque in facie sunt ipsa velut organa sentiendi, excepto tangendi sensu qui per totum corpus diffunditur: qui tamẽ etiam ipse ab eadẽ anteriori parte cerebri ostenditur habere viã suam, quæ retrorsus per verticem atq; ceruicem ad medullam spinæ de qua loquebamur paulo ante, deducitur: vnde habet vtique sensum in tãgendo & facies sicut totũ corpus, exceptis sensibus videndi, audiẽdi, olfaciendi, gustandi, qui in sola facie prælocati sunt: ideo scriptum arbitror, q̃ in faciem deus sufflauerit homini flatum vitæ, cũ factus est in animã viuam. Anterior quippe pars posteriori merito præponitur, quia & ista ducit, illa sequitur, & ab ista sensus, ab illa motus est, sicut consilium præcedit actionẽ. Et quoniã corporis motus qui sensum sequitur sine interuallis temporum nullus est, agere autem interualla temporum spontaneo motu nisi p adiutorium memoriæ nõ valemus, ideo tres tanquã ventriculi cerebri demonstrantur. Vnus anterior ad faciem, à quò sensus omnis: alter posterior ad ceruicem, a quo motus omnis: tertius inter vtrunq́; in quo memoriam vigere demõstrant: ne cum sensum motus sequitur, non connectat homo quod faciendum est, si fuerit quod facit oblitus. Hæc illi certis indicijs probata esse dicũt: quãdo & ipsæ partes aliquo affectæ morbo vel vitio, cum defecissent officia vel sentiendi vel mouendi membra, vel motus corporis reminiscendi, satis quid valerent singulæ declarãrũt, eisq́; adhibita curatio cui rei reparandæ profecerit exploratum est. Sed anima in istis tanquã in organis agit nihil horum est ipsa, sed viuificat & regit omnia, & per hæc corpori cõsulit & huic vitæ, in qua factus est homo in animã viuã. Vnde ergo sit ipsa, ideſt de qua velut materie deus hunc flatum fecerit quæ anima dicitur, dũ quæritur, nihil corporeum debet occurrere. Sicut enim deus omnẽ creaturam, sic anima oẽm corpoream creaturam naturæ dignitate præcellit. Per lucem tamẽ & aerem quæ in ipso quoq; mundo præcellẽtia sunt corpora, magisq; habent faciendi prędantiam q̃ patiendi copulẽtiam, sicut humor & terra, tanquam per ea quæ spiritui similiora sunt corpus administrat. Nunciat enim aliquid lux corporea. Cui autẽ nunciat non

Pars cerebri anterior

Supra cap. 13.

Supra cap. 15.

Gene. 2.

In hoc c. D

Tres vẽ triculi cerebri.

Cap. 18.

E

Animæ prędantia.

Cap. 19.

hoc

E hoc est quod illa: & hæc est anima cui nunciat non illa quæ nunciat. Et cũ afflictiones corporis molestè sentit, actionẽ suam qua illi regendo adest, turbato eius temperamẽto impediri ostenditur: & hæc offensio dolor vocatur: & aer qui neruis infusus est, paret voluntati vt mẽbra moueat, non autem ipse voluntas est. Et illa pars media motũ membrorũ nunciat, vt memorata teneãtur, non ipsa memoria est. Deniq; dum hęc eius tãquam ministerio vitio quolibet seu perturbatione omni modo deficiunt, desistentibus nuncijs sentiẽdi & ministris mouẽdi tãquã nõ habens cur adsit, absedit. Si autẽ non ita deficiunt vt in morte assolet, turbatur eius intentio tanquã conantis redintegrare labẽtia nec valentis. Et in quibus rebus turbaĩ, inde cognoscitur, quæ pars ministeriorũ in causa sit, vt si potuerit, medicina succurrat.

Aliud anima, aliud organa corporis. Cap. 20.

Nanque aliud esse ipsam, aliud hæc eius corporalia ministeria, vel vasa, vel organa, vel si quid aptius dici possunt, hinc euidenter elucet, q̃ plerunq; se vehementi cogitationis intẽtione auertit ab omnibus, vt præ oculis patentibus recteq; valentibus multa posita nesciat, & si maior intentio est, dũ ambulabat repente subsistat, auertens vtiq; imperandi nutum à ministerio motionis qua pedes agebãtur. si autẽ non tãta est cogitationis intentio vt figat ambulantẽ loco, sed tũ tanta est vt partem illam cerebri mediã nunciantẽ corporis motus non vacet aduertere, obliuiscit aliqñ, & vnde veniat & quò eat, & transit imprudens villã quò tẽdebat, natura sui corporis sana, sed sua vi in aliud auocata. Quapropter istas corporei cœli corporeas quasdam particulas, idest lucis & aeris, quæ primæ excipiunt nutus animę vi uificantis, eo quòd incorporeæ naturæ propinquiores sunt quã humor & terra, vt ad earum proximum ministerium tota moles administretur, vtrum deus de hoc circunfuso & superfuso cœlo corpori viuẽti miscuerit aut adiunxerit, an & ipsas de limo sicut carnẽ fecerit, nõ est ad rem pertinens quæstio. Omne quippe corpus in omne corpus mutari posse credibile est, quodlibet autem corpus mutari posse in animam, credere absurdum est. Quamobrem nec illud audiendum est quod quidã putauerunt quintum quoddam esse corpus vnde sit anima. q̃d nec terra, nec aqua sit, nec aer, nec ignis, siue iste turbulentior atque terrenus, siue ille cœlestis, purus & lucidus: sed nescio qd aliud quod careat vsitato nõmine, sed tãmẽ corpus sit. Si enim qui hoc sentiunt hoc dicunt corpus quod & nos, id est naturã quã libet, lõgitudine, latitudine, altitudine, spatiũ loci occupantem, neq; hoc est anima, neque facta inde credenda est. Quicquid n. tale est vt multa non dicã, in quacunq; sui parte lineis diuidi vel circumscribi põt. Quod anima si pateretur, nullo mõ nosse posset tales quales in corpore non posse inueniri nihilo minus nouit. Nec ipsa sibi tale aliq̃d occurrit, cum se nescire nõ possit, etiã quando se vt cognoscat inquirit. Cum enim se quærit, nouit quòd se quærat, quod nosse nõ posset, si se non nosset. Neq; enim aliunde se quærit q̃ à seipsa. Cum ergo quærẽtem se nouit, se vtiq; nouit, & omne quod nouit tota nouit: eum itaq; se quærentem nouit, tota se nouit, ergo & totam nouit: neq; enim aliquid aliud, sed seipsam tota nouit. Quid ergo adhuc se quærit, si quærentem se nouit? Neq; enim si nesciret se posset scire se, sed hoc in præsenti. Quòd autẽ de se quærit, q̃d antea fuerit, vel quid futura sit quærit. Desinat ergo nunc interim suspicari se esse corpus, q̃a si aliquid tale esset, talem se nosset, quæ magis se nouit quàm cœlum & terrã, quę per sui corporis oculos nouit. Omitto dicere, q̃a illud eius quod etiã pecora habere intelliguntur, vel cœli volatilia, cum habitacula sua seu nidos repetunt, quo capiuntur imagines omniũ rerum corporaliũ, vllo modo cuiquã corpori simile est: & vtique hoc potius corpori simile cẽ deberet, vbi corporeárũ rerũ similitudines continẽtur. At si hoc corpus non est, q̃a certũ est eas similitudines corporũ illic non solũ memoriter detineri, verũetiam innumerabiles pro arbitrio figurari, quanto minus alia qualiber vi sua corpori esse anima similis potest? Si aũt corpus esse dicũt alia qualibet notione, oẽ quod est, idest, omnẽ naturã atq; substantiã, non quidẽ admittenda est ista locutio, ne nõ inueniamus quomodo loquẽtes ea quæ corpora nõ sunt à corporibus distinguamus. Non tamen nimis est de nomine laborandũ. Nã & nos dicimus, quicquid anima est, non esse horum quatuor notissimorum elementorũ quæ manifesta sunt corpora, sed neque hoc esse quod deus est. Quid sit autẽ, non dicitur melius q̃ anima vel spiritus vitæ. Ideo enim additur, vitæ, quia & ille aer plerunq; dicitur spũs. Quanquã & animã eundem aerem appellauerunt: vt iam non possit inueniri nomẽ quo proprie distinguatur ista natura quæ nec corpus nec deus est, nec vita sine sensu, qualis potest credi in arboribus, nec vita sine rationali mente qualis est in pecoribus, sed vita nunc minor q̃ angelorum, & futura quod angelorum, si ex præcepto sui creatoris hic vixerit. Vnde sit autẽ, id est de qua velut materia facta sit, vel de qua velut perfecta beataq; natura defluxerit, vel vtrum omnino ex nihilo facta sit, ẽt dubitatur & quæritur: illud tũ minime dubitãdum est, & si aliquid antea fuit à deo factum esse quod fuit, & eam nunc à deo fieri, vt anima viua sit: aut. n. nihil fuit, aut hoc quod est non fuit. Sed illam partem qua quærebamus quasi eius materiem, vnde facta sit, iam satis tractauimus. Nunc si omnino non fuit, quærendum est quo posit intelligi q̃ causalis eius ratio fuisse dicebatur in primis sex dierum operibus dei quando fecit deus hominem ad imaginem suam, quod nisi secundum animam non recte intelligitur. Verendum est autem ne cum dicimus non ipsas tunc naturas atque substantias quæ futuræ fuerant deum creasse, dum crearet omnia simul, sed earum futurarum causales quasdam rationes, putemur inania quædam dicere. Quæ sunt autem istæ causales rationes secundum quas posset iam dicere deus fecisse hominem ad imaginẽ suam, cuius corpus nondum de limo finxerat, cui modum animam afflando fecerat? Et corporis quidem humani etiam si fuerit aliqua occulta ratio qua futurũ erat vt formaretur, erat & materies de qua formaretur. i. terra, in qua videri potest illa ratio velut in semine latuisse: animæ autem faciendæ. i. flatus faciendi, qui esset anima hominis, quæ ibi ratio causalis primitus condita est, cũ diceret deus: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: quod nisi secundũ animam recte intelligi non potest, si nulla erat natura vnde conderetur? Si enim hæc ratio in deo erat, non in creatura, nondum ergo erat condita: quomodo ergo dictum est, fecit deus hominem ad imaginem dei? Si autẽ iam in creatura erat, hoc est, in ijs quæ simul omnia creauerat deus, in qua creatura erat? Vtrum spirituali, an corporali? Si spirituali, agebat ne aliquid in corporibus mundi seu cœlestibus seu terrestribus? an in ea erat hæc vacans, antequam homo in sua natura propria conderetur: sicut in ipso homine

iam propriam ducente vitam latenter ociosęq; inest ratio generandi, quæ non operatur nisi per concubitum atque conceptum? An illa creatura spiritalis in qua latenter erat hæc ratio, nihil agebat sui operis? Et vt quid creata erat? An vt contineret rationẽ futuræ animæ humanæ, vel futurarum animarum, tanquam in seipsis esse non possent, sed in aliqua creatura propria vita iam viuente: sicut generandi ratio non potest esse nisi in aliquibus iam existẽtibus perfectisq; naturis? Parens ergo animæ instituta est aliqua creatura spiritalis, in qua sit ratio futuræ animæ, q̃ non inde existat nisi cum eam deus homini inspirandam facit. Neque. n. & ex homine fœtum vel seminis vel ipsius iã prolis creat & format nisi deus, per sapientiam attingentem vbique propter suã munditiam, ita vt nihil inquinatum in eam incurrat, dum pertendit à fine vsq; ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Sed nescio quemadmodum possit intelligi, ad hoc tantum creatã nescio quam creaturã spiritalem q̃ in dei conditionibus per illos sex dies factis non commemoraretur, cum deus hominem sexto die feciſſe dictus est, quẽ nondum in propria natura fecerat, sed adhuc rationẽ causali in illa creatura quæ cõmemorata non est. Magis. n. debuit ipsa commemorari, quę sic consummata erat, vt non adhuc esset secundum suæ causæ præcedentem rationem facienda. An forte in illius diei natura quem primitus condidit, si spiritus intellectualis dies ille recte accipitur, hanc faciendæ animæ causalem rationẽ deus inseruit, cum sexto die fecit hominem ad imaginem suam: causam. s. rationem q̃; præfigens, secundum quam eum post illos septem dies faceret, vt videlicet corporis eius causalem rationem in natura terræ, animæ autem in natura illius diei creasse credatur? Sed quid aliud dicitur eum hoc dicitur, nisi angelicũ spiritum quasi parentem esse animæ humanæ, si sic in illo est animæ humanæ creandæ præcondita ratio, sicut in homine futurę prolis suæ vt corporum quidem humanorum parentes homines, animarum autẽ angeli, creator vero & animarũ & corporum deus sed corporũ ex hominibus, animarum ex angelis: aut prioris corporis ex terra, & prioris animæ ex angelica natura, vbi rationes eorũ causales præfixerat, qũ primitus fecit hominem in ijs q̃ simul omnia creauit: deinceps vero iã horas ex hominibus, cor-

Animæ origo q̃ritur. Cap. 23.

dus

Universidad de Deusto
Biblioteca

pus ex corpore, animā ex anima? Durū est hoc, angeli aut angelorum filiam dicere esse animā, sed multo durius cœli corporei, quā to magis ergo maris & terræ? Multo minus igitur in aliqua corporali creatura, causalis animæ rō præcondita est, cū faceret deus ho minem ad imaginem suam antequā eū suo tēpore de limo formatum flatu animaret, si absurde creditur animā causaliter in natura angelica condidisse. Illud ergo videamus, vtrum forsitan verum esse possit, qđ certe humanæ opinioni tolerabilius mihi vr, deū in illis primis operibus q̄ simul omnia creauit, animam ét humanā creasse, quā suo tēpore membris ex limo formati corporis inspiraret, cuius corporis in illis simul conditis rebus, rationem creasset causaliter, secundum quā fieret cum faciēdum esset corpus humanum. Nā neq; illud qđ dictum est, ad imaginem suā, nisi in animā: neq; illud quod dictum est, masculū & fœminā, nisi in corpore recte intelligimus. Credat ergo si nulla scripturarū authoritas seu veritatis rō contradicit, hominem ita factū sexto die, vt corporis quidem humani rō causalis in elementis mundi, anima vero iam ipsa crearetur, sicut primitus conditus est dies, & creata lateret in operibus dei, donec eam suo tēpore sufflando, hoc est inspirando formato ex limo corpori insereret. Sed hic rursus non spernenda oritur quæstio. Si.n. iam facta erat anima & latebat, vbi ei posset esse melius q̄ ibi? Quid ergo fuit causæ vt anima inno center viuens insereretur vitæ huius carni, in qua peccando ipsum q̄ eam creauit offenderet, vnde eam merito sequeretur laboris erumna, damnationisq; cruciatus? An illud dicendum est, qđ ad corpus administrandū voluntate propria fuerit inclinata, in qua vita corporis qm̄ & iuste & inique viui pōt, qđ elegerit hoc haberet, vel præmiū de iustitia, vel de iniquitate supplicium, vt nec illi Apostolicæ sententiæ sit contrarium, quę dicit, nōdum natos nihil egisse boni seu mali? Illa quippe inclinatio voluntatis ad corpus, nondum est actio vel iustitiæ vel iniquitatis, de qua rō reddenda est in iudicio dei, recepturo vnicuiq; secundum ea q̄ per corpus gesit siue bonum siue malū. Cur ergo non iam & illud credatur, quod dei nutu ad corpus venerit: vbi si vellet secundū prœceptum eius agere, mercedem acciperet vitæ æternæ, atq; angelorum societatem: si autē contemneret, pœnas iustissimas lueret, siue laboris diuturni, siue ignis æterni? An quia hoc ipsum deo volenti obtēperasse, iam vtique actio bona extiterit, & sit contrariū nōdum natos nihil egisse, vel boni vel mali? Quæ si ita sunt fatebimur ét non in eo rerum genere animam primitus creatam, vt rit præscia esset præscia futuri operis sui, vel iusti vel futuri iniqui. Nimis quippe incredibile est, eam nimā potuisse propria voluntate inclinari ad corporis vitam, si se ita in quibusdam peccatūram præsciret, vt iuste supplicio perpetuo puniretur. Iuste sanè creator laudatur in omnibus q̄ fecit omnia bona valde. Neque .n. ex ijs tū laudandus est quibus præscientiam dedit, cum recte laudetur ét quia pecora creauit, quibus est natura humana præstātior ét in ipsis peccantibus. Natura quippe hominis ex deo est, non iniquitas, qua se ipse inuoluit male vtendo libero arbitrio: qđ arbitriū tū si non haberet, in natura rerū minus excelleret. Cogitandus quippe est homo iuste viuens ét non præscius futurorum, & ibi videndum est, excellentia voluntatis bonæ q̄ non impediatur ad recte viuendum & deo placendum, quod ignarus futuri viuit ex fide. Huiusmodi ergo creaturam quisquis esse nollet in rebus, contradicit dei bonitati. Quisquis aūt pœnas eam non vult luere p peccatis, inimicus est æquitati. Sed si ad hoc fit anima vt mittatur in corpus, quæri potest vtrum si noluerit compellatur. Sed melius creditur hoc naturaliter velle. i. in ea natura creari vt velit, sicut naturale nobis est velle viuere: male autem viuere nō est iam naturæ sed peruersæ voluntatis, quam iuste pœna subsequitur. Frustra ergo iam quæritur, ex qua veluti materie facta sit anima, si recte intelligi potest in primis illis operibus facta, cum factus est dies. Sicut .n. illa quæ non erant facta facta sunt, sic & hæc inter illa. Quòd si & materies aliqua formabilis fuit, & corporalis & spiritalis, non tū & ipsa instituta nisi à deo, ex quo sunt omnia, quæ quidem formationem suam non tēpore sed origine procederet, sicut vox cantum: & quid nisi de materia spiritali facta anima congruentius creditur? Si autem aliquis non vult eam existimare factam, nisi cum iam formato corpori est inspirata, vi rideat quid respondeat cum quæritur vnde facta sit. Aut enim ex nihilo dicturus est deū aliquid fecisse vel facere post illam consummationem operum suorum: & debet intuere quomodo explicet sexto die factum hominem

Anima creata latuit. cap. 24.

Anima carni inserta. Cap. 25.

2. sen. di. 17. ca. 3.

Rom. 9. 2. Co. 5.

inēm ad imaginēm dei, quod nisi secundū animam recte intelligi nō pōt, id est, in qua natura causalis ratio facta fuerit eius rei, q̄ nondum fuit. Aut non de nihilo, sed de aliquo iam existente factam dicet animam: & laborabit inquirendo, quænam illa natura sit, an corporalis an spiritalis, secundum eas quæstiones quas superius versauimus: manente illa quoq; molestia, vt adhuc quęratur in qua substantia creaturarum in sex diebus primitus cōditarum, causalem illam rationem fecerit animæ: quam nondum vel de nihilo vel de aliquo fecerat. Quam si eo modo deuitare voluerit, vt dicat sexto die etiā de limo factum esse hominem, sed hoc recapitulando, postea commemoratum: videat de muliere quid dicat, quia masculum & fœminā dixit fecit eos, & benedixit eos. Quod si & ipsam eo die factā esse de viri ossi se respondent, attendat quomodo asserat sexto die facta volatilia, quę adducta sunt ad Adam, cum scriptura omne genus volatilium quinto die creatū ex aquis insinuet. Item sexto die & ligna facta quæ in paradiso plantata sunt, cum eadem scriptura hoc creaturæ genus tertio diei tribuerit. Ipsa etiam verba consideret quid sit, Eiecit ad hoc de terra omne lignum pulchrum ad aspectum, & bonam ad escam: tanquam illa quæ tertio die terra ieiecerat, non erant pulchra ad aspectum & bona ad escam, cum in his essent operibus quę fecit deus omnia bona valde. Quid sit etiam, Finxit deus adhuc de terra omnes bestias agri & omnia volatilia cœli: tanquam illa non fuerint omnia quę primo producta erant, vel potius ante producta erant nulla. Neque enim dictum est, & finxit deus adhuc de terra cæteras bestias agri, & cætera volatilia cœli, quasi quæ minus vel terra sexto, vel aqua quinto die produxerit: sed omnes bestias, inquit, & omnia volatilia. Necnon & illud cogites, quēadmodū deus & sex diebus fecerit omnia. Primo ipsum diem, secundo firmamentum, tertio speciem maris & terræ, ergo ex terra herbā & lignū, quarto lumina, & sydera, quinto aquarū animalia, sexto terræ: & postea dicatur, Cum factus est dies, fecit deus cœlum & terram & omne viride agri: quandoquidem cum factus est dies, non fecit nisi ipsum diem. Quomodo etiā omne viride agri fecerit antequam esset super terrā, & fœnum omne antequam exoriretur, quis non diceret, nisi scripturę verba reuocarent? Meminerit etiam scriptum esse. Qui viuit inæternum, creauit omnia simul: & videat quemadmodum simul creata dici possint, quorū creatio spatijs temporalibus distat, non horarum tantum, sed etiam dierū. Curet quoque ostendere quomodo vtrumque sit verū quod contrarium videri potest: & deum in die septimo ab omnibus operibus suis requieuisse, quod Geneseos liber dicit. & vsque nūc eum operari, quod dominus dicit: Respiciat etiam quæ dicta sunt consumma ta, quomodo eadē dicta sunt inchoata. His enim omnibus diuinæ scripturæ testimonijs, quam esse veracem nemo dubitat nisi infidelis aut impius, ad illam sententiam ducti sumus, vt diceremus deū ab exordio seculi primum simul omnia creauisse, quędā conditis iam ipsis naturis, quædam prœconditis causis: sic vt non solum præsentia, verūetiam futura fecerit omnia potens, & ab eis factis requieuerit, & eorū deinceps administratione atq; regimine crearet etiam ordines temporum & temporalium: qui & consummauerit ea propter omnium generum terminationem, & inchoauerit ppter seculorum propagationem, vt propter consummata requiesceret, propter inchoata vsque nunc operetur. Sed si possunt hęc melius intelligi, non solum non resisto, verūetiam faueo. Nunc tamen de anima quam deus inspirauit homini sufflando in eius faciem nihil confirmo, nisi quia ex deo sic est, vt non sit substantia dei, & sic incorporea, vt non sit corpus sed spiritus, non de substantia dei genitus, nec de substantia dei procedens, sed factus a deo. Nec ita factus vt in eius naturam natura vlla corporis vel irrationalis animæ verteretur, ac per hoc de nihilo: & quod sit immortalis secundum quendam vitæ modum, quem nullo modo potest amittere: secundum quandam vero mutabilitatem qua potest vel deterior vel melior fieri, vt non immerito etiam mortalis possit intelligi, quoniam veram immortalitatem solus ille habet, de quo proprie dictum est, Qui solus habet immortalitatem. Cętera, quæ in hoc libro disceptando locutus sum, ad hoc valeant legenti, vt aut nouerit quemadmodum sine affirmandi temeritate quærenda sint, quæ non aperte scriptura loquitur: aut si ei quærendi modus iste non placet, quem-

Eccle. 18

H

Gene. 1. Ioan. 5.

1. Tim. 6

admodum ipse quæsiuerim sciat, vt si me potest docere non abnuat, si autem non potest à quo ambo discamus, mecum requirat.

Libri septimi, de Genesi ad literam, Finis.

KD. AVRELII AVGVSTINI de Genesi ad literam, Liber Octauus.

Paradisus.ca.1. Gene.2. 2.sen.di. 17.cap. hominẽ.

ET plãtauit deus paradisum in Eden ad Orientem, & posuit ibi hominẽ quẽ finxit. Non ignoro de paradiso multos multa dixisse, tres tñ de hac re quasi generales sunt sententiæ. Vna eorum qui tantummodo corporaliter paradisum intelligi volunt. Alia eorum qui spiritaliter tantum. Tertia eorum, qui vtroque modo paradisum accipiunt, alias corpaliter alias autem spiritaliter. Breuiter ergo ut dicã, tertiã mihi fateor placere sententiam. Secundum hãc susceпi nunc loqui de paradiso, quod dominus donare dignabitur, vt homo factus è limo, quod vtiq; corpus humanum est, in paradiso corporali collocatus intelligatur: vt quemadmodũ ipse Adã, & si aliquid aliud significat secundum id quod cum formam futuri dixit esse Apostolus, homo tamen in natura propria expressius accipitur, qui vixit certo numero annorum, & propagata numerosa prole mortuus est, sicut moriunt̃ cæteri homines, & si non sicut cæteri ex parentibus natus, sed sicut primitus oportebat ex terra factus est: ita & paradisus, in quo eum collocauit deus, nihil aliud quam locus quidam intelligatur, terra scilicet vbi habitaret homo terrenus. Narratio quippe in his libris non genus locutionis figuratarum rerum est, sicut in Cantico canticorũ: sed omnino gestarum est, sicut in regnorũ libris & huiusmodi cæteris. Sed quia illic ea dicuntur quæ vitæ humanæ vsus notissimus habet, non difficile, immo promptissime primitus accipiuntur ad literam, vt deinde ex illis quid etiam futurorũ res ipsæ gestæ significauerint exculpatur. Hic ãt quia ea dñr, quę vsitato naturæ cursu intuentibus non occurrant, volunt ea quidam proprie, sed figurate dicta intelligi: atq; ex illo loco volũt incipere historiã, id est, rerũ ꝓprie gestarũ narrationẽ, ex quo dimissi de paradiso Adã & Eua conuenerunt atq; genuerunt: quasi vero vsitatum nobis sit, vel ꝙ tot annos vixerũt, vel quod Enoch trãslatus est, vel ꝙ grandæua & sterilis peperit, & cętera huiusmodi. Sed alia est, inquũt, narratio factorum mirabilium, alia institutarũ creaturarũ. Illic.n.ea ipsa insolita ostendunt, alios esse tanq̃ naturales modos rerũ, alios miraculorũ quæ magnalia nominant: hic aũt ipsa insinuat institutio naturarum. Quibus rñdetur, sed ideo insolita & ipsa, quia prima. Nã quid tã sine exẽplo, & sine pari facto in rerũ mundanarũ cõstitutione q̃ mundus? Nunquid ideo credendũ nõ est deũ fecisse mundum, quia iã non facit mundos: aut nõ fecisse solẽ, quia iam non facit soles? Et hoc quidẽ non de paradiso, sed de ipso homine permotus debuit respõderi. Nũc vero cum ipsum sic credant à deo factum, sicut alius nullus factus est: cur paradisum nolunt ita factum credere, quemadmodum nũc vidẽt syluas fieri? Ad eos ꝙppe loquor ꝙ authoritatem harũ litterarũ sequuntur. Eorum enim quidam non proprie, sed figurate paradisum intelligi volunt: Nã qui omnino aduersantur his literis, alias cũ eis atq; aliter egimus: quanquam & hæc in hoc ipso opere nostro quantum valemus ita defendamus ad literam, vt qui non rationabiliter moti, propter animum peruicacem vel hebetem, credere ista detrectant, nullam tamẽ inueniant rationem vnde falsa esse conuincant. Verum isti nostri qui fidem habẽt his diuinis libris, & nolunt paradisum ad proprietatem literæ, locum scilicet amœnissimum fructuosis memoribus opacatum, eumdemq̃ magnum, & magno fonte fecundũ, cum videant nulla humana opera tot ac tanta vireta sylvescere occulto ope dei, mirorquemadmodum credunt ipsum hominẽ ita factum, quemadmodum nunquã viderunt. Aut si & ipse figurate intelligẽdus est, quis genuit Cain & Abel & Seth? An & ipsi figurate tantum fuerunt, nõ etiã homines ex hominibus nati? De ꝓximo ergo attendant istã ꝓsumptionẽ quò tẽdat, & conent nobiscũ cũcta primitus q̃ gesta narrant̃ i expressione ꝓprietatis accipere. Quis.n.eis possea nõ faueat intelligẽtibus, quid ista ẽt figurata signãtione cõmoneant, siue ipsarũ spiritalium naturarum vel affectionũ, siue rerum etiam futurarum? Sanè si nullo modo possent salua fide veritatis ea, quæ corporaliter hic nominata sunt, corporaliter etiã accipi, q̃d aliud remaneret, nisi vt ea potius figurate dicta intelligeremus, q̃ scripturã sanctã impie culparemus? Porrò aũt si nõ solũ nõ impediunt, verumetiã solidius asserunt diuini eloquij narrationẽ, hæc etiã corporaliter intellecta: nemo erit, vt opinor, tã infideliter pertinax, qui cũ ea scdm regulã fidei exposita proprie viderit, malit in pristina re manere sententia, si forte illi visa fuerant nõ nisi figurate posse accipi. Nã & ego contra Manichæos qui has literas ueteris testamenti non aliter q̃ oportet accipiẽdo errãt, sed omnino non accipiendo & detestando blasphemant, duos conscripsi libros recenti tpe conuersionis meæ cito volens eorũ cõtrare deliramenta, vel erigere intentionẽ ad quærendã in literis quas oderunt Christianã & Euangelicã fidẽ. Et quia nõ mihi tunc occurrebant omnia quẽadmodũ proprie possent accipi, magisq; nõ posse accipi videbantur, aut vix posse aut difficile, ne retardarer, quid figurate significarent ea quæ ad literam non potui inuenire quanta valui breuitate & perspicuitate explicaui, ne vel multa lectione vel disputationis obscuritate deterriti, in manus ea sumere nõ curarent. Memor tñ quid maxime voluerim nec poeuerim, vt nõ figurate, sed proprie primitus ficta intelligerentur, nec omnino desperãs tiã sic posse intelligi, id ipsum in prima parte secũdi libri ita posui. Sanè, inquã, quisquis voluerit omnia quæ dicta sunt scdm literã accipere, id est, non aliter intelligere q̃ litera sonat, & potest euitare blasphemias, & omnia congruentia fidei catholicæ ꝓdicare, non solum ei non est inuidendum, sed præcipuus multumq; laudabilis intellector habendus est: Si aũt nullus exitus datur, vt pie & digne deo quæ scripta sunt intelligantur, nisi figurate atq; in ænigmatibus posita ista credamus, habentes authoritatem Apostolicã, à quibus tam multa de libris veteris testamenti soluuntur ænigmata, modũ quẽ intendimus teneamus, adiuuãte illo qui nos hortatur: & omnes petere quærere & pulsare adhortatur: & omnes istas figuras rerum scdm catholicã fidẽ, siue quæ ad Historiam, siue quæ ad Prophetiam pertinent explicemus, nõ præiudicãtes meliori diligẽtioriq; tractatui siue per nos, siue per alios, quibus dñs reuelare dignatur. Hæc tunc dixi. Nunc aũt quia voluit dñs vt ea diligentius intuens atq; considerans, non frustra quantum opinor existimarem eã per me posse scdm propriã, non scdm allegoricam locutionẽ hęc scripta esse mon-

strari, sicut ea quæ superius voluimus ostendere, sic etiã quæ sequuntur de paradiso perscrutemur. Plantauit ergo deus paradisum in deliții: hoc est enim in Eden ad oriẽtem, & posuit ibi hominem quem finxerat. Sic enim scriptum est, quia sic factũ est. Deinde recapitulat, vt hoc ipsum quod breuiter posuit ostendat quemadmodum factum sit, hoc est, quemadmodum paradisum deus plãtauerit, & illic hominem quem finxerat constituerit. Sic enim sequitur, Et eiecit adhuc deus de terra omne lignum pulchrum ad aspectum, & bonum ad escam. Nõ dixit, & eiecit de terra deus aliud lignum vel cæterum lignum: sed eiecit, inquit, de terra omne lignũ pulchrum ad aspectũ & bonũ ad escã. Iam ergo tunc produxerat terra omne lignũ & pulchrũ ad aspectum, & bonum ad escã, hoc est tertio die. Nã sexto die dixerat, Ecce dedi vobis omne pabulum seminale, se minans semen quod est super omnẽ terrã, & omne lignum fructiferum, quod habet in se fructum seminis seminalis, quod erit vobis ad escam. Num ergo aliud eis dedit, aliud nunc dare voluit? Non opinor, sed cum ex his gñibus sint ista ligna instituta in paradiso, quæ iam terra tertio die produxerat, adhuc ea produxit in tpe suo: quia tunc scilicet quod scriptum est, ea produxisse terram, causaliter factum erat in terra, hoc est quia tunc ea producendi virtutem latenter acceperat, qua virtute fit ut etiã nunc talia terra progignat in manifesto atq; in tpe suo. Verbo ergo dei sexto die dicentis, Ecce dedi uobis oẽ pabulum seminale seminans semen quod est super oẽm terrã, & cætera, non sonabili vel tpali voce prolata verba sunt, sed sicut in eius verbo est creandi potẽtia. Dici aũt hominibus qđ sine tpalibus sonis deus dixerit, nõ nisi per temporales sonos potuit: futurum enim erat ut homo iam de limo formatus, & flatu eius animatus, et quicquid ex illo humani generis extitisset, vteretur ad escam quæ super terram exoritura erant ex illa uirtute generandi quam terra iam acceperat. Cuius futuri causales rationales in creatura condens, tanquam iam extitisset, loquebatur interna atque intima ueritate, quam nec oculus uidit, nec auris audiuit, sed spiritus eius scribenti hoc utique reuelauit.

Planta-do ligni. Cap.3. Gene.2. D

Gene.1. E

Gene.1.

Esa. 64. 1.Co.2.

Illud planè quod sequitur, Et lignum uitæ in medio paradisi & lignum scientiæ dignoscendi bonum & malum: diligentius cõsiderandum est, ne cogat in allegoriam, vt

Lignum vitæ. Cap.4. Gene.2. Prouc.3

Universidad de Deusto
Biblioteca

non ista ligna fuerint, sed aliud aliquid nomine ligni significent. Dictũ est n. de sapiẽtia Ligni vitæ est omnibus amplectẽtibus
Galat. 4. eã. Veruntũ cũ sit Hierusalẽ æterna in cœlis, etiã in terra ciuitas qua illa significarẽt, condita est: & Sara & Agar quanuis duo testamenta signarent, erant tñ etiam quædam mulieres duæ: & cum Christus per ligni passionem fluento spiritali nos irriget, erat tñ & petra quæ aquam sitienti populo ligno percussa manauit, de qua diceretur, Petra aũt erat Christus: aliud q̃ erant illa omnia
1. Co. 10. significauerunt, sed tamen etiã ipsa corporaliter fuerunt. Et quando à narrante commemorata sunt, non erat illa figurata locutio, sed earum rerum expressa narratio, quarum erat figurata præcessio. Erat ergo & lignum vitę, quemadmodum petra Christus: nec sine mysterijs rerum spiritalium corporaliter præsentatis voluit hominem deus in paradiso viuere. Erat ei ergo in lignis cæteris alimentum, in illo aũt sacramentũ, q̃d significans nisi sapientiam de qua dictũ est, Lignum vitæ est amplectentibus eam: quẽadmodum de Christo diceretur, Petra manans est sitientibus eam? Recte quippe appellatur quod ad eum significandum præcessit. Ipse est ouis quæ immolatur in Pa-
Exo. 12. scha, tamen & illud non tantum dicendo figurabatur, sed etiam faciendo. Neque e-
G nim ouis illa non erat ouis, planè ouis erat, & occidebatur & manducabatur: & tamen eo vero facto, aliud etiam quiddam figurabatur, non sicut ille vitulus sagnatus, q̃ minimo filio reuertenti in epulas cęsus est. Ibi
Luc. 15. quippe ipsa narratio figurarum est, non rerum figurata signãtio gestarum. Non enim hoc Euangelista sed dñs ipse narrauit. Euãgelista vero hoc dominum narrasse narrauit. Proinde quod narrauit Euangelista etiã factum est, dñm scilicet talia locutũ fuisse: ipsius dñi narratio parabola fuit, de qua nũquam exigitur, vt etiã ad literam facta mon
Gen. 28 strentur quæ sermone proferuntur. Chri-
Ps. 117. stus autem est & lapis vnctus a Iacob, & lapis reprobatus ab ædificantibus, qui factus est in caput anguli. Sed illud etiam in rebus gestis factum est, hoc autem tantum in figuris prædictum. Illud quippe scriptor nar-
Non te- rauit rerum præteritarum, hoc prænuncia-
mere as- tor tantummodo futurarum. Sic & sapiẽ-
seueran- tia, id est, ipse Christus, lignum vitæ est in
dum. paradiso spiritali, quo misit de cruce latro-
Cap. 5. nem. Certum est autem quòd eam signifi-

caret lignum vitæ, etiam in paradiso corpo- Prou
rali, q̃a hoc illa scriptura dixit, quæ res suis Luc. 23
tpibus gestas narrans, & hominẽ corpora- H
liter factum, & in corpore viuentem ibi cõstitutum esse narrauit. Aut si quisquã putat animas cũ à corpore excesserint, locis corporaliter visibilibus contineri, cũ sint sine corpore, asserat sententiã suã. Non deerunt qui sic faueant, vt illũ etiã diuitem sitientẽ in loco vtiq; corporali fuisse contendant, ipsamq; animã omnino esse corpoream propter arentem linguam & stillã aquæ de Lazari digito concupitã, pronunciare non dubitent, cum quibus ego de tam magna quæstione nulla temeritate confligo. Melius est enim dubitare de occultis, q̃ litigare de incertis. Illum quippe diuitem in ardore pœnarum, & illum pauperem in refrigerio gaudiorum intelligendos esse non dubito. Sed quomodo intelligenda sit illa flamma inferni, ille sinus Abrahæ, illa lingua diuitis, ille digitus pauperis, illa sitis tormenti, illa stilla refrigerij, vix fortasse à mansuete quærentibus à contentiose autem certantibus nunquam inuenitur. Cito sanè respondendum est, ne nos profunda ista quæstio, & multis sermonibus indigens tardet. Si corporalibus locis animæ continẽtur etiam exutæ corporibus, potuit ille latro in eum introduci paradisum vbi fuerat corpus primi hominis: vt aptiore scripturarum loco, si vlla necessitas flagitauerit, etiã de hac re q̃d vel quæramus vel arbitremur vtcunque promamus. Nunc vero q̃d sapientia non sit corpus, & ideo nec lignum, nec dubito nec dubitari à quoquã puto: potuisse aũt per lignum, id est, corpoream creaturam tanquam sacramẽto quodam significari sapientiam in paradiso corporali, ille credendũ non existimat, qui vel tã multa in scripturis rerum spiritalium corporalia sacramenta nõ videt: vel hominẽ primũ cũ eiusmodi aliquo sacramẽto vetuere nõ debuisse cõtendit: cũ Apostolus dicat etiam hoc quod de muliere dixit, quam ei factã esse de latere credimus propter hoc relinquet homo patrem & matrẽ, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna, sacramẽtum magnum esse in Christo & in Ecclesia. Mirum est autem & vix ferendũ, quemadmodum velint homines paradisum figurate dictum, & nolint etiam figurate factum. Quod si concedunt sicut de Agar & Sara, sicut de Hismael & Isaac, hæc quoque & facta, & tñ etiam figurata: cur nõ admittunt etiam lignum vitæ, & vere aliquod lignum fuisse, & tamẽ sapientiã figurasse, nõ video. Illud quoque addo, quanquam corporalem cibũ, talem tamẽ illam arborẽ præstitisse, quo corpus hominis sanitate stabili firmaret, nõ sicut ex alio cibo, sed nonnulla inspiratione salubritatis occulta. Profectò licet visitatus panis, aliquid tñ amplius habuit, cuius vna collyride hominẽ deus ab indigentia famis dierum quadraginta spatio vendicauit. An forte credere dubitamus ex alicuius arboris cibum cuiusdã altioris significationis gram homini deũ præstitisse, ne corpus eius vel infirmitate vel ætate in deterius mutaretur, aut in occasum etiam labereꝰ: qui ipsi cibo humano præstit tẽ mirabilẽ statum, vt in fictilibus vasculis farina & oleum deficiẽtes reficerẽt, nec deficerẽt? Iam hic de gñe contentiosorũ quisquã existat, & dicat deũ in terris nostris miracula talia facere debuisse, in paradiso aũt nõ debuisse. quasi vero non vel de puluere hominem, vel de latere viri mulierẽ, maius ibi miraculum fecit q̃ q̃ hic mortuos suscitauit.

Sequitur vt videamus de ligno scientiæ dignoscendi bonũ & malũ. Prorsus & hoc lignũ erat visibile ac corporale, sicut arbores cæteræ. Quòd ergo lignũ esset, non est dubitandũ: sed cur hoc nomen acceperit, requirendũ. Mihi aũt etiã atq; etiã consideranti dici non potest quantũ placeat illa sententia, non fuisse illã arborem cibo noxiam: neque enim qui fecerat omnia bona valde, in paradiso instituerat aliquid mali: sed malum fuisse homini transgressione prę cepti. Oportebat autem vt homo sub domino deo positus alicunde prohiberetur, vt ei promerendi dominum suum virtus esset in obedientia quã possum verissime dicere solam esse virtutem omni creaturæ rationali agenti sub dei potestate, primũq; esse & maximum vitiũ tumoris, ad ruinã tua potestate velle vti, cuius vitij nomen est inobedientia. Non esset ergo vnde se homo dñm habere cogitaret atq; sentiret, nisi aliquid ei iuberetur. Arbor itaq; illa non erat mala, sed appellata est scientiæ dignoscendi bonum & malum, quia nisi post prohibitionẽ ex illa homo ederet, nulla erat præcepti futura trangressio, in qua homo p experimẽtũ pœnę disceret, quid interesset inter obedientię bonum & inobedientię malum. Proinde & hoc non in figura dictum, sed quoddã vere lignum accipiendum est, cui non de fructu vel pomo quod inde nasceretur, sed ex ipsa re nomen impositũ est, quæ illo contra vetitum tacto fuerat secutura.

Quatuor flumina.

Flumen autem exijt de Eden q̃d irrigabat paradisum, & inde diuisum est in quatuor partes. Ex his vni nomen Phison, hoc est q̃d circumit totam terrã Euilath, vbi est aurũ: aurũ autem terrę illius bonum, & ibi est Carbunculus & lapis Prasinus. Et nomen flumini fecẽ Geõ. Hoc est q̃d circũit totam terram Aethiopiæ, Flumen aũt tertium Tigris hoc q̃d fluit contra Assyrios. Flumẽ autẽ quartũ Euphrates. De his autẽ fluminibus quod amplius satagam confirmare q̃ vera sint flumina, nec figurate dicta quæ non sint, quasi tãtummodo aliquid nomina ipsa significent, cum regionibus p quas fluunt, notissima sint, & omnibus ferè gentibus diffamata? Quinimmo ex his q̃m constat ea prorsus esse, nã duobus eorũ nomina uetustas mutauit, sicut Tyberis dicitur fluuius qui prius Albula vocabatur: Geon quippe ipse est qui nũc dicit Nilus, Phison aũt ille dicebatur, qué nũc Gangẽ appellãt, duo vero cętera Tigris & Euphrates antiqua etiã nomina tenuerunt: nos admoneri oportet, cætera quoq; primitus ad proprietatem literæ accipere, non in eis figuratã locutionẽ putare, sed res ipsas q̃ ita narrantur & esse, & aliquid ẽt figurare: nõ quia non posset parabola locutionis assũmere aliquid de re, quã nõ proprie quoq; esse constaret, sicut de illo dñs loquitur qui descendebat ab Hierusalem in Hierico, & incidit in latrones: quis non sentiat & planè videat esse parabolã locutionẽ q̃; illã totam esse figuratã? Verũ duæ ciuitates q̃ ibi nominatę sunt hodieq̃; in locis proprijs demõstrant. Sed hoc mõ acciperemus & quatuor hęc flumina, si cætera quæ de paradiso narrantur, non proprie sed figurate accipere vlla necessitas cogeret. At nunc cum primitus proprie res ipsas intelligere ratio nulla prohibeat, cur nõ potius authoritatem scripturæ simpliciter sequimur in narratione rerum gestarum res vere gestas prius intelligentes, tũ demum quicquid aliud significãt pcrutãtes? An eo mouebimur, q̃ de his fluminibus dicitur, aliorũ esse fontes notos, aliorũ aũt prorsus incognitos, & ideo non posse accipi ad literam, quod ex vno paradisi flumine diuidũtur: cum potius credendũ sit, q̃m locus ipse paradisi à cognitione homiñ est remotissimus, inde quatuor aquarũ par-

Universidad de Deusto
Biblioteca

B partes diuidi, sicut fidelissima scriptura testatur: sed ea flumina quorũ fontes noti esse dicuntur, alicubi isse sub terras, & post tractus prolixarũ regionũ locis alijs erupisse, vbi tanquã in suis fontibus nota esse phibenẽ? Nã hoc solere nonnullas aquas facere quis ignorat? Sed ibi hoc scitur, vbi non diu sub terris currunt. Exibat ergo flumen de Eden, id est, de loco delitiarum, & irrigabat paradisum, id est, ligna omnia pulchra atq; fructuosa, quæ oẽm terrã regionis illius opa-

Agricultura i paradiso. Cap. 8: Gene. 2. cabant. Et sumpsit dñs deus hominẽ quẽ fecit, & posuit eum in paradiso, vt operaretur & custodiret: Et præcepit dñs deus Adæ dicens, Ab omni ligno quod est in paradiso esca edes, de ligno autem cognoscendi bonũ & malũ, non manducabitis de illo. Quo die aũt ederitis ab eo, morte moriemini. Cum superius breuiter dixerit deum plantasse paradisum, & constituisse ibi hominem quem finxerat, recapitulauit vt narraret quomodo sit paradisus constitutus. Nunc ergo & illud recapitulando commemorauit quomodo ibi deus posuerit hominem quem fecit. Videamus itaque quid sit quod dictum est, vt operaretur & custodi-

C ret. Nunquid forte agriculturam dominus uoluit operari primum hominẽ? An nõ est credibile ꝙ eũ ante peccatũ dãnauerit ad laborẽ? Ita sanè arbitraremur, nisi uideremus cum tanta uoluptate animi agricolare quosdã, vt eis magna pœna sit inde ad aliud auocari. Quicqd ergo delitiarũ habet agricultura, tunc utique longe amplius erat qñ nihil accidebat aduersi, uel terra vel cœlo. Non.n. erat laboris afflictio sed exhilaratio uoluntatis cum ea q̃ deus creauerat humani operis adiutorio lætius feraciusq; prouenirent, unde creator ipse uberius laudaret, quia animæ in corpore animali constitutæ rõnẽ dedisse operandi ac facultatẽ, quantũ animo uolenti satis esset, nõ quantum inui-

Cõtemplatio naturæ. tũ indigẽtia corporis cogeret. Quod.n. magis cum rerum natura humana ratio quodã modo loqui potest, q̃ cum positis seminibus, plãtatis furculis, trãslatis arbustulis, insitis malleolis, tãquam interrogatur quæq; uis radicis & germinis qd possit quidue nõ possit: unde possit, unde non possit: quid in ea ualeat numerorum inuisibilis interiorq; potentia, quid extrinsecus adhibita diligentia: inq; ipsa cõsideratione pspicere, quia ne que q̃ plantat est aliquid neq; qui rigat, sed qui incrementũ dat deus: quia & illud operis quod accedit extrinsecus, p illũ accedit quẽ nihilominus creauit, & quẽ regit atque ordinat inuisibiliter deus? Hinc iam in Genesi ipsum mundũ, velut in quandã magnam ar operam atq; in ipso quoq; gemina operatio prouidentiæ reperitur, partim naturalis, partim uolũtaria. Naturalis quidẽ per occultã dei administrationẽ, quæ etiã signis & herbis dat incrementũ, voluntaria vero per angelorum opera & hominũ. Secundũ illam primã cœlestia superius ordinari inferiusq; terrestia, luminaria syderaq; fulgere, diei noctisq; vices agitari, aquis terrã fundatã interlui, atq; circũlui, aerẽ altius supersundi, arbusta & aialia cõcipi & nasci, crescere & senescere, occidere & q̃quid aliud in rebus interiore naturaliq; motu gerit. In hac ãt al tera signa dari, doceri & discere, agros coli, societates administrari, artes exerceri & quæq; alia siue in superna societate agũtur, siue in hac terrena atque mortali, ita vt bonis consulatur & per nescientes malos: inque ipso homine eandem geminam prouidentiq; vigere potentiam. Primo erga corpus naturale, scilicet eo motu quo fit, quo crescit, quo senescit. Voluntarium vero quo illi ad victũ, tegumentũ, curationẽq; consilia. Similiter erga animã naturaliter agit vt viuat, vt sentiat, voluntarie vero vt discat, vt consentiat. Sicut autem in arbore id agit agricultura forinsecus, vt illud proficiat quod geritur intrinsecus: sic in hominẽ secundum corpus, ei quod intrinsecus agit natura, seruit extrinsecus medicina. Item sis secundum animam, vt natura beatificẽt intrinsecus, doctrina ministratur extrinsecus. Quod autem ad arborem colendi negligẽtia, hoc ad corpus medendi incuria, hoc ad animam discendi segnitia. Et quod ad arborem humor inutilis, hoc ad corpus victus exitiabilis, hoc ad animam persuasio iniquitatis. Deus itaq; sup omnia, qui cõdidit omnia, & regit omnia, oẽs naturas bonas creat, oẽs voluntates iustas ordinat. Quid ergo abhorret a vero si credamus hominẽ ita in paradiso constitutum, vt operaretur agriculturam, non labore seruili, sed honesta animi voluptate? Quid enim hoc opere innocentius vacantibus, & quid plenius magna consideratione prudentibus? Vt custodiret autem quid? An ipsum paradisum? Cõtra quos? Nullus certe vicinus me-

D ctiebat inuasor, nullus limitis perturbator, nullus fur, nullus aggressor. Quomodo erg go intellecturi sumus corporalem paradisum potuisse ab homine corporaliter custodiri? Sed neq; scriptura dixit, vt operaretur & custodiret paradisum: dixit aũt vt operaretur & custodiret. Quanquã si de Græco diligentius ad verbũ exprimatur, ita scriptũ est, Et accepit dñs deus hominem quẽ fecit, & posuit eũ in paradiso operari eum & custodire. Sed vtrũ ipsum hominẽ posuit operari, hoc.n. sensit ꝙ interpretatus est, vt operaretur. An eundem paradisum operari, id est, vt homo paradisum operaretur, ambigue sonat: & videtur magis exigere locutio, vt non dicatur, operaretur paradisum, sed in paradiso. Veruntamen ne forte sic dictũ sit, vt operaretur paradisum, sicut superius dictum est. Nec erat homo qui operaretur terram: eadẽ quippe locutio est operari terram, quæ operari paradisum: ambiguam sententiam ad vtrunq; tractemus. Si enim non necesse vt accipiamus paradisum custodire, sed in paradiso, quid ergo in paradiso custodire? Nam quid operari in paradiso, iam vtrum est disseruimus. An vt quod operatur in terra per agriculturam, in seipso custodiret per disciplinam, id est, vt sicut ei ager obtemperaret colenti se, ita & ipse præ-

E cipienti domino suo, vt sumpto præcepto obedientiæ, fructum non spinas inobedientiæ redderet? Deniq; qñ similitudinem à seculi paradisi in seipso custodire subditus nolit, similem sibi agrum damnatus accepit: Spinas, inquit, & tribulos pariet tibi. Quòd si & illud intelligamus, vt paradisum operaretur, & paradisum custodiret, operari quidem paradisum posset, sicut supra diximus per agriculturam, custodire aũt non aduersus improbos aut inimicos qui nulli erãt, sed fortasse aduersus bestias. Qũo istud, aut quare? Nunquid enim bestiæ iam in hominem fœuiebant, quod nisi peccato non fierent? Ipse quippe bestijs omnibus ad se addictis, sicut post commemoratur nomina imposuit. Ipse etiam sexto die lege verbi dei cum omnibus communes cibos accepit. Aut si erat iam quod timeretur in bestijs, quonam pacto posset vnus homo illum munire paradisum? Neq; enim exiguus locus erat quẽ tantus fons irrigabat. Custodire quidẽ ille deberet, si posset paradisum tali & tanta

F materia communire, vt eo serpens non posset intrare. Sed mirum si priusquã cõmuni-

ret, oẽs serpẽtes inde posset excludere. Proinde intellectum ante oculos cur prætermittimus? Positus est quippe homo in paradiso vt operaretur eundem paradisum, sicut supra disputatum est, per agriculturã non laboriosam sed delitiosam, & mentem prudentis magna atq; vtilia cõmonentẽ: custodiret autẽ eundẽ paradisum ipsi sibi, ne aliquid admitteret, quare inde mereretur expelli. Deniq; accepit, & præceptũ, vt sit per quod sibi custodiat paradisum, id est, quo conseruato non inde proijciatur. Recte.n. quisq; dicit, nõ custodisse rem suam, qui sic egit vt amitteret eam, etiã si alteri salua sit, qui eam vel inuenit vel accipere meruit. Est alius in his verbis sensus, quẽ puto non immerito præponendum, vt ipsum hominẽ operaret deus & custodiret. Sicut.n. operatur homo terrã, non vt eam faciat esse terram, sed vt cultam atq; fructuosam: sic deus hominẽ multo magis quẽ ipse creauit vt homo sit, eũ ipse operatur vt iustus sit, si homo ab illo per superbiã nõ abscedat: hoc est.n. apostatare à deo, quod initium superbiæ scriptura dicit, Initium, inquit, superbiæ hominis apostatare à

I deo. Quia ergo deus est incommutabile bo- Eccl. 10.
num, homo aũt & secundũ animã & secundũ corpus mutabilis res est, nisi ad incommutabile bonum quod est deus conuersus subsititerit, formari vt iustus beatusq; sit nõ põt. Ac per hoc deus idem qui creat hominẽ vt homo sit, ipse operatur hominem atq; custodit, vt etiam bonus beatusq; sit. Quapropter qua locutione dicitur homo operari terram, quæ iã terra erat, vt ornata atq; fœcunda fit: ea locutione dicitur deus operari hominem qui iam homo erat, vt pius sapiensq; sit, eumq; custodire, ꝙ homo sua potestate in se, q̃ illius supra se delectatus, dñationemq; eius contemnens tutus esse nõ posset. Proinde nullo mõ vacare arbitror, Cur ad-
sed nos aliquid & magnum aliquid admo- ditum
nere, ꝙ ab ipso diuini libri huius exordio, post, di-
in quo ita cœptus est, In principio fecit deus ctio do-
cœlum & terram, vsque ad hunc locum, minus.
nusquam positum est dominus deus, sed tã- Cap. 11.
tummodo deus. Nunc vero vbi ad id ven- Gene. 1.
tum est, vt hominem in paradiso constitueret, eumq; per præceptum operaretur & custodiret, ita scriptura locuta est, Et sumpsit Gene. 2.
dominus deus hominem quem fecit, & posuit eum in paradiso operari eum & custodire: non ꝙ supradictarum creaturarum dominus non esset deus, sed quia hoc nec ꝑꝑ

K

Universidad de Deusto
Biblioteca

angelos,nec propter alia quæ creata sunt,sed propter hominem scribebatur, ad eum admonendum quantum ei expediat habere dominũ deũ,hoc est sub eius dominatione obedienter viuere, q̃ licentiose abuti propria potestate, nusquam hoc prius ponere voluit, nisi vbi peruẽtum est ad eum in paradisum collocandum,operandum & custodiendum, vt non diceret sicut & cætera omnia superius,sed diceret, Et sumpsit dñs deus hominẽ quẽ fecit & posuit eũ in paradiso operari eũ,vt iustus esset,& custodire,vt tutus esset, ipsa vtiq; dñatione sua, quæ non est illi sed nobis vtilis. Ille quippe nostra seruitute non indiget, nos vero dñatione illius indigemus, vt operetur & custodiat nos:& ideo verus & solus est dñs, quia nõ illi ad suam, sed ad nostram vtilitatem salutemq; seruimus. Nam si nobis indigeret eo ipso nõ verus dñs esset, cum per nos eius adiuuaretur necessitas,sub qua & ipse seruiret. Merito et ille in Psalmo, Dixi,inquit,dñe,deus meus

L es tu,qm̃ bonorum meorũ nõ eges. Nec ita

Psal.15. sentiendum est quod diximus nos illi ad vtilitatẽ nostrã salutemq; seruire,tanquã aliud aliquid ab illo expectemus q̃ eũ ipsum qui summa vtilitas & salus nostra est. Sic enim eum gratis secundum illam vocẽ diligimus.

Psal.72. Mihi autẽ adhærere deo bonũ est. Neq;

Hoſem nihil poſ se ſine deo. enim tale aliquid est homo factus ut desereret eo qui fecit, posset aliquid agere bene tanquam ex seipso: sed tota eius actio bona est cõuerti ad eum à quo factus est, & ab eo

Cap.12. iustus,pius sapiens beatusq; semper fieri,nõ fieri & recedere,sicut à corporis medico sanari & abire: quia medicus corporis operarius fuit extrinsecus,seruiens naturæ intrinsecus operanti sub deo, qui operatur omnẽ salutem gemino illo opere prouidentiæ, de qua supra locuti sumus. Non ergo ita se debet homo ad dñm conuertere, vt cum ab eo factus fuerit iustus absedat, sed ita vt ab illo semper fiat. Eo quippe ipso cum ab illo non discedit, eius ipse præsentia iustificatur & illuminatur,& beatificatur, operante & custodiente deo dum obedienti subiectoq;

M dñatur. Neq; enim vt dicebamus,sicut operatur homo terram, vt culta atq; fœcunda sit, qui cum fuerit operatus, absedit relinquens eam vel aratam vel satam vel rigatã, vel si quid aliud manente opere quod factũ est,cum operator absesserit:ita deus operatur hominem iustum,id est,iustificando eũ, vt si absesserit, maneat in absente quod secit: sed potius sicut aer præsente lumine nõ factus est lucidus,sed fit: quia si factus esset, non fieret,sed etiam absente lumine lucidus maneret: sic hõ deo sibi præsente illuminatur,absente aũt continuo tenebratur,à quo nõ locorum interuallis,sed voluntatis auersione discedit. Ille itaq; operetur hominẽ bonum atq; custodiat qui incommutabiliter bonus est: semper ab illo fieri,semperq; deo perfici debemus inhærentes ei & in ea conuersione quæ ad illũ est permanẽtes,de quo dicitur. Mihi aũt adhærere deo bonum est. Et cui dicitur, fortitudinẽ meã ad te custodiam. Ipsius.n.sumus figmẽtum, non tantũ ad hoc vt homines simus, sed ad hoc etiã vt boni simus. Nam & Apostolus cum fidelibus ab impietate conuersis, gratiã qua salui facti sumus commendaret. Gratia enim,inquit, salui facti estis per fidem,& hoc nõ ex vobis,sed dei donum est,nõ ex operibus, ne forte quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentũ creati in Chro Iesu in operibus bonis quæ præparauit deus vt in illis ambulemus. Et alibi cum dixisset, Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem operami ni:ne sibi putarent tribuendum tanquã ipsi se facerent bonos & iustos, continuo subiecit, Deus.n.est qui operatur in nobis. Sumpsit ergo dñs deus hominẽ quẽ fecit, & posuit eũ in paradiso operari eũ,hoc est, operari in eo & custodire eũ. Et præcepit dñs deus Adæ dicens,ab omni ligno quod est in paradiso edes ad escam, de ligno autem cognoscendi bonum & malum non manducabitis de illo,qua die aũt ederitis ab eo,morte moriemini. Si aliquid mali esset lignum illud vnde prohibuit hominẽ deus,eius ipsius mali natura venenatus videretur ad mortẽ. Quia vero ligna omnia in paradiso bona plantauerat,qui fecit omnia bona valde,nec vlla ibi natura mali erat, quia nusquam est mali vlla natura:quod diligentius si dñs voluerit disseremus, cũ de illo serpente dicere cœperimus: ab eo ligno quod malum non erat prohibitus est,vt ipsa per se præcepti conseruatio bonum illi esset, & transgressio malum. Nec potuit melius & diligentius commendari quantũ malũ sit sola inobedientia, cũ ideo reus iniquitatis factus est hõ, quia eam rẽ tetigit cõtra prohibitionẽ, quã si nõ prohibitus tetigisset,non vtiq; peccasset. Nã qui dicit verbi gratia, noli tangere hanc herbam,si forte venenosa est,mortemq; præ nunciat,si tetigerit, sequitur quidem mors contemptorẽ præcepti,sed etiã si nemo prohibuisset,atq; ille tetigisset,nihilominus vti que moreretur. Illa quippe res contraria saluti vitæq; eius esset, siue inde vetaretur siue non vetaretur. Itẽ cũ quisq; prohibet eã rem tangi, quæ nõ quidẽ tangenti, sed illi q̃ prohibuit obesset: velut si quisquã in alienã pecuniã misisset manũ,prohibitus ab eo cuius erat pecunia illa. ideo esset prohibito pecatũ, quia prohibenti poterat esse damnosum. Cũ vero illud tangitur qđ nec tangẽti obesset si nõ prohibueretur, nec cuiquã alteri quãlibet tangeretur,quare prohibitũ est, nisi vt ipsius per se bonũ obedientiæ,& ipsius per se malum inobedientiæ monstraretur? Denique à peccãte nihil aliud appetitũ est, nisi non esse sub dominatione dei,quoniã illud admissum est, in quo ne admitteretur, sola deberet iussio dominantis attẽdi. Quæ si sola attenderetur,quid aliud q̃ dei voluntas attenderetur? quid aliud quam dei volũtas amaretur? quid aliud quam dei voluntas humanæ voluntati præponeretur? Dominus quidem cur iusserit viderit, faciendum est à seruiente quod iusserit,& tunc forte videndum est à promerẽte cur iusserit. Sed tamẽ vt causam iussionis huius nõ diutius requiramus,si hæc ipsa magna est vtilitas homini quod deo seruit,iubẽdo deus vtile facit quic quid libere voluerit, de quo metuendũ non est,ne iubere quod inutile est possit. Nec fieri potest vt voluntas propria non grandi ruinę pondere super hominẽ cadat, si eam voluntati superioris extollendo præponat. Hoc expertus est homo contemnens præceptum dei, & hoc experimento didicit, q̃d interest inter bonum & malum: bonum scilicet obedientiæ,malum autem inobedientiæ, id est,superbię & contumaciæ,peruersę imitationis dei & noxię libertatis. Hoc autem in quo ligno accidere potuit, ex ipsa re vt iam supra dictum est,nomen accepit. Malũ enim nisi experimento non sentiremus, q̃a nullum esset si non fecissemus. Neq; enim vlla natura mali ẽ,sed amissio boni hoc nomen accepit. Bonum quippe incommutabile deus est, homo autẽ quantum ad eius naturam in qua eum deus condidit pertinet, bonũ ẽ quidẽ,sed nõ incõmutabile vt deus. Mutabile autem bonũ quod est post incommutabile bonum, melius bonum fit cũ bono incõmutabili adhæserit, amando atq; seruiendo rationali & propria voluntate. Ideo quippe & hoc magni boni natura est, quia

& hoc accepit,vt posset summi boni adhærere naturę. Quod si noluerit,bono se priuat, & hoc ei malum est, vnde per iustitiam dei etiam cruciatus consequitur. Quid enim tã iniquum,q̃ vt bene sit desertori boni? Neq; vllo modo fieri potest vt ita sit: sed aliquando amissi superioris boni non sentitur malũ,cum habetur quod amatũ est inferius bonũ. Sed diuina iustitia est, vt qui voluntate amisit quod amare debuit, amittat cum dolore quod amauit, dum naturarum creator vbiq; laudetur. Adhuc enim est bonũ, quod dolet amissum bonũ: nã nisi aliquod bonũ remansisset in natura,nullus boni amissi dolor esset in pœna. Cui autem sine mali experimento placeat bonum, id est,vt antequam boni amissionẽ sentiat,eligat tenere ne amittat,super omnes homines prædicandus est. Sed hoc nisi cuiusdã singularis laudis esset, E
non illi puero tribueretur,qui ex genere Is- Christus
rael factus Emanuel nobiscum deus,reconciliauit nos deo,hominum & dei homo me- mediator.
diator, verbum apud deum,caro apud nos; Matt. 1.
verbum caro inter deũ & nos. De illo quip- 1.Ti. 2.
pe Propheta dicit, Priusquam sciat puer bo Esa. 7.
num aut malum,contemnet malitiam vt eligat bonum. Quomodo quod nescit aut cõtemnit aut eligit, nisi quia hæc duo sciuntur aliter per prudentiam boni,aliter per experientiam mali? Per prudentiam boni malũ scitur,& si non sentitur. Tenetur enim bonum, ne amissione eius sentiatur malũ. Itẽ per experientiam mali scitur bonũ, quoniã quid amiserit sentit,cui de bono amisso male fuerit. Priusquã sciret ergo puer per experientiam, aut bonum quo careret,aut malum quod boni amissione sentiret, contempsit malum vt eligeret bonum,id est,noluit amittere quod habebat,ne sentiret amittendo quod amittere non debebat. Singulare Ioan. 5.
exemplum obedientiæ, quippe qui non venit facere voluntatem suam, sed eius voluntatem à quo missus est:non sicut ille qui elegit facere voluntatem suam, non eius à quo Rom. 5.
factus est. Merito sicut per vnius inobediẽtiam peccatores constituti sunt multi: quia 1.Co.15
sicut in Adã omnes moriũtur,sic & in Christo omnes viuificabuntur. Frustra autem Qũo ap
nonnulli acute obtusi sunt, cum requirunt pellatũ
quomodo potuerit appellari lignum digno- lignũ
scentię boni & mali, antequam in eo transgressus esset homo præceptum, atq; ipsa ex- boni &
perientia dignosceret quid interesset in- mali.
ter bonum quod amisit,& malum quod admisit Cap.15.

Universidad de Deusto
Biblioteca

2.sen.di. 17.ca.in hoc.

misit. Lignum enim tale nomen accepit, vt eo secundū prohibitionē non tacto cauere tur, quod eo cōtra prohibitionem tacto sen tiretur. Neque enim quia inde contra præ ceptum manducauerunt, ideo factum est illud lignū dignoscētiq; boni & mali, sed vtiq; etiam si obedientes essent, & nihil contra præceptum vsurpassent, id recte vocaretur, quod ibi eis accideret, si vsurpassent. Quēadmodum si vocaretur arbor saturitatis, qđ inde possent homines saturari, nūquid si nemo accessisset, ideo nomē illud esset incongruū, quādoquidē cū accederent & saturarentur, tunc probarent q̄ hoc recte arbor illa vocaretur? Et quomodo, inquiūt, intelligeret homo, quod ei dicebatur lignum dignoscentiæ boni & mali, qū ipsum malum quod esset omnino nesciebat? Hoc q̄ sapiūt parum attendunt, quēadmodum à cōtrarijs notis, sic pleraq; intelligantur ignota, vt ēt verba rerum quæ non sunt cum in loquendo interponunt, nullus caliget auditor. Hoc enim qđ omnino non est, nihil vocatur. Et has duas syllabas nemo nō intelligit, qui Latine audit & loquitur. Vnde, nisi cū sensus intuetur id qđ est, & eius priuatione quid etiam nō sit agnoscit? Sic & inane cum dicitur, intuendo corporis plenitudinem, priuationem eius tanquā cōtrariam, quid dicatur inane intelligimus. Sicut audiēdi sensu non solū de vocibus, verumetiā de silentio iudicamus. Sic ex vita quæ inerat homini posset eius cauere cōtrarium, id est vitę priuationē quæ mors vocatur: & ipsam causam qua perderet quod amabat, id est quodlibet factū suū quo fieret vt amitteret vitā quibuslibet syllabis appellaretur: quēadmodū Latine cū dicitur peccatū vel malū, vt tanquā signum eius intelligeret, qđ mente discerneret. Nos enim quomodo intelligimus cū dicitur resurrectio quā nunquā experti sumus? Nōne q̄ sentimus qđ sit viuere & eius rei priuationē vocamus mortē, vnde reditū ad id qđ sentimus resurrectionē appellamus? & si quo alio nomine in quacūq; lingua idipsum appellatur, menti vtiq; signum insinuatur in voce loquendo, quo sonante agnoscat, qđ etiam sine signo cogitaret. Mirū est enim qnēadmodū rerum quas habet amissionē etiam inexpertā natura deuitet. Quis enim pecora docuit deuitationē mortis, nisi sensus vitę? Quis paruulum puerū adhæresceere baiulo suo, si eum fuerit ex alto iacere minitatus? Quod ex quodam tē-

Hominē potuisse intellige re pericu lū ex pce pto con tempto. Cap. 16.

G

H

pore incipit, sed tamen antequā aliquid hūiusmodi expertus sit. Sic ergo illis primis hominibus iam vita erat dulcis, quā profecto amittere deuitabant, idq̄e ipsum quibuscū que modis vel sonis significantem deū intelligere poterāt: nec aliter eis posset persuaderi peccatū, nisi prius persuaderetur eos ex illo facto nō esse morituros, id est illud qđ habebant & se habere gaudebant nō amissu ros, vnde suo loco loquendū est. Aduertant itaq; si quos mouet, quomodo potuerint intelligere inexperta nominantem vel minantem deū: & videāt nos omnū inexpertorū nomina, nō nisi ex cōtrarijs quæ iam nouimus, si priuationum sunt, aut ex similibus, si specierum sunt, sine illo æstu dubitationis agnoscere. Nisi forte aliquē mouet quemadmodū loqui potuerint, vel loquentē intelligere, qui nō didicerant vel crescendo inter illos loquentes vel aliquo magisterio quasi magnū fuerit deo loqui eos docere, quos ita fecerat, vt hoc possent etiā ab hominibus discere, si essent a quibus. Merito sanè quæritur, vtrum hoc præceptū viro tantū dederit deus, an etiā fœminæ? Sed nōdum narra sit factum est quēadmodum facta sit fœmina. An forte iam erat facta, sed hoc quēadmodum gestū sit quod prius erat gestum, postea recapitulando narratū est? Verba enim scripturę sic se habent, Et præcepit dūs deus illi Adæ dicens: nō dixit præcepit eis. Deinde sequitur, Ab omni ligno quod est in paradiso escam edes: nō dixit, edeus: Deinde adiungit, De ligno autem cognoscendi bonum & malū, non manducabitis de illo: Iam hic tāquam ad ambos pluraliter loquitur, & pluraliter præceptū terminat dicens, Quacunq; die autem ederitis ab eo, morte moriemini. An sciēs q̄ ei facturus erat mulierē, ita præcepit ordinatissime, vt per virum præceptum dūi ad fœminā peueniret? Quā disciplinā, & in ecclesia seruat Apostolus dicēs, Si qđ autem discere volunt, domi viros suos interrogent. Itē quæri potest qūo nunc deus locutus sit ad hominē quem fecit, iam certe deus sensu ac mente prædituin, vt audire & intelligere loquentem valeret? Neque enim præceptum posset accipere, quo transgressor eius esset, nisi hoc acceptū intelligeret. Qūo ergo illi locutus est deus? vtrum intus in mēte secundum intellectum, id est vt sapienter intelligeret voluntatem ac præceptū dei sine vllis corporalibus sonis vel corporaliū similitudinibus rerū? Sed nō sic existimo

2.sen.di. 21.cap.

Cap. 21.

primo homini locutū deū, talia quippe scriptura narrat, vt potius credamus sic esse deū locutum homini in paradiso, sicut etiā postea locutus patribus, sicut Abrahæ, sicut Moysi id est in aliqua specie corporali. Hinc est enim q̄ audierūt eius vocē ambulantis in paradiso ad vesperā & absconderunt se. Locus itaq; magnus neq; prætereundus proponitur, vt intueamur quātum possumus, quantū ipse adiuuare & donare dignatur, opus diuinæ prouidentiæ bipertitū: quod superius cū de agricultura loquæremur, trāsitoria quadā occasione perstrinximus, vt inde iam incīperet legētis animus hoc assuescere cōtueri, quod adiuuat plurimū ne quid indignum de ipsa dei substātia sentiamus. Dicimus itaq; ipsum summū, verum, vnū ac solum deum, patrē & filiū & spūsanctum, id est deū verbumque eius & verius q̄; spiritū trinitatē ipsam neq; confusam, neq; separatam, deum qui solus habet immortalitatē, & lucē habitat inaccessibilē, quē nemo hominum vidit, nec videre potest. nec locorū vel finito vel infinito spatio contineri, nec temporum vel finito vel infinito volumine variari. Neq; enim ē in eius substantia qua deus est, quod breuius sit in parte quām in toto sicut necesse est esse de ijs quæ in locis sunt: aut fuit in eius substantia quod iam non est, vel erit quod nondū est sicut in naturis quæ possunt tēporis mutabilitatē pati. Hic ergo incommutabili aeternitate viuēs creauit omnia simul, ex quibus currerēt tempora, & implerentur loca, temporalibusq; & localibus rerū motibus secula voluerentur. In quibus rebus quædā spiritalia, quædam corporalia condidit, formans materiam quam nec alius nec nullus, sed omnino ipse informem ac formabilē instituit vt formationem suam non tempore sed origine præueniret. Spiritalē autē creaturam corporali præposuit. q̄ spiritalis tanto modo per tempora mutari posset, corpora uis aūt per tēpora & loca. Exēpli enim gratia per tēpus mouetur animus, vel reminiscēdo quod oblitus erat, vel discendo qđ nescīebat, vel volendo quod nolebat. Per loca autē corpus, vel a terra in cœlum vel à cœlo in terram, vel ab Oriente in Occidentē, vel si quo alio simili modo. Omne autem quod mouetur per locum, nō potest nisi & per tempus simul moueri. At nō omne qđ mouetur per tēpus, necesse est etiā per locū moueri. Sicut ergo substantiā quæ moue-

Quo circa quisquis intelligere conatur, quemad modū vere æternus & vere immortalis atq; incommutabilis deus, ipse nec per tempus nec per locum motus moueat tēpo raliter & localiter creaturā suam, non eum puto posse assēq̄: nisi prius intellexerit quēadmodū anima, hoc est, spiritus creatus, nō per locum sed tantum per tempus motus, moueat corpus per tempus & locum. Si. n, quod in seipso agitur capere nōdum potest, quanto minus illud quod supra est? Affecta quippe animalia carnalium sensuum consuetudine, etiam seipsam cum corpore per locū moueri putat, dū id per locum mouet. Quę si posset diligenter inspicere, tanquā cardines membrorum corporis sui, quemadmodum articulatim dispositi sunt, à quibus inītia motionū nitantur: inueniet ea quæ per spatia locorum mouentur, nisi ab eis quæ loco fixa sunt non moueri. Nō. n. mouetur solus digitus, nisi fixa sit palma, à cuius articulo velut immoto cardine moueatur: sic tota palma ab articulo cubiti, sic cubitus ab articulo humeri, sic humerus ab scapula mouetur, stantibus vtique cardinibus quibus motio nitatur, vt per loci spatium quod mouetur moueatur. Sic plantæ in talo est articulus, quo stante moueatur: sic cruris in genu, & totius pedis in coxa: & nullius membri motus omnino est, quē voluntas mouet, nisi ab aliquo articulari cardine, quem motus eiusdē volūtatis primitus figit, vt ab eo quod loci spatio non mouetur, agi valeat quod mouetur. Denique nec in ambulando pes leuatur, nisi alius fixus totum corpus ferat, donec ille qui motus est à loco vnde fertur, ad locū quo fertur, immoto articulo sui cardinis innitatur. Porrò si in corpore nullū mēbrum per locū volūtas mouet, nisi ab eo membri articulo quem non mouet, cum & illa pars corporis q̄ mouet, & illa q̄ fixa sit vt moueat, corporeas habeāt quātitates

A

B

suas,

Universidad de Deusto
Biblioteca

suas, quibus occupet spatia locorum suorũ, quanto magis ipse animæ nurus cui membra deseruiunt, vt quod placuerit figat, vnde id quod mouendum est imitatur: cum anima non sit natura corporea, nec locali spatio corpus impleat, sicut aqua vtrem siue spongiam: sed miris modis ipsũ incorporeo suo motu commixta sit viuificãdo corpori, quo & imperat corpori quadam intentione non mole: quanto magis, inquam, nutus ipse voluntatis eius sũ per locum mouetur vt corpus per locum moueat, qsi totum per partes mouet, nec aliquas loco mouet nisi per illas quas loco non mouet?

Quo deus moueat, quomõ anima. Cap. 22.

Quod si intelligere difficile est, vtrumque credatur, & ꝙ creatura spiritalis non per locum mota moueat corpus per locum. & ꝙ deus non per tẽpus motus moueat creaturam spiritalem per tẽpus. Quod si de anima quisq; non vult hoc credere, quod quidem sine dubio nõ solum crederet, verumetiam intelligeret, si eã posset sicuti est incorpoream cogitare. Cui.n. non facile occurrat ꝙ p locum non moueatur q̃ per loci spatia non distenditur: quicquid autem per loci spatia distenditur corpus est: ac per hoc consequens est, vt anima p locum moueri non putetur, si corpus non esse credatur. Sed vt dicere cœperam, si de anima hoc quisque non vult credere, non nimis vrgendus est. Substantiam vero dei nisi credat nec per tempus nec per locũ moueri, nondum perfecte incommutabilẽ credit. Verum quia omnino incõmutabilis est illa natura Trinitatis, & ob hoc ita æterna, vt ei aliquid coæternum esse non possit, niatamẽ ipsa apud seipsam, & in seipsa sine vllo tempore ac loco, mouet tñ per tempus & locũ ſibi subditam creaturam, naturas creans bonitate, voluntates ordinans potestate: vt in naturis nulla sit q̃ non ab illo sit. In voluntatibus aũt nulla bona sit cui nõ præsit, nulla mala sit qua bene vti non possit. Sed quia non omnibus naturis dedit voluntatis arbitrium, illæ aũt quibus dedit potentiores ac superiores sunt, illæ naturæ q̃ non habent voluntatem, subdite sint necesse est illis quę habent: & hoc ordinatione creatoris, qui nunquam ita punit voluntatem malam, vt naturæ perimat dignitatem. Cum igitur oẽ corpus & omnis anima irrationalis non habeat voluntatis arbitriũ, subdita ista sunt eis naturis q̃ præditæ sunt arbitrio voluntatis, nec omnibus omnia, sed sicut distribuit iustitia creatoris. Ergo dei prouidentia regẽs atque administrans vniuersam creaturam, & naturas & voluntates: naturas vt sint, voluntates aũt vt nec infructuosæ bonæ, nec impunitæ malæ sint: subdit primitus omnia sibi, deinde creaturam corporalem creaturæ spiritali, irrationalem rationali, terrestrem cœlesti, fœmineam masculinæ, minus valentem valentiori, indigentiorem copiosiori. In voluntatibus autem bonas sibi, cæteras vero ipsis seruientibus sibi: vt hoc patiatur voluntas mala, quod ex iussu dei fecerit bona, siue per seipsam, siue per malam, in rebus duntaxat q̃ natura sunt ẽt malis voluntatibus subditæ. i. in corporibus. Nam in seipsis malæ voluntates habent interiorem pœnam suam, eandem ipsam iniquitatẽ suã.

Ac per hoc sublimibus angelis deo subdi te fruentibus, & deo beate seruientibus, subdi ta est omnis natura corporea, omnis irratio nalis vita, omnis voluntas vel infirma vel dã praua, vt hoc de subditis vel cum subditis gẽ agant, quod naturę ordo poscit in omnibus, iubente illo cui subiecta sunt omnia. Proin de illi in illo veritatem incommutabilem vi dent, & secundum eam suas dirigunt voluntates. Fiunt ergo illi participes æternitatis, veritatis, voluntatem eius semper facientes sine tempore & loco. Mouẽtur aũt eius imperio ẽt temporaliter, illo non temporaliter moto. Nec ita vt ab eius cõtemplatione recliant aut defluant: sed simul & illũ sine loco ac tempore contemplantur, & eius inferioribus iussa perficiunt, mouentes se per tempus, corpus aũt p tempus & locũ, quantum eorum congruit actioni: & ideo deus bipertito prouidentiæ suæ opere præest virtuersæ creaturæ, naturis vt fiant, voluntatibus aũt vt siue suo iussu vel permissu nihil faciant. Natura igitur vniuersitatis corporalis non adiuuatur extrinsecus corporaliter. Neque.n. est extra eam vllum corpus, alioquin non esset vniuersitas: intrinsecus aũt adiuuatur incorporaliter, deo id agente vt omnino natura sit, qm̃ ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia. Partes vero eiusdem vniuersitatis & intrinsecus incorporaliter adiuuantur, vel potius fiunt vt naturæ sint: & extrinsecus corporaliter, quo se melius habeant, sicut alimentis agricultura, medicina, & quæcunque ẽt ad ornatũ fiunt, vt non solum saluę ac fœcundiores, verumetiam decentiores sint. Spiritalis aũtẽ creata natura si perfecta atque beata est, sicut angelorum sanctorum, quãtũ attinet ad seipsam quo

quo sit, sapiensque sit, non nisi intrinsecus incorporaliter adiuuatur. Intus ei quippe loquitur deus miro & ineffabili modo, neque per scripturam corporalibus instrumentis affixam, neq; per voces corporalibus auribus insonantes, neq; per corporum similitudines, quales in spũ imaginaliter fiunt, sicut in somnis vel aliquo excessu spiritus, quod Græce dicitur ecstasis, & nos eo verbo iam vtimur pro Latino: quia & hoc genus visionum quãuis interius fiat, q̃ sunt ea q̃ animo per sensus corporis nunciantur: tñ quia simile est eis, ita vt cũ fit, discerni ab eis aut omnino nõ possit, aut certe vix & rarissime possit: & quia exterius est q̃ illud quod in ipsa incõmutabili veritate mens rationalis & intellectualis intuetur, eaque luce de his omnibus iudicat: inter illa quæ extrinsecus fiũt arbitror esse deputãdũ. Creatura ergo spiritalis & intellectualis perfecta & beata qualis angelorum est, sicut dixi, quantũ attinet ad seipsam quo sit, sapiensq; ac beata sit, nõ nisi intrinsecus adiuuatur æternitate, veritate, charitate creatoris. Extrinsecus vero si adiuuari dicenda est, eo fortasse solo adiuuatur ꝙ se inuicẽ vident, & de sua societate gaudẽt in deo, & ꝙ perspectis etiã in eis ipsis omnibus creaturis, vndiq; gratias agit laudatq; creatorẽ. Quod aũt attinet ad creaturæ angelicæ actionẽ, per quã vniuersarũ rerũ generibus, maximeq; humano ꝓuidẽtia dei prospicitur, ipsa extrinsecus adiuuat, & per illa visa q̃ similia sunt corporalibus, & per ipsa corpora quæ angelicæ subiacent potestati. Quæ cũ ita sint, deus omnipotẽs & omnitenens, incommutabili æternitate, veritate, voluntate semper idẽ, nõ per tẽpus nec per locũ motus, mouet per tempus creaturã spiritalem, mouet etiam p tempus & locũ creaturã corporalẽ, vt eo motu naturas quas intrinsecus substituit, etiã extrinsecus administret, & p voluntates sibi subditas quas per tẽpus & corpora sibi atq; illis voluntatibus subdita, quæ p tempus & locũ mouet. eo tempore ac loco, cui ratio in ipso deo vita est sine tẽpore ac loco. Cũ ergo tale aliquid deus agit, non debemus opinari eius substantiã qua deus est, tẽporibus locisque mutabilem, aut p tempora & loca mobilẽ, sed in opere diuinæ ꝓuidentiæ ista cognoscere: nõ in illo opere quo naturas creat sed in illo quo intrinsecus creatas etiam extrinsecus administrat: cũ sit ipse nullo loco sum vel interuallo vel spatio incõmutabili æternitate excellentiq; potentia, & interior omni re, quia in ipso sunt omnia, & exterior omni re, quia ipse est super omnia. Itẽ nullo tẽporum vel interuallo vel spatio incõmutabili æternitate & antiquior est oibus, quia ipse est ante omnia, & nouior omnibus, qa idẽ ipse post omnia. Qapropter cũ audimus scripturã dicentẽ, Et præcepit dñs deus Adæ dicens, Ab omni ligno quod est in paradiso esca edes, de ligno aũt cognoscendi bonũ & malũ, nõ mãducabitis de illo: Qua die autẽ ederitis ab eo, morte moriemini. Si modũ quærimus qũo ista locutus sit deus: modus quidẽ ipse à nobis proprie cõprehẽdi nõ potest. Certissime tamẽ tenere debemus, deũ aut per suam substantiam loqui, aut per sibi subditam creaturã: sed per substantiam suã non loqui nisi ad creandas omnes naturas: ad spiritales vero atq; intellectuales non solũ creandas, sed etiã illuminãdas: cum iam possunt capere locutionẽ eius, qualis est in verbo eius quod in principio erat apud deũ, & deus erat verbũ, per quod facta sunt omnia. Illis aũtẽ qui eam capere non possunt cũ loquitur deus, non nisi per creaturã loquitur, aut tantũmodo spiritalẽ, siue in somnis, siue in ecstasi similitudine rerum corporalium: aut etiam per ipsam corporalẽ, dum sensibus corporis vel aliqua species apparet vel insonãt voces. Si ergo Adã talis erat vt posset capere illã locutionẽ dei, quã mentibus angelicis per suã præbet substantiam: non dubitandum est ꝙ eius mentem per tempus mouerit miro & ineffabili modo, non motus ipse pet tempus, eiq; vtile ac salubre præceptum veritatis impresserit: vt quæq; transgressori pœna deberetur, ea ipsa ineffabiliter veritate mõstrauerit: sicut audiuntur vel videtur ea omnia bona præcepta in ipsa incommutabili sapientia, quę in animas sanctas se transfert ex aliquo tẽpore, cum ipsius nullus sit motus in tempore. Si aũt ad eum modũ Adã iustus erat vt ei adhuc opus esset alterius creaturæ sanctioris & sapientioris authoritas, per quã cognosceret dei voluntatem atque iussionem, sicut nobis Prophetæ, sicut ipsis angeli: cur ambigimus per aliquam huiusmodi creaturam ei esse locutum deũ talibus vocum signis quæ intelligere posset? Illud .n. quod postea scriptũ est, cũ peccassẽt eos audisse vocẽ dñi dei ambulantis in paradiso, quia nõ per ipsam dei substantiã, sed per subditam ei creaturã factũ est, nullo modo dubitat qui fidem

Quo locutus sit deus Adæ. Cap. 27. Gene. 2.

Ioan. 1.

Sapiẽ. 8.

fidem catholicã sapit. Ad hoc.n.& aliquanto latius de hac re disserere volui, quia nonnulli hæretici putant substantiam filij dei nullo assumpto corpore per seipsam esse visibilem, & ideo antequã ex virgine corpus acciperet, ipsum visum esse patribus opinãtur, tanquam de solo deo patre dictum sit, 1.Tim.6 Quem nemo hominũ vidit, nec videre potest: quia filius visus sit ante acceptam serui formam, etiam per ipsam substantiam suã. Quæ impietas procul à catholicis mẽtibus repellenda est. Sed de hoc plenius alias si domino placuerit disseremus. Nunc terminato isto volumine, id quod sequitur, quomodo sit mulier ex viri sui latere creata, in consequentibus parandum est.

D. AVRELII AVGVSTINI
De Genesi ad literam
Liber nonus.

LIber nonus.

Nomina indita animãtibus Cap. 1. Gen. 2.

ET dixit dñs deus, Non bonum est hominem esse solum, faciamus ei adiutorium secundum ipsum. Et finxit deus adhuc de terra omnes bestias agri, & omnia volatilia cœli, & adduxit illa ad Adam, vt videret qd vocaret illa. Et omne quodcunque vocauit Adam illud animam viuam, hoc est nomen eius. Et vocauit Adã nomina omnibus pecoribus & omnibus volatilibus cœli, & omnibus bestijs agri. Ipsi autem Adam nõ est inuentus adiutor similis ei. Et immisit deus ecstasim in Adam, & obdormiuit: Et accepit vnam costarum eius, & adimpleuit carnem in loco eius: Et ædificauit dñs deus costam quam accepit de Adam in mulierem, & adduxit eam ad Adam: Et dixit Adam, Hoc

Origo fœminæ

nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: hæc vocabitur mulier, qm̃ ex viro suo sumpta est, Et propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & conglutinabitur ad vxorem suam, & erunt duo in carne vna. Si aliquid adiuuant lectorem, q̃ libris superioribus considerata atque conscripta sunt, nõ debemus in hoc diutius immorari, quod finxit adhuc deus de terra omnes bestias agri,

M & omnia volatilia cœli: cur.n.dictum sit, adhuc.i.præter primam conditionem creaturarum sex diebus consummatam, in qua causaliter perfecta sunt omnia simul & inchoata, vt deinde ad effectus suos causę perducerentur, iam quantum potuimus in præcedentibus intimauimus. Et si quis hoc aliter enodandum putat, tm̃ diligenter attẽdat illa omnia, q̃ vt hoc sentiremus attẽdimus: & si probabiliorem inde potuerit enucleare sententiam, non solum resistere non debemus, sed debemus ẽt gratulari. Si quem aũt mouet quia non dixit, finxit deus adhuc de terra oẽs bestias agri, & de aqua omnia volatilia cœli: sed tanquam vtraque genera de terra finxerit, Et finxit, inquit, deus adhuc de terra oẽs bestias agri, & omnia volatilia cœli: videat duobus modis esse intelligendum, Aut tacuisse nunc vnde finxerit volatilia cœli: quia & tacitum posset occurrere, vt non de terra vtrunque accipiatur deum finxisse, sed tantum modo bestias agri: vt volatilia cœli ẽt tacente scriptura intelligamus vnde finxerit, velut qui sciamus in prima causalium rationum conditione ex aquis ea esse producta: Aut terram vniuersaliter sic appellatam simul cum aquis, quemadmodũ appellata est in illo Psalmo, vbi cœlestium laudibus terminatis, ad terram facta est cõuersio sermonis & dictum, Laudate dñm de terra, dracones, & omnes abysi: &c. Nec postea dictum est, Laudate dñm de aquis. Ibi.n.sunt oẽs abysi, q̃ tm̃ de terra laudant dñm. Ibi ẽt reptilia & volatilia pennata, q̃ nihilominus de terra laudant dñm. Secundum istam vniuersalem appellationem terræ, secundum quam etiam de toto mundo dicitur, deus qui fecit cœlum & terram, siue de arida, siue de aquis, quęcunq; creata sunt, de terra creata veraciter intelliguntur.

Nunc iam videamus qũo accipiendum sit quod dixit deus, Non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adiutorium secundum ipsum: vtrum temporaliter vocibus ac syllabis ẽditis hoc dixerit deus: an ipsa ratio commemorata est quæ in verbo dei principaliter erat, vt sic fœmina fieret, quã rationem susciebat ẽt tunc scriptura cum diceret, Et dixit deus, fiat hoc aut illud, qm̃ primitus omnia condebantur. An forte in mente ipsius hominis hoc dixit deus sicut loquitur quibusdam seruis suis in ipsis seruis suis? Ex quo genere seruorũ eius erat etiam ille qui dixit in Psalmo, Audiã quid loquatur in me dñs deus. An aliqua de hac re ipsi homini in ipso homine per angelum est facta reuelatio in similitudinibus vocũ corporaliũ, quãuis tacuerit scriptura vtrum in somnis an in ecstasi, ita.n.fieri hęc solent an aliquo modo, sicut reuelatur Prophetis: Vnde illud est, Et dixit mihi angelus q̃ loquebatur

Quo fo curtes dr Cap. 2. Gen. 2.

Terre vocabu lum.

Ps. 148.

Ps. 84.

quebatur in me? An per corporalẽ creaturã vox ipsa sonuerit, sicut de nube, Hic est filius meus dilectus? Quid ergo ex his omnibus factũ sit, ad liquidũ cõprehendere non valemus: veruntñ certissime teneamus dixisse hoc deũ: & si corporali voce vel tẽporaliter expressa similitudine corporis dixit, nõ eũ per substantiã suã, sed per aliquã imperio suo subditã dixisse creaturam, sicut in libro præcedẽte tractatum est. Nã visus est deus postea sanctis viris, alias capite albo sicut lana, alias inferiore parte corporis sicut aurichalcũ, alias aliter atq; aliter. non tm̃ illas visiones hominibus per substantiã quæ ipse est, sed per subdita sibi quæ creauit eũ præbuisse, & per similitudines formarũ vocumq; corporaliũ quod noluit ostendisse ac dixisse, certissimum est eis qui substantiam Trinitatis incõmutabiliter æternã, nec per tẽpus nec per locũ moueri, & per tẽpus & per locũ mouere, vel fideliter credũt, vel ẽt excellẽter intelligunt. Nõ ergo iam querabamus qũo istud dixit, sed potius intelligamus qd dixerit, Adiutoriũ quippe homini secundũ ipsum fuisse faciendũ, æterna ipsa veritas habet per quã creata sunt omnia: & in illa hoc audit qui in ea potest cognoscere quid quare creatũ sit. Si aũt quæritur, ad quã rem fieri oportuerit hoc adiutoriũ, nihil aliud ꝓbabiliter occurrit q̃ propter filios procreãdos: sicut adiutoriũ femini terra est, vt virgultum ex vtroq; nascatur: hoc .n. & in prima rerum cõditione dictũ erat, Masculum & fœminã fecit eos, & benedixit eos deus dicens, Crescite & multiplicamini & implete terrã, & dominamini eius. Quæ ratio cõditionis & cõiunctionis masculi & fœminæ atq; benedictio: nec post peccatum hominis pœnamq; defecit. Ipsa.n.est secundũ quã nunc terra hominibus plena est dominatibus eius. Quanquã.n.iam emissi de paradiso conuenisse & genuisse cõmemorẽtur: tm̃ non video quid prohibere potuerit, vt essent eis etiã in paradiso honorabiles nuptiæ & thorus immaculatus: hoc deo pstãte fideliter iustęq; viuentibus, eiq; obedienter sanctęq; seruientibus, vt sine vllo inquieto ardore libidinis, sine vllo labore ac dolore pariẽdi, fœtus ex eorũ semine gignerẽtur: nõ vt morientibus parentibus filij succederent, sed vt illis qui genuissent in aliquo forte statu manentibus & ex ligno vitæ quod ibi plãtatum est, corporalem vigorem sumẽtibus, & illi qui gignerẽtur ad eũdẽ perducerentur statũ: donec certo numero impleto, si iuste oẽs obedienterq;: viuerẽt, tunc fieret illa cõmutatio vt sine vlla morte animalia corpora conuersa in aliã qualitatẽ, eo qd ad oẽm nutũ regenti spiritui deseruirent, & solo spũ viuificante sine vllis alimẽtorũ corporalibus sustentaculis viuerẽt, spiritalia vocarẽtur. Potuit hoc fieri si nõ præcepti transgressio mortis suppliciũ mereret. Qui.n.hoc fieri potuisse non credunt, nihil aliud q̃ consuetudinẽ naturæ iam post peccatum pœnamq; humanã sic currentis attenduntinon autẽ in eorum genere nos esse debemus, qui non credunt nisi quod videre consueuerunt. Quis enim dubitet hominẽ Deu.29. obedienter & pie viuenti præstare potuisse quod diximus, qui non dubitat vestibus Israelitarum impertitum esse, quendã in suo genere statũ, vt per annos quadraginta nulla vetustatis detrimenta paterentur? Cur ergo non coierunt nisi cum exissent de paradiso: cito respõderi potest, Quia mox creata muliere priusquã corrẽt, facta est illa trãsgressio, cuius merito in mortem destinati, etiã de loco illius fœlicitatis exierunt: non enim scriptura tẽpus expressit, quantũ interfuerit inter eos factos, & ex eis natum Cain. Potest etiã dici, quia nondũ deus iusserat, vt coirent. Cur enim nõ ad hanc remdiuina expectaret authoritas, vbi nulla cõcupiscentia tanquam stimulis inobedientis cárnis vrgebat? Ideo aũt hoc non iusserat deus, quia secundũ suã præscientiã disponebat omnia, in qua & eorum casum procul dubio præsciebat, vnde iam mortale genus propagandum esset humanum. Aut si ad hoc adiutorium gignendi filios, non est facta mulier viro, ad quod ergo adiutorium facta est? Si quia simul operarentur terram, nondum erat labor vt adiumẽto indigeret, & si opus esset, melius adiutorium masculus fieret: hoc & desolatio dici potest, si solitudinis fortasse tẽdebat. Quanto enim congruentius ad conuiuendum & colloquendum duo amici pariter quàm vir & mulier habitarent? Quod si oportebat alium iubendo, alium obsequendo pariter viuere, ne cõtrariæ voluntates, pacem cohabitantiũ perturbarent: nec ad hoc retinendum ordo defuisset, quo prior vnus, alter posterior maxime si posterior ex priore crearetur sicut fœmina creata est. An aliquis dixerit de costa hominis deũ fœminã tm̃, nõ ẽt masculũ, si hoc vellet, facere potuisse? Quapropter

E

Quãdo cõgressi sint primo.

Cap. 4. 2. sen. di. 20. c. cur ergo.

An adiutorium alia q̃ sobolis causa. Cap. 5.

F

non

nō inuenio ad quod adiutoriū facta sit mulier viro, si pariendi causa subtrahatur.

Qualis fuisset corporū mutatio, si Adam nō peccasset.

Nā si parentes filijs suis cedere ex hac vita oportebat, vt ita oē humanū genus per decessiones & successiones certa numerōsitate impleretur, potuerūt etiā homines genitis filijs perfectaque humani officij iustitia hinc ad meliora trāsferri, nō per mortē, sed per aliquā commutationē: aut illā summā, qua receptis corporibus fient sancti sicut angeli in cœlis: aut si illā dari nō oportebat, ni si omnibus simul in seculi fine, aliquā inferioré q̄ illa erit: quæ tū haberet meliorē statum quā vel hoc corpus habet, vel illa etiā quę primitus facta sunt, viri ex limo terræ, mulieris ex viri carne. Neq; n. arbitrandū est Heliā vel sic esse iā sicut erūt sancti, q̄n peracto operis die, denarium pariter accepturi sunt: vel sic, quemadmodū sunt homines, qui ex ista vita nondum emigrarunt, de qua ille tū non morte, sed translatione migrauit. Iā itaq; aliquid melius habet quàm in hac vita posset: quamuis nondum habeat quod ex hac vita recte gesta in fine habiturus est: ꝓ nobis. n. meliora prouiderunt, ne sine nobis perfecti perficerētur, aut si quisquā putat hoc Heliā mereri nō potuisse, si duxisset vxorē, filiosq; procreasset: creditur .n. nō habuisse quia hoc scriptura nō dixit, quāuis & de cælibatu eius nihil dixerit: qd de Enoch respōdebit, qui filijs genitis deo placens nō mortuus, sed viuus trāslatus est? Cur ergo & Adā & Eua, si iuste viuentes, caste filios procreasset, nō eis possent trāslatione non morte succedentibus cedere?

Enoch.

Nā si Enoch & Helias in Adā mortui, mortisq; ꝓpaginē in carne gestantes, quod debitū vt soluāt, creduntur etiā rediturі ad hāc vitā, & quod tādiu dilatum est morituri, nunc tū in alia vita sunt: vbi ante resurrectionem carnis, antequā animale corpus in spiritale mutetur nec morbo nec senectute deficiūt: quāto iustius atq; probabilius primis illis hominibus ꝓstaretur, sine vllo suo parētumve peccato viuentibus, vt in meliorē aliquē statum filijs genitis cederent: vnde seculo finito cum omni posteritate sanctorū in angelicā formā, nō per carnis mortē, sed per dei virtutē multo fœlicius mutarentur?

Virginitas & nuptiæ.

Non itaque video ad quod aliud adiutoriū mulier facta sit viro, si generandi causa subtrahitur: quæ nihi ominus quare subtrahatur ignoro. Vnde. n. magnum magniq; honoris meritū apud deum fidelis & pia virginitas habet, nisi quia isto iā tēpore continendi ab amplexu, cū ex omnibus gētibus ad implendū sanctorū numerū largissima suppetat copia, percipiēdæ sordidæ voluptatis libido nō sibi vendicat, qđ iā sufficiēdæ ꝓlis necessitudo nō postulat? Deniq; vtriusq; sexus infirmitas propēdēs in rutnā turpitudinis, recte excipit honestate nuptiarū, vt qđ sanis possit esse officiū, sit ægrotis remedium. Neq; .n. quia incōtinētia malum est, ideo cōnubiū, vel quo incontinentes copulātur, nō est bonū: immo vero nō propter illud malū culpabile est hoc bonū, sed propter hoc bonum veniale est illud malū: qm̄ id quod bonū habēt nuptiæ, & ꝓ bonæ sunt nuptiæ, peccatū esse nunquā potest. Hoc autē tripertitū est, fides, proles, sacramētum: In fide attēditur ne ꝓter vinculū coniugale, cum altera vel altero cōcumbatur. In prole vt amanter suscipiatur, benigne nutriatur, religiose educetur. In sacramēto aūt vt coniugiū non separetur, & dimissus aut dimissa nec causa ꝓlis alteri coniungatur. Hæc est tanquā regula nuptiarū, qua vel naturæ decoratur fœcunditas, vel incontinētiæ regitur prauitas. Vū quia satis disseruimus in eo libro, quē de bono coniugali nuper ædidimus, vbi & continentiā vidualē, & excellentiā virginalē pro suorum graduum dignitate distinximus, diutius hic noster stylus non est occupandus. Nunc .n. quærimus cui adiutorio mulier facta sit viro, si eis ad gignendos filios misceri sibimet in paradiso nō licebāt. Qui .n. hoc sentiunt forte peccatū esse omnē concubitum putant. Difficile est nanq; vt dum peruersę homines vitia deuitant, non in eorum contraria perniciter currant. Et enim sicut exhorrens auaritiā, fit profusus: aut exhorrēs luxuriam, fit auarus: aut inquietus fit, cuius pigritiam reprehenderis: aut cuius inquietudinē, piger: aut qui reprehensus odisse cœperit audaciā suā, ad timiditatē fugit: aut ꝙ timidus non esse cōnatur, tanquā abrupto vinculo fit temerarius, dum nō ratione, sed opinione crimina metiuntur: ita dum nesciunt homines quid in adulterijs & fornicationibus diuino iure damnetur, etiam causa procreandi cōiugalem concubitū detestantur. Quod qui non faciunt, sed tm̄ fœcunditatem carnis propter successionē mortalitatis diuinitus datā sentiunt: nec ipsi putāt propter primos illos homines potuisse cōcumbere, peccatū nisi propter peccatū quod admiserant mortiturі, gignendo requirerent successores nec attēdūt, si recte potuerūt successores queri morituris, multo rectius socios q̄ri potuisse victuris. Impleta .n. terra gīe humano rete ꝓles nō nisi q̄ morientibus succederet quereret: vt aūt ꝓ duos homines terra implere tur, qūo ipsi nisi gignēdo officiū societatis implerēt? An vero ita quis cęcus est mente, vt non cernat quanto terris ornamento sit genus humanū, ēt cum à paucis recte laudabiliterque viuatur: quantumq; valeat ordo reipublicę, in cuiusdā pacis terrenę vinculum coercēs ēt pctōres? Neq; .n. tātum deprauati sunt homines, vt non ēt tales pecoribus et volatilibus antecellāt, quorū tn̄ omnium generibus hanc infimā mundi partē pro sui loci sorte decoratā, quē nō cōsidere delectet? Quis aūt ita sit excors, vt putet minus eā ornari potuisse si iustis nō moriē tibus impleretur? Nā quia numerosissima est superna ciuitas angelorū, ideo non recte connubio copularentur, nisi morerentur. Hanc quippe numerositatē perfectam ēt in resurrectione sanctorū angelis sociādā dns ꝓsciens ait, In resurrectione, neq; nubēt, neq; vxores ducent: non .n. incipiēt mori, sed erunt æquales angelis dei: hic vero cū implēda esset hominibus terra, & eam ꝓp cognationis arctiorē necessitudinē, & vnitatis vinculum maxime cōmendandum, ex vno oporteret impleri, ꝓp qđ aliud sēm ipsum quæsitus est fœmineus sexus adiutor, nisi vt serentem genus humanum natura muliebris tanquam terræ fœcunditas adiuuaret? Quanuis honestius meliusque credatur ita fuisse tunc illorum hominum corpus animale constitutorum in paradiso nondū mortis lege damnatum, vt nō haberēt appetitū carnalis voluptatis, qualem nunc habent ista corpora, quæ iam ex mortis propagine ducta sunt. Neq; .n. nihil est in eis factum, cum de ligno prohibito ederent: q̄nquidem deus non dixerit, Si ederitis, morte moriemini: sed, Quo die ederitis morte moriemini: vt hoc ipsum in eis illa fecerit dies, qđ Apostolus gemit dicens, Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Non .n. sufficeret ei, si diceret, Quis me liberabit de hoc mortali corpore, sed de corpore, inquit, mortis huius. Sicut etiā illud, Corpus quidem, inquit, mortuū est ꝓp peccatū. Nec ibi ait mortale, sed mortuū, quāuis vtiq; & mortale, quia moriturū. Nō ita credendum est fuisse illa corpora, sed licet animalia, nōdum spiritalia, non tn̄ mortua. i. quæ necesse esset vt morerent: quod eo die factū est, quo liguum vetitum tetigerūt. Sicut in ipsis nris corporibus quædā ꝓ suo modo sanitas dr, quæ si pturbata sic fuerit, vt letalis morbus iā viscera depascatur, quo inspecto, medici mortē imminere pronunciēt, mortale vtiq; corpus ēt tūc dicīt, sed aliter quàm cū esset sanum, quanuis quandoq; sine dubio moriturū. Ita illi homines animalia quidē corpora gerentes, sed nō moritura nisi peccassent, acceptura aūt angelicā formā, cœlestēq; qualitatē, mox vbi pceptum trāgressi sunt, eorū mēbris velut aliqua ęgritudo letalis mors ipsa concepta est: mutauitq; illā qualitatem qua corpori sic dominabantur, vt non dicerent. Video aliā legē in mēbris meis repugnantē legi mentis meæ: quia etsi nōdū spiritale, sed animale corpus erat, nōdum tamē erat mortis huius, de qua & cum qua nati sumus. Quid .n. aliud, non dicā natі, sed omnino concepti, nisi ægritudinē quā dam inchoauimus, qua sumus sine dubio morituri? neq; .n. tā necesse est eū ipso mori, vt & bo mori, qui hydropicus, vel dysentericus, vel elephātiosus factus fuerit, q̄ eū qui hoc corpus habere cœperit, in quo oēs homines natura sunt filij irę, quia hoc non fecit nisi pœna peccati. Quæ cū ita sint, cur non credamus illos homines ante peccatū ita genitalibus membris ad procreādos filios imperare potuisse, sicut cæteris, quæ in quolibet opere anima sine vlla molestia, & quasi pruritu voluptatis mouet? Si enim creator omnipotens ineffabiliterq; laudandus, qui & in minimis suis operibus magnus est, apibus donauit, vt sic operentur generationem filiorū quemadmodū cęræ speciem liquoremq; mellis: cur incredibile videaē primis hominibus talia fecisse corpora, vt si nō peccassent, & morbum quendam, quo morerentur, continuo concepissent, eo nutu imperarent membris quibus fœtus exoritur, quo pedibus cum ambulatur, vt neq; cum ardore seminaretur, neq; cū dolore pareretur. Nunc vero transgrediendo pręceptum, motum legis illius, quæ repugnat legi mētis, in membris conceptæ mortis habere meruerunt,

Matrimonium pleritur.

4. sen. di. 31. c. 1. & ca. Et. 6. 27. q. 2. c. oc.

Fuga vitiorum in contraria. Cap. 8.

Rom. 8.

A

Rom. 7.

Elephantiasis gedam inchoauimus

B

Ephe. 2. 2. sen. di. 20. ca. 1.

Universidad de Deusto Biblioteca

runt, quę nuptię ordinăt, continentia cohibet & refrenat, vt quęadmodum de peccato factũ est suppliciũ, sic de suplicio fiat meritum. Factă itaq; fœminá viro de viro, in eo sexu in ea forma & distinctione mẽbrorũ, qua fœminæ notæ sunt, quę peperit Cain & Abel, & oẽs fratres eorũ, ex quibus oẽs homines nascerentr, in quibus pepe rit ẽt Seth, per quẽ ventum est ad Abrahă & ad populũ Israel, gẽtemq; omnibus iam notissimam gentibus, & per Noe filios oẽs gẽtes, quisquis dubitauerit, omnia cogit vitare q̃ credimus, longeq; à fidelium mentibus repellẽdus est. Cũ ergo q̃ritur ad quod adiutoriũ factus sit ille sexus viro, diligẽter, quantũ valeo, cũcta cõsiderăti, non nisi causa prolis occurrit, vt p eorũ stirpẽ terra impleretur, & nõ eo modo procreată quo nũc procreant homines, cũ inest peccati lex in mẽbris repugnãs legi mẽtis, ẽt si per dei gratiam virtute superat: hoc n. esse non potuisse credẽdũ est, nisi in corpore mortis huius, quod corpus mortuũ est p p peccatũ. Et qd hac pœna instius, q̃ vt nõ ad omnem nutũ seruiat corpus, id est, suus famulus animę, sicut domino suo detrectauit ipsa seruire: siue vtrũq; ex parentibus creet deus, corpus ex corpore, animam ex anima: siue alio modo faciat animas, non vtique ad opus impossibile, nec mercede parua: vt cum anima pietate deo subdita, legem istam peccati quæ est in membris corporis huius, quam primus homo accepit in pœnam, vicerit ipsa per gratiam, præmium cœleste percipiat maiore gloria, demonstrans quanta sit laus obedientiæ, quæ alienę inobedientiæ pœnam potuit virtute superare. Sed quoniam cui adiutorio fœmina facta sit viro, satis, quantum existimo, requisitum est, illud iam videamus quare sit factum, quòd addu ctæ sunt ad Adã omnes bestiæ agri, & omnia volatilia cęli, vt eis nomina imponeret, atq; ita velut necessitas oriretur creandi ei fœminam ex eius latere, cum inter illa animalia simile illi adiutoriũ nõ fuisset inuentum. Videtur. n. mihi propter aliquam significationẽ ꝓphetică factũ, sed tñ factũ, ex regesta cõfirmata, figuræ interpretatio libera relinquaī. Quid est. n. hoc ipsum qd volatilibus, terrestribusq; animantibus, non etiă piscibus, atque omnibus natatilibus, Adam nomina imposuit? Si enim linguæ humanæ cõsulantur, sic appellanī hæc omnia, quemadmodũ eis homines loquẽdo nomina posuerunt. Nõ solũ hæc quæ sunt in aquis & terris, verũ etiă ipsa terra & aqua & cœlũ, & q̃ uidentur in cœlo, & q̃ nõ vidẽtur, sed creduntur, pro diuersitate linguarũ gentium, diuersis nominibus appellantur. Vnă quã superbia turris illius post diluuiũ fabricată in diuersos signorũ sonos humanã diuideret societatem. Quæcunq; aũt illa lingua fuerit, quid attinet q̃rere? Illa certe tunc loquebaī Adă, & in ea lingua si ad huc vsque pmanet, sunt illæ voces articulatæ, quibus primus hõ animalibus terrestribus & volatilibus nomina imposuit. Nõ igit vllo mõ credibile est in eadẽ lingua nomina piscių nõ ab homine, sed diuinitus instituta, q̃ deo dicente hõ postea disceret. Qd̃ si ita etiă factum esset, quare ita factũ esset, ꝑculdubio mystica significatio resonaret. Sed credendũ est paulatim cognitis piscių generibus, nomina imposita: tũc aũt eũ pecora, & bestię, & volatilia ad hominẽ adducta sunt, vt eis ad se cõgregatis, generatimq; distinctis, nomina imponeret: q bus ẽt ipsis paulatim, & multo citius q̃ piscibus, si hoc factũ non eẽt, posset nomina imponere: qd fuit causę, nisi rõ aliquid significãdi, qd̃ ad pnunciationẽ futurorũ valeret? Cui rei maxime ordo narrationis huius inuigilat. Deinde nunqd ignorabat deus nihil tale se creasse in naturis animalium, quod simile adiutorium posset esse homini? An opus erat vt hoc etiam ipse homo cognosceret, & eo cõmendatiorem haberet vxorem suam, q̃ in omni carne creata sub cœlo, & de hoc aere sicut ipse viuens viuente, nihil eius simile inuenerit? Mirum si hoc scire nõ posset, nisi omnibus ad se adductis atque perspectis. Si enim deo credebat, posset hoc illi eo mõ dicere, quomodo & præceptum dedit, quomodo & peccantem interrogauit atque iudicauit. Si aũt non credebat, profecto neque hoc scire poterat, vtrum ad eũ omnia ille, cui non credebat, adduxerit, an forte in aliquibus ab illo remotioribus terrę partibus aliqua ei similia, quæ non demonstrasset, absconderit. Nõ itaq; arbitror dubitãdũ hoc alicuius ꝓphetię significationis gr̃a factũ, sed tñ factum. Neque hoc opere suscepimus prophetica ænigmata perscrutari, sed rerum gestarum fidem ad proprietatem historiæ cõmẽdare: vt quod impossibile videri vanis atque incredulis potest, aut ipsi authoritati sanctæ scripturæ velut testificatione cõtraria repugnare,

Fœmina qua sit facta forma. Cap. 11.

Animantia quare adducta ad Adã. Cap. 12.

gnare, id pro meis viribus, quantũ deus adiuuat, differẽdo demonstrẽ, neq; impossibile esse, neq; contrariũ. Qd̃ aũt possibile q̃ dẽ apparet, nec habet vllã specię repugnantiæ, sed tñ quasi superfluum, vel etiă stultũ quibusdam videri pōt, hoc ipsum disputando demonstrẽ, q̃ ideo tanquã rerum gestarum naturali vel vsitato ordine factum est, vt cordibus vestris fidelissima sanctarũ scripturarũ authoritate prælata, quia stultũ esse nõ pōt, mysticũ esse credatur, quanuis eius expositionem vel inquisitionẽ aut alibi iã exhibuerimus, aut in opus aliud differamus.

Quid ergo sibi vult etiă illud, q̃ mulier fuis coniunctionis vim commendandã, hoc ita fieri oportuisse credamus. Nunquid etiã vt dormienti fieret, eadem ratio vel necessitas flagitabat, vt deniq; osse detracto, in cuius locũ caro suppleretur? Non. n. nõ potuit ipsa caro detrahi, vt inde congruentius, q̃ sexus infirmior, mulier formaretur. An vero tam multis additis, costam deus ædificare potuit in mulierẽ, & carnem pulpamve non potuit, qui de puluere ipsum hominem fecit? Aut si iam costa fuerat detrahenda, cur non altera pro ea costa reposita est? Cur ẽt non dictũ est, finxit aut fecit, sicut in omnibus supra operibus: sed ædificauit, inq t, dñs deus illam costam, non tanquã corpus humanũ, sed tanquã domum? Non est itaq; dubitandũ qñ hæc facta sunt, & stulta esse non possunt, ob aliquid significãdum esse facta, fructum futuri seculi ab ipso iam primordio generis humani deo præscio in ipsis suis operibus misericorditer prædicante: vt certo pe seruis suis, siue per hominum successiones, siue per suum spiritum vel angelorũ ministeriũ reuelata atq; conscripta & promittendis rebus futuris & recognoscẽdis impletis testimonium perhiberent: quod magis magisq; in consequẽtibus apparebit. Videamus ergo quod isto opere suscepimus, non secundum præfigurationem rerum futurarum, sed secundum rerũ gestarũ non allegoricam, sed propriã significationẽ, quem admodũ hæc accipi possunt, Et finxit deus, inquit, adhuc de terra omnes bestias agri, & omnia volatilia cœli: vnde iam quod visum est, & quantum visum est, disseruimus. Et adduxit omnia ea ad Adam, vt uideret quid ea vocaret. Quo hæc adduxerit deus ad Adam, ne carnaliter sapiamus, adiuuare nos debet quod de bipertito opere diuinæ prouidẽtiæ in libro superiore tractauimus. Neque. n. sicut indagant atq; adigunt venantes aut aucupantes ad retia, quæcunq; animantia capiunt: ita hoc factum esse credendum est: aut vox aliqua iussionis de nube facta est eis verbis, quæ rationales animæ audientes, intelligere atq; obedire assolent. Non. n. hoc acceperunt vt possint bestiæ vel aues, in suo tñ genere obtemperant deo nõ rationali voluntatis arbitrio, sed sicut mouet ille omnia tẽporibus opportunis, non ipse tẽporaliter motus, per angelica ministeria: q̃ capiũt in verbo eius, quid quo tẽpore fieri debeat: illo non temporaliter moto, mouentur ipsa tẽporaliter, vt in ijs quæ sibi subiecta sunt, iussa eius efficiant. Omnis. n. anima viua, nõ solum rationalis sicut in hominibus, verũ etiam irrationalis sicut in pecoribus, & volatilibus, & piscibus, visis mouetur. Sed anima rationalis voluntatis arbitrio vel consentit visis vel non consentit: irrationalis ãt non habet hoc iudicium, pro suo tñ genere atque natura viso aliquo tacta propellitur. Nec in potestate illius animæ est, quæ illi vi sa veniant, siue in sensum corporis, siue in ipsum spiritum interius: quibus visis, appetitus moueatur cuiuslibet animantis: ac sic cum ea visa per angelorum obediẽtiam desuper ministrantur, peruenit iussio dei non solum ad homines, nec solum ad aues & pecora, verumetiă ad ea quæ sub aquis latent, sicut ad cetum, qui glutiuit Ionam. Nec solum ad ista maiora, uerumetiam ad vermiculum: nam & huic legimus diuinitus iussum, vt radicem cucurbitæ roderet, sed cuius vmbraculo Propheta requieuit. Si. n. homini donauit deus sic eum instituens, vt etiă carnem peccati portans, posit non solũ pecora & iumenta suis vsibus subdita, nec tñ domesticas aues, sed etiă liberæ voluntatis quaslibet etiă sæuas feras & capere & mansuetas facere, & eis mirabiliter imperare potentia rationis, non corporis: cum earum appetitus & dolores captans, paulatimq; illectando, premẽdo, laxandoq; moderãs, agresti eas exuit consuetudine, & tanquã humanis moribus inquit: quãto magis angeli hoc possunt, qui iussione dei in ipsa eius, quam sempiternè intuentur, incõmutabili veritate perspecta, mouentes se per tẽpus, & corpora sibi subdita p tẽpus & locũ, agilitate mirabili & iussa quibus moueantur, & appetitũ carnalis indigentiæ valent efficere omni animę viuæ, vt quo eã venire opus é nesciẽs

Forma-- tio mulieris per quem. Cap. 15, 2. sen. di. 26. c. solet.

adducatur. Iã ergo videamus, ipsa mulieris formatio, quæ mystice etiam ædificatio dicta est, quemadmodum facta sit. Natura quippe mulieris creata est, quanuis ex viri, li, q̃ iam erat, non aliquo motu iam existentium naturarũ. Angeli aũt nullã omnino possunt creare naturã: solus.n. vnus cuiuslibet naturæ, sed magnæ seu minimæ, creator est deus. i. ipsa trinitas, pater & filius spũssanctus. Aliter ergo q̃ritur quemadmodum sit soporatus Adam, costaq; eius sine vllo doloris sensu à corporis compage detracta sit. Hæc.n. fortasse dicantur potuisse per angelos fieri: formare aũt vel ædificare costã, vt

L mulier esset, vsqueadeo nõ potuit nisi deus, à quo vniuersa natura subsistit, vt ne illud quidẽ carnis supplementũ in corpore viri, quod in illius costæ successit locum, ab angelis factũ esse crediderim: sicut nec ipsum hominẽ de terræ puluere: non q̃ nulla sit angelorũ opera, vt aliquid creetur, sed nõ ideo creatores sunt: quia nec agricolas creatores

1. Cor. 3. segetũ atq; arborũ dicimus. Nõ.n. qui plãtat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementũ dat deus. Ad hoc incrementũ pertinet etiam in corpore humano, q̃ osse dempto, locus carne suppletus est: illo. s. opere dei, quo naturas subsistituit vt sint, quo ipsos quoq; angelos creauit. Opus itaq; agricolæ est, vt aquam ducat cum rigat: non aũt opus eius est, vt aqua per decliuia prolabatur, sed

Sapiẽ. 11. illius qui omnia in mensura & numero & pondere disposuit. Itẽ opus agricolæ est vt surculus auellatur ex arbore, terræq; mandetur: at non opus eius est vt succũ imbibat, vt germen emittat, vt aliud eius solo figat, quo radicem stabiliat: aliud in auras promoueat quo robur nutriat, ramosq; diffundat: sed illius qui dat incrementũ. Medicus etiã ęgro corpori alimẽtũ adhibet, & vulnerato

M medicamẽtũ. Primũ nõ de rebus quas creauit, sed quas creatas opere creatoris inuenit. Deinde cibum vel potum præparare potuit & ministrare, & emplastrũ formare, & medicamenta illico apponere: nũ etiã ex ijs q̃ adhibet, operari & creare vires vel carnem põt? Natura id agit interiore motu nobisq; occultissimo. Cui tũ si deus subtrahat operationẽ intimã, quã eam substituit & facit, continuo tanquã extincta nulla remanebit. Quapp cum deus vniuersam creaturã suã bipertito quodãmodo opere prouidẽtiæ, de quo in superiore libro locuti sumus, & in naturalibus & in volũtarijs motibus administret, creare naturã tã nullus angelus põt, q̃ nec seipsum. Voluntas vero angelica obedienter deo subdita, eiusq; executa iussionẽ, naturalibus motibus de rebus subiectis tanquã materiã ministrare, vt secũdũ illas principales in verbo dei non creatas, vel secũdũ illas in primis sex dierũ operibus causaliter creatas rationes aliquid in tempore creetur, more agricolandi vel medendi põt. Quale itaq; ministerium deo exhibuerint angeli in illa mulieris formatione, quis audeat affirmare? Certissime tũ dixerim, supplementũ illud carnis in costæ locũ ipsiusq; fœminæ corpus & animã conformationemq; membrorũ, omnia viscera, sensus oũs, & quicquid erat quo illa & creatura & homo & fœmina erat, non nisi in illo opere dei factum, quod deus non per angelos, sed per semetipsum operatus est nec dimisit, sed ita continuãter operatur, vt nec vllarũ aliarũ rerũ, nec ipsorum angelorũ natura subsistat, si nõ operetur. Sed q̃m carnem animatam atq; sentientem, quantum naturam rerum pro humano captu experiri potuimus, non nouimur nasci nisi aut ex istis tanquã materialibus elementis, hoc est ex aqua & terra: aut ex fruticibus vel lignorũ fructibus, vel etiã ex carnibus animalium, sicut innumerabilia ex genera vermium siue reptilium, aut certe ex concubitu parentum: nullam aũt carnem animantis; tam scimus ex carne cuiuslibet animantis quæ tã esset ei similis, vt sexu tm discerneretur, quærimus in rebus creationis hmõi similitudinem, qua mulier de viri latere facta est, nec possumus inuenire: nõ ob aliud, nisi quia homines quemadmodum operentur, in hac terra nouimus: quemadmodum autem angeli in hoc mundo quodammodo agricolentur, non vtiq; nouimus. nam profecto si remota hominũ industria fruticum genus naturę cursus operaretur, nihil aliud nossemus q̃ ex terra nasci arbores & herbas, & ex earũ seminibus ab eis itidẽ in terrã cadentibus. Nunquid innotesceret nobis q̃d valeret insitio, vt alterius generis lignũ radice propria, poma portaret aliena, & coalescente vnitate iã sua? Hæc per agricolarũ opera didicimus, cũ ipsa creaturis arborum nullo modo præessent, sed naturæ cursum deo creãti suũ quoddã officiũ ministeriũ q̃; præberẽt: nequaquã.n. quicquã p̃ eorũ operæ existeret, si hoc in dei opera intima naturæ ratio non haberet. Quid ergo mirum, si hominẽ ex osse hominis factã non nouimus

quando creanti deo quẽadmodũ angeli seruiant ignoramus: quia nec arborẽ ex arboris furculo robore alieno factam nosse possemus, si & ista deo creãti quẽadmodũ agricolę, seruiant, similiter nescimus? Nullo mõ tñ dubitamus & hominũ & arborũ nõ nisi deũ esse creatorẽ, fideliterq; credimus factã fœminã ex uiro, nullo interueniente cõcubitu, ẽt si forte costa hominis ministra

Gen. 2. ta sit p̃ angelos in opere creatoris: sicut fideliter credimus ẽt virũ factũ ex fœmina nul

Gen. 24. lo interueniente cõcubitu, cũ semẽ Abrahę dispositũ est p̃ angelos in manu mediatoris: vtrũq; infidelibus incredibile est: fidelibus aũt cur ad rei gestæ proprietatem quod de

C Christo factum est, & tm ad figuratã significationem, q̃d de Eua scriptũ est credibile nõ videreẽ? An vero sine cuiusquam concubitu vir ex fœmina fieri potuit, fœmina ex uiro non potuit? Et virginalis vterus vnde uir fieret habebat, virile aũt latus vnde fœmina fieret non habebat: cum hic dñs de famula nasceretur, ibi de seruo famula formaretur? Poterat & dñs carnem suam de costa vel de aliquo mẽbro virginis creare. Sed q̃ posset oñdere in corpore suo hoc se iterum fecisse quod factum est vtilius in matris corpore oñdit nihil pudendum esse quod castũ est. Q̃d si q̃ritur, qũo se habeat causalis illa cõditio in qua primũ hominẽ deus fecit ad imaginẽ ac similitudinẽ suã, ibi q̃p. 1. pe & hoc dictũ est, masculum & fœminam

Gen. 1. 27. fecit eos: vtrũ iam illa ratio quã mundi primis operibus indidit, atq; concreauit deus, id habebat, vt sic̃m eam necesse esset ex vi-

Gen. 2. ri latere fœminã fieri an hoc tm habebat ut sic fieri posset, vt aũt ita fieri necesse esset, non ibi iam conditũ, sed in deo erat absconditũ.

Si hoc ergo q̃ritur, dicam quid mihi vi-

D deatur sine affirmãdi temeritate. Quod tamen cum dixero, fortasse prudenter ista cõsiderãtes, quos iam Christiana fides imbuit, etiam si nunc primitus ista cognoscunt, non esse dubitandum iudicabunt: Omnis iste naturalis cursus vsitatissimus habet quasdam naturales leges suas, secundum quas & spiritus vitæ qui creatus est, habet quosdam appetitus suos determinatos quodammodo, quos etiam mala voluntas non posit excedere. Et elementa mundi huius corporei habent definitam vim qualitatemq; suã quid vnũquodque valeat vel nõ valeat, quid de quo fieri posit vel non posit. Ex his velut primordijs rerum, omnia quæ gignuntur suo quoque tempore exortus processusque sumunt, finesque, & decessiones sui cuiusq; generis. Vñ sit vt de grano tritici nascatur faba, vel de faba triticum, vel de pecore homo, vel de homine pecus. Super hũc autem motum cursumq; rerum naturalẽ, potestas creatoris habet apud se posse de his omnibus facere aliud, q̃ eorũ quasi seminales rõnes habẽt: nõ tñ id quod ia eis posuit, vt de his fieri vel absq; ipso possit. Neq; n. potentia temeraria, sed sapientiæ virtute omnipotens est: & hoc de vnaquaque re in suo tpe, facit, quod ante in ea fecit vt posit. Alius ergo est rerum modus q̃ illa herba fic ger- E minat: illa fic, illa ætas parit, illa nõ parit, hõ loqui potest, pecus non potest. Horum & talium modorum rationes, non tantum in deo sunt, sed ab illo etiam rebus creatis indi

2. sen. di. 18. c. omnium. tæ atq; cõcreatæ. Vt aũt lignũ de terra exciscum, aridũ, perpolitum, sine radice vlla, sine terra & aqua repente floreat, & fructũ gignat, vt per iuuentã sterilis ęmina in senectu pariat, vt asina loquat̃, & si quid eiusmodi est, dedit quidem naturis quas creauit Num. 7 Ge. 12. Nume. 22. vt ex eis & hęc fieri possent. Neque enim ex eis vel ille faceret, quod ex eis fieri non posset ipse præfigeret, quoniã seipso nõ est nec ipse potentior. Veruntũ alio modo dedit, vt non haberent in motu naturali, sed in eo quo ita creata esset, vt eorum natura voluntati potentiori amplius subiaceret. Ha- Mulier quo facta. bet ergo deus in seipso absconditas quorũdam factorũ causas quas rebus conditis nõ Ca. 18. 2. sen. di. 18. c. om nium. inseruit, easq; implet non illo opere, quidẽ tię quo naturas substituit vt sint, sed illo quo eas administrat vt voluerit quas vt voluit cõdidit, ibi est & gra per quã salui fiunt F peccatores. Nã quod attinet ad naturã iniqua sua volũtate deprauatã, recursum per semetipsum nõ habet, sed per dei grãm qua adiuuatur & instauratur. Neq; n. desperandi sunt homines in illa sentẽtia in qua scriptũ est, Oẽs qui ambulãt in ea nõ reuertẽtur. Dictũ est. n. sec̃m põdus iniquitatis suę Prouer. 2. vt q̃ reuertit̃ qui reuertit̃, nõ sibi tribuat, sed grãę dei, nõ ex operibus, ne forte extollatur. Propterea mysteriũ gratiæ huius Apo Ephe. 2. stolus absconditũ dixit, nõ in mũdo, in quo sunt absconditæ causales rõnes omniũ rerũ naturaliter creatarũ, sicut absconditus erat Leui in lũbis Abrahæ, qũ & ipse decimatus est, sed in deo, qui vniuersa creauit: Quãobrem omnia etiam quæ ad hanc grãm significandã, non naturali motu rerũ, sed mira-

Universidad de Deusto
Biblioteca

biliter facta sunt, eorũ etiã absconditę causę in deo fuerant: quorũ etiã summum erat, ꝙ ita mulier facta est de latere viri, & hoc dormientis: quæ per ipsum firma facta est, tanquam eius esse firmata: ille ãt ꝓp ipsam infirmus, quia in locũ costæ non costa, sed caro suppleta est nõ habuit hoc prima rerum cõditio qũ sexto die dictũ est, Masculum & Gene.1. fœminã fecit eos, vt fœmina omnino sic fieret: sed tantũ hoc habuit quia & sic fieri posset, ne contra causas, quas voluntate instituit, mutabili volũtate aliquid fieret. Quid aũt fieret, vt omnino aliud futurũ nõ esset, absconditũ erat in deo, qui vniuersa creauit. Sed qũ sic dixit absconditũ, vt innotesceret principibus & potestatibus in cœlesti Ephe.3. bus, ꝓ ecclesiã multiformis sapiẽtiæ dei ꝓbabiliter credit: sicut illud semẽ, cui ꝓmis- 1.Retra sum est, disposituũ est ꝓ angelos in manu me- cta. diatoris, sic omnia q̃ ad ipsius seminis aduẽ- Ca. 24. tũ vel prænunciandum, vel annunciãdum in rerum natura, præter vsitatum naturæ cursum mirabiliter facta sunt, ministrantibus angelis esse facta: vt tamen vbiq; creator vel reparator creaturarum non sit, nisi qui plantatore & rigatore quolibet solus 1.Co.3. incrementum dat deus. Ac per hoc etiã Ecstasis illa ecstasis, quam deus immisit in Adam, vt Adæ. soporatus obdormiret, recte intelligitur ad Cap.19. hoc immissa, vt & ipsius mẽs per ecstasim particeps fieret tanquam angelicæ curiæ, & Psal.71. intrans in sanctuarium dei intelligeret nouissima. Denique euigilans tanquã prophetiæ plenus cum ad se adductam costam, mulierem suam videret eructauit continuo, qđ Gene.2. magnum sacramentum cõmendat Apostolus, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de Ephe.5. carne mea. Hęc vocabit mulier, qm̃ de viro H sumpta est: & ꝓp hoc relinquet homo patrẽ suũ & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Quę verba cum primi hominis fuisse scriptura ipsa testet, dñs tamen in Euangelio deum dixisse de- Mat.19. clarauit. Ait.n. Non legistis, quia qui fecit ab initio masculum & fœminã fecit eos, & dixit, Propter hoc dimittet homo patrẽ, & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne una: ut hinc intelligeremus propter ecstasim quæ præcesserat in Adam, hoc eum diuinitus tanquam Prophetam dicere potuisse. Sed iam iste huius libri terminus placet, ut ea quę sequuntur ab alio exordio renouent intentionem legentium.

Libri noni finis.

D. AVRELII AVGVSTINI
de Genesi ad literam, liber decimus.

IAm quidem ordo ipse uide Vñ pos-
tur expostcere, ut de pecca- ma mu-
to primi hominis disserã- lieris.
mus: sed quia de carne mu Cap. 6.
lieris, quemadmodum fa- I
cta sit, scriptura narrauit, 2.Cor.11.
tacuit autem de anima, multo magis nos fe- 18. cap.
cit intentos ut de hoc diligentius inquira- fin.
mus: quonam modo refelli possint, siue non possint, qui credunt animam de anima hominis, sicut carnem de carne fieri, a parentibus in filios vtriusque rei transfusis seminibus. Hinc enim primitus ad hoc mouentur, vt dicant quòd vnam antiquam deus fecerit, sufflando in faciem hominem, quem de puluere finxerat, vt ex illa iam cæteræ crearentur animæ hominum, sicut ex illius carne omnis etiam caro hominum: quoniam primo Adam formatus est, deinde Eua: & ille quidem vnde habuerit corpus videlicet puluerem terræ, animam vero flatum Dei: At illa de illius latere cum facta dicatur, non dicitur, quòd eam deus flando similiter animauerit, tanquam vtrunque de illo ductũ sit, qui iam fuerat animatus. Aut enim taceri oportuit, inquiunt etiam de anima videri, vt eam sicut possemus datam diuinitus, vel intelligeremus vel certe crederemus. Aut si hoc propterea scriptura non tacuit, ne animam quoque sicut carnem hominis de terra factam esse putaremus, debuit & de mulieris anima non taceri, ne putaretur ex traduce si hoc verum non est. Quapropter ideo tacitum est, inquiũt, quòd in eius faciem flauerit deus, quia illud verum est quòd & anima ex homine propagata est. Huic suspitioni facile occurritur. Si enim propterea putant animam mulieris ex anima viri factam, quia nõ scriptum est quòd in mulieris faciem flauerit deus, cur credũt ex viro animatam fœminam, quando ne id quidem scriptum est? Vnde si deus omnes animas hominum nascentium sicut primã fecit, propterea scriptura de alijs tacuit, quoniam posset quod in vna factũ commemoratum est, etiam de cæteris prudenter intelligi. Itaque si oportuit nos per hãc scripturã de hac re aliqđ admoneri, magis si aliquid aliud fiebat in femina qđ in viro factũ non

non erat, vt ex carne animata eius anima duceret, nõ sicut viri eius aliunde corpus, aliũde anima: hoc ipsum qđ alio mõ fiebat, scriptura potius tacere non debuit, ne hoc itidẽ factum putaremus quod iã de illo didicerãmus. Proinde quia non dixit ex anima viri factam esse animã mulieris, conuenientius creditur eoipso nos admonere voluisse, nihil hic aliud putare q̃ de viri anima nouerãt. mus. i. similiter datam esse mulieri: cũ præsertim esset euidentissimæ occasionis locus, vt si nõ tunc qũ formata est, postea certe di- ..ceretur, vbi ait Adã, Hoc nunc os ex ossibus meis & caro de carne mea. Quanto.n. charius amantiusq; diceret, & anima de anima mea? Non tũ hinc tam magna quæstio iam soluta est, vt vnum horum manifestum ..certumq; teneamus. Quamobrẽ primũ ..videndum est, vtrum sacra scriptura libri huius ab eius exordio pertractata hinc nos ..dubitare permittat, vt nunc recte fortasse re- quiramus, aut q̃ nã sententia potius eligenda sit, aut in rei huius incerto quẽadmodũ ..tenere debeamus. Certe.n. sexto die fecit deus hominẽ ad imaginẽ suã, vbi etiã dictũ est, Masculum & fœminam fecit eos. Quorum illud superius vbi imago dei cõmemorata est, secundum animã, hoc aũt vbi sexus differentia secundũ carnẽ accipiebamus. Et qm̃ tot ac tanta testimonia quæ ibi considerata atq; tractata sunt, nos non sinebant eodem ipso sexto die, etiã formatum de limo hominem mulieremq; de latere eius accipere; sed hoc postea factum esse post illa primitus opera dei, in quibus creauit omnia simul quæ fuimus qđ de hominis anima crederemus, discussisq; omnibus disceptatiõis ..ræ partibus, illud credibilius vel tolerabilius dici visum est, ꝙ ipsa hominis anima in illis operibus facta est, corporis vero eius in mundo corporeo tanquã in semine ratione congeremur contra verba scripturæ, aut sexto die totũ factũ dicere. i. de limo virũ, & de eius latere fœminã: aut in illis sex dierum operibus nullo modo esse factũ hominẽ: aut corporis humani causalem rationẽ tantummodo factam, animæ autem nullam, cum pro tuus secundum ipsam sit homo ad imaginem dei. Aut certe & si non contra verba scripturæ aperte posita, tũ dure atq; intolerabiliter diceremus: vel in ea creatura spiritali quæ ad hoc tm̃modo creata esset, factã fuisse animæ humanæ rationem cum ipsa creatura in qua illa ratio facta diceretur, nõ cõ-

memoratur in operibus dei: vel in aliqua creatura quæ in illis commemoratur operibus, factã rõnẽ animæ, velut in omnibus qui iã sunt facti, ratio latet generandorũ filiorũ: ac sic eã vel angelorũ filiam, vel, quod est intolerabilius, alicuius elemẽti corporei filiã crederemus. Sed nunc si ob hoc mulier non de viro, sed similiter vt ille à deo factã animã asseritur accepisse, quia singulas singulis deus facit, non erat facta in illis primis operibus anima fœminæ. Aut si genera lis omniũ animarũ ratio facta fuerat, sicut in hominibus ratio gignendi, rediit ad illud durũ ac molestũ, vt vel angelorũ, vel, quod indignissimũ est, cœli corporei, vel alicuius etiã inferioris elemẽti filias animas hominũ esse dicamus. Ac per hoc videndũ est, & si latet quid verũ sit, quid saltẽ tolerabilius dici possit: vtrum hoc quod modo dixi: an in illis primis dei operibus vnã animã primi hominis factã, de cuius propagine oẽs hominũ animę crearentur: an nouas subinde animas fieri, quarum nulla vel ratio facta præcesserit in primis illis sex dierum operibus dei. Ecc.18.
Horum aũt trium duo priora nõ repugnãt primis illis conditionibus, vbi simul omnia creata sunt. Siue enim in aliqua creatura tãquam in parente ratio animæ facta sit, vt omnes animæ ab illa gñentur, à deo autem creentur, qñ singulis hominibus dant̃ sicut à parentibus corpora: siue non ratio animę velut in parente ratio prolis, sed ipsa omnino cum factus est dies facta sit anima, sicut ipse dies, sicut cœlum & terra, & luminaria B
cœli congruenter dictum est, Fecit deus ho Gene.1.
minem ad imaginem suam. Hoc vero tertiũ qũo non repugnet ei sententiæ, qua & sexto die factus accipitur homo ad imaginẽ dei, & post diem septimum visibiliter creatus, non tã facile videri põt. Nonas quippe animas fieri, quę neq; ipsæ neq; ratio earũ tanquã in parente prolis sexto illo die facta sit, cum his operibus, à quibus consummatis & inchoatis, deus in die septimo requieuit, si dixerimus, cauendum est, ne frustra tam diligenter scriptura commendet sex diebus cõsummasse deũ omnia opera sua quę fecit bona valde, si aliquas adhuc naturas fuerat creaturus, quas nec ipsas nec earũ ibi rõnes cautissime fecerit, nisi intelligatur rationẽ quidẽ singillatim faciendarum animarum nascentibus quibusq; dandarum in seipso habere, non in creatura aliqua condidisse. Sed quia non alterius generis creatura est anima q̃ Ibidem.

illius, secm quam sexto die factus est hō ad imaginē dei, non recte dicimus deū ea facere nunc, quæ tunc non consummauit: iā. n. tunc animā fecerat, quales & nunc facit: & C ideo non aliquod nouum creaturæ genus nunc facit, quod tunc in suis consummatis operibus non creauit: nec contra illas causales rōnes rerum futurarū, quas vniuersitati tunc indidit, hæc eius operatio est: sed potius secm ipsas; quādoquidē corporibus humanis, quorum ex illis primis operibus propagatio continuata successione protenditur, tales congruit animas inseri, quales nunc facit atq; inserit. Quapropter iā nihil timentes, ne contra verba libri huius q̄ de prima illa sex dierū conditione conscripta sunt, q̄libet harū triū sententiarū probabilitas vicerit sentire videamur, suscipiamus diligentioré quæstionis huius pertractationē, quantum adiuuat deus: ne forte fieri possit, vt si nō liquidā, de qua dubitari vltra nō debeat, tū certe acceptabilem de hac re sententiam nanciscamur, vt eā tenere donec certum aliquid elucescat, nō sit absurdum. Quòd si ne hoc quidem potuerimus, documentorū momentis vndiq; pariterq; nutantibus, saltem non videbitur nostra dubitatio laborem deuitasse quærendi, sed affirmandi temeritatē: vt me, si quis recte iam certus est, docere dignetur: si quem vero nec diuini eloquij, nec perspicuæ rationis authoritas, sed sua præsumptio certum fecerit dubitare mecum nō dignetur. Ac primum illud firmissime teneamus, animæ naturam nec in naturam corporis conuerti, vt quæ iam fuit anima, fiat corpus: nec in naturam animæ irrationalis, vt quæ fuit anima hominis, fiat pecoris: nec in naturam dei, vt quæ fuit anima, fiat quod est deus: atque ita vicissim nec corpus, nec animam irrationalem, nec substantiam, quæ deus est, conuerti & fieri animam humanam. Illud etiam non minus certum esse debet animam non esse nisi creaturam dei. Quapropter si neque de corpore, neque de anima irrationali neque de seipso deus animam hominis fecit, restat vt aut de nihilo eam faciat, aut de aliqua spiritali, tamen rationali creatura. Sed de nihilo, fieri aliquid consummatis operibus, quibus creauit omnia simul violētum est velle monstrare: & vtrum perspicuis documentis obtineri possit ignoro. Nec exigendum est a nobis, quod vel comprehendere homo non valet: vel si iam valeat, mirum si persuadere cuiquam potest, nisi tali, qui etiam nullo homine docere conante potest etiam ipse tale aliquid intelligere. Totius est igitur de huiusmodi rebus non humanis agere coniecturis, sed diuina testimonia perscrutari. Quòd ergo ex angelis tanquam E parentibus deus creet animas, nulla mihi de Animā in aliam rem non mutari. Cap. 4. canonicis libris occurrit authoritas. Multo ergo minus itaq; ex mundi corporeis elementis: deo, nisi forte illud mouet quod apud Ezechielem Prophetam, eū demonstratur resurrectio mortuorū redintegratis corporibus, ex quatuor ventis cœli aduocatur spūs, quo p flante viuificentur vt surgant. Sic enim scriptum est, Et dixit mihi dūs Propheta super spūm, Propheta fili hominis & dic ad spiritū, Hæc dicit dūs, A quatuor partibus venitorum cœli veni & spira in mortuos hos & viuant. Et prophetaui sicut præcepit mihi dūs, & introiuit spiritus vitæ in eos, & reuixerunt & steterunt super pedes suos cōgregatio multa valde. Vbi mihi videtur prophetice significatum, non ex illo tantum campo vbi res ipsa demonstrabatur, sed ex toto orbe terrarum resurrecturos homines, & hoc per flatum quatuor mundi partium fuisse figuratum. Neq; enim etiam flatus ille ex corpore dñi, substantia erat spūs sancti, quādo sufflauit & ait, Accipite spūm sanctum: sed vtiq; significatum est, sic etiam ab ipso procedere spiritum sanctum, quomodo ab F eius corpore flatus ille processit. Sed quia mundus non ita deo coaptatur ad vnitatem personæ, sicut caro illa verbo eius vnigenito filio, non possumus dicere ita esse animā de substantia dei quemadmodum flatus ille à quatuor ventis de natura mundi factus est: sed tamen aliud eum fuisse, aliud significasse puto, quod exemplo flatus ex corpore dñi procedentis recte intelligi potest. Etiam si Ezechiel Propheta illo loco non resurrectione carnis qualis proprie futura est, sed inopinatam desperati populi reparationem per spiritum dñi qui repleuit orbem terrarum, figurata reuelatione prænidit. Illud ergo iam videamus, cuinam potius sententiæ diuina testimonia suffragentur: eine qua Opinio de dicitur animā vnam deum fecisse, & dedisse eis primo homini vnde cæteras fecerat sicut ex anima eius corpore cætera hominum corpora: an ei qua dicitur singulas singulis facere, sicut Cap. 6. illi vnam, non ex illa cæteras. Illud enim qd per Esaiam dicit, Omnem flatum ego feci: Esa. 57.

tur satis ostēdant, ad vtrunq; accipi potest. Nam siue ex vna primi hominis anima, siue ex aliquo suo secreto, cēs procul dubio animas ipse fecit. Et illud quod scriptū est, Psal. 32. Qui finxit singillatim corda eorum, si nomine cordiū voluerimus animas intelligere, neq; hoc repugnat cuiquā duorū de quibus nunc ambigimus. Siue enim ex vna illa quā flauit in faciem primi hominis, ipse vtique singulas fingit sicut etiam corpora siue singulas vel fingat & mittat, vel in eisipsis q̄ bus miserit ea fingat: quanquā hoc nō mihi videatur dictū, nisi ex eo q̄ per gratiā nostræ animæ ad imaginā dei renouatione formantur. Vnde dicit Apostolus, Gratia enim 2. Tim. 2. saluti facti estis per fidē, & hoc nō ex vobis, sed donum dei est, nō ex operibus, ne forte quis extollatur: Ipsius enim sumus figmentum creatū in Christo Iesu in operibus bonis. Nō enim per hāc gratiā fidei corpora nostra creata vel ficta possumus intelligere, Psal. 50. sed sicut in Psalmo dictū est, Cor mundum crea in me deus. Hinc etiam illud esse puto. Qui finxit spiritum hominis in ipso: tāquā aliud sit factam animam mittere, aliud in ipso homine facere, id est, reficere ac renouare, sed etiā hoc si non de gratia in qua renouamur, sed de natura in qua nascimur intelligamus, ad vtranque sententiam duci potest: quia vel ex vna illa primi hominis tanquā semen animæ attractū ipse fingit in homine vt viuificet corpus: siue spiritum vitæ, non ex illa propagine sed aliunde corporibus H ri infusum, ipse iudem fingit per mortales sensus carnis, vt fiat homo in animā viuā.

Illud sanē de libro sapientiæ vbi ait, Sortitus sum animam bonam, & cum essem bonus, veni ad corpus coinquinatum, diligentiorem considerationem flagitat, Magis .n. videtur attestari opinioni, qua non ex vna propagari, sed desuper animæ venire creduntur ad corpora: veruntamen quid est, sortitus sum animam bonam? Quasi aut in illo animarum fonte, si vllus est, alię sint animæ bonæ, alię non bonæ, quæ sorte quadā exeant, quænam cui homini tribuatur: aut alias deus ad horam cōceptorum vel nascē tium faciat bonas, alias non bonas, quarum quisque habeat sortem, quæ acciderit. Mirum si hoc eos saltem adiuuat, qui credunt aias alibi factas singillatim mitti a deo singulis quibusque corporibus hominū: ac nō illos potius, qui pro meritis operū, quæ ante corpus egerunt, in corpora mitti animas dicunt. Secūdū quid enim aliæ bonę, aliæ nō bonæ venire ad corpora possunt putari, nisi secundū opera sua? Neq; enim secundum naturā, in qua fiunt ab illo qui oēs naturas bonas facit. Sed absit vt cōtradicamus Apostolo, qui dicit nondū natos nihil egisse boni aut mali: vnde confirmat nō potuisse ex I Rom. 9. operibus dici, sed ex vocante, maior seruiet minori, cū de geminis ageret adhuc in Rebeccæ vtero constitutis. Sequestremus ergo paululū hoc de libro sapientiæ testimoniū: neq; enim negligēdi sunt, seu errent seu verū sapiant, qui hoc specialiter & singulariter de anima illa dictū putant mediatoris dei & hominū hominis Iesu Chri. Quod, si necesse fuerit, quale sit postea cōsiderabimus, 1. Tim. 2. vt si Christo cōuenire nō potuerit, quæramus quēadmodum id accipere debeamus ne contra Apostolicā veniamus fidē, putantes habere animas aliqua merita operū suorū, priusquā incipiant in corporibus viuere. Nunc illud videamus quēadmodum Spiritus dictū sit, Auferes spūm eorū, & deficient, & hominis in puluerem suum reuertentur: Emitte spiritū tuum, & creabūtur, & renouabis faciē Cap. 8. Ps. 103. terræ. Pro illis enim qui arbitrātur animas ex parentibus sicut corpora creari, hoc videtur sonare, cum sic intelligatur, vt spiritū eorū propterea dixerit, q̄ eū homines ex hominibus acceperint. qui cum mortui fuerint, non esi poterit ab hominibus reddi vt resurgant, quia non rursus quēadmodū quā do nati sunt, a parentibus dicitur, sed deus eum reddet, qui resuscitat mortuos. Ac per K hoc eundē spūm dixit eorū cū moriuntur, dei aūt cum resurgunt: quod possunt illi q̄ non ex parentibus, sed deo mittente animas venire asserunt, pro sua opinione sic intelligere vt eorū dixerit spiritū cum moriūtur, quia in eis erat, & ab eis exijt: dei aūt cū resurgūt, q̄ ab ipso mittitur, ab ipso redditur. Proinde hoc etiā testimoniū neutris eorū aduersatur: ego vero arbitror melius intelligi hoc dictū de gratia dei, qua interius renouamur. Omniū enim superborū secundum Col. 3. terrenū hominē viuentiū, & de sua vanitate pręsumentium, quodāmodo aufertur spiritus propriu⁹, cū exeunt se veterem hominē, & infirmētur vt perficiātur expulsa superbia, dicētes dño per humilē confessionē, Memento quia puluis sumus: quibus dictū erat, Quid superbis terra & cinis? Per ocu- Ps. 102. lū quippe fidei contuentes dei iustitiam, & Eccl. 10. nolētes cōstituere suā, semetipsos despiciūt, Ro. 10.

sicut

Universidad de Deusto
Biblioteca

sicut Iob dicit, & distabescunt, & æstimant se terrā & cinerē: hoc enim est, Et in puluerē suum conuertentur. Accepto aūt spiritu dei, dicunt, Viuo aūt iam nō ego, viuit autē in me Christus: Sic innouatur facies terræ per noui testamēti gratiā numerositate sanctorū. Illud etiā quod apud Ecclestasten scriptū est, Et cōuertatur puluis in terrā sicut fuit, & spiritus reuertatur ad deū qui dedit eū, neutri sentētiæ cōtra alterā suffragatur, sed in vtraq; consistit. Tum enim isti dixerint hinc ꝓbari nō a parētibus, sed a deo animā dari, quod conuerso puluere in terrā suā id est carne, q̄ de puluere facta est, reuertetur spūs ad deū, qui dedit illū. Respōdent illi, Vtiq; ita est, Redit enim spūs ad deū, q̄ eum dedit homini primo, qū in eius faciem sufflauit, conuerso puluere, id est humano corpore in terrā suā, vnde primitus factum est. Neq; enim ad parētes erat spūs rediturus, quānis inde sit creatus ex illo vno, qui homini primo datus est: sicut nec ipsa caro post mortē ad parētes reuertitur, a quibus eā certe constat esse propagatā. Quēadmodū ergo caro nō redit ad homines ex quibus creata est, sed ad terrā vnde primo homini formata est: sita & spūs nō redit ad homines a quibus trāsfusus est, sed ad deū, a quo primæ illi carni datus est. Quo testimonio sanē satis admonemur ex nihilo deum fecisse animā, quā primo hoī dedit, non ex aliqua iam facta creatura, sicut corpus ex terra: & ideo cū redit nō habet quò rediat, nisi ad authorē qui eā dedit, non ad eam creaturā ex qua facta est, sicut corpus ad terrā. Nulla ē enim creatura ex qua facta est, quia ex nihilo facta est: ac per hoc ad factorē suum redit q̄ redit, a quo ex nihilo facta est. Non enim oēs redeunt, qm̄ sunt de quibus dicitur, Spiritus ambulans & nō reuertēs. Quocirca difficile est quidē omnia de hac re scripturārū sanctarū testimonia colligere, ꝙ & si fieri posit, vt non solū cōmemorētur, sed etiā pertractentur, in magnā sermonis longitudinē pergunt: Sed tū nisi aliquid tā certum proferatur, q̄ certa proferuntur, quibus ostenditur ꝙ deus animā fecerit, vel ꝙ eam primo homini dederit, quonā modo per diuini eloquij testimonium ista quæstio soluatur ignoro. Si enim scriptū esset, ꝙ similiter sufflauerit deus in faciē formatæ mulieris, & facta fuerit in animā viuam, iam quidē plurimū lucis accederet, qua cuiq; formatę carni hominis nō ex parentibus dari animam crederemus: adhuc tū expectaretur quid proprie teneretur in prole, qui nobis modus vsitatus est, hominis ex homine: Prima vero mulier aliter facta est, & ideo adhuc dubium esset, si ei posset, animā propterea nō ex Adā diuini tus Euæ datā, quia nō ex illo tanquā proles orta est. Si aūt homini qui primus ex illis natus est cōmoraret scriptura, nō ex parētibus ductā, sed desuper animā datā, illud iam in cæteris etiā tacēte scriptura oportaret intelligi. Nūc itaq; & illud cōsideremus vtrū neutram confirmet sententiā, sed an sit vtriq; possit accōmodari, quod scriptū est, corpora Per vnū hominē peccatum in hūc mundū & antrauit, & per peccatum mors, & ita in oēs mē homines pertrāsijt, in quo oēs peccauerūt. multi Et paulo post, Sicut per vnius delictum in Capit. 5. oēs homines ad cōdēnationē, ita & ꝑ vnius Rom. 5. iustificationē in oēs homines ad iustificatiōnē vitę. Sicut enim per obedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per vnius obedientiam iusti constituētur multi. Ex his enim verbis Apostoli, qui defendunt animarū propaginem, sententiā suā sic astruere moliuntur: Si secundū solā carnē, inquiunt, potest intelligi peccatū vel peccator, nō cogimur in his verbis ex parentibus animā credere. Si autem quāuis per illecebram carnis, non tamē peccat nisi anima, quomodo accipiendum est quod dictū est, in quo oēs peccauerunt, si non ex Adā etiam anima sicut caro propagata est? Aut qūo per illius inobedientiā peccatores cōstituti sunt multi, si tantū secundū carnem in illo, nō etiam secundum animam fuerunt? Cauendū est enim ne vel deus videatur author esse peccati, si dat animā carni, in qua eā peccare necesse sit: vel possit esse anima, præter ipsius Chri, cui liberandæ à peccato nō sic Christiana gratia necessaria, q̄ a nō peccauit in Adam, si oēs in eo peccasse secundū carnē tantū quę de illo creata est nō etiam secundū animā dictum est: quod vsqueadeo contrariū est Ecclesiasticæ fidei, vt parētes ad percipiendā gratiam sancti baptismi etiā cum paruulis atque infantibus currant: In quibus si hoc vinculum peccati soluitur q̄ tantummodo carnis, nō etiam quod animę est, merito quæritur quid eis obsit si in illa ętate, de corpore sine baptismo exirent. Si enim per hoc sacramentum corpori eorum, & non etiam animæ cōsulitur, debebunt & mortui baptizari. At cum videamus hoc vniuersaliter Ecclesiā retinere, vt cū viuentibus curratur, & viuentibus succurratur, ne cum mortui fuerint nihil possit fieri quod prosit: non videmus quid aliud possit intelligi, nisi vnumquemque paruulum non esse nisi Adam & corpore & anima, & ideo illi Christi gratiam necessariā. Aetas quippe illa in seipsa nihil egit vel boni vel mali. Proinde ibi anima innocentissima est, si ex Adam propagata non est. vnde qūo possit iuste ire in condemnationem si de corpore sine baptismo exierit, quisquis istam sententiam de anima tenens potuerit demōstrare, mirandus est. Verissime quippe ac veracissime scriptum est, Caro cōcupiscit aduersus spiritum & spiritus aduersus carnē: sed tā carnem sine anima cōcupiscere nihil posse putō, quod omnis doctus & indoctus nō dubitet. Ac per hoc ipsius concupiscentiæ carnalis causa nō est in anima sola, sed multo minus est in carne sola. Ex vtroq; .n. fit: ex anima .s. ꝙ sine illa delectatio nulla sentitur: ex carne aūt, ꝙ sine illa carnalis delectatio non sentitur. Carnem itaque concupiscentem aduersus spiritū dicit Apostolus carnalem procul dubio delectationem, quā de carne & cum carne spiritus habet aduersus delectationem quam solus habet. Solus quippe habet, nisi fallor, illud desideriū, nō cum carnis voluptate, vel carnalium rerum cupiditate commixtum, quod desiderat & defecit anima in atria dñi. Solus habet et illud de quo ei dicitur. Concupisti sapiētiam serua mandatum, & dominus præbet illam tibi. Nam cum spiritus imperat membris corporis vt huic desiderio seruiant quo solus accenditur: velut cū assumitur codex, cum aliquid scribitur, legitur, disputatur, auditur, cum denique panis frangitur esurienti, &c cætera humanitatis ac misericordiæ pstantur officia: obedientiam caro exhibet, non concupiscentiam mouet. His atque huiusmodi bonis desiderijs quibus sola anima concupiscit, cum aduersatur aliquid quod eandem animam secūdum carnem delectat, tunc dicitur caro concupiscere aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Sic .n. dicta est caro in eo ꝙ secundum ipsam facit animā, cum ait, Caro concupiscit: quemadmodum dictum est, Auris audit, & oculus videt. Quis .n. nescit ꝙ anima potius & per aurem audiat, & per oculum videat? Ita loquimur ēt, cum dicimus, manus tua subuenit hominī, cum aliquid porrecta manu dat quo cuiquā subueniatur. Quod si de ipso ēt fidei oculo ad quem pertinet credere q̄ per carnem non videntur, dictum est, Videbit omnis caro salutare dei: non vtique nisi de anima qua viuit caro: cū ēt per ipsam carnē nostram Christum pie videre. i. formā qua indutus est propter nos, non pertineat ad cō cupiscētiam, sed ad ministerium carnis. Ne forte aliquis ita velit accipere, quod dictum est, Videbit omnis caro salutare dei: quanto congruentius dicitur, caro concupiscere, qñ anima non solum carni animalem vitā præbet: verumetiam secundum ipsam carnem aliquid concupiscit: quod in potestate non est ne concupiscat, quandiu inest peccatum in membris. i. violenta quædam carnis illecebra in corpore mortis huius veniens de vindicta illius peccati vnde propaginé ducimus, secundum quam oēs ante gratiā filij sunt iræ. Contra quod peccatum militant sub gratia constituti, non vt non sit in corū corpore quandiu ita mortale est, vt & mortuum iure dicatur, sed vt non regnet. Non aūt regnat, cū desiderijs eius. i. his quæ secūdum carnem contra spiritum concupiscuntur, non obeditur. Proinde Apostolus, Nūquid ait non sit peccatum in vestro mortali corpore? Sciebat quippe inesse peccati delectationem, quam peccatum vocat, depraua-ta. s. ex prima trāsgressione natura. Sed nō, inquit, regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desiderijs eius, nec exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato. Secundum hanc sententiam nec rem absurdissimā dicimus, ꝙ caro sine anima concupiscat: nec Manichæis consentimus, qui cum viderent non posse carnem sine anima concupiscere, aliam quandam animam suam ex alia natura deo contrariā carnem habere putauerunt vnde concupiscat aduersus spiritum. Nec alicui animæ non esse necessariam Christi gratiam dicere cogimur, cum dr nobis, Quid meruit anima infantis, vnde illi perniciosum sit non percepto Christiani baptismi sacramēto exire de corpore, si nec proprium aliquod peccatum commisit, nec ex illa est quæ in Adam prima peccauit? Non .n. de pueris grandiusculis agimus, quibus q̄dem peccatū proprium nolūt attribuere quidā, nisi ab anni quartidecimi articulo cum pubescere cœperint. Quod merito crederemus, si nulla essent peccata nisi q̄ membris genitalibus admittuntur. Quis vero audeat affirmare, furta, mendacia, periuria, nō esse pcta, nisi q̄ talia vult impune

Ps. 103. Gal. 2. L Quo corpus quo anima reuertat. Cap. 9. Eccl. 12. M Psal. 77. Quæstio de anima mulieris difficilis. Cap. 10. A B C D E F Lucæ. 3. Ephe. 2. Rom. 6. Gal. 5. Rom. 6. An caro concupiscat sine anima. Cap. 13. Peccata puerorū

Universidad de Deusto
Biblioteca

impune committere? At his plena est puerilis ætas, quánuis in eis non ita vt in maioribus punienda videantur, q̃ sperentur annis accedentibus quibus ratio conualescat posse præcepta salutaria melius intelligere, eisq; libentius obedire. Sed nunc de pueris non agimus, quorum carnalem ac puerilem voluptatem vel corporis vel animi si veritas & æquitas oppugnauerint, quibus possunt viribus dictorum atque factorum repugnant, pro qua nisi pro falsitate & iniquitate q̃ suffragari videbitur eis, vel ad percipienda q̃ alliciunt, vel ad vitanda q̃ offendunt. De infantibus loquimur, non quia nascuntur plerunque de adulterijs, neq; enim in prauis moribus naturæ dona culpanda sunt: aut propterea non debuerunt germinari frumenta q̃ ea seuerit furantis manus: aut vero ipsis parentibus offutura sit iniquitas sua, si se ad eũ conuertendo correxerint, quanto minus filijs si recte vixerint. Sed illa ætas sic vehementem quæstionẽ mouet, cuius anima cũ peccatum nullum habeat de proprio voluntatis arbitrio, quæritur quo possit iustificari p illius vnius hominis obedientiam, si p alterius vnius inobedientiam rea non est. Hæc vox eorum est, q̃ animas hominum ex hominibus parentibus creatas volunt, non quidem nisi à creatore deo, sed sicut etiam corpora. Non.n.& hoc parentes creant, ac non ille qui ait, Priusquam te formarem in vtero noui te. Quibus respondetur animas quidem corporibus hominum deum nouas singillatim dare, ad hoc vt in carne peccati de originali peccato veniente recte viuendo, carnalesq; concupiscentias sub dei gratia subigendo, meritum cõparẽt, quo cum ipso corpore in melius transferantur tempore resurrectionis, & in Christo in æternum cum angelis viuant. Sed necesse esse vt cum membris terrenis atque mortalibus, maximeq; de peccati carne propagatis, miro modo coaptantur, vt ea primitus viuificare, post ẽt ætatis accessu regere possint, tanquam obliuione prægrauẽtur. Quæ si esset quodammodo indigestibilis, creatori tribueretur. Cum vero paulatim ab huius obliuionis torpore anima respiscens possit conuerti ad deum suum, eiusq; misericordiam & veritatem primo ipsa pietate cõuersionis, deinde seruandi præcepti eius perseuerantia promereri, quid ei obest illo velut somno paululum immergi, vnde paulatim euigilans in lucem intelligẽtiæ, propter quã

Infantes seruari baptismo. c. 14. Rom. 5.

H Hiere. 1.

rationalis anima facta est, potest p voluntatem bonam eligere vitam bonã: quod quidem non poterit nisi adiuuerit gratia dei p mediatorem: hoc si neglexerit homo, non tantum secundum carnem, verumetiam secundum spiritum erit Adam. Si aũt curauerit, erit Adam secundum carnem tãtummodo, secundum spiritum aũt recte viuens, illud ẽt quod de Adam culpabili tractũ est, mundatum à labe peccati recipere merebitur illa commutatione quam sanctis resurrectio pollicetur. Sed antequam p ætatem possit secundum spiritum viuere, necessariũ habet mediatoris sacramentum: vt quod p eius fidem nondum potest, per eorũ q̃ eum diligunt fiat. Eius.n. sacramento soluitur ẽt in ætate infantili originalis pœna peccati: à quo nisi adiutus, ẽt iuuenis carnalem concupiscentiam non domabit, nec ea subiugata æternæ vitæ meritum apprehẽdet, nisi eius dono quem promereri studet. Ideo viuus oportet ẽt infans baptizetur, ne obsit animę societas carnis peccati, qua participata fit vt nihil possit anima infantis secundum spiritum sapere. Ipsa quippe affectio grauat etiã corpore exutam, nisi cum in corpore est, p vnicum sacrificiũ veri sacerdotis expietur.

Quid ergo, ait aliquis, si hoc non curauerint sui, vel infidelitate vel negligẽtia? Hoc magnũ quidẽ ẽt de maioribus dici potest. Possunt tñ .n. vel repente emori, vel apud eos agrotare, vbi eis quo baptizentur nemo subueniat. eosdem re, vbi eis quo baptizentur nemo subueniat. Sed illi, inquit, habent etiã propria peccata quorum indigeant remissione, q̃ si dimissa non fuerint, nemo eos recte dicet immerito plecti, pro ijs quæ in sua vita sua voluntate commiserint. Illa vero anima cui quædam contagio tracta de carne peccati, si de illa prima anima peccatrice non creata est, nullo modo imputari potest: neque.n. vllo peccato, sed natura qua sic facta est, & deo dante carni data est: cur alienabitur ab æterna vita si baptizãdo infanti nemo subuenerit? An forte nihil oberit? Quid ergo prodest ei cui subuenitur, si nihil obest cui non subeniatur? Hic pro sua causa quid respondere possint, qui secundum scripturas sanctas, vel q̃ apud eas inueniatur, vel q̃ eis non aduersetur, conantur asserere animas nouas, non de parentibus tractas corporibus dari, nõdum me audisse, vel vspiam legisse fateor. Nonideo sanè absentium negocium deserendum est, si quid mihi quo adiuuari videatur, occurrerit. Possunt.n. adhuc dicere, deũ præ-

scium, quomõ quæq; anima victura esset, si diutius in corpore viueret: eiq; procurare lauacri salutaris ministrationẽ, cuius futurã fuisse præuidet pietatẽ, cũ ad annos fidei capaces veniret, si nõ eum oporteret ꝓpter aliquã occultã causam morte præueniri. Occultum itaq; est atq; ab humano, vel certe ab ingenio meo remotissimũ, cur nascatur infans, vel cõtinuo vel cito moriturus. Sed hoc ita occultum est, vt neutros adiuuet, de quorũ nunc sententijs disceptamus. Illa .n. exposita opinione qua putantur animæ pro anteactæ vitæ meritis in corpora detrudi, vt ea citius solui meruisse videatur, q̃ nõ multa peccauerat, ne contradicamus Apostolo nihil nõdum natos boni vel mali egisse testanti: nec illi qui animæ traducẽ affirmant, possunt pro se ostẽdere, cur aliorũ mors accelerẽt, retardẽt aliorũ: nec qui eas dari nouas volunt singulas singulis. Occulta ergo ista causa est, & vtrisq; pariter, quãtũ existimo, nec suffragat nec aduersat. Proinde qui de infantiũ mortibus vrgebantur, cur omnibus sit necessariũ baptismi sacramentũ, quorũ animæ non ex illa ductæ sunt cuius inobedientia peccatores constituti sunt multitudo omnes secundũ carnẽ, secundum animã vero nõ nisi eos qui eo tẽpore male vixerunt, quo & bene potuissent. Oẽs autem animas, hoc est infantiũ, ideo habere necessariũ baptismi sacramentũ, sine quo ex hac vita etiã in illa ætate emigrare non expedit, quia contagio peccati ex carne peccati qua obruitur anima, cũ his inseritur membris, oberit ei post mortẽ, nisi cum adhuc in ipsa carne est, sacramento mediatoris expietur: eiq; diuinitus hoc auxiliũ procurari, q̃ deus præscijt si vsq; ad annos fidei congruos hic viueret pie fuisse victuram, quã propter aliquid quod ipse nouit & nasci voluit in corpore, & cito extraxit è corpore. Cum ergo hæc respondent, quid eis contradici potest, nisi incertos nos eorũ salutis fieri, qui hac vita bene gesta, in Ecclesię pace defuncti sunt: si non solũ secundũ id quod quisq; vixit, verumetiã secundum id quod victurus esset, si amplius viuere potuisset, quisq; iudicandus est: quãdoquidẽ valent apud deũ merita manens, non tantum præteritorũ, sed futurorum etiã delictorum, à quorum reatu nec mors liberat, si antequã fuerint cõmissa prouenerit, nec aliquid ei præstitutũ est qui raptus est, ne malitia mutaret intellectũ eius. Deus enim præscius illius futuræ malitiæ, cur nõ eũ secundũ ipsam potius iudicaturus est: si morituræ animæ infantis ne obesset ei ex corpore peccati participata colluuies: ideo subueniendũ iudicauit per baptismum, quia præsciuit eã si viueret, pie fideliterq; fuisse victurã? An ideo potius refelli hoc inuentũ potest, quia meũ est? illi aũt qui de hac sententia certos se esse confirmant, alia fortasse proferunt vel testimonia scripturarũ, vel documenta rationũ, quibus hanc auferant ambiguitatẽ: vel certe ostẽdant non esse cõtra id quod sentiunt illud Apostoli, quo gratiã qua salui efficimur magna intentione cõmendans, ait, Sicut in Adã omnes moriuntur, sic & in Christo oẽs viuificabuntur: Si cut per inobedientiã vnius hominis peccatores cõstituti sunt multi, sic & per obedientiam vnius hominis iusti cõstituentur multi: Eosdemq; multos peccatores, nõ quibusdam exceptis, sed omnes intelligi volens, superius ait de Adã. In quo omnes peccauerunt: vnde vtiq; infantium animas nõ posse secerni, & eo ꝓ dictum est, omnes, & eo ꝓ eis per baptismum subuenitur, non absurde credũt, qui animas ex vnius traduce sapiũt, nisi aliqua manifesta & liquida vel ratione quę scripturis sanctis non repugnet, vel earum ipsarũ scripturarum authoritate redarguantur. Iam itaq; videamus quantũ suscepti huius operis necessitas patitur, quale etiam illud sit quod paulo ante distulimus. Scriptũ est enim in libro sapientiæ, Puer autem erã ingeniosus, & sortitus sum animam bonã: & cũ essem magis bonus, veni ad corpus incoinquinatũ. Cũ enim videatur illos adiuuare hoc testimoniũ qui nõ ex parentibus creari sed venire ad corpus vel descẽdere deo mittẽte animas dicunt: rursus hoc impedit eorũ sententiã, quod ait, Sortitus sum animam bonam cũ proculdubio vel ex vno fonte manare quodãmodo tanquã riuulos, vel pari natura fieri animas credunt, quas deus mittit in corpora: non aũt alias bonas vel magis bonas, & alias non bonas vel minus bonas. Vnde enim bonæ aut magis bonę, seu non bonæ, aut minus bonæ animæ, nisi vel moribus secundum liberum voluntatis arbitrium, vel differentia temperaturæ corporum, dum aliæ magis aliæ minus grauantur corpore, quod corrumpitur & aggrauat animam? Sed neq; actio erat aliqua singularum quarunq; animarum, qua earũ mores discernerẽtur antequã venirẽt

Supra cap. 13.

1. Co. 15

Rom. 5.

A

B Anima, cũ carne creetur, an à deo mittat. Cap. 17. Sapiẽ. 8.

Sapiẽ. 9.

ad

ad corpora: nec ex corpore minus grauante potuit iste dicere animam suam bonam, q̃
Sapiē. 8. ait: Sortitus sum animam bonam, & cū eſſem magis bonus, veni ad corpus incoinquinatum. Acceſsiſſe.n. dixit bonitati, quia bonus erat, ſortitus videlicet animā bonam, vt ēt ad corpus incoinquinatum veniret. Aliū de ergo bonus antequam veniret ad corpus. Sed vtique non differentia morum, q̃a nullum antea vitæ geſtæ meritum: non differentia corporis, quia prius bonus q̃ veniret ad corpus. Vnde igitur? Hoc aūt illis q̃ ex traduce animę illius pręuaricatricis animas creari aſſerunt, quāuis p̃ eis ſonare non videatur qđ dictum eſt, Veni ad corpus: tū in cæteris non incongrue coaptaē: vt cum dixiſſet, Puer aūt erā ingenioſus, idipſum explicans quibus cauſis ingenioſus eſſet, continuo ſubiungeret, Et ſortitus ſum animā bonam, videlicet ex paterno ingenio vel corporali temperamento. Denique cum eſſem, inquit, magis bonus, veni ad corpus coinquinatum. qđ ſi maternum intelligatur, ne hoc quidem qđ dictum eſt, veni ad corpus, huic opinioni refragabitur, cum ex anima & corpore paterno veniſſe ad maternum corpus accipiāt incoinquinatum videlicet vel à cruore menſtruo, dūr.n. ex hoc ingenia grauari: vel à contaminatione adulterina. Ita & hæc verba libri huius, aut magis eis fauent qui animarum traducem loquūtur, aut ſi & iſti
D ea poſſunt pro ſe interpretari, inter vtroſq; alternant. Quæ ſi de dño ſecundum humanam q̃ à verbo aſſumpta eſt creaturā velimus accipere, ſunt quidem in eadem circūſtantia lectionis, q̃ illi excellentiæ non conueniant: maxime illud, qa idē ipſe qui hoc in eodē libro loquitur, aliquāto ſuperius cū iſta verba de quibus nunc agimus diceret, confeſſus eſt ſe ex ſemine viri in ſanguine coagulatum: à quo naſcendi modo vtique
Sapiē. 7. alienus ē Virginis partus quā nō ex ſemine viri carnē cōcepiſſe Chriſti, nullus ambigit
Pſ. 12. Chriſtianus. Sed quia in Pſalmis, vbi ait: Eoderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia oſſa mea: Ipſi vero cōſiderauerunt & conſpexerunt me, diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem, q̃ proprie illi vni cōgruūt, ibi ēt dixit, Deus deus meus reſpice in me, vt quid me dereliquiſti, longe à ſalute mea verba delictorum meorum: quæ rurſus ei nō conueniunt, niſi transfiguranti in ſe corpus humilitatis noſtræ, q̃m membra ſumus corporis eius. Et quia in ipſo Euangelio, Philip. 3
puer proficiebat ætate & ſapientia: ſic poſſunt etiam iſta q̃ circa hanc ſententiam in libro ſapientiæ leguntur, propter humilē for E
mam ſerui, & vnitatem corporis Eccleſiæ Luc. 2
cum capite ſuo, eidem ipſi domino coaptari. Quid ingenioſius illo puero, cuius in annis duodecim ſeniores ſapientiam mirabantur? Et quid illa anima melius? Quæ etiam ſi vincant non certando, ſed probando, qui animarū traducem affirmant: non erit conſequens vt etiam ipſa ex illius prævaricato
ris traduce veniſſe credenda ſit: ne per illius homiuis inobedientiam etiam ipſe pec- Rom. 5
cator conſtituatur, per cuius vnius obedientiam ab illo reatu liberati, iuſti conſtituunt
multi. Et q̃d in coinquinatius illo vtero Virginis, cuius caro etiam ſi de peccati propagatione venit, non tamen de peccati propagine venit, non tamen de peccati propaga
ne concepit, vt ne ipſum quidē corpus Chriſti ea lex ſeuerit in vtero Mariæ, quæ in mē
bris poſita corporis mortis, repugnat legi mentis: quam ſancti patres coniugati refrenantes, non quidem niſi quouſque licebat, in concubitum relaxauerunt, nec tamen tāmodo quouſque licebat eius impetum pertulerunt? Proinde corpus Chriſti quā
uis ex carne fœminæ aſſumptum eſt, q̃ de illa carnis peccati propagine cōcepta fuerat: tū quia non ſic in ea conceptum eſt, quomō fuerat illa concepta, nec ipſa erat caro peccati, ſed ſimilitudo carnis peccati. Non.n. acce
pit inde reatū mouendi, qui apparet in motu carnis nō voluntario, quāuis voluntate ſuperando, aduerſus quem ſpiritus concupiſcit: ſed accipit inde non quod contagioni prævaricationis: ſed qđ exoluendæ indebitæ morti, & oſtendendæ promiſſæ reſurrectioni ſufficeret: quorum vnū nobis ad non timendum, alterum ad ſperandum valeret. Deniq; ſi à me queratur, vnde acceperit animam Ieſus Chriſtus, mallem quidem hinc audire meliores atq; doctiores, ſed tamen q̃ meo captu libentius rñderim, non de Adā, q̃ de Adam. Si.n. puluis aſſumptus ex terra in qua nullus hominum fuerat operatus meruit diuinitus animari, quāto magis corpus aſſumptum ex carne in qua itidem nullus hominum fuerat operatus ſortitū eſt animā bonā, cum illic erigeretur caſurus, hic deſcenderet leuaturus. Et fortaſſe ideo ait, Sortitus ſum animam bonam: ſi tū hoc de illo oportet intelligi, quia ſolent quæ ſorte dantur diuinitus dari: aut quod fideliter dicendum eſt,

eſt, ne vel illa anima aliquibus operibus ſpe
Gen. 1. decibus ad tantū apicē ſubuecta putaretur, vt cū ea verbum caro fieret, & habitaret in
Gal. 4. nobis, ad auferendā ſuſpitionem præcedentium meritorū, ſortis nomē accesſit. Eſt
Hebr. 7. in epiſtola quæ inſcribitur ad Hæbreos locus quidā diligenti conſideratione digniſſimus. Cū enim per Melchiſedech in quo hu
Gen. 14. ius rei futuræ figura pręceſſerat diſcerneretur ſacerdotiū Chriſti a ſacerdotio Leui. Vi
Hebr. 7. dete ergo, inquit, qualis hic eſt cui & decimā partē Abrahā dedit de primitijs Patriarcha. Et ij quidē qui de filijs ſunt Leui ſacerdotiū accipientes, mandatū habent a decimis populi ſecundū legē, hoc eſt a fratribus ſuis, quāuis & ipſi ex lumbis Abrahæ exierint. Qui aūt non eſt ex genere eorū, decimauit Abrahā, & habētē promiſſionē benedixit. Sine vlla aūt cōtradictione qui minor eſt a maiore benedicit: & hic quidem decimas moriētes homines accipiunt, ibi aūt q̃ teſtificat ſe viuere, & ſicut oportet dicere, p̃p Abrahā & Leui accipiens decimā decimatus eſt, adhuc.n. in lumbis patris ſui fuit. Si ergo etiā hoc valet ad iſtā diſtantiā quan
tū pręemineat ſacerdotio. Leuitico ſacerdotiū Chriſti, q̃ ſacerdos Chriſtus per illum
Hebr. 7. præfiguratus eſt, qui decimauit Abrahā, in quo & ipſe Leui decimatus eſt, p̃fecto Chriſtus ab eo non eſt decimatus. At ſi propterea decimatus eſt Leui, quia erat in lumbis Abrahæ, & ſi propterea non eſt decimatus Chriſtus, quia nō erat in lumbis Abrahæ. Porrò aūtē ſi non ſecundū animam, ſed tantum ſecundum carnē accipimus Leui fuiſſe in Abraham, ibi erat & Chriſtus, quia & Chriſtus ſecundum carnem ex ſemine eſt Abrahæ, & ipſe itaque decimatus eſt. Quid eſt ergo quod affertur pro magna differētia ſacerdotij Chriſti a ſacerdotio Leui, q̃ Leui decimatus eſt a Melchiſedech cum eſſet in lumbis Abrahæ, vbi & Chriſtus erat, vnde pariter decimati ſunt, niſi quia neceſſe ē, intelligamus ſecundum aliquē modum ibi Chriſtū nō fuiſſe? Quis aūtē neget eum ſecundū carnē ibi fuiſſe? Ergo ſecundū animā ibi non fuit. Nō eſt igitur anima Chriſti de traduce ſuaricationis Adæ, alioquin ēt ipſa ibi fuiſſet. Hinc exiſtunt illi qui traducē animarum defendunt, & dicunt cōfirmatā eſſe ſententiam ſuam ſi Leui conſtat etiam ſecundū animā fuiſſe in lumbis Abrahæ, in quo eum decimauit Melchiſedech, vt poſſit ab eo Chriſtus in iſta decimatione diſcerni: qui quoniam decimatus non eſt, & tamen in lumbis Abrahę ſecundum carnem fuit, reſtat vt ſecundum animam ibi non fuerit, & ideo ſit conſequens vt ibi Leui ſecundū animam fuerit. Hoc ad me non multum attinet, qui vtrorumque collationē adhuc audire ſum paratior, quàm vtrorumlibet iam I confirmare ſententiam. Interim Chriſti animam ab origine huius traducis per hoc teſtimonium ſecernere volui. Inueniunt iſti qui eis pro cæteris fortaſſe reſpondeant, & dicant quod etiam me non parum mouet, quamuis nullius hominis anima ſit in lumbis patris ſui, ſecundum carnem tamē in lūbis Abrahæ conſtitutum Leui decimatum, & ibi cōſtitutum ſecundum carnem Chriſtum non decimatum. Secundum rationem 3. ſen. di.
quippe illam ſeminalem ibi fuit Leui, qua 3. ca. cū
ratione per concubitum vēturus erat in matrem ſecundum quam rationem nō ibi erat autem.
Chriſti caro, quamuis ſecundum ipſam ibi fuerit Marię caro. Quapropter nec Leui nec Chriſtus in lumbis Abrahæ ſecundum animam, ſecundum carnem vero & Leui & Chriſtus: ſed Leui ſecundum concupiſcentiam carnalē, Chriſtus aūtē ſecundū ſolam ſubſtantiā corporalem. Cum.n. ſit in ſemine & viſibilis corpulētia & inuiſibilis ratio vtrunq; concurrit ex Abraham vel etiam ex ipſo Adā vſq; ad corpus Mariæ, quia & ipſum eo modo cōceptum & exortum eſt. Chriſtus aūt viſibilem carnis ſubſtantiā de carne Virginis ſumpſit, ratio vero cōceptio K
nis eius nō a ſemine virili ſed lōge aliter ac deſuper venit. Proinde ſecundū hoc qđ de matre accepit, etiā in lūbis Abrahæ fuit. Ille eſt igitur decimatus in Abrahā, qui licet ſecundum carnem tantum, ſic tamen fuit in lū
bis eius, quemadmodum in ſui patris etiam ipſe Abraham, id eſt qui ſic eſt natus de patre Abrahā: quemadmodū de ſuo patre natus eſt Abrahā: per legem ſcilicet in mēbris repugnantē legi mentis & inuiſibilem concupiſcentiam quamuis eam caſta & bona iura nuptiarum nō ſinant valere, niſi quantum ex ea poſſunt generi ſubſtituendo proſpicere. Non aūtē & ille ibi decimatus eſt, cuius caro inde non feruorem vulneris ſed materiam medicaminis traxit. Nam cum ipſa decimatio ad præfigurandam medicinam pertinuerit, Illud in Abrahæ carne decimabatur quod curabatur non illud vnde curabatur. Eadē nanq; caro non Abrahę tantū, ſed ipſius primi terreniq; hominis ſimul habebat

Universidad de Deusto
Biblioteca

bebat & vulnus prævaricationis & medicamentum vulneris. Vulnus prævaricationis in lege membrorũ repugnante legi mentis, q̃ p omnem inde propagatã carnẽ seminali rõne quasi transcribitur? Medicamẽtũ aũt
L vulneris in eo quod inde sine opere concupiscentiali in sola materia corporali p diuinam conceptionis formationisq; rationem de virgine assumptum est, pp mortis sine iniquitate consortiũ,& sine falsitate resurrectionis exemplum. Quapropter q̃ anima Christi non sit ex traduce animæ illius primæ prævaricatricis,puto q̃ ẽt ipsi q̃ animarũ traducẽ defendunt,cõsentiãt. Per semen quippe cõcũbentis patris transfundi etiam semen animæ volunt, à quo genere conceptionis Christus alienus est, & q̃ in Abraham si secundum animã fuisset,ẽt ipse decimatus eẽt. Non esse aũt decimatũ scriptura testat, q̃ hinc quoq; sacerdotium eius à Leuitico sacerdotio distinguit. An forte dimacent sicut potuit ibi esse secundũ carnem & non decimari, cur non ẽt secundum animã sine decimatione potuerit? An hoc respondetur, Quia vtiq; simplicẽ animæ substantiã incrementis augeri corporalibus nec illi putauerunt q̃ eam corpus existimãt,quorum in parte sunt maxime, q̃ eam ex parentibus creari opinantur? Proinde in corporis semine põt esse vis inuisibilis q̃ incorporaliter numeros agit, non oculis sed intelle-
M ctu discernenda ab ea corpulentia q̃ visu tactuq; sentitur & ipsa quantitas corporis humani,q̃ vtiq; modulum seminis incomparabiliter excedit, satis ostendit posse inde aliquid sumi,quod nõ habeat illam vim seminalem sed tm̃ corporalem substantiam,quæ diuinitus non de propagine concumbentiũ in carnẽ Christi assumpta atq; formata est. Hoc aũt de anima quis valeat affirmare, q̃ vtrunq; habeat & materiam seminis manifestam, & rationem seminis occultam? Sed quid laborem in re, q̃ persuaderi verbis nemini forsitan potest, nisi si tm̃ ac tale ingenium sit,quod possit loquẽtis prævalere conatum nec totum expectare à sermone? Breuiter itaque colligam, si potuit & de anima fieri, q̃d cũ de carne diceremus forsitan intellectũ sit,ita est de traduce anima Christi, vt non secũ labem ꝓuaricationis attraxerit. Si autẽ sine isto reatu non posset inde esse, non est inde. Iã de cæterarũ animarũ aduẽtu,vtrũ ex parẽtibus an desuper sit,vincãt q̃ poterunt. Ego adhuc inter vtrosq; ambigo

An anima hẽat rõnẽ seminis occultam. Cap.21.

& moueor,aliq̃n sic,aliq̃n autẽ sic, saluo eõ duntaxat,vt vel corpus esse animam, vel aliquam corpoream qualitatem siue coaptatio nẽ,si ita dicẽda ẽ,quã Græci harmoniã vocant: non credã, nec quolibet ista garriente me creditum esse confidã, adiuuante deo mentem meam. Est aliud testimoniũ nõ negligendum quod pro se possunt proferre, qui venire desuper animas credunt,dicente ipso dño, Quod natũ est ex carne caro est, quod natum est ex spiritu spiritus est. Quid hac,inquiunt, sententia determinatius, non posse ex carne animam nasci, & quid.n.est aliud anima q̃ spiritus vitæ, creatus itaque non creator? Contra quos illi alij: Quid enim, inquiunt, nos aliud sentimus, qui dicimus carnem ex carne,animam ex anima? Nam ex vtroq; constat homo,de quo vtrũque venire sentimus, carnem de carne operantis,spiritum de spiritu concupiscentis: vt interim omittatur q̃ illud dñs non de carnali generatione, sed de spiritali regeneratione dicebat. His igitur quantum protẽ pore potuimus pertractatis,omnia paria vel penè paria ex vtroque latere rationum testimoniorumq; monumenta pronunciarẽ, nisi eorum sententia qui animas ex parentibus creari putant, de baptismo paruulorum præponderaret. De quibus quid eis responderi posit,nondum mihi interim occurrit. Si quid forte postea deus dederit,si quã etiã scribendi concesserit facultatem studiosis talium non grauabor. Nunc tm̃ non esse contemnendum testimonium paruulorum, vt quasi refelli si veritas contra est negligatur, ante denuncio. Aut.n.de hac re nihil quærendum est, vt sufficiat fidei nostræ scire nos quò pie viuendo venturi sumus & si nescimus vnde venerimus: Aut si non imꝓudenter æstuat anima rationalis, etiã hoc nosse de seipsa, absit peruicacia contendẽdi, absit diligentia requirendi,humilitas petendi, perseuerantia pulsandi: vt si nobis hoc expedire nouit, qui melius q̃ nos quid nobis expediat vtique nouit,det ẽt hoc, qui nouit dare bona data filijs suis. Consuetudo tm̃ matris Ecclesiæ in baptizandis paruulis nequaquam spernẽda est, neque vllo modo superflua deputanda, nec omnino credenda nisi Apostolica esset traditio. Habet.n.& ipsa parua ætas magnum testimonij pondus, quæ prima pro Christo meruit sanguinem rẽ mundere. Admoneo sanè quantũ valeo,si nemo quos ista præoccupauit opinio, vt animas ex

ex parentibus credant propagari, quantum põt seipsos considerent, & interim sapiant corpora nõ esse animas suas. Nulla.n.proprior natura est,qua diligenter inspecta possit ẽt deus qui supra oẽm creaturam suam C incommutabilis ꝓmanet,in corporaliter cogitari, q̃ ea quæ ad ipsius imaginẽ facta est: & nihil vicimus,aut fortasse nihil tam consequens, q̃ vt credito q̃ anima corpus sit, etiam deus corpus esse credatur. Propter hoc enim corporalibus assuefacti & affecti sensibus, nolũt animam credere aliud esse q̃ corpus, ne si corpus non fuerit nihil sit. Ac p hoc tanto magis timent ẽt de deo credere q̃ corpus non sit,quanto magis timent deũ credere nihil esse. Ita.n.ferunt in phantasias vel phantasmata imaginum, quæ cogitatio de corporalibus versat, vt his subtractis tanquam per inane pereundum sit reformident: Ita necesse est ut & iustitiã & sapientiã pingant quodãmodo in cordibus suis cũ formis & coloribus quas nõ põt incorporeas cogitare. Nec tũ dicunt quando iustitia vel sapientia mouentur, vt vel laudent eas, vel secũdum eas aliquid agãt,quẽ colorẽ,quã staturã,quæ lineamẽta vel qua les formas conspexerint. Sed de his aliàs & multa iam diximus, & si deus voluerit,vbi res videbitur postulare,dicemus. Nũc q̃d dicere cœperamus,si de traduce animarum à parentibus vel non dubitant quidã quòd ita sit,vel dubitant an ita sit,animam tamẽ corpus esse non audeant credere aut dicere:maxime propter quod dixi,ne deũ quoque ipsum nihil aliud opinẽtur esse quàm corpus etsi excellentissimum, etsi naturæ D cuiusdam proprię cætera supergredientis, corpus tũ. Denique Tertullianus quia corpus esse animam credidit, non ob aliud nisi quòd eam incorpoream cogitare non potuit, & ideo timuit ne nihil esset si corpus nõ esset,nec de deo valuit aliter sapere: qui sanè qm̃ acutus est, interdũ contra opinionẽ suam visa veritate superat. Quid.n.verius dicere potuit q̃ id q̃d ait quodã loco, oẽ corporale passibile est? Debuit ergo mutare sententiã, qua paulo superius dixerat ẽt deũ corpus esse. Neq;.n.arbitror eũ ita desipuisse, vt ẽt dei naturã passibilẽ crederet, vt iam Christus non in carne tantũ,neque in carne & anima, sed in ipso verbo p quod facta sunt omnia,passibilis & commutabilis esse credatur,q̃d absit à corde Christiano. Itẽ cum animæ etiã colorem daret aereũ & lucidum, ventũ est ad sensus quibus eam membratim quasi corpus instituere conatus est, & ait, Hic erit homo interior,alius exterior, dupliciter vnus, habẽs & ille oculos & aures suas quibus populus deum audire & videre debuerat,habens & cæteros artus per quos in cogitationibus E vtitur,& in somnis fungitur. Ecce quibus auribus & quibus oculis debuit audire & videre deum populus,quibus anima in somnis fungitur:cũ si ipsum Tertullianũ quisquam videret in somnis,nunquã se diceret ab eo visum & cum eo locutum, quẽ vicissim ipse nõ vidisset. Postremo si anima seipsam videt in somnis,cũ iacentibus vtique vno in loco mẽbris corporis sui, ipsa p varias imagines euagãt quas videt,quis eã vidit aliq̃n in somnijs aerei coloris ac lucidi, nisi forte vt cętera, q̃ similiter falso videt? Nam & hoc põt videre,sed absit vt eam talem cum euigilauerit credat: Alioquin q̃n se aliter viderit, quod magis crebrum est, aut mutata erit anima eius, aut nec tunc animæ videtur substantia,sed imago corporis incorporea, quæ miro modo sic in cogitatione formatur. Quis enim Aethiops nõ penè semper nigrum se videt in somnis: aut si in alio colore se vidit,nõ magis miratus est, si fuit cum illo memoria? Aereo tũ colore ac lucido nescio vtrum se vnquam vidisset, si nunquam istum legisset vel audisset. Quid quòd ducuntur homines talibus visis,& de scripturis nobis volunt præscribere,tale aliquid esse,nõ animam,sed ip F sum deum,qualis figuraliter sanctorum spiritibus demonstratus est,qualis etiam in sermone allegorico ponitur. Similia quippe sunt illa visa talibus dictis: ac sic errant cõstituentes in corde suo simulacra vanę opinionis, nec intelligentes ita sanctos de suis visis talibus iudicasse,qualiter iudicarent si Gen. 14. talia diuinitus in figulis dicta legerent vel Acto.10. audirent: sicut septem spicæ & sæptem boues,septem anni sunt: sicut linteũ quatuor lineis alligatum,velut discus plenus varijs animalibus, orbis terrarum est cum omni- Substan bus gentibus:sic omnia cætera,& multoma tiã anigis quæ de rebus incorporeis,corporalibus mæ non significantur non rebus sed imaginibus. crescere

Noluit tũ Tertullianus animam crescere aut de- re substantia sicut corpus, asserens etiam ti crescere. moris sui cãm, ne ẽt decrescere substantia dicat,inquit,atq; ita & defectura credatur. Et tũ quia per corpus eam localiter tẽdit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

non inuenit exitum incrementorū eius, quā uult de semine exire, æquari corporis quā tirare & ait, Sed ut eius in quo naturalia peculia cōsita retinent, saluo substātiæ modulo, quo à primordio inflata est, paulatim cū carne pduxit in mēbris. Hoc forte non intelligeremus, nisi adhibita similitudine eorū, q̄ videmus planū facere quod dicebat, Constitue, inquit, certū pondus auri vel argenti rudē adhuc massam. Collectus habitus est illi & futuro, interim minor tñ continens intra limā moduli totū qđ natura est auri vel argenti. Dehinc cum in laminam massa laxatur, maior efficitur initio suo, p dilatationem pōderis certi, nō per adiectionem, dū extenditur, non dum augetur, etsi sic quoq; auget dum extenditur. Licet enim & habitu augeri, cū statu nō licet. Tūc & splēdor ipse perhibet auri vel argenti, qui prius fuerat quidem & in massa, sed obscurior, non tñ nullus. Tunc & alij atq; alij habitus accedunt pro facilitate materiæ, quā duxerit eam qui agit, nihil conferens modulo nisi effigiem. Ita & animæ incrementa reputanda, non substantiua, sed prouocatiua. Quis hunc crederet eum isto corde tam disertum esse potuisse? Sed tremēda ista sunt, non ridenda. Ad hoc enim nunquam cogeretur, si aliquid cogitare posset, quod & sit & corpus nō sit. Quid autem absurdius quam putare massam cuiuspiam metalli ex aliqua parte crescere posse dum tunditur, nisi decrescat ex altera? vel augeri latitudine nisi crassitudine minuatur? Aut vllum esse corpus manente naturæ suæ quantitate quod vndique crescat nisi rarescat? Quomodo igitur implebit anima ex illa stilla seminis magnitudinem corporis quod animat, si & ipsa corpus est, cuius substātia nullo accessu crescat? Quomodo, inquam, implebit carnem quam vniuificat, nisi tanto rarior fuerit, quanto grandius quod animauerit? Timuit videlicet, ne deficeret etiam minuēdo si cresceret: & non timuit vt deficeret rarescendo cum non cresceret. Sed quid amplius immorer qñ & sermo pergit in plixiorē modum quam petit terminandi necessitas, & sententia mea iā satis sit nota, vel quid certū teneā, vel vnde adhuc dubitem, & quare dubitē? Proinde & hoc volumen iam cōcludatur, & quæ sequuntur deinde videamus.

G

H

D. AVRELII AVGVSTINI de Genesi ad literam, liber Vndecimus.

ET erant nudi Adam & mulier eius, & non pudebat illos. Serpens aūt erat prudentissimus omniū bestiarū, q̄ sunt super terrā, quas fecit dñs deus. Et dixit serpens mulieri: Quid, quia dixit dñs deus nō edetis ab illo ligno paradisi? Et dixit mulier serpenti, A fructu ligni quod est in paradiso edemus, de fructu autem ligni quod est in medio paradisi, dixit deus, non edetis ex eo neque tangetis illud, ne moriamini. Et dixit serpens mulieri, Non morte morie-mini: Scit enim deus, quoniam qua die manducaueritis de eo, aperientur vobis oculi, & eritis tanquam dij, scientes bonum & malum. Et vidit mulier quia bonum est lignum ad escam, & quia placet oculis videre & decorum est cognoscere. Et sumens de fructu eius edit, & dedit viro suo secum, & ederunt: Et aperti sunt oculi amborum, & agnouerunt quia nudi erant, & consuerunt folia fici, & fecerunt sibi campestria. Et audierunt vocem domini dei deambulantis in paradiso ad vesperam, & absconderunt se Adam & mulier eius a facie domini dei in medio ligni paradisi. Et vocauit dominus deus Adam, & dixit illi, Vbi es? Et dixit ei, Vocem tuam audiui deambulantis in paradiso, & timui, quia nudus sum, & abscondi me. Et dixi illi: Quis nunciauit tibi quia nudus es, nisi a ligno quod præceperam tibi tantum ne ex eo manducares, ab eo edisti? Et dixit Adam, mulier quam dedisti mecum, hæc mihi dedit de ligno, & edi. Et dixit dñs deus mulieri: Quid hoc fecisti? Et dixit mulier: Serpens seduxit me, & manducaui. Et dixit dñs deus serpenti: Quia fecisti hoc, maledictus tu ab omnibus pecoribus, & ab omnibus bestijs quæ sunt super oēm terrā. Super pectus tuū & ventrē tuū ambulabis, & terrā edes oēs dies vitæ tuæ. Et inimicitias ponā inter te & inter mulierē, & inter semē tuū & semē eius: Ipsa tibi seruabit caput, & tu seruabis eius calcaneū. Et mulieri dixit: Multiplicās multiplicabo tristitias tuas & gemitū tuū. In tristitijs paries filios, & ad virū tuū cōuersio tua, & ipse tui dñabit. Adæ aūt dixit. Quia audisti vocē mulieris tuæ, & edisti de ligno de quo præceperā tibi de eo solo nō edere, maledicta terra in operibus tuis. In tristitijs edes illam omnes dies vitæ tuæ, spinas & tribulos germinabit tibi, & edes fœnum agri. In sudore vultus tui edes panem tuum, donec conuertaris in terram ex qua sumptus es, quia terra es, & in terram ibis. Et uocauit Adam nomē mulieris suæ Eua, id est Vita, qñ hęc est mater omniū viuentiū. Et fecit dñs deus Adam & mulieri eius tunicas pellicias, & induit eos. Et dixit dñs deus: Ecce Adā factus est tanquam vnus ex nobis in cognoscendo bonum & malum: Et nunc ne aliqñ extendat manū suā & sumat de ligno vitæ & edat & viuat in æternū. Et dimisit illū dñs deus de paradiso voluptatis operari terram, ex qua sumptus est. Et eiecit Adam, & collocauit eum contra paradisum voluptatis, & ordinauit Cherubim, & flammeam romphæā quæ vertitur, custodire viam ligni vitæ. An requam huius propositæ scripturæ textum ex ordine pertractemus, admonendum arbitror quod iam me & alibi in hoc opere memini prælocutum, illud a nobis esse flagitandum, vt ad proprietatem literæ defendatur, quod gestum narrat ipse qui scripsit. Si autem in verbis dei vel cuiuslquam personæ in figurā prophetico assumpræ dicitur aliquid quod ad literā nisi absurde non possit intelligi, procul dubio figurate dictum ob aliquam significationem accipi debet: dictum tamen dubitare phas non est: hoc enim à fide narratoris & pollicitatione expositoris exigitur. Erant ergo ambo nudi: verum est, omnino nuda erāt corpora duorū hominū in paradiso conuersantium, nec pudebat eos. Quid enim, puderet qñ nullam legem sentirent in membris suis repugnantem legi mentis suæ, quæ illos pœna peccati post perperrationē puaricationis secuta est, vsurpante inobedientia prohibitū, & iustitia puniente commissum? Quod antequam fieret, nudi erant vt dictum est, & non confundebantur. Nullus erat motus in corpore cui verecundia deberetur: nihil putabant velandum, quia nihil senserant refrenādum, quēadmodum propagaturi filios iam antea disputatum est. Non tñ eo modo credendum est quo propagauerunt posteaquam crimen inobedientiæ illum prædicta vltio consecuta est: cum prius quam morerentur, iam in corpore inobedientium hominum iustissimo reciproca membrorum inobedientium membrorum tumultum mors concepta verteret. Nondum erant tales Adam & Eua, cum nudi essent & nō cōfundebantur. Serpens aūt erat ibi prudē- Sapientissimus quidem, sed omnium bestiarū quæ erant super terram quas fecerat dñs deus. Translato enim verbo dictum est, prudentissimus, vel sicut plures Latini codices habent, sapientissimus, non proprio quo in bonum accipi solet sapientia vel dei vel angelorum vel animæ rōnalis: tanquam si sapiētes apes etiam formicasq; dicamus, propter opera velut imitantia sapientiā. Quanquā iste serpens nom irrationali anima sua, sed alieno iam spiritu. i. diabolica, posset sapientissimus dici omnium bestiarum. Quantūlibet. n. prævaricatores angeli de supernis sedibus suæ peruersitatis & superbiæ merito deiecti sunt, natura tamen excellentiores sunt omnibus bestijs propter rationis eminentiam. Quid ergo mirum si suo instinctu diabolus iam implens serpentem, eiq; spm suum miscens, eo more quo vates dæmoniorum implere solet, sapientissimum eum reddiderat omnium bestiarum secundum animam uiuam: irrationalemq; viuentiū? Abusione quippe nominis ita sapientia dicitur in malo, quemadmodum in bono astutia: cum proprie magisq; vsitate in Latina duntaxat lingua sapientes laudabiliter appellentur: astuti autem male cordati intelligantur. Vnde nonnulli sicut in plerisq; codicibus inuenimus, ad vsum Latinæ locutionis, non verbum, sed potius sententiam transferentes, astutiorem omnibus bestijs istum serpentem q̄ sapientiorem dicere maluerunt. Quid aūt habeat Hebræa proprietas, vtrum illic in malo, nō abusiue, sed proprie possint dici & intelligi sapientes, viderint qui eā proprie nouerunt. Nos tñ aperte legimus alio scripturarum sanctarum loco, sapientes ad malum non ad bonum: Et dñs dicit sapientiores esse filios seculi filijs lucis, ad consulendum sibimet in posterum, quanuis fraude non iure. Nec sanè debemus opinari q̄ serpentem sibi per quem tentaret persuaderetq; peccatum diabolus eligeret: sed cum esset in illo propter peruersam & inuidam voluntatem decipiendi cupiditas, non nisi per illud animal potuit per quod posse permissus est. Nocendi. n. voluntas potest esse à suo quoq; animo praua, nō est autem potestas nisi à deo, & hoc abdita altaq; iustitia, qñ non est iniquitas apud deum. Si ergo quæritur, cur deus tētari permiserit hominē quem tentatori consen-

Sapientia serpē tis. Cap. 2.

2. sen. di. 21. ca. 2.

A

B

Hier. 4. Luc. 16.

Diabolus in serpētes. Cap. 3. 2. sen. di. 21. ca. 2.

Rom. 9. Tētatio

hominis quare permissa.

Cap. 4. 2. sen. di. 23. ca. 1.

Ieco. 4.

Quare tentator homine deiecerit.

Cap. 5. Pro. 16.

Psal. 29.

Iaco. 1.

surũ esse præsciebat. Altitudinẽ quidẽ consilij eius penetrare non possum, & longe supra vires meas hoc esse confiteor. Est ergo aliqua causa fortasis occultior, quę melioribus sanctioribusq; reseruatur, illius gratia potius q̃ meritis eorum: sed tñ quãtum vel donat sapere vel finit dicere, non mihi videtur magnæ laudis futurum fuisse hominem si propterea posset bene viuere, quia C nemo male viuere suaderet: cum & in natura posse, & in potestate habeat velle nõ consentire suadenti, adiuuante tñ illo qui superbis resistit, humilibus aũt dat gratiam. Cur itaq; tentari non sineret quem consensurũ esse ipse præsciebat altitudine quidẽ cõsilij eius, cũ id facturus esset propria voluntate per culpã, & ordinandus esset illius æquitate per pœnã: vt ét sic ostenderet animæ superbæ ad eruditionẽ futurorũ sanctorũ, q̃ recte ipse vteretur animarum voluntatibus etiam malis, cum illę peruerse vterentur naturis bonis. Nec arbitrandum est q̃ esset hominem deiecturus iste tentator, nisi præcessisset in anima hominis quædã elatio cõprimenda, ut per humiliationẽ peccati, q̃ de se falso psumpserit disceret. Verissime quippe dictum est: Ante ruinam exaltatur cor, & ante gloriã humiliatur. Et huius forte hominis vox est in Psalmo: Et dixi in abũdantia mea, non mouebor in æternum. Deinde iam expertus quid mali habeat superba præsumptio propriæ potestatis, & quid boni adiutorium gratiæ dei: Dñe, inquit, in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem: Auertisti aũt faciem tuam à me, & factus sum conturbatus. Sed siue illud de hoc homine siue de alio dictum sit, extollenti se tñ animæ, & nimium tanquam de propria D virtute præsidenti, etiã experimento pœnæ fuerat demonstrandum, qm̃ non bene se haberet facta natura si à faciẽte recesserit. Hinc enim etiam maxime commendatur, quale bonum sit deus, quando nulli ab eo recedenti bene est: quia & qui gaudent in mortiferis voluptatibus, esse sine dolorum timore non possunt: & qui omnino malũ desertionis suę maiore superbię stupore nõ sentiũt, alijs qui hæc discernere nouerunt, miseriores prorsus apparent: vt si volucrint recipere medicinam talia deuitandi, valeant ad exẽplũ quo possunt talia deuitari. Sicut. n. Apostolus Iacobus dicit: Vnusquisq; tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus. Deinde cõcupiscentia cũ conceperit parit peccatum, peccatum aũt cum consummatum fuerit genorat mortẽ. Vnde sanato superbiæ tumore resurgitur, si volũtas q̃ ante experimentum defuit vt permaneretur cũ deo, saltem post experimentum assit vt redeatur ad deum. Sic aũt quidam mouentur de hac primi hominis tentatione, q̃ eam inq fieri permiserit deus, quasi nunc nõ videant se p vniuersum genus humanum diaboli missis dijs sine cessatione tentari. Cur & hoc permittit deus? An q̃ probatur & exercet virtus, & est palma gloriosior non consensisse tentatũ q̃ nõ potuisse tentari: cũ ét ipsi qui deserto creatore erunt post tentatore, magis magisq; tentent eos qui in verbo dei permanent, præbeantq; illis contra cupiditatẽ dominationis exemplum, & incutiant cõtra superbiã timorẽ piũ? Vnde dicit Apostolus: Intendens teipsum ne & tu tenteris. Mirũ est. n. quãtum ista humilitas qua subdimur creatori, ne tanquã eius adiutorio non egentes, de nostris viribus præsumamus, per scripturas oẽs diuinas cura continua omnibus cõmendatur. Cũ ergo etiã per iniustos iusti, ac per impios pij proficiunt, frustra dẽ Non crearet deus quos præsciebat futuros. Cur. n. non crearet quos præsciebat bonis profuturos, vt & vtiles eorum bonis voluntatibus exercendis admonendisq; nascantur, & iuste pro sua mala voluntate puniantur? Talẽ, inquiunt, faceret hominẽ qui nollet omnino peccare. Ecce nos conce dimus meliorẽ esse naturã quę omnino pec care nolit: concedant & ipsi non esse malã naturã, quæ sic facta est vt posset nõ peccare si vellet, & iustã esse sententiam qua punita est quæ voluntate non necessitate pec cauit. Sicut ergo ratio vera docet meliorẽ esse naturã quã prorsus nihil delectat illicitum: ita ratio vera nihilominus docet etiam illã bonã esse, quæ habet in potestate illicitã delectationẽ si extiterit ita cohibere, vt nõ solum de cæteris licitis recteq; factis, verũ etiam de ipsius prauæ delectationis cohibitione letetur. Cũ ergo hæc natura bona sit, illa melior, cur illã solã & nõ utrãq; potius faceret deus? A per hoc q parati erãt de illa sola deũ laudare, vberius eũ debent laudare de vtraq;. Illa quippe est in sanctis angelis, hæc in sanctis hominibus. Qui aũt sibi partes iniquitatis elegerunt, laudabileq; naturã culpabili voluntate deprauarunt, num quia præsciti sunt ideo creari minime debuerũt? Habent. n. & ipsi locum suum quem in rebus impleant pro vtilitate sanctorũ. Nam deus nec iustitia cuiusquam recti hominis egeт, quãto minus iniq tate puersi. Quis aũt sobria cõsideratione dicat, melius non crearet, quẽ psciebat ex alterius iniquitate posse corrigi, q̃ crearet, quẽ præsciebat pro sua iniquitate debere damnari? Hoc est. n. dicere, melius nõ eẽ qui alterius malo bũ vsẽ do misericorditer coronaretur, quàm esse ẽt malum qui pro suo merito iuste puniretur. G Cum enim ratio certa demonstrat duo q̃dã non æqualia bona, sed vnum superius, alterum inferius, non intelligunt tardi corde cũ dicunt, vtrunq; tale esse, vnihil se aliud dicere q̃ solum illud esse. Ac si cũ æquare volunt genera bonorum, numerum minuunt, & immoderate augẽdo vnum genus, alterũ tollunt. Quis autem hos audiret, si diceret, quoniam excellentior sensus est videndi q̃ audiendi, quatuor oculi essent & aures non essent? Ita si excellẽtior est creatura illa rationalis, quæ sine vllius pœnæ comparatione, sine vlla superbia deo subdatur: aliqua ue ro in hominibus ita creata est, vt in se dei beneficium non possit agnoscere, nisi alterius videndo supplicium, vt non altum sapiat, sed timeat, id est, non de se pfidat, sed confidat in deum: quis recte intelligens dicat, talis esset ista qualis illa, nec videat se nihil aliud dicere quàm non esset ista, sed sola esset illa? Quod si inerudite atq; insipienter dicitur, cur ergo non crearet deus etiã quos malos futuros esse præsciebat, volens ostendere irã & demonstrare potentiam suam, & ob hoc substinens in multa patientia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem, vt notas faceret diuitias gloriæ suę, in vasa misericordiæ q̃ pparauit in gloriam? Sic. n. qui gloriatur non nisi in dño gloriatur, cum cognoscit non suũ sed illius esse non solum vt sit, verũetiam vt nõ nisi ab alio bene sibi sit à quo habet vt sit. Nimis itaque importune dicitur, Nõ essent quibus deus tantam beneficentiam misericordiæ suę tribueret, si aliter esse non possent, nisi essent & hi in quibus vindictę iustitiam demonstraret. Cur. n. nõ vtriq; potius essent, qñ in vtrisque & bonitas dei & æquitas iure prædicatur? At. n. si deus vellet etiã isti boni essent. Quãto melius hoc deus voluit, vt qđ vellent essent: sed boni infructuose, mali autem impune non essent, & in eoipso alijs vtiles essent. Sed præsciebat quid eorum factura esset voluntas mala. Præsciebat sanè, &

quia falli non potest eius præscientia, ideo non ipsius, sed eorum est voluntas mala. Cur ergo eos creauit quos tales futuros esse præsciebat? Quia sicut præuidit quid mali essent facturi, sic etiam præuidit de malis factis eorum quid boni esset ipse facturus. Sic. n. eos fecit vt eis relinqueret vnde & ipsi aliquid facerẽt, quo quicquid etiam cubilitet eligerent, illum de se laudabiliter operantem inuenirent. A se quippe habent I voluntatem malam, ab illo aũtem, & naturam bonam, & iustam pœnam: sibi debitũ locum, alijs exercitationis admiculum & timoris exemplum. Sed posset, inquit, ét Voluntas dei ipsorum volũtatem in bonum conuertere, quoniam omnipotẽs est. Posset plane. Cur ergo non fecit? Quia noluit. Cur noluerit, penes ipsum est. Debemus enim non plus sapere quàm oportet sapere. Puto autem pauloante satis nos ostendisse non parui boni esse rationalem creaturam, etiam istam, quæ malorum comparatione cauet malum. Quod genus bonæ creaturæ vtiq; nõ esset, si omnium malas volũtates in bonum deus conuertisset, & nulli iniquitati pœnam debitam infligeret: ac sic non esset nisi solum illud genus quod nulla vel peccati vel supplicij malorum comparatione proficeret. Ita velut aucta numerositate excellentioris generis, ipsorum generum bonorum numerus minueretur. Ergo, inquiũt, est aliquid Bonum in operibus dei quod alterius malo indigeat mali sub quo proficiat ad bonum? Itane obsurdue- fidio nõ runt & excæcati sunt homines, nescio quo indiget. studio contentionis, vt non audiant vel Cap. 11. videant quibusdam punitis, quàm plurimi corrigantur? Quis enim Paganus, quis Iudæus, quis hæreticus non hoc in domo sua quotidie probet? Verũ cũ venitur ad disputationem inquisitionemq; veritatis, nolunt K aduertere sensus suos homines, ex quo opere diuinæ prouidentiæ in eos veniat imponendæ cõmotio disciplinæ, ut si non corrigũtur qui puniunt, eorũ tñ exẽplo cæteri metuant, valeatq; ad eorũ salutẽ iusta pernicies aliorũ. Nunquid. n. malitiæ eorũ vel nequitiæ deus author est, de quorũ iusta pęna consulit, quibus hoc modo consulendum esse cõstituit? Nõ vtiq;: sed cũ eos vitijs ꝓprijs malos futuros esse psciret, non eos tñ creare destitit, vtilitati deputans eorũ quos in hoc genere ita creauit, vt ad bonum proficere, nisi malorum cooperatione non possent. Si enim non essent, nulli rei vtiq; pro-

Universidad de Deusto
Biblioteca

dessent, parũne boni est actum vt sint, qui certe illi generi vtiles sunt: qđ genus quisquis nõ vult vt sit, nihil aliud agit nisi vt ip
Ps. 110. se in eo non sit? Magna opera dñi exquisita in oẽs voluntates eius: ꝑuidet bonos futuros & creat: ꝑuidet malos futuros & creat. Seipsum ad fruendum ꝑbens bonis, multa munerum suorum largiens & malis, misericorditer ignoscens, iuste vlciscens. Itemq; misericorditer vlciscens, iuste ignoscens: nihil metuens de cuiusquam malitia, nihil in
I. digens de cuiusquam iustitia: nihil sibi cõsulens nec de operibus bonorum, & bonis cõsulẽs etiam de pœnis malorum. Cur ergo õn permitteret tentari hominem illa tentatione probandum, conuincendum, puniendum, cum superba concupiscentia propriæ potestatis quod conceperat pareret, fuoque fœtu confunderetur, iustoq; supplicio à superbiæ atque inobedientiæ malo posteros deterreret, quibus ea conscribenda & annũcianda parabantur? Si autem quæritur,
Cur tentatio per serpentem. cur potissimum per serpentem diabolus tentare permissus sit, iam hoc significandi gratia factum esse quem non admoneat scriptu
Cap. 12. 2. sen. di. 21. ca. 2. ra tantæ authoritatis, tantis diuinitatis documentis agens in prophetando, quantis effectis iam mundus impletus est? Non quòd diabolus aliquid ad instructionem nostram significare voluerit, sed cum accedere ad tẽtandum non posset nisi permissus, num per aliud posset nisi per quod permittebatur accedere? Quicquid igitur serpens ille signi
ficauit, ei prouidentiæ tribuendum est, sub qua & ipse diabolus suam quidem habet cupiditatem nocendi, facultatem autem nõ nisi quæ datur, vel ad subuertenda ac perdenda vasa iræ, vel ad humilianda siue ꝓbanda
M vasa misericordiæ. Natura itaq; serpẽtis vñ
Matt. 8. sit nouimus: produxit.n.terra in verbo dei
In eos q̃ diabolo separatim potestatem quãdam tribuũt. omnia pecora & bestias & serpentes: q̃ vniuersa creatura habens in se animã viuã irrationalẽ, vniuersæ rationali creaturæ siue bonę siue malæ voluntatis, legi diuini ordinis subdita est. Quid ergo mirũ si per serpentem mali quid agere permissus est diabolus, cũ dæmonia in porcos intrare Chr̃s ipse p-
Cap. 13. miserit? Magis de ipsa natura diabuli scrupulosius q̃ri solet, quã totã quidam hæretici, offensi molestia malæ voluntatis eius, alienare conãtur à creatura summi & veri dei, & alterum ei dare principiũ quod sit contra deum. Non enim valent intelligere omne quod est, inquantum aliqua substantia est, & bonum esse, & nisi ab illo vero deo à quo omne bonũ est esse non posse. malam vero voluntatem inordinate moueri, bona inferiora superioribus ꝓponendo: atq; ita factũ esse ut rationalis creaturæ spiritus, sua potestate ꝓp excellentiam delectatus, tumesceret superbia, p quã caderet a beatitudine spiritalis paradisi, & inuidentia cõtabesceret. In quo tñ bonũ est hoc ipsum quod viuit et viuificat corpus: siue aereum sicut ipsius diaboli, vel dæmonum spũs: siue terrenũ, sicut hominis anima, cuiusuis etiam maligni atq; peruersi. Ita dum volũt aliquid quod deus A fecerit, propria volũtate peccare, ipsius deo substantiã dicunt primo necessitate, & post inexpiabiliter voluntate corruptam atque peruersam. Sed de istorum dementissimo errore alias iam diximus multa. In hoc au Capũ tem opere quærendum est secundum san- ruinę ctam scripturã, quid de diabolo dicẽdum angelo sit. Primo vtrum ab initio ipsius mũdi sua ca potestate delectatus abstiterit ab illa societate & charitate qua beati sunt angeli qui fruũtur deo, an aliquo tempore in ſancto cœtu fuerit angelorum, etiã ipse pariter iustus, & pariter beatus. Nõnulli.n.dicũt 2.sen. ipsum ei fuisse casum à supernis sedibus, 42.ca. ꝙ inuiderit homini facto ad imaginẽ dei. supbus Porrò hæc inuidia sequit superbia, nõ prę cedit: nõ.n.causa superbiendi est inuidentia, sed causa inuidendi superbia. Cũ igit superbia sit amor excellentiæ propriæ, inuidia vero sit odium fœlicitatis alienæ, q̃d inde nascatur satis in promptu est. Amando.n.quisque excellentiam suam, vel paribus inuidet quòd ei coæquantur: vel inferioribus, ne sibi coæquentur: vel superioribus, quòd eis non coæquetur. Superbiendo igit inuidus, nõ inuidendo quisq; superbus est. Merito initiũ omnis peccati superbiã scriptura definiuit, dicẽs: Initium omnis peccati superbia. Cui testimo & cõnio nõ inconueniẽter aptatur ẽt illud qđ dicẽs Apostolus ait: Radix omniũ malorũ ẽ auaritia: si auaritiã generalem intelligamus, rumqua quisq; appetit aliquid amplius q̃ oportet pp excellentiã suam, & quendã ꝓpriæ fœlirei amorẽ: cui sapienter nomen Latina lin- Tullius gua indidit, cum appellauit priuatũ, quod potius à detrimento q̃ ab incremento dictum elucet. Omnis enim priuatio minuit: vnde itaque vult eminere superbia, inde in angustias egestatemq; contruditur, cũ ex cõmuni ad propriũ dãnoso sui amore redigitur. Specialis est autẽ auaritia, quæ ustatius appellatur amor pecuniæ. Cuius nomine Apostolus per speciẽ genus significãs, vniuersalẽ auaritiã volebat intelligi dicendo: Radix omniũ malorũ est auaritia. Hinc C enim & diabolus cecidit, qui vtiq; non amauit pecuniam sed propriã potestatẽ. Proinde peruersus sui amor priuat sancta societate turgidum spũm, eumq; coarctat miseria iã Ti 3. per iniquitatẽ satiari cupientem. Hinc alio loco cum dixisset, Erunt.n.homines seipsos amantes: continuo subiecit, amatores pecuniæ, ab illa generali auaritia cuius superbia caput est, ad hanc specielem descendens quę propria hominum est. Neq;.n.essent etiam homines amatores pecuniæ, nisi eo se putarent excellentiores quo ditiores. Cui mor- Ti 3 bo contraria charitas non quærit quæ sua sunt, id est, non priuata excellentia lætatur. Merito ergo & nõ inflatur. Hi duo amores, quorũ alter sanctus est, alter immundus: alter socialis, alter priuatus: alter cõi vtilitati consulens pp supernam societatẽ, alter etiã rem cõmunẽ in potestatem propriã redigẽs pp arrogantem dominationem: alter subditus, alter æmulus deo: alter tranquillus, alter turbulentus: alter pacificus, alter seditiosus: alter veritatem laudibus errantium præferens, alter quoquo modo laudis auidus: alter amicabilis, alter inuidus: alter hoc volens proximo quod sibi alter subijcere proximũ sibi: alter propter proximi vtilitatem regens proximum, alter propter suam: præcesserũt in angelis, alter in bonis:, alter in malis, & distinxerunt conditas in gñe humano ciuitates duas sub admirabili & ineffabili prouidentia dei, cuncta quæ creata sunt administrantis & ordinantis, alteram iustorum, alteram iniquorum. Quarũ etiam quadã tẽporali cõmixtione peragitur seculũ, donec vltimo iudicio separentur: & altera coniuncta angelis bonis, in rege suo vitam consequat æternã, altera cõiũcta angelis malis, in ignẽ cum rege suo mittatur æternum. De quibus duabus ciuitatibus latius fortasse alio loco si dñs voluerit disseremus. Quando ergo deiecerit superba diabolum, vt naturam suam bonam praua voluntate peruerteret, scriptura non dicit: ante tamen factum fuisse, & ex hac eum homini inuidisse, ratio manifesta declarat. In promptu est.n.omnibus hoc intuentibus, non ex inuidentia superbiã nasci, sed ex superbia potius inuidentiã. Nec frustra putari potest ab initio temporis diabolum superbia cecidisse, nec fuisse vllũ antea tempus quo cum angelis sanctis pacatus vixerit & btũs: sed ab ipso primordio creaturæ à suo creatore apostatasse, vt illud qđ dominus ait. Ille homicida fuit ab initio, & in veritate non stetit: vtrunque ab initio intelligamus, non solum ꝙ homicida fuit, verumetiã quia in veritate non stetit. Et homicida quidem ab illo initio ex quo hõ potuit occidi: non aũt potuit occidere antequã esset qui occideretur. Ab initio ergo E homicida diabolus, quia ipse occidit hominẽ primum, antequã nullus hominũ fuit. In veritate aũt non stetit, & hoc ab initio ex quo ipse creatus est, q̃ stare si stare voluisset. Quo.n.duxisse vitã beatã inter Præsciẽ beatos angelos credi põt, q̃ futuri sui pec- tia angecati atque supplicij. i. desertionis & ignis lorum. æterni si præscius non fuit, merito quæri- Cap. 17. tur cur non fuerit? Neq; enim sancti an- 2. sen. di. geli æternæ suæ vitæ ac beatitudinis incer- 26. ca. 1. & 2. ti sunt. Nam quo beati si incerti? An dicimus hoc deum diabolo reuelare noluisse, cum adhuc esset angelus bonus: vel quid facturus vel quid passurus esset: cæteris vero hoc reuelasse qui essent in æternum in eius veritate mansuri? Quod si ita est, ideo iã non ęqualiter btũs, immo iã nec planè btũs fuit, qũquidem planè beati de sua beatitudine certi sunt vt eam nullus perturbet metus. Quo aũt malo merito ita discernebatur à cæteris, vt ei deus nec ea quę ad ipsum pertinerent futura reuelaret? Nunquid ille prius vltor: q̃ iste peccator? Absit. Neq;.n.deus dãnat innocentes. An forte ex alio gñe angelorũ fuit, q̃bus deus nõ dedit vel de seipsis præscientiã futurorũ: qui quonã modo beati possent esse, nõ video, quibus incerta est ipsa sua beatitudo: F nã & hoc quidã senserunt non fuisse diabolũ in illa sublimi natura angelorũ quæ supercœlestis est, sed in eorũ qui aliqñ inferius in mundo facti sunt, & per sua officia distributi. Tales.n.fortasse posset aliq̃d etiã illicitũ delectare, quã tñ delectationẽ si peccare noluissent libero arbitrio cohiberent: sicut homo, maxime ille primus q̃ peccati pœnam nondum habebat in membris, quandoquidem & ipsa a sanctis viris deo subditis per eius gratiam pietate superatur. Porrò ista quæstio de beata vita, vtrum eam quisquam iã habere dicendus An Adã sit, cui incertum est vtrum secũ permãsu- & Eua ra sit, an ei miseria quandoq; succedat, põt pscie-

2. sen. di. 3. c. puta uerunt.

Ioan. 8.

Universidad de Deusto
Biblioteca

rint ca-
sum suũ.
Cap. 18.

& de ipso primo homine oriri. Nã si futuri
sui peccati præscius erat diumęq; vindictæ,
btús esse vnde poterat? Ergo erat in paradi-
so non btús. Si aũt non erat futuri peccati
sui præscius: ergo per hanc ignorantiam aut
eiusdem beatitudinis incertus, & qũo iam
vere beatus? aut falsa spe certus non scien-
tia, & qũomõ stultus? Sed tñ hominis adhuc
in corpore animali constituti, cui obdormi-
enti dandum adhuc esset angelorum cõ-
sortium, & mutatio corporis ex animali in
G spiritale, possumus intelligere beatam vitam
secundum quendã modum, etiã si non erat
præscius futuri sui peccati. Neq; n. & illi p-

Gal. 6.

scij fuerunt quibus Apostolus dicit, Vos q
spirituales estis, instruite hmõi in spiritu le-
nitatis, intendens teipsum ne & tu tenteris.
Non absurde tamen nec improbe dicimus,
beatos iã fuisse hoc ipso q̃ spirituales essent,
non corpore sed iustitia fidei, spe gaudẽtes,

Rom. 1.

in tribulatione patientes. Quanto magis er
go & ampliore modo beatus erat homo in
paradiso ante pctũm, quanuis incertus futuri
sui casus, qui spe ita gaudebat propter præ-
mium futuræ commutationis vt nulla esset
tribulatio cui tolerandæ patiẽtia militaret.
Quanuis. n. non vana præsumptione de in-
certo certus velut stultus, sed spe non in fi-
delis, antequã apprehenderet illam vitã, vbi
certissimus ipsius æternæ vitæ suæ futurus
esset, posset exultare quẽadmodum scriptũ
est, cum tremore & exultatione, multo abũ-
dantius in peradiso quàm sancti in his ter-
ris, beatus esset modo quodam inferiore q̃
in illa vita æterna sanctorũ supercœlestiũ-

Angelo-
rum con
ditio.
Cap. 19.
2. seu. di.
4. ca. sed
hoc.

que angelorum, non tamen nullo. Dicere autem de aliquibus angelis q̃ in suo quo-
dam genere beati esse possint futuræ suæ ini
quitatis & damnationis, vel certe perpetuæ
salutis incerti, quibus nec spes subesset, quod
aliquando & ipsi aliqua in melius mutatio-
ne certi de hac re futuri essent, vix serenda

H

præsumptio est: nisi forte & hoc dicatur,
ita creatos istos angelos mundanis ministe-
rijs distributos sub alijs sublimioribus &
beatioribus, vt pro recte gestis præposituris
suis accipiant illam vitam beatam ac subli-
miorem, de qua possint esse certissimi, cuius
vtiq; spe gaudentes possint non incongrue
dici iam beati. Ex quorum numero si diabo
lus cecidit cum sociis iniquitatis suæ: simile
hoc est ei quòd cadunt a iustitia fidei etiam
homines simili superbia prævaricati, vel se-
ipsos seducentes, vel illi seductori consen-
tientes. Sed asserant hæc duo genera bono-
rum angelorum qui potuerint, vnũ super-
cœlestiũ in quibus nunquã fuit qui caderet
diabolus factus est: alterũ aũt mundanorum
in quibus fuit: mihi aũt fateor vñ hoc sedm
scripturas asseram, non interim occurrit, sed
coarctatus quæstione illa qua q̃ritur, vtrum
sui casus præscius antequam caderet fuerit,
ne suæ beatitudinis incertos esse vel aliquan
do fuisse angelos dicerem, non sine causa pu
tari posse dici diabolum ab ipso creaturæ,
hoc est ab ipso vel temporis vel suæ condi-
tionis initio cecidisse, nec aliquando in ve-
I
ritate stetisse. Vnde nonnulli eũ non in Opinio
hanc malitiã libero voluntatis arbitrio esse de- de diab.
flexum, sed in hac omnino creatũ putant, lo
quanuis à dño deo summo & vero naturã- ad mali-
rum omnium creatore: adhibentq; testimo- Cap. 20.
nium de libro Iob, qñ ibi scriptum est cum 2. Ant. 8.
de illo sermo esset, Hoc est initium figmenti 3. expos.
dñi quod fecit vt illudatur ab angelis eius. Iob. 40.
Cui sententiæ cõgruit quod in Psalmo scri- Ps. 103.
ptum est, Draco iste quẽ finxisti ad illuden-
dum ei: nisi q̃ hic quẽ finxisti dixit non au-
tem sicut ibi, hoc est initium figmenti dñi:
tanquam in initio eum ita finxisset, vt ma-
lus, vt inuidus, vt seductor, vt omnino diabo
lus esset, non voluntate depravatus, sed ita
creatus. Hæc opinio quomodo nõ sit ad- Diabolus
uersa ei quod scriptum est, Fecit deus om- creatus
nia bona valde: vbi inuenitur diabolus non fuisse bo
propria voluntate depravatus, sed ab ipso nam.
dono inde o deo factus malus valde: quanuis cõ Cap. 21.
netur ostendere vt insulse etiam vel inertu- Genes. 1.
dine asseratur, non tantum conditione pri- 2. Hexam.
ma, sed etiam nunc depravatis tot voluntã- 3. adhor-
tibus: in summa tamen omnia quæ creata que. 8.
sunt. i. vniuersam omnino creaturam beã K
esse valde, non quo boni sint in ea mali, sed
q̃ non efficiant malitia sua, vt sub dei admi
nistratoris imperio, virtute, sapientia, & de-
cus & ordo vniuersitatis aliqua ex parte tur
betur siue turpetur, cum suis quibusque vo-
luntatibus etiam malis tribuantur certi &
congrui limites potestatum & pondera me-
ritorum, vt ẽt cũ ipsis conueniens iustitiæ
ordinatis vniuersitas pulchra sit. Nã qua cui
libet occurrit & verũ est ato; manifestũ, nu
stitiæ ipsi esse contrariũ, vt nullo præceden
te merito, hoc ipsum in quoquam deus dã-
net qđ in eo ipse creauit, certaq; & euidens
dãnatio diaboli & angelorum eius ex Ioan
gelio recitatur, vbi se dicturum dñs præ- Matth.
nunciauit eis dicens qui a sinistris sunt, ite

in

in ignẽ æternũ qui præparatus est diabolo
& angelis eius, nullo modo in eo naturam
qua deus creauit, sed malã propriã volunta
tem pœna ignis æterni plectendam esse cre-
dendum est. Nec eius naturã esse significa
tam qđ dictũ est, Hoc est initiũ figmẽti dñi
quod fecit vt illudatur ab angelis eius: sed
vel corpus aerẽ quod talr voluntari cõgruẽ
ter aptauit, vel ipsam ordinationem in qua
eum fecit etiam nolentem vtilem bonis: vel
q̃ præsciens eum propria voluntate malum
futurum, fecit tñ, non abstinẽs bonitatẽ suã
in præbenda vita atq; substantia futurę etiã
noxiæ voluntati, simul præuidẽs quanta de
illo bona esset sua mirabili bonitate ac pote
state facturus. Initium aũt figmenti domi
ni dictus est, quod fecit vt illudatur ab ange
lis eius, nõ quia ipsum primitus condidit,
vel initio malũ condidit, sed quia cum sciret
eum ad hoc propria voluntate malũ futurũ
vt bonis noceret, creauit eũ ad hoc vt de il-
lo bonis ipse prodesset: hoc est enim vt illu-
datur ab angelis, quoniam sic illuditur cum
sanctis prosunt tentationes eius, quibus cos
deprauare conatur, vt malitia in qua ipse es
se voluit, eo nolente sit vtilis seruis dei, quia
hoc præuidens eum finxit. Ideo initium ad
illudendum quia & mali homines vasa eius-
dem diaboli, & tanquã capitis corpus, quos
nihilominus deus malos futuros præuidẽs,
creauit tamen ad vtilitatem sanctorum, si-
militer illuduntur, cum & ipsis nocere volẽ
tibus, præstatur sanctis ex eorum compara-
tione cautela, & pia sub Deo humilitatis &
intelligentiæ gratia, & exercitatio ad tole-
randos malos, & probatio ad diligendos ini
micos. Sed ille est initium figmenti quod sic
illuditur, quia præcedit istos & tẽporis an-
M tiquitate & principatu malitiæ. Hoc autem
deus per sanctos angelos facit illo opere p-
uidentiæ quo creatas naturas administrat,
subdens videlicet angelos malos angelis bo
nis, vt malorum improbitas, non quantum
l. nititur, sed quantum finitur possit: nec tan-
q. torum angelorum malorum, verumetiã &
hominum donec etiam ista iustitia qua vi-
uitur ex fide, quæ nunc patienter in homini
bus exercetur, conuertatur in iudicium, vt
posint & ipsi non solum duodecim tribus
Israel, sed etiam angelos iudicare. Quòd
ergo putatur nunquam diabolus in veritate
fe stetisse, nunquã cum angelis beatam duxis-
se vitam ab ipso suę conditionis initio ceci
disse, non sic accipiendum est vt nõ propria
voluntate depravatus, sed malus a bono deo creatus putetur, alioquin non ab initio ceci
disse diceretur. Neq; enim cecidit si talis est
factus: sed factus continuo se a luce veritatis auertit, superbia tumidus, & proprię po-
testatis delectatione corruptus: vnde beatæ
atq; angelicę vitę dulcedinem nõ gustauit,
quã non vtiq; acceptam fastidiuit, sed nolen
do accipere deseruit & amisit. Proinde nec
sui casus præscius esse potuit quæ sapientia
pietatis est fructus. Ille aũt continuo im-
pius, cõsequenter & mente cæcus, nõ ex eo
quod acceperat cecidit, sed ex eo quod acci-
peret si subdi voluisset deo, quod profecto
quia noluit, & ab eo quod accepturus erat
cecidit, & potestatẽ illius sub quo esse no-
luit non euasit, factumque in illo est põde-
re meritorum, vt nec iustitiæ possit lumine
delectari, nec ab eius sententia liberari.
Quod ergo per Esaiam Propheram in eum Vocabu-
dicitur, Qũo cecidi de cœlo Lucifer mane lum dia-
oriens, contritus est in terram qui mittebat boli.
ad omnes gentes. Tu aũt dixisti sensu tuo, Cap. 24.
In cœlũ ascendam, super sydera cœli ponã Esa. 14.
thronũ meum, sedebo in monte excelso su-
per montes excelsos qui sunt ad Aquilonẽ,
ascendam super nubes, ero similis altissimo:
nunc aũtẽ ad inferos descendens, &c. Quæ
in figura regis velut Babylonis in diabolũ
dicta intelliguntur, plura in eius corpus cõ
ueniunt, quod etiam de humano genere cõ
gruebat: & in eos maxime qui ei per super-
biã cohærent, apostatando a mandatis dei:
Sicut enim qui erat diabolus homo dictus
est, vt in Euangelio, Inimicus homo hoc fe- Mat. 13.
cit: ita qui homo erat diabolus dictus est, vt
rursus in Euangelio, Nonne ego vos duo- Ioan. 6.
decim elegi, & vnus ex vobis diabolus est? B
Et sicut corpus Christi quod in ecclesia di- Col. 1.
citur Christus, sicut illud est, Vos Abrahæ Galat. 3
semen estis: cum paulo superius dixisset,
Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini
eius. Nõ dicit in seminibus tanquã in mul-
tis, sed tanquã in vno, & semini tuo qui est
Christus. Et iterũ, Sicut. n. corpus vnum est 1. Co. 12
& mẽbra habet multa, omnia aũt membra Corpus
corporis cũ sint multa vnũ est corpus, ita Christi.
& Christus. Eo modo etiã corpus diaboli, Corpus
cui caput est diabolus. i. ipsa impiorũ multi- diaboli.
tudo, maximeq; eorũ qui a Christo vel de
ecclesia sicut de cœlo decidunt, dicitur dia-
bolus, & in ipsum corpus figurate multa di
cuntur, q̃ non tam capiti q̃ corporis mem-
bris cõueniãt. Itaq; Lucifer qui mane orie-

batur

bat & cecidit,pōt intelligi apostatarū genus, uel à Christo vel ab ecclesia:qđ ita cōuertitur ad tenebras amissa luce quā portabat, quemadmodū qui conuertunt ad deū à tenebris ad lucē transeunt.i. qui fuerūt tenebrę lux fiunt. Itē in figura principis Tyri p Ezechielem Prophetā in diabolū dicta intelliguntur, Tu es signaculū similitudinis & corona decoris,in delitijs paradisi fuisti, omni lapide pcioso ornatus es: & cętera,q̄ non tam in ipsum principem nequitiæ q̄ in corpus eius dicta conueniunt. Paradisus enim dicta est ecclesia,sicut in Cantico cāticorū legitur,Hortus cōclusus,fons signatus,puteus aquę uiuę,paradisus cū fructu pomorum. Inde ceciderunt vel aperta & corporali separatione oēs hæretici: vel occulta & spiritali,quāuis in ea corporaliter esse videantur oēs cōuersi ad vomitum suum, cū post remissionē omnium peccatorū paulum ambulassent in via iustitiæ, in quibus facta sunt posteriora deteriora prioribus, et quibus expediebat non cognoscere viam iustitiæ, quām cognoscentibus retrorsum reflecti, tradito sibi sancto mandato. Hanc pessimam generationem dominus describit, cum dicit spiritum nequam exire ab homine, & cum alijs septem redire, & in domo quam mūdatam iam inuenerat inhabitare, vt sint nouissima hominis illius peiora prioribus. Tali enim generi hominum quod iam factum est corpus diaboli, possunt hæc verba congruere, A die qua creatus es tu cū cherub,id est,cum sede dei,quæ interpretatur multiplicata scientia: & posuit te in monte sancto suo, hoc est in ecclesia: Vnde est, Et exaudiuit me de monte sancto suo: Fuisti in medio lapidum flammeorū, id est,sanctorum spiritu feruentium lapidum viuorum:ambulasti sine vitio, in diebus tuis ex quo die creatus es tu,donec inuenta sunt delicta tua in te. Possunt diligentius ista tractari, vt fortasis ostendatur non solum & hūc intellectū eē in his verbis posse, sed omnino alium esse non posse. Verum quia longum est & alium sermonem exigit eidē titionem tantum quæstioni deputatum,nūc sufficiat de diabolo ista complexio: aut ab initio creationis suæ diabolum à beatitudine, quam si voluisset percepturus fuerat, impia superbia cecidisse: aut alios esse angelos inferioris ministerij in hoc mundo,inter quos secundū eorum quandam nō præsciam beatitudinē vixerat,& à quorū societate cum sibi subditis

Princeps Tyri diaboli significat. Cap.25. Ezec. 28

Paradisus ecclesia. Canti.4.

2.Pet. 2.

Mat.12.

Psal.3.

D

Rursus per repetitionem deputatum de diaboli conditione. Cap. 26.

angelis suis tanquam archangelus cecidit p superbiæ impietatem: sed hoc nullo modo asseri potest,illud mirum si potest. Aut certe ratio est requirenda, quemadmodū oēs sancti angeli, si inter illos aliqñ pariter beatus, cum suis angelis diabolus vixit, nondum habuerint etiam ipsi certam præscientiam ppetuæ fœlicitatis suæ, sed eam post casum eius acceperint. Aut quo merito ante suum peccatum diabolus cum sotijs suis à cæteris angelis discretus fuerit, vt ipse sui casus futuri esset ignarus, illi autem certi permansionis suæ: dū tū & peccatores angelos minime dubitemus detrusos tanq̄ in carcerem caliginis huius aereæ circa terras,secundum Apostolicā fidē in iudicio puniendos seruari: & in illa superna beatitudine sanctorum angelorū non esse in certā vitā æternā, nec nobis secundum dei misericordiam & gratiam & fidelissimā pollicitationem incertam futurā, cum fuerimus eis post resurrectionem & illorum mutationē corporū copulati. Ad hanc.n. spē viuimus,& eius promissionis gratia recreamur. Quicquid aūt ēt de diabolo dicī pōt, cur eū deus creauit cū talē pscīret futurū,& cur omnipotēs eius voluntatē nō conuertit in bonū, sed m ea q̄ disseruimus cum de malis hominibus similiter quærere, mus,siue intelligatur,siue credat,siue quid melius inueniri potest inueniatur. Ab illo ergo cuius super omnia, quę creauit summa potestas est,per angelos suos à quibus illuditur diabolus,cum & de ipsius malitia leuolentia consulatur ecclesiæ dei, non est permissus tentare fœminam nisi per serpentem,nec virum nisi per fœminam: sed in serpente ipse locutus est, vtens eo velut organo, mouensq̄; eius naturam eo modo, quomō vere ille mouere & moueri illa potuit, ad exprimendos verborū sonos & signa corporalia,per q̄ mulier suadēs intelligeret voluntatem. In ipsa vero muliere quia illa rōnalis creatura erat,q̄ motu suo posset vti ad verba faciēda, nō ipse locutus est,sed eius operatio atq; psuasio,quāuis occulto instinctu adiuuaret interius, qđ exterius egerat per serpentē. Qđ quidem si ſorius egerat per serpentē. Qđ quidem si ſorlo instinctu occultius ageret, sicut egit in Iuda vt traderet Christū,posset efficere in animo superbo amore suę potestatis inducto: sed sicut iam dixi, tentandi voluntatē habet diabolus:in potestate āt nec vt faciat habet,nec quo faciat. Quia pmissus est ergo tentauit, & quo permissus est ita tentauit. Cui aūt generi hominū prodesset quod faciebat,neq; sciebat, neque volebat, & eo ipso illudebatur ab angelis. Non itaq; serpens verborū sonos intelligebat, qui ex illo fiebant ad mulierem. Neque.n. conuersa illo uersa credenda est anima eius in naturam rationalem: quandoquidem nec ipsi homines quorum rationalis natura est, cum docti non in eis loquitur ea passione cui exorcista requiritur, sciunt quid loquant. Quanto minus ille intelligeret verborum sonos, quos per eum, & ex eo diabolus illo modo faciebat, qui hoiem loquentem non intelligeret,si eū à diabolica passione immunis audiret. Nam & quòd putantur audire & intelligere serpentes uerba Marsorum, vt eis incantantibus prosiliant plerunq; de latebris, etiam illic diabolica vis operatur, ad cognoscendam vbiq; prouidentiam, quam rem cui rei naturali ordine subijciat, & qđ etiam voluntatibus malis sapientissima potestate permittat,& hoc magis habeat vsus, serpentes moueri carminibus hominum, q̄ vllum aliud genus animantium. Etiam hoc.n. non parua testatio est, naturam primitus humanam serpentis seductam esse colloquio. Gaudent.n. dæmones hanc sibi potestatem dari,vt ad incantationem hominū serpentes moueant, vt quolibet modo fallant quos possunt. Hoc autem permittuntur ad primi facti memoriam commendandam, quòd sit eis quædam cum hoc genere familiaritas. Porrò ipsum primum factum ad hoc permissum est, vt per naturam serpentis significaretur generi hominum, cui erudiēdo hęc gesta cōscribi oportebat, omnis diabolicæ tentationis similitudo, quod apparebit cum in serpentem proferri cęperit diuina sententia. Prouide prudentissimus omnium bestiarū,hoc est astutissimus, dictus est serpens pp astutiam diaboli q̄ in illo & de illo agebat dolum, quēadmodū dicit prudens vel astuta lingua, quam prudēs vel astutus mouet ad aliquid prudenter astuteq; suadendum. Non.n. est hæc vis seu virtus membri corporalis quod vocatur lingua,sed vtiq; mentis quæ vtitur ea. Ita etiam dictus est stylus mendax scribarum, Neq; n. esse mendacem pertinet nisi ad virentem atq; sententem: sed stylus mendax dictus est,q̄ per eū mēdax mendaciter operetur,quemadmodum si & iste serpens mēdax diceretur, quòd eo diabolus tanquam stylo mendaciter vteretur. Hoc ideo commendandū putaui,ne quisquā existimās animantia rationis expertia humanum habere intellectū,vel in animal rōnale repente mutari,seducatur in illā opinionem ridiculā & noxiā reuolutionis animarū vel hominū in bestias,vel in homines bestiarū. Si ergo locutus est serpens homini, sicut asina in qua sedebat Balaam locuta est homini, nisi q̄ illud fuit opus diabolicum, hoc angelicum. Habent.n. quædam boni & mali angeli opera similia,Sicut Moyses & magi Pharaonis. Verum in his etiam boni angeli potentiores sunt, hoc mali angeli etiā taliū operum quicquā possunt, nisi q̄ per bonos angelos permiserit deus, vt retribuatur vnicuiq; secūdū cor eius,vel secundū gram dei,vtrūq; iuste ac benigne per altitudinē diuitiarū sapientiæ & scientiæ dei. Dixit ergo serpēs mulieri. Quid quia dixit deus, Non edetis ab omni ligno paradisi? Et dixit mulier serpenti: A fructu ligni quod est in paradiso edimus, de fructu aūt ligni quod est in medio paradisi dixit deus,nō edetis ex eo,neq; contingetis illud ne moriamini. Ideo prius interrogauit serpens, & respondit hæc mulier,vt prævaricatio esset inexcusabilis,neq; vllo modo dici posset, id quod præceperat deus oblitā fuisse mulierē,quanquā & obliuio præcepti, maxime vnius & tam necessarij,ad maximā culpam damnabilis negligētiæ pertineret: veruntñ euidētior eius trāsgressio est cū memoria retinetur, & tanquā in illo deus asistens præsensq; cōtinetur. Vnde necessariū fuit cū in Psalmo diceret: Et memoria retinentibus mandata eius,addere,vt faciant ea. Multi enim retinent memoria, vt contemnant ea, prævaricationis māiore peccato, vbi obliuionis nulla est excusatio. Dixit ergo serpēs mulieri: Nō morte moriemini. Scit enim deus qm̄ qua die māducaueritis de eo,aduperiētur vobis oculi,& eritis sicut dij cognoscentes bonum & malum. Q̄ñ his verbis crederet mulier à bona atq; vtili re diuinitus se fuisse ꝓhibitos, nisi iam inesset menti amor ille propriæ potestatis,& quędā de se superba prēsumptio, quæ per illam tentationē fuerat conuincenda & humilianda. Deniq; verbis non contēta serpentis cōsideranit lignum, viditq; bonum ad escam & decorum ad aspectū,& nō credens posse inde se mori, arbitror quòd putauerit deum alicuius significationis causa dixisse, si manducaueritis morte moriemini;

2.sen.di. 22.ca.2. Nūc.22.

Exod.7

I

Rom.11 Verba tē tatoris. Cap.30. Gene.3.

Obliuio pcepti.

Pſ. 102.

K

2.sen.di. 22.ca.1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

minicatq; ideo sumpsit de fructu eius & mã ducauit, & dedit etiã viro suo secũ. Fortassis etiã cũ verbo suasorio, qđ scriptura tacẽs intelligendum reliquit. An forte nec suaderi iã opus erat viro, quãdo illã eo cibo mortuam non esse cernebat? Ergo ederunt, & aperti sunt oculi amborũ. Qũo nisi ad inuicẽ concupiscendũ ad peccati pœnã carnis ipsius morte conceptam: vt iam esset corpus non animale tantũ, quod poterat, si obedientiã cõseruarent, in meliorem spiritalemq; habitũ sine morte mutari? sed iã corpus mortis in quo lex in mẽbris repugnaret legi mẽtis. Neq; enim clausis oculis facti erant & in paradiso delitiarum cæci palpantesque oberrabant, vt vetitũ lignũ etiam nescientes attingerent, palpantesque fructus prohibitos ignorando decerperent. Qũo autem animalia & volatilia adducta sunt ad Adã, vt videret quid ea vocaret si non videbat? Et qũo ipsa mulier ad virũ adducta est, qñ facta est vt de illa quã non videbat diceret: Hoc nunc os de ossibus meis, & caro de carne mea: & cætera. Postremo quomodo vidit mulier quia bonum est lignum in escã, & quia placet oculis ad videndum, & decorum est cognoscere, si eorum clausi erant oculi? Nec tamen ideo propter vnius verbi translationem totum figurate accipiendum est. Viderit enim quemadmodum dixerit serpens: Aperientur vobis oculi. Hoc enim eũ scriptor libri dixisse narrauit: in qua vero significatione vel sententia dixerit, lectori cõsiderare permisit. Hoc autẽ quod scriptũ est: Et aperti sunt oculi eorũ, & cognouerunt quia nudi erant: ita scriptũ est, quẽadmodum omnia quæ gesta narrãtur, nec tamen ideo in allegoricam narrationẽ nos debent ducere. Neq; enim & Euangelista narrator dicta cuiusquam figurata ex eius persona inferebat, ac non ex persona sua q̃ fuerant gesta narrabat, cum diceret de illis duobus, quorum vnus erat Cleophas, quòd cum fregisset eis dñs panẽ, aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt eum quẽ per viam nõ cognouerant nõ vtiq; clausis oculis ambulantes, sed eum cognoscere non valentibus. Sicut ergo ibi, sic in isto loco narratio figurata est, quãuis translato verbo scriptura vsa videatur, vt apertos diceret oculos qui & antea patebant. Apertos vtiq; ad aliquid intuendum & cogitandum, quod antea nunquã aduerterant. Vbi enim ad transgrediẽdum præceptũ audax curiositas mota est, auida experiri latentia, quidnam tacto vetito sequeretur, & noxia libertate habenas prohibitionis rumpere delectata, probabilius existimans non esse mortem quã timuerant secuturã. Tale quippe pomũ credendũ est fuisse in illa arbore, cuius generis poma iã in alijs arboribus innoxia sentirẽt: vnde magis crediderunt deũ posse peccantibus facile ignoscere, q̃ patiẽter tulerint nõ cognoscere, quid nã esset, vel cur eos inde cibum sumere vetuisset. Mox vt ergo præceptum transgressi sunt, intrinsecus gratia deserente omnino nudati, quam typho quodã & superbo amore suę potestatis offenderãt, in sua membra oculos iniecerunt, eaq; motu quem nõ nouerant concupiuerunt. Ad A hoc ergo aperti sunt oculi ad quod antea nõ patebant, quamuis ad alia paterent. Hæc Quãdo mors ea die accidit qua factum est qđ deus cõmina vetuit. A misso q̃ppe statu mirabili, corpus mortale ipsum cui status etiã de ligno vitæ virtute tãmystica præbebatur, per quem nec morbo Cap.34 tentari nec mutari ætate potuissent, vt hoc in eorum carne, quãuis adhuc animali & in melius postea commutanda, iã tamen signi ficaretur per escam ligni vitæ, quod ex ipso spirituali alimento cuius sacramentum illud lignum erat, fit in bonis angelis per æternitatis participationem vt in deterius nõ mutentur. Hoc ergo amisso statu corpus eorũ Origi duxit morbidam & mortiferam qualitatẽ, bidinẽ quæ inest etiam pecorum carni, ac per hoc etiã eundem motum qui fit in pecoribus cũ cumbendi appetitus, vt succedant nascentia morientibus. Sed tamen etiam in ipsa pœna suæ generositatis vindex anima rationalis bestialem motum in membris suæ carnis erubuit eiq̃ incussit pudorem, non solum quia hoc ibi sentiebat vbi nunquam antea tale aliquid senserat, verumetiam quòd ille pudendus motus de præcepti transgressione veniebat. Ibi enim sensit qua prius gratia vestiretur, quando in sua nuditate nihil Plal.
indecens patiebatur. Ibi completum est. Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem: Auertisti autem faciem tuã à me, & factus sum conturbatus. Denique illa cõturbatione ad folia ficulnea cucurrerunt, succinctoria consuerunt, & quia glorianda deseruerant, pudenda texerunt. Nec arbitror eos cogitasse aliquid in illis foliis quod talibus congrueret contegi iam membra prurientia, sed occulto instinctu ad hoc illa conturbatione compulsi sunt, vt etiam talis pœnæ

pœnæ suæ significatio à nescientibus fieret, quæ peccatorẽ factũ cõuinceret & doceret scriptura lectorem. Et audierũt vocem dei ambulantis in paradiso ad vesperã, Ea quippe hora tales iam cõuenerat visitare qui defecerant à luce veritatis. Fortassis in alijs intrinsecus vel ineffabilibus modis deus cũ illis antea loquebatur, sicut etiã cũ angelis loquitur ipsa incõmutabili veritate, illustrãs mẽtes eorũ vbi est intellectus nosse simul quæcunque etiam per tempora non fiunt simul. Forte, inquã, sic cum eis loquebatur, etsi non tanta participatione diuinæ sapientiæ quantum capiunt angeli tamẽ pro humano modulo quantũlibet minus, sed ipso genere visitationis & locutionis, fortassis etiam illo qui fit per scripturam, siue C in ecstasi spiritus corporalibus imaginibus, siue ipsis sensibus corporis aliqua specie presentata vel ad videndũ vel ad audiẽdum, sicut in angelis suis solet videri deus vel sonare per nubem. Nunc tñ quòd audierunt vocem dei ambulantis in paradiso ad vesperã, non nisi per creaturam visibiliter factũ est, ne substantia illa inuisibilis & vbique tota quæ est patris & filij & spiritussancti corporalibus eorũ sensibus locali & temporali motu apparuisse credatur. Et absconderunt se Adã & mulier eius à facie domini in medio ligno quod est in paradiso. Cum deus auertit intrinsecus faciem suam & fit homo conturbatus: non miremur hæc fieri quæ similia sunt dementiæ per nimium pudorem ac timorem, illo quoq; occulto instinctu nõ quiescente, vt ea nescientes facerent quæ alio quid significarent quandoq; sciturus postea propter quos ista conscripta sunt. Et vocauit dñs deus Adam, & dixit illi, Vbi es? Increpantis vox est, nõ ignorantis. Et hoc fortasse ad aliquam pertinet significationem q̃ sicut præceptum viro datum est per quẽ vxori ret ad fœminam, ita vir prior interrogatur. Præceptum enim à domino per virum Vsque ad fœminam: peccatum autem à diabolo per fœminam vsq; ad virum: hæc mysticis significationibus plena sunt, nõ id agẽ tibus in quibus facta sunt, sed de his illud agente potentissima sapientia dei. Non autem nunc significata referamus, sed gesta de scendimus. Respondit ergo Adam, Vocem tuam audiui in paradiso & timui, quia nudus sum, & abscondi me. Satis probabile est solere deum per creaturam tali actioni congruã in forma humana primis illis hominibus apparere: quos tñ nunquã permisit aduertere nuditatem suam, eorũ intentionem in superna sustollẽs, nisi cum post peccatum pudendũ in membris motũ pœnali mẽbrorum lege sensissent. Sic ergo affecti sunt vt solent affici homines sub oculis hominũ, & talis affectio de peccati pœna erat, cũ latere vellent quẽ latere nihil potest, & ab eo carnem occultare qui cordis inspector est. Sed quid mirum si superbi volẽtes esse sicut dij, euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratũ est insipiens cor eorũ? Se quippe dixerunt esse sapientes in abundãtia sua, & illo auertẽte faciem stulti facti sunt. Quod .n. iam ipsos pudebat erga seipsos, vnde sibi & succinctoria fecerant, multo vehemẽtius ab illo etiam sic succincti videri verebantur, E qui tanquam familiari temperamẽto ad eos videndos per creaturam visibilem, velut humanos oculos afferebat. Si enim propterea sic apparebat vt homines tanquam cum homine loquerentur, quemadmodum Abraham ad quercum Mambræ, illa ipsa propere amicitia pudorem onerabat post peccatum, quæ fiduciã dabat ante peccatum: nec iam illam nuditatem audebant ostẽdere talibus oculis, quæ displicebat & suis. Dominus ergo volens iam peccatores more iustitiæ interrogatos punire, amplius quàm erat illa pœna de qua iã cogebantur erubescere, q̃s nunciauit, inquit, tibi quia nudus es, nisi à ligno quod præceperam tibi tantum ne ex eo mãducares ab eo edisti? Hinc enim mors concepta propter dei sententiam qui sic fuerat comminatus, fecit aduerti concupiscentialiter membra: & ibi dicti sunt aperti oculi, & secutum est quòd puderent. Et dixit Adam, Mulier quã dedisti mecum hæc mihi dedit à ligno & edi: nunquid dixit, peccaui? Superbia habet confusionis deformitatẽ, & non habet confessionis humilitatem. Ad hæc ista conscripta sunt, quia & ipsæ interrogationes nimirum ad hoc factæ sunt, vt & veraciter & vtiliter scriberentur: quia simendaciter, non vtiq; vtiliter: vt aduertamus quo morbo superbiæ laborent homines hodie, nõ nisi in creatorem conantes referre si quid egerint mali, tamen sibi velint tribui si quid egerint boni. Mulier inquit, quã dedisti mecum, idest quã dedisti vt esset mecum, hæc mihi dedit à ligno & edi: quasi ad hoc data sit, vt non ipsa potius obediret viro, & ambo deo? Et dixit dominus deus mulieri: Quid hoc fecisti? Et dixit mulier:

Nuditas carnis.
Rom.5.
Gen.18
Excusatio Adã. Cap.35.
2.sen.di. 22.c.sed huic. Superbia.
F

Universidad de Deusto
Biblioteca

mulier: Serpens seduxit me & manducaui. Nec ista confitetur peccatum, sed in alterũ refert, impari sexu, pari fastu. Ex his tũ natus est, nec eos imitatus est, sed planè pluribus malis exercitatus, qui dicit, & dicet vsq; Psal.40. terminum seculi: Ego dixi domine miserere mei, sana animam meam quia peccaui tibi. Quanto melius sic & isti. Sed adhuc ceruices peccatorum non considerat dominus: Restabant labores, dolores mortis, & Ps.128. omnis contritio seculi, & gratia dei qua tẽpore opportuno subuenit hominibus, quos afflictos docuit non de seipsis debere præsumere. Serpens, inquit, seduxit me & manducaui: quasi cuiusquam suasio, præcepto dei debuerit anteponi. Et dixit dñs deus serpenti. Quia fecisti hoc, maledictus tu ab omnibus pecoribus, & ab omnibus bestijs quæ sunt super terram. Super pectus tuum & ventrem tuum ambulabis, & terram edes omnes dies vitæ tuæ: & inimicitias ponam inter te & mulierem, & inter semen tuum & semen illius. Ipsa tibi seruabit caput, & tu seruabis eius calcaneum. Tota ista sententia figurata est nec aliquid debet ei scriptoris fides narrationisq; veritas, nisi ne illam dictam fuisse dubitemus. Quod enim positum est, Et dixit dñs deus serpenti: verba sola scribentis sunt, & hæc exigenda sunt per proprietatem. Hoc ergo vere est dictũ serpenti. Iam cætera verba dei sunt quæ libero lectoris intellectui relinquuntur, vtrũ proprie an figurate accipi debeant, sicut in exordio voluminis huius nostri prælocuti sumus. Proinde q̃ serpens cur hoc fecerit non est interrogatus, potest videri, q̃ non ipse vtique id in sua natura & voluntate fecerat, sed diabolus de illo & per illum & in illo fuerat operatus, qui iam ex peccato impietatis & superbiæ suæ igni destinatus fuerat sempiterno: Nunc ergo q̃ serpenti dicit & ad eum qui per serpentem operatus est, vtique refertur, proculdubio figuratũ est: nam in his verbis tentator ille describitur, qualis generi humano futurus esset: quod H genus humanum propagari tunc cœpit, q̃ hæc in diabolum est tanquam in serpentem prolata sententia. Hæc itaque verba quomodo figuris expositis accipienda sint, & in illis duobus aduersum Manichæos æditis libris de Genesi quantum potuimus diximus: & si quid diligentius & congruentius alias potuerimus, deus aderit vt efficiamus. Nunc tũ nostra intentio in aliud tendit, &

Maledictio serpentis.

G

Cap.36.

quod suscepimus nullo exigente aduertenda est. Et mulieri dixit: Multiplicãs multiplicabo tristitias tuas & gemitum tuũ: in tristitijs paries filios & ad virum tuum cõuersio tua, & ipse tui dominabit̃. Hæc quoque in mulierem, dei verba, figurate ac prophetice multo commodius intelliguntur: veruntamen quia nondum pepererat fœmina, nec dolor & gemitus parientis, nisi ex corpore mortis, quæ illa præcepti transgressione concepta est, animalibus quidem etiã tunc membris, sed si homo non peccasset, non vtique morituris, & alio quodam statu fœliciore victuris, donec post vitam bene gestam in melius mutari mererẽtur, sicut iam supra pluribus locis insinuauimus refertur hæc pœna & ad proprietatem literæ: nisi quia id quod dictum est, Et ad virum tuum conuersio tua, & ipse dominabitur tui, videdum est quemadmodum proprie posit accipi. Neque.n. & ante peccatum, aliter factam fuisse decet credere mulierem, nisi vt vir ei dñaretur, & ad eum ipsa seruiendo conuerteretur. Sed recte accipi potest hanc seruitutem significatam, quæ cuiusdam conditionis est potius q̃ dilectionis: vt etiam ipsa talis seruitus qua homines hominibus postea esse serui cœperunt, de pœna peccati reperiatur exorta. Dixit quidem Apostolus: Per charitatem seruite inuicem. sed nequaquam diceret, inuicem dñamini. Possunt itaque cõiuges per charitatem seruire inuicem, sed mulierem non permittit Apostolus dñari in virum. Hoc.n. viro potius dei sententia detulit, & maritum habere dñm meruit mulieris non natura, sed culpa. Quod tũ nisi maritus seruetur, deprauabitur amplius natura, & augebitur culpa. Dixit ergo ad virũ eius, quia audisti vocem mulieris tuæ, & edisti de ligno de quo præceperam tibi de eo solo non edere, maledicta terra in operibus tuis: in tristitijs edes illam omnes dies vitæ tuæ: spinas & tribulos germinabit tibi, & edes fœnum agri: in sudore faciei tuæ edes panem tuum, donec conuertaris in terram ex qua sumptus es, quia terra es & in terram K ibis. Hos esse in terra labores humani generis, quis ignorat? Et quia non essent fœlicitas quæ in paradiso fuerat tenereturq; non est vtique dubitandum, ac per hoc etiã proprie verba hæc primitus accipere ne pigeat. Seruanda tũ est & expectanda significatio prophetiæ, quam maxime hic intuetur dei loquentis intẽtio. Neq;.n. frustra & ipse

Pœna

Cap.3.

Gen.3.

Adam

Adam maiori quodã instinctu tunc vocauit nomẽ mulieris suæ vitã, subiciens etiã, quòd ista est mater omniũ viuentiũ. Nam & hæc nõ scriptoris narrantis vel affirmãtis, sed ipsius primi hominis verba intelligenda sunt, vt diceret, quoniã hæc est mater omniũ viuentiũ: tanquã nominis à se impositi causam inferens, cur eam vocauerit Vitam. Et fecit dñs deus Adę & mulieri eius tunicas pelliceas & induit eos. Et hoc significationis gratia factum est, sed tamẽ factum: sicut illa quæ significationis gratia dicta sunt, sed tamẽ dicta sunt. Hoc.n. quod sæpe dixi, nec me sæpius piget dicere, à narratore rerum proprie gestarũ exigendum est, vt ea narret facta esse quæ facta sunt, & dicta esse quæ dicta sunt. Sicut autẽ in factis quæritur quid factum sit & quid significet, ita in verbis quid dictum sit & quid significet. Siue enim figurate siue proprie dictum sit quod dictũ esse narratur, dictum tamẽ esse nõ debet putari figuratum. Et dixit deus: Ecce Adam factus est tanquam vnus ex nobis in cognoscendo bonum & malum. Quoniam hoc, per quodlibet & quomodolibet dictũ sit, deus tamẽ dixit, nõ aliter intelligendum est & quod ait, vnus ex nobis, nisi propter trinitatem numerus pluralis accipiatur: sicut dictum erat, faciamus homine, sicut etiã dominus de se & de patre: Veniemus ad eũ & mansionem apud eum faciemus. Replicatum est igitur in caput superbi quo exitu cõcupierit quod à serpẽte suggestum est: Eritis sicut dij. Ecce, inquit, Adã factus est tanquã vnus ex nobis. Verba enim sunt hæc dei non tam huic insultantis, quàm cæteros ne ita superbiant deterrentis, propter quos ista conscripta sunt. Factus est, inquit, tanquam vnus ex nobis in cognoscendo bonũ & malum. Quid aliud intelligendum nisi exemplum timoris incutiendi esse propositum, q̃ non solum non fuerit factus, qualis fieri voluit, sed nec illud quod factus fuerat conseruauit. Et nunc, inquit, deus, ne aliquãdo extendat manũ, & sumat de ligno vitæ & edat & viuat in æternum: & dimisit illum dominus deus de paradiso voluptatis operari terram ex qua sumptus est. Superiora verba dei sunt: hoc autem factum propter ipsa verba secutum est. Alienatus .n. a vita non fuerat quã fuerat si præceptum seruasset cum angelis accepturus, sed ab illa etiã quã ducebat in paradiso, fœlici quodam corporis statu, separari vtiq; debuit a ligno vitæ. Siue quòd ex ipso illo subsisteret fœlix ille ipse status corporis ex re visibili, virtute inuisibili. Siue q̃ in eo esset sacramentum visibile inuisibilis sapientiæ: alienãdus inde vtiq; fuerat, vel iã moriturus, vel etiam tanquã excõmunicatus, sicut etiã in hoc paradiso. i. ecclesia, solet à sacramẽtis altaris visibilibus homines disciplina ecclesiastica remoueri. Et eiecit Adam, & collocauit eum contra paradisum voluptatis. Et hoc significandi gratia factum est, sed tũ factum, vt contra paradisum quo beata vita etiã spiritaliter significatur, habitaret peccator vtiq; in miseria. Et ordinauit Cherubim, & flammeam romphæã quę vertitur, custodire viã ligni vitæ. Hoc per cœlestes vtiq; potestates eriam in paradiso visibili factum esse credendum est, vt per angelicũ ministeriũ esset illic ignea q̃dã custodia: non tamen frustra factum esse, nisi quia significat aliquid etiam de paradiso spirituali, non est vtique dubitãdum. Nõ tamen ignoro quibusdam esse visum festinatione peruertisse illos homines appetitũ scientiæ boni & mali, & immaturo tempore percipere voluisse, quod eis dilatum oportunius seruabatur: idque egisse tentatorem, vt præoccupando quod nondum talibus cõgruebat offenderent deum, & ab eius rei vtilitate alienarentur exclusi atque damnati, ad quam si suo tempore sicut deus volebat accederent, possent ea salubriter perfrui. Hoc si forte per lignum illud non ad proprietatem vt verum lignum & vera pœna eius, sed ad figuram velint accipere, habeat exitum aliquem rectæ fidei veritatiq; probabilem. Visum est & quibusdam, duos illos primos homines nuptias suas fuisse fi- Ceremoniæ nuptiales. ptiales. qui creauerat copulasset. Quam rem nomine ligni fuisse significatam, vnde prohibiti erant, donec opportuno tempore iungerẽtur. Quasi vero in ea ætate facti esse credendi sint, vt expectanda esset maturitas pubertatis: aut non illud tunc legitimum esset, cum primum fieri potuisset: cum autem non potuisset, non vtique fieret: nisi forte sponsa erat à patre tradenda, & expectanda erat votorum solemnitas, & conuiuij celebritas, & dotis æstimatio, & conscriptio tabularum. Ridiculum istud est, propter quod à rerum gestarum proprietate discedat, quam susceptmus asserendam, & quantum deus donare voluit, asseruimus.

Excommunicatio.

2.sen.di. 29.ca.ne vero.

A

Opiniones de tẽpore percipiendę scientiæ boni & mali.

Cap.41.

B

Illud magis mouet, si iam spiritalis erat

Adam,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Qui po tuerit Adã credere serpenti.

Cap.42.

Adam,quanuis mente nõ corpore,quomodo credere potuerit quod p serpẽtem dictũ est,ideo deum prohibuisse ne fructu ligni illius vescerentur, quia sciebat eos si fecissent futuros vt deos propter dignoscẽtiam boni & mali,tanquam hoc tantum bonum creaturæ suæ creator inuiderit: hoc mirum si homo spiritali mente præditus credere potuisset. An quia hoc credere ipse nõ posset, propterea mulier addita est, quæ parui intellectus esset,& adhuc fortasse secundum sensum carnis, non secundum spiritum mentis viueret, & hoc est q ei Apostolus non tri-

1.Cor.11. buit imaginem dei. Sic.n.ait. Vir quidem non debet velare caput,cũ sit imago & gloria dei: mulier aũt gloria viri est. Non q mens fœminæ eandem imaginẽ capere non possit,cũ in illa gratia nos dicat nec masculum esse nec fœminam: Sed q fortasis illa hoc nõdum perceperat quod sit in agnitione dei,& viro regente ac dispensante paulatim fuerat perceptura. Neque.n.frustra est

1.Tim.2 illud quod Apostolus ait: Adam.n.primus formatus est,deinde Eua: & Adam non est seductus, mulier aũt seducta in præuaricatione facta est.i.vt per illam ẽt vir præuari

2.sen.di. caretur.Nam & ipsum dicit præuaricatorẽ,

22.c.so- vbi ait: In similitudinem præuaricationis

let. Adæ qui est forma futuri. Seductũ tamen

Rom.5. negat.Nam & interrogatus non ait:Mulier quam dedisti mecum seduxit me, & manducaui: sed ipsa mihi,inquit, dedit à ligno, & manducaui. Illa vero: Serpens,inquit,seduxit me. Ita Salomon vir tantæ sapientiæ,

Salomonis idolatria. nunquidnam credendum est q in simulachrorum cultu credidit esse aliquid vtilitatis? sed mulierum amori ad hoc malum tra-

3.Reg.11 2.sen.di. henti resistere non eualuit,faciẽs quod scie-

22.ca.ex quo. bat non esse faciendum, ne suas quibus deperibat atque diffluebat mortiferas delitias contristaret. Ita & Adam,posteaquam de ligno prohibito seducta mulier manducauit, eiq; dedit vt simul ederent,noluit eam contristari, quam credebat posse sine suo solatio contabescere, si ab eius alienaretur animo,& omnino illa interire discordia. Non quidem carnis victus concupiscentia quam

D nondum senserat in resistente lege membrorum legi mentis suæ: sed amicali quadam beneuolentia,qua plerunque fit vt offendatur deus, ne homo ex amico fiat inimicus: quod eum facere non debuisse, diuinæ sententiæ iustus exitus indicauit. Ergo alio quodam modo etiam ipse deceptus est,sed dolo illo serpentino quo mulier seducta est,nullo modo illum arbitror potuisse seduci in illo modo quo illa potuit. Hanc autem proprie seductionem appellauit Apostolus,qua id quod suadebatur cum falsum esset, verũ esse putatum est.i.q deus ideo lignũ illud tangere prohibuerit,q sciebat eos si tetigissent velut deos futuros,tãquam eis diuinita tem inuideret,qui eos homines fecerat. Sed etiam si virum propter aliquam mentis elationem,quæ deum interiorum scrutatorem latere non poterat, solicitauit aliqua experiendi cupiditas, cum mulierem videret accepta illa esca non esse mortuam, secundum ea quę superius tractauimus,non tamen eũ arbitror si iam spiritali mente prędituș erat, vllo modo credere potuisse, q eos deus ab esca illius ligni inuidẽdo vetuisset. Sed quid plura? Persuasum est illud peccatum sicut persuaderi talibus posset: conscriptum est autem sicut legi ab omnibus oportet, & si à paucis hæc intelligerentur sicut oportet.

2.sen.di. 22.ca.ex quo.

D. AVRELII AVGVSTINI de Genesi ad literam, Liber duodecimus.

AB exordio scripturę sanctę quæ inscribitur Genesis, donec homo primus de paradiso dimissus est vndecim libris siue asserẽdo atque defendendo quæ certa nobis sunt, siue inquirendo & ambigẽdo de incertis,q potuimus & sicut potuimus discernere atque conscripsimus,non tã præscribentes de rebus obscuris vnicuiq; quid sentiat,q nos docendos in quibus dubitauimus ostendentes,temeritatemq; affirmandi amouentes à lectore,vbi non valuimus præbere scientiæ firmitatem. Iste autem duodecimus liber ea iam cura expeditus, qua nos pertractandus textus sacrarum literarum occupabat, liberius atq; prolixius versabit de paradiso quæstionẽ: ne putemur euitasse, quod videtur Apostolus in tertio cœlo insinuare paradisum, vbi ait: Scio hominẽ in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore nescio, siue extra corpus nescio, deus scit, raptum eiusmodi vsq; in tertium cœlum: & scio eiusmodi hominem siue in corpore siue extra corpus, nescio, deus scit quia raptus est in paradisum,& audiuit inef-

Tertiũ cœlũ & Paulo. Cap.1.

2.Cor.12.

fabilia

fabilia verba quæ non licet homini loqui. In his verbis primum queri solet,quid dicat tertium cœlum: deinde vtrum illic intelligi voluerit paradisum: an posteaquã raptus est in tertium cœlum, raptum esse & in paradisum,vbicunque sit paradisus: non vt hoc fuerit rapi in tertium cœlum quod in paradisum, sed prius in tertium cœlum, & post inde in paradisum. Et hoc sic ambiguum est vt non mihi videatur posse dissolui,nisi aliquis non ex præsentibus Apostoli uerbis, sed ex alijs forte scripturarum locis vel ratione perspicua inueniat aliqd quo doceat siue in tertio cœlo esse paradisum,siue nõ esse: cum & ipsum tertium cœ

G lum quid sit non liquido appareat, vtrũ in rebus corporalibus, an forte in spiritalibus intelligendum sit. Posset quidem dici non nisi in locum aliquem corporalem hominẽ rapi potuisse cũ corpore:sed quia & hoc ita posuit vt nescire se dixerit,vtrum in corpore,an extra corpus raptus sit,quis audeat dicere se scire, quod se nescire Apostolus dixit? Veruntamen si neque spiritus sine corpore ad loca corporalia rapi potest,nec corpus ad spiritalia, hæc ipsa dubitatio eius vt ita cogit intelligi, siquidẽ de seipso hæc eũ scripsisse nemo ambigit,tale fuisse illud qd raptus est,quod vtrum corporale an spiritale esset, dignosci discerniq; non posset,

Cum enim vel in somnis vel in ecstasi corporum exprimuntur imagines, non discernuntur omnino à corporibus, nisi cum homo redditus sensibus corporis,recognoscit se in illis fuisse imaginibus, quas non p sensum corporis hauriebat. Quis.n.cum à somno euigilauerit,nõ cõtinuo sentiat imaginaria fuisse quæ videbat, quanuis cum ea videret dormiens à vigilantium corporalibus visis discernere nõ valebat? Quanquã mihi accidisse scio,& ob hoc etiam alijs accidere potuisse vel posse non dubito, vt in

H somnis videns in somnis me videre sentirem, illasq; imagines quæ ipsam nostram consuetudinem ludificare consueuerunt, non esse vera corpora, sed in somnis ea præsentari firmissime etiam dormiens tenerẽ atque sentirem. Hoc tamen fallebat aliquãdo,quòd amico meo quem similiter in somnis videbam,idipsum persuadere conabar, non esse illa corpora, quæ videbamus, sed esse imagines somniantium, cum & ipse vtique inter illos sic mihi appareret quomodo illa. Cui autem & hoc dicebam,

2.Cor.12.

neque id verum esse quod pariter loqueremur,sed etiam ipsum tũc aliud aliquid uidere dormientem,& vtrũ ista ego viderem omnino nõ scire: verũ cũ eidẽ ipsi persuadere moliebar qd ipse nõ esset, adducebat ex parte ẽt ipsum putare esse, cui profecto non loquerer, si omnimodo sic afficerer,q ipse non esset: Ita non poterat,quanuis mirabiliter vigilans anima dormiẽtis,nisi duci imaginibus corporum, ac si corpora ipsa essent. In ecstasi autẽ vnũ audire potui,& cũ rusticanũ virũ valentem quod sentiebat exprimere,& qui vigilare se sciret & videre quiddã nõ oculis corporeis. Nã vt eius I verbis vtar,quantũ recolere possum,anima mea,inquit,videbat cũ,nõ oculi mei. Non tũ sciebat vtrũ corpus esset aut imago corporis. Non.n.erat talis vt ista discerneret, uerũetiam simpliciter fidelis,vt eum sic audirem,ac si illud quod se vidisse narrabat ipse vidissem. Ac per hoc si paradisum Paulus ita vidit vt apparuit Petro ille discus Actо.10. submissus à cœlo, vt Ioanni quicquid in Apoc. 1. Apocalypsi se vidisse conscripsit,Et Eze- Eze.37. chieli campus ille cum ossibus mortuorũ, Esa. 6. & illa eorum resurrectio, vt Esaiæ sedens deus,in conspectu eius Seraphin,& ara vnde carbo assumptus Prophetæ labia mundauit,manifestum est eum ignorare potuisse,vtrum in corpore an extra corpus ea viderit. Sed si extrã corpus visa sint,& cor Quid pora non fuerunt,adhuc quæri potest vtrũ sit quod imagines corporum fuerint, an ea substan- viderit tia quæ nullam corporis similitudinem ge- Paulus. rit, sicut deus, sicut ipsa mens hominis vel Cap. 3. intelligentia vel ratio, sicut virtutes,prudẽtia,iustitia,castitas,charitas,pietas, & quæcunque aliæ sunt quas intelligendo atq; cogirando enumeramus, discernimus, definimus: non vtique intuentes lineamenta earum vel colores aut qũo sonent, aut quid redoleant,aut qd in ore sapiãt,aut q d cõtrectantibus de calore seu frigore,mollitudine seu duritia, lenitate seu asperitate renũciẽt, K sed alia quadam visione, alia luce,alia rerũ euidentia, & ea longe ceteris præstantiore atque certiore. Rursus igitur ad eadem ipsa Apostoli verba rẽdeamus, & vt ea diligentius perscrutemur, hoc sine dubitatione primitus constituto,multomagis atq; inco- parabiliter amplius Apostolũ scire, quod de incorporea corporeaque natura nos vt sciamus vtcunque conamur,Si ergo sciebat, spiritalia per corpus, corporalia extra cor-

Universidad de Deusto
Biblioteca

pus videri omnino non posse, cur nõ per ea ipsa, quæ vidit qũo etiam potuerit videre discernit? Si.n. certus erat ille esse spiritalia cur non consequenter extra corpus ea se vidisse certus nihilominus erat? Si aũt corpralia esse nouerat, non nisi per corpus videri potuisse, cur nõ ẽt nouerat? vnde ergo dubitat vtrum in corpore an extra corpus ea viderit, nisi forte ita ẽt dubitet, vtrũ illa corpora an similitudines corporũ fuerint? Prius itaq; videamus quid sit in verborũ istorũ connexione vnde non dubitet, atq; ita cũ remanserit vñ dubitet, fortasis ex his de quibus nõ dubitat, qũo ẽt illud dubitet apparebit. Scio, inqt, hominẽ in Chri-
L sto ante annos quatuordecim, siue in cor-
2. Cor. 12. pore nescio, siue extra corpus nescio, deus scit, raptum eiusmodi vsque in tertium cœlum. Scit ergo ante annos quatuordecim in Christo raptũ hominem vsq; ad tertium cœlũ, hoc omnino non dubitat, nec nos ergo dubitemus: sed vtrum in corpore an extra corpus, dubitat: vnde illo dubitãte, quis nostrũ certus esse audeat? Num forte hinc ẽt illud consequens erit, vt tertium cœlum fuisse dubitemus, quo raptũ hominẽ dixit? Si.n. res ipsa demonstrata est, tertium cœlũ demonstratum est. Si autem imago aliqua corporalium similis facta est, non erat illud tertium, sed illa ostensio sic ordinata est, vt videretur sibi ascendere primum cœlũ, alterũ, quo rursus ascẽdẽs iterũ alterũ uideret sup qđ videret superius, quò cũ peruenisset, posset dicere se in tertiũ cœlũ raptum. Sed illud qđ tertiũ cœlũ esset quo raptus est, neq; dubitauit neq; dubitare nos voluit. Ad hoc.n. pmisit, scio: & inde cœpit, vt id quod se scire Apostolus dicit, solus ille nõ
M credat verũ esse qui non credit Apostolo.
Quid fuerit cœlum tertium. Cap. 4. Scit ergo hominẽ raptũ eẽ vsq; in tertiũ cœlũ: proinde illud in quod raptus est vere tertium cœlum est: non signum aliquod corporale, quod cum ostenderetur Moysi, vsque adeo sentiebat aliud esse ipsam dei substantiam, aliud visibilem creaturam, in qua se deus humanis & corporalibus sensi-
Exo. 33. bus præsentabat vt diceret, Ostende mihi temetipsum: nec aliqua imago rei corporalis, quam cum Ioannes videret in spiritu, quærebat quid esset, eique respondebatur, vel ciuitas est, vel populi sunt, uel aliquid aliud, eum videret ille bestiam siue mulierem, siue aquas, siue quid eiusmodi: Sed scio, inquit, hominem raptum vsque in tertium cœlum. Quod si spiritalem imaginem corporali similem cœlum appellare voluisset, sic erat etiam imago corporis eius in qua illuc raptus ascenderat. Sic ergo & suum corpus appellaret, quanuis imaginem corporis, quomodo illud cœlũ, quanuis imaginem cœli: neque curaret discernere quid sciret & quid nesciret, id est quia sciret raptum vsque ad tertium cœlũ, nesciret autem vtrum in corpore an extra corpus, sed simpliciter narraret uisionem earum rerum nominibus appellans illa, q̃ vidit, quarum erant similia. Nam & nos dicim⁹ cũ somnia nra narramus, vel aliquã in eis reuelationem, vidi montem, vidi fluuium, vidi tres homines, & si quid eiusmodi, ea nomina tribuentes illis imaginibus, quæ habent res ipsæ quarum similes erãt. Apostolus autem illud, inquit, scio, illud ne scio. At si vtrunq; imaginaliter apparuit, vtrunque pariter scitur pariterue nescitur. Si autem proprie cœlum, & ideo scitur, quomodo potuit imaginaliter corpus illius hominis apparere? Nam si cœlũ corporeum uidebatur, quare latebat vtrum corporeis oculis videretur? Si autem incertum erat vtrum oculis corporeis an spiritu videretur, & ideo dictum est, Siue in corpore siue extra corpus, nescio: quomodo nõ incertum erat & illud, vtrum vere cœlum corporeum videretur, an imaginaliter ostenderetur? Itemq; si substantia incorporea videbatur, non in aliqua imagine corporis, sed sicut videtur iustitia, sapientia, & si qđ eiusmodi, & hoc erat cœlum, id quoq; manifestum est, oculis huius corporis videri aliquid tale non posse: ac per hoc si aliquid tale se vidisse sciebat, non per corpus se vidisse dubitare non poterat, Scio, inquit, hominem in Christo ante annos quatuordecim, Hoc scio, nemo dubitet qui mihi credit, sed vtrũ in corpore an exra corpus, nescio, deus scit. Quid ergo scis quod discernis ab eo quod nescis, ne credentes falsi. An vere videret Cap. 5. lantur: Raptum, inquit, eundem hominem cœlum. vsq; in tertiũ cœlum. At illud cœlum aut corpus erat, aut spiritus? Si corpus erat, & corporeis oculis visum est, cur illud cœlũ esse scitur, & in corpore visum esse nescitur? Si autem spũs erat, aut corporis imaginem præbuit, & tam incertum est vtrũ corpus fuerit, quàm incertum est vtrum in corpore uisum sit: aut sic visum est, qũo videẽ mente sapientia sine vllis imaginibus corporum, & nihilominus certũ est videri nõ potuisse per corpus: aut ergo vtrunq; certũ est aut vtrunq; incertum: aut qũo certum quod visum est: incertum aũt per quod visum est? Manifestum est enim incorpoream naturã ab eo videri nõ potuisse per corpus. Corpora vero etiam si possunt videri sine corpore, non vtiq; sic videntur per corpus, sed longe ille dispar modus est si quis est. Vnde mirum si posset Apostolum tanquã simili modo fallere, aut ad dubitationem co-
C gere, vt si corporeum cœlum incorporeis oculis vidit, incertum sibi esse diceret vtrũ in corpore an extra corpus id viderit. Restat ergo fortasse vt qm̃ mentiri non posset Apostolus, qui tãta cura egit vt discerneret quid sciret & quid nesciret, hocipsum eum ignorasse intelligamus, vtrum qñ in tertiũ cœlum raptus est, in corpore fuerit, qũo est anima in corpore, cum corpus viuere dicitur, siue vigilantis, siue dormientis, siue in ecstasi à sensibus corporis alienata an omni no de corpore exierit vt mortuum corpus iaceret, donec peracta illa demonstratione membris mortuis anima redderetur, & non quasi dormiens euigilaret aut ecstasi alienatus denuo rediret in sensus, sed mortuus omnino reuiuisceret. Proinde quòd vidit raptus vsq; in tertium cœlum, quod etiam se scire confirmat, proprie vidit non imaginaliter: Sed quia ipsa à corpore alienatio vtrũ omnino mortuum corpus reliquerit, an secm̃ modum quendã viuentis corporis ibi anima fuerit, sed mens eius ad videnda vel audienda ineffabilia illius visionis arrepta sit, hoc incertũ erat, ideo forsitan dixit, Sive in corpore siue extra corpus nescio, deus scit. Quod autem non imaginaliter sed proprie videtur & nõ per corpus videt, hoc ea visione videtur: quæ oẽs cæteras superat.
D Harum species atq; differentias quantum mihi diis adiuuerit explicare curabo. Ecce in hoc vno præcepto cum legitur, Diliges proximum tuum tanquam teipsum, tria genera visionum occurrunt. Vnum per oculos, quibus ipsæ literæ videntur: alterũ p spiritum hominis, quo proximus & absens cogitatur: tertium per contuitum mentis, quo ipsa dilectio intellecta conspicitur. In his tribus generibus illud primum manifestum est omnibus: in hoc enim videtur cœlũ & terra & omnia quæ in eis cõspicua sunt oculis nostris. Nec illud alterum quo absentia corporalia cogitantur, insinuare difficile

est. ipsum quippe cœlum & terrã, & ea quæ in eis videre possumus, etiã in tenebris constituti cogitamus: vbi nihil videntes oculis corporis, animo tamen corporales imagines intuemur: seu veras, sicut ipsa corporæ videmus & memoria retinemus: seu fictas, sicut cogitatio imaginari potuerit. Aliter enim cogitamus Carthaginem quam nouimus, aliter Alexandriam quam non nouimus. Tertium uero illud, quo dilectio intellecta conspicitur, eas res continet quæ non habent imagines sui similes, quæ non sunt quod ipsæ. Nam homo vel arbor vel sol, & quæcunque alia corpora, siue cœlestia siue terrestria, & præsentia videntur in suis formis, & absentia cogitantur imaginibus animo impressis, & faciũt duo genera visorũ, vnum per corporis sensus, alterum per spiritum quo illæ imagines continentur. Dilectio aũt nunquid aliter videtur præsens in specie qua est, & aliter absens in aliqua imagine sui similis? Non vtiq;, sed quantum mẽte cerni potest, ab alio magis, ab alio minus ipsa cernitur, Si autem aliquid corporalis imaginis cogitatur, non ipsa cernitur.

Hæc sunt tria genera visionũ, de quibus & in superioribus libris aliquid diximus sicut res postulare videbatur, non tamen earum numerum commemorauimus: & nũc breuiter eis insinuatis, qm̃ suscepta quæstio flagitat, vt de his aliquanto vberius disseramus, debemus ea certis & congruis signare nominibus, ne assidue circumloquendo moras faciamus. Primum ergo appellemus corporale quia per corpus percipitur & corporis sensibus exhibetur. Secundum spiritale, quicquid enim corpus non est, & tñ aliquid est, iam recte spiritus dicitur: & vtiq; non est corpus, quãuis corpori similis sit imago absentis corporis, nec ille ipse obtutus quo cernitur. Tertium vero intellectuale, ab intellectu, quia mentale à mente, F ipsa vocabuli nouitate nimis absurdum est vt dicamus. Horum vocabulorum rationẽ si subtilius reddam, & prolixior & perplexior sermo erit, cum hoc vel nulla, vel certe non tanta necessitas exigat: satis est ergo scire corporale aliquid vel proprie dici cũ de corporibus agitur, vel etiam translato vocabulo, sicut dictum est, quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Neque enim diuinitas corpus est, sed quia sacramenta veteris testamenti appellat vmbras futuri, propter vmbrarum

Visio corporalis, spiritalis, intellectualis. Cap. 7. Colo. 3.

comparationem corporaliter dixit habitare in Christo plenitudinem diuinitatis: q̃ in illo impleantur omnia quæ in illis vmbris figurata sunt, ac sic quodammodo vmbrarũ illarum ipse sit corpus, hoc est, figurarũ & significationum illarum ipse sit veritas. Sicut ergo ipsæ figurę significatiuæ, translato vtiq; vocabulo, non proprie dictæ sunt vmbræ, ita & quod ait plenitudinem diuinitatis corporaliter habitare, translato verbo vsus est. Spiritale autem pluribus modis dicitur, Nam & corpus quod futurum est in resur-
1. Co. 15 rectione sanctorum, spiritale appellat Apostolus: vbi ait, Seminatur corpus animale, resurget corpus spiritale: eo q̃ miris modis ad oẽm facilitatẽ & incorruptionẽ spiritui subdatur, & sine vlla indigentia corporaliũ alimentorum solo viuificetur spũ, nõ q̃ incorpoream substantiã sit habiturũ: neq;. n. & hoc corpus quale nunc habemus animæ habet substantiã, & hoc est quod anima, qa dictũ est animale. Item spũs dicitur, vel aer iste, uel flatus eus, id est, motus eus, sicut dictum est: Ignis, grando, nix, glacies, spũs tẽpestatis. Dicitur etiam spũs anima, siue pecoris siue hominis, sicut scriptũ est, Et quis scit spiritus filiorũ hominis si ascendat ipse sursum, & spiritus pecoris, si descendat ipse deorsum in terrã? Dicitur spũs & ipsa mens rationalis vbi est quidam tanquam oculus
Ephe. 4. animæ ad quem pertinet imago & agnitio dei. Vnde dicit Apostolus, Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem qui secundum deũ creatus est: Cum
Colo. 3. & alibi dicat de interiore homine, Qui renouatur in agnitione dei secundum imaginem eius qui creauit eum. Item cum dixisset, Igitur ipse ego mente seruio legi dei,
Rom. 7. carne autem legi peccati: Alio loco eandem
Galat. 5. sententiam cõmemorans, Caro, inquit, cõ-
H cupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, ut non ea quæ vultis faciatis: quam dixit mentem, hanc etiam spiritũ appellauit. Dicitur spiritus etiã deus, sicut ait
Ioan. 4. dñs in Euangelio, Spũs est deus: & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. Ex his omnibus modis quos cõmemorauimus quibus appellatur spiritus, non traximus hoc vocabulum quo appellauimus spiritale hoc visionis genus de quo
Cap. 8. nunc agimus, sed ex illo vno modo quem inuenimus in epistola ad Corinthios, quo spiritus à mente distinguitur euidentissimo
1. Co. 14 testimonio. Si enim orauero, inquit, ingua, spiritus meus orat, mens autem mea infructuosa est. Cũ ergo lingua intelligatur hoc loco dicere obscuras & mysticas significationes, à quibus si intellectum mentis remoueas, nemo ædificatur, audiendo q̃d non intelligit, vnde etiã dicit, Qui. n. loquitur lingua, non hominibus loquitur sed deo: nemo enim audit, spiritus aũt loquitur misteria: sa tis indicat eam se linguam hoc loco appellare, vbi sunt significationes velut imagines rerum ac similitudines, quæ vt intelligantur, indigent mentis intuitu. Cum aũt I
nõ intelliguntur, in spiritu eas dicit esse, nõ in mente. Vnde apertius ait, Si bñdixeris spi ritu, quis supplet locum idiotæ? Qũo dicet amen super tuam benedictionem, quando-quidem nescit quid dicas? Quia ergo etiam lingua, id est membro corporis quod moue mus in ore cum loquimur, signa vtiq; rerũ dantur, non res ipsæ proferuntur: propterea translato verbo linguam appellauit quamlibet signorum prolationem priusquam intelligantur: quo cum intellectus accesserit, qui mentis est proprius, fit reuelatio vel agnitio, uel prophetia vel doctrina. Proinde ait, Si venero ad vos linguis loquẽs, quid vobis prodero nisi loquar vobis in reuelatione aut in agnitione aut in prophetia aut in doctrina? id est cum signis hoc est lingua accesserit intellectus, vt non spiritu tãtum, sed etiam mente agatur quod agitur. Prophe

Proinde quibus signa per aliquas rerum Cap. 9.
corporalium similitudines demonstrantur in spiritu, nisi accesisset mentis officiũ, etiã vt etiam intelligerentur, nondum erat propheta. Magisq; propheta erat qui interpretabatur quod alius vidisset q̃ ipse qui vidisset. Vnde apparet magis ad mentẽ pertinere prophetiam, q̃ ad ipsum spiritum qui modo K
quodam proprio vocatur spiritus, vis animæ quædam mente inferior, vbi corporalium rerum similitudines exprimũtur. Itaque magis Ioseph propheta, qui intellexit Gen. 41
quid significarent septem spicæ & septẽ boues q̃ Pharao qui eas vidit in somnis. Illius enim spiritus informatus est ut videret, huius mens illuminata vt intelligeret. Ac per hoc in illo erat lingua, in isto prophetia, quia in illo rerum imaginatio, in isto imaginationum interpreta. io. Minus ergo propheta qui rerum quę significantur solã ipsa signa in spũ per rerum corporalium imagines videt, & magis propheta qui solo earũ intellectu prædituς est: sed & maxime pro-

pheta, qui vtroq; præcellit, vt & videat in spiritu corporaliũ rerum significatiuas simi
1. litudines, & eas viuacitate mentis intelligat, sicut Danielis excellentia tentata & proba-
ta, qui regi & somnium quod viderat dixit, & quid significaret aperuit. Et ipsæ quippe imagines corporales in spiritu eius expressæ sunt, & earum intellectus reuelatus in mente. Ex hoc ergo mõ quo appellatur in ista distinctione spũs, secundũ quem dixit
14. Apostolus, Orabo spiritu, orabo autem & mente, vt & signa rerum formarẽtur in spiritu, & eorum refulgeret intellectus in mẽte secundum hanc, inquam, distinctionem spiritale nunc appellauimus tale genus visorum quali etiam corporum absentiũ imagines cogitamus. Intellectuale aũt illud excellẽtius q̃d mentis est propriũ. Nec mi
hi occurrit omnino ita pluribus modis dici posse intellectum, sicut spiritum multis modis appellatum esse comperimus. Siue autẽ intellectuale dicamus siue intelligibile, hoc idem significamus. Quanquam nõnihil interesse nonnulli voluerunt, vt intelligibilis sit res ipsa quæ solo intellectu percipi põt, intellectualis autem mens quæ intelligit: sed esse aliquam rem quę solo intellectu cerni posit, ac non etiam intelligat, magna & difficilis quæstio est. Esse autẽ rem quę intellectu percipiat, & non etiã intellectu percipi possit, non arbitror quenquam vel putare vel dicere. Mens quippe non videtur nisi mente. Quia ergo videri potest, intelligibilis, quia & videre, intellectualis est, secundum illam distinctionem. Quapropter sequestrata illa difficillima quæstione, vtrum sit aliquid quod tm̃ intelligatur nec intelligat, nunc eadem significatione appellamus. Tria igitur ista genera visorum, corporale, spirituda sunt ab inferioribus ratio ad superiora conscendant. Iam quidem superius exemplum proposuimus, quo in vna sententia omnia tria videantur genera. Cum enim legitur, Diliges proximum tuum tãquam teipsum: corporaliter literæ videntur spirita-
liter proximus cogitatur, intellectualiter dilectio cõspicitur. Sed & literæ absentes possunt spiritaliter cogitari, & proximus præsens potest corporaliter videri: dilectio autem nec per substãtiam suam potest oculis corporis cerni, nec per imaginem corpori similem spiritu cogitari, sed sola mente, id est intellectu cognosci & percipi. Corporalis sanè visio nulli horum generi præsidet, sed quod per eam sentitur, illi spiritali tanquam præsidenti nunciatur. Nam cum aliquid oculis cernim, continuo fit imago eius in spiritu, sed non dignoscitur facta, nisi cũ ablatis oculis ab eo quod per oculos videbamus, imaginem eius in animo inuenerimus. Et si quidem spiritus irrationalis est A
veluti pecoris, huc vsque oculi nunciant. Si autem anima rationalis est, etiã intellectui nunciatur qui & spiritui prędidet, vt si illud quod hauserunt oculi atque id spiritui vt eius illic imago fieret nunciauerunt, alicuius rei signum est, aut intelligatur cõtinuo quid significet, aut quæratur, quoniam nec intelligi nec requiri nisi officio mentis põt. Dani. 5.
Vidit rex Balthasar articulos manus scribẽtis in pariete, continuoq̃ per corporis sensum imago rei corporaliter factæ spiritui eius impressa est, atque ipso viso facto ac præterito illa in cogitatione permansit: videbatur in spiritu, & nondum intelligebatur, nec tunc intellectum erat hoc signum cum corporaliter fieret, atque oculis corporalibus appareret, iam tamen signũ esse intelligebatur, id habens ex mentis officio. Et quia requirebatur quid significaret, etiam ipsam inquisitionem vtique mens agebat. Quo non comperto Daniel accesit, & spiritu prophetico mente illustrata, perturbato regi quid illo signo portenderet aperuit, ipse potius propheta per hoc genus uisionis, quod mẽtis est proprium, q̃ ille qui & signũ corporaliter factũ viderat, & transacti eius imaginem in spiritu cogitando cernebat, nec aliq̃d intellectu poterat, nisi nos B
se signũ esse, & quid significaret inquirere. Acto. 10.
Vidit Petrus in alienatione mẽtis vas quatuor lineis alligatũ submitti de cœlo plenũ varijs animalibus, cum audiuit vocẽ, macta & manduca. Qui cum redditus sensibus de visu disceptaret, ecce quos Cornelius miserat, nũciauit ei spũs dicẽs, Ecce viri q̃runte: sed surge descende & vade cum illis, qa ego misi eos. Qui cum venisset ad Cornelium, quid in illa visione intellexerit, vbi audierat, Quæ deus mundauit, tu ne communia dixeris: ipse indicauit dicens, Sed mihi deus ostendit neminem communem aut immundum hominem dicere. Cur ergo illum discum videret, alienatus à corporis sensibus, & illas voces macta & man-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ducs, & quæ deus mundauit, tu communia ne dixeris: in spiritu audiebat? Redditus ãt corporis sensibus, idipm quod visum atq; auditum memoria tenuerat, in eodem spiritu cogitando cernebat. Quę omnia nõ corporalia, sed corporalium imagines erant, siue cum primum in ipsa alienatione visæ sunt, siue cum postea recordatæ atque cogitatæ. Cum vero disceptabatur & requirebatur ut illa signa intelligerentur, mentis erat actio conantis, sed decerat effectus donec nũciati sunt qui venerant à Cornelio: hac vero corporali etiam accedente visione, cum & spũs sanctus rursus et in spiritu diceret, Vade cum eis, vbi & illud signum ostenderat, & impresserat voces, adiuta diuinitus mens intellexit, quid illis signis omnibus ageretur. His atq; huiusmodi rebus diligenter cõsideratis, satis apparet corporalem visionem referri ad spiritalem, eamq; spiritalem referri ad intellectualem. Sed cũ vitiones vi gilantes, neq; mẽte à sensibus corporis alie gilãtiũ. nata in visione corporali sumus, discerni- Cap. 12. mus ab ea visioné spiritalẽ qua corpora absentia imaginaliter cogitamus, siue memoriter recordantes, quæ nouimus, siue quæ non nouimus, & tamen sunt, in ipsa spiritus cogitatione vtcunque formantes, siue, quæ omnino nusquam sunt, pro arbitrio vel opinatione fingentes. Ab his omnibus ita discernimus illa corporalia, quæ videmus, & in quibus præsentibus sunt sensus corporis nostri, vt non dubitemus hæc esse corpora, illas vero imagines corporũ. Cũ aũt vel nimia cogitationis intentione, vel aliqua vi morbi, vt in phreneticis, & per febrem accidere solet, vel commixtione cuiusquam alterius spiritus seu mali seu boni, ita corporalium rerum in spiritu exprimũtur imagines, tanquam ipsis corporis sensibus corpora præsententur, manente tamẽ etiam in sensibus corporis intentione, sic videntur quæ in spiritu fiunt imagines corporum, quemadmodum corpora ipsa per corpus: ita vt simul cernatur & homo aliquis præsens oculis, & absens alius spiritu tanquam oculis. Nam experti sumus sic affectos, & cum eis locutos qui vere aderãt, & cũ eis qui nõ aderant tanquam adessent. Resipiscentes aũt aliqui referunt quod vidissent, aliqui non possiunt. Sic.n. & somnia quidam obliuiscuntur, quidã meminerũt. Quando autem penitus auertitur atq; abripitur animi intentio à sensibus corporis, tunc magis ecstasis dici solet. Tunc omnino q̃cunq; sint præsentia corpora, & parentibus oculis nõ vident, nec vllæ voces pulsus audiuntur: totus animi cõtuitus aut in corporũ imaginibus est per spiritalem, aut in rebus incorporeis nulla corporis imagine figuratis per intellectualem visionem. Sed cum spiritalis visio penitus alienato à sensibus corporis animo imaginibus corporalium detinetur, siue in somnis siue in ecstasi, si nihil significant, quæ vident ipsius animæ sunt imaginationes. Sicut etiam vigilantes & sani, & nulla alienatione motu multorũ corporum quæ nõ assunt sensibus corporis, cogitatione imagines versant. Verum hoc interest, q̃ eas à præsentibus verisq; corporibus constanti affectione discernũt. Si aũt aliquid significãt, siue dormientibus exhibeantur siue vigilantibus, cum & oculis vident presentiũ corpora, & absentium imagines cernunt spũ tanquam oculis præsto sint, siue illa quæ ecstasis dicitur alienatio prorsus animo à sensibus coporis mirus modus est. Si commixtione alterius spiritus fieri potest vt ea, quæ ipse scit per huiusmodi imagines ei cui miscet ostẽdat, siue intelligenti, siue, vt ab alio intellecta pandant. Si enim demonstrant hęc, nõ vtique à corpore demõstrari possunt, q̃uis re- Nõ. An ipsa nisi vt aliquo spũ demõstrent? Sed ma- nulli quidem volũt animã humanam habe re vim quandam diuinationis in scipsa. Si ita est, cur nõ semper potest cum semper diuinare velit? An quia non semper adiuuatur vt possit? Cum ergo adiuuatur, nunquid a nullo fit? Cum aũt à corpore ad hęc adiuuari potest? Prędeinde restat vt a spiritu adiuuetur. Deinde quomodo adiuuatur, vtrũ in corpore fit aliquid, vt inde quasi relaxetur & emiget eius intentio, quo in id veniat vbi in scipsa videat significantes similitudines quæ ibi iam erant nec videbãtur, sicut multa habemus & in memoria quæ non semper intuemur. An fiunt illic quę ante non fuerant, vel in aliquo spiritu fiunt, quo alle crumpens & emergens ibi ea videam. Sed sicut in illa erant quæ proprie, cur eas nõ ve adiscendo intelligit? A quo enim non plenissime non intelligit? An sicut spiritus eius adiutus est vt eas in se videret, ita & mens nisi adiutus, ea quę habet spiritus intelligere non potest? An forte non corporea remouentur, vel quasi relaxantur impedimenta, vt suo impetu anima in ea, quę videnda sunt

sunt exeratur: sed ipsa prorsus in hac assumitur, siue tantũ spiritaliter cernenda, siue etiã intellectualiter cognoscenda? An aliquando in seipsa videt ista, aliquando per alterius spiritus commixtionem? Quicquid horum est temere affirmare nõ oportet. Illud tamen dubium esse non debet, corporales imagines quæ spiritu cernuntur nõ sem- E per signa esse aliarum rerum, siue in vigilãtibus, siue in dormientibus, siue in ægrotantibus. Mirum est autem si aliquando ecstasis fieri potest, vt non illæ corporaliũ rerũ similitudines aliquid significent: non sanè mirum est si etiã dęmonium habentes aliqũ vera dicunt quæ absunt a præsentium sensibus: quod certo nescio qua occulta mixtura eiusdẽ spũs fit, vt tanquã vinus sit patientis atq; vexantis. Cum aũt spiritus bonus in hæc visa humanum spiritum assumit aũt rapit, nullo modo illas imagines signa rerum aliarum esse dubitandum est, & earum quas nosse vtile est, dei enim munus est. Discretio sanè difficillima est cum spiritus malignus quasi tranquillus agit, ac sine aliqua vexatione corporis assumpto humano spiritu dicit quod potest: quando etiam uera dicit & vtilia prædicat, trãsfigurans se sicut scriptum est, velut in angelum lucis, ad hoc vt cum illi in manifestis bonis creditum fuerit, seducat ad sua. Hunc discerni non arbitror nisi dono illo de quo ait Apostolus, cum de diuersis dei muneribus loqueretur, alij discretio spirituum. Non.n.magnũ est tunc eum discernere cum ad aliqua peruenerit vel produxerit quæ sunt contra bonos mores vel regulam fidei: Tunc enim a multis discernitur. Illo autem dono in ipso primordio quo multis adhuc bonus apparet, continuo diiudicatur an malus sit. Tamen & per corporalẽ visionem & per imagines corporalium quę demonstrãtur in spiritu, & boni instruũt: & mali fallunt. Intellectualis aũt visio nõ fallitur. Aut enim nõ intelligit qui aliud opinatur q̃ est, aut si intelligit continuo verũ est. Quid enim sentant oculi non habent cũ simile corpus viderint, qđ ab alio discernere nõ possint: aut quid faciat animi intentio cum spiritu facta fuerit corporis similitudo quam non valeat distinguere à corpore. Sed adhibetur intellectus quærens quid illa significent vel vtile doceant: & aut inueniens ad fructum suum peruenit, aut non inueniens in discretione se tenet, ne aliqua pernicioſa temeritate prolabatur in exitiabile errorem. Tu- dicat ãt sobrius intellectus diuinitus adiutus, quæ vel quanta sint, in quibus etiam aliud putare q̃ est nõ sit animæ pniciosum. Nec enim putantium periculo, & non potius exitio suo quisq; à bonis putãt bonus, etiam si occultus sit malus, si in rebus ipsis, I -id est, in ipso bono quo sit quisq; bonus nõ Act. 12. erretur. Aut aliquid obest omnibus hominibus, quòd eum dormiunt vera corpora esse arbitrantur, quorum similitudines in somnis vident. Aut aliquid obfuit Petro, q̃ soluto se à vinculis, seq; angelo deducente factum est repentino miraculo, vt putaret se visum videre. Vel cum in illa ecstasi respondit, nequaquam dñe, quia nunquã mã- Act. 10. ducaui omne commune, & immundũ, putans ea ipsa quæ in disco demonstrabantur tanquam vera animalia: hæc q̃si aliter inuẽta fuerint q̃ putata sunt cum viderẽtur, nõ nos pœnitet ita nobis fuisse visa, si non arguatur vel infidelitas dura, vel opinatio vana siue sacrilega. Quapropter & cum visis corporalibus diabolus fallit, nihil obest q̃ ludificantur oculi, si non erratur in veritate fidei, & intelligentiæ sanitate, quæ docet deus subiectos sibi, Aut si ludificet animam spiritali visione imaginibus corporum, vt putet corpus esse quod non est, nõ aliquid obest animæ, si pernicioſæ suasioni non consentiat. Vnde aliquando fit quę- Somnia stio de consensionibus somniantium, cum Venerea etiam concumbere sibi videntur vel con- Cap. 15. tra propositum suum, vel contra etiam licitos mores. Quod non contingit nisi cũ ea quæ vigilantes etiam cogitamus, non complacito consensionis, sed sicut etiã talia propter aliquid loquimur, sic admouentur in somnis, & exprimuntur, vt eis naturaliter etiam caro moueatur, & quod naturaliter colligit, per genitales vias emittat: sicut hoc ipsum dicere vtiq; non possem nisi etiã cogitarem. Porrò imagines rerum corporaliũ quas necessario cogitaui vt hoc dicerem, si tãta expresione præsentẽtur in somnis quanta præsentantur corpora vigilantibus, fieret illud quod sine peccato fieri a vigilante non posset. Quis enim vel cũ loquitur, & postulãte necessitate sermonis de suo concubitu aliquid dicit, posit non cogitare quod dicit? Porrò ipsa phantasia quæ fit in cogitatione sermocinantis, cum ita expressa fuerit in visione somniantis vt inter illã & verã cõmixtionem corporũ non discer-

Universidad de Deusto
Biblioteca

natur, continuo mouetur caro, & sequitur quod eũ motũ sequi soleticũ hoc tã sine peccato fiat, q̃ sine peccato a vigilante dicit, qđ vt diceretur, sine dubio cogitatũ est. Verũtã propter animæ affectionem bonam quæ desiderio meliore mundata multas interficit cupiditates, quæ ad naturalem carnis motum non pertinens, quẽ casti vigilantes cohibent & refrenant, dormientes aũt ideo nõ possunt, quia non habent in potestate quæ admoueatur expræsio corporalis imaginis quæ discerni non possit à corpore. Propter illam ergo affectionem animæ bonam, etiã in somnis quædam eius merita clarent. Nã
1.Re.3. etiã dormiens Salomon, sapientiam præposuit omnibus rebus, eamq; neglectis cæteris est precatus à dño. Et sicut scriptura testat, placuit hoc eorum dño nec distulit retribu-
Quinq; sensus. tionem bonam pro desiderio bono. Quę cum ita sint, pertinet corporis sensus ad visa corporalia, qui per quinq; quasi riuulos distanter valentes distribuitur: cum illud
Cap.15. quod est subtilissimum in corpore & ob hoc animæ vicinius q̃ cætera, id est lux, primum per oculos sola diffunditur, emicatq; in radijs oculorum ad visibilia contuenda: deinde mixtura quadam, primum cum aere puro, secundo cum aere caliginoso atq; nebuloso, tertio cum corpulentiore humore, quarto cum terrena crassitudine, quinque sensus cum ipso, vbi sola excellit, oculorum sensu efficit, sicut in libro quarto, itemque in septimo disseruisse me recolo. Est autem
M hoc cœlum oculis conspicuum, vnde luminaria & sydera effulgent excellentius vtiq; omnibus corporeis elementis, sicut oculorum sensus excellit in corpore. Quia vero spiritus omnis omni est corpore sine dubitatione præstantior, sequitur vt non loci positione, sed naturæ dignitate præstantior, sit natura spiritalis isto corporeo cœlo: etiam ista vbi rerum corporalium exprimuntur imagines. Hic existit quiddam mirabile, vt cum prior sit corpore spiritus, & posterior corporalis imago quàm corpus, tamen quia illud quod tempore posterius est, fit in eo quod natura prius est, præstantior, sit imago corporis in spiritu quàm ipsum corpus in substantia sua. Nec sanè putandum est facere aliquid corpus in spiritu, tanquam spiritus corpori facienti, materiæ vice subdaSpiritus corpore præstan tur. Omni enim modo præstãtior est qui fecit, ea re de qua aliquid facit: neque vllo modo spiritu præstantius est corpus, immo perspicuo modo spiritus corpore: quanuis tior.
ergo prius videamus aliquod corpus quod Cap. 1
antea non videramus, atque inde incipiat imago eius esse in spiritu nostro, quo illud cum absens fuerit recordemur, tamen eandem eius imaginem non corpus in spiritu, sed ipse spiritus in seipso facit celeritate mirabili, quæ ineffabiliter longe est à corpo- A
ris tarditate: cuius imago mox vt oculis visum fuerit, in spiritu videntis nullius punẽcti temporalis interpositione formatur. Itẽque in auditu, nisi in auribus perceptæ võces imaginem continuò spiritus in seipso formaret ac memoria retineret, ingnoraretur secunda syllaba vtrum secunda esset, cum iam prima vtiq; nulla esset, quæ percussa aure transiret. ac sic locutionis vsus omnis cantandi suauitas, omnis postremo in actibus nostris corporalis motus dilapsus occideret, neq; vllum progressum nancisceretursi trãsactos corporis motus memoriter spiritus non teneret, quibus consequentes in agendo connecteret. Quos vtiq; non tenet nisi imaginaliter à se factos in se. Ipsarum etiam futurarum motionum imagines præueniũt fines actuum nostrorum: quid enim agimus per corpus quod non cogitando præoccupauerit spiritus, omniumq; visibilium operũ similitudines in seipso primitus viderit, & quodammodo disposuerit? Quæ spiritu- Persp
les corporalium similitudines in animo nostro, quemadmodum innotescat spiritibus monã & etiam immundis, uel quid obstaculi patiatur anima nostra ex isto terreno corpore vt Capit. 2
eos inuicẽ in nostro spiritu videre nequeamus, inuenire & explicare difficile est. Certissimis tamen indicijs apud nos constituit enunciatas à dæmonibus cogitationes hominum, qui tamen si virtutum interná speciem possent in hominibus cernere, nõ tentarent. Sicut illã in Iob nobilẽ ac mirabilẽ Iob.1.
patientiam proculdubio si posset diabolus cernere, nollet à tentato vtiq; superari. Cęterum alicubi longe iam facta q̃ nunciant, quæ post aliquot dies vera esse firmentur, non est mirandum. Possunt enim hoc efficere, non solum acrimonia cernẽdi eriã corporalia incomparabiliter prę stãtiore quàm nostra est, sed etiam ipsorum corporũ lõge vtiq; subtiliorum mira velocitate. Compe-
rimus etiam in domo constituturum patientẽ spũm immundum, dicere solere quando ad eum uenire cœpisset ex duodecim milibus presbyter, & per omnia loca itineris vbi esset

esset, & q̃ propinquaret, & quando ingrederet & fundum & domum & cubiculum, do
nec in conspectu eius astaret. Quæ omnia & si non oculis patiens ille cernebat, tñ nisi aliquo modo cerneret, non tam veraciter enunciaret. Erat aũt iste febriens, & tanquã
C à phrenesi ista dicebat. Et forte reuera phreneticus erat, sed propter ista dæmonium patiẽti putabatur. Nullum refectionis cibũ accipiebat à suis, sed à solo presbytero. Resistebat ẽt suis violenter q̃ valebat, solo presbytero veniente quiescebat, illi tãtum subditus erat, & subdite respondebat. Nec tñ eidem saltem presbytero illa celsit mẽtis alienatio sine dæmonium, nisi cum sanus esset à febribus, sicut phrenetici sanari solent, nec aliqñ
cine- postea tale aliquid passus est. Nouimus etiã sine dubitatione phreneticum futuram mortem cuiusdam fœminæ prædixisse, non saniè specie diuinandi, sed tanquam factum ac præteritum recolentem. Nam cum eius apud eum commemoratio fieret, mortua est, inquit, ego eam vidi efferri, hac cum eius corpore trãsierunt, cum illa incolumis viueret. Post paucos autem dies repẽte defuncta &
per eum locũ elata est, qua illa prædixerat.
r 2. Fuit tunc apud nos puer, qui in exordio pu-
ent. bertatis dolorem acerrimum genitalium patiebatur, medicis nequaquam valentibus q̃d illud esset agnoscere, nisi q̃ neruus ipse introrsum reconditus erat: ita vt nec præciso
præputio quod immoderata lõgitudine pro-
D pendebat apparere potuerit, sed postea vix esset inuentus. Humor aũt viscosus & acer exudans testes & inguina vrebat. Sed acutũ dolorem non continuum patiebatur, & cũ patiebatur, eiulabat vehementer cum iactatione membrorum mente sanissima, sicut in ercruciatibus corporalium dolorũ fieri solet. Deinde inter voces suas abripiebatur ab omnibus sensibus, & iacebat patentibus oculis neminem circunstantium videns, ad nullam vellicationẽm se mouens. Post aliquantum euigilans, nec iam dolens, quæ viderat indicabat. Tum interpositis paucis diebus eadem patiebatur. In omnibus sanè vel penè omnibus visionibus suis, duos se dicebat videre, vnum prouectioris ætatis, alterum puerum, à quibus ei dicebantur vel demonstrabantur quæ se audisse & vidisse narrabat. Vidit quodam die chorum piorum psallentium, lætantium in luce mirabili, & impiorum in tenebris diuersas & atrocissimas pœnas, illis ducentibus & ostendentibus, fœlicitatis aliorum, aliorumq; infœlicitatis meritum insinuantibus. Hoc autem vidit die dominico Paschæ, cum per totam quadragesimam nihil doluisset, qui vix interual
lo tridui antea patiebatur. Viderat autem E
in ipso ingressu quadragesimæ illos promittentes sibi q̃ per quadraginta dies nullum sensurus esset dolorem, postea ipsi ei dederunt tanquam medicinale consilium, vt ei præputij longitudo præcideretur, quo facto diu non doluit. Cum vero iterum similiter doleret, & similia videre cœpisset, accepit ab eis rursus consilium, vt in mare pubetenus intraret, ac post aliquãtam moram inde discederet, promittentibus sanè q̃ iam deinceps vehementem illum dolorem non esset passurus, sed solius illius viscosi humoris molestiam, atque ita secutum est. Nec vnquam tale aliquam postea passus est auersionem mentis à sensibus, nec tale aliquid vidit quale antea cum in medijs doloribus & horrendis vocibus repente obmutescẽs abriperetur. Postea tamen medicis cætera curantibus & sanantibus non permãsit in proposito sanctitatis. Istarum visionum & Causæ
diuinationum causas & modos vestigare si visionũ.
quis potest certoq; comprehendere, cum Cap.18.
magis audire vellem quàm de me expectari vt ipse disseram. Quid tamen putem ita vt
nec docti me tanquam confirmantem derideant, nec indocti tanquam docentem acci- F
piant, sed vtrique disceptantem & quærentem potius quam scientem, non occultabo. Ego visa ista omnia visis comparo somnian
tium. Sicut enim aliquando & hæc falsa, aliquando autem vera sunt, aliquando perturbata, aliquando tranquilla: ipsa autem vera
aliquando futuris omnino similia, vel aper- G
te dicta, aliquãdo obscuris significationibus & quasi figuratis locutionibus prænunciata: sic etiam illa omnia. Sed amant homines inexperta mirari & causas insolitorum requirere, cum quotidiana plerunque talia sæpe etiam latentioris originis nosse non curent. Nam quemadmodum in vocibus, hoc est, signis quibus loquendo vtimur, audito verbo inusitato, quærũt primo quid sit hoc, & quid significet: quo cognito deinde quęrunt vnde ita dictum sit, cum tam multa sine cura nesciant quæ in vsu sermonis habent, vnde ita sint dicta: sic cum aliquid inusitatum in rebus acciderit, siue corporalibus siue spiritalibus, causas rationemq; solicitè inquirunt, & sibi reddi à doctoribus flagitant.

Universidad de Deusto
Biblioteca

rant. Soleo autem cum me quisque interrogat verbigratia, quid sit cautus, & respondeo, prudens vel acutus, nec ei sufficit, sed
G pergit quærere vnde dictus sit cautus, vicissim referre & quærere vnde dictus sit acutus, quod nihilominus vtique ignorabat quia vsitatum nomen erat, patienter eius originem nesciebat. Quod autem notium insonuit auribus, parum putat nosse quid significando valet, nisi etiam vnde dicatur exquirat. Quisquis ergo ex me quærit vnde visa corporalibus similia in ecstasi appareant, quæ raro accidit animæ, vicissim quæro vnde appareant dormientibus quæ quotidie sentit anima, & nemo istud multum curat inquirere. Quasi vero ideo minus mira sit talium natura visorum, quia quotidiana est, aut ideo minus curanda, quia omnium est: aut si recte faciunt qui ista non quærunt, non rectius fecerint si nec in illa curiosi sint. Ego vero multo amplius admiror, multoq; maxime stupeo quanta celeritate ac facilitate in se anima fabricet imagines corporum, quæ per corporis oculos viderit, quàm somniantium vel etiam in ecstasi visiones. Quæcunque tamen illa natura visorum est, proculdubio corpus non est. Hoc nosse cui non sufficit, vnde etiam existant, inquirat ab alijs, me ignorare confiteor. Illud planè exemplorum experimentis colligi datur, sicut corporum pallor,
Vnde nascátur H rubor, tremor, vel etiam morbus aliquando visiones Cap. 19 à corpore habet causas, aliquãdo ab anima. A corpore quidem, cum vel humor suffunditur, vel cibus vel aliquid aliud corpori iniectum extrinsecus. Ab anima vero cum vel timore turbatur, vel pudore, confunditur, vel irascitur, vel amat, vel si quid eiusmodi, nec immerito si id quod amat & regit etiam cum vehementius exagitat: ita & ipsi animæ vt in ea visa pergat quæ non ei per sensus corporis nunciantur, sed per incorporalem substantiam, & ita pergat vt non discernat vtrum corpora sint an similitudines corporum, aliquando à corpore accidit, aliquando à spiritu. Et à corpore quidem: siue naturali vicissitudine, vt sunt visa somniantium, dormire quippe à corpore est homini, siue aliqua mala valetudine sensibus perturbatis, vt cum à phreneticis simul & corpora videtur, & visa similia corporibus, tanquam & ipsa præ oculis assint: aut penitus intercluſis, sicut sæpe male affecti morbo aliquo ingrauescente præsente corpore diu absentes, deinde hominibus redditi multa se vidisse dixerunt. A spiritu vero cum omnino sano atque integro corpore in alienationem rapiuntur: siue ita vt & per I sensus corporis corpora videant, & in spiritu quædam similia quæ à corporibus non discernant: siue penitus auertantur à sensibus corporis, & nihil per eos omnino sentientes, illa spiritali visione habitent in similitudinibus corporum. Sed cũ malus in hęc arripit spiritus aut dæmoniacos facit, aut arreptitios, aut falsos prophetas. Cum aũt bonus, fideles mysteria loquentes, aut acceden te ẽt intelligentia veros prophetas, aut ad tẽ pus quod per eos oportet ostendi, videntes atque narrantes. Sed cum à corpore causa Diuersitas
est vt talia visa cernantur, non ea corpus tas visiõ exhibet, neque enim habet eam vim vt formet num. aliquid spiritale: sed sopito aut perturbato, Cap. 20. aut ẽt intercluſo itinere intentionis à cerebro, quà dirigitur sentiendi motus, anima ipsa quæ motu proprio cessare ab hoc opere non põt, quia per corpus non finitur, vel non plene finitur corporalia sentire vel ad corporalia vim suæ intentionis dirigere, spiritu corporalium similitudines agit aut intuetur obiectas. Et siquidem eas ipsa agit phantasiæ tñ sunt, si aũt obiectas intuetur, ostensiones sunt. Deniq; cum oculi dolent vel extincti sunt, quia non est causa in sede cerebri, vnde ipsa dirigitur intentio sentiendi, tñ fiunt huiusmodi visiones, quanuis cernendis corporalibus obstaculum existat à K corpore. Magis enim cæci aliquid dormientes q̃ vigilantes vident. Dormientibus quippe in cerebro consopitur via sentiendi quæ intentionem ad oculos ducit, ideoq; ipsa intentio in aliud auersa cernit visa somniorum tanquam species corporales assint, vt sibi dormiens vigilare videatur, & non similia corporibus sed ipsa corpora intueri se putet. Cum autem vigilant cæci, ducitur per illa itinera intentio cernendi, quæ cum ad loca venerit oculorum, non exeritur foras, sed ibi remanet, vt vigilare se sentiant, potiusq; esse in tenebris vigilando etiam per diem q̃ dormiendo siue per diem siue nocte. Nam & qui cæci non sunt, plerisq; patentibus oculis dormiunt nihil p eos videntes, sed non ideo nihil videntes cum spiritu cernant visa somniorũ. Si aũt clausis oculis vigilent, neq; dormientium præsto sunt visionibus neq; vigilantium. Tantum tamen valet q̃ vsque ad oculos eorũ nec sopita nec perturbata nec intercluſa peruenit cerebro via sentiendi, & animę intentionẽ vsq; ad ipsas quãuis clausas fores corporis ducit, vt cogitentur quidem imagines corporum, I. sed nullo modo pro eis habeãtur corporibus quæ per oculos sentiũtur. Tãtũ interest vbi fiat impedimentũ sentiendi corporalia cũ fit in corpore. Si enim nõ fit nisi in ipsis aditibus & quasi ianuis sensuũ, velut in oculis, in auribus, cæteris q̃; sensibus corporalibus, sola impediũ perceptio corporaliũ: nõ autẽ animæ intentio in aliud sic auertitur, vt pro corporalibus habeat imagines corporum. Si aũt causa est intus in cerebro vnde dirigũtur vię ad ea quę foris sunt sentienda, ipsius intentionis vasa sopiũtur vel turbantur vel intercluduntur, quibus nititur anima in ea quę foris sunt intuenda vel sentienda. Quem visum qñ non amittit, tãta expressione format similia vt imagines corporalium a corporalibus discernere nõ valens, vtrum in illis an in istis sit nesciat: & cum scit, longe alio modo sciat q̃ dum in cogitando versantur, dum occurrunt similitudines corporum. Qui modus nisi ab expertis capi vtcunq; non potest. Hinc enim erat q̃ me dormiens in somnis videre sciebam, nec tñ illas corporalium rerum similitudines quas videbam, sic ab ipsis corporalibus discernebam, quemadmodum eas cogitantes etiam clausis oculis vel in tenebris constituti discernere solemus. Tantũ valet, ipsa animi intentio vtrum perducatur vsq; ad sensus licet clausos, an in ipso cerebro, vnde in hæc nititur aliqua causa existente in aliud auertatur: vt quamuis aliquãdo se nouerit non corpora, sed corporum similitudines cernere, vel minus erudita etiã ipsa esse corpora existimans, sentiat se non ea corpore, sed spiritu videre, longe sit tamen ab affectione qua suo corpori præsentatur: vnde se norunt & cæci vigilare, cum similitudines corporum cogitatas a corporibus quæ videre non possunt certa notione discernunt. Cum autem sano corpore, nec omnino sensibus consopitis, aliquo occulto opere spiritali in ea visa quæ similia sunt corporalibus anima rapitur: non quia modus diuersus est, ideo est etiam diuersa natura visorũ cũ & in illis causis q̃ de corpore existunt, sit vtiq; differentia & aliqũ à contrario. Nam phrenetici non dormiendo potius perturbatas habent sentiendi vias in ea parte, vt talia videant qualia somniantes vi-

dent, quorũ dormiendo auertitur intentio a sensu vigilandi, & in ea videnda cõuertitur. Cũ ergo illud fiat nõ dormiendo, hoc autem dormiendo, non tamen ea quæ videtur ex alio genere sunt quàm ex natura spiritus, de quo vel in quo fiunt similitudines A corporum. Ita quãuis diuersa sit causa intẽtionis alienatæ, qñ sano corpore vigilantis occulta quadam vi spiritali anima rapitur, vt vice corporum expressas corporaliũ rerum similitudines in spiritu videat, eadem tñ est natura visorũ. Neq; enim dici potest, cũ causa in corpore est, tunc animã sine vlla pręsensione futurorum ex seipsa versare imagines corporũ, sicut etiam cogitãdo eas solet: Cũ vero in ea videnda spiritus assumitur, diuinitus hæc demonstrari, quandoquidẽ aperte scriptura dicit, Effundã de spi Ioel. 2. ritu meo super oẽm carnẽ, & iuuenes visa videbũt, & senes somnia somniabunt, diuinæ operationi vtrunq; tribuẽs. Et angelus Matt. 1. domini apparuit Ioseph in somnis dicens, & 2. Noli timere accipere Mariam coniugẽ tuã. Et iterum, Tolle puerũ & vade in Aegyptũ. Itaque bono quidem spiritu assumi Occulto spiritũ hominis ad has videndas imagines, instinnisi aliquid significent non puto. Cũ vero ctu & ca in corpore causa est vt in eas expressius in- su factæ tuendas humanus intendatur spiritus, non diuina- semper aliquid significare credendũ est: sed tiones. tunc significant cum inspirantur à demon- Cap. 22 strante spiritu, siue dormienti, siue aliquid B aliud ex corpore, vt à carnis sensibus alienaretur patienti. Vigilãtibus etiam neq; vllo morbo afflictis nec furore exagitatis, occulto quodam instinctu ingestas esse cogitationes quas promendo diuinarent, non solum aliud agentes, sicut Caiphas pontifex Ioã. 11. prophetauit, cum eius intentio nõ haberet voluntatem prophetãdi, verumetiam id suscipientes vt diuinandi modo aliquid diceremus. Nam quidam iuuenes iocando vt fallerent vbi peregrini iter agebãt, mathematicos se esse finxerunt, ignorantes omnino vtrum duodecim signa dicerentur. Qui cum hospitem suum mirari cernerent quæ dicebant, attestati esse verisima, audacius in plura progressi sunt. At ille attestãs ad omnia mirabat. Postremo ab eis de filij salute q̃siuit, quẽ diu absentẽ dẽsiderabat, & quòd inopinate tardaret, ne quid ei accidisset solicitus erat. At illi nõ curãtes q̃d post eorũ, abscessum veri cognosceretur, dũ tñ in præsentia lætum hominem redderent,

mox profecturi responderunt, saluũ ac propinquantem, & eorpso die quo hęc loquebãtur, esse venturum: neq; enim metuebãt, ne cum dies peractus esset, eos ille redarguendos postridie sequeretur. Quid multa? Dũ iam abire disponerent, ecce subito adhuc eis illic positis venit. Item alius ante symphónia cum saltabat, vbi erant multa idola per quandam Paganorum solennitatem, nõ aliquo spiritu arreptus, sed imitatione ludicra arreptitios ęmulatus scientibus circunstantibus & spectantibus. Moris enim erat vt ante prandiũ peractis sacrificijs agitatisq; phanaticis, siqui adolescentes post prandiũ vellent eo more ludere, nullus prohiberetur. Ille ergo inter saltandum facto sibi silentio, iocabundus, & ridente multitudine circunseptus, ea nocte quæ impendebat, ea sylua, quæ iuxta erat, hominem à leone interemptum iri, ad cuius cadauer spectandum, illucescente die confluxuram turbam, & illius solennitatis locum deserturam, prædixit. Et factum est. Cum satis cunctis qui aderãt in omnibus eius motibus clarui sset, hoc eũ ludendo & iocando nusquam perturbata vel alienata mente dixisse: ipso etiam tanto amplius mirante quod accidit, quanto magis nosset quo id animo atque orẽ protulerit. Quonam modo hæc visa in spiritum homi
D nis veniant? vtrum ibi primitus formẽtur, an formata ingerantur, & quadam coniunctione cernantur: vt sic hominibus angeli ostendant cogitationes suas, & corporaliũ rerum similitudines, quas in suo spiritu futurorum cognitione prẽformant, quemadmodum & ipsi nostras cogitationes non vtique oculis, quia non corpore sed spiritu vident: verum hoc interest, quòd illi nostras, etiam si nolumus, nouerunt: nos autem ipsorum, nisi ostendantur, nosse nõ possumus: quia sic eas, vt opinor, habẽt in potestate occultare spiritalibus modis, quemadmodum nos quibuldam interiectis obstaculis, nostra corpora ne aliorum oculis videantur, abscõdimus: & quid fiat in spiritu nostro, vt aliquando cernantur, tantummodo significantes imagines, & vtrum aliquid significent ignoretur: aliquando autem aliquid significare sentiantur, sed quid significent nesciatur: aliquãdo vero tanquã pleniore demonstratione anima humana & spiritu ipsas & mente quid significent videat, & scire difficillimum est, & si iam sciamus, disserere atque explicare operosissimum est. Quod autẽ nunc insinuare satis arbitror, certũ est esse spiritalem quandã naturam in nobis, vbi corporalium rerum formantur similitudines: siue cum aliquod corpus sensu corporis tangimus, & continuo formatur eius similitudo in spiritu, memoriaq; recõditur: siue cũ absentia corpora iã nota cogitamus, vt ex eis formetur quidam spiritalis aspectus, q̃ iam erant in spiritu & antequam ea cogitaremus: siue cum eorum corporum, q̃ nõ nouimus, sed tamen esse nõ dubitamus, similitudines, non ita vt sunt illa, sed vt occurrit intuemur: siue cum alia, quæ vel non sunt, vel esse nesciũtur, pro arbitrio vel opinatione cogitamus: siue vnde neq; id agentibus, neq; volentibus nobis variæ formæ corporalium similitudinum versantur in animo: siue cum aliquid corporaliter acturi, ea ipsa disponimus, quæ in illa actione futura sunt, & omnia cogitatione antecedimus: siue iam in ipso actu, vel cum loquimur, vel cum facimus, omnes corporales motus, vt exeri possint præueniuntur similitudinibus suis intus in spiritu: neq; enim vlla vel breuissima syllaba in ordine suo nisi prospecta sonuisset: siue cum à dormientibus somnia videntur, vel nihil vel aliquid significãtia: siue cum valetudine corporali turbatis intrinsecus itineribus sentiendi, imagines corporum spiritus veris corporibus ita miscet, vt internosci vel vix possint, vel omnino non possint: & aut significent aliquid, aut si ne vlla significatione obortantur: siue prorsus ingraue scente aliquo morbo vel dolore corporis, & intercludẽte intus vias, quibus animæ, vt per carnem sentiret, exercebatur ac intelligebatur intentio, altius quàm somno absentato spiritu, corporalium rerũ existunt aut monstrantur imagines, vel significantes aliquid, vel sine vlla significatione apparentes: siue nulla ex corpore causa existẽte, sed assumente atq; rapiente aliquo spiritu tollitur anima in huiusmodi videdi similitudines corporum, miscens eis visa corporalia, cum simul etiam corporis sensibus vtitur: siue ita spiritu assumẽte alienatur ab omni corporis sensu, & auertitur, vt solis similitudinibus corporum spiritali visione teneatur, vbi nescio vtrum possint aliqua nihil significantia videri. Hæc igitur natura spiritalis, in qua non corpora, sed corporum similitudines exprimuntur, inferioris generis visiones habet, q̃ illud mentis atq; intelligentiæ lumen, quo & ista inferiora corpo-

dijudicantur & ea cernuntur, quæ neque sunt corpora, neq; vllas gerunt formas similes corporum, velut ipsa mens & omnis G animæ affectio bona, cui cõtraria sunt eius vitia, q̃ recte culpãtur atq; dãnantur in hominibus. Quo.n. alio modo ipse intellectus nisi intelligendo cõspicitur? Ita & charitas, gaudiũ, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia, & cætera huiusmodi, quibus propinquatur deo: & ipse deus, ex quo omnia, per quẽ omnia, in quo omnia. Quanquã itaq; in eadem anima fiãt visiones siue q̃ sentiuntur per corpus, sicut hoc corporeũ cœlũ, terra & q̃cunq; in eis nota esse possunt, quẽadmodũ possunt: siue q̃ spiritu videntur similia corporũ, de quibus multa iam diximus: siue cum mẽte intelliguntur, q̃ nec corpora sunt, nec similitudines corporum, habent vtiq; ordinem suũ, & est aliud alio præcellẽtius. Præstantior est .n. visio spiritalis q̃ corporalis, & rursus prestãtior intellectualis q̃ spiritalis. Corporalis enim sine spiritali esse non potest, quãdoquidẽ momẽto eodẽ quo corpus sensui corporis tangitur, fit etiam in animo tale aliquid: nõ quod hoc sit, sed quod simile sit: quod si nõ fieret, nec sensus ille esset, H quo ea quæ extrinsecus adiacent, sentiũtur. Neq; enim corpus sentit, sed anima p corpus, quo velut nuncio vtitur ad formãdum in seipsa quod extrinsecus nunciatur. Non potest itaq; fieri visio corporalis, nisi etiã spiritalis simul fiat: sed non discernitur, nisi cum fuerit sensus ablatus à corpore: vt id quod per corpus videbatur, inueniatur in spiritu. At vero spiritalis visio etiam sine corporali fieri potest, cum absentiũ corporum similitudines in spiritu apparent: & singuntur multæ pro arbitrio, vel præter arbitrium demonstrantur. Item spiritalis visio indiget intellectuali vt diiudicetur, intellectualis autem ista spiritali inferiore non indiget: ac per hoc spiritali corporalis, intellectuali autẽ vtraq; subiecta est. Cum ergo legimus, Spiritalis omnia iudicat, ipse autẽ à nemine diiudicatur: nõ secũdum spiritum, à quo mens discernitur, sicut illud quod dictum est, Orabo spiritu, orabo & mente: sed ex illa notione debemus accipere qua dictũ est, Renouamini autem spiritu mentis vestræ. Iam enim supra docuimus alio modo & ipsam mentem spiritum dici, secundum quam spiritalis omnia diiudicat. Quapropter nõ absurde neq; inconuenienter arbitror spiritalẽ visionẽ inter intellectualem I & corporalẽ tanquã medietatẽ quandam obtinere. Puto.n.nõ incõgruenter mediũ dici, quod corpus quidem nõ est, sed simile est corpori, inter illud qđ vere corpus est, & illud quod nec corpus est, nec simile corpori. Illudiẽ aũt anima similitudinibus Sola virerũ, non earũ vitio, sed opinionis suæ, cum sio intel approbat quæ fimilia sunt pro ijs quibus si- lectualis milia sunt, ab intelligentia deficiens. Falli- certa. tur ergo in visione corporali, cum in ipsis Cap. 25 corporibus fieri putat quod fit in corporis sensibus. Sicut nauigãtibus videntur in terra moueri quæ stãt, & intuentibus cœlũ, stare sydera quæ mouentur, & diuaricatis radijs oculorũ, duas lucernę species apparere, & in aqua remus infractus, & multa huiusmodi. Aut cũ putat aliquid hoc esse, quod similiter coloratũ est, vel similiter sonat, vel olet, vel sapit, vel tangitur. Hinc.n. & medicamentum aliquod ceratũ coctum in cacabo putatur legumẽ, & sonitus trãseuntis vehiculi putatur ex tonitruo: & si nullis alijs sensibus exploretur, sed soli adiaceat olfactui, citriũ putatur herba, q̃ vocãt apiaria, & cibus aliquo dulciculo succo affectus putatur melle cõditus: & ignotus annulus cõtectatus in tenebris, putatur aureus, cũ sit æreus aut argenteus, aut cum repentinis K inopinatisq; corporalibus visis anima turbata vel in somnis videre se putat, vel aliquo huiusmodi spiritali viso affici: vnde in omnibus corporalibus visis, & aliorum sensuũ cõtestatio, & maxime ipsius mẽtis atq; rationis adhibetur, vt quod in hoc rerũ genere verũ est, inueniatur quantũ inueniri põt. In visione aũt spirituali. i. in corporũ similitudinibus, q̃ spiritu videntur, fallitur anima, cũ ea q̃ sic videt, ipsa corpora esse arbitratur: vel qđ sibi suspitione falsaq; coniectura finxerit, hoc etiã in corporibus putat, q̃ non visa cõiectat. At vero in illis intellectualibus visis non fallitur: aut.n. intelligit & verũ est, aut si verũ non est, nõ intelligit: vnde aliud est in his errare quæ videt, aliud ideo errare quia non videt. Quapropter Anima cũ rapitur anima in ea visa q̃ spiritu cernũ rapta vi tur similia corporalibus, ita vt omnino a sen sione spi sibus corporis auertatur amplius q̃ in som- ritali & no solet, sed minus q̃ in morte: iam diuinę intelle- admonitionis est & adiutorij, vt se non cor ctuali, pora, sed visa corporum similia spiritaliter Ca. 26, nouerit cernere, sicuti quæ in somnis vide- L re, etiam antequam euigilent sciunt. Ibi si etiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

etiam videntur futura, ita vt omnino futura noſcátur, quorũ imagines præſentes videntur, ſiue ipſa hominis mẽte diuinitus adiuta, ſiue aliquo inter ipſa viſa quid ſignificent exponente, ſicut in Apocalypſi Ioānis exponebatur, magna reuelatio eſt: etiã ſi fortè ignoret ille cui hæc dem õſtrantur, vtrũ ex corpore exierit, an adhuc ſit in corpore, ſed ſpiritu à ſenſibus corporis alienato iſta videat: poteſt.n. ſic raptus id ignorare, ſi ei & hoc non oſtendatur. Porrò autẽ ſi quẽad modũ raptus eſt à ſenſibus corporis, vt eſſet in iſtis ſimilitudinibus corporũ, quæ ſpiritu videntur: ita & ab ipſis rapiatur, vt in illam quaſi regionem intellectualium vel intelligibiliũ ſubuehatur, ibi ſine vlla corporis ſimilitudine perſpicua veritas cernitur, nullis opinionũ falſarũ nebulis obfuſcatur, Ibi virtutes animæ non ſunt operoſæ ac laborioſæ: neq;.n. opere tẽperantiæ libido frenatur, aut opere fortitudinis tolerantur aduerſa, aut opere iuſtitiæ iniqua puniuntur, aut opere prudentiæ mala deuitantur: Vna ibi & tota virtus eſt amare quod videas, & ſumma fœlicitas habere quod amas. Ibi.n. beata vita in fonte ſuo bibitur, vnde aſpergitur
M aliquid huic humanæ vitæ, vt in tentationibus huius ſeculi, temperanter, fortiter, iuſte, prudenterq; viuatur. Propter illud quippe adipiſcendum, vbi ſecura quies erit, & ineffabilis viſio veritatis, labor ſuſcipitur, & cõtinendi à voluptate, & ſuſtinendi aduerſitates, & ſubueniendi indigentibus, & reſiſtendi decipientibus. Ibi videtur claritas domini, non per viſionem ſignificantem: ſiue corporalem, ſicut viſa eſt in monte Sina: ſiue ſpiritalem, ſicut vidit Eſaias vel Ioannes in Apocalypſi: ſed per ſpeciem non per ænigmata, quantũ ea capere mens humana poteſt, ſecundum aſſumentis dei gratiam, vt os ad os loquatur ei, quẽ dignum tali deus colloquio fecerit: non os corporis, ſed mentis.

Exo.19. Eſa. 6. Apoc.1. 1.Co.13 Exo.33.

Quõ Moyſes viderit deum. Cap.27

Sic intelligẽdum arbitror quod de Moyſe ſcriptũ eſt, Cõcupiuerat.n. vt in Exodo legimus, videre deum, non vtique ſicut viderat in monte, nec ſicut videbat in tabernaculo, ſed in ea ſubſtantia qua deus eſt, nulla aſſumpta corporali creatura, quæ mortalis carnis ſenſibus præſenteẽ: neq; in ſpiritu figuratis ſimilitudinibus corporũ: ſed p ſpeciem ſuã quantũ eam capere creatura rationalis & intellectualis poteſt, ſeuocata ab omni corporis ſenſu, & ab omni ſignificatiuo ænigmate ſpũs. Sic.n. ſcriptum eſt, Si ergo inueni gratiã in conſpectu tuo, oſtẽde mihi A temetipſum manifeſte, vt videã te: cũ paulo ſuperius legãt locutus dominus ad Moyſen facie ad faciem, ſicut quis loquitur ad amicum ſuum. Sentiebat ergo quid videbat, & quod non videbat deſiderabat. Nam & paulo poſt cum dixiſſet ei deus, Inueniſti gratiã in cõſpectu meo, & ſcio te præ omnibus: Reſpondit ei, Oſtende mihi claritatem tuam. Et tunc quidẽ reſponſum accepit à domino figuratũ, de quo nunc longum eſt diſputare, qñ ei dixit, Nõ poteris videre faciem meã & viuere: Non.n. videbit homo faciem meam & viuet. Deinde ſubiecit & ait illi, Ecce locus penes me eſt, & ſtabis ſuper petrã, ſtatim vt tranſiet mea maieſtas, & ponã te in ſpelunca petræ, & tegã manum meã ſuper te donec tranſeam, & auferã manũ meam, & tunc videbis poſteriora mea: nam facies mea non apparebit tibi. Nec tã ſecuta ſcriptura hoc etiam corporaliter factum eſſe narrauit, ſatisq; per hoc demonſtratum eſt figurate dictum eſſe in Eccleſiæ ſignificatione. Ipſa eſt.n. locus penes dominum, quia Eccleſia eſt tẽplum eius, & ipſa ædificata eſt ſuper petrã, & cętera quæ ibi dicta ſunt, eidem intelligentiæ congruunt. Niſi tñ concupitã & deſideratam dei claritatẽ Moyſes videre meruiſſet, non in libro Numerorũ diceret deus ad Aaron, & Mariam fratres eius, Audite verba mea. Si fuerit propheta inter vos domino, in viſione illi cognoſcar, & in ſomnio loquar illi, nõ ita quomodo famulus meus Moyſes in tota domo mea fidelis eſt, Os ad os loquar ad illũ in ſpecie, & non per ænigmata, & claritatem domini vidit. Neq; enim hoc ſecũdum ſubſtantiam corporis, quæ carnis ſenſibus præſentatur, intelligendum eſt: nam vtique ſic loquebatur ad Moyſen facie ad faciem, contra in contra. Quando tamen dixit ei, Oſtẽde mihi temetipſum: & nunc etiam adiportos quos obiurgabat, & quibus Moyſi meritũ ita præferebat, ſic loquebatur per creaturam corporalem præſentatam ſenſibus carnis. Illo ergo modo, in illa ſpecie qua deus eſt, longe ineffabiliter ſecretius & præſentius loquitur locutione ineffabili, vbi eũ nemo videns viuẽt vita iſta qua mortaliter viuitur in iſtis ſenſibus corporis. Sed niſi ab hac vita quiſq; quodãmodo moriatur, ſiue omnino exiens de corpore, ſiue ita auerſus & alienatus à carnalibus ſenſibus, vt merito neſciat, ſicut Apoſtolus ait, vtrũ in

Exo.19. & 33.

Exo.33.

B

C

in corpore an extra corpus ſit, cum in illam rapitur & ſubuehitur viſionem. Quapropter ſi hoc tertium viſionis genus, quod ſuperius eſt, non ſolum omni corporali, quo p corporis ſenſus corpora ſentiuntur, verũ etiam omni illo ſpiritali, quo ſimilitudines corporum ſpiritu & non mente cernuntur, tertium cœlũ appellauit Apoſtolus: in hoc videtur claritas dei, cui videndæ corda mũdantur, vnde dictum eſt, Beati mundo corde, quia ipſi deum videbunt: non p aliquã corporaliter vel ſpiritaliter figuratam ſignificationem tanquam p ſpeculũ in ænigmate, ſed facie ad faciem: quod de Moyſe dictũ eſt, os ad os, p ſpeciem. ſ. qua eſt deus quicquid eſt: quantulumcunque eum mens, q non eſt quod ipſe eſt, & ab omni corpore, & ab omni terrena labe mundata, & ſimilitudine corporis alienata & abrepta capere põt: à quo peregrinamur mortali & corruptibili onere grauati, quandiu p fidẽ ambulamus, non per ſpeciem, & cum hic iuſte viuimus. Cur aũt non credamus, quod tãto Apoſtolo doctori gentium, rapto vſque ad iſtã excellentiſsimam viſionem, voluerit deus demonſtrare vitam, in qua poſt hanc vitam viuendum eſt in æternum? Et cur nõ dicatur iſte paradiſus, excepto illo in quo corporaliter vixit Adam inter ligna nemoroſa atq; fructuoſa, quandoquidem & Eccleſia, quæ nos cõgregat in charitatis ſinu, paradiſus dicta eſt cum fructu pomorum? Sed hoc figurate dictum eſt, tanquam illo paradiſo, vbi proprie fuit Adam, Eccleſia figurata ſit per formam futuri. Quanquam diligentius cõſiderantibus fortaſsis occurrat illo paradiſo corporali, in quo Adam corporaliter fuit, & iſtam vitam ſanctorum ſignificatam, quæ nunc agitur in Eccleſia, & illam quæ poſt hanc erit in æternum; ſicut Hieruſalem quę interpretatur viſio pacis, & tũ quædam terrena ciuitas demonſtratur, quæ ſignificat Hieruſalem matrem noſtram ętern̄ in cœlis: ſiue in ijs qui ſpe ſalui facti ſunt, & qđ non vident, ſperãtes p patientiã expectant, ſecundum quos multi filij deſertæ magis q̃ eius, quæ habet virum: ſiue in ipſis angelis ſanctis per Eccleſiam multiformis ſapiẽtiæ dei, cum quibus poſt hanc peregrinationem ſine labore & ſine fine videndum eſt. Si aũt ſic accipimus tertium cœlum, quò Apoſtolus raptus eſt, vt quartum ẽt, & aliquot ſupra ſuperius cœlos eſſe credamus, infra quos eſt hoc tertium cœlum. ſicut eos alij ſeptem, alij octo, alij nouem vel etiam decẽ perhibent: & in ipſo vno, quod dicitur firmamentũ, multos gradatim eſſe confirmãt: ac per hoc corporeos eſſe vel ratiocinantur vel opinantur, de quorum ratione ſiue opinione nunc differere lõgum eſt. Poteſt autẽ fieri vt etiam in ſpiritalibus vel intellectualibus multos quoſdam gradus quiſquam eſſe contendat, aut ſi poſsit æſtendat, cosq; diſtinctos iuxta aliquem prouectũ magis vel minus illuſtrium reuelationum. Sed vtcunque ſe iſta habeant, & accipiuntur vt libet ab alio ſic, ab alio autem ſic, ego viſorum vel viſionum præter iſta tria genera, aut corpore, aut ſpiritu, aut mente, vſque adhuc vel noſſe vel docere non poſſum. Sed quot & quantæ ſingulorum generum ſint differentiæ, vt in vnoquoque aliud alio gradatim ſuperferatur, ignorare me fateor. Sicut autem in iſta luce corporea eſt cœlum, quod ſuper terras ſu Spiritalis viſio
ſpicimus, vnde luminaria clarent & ſydera, quo acci
quæ corpora lõge ſunt meliora terreſtribus: pienda.
ſic in illo genere ſpiritali, in quo videntur Cap.30.
corporum ſimilitudines luce quadam in cor F
porali ac ſua, ſunt quædam excellẽtia & merito diuina quæ demonſtrant angeli miris modis: vtrum viſa ſua facili quadã & præpotenti coniunctione vel commixtione etiã noſtra eſſe facientes, an ſcientes neſcio quomodo noſtrã in ſpiritu noſtro informare viſionem, difficilis perceptu, & difficilior dictu res eſt. Sunt autem alia viſa vſitata humana, quæ ſiue ex ipſo ſpiritu noſtro multipliciter exiſtunt, ſiue ex corpore ſpiritui quodammodo ſuggeruntur, ſicut fuerimus affecti vel carne vel animo. Non ſolum.n. vigilantes homines curas ſuas cogitãdo verſant in ſimilitudinibus corporũ, verumetiã dormientes hoc ſæpe ſomniant quo indigent: nam & negocia ſua gerunt ex animi cupiditate, & epulis poculisq; inhiantes inſiſtunt, ſi forte eſurientes ſitientesq́ue dormierunt. Quæ omnia puto comparata illis angelicis demonſtrationibus ſic habenda eſſe in iſta natura corporũ terrena cœleſtibus cõparentur. Sic etiã in illo genere Virtutes
intellectualiũ viſorum alia ſunt quæ in ipſa in anima
anima videntur, velut virtutes quibus vitia Cap.31.
ſunt cõtrariæ: ſiue permanſurę vt pietas: ſiue
vtiles huic vitæ, & poſtea non futuræ, ſicut
fides qua credimus ea quæ nondum videmus: & ſpes qua futura cũ patientia expectamus, & ipſa patientia qua oĩa toleramus G
aduerſa, donec quo volumus veniamus.

Iſtæ

Lumen animæ,

Anima corpore exuta, quò ferat tur.

Cap. 32.

Act. 10.

Istæ quippe & huiusmodi uirtutes, q̃ nunc propter trãsigendam istam peregrinationẽ ualde necessariæ sunt, non erunt in illa uita, propter quã adipiscendã sunt necessariæ, & tamen etiam ipsæ intellectualiter uidentur, neque enim aut corpora sunt, aut species habent similes corporum. Aliud aũt est ipsum lumen, quo illustratur anima, vt omnia vel in sẽ uel in illo ueraciter intellecta conspiciat: nã illud ipse deus est, hoc autem creatura: quanuis rationalis & intellectualis ad eius imaginẽ facta, quæ cum conatur lumẽ illud intuẽri, palpitat infirmitate, & minus ualet. Inde est tamen quicquid intelligit sicut ualet. Cum ergo illuc rapitur, & à carnalibus subtracta sensibus, illi uisioni expressius præsentatur non spatijs localibus, sed modo quodam suo etiã supra se uidet illud, quo adiuta videt quicquid etiã se intelligendo uidet. Si autem quæritur cum anima de corpore exierit, vtrum ad aliqua loca corporalia feratur, an id incorporalia corporalibus similia: an vero nec ad ipsa, sed ad illud quod & corporibus & similitudinis corporum est excellentius. Citò quidẽ respondeꝛim, ad corporalia loca eam vel nõ ferri, nisi cum aliquo corpore, vel nõ localiter ferri. Iam verum habeat aliquod corpus, cum de hoc corpore exierit, ostendat qui potest, ego aũt non puto: spiritalem.n. arbitror esse, non corporalem. Ad spiritalia vero pro meritis fertur, aut ad loca pœnalia similia corporibus. Qualia sæpe demonstrata sunt ijs q̃ rapti sunt à corporis sensibus, & mortuis similes iacuerunt, & infernales pœnas viderunt, cum & ipsi in seipsis gereret quãdam similitudinem corporis sui, per quam possent ad illa ferri, & talia similitudinibus sensuum experiri. Neque.n. video cur habeat anima similitudinem corporis sui, cum iacente sine sensu ipso corpore, nondum tũ penitus mortuo, videt talia, qualia multi ex illa subductione uiuis redditi narrauerunt, & non habeat cum perfecta morte penitus de corpore exierit. Aut ergo ad illa fertur pœnalia, aut ad alia itidem similia corporalibus, nec tũ pœnarum, sed quietis atq; gaudiorum. Neque.n. recte dici potest, vel illas falsas esse pœnas, vel illam falsam requiem atque lætitiam: tunc.n. hæc falsa sunt, quãdo per opinationis errorem alia pro alijs putantur. Nam Petrus non solum cum discũ illum videbat, & in eo nõ similitudines corporum, sed corpora putabat, in hoc vtique fallebatur: verumetiam cum alio tempore ab angelo solutus, è vinculis ibat in corpore ambulãs, & præsentatus corporalibus for mis, & putabat se visum videre, nihilominus fallebatur: nam & illæ in disco erant spiritales formæ corporalibus similes: & ista corporalis expressio soluta de vinculis, propter miraculum spiritali similis erat. Fallebatur aũt anima in vtrisque, non nisi cum alia pro alijs approbaret. Quanuis ergo nõ sint corporalia, sed similia corporalibus, qui bus animæ corporibus exutæ afficiũtur, seu bene seu male, cum ipsæ corporibus suis fimiles, sibimet appareant: sunt tũ & vera lætitia & vera molestia facta de substantia spiritali: nam & in somnis magni interest vtrum in lætis an tristibus simus. Vnde quidã in rebus quas concupiuerant cõstituti, se euigilasse doluerunt: & rursus grauibus terroribus atque cruciatibus exagitati atque vexati, cum expergefacti essent, dormire timuerunt, ne in eadem mala reuocarentur. Et vtique dubitandum nõ est q̃ expressiora sint illa quæ inferna dicũtur, atq; ob hoc K vehementius sentiantur. Nam & qui subtracti sunt sensibus corporis, minus quidẽ q̃ si omnimodo morerentur, sed tũ amplius q̃ si dormirent, expressiora se vidisse narrauerunt, q̃ si somnia narrauissent. Est ergo prorsus inferorum substãtia, sed eã spiritalẽ arbitror esse nõ corporalẽ. Nec audiendi sunt qui affirmant inferos in hac vita explicari, nec esse post mortem. Viderint enim quemadmodum poetica figmenta interpretentur, nos ab authoritate diuinarum scripturarum, quibus solis de hac re fides habẽda est, recedere non debemus. Quanquam possimus ostendere illorum quoque sapientes de inferorum substantia minime dubitasse, q̃ post hanc vitam excipit animas mortuorum. Vnde aũt sub terris esse dicantur inferi, si corporalia loca non sunt. Aut vnde inferi appellantur, si sub terris nõ sunt, merito quæritur. Animam vero non esse corpoream non me putare, sed planè scire audeo profiteri: tũ habere posse similitudinẽ corporis, & corporalium omnino membrorum L quisquis negat, põt negare animam quæ in somnis videt, vel se ambulare, vel sedere, vel hac atque illac egressu aut ẽt volatu ferri ac referri, quod sine quadam similitudine corporis non sit. Proinde si hanc similitudinẽ ẽt apud inferos gerit, non corporalem sed corpori similem: ita ẽt in locis videtur esse non

non corporalibus, sed corporalium similibus, siue in requie, siue in doloribus. Quam quam & illud me nondum inuenisse confiteor, inferos appellatos, vbi iustorum animæ requiescunt. Et Christi quidem anima venisse vsq; ad ea loca, in quibus peccatores cruciantur, vt eos solueret à tormẽtis, quos esse soluendos occulta nobis sua iustitia iudicabat, non immerito creditur. Quõ.n. aliter accipiendũ sit quod dictũ est, Quẽ deus suscitauit ex mortuis, solutis doloribus inferorum, quia non poterat teneri ab eis: nõ video, nisi vt quorundam dolores apud inferos cum soluisse accipiamus, ea potestate qua dominus est, cui omne genu flectitur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, per quam potestatẽ etiam illis doloribus quos soluit, non potuit teneri. Neque enim Abraham, vel ille pauper in sinu eius, hoc est in secreto q̃etis eius, in doloribus erat, inter quorum requiem & alia inferni tormenta legimus magnum chaos firmatum: sed nec apud inferos esse dicti sunt. Contigit enim, inquit, mori inopem illum, & asseri ab angelis in sinũ Abrahæ: mortuus est autẽ & diues, & sepultus est. Et cum apud inferos in tormentis esset, & cætera. Videmus itaque inferorum mentionem non esse factam in requie pauperis, sed in supplicio diuitis. Illud etiam quod Iacob dicit ad filios suos, Deducetis senectutem meam cũ tristitia ad inferos: videtur hoc magis timuisse, ne nimia tristitia sic perturbaretur, vt non ad requiem beatorum iret, sed ad inferos pẽcatorum. Neque enim paruum animæ malum est tristitia, cum etiam Apostolus cuidam tam solicite timuerit, ne maiore tristitia absorberetur. Proinde, vt dixi, nondum inueni, & adhuc quæro: nec mihi occurrit inferos alicubi in bono posuisse scripturam duntaxat canonicam: Non autem in bono accipiendum sinum Abrahæ, & illam requiem, quo ab angelis pius pauper ablatus est, nescio vtrum quisquam possit audire: & ideo quomodo eum apud inferos credamus esse, non uideo. Verũ hoc quidem quærimus, & aut inuenimus, aut non inuenimus, vrget nos longitudo libri huius eum aliquando concludere. Quapropter quoniam de paradiso sermonem instituimus, propter illud quod Apostolus ait, scire se raptum hominem vsq; in tertium cœlum, nescire autem siue in corpore siue extra corpus: & quia raptus est in paradisum, & audiuit ineffabilia verba, q̃ non licet homini loqui: non temere affirmamus, vtrum in tertio cœlo sit paradisus, an etiam in tertium cœlum, & inde rursus in paradisum raptus sit. Si.n. proprie quidem est nemorosus locus, translato autem verbo, omnis etiam spiritalis quasi regio, vbi animæ bene est, merito paradisus dici potest, non solum tertium cœlum, quicquid illud est, quod profecto magnum sublimiterq; præclarum est, verumetiam in ipso homine lætitia quædam bonæ conscientiæ paradisus est. Vnde & Ecclesia in sanctis temperãter & iuste & pie viuentibus paradisus recte dicitur, pollens affluentia gratiarum castisq; delicijs: quandoquidem & in tribulationibus gloriatur de ipsa patientia plurimum gaudens, quia secundum multitudinem dolorum in corde consolationes dei iocundãt animam eius. Quãto magis ergo post hanc Psal. 93.
vitam ẽt sinus ille Abrahæ paradisus dici B
potest, vbi iam nulla tentatio, vbi tanta requies post omnes dolores vitæ huius? Neque.n. & lux ibi nõ est propria quædam & sui generis, & profecto magna, quã diues ille de tormentis & tenebris inferorum, tamvtique de longinquo cum magnum chaos esset in medio, sic tũ uidit vt ibi illum quondam contemptũ pauperẽ agnosceret. Quę si ita sunt, ideo sub terris dicunt inferi vel creduntur, q̃a congruẽter in spiritu p illas corporalium rerum similitudines sic demõstrantur, vt qm̃ defunctorum animæ inferis dignæ, carnis amore peccauerunt, hoc eis per illas corporaliũ rerũ similitudines exhibeatur, quod ipsi carni mortuæ solet, vt sub terram recondatur. Deniq; inferi eo quòd infra sint, Latine appellãtur: sicut aũt secũdum corpus si põderis sui ordinem teneãt, inferiora sunt omnia grauiora, ita secundũ spiritum inferiora sunt omnia tristiora: Vñ & in Græca lingua origo nominis quo appellantur inferi, ex eo quod nihil suaue habeant, resonare perhibetur. Nec ipsam tũ rerum partem noster saluator mortuus pro nobis visitare contempsit, vt inde solueret C
quos esse soluendos secundum diuinã fecre
tamque iustitiã ignorare non potuit. Qua- Luc. 23.
propter animæ illius latronis cui dixit, Hodie mecum eris in paradiso: nõ vtique inferos pſtitit vbi pœnæ sunt peccatorũ: sed aut illam requiem sinus Abrahæ: non enim ali Sapiẽ. 7.
cubi nõ est Christus, cũ ipse sit sapiẽtia dei attingens vbiq; propter suam munditiam:

aut illum paradisum, siue in tertio cœlo, si-
1.Co.12. ue vbicũq; alibi, quò post tertium cœlum
est raptus Apostolus: si tamen non aliquid
vnũ est diuersis nominibus appellatũ vbi
sunt animæ beatorũ. Si ergo cœlum primũ
recte accipimus, hoc omne corporeũ gene-
rali nomine q̃quid est super aquas & ter-
ram. Secundum aũt in similitudine corpo-
rali quod spiritu cernitur, sicut illud vnde
Act.10 animalibus plenus in ecstasi Petro discus il
le submissus est. Tertium vero quod men
te conspicitur ita secreta & remota & omni
no abrepta à sensibus carnis atq; mũdata,
vt ea q̃ in illo cœlo sunt, & ipsam dei substã
tiam verbumq; deum per quod facta sunt
Ioan. 1. omnia in charitate spirituſancti ineffabili-
ter valeat videre, & audire: non incõgruen
ter arbitramur, & illuc esse Apostolum ra-
D ptum, & ibi fortasis esse paradisum omni
bus meliorem, & si dici oportet paradisum
paradisorum. Si enim animæ bonæ lætitia
in rebus bonis est in omni creatura, quid
ea lætitia præstantius, quæ in verbo dei est
per quod facta sunt omnia? Sed siquidẽ
Resurre mouet, quid opus sit spiritibus defuncto
ctio cor rum corpora sua in resurrectione recipere,
porum. si potest eis etiam sine corporibus summa
Ca. 35. illa beatitudo præberi: difficilior quidem
quæstio est, quam vt perfecte possit hoc ser
mone finiri. Sed tamen minime dubitandũ
est, & raptã hominis à carnis sensibus men
tem, & post mortem ipsam carne deposita,
& transcensis etiam similitudinibus corpo-
ralium, non sic videre posse incommutabi-
lem substantiam vt sancti angeli vident: si-
ue alia latentiore causa, siue ideo, quia inest
ei naturalis quidam appetitus corpus admi
nistrãdi: quo appetitu retardatur quodam-
modo ne tota intentione pergat in illud
summum cœlum, quandiu non subest cor-
pus cuius administratione appetitus ille
Sapiẽ.9. conquiescat. Porrò autem si tale sit corpus
cuius sit difficilis & grauis administratio,
sicut hæc caro, quæ corrumpitur & aggra-
uat animã, de propagine trãsgressionis exi
stens, multo magis auertitur mẽs ab illa vi-
E sione summi cœli: vnde necessario abripien
da erat ab eiusdẽ carnis sensibus, vt ei quo-
modo capere posset illud ostẽderetur. Pro-
inde cum hoc corpus iam non animale,
sed per futurã cõmutationem spiritale rece
perit angelis coæquata, perfectum habebit
naturæ suæ modũ, obediens & imperans, vi
uificata & viuificans, tam ineffabili facilita-
te, vt sit ei gloriæ quod sarcinę fuit. Nẽ Beatorũ
mirum. n. erunt & tunc illa tria genera vi- visa
sionũ, sed nulla falsitate aliud p̃ alio appro post
babit, nec in corporalibus, nec in spiritali- mortẽ.
bus visis: multo minus in intellectualibus, Ca. 36.
quibus ita p̃sentatis, & perspicuis perfruetur
vt longe minore euidentia nunc nobis adia
ceant istæ species corporales quas sensu car
nis attingimus, & eis multi ita sunt dediti,
vt solas esse arbitrẽtur, & quicquid tale nõ
est putant omnino non esse. Sapientes autẽ
ita sunt in his corporalibus visis, vt quan-
uis eis præsentiora videant, certiores fiut ta
men in illis quæ præter corporis speciẽ prę
terque corporis similitudinem intelligen-
do vtcunq; perspiciunt, quanuis ea non va-
leant ita mente conspicere, vt hęc sensu cor F
poris intuentur. Sancti vero angeli & his
corporalibus iudicandis atq; administran-
dis præsunt, nec eis tanquã p̃sentioribus fa
miliarius inclinantur: & eorũ significatiuas
similitudines in spiritu ita discernunt, & tã
ta potentia quodammodo tractant, vt eas
possint etiam hominũ spiritibus reuelando
miscere: & illam incommutabilem substan
tiam creatoris ita conspiciunt, vt visione at
que amore & eam præponant omnibus, &
secundum eam iudicent de omnibus, & in
eam dirigantur vt agantur, & ex ea dirigãt
quicquid agunt. Denique quanuis abrepto
Apostolo à carnis sensibus in tertiũ cœlũ 2. Co
& paradisum: hoc ipsum certe defuit ad ple- 12.
nam perfectamq; cognitionem rerum, quæ
angelis inest, q̃ siue in corpore siue extra
corpus esset, nesciebat. Hoc vtiq; nõ deerit,
cum receptis corporibus in resurrectione
mortuorũ corrũptibile hoc induet incorru
ptione, & mortale hoc induet immortalita- 1.Co.15.
te. Omnia enim euidentia erũt sine vlla fal
sitate, sine vlla ignorãtia suis ordinibus di
stributa, & corporalia & spiritalia & intel-
lectualia in natura integra & beatitate per-
fecta. Scio quidem nonnullos eorum, qui Senten-
scripturas sanctas ante nos in fide catholica tia quo-
tractasse laudantur, etiam sic exposuisse q̃d rumdã,
ait Apostolus, tertium cœlum, vt corpo- de ter-
ralis, & animalis, & spiritalis hominis hic tio cœ-
differentias accipi vellent atque ad illud lo- lo.
incorporearum rerum genus excellenti Ca. 37.
euidentia contemplandum esse Apostolum G
raptum: quod genus etiam in hac vita spi-
ritales homines præcæteris rebus diligunt,
eoq̃ue perfrui concupiscunt. Ego autem
cur maluerim spiritale, & intellectuale

dicere, quod illi fortasse animale, & spiritale
dixerunt, vt eorundem rerum alia tantum-
modo nomina ponerem, iam in primis hu-
ius libri partibus me disseruisse sufficerit.
Quæ si rite pro modulo nostro disputaui-
mus: aut spiritalis lector hæc approbabit,
aut etiam non sic spiritalis, adiuuante spiri
tusancto aliquid ex ista lectione proficiet.
Sed iam vniuersum hoc opus, quod duode-
cim voluminibus continetur, isto tandem
fine concludimus.

Libri duodecimi finis.

DE MIRABILIBVS SACRAE SCRIPTVRAE, Liber primus.

VM omnipotentis dei auxi-
lio de mirabilibus rerũ in
primis tractare sermo est,
vnde repetendum aptius,
& sumendũ videtur exor-
dium, q̃ ab ipso rerum om-
nium creatore, de quo sæpe scriptura attesta
tur dicens, Qui facit magna & inscrutabilia
& mirabilia, quorũ non est numerus. Quo-
rum omnium mirabilium velut principale
quoddã fundamentum instituit, qñ omnia
condidit ex creatura ex qua fecit. Aeternus
ergo & omnipotens creator rerũ, trinus &
indiuiduus semper manens, sine vllo poten
tiæ suæ detrimento, solus sine tpe cunctas
præcellit creaturas. Ac deinde vt immẽsam
bonitatem ac potẽtiã & beneuolentiã, quas
in se solo prius habuit, ẽt p creaturas ofter
deret, ex informi materia, quã ipse prius ex
nihilo cõdidit, omnes creaturæ habent ma-
teriam cunctarũ visibiliũ rerũ, hoc est sen-
sibiliũ & insensibiliũ, intellectualium &
intellectu carentiũ, species multiformes di-
uisit. Quod, vt libri Geneseos authoritas
confirmat, per septẽ dierũ alternationẽ, ef-
fectũ fuisse monstratur, ita vt in die septi-
ma cuncta cõsummasse, q̃ ad institutionẽ &
instructionẽ pertinẽt creaturæ, firmissime
declaretur. Sic. n. scribitur, Et cõsummauit
deus omnia opera sua in die septimo, & be-
nedixit diem septimum, quòd in ipso requie
uit ab omnibus operibus suis. Ex quo intel
ligitur, deum in die sexto omnia perfeciſſe,
& vt in die septimo, non à labore, sed ab opere
videatur cessasse. Sed q̃ dominus Iesus Iu-
daïs de sabbati requie q̃rentibus respõdit,
Pater meus vsq; modo operat̃, & ego ope-
ror: illum quidem die septimo requieuisse
credimus, & vsq; modo operari non dubi-
tamus. Sed quemadmodũ tunc cõsummas-
se & nunc operari idem deus intelligitur,
subtilius inuestigatur. In die enim septimo
creaturæ naturas perficit quas gubernare
etiam nunc non desinit. Et in die septimo
requieuit ab opere creationis, qui nun-
quam cessat à gubernationis regimine. Tũc
ergo creator, nunc gubernator deus intel-
ligendus est. Ac per hoc etiam si noui ali-
quid in creaturis exoriri videamus, nõ crea
re ibi nouam naturam, sed gubernare olim
creatam deus putandus est. Sed ita potẽs
est in gubernatione creaturæ qui condidit,
vt veluti naturam nouam creare videatur,
cum abditis naturæ sinibus, quod in illa la-
tebat, depromit. Illa igitur inusitatæ guber-
nationis, cum res per voluntatem poten-
tiam gubernatoris ostendunt, quod per ef-
ficaciam quotidianæ administrationis non
faciunt, in scripturis mirabilia memorãtur. L
Sed de his mirabilibus latius postmodum,
qñ ad eorum loca venerimus, disseremus.
Hoc fixum interim permaneat, quòd assi-
milatis naturarum creationibus, in die septi
mo deus ab opere suo requieuit, & nunc
postmodum per omne tempus à creaturę to
tius gubernatione nõ cessat: Sed quãuis per
septem dierum alternationem, omnis insti-
tuta fuisse creatura perhibetur, non tñ hæc
dierum alternatio per spatiũ temporis intel
ligitur, sed in his operum vicissitudo decla-
ratur. Pius nanq; historiæ narrator diuisit
in sermone, quod deus non diuisit operis p-
fectione. Simul. n. cuncta quæ condidit deus
creauit, dum vna voluntate multiplicem
omnium specierum varietatem fieri dispo-
suit, in qua voluntate vna omnia simul sine
tempore esse fecit, quæ ab ipso ortu suo per
tempus dispensare non desinit. In hac ergo
rerum omnium diuisione, primo spiritalis
creatura & inuisibilis originaliter, & dein-
de ne quod interius erat, hoc exterius non M
esset, ideo in corporibus etiam corporalis
& visibilis creatura fieri cœpit: in qua vti-
que principali rerum vniuersarum generali;
diuisione, duas rationales, vnam in spi-
ritali alteram in corporali instituit creator
naturas, angelorũ videlicet & hominum,
quibus prout naturarum differentia expe-
tit, etiam habitationum loca distinxit. Cœ-
lum nanque angelis, terram hominibus
præstitit. Quibus institutis, vtriusque na-

Universidad de Deusto
Biblioteca

turæ peccatum, angelorũ scilicet & hominum consequitur. Sed mandati transgressionem quæ in hominibus facta erat, libri Geneseos historia narrat. Quæstionem vero non minimã intuentibus præstat, qua causa angelorũ delictũ scripturæ testimonijs qualiter factum est reticetur. Quãuis nanq; sub persona Babylonici regis illius angelicæ ruinæ verba per Prophetiam declarentur dicentẽ, Sedebo in monte testamenti in lateribus Aquilonis, ascendã super altitudinem nubium, & ædificabo thronum meum ad Aquilonem, & ero similis altissimo. Hæc de rege Babylonis historica expositione facillime possunt intelligi, nisi forte figurali expositione de corpore ad caput verba per allegoriam transferantur. Vñ assumpta q̃stio in hoc nõ dissoluitur, dum historialiter in ipso Euangelio causa ruinę & sententia & vindicta non manifestatur. Nisi forte vt cæteri existimant, originale illius peccatũ in seductione hominis per serpentẽ esse aliquis dicat, per quẽ & sententiã animaduersionis acceperat, dicente dño, Maledictus tu inter omnia animantia & bestias terræ, super pectus tuum gradieris, & terrã comedes omnibus diebus vitæ tuæ. Sed absit hoc, vt sentiamus angelũ posse suadere homini peccatũ in terra, nisi prius ipse peccaret in cœlo, dicente dño, Vidi satanam sicut fulgur, de cœlo cadentem. Vnde, n. potuisset & ipse inuidere fœlicitati humanæ, nisi prius amisisset beatitudinem primam? Non solum ergo peccatum hominis præcessisse diabolica ruina credenda est, sed ẽt perfectionem creaturarum illarum quæ in die septima facta est. Damnandis in nouissimo die dño pronunciare dicitur, Discedite à me maledicti in ignem æternum, quem præparauit pater meus diabolo & angelis eius. Q̃n ergo præparatus est ille ignis nisi perfectione creaturarum omnium? nisi forte dicamus post sexti diei perfectionem deũ aliquid creasse: quod absit, ne mendacem scripturam, immo nosmetipsos faciamus. Cui ergo carcer in illa creaturarum conditione præparatus est, illius peccatum originaliter, illas creaturas præcesit. Q̃n vt scriptura inquit, Ipse ab initio mendax est, & in veritate non stetit. Restat ergo vt ruina angelica qua causa à dño tacita est, exponamus, dum illum creaturarum dei primum angelum cecidisse non ambigamus. Angelicũ vero vulnus verus medicus qua-

Casus angelorũ & hominis. Cap. 2.

Esa. 14.

A

Gene. 3.

Luc. 10.

Mat. 25.

B

Ioan. 8.

liter factum sit, indicare noluit, dũ illud postea curare non destinauit. Et qualiter sit eiectus per sententiã vindictæ, reticuit, quẽ per pœnitentiã nullo modo reuocauit. Peccatũ vero hominis qũo factum fuerit, profertur: Ipsum nanq; quandoq; promereri veniam non desperatur. Et qualiter eiectus sit homo, indicare deus maluit, quem ad statum pristinum in nouissimo iterum reuocauit. Et qũo animaduersionis sententiam accepit, non occultauit, à quo aliqñ per clementię suæ veniam satisfactionem accipere non recusauit. Hanc ergo differentiam in hominibus & Angelis Apostolus considerans, ait, Non n. angelos, sed Abrahæ semẽ apprehendit deus. Cũ n. creator clemens & misericors in summa illa & incõmutabili dei patris manens substantia, in serui formã semetipsum exinanire voluit, non angelicã naturam, sed humanam apprehendit. Sed in hoc quæstio nascitur, Cũ deus angelis peccantibus nõ pepercit, & tñ peccanti homini per assumptionẽ humanę carnis veniã relaxauit; quare ergo irremediabili vindicta summus angelus est percussus, cũ peccans, & mandatum sui conditoris homo transgrediens, venialiter postmodum ad pœnitentiã reuocatus sit, Ioanne, dño, & Petro claman tibus, Pœnitentiã agite, appropinquabit. n. regnum cęlorum? Angelus ergo in summo honoris sui ordine constitutus, immutationem ad excellentiorem statũ non habuit, ni si per contẽplationem sui creatoris cõditus, in eo statu permaneret vbi cõditus fuit: & idcirco prolapsus, iterum reuocari minime potuit, q̃ de sublimissimo sui ordinis statu prorui t. Homo vero adhuc in terra positus, generãdi officio destinatus, ciborumq; alimoniæ deputatus, immutationem in sublimiorem & meliorem, spiritalemq; vitam sine morte reciperet, si quandiu in hac conuersatione positus esset, in mãdati custodia permaneret. Huic antequam ad statum ueniret sublimiorem, delictum subruit, & ideo de inferiori illo, id est, immortalitate sui corporis confestim ruit, dicente dño, Terra es, & in terram ibis. Clementia ergo conditoris homo ad illam beatitudinem, ad quam peccans adhuc non peruenit, per passionem dñi reuocatur, qui si inde cecidisset sicut angelus nunquam iterum reuocaretur: qñ ad illum ordinem, i. immortalitatem sui corporis nunquam peruenit iterum, nisi peracta omnium morte, illa beatitudo ad quam

C

D

Gene. 3.

Luc. 3. Mat. 3. Act. 2.

reuocamur per resurrectionẽ restauretur. Non ad illum tũ ordinem, aut ad statũ vnde primus homo ceciderat, sed ad aliũ sublimiorem, quem speraui t, restitutio fiet, di. cente dño, Erunt sicut angeli dei in cœlo. Proterea quoq; ad cumulum diabolici peccati illud accedit, quod statim postquã peccauit, foueam desperationis incurrit. Si. n. de suo delicto habere veniã non desperasset, nunquam cõsentienti sibi homini damnum salutis suæ procuraret. Qui enim de priori peccato habere veniã desiderat, nullo modo augmentare aliud præparat. Per hanc ergo non solum sibimetipsi foueam perditionis inuenit, sed etiam per se peccanti homini causa perditionis extitit. Hoc autem ad seruigandum hominis delictum occurrit, quod non solũ per semetipsum mandati trangressionem non reperit, sed serpentinæ suasioni consensit, verumetiam aliam creaturã rationabilem in dei offensam non induxit: ac per hoc facilius pœnitentiæ ianuam adinuenit apertam, quã qui non ingressus fuerit, damno perpetuæ vitę subiacebit. Qui vero per pœnitentiam peccata diluerit, angelicæ fęlicitatis consors in æternum erit. Vt autem ab ipso humani generis post peccatum originale primordio homines quandoque promereri veniam deus ostenderet, paucos homines elegit quibus notitiam suæ amicitiæ demonstraret: quos processu temporis paulatim plures vsq; ad suæ presentiæ visitaret aduentum, quousq; in aduentu suo oẽ genus humanum per totum orbẽ illuminaret. Ex quibus paucis primus Abel totius humanę iustitię princeps, & post hunc Enoch insignissimus ante diluuium eligitur, quibus summa iustitiæ in initio ipso mundi, & fine cõmittitur. Vnus enim statim in iustitiæ suæ initio, in ipso ẽt mundi principio, sanguinis sui tripudio coronatus martyrio arripitur. Alter adhuc sine morte, in testimonium nouissimi tempo ris reseruat. Sed huic Abel dñs Iesus Christus primatum iustitię hominũ commisit, ita inquiens, A sanguine Abel iusti, vsq; ad sanguinem Zachariæ: & non addidit, iusti, hæreditatẽ iustitiæ Abel tenere Zachariam ostendit, Sicut etiam in genealogia saluatoris scribitur, Iesse aũt genuit Dauid regem, Dauid autem rex genuit Salomonem: cui non additur regem, cum Salomon patris regno teneret maius imperium. Sed ex hoc intelligitur patris sui Dauid regnum Salomon hæreditario iure posidere, & ad Dauid honorẽ regni plus ptinere, q̃ & Abel in iustitia hominũ primatũ tenuit, q̃d primus in terra iustus fieri cœpit. Vnde quasi hereditario iure patrũ succedũt. Sic oẽs iusti, vestigia Abel in cũctis iustitiæ partibus capiunt. Sed ista inuestigatione recte incitatus aliquis fortasse interrogabit. Cur ergo, inquiẽs, dũ Abel iustitiæ primatum tenuit, non hũc deus sine morte ad testimoniũ nouissimi tpis reseruauit, vt in mundi fine ipse doctor existeret veritatis, q̃ in principio erat author pfecti operis? Attamẽ huic responsioni cõgrue obuiare poterit, qui iustitiã in tribus partibus, cõstare nouit, Tota. n. iustitia hæc est virginitas, sacerdotiũ & martyriũ. Quæ triplex iustitia in Abel primo fuit, q̃ & munera deo placita obtulit, p̃ sapiã generis in seculo non reliquit, & martyrij coronam sanguinis effusione promeruit. Si ergo lõgiori tẽpore vt Enoch Abel maneret, sine vlla dubitatione coniugium iniret. Quippe qui in tempore illius legis viueret q̃ dixit, Crescite et multiplicamini, & implete terrã. Et si illud mandatũ expleret, p̃ certo nequaquã virgo esset: & si illũ deus sine morte seruaret, martyrij primatũ nequaquam acciperet. Recte ergo competebat, vt qui primus in terra iustus eligitur, in eo totius iustitiæ forma seruaretur, cuique primo in hominibus post delictũ gesta re figurã cõceditur saluatoris, qui virgo & caput, & sacerdos, & martyr esse videtur. Enoch vero sine morte per totius penè seculi tempus remotus ab hominũ conuersatione custoditur, vt in eo qualiter homines si nõ peccarent, generata prole cõmutarentur in vitã spiritalẽ sine morte, ostenderetur. Sed licet longo seruatus tẽpore adhuc viuat: mortis tũ debitũ, quod oẽs in Adam sumpsimus, vitare nõ poterit. Certè in hoc etiam illud occurrit, vnde scribendi occasio sumpta videtur, quare circa naturam extra humani ęui metas huius vita tam lõgo admodum tempore distenditur. Attamen in hoc non noua natura vni homini gignitur: sed pristina & generalis omnium hominũ gubernatur. Insitum enim omni homini in prima conditione Geneseos libri historiam considerantibus esse apparet, vt non solum lõgo tempore, sed etiam perpetuo viueret, nisi peccati aculeo mors naturæ metas exterminaret. Inde ꝓcessu temporis homi nibus post originale peccatum per propria

Quæstio.

Responsio.

Triplex iustitia. G

Gene. 1.

H

Diluuiũ Cap. 4.

studia in dei offensum procedentibus, & in obliuionẽ sui conditoris decidentibus, cũ per enorme peccatũ, grandi corporis mole gigantes essent exorti, totius terræ facinus aquis diluere parat: & viro perfecto in genere suo reperto, Noe videlicet Lamech filio, misterium consilij sui soli insinuat, eique arcam per longi tẽporis spatium fabricare commẽdat: ut uel ille per hoc factum mortem imminente cum domo sua liberaret, uel uidentes imminens eximium pertimescẽtes ad delictorum pœnitudinem reuocaret exẽplo. Sed illo cotumaciter & negligenter iudicio I contempto ex insperato tẽpore deus offensus, ad cõmune totius orbis excidiũ, aquis vniuersa terræ spatia pariter obtexit: et exceptis q̃ arca clauserat, cuncta q̃ in terra tãtum viuere possunt, hominis & cætera animantia ab ipso cœlo aqua cõducta deleuit. Sed vniuersa quæ in aquis viuere possunt plaga illa non tetigit, terrena tñ animalia mortificauit. Quo in loco astute quærentibus, ac solutione indigẽs quæstio subuenit, Quæstio. Quamobrem terrena animalia humanę vindictæ plusquã aquatica succũbunt, quorũ nec plura peccaminũ gesta subueniunt. In peccato tñ primi hominis, terra de qua gustauerat statim maledicitur. Per diuinũ namque miraculum ita infertur, Maledicta terra in opere tuo, &c. Quã in re notandũ, ipsa animalia, quæ maledictam terram man Gene. 3. ducauerunt, expertia maledictionis esse nõ posse, præsertim cũ terra cum suis animalibus maledicta erat. Iterum ergo alia adhuc qõ surgit. Quare deus etiam aquis in Adæ maledicto non maledixit? Cui facillime respondetur, quod non aquã contra interdictum dñi bibit, sed de terræ fructu homo comedit. Exceptis quoq; his rationibus, aq̃s H à maledicto Adæ deus pepercit, qñ p aquã diluere maledictionem illam parauerat, qđ K in diluuio est factum, & nunc per baptismũ indulgetur: nam in aqua & spiritu cũcta humana corporalia crimina simul & spiritalia purgantur. Aquatilia enim maledi- Animalia aquatica. cto vindictæ non succumbunt, quia in maledictionis participatione non sunt. Ac per hoc & dñs, cum mortis humanę maledictum resurgendo deposuerat, nõ terrestriũ, sed aquatilium carnem animaliũ comede- Luc. 24. bat, cum ad confirmationem resurrectionis Animalia. coram discipulis piscis assi partem et fauum mellis accipiens manducauit. De animali- Cap. 5. bus quoq;, quæ nec in terra tantum, nec in aqua tantũ viuere possũt, quæstio vertitur quõ diluuiũ euaserunt, quales sunt lutri, vituli marini, & multa animaliũ genera, quæ in aquis escarum suarũ victum requirunt, sed in arena dormiunt, & nutriuntur & requiescũt. Si ergo arca includerentur, sine aquarũ adiumento viuere non possent, & si extra arcã remanerẽt, aquis vniuersa regentibus, vbi requiescerẽt quõ haberẽt? De his ergo, vt supra dixi qõ vertitur, Vtrum per virtutẽ suam interius earũ naturam, donec diluuiũ transiret, deus tẽperauit, vt aut humore tantũ, aut in arida tãtum vita esse potuerit. Sed qui Noe cũ domo sua per arcã, nõ per virtutem seruare voluerat, qualiter hoc per virtutẽ custodire vellet? An his alicubi scopulorũ aliqua refugia esse poterãt? L Sed etiã illa qũo subuenirent, dum omnes mõtes, quibus duodecim cubitis altior fuit, aqua tegeret? An ẽt in arcæ tecto foris requies his esse aliqua valeret, cp à trecẽtis cubitis longitudinis, & altitudinis triginta, & latitudinis quinquaginta cubitis in vnum cubitũ vndiq; contractum latum, & stabile spatium faciebat, vt quod intus manentes, simul pariter conseruaret, etiam per profundi periculum nauigantibus refugiũ foret?

De eruptione aquarum diluuij ita refertur, Rupti sunt omnes fontes abyssi magnę & cataractæ cœli aperte sunt, & facta est pluuia quaginta diebus & quadraginta noctibus. Postea subinfertur, Clausi sunt fontes abissi, & prohibitę sunt pluuiæ de cœlo. Huius rei difficultatem fixa sententia explanare, scientiæ nostræ paruitate prohibemur: Veruntamen in his magistrorũ quid intentio potuit excogitare, indifferenti sermone proferamus, nulli ex diuersis opinionibus certiorem tribuentes authoritatem: de quibus narrationibus, de singulis electionibus arbitrium probandi seu reM probandi concedimus libertatem. Fluuij enim de fontibus, vtrum ante diluuium fuerũt, inquisitio profertur: de quibus nulla in principio creaturæ certa definitio, vtrum facti an non facti sunt ostẽditur, nisi quòd fons vnus ascendens de terra, & diuisus in quatuor capita regiones irrigabat. Nisi forte de illo fonte cæteros per totum terræ spatium vbique ebullire etiã tũc aliquis dicat, pp quorum omnium singillatim assignationem originalis illius magni fontis cõmemoratio sufficeret. An ẽt ante diluuiũ nõ erãt donec illa aquarũ abundantissima eruptio-ne

Gene. 7. Eruptio aquarũ. Cap. 6.

he vniuersorũ fontiũ venæ, vbi antè non fuerunt, quod etiã sæpe nũc fieri cernimus, erumperent? Attamen non de fontibus terræ, sed de fontibus abyssi dr, Et rupti sunt fontes abyssi. Sed hoc generaliter de fontibus potest sentiri. Vnde. n. terra potuisset habere, nisi subiacẽte abysso per occultos meatus fontium venas susciperet? Et idcirco abyssi fontes etiã terræ fontes pñt nominari. Sed qui hoc ita sentiunt, quid dicẽt in eo quod paulò post consummata quadraginta dierũ inundatione subinfert? Et clausi sunt fontes abyssi magnæ, & prohibitæ sunt pluA uiæ de cẽlo? Si fontes illi, qui nũc per terras fluunt, in diluuio aperti sunt, quõ iterũ clausi pronunciantur? nisi non oẽs fontes clausos esse denuncient, præter eos tantũmodo per quos exitus huius aditus administrabatur. Verumetiam hoc pro tempore solummodo esse dictũ confirmant. Fontes. n. qui clausi erant cũ illa insolẽs eruptio prohiberet, postea apertos fuisse sequẽs ratio pnunciat, dũ aquæ ibant & reuertebantur. Quo ergo reuertebantur, nisi vnde venerãt? Per fontes igitur apertos aquæ irruperant, qui post vt cessaret eruptio clausi erant. Sed cũ iterũ aqua reuocaretur, ẽt fontes qui clausi fuerant reserantur: Aquæ. n. quæ clausis ianuis venire nõ poterãt, qũo retro nisi aperGene. 7. tis aditis reintrabãt? De eo aũt quod dr, Et cataractæ cœli apertæ sunt, & facta est pluuia: nou minori diligentia indigent, qm diuersis inquisitorũ sentẽtijs ventilata dignoscitur. Quibusdã nanq; placet, vt istæ cataractæ in nubibus apertæ fuisse putentur, q̃ sæpe cẽli nomine per scripturas diuinas nũcupantur, qũo est illud, Et cœli dabunt imbrẽ, & terra dabit fructũ suum: Et, panem cœli dedit eis: Et possint aues cœli habitare: Et, Volucres cœli nidos habent vbi requiescunt. Cataractas ergo in cœlo & in nubibus videlicet factas vt pluuia veniret, illi pdicti estimant, quẽadmodũ etiã nunc tale ministerium per nubes fieri totus mundus non ambigit. Sed tunc cataractæ cœli apertas scriptura sancta commemorat, q̃ solito plus ingens effusio pluuialis facta erat. Cæteri vero istas cataractas in summo illo firmamento, quod vt diuideret inter aquas & aquas, deus in principio fecerat, factas prius esse dicunt: qui dum illas aquas factas supra firmamentũ posuerat, ad tale ministeriũ præparasse dicunt: & in hac conditioñe & superioris & inferioris aquę, sacri baptismatis ministeriũ figurali expositione intuiciunt, dum per cœlestẽ pluuiã spiritũ sanctum, per abysi vndã, aquã baptismatis intelligũt: Vt sicut aqua superior & inferior, propriæ vitæ mundi peccamina diluit, sic spũs sanctus, & aqua, nostræ vitę prioris delicta remittat. Sed dũ in hoc opere intellectum potius rerũ gestarum, q̃ figuralem expositionẽ assumpsimus, quod ad rẽ pręsentẽ pertinet, prosequamur. Hi ergo qui firmamenti aquas ante diluuiũ venire, ponunt, ẽt C ante diluuium pluuias in mundo fuisse non Gene. 9 æstimãt, occasione illius arcus, qui post diluuiũ in nubibus est cõstitutus, in hãc æstimationẽ ducti, ex ipsarum creaturarũ natura inuestigantes, q̃ si vlla serena ante diluuiũ pluuia fieret, iris, id est, arcus ille in nubibus serenis appareret, qui per solẽ semper & humectas serenasq; nubes efficitur, & nõ à sole tantum fieri, sed etiam per lunam aliquotiens in serenis nubibus videtur. Poterat ergo ipsa mundi nuper creati prima ętas sine vllis turbulenti aeris immutationibus & pluuijs per matutinum & vespertinum rorem fieri: vt in ipsa sua fortitudine sicut homines longæuos & sanitate corporũ alacres habuerit, ita & mundus ipse nullis adhuc perturbationibus agitatus aptos nascentibus ferens fructus consisteret, & à secunda ætate sicut turbulentis motibus, ita turbidis rerum tempestatibus uiuere & vigere inciperet, quemadmodum in terra Aegypti etiã nunc nequaquã nubiũ imbribus, sed terræ ipsius sudore & aeris cõmoditate, & Nili fluminis incrementis fouetur. Sed hæc I inuestigatio qualiter accipienda sit pro certo eruditi & Catholici viri videant. Ite Accessus rum de recessu aquarum diluuij quid docti & recess- & ingenioſi magistri sentiunt, sine vlla nosus dilustræ authoritatis pſumptione proferamus: uij. vbi nodosa quæstio studiosis mẽtibus ostẽ- Cap. 7. ditur, si aliquẽ locũ vacuũ reliquerant, cũ D terræ spatiũ aq̃ diluuij occupabãt & si nullũ spatiũ tale habuerãt qñ recesserãt qđ implebãt. De qua inquisitione in illis aquis q̃ de cataractis cęli defluxerũt, bina magistrorũ æstimatio ẽ: Aut. n. vt nõnulli æstimãt, per easdẽ cataractas reuocanĩ, & quẽadmodũ de mari nubes lymphaticæ imbrẽ cõsueũt attrahere, ita & supni illius firmamẽti spatiũ, aquas quas amiserat de nubibus posset reuocare. Aq̃. n. in q̃t scriptura ibãt & decrescebant. Quò ergo ibant, nisi vnde venerant? Si ergo de excelso illo firmamen-

Universidad de Deusto Biblioteca

ro iuxta quorundã æstimationẽ dixerimus, aquæ desuper fluxissent, & spatiũ quod occupabant, dimiserunt, si illuc reuocatę sunt, quid mirũ si eadẽ q̃ deseruerant spatia cõplebant? Vel certe si de nubibus eadẽ nimborũ copia fuisse monstrata concedit, quid intelligentibus mentibus repugnat, si ad nubes iterũ ipsæ retrorsum verterẽtur, quẽadmodũ in quotidiana rerum administratione fieri cernit, vt pluuia de nubibus emissa & E resumpta videatur? Cęterum ij quoq; ante diluuiũ pluuiũ eẽ nõ pmittũt, de recessu aquarũ aliter sẽtiũt. Ipsi.n.cũ aquarũ diffusionẽ de firmamento factã pronunciãt, in nubes tamen tantũmodo eas redire confirmant: & superfluũ illud quod aqua desuper fluens præbuerat, etiã nunc per oẽ tẽpus turbulentos aeris motus, & hemisphæras diuersas in nubibus gignit, q̃ reciprocis immutationibus idem aer nubilosus nunc in inferiores partes mundi, hoc est terram & mare dimittit, nunc de eisdẽ mari scilicet & terra recolligit, qũo in pectore humano halitus reciprocis mutationibus eodem mõ quo dimittitur, iterũ exigitur vt resumatur. In his aũt quãlibet diuersis opinionibus & magistrorũ pluribus ambagibus hoc animo fixũ suscipimus, q̃ aquarũ quodcunq; desuper venerat, vt terra aquis nudaretur, vẽtus lãGene.8. bebat. Sic.n.scribitur, Immisit dũs ventum super terram, & diminutæ sunt aquæ. Vtrũ vero in nubes ventus lymphata æquora collegerat, an illa superni firmamenti spatium resumpserat, pro certo eruditi viderint. Aq̃ F aũt illæ quæ abysi fontibus diruptis largiter defluxerunt, per easdẽ vias vnde venerant, rursum dũico iussũ remeabant. Sed adhuc nobis cõmunis quæstio in his renascit, quæ in reliquis velut curata videbaẽ: Si q̃ inũdauerat, aliquod spatium relinquebant, & si hoc non habuerãt q̃ reuersæ sunt q̃d implebant? Cæteri hanc qõnẽ ita disserunt, q̃ mare tunc dei iussũ de suo modo consueto, per illorũ fontium apertionem crescere, & vltra metas suas inundatione insolita, per cuncta terrę spatia transundare poterat, & in se iterum quod amiserat resumere, vel etiam in spatium terræ deportare, quod ad inferiores aquas pertinebat, quæ terra semper superpositas lymphas nisi de fontibus assumere, & in semetipsam redigere consuescit, q̃m non contra consuetudinem videmus etiam per aquas res in maius crescere: Nec contra naturam terræ est, superpositos humores semper consumere: pśertim eũ hæc deus in ptãte ẽt sanctis suis tribuit, quẽ admodũ Heliæ & Helisæo dedit in nubecula. Maria quoq; extra terminos antiquos crescere consuescunt, & terrarũ spatia diminuunt atq; pscindunt, sicut & senes nostro adhuc tpe viuentes, vidisse se confirmant. Vñ ẽt insulas q̃ initio cõditi orbis, vt multi affirmãt, nõ fuerãt, processu tpis factũt, dũ propinqua promontoria marinis finibus à G contingenti terra diuidunt. Per quod intelligitur, q̃ illæ feræ, q̃ insularũ orbibus includuntur, non humana diligentia deuectę, sed illa diuisione insularũ à continenti terra repertæ esse probãtur. Quis.n.verbi gratia, lupos, ceruos & syluaticos porcos, & vulpes taxones & lepusculos, & sesquiuolos in Hiberniã deuehere? Vel qualiter tũc domestică manũ portãtis ita cstugerant, vt omnia gña hæc per syluas nunc oberrare uideantur? Sed nonnulli authores gña hęc bestiarũ & ferarũ animaliũ ipsam terrã gigne re dicunt, qui hæc animalia quæ in insulis includuntur, non ex arca, sed ex ipsa terra procreata eẽ existimãt. Hãc vero putationẽ eorundẽ, quibus diximus de recessu aquarũ diluuij, & si aliquis acceptã & sufficientem esse crediderit, nostris tũ adhuc mentibus illa quæstio innouata residet. Quotidianis etenim inundationibus & recessibus Oceani, hæc semp quæstio renascitur. Quemadmodum hãc inundationẽ vñ venit, aut quo recedit nescimus: ita etiam recessum diluuij ignoramus. Hæc nanq; quotidiana inundatio bis à tempore ad tempus, per horas vigintiquatuor semper peragitur, & per alternatas hebdomadas Ledonis & Malinæ H vicissitudo comitatur: Sed Ledo sex horas inundationis & totidem recessus habet: Malina vero grandis per quinq; horas ebullit, & per septem horas littorum dorsa retegit. Quæ tantam concordiam cum luna ostendit, vt antequam luna nascatur, tribus diebus & septem horis semper incipiat, & post nascentis lunę principia alios tres dies & sẽptẽ horas consuescit habere, similiter & ante plenilunium tribus diebus & duodecim horis incipit, & post totidem tpis cursus sui terminum consumit. Sex vero vniuscuiusq; tpis Malinas Veris scilicet & æstatis, autumni & hyemis secundum lunarem supputationẽ, hoc est simul oẽs vigintiquatuor vnius quisq; communis annus habet exceptis videlicet embolismis, qui viginti sex Malinas retinent: & vniuscuiusq; de prædictis tẽporibus medię duæ, videlicet æquinoctiales, & alię q̃ vel dies vel nox cursus sui terminũ cõsumit, solito validior ac inundatione altior fieri consuescit. Interpositis vero spatijs iterũ tantundẽ semper Ledo intermittitur. Ac vero rationabilis huius pseuerantiæ inundatio quò recedit, mentibus nostris occultata est: nõ minorẽ profectum nescientibus præparat sciẽtia hominis. Nã q verã sapientiã cupit, ad æternum regnũ vbi nulla est ignorantia, festinare contendat, & interim cum insigni gentiũ magistro dicat, Ex parte cognoscimus, & ex parte propheta mus. Etenim oẽs res quas possidemus, ex parte vix nouimus, Terræ nanq; superficies in qua laboramus, alimur, vitiimus, sub flẽtamur, nostris apparet obtutibus, sed tñ quomodo illa substentatur, adhuc ignoramus. Sol in ministeriũ nostrę necessitatis p diem traditur, sed qualẽ in nocte profectũ exequitur, a nostra scientia occultatur. Lunæ duodecim diebus crescentis & totidem temporis decrescentis totius vicissitudinis causas quis intelligere sufficiet? Maris inundantis tumores considerarę permittimur, sed recedẽtis intelligentia priuamur. In nobismetipsis diem nostrę natiuitatis scimus & immoramur: diem mortis quãdo veniet, cum certe ventura sit, nescimus. Res etiam corporales quas videmus ex parte tantum cõsiderare possumus. Ex parte ergo cognoscimus quandiu in hoc seculo sumus. Sed si ad illã lucem patris luminũ venerimus, nihil in creaturis erit quod nesciamus. At vero vt nostrum sequamur propositum, in K isto diluuij tã magno videri creaturis miraculo, nihil cõtra naturã factũ esse ostẽditur: q̃m nihil quod deus in creaturarum prima conditione non fecerat, superinductum esse videtur, nisi q̃ solito abundantior maris copia, & imbrium ducta congregatur. Nihil in his authoritate firmauerim, vt in defensione alicuius cõtẽtiosus sim: Sed si q̃d alterius ingenio forte meliori intelligentia horum surrexit, hoc meo ingenio forsitan com placebit. Ego enim quod in magistrorum quorumcunque eruditio contulit, literis his intimaui, in quibus si quid vitiosum, & minus sanæ intentionis apparet, non illorum, sed mea titubauit intentio. De terminis, & de recursu solis & lunæ in diluuio, quamuis famosa, plurimorum mẽtes quæstio pulsat: nihil in luminariũ aut syderum cõsuetis

ministrationibus diluuiũ cõmutasse, ipsius anni quo diluuiũ est factum, cursus manifestat. Noe enim secundi decimoseptimo die Gene 7. mensis cũ vniuersis quæ ad eũ pertinebãt, arcã intrauit septimo vicesimoseptimo die mensis, in montibus Armeniæ eadẽ arca requieuit. Prima die decimi cacumina mõtium apparuerunt. Et prima die mensis primi, aquæ minutæ sunt. Atque euoluto anni L circulo, mense secundo vicesimaseptima die mensis arefacta terra conspicitur, qua die domini iussu Noe cum omni domo sua de arca egressus est. Ex quibus indicijs manifestissime ostenditur, quòd in ijs quæ ad anni circulum peragendum pertinebant, in luminarium ministrationibus dierum ac noctiũ plenitudine decursa, nihil decedere videt. Si enim luminarium solis scilicet & lunæ cursus in aliquo titubaret dierũ ac noctiũ primitus vicissitudo, & deinde totus anni circulus impeditus appareret: Dũ vero nullo modo turbatus in se anni circulus reuertitur, manifestum est, quòd in anno præcedente luminarium cursus non turbabatur.

Iã generali totius orbis purgatione per aquã deo gubernãte perfecta, atq; aqs iterũ terra eodẽ iussu retecta, egressa de arca Noe solius tunc iusti prosapia, totius mundi partes cõpletura, cito succreuit. Sed antequã in omnes terras essent diuisi, impia cũctorum mẽtibus & superba cogitatio subrepsit, vt in cõmune magnificare nomẽ suũ nõ dei creatoris, per excellẽtissimę turris ad cœlũ vsq; ædificationẽ decernerẽt, & in memoria posteritatis per oẽs postea gñationes, guberna tiones, & totius seculi tẽpus indelebili cunctorũ pconio celebres forent. Sed hac temeM ritate & superba psumptione rursus deus offensus per totius generis cõmunẽ culpã indiuidua omniũ strage, q̃d in hominibus nuper erat expertus, præsertim cũ nullus repertus est iustus q̃ residuus esset, totã fundi tus gẽtẽ delere voluit. Veruntñ cũ illud vsque tẽpus esset vnius linguæ cũctus populus vniuersorũ qui ad tale opus venerat, linguas in diuersa verba diuisit, scilicet vt rectissimo iusti arbitri iudicio, q̃ alto superbiæ tumore mẽbra contẽpserat, in fragilissimæ substãtiæ suæ mõ sermonis vtiq; pœnã sentiebat. Et hoc nõ in ipsis tantũ patribus q̃d euenerat fiebat, sed per oẽs filiorũ propagines talis vindictæ conditio pertrãsibat: vt qui æternam sibi posteritatis famã quærerẽt, mansuram in illis posteritatibus ipsius

Cõfusio linguarum. Cap. 9.

prę sum-

præsumptionis p vniuersa venturi seculi tẽpora animaduersionem inuenirent. Post quoq; hanc linguarũ diuisionem dei dispensatione euenerat, vt diuinarum scripturarũ mysterium, vsque ad maturum tẽpus vnius electi ex multis populis propriam linguam custodiret: donec præfinito tẽpore, qñ vni
A uersis gentibus sacramentum suæ dispensa-
Acto.2. tionis aperire voluit, spũs̃anctum de excelso linguarum omnium scientiã afferentem, eiusdem sacramenti præordinatis ministris transmisit: qui dei magnalia ad illud vsque ad vnã linguã continuant, velut ad consecrationem omnium linguarum in ipso suo primo aduentu p angelos prędicabat. Sic.n. illi quos de vniuersis gentibus velut ad huius rei cõprobationẽ Hierusalem tunc tẽporis collegerat deus, dicebãt: Audiuimus eos linguis nostris loquẽtes magnalia dei. Sic Apostolica humilitas spiritussanctι munere colligebat, qđ superbæ præsumptionis & vanæ gloriæ cupido dispserserat. Linguas aũt illas septuagintaduas esse, plurimi authores consentiunt, quia in ædificationẽ turris illius in terra Sennaar: q̃ nũc ẽ Babilõ, tot partes cõgregatus fuisse dicũt. Vñ & dñs septuaginta duos discipulos, exceptis illis primarijs Apostolis, elegisse sermone Euãgelij refertur, p
Nu. 11. quos postea in oẽs gẽtes idẽ Euãgeliũ p̃dicaretur. In quorũ præfiguratione ẽt ipse spũs Moysi in septuaginta seniores, & alijs duo-
B bus q̃ in castris resederãt, Heldad videlicet & Medad, eius spũs ꝓphetiæ donũ condonat. Quorũ quasi hæreditarij successores, ad Ptolemæũ Philadelphũ Alexãdrię regẽ, à põtificibus Eleazaro. s. & cæteris qui eodẽ tpe Iudæorũ populo & tẽplo pẽrãt, septuaginta sapientes, q̃ ex Israel stirpe descenderant missi sunt, & scripturas antiquæ legis in Græcũ eloquiũ transtulerunt. Harũ vero omnium linguarum noui testamenti tẽpore, tribus linguis, Hebraicæ vtique, Græcæ & Latinæ, principatus cõmittitur, q̃a in
Lingua Hebraica, Græca, Latina. eis crucis Christi titulus literis Hebraicis, Græcis & Latinis scriptus, Euangelica authoritate perhibetur. At vero deus in hoc contra naturam humani eloquij quã olim disposuit nil diuidendo & consumendo linguas hominum & sermones fecit, qñ eadem
Ioã. 19. loquelæ natura in hominibus permanet, nisi consuetudo diuersa deuiare ab alterutro linguas, non naturaliter sed cõsuetudinarie docet. Latinus nanque vel Græcus inter Barbaricos genitus vel nutritus, Barbarice loquit, versaq; vice, Barbari filius à Græcis aut Latinis edoctus, venusto sermone fatur. Ex quo intelligitur deũ non naturã hominum mutasse, non nouum in eis aliquid cõdidisse, sed dicendi tãtum modos & formas C
in diuersis generibus diuisisse. Magno dein- De Sodo
de temporis interuallo peracto, in confinio micarum
Arabiæ & Palæstinæ, quinque ciuitates posi dicta-
tæ, Sodoma, Gomorra, Adama, Seboim, & Cap.19.
Segor, fœcundissimi soli habitatione, & rerum omnium abundantia perfruentes, incõueniente luxuriæ cupidine, cõtractione cõuincti, dominicæ vindictæ aditum præbuerunt, ita vt imbribus ignis & sulphuris superfusa tota cum habitatoribus suis & animantibus & vrbibus regio flagrans arderet. Hoc nanque modo conueniebat, vt q̃ communi studio deũ offenderunt, cõmunis vindictæ impetu eodem perirent: & q̃ contra consuetudinẽ hominũ intemperatæ concupiscentiæ ppetratione exarserant, cõtra cõsuetam hominũ mortẽ, non terrena vindicta, sed cœlestiũ ignium infusione arderent. & q̃ peccatũ suum non solum faciendo, sed ẽt prædicando palam fecerant, infamem vitam famosa pœna consumerent. Quæ vindicta & hactenus eorundem terrã non deseruit, dũ quali pœnæ q̃ talia agunt subiacebunt ostendit. Inter istas vero duas primarias in seculo pœnas, diluuij. s. & Sodomitanam, talis differentia depræhenditur, q̃ una aqua terra, altera igni punita videatur. vna
D cœli rore & abysi vnda diluit, altera igneo imbre & sulphuris superfusione damnatur.

Anni vna circulo vnius permanente terra retegitur, per alteram terra adhuc sine cessatione maceratur. In vna naturale scelus in hominibus punitur, per alteram adinuentio concupiscentiæ contra consuetudinem facta vindicatur. In ista vero Sodomitana pœna nil cõtra naturam deus facere cernitur, cũ desuper aereo ignito illo spatio, insoliti desiderij ardor inflammatur. De qua peccatorũ plaga Loth dei seruus p angelos Vxor eruitur, sed illius vxor ne retro respiceret Loth in iussã, dum respiceret, in salis statuam solida petram tur, vt cuius visus non erat immunis ex cul salis. pæ consortio, mortem effugere non posset, Cap.11. quanuis p̃ p̃ iusti contubernium eruta sit de incendio. Sed dum hæc assumptionis, q̃ nihil in dei creatura contra naturã sit, sed instra natura semper in omnibus gubernetur, qualiter vxor Loth in salis statuã vertit cõtra humanã corporis naturã? In hac mutatione

tione gubernationẽ salis naturę in humano corpore esse nullus ambigit, qui lachrymarũ salsitudinẽ comprobauit, q̃ à turbato sale, vt dicunt medici, egredientes, salis naturam quã in recõdito naturæ sinu concipiũt, de oculis flentes, etiã saporis comprobationẽ ostẽdunt. Et non solũ in lachrymis, sed etiã in phlegmate, & tusi expresso sputo pectoris sapitur, q̃ salis natura per humanũ corpus inseratur. Potens ergo rerum gubernator, cũ totum in partem vertere cupit, quod in modica parte latebat, per totũ infundit. Atque hac ex causa, cũ vxorẽ Loth in statuã salis vertere voluit, pars illa tenuissima salis q̃ carni inerat, totum corpus infecit. Et ita factum est, vt qui sexto die omnes naturas constituere consummauit, nil ex aliqua natura in aliã congesit, sed vnamquanq; in semetipsa gubernat quã in prima cõditione constituebat. Eodẽ ferè tẽpore Abrahæ illius ex multitudine gentium in dei amici
Gen.12. tiã electi, Sara sterilis vxor filium Isaac nomine iam nonagenaria peperit, cum illã vsque ætatem per totum vitæ suę spatiũ steri lis fuit. Sed hoc valde conueniebat, vt qñ filius quem parturiebat ipsam figuram Christi sti, qui ex sola virgine sine aliqua humanę voluptatis cupiditate nasceretur, pertulit, il lum non ætate qua solent fœminæ parere, id est à duodecimo anno vsq; ad quadragesimum nonũ annum, sed contra illius cõsuetudinis metas parturiret: vt scilicet ille infans nõ solũ vltra quinquagesimũ annũ desinente scilicet partus officio, sed etiam nonagesimo anno nasceretur desinente voluptatis desiderio. Et hoc quamuis contra consuetudinẽ, non tamen aduersus naturam factum est: qñ etsi contra consuetudinem est vt pariat à materia, aduersus tñ naturã non est vt in vtero fœminali nascat̃ quãdoq; filius. Quo nascente filio & ablactato, anq̃ cilla Agar cum filio suo Hismael, qui prior natus est, ejicitur, quæ per desertum deficiẽ te aqua, & siti moriente cum puero vadens lachrymatur. Sed angelo eam cõpellante & dicẽte, laxaudiuit dominus vocẽ pueri, aperti sunt oculi eius, & vidit puteum in solitu dine. De quo puteo ita refertur, vt aut tũc erumpens à terra prodatur, aut si ibi ań fuerit, tunc Agar oculi vt videret aperiuntur, quẽ ante nõ poterat videre. Vt aũt appareret etiã hominibus q̃ fidelis in dei amicitia permaneret Abraham, filium suũ Isaac cum esset iã adultus, offerre sibi in holocaustum super vnũ montium quẽ ei monstra- Gene.2.
uerat, deus præcepit. Qui obediens ad locũ illum quẽ ostenderat ei deus, cito perrexit, & assumptũ filium iã iamq; immolare cœpit: sed clamante angelo, filio suo quicquã G
mali ne faceret, iam inter vepres hærentem cornibus arietem vidit, quẽ angelo iubente holocaustũ statim pro filio obtulit. Sed iste aries requiritur vñ in solitudine fuit: Vtrũ vt quidã asserunt, hunc in illa hora terra protulit, quomodo & in principio pecora gignit? An etiã, ne illud opus post diẽ sextum cõdidisse deus de terra dicatur, istũ arietem detulisse angelũ aliunde credimus, quomõ & Philippũ angelus ab Eunucho trãstulit Acto. 8.
in Azotum, & ad Danielẽ in Babylonem Dan.14.
Abacuk transtulisse ad lacũ leonum fertur angelus. Inde Isaac generante filios Ia- Sepultu
cob & Esau, Iacob duodecim Patriarchas ra Iacob
generante, decem fratres inuidentes Ioseph & Iovendiderunt in Aegyptũ: qui in terra pere- seph.
grinationis & captiuitatis suæ salutem gẽti Cap.15
bus præstans ad quas peruenit, totius regni Aegyptiorum dispensationẽ, & dominium terræ Aegypti accepit, ita vt & patrẽ cum omni domo sua in Aegyptum inuitauerit: vbi cũ annis sexdecim vixisset, die mortis iã instante, filium suũ Ioseph adiurauit, vt ad sepulchrum patrum suorum in terram repromissionis, in qua Abraham & Isaac, cũ Sara & Rebecca iacebant, ibi etiam Lia con H
dita fuerat, illũ deportaret. Quã adiurationẽ Ioseph opere compleuit: Patrum enim suorũ ad sepulchra paternũ corpus deuexit. Et tñ ille in Aegypto postea moriens, statim post mortẽ deuehi ad paternũ sepulchrum noluit, sed in Aegypto interim sepulturæ locũ suscepit, & postea de ossibus suis pergẽti de Aegypto populo mandauit, Gen.50
dicens, Efferte ossa mea vobiscũ hinc. Qua re ergo alter ad sepulchrum Abrahã in terrã repromisionis promnus portãt, alter adhuc in terra Aegypti quandoq; deportãdus sepelitur? Iacob nãq; nequaquã externæ gẽtis fœminis, nisi ijs quæ de Mesopotamia secum venerant miscebatur, ideirco ad paternũ supulchrũ integro corpore post mortẽ statim deuehitur. Ioseph vero Assenez Phutifaris sacerdotis Heliopoleos filiã vxorẽ accipiẽs, externo sanguini fuerat mixtus, & ideo post mortem in extraneo terræ limo conditus est. Quare ad terram postmodũ repromisionis vehi voluit, dũ primitus in Aegypto cõditus fuit. Ioseph ergo vt vir

propheticus præuidit ꝙ Aegyptiorũ gens
I idololatriæ dedita, ipsum qui terrenæ mun i
ficentiæ illis author fuisset, & ipsos pericu-
lo liberasset, aliquando adorare vellet, quod
& fecerunt. Nam bouis simulachrum iuxta
sepulchrum Ioseph statuerunt, eo ꝙ bos
viro in agricultura comparetur. Qua etiã
Gen.32. causa filij Israel cum in deserto idolum ado
rare vellent, non aliam aliquam statuam q̃
vitulum.i.bouem fecerunt: hac vel maxi-
me causa, ꝙ ipse in Aegypto iuxta sepul-
chrum Ioseph adoraretur. Ne ergo Ioseph
Aegyptiorum succũberet idololatriæ, profe
ctionem filiorum Israel præuidens, dixit,
Gen.50. Visitatione visitabit nos deus, & efferte ossa
hinc vobiscum. Hãc ergo causam in hoc lo-
co posui, nõ ꝙ inter mirabilia deputaretur,
sed ne tam magnum inter Abrahã & Moy-
sen sine aliquo quod commemoratione di-
gnum sit, spatium omitterem. Post mor-
Rubus ardens. tem autem Ioseph, durissimæ seruitutis iu-
Cap.16. go Aegyptiorum gens filios Israel cœpit op
primere, ita vt mares eorum paruulos, ne vl
tra modũ gens succresceret, in flumine proij
cere, & diuersa iuberet morte mactare.
Quo tempore Moyses Amræ filius, in illa
tempestate generatus, Leuiticę stirpis pater,
in vltionem suæ gentis surrexit: Et videns
virum Aegyptium Israelitam opprimentẽ,
occidit. Quę res vt Aegyptiorum regi qua-
K liter facta esset, innotuit, ipse de Aegypto fu
giens, per quadraginta annos in terra Ma-
dian oues pascens exul fuit. Cui euoluto tẽ-
pore promissionis, quæ facta est ad patres,
minanti p pascua gregem in monte Oreb
rubus ardens, & igni suo non comburi appa
ruit. Et cum talem visionem explorare cu-
peret, cur rubus non combureretur cum ar-
Exod.3. deret, dñs de medio rubi, Ego, inquit, sum
dominus deus patrum tuorum. In Aegyptũ
mittam te, vt inde seruitutis iugo oppressum
soluas semen eorum. In hac terribili visio-
ne, hoc nõstro operi primum occurrit, quo-
modo ignis videbatur ardere, & tamen illud
in quo arserat, non comburi. Si ergo de ista
materia ignis alimoniam sumpserat, quare
illud vnde creuerat non consumebat? Et si
non de hac materia flamma quæ videbatur
surrexerat, vt in rubo ostenderetur quid ne-
cesse erat? Cuiusdam ergo virgulti consue-
tudo est, quod quanto plus arserit, non tan-
tum non consumitur, sed ardẽdo purgatius
redditur. De quo ligno sanctus Hierony-
mus in explanatione altaris lignei, quod in
ciuitate per visionem domini in Ezechiele
ostenditur, refert ꝙ quasi lini colorem ha-
beat, attamen de huius nomine reticuit, cum
illius naturam indicauit. Si ergo in illius ar-
boris rubo ignis ille Moysi ostẽsus arserat, L
quid mirum si nequaquam illud comburebatur? Seruatur ergo in vtroque natura,
igne scilicet & arbore consideratis, dum &
ignis naturaliter de arbore ardet, & arbor ar
dens igni naturaliter non consumitur. Cer-
te in illo rubo non ille ignis arboris inimi-
cus videbatur, sed potius ignis ille ibi fuit, Ps. 103.
de quo dicitur, Qui facit angelos suos spiri-
tus, & ministros suos ignem vrentem. Ignis
ergo incorporeus in rubo declaratur, qui
dum corporali homini ostensus est, necesse
fuit vt aliqua corporea materia mõstraret.
Deinde pergenti in Aegyptũ, bifariũ condo- Manus
natur signum, scilicet, vt in tribus testibus, leprosa
in se & in duobus signis cõsisteret verbum. sinui im
Nam virga quam Moyses adhuc ouium pa- missa.
stor manu portauerat, cum in terram proij- Cap.17.
ceret, serpens fiebat. Et manum illius in Exod.4.
proprium sinum suum missam, prima vice
leprosam protulerat, & secunda vice in eun
dem sinum conuersa, sana apparebat. Le-
præ enim sanitatem insitam vt alternatim
sæpe probatur, carnis humanæ natura reti-
net. Sed crebra talis mutatio, vt in eodem M
momento sana manus & lepra candens &
rursum sana appareret, miraculum insigniss-
simi signi intuentibus præbet. Virga igitur
in anguem versa, & rursus serpens in arbo-
rem mutatus, laborẽ naturæ inquisitoribus
parat. Nisi quia vtrunque, virga scilicet &
serpens, factum esse manifeste docetur ex
terra. Quod ergo ex eadem materia oritur Virga in
gubernatoris dei potẽtia vicissim in alteru- serpẽtẽ,
trum mutatur. Si omnia quæ de terra facta
sunt, in alterutrum mutari vicissim conce-
duntur, hoc est, vt animal in arborem, & pa
nis in lapidem, homo inuolucrem verti pos-
se concedatur, nihil ex his firmiter posit in-
tra naturæ suæ terminos permanere, & ridi-
culosis magorum fabulationibus dicentium
manuum substãtia maiores suos secula per-
uagasse, assensum præstare videbimur: ac per
hoc deum in his non gubernatorem sed mu
tatorem esse dicemus, quod absit: nec illum
post primam naturarum omnium condi-
tionem, aliud nouum, quod non propria na-
tura retineat, facere credamus. Nihil. n. sub
sole nouum. Nec valet quisquam dicere. Ec
ce hoc recens est. Et ideo plurimi doctores,
plus

plus dicunt illam virgã veram, quę semper
Moysi manibus cõprehensa virgultũ ma-
nebat, imaginarie tũ in serpentis formã ali
quoties pro signo fuisse versam, præsertim
A cũ ad nullos vsus nisi ad signi ostensionem
necessaria esset. Si. n. verus serpẽs fuisset,
serpẽs semper post signa maneret: etenim
vera virga fuerat qua Moyses Aegyptũ pla
gis flagellare cœperat, nunquã in serpẽtem
mutata; semper virga permãserat. De qua
mare diuiditur, & petræ in Oreb & in Ca-
des percutiũtur. Si ergo imaginarius serpẽs
ille per signa tantũ ostenditur, cur coram
Pharaone cæteri magorũ serpẽtes per eum
deuorãtur? Cui respõsioni facile docti respõ
dere poterunt, ꝙ & ipsi serpẽtes qui per cũ
deuorantur, imaginarij fuerunt, & ideo di-
uini signi imaginatio deuorare poterat qđ
per magorũ diabolicas incantationes imagi
natũ fiebat. Iuxta ergo hanc æstimationẽ
nõ in naturam serpentis virga vertitur, sed
pro signo imaginarie commutatur. Nihil
enim in arboris natura quod facere serpẽtẽ
posit, inuenitur: & idcirco nisi in hora si-
gni, quæ erat virga naturaliter serpens spi-
ritaliter videtur. Pergẽs igitur in Aegyptũ
Moyses, cum corã Pharaone vt sibi dñs im
perauerat, signa faceret, & dei sentẽtiam, vt
Israeliticum populum dimitteret, regi indi
cassiet, & ipse rex dei præcepto nullo modo
consentiret, & iubente domino decẽ plagis
B terrã Aegypti flagellaret, primo percussũ in
7. sanguinem vertit aquas, ita vt oẽs aquæ p
totã Aegyptum mutatę in sanguinem, ani-
mantibus quæ in ipsis erant, mortem præ-
starent, & per interitũ sitis hominibus pœ-
nale facerent exitium. Hæc autẽ primitus
vindicta Aegyptijs cum rege suo conueniẽ
ter euenerat, vt q dei populi infantes in flu
men iactare præceperat, eiusdem fluminis
aqua in sanguinem versa, exitiũ bibentibus
insereret, & non bibentibus pœnam præ-
staret. At vero & hoc requirendum est, qđ
ad præsentis operis propositũ respicit, quo-
modo deus naturæ gubernator naturaliter
aquam in sanguinem mutauit. Aqua igitur
cunct liquoris materia, quotidie per ipsa-
rum rerum ministrationes in diuersa mu-
tatur, dum in vniuscuiusque naturæ pastũ
& refectionem indesinenter & naturaliter
contrahitur. Cum enim per vitis arborem
infunditur, in vini saporem & colorem mu
tatur. Et cũ oliuę lignũ ad excelsas summi-
tates ascendit, eadem aqua olei pinguedinẽ
facit: & cum ab apibus in fauos congeritur,
mellis dulcedinẽ operatur: & cum per pal-
marum robora digeritur, dactylos gignit,
& ad ficeræ suauitatem expressa peruenit.
Et cum in animalium diuersorum pastum C
deputatur, in sanguinem per carnẽ eadem
versa distinguitur: Nã & nutriẽdis fœtibus
albi coloris & suauissimę dulcedinis in vbe
ribus lac præparat, & per cũcta reliqua car
nis membra rubicundum sanguinis color-
em fusćat. Multa sunt præterea sanguinis
genera per candẽ carnẽ, quæ vsq; ad vigin
titria physiologi dinumerant, ex quibus vri
nã, semen, fel nigrũ & rufum, saliuas & la-
chrymas, & cætera esse denunciãt: hæc quo
tidianis administrationibus naturæ suæ va-
riãs p partes aqua pparat. Quid ergo capa
cibus mentibus obstat, si illud qđ per tẽpus
lõgius facit, in momẽto per iussum potẽ-
tissimi gubernatoris naturaliter efficiat?
Aqua in sanguinem versa, nõ cõtra naturã
facit, sed quod alijs rebus per tempus effice
ret, iubente domino in semetipso protinus
operatur. De cæteris vero plagis quibus Plagæ
deus per Moysen, & Moyses per Aaron, Aegy-
Pharaonẽ & terrã eius & seruos eius casti- pti.
gauerat, nil excessisse terminos ipsa plagarũ Cap.19
simplex narratio manifestat: quoniã etsi tũc Exod.8.
solito plures, semper tamen de aquis ranæ
nascuntur & cynifes ætatis tempore calore
solis de puluere oriuntur, locustæ & muscæ
solis feruore solidatæ vndique conueniunt, D
& iumenta diuersis causis morte solita vitæ
suæ terminum peragunt: puluis quoque cõ
turbatus de terra sæpe aerem obscurat, &
vesicas & vlcera in hominibns & iumentis
infectus aer generat: grando etiam & ful-
gura de congelantibus & vehementer tur-
batis nubibus ruunt, & absentia lucis oculo
rum obtutus quandocunq; lux recessit, te-
nebræ plus præpediunt: mors quoque in
Adam seminata primitus, omnibus filijs e-
ius dominãtur, per quam tunc in Aegypto
primogenita soboles cũctorum arctius dam
natur. Sed quãuis hæc omnia in rerũ mate-
rijs insita erant, Aegyptijs tamẽ plagali cõ-
ditione, ad eorũ perfidiam compescendã, &
subito & plus solito acciderunt, quarũ or-
do plagarum sicut in differentia rerum, ita
& ministrorũ creuit. Primæ nanq; ex omni
bus tres plagæ per Aaron efficiuntur. Qui
primo cũ percussisset aquã, in sanguinẽ sta- Exod.7.
tim vertitur. Et cum iterũ extendisset ean- Exod.8.
dem virgã super aquã, ranarum inundatio
aquarum

Ibidem. aquarum repleuit terrã. Et cum tertio extẽ
disset virgã super puluerem terræ, cynifes
ebulliunt. Et per Aarõ istæ tres plagæ fiũt,
Exo.10. & sequentes tres aliæ per verbũ Moysi mi-
E nistrantur. Nã illo iubente, locustæ & mu
scæ veniunt, & mors iumentorũ cõsequit.
At vero tres aliæ nõ sermone tantũmodo
imperantur, sed per Moysi opus comitant.
Moyses enim sumptum de camino puluerem in cœlũ sparsit, & vesicę in hominibus
Exod.9. & iumentis, & vlcera manãtia, vt puluis in
omni terra Aegypti nascuntur. Et postea as
Exo.10. sumens virgã in cœlũ extendit, & grandinis fulgurumq; insolẽs copia in terrã ruit.
Iterũq; idẽ Moyses eandem virgã in cœlũ
direxit, et tribus diebus totidemq; noctibus
pmanẽtes tenebras crasitudine palpabiles,
& admodũ ferales super terrã induxit. Vlti-
Exod.9. ma autẽ plaga neque per Moysen, neq; per
Aaron accidit, sed angelus domini per Aegyptũ transiens, cuncta Aegyptiorum primogenita deleuit. Quotiens ergo de terra
vindicta colligitur, per Aaron velut inferioris ordinis ministrum: quæ vero de volatilibus & morte iumentorum, quæ & ipsa velut in terra volant, pœna contrahitur, per
Moysi imperium agitur. Quãdo aũt de supernis nubibus castigatio conuocatur, per
F extensionẽ in altum Mosaicæ manus cõducitur. At vero quando humanę mortis exitus à deo dispensatur, non homini, sed angelo ministerium illud committitur: vt qui illud vsq; tempus per rerum quas possidebant flagella minus terrebantur, saltem per
suæ insignissimæ partis detrimentum, communem, quod sequebatur, interitum vererentur. Istarũ quoq; modus plagarũ vndiq; hoc est terra, aquis, animantibus, aere, igne,
nubibus cœlo & angelis cõuenerat, vt ostẽ-
Sapiẽ.5. deretur, quòd contra deo rebelles & contumaces sese pariter vniuersus orbis armat. Sicut autẽ ijs quos deus punire voluit, omnis
creatura irascitur, sic & illis quibus auxiliũ
prębuit, omnis creatura suffragat. Etenim
hos ambos populos mare rubrũ diuisit: Vbi
eorum alter totius pressuræ finis, initium
Mare sic alteri cunctę fœlicitatis fuit. Cum dimis
catum. sum, tot plagis attriti, Israeliticum populũ
Cap.20. Aegyptij à se exire compulissent, mala rur
Exo.14. sus pœnitudine acti, cuncti cum rege suo
exercitus peragunt, vt quos dimiserant, iterum ad seruitutem retraherẽt. Tum Israel
in angusto maris rubri sinu coarctato, Moyse virgam super pelagus extendente subito
maris vnda rubritidis diuiditur: & ingredi-
te populo pedibus siccis, hostibus succeden-
tibus, via dilatatur immissoq; vento, per to
tam noctem deus mare diuisum, etiam in G
siccũ vertit, & inter ambos populos nũbẽ,
quæ diuideret, tenebrosam, & noctẽ ipsam
illuminantẽ colũnam, immisit. Nã & Pha-
raonis exercitus mare post Israel intrauit:
Sed vni refugiũ, alteri laqueus fuit. Quapropter & illa nubes media Aegyptijs erat
tenebrosa, vt per totã noctem præcedentibus cõtũgi non valerent: Israeli vero noctẽ
ipsam illuminabat, vt profundi maris luci-
da via incederent. Orto autẽ diluculo, defen
sus vtroque periculo, hostium & pelagi, to-
tus dei populus euasit ad ima deserti, cum
totus exercitus Pharaonis, tumentibus vn-
dis ad suas metas reuertentibus, concidit in
glarea pfundi. In hoc tã insigni in dei ope
ribus miraculo istud de præsenti actus no-
stri intentione exigitur, quomodo in sicca-
to & recedenti de litoribus mari, natura cõ
seruatur. Sed ipsum nõ tam difficulter deo
auxiliante nos inuenire credimus, qui con-
gelantibus vndis stagnorum dorsa glacie su
perstrata sæpissime consideramus. Quod er
go venti non sine pluuiarum turbine aeris
inferiores partes gelu obtinente, in aquis
sæpissime naturaliter efficiũt, illud tunc dei H
iussu per glacialem ventum subito vrgente
pelago factum fuisse comprobatur. Sed si-
cut repente mare siccum dño imperãte red
ditur, ita eodẽ iubente liquefactum, in flui-
das vndas de sicco resoluitur. De recessu ve
ro illius quotidiana administratione, iã an-
te prædiximus, qa per Oceani maris ęstua-
ria indesinẽter fieri videre solemus. Ex quo
colligere possumus, quòd mare naturaliter
quotidie deserit litora, non contra naturam,
quãuis longe aliter dissimili modo, deo tũc
gubernante propria litora detexit. Consi Cantica
derantes igitur filij Israel validissimam po- Israelita
testatem quam in sui liberatione dño fecit, rum
Moyse pcinente cõsono carmine canticum cap. 21.
dño vniuersi pariter decantabãt. Vbi enor- Exo.15.
mi satis admiratione accidit dignũ miracu-
lũ, vt cuncti pariter, senes cũ pueris, & om-
nes ætates eodem inspirati flamine, vno
quasi ex ore, nulla præmunitione edocti,
easdem concinenter literas decantarent in
vnum. Sed naturæ inquisitor in hoc loco
efficitur, vbi non consuetudine humani in-
genij, sed diuino spũ creatorum pectora &
ora inspirãtur. Sed in his tũ cantoribus nil

idem

Idem spũs contra naturã effeciſſe dignoſcitur, in quibus per ora & linguas halitus & vox ad verba mouetur. Et qđ per verbũ & ſtudium ipſi facere potuerunt, coſonũ oẽs carmen decantare in vno momento dñs illis donauit. Et qui pauloante in pfundo co
ram eis apparuerat, ipſe poſtmodum in tali cantico eorum linguas & ingenia guberna-
bat. Inde per infœcundæ auium digreſſi
ę ſolitudinis triũ dierũ cõtinuo fatigati labo-
re, queruloſi ardore ſitis, in Marath aquas
amariſſimas inuenerũt, quarũ ſalſitate p-
hibiti, ſuę ſitis ſolamẽ minime habere value
runt. Sed Moyſi a domino lignũ oſtẽditur,
cuius tactu amara fluminis aqua indulcora-
tur, eiusq; dehinc ſapore populus ſitis ardo
rẽ debriatus depoſuit, quę illuc vſque inceſ-
ſabiliter furor fatigauit. Sed qualiter naturę
inueſtigator naturaliter eſſe factũ approba-
bit, qd amaræ aquæ in momento ligni atta-
ctu protinus indulcantur? Cuius ergo natu
ræ, vt tantæ dulcedinis lignum fuiſſe videre
tur, quo ſemel intincta fluminis vnda ama-
riſtima, ſuauis & ſapida ſit? Etenim ſi fauũ
mellis aliquis nũc in amarã vndam iecerit,
nonne potius fauus amarus q̃ vnda ſapida
erit? Ex quo intelligitur, nõ tunc lignum cõ
K tra naturam aquam effeciſſe dulcẽ, ſed prę-
cepto cõditoris & naturę gubernatoris lym
phã mutauit in ſaporem. Nam & virga illa
qua a Moyſe mare rubrũ percutitur, & flu-
mẽ & cœlũ & terra flagellantur, quãdo ter-
ra Aegypti diuerſis plagis maceratur, non
hanc in ſe naturæ virtutem habuit, cum eã
Moyſes vel Aaron ad hæc facienda eleua-
uit, vel vt aquã fluminis in ſanguinẽ verte
ret, vel etiã cyniphes de puluere ſuſcitaret,
vel tenebras duceret de cœlo. Si enim aliqs
præter Moyſen: & non cũ dei præcepto ma
reiterũ ex illa virga percuſſiſſet, pro certo
eius percuſſioni Tethys nequaquã cederet,
Etſi iterũ aquas fortuitu percuteret, profe-
cto illas nunquam in ſanguinẽ mutaret. Sic
& illã arborẽ, per quam in Marath aqua ſal-
ſa indulcatur, ſi in amarum liquorẽ aliquis
intingeret, & nõ idẽ deus, ut primitus impe
raret, pro certo nõ illã ſalſuginem in ſuauẽ
ſaporem commutaret. Vnde peruidendum
eſt, qd ideo deus hæc ligna, vel etiam de for-
nace puluerem in his mirabilibus intereſſe
præceperat, vt aliquid in illis per eorum na
turã vel adminiſtrationem effectum fuiſſe
quis credat. Sed per hæc futurorũ myſte-
ria præſignata eſſe inſtituit, vt quid in his
mergere prouectibus iſta faciant, ſapiens do
ctor figurali expoſitione decernat. Dum au-
tem lignũ nihil in hoc feciſſe probauimus,
reſtat nunc vt quomodo per naturam factũ
ſit exponamus. Quodcunque ergo per ſtu-
dium quanuis lõgi temporis in re aliqua in-
uenitur, non aliunde in eadem per induſtriã
ex aliena natura conducitur, ſed eum in na-
turæ abdito receſſu occultat, prius hoc per-
plexi temporis induſtria, & alterius naturæ
adiumentum reddit. Et quod per humanum
ſeu etiam rerum effectum longo cultu effi-
citur, hoc dei voluntate cum neceſſe habet
ipſa natura opinatur. Aquas igitur amaras, Aquę
vel etiam ipſas ſalſiſimas in dulcem ſapo- quũ dul-
rem verti poſſe, frequenter nautæ compro- ceſcunt.
bant, qui illas per humum optimæ terræ in-
fuſas, & hoc artificio etiam indulcoratas ſæ-
pe ſitim temperant. Nubes quoque de mari-
nis finibus vapores leuant falſi liquoris, ſed
eaſdem dulces quando pluunt, terrenis vſi-
bus miniſtrant, quoniam ſalſuginis vitium
quod in ſemetipſis aquæ inſitum capiunt,
per infuſionem terræ aut nubiũ deponunt.
Similiter quoque & dulces aquæ, cum eas
homines per marinorum olerũ cineres hau
riunt, ſalſum & plus q̃ Oceani ſaporem red
dunt. Hãc ergo immutationem inſitam ſibi M
naturaliter aquæ habent, ſed celerius p præ-
ceptum conditoris illam q̃ per efficaciã hu-
manæ diligentiæ, & ipſarum rerum mini-
ſtrationem exhibent. Per alterius.n.rei ad-
iumentum humana diligentia, vel ipſa cu-
iuſque rei miniſtratio alicuius naturæ ſu-
perficiem mutat. Ipſe vero creaturarũ con-
ditor & gubernator, naturam occultam q̃ p
aliam rem manifeſtãda fieret, in re ipſa ſola
denudat. Sic & nunc amara aqua vt dulcedi-
nem quam in occulto ſuæ naturæ continue-
rat, per humum aut nubem ab amaritudine
purgata oſtenderet, ita iuſſu gubernatoris
potentiſsimi naturam per ſe ſolam, abſque
alterius rei iuuamine exhibet. Ingreſſi er Manna.
go ſolitudinem ſexcenta fermè milia pedi- Cap.23.
tum pugnatorum, excepto purgamento ex- Exo.16.
tanti, id eſt innumerabili & promiſcuo vul
go quod de Aegypto conſcẽderat, deus per
annos quadraginta, manna, id eſt cœleſti pa-
ne ſaturauit. Denique de illo pane & Pſal-
miſta poſtmodum commemorans, dixit, Pſal.77.
Panem cœli dedit eis, panem angelorum
manducauit homo. Qui per noctem ſem-
per, excepta nocte ſabbati, cum rore deſcen
dens circa caſtrorum locum candorẽ niuis

oſten-

Universidad de Deusto
Biblioteca

A ostẽderet. Erat enim, inquit scriptura, quasi semẽ coriandri, & coloris bdelij, albũ quasi nix. Hoc aũt solis ortum sufferre non poterat, sed continuo liquefiebat cum versa vice collectum & mola confractum, in cõdendis panibus. ignis ardorem sustẽtabat. Et si quis in mane alterius diei residuũ aliquid ex eo relinqueret, vermibus scatebat. Cum tamen Gomor mensura manna sanum per longa postmodum tẽpora plena arca reseruabat. In quo & mirabili & necessario tunc signo, exceptis ijs quę ad figuralem expositionem pertinent, studiosis mentibus subueniunt, q̃ suæ explanationis illuminationem domini adiutorio exigunt. Primum.n. vtrum panis sit quæritur: Et qũo panis angelorum vocatur: Et si cibus ille nihil terrenæ naturæ habuisse describitur, qũo adhuc in terra positi, & vitijs carnalibus subiecti ex eo homines sustentantur. Panis.n.in Psalmistæ prædictõ versiculo, vt diximus, cœlestis esse describitur, qui de nubibus pariter cũ pluuia tribuitur. Quæ nubes vt antè iã diximus, per scripturas cœlorum nomine vocitãtur. Panis.n.angelorum cibus ille dicitur, nõ q̃ illo angeli qui cibo non egent, saturentur,
B sed q̃ per angelorum ministerium tale officium, sicut lex & cætera populo præbebantur, quæ disposita per angelos in manu mediatoris tribuitur. Qualiter ergo homines
Gal.3. qualescunque sustentare potuisset, nisi terrenum aliquid in sua substantia haberet? Sed vnde nubibus manna pluens terrenam substantiam habere monstrabitur, Nisi forte aeris ipsius inferior pars, terrenam aliquam naturam retinere ostendatur? Qũo enim auium volantiũ corpora sufferre valuisset, si non terrenæ soliditatis aliquid aer contineret? Quapropter illa substantia & nubes fultæ terræ ipsius natura, & in niues & grãdines congelascunt, qui penè duriciam lapidum contrahunt. Quid igitur hoc capacibus animis repugnat, si sicut nubes grãdinis lapillos concipiunt, sic & mannæ grana gignere potuerunt, præsertim cum ad terram veniens, veluti cum cognito rore, si illud sol ortus inueniret, quasi grando in terra liquescens deperiret? Atque ita fieri poterit, vt manna in terreni aeris huius partibus genitum, terrenis hominibus præbuerit cibalem pastum. Ista etenim pars inferior aeris, terra etiam in scriptura diuina nominatur, dũ in centesimo quadragesimooctauo Psalmo,
C Prophetali spiritu in domini creatoris laudem omnes creaturæ incitantur. Sic nanq; consummatis his quæ ad superiorem ornatum cœli pertinent, cum ad partes aeris huius inferiores venitur, taliter subinfertur,
Ps.148 Laudate dominum de terra, &c. vsque ver bum eius. Ecce nunc crassiorem nubibus & vaporibus infertum aerem, terram Propheta nominauit, & antequam ad inferioris quæ postea subinfertur spatia pueniat, In illa ergo superiori parte terræ, vbi grando & nix gignitur, nascebatur, & in cibum inferioris terræ partis hominibus per angelos administrabatur. Ex quo facile dignoscitur, non aliunde extra naturam quæsisse, sed de terra deus victum præparasse: non q̃ deus quotidie illis panem illum commu-
Deut.8. nem etiam in deserto præstare non posset, sed vt homo pastus de nubibus sciret, quia non in solo pane viuit, sed in omni verbo quod de dei ore procedit. Sicut.n. naturæ imperauit vt homo saturaretur pane, ita etiam de omni quacunq; re, si ita illi iusserit, qũ habebat, & tunc de nubibus pluuiam victũ incolumem. Idem quoq; populus in deserto sitiens potamenti refocillationem postulauit. Vnde Moyses princeps deo imperante virga percussa petra in Oreb, aquã de petra produxit. In hoc naturæ inuestigator in angustum redigitur, qũo aquæ natura in duro lapide occultatur. De aqua verò in principio lapides factos, qualiter ignorat, q̃ crystalli naturam, niue per multum temporis congelante, incommutabilem lapidis duritiam procedere non ambigat: præsertim cum glebas nõ de terræ ipsius humo, sed de fœni primitus incremento in summis arboribus vel scopulis sæpe consideramus: In quibus iam lapillos per pluuiarum infusionem & ipsius in fœni humũ motionem genitos inuenimus. Nonnullas quoque terras argillosas transfluentium aquarum assueto naturæ cursu superfusas in duritiam lapidum vidimus conuersas, in quibus etiam durtores ve lut antiquioris ætatis, quos ipsa humus in prius se habuerat animaduertimus inser-
Capu. Exod. 17. Aquæ de petra. Secũda tos. Qualiter iam nõnullis lapidibus quoque cõcauos ostreos, quos q̃ mollis humus fuerat, interpositos habebat, veluti sine naturali duritie nunc insertos videmus. In cæteris quoque quos longæ admodum ætatis mare ad terras proiecit, superpositæ moræ nagarbæ videntur, quas non de maris glarea eleuatas, sed ex ipsa marini humoris qualitate, & eorum extrema corporum indurata cute

E ute admodũ esse concretas, ipsa consideratione ꝓbauimus. Plurima etiã marina reptilia testudinibus cortaneis induuntur, in quibus durities plus q̃ plurimorũ lapidum videt. Ex quibus omnibus manifestis approbationibus, lapides ex aqua tm̃ tunc, & nõnullos ex aqua & humo nũc genitos eẽ, doctus q̃q; nõ negat: Sicut & lachrymosi marmoris natura & cõsuetudo indicat: salis ẽt natura de liquore in lapidis duritiam cõcreta vertit, & iterũ in liquorẽ solui cõ-
Iob.28. tueẽ. Lapis quoq; vt Iob libri narrat historia, resolutus calore in æs cõuertit, qd̃ non põt nisi prius in liquoris naturã moueat. Præterea quoq; oẽ metallũ quãtæcunq; duritiæ fuerit, quãuis lapideæ esse naturæ pateat, igne resolutũ liq̃scit. Dũ ergo ex aquæ humore lapidũ naturã gigni cõprobat, qd̃ obstat si dei gubernatoris volũtate lapis in aqua versa vice muteẽ, dũ natura ad suam originẽ redire festinet, cũ deus aquã de petra populo suo ꝓberi iubet? Post hæc quo-
Exod. 17. que Moysi cognatus, cuius Sephorã illius Moysi vxorẽ & duos filios eius detulerat, ocius ipsi in occursum Moyses p̃ desertum exire festinat, cuius cõsilio quãuis gentilis, tñ cũ ad castrorũ locũ veniẽt, tribuni & centuriones, & quinquagenarij & decuriones in dei populo cõstituunt. Sed de Moysi filijs q̃stio nascit, cur patris sui in ducatu populi hæredes nõ sunt, sacerdotio saltẽ priuã tur, dũ per Psalmistã dr: Moyses & Aaron in sacerdotibus eius. Hoc tñ quodãmõ mẽtit, cũ filij Moysi de gẽtili matre peregrina tionis causa generant. Sic etenim de Moyse cũ primogenitũ genuisset refert, Et vocauit nomẽ eius Gersan, dicens, quia aduena fui in terra aliena. Interea inuitatus dei famine Moyses, quadraginta dies ieiunauit, et liberato dei populo de Aegyptiorũ decem plagis, quinquagesimo die ex quo in Aegypto Pascha celebratũ est, decẽ mãdatorum legem de mõte Sinai in duabus lapideis tabulis detulit. Quas cũ offensus esset populi pecãtis piaculo, ad mõtis radices cõfregit. Restauratisq; totidẽ numeri eiusdem tabulis, rursus quadraginta diebus ieiunus dei largitoris munere, eadẽ præcepta recipere meruit. Sed per hoc tẽpus contra consuetudinẽ humani moris, taliter, vt prædixi, nullo fatigatus inediæ labore, nullam terrenæ conuersationis escam manducauit, quoniã diuini fermonis consortio fultus, tam longam inediam sine esurie sustinere potuit.

Præterea carnium concupiscentia infidelis populi pars flagrãs murmurauit, & mãnæ cœlesti ollas carniũ Aegyptiorũ prępo suit. Sed & Moysi cum esset intoleranda res visa, dominus populum, inquit, sanctifica cras tino: Ego enim illos mense integro carnibus pascã. Cui imbecillitate incitatus humana Moyses, sexcẽta millia respõdit peditũ pugnatorũ, excepto innumerabili vulgo huius populi numeranẽ: nunquid boum & ouium immensa multitudo cædetur ad saturationem, aut innumerabilis turbę pisces maris in vnum cõgregabunẽ? Et idcirco vt nihil de ijs, q̃ Moysi mens fragilis, vt puta humana arripuit in pastũ populi cederet, ventus a domino egrediens, arreptas trans mare coturnices, ad castrorum loca detulit, easq; duobus cubitis in aere volantes circa castrorũ loca, quantũ vna die cõfici potest, ortygometram inseruit: quã populus colligens, mense integro id est triginta diebus comedit. Sed incredulos trãsmutationis vltio cõsequit: Nã in illo loco prius q̃ populus egrederet, qui cõcupierãt, ira dñica mactati sepeliunt. Certe in hoc nihil nouum vel contra naturam à dño cõtribuitur, quæ olim creaturã auium conditam, & in abdito mũdi quodã angulo reconditã, in necessitate populi sui ꝓstare videt: Quanuis in libro sapientiæ scribit, Nouam creaturam auiũ viderunt: vtiq; ostensam, non nuper creatã. Quod olim deus cũ cæteris creatu-
Sapiẽ.16 ris in principio cõdidit, hoc in tpe necessitatis plebi suæ ministrauit. Sed tum idcirco coturnices ad tale ministeriũ, quæ prius cũ manna cõtributæ, nil aduersi edẽtibus contulerant, ista vice iterũ detulit, ne quisquã putaret, q̃ esca auium sine murmurationis culpa mortem populo præstitit: qm̃ in hac vindicta sana conscientia comedentes incõlumes seruauit: & qñ cum manna data est, toti multitudini nihil incommodi prębuit.

Postmodum propter Aethiopissam vxorem eius, Aaron & Maria contra Moysen insolentia verba depromunt, quẽ omnium qui tunc in terra morabantur mitissimum sa hominum spiritussancti dona describunt. Sed cũ tres tm̃ illos in tabernaculũ vocasset, Aaron castigatus dei sermone oleo vnctionis a vindicta defenditur, Marię vero leprę candore corpus laceratur, quapropter etiam extra castra manere præcipitur. Sed orante pro ea Moyse, septimo die iterũ reuocat sana. At vero Moysi de ista Aethio-

De posulo carnes postulante in solitudine. Ca. 27 Nu. 11.

genus coturnicis insigni gnitudine aliarum turnicũ dux.

De Aethiopissa vxore Moysi, & lepra murmuratricis Mariæ.

Ca. 28.

Universidad de Deusto
Biblioteca

pissa coniuge, duplex magistrorū inuenitur
Nu.12. intentio. Vtrū de Aethiopia cū esset in dō-
mo Pharaonis de qua quadragenarius egre
ditur, acceperit, q̄ per multos peregrinatio-
nis dies illū expectauit, an signorū tpe, cū
post peregrinationē in Aegyptū reuersus
est Aethiopissam vxorē sibi iunxerat, quā
de Aethiopia secū, & per desertū ducebat,
Aethio- qđ æque de Sephora dicitur q̄ Aethiopissa
pia du- sit, quā ad Aquilonē maris rubri, vbi prius
plex. Aethiopes fuerunt, Aethiopiā alteram esse
Orieta- in multis locis historiarū scripturæ descri-
lis alte- būt. De qua Ecclesiastica historia scribitur
ra: alte- q̄ ex parte Indiæ adhæret. Et in chronicis
ra. canonicis Eusebij refertur, q̄ Aethiopes ab
Occidē- Indo flumine cōsurgētes iuxta Aethiopiā.
talis. Ex quo intelligitur, q̄ terra illa in qua pri-
mitus Aethiopes habitauerunt, Aethiopia
dicta eē potuerit, ex qua Aethiopia si Moy
ses vxorem suā acceperat, ideo Aethiopissa
Chore, dicta fuerat. Chore quoque filius Isuar
& alio- de tribu Leui, patruelis Moysi & Aaron: et
rum ca- Dathan, & Abyron filij Eliab: & Hon, fi-
sus. lius Pheleth de tribu Ruben & ꝓterea du-
Ca.29. cēti quinquaginta viri ꝓceres synagogæ,
Nu. 16. qui tpe consilij per nomina vocitabantur,
K superciliosō superbię tumore contra Moy-
sen & Aaron steterūt. Etenim Chore ven
dicare sibi sacerdotium voluerat, & reliqui
alij de principatu populi contendebant. Sed
illum qui ignem holocausti deo non prēci-
piente offerre appetiuit, holocausti tpe cœ
lestis ignis cū his qui ad eum pertinebant,
absumpsit: & eos qui se in excelsum eleuan
tes dei ordinationi resistere cœperant, sub
pedibus eorum terra dehiscens, aperto ore
Sapiē. 5. in infernum deglutiēs, vorauit. In quibus
manifeste oñditur q̄ tantundem [illegible]sibiles
& insensibiles creaturæ dei dicto obediūt,
dum quemadmodū viuentes celeriter cum
eius imperio veniunt, ita & q̄ non viuunt,
velut viuentes quæ præcipiuntur peragūt.
Sed quanuis quasi viuens terra illud vindi-
ctæ officium peragit, contra naturam tamē
in illo nequaquam aliquid fit. vitam enim
insensibilem terra habere indubitanter di-
gnoscitur, per quam in se crescentia arborū
& olerum fruteta moueri videntur. Vnde
quasi in uiuente carne palpitātes venæ san
guinis discurrunt, ita etiam per terram vi-
uentium aquarum riui profluunt: per quā
vitam insensibilem deo imperante terra os
L suū aperuit, q̄ hominum peccatorum qua-
si seruiens in ministerio vindictæ, taberna-
cula vorauit. Sequenti itidem die totus
populus contra Moysen & Aaron vt san- Rebel-
guinis reos consurrexit, eosq̄ in eorundē les con
vltionem occidere voluit, Sed hic vterque, sumpti
Moyses & Aaron videlicet, ad tabernaculū igni. Ca.20.
dei diffugiunt, & iterū in rebelli populo cę Nu.16.
lestis flāma desæuit. Rursumq; Aaron im-
perante Moyse, impleto altaris igne thuri-
bulo in populū venit, & inter viuos & mor
tuos digredientis vestigium vindicta non
trāsiuit. Recto in vtroque moderamine vt
qui contra iustos principes iracundiæ igne
intus exarserant, foris iustissimæ vindictæ
flāma conflagrarent. Et qui in corde proxi-
morū culpas venialiter dimiserat, eius vesti
gio defensos ignis de cœlo missus vrere nō
audebat. Illa aūt die quatuordecim millia Virga
ignis ille cōsumpserat. Quos etiam re- Aaron.
bellionis reatus grauius perurgebat: attamē Ca. 31.
cessante tumultu vt singuli scirent, quem Nu. 16.
sibi dñs in sacerdotium eligeret, singulorū M
ex duabus & decem tribubus principū vir
gas insertis nominibus Moyses postulaue-
rat, & ꝓ sorte Leuiticæ tribus Aarō virgā
inserto nomine acceperat, quas in cōspectu
sub tabernaculi tecto vna nocte recondit.
Crastino aūt mane Aaron virga gemulas
amygdalini floris ostendit, quo patebat Aa
ron præ omnibus in sacerdotium dominū
elegisse. Nec tū in hoc contra naturam vir Aquæ
ga monstrat aliquid effecisse. Interiecto cōditio
tpe dehinc populus sitiens in Cades deserti nis.
Sin, iniurijs cōtra Moysen & Aaron gra- Ca. 32.
ter tumultuabat. Quæ res dū ad dñm per Nu. 20.
Moysen refert, virga percuti petra præcipi
tur. Sed Moyses infidelis populi murmure
ꝑmotus, etiā de ꝑcepto dñi fide titubauit,
corāq; populo cū Aarō bis petrā percussit,
largiterq; fluentes aquas sitiens populus bi
bit. Sed hac causa Moyses terrā promissio-
nis non intrauit. Semel in Oreb petra per-
cutitur, vbi tantū populi infidelitas notat.
In Cades autem deserti Sin saxum bis cæ-
sum pulsatur: ibi nāq; infidelitas in populo
& in duce dignoscitur. Ibidē murmurā Exo.17.
te populo ignitos serpentes flatuq; adurētes Nu.21.
in eū dominus immisit, quorū flatu adulte Sepens.
ros plurimos murmuratorū necauit. Cæte æneus.
ri autem intereuntium pœna territi, & ani Ca. 33.
mo pœnitente ad satisfactionem inclinati, Nu.11.
ad Moysen & ad dominum clamauerūt, vt A
hæc ab eis plaga cessaret. Et idcirco flexus
pœnitentiū lachrymis dñs Moysi iubet, vt
serpentem æneū in virga extensum coram
populo

pōpulo eleuaret. Quo facto statim serpens
æneus erigitur, & per illius aspectū priorū
serpentium vulnera curabantur. Attū quē-
admodū & de virga diximus & arbore qua
amara aqua indulceatur, nō in serpēte salus,
sed in dñi imperio tenebatur. Quicquid n.
ipse præcepisset, illud tunc in populo salus
esset. Sed historia precedentium rerū in fi-
22. gura nunc in Christo & in ecclesia contine
34. tur. Balach filius Sephor cum in terram
suā Israel venisse cōperisset, nuncios misit
vt Balaam hariolum inuitaret, vt populum
Israel malediceret. Qui cū sedēs super asi-
nā pergeret, & asina angelum in angustijs
stantem euaginato gladio videns tmuisset,
ter cęsa dęmū dño subsistit. Vñ amplius fla
gellata, humano more & sermone quasi q̄-
rulosa ancilla loquitur. Et illa loquente, sta
tim Balaam oculi vt angelum cerneret ape-
riuntur. In hoc admirabili signo quanuis
asina cōpetentia sibi verba profatur, non tñ
sua mente nec affectu suo loquitur: sed dñs
de quo dicitur, Et aperuit dñs os asinæ, si-
cut ad loquendum os aperuit, ita etiam lin-
guam & palatum in verba gubernauit. A si-
D na. n. quid & quō diceret, & si aliquid dice-
ret, omnino nesciebat, qm̄ & homines qui
alieno inflati spū loquuntur, & adhuc cū lo
quuntur quid dicunt nesciūt, & nihil ex eo
recordantur cū resipiscant, sed qui loquendi
modos & in nubibus & in igne sæpe inue-
nit, & in ore muti animalis linguæ plectrū
in verba gubernauit. Ex quo intelligimus
nihil in natura dīm asinæ cōmutasse, sed p
aerem oris eius illa etiā ignorante, Prophe-
tæ ignorantiam cōpescuisse: quatenus dñi
spiritus & si in se loqueretur, elatus in su-
perbiam non esset, qui frequenter & per res
insensibiles, & brutū & mutū & subiectum
sibi animal cundē loqui cōperisset: qm̄ spūs
dei vbi vult spirat, etiam si voluntati eius
qui loquitur minus conueniat: sicut & Saul
Prophetas occidere volens, mala incitatus
voluntate venerat, & tamen spiritu dñi ar-
reptus, inter eos quos ꝑsequebatur prophe-
tabat. Vñ & ipse Balaam ad maledicendum
deductus, & illud volens implere, non male
dicere dei populo potuī, sed contra volun-
tatē suā a dñi spiritu coactus est benedicere.
His ergo duabus causis Balaā venire à dño
permissus est, vt per mutū animal eius insi-
pientia confutaretur, & aduentus Christi
per Prophetam gentilem, qui futurus erat
gentiū saluator in lege dei scriberet. In om-
nis populi Israel itinere colūna nobis p diē
nunquā defuit, nec coram populo columna
ignis per noctē vt in noctis trigore defensi,
& à tenebris illuminati pergerent cū igne: Ps. 120.
& à calore solis protecti fuerunt in die sub
nube: quem dñs custos Israel vere protegit,
nec sol per diem nec vnquā luna per noctē
exurit. Quadragesimo anno egressionis Moysi se
filiorum Israel de Aegypto quadragesima- pultura
secunda mansione in cāpestribus Moab su- quare
per Iordanē populꝰ sedit, vbi Moyses Deu ignota.
teronomiū, hoc est, iterationem legis ꝑdica- Cap.35.
uit, & post constituto pro se in ducatu popu
li Iesu filio Nun ex tribu Efraim, imperio
diuino montē Abarim transiuit, in montē
Nebo solus ascendit, vbi centesimo & vice-
simo ætatis suæ anno, nec motis dētibus nec
caligantibus oculis, integro corpore totius
humani generis cōmune debitū soluit. Dua
bus aūt causis vt sapiētes aiunt, mortis eius
& sepulchri nemo cōscius erat, quatenus il-
lā facie q̄ consortio sermonis dñi rutilaue-
rat, mortis mœrore repressam, nullus vide-
ret. Et ne sepulchrum eius populus Israel; si D,
cognouisset vbi eēt, adoraret. Vñ & virgam
in qua signa fecerat, vt plurimi putant, ne
adoraret secū abstulerat, qm̄ & serpētē quē
fecerat, filij Israel postmodū adorabāt. Om
nis aūt illius ætas in tres quadragenarias
partes diuiditur. Quadraginta. n. annis in
Aegypto in domo Pharaonis ab infantia li
teras didicit. Quadraginta annis exul ab
Aegypto in domo sacerdotis Madian fuit.
Et quadraginta annis p desertū ducatū po-
pulo ꝓbuit. Certe & nos cōsummatis his q̄
de pentate ucho historica narratione cōpre
hendimus, primi libri finem de mirabilibus
hic facere conueniat, vt secundus de Pro-
phetia scilicet exceptus, ab Iesu filio Nun
& Iordane initium sumat.

DE MIRABILIBVS SACRAE SCRIPTVRAE, Liber secundus.

Iosue successor Moysi. Cap. 1.

Vm autem Moyse egrediē- E
te, dei populi gubernationē
Iesus filius Nū suscepisset,
cōfortatus de sermone dñi,
de campestribus ad Iorda
nis fluuium castra moueri
iubet: ac deinde cū arcæ onere testamēti de-
corare reliquā plebē, primas vndas ꝓcedētes
sacerdotes ingrederēt, ab illo loco vbi ste-

Iordanis siccatus.

terũt vsq; ad mare oĩs fluminis alueus a q̃s suis cõfestim nudatus, supiorq; aquarũ moles q̃ de fontibus augebatur, sursum in aera mõtabat, quousq; omnis Israel siccis pedibus alueũ fluminis transierat. In cuius miraculi testimonio duodecim lapides quãtos duodecim viri portare poterant de ima glarea Iordanis portati sunt in loca castrorũ, & totidẽ tanti ex his quos terra sicca continuerat, positi sunt in eorum locũ. Certe & in hoc signo propositi operis nostri causa requiritur, qualiter arcã dñi fluuius naturaliter præterire nõ ꝓmittit. Ita.n. aliqua pars aquarũ q̃ ad mare perrexit, naturæ suæ cursum consuetũ consequitur, dũ altiora deserens, per prona proprio more fluminis paulatim delabitur. At vero humana industria alueos fluminum nudatos legimus & audiuimus, quo Cyrus imperator ꝓ siccũ exercitus super Gyndem fluuium, qui secundæ post Eufratem quantitatis, illa expeditione
F qua Babyloniam expugnauit, dr̃ esse castra metatus. Vbi charissimũ virorũ & equitũ, equitẽ transmeandi fluminis audacia persuasum, rapacis aluei vortex demersit. Quo facto, rex incredibiliter iracundiæ furore aduersus fluuium permotus, velut insensibilẽ creaturã vleisci statuit. Ac immensum amnẽ perpeti anno totis viribus in quatercentas sexaginta fossas diuisit: nudatoq; alueo meabilẽ vix genua tingẽtibus fœminis reliquit. Vñ eodẽ exercitu & rege eadẽ expeditione Babyloniam obsidente, excelsissimo murorũ obiectu ab expugnandi molimine repulsi, ad Eufratis fluminis per fluentia superiora vada conuertunt. Illi ãt prædicta arte edocti, per alienum limitẽ diuertentes, per eius nudatum Babylonis murũ subintrantes, vrbẽ capiunt. Quod ergo humana industria laborioso certamine potuit, hoc deus potentiæ suæ virtute facilius peregit. Sed forsitã quisquã dispariter rñdebit hoc factũ esse: dicens. Illic.n. fossuræ opus alueos aquarũ per humiliora diuertit: hic vero stans aqua, nullo renitente ad aeris sublimia cõscendit. Sed & hoc nonne humana diligentia sæpe efficit, vt ab oppositis vallibus aquas in excelsum mõtare, & ad fontes redire offensas cõpellit? Qd̃ vero homines velut terreni, de terrena crassa materia frequẽter faciũt, quo angeli tũc quorũ officijs hæc omnia mirabilia peragunt, per amnẽ facere nõ potuerũt? cũ sit naturale aeris opus & ꝓpriũ officiũ aquas retinere in nubibus,
G

& vt docti indoctiq; pariter norunt, quotidiana administratione retinet: Ita tunc deo iubente fluminis cursum prohibuit, vt per illius fluẽta arca dei & sacerdotes trãsiret.

Terrã igitur promissionis post longi laborẽ itineris ingressi, de fructibus Chanani non de tidis regionis populi turba comedit, & manẽ de nubibus esca ministrari desinit. In hoc tam longo itinere admiratione dignum accidit illud, q̃ per quadraginta annos nullius ex omni populo calciamentũ aut vestis defecit. In quo dñs nõ naturã nouã in calciamẽtis & vestibus condidit, sed olim conditam conseruauit. Inde Iordanis ripã egressis, Hiericho prima ex Chananitidis ciuitatibus occurrit. Quæ lustrata circuitu dierũ septẽ, quasi arcæ dñicæ & exercitus expauescens aduentũ, cito corruit. In quo circuitu nullo armorũ suffragio vsus est victor populus, sed ad clamorẽ in giro sonãte murus erat vsq; ad fundamẽta diruptus. Vbi nihil extra naturã esse factũ gesta res ostendit. Si quidẽ & hoc terræmotibus esse factum frequenter scriptura denunciat. Qũo & in famoso illo terræmotu centum Lybiæ vrbes corruerunt, & in terræmotu dñicæ passionis vndecim in Thracia subuersæ sunt. Præterea quoq; qd̃ humani actus efficacia congerit, hoc alterius destruentis vel etiã se nectutis tempus consumit. Attñ hæc dicentes, non casu accidisse murorum Hierichoruinã, ostendimus. Sed ne contra maturã sicut aliquid in miraculis factũ ostendimus, hoc .n. sicut & cætera ministrari angelico opere designauimus, dei iussu effectũ fuisse non dubitamus. Post hæc quoq; Chanaanæorũ quinq; regibus in vnũ congregatis vt pugnarẽt aduersus filios Israel, cu ex aduerso miscerenẽ cohortes, & victoria in dei populo parte cõtenderet, Iesus filius Nun princeps populi Israel soli in medio die cepit, vt ne se moueret, & lunæ vbi fuerat starẽt, donec se dei populus de inimicis vindicaret. Qd̃ & factũ est. Nã sol duos dies in vno cõclusit, & luna diei spatio nõ occurrit. In qua iussione nõ humani imperij authoritate luminaria requiescũt, sed dñi imperãtis vt starent iussui obediunt. Nihil.n. ꝓpter iubentis hominis verbũ dei creaturę faciũt, sed qd̃ dñs serui sui ordinationi obediens ꝓcepit, hoc faciunt. Sic.n. perhibetur, Sol stetit contra Gabaon, & luna ad vallem Hailon, obediente dño voci hominis. Ex quo intelligitur deũ seruorum suorum precibus obedire,

Vestes de Scripturæ non deficiunt.

De subuersione Hiericho.

Cap. 3. Iosue. 6.

De Sole & luna.

Cap. 9. Iosue. 10.

obedire, & ad eorũ necessitatem creaturas suas opportune gubernare. Hæc luminarũ mora nihil nouum in natura cõmisit, etsi in ministerio aliquid nouum aliqñ natum ostendit. Sed & illa varietas nihil in anni cursu & reliquorũ dierũ cõmouit, dum pariter sol & luna vnunquodq; in suo ordine requieuit. Si.n. vnũ luminare curreret, dũ alterũ interim requiesceret, dierũ & mensiũ & annorũ affluetũ cursum cõturbaret. Dum aũt vtrũq; moram hanc habuit, quasi post cõsuetũ diem in occasus sui limitem perrexit. Nõ.n. q̃ ad belli illuminationẽ luna tunc in præsentia solis proficeret, stare imperatur: sed ne quid incongrue luminarium meatu ꝓ vnius quietẽ & alterius cursum destrueret. Sed qm̃ & maris cursum lunari conuenientẽ esse in omnibus euidẽter
K monstrauimus, & illum tũc requieuisse, etsi scripturæ vocibus reticeã, nõne ipse illarũ rerum pronũciat obseruabilis commeatus? Luna vero non tm̃ in hac statione requieuit, sed & incremẽti vel detrimẽti sui interim consuetudinẽ agere nõ potuit. Si.n. dũ stetit luna, licet stans sua incremẽta vel detrimenta ageret, illud incrementũ lunare vltra solis cursum in cyclorũ rationibus aliquid turbaret. Dum vero nihil in circuli in se reuertentis cursu dies illa solito longior præbuit, tunc manifestum est, quod in illa superueniente vespera, vnius diei incremẽtum luna, sicut quotidie solet, gessit. Vt.n. hoc manifestis approbationibus pateat, cyclorũ etiã ab initio conditi orbis recursus in se breuiter digeremus, quos semper post quingẽtos triginta duos annos solet in principio & luna ꝓ omnia conuenientibus nullis subuenientibus impedimentis in id vñ cœperant redire ostẽdemus. Quinto nãq; cyclo à mũdi principio anno cẽtesimo quadragesimo, generale totius mũdi diluuium sub Noe venit, qui post diluuiũ quadringẽtesimo decimooctauo anno decessit: & in
L Abrahæ anno finitur. Et nono eius anno septimus incipiens, tricesimoquinto anno egressionis filiorũ Israel de Aegypto in qn quennio ante mortẽ Moysi cõcludit. Post quẽ octauus, in quo ẽ illud signũ in sole & luna factũ, tricesimosexto anno egressionis Israel de Aegypto incipiens, in tricesimum annum Asę regis Iuda incedit. Cuius tricesimoscdo anno nonus exordiũ capit, in quo & aliud signũ in sole, Ezechiæ regis tẽpore, de quo paulisper dicemus, factum legit, centesimooctauo anno post templi restaurationẽ q̃ sub Dario facta est, sui cursus spatiũ cõsumauit: donec decimus in de oriens nonagesimoscdo anno post passionẽ saluatoris Allia & Sparsa consulibus peractis cursibus cõsummat. Post quẽ vndecimus a cõsulatu Paterni & Torquati ad nr̃a vsq; tpa decurrens extremo anno Hibernensiũ moriẽte Manichæo inter cæteros sapiẽtes peragit. Et duodecimus nunc tertiũ annũ agens ad futurorũ scientiam se prestans, sed qualẽ finẽ sit habiturus ignorat: quorũ vnusquisq; vniformi statu, peractis quingẽtis triginta duobus annis in semetipsum. i. in sequẽtis initium reuoluitur, completis videlicet in vnoquoq; solaribus octouicenis nono decies, & in lunaribus decẽnouenalibus vigesiesocties circulis. Post quos in lunari supputatione ꝓ cõmunes duodecim & emboliſmos septẽ, ꝓ Ogdoadẽ & Hendecadẽ & incrementũ lunare, quod cõputantes saltũ nominant: & solari per quadrãtes & bissextos diligenter dinumeratos: demũ duobus luminaribus totidem dies habentibus, & ꝓ cursu sui oẽs lineas concordi ratione conuenientibus, veluti primus cõditi orbis annus innouatur. Dum ergo hi circulorũ totales recursus in se congrue, & post illos cyclos quibus in sole & luna mora vel reditus signa, quo sub Iesu vel Ezechia factũ legit, apparuisse describitur, sine vlla varietate redeunt: manifeste intelligitur, q̃ nõ mora illa aut reuersio aliquid in luminariũ, & tẽporũ assueto cursu præpeditũ vel insolitũ reliquerunt: sed quasi ꝓ die oẽm in occasus sui, vt supra dixi, limitẽ currũt postquã illius solito longioris diei spatium peregerũt. Per quod videtur q̃ nihil ad sequentis noctis longitudinem temporis illa dies longa contulerit, cuius princeps pariter in die cũ sole diei ꝓposito luna requieuit. Itaq; purgata fune fœstis habitatoribus Chananitidis regione, in dei populi dedicationẽ ipsa à dño terra tribuit. Qui postmodũ pacis ocio resolutus, in idolorũ terræ illius, & reliquarũ in circuitu nationũ cultũ pugnatur. Propter qd̃ gẽtibus sæpe, quorũ idola ipse colebat potesta
A te à dño cõcessa, mãcipiũ seruire tribuitur. Sed captiuitatũ & seruitutũ laboribus durissimis afflictus, frequenter a deo ꝓ pœnitentiã veniã precabat: ad cuius liberationẽ pœnitentiũ lachrymis sedatus, ille iudi-

M

Iosue. 10. 4. Re. 20.

De Geſtis deone, & duobus ſignis.

Cap. 5.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ces ſuſcitabat, qui de ſeruitutis iugo plebē
eruēret nequaquā pœnitētiæ dño, ſed arbi
trorū iure pſiebāt. Quorū tēporibus dum
Madianitis ſeruiret populus, Gedeoni filio
Ochaz cœleſtis nūcius apparuit, illumq́
deſtructo idololatriæ ritu, de plebis ſuæ li
beratione cōmonuit. In cuius conſpectu
dū Gedeō oblationem cōponeret, deſuper
carnis ius fundēs, cœleſtis ignis holocauſtū
abſumpſit. Et iterū poſtulāti ſignū, ſiccitas
in omni terra, & ros in ſolo vellere & rur
ſum ſiccitas, in ſolo vellere, & ros in omni
terra fuit. Sed hæc quāuis ſocianē numero
mirabiliū, nihil tñ velut nouū oñdere vidē
tur. In miniſtratione rerum: qm̄ & cœleſtis
ignis res terrenas, vt ſæpe diximus & dice
mus, frequenter deuorat, & alternatim in
B mūdo, ꝑ partes nubibus rorat. Sed tñ mul
ta talia de mirabilibus ſcripturarū ſubue
niūt, q̄ etſi in rebus geſtis diligentē explana
tionē nō exigunt, figurārū tñ præſignatio
ne in rerū ſpiritalium intelligentia referta
ſunt. Sed qm̄ in opere iſto tm̄modo geſtarū
intellectum proſequi diſponimus, hoc licet
memorię cā ſtatim hiſtorialiter numero
mirabiliū inſeremus. Quæ ét ſi ſæpe for
tuito caſu dei volūtate in rebus ꝓuenerūt,
terribilius tñ & celerius & certius & mira
bilius inſigni alicuius oſtenſione ꝓ domini
imperium gubernata & oſtenſa fuerūt. Vñ
cum hiſtorialiter in holocauſti hac concre
tione, nō terreſtri igne, ſed cœleſti flamma
hoc oſtendebatur, ꝙ futurū tunc bellum,
non humanis viribus, ſed cœleſti auxilio
proficeret, & ros prius demonſtrabat in ſo
lo vellere oſtenſus ꝙ diuina miſeratio, quę
tunc in Iſrael fragili & molli populo fuē
rat, ignitas gentium iras ſicut aqua ignem
De Sam poſſit extinguere. Iterū cū Philiſtęis ſer
ſonis uiret Iſraelitica plebs, Manue filij Saruch
fortitudi de tribu Dā, ſterili vxori primo, deinde ip
ne in ca ſi Manue dei angelus prophetalı habitu ap
pillis. paruit, eosq́; de filio qui illis eſſet naſcitu
Cap. 6. rus qualiter fieret educandus edocuit qua
Iudicū. tenus ne vnquā nouacula caput ipſius trā ſi
13. ret, & ſicerā & uinū & oē qđ inebriare pōt
C non biberet. Cui cū Manue neſciēs eſſe an
gelū, prādiū voluiſſet ꝓbere, angelus inqt.
De cibis tuis nō comedā, ſed dño ſi uis holo
cauſtū cōpone. Quod cū Manue illo præci
piente cōpoſuit, cum igne holocaſti corā eis
ſtatim angelus in cœlum aſcendit. Et hic
te rreſtris holocauſti ignis de terra in cœ
lum aſcendens demonſtrauerat, quòd per
naſcituri hominis fortitudinē deus populi
liberationē ꝓparauerat. Natus igitur Samp
ſon, iuxtaq́; imperiū nutritus, maximam
fortitudinem in ſeptem ſui capitis crinibus
habuit. Quod pro certo probatum eſt dū
eiſdem nudatus aliqñ ét virtutem amiſit.
Nā cum Dalilam in valle Sorecti mulierē Iud. 16.
de regione Philiſtinorū alienigenā adama
ret, & illa pecuniā a Philiſtinis principibus
ꝓ quibus multa faceret, perditionis eiuſdē
mercedem accepiſſet, ipſe poſcenti fortitudi
nis ſuæ myſteria in capillorum ſuorum cō
ſeruatione fieri, indicauit. Et illa dormien
tis in ſinu ſuo vocato raſore, caput totondit. Perductusq́ue Sampſon à Philiſtæis,
oculis orbatus, molam manu vertebat, do
nec capilli illius ad priorem longitudinē
creuerunt. Deinde Philiſtæis epulantibus, D
ut inter epulas Sampſon illuderetur, ad
ducitur, & ipſe puero retinenti greſſus di
xerat, vt ſe ad duas columnas perduceret,
quibus tota domus imminebat, quatenus ſu
per illas velut laſſus reclinaretur. Quibus
ambabus vtraque manu apprehenſis, inuo
cato in auxilium deo totam domum con
cuſsit. Quæ cito corruens, tria Philiſtino
rum millia pariter cum ipſo Sampſone ꝓ
ſtrauit. Sed naturas mueſtigantibus, ſolu
tionem non minimam incutit, quo totum
ſenſibile corpus in inſenſibili capillo motū
fortitudinis habuit: cuius dānum doloris
ſenſum nequaquā intulit, cum illū tonſor à
reliquo corpore ferramenti aculeo diuiſit.
De Sampſone ergo priuſquam naſceretur, Iudicū.
a domino præcipitur vt capillus illius nun 13.
quā ferri acūmine vel alicuius aculei ton
deretur. Quandiu igitur in mandati diui
ni cuſtodia ꝑmanſerat, ſpūſſancti munere
maximā fortitudinē habebat. Vñ cū mulie
bri ꝑſuaſione ꝑcepti dñici trāgreſsionē ad
inuenit, ét ſpiritale fortitudinis donū quod
habuerat, ſtatim receſsit. Nō qa inſenſibili
capillo oſsiū, & carnis & ſanguinis, q̄ ni
hil ex his habet, virtus inerat, ſed mandati
dominici obſeruatio donū fortitudinis ob
ſeruabat. Sed fortaſſe aliquis dicet, Quare E
ergo cū capillis iterum fortitudo illius ſuc
creuit, ſi non in capillis priorem fortitudi
nem habuit? Attamen etiam in hac vita nō
tam in longo capillo amiſſam virtutē recu
perabat, quàm donū ſpeciale quod negligēs
amiſit: afflictus pœnitentia creſcentibus ca
pillis paulatim impetrabat: ꝑſertim cū in
huius mandati tranſgreſsione ex parte licet
aliqua

aliqua excuſabat, quanuis ſuæ virtutis Da
lilæ petenti myſteriū dicere nō negauit, nō
nñ ſe imperante vel concedente vel ſentiēte
tōdetur. Vñ afflictus poſtea à deo impetra
uit facilius, quod non ſponte, ſed dormiēs ſe
ductus amiſerat. Inde poſt non multum
tpis, filijs Iſrael mandatorū tranſgreſsione
deū offendentibus, incitata Philiſtinorū ag
mina, ad bellandū cōtra eos conueniunt. Et
filij Iſrael de ſe nihil confidentes, arcā teſta
menti dñi in exercitu ſuo in pugnā contra
aduerſarios conducunt. Sed legis tranſgreſ
ſores nequaquam legis arca tuetur, victo po
tius & deleto populo ab alienigenis ipſa ca
ꝑit. Qui victoriæ munere letantes, in terrā
ſuā eandē captā perducūt, & veluti triumꝓhi huius adhuc iuxta Dagon deum ſuum,
arcā dei Iſrael in templo ſtatuerūt. Sed pri
mo die Dagon corā arca proſtratus, reper
cuſſus tñ in loco ſuo reſtituitur. Craſtina ve
ro fractus ad limen in cētū partes capite &
manibus, ſpina dorſi eius trūcata reperitur.
Quod fugere idololatriæ in aduentu dñicæ
legis cultum mōſtrabat. Qui. n. fugiūt, per
ſequenti dorſum dant. Præterea quoq; tota
Philiſtæa fęda admodū plaga percutitur: nā
& extales corū foras prominebāt, & ingēs
ſoricum & inſolēs copia per totā prouinciā
diffundebatur. Conuenienter quippe dñs
illis vtranq; pœnā parauerat, qualē rerum
ipſarum conueniens ratio exigebat: quate
nus q̄ miſera animalia diuino cultu vene
rabantur, per miſerrima animalia in aduentu
dñicæ legis caſtigarētur: Et qui tabernaculi
dñi interiora. i. arcā extra limites ſuos pro
traxere, hi interiorum ſuorum foras promi
nentium fœda affligerentur clade. Quapro
pter eam plauſtro nouo impoſitam duabus
fœtis vaccis vehendam, quæ iugum antea
non cognouerunt, teneris domi vitulis mu
gientibus, ad fines ſuos redire arcam permi
ſerunt. Quinq; mures & totidē anulos au
reos indices plagarum ſuarum, ne eam va
cuam dimitterent, iuxta eam in capſella po
G ſuerunt. Sed in his multiplex figurarū in
telligentia latet, q̄ proprij operis induſtria,
& tpe indiget & otio. Iterumq́; infinita
Philiſtinorū agmina quaſi arenæ maris in
numerabilia, per plana ſe terræ Iſrael effu
derunt, quæ dñs Samuele orante à facie fi
liorum Iſrael ingenti cœli fragore perterre
bat, quatenus per hoc non propria virtute
viciſſe intelligerent, & hoſtes dei protectio
nem & auxilium erga hunc populū ſcirēt.

Itidem quoq; Samuele inuocante dūm, Rex pri
cum populus ſibi regem peteret, & Saul fi mo Saul.
lium Cis de tribu Beniamin in dei famine Cap. 9.
iuſſus Propheta ordinaret, dñs per pluuias 1. Re. 12
& horribiles voces intonuit, quibus plebs
quæ audierat, ſe dñm repuliſſe, ne regnaret
ſibi intelligeret: quos fragores per Samuelis
iterum dñs deprecationem cōpeſcuit, poſt
quam populi de hac re pœnitudinem intus
aſpexit. Saul inuidiæ ſtimulo ſuſcitatus, Saul ꝓ
& malo ſpiritu arreptus, cū Dauid occide phetans.
re vellet, & ipſe Dauid tunc cum Samuele Cap. 10.
& cuneo prophetaret, miſit Saul nuncios & 1. Re. 19
ipſum interficiendum de medio Prophetā
rum rapere iubet. Sed illos protinus vt ve
niebant, ſpiritus qui in Prophetis loquebā H
tur, arripiebat. Ipſe quoq; Saul quaſi inui
tū famulis opus, ſtricto arcu poſt eos exiēs,
cum inter Prophetas venerat, prophetabat.
Diximus autem cum de Balaā & aſina eius
diſſeruimus, qm̄ ſpūſſancti verba, nō dicen
tium merita penſantur, ſed ipſius voluntate
vbicunq; voluerit, proferuntur: per quod
tñ proferentium ea merita non in melius
augentur, ſi bona non habent opera, ſicut in
Balaam, & Saul, & Caipha pontifice. Vnde
tales Propheræ in iudicio dicēt, Nonne in Matt. 7.
tuo nomine prophetauimus? dānati dño re
ſpondebunt, & tñ æterni ignis conſortium
inter cæteros impios ſubibunt. At vero &
hoc loco quidam æſtimant, ꝙ Saul non di
uino ſpū, ſed malo illo quo ſæpe arripiebat,
per totum illum diem prophetaret, donec
Dauid etiam imminens mortis periculum,
ipſo ſuo ſpū arreptus, dñi diſpenſatione eua
deret. Sed qualiter hoc ſentiri pōt dum ita
ſcribitur, Et factus eſt ſuper eū ſpūs dñi, & 1. Re. 19
ambulans prophetabat? Niſi forte ſic in hoc
loco accipitur, ſpiritus dñi, qūo & alio loco,
ſpūs dñi malus Saul arripiebat. Veruntamē 1 Re. 16
vbicunque ſine additamento ſpiritus dei vel
ſpiritus domini, vel ſpiritus Chriſti, vel ſpi I
ritus Ieſu, in ſcripturis ſanctis inuenitur,
ſpirituſſanctus eſſe à nullo ſano ſenſu du
bitatur: Vbicunq; vero cum additamento
dicit eſſe ſpiritus dñi malus, vt eſt in libro
Samuelis, intelligitur diabolus eſſe, qui dñi
propter miniſterium, malus propter vitiū
dictus videtur. Sępe quoque cum ſingulari
ter ſpiritus tantum, & non additio ſanctus,
aut dei, aut aliquid quodcunq; ex his quæ
ad ſignandum aut demonſtrandum ſpūſan
ctum pertinent, deprehenditur, contrarius
ſpiritus qui eſt diabolus, aut ſubiectus quiſ

que sibi ex his qui ministrant dæmonibus, dignoscitur. Post etiã in angustia cõstitutus hostili se premente impetu, cum neq; per Prophetas, neq; per sacerdotes, neq; p somnia, petenti sibi dñs vllum responsum daret, Saul rex ad pythonissam perrexit, vt ex mortuis aliquem sibi per suæ artis incantationes suscitaret. Quæ cum quæreret ex eo, quem mortuum de somno cuperet resolui, ille sibi Samuelem velle respondit suscitari. Suscitatus vero Samuel, Sauli quid eueniret prænunciat. Hac inquiens hora tu & filij tui mecũ eritis, sed & Israel tradã tecũ in manũ inimicorũ eius. Qualiter ergo Samuel à pythonissa suscitari dr, dum pythonissa dæmoniacis incantationibus & præstigijs vti videtur? Et qũo Saul qui in viuentibus Prophetis dei responsum non inuenit, resuscitatum à morte Prophetã audire meruit? Vñ nõ hunc esse Samuelẽ illũ Prophetã, per factũ facilius intelligitur, sed diabolus q̃ se transfert in angelũ lucis, in phantasia Samuelis consideretur. Quod ex sermonibus eius recte dignoscitur qm̃ funesto Sauli dicebat, Tu & filij tui mecum eritis. Etenim si verus hic Samuel ostensus esset, nullo modo iniquum regem consortem sui meriti post mortẽ diceret. Si ergo à pythonissa diabolus ostenditur, quare Samuel in diuina scriptura dr suscitatus? In multis sacræ scripturæ locis imaginatis rebus verarum rerum nomina sæpe ascribunt. Qũo & prædicta virga in similitudinẽ serpentis imaginata, & phantastica illa magorum serpentium in Aegypto, & ille æneus serpens nominatur. Duo quoque Cherubin pro similitudine obumbrare propiciatorij nunciatur. Quinq; mures, vel quinq; anuli de terra Philistijm in capsella, cũ arca dñi deferuntur, Cherubin quoq; & palmæ, & mala granata, & retia in tẽpli ædificio depicta describuntur, cum hæc omnia non ipsa rerum veritate, sed pro similitudine ista nomina receptunt: ipsæ tñ scripturę vlla incertitudinis regula quasi res veras hæc nominatim ponunt. Phantasma igitur Samuelis velut ipse Samuel ostensum pronunciatur, sicut & in visibus prophetarum & in Apocalypsi Ioãnis ostensi viri pronunciantur. Post modicum deinde Dauid regnum obtinente, arca testamenti de domo Aminadab ad Hierusalem à rege & omni populo perducitur, Oza filius Aminadab sequens arcã, cũ illã velut sustentans tangeret, subita morte percussus & suffocatus est. In quo facto temeritas cũ ipso Oza, qui cum non esset de gñe Aaron arcam tetigit, damnatur, & totus populus qa caute in diuinis rebus se agere deberet, admonet. Sed quidã aliquod precdens peccatum in Oza per hanc culpã punitũ esse existimant, qm̃ sæpe euenit, vt minores culpæ precedẽtium peccatorum vindictam incutiant. Quẽadmodum cũ populus Israel peccasset commouit dñs vt Dauid numeraret populum, per quod accidit, vt plebs peccans per regis culpam pœnam sustineret præcedentium delictorum. Angelus, n. dñi septuaginta virorum milia ex omni Israel vsq; Bersabee occidit, & Hierosolymam vrbem velut delere proposuit: non quòd dñs ciuitatem quam nũc disperdidit delere vellet, sed vt ostensus in procinctu vindictæ angelus, dignam videnti regi pœnitentiã incuteret. Ex quo intelligitur. Dauid minorẽ culpam commisisse q̃ plebs, qui peccatum suum per solam pœnitentiam deleuit, populi vero delictum in authoribus suis mortis seueritatem promeruit. Et deinde cũ per peccatum Salomonis populi Israel regnum vnum in duo diuisit, Hieroboam filius Nabath rex decem tribuum in parte aquilonis metuens ne templi quod erat in Hierusalem restauratio rursum populum Roboam filio Salomonis iungeret, idola & altaria in Dan & in Bethel posuit. Sed in dedicatione altaris quod fuit in Bethel, vir dei de Iuda vt contra illud altare prophetaret, â domino mittitur. Quo adueniente duo terribilia signa ostenduntur. Nam & altare in duas partes statim in hora holocausti scinditur & integra ipsius arida manus siccatur. Quæ duo signa rei & operi suo apte conuenerunt, dum quid in ipso tunc rege sit factum euidenter ostendunt. Aptum. n. videbatur, vt qui dei cultum qui illuc vsq; in vno altari & templo erat, diuisisset, ipsius altare quod ipse sibimet fecerat, sic scissum diffecaret. Et qui populi dei manum ne dimitteret suo oblationem & holocausta immolaret aridam fecisset, in schismatico illo holocausto manus illius arida appareret. Præterea quoque Achab filio Amri incitante, cœli. cum Iezabel vxore sua plura agente scelera, Helias Thesbites de Galaad in sermone dei dixit, Si ros & pluuia, nisi iuxta oris mei verba his annis erunt: cuius oratione prophetica pluuia tribus annis & sex mẽsibus non pluit: quatenus qui deum qui mala in terra

Samuelis apparitio. Cap. 11. 1.Re. 18 K 2.Co. 11

Quæstio. Solutio. Nu. 21. Exo. 25. 2.Reg. 6 L

Casus Oza. Cap. 12. 2.Reg. 6

terra exacerbassent, cœli clementia & aeris commoditate carerent. Verũ hæc plaga vt multi magistri putant, tñ terrã Israel castigauerat. Sed moris est scripturarum, vt illã prouinciam de qua dicunt, oẽm terrã indifferenter nominent, qd conueniẽter cũ Helia ponimodũ Achab sermone demõstrat. Cum enim Heliam ipse vidisset, Tu quis es qui conturbas populum Israel Achab dixisse refertur. Cui rñdens Helias, in Israel tantũmodo culpam q̃ hanc plagam incitauerat, fuisse denunciat. Nõ, inquit Helias, ergo conturbo Israel, sed tu & domus patris tui, quia dereliquisti legẽ dñi, & seruis Baal. Quibus vtr.sq; dictionibus in Israel tantũmodo culpã & plagam conueniẽtia verborum esse demonstrat. Si etenim totum mundum plaga illa flagellaret, non qui conturbas Israel tantũmodo, sed qui cõturbas totũ orbẽ, Achab dixisset. In tempore aũt siccitatis à domino Heliæ dicitur, vt in spelunca torrentis Carith se absconderet, vbi coruis ministrantibus pane & carnibus & aqua torrentis illum satiaret, duplici scilicet occasione, quatenus & tẽpore famis haberet alimoniã & persecutorũ au de se q̃rentium, turbidam effugeret iram. A coruis vero ministra ri Prophetæ præcipitur, vt. s. culpã quam in diluuio commiserat in terra, purgare auis il la videretur, dum vt fidelis minister efficitur Heliæ, qui negligens & fallax erat antea Noe. Prẽterea quoq; in hoc ministerio illud etiam ostenditur, qualiter homo si non peccasset, etiam infructuosorũ animalium nunc ministerijs vteretur. Vnde vero eas carnes & panes ille coruus detulerit, ipse vidit qui tale officium cõmittebat. In quo tñ intuendum est, q̃ ex aliquorum hominũ scientium aut nescientium industria, corui hæc acciperent, qui coctos panes & carnes quaslibet qualitercunque præparabant. Cumq; de torrente propter nimiã siccitatẽ aqua deficeret, ad viduam in Sareptam vt ibi pasceretur, exire Heliam deus iubet. Quæ cũ eum in domo sua victu quotidiano satiaret, familiariter receptum, lecythus olei, & farinæ hydria in quibus vnius diei refectionem in aduentu suo inuenerat, non minuta sunt, donec visitauit dñs populum suum. Et hoc accidit, non quòd inualida manus domini esset, vt etiam postquã torrentis vnda defecisset, aquam illi cum panibus aliunde & carne donaret. Sed idcirco ad Sareptã Sidoniorũ saturandos Propheta mittitur, vt per illũ bona & fidelis vidua pasceretur. Ne vero quẽ moueat, q̃ Sydoniorũ terra hanc eandẽ plagam pariter cũ Israel perpessa erat, dum inde Iezabel persecutrix prophetarũ, & totius vindictæ & facinoris causa Sydoniorũ regis filia paternã originẽ ducebat. Certe etiã hoc signo nõ noua à domino, sed condita natura immodica, nõ modica substantia gubernatur, qũo de calciamẽtis & Israel vestibus prædictũ memoratur. Nam in cæteris prædictis omnibus miraculis nil naturæ rationẽ refugit, sicut ipse resuscitatus frequenter ostẽdit. Huius viduę filius illo tempore quo Helias in domo eius morabatur, graui ægritudine mortuus fuit. Sed hunc Helias oratione sua ad vitam iterum reuocauit, de quo tradunt Hebræi, quòd ipse Ionas Propheta postea fuerit, quem de vẽtre ceti glutiẽtis, euolutis tribus diebus dñs absoluit, quia dñs qui inimicum suũ in quocunq; tuto loco potest occidere, seruum suũ quem vult eruere, de qualicũq; angustia liberare valet. At vero illa famosa quæstio, qę de mortuis resuscitatis agitur, vsque ad Lazarũ à nobis reseruatur. Euo De hololuto autẽ tempore siccitatis, cum dominus causto super terram vellet pluuiam dare, Prophetã in mõte Heliam in occursum regis Achab iussit exi carmeli. re, qui omnem Israel & idolorum Prophetas quadringentos in quinquaginta montẽ Carmeli congregauit. Quibus congregatis, sanctus Helias duos boues, vnum dño, & alterum Baal, per se & per Prophetas idolorum mactari in holocaustum rogauit, vt dominus qui per ignem exaudierit, ipse totius populi deus sit. Quo impetrato, sacerdotes bouem suum vt per ignem cõsumeret holocaustum, rogabant. Sed Baal qui potius igni in potestatem traditus est, super holocaustum ignem dare non poterat. Helias vero bouem suum in frusta cõminuens, per membra diuidens, super altare quod cõstructum fuerat, & quod ipse curauerat, tunc statuit. Eumq; aqua abunde superfudit, orãteque illo, subito ignis de cœlo cecidit, qui bouẽ cum altari & lapidibus & aqua simul consumpsit. Ac deinde sacerdotes Baal in potestatẽ sibi traditos, in torrente Cison interfecit, & omnis populus deum esse confessus credidit. In hoc etiam extra naturã ignis nequaquam aliquid fecit, qui desuper aeris ignito spatio descendens, cum dei gubernantis imperio, alimenti sui naturam, quam in terra recepit, cõsumpsit. In superiore. n. illo spatio

Excitatio puelli mortui. Cap. 17. D

Siccitas. Cap. 18. 3.Re. 13 E

Universidad de Deusto
Biblioteca

spatio ignis in terra ardens pronunciat, qui ad superiora vbi est natura illius, ardenter contemnere tentat. Sicut enim aquæ natura descendere semper ad inferiora, sic ignis ꝓprium est appetere excelsa: non tamen contra naturam suam etiam aqua sępe in excelsa videtur cõscendere: quod non substantia sua quæ grauis est, per semetipsam, sed per aeris leuiorem naturã, quæ aquarum minutissimæ guttæ ad altiora aeris vaporabiliter contrahuntur, solet facere: quæ minutissimæ guttæ, ad aeris altiora fumali modo conscendentes, cum in densioribus nubibus in se conueniunt, aeris natura superferri non possunt, sed motu cogente gyruscula more ad terram dilabuntur. Et si illas in nubibus priusquam lapsæ fuerint gelu præripuerit, easdẽ guttas cõcretas in grandinũ lapillos glacialiter solidatos frigoris rigor cõuertit: & si remissiores & nec dum densatas eas gelu inuenerit, niuem facit; & si has gelidum frigus non perstrinxerit, aquæ stillicidium liberũ, ad inferiores partes vnde ierat
Gen.19 redit. Sicut aqua autẽ per semetipsam, nisi ꝓ aliam substantiam, vt ostendimus, non ascẽdit: sic & ignis nisi per aliam substãtiam inferius se non descendit. Vsũ cum & dominus super quinq; ciuitates de quibus in primo libro diximus, igneos imbres plueret, hoc idem per sulphur fiebat, quatenus & in sulphure ignis arderet, & per grauiorẽ sulphuris naturã idem ad terrã laberetur. In hoc ergo loco vbi super altare ad hoc holocaustũ ignis descendit, aut per aerẽ aut per sulphur descẽdit: qñ ignis per semetipsum nõ pót descendere, nisi se alicui materiæ grauiori deus iusserit immisceri. Sacerdotes ergo idolorũ sine homicidij culpa Helias dei ser
Leu.24. uus interfecit. Quippe qui erat in illa lege q̃ dicit, Blasphemũ nõ patieris viuere. Nul
G lus hominũ ergo idolum colit, nisi dei blasphemus extiterit. Ac ꝓ hoc qui idololatrię cultores mactauerat, blasphemos & sacrilegos de terra purgabat. Et post hæc omnia, qui imbres à terræ perfusione tribus annis & sex mẽsibus orãdo próhibuerat in modico tẽporis spatio eodẽ orationis suæ officio, sitiendi terrę abundantẽ pluuiã & placidam à deo impetrabat. Quę in terrã prius nequaquã venisset, nisi eam à cultoribus Baal
Ieiuniũ occidẽdo mundaret. Quos cũ Iezabel ab
Heliæ. Helia interfectos esse comperisset, illum de
Cap.19 morte ꝓpria minacibus verbis Prophetam
3.Re.19 terret, Vñ pergẽs in terrã Iuda q̃rulus He-

lias, in vmbra iuniperi sedens obdormiuit, Quẽ angelus dñi tangens de somno suscitauit, & pane & aqua eluriente saturans & sitiente refecit. Quo cibo refectus, in eius fortitudine quadraginta diebus & quadraginta noctibus nil comedẽs, vsq; ad Oreb dei mõtẽ ambulauit. Vñ verbi domini fruitus consortio, rursum in terrã Israel redijt. De isto vero pane & aqua angelico officio ministratis, quorũ fortitudo pastũ famis labore Prophetã quadraginta diebus peruexit, scientibus vnde fuit, intelligentiã differendã, patefacta referamus. In quo pane cũ quasi humanæ industriæ, q̃ panis coctus sit, operis similitudinẽ cõspiciamus, non terreni panis virtutẽ, q̃ vna saturitate quadraginta dierũ necessitatẽ impleuerit, esse intelligimus. Ni si forte angelico opere de quacunq; terrena materia factus in terra degentis animã hominis pastũ validiorem hominũ pane effecit. Sed hic panis etsi propriã occultãdo naturã, solicitum lectorem facit, de quadraginta tamẽ dierũ ieiunio qũo illud tempus ieiunius pertulerit, securum reddit, dum per vnius virtutem nullo egens cibo tanto tempore vixit. Inde interuallo quodam temporis interiecto, ipso Propheta in monte
quinquagenarium principẽ cum ijs qui sub eo erant, vt eum ad se ducerent rex iussit. Qui supercilio, ideſt superbo tumore inflatus animo dixit: Homo dei vt ad illũ nobiseum exeas rex Ochozias, ideſt filius Achab iussit. Cui Helias, vt inquis, Si homo dei ego sum, rñdit Propheta, in te nunc & in eos qui tecũ sunt, cœlestis flamma ardebit. Quo facto, & alium eiusdẽ ordinis virũ cũ tot comitibus ad eundẽ redire ꝓcepit. Quẽ cõsona priori ꝓferentẽ, simili sequentia, eadem vindicta cõsumpsit. Quo facto, tertius I dem ad idem destinatus periculũ quinquagenarius cũ suis coram dñi Propheta supplicia ter genu flexit, & per verba precatoria illã regis adire cõspectũ rogauit. Sed huic, assolociare Heliæ angelus dñi dixit, Qui cito surgẽs, & gressum socians, superbis interẽptis, cũ humiliato & supplice ad regẽ perrexit. Ignis autem in hoc loco, sicut & in ꝓdicto holocausto dei, dicto Prophetæ verbo obediẽs, q̃d iubebat, impleuit. Et in his grauioris forsitã ante cõmissi crimẽ peccati, sicut & in Oza & numero populi prædiximus, vltrix flãma numerũ puniuit. Demũ ve ro cũ dñs Heliam eleuare voluisset, ipse & fitu Ioc
Heliſæus Saphan minister suus Iordanis danis

& flumen diuisit pallio Helię, pede sicco, sicut
ai. in transitu filiorum Israel factum prædixi-
.y. mus, transierunt. Ad cuius rei explanatio-
.a. nem, de libro Iesu prædicta huic operi satis
sufficiunt. Qñ dum in multis his mirabilibus virtutum gestis prædicta conueniunt
his rebus miracula facta, & si in figurali explanatione deuiauerunt, eandem tñ rationẽ
in rerum gestarum historico intellectu expositiones necesse exigunt. Antequã de mirabilibus diuinæ totius scripturæ sermonis
nostri experimus texere coronulam, ope-
K ræprecium est etiam ea in quibus propter
præcedentium similitudinem explanare ali
quid non est necesse, prout gesta sunt exponam, præsertim cum ex mirabilibus scriptu
ræ nil præterire dispositi, in quibus à mini-
sterio quotidiano excellere in alijs videtur.
.g. Igitur ambobus his ripa Iordanis egres-
sus, Helias ministro suo dicebat, Postula à
nie quod vis priusquam me deus à te tran-
sire & recipi iubeat. Cui Helisæus, Spiri-
.a. tus, inquit, tuus duplex obsecro in me re-
.a. quiescat. Rursumq; Helias, Duriter dicens
postulasti, sed tñ si hora receptionis meæ
mihi præsens astiteris & videris, hanc peti-
tionem euentus complebit. Hoc vero po-
stulans Helisæus, non elationis affectum su
per magistrum suum voluit, sed videns pec-
cata populi innumera, à Propheta qui relin
queretur, non simplici Heliæ spiritu, sed du
plici compesci posse prævidit. Si enim illud
quod petiuit vitio volẽtis se eleuare animo
postulasset, nequaquã à dño & ab ipso He-
lia quod petebat impetraret. Igitur his dictis, iam iamq; Helias igneo curru receptus
velut ad cœlum considerante Helisæo ra-
pitur. Et hactenus ipse sicut & Enoch in te
stimonium nouissimi temporis adhuc sine
L morte seruatur, vt. s. horum in ore duorum
testium, nouissimi testimonij sermo consi-
stat, qñ in extremo tẽpore pauloante quàm
damnetur satanas, qui humanũ genus aperto bello deprimat. Cõcinebat ergo Helias,
quem diuini amoris zelus ignito in animo
suo flagrasset ardore, & per ignem miranda
multa signa faceret, & ꝓ currum igneum ab
omnibus commutatum dñs ad sublimiorẽ
statum eueheret. Cæterum vero quod de
Enoch in primo libro prædiximus, Heliæ
et conuenire videamus. Interea labentia
in terram vestimenta Heliæ mœstus hæres
Heliſæus colligebat, & Iordanẽ item dñm
Heliæ inuocans, pede sicco transierat. Ve-

niens in Hiericho, amaras & steriles aquas, Cap.23.
immisso in fontem sale, sicut per lignum in Exo.15.
eremo Moyses sanabat. De qua ẽt re in loco illo disseruisse sufficit. Inde veniens in
Bethel, à pueris paruis caluus Heliſæus illudebatur. Quibus cũ in nomine dñi maledi 4.Re.2.
ceret, duobus vrsis de sylua venientibus, quadragintaduo pueri lacerantur. In hoc loco
non ꝓp proprium conuitium Prophera in
iracũdiã cõmotus pueris maledixit, sed auersatorum à dño & lege patrum, filios qui in
Bethel dolis immolabãt, cum fortasse & ipsi M
parui pueri, vt moris tunc erat, idolis sunt
consecrati, iusta vindicta plexit. In Bethel
nanque vnus ex duobus vitulis quos Hieroboam filius Nabaoth fecerat, qui peccare fecit Israel, rex fuit cõstitutus. In quibus decem tribuum Israel à dño ad idola colenda
diuertens, peccauit populus. Præterea etiam
Propheta præuidens quid Christo in Caluariæ crucifixo Iudæorum peculiaris populus esset passurus, quod eis figurali ratione
cõpetebat, interim est operatus. Deinde in il 4.Re.3.
la expeditione qua Ioram rex Israel, & Iosaphat rex Iuda, & rex Edõ ad filios Moab
exierant, cum in deserto totus exercitus sitis
labore fieret fatigatus, Heliſæus aquas per
siccatum torrẽtem sine pluuia venire à deo
impetrauerat. Vbi fossas & puteos populum
facere iussit propter Israelitas & gentiles q
in eodem erant. Cumq; ex illa expeditione 4.Re.4.
reuersus in terrã Israel venisset, mulier vidua vnius ex prophetis, lachrymabiliter ad
eũ clamauit dicens, Ecce inquiens, creditor
meus duos filios quos seruo tuo viro meo
genui, ad seruiendũ sibi, quia reddere aliud
vltra non habeam tollere cupit. Cui Heliseus, Dic inquit, quã rem in domo tua potes
hre? Parũ, rñdens ait, olei quo vngar reconditum penes me habeo in vase. Pete ergo,
inquit Heliſæus, mutuo à vicinis tuis vasa A
vacua non pauca. Quod cum fecisset, de paruo illo olei crescente, ipsa repleuit omnia.
Hæc exigua olei particula per virtutẽ Prophetæ in maius crescere nõ contra naturã
potuit. Oẽm. n. magnitudinẽ creaturarũ de
paruitate semper crescere conuenit cũ præsertim specialius hoc inliquoris natura pincernaria arte fit, vt q̃dam poculorũ gña de
parua materia in abũdantiã liquoris exũdare & feruescere sanè comprobentur. Per Su
nã quoq; ciuitatẽ sæpe idẽ vir egrediẽs, cũ 4.Re.4.
à quadã diuite fœmina sed sterili bono frequẽter hospitio receptus fuerat, ꝓdixitq; ꝙ

de

de viro suo ꝓprio cõciperet. Sed ille natus & nutritus, graui & solita doloris ægritudine, adhuc puer pcussus obijt. Quẽ tũ Helisæus figurali ordine resuscitans, matri uiuũ assignauit. Quodã etiã tempore coacti filij prophetarum, inter cæteras herbas agrestes
4.Reg.4 coloquintidas, mortiferas non agnoscentes, in pulmento coxerunt. Quod cum vnusquisquam eorum gustasset, in olla mortem esse clamauit. Sed dum Helisæus farinæ parum in eandem ollam manu propria misit, illius virtus per illius farinulæ sapidum &
B suauem & sanum saporem, insipidũ & mortiferum coloquintidarum agrestium vicit. Viginti quoque panes in centum viros diuidi præcipiens, turbam saturauerunt, & superabundantem copiam fragmentorũ colli
Mat.14. & 15. gentes ministri habuerunt. Sed & de huius virtutis intelligentia diligentius explanabimus, cum de quinque panibus & duobus piscibus, & rursus de septem panibus & pisciculis paucis in Euangelio si dominus permiserit, disseremus. Post hæc Naaman
Lepra Naamã princeps exercitus regis Syriæ leprosus cũ
Cap.28. mirabilem prophetam & sanitatum gratia
4. Reg.5 condonatum in terra Israel comperisset, comitum stipatus turba militum, sumptis ã dño suo muneribus & epistolis primitus ad regem Israel pergit, & ipse illum ad domum Helisæi tendere monet. Vbi præ foribus stante illo, Helisæus per puerum iussit, vt septies in Iordane se lauaret. Sed ipse superciliose nuncium omnino despiceret, nisi sociorum suorum sermonibus, vt hanc facilem rem faceret suasus foret: quibus acquiescens, septies vt Helisæus præceperat, in Iordane lauatur, eiusq; cutis tota mollis & tenera quasi pueri sanata redditur. Vnde pro salutis beneficio viro dei munera offer-
C re tentabat. Quæ ille recusans quod gratis acceperat, gratis impertiri malebat. Ex hac re manifestissime declaratur quod prædixi, ꝙ in sermone imperantis dei, secundum imperium prophetæ, non in re aliqua virtutis sacramentum continetur. Qm̃ si sine imperio prophetæ, immo dei per prophetã, Naaman in Iordane se lauaret, suæ lepræ purgationem nullo modo tam cito reciperet. Cogitans ergo apud se Giezi minister viri dei, ꝙ quasi sine cã Naaman dñs suus Helisæus pepercerat, duobus assumptis secum pueris, festinantius post eum exire, ac si à domino suo missus properat. Acceptamq; ab eo cõposito mendacio pecuniam, in equis ex parte reportabat, quam Helisæus acciperе tõtam, & nequaquam habere voluerat. Deinde vero interrogatus Giezi à dño suo quò Giezi
isset, nõ quoquam se isse falso simulauit. Sed lacia &
occultum mendacium euidẽti iudicio pro- lepra.
pheta conuincens, Nonne, inquit, spiritus meus tibi præsens erat, qñ homo in occursum tui de suo curru descendit? Dum igitur infœlix te cupiditatis cogitatio vt hoc ageres & diceres fefellit lepra Naaman cũ sua pecunia tibi & semini tuo vsque in seculum adhærebit. Ecce eadem potestate Helisæus propheta lepram Naaman corpori depolue rat, qua Giezi eandem adhęrere cărni & do
D mui imperabat. Vnde peruidendũ est istas omnes virtutes non rerum temporaliũ effectibus, sed imperantis præcepto peragi, quanuis contra naturam nihil in illarũ vel harum effectione certũ est perfici. In quarum tũ perfectione ipsa dei imperantis voluntas, seu per se, seu per angelos, seu per homines illas requirit, quas futurorum figuris aperte per omnia conuenire prænouit.
Quodam quoque tempore filijs prophetarum coram Hęlisæo facientibus sibi locum, superna manu vnius ex illis securis ferrum manu- tatione
brio lapsum excidens, in Iordanis fluuium Cap.15.
cecidit. Qui amisso ferramento quod mu- 4.Reg.6
tuatum acceperat omnino grauiter doluit. Vnde Helisæus viri clamore motus, affectu dolentis locum vbi ferrum ceciderat demersum, requirebat. Quo aduocato, & à se illuc ligno immisso, ferrum de profundo ad superiora aquæ natans reuocat, Grauem vero ferri naturam tenuis aquæ substantia ferre non valet. Sed tũ qui postmodum sub Petri pedibus maris solidauerat naturam, ante illam de profundo ferrum leuare iubet. Aquæ enim natura quanuis terra fragilior, tñ aere solidior videtur. Hoc.n. à terra minus habere virtutis ostẽditur, ꝙ ab ea metalla & lapides minus sufferuntur. Apte vero illud plus retinet, ꝙ hominum & cæterorum animalium corpora & ligna superna
E tantia sufferre valet. Vnde &si metallum ad integrum aqua non supportat, ex parte cum portantibus tolerat, qm̃ lapidem, vt sępe probatur, quem vix duo viri in aere posſunt leuare, in aqua cum de funę pepẽderit, vnus homo poterit retinere. Vnde apparet aquam &si non per totum, ex parte tñ sufferre posse, & quod ex parte res habet, deũ per totum vt sequatur naturaliter impetrare. Propter quod aquæ natura natans ferrum sufferre

sufferre poterat, quia deus quod ex parte p
semetipsam creatura cõuescit, vt ad integrũ
Historia faceret, imperabat. Belli quoq; tempore
Heli regi Israel in multis locis rex Syrię insidias
cõponebat, quas Helisæus propheta regi Is-
6.6. rael semper vt se caute in his ageret, mani-
festabat. Sed dũ hoc rex Syriæ per Helisæũ
fieri pro certo dignosceret, ad totã ciuitatẽ
Helisæi misit copiosum curribus & eq̃s in-
structum exercitũ. Quod cũ viri dei mini
ster nocte surgẽs videret, territus & pauo-
re cõfusus ad Helisæũ venit. Quẽ confor-
tans Propheta plures, inquit, auxiliatores
uri q̃ hostes. Et ne vltra modũ pueri mẽs
F perterrita fieret, vidẽtis inimicorũ multitu
dinẽ copiosam: ei angelorũ igneis curribus
& equis instructas per totũ montẽ in eius
circumitu astãtes phalangas fecit esse visibi
les. Vñ ad hostes digrediens hoc à dño im-
19 petrabat, vt illã gentem sicut antea in fori-
bus Loth cæcitate percuteret. Hostes igi-
tur obcæcatos demonstraturũ se virũ quẽ
quęrerent promittens, in Samariam vrbem
perduxit, eorumq; oculos aperuit ibi.
Quos rex Israel videns, ab Helisæo quæsi-
uit, verum occideret eos an non. Cui vir
dei, non vt interficeret imperauit, sed versa
vice inimicos cibis reficeret, & abirent. Nõ
ita igitur vt lucem diei non videret hic po-
pulus cæcitate percutitur, sed prẽsentis He
lisæi & locorũ per quos ambulabãt agnitio
ab illorum oculis occultatur. Si etenim cę-
cata diei lucem non conspiceret, nequaquã
tanta multitudo solum Helisæũ sequi ducẽ
tem in Samariam potuisset. Ipsa igitur cæci
tate percussi sunt, dum quẽ viderunt nullo
modo intellexerunt. Vnde simili modo vir
dei suo ministro, nõ ad videndam lucẽ diei
per quam hostes viderat oculos aperuit, sed
in angelorũ consideratione quos ante non
videbat, eius intuitũ direxit. Hoc etiã bel-
G lo Benadab rex Syriæ in terram Israel cum
infinita multitudine veniens, Samariam
multis modis obsedit, & ad tantam angustiã
inclusos, vt matres filios suos comederent,
obsidionis necessitate coercuit. Vnde rex
Israel tam obscœna infamia permotus, ad
domum Helisæi furore plenus venit, & vt
præsentem angustiam valentem absoluere,
7. decollare destinauit. Quapropter ipse Pro-
pheta velut de animæ periculo curans, fi-
xo sermone respõdit, Cras eadem hora hac
statere modius similæ, & hordei modij mer
cabuntur in huius introitu vrbis vno state-
re. At vnus ex duobus ducibus regis infida
mẽte garriens. Si, inquit, cataractas dñs in
cœlũ faceret, verũ quod dicis esse valebit?
Cui Helisæus ait, Tu hæc oculis tuis vide-
bis, sed causa huius infidelitatis ex his come
dere nõ poteris. Sequenti dehinc nocte, soni
tum aerei fragoris in Syrorũ castris dñs au
diri fecerat, qui cunctas inimicorũ cateruas
pariter versas in fugã diuertebat. Quo ex-
plorato, cateruatim populus per portã ciui-
tatis prorumpens, infidelem illũ ducẽ suffo
cauit. Qui vidẽs ista, iuxta Helisæi verbũ,
eis vesci nõ potuit. His omnibus virtutibus
quas ꝓpter mirabiliũ diuinæ scripturæ ori
ginem seruandã perstrinximus, aut in pri-
mo libro similia quædã annotauimus, aut
etiã tertio, quo de Euangelio & nouo testa H
mento disseremus, si dñs vitam & adiuto-
rium dederit, quædam explananda reseruamus. Interea post mortem Helisæi famuli 4.Re.13
dei, cum quadã die familiares eius mortuũ
quendã portantes, latrunculos vidẽtes per-
timuissent, in sepulchrũ Helisæi quod pro-
pe erat, mortui cadauer proiecerũt. Quod
dũ tangeret ossa Helisęi, reuixit & ambula- 4.Re.2.
uit. Vnde quidã præscriptũ sermonẽ in hoc
signo impletum fuisse dicunt, hoc est, Spiri-
tus qui in te est fiat duplex in me: quod ne-
cessario impleri debuit. Helias ergo in vita
sua priusquam reciperetur mortuũ resusci- 4.Re.17
tasse vnũ scribitur, quod similiter & Heli-
sæus fecisse iam cernitur. Sed & aliũ. i. istũ
post mortẽ suam, videlicet in sepulchro re-
uiuificasse videtur. Sed etiã hoc duplex gra 4.Re.4.
tia facto esse non apparet. Quippe quod. n. 4.Re.13
Helias semel fecerat, bis ac ter si necesse es-
set iterare posset. Sed potius hoc duplicem
gratiã Heliæ esse in Helisæo pronunciat, ꝙ
Helisæus imperando, quæ Helias orando
& postulãdo impetrabat. Siue vt cæteri di-
cunt, quòd Helisęus cum magno honore &
seculi dignitate, virtutum & prophetię do- I
num habuit, quod Helias profugus & per-
sequutus in montibus & speluncis degens,
eiectus ab hominibus retinebat. Per longũ
deinde tempus populus Israel cum dei legẽ Israelita
& prophetarum dicta transgrediens, idola rum ca-
colendo dominũ ipsum cõtemneret, qui pa lamitas.
tres suos de terra Aegypti duxerat, in ma- Cap.27.
nus gentium traditus, post plurimas popu-
li strages, & vrbiũ obsessarum euersiones,
decem tribus quæ in partibus Samariæ fue
runt, à facie sua penitus proijciebat: & re-
ges assyriorũ Salmanasar. ſ. Teglatphalasar,
quibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

quibus eos capitulandos & translatos tradiderat, Samaritas pro eis custodes videlicet
4.Re.17 ex multis gẽtibus & vrbibus,ne esset inculta terra cõgregabant. Quos leones iubente dño,q̃ cum nõ metuissent,dilacerabãt. Vnde ad regem Teglatphalasar cito per nũcios sermo deuenerat,q̃ gentes quas statuerat in terra ista cultum dei terræ ignorantes, leones lacerabant. Quapropter rex vnum de sacerdotibus Leuiticæ stirpis illas gẽtes deũ colere fecit. Quo accepto quamuis gentili superstitione minus relicta,plaga cessauit. Tribum autẽ Iuda & ciuitatem Hierusalẽ quã elegit dominus, & omnes quod ad eos pertinebãt adhuc deus tunc reseruauit. Cu-
K ius regnum ipso tempore Ezechias rex iu-
Sénache stus deumq; timens gubernauit. Sed Senna
rib. cherib rex Assyriorũ, videns q̃ patres sui Samariæ regnum & imperiũ Israel destruxissent,& ipse ad terrã Iuda, duce Rapsace, quẽ Hebræi Esaię Prophetę filium dicunt, & profugũ Iudæũ ad Assyrios commigrasse,exercitum conuocat,& Hierusalem vrbẽ
4.Re.19 expugnare iubet. Sed in ipso conamine deus populi defensor & superborũ humiliator, de cœlesti exercitu militem angelum videlicet ad Assyriorum castra misit, qui opere vnius noctis centum octogintaquinq; milia ab exercitu Sennacherib interfecit. Qui sic fugatus de terra Iuda, cum paucis ad Niniuem vrbem suam fugiens vix euasit. Vbi in idolorum phano repertus,ab vno filiorum suorũ quos ipse genuit, interfectus
Infirmi- est. Paruo tempore interiecto, Ezechias
tas Eze- rex Iuda ne de tanta victoria esset eleuatus,
chiæ. & forsitan etiam gratiarũ actione exiguus,
Cap.28. in grauissimi languoris morbum incidit.
4.Re.20 Ad quem in ipso languore visitãdum Esaias Propheta veniens dixit,Dispone domui tuæ,quia non viues vltra,sed morte morieris. Quo tristi admodum nuncio protinus rex ipse permotus,ad parietem faciem suam conuertit, lachrymabilemq; pro vita sua in conspectu clementissimi & misericordissi-
L mi domini precem fudit. Non quòd de suo, vtpote perfectus merito in conspectu conditoris sui incertus fuit, sed quia Christi venturi in generatione sui generis prosapiã in throno Dauid lucernã non dereliquit. Sed cum supplicãtis fletibus regis,& famuli sui pius dñs ad misericordiam esset flexus, rursus Esaias Propheta puro agitatus lumine mittitur, vix mediũ atrij digressus,qui sanitatem & regnũ & pacẽ vndique regi ipsi & ciuitati fore denunciat,& quindecim annos vitæ suæ ab ipso dei sermone addi cõfirmat. Sed dũ Esaias duas prophetias sibimetipsi inuicem cõtrarias eadem hora protulisset,necesse erat vt alteram q̃ facienda esset,signi ostẽsione firmaret. Vũ ut rex qđ dicebatur indubitanter crederet,solis in ortum ab occasu tro cper decẽ horas cursum recidiuo deus trami dit. te retorquet quatenus inde veluti mane iterum festinare inciperet, qui diei totius,excep tis duabus horis,spatiũ cõsummasset. Per quas duas horas,vt multi æstimãt,cœli cursu de occasu in ortum reuertitur,vt dies integra rursum sine interueniente nocte in ortu innouaretur, vt scilicet dies duos etiã in hac vice in luce concluderet. Quomodo & Iosue sub Iesu filio Nun,in illo prędicto bello mo 10.
ram fecisset indubitanter & hac vice luna M reuerti minime dubitatur, quatenus ne qđquam vt prædiximus in cyclorum cursibus conturbaretur. Propter quod & maris ipsa vicissitudo impedita fuisse non denegatur, vt de cętero conuenienter qualiter quotidie fieri solet, cum lunæ cursibus comitaret naturam. Vnde in hac reuersione conuenit solem nõ mutasse sed suo conditori in omnibus naturaliter præcepto obedire. Sicut n. lucere & calere naturę suæ insitum sol possidet:ita quicquid præciperet dominicæ iussioni seu currere seu stare seu recurrere naturaliter habet. Cõuenienter autem tale signum regi in mortis in expectatione posito aptissimum euenit, q̃ dominus per solẽ fieri taliter, per solẽ congrua dispensatione dispositum, qm̃ sicut sol in procinctu occasus sui positus in diei initiũ reducitur,sic rex in mortis expectatione constitutus, quasi ad incipientis vitæ gaudia reuocatur. Tantum quoq; temporis,idest quindecim annos eius vitæ se dominus dixit addere, quatenus nasciturus tunc filius consumpto illo tempore,regnum patris valeret gubernare. Cæterum illam quam non exiguam quæstionẽ de isto, vtrum suæ vitæ finem hunc si non V fieret fieri deus disposuit, multi doctores habuere, quando de Lazaro ille quatriduano mortuo aliquid dicemus, si dominus p̃ miserit,ex ipsa Euangelij authoritate cupimus intimare. Eadẽ quippe de isto ex mortuis iam reuocato sententia quæ de resuscitatis ex mortis ipsius somno iterũ quandoq; Captiuitas abeuntibus est proferenda. Hoc quoque Babylonicæ defuncto,cum reges Iuda & reliquus popu lus multiplicarent scelera,& per Prophetas Cap.29. traditurũ

traditurum se Chaldæis Hierusalẽ cum regibus & populis ad destruendum dñs prędiceret, quod postea ipsius euentus, dũ dicta Prophetarum tota pariter plebs contempse
rat,cõprobabat. Nam cũ Pharao rex Aegypti contra Dariũ & Chaldæos pugnaturus venerat, Iosias rex Iuda satis iustus,in cãpo Mageddo illi cum exercitu obuiauit. In quo conflictu dum Iosias victus & vulneratus occiditur, Ioachaz filius eius a populo terræ Iuda pro ipso ordinatur, Nechao vero Assyriorũ & Chaldæorũ deuicto exercitu, velut ad tuendũ regnũ quod ceperat,constitutis in Carchamis oppido ducibus,cũ exer
citu copioso post tres menses ex quo Iosias B occisus est, Hierusalem reuertitur. Vnde inconsulto ordinatus rex Ioachaz Iosiæ filius inuẽtus, Ioachim fratre suo in loco eius cõstituto, catenis vinctus in Aegyptum secum trahebatur. Sed mortuo Nechaone & ducibus qui in Carchamis relicti fuerãt bello victis,tertio anno Ioachim regis Iuda,q illuc vsque Nechaoni adhæserat, Nabucho donosor rex Babylonis per exercitum Hierusalem velut Aegypti coloniam obsidebat. Cui se Ioachim ipõte tradens,datis obsidibus Daniele videlicet, Anania, Azaria, Misaele, & parte vasorũ templi domini adhuc in regno suo relinquitur donec grauissimæ seruitutis onere depressus ad Aegyptiorum regẽ iterum diuertens, misso rursum exercitu comprehensus & tractus, priusquã ad vrbem veniret in campo Babylonis vndecimo anno regni sui interficitur. Et interim dum hæc aguntur, in eius locum Ioachim qui dicitur & Iechonias,filius eius,p patre suo a populo in Hierusalem rex constituitur. Cuius regni tertio mense, Chaldęorum reuerso exercitu,& ciuitatem Hierusalẽ obsidente, monente Hieremia Prophęta,ne ciuitas cõbureretur, rex Ioachim C cum Noescha matre eius,& cunctis populi tribubus,militibus & fabris,& inclusoribus Chaldæorum populo se tradidit,qui illũ cũ omni terra, scilicet generatione sua in terrã Chaldæorum, id est in Babylonẽ deduxit. Post quem a Chaldęis Sedechias patruus suus filius Iosiæ regis Iuda,regnum Hierusalem obtinuit. Qui & ipse nono regni sui anno,deficiens a Chaldæis, ad Aegypti regem venit: Nabuchodonosori occasionem dedit, vt ipso sedente in Reblatha in terra Emath,quæ nunc est Antiochia,per exercitum suum obsideret & expugnaret. Et cum ipsum regem vndecimo anno regni sui cœpisset incenso templo & tota vrbe, plurimis occisis,& reliquis captiuis,eundem filijs,pariter & oculis orbatum, secum in Babylonem perduxit. Quo tẽpore Danielquẽ De Da-
in primordio captiuitatis vnũ de obsidũ nu niele
mero posuimus, in Babylone ex Iudæorũ somnia
stirpe,illustri fama clarebat. Qm̃ cum esset interpre
spiritu dei plenus,& prophetiæ munere cõ- tante.
donatus,quæ hominibus fiebant incognita, Cap.30
ipsi deus demõstrabat. Vnde accidit vt Nabuchodonosor rex somnium videret,cuigilantique etiam ex parte aliqua somnij memoria in illo remaneret,Deus Danieli, nõ solum somnium ipsum,sed etiam somnij ipsam occasionem, quæ esset antequã rex dor
miret,indicauerat. Hoc vero factum est,vt D
regi Daniel summi creatoris notitiã insinuaret,& plebs in seruitute & captiuitate posita, aliquod quãuis paruum auxiliũ & solatiũ haberet. Sed rex ille ita in dei obliuio Dan 3.
nem animo euectus incidit, vt statuã aureã De tri-
altitudinis nimiæ in campo Duran prouin bus pue-
ciæ Babylonis erigens,proprio nomine cõ- ris in
secrari diuino cultu pręceperit. In cuius sta ignẽ p-
tuæ dedicationem omnes vndiq; prouincia iectis &
rum populorumq; præpositi conuocati cõ- liberatis.
muni decreto,ipsam imaginẽ,vellent nollẽt Cap.31.
coacti sunt adorare proposita recusantibus præsente pœna,quòd non parua fornacis flãma vrendum quisque agere nolens semetipsum pręsciret. Vnde accidit,vt præpositi Babylonicæ regionis tres viri, Sidrach, Misac, Abdenago,ex Iudæorum stirpe progeniti, de quibus in initio captiuitatis pariter cum Daniele Babylonem deductis, diximus, à Chaldæis accusati sunt corã rege, quòd nec deos patronos ipsius regis, nec illam tunc conseceratam nuper voluissent imaginem adorare. Quos ne accusatio alicuius odij causa, & non iusta querela posset peruenire, ipse rex ad se vocari iussit,& vtrũ deos suos & statuam auream adorare vellent, in- E
terrogauit, Augensque interrogata, Sufficiat, inquit, de præterito narratum,nunc in mei præsentia iussa complete, & auream quam erexi statuam adorate. Si vero quod iubetur, exequi non vultis, opere necessario camini ignis ardores experiendos subire debetis. Sed illi vnanimi respondentes sententia,Deos quoscunq; tuos, non tantũ non colimus, verumetiam astantẽ præsentialiter statuam nuper ędificatam, inquiũt, nequaquam adoramus. Solũ enim vniuersitatis

tatis authorem cœlestem tantummodo libenti voluntate & communi priuatoq; studio veneramur. Cuius potentia quicunque sibi puram, nullo prauo opere læsam conseruat fidem, à qualicunque angustia protegit. Ideoq; ò rex, nec præsentis camini flammas pertimescimus, nec in vllo aliquo potestatis minas & supplicia formidamus, qñ potentissimus rerum conditor & gubernator, seruos suos de ignis ardore, & qualicunq; quã manus tua intulerit plaga per omnia potest liberare. Vnde incredibiliter ira succensus, & fornacem plus solito succendi præceperat, & hos per fortissimos de suo agmine viros, F cum vestimentis & ornamẽtis in ignẽ proij ci, fereci sententia iubebat. Sed ipsi in fornacem proiecti, cum in flammarum medio ceciderant, nullo modo ignis ardorem sibi in aliquo aduersantem sentiebant. Nanque dei angelus, cum in fornacem missis eadem hora pariter in ignem condescendit, qui foras ignis ardores de fornace excussit, & intus manentes velut placido rore superfusos, sine vlla molestia incolumes conseruauit: atque in circuitu fornacis inimicos quoscunque Chaldæos proditionis & interfectionis eorum reos reperit, ignis ille consumpsit. Vnde rex Nabuchodonosor caminum introspiciẽs, ait, Ecce ego quatuor video viros expeditos in medio flammæ sed quartus cæteris excellit eminentia formæ, Illosq; tres quos in ignem miserat, de fornace statim ꝑ propria nomina vocat. Quibus nihil aduersi de fornacis consortio accidisse, cuncti videntes populi considerabant: ita vt non solum corpora ardoris vulnera, sed & pene vlla vestigia non pertulerant: sed etiam sana vestis aut capillus, nullum aduſtionis aut ignis ardorem saltem habebat. In hoc mirabili facto, naturę tutor qualiter ignis leuiter fornace inclusos fouit, inquirit, cum viri circunstantes eiusdem substantiæ, eadem hora G comburuntur. Vnde ergo leuitatem hãc in vna sui parte tũc ignis habuit cum ex altera inimicos regnorum dei ferox illius ardor interfecit? Ignis igitur substantia vel natura in nulla nisi aqua vel alicuius liquoris substantia potest viuere, cum ipse incorporeæ intelligitur esse naturæ. Ex quo accidit, vt dum in lignis ardẽs totum quod in eis ad humorem pertinet consumit, in arido currere qui rursum terræ fuerat redditus, liquoris penuria ignem extinguit: eandem quoque liquoris naturam ardoris voracitas cõsumendo non totum deuorat, sed dum in superiora vbi illius naturæ est copia, pergere nititur, rursum se in aera eleuat. Vnde familiaris vapor ille, cum ad aeris excelsa sustollitur, nebulosa facie concretus terris iterum vnde ierat, per pluuias ministratur. Quod sæpe vastarum aduſtionibus prouinciarum comprobatur, & incensorum montium crebro vaporibus roreas copias deducentibus declaratur. Tandiu igitur ignis in quacunque terrena materia perseuerat quoadusque liquorem omnem qui in ea est vel ipse consumat, vel quod ex suo pastu supereſt, sursum in aera mittat. Si vero exiguus ignis satis humidam materiam inuenerit, ipse velut H infirmior validiore victus, humoris abundantiæ cedit. Præterea quoque cum lymphatica, vt supra dixi, substantia pascitur, ipsius natura nequaquam in aliquo tuta nisi p aerem conseruatur. Etenim si in oleo vel in quocunque fomento incendatur, si circunfusus per aerem totum non contigerit, iam iamq; extinguitur. Quãdiu ergo in aliqua terrena materia arserit, ipsius vita in aere & humore consistit. Vnde potens gubernator, ignis naturã inter inimicos, & seruos suos diuidere voluit ardorem inimicis flabilem & humidam aquæ & aeris substantiam famulis suis conuertit: vt & illi per comburentem naturam arderent, & hi in flabili & lymphatico vapore nihil aduersitatis perpeti sentirent. Quapropter ita scriptura dicit, Angelus domini descendit cum Azaria & Dan. 3. socijs eius in caminum, & excussit flammã ignis de camino, & fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem. Ex aere. n. spiritum, & ex aqua in ipso igne inuenit rorem, sicut & cætera mirabilia per angelum esse cit, qui pariter cum seruis dei, vt supra dixi, in ignem descendit. Daniel quoque dei De Da cultor, de quo in captiuitatis principio dixi niele in mus, cum de tribus principibus regni Persarum & Medorum vnus fuisset cõstitutus, lacu mis regi Dario Astyagis filio domino præstante, præ omnibus factus fuerat charus. Sed so leonũ qm̃ dilectionem honor sequitur, & honor Cap. 32. maximus inuidiam suscitat, ipsi cæteri Me- Dan. 6. dorum & Persarum principes grauiter inuidebant. Et idcirco non valentes nisi in lege dei sui occasionem illi aliquam vnde eum morti traderent inuenire, legem ex regis edicto talem fallaciam nescientis, Persarum & Medorum authoritate firmatam statuere, quatenus ne quisquã petitionem quancunque

cunq; à quoquã deo vel homine per triginta dies postulasset, nisi a rege. Cui decreto si quis iam inuenire esse contrarius, illum absq; vlla misericordia aut clementia, deuorandũ leonũ reciperet lacus. Quo confirmato edicto, dũ diligentissima cura nõ desineret obseruare Danielẽ, in domo sua ter in omni die more consueto, vero deo suo deprehẽdebãt genua flectere. Vñ grauiter ab his accusatum de manibus eorũ eruere voluit rex. Sed hoc lex constituta Medorum atq; Persarum nõ permisit. Quapropter mœsto animo dolẽte rege deuorandus Daniel in lacũ leonibus decernit, Sed à dei angelo ne in lacu insons periret, ora leonũ claudunt. Vñ rex trãsacta insomni nocte, K mane lachrymabilis ad lacũ venit, vbi incolumẽ cubantẽ inter leones secura mẽte Daniele reperit. Imperãte ergo rege iã iamq; Daniel de lacu leonũ abstrahit, quo prodi tores illius protinus deuorandi ꝑ eo mittuntur. Et quos inedia Danielis esurientes fecerat, reorũ sanguinis illius criminosa corpora leones recipiebant. In hoc ẽt tam insigni facto, nõ natura in leonibus mutat, sed insita à cõditionis initio, sua parte p angelũ à deo gubernat, Blandicie. n. & lenitatẽ, quas catulis suis leones oñdunt, in Danielẽ exercebant: & sæuitiã & ferocitatẽ quã in prædã faciũt, in deuoratis peccatoribus redebãt. Vnde certũ est q̃ non contra naturæ suæ terminos vllã creaturã dñs aliquid facere, sed naturarum partes qualitercũq; necesse habetur, aut in defensionem in solatium eorũ quos protegit, aut in detrimentũ eorũ quos premit, gubernare disponit. De lacu vero iterũ & Abacuk translato in Belis & draconis fabula, idcirco in hoc ordine non ponit, quod in authoritate diuinæ scripturæ non habent. Interea captiuitatis tẽpore completo, quod dñs per prophetas implendũ esse prædixerat, reuersionem populi sui & captiuitatis solutionẽ, per Cyri regis clementiam præparabat. Quo tempore Esdras dei sacerdos combustam a Chaldæis in archiuis tẽpli restituit legẽ. Nẽpe qui eodem spũ qui in scriptura fuerat, plenus fuit. Sanctæ scripturæ veteris testamenti, legis scilicet & prophetarum mirabilium ordinẽ in duobus his libellis historia ex expositione summatim posui. Quibus si quid alicuius forte melioris ingenij sagax inuestigatio addiderit, adhuc non me recuso discipulum fieri. Præcipua vero bella tantũ auxilio domini peracta in his fideiter co omisimus, qñ & si ꝑpter de cœlo auxilium admiratione digna sunt, & figurali ratione cõtineant multa mysteria, tñ in rerũ gestarum intellectibus nihil relinquunt incerti. Scimus q̃ Amalech orãte Moyse, Iesus filius Nũ superabat, & Seõ regẽ Amorrhæorũ, & Og regẽ Basan, proceræ altitudinis viros populus Israel interficiebat. Balach filiũ Sephor regem Madian cũ Balaã illo ꝑiuro astrologo, Phinees filius Eleasar cũ exercitu occidit. Et Iesus Bennon vnũ & triginta reges Chananitides, multis cõflictibus prostrauit. Gedeõ filius Ioas in trecẽtis viris innumera Madianitarũ milia per tubas & lucernas occidit. Iepte Galaadites populũ de gentium potestate belli iure superauit. Sãpson ille fortissimus Hebræorum, leonem sibi occurrẽtem nihil habenti in manibus, confregit. De cuius postea ore & capite fauum mellis accepit & comedit, trecentasq; vulpes capiens igneq; succensas in Philistinorũ segetes dimisit. De quibus ille mille viros in specu vno asini mandibula solus interfecit & mortificauit: & vndique sedentibus circa ciuitatẽ in qua dormitauerat Philistæis, ambas portę fores cum ostijs & superliminaribus, & ferreis vectibus comprehendens, in vertice montis qui respicit Bersabee dereliquit. Tribum quoque Beniamin propter commissum pium cultum totam, exceptis sexcentis viris, omnis filij Israel populus post tria bella deleuit. Ionathas filius Saul, & armiger suus stationem Philistinorum percussit. Dauid filius Iesse adhuc puer & pastor ouiũ, vrsũ & leonis interfecti prædam de ore eripuit, Goliath Philistæum de fundibula prostrauit. Qui postea patientię virtute Saulis deprehensũ inimico suo pepercit. Et rex postmodum factus, tribus grauissimis prælijs prostrata Philistinorũ agmina, tributaria fecit. Dauid solus octingentos interfecit impetu vno. Abisai filius Saruiæ leuauit hastam suam contra trecentos, & interfecit eos. Tres robustissimi ruperũt agmina Philistinorũ, vt potum darent regi Dauid de cisterna Bethleẽ, quæ in medio hostium erat. Banaias filius Ioiadæ interfecit duos leones in Moab, & leonem in cisterna in diebus niuis. Ipse quoque virgam tenens manu, Aegyptium spectaculo dignum hastam habentem occidit, Bellum quoque robustorũ in Gabaon exercitui Dauid fecisse ꝑspe-

Exo. 17. Nu. 22. Iosue. 12. Iudicũ. 7. Iudic. 11 Iudic. 14 Iudic. 14 Iudic. 16 Iudicũ 19. et 20 1. Re. 14 1. Re. 17 1. Re. 24 & 26. 2. Re. 8. 2. Reg. 23. 2. Reg. 23.

rũ, Pręter hęc maxima regis Dauid adue
ſus in circuitu regiones bella dei auxilio fa
uẽte, ſeu p ſemetipſum ſeu p exercitũ ſępe
peracta ſunt. Bellũ vero ciuile in ſaltu Ef-
2. Reg. 18. fraim in ipſo Iſrael: in teſtimoniũ Dauid re
ſtituit in regnũ Samariæ regnũ. Cõtra Sy
ros & reges Damaſci, nũc huc, nũc illuc al-
terno ꝓuẽtu vergẽtia certamina multa fue
rũt. Hęc omnia ꝓpea de cœlo auxilia mi-
rabiliter geſta, ꝓuenerũt. Sed illi opi nro
cõueniẽs additamẽtũ conferre nõ pũt, qñ
nihil in quotidianã rerũ adminiſtrationẽ
inuſitatũ oñdũt, dũ p hominũ & ipſorum
et angelorũ diſpenſationes & fortitudines
B effecta ſunt. In Machabęorũ libris, etſi ad
miraculũ numero inferẽdũ cõueniẽs fuiſ-
ſe huic ordini inueniat, de hoc tñ nulla cu-
ra fatigabimur: qa tm agere ꝓpoſuimus, vt
de diuini canonis mirabilibus exiguã, quã-
uis ingenioli noſtri modulũ excedẽte hiſto
ricã expoſitionẽ ex parte aliqua tãgerem⁹.
Ideo & ꝓſens libellus in hoc loco finem ſuũ
cõtingat, vt tertius de nouo teſtõ ab Euan-
gelij initio videlicet dño primordiũ ſumat.

DE MIRABILIBVS Sacræ ſcripturæ, Liber tertius.

Natiui-tas Ioan nis. Cap. 1. Luc. 1.

OCtauiani Auguſti Cæſaris quadrageſimo primo anno, Zacharias ſacerdos de vice Abia, cum in ordine ſuo holocauſtũ offerebat, angelus Gabriel vnus de illorũ numero qui ſtãt in cõſpectu dñi, cœ-li nũcius ipſi rñſa deferebat: quibus ſubnectens, Vxor, inquit, tua hucuſq; ſterilis Eli-zabet grandæua ſatis cõcipiet filium, quem Ioannẽ nomine, altiſſimi Prophetã & ſicut
C ſorẽ tibi pariet. Sed incredula mente ſacer-dos, parũ his dictis fidẽ accõmodãs, qũo, re-ſpõdit, hoc fieri poterit, cũ ego ſim ſatis ſe-nex, & vxor mea iſto officio in iuuentute priuata, in diebus ſuis ꝓuecta ętate ꝓceſſit. Attamẽ Angelus in iſta nequaquã excuſa-tione depulſus, nõ cauſa inuidię vel ꝓfidiæ illatũ munus retraxit, ſed quò à dño qđ di cebat, impleret, cõueniẽtiori ſuæ vindictæ ſubiectũ mutũ ſacerdoté dereliquit: donec naſcẽte poſtmodũ puero, ligatæ linguæ vin culũ ſolutũ eſt, cui nomen filij ſcribẽre ten-tans, Ioannes dixit eſt nomẽ eius. Conue-niente aũt diſpẽſatione factũ eſt, ut Ioan nes qui poſtea hominibus victu & veſtitu & loco, exẽpla pœnitentiæ pręberet, & pœ-nitentiã prædicãs, ẽt conceptionis eius tpe pater pœnitentiæ modũ ſibi ab angelo im-poſitũ donec ille naſceret ſuſtineret. Aliter quoq; cõgrue hoc ſignũ euenerat, vt dũ re gnũ cœlorũ naſciturus cõciperet antiquæ legis & prophetarũ ꝑdicator ſacerdos ſilen tio dãnaret: qñ lex & prophetæ vſq; ad Io-annẽ fuerunt, ex eo aũt regnũ dei euangeli D zatur. Qui cõceptus adhuc in matris vte-ro manens, priuſquam naſceretur, cũ Ma-riæ matris dñi introitũ in domum vbi fue-rat ſenſit, ſpirituali famine p os matris de na ſcituro ex ea Chriſto dño prophetauit. Dũ n. Moyſi ſpiritus in ſeptuagintaduos con-ſiliarios diſtribuit, quid mirũ ſi pueri adhuc in vtero manẽtis ſpũs p matrẽ loqueret, Nu. 11. Natiuitas Chriſti. Cap. 2.

Interea nuncius ad ipoſam Ioſeph Ma-riã virginẽ de ſtirpe Dauid talia dicta de-tulit, cui ſine viri cogitatione parturire filiũ ſpũſſancti munere prędixit. Hic inquiens natus quẽ omnium ſpondent oracula pro-phetarũ, magnus erit in conſpectu domini, & in æternum filius credentium vocabit altiſſimi. Huic enim præcepto munere pa-tris ſui Dauid ſedem dictauit, & regni do-mus Iacob abſque fine imperiũ ſine ſucce-dẽte hærede in ſempiternum tenebit. Qui-bus verbis auditis, orans virgo accommo-data fide, ſine vllo incredulitatis aut inobe-dientiæ obiectu conſenſit. Sed mentem Io-ſeph, coniugis tumentem vterum videntis, quam ipſe non cognouerat, iſta res ſolicitã reddidit. Quẽ quidẽ ne hac cogitatione fa-tigaretur, idem angelus de concepto puero E & naſcituro, & accipienda virgine commo-nuit. Quod ergo poſtmodum inſtante tẽ-pore filium quem ſine viri ſemine, & car-nalis oblectamento voluptatis concepit, ſa-ne damno ſuę virginitatis reperit. In qua re quanuis præter cunctorum hominũ cõ-ceptionis conſuetudinem abſque viri ſemi-ne factum opus oſtenditur, non tamen ex-tra naturã de muliebri vtero ſumpta ſubſtã-tia carnis naſcebatur. Ex natura naturaliter naturam ſuſcepit, qui cooperante ſpiritu-ſancto ex materna quanuis ſola carne, verã, carnis ſubſtantiam humanæ, exceptis vitio rũ paſſionibus integrã contulit. Quã rem nẽ ſine exẽplo naturæ alicuius, velat nouã in dei creaturis, dimittamus, multa animã-tia abſq; parentum coitu progigni compro bamus. Qualiter apes ſine patribus, ſotu materni corporis tantummodo creſcũt, & omnia illiuſmodi volatilia, fœtus ſuos to-taliter

taliter concipiunt. Sed & multæ aues abſq; maribus ova gignere pũt. Et tale conceptũ in multis piſcium generibus ova gignere pũt, vt Philoſophi aiunt: In ſola quoq; carne ſine patre vermis naſcitur, cui ſe dñs hac de F cauſa ſimilẽ dicere per Prophetã non dedi-gnatur. Quod ergo in multis rebus cõſueto more dñs operatur, quid naturæ contrariũ dicendũ eſt, ſi qñ ipſe uoluit, vt in virginali utero ſpũſſancti diſpenſatione filius ſine vi ri coitu naſceretur? Quo naſcente in Be thleẽ ciuitate Dauid, paſtores cuſtodiæ gre gum deſtinati, ab angelis imbuuntur, qꝫ rex cęli in terra cum hominibus ex homine car nem naſcendi lege aſſumere tũc dignaret. Et deinde cũ hoc nuncio conueniens adue-nientibus paſtoribus carmen concinunt, ad cœlum rurſum cõſcendentes angeli redeũt. Et in hoc conueniens ab angelis peractus ordo conſpicitur, natus agnus, & gregibus paſtor nunciaretur. In his duobus pueris Ieſu & Ioanne, ꝓcurſore & dño, non ſine hi ſtorica rõne natiuitatis ordo intenditur ꝙ de anu vnus, alter de virgine puella gñatur. Chri enim dñi præcurſor per omnia Ioan nes idcirco de vetula matre debuit naſci, Chs vero de puella virgine corpus aſſum-pſit. Ipſe eſt. n. noui teſtamenti principiũ ſi-ſtorũq; qui ex noua lege naſcerentur, exor-diũ extitit. Igitur quadrageſimo ſecũdo an-no Octauiani Auguſti Cæſaris, tpibus He G rodis regis Iudæorũ, ablata ex Iudeis omni dñandi ptãte, in oppido Iudææ Bethleẽ de Dauid ſtirpe ex virgine Maria Ieſus Chs dñs naſcitur. Quod cõpetenter euenerat, vt cũ regũ & pontificũ ex Iacob ſtirpe deſcen-dentiũ ſucceſsio conſumpta fuerat, qui inæ-ternum rex eſt & pontifex tũc naſceretur.

Naſcente ergo illo puero, quẽ Iſraelita-rũ & gentiũ prophetæ vtriuſq; populi Sal-uatorẽ fore prædixerãt, Magi de terra Eui-lath ducti ſtella, ad eũ cũ muneribus longo admodũ itinere venerant. Qui oblatis mu-neribus & adorato per tẽpus puero reuerſi ſunt, nõ eadẽ tũ via qua venerũt, ſed p aliã ad patriæ loca remeare moniti diuino fami ne curabant. De hac autem ſtella, quòd ab Hieruſalem pergẽtibus Magis vſq; ad Be thleem lux itineris fuit, Euangelij dicta ex-ponũt. Cæterum vero qui de terra ſua vſq; Hieruſalẽ hanc ducẽ itineris habuiſſe Ma-gos exiſtimant ex Euangelica authoritate firmare non pũt: qm Magi in terra ſua cum eſſent, excellentem ſyderibus ſtellã vidẽtes, dei eſſe & regis, qui iuxta prophetias tã ip-ſorũ qꝫ eccleſiaſticas ex Iſrael naſceret, ſeu ex propria eorũ ſcientia, ſeu angelica admo- H nitione intelligentes, ad terrã Iſrael vene-runt, & ad Hieroſolymã, vbi totius prouin-ciæ principatus fuerat venientes, de rege na to & pariter deo perquirunt. Vnde in vete-ribus Iſraelitarũ oraculis vatum de eodem nato vbi naſcendi locum acciperet, monẽte ſubdolo ſermone, roges alacres pgũt. Egreſ ſiq; vrbẽ mox ducẽ itineris ad Chriſtũ ſtel lã ſequentes deueniunt. De iſta vero ſtella dubitat, vtrũ ſtella ſimplex, an angelus, an ſpũſſanctus accipiat. Etſi catholico ſenſui nihil repugnat, cũ de ſingulis diſputatũ fue-rit, arbitris maioribus eligendi liberã volun tatẽ ingenioli nri menſura concedet. Si in. ſimpliciter ſtellã accipiẽdã eſſe qs maluerit, à cæteris ſtellis in hoc ducatu qũo deuiauit? Quarũ natura ab initio condita in firma-mento cœli conſtituta fuiſſe dignoſcitur, ſi-cut libri Geneſeos authoritate manifeſta-tur. Si ergo in firmamento cœli maneret in-ter Bethleem & Hieruſalẽ, dux fieri ambu lantibus qualiter poſſet? Et ſi p aera ſagittæ more quanuis paulo lentiore curſu propter ſequentes peruolaret, aſſuetũ in firmaméto locũ & curſum interim deſereret. Qđ nec maioribus quidẽ luminaribus accidiſſe ſcri-pturæ deſcribunt, cũ in ſignis aut ſteterunt, I aut reuerſa ſunt: niſi forte aereus ille ignis q tale miniſteriũ accepit pp ſimilitudinẽ, ſicut in multis diximus, ſtellæ vocabulum accepit. Aut ſi angelus habitu ſtellæ hoc mi niſteriũ fecit, quod non repugnat, dũ ſe an-geli qñ ſe hominibus oſtendunt, in multos trãsformant habitus. Qũo & Moyſi in O- Exod. 3.
reb de rubo angelus ignita facie loquebat, & velut miles armatus Ioſue filio Nun, ex-tra caſtra in Galgalis oñditur. Sicut currũ Ioſue. 5,
& equos igneos aſcenſione Heliæ angeli ſun 4. Re. 2:
guntur. Et qñ Heliſæus pueri ſiñ oculos 4. Re. 6.
aperuit, in eiſdẽ habitudinibus angeli mani-feſtãtur. In forma hoſpitũ Abrahæ & Loth conſpectibus ſe præbuerunt: & Manue & v- Gen. 18.
xor eius prophetali habitu loquentẽ ad eos Gen. 19.
angelũ viderunt. Nimirũ & iſta vice ange- Iudi. 13.
lus dux Magorũ efficit, q aſtrologis in ſtel læ ſimilitudinẽ & clariſſimi ſyderis fulgo-rẽ trãsformatur. Licet. n. per imaginẽ rerũ, quæ Ioanni in Apocalypſi ſua per viſionẽ dicuntur, huic tũ intellectui nõ cõtra facit, Stellæ ſeptem eccleſiarũ ſeptem angeli ſunt. Apoc. 1.
Vũ quanuis in ſpiritu, dũ tamen ſtellæ an-

Universidad de Deusto
Biblioteca

K geli dñr, quid repugnat, si etiam in hoc loco
H stella angelus dictus esse sentiatur? Vel certe si neq; angelus neq; stella fuisse dignoscitur, spiritus ergo sanctus hęc stella fieri cōstatur. Qui sicut postmodum corporali
Matt. 3. specie columbæ descendit super Iesum dominum in Iordane, sic gentes adoratrices, stellæ specie duxit ad cunabula dñi nascentis in carne. De quo spiritu per parabolam
Nu. 24. Balaam astrologus loquebatur: Orietur stella ex Iacob, rutilum scilicet lumen spiritalis gratiæ Christi, qua nox infidelitatis gentium illuminatur. Sicut ergo in igne super
Acto. 2. Apostolos postea in cœnaculo Sion descendit, ita in specie stellæ magos ad dñm spūs-
Baptizatur Christus. sanctus deduxit. Hic igitur puer scientia præibat ætatem, donec tricesimum annum agens ad Iordanem venit, & ab Ioanne, de
Cap. 5. quo supra diximus, Zachariæ filio, qui tunc
Matt. 3. populū in eū creditурum qui venturus erat baptizabat, & ipse baptismum ab agnoscente susċepit, & confitendum vnda Iordanis
Ibidem. lauabat. In specie columbæ spūs sanctus super eum descendit, & patrem de cœlis loquētem de se audiuit: Hic est filius meus dilectus, in quo sibi anima mea bene compla-
L cuit. Cum his signis cœlum apertum vidit, & ita baptizatus de fluminis lauacro ascendit. Ad baptismum vero descendit dñs Iesus, non quòd baptismi sacramento egeret, qui proprij aut originalis peccati nullam culpam haberet, sed vt aquas quas quanuis in delicto Adæ deus non maledixerat, terræ qua continebantur maledictione infectas purgaret. Et ne quisquā baptismi sacramentū negligeret, dū qui sine peccato fuerat, baptismi aquas iniuit. Et ne quisquā ab inferiori baptizari paruipenderet, dū deus dñs à seruo suo mergi vndis baptismi appeteret. Et quatenus adhuc à diabolo se donec tentatio perficeretur, vt occultaret, qui illum velut lauacro indigentem, vt inter pollutos peccaminibus ablui aquis conspiceret. Spiritum vero sanctum super se in baptismo descendentem vidit, & vocem patris de cœlo se confitentem filiū suum audiuit, & cœlum coram se apertum conspexit. Nō q; ante baptismum suum hæc omnia dei filius non haberet, sed vt baptismi sacramen-
Ps. 109. tum quid valeat ostenderet. Non enim tūc spiritum ille cœpit accipere, qui eandem cū
M spiritu sancto substātiam habere creditur. Nec tunc illum pater filium professus est esse cui dixit: Ex vtero ante Luciferum ge-

nui te ante videlicet oēm angelicam creatu-
rā quæ Luciferi appellationem per scriptu- Esa. 14.
ras sæpe tenet. Neq; tunc illi aperiri cœperat thalamus cœlorū, qui ait: Cœlū mihi sedes, terra aūt scabellū pedū meorū. Sed idcirco hæc omnia sctā trinitas in baptismo
dñi congessit, vt sciret vnusquisq;, quid mu-
neris in sacri baptismatis mysterio susceperit. Tunc.n. spiritū sanctū quisq; pctō rum sordibus ablutus accipit, & à deo patre profiteri filius adoptionis gratia incipit, & tunc ibi regni cœlorū ianuā aperiri, & citē sociæ
festis patriæ angelorū sctōrum consors intelligit. Quāuis vero corporali specie spūs sanctus super dñm descendere dicitur, non tamen de auibus sumpsisse columbā, sed ex aere minimè dubitatur. Nequaquam enim ex auibus spūm sanctum necesse fuit corpus assumere dum auos sibi connexæ in nullo transgressæ sunt legem naturæ: sed si in aliquo transgrederentur, in hoc tanti meriti transgredi nō haberent, vtpote nec æternā, nec rationabili creatura, vt à spiritu assumptione carnis à delicti vindicta soluerētur. Sed q. filij persona corpore carnis humanæ
inducebatur, cōueniēs erat vt spūs sancti per-
sona per corporalē super eū descenderet, & A
vox patris corporalis de nube per aerē corporeis auribus audiretur. Præterea quoque idcirco in nube & columbæ imagine pater & spūs sanctus ad baptismum veniunt, qm aquaticæ naturæ res illæ aliquid haberent. Dum enim in terra filius ad baptismi mysterium aquæ creaturam elegisset, necesse fuit vt & pater per aquaticā nubem intonaret, & spūs sanctus illud corpus quod de aqua in principio factum est, ex illa nube acceptum simularet, vt sic tota trinitas eandē voluntatē sicut haberet oēnderet. Cum Tētatio
ergo de aqua dñs Iesus baptizatus, cōfestim & ieiu-
ascendit, vt diabolo daret occasionem tentandi, antra deserti petiuit, vbi & quadra- Cap. 6.
ginta dies, & totidem noctes nullo humani Matt. 4.
pastus suffragio fultus ieiunauit. Ibiq; per tria est tentatus, in quibus primus homo se
ductus est, tentantem satanam tribus respon-
sionibus vicit. In diaboli tribus propositionibus tota iniquitas sita est. Christi vero tribus responsionibus, quibus diabolus repugnatur, tota iustitia fuit. Cum inimicus damnatur & vincitur, & humano generi liber-
tas & redemptio præparatur. In hoc nan-
que conspectu fuerat, dum supra authorem se eleuare voluit, qui sub eo illuc vsque

fuerat, id est hō, per domini victoris auxi-
B liū vltra ipsum excreuit. Et dū illū qui ab omni impedimento liber fuerat alligare tē tabat, interim vinctus ille quē ipse tenebat in carcere, quibus tenebaē vincula deponit. Et dū cōtra se fortiorē pugnare nitit, interim ipse qui erat infirmior aduersus eū roborat. Etenim qui hucusq; de cœlo tm in terrā eiectus fuerat, terrore ēt de terra ad inferna eū migrare dominus iubebat. Qua draginta dierū inedia domini incarnatio sustinere sine vitæ periculo poterat, qm ser-
mo dominicus qui Moysen p aera quadraginta diebus bis renouauerat, hic Chri artus & neruos intus irrigabat. Quare igitur cōsummatis quadraginta diebus & quadraginta noctibus esurire dūs Iesus describit, cū Moyses & Helias tāti tpis spatio p ieiu-
niū famē pati nō memorantur: famē vero & laborem, redemptor nōster, consummato tanto dierū numero sustinet, quatenus & tentatori occasionem tentandi inferret, & nosceretur quàm veram humanę carnis substantiam gestaret. Vnde nec extra humanum opus & in hoc ieiunio aliquid egit no-
C ui, dū tpis quod prius homines ieiunauerunt, spatium non excessit. Deuicto ergo aduersario & quadraginta dierū pfecto ieiunio, per Iudæā & Galileam Israeliticū populū ad viā salutis vocabat, & primarios duodecim sibimet mites ex omnibus specia
li electionis munere segregabat. Qui vt de vitæ æternæ substantia, animarum videlicet sanitate, faceret fida omnium corda, etiam in serui potestate visibiliter nulla resistente vi languoris curata reddebat corpora. Vnde cum prædicans Euangelium regni dei, Galilæā circumiret, & promiscuū vulgus cura varia pressum cerneret, quosdam quorum præsentis defectio lucis lætitia priuabat, alios ꝑfusa per totius corporis superficiem lepra fœdauerat, nonnullos pe
dū fruſtratos habita forma, curauit. In paralytico autē à quatuor viris portato, quatuor diuina opera cernuntur: Dū dimittūtur ei pctā, & præsentis ęgritudinis plaga verbo tūc soluitur, & cogitationibus in ore dei omnia scrutantis respōdetur. Et in hoc viro oīditur quosdam pp animæ maculas dolore grassari. Mutus loqui non poterat verbū, vt dei prophetes responsa ab illo pos-
tularet. qui in ore asinæ facundiam repere rat, qūo humanā linguam quanuis mutam ad verba nō solidaret? & cum iustitiæ lux

quæ in mundum venit, appareret, qualiter cæcus nō videret? & qua potestate diabolus D
in homine p̄maneret, ad quē ejiciendum quomodo illum pectātē de cœlo expulerat Christus ueniret? In quo; panibus & duobus piscibus quinq; milia saturantibus, cōtinentur miratione digna tria, scilicet materiæ paucitas, & populi saturati multitudo & fragmētorū copia. Deambulante dō-
mino super vndas, Dominus de terra discipulos petēs necesse habuit in vndis ambula-
re. Causa huius Petrus fuit, id est, ne si ēt Christus solus, veritatem carnis dubiam relinqueret. Dum autē Petrus filius viri & mulieris hoc faceret, p impetrantis Christi auxilium, nullā de carne virginis filij dubitationem admittit. Vtrum domini & Petri corporum leuigata est natura, vt illa aqua sustineret: an aquæ substa ēam solidata est, vt corpora humana fulcire posset? Quanuis ergo vtruiq; hōc faceret, nō cōtra naturā domino præcipiente esset, si aut aquam solidaret, aut humanā domini iussio carnem leuigaret, vbi militantes institorū foris vt antiqui ferunt, & super equorū auribus proludant: natandi arte quoq; imbuti, merso medio in profunda vix subeunt. Hominibus ergo illud valentibus, quid mi-
rum si domino imperāte caro leuigaretur, E
præsertim cum resurrectionis corpora intā tum leuigabuntur, vt non solū crassa aqua sed etiam nubibus & aere sustineantur vt Apostolus ait, Rapiemur ad occurrendum Christo in aera. Aliter si aquæ naturam solidatam esse quisquā elegerit, qm aqua terrenam habet crassitudinē, vt cū se gelu perstrinxerit in duriorē q̄ terræ ipsius solidi-
tem rigeat, & multitudinē sustinere ualeat, 1. The. 4.
& postea calida aura resoluat. Vel certe, si liquidas vndas non perstrinxerit, natura, q̄ aquis inserta est, ligna quanuis grandia, & humana, & cæterorum animaliū corpora, et naues liburnicas supernatantes sustinere consueuit. Illa soliditas domino imperante facta, nec mirum si etiam Petrum diffidentem non sustinet, cum infideles domino volente, ēt terra nō sustentabat, vt Dathan & Abiron. In naturali rerū administratione Nu. 16.
binæ rōnes deprehenduntur. Deinde inferior ratio quotidiana rerum administratio intelligitur, vt de aqua in animalibus sanguis fit, & vnda salsa p nubes aut terrę in- Exod. 7.
fusionem dulcescit. Et ratio superior inusi- Exo. 15.
tata gubernatio sit, quæ in miraculis rerum

dignoscitur, vt sanguinem aquã in Aegypto in momento, & intincto ligno in dulcedinem deus cõmutauit. Quapropter & panem de paruo semine iuxta inferiorem rationem in magnã segetem per longi temporis administrationem innumerabiliũ hominum pastũ procreat, quem scdm superiorem rõnem de materia modica in momento per benedictionẽ multiplicat. Sic & pisces per primam benedictionẽ multiplicat, qũ dictũ est, Crescite & multiplicamini, et replete aquas maris. Quorũ nunc carnes per superioris rõnis causam, ad turbarũ saturitatẽ psenti benedictione multiplicanẽ.

Pascitur turba quinque panib⁹. Cap. 9. Ioan. 6.

Gene. 1.

De visione dñi in monte cum Moyse & Helia colloquẽtibus. Licet in hac ostẽsione domini facies solari splendore fulserit, non ipsa caro splenduit, sed diuinitas latens in corpore, luminis sui portiunculam foris videntibus quantũ poterant, concesit. Vnde ergo vestimenta candorẽ niuis habuerunt, dum neq; de carne neq; de diuinitate erãt? Nisi forte vt per carnem diuinitas foris illuxit, sic & caro illuminata de diuinitate, per vestimenta radiauit. Moyses autem & Helias specialiter ad talem visionem, velut legis & prophetiæ principes, ad finem conducuntur. Vel ideo vt Moysi cornuta facies, in quam non poterant filij Israel intendere, & Helias curru igneo raptus, comparato Christo obscurarentur. Et tamen isti quadraginta diebus iciunasse scripturæ vocibus memorantur. De Iesu tantum domino his præsentibus, patris se illis pronũciantis testimonium. Sed dum Helias maneus in corpore vel ad talem conductionẽ venerat, quid de Moyse dicendum est: vtrũ in corpore iterũ ad hanc ostensionem aderat: an ex aere simulatum, Sicut Samuel visus est, habitum fingebat, & si suo corpore venit indutus, si hac vice resurrectionem suam, quę cæteris non nisi in nouissimo est futura, compellit? De qua quęstione authores vna eademque sententia prolata non differenter dicunt quòd dum dominus cum tribus discipulis suis & Helia, nõ cum imaginatis sed veris corporibus conuenisse non dubitantur, & ipse Moyses in suo vero corpore de sepulchro resumpto videtur, Sed dominus Iesus primogenitus mortuorum, recte creditur Moysi iterum post hanc visionem corpus sepulturæ commendasse, vt ipsum in nouissimo die quãdo resurgent mortui, assumere speretur.

Transfiguratio. Cap. 10. Mat. 17.

De Lazaro & cæteris mortuis. Immobili ergo voluntate deus vniuersorum vitas certo fini & termino præordinauit, quorũ dam igitur vita non vt moriantur, morte zaro, & interfici videtur, sed vt per hoc qui resuscitantur clariores vt pote deo cum hominibus etiã habeanẽ. Vnde de ipso Lazaro discipulis a domino dicit, Hæc infirmitas nõ est ad mortem, sed vt filius hominis per eã clarificetur. Quarto die resuscitatur, quod non spatium vitæ eius posuit, sed quod sine mutatione dominus disposuit facere, sæpe retrahere simulat, vt partum vxoribus Abraham & Isaac distulit vt gratius foret. Et dominus occasiones præstat, vt quod ip se aliter donare cupit, indulgere rogetur. Si etenim ea quæ non disposuit aliquis sancto rum rogauerit nullo modo fieri permittit, vt quòd Moyses terram repromissionis ingrederetur, & Paulus vt ab eo angelus satanæ recederet, & petentes non impetrauerunt. De omnibus ergo generaliter mortuis tale quid sentitur, quòd de prima vice moriuntur, vt p illos digni clarificẽtur. In his enim octo mortuis quos diuina scriptura veteris & noui testamẽti resuscitatos cõ memorat, hoc considerandum est, quòd de eorum primo, id est, filio viduæ, quem Helias resuscitauerat ita refertur, Reuertatur obsecro anima pueri. De nouissimo, id est, de Eutyco de actibus Apostolorũ, Et sublatus repertus est mortuus. Ad quem cum descendisset Paulus, incubuit super eum, & complexus dixit, Nolite turbari, anima enim eius in eo est. Caute vtrunque intelligendum est, quòd viduę filius mortuus est, atque anima eius reuerti a propheta postulatur: alter vero mortuus est, & in eo eius esse animam Paulus dixit. In vtroque nanq; scriptura vera est, quia mẽtiri non potest. Sed qua ratione percipi potest, vbi in membris occultari corporis posset mortui anima? Nisi forte anima, quæ incorporalis est, corpori inesse occulte creditur. Sed quidam intelligendi laborem vitantes, dicunt de Euthyco, quòd emittens animam ita mortuus est vt post modicum interuallum anima reuertente Paulum dixisse putent, Anima illius in eo est. Sed tamen scriptura tacet, si egressa est aut reuersa anima. Cęteri vero sex mortui quibus nec egressæ animæ, nec reuersæ nũciantur, sine vlla hic ambiguitate præstant quòd mortui sint, & diuina operatione resuscitati sint.

De Lazaro

H

I

Sint. Solis defectio iuxta crucem non vt solet quando luna accenditur facta erat: sed in plena luna, scilicet quintadecima die mensis, ne casu putaretur fuisse qđ euenerat, & tantæ lucem solis media die tenebræ obscurauerunt, vt per tres illas horas defectionis stellæ in cœlo visæ sint. De corporibus pe sanctorum veniẽtibus de monumentis suis post resurrectionem domini: sed rursum in monumenta quomodo & de Moyse memini reintrarunt, vbi resurrectionem omniũ nouissimam expectãt, vt Apostolus ait, Hi oẽs testimonio fidei probati inuenti sunt, non acceperunt repromissionem à deo pro nobis melius aliud prouidente, vti ne sine nobis cõsummarentur. Si igitur isti & Moyses bis resurgere in hac ostensione vtiq; & in nouissima cunctorum resurrectione credendi sunt? Sed hoc absit à catholica fide, vt semel morientem bis credat quis resurgere. Nisi forte bis mori Moysen & istos aliquis dicat sed nusquã de his scribitur qui sic apparuerunt, resurrexisse: sed aut viuere aut apparuisse vel de sepulchris exisse. Nomẽ aũt resurrectionis in ijs qui post mortẽ in vita hac conuersati sunt, aut in communi, aut in futura omnium resurrectione ponit. Talis autẽ apparitio istorum, nec ad vitam humanam, neq; ad resurrectionẽ futuram pertinet, sed ad consummationem dñicæ resurrectionis: & ad credulitatem resurrectionis animarum ex inferis, talis apparitio animos mouet: sicut in resuscitatis mortuis similitudo tantum, non mors continua fieri cernit. Ita & in his similitudo resurrectionis, non ipsa resurrectio ostendebatur. De continua morte nullus ad vitam indeciduã, nisi dominus vsq; ad nouissimum diẽ reuertitur, & à vera resurrectione nunquam in ipso mortem iterum aliquis detrahitur. De cibo dñi post resurrectionem, hunc autem carnalem cibum qualiter resurrectionis caro susceperit, docti requirunt, dum resurrectura corpora spiritalia esse cuncti fideles sciunt, vt dicitur, Resurget corpus spiritale. Quapropter resurgent corpora non gutatura, sano sensu credit possibilitatẽ edendi cibos, si necesse foret, habitura. Hæc dei exempla minime denegant, vt angeli iuxta ilicem Mambræ. Sed hoc non vt nos rumigatos cibos stomacho & intestinis cõferũt, sed statim, vt accepta velut videntur deglutient, in spiritalem naturam non ex parte, sed tota transformant. Conuenientia de spiritu sancto in columba super Christum, & in igne super Apostolos perscripta sunt: Matt. 3. & quando diximus de diuisione linguarũ, Acto. 2. & de virtutibus Apostolorum post acceptum spiritum in excusatione eleemosynæ Mat. 10. & paupertatis professione, quando Petrus paralytico dixit, Surge & ambula, magistri præceptũ seruans, Nolite habere aurũ, neq; argentũ, dũ soli deo seruiens de iniquo mãmona expeditus fuerat, verbo imperij morbo ligatum cito soluebat. Ecce quanta est Apostolica virtus in Christo, sanũ Aniã dum Petrus arguit per sermonis tantũ imperiũ, morte ligauit, & Tabithã mortis vinculo ligatam, eadem imperij potestate dissoluit. Ideoq; prius Ananias & Saphira in conspectu Ecclesiæ cito mortui sunt, vt Acto. 5. Apostolica authoritas quanta esset ostenderetur, & quàm magnum peccatum esset, quod oblatum est iterum ab Ecclesia retrahere, monstraretur, & cæteri exemplo huius castigaretur. Acto. 9.

Virtus petra. Cap. 16.

Libri Tertij De Mirabilibus Scripturæ, finis.

D. AVRELII AVGVSTINI A LIBER DE AGONE Christiano.

Corona certantibus dat. Cap. 1.

Corona victoriæ non promittitur nisi certãtibus. In diuinis autem scripturis assiduè inuenimus promitti nobis coronam si viceri-mus. Sed ne longũ sit multa commemorare, apud Apostolum Paulũ manifestissime legitur, Opus perfeci, cursum consummaui, fidem seruaui, iam superest mihi corona iustitiæ. Debemus ergo cognoscere quis sit ille aduersarius, quẽ si vicerimus coronabimur. Ipse est enim quem dominus noster prior vicit, vt etiam nos in illo permanentes vincamus per ipsum. Et dei quidem virtus atque sapientia, & verbum per quod facta sunt omnia, qui filius dei vnicus est, super omnem creaturam semper incommutabilis manet. Et quoniam sub illo est etiam creatura quæ non peccauit, quanto magis sub illo est omnis creatura peccatrix? Ergo quoniã sub illo sunt omnes sancti angeli, multo magis sub illo sunt oẽs prævaricatores angeli, quorum diabolus princeps est. Sed quia naturam nostram deceperat, dignatus est vnigenitus

1. Ti. 4.

Aduersarius noster. 1. Co. 1. Ioan. 1.

B

Universidad de Deusto
Biblioteca

dei filius ipsam naturam nostram susciperet, vt de ipsa diabolus vinceretur, & quem semper ipse sub se habet, etiam sub nobis cũ esse faceret, ipsum significat dicens, Princeps huius mundi missus est foras, Nõ quia extra mundum missus est quomodo quidã hæretici putant, sed foras ab animis eorum qui cohærent verbo dei, & non diligunt mundum, cuius ille princeps est, quia nominatur eis qui diligunt temporalia bona quæ hoc visibili mundo continentur, non quia ipse dominus est huius mundi, sed princeps cupiditatum earum quibus concupiscitur omne quod transit, vt ei subiaceant qui negligunt æternum deum, & diligunt instabilia & mutabilia, Radix enim est omnium malorũ cupiditas. Quã quidã appetentes à fide errauerunt, & inseruerũt se doloribus multis. Per hanc cupiditatem regnat in homine diabolus & cor eius tenet. Tales sunt omnes qui diligunt istum mundum. Mittitur autem diabolus foras, qũ ex toto corde huic mundo renunciatur. Sic enim renunciatur diabolo, qui princeps est huius mundi, cum renunciatur corruptelis & pompis & angelis eius. Ideoq; ipse dñs iam triumphantem naturam hominis portans, Scitote, inquit, quia ego uici mundum. Multi autem dicunt quomodo possumus uincere diabolum quem non uidemus? Sed habemus magistrum qui nobis demonstrare dignatus est, quomodo a nobis inuisibiles hostes uincãtur. De illo enim dixit Apostolus, Exuens se carne principatus & ptãtes exẽplauit fiducialiter triumphans eos in semetipso. Ibi ergo uincuntur inimicæ nobis inuisibiles potestates, ubi uincuntur inuisibiles cupiditates. Et ideo qui in nobisipsis uincimus tpalium rerum cupiditates, necesse est ut in nobisipsis uincamus & illum, qui p ipsas cupiditates regnat in homine. Quando enim dictum est diabolo, Terram mãducabis: dictũ est peccatori, Terra es, & in terram ibis. Datus est ergo in cibum diabolo pctõr. Nõ simus terra, si uolumus mandicari à serpente. Sicut enim quod manducamus in nostrum corpus conuertimus, ut cibus ipse secundum corpus hoc efficiatur qđ nos sumus: sic malis moribus per nequitiam & superbiã & impietatẽ hoc efficitur quisq; quod diabolus, est id est similis eius: & subijcitur ei, sicut subiectum est nobis corpus nostrum. Et hoc est quod dicitur, manducari à serpente. Quisquis itaque timet illum

Ioã. 12.

1. Ti. 6.

C

Ioã. 16.

Qđ vincamus diabolũ vincẽdo concupiscentias.

Cap. 2. Coloss. 2.

3. sen. di. 19. cap. nunc ergo.

Gene. 3.

D

ignem, qui paratus est diabolo & angelis eius, det operam triumphare de illo in semetipso. Eos enim qui foris nos oppugnant, intus uincimus, uincendo concupiscentias p quas nobis dñantur. Et quos inuenerint sui similes, secum ad pœnas trahunt. Sic & Apostolus dicit, q̃ in semetipso pugnat aduersus ptãtes exteriores. Ait. n. Nõ est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus & ptãtes huius mundi, rectores harum tenebrarum, aduersus spiritalia nequitiæ in cœlestibus.

Mat. 5.

Ephe. 6.

Cœlum enim dicitur & iste aer, vbi venti & nubes & procellæ & turbines fiunt, sicut etiam scriptura dicit in multis locis. Et intonuit de cœlo dñs: Et aues cœli & volatilia cœli: cum manifestũ sit aues aere volare. Et nos in consuetudine hunc aerẽ cœlũ appellamus: nam cum de sereno vel nubilo quærimus, aliquando dicimus: Qualis est aer? aliquãdo. Quale est cœlum? Hoc dixi, ne quis existimet ibi habitare mala dæmonia, vbi solem & lunã & stellas deus ordinauit: quæ mala dæmonia ideo Apostolus appellat spiritalia, quia etiam mali angeli in scripturis spiritus appellantur: ideo aũt rectores harũ tenebrarũ eos dicit, qm̃ pctõres homines tenebras appellat, quibus isti dñan tur. Ideo & alio loco dicit, Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc aũt lux in dño: quia ex pctõribus iustificati erant. Non ergo arbitremur in summo cœlo habitare diabolũ cũ angelis suis vnde lapsum esse credimus.

Vocabo lum cęlo

Cap. 3.

Psal. 17.

Marc. 4.

E

Locus dæmonum.

Ephes. 4.

Sic enim errauerũt Manichæi, qui dicũt ante mundi constitutionem fuisse gentem tenebrarum, quæ contra deum rebellauit, in quo bello credunt miseri omnipotentem deum non sibi aliter potuisse succurrere, nisi partem suam contra eam gentem mitteret. Cuius gentis principes, sicut illi dicunt, deuorauerunt partem dei, & temperati sunt vt posset mundus de illis fabricari. Sic dicũt deum peruenisse ad victoriam cum magnis calamitatibus & cruciatibus & miserijs membrorum suorum, quæ membra dicunt esse commixta tenebrosis visceribus principum illorum vt eos temperarent & a furore compescerent. Et non intelligunt tam sacrilegã esse suã tectam, vt credant omnipotentem deũ nõ p creaturã quam fecerit, sed per ipsam naturã suam bellasse cũ tenebris, quod nephas est credere. Neq; hoc solum, sed etiam illos qui victi sunt, factos esse meliores, quia furor eorum compressus est: dei autem

Somnia Manichæorũ.

Cap. 4.

F

autem naturam, quæ vicit, factam esse miserrimam. Dicunt ẽt eam per ipsam cõmixtionem perdidisse intellectum & beatitudinem suam, & magnis erroribus & cladibus esse implicatam. Quam si aliqñ vel totam purgari dicerent, magnam tñ impietatem cõtra omnipotentem deum affirmarent, cuius partem crederent tanto tempore in erroribus & pœnis esse iactatã sine aliquo peccati crimine. Nunc vero infœlices audent adhuc dicere, nec totã posse purgari: & ipsam partem quæ purgari non potuerit, proficere ad vinculum, vt inde inuoluatur, & illigetur malitiæ sepulchro. & sic ibi semper sit pars ipsa dei misera, quæ nihil peccauit, & affligatur in æternum carcere tenebrarum. Hoc illi dicunt, vt simplices animas fallant. Sed quis tam simplex est, vt ista non sentiat esse sacrilega, quibus affirmant omnipotentem deum necessitate oppressum esse, vt partem suam bonam & innocentem tantis cladibus obruendam, & tanta immunditia inquinandam daret, & non totam liberare posset: & quod liberare non poterat, æternis vinculis colligaret? Quis ergo ista non execretur? Quis non intelligat impia esse & nephãda? Sed illi qñ capiunt homines, non ista prius dicunt: q̃ si dicerent, riderentur aut fugarentur ab hominibus. Sed eligunt capitula de scripturis, quæ simplices homines non intelligunt, & per illa decipiunt animas imperitas quærendo vnde sit malum. Sicut in isto capitulo faciunt, quo ab Apostolo dictũ est, Rectores harum tenebrarum, & spiritalia nequitiæ in cœlestibus. Quærũt. n. deceptores illi, & interrogant hominem scripturas diuinas non intelligentem, vnde sint in cœlo rectores tenebrarum, vt cum respondere non potuerit, traducatur ab eis per curiositatem: quia omnis anima indocta curiosa est. Qui aũt fidem catholicam bene didicit, & bonis moribus & vera pietate munitus est, quanuis eorum hæresim nesciat, respondet illis tamen. Nec. n. decipi põt, qui iam nouit quid pertineat ad Christianam fidẽ, quæ catholica dicitur, per orbem terrarum sparsam, & contra omnes impios, & peccatores, negligentes autem sui domino gubernantes securam. Qm̃ ergo dicebamus apostolum Paulum dixisse habere nos collucta tionem aduersus rectores harum tenebrarum, & spiritalia nequitiæ in cœlestibus, & probauimus etiam istum aerem terræ proximum cœlum vocari, oportet credere ad-

uersum diabolum & angelos eius nos dimicare, qui gaudent perturbationibus nostris: nam & ipse Apostolus alio loco diabolum principem potestatis aeris huius appellat. Quanuis ille locus, vbi ait, Spiritalia nequitiæ in cœlestibus: posit & aliter intelligi, vt non ipsos præuaricatores angelos in cœlestibus esse dixerit, sed nos potius, de quibus alio loco dicit. Conuersatio nostra in cœlis est: vt & nos in cœlestibus constituti. iam spiritalibus præceptis dei ambulãtes, dimicemus aduersus spiritalia nequitiæ, q̃ nos inde conantur abstrahere. Magis ergo illud quærendum est, qũo aduersus eos, quos non videmus, pugnare possimus, & vincere ne putent stulti aduersus aerem debere nos certare. Docet itaque Apostolus ipse, dicens. Non sic pugno quasi aerem cædens: sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte alijs prædicãs, ipse reprobus inueniar. Item dicit, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Qua in re intelligendum est, etiam ipsum Apostolum sit. in semetipso triumphasse de potestatibus huius mundi sicut de domino dixerat, cuius se imitatorem profitetur esse. Imitemur ergo & nos illum, sicut hortatur, & castigemus corpus nostrum, & in seruitutem redigamus, si mundum volumus vincere: quia per illicitas delectationes suas & põpas, & perniciosam curiositatem nobis dominari potest hic mundus, id est ea quæ in hoc mundo pernicioſa delectatione colligant amatores rerum temporalium, & diabolo atque angelis eius seruire cogunt. Quibus omnibus si renunciamus, redigimus in seruitutem corpus nostrum. Sed ne quis forte hoc ipsum quærat, quomodo fiat vt corpus nostrum seruituti subijciamus facile intelligi & fieri potest, si prius nosipsos subijciamus deo bona voluntate & charitate syncera: nam omnis creatura, velit nolit vni deo & domino suo subiecta est. Sed hoc admonemur, vt tota voluntate seruiamus domino deo nostro: quoniam iustus liberaliter seruit, iniustus autem compeditus seruit. Omnes tamen diuinæ prouidentiæ seruiunt, sed alij obediunt tanquam filij & faciunt cum ea quod bonum est: alij vero ligantur tanquam serui, & fit de illis quod iustũ est. Ita deus omnipotens, dominus vniuersæ creaturæ, qui fecit omnia, sicut scriptum est, bona valde, sic ea ordinauit, vt & de bonis & de malis beneficiat. Quod. n. iuste fit, bene fit:

Ephe. 2.

Ephe. 6

Phil. 3.

1. Cor. 9

In quo Apostolo I

Cap. 6.

1. Cor. 4

Omnem creaturã seruire deo.

Cap. 7.

K

Gen. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sit: Iuste autem sunt beati boni & iuste mali pœnas patiuntur. Ergo & de bonis & de malis benefacit deus, qm iuste omnia facit: Boni autem sunt, qui tota volũtate deo seruiunt, mali autem necessitate seruiunt: nemo.n. leges omnipotentis euadit. Sed aliud est facere quod lex iubet, aliud pati quod lex iubet. Quapropter boni secundum leges faciunt, mali secundum leges patiuntur. Nec .n.nos moueat, qꝓ in hac vita secundũ carnem, quam portant iusti, multa grauia & aspera tolerant: nihil.n.mali patiũtur, quia iam possunt dicere quod ille vir spiritalis exultat & prædicat Apostolus Paulus, di-
Rom. 5. cens, Gloriamur in tribulationibus, scientes qm tribulatio patientiam operatur, patiẽtia probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit: quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritumsanctum, qui datus est nobis. Si ergo in hac vita, vbi tanta tormenta sunt, possent boni & iusti viri, cum talia patiuntur, nõ solũ æquo animo tolerare, sed ét charitate in deo gloriari: quid cogitandum est de illa vita, quæ nobis promittitur, vbi nullã de corpore mo
L lestiam sentiemus? Qm non ad hoc resur-
1.Co.15 get corpus iustorum, ad quod resurget corpus impiorum, sicut scriptum est, Omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur. Et ne quisquam putet non iustis immutationem istam promitti, sed potius iniustis, & eam æstimet esse pœnalem, sequitur & dicit, Et mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Quicunq; ergo mali sunt, sic ordinati sunt: quia & vnusquisque sibi, & omnes inuicem sibi nocent. Hoc.n appetunt quod pernicioſe diligitur, & quod eis facile auferri potest, & hoc sibi auferunt inuicem, qũ se persequuntur. Et ideo cruciantur quibus auferuntur temporalia, quia diligunt ea, Illi autem qui auferunt, gaudent. Sed talis lætitia cæcitas est, & summa miseria: ipsa.n. magis implicat animam, & ad maiora tormenta perducit. Nam gaudet & piscis qũ hamum non videns, escam deuorat: sed cum piscator eum adducere cœperit, viscera eius torquẽtur primo, deinde ab
M omni lætitia sua per ipsam escam, de qua lætatus est, ad consumptionem trahitur. Sic sunt omnes, qui de bonis temporalibus beatos se esse putant: hamum.n. acceperunt: & cum illo sibi vagant. Veniet tempus vt sentiant quanta tormenta cum auiditate deuorauerint. Et ideo bonis nihil nocẽt, quia hoc eis auferunt, quod non diligunt: nam quod diligunt, & vnde beati sunt, auferre illis nemo põt. Cruciatus vero corporis malas animas miserabiliter affligit, bonos autem fortiter purgat. Sic fit vt & malus homo & malus angelus diuinæ prouidẽtiæ militent, sed nesciunt quid boni de illis operetur deus. Non itaque pro meritis officij, sed pro meri-
tis malitiæ stipendiantur. Sed vt hæ ani- Omnia
mæ q̃ habent voluntatem nocendi & ratio- diuina
nem cogitandi, sub diuinis legibus ordinatæ prouidẽ
sunt, ne aliquid iniustum quisque patiatur, tia gubet
ita & omnia animalia & corporalia in ge- nari.
nere suo & ordine suo diuinæ prouidentiæ Cap. 8.
legibus subdita administrantur. Ideo domi- Mat. 10.
nus dicit, Nonne duo passeres asse veneunt & vnus eorum non cadit super terram sine voluntate patris vestri? Hoc enim dixit, volens ostendere quicquid vilissimum homines putant, omnipotentia domini gubernari. Sic enim & volatilia cœli ab eo pasci, & Mat. 6.
lilia agri ab eo vestiri, veritas loquitur, quæ Mat. 10.
capillos etiam nostros numeratos esse dicit. Sed quoniam mundas animas rationales p se ipse deus curat, siue in optimis & magnis angelis, siue in hominibus tota sibi voluntate seruientibus, cętera vero per ipsos gubernat verissime dici potuit etiã illud ab Apo- 1.Cor.9
stolo. Non enim de bobus cura est deo, In A
scripturis enim sanctis deus homines docet, quo cum hominibus agant, & ipsi deo seruiant: quo autẽ agant cum pecoribus suis, ipsi sciunt. i. quo salutem pecorum suorum gubernent vsu & peritia & ratione naturali: quæ quidem omnia de magnis sui creatoris operibus acceperunt. Qui ergo põt intelligere quo vniuersæ creaturæ conditor deus gubernet eam per animas sanctas, quæ mysteria eius sunt in cœlis & in terris, quia & ipsæ sanctæ animæ ab ipso factæ sunt, & in eius creatura primatum tenent: qui ergo potest intelligere, intelligat, & intret in Mat.25.
gaudium domini sui. Si autem hoc non Horta-
possumus, quandiu sumus in corpore, & tio ad di
peregrinamur à domino, gustemus saltem legendũ
quàm suauis est dominus, qui dedit nobis pi deum.
gnus spiritum, in quo sentiamus eius dulce- Cap.9
dinem, & desideremus ipsum vitæ fontem, 1.Cor.5
vbi sobria ebrietate inundemur & irrige- Psal.35.
mur sicut lignum quod plantatum est secus 2.Cor.1
decursus aquarum, & dat fructũ in tẽpore & f.
suo, & folia eius non decident. Dicit.n. spi- Psal.1.
ritus sanctus, Filij aũt hominum in tegmine Psal.35.
alarũ tuarum sperabunt. Inebriabuntur ab

vbertate

vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos: Quoniam apud te est fons
B vitæ. Talis ebrietas nõ euertit mentem, sed tamẽ rapit sursum, & obliuionẽ pstat omnũ terrenorũ. Sed si possumus toto affectu
Psal.41. iam dicere, Quẽadmodũ desiderat ceruus
Psal. ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea
Psal.10. ad te deus. Quòd si forte adhuc propter
Psal.93. ægritudines animæ, quas de seculi amore cõcepit, nec gustare sumus idonei q̃ dulcis est dominus. vel credamus diuinæ authoritati, quã voluit esse in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secun
Rom.1. dum carnẽ, sicut Apostolus loquitur: Om-
1.1. nia.n. per ipsum facta sunt, sicut in Euãgelio scriptũ est, & sine ipso factũ est nihil. Qui nostræ imbecillitati misertus est, quã imbecillitatem nõ eius opere, sed nostra volũtate meruimus: nam deus hominẽ inextermina-
bilem fecit, & ei liberũ voluntatis arbitriũ dedit. Non.n. esset optimus, si dei præceptis necessitate non voluntate seruiret. Facile est omnino, quantũ existimo, quod intelligere nolunt, qui catholicam deserunt fidẽ, & Christiani vocari volunt: nã si nobiscũ fatẽtur naturã nostram nõ posse sanari, nisi recte faciendo: fateantur eam nõ infirmari, nisi peccando. Et ideo nõ est credendum
C animam nostram hoc esse quod deus est: qa si hoc esset, nec sua voluntate, nec aliqua necessitate in deterius mutaretur, quoniã omnimodo incõmutabilis intelligitur deus: sed
Psal.13. ab eis qui non in contentione & æmulatione & vanæ gloriæ cupiditate amant loqui quod nesciunt, sed humilitate Christiana
1.1. sentiũt de domino, & in bonitate & in simplicitate cordis quærunt eũ. Hanc ergo im-
1.1. becillitatem nostram suscipere dignatus est filius dei, & verbum caro factum est, & habitauit in nobis: non quia æternitas illa mu-
tabilem creaturam mutabilibus hominum oculis ostendit, quã incommutabili maiestate suscepit. Sunt autẽ stulti qui dicunt,
1.1. Non poterat aliter sapientia dei homines li-
berare, nisi susciperet hominem, & nasceretur ex fœmina, & à peccatoribus omnia illa pateretur? Quibus dicimus, Poterat omnino, sed si aliter faceret, similiter vestræ stultitiæ displiceret. Si enim nõ appareret oculis peccatorum, lumen eius vtiq; æternum, quod per interiores oculos videt, inquinatis mẽtibus videri nõ posset. Nũc aũt quia visibiliter nos cõmonere dignatus est, vt ad inuisibilia ꝑpararet, displicet auaris, quia nõ aureũ corpus habuit: displicet im- D
pudicis, qa ex fœmina natus est. Multũ .n. Impudi
oderũt impudici, qꝓ cõcipiunt & pariũt fœ- ci osores
minæ: displicet superbis, qꝓ cõtumelias patiẽ naturæ.
tissime pertulit. displicet delicatis, qa crucia
tus est. displicet tumidis, qa mortuus est. Et vt nõ vitia sua videãtur defendere, nõ in homine dicunt sibi hoc displicere, sed in filio dei. Nõ.n. intelligunt quid sit æternitas dei, q̃ hominẽ assumpsit: & quid ipsa humana creatura, q̃ mutationibus suis in pristinam firmitatẽ reuocabaꝛ, vt discceremus, docente ipso dño, infirmitates, quas peccando collegimus, recte faciendo posse sanari. Ostendebatur.n. nobis ad quam fragilitatem homo sua culpa peruenerit, & ex qua fragilitate diuino auxilio liberaretur. Itaque filius dei hominẽ assumpsit, & in illo humana perpessus est. Hæc medicina hominũ tãta est, quãta nõ potest cogitari. nam q̃ superbia sanari põt, si humilitate filij dei nõ sanatur? Quæ auaritia sanari potest, si paupertate filij dei nõ sanatur? Quæ iracũdia sanari põt, si patiẽtia filij dei nõ sanatur? Quæ impietas sanari põt, q̃ charitate filij dei nõ sanatur? Postremo q̃ timiditas sanari põt, si resurrectione corporis nõ sanatur? Erigat spem suã genus humanũ, & recognoscat naturã suã, & E
videat quantũ locũ habeat in operibus dei. Nolite vosipsos contẽnere viri, filius dei virũ suscepit. Nolite vosipsas contẽnere fœminę, filius dei natus ex fœmina est. Nolite tñ amare carnalia, quia in filio dei nec ma- Galat.3.
sculus nec fœmina sumus. Nolite amare tẽporalia, quia si bene amarentur, amaret ea hõ quẽ suscepit filius dei. Nolite timere cõtumelias & cruces & mortẽ, quia si nocerẽt homini, nõ ea pateretur homo quẽ suscepit filius Dei. Hęc omnis hortatio, q̃ iã vbiq; ꝑdicatur, vbiq; veneratur, quę omnẽ obedientẽ animã sanat, nõ esset in rebus humanis, si non essent facta illa omnia q̃ stultissimis displicent. Quẽ dignatur imitari vitiosa iactantia, vt ad virtutem percipiendam possit adduci, si erubescit imitari eum, de quo dictũ est antequã nasceretur, qꝓ filius altissimi vocaretur, & per omnes iam gentes, quod negare nemo potest, filius altissimi vocatur? Si multum de nobis sentimus, dignemur imitari eum qui filius altissimi voca- Lucæ.1.
tur. Si parum de nobis sentimus, audeamus imitari piscatores & publicanos, qui eũ imitati sunt. O medicinã omnibus cõsulentẽ, omnia tumentia cõprimentẽ, omnia F
rabescentia

Universidad de Deusto
Biblioteca

tabescentia reficiente, omnia superflua resecante, omnia necessaria custodiente, omnia perdita reparante, omnia deprauata corrige tem. Quis iam se extollet contra filiũ dei? Quis de se desperet, ꝑ quo tam humilis es se voluit filius dei? Quis beatã vitam esse arbitretur in ijs q̃ contemnenda esse docuit filius dei? Quibus aduersitatibus cedat, qui naturam hominis à tantis persecutionibus custodità credit in filio dei? Quis sibi esse clausum regnũ cœlorum putet, qui cognoscit publicanos & meretrices imitatores esse filij dei? Qua peruersitate nõ careat, qui facta & dicta intuetur & diligit & sectatur illius hominis, in quo se nobis ad exẽplum

De effectu humanitatis. vitæ præbuit filius dei? Itaq; iam & masculi & fœminæ, & omnis ætas, & omnis huius seculi dignitas ad spem vitæ æternæ cõmota est. Alij neglectis tẽporalibus bonis

Cap. 12. conuolant ad diuina. Alij cedũt eorum virtutibus qui hæc faciũt, & laudant quod imitari non audent. Pauci autẽ adhuc murmurant, & inani liuore torquentur: aut qui sua quærũt in ecclesia, quamuis videant catholici: aut ex ipso Christi nomine gloriã quærẽtes, hæretici: aut peccatum impietatis suæ

G defendere cupientes, Iudæi: aut curiositatẽ vanæ licentiæ perdere timẽtes, Pagani. Sed ecclesia catholica ꝑ totum orbẽ lõge lateq; diffusa, impetus eorum prioribus tẽporibus frãgens, magis magisq; roborata est: nõ resistendo, sed perferendo. Nunc vero insidiosas eorũ quæstiones fide irridet, diligentia discutit, intelligentia dissoluit: criminato

Mat. 3. & 13. res palearum suarũ non curat, quia tempus messis, & tempus arearũ, & tempus horreorum cautè diligenterq; distinguit. Crimina tores autẽ frumenti sui, aut errantes corrigit, aut inuidentes inter spinas & zizania computat. Subijciamus ergo animã deo, si volumus seruituti subijcere corpus nostrũ,

De fide & operatione. & de diabolo triũphare. Fides est prima quæ subiugat animã deo, deinde præcepta viuendi, quibus custoditis spes nostra firma

Cap. 13. tur, & nutritur charitas, & lucere incipit quod antea tantummodo credebatur. Cum .n. cognitio & actio dona sint dei, & beatum

Mens veritatis capax non est, nisi vitijs libera. hominem faciant, sicut in cognitione cauẽdus ẽ error, sic in actione cauẽda est nequitia. Errat aũt quisquis putat veritatẽ se posse cognoscere, cũ adhuc nequiter viuat. Nequitia est aũt mundũ istum diligere, & ea

H q̃ nascuntur & transeunt, ꝑ magno habere: & ea cõcupiscere, & pro his laborare, vt acquirantur: & lætari, cum abundauerint: & timere, ne pereãt: & cõtristari, cum pereũt. Talis vita non põt purã illam & synceram & incõmutabilem videre veritatẽ, & inhærere illi, & in æternum non moueri. Itaq; priusquã mens nostra purgetur, debemus credere quod intelligere nõdum valemus: qm̃ verissime dictum est per Prophetã, Nisi credideritis, non intelligetis. Fides in ecclesia breuissime traditur, in qua commendantur æterna, q̃ intelligi à carnalibus nõdum possunt: & tẽporalia præterita & futura, q̃ pro salute hominũ gesta & gestura est æternitas diuinæ ꝓuidentiæ. Credamus ergo in patrẽ & filium & spm̃sanctum: hæc æterna sunt & incommutabilia. i. vnus deus vnius substantiæ trinitas æterna deus: ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia.

Nec eos audiamus qui dicunt patrẽ tãtũmodo esse, nec habere filium, nec esse cũ eo spm̃sanctum: sed ipsum patrem aliqñ appellari filiũ, aliquãdo spm̃sanctum. Nesciũt enim principiũ, ex quo sunt omnia: & imaginem eius, per quam formantur omnia: & sanctitatem eius, in qua ordinantur omnia.

Nec eos audiamus, qui indignantur & stomachantur, quia non tres deos colendos dicimus. Nesciunt enim q̃ sit vna eademq; substantia, & phantasmatibus suis illudũtur: quia solent videre corporaliter vel animalia tria, vel quæcunq; corpora tria locis suis esse separata. Sic putant intelligendam subst̃ãtiam dei: & multũ errãt: quoniam superbi sunt, & non possunt discere, quia nolunt credere. Nec eos audiamus, q̃ patrẽ solum verũ deum & sempiternũ esse dicũt: filium aũt non de ipso genitũ, sed ab ipso factum de nihilo, & fuisse tẽpus qñ non erat, sed tamẽ primũ locũ tenere in omni creatura: & spm̃sanctum minoris maiestatis esse q̃ filium, & ipsum factũ esse post filium: & horum trium diuersas esse substantias, tanquã aurum & argentũ & æramentum. Nesciũt .n. quid loquantur, & de his rebus quas per oculos carneos videre consueuerunt, vanas imagines ad disputationes suas transferũt. Quia reuera magnum est mẽte conspicere generationem, q̃ non fit ex aliquo tempore, sed æterna est: & ipsam charitatẽ & sanctitatẽ, qua generator & generatus ineffabiliter sibi copulantur. Magnũ & difficile est hæc mente conspicere, etiam si pacata & tranquilla sit. Non põt ergo fieri vt illi hæc videant, q̃ terrenas generationes nimis intuẽtur,

tur, & ad istas tenebras addũt adhuc fumũ, quẽ sibi cõtẽtionibus & certaminibus quotidianis exercitare nõ cessant: habentes animas carnis affectibus defluẽtes, tanquam ligna humore saginata, in quibus ignis fumũ solum vomit, & habere flammas lucidas nõ potest. Et hoc quidẽ de omnibus hæreticis rectissime dici põt. Credẽtes ergo incõmutabilem trinitatẽ, credamus etiã in dispensationẽ temporalẽ pro salute generis humani esse natũ deum. Nec eos audiamus, qui si lium dei Iesum Christũ nihil esse aliud q̃ homin̄ dicunt: sed ita iustum, vt dignus sit appellari filius dei. Et hos .n. catholica disciplina misit foras, quoniã vanæ gloriæ cupiditate decepti, contentiose disputare voluerunt, antequã intelligerẽt quid sit dei virtus & dei sapientia: & in principio verbum, per quod facta sunt omnia: & qũo verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Nec eos audiamus, qui nõ verum hominem suscepisse dicunt filium dei, neque natum esse de fœmina, sed falsam carnem & imaginem simulatam corporis humani ostendisse videntibus. Nesciunt .n. quomodo substantia dei administrans vniuersam creaturã, inquinari omnino nõ possit: & tamen prædicant istum visibilem solem, radios suos per omnes feces & sordes corporum spargere, & eos mundos & synceros vbiq; seruare. Si ergo visibilia munda visibilibus immundis contingi possunt, & non inquinari: quanto magis inuisibilis & incommutabilis veritas per spiritũ animam, & per animã corpus suscipiens, toto homine assumpto ab omnibus cum firmitatibus nulla sua contaminatione liberauit? Itaq; magnas patiũtur angustias: & cum timent quod fieri non potest, ne humana carne veritas inquinetur, veritatẽ dicunt esse mentitam. Et cum ille præceperit, dicens, Sit in ore vestro, est est, non non: & Apostolus clamet, Nõ erat in illo est & nõ, sed est in illo erat: isti totum corpus eius falsam carnem fuisse contendunt, vt non sibi videantur imitari Christum, si non suis auditoribus mẽtiantur. Nec eos audiamus, qui trinitatem quidem in vna æterna substantia confitentur, sed hominem ipsum, qui temporali dispensatione susceptus est, audẽt dicere non habuisse hominis mentem, sed solam animam & corpus: hoc est dicere, nõ fuit homo, sed mẽbra corporis habebat humana. Animam enim & corpus habent & bestiæ, sed rationem non habent, quæ mentis est propria. Sed si execrandi sunt illi qui eum negant humanũ corpus habuisse, qd est infimum in homine, miror q̃ isti nõ erubescunt, qui hoc eum negant habuisse quod est optimũ in homine. Multũ enim lugenda est mens humana, si vincitur à corpore suo. Siquidem in illo homine nõ reformata est, in quo ipsum corpus humanũ iã dignitate formę cœlestis accepit. Sed absit vt hoc credamus, quod confinxit temeraria cæcitas & superba loquacitas. Nec eos audiamus, qui sic dicunt ab illa æterna sapientia susceptũ esse hominẽ, qui de virgine natus est, qũo & alij homines ab ea sapientes fiũt, qui perfecte sapientes sunt. Nesciunt enim proprium illius hominis sacramentum, & putãt hoc solum eum amplius habuisse inter cæteros beatissimos, quod de virgine natus est. Quod ipsum si bene considerẽt, fortasis credant ideo illum hoc præter cæteros meruisse, q̃ aliquid propriũ præter cæteros habet etiam ipsa susceptio. Aliud est enim sapientem tantum fieri per sapientiã dei, & aliud est ipsam personam sustinere sapientiæ dei: quamuis enim eadem natura sit corporis ecclesiæ, multum tũ distare inter caput & mẽbra cætera quis non intelligat? Si .n. ecclesiæ caput est homo ille, cuius susceptione verbum caro factum est, & habitauit in nobis, membra cætera sunt omnes sancti, quibus perficitur & cõpletur ecclesia. Qũo ergo anima totũ corpus nostrum animat & viuificat, sed in capite & videndo sentit, & audiendo & odorando & gustando & tangendo, in cæteris autẽ membris tangendo tantum: & ideo capiti cuncta subiecta sunt ad operandum, illud autẽ supra collocatum est ad consulendum: quia ipsius animæ quæ consulit corpori, quodãmodo personã sustinet caput, ibi enim omnes sensus apparent. Sic vniuerso populo sanctorum tanquam vni corpori caput est mediator dei & hominum, homo Christus Iesus. Et propterea sapientia dei & verbum in principio, per quod facta sunt omnia, non sic assumpsit illum hominem vt cæteros sanctos, sed multo excellentius, multoq; sublimius: quoniã ipsum solũ assumi opportuit, in quo sapientia dei patris hominibus appareret, sicut eã visibiliter decebat ostendi. Quapropter aliter sunt sapiẽtes cæteri homines, q̃cunq; sunt vel esse potuerunt vel poterũt: & aliter ille vnus mediator dei & hominũ, homo Christus Iesus: qui sapientiæ ipsius,

Christũ esse sapientiã dei. Cap. 20.

Ioan. 1.

1. Ti. 2.

Ioan. 1.

per

Universidad de Deusto
Biblioteca

per quam sapientes fiunt quicunque homines,non solum beneficium habet, sed etiam personā gerit. De cæteris.n.sapiētibus & spiritalibus animis recte dici pōt,q̄ habeant in se verbū dei p quod facta sunt omnia:sed in nullo eorum recte dict pōt,q̄ verbum caro factum est & habitauit in nobis: quod in solo dño nostro Iesu Christo rectissime dicitur. Nec eos audiamus, qui solum corpus humanum susceptū esse dicunt à verbo dei, & sic audiunt quod dictum est, Et verbum caro factum est,vt negent illum hominē vel animam vel aliquid hominis habuisse, nisi carnem solam. Errant.n,multum,nec intelligunt ideo carnem solam nominatam esse in eo quod dictum est, Verbum caro factū est,quia hominum oculis propter quos facta est illa susceptio,caro sola potuit apparere. Nam si absurdum est & valde indignum vt humanū spiritum homo ille non habuerit sicut superius tractauimus: quanto magis absurdum & indignum est, vt nec spiritum nec animam habuerit,sed hoc solum habuerit,quod ēt in pecoribus vilius est, & exremius.i.corpus? A nostra ergo fide ēt ista impietas excludatur, totumq; hominem atque perfectum à verbo dei susceptum esse credamus. Nec eos audiamus, qui tale corpus dñm nostrum habuisse dicunt,quale apparuit in columba,quam vidit Ioannes baptista descendentem de cœlo & manentem super eum in signo spiritussancti. Ita enim pluadere conantur filium dei natum nō esse de fœmina. Quia si carnalibus oculis eū oportebat ostendi,potuit, inquiunt, sic assumere corpus quō spiritussanctus. Non.n. & columba illa de quo nata est, aiunt: & tū humanis oculis potuit apparere? Quibus primum illud respondendum est, q̄ ibi legimus in specie columbæ apparuisse Ioanni spiritumsanctum,vbi legimus ēt Christum natum esse de fœmina,& nō oportet in parte credere Euangelio, & in parte non credere. Vnde.n.credis in columbæ specie demōstratum esse spiritumsanctum, nisi quia in Euangelio legisti? Ergo & ego inde credo Christum natum de virgine esse, quia in Euangelio legi. Quare aūt spiritussanctus non est natus de columba, quemadmodum Christus de fœmina? Illa causa est,quia nō columbas liberare venerat spiritussanctus, sed hominibus significare innocentiam & amorem spiritalem, quod in colūbæ specie visibiliter figuratum est. Dñs autem Iesus Christus qui venerat ad homines liberandos,in quibus & mares & fœminæ pertinēt ad salutem: nec mares fastidiuit quia marē susceptt: nec fœminas, quia de fœmina natus est. Huc accedit magnum sacramētum, vt qm̄ p fœminam nobis mors acciderat, vita nobis p fœminam nasceretur: vt de vtraque natura.i. fœmina & masculina victus diabolus cruciaretur, qm̄ de ambarū subuersione lætabatur: cui parum fuerat ad pœnā si ambæ naturæ in nobis liberarentur, nisi ēt per ambas liberaremur. Neq; hoc ita dicimus,vt dñm Iesum Christum dicamus solum verum corpus habuisse: spiritumsanctum autem fallaciter apparuisse oculis hominum, sed ambo illa corpora,vera corpora credimus. Sicut.n.non oportebat vt homines falleret filius dei, sic non decebat vt homines falleret spiritussanctus. Sed omnipotenti deo qui vniuersam creaturam de nihilo fabricauit,non erat difficile verū corpus columbę sine aliarum columbarum ministerio figurare, sicut ei non fuit difficile verum corpus in vtero Marię sine virili semine fabricare: cum natura corporea & in viscеribus fœminæ ad formandum hominem, & in ipso mundo ad formandam columbam imperio dñi voluntatiq; seruiret. Sed stulti homines & miseri, quod aut ipsi facere non possunt, aut in vita sua nunquā viderunt,etiam ab omnipotenti deo fieri potuisse non credunt. Nec eos audiamus,q̄ propterea volunt cogere,vt inter creaturas filium dei numeremus quia passus est. Dicunt enim, Si passus est, mutabilis est: & si mutabilis est,creatura est,quia dei substantia non potest immutari. Cum quibus etiā nos dicimus, & dei substantiam commutari non posse,& creaturam esse mutabilem. Sed aliud est esse creaturam, & aliud suscipere creaturam. Filius ergo vnigenitus dei, qui est virtus & sapiētia dei,& verbum p quod facta sunt omnia, quia immutari non potest omnino,susceptt humanam creaturam, quā lapsam erigere, atque inueteratam renouare dignatus est. Nec in ea per passionem ipse in deterius commutatus est,sed eam potius per resurrectionem in melius commutauit. Nec propterea verbum patris, id est vnicum dei filium, per quem facta sunt omnia,negandum est natū & passum esse pro nobis. Et martyres enim passos dicimus & mortuos propter regna cœlorum,nec tamē in ea passione & morte animæ eorū occisæ sunt.

sunt. Dicit enim dñs, Nolite timere eos qui corpus occidunt,animę aūt nihil possunt facere. Sicut ergo martyres passos & mortuos dicimus in corporibus quæ portabant, sine animarū interfectione vel morte: sic filium dei passum & mortuū dicimus in homine quē portabat, sine diminitatis aliqua cōmutatione vel morte. Nec eos audiamus q̄ negāt tale corpus domini resurrexisse,quale positum est in monumento. Si enim tale nō fuisset,non ipse dixisset post resurrectionē discipuli, Palpate & videte, qm̄ spiritus ossa & carnem non habet, sicut me videtis habere. Sacrilegū est enim credere dñm nostrum,cū ipse sit veritas,in aliquo fuisse mēdacium. Nec nos moueat q̄ clausis ostijs subito cum apparuisse discipulis scriptū est, vt propterea negemus illud fuisse corpus humanum,quia contra naturam huius corporis videmus illud per clausa ostia intrare. Omnia enim possibilia sunt deo. nā & ambulare super aquas contra naturam huius corporis esse manifestum est, & tamen non solum ipse dñs ante passionem ambulauit, sed etiam Petrum ambulare fecit. Ita ergo & post resurrectionem suā de corpore suo fecit quod voluit. Si enim potuit ante passio nem clarificare illud sicut splendorem solis, quare non potuit & post passionem ad quantā vellet subtilitatem in temporis momēto redigere, vt per clausa ostia posset ingredi? Nec eos audiamus, qui negant ipsum corpus secum leuasse in cœlū dñm nostrum, & commemorant in Euangelio qd̄ scriptum est, Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit: & dicunt, quia corpus non descendit de cœlo,nō potuisse ascendere in cœlum. Non enim intelligunt, qm̄ corpus non ascendit in cœlum. Dñs enim ascendit, corpus aūt non abscendit, sed leuatum est in cœlum, illo leuante qui ascendit. Si enim quisque descendat,verbi gratia, de monte nudus, cum autem descenderit, vestiat se,& vestitus iterum ascendat, recte vtiq; dicimus, Nemo ascendit, nisi qui descendit: nec vestem considerамus quā secū leuauit,sed ipsum qui vestitus est,solum dicimus ascendisse. Nec eos audiamus,qui negant ad dexteram patris sedere filiū. Dicunt enim. Nunquid deus pater habet latus dexterum aut sinistrum sicuti corpora? Nec nos hoc de deo patre sentimus: nulla enim forma corporis deus definitur atq; conāluditur, Sed dextera patris est beatitudo perpetua,quæ sanctis datur: sicut sinistra eius rectissime dicitur miseria perpetua, q̄ impijs datur: vt nō in ipso deo, sed in creaturis hoc modo,quo diximus intelligat dextera & sinistra:quia & corpus Christi quod est ecclesia, in ipsa dextera, hoc est in ipsa beatitudine futurū est, sicut Apostolus dicit,quia & simul nos suscitauit,& simul nos sedere fecit in cœlestibus. Quāuis .n.corpus nostrum nondum ibi sit, tamē spes nostra iam ibi est. Propterea & ipse dñs post resurrectionem suā iussit discipulis,quos piscantes inuenit,vt in dexteram partē mitterēt retia. Quod cū fecissent,ceperūt pisces, qui omnes magni erāt: & oēs iustos significabant,quibus dextera promittitur. Hoc significabat q̄ etiam in iudicio dixit se agnos ad dexteram hœdos autem ad sinistrā esse positurum. Nec eos audiamus, qui negant diē iudicij futurū,& cōmemorant,qd̄ in Euangelio scriptū est, eum qui credit in Christum nō iudicari:qui autem nō credit in illum,iudicatum esse. Dicunt enim. Si & ille qui credit, non veniet in iudicium:& ille qui non credit,iam iudicatus est,vbi sunt quos iudicaturus est in die iudicij? Non intelligunt sic loqui scripturas: vt prēteritum tempus pro futuro tempore insinuent:sicut supra diximus, quod Apostolus dixit de nobis, q̄ simul nos sedere fecit in cœlestibus, nōdum factum est: sed quia certum est futurum,ita dictum est quasi iam factum sit: sicut & ipse dominus discipulis dixit, Omnia quæ audiui à patre meo nota feci vobis. Et paulo post dicit,Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo. Quomodo ergo dixerat: Omnia quæ audiui à patre meo ,nota feci vobis: nisi quia illud quod spiritumsanctum certissime facturus erat,quasi iam fecisset locutus est? Sic ergo cum audimus, Qui credit in Christū,non veniet in iudicium: intelligamus quia non veniet ad damnationem. Dicitur enim iudicium pro damnatione,sicut dicit Apostolos, Qui non manducat,manducantem nō iudicet, idest non de illo male existimet. Et dominus dicit, Nolite iudicare,ne iudicetur de vobis. Non enim tollit nobis intelligentiam iudicandi,cum & Prophеta dicat,Si vere iustitiam diligitis,recte iudicate filij hominum. Et ipse dominus dicat,Nolite iudicare personaliter, sed iustum iudicium iudicate. Sed illo loco vbi verat, iudicare,illud admonet, ne damnemus aliquem

patris. H
Ephe.2.
Filiū dei nō fuisse mutatū. Cap.23.
Ioā. 21.
Mat.25. Iudiciū futurū. Cap.27. Ioan. 3.
Ephe.2. I
Ioā. 15.
Ioā. 16.
Ioan. 3.
Ro. 14.
Matt 7.
Psal.57.
Ioan. 7.

cum

cuius vel cogitatio nobis non est aperta, vel nescimus qualis postea sit futurus. Sic ergo cum dixit, Ad iudicium non veniet: hoc dixit quia non veniet ad damnationem. Qui aũt non credit iam iudicatus est: hoc dixit, quia iam damnatus est præscientia dei, qui nouit quid immineat non credentibus.

Ioan. 3. Spiritus sanctus. Cap. 28. Ioã. 14. Acto. 9.

Nec eos audiamus, qui dicunt spiritum sanctum, quem in Euangelio dñs promisit discipulis, aut in Paulo Apostolo venisse, aut in Montano & Priscilla, sicut Cataphryges dicunt, aut in nescio quo Manite vel Manichæo, sicut Manichæi dicunt. Tam.n.cæci sunt isti, vt scripturas manifestas non intelligant, aut tam negligentes salutis suæ, vt omnino non legant. Quis.n.cum legerit, non intelligit, vel in Euangelio quod post dñi resurrectionem scriptum est, dicente dño, Ego mittam promissum patris mei in vos, vos aũt sedete hic in ciuitate, quousque induamini virtute ab alto? Et in Actibus Apostolorum, postea q̃ dñs abscessit à discipulorum oculis in cœlum, decẽ diebus peractis, die Pentecostes, non attendunt apertissime venisse spiritum sanctum: & cum essent illi in ciuitate sicut eos ante monuerat impleuisse illos, ita vt loquerentur varijs linguis. Nam diuersæ nationes q̃ tunc aderãt, vnusquisque audientium suam linguam intelligebant. Sed isti homines decipiunt eos qui negligentes sunt in catholica fide, & ipsam fidem suam q̃ in scripturis manifesta est, nolunt discere, & quod est grauius & multum dolendum, cum in catholica fide negligẽter versentur, hæreticis diligenter aures accommodant.

Luc. 24 Acto. 1. & 2.

L

Ecclesia catholica. Cap. 29. Psal. 2.

Nec eos audiamus, qui sanctam Ecclesiam, q̃ vna catholica est, negant p orbem esse diffusam, sed in sola Aphrica, hoc est, in parte Donati pollere arbitrantur, ita surdi sunt aduersus Prophetam dicentem, Filius meus es tu, ego hodie genui te: postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatẽ tuam, & possessionem tuã terminos terræ. Et alia multa siue in veteris siue in noui testamẽti libris, q̃ scripta sunt, vt apertissime declarẽt Ecclesiam Christi per orbem terræ esse diffusam. Quod cum eis obijcimus, dicũt iam ista omnia fuisse completa, antequam esset pars Donati, sed postea totam Ecclesiã periisse, & in sola Donati parte reliquias eius remansisse contendunt. O linguam superbã & nephariam: nec vere sic viuerent, vt vel inter se pacem postea custodirent. Nunc autem non attendunt iam in ipso Donato completum esse quod dictum est, In qua mensu- Matt. 7
ra mensi fueritis, in ea remetietur vobis. Si- M
cut.n. Christum diuidere conatus est, sic ipse à suis quotidiana concisione diuiditur. Ad hoc etiam pertinet illud quod dñs dicit, Qui.n.gladio percusserit, gladio morietur. Mat. 26
Gladius.n.illo loco, siquidem in malo positus est, discordiosam linguã significat, qua tunc ille infœlix Ecclesiã percussit, sed non occidit. Nõ aũt dixit dñs, qui occiderit gladio, gladio morietur, sed qui gladio vsus fuerit, inquit, gladio morietur. Ergo ille percussit Ecclesiam lingua litigiosa, qua nunc ipse conciditur, vt omnino dispereat atque moriatur. Et tñ illud tunc Apostolus Petrus, non superbia sua, sed quanuis carnalis, tamẽ amore dñi fecerat. Itaque admonitus recõdit gladium: iste autẽ nec victus hoc fecit. Siquidem cum Episcopo Cęciliano causam cum diceret, audientibus Episcopis Romæ, quos ipse petiuerat, nihil eorum q̃ intenderat potuit probare: & sic remansit in schismate, vt suo gladio moreretur. Populus autem ipsius, qũ non audit Prophetas & Euangelium, in quibus apertissime scriptum est, Ecclesiam Chisti p omnes gentes esse diffusam, & audit schismaticos, non dei gloriã quærentes sed suam, satis significat seruũ se A
esse non liberum, & aurem dexteram se habere præcisam. Petrus.n.errans in amore dñi, seruo non libero aurem dexteram præcidit. Ex quo significat eos qui gladio schismatis seriuntur, seruos esse carnalium desideriorum, nondum eductos in libertatẽ spiritus sancti, vt iam non confidãt in homine: & non audire quod dextrum est, i. dñi gloriam p catholicam Ecclesiam latissime peruagatam, & audire sinistrum humanæ inflationis errorem. Sed tamẽ cum dñs dicat in Mat. 24
Euangelio, eum per omnes gentes Euangelium fuerit prædicatum, tunc finem esse venturum: quo isti dicunt, q̃ iam cæteræ omnes gentes ceciderunt à fide, & in sola parte Donati remansit Ecclesia, cum manifestum sit ex quo ista pars ab vnitate præcisa est, nonnullas gentes postea credidisse: & adhuc esse aliquas, q̃ nondum crediderunt, quibus quotidie non cessatur Euangelium prædicari? Quis non miretur esse aliquem, qui se Christianum dici velit, & aduersus Christi gloriam tanta impietate rapiatur, vt audeat dicere omnes populos gentium, qui modo adhuc accedunt Ecclesiæ dei, & in dei filiũ festinanter credunt, inaniter facere, quia nõ eos

B eos aliquis Donatista baptizat? Sine dubio ista exectarent homines, & eos sine dilatione relinquerent, si Christum quærerent, si Ecclesiam diligerent, si liberi essent, si aurem dexteram integram retinerẽt. Nec eos audiamus, qui quanuis neminem rebaptizent, præcidere se tñ ab vnitate, & Lucriani magis dicit quàm catholici maluerant. In eo enim q̃ intelligunt baptisma Christi nõ esse repetendum, recte faciunt: sentiunt.n. sacramentũ sancti lauacri nusquã esse, nisi ex catholica Ecclesia: sed eam formã secũ habere farmẽta pcisa, quã in ipsa vnitate antequam pciderentur, accepe-
rant. Hi sunt.n. de quibus Apostolus dicit, habentes speciẽ pietatis, virtutem aũt eius abnegantes. Est.n. magna virtus pietatis, pax & vnitas, quia vnus est deus: hanc illi non habent, quia pcisi ab vnitate sunt. Itaque si qui ex ipsis ad catholicam veniunt, non iterant speriẽ pietatis quam habẽt, sed accipiũt virtutem pietatis quã non habẽt. Nã & amputatos ramos denuo posse insereri, si nõ pmanserint in incredulitate, apertissime Apostolus docet. Quod cũ Lucifeciant intelligunt, & nõ rebaptizant, non improbamus: Sed q̃ etiã ipsi pcidi a radice voluerunt, quis non detestandum esse cognoscat? Et ideo maxime, quia hoc eis displicuit in Ecclesia catholica, quòd vere catholicæ sanctitatis est. Nusquam enim tam viscera misericordiæ, quam in catholica Ecclesia, vt tanquam vera mater nec peccantibus filijs superbe insultet, nec correctis difficile ignoscat. Non enim sine causa inter oẽs Apostolos huius Ecclesiæ catholicæ personam sustinet Petrus: huic enim Ecclesiæ claues regni cœlorum datæ sunt. Et cum ei dicitur, ad omnes dicitur, Amas me, pasce oues meas. Debet ergo Ecclesia catholica correctis, & pietate firmatis filijs libenter ignoscere, cum ipsi Petro personam eius gestanti, & cum in mari titubasset, & cũ dñm carnaliter à passione reuocasset, & cum aurẽ serui gladio præcidisset, & cũ ipsum dominum ter negasset, & cum in simulationem postea superstitiosam lapsus esset, videamus veniam esse concessam, cumque correctum atque firmatũ vsq; ad dominicæ passionis gloriam peruenisse. Itaq; post persecutionẽ q̃ p Arrianos hæreticos facta est: & postea q̃ pax, quam quidem catholica in dño tenet, etiam à principibus seculi reddita est: episcopi, qui perfidiæ Arrianorũ in illa pturbatione cõsenserant, multi correcti, redire in catholicã D
delegerunt, dãnantes siue quod crediderãt, siue qđ se credidisse simulauerãt. Hos Ecclesia catholica materno recipit sinu, tãquã Petrum post fletũ negationis per gallicantum admonitũ: aut tanquã eundem post pravam simulationẽ Pauli voce correctũ. Hanc illi matris charitatẽ superbe accipiẽtes, & impie reprehendentes, quia Petro post galli cantũ surgenti, nõ gratulati sunt, cum Lucifero, qui mane oriebat, cadere meruerunt. Nec eos audiamus, qui negant Esa. 14.
Ecclesiam dei omnia peccata posse dimitte- Remissre. Itaq; miseri, dum in Petro petram non sio peccatorũ.
intelligunt, & nolunt credere datas Eccle- Cap. 31.
siæ claues regni cœlorum, ipsi eas de ma- Mat. 16.
nibus amiserunt. Isti sunt qui viduas si nu- 1. Tim. 5
pserint, tanquam adulteras damnant, & superdoctrinã Apostolicam se prædicãt esse mundiores. Qui nomẽ suũ si vellent agnoscere, mundanos se potius q̃ mundos vocarent. Nolentes.n.si peccauerint corrigi, nihil aliud delegerunt, nisi cum hoc mundo damnari. Nã quibus veniam peccatorum negant, non eos aliqua sanitate custodiunt, sed ægris subtrahunt medicinam, & viduas suas viri cogunt, quas nubere non permittunt. Non.n. prudentiores habendi sunt, q̃ E
Paulus Apostolus, qui ait, Mãlo eas nubere q̃ vri. Nec eos audiamus, qui carnis 1. Co. 7.
resurrectionem futurã negant, & cõmemorant qđ ait Apostolus, Caro & sanguis re- Resurrectio carnis.
gnũ dei non possidebunt, Non intelligentes qđ ipse dicit Apostolus. Oportet corruptibile hoc induere incorruptionẽ, & mortale hoc induere immortalitatẽ. Cũ.n.hoc factum fuerit, iam non erit caro & sanguis, sed cœleste corpus. Qđ & dominus promittit cum dicit, Neq; nubent, neq; vxores ducent, sed erũt æquales angelis dei. Non.n. iam hominibus, sed deo viuent, cũ æquales angelis facti fuerint. Immutabitur ergo caro & sanguis, & fiet corpus cœleste & angelicum. Et mortui.n. resurgent incorrupti, & nos immutabimur: vt & illud verum sit, q̃ resurget caro, & illud verũ sit, q̃ & caro & sanguis regnum dei non possidebunt.

Cap. 32 1. Co. 5.

Fidei simplicitas.

Ista fidei simplicitate & syncerit ate lactati nutriamur in Chro, & cũ paruuli sumus, maiorum cibos non appetamus, sed nutrimentis saluberrimis crescamus in Christo, accedẽtibus bonis moribus & Christiana iustitia, quæ est charitas dei & proximi

perfecta & firmata: vt vnusquisq; nostrum
Colo.2. de diabolo inimico & angelis eius triumphet in semetipso in Chro quē induit: quia
F perfecta caritas, nec cupiditatē habet seculi,
Charitas. nec timorē seculi, id est, nec cupiditatē vt acquirat res tēporales, nec timorē ne amittat res tēporales. Per quas duas ianuas intrat & regnat inimicus, qui primo dei timore, deinde charitate pellēdus est. Debemus itaque tanto auidius appetere apertissimā & euidentissimam cognitionem veritatis, quanto nos videmus in charitate proficere, & in eius simplicitate cor habere mundatum, quia ipso interiore oculo videtur veri
Matt. 5. tas. Beati enim mundo corde, inquit, quia
Ephe.3. ipsi deum videbunt, Vt in charitate radicati & fundati prævaleamus comprehendere cum omnibus sanctis q̄ sit latitudo & altitudo & longitudo & profundū: Scire etiam supereminentē scientiā charitatis Christi, vt impleamur in omnem plenitudinē dei, & post ista cū inuisibili hoste certamina, quoniam volentibus & amantibus iugum
Mat.11. Christi lene est, & sarcina eius leuis, coronam victoriæ mereamur. Amen.

Libri de Agone Christiano, finis.

G D. AVRELII AVGVSTINI Liber de opere Monachorum ad Aurelium Episcopū Carthaginensem.

Quō defendant ocium suū monachi.

VSioni tuę sancte frater Aureli, tanto deuotius obtemperare me oportuit, quāto magis mihi quis ex te iusserit, claruit: Dominus noster Iesus Christus
Cap. 1. habitās in interiori tuo, tibiq; solicitudinē paternę & fraternæ charitatis inspirans, vtrū filijs & fratribus nostris monachis,
2. Thes. 3. qui beato Paulo Apostolo obedire negligunt, dicēti, Qui nō vult operari nō manducet: pmittēda sit ista licentia, volūtatē ac linguā tuā assumēs in opus suū imperauit mihi ex te, vt hinc ad te aliquid scriberem. Assit itaq; etiā mihi ipse quo ita parcam, vt ei me parere ex eius munere ipsa vtilitate fructuosi laboris intelligam. Primum ergo videndum quid dicant illius professionis homines qui operari nolunt. Deinde si eos non recte sentire inuenerimus, ad eorū cor
H rectionem quid dicendū. Nō, inquiunt, de hoc opere corporali, in quo vel agricolæ vel opifices laborant pcepit hoc Apostolus cū diceret, Qui nō vult operari nō māducet. Neq; n. Euāgelio potuit esse cōtrarius Matt. 6.
vbi ait ipse dūs, Ideo dico vobis, ne soliciti sitis animę vestræ q̄d māducetis, neq; corpori vestro quid induamini, Nōne anima plus est q̄ esca, & corpus q̄ indumentū? Cō spicite volatilia cœli, q̄m nō serūt, neq; metunt, neq; cōgregant in horrea, & pater vester cœlestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis? Quis aūt vestrū cogitans, pōt adijcere ad staturā suam cubitū vnū? Et de vestimento quid soliciti estis? Considerate lilia agri quō crescunt, nō laborant neq; nent, Dico aūt vobis, q̄m nec Salomō in omni gloria sua coopertus est sicut vnū ex istis. Si aūt fœnum agri quod hodie est, cras in clibanū mittitur, deus sic vestit, quāto magis vos modicæ fidei? Nolite ergo. Nolite soliciti esse, dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur. Hæc.n. omnia gentes inquirūt: Scit āt pater vester cælestis quia his omnibus indigetis. Quærite autem primū regnū dei & I iustitiā eius, & hæc omnia apponentur vobis. Nolite ergo soliciti esse in crastinū, crastinus.n. dies solicitus erit sibijpsi. Sufficit diei malitia sua. Ecce, inquiunt, vbi nos dominus iubet de victu, & tegumento nostro esse securos, Qūo ergo Apostolus sentire aduersus dūm posset, vt nos peiperet ita esse debere solicitos, quid māducemus & q̄d bibamus, & vñ cooperiamur, vt nos etiam opificum artibus, curis, laboribus oneraret? Quaproter in eo quod ait, Qui non vult 2. Thes. 3.
operari, non manducet: opera spiritalia, inquiunt, debemus accipere: de quibus alio loco dicit, Vnicuiq; sicut dominus dedit: Ego 1. Co. 3.
plantauit Apollo rigauit, sed deus incremētum dedit. Et paulo post, Vnusquisq; suam mercedem accipiet secundum suū laborē. Dei.n. sumus cooperarij, dei agricultura, dei ædificatio estis, secundum gram quę data est mihi, vt sapiens architectus fundamētum posui. Sicut ergo Apostolus operatur plantando, rigando, ædificando, & fundamētum ponendo: ita qui non vult operari, nō manducet. Quid enim prodest manducare spiritaliter. i. pasci verbo dei, si nō inde operatur aliorum ædificationē: sicut illi pigro seruo, quid profuit accipere talentum, & K
& abscondere, nec operari lucra dominica? An vt ei auferretur in fine, & ipse in Mat. 25.
exteriores tenebara mitteret? Sic, inquiūt, &

& nos faciamus. Legimus cū fratribus, qui ad nos ab æstu seculi veniunt fatigati, vt apud nos in verbo dei & in orationibus, psalmis, hymnis, & canticis spiritalibus requiescant. Alloquimur eos, consolamur, exhortamur ædificantes in eis, si quid eorum vitæ & suo gradu deesse perspicimus. Talia opera si non faceremus, periculose à dño alimēta ipsa spiritalia sumeremus. Hoc.n. dicit
2. Thes. 3. Apostolus, Qui non vult operari, nō manducet. Ita se isti arbitrantur apostolicæ & euangelicæ obtemperare sententiæ, cum & Euangelium credunt de non curanda corporali & temporali uitæ huius indigentia præcepisse, & Apostolum de cibo & opere spiritali dixisse, Qui non vult operari, non manducet. Nec attendunt, quia si alius diceret dūm quidem in parabolis & in similitudinibus loquentem de victu & tegumento spiritali monuisse, vt non inde sint soliciti serui eius, sicut dicit, Cum vos attraxerint ad iudicia, nolite cogitare quid loquamini. Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non.n. vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Sermo quippe sapientiæ spiritalis est, de quo illos noluit cogitare, promittens quod eis nihil inde solicitis præstaretur: Apostolum autem iam more Apostolico apertius differentem, & magis proprie q̄ figurate loquentem, sicut multa ac pene omnia sese habent in epistolis Apostolicis, proprie de opere corporali ciboq; dixisse, Qui non vult operari, non manducet: redderetur illa dubia sententia eorum, nisi cætera dominica verba considerantes, inuenirent aliquid unde probarent eum de victu & vestitu corporali non locutum fuisse, cum diceret, Nolite soliciti esse quid manducetis, & quid bibatis, & quo vestiamini: velut si animo aduerterent, quod ait: Hæc.n. omnia gentes inquirunt. Ibi enim ostendit de ipsis corporalibus & remporalibus se dixisse. Ita ergo si hoc solum de hac re dixisset Apostolus, Qui nō vult operari, non manducet: possent hæc verba in aliam traduci sententiam. Cum vero multis alijs locis epistolarum suarum quid hinc sentiat, apertissime docuerit, superfluo conantur & sibi & cæteris caliginem obducere, vt quod vtiliter illa charitas monet, non solum facere nolint, sed nec intelligere ipsi, aut ab alijs intelligi velint, non timentes quod scriptum est, Noluit intelligere vt bene ageret. Prius ergo demonstrare debemus beatum Apostolum Paulum opera corporalia seruos Dei operari voluisse, quæ finem haberent magnam mercedem spiritalem, ad hoc vt ipso victu & tegumento à nullo indigerent, sed rē pecpiſ manibus suis hæc sibi procurarent. Deinde se Christianis. ostendere Euangelica illa præcepta, de quibus nonnulli non solum pigritiam, sed Cap. 3. etiam arrogantiam suam fouent, Apostolico præcepto & exemplo non esse contraria. Videamus itaq; vnde ad hoc venerit Apostolus, vt diceret, Si quis non vult operari, non manducet: & quid deinde contexat, vt ex ipsa circunstantia lectionis appareat de- 2. The. 3
clarata sententia. Denunciamus, inquit, vobis fratres in nomine dñi nostri Iesu Christi, vt subtrahatis vos ab omni fratre inquiete ambulante, & non secundnm traditionē quam accepernnt à nobis. Ipse enim scitis qūo oporteat imitari nos, quia non fuimus inquieti inter vos, neq; panē ab aliquo gratis manducauimus, sed in labore & fatigatione die ac nocte operantes, ne quem vestrum grauaremus, non quia non habuerimus potestatem, sed vt nosmetipsos formā daremus vobis qua nos imitaremini. Nā & cū apud vos essemus, hoc vobis præcipiebamus, q̄ñ si quis non vult operari, non manducet. Audiūimus.n. quosdā inter vos ambulare inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes. His autem qui eiusmodi sunt, præcipimus & obsecramus in dño Iesu Chro, vt cū silentio operantes panem suum manducent. Quid ad hæc dici potest, qūquidem nec cuiq; postea liceret hoc pro voluntate, non pro charitate interpretari, exēplo suo docuit quid præceperit. Illi.n. tanquā Apostolo prædicatori Euangelij, militi Christi, plantatori vineæ, pastori gregis cōstituerat dūs vt de Euangelio viueret, & tñ ipse stipendium sibi debitum non exegit, vt se formā daret eis qui exigere indebita cupiebāt: sicut ad Corinthios dicit. Quis militat suis stipendis vnquam? Quis plantat vineam & 2. Co. 9.
de fructu eius non edit? Quis pascit gregem & de lacte gregis non percipit? Ergo quod sibi debebatur noluit accipere, vt exemplo eius coercerentur qui sibi non ita ordinatis in Ecclesia talia deberi arbitrārtur. Quid est B
enim quod ait, Neq; panem gratis ab aliquo 2. The. 3
manducauimus, sed in labore & fatigatione die ac nocte operantes, ne quē nestrum grauaremus, non quia non habuerimus potestatem, sed vt nos formam daremus vobis

qua nos imitaremini? Audiant ergo quibus hoc præcepit. i. qui nō habent hanc potestatē quā ille habebat, vt tūmodo spiritaliter operantes manducent panē à corporali labore gratuitū, & quēadmodum dicit, præcipimus & obsecramus in Chro, vt cum silentio operantes panē suum manducent, non disputent contra manifestissima verba Apostoli, quia & hoc pertinet ad silentium cum quo debent operantes manducare panē suū.

Paulum sentētiā de la borando compro bat. Enucleatius autem & diligentius adhuc ista verba considerarem atq; tractarem, nisi suā si haberem alia loca epistolarum eius multo manifestiora, quibus collatis & ista liquidius manifestantur, & si ista non essent, illa basse ipso sufficerēt. Ad Corinthios.n. scribēs de hac facto. eadem re, ita dicit. Non sum liber? non sum Cap. 4. Apostolus? Nonne Christum Iesum dñm 1.Co.9. nostrum vidi? Nōne opus meū vos estis in C dño? Si alijs non sum Apostolus, verum vobis tñ sum. Signaculum. n. Apostolatus mei vos estis in dño. Mea defensio ad eos qui me interrogant hęc est. Nunquid nō habemus licentiam manducandi & bibēdi? Nunquid non habemus potestatem sororem mulierē circunducendi sicut & Cæteri Apostoli & fratres dñi & Cephas? Vide quēadmodū primum ostendat quid sibi liceat, & ideo liceat, quia Apostolus est, inde. n. cœpit, Nō sum liber? non sum Apostolus? Et probat se Apostolū esse, dicens. Nonne Christum Iesum dñm nostrum vidi? Nonne opus meū vos estis in dño? Quo probato ostendit sibi licere quod cæteris Apostolis. i. vt non operetur manibus suis, sed ex Euangelio viuat, sicut dñs constituit eis, quodūn consequentibus apertissime demonstrauit: ad hoc. n. & fideles mulieres habentes terrenam substantiam ibant cum eis: & ministrabant de substantia sua vt nullius indigerent horum quæ ad necessaria vitæ huius pertinēt. Q̄d btūs Paulus licere quidem sibi demōstrat, sicut & cæteri Apostoli faciebant, sed ea potestate se vti noluisse postea commemorat. Hoc quidam non intelligentes, non sororem mulierem, cum ille diceret, Nunquid non habemus potestatem sororem mulierem circūducendi, sed vxorem interpretati D sunt. Fefellit eos verbi Græci ambiguitas qp & vxor & mulier eodem verbo Græce dr; quanquiā hoc ita posuerit Apostolus vt falli non debuerint, quia neq; mulierē tñmodo ait sed sororē mulierem, neq; ducendi sed circūducendi: veruntamen alios interpretes non fefellit hæc ambiguitas, & mulierem non vxorem interpretati sunt. Q̄d quisquis putat nō potuisse ab Apostolis hęri, cum eis sanctæ conuersationis mulieres circuiret quacunq; Euangelium prędicabant, vt eis de sua substantia ministrarēt ne cessaria, Euangelium audiant & cognoscāt quemadmodum hoc ipsius dñi exemplo faciebant. Dñs. n. noster more misericordiæ suæ infirmioribus compatiens, cum ei possent angeli ministrare, & loculos habebat quò mitteretur pecunia, quæ conferebatur vtiq; à bonis fidelibus corū victui necessaria: quos loculos Iudæ cōmendauit, vt etiā fures si euitare non possemus, tolerare in Ecclesia discerem⁹: ille. n. ea quæ mittebātur, sicut de illo scriptum est, auferebat. Et mulieres voluit vt se ad præparanda & ministranda necessaria sequerentur ostendēs q̄d Euangelistis & ministris dei tanquā mibribus, à plebibus dei tanquam prouincialibus deberetur, vt si quis eo quod sibi deberetur, vti nollet, sicut Apostolus Paulus vti noluit E amplius impenderet Ecclesiæ non exigendo stipendium debitum, sed quotidianum victum de suis laboribus transigendo. Audierat enim stabularius, ad quem vulneratus ille perductus est, Si quid amplius erogaueris, in redeundo reddam tibi. Amplius ergo erogabat Apostolus Paulus, qui suis vt ipse testatur stipendijs militabat. In Euāgelio. n. scriptum est, Deinceps & ipse iter faciebat per ciuitates & castella prædicans & euangelizans regnū dei, & duodecim cū illo, & mulieres aliquæ quæ erant curatę à spiritibus malignis & infirmitatibus, Maria quæ vocabatur Magdalena, de qua dæmonia septem ciecerat: & Ioanna vxor Chuzæ procuratoris Herodis, & Susanna, & aliæ multæ quæ ministrabant eis de facultatibus suis. Hoc exemplum dñi imitabatur Apostoli ad accipiendum sibi debitum cibum, de quo idem dñs apertissime loquitur, Euntes, inquit prædicate dicentes, quia appropinquauit regnum cœlorum. Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmonia eijcite. Gratis accepistis, gratis date. Nolite possidere aurū, neq; argentū, neq; pecuniam in zonis vestris, neq; perā in uia, neq; duas tunicas, neq; calciamenta, neq; virgā, dignus est enim operarius cibo suo. Ecce vbi constituit dñs quod idem Apostolus commemorat. Ad hoc. n. de ea illa omnia ne portarent, vt vbi opus esset, ab eis acciperent

perēt quibus annūciabāt regnū dei. Ne quis aūt arbitrēt solis duodecim hoc fuisse permissum: vide ēt quid Lucas narret. Post hæc, inquit, designauit dñs & alios septuaginta duos, & misit illos binos ante faciem suam in oēm ciuitatem & locum quo erat ipse venturus. Et dicebat illis, Messis quidem multa, operarij aūt pauci: Rogate ergo dñm messis, vt mittat operarios in messem suam. Ite, Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. Nolite portare sacculū neq; perā neq; calciamēta, & neminem per viā salutaueritis. In quācunq; domū intraueritis, primū dicite, Pax huic domui, & si ibi fuerit filius pacis requiescet super illam pax vestra, sinautē, ad vos reuertet. In eadē aūt domo manete, edentes & bibētes, quæ apud illos sunt: Dignus est enim operarius mercede sua. Hic apparet nō esse illa iussa, sed permissa, vt quisquis vti vellet, eo vtere G tur quod sibi liceret ex dñi cōstitutione: si quis aūt vti nollet, nō cōtra iussum faceret, sed de suo iure cedens misericordius & laboriosius cōuersarēt in Euangelio, in quo & debitam mercedē nollet accipere. Alioquin contra iussum dñi fecit Apostolus q̄ postea quam oēdit sibi licere, statim subiecit. Sed tū ego non sum vsus hac potestate. Sed ad ordinē redeamus, ac totum ipsum epistolæ locū diligēter cōsideremus. Nunquid, inquit, nō habemus licentiā manducandi & bibēdi? Nunquid non habemus licentiam sororē mulierē circūducēdi? Quā licētiā dixit, nisi quā dñs dedit eis quos ad prædicandū regnum cœlorū misit, dicens, Ea quæ apud ipsos sunt māducate? Dignus est enim operarius mercede suā: & seipsum præponens ad eiusdē potestatis exēplū, cui fidelissimę mulieres talia necessaria de suis facultatibus ministrabant. Amplius autem fecit Apostolus Paulus, vt de coapostolis suis documentum adhiberet huius licentiæ à domino permisse. Neque enim reprehendēs, subiecit, Sicut & cæteri Apostoli & fratres domini & Cephas: sed vt hinc ostenderet hoc se accipere noluisse, quod ei liceret accipere, ceterorum etiam commilitonum eius more probaretur. An ego solus & Barnabas non habemus potestatem non operādi? Ecce abstulit omnem dubitationem, etiam tardissimis cordibus, vt intelligant de qua operatione dicat. Vt quid enim ait, An ego solus, & Barnabas non habemus potestatem non operandi, nisi quia omnes Euangelistæ & ministri verbi dei habebāt potestatem a dño acceptā, vt non operarentur manibus suis, sed ex Euangelio viuerēt operantes tantūmodo spiritalia in prædicatione regni cœlorum, & ædificatione pacis Ecclesiæ? Neq; n. quisquā potest dicere de ipsa spiritali operatione dixisse Apostolum, An ego solus & Barnabas nō habemus potestatē nō operandi? Hanc. n. potestatē nō operandi oēs illi habebant. Dicat ergo qui conatur præcepta Apostolica in sententiā suam deprauare atq; peruertere: Dicat si audet, oēs Euangelistas à dño accepisse potestatē non euangelizandi. At si hoc absurdissimum atq; insanissimū est dicere, cur nolunt intelligere quod omnibus patet, accepisse quidem illos potestatē non operandi, sed opera corporalia quibus victū quærerent quia dignus est operarius cibo suo & mercede sua, sicut Euangelīū loquitur. Luc.10. Mat.10. Nō ergo soli Paulus & Barnabas habebāt I potestatē non operādi, sed oēs pariter habebāt hanc potestatē, qua isti non vtebantur amplius impendentes Ecclesiæ, sicut in illis locis vbi euangelizabant infirmis congruere iudicabant. Et ideo ne coapostolos suos reprehendisse videretur, subiungit & dicit, Quis militat suis stipendijs vnquā? Quis plantat vineā, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non percipit? Nunquid secūm hominem hæc loquor? An & lex non hæc dicit? in lege enim scriptū est: Boui trituranti os nō infrenabis. Nunquid de bobus ptinet ad deū? An pp nos hæc dicit? Propter nos. n. scriptum est, quia debet in spe qui arat arare, & triturans in spe fructus participandi. His verbis satis indicat Apostolus Paulus nō sibi aliquid vsurpasse vltra debitum coapostolos suos, qui non operabant corporaliter vnde haberent hunc vitæ necessaria, sed sicut dñs cōstituit ex Euāgelio viuentes panē gratuitū manducarēt ab eis quibus gratuitā gratiā prædicabāt. Stipendium. n. suum tanquā milites accipiebāt, & de vineæ p eos plantatæ fructu q̄d opus erat libere decernebant, K & de gregis quē pascebant lacte potabant, & ex area quā triturabant cibū sumebant. 1.Co.9. Deu.25

Apertius aūt cætera connectit & omni Apostolo no aufert oēs dubitationis ambages. Si nos lum sen vobis, inq t, spiritalia seminauimus, magnū sisse de est si nostra carnalia metamus? Quæ sunt labore spiritalia quæ seminauit, nisi verbū & mysterium sacramenti regni cœlorum? Quæ manuū. Cap. 8.

Universidad de Deusto
Biblioteca

1.Co.9. autem carnalia q̃ sibi licere metere dicit, ni
si hæc tẽporalia, quæ vitæ atq; indigentiæ
carnis indulta sunt? Hæc aũt sibi debita se
ab eis non quæsisse nec accepisse manife-
stat, ne qđ impedimentũ daret Euangelio
Christi. Quid restat vt intelligamus eum
operatum esse vnde victũ haberet, nisi cor-
porale opus corporalibus & visibilibus ma
nibus suis? Nã si de spirituali opere victum
& tegumentũ q̃reret. i. vt ab eis hæc accipe
ret quos in Euangelio ædificabat, nõ cõse-
quẽter diceret: Si alij potestatis vestrę par-
Ibidem. ticipant, cur nõ magis nos? Sed non sumus
vsi hac ptãte, sed omnia toleramus ne qđ
impedimentum demus Euangelio Christi.
Qua potestate se dicit non vsum, nisi quã
habebat in eos a dño acceptam, vt eorũ car
nalia meteret ad victũ vitæ huius, quæ in
carne agit: cuius potestatis participes erunt
L etiam alij qui nõ eis primo Euangeliũ an-
nũciauerũt, sed ad eorũ Ecclesiam idipsum
prædicãtes postea venerant. Ideo cũ dixis-
set, Si nos vobis spiritalia seminauimus, ma
gnũ est si carnalia vestra metamus, subiecit
Si alij potestatis nr̃æ participant, cur non
magis nos? Et cũ demonstrasset quid eius
potestatis esset: Sed non sumus vsi, inquit,
hac ptãte, sed omnia toleramus ne quod im
pedimentũ demus Euangelio Christi. Di-
cant ergo isti, quomodo de opere spirituali
carnalem victum habebat Apostolus, cum
aperte ipse dicat, non se vsum esse hac pote
state. At si de opere spirituali carnalem vi-
ctum non habebat, restat vt de opere car-
2.Thes. nali habuerit, & inde dicat, Neq; panẽ gra
3. tis ab aliquo manducauimus, sed in labore
& fatigatione nocte & die operãtes ne quẽ
vestrum grauaremus: nõ quia non habueri
mus potestatem, sed vt nos formam dare-
mus vobis qua nos imitaremini. Omnia,
inquit, toleramus, ne quod impedimentum
1.Co.9. Paulum nõ fuisse vsum libertate cõcessa. Cap.9. daremus Euãgelio Christi. Et redit rur
sus, modisque omnibus eriam atque etiam
commendat quid sibi liceat, & tamen non
faciat. Nescitis, inquit, qm̃ qui in tẽplo ope
rantur, q̃ de tẽplo sunt edunt? Qui altario
deseruiunt, altario cõpertiũtur? Sic & dñs
ordinauit ijs q̃ Euãgeliũ annũciãt, de Euã
1.Co.9. gelio viuere. Ego aũt nullo horũ vsus sum.
M Quid hoc apertius? quid clarius? Vereor ne
forte cum differo volens id exponere, ob-
scurum reddam quod per se lucet, & cla-
mat. Qui.n.hæc verba nõ intelligũt, aut se
non intelligere fingunt, mea multo minus
intelligunt vel se intelligere profitentur: ni
si forte propterea cito intelligãt nostra, qa
cõceditur eis intellecta deridere, de Aposto
li aũt verbis nõ ita concedit. Propterea vbi
aliter ea sẽm suã sententiã interpretari nõ
pñt, etiã clara & manifesta, obscura & incer
ta esse respondet, quia & praua & peruersa
dicere non audent. Glamat homo dei, Dñs Ibidem.
ordinauit ijs qui Euangeliũ annũnciãt de
Euangelio viuere: Ego autem nullius ho-
rum vsus sum: & conatur caro & sanguis re
cta deprauare, aperta claudere, serena ob-
nubilare. Spiritale, inquit, opus faciebat & 1.Co.6
inde viuebat. Si ita est de Euangelio viue-
bat: cur ergo dicit, Dominus ordinauit ijs A
qui Euangelium annunciant, de Euangelio
viuere, ego aũt nullo horũ, vsus sum? aut
si & hoc ipsum quod hic dictum est viuere
secundum spiritalem vitã volunt interpre
tari, nullã spem habebat Apostolus ad deũ
qui de Euangelio non viuebat, quia dixit,
nullo horũ vsus sum. Quapropter vt spes
illi certa esset vitæ ęternæ, de Euangelio
vtique spiritaliter viuebat Apostolus. Qđ
aũt ait, Ego aũt nullius horũ usus sum, de
vita ista quæ in carne agitur sine dubitatio
ne facit intelligi, quod dixit dñm ordinasse
ijs qui euangelium annunciant de Euange
lio viuere, id est, vitam istam cui opus est
victu & tegumẽto de Euangelio trãsigere:
sicut superius de suis coapostolis dixit, vn-
de ipse dominus ait, Dignus est operarius Luc.10.
cibo suo, & dignus est operarius mercede Mat.10.
sua. Hunc itaque cibum, & hanc merce-
dem, sustentandæ huic vitæ debitum con-
cessum Euangelistis, ab eis quibus Euange-
lizabat non accepit Apostolus, verum di-
cens, Ego autem nullius horum vsus sum.
Et sequitur & adiungit, ne forte quisquam
arbitretur ideo eum non acepisse, quia illi
non dederant. Non autem scripsi hæc vt Necessi
ita fiant in me: bonum est mihi magis mo- tas præ
ri quàm gloriam meam quisquam inanem dicandi
faciat. Quam gloriam, nisi quam habere verbi in
voluit apud deum in Christo compatiens Paulo.
infirmis, sicut mox apertissime dicturus Cap.10.
est: Si enim euangelizauero, inquit, non 1.Co.9.
est mihi gloria? Necessitas enim mihi incũ- B
bit. i. sustentandę vitę huius. Væ enim erit
mihi, inquit, si non euangelizauero, id est,
malo meo nõ euangelizabo, quia fame cru
ciabor, & vnde viuam non habebo. Nam
sequitur & dicit, Si enim volens hoc facio,
mercedem habeo. Volentẽ se dicit facere, si
nulla

nulla vitæ huius fulciendæ necessitate com-
pulsus facit, & ob hoc habere mercedẽ vtiq;
apud deum gloriæ sempiternam. Si autem
inuitus, inquit, dispensatio mihi credita est,
id est, si necessitate transigendæ huius vitæ
inuitus cogor euangelizare, dispensatio mi
hi credita est; vt scilicet ex dispensatione
mea, quia Christum, quia veritatem prædi-
co, quanuis ex occasione, quanuis mea quæ-
rens, quanuis terrena emolumenti necessi-
tate compulsus, alij proficiant, ego autem
apud deum mercedem gloriosam illam sem
piternamque non habeam. Quæ ergo, in-
quit, merces mihi erit? Interrogans dixit, 1.Co.6
propterea suspendenda est pronunciatio do
nec respondeat. Quod vt facilius intelliga-
C tur, tanquam nos eum interrogemus: Quæ
ergo tibi merces erit Apostole, quando mer
cedem istam terrenam etiam Euangelistis
bonis debitam, non propter hoc euangeli-
zantibus, sed tamen consequentem & obla-
9. tam ex dñi ordinatione sumentibus, tu non
accipis? Quæ ergo tibi merces erit? Vide
quid respondeat, Vt euangelizans, inquit,
sine sumptu ponam Euangelium, id est, vt
non sit credentibus sumptuosum Euange-
lium, ne potens ad hoc sibi euangelizari, vt
id Euangelistæ quasi vendere videantur.
Et tamen redit etiam atq; etiam vt ostendat
quid sibi iure dominico liceat, & tamen nõ
faciat: Vt non abutar, inquit, potestate
mea in Euangelio. Iam vero quia infir-
mitati hominum compatiens id faciebat,
audiamus sequentia. Cum.n.liber sim, in-
quit, ex omnibus, omnium me seruum feci,
vt plures lucrifacerẽ: ijs qui sub lege sunt
quasi sub lege cum non sim ipse sub lege, vt
eos qui sub lege erant lucrifacerem: ijs qui
sine lege sunt quasi sine lege, cũ sine lege dei
non sim sed sim in lege Christi, vt lucrifa-
cerem eos qui sine lege sunt. Quod non si-
mulandi versutia faciebat, sed compatienti
misericordia, id est, non quasi vt se fingeret
D Iudæum, sicut nonnulli putauerunt, quia le
gitima uetera Hierosolymis obseruauit. Fe
cit enim hoc secundum liberam, & manife
7. stam sententiam suam, in qua dicit, Circun
cisus quis vocatus est, non adducat præpu-
tium. i. non sic viuat quasi præputium addu
xerit, & id quod nudauerat texerit: sicut a-
2. lio loco dicit, Circumcisio tua præputium
facta est. Secundum hanc ergo sententiam
7. suam, qua dicit, Circumcisus quis uocatus
est, non adducat præputium: In præputio
quis uocatus est, non circuncidatur: fecit
illa quæ non intelligentibus, & parum at-
tendentibus finxisse putatus est. Iudæus n.
erat, & circumcisus uocatus, adducere no-
luit præputium. i. noluit ita viuere, ac si cir-
cuncisus non esset. Hoc.n.iam in potestate
habebat, & sub lege quidem non erat, sicut
illi qui eam seruiliter operabantur, sed ta-
men in lege dei, & Christi. Non.n.alia lex
erat illa, & alia lex dei, sicut perditi Mani-
chæi solent dicere. Alioquin si cum illa fe-
cit, finxisse putandus est: finxit, & Paganũ,
& sacrificauit idolis, quia dicit factũ se fuis-
se ijs q̃ sine lege sunt quasi sine lege. Quos
utique non nisi Gentiles, quos Paganos di-
cimus, uult intelligi? Aliud est ergo esse sub
lege, aliud in lege, aliud sine lege. Sub lege E
carnales Iudæi, in lege spirituales, & Iudæi Esse sub
& Christaini. Vnde illi seruauerunt more lege in le
illum patrium, sed onera insolita credenti- ge, & si-
bus gentibus non imposuerunt, & ideo nec ne lege.
illi circuncisi sunt. Sine lege autem gentes
quæ nondum crediderunt, quibus tamen se
Apostolus congruisse testatur per miseri-
cordem compassionẽ, non per uersipellem
simulationem. i. ut eo modo subueniret car
nali Iudæo, vel Pagano, qũo sibi ipse si hoc
esset, subueniri voluisset: portans utiq; eo-
rũ infirmitatem in compassionis similitudi
ne, non fallens in mendacij fictione, sicut
continuo sequitur, & dicit, Factus sum in- 1.Co.6.
firmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem:
hinc enim loquebatur vt etiam omnia illa
diceret. Sicut ergo quod factus est infirmis
infirmus non erat mendacium, sic & cæte-
ra illa superius. Quam enim dicit infirmi-
tatem suam erga infirmos fuisse nisi compa
tiendi eis, intantum vt ne videretur vendi-
tor in Euangelij, & verbi dei cursum apud
imperitos in malam suspitionem decidens
impediret, nollet accipere quod iure domi- F
nico debebatur, quod si vellet, non vtique
mentiretur, quia vere debebatur: & quia no
luit, non vtiq; mentitus est. Neq;.n.dixit,
non sibi deberi, sed deberi ostendit, & debi-
to se vsum non esse, nec omnino vti velle
professus est, eoipso factus infirmus, quòd
potestate sua vti noluit: tam misericordi sci
licet inductus affectu, vt cogitaret quemad-
modum secum agi vellet, si & ipse ita infir-
maretur, vt posset de illis per quos sibi Euã
gelium prædicaretur, si eos videret sump-
tus accipere, quasi mercimoniorum nun-
dinas suspicari. De hac infirmitate sua

Quare mercedē fugerit Paulus. Cap. 12. 1. Tim. 2

dicit alio loco, Facti sumus paruuli in medio vestrum, tanquam si nutrix foueat filios suos. Nam eius circunstantia lectionis hoc indicat: Neq; n. inquit, aliquando in sermone adulationis fuimus sicut scitis, neq; occasione cupiditatis, deus testis est, neq; quærentes ab hominibus gloriam, neq; à nobis, neq; ab alijs, cum possemus oneri nobis esse vt Christi Apostoli, sed facti sumus paruuli in medio vestrum tanquam si nutrix foueat filios suos. Quod ergo & ad Corinthios dixit habere se potestatem Apostolatus sui sicut & cæteri Apostoli, qua potestate vsum se non esse testatur, hoc etiam in isto loco ad Thessalonicenses ait, Cum possemus oneri vobis esse sicut & Christi Apostoli, secundum q̄ dominus dicit, Dignus est operarius mercede sua. Nam hinc cum dicere, illud indicat q̄ supra posuit. Neq; in occasione cupiditatis, deus testis est. Per hoc enim quod iure dominico debebatur bonis Euangelistis, non propter hoc euangelizantibus, sed quærentibus regnum dei vt hæc omnia apponerentur eis, inueniebant alij occasionem, de quibus idē dicit, Neq; enim isti deo seruiunt, sed suo ventri: quibus hāc occasionem amputare volebat Apostolus, vt etiā quod sibi iuste debebatur omitteret. Aperte quippe hoc ipse ostendit in secunda ad Corinthios, ab alijs Ecclesijs suppletas dicens necessitates suas. Venerat enim sicut apparet ad tantam indigentiam, vt de longinquis Ecclesijs ei necessaria mitterentur, dum tamen ab eis apud quos erat nihil tale acciperet. Nunquid pctm, inquit, feci meipsum humiliando vt vos exaltaremini, quoniam gratis Euangelium dei euangelizaui vobis? Alias Ecclesias expoliaui accipiens stipendium ab eis ad vestram ministrationem, & cum apud vos fuissem & egerem, nemini grauis fui. Nam id quod deerat mihi adimpleuerunt fratres qui venerunt à Macedonia, & in omnibus ingrauate me in vobis custodiui & custodiam. Et veritas Christi in me quia gloria hæc non infringetur in me in regionibus Achaiæ. Quare? Quia non vos diligo? Deus scit. Quod aūt facio & facturus sum, vt amputē occasionē eorum qui volunt occasionem, vt in eo quo gloriantur inueniantur sicut & nos. De hac igitur occasione quam hic se dicit velle amputare, voluit intelligi q̄ ibi ait: Neque In occasione cupiditatis, deus testis est. Et q̄ hic dicit, Meipsum humiliando vt vos exaltaremini: hoc in prima ad eosdē Corinthios, Factus sum infirmis infirmus: hoc ad Thessalonicenses, Factus sum paruulus in medio vestrum, tanquā si nutrix foueat filios suos. Proinde attende sequentia, Ita inquit, desiderantes nos, placet impertire vobis, nō solum Euangeliū dei, verumetiā animas nostras, quoniā charissimi nobis facti estis. Recordamini autem fratres laborē nostrum & erumnam, nocte & die operantes, ne quem vestrum grauaremus. Hoc enim superius ait, Cū possemus oneri nobis esse vt Christi Apostoli. Infirmorum igitur periculis ne falsis suspitionibus agitati odissent quasi venale Euangelium, tanquam paternis maternisq; viscēribus tremefactus hoc fecit. Sic etiam in actibus Apostolorum idem loquitur, cum à Mileto mittēs Ephesum, vocasset inde presbyteros Ecclesiæ, quibus inter multa: Argētū, inquit, & aurū vel vestē nullius concupiui, ipsi scitis, quoniam necessitatibus meis & eorum qui mecum fuerunt hæ manus ministrauerunt. Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes oportet suuare infirmos, memores etiam esse verborum domini Iesu quia ipse dixit, Beatius est magis dare quàm accipere. Hic fortasse aliquis dicat, Si corporale opus faciebat Apostolus, vnde vitam istam sustentaret q̄ erat ipsum opus: & quādo ei vacabat & operari & Euangelium prædicare? Cui respondeo, puto me nescire, corporaliter tñ operatum esse, & inde in carne vixisse, non autem vsum potestate quā dominus Apostolis dederat, vt Euangelium annuncians de Euangelio viueret, ea quæ supra dicta sunt sine ulla dubitatione testantur. Neq; enim aut vno loco aut breuiter dictum est, ut posset cuiusuis astutissimi tergiuersatione in aliā traduci peruertiq; sententiam. Cum igitur tantæ authoritatis tam magnis & crebris molibus contradicentium conteratur aduersitas, quid à me quærunt, uel quale opus faciebat, vel quando faciebat? Vnum scio, quia nec furta faciebat, nec effractor aut latro erat, nec auriga aut venator aut histrio aut turpilucrus: sed innocenter & honeste quę apta sunt humanis vsibus operabatur, sicut sese habent opera fabrorum, structorum, sutorum, rusticorum, & his similia. Neq; enim honestas ipsa reprehendit, quod reprehendit superbia eorum qui vocari honesti amant, sed esse non amant. Non igitur dedignaretur Apostolus siue rusticanum opus aliquid aggredi, siue in opificū labore versari. Qui enim ait, Sine offensione Iudæis & Græcis & Ecclesiæ dei, quos in hac causa reuereri posset ignoro. Si Iudæos dixerint, Patriarchæ pecora pauerunt. Si Græcos, quos etiā Paganos dicimus, etiā philosophos, multū sibi honorabiles, sutores habuerunt. Si Ecclesiam dei, homo ille iustus & ad testimonium cōiugalis semper māsuræ virginitatis electus, cui desponsata erat virgo Maria q̄ peperit Christū, faber fuit. Quicquid ergo horū cū innocētia & sine fraude homines operātur, bonū est. Nam præcauet hoc & ipse Apostolus, ne quisquā ex necessitate sustētandæ vitæ in mala opera dilabatur. Qui furabatur, inquit, iam nō furetur: magis autē laboret manibus suis bonum, vt habeat vnde tribuat cui opus est. Hoc ergo scire sufficit, quia & in ipso opere corporali id quod bonum est operabatur Apostolus. Quando autē soleret operari, id est, quibus tēporum spatijs ne ab euangelizando impediretur, quis possit comprehendere? tanē quia & diurnis & nocturnis horis operabatur, ipse non tacuit. Verūtamen isti qui tam multum negocijs & occupati, de tempore operationis inquirunt, quid agunt? Nunquid ipsi ab Hierusalem per circuitum vsq; ad Illyricū terras Euāgelio repleuerūt? Aut quicquid gentiū Barbararum remā sit adhuc obeundum & implendū de pace Ecclesiæ, susceperunt? Nouimus eos in quādam societatem sanctam ociosissime congregatos. Mirandā rem fecit Apostolus qui reuera in tanta solicitudine omnium Ecclesiarum & propagatarum & propagandarum, ad eius curam laboremq; pertinentium etiam manibus operabatur, propterea tamē cum apud Corinthios esset & egeret, nemini quidē eorum apud quos erat grauis fuit, sed planè quod illi deerat, supplerunt fratres qui venerunt ex Macedonia. Nam & ipse propter eiusmodi necessitates sanctorum, qui quamuis præceptis eius obtemperent, vt cum silentio operantes panem suū manducent, possent tamē multis ex causis indigere supplemento alio quo talium sustentationum, & cum dixisset talia docens & præmonens, His autem qui eiusmodi sunt, præcipimus & obsecramus in domino Iesu Christo, vt cū silentio operantes panem suum manducent: ne illi qui habebant vnde necessaria seruis dei præberent, hac occasione pigrescerent, prouidens continuo subiecit: Vos autem fratres nolite infirmari benefacientes. Et ad Titū cū scriberet, dicens, Zenā legisperitū & Apollo solicite præmitte, vt nihil illis desit. Et vt ostēderet vnde illis nihil deesse deberet, continuo subiunxit, Discant autē & vestri bonis operibus p̄esse ad necessarios vsus, ne sint infructuosi. Timotheū etiam quē dicit germanissimum filium: quē sciebat corpore infirmum, sicut ostendit, monens cū ne aquā biberet, sed modico vino vteretur propter stomachū, & frequentes eius infirmitates: quia in opere corporali laborare non poterat, ne forte cū indigeret & nollet vti victu quotidiano ab eis quibus Euangeliū ministrabat, aliqua sibi negocia quæreret quibus animi eius implicaretur intentio. Aliud est enim corpore laborare animo libero, sicut opifex potest si nō sit fraudulentus & auarus, & priuatæ rei auidus: Aliud autē ipsum animū occupare curis, colligendæ sine corporis labore pecuniæ, sicut sunt vel negociatores vel procuratores vel cōductores. Cura enim præsunt nō manibus operātur, ideo ipsum animū suum occupāt habēdi solicitudine. Timotheū ergo ne in talia incideret, quia per infirmitatē corporis manibus operari nō poterat, sic exhortatur, monet & consolatur. Labora, inquit, sicut bonus miles Christi Iesu. Nemo militās deo implicat se negocijs secularibus, vt ei placeat cui se probauit: Nā qui in agone contēdit, non coronatur nisi legitime certauerit. Hic ne ille pateretur angustias, dicens, Fodere nō possum, mēdicare confundor: adiūxit, Laborantem agricolam primum oportet de fructibus percipere, secundū illud q̄d ad Corinthios dixerat, Quis militat suis stipendijs vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregē, & de lacte gregis non percipit? Fecit itaq; securum castum Euangelistam, non ad hoc euangelizantem vt venderet Euangelium, sed tamen huic vitæ necessaria suis sibi exhibere manibus non valentem: vt intelligeret quod necessarium sibi sumebat ab eis quibus tanquam prouincialibus militabat, & quos tanquā vineam cultura exercebat, vel tanquam gregē pascebat, non esse mendicitatem sed potestatem. Propter has igitur vel occupationes seruorū dei, vel infirmitates corporales quæ omnino deesse non possunt, non solum permittit Apostolus sanctorum indigentias suppleri a bonis fidelibus,

Ro. 16.
1. The. 2
2. Co. 11
2. Co. 3.
1. The. 2
Mat. 10.
Matt. 6.
2. Co. 11
1. Co. 9
1. The. 2
Act. 20.
Opificū
Cap. 13.
Ad Ti. 3.
Timotheus valetudinarius.
1. Ti. 5.
Laborātium duplex genus.
2. Ti. 2.
Luc. 16.
2. Ti. 2.
1. Co. 9.
Solicitudo Pauli de ecclesia.
Cap. 16

Universidad de Deusto
Biblioteca

fidelibus, sed ét saluberrime hortatur. Excepta.n.illa potestate qua se dicit ipse non vsum, cui tñ seruiendum esse à fidelibus præcipit, dicens, Communicet qui catechizatur verbo ei q̃ se catechizat in omnibus bonis. Excepta ergo hac potestate, quam verbi dei prædicatores habere in eos quibus prædicant, sæpe testatur, ét sanctis qui omnia sua vendita distribuebant & Hierosolymis habitabant in sancta communione vitæ, non dicentes aliquid proprium quibus erãt omnia communia & anima & cor vnũ in deũ, ab Ecclesijs gentiũ necessaria conferri præcipit & hortatur. Inde est & illud ad Romanos. Nunc, inquit, pergam Hierusalem ministrare sanctis: Placuit.n. Macedonię & Achaiæ communionem aliquam facere in pauperes sanctorum qui sunt Hierusalem. Placuit.n illis & debitores eorum sunt. Si .n.spiritalibus eorum cõmunicauerunt gentes, debent & in carnalibus ministrare eis. Hoc simile est illi, quod ait ad Corinthios. Si nos vobis spiritalia seminauimus, magnũ est si carnalia vestra metamus? Item ad Corinthios in secunda. Notum autem, inquit, vobis facimus fratres gratiam dei quæ data est Ecclesijs Macedonię quia in multa probatione tribulationis, abundãtia gaudij eorum & profunda paupertas eorum abundauit in diuitijs simplicitatis eorum: quia secundum vires testimonium perhibeo illis, & supra vires voluntarij fuerunt cum multis precibus obsecrantes nos gratiam & cõmunionẽ ministrationis quæ fit in sanctos: & non qũo sperauimus sed seipsos tradiderunt primum domino, & nobis per voluntatem dei ad deprecandum Titum, vt qũo cœpit, sic & consummet in vos etiam gratiam istam. Sed quomodo semper abundatis in omnibus fide & verbo & scientia, & omni studio, & ea quæ ex nobis est in vos charitate, vt & in hac gratia abundetis. Nõ secundum imperium dico, sed propter aliorum studium etiam vestræ charitatis charissimum probans. Scitis enim gratiam domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos pauper factus est cum diues esset, vt illius paupertate vos ditaremini. Et consilium in hoc do: hoc enim vobis prodest, qui non solum facere, sed etiam velle cœpistis ab anno priore: Nunc autem & facto perficite, vt quemadmodum promptus est animus voluntatis, ita sit & perficiendi ex eo quod quisque habet. Si enim promptus est animus, secundum id quod habet acceptabilis est, non secundum id quod non habet: non enim vt alijs sit refectio, vobis autem angustia, sed pro æqualitate in hoc tempore: vt vestra abundantia sit ad illorum inopiam, vt & illorum abundantia fiat in vestram inopiam, vt fiat æqualitas, sicut scriptum est, Qui multum, non abundauit, & qui modicum, non defuit illi. Gratias autem deo qui dedit idem studium pro vobis in corde Titi, quia consolationes quidem suscepit. Studiosior autem cum esset sponte exijt ad vos. Misimus autem cũ eo fratrem, cuius laus in Euãgelio est per omnes Ecclesias. Non solum autem, sed & ordinatus est ab Ecclesijs comes peregrinationis nostræ, cum hac gratia quæ ministratur à nobis ad domini gloriam & promptum animum nostrum: deuitantes hoc, ne quis nos reprehendat in hac plenitudine quæ ministratur à nobis. Prouidemus enim bona non solum coram deo, sed etiam coram hominibus. In his verbis apparet quantũ non solum curam sanctarum plebium esse voluerit, ministrare necessaria sanctis dei seruis, consilium in hoc deus, quia hoc magis ipsis qui hæc faciebant proderat quam illis erga quos faciebant. Illis enim aliud proderat. i. hoc erga se obsequio fratrum suorũ sancte vti, nec propter hoc deo seruire, nec ista sumere nisi ad supplendam necessitatem, non ad pascendam pigritiam. sed etiam suam curam beatus Apostolus tantam dicit in hac ministratione, quæ nunc per Titum transmittebatur, vt comitem peregrinationis suæ propter hoc commemoraret ordinatum ab Ecclesijs, boni testimonij hominem dei, cuius laus, inquit, in Euangelio est per omnes Ecclesias. Et ad hoc dicit illum ordinatum comitem sibi, vt deuitaret hominum reprehensiones, ne sine testimonio sanctorum in hoc ministerio sociorum, tanquã sibi accipere, & in suos sinus cõuertere ab infirmis vel impijs putaretur, quæ accipiebat ad supplendas necessitates sanctorum per se afferenda vel distribuenda indigentibus. Et paulo post dicit, Nam de ministerio quod fit in sanctos, ex abundanti est mihi scribere vobis. Scio enim promptũ animum vestrum, de quo glorior pro vobis apud Macedones, quoniam Achaia parata est ab anno priore, & q̃ ex vobis est æmulatio irritauit plures. Misimus aũt fratres, ne gloria nostra quam habemus in vobis euacuetur in hac parte, vt

Gal.6.
Acto.2. & 4.
Rom. 15
1.Cor.9
2.Co.8.
Exo.16.
2.Co.8.
2.Cor.9

vt sicut dixi parati sitis, ne cũ venerint mecum Macedones, & inuenerint vos imparatos, cõfundamur nos, vt non dicam vos in hac substantia. Necessariũ ergo existimaui rogare fratres, vt præcedãt ad vos, & præparẽt iampridẽ repromissam hanc benedictionẽ vestram, vt parata sit, sic quasi benedictionem, non quasi auaritiã. Hoc autẽ dico, Quia qui parce seminat, parce & metet: & qui seminat in benedictione in benedictione & metet. Vnusquisque secundum quòd proposuit in corde suo, non ex tristitia aut ex necessitate. Hilarem .n. datorem diligit deus. Potens est enim deus omnẽ gratiã abũdare facere in vobis, vt in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abunde tis in omne opus bonum, sicut scriptum est, Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum. Qui autẽ subministrat semen seminanti, & panem in escam submini strabit, & multiplicabit seminationem vestram, & augebit crescentes fruges iustitię vestræ, vt in omnibus ditati abundetis in oẽm simplicitatem quæ operatur per nos gratiarum actionem deo: qm̃ ministerium functionis huius non solum supplet ea quæ desunt sanctis, sed abundare facit per multorũ gratiarum actionem deo, per probationem ministrationis huius glorificantes deũ in obsequio confessionis vestrę in Euangelio Christi, & simplicitate communicationis in illos & in oẽs & in ipsorum precatione pro vobis, desiderãtium vos propter excellentem gratiam dei in vobis: Gratias deo super inenarrabili dono eius. Quanta pinguedine sanctæ lætitiæ sit perfusus Apostolus dum loquitur de alterno supplemento indigẽtiæ prouincialium & militum Christi, hinc de rebus carnalibus in illos, inde autẽ de spiritalibus in istos: vt exclamaret, & tanquam sanctorum gaudiorũ sagina eructaret, dicens: Gratias deo super inenarrabili dono eius. Sicut ergo non cessauit Apostolus, immo spũs dei possidens & implens & agens cor eius, exhortari fideles qui haberent huiusmodi substantiam, vt nihil deesset necessitatibus seruorum dei, qui celsiorẽ sanctitatis gradũ in Ecclesia tenere voluerunt, vt spei secularis vincula cuncta præciderent, & animum liberum diuinæ militiæ dedicarent, sic debent & ipsi præceptis eius obedire, vt compatiantur infirmis, & amore priuatæ rei non illigati manibus suis in communi labore, propositis suis sine murmure obtẽperare: vt hoc suppleat ex oblationibus bonorũ fideliũ, quod laborãtibus & aliquid vnde victũ trãsigant operãtibus, ppter infirmitates tũ corporales aliquorũ, & propter Ecclesiasticas occupationes vel eruditionẽ doctrinæ salutaris, deesse potuerit. Quid.n.agant qui operari corporaliter nolũt, cui rei vacent scire desidero. Orationibus, inquiunt, & psalmis & lectioni & verbo dei. Sancta planè vita & in Christi suauitate laudabilis: sed si ab his auocandi nõ sumus nec mãducandũ est, nec ipsæ escæ quotidie præparandæ, vt possint apponi & assumi. Si aũt ad ista vacare seruos dei certis interuallis temporũ ipsius infirmitatis necessitas cogit, cur nõ & Apostolicis præceptis obseruandis aliquas partes temporũ deputamus? Citius enim exaudiẽt vna obedientis oratio, quàm decẽ milia contemptoris. Cantica vero diuina cantare, etiam manibus operantes, facile possunt, & ipsum laborem tanquam diuino celeumate consolari. An ignoramus opifices, quibus vanitatibus & plerunque etiã turpitudinibus theatricarum fabularum donent corda & linguas suas, cum manus ab opere non recedant? Quid ergo impedit seruum dei manibus operantem in lege domini meditari & psallere nomini domini altissimi, ita sanè vt ad ea discenda, quæ memoriter recolat, habeat sepositа tempora? Ad hoc enim & illa bona opera fidelium, subsidio supplendorũ necessariorum deesse non debent, vt horæ quibus ad erudiendum animam ita vacaẽ, vt illa opera corporalia geri non possunt, non opprimant egestate. Qui autem se dicunt vacare lectioni, non ne illic inueniũt quod præcipit Apostolus? Quæ est ista ergo peruersitas lectioni nolle obtemperare, dum vult ei vacare, & vt quod bonum est diutius legatur, ideo facere nolle quod legitur? Quis enim nesciat tanto citius quenque proficere cum bona legit, quanto citius facit quod legit? Si autem alicui sermo erogandus est, & ita occupatur vt manibus operari non vacet, nunquid hoc omnes in alio genere vitæ fratribus, vel diuinas lectiones exponere, vel de aliquibus lectionibus salubriter disputare? Quando ergo nõ omnes possunt, cur sub hoc obtentu omnes vacare volunt: quanquã etsi omnes possent vicissim facere deberent, non solũ ne cæteri à necessarijs operibus occuparẽtur, sed ét quia sufficit.

I Inter laborandũ licere orare & psallere. Cap.17.

χίλισμα cantus nautarũ & remigũ quo se multuo ad laborandum excitant.

K Disputatio Pauli Athemonasterio nis. Cap.18.

sufficit vt audientibus pluribus vnus loquatur? Deinde ipsi Apostolo quo vacaret operari manibus suis, nisi ad erogandum verbū dei certa tempora constitueret? Neque.n. & hoc deus latere nos voluit, nam & cuius artis opifex fuerit, & quibus tēporibus vacaret dispensando Euangelio, sancta scriptura non tacuit. Nam cum eū dies profectionis vrgeret in Troade constitutum, etiā in vna sabbati congregatis fratribus ad frangēdum panem, tanta fuit intentio & tam necessaria disputatio, vt sermo produceretur vsque ad medium noctis, tāquam excidisset eis q̄ eo die non esset ieiunium: q̄ aūt in aliquo loco immoratus quotidie disputabat, quis dubitauerit horas eum habuisse ad hoc officium deputatas? Nanque apud Athenas cum esset, quia studiosissimos rerum inquisitores inuenerat, ita de illo scriptū est, Disputabat igitur cum Iudæis in synagoga & gentibus singulis in foro per omnem diem ad omnes qui aderant. Non.n.in synagoga p omnem diem, vbi mos erat sabbato sermocinari, sed in foro, inquit, p omnem diē, propter studia vtique Athenienſium: Sic.n. sequitur, Quidam vero Epicureorum & Stoicorum Philosophorum conferebant cū illo. Et paulopost dicit, Athenienses autē & aduenæ & hospites ad nihil aliud vacabant, q̄ dicere aliquid noui aut audire. Putemus Apostolū illis omnibus diebus quibus fuit Athenis, non fuisse operatum, Propter hoc .n. & ex Macedonia supplebatur eius indigentia, sicut dicit in secunda ad Corinthios: quanquam & alijs horis & noctibus poterat, quia ita valebat & animo & corpore. Sed cum ab Athenis exisset, videamus quid ait scriptura, Disputabat, inquit, in synagogis p omne sabbatum, hoc apud Corinthū. In Troade vero vbi necessitate imminentis profectionis vsq; ad medium noctis sermo protractus est, vna sabbati erat q̄ dies dominicus dicitur, Vnde intelligimus eum non fuisse cum Iudæis sed cum Christianis, qū ēt dicit ipse narrator ad frangēdum panē se fuisse collectos. Et ipsa est optima gubernatio, vt omnia suis temporibus distributa ex ordine gerantur, ne animum humanū turbulentis implicationibus inuoluta perturbent: Ibi ēt dr̄ quid operabatur Apostolus.

Post hæc, inquit, egressus ab Athenis venit Corinthū, & cū inuenisset quendam Iudæum nomine Aquilam, Ponticum genere, recens aduenientem ab Italia, & Priscillam vxorem ipsius, propterea q̄ iussisset Claudius discedere oēs Iudæos a Roma, accessit ad illos, & propter artis similitudinem mansit apud illos opus faciens: Erant enim tabernaculorum artifices. Hoc si conati fuerint allegorice interpretari, ostendant quō proficiant in Ecclesiasticis literis quibus se vacare gloriantur, & cætera illa quæ suprà dicta sunt, Nunquid ego solus & Barnabas non habemus potestatem non operandi, & non sumus vsi hac potestate: & cum possemus vobis oneri esse vt Christi Apostoli; & nocte & die operantes, ne quem vestrum grauaremus: & dominus ordinauit eos qui Euangelium annunciant de Euangelio viuere, ego aūt nullius horum vsus sum: & cætera huiusmodi. Aut exponant aliter, aut si præclarissima luce veritatis vrgentur, intelligant & obediant. Aut si obedire vel nolūt vel non possunt, saltem illos qui volunt meliores, qui aūt & possunt fæliciores esse fateantur. Aliud est.n. corporis infirmitate, vel veram allegare vel falsam prætendere: aliud aūt sic decipi & sic decipere, vt insuper ideo videatur in seruis dei maior esse iustitia, quia potuit inter imperitos regnare pigritia: qui.n. veram corporis ostendit infirmitatem, humanè tractādus est: qui autem falsam prætendit & conuinci non pōt, deo dimittendus est. neuter tū eorum perniciosam regulam fingat: quia bonus seruus dei & manifesto infirmo fratri suo seruit, & fallenti cum credit, quia malum eum non putat, non imitatur vt malus sit: & si non ei credit, fallacem eum putat, ac nihilominus non imitatur. Ab illo vero qui dicit, Hæc est vera iustitia, vt nihil corporaliter operando imitemur volatilia cœli, qm̄ qui tale aliquid fuerit operatus contra Euangelium facit, quisquis animo infirmus hoc audit & credit, non quia sic vacat, sed quia sic errat lugendus est. Hinc oritur alia quæstio: Fortasse.n. dicant, quid ergo cæteri Apostoli & fratres domini & Cephas, quia nō operabantur, peccabant? aut afferebant impedimentum Euāgelio: quia dicit beatus Paulus, ideo se nō vsum hac potestate, ne quod impedimentum daret Euangelio Christi? Si.n. peccauerunt, quia non operati sunt, nō ergo acceperant potestatem non operandi nec de Euangelio viuendi. Si aūt acceperāt hanc potestatem ordinante domino, vt qui Euangelium annunciarent, de Euangelio viuerent, & dicente, Dignus est operarius cibo

cibo suo: qua potestate Paulus amplius aliquid erogans vti noluerit, non vtique peccauerunt. Si non peccauerunt, nullū impedimentū dederunt: Neque enim nullum peccatum est impedire Euangelium. Quod si ita est, & nobis, inquiunt, liberum est, & vti & non vti hac potestate. Hanc quæstionem breuiter soluerem, si dicerē, quia & iuste dicerem, credendum esse Apostolo. Ipse enim sciebat cur in Ecclesijs gentium non oporteret putari venale Euangelium, non culpās coapostolos suos, sed distinguens ministeriū suum, quia ita inter se distribuerant, procul dubio admonente spiritu sancto, euangelizā di prouincias, vt Paulus & Barnabas ad gētes irent, illi autem in circuncisionem. Hoc tamen, cum præcepisse ijs qui non habebāt eiusmodi potestatem, ea quæ iam multa dicta sunt manifestant. Isti autem fratres nostri temere sibi arrogant quantum existimo, quod eiusmodi habeant potestatem. Si enim Euangelistæ sunt, fateor habent: si ministri altaris, dispensatores sacramentorū, bene sibi istam non arrogant, sed planè vendicant potestatem: si saltē habebant aliquid in hoc seculo, quo facile sine opificio sustentarent istam vitam, quod conuersi ad deum indigentibus dispertiti sunt, & credēda est eorum infirmitas & ferenda. Solent enim tales, non melius sicut multi putant, sed quod est verum languidius educati laborem operum corporalium sustinere non posse. Tales fortasse multi erant in Hierosolyma: Nam & scriptum est, quod prędia sua vendiderint, & precia eorum ante pedes Apostolorum posuerint, vt distribueretur vnicuique prout opus erat; quapropter inuēti sunt fideles & vtiles fuerunt gentibus, quę ab idolorum cultu ex lōginquo vocabantur secundum illud quod dictum est, Ex Sion prodiet lex, & verbum domini ex Hierusalem. Debitores eorū dixit Apostolos ex gentibus Christianos: Debitores eorum, inquit, sunt. Et addidit quare: Si enim spiritalibus eorum, inquit, cōmunicauerunt gentes, debent & in carnalibus ministrare eis. Nunc autem veniunt plerunque ad hanc professionem seruitutis dei & ex conditione seruili vel etiam liberti, vel ꝓpter hoc à dominis liberati siue liberandi, & ex vita rustitana & ex opificum exercitatione & plebejo labore, tanto vtique fœlicius quanto fortius educati, qui si non admittantur graue peccatum est. Multi enim ex eo numero vere magni & imitandi extiterūt. Nā propterea & infirma mūdi elegit deus, vt confunderet fortia: & stulta mundi elegit, vt confunderet sapientes: & ignobilia mundi & ea quę non sunt tanquam sint, vt ea quæ sunt euacuentur: vt non glorietur omnis caro coram deo. Hæc itaq; pia & sancta cogitatio facit, vt etiam tales admittātur qui nullum afferant mutatæ in melius vitæ documentum. Neque enim apparet, vtrum ex proposito seruitutis dei venerint, an vitam inopem & laboriosam fugientes, vacui pāsci atque vestiri voluerint, & insuper honorari ab eis à quibus contemni cōteriq; consueuerant. Tales ergo quoniam se quò minus operentur, de infirmitate corporis excusare non possunt, præteritæ quippe vitæ consuetudine conuincuntur, vmbraculo malæ disciplinæ se cōtegunt, vt ex male intellecto Euangelio, præcepta Apostolica peruertere meditentur, vere volatilia cœli, sed per superbiam in altum se extollēdo, & fœnum agri, sed carnaliter sentiendo.

Contingit enim eis quod in viduis iuniori- 1.Ti.5.
bus indisciplinatis cauendū idem Apostolus dicit, Simul autē & ociosæ esse discunt, non solum autē ociosæ sed etiam curiosæ & verbosæ, loquentes q̄ non oportet. Hoc ille de malis fœminis dicebat, quod nos etiam in malis viris dolemus & plāgimus, qui aduersus eū ipsum in cuius epistolis legimus istā, ociosi & verbosi, quæ non oportet loquuntur. Et qui sunt inter eos qui eo proposito ad sanctam militiam venerūt, vt placeant cui se probauerunt, cū ita vigeant viribus corporis & integritate valetudinis, vt non solum erudi, sed etiam secundum Apostolum operari possint, exceptis istorū ociosis corruptisque sermonibus quos iudicare per imperitū tyrocinium non valent, in eādem labem pestifera contagione imitantur, non solum non imitantes obedientiam sanctorum quiete operantium, & aliorū monasteriorum in saluberrima disciplina secundum Apostolicā normam viuentium, sed etiam insultantes melioribus, tanquam conseruatricem Euangelij prædicātes pigritiā, tanquam præuaricatricem accusantes misericordiam. Multo .n. misericordius operatur erga animas infirmorum qui bonæ famæ seruorum dei consulit, quā erga corpora egentium qui panem esurientibus frangit. Quapropter vtinam isti qui vacare volunt manibus, omnino vacarent & linguis.

Neque

Ne ue enim tam multos ad imitationem
rent, si eis nō tantum exempla pigra,
iam muta proponerent. Nunc vero
a Apostolum Christi recitant Euan-
um Christi. Ita enim mirabilia sunt o-
pera pigrorum, vt impedire velint Euange
lium, quod Apostolus ideo præcepit & fe-
cit, ne impediretur ipsum Euangelium. Et
tamen si eos ex ipsis Euangelij verbis secū-
dum eorum intellectum viuere cogamus,
priores nobis suadere conabuntur q̄ nō ita
sint intelligenda vt intelligunt. Certe enim
propterea se dicunt operari non debere, q̄a
nec volucres cœli seminant neque metunt,
de quibus nobis dñs similitudiné dedit ne
de talibus necessarijs cogitemus. Cur ergo
non attendunt quod sequitur? Neque enim
tantummodo hoc dictum est, quia non semi
nant neque metunt, sed adiectum est, neque
congregant in apothecas. Apothecæ autē
horrea, vel verbum ex verbo Græco, repo-
sitoria dici possunt. Cur ergo isti manus
ociosas & plena repositoria volunt habere?
Cur ea q̄ sumunt ex laboribus aliorum, re-
condunt & seruant vnde quotidie proferā-
tur? Cur deniq; molunt & coquunt? Hoc
.n.aues non faciunt. Aut si reperiūt quibus
hoc opus quoq; persuadeant, vt eis p̄ singu
los dies escas afferant præparatas, saltem vel
sibi aquam de fontibus afferunt, vel de ci-
sternis aut puteis hauriūt & reponūt. Hoc
volatilia non faciunt. Sed si hoc placet, stu-
deanc & boni fideles, & regis æterni deuotis
simi prouinciales, fortissimis eius militibus
vsque ad ista seruire, vt sibi nec aquam im-
plere cogantur, fermè etiam in illos qui tūc
erant Hierosolymæ nouo gradu iusticiæ su
pergressi sunt. Nam illis fame imminente,
& per Prophetas qui tunc erant ante prædi
cta, boni fideles ex Græcia frumenta mise-
runt, ex quibus credo q̄ illi panem sibi fece
runt, aut certe faciendum curauerunt, quod
aues non faciunt. Sed si iam isti vt dicere
cœperam, & illos aliquo gradu iustitiæ tran
sierunt, & omnino in ijs q̄ ad transigēdam
vitam istam pertinent, sicut volucres agūt,
ostendāt nobis homines seruire volucribus,
sicut sibi seruiri volunt, nisi captis & inclu-
sis, quibus fides non habetur, ne volantes nō
redeant: & tū illæ malunt frui libertate, &
ex agris quantum satis est capere, q̄ ab ho-
minibus apposita & apparata sumere. Pro-
inde rursus istos alios sublimiore gradu iu-
stitiæ superabunt, qui se ita instituerunt, vt
quotidie in agros tanquam in pastū pergāt,
& quo tempore inuenerint carpant, ac sopi-
ta fame reuertātur. Sed plane propter agro-
rum custodes q̄ bonum esset, si etiā pennas
dñs largiri dignaretur, vt serui dei in agris
alienis inuenti non tanquā fures cōprehen-
derentur, sed tanquam sturni fugarentur: I
Nunc vero ille quantū poterit, imitabitur
auem quam capere venator non potuerit.
Sed ecce concedant oēs serui dei, vt cum vo
lunt in eorum agros exeant, atque inde secu
ri refectiq; discedant: sicut populo Israel p
legem præceptum est, vt in agris suis furem Deu.23
nullus teneret, nisi qui secum aliquid vellet
auferre: nam qui nihil aliud attigisset q̄ id
quod comedisset, liberum impunitumq; abi
re sinerent. Vnde ét spicas vellentibus discī Mat.12.
pulis dñi, de sabbato potius q̄ de furto Iu-
dæi calumniati sunt. Sed quid erit agendum
de his temporibus anni quibus esca quæ sta
tim sumi possit, in agris nō inuenitur? Quis
quis aliquid domū quod sibi coquēdo præ-
paret, auferre tentauerit, secūdum istorum
intellectum audiet ex Euangelio, Pone, hoc
.n.aues non faciunt. Verum & hoc conce Ioci se-
damus, toto vertēte anno posse in agris re- stiui.
periri vel ex arbore vel ex herbis, vel ex qui
busq; radicibus quod in escam sumi possit
incoctum, aut certe tanta exercitatio corpo-
ris adhibeatur, vt ea q̄ coquenda sunt, etiam
cruda assumpta non noceant, possitq; etiam
hyemalibus quibuslibet asperitatibus ad pa-
bula procedi, atque ita fiat vt nihil præparā K
dum auferatur, nihil in crastinum reponat.
non poterunt ista seruare qui se per multos
dies à conspectu hominum separatos, & nul
li ad se præbentes accessum includūt seipsos
viuentes in magna intentione orationum.
Hi.n. facillima quidem atque vilissima, secū
tamen alimenta includere consuerunt, quæ
in illos dies quibus à nullo videri statue-
runt, sufficiant: quod aues non faciunt. Et
horum quidem exercitationem in tam mi-
rabili continentia, quandoquidem habent
ocium quo hæc agant, seque imitandos non
superba elatione, sed misericordi sanctitate
proponant non solum non reprehendo, sed
quantum dignum est laudare non possum.
Quid tamen de his dicimus secundum hi-
storiæ intellectum ex Euangelicis verbis?
An forte quò sunt sanctiores, eo sunt volu-
cribus dissimiliores, quia nisi reponant sibi
escas in plurimos dies, includere se ita vt
faciunt, non valebunt. Et vtique nobiscum
audiunt,

Euangelium nō gelecte intellectū ab ociosis.
Cap. 23. Matt. 6.
ἀναθήκη.
Iocose deridentur ignaui.

audiunt, Nolite ergo cogitare in crastinū. Quapropter vt breuiter cōplectar, isti qui ex Euāgelio peruerse intellecto, tam manifesta Apostolica præcepta peruertere moliuntur, aut nō cogitent in crastinum, sicut volatilia cœli, aut obtemperēt Apostolo sicut filij dilecti: immo vtrunq; faciant, quia vtrunq; concordat. Neq; enim cōtraria domino suo moneret Apostolus Paulus seruus Christi Iesu. Hoc enim istis aperte dicimus, Si volatilia cœli sic intelligitis in Euāgelio vt nolitis operando manibus vestris victū tegumentumq; procurare, nihil etiā reponatis in crastinū, sicut nihil reponunt volatilia cœli. Si autē aliquid reponere, aliquando in crastinum potest non esse contra Euangeliū, vbi dictū est. Respicite volatilia cœli quia neq; seminant neq; metunt, neq; congregant in apothecas, potest etiā esse cōtra Euangelium nec contra similitudinem volatilium cœli, vitam istam carnis corporalis operationis labore transigere. Si.n. vergeantur ex Euangelio, vt nihil reponant in crastinum, rectissime respondent. Cur ergo ipse dominus loculos habuit vbi pecuniam collectam reponeret? Cur tanto ante fame imminente frumenta sanctis patribus missa sunt? Cur Apostoli sic indigentiæ sanctorū necessaria procurarunt, ne deesset in posterum, vt beatissimus Apostolus ad Corinthios in Epistola scriberet. De collectis autem in sanctos sicut ordinaui in Ecclesijs Galatiæ, & ita & vos facite secundū vnam sabbati, vnusquisq; vestrum apud se reponat thesaurizans quod ei placuerit, vt non cum venero tunc collectæ fiant. Cum autē aduenero, quoscunque probaueritis per epistolas, hos mittam perferre gratiam vestrā in Hierusalem. Quòd si dignum fuerit vt & ego eam, mecum ibunt. Hæc & alia multa copiosissime & verissime proferūt. Quibus respondemus. Videtis ergo, quamuis dominus dixerit, Nolite cogitare in crastinū: non vos tamen istis verbis cogit, vt nihil in crastinum reseruetis. Cur ergo ijsdem verbis vos cogi dicitis ut vacetis? Cur volatilia cœli nō vobis sunt exēplo ad nihil reseruādum, & vultis vt sint exemplo ad nihil operandum? Dicet aliquis, Quid ergo prodest seruo dei quòd prioribus actibus quos in seculo habebat relictis, ad hanc spiritalē vitam mutatúmque conuertitur, si eum adhuc oportet tanquam opificis exercere negocia? Quasi vero facile possit verbis explicari quantum profit quòd dominus diuiti consilium capiendæ vitæ æternæ requirēdi, ait quid faceret, si vellet esse perfectus, vt venditis quæ habebat, & indigentiæ pau perum distributis eum sequeretur. Aut quis tam expedito cursu secutus est dominum, quàm ille qui ait, Non in vacuum cucurri nec in vacuum laboraui, qui tamen opera ista & præcepit & fecit? Hoc nobis tanta authoritate doctis & informatis sufficere debuit ad exemplum derelinquendi pristinas facultates & manibus operandi. Sed & nos ab ipso domino adiuti, possumus fortasse vtcunq; cognoscere, etiam sic operantibus seruis dei, priora tamē negocia reliquisse quid profit. Si enim ad hanc vitam ex diuite quisque conuertitur, & nulla infirmitate corporis impedit, itane desipimus à sapore Christi, vt non intelligamus quantus superbiæ prioris tumor sanetur, cum circuncisis superfluis quibus ante animus exitialiter inflammabatur, ad modica quæ restant huic vitæ naturaliter necessaria, etiā opificis humilitas minime recusatur? Si autem ad hāc vitam ex paupertate conuertitur, nō putet se id agere quod agebat, si ab amore vel augendæ quantulæcunque rei priuatæ, iam nō quærens quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi, ad cōmunis vitæ se transtulit charitatē, in eorum societate victurus, quibus est anima vna & cor vnum in deum, ita vt nemo dicat aliquid proprium, sed sint illis omnia communia. Si.n. huius terrenæ reipu. antiqui principes præclarissimo literatorū studiorum eloquio prædicari solent, quòd rem cōmunem vniuersi populi suæ ciuitatis, priuatis suis rebus sic anteponebant, vt quidā corum Aphrica edomita triumphator, quid nubenti filiæ daret nō habuerit, nisi ex sena tusconsulto de publico dotaretur: quo animo debet esse in rempu. suam ciuis æternæ illius ciuitatis Hierusalē cœlestis, nisi vt illud ipsum quod proprijs manibus elaborat in cōmune habeat cū fratre, & si qd ei defuerit, de cōmuni suppleat, dicens cum illo cuius præceptum exemplumq; secutus est, Quasi nihil habentes & omnia possidētes? Quamobrē etiam illi qui relicta vel distributa, siue ampla, siue qualicunque opulenta facultate, inter pauperes Christi pia & salubri humilitate numerari voluerunt: si corpore ita valent, & ab Ecclesiasticis occupationibus vacant: quanquā eis tā magnū animi sui documentū afferētibus, & eiusdē

Phil. 2.
A
Mat. 19.
Phil. 3.
B
Acto. 2. & 4.
In. 3. regula. cap. 27. 12. q̄st. 1. c. Nō dicatis.
2. Co. 6.

societatis

societatis indigentiæ de his rebus quas habebant, vel plurimum vel non parum conferentibus, vicem sustentandæ vitæ eorũ res ipsa communis & fraterna charitas debeat: C tamen si & ipsi aliquid manibus operentur, vt pigris ex vita humiliore & ob hoc exercitatiore venientibus, auferant excusationẽ, multo misericordius agunt, q̃ cum omnia sua indigentibus diuiserunt. Quod quidem si nolunt, quis audeat cogere? Quibus tñ inuenienda sunt opera in monasterio, ẽt si à corporali functione liberiora, sed vigilanti administratione curanda, vt nec ipsi panem suum, q̃m iam communis factus est, gratis manducent. Nec attendendum est in quibus monasterijs, vel in quo loco indigentibus fratribus, quisque id quod habebat impẽderit. Omnium.n. Christianorũ vna respub. est. Et ideo quisquis christianis necessaria vbilibet erogauerit, vndecunque ẽt ipse qd sibi necessarium est accipit; de Christi bonis accipit: quia vbicunque & ipse talibus dedit, quis nisi Christus accepit? Illi autem qui etiam præter istam sanctam societatem vitam labore corporis transigebant, ex quorum numero plures ad monasteria veniũt, quia & in ipso humano genere plures sunt, si nolunt operari non manducent. Neque enim propterea in militia Christiana ad pietatem diuites humiliantur, vt pauperes ad D superbiam extollantur: nullo modo.n. decet vt in ea vita vbi fiũt senatores laborioſi, ibi fiant opifices ocioſi: & quo veniunt relictis delitijs suis qui fuerant prædiorũ dñi, ibi sint rustici delicati. At enim dominus ait, Nolite soliciti esse animæ vestræ quid manducetis, neq; corpori quid vestiamini. Recte: quoniam vt supra dixerat, Non potestis deo seruire & mammonæ. Qui n. propter hoc Euangelium prædicat, vt habeat vnde manducet, & vnde vestiatur, simul se putet & deo seruire & mãmonæ. deo, quia Euangelium prædicat, & mammonæ, quia propter ista necessaria prædicat. Quod dominus dicit fieri non posse: ac per hoc ille qui propter ista Euangelium prædicat, non deo sed mammonæ seruire conuincitur, & si deus illo ad aliorum profectum quomodo ipse nescit vtatur. Nam huic sententiæ subiungit dicens, Ideo dico vobis, nolite soliciti esse animæ quid manducetis, neque corpori quid vestiamini: non vt ista non procurẽt, quantum necessitati satis est, vnde honeste potuerint: sed vt nõ ista intueantur, & propter ista faciant quicquid in Euangelij præconio facere iubentur. Eam quippe intentionem quare quid fiat, oculum vocat. Vnde paulo superius loquebatur vt ad hæc de- Matt. 6.
scenderet, & dicebat, Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. Si vero oculus tuus nequam fuerit, totũ corpus tuum tenebrosum erit. i. talia erũt facta tua qualis fuerit intentio tua cur ea facias. Et ad hoc enim vt veniret, supra de eleemosynis præceperat dicens, Nolite condere vo- Ibidem.
bis thesauros in terris, vbi erugo & tinea exterminat, & vbi fures effodiunt & furãtur. Recondite vero vobis thesauros in cœlo, vbi neque tinea neque rubigo exterminat, & vbi fures non perfodiunt & furantur: vbi enim erit thesaurus tuus, ibi erit & cor tuũ. Deinde subiunxit, Lucerna corporis tui est oculus tuus: vt illi scilicet qui eleemosynas faciunt, ne ea faciant intentione, vt ab hominibus velint placere, vel in terra sibi quærant rependi quod faciũt. Vnde & Apo- 1. Ti. 6.
stolus cũ Timotheo diuites monendo præciperet, Facile, inquit, tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonũ in futurum, vt apprehendant meam vitam. Cum vero in futuram vitam direxerit oculum dominus eleemosynas faciẽtium, & in cœlestem mercedem vt possint & ipsa facta esse lucida, cum simplex oculus fuerit: in illam quippe nouissimam retributionem valet quod alibi ait, Qui vos excipit me excipit: & qui me excipit, excipit eum qui me misit. Qui excipit Prophetam in nomine Mat. 10.
Prophetæ, mercedem prophetæ accipiet, & qui excipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet, & qui potum dederit uni ex istis minimis calicem aquæ frigidæ tantũ in nomine discipuli, amen dico vobis non peribit merces eius: ne forte correpto oculo eorum qui necessaria impendunt indigẽtibus & prophetis & iustis & discipulis domini, ipsorum oculus deprauaretur in quos ista fierent vt propter ista accipiẽda vellent Christo militare. Nemo, inquit, põt duobus dominis seruire. Et paulopost, Non Matt. 6.
potestis, inquit, deo seruire & mammonæ: protinusq; contexuit, Ideo dico vobis. Nolite soliciti esse animæ quid manducetis, neq; corpori quid vestiamini. Et quod sequitur de volatilibus cœli & de lilijs agri, ad hoc dicit ne quisquam deum putet seruorum suorum necessaria non curare, cum eius sapiẽtissima

Quare pcones verbi sti pẽdium accipiãt. Cap. 26. Matt. 6.

tissimã prouidentia vsq; ad ista creanda & gubernãda perueniat. Neque.n. non ipse pascit & vestit etiam eos qui manibus operantur: sed ne Christianã militiam ad hoc detorqueant vt ista conquirant, hoc seruos suos dominus præmonet, vt in eo ministerio quod sacramẽto eius debetur, non ista, sed regnum eius & iustitiam cogitemus: & hæc omnia apponentur nobis, siue per manus operantibus, siue infirmitate corporis impeditis, siue ipsius malitiæ tali occupatione districtis, vt nihil aliud agere valeamus.

Neque enim quia dixit deus, Inuoca me in die tribulationis, & eximã te, & glorificabis me, propterea non debuit fugere Apostolus, & per murum in sporta submitti, vt manus persequentium euaderet, sed expectare potius vt comprehenderet, & eum sicut tres pueros de medijs ignibus liberaret. Aut pp hoc, nec dñs dicere debuit, Si vos persecuti fuerint in vnã ciuitatem, fugite in aliam, quia ipse dixit, Si quid petieritis in nomine meo, dabitur vobis. Sicut ergo quisq; persecutionem fugientibus discipulis Christi obijceret huiuscemodi qõnem, cur non stetissent potius, & inuocato deo per eius mirabilia sic eruerentur, vt Daniel à leonibus, & Petrus ex vinculis: Responderent non se oportuisse tentare deum, sed tunc eũ talia si vellet esse facturum, cum ipsi quid facerent non haberent. Cum verò eis fugam in potestatem dedisset, etiã si per illam liberantur, non nisi ab ipso liberari. Sic etiam dei seruis vacantibus & valentibus exemplo & præcepto Apostolico manibus suis victum transire, si quis ex Euangelio mouerit quæstionẽ de volatilibus cœli, quę non seminant neq; metunt, neq; congregant in apothecas, & de lilijs, quia nõ laborant neque nent: facile respondebunt, Si & nos per aliquam vel infirmitatem vel occupationem non possimus operari, sic ille nos pascet & vestiet quemadmodum aues & lilia, quę nihil operantur huiusmodi. Cum ãt possimus, non debemus tentare deum nostrum, quia & hoc quod possumus, eius munere possumus. Et cum hic viuimus, illo largiente viuimus, qui largitus est vt possimus. Et ideo de istis necessarijs soliciti non sumus, quia cum hæc possumus agere, ille nos pascit & vestit, à quo pascuntur homines, & vestiuntur. Cum vero hæc non possumus agere, idem ipse nos pascit & vestit, à quo aues pascuntur & lilia vestiũtur, quoniam nos pluris sumus illis. Quapropter in ista militia nra, nec in crastinum cogitamus, quia non propter ista talia quò pertinet crastinus, sed propter illa sempiterna vbi semper hodiernus est, nos illi probatimus, vt ei nullis negocijs secularibus implicati placeamus. Quę cũ ita sint, sine me paululum sancte frater, Dat.n. mihi dñs p te magnam fiduciam eos ipsos alloqui filios & fratres nostros, quos noui quanta nobiscum dilectione parturias, donec in eis Apostolica disciplina formetur. O serui dei, milites Chri, itane dissimulatis callidissimi hostis insidias, qui bonã famã vestram, tam bonum Christi odorem, ne dicant animæ bonę, Post odorem vnguentorũ tuorũ curremus, & sic laqueos eius euadant, omni modo cupiens obscurare putoribus suis, tã multos hypocritas sub habitu monachorum vsquequaq; dispersit, circũeuntes puincias, nusquã missos, nusquam fixos, nusquam stantes, nusquã sedentes? Alij mẽbra martyrũ, si tñ martyrũ, venditant: alij fimbrias & phylacteria sua magnificant: alij patentes vel cõsanguineos suos in illa vel in illa regione se audisse viuere, & ad eos pergere mentiunt: & omnes petunt, oẽs exigunt, aut sumptus lucrosæ egestatis, aut simulatæ preciũ sanctitatis: cũ interea vbicũq; in sanctis suis malis deprehensi fuerint, vel quoquo modo innotuerint, sub generali nomine monachorum vestrum propositum blasphemat, tã bonũ, tã sanctũ, quod in Christi nomine cupimus, sicut per alias terras, sic per totã Aphricam pullulare. Nõne ergo inflãmamini zelo dei? Nõne cõcalescit cor vestrum intra uos, & in meditatione vestra exardescit ignis, vt istorum mala opera bonis operibus persequamini, vt eis amputetis occasionem turpiũ nundinarũ, quibus existimatio vestra lædit̃r, & infirmis offendiculum ponitur? Miseremini ergo & compatimini, & ostendite hominibus, non vos in ocio facilem victũ, sed per angustam & arctam viam huius propositi, regnum dei quærere. Eadem vobis causa est quæ Apostolo fuit, vt amputetis occasionem ijs qui quærunt occasionem, vt qui illorũ putoribus præfocant, in odore vestro bono reficiãtur. Non alligamus onera grauia & vestris humeris imponimus quæ nos digito attingere nolumus. Quærite & agnoscite labores occupationũ nostrarum, & in aliquibus nostrorum etiam corporũ infirmitates,

I 2. Ti. 2. Graphicè describit monachos ociosos et vagos. Ca. 28. Gala. 4. 2. Co. 2. Can. 1.

Reliqæ.

Pſal. 38.

Matt. 7. 2. Co. 11.

K

Labores angusti. Ca. 29. Mat. 23.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& Ecclesiarũ quibus seruimus talem iam
I consuetudinem, vt nos ad illa opera ad q̃
1.Co.9. vos hortamur vacare non sinant. Quan-
quam.n.dicere possemus? Quis militat su-
is stipendijs vnquam? Quis plantat vineã
& de fructu eius nõ edit Quis pascit gregẽ
& de lacte gregis nõ ꝓcipit?tũ dũm Iesum,
in cuius nomine securus hæc dico,testẽ in-
uoco super animã meã, qm̃ quantũ attinet
ad meũ commodũ,multo mallẽ per singu-
los dies certis horis,quantũ in bene mode-
ratis monasterijs constitutũ est,aliquid ma
nibus operari, & cæteras horas habere ad
legendum & orandum,aut aliquid de diui-
nis literis agendum liberas: q̃ tumultuosis-
simas perplexitates causarum alienarũ pati
de negocijs secularibus,vel iudicando diri-
mendis,vel interueniendo præcidẽdis:qui-
bus nos molestijs idem affixit Apostolus,
2.Co 13 non vtiq; suo, sed eius qui in eo loquebatur
1.Co.6. arbitrio,quas tamẽ ipsum perpessum fuisse
non legimus. Aliter.n.se habebat Apostolatus eius discursus. Nec dixit. Secularia
igit iudicia si habueritis,ad nos deferte, aut
nos constituite ad iudicandum: sed eos qui
contẽptibiles sunt in Ecclesia, hos, inquit,
collocate. Ad reuerentiã vobis dico. Sic nõ
est inter vos quisquã sapiens qui possit in-
ter fratrem suũ iudicare,sed frater cum fra
tre iudicatur,& hoc apud infideles? Sapien-
tes ergo qui in locis consistebant fideles &
sanctos, non qui hac atque illac ꝑp Euan-
M gelium discurrebant, talium negociorũ exa
minatores esse voluit. Vnde nunquã de illo
scriptum est, q̃ aliquando talibus vacauerit, à quibus nos excusare non possumus,
etiam si contemptibiles simus, quia & hos
collocari voluit si sapientes defuissent, po-
tius q̃ vt negocia Christianorum deferren
tur in forum. Quem tamen laborem non
sine cõsolatione domini suscipimus pro spe
vitæ æternę, vt fructum feramus cum tole
rantia. Serui.n.sumus eius Ecclesiæ,& ma-
xime infirmioribus membris, quantalibet
in eodem corpore membra sumus. Omitto
alias innumerabiles Ecclesiasticas curas,
quas fortasse nemo credit nisi qui expertus
est. Non ergo alligamus onera grauia, &
humeris vestris imponimus, quæ nos digi-
to non attingimus: q̃quidem si officij no-
stri salua ratione possemus, videt ille qui
probat corda nostra, mallemus hęc agere,
quæ vt agatis hortamur, q̃ ea, q̃ nos agere
cogimur. Sanè omnibus & nobis & vobis
pro nostro gradũ & officio laborantibus, & Matt.7.
arcta via est in labore & erũna,& tamen in A
spe gaudentibus. Iugum.n.eius leue est, & Ro.12.
sarcina leuis, qui nos vocauit ad requiem, Matt.11.
qui prior transitũ fecit a cõualle ploratio- Phi.83.
nis, vbi nec ipse sine pressuris fuit. Si fra-
tres,si filij nostri estis,si cõserui,vel potius
in Xpo serui vestri sumus, audite q̃ mone-
mus,agnoscite q̃ ꝓcipimus, sumite q̃ dispen Mat.23.
samus. Si aũt Pharisæi sumus,alligãtes one
ra grauia, & imponẽtes humeris vestris, q̃
dicimus facite,etiã si q̃ facimus improbatis.
Nobis aũt minimũ est vt à vobis diiudice 1.Co.4.
mur,aut ab humano die. Quàm germana
charitate sit nobis cura de vobis, ille inspi-
ciat qui dedit qđ inspiciẽdũ eius oculis of-
feramus. Postremo qđ vultis,sentire de no
bis,Paulus Apostolus vobis ꝓcipit & obse- 2. Thes.
cro in dño, vt cũ silẽtio.ii.quieti & obediẽ
ter ordinati operantes vestrũ panem man-
ducetis. Nec de illo,vt arbitror,aliq̃d mali
creditis, & in illũ qui per eũ loquit credidi Admo-
stis. Hæc mi charissime & in Christi vi- nec bo-
scceribus venerãde frater Aureli,quantũ do nos ne
nauit vt possem,qui per te iussit vt facerẽ, desidia
de opere monachorũ nõ distuli scribere,id malorũ
maxime curans ne boni fratres, Apostoli- et ipsi p
cis ꝓceptis obedientes, à pigris & inobediẽ- ẽfecte-
tibus etiam præuaricatores Euangelij dice- rũ
rentur, vt qui non operantur, saltem illos tes corũ
qui operantur, sibi anteponendos esse non pãtur. Ca. 30.
dubitent. Cæterũ quis ferat homines con- B
tumaces saluberrimis Apostoli monitis re
sistentes,non sicut infirmiores tolerari, sed
sicut etiam sanctiores prædicari, ut mona-
steria doctrina saniore fundata, gemina il-
lecebra corrumpantur,& dissoluta licentia
vacationis,& falso nomine sanctitatis? Stiãt
ergo etiam cæteri fratres & filij nostri, qui
fauere talibus,& huiusmodi ꝓsumptioni
per ignorantiam defendere consuerunt, se
potissime corrigendos, vt illi corrigi pos-
sint,non vt infirmẽtur benefacere. Sane in
eo quòd seruis dei prompte atque alacriter
necessaria subministrant,non solũ nõ repre
hendimus, sed etiam suauissime amplecti-
mur: sed ne puersa misericordia magis eo-
rũ futuræ vitæ noceãt,q̃ ꝑsenti subueniãt:
minus enim peccatur si non laudetur pecca Psal. 9.
tor, in desiderijs animæ suæ, & qui iniqua De capi
gerit benedicatur. Quid autem iniquius q̃ te tonso
velle sibi obtemperari à minoribus, & & coma
nolle,obtemperare maioribus; Apostolo di to.
co,non nobis, intantũ vt etiam iam coman Cap.31.
nutriant.

C nutriant. Vnde ille nec disputari omnino
ui voluit dicens,Si aũt quis vult contentiosus
esse,nos talem consuetudinem nõ habemus,
neq; Ecclesia dei. Hoc autem prẽcipio,vt.s.
non differentis solertia requiratur,sed prẽ-
cipientis authoritas attẽdatur. Nam & hoc
quo pertinet quæso tam aperte contra Apo-
stoli præcepta comari? An ita uacandũ est,
vt nec tonsores operentur? An quia Euan-
gelicas volucres imitari se dicunt, quasi de-
pilari timent ne volare non possint? Vereor
in hoc vitio plura dicere propter quosdam
crinitos fratres, quorum præter hoc multa
& penè omnia veneramur. Sed quo magis
eos in Chrio diligimus, eo solicitius admo
nemus. Neq;.n.metuimus ne humilitas eo-
rum respuat admonitionem nostrã, qñquidẽ & nos à talibus vbi forte titubamus aut
aberramus, cupimus admoneri. Hoc ergo
admonemus tam sanctos viros,ne stultis ua
norum hominum argumentationibus mo-
ueantur, & eos in hac peruersitate imiten-
tur, quibus sunt in cæteris longe dissimiles.
Illi enim venalem circunferentes hypocri-
sim,timent ne vilior habeatur tonsa sanctis-
tas q̃ comata,vt videlicet qui eos videt, anti
quos illos quos legimus cogitet, Samuelem
D & cæteros qui non tondebantur. Nec cogi-
tant quid interfit inter illud Propheticum
velamentum, & hanc Euangelij reuelatio-
nem,de qua dicit Apostolus: Cum transie-
ris ad Christum,auferatur velamen. Quid
enim significabat velamen interpositũ inter
faciem Moysi & aspectum populi Israel,hoc
significabat illis tpibus etiam coma sancto-
rum. Nam idẽ Apostolus etiã comam pro
velamento esse dicit, cuius authoritate isti
vrgentur. Aperte quippe ait: Vir quidem si
comatus sit,ignominia est illi. Ipsam ignominiam,inquiunt, suscipimus merito pecca
torum nostrorum,ad hoc obtendentes simu
latæ humilitatis vmbraculum,vt sub eo ꝓ-
ponant venalem typhum, quasi Apostolus
superbiam doceat cum dicit, Omnis vir o-
rans,aut prophetans velato capite, cõfundit
caput suum: Et vir quidem non debet vela-
re caput suũ,cũ sit imago & gloria dei. Qui
ergo dicit,Non debet:nescit forte docere hu
militatẽ. Sed si hanc ignominiã tpe Euange
lij,quod erat sacramentum tempore Pro-
phetiæ, pro humilitate isti appetunt, ton-
deant, & cilicio caput velent: sed non erit
tunc species illa venalis, quia Sampson nõ
E cilicio sed coma velabatur. Iam illud si
dici potest, q̃ luctuose ridiculũ est, qđ rur
sus inuenerũt ad defensionẽ criminũ suorũ. Iudi.16.
Virũ,inquiunt, ꝓhibuit Apostolus habe- Peruer-
re comam. Qui autem seipsos castrauerunt sa inter-
propter regnum cœlorum, iam non sunt pretatio
uiri, O dementiam singularem. Merito qui scriptu-
hoc dicit aduersus sanctæ scripturæ mani- ræ pmo
festa præconia consilio nephandæ impieta- nachos.
tis armatur,& perseuerat in itinere tortuo- Cap. 2.
so, & pestiferam doctrinam conatus induce
re, quia non est beatus vir qui non abijt in
consilio impiorum,& in via peccatorũ non Psal.1.
stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit.
Nã si in lege dei meditaretur die ac nocte,
illic inueniret ipsum Apostolum Paulum,
qui certe summã castitatem professus dicit,
Vellẽ aũt oẽs homines esse sicut meipsum: 1.Co.7.
& tũ se virum ostendit, non solum ita vi-
uendo,sed etiã ita loquendo,ait enim. Cum 1.Co.13
essem paruulus quasi paruulus loquebar,
quasi paruulus sapiebam,quasi paruulus co
gitabam: cum autem vir effectus sum, euacuaui ea quæ erant paruuli. Sed quid Apo- F
stolum commemorem, cum de ipso dño & Ephe.4.
Saluatore nostro nesciant quid sentiant qui
hæc dñt. Nã de quo alio dicitur: Donec oc
curramus oẽs in vnitatẽ fidei & agnitionẽ
filij dei,in virum perfectũ,in mensurã ætatis plenitudinis Christi, vt vltra non simus
paruuli iactati & circumlati omni vẽto do-
ctrinæ in illusione hominum, in astutia ad
machinationem erroris. Qua illusione isti
decipiunt imperitos, qua astutia & machi-
namentis inimici & ipsi circũferuntur,& in
sua circunlatione cohærentes sibi animos
infirmorũ quodammodo rotare conantur,
vt pariter nesciant vbi sint. Audierunt.n.
vel legerunt quod scriptum est, Quicunq;
enim baptizati estis in Christo, Chm̃ in- Galat.4.
duistis, vbi non est Iudæus,neq; Græcus,
non seruus, neq; liber: non masculus neq;
fœmina: & non intelligunt secundũ carna-
lis sexus concupiscentiam hoc esse dictum, 1.Co.4.
quia in interiore homine vbi renouamur in Ephe.4.
nouitate mentis nostræ, nullus sexus hui- Colo.3.
est. Non ergo propterea se negent viros,qa
masculino sexu nihil operantur. Nã & con
iugati Christiani qui hoc operantur, non
secundum hoc vtiq; Christiani sunt, quod
habent cõe cum cæteris non Christianis,
& cum ipsis pecoribus. Aliud est.n.quod
vel infirmitati conceditur vel mortali pro-
pagatione persoluitur: aliud autem quod ad
capessendam incorruptam & æternam vi- G

tam,fideli professione significatur. Illud ergo quod de non velando capite viris præcipitur, in corpore quidem figuratur, sed in mente agi,vbi est imago & gloria,dei,verba
1.Co.11 ipsa indicant. Vir quidē,inquit,non debet velare caput,cū sit imago & gloria dei. Vbi
Coloss.3 autē sit hæc imago, ipse declarat cum dicit, Nolite mentiri inuicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, induite nouum,qui renouatur in agnitionem dei scd̄m imaginem eius qui creauit eum. Quis dubitat hanc renouationem in mente fieri? Sed & qui dubitat, audiat apertiorē sententiā. Eadē quippe admonens ita dicit alio loco:Sicut est veritas in Iesu.deponite vos se-
Ephe.4. cundū priorē conuersationē veterē hominem eum qui corrumpitur scd̄m concupiscentias deceptionis,renouamini autem spiritu mentis vestræ,& induite nouum hominem eum qui scd̄m deum creatus est. Quid ergo? Mulieres non habent hanc innouationem mentis vbi est imago dei? Quis hoc dixerit? Sed corporis sui sexu non eam significant,propterea velari iubentur. Illam quippe significant partem, coipso quo mulieres sunt,quæ concupiscentialis dici potest, cui
H mens dūnatur, etiam ipsa subdita de suo,qñ rectissime & ordinatissime viuitur. Quod ergo in vno homine, mens & concupiscentia: illa regit,hæc regitur: illa dūnatur, hæc subditur: hoc in duobus hominibus viro & muliere scd̄m sexum corporis figuratur.
2.Co.11 De quo sacro loquens Apostolus dicit, virū non debere velari, sed debere mulierem. Tanto enim glorioſius mens ad superiora promouetur,quanto diligentius ab inferioribus concupiscentia cohibetur: donec totus homo cum ipso etiam mortali nunc, & fragili corpore in resurrectione nouissima incorruptione atq; immortalitate induatur, & absorbeatur mors in victoriam.
1.Co.15 Quapropter qui recte facere nolunt,desinant saltem docere peruersa. Sed alij sunt quos isto sermone corripimus: illos autem qui hoc vno uitio capillorum contra præceptum Apostolicum dimissorū, offendunt & perturbant Ecclesiam: quia cum alij nolentes de illis mali aliquid sentire, coguntur manifesta verba Apostoli in peruersam detorquere sententiā: alij sanum intellectu scripturarū defendere malunt, q̄ quibusli-
bet hominibus adulari: exsistunt inter fratres infirmiores & firmiores amarissimæ & periculosissimæ contentiones: quod illi forte si scirent, hoc quoq; sine dubitatione corrigerent, quorum cætera miramur & debemus amamus. Illos ergo non corripimus,sed rogamus & obsecramus per diuinitatē & humanitatē Chri, & per charitatē spiritussancti,ne vltra iā ponant hoc offendiculū infirmis pro quibus Chs mortuus est, & dolorē cruciatumq; nostri cordis exaggerent,cū cogitamus quanto procliuius hoc malū ad decipiendos homines imitari possint mali, cū in eis hoc vident quos p̄p alia tanta bona debitis officijs Christianę dilectionis honoramus. Quòd si post hanc admonitionem vel potius obsecrationem nostram in eo sibi perseuerandum esse putauerint,nihil aliud faciemus q̄ dolebimus & gememus. Hoc nouerint,sufficit:si serui dei sunt,misererentur:si non miserentur, nolo quicquā gra uius dicere. Hæc itaq; omnia in quibus fortasse loquacior fui q̄ vellent occupationes & tuæ & meæ,si approbas, fac innotescere fratribus & filijs nostris,propter quos mihi es hoc onus dignatus imponere. Si autē aliquid retrahendum vel emendandum videtur,rescriptis tuæ beatitudinis nouerim.

Cap.33. 1

1.Co.15

D. AVRELII AVGVSTINI
Liber de Spiritu & litera ad Marcellinum. K

Aliquid posse fieri tamen si factum

Ectis opusculis q̄ ad te nuper elaboraui, fili charissime Marcelline, de baptismo parulorum,& de perfectione iustitiæ hominis, sit nunq̄ eam nemo in hac vita, quam. vel assecutus, vel assecuturus videatur, excepto vno mediatore, qui humana perfessus est in similitudine carnis peccati, sine vllo omnino peccato: rescripsisti te moueri, eo q̄ in posteriore duorum libro fieri posse dixi, vt sit homo sine peccato, si voluntas ei non desit ope diuina adiuuante,sed tū pre ter vnum in quo omnes viuificabuntur, ne minem fuisse vel fore in quo hic viuente esset ista perfectio. Absurdum.n.tibi videtur dici aliquid fieri posse cuius desit exemplū, cū sicut credo non dubites, nunquam esse factum,vt per foramen acus camelus trāsiret, & tū ille hoc quoq; dixit deo esse possibile. Legas etiā duodecim milia legiones angelorum pro Christo ne paterctur pugnare potuisse,nec tū factū. Legas fieri potuisse vt semel gentes exterminarent à terra quæ dabatur filijs Israel, dum tū id paulatim fieri voluisse: & alia sexcenta possunt occurrere, quæ fieri,vel potuisse, vel posse fateamur, & eorū tamen exēpla quod facta sint proferre nequeamus. Vnde non ideo negare debemus, fieri posse vt homo sine peccato sit, quia nullus est hominum præter illum qui non tantum homo sed etiam deus est, in quo id perfectum esse demonstrare possimus. Hic fortasse respōdeas, ista, quæ commemorauí facta non esse, & fieri potuisse,opera esse diuina,vt autem sit homo sine peccato, ad opus ipsius hominis pertinere, idq̄; opus esse optimum quo fiat plena & perfecta & ex omni prorsus parte absoluta iustitia: & ideo non esse credendū neminē vel fuisse, vel esse, vel forte in hac vita qui hoc opus impleuerit, si ab homine impleri potest. Sed cogitare debes quanuis ad hominem id agere pertineat, hoc quoq; munus esse diuinum, atque ideo non dubitare opus esse diuinum. Deus est enim qui operatur in vobis, ait Apostolus, & velle & operari pro bona voluntate. Proinde non multum molesti sunt, & instandum est eis, vt si possunt ostendant ita esse, qui dicunt viuere sic hominem, siue vixisse sine vllo omnino peccato. Nam si testimonia scripturarum, quibus existimo definitum nullum hominem hic viuentem, quanuis vtatur libero arbitrio, inueniri sine peccato,sicuti est. Ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens: & cætera talia quisquam docere potuerit aliter esse accipienda quàm sonant, & demonstrauerit aliquē vel aliquos sine vllo hic vixisse peccato, qui non ei, non solum minime aduersatus, verumetiam plurimum gratulatus fuerit, non mediocribus inuidentiæ stimulis agitatur. Quinetiam si nemo est, aut fuit, aut erit, quod magis credo, tali puritate perfectus, & tamen esse, aut fuisse, aut forte defenditur & putatur, quantum ego iudicare possum,non multum erratur, nec pernicioſe, cum quadam quisque beneuolentia fallitur: si tamen qui hoc putat seipsum,talem esse non putet,uisi reuera ac liquido talem se esse perspexerit. Sed illis acerrime ac vehementissime resistendum est qui putāt sine adiutorio dei per seipsam vim voluntatis humanæ vel iustitiam posse perficere, vel ad eā tendendo proficere. Sed cum vgeri cœperint, quomodo id præsumant asserere fieri sine ope diuina, reprimunt se,nec hanc vocem audent emittere, qm̄ vident q̄ sit impia & non ferenda. Sed aiunt,ideo ista sine ope diuina non fieri,quia & hominem deus creauit cum libero voluntatis arbitrio,& dando præcepta ipse docet quemadmodum homini sit uiuendum, & in eo vtique adiuuat q̄ docendo aufert ignorantiā: vt sciat homo in operibus suis quid euitare,& quid appetere debeat, quo per liberū arbitrium naturaliter insitum,viam demōstratam ingrediens, continenter & iuste & pie viuendo ad beatam eandemq; æternam vitam peruenire mereatur. Nos autē dicimus humanam voluntatem sic diuinitus adiuuari ad faciendam iustitiam, vt præter quod creatus est homo cū libero arbitrio voluntatis: præterq; doctrinam qua ei præcipitur quemadmodum viuere debeat, accipiat spiritumsanctum quo fiat in animo eius delectatio dilectioq; summi illius atq; incommutabilis boni, quod deus est,et nunc cū adhuc per fidem ambulet, nondū per speciem: vt hac sibi velut arra data gratuiti muneris inardescat inhærere creatori, atq; inflammet accedere participationem illius veri luminis, vt exillo ei bene sit à quo habet vt sit. Nā neq; liberum arbitriū quicquam nisi ad peccādum valet, si lateat veritatis via: Et cum id quod agendum & quò nitendum est cœperit non latere, nisi et delectet & ametur, non agitur,non suscipitur,non bene viuitur. Vt aut diligat, charitas dei diffunditur in cordibus nostris, nō per arbitrium liberum quod surgit ex nobis, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Doctrina quippe illa qua mandatum accipimus continenter rectēque viuendi, litera est occidens, nisi adsit uiuificās spiritus. Neq; enim solo illo modo intelligendum est quod legimus, Litera occidit, spiritus autem viuificat: vt aliquid figurate scriptum cuius absurda proprietas,non accipiamus sicut litera sonat,sed aliud quod significat intuentes, interiorem hominem spiritali intelligentia nutriamus. quoniam sapere secundum carnem mors est, sapere autem secundum spiritum vita & pax. Velut si quisquam multa quę scripta sunt in Cantico canticorum carnaliter accipiat, non ad luminosæ charitatis fructum, sed ad libidinosæ cupiditatis affectum: Non ergo isto solo modo intelligendum est, qd̄ ait Apostolus, Litera occidit,spiritus autem vi-

Aliquid

L

A

Volun-tas humana. Cap. 3.

B

2.Co.2.

Litera occidit, viuificat spiritus. Cap.4. 2.Co.3.

Rom.5.

Rom. 8.

C

viuificat: sed etiam illo coq; vel maxime quod apertissime alio in loco dicit: Cõcupiscentiam nesciebam nisi lex diceret, Non concupisces. Et paulo post ait: Occasione accepta peccatum per mãdatum fefellit me, & per illud occidit. Ecce quid est, litera occidit. Et vtique nõ figurate aliquid dicitur quod accipiendum non sit secundum literæ sonum, cum dicit, Non concupisces: sed apertissimum saluberrimumq; præceptum est, quod si quis impleuerit nullum habebit omnino peccatum. Nã hoc ideo elegit Apostolus generale quiddam quo cuncta complexus est, tãquã hæc esset vox legis ab omni peccato prohibentis, quod ait, Non concupisces. Neque enim vllum pctm nisi concupiscendo committitur: proinde quæ hoc præcipit bona & laudabilis lex est. Sed vbi sanctus non adiuuat spiritus, inspirans p concupiscentia mala concupiscentiam bonam, hoc est, charitatem diffundens in cor
D dibus nostris, profecto illa lex, quanuis bo-
Rom. 5. na, auget prohibendo desiderium malum: sicut aquæ impetus si in eam partem non cesset influere, vehementior fit obice opposito, cuius molem cũ cuicerit maiore cumulo precipitatus violentius per prona prouoluitur. Nescio quo enim modo hoc ipsum quod concupiscitur fit iucundius dum vetatur. Et hoc est quod fallit pctm per mandatum, & per illud occidit, cum accedit etiã præuaricatio, quæ nulla est vbi lex non est. Sed totum ipsum Apostolicę epistolæ locũ si placet cõsideremus, & sicut dominus adPer lite iuuerit pertractemus. Volo enim si potuero demonstrare illud quod ait Apostorã significatur lex. lus, Litera occidit, spiritus autem viuificat: non de figuratis locutionibus dictũ, quanCap. 5. uis & illic congruenter accipiatur, sed po-
2. Co. 3. tius de lege aperte quod malum est prohibente. Quod cum ostendero, profecto manifestius apparebit, bene viuere, donum esse diuinum: non tantum quia homini deus dedit liberum arbitrium, sine quo nec male nec bene viuitur: nec tantum quia præceptum dedit quo doceat quemadmodum sit
Rom. 5. viuendum: sed quia per spiritum sanctum diffundit charitatẽ in cordibus eorũ quos præsciuit vt prædestinaret, prædestinauit
E vt vocaret, vocauit vt iustificaret, iustificauit vt glorificaret. Hoc autẽ cũ apparuerit, videbis vt existimo, frustra dici illa tantum esse posibilia sine exemplo, quæ dei opera sunt: sicut de cameli transitu per foramen acus commemorauimus, & quæcunq; alia sunt apud nos impossibilia, apud deum aũt Matt. 19.
facilia: & ideo non inter hæc humanã deputandam esse iustitiam, q̃ non ad dei, sed ad hominis opus pertinere debeat: cuius perfectio si est in hac vita posibilis, nullã esse causam cur sine exemplo esse credatur. Hoc ergo frustra dici satis elucebit, cum et ipsam humanam iustitiã operationi dei tribuendam esse clarueri, quanuis non fiat sine hominis volũtate: & ideo eius perfectionem ẽt in hac vita esse posibilem, negare non possumus: quia omnia posibilia sunt deo, siue quæ facit sola voluntate, siue quæ cooperantibus creaturæ suæ voluntatibus à se fieri posse constituit. Ac per hoc quicquid eorũ nõ facit, sine exẽplo est quidem in operibus factis, sed apud deum & in eius virtute habet causam qua fieri posit, & in eius sapientia quare nõ factum sit: quæ causa etiã si lateat hominem, nõ se obliuiscatur esse hominẽ, nec propterea deo det insipiẽtiam, quia non plene capit eius sapientiam. F
Attende igitur Apostolũ ad Romanos explicantem, satisq; monstrantẽ quod scripsit ad Corinth. Litera occidit, spiritus autem
2. Co. 3. viuificat: sic magis accipiendum quemadmodum supra diximus: qm̃ legis litera, quæ docet non esse peccandum, si spiritus viuificans desit, occidit: sciri. n. facit peccatũ potius quàm caueri, & ideo magis augeri q̃ minui, quia malæ concupiscentiæ ẽt prꝫuaricatio legis accedit. Volens ergo Apos- Abundãtia delicti per legem.
tolus cõmendare gratiam, quæ per Iesum Christum omnibus gentibus venit, ne Iudæi aduersus cæteras gentes de accepta lege se extollerent, posteaquam dixit peccatũ, & mortem per vnum hominem intrasse in genus humanum, & per vnum hominem
Rom. 5. iustitiam & vitam æternam, illum Adam, hunc Christum apertissime insinuans, ait, Lex autem subintrauit ut abundaret delictum: vbi aũt abundauit delictũ, superabũdauit gratia: vt quemadmodũ regnauit peccatum in mortem, sic & gratia regnet per iustitiam in vitam æternã per Iesum Chri-
Rom. 6. stum dominum nostrum. Deinde opponẽs sibijpsi q̃nẽ, Quid ergo dicemus inquit? G
Permanebimus in peccato vt gratia abundet? Absit. Vidit enim à puerlis puerse posse accipi quod dixerat, Lex subintrauit vt abundaret delictum: vbi autem abundauit delictũ, superabundauit gratia: tanq̃ dixerit, propter abundantiã grꝫ pdesse peccatum hoc diluens, respondit, Absit: atq; subiecit, Qui mortui sumus peccato, qũo viuemus in eo? Hoc est, cum id præstiterit gratia vt moreremur peccato, quid aliud faciemus si viuemus in eo, nisi vt gratiæ simus ingrati? Neque enim qui laudat beneficium medicinæ, prodesse morbos dicit, & vulnera à quibus illa hominem sanat: sed quanto maioribus medicina laudibus prædicatur, tanto magis vituperãtur & horrentur vulnera & morbi à quibus liberat quæ ita laudatur.
cia. Sic laus & prædicatio gratiæ, vituperatio & damnatio est delictorum. Demõstranda. n. fuerat homini fœditas languoris eius, cui contra iniquitatem suã nec præceptũ sanctum & bonũ profuit, quo magis aucta est iniquitas q̃ minuta, quandoquidẽ lex subintrauit vt abundaret delictum, vt eo modo conuictus atq; confusus, videret non tantũ doctorem sibi esse necessarium, verumetiã
H adiutorem deum, à quo eius itinera dirigantur, ne dominetur ei omnis iniquitas, & confugiendo ad opem diuinæ misericordiæ sanetur: atq; ita vbi abundauit delictum, superabundaret gratia, non peccantis merito, sed subuenientis auxilio. Consequenter eãdem medicinam in pasione & resurrectione Christi mystice demonstratam ostendit Apostolus dicens: An ignoratis, quoniam quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti ergo sumus illi per baptismum in mortem, vt quẽadmodum surrexit Christus à mortuis per gloriã patris, ita & nos in noui
tate vitæ ambulemus. Si. n. complãtati sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus: hoc scientes, quia vetus homo noster simul crucifixus est vt euacuetur corpus peccati, vt vltra non seruiamus peccato. Qui. n. mortuus est, iustificatus est à peccato. Si autẽ mortui sumus cũ Christo credimus quia simul viuemus cũ illo, scientes quia Christus resurgens à mortuis iam nõ moritur, & mors ei vltra nõ dominabit. Quod. n. mortuus est peccato, mortuus est semel: quod aũt viuit, viuit deo. Ita & vos
I existimate vos mortuos esse peccato, viuere autẽ deo in Christo Iesu. Nempe satis elucet mysterio dominicæ mortis & resurrectionis figuratum vitæ nostræ veteris occasum, & exortum nouæ demonstratãq; iniquitatis abolitionem renouationemq; iustitiæ. Vnde igitur hoc tantũ beneficium homini per literam legis nisi per fidem Iesu

Christi? Hæc cogitatio sancta seruat filios hominum in protectione alarũ dei, speBona o- rantes vt inebriẽtur ab vbertate domus e- pera ex ius, & torrente voluptatis eius potentur: quo fonquoniam apud ipsum est fons vitæ, & in lute mine eius videbimus lumen: qui prętendit nent.
misericordiam suam scientibus eum, & iusti Cap. 7.
tiam suam ijs qui recto sunt corde. Neq; r. Psal. 35.
quia sciunt, sed etiam vt sciant eum, præten
dit misericordiam suam: nec quia recti sunt
corde, sed etiam vt recti sint corde prætendit iustitiam suam qua iustificat impium.
Hæc cogitatio non affert superbiam, quod Rom. 4.
vitium oritur cum sibi quisq; præfidit, seq; Supbia.
sibi ad viuendum caput facit. Quo motu
receditur ab illo fonte vitæ cuius solius hau
stu iustitia bibitur, bona scilicet vita: & ab
illo incommutabili lumine, cuius participatione anima rationalis quodammodo accẽditur, vt sit etiam ipsa factum creatumq;
lumen: sicut erat Ioannes lucerna ardens & K
lucens: qui tũ vnde luceret agnoscens, Nos,
inquit, de plenitudine eius accepimus. Cu- Ioan. 5.
ius, nisi illius vtiq; in cuius comparatione Ioan. 1.
Ioannes non erat lumen? Illud enim erat Ibieem.
verum lumen quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Proinde cum dixisset in eodem Psalmo, Præten Psal. 35.
de misericordiam tuam scientibus te, & iustitiam tuam his qui recto sunt corde. Nõ veniat, inquit, mihi per superbiæ, & manus peccatorum non moueant me: Ibi ceciderunt omnes qui operãtur iniquitatẽ, expulsi sunt nec potuerunt stare. Hac quippe impietate qua tribuit sibi quisq; quod dei est, pellitur in tenebras suas quę sunt opera iniquitatis. Hæc enim planè facit ipse qui ad hæc implenda sibi est idoneus: Opera vero iustitiæ non facit, nisi quantum ex illo fonte atq; ex illo lumine percepit, vbi nullius indigens vita est, & vbi non est cõmutatio, Iacob. 1
nec momẽti obumbratio. Ideo Paulus Apo Paulus
stolus qui cum Saulus prius vocaretur, non Act. 9
ob aliud quantum mihi videtur hoc nomen 1. Co. 15
elegit, nisi vt se ostenderet paruum, tanquã
minimum Apostolorum, multum contra
superbos & arrogantes, & de suis operibus L
præsumentes pro commendanda ista dei 1. Ti. 1.
gratia fortiter atque acriter dimicans, quia
reuera in illo euidentior & clarior apparuit. Qui cum talia operaretur vehementer Ecclesiam dei persequens, pro quibus summo supplicio dignus fuit, misericordiam, pro damnatione suscepit, & pro pœna

consecutus est gratiã: merito pro eius defen
sione præcipue clamat atq; concertat, nec in
re profunda & nimis abdita non intelligen-
tiũ, & verba sua sana in peruersum sensum
detorquentiũ curat inuidiã: dum tñ incun-
ctanter prædicet donum dei, quo vno salui
fiũt filij promissionis, filij beneficij diuini,
filij gratiæ & misericordiæ, filij testamẽti
nouj. Primum q̃ omnis eius salutatio sic se
habet, Gratia vobis & pax à deo patre &
domino Iesu Christo: deinde ad Romanos
penè ipsa quæstio sola versatur, tam pugna-
citer, tam multipliciter, vt fatiget quidem le
gentis intentionẽ, sed tamẽ fatigatione vtili
ac salubri, vt interioris hominis magis exer-
ceat membra quàm frangat. Inde sunt il
Obser- uatio le- gis. la quæ supra commemoraui, Inde est q̃ Iu-
Cap. 8. dæum arguit, eumque dicit Iudeum cogno-
minari, & nequaquam id quod profitetur
implere. Si autem, tu inquit, Iudæus co-
M gnominaris et requiescis in lege, & gloriaris
Rom. 2. in deo, & nosti voluntatem eius, & probas
distantia, instructus in lege confidis teipsum
ducẽ esse cæcorũ, lumen eorũ qui in tene-
bris sunt, eruditorẽ insipientiũ, magistrum
infantium habentem formam scientiæ & ve
ritatis in lege. Qui ergo aliũ doces, teipsum
non doces: qui prædicas non furandũ, fura-
ris: qui dicis non adulterandũ, adulteras: q̃
abominaris idola sacrilegium facis: qui
in lege gloriaris, per prævaricationem legis
Esa. 25. deum inhonoras. Nomen enim dei per vos
blasphematur in gentibus, sicut scriptũ est.
Circũcisio quidẽ prodest si legẽ custodias:
si aũt prævaricator legis sis, circuncisio tua
præputium facta est. Si igitur præputium
iustitias legis custodiat, nonne præputium
eius in circuncisionem reputabitur? Et iudi-
cabit quod ex natura est præputiũ, legẽ cõ-
summans, te qui per literã & circuncisionẽ
prævaricator legis es. Non enim qui in ma
nifesto Iudæus est, neq; quæ in manifesto
in carne est circuncisio, sed qui in absondi-
to Iudæus est, & circuncisione cordis spi-
ritu non litera, cuius laus non est homini-
bus, sed ex deo est. Hic manifestauit quem-
A admodum dixerit, gloriaris in deo: nam vti
que si vere talis Iudæus gloriaretur in deo,
eo modo quo postulat gratia, quæ non ope
rum meritis sed gratuito datur, ex deo esset
laus eius non ex hominibus: sed ita glorta-
bantur in deo velut qui soli meruissent le-
gem eius accipere, secundum illam vocem
Ps. 137. psalmi qua dictum est. Non fecit sic vlli
genti, & iudicia sua non manifestauit eis.
Quam tũ dei legem sua iustitia se arbitra-
bantur implere, cum magis eius præuari ca-
tores essent. Vnde illis irã operabatur abũ-
dante peccato, quod ab scientibus perpetra-
tur: quia & quicunq; faciebant quod lex iu
bebat non adiuuante spiritu gratiæ, timore
pœnæ faciebant non amore iustitiæ: ac per
hoc coram deo non erat in voluntate quod
coram hominibus apparebat in opere: po-
tiusq̃ ex illo rei tenebantur, quod eos no
uerat deus male si fieri posset impune com-
mittere. Circuncisionem autem cordis di- Circun-
cisio cor
dis.
cit puram scilicet ab omni illicita concupi-
scentia voluntatem: quod non fit litera do-
cente & minante, sed spiritu adiuuante atq;
sanante. Ideo laus talium nõ ex hominibus,
sed ex deo, qui per suam gratiam præstat vt
de laudentur: de quo dicitur, In domino Psal. 33.
laudabitur anima mea: & cui dicitur, A- Psal. 21.
pud te laus mea: non quales illi sunt qui B
deum laudari volunt quòd homines sunt,
se autem quòd iusti sunt. Sed laudamus, in-
quiunt, & deum nostræ iustificationis au-
thorem in eo quòd legem dedit, cuius intui-
tu nouerimus quemadmodum viuere de-
beamus: nec audiunt quod legunt, Quia
non iustificabitur ex lege omnis caro coram
deo. Potest enim fieri coram hominibus,
nõ autem coram illo qui cordis ipsius & in-
timæ voluntatis inspector est: vbi videt, etiã
si aliud faciat qui legem timet, quid tũ mal-
let facere si liceret. Ac ne quisquam putaret
hic Apostolum ea lege dixisse neminem iu
stificari, quæ in sacramentis veteribus mul-
ta continet figurata præcepta, vnde etiam
ipsa est circuncisio carnis, quam die octa-
uo accipere paruuli iussi sunt, continuo Ibidem.
subiunxit quam legem dixerit, & ait, Per Rom. 7.
legem enim cognitio peccati. Illa igitur lex
est de qua postea dicit, Peccatum nõ cogno-
ui nisi per legem. Nam concupiscentiam
nesciebam, nisi lex diceret, Non concupi-
sces. nam quid est aliud, per legem enim
cognitio peccati? Hic forte dicat illa hu- Iustitia
mana p̃sumptio, ignorans dei iustitiã & suã dei ma-
volens constituere, merito dixisse Aposto- nifestata
lũ, quia ex lege nemo iustificabitur: ostẽ- p leges
dit. n. tantũmodo lex quid faciendũ, quidue & pro-
cauendum sit, vt quod illa ostenderæ volun phetas.
tas impleat, ac sic homo iustificetur nõ per Cap. 9.
legis imperium, sed per liberum arbitrium. C
Sed ò hõ attende quod sequitur. Nunc aũt, Rom. 3.
inquit, sine lege iustitia dei manifestata est,
testifi-

testificata per legem & Prophetas. Parũ ne
insonat surdis? Iustitia, inquit, dei manife-
stata est. Hanc ignorant qui suã volunt cõ-
10. stituere, & huic nolunt esse subiecti. Iusti-
tia, inquit, dei manifestata est: nõ dixit, iusti
tia hominis, vel iustitia ppriæ voluntatis,
sed iustitia dei, non qua deus iustus est, sed
qua induit hominẽ, cũ iustificat impium.
4. Hæc testificatur per legem & Prophetas.
huic quippe testimonium perhibent lex &
Prophetæ. Lex quidem hoc ipso, q̃ iubẽdo
& minando & neminem iustificando satis
indicat donu dei iustificari hominẽ per ad u
torium spũs. Prophetæ autẽ, quia id quod
prædixerunt, Christi impleuit aduentus.
3. Nam hinc sequitur & adiungit dicens, Iu-
stitia autem dei per fidem Iesu Christi, hoc
est, per fidẽ qua creditur in Christũ. Sicut
aũt ista fides Christi dicta est non qua cre-
dit Christus: sic & illa iustitia dei non qua
D iustus est deus. Vtrunq; n. nostrum est, sed
ideo dei & Christi dicitur, quòd eius no-
bis largitate donatur. Iustitia ergo dei sine
lege, non sine lege manifestata est. Quomo
do enim per legẽ testificata, si sine lege ma-
nifestata? Sed iustitia dei sine lege est, quam
deus per spiritum gratiæ credenti confert
sine adiutorio legis, hoc est non adiutus à
lege. Quandoquidem per legem ostendit
homini infirmitatem suam, vt ad eius mise-
ricordiam per fidem confugiens, sanetur.
De sapientia quippe eius dictum est, quòd
legem & misericordiam in lingua portet:
legem scilicet qua reos faciat superbos, mise
ricordiam verò qua iustificet humiliatos.
Iustitia ergo per fidem Iesu Christi in om
3. nes qui credunt, Non enim est distinctio,
Omnes enim peccauerunt & egent gloria
4. dei, non gloria sua. Quid enim habent qd̃
non acceperunt? Si autem acceperunt, quid
gloriantur quasi non acceperint? Egent ita-
que gloria dei, & vide quid sequatur, Iusti-
ficati gratis per gratiam ipsius: non itaque
iustificati per ppriam voluntatem, sed iustificati gratis per
E gratiam ipsius: non quòd sine voluntate no
stra fiat, sed voluntas nostra ostenditur in-
firma per legem, vt sanet gratia voluntatẽ
& sanata voluntas impleat legem non con-
stituta sub lege nec indigens lege. Iusto
enim lex non est posita, quæ tamen bona
est, si quis ea legitime vtatur. Hęc duo Apo
stolus velut inter se contraria connectens,
monet mouetque lectorem, ad perscrutan-
dam quæstionem atque soluendam: quomo
do enim bona est lex si quis ea legitime vta
tur, si etiam quod sequitur verum est, scies
1. Ti. 1. hoc quia iusto lex non est posita. Nã quis
Ibidem. legitime vtitur lege nisi iustus? at ei nõ est
posita sed iniusto. An & iniustus vt iustifice
tur, id est, vt iustus fiat, legitime lege vti de- Galat. 3.
bet, qua tanquam prædagogo perducatur ad
gratiam, per quam solam quod lex iubet pos
sit implere: per ipsam q̃ppe iustificatur gra-
tis, id est nullis suorum operum præcedenti-
bus meritis: alioquin gratia iam non est
gratia: quandoquidem ideo datur non quia Ro. 11.
bona opera fecimus, sed vt ea facere valea-
mus, id est non quia legem impleuimus, sed
vt legem implere possimus. Ille enim dixit: Matt. 5.
Non veni soluere legem, sed implere: de Ioan. 1.
quo dictum est: Vidimus gloriam eius glo-
riam tanquam vnigeniti à patre, plenũ gra-
tia & veritate. Hæc est gloria de qua dictũ Rom. 3.
F est, Omnes enim peccauerunt & egent glo-
ria dei. Et hæc est gratia de qua continuo di
cit, Iustificati gratis per gratiam ipsius. In-
iustus ergo legitime lege vtitur vt iustus
fiat, quod cum factus fuerit, ea iam non vta
tur tanquam vehiculo cum peruenerit, vel
potius vt supradicta similitudine Apostoli
vtar, tanquam prædagogo cum eruditus fue
rit. Quomodo enim iusto lex non est posi-
ta, si & iusto est necessaria, non qua iniustus
ad iustificantem gratiã perducatur, sed qua
legitime iam iustus vtatur? An forte, immo
vero non forte, sed certe sic legitime vta-
tur lege iam iustus, cum eam terrendis im-
ponit iniustis, vt cum & in ipsis cœperit ino
litæ concupiscentiæ morbus incentiuo pro-
hibitionis & cumulo prævaricationis auge-
ri, confugiant per fidem ad iustificantẽ gra-
tiam, & per donum spiritus suauitate iusti-
tiæ delectati pœnam literæ minantis euã-
dant? Ita non erunt contraria, neque inter
se duo ista pugnabunt, vt etiam iustus bo-
na lege legitime vtatur, & tamen iusto lex
posita non sit: non enim ex ea iustificatus
est, sed ex lege fidei: qua credidit nullo mo-
do posse se infirmitati ad implenda ea quæ
lex factorum iuberet, nisi diuina gratia sub-
ueniri. Ideo dicit. Vbi est ergo gloriatio G
tua? exclusa est. per quam legem? factorũ? Rom. 3.
non: sed per legem fidei. Siue gloriationem
dixerit laudabilem, quæ in domino est,
eamq̃ exclusam, id est non vt abscederet
pulsam, sed vt emineret expressam. Vnde Exclusо-
& exclusores dicuntur quidam artifices ar- res.
gentarij.

Excluſo gentarij. Hinc eſt & illud in Pſalmis: Vt
res. excludátur iſ qui probati ſunt argento, hoc
Pſal.67. eſt vt emineant qui probati ſunt eloquio
domini. Nam & alibi dicitur, Eloquia do-
Pſal.11. mini eloquia caſta, argentum igne exami-
natum. Siue gloriationem vitioſam de ſu-
perbia venientem commemorare voluerit,
eorum ſcilicet qui cum ſibi iuſte videntur
viuere, ita gloriantur quaſi non acceperint
eam, quam non per legem factorum, ſed per
legem fidei dicit excluſam, ideſt eiectam &
abiectam: quia per legem fidei quiſque co-
gnoſcit, ſi quid bene viuit dei gratia ſe habe
re, & vt perficiatur in dilectione iuſtitiæ, nõ
Pietatẽ ſe aliunde conſecuturum. Quæ cogita-
eſſe ſa- tio pium facit, quia pietas eſt vera ſapiẽtia:
pientiã. pietatem dico quam Græci theoſebiam vo
Cap.11 cant: ipſa quippe commendata eſt, cum di-
Iob.28. ctum eſt homini, quod in libro Iob legitur,
H Ecce pietas eſt ſapientia. Theoſebia porrò
ſi ad verbi originem Latine expreſſam in-
terpretaretur, dei cultus dici poterat, qui in
hoc maxime conſtitutus eſt vt anima ei nõ
ſit ingrata. Vnde & in ipſo veriſimo & in
ſingulari ſacrificio, domino deo noſtro age-
re gratias admonemur. Erit autem ingrata
ſi quid illi ex deo eſt ſibi tribuerit, præci-
pueque iuſtitiam, cuius operibus velut p-
prijs & velut a ſemetipſa ſibimet partis, nõ
vulgariter tanquam ex diuitijs aut mem-
brorum forma aut eloquentia, cæteriſque,
ſiue externis ſiue internis, ſiue corporis ſi-
ue animi bonis, quæ habere etiam ſcelerati
ſolent, ſed tanquam de ijs quæ proprie ſunt
bona bonorũ quaſi ſapienter inflatur. Quo
vitio repulſi à diuinæ ſtabilitate ſubſtantiæ
etiã magni quidam viri ad idololatrię de-
decus deſluxerũt. Vnde idem Apoſtolus in
eadem epiſtola, in qua vehemens defenſor
eſt gratiæ, cũ ſe dixiſſet eſſe Græcis ac Bar-
baris, ſapientibus & inſipientibus debitorẽ,
Rom.1. & ideo quod ad ipſum pertineret promptũ
eſſe, & in ijs qui Romæ eſſent euangeliza-
re, Non enim confundor, inquit, de euange
lio, virtus enim dei eſt in ſalutẽ omni cre-
denti Iudæo primum & Græco: iuſtitia. n.
dei in eo reuelatur ex fide in fidẽ, ſicut ſcri-
I ptum eſt: iuſtus autẽ ex fide viuit. Hæc eſt
iuſtitia dei quæ in teſtamento veteri vela-
ta, in nouo reuelatur, quæ ideo iuſtitia dei di
Abac.2. citur quòd impertiendo eam iuſtos facit: ſi-
cut domini eſt ſalus qua ſaluos facit: & hæc
eſt fides ex qua & in qua reuelatur, ex fide
Pſal.3. ſcilicet annunciantium in fidem obedien-
tium: qua fide Ieſu Chriſti, ideſt quam nõ-
bis contulit Chriſtus, credimus ex deo nõ-
bis eſſe, pleniuſque futurum eſſe quod iuſte
viuimus, vnde illi ea pietate qua ſolus colẽ
dns eſt gratias agimus. Nec immerito ſe Cogni-
Apoſtolus ex hoc articulo conuertit ad eos tio dei ſ
cum deteſtatione commemorandos, qui vi- creatu-
tio illo quod ſuperius memoraui leues & ras,
inflati, ac per ſeipſos velut per inane ſubla- Cap. 1a
ti, vbi non requieſcerent ſed fracti diſſili-
rent, in figmenta idolorum tanquam in lapi
des deciderunt. Quia enim commendaue-
rat pietatem fidei, qua deo iuſtificati grati eſ
ſe debemus, velut contrarium quod deteſta
remur ſubinferens, Reuelatur enim inquit
ira dei de cœlo ſuper omnem impietatẽ & Rom.1.
iniuſtitiam hominum eorum qui veritatem
in iniuſtitia detinent: quia quod notum eſt
dei, manifeſtum eſt in illis, deus enim illis
manifeſtauit. Inuiſibilia enim eius à crea- K
tura mundi, per ea quæ facta ſunt, intelle-
cta conſpiciuntur, ſempiterna quoque vir-
tus eius ac diuinitas, ita vt ſint inexcuſabi-
les, Quia cognoſcentes deum, non vt deũ
glorificauerunt aut gratias egerunt, ſed eua
nuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcura-
tum eſt inſipiens cor eorum. dicentes ſe eſ-
ſe ſapientes, ſtulti facti ſunt, & mutaue-
runt gloriam incorruptibilis dei in ſimili-
tudinem imaginis corruptibilis hominis &
volucrum & quadrupedum & ſerpẽtiũ.
Vide quemadmodum nos eos dixerit ve-
ritatis ignaros, ſed quòd veritatem in ini-
quitate detinuerint: quia occurrebat ani-
mo vt quæreretur, vnde illis eſſe potuerit
cognitio veritatis, quibus deus legem non
dederat. Neque hoc tacuit vnde habere po-
tuerint. Per viſibilia nanque creaturæ per-
ueniſſe eos dixit ad intelligentiam inuiſibi-
lium creatoris. Quoniam reuera ſicut ma-
gna ingenia quærere perſtiterunt, ſic inue-
nire potuerunt. Vbi ergo impietas? Quia
videlicet cum cognouiſſent deum, non ſicut
deum glorificauerunt aut gratias egerunt,
ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis. Eo-
rum proprie vanitas morbus eſt, quo ſeip-
ſos ſeducunt dum videntur ſibi aliquid eſ-
ſe, cum nihil ſint. Denique hoc tumore ſu- L
perbiæ ſeſe obumbrantes, cuius pedem ſibi
non venire deprecatur ſanctus ille cantor, Pſal.35.
qui dixit, In lumine tuo videbimus lumẽ:
ab ipſo lumine incommutabilis veritatis
auerſi ſunt, & obſcuratum eſt inſipiens cor
eorum. Non enim ſapiens cor quamuis co-
gnouiſſent

gnouiſſent deum, ſed inſipiens potius, quia
non ſicut deum glorificauerunt aut gratias
28. egerunt. Dixit. n. homini, Ecce pietas eſt ſa-
pientia: ac p hoc dicentes ſe eſſe ſapientes,
quod non aliter intelligendum eſt, niſi hoc
ipſum ſibi tribuentes, ſtulti facti ſunt. Iam
quæ ſequuntur quid opus eſt dicere? Per
hanc. n. impietatem illi homines, illi inquã
homines qui per creaturam creatorem co-
gnoſcere potuerunt, quò prolapſi, cum deus
ſuperbis reſiſtit, atque vbi demerſi ſint, me-
4 lius ipſius epiſtolæ conſequẽtia docent quã
hic commemoratur à nobis. Neque. n. iſto
opere hanc epiſtolam exponendam ſuſcepi-
mus, ſed eius maxime teſtimonio demon-
ſtrare quantum poſſumus nitimur, nõ in eo
M nes diuinitus adiuuari ad operandam iuſti-
tiam, ꝙ legem deus dedit plenam bonis ſan
ctisq; præceptis: ſed ꝙ ipſa volũtas noſtra,
ſine qua operari bonum nõ poſſumus, ad-
iuuetur & erigatur impartito ſpiritu gra-
5. tiæ, ſine quo adiutorio doctrina illa litera ẽ
occidens, quia reos potius præuaricationis
. tenet quam iuſtificat impios. Nam ſicut il-
lis per creaturam cognitoribus creatoris ea
ipſa cognitio nihil profuit ad ſalutem, quia
cognoſcentes deum non ſicut deum glorifi-
cauerunt aut gratias egerunt, dicentes ſe eſ-
ſe ſapientes, Ita eos qui p legem dei cogno-
ſcunt quemadmodum ſit homini viuẽdum
non iuſtificat ipſa cognitio, quia volẽtes ſuã
. iuſtitiam conſtituere, iuſtitiæ dei non ſunt
ſubiẽcti. Lex ergo factorum. i. operum p
quam non excluditur illa gloriatio, & lex
fidei, per quam excluditur, quo inter ſe dif-
ferant operæpretium eſt conſiderare, ſi ta-
meri valemus aduertere atque diſcernere.
Cito enim quiſque dixerit legem operum
eſſe in Iudaiſmo: legem autẽ fidei in Chri-
ſtianiſmo, propterea quia circunciſio cæte-
raque opera talia legis ſunt quæ Chriſtiana
iam diſciplina non ſeruat. Sed quantum fal
lat iſta diſcretio, iam diu quidem eſt vt mo-
limur oſtendere, & acutis ad dignoſcẽdum
tibique potiſſimum ac talibus fortaſſe iam
oſtendimus: veruntamen quoniam res ma-
gna eſt, non incongruenter in ea manifeſtã
da pluribus etiam atque etiam teſtimonijs
immoramur. Ipſam enim dicit legem ex
qua nemo iuſtificatur, quam dicit ſubintraſ
ſe vt abundaret delictum, quam tamen ne
quiſquam ob hoc imperitus argueret & ſa-
crilegis accuſaret, defendit eã dicens. Quid
ergo dicemus? Lex peccatũ eſt? Abſit, Sed
peccatũ non cognoui niſi ꝙ legem: nã con-
cupiſcentiam neſciebã niſi lex diceret, Non
concupiſces. Occaſione itaque accepta pec- Exo. 20
catum per mandatum operatum eſt in me
omnem cõcupiſcentiam. Dicit ẽt, Lex qui-
dem ſancta, & mandatum ſanctum & iuſtũ
& bonum, ſed peccatum vt appareat pecca-
tum, p bonum mihi operatum eſt mortem.
Ipſa eſt litera occidens q̃ dicit, Non concu-
piſces: dẽ qua item dicit quod paulo ante
commemoraui. Per legem. n. cognitio pecca
ti. Nunc autẽ ſine lege iuſtitia dei manifeſta-
ta eſt, teſtificata per legem & Prophetas, iu Rom.3.
ſtitia autẽ dei per fidem Ieſu Chriſti in oẽs
qui credunt, Non. n. eſt diſtinctio, Omnes
enim peccauerunt & egent gloria dei. iuſti-
ficati gratis per gratiam ipſius per redem-
ptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu: quem
propoſuit deus propitiatorium per fidem in
ſanguine ipſius, ad oſtẽſionem iuſtitiæ eius, B
propter propoſitum præcedentium pecca-
torum in dei patientia, ad oſtendendam iu-
ſtitiam ipſius in hoc tẽpore, vt ſit iuſtus &
iuſtificans eum qui ex fide eſt Ieſu. Deinde Ibidem.
ſubinfert vnde nunc agimus. Vbi eſt ergo
gloriatio tua? Excluſa eſt. Per quam legẽ?
factorũ? non, ſed p legem fidei. Lex ergo
factorum ipſa eſt quæ dicit, Non concupi- Exo.20.
ſces: quia p illam cognitio peccati eſt. Vo-
lo igitur ſcire ſi qs mihi dicere audeat, vtrũ
lex fidei non dicat, Non concupiſces: ſi. n.
non dicit, quid cauſæ eſt cur non in ea poſi-
ti ſecuri atque impune peccemus? Hoc. n.
& illi putauerunt Apoſtolum dicere de qui-
bus ait, Et ſicut dicunt nos quidã dicere, fa- Rom. 3.
ciamus mala vt veniant bona, quorum iudi-
cium iuſtum eſt. Si autem dicit etiam ipſa,
Non concupiſces: ſicut tam multa ꝓcepta
euangelica & Apoſtolica teſtificari & cla-
mare non ceſſant, quare lex factorum etiã
ipſa non dicitur? neque. n. quia non habet
opera veterum ſacramentorum, circũciſio-
nis videlicet atque cæterorum, ideo nõ ſunt
opera quæ habet in ſacramentis ſuis huic iã
tempori congruis. Aut vero de operibus ſa-
cramentorum quæſtio fuit quando mentio
legis ob hoc fiebat, quia per ipſam cognitio C
peccati eſt, & ideo ex eo nemo iuſtificatur,
vnde non p illam excluſa eſt gloriatio, ſed
p legem fidei, ex qua iuſtus viuit. Sed nun- Rom.1.
quid & per iſtam non fit cognitio peccati,
cũ & ipſa dicat, Non concupiſces? Quid
igitur intereſt breuiter dicã. Quod operũ
lex minãdo imperat, hoc fidei lex credendo
impetrat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Exo.20. impetrat. illa dicit, Non concupiscës: ista
Sap. 8. dicit, Cum scirem quia nemo esse pōt continens nisi deus det, & hoc ipsum erat sapientiæ, scire cuius esset hoc donum, adij dñm
Iacobi.1. & deprecatus sum. Ipsa est illa sapientia q̄ pietas vocatur, qua colitur pater luminum, à quo est omne datum optimū & omne do-
2.Co.10 num perfectum. Colitur autem sacrificio laudis actionisq̄; gratiarum, vt cultor eius non in seipso, sed in illo glorietur. Ac p̄ hoc lege operum dicit deus, fac quod iubeo: lege fidei dicitur deo, da quod iubes. Ideo.n. iubet lex vt admoneat quid faciat fides. i. vt cui iubetur: si nondū pōt sciat quid petat: si aūt continuo potest & obedienter facit,
1.Cor.2. debet etiā scire quo donante possit. Non.n. spiritum huius mundi accepimus, ait idem ipse constantissimus gratiæ prædicator, sed spiritum qui ex deo est, vt sciamus q̄ à deo
D donata sunt nobis. Quis est aūt spiritus mū
Rom.1. di huius, nisi superbiæ spiritus? Quo cor insipiens obscuratum est eorum qui cognitum deum non vt deum gratias agendo glo
Rom.10 rificauerunt: nec alio spiritu decipiuntur ēt illi qui ignorantes dei iustitiam & suam iustitiam volentes constituere, iustitiæ dei nō sunt subiecti. Vnde mihi videtur magis esse fidei filius qui nouit à quo speret qd nōdum habet, q̄ qui sibi tribuit id quod habet: quanuis vtrique horum præferendus sit, q̄
Luc.18. & habet, & nouit à quo habeat, si tamen nō se credat iam esse quod nondum est: ne incidat in vitium illius Pharisæi, qui quāquam deo gratias ageret ex ijs q̄ habebat, nihil tñ petebat dari sibi, tanquam nihilo indigeret ad augēdam perficiendamve iustitiam. His igitur consideratis pertractatisq̄; pro viribus quas dominus donare dignatur, colligimus non iustificari hominem præceptis bonæ vitæ nisi per fidem Iesu Christi, Hoc est non lege operum, sed lege fidei: non litera, sed spiritu, non factorum meritis, sed gra-
Decalogus quoque occidit nisi adsit gratia.
tuita gratia. Quanuis itaque illos quibus circuncisio persuadebatur ita corripere atque corrigere videatur Apostolus, vt legis nomine eandem circūcisionem appellet, cæterasq̄; eiusmodi legis obseruationes, quas tanquam vmbras futuri iam nunc respuunt
Cap.14. Christiani, id tenentes quod p̄ illas vmbras
E figurate promittebatur: tñ legem ex qua neminem dicit iustificari, non tantum in illis sacramentis q̄ habuerunt promissiuas figuras, verumetiam in illis operibus vult intelligi, quę quisquis fecerit, iuste viuit: vbi est & illud, Non concupiscës. Atq; vt hoc qd̄ Exo.34. dicimus fiat planius, ipsum decalogum vi- & 20.
deamus. Certe.n. legem Moyses ministrandam populo accepit in monte, scriptam in lapides tabulis digito dei: hæc decem præceptis constringitur, vbi nihil de circuncisione mandatum est, nihil de victimis pecorum, quę nunc à Christianis non immolantur. In illis igitur decem præceptis excepta sabbati obseruatione, dicatur mihi quid nō sit obseruandum à Christiano, siue de non faciendis colendisq̄; idolis alijsq̄; vllis dijs, præter vnum verum deum, siue de non accipiendo nomine domini in vanū, siue de honore parentibus deferendo, siue de cauēdis fornicationibus, homicidijs, furtis falsis, testimonijs, adulterijs, re aliena concupiscenda? Quid horum quisquam dixerit, Chri- F
stianum non debere seruare? An forte non istam legem quæ in illis duabus tabulis scripta est literam occidentem appellat Apostolus, sed illam circuncisionis aliorumq̄; veterum iamque abolitorum sacramentorum? Sed quò putabimus, cum in ea sit, Non cōcupisces: per quod mandatum quanuis sanctum & iustum & bonū, fefellit me, inquit, peccatum, & per illud occidit? Quid enim aliud est, Litera occidit, spiritus aūt viuificat: quanuis euidentius eo ipso loco ad Corinthios vbi ait, Litera occidit, spiritus autē viuificat: non aliam velit intelligi literam, q̄ ipsum decalogum in illis duabus tabulis scriptum? Sic enim dicit, Q̄m estis epistola 2.Co.3.
Christi ministrata per nos, scripta nō atramento, sed spiritu dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Confidentiam autem talem habemus per Iesum Christum ad deum, non, quia idonei simus cogitare aliquid à nobis quasi ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex deo est, q̄ idoneos nos fecit ministros noui testamenti, non litera, sed spiritu. Litera.n. occidit, spiritus aūt viuificat. Si aūt ministratio mortis in literis figurata in lapidibus fuit in glo-
ria, ita vt non possent intendere filij Israel G
in faciem Moysi, propter gloriam vultus eius quæ euacuatur, quare non magis ministratio spiritus erit in gloria? Si.n. ministratio damnationis in gloria est, multo magis abundabit ministerium iustitiæ in gloria. Dici de his verba multa possunt, sed postea fortasse opportunius. Nunc autem aduerte quam dicat literam q̄ occidit, cui velut ecōtrario vinificantem spiritū ingerit. Ea certe est

est ministratio mortis in literis figurata lapideis, & ministratio damnationis, quia lex subintrauit vt abundaret delictum. Porrò
v.5. autem præcepta ipsa tam sunt vtilia faciēti atque salubria, vt nisi quis ea fecerit, vitam habere non possit. An vero propter vnum præceptum quod ibi de sabbato est positū, dictus est decalogus litera occidens, quoniā quisquis illum diem obseruat sicut litera so-
v.8. nat, carnaliter sapit? Sapere autē secundum carnem mors est: & illa nouem præcepta q̄ sic recte obseruantur vt scripta sunt, nō ad legem operum ex qua nemo iustificatur, sed ad legem fidei ex qua iustus viuit, pertinere putanda sunt. Quis tam absurde sentiat, ministrationem mortis in literis figuratā lapideis, non dici ex omnibus decem præce-
H ptis, sed ex vno solo quod ad sabbatū perti-
v.9. net? Vbi ergo ponimus. Lex iram operatur.
v.5. Vbi enim non est lex, nec præuaricatio. Et vsque ad legem peccatum in mundo fuit: Peccatum autē non deputatur cum lex nō esset. Et illud quod iam totiens commemorauimus, Per legem cognitio peccati: maxi-
v.5. meque illud vbi euidentius expressit vnde agitur, Concupiscētiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces. Quem totum lo-
v.7. cum attende, & vide vtrum quicquam propter circuncisionem vel sabbatum, vel quid aliud vmbratilis sacramenti, ac non totum propter hoc dicat, quòd litera prohibēs peccatum non iustificat hominem, sed potius occidit augendo concupiscentiam & iniquitatem, præuaricationem cumulando: nisi liberet gratia per legē fidei quæ est in Christo Iesu, cum diffunditur charitas in cor-
v.5. dibus nostris, per spiritum sanctum qui datus est nobis. Cum enim dixisset, vt seruiamus in nouitate spiritus & non in vetustate literæ, Quid ergo dicemus, inquit? Lex
v.7. peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognoui, nisi per legem. Nam concupiscētiam I nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces. Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat. Ego viuebam aliquando sine lege, adueniente autem mandato, peccatum reuixit. Ego autem mortuus sum, & inuentum est mihi mandatum quod erat in vitā, hoc esse in mortem. Peccatum.n. occasione accepta per mandatum fefellit me, & per illud occidit. Itaq; lex quidē sancta, & mandatum sanctum & iustum & bonū.

Quod ergo bonum est, bonum est.n. factū est mihi mors? Absit. Sed peccatū vt appareat peccatū, per bonū mihi operatum est mortē, vt fiat super modum peccans peccatum per mandatū. Scimus.n. quia lex spiritalis est, ego aūt carnalis sum venundatus sub peccato. Quod.n. operor ignoro. nō.n. quod volo hoc ago, sed qd̄ odi illud facio. Si autem quod nolo hoc facio, cōsentio legi q̄m bona est. Nunc aūt nō iam ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Scio enim quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Velle enim adiacet mihi, perficere autē bonum non. Nō enim quod volo facio bonum, sed quod nolo malum hoc ago. Si autem quod nolo ego hoc facio, K
iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Inuenio ergo legem volēti mihi facere bonum, q̄m mihi velle malū adiacet. Condelector enim legi dei secundū interiorem hominē. Video aūt aliam legem in membris meis repugnantem legi mētis meæ, & captiuum me in legem peccati ducentem, quæ est in membris meis. Miser ego hō., quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christū dominum nostrū. Igitur ego ipse mente seruio legi dei, carne autē legi peccati. Apparet igitur literæ vetustatem, si desit nouitas spiritus, reos facere potius cognitione peccati, quā liberare à peccato. Vnde & alibi scri- Eccleſia ſtes. 1.
ptum est, Qui apponit scientiam, apponit & dolorem: nō quia ipsa lex malum est, sed quia mandatum bonum habet in litera demonstrante, non iu adiuuante spiritu: quod mandatum fit timore pœnæ, non amore iustitiæ, seruiliter fit non liberaliter, & ideo nec fit: non enim fructus est bonus qui de charitatis radice non surgit. Porrò autem si adsit fides quæ per dilectionem operatur, incipit condelectari legi dei secundum inte- Gal. 5.
riorem hominem, quæ delectatio non literæ, sed spiritus donum est etiam si alia lex in membris adhuc repugnat legi mentis, do L
nec in nouitatem quæ de die in diem in interiore homine augetur, tota vetustas mutata pertranseat, liberante nos de corpore mortis huius gratia dei per Iesum Christū dominum nostrum. Hæc gratia in testā- Gratia
mento vetere velata latitabat, quę in Christi euan- in vete-
gelio reuelata est dispensatione temporum ri testa-
ordinatissima, sicut deus nouit cuncta di- mēto la-
ponere. Et fortasse ad illud ipsum eius lati- tens, in
bulum pertinet quod in eo decalogo, qui nouo re-
datus

telatur. datus est in monte Sina, hoc solum præce-
cap. 15, ptum figurate occultatū est qđ ad sabbatū
Exo.20 pertinet. Sabbatum autē dies sanctificatio-
nis est. Nec vacat quòd inter omnia opera
quæ fecit deus, illic primo sanctificatio so-
nuit, vbi ab omnibus operibus requit. Vñ
Gen. 2. nunc non est differendi locus. Veruntamen
quod rei de qua agitur satis esse arbitror,
non frustra illo die populus ab omni opere
seruili abstinere præceptus est, quo signifi-
Exo.31 catur peccatū, nisi quia non peccare sanctifi
eationis est, hoc est muneris dei per spiritū
sanctum: quod in lege quę duabus lapideis
M tabulis conscripta est solum inter cætera in
vmbra figuræ positum est, in qua Iudæi sab
batum obseruant: vt hoc ipso significaretur
tempus tunc fuisse occultandæ gratiæ, quæ
nouo testamēto fuerat per Christi passio-
Mat.27. nem tāquam scissione veli reuelanda. Cū
.n. transierit, inquit, ad Christum auferetur
2.Co.3. velamen. Deus aūt spiritus est, vbi autē
Spūssan spiritus domini, ibi libertas. Hic autē spūs
ctus cur dictus domini cuius dono iustificamur, quo fit in
nobis vt non peccare delectet, vbi libertas
sit digi- est, Sicut præter hunc spiritum peccare de-
tus dei. lectat, vbi seruitus, à cuius operibus abstinē
Cap.16 dum, id est spiritaliter sabbatizandum est.
2.Co.3. Hic spiritussanctus per quem diffunditur
Rom.5. charitas in cordibus nostris, quæ plenitudo
Ro. 13. legis est, etiam digitus dei in euangelio dici
Luc.11. tur. Vnde quia & illæ tabulæ digito dei con
scriptæ sunt, & digitus dei est spiritus dei p
quem sanctificamur, vt ex fide viuentes per
dilectionem bene operemur, quem nō mo-
ueat ista cogruentia ibidemq; eadem subsi-
stentia? Dies enim quinquaginta computā-
tur à celebratione Paschæ, quæ occasione fi
guratæ ouis per Moysen fieri præcepta est,
in significationem vtique futuræ domini-
cæ passionis, vsque ad diem quo Moyses le-
gem accepit in tabulis digito dei cōscriptis:
similiter ab occasione & resurrectione illius
A qui sicut ouis ad immolandum ductus est,
Esa. 53. quinquaginta diebus completis, congrega-
Acto.2. tos in vnum fideles digitus dei, hoc est spi-
Cōpara ritussanctus impleuit. In hac mirabili con-
tio prę- gruentia illud certe plurimum distat, quòd
ceptorū ibi populus accedere ad locum vbi lex daba
decalogi tur, horrendo terrore prohibetur: hic autē
cū chari in cos superuenit spiritussanctus, qui eū p
tate data missum expectantes in vnum fuerant con
à spiritu gregati. Ibi in tabulis lapideis digitus dei
sancto. operatus est, hic in cordibus humanis. Ibi
Cap.17. ergo lex extrinsecus posita est qua iniusti

terrerentur, hic intrinsecus data est qua iu- Exo.19
stificarentur. Nā nō adulterabis, nō homi- Exo.20
cidiū facies, non concupisces, & si quod est Ro. 13.
aliud mandatum, quod vtiq; in illis tabulis
scriptū est, in hoc, inquit, sermone recapitu
latur, in eo q̄ diliges proximum tuum tan-
quā teipsum. Dilectio proximo malum nō
operatur. Plenitudo autē legis est charitas.
Hæc nō in tabulis cōscripta lapideis, sed dif
fusa est in cordibus nostris per spiritūsanc-
tum, qui datus est nobis. Lex ergo dei est Rom.5.
charitas. Huic prudentia carnis non est su-
biecta, neq; n. potest, sed ad hanc prudentiā
carnis terrendam cū in tabulis scribuntur
opera charitatis, lex est operū, & litera occi
dens prævaricatorem. Cū aūt ipsa charitas
diffunditur in corde credentium, lex est fi- B
dei, & spiritus viuificās dilectorē. Vide nūc
quemadmodum consonet ista discretio illis
Apostolicis verbis quæ pauloante ob aliud
commemorata & diligentius pertractanda
distuleram. Manifestati, inquit, qm̄ estis epi 2.Co.3.
stola Christi ministrata per nos, scripta nō
atramento, sed spiritu dei viui, nō in tabu-
lis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.
Ecce quemadmodū ostendit quia illud ex-
tra hominem scribitur, vt eum forinsecus
terrificet: hoc in ipso homine, vt eū intrin-
secus iustificet. Carnales aūt tabulas cordis
dixit non carnalis prudentiæ sed tanquam
viuentis sensumq; habentis in comparatio-
ne lapidis qui sine sensu est. Et quod paulo-
post dicit, quòd non poterant intendere fi-
lij Israel vsq; in finē vultus Moysi, & ideo
eis per velum loquebatur, hoc significat,
quia litera legis neminem iustificat, sed ve-
lamen positum est in lectione veteris testa-
menti donec ad Christum transeatur, & au
feratur velamen .i. transeatur ad gratiā, vt
intelligatur ab ipso nobis esse iustificationē,
qua faciamus quod iubet. Qui ꝓpterea iu-
bet vt à nobis deficientes ad illū confugia- C
mus. Ideo vigilantissime cū dixisset, Cōfidē Ibidem.
tiā talē habemus per Christū ad deū: ne no
stris hoc viribus tribueretur, cōtinuo com-
mendauit vnde agitur dicens, Nō quòd ido
nei sumus cogitare aliquid à nobis quasi ex
nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex deo
est, qui & idoneos nos fecit ministros no-
ui testamenti, non literæ, sed spiritus, Litera
enim occidit, spiritus autem viuificat. Rom. 4.
Proinde quia lex, sicut alibi dicit, prævarica Vetus
tionis gratia posita est. i. litera ista extra ho- lex mor-
minem scripta, propterea eā & ministratio- tem, no-
nem

stri- nem mortis & ministrationem dānationis
mi- appellat. Hanc aūt. i. nouum testamentum,
.8. ministrationem spiritus & ministrationem
iustitiæ dicit, quia p donum spiritus opera-
mur iustitiā & à prævaricationis damnatio
ne liberamur. Ideo illud euacuatur, hoc ma-
net: qm̄ terrenus pædagogus auferetur, cū
timori successerit charitas. Vbi. n. spiritus
.3 dñi, ibi libertas. Hanc autē ministrationem
non ex meritis nostris, sed ex misericordia
.4 esse sic dicit, Propter quod habentes minis-
strationem hanc, sicut misericordiam conse
cuti non infirmemur sed abijciamus occul-
ta confusionis, nō ambulantes in astutia, ne-
que dolo adulterantes verbum dei. Hanc
D astutiā & dolum hypocrisim vult intelligi,
quia volunt iusti videri superbi. Vnde & in
Psalmo quem ad huius ipsius gratiæ testifi-
cationem cōmemorat idem Apostolus: Bea
.5. tus, inquit, cui non imputauit dñs peccatū,
.11. neque est in ore eius dolus. Hæc est humi-
lium sanctorum confessio, non se iactātium
esse quod non sunt. Et paulopost, Non. n.
.4 nosmetipsos, inquit, prædicamus, sed Iesum
Christum dñm nostrum, nos aūt seruos ve
stros p. Iesum, quia deus qui dixit de tene-
bris lumen clarescere, claruit in cordibus no
stris ad illuminationem scientiæ gloriæ eius
in faciem Christi Iesu. Hæc est scientia glo
riæ eius qua scimus ipsum esse lumen, quo
tenebræ nostræ illuminantur. Et idipsum
attende quemadmodum inculcet. Habemus
aūt, inquit, thesaurum istum in vasis fictili-
bus, vt eminentia virtutis sit dei & non ex
nobis. Et paulopost cum eandem gratiā vbe
rius in dño Iesu Christo q̄ commēdans, vsq;
ad illud veniret in indumentum iustitiæ fi-
dei, quo induti non inueniamur, & pp hoc
.5 ingemiscimus mortalitate prægrauati, habi-
tatulum nostrum quod de cœlo est superin
dui cupientes, vt absorbeatur mortale à vi-
ta, vide quid adiungat. Qui aūt operatus est
E nos, inquit, in hoc ipsum deus q̄ dedit nobis
pignus spiritus. Et post pauca intulit, vt nos
simus iustitia dei in ipso. Hæc est illa iustitia
dei, nō qua ipse iustus est, sed qua nos ab eo
me facti. Nemo ergo Christianorū aberret
ab hac fide q̄ sola Christiana est: neque quis-
quam tum verecundatus fuerit dicere per
nos ipsos fieri nos iustos non in nobis hoc
operante gratia dei, quia videt hoc à fideli-
bus & pijs credi non posse cum dicitur, ad
hoc se conuertat vt dicat, ideo sine operatio-
ne gratiæ dei nos iustos esse non posse, quia

legem dedit, quia doctrinam instituit, quia
bona præcepta mandauit. Illa. n. sine adiuuā
te spiritu proculdubio est litera occidēs: cū
vero adest viuificans spiritus, hoc ipsum in-
tus conscriptum facit diligi, quod foris scri-
ptū lex faciebat timeri. Inspice in hoc pau-
lulum & in eo testimonio quod p Prophe-
tam de hac re præclarissime dictū est, Ecce
dies venient dicit dñs, & consummabo sup Hier.31.
domum Israel & super domū Iuda testa-
mentum nouum, non secundum testamētū
qđ feci patribus eorum in die qua apprehē-
di manū eorū vt educerē eos de terra Aegy
pti: quia ipsi non perseuerauerunt in testa-
mento meo & ego neglexi eos dicit dñs: qa
hoc testm̄ est quod ordinabo domui Israel, F
Post illos dies, dicit dñs, dabo leges meas in
eor illorum, & in mente eorum scribā eas,
& ero eis in deum, & ipsi erunt mihi in po-
pulum: & non docebit vnusquisque ciuem
suum & vnusquisq; fratrem suum dicens,
cognosce dñm, quia oēs cognoscent me à mi
nore vsq; ad maiorē eorum, quia propitius
ero iniquitati eorum, & peccata eorum non
memorabor vltra. Quid ad hæc dicemus à
Nempe in vteribus libris aut nusquā aut
difficile ꝓter hunc Propheticum locum le-
gitur facta cōmemoratio testamēti noui, vt
omnino ipso nomine appellaretur. Nā mul
tis locis hoc significatur & prænūciatur fu-
turum, sed non ita vt ēt nomen legatur ex-
pressum. Considera igitur diligenter quam
differentiam inter duo testamenta. i. vetus
& nouum deus esse testatus sit, cū dixisset,
Non secundum testm̄ quod feci patribus
eorum in die qua apprehendi manum eorū
vt educerē eos de terra Aegypti. Vide quid
adiunxit, Quia ipsi non pleuerauerunt in
testamento meo. Vitio eorum deputat q̄ in
testō dei non permanserunt, ne lex quā tūc
acceperunt culpāda videatur. Ipsa est enim Matt. 5.
quā nō venit Christus soluere sed implere, G
Non tō p eādem legem iustificatis impijs,
sed p gr̄am: hoc quippe agit viuificans spi-
ritus, sine quo litera occidit. Si. n. data esset Gal. 3.
lex q̄ posset viuificare, omnino ex lege esset
iustitia: sed conclusit scriptura omnia sub
peccato, vt ꝓmissio ex fide Iesu Christi da-
rēt credentibus. Ex hac ꝓmissione, hoc est
ex dei beneficio ipsa lex impletur, sine qua
promissione ꝓuaricatores facit: vel vsque ad
effectum mali operis, si ēt repagula timoris
concupiscentiæ flāma transcenderit, vel cer
te in sola voluntate, si timor pœnę suauitatē

libi-

libidinis vicerit. Quod enim ait. Conclusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus: ipsius conclusionis vtilitas dicta est. Nam conclusit ad quos vsus, nisi quemadmodum alibi dicitur, Priusquam autem veniret fides, sub lege custodiebamur, concluſi in eā fidem quæ postea reuelata est. Lex ergo data est, vt gratia quæreretur, Gratia data est, vt lex impleretur. Neque enim suo vitio non implebatur lex, sed vitio prudentiæ carnis. Quod vitium per legem demonstrandum, per gratiam sanandū fuit. Quod enim impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem, misit deus filium suū in similitudine carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustitia legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritū. Vnde & in isto Prophetico testimonio, Consummabo, inquit, super domum Israel & super domum Iuda testamentum nouū: quid est consummabo, nisi implebo, non secundum testamentum quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manum eorū vt educerem eos de terra Aegypti. Ergo illud vetus erat, quia hoc nouum est. Vnde igitur illud vetus, hoc nouum, cum lex eadem impleatur per testamentum nouum q̄ dixit in veteri, Non concupisces? Quia ipsi, inquit, non perseuerauerunt in testamento nouo, & ego neglexi eos, dicit dñs. Ergo propter veteris hominis noxam quæ per literam iubentem & minātem minime sanabatur, dicitur illud testamentum vetus: hoc autem nouum, propter nouitatem spiritus, quæ hominem nouum sanat à vitio vetustatis. Denique attende quod sequitur, & vide quanta luce fiat perspicuum, quod sibi vidē tes nolunt homines intueri, quia hoc testamentum, inquit, quod ordinabo domui Israel, Post dies illos dicit dñs dabo leges meas in cor illorum, & in mente eorum scribā eas. Ecce est, vnde Apostolus ait, quod supra commemorauimus. Nō in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis, quia non atramento, sed spiritu dei viut. Nec ob aliud arbitror in eo loco Apostolum voluisse commemorare testamentum nouum: ibi quippe ait, Qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti, non literæ, sed spiritus, nisi quia istam intuebatur prophetiam cum diceret, Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus, quoniam hic dictum est, In cordibus eorum scribam eas: Vbi nominatim promissum est testamentum nouum.

Lex. Gratia. Rom.8. H Hier.31. Lex vetus, Lex noua. Cap.20. Exo.20. Hier.31. I 2.Cor.3 Ibidem.

Quid sunt ergo leges dei ab ipso deo scriptæ in cordibus, nisi ipsa præsentia spiritus sancti, qui est digitus dei, quo præsente diffunditur charitas in cordibus nostris, quæ plenitudo legis est, & præcepti finis. Nam quia veteris testamenti promissa terrena sunt, licet exceptis sacramentis, quæ vmbra erant futurorum, sicut est circuncisio, & sabbatum, & aliæ dierum obseruationes, & quarundam escarum ceremoniæ, & multiplex sacrificiorum sacrorumq́; ritus quę vetustati carnalis legis iugoq́; seruili congruebant, talia contineant præcepta iustitiæ qualia nunc quoq; obseruare præcipimur, quæ maxime duabus illis tabulis sine figura adū bratæ significationis expressa sunt, sicut est, Non adulterabis, non homicidium facies, non concupisces, & si quod aliud est mandatum quod in hoc sermone recapitulatur, Diliges proximum tuum sicut teipsum: tū quia in eo, sicut dixi, promissa terrena & tēporalia recitantur, quæ bona sunt huius corruptibilis carnis, quanuis eis sempiterna atque cœlestia ad nouum. s. testamentum pertinentia figurarentur, nunc ipsius bonum cordis promittitur, mentis bonum, spiritus bonum, hoc est, intelligibile bonum, cum dicitur, Dabo leges meas in mente eorum, & in cordibus eorum scribam eas. Vnde significauit eos non forinsecus terrentem legem formidaturos, sed intrinsecus habitantem ipsam legis iustitiam dilecturos. Deinde addidit & mercedem, Et ero eis in deum, & ipsi erunt mihi in populum. Hoc est illud quod de deo ait ille, Mihi autem adhærere deo bonum est. Ero, inquit, illis in deum, & ipsi erunt mihi populus. Quid hoc bono melius, quid hac fœlicitate fœlicius, viuere deo apud quem est fons vitæ, & in cuius lumine videbimus lumen? De hac vita dicit ipse dñs, Hæc est autem vita æterna vt cognoscant te vnum verum deum, & quem misisti Iesum Christum. i. te & quem misisti Iesum Christum vnum verum deum. Hoc. n. & ipse promittit dilectoribus dicēs, Qui diligit me mandata mea custodit, & q diligit me diligetur à patre meo, & ego diligam eum & ostendam meipsum illi. Vtique in forma dei in qua æqualis est patri, non in forma serui in qua se & impijs ostendebat. Tunc. n. fiet quod scriptū est, Tollatur impius vt non videat claritatem domini.

Lex scripta in cordib. Cap.21. 2. Reg. Cap.37. Exo.20. Hier.31. Psal.72. Psal.35. Ioan.17. L Ioā. 14. Phil.2.

Quando

Qū ibunt filii istri in ignem æternū, iusti autem in vitam æternam. Quę vita æterna sicut commemoraui definita est ea esse, vt cognoscant vnum verū deū. Hinc dicit & Ioannes, Dilectissimi, filij dei sumus & nondū apparuit quid erimus. Scimus quia cum apparuerit similes ei erimus, qm videbimus eū sicuti est. Hæc similitudo nūc incipit reformari, quādiu homo interior renouat de die in diem secundum imaginem eius qui creauit eum. Sed ad illius eminētiæ perfectionem q̄ tunc futura est, quid hoc, aut quantū est? Siquidē Apostolus ad illa ineffabilia qualecunq; adhibens de notis rebus exemplū, paruulam ætatem virili cōparauit ętati. Cū essem, inquit, paruulus quasi paruulus loquebar, quasi paruulus sapiebā, quasi paruulus cogitabā: cū aūt factus sum vir, euacuaui ea quæ pàruuli erāt. Cur aūt hoc dixerit, cōsequenter oñdens, Videmus, inquit, nūc per speculū in ænigmate, tunc aūt facie ad faciē. Nunc scio ex parte, tunc aūt cognoscam sicut & cognitus sum. Proinde etiā per hunc Prophetā cuius testimoniū pertractamus, hoc addit: Vt in eo merces, in eo finis, in eo perfectio fœlicitatis, in eo beatæ æternæq́; vitæ summa consistat. Cum. n. dixisset, Et ero illis in deum, & ipsi erunt mihi populus: continuo addidit, Et non docebit vnusquisq; ciuem suum & vnusquisq; fratrem suum, dicens, Cognosce dominum: quia oēs cognoscent me à minore vsq; ad maiorem eorū. Nunc certe iam tempus est testamenti noui, cuius per Prophetam facta est promissio per hæc verba q̄ ex illa prophetia commemorauimus. Cur ergo adhuc dicit vnusquisq; ciui suo & fratri suo, cognosce dñm? An forte non dī cum Euangeliū p̄dicetur, & eius ipsa sit p̄dicatio vt hoc vbique dicatur? Nā vnde se Apostolus gentium dicit esse doctorē, nisi quia hoc fit quod ipse ait, Quo inuocabunt in quem non crediderunt? Aut quo credent ei quem non audierunt? Quo aūt audient sine prædicante? Cū ergo nūc ista prædicatio vsquequaq; crebrescat, quo tēpus est testamēti noui, de quo Propheta dixit, Et nō docebit vnusquisq; ciuē suū, & vnusquisq; fratrē suū dicēs, cognosce dominū, quia oēs cognoscent me à minore vsque ad maiorē eorū, nisi quia ciusdē testamenti noui æternā mercedem. i. ipsius dei beatissimā contēplationem promittēdo cōiunxit? Quid ergo est, Oēs à minore vsq; ad maiorē eorū: nisi oēs ptinentes spiritaliter ad domū Israel & ad domū Iuda, hoc est ad filios Isaac & ad semē Abrahæ? Ipsa. est. n. promissio qua ei dictum est, In Isaac vocabitur tibi semē. Nō enim qui filij carnis hi filij dei, sed filij promissionis deputantur in semine. Promissionis aūt verbū hoc est, Ad hoc tempus veniā, & erit Saræ filius. Nō solū aūt, sed & Rebecca ex vno cōcubitu habens Isaac patris nostri: De nō dum. n. natis, nec qui aliquid operati fuerāt boni aut mali, vt sedm electionem propositū dei maneret, non ex operibus sed ex vocante dictū est ei, quia maior seruiet minori. Hæc est domus Israel vel domus Iuda pp Christū, qui venit ex tribu Iuda. Domus filiorū promissionis hęc est, nō operū propriorū, sed beneficij dei. Hoc est. n. deus promittit qd ipse facit: non. n. ipse promittit & alius facit qd iam non est promittere sed prædicere. Ideo non ex operibus sed ex vocante, ne ipsorum sit non dei, Ne merces nō imputetur sedm gratiam, sed secundum debitum, atq; ita gratia iam nō sit gratia, cuius vehemens defensor est atq; assertor minimus Apostolorū, qui plus omnibus illis laborauit, non ipse autem sed gratia dei cū illo. Oēs. n. inquit, agnoscent me: Oēs domus Israel & domus Iuda. Neq; enim omnes qui ex Israel hi sunt Israel, sed oēs quibus dicitur in Psalmo pro susceptione matutina, hoc est pro luce noua, testamenti scilicet noui, Vniuersum semen Iacob magnificate eum timeat eum omne semē Israel. Vniuersum omnino semē prorsus omne semen promissorū atq; vocatorū, sed eorum qui sedm propositū vocati sunt. Quos. n. pdestinauit, illos & vocauit, quos aūt vocauit, illos & iustificauit: quos autem iustificauit, illos & glorificauit. Ideoque ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei tantum qd ex lege est. i. qd ex vetere testamēto venit ad nouū, sed & ei qd ex fide est nō sibi promissa lege. Ex fide aūt Abraham. i. imitatores fidei Abraham, qui est pater omniū nostrū sicut scriptum est, quia patrem multarum gentium posui te. Omnes ergo hi prędestinati, vocati, iustificati, glorificati cognoscent deum gratia testamenti noui, à minore vsque ad maiorem eorum. Sicut ergo lex factorum scripta in tabulis lapideis, mercesq́; eius terra illa promissionis, quam carnalis domus Israel cum ex Aegypto li-

Rom.9. B Gen.18. Gen.25 Gen. 17 Rom.4. Rom.8. C

Universidad de Deusto
Biblioteca

berata esset, accepit, pertinet ad testamentū vetus: ita lex fidei scripta in cordibus, mercesq; eius species cōtemplationis, quā spiritalis domus Israel ab hoc mūdo liberata p-
2.Co.13. cipiet, ptinet ad testamentum nouū. Tunc fiet qđ dicit Apostolus. Siue pphetiæ euacuabunt, siue linguæ cessabunt, siue scientia euacuabit, illa. s. paruulorū scientia in qua hic viuitur, q̄ ex parte p speculū in enigmate videt: p p hanc. n. necessaria est prophetia, cum adhuc præteritis futura succedunt: pp hanc linguę. i. multiplicitas significationum cum ex alio atq; alio aliud atq; aliud admonetur, qui nondū æternam lucē perspicuæ veritatis mente purgatissima cōtē-
D platur. Cum autem venerit quod perfectū est, & totum hoc qđ ex parte est fuerit euacuatum, tūc quod assumpta carne, carni apparuit ostendet seipsam dilectoribus suis: tunc erit vita æterna, vt cognoscamus vnū verum deum, tūc similes ei erimus, quoniā tunc cognoscemus sicut & cogniti sumus.
Hic.31. Tunc nō docebit vnusquisq; ciuem aut fratrem suum dicens, cognosce dūm. Oēs. n. cognoscent eum à minore vsq; ad maiorē eorū. Quod multis modis intelligi potest. Siue quia & illic quisq; sanctorū tanquam
1.Co.15 stella ab stella differt in gloria. Nec ad rem quicquam interest vtrum à minore vsque ad maiorem, sicut dictum est, an si à maiore vsque ad minorem diceretur: qđ similiter nihil interest, etiam si minores intellexerimus, qui tantummodo credere, maiores autem qui etiam intelligere quantum in hac vita fieri potest lumen incorporeum atque incommutabile valuerunt. Siue minores, tempore posteriores: maiores autem, tempore priores intelligi voluit. Simul. n. promissam dei cōtēplationē accepturi sunt oēs, quia & illi p nobis meliora puiderunt, ne sine nobis plecti perficerent. Et ideo velut
E minores reperiūtur priores, quia minus dilati sunt sicut in illo euangelico denario p
Mat. 20 similitudinē dicit, quē prius accipiunt qui posteriores venerunt ad vineam. Siue quolibet alio modo, qui me in pūcta forsitan fugit, minores maioresq; accipiēdi sunt. Illud tū quantū potes diligenter attende, qđ
Noue legis veteris q; tanto molimine conor ostendere. Cū testamentum nouum Propheta promitteret, nō
discrimē sēcm testamentum qđ prius factum est populo Israel ex Egypto liberato, nihil eum
Ca. 25. de sacrificiorum, vel quorunc unq; sacrorū commutatione dixisse, quanuis & ipsa sine dubio fuerat secutura, sicut secutam videmus, qđ multis alijs locis eadem pphetica scriptura testat: sed tantūmodo istā cōmendasse distantiam, q̄ leges suas daturus esset deus in mēte eorū qui ptinerēt ad hoc testamentū, & eorū scripturas in cordibus. Vñ Apostolus sumpsit nō atramēto, sed spi- 2.Co.3.
ritu dei viui, nō in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus sempiternā q̄; mercedē iustificationis huius, non terrā de qua Psal.77.
pulsi sunt Amorrei & Zethæi, & aliæ gentes q̄ ibi cōmemorātur, se ipm deū cui adhęrere bonū est, vt bonū dei qđ diligunt, deus sit ipse quem diligūt. Itē q̄; & homines à deo nisi peccata nō separāt, q̄ nō nisi peccādē gratiā dimittunt. Vñ cū dixisset: Omnes. n. cognoscent me à minore vs; ad maiorē eorum: mox addidit, Quia propitius ero iniquitati eorum, & peccata eorum non memorabor vltra. Per legē ergo factorum dicit dominus, Nō concupisces, per legē fidei dicit dūs, Sine me nihil potestis facere. Aie- Hie.31.
bat. n. de bonis operibus, hoc est, de palmi- F
tum fructibus. Cum igitur hæc appareat distantia veteris & noui testamenti, q̄ lex ibi Exo.32
in tabulis, hic in cordibus scribitur, vt qđ ibi forinsecus terret, hic delectet intrinsecus, i biq; fiat præuaricator per occidentē literā: hic dilector per viuificantē spiritum: non ideo dicēdum est q̄ deus adiuuet nos Degen-
ad operandam iustitiā atq; operet in nobis ribus du
& velle & operari pro bona voluntate, quia ce natu-
præceptis iustitiæ forinsecus insonat sensi- ra co-
bus nostris, sed quia intrinsecus ineremen- gnoscen
tum dat diffundendo charitatem in cordi- tibus
bus nostris per spiritum sanctū qui datus deū, ac
est nobis. Videndum est autē quomodo de lege
dicat Apostolus. Cū. n. gētes quæ legē nō scripta
habent naturaliter, q̄ legis sunt faciunt, hi cordib⁹
legem non habentes ipsi sibi sunt lex, qui Christia-
ostendunt opus legis scriptū in cordibus norum,
suis: ne videat nō esse certa distātia noui te- Cap.26
stamēti, q̄ leges suas dūs in cordibus popu Rom.2.
li sui se scripturū esse promisit, q̄quidem G
hoc gentes naturaliter habeant. Pertractan
da igitur hæc quæstio, quæ non mediocris
exorta est. Dicet. n. aliquis, Si deus hinc di-
scernit à vetere testamento nouū, q̄ in ve-
tere legē suā scripsit in tabulis, in nouo aūt
scripsit in cordibus: fideles noui testamenti vnde discernuntur à gentibus, quæ habēt
opus legis scriptum in cordibus suis, quo
naturaliter quæ legis sunt faciunt: quasi iā
illo populo vetere potiores qui legē accepit

pit in tabulis, & nouo populo priores, cui hoc prēstatur per testamentū nouum quod
his natura iam prælitit? An forte eas gen-
tes commemorauit Apostolus, scriptam in
cordibus hīe legē, quæ ad nouum pertinent
1.1. testamentū? Ad hoc. n. vnde venerit intuendū est. Primo Euangelium cōmendans ait,
Virtus. n. dei est in salutem omni credenti,
Iudæo & Græco: iustitia enim dei in eo re-
1.2. uelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est,
Iustus aūt ex fide viuit. Deinde loquitur de
illis impijs quibus propter superbiam nec
cognitio dei profuit, quia non sicut deū glo
1.1. rificauerunt, aut gratias egerunt. Inde tran-
H sit ad eos qui iudicant & agunt talia qualia
condemnant, nimirū pp Iudæos qui de le-
ge dei gloriabantur: quanuis adhuc eos no-
minatim non exprimat, & ideo dicit, Ira &
1.2. indignatio, tribulatio & angustia in oēm ani
mam hominis operantis malum, Iudæi pri-
mum & Græci. Gloria aūt & honor & pax
omni operanti bonum. Iudæo primum &
Græco, nō est. n. personarum acceptio apud
deum. Quicunq; n. sine lege peccauerunt,
sine lege & peribunt: & quicunque in lege
peccauerunt per legē iudicabuntur: Non. n.
auditores legis iusti sunt apud deum, sed fa-
ctores legis iustificabuntur. His verbis hoc
vnde agitur subiunxit & dicit. Cum gentes
enim quæ legē dei non habent, naturaliter
quæ legis sunt faciunt, & cætera quæ iam
supra commemorauī. Proinde non videtur
alios hic significasse sub nomine gentium q̄
eos quos nomine Græci supra significabat,
tum diceret, Iudæo primum & Græco. Por
ro si Euangelium virtus dei est in salutem
omni credenti, Iudæo primum & Græco,
& ira & indignatio, tribulatio & angustia in
oēm animam hominis operantis malū, Iu-
dæi primū & Græci, gloria aūt & honor &
I pax omni operanti bonum, Iudæo primū
& Græco: ille autem Græcus nomine gen-
tium significatus est naturaliter quæ legis
sunt facientium, & quæ scriptum habent o-
pus legis in cordibus suis: profecto ad Euā-
gelium pertinent Gentes, quibus lex in cor
dibus scripta est. Eis quippe credentibus
virtus dei est in salutem. Quibus aūt Gen-
tibus bene operantibus gloriam & honorē
pacemq; promitteret, extra Euangelij gra-
tiam constitutis? Quia. n. personarum acce-
ptio non est apud deū, & non auditores le-
gis, sed factores iustificant, ideo siue Iudęus
siue Græcus, hoc est quilibet ex gentibus
credideri t, salutē in Euāgelio pariter hēbit,
Non enim est distinctio, sicut postea dicit, Rom.3.
Oēs. n. peccauerunt & egent gloria dei, iusti
ficati gratis per gratiā ipsius. Vnde aūt fa-
torē legis Græcum iustificari diceret, siue
gratia saluatoris? Neq; n. contra seipsum di
ceret, quod ait, factores legis iustificabūtur:
tanquā per opera, non per gratiam iustifi-
centur: cum dicas gratis iustificari hominē
per fidē sine operibus legis, nihilq; aliud ve
lit intelligi in eo quod dicit, gratis, nisi quia
iustificationē opera non præcedunt. Aper-
te quippe alibi dicit, Si gratia, iam non ex Ro. 11.
operibus, alioquin gratia iam nō est gratia.
Sed sic intelligendum est, factores legis iu- K
stificabuntur, vt sciamus aliter eos non es-
se factores legis nisi iustificentur: vt non iu-
stificatio factoribus accedat, sed factores le-
gis iustificatio præcedat. Quid est enim a- Rom.4.
liud, iustificati, q̄ iusti facti, ab illo scilicet
qui iustificat impiū, vt ex impio fiat iustus?
Si enim ita loqueremur, vt diceremus, ho-
mines liberabuntur, hoc vtiq; intelligere-
tur, eis qui iam homines essent accedere li-
berationē. Si āt diceremus, homines creabū-
tur, nō vtiq; intelligeretur eos creari qui iā
homines erant, sed ipsa creatione homines
fieri. Ita si dictū esset, factores legis honora-
buntur: non recte acciperemus nisi honorē
illis qui iam essent factores legis accedere.
Cum vero dictum est, factores legis iustifi-
cabuntur, quid aliud dictum est q̄ iusti iu-
stificabuntur, factores enim legis vtiq; iu-
sti sunt. Ac per hoc tantundē est ac si dice-
retur, factores legis creabuntur, non quia e-
rant, sed vt sint, vt sic intelligerent etiā Iu-
dęi legis auditores, indigere se gratia iusti iu
stificatoris vt possint esse factores. Aut cer
te ita dictū est, iustificabuntur, ac si dicere-
tur, iusti habebuntur, iusti deputabuntur. Si-
cut dictum est de quodam: Ille aūt volens
se iustificare. i. vt iustus haberetur & depu-
taretur. Vnde aliter dicimus Deus sanctifi- Luc.10.
care sanctos suos: aliter aūt, Sāctificetur no Matt.6.
men tuum. Nā illud ideo, quia ipse illos fa- L.
cit esse sanctos qui non erant sancti: Hoc āt
ideo, vt quod semper apud se sanctū est, san-
ctū etiā ab hominibus habeatur. i. sancte tr- Sanctifi-
meatur. Sic ergo gentes cōmemorans natu- catur no
raliter quæ legis sunt facientes, & scriptum mē dei.
habētes opus legis in cordibus, illos intelli-
gi voluit qui credunt in Christum: quia nō
sicut Iudæi præmissa sibi lege veniunt ad
fidem, non est cur eos conemur discernere

Hier.31. Ro. 11. ab ijs quibus per Propheram promittens testamentum nouũ, dixit leges suas se scripturũ in cordibus eorũ, qa & ipsi per insertionẽ quã oleastro præfertã dicit, ad eandẽ oleã, hoc est, ad eundẽ dei populũ pertinẽt: potiusq; cõcordat prophetico etiã hoc Apostolicũ testimoniũ, vt hoc sit pertinere ad testamentũ nouum, legẽ dei habere non in tabulis sed in cordibus scriptã: hoc est, in intimo affectu iustitiam legis amplecti, vbi fides per dilectionem operatur, quia ex fide iustificat gentes deus. Quod scriptura præ-
Galat.5. Gen.22 uidens, prænunciauit Abrahæ dicens, In semine tuo benedicẽtur oẽs gentes: vt per hanc promissionis gratiã oliuæ insereretur
M oleaster, & fierẽt fideles gentes filij Abrahę in semine Abrahę, quod est Christus, sectã-
Gen.11 tes eius fidẽ, qui non accepta in tabulis lege, nondũq; habens ipsam circũcisionẽ, credidit deo & deputatũ est illi ad iustitiam. Ac sic tale erit hoc qđ de eiusmodi gentibus dixit Apostolus, ꝙ opus legis scriptũ habeant
2.Co.3. in cordibus suis, quale est illud ad Corinthios, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Ita.n. fiunt de domo Israel, cũ præputiũ eorũ in circuncisionẽ deputatur, eo ꝙ iustitiã legis nõ pcisione carnis ostẽdunt, sed cordis charitate custodiũt: qm̃ si præputiũ iustitias legis custodiat, nõne præputiũ eius, inquit, in circuncisionem deputabitur? Et propterea in domo veri Israel in quo dolus nõ est, participes sunt testamẽti noui, qa dat deus leges in mentẽ ipsorũ, & in cordibus eorũ scribit eas digito suo, spũsancto, quo ibi diffunditur charitas
Gentes natura duce bene facientes. quæ legis est plenitudo. Nec moueat, ꝙ naturaliter eos dixit q̃ legis sunt facere, non spiritu dei, nõ fide, non gra. Hoc.n. agit spũs gratiæ, vt imaginem dei in qua naturaliter
Cap.27. facti sumus, instauret in nobis. Vitium quip
A pe contra naturam est, quod vtiq; sanat gratia. Propter quam deo dicitur. Miserere mei,
Psal.40. sana animam meam qm̃ peccaui tibi. Proinde naturaliter homines quæ legis sunt faciunt, Qui.n. hoc non faciunt, vitiose faciunt. Quo vitio lex dei est deleta de cordibus. Ac ꝓ hoc vitio sanato, cũ illic scribitur, fiunt quæ legis sunt naturaliter: non ꝙ per
Rom.5. naturã negata sit gratia, sed potius ꝓ gratiã reparata natura. Per vnũ quippe hominem peccatũ intrauit in mundũ, & per peccatũ mors, & ita in oẽs homines pertransiuit, in quo oẽs peccauerunt. Et ideo quia nõ est distinctio, egent gloria dei, iustificati gratis per gratiam ipsius. Qua gratia in interiore Rom.3.
homine renouato iustitia scribitur, quã culpa deleuerat: & hæc misericordia super genus humanũ ꝓ Chm̃ Iesum, dm̃ nostrũ. 1.Tim.2
Vnus.n. deus, vnus & mediator dei & homi-
num homo Christus Iesus. Si autem hi qui naturaliter quæ legis sunt faciunt, nondum sunt habendi in numero eorum quos Chri-
sti iustificat gratia. sed in eorum potius quorum etiam impiorum, nec deum verum veraciter iusteq; colentium, quædam tñ facta vel legimus, vel nouimus, vel audimus, quę sed̃m iustitiæ regulam non solum vituperare non possumus, verumetiam merito re-
ctéq; laudamus, quanquã si discutiatur quo B fine fiant, vix inuenjũtur quæ iustitiæ debitam laudem defensionemve mereantur.

Veruntamen quia non vsquadeo in ani- Imago
ma humana imago dei terrenorum affectuũ dei non
labe detrita est, vt nulla in ea velut lineamẽ- omnino
ta extrema remanserint, vnde merito dici deleta in
possit etiam in ipsa impietate vitæ suæ facc gẽtibus.
re aliqua legis vel sapere: si hoc est quod dic- Cap.28.
tum est, quia gentes quæ legem nõ habẽt, hoc est, legẽ dei, naturaliter quæ legis sunt faciunt, & quia huiusmodi homines ipsi sibi sunt lex, & scriptũ opus legis habent in cordibus suis. i. non omnimodo deletum est, qđ ibi per imaginem dei cum crearentur impressum est: etiam sic illa differentia non perturbabitur qua distat à vetere testamentum nouum, eo ꝙ per nouum scribitur lex dei in corde fidelium, quæ per vetus in tabulis scripta est: hoc.n. illic scribitur per renouationem, quod nõ omnimodo deletum est per vetustatem. Nam sicut ipsa imago dei renouatur in mente credentium per testamentũ nouũ, quã non penitus impietas abolenerat: nã remanserat vtiq; id quod anima hominis nisi rationalis esse non potest: ita etiã ibi lex dei non ex omni parte deleta per iniustitiam, profecto scribitur renouata C per gratiã. Nec istã inscriptionẽ, quæ iustificatio est, poterat efficere in Iudæis lex in tabulis scripta, sed solum præuaricationem. Nã & ipsi homines erant, & vis illa naturæ inerat eis, qua legitimũ aliqd anima rationalis & sentit & facit: sed pietas quæ in aliã vitã transfert beatã & æternã, legem habet immaculatã, conuertentem animas vt ex illo lumine renouentur, fiatque in eis. Signatum est super nos lumen vultus tui domine. Vnde & auersi absolescere meruerunt, Psal.4
renouari autẽ nisi gra Christiana, hoc est nisi

nisi mediatoris intercessione non possunt.
1.Ti.2. Vnus.n. deus, unus & mediator dei & hominum, hõ Christus Iesus, qui dedit semet ipsum redemptionem ꝓ omnibus. A cuius gra si alieni sunt illi de quibus agimus, qui sed̃m illũ modũ, de quo superius satis diximus, naturaliter, q̃ legis sunt faciunt, quid eis proderũt excusantes cogitationes
Ro.2. in die qua iudicabit deus occulta hominũ, nisi forte vt mitius puniantur? Sicut.n. nõ impediũt à vita æterna iustũ quædam peccata venialia, sine quibus hæc vita non du-
D citur: sic ad salutem æternam nihil prosunt impio aliqua bona opera, sine quibus difficillime vita cuiuslibet pessimi hominis in-
Ro.15 uenitur. Veruntamẽ sicut in regno dei ve-
1.Co.11. lut stella ab stella in gloria differũt sancti,
Mat.23. sic & in damnationẽ pœnæ sempiternæ, tolerabilius erit Sodomæ q̃ alteri ciuitati, & erũt quidã duplo amplius qbusdã gehẽnæ
Ro.2. filij, Ita nec illud in iudicio dei vacabit, ꝙ in ipsa impietate damnabili magis alius alio minusve peccauerit. Quid ergo hinc Apostolus efficere voluit, ꝙ iactantiã cohibens Iudeorũ, cũ dixisset, Non auditores legis iusti sunt apud deũ, sed factores legis iustificabunt: cõtinuo subiecit de his qui legem non habentes, naturaliter, q̃ legis sunt faciunt, si non illi sunt intelligẽdi, qui pertinent ad gram mediatoris, sed potius, qui cũ deũ verũ vera pietate nõ colant, habent tñ quædã opera bona in vita impia? An forte hoc ipso probandũ credidit, quod supra dixerat, quia nõ est personarũ acceptio apud
Ro.3. deũ, & qđ postea dixit, Quia nõ Iudeorũ deus est tm̃, sed ẽt gentiũ? Quòd quãtulacũque legis opera naturaliter insita non inuenirent in eis qui legẽ nõ acceperũt, nisi ex reliquijs imaginis dei: quã nõ cõtemnit, cũ
E in eũ crepũt, apud quẽ nõ est acceptio personarũ. Sed quodlibet horũ accipiat, cõstat gratiã dei ꝓmissam esse testamẽto nouo ẽt per Prophetã. Eandemq; gratiã in eo definitam, vt scribanẽ leges dei in cordibus hominũ, perueniantq; ad eã cognitionem dei, vbi non docebit unusquisq; ciuẽ suũ vel
1.Io.2.31. fratrẽ suũ, dicens, Cognosce deũ, quia oẽs
Hier.31.5. cognoscent eũ à minore vsq; ad maiorem
Hebr.8.11. eorũ. Hoc domũ spiritussancti est, quod diffundit charitas in cordibus nostris. Charitas nõ q̃libet, sed charitas dei de corde puro & cõscientia bona, & fide nõ ficta, ex qua iustus in hac peregrinatione viuens, ad speciem quoq; ꝓducitur post speculũ & ænigmata, & quicquid erat ex parte, vt facie ad
1.Co.13. faciem cognoscat, sicut & cognitus est. Vnã
Psa.26. .n. petijt à dño, & hãc requirit, vt inhabitet in domo dñi per oẽs dies vitæ suæ, ad hoc vt contẽpletur dilectionem dñi. Nemo Omne itaq; glorietur ex eo qđ videt habere, tanquã nõ acceperit: aut ideo se putet accepisbonum à deo.
Ca.29. se, quia litera extrinsecus vel vt legeret apparuit, vel vt audiret insonuit. Nã si per legẽ iustitia, ergo Christus gratis mortuus
Psa.67. est. Porrò aũt si nõ gratis mortuus est affẽdit in altum, captiuã dixit captiuitatem, &
Ephe.4. dedit dona hominibus. Inde habet, quicun
F que habet. Quisquis aũt inde se habere negat, aut non habere, aut id quod habet auferetur ab eo. Vnus.n. deus qui iustificat circũcisionẽ ex fide, & præputium per fidem: quod non ad aliquam differentiam dictum
Rom.3. est, tanquã aliud sit ex fide, aliud per fidẽ,
Gala.3. sed ad veritatẽ locutionis. Alio quippe loco cum de gentibus diceret, hoc est de præputio. Et prouidens, inquit, scripura, quia ex fide iustificat gentes deus. Itemq; cum de circũcisione loqueretur, vnde erat ipse:
Gala.2. Nos, inquit, natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores, scientes quia non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi, & nos in Christo Iesu credimus. Ecce & præputium dixit iustificari, ex fide & circuncisione per fidem, si tamen
Rom.9 circuncisio iustitiam fidei teneat. Sic enim gentes, quę non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam. Iustitiam autem, quæ ex fide est, impetrando eam ex deo, nõ ex semetipsis præsumendo. Israel vero per-
Phili.2. sequens legem iustitiæ, in legem non peruenit. Quare? quia non ex fide, sed tanquam ex operibus, id est tanquam eam per
G semetipsos operantes, non in se credentes operari deum. Deus.n. qui operat in nobis & velle & operari pro bona voluntate ac per hoc offenderunt in lapidem offensionis. Nam quid dixerit, quia nõ ex fide, sed
Rom.9. tãquã ex operibus, apertissime exposuit dicens: Ignorantes.n. dei iustitiã: & suã volẽtes cõstituere, iustitiæ Dei nõ sunt subiecti.
Rom.10 Finis.n. legis Xps ad iustitiã omni credenti. Et adhuc dubitamus, q̃ sint opera legis, quibus hõ non iustificat, si ea tanquam sua crediderit, sine adiutorio & dono Dei, qđ est ex fide Iesu Christi: & circuncisionem cæteraq; talia suspicamur, quia etiã de his sacramentis alijs in locis talia quædã legun-
tur: & sed hic vtiq; non circuncisionẽ tan-

quam suã iustitiã volebãt constituere, quia
Gen.17. & ipsam Deus præcipiẽdo constituit. Nec
Mat.15. de illis operibus hoc intelligi põt, de qui-
Rom.9. bus dãs eis dicit. Reijcitis mãdatũ Dei, vt
traditiones vestras statuatis. Quia psequẽs
inquit, legẽ iustitiæ in legẽ iustitiæ nõ per-
uenit Israel. Non dixit psequens traditio-
nes suas. i. cõsectans. Hæc ergo sola distan-
tia est, quia ipsum: Nõ concupisces. & cæte
ra mãdata eius sancta: & bona sibi tribue-
H bãt: Quæ vt posit hõ facere, Deus operat
Ioan.15. in homine p fidẽ Iesu Christi, qui finis est
Leui.18 ad iustitiã omni credenti. i. p spiritũ incor
Ro. 10. poratus, factusq; mẽbrum eius, põt quisq;
illo incremẽtũ intrinsecus dãte operari iu-
stitiã. De cuius operibus ẽt ipse dixit: Quia
sine me nihil potestis facere. Ideo quippe
præponit iustitia legis, qđ qui fecerit eam,
viuet in illa, vt cũ quisq; infirmitatẽ suam
cognouerit, non p suas vires, neq; per litera
ram ipsius legis, qđ fieri nõ põt: sed per fi-
dẽ cõciliãs iustificatorẽ peruenias & faciat
Deut.3. & viuat in ea. Opus. n. quod qui fecerit, vi-
Ro. 10. uet in eo, nõ fit, nisi iustificato. Iustificatio
aũt ex fide impetrat. De qua scriptum est:
Ne dixeris in corde tuo, quis ascẽdit in cœ
lũ, hoc est Christũ deducere, aut quis descẽ
dit in abyssum, hoc est Christũ a mortuis
reducere. Sed quid dicit? Prophetæ est ver-
bũ in ore tuo: & in corde tuo, hoc est, in-
quit, verbũ fidei, qđ pdicamus: quia si confi
tearis in ore tuo, quia dominus est Iesus,
& credideris in corde tuo, quia deus illum
suscitauit à mortuis, saluus eris. Intantum
I iustus, inquantum saluus. Per hanc enim
fidem credimus, quod etiã nos deus a mor-
tuis excitet interim spiritu: vt in nouita-
te eius gratiæ temperanter, & iuste: & pie
viuamus in hoc seculo, post etiam carne
nostra ad immortalitatem resurrectura,
quod meritum spiritus est qui eam in re-
surrectione sibi congrua, hoc est, in iustifi-
catione prẽcedit. Cõsepulti. n. sumus Chri
sto per baptismum in mortem, vt quemad-
modum Christus resurrexit a mortuis per
gloriam patris, sic & nos in nouitate vitæ
Rom.6. ambulemus. Fide igitur Iesu Christi impe-
Iohe. 2. tramus salutem, & quantũ nobis inchoatur
Psal.30. in re: & quantũ perficienda expectatur in
spe. Omnis. n. qui inuocauerit nomẽ domi-
ni, saluus erit. Quam multa multitudo, ait
Psalmista, dulcedinis tuæ domine, quã ab-
scondisti timentibus te, perfecisti aũt sperã
tibus in te. Ex lege autem timemus Deum,
ex fide speramus in Deum, sed timentibus
pœnam absconditur gratia. Sub quo timo-
re anima laborans quando concupiscentiã
malam non vicerit, nec timore ille quasi cu
stos seuerus abscesserit: per fidem confugiat
ad misericordiam Dei, vt det, quod iubet, at
que inspirata gratiæ suauitate per spiritum-
sanctum faciat plus delectare, quod præce-
pit, quàm delectat, quod impedit. Ita multi
tudo dulcedinis eius, hoc est, lex fidei chari
tas eius conscripta in cordibus, atque diffu
sa perficitur sperantibus in eum, vt anima
sanat non timore pœnę, sed amore iustitię
operetur bonum. Liberum ergo arbitrũ K Quod
euacuamus per gratiam? Absit, sed magis li sicut lex
berum arbitriũ statuimus. Sicut enim lex per fidẽ
per fidem, sic liberum arbitrium per gratiã sic liberum ar-
nõ euacuatur: sed statuitur. Neq; enim lex bitrium
impletur, nisi libero arbitrio: sed per legem per gratiam nõ
cognitio peccati, per fidem impetratio gra- euacuãt
tiæ contra peccatum: per gratiã sanatio ani sed statuitur.
mæ à vitio peccati, per animæ sanitatem li-
bertas arbitrij: per liberum arbitrium iusti
tiæ dilectio: per iustitię dilectionem legis
operatio. Ac per hoc sicut lex non euacua- Cap.30.
tur: sed statuit p fidem, quia fides impetrat
gr̃am, qua lex impleat: ita liberũ arbitriũ
non euacuat per gratiam: sed statuit, quia
gratia sanat voluntatẽ, qua iustitia libere di
ligatur. Omnia hęc, quæ velut catenatim
connexui, habent voces suas in scripturis Exo.20
sanctis. Lex dicit: Non concupisces. Fides Psal.40.
dicit: Sana animam meam, qm̃ peccaui tibi. Ioan.5.
Gratia dicit: Ecce sanus factus es, iam noli Psal.29.
peccare, ne quid tibi deterius contingat. Sa- Psal.53.
nitas. Domine deus meus clamaui ad te, & Ps. 118.
sanasti me. Liberum arbitrium dicit: Volũ
tarie sacrificabo tibi. Dilectio iustitiæ dicit:
Narrauerũt mihi iniusti delectatiões suas:
sed non sicut lex tua domine. Vt quid er-
go miseri homines: aut de libero arbitrio
audent superbire, antequam liberentur, aut
de suis viribus, si iam liberati sunt? Nec at-
tendunt in ipso nomine liberi arbitrij vti- L
que libertatem sonare. Vbi aũt spiritus do 2. Co.3.
mini, ibi libertas. Si ergo serui sunt peccati,
quid se iactant de libero arbitrio? A quo. n. 2. Pet.2.
est. Si autem liberati sunt, quid se iactant
vel de opere proprio, & gloriantur, quasi
non acceperint? An ita sunt liberi, vt nec
illum velint habere dominum, qui eis dicit: Ioan.15.
Sine me nihil potestis facere: & si vos filius
liberauit tunc vere liberi eritis? Quæ-

ret aliquis, vtrum fides ipsa, in qua salu-
tis, vel ad salutem connexionis huius,
quam commemoraui, esse videtur exordiũ,
in nostra constituta sit potestate, qđ facilius
videbimus, si prius, quid sit potestas, aliquã-
to diligentius perspexerimus. Cum. n. duo
quædam sint velle & posse: vnde nec qui
vult, continuo potest: nec qui potest, conti-
nuo vult, quia sicut volumus aliquando, qđ
non possumus: sic etiam possumus aliquan
do, quod nolumus. Satis euolutis ipsis e-
tiam vocabulis resonat, quod ab eo, quod
est velle, voluntas: ab eo autem, quod est pos
se, potestas nomen accepit. Quapropter si-
cut, qui vult habet volũtatem, ita potestatẽ,
qui potest. Sed vt potestate aliquid fiat, vo- B
luntas aderit. Neq;. n. dici solet quispiam
potestate feciſſe, si quid fecit inuitus, quan-
quam si subtilius aduertamus, etiam quod
quisque inuitus facere cogitur, facit, si vo-
luntate facit. Sed quia malit aliud, ideo inui
tus, hoc est, nolẽs facere dicitur. Malo quip
pe, aliquo facere compellitur, quod volens
euitare, vel à se remouere, facit quod cogit.
Nã si tanta voluntas sit, vt malit hoc non
facere, q̃ illud non pati, cogenti proculdu-
bio resistit, nec facit. Ac per hoc si facit, non
quidem plena & libera voluntate, sed tñ nõ
facit, nisi voluntate, quam voluntatem quia
effectus consequitur, non possumus dicere
potestatẽ defuisse facienti. Si. n. cogenti ce-
dens vellet facere, nec posset, ei voluntatem
affuisse, licet extortam: sed potestatẽ defuis-
se diceremus. Cum vero ideo non faciebat,
quia nolebat, erat vtiq; potestas: sed volun-
tas deerat, quandiu cogenti reluctando non
fecit. Hinc est quod etiam illi, qui cogunt,
vel qui suadent, solent dicere: quod habes
in potestate, quare non facis: vt hoc malo ca
reas? Et qui omnino facere non possunt,
quod ideo coguntur, vt faciant, quia posse
creduntur, solent excusando respondere &
dicere, Facerem, si esset in potestate. Quid
igitur ultra quærimus, quandoquidem hãc
A dicimus potestatem, vbi voluntati adiacet
facultas faciendi. Vnde hoc quisq; in pote-
state habere dicitur: quod si vult, facit: si nõ
vult, non facit. Attende iam illud quod ex-
cutiendum posuimus, vtrum fides in pote-
state sit. De hac. n. fide nunc loquimur quã
adhibemus cum aliquid credimus, non quã
damus cum aliquid pollicemur: nam & ip-
sa dicitur fides. Sed aliter dicimus, Non mi-
hi habuit fidem: aliter autem, Non mihi
seruauit fidem. Nam illud est, non credidit
quod dixi: illud, non fecit quod dixit. Se-
cundum hanc fidem qua credimus, fideles
sumus deo, secundũ illam vero qua fit quod
promittitur, etiam deus ipse fidelis est no-
bis. Hoc. n. dicit Apostolus, Fidelis deus, qui 1. Co.10.
non vos permittit tentari super id quod po
testis. De illa itaq; fide quærimus, vtrum in
ptãte sit, qua credimus deo, uel credimus in
deum. Hinc. n. scriptum est credidit Abra- Gen.15
ham deo, & deputatum est illi ad iustitiam, Rom.4.
Et credenti in eum qui iustificat impium,
deputatur fides ad iustitiam. Vide nunc v-
trum quisq; credat si noluerit, aut non cre
dat si voluerit. Quod si absurdum est: quid
est. n. credere nisi consentire verum esse qđ B
dr̃? cõsensio aũt vtiq; volentis est: profecto
fides in ptãte est. Sed sicut Apostolus dicit,
Non est potestas nisi à deo. Quid igitur Ro. 13.
causæ est, cur non & ista de nobis dicatur.
Quid. n. habes quod non accepisti? Nam & 1. Co. 4.
vt credamus, deus dedit. Nusquam aũt le-
gimus in sanctis scripturis. Non est volun-
tas nisi à deo. Et recte non scriptum est, qa
verum non est: alioquin etiam peccatorũ,
quod absit, author est deus, si non est vo-
luntas nisi ab illo: qm̃ mala voluntas iam so
la peccatum est, etiam si desit effectus. i. si
non habeat potestatẽ. Porrò cum voluntas
mala ptãtem accipit implere quod intendit,
ex iudicio dei venit, apud quem non est ini
quitas, punit. n. etiam isto modo, nec ideo Rom.9.
iniuste quia occulte. Cæterum iniquus pu-
niri se ignorat, nisi cum manifesto supplí-
cio senserit nolens, quantum mali sit quod
perpetrauit volẽs: Hoc est quod de quibus-
dam Apostolus ait. Tradidit illos deus in
concupiscentias cordis illorum, vt faciant Rom.1.
quæ non conueniunt. Hinc & dñs Pilato,
Non haberes in me, inquit, ptãtem, nisi data
esset tibi desuper. Sed cum potestas datur, Ioã. 19.
non necessitas vtiq; impohitur. Vnde cum
Dauid Saulis occidendi potestatem accepis- 1. Re. 24.
set, maluit parcere quàm ferire. Vnde intel- C
ligimus malos accipere potestatẽ ad damna
tionẽ malæ voluntatis suæ, bonos aũt ad p-
bationẽ bonæ voluntatis suę. Cum ergo Quæ fi-
fides in potestate sit: qm̃ cum vult quisque des lau-
credit: & cum credit, volens credit. Deinde danda.
quærendum est, immo recolendum est, quã Cap.23.
fidem tanta conflictatione commendet A-
postolus. Non enim quodlibet credere bo-
num est. nam vnde est illud, Fratres nolite
omni spiritui credere, sed probate spiri- 1. Ioã. 4.

1.Co.13 tu qui ex deo es? Nec in laudibus charitatis quod dictum est .Omnia credit:sic accipiendum est,vt charitati cuiuspiã derogandũ sit,si non qđ audierit, statim crediderit. Quid quod eadẽ charitas admonet,nõ facile de fratre mali aliquid esse credẽdũ. Et cũ tale aliquid dr̃,hoc ad se magis iudicat pertinere ne credat. Postremo ipsa charitas q̃ omnia credit, non omni spiritui credit: ac per hoc omnia quidẽ credit,sed deo: qa nõ dictũ est,Omnia credit.Nulli itaq; dubium est eam fidem ab Apostolo cõmendari, qua creditur deo.Sed adhuc est aliquid ad discernendum, qm̃ & illi qui sub lege sunt, & timore pœnæ iustitiam suam facere conanr̃: D & ideo nõ faciunt dei iustitiã, quia charitas eã facit,qua non libet nisi quod licet:non timor qui cogitur in opere hr̃e quod licet, cũ aliud habeat in voluntate,qua mallet,si fieri posset,licere quod nõ licet. Et illi ergo credunt deo: nã si omnino non crederent, nec pœnã legis vtiq; formidarent. Sed nõ hanc Rom.8. fidẽ cõmendat Apostolus,qui dicit,Non.n. accepistis spm̃ seruitutis iterum in timorẽ, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater. Timor ergo ille seruilis est: & ideo quanuis in illo dño credatur, non tamen iustitia diligitur, sed damnatio timetur. Filij vero clamãt,Abba pater, quarum duarum vocum vna ex circuncisione, altera ex præputio, Iudæi primum & Græci, qm̃ vnus est deus qui iustificat circuncisionẽ ex fide, & præputiũ per fidem. Cum aũt clamant,aliquid petunt.& quid petunt, nisi q̃ esuriunt & sitiunt? Et Matt. 5. hoc quid,nisi quod de illis dictum est, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam qm̃ ipsi saturabuntur? Huc ergo transeant qui sub lege sunt, vt ex seruis filij fiant: nec sic tñ, vt serui esse desistant,sed vt tanquam filij dño & patri liberaliter seruiant,quia & hoc acceperunt:dedit.n.potestatem ille vnicus filios dei fieri credentibus in nomine eius: eosq; Ioan. 1. admouuit petere, quærere, pulsare, vt accipiant & inueniant & aperiatur eis, addens increpationem & dicens. Si vos cum sitis E Matt. 7. mali, nostis bona data dare filijs vestris, quanto magis pater vester qui in cœlis est, dabit bona petẽtibus se? Cũ ergo virtus peccati lex inflammauerat aculeum mortis, vt Rom.7. occasione accepta peccatũ per mandatũ operetur oẽm concupiscentiã, à quo petẽda est continentia, nisi ab illo qui nouit bona data dare filijs suis? An forte nescit insipiens q̃ nemo esse possit continẽs nisi deus est? Hoc ergo ut sciat,ipsa indiget sapientia. Cur itaque non audit patris sui spm̃ dicẽtẽ per Apostolũ Christi, vel ipsum Chr̃m qui dicit in Matt.7. Euãgelio suo,Petite & Accipietis, Loquẽ- Iaco. 1. tem etiã in Apostolo suo,& dicentẽ,Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à deo q̃ dat omnibus affluenter,& non improperat, & dabitur illi: Postulat autem in fide nihil Rom.1. hæsitans. Hæc est fides ex qua iustus viuit. Hæc est fides qua creditur in eum qui iustificat impium. Hæc est fides per quam excluditur gloriatio: siue vt abscedat qua in nobis inflamur: siue vt emineat, qua in dño gloriamur. Hæc ex fides qua impetratur largitas spiritus,de quo dr̃, Nos.n.spiritu ex fi F de spẽ iustitię expectamus. Vbi quidẽ quæri adhuc potest, vtrum spem iustitiæ dixerit,qua sperat iustitia, an qua speratur ipsa iustitia: quoniam iustus ex fide viuens,sperat vtiq; vitam æternam. Itemq; fides cluriens sitiensq; iustitiã,renouationem de die in die interioris hominis, ꝓficit in ea,& ipe rat in ea satiari,in vita æterna,vbi fiet quod Ps. 102. in Psalmo de deo dr̃. Qui satiat in bonis de si Ephe.4. deriũ tuũ. Hæc est fides qua salui fiũt q̃us dr̃,Gratia salui facti estis p̃ fidẽ: & hoc nõ ex vobis,sed dei donum est. Non ex operibus,ne forte qs extollatur. Ipsius.n.sumus figmẽtũ creati in Christo Iesu in operibus bonis, q̃ præparauit deus ut in illis ambulemus. Postremo hæc est fides quæ per dilectionẽ operatur,nõ per timorẽ nõ formidã dilectiodo pœnam,sed amando iustitiã. Vnde ergo nem opeista dilectio.i.charitas, per quã fides operatur. Galat.5. tur,nisi vnde illa fides impetrauit? Neq; n. Rom.5. esset in nobis quantacunq; sit in nobis, nisi diffunderetur in cordibus nostris, per spirtũ sanctũ qui datus est nobis. Charitas quippe dei dicta est diffundi in cordibus nr̃is,nõ qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos, sicut iustitia dei,qua iusti eius G munere efficimur: & dñi salus,qua nos saluos facit & fides Iesu Christi,qua nos fideles facit. Hæc est iustitia dei quã non solum docet per legis præceptum, verumetiã dat per spiritus donũ. Sed consequẽs est pau Volũtas lulũ quærere, vtrum voluntas illa qua credidimus etiam ipsa dei donum sit, an ex illo à quo. naturaliter insito libero adhibeatur arbi- Cap.23. trio. Si.n.dixerimus eam non esse donũ dei, metuendũ est ne exist imemus inuenisse nos aliquid quod Apostolo increpanti & dicenti, Quid enim habes quod non accepist? si 1.Co.4. autem

autẽ & accepisti,quid gloriaris quasi nõ acceperis respõdere possimus. Ecce habemus voluntatem credendi quam nõ accepimus? ecce vbi gloriamur quod non acceperimus. Si aũt dixerimus etiã huiusmodi voluntatem non esse nisi donũ dei, rursus metuendũ est, ne infideles atq; impij nõ immerito sed veluti iuste excusare videãtur, ideo nõ credidisse,quod dare illis deus istam noluit voluntatẽ. Nã illud quod dictum est, Deus est enim qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate: gratiæ iã est,quã fides impetrat, vt possint esse hominis opera bona, quæ operatur fides per dilectionẽ, quæ diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctũ qui datus est nobis. Sic credimus vt impetremus hanc gratiã,& vti que voluntate credimus, de hac quæritur vnde sit nobis. Si natura,quare non omnibus cũ sit idem deus omniũ creator? Si dono dei, etiam hoc quare nõ omnibus, cum oõs homines velit saluos fieri,& in agnitionem veritatis venire? Prius igitur illud dicamus, & videamus vtrum huic satisfaciat quæstioni q̃ liberum arbitriũ naturaliter attributũ à creatore animæ rationali:illa media vis est,quæ vel intendi ad finẽ, vel inclinari ad infidelitatẽ potest. Et ideo nec istam voluntatem qua credit deo, dici potest homo habere,quã non acceperit, quandoquidem vocante deo surgit de libero arbitrio quod naturaliter cũ crearetur accepit. Vult aũt deus omnes homines saluos fieri & in agnitionem veritatis venire:non sic tamen, vt eis adimat liberum arbitrium quo vel bene vel male vtentes iustissime iudicẽtur. Quod cum fit, infideles quidem contra voluntatem dei faciunt,cum eius Euãgelio nõ credunt: nec ideo tñ eam vincunt, verum seipsos fraudãt magno & summo bono,malisq; pœnalibus implicant, experturi in supplicijs potestatem eius, cuius in donis misericordiam cõtempserunt. Ita voluntas dei semper inuicta est, vinceretur autem si non inueniret quid de contemptoribus faceret, aut vllo modo possent euadere quod de talibus ille cõstituit. Qui.n. dicit,verbi gratia, volo vt hi omnes serui mei operentr̃ in vinea,& post laborẽ requiescẽtes epulẽtur,ita vt quisquis eorũ hoc noluerit, in pistrino semper molat: videtur quidẽ quicũque cõtempserit, cõtra voluntatem dñi sui facere:sed tunc eam vincet,si & pistrinũ cõ kmnẽs effugerit:quod nullo modo fieri potest sub dei potestate. Vnde scriptũ est, Semel locutus est deus: hoc est incommutabiliter:quãquam & de vnico verbo possit intelligi. Deinde subiungens quod incommutabiliter sit locutus. Duo hæc,inquit,audi- Psal.61. ui, quoniam potestas dei est, & tibi domine misericordia, quia tua reddis vnicuique secundum opera sua. Ille igitur reus erit ad damnationẽ sub potestate eius,qui contempserit ad credẽdam misericordiã eius. Quis quis aũt crediderit ei,qui se à peccatis omnibus absoluendũ,& à vitijs omnibus sanandũ, & calore ac lumine eius accendendum illuminandumq́; nõ contẽpserit,habebit ex eius gratia opera bona,ex quibus etiã secundum corpus à mortis corruptione redimatur,coronetur, bonisq́; satietur,non tempo K ralibus, sed æternis, supra quàm petimus & intelligimus Hunc ordinẽ tenuit Psalmus, vbi dicitur,Benedic anima mea dominũ,& Ps. 102. noli obliuisci omnes retributiones eius. Qui ꝓpitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes languores tuos, qui redimit de corruptione vitã tuam, qui coronate in miseratione & misericordia, qui satiat in bonis desiderium tuum. Et ne forte hæc tanta bona huius vetustatis,hoc est,mortalitatis deformitas desperaret,Renouabitur, inquit,sicut aquilæ iuuentus tua. Tanquã diceret,Hæc quæ audisti, ad nouum hominem & nouũ testamẽtum pertinent. Recole mecum eadẽ ipsa paululũ, obsecro te, & inspice delectabiliter laudem misericordiæ, hoc est gratiæ dei. Benedic, inquit, anima mea dominũ, & noli obliuisci omnes retributiones eius. Nõ ait tributiones,sed retributiones eius,qui retribuit bona pro malis. Qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis:Hoc agitur in baptismatis sacramento. Qui sanat omnes languores tuos:Hoc agi- Gal.5. tur in hac vita fidelis hominis, dũ caro cõ- Rom.7. cupiscit aduersus spiritum & spũs aduersus carnem,vt nõ quæ volumus faciamus,dum alia lex in membris repugnat legi mentis: dum velle adiacet, perficere aũt bonum nõ L inuenimus: qui languores vetustatis,si perseuerante intẽtione ꝓficimus de die in diẽ crescẽte nouitate sanatur ex fide q̃ per dilectionem operatur. Qui redimit de corru- Ps.102. ptione vitã tuam:hoc fit in vltima resurrectione mortuorũ. Qui coronat te in mise- Pro.20. ratione & misericordia? hoc fiet in iudicio. vbi cũ rex iustus sederit in throno redditurus vnicuiq; secundum opera eius,quis gloriabitur

riabit castũ se habere cor? aut quis gloriabitur mundũ se esse à peccato? Ideo illic necessariũ fuit cõmemorare miserationem & misericordiam dñi, vbi iam exigi debita & reddi merita sic possent videri vt nullus esset misericordiæ locus. Coronat ergo in miseratione & misericordia, sed etiã sic secundum opera. Segregabitur.n.ad dexterã, cui
Mat.25. dicatur, Esuriui, & dedisti mihi mãducare.
Iacobi.2 Qm̃ iudiciũ sine misericordia, sed illi qui
Matt. 5. nõ fecit misericordiã. Beati autẽ misericordes, qm̃ ipsorum miserebitur. Iã vero cũ sinistri ierint in ambustionẽ æternam, iusti
Ioã. 17. aũt in vitam æternã. Quia hæc est, inquit, vita æterna, vt cognoscãt te vnũ verũ deũ,
M & quem misisti Iesum Christũ: illa cognitione, illa visione, illa cõtemplatione satiabitur in bonis animæ desideriũ. Hoc.n.ei solum sat est, vltra non habet qđ appetat, quò inhiet, quod requirat. nam desiderio huius
Ioã. 14. satietatis ardebat qui dño Christo ait. Ostẽde nobis patrẽ, & sufficit nobis. Cui respondit. Qui me videt: videt & patrẽ, Quia & ipsa est vita æterna, vt cognoscãt vnũ verum deũ te, & quẽ misisti Iesum Christũ. Sed si ille qui videt filiũ, videt & patrẽ: ꝓfecto qui videt patrem & filiũ, videt & spiritum sanctũ patris & filij. Ita nec arbitriũ
Ro. 10. liberum tollimus, & benedicit anima nostra
Rom.4. dñm, non obliuiscens omnes retributiones
Galat.4. eius. Nec ignorãs dei iustitiã suã vult con-
Rom.5. stituere, sed credit in eum qui iustificat impiũ, & viuit ex fide, donec ad speciem perducatur: fide.s.quæ per dilectionẽ operatur. Quæ dilectio diffunditur in cordibus nostris, nec per sufficiẽtiam propriæ voluntatis, nec per literã legis, sed per spm̃sanctum
Volũtas qui datus est nobis. Hæc disputatio, si q̃
credẽdi stioni illi soluendæ sufficit, sufficiat. Si autẽ
à deo. respõdetur, cauendũ esse ne quisquã deo tri
Cap.34. buendum putet peccatum qđ admittitur p
1.Co.4. liberum arbitrium, si in eo quod dicitur. Quid habes quod nõ accepisti? propterea ẽt voluntas qua credimus, dono dei tribui-
A tur, quia de libero existit arbitrio, quod cũ crearemur accepimus. Attendat & videat, nõ ideo tantũ istam voluntatẽ diuino muneri tribuẽdam, quia ex libero arbitrio est, quod nobis naturaliter concreatum est, verumetiã ꝙ visorum suasionibus agit deus vt velimus, & vt credamus; siue extrinsecus per Euangelicas exhortationes, vbi & mãdata legis aliquid agunt, si ad hoc admonent hominem infirmitatis suæ, vt ad gratiã iustificantem credendo confugiat: siue intrinsecus, vbi nemo habet in potestate quid ei veniat in mentẽ, sed consentire vel dissentire ꝓpriæ voluntatis est. His ergo modis qũ deus agit cum anima rationali, vt ei credat? neq; enim credere potest quolibet arbitrio, si nulla sit suasio vel vocatio cui credat: ꝓfecto & ipsum velle credere deus operatur in homine, & in omnibus misericordia eius ꝓuenit nos: consentire autem vocationi dei, vel ab ea dissentire, sicut dixi, propriæ voluntatis est. Quæ res non solum non infirmat, quod dictum est, Quid enim habes qđ non accepisti: verumeriam confirmat. Accipere quippe & habere anima non potest dona, de quibus hoc audit, nisi cõsentiendo: ac
B per hoc qđ habeat, & quid accipiat, dei est: accipere autẽ & habere vtique accipientis & habentis est. Iam si ad illam profunditatem scrutãdam quisquam nos coarctet: cur illi ita suadeatur vt persuadeatur, illi autem
Ro. 11. non ita, duo sola occurrunt interim quæ re-
Rom.9. spondere mihi placeat, O altitudo diuitiarum: & nunquid iniquitas apud deum? Cui
Cõclu- responsio ista displicet, quærat doctiores,
sio ope- sed caueat ne inueniat præsumptores.
ris. Cap.35 Cõcludamus igitur librum aliquando, cuius tanta prolixitate vtrum aliquid egerimus, nescio: non apud te, cuius fidẽ scio, sed apud animos eorũ propter quos me scribere voluisti: qui non contra nostram, sed vt mitius loquar, & non dicam, illius qui in suis Apostolis est locutus, certe contra tãti Apostoli Pauli, non vnam sententiam, sed tã vehementem, tam intentam vigilemq́ue conflictationem malunt suam defensitare sen-
Ro. 12. tentiam, quam eum audire obsecrãtem per miserationem dei, & dicentem, per gratiam dei quæ data est illi non plus sapere præter quam oportet sapere, sed sapere ad temperantiam, vnicuique sicut deus partitus est mensuram fidei. Tu autem quid mihi proposueris, & quid tam longo disputationis
C huius opere effecerimus aduerte. Monuit te certe quemadmodum dictum fuerit, fieri posse vt sit homo sine peccato, si voluntas eius non desit, ope adiuuante diuina, qui huius nemo tam perfectæ iustitiæ in hac vita fuerit, vel sit, vel futurus sit. Sic enim hoc ipsum in illis prius ad te conscriptis libris ꝓposui: si à me quæratur, inquam, vtrũ homo sine peccato possit esse in hac vita: confitebor posse per dei gratiam & liberam eius arbitrium: ipsum quoq; liberũ arbitriũ ad dei

dei gratiam, hoc est, ad dei dona pertinere non ambigens: nec tantum vt sit, verum vt bonũ sit. i. ad facienda mandata domini cõuertatur: atque ita dei gratia, non solum ostendat quid faciendum sit, sed adiuuet ẽt, vt fieri possit quod ostenderit. Tibi autem absurdum visum est, sine exemplo esse rem quæ fieri potest. Hinc exorta est huius libri quæstio, ac per hoc ad nos pertinebat ostendere, fieri posse aliquid quanuis desit exem-
.19. plum. Hinc ex Euangelio & ex lege quædã
.16. posuimus in sermonis huius exordio, sicut de cameli transitu per foramen acus, & de duodecim milibus legionum angelorũ, qui potuerunt si vellet pugnare pro Christo: & de illis gentibus quas deus dicit potuisse se à facie populi sui semel exterminare, quæ
D omnia facta non sunt. His addi possunt etiã
.16. illa quæ leguntur in libro sapientiæ, q̃ multa posset noua torméta deus exercere in impios ad nutum sibi seruiente creatura, quæ tũ non exercuit. Potest & de mõte illo quẽ
.21. fides in mare transferret: quod tũ nusquã factum, vel legimus, vel audiuimus. Quisquis.n.horum aliquid deo dixerit esse impossibile, vides q̃ despiat, quamq́; aduersus fidem scripturæ eius loquatur. Multa alia huiusmodi possunt occurrere vel legẽti vel cogitanti, quæ possibilia deo negare nõ possumus, quanuis eorũ desit exemplũ. Sed qa dici põt, illa opera esse diuina: iuste aũt viuere ad nr̃a opera pertinere: suscepi ostendere ẽt hoc opus esse diuinum: & hoc egi libro isto loquacius fortasse q̃ sat est, sed contra inimicos gratiæ dei ẽt parũ mihi dixisse videor: nihilq́; me tam multum dicere delectat, q̃ vbi mihi & scriptura eius plurimum suffragatur, & id agitur vt qui gloriatur in
.30 dño glorietur, & in omnibus gras agamus dño deo nr̃o sursum corda habentes, vnde
.11. à patre luminum oẽ datum optimum & oẽ donum perfectum est. Nã si propterea non est opus dei quia ꝑ nos agitur, vel quia illo
E donante nos agimus, nec illud est opus dei, vt mons transferatur in mare, quia per fidem hominum fieri posse dominus dixit & iu. hoc ipsorum operi attribuit dicens, Si habueritis in vobis fidem tanquam granum sinapis, dicetis monti huic tollere & mittere in mare, & fiet, & nihil impossibile erit vobis. Certe vobis dixit, non mihi aut patri: & tamen hoc nullo modo facit homo nisi illo donante & operante. Ecce quemadmodum sine exemplo est in hominibus perfecta iustitia, & tamen impossibilis non est. Fieret enim si tanta voluntas adhiberetur, quanta sufficit tantæ rei: Esset autem tanta si & nihil eorum quæ pertinent ad iustitiam nos lateret, & ea sic delectarent animum, vt quicquid aliud voluptas siue dolor impedit, delectatio illa superaret: quod vt non sit, non ad impossibilitatem, sed ad iudicium dei pertinet. Quis enim nesciat, non esse in hominis potestate quid sciat, nec esse consequens, vt quod appetendum cognitum fuerit appetatur, nisi tantum delectet, quantum diligendum est? Hoc autem sanitatis est animæ. Sed fortasse quispiam putauerit nihil nobis deesse ad cognitionem iustitiæ, ꝙ dominus verbum consummans & breuians super terram, dixit in duobus prę-
F ceptis totam legem Prophetasq́; pẽdere, nec ea tacuit sed verbis apertissimis prompsit. Diliges, inquit, dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua: & diliges proximum tuum tanquam teipsum. Quid verius, his impletis impleri omnino iustitiam? Veruntamen ꝙ hoc attendit, etiam illud attendat, q̃ in multis offendamus omnes, dum putamus deo, quem diligimus, placere, vel nõ displicere quod facimus: & postea per scripturã eius, siue certa & perspicua ratione commoniti, cum didicerimus ꝙ ei non placeat, pœnitendo deprecamur vt ignoscat. Plena humana vita est documentis talibus. Vnde autem minus nouimus quid ei placeat, nisi quia & ipse minus notus est nobis? Videmus enim
1.Co.13. nunc per speculum in ænigmate, tũc autem facie ad faciem. Quis vero existimare audeat, cum eò ventum fuerit, quod ait, Vt cognoscã sicut & cognitus sum, tantã dei dilectionem fore cõtẽplatoribus eius, quanta fidelibus nunc est: aut illo modo hanc illi tanquam de proximo comparãdam? Porrò si quanto maior notitia, tanto erit maior dilectio: profecto nunc quantum deest dilectioni, tantũ tunc perficiendę iustitiæ deesse credendum est. Sciri enim aliquid vel eredi, & tamen non diligi potest: diligi autem
G quod neque scitur neque creditur, non potest. At si credendum est ꝙ ad tantam dilectionem sancti peruenire potuerunt, qua certe maiorem in hac vita esse non posse dominus ipse testatus est, vt animam suam pro fide & pro fratribus ponerent: cum ab hac peregrinatione, in qua per fidem nunc ambulatur, non per speciem, perue-

Præceptum dilectionis qũ implebitur Cap.36.

Mat.22.

Iacobi 3.

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

uentum erit ad ſpeciem, quam nondum viſam ſperamus, & per patientiam expectamus, proculdubio & ipſa dilectio non ſolũ ſupra q̃ hic habemus, ſed longe ſupra q̃ petimus, & ſupra q̃ intelligimus erit: nec ideo tñ plus eſſe poterit, q̃ ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente: neque enim reſtat in nobis aliquid quod addi poſsit ad totum: quia ſi reſtabit aliquid, illud non erit totũ. Proinde hoc erit primum præceptũ iuſtitiæ, quo iubemur diligere deum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente: cui eſt deproximo diligendo alterum conſequens, qp in illa vita complebimus, cum videbimus facie ad
1.Cor.13 faciem. Sed ideo nobis hoc ẽt nunc præceptum eſt, vt admoneremur quid expoſcere, quò ſpem præmittere, & obtuiſcendo quæ
H retro ſunt, in quæ anteriora nos extendere
Philip.3 debeamus. Ac per hoc quantum mihi videtur, in ea quæ perficienda eſt iuſtitiã, multum in hac vita ille profecit, qui q̃ longe ſit à perfectione iuſtitiæ, proficiẽdo cognouit.
Abac. 2. Sed dici põt quædam iuſtitia minor huic vi
Rom.1. tæ competens, qua iuſtus ex fide viuit, quã-
2.Cor.5 tiis peregrinus à dño: & ideo per fidem ambulans, nondum per ſpeciem, non abſurde dicitur ẽt ad iſtam pertinere ne peccet: neq; enim ſi eſſe nondum poteſt tanta dilectio dei, quanta illi cognitioni plenæ perfectæq; debetur, iam culpæ deputandum eſt. Aliud eſt enim totam nondum aſſequi charitatem, aliud nullam ſequi cupiditatem. Quamobrẽ debet homo, quanuis longe minus amet deũ, q̃ eum põt amare conſpectum, nihil tñ appetere illicitum ſicut ẽt in his, quæ adiacent ſenſibus corporis, põt oculus nullis tenebris delectari, quanuis non poſsit in fulgentiſsima luce defigi. Verum ecce iam talem conſtituamus animam humanã in hoc cor-
I ruptibili corpore, quæ & ſi nondum illa ſupereminentiſsima perfectione charitatis dei omnes motus terrenæ libidinis abſorbuerit atque conſumpſerit, tñ in iſta minore iuſtitia ad illicitum aliquid operandum eidem libidini nulla inclinatione conſentiat: vt ad il
Deut.6. lam vitam iam immortalem pertineat. Diliges dñm deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua. Ad
Rom.6. hanc aũt, Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore ad obediendum deſideriis
Exo.20. eius: ad illam, Non concupiſces: Ad iſtã,
Eccl.18. Poſt concupiſcentias tuas non eas: ad illam
K nihil amplius quærere q̃ in ea perfectione ſiſtere: Ad iſtam, hoc quod agit in operе habere, & illius perfectionem pro mercede ſperare, vt per illam iuſtus ſine fine viuat in ſpecie, quam in iſta deſiderauit: per hanc aũt iuſtus viuat ex fide, in qua illam certo fine deſiderat. His conſtitutis peccatũ erit hominis ex fide viuentis, aliqñ alicui delectationi illicitæ conſentire, non tantum in illis horrendis facinoribus & flagitijs perpetrandis, verumetiam in iſtis leuioribus: vt vel aurem alicui voci, q̃ audienda non eſſet, vel linguam alicui quæ dicenda non eſſet, accommodet: vel in ipſo corde aliquid ita cogitet, vt mallet licitum quod male delectat, & per præceptum ſcitur illicitum. ẽt K iſta quippe conſenſio eſt ad peccatum, quæ vtique fieret, niſi pœna terreret. Tales iuſti ex fide viuentes, non opus habent dicere, Matt. 6. Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris, falſumque eſſe conuincunt, quod ſcriptum eſt, Nõ iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Pſ. 142. Et illud, Si dixerimus quia peccatum non 1.Ioã.1. habemus, noſmetipſos decipimus & veritas in nobis non eſt. Et illud, Quia non eſt homo qui non peccabit. Et illud, Non eſt iu- 3.Reg.8 ſtus in terra qui faciet bonum & non peccabit. Vtrunque enim hoc teſtimonium non Eccle. 7. de præterito dicit. i. peccauit, ſed de futuro. i. peccabit: & ſi qua alia in hanc ſententiam ſancta ſcriptura commemorat. Sed quoniã hæc falſa eſſe non poſſunt, illud eſſe conſequens video, vt qualemlibet vel quantamlibet in hac vita potuerimus definire iuſtitiã, nullus in ea ſit hominum qui nullũ habeat omnino peccatum: omniq; homini ſit neceſſarium dare vt detur illi, dimittere vt di- Luc. 6. mittatur illi: & ſi quid habet iuſtitiæ: non de ſuo ſibi eſſe præſumere, ſed de gratia iuſtificantis dei, & adhuc tñ ab illo eſurire & ſitire iuſtitiam qui eſt panis viuus, & apud L quem fons vitæ: qui ſic operatur iuſtificationem in ſanctis ſuis in huius vitæ tentatione laborantibus, vt tñ ſit & quod petentibus largiter adijciat, & quod confitẽtibus clementer ignoſcat. Sed inueniãt iſti ſi poſſunt aliquem ſub onere corruptionis huius viuentem, cui iam non habeat deus quod ignoſcat: niſi tñ eum fateantur non doctrina legis datæ, ſed ẽt infuſo ſpiritu gratiæ vt talis eſſet, adiutum, non cuiuſmodi peccati crimen, ſed ipſius impietatis incurrent. Sanè quanquam talem, ſi teſtimonia illa diuina competenter accipiant, prorſus inuenire nõ poſſunt: nullo modo tamen dicendum eſt deo

deo deeſſe poſsibilitatem, qua voluntas ſic adiuuetur humana, vt non ſolũ iuſtitia iſta quæ ex fide eſt, omni ex parte modo perficiatur in homine, verumetiam illa ſecundũ
Col.15 quam poſtea in æternum in ipſa eius contẽplatione viuendum eſt. Quandoquidem ſi nunc velit etiam hoc corruptibile induere incorruptionem, atque hic inter homines morituros eum iubere viuere minime moriturum, vt tota pẽnitus vetuſtate conſumpta nulla lex in membris eius repugnet legi
Rom.7. mentis, deumq; vbique præſentem ita cognoſcat ſicut ſancti poſtea cognituri ſunt, quis demens audeat affirmare non poſſe? Sed quare non faciat, q̃ quærunt homines, nec qui quærunt ſe attendũt eſſe homines. Scio qp ſicut impoſsibilitas, ita & iniquitas nõ eſt
Rom.9. apud deum. Et ſcio qp ſuperbis reſiſtit, humi
Iacob.4 libus autem dat gratiã. Et ſcio quod illi cui
Col.2 ne extolleretur datus erat ſtimulus carnis angelus ſatanæ qui eum colaphizaret, ſemel & iterum & tertio deprecanti dictum eſt, Suffĩcit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Aliquid ergo eſt in abdito & profundo iudiciorum dei, vt etiam iuſtorum omne os obſtruatur in laude ſua, &
Rom.11. non aperiatur niſi in laudem dei. Hoc autẽ aliquid quis poſsit ſcrutari, quis inueſtigare, quis noſſe? tam ſunt inſcrutabilia iudicia eius & inueſtigabiles viæ eius. Quis enim cognouit ſenſum domini, aut quis conſiliarius illi fuit? Aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Ipſi gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

Libri de Spiritu & litera, Finis.

A

D. AVRELII AVGVSTINI
Liber de diuinatione dæmonum.

QVodã die in diebus ſanctis octauarum, cũ mane apud me adeſſent multi fratres laici Chriſtiani, & in loco ſolito conſediſſemus, ortus eſt ſermo de religione Chriſtiana aduerſus præſumptionem, & tanquam miram & magnam ſcientiam Paganorum, quem recordatum atque completum literis mandandum putaui, non expreſsis contradicentium perſonis, quanuis Chriſtiani eſſent, & magis contradicendo quærere viderentur quid Paganis reſponderi oporteret. Cum ergo de diuinatione dæmonum quæreretur, & affirmaretur prædixiſſe, neſcio quem, euerſionem templi Serapis, quæ in Alexandria facta eſt, Reſpondi, non eſſe mirandum, ſi iſtam euerſionem templi ſimulaeris ſuis imminere dæmones, & ſcire & prę dicere potuerunt, ſicut alia multa quantum eis noſſe & prænunciare permittitur. Et cũ mihi referretur, non ergo malæ ſunt diuinationes huiuſmodi, nec deo diſplicent, alioB quin omnipotens & iuſtus iſta fieri nõ permitteret, ſi mala, & iniuſta eſſent, Reſpondi non ideo hæc uideri iuſta debere, qp ea fieri Aliud fa
fineret omnipotentiſsimus, & iuſtiſsimus cere, a-
deus. nam & alia multa manifeſtiſsime iniu liud per-
ſta fieri, ſicut homicidia, adulteria, furta, ra- mittere
pinas, & cætera huiuſmodi, quæ quanuis iu deum.
ſto deo, eo qp iniuſta ſint, ſine dubitatione diſpliceant, idem tamen omnipotens ea fieri certa iudicij ſui ratione permittit: non utiq; impune, ſed ad eorum damnationem, a quibus fiunt, quæ diſplicent iuſto. Et cum ecõtrario diceretur, non quidem eſſe dubitandum, qp omnipotens & iuſtus ſit deus: ſed hæc humana peccata, quæ contra ſocietatem hominum fierent, non eum curare dum fierent, propterea ea poſſe fieri: quæ utique fieri non poſſent, ſi omnipotens non ſiuiſſet: illa uero quæ ad ipſum religionis cultũ pertineant, nullo modo ab eodem credendum eſſe contemni: ac per hoc fieri non potuiſſe, niſi ei placuiſſent, & ideo ea mala putari non oportere. Ad hoc quoque reſpondi, Nunc ergo ei diſplicent, cum templa & ſimulachra euertuntur, & illa gentium ſacriC ficia ſi facta fuerint, puniuntur. Sicut enim dicitur, non ea fieri potuiſſe, niſi deo placuiſſent, & ideo bona putanda, quoniam iuſto placent: ita dici poteſt non ea prohiberi, euerti, puniri potuiſſe, niſi deo diſpliceret: ac per hoc ſi tunc ideo recte fiebant, quia iuſto deo placere hinc oſtendebantur quòd ab illo fieri ſinebantur: ideo nunc inique fiunt, quia deo diſplicere hinc oſtenduntur, quòd ea vel iubet vel permittit euerti. Contra hoc dictum eſt, Iniuſta Deus ẽt
quidem eſſe nunc iſta, non tamen mala. Et iniuſta
ideo iniuſta, quia contra leges quibus pro- fiunt fie-
hibentur, fiunt, ideo autem non mala, quia ri, ipſe
ſi mala eſſent, nunquam deo vtiq; placuiſ- iuſtiſsi-
ſent. Porrò ſi nunquam placuiſſent, nunquã mus.
& facta eſſent, illo non ſinẽte qui omnia po- Cap. 2.
teſt, & qui talia non contemneret: qm̃ tam

magna

Universidad de Deusto
Biblioteca

magna sunt,vt contra ipsam religionẽ, qua deus colitur,fierent,si malè fierẽt. Hic ego, si propterea, inquam, mala non sunt, quia deo placere hinc probantur,quia ea fieri sinit omnipotẽs,quò erit bonum ꝙ fieri prohibentur & euertuntur? Si aũt bonum non est ꝙ euertuntur quæ deo placent, hoc fieri non sineret omnipotens,quia & hoc contra religionem fit qua colitur deus, si ea q̃ deo
D placent,ab hominibus euertuntur.Si autem hæc cum male fiunt,permittit omnipotens, non ideo putanda sunt illa bona, ꝙ ea fieri permittit omnipotens. Dictum contra est, concedendum esse nunc ista recte non fieri, immo ideo prorsus iam non fieri ꝙ omnipotenti nunc displicẽt,veruntamen placuisse cum fierent: nos.n.nescire vnde tũc placuerint,nunc aũt vnde displiceant. dum tamen certum sit, nec tunc fieri potuisse, nisi placuissent omnipotenti,nec nunc cessasse, nisi displicuissent omnipotẽti. Ad hoc ego, Cur ergo, inquam, & nunc talia clanculo fiunt,quæ vel perpetuo delitescunt, vel deprehensa puniuntur,si nihil horum fieri sinit omnipotens, nisi quod ei iusto placet,cũ iusto quod iniustum est placere non posit? Contra hoc dictum est,nunc omnino talia non fieri. Sacra.n.illa, inquit, non fiunt, q̃ pontificalibus cõscripta sunt libris. Ea quip pe tunc recte fiebant, ea tũc deo placere demonstrabantur, eoipso ꝙ ab omnipotente ac iusto fieri sinebantur. Siquid autem nũc prohibitorum sacrificiorum fit occulte atq; illicite, non est illi pontificali sacrificiorum generi comparandum,sed in eo deputandũ, quod etiam nocturno sit tempore,cum hæc
E omnia illicita ipsis pontificalibus libris certum sit prohiberi atque damnari. Et hic respondi,Cur ergo vel talia permittit deus fieri,si nihil eorum malefactorum contemnit, q̃ contra religionem fiunt: cum præsertim hæc eam curare hinc etiam cogantur concedere qui pontificales libros magni æstimãt, ꝙ ea quæ his libris prohibentur, vtiq; prohiberi diuinitus asserunt? Quo ergo diuinitus prohibentur, nisi quia displicent deo, q̃ vtique prohibendo non solum sibi displicere,verumetiam curare se ostendit, neque omnino contemnere? Vnde colligitur ꝙ deus aliquid & improbet iustus, & tũ permittit omnipotens. Hæc cum dicta essent, concessum est, non ideo putandum aliquid iuste ac bene fieri,qa hoc omnipotens quãuis ei displiceat, fieri tũ sinit: fatendumq̃; esse etiam illa mala q̃ cõtra religionem, quã colitur deus,fiunt, & displicere deo iusto,& ratione iudicij eius ab omnipotente permitti. Sed aliud iam esse tractandum, vnde sint diuinationes vel dæmonum,vel quilibet illi sint, quos deos Pagani vocant. Videndum .n.esse ne forte non quidem propterea hæc bona putãda sint, quia ea fieri permittit omnipotens, sed ideo quia tam magna sunt, vt F
non nisi dei potentiæ tribuenda esse videantur. Ad hæc me postea respõsurũ esse promisi, qm̃ tunc hora prodeundi ad populum iam nos vrgebat,nec distuli, cum spatiũ datum est scribendi,& illa retexere,& ista subtexere. Dæmonum ea est natura vt aerei Non sta
corporis sensu terrenorũ corporũ sensum tim præ
facile præcedant, celeritate ẽt propter eiusdem aerei corporis superiorem mobilitatẽ, stantio-
non solum cursus quorumlibet hominum ra sunt,
vel ferarum, verumẽtiã volatus auium in- q̃ sensu
comparabiliter vincant. Quibus duabus re- pcellũt.
bus quãtum ad aereum corpus attinet præ- Cap.3.
diti, hoc est, acrimonia sensus & celeritate 26.q.3.
motus,multo ante cognita prænunciant vel c. Scien-
nunciant,q̃ homines pro sensus terreni tar- dum.
ditate mirentur. Accesit etiam dæmonibus
p tam lõgum tempus quo eorum vita protenditur, rerum longe maior experientia,q̃ potest hominibus propter breuitatem vitæ prouenire. Per has efficacias quas aerei corporis natura sortita est,non solum multa futura prædicunt dæmones, verumetiam multa mira faciunt. Quæ qm̃ homines dicere ac facere nõ possunt, eos dignos quidã quibus seruiant, & quibus diuinos honores deferant,arbitrantur, instigãte maxime vitio
curiositatis propter amorẽ fœlicitatis falsæ G
atq; terrenæ, & excellentiæ tẽporalis. Qui aũt se ab his cupiditatibus mundant,nec eis se fallendos capiendosq̃; permittunt,sed inquirunt & amant aliquid quod eodem modo semp est,cuius participatione beati sint: primo considerant non ideo sibi præponen Tribuit
dos esse dæmones, ꝙ acriore sensu corporis dæmoni-
prævalent aerei.s.hoc est,subtilioris elemen bus cor-
ti,qa nec in ipsis terrenis corporibus bestias pora.
sibi præponendas putant, quæ acrius multa
ꝑsentiunt:velut sagacem canẽ, quia latẽtem feram olfactu acerrimo sic inuenit, vt ad eã capiendam ducatum quendam homini prębeat, non vtiq; prudentiore intellectu animi,sed acutiore corporis sensu: vel vulturẽ, quia proiecto cadauere ex improuisa lõginquitate aduolat: nec aquilam,quia sublimter

ter volans de tanto interuallo sub fluctibus natantẽ piscem dicitur peruidere, & grauiter aquis illisa exertis pedibus atq; vnguibus rapere. Nec alia multa animantiũ gña, quæ inter herbas saluti suę noxias pascẽdo circũerrant,nec aliquid eorũ quo lædantur attingũt, cũ eas homo vix experiẽdo caueH re didicerit,& multa innoxia quæ sint inexperta formidet. Vnde cõijcere facile est,quãto possit in aereis corporibus sensus acrior esse:nec ideo tñ dæmones qui eo ꝑditi sunt, bonis hominibus præponẽdos prudens quisque censuerit. Hoc & de corporũ celeritate dixerim. Et.n.præstantia,non solũ à volucribus homines verũetiã à multis quadrupedibus ita superãtur, vt in eorũ comparatione plumbei deputandi sint: nec tñ ideo sibi hæc animantiũ gña existimant præponẽda, quibus capiendis & mansuefaciendis, atq; in suæ voluntatis vsum cõmodumque redigendis,non vi corporis sed rationis imI peritant. Illam vero tertiã dæmonum potẽtiam, ꝙ diuturna rerum experientia quẽad modum prænoscãt atq; prænunciunt multa didicerunt, ita contemnunt qui hæc vigilanter curant à verisimæ lucis veritate discernere, vt nec malos senes plura expertos,& ob hoc quasi doctiores,ideo ꝓbi adolescentes sibi antecellere existiment:nec medicos,nec nautas,nec agricolas, quos prauæ volũtatis & iniquis moribus viderint,ideo sibi putent esse præferendos, ꝙ illi de valitudinibus,illi de tempestatibus,illi de arbustorum frugumq̃; generibus multa ita prænunciant,vt harum rerũ inexperto diuinare videantur. Quòd vero non solũ dæmones quædã futura prædicunt, verumetiam quædam mira faciunt,pro ipsa vtiq; sui corporis excellẽtia,cur nõ contemnatur à prudentibus, cum pleriq; iniqui ac perditi homines ita exerceant corpora sua tantaq̃; diuersis artibus agere possint, vt ea qui hæc nesciunt nec aliquando viderunt, etiã narrata vix credant? Quam multa funambuli cæteriq́ue theatrici artifices, q̃ multa opificesmaximeq́; mechanici miranda fecerũt: num ideo meliores sunt bonis,& sancta pietate præditis hominibus præponendi sunt? Quæ ideo commemoraui, vt qui hæc sine peruicacia, & sine vana resistendi animositate considerat,simul cogitet,si de subiacente crassiore materia,vel sui quisq; corporis vel terræ & aquæ,lapidum atq; lignorũ, metallorumq̃; variorũ tanta quidam homines possunt, vt eos illi qui hęc nõ possunt, plerunq; stupendo, in sui cõparatione diuinos vocent,cũ quidam illorũ sint artibus potentiores,quidam istorum moribus meliores: quanto maiora & mirabiliora pro subtilissimi corporis,hoc est,aerei facultate & facilitate dæmones possint: cum tñ sint voluntatis prauitate, maximeq́; superbiæ fastu & euidenti malitia spũs immundi atque peruersi. Quãtum autẽ valeat aeris elemẽtum K
quo eorũ corpora prævalent ad multa visibilia inuisibiliter molienda,mouẽda,mutanda atq; versanda, longum est nunc demonstrare:& puto ꝙ vel mediocriter cõsideranti facile occurrat. Quæ cum ita sint,primũ Vnde
sciendum est, qm̃ de diuinatione dæmonũ dæmo-
quæstio est, illos ea plerunq; prænunciare nes præ-
quæ ipsi facturi sunt. Accipiunt enim sæpe sciant vẽ
potestatẽ & morbos immittere,& ipsum ae tura.
rem vitiando morbidũ reddere, & peruer- Cap. 5.
sis atq; amatoribus terrenorum commodo- 26.q.3.
rũ malefacta suadere: de quorum moribus c. Sciencerti sunt, ꝙ sint eis talia suadentibus con- dũ. Rur
sensuri. Suadent aũt miris & inuisibilibus sus cor-
modis per illam subtilitatem suorũ corporũ pora.
corpora hominũ non sentiẽtium penetrando, sesęq́: cogitationibus eorũ per quędam imaginaria visa miscendo,siue vigilãtium, siue dormientium. Aliqñ autem nõ quę ipsi faciunt,sed quæ naturalibus signis futura prænoscunt, quæ signa in hominum sensus venire non possunt,ante prædicunt. Neque .n. quia prævidet medicus,quod nõ prævidet eius artis ignarus,ideo iã diuinus habẽdus est. Quid aũt mirum,si quemadmodũ ille in corporis humani vel perturbata vel modificata temperie seu bonas seu malas fu L
turas prævidet valetudines,sic dęmon in aeris affectione atq; ordinatione sibi notas, nobis ignotas, futuras prævidet tẽpestates? Aliqñ & hominũ dispositiones, non solum 2. Retr.
voce prolatas,verumetiã cogitatione conce cap. 30.
ptas,eum signa quædam ex animo exprimũ 26. q.4.
tur in corpore,tota facilitate perdiscunt: at ca. quo-
que hinc etiã multa futura prænũciãt, alijs dam.
videlicet mira, qui ista dispositа non noue- Sensum
runt. Sicut.n.apparet concitatior animi mo tribuit
tus in vultu,vt ab hominibus quoq; aliquid dæmoforinsecus agnoscatur quod intrinsecus agi- nibus.
tur:ita non debet esse incredibile, si etiã leniores cogitationes dant aliqua signa p corpus quæ obtuso sensu hominũ cognosci nõ possunt,acuto autẽ dæmonũ possunt. Hac atque huiusmodi facultate multa dæmones

futura

Alia dæmonũ, alia Prophetarũ oracula. Cap. 6.

futura prænunciant, cum tũ ab eis longe sit altitudo illius prophetiæ, quã deus per sanctos angelos suos & Prophetas operatur. nã si quid de illa dei dispositione prænũciant, audiunt vt prenuncient: & cum ea prædicunt quæ inde audiunt, non fallunt neq; falluntur: veracissima. n. sunt angelica & prophetica oracula. Sic aũt non indignanter accipiatur, ꝙ aliqua etiam talia dæmones audiant & prædicãt, quasi aliquid indignũ sit, vt quod ideo dicitur vt hominibus innotescat, hoc nõ solum boni, verumetiam mali non taceant: cũ in ipsis hominibus etiã vitæ bonæ præcepta videamus pariter à iustis puersisq; cantari, nec obesse aliquid, immò et prodesse ad maiorẽ notitiam famamq; veritatis, cũ de illa etiã hi quicquid nouerunt dicunt, qui et peruersis moribus cõtradicunt. In cæteris autem prædictionibus suis dæmones plerunq; & falluntur & fallũt. Fallũtur quidẽ, quia cũ suas dispositiones pronunciant, ex improuiso desuper aliquid iubẽt, quod eorũ cõsilia cuncta perturbet: velut si aliquid disponãt quilibet homines quibuslibet potestatibus subditi, quod non prohibituros suos præpositos arbitrãtur, idq; facturos se esse promittant at illi penes quos maior potestas est, ex alio superiore cõsilio hoc totum dispositũ atq; præparatum repente prohibeãt. Falluntur etiã cũ causis naturalibus aliqua, sicut medici, aut nautæ, aut agricolæ, sed longe acutius, longeq; præstantius pro aereĩ corporis sensu solertiore & exercitatiore prænoscunt: quia & hæc ab angelis deo summo pie seruiẽtibus ex alia dispositione igniota dæmonibus, ex improuiso ac repente mutantur. Tanquã si ægro aliquid extrinsecus accidat quo moriatur, quẽ medicus veris salutis præcẽdentibus signis victurum esse promiserat. Aut si aeris qualitate præuisa, diu flaturũ illum ventum nautarũ aliqui prædixissent, cui dñs Christus cum discipulis nauigans, vt quiesceret imperauit, & facta est tranquillitas magna. Vel si agricola illo anno fructificaturam vitem aliquã polliceatur, naturam vtiq; terræ & numeros seminum callens; quo tũ anno eam vel improuisa cœli intemperies arefaciat, vel aliqua iussio potẽtioris eradicet, ità multa etiam ad prescientiã prædictionemq; dæmonum pertinẽtia, quæ minoribus & visitatioribus causis futura præuidentur, eadem minoribus & occultioribus causis impedita mutantur. Fallunt autẽ etiam studio fallendi & inuida voluntate, qua hominum errore lætãtur. Sed ne apud cultores suos põdus authoritatis amittant, id agunt, vt interpretibus suis signorumq; suorũ coniectoribus culpa tribuatur, qũ vel deceptí fuerint vel mentiti. Nõnunquã vero ipsi maligni spiritus & illusores hominũ atq; inuasores salutis eorũ solent prædicere defectum cultu ræ suæ & idolorum ruinã, quatenus præscij videãtur, quod in singulis regnis aut in locis venturũ sit, & quod aduersi suæ factioni contingere possit, quod etiã illi qui gentiliũ historias legunt, non ignorant. Quid ergo mirũ, si iam imminente tẽplorum aut simulacrorũ euersione, q̃ Prophetæ dei summi tãto ante prædixerant, Serapis dæmon alicui cultorũ suorum hoc de proximo prodidit, vt suam quasi diuinitatem recedens vel fugiens cõmendaret? Fugãtur. n. isti, vel etiam iusſis superioribus colligati abstrahũ iur & alienantur à locis suis vt de rebus quibus dominabãtur in quibusq; colebãtur fiat voluntas dei, qui hoc tanto ante per omnes gentes fututũ esse prædixit, & vt per suos vel fideles fieret imperauit. Cur aũt hoc nõ sineretur dæmon prædicere, cũ sibi iam præ-noscceret imminere, cum hæc prędictio & Prophetis attestaretur à quibus sunt ista conscripta, vt prudentibus daretur intelligi, q̃ vigilãter esset dæmonũ cauenda fallacia, cultusq; fugiendus? Qui cũ ante per tã lõgum tẽpus in templis suis hæc futura tacuissent, quæ per Prophetas prædicta ignorare non possent, posteaquã appropiuquare cœperunt, voluerũt ea quasi prædicere ne ignari putarentur. Cũ igitur tã longe ante prædictũ esset atq; conscriptũ, vt alia interim taceã, illud quod Sophonias Propheta dicit, Prævalebit dñs aduersus eos, & exterminabit oẽs deos gentium terræ, & adorabunt eum vnusquisq; de loco suo, omnes insulæ gentium: Aut non credebant ista sibi euentura, qui in templis gentium colebantur, & hoc ideo per suos vates ac phanaticos frequentare noluerunt: Sicut eorum Poeta Iunonem inducit nõ omni modo credentem, quæ de Turni morte Iupiter dixerat. Iuno autem ab istis potestas aerea prædicatur, quæ apud Virgilium sic loquitur,

Nunc manet insontem gratis exitus, aut ego veri
Vana feror, qđ vt ò potius formidine falsa
Ludar, & in melius tua qui potes orsa reflectas.

Aut

Quo fallant.

26. q. 3. Scie-dum.

Matt. 8.

Sophon. 2. C

Virg. 10. Aeneid.

Aut ergo ista sibi quę p Prophetas prædicta nouerãt, posse accidere dęmones, hoc est ptãtes aereæ dubitabat, & ꝓpterea prędictionẽ eorũ celebrare noluerũt, & hinc intelligendũ est quales sunt: aut cũ ea ventura certissime scirẽt ideo p̃ sua templa tacuerũt, ne iã tunc inciperẽt ab hominibus intelligẽtibus deseri atq; cõtemni, qđ de tẽplorũ atq; simulachrorũ suorũ futura euersione eis Prophetæ attestarent qui eos coli prohibebãt. Nũc vero posteaquã tps aduenit quo cõplerẽtur vaticinia Prophetarum dei vnius, qui istos deos falsos dicit, & ne colant vehemẽtissime p̃cepit, cur nõ hoc ẽt ipsi compertũ prædicere finerẽtur, vt inde clarius appareret eos hæc antea vel minime credidisse vel suis cultoribus enũnciare timuisse, in fine aũt tanquã nihil habentes amplius ꝙ agerent etiam ibi voluisse suam ostentare diuinationẽ, vbi iam produntur diu simulasse diuinitatem? Quod autem dicunt reliqui eorum cultores etiam suorũ quibusdã libris hæc p̃cognita cõtineri, quãquã ex rebus impletis cõficta putãda sint q̃ in eorũ tẽplis tam lõgo antea tẽpore populis eorũ si uera essent innotescere debuerũt, sicut nr̃a nõ solũ in Ecclesijs nostris, verũetiam quod ad grauius testimonium cõtra oẽs inimicos valet in Iudeorũ synagogis antiquissima & notissima recitantur: nec tamen ista ipsa quæ eis vix raro & clanculo proferũtur mouere nos debẽt, si cuiquã dæmonũ extortũ est id prodere cultoribus suis quod didicerat ex eloquijs prophetarũ vel ex oraculis angelorũ. Quod cur nõ fieret, cũ & ista non sit oppugnatio sed attestatio veritatis? Illud. n. quod solum ab ipsis phanaticis flagitandũ est, nec unquam antea protulerũt nec vnquã postea nisi forte confictum proferre conabuntur, aliquid deos suos per vates suos contra deũ Israel ausos fuisse prodere aut dicere. De quo deo doctissimi eorum authores, qui omnia illa legere ac nosse potuerunt, magis quærierũt quis deus esset, quam deum negare potuerunt. Porrò autem deus iste quem nullus eorum negare ausus est verum deum, quia & si negaret, non tolum subiacere debitis pœnis, verumetiam certis conuinceret esse ctibus: iste ergo deus, quem nemo, vt dixi illorum ausus est negare uerum deum, illos falsos esse deos & omnino deserendos, eorũq; templa & simulachra & sacra euertẽda per suos vates, hoc est prophetas, aperta denunciatione prædixit, aperta ptãte præcepit, aperta veritate cõpleuit. Vsquis vsqueadeo decipiat, qui nõ potius eũ colendũ eligat, quem coli non prohibent, quos & colebat? Quem proculdubio cũ colere cœperit, illos vtiq; non est culturus quos ꝓhibet coli quẽ colit. Qđ aũt ipsum essent culturæ gẽtes exterminatis dijs falsis quos antea colebãt, à Prophetis eius esse prædictum pauloante commemoraui, & nunc repeto. Prævalebit, inquit, dñs aduersus eos, & exterminabit oẽs deos gentiũ terræ, & adorabunt eũ vnusquisq; de loco suo oẽs insulæ gentiũ. Neq;. n. solæ insulæ, sed ita oẽs gentes, vt etiam omnes insulæ gentium quãdoquidẽ alibi non insulas nominat, sed vniuersum orbẽ terrarũ, dicens, Commemorabuntur & conuertentur ad dñm, vniuersi fines terræ: Et adorabunt in conspectu eius, vniuersæ patriæ gentiũ: Qm̃ dñi est regnum, & ipse dominabitur gentium. Hæc autem per Christum fuisse complenda, & alijs pluribus testimonijs, & in eodẽ ipso psalmo vnde hoc commemoraui, satis apparet. Cum enim paulo superius futura passionem suam per prophetam ipse loqueretur, dicens, Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauervt omnia ossa mea, ipsi vero considerauerunt & conspexerũt me, diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem: paulopost infertur illud quod posui, Cõmemorabuntur & conuertentur ad dñm, vniuersi fines terræ &c. Quanquam & per illud testimonium quod prius adhibui, vbi dictum est, Prævalebit dominus aduersus eos, & exterminabit omnes deos gentium terræ: in eo ꝙ positum est, prevalebit: satis ostenditur hoc etiã prenunciatũ ꝙ Pagani prius oppugnaturi essent Ecclesiã, nomẽq; Christianum quantum valerent persecuturi, vt si fieri posset omnino de terra deleretur. Et quia eos patientia martyrum & magnitudine miraculorum & consequente fide populorum erat superaturus, ideo sic scriptum est, Prævalebit dñs aduersus eos. Nõ enim diceretur, prævalebit aduersus eos: nisi oppugando illi resisterẽt. Vnde & in psalmo ita prophetatũ est, Vt quid fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterũt reges terræ, & principes conuenerũt in vnũ aduersus dominũ & aduersus Christũ eius: Et paulopost dicit, Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te:

Dęmonum cultus vnius dei cultui cessuros ꝓdictum a ꝓphetis. Cap. 9. Sopho. 2. F Psal. 21.

Psal. 2.

Postula à me,& dabo tibi gẽtes hæreditatẽ tuã, & possessionẽ tuã terminos terræ. Ecce vnde dictum est,& in alio Psalmo qđ superius interposuit, Cõmemorabũtur & conuertent ad dũm, vniuersi fines terræ. His atq; huiusmodi propheticis documẽtis prædictũ ostendit, quod videmus impleri per Xp̃m, futurum fuisse, vt deus Israel quem unum verũ deũ intelligimus, non in vna ipsa gẽte q̃ appellata est Israel, sed in omnibus gẽtibus coleret, & oẽs falsos deos gentiũ & à tẽplis eorũ & à cordibus cultorũ suorũ demoliret. Eant nũc isti & adhuc contra Christianã religionẽ, & contra verum dei cultũ vanitates pristinas defensita re audeãt, vt cũ strepitu pereãt. Nã & hoc de illis p̃dictum est, in psalmo dicẽte propheta, Sedisti sup̃ thronum qui iudicas æquitatẽ: Increpasti gẽtes & perijt impius, nomẽ eorũ delesti in ęternũ & in seculum seculi. Immici defecerũt frameę in finẽ, & ciuitates eorũ destruxisti. Perijt memoria eorũ cũ strepitu, & dũs in æternum permanet. Necesse est ergo vt impleantur omnia hæc. Neq; q̃ adhuc audent ipsi pauci qui remanserunt, vaniloquas suas ostentare doctrinas, & Christianos tanquam imperitissimos irridere, moueri debemus, dũ in eis impleri ea q̃ prædicta sunt, videamus. Ipsa quippe velut imperitia, & stultitia Christianorum, quæ in humilibus, & sanctis eiusq; diligenter studiosis apparet excelsa, & sola vera sapiẽtia, ipsa, inquã, velut stultitia Christianorũ eos ad istã paucitatem redegit: qm̃ sicut dicit Apostolus, Stultã fecit deus sapientiam huius mundi. Deinde subiungit rem mirabilem, siquis intelligat, & ita sequit, Nã qm̃ in dei sapientia nõ cognouit mundus p̃ sapiẽtiã deũ, placuit deo per stultitiã prædicationis saluos facere credentes. Qm̃ quidẽ Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt. Nos autem prædicamus Christũ crucifixum, Iudæis quidem scandalũ, gentibus aũt stultitiam, ipsius vero vocatis Iudæis & Græcis, Christũ dei virtutẽ & dei sapientiam qm̃ quod stultũ est dei, sapientius est hominibus, & qđ infirmũ ẽ dei, fortius est hominibus. Irrideãt ergo quãtũ p̃nt, tanquã imperitiam & stultitiam nostram, & iactent doctrinam & sapientiam suam: Illud scio q̃ isti irrisores nostri, pauciores sunt hoc anno q̃ fuerint priore anno. Ex quo enim fremuerũt gentes, & populi meditati sunt inania, aduersus dũm & aduersus Christum eius: quando ab eis fundebatur sanguis sanctorum, & vastabatur Ecclesia, vsq; ad hoc tempus & deinceps quotidie minuentur. Nos aũt aduersus eorum opprobria & superbas irrisiones, fortissimos reddunt oracula dei nostri, q̃ de hac quoq; re videmus & gaudemus impleri. Sic. n. nos alloquitur p̃ Prophetã, Audite me qui scitis iudiciũ populus meus in quorũ corde lex mea est: opprobriũ hominũ nolite metuere, & detractione eorũ ne superemini, ne q̃ nũc vos spernunt magni duxeritis: Sicut. n. vestimẽtum, ita per tempus absumentur, & sicut lana à tinea comedentur, iustitia autẽ mea in ęternũ manet. Legant tũ hæc nostra si dignentur, cum ad nos contradictiones eorum peruenerint, quantũ dominus adiuuat, respondebimus.

Libri de diuinatione dęmonum, Finis.

H Pagano rum reliquiæ frustra iactant sua Cap. 20. Psal. 9.

Psal. 2.

I

K

DE SPIRITV ET ANIMA LIBER VNVS.

PRAEFATIO.

QVoniam dictum est mihi, vt meipsum cognoscerẽ, sustinere non possum vt me habeam incognitum. Magna nanq; est negligẽtia nescire quid illud sit, quo cœlestia tam profunde cogitamus, quo naturalia tam subtili indagatione inuestigamus, & de ipso quoque creatore nostro tam sublimia scire desideramus. Non est res peregrina nec longe quærenda à nobis. Animus est quo ista sapimus. Sed est semp̃ nobiscũ, adest, tractat, loq̃tur & intus versatur. Datũ est illi tã ingẽtiũ rerũ secreta scire, & seipsum cognoscere nõ posse. Paucis siq dẽ licet ipso ammo animũ cerne re. i. vt ipse animus se videat. Fieri autẽ non põt quadã diuina p̃ndẽtia, vt inueniẽdi facultas desit religiosis animis seipsos & deũ suũ pie caste ac diligẽter q̃rẽtibus: Ideirco reddã me mihi, immò deo meo cui maxime me debeo, & videbo quid sit animus, & quæ sit patria eius. Animus est substãtia quædam rationis particeps, regendo corpori accommodata. Animus sapientia illustratus, & suũ principiũ respicit & seipsum cognoscit, & q̃ sit indecorũ, vt extra se q̃rat, qđ in seipso posit inuenire, intelligit. Corporeis vero passiõibus cõsopitus, & p̃ sensibiles formas extra semetipsum abductus, oblitus est qd sit, & qđ fuit. Et qa nihil aliud se fuisse meminit, nihil p̃ter quod videt se esse credit. Solo sensu circa corpora, & imaginatione circa corporũ similitudines & locorũ versatur, & in eis siue vigilando, siue dormiendo distrahitur. Cũ uero ab hac distractione per purã intelligentiã ascendens in vnũ se colligit, rõnalis dr. Rõ siquidẽ est est animi aspectus quo per seipsum verũ intuetur: Rõcinatio vero, est rõnis inquisitio. Quare illa opus est ad videndum, ista ad inquirẽdũ. Animus inuisibilis est. Neq; n. aliter inuisibilia cernere valeret. Visibilia p̃ corpus videt, inuisibilia per se, & in eo se videt, q̃ inuisibilẽ se videt. Videtur tũ in corpore p̃ corpus, sicut sensus in litera manet, & per literã videtur. Animus corporis dominator, rector, & habitator videt seipsum per semetipsum: Non q̃rit auxiliũ corporaliũ oculorũ, immo vero ab omnibus corporeis sensibus tanquã impedientibus, & perstrepẽtibus abstrahit se ad se, vt videat se in se, vt nouerit se apud se. Et cũ vult deũ cognoscere, eleuat se super se mentis acie. Nõ n. aliquid tale est deus, qualis est animus, nõ tũ videri nisi animo p̃t, nec ita videri vt animus põt. Incõmutabilis siquidẽ est veritas sine defectu substãtiæ. Nõ talis est animus: Sed deficit & proficit, nouit & ignorat, meminit & obliuiscitur. Modo vult, & modo non vult. Diffusus cogitationibus atq; consilijs, huc atq; illuc vagatur. Considerando spectat omnia: Videt absentia, transmarina visu ambit, & percurrit aspectu, abdita scrutatur. Et vno momento sensus suos per totius orbis fines, & mundi secreta circũfert. Descendit ad inferna, ascendit inde, versat in cœlo, adhæret Chro, cõiungitur deo: Ipse siquidẽ est eius patria & habitatio, ad cuius similitudinẽ factus est. Quisquis ergo se talẽ reddi desiderat, qualis à deo factus est i. similem deo redeat ad se, & stet in se, & sic intra semetipsum quærat & videat vnde constet homo, & ex qua sui parte factus sit ad imaginem dei. Ex duabus substantiis constat hõ, anima, & carne. Anima cũ ratione, carne cum sensibus suis: quos tamen sensus non mouet caro absq; animæ societate: Anima vero rationale suum tenet sine carne. Est siquidem rationalis, concupiscibilis, & irascibilis, p̃ rationalitatẽ habilis est illuminari ad aliquid cognoscendum infra se, & supra se, in se, & iuxta se. Cognoscit siquidem deum supra se, & se in se, & angelos iuxta se, & quicquid cœli ambitu continetur infra se. Per cõcupiscibilitatẽ & irascibilitatẽ habilis est affici ad aliquid appetendũ vel fugiendũ, amandũ vel odiendum: Et ideo de rõnalitate omnis sensus oriẽ animæ, & de alijs omnis affectus. Affectus vero quadripertitus esse dignoscitur: dũ de eo quod amamus, iã gaudemus, vel gaudendũ speramus: & de eo qđ odimus, iã dolemus, siue dolendum metuimus. Et ob hoc de cõcupiscibilitate gaudium, & spes, & de irascibilitate dolor & metus oriuntur. Qui quidẽ quatuor affectus animæ omnium sunt vitiorũ & virtutũ quasi quædã principia, & cõis materia. Affectus siquidem operi nomẽ imponit. Et qm̃ virtus est habitus mentis bene cõpositæ, componẽdi & instituendi atq; ordinandi sunt dicti affectus ad id quod debent, & qũo debent, vt in virtutes proficere possint, alioquin in uitia facile decident. Cũ igitur prudenter, modeste, fortiter, & iuste amor & odium instituãtur, in virtutes exurgunt, prudentiam. s. & temperantiam, fortitudinẽ, atq; iustitiam, quæ quasi origines & cardines sunt omnium virtutũ. Et hæc omnia cũ affectuose & virtuose in anima cõsti tuuntur, per odium mundi, & sui, proficiscitur in amorem dei & proximi: per contẽptũ temporalium & inferiorum, creseit in desiderium æternorum & supernorum. Sensus vero vnus est in anima, & quod ipsa. Et cũ corpus nõ sit, corporeus dicitur, quia corpus non transcendit, vel quia à corporeis exercetur instrumentis: vnde & ob numerum instrumentorum quinquepertitus dicitur, cum intus non sit nisi vnus. Verumtamen propter varia exteriora variat & varie nuncupatur. Dicitur namq; sensus, imaginatio, ratio, intellectus, intellectus, intelligẽtia. Et hæc omnia in anima nihil aliud sunt q̃ ipsa, aliæ & aliæ proprietates inter se p̃pter varia exercitia, sed vna essentia rõnalis & vna anima: proprietates quidẽ diuersæ, sed essentia vna: secundum exercitiũ multa sunt, secundũ essentiã vero unũ sunt in anima & idẽ quod ipsa. Et sicut mundus iste visibilis quinquepertita quadam distinctione est ordinatus, terra. s. & aqua, aere, & æthere, siue firmamẽto, & ipso quoq; supremo cœlo quod empyreũ vocant: sic animæ in mundo sui corporis peregrinanti quinq; progressus sunt ad sapientiam, sensus. s. imaginatio, ratio, intellectus, & intelligentia. Quinque enim progressio-

Anima quid sit. Cap. 1.

Vis concupiscendi.

Virtutes. 4.

Animi vires. 5.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nibus rõnalitas exercetur ad sapientiam, & qnatuor affectibus ad charitatẽ:quatenus no uę istis progressionibus in semetipsa proficiens anima, sensu & affectu quasi internis quibusdã ped.bus,quæ spiritu uiuit, spiritu ambulet, vsq; ad cherubin & seraphin.i.vsque ad plenitudinẽ scientiæ, & regnũ charitatis,habeatq; anima per exercitium virtutes quarum facultates habet per naturam.

Vbi gra? Frigida collatio virium animæ cũ choris angelorum. Cap.5.

Et hos progressus nominibus & ordinibus angelorũ cõparare prudenti lectori relinquo. Facile siquidẽ erit ei,si sciat aptare sensum qui primus animæ nuncius est, angelis qui nuncij vocantur:imaginationẽ archangelis,quæ plura q̃ sensus percipit. Timorem virtutibus, dolorem potestatibus. Qui.n.metu suppliciorũ perterritus est, & dolore peccatorum cõpũctus, contemnit mundũ & seipsum, cum virtutibus facit miracula,cum potestatibus fugat dæmonia,maius namq; est contẽnere seipsum, q̃ mundũ quẽ multi propter vanitatẽ contempserũt. Rõnem assignamus principatibus: nã sicut illi præsunt, & principantur subiectis spiritibus,sic ratio sensibus atq; affectibus. Amorẽ proximi siue gaudium dominationibus: recte nanq; alijs dominantur qui omnes amant,& de profectu omnium gaudent. Intellectum thronis:throni sedes dicuntur,qa in eis deus sedet. Intelligere etiam debes, quoniam in cordibus nostris deus habitat per fidem,per sanctificationem, per pacem, per dilectionem, qm̃ deus est pacis & dilectionis. Intelligentiam aptamus cum cherubin. Illi nanq; spiritus tanto perfectiore G scientia pleni sunt, quanto diuinitatem dei in intimis contemplantur,Intelligentia nãque animæ vis est, quæ immediate deo supponitur,cernitq; siquidem ipsum & quę in ipso sunt. Spem siue desiderium seraphin. Deus nanq; est spes omnium finium terræ, cuius vultum tota terra desiderat,& in quẽ seraphin prospicere desiderant,tota spes nostra & desiderium nostrum est. Odiũ mundi,virtutibus:odium sui,potestatibus:rationem principatibus:amorem proximi dominationibus:intellectum thronis:intelligentiam cherubin: amorem dei seraphin. Timor nanq; de supplicijs & dolor de peccatis faciunt contemptum mundi & sui, vt tũ cum virtutibus faciant miracula & cum potestatibus expellant dęmonia. Spes de promissis & gaudiũ de præmijs faciunt amorẽ proximi & dei. Anima ad similitudinem totius sapientiæ facta, omnium rerum in se gerit similitudinem. Vnde & à Philosopho definita est omnium rerum similitudo. Habet siquidem in se vires quibus omnia apprehendit,siue inuestigat,& omnibus similis existit,cum sit vna. Similis est terræ per sensum, aquæ per imaginationem, aeri per rationem,firmamento per intellectũ,cœlorum cœlo per intelligentiã,Similis est lapidibus per essentiã, arboribus per vitam,animalibus per sensum & imaginationẽ, hominibus per rationẽ, angelis per intellectum, deo per intelligentiam. Et sicut deus est omnibus captibilis & participabilis, sic anima omnium est capax. Captibilis & participabilis omnibus est deus,qa naturali suo munere & vsu ex munere participatur ab omnibus per essentiam qua sunt, & secundum illam ad idoneam speciem qua ab alijs differunt,& secundum vtrunq; ad congruum vsum quo proficiũt. Tria hæc omni hominiexistenti insunt quasi quædã vestigia, summæ essentiæ,imaginis, & muneris.i.trinitatis patris & filij & spiritussancti. Aeternitas quippe est in patre, Species est in imagine, Vsus est in munere, nobis autẽ omnis vsus diuinitatis est ex munere. Quodãmõ nãq; quasi propior videt nobis esse spũssanctus, vtpote patris & filij munus. Ex ipso nimirũ I est omnis vsus gr̃æ cũ patre & filio: Ipse.n. regit & erudit,consolatur & perducit Ecclesiam ad Chr̃m, quam ipse simul sine macula & ruga tradet regnũ deo & patri. Sic à patre per filiũ & spm̃sanctum, vel potius in spũ diuina ad nos descenderunt. Pater siquidem tradidit filium suũ quo redimeret seruos, misit spm̃sanctum quo seruos adoptaret in filios: Filium dedit in precium redemptionis: spm̃sanctum in priuilegium adoptionis: Sedeniq; totum seruat in hęreditatẽ adoptatis. Nemo ergo de dei pietate diffidat,qm̃ maior est eius misericordia q̃ nostra miseria,& q̃ quis ad eum toto corde clamauerit, exaudiet illum,qm̃ misericors est. Tardius siquidem ei videtur peccatori veniã dare, quam ipsi peccatori accipere. Sic.n. festinat absoluere reum à tormento cõscientiæ suæ,quasi plus eum cruciet pœnitentiæ, q̃ ipsum miserum compassio sui. Capax est omnium M anima,quia per rationalitatem ad cognitionem,& per concupiscibilitatem ad dilectionem vniuersitatis capax inuenitur. Sunt.n. duo in anima,et sunt id qd̃ anima,naturalis sensus cognoscens omnia & dijudicãs inter omnia:

omnia: naturalis affectus,quo suo ordine, & gradu diligat omnia. Veruntũ facultates & quasi instrumenta cognoscẽdi & diligẽdi habet ex natura, cognitionẽ tũ veritatis & ordinẽ dilectionis nequaquã habet nisi ex gr̃a. Facta siquidẽ à deo mens rõnalis sicut eius imaginẽ suscepit, ita cognitionem & amorẽ. Vasa nanq; q̃ creatrix sapiẽtia formauit vt sint,adiutrix gr̃a replet ne vacua sint,si strenuũ operariũ inuenerit. Anima est substantia rõnalis, intellectualis, à deo facta spiritalis,nõ ex dei natura, sed potius creatura ex nihilo facta, in bonũ mutabilẽ; cõuertibilis. Et ideo aliquatenus est mortalis inquantũ in deterius mutari, & à volũtate dei cuius participatione bona fit, alienari potest: Et aliquatenus immortalis, qm̃ sensum,quo ei post hanc vitam vel bene vel male fit,amittere non põt. Non q̃ pro actis ante carnẽ gestis meruerit vt in carne includeretur, vt quidã voluerũt, sed nec ideo potest esse in homine sine sorde peccati,nisi à Christo fuerit liberata. Dei .n.nutu ad corpus anima venit,vt si secundum eius p̃ceptum agere vellet, mercedem acciperet vitæ æternę atq; societatis angelorum:Si aũt cõtemneret, pœnas iustissimas & amarissimas lueret, siue doloris cõtinui, siue ignis æterni. Anima vero ex eo dicta est,qd̃ animet corpus ad viuendũ,hoc est uiuificet.Spũs est ipsa anima p̃ spirituali natura, vel pro eo q̃ spiret in corpore appellatus est spũs. Anima & spũs idẽ sunt in homine, quanuis aliud notet spũs,& aliud anima.Spiritus nanq; ad substantiã dicit̃,et anima ad viuificationẽ. Eadẽ est essentia, sed proprietas diuersa. Nã vnus & idẽ spiritus ad seipsum dicit̃ spũs,& ad corpus anima.Spũs est inquantũ est rõne prædita substantia rationalis: anima inquantũ est vita corporis, de qua dictũ est, Qui perdiderit animam suam propter me,saluam faciet eã, id est,quisquis propter deum vitam hanc q̃ nunc corporis viuificatione ex anima temporaliter mortalis constat, libenter despexerit, in futuro eandem corporis, non solum animæ vitam æternam & immortalitatem recipiet. Humana quidẽ anima,quia in corpore habet esse & extra corpus, pariter anima & spiritus vocari potest: nõ duæ animæ,sensualis & rationalis,altera qua homo viuat, & altera qua vt quidam putant, sapiat: sed vna atq; eadẽ anima in semetipsa viuit p̃ intellectum, & corpori vitam præbet per sensum. Humanum nanq; corpus nec viuere nec nasci potest sine anima rõnali, vegetat̃ tũ & mouet̃ & crescit, & humanã formã in vtero recipit,priusquã animã rationalẽ recipiat.Sicut etiã virgulta et herbas sine anima moueri & incrementum habere videmus. Duplex est quidẽ vita animæ,alia qua viuit in carne, & alia qua viuit in deo. Duo siquidem in homine sensus sunt, vnus interior, & alius exterior, & vterq; bonũ suũ habet in quo reficit̃. Sensus interior reficit̃ in contẽplatione diuinitatis,sensus exterior in cõtẽplatione humanitatis. Propterea.n.deus hõ factus est,vt totũ hominẽ in se beatificaret,& tota cõuersio hominis esset ad ipsum, & tota dilectio hominis esset in ipso,cũ à sensu carnis videret̃ per carnẽ, & a sensu mẽtis videret per diuinitatis contẽplationẽ. Hoc aũt erat totũ bonum hominis, vt siue ingrederet̃ siue egrederet̃ pascua in factore suo inueniret, pascua foris in carne saluatoris, & pascua intus in diuinitate creatoris. Hoc bonũ magnum secutum est malũ, qm̃ perdito bono quod intus erat, egressa est anima ad bona aliena q̃ foris erant, & pactũ fecit cũ delectationibus seculi, requiescens super illas, non attendens absentiã boni sui interioris, eo q̃ consolationes suas cerneret in bonis alienis. Nã cũ exterior sensus carnalis bono suo vtit̃, interior sensus mẽtis quasi obdormit. Non.n.cognoscit bona interioris sensus qui iucũditate bonorũ exteriorũ capit̃. Nã qui in carne viuit,in carne sentit,& dolores carnis fugit inquantũ põt: vulnera aũt animæ prorsus ignorat, nec medicinã quærit in eis. Cũ aũt mortuus fuerit sensus animę quo viuit in carne,tũc viuificari incipiet sensus ille quo sentiet semetipsum, & tunc sciet dolores suos, & incipiet sentire vulnera sua tanto grauius quanto propius. Magis.n.obest malũ quod est magis vicinum, & magis prodest bonũ qd̃ magis est intimũ. Spiritus dicitur multis modis. Dicitur nanq; spiritus deus,& aer iste, & flatus aeris, qui à corde receptus & inde per totum corpus emissus mortaliũ vitam flatu necessario continet. Iste tũ spũs iure anima dici nõ põt, quia aeris varietate dissoluit̃. Dicitur spũs anima, siue hominis, siue pecoris. Dicitur spũs mens rõnalis, vbi est quędam scintilla tanquam oculus animæ ad quem pertinet imaginatio & cognitio dei. Oculus animæ est mens ab omni

Fœtus.

A Ioã.10.

Quot modis dicatur spiritus. Cap.10. B

Universidad de Deusto
Biblioteca

corporis labe pura, meritis aſpectus eſt rõ, intellectus viſio. Iſta hæc omni animæ neceſſaria ſunt, vt ſanos oculos habeat, vt aſpiciat, vt videat. Sanos oculos habet, cum à mortaliũ cupiditatibus eſt purgata atq; remota. Aſpicit, cũ in dei lumine contẽplationis oculos figit. Videt cũ in illa cõtẽplatione cõſpicit, quãta ſint gaudia, quãta lætitia, quanta ſecuritas, ſerenitas, & quãta iucũditas. Sanitas facit illã ſecurã, aſpectus rectã, viſio beatã. Cũ.n. fuerit ab omni fece liberata maculiſq; diluta, tũc ſe deniq; in ſeipſa liberaliſsime tenet, & nihil ſibi metuit, aut vlla ſua culpa quicquã angit. & tũc ingenti quidã & incredibili fiducia pergit in deũ, id eſt, in ipſam contemplationem veritatis: aſpectum ſiquidem rectum ſequitur ipſo viſio dei, quæ eſt finis aſpectus. Sic anima prius ſanata introducitur introducta reficitur. Spiritus etiam eſt quædã vis animæ, mente inferior, vbi corporalium rerum ſimilitudines exprimuntur. Nec ipſe ſpiritus corpus eſt, ſed corpori ſimilis. Quę enim ſpiritu videntur, non ſunt corporalia ſed corporalibus ſimilia. Facies ſiquidem hominis & nobis forinſecus nota eſt, & in memoria noſtra habet imaginem ſuam, incorporalem quidem, ſed corpori ſimilem. Mundi quoque iſtius mirabilis pulchritudo, & nobis foris præſto eſt, & in memoria noſtra habet imaginem ſuam, incorporalem quidem, ſed corpori ſimilem, ad quã recurrimus cum clauſis oculis eam cogitamus. Quod enim ad corporis ſenſum aliquod corpus in loco eſt, hoc eſt ad animi aciem ſimilitudo corporis in memoria, & quod eſt intentio voluntatis ad corpus viſum, viſionemq́ue copulandam, hoc eſt eadem intentio volũtatis ad copulandam imaginem corporis quę eſt in memoria & viſione cogitantis. Ille ſpiritus dicitur factus ad imaginem, & ſimilitudinem dei, in quo eſt cognitio veritatis, & amor virtutis. Imago ſiquidem eſt in cognitione, & ſimilitudo in dilectione. Imago, quia rationalis: & ſimilitudo, quia ſpiritalis. Hæret ſiquidẽ veritatis nulla interpoſita ſubſtantia rationale noſtrum, quo ratiocinamur, intelligimus & ſapimus, ſpũm dicimus. Hunc aũt ſpũm Apoſtolus mentem vocat, cum dicit, Reuamini ſpiritu mentis veſtræ, id eſt mente. Nihil enim aliud eſt ſpiritus mentis, quàm mẽs: ſicut corpus carnis, nihil aliud eſt q̃ caro. Mẽs aũt dicitur à μνήμη. Mẽs aũt Græce, Latine dicit luna. Et ſicut luna creſcit, & deficit, & varia viciſſitudine cõmutatur in id tũ qđ fuit quadã perfecta nouitate reſtituit: ſic mens nunc caput ſummis inſerit, nunc decidit in infimis, nunc ſeſe inferens ſibi veris falſa redarguit: modo ad corporalia regẽda deflectit, modo æternis rõnibus inſpiciendis, vel conſulendis adhærescit. Rõ ſiquidem eſt mentis aſpectus quo bonũ & malũ diſcernit, virtutes eligit, deq́ue diligit. Mens vniuerſorũ capax, & omnium rerũ ſimilitudine inſignita, omnia eſſe dicit naturali quadã potentia, & naturali dignitate. Idcirco inuiſibiles rerũ cauſas per intelligentiam cõprehendit, & viſibiles actualium formas per ſenſuũ paſſiones colligit. Et ſiue p ſenſus ad ſenſibilia exeat, ſiue p intelligentiã ad inuiſibilia aſcẽdat, rerũ ſimilitudines ad ſeipſam trahit, ſiſentia cognoſcit, abſentia intelligit, ignota inquirit, & in inuẽtis verſatur. Rõnale & intellectuale lumẽ, quo rõcinamur, intelligimus & ſapimus, mentẽ dicimus, q̃ ita facta eſt ad imaginẽ dei, vt nulla interpoſita natura ab ipſa veritate formet. Mens.n. ex eo dicta eſt quod emineat in anima. Præſtantior ſiquidẽ vis animæ eſt, à qua procedit intelligentia. Per intelligentiã vtiq; ipſam veritatẽ intelligit, per ſapientiã diligit. Sapientia nanq; eſt amor boni ſiue ſapor boni, à ſapore ſiquidẽ dicit. Mentis viſio eſt intelligentia, guſtus, ſapientia. Illa contẽplatur, iſta delectatur. Cũ ab inferioribus ad ſuperiora volumus aſcendere, prius occurrit nobis ſenſus, deinde imaginatio, poſtea ratio, intellectus & intelligentia, & in ſummo eſt ſapientia: Summa nanq; ſapientia ipſe deus eſt. Sapientia hominis eſt pietas, id eſt, cultus dei. Senſus ea vis animæ eſt, quæ rerum corporearum corporeas recipit formas præſentes: Imaginatio eſt ea vis animæ quæ rerũ corporearum corporeas recipit formas, ſed abſentes. Senſus nanq; formas in materia recipit, imaginatio extra materiã: & ea vis q̃ exterius formata ſenſus dicitur, eadẽ traducta vſq; ad intimũ, imaginatio vocat. Imaginatio nanq; de ſenſu oritur, & ſecũm eius aduerſitates, ipſius quoq; eſt variatio. Multa videt anima carnalibus oculis, multa ẽt phantaſtica imaginatione concipit, & vbiq; quaſi diffunditur, mouetur, erigitur, & fluctuare videtur: nõ à ſe egrediẽs, ſed in ſemetipſa tanquã in magno peurras ſpatio peruagatur: non exit ad illa, ſed tractatibus ſuis ſibi illa repræſentat. Habet ſiquidẽ in ſe quaſi quandã latitudinẽ, longitudinẽ, & altitudinẽ: Nam per charitatẽ deũ & oẽs fideles ſibi complectitur: per meditationem rerũ vniuerſa quæ à principio mundi vſq; ad finẽ deus propter ſalutem noſtrã operatus eſt meditatur: per cõtẽplationẽ, quæ ſurſum ſunt cœleſtia contẽplatur. Ratio eſt ea vis animæ quæ rerum corporearũ naturas, formas, differentias propria & accidentia percipit omnia incorporea, ſed non extra corpora, niſi róne ſubſiſtentia. Abſtrahit.n. à corporibus quæ fundãtur in corporibus, non actione ſed cõſideratione. Natura nanq; ipſius corporis, ſecundũ q̃ oẽ corpus, corpus eſt, nullũ vtiq; corpus eſt. Intellectus ea vis animæ eſt quæ inuiſibilia percipit, ſicut angelos, dæmones, animas, & oẽm ſpiritũ creatum. Intelligentia ea vis animæ eſt quæ immediate ſupponitur deo: Cernit ſiquidem ipſum ſummũ verum & vere incõmutabilẽ. Sic anima ſenſu percipit corpora, imaginatione corporũ ſimilitudines, ratione corporum naturas, intellectu ſpiritum creatũ, intelligentia ſpũm increatum. Et quicquid ſenſus percipit, imaginatio repræſentat, cogitatio format, ingenium inueſtigat, ratio iudicat, memoria ſeruat, intellectus ſeparat, intelligentia comprehẽdit, & ad meditationem ſiue contemplationem adducit. Ingeniũ eſt vis ea animæ, ſiue intentio, qua anima ſe extendit & exercet ad incognitorũ cognitionẽ. Ingeniũ ſiquidẽ exquirit incognita, ratio diſcernit inuenta, memoria recondit iudicata & offert adhuc iudicãda. Sic fit aſcenſus ab inferioribus ad ſuperiora, & ima à ſummis dependent. Intellectus nanque quædam imago & ſimilitudo intelligentiæ eſt ratio intellectus, rationis phantaſticus ſpiritus, cui etiam ſupremum corporis corpus, id eſt, ignis quadam ſimilitudine iungitur, & igni aer, & aeri aqua, & aquæ terra. Senſus informat imaginationem, imaginatio rationem, & facit ſcientiam ſiue prudentiam. Rurſum rationi occurrens diuina prudentia, informat eã & facit intelligentiã ſiue ſapientiam. Eſt itaq; in ratione quiddã ad ſuperna & cœleſtia, intendens, & id dicitur ſapientia: & eſt quiddam ad tranſitoria & caduca reſpiciens, & id vocatur prudentia. Hæc duo ex ratione ſunt, & in ratione conſiſtunt. Et diuidit ſe ratio in duo, ſin rurſum & deorſum: ſurſum in ſapientiam: deorſum in prudentiam, quaſi in virum et mulierem, vt vir ſit ſuperior & regat, mulier inferior & regatur. Vnde dictum eſt, Melior eſt iniquitas viri, q̃ benefaciens mulier. Melior ſiquidẽ eſt qui per cœleſte deſideriũ accẽſus, carnem neceſſaria etiã ei ſubtrahendo affligit, q̃ qui per carnalem affectum reſolutus, per omnia quæ cõmoda ſunt ei ſatisfacere contẽdit. Senſus iuuatur exterius, quia oculus carnis, quanuis ex natura facultatem videndi habeat, nunquã tũ per ſe conſequitur viſionẽ, nec auris auditum niſi ex bñficio exterioris lucis & ſoni. Imaginatio iuuatur exterius, quia ex ſenſibilibus concipitur. Ratio iuuatur interius, quia ſpũs rationalis ex dono creatoris, habilis ad cognoſcendum verum & diligendum bonum, niſi interioris lucis radio fuerit perfuſus, & calore ſuccenſus, nunquam conſequitur ſapientiæ cognitionẽ vel charitatis affectum. Intellectus & intelligentia iuuantur ſuperius, quia deus ignis & lux eſt. Lux ergo ſplendorem emittẽs ex ſe quẽ retinet in ſe, illuminat intelligentiã ad cognitionẽ veritatis. Ignis vero caloré ee ſe emittens, ſed non amittens, inflammant affectum ad amorẽ virtutis. Et ſicut ſolã non videt oculus niſi in lumine ſolis: ſic verum ac diuinum lumen nõ poterit intelligentia videre niſi in ipſius lumine, Dñe, inquit, propheta, in lumine tuo videbimus lumen. Cum.n. mortale hoc induerit immortalitatem, & corruptibile hoc induerit incorruptibilitatem, tunc mente pariter & corpore ſpiritales effecti ſecũm modulũ nſum per mẽtis illuminationẽ omnia ſciemus & per corporis incorruptibilis leuitatẽ vbiq; eſſe poterimus. Volabimus mẽte per contẽplationẽ, volabimus & corpore per incorruptionem. Diſcernemus mente, diſcernemus & corpore, cum ſenſus noſtri corporei vertentur in rationẽ, ratio in intellectum, intellectus in intelligentiã, intelligentia in deum mutabitur. Senſu viſibilia percipiuntur, in imaginatione continentur viſibiliũ imagines & ſimilitudines, ad rationem pertinent viſibiliũ rationes & definitiones, & inuiſibilium inueſtigationes, ad intellectum & intelligentiam ſpectant ſpiritaliũ & diuinorũ cõprehenſiones & contẽplationes. Senſus vero & imaginatio ad rationẽ nõ aſcendunt, ſed infra remanẽtes eã aliquatenus deducere poſſunt, & quaſi à longe quædam oſtendere, ad quæ non poſſunt peruenire. Simili quadam ꝓportione intellectum & intelligentiã ratio iuuare poteſt,

Ephe. 4.

Quòd in mente emineat intelligentia. Cap. 11.

Mẽs ũi dicatur.

Mens omnia. δύναμις.

Differũt ſenſus, & imagina tio.

Prius dicebaſ à μνήμη.

Eccl. 42

Senſus & eius opus.

Cap. 12.

Pſal. 35.

1. Co. 15

sed ad statum eorum non valet ascendere, qñ metas suas & fines suos proprios habet quos transcendere non põt. Sensum & imaginationem cum cæteris animalibus cõmunia habemus. Vident siquidẽ visibilia & visorũ recordantur. In quibusdã etiã sensibus nos superant, qñ iustum fuit in brutis animalibus quibus nil dandum erat in intellectu, aliquid amplius daretur in sensu. Et econtrario tanto maior necessitas inducitur homini exercendæ rationis, quanto maiorẽ defectũ patitur sensualiter. Ratio aũt inde incipit vnde aliquid occurrit quod nobis cũ animalibus non sit cõmune. Quædã ergo sunt infra rationẽ, quædam iuxta rationem, quædã supra rationem. Infra rationem sunt quæ sensu percipimus, sicut dura & mollia, calida & frigida, candida & nigra. Iuxta rationem sunt & peruia rationi, quæ ratione
L percipimus, sicut commoda & incommoda,
Ratio vera & falsa, iusta & iniusta. Ratio siquidẽ
quid sit. est quidã animi motus visum mentis acuẽs, veraq; à falsis distinguens. Supra rationem sunt quæ nec sensus docet nec ratio persuadet, sed aut diuina reuelatione comprehenduntur, aut diuinarũ scripturarum authoritate creduntur, sicut deũ in vna substantia trinũ & in tribus personis substantialiter vnũ. Deus siquidẽ est rerũ vniuersitas, ita q̃ nulla singularum: & ideo motibus rationis non subiacet, quia ratio non est nisi de re aliDefini- qua. Anima est spũs intellectualis ratio-
tio ani- nalis, semper viuens, semper in motu bonæ
mæ & malęq; voluntatis capax: Secundũ benigni-
explana- tatẽ creatoris, atq; secundũ sui operis offi-
tio eius. ciũ varijs nuncupatur nominibus. Dicitur
Cap. 13. nanq; anima dũ vegetat, spũs dum contemplatur, sensus dũ sentit, animus dũ sapit, dũ intelligit mens, dũ discernit ratio, dũ recordatur memoria, dum vult voluntas. Ista tamen non differunt in substantia quẽadmodũ in nominibus, qñ omnia ista vna anima est, proprietates quidem diuersæ, sed essentia vna. In spiritu tamen & anima põt esse differentia, quia omnis anima est spũs, sed
M non omnis spũs est anima. Animæ duplices sunt actionrs. Alio nanq; consilio erigit ad deum, alio inclinatur ad carnem. Inclinatur autem sic: Cum sit subtilis & inuisibilis, videri non põt, sed per potentias suas se extendit & ostendit. Per concupiscibilitatẽ nanq; appetit, per irascibilitatem contẽnit, per rationalitatem inter vtrunq; discernit. Tota animæ essentia in his potentijs suis cõsistit, nec per partes diuiditur cum simplex sit & indiuidua. Et si aliqũ partes habere dicitur, ratione potius similitudinis q̃ veritate compositionis intelligendum est. Simplex substantia est anima, nec aliud nec minus est ratio in substantia q̃ anima, nec aliud nec minus irascibilitas vel concupiscibilitas quàm anima, sed vna eademq; substantia secundũ diuersas potentias diuersa sortitur vocabula. Has potentias habet antequam corpori misceatur. Naturales siquidem sunt ei, nec Ex Pla-
aliud sunt quam ipsa. Tota nanque animæ tone.
substantia in his tribus plena & perfecta cõsistit. i. in rationalitate, concupiscibilitate, & irascibilitate, quasi quadã sua trinitate, & tota hæc trinitas est quædã animæ vnitas, & ipsa anima. Deus est omnia sua, & anima q̃dã sua. Habet siquidẽ naturalia, & ipsa omA
nia est. Potentia nanq; & vires eius idẽ sunt qđ ipsa. Habet accidentalia, & ipsã non est. Suæ vires est, suæ virtutes non est: Non. n. est sua prudentia, sua tẽperantia, sua fortitudo, sua iustitia. Potentiæ animę sunt, rõnalitas, concupiscibilitas, & irascibilitas. Vires sunt, sensus, imaginatio, ratio, memoria, intellectus, intelligentia. Potentiæ aũt possunt dici vires, & vires dici possunt potentiæ.

De amicitia animæ & corporis. Cap. 14. Ephe. 5.

Quibusdam affectibus & quadam amicitia anima corpori coniungitur, secundum quam amicitiam nemo carnẽ suam odio habet. Sociata nanque illi, licet eius societate prægrauetur, ineffabili tñ cõditione diligit illud, amat carcerẽ suũ & ideo libera esse nõ potest. Doloribus eius vehementen afficit. Formidat interitum, quæ mori non potest: Timet defectũ quæ per naturam nõ potest deficere. Oculorum pascitur speculatione, sonoris delectatur auditibus, suauissimis iocundatur odoribus, larga epulatione reficitur. Et licet his rebus nullatenus ipsa vtat, graui tñ mœrore affligitur si subtrahũtur. Huic etiam nonnunquam subrepunt vitia contraria rationi, dum anima dilecto corpoB
ri indulgentius remittendo, locum nosci- Nouem
tur præbere peccato. Per sensus quoq; progre- foramiditur anima ad corpus mouendũ & viuificã- na.
dũ. Nouẽ quoq; sunt foramina in humano corpore, quibus secundũ naturalẽ contemperantiam influit & effluit omne quo idem corpus vegetatur & regitur. Sunt ẽt vtriusque quædam similia, corporis scilicet supremum, & spiritus infimum, in quibus sine naturarum confusione, personali tñ vnione facile coniungi possunt. Similia. n. similibus gaudent.

gaudent. Itaq; anima quæ vere spũs est, & caro quæ vere corpus est, in suis extremitatibus facile & conuenienter vniuntur. i. in phantastico animæ, quod corpus non est, sed simile corpori, & sensualitate carnis q̃ vere spũs est, quia sine anima fieri nõ põt. Sicut. n. supremũ animæ. i. intelligentia siue mens imaginẽ siue similitudinẽ gerit sui superioris .i. dei, vnde & eius susceptiua esse potuit ad vnionẽ personalem, etiam qñ ipse voluit absq; vllã diminutione naturæ suæ: sic supremũ carnis. i. sensualitatis animæ gerens similitudinẽ ad personalẽ vnionẽ eius essentiam susceipere potest. Nec istud mirũ est, cum etiam in sensu & memoria pecudis quædã est imitatio rationalitatis, & in appeC titu voluntatis, & in ijs quæ refugit reprobationis. Spũs nanq; corporeus q vtiq; vere est corpus, & sensu naturali inter multa discernit, & vi cõcupiscibilitatis eligit, & natura irascibilitatis reprobat. Habet siquidem corporea vita quosdam gradus incremento rũ quibus ad imaginẽ su nimæ vitę proficit.
radus Primus. n gradus corporeæ vitæ est sensifi-
emẽ catio. Secundus per sensum ingrediens ima-
ã cor ginatio. Tertius per imaginationem conce-
ptę vi ptorũ memoria. Quartus secundum sensuum passiones quædã sine discretione intelligentiæ prouidẽtia, in qua quidẽ quasi rationis imago est, & nulla rõ est. In his omnibus corporea vita spiritalẽ vitam imitat. Primo in eo quòd sentit, secundo in eo q̃ sensum concipit, tertio in eo q̃ concepta retinet, quarto in eo q̃ siue in imaginatis siue in sensibus secundum quandam rationis similitudinẽ, siue ad appetendum, siue ad fugiendum se in se flectit. Conuenientissima autẽ media sunt & carnis & animæ sensualitas carnis, quæ maximæ ignis est, & phãtastitus spiritus qui igneus vigor dicitur.
ing 6. Vnde & quidam loquens de animabus ait,
meĩ. Igneus est ollis vigor & cœlestis origo.
D Mira societas carnis & animæ, spũs vitæ & limi terræ. Sic. n scriptũ est, Fecit deus homine de limo terræ, & inspirauit in faciẽ eius spiraculum vitæ dans ei sensum & intellectũ, vt per sensum lutũ sibi sociatum viuificaret, & per intellectũ regeret: & vt per intellectũ intus ingrederetur & contẽplaretur dei sapientiam, & per sensum foras egrederetur & contẽplaretur opera sapientiæ, intellectu intus illustrauit, sensu foris decorauit, vt in vtroq; perfectionem inueniret, intus ad fœlicitatẽ, foris ad iucunditatem. Sed quia bona exteriora diu stare non possiunt, iussus est hõ ab exterioribus ad interiora redire, & ab interioribus ad superiora ascẽdere. Tantæ siquidẽ dignitatis est humana cõditio vt nullũ bonum præter summũ bonũ ei sufficere possit. Plenũ fuit miraculo, q̃ tã diuersa & tam diuisa ab inuicẽ, ad inuicem potuerunt coniungi. Nec minus mirabile fuit q̃ limo nostro deus seipsum cõiunxit, vt sibi inuicẽ vnirentur deus & limus, tanta sublimitas, & tanta vilitas. Nihil. n. est deo sublimius, & nihil limo vilius. Mirabilis fuit cõiunctio prima, mirabilis fuit secũda, nec minus mirabilis erit tertia, cum hõ angeE
lus & deus, vnus erit spũs. Eodẽ nanq; bono bonus est hõ, quo bonus est angelus, eodemq; bono vterq; beatus, si tũ ambo idipsum eadẽ voluntate eodemq; spũ cupiunt. Si. n. tam disparem naturã carnis & animæ ad vnã fœderationẽ atq; amicitiam deus cõiungere potuit, nequaquã erit ei impossibile rationalẽ spiritũ, qui vsq; ad consortium terreni corporis humiliatus est, cum eodẽ corpore glorificato, vt sit ei gloriæ qđ fuit ei sarcinæ, ad consortiũ beatorum spirituũ qui in sua puritate perstiterunt, exaltare, atque ad suæ gloriæ participationẽ sublimare. Ad hoc siquidẽ illum sola charitate, nulla necessitate creauit altissimus, vt suæ beatitudinis participẽ faceret. Si ergo tantum gaudium & tãta lætitia est in vita ista temporali, quæ constat ex præsentia spũs in corpore corruptibili, quanta lętitia & quãtum gaudiũ erit in vita æterna quæ cõstabit ex prędsentia diuinitatis in spiritu rõnali? Subiciatur ergo corpus animo, animus deo, & vnus spũs erit cũ eo: ita tũ si in humilitate permãserit, & gratiã sui creatoris per quam exaltandus & glorificandus est agnouerit. Ex carne & anima cõstat homo, & vtrunq; bonũ suum habet in quo gaudet, & exultat. Bonũ animæ est deus, cũ affluentia dulcedi F
nis suæ. Bonũ carnis est mundus, cum abũdantia iucunditatis suæ. Sed mundus iste est exterior, deus aũt interior. Nihil. n. est eo interius, nihil eo præsentius. Interior ẽ omni re, quia in ipso sunt omnia: Exterior est omni re, q̃a ipse est super omnia. Ab hoc ergo mũdo ad deũ reuertẽtes & quasi ab imo sursum ascendẽtes per nosmetipsos transire debemus. Ascendere. n. ad deũ, est intrare ad seipsum, & non solum ad se intrare, sed inefabili quodãmodo introitu in intimis seipsum transire. Qui. n. interius intrans & intrinsecus

trinsecus penetrans seipsum transcendit, ille veraciter ad deū ascendit. Ab huius ergo mundi distractionibus cor nostrū colligamus, & ad interiora gaudia reuocemus. Et si cor nostrū semper tenere nō possumus, saltē ab illicitis & vanis cogitationibus restringamus, vt aliqñ in diuinæ contēplationis lumine nos figere valeamus. Hæc est .n. requies cordis nostri, cū in dei amore p desideriū figitur. Hęc est vita cordis nostri, cū deum suum contēplatur, & ipsa sua contēplatione suauiter reficitur. Et dulce est illi semper ad cōsiderandū quod ad amandū & laudandū semp est suaue. Nihil.n. ad beG tam vitā præstantius videtur q̄ velut clausis carnalibus sensibus extra carnē mundiq; affectū quempiam intra semetipsum cōueri, alienumq; effectū à mortaliū cupiditatiDe cōpa ratione animæ ad ea de quibus corpus constat. Cap. 15. bus sibi soli & deo loqui. Cum anima sit incorporea, per subtiliorē naturā corporis sui .i. per ignem & aerē, quæ in isto quoq; mundo præcellentia sunt corpora, & ideo magis subtiliora, corpus administrat. Ista siquidē priora excipiunt motus animæ vificantis, eo p incorporeæ naturæ sunt, pinquiora q̄ humor & terra, vt ad eorum proximū ministeriū tota moles administretur. Nullus sine his duobus, vel in corpore sensus est, vel ab anima spōtaneus corporis motus. Ignis.n. & aer qua leuia sunt, mouēt aquā & terram quæ grauia sunt. Quapropter et corpora post animæ absessum moueri nō videmus, quia ignis & aer, quę duo per animæ præsentiā tenētur in corpore terreno & humido, vt omniū quatuor fiat tēperatio, post eiusdē animæ absessum ad superna cuadūt ac sese expediūt. Corporis au-
Corpotē cōpositio sic fit, Corpus cōstat ex officialis cōpo sitio. libus membris, officialia ex cōsimilibus, cōsimilia ex humoribus, humores ex cibis, cibi ex elementis: & nihil horū est anima, sed in
H istis tanquā in organis agit anima & p hoc corpori consulit & huic vitæ in qua factus est hō in animā viuentē. Quæ cū temperata & ordinata fuerint cōgruunt viuificationi, & nunquā recedit anima. Si vero distēperata & cōfusa fuerint, inuita recedit anima secū trahēs omnia sensum, imaginationē, rationē, intellectū, intelligentiā, concupiscibilitatē, & irascibilitatē, & ex his secūdū merita afficitur ad delectationē siue ad dolorem. Corpus autē quod prius integrū tanquā organū contēperatū & dispositū erat, vt melos musicū in se contineret & tactum resonaret, nunc confractū & inutile è regione iacet. Anima vero recurrēribus ad regiones suas elementorum partibus, nō habens vbi vires suas exerceat, requieseit ab his tātum motibus quibus corpus per tēpus & locū mouebat, ipsa per tēpus illocaliter mota, qñ & si organū perijt, sed nō melos, nec qd organū mouebat. Anima inter deū & corpus posita per tempus mouetur, vel reminiscendo quod oblita fuerat, vel discendo qd ignorabat, vel volendo quod nolebat: per locum vero non mouetur, quia per loci spatia non distenditur. Deus aūt corpore non eget vt sit, nec loco, vt alicubi, nec tempore, I vt aliqñ, nec causa, vt alicunde, nec forma, vt aliquid, nec aliquo genere subiecti in quo subsistat vel cui assistat. Habent anima Per qd quandam propriam naturam, omnibus his anima mundanæ molis elemētis excellentioré, qua vnitur veraciter non possit in aliqua phantasia corporaliū imaginum quas per sensum carnis Cap. 16 percipimus cogitari, sed mente intelligi vitaq; sentiri. Intelligi potest, sentiri nō pōt. Non enim est corpus, nec deus, nec vita sine sensu, qualis est in arboribus, nec vita sine rationali mente, qualis est in animalibus, sed vita & vita perpetua. Nūc quidem minor q̄ angelorū est & futura qualis angelorum, si ex præcepto sui creatoris vixerit. Præceptū aūt eius est, vt in dilectione eius maneam⁹. Manete, inq̄t, in dilectione mea. Ioā. 15. Per dilectionem nanq; sibi rationalē creaturam copulauit, vt eum semper haberet & in ipso semper maneret, de eo & in eo delectās gaudens & exultans. Per dilectionē creatori suo & sibi inuicē rationalis creatura copulata est: non solū nanq; dilectionis vinculū est quod ligat vtrosq; in idipsum. Per amorē dei oēs ei adhęremus, per amorē proximi omnes adinuicē vnum sumus, vt bonū commune omniū fiat singulorum & quod K quisq; in se non habet, in altero possideat. Charitas est via dei ad homines & via hominū ad deū. Per charitatem .n. venit deus ad homines, venit in homines, factus est homo. Per charitatē homines diligunt deum, eligunt deum, ad deum currunt, ad deū perueniunt. Sic etiā familiaris est deo charitas, 1. Ioā. 4 vt ipse mansionē habere nolit vbi charitas Exhortā nō fuerit. Si ergo charitatē habemus, deum tio ad habemus quia deus charitas est. Miser amorem ego quātum deberem diligere deū meum, dei. qui me fecit cum non eram, redemit cū pe- Cap. 17. rierā. Nō eram, de nihilo me fecit, non lapidem,

dem, non arborē, non auem, vel aliquod de animalibus, sed hominē me voluit esse, dedit mihi viuere, sentire, discernere. Perierā, & ad mortalitatē descendit, mortalitatē suscepit, passionē sustinuit, mortem vicit, & sic me restaurauit. Perierā & abieram, qñ in peccatis meis eram venundatus: venit ille post me vt redimeret me, & tantum dilexit me vt sanguinis sui precium appēderet pro me, talíq; pacto reduxit me de exilio, & redemit de seruitio. Nomine ēt suo vocauit me, vt memoriale suū semp esset apud me, Vnxit me oleo lætitiæ quo ipse erat vnctus, L vt ab vncto essem vnctus, & a Christo dicer christianus. Sic gra eius & misericordia semper puenerunt me. De multis nanque periculis sæpe liberauit me liberator meus, qñ errabam reduxit me, qñ ignorabam docuit me, qñ peccabā corripuit me, qñ tristabar consolatus est me, qñ desperabam confortauit me, qñ cecidi erexit me, qñ steti tenuit me, qñ iui duxit me, qñ veni suscepit me. Hęc & multa alia fecit mihi deus meus, de quibus dulce est mihi semper loqui, semper cogitare, semper gras agere, vt pro omnibus beneficijs suis possim semper cū laudare & amare. Cum.n. cunctis sit ps̄idens, singulos implens, vbique præsens, vniuersorum curam agens, & tam singulis q̄ omnibus prouidens, ità totum ad custodiā meam occupatum video, vt si ego super custodiam meam stabo quasi omnium oblitus sit & mihi soli intendere velit. Semper se pręsentem exhibet, semper se paratū offert, si me paratum inuenerit. Quocunque me vertero nō me deserit, nisi ego prior eum deserā. Vbicunq; fuero non recedit a me, qñ vbiq; est, M vt quocunque ierō inueniam cū cū quo possim esse. Quicquid fecero pariter assistit, vtpote perpetuus inspector omniū cogitationum, intentionū & actionum mearum. Cū hæc diligenter considero, timore pariter & ingenti rubore confundor, q a illum vbique mihi præsentē & omnia occulta mea videntem intueor. Multa.n. sunt in me de quibus coram oculis eius erubesco, & pro quibus ei valde displicere timeo. Nec pro his omnibus quid illi rependam habeo, nisi tantū vt diligam eum. Non.n. melius nec decentius q̄ per dilectionem rependi potest, quod per dilectionem datum est. Hæc præter rem dixisse videor, sed forte non præter vtilitatem mihi, & ijs qui mecum sentiunt q̄ ego sentio. Anima præsentia sua corpus viuifi-

cat, & sic colligata est ei, vt nec cum velit in- Anima de segregare se possit, nec retinere cum sui quo sit creatoris iussionem audierit. In vita siqui- in loco: dē animæ consistit vita corporis, & de mor Cap. 18. te corporis descendit mors animæ. Sicut.n. anima vita sua facit carnē viuere, & de fonte naturæ suæ irrigat animando: sic caro per corruptelam materiæ suæ animam, si cupiditatibus illicitis illigauerit, occidit. Et cum altera natura alterius videatur, transit vnaquæque in victricis naturam, id est vt A aut carnem spiritalem anima virtutibus suis præstat, aut animam carnalem caro victrix eius efficiat. Anima tamen nihil de morte habere potest, nisi per vitia ei propinatum fuerit, nec caro aliquid de vita retinere potest, nisi ab anima fuerit irrigata. Nec in alterius naturam altera transire potest, nisi aut vitijs infecta, aut virtutibus deserta fuerit. Ratione insignita est anima, quia artibus docetur egregijs & disciplinis instruitur eximijs, vt diuina sapiat, & humana pertractet, atque sic cætera animalia decenter excellat, vtpote substantia rationalis. In hoc enim proprie est anima substantia rationalis .i. spiritus rationalis. Immortalis est anima, ne à creatoris sui similitudine discrepare videatur. Non enim poterat esse imago & similitudo dei, si mortis termino clauderetur. Secundum quendam modum vitæ quem nullo modo potest amittere, immortalis est. Secundum vero quandam mutabilitatem qua potest vel melior vel deterior fieri, mortalis est. Et sicut mortalis est: cū beate viuere perdit, licet misere viuere amittere non possit, sic respectu incorporei dei corporea est. Nihil.n. inuisibile & incorporeum natura credendum est præter solum deum .i. patrem & filium & spiritum sanctū. B. Qui ex eo incorporeus & inuisibilis dicit, quia infinitus & incircunscriptus est & simplex, & sibi omnibus modis sufficiens seipso & idipsum. Et cū vbiq; sit, in semetipso inuisibilis & incorporeus esse dignoscitur. Omnis vero rationalis creatura corporea est, angeli & oēs virtutes corporeæ sunt, licet non carne subsistant. Ex eo.n. intellectuales naturas corporeas esse dicimus, quia loco circunscribuntur, sicut & anima humana quæ carne clauditur, quæ ideirco esse in loco & localis dici potest. In loco, quia hic & alicubi præsens est. Localis, quia quod alicubi præsens est totum, alibi non est. Nō habet tū corporalē dimensionē, nec corporalē

circum-

circunscriptionem, qm corporalis quantitatis expers est. Sed quia per præsentiã & operationem in loco concluditur, localis & ipsa dicitur, veruntamen non sicut corpus, cui secundum locum, principium, medium & finis assignatur, Circunscriptum est, quod cum alicubi est totum, non potest esse simul alibi, quod de solis corporeis naturis cernitur. Incircunscriptum vero est quod simul est vbique totum, quod de solo deo intelligitur. Circunscriptum aũt simul & incircũscriptum est, quod cum alicubi sit totum,
C põt simul alibi esse totum, nõ tamen vbiq;, quod de creatis spiritibus cognoscitur. Si n. anima nõ esset tota in singulis membris sui corporis, non sentiret tota in singulis membris sui corporis. Respectu vero naturæ incorporeæ quæ summe incommutabilis vbique est, corporea est anima, quoniam tale aliquid non est ipsa: nec tamen per loci spatium ita sistitur, vel mouetur, vt maiori sui parte maiorem locum occupet, & breuiore breuiorem, minorq; sit in parte quam in toto. Per omnes siquidem particulas corporis tota simul adest, nec minor in minoribus, nec in maioribus maior. Sed alicubi intensius, alicubi remissius, & in omnibus tota & in singulis tota est. Sicut. n. deus ubiq; est totus in toto mundo, & in omni creatura sua: sic anima vbique tota in toto corpore suo, tanquam in quodam mundo suo, intensius tamen in corde & in cerebro, quẽadmodum deus præcipue dicitur esse in cœlo. Inuisibilis & incorporea est anima: si. n. visibilis esset, corporea esset. Et si corporea esset, partibilis esset, & partes haberet, neq; tota simul in vno loco esse posset. Nullum enim corpus aut simul tangi totum potest,
D aut simul tangere totum potest. Anima uero in quibuscunque suis motibus, vel actibus tota simul adest. Tota videt, & tota visorum meminit. Tota audit, & tota sonorũ reminiscitur. Tota adorat, & tota odores tecolit. Tota per linguam & palatum sapores sentit, & discernit. Tota tangit, & dura & mollia. Tota simul approbat vel improbat. Calida vero, vel frigida summo tantum digito tota discernit. Tota est uisus, tota est auditus, tota meminit, & cum tota meminit, tota est memoria. Cum tota vult, tota est voluntas. Cum tota cogitat, tota est cogitatio. Cum tota diligit, tota est dilectio. Potest nanque ex parte cogitare, & ex parte diligere. Habet anima affectiones quibus exercetur ad uirtutes. Dolor nanque de peccatis, timor de supplicijs, desiderium de promissis, & gaudium de præmijs quædam exercitia sunt uirtutũ. Habet etiam virtutes quibus instruitur & armatur contra uitia. A prudentia nanque scit quid debeat facere: temperantiam habet contra prospera, fortitudinem contra aduersa, iustitiam qua scit quid cuique debeat reddere. Prudentia est scire quid possit, fortitudo facere quod possit, temperantia non præsumere quod non possit, iustitia non velle plus q̃ possit. Prudentia est in eligendis: temperantia in vtendis: fortitudo in tolerandis: iustitia in distribuendis. Prudentiæ est nihil pœnitendum appetere, & nihil præter iustum velle facere. Temperantiæ est nihil præter turpia timere, & quicquid agimus vel cogitamus ad rationis normam dirigere. Fortitudinis est terrenas cupiditates non solum reprimere, sed penitus obliuisci. Iustitiæ est omnem animi cogitationem ad solũ deum dirigere, eumq; tanquam nihil aliud sit sola mentis acie intueri. Habet autem anima sacramentales virtutes quibus initiatur. i. fidẽ, spem, sacramentum baptismi, inunctionem, confirmationem, & cætera quibus deo cõsecratur. Habet ẽt virtutes quibus proficit & quibus deo coniungitur, vt est humilitas, puritas, charitas. Humilitas eam deo subijcit, puritas iungit, charitas vnit. Habet quoque anima vires quibus corpori commiscetur, quarum prima est naturalis, secunda vitalis, tertia animalis. Et sicut deus trinus & vnus, verus & perfectus omnia tenet, omnia implet, omnia sustinet, omnia superexcedit, omnia circumplectitur: sic anima his tribus viribus per totum corpus diffunditur, non locali distensione, sed vitali intensione. Naturalis nanque virtus operatur in epate sanguinem & alios quosque humores, quos p venas ad omnia corporis membra transmittit, vt inde augeantur & nutriantur. Vis ista F quadrifaria est. Diuiditur nanque in appetitiuam, retentiuam, expulsiuam, & distributiuam. Appetitiua quæ sunt necessaria corpori appetit. Retentiua sumpta retinet, donec ex illis digestio vtilis fiat. Expulsiua nociua & superflua expellit. Distributiua bonos bonorum ciborum humores omnibus membris distribuit, prout cuique expedit.
Vis vitalis est in corde, quę ad temperandũ feruorem cordis aerem hauriendo atq; reddẽdo, vitam & salutem toti corpori tribuit.

Animę virtutes & vires actionũ. Cap. 20.

Vis cordis. Cap. 21.

Aere

Anima q̃quid agit tota agit. Cap. 19.

Aere nanque puro sanguinem purificatum p totũ corpus impellit p venas pulsatiles, q̃ arteriæ vocant. hx quarũ motu tẽperantiã atq; distemperantiam cordis physici cognoscunt. Istas vires habent omnia animalia, & ideo corporis magis videtur esse q̃ animæ,
cere cũ anima sit vita corporis. Vis animalis
p. est in cerebro, & inde vigere facit quinque
Cap. 22. sensus corporis. Iubet. n. voces ædere, membra mouere. Tres nanque sunt vẽtriculi cerebri. Vnus anterior à quo omnes sensus, alter posterior à quo omnis motus, tertius inter vtrunq; medius. i. rõnalis. Corporis
G sensus sic fiunt. Q̃ quod est in corpore subtilissimũ & ob hoc animę similius & vicinius q̃ cætera. i. lux primum p oculos ipsos diffunditur, emicatq; in radijs oculorũ ad visibilia intuẽda, deinde mixtura quadã primo eũ aere puro, secundo cũ aere caliginoso atque nebuloso, tertio cum corpulentiore humore, quarto cũ terrena crassitudine, quinque sensus cũ ipso sensu oculorum proficit, vbi ipsa sola excellit. Isti sensus quia in sola facie prælocati sunt, ideo scriptũ arbitror, qm dns in faciem insufflauit homini spiraculũ vitæ, & factus est in animã viuentem.
Anteribr quippe pars posteriori merito pponitur, quia ista ducit, & illa sequit, ab ista sensus, & ab illa motus, sicut consiliũ præcedit actionem. Istæ vires tam animæ q̃ corporis dici possunt, q̃a ab anima in corpore fiunt, nec sine vtroque fieri possunt. In prima parte cerebri vis animalis vocat phantasticalis. i. imaginaria, quia in ea corporaliũ rerum similitudines & imagines continentur, vnde & phantasticũ dr. In media parte cerebri vocatur rationalis, quia ibi examinat & iudicat ea q̃ p imaginationem repræsentantur. In vltima parte vocatur memorialis, quia ibi commendat memoriæ nõne iudicata. Aliud est itaq; in nobis quo corpora sentimus, quod quinq; corporis sensibus facimus. Aliud quo non corpora, sed corporibus similia cernimus, vbi & nos ipsos non aliter q̃ similes corporibus intuemur. Aliud quo nec corpora nec corporum similitudines conspicimus, sed alias res quæ non habent imagines sui similes, sicut est deus, & ipsa mens rationalis, vel intelligentia, vel ratio: sicut etiam virtutes, prudentia, iustitia, castitas, charitas, pietas, & quæcunque aliæ sunt quas intelligendo vel cogitando enumeramus, discernimus, & definimus. Porrò anima non est corpus, quia non omnis similitudo corporis corpus est. Dormienti enim tibi in somnis velut corpus apparebit, neque id corpus tuum sed anima tua: nec verum corpus, sed similitudo corporis tui. Iacebit enim corpus tuum, ambulabit ipsa. Tacebit lingua corporis tui, loquetur ipsa. Clausi erunt oculi tui, videbit ipsa: & ita in ea tota & integra cernetur similitudo carnis tuæ. In hac similitudine quasi per loca cognita vel incognita discurrit: & sentit læta vel tristia. Anima etiam mortui sicut dormientis in ipsa similitudine corporis sui sentit seu bona seu mala: non sunt tamen corporalia, sed cor- I
poribus similia, quibus animæ corporibus exũtæ afficiuntur seu bene seu male, cum & ipsæ sui corporibus similes sibimet appareant. Sunt tamen & vera lætitia & vera molestia, facta de substantia spiritali in substantia spiritali. Certum nempe est quandam spiritalem naturam esse in nobis, vbi corporalium rerum similitudines aut formantur aut formatæ ingeruntur: siue cum præsentia aliquo sensu corporis tangimus, & continuo eorum similitudo in spiritu formatur, & in memoria reconditur: siue cum absentia iam nota, vel quę non nouimus cogitamus, vt inde formetur quidam spiritalis intellectus. Innumerabilia etiam pro arbitrio & opinatione fingimus, quæ vel non sunt, vel esse nesciuntur. Innumerabiles quoque & varię formę rerum in animo nostro versantur, vel cum aliquid facimus vel facturi sumus: aliquo etiam spiritu rapiente tollitur animia in huiusmodi videnda seu bona seu mala. Nimia quoque intentione cogitationis vel aliqua vi morbi, vt phreneticis p febrem accidere solet, seu cõmixtione alterius cuiusdã spũs seu boni seu mali, ita corporaliũ rerũ imagines in spũ exprimuntur tanquã corpora ipsius corporis sensibus psentent, vt absentia videant adesse tanquã
pntia, & q̃ non sunt tanquam præ oculis as- K
sint. A dormientibus ẽt multa videntur, vel nihil vel aliquid significantia. Vnde sæpe imagines rerum corporaliũ tanta illis expressione repræsentantur in somnijs, quãta ipsa corpora psentantur vigilantibus, vt inter visionẽ dormientiũ & verã cõmixtionẽ vigilantiũ non discernatur, sed cõtinuo eis caro moueatur, & contra propositũ suũ vel contra licitos mores concumbere videatur, & quod naturaliter collectũ est p genitales vias emittat. Hũc motũ casti vigilãtes cohibent

cohibent & refrenant. Dormientes autem ideo nō possunt, quia in potestate nō habēt imaginis corporalis expressionem, qua caro naturaliter mouetur, & sequitur quod coitū sequi solet, & quod sine peccato a uigilātibus fieri non pōt. Sic in spū, & corporaliū rerū imagines apparent, & multa pro arbitrio finguntur, uel præter arbitriū demonstrantur. Ipsa nanq; anima q̄ motu proprio semper in motu est, quia per corpus nō finitur, uel nō plene finitur corporalia sentire, vel ad corporalia uim suæ intentionis dirigere, corpore sopito, spū corporalium similitudines aut ipsa agit, sicut & imagines corporum cogitando ex seipsa uersare assolet,

L aut obiectas intuetur, cum in eas uidendas
De multi plici visu animæ. aliquo spiritu assumitur. Anima est substātia spiritalis, simplex, indissolubilis, incorporea, passibilis, atq; mutabilis, carens pondere, figura, & colore. Nō est credenda pars,
Cap. 24. sed creatura dei, nec ēt de substantia dei, uel de qualibet elementorū materia, sed ex nihilo est creata. Si.n. ex semetipso eam deus fecisset, nequaquā uitiosa, aut mutabilis, aut misera esset. Si autem ex elementis facta fuisset, esset corporea, cum sit in corporea, ignotam habens originem, initium habet, finē nō hēt. Et cū sit spiritalis naturæ, nihil hēt mixtū cōcretūq;, terrenū, nihil humidū uel aereū, uel igneū. Nullū hēt colorē, nullo loco cōtinetur, nullis mēbris circūscribitur, nullo spatio finit̄, sed ita est cogitāda & intelligenda, sicut sapientia, iustitia, & cæteræ virtutes ab omnipotente creatæ. Natura animæ inuisibilis est, ideo inuisibiliter in corpore manet, & de corpore inuisibiliter egredit. Per corpus corpora uidet, sicut cœlū & terrā, & q̄ in eis cōspicua sunt oculis nostris. Spiritu aūt corporum similitudines intuetur. Quicquid.n. corpus non
Tria genera visionum animæ. M est, & tū aliquid est, recte iam spiritus dicit. Idcirco quadam vi occulta & spiritali rapitur anima, ut uice corporum expressas corporaliū rerū similitudines in spiritu uideat. Sed intellectu ea, quæ nec corpora, nec corporum formas habent conspicit, sicut est iustitia, & sapientia, & uelut ipsa mens, & omnis animæ affectio bona. Ista tria genera visionum manifesta sunt. Primum corporale, quo per corporis sensus corporalia sentiuntur. Secundum spiritale, quo corporum similitudines spiritu, non mente cernuntur. Tertium intellectuale, quo illæ res, quæ nec corpora, nec corporum formas habent conspiciuntur. Intellectuali uisione nunquam fallitur anima, aut enim intelligit & uerum est, aut si uerum non est, non intelligit. In visione autem corporali sæpe fallitur anima, cum in ipsis corporibus fieri putat, qd̄ fit in corporis sensibus. Sicut nauigantibus videntur in terra moueri, quæ stant, & intuentibus cœlum sydera stare, quæ mouentur, & diuaricatis radiis oculorum res una duas formas habere videtur, & unus homo duo capita, & in aqua remus infractus, & multa huiusmodi. In uisione etiam spiritali anima fallitur, & illuditur, quoniam ea, A quę uidet aliquando uera, aliquando falsa, aliquando perturbata, aliquando tranquilla sunt. Ipsa autem uera aliquando futuris omDe ecsta nino similia, uel aperte dicta, aliquando obscuris significationibus, & quasi figuratis locutionibus prænunciata. In ecstasi uero quando ab omnibus corporis sensibus alienatur, & auertitur anima, amplius quam in somno solet, sed minus quam in morte, nō fallitur. Sed ipsa mente diuinitus adiuta, uel aliquo ipsa uisa exponente, sicut in Apocalypsi Ioanni exponebatur, magna; euelatio est. Cum enim bono spiritu assumitur anima, falli non potest, quia sancti angeli miris modis uisa sua facili quadam ac prępotenti unitione uel cōmixtione nostra esse faciūt, & uisionem suam quodam ineffabili modo in spiritu nostro informāt. Ipsi siquidem his corporalibus iudicandis, atque ministrandis præsunt, & eorum significatiuas similitudines in spiritu ita discernunt, & tā ta potentia quodammodo tractant, ut eas ēt posint hominum spiritibus reuelando miscere. Inde est q̄ angelus domini apparuit Matt. 1. in somnis Ioseph dicens, Noli timere accipere Mariam coniugem tuā. Et iterū, Tolle puerū & matrē eius, & fuge in Aegyptū. Matt. 2. Deus etiam per prophetam dicit, Effundā Ioel. 2. de spiritu meo super omnem carnē, & iuuenes uisiones uidebūt, & senes somnia somniabunt. Sunt & alia uisa usitata, & humana, quæ uel ex ipso spiritu nostro multipliciter existunt, uel ex corpore spiritui quodā modo suggeruntur, sicut fuerimus affecti a carne uel animo. Nō.n. solū uigilantes homines curas suas cogitando uersant in similitudinibus corporū, uerumetiā dormientes hoc sæpe somniant quo indigent. Nā & negocia sua gerunt ex animi cupiditate, & epulis & poculis inhiant instanter, si forte esuriētes sitiētesq; dormierint. Vigilātibus etiam

etiam occulto quodā instinctu ingestas esse
C. 11. cogitationes quas diuinarent nouimus. Sicut Caiphas pōtifex prophetauit, cum eius intentio prophetandi, voluntatē non haberet. Multa videt anima, & eadē natura est omniū visionum, siue in vigilātibus, siue in dormiētibus, siue in ægrotātibus: qm̄ nō ex alio genere sunt quę videntur, q̄ ex natura spūs de quo vel in quo fiunt similitudines corporū. Visa siquidē phreneticorū similia sunt visis somniantiū, obturatas nanq; vias sentiendi habent, vt videāt quod somniantes vident. Visa etiā somniantiū similia sunt cogitationibus vigilantium. Dormientibus quippe in cerebro consopitur via sentiendi, Q quæ intentionem ad oculos ducit. Ideoq; ip intentio in aliud versa, cernit visa somniorum tanquā species corporales assint, vt sibi dormientes vigilare videantur, & nō similia corporibus, sed ipsa corpora intueri se putent. Ego aūt multo amplius admiror, & vehementius stupeo, quanta celeritate ac facilitate in se anima fabricet imagines corporū, quas per corporis oculos viderit, quām phreneticorum vel somniantiū, vel etiā in ecstasi visiones. Quæcunq: tū illa natura vi sorum est, proculdubio corpus non est. Nō enim corpora visa illas imagines in spiritu faciunt, nec eam vim habēt vt aliud spiritale forment, sed ipse spūs in seipso celeritate mirabili, vtpote spiritalis, intellectualis, & rationalis. Omniū quæ sibi videre videntur dormiētes, quinq; sunt genera, videlicet, Oraculū, visio, somniū, insomnium, & phātasma. Oraculum est, cum in somnis parens vel aliqua sancta grauisq; persona seu sacerdos vel etiam deus euenturū aliquid aperte vel non euenturū, faciendum vel deuitandum denunciat. Visio est, cum id quod videt quis, eodē modo quo apparuerat euenit. Somnium est figuris tectū, & sine interpretatione intelligi non potest. Insomnium est D quando id quod fatigauerat vigilantem ingerit se dormienti, sicut est cibi cura vel potus, vel aliqua studia, vel artes, vel infirmitates. Secundum nanq; studia quæ quisque exercuit somniat, & solitarum artium simulacra in præsentia mentis impressa apparēt in somnis. Iuxta etiam infirmitatum diuersitates diuersa accidunt somnia. Etiam secūdum morum & humorum varietates variātur & somnia. Alia nanque vident sanguinei, alia cholerici, alia phlegmatici. Et cū illi vident rubea & varia, isti nigra & alba.

Phantasma est, quādo qui vix dormire cœpit & adhuc se vigilare æstimat, aspicere videtur irruentes in se, vel passim vagātes formas discrepantes & varias, lætas vel turbulentas. In isto genere est ephialtes, quē publica persuasio quiescentes opinatur inuadere, & pondere suo pressos ac sentientes grauare. Quod non est aliud q̄ quædā fumositas à stomacho vel à corde ad cerebrū ascendens, & ibi vim animalē comprimēs. Di- Spectra. cit etiam humana opinio, q̄ quadā arte mu- Cap. 26 lierū & potestate dæmonū homines cōuerti possint in lupos & iumenta, & quæq; necessaria portare, & post peracta opera iterū ad se redire: nec fieri in eis mentem bestia- E lem, sed rationalem humanamque seruari. Hoc sic intelligendū est, qm̄ dæmones naturas nō creāt, sed aliquid tale facere possunt vt videantur esse quæ nō sunt. Nulla enim arte vel potestate animus, sed nec corpus quidem aliqua ratione in membra vel in lineamenta bestialia veraciter conuerti potest. Sed phātasticum hominis quod etiam cogitando siue somniando per rerum innumerabilium genera variatur; & cū corpus nō sit, corporum similes formas mira celeritate capit. Sopitis aūt & oppressis homini sensibus corporeis, ad aliorum sensum figura corpora perduci potest: ita tamen quod corpus ipsum hominis alicubi iaceat, viuens quidem sed multo grauius atq; oppressius q̄ somno suis sensibus obseratis: phantasticū aūt illud veluti formatum in alicuius animalis imaginē, alienis sensibus appareat, talisque homo sibi videatur, qualis sibi videri posset in somnis, portare onera. Quæ onera si vera sunt corpora, portantur à dæmonibus, vt illudatur hominibus, partim vera onerū corpora, partim falsa iumentorum cernen- F tibus. Humanum spūm aliquādo bonus, Spūs q̄ aliquando malus assumit spiritus, nec facile dcm affi discerni potest a quo spiritu assumatur, nisi ciūt mē quia bonus instruit, malus fallit. Fallit autē tem hosæpe in manifestis bonis, vt cum sibi in eis minis, creditum fuerit, ad sua seducat. Sic plerunq; sed solus humanum spiritum rapit, vt quadam occul Deus ta mixtura quasi idem spiritus esse videat, implet. & spiritus patientis, & spiritus vexantis, vt Cap. 27 in dæmoniacis videmus. Animam tamē ho- τὸ πνεῦμα τοῦ minis, id est mentem, nulla creatura iuxta κόσμου. subsātiam implere potest, nisi sola trinitas. Implere autem dicitur satanas, mentem alicuius & principale cordis, non ingrediens quidē in eum & in sensum eius, sed fraude

&

Universidad de Deusto

& iniquitate: atq; omni malicia illum allíciens, atq; seducens affectu malitiæ, trahit per cogitationes & incētiua vitiorū, quibus ipse plenus est, vtpote fallax nequā & fraudulentus deceptor animarum. Non.n. participatione naturę seu substātiæ, vt quidā putant, animā implet diabolus, aut eius habitator efficitur, sed per fraudulentā deceptionē atq; malitiam, in eo habitare dicitur quem implet. Solius.n. trinitatis est intrare & implere naturā sine substantiā quam creauit.

Dæmonū experientia. Cap. 28.

Dæmones, & acrimonia sensus, & celeritate motus aeret corporis, terrenorū corporum sensum facile præcedunt, & quædā cogitata prænunciant quæ homines mirantur. Propter tarditatem terreni corporis. Accesit autē dæmonibus per tam lōgum tēpus, quo eorum vita protenditur, rerum lōge maior experientia q̄ hominibus potest euenire. Propter breuitatem vitæ. Ideirco quædam futura prædicunt & quædam mira faciunt, quibus homines alliciunt & seducunt. Vnde q̄dam mulierculæ post satan conuersæ, dæmonum illusionibus & phantasmatibus seductæ, credunt se & profitentur nocturnis horis cum Diana Paganorū dea, vel cum Herodiade & Minerua & innumera mulierū multitudine equitare, earumq; iussionibus obtemperare. Ipse nāq; Satanas, qui transfigurat se in angelum lucis, cum mentem cuiusq; mulierculæ ceperit, & hanc sibi per infidelitatem subiugauerit, illico transformat se in diuersarum personarū spēs ac similitudines: & mētem quā captiuam tenet in somnis deludens, modo lęta & modo tristia, modo cognitas, modo incognitas personas ostēdens per deuia quæq; deducit. Et cum solus hoc patitur spiritus infidelis, nec in animo sed in corpore euenire opinatur, idcirco nimis stultus & hebes est qui hæc omnia q̄ in spiritu fiunt etiam in corpore accidere arbitratur, cum Ezechiel & alij Prophetæ, etiam Euangelista & Apostoli in spiritu, non in corpore visiones viderint. Cum homines mortui, siue viui, hominibus dormientibus vel vigilantibus apparent, non in ipsis rebus vt sunt videntur, sed in quibusdam similitudinibus rerum. Istud autē angelicis operationibus fieri credimus, per dispensationem prouidentiæ dei, bene vtentis bonis vel malis secundum inscrutabilem altitudinem iudiciorum suorum: siue hinc instruantur mentes mortalium, siue fallātur, siue cōsolentur, siue terreātur sicut vnicuiq; vel præbenda est misericordia, vel irrogāda iustitia, ab eo cui misericordiam & iudiciū non inaniter decantat Ecclesia. Ibi siquidē sunt spūs defunctorum, vbi non videt neq; audiunt quæ aguntur aut eueniunt in ista vita hominibus. Ita tū est eis cura de viuis, quanquā quid agāt omnino nesciant, quēad modum cura est nobis de mortuis, quāuis quid agant vtiq; nesciamus. Nesciunt quidē mortui quid hic agatur: sed dum hic agitur, postea audire possunt ab eis q̄ hinc moriendo ad eos pergunt: non quidem omnino, sed quantum sinitur eis indicare & eos oportet audire. Scire etiam possunt ab angelis qui hic nobis præsto sunt, & animas nostras ad illos deferunt. Spū etiam dei reuelante cognoscere possunt quæ hic aguntur quæ necessarium est eos cognoscere. Quidam etiā ex mortuis ad viuos rapi possunt: nō per propriam naturā, sed per diuinā potentiam. Veruntamen ista fiant per eorum præsentiam, aut per angelos suscipiētes eorum personam, affirmare non audeo. Deus enim omnipotens qui est vbiq; præsens, p angelica ministeria vsquequaq; diffusa pōt præbere ista hominibus solatia quibus in huius vitę miseria iudicat esse præbēda.

Vires animæ. Cap. 30

Potentiæ animę atq; virtutes longa exercitatione & successu tēporum crescunt. Ipsa vero nec crescit nec decrescit, sed aut imparilitate mēbrorum, aut humorū crassitudine & eorum corruptione præpedita, vires suas exercere nō potest. Anima carne exuta viuit, videt, audit, & omnes sensus atq; ingenia viuaciter tenet: vtpote pura, subtilis, cita, & ppetua. Et sicut deus vbiq; in semetipso est, sic anima vbiq; quodammodo in semetipsa est: ac per hoc ibi erit anima post corpus, vbi erat ageus in corpore. Ibi deus est modo, vbi erat priusquā mundus fieret, vbi etiā foret si mundus desineret esse. Sicut sæpe dictum est, incorporea est anima: potest tamē habere similitudinem corporis, nō corporalē, sed corpori similem, & corporalium omnino membrorum, cum de corpore egreditur. Sicut.n. aut ad spiritalia pro meritis fertur, aut ad loca pœnalia similia corporalibus: qualia sæpe demonstrata sunt ijs qui rapti sunt à corporis sensibus, & mortuis similes iacuerunt: cum & ipsi in seipsis gererent quandam similitudinem corporis sui, per quam possent ad illa ferri, & talia similibus sensibus experiri. Animæ siquidē quæ in corporibus viuentes per dilectionē rerum

rerum visibilium corporalibus imaginibus afficiunt, à corporibus exeuntes in eisdem imaginibus tormēta patiunt. Propterea.n. corporalibus passionibus ibi teneri pōt, quia à corruptione corporaliū affectionū hic mūdatæ nō fuerunt, quā corpulentiam de carnis dilectione traxerūt. Quædā aūt animæ in eisdē locis in quibus culpā cōmiserunt puniunt, quædā vero abditis receptaculis vsq; ad vltimā resurrectionē cōtinent, sicut digna est vnaquæq; requie vel miseria. Multa de anima dixi, sed nondū dixi qn̄ facta est, vel qn̄ de corpore egredietur. Q̄d primū posui, postea dicā: qd̄ est vltimū hoc non dicere possum, quia nec initiū meū nec finē scio. Nescio vnde venio, aut quo vado: sed plane scio, q̄ mortales sumus: & velimus, nolimus, oēs moriemur. Nihil.n. morte certius, & Nihil incertius hora mortis. Nā nescimus qn̄, aut qūo, aut vbi moriemur, qm̄ mors vbique nos expectat. Ideirco semper debemus esse parati, vt cū corpus reuertet ad terrā de qua sumptū est, spūs redeat ad eū qui dedit illū. Illud siquidē nos maxime mouere debet, q̄ à veteribus sapientibus ita hō definitus est, Homo est animal rōnale mortale. Hoc genere posito, qd̄ animal dictum est, additas duas differentias videmus, quibus admonēdus erat homo, & quo sibi esset redeūdū, & vnde fugiendū. Sicut.n. progressus animæ vsq; ad mortalia lapsus ē: sic regressus eius in rōnem esse deberet, qua impugnantibus vitijs resistere valeat, vt secūdum naturam suā viuat, & ordinari appetat, sub illo videlicet à quo regi debet, & supra ea quæ regere debet. Vno verbo, qd̄ rationale dicit, separat̄ à bestijs. Alio qd̄ mortale, separatur à diuinis. Illud nisi retinuerit, bestia erit: hinc nisi se auertit, ad diuina nō peruenit. Idcirco vt homo sibi incognitus cognoscat se, magna opus habet cōsuetudine recedēdi à sensibus, vt animū ad se colligat, & in se se retineat. His siquidē sensibus impeditur anima ne cernere semetipsam valeat & creatorem suum, quē sola & simplex sine istis oculis intueri debet. Anima nanq; rationalis inter eas q̄ sunt à deo conditæ, superat omnia, & ideo proxima est qn̄ est pura, eiq; inquantū charitate cohæserit, intantū ab illo lumine intelligibili perfusa quodammodo & illustrata, non per corporeos oculos, sed per sui ipsius principale, id est, p intelligentiam deum cernit, in quo est perfectissima pulchritudo & beatissima visio, qua visione fit beata. Remoueat ergo à cōsideratione sua oēs notitias, q̄ per corporis sensus extrinsecus capiūt. Quæ nanq; corporalia, eorūq; similitudines, sensus quoq; & imaginationes in memoria infixę, cum recordando reminiscunt̄, ad exteriorē hominē ptinent, quanquā istis quasi nuncijs anima exteriora pcipiat. Mens ergo cui nihil seipsa præsentius est, quadā interiori, nō simulata, sed vera pūtia, videat se in se. Nihil.n. tam nouit mēs, q̄ id quod sibi præsto est. Nec magis menti quicquam præsto est, q̄ ipsa sibi. Nā cognoscit se uiuere, se meminisse, se intelligere, se uelle, cogitare, scire, iudicare. Hęc omnia nouit in se, nec imaginat̄ quasi extra se illa aliquo sensu corporis tetigerit, sicut corporalia quæq; tangūtur. Ex quorū cogitationibus nihil sibi affingat vt tale aliquid se eē putet. Quicquid ei de se remanet, hoc solū ipsa est. Nihil.n. tā in mente est q̄ ipsa mēs: nec quicquā sic mentē cognoscit quēadmodū mēs. Cū.n. quærit mens quid sit mēs, pfectò nouit q̄ seipsam q̄rit, & nouit, q̄ ipsa sit mēs q̄ seipsam quærit. Neq;.n. aliunde se quærit q̄ seipsa. Cū ergo q̄rentē se nouit, se vtiq; nouit. Et oē qd̄ nouit, tota nouit, atq; ita totā se nouit. Et si parte inuenta nō se totā quęrat, tamen quia se tota querit, tota sibi præsto est. Nihil enim sibi seipsa præsentius esse potest. Quod autem quærit de se quid antea fuerit, vel quid futura sit, vel qualis mō sit, q̄rit, id est, q̄ similis vel q̄ dissimilis deo, q̄ humilis & deuota, q̄ pura, q̄ sancta. Sed quia in istis est corporibus, quæ cum amore cogitat, & cū quibus amore affuefacta est nō valet sine imaginibus eorū videre se metipsam, vel esse in seipsa. Nā tanto glutino amoris ei cohæserūt hæc quæ foris sunt corporalia, vt ēt cum absint ista, præsto sint imagines eorū cogitanti. Quapropter secernere eas à se non pōt, vt se solam inspiciat & videat. Redeat ergo ad se, & stet in se, nec sicut absentem se quærat, sed velut pręsentem se curat cernere, & discernere, & intentionem voluntatis qua per alia vagabatur, statuat in seipsa, & se cogitet vt seipsam cognoscat & diligat. Ita videbit q̄ nunquam se non amauerit, nunquam nescierit: sed alia secum amando cum eis se confundit, ita vt sine magno labore ab eis separari non possit, quibus cum amore inhæsit. Propterea phantasijs corporalium

Animę coniunctio cū corpore.

imaginũ deformãt, eisdemq; alte impressis, et soluta à corpore non exuitur. Si.n. à corporalium affectionum corruptione hic nõ mundatur, corpore exuta corporalibus tenetur passionibus. Studeat, ergo in hac vita se mũdare ab huiusmodi feculẽtia, quatenus cũ hinc exierit, nihil corporeũ secũ trahat, & à corporali passione immunis existat. Viuificatione et sensificatione descẽdit anima ad corpus. Præsentia nanq; sua illud viuificat, colligit in vnũ, atq; in vno tenet, defluere atq; cõtabescere nõ sinit, congruentiã modumq; eius cõseruat, non tm in pulchritudine, sed ẽt crescẽdo atq; gignẽdo. Intendit etiã anima se in tactũ, & eo calida & frigida, aspera & lenia, dura & mollia, grauia & leuia sentit atq; discernit. Deinde innumerabiles differẽtias saporũ, odorum, sonorum, atq; formarũ, gustando, olfaciendo, audiendo, videndoq; diiudicat, atq; in his omnibus ea, q̃ scdm naturam corporis sui sunt appetit, fugitq; contraria. Remouet se ab his sensibus certo interuallo tporum, & corũ motus quasi p quasdã ferias reparãs, rerũ imagines quas p eos hausit secũ cateruatim & multipliciter versat. Cũ ergo vult intelligere, vel diuina, vel deũ, vel seipsam suasq; considerare virtutes, abstrahit se ab omnibus corporis sensibus, quibus non adiuuatur nisi ad corporeas formas colorẽsque sentiendos, spũ ac rõne se cõspicit, meditatione, atq; contẽplatione ad deũ ascendit, deus vero reuelatione atq; diuina inspiratione ad eã descendit. Meditatio siquidẽ est occultę veritatis studiosa inuestigatio. Contẽplatio pspicuæ veritatis iucunda admiratio. Illã nanq; diuina illuminat reuelatio, vt veritatẽ cognoscat: istã vero diuina inspiratio inflammat, vt eã diligat. Corpus aũt sensu & imaginatione ad spm ascendit.

Meditatio & cõtemplatio quid sint.

De corporis materia. Ca. 33.

Humanum siquidẽ corpus ex quatuor elemẽtis cõpositũ est, sed in carne, & ossibus terra maxime apparet pp terrenã soliditatẽ, Aqua in humoribus, Aer continetur in pulmone, idcirco semper in motu est, quia ventilabrum cordis est, ne nimio calore cõfumatur cor & dissoluatur. Sedes ignis est in corde, & ideo inferius est latum & superius acutum, quam formam ignis retinet. Quædam vis ignea aere temperata à corde ad cerebrum ascendit, tanquam in cœlum corporis nostri: ibiq; purificata & colata per oculos, aures, nares, cæteraq; instrumenta sensuum, foras progreditur, & contactu exteriorum formatã quinq; sensus corporis facit, visum videlicet, auditum, gustum, odoratum, & tactum: qui tangendi sensus ab anteriori parte cerebri ad postẽriorem transiens & inde per ceruicẽ & medullam spinæ descendens per totum corpus diffundit, Porrò ipsa vis ignea q̃ exterius formatã sensus dr, eadẽ formatã p ipsa sensibus formator, natura operante introrsum ad cellam phantasticam vsq; retrahitur & reducit, atq; imaginatio efficitur. Postea eadem imaginatio ab anteriori parte capitis ad mediũ transiẽs, ipsam animæ rõnalis substantiã contingit, & excitat discretionẽ: intm iam purificata, & subtilis affecta, vt ipsi spiritui immediate coniungatur, veraciter tn naturam corporis retinens, & proprietatẽ. Quæ quidẽ imaginatio in brutis animalibus phantasticã cellã non transcendit. In rõnalibus aũt purior fit, & vsque ad rõnalem & incorporeã animæ substãtiã cõtingendã defertur & progredit. Est itaque imaginatio similitudo corporis, per sensus quidẽ corporeos, ex corporũ contactu concepta extrinsecus, atq; pereosdem sensus introrsus ad partẽ putiorẽ corporei spũs reducta eiq; impressa, in summo.s. corporalis spiritus, & in imo rationalis, corporalem informans, & rationalem contingens. Spm corporeum voco aerem, vel potius ignem, qui præsui subtilitate videri non potest, & corpora interius vegetãdo viuificat. Quędam aũt vegetat tm & non sensificat, sicut arbores herbas, & vniuersã in terra germinãtia. Quędã sensificat & vegetat, sicut omnia bruta animalia. In quibus quædã tantũ sensum habent, & imaginationẽ non habẽt. Quædã sensum & imaginationem habent. Cũ itaq; magis sit sensificari q̃ vegetari tãtum, constat profecto hanc vim subtiliorẽ esse, & vbi magis subtilis est, magis spiritus est. Magis siquidẽ incorporeæ naturę appropinquat cum imaginationem format, q̃ cum sensum prestat. Nihil.n. in corpore altius vel spiritali naturę vicinius esse põt, quàm id vbi post sensum vel supra sensum vis imaginandi concipitur, quod quidem intantum sublime est, vt quicquid supra illud est, aliud non sit quàm ratio. Anima nominatur totus homo interior, qua viuificatur, regitur, & continetur lutea illa massa humectata succis ne arefacta dissoluatur. Dum ergo viuificat corpus anima per virtutes eius, est: dũ vult, animus est: dum scit mens est: dum recolit, memoria est: dũ iudicat, ratio est: dum spirat vel cõtemplatur, spũs est: dũ sentit, sensus est. Nã inde sensus anima dr, pro ijs quæ sentit: vnde & sententia nomen accepit. Habet ẽt corpus quinq; sensus, qui ex eo dicti sunt, quia per eos anima totum corpus subtilissime agitat vigore sentiendi, ita aũt hæc omnia adiuncta sunt animæ, vt vna res sit: pro efficiẽtijs tũ causarum diuersa nomina anima sortita est. In essentia nanque est simplex, in officijs multiplex. Memoria etiã mens est, vnde & immemores amentes dicuntur. Omnium rerum thesaurus & custos est memoria, nec enarrari potest, tam grandis est eius perplexitas, & animus ipsa est. Nec aliud significo q̃ animam cum mẽtem dico: sed propter aliud animam, & propter aliud mentem. Nam totum quod uiuit, hominis anima est. Cum autem anima in se agit se, & ex se, & per se, sola mens dici solet. Sensus vero ad sua ministeria implenda, cõsuetius anima dicit. Spiritum idem esse qđ animam Euangelista pronunciat dicens, Potestatem habeo ponendi animam meam, & rursum potestatem habeo sumẽdi eam. De hac quoq; ipsa dñi anima passionis tempore, memoratus Euangelista ita protulit dicens, Et inclinato capite emisit spm. Quid est enim aliud emittere spm, nisi quod animam ponere? Sed anima dicta est pro eo qđ uiuit, Spiritus aũt, vel pro spiritali natura, vel pro eo quod spirat in corpore. Item animum idem dicimus esse quod animam, sed anima vitæ animus est consilij. Vnde aiunt Philosophi, & sine animo vitam manere, & sine mente animam durare, sicut in amentibus. Ad mentẽ.n. pertinere videtur vt sciat, ad animũ vt velit. Pueri etiã in genetricis vtero, sine scientia & volũtate viuunt. Mẽs aũtẽ vocata est q̃ emineat in anima, vel q̃ meminerit. Quapropter non anima, sed qđ excellit in anima, mens vocatur tanquam caput vel oculus. Vnde & ipse homo scdm mẽtem imago dei dr. Mens nanq; ex eo dicta est, q̃ emineat in anima, præstantior siquidẽ vis animæ est, à qua procedit intelligẽtia. Ratio siquidẽ est animi motus, visum mentis acuens, veraq; a falsis diiunguens. Redeat ergo mens ad se rationalis, & colligat se in se: vt sine imaginibus corporeis seipsam, & omnipotentis dei inuisibilẽ naturam considerare valeat, terrenarũ phantasmata imaginũ, & quicquid terrenũ cogitationi eius occurrerit, respuat: & talẽ se intus quærat & videat qualis est sine illis, considerer se talẽ, qualis sub deo super corpus creata est. Deinde supra semetipsam surgat, & seipsam deserat, atq; quodãmodo in obliuionem sui veniat, & se contemplationi sui creatoris humiliter & deuote subijciat. Cum.n. cœperit mens per purã intelligentiam semetipsam exercere, & illã incorporeæ lucis claritatem tota intueri, & ijs quæ intrinsecus videt quendam intimæ suauitatis saporem trahere, & ex eo intelligentiam suam condire & in sapientiam vertere, in tanto hoc mẽtis excessu, pax illa quæ exuperat oẽm sensum, inuenitur atq; obtinetur: vt fiat silẽtiũ in cœlo quasi hora dimidia, ita vt contẽplãtis animus nulla altercantiũ cogitationum tumultuatione turbetur, nihil omnino inueniens quod vel per desiderium petat, vel per fastidiũ arguat, vel per odium accuset: sed intra trãquillitatẽ contẽplationis totus colligit, & intromittit in quẽdã affectũ multũ inusitatũ introrsus ad nescio quã dulcedinem, quæ si semper sic sentiretur, profecto magna fœlicitas esset. Nihil sensualitas, nihil agit imaginatio: sed omnis inferior vis animæ proprio interim viduatur officio. Purior autẽ animę pars in illud intimæ quietis secretum & summæ tranquillitatis arcanũ fœlici iucunditate introducitur. Viuus quidẽ est sermo dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti pertingens vsq; ad diuisionẽ animæ & spũs. Et ideo nihil in creaturis hac diuisione mirabilius cernitur, vbi id quod essentialiter vnũ est atq; indiuiduũ, in seipsum scinditur, & quod simplex in se & sine partibus cõstat, quasi quadã partitione diuiditur. Neq;.n. in homine vno, alia essentia est eius spiritus alia est eius anima: sed prorsus vna eadẽq; naturæ simplicis substãtia. Nõ.n. in hoc gemino vocabulo gemina substantia intelligitur: sed cũ ad distinctionẽ ponitur gemina vis eiusdẽ essentiæ, vna superior per spm, alia inferior per animam designatur. In hac vtiq; diuisione anima & quod animale est, in imo remanet, spũs aũtẽ & quod spiritale est, ad summa euolat. Ab infimis diuiditur, vt ad summa sublimetur: ab anima scinditur, vt duo vniatur. Qm q̃ adhæret deo, vnus spiritus est cum illo. Fœlix diuisio, & mirabilis separatio, vbi quod corpulentum & feculentum est, deorsum remanet: quod spiritale & subtile est, vsq; ad speculationem diuinæ gloriæ sublimatur,

Quinq; sensus vnde formentur. Imaginatio vnde efficiatur. Vis discretiua.

Spiritus corporeus.

Varia nomina animæ

Hebr. 4.

1. Co. 6.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& in eandã imaginem transformatur. Pars inferior cõponitur ad ſummã pacẽ & tranquillitatẽ: pars aũt ſuperior ſublimatur ad ſummã gloriã & iucunditatẽ. Licet.n. mens humana non ſit eius naturæ cuius eſt deus, imago tamẽ illius naturæ, qua natura nulla melior eſt, ibi quærenda & inuenienda eſt in nobis, quo ẽt natura noſtra nihil hẽt melius: ſed prius mẽs ipſa in ſeipſa cõſiderãda eſt, & in ea reperienda eſt imago dei. Mens igitur qñ cogitatione ſe conſpicit, intelligit
L ſe & recognoſcit, qñ contẽplatione ad deũ aſcẽdit, vt eũ intelligat & diligat, imago dei
1. Co. 11 qicenda eſt: cogitãdo æterna, vir eſt ſicut dicit Apoſtolus, Vir non debet velare caput ſuũ, cum ſit imago dei & gloria: id eſt, quanto magis ſe extenderit in id quod æternum eſt, tanto magis inde formatur ad imaginem dei, & ideo non eſt cohibẽda, vt inde ſe contineat ac temperet. Qũ vero ea agit vel cogitat, quæ ſunt palia, mulier appellatur, & tunc nõ eſt dicenda imago dei, & propterea debet velare caput ſuũ, ne nimia ſit eius p-greſsio ad inferiora, ne cum licita agit, illici
De digni ta concupiſcat. Tanta dignitas humanæ
tate humanæ conditionis eſſe dignoſcitur, vt non ſolũ iumentis ſermone, ſicut alia ſex dierũ opera, ſed
conditionis. conſilio ſanctæ trinitatis, & opere diuinæ
Cap. 35. maieſtatis ſit creatus homo: vt ex primæ cõditionis honore intelligeret quantum deberet ſuo conditori, dum tm in cõditione mox dignitatis priuilegium prẽſtitit ei conditor, & tanto amplius conditorẽ diligeret, quanto mirabilius ab eo ſe conditũ intelligeret. Nec ob hoc ſolũ quidẽ, q̃ ad conſilium ſanctæ trinitatis ſic excellenter á cõditore cõditus eſt, ſed etiã q̃ ad imaginem & ſimilitu
M dinẽ ſuã creator omnium eũ creauit, quod nulli alteri ex creaturis donauit, quæ imago diligentius in interioris hominis nobilitate eſt conſideranda. Primo quidem, q̃ ſicuti deus vnus ſemper vbiq; totus eſt, omnia vi
Act. 17. uificans, mouens, & gubernans, ſicut Apoſtolus ait, q̃ in eo viuimus mouemur, & ſumus: ſic anima in ſuo corpore vbiq; tota viget, uiuificans illud, mouens & gubernans. Non.n. in maioribus corporis ſui membris maior eſt, nec in maioribus minor: ſed in minimis tota eſt, & in maximis tota. Sic infuſa eſt corpori, vt non per membrorum partes partibus ſit diuiſa. Nã in quolibet loco pars corporis percutitur, tota dolet. Miro ãt modo, vna eademq; viuificatione membris præſidens, cum ipſa per naturam non ſit diuerſa, q̃ corpus tũ agit diuerſa. Ipſa quippe eſt, quæ per oculos videt, audit per aures, p nares odorat, per os guſtat, per mẽbra omnia tangit, & tangendo leue ab aſpero diſcernit, & cũ non ſit diuerſa, per ſenſus tũ operatur diuerſa. Ex qua re intelligit, q̃ ita eſt anima ſcdm ſuum modum in ſuo corpore, ſicut deus eſt in ſuo mundo. Interius ſiquidem & exterius, ſuperius & inferius eſt: regendo ſuperior, portãdo inferior, replendo A
anterior, circundando exterior. Sic eſt intus vt extra ſit, ſic circũdat vt penetret, ſic præſidet vt portet, ſic portat vt præſideat. Et ſicut deus nec creſcentibus creaturis creſcit, nec decreſcentibus decreſcit: ſic anima nec minutis mẽbris minuit, nec adauctis auget. Hæc eſt imago ſiue ſimilitudo omnipotẽtis dei quã anima habet in ſe. Quandã etiã habet imaginem ſanctæ trinitatis. Primo in eo, q̃ ſicut deus eſt, viuit, & ſapit: ita anima ſcdm ſuũ modũ eſt, viuit, & ſapit. Eſt quoque & alia trinitas in ea, quia ad imaginem perfectæ quidẽ & ſummæ trinitatis quæ eſt in patre & filio & ſpiritu ſancto, cõdita eſt. Et licet vnius ſit anima naturæ, tres tũ in ſe vires habet. i. intellectum, voluntatem, & memoriam: quod idem, licet alijs verbis, in Mat. 22.
Euangelio deſignatur, cum dr. Diliges dñm deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mẽte tua: id eſt, ex toto intellectu tuo, & ex tota voluntate tua & ex tota memoria tua. Nam ſicut ex patre generatur filius, & ex patre filioq; procedit ſpiritus ſanctus, ita ex intellectu generatur voluntas, & ex his ambobus procedit memoria, ſicut facile á quolibet ſapiente poteſt intelligi. Nec.n. anima B
perfecta poteſt eſſe ſine his tribus, nec horũ trium aliquod ſine alijs duobus integrum conſtat, quantum ad ſuam pertinet habitudinem. Et ſicut deus pater, deus filius, deus ſpũs ſanctus: non tũ tres dij, ſed vnus deus & tres perſonæ: ita anima intellectus, anima voluntas, anima memoria: nõ tũ tres animę in vno corpore, ſed anima vna & tres vires. Atq; in his tribus diuinam imaginem gerit Imago
mirabiliter in ſua natura nr̃ homo interior, dei in
& ex his quaſi excellentioribus animæ vi- homine.
ribus iubemus diligere conditorẽ, vt inquãtum intelligitur diligatur, & inquãtum diligitur ſemper in memoria habeatur. Nec ſolum ſufficit, de eo intellectus, niſi fiat in amore eius voluntas. Immo nec hæc duo ſufficiũt, niſi memoria addatur, quo ſemper in mente intelligentis & diligentis maneat deus:

deus: vt ſicut nullum põt eſſe momentum quo homo non fruat dei bonitate & miſericordia, ita nullũ ſit momentum quo pũtem non habeat eum in memoria. Et ideo iuſte videtur mihi dictum, noſtrũ interiorẽ hominẽ eſſe imaginẽ dei. Nunc vero de ſimi-
Gen. 4. litudine aliqua dicamus. Nam ſicut deus creator qui hominẽ ad imaginẽ ſuã creauit
C eſt charitas, bonus & iuſtus, patiens & mitis, mundus & miſericors, & cætera ſanctarũ virtutũ inſignia q̃ de eo leguntur: ita homo creatus eſt vt charitatem haberet, vt bonus eſſet & iuſtus, patiẽs atq; mitis, mũdus & miſericors. Quas virtutes quanto quis plus in ſeipſo habet, tanto ꝓpior eſt deo & maiorem ſui creatoris gerit ſimilitudinem. Si vero, quod abſit, aliquis per deuia vitiorum & diuerticula malorũ ab hac nobiliſſima ſui conditoris ſimilitudine degener
Pſal. 48. aberrat tũc fiet de eo qđ ſcriptũ eſt, Homo cũ in honore eſſet nõ intellexit: & cætera. Quis maior honor potuit eẽ homini q̃ ꝓ ad ſimilitudinẽ ſui cõditoris cõderet, & eis
Pſal. 52. dẽ virtutũ veſtimẽtis ornaret quibus & cõditor, de quo legit, Dñs regnauit, decorẽ indutus eſt. i. omniũ virtutũ ſplendore & totius bonitatis decore ornatus eſt? Vel quod maius homini põt eſſe dedecus aut infœlicior miſeria, q̃ vt hac ſimilitudinis gloria ſui conditoris amiſſa, ad informẽ & irrationabilem brutorũ iumentorum ſimilitudinẽ dilabat? Quapropter quiſq; diligentius attẽdat primę cõditionis ſuę excellentiã, & venerandã ſanctæ trinitatis in ſeipſo imaginẽ agnoſcat, honoreq; diuinæ ſimilitudinis
D ad quam creatus eſt nobilitate morũ, exercitatione virtutũ, & dignitate meritorũ habere contendat: vt qñ apparebit qualis ſit, tũc ſimilis ei appareat qui mirabiliter eum ad ſimilitudinẽ ſuã in primo homines condidit, mirabiliusq; in ſecundo. r. in ſeipſo reformauit. Magna conuenientia eſt inter deum & hominis animam. Deus nanq; vi-
ta eſt, ſpiritus eſt, ſapiẽtia eſt & amor. Vita etiam anima eſt, ſpũs eſt, in quo ſpiritu ſa-
1. Ioã. 4. pientia eſt & amor. Vita deus eſt, vita & anima eſt, ſimilis & diſpar. Similis q̃ vita, q̃ ſeipſa viuens, quòd non tantũ viuens, ſed etiam viuificans, ſicut & ille hæc omnia eſt. Diſpar, quoniã ille creator eſt, & iſta creatura. Niſi enim iſta ab illo creata eſſet, non eſſet: & niſi ab illo viuificata, non uiueret. Viuit anima naturali vita, etiam ſi ſpiritali vita non viuat. Sed talis vita mors eſt potius q̃ vita. Qm̃ mors peccatorũ peſsima. Anima quidẽ, q̃ ſcdm carnẽ viuit, viuens Pſal. 33.
mortua eſt, & ideo bonũ erat illi non viuere quàm ſic viuere. Vita anima eſt, viuens quidem, ſed non aliunde quàm ſeipſa, & ob hoc non tam viuens q̃ vita eſt. Inde eſt, q̃ infuſa corpori viuificat illud, vt ſit corpus de vitæ præſentia, non vita ſed viuẽs. Crea- E
ta eſt anima à deo, vita à vita, ſimplex à ſimplici, immortalis ab immortali, vt non ſit longe à creatore ſuo, cui appropiare videt ſimplicitate eſſentiæ & perpetuitate vitę. Licet.n. ſpiritaliter non viuat, immortaliter tũ neceſſe eſt vt viuat. Creata eſt anima magna à magno, recta à recto: eo magna quo capax eſt ęternorũ: eo recta, quo appetens ſupernorũ: eo beata, quo deo vnita. Anima nanq; quam dei pictas reſpicit, humilitas ſubijcit, penitentia reducit, iuſtitia deducit, obedientia cõducit, pſeuerantia pducit, deuotio introducit, puritas iungit, charitas vnit, habet aũt anima in ſe amorẽ quo ſemper põt ſtare cũ deo, aut redire, ſi mota cũ ſuis affectibus, immo defectibus ab eo fuerit. Solus eſt amor ex omnibus animę affectibus atq; ſenſibus, in quo põt anima, & ſi non ex æquo ſuo rñdere author, vel de ſimili mutuã rñdere vicẽ, & ſi minus amat, qm̃ minor eſt, tũ ſi ex tota ſe diligat, nihil deeſt vbi totũ eſt. Renuncians ergo cũctis affectionibus alijs, tota incumbat ſoli amori, effundẽs ſe totam in amorẽ illius cui rñdere habet in redhibendo amore. Amat ſiquidem deus vt ametur, & cum amat, non aliud vult q̃ amari, ſciens ipſos amore beatos qui ſe amauerint. Per amorem venit ad F
homines, factus eſt homo, & delitiæ illius eſſe cũ filijs hominũ. Noſtræ vero delitiæ erũt cũ ad eũ vememus & videbimus cũ ſicũti eſt, atq; ſimiles ei erimus. Tũc erit ma- Prou. 2.
nifeſta viſio, plena cognitio, vera dilectio, firma coniunctio, ſocietas indiuidua, ſimili tudo perfecta, & vita beata, in æternum & vltra in perpetuas æternitates. Sicut enim corpus in reſurrectione ſua vitã & ſenſum recipiet, ſic anima in reſurrectione ſua vitam & ſenſum recipiet. i. cognitionem, & amorẽ dei. Quod aũt cognitio ſit vita, ipſa veritas affirmat dicens: Hæc eſt vita æter- 1. Ioã. 3.
na, vt cognoſcant te verum deum & quem Ioã. 17.
miſiſt Ieſum Chriſtũ. Amor etiã ſenſus eſt. Nam ſicut exterior homo circa iſta tpalia quinquepertito ſenſu afficit, id eſt viſu, auditu, guſtu, & cæteris, Sic interior homo in

Universidad de Deusto

beata vitā circa quinq; ineffabilia dei ineffabili amore afficiet. Cum.n.deum suum amabit,quandam lucē,quādā vocem,quendam odorem,quendam cibum,& quendam amplexū interiorē amabit. Ibi.n.fulget qđ non capit locus. Ibi ſonat quod non rapit tempus. Ibi olet qđ non ſpargit ventus. Ibi G ſapit quod nō minuit edacitas. Ibi hæret quod nō diuellit ſatietas. Ibi ſiquidem videt deus ſine intermiſsione, cognoſcit ſine errore, amat ſine offenſione, laudatur ſine
præſtan tia ani-- mę. fatigatione. Nobilis creatura eſt anima. Ciuitas nanq; dei eſt,de qua tam gloriosa dicta ſunt, tp ad imaginē & ſimilitudinem
Ca. 37. dei facta eſt. Hęc ciuitas Hieruſalē merito appellāda eſt,quia ad fruendū viſione illius ſummæ pacis q̄ fecit vtraq; vnū creata eſt. Mens eius paradiſus eſt,in qua cū cœleſtia meditat, quaſi in paradiſo voluptatis delectatur. Domus ēt ſummi patrisfamilias eſt anima per vnitatē morum:ſponſa Chriſti, per dilectionē:templū ſpiritusſancti,p ſanctificationē:ciuitas regis æterni,per pacem & concordiam ciuiū. Et quia nulla eſt ciuitas abſq; populo,diſpoſuit in ea cōditor noTriplex gradus populi. ſter populum triplicis gradus, id eſt ſapientes ad conſulendū, milites ad propugnandum,artifices ad miniſtrandū. Ciues huius ciuitatis,ſunt naturales & ingeniti animę vigores,tanquā indigenæ,quorū diſtincti ſunt gradus,quia alij ſuperiores,alij inferiores,alij medij. Superiores quidē ſunt intellectuales ſenſus,medij rōnales, infimi
H animales. Quorū differentia hæc eſt, Animalis ſiue ſenſualis,appetit ſenſibilia ſiue viſibilia. Rationalis diſcernit, & diſcretionis oculo aſpernatur ea. Intellectualis pertrahit ad diuina. Intellectuales igitur ſenſus ſunt tanquam animę conſiliarij dicentes
Eccl.12 ei, Deum time & mandata eius obſerua, Propter hoc enim eſt omnis homo. Rationales ſunt tanquam milites qui hoſtes concupiſcentiarum impugnant per arma iuſtitiæ. Animales ſeu ſenſuales ſunt tāquam ruſtici & artifices, qui corporalibus rudimentis inſiſtunt, & corpori neceſſaria miSecundū Platonē, & medicos niſtrant. Hanc triplicē vim animę.i.ſenſualem, Philoſophi partes vocant, non integrales,ſed virtuales. Senſualitas ea vis animæ eſt qua corpus vegetat,& per corporis ſenſus iſta exteriora ſentit & diſcernit. Omnes enim ſenſus tam exteriores quàm interiores ad animam referūtur, vtpote ab illa ꝓ-ſedentes: vt.n.ſentiant, omnes ab anima habent. Rō vis eſt animæ ſupra corporalia, & infra ſpiritalia collocata: ſecernit.n.vera à ſa ſis,qđ eſt Logicę: virtutes à vitijs,qđ eſt Ethicæ: & per experimenta rerū mueſtigat naturas,qđ eſt Phyſicæ: In his vero tribus, tota Philoſophia conſiſtit. Totam igitur Philoſophiā rō cōprehendit. Intelle I ctus ſiue intelligentia,ea vis animæ eſt qua de diuinis, quantū homini poſsibile eſt,cognoſcitur. Ad cœleſtia arcana penetranda rō per ſe nō ſufficit,niſi a deo adiuta fuerit. Tūc finis eius, ſi bene viget,cum ad notitiā ſecretorū quæ diu inueſtigando quæſiuit, peruenerit,intellectus ſeu intelligentia nūcupatur. Boetius tñ dicit intelligentiam ſolius dei eſſe admodū paucorum hominum, ſed horū alterum pro altero ponitur ſæpe. Memoria etiam conſors & coopetatrix eſt rōnis, qm̄ ſine ea ratio nec ad incognita procedere, nec cognitorum ſciam retinere poteſt. Memoria eſt vis animæ accepta retinens,præterita repetens,elapſa recolligēs. Humanus appetitus inter ſumma, & ima poſitus, cū plerunq; in vtraq; diuiſus ſibimetipſi ſit contrarius, in quācunq; partem totus tranſierit, nomen eius merito ſortit. Si carnis voluptatibus paſcitur, carnalis ſiue animalis nominat ſi ſpiritalibus deſideriis delectat ſpiritalis nuncupatur. Appetitus ſiquidē naturalis eſt vis in animāte mq uendis auide ſenſibus attributa. Qm̄ ſe vt ribus animæ mentionē ſæpe feci, definire eas debeo, quatenus, q̄ de anima dicta vel dicenda ſunt,euidentius intelligi poſsint. Senſualitas, ſenſus, imaginatio tam corporis quàm animæ ſunt, vel dici pūt. Senſualitas corporis,eſt quædam uis ignea. Senſualitas ſiue animalitas animæ, eſt inferior vis eius, q̄ ſecū trahens ſenſualitatem corporis & nis,velut famulā & obedientiam, ſenſus & imaginationes facit,easq; in arca memoriæ reponit. In ſenſu inſtrumentum eſt ſenſualitas & origo imaginationis. Ipſa nanq; vis ignea, q̄ extrinſecus formata ſenſus dicit, eadem forma vſque ad intimum traducta, imaginatio vocatur. Senſus itaque parit imaginationem, imaginatio cogitationem, cogitatio meditationem, meditatio acuit ingenium, ingenium rationē: ratio conducit ad intellectū, intellectus ad intelligentiam: intelligentia per contēplationē ipſam veritatem admiratur, & per charitatē in ea delectatur. Senſus,eſt palsio animę in corpore ex qualitatibus extra accidētibus, Imaginatio,

Memoria qđ ſit

Definitio virtū animæ. Cap. 3. K

Senſualitas corporis & animæ.

Senſus cum cæteris vi-

ginatio,eſt vis animæ quæ figurā corporearum rerum abſente corpore ſine exteriori ſenſu dignoſcit. Cogitatio, eſt circa q̄libet animi occupatio. Conſideratio, eſt intenta cogitatio. Meditatio, eſt frequens cogitatio
L modū & cauſam & rōnem vniuſcuiuſq; rei inueſtigans. Ingeniū,eſt quædā vis naturaliter animis inſita p ſe valens. Rō,eſt quædam vis animæ quæ omnia diſcernit & iudicat, ſed maxime cum inhiat ſpiritalibus, & imaginem dei in ſe conſeruat. Intellectus,eſt rerum in ſe vere exiſtentium perceptio. Intelligentia eſt de ſolis rerum principijs.i.de deo,hyle & ideis, & de incorporeis ſubſtantijs pura & certa cognitio. Contēplatio eſt perſpicuæ veritatis iocūda admiratio. Charitas,eſt concordia mentium & ſocietas electorū,vita beatarū animarū & angelorum, quia nec animæ nec angeli niſi per charitatem viuunt. Anima rationalis, & intellectualis facta eſt ad imaginem & ſimilitudinem dei,vt factorem ſuum pro imagine cognoſcat:& pro ſimilitudine diligat. Ex imagine nanq; dei habet rationem,& ex ſimilitudine charitatem. Charitas vero in ſe ipſa repræſentat trinitatē: hanc rō ſentit & pacata requirit:hanc charitas inuenit & vidēdo beata quieſcit:hāc in pūti fides ſequitur, ſpes in cœlum vſq; comitatur, charitas perenniter amplexatur. Mens itaq; ſpiritalis ſeu intelligentia rōnalis primo creatorem ſuū aſpiciat, deinde creaturā ipſiusvideat, M & mediante arbitrij libertate ad eū qui cōdidit omnia ſe & cætera referat. Sic in homine trinitas appareat quam charitas manifeſtat, vt charitatem ſemper homo exhibeat, ſemperq; cōſpiciat is quem trinitatis imago perornat, Sic homo eius ſeruabit ſimilitudinē, cuius in ſe naturaliter portat imaginem. Appareat ergo imago dei in intelligētia rationali, in mente ſpiritali, in honore liberi arbitrij. Appareat ſimilitudo dei in moribus pro natura, in operibus pro iuſtitia, in virtutibus pro grā: vt moribus natura peronetur, vt iuſtitia operibus cōprobet, vt gra virtutibus cōpleatur, & ſic ſemper dño prę-ſentetur. Anima totū corpus hominis tota pariter animat. Eſt quidem inſpirata à deo homini vita, non de præiacenti materia, ſed de nihilo facta ab eo. De cæteris animantibus ſcriptura dicit. Producant aquæ & cætera producat terra animā viuentē. Animā vero non aqua, nō terra produxit, ſed deus inſpirauit: non tū viuam vel viuentem, ſed ſpiraculum vitæ rōnale ex dei imagine, factum ex dei ſimilitudine. Anima nō eſt Anima pars dei: probat hoc mutabilitas quā incurà deo recedens. rit. Deus.n.immutabilis eſt: hæc ſæpe mutata pro culpa, qñque mutata pro pœna & dā- Cap. 40. nata fit miſera. Nihil ei tñ nocere poteſt niA ſi à deo recedat. Recedit autem qñ peccat: proinde torquetur miſera à deo refuga. Ab vno diſiuncta ſpargitur ad multa, & pro ſua intemperantia fit morbida, fit moleſta. Eapropter ſenſus corporei turbata memoria, turbati hebetes fiunt, marcidi, & ſtupidi. Inde caro patitur, languores oriuntur & mors violenta peruagatur. Homo quidem à deo auerſus, peccando peruerſus, quia à deo diſſentit, diſsidet & ſibi, portatq; in ſeipſo pœnā de ſe ipſo. Anima nō formaē ex materia informi, ſed in ſua creatione formā accepit, qua facta eſt ad imaginē & ſimilitudinē dei. A quo ſi auertit, remanet informis, quia deo diſsimilis: nec ideo tñ efficitur irrationalis, quia geſtat imaginem dei vnde poteſt reformari. Sic nec ēt ſi tota concluditur peccato, & licet pro inſipientia iumento comparetur, ideo ſit quaſi anima pecoris vel alterius corporis. Ipſum.n.corpus & nunc et in fine ſemper eſt habitura cum quo facta eſt vna perſona: ſed nec ideo ſit corpus etiā ſi penitus hebetetur. Non.n.diſtrahitur partibus, nec loco concluditur. Non eſt maB ior in maioribus, nec eſt minor in minoribus ſui corporis partibus vitæ idoneis. Spūs nanq; eſt anima rationalis quātiſlibet obruta malis, & vbicunq; eſt tota eſt. Non tradu Eze.18. citur à patre in filium, ne vnquā ſit anima amborū. Sicut, inquit dñs, anima patris, ſic anima filij mea eſt. Nec pars animæ patris in filiū dum generat ſe transfundit. Partiri nanq; ſeu diuidi, augeri vel minui pro ſubſtantia ſua ſpūs neſcit. Nō.n.poteſt eſſe maior, ſed melior. Si enim particulariter tranſfunderetur, corporeus eſſe probaretur. Qđ ſi vt delirant aliqui ſemen animæ ex ſemine carnis haberet generando transfundi, multa quidē inhoneſta & impoſsibilia p-ſſent exinde exclamari, quæ de ſpiritu rationali nec dici debent nec opinari. Indecēs.n. eſt obſcœna retexere, & male fuſa carnis ſemina denudare. Dicimus autē rationaQuod les animas pro eſſentia fieri quotidie de ni anima hilo nouas, ſed pro ſimili natura ex inſtitu- de nihitione diuina, non vtiq; nouas. Quales enim lo fiat. in exordio deus die ſexto maſculo & fœ- Cap. 41. minæ dedit, tales quotidie inſpirat ſingu- Gene. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

lis noua de nihilo creatione non noua insti
Ioan. 5. tutione, Pater, inquit, meus vsq; modo ope
ratur, & ego operor. Operat vsq; modo pr,
& sisus, operatione siquidē noua, sed institu
C tione non noua, pro illa agens, aut ista quie
scens. Res vero corporeæ post primam sui
creationem nouę nullæ creantur, sed simul
in exordio conditæ tpali formatione propa
gantur. Animæ autē non simul essentialiter
factæ sunt, sed pro natura consimul, qua ad
imaginem & similitudinē dei fiunt, & simul
factæ reputantur, & nō simul æditæ iudican
tur. Nō simul ęditæ pro essentia, sed simul
factæ pro cōpari forma ad imaginē et simili
tudinē dei progata. Caro de carne gnando
traducitur, sed spūs de spiritu minime pro
pagatur. Certū tenemus, quia caro cōtracta
de carne per legē concupiscentiæ, q̄ cito vi
uificatur originalis culpæ vinculo premit,
ciusq; affectionibus anima q̄ carnē viuifi
cat, aggrauatur. Sub hoc peccati vinculo de
mergunturparuuli, qui sine remedio baptis
mi moriuntur. Hūt.n. originale pctm, non
per animā, sed per carnē vtiq; contractum
animæq; refusum. Carni nanq; ita vnitur
anima, vt cū carne sit vna persona. Fit.n. au
thore deo caro & anima vnū indiuiduum,
vnus hō, vnde salua naturæ vtriusq; ꝓprie-
tate adijcitur carni quod animæ est, & ani-
D mæ, qd̄ carnis est, pro vnitate personæ, non
pro diuersitate naturæ. Quod igitur ibidē
singulis est propriū, cōe sit amborū: propriū
pro natura, cōe pro persona. Exinde fit ani
ma originali culpæ obnoxia, quam caro cō
trahit, & animæ refundit, cum qua vnita est
in persona, licet diuisa sit in natura. Eapro
pter necesse est paruulū dum viuit Christi
Baptis- sacro renouari, ne obsit eius animæ societas
mus. carnis peccati, qua grauatur ēt corpore exu
ta, nisi dum in corpore viuit salutari fuerit
remedio expiata. Currant igitur adulti, cur
rant pro seipsis, impendant etiam paruulis
sacrm fidei, suscipiant Christi fidē cū sacris,
vt paruulos in Christo renouatos fides ec
clesiæ tueatur, & adultos cum sacris opera
fidei comitentur. His ēt renouatis per gra
tiā, tandem complebitur in resurrectione ge
nerali, vt caro ipsa resurgat in gloria animæ
suæ restituta, viua, & æterna, fœlix & beata.
De pue- Si quæratur, quare deus dat animas illis
ris non quos absq; remedio salutari mori contin
baptiza- git rndemus, ꝙ diuina institutio qua res &
tis. rerum naturæ conduntur, nec peccato tolli-
Cap. 42. tur nec violentia præpeditur. Inde est quòd
lex corporalis copulæ nec etiam in malis in
re suo priuatur. Generant adulteri, fornica
tores, prophani: naturalis tū institutio nec E Natura
in ralibus deperit. Natura nanq; prout deus quid sit.
instituit, quod suum est operatur. Natura si
quidem est quędam vis & potentia diuini-
tus rebus creandis insita quæ vnicuique rei
omne suum tribuit, qua bona quisquis male
vtitur, malus esse iudicatur. Iuste enim pu-
niuntur, qui licitis abutūtur. Iuste vero pu-
niuntur qui rapere inconcessa conantur. Sic
satanas cœlū: sic protoplastus perdidit para
disum. Abutūtur licitis, qui bona dei macu-
lant vsibus inconcessis. Maculant bona dei,
sicut ij qui calore libidinis exercēt opera co
pulæ carnalis. Ex his filij gnantur, quorum
corpora seruiēte creatori creatura formant, Spiracu-
& deo inspirante spiraculū vitæ animātur, lū vitæ.
Spiraculū aūt vitæ, humanā animā intelli-
ge, quā non producit terra vel aqua, sed deus Gene. 2.
inspirat: quo sensus corporei animant, vnde
homo factus in animā viuentē memoratur,
in his & in alijs ops agit prout instituit, quē
nullius adiuuant bona, nec impediunt mala,
Bonos quidē prouehit sua gratia: malos ter-
ret sua iustitia. Nos equidē serui dum dōi
bonis abutimur, rei & miseri pariter inueni
mur. Ipse eqūidē seruū dūs q̄ seruorū suo- F
rum malis bene vtitur, sanctus & ops ado
ratur. Ipse corpori terreno de peccati tradu
ce propagato, pro institutione sua inspirat
animam bene vtens inolita prævaricatione
nostra, quæ si esset naturalis, creatori pote-
rat imputari. Sed creator ꝓparat omni tpe
sacra, & obedientiæ pia proponit edicta, vt
contra peccata sacra in remedium sint, &
t palium obseruatio mandatorū eternorum
afferat prēmia donorum. Vnde si aliqui sub
peccato geniti paruuli obeunt absq; remc-
dio salutari, pertimesco iustitiam dei, qui ni-
hil debet alicui, sed dānat in singulis malū
quod non fecit in eis. Si aūt paruulos reno
uat sacris, admirare misericordiā dei. Ipsi.n.
sicut nesciunt culpam cum qua ex carne na-
scuntur, sic nesciunt gratiam qua per Chri
stum renouantur. Non excusat paruulos à
culpa, quia eā non nouunt, nec excludis gra
tiam ab eis quia eam nesciūt. Quæris in eis
culpā, inuenis ex carne traductā: quæris in
eis gratiā, inuenis à deo collatā. Illa debite
dānatur, hęc indebite progatur. Illa iudiciū
prædicat, hæc misericordiā repræsentat. In
vtroq; deus agnoscitur, cui misericordia &
iudiciū perpetua laude cantatur. Sed ab his Ps. 100.
intuendis

G intuendis mens nostra, mens infirma, quia
peccatis obruta, citius ad seipsam redeat si-
biq; remediū quærat, vt qui in Adā eccide-
rit, in Christo resurgat. Plures veteres
de natura animæ dixisse inueniuntur, sed ni
hil ita vt non aliquid restare videatur. Ego
aūt ex eorū dictis quanto diligentius potui
breue istud & certū colligere, atq; in vnum
studui redigere, quod memoriæ cōmende-
tur. Hebes nanq; est memoria hominis &
breuitate gaudet, & si in multa diuiditur, fit
minor in singulis. Ex corpore & anima cō-
stat homo: & quicquid oculis corporeis vi-
detur, propter corpus factū est, corpus pro-
pter animā, anima aūt propter deum. Vita
corporis anima est, vita animæ deus est. Im
mortalis est anima, quia carne caret: nec ha-
bet quò cadat vt resurrectione egeat post
ruinā, nisi peccato ecciderit: & ideo in mor-
te vita nra non perit, sed corpus destituit:
dū discedens anima vim suā nō perdit, sed
quod viuificauerat hoc dimittit, & quantū
in se est mortē alterius facit, quam ipsa non
recipit, Facit, inquam, nō viuificando quod
deserit, nō amittēdo quod viuit. Itaq; mors
hominis nihil est aliud q̄ carnis occasus, à
qua cū vis potentiæ viuificantis abscesserit,
H in terrā de qua sumpta est redit, amisis sen
sibus quos per seipsam non habuit. Anima
nō aliter q̄ sol lucem diei, vitā tribuit carni
cum venerit, mortē efficit cū recedit. Mors
tū non consumit coniuncta sed diuidit, dū
origini suæ vtrunq; reddit. Et ne quis putet
animā corporis morte consumi, audiat quid
10. dūs in Euangelio dicat, Nolite, inquit, eos
timere qui occidunt corpus, animam autē
occidere non possunt. Fatigatur corpus cogi
tationibus mentis: afficitur in corpore mēs
doloribus corporis. Corpus ex quatuor ele-
mentis constat. Anima nec elementum est,
nec ex elementis, sed de nihilo est facta, & so
li creatori suo cognita. Ex his ergo omni-
bus quæ in se, hoc est in corpore suo visibi-
lia videt, nihil se esse vel posse esse videt. Se-
cernat ergo & diuidat se per se ab eo toto
quod videt in se visibile: & inuisibilem se es
se omnino videt in eo ꝙ videt se, & tamen
videri se non posse videt. Deinde eleuet se
super se, & in eo quod primū & principale
speculū est speculādi dei, illiusq; imagini ac
similitudini proximum & cognatū, magis
factum inuisibilē deum inspiciat. Hoc aūt
est ipsa ratio & mens, rōne vtēs quæ ad pri
mā similitudinem dei facta est, vt per se in-
uenire possit eum à quo facta est, & in eius I
amore atq; contēplatione dulciter requiesce
re. Ea nanq; perfectius suū factorem mani-
festant, q̄ illius similitudini vicinius appro-
pinquant. Hęc aūt est ipsa rationalis creatu
ra q̄ excellenter & ꝓprie ad illius similitu-
dinē facta est: & tunc citius creatorē suum
quē non videt agnoscit & diligit, cum se ad
illius imaginē factam intelligit. Mēs ratio-
nalis est quæ se cogitando intelligit, & ima-
ginem suā ex se natam habet, q̄ imago eius
verbū est. Verbum .n. rei est ipsa cognitio Aoris.
ad similitudinē eius ex memoria formata.
Hoc modo liquido apparet summā sapien-
tiā cum se dicendo intelligit, gignere cōsub-
stantialē sibi similitudinem suā, id est ver-
bum suū. Mens tū rationalis qm̄ non se sem
per cogitat sicut sui semp meminit, liquet,
quia cum se cogitat verbum eius nascitur
de memoria. Vnde apparet quia si semper se
cogitaret, semper verbum eius de memoria
nasceretur. De summa vero sapientia q̄ sem
per se dicit sic, sicut sui semper memor est, li
quet quia de æterna memoria coæternum
eius verbū nascitur. Sicut.n. summa sapien-
tia æterna est, ita æternè sui memor est, &
æternè se intelligit, & æterne se dicit, cū sit K
illi dicere quod intelligere: & cum eterne se
dicat, æterne verbum eius apud ipsam. Mēs
ergo rationalis quæ inter omnes creaturas
ad inuestigationē summæ sapiētiæ sola assur-
gere valet, & nihilominus ad eiusdē inuen-
tionē sola ꝓficere, semper studeat illius re-
minisci, illā intelligere & amare: ad hoc fa-
cta est vt semper viuat si semper amet sum-
mā vitam, summā sapiētiam, summā essen-
tiā, cui debet hoc ipsum qd̄ est. Amare aūt
nequit, nisi eius reminisci & eam studuerit
intelligere, Faciat ergo hoc ad quod facta est
vt bene viuat. Deus omnipotens cuius Spūs ra-
beatitudo nec augeri pōt, quia perfecta est, tionales.
nec minui, q̄a æterna est: sola charitate, nul- Cap. 45
la necessitate sui rōnales spūs creauit, vt eos
suæ beatitudinis participes faceret. Alios ve
ro in sua puritate in cœlo cōfirmauit. Alios
aūt propter superbiā in infernū præcipita-
uit, atq; alios ad comprobādam humilitatē
& obedientiā in terrena habitatione terre-
nis corporibus sociauit, vt ad vitæ sensum
luteam materiā vegetarent. Habēt nanq; in
natura sua quandā mutabilitatem secūdum
quam corporibus viuificandis appropin-
quant, in qua quidē non nihil suæ puritatis
deponunt. Cū.n. delectatione carnis afficiū- L
tur:

tur:quasi quandã corpulentiã inde trahunt: quæ puriorẽ naturã eorum corrumpit. Et hoc vitiũ quanto altius eis in corporibus manẽtibus inhæserit, tanto difficilius eos à corporibus discedentes deserit: qm̃ nõ tollitur passio, etiã cũ tollitur causa passionis, nisi ab eiusmodi feculẽtia se in hac vita mũdare studuerint. Nos ergo qui in medio bonorum & malorum positi sumus, considerare sæpe debemus, & gaudium illorũ, & istorum suppliciũ, atq; nostram miseriã. Rationalis siquidẽ est anima nostra, vt sciat discernere inter bonũ & malum. Et etiã concupiscibilis atq; irascibilis, vt possit amare bonũ & odire malum. De concupiscibilitate nascitur amor, de amore & desiderium & gaudium. Amor est delectatio cordis alicuius ad aliquid propter aliquid, per desiderium currens atq; per gaudiũ requiescẽs: per desideriũ in appetendo, & per gaudiũ in perfruendo: nec aliunde bonum est, si bonũ est cor humanum: nisi quod bene amat quod bonum est. Nec aliunde malum est, si malũ est nisi quòd male amat quod bonũ est. Omne enim quod est, bonum est: sed in eo quod male amatur, tm̃ vitium est. De irascibilitate nascitur odium, Ira enim generat odiũ: & de odio dolor & timor. Cũ enim contra peccata nostra irascimur & ea odire incipimus, dolemus quia peccauimus, & pœnas p peccatis timemus. Sic creator omniũ deus inter cætera & super cætera quę creauit rationalem dignatus est amplius illustrare naturam, quam & sua similitudine fecit insignem, & suæ beatitudinis voluit esse participem. Cuius tñ rationalis creaturæ licet similis videatur origo, facta est diuersa cognitio: dum pars eius est in æterna fœlicitate firmata: pars rudentibus inferni detracta, & in tartarum tradita in iudicium cruciandã seruatur. Pars etiam tertia terrenis vnita corporibus locum medium sortita cognoscitur: & prius quidem eadem media summis vicinior in delitijs erat posita paradisi, nunc iam propinquior infimis, pro reatu inobedientiæ humiliata est in loco afflictionis. Summus igitur omnium horum locus plenam habet lætitiam, infimus solam tristitiam. Ibi enim plena fœlicitas: illic sola & summa miseria est. In medio sanè summa speranda, sed nihilominus infirma sunt timenda: & ideo nobis iam amplior timoris causa quam spei, quo viciniores eisdem infimis, deiecti in ipsa degimus vmbra mortis.

Amor quid.

Creaturæ rationalis diuersa ratio.

Cap. 46.

2. Pet. 2

Quia tamen & illius beatitudinis, & illius nihilominus damnationis æternæ humanã deus animã pro suorum qualitate meritorũ participem fieri posse cognouit, naturales affectus ei quatuor indidit: vt haberet vnde bona illa posset optare, & in eis qñq; lætari: & rursum vñ mala illa metuere, vel in eis ẽt dolore perpetuo contristari. In eo enim sanè grauior est moderna conditio, quod non modo exhibet tristitiam & modernam molestiam, sed & timor habet pœnam, & spes ipsa quæ differtur affligit animã. Pijssimus enim pater & terribilis iudex, qui vera illa & perpetua gaudia filijs, dolores æque perpetuos reis in fine parauit, nonnulla tamen etiam nos in præsenti experimenta capere vóluit gaudij vel doloris vnde illa non modo certius credi, sed affectuosius quoq; optari valeant & timeri. Cæterum nec præsentia gaudia in illorum cõparatione sunt gaudia, nec tristitia præsens in illius comparatione est tristitia. Nec desipiet siquis interim omnem operam dare maluerit, quemadmodum illa potius valeat concupiscere gaudia, illos formidare dolores, q̃ huius vitæ vitare molestias, captare lætitiam. Veruntamen inuenire est etiã in præsenti vnde vtiliter gaudeat quis, vel salubriter cõtristetur. Si lætet de beneficijs suis gratias deo agẽs, & in deuotione eius exultet, & propria seu etiã proximorum delicta deploret. Vnde ét diuina dispositione media inter eosdẽ affectus constituta est ratio in corde hominis, per quã nimirum discernere & diiudicare possit vnde gaudeat seu doleat, immò etiã quid cupiat vel quid timeat. Sanè qui triplicem vim animæ esse docuerunt, rationalem illã, irascibilem, & concupiscibilẽ asserẽtes, affectus quidem diuersos, sed quadam sibi cognatione iunctos, sub irascibili metum & tristitiam, sub concupiscibili desiderium & lætitiam comprehendisse videntur. Interim ergo inter affectus varios humana fluctuãs anima, necesse est vt certam demum vel in summis vel in imis accipiens stationem, in solo deinceps vel gaudio vel dolore persistat. Deus est in summo, mundus in imo. Deus in eodem statu æternitatis suæ semper consistit. Mundus cursu mutabilitatis suæ semper instabilis fluit. Humanus animus quasi in medio collocatus quadam cõditionis suæ excellentia, huic mutabilitati animo. quæ deorsum est supereminet, & ad illã quę est apud deum verã immutabilitatẽ necdũ pertingit.

Prou. 31

De humano

Cap. 47.

pertingit: Si vero in ijs q̃ deorsum transeũt se per cupiditatẽ immerserit, statim per infinitas distractiones rapietur, & à semetipso quodammodo diuisus dissipabitur. Si vero ab hac infinita distractione q̃ deorsum est se erexerit, & hæc infima deserens, atq; paulatim in vnum se colligens secum esse didicerit, tanto amplius in vnum colligetur, quanto magis cogitatione & desiderio sursum eleuabitur: donec tandem omnino immutabilis sit, & ad illam veram & vnicam quæ est apud deum immutabilitatem perueniat, vbi perpetuò sine omni mutabilitatis vicissitudine requiescat. Credimus animas nec esse ab initio cũ angelis, nec simul creatas: sicut Origenes fingit. Nec per coitum cum corporibus seminantur: sicut Luciferiani & Cyrillus, & aliqui Latinorum præsumptores affirmant. Sed dicimus earũ creationem solum omnium creatorẽ nosse, & corpus tantum per coniugij copulationẽ seminari: dei vero iudicio cogulari in vulua matris, & compingi atque formari: ac formato iam corpore, animã creari & infundi: vt viuat homo in vtero ex anima cõstãs & corpore, & egrediatur ex vtero viuus plenus humana substantia. Nec duas animas esse credimus in vno homine, sicut multi scribunt, vnã animalem qua animetur corpus, & immixta sit sanguini, & alteram spiritalẽ q̃ rationem ministret. Sed dicimus vnã eandemq; animam esse in homine, quæ & corpus sua societate viuificet, & semetipsam sua ratione disponat, habens in se libertatem arbitrij, vt in suę substantię eligat cogitatione quod vult. Libertati siquidem arbitrij sui commissus est homo: postquam vero deceptione serpentis per Euam cecidit, naturæ bonum perdidit, pariter & vigorẽ arbitrij: non tñ electionem, ne non esset suum, quod emendaret peccatum. Manet itaq; ad quærendam salutem arbitrij libertas. i. rationis voluntas: sed admonente prius deo & inspirante ad salutem. Vt ergo acquiescamus salutari inspirationi, nostræ potestatis est. vt adipiscamur quod adipisci desideramus, diuini est muneris. Vt non labamur adepto salutis munere, nostræ solicitudinis est & cœlestis adiutorij: vt labamur, potestatis nostræ est & ignauiæ. Solum hominem credimus habere animam substantiuam, quę exuto corpore viuit & sensus suos atque ingenia viuaciter tenet. Neque cum corpore moritur, vt Arabs asserit: neque postmodum interit, sicut Zenon dixit, quia substantialiter viuit. Animalium vero animæ non sunt substantiuæ, sed cum carne ipsa carnis viuacitate nascuntur, & cum carnis morte finiuntur: & ideo nec ratione reguntur, sicut Plato & Alexander putant: sed ad omnia incitamenta naturæ ducuntur. Anima humana non cum carne moritur, quia non cum carne, sicut diximus superius, seminatur: sed formato in vtero matris corpore, dei iudicio creatur & infunditur, vt viuat homo intus in vtero, & sic procedat natiuitate in mundum. Anima à creatore principium habens, ex quo est, perfecta est in genere suo: vnde ex quo est, sciret omnia quę ab homine sciri possunt, nisi grauitas carnis esset. Quod per primum hominem, qui ante corruptionẽ humanitatis ex quo fuit perfecte habuit scientiam, probari potest. Sed modo corrupta humanitate, ex quo coniungitur corruptioni, corrumpitur. Nec proprietates suas potest exercere, donec vsu & experientia & alicuius doctrina incitata incipit discernere. Veluti si quis cum subtili acie oculorum in tenebrosa detrudatur, videre tamen non potest ibi nisi prius assuescat tenebris, vel lumen accendatur. Vnde Virgilius,

Quantum non noxia corpora tardant. Aene. 6.

Et licet aliæ sint actiones corporis, & aliæ actiones animæ: tamen corporis vitia vel virtutes possunt esse animæ. Cum enim ad hoc sit data, vt illicitos carnis motus corrigat, ignorantia illius contingunt vel negligentia. Sicut cum discipulus vel seruus negligentia doctoris vel domini peccat, magister vel dominus extra culpam non est. Sic anima malis contingentibus non est extra culpam, cum ista debeat imperare, & illa obedire. Duabus substantijs tantum cõstat homo: anima & carne. Anima cum ratione sua & carne cum sensibus suis. Quos tamen sensus absque societate animæ non mouet caro, anima vero & sine carne rationale suum tenet. Notãdum tamen quod ijdem ipsi sensus qui in exteriori homine describuntur, simili modo secundum modum suum in interiori esse manifestantur, quia spiritales res non corporalibus sensibus, sed spiritalibus rimandæ sunt. Vnde diuina scriptura in Deuteronomio ait, Videte q̃ ego sum deus, & nõ est alius præter me. Et in Apocalypsi. Qui habet aures audiendi audiat quid spiritus dicat Ecclesijs.

Homo ex carne & aĩa. Cap. 49

Deu. 32

Apoc. 2.

Et

Universidad de Deusto

Psal.33: Et in Psalmo, Gustate & videte qm̃ suauis est dominus. Et Apostolus, Christi bonus
G odor sumus, & in ijs qui pereunt, & in ijs q̃
1.Cor.2 salui fiunt. Et in Euangelio dñs mulierē fidē se tetigisse magis q̃ corpore ostendit dicens, Tetigit me aliquis: Nam & ego sensi virtutem de me exisse. Sic ergo cum omni cautela obseruandum est quid ad corporis sensus, & quid ad animæ pertineat dignitatem: ne forte confusus ordo & irrationabilis æstimatio alicui repugnare videatur veritati. Non est tertius in hominis substãtia
Didym⁹ spiritus, vt Didymus contendit, sed spiritus ipsa est anima: & pro spiritali natura, vel ꝓ eo ꝙ spiret in corpore, spiritus appellatur. Anima vero ex eo vocatur, ꝙ ad viuēdum vel viuificandum animet corpus. Tertium
1.Thes.5 vero qui ab Apostolo cũ anima & corpore inducitur spiritum, gratiam sancti spiritus intelligamus: quã orat Apostolus, vt integra perseueret in nobis, ne nostro vitio aut minuatur, aut fugetur à nobis: quia spiritus
Sap. 1. sanctus effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus q̃ sunt sine intellectu. Iugi ergo meditatione animum nostrũ exerceamus, & consideremus miserias & necessitates nostras, labores & dolores. Lugentes.n. in hãc vitam intrauimus, cum labore viuimus, cũ dolore & timore exituri sumus. Cogitemus
H ergo q̃ breuis vita nostra sit, q̃ via lubrica, q̃ mors certa, & hora mortis incerta. Cogitemus quantis amaritudinibus admixtũ sit, si quid dulce ac iucũdum in via huius vitæ, occursu suo nobis alludit: q̃ fallax & suspectum, q̃ instabile & transitoriũ est quicquid huius mundi amor parturit, quicquid species, aut tẽporalis pulchritudo ꝓmittit. Cõsideremus ẽt quæ sit patriæ cœlestis pulchritudo, suauitas atque dulcedo. Attendamus & perpendamus vnde ceciderimus, & vbi iacemus: quid perdidimus, & qd inuenimus: vt ex vtroque intelligamus quantum nobis in hoc exilio lugendum sit. Hinc.n. Salomõ
Ecclesiastes.1. ait, Qui apponit sciẽtiam, apponit dolorem. Quia & quanto magis homo sua mala intelligit, tanto amplius suspirat & gemit. Meditatio siquidem parit scientiam, sciẽtia cõ-
Quid sit meditatio. punctionem, compunctio deuotionem, deuotio perficit orationem. Meditatio, est frequẽs cogitatio, curiosa & fagax obscura inuestigare, & occulta ad notitiam trahere.
Cap.50. Sciẽtia. Scientia est, qñ homo ad notitiã sui assidua meditatione illuminatur. Compunctio est, qñ ex consideratione malorum suorum cor interno dolore tangitur. Deuotio, est pius & humilis affectus in deum, humilis ex cõscientia infirmitatis propriæ, pius ex consideratione diuinæ clementiæ. Oratio, est mentis deuotio. i. conuersio in deum ꝓ piũ & humilem affectum. Affectus, est spontanea quædam ac dulcis ipsius animi ad deum inclinatio. Nihil.n. ita deum inclinat ad pietatem & misericordiam, quemadmodũ purus mentis affectus. Scientiam cœlestium & terrestrium rerum laudare atque amare solent homines, sed multo meliores sunt qui huic scientiæ præponũt noscere semetipsos. Laudabilior siquidem animus est, cui nota est miseria sua, q̃ qui ea non aspecta, vias syderum & naturas rerum scrutatur. Qui vero iam in deum euigilauit animus spiritus-sancti calore excitatus, atque in eius amore coram se viluit, ad eumq; intrare volens nec valens, eoq; sibi lucẽte attendit in se, & inuenit se, suamq; ægritudinem illius mundiciæ comparari non posse cognouit: dulce flere habet, eũq; precari vt sui misereatur, totamq; eius miseriam exuat. Hunc itaque egentem & dolentem scientia non inflat, qa charitas ædificat. Proposuit.n. sciẽtiã scire, id est, scire seipsum & infirmitatem suam, magis q̃ scire vires herbarũ, & naturas animalium: & hanc apponendo scientiam, apposuit dolorem. i. defectum peregrinationis
K suæ ex desiderio patriæ suæ, & visionis dei. Dolet, qui tenetur exilio, quia differtur à regno, dolet, dum recordatur quæ & quanta mala fecit, & q̃ intolerabiles pœnas ꝓ illis passurus sit. Cum nulla scientia melior sit illa qua cognoscit homo seipsum, discutiamus cogitationes, locutiones, atque opera nostra. Quid. n. prodest nobis, si rerum omnium naturas subtiliter inuestigemus, efficaciter comprehendamus, & nosmetipsos nõ intelligamus? Examinemus ergo q̃ fecimus nos, si secundum quod debuimus, ea fecerimus: consideremus ea q̃ facturi sumus, si sint secundum deum. Valde siquidem est necessaria nobis circunspectio examinationis, quatenus per experientiam eorum quæ fecimus, ad ea quæ agenda sunt, tutiores reddamur. Sæpe nanque opus quod bona intẽtione inchoari credimus, tanto citius in deceptionis laqueum nos precipitat, quãto de intentionis nostræ principio secuti finem actionis non obseruamus: & imprudentes quasi via plana ad foueam currimus, quia videmus quid facimus, sed quid finem nostrum

Deuotio I

Oratio.

Affect⁹.

Cognitio sui. Cap.51.

strum sequi debeat, nõ attẽdimus. Ita.n. am
L biguus est animi affectus, vt nisi ex fine operis qualitatẽ intentionis eius discernere nõ valeamus. Præterea necesse est, vt per singulos dies vitã nostrã ad iudiciũ vocemus: & quid egimus per noctẽ & diẽ, examinemus: & quanto ad bona faciẽda solito alacriores: & quanto ad mala vincenda, solito cõstantiores: siue aliquo opere nostro insidijs inimici supplãtati simus, qualiter demum per iudiciũ transactę deceptionis futurã illius fraudẽ cauere valeamus: quatenus nec superueniens tẽtatio nos improuisos ad malũ opus deijciat, nec indiscretos in opere bono præsens negligentia fallat. Quisquis. s. cor suum in huiusmodi studio exercet, audiat quid quidam sapiens dicat, Scito teipsum: Scito vnde venisti, aut quò vadis: qũo viuis, quantũ proficis vel deficis: q̃ longe es à deo, vel q̃ prope, nõ interuallis locorũ, sed similitudine vel dissimilitudine morum. Scito qũo homo es, cuius cõceptio culpa, nasci miseria, viuere pœna, mori necesse. Certũ est, quia morieris, sed incertum qũo vel qñ vel vbi: qñ mors vbiq; te expectat, & tu si sapiens fueris, vbiq; eam expectabis. Attende ergo solicite quid agas, vel quid agere debeas. Si quod faciẽdũ est facias. Si bono operi malũ aliquod nõ admisceas. Si bonum qđ
M agis, quãta oportet deuotione adimpleas. Si alterius, vt tuum bonũ diligas. Si tuum, vt alterius malũ reprehendas. Si sic declinas à malo vt facias bonũ. Sunt.n. quidam tm̃ attendentes mala quæ non faciunt, istos pusillanimitas à bono opere reuocat, ne malum surripiat. Sunt aliqui attendentes tantũ bo-
.2. na quæ faciunt: illi sic sibi à bono opere cõplacent & blandiuntur, vt de prauitatis admixtione minime terreantur. Sunt alij sapientes vt faciãt mala, bona autẽ facere nesciunt: isti pessimi omniũ lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. Sunt alij quærentes Deum per exteriora, deserentes interiora sua, quibus deus interior est.

Redeamus ergo ad nos, vt possimus ascẽdere ad nos. Tres siquidem ascensus sunt. In primo, ascendimus ab istis exterioribus & inferioribus ad nos. In secundo, ascẽdimus ad cor altũ: quãto nanq; amplius proficimus, tanto amplius ascendimus. Qui enim non ascendit, descendit: & qui nõ proficit, deficit. In tertio ascensu, ascẽdimus ad deum. Primus ascensus fit consideratione mundi, & contẽptu. Cõsiderando nanq; q̃ caduca & transitoria sint ista terrena, contẽnimus ea & redimus ad nos. Secũdus ascẽsus fit cognitione & contẽptu nostri. Cum A
.n. cognoscimus q̃ proni simus ad malũ, & q̃ inualidi ad bonum, contemnimus & ascẽdimus supra nos. Tertius ascensus fit cognitione & amore dei. Iste tertius ascensus fit mentis dilatatione, & mentis subleuatione, & mentis alienatione. Mentis dilatatio est, Mẽtis dicum sub vno mentis aspectu, plura conspi- latatio.
cimus, vel de dei sapientia, vel de eius potentia, vel de cũcta bonitate. Intueri debemus q̃ potenter deus cuncta creauit de nihilo, q̃ sapienter gubernat, quàm benigne cuncta dispensat. Totum istum mundum sic ornatum fecit propter corpora, corpora propter animas, animas propter se. Et ideo diligenter custodire debemus animas nostras, quatenus eas mundas & sanctas deo reddere valeamus, à quò tanta bona accepimus pro eis. Mentis subleuatio est, cum de visibi Mentis
libus subleuamur ad inuisibilia. Quando subleuananq; consideramus humanam dignitatem, tio.
admiramur dignationem dei, qui tam mirabiliter rationalem spiritũ ad imaginem & Mentis
similitudinem suam creauit. Mentis alienatio est, quando mens super se rapitur. De alienatio.
hoc mentis excessu, homo doceri nõ potest, quia nihil ibi habet sui. De mentis autẽ dilatatione & subleuatione instrui potest, quia B
ibi aliquid habet sui: instruitur autem aliquando humana industria, aliquando diuina reuelatione seu inspiratione. Nõnunquã vero in speculo cordis sui, id est in rationali mente seipsum & deum inspicit. Ita nanque conditum est cor hominis, vt in eo quasi in templo dominus inhabitaret, & tanquam in quodam speculo suo reluceret: vt qui in se videri non poterat, in sua imagine visibilis appareret. Magna prorsus dignitas hominis est, portare imaginem dei, & illius in se iugiter vultum aspicere, atq; eum semper per contemplationem præsentem habere. Sed postquam delectationem nostram in terrã peccando sparsimus, peccati puluis superiectus est cordi nostro, & ideo ab illo internę contemplationis speculo corruentes in has miseras præsentis vitæ tenebras labimur, vbi deo digne ministrare non valemus, qa sorde iniquitatis caligine ignorantię obuoluti, quid agendum vel vitandum nobis sit, ex magna parte iam non videmus. Tergamus ergo speculum nostrum ab amore vanitatis

C nitatis, & ab amore iniquitatis, ideſt à puluere & à ſorde, vt in eo inſpicere valeamus & nos, & creatorẽ noſtrum, quem peccando poſt tergum noſtrum poſuimus. Auerſi ſiquidem à deo ſumus, peccata noſtra ſeparant nos ab eo. Et ideo cum Propheta dicamus, Conuerte nos deus ſalutaris noſter. Si mulieres ſpeculũ ſuum in quo facies inſpiciunt, cum amiſerint, diligenter quærãt, & curioſe tergant à puluere & à ſorde: multo amplius ſpeculum interioris hominis debemus & inuenire & tergere & inſpicere vt in eo totam turpitudinem noſtrã valeamus deprehendere, & ita per cognitionem noſtram ad cognitionem dei peruenire.

Pſal.84.

Cognitio ſui neceſſaria.

Duo nobis neceſſaria ſunt vt nos cognoſcamus, videlicet quales ſimus ad malũ & quales ad bonum. Proni ſumus ad malum, & ſi miſericordia dei non teneret nos, in omne vitium poſſemus cadere, nec inde ſurgere, niſi miſericordia dei ſubſequereť quæ nos ſubleuaret. Hoc bene cognoſcebat Propheta cum dicebat. Domine, miſericordia tua ante oculos meos, quæ me cuſtodiat, & miſericordia tua ſubſequatur me, quæ me dirigat. Inualidi ſumus ad bonum, nec ſine dei gratia bonum facere, vel in aliquo bono perſeuerare poſſumus. Iſtud etiam Apoſtolus ſciebat, cum dicebat, Gratia dei ſum, id quod ſum: & quia gratia eius in me vacua non fuit: gratia eius in me manet. Hanc geminam cognitionem ſui habuit Abrahã cũ diceret, Loquar ad dominũ meum cũ ſim puluis & cinis. Reuera puluis eſt homo. Sicut enim puluis ex quacũq; parte venti impellitur, & in aliam aream diicitur, & ibi remanet: ſic homo in omne vitium cadere poteſt, nec adijciet vt reſurgat, niſi miſericordia dei ei ſubueniat. Cinis etiam eſt homo, quia ſicut cinis nec profert germen ex ſe, nec ſuſceptũ ſemen germinat, ſic homo nec bonum facere, nec in aliquo bono perſeuerare ſine gratia dei poteſt. Idcirco maximas grates deo referre debemus, quia & multa bona nobis conceſſit, & multa mala quæ fecimus, nobis condonauit, & à multis malis ſeruauit, q̃ facere potuimus, ſicut alia multa quæ fecimus. Quicquid enim mali non fecimus, eo miſerante non fecimus. Nam ſi ipſe permiſiſſet, ea vtique feciſſemus, aut opere aut voluntate. Et ideo neſcio vtrũ eum amplius diligere debeamus pro his quæ nobis dimiſit, an pro his à quibus nos immunes ſeruauit. licet enim ea non fecimus, nos quaſi feciſſe, & eum quaſi dimiſiſſe exiſtimare debemus, quandoquidem ea vel voluntate vtiq; feciſſemus, ſi ipſe permiſiſſet. Quiſquis in veritate ſe ita cognoſcit, humilis eſt coram deo & hominibus: diligit deum propter deum, & omnes homines propter deũ: & ſi perfectam charitatem habet, nullum iudicat, nullum accuſat, nullum condemnat: non ſeruat iram: non mouet rixas, non ſeminat diſcordias: non fouet nocentes, non perſequitur innocentes: non odit arguentes ſe: non facit furtum, non falſum teſtimoniũ, non periurium, nulli detrahit, nulli nocet, nullum odit, ſed omnes diligit. Scriptũ eſt, Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis. Sic. n. deo familiaris eſt charitas, vt in eo habitare nolit, in quo charitas non fuerit. Qui ergo charitatem habet, deũ habet, quia deus charitas eſt. Et qui vnum hominem habet odio, deum perdit, & bonum quod facit. Quapropter vnuſquiſque proui deat, ne propter vnius hominis odium, deũ perdat, & omne bonum. Nunc reuertamur ad ſpeculum noſtrũ, & videamus quomodo per cognitionẽ noſtri poſſumus aſcẽdere ad cognitionem ipſius dei. Duplex eſt natura hominis. Vna interior, quæ eſt ipſe homo, quoniam mens vniuſcuiuſque eſt ipſe. Altera exterior, ideſt corpus. Ex duplici natura compactus eſt homo, & ideo vt totus beatificaretur, duo illi bona deus a principio præparauit, vnũ viſibile, alterum inuiſibile: vnum corporale, alterum incorporale, vt in vno ſenſus carnis ad iucunditatẽ foueretur: in altero ſenſus mentis ad fœlicitatem repleretur. Idcirco duplici ſenſu rationalis anima inſtructa eſt, vt viſibilia caperet per ſenſum carnis, inuiſibilia per ſenſum mentis quatenus & viſibilia inuiſibilia ad cognitionem & dilectionem creatoris illãm excitarent. Omnium nanque humanarum actionum ad hunc finem currere debet intentio, vt vel diuinę imaginis in nobis ſimilitudo inſtauretur, vel huius vitæ neceſſitati conſulatur. Quæ vero in nobis diuinam ſimilitudinem reparant, duo ſunt, ideſt ſpeculatio veritatis, & exercitiũ virtutum, quia in hoc homo ſimilis eſt deo, quòd ſapiens & iuſtus eſt. Ea ſiquidẽ perfectius authorem ſuum manifeſtãt, quæ illius ſimilitudini vicinius appropinquant. Hoc autem eſt mens rationalis quæ excellenter & proprie ad ſimilitudinem illius facta eſt. Et tunc citius creatorem ſuum quẽ non videt, agnoſcit, cum ſeipſam ad illius ſimilitudinem factam intelligit. In hoc ergo primũ trinitatis veſtigium inuẽtum eſt, cum agnoſcere cœpit ipſa quod erat ſupra ſe. Vidit. n. quòd ex ſeipſa naſcitur ſapientia quæ in ipſa eſt, & diligit ipſa ſuam ſapientiã: & procedit amor ex ipſa & ſapiẽtia ſua, quæ amat ipſam genitam de ſe, & in ſe manentem nõ diuidit à ſe: & apparent tria quædã in vno, mens, & ſapientia, & amor. Et eſt ſapientia de mente: de mẽte & ſapiẽtia procedit amor, & ſurgit trinitas, & non recedit vnitas: & ſunt ſimul trinitas & vnitas, hæc ſic in nobis. Verum lõge melius ratio ſuadet in deo. Deus nanq; cum ſit origo omnis ſapientiæ & ſemper ſapientiam habuit & ſemper eam dilexit, & quia ſemper dilexit, ſemper amorem habuit. Sapientiam quam habet, ipſe genuit, & ſemper cum illo fuit, quia genita ſe à gignente non diuidit: ſemper gignitur, q̃a æterna, ſemper genita eſt, quia perfecta, nec cum gignitur inchoans, nec cum genita eſt ceſſans. Qui genuit, pater eſt: qui genitus eſt, filius eſt: & qui ab vtroque procedit, ſpiritusſanctus eſt: Pater à nullo eſt, filius à ſolo patre eſt, ſpiritusſanctus ſimul a patre & à filio eſt: & hæc tria vnum in deo eſſe ſubſtantialiter oportet fateamur. Sed quia ille qui genitus eſt, non poteſt eſſe ille à quo genitus eſt, neque qui à gignente & genito procedit, poteſt eſſe ille & qui eſt gignens, & qui eſt genitus: inexpugnabili ratione veritatis cognoſcere cogimur in deitate perſonarum trinitatem, & ſubſtantiæ vnitatem, & maieſtatis æqualitatem. Pater ergo & filius & amor patris & filij vnus deus ſunt, & vno amore ſe diligunt, quia vnum ſunt: nec aliud eſt quod quiſq; amat in altero q̃ quod quiſq; amat in ſemetipſo. Nec aliud eſt q̃d quiſque eſt q̃ quod alter eſt, & ideo eſt neceſſe, vt quiſque amet ſeipſum, & adinuicem quiſque alium. Hanc charitatem & hãc trinitatem, deus pater nobis manifeſtauit, cũ propter nimiam charitatem ſuam qua nos dilexit miſit filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati, vt nos ſaluaret. Miſit etiã ſpiritumſanctum, quo nos adoptaret in filios. Filium dedit in precium redemptionis, ſpiritumſanctũ in priuilegiũ amoris, ſe deniq; ſeruat hæreditatem adoptatis. Pater, & filius, & ſpiritusſanctus nomina ſunt pietatis, nomina dulcedinis, nomina ſuauitatis & amoris. Quid. n. dulcius patre, & tanto patre tã dulciſſimo atque miſericordiſſimo? Quid ſuauius Ieſu Chriſto? ſaluator noſter totus eſt vnctus, totus eſt pius, totus eſt dulcis atq; ſuauis. Quid amabilius & quid ſuauius, & quid ſanctius ſpirituſancto? Amor patris & filij ipſe eſt, per quem omnes ſunt ſancti quicunq; ſunt ſancti. Cõſiderate ergo quanta ſit illa gloria, q̃ ineffabilis lætitia cum ad deum patrem veniemus, & ille ponet nos in ſuo regno tanquã filios & hæredes, Ieſus Chriſtus tanquã fratres & cohęredes, ſpiritusſanctus vnũ nos ſpiritum eſſe faciet cum illis: Ipſe ſiquidẽ eſt indiſſolubile vinculũ trinitatis & amoris. Tunc introibimus in potentias dñi, & videbimus ciuitatem illam de qua tam glorioſa dicta ſunt. Vita ſiquidem illius ciuitatis eſt quieta, pax tranquilla, fœlicitas perpetua, pulchritudo admirabilis, ſpecies laudabilis, iucũditas cõcupiſcibilis, gloria deſiderabilis, gaudium perenne, feſtiuitas continua, cantica duleiſſima. Ibi ſunt quæ corda omniũ in quandam ineffabilem dulcedinem atq; iucunditatem cõuertunt. Sunt ibi gaudia ęterna, quæ ſuauitatem infundunt, & corruptionem nõ inducunt. Semper reficiunt & nunquam deficiunt, paſcunt & perſeuerant integra, ad fruendum ſe exhibent & permanent incorrupta. Dulcedo illius ciuitatis infundit ſe ad ſuauitatem, ſpecies ad iucunditatem, viſio ad delectationem. Omnis pulchritudo ibi eſt, vbi ſumma pulchritudo eſt. Quanta nanque pulchritudo ibi eſt, vbi rerum omnium ſpecies ſine defectu vigent, ſine trãſitu permanent, ſine corruptione conſiſtunt, ſine mutabilitate æterna ſunt. Si tam pulcrum eſt quod vere pulchrum nõ eſt, quid eſt quod pulchrum eſt? O ciuitas ſancta, ciuitas ſpecioſa, quicquid in te eſt, totum pulchrum eſt, ſuaue eſt, iucundum eſt, vnum bonum eſt, & omne bonum in ipſo eſt. Quicquid enim nominare boni poſſum, totum ibi eſt, quia omnia bona in vno ſunt, & omnia vnum ſunt. Huius tanti boni amor & deſiderium cum me aliquãdo tangit, vehementer, atque ſuauiter affigit, & neſcio quò quodammodo à memetipſo abſtrahit. Subito enim innouor & totus immutor, rapior affectu, trahor deſiderio, & bene mihi eſſe incipit vltra quàm dicere ſufficiam. Exhilaratur conſcientia, in obliuionem venit omnis prẽteritorum dolorũ memoria, exultat animus, clareſcit intellectus, accenditur affectus, cor illuminatur, deſidia iocundatur. Iamq;

alibi,

Hõ.quare cinis.

Gen.18

1.Co.15

Cap.53.

Pſal.25.

Pſal.22.

Ro.13.

1.Ioã.4

De inſtauranda imagine dei.

Cap.54.

Quis ſit finis beatę noſtræ actionis.

Pſal.76.

L alibi, nescio vbi, me esse video: video nanque, sed quasi adhuc de longe, choros angelorum & archangelorum psallentiũ & laudantium deum. Vnum est.n.ibi omnium opus, contemplari mirabilia dei, eumq; laudare in operibus suis. Omnes contemplantur, omnes lætantur, omnes delectantur in deo: cuius aspectus pius, facies decora, eloquium dulce: delectabilis ad videndum, suauis ad habendum, dulcis ad fruendum. Semper libet illum aspicere, semper habere, semper illo frui & in illo delectari. Ipse per se placet, & propter se: sufficit ad meritum, sufficit ad præmium. Nec aliquid est quod extra illum quæratur, quia totum in illo inuenitur quod desideratur, & in illo totum amatur. Vnum nanque bonum est, & omne bonum in illo est. Hoc bonum soli boni habent & vident: amant & laudant laude perpetua. Cum considero qualis animæ natura sit q̃ carnem viuificare potest, sed semetipsam stringere in bonis cogitationibus sicut desiderat non potest, inuenio quẽdam intellectualem spiritum p̃ creatoris potentiam viuentem, & corpus quod sustinet viuificantem, sed tñ vanitati subditum, mutabilitati subiectum: quem sæpe lætitia extollit, timor afficit, iniquitas mortificat, iustitia viuificat. Vita siquidem animæ deus est, mors animæ peccatum. Anima nanque quæ peccauerit ipsa morietur, q̃ aũt iudiciũ fecerit & iustitiam, viuet & non morietur. Ita immortalis est anima vt mori possit: ita mortalis, vt mori non possit. Immortalitate mortalis est, & mortalitate immortalis est. Quapropter miseris mors est sine morte, finis sine fine, defectus sine defectu: quia & mors semper viuet, & finis semper incipiet, & defectus deficere nescit: mors perimet & non extinguet: dolor cruciabit, & pauorem non fugabit: flamma comburet, sed tenebras non discutiet. Erit.n.in igne obscuritas, in obscuritate pauor, in combustione dolor. Ita reprobi ignibus inferni traditi, in supplicijs dolorem sentiẽt, & in doloris angustia pauore ferientur, & semper tolerabunt, & semper timebũt: quia sine fine semper cruciati viuent sine spe veniæ & misericordiæ, quod est miseria super miseriam. Si enim post tot milia annorum quot capillos habuerunt omnes quicunque fuerunt & erunt pœnas suas finiri sperarent, multo leuius eas sustinerent. Sed quia spem nõ habent nec habebunt, desperatione deficient & ad tormenta non sufficient. De his p̃ Esaiã scriptum est, Vermis eorum nõ morietur, & ignis eorum non extinguetur, quia nec ipsi consumentur. Vermis conscientiã corrodet, ignis carnem comburet: quatenus q̃ authori suo corde & corpore deliquerunt, corde simul & corpore puniantur, cum aniã à beata vita separata erit, & corpus æternis supplicijs subiacebit. Ibi erit metus & mœror, luctus & dolor. Tunc vere nihil lugere erit nisi flere, quia pœnitere tunc nulli poterit valere. Ibi erit tortor cædẽs, vermis corrodens, ignis consumens. Peccata detegentur, rei puniẽtur, & hoc totum perenne. Quisquis enim ad tormenta ibit, iam non amplius exibit. Dolor combustionis eos foris cruciabit, pœna cæcitatis intus obscurabit. Videbunt autem illa teterrima monstra dæmoniorum, & laruales facies eorum. Videbunt ét tormenta inferni, & in tormentis sequaces suos quos inordinato amore cõtra dei præcepta amauerunt, quatenus illorum interitus eos in augmento damnationis suæ affligant. Deum autem non videbunt, quod est omnium miseriarum miserius. Quis.n. dicere potest, quanta pœna erit non videre creatorem & plasmatorem omnium rerũ, redemptorem & saluatorem fidelium, regẽ cœli & terræ & dõm vniuersitatis, p̃ quem sumus, viuimus & sapimus? Idcirco necesse est vt nos vndique circũspiciamus & vbique custodiamus, ne aut praua agamus, aut recta q̃ præcepta sunt non agamus, vt bonis actibus expletis, cogitationibus non intumescamus. Multi nanque ex virtutibus infernum per elationem corruerunt. Bona desiderabiliter appetamus, mala solerter caueamus, ne sub specie bonorũ ea faciamus, qm̃ plerunque vitia se esse virtutes mentiũtur. Quisquis ergo meminit illicita se commisisse, studeat à licitis abstinere: & qui prohibita commisit, sibimet abscidat concessa. Qui vero ad peccatum suum plangit, perpetrare vitia timeat, & reprehẽdat se in minimis, q̃ meminit se deliquisse in maximis. Quanta licet nãque virtute mens polleat, quanta licet grauitate vigeat, carnales tamẽ puerile quiddam exterius extrepunt, & nisi iuuenili quodam feruore infrenentur, ad fluxa quæque & leuia mentem eneruem trahunt: vbi si longa consuetudine obseruata fuerit, cum exurgere voluerit, non poterit mole malæ consuetudinis pressa. Quisquis ergo stat, videat ne cadat: & si ceciderit, ve-

Spiritus intellectualis. Cap. 56.

Anima vita & mors. Ezec. 18

Impiorum afflictio.

A Esa. 66.

B

De amplectendis bonis & fugiendis malis. Cap. 57.

lociter resurgat, cordis cõpunctione, oris cõfessione, & operis sanctificatione. Sit humilior intra propriã cõscientiã, sit seruentior atq; prõptior ad agendũ pœnitentiam, sit cautior ad custodiã. Qui.n.solo beatitudinis supernæ desiderio tẽporalia ista cõtẽnit, & nihil huius mundi diligit, solamque æternam patriã appetit, magna mẽtis tranquillitate fouetur, in qua tanto deũ purius cernit homo, cũ se solo solũ inuenit, Nihil .n.deo pr̃sentius, & nihil eo secretius. A turba ergo terrenorũ desideriorũ secessum mẽtis petamus, & inde à secreto cordis illicitarum cogitationũ tumultus expellentes, intentione supernæ patriæ in amorẽ intimę quietis anhelemus, & in alta dei contemplatione nos subleuemus. Cõtemplemur qui sint ipsi angelorũ chori, q̃ ipsa societas beatorũ spirituum, quæ maiestas visionis dei, & qũo deus æternæ visionis suæ dulcedine sanctos suos reficiet. Nemo.n.in hac vita digne pensare potest quanta sit illa fœlicitas, deum facie ad faciẽ videre, quanta suauitas illud melos angelicum audire, quanta iucunditas omnium sanctorum societatem habere. Tantum.n.vnusquisq; gaudebit de beatitudine alterius, quantũ de suo gaudio ineffabili: & quot socios habebit, tot gaudia habebit. In illa gloria nihil libentius intueor, nihil delectabilius ad contemplandum inuenio quàm intimi amoris affectum, quo vnusquisq; tantũ amabit alterum, quãtum seipsum: & deum plus q̃ se, & omnes alios secum: & deus plus illos, q̃ illi semetipsos, & hoc gaudio perpetuo. Nihil enim ibi extraneum videbimus, nihil incõpetens amabimus, nihil quod aures nostras offendat audiemus. Omnia nanq; sunt ibi consona, omnia læta, omnia pacifica. Vnde consona secura sunt omnia cœlica iura. Ibi est omnis fœlicitas, omnis suauitas, omnis iucunditas, & omnis amœnitas, omnis pulchritudo, & omnis dulcedo. Quicquid expedit, & quicquid delectat ibi est, omnes videlicet diuitiæ, & delitiæ omnis requies, & omne solatium. Ibi est iugis tranquillitas, amęna serenitas, æterna iucunditas, iucunda & decora laudatio, & plena ominum bonorũ cognitio. Quid ibi enim deesse potest, ubi deus est, cui nihil deest? Quotquot ibi sunt dij sunt: nec necesse est vt alter dicat alteri, Cognosce dominum, Omnes enim cognoscunt eum, & vident: omnes laudant, & amant. Cognoscunt sine errore, vident sine fine, laudant sine fatigatione, amant sine fastidio. Semper vident, & semper videre desiderant, tam desiderabilis est ad videndũ. Semper amant, & semper amare desiderant, tam dulcis est ad amandum. Et quanto amplius amant, tanto magis amare volunt, tam delectabilis est ad fruendum. In hac delectatione requiescunt pleni deo, pleni omni benedictione & sanctificatione: adhærentes semper beatitudini, sunt beati, cõtemplantes semper ęternitate, sunt æterni: iuncti vero lumini, facti sunt lux: aspicientes semper incommutabilitatẽ, mutati sunt in incõmutabilitatẽ. Tanto libentius quanto dulcius illum aspiciunt, cuius aspectus pius, facies decora, eloquium dulce. O beata visio videre regem angelorũ in decore suo, videre sanctũ sanctorum per quẽ oẽs sunt sancti. Illum videre summa fœlicitas est, summa iucunditas, vita æterna, & vita beata. Gaudete & exultate iusti, quia videtis quem amastis, habetis quẽ desideraſtis diu, tenetis quem nunquam amittere timetis. Propterea cantate & exultate ei, quoniam ipse est dominus deus vester gloriosus, & speciosus. Ipse est salus & vita, honor & gloria, pax & omnia bona. Quanta pax ibi est vbi nulli vestrum quicquam repugnat, vel ab alio, vel à seipso, sed ipse dominus regit vos, & nihil vobis deerit. Ipse disposuit vobis regnum vt edatis & bibatis super mensam suam in regno suo. Gustate ergo & videte, quoniam suauis est dominus. Suauis est ad videndum, suauis est ad gustandum. Nec dici potest quantam habeat in gustu voluptatẽ, quantam in sapore iucunditatẽ, quantam in odore suauitatem. Tantæ suauitatis magnitudinẽ vos qui experti estis, nobis qui nunquam tale quid gustauimus, intimare non potestis. Tanquã si quis mellis dulcedinem ei qui nunquã dulce gustauerit, verbis indicare velit: profecto nec ille saporis illius suauitatem, quã nunquam ore percepit, auribus capiet: nec ille dulcedinẽ quam gustus voluptate cognouit, verbis poterit indicare. Væ mihi misero, q̃ nunquam sentio quod sentitis, nec ibi sum vbi vos estis: in loco refrigerij, lucis, & pacis vos estis, vbi esse vestrum nõ habebit mortem, nosse vestrum non habebit errorem, amare vestrum non habebit offensionem, gaudium vestrum non habebit mœrorem. Ego vero in regione vmbræ mortis nescio finẽ meum, nescio si dignus sim amore vel

C

D

E

F

Gratulatur pijs deo fruentibus. Ca. 58.

Luc. 22 Psa. 33.

Deplorat miserias suas Ca. 59.

Ecclesia stes. 9.

odio, nescio quando de corpore egrediar.
G Egrediar, sed nescio quando, & fortasis dies iste supremus est, propterea tremens & pauens quotidie mortem expecto, quæ vbiq; mihi minatur: diabolum suspectum habeo, qui vbiq; mihi insidiatur: timeo & paueſco vltimam discussionem & iram districti iudicis, ne pro peccatis meis mittat me in gehennam ignis. Et sicut indicare non potestis mihi gaudium & lætitiam vestram de visione dei: sic ego sufficienter non possum vobis exponere necessitates & infirmitates quas patior, iniquitates & peccata quæ feci, culpas & infinitas negligentias quas egi, & quotidie indesinenter ago corde, ore, opere, & ferè omnibus modis, quibus humana fragilitas deũ offendere potest. Vos igitur qui meruistis consortes fieri supernorum ciuiũ, & perfrui æternæ claritatis gloria, orate pro me ad dominum, vt educat me de isto carcere, in quo teneor captiuus & ligatus. Mẽs etenim cæca & vaga est, qualitate earum rerum quas respicit, variatur, & iuxta quod aspicit cogitatio illius sensusq́ue mutatur. Cumq; stare in semetipsa nititur, à semetipsa aliquo modo etiam nesciẽdo deriuatur, & ab vnaquaque re cui intẽdit, fastidio impellente remouetur. Dum enim inhianter cogitanda appetit, & repente cogitata fastiH dit, docetur quod aliunde pendet, ibiq; posita non requiescit. Ad deum quippe solum suspensa est, à quo formata est. Sed quia omne quod infra appetit, minus est, iure ei non sufficit quicquid deus non est. Hinc est q̃ huc illuc dispergitur, & per infinita distrahitur, quærens requiem vbi non est, delectationis videlicet amœna, quærit quo pauCupido varietatis vnde nascat. set. Sed quia vnum deum, quem sufficienter habere poterat, dereliquit, nunc per multa ducitur: vt quia qualitate rerum satiari non potest, saltem varietate satietur. Propterea necesse est vt mentẽ nostrã per diuersa sparsam colligamus, & in vno æternitatis desiderio cõponamus. In cõtẽplatione nãq; creatoris hoc adepturi sumus semp, vt vna mẽtis stabilitate perfruamur, hoc est cũ labore nunc conantes imitemur, qđ post in mune-
Vt mentẽ excitemus ad cœlestia. re gaudẽtes accipiemus. Annos itaq; nostros terrenis subducere curis studeamus, subducere erumnis, vt in ciuitate domini virtutum liceat hora vna vel dimidia, cogitatione & auiditate versari. Consideremus & quantum possumus æstimemus, qualis sit illa gloria, quanta lætitia, quæ solennitas, quæ veneratio, quod tripudium ciuium supernorum, qui assidui dominatori I laudem perferunt, honorem deferunt, deuotionem offerunt, depromunt canticum nouum, canticum lætitiæ, inæstimabili quodã clamore: quia feruentissimo amore, ineffabili cantu, mirabili affectu, cœlesti iubilatione, spiritali modulatione. Ipse siquidem est eorum verus cibus, plena satietas, æterna mansio, summa beatitudo æternæ lætitiæ, salus æterna, indeficiens virtus, & vita immortalis. Sæpius hæc meditor, illuc ascendere nitor. Suspiro, frendo: precibus, votis ibi tendo: Atq; modo miro q̃ sint ibi, quantaq́; gyro. Mens hæret Christo, cor delectatur in isto. Illuc versatur, gaudet, stupet, & veneratur. Iam tanto dulcius, quanto sæpius: auiditate quidem multa, sed satietate nulla, tam rara est hora, & breuis mora. O Psal.23. si vnquam in pace in idipsum dormiam & requiescam, vt inhabitem in domo domini omnibus diebus vitæ meæ. Si vnquam vi- 1.Pet.1 dere potero illũ tam desiderabilem, in quẽ angeli perspicere desiderant, vt possim dicere, Ecce quem concupiui video, quem optaui iam teneo, Quando veniam & appare- Psal.41. bo ante faciem domini, ad videndum eum in bonitate electorum suorum, ad lætandũ in lætitia gẽtis suæ, vt laudetur cũ hæredita te sua. Quando videbo ciuitatem illam, de K qua dictum est, Plateæ tuæ Hierusalẽ sternentur auro mundo, & in te cantabitur cã- Tob.13. ticum lætitiæ, & per omnes vicos tuos ab vniuersis dicetur halleluia? O ciuitas sancta, ciuitas speciosa, de longinquo te saluto, ad te clamo, te requiro. Desidero.n. videre te, & requiescere in te: sed non finor carne retentus. O ciuitas desiderabilis, muri tui lapis vnus, custos tuus ipse deus, ciues tui semper læti: semper enim gratulantur in visione dei. Non est in te corruptela, nec defectus, nec senectus, nec ira: sed pax perennis, gloria solennis, lætitia sempiterna, solennitas continua. Vere tantũ gaudiũ & exultatio, flos & decus iuuentutis & perfectæ salutis. Non est in te heri nec hesternum, sed est idem hodiernũ. Heri siquidem uestrum cras, & pridem sempiternum & idem. Tibi salus, tibi vita, tibi pax est infinita, tibi deus Psal.89. omnia. Glorioſa dicta sunt de te ciuitas dei. Sicut.n. lætantium omnium habitatio est in te. Nullus in te timor, tristitia nulla, desiderium omne trãsit in gaudium, dum præsto est quicquid optatur, & quicquid desiderat abun-

abundat. Omnes ciues tui superfluentem mensuram gaudiorum accipient, vt palam
L oẽs in commune gaudeant, gaudeant in immensum: lætabuntur omnes in vnum, cum habitauerint fratres in vnũ, cũ occurrerint oẽs in vnum, deniq; oẽs fient vnum, sicut orare dignus est pro familia sua, qui pro reuerentia sua dignatus est obtinere. Sicut tu
.17. pater in me, & ego in te, & ipsi in nobis vnũ sint. Lætabitur itaq; vniuersitas illius ciuitatis, lætabitur vnitas, lætabitur ciuitas, cuius participatio in idipsum. Lætabitur sponsa in oculis & amplexibus sponsi, lætabitur & exultabit gratulabunda, & laudans eum in secula seculorum. Sic & gaudebit sponsus super sponsam, & lætabitur dominus in omnibus operibus suis, videns ea quæ fecit & qdẽ valde bona. Lætabit & pater & p vnigenitum multos adoptionis filios obtinebit. Lætabitur etiam filius, vt primogenitus in multis fratribus, quos in communionẽ paternæ hæreditatis dignanter asciuerit. Nec minus in illis spiritu sancto, per quem adoptati fuerint, cõplacebit. Nouis etiam gaudijs & ineffabilibus votis ab illis quoq; vicinis, potestatibus angelorum, summo pastori & summe bono gratulantibus, super inuenta, & mirabiliter reportata centesima oue canet. In his paterna gloria, in his võlũtas spiritus, exultat in his filius, cœlũ repletur gaudijs. Quòd vero ipsi redempti fuerint à domino, quàm deuote confitebũtur & dicent, Quàm bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Lætitia siquidem sempiterna erit in eis, & exultationes dei in gutture eorum in æternum, & in seculum seculi in ppetuas æternitates. Beati omnes qui habitant in domo tua domine, in secula
.83. seculorum laudabunt te. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis
.35. tuæ potabis eos. Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen, Cum videbimus te in te, & nos in te, & te in nobis visione continua & fœlicitate perpetua. Anima in essentia est simplex, in officijs est multiplex. Habet.n. septem actionis gradus, quibus vires suas atq; potentiã ostendit: Primus est viuificatio, Secundus
.61. sensus, Tertius ars, Quartus correctio, Quintus tranquillitas seu puritas, Sextus contemplatio, Septimus quies. In primo gradu siue actu anima præsentia sua corpus viuificat, colligit in vnum, atque in vno tenet. In secundo per sensus ad ista exteriora disponẽda se extendit. In tertio diuersas artes comprehendit. In quarto, ex quo A bonitas incipit, atque omnis vera laudatio, se inquinatam mundat atque ad puritatem præparat. Inde cum iam fuerit ab omni labe mundata maculisque diluta, puritatem tenet. Aliud est enim puritatem efficere, aliud tenere. Tunc vero ingenti quadam & incredibili fiducia pergit in deum, id est, in ipsam contemplationem veritatis, & ille est gradus sextus. Iam vero in illa visione seu contemplatione, quæ est septimus gradus, qui est quies vel potius q̃dam mansio, manet anima, gaudet & lætatur & delectatur. Aliud est enim mentis oculum in id quod videndum est dirigere, aliud est infixum tenere. Primum gradum communem habemus cum arbustis, secundum cum bestijs, tertium cum doctis & indoctis. In hoc tertio gradu deus animam innectit. i. ducere incipit, purgat in quarto, confirmat in quinto, introducit in sexto, pa- D scit in septimo. In contemplanda autẽ veritate quę sit voluptas, quæ solennitas sine fine visionis dei, quæ lætitia sine defectu amoris, ardor non crucians, sed delectans, quantum desiderium visionis cum satietate, & quanta satietas cũ desiderio, qui fructus veri & summi boni, quæ serenitas, q̃ amœnitas, quæ iucunditas, quid ego dicam? B dixerunt magnæ quædam & sanctę animæ, quas ista vidisse ac videre credimus. Nos vero si cursum vitæ quẽ nobis deus ꝓposuit, quẽ tenẽdũ suscepimus, cõstãtissime tenuerimus, per dei gratiam ad illud verum & summum bonum peruenietmus. Implendis ergo mandatis dei religiosissime atque constantissime ac vigilantissime operam demus: quoniam non est alia fuga de tantis malis ad tantum bonum. Religio siquidem vera est, qua se anima reconciliatione deo religat, à quo se velut peccato abrupat. Vis animæ nostræ septẽ sibi vẽdicat actus: Septem actus animę. Viuificat, sentit, varias amplectitur artes: Corrigit excessus, virtutibus instat, in ipsã Diriget intuitum deitatem, gaudet in illa. Seminib. quoq; primus inest, animalia bruta Participant alium: duo nostræ proprietatis, Tres sunt & superũ: superi tñ anteferũtur. Ex actu primo vegetãtur corpora, crescũt, Prouehit inde vigor, nexus cõplexio, motꝰ, Est status & species, & cõueniẽtia quædã. Ex alio tangit, videt, audit, gustat, odorat: Odit, amat, petit apta sibi, contraria vitat, C

Soluitur in somnos, in somnia mẽte vagã:
Præteriti meminit, venturis instat, agitque
Plurimà quæ sensu non & ratione gerũtur.
Tertius ingenuas variasq; perãbulat artes:
Q d q; vel ingeniũ vel disciplina ministrat.
Colligit, & vario ꝓfectu mentibus hæret.
Quartus ab illicitis reuocat, mẽtisq; reatus.
Abiurare docet, & tunc agnoscere sese
Incipit, inq; nouum discit transire decorẽ.
Discimus ex quinto naturæ lege teneri:
Res inconcessas virtutis amore cauere:
Concessis aliquot etiam sine teste carere.
Sextus in aspectum solis lucisque supernæ
Penè parẽ superis animã rapit immaculatã.
Septimus astringit stabiliq; subarrat amore
Collateratq; deo, quã dotem iã speculatur.
Qui thalami, quis cultus eã, q̃ fest a serenẽt:
Quis dicat, mea sponsa veni, dixere beatæ
Maioresque animæ: nec eis tũ aut ea virtus,
Aut ea lingua fuit, q bus hęc a pire liceret.
Excedit sensus meritũq; recondita merces.

D Ecce audisti anima mea q d sis & q d possis: mõ audi qualis sis, & qualis esse debeas.
Alloquitur et excitat animã suã. Onerata es peccatis, irretita uitijs, capta illecebris, exilio captiua, corpore carcerata, hærens luto, infixa limo, affixa membris, con-
Cap. 62. fixa curis, distenta negocijs, contracta timoribus, afflicta doloribus, erroribus vaga, suspicationibus inquieta, solicitudinibus anxia, aduena in terra inimicorũ, coinquinata cum mortuis, deputata cum ijs qui in inferno sunt. Si sic damnata & desperata vis respirare in spem veniæ & misericordiæ, & eũ rege angelorũ ducere suaue iugũ amoris, oportet te esse pudicã, verecundã, veridicam, pauidã, circunspectã, nihil penitus admittentẽ quod euacuet gloriã cõscientiæ tuæ. In nullo tibi conscientia sit quo erubescas præsentiã veritatis, quo cogaris auertere faciẽ tuã à lumine dei: & vt hic decor diuinos oblectet aspectus, prodeat foras, & diffundat se per mẽbra & sensus corporis, quatenus inde reluceat omnis actio, sermo, aspectus, incessus, risus. Sit tamẽ risus mixtus grauitate, & plenus honesti motus. Actus & vsus totius corporis cũ apparuerit, sit actus purus modestus, totius expers insolentiæ & lasciuiæ,
E leuitatis & ignauiæ. Sit sermo rarior, vultus hilarior, aspectus verecundior, incessus modestior: talis animæ pulchritudo & mentis ingenuitas. Sic solicita est bona conscientia
a. Co. 8. famæ integritatem seruare, vt iuxta Apostolum, prouideat bona, non tantum coram deo, sed etiam corã hominibus. Talis vtiq; decor reiectis omnibus votis inhæret deo, viuit deo, nihil amat præter deum, & quod amandũ est præter deũ: Sollicite studet prouidere dũm in conspectu suo semper, cui sentiat ad correptionem, quo illuminetur ad cognitionẽ: cui vtatur ad virtutem, quo reformetur ad sapientiã: cui conformetur ad decorem, quo fruatur ad iucunditatẽ. Beata anima cui datũ est desuper vt bonũ velit & nouerit & possit, quatenus & voluntas assit, nec facultas desit. Væ mihi misero, qui ista seruo in memoria, & scribo in charta, nec habeo in vita: non ꝓ talis sim, qui ita scripsi, sed ꝓ talis esse vellẽ, & talẽ non esse non pudet. Audisti anima mea qualem te esse oporteat. Fuge ergo paululum occupationes tuas, & abscondere modicum à tumultuosis cogitationibus tuis, intra cubiculum mentis tuæ, & exclude omnia præter deũ, & qui adiuuent te ad quærendum eum: quẽ cum inueneris, requiesce aliquantulum in eo. Dic ergo anima mea deo, dic, Quis es dñe, & quẽ te intelligam? Certe tu solus es q d es, & tu es qui es: id es quo nihil maius cogitari potest, nec melius, nec iucundius. Vita es, sapientia, lux es, veritas, bonitas, æternitas, summũ bonũ, tu tibi omnia sufficiens, nullo indigens, quo omnia indigent vt sint, & vt bene sint. Inuenisti anima mea quod querebas: quærebas n. deum, & inuenisti eum esse quoddam summum omnium, quo nihil maius cogitari potest: & hoc esse vitã, sapientiam, lucem, veritatem, bonitatem, æternitatem, beatitudinem, & beatam æternitatem, & omne verum bonum: hoc bonũ es tu deus, deus pater hoc bonum est verbũ tuum. i. filius tuus. Sic es tu simplex, vt de te non possit aliud nasci q̃ quod tu es: hoc ipsum est amor vnus & communis tibi & filio tuo. i. spiritus sanctus ab vtroq; procedens. Non enim à summa simplicitate procedere potest aliud q̃ quod est à quo procedit. Gratias tibi ago dñe deus meus, qui hãc gratiam mihi dedisti, vt te possem quærere, te inuenire. In mente siquidem mea, quam ad imaginem & similitudinem tuam bonitate tua creasti, tria inuenio, id est, memoriam, intelligentiam, & amorem, quibus tui possim reminisci, te intelligere & amare. In memoria nanque mea manes, ex quo cognoui te: & in ea te reperio, cum reminiscor tui, & delector in te. Mane ergo in ea piissime deus, vt ibi possim te inuenire, & requiescere etiam in te. Hæc n. est mea gloria,

Docet animam suam. Cap. 63. Memoria, intelligentia, amor. G

ria; hæ sunt delitiæ meæ, hæc est lætitia cordis mei, cum possum vacare tibi & videre quid sis. Tu es enim summa essentia, summa vita, summa sapientia, summa salus, summa lux, summa veritas, summa bonitas, summa æternitas, summa magnitudo, summa pulchritudo, summa beatitudo, summa immortalitas, summa immutabilitas, summa vnitas, summum bonum, in quo est omne bonum: immo quod est omne & vnum & totum & solum bonũ. Excita nũc anima mea, & erige totũ intellectum, et cogita quantum potes, quale & quãtũ sit dei bonũ. Si. n. singula bona delectabilia sunt, cogita intente q̃ delectabile sit illud bonũ, quod cõtinet iucũditatẽ omniũ bonorũ, & non qualem in rebus creatis sumus experti, sed tãto differẽtẽ, quãto differt creator à creatura. Si. n. bona est vita creata, q̃ bona est vita creatix? si ita iucũda
H est salus facta, q̃ iucunda est salus quæ fecit omnem salutem? Si amabilis est sapientia in cognitione rerũ conditarum, q̃ amabilis est sapientia, quæ omnia creauit ex nihilo? Deniq; si multæ & magnæ delectationes sunt in rebus delectabilibus, qualis & quanta delectatio est in illo qui fecit ipsa delectabilia?
O qui hoc bono fruetur, q d erit, & quid illi nõ erit? Certe quicquid volet erit, & quicquid nolet non erit. Ibi quippe erunt bona corporis & animæ, qualia oculus non vidit, nec auris audiuit, nec cor hominis cogitauit. Cur ergo per multa vagaris homũcio, quærẽdo bona animæ tuę & corporis tui? Ama vnũ bonũ, in quo sunt omnia bona, & sufficit. Desidera simplex bonum, q d est oẽ
bonũ, & satis est. Quid. n. amas caro mea? Quid desideras anima mea? Ibi est q cquid amatis, ibi est quicquid desideratis. Si delectat pulchritudo, Fulgebũt iusti sicut sol. Si
velocitas, aut fortitudo, aut libertas corporis, cui nihil obsistere possit, Erũt similes angelis dei: quia seminatur corpus animale, &
I surget corpus spirituale: ptãte vtiq; nõ natura. Si delectat lõga et salubris vita, ibi est sana æternitas, & æterna sanitas, quia in ppetuũ viuẽt, & salus iustorũ à dño. Si satietas,
satiabunt cũ apparuerit gloria dñi. Si ebrietas, inebriabũtur ab vbertate domus dei. Si melodia, ibi angelorũ chori cõcinũt sine fine deo. Si quælibet mũda voluptas, torrente voluptatis deitatis suæ potabit eos dominus. Si sapientia, omnes erunt docibiles
dei: quõ ipsa sapientia ostẽdit eis seipsam. Si amicitia, diligent deum plusquã seipsos, & inuicem tanq̃ seipsos: & deus illos plusquã illi seipsos, quia illi illum & se & inuicẽ per illum, & ille illos per seipsum. Si concordia, cibus illis erit vna voluntas: quia illis non erit nisi sola volũtas dei. Si potestas, introibunt in potentias domini, & omnipotentes erunt suæ voluntatis, vt deus suæ. Nam sicut poterit deus quod volet per seipsum, ita poterunt illi quod volent per illum. Quia sicut illi non aliud volent q̃ quod ille, ita quicquid illi volent, ille volet: & quod ille volet, non poterit non esse. Si honor et diuitiæ, deus suos seruos bonos & fideles super multa constituet, immo filij dei & dij vo- Rom. 8.
cabuntur & erunt: & vbi erit filius eius, ibi erunt & illi, hęredes quidem dei, cohæredes autem Christi. Si vera securitas, certe ita certi erunt, nunq̃ ista vel potius istud bonũ sibi defuturũ, sicut certi erunt nec se K
sua sponte illud amissuros, nec dilectorẽ deũ illud dilectoribus suis inuitis ablaturum. Gaudiũ vero quale aut quãtum, vbi tale ac tantum bonum inuenitur? Cor humanum, cor indigens, cor inexpertum, eruptum, immo obrutum erumnis, quantum gauderes si his omnibus abundares? Interroga intima tua, si capere possunt gaudium suum de tãta beatitudine sua. Sed certe siquis alius, quem omnino sicut te ipsum diligeres, eandem beatitudinẽ haberet, duplicaretur gaudium tuum: quia non minus gauderes pro eo, quã pro teipso. Si vero duo vel tres vel multo plures haberent idipsum, tantundem pro singulis, quantum pro teipso gauderes, si singulos sicut teipsum amares. Ergo in illa perfecta charitate innumerabilium beatorum angelorum & hominum, vbi nullus minus diliget alium q̃ seipsum, erit gaudiũ innumerabile. Si ergo cor hominis de tanto suo bono vix capiet gaudiũ situ, qũo ea pax erit tot & tãtorũ gaudiorũ in illa pfecta fœlicitate? vbi sicut vnusquisq; plus amabit sine cõparatione deũ, q̃ seipsum, & oẽs alios secũ: ita magis gaudebit absq; æstimatione de dei fœlicitate, q̃ de sua & omniũ aliorũ secũ. Sic deũ diligẽt toto corde, L
tota mẽte, tota anima, vt totũ cor non sufficiat dilectioni: et sic gaudebũt toto corde, ut totũ cor non sufficiat plenitudini gaudij: tãtum est gaudiũ. Deus infinitæ misericordię, fons totius bonitatis & pietatis, fac nos participes tanti gaudij. Tu es enim gaudium plenum, beatitudo summa: tu es id

quo nihil melius desiderari pōt, nihil beatius vel utilius posideri. In illa æterna beatitudine & perfecta deo tripliciter fruemur, uidentes eū in omnibus creaturis, & habentes eum in nobisipsis: & quod his omnibus ineffabiliter iucundius erit atq; beatius, ipsam quoq; cognoscentes in semetipsa trinitatem, & glorioſam illā ſine vllo ænigmate mundo cordis oculo cōtemplantes. In hoc.n.est uita æterna & pfecta, ut cognoscamus patrē & filium cū sanctospiritu, & uideamus deū sicuti est. i. non eo modo sicuti inest nobis aut creaturis, sed sicut est in semetipso. Verū quàm magna est beatitudo illa, & quàm absc̄dita ab oculis nostris. Oculus non uidit, auris nō audiuit, & in cor hominis non ascēdit, quanta charitas, quanta suauitas, quanta iucunditas maneat nos in illa cognitione. Pax dei est in illa q̄ exuperat oēm sensum & intellectum, & quanto magis oēm sermonem nostrum? Q̄d ergo nulli donatū est experiri, nullus conetur effari. Mensurā, ait dominus bonam, dabit in sinus vestros, confertam in interiore homine, coagitatam in exteriore, supereffluētem in deo ipso. Ibi cumulus fœlicitatis est, ibi supereminēs gloria, ibi supereffluēs beatitudo. Nā qūo vidēdus sit in creaturis, qūo in nobis habendus possumus vel ex parte cōijcere, in ipsius nimirum quos accepimus tā primitijs spiritus. Cognitio autem in deo ipso illa adhuc nobis incognita est, mirabilis facta est, confortata est, ut non possimus ad eam. At vero quemadmodum in creaturis videndus sit, aliquatenus possumus intelligere, nimirum cum & modo videatur in ipsis. Vnde & Apostolo Paulo teste, Per ea quæ facta sunt, dei inuisibilia cōspiciuntur. Vnde quantuncunque proficiat quis intelligendo conspicere, quàm potentissime, q̄ benignissime, quàm prudentissime, maiestas æterna omnia fecerit, cuncta regat, ordinet uniuersa, prorsus modicum est ab eo quod comprehendat. Veniet autem quando iam visione, & contemplatione atque gaudio ineffabili consequemur agnum quocunque ierit, & in omnibus consequemur creaturis, ut in omnibus gaudeamus: sane in omnibus, sed non aliunde quàm de ipso, Sicut & ipse alij, non fruitur, sed seipso. Iam uero, & in nobis quemadmodum habendus sit in parte possumus cogitare. Cōstat enim animarum esse triplicem naturam. Vnde & sapientes mundi huius, animam humanam rationalem, concupiscibilem, & iracibilem esse tradiderunt: quam triplicem uim animæ: ipsa quoq; natura & quotidiana experimenta nos docent. Porrò quemadmodum circa rōnale nostrum & scientia & ignorantia constant, tanquam habitus & priuatio: sic & circa concupiscibile, desiderium & contemptus, & circa id quod dicit irascibile, lætitia pariter & ira uersant. Implebit ergo dominus rationale nostrum luce sapientiæ, ita vt penitus nobis nihil desit in ulla scientia. Implebit concupiscibile nostrū fonte iustitiæ, vt omnino desideremus eam, & ea penitus repleamur. Sicut scriptū est: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabūtur. Nulla enim alia res implere potest desiderium animæ, nulla alia præter iustitiam beatificare potest animam. Cum ergo repleuerit deus concupiscibile nostrum iustitia, quæcunque respuere debet anima, respuet: & quicquid debet concupiscere, cōcupiscet: & ex omnibus his magis appetet quod magis fuerit appetendum. Merito denique concupiscibili nostro iustitiam attribuimus, ex quo nimirum iusti aut iniusti reputamur. Iam vero quod dicitur in nobis irascibile, cum repleuerit illud deus, profecto erit in nobis tranquillitas, & in summam lætitiam atque iucunditatem replebimur pace diuina. Et vide si nō in his tribus pfecta sanè quantum ad animam spectat beatitudo consistit: quando scientia iam non inflabit propter iustitiam, iam non contristabit propter lætitiam: ut cesset iam prouerbiū illud, Qui apponit scientiam, apponit dolorem. Quando iustitia nec indisereta erit propter scientiam, nec onerosa propter lętitiā. Quando lætitia nec suspecta erit propter scientiam, nec impura propter iustitiam. Sed in his omnibus nihil homo noster exterior accepit. Ipsi ergo, vt inhabitet gloria etiam in terra nostra, & iuxta alium Prophetam, repleatur maiestate domini omnis terra, quatuor sunt quærenda, quem constat ex quatuor elementis compactum esse. Nec mireris quòd pluribus videtur indigere, cui nūc indigentiæ locus est. Vnde Prophera in Psalmo: Sitiuit in te anima mea, q̄ multipliciter tibi caro mea. Habebit ergo terra nostra immortalitatem, ne iam timeat denuo se in pulueren redigendam. Resurgēs enim corpus nostrum, iam non morietur, mors illi vltra iam non dominabitur. Sed

Quibus modis deo fruemur. Ca. 65.

Ioā. 17.
1. Ioā. 3.

1. Co. 2.

Phili. 4.
Luc. 6.

Rom. 1.

τὸ λογιστικον. τὸ ἐπιθυμητικον.

τὸ θυμικὸν καὶ

Matt. 5.

Eccles. 1.

psal. 71.

psal. 41.

Sed prodiderit si forte contingat uiuere cū miserijs & erumnis passibilitatis huius qua nimirū incessanter incorruptibile hoc corpus affligitur: & si non semel, vtiq; semper moritur. Habebit certe omni modo à deo impassibilitatem. Ab humoribus.n.inordinatis causas aiunt procedere passionum. Sed iam desiderat corpus nostrū leuitatem scīm eam nimirum quā habet ex aere portionē, ne ipso onere sit molestum. Tanta itaq; futura est credenda corporum leuitas & agilitas bonorum, vt possint si velimus absq; omni mora seu difficultate ipsam quoq; cogitationū nostrarū sequi ad omnia velocitatē.

Nomi- passio ai- mor- signi cat, si- ri Gre- πάθος tionem fectū unt. ali. 3.

Quid ultra deest ad perfectam corporis beatitudinem? Sola vtiq; pulchritudo, hanc perfectissimam habituri, non immerito possumus attribuere ei parti, quam habemus ab igne. Saluatorem.n.expectamus, ut ait Apostolus, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum deniq; corpori claritatis suæ, exhibens quod pollicitus est: qm̄ fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum. Sicut ergo replebit animas nostras deus, cū fuerit in eis perfecta scientia, perfecta iustitia, perfecta lætitia: sic replebitur maiestate eius omnis terra nostra, cum fuerit corpus immortale, impassibile, agile, configuratum deniq; corpori claritatis suæ: & tunc ueraciter dici poterit quod quidam poeta dixit, O terq; quaterq; beati. Nemo digne pensare valet quanta erit illa lætitia, quanta gloria qm̄ deum uidebimus vbique præsentem, & vniuersa gubernantem. Ita erit nobis notus atq; cōspicuus, vt uideatur spiritu à singulis nobis, videatur ab altero in altero, videatur in seipso, videatur in cœlo nouo, & in terra noua, atq; in omni quæ nūc fuerit creatura.

at. 13.

Co. 5.

Ab omni malo liberati, & omni bono perfecte impleti, vacabimus & videbimus quia ipse est deus, quo pleni erimus, qm̄ erit omnia in omnibus. Ipse nimirum erit finis desideriorum nostrorū, quē sine fine videbimus, sine fastidio amabimus, sine fatigatione laudabimus. Sed & ad hæc quis idoneus? Sine dubio q̄ fidelis inuenietur super pauca quę accepit militiæ suæ tempore. i. super sensus, super actus, & super appetitus suos, quos suscepit regendos, vt in his probetur quàm fidelis sit domino suo. Sciat ergo seruus Christi uas suum possidere in sanctificatione & honore: & glorificet & portet deum, in corpore suo: sectetur pacem. Amen.

A

M

B

C

E

The. 4
Co. 6.

De Spiritu & Anima Libri, finis.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI in Librum cui Titulus Speculum, Præfatio.

F

QVis ignorat scripturis sanctis id est legitimis, propheticis Euangelicis, & Apostolicis, authoritate canonicā capręditis, q̄dam sic esse posita, vt tantum scirentur & crederentur: vt est quòd in principio fecit deus cœlum & terram: & quòd in principio erat verbum: & quæcunq; facta diuina vel humana tantummodo cognoscenda narrantur. Quædam vero sic esse iussa, vt obseruarentur & fierent, vel prohibita ne fierent: vt est Honora patrem & matrem: &, Non mœchaberis. Horum autem quæ iubendo & vetando scripta sunt, alia sunt sacramentorum velata mysterijs, quæ multa veteris testamenti populo illi facienda mandata sunt: neque à populo Christiano nunc fiunt, tantummodo intelligenda requiruntur atque tractantur. Sicuti est sabbatum ad visibilem vacationem, sicut azyma in pane sine fermento. Pascha in ouis occisione: sicut tot genera sacrificiorum ciborumque vitandorum, & neomeniæ, & annuæ solennitates, quas obseruant nunc vsque Iudæi: & illæ iustificationes, quæ non ad opera iustitiæ proprie pertinent, sed aliquid significare intelliguntur. Quis enim Christianus se primo anno cogitur seruum reddere libertati. Et si discedere ille noluerit, eius auriculam subula pertundere ad postem: & cætera huiusmodi? Alia vero etiam nunc facienda sunt si facienda præcepta sunt: nec facienda, & si prohibita. Qualia sunt illa quæ dixi, Honora patrem & matrem: &, Non mœchaberis. De his igitur quæ ita sunt posita in literis sacris, vel iubendo, vel vetando, vel sinendo, vt etiam nunc, id est, tempore noui testamenti ad vitam piā exercendam moresque pertineant, hoc opus quod in manus sumpsi, componere aggressus sum, vt quantum me deus adiuuat omnia talia de canonicis libris colligam, atque vt facile inspici possint, in vnum tanquam speculum congeram. Oportuit enim sic ea poni ab authoribus nostris quemadmodum posita sunt, vt præcepta narrationibus vel disputationibus proprijs figurata, &

Gene. 1.

Ioan. 1.

Exo. 20.

Exo. 20.

G

figuratis propriè miscerentur: dum rerum
gestarum ordo seruatur, aut respõdetur ad-
uersis: aut qui docendi sunt, instruuntur:
H aut occultorum inuentione quodammodo
renouantur hi qui prompta & aperta fasti-
diunt. Nos autem in hoc opere nec infide-
lem vel adducimus, vel ædificamus ad fidē:
nec exercemus quibusdam salubribus diffi-
cultatibus ingenium intentionemq; discen-
tium: sed eum qui iam credens obedire deo
voluerit, vt hic se inspiciat, admonemus:
quantumq; in bonis moribus, operibusque
profecerit, & quantum sibi desit, attendat.
Sic enim potest & de his q̃ habet gratias age
re, & de his q̃ non habet vt habeat, satis age-
re: ac propter illa seruanda curam precesq;
fidelis pietatis adhibere. In his autem om-
nibus quæ inspicienda ponere instituimus, quæ-
cunque inter se videbuntur esse contraria,
postea propositis quæstionibus exponenda
atque soluenda sunt. Sanè supplicia male-
factorum, & præmia recte factorum, quã-
uis nonnulla commemoranda existimauc-
rim, tamen in nouo testamento dissimilia
veteribus esse quis nesciat? Ab ipsa igitur le
ge quæ data est per Moysen diuinorum pre
I ceptorum, qualia uos commemoraturos esse
promisimus, aggrediamur exordium.

EX LIBRO EXODI, de mandatis Legis.

Exo.20 NOn facies tibi sculptile, ne-
que omnem similitudinẽ
quæ est in cœlo desuper,
& quæ in terra deorsum,
nec eorum quæ sunt in a-
quis sub terra: non adora-
bis ea neque coles. Item non assumes no-
men dñi dei tui in vanum, nec.n. habebit in-
sontem dñs eum qui assumpserit nomen do
mini dei sui frustra. Et paulopost, Honora
patrem tuum & matrem, vt sis longæuus su
per terram quam dñs deus tuus dabit tibi.
Non occides, non mœchaberis, nõ furtum
facies, non loqueris cõtra proximum tuum
falsum testimonium, non cõcupisces domũ
proximi tui, nec desiderabis vxorem eius:
non seruum, non ancillam, non bouem, non
asinum, nec omnia quæ illius sunt. Itẽ post
Ibidem. decalogum alijs in locis hæc in eodem libro
reperiuntur præcepta viuendi. Non facie-
tis deos argenteos, nec deos aureos facietis
Exo.21 vobis. Et aliquanto post. Qui percusserit
hominem volẽs occidere, morte moriatur: K
Qui autẽ non est insidiatus sed deus illum
tradidit in manus eius, constituam tibi locũ
quò fugere debeat. Siquis de industria occi
derit proximum suum per insidias, ab altari
meo auelles eum vt moriatur. Qui percus-
serit patrem suum & matrem, morte moria
tur. Qui furatus fuerit hominem & vendi-
derit eum, conuictus noxę, morte moriatur.
Qui maledixerit patri suo aut matri, morte
moriatur. Si rixati fuerint uiri, & percus-
serit alter proximum suũ lapide vel pugno,
& ille mortuus non fuerit, sed iacuerit in le-
ctulo suo, si surrexerit & ambulauerit foris
super baculum suum, innocens erit qui per-
cussit, ita tñ vt operas eius & impensas in
medicos restituat. Qui percusserit seruum
suum, vel ancillam virga, & mortuus fuerit
in manibus eius, criminis reus erit: Sin aũt
vno die superuixerit vel duobus, non subia
cebit pœnæ: quia pecunia illius est. Si rixa-
ti fuerint viri, & percusserit quis mulierem
pregnantem, & abortiuum quidem fecerit,
sed ipsa vixerit, subiacebit damno quantum
expetierit maritus mulieris, & arbitri iudi-
carint: Sin aũt mors eius fuerit subsecuta,
reddet animam pro anima, oculum pro ocu-
lo, dentem pro dente, manum pro manu, pe
dem pro pede, adustionem pro adustione,
vulnus pro vulnere, liuorem pro liuore. Si L
percusserit quispiam oculum serui sui, aut
ancillę, & luscos eos fecerit, dimittet liberos
pro oculo quem eruit. Dentem quoque si
excusserit seruo, aut ancillæ suæ, similiter
dimittet eos liberos. Si bos cornu petierit vi
rum aut mulierem, & mortui fuerint, lapi-
dibus obruetur, & non comedentur carnes
eius, dominusq; bouis innocens erit. Quòd
si bos cornupeta fuerit ab heri & nudiuster
tius, & contestati sunt dominũ eius, nec re-
clusit eum, occideritq; virum ac mulierem:
& bos lapidibus obruetur, & dominum il-
lius occident. Quòd si precium ei fuerit
impositum, dabit pro anima sua quicquid
fuerit postulatus. Filium quoque & filiam
si cornu percusserit, simili sententiæ subiace
bit. Si seruum ancillamq; inuaserit, triginta
siclos argenti dabit dño, bos vero lapidibus
obruetur. Si quis aperuerit cisternam, & fo-
derit, & non operuerit eam, ceciderit q; bos
aut asinus in eam, dñs cisternæ reddet pre-
cium iumentorum: quod aũt mortuum est,
ipsius erit. Si bos alienus bouẽ alterius vul-
nerauerit, & ille mortuus fuerit, vendent
bouem

bouem viuum, & diuidẽt precium: cadauer
aũt mortui inter se dispertient, Sin aũt scie-
M bat q̃ bos cornupeta esset ab heri & nudius-
tertius, & nõ custodiuit eum dominus suus,
reddet bouem pro boue, & cadauer integrũ
Exo.22 accipiet. Siquis furatus fuerit bouẽ aut ouẽ,
& occiderit vel vendiderit, quinque boues
pro vno boue restituet, & quatuor oues, p
vna oue. Si effringens fur domum, siue suf-
fodiens fuerit inuentus, & accepto vulnere
mortuus fuerit, percussor nõ erit reus san-
guinis. Quòd si orto sole hoc fecerit, homi
cidium perpetrauit, & ipse morietur: Si non
habuerit quod pro furto reddat, venundabi-
tur. Si aũt inuentum fuerit apud eum quod
furatus est viuens, siue bos, siue asinus, siue
ouis, duplum restituet. Si læserit quispiam
agrum vel vineam, & dimiserit iumentum
suum vt depascatur aliena, quicquid opti-
mum habuerit in agro suo, vel in vinea, pro
dãni æstimatione restituet. Si egressus ignis
O inuenerit spicas, & compræhẽderit aceruos
frugum, siue stantes segetes in agris, reddet
damnum qui ignẽ succenderit. Si quis com-
mendauerit amico pecuniam, aut vas in cu-
stodiam, & ab eo qui susceperat, furto abla-
ta fuerint, si inuenietur fur, duplum reddet.
A Si latet, dñs domus applicabitur ad deos, &
iurabit quod non extenderit manum in rem
proximi sui ad perpetrandam fraudem, tam
in boue q̃ in asino, & oue de vestimento, &
quicquid damnum inferre põt. Et ad deos
vtriusque causa perueniet. Et si illi iudicaue
rint, duplum restituet proximo suo. Siquis
commendauerit proximo suo asinum, bouẽ
& ouem, & omne iumentum ad custodiam,
& mortuum fuerit, aut debilitatum, vel ca-
ptum à bestijs, nullusq; hoc viderit, iusiurã-
dum erit in medio, q̃ non extenderit manũ
ad rem proximi sui, suscipietq; dñs iuramen
tum, & ille reddere non cogetur. Quod si
furto sublatum fuerit, restituet damnũ dño.
Si comestum à bestia fuerit, deferet ad eum
quod occisum est, & nõ restituet. Qui à pro
ximo suo quicquam horum mutuum postu
lauerit, & debilitatum aut mortuum fuerit
dño nõ præsente, reddere cõpelletur. Quod
si impræsentiarum fuit dñs, non restituet,
maxime si conductum venerat pro mercede
operis sui. Siquis seduxerit virginem, necdũ
desponsatam, & dormierit cum ea, dotabit
eam, & habebit eam vxorem, Si pater virgi-
B nis dare noluerit, reddat pecuniã iuxta mo-
dum dotis, quam virgines accipere consue-
uerunt, Maleficos non patieris viuere. Qui
coierit cum iumento, morte moriatur. Qui
immolat dijs, occidetur, præter dño soli.
Aduenam nõ contristabis, neq; affliges eũ:
aduenæ.n. fuistis in terra Aegypti. Viduæ
& pupillo non nocebitis, Si læseritis eos, vo
ciferabuntur ad me, & ego exaudiam clamo
rem eorũ, & indignabitur furor meus, percu
tiamq; vos gladio, & erunt vxores vestræ
viduæ, & filij vestri pupilli. Si pecuniã mu-
tuam dederis populo meo pauperi, qui habi-
tat tecum, non vrgebis eum quasi exactor,
nec vsuris opprimes. Si pignus à proximo
tuo acceperis vestimentum, ante solis occa-
sum redde ei: ipsum.n. est solum quo operi-
tur indumẽtum carnis eius, nec habet aliud
in quo dormiat. Si clamauerit ad me, exau-
diam eum, quia misericors sum. Dijs non
detrahes, & principi populi tui non maledi-
ces. Decimas tuas & primitias non tardabis
offerre. Primogenitum filiorum tuorũ dã-
bis mihi. Et paulopost, Nõ suscipies vocem Exo.23
mendacij, nec iunges manum tuam, vt pro
impio dicas falsum testimonium. Non se-
queris turbam ad faciendum malum, nec in C
iudicio plurimorum acquiesces sententiæ,
vt à vero deo deuies. Pauperis quoque non
misereberis in iudicio. Si occurreris boui ini
mici tui, aut asino erranti, reduc ad eum: Si
videris asinum odientis te iacere sub onere,
non pertransibis, sed subleuabis cũ eo. Nõ
declinabis in iudicio pauperis. Mendacium
fugies. Insontem & iustum non occides, qa
auersor impium. Ne accipias munera, quæ
excæcant etiam prudentes, & subuertũt ver
ba iustorum. Peregrino molestus non eris:
scitis.n. aduenarum animas, quia & ipsi pere
grini fuistis in terra Aegypti. Et post quæ- Ibidem.
dam interposita cum de alienigenis loque-
retur. Non adorabis deos eorum, neque co-
les eos. Non facies opera eorũ, sed destrues
eos, & confringes statuas eorum, seruietisq;
dño deo vestro. Et post multa in eodem li- Exo.34
bro de dijs gentium. Sed aras eorũ destrue,
confringe statuas, lucosq; succide. Noli ado
rare deum alienum. Dñs Zelotes nomen
eius, deus est æmulator. Ne ineas pactum
cum hominibus illarum regionum, ne cum
fornicati fuerint cum dijs suis, & adoraue-
rint simulacra eorum, vocet te quispiam vt
comedas de immolatis. Ne vxorem de filia-
bus eorum accipias filijs tuis, ne postquam
ipsæ fuerint fornicatæ, fornicari faciant & D
filios tuos in deos suos. Deos conflatiles nõ

faciea

facies tibi. Et paulopoſt, Primitias frugum terræ tuæ offeres in domo domini dei tui. Hæc de libro legis qui Exodus nominatur colligenda exiſtimaui. Nunc eodem modo inſpiciamus in ſequenti Leuitico.

Ex Leuitico præcepta viuēdi. Leui. 18

OMnis homo, inquit, ad proximā ſanguinis ſui non accedet, vt reuelet turpitudinem eius. Ego dominus. Turpitudinē patris tui, & turpitudinem matris tuæ non diſcooperies. Mater tua eſt, non reuelabis turpitudinē eius. Turpitudinem vxoris patris tui nō diſcooperies, turpitudo .n. patris tui eſt. Turpitudinem ſororis tuæ ex patre, ſiue ex matre, quæ domi vel foris genita eſt, nō reuelabis. Turpitudinem filiæ filij tui vel neptis ex filia, non reuelabis, quia turpitudo tua eſt. Turpitudinē filiæ vxoris patris tui quā peperit patri tuo, & eſt ſoror tua, nō reuelabis. Turpitudinem ſororis patris non diſcooperies, quia caro eſt patris tui. Turpitudinē ſororis matris tuæ nō reuelabis, eo q̄ caro ſit matris tuæ. Turpitudinem patris tui nō reuelabis, nec accedas ad vxorē eius q̄ tibi affinitate cōiungitur. Turpitudinē nurus tuæ nō reuelabis, quia vxor filij tui eſt, nec diſcooperies ignominiā eius. Turpitudinē vxoris fratris tui nō reuelabis, quia turpitudo fratris tui eſt. Turpitudinē vxoris tuæ & filię eius nō reuelabis. Filiā filij eius, & filiā filiæ illius nō ſumes vt reueles ignominiā eius, q̄a caro illius ſunt, & talis coitus, inceſtus eſt. Sororem vxoris tuæ in pellicatū illius non accipies, nec reuelabis turpitudinē eius adhuc illa viuēte. Ad mulierem q̄ patitur menſtrua, nō accedas, nec reuelabis fœditatē eius. Cum vxore proximi tui non coibis, nec ſeminis cōmixtione maculaberis. De ſemine tuo non dabis vt cōſecretur idolo Moloch, nec pollues nomen dei tui. Ego dominus. Cum maſculo nō cōmiſceberis coitu fœmineo, q̄a abominatio eſt. Cū omni pecore nō coibis, nec maculaberis cū eo. Mulier non ſuccumbet iumento, nec miſcebitur ei, quia ſcelus eſt. Ne polluamini omnibus his. Et poſt aliquā tum, Vnuſquiſq; matrem & patrem ſuū timeat. Et poſt vnū verſum, Nolite cōuerti ad idola, nec deos conflatiles faciatis vobis, Ego dñs deus veſter. Et poſt paululū, Nec remanentes, inquit, ſpicas colliges, neque in vinea tua racemos & grana decidentia congregabis, ſed pauperibus & peregrinis carpenda dimittes. Ego dñs deus veſter. Nō facietis furtū. Nō mentiemini. Nec decipiat vnuſquiſq; proximum ſuū. Nō periurabis in nomine meo, nec pollues nomē dei tui. Ego ſum dñs. Nec facias calumniā proximo tuo, nec vi opprimes eū. Nō morabit opus mercenarij apud te vſq; in mane. Non maledices ſurdo, nec corā cæco pones offendiculum, ſed timebis dominū deum: quia ego ſum dñs. Non facies quod iniquū eſt, nec iniuſte iudicabis. Nec conſideres perſonam pauperis, nec honores vultum potentis. Iuſte iudica proximo tuo. Non eris criminator & ſuſurro in populis. Non ſtabis cōtra ſanguinem proximi tui, Ego dominus. Ne oderis fratrem tuū in corde tuo, ſed publice argue eum, ne habeas ſuper illū peccatū. Non quæras vltionē, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Diliges amicum tuum ſicut teipſum. Ego ſum dñs. Leges meas cuſtodite Et paulopoſt, Non comedetis carnem cum ſanguine. Nō augurabimini, nec obſeruabitis ſomnia, neque in rotundum attondebitis comam, nec radatis barbā. Et ſu per mortuo non incidetis carnem veſtram, neq; figuras aliquas & ſtigmata facietis vobis. Ego dominus. Ne proſtituas filiā tuā, ne contaminetur terra, & impleatur piaculo. Et poſt vnū verſum, Ego dominus. Ne declinetis ad magos, nec ab hariolis aliquid ſciſcitemini, vt polluamini per eos, Ego dominus deus veſter. Coram cano capite conſurge, & honora perſonā ſenis, & time deū tuum. Ego ſum dominus. Si habitauerit aduena in terra veſtra, & moratus fuerit inter vos, ne exprobretis ei, ſed ſit inter vos quaſi indigena, & diligetis eū quaſi voſmetipſos: fuiſtis enim & vos aduenæ in terra Aegypti. Ego dominus deus veſter. Nolite facere aliquid iniquum in iudicio, in regula, in pōdere, in mēſura. Statera iuſta & æqua ſint pōdera: iuſtus modius, æquusque ſextarius. Ego dominus deus veſter, qui eduxi vos de terra Aegypti, cuſtodite omnia præcepta mea, & vniuerſa iudicia, & facite ea. Ego dominus. Locutusq; eſt dñs ad Moyſen, dicēs, Hæc loqueris filijs Iſrael: Homo de filijs Iſrael, & de aduenis, qui habitant in Iſrael, ſiquis dederit de ſemine ſuo idolo Moloch, morte moriatur, populus terræ lapidabit eum, & ego ponam faciem meā contra illū, ſuccidamque eum de medio populi ſui, eo quòd de ſemine ſuo dederit Moloch, & contaminauerit ſanctuarium meum, & polluerit nomē ſanctū meū. Quod ſi negligēs populus terræ, & quaſi paruipēdens imperiū meum, dimiſerit hominē qui dedit de ſemine ſuo Moloch, nec voluerit eum occidere, ponam faciem meam ſuper hominem illū, & cognationē eius, ſuccidamq; & ipſum & omnes qui conſenſerunt ei, vt fornicarētur cum Moloch de medio populi ſui. Anima q̄ declinauerit ad magos & hariolos, & fornicata fuerit cū eis, ponā faciem meam cōtra eam, & interficiam illam de medio populi ſui. Sanctificamini, & eſtote ſancti, quia ego ſanctus ſum dñs deus veſter. Cuſtodite præcepta mea, & facite ea. Ego dñs qui ſanctifico vos, Qui maledixerit patri ſuo aut matri, morte moriatur. Patri matriq; qui maledixerit, ſanguis eius ſit ſuper eum. Si mœchatus fuerit vir cum vxore alterius, & adulterium perpetrauerit cum cōiuge proximi ſui, morte moriantur & mœchus & adultera. Qui dormierit cum nouerca ſua, & reuelauerit ignominiam patris ſui, morte moriantur ambo: ſanguis eorum ſit ſuper eos. Siquis dormierit cum nuru ſua, vterq; moriatur, quia ſcelus operati ſunt: ſanguis eorum ſit ſuper eos. Qui dormierit cū maſculo coitu fœmineo, vterq; operatus eſt nephas, morte moriantur: ſanguis eorū ſit ſuper eos. Qui ſupra vxorem filiam duxerit matrem eius, ſcelus operatus eſt, viuus ardebit cum eis, nec permanebit tantum nephas in medio veſtri. Qui cū iumento & pecore coierit, morte moriatur, pecus quoque occidite. Mulier q̄ ſuccubuerit cuilibet iumēto, ſimul interficietur cum eo: ſanguis eorū ſit ſuper eos. Qui acceperit ſororem ſuā, filiā patris ſui, vel filiā matris ſuæ, & viderit turpitudinem eius, illaq; conſpexerit fratris ignominiam, nephariam rem operati ſunt, occidentur in conſpectu populi, eo q̄ turpitudinem ſuā mutuo reuelauerint, & portabunt iniquitatem ſuam. Qui coierit cū muliere in fluxu menſtruo, & reuelauerit turpitudinē eius, ipſaq; aperuerit fontem ſanguinis ſui, interficientur ambo de medio populi ſui. Turpitudinē materteræ & amitæ tuæ non diſcooperies. Qui hoc fecerit, ignominiā carnis ſuæ nudabit, portabunt ambo iniquitatem ſuā. Qui coierit cū vxore patrui vel auunculi ſui, & reuelauerit ignominiā cognationis ſuę, portabunt ambo peccatum ſuum, abſq; liberis morientur. Qui duxerit vxorem fratris ſui, rem facit illicitam: turpitudinem fratris ſui reuelauit, abſque filijs erunt. Et in alio loco, Vir ſiue mulier, in quibus pythonicus, vel diuinationis fuerit ſpūs, morte morianī, lapidibus obruent eos: ſanguis eorū ſit ſuper illos. Itemq; in alio loco, cū de ſummo ſacerdote loqueret, Virginem, inquit, ducet vxorē, viduā & repudiatam, & ſordidā atq; meretricē non accipiet, ſed puellā de populo ſuo, ne cōmiſceat ſtirpē generis ſui, vulgo gentis ſuæ, q̄a ego dñs q̄ ſanctifico eū. Et poſt multa, Homo q̄ maledixerit deo ſuo, portabit peccatum ſuum: Et q̄ blaſphemauerit nomen dñi, morte moriatur: lapidibus opprimet eum omnis multitudo, ſiue ille ciuis, ſiue peregrinus fuerit. Qui blaſphemauerit nomē dñi, morte moriatur. Qui percuſſerit & occiderit hominē, morte moriatur. Qui percuſſerit animal, reddet vicarium .i. animā pro anima. Qui irrogauerit maculam cuilibet ciuiū ſuorū, ſicut fecit, fiat ei: fracturam pro fractura, oculum pro oculo, dentem pro dente reſtituet. Qualem inflixerit maculam, talem ſuſtinere cogetur. Qui percuſſerit iumentū, reddet aliud. Qui percuſſerit hominem, punietur. Aequum iudicium ſit inter vos, ſiue peregrinus, ſiue peccauerit, quia ego ſum dominus deus veſter. Et poſt aliquantum, Nō facietis vobis idolum & ſculptile, nec titulos erigetis, nec in ſignum lapidem ponetis in terra veſtra vt adoretis eum. Ego .n. ſum dominus deus veſter. Hæc de Leuitico. Nunc de libro cuius nomen eſt Numeri, quæ viſa ſunt commemoranda ponemus.

Leu. 24.

Leu. 26.

Ex libro Numerorum, de ſucceſſione hereditaria. Nu. 27. Nu. 35.

HOmo cum mortuus fuerit abſque filio, ad filiam eius tranſibit hæreditas: Si filiam non habuerit, habebit ſucceſſores fratres ſuos. Quòd ſi fratres non habuerit, dabitis hæreditatem fratribus patris eius. Sin autem nec patruos habuerit, dabitur hæreditas ijs qui ei proximi ſunt: eritq; hoc filijs Iſrael ſanctum lege perpetua, ſicut præcepit dñs Moyſi. Et poſt multa, Ad vnius teſtimonium nullus condemnabitur. Non accipietis preciū ab eo qui reus eſt ſanguinis. Hæc de Numeris. Deuteronomiū deinceps conſiderabimus.

Deut. 1. Ex Deuteronomio, de vno ſolo deo colēdo fugiēdisque idolis, & quæ

NVlla erit diſtantia perſonarū: Ita paruū audietis vt magnum, nec accipietis cuiuſquam perſonā, quia dei iudicium eſt. Et plurimis interpoſitis, vbi decalogū repetit, Cuſtodite igit̄ ſolicite animas veſtras. Non vidiſtis aliquam ſimilitudinē in die qua locutus eſt dñs vobis in Oreb de medio ignis, ne forte decepti faciatis vobis ſculptam ſimilitudinem, aut imaginem maſculi vel fœminæ, ſimilitudinem omnium iumentorum,

quæ sunt super terram; siue piscium qui sub
de iudi- terra morãtur in aquis: ne forte oculis ele-
cijs. uatis ad cœlum videas solem & lunã, et om-
Deut.4. nia astra cœli, & errore deceptus adores &
colas, q̃ creauit dominus deus tuus in mi-
nisterium cunctis gentibus, quæ sub cœlo
sunt. Et paulo post, Caue, inquit, ne quãdo
Ibidem. obliuiscaris pacti domini dei tui, quod pepi-
git tecum, & facias tibi sculptam similitu-
dinem eorum quę fieri dominus prohibuit.
Quia dominus deus tuus ignis consumens
est, deus æmulator. Et alio loco, Non habe-
Deut.5. bis deos alienos in conspectu meo. Non fa-
Exo.20. cies tibi sculptile, nec similitudinẽ omnium
quæ in cœlo sunt desuper, & quæ in terra
deorsum, & quæ versantur in aquis sub ter-
ra: Non adorabis ea, neq; coles. Ego enim
sum dominus deus tuus, deus æmulator, red
dens iniquitatem patrum in filios in tertiã
A & quartam generationem, ijs qui oderunt
me, & faciens misericordiam in multa milia
diligentibus me & custodientibus præcepta
mea. Non vsurpabis nomen domini dei tui
frustra, quia nõ erit impunitus qui super re
uana nomen eius assumpserit. Et post pau-
Exo.20. lulum, Honora, inquit, patrem tuum & ma-
trem, sicut p̃cepit tibi dominus deus tuus, ut
longo viuas tempore, & bene sit tibi in ter
ra quam dominus deus tuus daturus est ti-
bi. Non occides, neq; mœchaberis, furtũ q̃;
non facies, nec loqueris contra proximum
tuum falsum testimonium. Nõ concupisces
vxorem proximi tui, non domum, nõ agrũ,
non seruum, non ancillam, non bouem, nõ
asinum, & vniuersa quæ illius sunt. Et alibi
in eodem libro, Diliges dominum deum
Deut.6. tuũ ex toto corde tuo, & ex tota anima tua,
& ex tota fortitudine tua. Et paulo post,
Cum comederis & saturatus fueris, caue di
Ibidem. ligenter ne obliuiscaris domini, qui eduxit
te de terra Aegypti de domo seruitutis. Do
minum deum tuum timebis, & ipsi soli ser-
uies, ac per nomen illius iurabis. Non ibitis
post deos alienos cunctarum gentium quæ
in circuitu vestro sunt, quoniam deus æmu-
B lator, dominus deus tuus in medio tui, ne
quando irascatur furor domini dei tui con-
tra te, & auferat te de superficie terræ.
Non tentabis dominum deum toũ. Itẽ pau
lo post cum de alienigenis loquitur, Neq;
Deut.7. sociabis cum eis connubia: Filiam tuam non
dabis filio eius, nec accipies filiam illius fi-
lio tuo: quia seducit filium tuum ne sequa-
tur me, & vt magis seruiat dijs alienis,
irascetur q̃; furor domini & delebit te cito.
Quin potius hæc facietis eis: Aras eorum
subuertite, confringite statuas, lucos q̃; suc-
cidite, & sculptilia comburite. Et post ali- Ibidem.
quantulum, Sculptilia eorum igne combu-
res. Non concupisces argentum & aurum
de quibus facta sunt, neq; assumes ex eis tibi
quicquam, ne offendas: propterea, quia abo-
minatio est domini dei tui. Nec inferas q̃p
piam ex idolo in domum tuam, ne fias ana-
thema, sicut & illud est. Quasi spurcitiam
detestaberis, & velut inquinamẽtum ac sor-
des abominationi habebis, quia anathema
est. Et alio in loco. Obserua & caue ne quã- Deut.8.
do obliuiscaris domini dei tui, & negligas
mandata eius, atque iudicia & ceremonias
quas ego præcipio tibi hodie: ne postquam C
comederis & satiatus fueris, domos pul-
chras ædificaueris & habitaueris in eis, ha-
buerisq̃; armenta & ouium greges, argenti
& auri cunctarumq̃; rerum copiam, eleue-
tur cor tuum, & non reminiscaris domini
dei tui. Et post paucos versus, Ad extremũ,
inquit, misertus est tui, ne diceres in corde Ibidem.
tuo, Fortitudo mea & robur manus meæ
hęc mihi omnia præstiterunt, sed recorde-
ris domini dei tui, q̃ ipse tibi vires præbue-
rit. Et post aliquantum. Vt ipsi comedatis Deut.11.
ac saturemini: Cauete ne forte decipiatur
cor vestrum, & recedatis à domino deo, ser-
uiatisq̃; dijs alienis & adoretis eos, iratusq̃;
dominus claudat cœlum. Et post aliquan- Deut.12.
tum, Subuertite omnia loca in quibus co-
luerunt gentes quas possessuri estis deos
suos, super montes excelsos & colles & sup
omne lignum frõdosum. Dissipate aras eo-
rum & confringite statuas: lucos igne com-
burite, & idola cõminuite: disperdite no- Ibidem.
mina eorũ de locis illis. Et quibusdã inter-
positis, dũ de alienigenis loqueretur, Caue
ne imiteris eas post q̃ te fuerint introeunte
subuersæ, & req̃ras ceremonias earũ, dicẽs,
Sicut coluerunt gentes istæ deos suos, ita &
ego colã. Nõ facies similiter dño deo tuo.
Omnes abominationes, quas auersatur do- D
minus, fecerũt dijs suis, offerẽtes filios et fi-
lias & comburentes igni. Quod præcipio
tibi, hoc tantum facito domino, nec addas Deut.13.
quicquã, nec minuas. Si surrexerit in medio
tui prophetes, aut qui somnium vidisse se
dicat, & prædixerit signum atq; portẽtum,
& venerit quod locutus est, & dixerit tibi,
Eamus & sequamur deos alienos quos
ignoras, & seruiamus eis, non audias ver-
ba

ba prophetæ illius, aut somniatoris: quia
tentat vos dñs deus vester, vt palã fiat, vtrũ
diligatis eum, an non in toto corde & in to
to anima vestra. Dñm deum vestrũ sequi-
mini, & ipsum timete: mandata illius custo-
dite, & audite vocẽ eius: ipsi seruietis & ipsi
adhærebitis. Prophera át ille aut fictor som
niorũ interficietur, quia locutus est vt vos
alienaret à dño deo vestro, qui eduxit vos
de terra Aegypti, & redemit de modo ser-
uitutis: vt errare te faceret de via, quam ti
bi præceperat dñs deus tuus, & auferes ma-
lum de medio tui. Si tibi voluerit persuade
re frater tuus, filius matris tuę, aut filius
tuus, vel filia siue vxor q̃ est in sinu tuo, aut
amicus quem diligis vt animam tuam, clã
dicens, Eamus & sequamur deos alienos,
quos tu ignoras & patres tui, cunctarũ in
E circuitu gẽtium, quæ iuxta vel procul sunt
ab initio vsq; ad fines terræ, nõ acquiescas
ei, neq; audeas, neq; pareat ei oculus tuus
vt miserearis & occultes eũ, sed statim in-
terficies. Sit prius manus tua super eum &
post te omnis populus mittat manũ, lapidi-
bus obrutus necabit̃ qui te voluit abstra-
here à dño deo tuo. Et post paululum, Nõ
Deu.14. vos incidetis nec facietis calũciũ sup mor
tuo, q̃m populus sanctus es dño deo tuo. Et
Deu.15. alio loco, Si vnus, inquit, de fratribus tuis,
qui morat̃ intra portas ciuitatis tuę, in ter
ra quam dñs deus tuus daturus est tibi, ad
paupertatẽ venerit, non obdurabis cor tuũ,
nec contrahes manum, sed aperies eã pau-
peri. & dabis mutuũ quo eum indigere per
spexeris. Caue ne forte subrepat tibi impia
cogitatio, & dicas in corde tuo, Appropin-
quat septimus annus remissionis, & auertas
oculos à paupere fratre tuo, nolens ei quod
postulat mutuum cõmodare, ne clamet cõ-
tra te ad dñm, & fiat tibi in peccatum, sed
dabis ei. Nec ages quippiam callide in eius
F necessitatibus subleuandis, vt benedicat tibi
dñs deus tuus in omni tẽpore, & in cunctis
ad q̃manum miseris. Nõ deerũt pauperes
in terra habitationis tuæ, idcirco ego præci
pio tibi vt aperias manũ fratri tuo egeno,
Deu.16. & pauperi qui tecũ versat̃ in terra. Et post
aliquantum, Iudices & magistros cõstitues
in omnibus portis tuis, quas dñs deus tuus
dederit tibi, per singulas tribus tuas, vt iudi
cent populo iusto iudicio, nec in alterã par
tem declinent. Non accipiat personã, nec
munera: quia munera excæcãt oculos sapiẽ
tium & mutãt verba iustorum. Iuste quod
iustũ est persequeris, vt uiuas & possideas
terram quã dñs deus tuus dederit tibi. Et Ibidem.
post pauca, Nõ facies tibi atq; cõstituas sta
tuam; quæ odit dominus deus tuus. Item
post pauca, Cũ reperti fuerint apud te in- Deu.17.
tra vnam portarum tuarum quas dñs deus
tuus dabit tibi, vir aut mulier qui faciant
malũ in conspectu domini dei tui, & trans-
grediant̃ pactũ illius, vt vadant & seruiant
dijs alienis, & adorent eos, solem & lunam
& omnem militiam cœli quæ nõ præcepit:
& hoc tibi fuerit nunciatum, audiensq; in- I
quisieris diligẽter, & uerũ esse repereris, &
abominatio facta est in Israel: educes virũ
ac mulierem qui rem sceleratissimam per- G
petrauerunt, ad portas ciuitatis tuæ, & lapi-
dibus obruent̃. In ore duorum aut triũ te-
stiũ peribit q̃ interficiet: Nemo occidatur
vno cõtra se dicente testimonium. Manus
testium prima interficiat eum, & manus re
liqui populi extrema mittatur, vt auferas Deu.17.
malũ de medio tui. Itẽ post alsquãtũ, Qui
autẽ superbierit nolens obedire sacerdotis
imperio, qui eo tempore ministrat dño deo
tuo, & decreto iudicis, moriat̃ hõ ille: & au-
feres malũ de Israel, cunctusq̃; populus au-
diens timebit, vt nullus deinceps intume-
scat superbia. Et post q̃dam interposita, cũ Deu.18.
de alienigenis admoneret, Caue, inquit, ne
imitari velis abominationes illarum gen-
tium: nec inueniatur in te qui lustret filium
suum aut filiã ducens per ignẽ, aut qui ha-
riolos scisciteur, & obseruet somnia atque
auguria: nec sit maleficus, nec incantator,
neque phythones consulas nec diuinos, &
q̃ras à mortuis veritatẽ. Omnia. n. hæc abo Deu. 19.
minabit̃ dñs. Et post aliquantũ, Non stabit
testis vnus contra aliquem, quicquid illud
peccati & facinoris fuerit, sed in ore duorũ H
aut trium testium stabit omne verbum. Si
steterit testis mendax contra hominem, ac-
cusans eum prȩuaricationis, stabunt ambo
quorũ causa est ante dñm in cõspectu sacer
dotum & iudicum, qui fuerint in diebus il-
lis. Cumq; diligentissime perscrutantes in-
uenerint falsum testem dixisse contra fra-
trem suũ mendacium, reddent ei sicut fra-
tri suo reddere cogitauit: & auferes malum
de medio tui, vt audientes cęteri timorem
habeant, & nequaquã talia audeant facere.
Non miseraberis eius, sed animam pro ani
ma, oculum pro oculo, dentem pro dente,
manum pro manu, pedem pro pede exiges.
Et alibi in eodem libro, Si genuerit homo Deu. 21.

filium

filium contumacem & proteruum, qui nõ audiat patris ac matris imperium, & coercitus obedire contempserit: apprehendent eum, & deducent ad seniores ciuitatis illius & ad portam iudicij, dicétq; ad eos, Filius noster ille ꝓteruus & cõtumax est, monita nostra audire contempsit, comessationibus vacat & luxuriæ atq; conuiuijs: lapidibus eum obruat populus ciuitatis, & moriatur, vt auferatis malum de medio vestri, & vniuersus Israel audiens, pertimescat. Et
I post pauca, Non videbis bouem fratris tui,
Deu. 22 aut ouem errantem & præteribis, sed reduces fratri tuo: etiam si non est propinquus tuus frater, nec nosti eum, duces in domum tuam & erunt apud te quãdiu q̃rat ea frater tuus & recipiat. Similiter facies de asino & vestimento, & de omni re fratris tui q̃ perierit. Si inueneris ea ne negligas quasi aliena. Si videris asinum fratris tui aut bouem cecidisse in via, non despicias, sed subleuabis cum eo. Non induetur mulier veste virili, nec vir vtetur veste fœminea: Abominabilis.n. apud dñm est qui facit hoc. Item
Ibidem. post pauca. Cum ædificaueris domũ nouã, facies murum tecti per circuitum, ne effundatur sanguis in domo tua, & sis reus labente alio & in præceps ruente. Item paulo post, Si duxerit vir vxorẽ & postea eam ódio habuerit, q̃sieritq; occasiones quibus dimittat eam, obijciens ei nomen pessimũ, & dixerit: Vxorem hãc accepi, & ingressus ad eam non inueni virginẽ: tollent eam pater & mater eius, & ferent secum signa virginitatis eius ad seniores vrbis qui in porta sunt: & dicat pater, Filiam meã dedi huic vxorẽ, quã quia odit imponit ei nomẽ pessimũ, vt dicat, Non inueni filiã tuã virginẽ:
K Et ecce hæc sunt signa virginitatis filiæ meæ: Expandant vestimentum corã senioribus ciuitatis: apprehendentq; senes vrbis illius virum & verberabunt illum, cõdemnantes insuper cẽtum siclis argẽti quos dabit patri puellæ, qm̃ diffamauit nomẽ pessimum super virginem Israel: habebitq; eã vxorem & non poterit dimittere omni tẽpore vitæ suæ. Quòd si verum est quod obijcit, & nõ est in puella inuenta virginitas, ejcient eam extra fores domus patris sui, & lapidibus obruent viri ciuitatis eius, & morietur, qm̃ fecit nefas in Israel vt fornicaretur in domo patris sui, & auferes malũ de medio tui. Si dormierit vir cũ vxore alterius, vterq; moriatur. i. adulter & adultera, & auferes malum de Israel. Si puellam virginem desponderit vir, & inuenerit eam aliquis in ciuitate, & concubuerit cum illa, educes vtrunq; ad portam ciuitatis illius & lapidibus obruentur: puella, quia non clamauit cum esset in ciuitate: vir, quia humiliauit vxorem proximi sui, & auferes malum de medio tui. Sin autem in agro reperit vir puellam quæ desponsata est, & apprehendens concubuerit cum illa, ipse morietur solus: puella nihil patietur, nec est rea mortis: quoniam sicut latro consurgit contra fratrem suum, & occidit animam eius: L
ita & puella perpessa est, sola erat in agro, clamauit & nullus affuit qui liberaret eam. Si inuenerit vir puellam virginem quæ nõ habet sponsum, et apprehendens concubuerit cum ea, & res ad iudicium venerit, dabit qui dormiuit cum ea patri puellæ centũ siclos argenti, & habebit eam vxorem, quia humiliauit eam, nõ poterit dimittere cunctis diebus vitæ suæ. Nõ accipiet homo vxorem patris sui, nec reuelabit operimentum eius. Et post paululum, Non erit me-
Deu. 23 retrix de filiabus Israel, neq; scortator de
Ibidem. filiis Israel. Et post paululum, Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem, sed alieno. Et post paucos versus. Cum voueris votum dño deo tuo nõ tardabis reddere, quia
Ibidem. requiret illud dominus deus tuus, & si moratus fueris, reputabit tibi in peccatum. Si nolueris polliceri, absq; peccato eris. Qd̃ aũt semel egressum est de labijs tuis obseruabis, & facies sicut promisisti domino deo tuo, & propria voluntate & ore tuo locutus es. Et paulo post, Non accipies loco pi-
Deu 24. gnoris inferiorem & superiorem molam, M
q̃a animã suã apposuit tibi. Si dephẽsus fuerit homo solicitãs fratrẽ suũ de filijs Israel, & vẽdito eo accipiet ꝑciũ, interficietur, & auferes malũ de medio tui. Et post paucos
Ibidem. versus, Cũ repetes, inq̃t, de ꝓximo tuo rẽ aliq̃ quã dẽt tibi, nõ ingredieris domũ eius vt pignus auferas, sed stabis foris, & ille tibi ꝓferet qd̃ habuerit. Sin aũt paup est, non ꝓnoctabit apud te pignus, sed statim reddes ei ante solis occasum, vt dormiens in vestimẽto suo benedicat tibi, & habeas iustitiã coram domino deo tuo. Non negabis mercedem indigentis & pauperis fratris tui, siue aduenæ qui tecum moratur in terra, & intra portas tuas est: sed eadem die reddes ei ꝑcium laboris sui ante solis occasum: quia pauper

pauper est, & ex eo sustentat animam suam: ne clamet coram te ad dominum, & reputetur tibi in peccatum. Non occidentur patres pro filijs, nec filij ꝓ patribus, sed unusquisque ꝓ suo peccato morietur. Et post pauciIdem. simos uersus, Quando messueris segetem in agro tuo, & oblitus manipulum reliqueris, non reuerteris, ut tollas illum: sed aduenam & pupillum, & uiduam auferre patieris: ut benedicat tibi dñs deus tuus in omni opere manuum tuarum. Si fruges colliges oliua-
A rum, quicquid remanserit in arboribus, non reuerteris, ut colligas, sed relinque aduenæ pupillo, ac uiduæ. Si uindemiaueris uineam tuam, non colliges remanentes racemos, sed cedẽt in usus aduenæ pupillo, ac ui-
Deu. 25 duæ. Memẽto ꝙ & tu seruieris in Aegypto, & idcirco præcipio tibi, ut facias hanc rem. Si fuerit causa inter aliquos, & interpellauerint iudices, quẽ iustũ esse perspexerint, illi iustitiæ palmã dabunt, quẽ impium, cõdemnabunt impietatis. Sin aũt qui peccauit, dignum uiderint plagis, prosternent & coram se facient uerberari. Pro mẽsura peccati erit & plagarum modus, ita duntaxat, ut quadragenarium numerum non excedant, ne fœde laceratus ante oculos tuos obeat frater
Idem. tuus. Et post paulum, Si habuerint inter se iurgium uiri, & unus contra alterum rixari cœperint, uolensq; uxor alterius eruere uirum suum de manu fortioris. miserit manum & apprehenderit uerenda eius, abscides manum illius, nec flecteris super eam ulla misericordia. Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus, nec erit in domo tua modius maior & minor. Pondus habebis iustum & uerum, & modus æqualis & uerus erit tibi. Et post pleraque. Maledictus
B homo q̃ facit sculptile & conflatile abomina
Deu. 27 tionẽ dñi, opus manuum artificum, ponitq; illud i absc̃dito: & rñdebit omnis populus, & dicet, Amen. Maledictus qui nõ honorat patrem suum & matrem & dicet omnis populus, Amen. Maledictus q̃ transfert terminos proximi sui, & dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui errare facit cæcum in itinere: & dicet oĩs populus, Amen. Maledictus qui peruertet iudiciũ aduenæ pupillo, & uiduæ, & dicet omnis populus, Amẽ. Maledictus omnis qui dormit cum uxore patris sui, & reuelat operimentũ lectuli eius & dicet omnis populus, Amẽ. Maledictus q̃ dormit cũ omni iumẽto, & dicet omnis populus, Amẽ. Maledictus q̃ dormit cũ sorore sua, filiæ patris sui, uel matris suæ, & dicet oĩs populus, Amẽ. Maledictus q̃ dormit cũ socru sua: & dicet omnis populus, Amẽ. Maledictus qui clã percusserit proximũ suũ: & dicet omnis populus, Amẽ. Maledictus qui accepit munera, ut percutiat animã sanguinis innocẽtis: & dicet omnis populus, Amẽ. Huc usq; de libris Moysi, q̃ uisa sunt ponenda, posuimus. In his uero q̃ sequuntur, & appellantur, Iesu Naue, Iudicum, Regnorũ, C
Paralipomenon, rerũ gestarũ potius historia legitur, quã præcepta uiuendi. Hæc tñ pauciss̃ima de libro Iesu Naue prætereũda in hoc opere non putaui.

REuertimini & ite in tabernacula uestra Iosu. 22
& in terrã possessionis quã tradidit uo Ex Io-
bis Moyses famulus dñi trans Iordanem, ita sue de vduntaxat, ut custodiatis attente, & opere cõ- no deo
pleatis mandatum & legem quam præcepit adoran-
uobis Moyses seruus dñi, ut diligatis domi- do.
nũ deũ uestrum, & ambuletis in omnibus vijs eius, & obseruetis mandata illius, adhæreatisq; ei ac seruiatis ei in omni corde, & anima uestra. Et in alio loco, Ne postquam Iosu. 23.
intraueritis, inquit, ad gentes, quæ inter uos futuræ sunt, iuretis in nomine deorum earũ & seruiatis eis, & adoretis illos, sed adhærea tis dño deo uestro, quod feciſtis usq; in diẽ hanc. De libro autem psalmorum multa ponenda sunt, quanuis eadem sæpe repetantur, sed habebo modũ quantum potero, ne hoc opus, quod memoria maxime tenendum est in nimiam longitudinem pergat.

De psalmo. I.

BEatus uir qui non abiit in concilio im- D
piorum, & in uia peccatorũ non stetit, Ex psal-
& in cathedra derisorũ non sedit: Sed mis: quo
in lege domini uoluntas eius, & in lege eius modo ui
meditabitur die ac nocte. De psal. 2. Nũc uẽdum.
ergo reges intelligite, erudimini iudices terræ. Seruite dño in timore, & exultate ei cum tremore. Adorate pure, ne forte irascatur, & pereatis de uia. Cum exarserit post paululum furor eius, beati omnes qui sperant in eum. De psal. 4. Filii uiri vsquequo inclyti mei ignominiosẽ diligitis vanitatẽ, quærentes mendacium? Et paulopost, Irascimini & nolite peccare, loquimini cordibus uestris super cubilia uestra, & tacete. Sacrificate sacrificium iustitiæ, & confidite in domino.
De psal. 5. Quoniam non est deus uolẽs iniquitatem, nec habitabit iuxta te malignus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

gnus, non ſtabunt iniqui in conſpectu oculorum tuorum. Odiſti omnes operantes iniquitatem, perdes loquentes mendacium. Virum ſanguinum & doloſum abominabitur dominus. De pſal. 14. Dñe quis peregrinabitur in tentorio tuo? & quis habitabit in monte ſancto tuo? Qui ingreditur ſine ma-
E cula, & operatur iuſtitiam, loquiturq; veritatem in corde ſuo. Qui non eſt facilis in lingua ſua, neq; fecit amico ſuo malum, & opprobrium non ſuſtinuit ſuper vicino ſuo. Deſpicit oculos eius improbos, timentes autem dominum glorificat. Iurat vt ſe affligat & non mutat, pecuniam ſuam non dedit ad vſuram, & munera aduerſus innoxium non accepit. Qui facit hæc, non mouebit in æternum. De pſal. 23. Quis aſcendet in montem dñi, aut quis ſtabit in loco ſancto eius? Innocens manibus & mundo corde, q non exaltauit fruſtra animam ſuam, & non iurauit doloſe: Accipiet benedictionē à dño, & iuſtitiā à deo ſalutari ſuo. De pſal. 26. Lux mea dñs & ſalutare meum, quē timebo? Dominus fortitudo vitæ meæ, quē formidabo? Et poſt tertius verſus, Si ſteterint aduerſum me caſtra, non timebit cor meū. Si ſurrexerit contra me bellum, in hoc ego confidam. Vnum petij à domino, & hoc requiram: Vt habitem in domo domini omnibus diebus vitæ meæ: Vt videam pulchritudinem dñi, & attendam templum eius. Et alio loco, Tibi dixi cor meum, quæſiui vultum eius, faciem tuam dñe requiram: Et poſtea, Expecta dominum, confortare, & robo
F retur cor tuū, & ſuſtine dñm. De pſal. 27. Ne tradas me cum impijs, & cum operantibus iniquitatem. Qui loquuntur pacem cū amicis ſuis, & eſt malum in corde eorum.

De pſal. 30. Confortamini & roboretur cor veſtrum, omnes qui expectatis dominū.

De pſal. 31. Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus non eſt intelligentia. In chamo & freno maxillas eorū conſtringe, quia non approximant ad te. Multi dolores impij, confidentē aūt in dño miſericordia circundabit. Lætamini in dño, & exultate iuſti, & gaudete oēs recti corde. De pſal. 32. Laudate iuſti dñm, rectos decet laudatio. Et alio loco, Beata gens cuius dñs deus eius, populus quem elegit dñs in hæreditatem ſibi.

De pſal. 33. Benedicā dñm in omni tpe, ſemper laus eius in ore meo. In dño laudabitur anima mea, audiant mites & lętentur. Magnificate dominum mecū, & exaltemus nomen eius pariter. Et poſt paucos verſus, Guſtate & videte, quia bonus dñs, beatus vir q ſperat in eo. Timete dñm ſancti eius, quoniam non eſt inopia timentibus eum. Diuites indiguerunt & eſurierunt, quærentes autem dñm, non deerit omne bonum. G
Venite filij audite me, timorem dñi docebo vos. Quis eſt vir qui velit vitam, diligens videre dies bonos? Cuſtodi linguam tuam à malo, & labia tua ne loquātur dolū. Recede à malo, & fac bonum, quære pacem & perſequere eā. Et poſt, quartus verſus, Iuxta eſt dñs contritis corde, & confractos ſpū ſaluabit. De pſal. 36. Noli contendere cū malignis, neq; æmuleris facientes iniquitatem. Qm̄ ſicut herba velociter conterētur, & ſicut olus viride areſcent. Spera in dño & fac bonum, peregrinare in terra & paſcere fide. Delectare in dño, & dabit tibi petitiones cordis tui. Volue ſuper dñm viam tuam, & cōfide in eo, & ipſe faciet: Et educet ſicut lumen iuſtitiam tuam, & iudicium tuum ſicut meridiem: tace dño, & expecta eum. Noli contendere aduerſus eum, qui proficit in via ſua, aduerſus virum, qui facit q̄ cogitat. Dimitte iram, & relinque furorē, noli cōtēdere vt male facias: Qm̄ qui male faciunt, interibunt: expectantes autem dñm, ipſi hæreditabunt terram. Adhuc enim modicum, & non erit impius, & cogitabis de loco eius & non ſubſiſtet. Mites autem hæreditabunt H
terram, & delectabuntur in multitudine pacis. Et paulo poſt, Melius eſt parum iuſto, ſuper diuitias impiorum multas. Quia brachia impiorum confringentur, ſubleuat autem iuſtos dominus. Et poſt aliquantum, Recede à malo & fac bonum. Et alibi, Expecta dñm & cuſtodi viam eius, & exaltabit te vt poſſideas terram. Et alibi, Cuſtodi ſimplicitatem & vide rectum, quia erit ad extremum viro pax. De pſal. 39. Beatus vir q poſuit in deum confidentiam ſuam, & non eſt auerſus ad ſuperbias pompasq; mendacij. De pſal. 43. In domino gaudebimus tota die, & in nomine tuo in æternum confitebimur. Et paulo poſt, Omnia hæc venerunt ſuper nos, & non ſumus obliti tui, nec mentiti fuimus in pacto tuo. Non eſt conuerſum retro cor noſtrum, nec declinauerunt greſſus noſtri à ſemita tua: Qm̄ deieciſti nos in loco draconum, & operuiſti nos vmbra mortis. Si obliti ſumus nominis dei noſtri, & expandimus manus noſtras, ad deū alienum. Nunquid non deus inueſtigabit iſtud? ipſe. n. nouit cogitationes cordis. Qm̄ propter te mortificati ſumus tota die, I
reputati ſumus vt grex occiſionis. De Pſal. 46. Canite deo, canite, canite regi nro, cante: Quia rex vniuerſæ terræ deus, cauite erudite. De pſal. 49. Immola deo laudē, & redde altiſſimo vota tua. Et inuoca me in die tribulationis, liberabo te, & glorificabis me. Impio aūt dixit deus, quid tibi eſt cū narratione ꝓceptorū meorum vt ſumas pactū meū in ore tuo? Qui odiſti diſciplinū, & proieciſti verba mea poſt te. Si videbas furē, cōſentiebas ei, & cum adulteris erat pars tua. Os tuū dimiſiſti ad malitiā, & lingua tua cōcinnauit dolū. Sedens aduerſus fratrē tuū loquebaris, & aduerſum filium matris tuæ fabricaueras opprobriū. Hæc feciſti & tacui. exiſtimaſti futurū me ſimilē tui. Arguā te, & proponā ante oculos tuos. Intelligite hoc qui obliuiſcimini deū, ne forte capiā & non ſit qui liberet. Qui immolat cōfeſsionē, glorificat me, & qui ordinate ambulat, oſtēdam ei ſalutare dei. De pſal. 50. Ab iniquitate mea & à peccato meo mūda me, Qm̄ iniquitatē meā ego cognoui, & peccatū meū cōtra me eſt ſemper. Et alibi, Sacrificiū deo ſpiritus contribulatus: cor contritū & humiliatū deus non deſpicies. De pſal. 51. Quid gloriaris in malitia potens? Miſericordia domini
K tota die eſt. Inſidias cogitauit lingua tua, quaſi nouacula acuta faciens dolum. Dilexiſti malum magis quàm bonum, mendacium magis quàm loqui iuſtitiam. Dilexiſti omnia verba ad deuorandum, lingua doloſa. Sed deus deſtruet te in ſempiternum, terrebit te, & euellet te de tabernaculo, & eradicabit te de terra viuentium: Videbunt iuſti & timebunt, & ſuper eum ridebunt: ecce vir qui non poſuit deum fortitudinem ſuam. Sed ſperauit in multitudine diuitiarum ſuarum, cōfortatus eſt in inſidijs ſuis. Ego autem ſicut oliua virens in domo dei, ſperaui in miſericordia dei in ſeculum ſempiternum. Confitebor tibi domine in ſeculum, quoniam feciſti, & expectabo nomen tuum, quoniam bonum in conſpectu ſanctorum tuorum. De pſal. 61. Sperate in eo omni tempore populi, effundite coram illo corda veſtra, deus ſpes noſtra eſt: Veruntamen vanitas filij Adam, mendacium filij viri, in ſtateris doloſis fraudulenter agunt ſimul. Nolite confidere in calumnia, & in rapina ne fruſtremini. Diuitiæ ſi fluxerint ne apponatis cor. De pſal. 63. Lætabitur iuſtus in domino, & ſperabit in eo.

De pſal. 68. Quia propter te portaui opprobrium, operuit confuſio faciem meam. Alienus factus ſum fratribus meis, & pere- L
grinus filijs matris meæ: Quia zelus domus tuæ comedit me, & opprobrium exprobrantium tibi cecidit ſuper me. Et fleui in ieiunio animam meam, & factus ſum illis in parabolam. Contra me loquebantur qui ſedebant in porta, & cantabant bibentes vinum. Et aliquanto poſt, Laudabo nomen dei in cantico, & magnificabo eum in confeſsione. Et placebit deo ſuper vitulum nouellum, cornua efferentem & vngulas. Videntes manſueti lætabuntur, qui quęritis dominum, viuet anima veſtra: Quoniam exaudiuit pauperes dominus. De pſal. 72. Quia ecce qui elongant ſe à te, peribunt, perdiſti omnē fornicantē à te. Mihi autē appropinquare deo bonum eſt: poſui in domino deo ſpem meam vt narrem omnes annunciationes tuas. De pſal. 75. Vouete, & reddite domino deo veſtro: omnes qui in circuitu eius ſunt, offerent dona terribili regibus terræ. De pſal. 77. Auſculta populus meus legem meam, inclinate aurem veſtram ad verba oris mei. Aperiam in parabolis os meum, loquar ænigmata antiqua. Et alio loco, Et narrabunt filijs ſuis, vt ponant in deo ſpem ſuam, & non obliuiſcantur cogitationem eius & mandata eius cuſtodiant. De pſal. 80. Laudate dñm fortitudinē noſtrā, iubilate deo Iacob. Et alio M
loco, Iſrael ſi audieris me, non ſit in te deus alienus, & non adores deum peregrinum. Ego ſum dñs deus veſter. De pſal. 81. Vſquequo iudicatis iniquitatem, & facies impiorū ſuſcipitis? Iudicate pauperi & pupillo, egeno & inopi iuſtificate. De pſal. 83. Beati qui habitant in domo tua, adhuc laudabunt te. Beatus homo cuius fortitudo eſt in te, ſemitæ in corde eius tranſeuntes in valle fletus. Fontē ponent eam, benedictione quoq; amicietur doctus. Ibunt de fortitudine in fortitudinem, apparebunt apud deum in Sion. Et paulo poſt, Quoniā melior eſt dies in atrijs tuis ſuper milia. Elegi abiectus eſſe in domo dei, magis quàm habitare in tabernaculis impietatis. De pſal. 91. Bonum eſt confiteri domino, & pſallere nomini tuo altiſsime. De pſal. 93. Intelligite ſtulti in populo & inſipientes aliquando diſcite. Et paulo poſt, Bea-

tus vir quē erudieris domine,& de lege tua docueris eum. Vt quiescat diebus afflictionis, donec fodiatur impio interitus. De psal. 94. Venite adoremus, & eruemur, A flectamus genua ante faciem domini factoris nostri. Et post lex versus, Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra: Sicut in cōtradictione, sicut in die tēntationis in deserto. De psal. 95. Cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra: Cātate dño, benedicite nomini eius, annunciate de die in diem salutare eius. Narrate in gētibus gloriā eius, vniuersis populis mirabilia eius. Et post tres versus, Afferte dño familiæ populorum, afferte dño gloriā & fortitudinē, afferte dño gloriam nomini eius. Leuate munera & introite in atria eius, adorate dñm in decore sanctuarij. De psal. 96. Qui diligitis dñm, odite malū. Et post secundus versus, Lætamini iusti in domino, & confitemini memoriæ sanctæ eius. De psal. 97. Iubilate domino omnis terra, vociferamini & laudate & canite. De psal. 98. Exaltate dominū deum nostrū, & adorate scabellum pedum eius, quia sanctū est. De psal. 99. Iubilate domino omnis terra, seruite domino in lætitia. Ingredimini coram illo in laude. Scito te quoniam dominus ipse est deus, ipse fecit B nos, & non ipsi nos. Et post vnum versum, Ingredimini portas eius in gratiarū actione, atria eius in laude confitemini ei. De psal. 100. Deambulando in simplicitate cordis mei in medio domus tuæ, nō ponebam coram oculis meis verba Belial. Facientem declinationes odiui, nec adhæsit mihi cor prauum. Recedentem à me malum nescieham, loquentem in abscondito contra proximum suum, hunc interficiebam. Superbū oculis & altum corde, cum hoc esse non potero. Oculi mei ad fideles terræ, vt habitent mecum, ambulans in via simpliciter hic ministrabat mihi. Non habitabit in medio domus meæ faciens malum, loquens mendacium non placebit in conspectu oculorum meorum. Mane perdam omnes impios terræ, vt interficiam de ciuitate domini vniuersos qui operantur iniquitatem. De psal. 102. Misericordia autem domini ab æterno & vsque in æternum super timentes eum. Et iustitia eius super filios filiorum, ijs qui custodiunt pactum eius. Et recordabuntur præceptorum eius ad faciendum ea. De psal. 104. Confitemini domino & inuocate nomen eius, notas facite populis cogitationes eius. Canite ei & C psallite illi, loquimini in vniuersis mirabilibus eius. Exultate in nomine sancto eius, lætetur cor quærentium dominum. Quærite dominum & virtutem eius, quærite faciem eius iugiter. Recordamini mirabilium eius quæ fecit, signorum & iudiciorū oris eius. De psal. 107. Paratum cor meum deus, cantabo & psallam. Sed & gloria mea consurge psalterium & cithara, consurgam mane. Confitebor tibi in populis domine, cantabo te in nationibus. De psal. 110. Confitebor tibi domine in toto corde meo, in consilio iustorum, & congregatione. Et Prou. 1. in alio loco, Principium sapientiæ timor do- & 9. mini. Doctrina bona cunctis qui faciunt eam, laus eius perseverans iugiter. De psal. 111. Beatus vir qui timet dominum, in mandatis eius volet nimis: Et post quartus versus, Bonus vir clemens, & fœnerans, dispensabit verba sua in iudicio, quia in æternum non commouebitur. In memoria sempiterna erit iustus, ab auditu malo non timebit. Paratum cor eius cōsidens in domino, firmum cor eius, non timebit donec aspiciat in hostibus suis. Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius permanet in æternum, cornu eius exaltabitur in gloria. Impius videbit & irascetur, dentibus frendet & tabescet, desiderium impiorum peribit. De psal. 112. Laudate serui dominū, lau- D date nomen domini. Sit nomen domini benedictum amodo & vsq; in æternum. Ab ortu solis vsque ad occasum eius, laudabile nomen domini. De psal. 113. Idola gentium argētum & aurum, opus manuum hominum: Os habent & non loquentur, oculos habent, & non videbunt: aures habent & non audient, &c. Et paulo post, Similes illis fiant qui faciunt ea, omnes qui confidunt in eis. Israel confidit in domino, auxiliator, & protector eorum est. Domus Aaron cōfidit in domino, auxiliator & protector eorum est. Timentes autem dominum confidunt in domino, auxiliator, & protector eorum est. De psalm. 115. Credidi propter quod locutus sum, ego afflictus sum nimis. Et post aliquantum, Quid reddam domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Calicē salutaris accipiā, & nomen domini inuocabo. Gloriosa in conspectu domini, mors sanctorū eius. Et post tertius versus, Tibi immolabo hostiā laudis &c

I & in nomine domini inuocabo. Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius, in atrijs domus dñi in medio tui Hierusalem. De psal. 116. Laudate dñm omnes gentes, laudate eum vniuersi populi. De psal. 117. Confitemini dño qm bonus, qm in æternum misericordia eius. Dicat nunc Israel, qm in æternum misericordia eius. Dicat nunc domus Aaron, quoniā in æternum misericordia eius. Dicant qui timent dñm, qm in æternum misericordia eius. Cum tribularer inuocaui dñm, & exaudiuit me in latitudine dominus. Et post duos versus, Melius est sperare in domino, q̄ sperare in homine. Melius est sperare in domino, q̄ sperare in principibus. Et post quintus versus, Fortitudo mea & laus mea dñs, & factus est mihi in salutem. Vox laudis & salutis in tabernaculis iustorum. De psal. 118. Beati immaculati in via, qui ambulant in lege dñi. Beati qui custodiunt testimonia eius, in toto corde exquirunt eum. Et alio loco, Et ambulabo in spatioso, qa præcepta tua quæsiui. Et loquar in testimonijs tuis coram regibus, & non confundar. Et delectabor in mandatis tuis quæ dilexi. Et leuabo manus meas ad mandata tua quæ dilexi, & loquar in præceptis tuis. Et post F quatuor versus, A lege tua non declinaui. Recordatus sum iudiciorum tuorū à seculo dñe, & consolatus sum. Horror obtinuit me ab impijs, qui dereliquerunt legem tuam. Carmina erant mihi præcepta tua, in domo peregrinationis meæ. Recordatus sum in nocte nominis tui dñe, & custodiui legem tuam. Hoc factus est mihi, quia præcepta tua custodiui. Pars mea dñs, dixi, vt custodiam verbum tuū. Deprecatus sum vultum tuū in toto corde, miserere mei, secundum eloquium tuum. Recogitaui vias meas, & conuerti pedes meos ad testimonia tua. Festinaui, non neglexi custodire mandata tua. Funes impiorum implicauerunt me, legem tuam non sum oblitus. Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustificationis tuæ. Particeps ego sum omniū timentium te, & custodientium mandata tua. Et post paucos versus, Ego autem in toto corde, seruabam præcepta tua. Incrassatum est velut adeps cor meum, & ego in lege tua meditabar. Bonum mihi quia afflictus sum, vt discerem præcepta tua. Melior mihi est lex oris tui, super milia auri & argenti. Et post paucos versus, Quia lex tua meditatio mea est. Et post paululum, Ego aūt loquar in præceptis tuis. Et post paululum. Præcepta tua non sum oblitus. Et post G secundus versus, Foderunt mihi superbi foueas q̄ nō erant iuxta legē tuā. Et post sēdus versus, Paulominus cōsumpserūt me in terra, ego āt nō dimisi p̄cepta tua. Et post quintus versus, Nisi q̄ lex tua delectatio mea, forte perissem in pressura mea. In sempiternū nō obliuiscar præceptorū tuorū, quia p ipsa viuificasti me. Tuus ego sum, salua me, qm præcepta tua q̄siui. Me expectauerunt impij vt perderēt me, testimoniū tuū considerabo. Omni consummationi vidi finē, latum mandatū tuū nimis. Quam dilexi legē tuā, tota die meditatio mea. Et paulo post, Ab omni semita mala prohibui pedes meos, vt custodiam verba tua. A iudicijs tuis non recessi, quia tu illuminasti me. Quàm dulce gutturi meo eloquium tuum super melori in eo. Præcepta tua considerabam, ppea odiui omnem semitam mendacij. Lucerna pedi meo verbū tuū, & lux semitæ meæ. Et post quartus versus, Anima mea in manu mea semper, & legis tuæ nō sum oblitus. Posuerunt impij laqueū mihi, & à p̄ceptis tuis nō aberraui. Hæreditas mea testimonia tua in sempiternū, quia gaudiū cordis mei sunt. H Inclinaui cor meū ut facerē iustificationes tuas, propter æternā retributionem. Tumultuosos odiui, & legē tuam dilexi. Protectio mea & scutum meum tu es, verbum tuū expectaui. Recedite à me maligni, & custodiā mandata dei mei. Et post quartus versus, Quasi scoriam computasti omnes impios terræ, propterea dixi testimonia tua. Horripilauit à timore tuo caro mea, & iudicia tua timui. Feci iudicium & iustitiam, ne derelin quas me ijs qui calumniātur me. Et post paucos versus, Propterea dilexi mādata tua super aurum & topazium. Propterea in vniuersa p̄cepta tua direxi, oēm semitam mendacij odio habui. Mirabilia testimonia tua, idcirco custodiuit ea anima mea. Et post secundus uersus, Os meū aperui & respiraui, quia mandata tua desiderabam. Et alio loco, Consumpsit me zelus meus, quia obliti sunt verborū tuorū hostes mei. Probatus sermo tuus nimis, & seruus tuus dilexit illū. Paruulus ego sum & contemptibilis, sed præcepta tua non sum oblitus. Est post tertius versus, Mādata tua volūtas mea. Et paulo post, Vide afflictionem meam, & eripe me, qa legis tuę nō sum oblitus. Et post quartus ver- I

sus, Multi qui persequuntur me & affligũt me, à testimonijs tuis non declinaui. Vidi praicantes tuos, & mærebã, quia verbum tuum non custodierunt. Vide qm̃ præcepta tua dilexi domine, iuxta misericordiam tuã viuifica me. Et post tertius versus, Gaudẽs ego sum in eloquio tuo, sicut qui inuenit spolia multa. Mendacium odio habui & detestatus sum, legem autem tuam dilexi. Septies in die laudaui te super iudicijs iustitiæ tuæ. Pax multa diligentibus legem tuam & non est illis scandalum. Expectabam salutare tuum dñe, & mandata tua feci. Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea nimis. Custodiui præcepta tua & testimonia tua, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo. Et post quintus versus, Sit manus tua auxiliatrix mea, quia præcepta tua elegi. Desideraui salutare tuum domine, & lex tua meditatio mea est. Et post secundus versus, Errani quasi ouis perdita, quære seruum, quia mãdatorum tuorum non sum oblitus.

De psalmo. 119. Ego pacifica loquebar, & illi debellabant ea. De psal. 121. Rogate pacem Hierusalem, sit bene ijs qui diligunt eam. Et post secundus versus, Propter fratres meos & proximos meos loquebar pacem tibi. Propter domum domini dei nostri, quæram bona tibi. De psalmo. 122. Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cęlis. Ecce sicut oculi seruorum ad manus dominorum suorum. Sicut oculi ancillæ ad manum dominæ suæ, sic oculi nostri ad dñm deum nostrum donec misereatur nostri.

De psalmo. 124. Qui confidunt in dño quasi mons Sion, immobilis in æternum inhabitabis Hierusalem. De psalmo. 127. Beati omnes qui timent dominum, qui ambulant in vijs eius. De psalmo. 129. Sustinui dominum, sustinuit anima mea, & verbum eius expectaui. De psalmo. 130. Domine non est exaltatum cor meum, neq; elati sunt oculi mei, & nõ ambulaui in magnis & in mirabilibus super me. Si non proposui & silere feci animam meam, sicut ablactatus ad matrem suam, ita ablactata ad me anima mea: expecta Israel dominum à modo & vsq; in æternum. De psal. 132. Ecce q̃ bonum est & q̃ decorum habitare fratres in vnum. De psal. 133. Ecce benedicite dominum omnes serui domini: Qui statis in domo domini, in atrijs domus dei nostri. In noctibus leuate manus vestras in sancta, & benedicite domino. De psal. 134. Laudate nomen domini, laudate serui dominũ: Qui statis in domo domini, in atrijs domus dei nostri. Laudate dominũ, qm̃ bonus dñs, cantate nomini eius, qm̃ decens. Et post pauca, Idola gentium argentum & aurum, opera manuum hominum: Os habent & non loquentur, oculos habent & non videbunt, &c. Et paulo post, Similes illis fiant qui faciant ea, & omnes qui cõfidunt in eis. Domus Israel benedicite dominum, domus Aaron benedicite dominum, timentes dominũ benedicite dño. De psal. 135. Confitemini domino qm̃ bonus, quoniã in æternum misericordia eius. Confitemini deo deorum, qm̃ in æternum misericordia eius. Confitemini dño dominorũ, qm̃ in æternũ misericordia eius. Et in fine psalmi, Confitemini deo cœli, quoniã in æternum misericordia eius. De psal. 136. Si oblitus fuero tui Hierusalem, in obliuione sit dextera mea. Adhæreat lingua mea gutturi meo, si non recordatus fuero tui Hierusalem, Si nõ præposuero Hierusalẽ in principio lætitię meæ. De psal. 138. Nõne odientes te dñe odiui, & contra aduersarios tuos distabui? Perfecto odio operã illos, inimici facti sunt mihi. De psal. 139. Ne des domine desideria impijs, scelera eius ne effundantur & eleuentur. Et post tertius versus, Vir linguosus non dirigetur in terra. De psal. 140. Corripiet me iustus in misericordia & arguet me, oleum amaritudinis nõ impinguet caput meum. Et post quartus versus. Quoniam ad te dñe oculi mei, in te speraui, ne euacues animam meam. De psal. 141. Voce mea ad dominum clamaui, voce mea ad dominum deprecatus sum. Effundam in conspectu eius eloquium meum, tribulationem meam coram illo annunciabo. Et post quartus versus, Clamaui ad te domine, dixi tu es spes mea pars mea in terra viuentium. De psal. 142. Meditabar in omnia opera tua, facta manuum tuarum loquebar. Expandi manus meas ad te, anima mea quasi terra sitiens ad te. Et post tertius versus, Fac me audire mane misericordiam tuam, quoniam in te confido. Notam fac mihi viam in qua ambulo, quoniam ad te leuaui animam meam. Libera me de inimicis domine, à te protectus sum. De psal. 143. Libera me & erue me de manu filiorum alienorum: quorum os locutum est vanitatẽ, & dextera eorum dextera mendacij: Vt sint filij mei quasi plantatio crescens

scens in adolescẽtia sua. Filiæ nostræ quasi anguli ornati ad similitudinẽ tẽpli. Promptuaria nostra plena, & supereffundẽtia ex hoc in illud. Pecora nr̃a in milibus, & innumerabilia in cõpitis nr̃is, tauri nostri pingues. Nõ est interruptio, & non est egressus, & nõ est vlulatus in plateis nr̃is. Btũs populus cuius talia sunt, btũs populus cuius dñs deus eius. De Psal. 144. Exaltabo te dñe deus meus, rex meus, & benedicã nomini tuo in ęternũ & vltra. In omni die benedicã tibi, & laudabo nomẽ tuũ in sempiternũ iugiter. Et post, secũdus versus, Generatio ad generationem laudauerunt opera tua, & fortitudines tuas annunciabũt. Decorem gloriæ magnitudinis tuæ, & verba mirabilium tuorum loquar. Et fortitudinẽ horribilium tuorum loquentur, & magnitudines tuas narrabo. Memoriam multę bonitatis tuæ loquentur, & iustitias tuas laudabunt. Et post, tertius versus, Et sancti tui benedicũt tibi. Gloriam regni tui dicent, & fortitudines tuas loquentur. Vt ostendant filijs hominum fortitudines eius, & gloriã decoris regni eius. Et paulo post, iuxta esb dominus omnibus qui inuocant eum in veritate. Placitum enim timentiũ se faciet, & clamorem eorum audiet, & saluabit eos. Custodit dominus oẽs diligentes se, & vniuersos impios cõteret. Laudem dñi loquet eos meũ, & benedicit omnis caro nomini sancto eius in æternum, & iugiter. De Psal. 145. Lauda anima mea dominum, laudabo deũ in vita mea, psallã deo meo quandiu sum. Nolite cõfidere in principibus, in filio hominis, cui non est salus. Et post, secũdus versus, Beatus cuius deus Iacob auxiliator eius, spes eius in domino deo suo. De Psal. 146. Laudate dominũ qm̃ bonus est, canticũ deo nostro qm̃ decorũ est, pulchra laudatio. Et post paucos versus, Suscipiẽs mansuetos dominus, humilians impios vsque ad terrã. Cantate domino in confessione, cantate dño nostro. Et post, quartus versus, Non est in fortitudine equi voluntas eius, neq; in tibijs viri placebitur ei. Placebitur domino in ijs qui timent eum, & expectãt misericordiam eius. De Psal. 148. Reges terræ & omnes populi, principes, & vniuersi iudices terræ, Iuuenes & virgines, senes cum pueris laudent nomen domini. De Psal. 149. Cantate dño canticum nouum, laus eius in congregatione sanctorũ. Lætetur Israel in factore suo, filij Sion exultent in rege suo. Et post, tertius versus, Exaltauit mansuetos in Iesu, exultabũt sancti in gloria, laudabunt in cubilibus suis, exultationes dei in gutture eorum. De Psal. 150. Laudate dominũ in sanctis eius, laudate eum in fortitudine potentiæ eius. Laudate eũ i fortitudinibus eius, Laudate eũ iuxta multitudinẽ magnificẽtiæ suę. Et in fine psalmi. Omne qđ spirat laudet dominum. Hæc de libro Psalmorũ collegimus, in quibus quisq; vitam si ,pficere affectat, inspiciat: vbi lectorẽ admonemus, vt ea q̃ de psalmis posui, tanquã vnũ psalmũ cõtextim legat, tacitis verbis meis q̃ ad hoc interposui, vt voluerit, inspiciat vbi sit scriptũ qđ posui. i. quoto vel in quo loco eiusdẽ psalmi. His. n. prætermissis qui lectione cõtinuata inspexerit sola verba psalmorũ, multo iucũdius, & ob hoc vtilius ex diuinis afficiẽt eloquijs. Nũc de libris Salomonis q̃ videbunt huic operi necessaria, colligemus: Ac primũ de Prouerbijs, qui liber si bene intelligat, ad mores pios informandos penè totus valebit: Sed ea quæ obscura sunt, ptermitto. habeãt ea quibus exerceãtur lectores dilectoresq; spiritaliũ Iarũ: Nos in hoc opere statuimus illa ponere, q̃ ad agendam vitã facile intellectu referant. Quanuis multis videri possim apertissima prætermisisse, nonnullaq; hinc potius clausa sunt vnde putantur esse perspicua. Quid .n. tam clarum videtur, & quid tam inepte fit si ad proprietatem velis accipere, qđ ibi scriptũ est, Ab aqua aliena abstine te, & de fonte alieno ne biberis? Aut quid valet ad mores corrigendos, nisi illic intellectus altior requirat, quod dictum est, Paupertas virũ humiliat, manus autẽ fortiũ locupletat? Cũ & nõ esse pauperẽ, & esse manibus fortem, nõ sit in bonorum hominũ potestate, sed & multis ,puenerit pessimis, & hoc ,puerbiũ male intellectũ, posit ,puocare pauperes fortes, vt rapinis se existimẽt debere ditescere. Quis nõ aũt rideat si proprie positũ putauerit qđ ibi legitur: Nõ. n. nascuntur filij malignis? Omnia ergo talia relinquemus, & ea quibus suadet aliquid aliquã to diutius, cũ id quod suadet atq; præcipit non sit obscurũ, & id potius sit ponendum in hoc speculo vbi se illi inspiciant, quibus iã persuasum est, bene ac laudabiliter viuere, sed vt hoc faciãt quæ sibi optanda atque obseruanda sunt, quærãt. Hęc itaq; de Prouerbijs Salomonis ponenda credimus.

TImor domini principiū sciētiæ. Sapientiā atq; doctrinā stulti despiciunt. Audi fili mi disciplinā patris tui, & ne dimittas legem matris tuę. Et post vndecim versus, cū de homicidijs loquerē, Ipsi, inquit, contra sanguinem suū insidiantur, & molliunt fraudes contra animas suas. Sic semitę omnis auari animas possidentiū rapiunt. Item post tres versus, Vsquequo paruuli diligitis infantiā, & stulti ea q̄ sibi sunt noxia cupiūt & imprudentes odiūt scientiā? Et post octo versus, Tunc inuocabunt me, & non exaudiā, mane consurgent, & non inuenient me, eo q̄ exosam habuerint disciplinā, & timorem domini non susceperint, nec acquieuerint consilio meo, & detraxerint vniuersæ correptioni meæ. Comedēt igitur fructus viæ suæ, suisq; cōsilijs saturabunt. Auersio paruulorū interficiet eos, & prosperitas stultorū pdet illos. Qui aūt me audierit, absq; terrore requiescet, & abūdantia perfruet, malorū timore sublato. Et post tres versus, Si.n. sapientiā inuocaueris, & inclinaueris cor tuū prudentiæ: si q̄sieris eam quasi pecuniā, & sicut thesauros effoderis illam: tunc intelliges timorē domini & scientiam dei inuenies: quia dūs dat sapiētiā, & ex ore F eius scientia & prudentia. Custodiet rectorū salutē, & proteget gradientes simpliciter, seruans semitas iustitiæ, & vias sanctorum custodiens. Tunc intelliges iustitiam & iudicium & æquitatem, & omnem semitā bonam. Si intrauerit sapientiā cor tuū, & scientia animæ tuæ placuerit, consiliū custodiet te & prudētia seruabit te, vt eruaris de via mala & ab homine qui peuersa loquitur. Qui derelinquunt iter rectū, & ambulāt p vias tenebrosas: Qui lætantur cū malefecerint, & exultāt in rebus pessimis. Quorū viæ puersæ, & infames gressus eorū. Vt eruaris à muliere aliena, & ab extranea, q̄ mollit sermones suos, & reliqt ducē pubertatis suæ & pacti dei sui oblita est. Et post octo versus, Misericordia & veritas non te deserant: Circūda eas gutturi tuo, & describe in tabulis cordis tui, & inuenies gratiam & disciplinā bonā corā deo & hominibus. Habe fiduciā in dño ex toto corde tuo, & ne innitaris prudētiæ tuæ. In omnibus vijs tuis cogita illū, & ipse dirigit gressus tuos. Ne sis sapiēs apud temetipsum. Time dominū, & recede à malo. Et post vnum versum, Honora dūm de tua substantia, & de primitijs oium frugū tuarū. Et post duos versus, Disciplinā dñi fili mi ne abijcias, ne deficias cū ab eo corriperis, Quē.n. dilegit dūs corripit, & quasi pr̄ in filio cōplacet sibi. Beatus hō qui inuenit sapientiā, & qui affluit prudētia. Melior est acquisitio eius negociatione argēti, & auro primo fructus eius: Preciosior est cunctis opibus, & omnia q̄ desiderant, huic non valēt cōparari. Et post sex versus, Fili mi, ne effluāt hæc ab oculis tuis, Custodi legē atq; consilium. Et post sex versus, Noli prohibere benefacere eū qui pōt: si vales & ipse benefac. Ne dicas amico tuo, vade & reuertere, & cras dabo tibi, cū statim possis dare. Ne moliaris amico tuo malū, cum ille in te habeat fiduciā. Ne contendas aduersus hominē frustrā. Et post septē versus, Illusores ipse deducet, & mansuetis dabit grām. Et post vigintiquatuor versus, Omni custodia serua cor tuū, quia ab ipso vita pcedit. Remoue à te os prauū, & detrahētia labia sint pcul à te. Oculi tui recte videāt, & palpebræ tuæ pcedāt gressus tuos. Dirige semitā pedibus tuis, & oēs viæ tuæ stabilientē. Ne declines i dexterā aut in sinistrā, Auerte pedē tuū à malo vias.n.q̄ à dextris sūt nouit dūs, pueræ vero sunt q̄ à sinistris sunt. Ipse aūt rectos facit cursus tuos, itinera aūt tua in pace producet. Fili mi attende sapientiā meā, & prudentiæ meæ inclina aurem tuam, custodias cogitationes, & disciplinā labia tua cōseruent. Fauus.n. stillās labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius, Nouissima aūt illius amara quasi absinthiū, & acuta quasi gladius biceps. Pedes eius descēdūt in mortem, & ad inferos gressus illius penetrant. Et post plures versus, Nō concupiscat pulchritudinem eius cor tuum, ne capiaris nutibus illius. Preciū.n. scorti, vix vnus est panis, mulier aūt viri preciosam animā capit. Nūquid abscondere potest homo ignē in sinu suo, vt vestimenta illius non ardeāt, aut ambulare super prunas, ut non comburantur plantæ eius? Sic qui ingreditur ad mulierem proximi sui, non erit mūdus cū tetigerit eam. Non grandis est culpa cum quis furatus fuerit, Furatur enim vt esurientem impleat animam: Deprehensus quoq; reddet septuplum, & oēm substantiam domus suæ tradet. Qui aūt adulter est propter cordis inopiam perdet animam suā. Et post quartus versus, Fili mi custodi sermones meos, & pręcepta mea reconde tibi. Serua mandata mea & viue, & legem meā quasi pupillam oculi tui. Et post aliquot versus, Intelligite paruuli astutiam, & insipientes animaduertite. Et post, secūdus versus. Veritatē meditabitur guttur meū, & labia mea non attestantur impiū. Et post, tertius versus. Accipite disciplinam meā & non pecuniā, doctrinā magis q̄ aurū diligite. Melior est.n. sapientia cunctis preciosissimis, & omne desiderabile ei non potest compararī. Et post, secundus versus. Timor dñi odit malum, arrogantiam & superbiam & viam prauam & os bilingue detestatur. Et post, quartus versus. Ego diligentes me diligo, & qui mane vigilant ad me, inuenient me. Me cum sunt diuitiæ & gloria, opes superbæ & iustitia. Melior est fructus meus auro & precioso lapide, & genimina mea argento electo. In vijs iustitiæ ambulo in medio semitarum iudicij, vt ditem diligentes me, & thesauros eorum repleam. Et post aliquos versus, Beatus homo qui audit me, qui vigilat ad fores meas quotidie, & obseruat ad postes ostij mei. Qui me inuenerit, inueniet vitā, & hauriet salutem à dño: Qui aūt in me peccauerit, lædit animam suam. Omnes qui me oderunt, diligunt mortem. Et post nouem K versus, Relinquite infantiam & viuite, & ambulate per vias prudentiæ. Qui erudit derisorem, ipse sibi facit iniuriam: & qui arguit impiū, generat maculā sibi. Noli arguere derisorem, ne oderit te: Argue sapientē, & diliget te. Dā sapienti, & addetur ei sapientia. Docē iustum, & festinabit accipere. Principium sapientiæ timor dñi, & scientia sanctorum, prudentia. Et post decē & octo versus, Non proderunt thesauri iniquitatis, iustitia vero liberabit à morte. Et post, quartus versus, Qui congregat in messe, filius sapiens est: qui aūt stertit æstate, filius confusionis. Et post, tertius versus, Sapiens corde præcepta suscipiet, stultus cæditur labijs. Qui ambulat simpliciter, ambulat confidēter: Qui aūt deprauat vias suas, manifestus erit. Qui annuit oculo, dabit dolorem. Stultus labijs verberabitur. Vena vitæ, os iusti: & os impiorum operiet iniquitatem. Odiū suscitat rixas, & vniuersa delicta operit charitas. In labio sapientis inuenietur sapiētia, & virga in dorso eius qui indiget corde. Sapientes abscondunt sapientiam, os aūt stulti confusioni proximum est. Et post, tertius uersus, Via uitæ custodienti disciplinā, qui aūt increpationes relinquit, errat. Abscondunt odium labia mendacia. Qui profert contumeliam, insipiens est. In multiloquio mendaciū non deerit: qui aūt moderatur labia sua, prudentissimus est. Argentū electum lingua iusti, cor impiorum pro nihilo. Labia iusti eruduint plurimos, qui aūt indocti sunt, in cordis egestate moriuntur. Benedictio dñi diuites facit, nec sociabitur eis afflictio. Quasi per risum stultus operatur scelus, sapientia aūt est viro prudentia. Quod timet impius, veniet super eū, desiderium suū iustis dabitur. Et post secundus versus, Sicut acetum dentibus, & fumus oculis: sic piger ijs qui miserunt eū. Timor dñi apponet dies, & anni impiorum breuiabuntur. Expectatio iustorum, lætitia: spes aūt impiorum peribit. Fortitudo simplicis uia dñi, & pauor ijs qui operantur malum. Iustus in ęternum non commouebitur, impij Pro.11. aute non habitabunt in terra. Os iusti parturiet sapientiam, lingua prauorū peribit. Labia iusti considerant placita, & os impiorum peruersa. Statera dolosa, abominatio apud deum, & pōdus æquum, voluntas eius. Vbi fuerit superbia, ibi erit & contumelia: vbi aūt humilitas, ibi & sapientia. Simplicitas iustorū diriget eos, & supplantatio peruersorum perdet illos. Non proderunt diuitiæ in die vltionis, iustitia autem liberabit à morte. Iustitia simplicis diriget viam eius, M & in impietate sua corruet impius. Iustitia rectorum liberabit eos, & in insidijs suis capientur iniqui. Mortuo homine impio, nulla erit vltra spes, & expectatio solicitorum peribit. Et post quinq; versus, Qui despicit amicū suū, indigens corde est, vir aūt prudens tacebit. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis est animi, celat commissum. Vbi non est gubernator, populus corruet, Salus autem vbi multa consilia. Affligitur malo qui fidem facit pro extraneo: qui autē cauet laqueos, securus erit. Et post duos versus, Benefacit animæ suæ vir misericors, qui autem crudelis est & propinquus, abijcit. Et post tres versus. Abominabile dño prauum cor, & voluntas eius in ijs qui simpliciter ambulant. Manus in manu, non erit innocens malus, semen autem iustorum saluabitur. Et post duos versus, Desiderium iustorum omne bonum est, præstolatio impiorum furor. Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt: Alij capiunt non sua, & semper in egestate sunt. Anima quæ benedicit, impinguabitur: & qui inebriat, ipse quoque inebriabitur. Qui abscondit frumen-

A frumenta, maledictus in populis: benedictio aũt ſuper caput vendentium. Bene conſurget diluculo, qui quærit bona: qui autem inueſtigator malorum eſt, opprimetur ab eis.
Pro.11. Qui confidit in diuitijs ſuis, hic corruet, iuſti aũt quaſi uirens folium germinabunt. Et poſt tres uerſus, Si iuſtus in terra recipit, quanto magis impius & peccator? Qui diligit diſciplinam, diligit ſcientiam: qui autem
Pro.12. odit increpationes, inſipiens eſt. Qui bonus eſt, hauriet a dño gratiã: qui aũt confidit cogitationibus ſuis, impie agit. Non roborabitur homo ex impietate, & radix iuſtorum non commouebitur. Et poſt aliquos verſus, Deſiderium impij, munimentum eſt peſsimorum, radix aũt iuſtorum proficiet. Propter peccata labiorum, ruina proximat malo, effugiet aũt iuſtus de anguſtia. De fructu oris ſui vnuſquiſq; replebitur bonis, & iuxta opera manuum ſuarum retribuetur ei. Via
Ibidem. ſtulti, recta in oculis eius, qui aũt ſapiens eſt audit conſilia. Et poſt tres uerſus, Eſt qui ꝓmittit, & quaſi gladio pungitur conſcientię, lingua aũt ſapientium ſanitas eſt. Labium veritatis firmum erit in perpetuum, qui aũt teſtis eſt repentinus, cõcinnat linguã menda cem. Dolus in corde cogitantiũ mala, qui autem ineunt pacis conſilia, ſequetur eos gau-
B diũ. Non contriſtabit iuſtũ quicquid ei acciderit, impij aũt replebuntur malo. Abominatio dñi, labia mendacia: qui aũt fideliter agunt, placent ei. Homo verſutus celat ſcientiam: & cor inſipientium prouocabit ſtultitiam. Et poſt duos verſus, Mœror in corde viri humiliabit illud, & ſermone bono lætificabitur. Qui negligit damnum propter amicum, iuſtus eſt: iter autẽ impiorum decipiet eos. Non inueniet fraudulentus lucrũ, & ſubſtantia hominis erit auri preciũ. Et in ſemita iuſtitiæ vita: iter autem deuium ducit ad mortẽ. Filius ſapiens, doctrina patris,
Pro.13. qui aũt illuſor eſt, non audit cum arguetur. De fructu oris ſui homo ſaturabitur bonis, anima autem præuaricatorum iniqua. Qui cuſtodit os ſuum, cuſtodit animam ſuã: qui autẽ inconſideratus eſt ad loquendum, ſentiet mala. Vult & non vult piger, anima aũt operantium impinguabitur. Verbũ mendax iuſtus deteſtabitur, impius autem confundit & confundetur. Iuſtitia cuſtodit innocentis viam, impietas vero peccata ſupplantat. Eſt quaſi diues, cum nihil habeat, & eſt quaſi pauper cum in multis diuitijs ſit. Redemptio animæ viri, diuitiæ ſuæ: qui autem pauper eſt, increpationẽ non ſuſtinet. Lux C
iuſtorum lætificat, lucerna impiorum extinguetur. Inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt, qui autem agunt cuncta conſilio, regũntur ſapientia. Subſtantia feſtinata minuetur, quę autem paulatim colligitur, manu multiplicabitur. Spes quæ differtur, effligit animam: lignum vitę deſiderium veniens. Qui detrahit alicui rei, ipſe ſe in futurum obligat: qui aũt timet præceptũ, in pace verſabitur. Lex
ſapienti fons vitæ, vt declinet à ruina mortis. Doctrina bona dabit gratiã: in itinere Ibidem.
contẽptorum vorago. Et poſt aliquot verſus, Qui parcit uirgæ ſuæ, odit filium ſuũ: qui aũt diligit illũ, inſtanter erudit. Iuſtus comedit & replet animã ſuã, venter aũt impiorum inſatiabilis. Et poſt duos verſus, Pro.14.
Ambulans recto itinere & timens deum, deſpicietur ab eo qui infami graditur via. In ore ſtulti virga ſuperbiæ, labia ſapientiũ cuſtodiũt eos. Et poſt, ſecũdus verſus, Teſtis fidelis non mentietur: profert mendaciũ teſtis doloſus. Quærit deriſor ſapientiã & nõ inuenit doctrina ſapientium facilis. Vade contra virũ ſtultum, & neſcito labia imprudentiæ. Sapientia callidi eſt intelligere viam ſuã, & imprudentia ſtultorum errans. Stultus illudet peccatũ: inter iuſtos morabitur D
gratia. Cor quod nouit amaritudinẽ animę ſuę, in gaudio eius nõ miſcebitur extraneus. Domus impiorũ delebitur, tabernacula vero iuſtorũ germinabunt. Eſt via quæ videt homini iuſta, nouiſsima aũt eius deducunt ad mortẽ. Riſus dolore miſcebitur, & extrema gaudij luctus occupat. Et poſt tres verſus. Sapiens timet & declinat malũ, ſtultus Ibidem.
autem tranſilit & confidit. Impatiens operabitur ſtultitiã, & vir verſutus odioſus eſt. Ibidem.
Et poſt quartus verſus. Qui deſpicit proximum ſuũ, peccat: qui aũt miſeretur pauperis, beatus erit. Errant qui operantur malũ: miſericordia & ueritas præparant bona. In omni opere erit abundantia, vbi aũt verba ſunt plurima, frequẽter egeſtas. Et poſt tres verſus, In timorẽ dñi fiducia fortitudinis, & filijs eius erit ſpes. Timor dñi fons vitæ, vt declinet à ruina mortis. Et poſt duos verſus, Qui patiens eſt, multa gubernatur prudentia: qui autẽ impatiens eſt, exaltat ſtultitiam ſuam. Vita carniũ ſanitas cordis, putredo oſsium inuidia. Qui calũniatur egentẽ, exprobrat factori eius: honorat autẽ eũ qui Pro.35.
miſeretur pauperis. Et poſt aliquot verſus, E
Reſponſio mollis frangit iram: ſermo durus

Ibidem. rus ſuſcitat furorem. Lingua ſapientium ornat ſcientiã, os fatuorũ ebullit ſtultitiã. Et poſt aliquot verſus, Non amat peſtilens eũ qui ſe corripit, nec ad ſapientes graditur. Et poſt quartũ verſum, Melius eſt parũ cũ timore dñi, q̃ theſauri magni & inſatiabiles. Melius eſt vocari ad olera cum charitate, q̃ ad vitulum ſaginatũ cũ odio. Vir iracundus prouocat rixas: q̃ patiens eſt mitigat ſuſcitatas. Iter pigrorũ quaſi ſepes ſpinarũ, via iuſtorum abliq; offendiculo. Filius ſapiens lætificat patrẽ, & ſtultus hõ deſpicit matrem
Ibidem. ſuam. Et poſt duos verſus, Diſsipantur cogitationes vbi non eſt conſilium, Vbi vero plures ſunt conſiliarij, confirmantur. Lætatur hõ in ſententia oris ſui, & ſermo opportunus eſt optimus. Semita vitę ſuper eruditum, vt declinet de inferno nouiſsimo. Et poſt tres verſus, Cõturbat domum ſuã qui ſectatur auaritiã: qui aũt odit, munera, viuet. Mens iuſti meditabitur obedientiã, os impiorũ redundãt malis. Longe eſt dñs ab impijs, & orationes iuſtorum exaudiet. Lux oculorum lætificat animam, fama bona impinguat oſſa. Auris q̃ audit increpationes
F vitæ: in medio ſapientiũ cõmorabitur. Qui abijcit diſciplinã, deſpicit animam ſuam: q̃ aũt acquieſcit increpationibus, poſſeſſor eſt cordis. Timor dñi, diſciplina ſapientiæ: & gloriã præcedit humilitas. Hominis eſt animum præparare, & dei gubernare linguam.
Pro.16. Oẽs viæ hominum patent oculis eius, ſpirituũ ponderator eſt dñs. Reuela dño opera tua, & dirigentur cogitationes tuæ. Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt dñs, impium quoq; ad diem malum. Abominatio domini omnis arrogans, ẽt ſi manu ad manum fuerit, non erit innocens. Miſericordia & veritate redimetur iniquitas, & in timore domini declinatur à malo. Cum placuerint dño viæ hominis, inimicos quoq; eius conuertet ad pacem. Melius eſt parum cum iuſtitia, q̃ multi fructus cum iniquitate. Cor hominis diſponit viã ſuam, ſed domini eſt dirigere greſſus eius. Diuinatio in labijs regis, in iudicio non errabit os eius. Põdus & ſtatera iudicij domini ſunt, & opera eius omnes lapides ſeculi. Abominabiles regi q̃ agunt impie qm̃ iuſtitia firmatur ſolium. Voluntas regum labia iuſta, qui recta loquitur dirigetur. Indignatio regis nuncij mortis, & vir ſapiens placabit eam. In hilaritate vultus regis, vita & clementia eius.
G Quaſi imber ſerotinus, poſside ſapientiam, quia auro melior eſt: & acquire prudentiã; quia precioſior eſt argento. Semita iuſtorũ declinat mala, cuſtos animæ ſuæ ſeruat viã ſuã. Contritionẽ præcedit ſuperbia, & ante ruinam exaltatur ſpiritus. Melius eſt humiliari cum mitibus, q̃ diuidere ſpolia cum ſuperbis. Eruditus in verbo reperiet bona: & qui in dño ſperat, beatus eſt. Qui ſapiens corde eſt appellabitur prudẽs, & qui dulcis eloquio, maiora percipiet. Et poſt aliquot verſus, Melior eſt patiens viro forti, & qui Pro.16.
dominatur animæ ſuæ, expugnatore vrbiũ. Sortes mittuntur in ſinum, ſed à dño tẽperantur. Melior eſt buccella ſicca cũ gaudio, Pro.17.
q̃ domus plena victimis cum iurgio. Seruus ſapiens dominabitur filijs ſtultis, & inter fratres hæreditatẽ diuidet. Sicut igne probatur argentum & aurum camino, ita corda probat dñs. Malus obedit linguę iniquæ, & fallax obtemperat labijs mendacibus. Qui deſpicit pauperem, exprobrat factori eius: & qui ruina lætatur alterius, non erit impunitus. Corona ſenum filij filiorum, & gloria filiorum patres ſui. Non decent ſtultũ verba compoſita, nec principem labiũ mentiens. Gemma gratiſsima expectatio præſto
lantis, quocunque ſe verterit, prudenter in- H
telliget. Qui celat delictũ, quærit amicitias; qui altero ſermone repetit, ſeparat fœderatos. Plus proficit correptio apud prudentẽ, q̃ centum plagæ apud ſtultum. Semper iurgia quærit malus, angelus aũt crudelis mittetur contra eum. Expedit magis vrſæ occurrere raptis fœtibus, q̃ fatuo confidenti ſibi in ſtultitia ſua. Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum de domo eius. Qui dimittit aquam, caput eſt iurgiorum: & antequam patiatur contumeliam, iudicium deſerit. Et qui iuſtificat impium, & qui condemnat iuſtum, abominabilis eſt vterque apud
deum. Et poſt aliquot verſus, Munera de Ibidem.
ſinu impius accipit, vt peruertat ſemitas iudicij. In facie prudentis lucet ſapientia, oculi ſtultorum in finibus terræ. Et poſt tres verſus, Qui moderatur ſermones ſuos, doctus & prudens eſt, & precioſi ſpiritus vir eruditus. Et poſt duos verſus, Occaſiones q̃rit Pro.28.
qui vult recedere ab amico, omni tempore erit exprobrabilis. Et poſt quatuor verſus, Accipere pſonam impij non eſt bonum, vt declines à veritate iudicij. Et poſt quatuor
verſus, Qui mollis & diſſolutus eſt in ope- Ibidem.
re ſuo, frater eſt ſua opera diſsipantis. Turris fortiſsima nom̃ dñi, ad ipſam currit iuſtus

Iustus & exaltabit. Et post duos versus, Antequam conteratur exaltatur cor hominis, & antequā glorificetur humiliat. Et post quin-
Ibidem. que versus, Iustus est prior accusator sui, venit amicus eius & inuestigabit eum. Cōtradictiones cōprimit sors, & inter potentes quoq; diiudicat. Frater qui adiuuatur à fratre, quasi ciuitas firma, & iudicia quasi vectes vrbium. Et post duos versus, Mors &
Ibidem. vita in manu linguæ; Qui diligunt eam, cōmedent fructus eius. Qui inuenit mulierē bonam, inuenit bonum: & hauriet iocunditatem à dño. Qui expellit mulierem bonā, expellit bonū: qui aūt tenet adulteram, stultus est & insipiens. Cum obsecrationibus loquitur pauper, & diues effabitur rigide. Vir amicabilis ad societatem, magis amicus erit
Pro.19. q̄ frater. Melior est pauper qui ambulat in simplicitate sua, q̄ torquens labia insipiens. Vbi non est scientia animæ, non est bonū, & qui festinus est pedibus, offendit. Stultitia hominis supplantat gressus eius, & cōtra deum feruet animo suo. Diuitię addūt amicos plurimos: à paupere aūt & ij quos habuit separantur. Testis falsus non erit impunitus, & qui mendacia loquitur, nō effugiet.
K Multi colunt psonam potētis, & amici sunt dona tribuentis. Fratres hominis pauperis oderunt eum, insuper & amici procul recesserunt ab eo. Qui tantum verba sectatur, nihil habebit, qui aūt possessor est mentis, di-
Ibidem. ligit animam suam. Et post nouem versus, Pigredo immittit soporem, & anima dissoluta esuriet. Qui custodit mandatum, custodit animā suam, qui aūt negligit vias suas, mortificabitur. Fœneratur dño qui miseretur pauperis, & vicissitudinem suam reddet ei. Erudi filium tuum, ne desperes. Et post sex versus, Homo indigens misericors est, & melior pauper q̄ vir mēdax. Timor dñi ad vitā, & in plenitudine cōmorabitur absq; visitatione pessimi. Et post duos versus, Pestilente flagellato stultus sapientior erit: instruaūt corripueris sapientem, intelliget disciplinam. Qui affligit patrem & fugit matrem, ignominiosus est & infœlix. Non cesses filii audire doctrinā, nec ignores sermones scientiæ. Testis iniquus deridet iudicium, & os impiorum deuorat iniquitatē. Parata sunt derisoribus iudicia, & malleī percutiētes stul-
Pro.20. torum corporibus. Luxuriosa res vinum, & tumultuosa ebrietas. Quicunq; in his delectatur, nō erit sapiēs. Et post aliquos versus,
Ibidem. Pōdus & pōdus, mēsura & mēsura, vtrunq; abominale est apud deū. Ex studijs suis intelligitur puer, si mūda & si recta sint opera eius. Et post duos versus, Noli diligere somnum ne te egestas opprimat. Aperi oculos tuos & saturare panibus. Et post decimūseptimū versum, Abominatio est apud deum pōdus & pondus, statera dolosa nō est bona. Et post vigintiquinque versus, Qui obturat aurē suam ad clamorē pauperis, & ipse clamabit & nō exaudietur. Munus absconditū extinguit iras, & donum in sinu indignationem maximā. Gaudium iusto est facere iudicium, & pauor operātibus iniquitatem. Vir qui errauerit à via doctrinæ, in cœtu gigantum reputabitur. Et post nouem versus, Qui custodit os suū & linguam, custodit ab angustijs animā suā. Superbus & arrogans vocatur indoctus, qui in ira operatur superbiā. Desideria occidunt pigrū, noluerunt enim quicquā manus eius operari. Tota die cōcupiscit & desiderat, qui aūt iustus est tribuet, & non cessabit. Hostiæ impiorū abominabiles, quia offeruntur ex scelere. Testis mendax peribit, vir benedicēs, loquitur victoriā. Et post quatuor versus, Melius est nomē bonum, q̄ diuitiæ multæ. Et post aliquos versus, Qui pronus est ad misericordiā benedicetur: de panibus enim suis dedit pauperi. Eijce derisorē, & exibit cū eo iurgium, cessabuntq; causæ & contumeliæ. Et post quatuor versus, Dicit piger, leo fortis, in medio platearum occidendus est. Et post tres versus, Qui calumniatur pauperē vt augeat diuitias suas, dabit ipse ditiori & egebit. Et post aliquos versus, Nō facies violentiam pauperi, quia pauper est, neque conteras egenum in porta, quia dominus iudicabit causam eius, & cōfiget eos q̄ cōfixerunt animā eius. Noli esse amicus homini iracundo, neq; ambules cū viro furioso, ne forte discas semitas eius, & sumas scādalū animæ tuæ. Noli esse cū ijs qui defigunt manus suas, & qui vades se offerunt pro debitis. Et post aliquantū, Noli subtrahere a puero disciplinā: si.n. percusseris eū virga, nō morietur. Tu virga percuties eū, & animā eius de inferno liberabis. Et post aliquos versus, Noli esse in conuiuijs potatorum, nec in commessationibus eorum q̄ carnes ad vescendum cōferunt. Et post aliquos versus: Ne intuearis vinū qū flaueſcit, cum splenduerit in vitro color eius. Ingreditur blande, sed in nouissimo mordebit vt coluber, & sicut regulus venena diffundet.

Pro.24. det. Et post aliquos versus, Ne æmuleris, inquit, viros malos, nec desideres esse cū eis, quia rapinas meditatur mens eorū, & fraudes labia eorū loquuntur. Itē post aliquos
Ibidem. versus, Erue eos qui dūr ad mortem, & qui trahuntur ad interitū liberare ne cesses. Si dixeris, vires nō suppetunt, qui inspector est cordis, ipse intelligit: & seruatorem animæ tuæ nihil fallit, reddetq; homini iuxta opera
Ibidem. ra sua. Item post aliquos versus, Cū ceciderit inimicus tuus ne gaudeas, & in ruina eius ne exultet cor tuū: ne forte videat dūs & displiceat ei, & auferat ab eo irā suā. Nec cōtendas cum pessimis, nec æmuleris impios. Et post duos versus, Time dominū fili mi & regē, & cum detractoribus non cōmiscearis. Qm̄ repente consurget perditio eorū, & ruinam vtriusq; quis nouit? Hæc quoq; sapientibus, Cognoscere personā in iudicio nō est bonū. Qui dicit impio, iustus es, maledicent ei populi, & detestabuntur eum tribus. Qui arguunt laudabuntur, & super ipsos veniet benedictio. Labia deoscu
Ibidem. labitur, qui recta verba respondet. Et post duos versus, Ne sis testis frustra cōtra proximum tuū, nec lactes quenquā labijs tuis.
B Nec dicas, qūo fecit mihi sic faciā ei, reddā vnicuique secundum opus suum. Per agrū hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti. Et ecce totum repleuerāt vrticæ, operuerant superficiem eius spinæ, & macheria lapidum destructa erat. Quod cum vidissem, posui in corde meo, & exemplo didici disciplinam. Et post aliquos versus, Quæ
Pro. 25. viderunt oculi tui, ne proferas in iurgio cito, ne postea emendare non possis cum dehonestaueris amicum tuum. Causam tuam tracta cum amico tuo, & secretum extraneo
Ibidem. non reueles, ne forte insultet tibi cum audierit, & exprobrare non cesset. Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo. Inauris aurea & margarita fulgēs, qui arguit sapientem, & aurem obedientem.
Ibidem. Et post aliquos versus, Acetum in nitro est qui cantat carmina cordi pessimo. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: & si sitierit, da ei aquam bibere. Prunam enim congregabis super caput eius, & dominus reddet tibi.
Et post decem versus, Sicut vrbs patens & absque murorum ambitu: sic vir qui non potest loquendo cohibere spiritum suum.
Pro. 26. Et post duos versus, Sicut auis ad alta trāsmulans, & passer quolibet vadens: sic maledictū frustra prolatum in quempiā super-
C ueniet. Flagellum equo, & chamus asino, & virga dorso imprudentiū. Ne rñdeas stulto iuxta stultitiā suam, ne efficiaris ei similis. Respondе stulto iuxta stultitiā suam, ne sibi sapiens esse videatur. Et post decē versus,
Ibidem. Sicut canis qui reuertitur ad vomitū suū, sic imprudens qui iterat stultitiam suā. Vidisti hominem sapientem sibi videri, magis illo spem habebit stultus. Dicet piger, leo est in via, & leæna in itineribus. Sicut ostiū vertitur in cardine suo, ita piger in lectulo suo. Abscondit piger manus sub ascella sua, & laborat si ad os suū eas conuerterit. Sapientior piger videtur septē viris loquentibus sententias. Sicut qui apprehendit auribus canē, sic qui transit & impatiens cōmiscetur rixæ alterius. Sicut noxius est qui mittit lanceas & sagittas in mortem, sic vir qui fraudulenter nocet amico suo, & cum fuerit deprehensus, dicit, ludens feci. Cum defecerint ligna, extinguitur ignis: & susurrone subtracto, iurgia conquiescunt. Sicut carbones ad prunas, & ligna ad ignē, sic homo iracundus suscitat rixas. Verba susurratoris quasi simplicia, & ipsa perueniunt ad
Ibidem. intima ventris. Et post tres versus, Labijs
D suis intelligitur inimicus, cum in corde tractauerit dolos. Quando submiserit vocem suam, ne credideris ei, qm̄ septem nequitiæ sunt in corde illius. Qui operit odium fraudulenter, reuelabitur malitia eius in cōcilio.
Qui fodit foueam, incidet in eam: & qui volui lapidem, reuertitur ad eum. Lingua fallax non amat veritatem, & os lubricū operatur ruinas. Ne glorieris in crastinū, ignoPro.27. rans quid superuentum pariat dies. Laudet te alienus, & non os tuum: extraneus, & nō labia tua. Et post quatuor versus, Melior est
Ibidem. manifesta correptio, quam amor absconditus. Meliora sunt vulnera diligētis, quam fraudulenta odientis oscula. Et post tres ver-
Ibidem. sus, Amicum tuum, & amicum patris tui ne
Ibidem. dimiseris. Et post aliquos versus, Infernus & perditio non replentur: similiter & oculi hominum insatiabiles. Qūo probatur in cō flatorio argentum, & in fornace aurum, sic probatur homo in ore laudantis. Si contuderis stultum in pila, quasi ptisanas feriente desuper pilo, non auferetur ab eo stultitia eius. Et post aliquos versus, Vir pauper ca-Pro.28. lumniās pauperes, similis imbri vehementi in quo paratur fames. Qui derelinquunt legē, laudāt impiū: qui custodiūt, succendunt contra eū. Viri mali nō cogitāt iudiciū, qui autem

E autem requirunt dñm, animaduertunt omnia. Melior est pauper ambulãs in simplicitate sua,q̃ diues in prauis itineribus. Et post
Ibidem. duos versus, Qui coaceruat diuitias vsuris & fœnore liberali, in pauperes congregat eas. Qui declinat aurẽ suã ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. Qui decipit iustos in via mala, in interitu suo corruet, & simplices possidebũt bona eius. Et post qua
Ibidem. tuor versus, Qui abscõdit scelera sua, non dirigetur: qui aũt cõfessus fuerit & reliquerit ea, misericordiã cõsequetur. Btus homo qui semper est pauidus: qui vero mentis est duræ, corruet in malũ. Itẽ post aliquos versus, Vir fidelis multũ laudabitur, qui autem festinat ditari, nõ erit innocens. Qui cognoscit in iudicio faciem, nõ facit bene: iste & ꝑ bucellã panis deserit veritatẽ. Vir qui festinat ditari & alijs inuidet, ignorat ꝙ egestas supueniet ei. Qui corripit hominẽ, gratiã postea inueniet apud eum, magis quam ille qui per linguæ blandimenta decipit. Qui subtrahit aliquid a patre suo & a matre, & dicit, hoc non est peccatum, particeps homicidæ est. Qui se iactat & dilatat, iurgia concitat: qui autem sperat in domino, sanabitur. Qui confidit in corde suo, stultus est: q autem graditur sapienter, ipse saluabitur.
F Qui dat pauperi, non indigebit: qui despicit deprecantem, sustinebit penuriam. Et
Pro.29. post aliquos versus, Hõ qui blandis fictisq; sermonibus loquitur amico suo, rete expandit gressibus eius. Et post aliquos versus,
Ibidem. Seruus verbis non potest erudiri, quia qd dicis intelligit, & respondere contemnit. Vidisti hominem velocem ad loquendũ, stulti tia magis speranda est, q̃ illius correptio. Et
Ibidem. post quatuor versus, Superbum sequitur humilitas, & humilem suscepit gloria. Qui cũ fure partitur, odit animam suam, adiurantem audit & non iudicat. Qui timet hominem, cito corruet: qui autẽ sperat in domino, subleuabitur. Multi requirunt faciem principis, & a domino iudicium egreditur singulorum. Abominãtur iusti virum impium, & abominantur impij eos qui in recta sunt via. Et post aliquos versus, Duo ro
Pro.30. gaui ne deneges mihi antequã moriar, Vanitatem & verba mendacia longe fac à me, Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi: tribue tantum victui meo necessaria, ne forte saturatus illiciar ad negandum, & dicam, Quid est dominus & egestate compulsus furer, & peierem nomen dei mei. Ne accuses seruum ad dñm suum, ne forte maledicat tibi, & corrues. Et post aliquantũ, Aperi os G
Pro.31. tuũ, decerne quod iustũ est, & iudica inopem & pauperem. Satis sint ista de parabolis. Deinde librũ alium Salomonis qui vocatur Ecclesiastes intuentes, similiter ea, quæ in illo inuenerimus huic operi apta, monstremus.

ET vidi quia tantum præcederet sapien- Eccl. 1.
tia stultitiam, quantũ differe lux à tenebris. Sapientis oculi in capite eius, stultus aũt in tenebris ambulat. Et post aliquantũ, Custodi pedem tuũ ingrediens domũ dei, Multo .n. melior est obedientia q̃ stultorũ victimæ, qui nesciunt quid faciunt mali. Ne temere quid loquaris, neq; cor tuũ sit velox ad proferendũ sermonem corã deo. Deus .n. in cœlo & tu super terram, idcirco sint pauci sermones tui. Multas curas sequunt somnia, & in multis sermonibus inuenitur stultitia. Si quid vouisti deo, ne moreris reddere: displicet .n. ei infidelis & stulta promissio. Sed quodcunq; voueris redde. Multoq; melius est non vouere, q̃ post votum promissa non reddere. Ne dederis os tuũ vt peccare facias carnẽ tuã, Neq; dicas corã angelo, nõ est prouidentia, ne forte iratus deus super sermone tuos dissipet cuncta opera manuũ tuarum. Vbi multa sunt somnia, plurimæ vanitates & sermones innumeri. Tu vero deum time. Et post sex versus, H
Auarus nõ implebit pecunia, & qui amat diuitias, fructus non capiet ex eis. Et post ali- Ibidem.
quantum, Melius est ire ad domũ luctus, q̃ Eccl. 7.
ad domũ cõuiuij. In illa .n. finis cunctorum admonetur hominũ, & viues cogitat quid futurũ sit. Melior est ira risu, quia ꝑ tristitiã vultus corrigitur animus delinquẽtis. Cor sapientiũ vbi tristitia est, & cor stultorũ vbi lætitia. Melius est à sapiente corripi, q̃ stultorum adulatione decipi: quia sicut sonitus spinarum ardentium sub olla, sic risus stulti. Et post quatuor versus, Melior est patiẽs arrogante. Ne velox sis ad irascendũ, quia ira in sinu stulti requiescit. Ne dicas, quid putas causæ est, ꝙ priora tempora meliora fuere quàm nunc sunt: Stulta est .n. huiusce modi interrogatio. Et post tres versus, Hoc Eccl. 8.
aũt plus habet eruditio & sapientia, ꝙ vitã tribuunt possessori suo. Et aliquanto post, Ego os regis obseruo, & præcepta iuramenti dei. Ne festines recedere à facie eius, neq; permaneas in opere malo. Et paulo post, Ex
Ibidem. eo ꝙ peccator, inquit, centies facit malum, &

I & per patientiã sustentatur, ego cognoui ꝙ erit bonũ timentibus deũ, qui verentur faciem eius. Nõ sit bonum impio, nec prolõgentur dies eius, sed quasi vmbra transeant qui non timent faciem dei. Et post aliquan
Eccl. 9. tum, Dicebam ego meliorẽ esse sapientiam fortitudine. Et post quatuor versus, Melior est sapiẽtia q̃ arma bellica: & qui in vno pec cauerit, multa bona perdet. Et post duos versus, Precioſior est sapiẽtia & gloria par
Eccl. 10 ua, ad tũpus stultitia. Et post aliquos ver-
Ibidem. sus, Qui fodit foueã incidet in eã: & qui dissipat sepẽ, mordebit eum coluber. Qui trãsfert lapides, affligetur in eis: & qui scindit ligna, vulnerabitur ab eis. Si retusum fuerit ferrum, & hoc nõ vt prius, sed heberatũ fuerit, multo labore exacuet, & post industriã sequetur sapientia. Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit. Verba oris sapientis gratia, & labia
Eccl. 11 insipiẽtis præcitabũt eam. Et paulo post, Lę tare ergo iuuenis in adolescentia tua, & in bono sit cor tuum in diebus iuuentutis tuę, & ambula in vijs cordis tui, & in intuitu
Eccl. 12 oculorũ tuorũ, & scito ꝙ pro omnibus his K adducet te deus in iudiciũ. Auser irã à corde tuo, & amoue malitiã à carne tua. Adolescẽtia .n. & voluptas vana sunt. Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ. Et post
Ibidem. aliquos versus. Deũ time, & mandata eius obserua.

Ex cãti. Allegoricus Christi & Eccle sæ amor. R Estat ille liber Salomonis cuius inscriptio est Canticũ canticorũ. Sed de illo in hoc opus quid trãsferre possumus: cũ totus amores sanctos Christi & Ecclesiæ figurata locutione cõmendet, & prophetica pronunciet altitudine: nisi ꝙ in eo quãuis sit ad intelligẽdũ difficillimus, possumus tñ facile aduertere, quantũ sit diuina illa & diuinitus inspirata charitas appetẽda, quãtiq; pendẽda: quandoquidem nõ ibi semel dicit
Cãti. 2. sed alio loco iterũ ac tertio repetitur. Adiuro vos filiæ Hierusalẽ per capreas ceruosq; camporũ, ne suscitetis neq; euigilare faciatis dilectam donec ipsa velit. Adiuro vos filiæ Hierusalẽ in virtutibus & viribus agri, si leuaueritis charitatẽ quoadusq; velit. Ecclesia quippe, in qua vtiq; sumus his verbis exhortatur filias suas, hoc est, seipsam in plurimis constitutam. Ipsa est ager dei fructuosissimus, cuius virtutes & vires magnæ
L sunt, ad quas amãdo Christũ martyres peruenerũt. Nã quousque vult ille dilectæ suę in hac interim vita charitatem leuari, nisi quousq; ipse docuit verbo, & suo est hortatus exẽplo dicens, Maiorẽ hac charitatẽ nemo habet, q̃ vt animã suã ponat quis ꝑ amĩ eis suis: & quod dixit, efficiẽs. Vnde ne ad ipsum solum hoc pertinere videretur, ait Ioãnes in epistola sua, Sicut Christus ꝑ nobis 1. Ioã. 3.
animã suam posuit, sic & nos debemus animas ꝑ fratribus ponere. Hoc ergo est quoCãti. 2. aduſq; velit. Legitur etiã in eodẽ cantico, Ordinate in me charitatẽ. Christus quoq; ipse ibi dicit, Pulchra es amica mea, suauis Cãti. 6.
& decora sicut Hierusalẽ. Et alibi, Quàm Cãti. 7:
pulchra es & q̃ decora charissima in deli- Cãti. 8.
tijs. Et alio loco, Pone me vt signaculũ super cor tuũ, vt signaculum super brachium tuũ, quia fortis est vt mors dilectio dura, sicut infernus æmulatio. Et post vnum versum, Aquæ multæ nõ potuerũt extinguere charitatẽ, nec flumina obruent illã. Si dederit homo oẽm substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam.

QVi nouerunt eum, ignorant dies illius. Iob. 24.
Alij terminos transtulerũt, diripuerũt Ex Iob.
greges & rapuerunt eos. Asinum pupillorũ De chaabegerunt & abstulerunt pro pignore bouẽ ritate &
viduæ. Et post quinq; versus, Agrum non patien-
suum demetunt, & vineam eius quem vi op tia.
pressерunt vindemiant. Nudos dimittunt M
homines, indumenta tollentes, quibus non Iob. 24.
est operimẽtũ in frigore. Et post duos versus, Vim fecerunt deprædantes pupillos, & vulgum pauperem spoliauerunt. Nudis & incedentibus absq; vestitu & esurientibus tulerunt spicas. Et post duos versus, De ciuitatibus fecerunt viros gemere, & anima vulneratorũ clamauit, & deus inultam abire non patitur. Ipsi fuerunt rebelles lumini, Nescierunt vias eius, nec reuersi sunt ꝑ
semitas illius. Et post aliquos versus, Con- Ibidem.
teratur quasi lignum infructuosum, pauit enim sterilem, & quæ non parit, & viduæ bene non fecit. Detraxit fortem in fortitudine sua. Et post aliquantum, Auris audiẽs beatificabit me, & oculus videns testimoniũ Iob. 29.
reddebat mihi, quòd liberassem pauperem vociferantem, & pupillũ cui non esset adiutor. Benedictio perituri super me veniebat, & cor viduæ consolatus sum. Iustitia indutus sum, & vestiui me sicut vestimento & diademate iudicio meo. Oculus fui cæco, & pes claudo. Pater erã pauperum, & causam quã nesciebam, diligenter inuestigabam. Cõ A
terebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædã. Et aliquanto post, Si am- Iob. 31.
bulaui

bulaui in vanitate, & festinauit in dolo pes meus, Appendat me in statera iusta, & sciat deus simplicitatē meam. Si declinauit gressus meus de via: & si secutus ē oculus meus cor meū, & in manibus meis adhæsit macula. Et post duos versus, Si deceptum est cor meū super mulierē, & si ad ostiū amici mei insidiatus sum. Et post duos versus, Hoc.n. nefas est, & iniquitas maxima. Ignis est vsq; ad perditionē deuorans, & omnia eradicās genimina. Si contempsi iudiciū subire cum seruo meo & ancilla mea, cū disceptarēt aduersum me. Et post quatuor versus, Si negaui quod volebāt pauperibus, & oculos viduę expectare feci. Si cōmedi bucellā meam solus, & nō comedit pupillus ex ea. Quia ab infantia mea creuit mecum miseratio, & de vtero matris meæ egressa est mecum. Si despexi pereuntem, eo q̄ nō habuerit vestimētū, & absq; operimēto pauperē. Si nō bñdixerūt mihi latera eius, & de velleribus ouiū mearū calefactus est. Si leuaui super pupillum manum meam, etiā cū viderem me superiorem in portis. Et post quinq; versus, Si putaui aurum robur meū, & obrizo dixi, fiducia mea. Si lætatus sum super multas diuitias meas, & quia plurima reperit manus mea. Et post sex versus, Si gauisus sum ad ruinā eius qui me oderat, & exultaui q̄ inuenisset eū malū. Et post quatuor versus, Foris non mansit peregrinus, ostiū meū viatori patuit. Si abscondi quasi homo peccatū meū, & celaui in sinu meo iniquitatē meā. Si expaui ad multitudinem nimiam, & despectio propinquorum terruit me, & nō magis tacui, nec egressus sum ostium. Quis mihi tribuat auditorem, vt desideriū meū omnipotens audiat, & librum scribat ipse qui iudicat, vt in humero meo portem illum, & circundem quasi coronam mihi? Per singulos gradus meos pronunciabo illum, & quasi principi offerā eum. Si aduersum me terra mea clamat, & cū ipsa sulci eius deflēt. Si fructus eius comedi absq; pecunia, & animā agricolarū afflixi. Nunc iā de libris Prophetarū quæ sunt huic operi necessaria colligamus, Ac primū de his Prophetis qui ꝓpter breuitatē voluminū suorū minores vocant.

C Ergo apud Osee Prophetā ista cōperimus.

Osee. 4. Ex Osee Quō terra inumeris inquina

AVdite verbum domini filij Israel, quia iudicium dño cum habitatoribus terræ. Non est enim veritas & non misericordia, & non scientia dei in terra. Maledictum & mendaciū & homicidium, & furtū, & adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinē tā peccatetigit. Et post aliquos versus, Quia tu scientiā repulisti, repellam te ne sacerdotio fungaris mihi. Et paulopost, Quoniā dīm reliquerunt in nō custodiēdo. Fornicatio, & vinum & ebrietas aufert cor. Et post aliquos versus, Quoniam ipsi cū meretricibus versabantur, & cum effœminatis sacrificabant. Et populus non intelligens vapulabit. Si fornicaris tu Israel, nō delinquat saltē Iuda: Et nolite ingredi in Galgala, & ne ascendatis in Bethaue, neq; iuraueritis, viuit dñs. Et post aliquos versus, Nō dabunt cogitationes suas vt reuertantur ad dīm deū suum, quia spūs fornicationis in medio eorum & dīm non cognouerunt. Et post aliquos versus, Iudicia tua quasi lux egredientur, quia misericordiam volui & non sacrificium, & scientiā dei plus quam holocausta. Et post aliquantū, Seminate vobis in iustitia, & metite in ore misericordiæ. Innouate vobis nouale. Tempus aūt requirendi dīm, cum venerit qui docuit vos iustitiā. Et post aliquos versus, Et tu ad dominū deum conuerteris. Misericordiam & iudicium custodi, & spera in domino deo semper. Et post aliquos versus. Ego autem dominus deus tuus eduxi te de terra Aegypti, & dominum absque me nescies, & saluator non est præter me. Et post aliquos versus. Conuertere Israel ad dominum deum tuum, quoniam corruisti in iniquitate tua. Tollite vobiscū verba & conuertimini ad dominū. Dicite ei Omnem iniquitatē aufer, & accipe bonum, & reddemus vitulos labiorum nostrorum.

Osee. 4. Ibidem. Osee. 5. Osee. 6. Osee. 10 Osee. 12. Osee. 13.

EXpergiscimini ebrij, & flete & vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine, quoniā perijt ab ore vestro. Gens.n. ascendit super terrā meam fortis & innumerabilis. Et post aliquantum, Nunc ergo dicit dominus, Conuertimini ad me in toto corde pœnitē vestro, in ieiunio & fletu, & in planctu, & tiam, scindite corda vestra, & non vestimēta vestra, & cōuertimini ad dominū deū vestrū, quia benignus & misericors est.

Iohel. 1. Ex Iohele. Adhortatio

HAec dicit dominus, Super tribus sceleribus Iuda, & super quatuor nō cōuertam eum, eo quòd abiecerint legem domini, & mandata eius non custodierint. Deceperunt enim eos idola sua, post quæ abierunt patres eorum. Et post duos versus, Hęc dicit dominus, Super tribus sceleribus Israel, & super quatuor non conuertam eum, pro eo quòd vendiderint argento iustū, & pauperem

Ioel. 2. Amos. 2. Ex libro Amos. In paupertā idolo latras. Abac. 2. Ibidem.

perē pro calciamentis. Qui cōterunt super puluerem terræ capita pauperum, & viā humilium declinant. Et filius ac pater eius ierunt ad puellam, vt violarent nomen sanctum meum. Et post vnum versum, Et vinum, inquit, damnatorum bibebant in domo dei sui. Et post aliquātum, Quærite dominū & viuetis. Et post tres versus, Quærite dominū & viuite. Et post octo versus, Odio habuerunt in porta corripientem, & loquentem perfecte abominati sunt. Idcirco pro eo quòd diripiebatis pauperem, & prædam electā tollebatis ab eo. Et post tres versus. Quia cognoui multa scelera vestra, & fortia peccata vestra. Hostes iusti, accipientes munus, & pauperes in porta deprimentes. Et post duos versus, Quęrite bonū & non malum vt viuatis, & erit dominus deus exercituum vobiscum sicut dixistis. Odite malum, & diligite bonum & constituite in porta iudiciū, si forte misereatur dominus exercituum reliquijs Ioseph. Et post aliquos versus, Qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris, Qui comedetis agnum de grege, & vitulum de medio armenti, qui canitis ad vocem psalterij. Sicut Dauid putauerunt se habere vasa cantici, bibentes in phialis vinū, & optimo vnguento delibuti, & nihil patiebātur super cōtritionem Ioseph. Et post aliquantum, Audite hoc qui conteritis pauperem, & deficere facitis egenos terræ, dicentes, Quando transibit mensis, & venūdabimus merces, & sabbatum, & aperiemus frumentum: vt minuamus mensuram, augeamus siclum, & supponamus stateras dolosas, vt possideamus in argēto egenos & pauperes ꝓ calciamentis, & quisquilias frumenti vendamus.

Mich. 6. Ibidem. Ibidem. Amos. 6 Amos. 8

VAe qui cogitatis inutile, & operamini malū in cubilibus vestris. In luce matutina faciunt illud, quoniā contra deum manus eorum: Et conculcauerunt agros, & violenter tulerunt, & domos rapuerunt, & calumniabantur virum & domū eius, virū & hæreditatem eius. Et post aliquantū, Audite hæc principes domus Iacob, & iudices domus Israel, qui abominamini iudicium & omnia recta peruertitis. Qui ædificatis Sion in sanguinibus, & Hierusalē in iniquitate. Principes eius in muneribus iudicabāt, & sacerdotes eius in mercede docebant. Et Prophetæ eius in pecunia diuinabāt, & super dominū requiescebāt dicētes, Nūquid nō deus in medio nostrū? Nō venient super nos mala. Et post aliquantū, Indicabo tibi quid sit bonū, & quid dñs quærat à te. Vtiq; facere iudiciū, & diligere misericordiā, & solicitū ambulare cum deo tuo. Et post tres versus, Adhuc ignis in domo impij, thesauri iniquitatis, & mēsura minor iræ plena. Nunquid iustificabo stateram impiā, & saccelli pōdera dolosa? In quibus diuites eius repleti sunt iniquitate, & habitātes in ea loquebātur mē daciū, & lingua corū fraūdulenta in ore corū. Et post duodecim versus, Væ mihi quia factus sum sicut qui colligit in autūno racemos vindemię. Nō est botrus ad comedendū, pręcoquas ficus desiderauit anima mea. Perijt sanctus de terra, & rectus in hominibus nō est. Oēs in sanguine insidiātur. Vir fratrē suum venatur ad mortē, malum manuū suarū dicunt bonū. Princeps postulat, & iudex in reddendo est, & magnus locutus est desideriū animæ suę.

Mich. 6. Mich. 7.

COntra me factū est iudiciū, & contradictio potentior. Propter hoc lacerata est lex, & non peruenit vsq; ad finem iudiciū, quia impius prævalet aduersus iustum, propterea egreditur iudicium peruersum. Et paulopost, Iustus autē in fide sua viuet. Et quō vinū potantē decipit, sic erit vir superbus, & non decorabitur. Et post aliquantū, Quid prodest sculptile, quia illud sculpsit fictor suus, conflatile & imaginem falsam, quia sperauit in figmento fictor eius vt faceret simulachra multa? Væ qui dicit ligno, expergiscere: surge, lapidi tacenti. Nūquid ipse docere poterit? Ecce iste coopertus est auro & argento, & omnis spiritus nō est in visceribus eius. Dominus autem in templo sancto suo, sileat à facie eius omnis terra.

H Abac. 1. Ex Abacuc conterra idolo latras. Abac. 2. Ibidem.

DIsperdam, inquit, de loco hoc reliquias Baal, & nomina ædituorū cum sacerdotibus, & eos qui adorant super tecta militiā cœli, & adorant & iurāt in domino, & iurāt in Melchon, & qui auertūtur de post tergū domini, & qui non quæsierint dominū, nec inuestigauerunt eum. Silete à facie domini, quia iuxta est dies dñi. Et post aliquot versus, Et erit in tēpore illo, scrutabor Hierusalem lucernis, & visitabo super viros defixos in fecibus suis, qui dicunt in cordibus suis, Non faciet bene dñs, & non faciet male. Et post aliquot versus, Cōuertite, cōgregamini gens non amabilis, priusquā pariat iussio quasi puluerem transeuntē diē, antequā veniat sup vos dies furoris dñi. Quęrite dīm oēs mansueti terræ, qui iudicium eius estis operati.

Soph. 1. Ex Sophonia. Minatur peccatoribus die iudicij vt resipiscant. Soph. 1. Soph. 2.

operati. Quærite iustum, quærite mansuetum: si quomodo absconda mini in die furoris domini. Et post aliquantum, Et derelinquam in medio tui populum pauperem & egenum, & sperabũt in nomine domini reliquiæ Israel. Non facient iniquitatem, nec loquentur mendacium, & nõ inuenietur in ore eorum lingua dolosa. Soph. 3.

Ex Zacharia. Ad iustitiam vocantur peccatores.

ET dixit ad me, Hæc est maledictio quæ egreditur super faciem omnis terræ, quia omnis fur sicut ibi scriptũ est, iudicabitur, & omnis iurans, ex hoc similiter iudicabitur. Educam illud, dicit dñs exercituum, & veniet ad domum furis, & ad domum iurãtis in nomine meo mendaciter, & commorabitur in medio domus eius, & consumet eum, & ligna eius & lapides eius. Et post aliquantum. Et factum est verbum domini ad Zachariam dicens, Hæc ait dñs exercituum dicens, Iudicium verum iudicate, & misericordiam, & miserationes facite vnusquisq; cum fratre suo: & viduã & pupillũ, & aduenã, & pauperẽ nolite calumniari, & malũ vir fratri suo nõ cogitet in corde suo. Zach. 5. K Zach. 7.

Item post aliquantum, Loquimini veritatẽ vnusquisq; cũ proximo suo. Veritatẽ & iudiciũ pacis iudicate i portis vestris, & vnusquisq; malũ cõtra amicũ suũ ne cogitetis in cordibus vestris, & iuramẽtũ mẽdax ne diligatis. Omnia.n. hæc sunt quæ odi, dicit dñs. Zach. 8.

Ex Malachia, De Deo vno colendo, & amando pximo. Malac. 1

FIlius honorat patrẽ, & seruus dñm suũ. Si ergo pr ego sum, vbi est honor meus? Et si dñs ego sum, vbi est timor meus, dicit dñs exercituum? Et paulopost, Ego dedi vos contemptibiles & humiles omnibus populis. Sicut non seruastis vias meas, & accepistis faciem in lege. Nunquid nõ pater vnus omniũ nostrum? Nunquid non deus vnus creauit nos? Quare ergo despicit vnusquisque fratrem suum, violans pactum patrum nostrorum? Transgressus est Iudas & abominatio facta est in Israel, & in Hierusalẽ, quia contaminauit Iudas sanctificationem dñi quam dilexit, & habuit filiam dei alieni, Disperdet dñs virum qui fecerit hoc, magistrũ & discipulum de tabernaculis Iacob, & offerentem munus dño exercituum. Et L hoc rursum fecistis, Operiebatis lachrymis altare dñi fletu & mugitu: ita vt vltra non respiciam ad sacrificium nec accipiam placabile quid de manu vestra. & dixistis, Quã ob causam? quia dñs testificatus est inter te & vxorem pubertatis tuæ, quam tu despexisti. Et hæc particeps tua vxor fœderis tui. Nonne vnus fecit, & residuum spiritus eius es? Et quid vnusquisque quærit, nisi semen dei? Custodite ergo spiritum vestrum, & vxorem adolescentiæ tuæ noli despicere. Cum odio habueris eam, dimitte dicit dñs deus Israel. Operiet aũt iniquitas vestimentum eius, dicit dñs exercituum. Custodite spiritum vestrum, & nolite despicere. Laborare fecistis dñm in sermonibus vestris, & dixistis, In quo eum fecimus laborare? In eo cum diceretis, Omnis qui facit malum, bonus est in conspectu dñi, & tales ei placẽt. Aut certe vbi est dies iudicij? Et post aliquot versus, Et accedam ad vos, inquit, in iudicio, & ero testis velox maleficis & adulteris & periuris, & qui calumniantur mercedem mercenarij, & humiliant viduas & pupillos, & opprimunt peregrinũ, nec timuerunt me, dicit dñs exercituum. Ego.n. sum dñs, & nõ mutor, & vos filij Iacob nõ estis consumpti. A diebus.n. patrum vestrorum M recessistis à legitimis meis, & non custodistis. Reuertimini ad me, & reuertar ad vos, dicit dominus exercituum. Et post aliquos versus, Inualuerunt super me verba vestra, dicit dominus: Et dixistis, Quid locuti sumus? Dixistis, Vanus est qui seruit deo. Et quod emolumentũ, quia custodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus tristes corã domino exercituum? Ergo nunc beatos dicimus arrogantes. Siquidem ædificati sunt facientes iniquitatem, & tentauerũt deum, & salui facti sunt. Tunc locuti sunt timentes deum vnusquisque cum proximo suo, Et attendit dominus & audiuit, & scriptus est liber monumenti coram eo, timentibus dominum, & cogitantibus nomen eius. Et erit mihi, ait dominus exercituum, in die qua ego facio in peculium, & parcam eis sicut parcit vir filio suo seruienti sibi. Et cõuertimini, & videbitis quid sit inter iustum & impium, & inter seruientem deo, & non seruientem ei. Ecce enim dies veniet succensa quasi caminus, & erunt omnes superbi, & omnes facientes iniquitatem stipula. Et inflammabit eos dies veniens, dicit dominus exercituum, quæ non relinquet eis radicem & germen. Orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius: & egrediemini & salietis sicut vituli de armento, & calcabitis impios cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum, in die qua ego facio dicit dominus exercituum. Malac. 4 A Ibidem.

Lauamini,

Esa. 1. Ex Esa. Comminatur & increpat impios.

LAuamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Quiescite peruerse agere, discite benefacere, quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam, & venite & arguite me dicit dñs. Et post aliquos versus, Argentum tuum versum est in scoriam, vinũ tuum mixtum aqua. Principes tui socij furum, Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non iudicant, & causa viduæ non ingreditur ad eos. Esa. 1.

Esa. 2.

Et paulo post, Domus Iacob venite ambulemus in lumine domini. Proiecisti.n. populum domum Iacob, quia repleti sunt vt olim, & augures habuerunt vt Philistijm, & pueris alienis adhæserunt. Et post tres versus, Repleta est terra eius idolis, opus manuũ suarum adorauerunt, quod fecerũt digiti eorum. Et post paucos versus, Quia dies domini exercituũ super omnem superbum & excelsum & super oẽm arrogãtem, & humiliabitur. Et paulopost, Populum meum exactores sui spoliauerunt, & mulieres dominatæ sunt eis. Populi meus, qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant. Et post aliquos versus, Vos enim depasti estis vineam meã, rapina pauperis in domo vestra. Quare atteritis populum meum, & facies pauperum cõmolitis, dicit dominus exercituũ? Et dixit dñs, Pro eo q̃ eleuatæ sunt filiæ Sion, & ambulauerunt extẽto collo, & nutibus oculorum ibant & plaudebant, ambulabant & in pedibus suis composito gradu incedebãt. B Ibidem. Esa. 3. Ibidem.

Esa. 5.

Et paulopost, Væ qui coniungitis domũ ad domum, & agrum ad agrũ copulatis vsq; ad extremum loci vt auferatis pximo. Symmachus & Theodotiõ, donec deficiat, vel non sit locus transtulerunt. Nunquid habitabitis vos soli in medio terræ? In auribus meis sunt hęc, dicit dominus exercituũ. Et post tres versus, Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandã, & potandum vsq; ad vesperam, vt vino æstuetis. Cithara & lyra, & tympanũ, & tibia, & vinum in conuiuijs vestris, & opus domini nõ respicitis, nec opera manuũ eius consideratis. Et post aliquot versus, Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras: ponentes amarũ in dulce, & dulce in amarum. Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes. Væ qui potentes estis ad bibendũ vinũ, & viri fortes ad miscendã ebrietatem. Qui iustificatis impium pro muneribus, & iustitiã iusti aufertis ab eo. Et aliquanto post, Væ qui condunt leges iniquas, & scripserunt vt opprimerẽt in iudicio pauperes, & vim facerent causę humilium populi mei, vt essent viduę præda eorum, & pupillos diriperent. Et post paulum, Requiescet super eum spũs domini, spiritus sapientię, & intellectus, spũs consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & repleuit eum spũs timoris dñi. Non secundum visionem oculorũ iudicabit, neq; secundum auditum aurium arguet, Sed iudicabit in iudicio pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ. Et percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorũ suorum interficiet impium. Et erit iustitia ciugulum lumborum eius, & fides cinctorium renum eius. Et post aliquot versus, Ecce deus saluator meus, fiducialiter agam, & non timebo. Quia fortitudo mea & laus mea dominus deus, & factus est mihi in salutem. Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris: & dicetis in illa die, Confitemini domino, & inuocate nomẽ eius, Notas facite in populis adinuentiones eius, mementote qm̃ excelsum est nomen eius. Cãtate domino, qm̃ magnifice fecit, annunciate hoc in vniuersa terra. Exulta & lauda habitatio Siõ, quia magnus in medio tui sanctus Israel. Et post aliquos versus. Et quiescere faciam superbiam infidelium, & arrogantiam fortium humiliabo. Item post aliquantum, Dicit Dominus deus Israel, In die illa inclinabitur homo ad factorem suũ, & oculi eius ad sanctum. Israel respicient: & non inclinabitur ad altaria, q̃ fecerunt manus eius, & quæ operati sunt digiti eius. Nõ respiciet lucos & delubra. Et post aliquantũ, Vocabit, inquit, dominus deus exercituũ in die illa ad fletum & ad planctum, & ad caluitiũ, & ad cingulum sacci. Et ecce gaudium & lætitia occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere carnes & bibere vinum. Comedamus & bibamus, cras.n. moriemur. Et reuelata est in auribus meis vox domini exercituum. Si dimittetur iniquitas hæc vobis donec moriamini, dicit dñs deus exercituũ. Item post aliquãtũ, Aperite portas & ingredietur gens iusta, custodiens veritatem. Vetus error abijt, seruabis pacem: pacem, quia, in te sperauimus: Sperantes in domino in seculis æternis, in domino deo forti in perpetuum, C Esa. 10 Esa. 11 Esa. 13 Esa. 17 Esa. 22. Esa. 26. D E

Ibidem. Et poſt ſex verſus, In ſemita iudiciorũ tuorum domine ſuſtinuimus te, nomen tuum & memoriale tuum in deſiderio animæ. Anima mea deſiderauit te in nocte: ſed & ſpiritu meo in præcordijs meis de mane vigilabo ad te. Cum feceris iudicia tua in terra, iuſtitiam diſcent habitatores terræ. Miſereamur impio, & non diſcet facere iuſtitiã. In terra ſanctorum iniqua geſsit, & non videbit gloriam dei. Et poſt aliquantum, Defecit qui præualebit, conſummatus eſt illuſor, & ſucciſi ſunt omnes qui vigilabant ſuper iniquitatem, qui peccare faciebant homines in verbo. Et poſt decem verſus, Væ filij deſertores dicit dominus, vt faceretis conſiliũ & non ex me, & ordiremini telam, & non per ſpm̃ meum, vt adderetur pctm̃ ſuper pctm̃. Ibidem. Et paulopoſt, Hæc dicit dominus deus ſanctus Iſrael. Si reuertamini & quieſcatis ſalui eritis, In ſilentio & in ſpe erit fortitudo veſtra, & noluiſtis. Et poſt viginti verſus, Cõ Ibidem. taminabis laminas ſculptilium argenti tui, & veſtimentum cõflatilis auri tui, & diſperges ea ſicut immundiciam menſtruatæ. Et F poſt aliquantũ, Conuertimini ſicut in profundum receſſeratis filij Iſrael, In die enim illa abijciet vir idola argẽti ſui, & idola auri ſui quæ fecerũt vobis manus veſtræ in pec- Ibidem. catum. Item poſt aliquãtum, Et erit fides in temporibus tuis, diuitiæ ſalutis ſapientia & ſciẽtia, timor dñi ipſe theſaurus eius. Et pau lopoſt, Quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante? Quis habitauit ex vobis cũ ardoribus ſempiternis? Qui ambulat in iuſtitijs, & loquitur veritatẽ: qui proijcit auaritiam & calumniam, & excutit manus ſuas ab omni munere. Qui obturat aures ſuas ne audiat ſanguinem, & claudit oculos ſuos ne videãt oẽ malum. Iſte in excelſis habitabit, munimenta ſaxorum ſublimitas eius, Panis ei datus eſt, & aquæ eius fideles ſunt. Et poſt aliquantum, Memento horum Iacob & Iſrael, quoniam ſeruus meus es tu, Formaui te, ſeruus meus es tu Iſrael, non obliuiſcaris mei. Deleui vt nubẽ iniq̃tates tuas, & quaſi nebulã pcta tua. Reuertere ad me, qm̃ redemi te. Itẽ poſt aliqãtum, Memẽtote iſtud & cõfundamini, redite præuaricatores ad cor. Recordamini prioris ſeculi, quoniã ego deus, & nõ eſt vltra deus, nec eſt ſimilis mei. Et aliquanto poſt, Quis ambulauit in G tenebris et nõ eſt lumẽ ei? Speret in nomine dñi, & innitatur ſuper deũ ſuũ. Itẽ poſt aliquãtũ, Audite me qui ſcitis iuſtũ, populus, lex mea in corde eorũ. Nolite timere opp̃bria hominũ, & blaſphemias eorũ ne timeatis. Sicut.n. veſtimẽtũ, ſic comedet eos vermis: & ſicut lanã ſic deuorabit eos tinea. Salus aũt mea in ſempiternum erit, & iuſtitia mea in generationes generationum. Et poſt Eſa.55. aliquãtũ, Quærite dñm dũ inueniri poteſt, inuocate eũ dũ prope eſt. Derelinquat impius viam ſuam, & vir iniquus cogitationes ſuas, & reuertatur ad dñm, & miſerebitur eius, & ad deũ noſtrũ: quoniã multus eſt ad ignoſcẽdũ. Et poſt viginti verſus, Hæc dicit Eſa.56. dñs, Cuſtodite iudiciũ, & facite iuſtitiã, qa iuxta eſt ſalus mea vt veniat, & iuſtitia mea vt reueletur. Beatus vir qui facit hoc, & filius hominis qui apprehendit iſtũd, Cuſtodiens ſabbatum ne polluat illud, cuſtodiens manus ſuas ne faciat oẽ malũ. Et poſt non multũ, Qui cõſolamini in dijs ſubter omne lignũ frondoſum, immolantes paruulos intorrentibus ſubter imminentes petras. In partibus torrẽtis pars tua, Hæc eſt ſors tua. Et ipſis obtuliſti libamen, obtuliſti ſacrifi- Eſa.57. ciũ. Nũquid ſuper his non indignabor? Itẽ H poſt aliquantum, Me etenim de die in diem quęrunt, & ſcire vias meas volũt, quaſi gens quæ iuſtitiam fecerit, & quæ iudiciũ dei ſui non dereliquerit. Rogant me iudicia iuſtitiæ, appropinquare deo volũt. Quare ieiunauimus & nõ aſpexiſti: humiliauimus animas noſtras, & neſciſti? Ecce in die ieiunij veſtri inuenietur volũtas veſtra, & oẽs debitores veſtros repetitis. Ecce ad lites & cõtentiones ieiunatis, & percutitis pugno impie. Nolite ieiunare ſicut vtq; ad hanc diẽ, vt audiat in excelſo clamor veſter. Nunqd tale eſt ieiuniũ qd̃ elegi, p diẽ affligere hominem animam ſuam? Nunquid contorquere quaſi circulum caput ſuum, & ſaccum & cinerem ſternere? Nunquid iſtud vocabis ieiunium & diem acceptabilem domino? Non ne hoc eſt magis ieiunium qd̃ elegi? Diſſolue colligationes impietatis, ſolue faſciculos deprimentes, Dimitte eos q confracti ſunt liberos, & omne onus dirumpe. Frange eſurienti panem tuum, & egenos vagosq; induc in domum tuam. Cum videris nudum, veſti eum, & carnem tuam ne deſpexeris. Et poſt, quartus verſus, Si abſtu- Ibidem. leris de medio tui catenam, & deſieris digitum extendere & loqui quod non prodeſt, Cum effuderis eſurienti animã tuã, & ani- I mam afflictã repleueris, Orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ, erũt ſicut meridies, &

& requiẽ tibi dabit dñs deus ſemp. Et poſt
Eſa. 65. multa, Populus q ad iracũdiã ꝓuocat me, ante faciẽ meã ſemp: q immolãt i hortis, et ſacrificãt ſup lateres: qui habitãt in ſepulchris, & in delubris idolorũ dormiunt. Et poſt, ſcdus verſus, Qui dñt, recede à me, nõ ap̃ppinques mihi, qa immũdus es, Iſti fumus erũt in furore meo, ignis ardẽs tota die. Ecce ſcriptũ eſt coram me, Nõ tacebo, reddã & retribuam in ſinus eorũ iniqtates vras, & iniqtates patrũ ueſtrorũ ſimul, dicit dñs. Qui ſacrificauerũt ſup mõtes & ſuper colles, exprobrauerũt mihi, & remetiar
Ibidem. opus eorũ primũ in ſinu eorũ. Et poſt aliquos verſus, Et vos, inqt, q dereliqſti dominũ, q obliti eſtis mõtẽ ſctm̃ meũ, q ponitis fortunæ mẽſam, & libatis ſup eã: numerabo vos in gladio, & oẽs in cæde corruetis, ꝓ eo qꝛ vocaui vos, & nõ rñdiſtis, locutus ſum & nõ attẽdiſtis: & faciebatis malũ in
Eſa. 66. oculis meis, & q nolui elegiſtis. Et paulopoſt, Hæc dicit dñs, Cœlũ ſedes mea, & ter
K ra ſcabellũ pedũ meorũ. Quæ eſt iſta domus quã ædificabitis mihi, & qs iſte locus
Ibidem. q̃etis meæ? Omnia hæc manus mea fecit, & facta ſunt vniuerſa iſta, dicit dñs. Ad quem aũt reſpiciã, niſi ad pauperculũ & contritũ ſpũ, & tremẽtẽ ſermones meos? Et poſt, ſextus verſus, Ego illuſiones eorũ eligã, & q̃ timebãt adducã eis: qa vocaui & nõ erat qui rñderet, locutus ſum, & nõ audierunt, feceruntq; malũ in oculis meis, & q̃ nolui elegerũt. Audite legẽ dñi q tremitis ad verbum eius. Dixerũt fratres veſtri odiẽtes vos abijcientes pp nomẽ meum, Glorificetur dominus, & videbimus in lætitia veſtra, ipſi autem confundentur.

Ex Hieremia. Adhortant pec catores ad pœnitẽtiam, exãturque falſi prophetæ.

A Vdite verbũ dñi domus Iacob & oẽs cognationes domus Iſrael. Hæc dicit dñs, Quid inuenerunt patres veſtri in me iniqtatis, quia elõgauerũt à me, & ambulauerunt poſt vanitatẽ, & vani facti ſunt? Et poſt aliquot verſus, Hæreditatẽ meã poſuiſtis in abominationẽ: Sacerdotes non dixerũt, vbi eſt dñs. Et tenentes legẽ neſcierunt me, & paſtores præuaricati ſunt in me. Et Prophetæ prophetauerunt in Baal, & idola ſecuti ſunt. Et paulopoſt, Nũquid obliuiſcetur virgo ornamẽti ſui, aut ſpõſa faſciæ pectoralis ſuæ? Populus vero meus oblitus eſt
Hier. 2. Ibidem. L mei diebus innumeris. Quid niteris bonã oñdere vitam tuã ad q̃rendam dilectionẽ, q̃ inſuper & malitias tuas docuiſti vias tuas: & in alis tuis inuentus eſt ſanguis animarũ pauperũ & innocẽtũ? Non in foſsis inueni eos, ſed in omnibus q̃ ſupra memoraui. Et dixiſti, Abſq; pctõ & innocens ego ſum, & ꝓpterea auertat̃ furor tuus à me. Ecce ego iudicio contendã tecũ, eo ꝙ dixeris, nõ peccaui. Quã vilis es facta nimis iterans vias tuas, & ab Aegypto confunderis, ſicut cõfuſa es ab Aſſur: Nam & ab iſta egredieris, & manus tuæ erũt ſup caput tuũ, qm̃ obtriuit dñs confidentiã tuã. Et paulopoſt, Cõuerti Hier 3. mini filij reuertẽtes, dicit dñs, quia ego vir Hier 4 veſter. Itẽ paulopoſt, Si cõuerteris Iſrael, conuertere ait dñs, ad me cõuertere. Si abſtuleris offendicula tua à facie mea, nõ cõmoueberis. Et iurabis, viuit dñs, i veritate, in iudicio, & in iuſtitia, & bñdicẽt eũ gẽtes, ipſumq; laudabũt. Et paulopoſt, Stultus populus meus me nõ cognouit. Filij inſipien- Ibidem. tes ſunt, & vecordes. Sapiẽtes ſunt, vt faciãt Hier. 5. mala: bene aũt facere neſcierũt. Et poſt ali- M quot verſus, Circumite vias Hieruſalẽ, & aſpicite & cõſiderate, & q̃rite in plateis eius an inueniatis faciẽtẽ iudiciũ, & q̃rẽtẽ fidẽ, & ꝓpitius ero ei. Quòd ſi ẽt, iuuit dñs dixerint, et hoc falſo iurabunt: Dñe, oculi tui reſpiciũt fidẽ. Percuſsiſti eos, et nõ doluerũt: attriuiſti eos, et renuerũt accipere diſciplinã: Indurauerũt facies ſuas ſup petrã, et noluerũt reuerti. Ego aũt dixi, Forſitã pauperes ſunt et ſtulti ignorãtes viã dñi et iudiciũ dei ſui: Ibo igit̃ ad optimates, et loquar eis, ipſi.n. cognouerũt viã dñi et iudiciũ dei ſui. Et ecce magis hi ſimul cõfregerũt iugũ, ruperũt vincula. Et poſt aliquot verſus, Fi Ibidem. lij tui dereliquerũt me, et iurant in ijs qui nõ ſunt dij. Saturaui eos, et mœchati ſunt, et in domo meretricis luxuriabant̃. Equi amatores, et admiſſarij facti ſunt, vnuſquiſque ad vxorẽ ꝓximi ſui hinniebãt. Nunquid ſup his nõ viſitabo, dicit dñs: et in gente tali non vlciſcet̃ manus mea? Et poſt aliquot verſus. Qui poſui arenã terminũ ma- Ibidem. ri, ꝓceptũ ſempiternũ qd̃ nõ ꝓteribit: et cõmouebunt̃ et nõ poterũt, et intumeſcẽt fluctus eius, et nõ trãſibũt illud. Populo autẽ A huic factũ eſt cor incredulũ, et exaſperans. Receſſerũt et abierũt, et nõ dixerũt in cor- Hier. 5. de ſuo, Metuamus dñm deũ nr̃m. Et poſt paucos verſus, Inuẽti ſunt, inqt, in populo meo impij, inſidiãtes quaſi aucupes, laqueos ponentes, et pedicas ad capiẽdos viros. Sicut decipula plena auibus, ſic domus eorum plenæ dolo. Ideo magnificati ſunt et dilatati, incraſſati ſunt & impinguati: & ꝓterie-

runt sermones meos pessime. Causam pupilli non dixerunt, & iudicium pauperum non iudicauerunt. Nunquid super his non visitabo, dicit dominus, aut super gentem huiusce modi non vlciscetur anima mea? Stupor & mirabilia facta sunt in terra. Prophetæ prophetabant mendacium, & sacerdotes applaudebãt manibus suis, & populus meus dilexit talia. Quid igitur fiet in no-
Hier. 6. uissimo eius? Et post aliquot versus, Cui loquar & quẽ contestabor vt audiat? Ecce incircũcisi aures eorum, & audire non possunt. Ecce verbũ domini factum est illis in opprobrium, & nõ suscipiunt illud. Et paulopost, Audite verbum dñi omnis iuda, qui ingredimini per portas has, vt adoretis do-
Hier. 7. minum. Hæc dicit dñs exercituum deus Israel, Bonas facite vias vestras & studia vestra, & habitabo vobiscum in loco isto.
B Nolite confidere in verbis mendacij, dicẽtes, Templum domini, templum domini, templum domini est. Quoniam si bene dixeritis vias vestras & studia vestra, si feceritis iudicium inter virum & proximum eius, aduenæ & pupillo & viduæ non feceritis calũniam, nec sanguinem innocentem effuderitis in loco hoc, & post deos alienos nõ ambulaueritis in malum uobismetipsis, habitabo vobiscũ in loco isto, in terra quã dedi patribus vestris à seculo vsq; in seculum. Ecce vos confiditis vobis in sermonibus mendacij, qui non proderunt vobis, furari, occidere, adulterare, iurare mẽdaciter, libare Baalim, & ire post deos alienos quos ignoratis. Et venistis & stetistis corã me in domo hac, in qua inuocatũ est nomẽ meũ, & dixistis, Liberati sumus, eo ꝙ fecerimus oẽs abominatiões istas. Ergo spelũca latronũ facta est domus ista, in qua inuocatũ est nomẽ meũ in oculis vestris? Ego ego sum, ego vidi, dicit dñs. Ite ad locũ meũ in Silo, vbi habitauit nomẽ meũ à principio, & videte q̃ fecerim ei ꝓp malitiam populi mei Israel. Et nũc quia feceristis omnia opera hæc, dicit dñs, & locutus sum ad vos, mane consurgẽs & loquẽs, & nõ audistis, & vocaui, & nõ rñdistis: faciã domui huic, in qua
C inuocatũ est nomen meũ, & in qua vos habetis fiduciã, & locũ quẽ dedi patribus vestris, sicut feci Silo: & proijciã vos à facie mea, sicut ꝓieci oẽs frẽs vestros vniuersum semẽ Effraim. Tu ergo noli orare ꝓ populo hoc, nec assumas ꝓ eis laudẽ & oronẽ, & nõ obsistas mihi, ꝙa non exaudiã te. Nõne vides quid isti faciant in ciuitatibus Iuda, & in plateis Hierusalem? Filij colligunt ligna, & patres succẽdunt ignẽ, & mulieres conspergunt adipem, vt faciant placẽtas reginæ cœli, & libẽt dijs alienis, & me ad iracundiã ꝓuocent. Nunquid me ad iracũdiã prouocant, dicit dñs? Nõne semetipsos in
Hier. 8. cõfusione vultus sui? Et paulopost, Nunqd qui cadit nõ resurget: & qui auersus est, nõ reuertetur? Quare ergo auersus est populus iste in Hierusalem auersione contentiosa? Apprehenderunt mendacium, & voluerũt
Ibidem. reuerti. Attendi & auscultaui, nemo quod bonum est loquitur. Nullus est qui agat penitentiam super pctõ suo, dicens, Quid feci? Et post paucos versus, Quomodo dicitis, sapientes nos sumus, & lex dñi nobiscũ est? Vere mẽdacium operatus est stylus mẽdax scribarum. Confusi sunt sapientes, perD territi & capti sunt. Verbum.n. domini ꝓiecerunt, & sapientia nulla est in eis. Et pau
Hier. lopost, Quis dabit me in solitudine diuersorum viatorum, & derelinquam populũ meum, & recedã ab eis: quia omnes adulteri sunt & cœtus ꝓuaricatorum, & extenderunt linguam suam quasi arcum mendacij, & non veritatis? Confortati sunt in terra, quia de malo ad malum egressi sunt, & me nõ cognouerunt dicit dñs. Vnusquisq; se à proximo suo custodiat, & in omni fratre suo nõ habeat fiduciã: ꝙa omnis frater supplãtãs supplãtabit, & omnis amicus fraudulẽter incedit, & vir fratrem suũ deridebit, & veritatẽ nõ loquentur. Docuerũt.n. linguã suã loqui mendacium, vt inique agerent laborauerunt. Habitatio tua in medio doli, In dolo renuerunt scire me, dicit dñs. Propterea hæc dicit dñs exercituũ, Ecce ego conflabo & ꝓbabo eos. Quid.n. aliud faciã à facie filię populi mei? Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta est in ore suo: pacem cum amico suo loquitur, & occulte ponit insidias. Nunquid super his non visitabo dicit dominus: aut in gente tali non vlciscetur anima mea? Et paulopost, Hæc
Ibidem. dicit dñs, Non glorietur sapiens, in sapiẽtia E sua, & nõ glorietur fortis in fortitudine sua, & nõ glorietur diues in diuitijs suis: sed in hoc glorietur qui gloriat, scire & nosse me, ꝙa ego sum dñs, qui facio misericordiã & iudiciũ & iustitiã in terra. Hæc.n. placẽt
Hie. 10. mihi ait dñs. Et post aliquot versus, Hæc dicit dñs, Iuxta vias gẽtiũ nolite discere, & à signis cœli nolite metuere quę timẽt gẽtes, quia

ꝙa leges populorũ vanæ sunt. Quia lignũ de saltu ꝑcidit opus manus artificis in ascia. Argẽto & auro decorauit illud, clauis & & malleis cõpegit vt nõ dissoluatur. In similitudinẽ plasmæ fabricata sunt, & nõ loquent: portata tollent, quia increderе non valent. Nolite ergo timere ea, quia nec male pũt facere, nec bene. Non est similis tui dñe, magnus es tu, & magnũ nomẽ tuũ in fortitudine, Quis nõ timebit te ò rex gentium? Tuũ est.n. decus, & inter cunctos sapientes gentiũ, & in vniuersis regnis eorũ nullus est similis tui. Pariter insipiẽtes & fatui probabunt. Doctrina vanitatis eorũ lignũ est. Argẽtũ inuolutũ de Tharsis affertur, & aurũ topazion opus artificis & manus ærarij. Hyacinthus & purpura indumẽtum eorum, opus artificum vniuersa hęc.
F Dñs autem deus verus est, ipse deus viuẽs, & rex sempiternus. Ab indignatione eius commouebitur terra, & nõ sustinebũt gentes comminationem eius. Sic ergo dicetis eis, Dij, qui cœlos & terram non fecerunt, pereant de terra, & de his q̃ sub cœlo sunt. Et aliquanto post, Hæc dicit dominus, Maledictus homo qui cõfidit in homine, & ponit carnẽ brachium suum, & à dño recedet
Hier. 17. cor eius. Erit enim quasi myrice in deserto & non videbit cum venerit bonum, sed habitabit in siccitate in deserto in terra salsuginis & inhabitabili. Benedictus vir qui confidit in dño, & erit dñs fiducia eius, Et erit quasi lignũ quod transplantat̃ super aquas, qđ ad humorẽ mittet radices suas, & nõ timebit cum venerit æstas: & erit foliũ eius viride in tpe siccitatis. Non erit sollicitum nec aliquando desinet facere fructum. Et
Hie. 22. aliquãto post, Hæc dicit dñs, Facite iudiciũ & iustitiã, & liberate vi oppressum de manu calumniatoris. Et aduenam, & pupillũ, & viduam nolite contristare, neque opprimatis inique: Et sanguinem innocentem ne
Hie. 23. effundatis in loco isto. Et paulopost, Væ pastoribus qui dispergunt & dilacerant gregem pascuę meę, dicit dominus. Ideo hæc
G dicit dominus deus Israel ad pastores qui pascunt populum meũ, Vos dispersistis gregem meum, & eiecistis eos, & non visitastis. Ecce ego visitabo super vos malitiam studiorum vestrorum, ait dominus. Itẽ paulopost, Hæc dicit dominus exercituum, Nolite audire verba Prophetarum qui ꝓphetant vobis & decipiunt vos, Visionem cordis sui loquuntur, non de ore domini. Dicunt his qui blasphemãt me, Locutus est dominus, Pax erit vobis: & omni qui ambulat in prauitate cordis sui dixerunt: Nõ veniet super vos malum. Quis enim affuit in cõsilio dñi? Et post aliquos uersus, Nõ mit Hie. 23.
tebam Prophetas & ipsis currebant, non loquebar ad eos, & ipsi prophetabãt. Si stetissent in consilio meo & nota fecissent verba mea populo meo, auertissem vtiq; eos a via sua mala, & à pessimis cogitationibus suis.
Et post paucos versus, Audiui quæ dixerũt Ibidem.
Prophetæ, prophetãtes in nomine meo mẽdacium atq; dicẽtes, Sõniaui, somniaui. Vsque quò istud est in corde Prophetarũ vaticinantium mendacium, & prophetantium seductiones cordis sui, qui volunt facere vt obliuiscatur populus meus nominis mei ꝓpter somnia cordis sui, quæ narrat vnusquisq; ad proximum suum, sicut obliti sunt patres eorum nominis mei propter Baal? H
Prophera qui habet somnium, narrat somnium: & qui habet sermonẽ meũ, narret sermonẽ meum vere. Quid paleis ad triticũ? dicit dominus. Nunquid non verba mea sunt quasi ignis, dicit dñs, & quasi malleus cõterens petrã? Propterea ecce ego ad Prophetas, ait dñs, qui furant̃ verba mea vnusquisque à proximo suo, Ecce ego ad Prophetas, ait dominus, Qui assumunt linguas suas, & aiunt, dicit dominus: & ecce ego ad somniantes Prophetas mendacium, ait dominus, Qui narrauerũt ea & seduxerũt populũ meũ in mendacio suo, & in miraculis suis, cũ ego nõ misissem eos, nec mãdassem eis, qui nihil profuerunt populo huic, dicit dñs. Et paulopost, Et misit dñs ad vos oẽs Hie. 25
seruos suos Prophetas consurgens diluculo mitttensq;, & non audistis neq; inclinastis aures vestras vt audiretis, cum diceret, Reuertimini vnusquisque à via sua mala, & à pessimis cogitationibus vestris: & habitabitis in terra quam dedit dominus vobis & patribus vestris à seculo & vsque in seculum. Et nolite ire post deos alienos, vt seruiatis adoretisque eos, neque me ad iracundiam prouocetis in operibus manuum
I vestrarum, & non affligam vos. Et non Hie. 48.
audistis me, dicit dominus. Et aliquanto post, Maledictus qui facit opus domini fraudulenter. Item post aliquantum, Bonus est dominus sperantibus in eũ, animæ quærẽti illum. Bonum est præstolari cum silentio Thre. 3.
salutare domini. Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua. Sedebit

bit solitarius, & tacebit, quia leuauit se super se. Ponet in puluere os suum, si forte sit spes. Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobrijs, quia non repellit in sempiternum dominus.

Ex Ezechiele. Ezec. 3. CVm autem pertransissent septē dies factum est verbum dñi ad me dicens, Fili hominis speculatorē dedi te domui Israel, & audies de ore meo verbum, & annunciabis eis ex me. Si me dicente ad impiū, Morte morieris, non annunciaueris ei, neq; locutus fueris vt auertat à via sua impia, & uiuat, ipse impius in iniquitate sua morieī, sanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem tu annunciaueris impio, & ille non fuerit conuersus ab impietate sua, & à via sua impia, ipse quidem in iniquitate sua morietur, tu aūt animā tuam liberasti. Sed & si conuersus iustus à iustitia sua fecerit iniquitatē, ponā offendiculū corā eo, Ipse morietur, quia non annunciasti ei, In peccato suo morieī, & non erūt in memoria iustitiæ eius quas fecit, sanguinē vero eius de manu tua requiram. Si aūt annunciaueris iusto, vt non peccet iustus, & ille non peccauerit, viuens viuet, quia annunciasti ei, & Ezec. 9. animā tuam liberasti. Et post aliquantum, Et dixit dñs ad eum, Transi per mediam ciuitatem in medio Hierusalē, & signa Tau super frontem virorum gementium & dolentium super cunctis abominationibus q̄ fiunt in medio eius. Et illis dixit audiente me, Transite per mediam ciuitatem sequentes eum, & percutite. Non parcat oculus vester, neq; miseramini, Senem adolescentulū & virginem & paruulum, & mulierem interficite vsq; ad internecionem. Omnem autem super quem videritis Tau, ne occidatis, & à sanctuario meo incipite. Et aliquanto post, Pro eo quòd mœrere fecistis cor Ezc. 13. iusti mendaciter, quem ego non cōtristaui, & confortastis manus impij vt non reuerteretur à via sua mala & viueret. Item post aliquantū, Et hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, Superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius, & filiarum eius: & Ezc. 16. L manum egeno & pauperi non porrigebāt, & eleuatæ sunt & fecerunt abominationes coram me, & abstuli eas sicut vidisti. Et post Ezc. 18. paululum, Vir si fuerit iustus, & fecerit iudicium & iustitiam, in montibus non comederit, & oculos non leuauerit ad idola domus Israel, & vxorem proximi sui non violauerit, & ad mulierem menstruatam non accesserit: & hominē non contristauerit, pignus debitori reddiderit, per vim nihil rapuerit, panē suū esurienti dederit, & nudū operuerit vestimento, ad vsuram nūn commodauerit, & amplius non acceperit, ab iniquitate auerterit manū suā, iudicium verū fecerit inter virum & virū, in p̄ceptis meis ambulauerit, & iudicia mea custodierit vt faciat veritatem, Hic iustus est, vita viuet, ait dñs deus. Quòd si genuerit filiū latronē effundentem sanguinem, & fecerit vnum de istis: & hęc quidem omnia non facientē, sed in montibus comedentem, & vxorem proximi sui polluentem, egenū & pauperē contristantem, rapientē rapinas, pignus nō reddētem, & ad idola leuantē oculos suos, abominationes facientem, ad usurā dantē, & amplius accipientē: nunquid viuet? Non viuet. Cum vniuersa detestanda hæc fecerit, morte morieī: sanguis eius in ipso erit. M Quod si genuerit filium, qui videns omnia peccata p̄ris sui q̄ fecit, timuerit, & non fecerit simile eis: super mōtes non comederit, & oculos suos non leuauerit ad idola domus Israel, & vxorem proximi sui non violauerit, & virū non cōtristauerit, pignus nō retinuerit & rapinam non rapuerit, panem suum esurienti dederit, & nudum operuerit vestimēto, à pauperis iniuria auerterit manum suam, vsuram & superabundantiam non acceperit, iudicia mea fecerit & in p̄ceptis meis ambulauerit, hic non morietur in iniquitate patris sui, sed vita viuet. Pater eius quia calumniatus est & vim fecit fratri, & malum operatus est in medio populi sui, ecce mortuus est i iniquitate sua. Et dicis, Quare nō portabit filius iniquitatē patris? Videlicet quia filius iudicium, & iustitiā operatus est, Omnia præcepta mea custodiuit, & fecit illa, vita viuet. Anima quę peccauerit, ipsa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filij. Iustitia iusti super eum erit, & impietas impij erit super eum. Si autem impius egerit pniam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, & custodierit vniuersa præcepta mea, & fecerit iudicium & iustitiam, vita viuet & non morietur. Omnium iniquitatum eius quas operatus est non recordabor. In iustitia sua quam operatus est viuet. Nunquid voluntatis meę est mors impij dicit dominus deus, & non vt conuertatur à uijs suis & viuat? Si autē auerterit se iustus à iustitia

iustitia sua, & fecerit iniquitatem secundum omnes abominationes quas operari solet impius, nunquid viuet? Omnes iustitiæ eius quas fecit non recordabuntur. In præuaricatione qua præuaricatus est, & in peccato suo quod peccauit, in ipsis morietur. Et dixistis, Non est æqua via domini. Audite ergo domus Israel, Nunquid via mea non æqua, & non magis viæ vestræ prauæ sunt? Cum enim auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, morietur in eis. In iniustitia quam operatus est morietur. Et cum auerterit se impius ab impietate sua quam operatus est, & fecerit iudicium & iustitiam, ipse animam suam viuificabit. Considerauit enim & auertit se ab omnibus iniquitatibus suis quas operatus est, vita viuet, & non morietur. Et dicunt filij Israel, Non est æqua via domini. Nunquid viæ meæ non sunt æquæ B domus Israel, & non magis viæ vestræ prauæ? Idcirco vnumquemque iuxta vias suas iudicabo domus Israel, ait dominus deus. Conuertimini & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, & non erit vobis in ruinam iniquitas. Proijcite à vobis omnes p̄uaricationes vestras in quibus præuaricati estis, & facite vobis cor nouum & spiritum nouum. Et quare moriemini domus Israel? Quia nolo mortem morientis dicit dñs deus: Reuertimini & viuite. Et ali- Ezc. 22. quanto post, Ecce principes Israel singuli in brachio suo fuerunt in te ad effundendum sanguinem. Patrem & matrem contumelijs affecerūt in te, aduenam calumniati sunt in medio tui, pupillam & viduam contristauerunt apud te. Sanctuaria mea spreuistis, & sabbata mea polluistis. Viri detractores fuerunt in te ad effundendum sanguinem. Et super montes comederunt in te, Scelus operati sunt in medio tui. Verecundiora patris discooperierunt in te, immunditiam menstruatæ humiliauerunt in te. Et vnusquisq; in vxorem proximi sui operatus est abominationem, & socer nurum suam polluit nefarie. Frater sororem suam filiam patris sui oppressit in te. Munera acceperunt apud te Idem. ad effundendum sanguinem, vsuram & su- C perabundantiam accepisti, & auare proximos tuos calumniabaris, meiq; oblita es, ait dñs deus. Et post paululum, Et factū est verbum dñi ad me dicens, Fili hominis dic ei, Tu es terra immunda & non compluta in die furoris. Coniuratio Prophetarum in medio eius. Sicut leo rugiens capiens q; prædam, animā deuorauerunt, opes & pretium acceperunt, viduas eius multiplicauerūt in medio illius. Sacerdotes eius contempserūt Ibidem. legem meam, & polluerunt sanctuaria mea. Inter sanctum & prophanum non habuerunt distantiam, & inter pollutum, & immūdum nō intellexerunt. Et post duos versus, Principes eius in medio illius quasi lupi rapientes prædam, ad effundendum sanguinē, & ad perdendas animas & auare sectanda lucra. Prophetæ autem eius liniebāt eos absq; temperamento, videntes vana, & diuinantes mendacium dicentes, Hæc dicit dñs deus, cum dñs non sit locutus. Populi terrę calūniabantur calumniam, & rapiebant violenter, egenum & pauperem affligebant, & aduenā opprimebant calumnia absq; iudicio. Et quæsiui de eis virū, qui interponeret sepem, & staret oppositus contra me pro terra ne dispderem eam, & non inueni. Et effudi super eos indignationem meam & in igne iræ meæ consumpsi eos. Viam eorum in caput eorum reddidi, ait dominus deus. Eze. 3 M Et aliquanto post, Et factum est verbum D domini ad me dicens, Fili hominis loquere ad filios populi tui & dices ad eos, Terra cum induxero super eam gladium, & tulerit populus terræ virum vnum de nouissimis suis & constituerit eū super se speculatorem: & ille viderit gladium venientem super terram, & cecinerit buccina, & annunciauerit populo: audiens autem quisquis ille est sonitum buccinæ, & non se obseruauerit, veneritq; gladius & tulerit eum, sanguis ipsius super caput eius erit, Sonitum buccinæ audiuit, & non se obseruauit, sanguis eius in ipso erit. Si autem custodierit, animam suam saluabit. Quod si speculator viderit gladium venientem, & non insonuerit buccina, & populus non se custodierit, veneritq; gladius & tulerit de eis animam: ille quidem in iniquitate sua captus est, sanguinem autem eius de manu speculatoris requiram. Et tu fili hominis speculatorem dedi te domui Israel. Audiens ergo ex ore meo sermonem, annunciabis eis ex me. Si me dicente ad impium, Impie, morte morieris: non fueris locutus vt se custodiat impius à via sua, ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem annunciante te ad impium, vt à vitijs suis conuertatur, & non fuerit cōuersus

E à via sua, ipse in iniquitate sua morietur, porro tu animã tuã liberasti. Tu ergo fili hominis, dic ad domũ Israel, Sic locuti estis dicentes, Iniquitates nræ & peccata nostra super nos sunt, & in ipsis nos tabescimus, qũo ergo viuere poterimus? Dic ad eos, Viuo ego dicit dñs deus. Nolo mortem impij, sed vt reuertatur impius à uia sua mala & viuat. Cõuertimini à vijs vestris pessimis. Et quare moriemini domus Israel? Tu itaq; fili hominis, dic ad filios populi tui, Iustitia iusti non liberabit eum in quacunq; die peccauerit: & impietas impij non nocebit eum in quacunq; die conuersus fuerit ab impietate sua. Et iustus non poterit viuere in iustitia sua, in quacunq; die peccauerit: etiam si dixero iusto, q̃ vita uiuat, & confisus in iustitia sua fecerit iniquitatem: omnes iustitiæ eius obliuioni tradentur, & in iniquitate sua quã operatus est, in ipsa morietur. Si aũt dixero impio, Morte morieris, & egerit penitentiã à peccato suo, feceritq; iudicium & iustitiã, pignus restituerit ille impius, rapinam reddiderit, in mandatis vitæ ambulauerit, nec fecerit quicquam iniustum, vita viuet & non morietur. Omnia peccata eius quæ peccauit non imputabuntur ei. Iudicium & iustitiam
F fecit, vita viuet. Et dixerunt filij populi tui, Non est æqui ponderis via dñi, & ipsorum via iniusta est. Cũ n. recesserit iustus à iustitia sua, feceritq; iniquitates, morietur in eis. Et cum recesserit impius ab impietate sua, fecerit q; iudicium & iustitiam, viuet in eis. Et dicitis, Non est æqua via dñi: vnumquenq; iuxta vias suas iudicabo de vobis domus Israel. Et post aliquot versus, Et tu fili hominis, filij populi tui qui loquuntur de te iuxta muros & in ostijs domorũ, & dicũt vnus ad alterũ, vir ad proximũ suũ dicentes, Veni te & audiamus q̃ sit sermo egrediens à dño.
Ibidem. Et veniunt ad te quasi ingrediatur populus, & sedent coram te populus meus, & audiũt sermones tuos, & non faciunt eos, quia in cãticum oris sui vertunt illos. Et auaritiã suã sequitur cor eorum, & es eis quasi carmen musicum quod suaui dulciq; sono canitur, Et audiunt verba tua & non faciunt ea: & cũ
Eze. 34. venerit quod prædicatum est, ecce. n. venit, tunc scient quod Prophetes fuerit inter eos. Et factum est verbum dñi ad me dicens, Fili hominis Propheta de pastoribus Israel, propheta & dices pastoribus. Hæc dicit dominus deus, Væ pastoribus Israel, qui pascebãt semetipsos. Nonne greges pascũtur à pastoribus? Lac comedebatis, & lanis operiebamini, & q̃d crassum erat occidebatis, gregem aũt meum non pascebatis. Quod infirmum fuit non consolidastis, & quod ægrotum non sanastis. Quod fractum est non alligastis, & quod abiectum est nõ reduxistis, quod perierat non quæsistis, sed cũ austeritate imperabatis eis & cũ potentia. Et dispersæ sunt oues meæ, eo q̃ non esset pastor. Et factæ sunt in deuoratione omnium bestiarum agri, & dispersæ sunt: & errauerunt greges mei in cunctis montibus & in vniuerso colle excelso: & super oẽm faciẽ terræ dispersi sunt greges mei. Et nõ erat qui requireret. Non erat, inquã, qui requireret. Propterea pastores audite verbũ dñi, Viuo ego dicit dñs deus, quia pro eo quòd facti sunt greges mei in rapinam, & oues meæ in deuoratione omnium bestiarum agri, eo q̃ nõ esset pastor. Neq; enim quæsierunt pastores gregem meum, sed pascebant pastores semetipsos, & greges meos non pascebant. Propterea pastores audite verbum dñi. Hæc dicit dñs deus. Ecce ego ipse super pastores, requirã gregem meum de manu eorum, & cessare eos faciam, vt ultra non pascant gregem, nec pascant amplius pastores semetipsos. Et liberabo gregem meum de ore eorũ, & non erit eis ultra in escã. Et post aliquan-H
tum. Vos aũt greges mei, hęc dicit dñs deus. Eze. 34. Ecce ego iudico inter pecus & pecus, arietũ & hircorum. Nonne satis vobis erat pascua bona depasci? Insuper & reliquias pascuarum vestrarum conculcatis pedibus vestris, & cum purissimam aquã biberitis, reliquã pedibus vestris turbatis: & oues meæ his quæ conculcata pedibus vestris fuerant, pascebantur: & quæ pedus vestri turbauerant, hæc bibebant. Propterea hæc dicit dñs deus ad eos, Ecce ego ipse iudico inter pecus pingue et macilentum, pro eo q̃ lateribus & humeris impingebatis & cornibus vestris ventilabatis omnia infirma pecora donec dispergerentur foras. Et post aliquãtum, Hęc Eze. 45. dicit dominus deus, Sufficiat vobis principes Israel, iniquitatem & rapinas intermittite, & iudicium & iustitiam facite, & separate confinia vestra à populo meo dicit dñs deus. Statera iusta, & Ephi iustum erit vobis, & beatus iustus. Ista de libris posuimus, quos & Iudæi canonicos habẽt in quibus eorum inuenimus q̃ huic operi conuenerint. Sed non sunt omittendi & hi quos quidem ante saluatoris aduentum constat esse con-

conscriptos, sed eos non receptos à Iu-
I dæis, recepit tamen eiusdem saluatoris ecclesia. In his sunt duo qui Salomonis à pluribus appellantur, propter quandam sicut existimo, eloquij similitudinem. Nam Salomonis non esse, nihil dubitant quique doctiores. Nec tamen eius qui sapientiæ dicitur, quisnam sit author apparet. Illum vero alterum, quem vocamus Ecclesiasticum, q̃ Iesus quidam scripserit, qui cognominatur Sirach, constat inter eos qui eundem librum totum legerunt. De libro ergo sapientiæ ista huic operi congruere visa sunt.

Ex lib. sapiẽtia. Sap. 1. DIligite iustitiam qui iudicatis terram. Sentite de domino in bonitate, & in simplicitate cordis quærite illum. Quoniã inuenitur ab his qui non tentant illum, Apparet aũt eis, qui fidem habent in illum. Peruersæ. n. cogitationes separant à deo, Probata aũt virtus corripit insipientes. Quoniam in maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Sanctus. n. spiritus disciplinæ effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus q̃ sunt sine intellectu, & corripietur à superueniẽte iniquitate. Benignus est. n. spiritus sapiẽtiæ, & non liberabit maledictũ à labijs suis: quoniam renũ illius testis est deus, & cor-
K dis eius scrutator est verus & linguæ illius
Ibidem. auditor. Q̃m spiritus domini repleuit orbẽ terrarum, & hic qui continet omnia scientiã habet vocis. Propter hoc qui loquitur iniqua, non potest latere sed nec præteriet illũ corripiens iudicium. In cogitationibus. n. impij interrogatio erit, sermonum aũt illius auditio ad dominum veniet, ad correptionẽ iniquitatum illius. Q̃m auris cœli audit omnia, & tumultus murmurationum nõ abscondetur. Custodite ergo vos à murmuratione q̃ nihil prodest, & à detractione parcite linguæ, Q̃m responsum obscurum inuacuum non ibit. Os aũt quod mentitur, occi
Sap. 3. dit animam. Et paulopost, Qui confidũt in illum, intelligent veritatem: & fideles in dilectione acquiescent illi, quia donũ & pax est electis illius. Impij aũt secũdum quæ cogitauerunt, correptionem habebũt, qui neglexerunt iustitiã, & à domino recesserunt.
Ibidem. Sapientiam. n. & disciplinam qui abijcit, infœlix est. Et post sex versus, Q̃m fœlix sterilis & incoinquinata, quæ nesciuit thorum in delicto, Habebit fructum in respectione animarum. Et spado qui non operatus est per manus suas iniquitatem, nec cogitauit aduersus dñm nequissima. Et post aliquantum, Audite ergo reges & intelligite, discite L
iudices finium terræ iustitiam. Præbete au- Sap. 6.
res vos qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum, q̃m data est à dño potestas vobis, & virtus ab altissimo qui interrogabit opera vestra, & in cogitationibus scrutabitur, q̃m cum essetis ministri regni ipsius, non recte iudicastis, neque custoditis legem iustitiæ, neque secundum voluntatem dei ambulastis. Horrende & cito apparebit vobis, q̃m iudiciũ durissimũ in his qui præsunt fiet. Exiguo. n. cõcedetur misericordia, potentes aũt potenter tormenta patientur. Non enim subtrahit personã cuiusquam dominus, nec reuerebitur magnitudinem cuiusquam, q̃m pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter illi cura est pro omnibus. Fortioribus aũt fortior instat cruciatus. Ad vos aũt mali reges sunt hi sermones mei, vt discatis sapientiam, & nõ excidatis. Qui enim custodierint iustitiã, iuste iustificabuntur: & qui didicerint ista, inuenient quid respondeant. Concupiscite ergo sermones meos, diligite illos, & habebitis disciplinam. Clara est. n. & quæ nunquã marcescat sapientia, & facile videtur ab his qui diligũt eam, & inuenitur ab his qui quærũt illam. Præoccupat qui se concupiscunt, vt
illis se priorem ostendat. Qui de luce vigi- M
lauerit ad illam, non laborabit, assidẽtem. n. illam inueniet foribus suis. Cogitare. n. de illa sensus est consummatus. Et qui vigilauerit pro illa, cito erit securus, q̃m dignos se ipsa circumit quærens, & in vijs ostendet se illis hilariter, & in omni prouidentia occurrit illis. Initium enim illius verissima est disciplinæ concupiscentia. Cura ergo disciplinæ dilectio est: & dilectio custoditio legum illius est. Custoditio autem legum confirmatio incorruptionis est, incorruptio autem facit esse proximum deo. Concupiscentia itaque sapientiæ deducit ad regnum perpetuum. Si ergo delectamini sedibus & stemmatibus reges populi, diligite sapientiam vt in perpetuum regnetis. Et paulopost, Et si
iustitiam quis diligit labores huius magnas Sap. 8.
habent virtutes. Sobrietatem enim & sapiẽtiam docet & iustitiam & virtutem, quibus vtilius nihil in vita hominibus. Nunc iam de libro qui Ecclesiasticus dicitur ponenda sunt quæ videntur. De quo hic ét ea dixisse deputet, quæ de Prouerbiorum libro sum prælocutus, quãuis in isto Ecclesiastico plu-

ra

ra repererim huic operi necessaria.

Ex Ecclesiastico. Ecclesi. 1.

Timor dñi scientiæ religiositas. Religiositas custodiet & iustificabit cor, iucúdita-
tẽ atq; gaudiũ dabit. Timẽti dominũ bene
erit, & in diebus consummationis illius be-
nedicetur. Plenitudo sapientiæ est timere
deũ, & plenitudo à fructibus illius. Et post
duos versus, Corona sapientiæ timor domi-
ni. Et post quatuor versus, Radix sapientiæ
est timere deum, Rami enim illius longæ-
ui. In thesauris sapientiæ intellectus est, &
scia & religiositas. Execratio autẽ peccato
ribus sapientia. Timor dei expellit peccatum, Nam qui sine timore est, non potest
iustificari, Iracũdia enim animositatis illius,
subuersio illius est. Sapiens vsque in tẽpus
sustinebit patiens, & postea reditio iucundi-
tatis. Bonus sensus vsq; in tps abscõdit ver
ba illius, & labia multorum enarrabunt sen
sum illius. Concupiscens sapientiam, serua
iustitiam: & deus præbebit illam tibi. Sapiẽ-
tia enim & disciplina timori domini, & qđ
beneplacitum est illi, fides & mansuetudo,
& adimplebit thesauros tuos. Non sis incre
dibilis timor domini, & ne accesseris ad illũ
duplici corde. Ne fueris hypocrita in con-
spectu hominum, & nõ scandalizeris labijs
B tuis. Attende in illis, ne forte cadas, & ad
ducas animæ tuę confusionem: & reuelet
deus abscondita tua, & in medio synagogæ
elidat te. Quoniam accessisti maligne ad
dominum, & cor tuum plenum est dolo &
Eccl. 2. fallacia. Fili accedes ad seruitutem dei, sta
in timore & iustitia, & præpara animam
tuam ad tentationem, & deprime cor tuũ,
& sustine. Declina aurem tuam, & excipe
verba intellectus, & ne festines in tempus
obductionis. Sustine sustentationem dei,
coniungere deo & sustine, vt crescat in no-
uissimo vita tua. Omne quod tibi applicitũ
fuerit, accipe, & in dolore sustine, & in hu-
militate tua patientiam habe, quoniam in
igne probatur aurum & argentum, homi-
nes vero receptibiles in camino humiliatio
nis. Crede deo, & recuperabit te, & dirige
viam tuã & spera in illum. Serua timorem
illius, & in illo veterasce. Metuentes domi-
num sustinete misericordiam eius, & nõ de
flectatis ab illo, ne cadatis. Qui timetis do-
minũ, credite illi, & nõ euacuabitur merces
vestra. Qui timetis dñm, sperate in illũ, &
in oblectatione veniet vobis misericordia.
Qui timetis deum, diligite illũ, & illumina
buntur corda vra. Respicite filij nationes
hominum, & scitote quis sperauit in dño, &
cõfusus est? permãsit in mãdatis eius, & de-
relictus est? & quis illum inuocauit, & despe
xit illũ? Qm pius & misericors est deus, & C
remittet in tẽpore tribulationis peccata om-
nibus exqu rentibus se in veritate. Væ du-
plici corde & labijs sceleſtis & manibus ma
lefacientibus, & peccatori terrã ingredienti
duabus vijs. Væ dissolutis corde, qui nõ cre-
dunt deo, ideo non proteguntur ab eo. Væ
his qui perdiderunt sustinentiam, qui dere-
liquerunt vias rectas, & diuerterunt in vias
prauas. Et quid facietis cũ inspicere cœpe-
rit deus? Qui timent dñm, nõ crunt incre-
dibiles verbo illius: & qui diligunt illũ, con-
seruabunt viam illius. Qui timent dñm,
inquirent quæ beneplacita sunt illi, & qui
diligunt eum, replebuntur lege ipsius. Qui
timent dñm, præparabunt corda sua, & in
cõspectu illius sanctificabunt animas suas.
Qui timent dñm, custodiũt mãdata illius,
& patientiã habebunt vsq; ad inspectionem
illius, dicentes, Si pœnitentiam non egeri-
mus, incidemus in dei manus, & nõ in ma-
nus hominũ. Secũdũ.n. magnitudinẽ illius,
sic & misericordia ipsius cum ipso. Fili sapiẽ Eccl. 3.
tiæ Ecclesia iustorum, & nati illorum obe-
dientia & dilectio. Iudicium patris audite
filij dilecti, & sic facite vt salui sitis. Et post
duos versus, Qui diligit deum, exorabit ꝓ D
peccatis suis, & continebit se ab illis, In ora-
tione dierum exaudietur. Et sicut qui the-
saurizat, ita & qui honorificat matrẽ suam.
Qui honorificat patrem, iucundabitur in fi
lijs. Qui honorat patrẽ suum, vita viuet lõ-
giore, & qui obaudit patri, refrigerabit ma-
trem. Qui timet deum, honorat parentes:
& quasi dominis seruiet his qui se genue-
runt, in opere & sermone & omni patiẽtia.
Honora patrẽ tuum, vt superueniat tibi be-
nedictio à dño. Et post tres versus, Ne glo-
rieris in contumelia patris tui. Et post tres
versus, Fili, suscipe senectam patris tui, & Ibidem.
ne contristes eum in vita illius. Et si defece
rit sensu, veniã da, & ne spernas eũ in tua
virtute. Et post quatuor versus, Quã malę
famæ est qui derelinquit patrem, & est ma Ibidem.
ledictus à deo qui exasperat matrẽ. Fili, in
mãsuetudine opera tua perfice, & sup homi
nũ gloriã diligeris. Quãto magnus es hu-
milia te in omnibus, & coram deo inuenies
gratiã. Qm magna potentia dei solius, & ab
humilibus honoratur. Altiora te ne quæsie-
ris, & fortiora te ne scrutatus fueris. Sed q
præcepit

præcepit tibi deus, illa cogita semper. Et in
pluribus operibus eius ne fueris curiosus,
non enim est tibi necessarium ea quæ abscõ
E dita sunt videre oculis tuis. Et post tres ver
Ibidem. sus, Multos enim implanauit suspitio eorũ,
& in vanitate detinuit sensus illorum. Cor
durum male habebit in nouissimo, & qui
amat periculum, in illo peribit. Cor ingre-
diens duas vias, non habebit successus, &
prauicordius in illis scandalizabitur. Cor
nequam grauabitur in doloribus, & pecca-
tor adijciet ad peccãdum. Et post duos ver-
sus, Cor sapiens intelligitur in sapientia, &
auris bona audiet cum omni concupiscẽtia
sapientiam. Sapiens cor & intelligibile absti
nebit se à peccatis, & in operibus iustitiæ
successus habebit. Ignem ardentem extin-
guet aqua, & eleemosyna resistet peccatis,
& deus prospector eius, qui reddit gratiam.
Meminit in posterum, & in tempore casus
tui inueniet firmamentum. Fili eleemosy-
nam pauperis ne fraudes, & oculos tuos ne
transuertas à paupere. Animam esuriẽtem
ne despexeris, & non exasperes pauperem
Eccl. 4. inopia sua. Cor inopis ne afflixeris, & ne
protrahas datum angustianti. Rogationẽ cũ
tribulatione ne abijcias, & non auertas faciẽ
tuam ab egeno. Ab inope non auferas ocu-
los tuos propter iram, & nõ relinquas quę-
rentibus tibi retro maledicere. Maledicẽtis
.n. tibi in amaritudine animæ exaudiet de-
precatio illius. Exaudiet autem eum qui fe-
F cit illum. Congregationi pauperum affabi-
lem te facito, & presbytero humilia animã
tuam, & magnato humilia caput tuum. De-
clina pauperi sine tristitia aurem tuam, &
redde debitum tuum, & responde illi pacifi-
cã in mansuetudine. Libera eum qui iniu-
riam patitur de manu superbi, & non acide
feras in anima tua. In iudicando esto mise-
ricors pupillis vt pater, & pro viro matri il-
lorũ, & eris velut filius altissimi obaudiens,
& miserebitur tui magis q̃ mater. Sapientia
filijs suis vitam inspirauit, & suscipit inqui-
rentes se, & præbit in via iustitiæ. Et qui il-
lam diligit, diligit vitam, & qui vigilauerint
ad illam, complectẽtur placorem eius. Qui
tenuerint illam, vitam hęreditabunt, & quò
introibit benedicet deus. Qui seruiunt ei,
obsequentes erunt sancto, & eos qui diligũt
illam, diligit deus. Qui audit illam, iudicat
gentes, & qui intuetur illam, permanebit
confidens. Si crediderit ei, hæreditabit illã,
& erunt in confirmatione creaturæ illorũ.
Qm in tentatione ambulat cũ eo, & in pri-
mis elegit eũ. Timorẽ & metum & proba-
tionem inducet super illũ, & eruciabit illũ
in tribulatione doctrinæ suæ, donec tentet
illũ in cogitationibus illius, & credat animę
illius. Et firmabit illũ, & iter adducet dire- G
ctum ad illũ, & denudabit abscondita sua il-
li, & thesaurizat super illũ scientiã & intelle
ctũ iustitiæ. Si aũt oberrauerit, derelinquet
illũ, & tradet eũ in manus inimici sui. Fili,
conserua tẽpus, & deuita à malo. Pro anima
tua non confundaris dicere verũ. Est.n. cõ-
fusio adducens peccatũ, & est cõfusio addu
cẽs gloriã & grã. Ne accipias faciẽ aduer
sus faciem tuam, nec aduersus animam tuã
mendaciũ. Non reuerearis proximum tuũ
in casu suo, nec retineas verbũ in tẽpus sa-
lutis. Non abscõdas sapientiã tuã in decore
eius, In lingua.n. agnoscitur sapiẽtia & sen-
sus, & scientia & doctrina in verbis veritā-
tis, & firmamentum in operibus iustitiæ.
Non contradicas veritati vllo mõdo, & de
mendacio ineruditionis tuæ confundere.
Nõ confundaris confiteri peccata tua, & ne
subijcias te homini ꝓ peccato. Noli resiste-
re contra faciẽ potentis, nec coneris contra
ictum fulminis. In iustitia agonizare ꝓ ani
ma tua, & vsq; ad mortẽ certa ꝓ iustitia, &
deus expugnabit pro te inimicos tuos. No
li citatus esse in lingua tua, & inutilis & re-
missus in operibus tuis. Noli esse sicut leo
in domo tua, euertens domesticos tuos, &
opprimens subiectos tibi. Non sit porrecta H
manus tua ad accipiendum, & ad dandũ col
lecta. Noli attendere ad possesiones ini- Eccl. 5.
quas, & ne dixeris, Est mihi sufficiens vita.
Nihil.n. proderit in tẽpore vindictæ & ob-
ductionis. Non sequaris concupiscentiam
cordis, & ne dixeris, Quõ potui, aut quis
me subijciet propter facta mea? Deus.n.
vindicãs vindicabit. Et ne dixeris. Peccaui,
& quid accidit mihi triste? Altissimus.n. est
patiens redditor. De propitiatu peccatorũ
noli esse sine metu. Neq; adijcias peccatum
super peccatũ, & ne dicas, Miseratio dei ma
gna est. Multitudinis pctõrũ meorũ mise-
rebit. Misericordia.n. & ira ab illo cito ꝓxi
mat, & in peccatores illius respicit ira. Non
tardes conuerti ad dñm, & ne differas de die
in diẽ. Subito.n. venit ira illius, & in tẽpore
vindictæ disperdet te. Noli anxius esse in di
uitijs iniustis, nihil.n. proderunt tibi in die
obductionis & vindictæ. Non vẽtiles te in
omni vento & nõ eas in oĩ via. Sic.n. pecca-

tor

tor probatur duplici lingua. Esto firmus in
via dei,& in veritate sensus tui & scientia,
& prosequatur te verbum pacis & iustitiæ.
Esto mansuetus ad audiẽdum verbum dei,
vt intelligas, & cum sapientia feras respon-
sum verum. Si est tibi intellectus, responde
I proximo: sin autem,sit manus super os tuũ,
ne capiaris verbo indisciplinato & confun-
daris. Honor & gloria in sermone sensati,
lingua vero imprudẽtis subuersio est ipsius.
Non appelleris susurro in vita tua,& in lin
gua tua ne capiaris & confundaris.Super fu
rem enim est confusio,& pœnitentia, & de-
notatio pessima super bilinguẽ. Susurratori
aũt odium & inimicitia & contumelia. Iu-
stifica pusillum & magnum similiter. Noli
Eccl. 6. fieri pro amico inimicus proximo. Impro
rium & contumeliam malus hæreditabit, &
omnis peccator inuidus & bilinguis. Nõ te
extollas in cogitatione animæ tuæ velut tau
rus,ne forte elidatur virtus tua p stultitiã.
Et post septem versus,Multi pacifici sint ti
bi vnus de mille.Si possides amicum,in ten-
tatione posside eũ, & nõ facile credas illi te-
metipsum.Est.n.amicus secundum tempus
suum, & non permanebit in die tribulatio-
nis.Et est amicus qui egreditur ad inimici-
tiam & est amicus qui odium & rixã & cõ-
uitia denudabit.Est aũt amicus socius men-
sæ,non permanebit in die necessitatis.Amic
cus si permanserit fixus, erit tibi quasi coæ-
qualis,& i domesticis tuis fiducialiter aget.
K Si humiliauerit se cõtra te & à facie tua ab-
sconderit se, vnanimem habebis amicitiã bo
nam. Ab inimicis tuis separare, & ab amicis
tuis attende.Amicus fidelis protectio fortis:
qui aũt inuenit illum, inuenit thesaurum.
Amico fideli nulla est comparatio, & nõ est
digna comparatio auri & argenti contra bo
nitatem fidei illius.Amicus fidelis, medica-
mentum vitæ & immortalitatis: Et qui me-
tuunt dominum,inueniũt illum.Qui timet
deum æque habebit amicitiam bonam, qm̃
secundum illum erit amicus illius. Fili à iu-
uentute tua excipe doctrinam, & vsque ad
canos inuenies sapiẽtiam. Quasi is qui arat
& seminat accede ad illam,& sustine bonos
fructus illius:Et in opere enim illius exiguo
laborabis, & cito edes de generationibus il-
lius. Quàm aspera est nimium sapientia in
doctis hominibus, & non permanebit in il-
la excors.Quasi lapidis virtus probat o erit
in illis,& non demorabuntur proijcere illã.
Ibidem. Et post duos versus, Quibus autem agnita
est,permanent vsque ad conspectũ dei. Au-
di fili & accipe consilium intellectus, & ne
abijcias consiliũ meum. Injce pedem tuũ
in cõpedes illius, & in torquẽ eius collum
tuũ.Subijce humerũ tuum, & porta illam,
& non accidieris vinculis eius.In omni ani L
mo tuo accede ad illam, & in omni virtute
tua serua vias eius. Inuestiga illã & manife
stabitur tibi,& continẽs factus ne derelique
ris eam.In nouissimis.n.inuenies requiẽ in
ea, & conuertetur tibi in oblectationẽ. Et
erunt tibi compedes in protectionẽ fortitu-
dinis & bases virtutis, & torques illius in
stolam gloriæ. Et post quatuor versus, Fili Ibidem.
si attenderis mihi, disces eam:& si accõmo-
daueris animã tuam,sapiens eris:Et si inclina-
ueris aurẽ tuam,excipies doctrinam:& si
dilexeris audire, sapiens eris. In multitudi-
ne presbyterorũ prudentium sta, & sapien-
tiæ illorũ ex corde coniungere, vt oẽm nar-
rationẽ dei possis audire, & prouerbia lau-
dis ne effugiant te. Et si videris sensatũ,eui-
gila ad illũ, & gradus ostiorũ illius exterat
pes tuus. Cogitatũ habe in præceptis dei,&
in mandatis illius maxime assiduus sta: & ip
se dabit cor tibi, & concupiscentia sapiẽtiæ
dabitur tibi. Noli facere mala,& non te ap- Eccl. 7.
prehendent. Discede ab iniquo,& deficient
mala abs te. Non semines mala in sulcis in-
iustitiæ,& nõ metes ea in septuplum. Noli
quærere ab homine ducatũ, neq; à rege ca-
thedrã honoris. Non te iustifices ante deũ,
quoniã agnitor cordis ipse est. Et penes re-
gem noli velle videri sapiens. Noli quære- M
re fieri iudex, nisi si vales virtutẽ irrumpe-
re iniquitatis: ne forte extremiscas facié po
tentis,& ponas scandalũ in agilitate tua.Nõ
peeces in multitudinẽ ciuitatis, ne immittas
in populum, neq; alliges duplicia peccata:
nec enim in vno eris immunis. Noli esse pu
sillanimis in anima tua. Exorare,& facere
eleemosynã nõ despicias.Ne dicas,In mul-
titudine munerum meorũ respiciet dñs,&
offerente me deo altissimo suscipiet mune-
ra mea. Nõ irrideas hominẽ in amaritudi-
ne animæ:Est enim qui humiliat & exaltat
deus.Noli amare mendaciũ aduersus fratrẽ
tuum,neq; in amicum similiter facias. Noli
velle mẽtiri omne mẽdacium,assiduitas .n.
illius non est bona. Noli verbosus esse mul
titudine presbyterorũ.Et post aliquos ver-
sus,Non lædas seruũ operantẽ in veritate,
neq; mercenariũ dantẽ animam suam.Ser-
uus sensatus dilectus quasi anima tua, non
defraudes

defraudes illum libertate, neq; inopem re-
linquas illum. Et post duos versus, Filij ti-
Ibidem bi sunt,erudi illos: pecora tibi sunt,attende
illis. Filiæ tibi sunt, serua corpus illarum:
non oñdas hilarem faciem tuam ad illas.
Trade filiam, & grãde opus feceris,& ho-
A mini sensato da illam. Mulier si est tibi se-
cundum animam tuam, nõ proijcias illam,
& odibili non credas te in toto corde. Ho-
nora patrem tuum, & gemitus matris tuæ
ne obliuiscaris. Memento.n.qm̃ nisi per il-
los natus non fuisses, & retribue illis quo-
modo illi tibi. In tota anima tua time deũ,
& sacerdotes illius sanctifica. In omni vir-
tute dilige deũ qui te fecit, & ministros eius
nõ derelinquas. Honora deum ex tota ani-
ma tua,& honorifica sacerdotes.Et post sex
versus. Et pauperi porrige manum tuam,
vt perficiatur benedictio tua: gratia datur
in conspectu omnis viuentis, & à mortuo
non prohibeas gratiam. Non desis ploran-
tibus in consolatione, & cum lugentibus
ambula. Non te pigeat visitare infirmum,
ex his.n.in dilectione firmaberis. In omni-
bus operibus tuis memorare nouissima, &
Eccl.8. in æternum non peccabis. Non litiges cum
homine potente, ne forte incidas in manus
illius. Non contendas cum homine locuple
te, ne forte contra te constituat litem tibi.
Multos.n.perdidit aurum, & vsque ad cor
regum extendit & conuertit. Non litiges
Ibidem. cum homine linguoso,& non strues in ignẽ
illius ligna. Et post duos versus, Ne despi-
cias hominem auertẽtem se à peccato, neq;
B improperes ei.Memento,qm̃ omnes sumus
in correptione.Ne spernas hominem in sua
senecta,etenim ex nobis senescunt. Ne de-
spicias narrationem presbyterorum sapien
tium, & in prouerbijs illorum conuersare:
Ab ipsis.n.disces doctrinam intellectus, &
seruire magnatis sine querela.Non te præ-
Ibidem. tereat narratio seniorum, & ipsi.n. didice-
runt à patribus suis: Quoniam ab ipsis di-
sces intellectum, & in tempore necessitatis
responsum.Et post aliquos versus,Cum fa-
tuis ne consilium habeas: non.n. poterunt
Eccl.9 diligere, nisi quæ ipsis placent. Coram ex-
traneo ne facias cõsilium, nescis.n.quid pa-
riet.Et post duos versus,Non zeles mulie-
rem sinus tui. Et post septem versus,Virgi-
nem ne concupiscas, ne forte scandalizeris
in decore eius. Non des fornicarijs animã
tuam in vllo, ne perdas te & hæreditatem
tuã.Et post duos versus.Auerte faciẽ tuam
à mulière cõpta,& nõ circũspicias speciem
alienã. Et post aliquos versus,Ne derelin- Ibidem.
quas amicũ antiquũ,nouus.n.nõ erit simi-
lis illi.Vinũ nouũ,amicus nouus:uetereſcat
& cũ suauitate bibes illud. Nõ zeles gloriã
& opes peccatoris: nõ.n.scis quæ futura sit
ipsius subuersio. Nõ placeat tibi iniuria iu-
storũ. Et post duos versus, Lõge abesto ab
homine ptãtẽ habẽte occidẽdi, & nõ suspi- C
caberis timorẽ mortis. Et si accesseris ad il-
lum,noli aliquid cõmittere,ne forte auferat Ibidem.
vitã tuã.Et post quatuor versus,Et cũ sapi-
entibus & prudẽtibus tracta. Viri iusti sint
tibi conuiuæ,& in timore dei sit gloria tibi. Eccl.10.
Et post aliquos versus, Semẽ hominũ ho-
norabitur hoc qđ timet deũ:semen aũt hoc
exhonorabitur hominũ,qđ præterit mãda-
ta dñi.In medio fratrũ illorũ rector in ho-
nore,& qui timent dñm, erunt in oculis il-
lius.Gloria diuitũ,honoratorũ,et pauperũ,
timor dei est. Non despicere hominẽ iustũ
pauperẽ, & non magnificare virum pecca-
torẽ diuitem. Magnus est iudex, & potens
est in honore, & non est maior illo qui ti-
met deum.Seruo sensato liberi seruient:vir
prudẽs & disciplinatus nõ murmurabit cor Ibidem.
reptus.Et post quinq; versus,Fili in mãsue-
tudine serua animã tuã, & da illi honorem Eccl.11.
secđm meritum suũ. Et post sex versus,Sa-
pientia humiliati exaltat caput ipsius, & in
medio magnatorũ consedere illũ faciet.Nõ
laudes virum in specie sua,neq; spernas ho-
minẽ in visu suo. Breuis in volatilibus est
apis,& initiũ dulcoris habet fructus illius.
In vestitu ne glorieris vnq̃, nec in die ho-
noris tui extollaris. Et post sex versus,Pri- D
usq̃ interroges,non vitupere quemquã,&
in medio seniorum ne adijcias loqui. De re
ea quę te non molestat, ne certaueris: & in
iudicio peccatorum ne consistas. Fili ne in
multis sint actus tui: & si diues fueris, non
eris immunis à delicto. Si.n.secutus fueris,
non apprehendes,& non effugies si præcur-
reris.Et post aliquos versus. Ne manseris
in operibus peccatorum. Fide autẽ in deo, Ibidem.
& mane in loco tuo.Et post aliquot versus,
Ante mortem ne laudes hominẽ quemq̃.
Et post vnum versum, Non oẽm hominẽ
inducas in domum tuam: multæ.n.insidiæ
dolosi sunt. Sicut enim eructuant præcor-
dia infantium, & sicut perdix inducitur in
foueam,& vt caprea in laqueum, sic & cor
superborũ:Et sicut ꝓspector videṡ casum ꝓ-
ximi sui. Bona.n.in mala cõuertẽs insidiat,
&

& in electis imponit maculam. Ab scintilla vna augetur ignis,& ab vno doloso auget sanguis. Homo vero peccator sanguini insidiatur. Attende tibi à pestifero, fabricat.n. mala,ne forte inducat sup te subsannationē in perpetuum. Admitte ad te alienigenam: E & subuertet te in corpore, & alienabit te à tuis ꝓprijs. Si benefeceris,scito cui benefeceris,& erit gratia in bonis tuis multa. Benefac iusto,et inuenies retributionē magnā: & si non ab ipso, certe à deo. Non est eis bene qui assidui sunt in malis, & eleemosynas non danti,quoniā & altissimus odio hīet peccatores,et misertus est pœnitentibus. Da misericordi, & ne susceperis peccatorē. Benefac humili,& ne dederis impio. Prohibe panes illi dare,ne in ipsis potētior te sit: nā duplicia mala inuenies in omnibus bonis, qm̄ & altissimus odio habet pctōres, & impijs reddet vindictā. Et post quatuor versus, Non credas inimico tuo in æternū, Sicut.n.æramentum eruginat nequitia illius. Et si humiliatus vadat curuus, abijce animam tuā,& custodi te ab illo. Non statuas illum penes te,ne sedeat ad dexterā tuā, ne conuersus stet in loco tuo:ne forte conuersus in locum tuum, inquirat cathedrā tuā, & in nouissimo agnoscas verba mea, & in sermonibus meis stimuleris. Quis miserebitur incantatori à serpente pcusso, & omnibus qui appropiant bestijs? Sic & qui comitatur cum viro iniquo, & obuolutus est in peccatis eius,Vna hora tecū permanebit. Si aūt declinaueris, nō supportabit. In labijs suis indulcat inimicus, & in corde suo insidiatur,vt subuertat te in foueam. In oculis F suis lachrymatur inimicus,& si inuenerit tē pus,non satiabitur sanguine. Si incurrerint mala tibi,inuenies eū illic priorem, & quasi adiuuans suffodiet plantas tuas. Caput suū mouebit,& plaudebit manu:et multa susurrans commutauit vultū suum. Et post aliEccl.13. quos versus,Bona est substantia, cui nō est pctū in conscientia: & nequissima pauperEccl.14. tas in ore impij. Et post tres versus. Beatus vir qui non est lapsus verbo ex ore suo, & nō est stimulatus in tristitia delicti. Fœlix qui non habuit animi sui tristitiam, & non excidit ab spe sua. Viro cupido & tenaci sine rōne est substantia. & homini liuido ad Ibidem. quid aurū? Et post aliquos versus,Fili si habes, benefac tecū, & deo dignas oblationes offer. Memor esto,qm̄ mors non tardat, & testm̄ inferorū, qa demonstratum est tibi.

Testm̄.n.huius mūdi morte morietur. Ante mortem būfac amico tuo, & scd̄m vires tuas exporrigē da pauperi. Et post aliquos Ibidem. versus, Beatus vir qui in sapientia morabitur, & qui in iustitia sua meditabitur, & in sensu suo cogitabit circūspectionē dei. Qui excogitat vias suas in corde suo,& in absco ditis illius intelligens. Et post aliquos versus, Homines stulti non apprehēdēt illam, Eccl.15. & homines sensati obuiabūt illi. Homines G stulti non videbūt illam,longe.n.abest à superbia & dolo. Viri mēdaces nō erunt memores illius, & viri veraces inueniuntur in illa,& successum habebūt vsq; ad inspectionem dei. Non est speciosa in ore peccatoris, qm̄ à deo profecta est sapientia. Sapiētiæ.n. dei astabit laus: & in ore fideli abundabit, & dominator eam illi dabit. Non dixeris, p deum abest, quæ odit.n.ne feceris. Non dicas ille me implanauit: non.n. necessarij sunt illi homines impij. Omne execramentum erroris odit deus, & non erit amabile timentibus illum. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. Adiecit mandata & præcepta sua. Si volueris,mādata cōseruabunt te, et in perpetuum fidem placitam facere. Appositum tibi aquam et ignem, ad quod voles porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum et malum, quod placuerit ei dabitur illi, qm̄ multa sapientia dei, & fortis in potentia,videns omnes sine intermissione. Oculi dei ad timentes eum,& ipse cognoscit omnem operam hominis. Nemini mādauit impie agere,& nemini dedit spatiū peccandi. Non enim concupiscit multitudi- Eccl.19. nem filiorum infidelium & inutiliū. Et ne H iocunderis in filijs impijs,si multiplicētur: non oblecteris super ipsos, si non est timor dei cum illis. Non credas vitæ illorum, & ne respexeris in labores illorum. Melior est.n. vnus timēs deum q̄ mille filij impij, & vtile mori sine filijs, q̄ relinquere filios Ibidem. impios. Et post aliquos versus, Non dicas, A deo abscōdar,& ex summo quis mei memorabitur? Et paulopost,Nō sunt absōsa Eccl.17. testamenta p iniquitatē illorū,& oēs iniq- tates eorū in conspectu dei. Eleemosyna viri quasi signaculum cum ipso, & gratiam hominis quasi pupillam conseruabit: et postea resurget et retribuet illis vnicuique in capite illorum, et conuertet in interiores partes terræ. Penitentibus autem dedit viam iustitiæ, et confirmabit deficientes sustinere,

sustinere, & destinauit illis sortē veritatis. Conuertere ad deū, & relinq; peccata tua, precare ante faciē & minue offendiculum. Reuertere ad deum & auertere ab iniustitia Ibidem. tua,& nimis odito execrationē. Et post aliquot versus, Quā magna misericordia dei, & propitiatio illius conuertentibus ad se. Nec.n.omnia possunt eē in hominibus, qm̄ Eccl.18. non est immortalis filius hominis. Et post I aliquot versus, Miserator excipiens doctrinā miserationis, & qui festinat in iudicijs eius. Fili in bonis nō des querelā,& in omni dato nō des tristitiā verbi mali. Nonne ardorē refrigerabit ros? Sic & verbū melius q̄ datū. Nōne ecce verbū supra datū bonū? Sed vtraq; cum homine iustificato. Stultus acriter improperabit, & datus indisciplinati tabescere facit oculos. Ante iudiciū para iustitiā tibi,& anteq̄ loquaris disce. Et ante languorē adhibe medicinā, & ante iudiciū interroga teipsum, & in cōspectu dei inuenies ꝓpitiationē. Ante lāguorē humilia te, & in tpe infirmitatis ostēde cōuersationem tuā. Nō impediaris orare semper,& nō verearis vsq; ad mortē iustificari, qm̄ merces dei manet in æternū. Ante orationem ꝓpara animam tuā,& noli esse quasi homo qui tē- Ibidem. tat deum. Et post sex versus,Homo sapiens, in omnibus metuet, & in diebus delictorū attendit ab inertia. Et post quinq; versus, Post concupiscentias tuas non eas, & à voluptate tua auertere. Si præstes animæ tuæ concupiscētiā eius, faciet te in gaudium inimicis. Ne oblecteris in turbis,nec in modi- Eccl.19. cis delecteris. Et post aliquos versus, Et qui K spernit modica paulatim decidet. Vinum & mulieres apostatare faciūt sapiētes, & argu- Ibidem. unt sensatos. Et post aliquot versus, Qui credit cito leuis corde est & minorabitur: & q delinquit in animam suā,insup habebitur. Et post duos versus, Et q odit loquacitatē, extinguit malitiam. Et post aliquos versus, Audisti verbū aduersus proximum,cōmoriatur in te fidens qm̄ non te dirumpet. A facie verbi parturit fatuus, tanq̄ gemitus partus infantis. Sagitta infixa femori canis, sic verbum in ore stulti. Corripe amicum, ne forte non intellexerit,& dicat, non feci: aut si fecit,ne iterum addat facere. Corripe proximum,ne forte dixerit: & si dixerit,ne forte iteret. Corripe amicum:sæpe.n.fit cōmissio, & non omni verbo credas. Est qui labitur in lingua sua,sed nō ex animo. Quis est.n.qui non deliquerit in lingua sua? Corripe ꝓximū anteq̄ cōmineris, & da locū timori altissimi, quia omnis sapientia timor dei,& in illa timere deū. Et post quinq; ver- Ibidem. sus,Melior est hō qui deficit sapiētia, & deficiēs sensu in timore, q̄ qui abundat sensu, & trāsgreditur legem altissimi. Et post aliquos versus,Quam bonū est arguere q̄ ira Eccl.20 sci. Et post aliquos versus, Et qui ptātē sibi assumit iniuste,odietur. Et post octo versus, L Sapiens in verbis seipsum amabilē facit. Et Ibidem post aliquos versus,Lapsus falsæ linguæ q̄si Ibidem qui de pauimēto cadens, sic casus malorum festinātер veniet. Hō acharis q̄si fabula vana,in ore indisciplinatorum assidua erit. Ex ore fatui reprobabitur parabola, non.n.illā dicit in tpe suo. Et post duos versus,Est qui perdet animam suā præ cōfusione,& ab imprudenti ꝓsona perdet eam, ꝓsonæ aūt acceptione perdet se. Est qui præ confusione promittit amico, & lucratus est eū inimicū gratis. Opprobriū nequā in homine mendacium, & in ore indisciplinatorum assidue erit. Potior fur, q̄ assiduitas viri mendacis: perditionem aūt ambo hæreditabunt. Mores hominū mendaciū sine honore, & confusio illius cum ipso sine intermissione. Sa- Ibidem. piens in verbis producit seipsum. Et post quatuor versus, Xenia & dona excæcant oculos iudicū, & quasi mutus in ore auertit correptiones eorum. Sapientia absconsa, & thesaurus inuisus,q̄ vtilitas in vtrisq;? Melior est in hominibus qui abscondit insipiētiam suam,q̄ qui abscōdit sapientiā suā. Fili Eccl.21. peccasti, ne adijcias iterū, sed & de ꝓteritis deprecare,vt tibi remittātur. Quasi à facie colubri fuge peccata, & si accesseris ad illa, M suscipiēt te. Dētes leonis dētes eius,interficiētes animas hominū: quasi romphæa bis acuta omnis iniquitas,plagæ illius nō est sanitas. Et post quatuor versus. Qui odit cor- Ibidem reptionē,vestigium est peccatoris: & qui timet deū, conuertetur ad cor suum. Et post quinq; versus, Via peccantium cōplantata lapidibus,& in finem illorum inferi & tenebrę & pœna. Qui custodit iustitiā,continebit sensum eius. Cōsummatio timoris dei, sapientia & sensus. Et post aliquos versus. Ibidem Verbū sapiens quodcūq; audierit scius,laudabit,& ad se adijciet. Audiet luxuriosus,& displicebit illi, & proijciet illud post dorsum suum. Narratio fatui quasi sarcina in via: nam in labijs sensati inuenietur gratia. Os prudentis quæritur in ecclesia, & verba illius cogitabūt in cordibus suis. Et

post

poſt duos verſus, Cõpedes in pedibus ſtulto doctrina, & quaſi vincula manuũ ſuper manũ dexterã. Fatuus í riſu exaltat vocem ſuã, vir aũt ſapiens vix tacite ridebit. Ornamentũ aureũ prudẽti doctrina, & quaſi bra
chiale in brachio dextro. Et poſt aliquos verſus. In ore fatuorũ cor illorũ, & in corde ſa-
A pientium os illorũ. Dum maledicit impius diabolum, maledicit ipſe animam ſuam. Susurro coinquinabit animam ſuam, & in omnibus odietur, & qui mãſerit, odioſus erit:
Eccl.22. tacitus & ſenſatus honorabitur. In lapide luteo lapidatus eſt piger, & oẽs loquent ſup aſpernationem illius. Et poſt quatuor verſus: Filia prudens hæreditas viro ſuo: nam q̃ confundit, in contumeliam ſit genitoris. Patrem & virum confundit q̃ audax eſt, & ab impijs non minorabitur, ab vtriſq; aũt inhonorabitur. Muſica in luctu, importuna narratio. Flagella & doctrina, in omni tempore ſapientia. Qui docet fatuum, quaſi qui conglutinat teſtam. Qui narrat verbum non attendenti, quaſi qui excitat dormientem de graui ſomno. Cũ dormiente loquitur, qui narrat ſtulto ſapientiam: & in fine narrationis dicit, quis eſt hic? Super mortuum plora, deficit. n. lux ei: & ſuper ſatuum plora, deficit. n. ei ſenſus. Modicum plora ſuper mortuum, q̃m requieuit. Nequiſsimi. n. nequiſsima vita ſuper mortem fatui. Luctus mortui ſeptẽ diebus, fatui aũt
Ibidem. & impij oẽs dies vitæ illorum. Et poſt aliquos verſus, Mittens lapidem in volatilia, dei jciet illa: Sic & qui conuitiatur amico, diſſoluet amicitiam. Ad amicum & ſi produxeris gladium, non deſperes: eſt enim re-
B greſſus ad amicum. Si aperuit os triſte, non timeas: eſt enim concordatio, excepto conuitio, & improperio, & ſuperbia, & myſterij reuelatione, & plaga doloſa. In his omnibus effugiet amicus. Et poſt decẽ verſus, Quis dabit ori meo cuſtodiã, & ſuper labia mea ſignaculum certum, vt non cadam ab ipſis, & lingua mea perdat me? Domine pater & dominator vitæ meę, non relinquas me, & ne ſinas me cadere in illis. Quis ſuperponit in cogitatu meo flagella, & in corde meo doctrinam ſapientiæ, vt ignorantibus eorum non parcat mihi, & non appareant delicta illorum: ne adinereſcant ignorantiæ meæ, & multiplicentur delicta mea, & peccata mea abundent, & incidam in conſpectu aduerſariorum, & gaudeat inimicus
Eccl.23. meus? Domine pater, & deus vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu illorũ. Extollentiã oculorũ meorũ ne dederis mihi, & oẽ deſiderium prauũ auerte à me. Auſer à me uentris concupiſcentias, & concubitus concupiſcẽtiæ ne apprehẽdant me, & animæ irreuerenti & infrunitæ ne tradas me. Doctrinam oris audite filij, & qui cuſtodierit illã, non operiet labijs ſuis, nec ſcandalizabitur operibus nequiſsimis. In vanitate ſua apprehenditur peccator, & ſuperbus & maledi-
C ctus ſcandalizabitur in illis. Iurationi non aſſueſcat os tuũ, multus. n. caſus in illa. Nominatio vero dei non ſit in ore tuo aſsidua, & nominibus ſanctorum non admiſcearis, q̃m non eris immunis ab eis. Sicut. n. ſeruus interrogatus aſsidue, à liuore non minuitur, ſic omnis iurans & nominans in toto à peccato non purgabitur. Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non diſcedet à domo illius plaga. Et ſi fruſtrauerit fratrem delictum illius ſuper ipſum erit: & ſi diſsimulauerit, delinquit dupliciter. Et ſi inuacuum iurauerit, non iuſtificabitur: replebitur. n. re
Ibidem. tributione domus illius. Et poſt quatuor verſus, Indiſciplinationi non aſsueſcat os tuum, eſt enim in illa verbum peccati. Memento patris & matris tuæ, in medio enim magnatorum conſiſtis, ne forte obliuiſcatur te deus in conſpectu illorum, & aſsiduitate tua infatuatus improperium patiaris, & maluiſſes non naſci & diem natiuitatis tuæ maledicas. Homo aſſuetus in verbis improperij, in omnibus diebus ſuis non erudietur. Duo genera abundant in peccatis, & tertium adducit iram & perditionẽ. Anima calida quaſi ignis ardens non extinguetur donec aliquid glutiat: & homo nequam in ore carnis ſuæ non
D deſinit, donec incendat ignem. Et poſt duos
Ibidem. verſus, Omnis homo qui tranſgreditur lectum ſuum, contemnens in animam ſuam, & dicens. Quis me videt? Tenebræ circundant me, & parietes cooperiunt me, & nemo circunſpicit me quem verear: delictorũ meorum non memorabitur altiſsimus, & non intelliget, q̃m non videt oculus illius, q̃m expellet à ſe timorem dei huiuſmodi hominis timor, et oculi hominum timentes illum: & nõ cognouit, q̃m oculi dñi plus multo lucidiores ſuper ſolem, circumſpicientes omnes vias hominum & profundum abyſſi, & hominum corda intuentes in abſconditas partes. Et paulopoſt, Quæ in iuuentute tua non congregaſti, quomodo inueniesEccl.25.
in ſenectute tua? Quàm ſpecioſum caniciei iudicium,

iudicium, & presbyteris cognoſcere conſilium. Quam ſpecioſa veteranis ſapientia, & glorioſis intellectus & conſilium. Coro
Ibidem. na ſenum multa peritia, & gloria illorum timor dei. Et poſt decem verſus, Timor dei ſuper omnia ſe ſuper poſuit. Beatus, cui donatũ eſt habere timorem dei. Qui timet illum, cui aſsimilabitur? Et poſt aliquos ver
Ibidem. ſus, Ne reſpicias mulieris ſpeciem, & non concupiſcas mulierẽ in ſpecie. Et poſt aliquos verſus, Mulier ebrioſa ira magna, &
Eccl.26. contumelia & turpitudo illius non conte-
E getur: Fornicatio mulieris in extollentia oculorum, & in palpebris illius agnoſcẽ. In filia nõ aduertente ſe, firma cuſtodiam,
Ibidem. ne inuenta occaſione abutatur ſe. Ab omni irreuerentia oculorum caue, & ne mireris ſi te neglexerit. Et poſt quatuor verſus, Gratia mulieris ſedulę delectabit virũ ſuũ, & oſſa illius impinguabit. Diſciplina illius datũ dei eſt. Mulier ſenſata et tacita non eſt
Ibidem. immutatio eruditæ animæ. Gra ſup gratiã, mulier ſancta & pudorata. Omnis aũt ponderatio nõ eſt digna continẽtis animæ. Et poſt duodecim verſus, Et qui tranſgredi
tur à iuſtitia ad pctm̃, deus parauit eum ad
cl.27 rõphæam. Et poſt quatuor verſus, Et qui querit locupletari, auertit oculũ ſuum. Et poſt tres verſus, Cõteretur delictum, ſi nõ in timore dñi tenueris te inſtãter, cito ſubuertetur domus tua ſicut in pertuſura cribri remanebit puluis, ſic aporia hominis in cogitatu illius. Vaſa figuli p̃bat fornax, & homines iuſtos tentatio tribulationis. Sicut ruſticatio de ligno oſtendit fructum illius, ſic verbũ ex cogitatu hominis cordis. Ante ſermonẽ nõ collaudes virũ: hæc. n. tentatio eſt hominũ. Si ſequeris iuſtitiã, apprehẽdes illam, & indues quaſi pudorẽ honoris, & habitabis cũ ea, & proteget te in ſempiternum, & in die agnitionis inuenies firma
F mentũ. Volatilia ad ſibi ſimilia cõueniunt, & veritas ad eos qui operantur illlam reuertet. Leo venationi inſidiatur ſemper, ſic peccata operantibus iniquitatẽ. Homo ſanctus in ſapientia manet ſicut ſol: nã ſtultus ſicut luna immutatur. In medio inſenſatorum ſerua verbum temporis: in medio autẽ cogitantiũ aſsiduus eſto. Narratio peccantium odioſa, & riſus eorum in delictis peccati. Loquela multũ iurans horripilationẽ capiti ſtatuet, & irreuerentia ipſius obturatio aurium. Effuſio ſanguinis in rixa ſuperborũ, & maledictio illorũ auditus grauis.

Qui denudat arcanã amici, perdit fidem, & non inueniet amicũ ad animũ ſuũ. Dilige proximũ, & cõiungere fide cũ illo. Quòd ſi nudaueris abſcõdita illius, nõ p̃ſequeris eũ. Sicut. n. hõ qui p̃dit amicũ ſuum, ſic qui perdit amicitiã p̃ximi ſui. Et ſicut qui dimittit auẽ de manu ſua, ſic reliquiſti proximũ tuũ, & nõ eũ capies. Nõ illũ ſequeris, q̃m lõge abeſt. Effugit. n. quaſi caprea de laqueo, q̃m vulnerata eſt anima eius, & vltra eũ nõ poteris colligare. Maledicti eſt cõcordatio: denudare aũt amici myſteria, deſpe- G
ratio eſt animæ infœlicis. Annuens oculis fabricat iniqua, & nemo eũ abijciet. In cõſpectu oculorũ tuorũ indulcabit os ſuũ, & ſuper ſermones tuos admirabitur: Nouiſſime aũt p̃uertet os ſuum, & in verbis tuis dabit ſcandalũ. Multa audiui, & nõ coæqua ui ei, & dũs odiet illũ. Et poſt duos verſus, Qui foueã fodit, decidet in illã: & qui ſtatuit lapidẽ proximo, offendet in eo, & qui laqueũ alio parat, peribit in illo. Facięti nequiſsimũ conſiliũ ſuper illũ deuoluetur, & non agnoſcet vnde adueniet illi. Illuſio & improperiũ ſuperborum, & vindicta ſicut leo inſidiabit illi. Laqueo peribunt qui ob-Eccl.28.
lectant caſu iuſtorum. Et poſt tres verſus, Qui vindicari vult à deo, inueniet uindictam, & peccata illius ſeruans ſeruabit. Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata ſoluentur. Homo homini ſeruat irã, & à deo q̃rit medelã. In hominẽ ſimilẽ ſibi non habet miſericordiã, & de peccatis ſuis deprecat. Ipſe dũ caro ſit ſeruat iram, & p̃pitiationẽ petit à deo. Quis exorabit p̃ delictis illius? Memẽto nouiſſimorum, & deſine inimicari. Tabitudo. n. & mors imminet in mãdatis dei. Memorare H
timorẽ dei, et nõ iraſcaris p̃ximo. Memora re teſtamẽti altiſsimi, & deſpice ignorantiã. Abſtine te a lite, & minues peccata. Homo. n. iracundus incendit litẽ, & vir peccator turbabit amicos, & in medio pacẽ habentũ
Ibidem. immittit inimicitiã. Et poſt quatuor verſus, Certamen feſtinatum incendit ignem, & lis feſtinans effundit ſanguinẽ, & lingua teſtificans adducit mortem. Si ſufflaueris, quaſi ignis exardebit: & ſi expueris ſuper illam, extinguetur. Vtraque ex ore proficiſcuntur, Suſurro & bilinguis maledictus: multos enim turbauit pacem habentes. Lingua tertia multos commouit, & diſperſit illos à gente in gentem. Ciuitates muratas diuitũ deſtruxit, & domos magnatorum effodit.

Virtus populorum concidit, & gentes fortes dissoluit. Lingua tertia mulieres viratas eiecit, & priuauit illas de laboribus suis.
Ibidem. Qui respicit illã, non habebit requiem, nec habebit amicum in quo requiescat. Et post aliquos versus, Verbis tuis facito stateram, & frenos ori tui rectos: & attende ne forte labaris in lingua, & cadas in cõspectu inimicorũ insidiantiũ tibi, & sit casus tuus in-
Eccl.29. sanabilis in mortẽ. Qui facit misericordiã, fœneratꝫ proximo, & qui ꝑualet manu, man
I data seruat. Fœnerare proximo tibi, in tpe necessitatis illius: & iterum redde proximo in tpe suo. Cõfirma verbũ, & fideliter age eũ illo: & in omni tpe inuenies qđ tibi necessariũ est. Multi quasi inuentionem æstimauerunt fœnus, & ꝓstiterũt molestiam ijs qui se adiuuerunt. Et post aliquos versus,
Ibidem. Veruntamẽ super humilem animo fortior esto, & pro eleemosyna nõ trahas illũ. Propter mãdata assume pauperẽ, & ꝓp inopiã illius ne dimittas eũ vacuum. Perde pecuniã tuam ꝓp fratrem & amicum, & nõ abscondas illam sub lapide in perditionẽ. Pone thesaurũ tuum in præceptis altissimi, & proderit tibi magis q̃ aurum. Cõclude eleemosinã in corde pauperis, & hæc ꝓ te exorabit ab omni malo. Super scutum potẽtis, & super lanceam aduersus inimicũ tuũ pugnabit. Vir bonus fidẽ facit proximo suo, & qui ꝑdiderit, cõfusionẽ derelinquet sibi. Gratiam fideiussoris ne obliuiscaris, dedit
.n. pro te animã suam. Repromissorẽ fugit peccator & immundus. Bona repromissoris sibi adscribit peccator, & ingratus sensu derelinquit liberantẽ se. Vir repromittit de proximo suo, & cum perdiderit reuerentiam, derelinquẽtur ab eo. Repromissio ne-
K quissima multos perdidit diligentes, & cõmouit illos quasi fluctus maris. Viros potentes gyrans migrare fecit, & vagati sunt in gentibus alienis. Peccator transgrediens mandata domini, incidet in promissionem nequam. Et post vnum versum, Recupera proximum secũdum virtutem tuam, & intende tibi ne incidas. Et post aliquos versus, Qui diligit filium suum assiduat illi
Eccl.30. flagella, vt lætetur in nouissimo suo. Qui docet filium, laudabitur in illo. Et post decem versus, Equus idomitus euadet durus,
Ibidem. & filius remissus euadit præceps. Lacta filium, & pauentem te faciet. Lude cum illo, & contristabit te. Non corrideas illi, ne doleas in nouissimo, & obstupescãt dentes tui. Non des illi potestatem in iuuentute, & ne despicias cogitatus illius. Curua cervicem eius in iuuentute, & tunde latera eius dũ infans est: ne forte induret & non credat tibi, & erit tibi dolor animæ. Doce filium tuũ, & operare in illo, ne in turpitudine illius cõfundaris. Melior est pauper sanus & fortis viribus, q̃ diues imbecillis & & flagellatus malitia. Salus animę in sanctitate iustitię, & melior omni auro & argẽto: & corpus validũ, q̃ cẽsus immẽsus. Nõ est cẽsus super cẽsum salutis corporis: & nõ est
L oblectatio sup cordis gaudium. Melior est mors q̃ vita amara, & requies æterna q̃ lãguor pseuerãs. Bona absc̃ondita in ore clauso, quasi appositiones epularũ circumpositæ sepulchro. Et post quinq; versus. Tristi Ibidem.
tiã nõ des animæ tuæ, & nõ affligas temetipsum in cõsilio tuo. Iucũditas cordis hęc est vita hominis, & thesaurus sine defectio ne sanctitatis; & exultatio viri est longæuitas. Miserere animæ tuæ placens deo, & cõtine: & congrega cor tuũ in sanctitate eius, & tristitiam lõge expelle à te, multos.n. occidit tristitia, & non est vtilitas in illa. Zelus & iracundia minuent dies, & ante tempus senectam adducit cogitatus. Et post aliEccl.31.
quos versus, Qui aurum diligit, non iustificabitur: & qui insequitur consumptionẽ, replebitur ea. Multi dati sunt in auri casus, & facta est in specie illius perditio illorũ. Lignũ offensionis est aurum sacrificantium: væ illis qui sectantur illud, & omnis imprudẽs deperiet in illo. Beatus diues, qui inuẽtus est sine macula: & qui post aurum nõ abijt, nec sperauit in pecunia & thesauris. Quis est hic, & laudabimus eũ, fecit. n. mirabilia in vita sua. Quis probatus est in illo, & perfectus est, & erit illi gloria æterna? Qui potuit transgredi, et non est transM gressus, & facere mala, et non fecit. Ideo stabilita sunt bona illius in deo, et eleemosynas illius enarrabit Ecclesia sanctorũ. Et Ibidem.
post aliquos versus, Vtere quasi homo frugi ijs q̃ tibi apponunt, vt non cũ mãducas multũ, odio habearis. Cessa prior disciplinæ causa, et noli nimius esse, ne forte offendas. Et si in medio multorum sedisti, prior illis non extendas manum tuam, nec prior poscas bibere. Quam sufficiẽs est homini erudito vinum exiguum. Et post aliquos Ibidem.
versus. Diligentes in vino noli prouocare, multos enim exterminauit vinum. Et post aliquos versus, Loquere maior natu, decet

Eccl.38. cet.n.te primum verbum diligenti scientiã, & nõ impedias Musicã. Vbi auditus nõ est, non effundas sermonem: & importune noli extolli in sapientia tua. Et post quinq; ver-
Ibidem. sus, Adolescens loquere in tua cã, vix cum necesse fuerit: Si bis interrogatus fueris, habeat caput rũsum tuum. In multis esto quasi insciꝰ, & audi tacens simul & quærens. In medio magnatorum loqui nõ ꝓsumas: & vbi sunt senes, non multum loquaris. Ante grandinem præibit coruscatio, & ante ve
A recundiã præibit gra, & pro reuerentia accedit tibi bona gratia. Præcurre autẽ prior in domum tuã, & illic aduocare, & illic lude, & age conceptiones tuas, & non in delictis & verbo superbo. Et super his omnibus benedicito deũ, qui fecit te, & inebriabit te in omnibus bonis suis. Qui timet deũ, excipiet doctrinã eius: & qui vigilauerint ad illum, inuenient benedictionem. Qui quærit legẽ, replebitur ab ea: & qui insidiosẽ agit, scandalizabitur in ea. Qui timent dñm, inuenient
Eccl.32. iudicium iustum, & iustitiam quasi lumen accendent. Peccator homo deuitabit correptionem, & secundum voluntatem suam inueniet comparationẽ. Vir consilij nõ disperdet intelligentiam. Et post quatuor versus, Fili, sine consilio nihil facias: Et post factum non pœnitebis. Et post paucos versus, Qui credit deo, attendet mandatis, & qui confi-
Eccl.34 dunt in illo, non minorabuntur. Timenti dñm, non occurrunt mala, sed in tentatione deus illum cõseruabit, & liberabit à malis. Sapiens non odit mandata & iustitias: & nõ illidetur quasi nauis in procella. Homo sensatus credit legi dei, & lex illi fidelis. Qui
Eccl.34. interrogationem manifestat, parabit verbum. Et post paululum, Vana spes, & mendacium viro insensato: & somnia extollunt imprudentes. Et quasi qui apprehendit vmbram, & sequitur ventum: sic & qui attẽdit ad visa mendacia. Secundum hoc visio somB niorum, ante faciem hominis similitudo hominis. Ab immundo quid mundabitur, & à mendace quid verũ dicetur? Diuinatio erroris & auguria mendacia, & somnia male facientium vanitas est. Et sicut parturientis cor tuũ phantasias patitur, nisi ab altissimo fuerit emissa visitatio. Ne dederis illis cor tuum. Multos.n. errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis. Sine mendacio consummabitur verbũ, & sapiẽtia in ore fi-
Ibidem. delis contẽplabitur. Et post quinq; versus. Multa vidi enarrando, & plurimas verborũ consuetudines, Aliquotiens vsq; ad mortẽ periclitatus sum horum causa, & liberatus sum gratia dei. Spiritus timẽtiũ deũ queritur, & in respectu illius benedicentur. Spes enim illorũ in saluantem illos, & oculi dei in diligentes se. Qui timet dñm nihil trepidabit: & non pauebit, qm̃ ipse est spes eius. Timentis dñm, beata est anima. Ad quẽ respicit, & quis est fortitudo eius? Oculi dñi super timentes eum: protector potentiæ, firmamentum virtutis, tegimen ardoris, & vmbraculum meridianum, deprecatio offensionis, & adiutorium casus, exaltans animam, & illuminans oculos, dans sanitatem & uitam & benedictionem. Immolantis ex iniquo oblatio est maculata, & non sunt bene- C
placitæ substannationes iniustorum. Dominus solus sustinentibus se in uia ueritatis & iustitiæ. Dona iniquorum non probat altissimus, nec respicit in oblationibus iniquorum, nec in multitudine sacrificiorum eorum propitiabitur peccatis. Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui uictimat filium in conspectu patris sui. Panis indigentiũ, uita pauperis est: qui defraudat illum, homo sanguinũ est. Qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suũ: qui effudit sanguinẽ, & qui fraudem facit mercenario, fratres sunt. Vnus ędificans & alter destruens, quid prodest illis nisi labor? Vnus orans, & alter maledicens, cuius uocẽ exaudiet deus? Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit illum, quid proficiet lauatio illius? Sic hõ qui ieiunat in peccatis suis, & iterum eadẽ faciens, quid proficit humiliando se? Orationẽ eius quis exaudiet? Eccl.35.
Qui conseruat legem, multiplicat orationẽ: sacrificium salutare est attendere mandatis, & discedere ab omni iniquitate, & propitiationem litare sacrificijs super iniustitias: & deprecatio pro peccatis, recedere ab iniu- D
stitia. Et post paucos uersus, Non appare- Ibidem.
bis in cõspectu dei uacuus. Hęc omnia propter mandata domini fiunt. Oblatio iusti impinguat altare, & odor suauitatis est in conspectu altissimi. Sacrificium iusti acceptum est, & memoriam eius non obliuiscetur dñs. Bono animo gloriam redde deo, & non minuas primitias manuũ tuarum. In omni dato hilarem fac vultum tuum, & in exultatione sanctifica decimas tuas. Da altissimo secundum datum eius, & in bono oculo adinuentionem facito manuum tuarum: qm̃ dominus retribuens est, & septies

teddet tantū tibi. Noli offerre munera prauanon enim suscipiet illa. Noli respicere sacrificium iniustum,qm̄ dominus vindex est, & non est apud illum gloria personæ. Non accipiet dominus personam in pauperem, & precationem læsi exaudiet. Non despiciet preces pupilli, nec viduæ:si effundit loquelam gemitus. Nonne lachryma ad maxillā descendit,& exclamatio à maxilla ascendit propter illud quod descendit super illam? Et
Ibidem. post quatuor versus, Oratio humiliantis se,
Eccl.37 nubes penetrabit. Et post aliquantum, Cum
E ueris obseruantem timorē dei, cuius anima
Ibidem. est scd̄m animam tuam. Et post quinq; versus, Et in his omnibus deprecare altissimū, vt dirigat in veritate viam tuam. Et post
Ibidem. aliquot versus, Fili, in uita tenta animam tuam,& si fuerit nequam, non des illi ptātē. Non.n.omnibus omnia expediunt, & non omni animæ omne genus placet. Noli auidus esse in omni epulatione, & non te effundas super oēm escam. Et post quatuor ver-
Eccl.38. sus, Honora medicum, propter necessitatē, etenim illum creauit altissimus. A deo est medela, & à rege accipiet donationem. Disciplina medici exaltabit caput ipsius, & in conspectu magnatorum collaudabitur. Altissimus creauit de terra medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam. Nonne à ligno indulcata est aqua amara? Ad agnitionem hominum virtus illius, Et dedit homini scientiam altissimus,honorari in mirabilibus suis, in his curans mitigabit dolorem ipsorum. Et post quatuor versus, Fili,in tua infirmitate non desperes,sed ora dñm & ipse curabit te. Auerte à delicto,& dirige manus,& ab omni delicto munda cor tuum. Et post vnū versum, Et impingua oblationē,& da locum medico. Etenim illū dñs creauit,
F & non discedat à te, qm̄ opera eius sunt necessaria. Est enim qm̄ in manus illorum incurras,ipsi vero dñm deprecabuntur, vt dirigat requiem eorum & sanitatem propter
Ibidem. conuersationē illorū. Et post vnū versum, Fili, in mortuū produc lachrymas, & quasi dira passus incipe plorare. Et scd̄m iudiciū contege corpus illius,& non despicias sepulturam illius. Propter delaturam amare fer luctum illius vna die, & consolare pp̄ tristitiā:& fac luctum scd̄m meritū eius vno die vel duobus pp̄ detractionem. A tristitia.n. festinat mors & cooperiet virtutem,& tristitia cordis flectet ceruicem. Et post vnū versum, Non dederis in tristitiam cor tuum. Et post nouem versus,Sapientiam scribe in tpe
Ibidem. uacuitatis, & qui minoratur actu sapientiā pcipiet. Et paulopost,In voce dicito. Obaudite me diuini fructus aquarum,& quasi ro-
Eccl.39. sa plantata super riuum fructificate, Quasi Libanus odorem suauitatis habete, Florete flores quasi lilium date odorē, & frondete in grām & collaudate canticum, & benedicite dñm in operibus suis. Date magnificentiam nomini eius,& confitemini illi in voce labiorū vestrorū. In canticis labiorū & citharis,
G & sic dicetis in confessione, Opera dñi vniuersa bona valde. In verbo eius stetit aqua sicut congeries, & in sermone oris eius sicut exceptoria aquarum: qm̄ in præcepto ipsius placor fit, & non est minoratio in salute illius. Opera omnis carnis corā illo,& nō est quicquā absconditū ab oculis eius. A seculo & vsq; in seculū respiciet, & nihil est mirabile in cōspectu eius. Non est dicere, qd̄ est hoc, aut quid est illud: omnia.n.in tpe suo
Eccl.40 quærentur. Et paulopost, Gratia sicut paradisus in benedictionibus & misericordia in seculo permanet. Et post duodecim versus,
Ibidem. Fratres in adiutoriū in tpe tribulationis, & Eccl.41. sup eos misericordia liberabit. Et post paulū,Sapientia.n.abscondita,& thesaurus occultus, q̄ vtilitas in vtrisq;? Melior est hō qui abscondit stultitiā suā, q̄ qui abscondit
Eccl.43 sapientiā suā. Et aliquanto post, Benedicen-
Eccl.51 tes dñm exaltate illum quantum potestis, maior est omni laude, Exaltantes eum replemini virtute. Et post multa, Appropiate ad me indocti,& congregamini in domū disciplinæ. Quid adhuc retardatis,& quid adhuc dicetis in his? Animę vestræ sitiunt vehemēter. Aperui os meū & locutus sum, cōparate vobis sine argento sapientiā, & collū vestrū subijcite iugo,& suscipiet anima vestra
H disciplinā. In proximo enim est inuenire eā. Videte oculis vestris, qm̄ modice laboraui, & inueni mihi multam requiem. Assumite disciplinam in multo numero argenti, & copiosum aurum possidete in ea. Lætetur anima vestra in misericordia eius, & non confundemini in laude ipsius. Operamini opus vestrum ante tēpus, & dabit vobis mercedem vestram in tempore suo.

Ex libro Tobiæ ista ponenda credidimus.

HOnorē habebis matri tuę omnibus die-
Tobi.4. bus vitæ eius: Memor enim esse debes, quę & quāta pericula passa sit propter te in vtero suo. Et post duos versus, Omnibus autem

Ibidem. autem diebus vitæ tuæ deū in mente habe, & caue ne aliqñ peccato consentias, & prætermittas pcepta dei tui. Ex substantia tua fac elemosynā, & noli auertere faciem tuā ab ullo paupere. Ita.n.fiet, vt nec à te auertatur facies domini. Quomodo potueris, ita esto misericors. Si multum tibi fuerit, abūdāter tribue: si exiguū fuerit, etiam exiguū libenter impertire stude. Præmium.n.tibi bonum thesaurizas in die necessitatis: qm̄ elemosyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patitur animam ire in tenebras. Fiducia magna erit corā summo deo elemosyna omnibus qui faciūt eā. Attende tibi fili ab omni fornicatione, & prēter vxorē tuā nunquam patiaris crimen scire. Superbiam autem nunquā in tuo sensu,aut in tuo verbo dominari pmittas. In ipsa.n. initium sumpsit omnis perditio: Quicunq; aliquid tibi operatus fuerit, statim mercedē ei restitue, & merces mercenarij apud te omnino nō maneat. Qd̄ ab alio odis fieri tibi,vide nē alteri tu aliqñ facias. Panem tuū cū esurientibus egenis comede, & de vestimentis tuis nudos tege. Et post duos versus, consilium semper à sapiente perquire.
Ibidem. Omni tpe benedic deum, & pete ab eo vt vias tuas dirigat,& omnia consilia tua in ipso pmaneant. Et post septem versus, Noli timere fili mi, pauperem quidem vitā gerimus,sed multa bona habebimus,si timuerimus deū,& recesserimus ab omni peccato, & fecerimus bñ. Et post multa,
Tob.12. tūc Raphael dixit eis occulte, Bñdicite deū cœli, & corā omnibus viuētibus cōfitemini illi qm̄ fecit vobiscū misericordiā suā. Etenim sacramētum regis abscondere bonū est, opera autē dei reuelare, & confiteri honorificum est.
K Bona est oro cū ieiunio & elemosyna, magis q̄ tesauros auri condere: quoniam elemosyna à morte liberat, & ipsa est q̄ purgat peccata,& facit inuenire vitam æternā.
Tob.14. Qui autem faciunt peccatum, & iniquitatem, hostes sunt animæ suę. Et paulopost, Audite ergo me filij patrem vestrum, Seruite domino in veritate, & inquirite vt faciatis quæ sunt placita illi, Et filijs vestris mandate, vt faciant iustitias, & eleemosynas vt sint memores dei,& benedicant eum in omni tempore, in veritate & in tota virtute sua. Iam nunc quoniam non omnes libri canonici veterisq; testamenti huic operi nostro necessaria dederunt: neque ij qui dederunt ex omnibus suis locis conueniebant vt darent, sed ex eis tantum, vbi apertiora morum bonorum præcepta cōperimus: siue vbi vtilia iubentur: siue vbi contraria prohibentur: ad sacras literas Euangelicas, & Apostolicas transeamus.

Caput in canone testamenti noui notissima, & pręclarissima quatuor Euangelia tenuerunt, in quorum primo, quod scd̄m Matthæum est,ea q̄ nobis sunt ad hoc opus quod suscepimus congrua,uideamus.

VIdens aūt dñs turbas,ascendit in montem. Et cum sedisset,accesserunt ad eū discipuli eius. Et aperiens os suum docebat eos dicēs,Beati pauperes spiritu,qm̄ ipsorū est regnum cœlorum, Beati mites, qm̄ ipsi possidebunt terrā. Beati qui lugent,quoniā ipsi consolabuntur. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabunt. Beati misericordes, qm̄ ipsi misericordiam cōsequētur. Beti mundo corde,qm̄ ipsi deū videbunt. Beati pacifici,qm̄ filij dei uocabūtur. Beati qui persecutionem patiuntur pter iustitiam, quoniam ipsorum est regnū cœlorum. Beati estis cū maledixerint uobis homines, & persecuti uos fuerint,& dixerint omne malum aduersum uos mentiē tes propter me. Gaudete & exultate, quoniam merces uestra copiosa est in cœlis. Sic enim persecuti sunt Prophetas,qui fuerunt ante uos. Vos estis sal terræ. Qd̄ si sal euanuerit, in quo saliet? Ad nihilū ualet ultra nisi ut mittaē foras,& conculcetur ab hominibus. Vos estis lux mundi. Non pōt ciuitas abscondi supra montem posita, Neq; accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio,sed super candelabrum,ut luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant uestra bona opera, & glorificent patrem uestrum qui in cœlis est. Nolite putare, quoniam ueni soluere legem, aut Prophetas: Non ueni soluere, sed adimplere. Amen dico uobis,donec transeat cœlū & terra,iota unū, aut unus apex non præteribit à lege donec omnia fiant. Qui ergo soluerit unum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus uocabitur in regno cœlorum: qui autem fecerit & docuerit, hic magnus uocabitur in regno cœlorum. Dico autem uobis, quoniam nisi abundauerit iustitia uestra plus quàm Scribarum & & Pharisæorum, non intrabitis in regnū cœlorum. Audistis quia dictum est antiquis, Non occides: Qui autem occide-

L Ex Euangelio secundum Matthæum Cap. 5.

M

rit,reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus
Exo.20. erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo Racha,reus erit concilio. Qui autem dixerit,fatue,reus erit gehennæ ignis. Si ergo of-
Deut.5. fers munus tuum ante altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum.
A Esto consentiens aduersario tuo cito dum es in via cum eo,ne forte tradat te aduersarius iudici,& iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris. Amen dico tibi, nõ exies inde donec reddas nouissimum quadrantem. Audistis quia dictum est antiquis. Nõ
Exo.20. mœchaberis. Ego autem dico vobis,quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscẽdum eam,iam mœchatus est eam in corde suo. Quòd si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum,& proijce eum abs te. Expedit enim tibi vt vnum pereat membrorũ tuorum, q̃ totum corpus tuum mittatur in gehennam. Et si dextera manus tua scandalizat te, abscide eam & proijce abs te: Expedit.n.tibi vt vnum pereat mẽbrorum tuorum,q̃ totum corpus tuũ eat in gehennã.
Deu.24. Dictũ est aũt, Quicunq; dimiserit vxorem suã det illi libellũ repudij. Ego ãt dico vobis quia omnis qui dimiserit vxorẽ suã excepta fornicationis causa,facit eã mœchari: & qui dimissam duxerit,adulterat. Iterum audistis,quia dictũ est antiquis, Non peie-
Leui.19. rabis. Reddes aũt dño iuramenta tua. Ego aũt dico vobis, Non iurare omnino,neque
M per cœlũ,quia thronus dei est: neq; per terram, quia scabellũ pedum eius est,neq; per Hierosolymã,quia ciuitas est magni regis,
B neque per caput tuum iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester est, est:non, non: quod autem his abundantius est, à
Exo.21. malo est. Audistis, quia dictum est, Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego
Deu.19. autem dico vobis, non resistere malo, sed siquis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram: & ei qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Et quicunque te angariauerit ire mille passus, vade cum illo alia duo. Qui petit à te, da ei: & volentem mutuare à te, ne auer-
Leui.19. taris. Audistis quia dictum est antiquis, Diliges proximum tuum, & odies inimicum tuum. Ego autem dico vobis. Diligite inimicos vestros,benefacite ijs qui vos oderunt,& orate p̃ persequentibus calũniantibus vos,vt sitis filij p̃ris vestri,qui in cœlis est: qui solem suũ oriri facit super malos & bonos,& pluit super iustos & iniustos. Si.n. diligitis eos qui vos diligunt,quã mercedem habebitis? Nonne & publicani hoc faciunt? Et si salutaueritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? Nonne & Ethnici hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut & pater vester cœlestis perfectus est. Attendite ne iustitiam vestrã faciatis corã hominibus,ut videamini ab eis. Alioquin mercedẽ non habebitis apud patrem vestrum qui in cœlis est. Cum ergo facis eleemosynã,noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis & in vicis,ut honorificẽtur ab hominibus. Amẽ dico uobis,receperũt mercedẽ suã. Te aũt faciẽte eleemosynã,nesciat sinistra tua q̃d faciat dextera tua,ut sit eleemosyna tua in abscõso, & pater tuus qui uidet in abscõso reddet tibi. Et cũ oratis non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis & in angulis platearum stantes orare,ut uideantur ab hominibus. Amen dico uobis, receperunt mercedem suã. Tu aũt cum oraueris,intra in cubiculum tuum,& clauso ostio ora patrẽ tuum in abscõso:& pater tuus qui uidet in abscõso, reddet tibi: Orantes autem nolite multum loqui, sicut Ethnici: putant.n.quia in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis: scit.n.pater uester quid opus sit uobis antequam petatis eum. Sic ergo orabitis,Pater noster qui es in cœlis. Sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum,Fiat uoluntas tua sicut in cœlo & in terra. Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem,sed libera nos à malo. Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & uobis pater uester cœlestis delicta uestra. Si autem non dimiseritis hominibus,nec pater uester dimittet uobis peccata uestra. Cum autem ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes. Exterminant enim facies suas ut appareant hominibus ieiunantes. Amen dico uobis,perceperunt mercedem suam. Tu autem cum ieiunas, unge caput tuum, & lauа faciem tuam, ne uidearis hominibus ieiunans, sed patri tuo qui est in abscõso: & pater tuus qui uidet in abscõso, reddet tibi.

Deu.13

Matt.6.
C

tibi. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra,ubi erugo & tinea demolit, & vbi fures effodiunt & furantur. Thesaurizate autẽ vobis thesauros in cœlo, vbi neq; erugo neq; tinea demolitur, & vbi fures non effodiunt nec furantur. Vbi.n.est thesaurus tuus,ibi est & cor tuũ. Lucerna corporis tui ẽ oculus. Si fuerit oculus tuus simplex, totũ corpus tuũ lucidũ erit: Si autẽ oculus tuus nequam fuerit,totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen quod in te est tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt? Nemo põt duobus dominis seruire, aut.n.vnũ
B odio habebit, & alterum diliget: aut vnum sustinebit,& alterum contẽnet. Nõ potestis deo seruire & mammonæ. Ideo dico vobis ne solliciti sitis animæ vestræ quid mãducetis,neq; corpori uestro q̃d induamini. Nõne anima plus est q̃ esca, & corpus plus q̃ vestimentũ? Respicite volatilia cœli,quñ nõ serunt,neq; metunt, neq; cõgregant in horrea,& pater vester cœlestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis? Quis aũt vestrum cogitans põt adijcere ad staturã suã cubitũ vnũ? Et de vestimentis quid sollicити estis? Considerate lilia agri quõ crescunt, non laborant,neq; nent. Dico aũt vobis q̃n nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex istis. Si autẽ fœnum agri quod hodie est, & cras in clibanũ mittitur, deus sic vestit, quanto magis vos minimæ fidei? Nolite ergo solliciti esse dicẽtes,quid manducabimus,aut quid bibemus, aut quo operiemur. Hæc.n.omnia gentes inquirũt: scit.n.pater vester q̃a his omnibus indigetis. Quærite ergo primũ regnũ dei & iustitiã eius,& hęc omnia adijciẽtur uobis. Nolite ergo solliciti esse in crastinum. Crastinus.n.dies sollicitus est sibiipsi. Sufficit diei
Matt.7. malitia sua. Nolite iudicare,vt nõ iudicemini. In quo.n.iudicio iudicaueritis,iudicabimini: & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Quid autem vides festucã
F in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Aut quomodo dicis fratri tuo,sine eiiciam festucam de oculo tuo, & ecce trabes est in oculo tuo? Hypocrita,eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis eijcere festucam de oculo fratris tui. Nolite sanctum dare canibus, neq; miseritis margaritas vestras ante porcos,ne forte conculcent eas pedibus suis,& conuersi dirumpant vos. Petite & dabitur vobis,quærite & inuenietis,pulsate & aperietur vobis. Omnis q petit accipit,& qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur. Aut quis ex vobis hõ,quem si petierit filius suus panem,nunquid lapidẽ porriget ei? Aut si pisce petit,nũquid serpẽtẽ dabit ei? Si ergo vos cum sitis mali,nostis bona data dare filijs vestris, quanto magis pater vester qui in cœlis est, dabit bona petentibus se? Omnia ergo quæcunq; vultis vt faciant vobis homines, & uos facite eis. Hæc est.n.lex & prophetæ. Intrate p angustam portam, quia lata porta & spatiosa via quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. Quàm angusta porta G & arcta via quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam. Attendite à falsis Prophetis, qui veniunt ad uos in vestimentis ouiũ,intrinsecus autẽ sunt lupi rapaces. A fructibus eorum cognoscetis eos. Nunquid colligunt de spinis vuas,aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona fructus bonos facit,mala autem arbor,fructus malos facit. Non põt arbor bona fructus malos facere, neq; arbor mala fructus bonos facere. Omnis arbor quæ non facit fructum bonũ,excidetur & in ignem mittetur. Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos. Non omnis qui dicit mihi,dñe dñe, intrabit in regnum cœlorum,sed qui facit voluntatẽ patris mei qui in cœlis est,ipse intrabit in regnum cœlorũ. Multi dicent mihi in illa die,Domine, dñe,nonne in nomine tuo prophetauimus, & in tuo nomine dæmonia eiecimus, & in tuo nomine virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos: Discedite à me qui operamini iniquitatem. Omnis ergo qui audit verba mea hęc, & facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificauit domum suam supra petrã, & descendit pluuia,& uenerunt flumina,& flauerunt uenti,& irruerunt in domum illam,& non cecidit: Fundata enim erat supra petram. Et omnis qui audit uerba mea hæc, H & non facit ea, similis erit uiro stulto qui ædificauit domum suam supra arenam, & descendit pluuia,& uenerunt flumina,& flauerunt uenti, & irruerunt in domum illam, & cecidit, & fuit ruina eius magna, Et paulopost, Gratis accepistis, gratis da- Mat.10.
te. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis uestris: Nõ peram in uia, neque duas tunicas, neque calciamenta, neque uirgam: Dignus est enim operarius cibo suo. In quancunque ciuitatem aut castellum intraueritis, in-

terrogate quis in ea dignus sit,& ibi manete donec exeatis. Intrantes autem in domum, salutate eam dicentes, Pax huic domui. Et siquidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super illam: Si autem non fuerit digna, pax vestra ad vos reuertetur. Et quicunq; non receperit vos neq; audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo, vel de ciuitate, excutite puluerem de pedibus vestris. Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorreorum in die iudicij, q̃ illi ciuitati. Ecce ego mitto vos, sicut oues in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Cauete autẽ ab hominibus. Tradent.n. vos in concilijs, & in synagogis suis flagellabunt vos, & ad præsides & reges I ducemini propter me in testimonium illis & gentibus. Cum autem tradent vos, nolite cogitare qũo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non.n. vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium, & insurgent filij in parentes, & morte eos afficiẽt: Et eritis odio omnibus hominibus pp nomen meũ. Qui aũt perseuerauerit vlq; in finem, hic saluus erit. Cum autem persequentur vos in ciuitate ista, fugite in aliam. Amen dico vobis, non consummabitis ciuitates Israel, donec veniat filius hominis. Nõ est discipulus super magistrum, nec seruus super dñm suũ: Sufficit discipulo, vt sit sicut magister eius, & seruus sicut dñs eius. Si patremfamilias Beelzebub vocauerunt, quanto magis domesticos eius? Ne ergo timueritis eos. Nil enim opertum est quod nõ reuelabitur, et occultum quod non sciatur. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate super tecta. Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius eum timete, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. K Nonne duo passeres asse veneunt, & unus ex illis non cadet super terram sine patre vestro? Vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt. Nolite ergo timere, multis passeribus meliores estis vos. Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo qui est in cœlis. Qui autem negauerit me corã hominibus, negabo & ego eum coram patre meo qui in cœlis est. Nolite arbitrari, quia venerim pacem mittere in terram. Non veni pacem mittere, sed gladium. Veni.n. separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurũ aduersus socrum suam, & inimici hominis domestici eius. Qui amat patrem aut matrem plus q̃ me, non est me dignus. Et qui amat filium aut filiã super me, non est me dignus. Et qui non accipit crucem suam & sequitur me, non est me dignus. Qui inuenit animã suam, perdet illam. Et qui perdiderit animã suam propter me, inueniet eam. Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eũ qui me misit. Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet. Et qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet. Et quicunq; potũ dederit vni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli, Amen dico vobis, non perdet mercedem suam. Et paulopost, Cui aũt similem æstimabo generationem istã? Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus dicunt, Cecinimus vobis & non saltastis, lamentauimus, & non planxistis. Venit enim Ioannes neq; manducans, neq; bibens: & dicunt, dæmonium habet. Venit filius hominis mãducans, & bibens, & dicunt, Ecce homo vorax, & potator vini, publicanorũ & pctorũ amicus. Et iustificata est sapiẽtia à filijs suis. Et post paululum, Venite ad me oẽs qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiẽ animabus vestris. Iugum.n. meum suaue est, & onus meum leue. Item post paululũ. Si aũt sciretis, quid est, Misericordiã uolo, & non sacrificium, nunquam condẽnasletis innocentes. Et post paululũ, Qui non est mecũ, contra me est: & qui nõ congregat mecum, spargit. Ideo dico vobis, oẽ pctm & blasphemia remittetur hominibus, spiritus aũt blasphemia non remittetur. Et quicunq; dixerit verbum contra filium hominis remittetur ei: Qui autem dixerit M contra spiritumsanctum, non remittetur ei neq; in hoc seculo, neq; in futuro. Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborem malam, & fructum eius malum. Siquidem ex fructu arbor cognoscitur. Progenies viperarum, qũo potestis bona loqui cũm sitis mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona, & malus

Mat. 11.

Ibidem.

Matt. 9.

Osee. 6.

Mat. 12.

malus homo de malo thesauro profert mala. Dico aũtem vobis, qm̃ omne verbũ otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij. Ex verbis.n. tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condẽnaberis. Et post aliquantum, Audite & intel Mat. 15. ligite. Nõ quod intrat in os, coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. Et paulopost, Respondẽs autem Petrus, dixit ei, Edissere nobis parabolam istam: At ille dixit, Adhuc & vos sine intellectu estis? Non intelligitis quia oẽ quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur? Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem? De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ. A Hæc sunt quæ coinquinant hominem: Nõ lotis aũtem manibus manducare, non coinquinat hominem. Item post aliquantum, Mat. 18. Tũc dixit Iesus discipulis suis: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Qui enim voluerit animam suam saluã facere, perdet eam. Qui autem perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. Quid enim prodest homini, si mundum vniuersum lucretur, animæ vero suæ detrimẽtum patiatur? Aut quam dabit homo cõmutationem pro anima sua? Filius.n. hominis venturus est in gloria patris sui cum angelis suis, & tunc reddet vnicuique secundum opera eius. Itẽ aliquanto post, Amen dico vobis, nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, nõ intrabitis in regnum cœlorum. Quicunq; ergo humiliauerit se sicut paruulus iste, hic est maior in regno cœlorum. Et qui susceperit vnum paruulũ talẽ in nomine meo, me suscipit. Qui aũt scandalizauerit vnum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Væ mundo à scandalis, necesse est.n. vt veniant scandala: Veruntamen væ homini illi per B quem scandalum venit. Si autẽ manus tua vel pes tuus scandalizat te, abscide eum & proijce abs te: Bonum est tibi ad vitam ingredi debilem, q̃ duas manus, vel duos pedes habentem, mitti in ignem æternum. Et si oculus tuus scandalizat te, erue eũ & proijce abs te: Bonum est tibi cum vno oculo in vitam intrare, q̃ duos oculos habentẽ mitti Ibidem. in gehennam ignis. Videte ne contemnatis unũ ex his pusillis. Dico aũt vobis, q̃ angeli eorum in cœlis semper uident faciem patris mei qui in cœlis est. Venit.n. filius hominis saluare quod perierat. Et paulo post, Si aũt peccauerit in te frater tuus, uade & corripe eũ inter te & ipsum solũ. Si te audierit, lucratus es fratrẽ tuũ. Si aũt te nõ audierit, adhibe tecũ adhuc vnũ vel duos, ut in ore duorũ testiũ vel triũ stet oẽ uerbũ. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ, si aũt & Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Amen dico uobis, quæcunq; alligaueritis super terrã, erunt ligata & in cœlo, & quæcunq; solueritis super terram, erunt soluta & in cœlo. Iterum dico vobis, quia si duo ex uobis consenserint super terram, de omni re quacunq; petierint, fiet illis a patre meo qui in cœlis est. Vbi.n. sunt duo uel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Tunc C accedens Petrus ad eum, dixit, Dñe, quoties peccabit in me frater meus, & dimittã ei? Vsq; septies? Dicit illi Iesus. Non dico tibi usq; septies, sed usque septuagiessepties. Ideo assimilatũ est regnum cœlorũ homini regi, qui uoluit rõnem ponere cũ seruis suis. Et cum cœpisset rõnem ponere, oblatus est ei unus qui debebat decẽ milia talenta. Cum aũt non haberet unde redderet, iussit eum dñs venundari, & vxorem eius & filios, & omnia q̃ habebat, & reddi. Procidens autem seruus ille orabat eum, dicens, Patientiam habe in me domine, & omnia reddam tibi. Misertus autem dominus serui illius, dimisit eum, & debitum dimisit ei. Egressus autem seruus ille, inuenit vnum de conseruis suis, qui debebat ei centum denarios, & tenens suffocabat eum, dicẽs, Redde quod debes. Et procidens conseruus eius, rogabat eum, dicens; Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Ille autem noluit, sed abijt, & misit eum in carcerem, donec redderet debitum. Videntes autem conserui eius, quæ fiebant, contristati sunt valde. Et venerunt, & narrauerunt domino suo omnis, quæ facta fuerant. Tunc vocauit illum dominus suus, & ait illi, Ser- D ue nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me. Nonne ergo oportuit, & te misereri conserui tui, sicut & ego tui misertus sum? Et iratus dominus eius, tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet vniuersum debitum. Sic & pater meus cœlestis faciet vobis, si nõ remiseritis unusquisque

quisque fratri suo de cordibus vestris. Et
Mat.19. paulopost, Et accesserunt ad eum Pharisæi,
tentantes eum, & dicentes, Si licet homini
dimittere vxorem suam quacunque ex cau
Gen.1. sa? Qui respondens, ait eis, Non legistis,
quia qui fecit hominem ab initio, masculũ
Gen.2. & fœminam fecit eos: Et dixit, Propter hoc
dimittet homo patrem & matrem, & adhæ-
rebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna.
Itaque iã non sunt duo, sed vna caro. Quod
ergo deus coniunxit, homo non separet. Di-
cunt illi, Quid ergo Moyses mãdauit dare
libellum repudij & dimittere? Ait illis,
Deu.24 Qm̃ Moyses ad duritiam cordis vestri per-
misit vobis dimittere vxores vestras. Ab
initio autem non fuit sic. Dico autem vobis,
quia quicunq; dimiserit vxorem suam, nisi
ob fornicationẽ, & aliã duxerit, mœchatur:
& qui dimissam duxerit, mœchatur. Dicũt
illi discipuli eius: Si ita est causa hominis cũ
vxore, non expedit nubere. Qui dixit, Nõ
E oẽs capiunt verbum istud, sed quibus datũ
est. Sunt.n. eunuchi qui de matris vtero sic
nati sunt: Et sunt eunuchi, qui facti sunt ab
hominibus. Et sunt eunuchi qui seipsos eu-
nuchizauerunt p̃p regnum cœlorum. Qui
potest capere, capiat. Tũc oblati sunt ei par-
uuli, vt manus eis imponeret & oraret. Di-
scipuli autẽ increpabant eos. Iesus vero ait
eis: Sinite paruulos, & nolite eos prohibere
ad me venire: Talium est.n. regnum cœlo-
rum. Et cũ imposuisset eis manus, abijt in-
de. Et ecce vnus accedens ait illi: Magister
bone, quid boni faciam, vt habeam vitã æter
nam? Qui dixit ei, Quid me interrogas de
bono? Vnus est bonus deus, Si aũt vis in-
gredi ad vitã, serua mandata. Dicit ei, Quę?
Exo.20 Iesus aũt dixit, Non homicidium facies, nõ
adulterabis, non facies furtum, nõ falsum te-
stimonium dices. Honora patrem tuum &
matrem. Et diliges proximum tuum sicut
teipsum. Dicit illi adolescens, Omnia hæc
custodiui. Quid adhuc mihi deest? Ait illi
Iesus: Si vis perfectus esse, vade vende quæ
habes, & da pauperibus, & habebis thesau-
rum in cœlo, & veni sequere me. Cũ autem
audisset verbũ adolescens, abijt tristis. Erat
F enim habens multas possessiones. Iesus aũt
dixit discipulis suis: Amen dico vobis, quia
diues difficile intrabit in regnum cœlorũ.
Et iterum dico vobis, Facilius est camelum
per foramẽ acus transire, quam diuitem in-
trare in regnum cœlorum. Auditis autem
his, discipuli mirabantur valde, dicentes.
Quis ergo poterit saluus esse? Aspiciens au
tem Iesus, dixit illis. Apud homines hoc
impossibile est. apud deum autem omnia
possibilia sunt. Tunc respondens Petrus,
dixit ei, Ecce nos reliquimus omnia, & secu
ti sumus te. Quid ergo erit nobis? Iesus
autem dixit illis, Amen dico vobis, quòd
vos qui secuti estis me, in regeneratione cũ
sederit filius hominis in sede maiestatis suę,
sedebitis & vos super sedes duodecim, iudi-
cantes duodecim tribus Israel. Et omnis
qui reliquerit domum, vel fratres, aut so-
rores, aut patrem aut matrem, aut vxorem,
aut filios, aut agros propter nomen meum,
centuplum accipiet, & vitam æternam pos-
sidebit. Multi autem erunt primi nouissimi,
& nouissimi primi. Et paulopost, Sicut fi- Mat.20
lius hominis non venit ministrari, sed mini-
strare, & dare animam suam redemptionem
pro multis. Et aliquanto post, Reddite Mat.22
ergo, quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ,
sunt Dei Deo. Et alibi, Diliges Domi- G
num deum tuum in toto corde tuo, & in to- Deut.6
ta anima tua, & in tota mente tua. Hoc est
maximum & primum mandatum. Secun-
dum autem simile est huic, Diliges proxi- Leu.19
mum tuum sicut teipsum. In his duobus
mandatis vniuersa lex pendet & prophetæ.
Et post paucos versus, Tunc Iesus locutus Mat.23
est ad turbas & ad discipulos suos, dicens,
Super cathedram Moysi sederunt Scribæ &
Pharisæi, Omnia ergo quæcunque dixerint
vobis seruate & facite, secundum opera ve-
ro eorum nolite facere. Dicunt enim & nõ
faciunt. Alligant autem onera grauia & im-
portabilia, & imponunt in humeros homi-
num, digito autem suo nolunt ea mouere.
Omnia vero opera sua faciunt, vt videãtur
ab hominibus. Dilatant enim phylacteria
sua, & magnificant fimbrias. Amant autem
primos recubitus in cœnis, & primas cathe
dras in synagogis, & salutationes in foro, &
vocari ab hominibus, Rabbi, Vos autem
nolite vocari, Rabbi: Vnus est enim ma-
gister vester: Omnes autem vos fratres e-
stis, Et patrem nolite vobis vocare super ter
ram: Vnus est enim pater vester qui in cœ
lis est. Nec vocemini, magistri, qa magister
vester vnus est Christus. Qui maior est ve
strũ, erit minister vester. Qui autẽ se exal- H
tat, humiliabitur. & q̃ se humiliat, exaltabi- Ibidem.
tur. Et paulopost, Væ vobis Scribæ & Phari
sæi hypocritæ, q̃ decimatis mentã & anethũ
& cyminũ, & relinquitis q̃ grauiora sunt le-
gis,

gis, iudicium & misericordiam, & fidẽ: Hæc
oportuit facere, & illa non omittere. Duces
cæci, excolantes culicem, camelum aũt glu-
tientes. Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypo-
critæ, qui mundatis quod deforis est calicis
& paropsidis, intus autem pleni sunt rapina,
& omni immunditia. Pharisæe cęce, munda
prius quod intus est calicis & paropsidis, vt
fiat & id quod deforis est mundum. Væ vo-
bis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui simi-
les estis sepulchris dealbatis, quæ à foris ap-
parent hominibus speciosa, intus vero ple-
na sunt ossibus mortuorum, & omni spurci
tia. Sic & vos à foris quidem apparetis ho-
minibus iusti, intus autem pleni estis hypo
crisi & iniquitate. Væ vobis Scribæ & Pha-
risæi hypocritæ, qui ædificatis sepulchra
Prophetarum, & ornatis monumenta iusto
rum, & dicitis, Si fuissemus in diebus patrũ
nostrorum, non essemus socij eorũ in san-
guine Prophetarum. Itaq; testimoniũ estis
vobismetipsis, quia filij estis eorũ qui Pro-
I pheras occiderunt. Et vos implete mensu-
ram patrum vestrorum. Serpentes genimi-
na viperarum, quomodo fugietis à iudicio
gehennæ? Ideo dico vobis. Ecce ego mitto
ad vos Prophetas, & sapientes, & scribas: &
ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex eis fla
gellabitis in synagogis vestris, & persequę-
mini de ciuitate in ciuitatẽ, vt veniat super
vos omnis sanguis iustus, qui effusus est su-
per terram, à sanguine Abel iusti, vsque ad
sanguinem Zachariæ Prophetæ filij Bara-
chiæ, quem occidistis inter templum & alta-
re. Amen dico vobis, venient hæc omnia su-
per generationem istam. Et paulo post, Et
Mat.24. quoniam abundabit iniquitas, refrigescet
charitas multorum: Qui aũt perseuera-
uerit vsque in finem, hic saluus erit. Et post
Ibidem. aliquantum, Estote parati, quia nescitis qua
hora filius hominis venturus est. Quis pu-
tas est fidelis seruus & prudens, quem con-
stituit dominus suus supra familiam suam,
vt det illis cibum in tempore? Beatus ille ser
uus quem cum venerit dominus eius, inue-
nerit sic facientem. Amen dico vobis, qm̃ su-
per omnia bona sua constituet eum. Si au-
tem dixerit malus seruus ille in corde suo:
Moram facit dominus meus venire, & cœ-
perit percutere conseruos suos, manducet
autem & bibat cum ebrijs: veniet dominus
serui illius in die qua nõ sperat, & hora qua
K ignorat, & diuidet eũ, partemq; eius ponet
cũ hypocritis: illic erit fletus & stridor den-
tium. Et post paululũ, Vigilate itaque, quia Mat.25.
nescitis die neq; horã. Item post paululum, Ibidem.
Cum aũt venerit filius hominis in maiesta
te sua, & oẽs angeli cum eo: tũc sedebit sup
sedẽ maiestatis suæ, & congregabuntur ante
eũ oẽs gentes, & separabit eos ab inuicẽ, si-
cut pastor segregat oues ab hædis: Et statuet
oues quidẽ à dextris, hædos aũt à sinistris.
Tunc dicet rex ijs qui à dextris eius erũt:
Venite benedicti patris mei, possidete para-
tum vobis regnum à constitutione mundi:
Esuriui.n. & dedistis mihi mãducare: Sitiui,
& dedistis mihi bibere. Hospes eram, & col
legistis me: Nudus, & cooperuistis me: In-
firmus, & visitastis me: In carcere erã, & ve
nistis ad me. Tunc rñdebunt ei iusti, dicen-
tes, Dñe, quãdo te vidimus esurientẽ & pau
imus te sitientẽ, & dedimus tibi potũ? Qñ
aũt te vidimus hospitẽ, & collegimus te? aut
nudũ, & cooperuimus? Aut qñ te vidimus
infirmũ, aut in carcere, & venimus ad te? Et
rñdens rex, dicet illis: Amẽ dico vobis, quã-
diu fecistis vni de his fratribus meis mini-
mis, mihi fecistis. Tunc dicet & ijs qui à si- L
nistris erunt, Discedite à me maledicti in
ignẽ æternũ, qui paratus est diabolo & an-
gelis eius: Esuriui.n. & nõ dedistis mihi mã
ducare: Sitiui, & nõ dedistis mihi potũ: Hos-
pes fui, & nõ collegistis me: Nudus erã, &
nõ cooperuistis me: Infirmus & in carcere,
& nõ visitastis me. Tunc rñdebunt & ipsi,
dicentes, Dñe qñ te vidimus esurientem &
sitientẽ, & hospitem, aut nudum, aut infir-
mum, vel in carcere: & non ministrauimus
tibi? Tunc respondebit illis, dicens, Amen
dico vobis, quandiu non fecistis vni de mi-
noribus his, nec mihi fecistis. Et ibunt hi in
supplicium æternum, iusti aũt in vitam
æternam. Et post aliquantum, Vigilate & Mat.26.
orate vt non intretis in tentationem.

A Duocans iterum turbam, dicebat illis, Ex Euã
Audite me omnes & intelligite: Nihil gelio se-
est extra hominem introiens in eum, quod cundum
possit eum coinquinare, sed quæ de homine Marcũ.
procedunt, illa sunt quæ communicãt homi cap. 7.
nem. Si quis habet aures audiendi, audiat.
Et cum introisset in domũ à turba, interro
gabant eum discipuli eius parabolam. Et
ait illis, Sic & vos imprudentes estis? Non
intelligitis quia omne intrinsecus introiens
in hominem, non potest eum communica- M
re, quia non intrat in cor eius, sed in ven-
trem, & in secessum exit purgans oẽs escas?
Dicebat autem, quoniam quæ de homine
exeunt,

exeunt, illa cõmunicant hominẽ. Ab intus
enim de corde hominum exeunt cogitatiõ-
nes malæ: procedunt adulteria, fornicatio-
nes, homicidia, furta, auaritiæ, nequitiæ, do-
lus, impudicitia, oculus malus, blasphemiæ,
superbia, stultitia. Omnia hæc mala ab in-
tus procedunt, & communicãt hominẽ. Et
Marci. 8 alio loco conuocata turba cũ discipulis suis,
dixit eis, Si quis vult post me sequi, deneget
seipsum, & tollat crucem suam & sequatur
me. Qui enim voluerit animam suam sal-
uam facere, perdet eam: Qui autem perdide
rit animã suam propter me & Euangeliũ,
saluam eam faciet. Quid enim proderit ho-
mini si lucretur mundum totum, & detri-
mentum faciat animæ suæ? Aut quam dabit
homo commutationẽ pro anima sua? Qui
enim me confessus fuerit & mea verba in
generatione ista adultera & peccatrice, &
filius hominis confitebitur eũ in gloria pa-
tris sui cũ angelis suis. Et alibi, Et accipiens
Marc. 9. puerum statuit eum in medio eorum. Quẽ
cum cõplexus esset, ait illis: Quisquis vnũ
ex huiusmodi pueris receperit in nomine
A meo, me recipit: Et quicunque me suscepe-
rit, non me suscepit, sed eum qui me misit.
Marc. 9. Et paulo post, Quisquis enim potum dede-
rit vobis calicem aquæ frigidæ in nomine
meo, quia Christi estis: amen dico vobis nõ
perdet mercedem suam. Et quisquis scanda-
lizauerit vnum ex his pusillis credentibus
in me, bonum est ei magis, si circundaretur
mola asinaria collo eius & in mare mitteretur. Et post paululum, Habete in vobis sa-
Ibidem. lem, & pacẽ habete inter vos. Et paulo post,
Marc. 10 Et accedentes Pharisæi interrogabant eũ:
Si licet viro vxorẽ dimittere, tentantes eũ.
Ad ille respondens, dixit ei: Quid vobis p-
cepit Moyses? Qui dixerunt, Moyses per-
Deu. 24 misit libellum repudij scribere & dimitte-
re. Quibus respondens Iesus, ait, Ad duri-
tiam cordis vestri scripsit vobis præceptum
Gen. 1. istud. Ab initio autem creaturæ, masculum
& fœminam fecit eos deus. Propter hoc re-
linquet homo patrem suum & matrem, &
adhærebit vxori suę, & erunt duo in carne
vna. Itaque iam non sunt duo, sed vna caro.
Quod ergo deus coniunxit homo non sepa
ret. Et in domo iterum discipuli eius, de eo-
dem interrogauerunt eum: Et dicit illis,
M Quicunque dimiserit vxorem suam, & alia
duxerit, adulterium committit super eam:
B & si vxor dimiserit virum suum & alij nu-
Marc. 10 pserit, mœchatur. Et post quatuor versus,

Sinite paruulos venire ad me, & ne prohi-
bueritis eos: Talium est regnum cœlorum.
Amen dico vobis, quisquis non receperit re
gnum dei velut paruulus, non intrabit in il-
lud. Et complexãs eos & imponens manus
super illos benedicebat eos. Et cum egres-
sus esset in via, præcurrens quidam genu fle
xo ante eum, rogabat eum, Magister bone,
quid faciam vt vitam æternam percipiã? Ie
sus autem dixit ei, Quid me dicis bonum?
Nemo bonus nisi vnus deus. Præcepta no- Exo. 20.
sti? Ne adulteres: Ne occidas: Ne furaris:
Ne falsum testimonium dixeris: Ne fraudẽ
feceris: Honora patrem tuum & matrem.
At ille respõdens, ait illi, Magister, hæc om
nia seruaui à iuuentute mea. Iesus autẽ in-
tuitus eum, dilexit eum, & dixit illi, Vnum
tibi deest: Vade, quæcunque habes, vende &
da pauperibus, & habebis thesaurum in cœ
lo, & veni sequere me. Qui contristatus in
verbo, abijt mœrens. Erat enim habẽs mul-
tas possessiones. Et circunspiciens Iesus, ait
discipulis suis: Quam difficile qui pecunias
habent, in regnum dei introibunt. Discipu-
li autem obstupescebant in verbis ejus. At
Iesus rursus respondens, ait illis, Filioli q̃
difficile est confidẽtes in pecunijs in regnũ C
dei introire. Facilius est camelum per fora-
men acus transire, quàm diuitem intrare in
regnum dei. Qui magis admirabantur, di-
centes ad seipsos: Et quis potest saluus fie-
ri? Et intuens illos Iesus, ait, Apud homi-
nes impossibile est, sed nõ apud deum. Omnia enim possibilia sunt apud deum. Et cœ-
pit Petrus ei dicere, Ecce nos reliquimus
omnia, & secuti sumus te. Respondens Ie-
sus, ait, Amen dico vobis: Nemo est qui re-
liquerit domum aut fratres, aut sorores, aut
matrem, aut patrem, aut filios, aut agros, p-
pter me & propter Euangelium, qui non ac
cipiat centies tantum nunc in tempore hoc,
domus & fratres, & sorores & matres & fi-
lios & agros cum persecutionibus, & in se-
culo futuro vitam æternam. Multi autem
erunt primi nouissimi, & nouissimi primi. Marc. 10
Et paulo post, Scitis quia ij qui videntur
principari gentibus, dominantur eis, & prin
cipes eorum potestatem habent ipsorũ. Nõ
ita est autem in vobis, sed quicunque volue
rit fieri maior, erit vester minister: Et qui-
cunque voluerit in vobis primus esse, erit
omnium seruus. Nam & filius hominis
non venit vt mihi ministraretur ei, sed vt mini-
straret, & daret animam suam redemptio-
nem

Dnem pro multis. Et aliquanto post, Et respõ
Marc. 11 dens Iesus, ait eis, Habete fidem dei. Amen
dico vobis: Quicunque dixerit huic monti
tollere & mittere in mare: & non hæsitaue-
rit in corde suo sed crediderit, quia quodcũ
que dixerit fiat: fiet ei. Propterea dico vo-
bis: Omnia quæcunque orantes petitis, cre-
dite quia accipietis, & venient vobis. Et cũ
stabitis ad orãdum, dimittite si quid habetis
aduersus aliquem, vt & pater vester qui in
cœlis est dimittat vobis peccata vestra.
Quòd si vos nõ dimiseritis, nec pater ve-
ster qui in cœlis est, dimittet vobis peccata
Marc. 11 vestra. Iteꝝ post aliquantũ, Respondens aũt
Iesus, dixit illis, Reddite igit quæ sunt Cę-
saris Cæsari, & quæ sunt dei deo. Et alio lo
Ibidem. co, Et accessit vnus de scribis, qui audierat
illos conquerentes, & videns quia bene illis
respõderit, interrogauit eum, quod esset pri
mum omnium mandatum. Iesus aũt respõ-
dit ei, Quia primum omnium mandatum
est, Audi Israel, dñs deus tuus deus vnus
est. Et, Diliges dominum deum tuũ ex to-
to corde tuo, & ex tota anima tua, & ex to-
ta mente tua, & ex tota virtute tua. Hoc est
primũ mandatum. Secundũ aũt simile est
E illi, Diliges proximũ tuũ tanquã teipsum.
Maius horum aliud mandatum non est. Et
ait illi scriba, Bene magister in veritate dixi
sti, quia vnus est Deus & non est alius prę-
ter eum. Et vt diligatur ex toto corde, & ex
toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota
fortitudine: & diligere proximũ tãquã seip-
sum maius est omnibus holocaustomatibus
& sacrificijs. Iesus aũt videns quòd sapien-
ter respõdisset, dixit illi: Non es longe à re-
Ibidem. gno dei. Et nemo iam audebat eũ interroga
re. Et paulo post, Cauete à Scribis qui vo-
lunt in stolis ambulare, & salutari in foro,
& in primis cathedris sedere in synagogis,
& primos discubitus in cœnis. Qui deuo-
rant domos viduarum sub obtentu proli-
xæ orationis, hi accipiũt prolixius iudiciũ.
Et sedens Iesus contra gazophylatium, aspi
ciebat quomodo turba iactaret in gazophy
latium, & multi diuites iactabant plurima.
Cum venisset autem vna vidua pauper, mi
sit duo minuta, quod est quadrans: Et con-
uocans discipulos, ait illis, Amen dico vo-
bis, quoniam vidua hæc pauper plus omni-
bus misit qui miserunt in gazophylatium.
Omnes enim ex eo quod abũdabat illis mi-
serunt: hæc vero de penuria sua omnia quæ
habuit misit, totum victum suum. Et paulo-
post, Et cũm duxerint vos tradentes, nolite Marc. 13
F te præcogitare quid loquamini, sed quod da
tum fuerit vobis in illa hora id loquamini.
Non enim estis vos loquentes, sed spiritus-
sanctus. Et post paululũ, Et eritis odio oĩ-
bus propter nomen meum. Qui autẽ susti-
nuerit in finem, hic saluus erit. Et alio in lo Ibidem.
co, Videte, vigilate orantes, nescitis enim
quando tempus sit. Sicut homo qui peregre
profectus reliquit domũ suam, & dedit ser-
uis suis potestatem cuiusque operis, & iani-
tori præcepit vt vigilet. Vigilate ergo: Nesci
tis enim quando dominus domus veniet: se-
ro, an media nocte, an galli cantu, an mane.
Ne cum venerit repente, inueniat vos dor-
mientes. Quod autem vobis dico, omni-
bus dico, vigilate.
GLoria in altissimis deo, & in terra pax Luc. 2.
hominibus bonæ voluntatis. Et aliquã- Ex Euã
to post, Et interrogabant eum turbæ, dicen- gelio se-
tes, Quid ergo faciemus? Respondens aũt, cundũ
dicebat illis, Qui habet duas tunicas, det nõ Lucam.
habenti, & qui habet escas, similiter faciat. Luc. 3.
Venerunt autem & Publicani vt baptizarẽ
tur, & dixerunt ad illum: Magister, quid fa-
ciemus? At ille dixit ad eos, Nihil amplius
quàm quod constitutum est vobis, faciatis.
Interrogabant autẽ eum & milites, dicen- G
tes, Quid faciemus & nos? Et ait illis, Nemi
nẽ cõcutiatis, neq; calumniã faciatis, & con
tenti estote stipẽdijs vestris. Et post aliquã- Luc. 6.
tum, Beati pauperes, quia vestrũ est regnũ
dei. Beati qui nũc esuritis, quia saturabimi-
ni. Beati qui nũc fletis, quia ridebitis. Beati
eritis, cũ vos oderint homines, & cũ separa-
uerint vos, & exprobrauerint & eiecerint
nomẽ vestrũ tanquã malũ propter filiũ ho
minis. Gaudete in illa die & exultate, ecce
enim merces vestra multa est in cęlo. Secundũ
enim hæc faciebant Prophetis patres eorũ.
Veruntamen væ vobis diuitibus qui habetis cõ
solationem vestrã. Væ vobis qui saturati
estis quia esurietis. Væ vobis q̃ ridetis nũc,
quia lugebitis & flebitis. Væ cum benedixe-
rint vobis oẽs homines, secundũ hæc facie-
bant Prophetis patres eorũ. Sed vobis dico
qui auditis: Diligite inimicos vestros, bñfaci
te ijs qui vos oderũt. Benedicite maledicen-
tibus vobis. Orate p calũniantibus vos. Et
qui te percusserit in maxillã, præbe illi &
alterã. Et ab eo qui auferet tibi vestimentũ,
etiã tunicã noli prohibere. Omni aũt peten
ti te, tribue, & qui aufert q̃ tua sunt, ne repe
tas. Et prout vultis vt faciãt vobis homines, H
facite

H facite illis similiter. Et si diligitis eos q vos diligunt, quæ vobis est gratia? Nã & peccatores diligẽtes se diligunt. Et si benefeceritis ijs qui vobis benefaciunt, q̃ vobis est gratia? Siquidẽ & peccatores hoc faciunt. Et si mutuũ dederitis ijs à quibus speratis recipere, quæ gra est vobis? Nam & peccatores peccatoribus fœnerãtur, vt recipiant æqualia. Veruntamen diligite inimicos vestros: benefacite, & mutuum date, nihil inde sperantes: & erit merces vestra multa, & eritis filij altissimi, quia ipse benignus est super ingratos & malos. Estote ergo misericordes, sicut & pater vester misericors est. Nolite iudicare, & nõ iudicabimini. Nolite cõdemnare, & non condemnabimini. Dimittite, & dimittemini. Date, & dabitur vobis. Mensuram bonã, & cõfertam, & coagitatã, & supereffluentem dabunt in sinũ vestrũ. Eadem quippe mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis. Dicebat autẽ illis & similitudinem. Nunquid potest cæcus cæcũ ducere? Nonne ambo in foueam cadunt? Nõ est discipulus super magistrum. Perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister eius. Quid aũt vides festucã in oculo fratris tui,
I trabem aũt quæ in oculo tuo est nõ cõsideras? Aut qũo potes dicere fratri tuo, frater, sine eijciam festucam de oculo tuo: ipse in oculo tuo trabem nõ vides? Hypocrita, eijce primum trabem de oculo tuo, & tunc perspicies vt educas festucam de oculo fratris tui. Non est enim arbor bona quæ facit fructus malos, neq; arbor mala faciens fructũ bonũ. Vnaquæq; arbor de fructu suo cognoscitur. Neq; enim de spinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiãt vuas. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonũ: & malus homo de malo thesauro profert malum. Ex abundantia enim cordis os loquitur. Quid autẽ vocatis me domine domine, & non facitis quæ dico? Omnis qui venit ad me, & audit sermones meos, & facit eos, ostendam vobis cui similis sit: Similis est homini, ædificanti domum qui fodit in altum, & posuit fundamentum supra petram. Innundatione autem facta, illisum est flumen domui illi, & non potuit eam mouere, fundata enim erat super petram. Qui autẽ audit & non facit, similis est homini ædificanti domum suam supra terram sine fundamẽto: in quam illisus est fluuius, & continuo cecidit, & facta est ruina domus illius magna.
Luc. 4. Et post aliquantum, Cui ergo similes dicã homines generationis huius, & cui similes K sunt? Pueris sedentibus in foro & loquentibus adinuicem, & dicentibus: Cantauimus vobis tibijs, & non saltastis: lamentauimus, & non plorastis. Venit enim Ioannes Baptista, neque manducans panem, neq; bibẽs vinum: & dicitis, dæmonium habet. Venit filius hominis manducans & bibens, & dicitis, Ecce homo deuorator & bibens vinum, amicus publicanorum & peccatorum. Et iustificata est sapientia ab omnibus filijs suis. Item post aliquantum, Est autẽ hæc parabola. Semen est verbum dei. Qui autem secus viam sunt, ij sunt qui audiunt: deinde venit Luc. 8. diabolus, & tollit verbum de corde eorum, ne credentes salui fiant. Nam qui supra petram, qui cum audierint cum gaudio suscipiunt verbum: & hi radices non habẽt, quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Quod autem in spinis cecidit: ij sunt qui audierunt, & à solicitudinibus & diuitijs & voluptatibus vitæ euntes suffocantur, & non referunt fructum. Quod autem in bonam terram: ij sunt qui corde bono & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in patientia. Nemo autem lucernam accendens operit eã vase, aut subtus lectum ponit, sed supra candelabrum po L nit, vt intrantes videant lumen. Non enim est occultum quod nõ manifestetur, nec absconditum quod non cognoscatur & in palam veniat. Videte ergo quomodo audistis: Qui enim habet dabitur illi, & quicunque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo. Et post aliquantum, Cõuocatis autẽ duodecim Apostolis dedit illis vir- Luc. 9. tutẽ & potestatem super omnia dæmonia, & vt languores curarẽt. Et misit illos prædicare regnum dei, & sanare infirmos. Et ait ad illos, Nihil tuleritis in via, neque virgam, neq; peram, neq; panem, neque pecuniam, neq; duas tunicas habeatis. Et in quãcunque domum intraueritis, ibi manete, & inde ne exeatis. Et quicunque non receperit vos, exeuntes de ciuitate illa, etiam puluerem pedum vestrorum excutite in testimonium super illos. Item post aliquantũ, Ibidem. Dicebat aũt ad omnes, Si quis vult post me venire, abneget semetipsum & tollat crucẽ suã quotidie, & sequatur me. Qui enim voluerit animam suam saluam facere, perdet illam: Nam qui perdiderit animam suã propter me, saluã faciet illam. Quid.n. proficit homo si lucretur vniuersum mundũ, se aũt ipsum

ipsum perdat, & detrimẽtum sui fiat? Nam qui me erubuerit & meos sermones, hunc filius hominis erubescet cũ venerit in maie
M state sua, & patris, & sanctorum angelorũ. Et alio loco, Intrauit autẽ cogitatio in eos, Ibidem. quis eorum maior esset. At Iesus videns cogitationes cordis illorum, apprehendẽs puerum statuit eum secus se: & ait illis, Quicũque susceperit puerũ istum in nomine meo, me recipit. Et quicunque me receperit, recipit eum qui me misit. Nam qui minor est inter omnes vos, hic maior est. Et post aliquantum, Ait autem ad alterũ. Sequere me. Ille autẽ dixit, Domine, permitte mihi primum ire sepelire patrem meum. Dixitq; ei Luc. 9. Iesus, Sine vt mortui sepeliãt mortuos suos. Tu autem vade, annũcia regnum dei. Et ait alter, Sequar te domine, sed primum permitte mihi renunciare ijs qui domi sunt. Ait ad illum Iesus, Nemo mittens manum suã in aratrum & aspiciẽs retro, aptus est regno dei. Et post paululum, Ecce ego mitto vos Luc. 10. sicut agnos inter lupos. Nolite portare sacculum, neque peram, neque calciamenta, & neminem per viam salutaueritis. In quancũque domum intraueritis, primum dicite, Pax huic domui. Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra: Sinautem, ad vos reuertetur. In eadem autem domo manete edentes & bibentes quæ apud il
A los sunt. Dignus.n. est operarius mercede sua. Nolite transire de domo in domum. Et in quancunque ciuitatem intraueritis & susceperint vos, manducate quæcunque apponuntur vobis, & curate infirmos qui in illa sunt, & dicite illis, Appropinquabit in vos regnum dei. In quancunque ciuitatem intraueritis, & non receperint vos, exeuntes in plateas eius, dicite, Etiam puluerem qui adhæsit nobis de ciuitate vestra, extergimus in vos. Tamen hoc scitote, quia appropinquabit regnum dei. Dico vobis, quia Sodomis in die illa remissius erit, q̃ illi ciuitati: Luc. 10. Et post paululum, Veruntamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subijciuntur: Gaudete autem, q̃ nomina vestra scripta sunt in cœlis. Et post paululum, Ecce Ibidem. quidam legisperitus surrexit, tentans illum, & dicens, Magister quid faciendo vitã æternam possidebo? At ille dixit ad eum, In lege quid scriptum est? Quomodo legis? Ille respondens, dixit, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua, & proximum sicut teipsum. Et paulopost, Quis horum trium videtur tibi Ibidem. proximus fuisse illi qui incidit in latrones? At ille dixit, Qui fecit misericordiam in illum. Et ait illi Iesus, Vade, & tu fac simili- B ter. Et post paululum, Martha, Martha solicita es & turbaris erga plurima. Porrò vnũ Ibidem. est necessarium: Maria optimam partẽ elegit, quæ non auferetur ab ea. Item post paulum, Cum oratis, inquit, dicite, Pater san- Luc. 11. ctificetur nomen tuum: Adueniat regnum tuum: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, & dimitte nobis peccata nostra, siquidem & ipsi dimittimus omni debenti nobis, & ne nos inducas in tentationem. Et ait ad illos, Quis vestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi, Amice, commoda mihi tres panes, quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod ponam ante illum. Et ille deintus respondens, dicat, Noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est, & pueri mei mecũ sunt in cubili, non possum surgere & dare tibi: Et ille si perseuerauerit pulsans. Dico vobis, & si non dabit illi surgens, eo q̃ amicus eius sit, propter improbitatem tũ eius surget, & dabit illi quotquot habet necessarios. Et ego vobis dico, Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur. Quis autem ex vobis patrem petit panem, nunquid lapidem dabit illi? Aut C piscem, nunquid pro pisce serpentem dabit illi? Aut si petierit ouum, nunquid porriget scorpionem? Si ergo cum sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris. quanto magis pater vester de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se? Et paulopost, Factum est au- Ibidem. tem cum hæc diceret: Extollens vocẽ quædam mulier de turba, dixit illi, Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ suxisti. At ille dixit, Immo beati qui audiunt verbum dei, & custodiunt illud. Et paulopost, Et cum loqueretur, rogauit illum quidam Pha Ibidem. risæus, vt prandere apud se. Et ingressus recubuit, Pharisæus autẽ cœpit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium. Et ait dominus ad illũ, Nunc vos Pharisæi quod deforis est calicis & catini, mundatis, quod autem intus est vestrum, plenum rapina & iniquitate. Stulti, nonne qui fecit quod deforis est, & quod intus est fecit? Veruntũ q̃d superest, date eleemosynam,

mosynam, & ecce omnia munda sunt vobis: Sed væ vobis Pharisæis qui decimatis mentam & rutam, & omne olus, & præteritis iudicium & charitatem dei. Hæc autem oportuit facere, & illa non omittere. Væ vobis Pharisæi, quia diligitis primas cathedras in
D synagogis, & salutationes in foro. Væ vobis, qui estis vt monumenta quæ non parent, & homines ambulantes supra nesciunt. Respõdens aũt quidam ex legisperitis ait illi, Magister, hæc dicens, etiam nobis contumeliam facis. At ille ait, Etiã vobis legisperitis væ, quia oneratis homines oneribus q̃ portare non possunt, & ipsi vno digito vestro non tangitis sarcinas. Et alio in loco, Attendite à
Luc.12. fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis. Et paulopost, Dico autem vobis amicis meis, ne terreamini ab ijs qui occidunt corpus, & post hæc non habent amplius quid faciant. Ostendam aũt vobis quẽ timeatis. Timete eum qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennã. Ita dico vobis, hunc timete. Nonne quinq; passeres veneunt dipondio, & vnus ex illis non est in obliuione coram deo? Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Nolite ergo timere, multis passeribus pluris estis. Dico autem vobis, Omnis quicunque confessus fuerit me coram hominibus, & filius hominis confitebitur in illo coram angelis dei. Qui autem negauerit me coram hominibus, de-
E negabitur coram angelis dei. Et omnis qui dicit verbũ in filium hominis, remittetur ei: Ei aũt qui in spiritum sanctum blasphemauerit, non remittetur. Cum aũt inducẽt vos in synagogas, & ad magistratus, & potestates, nolite soliciti esse qualiter aut quid respondeatis, aut quid dicatis: Spiritus.n. sanctus docebit vos in ipsa hora quæ oporteat dicere. Ait aũt ei quidã de turba, Magister, dic fratri meo vt diuidat mecum hæreditatem, At ille dixit ei, Homo, quis me constituit iudicem aut diuisorem supra vos? Dixitq; ad illos, Videte & cauete ab omni auaritia, quia non in abundantia cuiusquã vita eius est ex ijs q̃ possidet. Dixit aũt similitudinem ad illos, dicens, Hominis cuiusdam diuitis vberes fructus ager attulit, & cogitabat intra se, dicens, Quid faciam, q̃ non habeo quò congregem fructus meos? Et dixit, Hoc faciam, destruam horrea mea, & maiora faciam, & illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & bona mea, & dicam animæ meæ, Anima habes multa bona posita in annos plurimos, requiescе, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi deus, Stulte, F
hac nocte animam tuam repetunt à te, quæ autem parasti cuius erunt? Sic est omnis qui sibi thesaurizat, & non est in deũ diues. Dixitq; ad discipulos suos, Ideo dico vobis, Nolite solliciti esse animæ, quid mãducetis, neque corpori quid vestiamini. Anima plus est q̃ esca, & corpus q̃ vestimentum. Considerate coruos, quia nõ seminant, neque metunt, quibus non est cellarium, neque horreum, & deus pascit illos: Quanto magis vos pluris estis? Quis autem vestrum cogitando potest adijcere ad staturam suam cubitum vnum? Si ergo neque quod minimum est potestis, quid de cæteris solliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt, non laborant, neque nent. Dico autẽ vobis, quòd nec Salomõ in omni gloria sua vestiebatur sicut vnum ex istis. Si autem fœnum agri quod hodie in agro est, & cras in clibanum mittitur, deus sic vestit: quanto magis vos pusillæ fidei? Et vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis, & nolite in sublime tolli. Hęc omnia gentes mundi inquirunt: Pater autem vester scit quoniam his indigetis. Veruntamen quærite regnum dei, & hæc omnia adijcientur vobis. Nolite timere pusillus grex, quia cõplacuit patri vestro dare vobis regnum. Vẽdite quæ possidetis & date elcemosynam: Facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cœlis, quò G
fur non appropiat, neque tinea corrumpit. Vbi enim thesaurus vester, ibi & cor vestrũ
Luc.12. erit. Et post paululum, Et vos estote parati, quia qua hora non putatis filius hominis veniet. Ait autem ei Petrus, Domine ad nos dicis hanc parabolam, an & ad omnes? Dixit autem dominus, Quisputas est fidelis dispensator & prudens, quem constituit dominus supra familiam suam, vt det illis in tẽpore tritici mensuram? Beatus ille seruus quem cũ venerit dñs, inuenerit ita facientem. Vere dico vobis, supra omnia quæ possidet constituet illũ. Quòd si dixerit seruus ille in corde suo: Morã facit dñs meus venire, & cœperit percutere pueros, & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari: veniet dñs serui illius in die qua non sperat, & hora qua nescit, & diuidet eum, partemq; eius cũ infidelibus ponet. Ille autem seruus qui cognouit voluntatem domini sui, & non præparauit, & non fecit secundum voluntatem eius,

eius, vapulabit multis. Qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis. Omni autem cui multum datũ est, multum quæretur ab eo: & cui cõmendauerũt multum, plus repetent ab eo. Itẽ paulopost,
Ibidem. Hypocritæ facie terræ & cæli nostis probare, hoc autem tempus qũo non probatis? H
Quid autem & à vobisipsis nõ iudicatis q̃d iustum est? Et aliquanto post, Contendite
Luc.13. intrare per angustam portam, quia multi
Luc.14. dico vobis quærent intrare, & non poterũt. Et alio loco, Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, intendens qũo primos accubitus eligerent, dicens ad illos, Cum inuitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco, ne forte honoratior te sit inuitatus ab eo, & veniens is qui te & illum vocauit, dicat tibi, Da huic locum: & tunc incipias cũ rubore nouissimum locum tenere. Sed cum vocatus fueris, vade recumbe in nouissimo loco, vt cum venerit qui te inuitauit, dicat tibi, Amice ascende superius. Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Dicebat autem & ei qui se inuitauerat, Cum facis prandium vel cœnam, noli vocare amicos tuos, neq; fratres tuos, neq; cognatos, neq; vicinos diuites, ne forte & ipsi te reinuitent & fiat tibi retributio. Sed cum facis conuiuium, voca pauperes, debiles, claudos, cæcos, & beatus eris, q̃a non habent retribuere tibi: retribuetur.n. in retributione iustorum. Et paulopost, Si quis venit ad me, & non odit prem suum, & I
matrem, & vxorem, & filios, et fratres, et sorores, adhuc autem & animam suam, nõ potest meus esse discipulus. Et qui non baiulat crucem suam, & venit post me, non potest meus esse discipulus. Quis.n. ex vobis volens turrim ædificare, non prius sedens cõputat sumptus qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendum, ne posteaquam posuerit fundamentum, & non potuerit pficere, omnes qui vident incipiant illudere ei dicẽtes, quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare? Aut quis rex iturus cõmittere bellum aduersus alium regem, non sedens prius cogitat, si possit cum decẽ milibus occurrere ei, qui cum viginti milibus venit ad se? Alioquin adhuc illo longe agẽte, legationem mittens rogat ea quæ pacis sunt. Sic ergo omnis ex vobis qui non renunciat omnibus quæ possidet, non potest
Luc.16. meus esse discipulus. Et post aliquantũ, Et ego vobis dico, Facite vobis amicos de mãmona iniquitatis, vt cum defeccritis, recipiant vos in ęterna tabernacula. Qui fidelis est in minimo, & in maiori fidelis est: & qui in modico iniquus est, & in maiori iniquus est. Si ergo in iniquo mãmona fideles non fuistis, q̃d vestrũ est quis dabit vobis? Nemo seruus potest duobus dñis seruire: Aut enim vnum odiet, & alterũ diliget: aut vni adhærebit, & alterum contemnet. Non po- K
testis deo seruire & mãmonæ. Audiebant autem hæc omnia Pharisęi, qui erãt auari, & deridebant illum. Et ait illis, Vos estis q̃ iustificatis vos coram hominibus, deus autẽ nouit corda vestra: quia quod hominibus altum est, abominatio est ante deũ. Et post
Ibidem. paucos versus, Omnis qui dimittit vxorẽ suam, & ducit alteram, mœchatur. Et post
Luc.17. paululum, Impossibile est vt non veniant scandala: Væ autem illi per quem veniunt. Vtilius est illi si lapis molaris imponat circa collum eius, & proijciatur in mare, q̃ vt scandalizet vnum de pusillis istis. Attẽdite vobis, Si peccauerit frater tuus, increpa illum: & si pœnitentiam egerit, dimitte illi. Et si septies in die peccauerit in te, & si septies in die conuersus fuerit ad te, dicens, Pœnitet me, dimitte illi. Et alio loco, Dixit
Luc.18. autem ad quosdam qui in se confidebant, tanquam iusti, & aspernabãtur cæteros, parabolam istam, Duo homines ascenderunt in templum vt orarent: vnus Pharisæus, & alter Publicanus: Pharisæus autem stans, hęc apud se orabat, Deus, gras ago tibi, quia L
nõ sum sicut cæteri homines, raptores, iniusti, adulteri: veluti etiam hic Publicanus. Ieiuno bis in sabbato, decimas do omnium quæ possideo. Et Publicanus à longe stãs, nolebat nec oculos ad cœlum leuare, sed percutiebat pectus suum, dicens, Deus, ppitius esto mihi peccatori. Dico vobis, descendit hic iustificatus in domum suam ab illo: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Afferebant autem ad illum & infantes, vt eos tangeret. Quod cũ viderent discipuli, increpabant illos: Iesus autem conuocans illos, dixit: Sinite paruulos venire ad me, & nolite eos vetare, taliũ est.n. regnum dei. Amen dico vobis, quicunq; non acceperit regnum dei sicut puer, non intrabit in illud. Et interrogauit eum quidã princeps, dicens, Magister bone, q̃d faciens vitam æternã possidebo? Dixit autẽ Iesus, Quid me dicis bonũ? Nemo bonus

nisi solus deus. Mandata nosti? Non occi-
Exo.20 des, non mœchaberis, non furtum facies, non falsum testimonium dices: honora patrẽ tuũ & matrẽ. Qui ait, Hæc omnia seruaui à iuuentute mea. Quo audito, Iesus ait ei, Adhuc tibi vnum deest: Omnia quæcunq; habes, vende & da pauperibus, & habebis
M thesaurum in cœlo, & veni sequere me. His ille auditis, contristatus est, qa diues erat valde. Videns autem illũ Iesus tristem factum, dixit, Quàm difficile qui pecunias habent in regnum dei intrabunt. Facilius est.n. camelum p foramen acus transire, q̃ diuitem intrare in regnum dei. Et dixerunt, qui audiebant, Et quis potest saluus fieri? Ait illis, Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud deum. Ait ei Petrus, Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. Qui dixit eis, Amẽ dico vobis, Nemo est qui relinquit domũ, aut parẽtes, aut fratres, aut vxorem, aut filios, ꝓpter regnũ dei, & non recipiat multo plura in hoc
Luc.19. tẽpore, & in seculo venturo vitam æternã. Et alibi. Stans aũt Zachæus dixit ad dñm, Ecce dimidium bonorũ meorum domine do pauperibus, & si quid aliquem defrauda ui, reddo quadruplum. Ait Iesus ad eum.
Luc.20. Quia hodie salus domui huic facta est, eo q̃ & ipse filius est Abrahæ. Venit.n. filius hominis quærere & saluum facere qđ perierat. Et post aliquantũ, Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt dei deo. Et
Ibidem alio loco, Audiente aũt omni populo, dixit
A discipulis suis, Attendite à scribis, qui ambulare volunt in stolis, & amant salutationes in foro, & primas cathedras in synagogis, & primos discubitus in conuiuijs: qui deuorant domos viduarũ, simulantes lon-
Luc.21. gam orationem, hi accipient damnationem maiorẽ. Respiciẽs autem vidit eos qui mittebant munera in gazophylaciũ diuites. Vidit aũt & quãdã viduam pauperculã mittẽtẽ æra minuta duo. Et dixit, Vere dico vobis, quia vidua hæc pauper plus q̃ omnes misit. Nam & omnes hi ex abundanti sibi miserũt in munera dei: hæc aũt ex eo quod
Ibidem deest illi, omnem victum suum quẽ habuit, misit. Itẽ alio loco, Ponite ergo in cordibus vestris, non præmeditari quẽadmodũ respõdeatis: Ego.n. dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij vestri. Trademini autem à parentibus & fratribus, & cognatis, & amicis, & morte afficient ex vobis. Et eritis odio omnibus propter nomen meum. Et capillus de capite vestro non peribit. In
B. patiẽtia vestra possidebitis animas vestras. Et post aliquantũ, Attendite autem vobis, Ibidem. ne forte grauentur corda vestra à crapula & ebrietate, & curis huius vitæ, & superueniat in vos repentina dies illa. Tanquã. n. laqueus superueniet in omnes qui sedẽt super faciẽ omnis terræ. Vigilate itaq; omni tempore orantes, vt digni habeamini fugere omnia ista quæ futura sunt, & stare ante filium hominis. Item post aliquantum, Facta Luc.22. est autem contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior. Dixit autẽ eis, Reges gẽtium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos, benefici vocãtur: Vos autem nõ sic. Sed qui maior est inter vos, fiat sicut minor, & qui præcessor est, sicut ministrator. Nam quis maior est, qui recũbit, an qui ministrat? Nonne qui recumbit: Ego autem in medio vestrum sum sicut qui Ibidem. ministrat. Et alio in loco, Orate ne intretis Ioan.5. in tentationem.

QVomodo potestis vos credere, qui Ex Euã gloriã ab inuicem accipitis, & glo- gelio se riam quæ à solo deo est non quæri- cundum tis? Et post aliquantum, dixit aũt Iesus, Nec Ioãnẽ. ego te condemnabo: Vade & amplius iam Ioan.8. noli peccare. Et paulopost, Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Et post paululum, Amen amen C dico vobis, quia omnis q̃ facit peccatũ, ser- Ibidem. uus est peccati. Et alibi, Amen amẽ dico vobis, si qs sermonẽ meũ seruauerit, non vide bit mortẽ in æternũ. Et post aliquãtũ, Qui Ioan.12. amat animam suam, perdet eam. Et qui odit animam suam in hoc mũdo, in vitam ẽternã custodit eã. Siquis mihi ministrat, me sequatur: & vbi sum ego, illic & minister meus erit. Siquis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus. Et alio loco, Dile- Ibidem. xerunt.n. gloriam hominum magis q̃ gloriã dei. Et alibi, Vos vocatis me magister & do- Ioan.13. mine, & bñ. dicitis sum etenim. si ergo ego laui pedes vestros, dominus & magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes: exẽplum .n. dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis. Et paulopost, Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem. In hoc cognoscent omnes quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Et paulo post, Si diligitis me, Ioan.14. mandata

Ibidem. mandata mea seruate. Et post paululũ, Qui habet mandata mea & seruat ea, ille est qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Et post tres versus, Siqs
D diligit me, sermonẽ meum seruabit, & pater meus, diliget eũ, & ad eũ veniemus, & mãsionẽ apud eũ faciemus. Qui nõ diligit me,
Ioan.15. sermones meos non seruat. Et paulo post, Manete in me, & ego in vobis. Sicut palmes non potest facere fructum à semetipso, nisi mãserit in vite: sic nec vos, nisi in me mãseritis. Ego sum vitis, vos palmites, Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructũ multum, Quia sine me nihil potestis facere. Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, & arescet, Et colligent eũ, & in ignẽ mittent & ardet. Si manseritis in me, & verba mea in vobis mãserint, quodcũq; volueritis petetis, & fiet vobis. In hoc clarificatus est pr̃ meus, vt fructũ plurimũ afferatis, & efficiamini mei discipuli. Sicut dilexit me pr̃, & ego dilexi vos, manete in dilectione mea. Si pcepta mea seruaueritis, manebitis i dilectione mea: sicut & ego pris mei pcepta seruaui, & maneo in eius dilectione. Hæc locutus sum vobis, vt gaudiũ meũ in vobis sit, & gaudiũ vestrũ impleat. Hoc est pceptũ meũ, vt diligatis inuicẽ, sicut dilexi vos. Maiorẽ hac dilectionẽ nemo habet q̃ vt animã suam quis ponat pro amicis suis. Et paulo post, Hæc mando vobis vt diliga
E tis inuicem. Hæc de quatuor Euangelijs in hoc opere ponenda existimaui: vbi intelligi potest, tres Euãgelistas, Matthæum. s. & Marcũ & Lucã ideo nobis plura dedisse pcepta viuendi, quia eam maxime secuti sunt partem quæ actiua dicitur. Quia vero Ioannes cõtemplatiuã magis tenuit, ideo cum eius Euangeliũ superemineat cæteris, multo pauciora tamen in eo morũ pcepta comperimus. Hinc iam de illo libro cui titulum dederunt, Actus Apostolorum, cõmemorabimus, q̃ inuenimus omnino pauciss ima. Eo quippe rerum gestarum continetur historia, quibus ædificatur fides, magisq; ibi exempla q̃ præcepta conscripta sunt.

Ex libro Actuũ Apostolorum. Actо.15. Ibidem.

IAcobus ergo loquens, Propter quod inquit, ego iudico non inquietari eos qui ex gentibus conuertuntur ad dominum, sed scribere ad eos vt abstineant se à contaminationibus simulachrorum, & fornicatione, & suffocatis & sanguine. Et paulo post, Visum est enim spiritui sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, q̃ hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis si- F mulachrorũ, & sanguine suffocato, & fornicatione, à quibus custodiẽtes vos, bene agetis, Valete. Et post multa, cum Paulus Apostolus præpositis Ecclesię quos congrega- Actо.20 uerat, loqueretur. Attendite, inquit, vobis et vniuerso gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam dei, quã acquisiuit sanguine suo. Et paulo post idem ad eosdem, Argẽtum & aurum, aut vestem nullius concupiui, ipsi scitis: qm̃ ad ea quæ mihi opus erant, & ijs qui mecum sunt, ministrauerunt manus istæ. Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes oportet susci pere infirmos, ac meminisse verbum domini Iesu., quoniam ipse dixit, Beatius est Ibidem magis dare q̃ accipere. Et alio loco, cum Iacobus & qui cum eo erant Paulo Apostolo Actо.21 loquerentur, dixerunt ei, Vides frater, quot milia sunt in Iudæis qui crediderunt, & omnes æmulatores sunt legis. Audierunt autem de te, quia discessionem doceas à Moyse eorum qui per gentes sunt Iudæorum, dicens, non debere eos circuncidere filios suos, neq; secundum consuetudinem ingredi. Quid ergo est? Vtiq; oportet conuenire multitudinem, audiẽt enim te superuenisse. Hoc ergo fac quod tibi dicimus, Sunt nobis viri quatuor votum habentes super se, His G assumptis, sanctifica te cum illis, & impende in illis vt radãt capita, & scient omnes quia quæ de te audierunt, falsa sunt, sed ambulas & ipse custodiens legem. De ijs autem qui crediderunt ex gentibus, nos scripsimus iudicantes, vt abstineant se ab idolis, immolato, & sanguine, & suffocato, & fornicatione.

Hæc de libro Actuum Apostolorum, nostro huic operi congruentia, quæ hic poneremus satis esse comperimus. Vbi videmus Apostolos eis qui ex gentibus crediderũt, nulla voluisse onera veteris legis imponere, quantũ attinet ad corporalis abstinentiam voluptatis, nisi vt obseruarent ab his tribus .i. ab eis quæ idolis immolarentur, & à sanguine, & à fornicatione. Vnde nonnulli putant tria tantum crimina esse mortifera, idololatriam, & homicidium, & fornicationem: vbi vtique & adulterium, & omnis præter vxorem concubitus intelligitur. Quasi non sint mortifera crimina quæcunque alia sunt præter hæc tria, quæ à regno dei separant. Aut inaniter & fallaciter dictum sit, Neq; fures, neq; auari, 1.Co.6.

neq; ebriosi, neq; malefici, neq; rapaces regnum dei possidebunt. Sed oportet nos repressa disputatione nostra, ad Epistolas Apostolicas iam venire, & videre etiam in ipsis quid huic operi conuenienter aptetur.

Rom.1. Ex Epi. ad Romanos. Abac.2.

NOn enim erubesco Euangelium, Virtus.n.dei est in salutem omni credenti, Iudæo primum & Græco: Iustitia.n.dei in eo reuelatur ex fide in fidē, sicut scriptum est, Iustus aūt ex fide viuit. Reuelatur.n.ira dei de cœlo super omnē impietatē, & iniustitiam hominum, eorum qui veritatem in iniustitia detinent: quia quod notū est dei, manifestum est in illis: Deus.n. illis manifestauit. Inuisibilia.n.ipsius à creatura mūdi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoq; eius virtus & diuinitas: vt sint inexcusabiles, quia cum cognouissent deum, non sicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes.n. se esse sapientes, stulti facti sunt. Et mutauerunt gloriā incorruptibilis dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. Propter qđ tradidit illos deus in desideria cordis eorū, in immunditiam, vt contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis. Qui commutauerunt veritatem dei in mendacium, & coluerūt & seruierūt creaturæ potius q̄ creatori, qui est benedictus in secula. Amē. Propterea tradidit illos deus in passiones ignominiæ. Nam fœminę eorum immutauerūt naturalem vsum in eum vsum qui est contra naturam. Similiter autem & masculi relicto naturali vsu fœminę, exarserūt in desiderijs suis in inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, & mercedem quam oportuit erroris sui in semetipsis recipientes. Et sicut non probauerunt deum habere in notitia, tradidit eos deus in reprobum sensum, vt faciant quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia: plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate: susurrones, detractores, deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inuentores malorum, parentibus non obedientes, insipientes, incompositos, sine affectione, absq; fœdere, sine misericordia. Qui cum iustitiam dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte, non solum qui ea faciunt, sed & qui consentiunt facientibus.

Rom.2. K

Propter quod inexcusabilis es ō homo omnis qui iudicas. In quo.n.iudicas alterum, teipsum condemnas: eadem enim agis quæ iudicas. Scimus enim, quoniam iudicium dei est secundum veritatem, in eos qui talia agunt. Existimas autem hoc ō homo qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, q̄ tu effugies iudicium dei? An diuitias bonitatis eius & patientiæ & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniā benignitas dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum duritiam autem tuam, & impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei, qui reddet vnicuiq; secundū opera eius. His quidem qui secundum patientiam boni operis, gloriam & honorem & incorruptionem quærentibus vitam æternā. His autem qui ex contentione, & qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio, tribulatio, & angustia in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci. Gloria autē & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco. Et post paululum, Ibidem. Non.n. auditores legis iusti sunt apud deū, sed factores legis iustificabuntur. Item paulo post, Qui ergo alium doces, teipm non doces? Qui prædicas non furandum, furaris? Qui dicis non mœchandum, mœcharis? Qui abominaris idola sacrilegium facis? Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis deum inhonoras? Nomen.n.dei L per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est. Et aliquanto post, Iustificati Rom.5. igitur ex fide pacem habeamus ad deum per dominum nostrum Iesum Christum, per quem & accessum habemus fide in gratia ista in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorum dei. Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes qa tribulatio patientiam operatur: patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit, quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spūm sanctum qui datus est nobis. Et alio loco, Non Rom.6. ergo regnet peccatū in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentijs eius. Sed neq; exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete vos deo tanquam ex mortuis viuentes, & membra vestra arma iustitiæ deo. Et post paululum, Ibidem. Humanum dico propter infirmitatem carnis vestrę. Sicut.n. exhibuistis mēbra vestra seruire

seruire immūdiciæ & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete mēbra vestra seruire iustitię in sanctificatione. Et alio loco. Ergo fratres debitores sumus non carni, vt secundum carnē viuamus. Si.n. secundū carnem vixeritis, moriemini. Si autem spū facta carnis mortificatis, viuetis. Quicunq; M enim spū dei aguntur, hi filij sunt dei. Et post paululum, Hæredes quidē dei, cohæredes aūt Christi, si tamen cōpatiemur, vt et conglorificemur. Et post paululū, Si autem quod non videmus, speramus, per patientiā Ibidem. expectamus. Et post paucos versus, Scimus Ibidem. autem qm diligentibus deum omnia cooperantur in bonum. Et paulo post, Quis nos separabit à charitate Christi, tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculū? an gladius? Sicut scriptum Psal.43. est, Quia ppter te mortificamur tota die, æstimati sumus vt oues occisionis. Sed in his omnibus superamus, propter eū qui dilexit nos. Certus sum.n. quia neq; mors, neque vita, neq; angeli, neq; principatus, neq; instantia, neq; futura, neq; fortitudo, neque altitudo, neq; profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate dei, q̄ est in Christo Iesu domino nostro. Et alio Ro. 10. loco, Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Dicit enim scriptura, Omnis qui credit in illum, non Esa. 28. confundetur. Non enim est distinctio Iudæi & Greci. Nam idem dominus omniū, Iohel.2. diues in omnes qui inuocant illū. Omnis A enim quicunq; inuocauerit nomen domini, saluus erit. Et alio loco, Tu aūt fide sta. Rp..11. Noli altū sapere, sed time. Si enim deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem & seueritatem dei. In eos quidem qui ceciderunt seueritatem, in te aūt bonitatem, si permāseris in bonitate. Et paulo post, Obsecro itaque Ro. 12. vos fratres p̄ misericordiā dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuētem, sanctā, deo placentem, rōnabile obsequium vestrū. Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate spiritus vestri, vt probetis quæ sit voluntas dei bona & placēs & perfecta. Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus, qui sunt inter vos, non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, vnicuique sicut deus diuisit mensuram fidei. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autē membra non eundem actum habent: ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli aūt alter alterius membra. Habentes aūt donationes secūm gratiam quæ data est nobis differentes, siue prophetiam secundū rationem fidei, siue ministeriū in ministrando, siue qui docet in doctrina. Qui exhortatur in exhortando, qui tribuit in simplici- B tate, qui præest in sollicitudine, qui miseretur in hilaritate. Dilectio sine simulatione, odientes malum, adhærentes bono, charitatem fraternitatis inuicē diligentes, honore inuicem præuenientes, solicitudine non pigri, spiritu feruentes, dño seruiētes, spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi instantes, necessitatibus sanctorū communicantes, hospitalitatē sectantes. Benedicite persequentibus vos, benedicite, & nolite maledicere. Gaudere cū gaudentibus, flere cū flentibus. Idipsum inuicem sentientes. Nō alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos, nulli malum pro malo reddentes. Prouidētes bona, non tantum coram deo, sed etiam coram omnibus hominibus. Si fieri potest quod ex vobis est, cū omnibus hominibus pacem habentes, non vosmetipsos defendētes charissimi, sed date locum iræ. Scriptū Deu.23. est enim. Mihi vindictam, & ego retribuam Pro.25. dicit dñs. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi: hoc enim faciēs carbones ignis congeres super caput eius. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, Non est enim potestas ni- Ro. 13. C si à deo. Quæ aūt sunt à deo, ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, dei ordinationi resistit. Qui aūt resistūt, ipsi sibi dānationē acquirunt. Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali, Vis autem nō timere potestatem, bonum fac, & habebis laudē ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malefeceris, time, non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, uindex in ira ei qui male agit. Ideoque necessitate subiecti estote, non solum propter iram, sed & propter cōscientiam. Ideo enim, & tributa præstatis: Ministri enim dei sunt in hoc ipsum seruientes. Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, uectigal: cui timorem, timorē: cui honorem, honorem. Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Qui.n. diligit proximum, legem impleuit. Nam, Exo.20. Non adulterabis, Non occides, Non fura-

beris, Non falsum testimonium dices, Nō
concupisces, & si quod est aliud mandatū,
Luc. 10. in hoc verbo instauratur, Diliges proximū
tuū sicut teipsum. Dilectio proximi malū
non operatur. Plenitudo ergo legis est dile
ctio. Et hoc scientes tēpus, quia hora est iā
D nos de somno surgere. Nūc.n.propior est
nostra salus, quam cum credidimus. Nox
præcessit, dies aūt appropinquauit, Abij-
ciamus ergo opera tenebrarum, & induā-
mur arma lucis, sicut in die honeste ambu-
lemus: non in comessationibus & ebrietati
Ro. 14. bus, non in cubilibus & impudicitijs, nō in
contentione & æmulatione: sed induimini
dñm Iesum Christum, Et carnis curam ne
feceritis in desiderijs. Infirmum aūt in fidē
assumite, non in disceptationibus cogitatio
num. Alius enim credit manducare omnia,
Qui autem infirmus est, olera manducet.
Is qui manducat, non manducantem non
spernat: & qui non manducat, manducantē
non iudicet. Deus.n.illum assumpsit. Tu
quis es qui iudices alienū seruū? Suo dño
stat aut cadit. Stabit aūt. Potest.n.deus sta-
tuere illum, Nam alius iudicat diem inter
diem, alius iudicat oēm diem: Vnusquisq;
in suo sensu abunde, Qui sapit diē, dño sa
pit: & qui manducat, dño manducat: grā-
tias enim agit deo. Et qui non manducat,
dño non manducat, & gratias agit deo. Ne-
mo enim nostrum sibi uiuit, & nemo sibi
moritur. Siue enim viuimus, dño viuimus:
siue morimur, dño morimur. Siue ergo vi-
uimus, siue morimur, dñi sumus. In hoc.n.
E Christus & mortuus est & resurrexit, vt &
mortuorum & uiuorum dominetur. Tu aūt
quid iudicas fratrem tuū? aut tu quare sper
nis fratrem tuum? Omnes enim stabimus
ante tribunal dei. Scriptum est.n. Viuo ego,
Esa. 45. dicit dñs, qm mihi flectet oē genu, & omnis
lingua cōfitebitur deo. Itaq; vnusquisq; no
strum pro se rōnem reddet deo. Non ergo
amplius inuicem iudicemus. Sed hoc magis
iudicate, ne ponatis offendiculum fratribus
uel scandalum. Scio, & confido in domino
Iesu, quia nihil cōmune per ipsum, nisi ei
qui existimat quid commune esse, illi cōm-
mune est. Si enim propter cibū frater tuus
contristatur, iam non secundum charitatem
ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro
quo Christus mortuus est. Non ergo blas-
phemetur bonum nostrum. Non est regnū
dei esca & potus, sed iustitia & pax & gau-
dium in spiritu sancto. Qui.n.in hoc seruit
Christo, placet, & probatus est omnibus. Ita-
que q̄ pacis sunt, sectemur: & quę ædifica-
tionis sunt, in inuicem custodiamus. Noli
propter escam destruere opus dei, Omnia
quidem munda sunt, sed malū est homini
qui per offendiculum manducat. Bonum
est non manducare carnem, & non bibere
vinum: neq; in quo frater tuus offenditur, F
aut scandalizat, aut infirmatur. Tu fidem
quā habes penes temetipsum, habe coram
deo. Beatus qui nō iudicat semetipsum in eo
qđ probat. Qui aūt discernit, si manduca-
uerit, dānatus est, quia non ex fide. Omne
aūt quod nō est ex fide, peccatū est. Debe- Ro. 11.
mus aūt nos firmiores imbecillitates infir-
morū sustinere, & nō nobis placere. Vnus-
quisq; uostrū ꝓximo suo placet in bonum
ad ædificationē. Etenim Christus non sibi
placuit, sed sicut scriptū est, Improperia im Psal. 68.
properantiū tibi ceciderūt super me. Quæ-
cūq; aūt scripta sunt, ad nostrā doctrinam
scripta sunt, vt per patientiam & cōsolatio
nē scripturarū spē habeamus. Deus aūt pa-
tientiæ & solatij det vobis idipsum sapere
alterutrum secm Iesum Christum, vt vna
nimes vno ore honorificetis deū & patrēm
domini nostri Iesu Christi. Propter quod
suscipite inuicem, sicut & Christus suscepit
vos in honorē dei. Et aliquanto post, Pro-
bauerunt.n.Macedonia & Achaia collatio- Rom.
nem aliquam facere in pauperes sanctorū
qui sunt in Hierusalē, Placuit.n.eis & de-
bitores sunt eorum. Nā si spiritalium eorū
participes facti sunt gentiles, debent & in
carnalibus ministrare eis. Et post paucos
uersus, Obsecro igitur vos fratres per do- G
minū nostrū Iesum Christū, & ꝑ charita- Ro. 15.
tem spūs, vt adiuuetis me in orationibus pro
me ad deū. Et paulo post, Rogo aūt vos fra Ro. 16.
tres, vt obseruetis eos q̄ dissensiones & offen
dicula præter doctrinam quā uos didicistis,
faciūt: & declinate ab eis, Huiusmodi enim
Christo dño nostro nō seruiunt, sed suo vē
tri, & ꝑ dulces sermones & benedictiones
seducūt corda innocentiū. Vestra enim obe
dictia in omnem locum diuulgata est. Gau
deo igitur in vobis, sed volo vos sapientes
esse in bono, & simplices in malo.

OBsecro aūt vos fratres per nomē dñi Ie Ex epi-
su Christi, vt idipsum dicatis omnes, & stola pri
non sint in vobis schismata. Sitis aūt per- ma ad
fecti in eodem sensu, & in eadem sententia. Corin-
Significatū est enim mihi de vobis fratres thios.
mei, ab his qui sunt Chloes, quia conten- 1. Co. 1.
tiones

tiones inter vos sunt. Hoc autē dico, q̄ vnus
quisq; vestrum dicit, Ego quidem sum Pau
li, ego autē Apollo, ego vero Cephæ, ego
autem Christi. Diuisus est Christus? Num-
quid Paulus crucifixus est pro vobis, au in
nomine Pauli baptizati estis? Et post paulu-
lum, Ex ipso autem vos estis in Christo Ie-
su, qui factus est sapientia nobis à deo & iu-
H stitia, & sanctificatio, & redemptio, vt quē-
Ibidem. admodum scriptum est, Qui gloriatur in
Hiere. 9. dño glorietur. Et alio loco, Cum enim sit
1. Co. 3. inter vos zelus & contentio, nonne carna-
les estis, & secundum hominem ambulatis?
Ibidem. Cum.n.quis dicit, Ego quidem sum Pauli:
alius autem, Ego Apollo: nonne homines
estis? Et post paululum, Nescitis, quia tem-
plum dei estis, & spiritus dei habitat in vo-
bis? Si quis autem templum dei uiolauerit,
disperdet illum deus. Templum enim dei
sanctum est, quod estis uos. Nemo seipsum
seducat. Si quis videtur inter vos sapiens es-
se in hoc seculo, stultus fiat vt sit sapiens.
Sapientia enim huius mundi stultitia est a-
pud deum. Et post paucos versus, Itaq; no-
1. Co. 4. lite ante tempus iudicare, quoadusq; veniat
dñs, qui illuminabit abscōdita tenebrarum,
& manifestabit consilia cordium, & tunc
laus erit vnicuiq; à deo. Hæc autem fratres
transfiguraui in me & Apollo propter vos,
vt in nobis discatis, ne supra quàm scri-
ptum est, vnus aduersus alterum insletur
pro alio. Quis enim te discernit? Quid autē
habes quod non accepisti? Si autem accepi-
sti, quid gloriaris quasi non acceperis? Et
I post paululum, Vsq; in hanc horam & esu-
Ibidem. rimus & sitimus, & nudi sumus, & colaphis
cædimur, & instabiles sumus, & laboramus
operantibus manibus nostris, Maledicti-
mur, & benedicimus. Persecutionem pati-
mur, & sustinemus. Blasphemamur, & ob-
secramus. Tanquam purgamenta huius
mundi facti sumus omnium peripsema vs-
que adhuc. Non vt confundam vos hæc
scribo, sed vt filios meos charissimos mo-
neo. Item post paululum, Omnino auditur
1. Co. 5. inter vos fornicatio, & talis fornicatio qua-
lis nec inter gentes, ita vt vxorem patris
aliquis habeat: & vos inflati estis, & non
magis luctum habuistis, vt tollatur de me-
dio vestrum qui hoc opus fecit. Ego qui-
dem absens corpore, præsens autem spiri-
tu, iam iudicaui vt præsens, eum qui sic
operatus est, in nomine domini nostri Ie-
su Christi congregatis vobis, & meo spi-
ritu, cum virtute dñi Iesu tradere Imōi in
interitum carnis, vt spiritus salius sit in die
dñi nostri Iesu Christi. Non est bona glo-
riatio vestra, Nescitis, quia modicum fer-
mentum totā massam corrumpit? Expurga
tē vetus fermentum, vt sitis noua cōsperssio,
sicut estis azymi. Etenim Pascha nostrū im
molatus est Christus. Itaque epulemur non
in fermento veteri, neque in fermo malitiæ
& nequitiæ, sed in azymis sinceritatis & ve K
ritatis. Scripsi vobis in Epistola, ne commi-
scearmini fornicarijs. Non vtiq; fornicarijs
huius mundi, aut auaris, aut rapacibus, aut
idolis seruientibus, alioquin debueratis de
hoc mundo exisse. Nunc autem scripsi vo-
bis, non commiscerī, si is qui frater nomi-
natur, est fornicator, aut auarus, aut idolis
seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut
rapax, cum eiusmodi nec cibum sumere.
Quid enim mihi de ijs qui foris sunt iudi-
care? Nonne de ijs qui intus sunt, vos iu-
dicatis? Nam eos qui foris sunt, deus iudica-
bit. Auferte malum ex vobisipsis. Audet
aliquis vestrum habens negocium aduersus 1. Co. 6.
alterum iudicari apud iniquos, & non apud
sanctos? An nescitis quoniam sancti de hoc
mundo iudicabunt? Et si in vobis iudica-
bitur mundus, indigni estis qui de mini-
mis iudicetis? Nescitis quoniam angelos
iudicabimus, quanto magis secularia? Secu-
lariā igitur iudicia si habueritis, contempti-
biles qui sunt in Ecclesia, illos constituite
ad iudicandum. Ad verecundiam vestram
dico, Sic non est inter vos sapiens quisquā
qui possit iudicare inter fratrem suum: sed
frater cum fratre iudicio contendit, & hoc
apud infideles. Iam quidem omnino deli- L
ctum est in vobis, quòd iudicia habetis in-
ter vos. Quare non magis iniuriam accipi-
tis? Quare non magis fraudem patimini? sed
vos iniuriam facitis & fraudatis, & hoc fra-
tribus? An nescitis, quia iniqui regnum dei
non possidebunt? Nolite errare, neque for-
nicarij, neque idolis seruientes, neque adul-
teri, neq; molles, neq; masculorum concu-
bitores, neque fures, neque auari, neque
ebriosi, neque maledici, neque rapaces re-
gnum dei possidebunt. Et post paululum,
Nescitis quoniam corpora vestra membra Ibidem.
Christi sunt? Tollens ergo mēbra Christi,
faciam membra meretricis? Absit. An nesci-
tis, quoniam qui adhæret meretrici, vnum
corpus efficitur? Erunt enim, inquit, duo in
carne vna. Qui autem adhæret dño, vnus

Gene.1. spiritus est. Fugite fornicationem. Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est, qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. An nescitis quoniam membra vestra templum sunt spiritussancti qui in vobis est, quem habetis a deo, & non estis vestri? Empti.n.estis pretio magno, glorificate & portate dominum in corpore vestro,
1.Co.7. De quibus autem scripsistis mihi, Bonum
M est homini mulierem non tangere. Propter fornicationem autem vnusquisq; suam vxorem habeat, & vnaquæq; suum virum habeat. Vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi, & iterũ reuertamini in idipsum, ne tentet vos satanas propter incontinentiam vestram. Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium. Volo autem omnes homines esse sicut meipsum: sed vnusquisq; proprium habet donum ex deo, alius quidem sic, alius vero sic. Dico aũt non nuptis & viduis, bonum est illis si sic maneãt sicut & ego. Quod si non se continent, nubant. Melius est enim nubere q̃ vri. His autem qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego, sed dominus, Vxorem à viro non discedere. Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro reconciliari. Et vir vxorem non dimittat. Nam cæteris ego dico non dominus, Si quis frater vxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non
A dimittat illam. Et si qua mulier habet virum infidelem, & hic consentit habitare cũ illa, non dimittat virum. Sanctificatus est.n. vir infidelis in muliere fideli: & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem. Alioquin filij vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt. Quod si infidelis discedit, discedat, Non est enim seruituti subiectus frater aut soror in eiusmodi. In pace autem vocauit nos deus. Vnde enim scis mulier si virum saluum facies? Aut vnde scis vir si mulierem saluam facies? Nisi vnicuique sicut diuisit dominus. Vnumquenque sicut vocauit deus ita ambulet. Sicut in omnibus Ecclesijs doceo. Circunciſus aliquis vocatus est, non adducat præputium. In præputio aliquis vocatus est, non circuncidatur. Circuncisio nihil est, & præputium nihil est, sed obseruatio mandatorum dei. Vnusquisq; in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat. Seruus vocatus es, non sit tibi curæ. Sed & si potes liber fieri, magis vtere. Qui enim in dño vocatus est seruus, libertus est domini. Similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi. Pretio empti estis, nolite fieri serui hominum. Vnusquisq; in quo vocatus est frater, in hoc permaneat apud deum. De uirginibus autem præceptum dñi non habeo. Consilium autẽ do tanquã mi- B
sericordiam consecutus à dño, ut sim fidelis. Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, qñ bonum est homini sic esse. Alligatus es uxori, noli quærere solutionem: Solutus es ab uxore, noli quærere uxorem. Si aũt acceperis uxorem, non peccasti, & si nupserit uirgo, non peccauit: Tribulationem tñ carnis habebunt huiusmodi. Ego autem uobis parco. Hoc itaq; dico fratres, Tempus breue est: reliquum est, vt & qui habent vxores, tanquam nõ habentes sint: & qui flent, tanquam non flentes: & qui gaudent, tanquam non gaudentes, & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur. Præterit.n. figura huius mundi. Volo autẽ vos sine solicitudine esse. Qui sine vxore est, solicitus est quæ dñi sunt, qũo placeat deo. Qui autem cum vxore est, solicitus est quæ sunt huius mundi, qũo placeat vxori, & diuisus est. Et mulier innupta & virgo, cogitat quæ domini sunt, vt sit sancta & corpore & spiritu. Quæ aũt nupta est, cogitat quæ sunt mundi, qũo placeat viro. Porrò hoc ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum vobis iniiciam, sed ad id quod honestum est, & quod facultatem prębeat sine impedimento dñm obsecrandi. Si quis aũt turpem se videri existimat super virginem suã, C
quod sit superadulta, & ita oportet fieri, qd vult, faciat: non peccat, si nubat. Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem: potestatem autem habẽs suę voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo seruare virginem suã, bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit virginem suam bene facit: & qui non iungit, melius facit. Mulier alligata est legi quanto tpe vir eius viuit. Quòd si dormierit vir eius, liberata est, Cui vult, nubat tantum in dño. Beatior autem erit, si sic permanserit secũdum meum cõsilium. Puto autem q̃ & ego spiritum dei ha- 3.Co.8.
beam. De ijs autem quę idolis sacrificantur scimus quia omnem scientiam habemus. Scientia inflat, charitas vero ædificat. Si quis

quis se existimat scire aliquid, nondum cognouit quemadmodũ oportet eũ scire. Si quis aũt diligit deum, hic cognitus est ab eo. De escis autem quæ idolis immolantur,
Ibidem. scimus quia nihil est idolum in mundo. Et post paululũ, Sed non in omnibus est scientia. Quidã aũt conscientia vsq; nunc idoli, quasi idolothytum manducant, & cõscientia ipsorum cum sit infirma polluitur. Esca
D aũt nos non commendat deo. Neq; enim si non manducauerimus deficiemus, neq; si manducauerimus, abundabimus. Videte autẽ ne forte hæc licentia vestra, offendiculũ fiat infirmis. Si enim quis viderit eum qui habet scientiam in idolio recumbentẽ, nõne conscientia eius cum sit infirma, ædificabitur ad manducandum idolothyta? Et peribit infirmus in tua scientia frater, ꝓpter quem Christus mortuus est. Si autem peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorũ infirmam, in Christũ peccatis. Qua propter si esca scandalizat fratrẽ meũ, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem. Et post pauca,
1.Co.9: Nunquid non habemus potestatem manducandi & bibendi? Nunquid non habemus potestatem, sororem mulierem circunducte di, sicut & cæteri Apostoli, & fratres domini & Cephas? Aut solus ego & Barnabas non habemus potestatem hoc operandi? Quis militat suis stipendijs vnquã? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Nunquid secundum hominem hæc dico? An & lex hæc non dicit? Scriptũ
Deu.29 est enim in lege Moysi, Non alligabis os bo
E ui trituranti. Nunquid de bobus cura est deo? An propter nos hoc vtique dicit? Nã propter nos vtiq; scripta sunt: quoniam debet in spe qui arat arare, & qui triturat in spe fructus percipiendi. Si nos vobis spiritalia seminauimus: magnum est si carnalia vestra metamus? Si alij potestatis vestræ participes sunt, non potius nos? Sed non vsi sumus hac potestate. Sed omnia sustinemus, ne quod offendiculũ demus Euãgelio Christi. Nescitis quoniam qui in sacrario operãtur, quæ de sacrario sunt, edunt, Et qui altario deseruiunt, cum altari o participantur. Ita & dominus ordinauit ijs qui Euangeliũ annunciant, de Euangelio viuere, Ego aũt nullo horum vsus sum. Non scripsi autem hæc, vt ita fiant in me. Bonum est.n. mihi magi mori, q̃ vt gloriam meã quis euacuet. Nam & si euãgelizauero non est mihi gloria, Necessitas.n. mihi incumbit: Væ.n. mihi est, si non euangelizauero. Si.n. volens hoc ago, mercedem habeo. Si aũt inuitus, dispẽsatio mihi credita est. Quæ est ergo merces mea, vt Euangelium prædicans sine sumptu ponam Euangelium Christi, vt nõ abutar potestate mea in Euangelio? Nam cum liber sim, ex omnibus omnium me seruum feci, vt plures lucrifacerem. Et factus sum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucra- F
rer, ijs qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cum ipse nõ essem sub lege, sed sub gratia, vt eos qui sub lege erant lucrifacerem. ijs qui sine lege erant, tanquam sine lege essem: cum sine lege dei non essem, sed in lege essem Christi, vt lucrifacerem eos qui sine lege erant. Factus infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus sum, vt omnes lucrifacerem. Omnia autem facio propter Euangelium, vt particeps eius efficiar. Nescitis quòd hi qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauiũ? Sic currite vt comprehendatis. Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet: & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autẽ incorruptam. Ego igitur sic curro, non quasi in incertum, Sic pugno, non quasi aerẽ verberans, sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Nolo enim vos iguorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt. Et post paucos versus, Sed non in pluribus eorum beneplacitũ 1.Co.1.
est deo. Nam prostrati sunt in deserto. Hæc G
autem in figura facta sunt nostri, vt non simus concupiscentes malorum, sicut & illi concupierunt. Neque idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis, quemadmodũ scriptum est, Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Neque fornicemur sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, & ceciderunt vna die vigintitria milia. Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentauerunt, & à serpentibus perierunt. Ne Exo.32
que murmurauerimus, sicut quidam eorum Nũ.25.
murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Hæc autem omnia in figura contin- Nũ.21. Iudit.8.
gebant illis: scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines seculorum deuenerunt. Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat. Tentatio vos non apprehendat nisi humana. Fidelis itaque deus est, qui

non

non patitur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam prouentum, vt possitis sustinere. Propter quod charissimi mihi, fugite ab idolorum cultura.
1.Co.10 Et paulo post, Sed quæ immolant gentes, dæmonijs immolant, & non deo. Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum. Non potestis calicem domini bibere, & calicem dæmoniorum. Nō potestis mensæ domini participes esse, & mensæ dæmoniorū: An æmu
H lamur dominum? Nunquid fortiores illo sumus? Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius. Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes pro-
Ibidem. pter conscientiam. Et paulo post, Si quis autem dixerit, hoc immolatum est idolis, nolite manducare propter illum qui indicauit, & propter conscientiam. Conscientiā autē dico non tuam, sed alterius. Vt quid enim libertas mea iudicatur ab aliena conscientia? Si ego cum gratia participo, quid blasphemor pro eo quod gratias ago? Siue ergo mā ducatis siue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriā dei facite. Sine offensione estote Iudæis & Gentibus, & Ecclesiæ dei: sicut & ego per omnia omnibus placeo, nō quærens quid mihi vtile est, sed quod multis vt salui fiant. Imitatores mei estote, sicut &
1.Co.11 ego Christi. Et post paululum, Omnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput suum. Omnis autem mulier orās aut prophetans non velato capite, deturpat
Ibidem. caput suum. Et post aliquantum, Hoc autē præcipio non laudans quòd non in melius, sed in deterius conuenitis. Primum quidē
I conuenientibus vobis in Ecclesiam audio scissuras esse, & ex parte credo. Nam oportet & hæreses esse, vt & qui probati sunt, manifesti fiant in vobis. Conuenientibus ergo vobis in vnum, iam non est dominicam cœnam manducare. Vnusquisque enim suam cœnam præsumit ad manducandū, Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est. Nunquid domos non habetis ad manducandum & bibendum? Aut ecclesiam dei contemnitis, & confunditis eos qui non habēt? Quid
Ibidem. dicam vobis? Laudo vos? in hoc non laudo. Et post aliquos versus, Itaque quicunque mādducauerit panem vel biberit calicem domini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini. Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit, nō diiudicans corpus dñi. Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiūt multi. Quod si nosmetipsos dijudicaremus, nō vtique iudicaremur. Dum iudicaremur autem, à domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur. Itaque fratres mei, cum conuenitis ad manducandum, inuicem expectate. Si quis esurit, domi manducet, vt non in iudicium cōueniatis. Cætera autem cum venero dispo- K
nam. Et alio loco, Sed deus temperauit cor- 1.Co.12
pus, ei cui deerat abundantiorem tribuendo honorem, vt non schisma in corpore, sed in idipsum pro inuicem solicita sint membra. Et si quid patitur vnum membrū, compatiuntur omnia membra. Siue gloriatur vnum membrum, congaudent omnia membra. Vos aūt estis corpus Christi & mēbra de membro. Et quosdā quidē posuit deus in Ecclesia, primum Apostolos, secundo Prophetas, tertio doctores, deinde virtutes, exin de gratias curationū, gubernationes, opitulationes, genera linguarum, interpretationes sermonum. Nunquid oēs Apostoli? nūquid oēs Prophetæ? nunquid oēs doctores? nunquid oēs virtutes? nunquid oēs gratiā habent curationū? nunquid oēs linguis loquuntur? nunquid oēs interpretantur? Æmulamini aūt charismata meliora, & adhuc excellentiorem vobis viam demonstro. Si linguis hominū loquar, & angelorū, chari- 1.Co.13
tatem aūt non habeā, factus sum velut æramentum sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, & nouerim mysteria omnia & omnem scientiā: & si habuero oēm fidem, ita vt montes transferā, charitatem autē non habuero, nihil sum. Et si di
stribuero in cibos pauperum oēs facultates L
meas, & si tradidero corpus meū vt ardeam, charitatem aūt non habuero, nihil mihi p-dest. Charitas patiens est, benigna est, Charitas non æmulatur, non agit perperam, nō inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitatem, congaudet autem veritati. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nunquam excidit. Et post aliquos versus, Ibidem.
Nunc autem manet fides, spes, charitas, tria hæc, Maior autem his est charitas. Sectamini aūt charitatem. Et paulo post, Qui æmulatores estis spirituū ad ædificationem Eccle- 1.Co.14
siæ, quærite ut abundetis. Itē post paululū,

Fratres,

Fratres nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote, sensibus autem perfecti estote. Et alio loco, Quid ergo est fratres? Cum conuenitis vnusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet, omnia ad ædificationem fiant. Et post
Ibidem. aliquos versus, Mulieres in Ecclesijs taceāt: non.n.permittitur illis loqui, sed subditas esse, sicut & lex dicit. Si quid aūt volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est.n.mulieri loqui in Ecclesia. An à vobis
M verbū dei processit, aut in vos solos euenit?
1.Co.15 Et post paululum, Nolite seduci, Corrumpunt mores bonos, colloquia mala. Euigilate iusti, & nolite peccare. Ignorantiam.n. dei quidam habent, Ad reuerentiam vobis
Ibidem. loquor. Et post paululum, Itaq; fratres mei dilecti, estote stabiles & immobiles, abundātes in opere dñi semper, scientes q; labor vester non est inanis in dño. De collectis autē quę fiunt in sanctos, sicut ordinaui in Ecclе
1.Co.16 sijs Galatiæ, ita & vos facite per vnam sabbati. Vnusquisque vestrum apud se ponat recondens quod ei bene placuerit, vt nō cū venero tunc collectæ fiant. Cum autē præsens fuero, quos probaueritis per epistolas, hos mittam perferre gratiam vestrā in Hierusalem. Quod si dignum fuerit vt & ego eam, mecum ibunt. Veniam autem ad vos cum Macedoniam pertransiero. Nam Macedoniam pertransibo. Apud vos autem forsitan remanebo, vel etiam hyemabo vt vos me deducatis quocunque iero. Nolo enim vos modo in trāsitu videre. Spero.n.me aliquantum temporis manere apud vos, si dñs
D permiserit. Permanebo autem Ephesi vsq;
A ad Pentecosten. Ostium.n.mihi apertum est magnum, & euidens, & aduersarij multi. Si autem venerit Timotheus, videte vt sine timore sit apud vos. Et post paululum.
1.Co.16 Vigilate, state in fide, viriliter agite & cōfortamini, Omnia vestra in charitate fiant.

Ex epistola ad Corinthios, secunda.

NAm gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, q̄ in simplicitate & 2.Cor.1
sinceritate dei, & non in sapientia carnali, 2.Cor.2
sed in gratia dei conuersati sumus in mundo. Et post paululum, Si quis aūt contristauit me, non me contristauit: sed ex parte, vt non onerē omnes vos. Sufficit illi, qui eiusmodi est, obiurgatio hæc quæ fit à pluribus: ita vt ea contra magis donetis & cōsolemini, ne forte abundantiore tristitia absorbeatur, qui eiusmodi est. Propter quod obsecro vos vt confirmetis in illo charitatem. Ideo
.n.scripsi, vt cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obedientes sitis. Cui aūt aliquid donastis, & ego. Nam & ego qđ donaui, si quid donaui, propter vos in persona Christi, vt non circumueniamur à satana. Non.n.ignoramus cogitationes eius. Et
alio loco, Ideo habentes hāc administratio- 2.Co.4
nem iuxta quod misericordiam cōsecuti sumus, non deficimus, sed abdicamus occulta dedecoris, Non ambulantes in astutia, neq; B
adulterantes verbum dei, sed in manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram deo. Et post paucos versus, Nō.n.nosmetip Ibidem.
sos prædicamus, sed Iesum Christum dūm nostrum, nos aūt seruos per Iesum. Et paulo post, Habemus aūt thesaurum istū in vasis fictilibus, vt sublimitas sit virtutis dei, & non ex nobis. In omnibus tribulationē patimur, sed non angustiamur: aporiamur, sed non destituimur: persecutionem patimur, sed non derelinquimur: deijcimur, sed non perimus: semper mortificationem Iesu in corpore nostro circunferentes, vt & vita Iesu in corporibus nostris manifestetur. Semper.n.nos qui viuimus, in mortē tradimur propter Iesum, vt & vita Iesu manifestetur in carne nostra mortali. Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis. Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est, Credidi propter quod locutus Ps. 115.
sum, & nos credimus propter quod & loquimur. Et post sex versus, Propter quod 2.Co.4
non deficimus. Sed licet is qui foris est homo noster corrumpatur, tamen is qui intus est renouatur de die in diem. Id enim quod in presenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur temporalia sunt, quæ autem non videntur æterna sunt. Et post paululum, Ad- 2.Co.6
iuuantes autem adhortamur, ne inuacuum gratiam dei recipiatis. Ait enim: Tempore Esa. 49.
accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nūc dies salutis: nemini dantes vllam offensionem, vt non vituperetur ministerium nostrum: sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut dei ministros: in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustijs, in plagis, in carceribus, in

seditio-

seditionibus,in laboribus,in vigilijs,in ieiunijs,in castitate,in scientia, in longanimitate,in suauitate,in spiritusancto, in charitate non ficta,in verbo veritatis, in virtute dei: per arma iustitiæ, à dextris & sinistris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam: vt seductores & veraces, sicut qui ignoti & cogniti: quasi morientes, & ecce viuimus: vt castigati & non mortifi-
D eati: quasi tristes, semper autem gaudētes: sicut egentes, multos autem locupletantes: tanquam nihil habentes & omnia possidentes. Et post paucos versus, Dilatamini &
2.Cor.6 vos. Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cū iniquitate: aut quæ societas luci ad tenebras? Quę autem conuentio Christi ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Qui aũt consensus templo dei cum idolis? Vos.n.estis
Leu.26. templum dei viui, sicut dicit dñs, Quoniã inhabitabo in illis,& inambulabo inter eos, & ero illorũ deus, & ipsi erunt mihi populus. Propter quod exite de medio eorum, & separamini dicit dñs, & immundum ne tetigeritis,& ego recipiam vos,& ero vobis in patrem,& vos eritis mihi in filios & filias,
2.Cor.7 dicit dñs omnipotens. Has igitur habentes promissiones charissimi,mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus,perficientes sanctificationem in timore dei. Et
Ibidem. post paululum, Qm̃ & si contristaui vos in Epistola,non me pœnitet, & si pœniteret, videns q̃ Epistola illa & si ad horam vos contristauit,nunc gaudeo non quia contristati estis,sed quia contristati estis ad pœnitentiam. Contristati.n.estis secundũ deũ,
E vt in nullo detrimentũ patiamini ex nobis. Quæ.n.secundum deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Secuti autem tristitia mortem operatur. Etenim hoc ipsum secundum deum contristari vos, quantam in vobis operatur solicitudinem?
2.Cor.8 Et post paucos versus, Notã autem vobis facimus fratres gratiam dei quæ data est in Ecclesijs Macedoniæ,q̃ in multo experimẽto tribulationis abundantia gaudij ipsorũ, & altissima paupertas eorum abundauit in diuitias simplicitatis eorum: quia secundũ virtutem,testimonium illis reddo, & supra virtutem voluntarij fuerunt, cum multa exhortatione obsecrãtes nos gratiam & cõmunicationem ministerij quod fit in sanctos: Et non sicut sperauimus,sed semetipsos dederunt primum domino, deinde nobis per voluntatem dei: ita vt rogaremus Titum,vt quemadmodũ cœpit,ita & perficiat in vobis etiam gratiam istam. Sed sicut in omnibus abundatis fide, & sermone, & scientia, & omni solicitudine, insuper & charitate vestra in nos, vt & in hac gratia abundetis,non quasi imperans dico,sed per aliorum solicitudinem etiam vestrę charitatis ingenium bonum comprobans. Scitis enim gratiam domini nostri Iesu Christi, F
quoniam propter nos egenus factus est, cũ esset diues, vt inopia illius vos diuites essetis. Et consilium in hoc do. Hoc enim vobis vtile est, qui non solum facere, sed & velle cœpistis ab anno priori. Nunc vero & facto perficite, vt quemadmodum promptus est animus voluntatis, ita sit & perficiendi ex eo quod habetis. Si enim voluntas prompta est, secundum id quod habet accepta est, non secundum id quod non habet. Non enim vt alijs sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate in præsenti tempore vestra abundantia illorũ inopiam suppleat, vt & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum,vt fiat æqualitas sicut scriptum est, Qui multum, non abundauit: & qui modicum, non minorauit. Gratias autem deo qui dedit eandem solicitudinem pro vobis in corde Titi, qm̃ exhortationem quidem suscepit,sed cum solicitior esset, sua voluntate profectus est ad vos. Misimus autem cum illo fratrem, cuius laus est in Euangelio per omnes Ecclesias. Non solum autem,sed & ordinatus ab Ecclesijs comes peregrinationis nostræ, in hac gratia: quæ ministratur à nobis ad domini gloriam & destinatam voluntatem no G
stram. Deuitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine,quę ministratur à nobis in domini gloriã. Prouidemus enim bona non solum coram deo, sed etiam coram omnibus hominibus. Et post aliquos ver-
sus, Nam de ministerio quod fit in sanctos 2.Co.9.
ex abundanti est mihi scribere vobis. Scio enim promptum animum vestrũ pro quo de vobis glorior apud Macedones, quoniam Achaia parata est ab anno præterito, & vestra æmulatio prouocauit plurimos. Misi autem fratres vt ne quod gloriamur de vobis, euacuetur in hac parte: vt quemadmodum dixi parati sitis,ne cum venerint mecũ Macedones, & inuenerint vos imparatos, erubescamus nos, vt non dicam vos in hac substãt a. Necessariũ ergo existi maui

maui rogare fratres vt præueniant ad vos, & præparent repromissam benedictionem hanc paratam esse: sic quasi benedictionẽ, non quasi auaritiam. Hoc autem dico. Qui parce seminat,parce & metet:et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet: vnusquisq;.n.pro vt destinauit corde suo non ex tristitia, aut ex necessitate.
H Hilarem.n.datorem diligit deus. Potens est
Ecclesia autem deus omnem gratiam abundare face-
stici.35. re in vobis, vt in omnem semper omnem
Psal.111 sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum, sicut scriptum est, Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. Qui autem administrat semẽ seminanti, & panem ad mãducandum præstabit, & multiplicabit semen vestrum, & augebit incremẽta frugum iustitiæ vestræ: vt in omnibus locupletati abundetis in omnem simplicitatem quæ operatur per vos gratiarum actionem deo: qm̃ ministerium huius officij, non solum supplet ea quæ desunt sanctis, sed etiam abundat per multas gratiarum actiones in domino per probationem ministerij huius: glorificantes deũ in obedientia confessionis vestræ,& simplicitate communicationis in illos & in omnes:& ipsorum consecratione pro vobis desiderantium vos propter eminentem gratiã
2.Co16. dei in vobis. Gratias ago deo super inenarrabili dono eius. Et alio loco, Qui autem gloriatur,in domino glorietur. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem deus commendat. Et post aliquã-
2.Co.10 tum. Ministri Christi sunt & ego, Vt mi-
I nus sapiẽs dico,plus ego: In laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum,in mortibus frequẽter: à Iudeis quinquies quadragenas vna minus accepi. Ter virgis cæsus sum,semel lapidatus sum,ter naufragium feci: nocte & die in p̃fundo maris fui: in itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum,periculis ex genere, periculis ex gẽtibus, periculis in ciuitate, periculis in solitudine, periculis ĩ mari, periculis i falsis fratribus:in labore, & erũna,in vigilijs multis, in frigore & nuditate,in fame & siti,in ieiunijs multis. Præter illa quæ extrinsecus sunt instantia mea quotidiana,solicitudo omnium Ecclesiarũ. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scãdalizatur,& ego non vror? Si glo-
2.Co.12 riari oportet, q̃ infirmitatis meæ sunt gloriabor. Et post paululum, Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumelijs,in necessitatibus, in persecutionibus,in angustijs multis pro Christo. Cum enim infirmor,tunc potẽs sum. Et post ali- Ibidem.
quos versus, Ecce tertio paratus sum veni- K
re ad vos,& non ero grauis vobis. Non.n. quæro quæ vestra sunt,sed vos. Nec enim debent filij parentibus thesaurizare,sed parentes filijs. Ego autem libentissime impẽdam, & superimpendas ipse, pro animabus vestris, licet plus vos diligens minus diligar. Et post aliquos versus, Timeo enim ne forte cum venero, non quales volo inueniam vos, & ego inueniar à vobis qualem non vultis, Ne forte contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones,detractiones,susurrationes, inflationes, seditiones sint inter vos: ne iterum cum venero humiliet me deus apud vos & lugeam multos ex ijs qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam super immundicia & impudicitia quã gesserunt. Et alio loco, 2.Co.13
Oramus autem deum vt nihil mali faciatis, non vt nos probati pareamus, sed vt vos quod iustum est faciatis. Et post sex versus, De cætero fratres gaudete, perficimini, exhortamini, idipsum sapite, pacem Ibidem.
habete, & deus dilectionis & pacis erit vobiscum.

Ex epistola ad Galatas L

SI adhuc hominibus placerem,Christi ser Gala.1.
uus non essem. Et post aliquantum, Nã Gala.5.
in Christo Iesu neque circuncisio aliquid Ibidem.
valet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur. Et alio loco, Vos autem in libertate vocati estis fratres: tantum ne libertatem in occasionem carnis detis, sed per charitatem spiritus seruite inuicem. Omnis enim lex in vno sermone impletur, Diliges p̃ximum tuum sicut teipsum. Quod si inuicem mordetis & comeditis, videte ne abinuicem consumamini. Dico autem in Christo, Spiritu ambulate,& desideria carnis nõ pficietis. Caro.n.cõcupiscit aduersus spiritũ, spũs aũt aduersus carnẽ. Hæc.n.sibi inuicẽ aduersant̃,vt nõ quæcũq; vultis illa faciatis. Q̃d si spũ ducimini,nõ estis sub lege. Manifesta aũt sunt opera carnis,q̃ sunt fornicatio, immũdicia,luxuria,idolorũ seruitus,ueneficia,inimicitiæ, cõtẽtiones,æmulationes,irę,rixæ,dissensiones,sectæ,inuidiæ,homicidia,ebrietates,comessationes, & his similia. Quæ p̃dico vobis

bis sicut prædixi, quoniã qui talia agunt, regnum dei non possidebunt. Fructus autem spiritus est, charitas, gaudium, pax, longanimitas, bonitas, benignitas, fides, modestia, cõtinentia. Aduersus huiusmodi non est lex. Qui autem Christi sunt, carnẽ suam crucifixerunt cum vitijs & concupiscentijs. Si
M Gala.6. spiritu viuimus, spiritu & ambulemus. Nõ efficiamur inanis gloriæ cupidi, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes. Fratres, & si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne & tu tenteris. Alter alterius onera portate, & sic adimpletis legem Christi. Nam si quis existimat se aliquid esse cum nihil sit, ipse se seducit. Opus autem suum probet vnusquisq;, & sic in semetipso tantum habebit gloriam, & nõ in altero. Vnusquisq; enim onus suum portabit. Communicet autem is qui catechizatur verbo ei q se catechizat in omnibus bonis. Nolite errare, deus non irridetur. Quæ enim seminauerit homo, hæc & metet, quoniam qui seminat in carne sua, de carne & metet corruptionem. Qui autem seminat in spiritu, de spiritu & metet vitam æternam. Bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus non deficientes. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autẽ ad domesticos fidei.

A Ex epistola ad Ephesios. Ibidem.

OBsecro itaq; vos fratres ego vinctus in domino, vt digne ambuletis vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate & mansuetudine, cum patientia supportantes inuicem in charitate, soliciti seruare vnitatẽ spiritus in vinculo pacis. Et alio loco, Hoc itaq; dico & testificor in domino, vt iam nõ ambuletis sicut & gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à vita dei per ignorantiam, quæ est in illis propter cæcitatem cordis ipsorum, qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiæ in operationem immundiciæ omnis et auaritiæ. Vos autem non ita didicistis Christum, Si tamen illum audistis, & in ipso docti estis, sicut est veritas in Iesu. Deponite uos secundum pristinam conuersationem veterem hominem qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renouamini autem spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem qui secũdum deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Propter quod deponẽtes mẽdacium, loquimini veritatem vnusquisq; cum proximo suo, quoniam sumus inuicem membra. Irascimini & nolite peccare. Sol non occidat super iracundiam vestram. Nolite locum dare diabolo. Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est: vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus ad ædificationem opportunitatis vt det gratiam audientibus. Et nolite contristare spiritum sanctum dei in quo signati estis in die redemptionis. Omnis amaritudo & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur à vobis cum omni malitia. Estote autem in- Ephe.5.
uicem benigni, misericordes, donantes inuicem sicut & deus in Christo donauit vobis. Estote ergo imitatores dei sicut filij charissimi, & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam deo in odorem suauitatis. Fornicatio autem & omnis immundicia aut auaritia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos, aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas quæ ad rem non pertinet, sed magis gratiarum actio. Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator aut immundus aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hæreditatem in regno Christi & dei. Nemo vos seducat inanibus verbis, C
Propter hæc enim venit ira dei in filios diffidentiæ. Nolite ergo effici participes eorum. Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino, vt filij lucis ambulate. Fructus enim lucis est in omni bonitate & iustitia & veritate, probantes quid sit benepiacitum deo. Et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, magis autem redarguite. Quæ enim in occulto fiunt ab ipsis, turpe est & dicere. Omnia autem quæ arguuntur à lumine, manifestantur. Omne.n.qđ manifestatur, lumen est. Propter qđ dicit, Surge qui dormis, & exurge à mortuis & illuminabit te Christus. Videte itaq; fratres qũo caute ambuletis, nõ quasi insipientes, sed vt sapientes, redimẽtes tẽpus, qm̃ dies mali sunt. Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas dei. Et nolite inebriari vino in quo est luxuria: sed implemini spiritusancto, loquentes vobismetipsis in Psalmis & hymnis & canticis spiritalibus, cantantes

cantantes & psallentes in cordibus vestris, domino gratias agentes semper pro oĩbus in nomine domini nostri Iesu Christi, deo & patri, subiecti inuicem in timore Chri-
D sti. Mulieres uiris suis subditæ sint, sicut domino: quoniam uir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesię, ipse saluator corporis eius. Sed sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres uiris suis in omnibus. Viri diligite vxores uestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundãs eam lauacro aquæ in uerbo, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentẽ maculam, aut rugam, aut aliquid eiusmodi, sed ut sit sancta, & immaculata. Ita & viri debent diligere uxores suas, ut corpora sua. Qui suam vxorem diligit, seipsum diligit. Nemo unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit, & fouet eam, sicut & Christus
Gen.2. Ecclesiã, quia membra sumus corporis eius & de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem suam, & adhærebit uxori suę, & erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Verũtamen &uos singuli unusquisque uxorem suã sicut seipsum diligat, uxor autẽ timeat uirũ.
Filij obedite parentibus uestris in domino. Ephe.4.
Hoc enim iustum est, Honora patrẽ tuum Exo.20.
& matrem, quod est primũ mandatum in E
promissione, ut bene sit tibi, & sis longæuus super terram. Et patres nolite ad iracundiã prouocare filios uestros, sed educate eos in disciplina, & correptione domini. Serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore i simplicitate cordis uestri, sicut Christo: non ad oculum seruientes quasi hominibus placentes, sed ut serui Christi facientes uoluntatem dei, ex animo, cum bona volũtate seruientes, ut domino, & non hominibus, scientes quoniam unusquisque quodcũque fecerit bonum hoc recipiet à domino, siue seruus, siue liber. Et uos domini eadem facite illis remittentes minas, scientes quia & illorum & uester dominus est in cœlis, & personarum acceptio non est apud eum. De cætero fratres confortamini in dño, & in potentia virtutis eius. Induite vos armaturam dei, ut possitis stare aduersus insidias diaboli, quia non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus principes, & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus. Propterea accipite armaturam dei, ut possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induite loricam iustitiæ, & calciati pedes in præparatione Euangelij pacis. F
In omnibus sumentes scutum fidei, in quo positis omnia tela nequissimi ignea extinguere, & galeam salutis assumite, & gladiũ spiritus quod est verbum dei, per omnem orationem & obsecrationem, orantes omni tempore in spiritu, & in ipso vigilantes in omni instantia, & obsecratione pro omnibus sanctis, & pro me, vt detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia notum facere mysterium Euãgelij, propter quod legatione fungor in catena ista, ita ut in ipso audeam pro ut oportet me loqui.

Ex epistola ad Philippenses. Phil.2.

QVia in nullo confundar, sed in omni fiducia sicut semper & nunc magnificabitur Christus in corpore meo, siue p uitam, siue per mortẽ. Mihi.n. viuere Christus est, & mori lucrum. Quòd si uiuere in carne hic mihi fructus operis est, & quid eligam, ignoro, Coarctor.n.è duobus, desiderium habens dissolui & cum Christo essẽ multo magis melius: permanere autẽ in carne neeessarium est propter uos. Et post sex uersus, Tantum digne Euangelio Christi Ibidem.
conuersamini, ut siue cum venero, & videro vos, siue absens audiã de uobis, quia sta G
tis in uno spiritu vnanimes, collaborantes fidei Enangelij, & in nullo terreamini ab aduersarijs, quę est illis causa perditionis, uobis autem salutis, & hoc a deo. Quia uobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini, idem certamen habentes, quale & uidistis in me, & nunc audistis de me. Si qua Phil.2.
ergo consolatio in Christo, si quod solatiũ charitatis, si qua societas spiritus, si qua uiscera, & miserationes, implete gaudium meum, ut idem sapiatis eandem charitatem habentes, vnanimes idipsum sapientes. Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi inuicem arbitrantes: non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum. Hoc enim sentite in uobis, quod & in Christo Iesu. Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit formã serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuẽtus ut homo, humiliauit semetipsum,

ipsum factus obediens,usq; ad mortē, mortem aūt crucis. Propter quod & deus illum exaltauit,& donauit illi nomen super omne nomen: ut in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium terrestrium,& infernorū, & omnis lingua confiteatur quia dñs Iesus Christus i gloria est dei patris. Itaq; charissimi mei,sicut semper obedistis, non ut in præsentia mei tantū,sed multo magis nunc in absentia mea cum metu, & tremore vestram salutem operamini. Deus est.n.qui operatur in vobis,& uelle, & perficere pro bona uoluntate. Omnia aūt facite sine murmurationibus,& hæsitationibus, ut sitis sine querela, & simplices filij dei, sine reprehensione in medio nationis prauæ, & puersæ:inter quos lucetis sicut luminaria in mūdo,verbum vitæ continentes ad gloriam mihi in diem Christi, quia non inuacuum cucurri,neq; inuacuum laboraui. Sed & si immolor supra sacrificium,& ministerium fidei uestræ,gaudeo & congratulor omnibus vobis. Idipsum aūt,& uos gaudete, & congratulamini mihi. Spero autem in dño Iesu Timotheum cito mittere ad uos, ut & ego bono animo sim cognoscens,quæ circa uos sunt. Neminem.n.habeo tam unanimem q̄ syncera affectione ꝓ vobis solicitus sit,Oēs .n. sua quærunt,nō q̄ sunt Iesu Christi. Experimentum aūt eius cognoscite, q̄m sicut patri filius mecum seruiuit in Euangelio, Hunc igit̄ spero me mittere,mox ut uidero q̄ circa me sunt. Confido aūt in dño,q̄m & ipse veniam ad vos cito. Necessarium autē existimaui Epaphroditum fratrem & cooperatorem,& commilitonem meum,uestrum aūt Apostolum, & ministrum necessitatis meæ,mittere ad vos:q̄m quidem oēs uos desiderabat,& mœstus erat ꝓp q̄d audistis illum infirmatum: Nā & infirmatus est usq; ad mortem,sed deus misertus est eius: non solum aūt eius,verumetiam & mei, ne tristitiam super tristitiam haberem. Festinantius ergo misi illū,vt viso eo iterum gaudeatis,& ego sine tristitia sim. Excipite itaq; illum cum omni gaudio in dño, & eiusmodi cum honore habetote: q̄m ꝓp opus Christi,usq; ad mortem accessit,tradens animā suam,vt impleret, quod vobis deerat circa meum obsequiū. Et paulopost, Fratres ego non arbitror apprehendisse:unum autem,q̄ quidem retro sunt obliuiscens,ad ea uero,q̄ sunt priora extendens me ad destinatū persequor. ad brauium supernæ vocationis dei in Christo Iesu. Quicunque ergo perfecti hoc sentiamus,& si qd aliter sapitis, & hoc vobis deus reuelauit,veruntamen ad id qđ K peruenimus,vt idem sapiamus, & in eadem permaneamus regula: Imitatores mei estote fratres,& obseruate eos qui ita ambulant sicut habetis formam nostram. Multi enim ambulant quos sæpe dicebam vobis, nunc autem & flens dico, inimicos crucis Christi,quorum finis interitus:quorum deus uēter,& gloria in confusione ipsorum,qui terrena sapiunt. Nostra autem conuersatio in cœlis est. Et post aliquos versus, Gaudete in domino semper, iterum dico gaudete. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Dominus enim prope est,Nihil solliciti sitis:sed in omni oratione & obsecratione cū gratiarū actione petitiones uestrę innotescāt apud deum. Et pax dei quæ exuperat oēm sensum,custodiat corda uestra,& intelligentias uestras in Christo Iesu. De cætero fratres charissimi,quæcunque sunt uera, quæcunque pudica,quæcunque iusta,quæcunque sancta, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ, si qua uirtus, si qua laus,hæc cogitate,quæ & didicistis,& accepistis & audistis,& uidistis in me,hæc agite & deus pacis erit uobiscum. Gauisus sum autē in domino uehementer, q̄m tandem aliq̄n reflоruistis pro me sentire,sicut & sentiebatis. Occupati autē creatis,non quasi propter penuriam dico, Ego.n.didici, in L quibus sum sufficiens esse. Scio & humiliari,scio & abundare. Vbique & in oībus instructus sum,& satiari, & abundare, & penuriam pati,Omnia possum in eo qui me confortat. Veruntamen bene feciſtis communicantes tribulationi meæ. Scitis autē & uos Philippenses,ꝓ in principio Euangelij q̄n profectus sum a Macedonia,nulla mihi Ecclesia communicauit in ratione dati & accepti,nisi uos soli,quia & in Thessalonicam,& semel & bis in usum mihi misistis. Nō quia quæro datum, sed requiro fructum abundantem in ratione uestra. Habeo autē omnia,& abundo. Repletus sum acceptis ab Epaphrodito quæ misistis odorem suauitatis,hostiam acceptabilem placentem deo. Ex epistola prima ad Thessalonicenses. 1. Th. 2.

I Pisscitis fratres introitum nostrū ad uos, quia non inanis fuit:sed ante passi multa, & contumelijs affecti, sicut scitis Philippis: fiduciam habuimus in deo nostro loqui ad uos Euangelium dei in multa solicitudine. Exhortatio enim nostra nō de errore, neq; de

de immunditia, neq; in dolo: sed sicut probati sumus à deo,vt crederetur nobis Euan
M gelium, ita loquimur, nō quasi hominibus placentes,sed deo, qui probat corda nostra. Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis: neq; in occasione auaritiæ,deus testis est:neq; quærentes hominibus gloriā, neq; à uobis, neq; ab alijs, cum possemus vobis oneri esse vt Christi Apostoli. Sed facti sumus paruuli in medio vestrum,tanquā si nutrix foueat filios suos: ita desiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis non solum Euangelium dei, sed etiam animas nostras, q̄n charissimi nobis facti estis. Memores enim facti estis fratres laboris nostri & fatigationis: nocte & die laborantes, ne quem vestrum grauaremus, prædicauimus in vobis Euangeliū dei. Vos testes estis & deus, quàm sancte & iuste, & sine querela vobis q credidistis affuimus: sicut scitis,qualiter vnumquenq; vestrum, tanquam pater filios suos, deprecantes vos & consolantes, testificati sumus vt ambularetis digne deo,qui uocauit vos in suum regnum & gloriam. Ideo & nos gratias agimus deo sine intermissione, q̄n cum accepissetis à nobis verbum auditus dei, accepistis illud non vt verbum hominum, sed
A sicut est vere verbum dei, qui operatur in vobis qui credidistis. Vos enim imitatores facti estis fratres Ecclesiarū dei quę sunt in Iudæa in Christo Iesu, quia eadem passi estis & vos à contribulibus uris,sicut & ip-
1.The.4 si à Iudæis. Et alio loco, De cætero ergo fratres rogamus vos, & obsecramus in domino Iesu,vt quemadmodum accepistis à nobis quomodo vos oporteat ambulare & placere deo,sic & ambuletis vt abundetis magis. Scitis enim q̄ præcepta dederim vobis per dñm Iesum. Hæc est.n.voluntas dei, sanctificatio vestra, vt abstineatis vos à fornicatione: vt sciat vnusquisq; vestrum suū vas possidere in sanctificatione & honore: non in passione desiderij, sicut & gentes q̄ ignorant deum. Et ne quis supergrediatur neque circumueniat in negocio fratrē suum: quoniam vindex est deus de his omnibus sicut prædiximus vobis & testificati sumus. Non enim vocauit nos deus in immundiciam,sed in sanctificationem. Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed deum, qui ēt dedit spiritum suū sctm̄ in vobis. De charitate autem fraternitatis non necesse habuimus scribere vobis, Ipsi enim vos à deo didicistis vt diligatis inuicem. Etenim facitis illud in oēs fratres in vniuer B sa Macedonia. Rogamus aūt vos fratres,vt abundetis magis & operam detis vt quieti sitis: & vt vestrum negocium agatis,& operemini manibus vestris sicut præcipimus vobis, vt honeste ambuletis ad eos qui foris sunt,& nullius aliquid desideretis. Nolumus autem vos ignorare fratres de dormientibus, vt non contristemini sicut & cæteri qui spem non habent. Et post aliquos
1. The.4 versus, Igitur non dormiamus sicut & cæteri,sed vigilemus & sobrij simus. Qui.n. dormiūt,nocte dormiūt:& qui ebrij sunt, nocte ebrij sunt. Nos autem q̄ diei sumus, sobrij simus: induti loricam fidei & charitatis & galeam spem salutis: quoniam non posuit nos deus in iram, sed in acquisitionem salutis, per dominum nostrum Iesum Christum: qui mortuus est pro nobis, vt siue vigilemus,siue dormiamus, simul cum illo viuamus. Propter quod consolamini inuicem, & ędificate alterutrum sicut & facitis. Rogamus autem vos fratres,vt noueritis eos qui laborant inter vos, & præsunt vobis in domino,& monent vos,vt habeatis illos abundantius in charitate. Propter opus illorum pacem habete cum eis. Rogamus autem vos fratres,corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Videte, ne quis malum pro malo alicui reddat, sed semper quod bonum est sectamini in inuicem, & in omnes. Semper gaudete, sine intermissione orate, in omnibus gratias agite. Hæc enim voluntas dei est in Christo Iesu in omnibus vobis. Spiritum nolite extinguere: prophetias nolite spernere. Omnia autem probate,quod bonum est tenete. Ab omni specie mala abstinete vos. C

GRatias agere debemus deo semper pro vobis fratres,ita vt dignum est: q̄n supercrescit fides vestra, & abūdat charitas vniuscuiusq; vestrum in inuicem,ita vt nosipsi in nobis gloriemur in Ecclesijs dei ꝓp patientia vestra & fide in omnibus persecutionibus vestris & tribulationibus,quas sustinetis in exemplum iusti iudicij dei vt digni habeamini regno dei,pro quo & patimini. Si tamen iustum est apud deum retribuere tribulationem ijs qui vobis tribulāt, & vobis qui tribulamini requiē nobiscum, in reuelatione dñi Iesu de cœlo cū angelis virtutis eius in flamma ignis,dantis uindi- Ex epistola secūda ad Thessalonicenses. 2. The. 1

D ctã ijs q nõ nouerũt deũ, & q nõ obediũt Euãgelio domini nostri Iesu Christi. Qui pœnas dabunt interitus æternas à facie domini, & à gloria virtutis eius, cum venerit glorificari in sanctis suis, & admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt, quia creditum est testimonium nostrum super vos in die illo. In quo etiam oramus semper pro vobis, vt dignetur vocatione vos sua deus noster, & impleat omnem volũtatem bonitatis suæ, & opus fidei in virtute: vt clarificetur nomẽ domini nostri Iesu Christi in vobis, & vos in illo, secundum gratiam dei nostri, & domini Iesu Christi. Et alio loco, De nunciamus autem vobis fratres in nomine
2. Thes. domini nostri Iesu Christi, vt subtrahatis
3. vos ab omni fratre ambulante inordinate, & non secundum traditionem quam acceperunt à nobis. Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos, quoniam non inquieti fuimus inter vos, neq; gratis panem manducauimus ab aliquo: sed in labore & fatigatione nocte ac die operantes, ne quem vestrum grauaremus. Nõ quasi non habuerimus potestatem, sed vt nosmetipsos formã daremus vobis ad imitandum nos. Nam & cum essemus apud vos, hoc denunciabamus
E vobis, quoniam si quis non vult operari, nec manducet. Audiuimus enim inter vos quosdam ambulare in quiete, nihil operantes, sed curiose agentes. His autem qui ciusmodi sunt, denunciamus & obsecramus in domino Iesu Christo, vt cum silentio operantes suum panẽ manducent. Vos autem fratres nolite deficere benefacientes. Quod si quis non obedierit verbo nostro, per Epistolam hunc notate, & non commisceamini cum illo, vt confundatur. Et nolite quasi inimicũ existimare, sed corripite ut fratrẽ.

Ex epistola ad Colossenses. Colos. 3

IGitur si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera dei sedens. Quæ sursum sunt, sapite, nõ quæ super terram. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in deo. Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram: fornicationem, immundiciam, libidinem, concupiscẽtiam malam, & auaritiam, quæ est idolorum seruitus: propter quæ venit ira dei super filios incredulitatis, in quibus & vos ambulastis aliquando cum viueretis in illis. Nunc autem deponite & vos omnia: iram, indignationem, malitiam, blasphemiam: turpem sermonem de ore vestro ne emiseritis. Nolite mentiri inuicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus eius, & induẽtes nouum, eum qui renouatur in agnitionem dei secundum imaginem eius qui creauit eum. Vbi non est Gentilis & Iudæus, circuncisio & præputium, Barbarus & Scytha, seruus & liber: sed omnia & in omnibus Christus. Induite ergo vos sicut electi dei, sancti & dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiã, supportantes inuicem, & donantes vobisipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam: sicut & dominus donauit vobis, ita & vos facite. Super omnia autem hæc charitatem habete, quod est vinculum perfectionis: & pax Christi exultet in cordibus vestris, in qua & vocati estis in vno corpore, & grati estote. Verbum Christi habitet in vobis abundanter, in omni sapientia docentes & commonentes vosmetipsos in psalmis, hymnis & canticis spiritalibus, in gratia cantantes in cordibus vestris deo. Omne quodcunque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine dñi nostri Iesu Christi, gratias agentes deo & patri per ipsum. G
Mulieres subdite estote viris, sicut oportet in domino. Viri diligite vxores vestras, & nolite amari esse ad illas. Filij obedite parentibus per omnia, hoc enim placitum est in domino. Patres, nolite ad indignationẽ prouocare filios vestros, vt non pusillo animo fiant. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes dominum. Quodcunque facitis, ex animo operamini sicut domino, & non hominibus, scientes quòd à domino accipietis retributionẽ hæreditatis. Domino Christo seruite. Qui enim facit iniuriam, recipiet id quod inique gesit. Et non est personarum acceptio apud deum. Domini quod iustum est & æquum, seruis præstate, scientes qm̃ & vos dominum habetis in cœlo. Coloss. 4
Orationi instate, vigilantes in ea cum gratiarum actione, orantes simul & pro nobis, vt deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquẽdum mysterium Christi. Propter quod etiam vinctus sum, vt manifestem illud ita vt oportet me loqui. In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt, tempus redimẽtes. Sermo vr̃ semper in gr̃a sale cõditus sit, vt sciatis qũo oporteat vos vnicuiq; respondere.

Finis

HFinis autẽ præcepti est charitas de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta. A quibus quidam aberrantes, conuersi sunt in vaniloquium, volentes esse legis doctores, non intelligentes, neque quæ loquũtur, neque de quibus affirmant. Scimus autem quoniam bona est lex, si quis ea legitime vtatur. Scientes hoc, quia iusto lex non est posita, sed iniustis & non subditis, impijs & peccatoribus, sceleratis & contaminatis, parricidis & matricidis, homicidis, fornicarijs, masculorum concubitoribus, plagiarijs, mendacibus, periuris. Et si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur, quæ est secundum Euangelium gloriæ beati dei, quod creditum est mihi. Et post paululum, Ob-
1.Ti. 2. secro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus & omnibus qui in sublimitate sunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in
Ibidem. omni pietate & castitate. Item post paululum, Volo ergo viros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira & disceptatione. Similiter & mulieres in habitu ornato cum verecundia & sobrietate, ornantes se non intortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste preciosa, sed quod decet
I mulieres promittentes pietatem per opera bona. Mulier in silentio discat cum omni subiectione: Docere autem mulieri nõ permitto, neque dominari in virum, sed esse in
1.Ti. 3. silentio. Et post aliquot versus, Oportet ergo Episcopum irreprehẽsibilem esse, vnius vxoris virum, sobriũm, prudentem, ornatũ, pudicum, hospitalem, doctorem: non vinolentum, non percussorem, sed modestum: non litigiosum, non cupidum, sed suæ domui bene præpositum: filios habentem subditos cum omni castitate. Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ dei diligentiam habebit? Non Neophitũ, ne in superbia elatus in iudicium incidat diaboli. Oportet autem & illum testimoniũ habere bonum ab ijs qui foris sunt, vt non in opprobrium incidat & laqueum diaboli. Diaconos similiter pudicos, non bilin-
2.Co.5. gues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi autem probentur primum, & sic ministrent, nullum crimen habentes. Mulieres similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus. Diaconi sint vnius vxoris viri, qui filijs suis bene præsunt & suis domibus. Qui enim be K
ne ministrauerint, gradum bonum sibi acquirunt, & multam fiduciam in fide quæ est in Christo Iesu. Et post aliquos versus,
1.Ti. 4 Spiritus autem manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentiũ mendacium, & cauteriatam habentium suã conscientiam, prohibentium nubere, abstinere á cibis, quos deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & ijs qui cognouerunt veritatem. Quia omnis creatura dei bona, & nihil abijciendum qd̃ cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur.n. per verbum dei & orationẽ. Hęc p̃ponẽs fratribus bonus eris minister Christi Iesu, nutritus verbis fidei, & bonæ doctrinæ, quam assecutus es. Ineptas autem & aniles fabulas deuita. Exerce teipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicum vtilis est. Pietas autem ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ quæ nũc est futuræ. Fidelis sermo & omni acceptione dignus. In hoc enim laboramus & maledicimur, quia speramus in deum viuũ, qui est saluator omnium hominum, maxime fi-
delium. Præcipe hæc, & doce. Nemo adole- L
scentiam tuam contemnat. Sed exemplum esto fidelium, in verbo, in conuersatione, in charitate, in fide, in castitate. Dum venio attende lectioni, exhortationi & doctrinæ. Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterij. Hæc meditare, in his esto, vt profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende tibi, & doctrinę insta in il-
1.Ti. 5. lis: Hoc enim faciens, & teipsum saluum facies, & eos qui te audiunt. Seniorem ne increpaueris, sed obsecra vt patrem: iuuenes, vt fratres: anus, vt matres: iuuenculas vt sorores in omni castitate. Viduas honora, quæ vere viduæ sunt. Si qua autem vidua filios aut nepotes habet, discant primum domum suam regere, & mutuam vicem reddere parentibus. Hoc enim acceptum est coram deo. Quæ autem vere vidua est & desolata, speret in deum, & instet obsecrationibus & orationibus nocte & die. Nam quę in delitijs est viuens mortua est. Et hoc præcipe vt irreprehensibiles sint. Si quis autem suorum, & maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior. Vidua eligatur non mi-

Mnus sexaginta annorum, quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis testimoniũ habens: si filios educauit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationem patientibus subministrauit, si omne opus bonum subsecuta est. Adolescentiores aũt viduas deuita. Cum.n.luxuriatæ fuerint, in Christo nubere uolunt, hũtes damnationẽ quia primã fidem irritam fecerunt. Simul aũt & ociosæ discunt circumire domos: nõ solum ociosæ, sed & verbosæ, loquentes quę non oporteat. Volo aũt iuniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse, nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia. Iam enim quædam conuersæ sunt retro post Satanam. Si quis fidelis habet viduas, subministret illis vt non grauet Ecclesia, vt ijs quæ vere viduæ sunt sufficiat. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maxime qui laborant in ver
Deu. 25. bo & doctrina. Dicit.n.scriptura, Nõ infrenabis os boui trituranti: & dignus est operarius mercede sua. Aduersum presbyterũ accusationem noli recipere, nisi sub duobus & tribus testibus. Peccantes aũt coram omnibus argue, vt & cæteri timorem habeant.
A Testor coram deo & Christo Iesu & electis angelis, vt hæc custodias sine præiudicio, nihil faciens in alterã partem declinando. Manus cito nemini imposueris, neq; cõmunicaueris peccatis alienis. Teipsum castum custodi. Noli adhuc aquam bibere, sed vino modico vtere propter stomacum tuũ, & frequentes tuas infirmitates. Quorundã hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad iudicium, quosdam aũt & subsequuntur, Similiter & facta bona manifesta sunt,
1. Tim. 6 & quæ aliter se habẽt, abscõdi nõ pũt. Quicunq; sunt sub iugo serui, dños suos omni honore dignos habeãt, ne nomen dñi & doctrina blasphemetur. Qui aũt fideles habẽt dños, non contemnant, quia fratres sunt, sed magis seruiant, quia fideles sunt & dilecti, quia beneficij participes sunt. Hæc doce & exhortare. Si quis aliter docet & non acquiescit sanis sermonibus dñi nostri Iesu Christi, & ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbus, nihil sciens, sed languens circa quæstiones & pugnas verborum, ex quibus oriuntur inuidię, contentiones, blasphemiæ, suspitiones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, & qui priuati sunt veritate, existimantium quæstum esse pietatem. Est autem quæstus magnus, pietas cum sufficientia. Nihil intulimus in hunc mun- B
dum, haud dubium, quia nec auferre quid possumus, Habentes autẽ alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationes, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix.n.omniũ malorum est cupiditas, quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis. Tu autem ò homo dei hæc fuge: sectare vero iustitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinẽ. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam in qua vocatus es, & confessus bonam confessionem coram multis testibus. Præcipio tibi coram deo qui viuificat omnia, & Christo Iesu qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem, vt serues mandatum sine macula irreprehensibile vsq; in aduentum do-
mini nostri Iesu Christi. Et post paucos Ibidem.
uersus, Diuitibus huius seculi præcipe, non superbè sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in deo qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum: bene agere, diuites fieri in operibus bonis, facile retribuere, cõmunicare, thesaurizare sibi fundamentum C
bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam. O Timothee depositum custodi, deuitans prophanas vocum nouitates & oppositiones falsi nominis scientiæ; quam quidam promittentes circa fidem exciderunt. Gratia tecum, Amen.

NOn.n.dedit nobis deus spm timoris sed Ex epi.
virtutis & dilectionis et sobrietatis. No secunda
li itaq; erubescere testimonium dñi nostri, ad Ti-
neque me vinctum eius, sed collabora Euã motheũ.
gelio secm virtutẽ dei. Et post paucos ver- 1. Tim. 1
sus, Formam habe sanorũ verborum quæ Ibidem.
à me audisti in fide & dilectione in Christo
Iesu. Bonũ depositum custodi per spiritum- 2. Ti. 2.
sanctum qui habitat in nobis. Et paulopost, Tu ergo fili mi confortare in gratia quæ est in Christo Iesu, & quæ audisti à me p multos testes hæc commenda fidelibus hominibus qui idonei erũt & alios docere. Labora sicut bonus miles Christi Iesu. Nemo militans deo, implicat se negocijs secularibus, vt ei placeat cui se pbauit. Nã & qui certat in agone, nõ coronat nisi legitime certauerit. Laborantẽ agricolã oportet primũ de fructibus accipere. Intellige quę dico, Dabit.n. D
tibi dñs intellectum in omnibus. Memor esto

esto dñm Iesum Christum resurrexisse à mortuis ex semine Dauid, secm Euangeliũ meũ, in quo laboro vsq; ad vincula quasi male operans, sed verbum dei nõ est alligatum. Ideo omnia sustineo pp electos, vt & ipsi salutẽ cõsequant quæ est in Christo Iesu cũ gloria cœlesti. Fidelis sermo, Nam si commortui sumus, & conuiuemus: si sustinebimus, & conregnabimus. Si negabimus, & ille negabit nos: si nõ credimus, ille fidelis pmanet, negare seipsum non potest. Hęc commone testificans coram deo. Noli verbis contendere, in nihil vtile, nisi ad subuersionem audientiũ. Solicite aũt cura teipsum probabilem exhibere deo operarium, inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis. Prophana autẽ & vaniloquia deuita, Multum proficient ad impietatem, & sermo eorum vt cancer serpit. Et post sex uersus, Cognouit dñs qui sunt eius, & discedant ab iniquitate omnes qui inuocant nomen domini. In magna autem domo nõ so-
E lum sunt vasa aurea, & argentea, sed & lignea & fictilia, & quædam quidẽ in honorem, quędam autẽ in contumeliam. Si quis ergo mũdauerit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatũ, et vtile dño ad omne opus bonum paratum. Iuuenilia autẽ desideria fuge: sectare vero iustitiam, fidem, charitatem, pacem cũ ijs qui inuocãt dominum de corde puro. Stultas autem & sine disciplina qõnes deuita, sciens qp generãt lites. Seruum autem dñi nõ oportet litigare, sed mã suetum esse ad oẽs, docibilem, patiẽtẽ, cum modestia corripientem eos qui resistunt: ne quando det illis deus pœnitentiã ad cognoscendam veritatem, & resipiscant à diaboli laqueis à quo captiui tenent ad ipsius volũ
2. Ti. 3. tatem. Hoc autẽ scio, qp in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amãtes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitatẽ, proditores, proterui, tumidi, voluptatũ amatores magis qm dei, habentes speciem quidem pietatis, virtutẽ autẽ eius abnegantes. Et hos deuita. Ex ijs enim sunt qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur uarijs, semper discentes, & nunquam ad
Ibidem. sententiam veritatis peruenientes. Et post octo versus, Tu autem assecutus es meam doctrinam, institutum, propositum, fidẽ, longanimitatem, patientiam, persecutiones, passiones, qualia mihi facta sunt Antiochię F
Iconio, Listris, quales persecutiones sustinui, & ex omnibus me eripuit dñs. Et omnes qui volunt pie viuere in Christo Iesu persecutionem patientur. Mali autem homines & seductores proficiẽt in peius: errãtes & in errorẽ mittentes. Tu vero permane in ijs qm didicisti, & credita sunt tibi, sciens à quo didiceris. Et qm ab infantia sacras literas nosti quæ te possunt instruere ad salutẽ, per fidem quæ est in Christo Iesu, Omnis scriptura diuinitus inspirata, est vtilis ad docendum, ad arguendum, ad corrigendũ, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo dei ad omne opus bonum instructus. Testificor corã deo & Christo Iesu, qui iu 2. Ti. 4.
dicaturus est viuos & mortuos, & p aduentum ipsius & regnũ eius, Prædica verbum, insta opportune, importune: argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina. Erit enim tps, cũ sanam doctrinam nõ substinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros, prurientes auribus, & à veritate quidẽ auditũ auertẽt, ad fabulas aũt cõuertentur. Tu uero vigila, in omnibus labora, opus fac Euangelistæ, ministerium tuũ im- G
ple. Ego.n.iam delibor, & tps meæ resolutionis instat. Bonũ certamẽ certaui, cursum cõsummaui, fidẽ seruaui, In reliquo reposita est mihi iustitiæ corona, quã reddet mihi dñs in illa die iustus iudex, Nõ solũ autem mihi, sed & ijs qui diligunt aduentũ eius.

HVius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea Ex epi-
quæ desunt, corrigas, & constituas per stola
ciuitates presbyteros, sicut & ego tibi dispo Ad Tit.
sui. Si quis sine crimine est, vnius vxoris Cap. 1.
vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut nõ subditos, Oportet enim Epm sine crimine esse, sicut dei dispensatorem: non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum: sed hospitalem, benignum, sobrium, iustum, sanctum, continentẽ, amplectentem eum qui secm doctrinam est, fidelem sermonem, vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt redarguere. Et post aliquos versus, Quam Ad Ti.
ob causam increpa illos dure, vt sani sint in fide, non intendẽtes Iudaicis fabulis & mẽdacijs hominum auersantium se à varietate. Omnia munda mundis, coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum, sed inquinatæ sunt & mens eorum & conscien- H

tia. Confiteantur se nosse deum, factis autē
negant: cū sint abominati & incredibiles, &
ad omne opus bonum reprobi. Tu autem
loquere quæ decent sanam doctrinam, Se-
Ad Tit. 2. nes, vt sobrij sint, pudici, prudentes, sani in
fide, in dilectione, in patientia. Anus simili-
ter in habitu sancto: non criminatrices, nō
vino multo seruientes, bene docentes, vt
prudentiam doceant. Adolescentulas vt vi-
ros suos ament, filios diligant, prudentes, ca-
stas, domus curam habentes, benignas, sub-
ditas suis viris, vt non blasphemetur verbū
dei. Iuuenes similiter hortare vt sobrij sint.
In omnibus teipsum præbe exemplum bo-
norum operum in doctrina, in integritate,
in grauitate. Verbum sanum, irreprehen-
sibile: vt is qui ex aduerso est, vereatur, ni-
hil habens malum dicere de nobis. Seruos
dominis suis subditos esse, in omnibus pla
centes, non contradicentes, non fraudantes,
sed in omnibus fidem bonam ostendentes,
vt doctrinam Saluatoris nostri dei ornent
I in omnibus. Apparuit enim gratia dei Sal-
uatoris omnibus hominibus, erudiens nos,
vt abnegantes impietatem & secularia desi-
deria, sobrie & iuste & pie viuamus in hoc
seculo, expectantes beatam spem & aduen-
tum gloriæ magni dei & Saluatoris nostri
Iesu Christi, qui dedit semetipsum pro no-
bis vt nos redimeret ab omni iniquitate, &
mundaret sibi populum acceptabilem, secta
torem bonorum operum. Hęc loquere, &
exhortare, & argue cum omni imperio.
Ad Tit. 3. Nemo te contemnat. Admone illos, prin-
cipibus subditos esse, dicto obedire, ad
omne opus bonum paratos esse, neminem
blasphemare, non litigiosos esse, sed mode-
stos, omnem ostendentes mansuetudinem
ad omnes homines. Et post paucos versus,
Ibidem. Fidelis sermo est. Et de his volo te confir-
mare, vt curent bonis operibus præesse qui
credunt deo. Hæc sunt bona & vtilia ho-
minibus. Stultas autem quæstiones & ge-
nealogias, & contentiones, & pugnas legis
deuita. Sunt enim inutiles & vanæ. Hæ-
reticum hominem post vnam, & secundam
correptionem deuita, sciens quia subuer-
sus est qui eiusmodi est, & delinquit pro-
prio iudicio condemnatus.

K GAudium enim magnum habui & con-
Ex epi- solationem in charitate tua, quia viscera
stola ad sanctorum requieuerunt per te frater.
Phile- Et paulo post, Quem ego volueram me-
monem. cum detinere, vt pro te mihi ministret in
vinculis Euangelij. Sine cōsilio autem tuo
nihil volui facere, vti ne velut ex necessita-
te bonum tuum esset, sed voluntarium.

Ex epistola ad Hebr.

V Idete fratres ne forte sit in aliquo ve- Hebr.
strum cor malum incredulitatis discе- Hebr. 3.
dēdi a deo viuo: sed adhortamini vosmetip-
sos per singulos dies, donec hodie cognomi
natur, vt non obduretur quis ex vobis falla
cia peccati. Participes. n. Christi effecti su-
mus, si tamen initiū substantiæ eius vsque
ad finem firmum retineamus, dum dicitur,
Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdu
rare corda vestra, quemadmodū in exacer- Psal. 94.
batione. Et post paucos versus, Timeamus
ergo, ne forte relicta pollicitatione intro- Hebr. 4.
eundi in requiem eius, existimetur aliquis
ex vobis deesse. Etenim & nobis nūciatum
est quemadmodum & illis: sed non profuit
illis sermo auditus non admixtus fidei ex
ijs quę audierunt. Et alio loco, Habentes Ibidem.
ergo pontificem magnum qui penetrauit L
cœlos, Iesum filium dei teneamus confessio Hebr. 6.
nem. Et post tres versus, Adeamus ergo cū
fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericor
diam consequamur, & gratiam inueniamus
in auxilio opportuno. Et paulo post. Non
enim iniustus deus vt obliuiscatur operis
vestri & dilectionis quam ostendistis in no
mine ipsius, qui ministrastis sanctis & mini
stratis. Cupimus autem vnumquenque ve
strum eandem ostentare solicitudinem ad
expletionem fidei vsque in finem: vt non
segnes efficiamini, verum imitatores eorum
qui fide & patientia hæreditabunt promis-
siones. Et post septem versus, Homines Ibidem.
enim per maiorem sui iurāt, & omnis con-
trouersiæ eorum finis ad confirmationem
eorum est iuramentum. Et post aliquantū,
Teneamus spei nostræ confessionem inde- Hebr. 10.
clinabilem, Fidelis enim est qui repromi-
sit, vt consideremus inuicem in prouoca-
tionem charitatis, & bonorum operum:
non deserentes collectionem nostrā, sicut
est consuetudinis quibusdam: sed conso-
lantes, & tanto magis, quanto videritis
appropinquantem diem. Voluntarie enim
peccantibus nobis, post acceptam notitiam
veritatis, iam non relinquitur hostia pro
peccatis. Terribilis nanque est quædam M
expectatio iudicij, & ignis æmulatio, quæ
consumptura est aduersarios. Irritam quis
faciens legem Moysi, sine vlla miseratio Deu. 17
ne duobus vel tribus moritur testibus: quā-
to magis putatis deteriora mereri suppli-
cia,

cia, qui filium dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gr̄æ contumeliā fecerit? Scimus. n. qui dixit, Mihi vindictam
Deu. 32. & ego reddam. Et iterum, Quia iudicabit dñs populum suum. Horrendum est incidere in manus dei viuentis. Rememoramini aūt pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionum. Et in altero quidem opprobrijs & tribulationibus spectaculum facti: in altero autem socij taliter conuersantium effecti. Nam & vinctis compassi estis, & rapinam bonorū vestrorū cū gaudio suscepistis, cognoscentes vos hr̄e meliorē & manentem substantiam. Nolite itaq; amittere confidentiam vestrā, quæ magnam habet remunerationē. Patien
tia. n. vobis necessaria est, vt voluntatem dei facientes reportetis promissionē. Adhuc. n. modicum aliquantulumq; qui venturus est
Abac. 2. veniet & non tardabit: iustus aūt meus ex A fide viuit. Quòd si subtraxerit se, non place
Heb. 12 bit animæ meæ. Et aliquanto post, Ideoq; & nos tantam hñtes impositam nubem testiū, deponentes omne pondus, & circunstans nos pctm̄, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes author-em fidei, & consummatorē Iesum: qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem confusio ne cōtempta, atq; in dextera sedis dei sedet. Recogitate. n. eum qui talem sustinuit à peccatoribus aduersum semetipsum contradictionem, vt ne fatigemini animis vestris deficientes. Nondum. n. vsq; ad sanguinem restitistis aduersum peccatum repugnantes, & obliti estis consolationis, quæ vobis tanquam filijs loquitur dicens, Fili mi, noli negligere disciplinam dñi, neq; fatigeris dum
Prou. 3. ab eo argueris. Quem. n. diligit dñs, castigat: flagellat autē omnem filium quem recipit. In disciplina perseuerate, Tanquam filijs vobis offert deus. Quis. n. filius quem non corripit pater? Quòd si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo adulteri & non filij estis. Deinde patres q-
B dem carnis nostræ, habuimus eruditores, & reuerebamur. Non multo magis obtemperabimus patri spirituum, & viuemus? Et illi quidem in tpe paucorum dierum secundum voluntatem suam erudiebant nos, Hic autem ad id quod vtile est, in recipiendo sanctificationem eius. Omnis autē disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris: postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iustitiæ. Propter quod remissas manus & soluta genua erigite, gressus rectos facite pedibus vestris, vt non claudicans quis erret, magis autem sanetur. Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit deum, Contemplantes ne quis desit gratiæ dei, ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat, & per illam inquinentur multi. Ne quis fornicator, aut prophanus, vt Esau qui propter unam escam ven- Gen. 25
didit primitiua sua. Et alio loco, Charitas Heb. 13
fraternitatis maneat in uobis, & hospitalitatem nolite obliuisci. Per hanc enim placuerunt quidam angelis hospitio receptis. Mementote vinctorum, tanquam simul uincti, & laborantium, tanquam & ipsi in corpore manentes. Honorabile connubium in omnibus, & torus immaculatus. Fornicatores enim & adulteros iudicabit deus. Sint mores sine auaritia contenti præsentibus. Ipse enim dixit, Non te deseram neq; derelin- Iosue. 1.
quam, ita ut confidenter dicamus, Dñs mi- Ps. 117.
hi adiutor est, non timebo quid faciat mihi C
homo. Mementote propositorum uestrorū, qui uobis locuti sunt uerbum dei. Quorum intuentes exitum conuersationis, imitamini fidem. Iesus Christus heri & hodie ipse & in secula. Doctrinis uarijs & peregrinis no lite abduci. Optimum est enim gratia stabi lire cor, non escis, quæ non profuerunt ambulantibus in eis. Habemus altare de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deseruiunt. Quorum enim animalium Nū. 19.
infertur sanguis pro peccato in sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Propter quod & Iesus ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium eius portantes. Non. n. habemus hic manentem ciuitatem, Mich. 2.
sed futuram inquirimus. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper deo, id est, fructum labiorum, confitentiū nomini eius. Beneficentiæ autem & communionis, nolite obliuisci. Talibus enim hostijs promeretur deus. Obedite præpositis uestris, & subiacete eis. Ipsi enim peruigilant, quasi rationem pro animabus uestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, & non gementes. D
Hoc enim non expedit uobis. Orate pro nobis. Confidimus autem, quia bonam conscientiam habemus in omnibus bene uolentes conuersari.

Ex epi. Petri prima. 1.Pet.1. Ibidem.

MOdicum nunc si oportet contristari in variis tẽrationibus, vt probatio vestræ fidei, multo preciosior sit auro, quod per iguem probatur. Et alio loco, Propter quod succincti lumbos mentis vestræ sobrij, perfecti sperate in eam quæ offertur vobis gratiam in reuelatione Iesu Christi quasi filij obedientiæ, non configurati prioribus ignorantiæ vestræ desiderijs, sed secundum eum qui vocauit vos sanctum, vt & ipsi in omni conuersatione sancti sitis, qm scriptum est, Sancti eritis, qm ego sanctus sum. Et si patrem inuocatis eũ, qui sine acceptione personarum iudicat secundum vniuscuiusque opus, in timore incolatus vestri tempore

Leui.19. 1.Pet.1. conuersamini. Et post aliquos versus, Animas uestras castificantes in obedientiã charitatis, in fraternitatis amore, simplici ex corde inuicem diligite attentius renati. Et

1.Pet.2. post paucos versus, Deponentes igitur omnem malitiam, & omnem dolum, & simulationem, & inuidias, & omnes detractiones, sicut modo geniti infantes rationabiles

E sine dolo lac concupiscite. Et post paululũ,

Ibidem. Charissimi obsecro vos tanquam aduenas & peregrinos abstinere vos à carnalibus desiderijs, quæ militant aduersus animam, Conuersationem vestram inter gentes habentes bonam, vt in eo quod detractant de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerãtes glorificent dñm nostrum in die visitationis. Subiecti estote omni humanæ ordinationi pp deum, siue regi quasi præcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum, Quia sic est voluntas dei, vt benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam: quasi liberi, & non quasi velamen habentes malitiæ libertatem, sed sicut serui dei. Omnes honorate, fraternitatem diligite: deum timete, regem autẽ honorificate. Serui subditi estote cum omni timore dominis vestris, non tantum bonis & modestis, sed etiam dyscolis: Hæc est enim gratia si propter conscientiam dei sustinet quis tristitias patiens iniuste. Quæ enim gratia est, si peccantes & colaphizati suffertis? Sed si bene facientes patimini, & patienter sustinetis, hæc est gratia apud deum. In hoc enim vo-

F cati estis, quia & Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini uestigia eius. Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Qui cũ maledicereturnon maledicebat: cum pateretur, non comminabatur. Tradebat autem iudicanti se iniuste, Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccati mortui, iustitiæ uiuamus, cuius liuore sanati estis. Eratis enim sicut oues errantes, sed conuersi estis nunc ad pastorem & episcopum animarum uestrarum. Et alio loco, Similiter & mulieres subditæ sint uiris suis, ut & si qui non credunt uerbo, per 1.Pet.3. mulierum conuersationem sine uerbo lucrifiant, considerantes in timore castam cõuersationem uestram. Quarum sit non extrinsecus capillatura, aut circundatio auri, aut indumenti uestimentorum cultus, sed qui absconditus est cordis homo in incorruptibilitate quieti ac modesti spiritus, qui est in conspectu dei locuples. Sic enim aliquando & sanctæ mulieres sperantes in deo ornabant se subiectæ proprijs uiris. Sicut Sara obediebat Abrahæ, dñm eum uocans. Gen.18 Cuius estis filiæ, benefacientes & non pertimentes ullam perturbationẽ. Virisimiliter G cohabitantes secundum scientiam, quasi infirmiori uasculo muliebri impartientes honorẽ, tanquã & cohæredibus gratiæ uitæ, ut non impediantur orationes uestræ. In fide autem oẽs vnanimes, compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles, Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed ecõtrario bñdicentes: quia in hoc uocati estis, ut benedictionem hæreditate possideatis. Qui enim uult uitam diligere & videre dies bonos coerceat linguam suam à malo, & labia eius ne loquantur dolum. Declinet autem Psal.33. à malo & faciat bonum, inquirat pacem, & sequatur eam. Quia oculi dñi super iustos, & aures eius in preces eorum. Vultus aũt dñi super faciẽtes mala. Et quis est q uobis noceat si boni æmulatores fueritis? Sed & si quid patimini propter iustitiã, beati. Timorem aũt eorum ne timueritis, ut nõ conturbemini. Dñm autem Christum sanctificate in cordibus uestris, parati semper ad satisfactionem omni poscenti uos rationem de ea quæ in uobis est spe, sed cum modestia & timore conscientiam habentes bonam, vt in eo quod detrahunt uobis, confundantur qui H calumniantur uestrã bonã in Christo conuersationem. Melius est. n. bñfaciẽtes si uelit dei uolũtas pati, q̃ malefacientes. Et post 1.Pet.4. aliquos uersus, Christo igitur passo in carne & uos eadem cogitatione armamini: quia qui

passus est in carne desijt à peccatis, vt iã non hominum desiderijs, sed voluntati dei quod reliquum est in carne viuat tẽporis. Sufficit enim præteritum tẽpus ad voluntatem gentiũ consummandam, qui ambulauerunt in luxurijs, desiderijs, vinolentijs, commessationibus, potationibus, ebrietatibus & illicitis idolorum cultibus. Et post aliquos versus, Estote itaq; prudẽtes, & vigilate in Ibidem. orationibus. Ante omnia mutuam in vobismetipsis charitatem continuã habẽtes, quia charitas operit multitudinẽ peccatorũ. Hospitales inuicem sine murmuratione. Vnusquisq; sicut accepit gratiam in alterutrũ illam ministrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratię dei. Si quis loquitur quasi sermones dei, Si quis ministrat tanquam ex virtute quam administrat deus: vt in omnibus honorificetur deus, per Iesum Christum dominum, cui est gloria & imperium in secula seculorum. Charissimi nolite peregrinari in feruore qui ad tentationem vobis fit: nolite pauere quasi aliquid noui vobis contingat: sed communicantes Christi pas-

I sionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis: quoniã quod est honoris, gloriæ, & virtutis dei, & qui est eius spiritus, sup vos requiescet. Nemo autem vestrum patiatur quasi homicida aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. Si autem vt Christianus, non erubescat: glorificet autem deum in isto nomine: quoniam tempus est vt incipiat iudicium de domo dei. Si autem primum à vobis, quis finis eorum qui non credunt dei Euangelio? Et si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi parebunt? Itaque & ij qui patiuntur secundum voluntatem dei, fideli creatori cõmendant animas suas in benefactis. Seniores ergo qui in vobis sunt, obsecro consenior & testis Christi passionum, qui & eius

1.Pet.5. quæ in futuro reuelanda est gloriæ communicator, Pascite qui in vobis est gregẽ dei, prouidentes non coacte, sed spontanee secũdum deum. Neque turpis lucri gratia, sed voluntarie: neque vt dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo, Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis im-

K marcescibilem gloriæ coronam. Similiter adolescentes, subditi estote senioribus. Omnes enim inuicem humilitatem insinuate, quia deus superbis resistit, humilibus autẽ dat gratiam. Humiliamini igitur sub potẽti manu dei, vt vos exaltet in tempore visitationis, Omnẽ solicitudinem vestram proijcientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. Sobrij estote, vigilate: quia aduersarius vester diabolus tanquã leo rugiens circuit q̃rens quẽ deuoret. Cui resistite fortes in fide, scientes eandẽ passionẽ ei q̃ in mundo est vestræ fraternitati fieri. Deus aũt omnis gratiæ, qui vocauit nos in æternã suam gloriã in Christo Iesu modicũ passos, ipse perficiet, cõfirmabit solidabitq;s. Ipsi gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

PEr quem maxima nobis & preciosa promissa donauit, vt per hæc efficiamini diui nę consortes naturæ, fugientes eius quæ in mundo est concupiscentiæ corruptionem. 2.Pet.1 Vos autem curam omnem subinferentes, ministrate in fide vestra virtutem: in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinentiam: in abstinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem: in pietate autem fraternitatis amorem, in amore autem fraternitatis charitatem. Hæc enim si vobis- L cum asint & superent: non vacuos, nec sine fructu vos constituent in domini nostri Iesu Christi cognitione. Cui enim nõ præsto sunt hæc, cæcus est & manu tentans, oblitionem accipiens purgationis veterum suorum delictorum. Quapropter fratres magis satagite, vt per bona opera certã vestram vocationem & electionem faciatis. Hæc enim facientes non peccabitis aliquando. Et post paululum, Sicut & in vobis erũt 2.Pet.2 magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis, & eum qui emit eos deum negabunt, superducentes sibi celerem perditionem. Et multi sequuntur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphemabitur, & in auaritia fictis verbis de vobis negociabuntur. Quibus iudicium iam olim non cessat, & perditio eorum non dormitat. Et alio loco. Nouit dominus pios de tentatione eripere, iniquos vero in die iudicij reseruare cruciandos. Magis autem eos qui post carnem in concupiscentia immunditiæ ambulant, dominationemq́ue contemnunt; audaces, sibi placentes: sectas non metunt introducere, blasphemantes, Vbi angeli fortitudine & virtute cum sint maiores, non portant aduersus se execrabile iudicium. Hi vero ve- M lut irrationabilia pecora naturaliter in captionem & perniciem in ijs quæ ignorant blasphemantes, in corruptione sua peribũt, percipientes mercedem iniustitiæ. Voluptatem

Ex epist. secunda eiusdẽ. Ibidem. Ibidem.

tem existimantes dici delitias coinquinationis & maculæ, delitijs affluentes, in cõuiuijs suis luxuriantes vobiscum, oculos habentes plenos adulterij & incessabilis delicti, pellicientes animas instabiles, cor exercitatum in auaritia habentes, maledictionis filij, derelinquentes rectam viã errauerunt. Et post
Ibidem. paucos versus, Superbiã. n. vanitatis loquẽtes, pelliciunt in desiderijs carnis luxurię, eos qui paululum effugiunt: qui in errore conuersantur, libertatem illis promittentes, cum ipsi serui sint corruptionis. A quo enim quis superatus est, huius & seruus est. Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione domini nostri saluatoris Iesu Christi, his rursus implicati, superantur: facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quàm post agnitionem retrorsum conuerti ab eo quod illis traditum est sancto mandato. Contingit enim illis illud veri prouerbij, Canis reuersus ad vomi
A tum suum: & sus lota in volutabro luti. Et
Pro. 26. 2. Pet. 3. post aliquantum, Cum hæc omnia dissoluẽda sint, quales oportet esse vos in sanctis conuersationibus & pietatibus expectantes & properantes in aduentum diei dei. Et paulopost, Charissimi, expectantes satagite immaculati & inuiolati inueniri in pace, & domini nostri lõganimitatem salutem arbitra
Ibidem. mini. Et alio loco, Vos igitur fratres præsciẽtes custodite ne insipientium errore traducti, excidatis à propria firmitate. Crescite vero in gratia & in cognitione domini nostri & saluatoris Iesu Christi. Ipsi gloria & nũc & in die æternitatis, Amen.

Ex epistola Iacobi. cap. 1.

OMne gaudium existimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis, scientes quòd probatio fidei vestræ patientiam operatur. Patientia autem opus perfectũ habet, vt sitis perfecti & integri in nullo deficientes. Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet à deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Postulet autem in fide nihil hæsitãs: qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui à vento mouetur & circunfertur. Non
B enim æstimet homo ille quòd accipiat aliquid à domino. Vir duplex animo inconstans in omnibus vijs suis. Glorietur autem frater humilis in exaltatione sua, diues autem in humilitate sua: quoniã sicut flos fœni transiet. Exortus est enim sol cum ardore, & arefecit fœnum, & flos eius decidit, & decor vultus eius deperijt: Ita & diues in itineribus suis marcescit. Beatus vir qui sustinet tentationem: quia cum probatus fuerit, accipiet vitam quam repromisit deus diligẽtibus se. Et post paululum. Nolite itaque errare fratres dilectissimi. Omne datum optimum, & omne domum perfectum, desursum est descendẽs à patre luminum. Et post
Iacobi. 1 paucos versus, Scitis fratres mei dilectissimi, Sit autem omnis homo velox ad audiẽdem, tardus autem ad loquendum, & tardus ad irascendum. Ira enim iustitiam dei non operatur. Propter quod abijcientes omnẽ immunditiam & abundantiam malitiæ, in mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras. Estote autem factores verbi, & non auditores tantum, fallentes vosmetipsos: quia si quis auditor est verbi & non factor, hic comparabitur viro consideranti vultum natiuitatis suæ in speculo: considerauit enim se & abijt, & statim oblitus est qualis fuerit. Qui au- C
tem perspexerit in lege perfectæ libertatis & permanserit, non auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit. Si quis autem putat se religiosum esse, non refrenans linguam suam, sed seducens cor suum, huius vana est religio. Religio munda & immaculata apud deum & patrem hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc seculo. Fratres mei
Iacob. 2 nolite in personarum acceptione habere fidem domini nostri Iesu Christi gloriæ. Et post aliquos versus, Audite fratres mei dilectissimi, Nonne deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide & hæredes regni quod repromisit deus diligentibus se? Vos autem exhonorastis pauperem. Nonne diuites per potentiam opprimunt vos, & ipsi trahunt vos ad iudicia? Non ne ipsi blasphemant bonum nomen, quod inuocatum est super vos? Si tamen legem perfi-
Leuit. 19 citis regalẽ secundũ scripturas, Diliges proximum tuum sicut teipsum, benefacitis, Si autem personas accipitis, peccatum operami
Iacob. 2. ni, redarguti à lege quasi transgressores. Et post paucos versus, Iudicium enim sine mi- D
sericordia illi qui non facit misericordiam, Superexultet autem misericordia iudicio. Et post aliquantum, Nolite plures magistri fieri fratres mei, scientes quoniam maius iudiciũ sumitis. In multis. n. offendimus omnes. Si quis in verbo nõ offendit, hic perfectus

Ibidem. est vir. Potest. n. freno circunducere totum corpus. Et alio loco, Linguam aũt nullus hominum domare potest, Inquietũ malum, plena veneno mortifero. In ipsa benedicimus deũ & patrem, & in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem dei facti sunt. Ex ipso ore procedit benedictio & maledictio. Nõ oportet fratres mei hæc ita
Ibidem. fieri. Et post paucos versus, Quis sapiẽs & disciplinatus inter vos, ostendat ex bona cõuersatione operã suam in mansuetudine sapientiæ. Quòd si zelum amarum habetis, & contentiones sunt in cordibus vestris, no lite gloriari & mendaces esse aduersus veritatem. Non est. n. ista sapiẽtia desursum descendẽs, sed terrena, animalis, diabolica. Vbi. n. zelus & contentio, ibi incõstantia & omne opus prauum. Quæ aũt desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordię & fructibus bonis,
E dijudicans sine simulatione. Fructus autem iustitiæ in pace seminatur, facientibus pacẽ.
Iac. 2. Vnde bella & lites in vobis? Nonne ex cõcupiscentijs vestris, q̃ militant in membris vestris? Item post paucos versus, Petitis & non accipitis, eo q̃ male petatis, vt in concupiscentijs vestris insumatis. Adulteri, nescitis q̃a amicitia huius mundi inimica est dei?
Ibidem. Quicunq; ergo voluerit amicus esse huius
Prou. 3. seculi, inimicus dei constituit. Et paulopost, Propter quod dicit, Deus superbis resistit, humilibus aũt dat gr̃am. Subditi ergo estote deo, resistite autẽ diabolo, & fugiet à vobis: Appropinquate aũtem deo, & appropinquabit vobis. Emundate manus peccatores, & purificate corda duplices animo. Miseri estote & lugete & plorate. Risus vester vertetur in luctum, & gaudium in mœrorem.
Humiliamini in conspectu domini, & exaltabit vos. Nolite detrahere alterutrum fra-
Iacobi. 2 tres. Et post paucos versus, Vnus est legislator & iudex, qui potest perdere & liberare. Tu autem quis es qui iudicas proximum? Ecce nũc qui dicitis, hodie aut crastino ibimus in ciuitatem illam, & faciemus ibi quidem annum, & mœcabimur, & lucrum fa-
F ciemus, qui ignoratis quid erit in crastinũ. Quæ est enim vita vestra? Vapor est ad modicum parens, deinceps exterminabitur. Pro eo vt dicatis, Si dominus voluerit, & si vixerimus, faciemus hoc aut illud. Nũc autem exultatis in superbijs vestris. Omnis exultatio talis maligna est. Scienti igitur bonum facere, & non facienti, peccatum est illi. Agite nunc diuites, plorate vlulantes in Iacobi 2
miserijs quæ aduenient vobis. Diuitiæ vestræ putrefactæ sunt, & vestimenta vestra à tineis comesta sunt. Aurum & argentum vestrum eruginauit, & erugo eorum in testimonium vobis erit, & mãducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis in nouissimis diebus. Ecce merces operariorũ qui messuerunt regiones vestras, qui fraudati sunt à vobis, clamant: & clamor ipsorum in aures domini Sabaoth introijt. Epulati estis super terram, & in luxurijs enutristis corda vestra. In die occisionis adduxistis, occidistis iustum, & non restitit vobis. Patientes igitur estote fratres vsque ad aduen-
tum domini. Et paulopost, Patientes estote, Ibidem.
& vos confirmate corda vestra, quoniã aduentus domini appropinquabit. Nolite ingemiscere fratres in alterutrum, vt non iudicemini. Et alio loco, Ante omnia fratres mei, Ibidem.
nolite iurare, neq; per cœlum neq; p terrã, G
neq; aliud quodcunq; iuramentum. Sit autẽ Matt. 5.
sermo vester, est est, non non, vt non sub iudicio decidatis. Tristatur aliquis vestrum, oret æquo animo, & psallat. Infirmat quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine dñi, Et oratio fidei saluabit infirmũ, & alleuabit eum dñs: & si in peccatis sit, remittentur ei. Confitemini ergo alterutrum peccata vestra, & orate pro inuicem vt saluemini: Multum. n. valet deprecatio iusti assidua. Et post aliquos versus, Fratres mei, si Iacobi 5
quis ex vobis errauerit à veritate, & conuerterit quis eum, scire debet, quoniam qui cõuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam eius à morte, & operit multitudinem peccatorum.

SI dixerimus q̃m societatem habemus cũ Ex prima epis. Ioannis. cap. 1.
eo, & in tenebris ambulamus, mentimur, & veritatem non facimus: si aũt in luce ambulamus, sicut & ipse in luce est, societatem habemus ad inuicem, & sanguis Iesu Christi filij eius emundat nos ab omni peccato. Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Si confiteamur peccata nostra, fide-
lis & iustus est vt remittat nobis peccata no H
stra, & emundet nos ab omni iniquitate. Si dixerimus, quoniã non peccauimus, mendacem facimus eum, & verbum eius non est in nobis. Filioli mei hæc scribo vobis 1. Ioan. 2
vt non peccetis: sed & si quis peccauerit,

ad uocatum

aduocatū habemus apud patrē, Iesum Christum iustū, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris aūt tm̄, sed ēt p totius mūdi. Et in hoc scimus qm̄ cognouimus eum, si mandata eius obseruemus. Qui dicit se nosse eū, & mandata eius nō custodit, mēdax est, & in hoc veritas nō est. Qui aūt seruat verbū eius vere, in hoc charitas dei pfecta est. In hoc scimus qm̄ in ipso sumus, si in eo maneamus. Qui dicit se in illo manere, debet sicut ille ambulauit & ipse
Ibidem. ambulare. Et post aliquos versus, Qui dicit se in luce esse, & fratrē suū odit, in tenebris est vsq; adhuc. Qui diligit fratrem suū, in lumine manet, & scandalum in eo non est. Qui aūt odit fratrē suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quò eat: qm̄ tenebræ obcæcauerunt oculos eius. Et paulo post, Nolite diligere mundū, neq; ea quæ in
I mundo sunt: qm̄ oē qđ est in mundo, cōcupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ: q̄ non est ex pr̄e, sed ex mundo est, & mundus transit & cōcupiscentia eius. Qui aūt facit voluntatem dei, manet in æternū, sicut & deus manet in ęter
1.Ioā.2. num. Et alio loco, Omne mendaciū non ex
1.Ioā.3. veritate est. Et post paululum, Charissimi nunc filij dei sumus, & nōdum apparuit qđ erimus. Scimus qm̄ cū apparuerit, similes ei erimus, qm̄ videbimus eum sicuti est. Et omnis q̄ habet hāc spē in eo sanctificat se, sicut & ille sanctus est. Omnis q̄ facit peccatum, & iniquitatē facit. Et peccatū est iniquitas. Et scitis qm̄ ille apparuit, vt peccata tolleret, & peccatū in eo non est. Omnis qui in eo manet, non peccat: & omnis qui peccat, non videt eū, nec cognouit eū. Filioli, nemo vos seducat. Qui facit iustitiā, iustus est, sicut & ille iustus est. Qui facit peccatum, ex diabolo est: qm̄ ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit filius dei, vt dissoluat opera diaboli. Omnis qui natus est ex deo, peccatū non facit, qm̄ semen ipsius in eo manet: & nō pōt peccare, qm̄ ex deo natus est. In hoc manifestati sunt filij dei, & filij diaboli. Om
K nis qui non est iustus, non est de deo, & qui non diligit fratrē suum, Qm̄ hæc est annūciatio quā audistis ab initio, vt diligatis alterutrum. Et post paucos versus, Nolite mi
Ibidem. rari fratres, si odit vos mundus. Nos scimus qm̄ translati sumus de morte in vitā, qm̄ diligimus fratres: Qm̄ qui diligit, manet in morte. Omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis qm̄ omnis homicida nō habet vitā æternā in se manentē. In hoc cognouimus charitatē, qm̄ ille pro nobis animam suā posuit: & nos debemus ꝓ fratribus animas ponere. Qui habuerit substantiā mundi, & viderit fratrē suū necessitatē habere, & clauserit viscera sua ab eo, qūo charitas dei manet in eo? Filioli mei, non diligamus verbo nec lingua, sed opere & veritate. In hoc cognoscimus qm̄ ex veritate sumus, & in conspectu eius dedimus corda nostra: qm̄ si repræhenderit nos cor nostrū, maior est deus corde nr̄o, & nouit omnia. Charissimi, si cor non repræhenderit nos, fiduciam habemus ad deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo, qm̄ mandata eius custodimus, & ea q̄ placita sunt corā eo, facimus. Et hoc est mādatū eius, vt credamus in nomine filij eius Iesu Christi, & diligamus al- L
terutrū, sicut dedit mandatū nobis. Et qui seruat mandata eius, in illo manet, & ipse in eo. Et in hoc scimus qm̄ manet in nobis, de spiritu quem nobis dedit. Charissimi nolite 1.Ioā.4.
omni spiritui credere, sed probate spūs si ex deo sint: qm̄ multi pseudoprophetæ exierūt in mūdū. In hoc cognoscitur spūs dei. Omnis spūs qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex deo est, & omnis spūs qui soluit Iesum, ex deo non est, & hic est antichristus, de quo audistis, qm̄ veniet. Nūc iā in mundo est. Vos ex deo estis filioli, & vicistis eos, qm̄ maior est qui in vobis est, q̄ qui in mundo. Ipsi de mundo sunt, ideo de mundo loquuntur, & mundus eos audit. Nos ex deo sumus. Qui nouit deū, audit nos: q̄ non est ex deo, non audit nos. In hoc cognoscimus spūm veritatis & spūm erroris. Charissimi, diligamus inuicem, qm̄ charitas ex deo est. Et omnis qui diligit, ex deo natus est, & cognoscit deū: Qui non diligit, non nouit Ibidem.
deū, qm̄ deus charitas ē. Et paulopost, Charissimi, si deus dilexit nos, & nos debemus alterutrū diligere. Deū nemo vidit vnquā. M
Si diligamus inuicē, deus in nobis manet, & charitas eius in nobis perfecta est. Itē paulo post, Quisquis cōfessus fuerit, qm̄ Iesus est filius dei, deus in eo manet, & ipse in deo. Et nos cognouimus, & credidimus charitati quā hēt deus in nobis. Deus charitas est, & q̄ manet in charitate, in deo manet, & deus in eo. In hoc perfecta est charitas dei nobiscum, vt fiduciā habeamus in die iudicij: qm̄ sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo. Timor nō est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem: quoniam timor

pœnam

pœnam habet. Qui autem non timet, est perfectus in charitate. Nos ergo diligamus deum, quoniam prior deus dilexit nos. Si quis dixerit, quoniam diligo deum, & fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, deum quem non videt quomodo potest diligere? Et hoc mandatum habemus ab eo, qui dili-
1.Ioā.5 git deum, diligat fratrem suum. Omnis qui credit quoniam Iesus est Christus, ex deo natus est: & omnis qui diligit eum qui genuit, diligit & eum qui natus est ex eo. In hoc cognoscimus quoniam diligimus natos dei, cum deum diligamus, & mandata eius
A faciamus. Hæc est enim charitas, vt mandata eius custodiamus, & mandata eius grauia non sunt, Quoniam omne quod natum est
1.Ioā.5 ex deo, vincit mundum. Et post paululum, Hæc est fiducia quam habemus ad deum, quia quodcunque petierimus secundum voluntatem eius, audit nos, & scimus quoniā
Ibidem. audit nos. Et post tres versus, Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabit ei vitam peccantibus nō ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico vt roget quis. Omnis iniquitas peccatum est, & est peccatum nō ad mortem. Scimus quoniam omnis qui natus est ex deo, non peccat, sed generatio dei conseruat eum, & malignus non tangit eum. Et alio loco, Filioli, custodite vos à simulacris.

Ex epis. eiusdem secūda. NOn tanquam mandatum nouum scribens tibi, sed quod habuimus ab initio, vt diligamus alterutrum: Et hæc est charitas, vt ambulemus secundum mandata eius. Hoc mandatum est, vt quemadmodum audistis ab initio, in eo ambuletis. Et post paucos versus, Omnis qui recedit, & non permanet in doctrina Christi, deum nō habet: qui permanet in doctrina, hic & filium &
B patrem habet. Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi, aue, communicat operibus eius malignis.

Ex epis. eiusdem tertia. CHarissime fideliter facis quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos, qui testimonium reddiderunt charitati tuæ in conspectu Ecclesiæ, quos benefacies deducens digne deo. Pro nomine enim eius profecti sunt, nihil accipientes à gentibus. Nos ergo debemus suscipere huiusmodi, vt cooperatores simus veritatis. Et post paululū, Charissime, noli imitari malum, sed quod bonum est. Qui bene facit, ex deo est: qui male facit, non videt deum.

Ex epis. Iudæ apostoli. SVbintroierunt enim quidam homines, qui olim præscripti sunt in hoc iudicium impij, domini nostri gratiam transferentes in luxuriam, & solum dominatorem & dominum nostrum Iesum Christum negantes. Et paulopost, Hi sunt in epulis suis maculæ conuiuantes, sine timore semetipsos pascentes. Et alio loco, Hi sunt murmurantes querulosi, secundum desideria sua ambulantes: & os eorum loquitur blasphemiam, mirantes personas quæstus causa. Vos au- C
tem charissimi, memores estote verborum quæ prædicta sunt ab Apostolis domini nostri Iesu Christi, qui dicebant vobis, quoniam in nouissimo tempore venient illusores, secundum desideria sua ambulantes in impietate. Hi sunt qui segregant semetipsos animales, spiritum non habentes. Vos autem charissimi, superædificātes vosmetipsos sanctissimæ nostrę fidei, in spiritusancto orantes, ipsos vos in dilectione dei seruate, expectantes misericordiam domini nostri Iesu Christi in vitam æternā. Et hos quidem arguite iudicatos, illos vero saluate de igne rapientes. Alijs autem miseremini in timore, odientes & eam quæ carnalis est maculatam tunicam.

Ex libro cuius nomen est Apocal. Ioannis. SI homines immo quia homines intelliguntur moneri cum angeli monentur, in omnibus eisdē præceptis dicimus falsos fratres per patientiam sustinendos propter nomen dei, & per pœnitentiam ad prima opera bona redeundum, & vsque ad mortem persecutiones pro fide tolerandas, & in charitate seruiēdum. Circa autem finem libri, Cap.21.
cum de sancta ciuitate loqueretur, Non intrabit, inquit, in eam aliquid coinquinatum, & faciens abominationem & mendacium. Et alibi, Beati qui lauant stolas suas in san- Cap.22.
guine agni, vt sit potestas eorum in ligno D
vitæ, & portis intrent ciuitatem. Foris
canes & venefici & impudici &
homicidæ & idolis seruien
tes: & omnis qui amat
& facit menda-
cium.
Ego Iesus misi angelum
meum testificari
vobis.

QVAE-

QVAESTIVNCVLAE DE TRINITATE,

Decerptæ ex libris de Trinitate.

INTERROGATIO.

QVomodo deus vere sit vnitas & vere trinitas. Respõsio, Vnitas in substantia, trinitas in personis. Interrogatio, Quid sit proprium vniuscuiusque personæ in sancta trinitate. Responsio, Proprium est patris q̃ solus est pater, & quod ab alio nõ est nisi à se. Proprium est filij, q̃ à patre genitus est solus à solo, coæternus & consubstan
E tialis genitori. Proprium est spiritussancti q̃ nec ingenitus nec genitus est, sed à patre & filio æqualiter procedens. Interrogatio, Quare spiritussanctus non debet ingenitus vel genitus dici? Responsio, Quia si ingenitus diceretur sicut pater, duo patres, si genitus, duo filij æstimari possent in sancta trinitate. Interrogatio, Vtrum solus pater, aut solus filius aut solus spiritussanctus per se plenus deus & perfectus dici debeat. Respõsio, Vtique pater per se est plenus deus, similiter & filius plenus deus, & spiritussanctus plenus deus creditur. Interrogatio, Si vnaquæque persona per se plenus deus dici potest, quare non tres deos dicimus patrem & filium & spiritumsanctum? Respõsio, Quia vna substantia est pater & filius & spiritussanctus, & non tres substantiæ. Proinde vnitas substantiæ tres deos prohibet dicere vel credere. Interrogatio, Dum tres personas dicimus, patrem & filium & spiritumsanctum, quare non tres deos, nec tres omnipotentes, nec tres bonos, nec tres magnos dicere fas est? Responsio, Quia deus & omnipotens & magnus & bonus & æternus substã
F tialia nomina sunt, & ad se dicuntur: ideo non licet ea plurali numero dicere; sed singulari: & omne nomen quod substantiam dei vel essentiam significat, semper singulari numero proferendum est. Pater autem & filius & spiritussanctus relatiua sunt nomina, & ideo tres personæ recte dicuntur. Interrogatio, Quomodo relatiua? Responsio, Secundum dialecticam, relatiua nomina sunt, quæ ad aliud aliquid referuntur, sicut dominus ad seruum, & seruus ad dominũ: pater ad filium, filius ad patrem. Prorsus cũ dico patrem, filium significo; quia non est pater, nisi filius sit cui sit pater: Item nõ est filius, nisi pater sit cui sit filius. Interrogatio, Vtrum spiritussanctus relatiue vel substantialiter dicatur. Responsio, Vtique relatiue, quia spiritus alicuius spiritus est: sed non sicut in patre & filio relationis regula tenetur in eo. Interrogatio, Quare æqualẽ non habet relationis regulã spiritussanctus, sicut pater & filius? Responsio, Quia circunferri potest patris & filij nomen adinuicem: vt si dicamus pater filij pater, & filius patris filius: non ita duplicem relationis circunuersionem in nomine sancti spiritus inueniri potest. Interrogatio, Qua necessitate accidit, vt ita non circunferri possit spiritus- G
sancti relatio? Responsio, Quia recte dicere possumus spiritumsanctum patris & filij spiritum, sed conuerso ordine nõ possumus dicere, patrem spiritussancti: sicut dicimus patrem filij, ne duo filij in sancta trinitate æstimarentur. Item non possumus dicere, filium spiritussancti, sicut dicimus filium patris, ne duo patres in sancta trinitate intelligantur. Dicimus itaq; spiritumsanctum patris & filij, sine reciprocatione conuersionis nominum relatiuorum. Interrogatio, Vtrũ inseparabilia sint opera sanctæ trinitatis. Rñsio, Vtique quicquid operatur trinitas sancta, inseparabiliter hæc eadem operatur, quia vna est trinitatis operatio, sicut vna est substãtia, essentia, & voluntas. Interrogatio, Vtrum sancta trinitas in personis separabilis siue inseparabilis dicenda est, dum alius est pater, alius filius, alius spiritussanctus. Rñsio, Vere alius est q̃ pater filius in persona, sicut filius alius est in persona q̃ pater, & spiritussanctus alius est in persona q̃ pater & filius: non tũ aliud ille vel ille in natura, vel in deitate aut in essentia. Nec.n. patrem potes dicere, nisi filiũ intelligas: nec spiritũ sanctum, nisi intelligas cuius spiritus sit. Quocirca omnimodo inseparabilis est sancta trinitas, sicut in operibus, sic etiam in personis dicenda. Interrogatio, Si ad solam patris personã pertineat quod dicitur, Qui H Psal.71.
facit mirabilia magna solus. Et Apostolus, 1.Ti.6.
Qui solus habet immortalitatẽ. Responsio, Nullatenus ad solam patris personam pertinet, dũ dicitur solus deus, siue in nouo siue in veteri testamento, & q̃ deus solus siue hoc siue illud habeat vel faciat: sed ad totam trinitatem sanctã, q̃ est vnus deus omnipotens, omnia faciens quæ in cœlo & in terra.

Interro-

Interrogatio, Qũo beatus Ioannes Euange
Ioan. 1. lista dicit, Deum nemo vidit vnquam. Et
Matt. 5. ipse dñs in alio loco, Beati mundo corde,
1.Tim.1 qm̃ ipsi deum videbunt. Et Apostolus inuisibilem deũ dicit. Rñsio, Videri.n. põt deus intelligi secundum suæ donũ gratiæ, siue ab angelis, siue ab animabus sanctorum. Plenam vero diuinitatis naturam, nec angelus quilibet, nec sanctorum aliquis perfecte intelligere poterit, Ideo incomprehensibilis dr̃ deus. Interrogatio, Quòd sanctis summũ promittitur præmium æterna dei visio, an æqualiter videbũt vel intelligent. Rñsio, Nullatenus æqualiter oẽs vel angeli vel animæ sanctorum deum, vel nunc vident, vel post resurrectionẽ videbunt: sed secundum donatoris dispensationem & meritorũ qua-
I litatem. Vnusquisq; tñ sufficientem in eius visione suis meritis habebit beatitudinem, nec plus quæret q̃ habebit, nec se minus habere q̃ volet dolebit. Interrogatio, An aliquid distet in deo, esse, viuere, intelligere, posse. Rñsio, Nullatenus aliud est in deo, esse, aliud viuere, vel intelligere, vel aliud posse: quia deus eoipso quo est, viuit: & eo quo viuit, intelligit: & eo quo intelligit, põt: & eo quo põt, est: quia simplex deitatis natura vnũ habet esse, viuere, intelligere, & omnia põt. Sed non ita est in nobis, dum aliud est in natura nr̃a viuere, aliud intelligere, aliud posse. In deo vero hæc omnia vnũ atq; idem sunt. Interrogatio, Vtrũ de filio sicut dr̃, Lumen de lumine, deus de deo, põt dici omnipotens de omnipotente, bonus de bono, magnus de magno, & cætera talia? Rñsio, Regulariter vtiq; tenere debemus, q̃ omnia naturæ nomina æqualiter de filio dici possunt sicut de patre. i. sicut dr̃ deus de deo, lumen de lumine: ita dicendum est, omnipotens de omnipotẽte, bonus de bono, magnus de magno, sed non ita in relatiuis. Interrogatio, Sed qũo in relatiuis nominibus dicendum est? Rñsio, Non possumus dicere ver
K bum de verbo, quia relatiuum nomẽ est verbum, quod solus est filius, sicut dicimus deũ de deo, quod non est solus filius: nec imaginem de imagine, quia solus est filius imago, sicut dicimus lumen de lumine, quod non est solus filius, quia substantiale nomen est lumen. Interrogatio, Nunquid aliud lumẽ est pater, & aliud filius? Responsio, Nequaquam aliud, sed vnum lumen est pater & filius, sicut vna substantia. Ideo recte dr̃ lumẽ de lumine, sicut deus de deo, Sicut.n. vnus est deus pater & filius, ita vnum lumen. In-
terrogatio. Legimus Apostolo dicẽte, Chri 1.Co. 1
stum dei esse virtutem & dei sapientiam: Nunquid pater non habet in se sapientiam, vel virtutẽ, nisi in filio, quem Apostolus sapientiam dei & virtutẽ nominauit? Rñsio, Plurimi ita Arrianam destruunt impietatẽ, dicentes impium esse credere vnquam deũ patrem esse sine sua sapiẽtia, aut sine sua virtute. Sed melius est intelligere patrẽ esse sapientiam & virtutẽ, immo & spiritũ sanctũ sapientiam & virtutẽ: non tũ tres virtutes, nec tres sapientias: quia sapientia substãtiale nomen est, sicut virtus. Nec aliud est in deo esse, aliud sapere, aliud posse: sed vnum est deo esse, sapere, posse. Interrogatio, Vtrũ ad solam sanctũ spiritus personam pertineat charitas, dũ Apostolus dicit, Deus charitas L
est, q̃ dilectio patris & filij esse legitur. Rñsio, Nullatenus ita spũssanctus charitas intelligitur, quasi non sit pater & filius charitas. Sicut spũssanctus est charitas, ita & pr̃ 1.Ioã.4.
est charitas, & filius est charitas: non tũ tres charitates, sed vna charitas. Sed quia spũssanctus donũ dei proprie dr̃, & nullũ dei donũ charitate maius est, immo sine eo nullũ donũ ad perpetuam hominẽ deducere poterit beatitudinẽ, proinde spũssanctus proprie dr̃ charitas. Interrogatio, Nunquid impij dona dei habent? Rñsio, Habent vtiq; p eum, qui illuminat oẽm hominem venientem in Ioan. 1.
hunc mundũ: In eo.n. sumus, mouemur, & Acto.17.
viuimus. Boua sunt.n. dona dei eis qui bene vtuntur illis. Ideo charitas singulare est in sanctis donum, in qua filij dei discernuntur à filijs impietatis. Interrogatio, Quare si deus totus vbique est, in cœlo dicitur magis habitare quàm in terra? Responsio, Quia maior est cognitio in sanctis angelis animabusque sanctorum diuinitatis, cum sint apud deum in cœlis, quàm in terris: Sicut enim in hoc mortali corpore quidam magis intelligunt diuinam substantiã, quidã minus. ita & in cœlo magis dicitur deus M
esse quàm in terra, quia plenius eiusdem substantia intelligitur ab inhabitatoribus cœli quàm terræ incolis. Interrogatio, Si vna substantia est pater & filius & spiritussanctus, quare solus filius incarnatus dicitur? Responsio, Quia alia est persona filij, alia patris, alia spiritussancti. Et sola quidem persona filij incarnata est, operante tamen eandem incarnationem tota sancta trinitate, cuius opera sunt inseparabilia

rabilia. Interrogatio, Dū in symbolo cātholico cantari solet dei filium de spūsancto & Maria virgine incarnatum: quare nō dicitur filius spirituſſancti, ſicut dicitur beatæ virginis? Rñſio, Non vtique ſic de illo ſicut de illa natus eſt filius dei. De illa ſiquidē, ideſt ſancta virgine natus ē filius dei ſicut de matre, non de illo i. ſpirituſancto ſicut de patre, ne duo patres dicerentur in ſancta trinitate. Interrogatio, Si vna natura eſt patris & filij, & filius incarnatus plenus eſt deus & perfectus, quomodo non pater incarnatus eſt? Reſpōſio, Filius plenus eſt deus & perfectus qui ſolus incarnatus eſt, & homo factus eſt. Nam ignis vna ſubſtantia eſt, ſed aliud in igne facit calor, aliud lux, Lux illu-
A minat calor caleficat, vna tamen ignis natura vtrunque facit & calorē & lucem. Interrogatio, Vtrū diuinitas cum carne cōcepta & nata & paſſa eſt, & cætera quæ humanitatis propria eſſe noſcuntur? Reſponſio, Vtique diuinitas ſuæ carnis conceptione concepta eſt, & natiuitate nata, ſenſitq; participatione humani affectus mortem quā ſponte ſuſceperat non naturæ ſuæ potentiā perdens per quam cuncta viuificat. Et ipſe author qui ſponte natus eſt, ſponte paſſus eſt. Et idem opus, quia vtrunq; vnus: licet non alio cogente, ſolus tamen ipſe perpetitur ſalua diuinitatis impaſſibilitate. Interrogatio, Ex qua natura dicit, Poteſtatem habeo ponendi animam meā? Reſponſio, Omnium quæ in Chriſto ſunt operum authoritas,
Ioā. 10. ex diuinitate eſt: tamen carni conuenit dicere, Poteſtatem habeo ponendi animā meā, non diuinitati. Diuinitas enim non dimiſit animam poſtquam aſſumpſit eam in vtero virginis, caro dimiſit dum emiſit ſpiritū in cruce Chriſtus. Interrogatio, Quomō conuenit quod in Geneſi legitur, Requeuit deus
Gene. 2. die ſeptimo ab omnibus operibus ſuis: & in
Ioan. 5. Euangelio, Pater meus vſque modo opera-
B tur, & ego operor? Reſponſio, Requieuit à nouarum conditione creaturarum, non à conditarum gubernatione. Et ideo deus tūc creator in ſex dierum creatione putandus eſt, nunc vero gubernator in totius mundi naturis. Interrogatio, Quot creaturas rationales condidit deus? Reſponſio, Duas, angelicam & humanam, & cœlum angelis, & terram hominibus habitationem. Interrogatio. Quare angelicū peccatum ſilentio in Geneſi abſcōditū eſt, & hominis patefactū eſt? Reſponſio, Quia angelicū vulnus deus non prædeſtinauit curare; hominis vero ſanare prædeſtinauit. Interrogatio, Cur ſummi angeli peccatū inſanabile fuit, & hominis ſanabile? Rñſio, Quia angelus ſui ſceleris inuentor fuit, hōmo vero alterius fraude ſeductus. Item quāto ſublimior angelus in gloria, tāto maior in ruina. Homo vero quā to fragilior in natura, tanto facilior ad veniam. Interrogatio, Cur homō ſuæ poteſtatis creatus author eſt? Reſpōſio, Vt ipſe ſibi author eſſet ad vitam, ſiue ad mortem. Si vero neceſſitati eſſet ſubiectus, tunc nec boni operis haberet gloriam nec mali pœnam, ſed eſſet quaſi vnus ex pecoribus.

INTERROGATIO DE BENEDICTIONIBUS FILIORUM IACOB. C

Studioſus aliquis deſumpſit hoc ex libro quæſtionū Hieronymi in Geneſim, omiſſis aut immutatis aliquot verbis, quō ſolet Beda.

QVID intelligēdum eſt de benedictionibus, quibus Iacob Patriarcha benedixit filios ſuos: an hiſtorice, vel allegorice, intelligēdæ ſint, dum dicit, Congregamini filij Iacob, vt annunciem vobis quæ ventura ſunt in nouiſſimis diebus: & ſi videē ex his verbis magis allegoriam ſonare q̄ hiſtoriam? Reſponſio, Vtrunq; vero, & hiſtoriā & allegoriā. Hiſtoriam de diuiſione terræ promiſſionis, quæ diuiſiones diuidēdę erāt nepotibus corū. Et allegoriā de Chriſto & de Eccleſia in nouiſſimis temporibus futura. Sed prius hiſtoriæ fundamenta ponenda ſunt, vt aptius allegoriæ culmen priori ſtructuræ ſuperponatur. Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, principium doloris mei: prior in donis maior imperio, Effuſus es ſicut aqua, non creſcas: quia aſcendiſti cubile patris tui, & maculaſti ſtratū eius. Eſt D autē ſenſus hic, Tu es primogenitus meus maior in liberis, & debebas, iuxta ordinem natiuitatis tuæ, hæreditatem quæ primogenitis iure debebatur, ſacerdotiū accipere & regnum, Hoc quippe in portando honore & præualido robore demonſtratur. Verum quia peccaſti, & quaſi aqua quolibet vaſculo non tenetur, voluptatis effuſus es impetu: ideirco præcipio tibi vt vltra non pecces, ſisque in fratrum numero pœnas peccati luens, quòd primogeniti ordinem perdidiſti. Principium autē doloris eſt omnis primogenitus

mogenitus, quia pro eo commouentur viſcera parentum. Simeon &, Leui fratres vaſa iniquitatis bellantia: in conſilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu illorum non ſit gloria mea: quia in furore ſuo occiderunt virum, & in voluntate ſua ſuffoderunt murum. Maledictus furor eorum, q̄a
Gen. 33 pertinax: & indignatio eorum, quia dura. Diuidam eos in Iacob, & diſpergam illos in Iſrael. Significat autem non ſui conſilij fuiſſe, q̄ Sichem & Emor interfecerunt fœderatos, & contra fas in pacis & amicitiarū tempore ſanguinē fuderunt innocentem, &
E quaſi quodam furore ſic crudelitate raptati muros hoſpitæ vrbis euerterunt. Vnde dicit, Maledictus furor eorum, quia pertinax, & relinquam & diſpergam illos in Iſrael. Leui enim hæreditatem propriam non accepit, ſed in omnibus ſceptris paucas vrbes ad inhabitandum habuit. De Simeon vero in libro Ieſu ſcriptum eſt, q̄ & ipſe propriū funiculum non acceperit, ſed de tribu Iuda quiddam acceperit. Iuda te laudabunt fratres tui, manus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum adorabunt te filij patris tui. Catulus leonis Iuda, ad prædā fili mi aſcēdiſti, requieſcens accubuiſti vt leo, & quaſi leæna. Quis ſuſcitabit eum? Quia Iudas confeſsio ſiue laus interpretatur, recte ſcribitur de Iuda, Confitebuntur tibi fratres, vel laudabunt te. Et licet de Chriſto grande myſterium ſit, ſed tamen ſecundum literam ſignificat quod per Dauid ſtirpem generarentur reges, & quod adorarent eum omnes tribus. Nō enim ait filij matris tuæ, ſed fili patris tui. Et q̄d ſequitur, Ad prædam filij mi aſcendiſti, oſtendit eum captiuos populos eſſe ducturum, & iuxta intelligentiam ſacratiorē, aſcendiſſe in altum, &
Pſal. 67. captiuam duxiſſe captiuitatem, Siue quod melius puto, captiuitas paſſionem, receſſus reſurrectionem ſignificat. Alligans ad vineam pullum ſuum, & ad vitem aſinā ſuā.
F Quòd, videlicet pullum aſinæ, cui ſuperſedit Ieſus, hoc eſt gentilium populum, vineę Apoſtolorum, qui ex Iudæis ſunt, copulauerit: & ad vitem, ſiue vt in Hebræo habetur, Soret, id eſt electam vitem alligauerit aſinam cui ſuperſedit Eccleſia ex nationibus congregata. Quòd autem dicit, Fili, mi, conuerſionem ad Chriſtum de ipſo Iuda facit, eo q̄d Chriſtus ſit vniuerſa facturus. Quod autem dicitur, Non auferetur ſceptrū de Iuda, & dux de femoribus eius, donec veniat ille qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium: ſignificat quòd non deficerent principes de tribu Iuda vſq; ad tēpus quo natus eſt Chriſtus, qui miſſus à patre expectatio eſt gentium. Zabulō in litore maris habitabit, & in ſtatione nauium, pertingens vſq; ad Sidonem. Iſachar aſinus fortis accubans inter terminos, vidit requiē quod eſſet bona, & terram quòd optima: & ſuppoſuit humerum ſuum ad portandum, factuſq; eſt tributis ſeruiens. Quia ſupra Zabulō dixerat, quod maris magni litora eſſet poſſeſſurus, Sidoniam quoq; & reliquas Phœnices vrbis contingeret, nunc ad mediterraneam ꝓuinciam redit, & Iſachar, q̄ iuxta Neptali impulcherrimā in Galilæa regionem poſſeſſurus eſt, benedictione ſua G habitationem facit. Aſinum autem oſſeum vel fortē vocat, & humerū dicit ſuppoſuiſſe ad portandum: quia in labore terræ & vehentis ad mare, quæ in finibus ſuis naſcebantur, plurimum laboraret, regibus quoq; tributa comportās. Aiunt. Hebræi per metaphoram ſignificari, q̄ ſcripturas ſanctas de die ac nocte meditans, ſtudium ſuum dederit ad laborandum: & ideirco ei omnes ſeruiunt quaſi magiſtro dona portantes. Dan iudicabit populum ſuum, ſicut & alia tribus in Iſrael: Fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita mordens vngulas equi, vt cadat aſcenſor eius retro: ſalutare tuum expectabo domine. Sampſon iudex Iſrael de tribu Dan fuit. Hoc ergo dicit, nunc vidēs in ſpiritu comam nutrire Sampſonem Nazaræum cęſisq; hoſtibus triumphare, quod in ſimilitudinem colubri reguliq; obſidens vias nullum per terram Iſrael tranſire permittat. Sed etiam ſi quis temerarius, virtute ſua quaſi velocitate equi confiſus, eam voluerit prædonis more populare, non effugere valebit. Totum autem per methaphorā ſerpentis & equitis loquitur. Videns ergo tam fortem Nazaræum, quod ipſe propter meretricem mortuus eſt, & moriēs noſtros occidit inimicos, putaui ò deus ipſum eſſe H Chriſtum filium tuum: verum quia mortuus eſt & nō reſurrexit, & rurſum ductus eſt Iſrael in captiuitatē, alius mihi ſaluator mundi, & mei gñis præſtolandus eſt, vt veniat cui repoſitum eſt vt ipſe eſſet expectatio gentiū. Gad accinctus præliabitur ante eū, & ipſe accingetur retrorſum. Signāt q̄d Gad Ruben & dimidia tribus Manaſſe ad filios quos trans Iordanem in poſſeſsionem

dimiserat, post quatuordecim annos reuertens, prælium aduersum eos gentiũ vicinarum grande reperit, & victis hostibus fortiter dimicauerit. Lege Iesum Naue & Paralipomenõ. Neptalim, ceruus emissus dãs eloquia Pulchritudinis, siue Neptalim ager irriguus. Vtrunq; signãt Hæbreum verbũ aiala. Significant autem, quod aquæ calidæ in ipsa nascantur tribu, siue quod super lacũ Genesar fluẽto Iordanis esset irriguus, Hebræi autẽ volunt propter Tyberiadem, q̃ legis videbatur habere notitiam, per agrũ irriguum eloquia pulchritudinis prophetari. Ceruus autem emissus tpaneas fruges & velocitatem terræ vberioris ostendit. Sed melius si ad doctrinam saluatoris cũcta referamus, quod ibi vel maxime docuerit saluator, vt in Euãgelio quoq; scriptũ est. Filius meus Ioseph accrescens, filius meus accrescens & decorus aspectu, filiæ decurrerunt super murum: sed exasperauerunt eũ, & iurgati sunt, inuideruntq; illi habentes iacula. Sedit in forti arcus eius, & dissoluta sunt vincula brachiorum & manuũ eius p manum potentis Iacob. Inde pastor egressus est lapis Israel. O fili Ioseph qui tam pulcher es, vt te tota de muris & turribus ac fenestris puellarum Aegypti turba prospectet, inuiderunt tibi, & ad iracundiam te puocauerunt fratres tui habentes liuoris sagittas & zeli iaculis vulnerati. Verum arcũ tuum & arma pugnandi posuisti in deo, qui fortis est pugnator: & vincula tua quibus te fratres ligauerunt, ab ipso soluta sunt & dirupta, vt ex tuo semine tribus nascatur, Ephraim fortis & stabilis, & instar lapidis durioris inuicta imperãs quoq; decem tribubus Israel. Beniamin lupus rapax, mane comedet prædam & vespere diuidet spolia. Quia de Apostolo Paulo quæ dicta sunt manifestissima sit prophetia, omnibus patet, quod in adolescẽtia pfecutus sit Ecclesiam, in senectute prædicator Euãgelij fuerit. Hebræi autem ita dixerunt, Altare in quo immolabantur hostiæ, & victimarum sanguis ad basim illius fundebatur, in parte tribus Beniamin fuit, Hoc, inquiũt, signãt, K quod sacerdotes immolant mane hostias, ad vesperũ diuidunt ea quæ sibi ex lege collata sunt, lupum sanguinarium, lupum voracem super altaris interpretatione ponẽtes, & spoliorum diuisorem super sacerdotibus, qui seruientes altari viuunt de altari. Hæc autem historice. Spiritaliter autem in Ruben prioris populi Iudæorum ostẽdit esse personam, cui a domino dicitur, Israel primogenitus meus. Etenim iuxta q̃d primogenito debebatur, ipsius erat acci pe sacerdotium & regnum. Additur, tu virtus mea: vtiq; quod ex ipso populo fundamentum fidei, ex ipso virtus dei, quæ est Christus, aduenit. Q̃o autem ipse sit principiũ dolorum nisi dum pãtri deo semper irrogauerit iniuriam, dũ conuertit ad cũ dorsum & non faciem. Iste prior in bonis quia primum ipsis credita sunt eloquia dei, & legislatio & testamentum siue promissio. Iste maior imperio, utiq; pro magnitudine uirium, quia copiosius cæteris in hoc seculo propter idem negauit. Effusus est autem sicut aqua, peccando in Christo, quæ vasculo non tenetur uoluptatis, effusus est impetu, & idcirco addidit, ultra non crescas. Quapropter ipse postq̃ in uniuerso orbe dispersus est, ualde imminutus est. Sed quare talia meruit, ita subiecit: quia ascendisti cubile patris tui. Primogenitę autem plebis audaciam prædicat, quæ ascendit cubile patris sui & maculauit stratum eius, q̃ corpus dñicum, in quo plenitudo diuinitatis requiescebat, raptum in cruce suspendit, & ferro commaculauit. Simeõ & Leui fratres, uasa iniquitatis bellantia. Per Simeon & Leui Scribę et Pharisęi et sacerdotes Iudaici populi intelliguntur. De Simeone enim Scribæ erant Iudeorum, & de tribu Leui principes sacerdotum, qui consiliũ fecerunt ut Iesum dolo tenerent & occiderent. De quo consilio dicit, In consilium eorũ ne ueniat anima mea. Horrebat enim tanta scelera, quæ nouissimis temporibus facturi erant Iudæi, Quia in furore suo occiderunt uirum, id est Christum de quo dicitur: Ecce uir oriẽs nomen eius. Et alibi, Foemina circundabit uirum. Suffoderunt murum, id est illum spiritalem fortissimum murum, qui custodit Israel, lancea confoderunt. Maledictus furor eorũ, qa ptinax: utiq; q̃ furore accensi & ira, obtulerunt Christũ Põtio Pilato, dicẽtes, Crucifige crucifige. Et indignatio eorũ: qa dura: dũ Barrabã latronem peterẽt, & principẽ vitę crucifigẽdũ postularẽt. Diuidã eos in Iacob, & dispgã illos in Israel: quia nõnulli ex ipsis crediderũt, q̃dã M in infidelitate pmãserũt. Dicũtur n. diuisi ij q̃ ab eis seperãtur, & ueniũt ad fidẽ. Dispersi aũt, quorũ patria tẽploq; subuerso p orbẽ terræ incredulorum genus spargitur.

Exod. 4.

Mat. 26.

Zach. 6.

Hie. 31.

Ioan. 19.

Iuda

Iuda te laudabũt fratres tui. Per hũc Iudã verus confessor exprimit Christus, qui ex eius tribu scd̃m carnem est genitus. Ipsum laudabunt fratres sui: Apostoli scilicet, & oẽs cohæredes eius, qui p adoptionẽ patris filij dei effecti sunt, & Christi fratres per gratiã, quorũ ipse est dñs per naturã. Manus tuæ in ceruicibus inimicorũ tuorũ. Eis dẽ enim manibus atq; eodẽ crucis trophæo & suos texit, & inimicos, & aduersarias po-
Ps. 109. testates curuauit. Iuxta q̃d & pater ꝓmittit ei dicens: Sede ad dexterã meã, donec ponã inimicos tuos scabellũ pedũ tuorũ. Adorabunt te filij patris tui. Q̃n multi ex filijs
Ro. 11. Iacob adorãt eũ, p electionẽ gratiæ salui facti. Catulus leonis Iuda. Q̃n nascendo fa-
Esai. 9. ctus est paruulus, sicut scriptũ est, Paruulus natus est nobis. Ad prędã fili mi ascendisti: id est ascẽdẽs in crucẽ, captiuos populos redemisti: & quos illi cõtrarius inuaserat, tu moriens eripuisti. Deniq; rediẽs ab inferis, ascendisti in altũ, captiuã duxisti captiuitatem. Requiescens accubuisti vt leo. Manife-
Psal. 76. stissime Christus in passione accubuit, q̃n
Ioã. 19. inclinato capite tradidit spũm: & q̃n in sepulchro positus fuit, velut quodã corporis somno quieuit. Sed quare vt leo, & velut catulus leonis? In somno. n. suo leo fuit, q̃n nõ necessitate, sed ptãte hocipsum cõpleuit, si-
Ioã. 10. cut ipse dicit, Nemo tollit à me animã meã, sed ego pono eã. Q̃d vero addit, & vt catulus leonis: inde. n. mortuus vnde natus: Bũ ergo Christus vt leo requieuit, qui nõ solũ mortis acerbitatẽ nõ timuit, sed in ipsa morte mortis imperiũ uicit. Q̃d ãt dicit, Quis
Ioan. 2. suscitabit eum? Quia nullus nisi ipse, iuxta q̃d dicit, Soluite tẽplũ hoc, & in triduo suscitabo illud. Non deficiet dux de Iuda, & reliqua. Hoc manifestissime ad Iudã referẽ. Diu enim fuit ex semine illius intemerata apud Iudæos successio regni, donec Chr̃s nascꝛetur, sicut supra diximus. Alligans ad vineã pullũ suũ. Pullus suus populus est ex gẽtibus, cui adhuc nũq̃ã fuerat legis onus impositũ. Hũc copulauit ad vineã, ad Apo-
Esai. 5. stolos. s. qui ex Iudæis sunt. Ná vinea dũi
Ioã. 15. Sabaoth domus Israel est. Et ad vitẽ asinã B suã: ipse dicit, Ego sum vitis vera. Ad hãc ergo vitẽ alligat asinã suã, synagogã tardigradã scilicet, & graui legis pondere depressam. Lauit in uino stolam suam: siue carnem suam in sanguine passionis, siue sanctam
Mat. 26. Ecclesiam illo vino, quod pro multis ef-
Gen. 49. fundetur in remissionem peccatorum. Et in sanguine vuæ palliũ suũ. Palliũ gentes sunt quas corpori suo iunxit, sicut scribitur. Pulchriores oculi eius vino. Oculi Chri Apostoli sunt & Euãgelistæ, q lumẽ sciẽtiæ Ecclesiæ pstant: quorũ præcepta austeritatẽ uini priscæ legis superant, quia longe leuiora sunt. Et dentes eius lacte candidiores. Dentes præceptores sunt sancti, qui p̃cidunt ab erroribus homines, & eos quasi comedendo in Chri corpus transmittunt. Cãdidiores ãt effecti sunt doctores Ecclesiæ lacte veteris legis. Zabulon habitabit in litore maris, & & in statione nauium. Zabulon interpretatr̃ habitaculum fortitudinis, & Ecclesiã significat. Hæc in litore maris habitat & statione nauium, cũ credentibus refugiũ & periclitantibus demonstrat fidei portum. Hæc cõtra oẽs turbines seculo inconcussa firmitate solide expectat naufragium Iudæorũ & hæreticorum procellas, qui circũferuntur om- C
ni vento doctrinæ, quorum etsi tunditur flu ctibus, non tũ frangitur. Pertendit autẽ vsq; ad Sidonem, hoc est, vsq; ad gentes. Legitur etiã in Euangelio inde assumptos esse Apo- Matt. 4.
stolos aliquos & ipsis locis dũm sæpe docuisse, sicut scriptum est, Terra Zabulon, & ter- Esaiæ. 9.
ra Neptalim, populus q̃ sedebat in tenebris, vidit lucẽ magnã. Sidon interpretatur venator, vel venatrix. Venatores qui sunt nisi Apostoli? Quia vt supra diximus, ex illis locis assumpti sunt, de quibus dicitur, Mittam Hier. 6.
venatores multos, & venabunt vos. Isachar asinus fortis. Isachar qui interpretatur merces refertur ad populũ gentiũ, quẽ dñs sanguinis sui precio mercatus est. Hic Isachar asinus fortis scribitur, quia prius populi gẽtilis quasi brutũ & luxuriosum animal nullaq; rõne subsistit, sed postmodũ iugũ disciplinæ Euangelicæ libenter portauit. Hic accubans inter terminos, vidit requiẽ q̃ esset bona, & terrã q̃ optima. Inter terminos ãt cubare, est præstolato mundi fine requiescere, nihilq; de ijs quæ nunc versantur in mẽdio quærere, sed vltima desiderare. Et fortis asinus requiem & terrã optimã videt, cum simplex gẽtilitas se ad robur boni operis ergit, & ad æternæ vitæ patriam tendit. Vnde D
etiã apponit humerũ suum ad portandũ, q̃à cum ad promissam requiem peruenire desiderat, cuncta mandatorũ onera libenter portat. Vnde factus est tributis seruiens, hoc est, Christo regi suæ fidei dona & operum bonorum offerens munera. Dan iudicabit populum suum sicut aliæ tribus in Israel. Fiat

Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita, & reliqua. Dicunt quidã Antichriſtum per hæc prædici & de iſta tribu futurũ, pro eo q̃ hoc loco Dan, & coluber aſſeritur & mordẽs, & qđ inter tribus Iſrael, primus Dã ad Aquilonẽ caſtrametatus eſt, illũ ſignificãs qui ſe
Eſa. 14. in lateribus Aq̃lonis ſedere dicit, & de quo
Hier. 8. figuraliter dicit Propheta, A Dan auditus eſt fremitus equorũ: Quinõ ſolũ coluber, ſed etiã ceraſtes uocatur. κέρατα. n. Græce cornua dicuntur. Serpens ergo iſte cornutus eſſe perhibetur, Per quem digne Antichriſtus aſſeritur, quia contra uitam fidelium cũ morſu peſtiferæ prædicationis armabitur & cornibus poteſtatis. Quis aũt neſciat ſemitã anguſtiorem eſſe q̃ viam? Fit ergo Dan coluber in via, quia in præſentis vitæ latitudine eos ambulare prouocat, quibus quaſi par
E cendo blanditur: ſed in via mordet, quia eos quibus libertatẽ tribuit, erroris ſui veneno conſumit. Fit ceraſtes in ſemita: quia quos fideles reperit & ſeſe ad præcepti cœleſtis iti nera conſtringentes, non ſolũ nequitia calli dæ perſuaſionis impetit, ſed etiã terrore poteſtatis ꝓmit, & in ꝓſecutionis lãguore, poſt bũficia fictæ dulcedinis, exercet cornua poteſtatis. Equus iſte cuius vngulas ceraſtes mordere dr̃, hunc mundũ inſinuat, qui per elationẽ ſuã in curſu labentiũ tpm ſpumat. Et qa Antichriſtus extrema mundi huius apprehẽdere nitit̃, ceraſtes iſte equi vngulas mordere perhibet̃. Vngulas q̃ppe equi mordere, eſt extrema ſeculi feriẽdo cõtingere, vt cadat aſcenſor eius retro. Plebs infidelis Iudæo, erroris ſui laqueis capta, ꝓ Chriſto Antichriſtũ expectat. Bũ Iacob eodẽ loco repente in electorum voce cõuerſus eſt dicens, Salutare tuũ expectabo dñe: id eſt, non ſicut infideles Antichriſtum, ſed eum qui in redemptionem noſtram venturus eſt, verum credo fideliter Chriſtum, Amen.

SENTENTIAE ALIQVOT
Velut Aphoriſmi ex omnibus Auguſtini & aliorum libris decerptæ per ſtudioſum aliquem.

Innocẽtia. Pſal. 10.

INnocentia eſt vera quę nec ſibi nec alteri nocet, Quoniam qui diligit iniquitatem odit animam ſuam, & nemo non prius in ſe quam in alterum peccat. 2. Sic diligendi ſunt homines, vt eorum non diligantur errores: quia aliud eſt amare quod facti ſunt, aliud odiſſe quod faciunt. 3. Dilectio
Vera æternitas & vera immutabilitas non eſt niſi in deitate trinitatis: cui quod eſt eſſe, perpetuum eſt: quia natura mitto carens, incremento non indigens, ſicut nullum finem, ita nullam recipit mutabilitatem. Creaturæ autem illæ quibus deus æternitatem dedit vel daturus eſt, non penitus omnis finis alienæ ſunt, quia non ſunt extra commutationem, dum finis illis eſt & temporalis inſtitutio, & localis mutatio, & ipſa in augmentum ſui mutatio facta. 4. Patientia dei magna eſt, qua parcit contẽptus, parcit etiam negatus: & magis vult vitam peccatoris quàm mortem. Eruditio eſt pœnitudinis, & oblatio correctionis: nec vlla Chriſti opera à miſericordia vacant, quoniam hominꝫ & indulgentia conſulit & flagello. 5. Diuina bonitas ideo maxime ira ſcitur in hoc ſeculo, ne iraſcatur in futuro, & miſericorditer temporalem adhibet ſeueritatem, ne æternam iuſte inferat vltionem.

Eccl. 1. Requies
Votum.
Luc. 20.
Gratia et iuſtitia.
Pſal. 24.
Ciuis hoſpes.
Pſal. 18.
Caro.
Sapiẽ. 9.
Anguſta uia. Matt. 7.
Præmiũ
Iudicia.
De adiu torio dei
Afflictio

Initium ſapientiæ timor dñi. 14. Habet & in hac vita requiẽ ſuã anima, q̃ de morte infidelitatis exempta eſt, & nõ ab opibus iuſtitiæ, ſed ab iniquitatis ſe abſtinet actione, vt viuẽs deo & mortua mũdo in humilitatis & mãſuetudinis placita trãquillitate requieſcat. 15. Quiſquis bñ cogitat q̃ voueat deo, & q̃ vouẽdo ꝓſoluat, ſeipſum voueat & reddat. Hoc exigitur, hoc debetur. Imago Cæſaris reddatur Cęſari: imago dei reddatur deo. Sed ſicut videndũ eſt q̃d offeras, & cui offers, ita etiã cõſiderãdũ eſt, vbi offeras: q̃a veri ſacrificij extra catholicam Eccleſiam locus non eſt. 16. Duæ ſunt retributiones iuſtitię, cùm aut bona ꝓ bonis, aut mala ꝓ malis reddũtur. Tertia eſt retributio græ cũ ꝓ regenerationẽ remittuntur mala, & retribuũtur bona, atq; ita manifeſtãtur, q̃a vniuerſæ viæ dñi miſericordia & veritas. Illã aũt retributionẽ impiorũ, qua ꝓ bonis mala reſtituũtur, deus neſcit: q̃ nõ retribueret bona ꝓ malis, niſi eſſet cui retribueret bona ꝓ bonis. 17. Omnis q̃ ad ſupernã pertinet ciuitatẽ, peregrinus eſt mundi: & dum tẽporali vtitur vita, in patria viuit aliena, vbi inter multa illecebroſa, & multa fallacia deum noſſe & amare paucorũ eſt: q̃bus fit præceptũ dñi lucidũ, illuminans oculos, vt nec in dei, nec in ꝓximi charitate fallantur. 18. Nemo eſt cuius animam corruptibile corpus & inhabitatio terrena nõ aggrauet, Sed nitendum eſt, vt carnis cupiditatis ſpũs vigore ſuperẽtur: & interior homo q̃ ſemꝑ ſibi ſentit reſiſti, ſemꝑ de diuino auxilio expectet adiuuari. 19. Anguſta eſt via q̃ ducit ad vitã, & tñ ꝓ ipſam, niſi dilatato corde nõ curritur: q̃a inter virtutum quo gradiuntur pauperes Chriſti, amplum eſt fideliũ ſpei, etſi arctum ſit infideliũ vanitati. 10. Hoc affectu & deſiderio colendus eſt deus, vt ſui cultus ipſe ſit merces. Nam qui deum ideo colit, vt aliud magis q̃ ipſum promereatur, non deum colit, ſed illud quod aſſequi concupiſcit. 21. De occultis cordis alieni temere iudicaꝛ, peccatum eſt: & eum cuius non videntur niſi bona opera iniquũ eſt ex ſuſpitione reprehendere, cum eorum q̃ hominis ſunt incognita, ſolus deus iudex ſit: q̃a iuſto iudicio dei datur plerunq; peccatoribus poteſtas, qua ſanctos ipſius perſequantur, vt qui ſpiritu dei iuuantur & agũtur, fiant per laborum exercitia clariores. 24. Non eſt vera ſcientia boni, niſi ad hoc cõprehendatur vt agatur. Inutiliter aũté meditatur legem dei, q̃ laborat vt memoria teneat qđ actione non implet. 25. Qui legẽ dei diligit, probat ſe in hominibus iniquis id quod contra legem eſt odiſſe, non homines. 26. Mandata dei niſi quieta mens ſcrutari non poteſt. vt ergo religioſum exerceatur ſtudium, abigenda ſunt iurgia malignorũ. 27. Nemo tã eruditus, nemo tã doctus eſt qui ſuperna illuſtratione non egeat. Nõ enim vllaita diuinorũ bonorum augmenta ſufficiunt, vt nõ ſemper ſuperſit quod mẽs rationalis, & intelligendũ deſideret & gerendum. 28. Si omnes homines ſimul cõſideremus, quorum alij miſericordia ſalui fiũt, alij veritate dãnãtur, vniuerſæ viæ domini. i. miſericordia & veritas ſuo fine diſtinctæ ſunt. Si autem ſolos ſanctos intueamur, non diſcernuntur hæ viæ dñi: Indiuidua. n. ibi eſt & à miſericordia veritas, & à veritate miſericordia, q̃a beatitudo ſanctorũ & de munere græ eſt, & retributione iuſtitiæ. 29. Chriſtianæ perfectionis eſt, pacificũ eſſe etiam cum pacis inimicis, ſpe correctionis, non conſenſu malignitatis: ut ſi nec exemplum nec cohortationum diſcretionem ſequantur, cauſas tamen non habeant quibus odiſſe nos debeant. 30. Cuſtodit nos dominus ab omni malo, non ut nihil patiamur aduerſi, ſed ut ipſis aduerſitatibus anima non lædatur. Cum enim tentatio adeſt, fit quidam in id quod nos impugnat introitus, Et ſicut bono fine. i. ſine vulnere animæ tentatio conſummatur, ita ad æternam requiem de profundo temporalis laboris exitur. 31. Ad cœleſtis Hieruſalẽ non aſcendunt conſortiũ, niſi qui toto corde profitentur, non proprij operis, ſed diuini eſſe muneris q̃ aſcendunt. 32. Omnes qui in Chriſto pie volũt viuere, neceſſe eſt vt ab impijs & diſſimilibus patiantur opprobria, & deſpiciantur tanq̃ ſtulti & inſani, qui præſentia bona perdunt, & inuiſibilia ſibi profutura promittunt. Sed hæc deſpectio & irriſio in impios retorquebitur, cum & abundantia eorum in egeſtatem, & ſuperbia tranſierit in confuſionem. 33. Tota fideliũ ſalus, tota patiẽtiæ fortitudo ad eũ qui in ſanctis ſuis mirabilis eſt, reſe-

Dilectio
Aeternitas.
Patientia.
Exe. 18.
Vltio dei.
Confeſſio laudis.
Charitas.
Doctrina apoſtolica.
De quærendo deo.
Faſtidiũ ſpirituale. Nõ eſſe.
Clemẽtia.
Intellectus.
Legis dei diligẽtes.
Legis mor.
Legis ſcrutatio
Profectus.
Miſericordia et veritas.
Pſal. 24.
2. Ti. 3.
Patiẽtia.
Pax.
Tẽtatio
Gratia.
Pij cõtẽpti.

renda est: quia nisi in illis dūs esset, furori impiorū frāgilitas succumberet humana.

Præpositi præsentandi. 34. Ita à plebibus principes, & à seruis domini ferendi sunt, vt sub exercitatione tolerantiæ sustineantur tēporalia, & sperentur æterna. Auget.n.merita virtutis, qui proposita nō violat religionis. 35. Recti corde de præceptis dei et cōstitutionibus nō queruntur, quia iustum est omnia æquanimiter accipi, quæ iudicaturus voluerit tolerari. 36. Omnis sancti ædificij status, sicut deo operante proficit, ita deo custodiēte cōsistit: quoniam tūc vtilis præpositorum custodia est, cum spiritus dei populo suo præsider, & non solum greges, sed etiam ipsos dignatur custodire pastores. 37. Aeternæ ciuitatis æterna sunt gaudia & stantium diērum perpetuitas infinita, nec variabit, nec labetur quia incōmutabili pace potientur, quorū erit omnium bonū, etiam quæ fiunt singulorū. 38. Lex Christi, perfectio est charitatis, qua deus proximusq; diligit, & per quam dicitur conditori legis: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Bene autem expectat promissionem dei qui mandata eius exequitur, nec frustra sperat parcendū peccatis suis, qui ignoscit alienis. 39. Nihil deus iubet qđ sibi prosit, sed illi cui iubet: Ideo verus est dominus qui seruo non indiget, & quo seruus indiget. 40. Id quod in tēpore nouū est, nō nouū apud deū qui condidit tēpora & sine tpe habet omnia quæ suis quibusq; temporibus pro eorū varietate distribuit. 41. Mutabilium omnium dispositionem immutabilis ratio continet, vbi sine tempore simul sunt quæ in temporibus nō simul fiunt, quia tempora nō simul currunt. 42. Nihil infœlicius est fœlicitate peccātiū, qua pœnalis nutritur impunitas, & mala voluntas velut hostis interior robo ratur. 43. Legis litera quæ docet nō esse peccandum, si spiritus viuificans desit, occidit. Scire enim peccatum potius facit q̄ cauere, & ideo magis augeri quàm minui, qa malę concupiscentiæ etiam præuaricatio legis accedit. 44. Lex data ē vt gratia quæreretur, gratia data est vt lex impleretur. Neque enim suo vitio non implebatur, sed vitio prudentię carnis, quod vitium per legem demonstrandum, per gratiam sanandum fuit. 45. Hoc promittit deus quod ipse facit: non ipse promittit & alius facit, quod iam non est promittere, sed prædicare. Ideo non ex operibus, sed ex veritāte vocante: ne ipsorum sit, nō dei, & merces non imputet secundū gratiā, sed secundum debitum, atq; ita gratia iā non sit gratia. 46. Culpæ Sicut non impediunt ab æterna vita iustū ueniales. quædam peccata venialia, sine quibus hæc vita non dicitur: sic ad salutem æternā nihil prosunt aliqua bona opera impio, sine quibus difficillime vita cuiuslibet pessimi hominis inuenitur. 47. Cum voluntas mala potestatem accipit efficiēdi quod cupit, ex diuina. iudicio eius venit, apud quem non est iniquitas. Punit enim etiam isto modo, nec ideo iniuste, quia occulte. Cæterū iniquus puniri se ignorat, nisi cū manifesto supplicio senserit nolēs, quanti mali sit quod perpetrauit volens. 48. Omnia vitia in malefactis tantum valēt, sola superbia ēt in rēcte factis cauenda est. 49. Interest pluri mum qualis sit vsus, vel earum rerum quæ prospe-ra aduer pśperæ, vel earū quæ aduersæ dicūtur. Nā bonus nec bonis tēporibus extollitur, nec malis frangitur: Malus aūt ideo huiusmodi infœlicitate premitur, quia fœlicitate corrumpitur. 50. Mala mors putanda non Mors est quam bona vita præcesserit. Non enim piorum. facit malam mortē nisi quod sequitur mortem. Non enim curandum est multum necessario morituris quid accidat vt moriantur, sed moriēdo quò ire coganē. 51. Ita Vera canon amittitur corporis sanctitas manente stitas. animi sanctitate ēt oppresso corpore: sicut āmittitur corporis sanctitas violata animi puritate etiam corpore intacto. 52. Maior animus merito dicendus est, qui vitam Mortē non cerumnosam magis eligit ferre quàm fugere, & humanum iudicium, maxime quod dam. est vulgare, quod plerūque caligine erroris inuoluit, præ cōsciētiæ luce ac puritate cōtēnere. 53. Iustis quicquid malorū aliqs Vera lidūs irrogat, non pœna est criminis, sed exa bertas. men virtutis. Nā etiam bonus si seruiat, liber est: malus autem & si regnet, seruus est, nec vnius hominis, sed quod grauius est, tot dūorū quot vitiorū. 54. Nemo quicquā dūo recte voueret, nisi ab ipso acciperet qđ Vota. vouerer. 55. Omnis substantia q̄ deus nō est, creatura est, & quę creatura nō est, deus D est: Nulla ergo differentia est in deitate tri- Essentia nitatis, quoniam quod deo minus est, deus deitatis. non est. 56. Tales nos amat deus, qua- Gratia, les futuri sumus ipsius dono, non quales Aeterni nostro merito. 57. Ordo temporum in tas. æterna dei sapientia sine tempore est, nec aliqua

aliqua sunt apud eū noua, qui fecit quæ futura sunt. 58. Voluntas dei est prima & Prima causa. summa causa omnium corporalium spiritalium q; motionū: Nihil enim fit visibiliter & sensibiliter quod nō de inuisibili & intelligibili summi Imperatoris aula, aut iubeatur, aut permittatur, secundum ineffabilem iustitiā præmiorū, atq; pœnarū, gratiarū & retributionum, in ista totius creaturæ amplissima quadam vniuersaque republica. Lapsus hominis. 59. Diabolus superbus, hominē superbię tē perduxit ad mortē: Christus humilis hominē obedientē reduxit ad vitam: quia sicut ille elatus cecidit & deiecit consentientem: sic iste humiliatus surrexit & erexit credentē. Incre-menta. 60. In rebus spiritalibus cū minor maiori adhæret, sicut creatori creatura, illa fit maior q̄ erat, non ille: & hoc est maius esse quod est melius esse: quia adhærens creatu-E ra creatori, non mole auctior, sed virtute fit Deus in maior. 61. Excedit supereminentia deitacogitabilis. tis non solum vsitati eloquij nostri, sed etiā intelligentiæ facultatē. Verius.n.cogitatur deus q̄ dicitur, & verius est q̄ cogitatur. Nō parua aūt notitiæ pars est, si antequam scire possumus quid sit deus, possimus scire quid Beatitu nō sit. 62. Oēs beati habēt qđ volūt, quā-do. tuis nō oēs qui habent quod volunt, cōtinue beati sunt. Continuo aūt sunt miseri, q vel nō habeant quod volunt, vel id habent qđ non recte volunt. Propior est ergo beatitudini voluntas recta etiā non adepto qđ cupit, q̄ praua ēt si qđ cupit obtinuit. 63. Esse cū deo. Magna miseria est hominis, cū illo nō esse, sine quo non pōt esse. In quo est enim, sine dubio sine illo non est: & tū si eius non meminit, eumq; non intelligit neq; diligit, cū Incarna eo nō est. 64. Diuinitas verbi æqualis patio. tri, facta est particeps mortalitatis nostrę, nō de suo, sed de nostro: vt & nos efficeremur participes deitatis eius, non de nostro, sed de Odium ipsius. 65. Perfectum odiū est quod nec pfectū. iustitia nec scientia caret, id est, vt nec propter vitia homines oderis nec propter vitia homines diligas. Recte ergo in malis odi F mus malitiam, & diligimus creaturam, vt nec propter vitium creatura damnetur, nec Menda-propter naturā vitium diligatur. 66. Difcium. ficillima & laboriosa sunt figmenta mendacij. Qui aūt verum vult dicere nō laborat: quietiores enim sunt boni q̄ mali, & absolu Arcana tiora sunt verba veracium, q̄ commenta falscriptu-lacium. 67. Bonæ sunt in scripturis sanra. ctis mysteriorum profunditates, quę ob hoc tegūtur ne vilescant: ob hoc quæruntur, vt exerceant: ob hoc aūt aperiuntur, vt pascant. 68. Orans cum sudore sanguineo Sudor dūs Iesus Christus, significabat de toto cor- Christi. pore, quod est Ecclesia, emanaturas martyrum passiones. 69. Sacramentum pieta- Sacra-tis in iudicium sibi sumit indignus. Bene.n. mentū. esse non pōt mala accipienti quod bonū est. Laus 70. Qui laudat deum in miraculis beneficiorum, laudet in terroribus vltionū. Nā dei. & blanditur & minatur. Si non blandiretur, nulla esset exhortatio. Si non minaretur, nulla esset correctio. 71. Remedia con- Mutare uersionis ad deum, nullis cūctationibus sunt resipiscē differenda, ne tempus correctionis pereat dum. tarditate. Qui enim pœnitenti promisit indulgentiam, dissimulanti diem crastinum non spopondit. 72. Rectus est, & bene Resipi-inuocat deum, qui in omnibus malis quæ scentia. patitur se accusat, non deum, & in bonis quę G facit non se laudat, sed deum. Sicut enim repellit deus peccata sua defendentem, sic recipit confitentem. 73. Mirabilis est fabri- Creatu-ca mundi, sed mirabilior fabricator. Et ma- ra. le occupatur creatis quia à creatore discedit: cui si inhæserit, inferiora calcabit, ne quod dilexerit contra naturam, conuertatur in pœnam. 74. Anima rationalis superio- Ordo. ribus inferiora præponens, non potest regere quod regebat, quia regi nolunt à quo regebatur. 75. Corpus carnis nostræ ornamentum nobis fuit: peccauimus: & compedes inde accepimus, vt vinculis mortalitatis omnis humanarum actionum cursus præpediretur. 76. Recte in dei laudē psallit, Psalmi cuius opera cū voce concordant. Nā finito cum ope carmine, vox tacet. In bonis aūt actibus re. vita permanens nunquam reticet eius gloriā, quem in se gaudet operari. 77. Omnia q̄ Timor timentur, rationabiliter declinantur: Deus dei. sic timendus est, vt ab ipso ad ipsum confugiatur. 78. Sicut præpostera securitas in Securi-periculum impellit, ita ordinata solicitudo tas. securitatem parit. 79. Virginitas carnis, Virgini-corpus intactum: virginitas animæ, fides in- tas. corrupta. 80. Multa nos in facultatibus Auari-nostris superflua habere probabimur, si ne- tia. cessaria sola retineamus. Nam vana quæ- H rentibus nihil sufficit: & alienorum quodammodo retentor est, qui profutura pauperibus inutiliter habet. 81. Qūo aures Vox mē nostræ ad voces nostras, sic aures dei ad cogitationes nostras. Non aūt potest fieri, vt in mala opera exeant cogitationes bonę,

quoniá hoc actione promitur qđ corde cõcipitur. 82. Sicut veteris hominis vetus eo nouo canticũ ad tẽporalia, sic noui hominis nouũ Galat.5 canticum pertinet ad æterna: & ita vnusquisque cantat vt viuit. Nouũ aũt canticũ carmen est fidei, quæ per dilectionẽ operatur.

De vera humilitate. 83. Vera fideliũ humilitas est, in nullo superbire, in nullo murmurare: nec ingratũ esse, nec querulũ: sed in omnibus dei iudicijs gratias deo agere, deumq; laudare, cuius omnia opa, aut iusta sunt, aut benigna.

Desperatio. 84. Nimis miser est qui nõ sperat in deo; & de se sibi secunda promittit, cũ ex eoipso qp nõ quærat dei auxilium, ab omni spe veDe diui- ræ salutis exciderit. 85. In magna egestatijs. te sunt q de iniquitate diuites, iustitiæ opes & sapientiæ non habẽt: qui aũt domino seruiunt, ea bona acquirunt, quæ perire non

Benefi- possunt. 86. Non sufficit abstinere à macentia. lo, nisi fiat qđ bonũ est: & parum est nemiI nem nocere, nisi studeas multis prodesse.

Impuni- 87. Peccator qui peccat; non ideo à dño tas. nõ videtur, quia male agentis pœna differtur, grauius autem in eum desequitur, cui ẽt

Humili- ipsa correctio denegatur. 88. Non accedi tas. tur ad altitudinem dei, nisi per humilitatẽ, cui propinquat subditus, longe ab eo rece-

De sepul dit elatus. 89. Sicut peccatoribus diuititura. bus nihil prosunt exequiæ sumptuosæ, ita nihil nocent aut viles, aut nullæ sanctorum

De gau- pauperum sepulturæ. 90. Nõ potest quisdio re- quã fraudari delectationibus suis, cui Chricto. stus est gaudium. Aeterna enim exultatio

Quid est qui bono lætatur æterno. 91. Deo qui horiem vbique est, non locis, sed actionibus, aut lon deo iun- ginqui, aut proximi sumus: quia sicut nos segat. parat dissimilitudo, ita nos illi coniungit

De bono imitatio. 92. Humanæ ægritudinis, in carprælio. ne mortali delectationem habere peccandi: sed discipulus amatorque virtutum non pacem huic concupiscentiæ tribuere, sed bellum debet indicere. 93. Non te terreat

De spe fideliũ. Christiane, quòd credita differuntur, licet in abscondito sit promissio, in spe tamen perseueret oratio. Exerce operibus, cresce virtutibus. Dum fidei cõstantia probatur, glo-

Malitia breuis. ria retributionis augetur. 94. Omne tempus malorũ pusillũ est. Quod .n. tam exiK guum est, quã quòd in hoc tendit, vt nõ sit?

Charitas inex hausta. 95. Crescit semper facultatis charitas, dum vsu maior, & largitate sit ditior. 96. Malorum impietatem perire necesse est,

De defe- aut proprio iudicio, aut sententia dei. Nulctu ma- la enim iniquitas permanet, cui finem, aut correctio, aut damnatio facit. 97. Adhærens deo & semper eius faciens voluntatẽ, nunquam à suo habitatore deseritur. & si quædam dura atque aduersa patiatur, non relinquitur, sed probatur. 98. Tota iustitiæ ratio est, vt declinentur mala & fiant bona: cuius obseruatione inter quaslibet aduersitates forma seruanda est: quia hoc solum nunquam amittitur, quod operi pietatis impenditur. 99. Tolerentur præsentia mala donec veniat beatitudo promissa. Sustineantur à fidelibus infideles, & inter horum frumenta zizaniorum auulsio differatur: quantumlibet sæuiant impij, melior est etiam in hoc tempore causa iustorũ, qui quanto acrius impetuntur, tanto gloriosius coronantur. 100. Clamor ad deum est intentio cordis & flagrantia dilectionis qa semper petitur quod semper optatur. Hoc autem deo absconditum non est, quoniam L ad ipsum redit qđ ab ipso processit. 101. Bona est peccati confessio, si & curatio consequatur. Nam quid prodest detegere plagam & non adhibere medicinam? 102. In hac vita, quæ tota tentatio est, etiam in sublimissimis sanctis non apprehenditur illa perfectio, cui non superfit ascensio. 103. Cum præsentis vitæ cursus agitur, etiã si valde proficiat cuius exercitio homo corrũpitur exterior, & interior renouatur: necesse est tamen vt dum conditioni subiacet mortis, labores toleret vetustatis. 104. Imago quidem dei est homo, & qui per iustitiæ ambulat vias, ad similitudinem sui tẽdit authoris, & tamen dum in hac vita degit conturbationes vanitatis incurrit. 105. Prima diuini muneris gratia est, vt erudiat nos ad nostræ humilitatis confessionem, & agnoscere faciat, quòd si quid boni facimus, per illum possumus. 106. Omnis infidelium vita peccatum est, & nihil est bonum sine summo bono: vbi enim deest agnitio æternæ & incommutabilis veritatis, falsa virtus est, etiam in optimis moribus. 107. Sicut .n. fundamentũ corporeæ fabricæ in imo est, ita fundamentum fabricæ spiritalis in summo est: Terrena adificatio à terra incipit, cœlestis extructio à superno crescit exordio. 108. Tunc dicitur deus meminisse, quando facit: tunc obliuisci, quando non facit. Nã neq; obliuio cadit in deũ, quia nullo modo mutatur: neque recordatio, quia nihil obliuiscĩ. 109. Hi vidẽt mirabilia dei, qbus ꝓsunt. Nã qđ nõ intelligitur,

Mali tolerãdi.

Precatio

Satisfactio.

Perfectio.

Imago dei.

Erudi- tio diuina.

Fides.

De fundamẽto spirituali

M

Obliuio dei.

Vetus homo.

intelligitur, vel vnde nõ proficitur, non videtur. 110. Nõ auferat veritas misericordiã, nec misericordia impediat veritatem. Si

Miracula. enim pro misericordia vindicabis cõtra ve-

Miseri- ritatem, aut quasi rigida veritate oblitus fue-

cordia & veritas. ris misericordiam, non ambulabis in via do-

Psal.84. mini, in qua misericordia & veritas obuia-

Imitatio uerunt sibi. 111. Tentatio Christi erudi-

Christi. tio Christiani est. Imitatores enim magistri debent esse discipuli non in faciendis miraculis, quæ nemo exigit, sed in custodiẽda humilitate, atque patientia, ad quæ nos dominus inuitauit suo exemplo. 112. Quo-

Auaritia modo radix omniũ malorũ cupiditas est,

1.Ti.6. sic radix omniũ bonorũ charitas est. 113.

De gaudio Christiano recte gaudendi causa non præ-

Christi a sens seculum est: sed futurum. Et ita est vtẽ-

ni. dum temporalibus ne obsint æternis, vt in

De sab- via qua peregrini ambulant, hoc placeat qđ

bato. ducit ad patriam. 114. Male celebrat sabbatum, qui ab operibus bonis vacat. Otium

A autem ab iniquitate debet esse perpetuum, quia bona conscientia non inquietum, sed

Hilari- tranquillum facit animum. 115. Cum bo-

tas in bo- num operaris hilaris operare: Nam si quid

no. Ma- boni tristis feceris, sit de te magis quam fa-

lorũ cõ- cis. 116. Si in mores malorum non tran-

uictus. seant boni, etiam inter cohabitantes magna diuisio est. Non ergo homines qui melio-

Timor. rum exemplo corrigi queunt, sed hominũ est fugienda iniquitas. 117. Eam deus innocentiam probat, qua homo nõ metu pœnæ fit innocens, sed amore iustitiæ. Nã qui timore non peccat, quamuis non nocet cui vult nocere, tamen plurimum nocet: & abstinens ab iniquo opere, sola tamen reus est

Phari- voluntate. 118. Melior est in malis factis

saismus. humilis confessio, quàm in bonis superba

Correc- gloriatio. 119. De malitia mali flagella-

tio. tur bonus, & de seruo emendatur filius.

In malis 120. Sicut stellas cœli non extinguit nox:

bonum. sic mentes fidelium adhærentes firmamento sanctæ scripturæ non obscurat mundana

De pro- iniquitas. 121. Ad peccandum homo abũ

pria fa- dat propria facultate, ad agendum autem

cultate bonum non sufficit nisi ab illo iustificetur,

Mali qui solus iustus est. 122. Magnus bono-

cruciant rum labor est, mores tolerare contrarios,

bonos. quibus qui non offenditur, parum proficit.

B Tantum enim torquet iustum alieni pecca-

Accessus ad deum. ti iniquitas, quantum à sua recedit. 123. Non locorum interuallis acceditur ad deũ vel receditur ab eo, sed similitudo facit ꝓximum, dissimilitudo longinquum: & nimia miseria est ab eo bono longe esse quod vbique est. 124. Libera semper est seruitus apud deum, cui non necessitas seruit, sed

De vera libertate charitas. 125. Qui ideo neminem vult

De tole- pati hominum, quia vt arbitratur multum rantia. proficit, per hoc ipsum quòd alios non tole-

rat, ostẽdit quòd potius nõ proficit. 126. Totum bonum quod habemus, ab artifice

De artifi- nostro habemus. Sed si hoc in nobis est, qđ ce sumipsi fecimus, inde damnabimur: si aũtẽ hoc mo. quod deus fecit, inde coronabimur. 127. Verbum dei per quod facta sunt omnia, tem

De ver- pus præordinauit quo susciperet carnem, nõ bo dei. tempori cessit quo verteretur in carnem. Ioan.1. Homo quippe deo accessit, non deus à se re-

cessit. 128. Intellectui fides viam aperit,

De fide. infidelitas claudit. 129. Quo primum vi

Gloria tio superatur homo, hoc vltimũ vincit. Cũ vana. enim omnia peccata superauerint, manet pe-

riculum, ne sibi mens nihil conscia in se potius quàm in domino glorietur. 130. Fi-

De pfe- nis curarum perfectio desideriorum est, & ctione. in id quisque tendit ac nititur, vt ad illud C perueniat quo delectatur. Sapiens ergo est hoc appetere quod bonum facit, non id amare quod decipit. 131. Sicut duo sunt offi-

De duo cia medicinæ, vnum quo sanatur infirmi- bus dotas, aliud quo custoditur sanitas: Ita duo donis grã. na sunt gratiæ: vnum quod aufert carnis cupiditatem: aliud quod facit animæ perseverare virtutem. 132. Non poterit hominis

De labo labor finiri, nisi hoc diligat, quod ei non posris fine. sit auferri. 133. Impossibile est vt iniqui

De ini- tas prius lædat hominem iustum in quem quitatis tendit, quàm cor iniustum vnde procedit. læsione. 134. Visibile miraculum ad illuminatio-

Miracu- nem vocat: Inuisibile autem eum qui voca-

la inuisi- tus venit, illuminat. Omnia mirabilia dei bilia. narrat qui credens visibilibus ad intelligendum inuisibilia transitum facit. 135. Me

Diaboli liores sunt qui diabolum persequentem fu- fuga. giunt, quàm qui præeuntem sequũtur, quia vtilius est eum hostem habere quàm participẽ. 136. Omnes prauæ cupiditates sunt

Cupidi portæ inferi, per quas in mortem itur: cu- tas. ius dominatum subit, qui adeptum se ad pfruendum lętatur quod perituru concupiuit. 137. Adulãtum linguæ alligant ani

De adu mas in peccatis: Delectat enim ea facere latione. in quibus non solum non metuitur repreD henfor, sed etiam laudator auditur. 128. De ma-

Animus male sibi conscius dum videtur si- le cõsci bi nullam pœnam pati, credit quia non iu- animo. dicet deus, cum abuti patientia dei & non intelligere

intelligere parcentis benignitatem, iam sit magna damnatio. 139. In creatura, quæ arbitrio suo peccat, prior est natura quàm vitium. Quod ita contra naturam est, vt non possit nisi nocere naturæ: quod ita non esset vitium à deo recedere, nisi naturæ cuiuslibet vitium esset, cui potius competeret esse cum deo. 140. Nullum deus vel angelorũ vel hominũ crearet quẽ malum futurum esse præsciret: nisi pariter nosset quibus eos vsibus bonorũ cõmendaret, atq; in ordinem seculorum, quasi pulcherrimum carmen, etiã ex quibusdam pulcherrimis antithetis honestaret. 141. Tria quædam maxime nobis scienda de cõditione creaturæ ne creaturæ oportuit intimari. Quis eã fecerit, quare fecerit. Dixit deus, inquit, Fiat lux, & facta est lux: & vidit deum lucem, q̃ bona esset. Nec author excellentior est deo, nec ars efficacior est dei verbo, nec causa melior est q̃ vt bonũ creet à bono. 142. Est amor quo amatur & quod amandũ nõ est: & istum amorẽ odit in se qui illum diligit, quo amat quod amandũ est. Possiunt n. ambo in vno homine esse, & hoc bonũ est homini, vt illo proficiente, quo bene viuimus, iste deficiat quo male viuimus, donec ad perfectũ sanetur & in bonũ cõmutetur omne quod viuimus. 143. Creaturæ rationalis vel intellectualis bonum, quo beata sit non nisi deus est, quod ei non ex seipsa est, quia ex nihilo creata est. Hoc. n. adepto fit beata, quo amisso misera. 144. Vitium esse nec in summo potest bono, nec nisi in aliquo bono. Sola ergo bona alicubi esse possunt, sola autem mala nusq̃. Et illæ quæ ex malæ voluntatis vitio vitiatæ sunt, inquantũ vitiosæ sunt, malæ sunt: inquantum autem veræ sunt, bonæ sunt. 145. Non est fas credere aliter affici deũ cum vacat, aliter cum operatur, quia nec affici dicendus est, tanq̃ in eius natura fiat aliquid quod ante nõ fuit. Patitur quippe qui afficitur, & mutabile est omne quod patitur. Non ergo in deo, aut pigra vacatio, aut laboriosa cogitetur industria: qui nouit & quiescens agere, & agẽs quiescere: & quod in operibus prius quidem est, aut posterius, non ad facientem sed ad facta referendum est. Aeterna. n. est & incommutabilis voluntas eius, nec consilio alternãte variatur in qua simul est quicquid in rebus creandis vel ordinandis, aut præcesserit, aut sequitur. 146. Nullius q̃uis minimæ naturæ, nisi deum creatorẽ diuersi, aut credi licet ab aliquo. Quòd si angeli missi vel permissi adhibeant operationem suam rebus quæ gignuntur in mundo, tamẽ non sunt creatores animaliũ, sicut nec agricolæ frugum vel arborum. 147. De prima corporis morte dici potest, q̃ bonis bona sit, malis mala: Secunda vero sine dubio, sicut nullorum bonorum est, ita nulli bona.

148. Mors etiam priorum, peccati pœna est. Sed ideo ipsius dicitur bona, quia illa bene vtuntur, quibus finis est ad mala temporalia & trãsitus ad vitam æternam. Sicut. n. iniustitia male vtitur, non tantum malis, verumetiam bonis: ita etiam iustitia non tãtum bonis, verumetiam malis bene vtitur.

149. Qui etiam non percepto regenerationis lauacro pro Christi confessione moriuntur, tantum eis valet ad abolenda peccata, quantum si abluerentur fonte baptismatis. 150. Cum homo secundum se uiuit, non secundum deum, similis est diabolo: quia nec angelo secundum angelum, sed secundum deum uiuendum fuit ut staret in G ueritate. Vnde non frustra dicitur, omne peccatum esse mendacium: quia non peccatur nisi ea voluntate quæ contraria est ueritati, id est, deo. 151. Diuersitas humanæ affectionis ex diuersitate uoluntatis est, quæ si parua est, peruersis erit moribus inquieta. Si autem recta, non solum non culpabilis affectio hominis erit, sed etiam laudabilis. 152. Arbitrium uoluntatis tunc est uere liberum, cum uitijs peccatisq̃; non seruit. Tale datum est à deo, quod amissum nisi à quo potuit dari, non potest reddi. Vñ ueritas dicit, Si uos filius liberauerit, tunc uere liberi eritis. 153. Bonũ est sursum habere cor, non tamen ad seipsum, quod est superbiæ, sed ad deum, quod est obedientiæ. Plus autem appetendo minus est: qui de se sibi sufficere confidit, ab eo qui uere ei sufficit, deficit. 154. Beata uita si non amatur, non habetur. Porrò si amatur, non ideo habetur: necesse est, ut cæteris rebus excellentius diligatur, quoniam propter hoc amandum est, quicquid aliud est amãdum. Quia uero beatus esse non potest, nisi qui eam ut dignum est, amat: cõsequens est ut eã æternam uelit, quæ tunc uere beata erit quando H terminum non habebit. 155. Non omnes quidem mali in hoc proficiunt ut sint boni: nemo tamen est, nisi ex malo bonus.

156. Ciues terrenæ ciuitatis parit peccato uitiata natura, qui sunt uasa iræ. Ciues ergò celestis patriæ parit à peccato naturam liberãs gra, qui sunt vasa misericordiæ. 157. Ira dei non perturbatio est eius, sed iudicium quo irrogatur pœna peccato. 158. Cognitio vero ipsius, & recogitatio mundanarũ rerũ, est incõmutabilis rõ. Neq; n. sicut hominẽ, ita deũ cuiusquã facti sui pœnitet, cuius de omnibus omnino rebus tãfixa est sententia, q̃ certa præscientia ẽ. 158. Inimici Ecclesiæ quolibet mõ errore cõsentur vel malitia deprauenti, si accipiãt corporaliter ptãtem affligẽdi, exercẽt eius patiẽtiã. Si tãtùmodo male sentiẽdo aduersanti, exercẽt eius sapientiã: Et vt ẽt inimici diliganti, exercẽt eius beneuolẽtiã, quia deus ijs qui eũ diligũt omnia cooperat in bonũ. 159. Finis boni est, nõ quo cõsumiẽ vt nõ sit, sed quo perficiatur vt plenũ sit. 160. Est natura in qua nullũ malum est, vel etiam nullum malũ potest esse. Esse ãt natura in qua I nullum bonũ sit, nõ põt. 161. Melior est animi æquitas quàm corporis sanitas, & cõ uenientius iustus dolet in supplicio, q̃ lętatus est in delicto. 162. In præcepto charitatis tria inuenit homo quę diligat: deum, et se, & proximum. Et quia ille in sui dilectione nõ errat qui deũ diligit, consequens est vt proximo ad diligendum deum consulat, quem iubetur diligere sicut seipsum. 163. Pax domestica, est ordinata cohabitantiũ imperandi obediendiq̃ concordia, imperant enim qui consulunt, sicut vir vxori, parentes filijs, domini seruis. Obediunt autẽ quibus consulitur, sicut mulieres maritis, filij parentibus, serui dominis. Sed in domino iusti viuentes ex fide, & ab illa adhuc ciuitate peregrinantes, etiam qui imperant seruiunt eis, quibus videtur imperare, quia non dominandi cupiditate imperant, sed officio consulendi, nec principandi superbia, sed prouidendi beneficio. 164. Nomen & conditionem seruitutis culpa genuit, nõ natura: & prima huius subiectionis causa est peccatum, quia sicut scriptũ est, Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Vn- K de melior est eius status, qui famulatur homini, quàm qui suæ seruit cupiditati. 165. Veri patresfamilias subditis suis tanquam filijs ad colendum & promerendum deum cõsulunt, desiderantes venire ad cælestem domum, vbi imperandi necessarium non sit officium: quo donec veniatur, magis debent patres qui dominantur quàm serui tolerare qui seruiunt. 166. Locus superior, sine quo regi populus non põt, etiam si ita sit tenendus atq; administrãdus vt decet, tũ indecenter appetitur: vnde ociũ sanctum quærat, quærat directionem veritatis, negocium iustum suscipiat necessitas dilectionis. 167. Sicut non est à carne, sed supra carnem quod eam facit viuere, sic nõ est ab anima, sed supra animam quod eã facit viuere beate: quia vt vita carnis anima est, ita beata vita hominis deus est. 168. Iustitia nostra quanuis vera sit, propter verum boni finem ad quem refertur, nõ tamẽ tanta est in hac uita vt potius per remissionem peccatorũ constet q̃ per fidem virtutum. 169. Quandiu vitijs repugnatur, plena non est pax: quia illa quæ resistunt periculo, debellantur prælio: & illa quæ victa sunt, nondum secura triumphantur ocio, sed adhuc solicito premuntur imperio. 170. Mors Prima mors animam nolẽtem tollit à corpore, secunda animam nolentẽ tenet in corpore. Ab vtraq; morte id habetur, vt quod non vult anima de suo corpore patiatur.

171. Incognitis causis operum dũi nonnihil nouimus, cũ scimus non sine ratione omnipotentem facere, verum infirmus humanus animus, rationem non potest reddere. 172. Frustra homo post hoc corpus hic promittit sibi quod in hoc corpore comparare neglexerit. Nemo inuitus bonum facit, etiam si bonũ est quod facit: quia nihil prodest spũs timoris, vbi nõ est spũs charitatis.

173. Sicut in potestatibus societatis humanæ maior potestas minori ad obediendũ præponitur, ita deus omnibus. 174. Beatus qui diligit deum, & amicum in deo, & inimicum propter deum. Solus enim nullum charum amittit, cui omnes in illo chari sunt, qui nunquam ante dimittit te, nisi dimittatur. 175. Manifestum est, q̃n bona sunt quæ corrumpuntur, quæ neq; si bona non essent, corrumpi possent: quia & si sum ma bona essent, incorruptibilia essent: si au M tem nulla bona essent, quod in eis corrumperetur non esset. 176. Cum deus incommutabiliter bonus, omnes fecerit creaturas bonas, nec vlla omnino nisi ab ipso sit creata natura nulla est substantia mali: quia quod authorem deum non habet, non est aliud quàm desiderium vel actio inordinatæ voluntatis. 177. Sicut palato non sano pœna est cibus, qui sano suauis est: & oculis ægris odiosa lux, qua incolumis gaudet obtuitus: ita displicet iniquis iustitia

Quã prior sit natura q̃ vitium.
Deus vniuersi
De cõditione creaturæ
Gene. 1.
De bono & malo amore.
De bono
De vitio naturę
Quid credi debeat.
Deus solus creator.
De ira dei.
1. Re. 15.
De persequentibus Ecclesiã
Rom. 8.
De fine boni, & mali.
De natura.
De animi æqui tate.
De præcepto charitatis.
Dominatus Christianus.
De conditione seruitutis.
Ioan. 8.
K De præ latis.
De regi mine populi.
De vita animæ.
Iustitia imperfecta.
De plẽna pace.
L
Mors prima & secũda.
Occulta dei.
De negligentijs.
De humana societate.
De diligendo deo.
Bonũ in corrupti bile.
M
De incõ mutabiliter bonus deo.
Iustitia
Iniquis

De ęgritudine animi.

Pacis studiū.

Veritas odiosa.

De forti patiētia.

A Ignorātia loq̄x.

De ęternitate.

Non desperandi peccatores.

pax à deo q̄rat

Afflictio piorum.

Pœnitētia.

Præmunitio aduersus pcellas

B Eucharistia.

De lege.

stitia dei, cui si subijcerentur, non conturbarentur. 178. Aegritudo animi rationalis est, cū bonis inferioribus delectatus, supiora nō appetit, & ex parte non amittit. Ideoq; in duas diuiditur voluntates: cunq; vna est, tota nō est: & hoc adest vni q̄d deest alteri. 179 Homini religioso pārū esse debet inimicitias aliorum non excitare, vel agere male loquēdo, nisi etiā eas extinguere studeat bene loquendo. 180. Beata vita est gaudium de veritate, q̄d deus est: sed multis odiosa est, quam audire volunt docentē: & nolentes falli, volunt mēdacia sua veritatē videri. Quibus iuste retribuitur, vt ipsi veritatem non lateant, ipsos aūt lateat veritas. 181. Nemo q̄d tolerat amat, etsi tolerare amat: quia aliud est fortis patiētia, aliud secura fœlicitas. Nō eiusdē est tpalis labor pugnę, & beatitudo victoriæ. 182. Ideo plerunq; in sermone copiosa est egestas humanæ intelligentiæ, q̄a plus loq̄tur inquisitio q̄ inuentio, & lōgior est petitio q̄ impetratio. 183. Vera æternitas dei est, qui solus habet immortalitatē: qm̄ ex nulla specie motūue mutatur, nec temporalis est voluntatis. Non.n. immortalis est voluntas, quæ alia & alia est. 184. Non est desperandum de malis, sed pro ipsis vt boni fiant studiosius supplicandum, q̄a numerus sanctorū semper de numero impiorum auctus est. 185. Quęrens à deo pacē, sit sibi ipse pacatus, ne aliud in ꝓfessione oris, aliud sit in cordis arcano. Nihil.n. prodest hoc esse in corde quod verum est, si hoc dicitur voce q̄d falsum est: quia veritas & credenda est & loquenda. 186. Non quęrat homo, qm̄ in his quæ iuste habet: patitur aliquas aduersitates: per amaritudinē.n. inferiorum docetur amare meliora, ne viator tendēs ad patriā, stabulū pro domo diligat. 187. Bñ currit ad remissionem peccatorū, qui displicet sibi. Apud.n. iustū iudicem & misericordem, qui se accusat, excusat. 188 In tranquillitate pacis comprehendenda est doctrina sapientiæ, quæ inter tribulationum turbines difficulter agnoscitur. Nec facile inueniuntur in aduersitate præsidia, quæ non fuerint in pace quæsita. 189. Ad altare dei inuisibile, quo non accedit iniustus, ille peruenit qui ad hoc præsens iustificatus accedit. Inueniet enim illic vitam suam, qui hic discreuerit causam suam. 190. Finis legis Christus est, in quo lex iustitiæ non consumitur, sed impletur. Omnis.n. perfectio est in ipso, vultra quem nō est quò se spes fidei & charitatis extendat. 191. Nullæ pœnæ graviores sunt, q̄ malę conscię, in qua cū non habetur deus, cōsolatio nō inuenitur: & ideo inuocandus est liberator, vt quē tribulatio exercuit ad cōfessionē, confessio pducat ad veniā. 192. Quid grauius pctō ęgri, q̄ interfectio medici? Sed cū in baptismo hoc dimittitur, quid non dimittitur? 193. Auditor verbi similis debet esse animalibus, q̄ ob hoc quod ruminat munda esse dicuntur: & nō pigeat cogitare de ijs q̄ in aluo cordis accepit, & cū audit, sit similis edenti: cū vero audita in memoriam reuocat, sit similis ruminanti. 194 Rationalis anima est domina corporis sui, quę inferiori non bene imperabit, nisi superiori se deo tota charitatis subiectione seruierit. 195. Sicut terra de cœlo expectat pluuiam & lucem, sic hō ex deo debet expectare misericordiam & veritatem. 196. Gaudendū est bonis ecclesiæ filijs, quia in discretione eorum non fallitur diuina iustitia. Sed non temere congregatos diuidant, quia ipsorum est, velle colligere deum vel separare. 197. Dñs est rerū quas habet qui nulla cupiditate illuditur. Nam qui amore terrenorum obstringitur, nō possidet, sed possidet. 198. Hæreditas in qua Christi cohæredes sumus non minuitur multitudine filiorum, nec fit angustior numerositate cohæredū. Sed tāta est multis, quanta est paucis, tanta singulis, quanta omnibus. 199. Nunq̄ secura esse debet fœlicitas, q̄a periculosiora sunt animo secura q̄ corpori aduersa: prius.n. corrūpūt prospera, vt inueniāt aduersa quē frāgant. 200. Prima salus est declinare peccatum: secunda non desperare de venia. Nā ipse se in æternū perimit, qui apud misericordem iudicem ad penitentiæ remedia non recurrit. 201. Boni latēt, q̄a bonū ipsorū in occulto est, nec visibile est, nec corporale est q̄d diligūt, & tā merita eorū sunt in abscōdito cōstituta q̄ ꝑmia. 202. Nullus bonorū inimicū habet, nisi malū, q̄ ideo eē ꝑmittit, vt aut corrigatur, aut per ipm bonus exerceat. Orādū est ergo ꝓ inimicis, vt aut obtineatur eorum cōuersio, aut in nobis inueniatur diuinæ bonitatis imitatio. 203. Vigor fidei Christianę tribus temporibus initiatur, vespere, mane & meridie. Vespere enim dñs in cruce, mane in resurrectione, meridie in ascensione. Vnū ad patientiā occi si,

De mala conscientia.

Nullum pctm̄ irremissibile.

Rumi-natio.

Anima rectrix.

C

De misericordia dei.

De bonis ecclesię filijs.

Rebus supior.

Ecclesia in pau-cis.

Rom 8.

De fœlicitate.

Pœnitētia.

Bonis q̄ incertū.

Inimicis bene ꝑcādum.

Matt. 5.

D

Fidei gradus.

Afflictio necessaria.

Bona sola.

De fine dir æterna.

Peccato rum remissio.

De veri tate.

Venia.

E

Miser quis. Afflictio necessaria.

De siti bona.

Prosect⁹ bonorū.

Prophetia.

Idola.

Corpora defunctorum.

F

De sitibona.

cisi, aliud ad uitam resuscitati, tertium pertinet ad gloriam maiestatis in patris dextera considentis. 204. Ad hoc excoquunt homines tribulationibus, vt uasa electionis euacuentur nequitia, & impleantur gratia. 205. Potest homo inuitus amittere temporalia bona, nunquā vero nisi uolens peruenit ad uitam æternam. 206. Finis fideliū Christus est, ad quem cum peruenerit currentis intentio, non habet quod possit amplius intristi uenire, sed habet in quo debeat permanere. 207. Melior est tristitia iniqua patiētis, quàm lætitia iniqua facientis. 208. Rerum reuocandus est animus ad recordandum cū cordatio quadam delectatione de præteritis, ne subrepente concupiscentia redeamus corde in Aegyptū. 209. Bonum est à veritate uinci. Ad correptionem superet veritas nolentem. Nā & inuitum ipsa superabit. 210. Pctā siue parua siue magna impunita esse non pñt, quia aut homine penitente, aut in iudicio si deo iudicante plectuntur. Cessat autem vindicta diuina, si conuersio præcurrat humana. Amat enim deus cōfitentibus parcere, & eos qui semetipsos iudicant, nō iudicare. 211. Nullus miser de qualicunque miseria liberatur, nisi qui dei misericordia ꝓuenitur. 212. Fideliter supplicās deo ꝓ necessitatibus huius uitæ misericorditer nō audit. Quid.n. ifirmo utile sit, magis nouit medicus q̄ ægrotus. Si.n. id postulat q̄d deus ꝑcepit & ꝓmittit, fiet omnino q̄d poscit, quia accipiet charitas q̄d parat ueritas. 113. Profectus fideliū sine tentatione nō euenit, nec sibi quisquā innotescit: nisi probationis examine. Nec coronabitur, nisi qui vicerit: nec vincet, nisi qui certauerit: nec certabit, nisi inimicū habēs & tentationi resistēs. 214. Stultus est qui non credit denūciationibus ꝓphetarū in paucis, q̄ restāt, cū videat tā multa cōpleta q̄ tunc nō erāt qm̄ ꝑdicebant implēda. 215. Sic sunt qui colunt idola, quo qui in somnis vident vana. Si aūt euigilet anima ipsorū, intelligit à quo facta sit, & nō colit q̄d ipsa fecit. 216. Omnia corporis nostri quę discreta uel putrefacta vel cōcremata in quasdā dissectorum. soluunt fauillas, deo perire non pūt. In illa .n. elemēta mūdi eūt, vnde sumpta sunt, illa manu quæ donat omnia. 217. Qui desiciunt, tota sua debent sitire substātia, id est, anima & carne: quia etiam deus dat panem suum: id est, verbum veritatis: & carni necessaria deus præbet, quia vtraque ipse pascit qui vtraque fecit. 218. Qui ociosus & quietus non cogitat deū, inter actus multos & laboriosa negocia de illo qūo poterit cogitare? Mediteē ergo quę dei sunt fidelis cum vacat & bene operādi substantiam, ne in actione deficiat. 219. Simulata innocē tia, non est innocentia. Simulata ęquitas, nō est æquitas, sed duplicat peccatum in quo & iniquitas & simulatio est. 220. Anima recedēs à luce iustitię, quāto magis q̄rit, q̄d inueniat cōtra iustitiā, tanto plus repellit à lumine veritatis, & in tenebrosa demergit.

Meditatio.

Hypocrisis.

Lux.

221. Duas in toto mūdo ciuitates, faciūt duo amores. Hierusalem facit amor dei Babyloniam facit amor seculi. Interroget ergo se quisq; & inueniet vñ sit ciuis. 222. Omne præceptum dei leue est amanti. Nec ob aliud intelligitur dictum, Onus meum leue est: nisi quia per spm̄sctm̄ diffunditur charitas in cordibus nostris, vt diligendo liberaliter faciamus quia quod quis timendo facit, seruiliter facit. Nec est animus rectus qñ mallet si fieri posset, id quod rectū est nō iuberi. 223. Plenitudo legis ē charitas, quia per charitatem lex impletur, non per timorem, intantum.n. fiunt mandata in iustitiæ inquantum adiuuat spiritus gratiæ. 224. Non sunt bona opera nisi quæ per fidem & dilectionem fiunt, quia alterū sine altero nullis virtutis fructum parit. 225. Ab eo quod formauit deus, mutatus est Adam, sed in peius propter iniquitatē suam. Ab eo q̄ operata est iniquitas, mutātur fideles, sed in melius per gratiam dei. Illa ergo mutatio fuit pręuaricatoris primi, hæc mutatio est dexteræ excelsi. 226. In præsenti vita & delitiæ temporales dulces sunt, & tēporales tribulationes amarę sunt. Sed qui non bibat tribulationis poculum, metuens ignem gehēnarū? Et quis non contēnat dulcedinem seculi, inhians bonis vitæ æternæ? 227. In trinitate diuina tāta est substantiæ vnitas, vt æqualitatem teneat, pluralitatem non recipiat. 228. Omnia per verbum facta sunt, & sine ipso factū est nihil. Cum itaq; vniuersæ naturæ per verbum dei factæ sunt, iniquitas per ipsum facta non est, quia iniquitas nulla substantia est, & peccatum non est natura sed vitium naturæ, id appetens q̄d non est ordinis sui.

Adę lapsus & reparatio.

Psal. 76.

Præmia diuersa.

De trisiitate.

Peccatū nihil.

Ioan. 1.

H

Tyrannis sataną.

229. Sublatū est diabolo iniqtate sua vicio, non quod nō habuit propriū, sed quod rapuerat alienum. Auferendo enim Christus de magna domo eius quæ perierant,

non

nō furtuū fecerit,sed furtū recepit. 230.
Peruersitas. Tunc hominem cōcludit profunditatis iniquitas,qū non solum immersus peccatis iacet,sed etiā volens ea defendere perdit confessionem, & aditum cōfessionis. 231.
Afflictio Quando deus permittit aut facit vt aliqua tribulatione vexemur,tunc misericors est: quia excitās fidem & differēs in opere, nō auxiliū negat, sed desiderū mouet. 232.
Paupertas piorum. Diuites Christiani si ueri Christiani sunt prorsus pauperes sunt, & in comparatione cœlestium bonorum quæ sperant oē aurū suum arenā deputant,quia ibi quisq; habet
Fides Abrahæ diuitias suas,vbi delectationē. 233. Fides
Perseuerantia. Abrahæ, semen est Abrahæ. Proinde qui ptinet ad credulitatis similitudinē,ipsi pertinent ad hæredum promissionē. 234. Nemo fidelium quanuis multum profecerit, dicat,sufficit mihi. Qui enim hoc dixerit,
I remansit & hæsit in via ante finem,qui nō
Conuersio. perseuerauerit vsq; in finē. 235. Nullus in deo locus est, nec est quo fugiatur ab ipso, nisi ad ipsum. Qui vult euadere offen-
Vita animæ. sum, confugiat ad placatum. 236. Duæ vitæ sunt:vna corporis,altera animæ.Sicut vita corporis,anima: ita uita animæ,deus. Et quomodo si anima deserat,moritur corpus:sic anima moritur, si deserat Christus.
237.A quo habet homo vt sit, apud illū
Obediētia. habet, vt ei bene sit. 238. Perfecte deus euidenterq; monstrauit quantum sit bonū obedientia, cum hominem paradiso positū ab ea re prohibuit, quæ non erant mala. Sola ibi obedientia potuit tenere palmam,
Correptio. sola incidit in pœnam. 239. Interdum deus per malos erudit bonos,& per temporalem potentiam damnandorum exercet di
Confessio. sciplinam liberandorum. 240.Apud misericordiam dei plurimum valet confessio pœnitentis, qua facit peccator confitendo propitium, qué negando non facit nesciū.
Sciētia. 241.Humilium virtus est de scientia nō gloriari, quia communis est omnibus sicut lucis,ita participatio veritatis. 242. Nō caret regia potestate, qui corpori suo nouerit rationabiliter imperare. Vere enim dam
nator est terræ, qui carnem suam regis legi
K bus disciplinæ. 243. Quantum ad operā attinet quæ forinsecus aguntur, & qui ti
Pœna, & iustitia. met pœnam, & qui facit iustitiam, non faciunt contra mandatum:& ideo quidem pares sunt manu, sed dispares corde: similes actione: dissimiles voluntate. 244. Hoc ab homine colitur quod diligit. Vnde quia deus omnibus rebus maior & melior inuēnit, plus omnibus diligendus est vt colat. Quid diligat.
245. Rectum cor cum deo est, quando
pp deum quæritur deus. 246. De bene- Beneuo
uolentia est,non de malitia,cum lætatur in lentia.
stus in impios processisse vindictā: quia nō ei exitium peccatoris placet, quem voluit corrigi,sed iustitia dei qua facit multos posse cōuerti. 247.Nō vincit in bono malū, Simula-
qui in superficie bonus est,& in alto malus: tio.
& opere parcens,corde sæuiens, manu mitis, voluntate crudelis. 248. Ad oē opus Opus
bonum amor ducit & timor dei. Ad oē pec amoris,
catum amor ducit & timor mundi. Vt ap- & timo-
prehendatur bonum & declinetur malum, ris.
discernendū est quid diligi debeat, & quid timeri. 249. Nulla infœlicitas frangit, Fœlici-
quem nulla fœlicitas corrumpit. 250. tas.
Dives qui talis est vt contemnat in se quic- Dives.
quid illud est vnde inflari superba solet,
pauper est dei. 251.Ascensionum ad deū Ascen-
gradus,sunt pietatis affectus. Iter tuum, est sus ad
tua voluntas.amando accedis,negligēdo re- deum.
cedis:cōstitutus in terra,deo iungeris,quia L
q̄ deo chara sunt diligis. 252.Deus cū ma Preces.
le aliquid poscit,dādo irascit, nō dando misereret. 253.Incredibile est nō mentiri hominem ne capiatur,qui mentitur vt capiat.
254.Quanuis omnis qui mentitur velit Menda-
celare quod verum est, non tamen omnis cium.
qui vult celare verum, mentitur. Plerunque enim non fallendo vera occultamus, sed tacēdo. Non enim mentitus est,qui ait, multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. 255. In primo homine Ioā.16.
patuit, quod hominis arbitrium valeret ad Arbi-
mortem. In secunda autem, q̄ dei adiu- trium.
torium valeret ad vitam. Primus enim homo,non nisi hō: secundus vero hō,deus & homo. P̄ctm ergo factum est relicto deo,iu
stitia non fit sine deo. 256.Legis litera, Lex, &
quæ docet non esse peccandum, si spiritus peccatū.
viuificator desit, occidit: Scire.n.p̄ctm potius facit q̄ cauere,& ideo magis augeri q̄
minui,qui malæ cōcupiscētiæ & p̄uaricatio
legis accedit. 257.Mandatū dei si timore Mandā-
potius pœnæ q̄ amore iustitiæ fit,seruiliter, tum.
non liberaliter fit:& ideo nō fit:Non enim
eius fructus bonus est q̄ nō de charitate p̄-
cedit. 258. Lux dei secundū naturā est: M
& cū homines quæ legis sunt faciunt, natu Lex.
raliter faciunt superato vitio,quod nec præ Rom.2.
sidium legis abstulerat. Cum itaque per
gr̄am lex dei in cordibus scribitur, quæ legis

gis sunt naturaliter fiunt:non quia per natu
rā præuenta sit gratia, sed quia per gratiam
Glorian reparata est natura. 259. Nemo ex eo qđ
dum in videtur habere,glorietur quasi nō acceperit,
deo. & ideo putet se accepisse, quia litera extrin-
1.Co.3. secus, vel vt legeret apparuit,vel vt audiret
insonuit.Nā si per legē iustitia,ergo Chr̄us
Gala. 2. gratis mortuus est. Ascendēs in altū capti-
Psal.67. uā duxit captiuitatē,dedit dona hominibus.
Inde habet quæcunq; habet. Quisquis autē
inde se habere negat, aut non habet, aut id
Inobe- quod habet auferetur ab eo. 260.Homo
dientia. factus erat immortalis,deus esse voluit:non perdidit q̄ homo erat,sed p̄didit q̄ immortalis erat,& de inobedientiæ superbia cōtracta est pœna naturæ. 261.Laus fidei est
Fides. non visa credere, præmiū erit creditorū ade
Cōtem ptione gaudere. 262.Sicut lac nō transit
platio. nisi per carnem,vt paruulum pascat qui panem edere non potest: sic nisi sapientia dei, quæ panis est angelorum,ad homines digna
A retur venire per carnē,nemo ad verbi diuinitatē contemplandā posset accedere. Quia ergo lux à tenebris non poterat comprehendi, ipsa lux mortalitatem subijt tenebrarū, & per similitudinem carnis peccati partici-
Bona fa pationē dedit luminis veri. 263.Odor bo
ma. nus fama bona ē,quā quisq; bonæ vitæ operibus hauritidū Chr̄i vestigia sequit, pedes quodāmodo eius precioſi vnguenti odore
Cupidi- perfundit. 264.Nō est in carendo diffi-
tas. cultas,nisi cū ē in habendo cupiditas,& ideo id solū recte diligitur quod nunquā b̄n amit
Eloquē- titur. 265.Qui affluit insipiēti eloquētia,
tia insi- tanto magis cauendus est,quāto magis ab eo
pientis. in ijs quæ audire inutile est,delectatur audi
Ingē- tor,& eū quē ornare dicere audiuit, & vere
nium. dicere existimat. 266.Bonorū ingeniorū clara est indoles, in verbis differentiū verū amare,non verba. Quid.n.prodest clauis aurea, si aperire quod volumus non pōt? Aut quid obest lignea, si hoc pōt,qū nihil quærimus,nisi patere quod clausum est? 267.
Peccator. Omnis peccator inquantū peccator, nō est diligendus,& omnis hō inquantū hō diligēdus ē p̄ deū, deus vero p̄ seipsum,à quo oēs h̄nt qui eū diligunt, & q̄ sunt, & q̄ eū
Incōmu diligunt. 268.Dns ait, Ego sum via veri-
tabile bo tas & vita:Hoc est,per me venit,ad me per-
num. uenitur,in me manet.Cū.n.ad ipsum peruIoā.14. nitur,ēt ad p̄em peruenit,q̄a per æqualē il
B le cui æqualis est cognoscitur,vinciente atq; glutinante nos spūsancto, vt in summo atq; incommutabili bono sine fine maneamus,

269.Multos aūt inuenimus q̄ fallere ve- Fallacia.
lint,qui aūt falli,neminē. Cū vero hoc sciēs
faciat alius,alius nesciēs patiatur,satis appa-
ret in vna eadēq; re illū qui fallitur eo qui
mentitur esse meliorē, qūquidē pati melius
est iniquitatē,q̄ facere. 270. Inter t̄palia Aeterna
atq; æterna hoc interest, q̄ t̄palia plus dili- bona, &
gantur antequā habeantur, vilescunt autē tempora
cū aduenerint.Nō.n.satiant animū,nisi in- lia.
corruptibilis gaudij vera & certa æternitas.
Aeternū vero ardentius diligitur adeptū q̄
desideratum. Nemo.n.plus de illo æstimat
q̄ se habet, ne fiat vilius quod paratum est
amplius.Sed tanta ibi est excellentia,ut mul
to plus sit adeptura charitas,q̄ fides credidit
vel & spes desiderauit. 271.Qui in scri- Fames
pturis sanctis nō inueniunt charitatē quam spirita-
quærunt,fame laborant: qui aūt nō quærūt lis.
quod in prōptu h̄nt,fastidij languores marcescunt: & par vtrorunq; periculū est,dum
sapientiæ cibū,& illis obcæcatio, & his inedia subtrahit. 272.Non sunt cōdignæ pas Toleran
siones huius t̄pis ad superuenturam gloriā tia.
q̄ reuelabitur in nobis.Sæuiat & fremat mū Rom.8.
dus,increpet linguis,coruscet armis,q̄ quid C
fecerit, quantulum erit ad illud quod accepturi sumus? Appendo quod patior contra
id quod spero:hoc quidē sentio,illud spero,
& tū incōparabiliter maius est quod sperat
q̄ quod aufertur. Quicquid est quod cōtra
Chr̄i nomē sæuit,si pōt vinci,tolerabile est:
si non potest, proficit præmio citius consequendo: & fidelis sine t̄palis mali transit in
perceptionē ēterni boni. 273.Cū in duo Chari-
bus præceptis charitatis tota lex pendeat & tas.
Prophetę,quanto maius est Euangeliū quo Mat.22.
lex non soluitur, sed adimpletur, & de quo
dns dicit, Mandatum nouum do vobis, vt Ioā.13.
diligatis inuicem? Charitas enim innouat
homines, & sicut malignitas veteres,ita dilectio nouos facit. 274.Quando corri- Flagella
pit deus genus humanum, & flagellis piæ dei.
castigationis exagitat, exercet ante iudiciū
disciplinam,& plerunq; diligit quem flagellat, nolens inuenire quem damnet. Flagel- Pro.20.
lat autem iustos simul & iniustos, quia nemo qui possit gloriari mundum se habere
cor,aut mundum se esse à peccato. Ita de gratia misericordiæ eius veniunt etiam coronę
iustorū. 275.Labor piorū exercitatio est, Passio-
non dānatio. Nec.n.cōturbari debemus,cū nes.
aliquis sanctus grauia & indigna perpetit,
si obliti non sumus quæ pertulerit iustus iustorū,sanctus q̄; sanctorum,cuius passio oēs D
superat

superat passiones, quia cum authore vni-
Origina le pecc- uersitatis nulla cuiusquam est comparatio
tum. creaturæ. 276. Miseria generis humani,
cuius nullum hominum ab exortu vsq; ad
obitum vide nus alienum, non pertineret
ad iustum omnipotentis iudiciũ, si non esset
Prouidẽ originale pctũ. 277. Creatoris omnipotẽ-
tia dei. tis omnipotentia est causa subsistẽdi omni
creaturæ: quæ virtus si ab eis quæ condidit
regendis aliqñ cessaret, simul omnium rerũ
Ioan.5. species & natura concideret. Proinde quod
dñs ait, Pater meus vsq; nunc operatur:
quandam continuationem operis eius qua
simul omnia continet atque administrat
oñdit. In quo etiam opere sapientia eius p-
Sapiẽ.8. seuerat, de qua dicitur, Pertingit à fine vsq;
ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Idem etiam Apostolus sentit, cum Athenien sibus ꝓdicans ait, In quo viuimus,
Acto.17. mouemur & sumus, quia si opus suum rebus creatis subtraheret, nec viuere, nec moueri, nec esse possemus. Et ideo sic deus intelligendus est requieuisse ab omnibus operibus suis, vt iam nullã nouã conderet creaturam, non ut conditas continere & guber-
Sabbatũ nare cessaret. 278. Obseruatione sabbati,
quæ uacatione unius diei figurabatur ablata, perpetuum sabbatum obseruat, qui spe futuræ quietis sanctis operibus intẽtus, nec
E in ipsis actibus suis, quasi de proprijs, & de ijs quæ non acceperit, gloriatur, & illum in se operari cognoscit q̃ similiter operatur &
Req̃es. operando quietus est. 279. Requies dei re-
dei. cte intelligentibus ea est, quæ nullius indiget bono, Et ideo certa requies nobis in deo est, quia betificamur bono quod ipse est, nõ
Gene.1. ipse eo quod nos sumus. Nam & nos aliqd̃ bonum ab ipso sumus, qui fecit omnia bona ualde, in quibus fecit & nos. Porrò alia res bona ꝑter ipsum nulla est quam ipse nõ fecit, ac per hoc nullo bono alieno eget, qui
Tẽporũ bono quod fecit non eget. 280. Facta crea-
initium. tura, motibus cœperunt currere tempora. Vnde añ creaturam frustra tempora requiruntur, quasi possint inueniri ante ipsa t̃pa. Motus .n. si nullus esset uel spiritalis uel corporalis creaturæ, quo per præsens præteritis futura succederent, tempus nullum omnino esset. Moueri autem creatura non utiq; posset si non esset. potius ergo tempus à creatura q̃ creatura cæpit ex tempore, utrunq; aũt ex deo Ex ipso. n. & per ipsum
Rom.11. & in ipso sunt omnia. 281. Cum saluator
Omnia dicat unum passerem non cadere in terram sine uoluntate dei: & ꝙ fœnum agri quod dei arb
post paululum mittendum est in clibanum, trio regi
ipse tñ formet ac uestiat, sic confirmat non Mat.10.
solum istam partem mundi rebus deputatã, Matt.6.
uerum etiam uilissimas abiectissimasq; particulas diuina ꝓuidentia regi, ne fortuitis
perturbari motibus ea quorum causas com- F
prehendere non possumus æstimemus 282 Anima
Anima rationalis in ea debet regi, quæ spi- rationa-
ritalium natura maxime excellunt, & quæ lis.
sursum sunt sapiunt, nõ q̃ super terrã 283. Miracu-
Naturarum conditor deus nihil in miracu- la.
lis contra naturam facit, nec quod nouũ est consuetudini, repugn s est rõni. Nobis ergo uidentur contra naturam insolita, q̃bus
aliter naturæ cursus innotuit: non aũt deo,
cum hoc est natura qd̃ fecerit. 284. Omne Corpo-
corpus in oẽ corpus posse mutari credibile rũ mu-
est: qd̃libet autem corpus in animam ratio- tatio.
nalem posse conuerti, credere absurdũ est.
Qñ deus sic est ops ut nunq̃ suæ rationis
instituta conuellat. 285. Sicut aer ex præ- Meritũ
senti lumine non factus est lucidus, sed fit:
quia si factus esset, non aũt fieret, etiam absente lumine lucidus permaneret: Sic homo
ꝑsente deo illuminatur, absente autẽ tenebratur, a quo non locorum interuallis, sed
uoluntatis auersione discedit. 286. Ma- Obedi-
gna est utilitas hominis, iubenti deo, etiam entia.
incognita ratione iussionis, seruire: Iubendo enim deus utile facit quicquid iubere
uoluerit: de quo metuendum non est, ne nõ
ꝑfutura præcipiat: nec fieri põt, ut uolũtas
ꝑpria non grãdi ruinæ põdere sup hominẽ
cadat, si eam uoluntati superioris extollendo præponat. 287. Quàm excellens bonũ G
natura humana sit, hoc maxime apparet, ꝙ Excellẽ
datum ipsi sit ut possit summi & incõmu- tia hu-
tabilis boni adhærere naturæ. Quòd si no- manæ
luerit, bono se priuat, & hoc ei malum est. naturæ.
Vñ per iustitiam dei, etiam cruciatus consequetur. Quid.n. tam iniquum, q̃ ut desertori boni bñ sit? Aliquando amissi superioris boni non sentitur malum, dum hẽt qd̃
est amatum inferius bonum. Sed diuina iustitia est, ut qui uoluntate amisit quod amare debuit, amittat cum dolor quod amauit,
& naturarum creator ubiq; laudetur. Adhuc.n. bonum est quod dolet amissum bonum: Nam nisi aliquod bonum remansisset
in natura, nullius amissi boni dolor esset in Potestas
pœna. 288. Nocendi cupiditas potest esse nocẽdi.
à suo cuiq; animo praua. Non est aũt potestas nisi à deo, & hæc abdita altaq; eius
iustitia,

Ro. 13. iustitia, qm̃ nõ ẽ iniqtas apud deũ. 289.
Deus summũ bonum. Quantũ & quale bonum sit deus ẽt ex hoc
cuidẽter oñditur, ꝙ nulli à deo recedẽti bñ
est: qa & q̃ gaudent in mortiferis uoluptatibus, sine doloris timore esse nõ pñt. Et q̃
omnino malũ defectionis suæ maiore super
biæ tumore nõ sentiunt, alijs qui hoc discernere nouerunt quãta sit miseria apparet: vt
H si nolint recipere medicinã, tãta diuitandi
Nulla valeant ad exẽplũ quæ pñt habere. 290.
creatura Sicut vera rõ docet, meliore esse creaturã
mala quam prorsus nihil delectat illicitũ: ita eadẽ rõ docet ẽt illã bonã esse, q̃ in ptate habet illicitã delectationem ita cohibere, vt nõ
solum de cæteris licitis rectẽq; factis, verun
etiam de ipsius praue delectationis coertio
Opera ne lẽtet. 291. Magna opera dñi, exquisita
dei. in omnes voluntates eius, Pꝛeuidet bonos
Ps. 110. futuros, & creat: præuidet malos futuros & creat: seipsum ad fruẽdũ ꝑbet bonis, multa bonorũ suorũ largiens, ẽt malis misericorditer ignoscẽs, iuste vlciscens: nihil metuẽs
de cuiusquã malitia, nihil indigens de cuiusquam iustitia: nihil sibi consulens de operibus bonorũ, consulent aũt bonis de pœnis
Super- malorũ. 292. Cũ superbia sit amor excel
bia & in lentiæ propriæ, inuidentia vero sit odium
uidia. fœlicitatis alienæ, quod vnde nascat in prõptu est. Amando.n. quisque excellentiam
suam, vel paribus inuidet ꝙ ei coæquẽtur,
vel inferioribus ne sibi coæquentur, uel superioribus ꝙ eis non coæquet. Superbien-
Colo.2. do ergo quisq; inuidus, nõ inuidendo super
Plenitu bus est. 293. Plenitudo diuinitatis dicta
do diui- est in Chro corporaliter habitare, non quia
nitatis diuinitas corpus est, sed quia sacra veteris te
in Chri stamenti appellantur vmbæ futuri. Propter
sto. vmbrarum comparationem corporaliter
Heb.10 dicta est in Christo plenitudo diuinitatis
I habitare, ꝙ in illo impleantur omnia quæ in illis vmbris figurata sunt, ac sic quodammodo vmbrarũ præcedentiũ ipse sit corpus
hoc est figurarũ & significationũ illarũ ipse sit veritas. 294. Actio in hac vita pia
Pugna est, deũ colore & eius gra cõtra vitia interna pugare: eisq; vsq; ad illicita instigãtibus
contra vitia. cogitationibus nõ cedere: & vbi cedit indulgẽtiã, atq; ut nõ cedaẽ adiutoriũ dei affectu religiosæ pietatis exposcere. In paradiso si
nemo peccasset, nõ eẽt actio pietatis expugnare vitia: quia fꝛlicitatis esset mãsio vitia
Fortitu- nõ hre. 295. Fortitudinẽ gentiliũ mũdana cupiditas, fortitudinẽ aũt Christianorũ
do. dei charitas facit quę diffusa est in cordibus nris, per spm̃sctm̃ qui datus est nobis, nõ ꝑ
voluntatis arbitriũ qd̃ est à nobis. 296. Rom.5.
Nõ põt esse ullũ malũ, nisi in aliquo bono: Vitium
quia nõ põt esse nisi in aliqua natura. Ois non nisi
aũt natura, inquãtũ natura, bona ẽ. 297. in bono.
Debeẽ merces bonis operibus si fiant, sed Gratia.
gra q̃ nõ debeẽ ꝓcedit vt fiant. 298. Cir- Circun-
cũcisio carnis lege ꝓcepta est, qa nõ posset cisio, &
melius ꝑ Xpm significari regeneratiõis au baptis-
thorẽ tolli originale pctm̃. Cũ ꝓputio quip- mus.
pe omnis hõ nascit, quẽadmodũ cũ origina Gen.17.
li pctõ. Et die octauo lex circũcidi carnem
ꝓcepit, quia Chrs die dñico resurrexit qui K
post septimũ sabbati octauus est. Et circũcisus ꝓputiatũ gignit, traijciẽs in illũ quo ipse iã carnit: sicut baptizatus in filiũ quẽ genuerat carne, reatũ traijcit originis quo ipse iã liber est. 299. Primus hõ Adam sic Adę
olim defunctus est, vt tñ post illũ secũdus duo.
hõ sit Xps, cũ tot milia hominũ inter illũ et
hũc orta sint: & ideo manifestũ est ꝓtinere
ad illũ oẽm qui ex illa successione propaga
tus nascit, sicut ad istũ ꝓtinet omnis q̃ gratiæ largitate in illo renascit. Vñ fit vt totũ
genus humanũ quodãmodo sint homines,
primus & scdus. 300. Nullo mõ iudicia Iudicia
dei cõparãda sunt iudicijs hominũ, quia nõ dei.
dubitãdũ est esse iustũ ẽt qñ facit qd̃ homi
nibus videt iniustũ. 301. Iustus ex deo, Natiui-
nõ ex hominibus nascit, qm̃ renascendo, nõ tas iusto
nascendo fit iustus. Vñ etiam renati filij dei rum.
vocant. 302. Natura humana etsi mala ẽ, Naturę
quia uitiata est, nõ tñ malũ est, quia natura humanę
est: sine quo bono nullũ põt esse vitiũ, quã- æquali-
uis sine vitio posit esse vel nũquã vitiata tas.
vel sanata natura. 303. Iustũ dei iudiciũ Mors
est, vt peccato suo quisq; pereat, cum deus peccato-
peccatum non faciat, sicut mortẽ nõ fecit: et rum.
tamẽ quem dignũ morte sensit, occidit. Vñ Sapiẽ.1.
legit, Mors & vita à deo est. Quæ duo in- Eccl.11
ter se contraria profecto videt quisquis ab L
operibus diuinis iudicia diuina discernit: Pœna
quia aliud est creando non instituisse mor- peccati
talem, aliud iudicando pletere peccatorem. Sapiẽ.9.
304. Deus quidem mundum fecit & cor Gala 5.
pora prorsus omnia. Sed vt corpus corruptibile aggrauet animã, & caro cõcupiscat
aduersus spiritum, non est præcedens natura hominis instituti, sed consequens pœna
peccati. 305. Quantislibet uitijs turpeẽ Institu-
natura quæcunque institutio eius semper tio.
est bona. Nam sicut institutio corporis bona est, etiam quando nascitur morbidus, &
institutio animi bona est, & quando nasci-

tur fatus, ſic inſtitutio ipſius hominus bona eſt qñ naſcitur originalis peccati obnoxius. 306. Sicut quidã parentes aggrauãt peccati originale pctm, ita quidã releuãt: ſed nullus tollit, niſi ille de quo dictum eſt, Ecce agnus dei, ecce qui tollit pctã mũdi: cui nullum bonũ hominis impoſsibile, nullum malũ inſanabile. 307. Non ad merita hominũ, ſed ad dei miſericordiã ptinet, cum ex illa maſſa primi hominis, cui mors merito debetur, quiſq; liberat, Nõ eſt.n. iniq tas apud deũ, quia in remittẽte nõ eſt exigẽdũ qđ debet iniuſtus. Et ibi gratuita eſt indulgẽtia, vbi M iuſta poſſet eſſe vindicta. Natura humana & ſi in illa integritate in qua cõdita eſt maneret, nullo mõ ſeipſam creatore ſuo nõ adiuuãte ſeruaret. Vñ cum ſine dei gratia ſalutem nõ poſſet ſeruare quã accepit, quõ ſine dei gra pót recuperare qđ ꝓdidit? 308. Inexcuſabilis eſt omnis peccator, vel origi nis reatu, vel additamẽto propriæ voluntatis, ſiue qui nouit, ſiue qui ignorat: ſiue qui indicat, ſiue q nõ indicat: quia & ipſa ignorantia in eis qui intelligere noluerunt, ſine dubitatione pctũ eſt: in eis aũt qui non potuerunt, pœna peccati. Ergo in vtriſq; non eſt excuſatio, ſed iuſta dãnatio. 309. Plus enim proculdubio eſt agi q̃ regi: qui.n. regitur, aliquid agit, & ideo regit vt recte agat. Qui aũt agit, agere ipſe aliquid uix intelligitur. Et tm præſtat uoluntatibus noſtris gra Saluatoris, vt nõ dubitet Apoſtolus dicere, Quotquot ſpũ dei aguñt, hi filij dei ſunt. Nec aliquid in nobis libere volũtas melius agere põt, q̃ vt illi ſe cõmẽdet qui male agere nõ põt. 310. Liberari à corpore mortis huius omni ſanato lãguore cõcupiſcẽtię carnis, eſt nõ ad pœnã corpus recipere, ſed ad gloriã. 311. Multa bona facit deus in homine q̃ nõ facit hõ: nulla vero facit hõ quæ deus non facit vt facit homo. 312. Iuſtitia ſecundũ quam iuſtus ex fide viuit, qñ A per ſpiritum gratiæ homini ex deo vera iuſtitia eſt: q̃ licet non immerito in aliquibus iuſtis pro huius vitæ capacitate perfecta dicatur, parua tamen eſt ad illã magnã quam capit æqualitas angelorũ: quã Paulus quia nondum habebat propter illã q̃ iam inerat, perfectum: & propter iſtam quæ adhuc deerat, imperfectũ eſſe dicebat. Sed planè minor iuſtitia iſta facit meritum, maior illa facit præmium. Vnde qui iſtam non ſequitur, illam non aſſequetur. 313. De vno ſolo mediator dei & hominũ homine Chriſto Ieſu fides catholica nouit, q̃ pro nobis mortem, id eſt, peccati pœnã ſine peccato ſubire dignatus eſt. Sicut.n. ſolus ideo factus eſt hominis filius q̃ habuit ſine meritis pœnam, ſic nos per illũ ſine bonis meritis gratiã. Quia ſicut nobis nõ debebatur aliquid boni, ita nec illi aliquid mali. Commendãs ergo dilectionẽ ſuam in eos quibus daturus erat indebitam vitam pati pro eis indebitam mortem voluit. 314. Sicut eis qui volentes in lege iuſtificari, à gra excidẽrũt, & verisime dicit Apoſtolus, Si ex lege iuſtitia eſt, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt: ſic eis qui gratiam cõmendant præcepit fides Chriſti, fidem autẽ Chriſti putant eſſe naturam veriſime dr, Si per naturam iuſtitia eſt, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Iam B hoc.n. lex erat & nõ iuſtificabat: iam hoc erat & natura, & nõ iuſtificabat. Ideo Chriſtus non gratis mortuus eſt, vt & lex ꝑ illũ impleretur, qui dixit, Non veni ſoluere lẽgem, ſed adimplere: & natura per Adã, perdita, per illum repararetur qui dixit, veniſe ſe quærere & ſaluare qđ perierat. 315. Miſeri-- Poſſe habere fidem ſicut poſſe habere charitatem, eſt naturæ hominum. Habere aũt & iudifidem, ſicut habere charitatem, gratiæ eſt fidelium. Sed cum voluntas credendi aliꝭ præparetur, aliꝭ non ꝓparetur à domino, diſcernẽdũ eſt q̃ deueniat de miſericordia eius, quid de iudicio. Vniuerſę enim viæ domine miſericordia & veritas. Inueſtigabiles aũt ſunt viæ ipſius. Inueſtigabilis igitur & miſericordia qua gratis liberat, & veritas qua iuſte iudicat. 316. Nemo exigit quicquã ad id in quo ipſe eſt, niſi aliquantulũ ad id in quo eſt deſcendat. 317. Quas vires nõ gloria cendi habeat humanæ gloriæ amor, nõ ſentit niſi qui ei bellũ indixerit: quia ſi cuiquã facile eſt laudẽ nõ cupere dũ negat, difficile eſt ea nõ delectari cum offert. 218. Oẽs mundi opes contẽnit, qui nõ ſolũ quãtũ potuit, ſed et quãtũ voluit habere cõtẽnit. In quo cauẽdũ eſt, ne ſurrepat elatio, Vtilius n. terrena opulẽtia humiliter retinẽt, q̃ ſuperbe relinq̃tur. 319. Nulli iraſcẽti videtur ira ſua iniuſta. Vñ ab omni indignatiõe cito redeũdũ eſt ad mãſuetudinis lenitatẽ. Nã ꝑtinax motus facile in eius ẽdiũ trãſit, cui nõ celeriter ignoſcit. 320 Qui dedit legẽ ipſe dedit & gratiã: ſed legẽ ꝑ ſeruum miſit, cum gratia ipſe deſcẽdit: ut quia lex oñdit pctã, non tollit, volẽtes ſuis viribus legẽ exequi nec valẽtes, coganẽ ad gram: q̃ &

Psal. 24.

Natura

Gala. 2.

C

Matt. 5.
Luc. 19.

D

Sabbatũ & impoſsibilitatis morbũ, & inobedientiæ aufert reatũ. 321. Verũ ſabbatũ Chriſtianus obſeruat, abſtinens ſe ab omni opere ſeruili. i. à peccato, qñ qui facit peccatũ, ſeruus eſt peccati. 322. Nemo habet de ſuo, niſi peccatũ & mendaciũ. Si quid aũt hõ habet veritatis atq; iuſtitiæ, ab illo fonte eſt quem debemus ſitire in hac eremo, vt ex eo quaſi quibuſdam guttis irrorati, non deficiamus in via. 323. Quod pater cum Chriſto facit, Chriſtus facit: & qđ Chr̃s cũ patre facit pr̃ facit: nec ſeorſum facit, nec ſeorſum aliquid agit inſeparabilis charitas, ſicut ipſe dñs dicit, Ego & pater unũ ſumus. 324. Regenerationis gratiã ita etiam hi non minuunt qui eius dona nõ ſeruant, ſicut lucis nitorẽ loca immunda nõ polluunt. Qui ergo gaudes baptiſmi ꝓceptione, viue in noui hominis ſanctitate: & tenens fidem quæ per dilectionẽ operat, habe bonũ quod nondum habes, vt proſit tibi bonũ qđ habes. 325. Sic eſt veritas Chr̃s, vt totum verũ accipiat in Chr̃o: verũ verbũ dei, deus æqualis patri, vera anima, vera caro: verus hõ, verus deus: vera natiuitas, vera paſsio: vera mors, vera reſurrectio. Si aliquid horum dixeris falſum, intrat putredo: de veneno ſerpentis naſcuntur vermes mendaciorum, & nihil integrum remanebit: quia vbi fuerit falſi alicuius corruptio, ibi veritatis integritas non erit. 326. Tanta eſt charitas, quæ ſi deſit, fruſtra habentur cætera, ſi aſsit habentur omnia. 317. Reliquit Chriſtus patrẽ, quia cũ in forma dei eſſet, non rapinã arbitratus eſt eſſe ſe æqualẽ deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formã ſerui accipiens. Hoc eſt.n. reliquit patrẽ, nõ quia deſerit & receſsit à patre, ſed q̃a nõ in ea forma apparuit hominibus in qua æqualis eſt patri. Reliquit aũt matrẽ, relinquendo ſynagogã Iudæorum, de qua ſecũdm carnẽ natus eſt, inhærendo Eccleſiæ, quam ex omnibus gentibus congregauit. 328. Dormit Adã vt fiat Eua de latere, moritur Chriſtus vt fiat Eccleſia. Dormiẽte Adã fit Eua de latere, Mortuo Chr̃o lancea perforatur latus, vt ſupereffluant ſacramenta quibus formet Eccleſia. Vñ Apoſtolus, ipſum Adã dicit formam futuri, Quia ſicut in Adam oẽs moriuntur, ita in Chriſto omnes uiuificabuntur. 328. Deus homo factus eſt, quid facturus eſt hõ propter quem deus factus eſt hõ? 330. Vna eſt natiuitas de terra, alia de cœlo eſt: vna eſt de carne, alia de ſpũ: vna eſt de ęternitate, alia de mortalitate: vna eſt de maſculo & fœmina, alia eſt de deo & Eccleſia. Et ipſæ duæ ſingulares ſunt. Qũo ergo vterus non poteſt repeti, ita nec baptiſmus. 331. In viſibilia attendas, nec panis eſt deus, nec aqua eſt deus, nec lux iſta eſt deus, nec veſtis eſt deus, nec domus iſta eſt deus. Omnia.n. hæc viſibilia ſunt & ſingula ſunt. Quod enim eſt panis, non hoc eſt aqua: & quod eſt veſtis, nõ hoc eſt domus: & quod ſunt iſta, nõ hoc eſt deus: viſibilia.n. ſunt. Deus aũt totũ tibi eſt quod recte deſideras, & omnium bonorũ varietas uno fonte perfundit qñ cum ſua tribuit, ſeipſum ſub diuerſis munerũ ſuorũ nominibus impertit. 332. Anima carnalia appetens, fœminæ cõparatur nõ habenti rectorẽ uirũ, qui eſt intellectus, cuius eam oportet ſapientia gubernare: non quaſi aliud ſit q̃ anima, ſed quia obtuitus quidam occultus ſit animæ. Sicut.n. exteriores oculi quiddã ſunt carnis: ita mens quiddã eſt animi, quod in eo ſecũm participationẽ diuinæ rõnis excellit. Et tunc omnibus motibus eius bñ ꝓſidet, cũ ſuperna luce radiatur, ut ſit in ea lumẽ uerũ qđ illuminet oẽm hominẽ uenientem in hunc mundũ. 333. Quid ſupplicaturus deo locũ aptũ & ſanctũ requiris? Interiora tua munda, & omni inde mala cupiditate repulſa præpara tibi in cordis tui pace ſecretũ. Volẽs in tẽplo orare, in te ora, & ita age ſemper, ut dei tẽplũ ſis. Ibi.n. deus exaudit, ubi habitat. 334. Senſus corporis corporalia nunciat cordi. Et non omniũ facultas eadẽ, quia non inde uidet uñ auditur: nec unde ſapor inde & odor capitur. Nec hi miniſtri ſine tactu ad leuia & grauia, calida & frigida, humida & ſicca diſcernẽda ſufficiũt. In corde uero animus ſuo tm̃ ſenſu diiudicat, & oẽs varietates uno motu attingit, & quicquid diſcretionis inter bona & mala, iuſta & iniuſta rationabiliter inuenit, vnus eſt intentionis affectus. 335. Dei filius dr̃ habere in ſemetipſo, ſicut habet pater, non participando adeptus ſed naſcendo. Vitam enim genuit pater uita, nec differt in aliquo eſſentia giguentis & geniti, cum ſic ex patre ſit filius, ut conſempiterna non una quidem perſona, ſed una ſit deitas. Quanuis nunquam recedat à filio pater, ad iudicãdos tñ uiuos & mortuos non ipſe dr̃, ſed filius affuturus, quia ibi nec filij deitas, ſed illa forma uidebitur filij quam ſibi per ſacramentum incarnationis uniuit. Ipſa ergo erit iudex, quæ coram iudice ſtetit. Ipſa iudi-

Abolitio peccati.
Ioan. 1.
Gratia.
Rom. 9.
Peccator inexcuſabilis
Qui ſpiritu Dei agũtur.
Rom. 8.
Reſurrectio.
Rom. 7.
Auxiliũ dei.
Vera iuſtitia.
Abac. 2.
Phili. 3.
Mors Chriſti,
Ioan. 8.
Hominũ propria.
Opera Chriſti cũ pr̃e.
Ioã. 10.
Baptiſmus.
Gala. 5.
Veritas.
Charitas Chr̃us reliquit patrẽ & matrẽ.
Phili. 2.
Adę duo
Gene. 2.
Ioã. 19.
Rom. 5.
1. Co. 15.
Incarnatio verbi.
Duplex natiuitas
Diuerſitas bonorum.
Intellectus.
Vita filij dei.
Homo interior.
Ioan. 1.
Locus oroñis.
De auxiliando.
Mundi gloria.
Cõtemptus opum.
Ira.
Gratia.

cabit,quæ iudicata est, vt videant impij eius gloriã, in cuius manſuetudinẽ fremuerunt.

G Talis ergo apparebit iudex, qualis videri poſsit, & ab eis quos coronaturus, & ab eis quos dãnaturus est. Pr̃ aũt nõ apparebit, qa forma ſerui nõ est indutus, ſed filio q̃ et hõ factus est, dedit iudicij ptãtẽ. 336. Suã voluntatẽ homines faciunt, nõ dei qñ id agũt qđ deo diſplicet. Qñ aũt ita faciũt, vt volũt, vt diuinæ ſeruiant volũtati, quãuis volẽtes agunt, illius tñ voluntas est à quo & p̃parat & iubetur qđ volunt. 337. Si illũ docet pr̃is. pr̃ qui audit verbũ eius, q̃re quid sit Chr̃s, & inuenies verbũ eius, In principio erat verbũ: nõ aũt in principio deus fecit verbũ, ſicut in principio deus fecit cœlum & terrã. Verbũ.n. dei deus est, nõ creatura: nec factũ inter omnia, ſed per qđ facta ſunt omnia. Vt ergo ad talis verbi doctrinã hõ in carne cõſtitutus poſsit accedere, verbũ caro factũ est, & habitauit in nobis. 338. Caro Chr̃i vita fideliũ est, ſi corpus ipſius esſe non negligant. Fiant ergo corpus Chr̃i ſi uolunt ui uere de ſpũ Chr̃i, de quo non uiuit, niſi corpus Chr̃i. 339. Eſcam vitæ accipit & poculũ vitæ bibit qui in Chr̃o manet, & cuius Chr̃s habitator est. Nã q discordat a Chr̃o

H nec panẽ eius manducat, nec ſanguinẽ bibit, etiam ſi tãtæ rei ſacr̃m ad iudicium ſuæ præſumptionis quotidie indifferenter accipiat. 340. Velut mundana ſapientia, vt nunquã permitteret eos deus qui mali ſunt esſe fœlices, quod vtiq; non ſinet: ſed ideo mali cũ habent quod volunt fœlices putant̃, quia quid ſit fœlicitas ignorãt. 341. Aliud est migrare corpore, aliud corde. Migrat corpore qui motu corporis mutat locum. Migrat corde qui motu cordis mutat affectum. Si aliud amabas, nõ es niſi vbi eras. 342. Chr̃i nomen à chriſmate est, id est, ab vnctione. Quia ideo omnis Chr̃ianus ſanctificatur, vt intelligat ſe non ſolum ſacerdotalis & regiæ dignitatas esſe conſortẽ, ſed etiã contra diabolum fieri luctatorẽ. 343. Sequamur Chriſtum lumẽ verum, nec ambulemus in tenebris. Tenebræ autẽ metuendæ ſunt, morum, non oculorũ: & ſi oculorum, non exteriorum, vnde diſcernitur non album & nigrum, ſed iuſtum & iniuſtũ. 344. Catholica fides dñm Ieſum Chriſtum & verum deum & verum hominẽ credit & prædicat. Vtrunq;.n. ſcriptum est, & vtrunq; verum est. Qui deũ tantũmodo aſſerit esſe Chr̃m, & potentiã negat qua creatus est & medicinam qua ſanatus est. Qui hominem tantũmodo aſſerit Chriſtũ, potentiam negat qua creatus est. Vtrunq; ergo anima fidelis ac recta ſuſcipe: est deus Chr̃s, est & hõ Chr̃us: æqualis deo Chr̃s, æqualis patri, vnum cum patre: æqualis hõ Chriſtus virginis filius, trahens de homine mortalitatẽ, non aũt iniquitatem. 345. Miſſus dñs Chriſtus à patre, non receſsit a patre. Miſsio eius incarnatio fuit, & inuiſibili deitate hæc fuit, in hunc mundũ venire qđ appareret. Quod ſi cito caperet, non opus erat, vt crederet. Credẽdo ergo capitur, qđ niſi credatur nunquã intelligitur. 346. Vt recte credatur pr̃ & filius, & ipſe filius audiẽdus est dicẽs, Ego & pater vnũ ſumus. Duobus.n. verbis duę ſimul hæreſes detrũcãtur. Nã per id qđ ait, vnũ, Arriũ perculit: p illud qđ ait, ſumus, Sabelliũ ſtrauit: quia nec ſumus de vno, nec vnũ diceret de diuerſo. 347. Vtrũq; nouerimus eſſe in Chr̃o, & vnũ quo æqualis patri est, & vnũ quo illo maior est pr̃. Illud verbũ ẽ, illud caro est. Illud deus est, illud hõ est. Sed vnus ẽ Chriſtus deus & hõ. 248. Multorum hominũ multæ ſunt ſine dubio animæ, & multa ſunt corda: ſed vbi per dilectionẽ fidẽq; adhæreãt deo, vna anima, & vnũ cor fiunt. Si ergo charitas dei quæ diffuſa est in cordibus nr̃is per ſpũm ſanctũ qui datus est nobis, tãtã vnitatẽ multarũ animarũ & multorũ cordiũ facit: quãto magis certius in pr̃e & filio & ſpũſctõ æterna & incõmutabilis vnitas manet, vt indifferens trinitas, vnus deus & vnum lumen & vnum principium.

K 349. Nõ ſic docuit pater filiũ quaſi indoctũ genuerit, & ſcientiã contulerit neſciẽti, ſed intpalis doctrinæ est intpalis eſſentia: hoc est à pr̃e doceri, qđ est à patre gñari: qa ſimplicitas naturæ est, eſſe & noſſe: ſed non est aliud atq; aliud, ſed idipſum. 350. Fides ſemper præuenit viſionẽ. Credimus.n. vt cognoſcamus, non cognoſcimus, vt credamus. Fides ergo est quod non vides credere, veritas quod credidiſti videre. 351. Bonus odor Chriſti est prædicatio veritatis, quo odore vitam capit is, qui Euangelio bonis operibus ſeruit & congruit. Mortem autem incurrit, omnis qui ab ijs quæ bene loquitur, diſſentit: quę conditio & auditores conſtringit, cum recta prædicatio ab his per incredulitatem auditur in mortem, ab alijs per fidẽ ſuſcipitur in ſalutem. 352. Fides Chriſti, est credere in eum qui iuſtificat impiũ: credere in mediatorem, ſine quo nullus reconciliatur deo: credere in Saluatorem qui venit quærere & ſaluare quod perierat, credere in eũ qui dixit, Sine me nihil poteſtis facere. Sed hanc fidẽ non apprehẽdit, q̃ ignorãs dei iuſtitiã, qua iuſtificatur impius ſuã vult conſtituere, qua cõuincitur ſuperbus.

Charitas. 353. Charitatẽ habens, q̃ ex puro corde, & cõſcientia bona, & fide nõ ficta, diligit deũ,

L & proximum ſicut ſeipſum, Amator.n. dei amator est ſui: & qui nõ diligit deũ, non diligit proximũ, quia nõ diligit ſeipſum. Pro hac autẽ dilectione patienter ẽt mũdi odia ſunt toleranda: neceſſe est.n. vt nos oderit, quos videt odiſſe qđ diligit. 344. Duo hominũ genera ſub vno nõie nũcupant mũdi. Sicut.n. dr̃ mundus impijs, ſic dr̃ mũdus in ſanctis. Vñ cũ totus in ſemetipſo & in amore & in odio diſcordet, nos eũ & odiſſe iubemur & amare: cũ dr̃ nobis, Nolite diligere mundũ: & cũ dr̃, Diligite inimicos veſtros: vt quorũ execramur iniquitatem optemus ſalutẽ. 355. Ad vitãdam tentationẽ vanæ gloriæ, melior est diſcẽtis q̃ docentis ſtatus. Tutius.n. auditur veritas q̃ prædicat, qñ cũ doctrina recipitur, hnmilitas cuſtodit. Cũ ante diſputatio placet, vix est vt diſſerẽtem nõ pulſet quãtulacunq; iactantia. 356. Periculoſum est homini ſibi placere, cui cauẽdum est ſuperbire. Deus aũt quatũcunque ſe laudet, nõ ſe extollit excelſus, nec ſe vult ſua maieſtate videri maiorem. Sed cũ homini loquit̃ potẽtiam ſuã, non hoc agit vt glorioſior ipſe, ſed vt ille melior fiat & doctior.

M Nobis.n. prodeſt author nr̃ũ cognoſcere, & ei qui est ſup omnia ſubiacere. 357. Chriſtiana obſeruantia ad perfectæ pietatis profectũ per mutuam maxime peruenit indulgentiam peccatorũ, dante nobis dño ſuæ bonitatis exẽplum. Nam ſi ille in quo nullũ omnino fuit peccatũ interpellat pro peccatis nr̃is, quanto magis nos inuicẽ pro proprijs orare debemus? Amplectẽda quippe ẽ homini q̃ nõ omni põt carere pctõ, tã benigna cõditio, vt dimittẽdo pctã aliena, diluat ſua. 358. Iuſtorũ deſideriorũ ſocietati tũc nihil deerit, qñ deus omnia in illis omnibus erit. Ad quã beatitudinẽ hi perueniunt qui huic ſeculo añ ſeparationẽ animæ carne moriũtur, nec in eis inueniuntur cupiditatibus quas ſola ſuperat dilectio dei: vt id patiatur iniquitas qđ elegit, & eo bono fruat iuſtitia qđ amauit. 359. Qui ſic cõfitetur dñm Ieſum Chr̃m, vt eundẽ hominem neget verũ, habentem ſcilicet vnitã ſibi noſtræ carnis & animæ naturam, nõ est pro illo mortuus Chriſtus, quia ſecundum hominẽ mortuus est Chriſtus, Nõ reconciliatur per mediatorem deo, Vnus est enim deus, & vnus mediator dei & hominum homo Chriſtus Ieſus. Nec iuſtificat̃ per ipſum: quia ſicut per inobedientiã vnius hois pctõres cõſtituti ſunt multi, ita per obedientiã vnius hominis iuſti cõſtituẽt̃ multi. Nõ reſurget in reſurrectione vitæ, q̃a per hominẽ mors, & per hominẽ reſurrectio mortuorũ. Sicut in. in Adã omnes moriuntur, ita & in Chriſto oẽs viuificabũtur. Nullus ſe beati Petri defendat exẽplo, q̃ ſe multis lachrymis accuſauit & lauit, vt principẽ ſuũ eccleſia, nõne gationis, ſed pœnitẽtiæ imitatione ſequeret.

360. In quibuſdam æternis põt eſſe aliqua diſtãtia. Ipſa nanq; æternitas abſq; diuerſitate mẽſuræ est. Multæ q̃ppe mãſiones in vna vita varias meritorũ ſignificant dignitates. Sed vt deus omnia in omnibus erit fiet ẽt in diſpari claritate per gaudiũ, vt qđ habẽt ſinguli, commune ſit omnibus, qm̃ p connexionẽ dilectionis, à gloria capitis, nulla aliena erit pars corporis. 361. Fides eorũ q̃ deũ viſuri ſunt, qđ non videt credit: nã ſi videt, non est fides, credenti pollicetur meritũ, videti reddit̃ præmiũ. 362. Male vſurus eo quod vult accipere, deo potius miſerãte nõ accipit. Proinde ſi hoc ab eo petitur, vñ homo exauditus lædatur, magis metuendũ est ne qđ poſsit deus dare vt propitius, detiratus. 363. Qui diligit me, inquit dñs, diligetur à pr̃e meo, & ego diligã eũ, & manifeſtabo illi meipſum. Quid est.n. diligã, tanquã tunc dilecturus ſit & nũc non diligat? Abſit. Qũo.n. nos pater ſine filio, aut filius ſine patre diligit? Qũo inſeparabiliter operãtur ſeparabiliter diligũt? Sed ad hoc diligã eũ, ad hoc quod ſequitur, Et manifeſtabo ei meipſum. Diligam & manifeſtabo, id est, ad hoc diligã vt manifeſtẽ. Nunc.n. ad hoc dilexit vt credamus & mãdatum eius teneamus. Tũc ad hoc diliget, vt videamus & ipſam viſionẽ mercedẽ fidei capiamus. Quia & nos nũc diligimus credendo qđ videbimus, tũc ãt diligemus vidẽdo qđ credidim⁹. 364. Ita ſunt palmites in vite, vt viti nihil cõferant, ſed inde accipiãt vnde viuant. Sic quippe vitis est in palmitibus vt vitale alimentum ſubminiſtret eis, non ſumat ab eis. Ac per hoc & manentẽ in ſe habere Chriſtum, & manere in Chriſto, diſcipulis vtrũque prodeſt, non Chriſto. Nã præciſo palmite

Universidad de Navarra

Volũtas dei.
Doctrina pr̃is. Ioan. 1. Gene. 1.
Ioan. 1. Corpus Chriſti. Cõmunio.
Malorũ fœlicitas.
Mutatio cordis.
Chriſma.
Lumen.
Incarnatio verbi.
Miſsio verbi.
Pater & filius.
Ioã. 10.
Deus & homo.
Vnitas dilectionis. Rom. 5.
Doctrina pr̃is.
Fides & veritas.
Odor Chriſti.
Fides.
Charitas.
Remiſſio peccatorum
Aeterna vita. 1. Co. 15
Chriſti homo.
1. Ti. 2
Rom. 5.
A Mat. 26.
Aeternitas.
Fides.
Preces.
Dilectio Ioã. 14.
B
Palmites vitis. Eccle. 7.

mite põt de viua radice alius pullulare: qui aũt præcisus est, sine radice viuere non põt.

Humana iustitia. 365. Diuinitus dictum est, Noli esse iustus multũ: qm̃ non est iustitia sapientis, sed superbia psumentis. Qui ergo sic fit nimis iustus, ipso nimio sit iniustus. Quis est aũt q se facit iustũ, nisi qui dicit se non habere peccatũ? 366. Nullius ẽt incorporeæ creaturę vere simplex substantia est, cui non est esse qđ nosse, põt. nesse, nec nosse: at illa diuina substantia non põt, quia idipsum est qđ habet. Ac p hoc sic non hẽt scientiã, vt aliud sit illi scientia qua scit, aliud essentia qua est, sed vtrunq; vnũ: quãuis non vtrunq; dicendũ sit qđ verisime simplex & vnũ est. Hẽt in semetipso, nec aliud est ipse q̃ vita q̃ in illo est: & dedit filio habere vitã in semetipso, hoc est, genuit filiũ, qui & ipse vita est. Sic itaq; debemus accipere qđ de spũ sancto dictũ est, Non. n. loquet à semetipso, sed q̃cunq; audiet loquetur: vt intelligamus non eũ esse à semetipso. Pater quippe solus de alio non est, Nam & filius de patre natus est, & spirituſsanctus de pre procedit. Pr̃ aũt nec natus est de alio, nec procedit. Nec ideo sanè aliqua disparilitas in summa illa trinitate cogitationi occurrat humanæ, quia & filius ei de quo natus est, & spirituſsanctus ei de quo procedit æqualis est. 367. Quãuis natura incommutabilis non accipiat, fuit & erit, sed tm̃ est: ipse. n. veraciter est, quia aliter q̃ est esse non põt: tũ pp mutabilitatem tpm in quibus versatur nra mortalitas, non mẽdaciter dicimus: & fuit, & est, & erit: fuit in pterito: est in præsentibus: erit in futuris. Fuit quippe quia nunquã defuit: erit, quia nunquã deerit: est, quia semper est. Neq; n. velut qui iam non sit: cũ præteritis occidit, aut cũ pũtibus tanquã nõ maneat labitur, aut cũ futuris tanquam non fuerit orietur. Proinde cũ secundũ tẽporum volumina locutio humana variatur, qui per nulla deesse potuit, aut põt, aut poterit tempora, vere dicuntur de illo cuiuslibet tẽporis verba. Semper itaq; audit spũ ſsanctus, quia semper scit, & scire & audire hoc illi est, qđ semper esse: semp vero illi est esse de patre procedere. Ioan. 5. Nemo aũt põt dicere q̃ nõ sit vita spiritus sanctus, cũ vita pr̃, vita sit filius. Ac per hoc sicut pr̃ cum habeat vitã in semetipso, dedit & filio vitã habere in semetipso: sic spiritui sancto, vitã procedere de illo, sicut & procedit de ipso. 368. Prorsus donum dei est, diligere deũ. Ipse vt diligeretur donũ dedit, q non dilectus dilexit: displicentes amati sumus vt fieret in nobis vnde placeremus. Diffudit. n. charitatem in cordibus nostris spiritus patris & filij, quem cum pre amamus & filio. 369. Pax Christi finem tẽporis non hẽt, & ipsa est omnis intentionis actionisq; perfectio. Propter hanc sacramẽtis eius imbuimur: pp hanc mirabilibus eius operibus & sermonibus erudimur: pp hanc spiritus ſsancti pignus accepimus: pp hanc in eũ credimus & speramus, & amore ipsius quantũ donat accendimur: pp hanc denique omnẽ tribulationẽ fortiter toleramus, vt in ea fœliciter sine tribulatione regnemus. Vera. n. pax vnitatẽ facit, qm̃ qui adhæret deo vnus spus est. 370. Omne tempus ab illo est dispositũ qui tempori subditus non est, qm̃ q̃ futura erant p singula tẽpora, in dei sapientia habent efficaces causas, in qua nulla sunt tempora. Non ergo credatur hora passionis dñi fato vrgente venisse, sed deo potius ordinante. Non. n. causa necessitatis Christo intulit crucẽ, nec sydera coegerunt mori sydera rum conditorem: qui intẽporalis cũ patre, sic tempus quo carne moreretur, quemadmodum & quo de matre nasceretur elegit. 371. In eo aũt quod dr̃, Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solũ verum deũ, & quem misisti Iesum Christũ, Ordo verborum est, vt cognoscãt te solum verum deũ, & quẽ misisti Iesum Christũ cognoscãt solum deum verum. Consequenter. n. intelligitur & spũſsanctus, quia spũs est patris & filij, tanquã charitas substãtialis & consubstantialis amborum: qm̃ non duo dij, pater & filius: nec tres dij, pater & filius & spiritus ſsanctus, sed ipsa trinitas vnus solus verus deus. Nec idem pr̃ qui filius, nec idẽ filius qui pater, nec idem spiritus ſsanctus qui pater aut filius: qm̃ tres sunt, pater & filius & spũſsanctus, sed ipsa trinitas in his deus vnus. 372. Quicquid deus pater deo filio dedit, gignendo dedit: ista. n. dedit filio pater sine quibus filius esse non posit, sicut ei dedit vt esset. Nam qũo verbo verba daret aliqua, in quo ineffabiliter dixit omnia? 373. Custodiam dei circa nos non tanquã carnaliter debemus accipere, velut vicissim nos seruẽt pater & filius, amborum in nobis seruandi alternante custodia, quasi alius alio discedente succedat, Simul enim custodiunt pater & filius & spirituſsanctus, qui ẽ vnus verus deus. Sed scriptura nos non leuat, nisi descendat ad nos, Sicut verbũ caro factũ descendit

Rom. 5. Pax Christi. 1. Cor. 6 Tẽpora. Vnitas trinitatis. Ioan. 17 Quid dederit pr̃ filio. Custodia dei.

Ioan. 1. scendit vt nos releuaret, non cecidit vt iaceret. Si descendentẽ cognouimus, cum leuãte surgamus & intelligamus cũ ita loquitur personas eã distinguere, non separare naturas. 374. Si naturã cogitemus in qua creati sumus, cum oẽs veritas creauerit, qs non est ex veritate? Sed non oẽs sunt quibus vt audiãt veritatem & credant ex ipsa veritate prestatur. Nullus ꝓculdubio precedẽtibus meritis saluatur, ne gratia non sit gratia. Si enim dixisset, omnis qui audit vocẽ meam, ex veritate est ideo dictus ex veritate putaretur, quia obtẽperat veritati. Non aũt hoc ait, sed, omnis, inquit, q̃ est ex veritate, audit vocẽ meã. Ac per hoc nõ ideo est ex veritate, quia audit eius vocẽ: sed ideo audit, quia ex veritate est, id est, quia illi hoc donũ collatum est: qđ quidem nõ est aliud, q̃ donante Christo credere in Christũ. 475. Quisqs seipsum, nõ deũ amat, nõ se amat. Et quisquis deum, non seipsum amat, ipse se amat. Qui enim nõ põt viuere de se, moriẽ vtiq; amãdo se. Cum ergo ille diligitur de quo viuitur, nõ se diligendo magis diligit, qui ꝓpterea se nõ diligit eum de quo viuit diligat. 376. Quicquid illud est qđ oportet patrẽ agere ad filiũ, nõ sit nisi per eundẽ filiũ ad ipsum: scilicet qđ filius hominis est & factus inter omnia ꝓ ipsum qa filius dei est, & per illũ fiũt a patre omnia. 377. Nõ est mirũ dicere Apostolũ, et in futuro seculo patri filiũ subiectũ futurũ, vbi ait, Tunc & ipse subiectus erit ei q illi subiecit omnia. Qñquidẽ in filio forma humana mãsura est, qua semp maior est pater. Quãuis nõ defuerunt, qui illã tunc filij subiectionẽ ipsius humanæ formæ in diuinã substantiam commutandã intelligendam putarunt, tanquã hoc cuiq; rei subijciatur qđ in eã vertitur & mutat. Sed intelligi põt, ideo magis dixisse Apostolũ, etiã tunc patri filiũ fuisse futurum subiectũ, ne quis in eo putaret spiritũ & corpus humanũ conuersione aliqua cõsumendũ: vt sit deus omnia, non tantũ in illius forma hominis, sed in omnibus, qñ capitis gloria vniuersũ corpus implebit. 378. Quantacunq; bona quãuis magna, quamuis minima, nisi ex deo esse non pũt. Quid enim maius in creaturis q̃ vita intelligens: aut qđ minus esse põt q̃ corpus? Quę quãtũlibet efficiant & in id tendãt vt non sint: tñ aliquid formæ illius remanet vt quolibet mõ sint. Quicquid aũt formæ cuiuspiã rei deficiẽtis remanet, ex illa forma est quæ

Ioã. 18.

Amor erga deum. G

Patris opera q̃ & filij. Subiectio filij 1. Co. 15 Ioã. 14.

Ordo in creaturis. H

nescit deficere, motusq; ipsos rerum deficiẽtium vel proficientiũ, excedere numerorũ suorum non sinit. Quicquid ergo laudabile aduertitur in rerũ natura, siue exigua, siue ampla, quod laude dignũ iudicet, ad excellentiã & ineffabilem laudẽ referendum est conditoris. 379. Neminẽ deus ad peccandum cogit, præuidet tñ eos qui propria voluntate peccabũt. Cur ergo non vindicet iustus, quæ fieri non cogit præscius? Sicut. n. nemo memoria sua cogit facta esse quæ ꝑteunt, sic deus præscientia sua non cogit facienda quæ futura sunt. Et ficut homo quędam quæ facit meminit, nec tñ omnia quæ meminit facit: ita deus omnia quorũ ipse author est, præscit, nec tñ omniũ quæ præscit ipse author est. Quorũ ante nõ est author malus, iustus est vltor. 380. Humana anima naturaliter diuinis, ex quibus pendet, cõnexa rationibus, cũ dicit melius fieri hoc q̃ illud, si verum dicit, & det quod dicit, in illis supernis rationibus videt. Credat ergo deũ I feciſsse quod recto intellectu ab eo faciẽdum fuisse cognoscit, etiam si hoc in rebus factis non videt qui etiã si cœlum oculis videre non posset, & tamen rõne vera tale aliquid faciendum fuisse collegerit, credere debuit factum fuisse, quamuis id oculis non viderit. Non enim cogitatione cerneret factum fuisse, nisi his rationibus in quibus facta sunt omnia. Quod aũt ibi nõ est, nec potest vera cogitatione videre qđ nõ est. 381. Quid Remetã dignũ misericordia q̃ miser est, & quid dia pectam indignũ misericordia q̃ superbus miser? Ex quo factum est, vt illud dei verbũ ꝓ Ioan. 1. quod facta sunt omnia, & quo fruitur omnis angelica beatitudo, vsq; ad miseriam nostrã porrigat clementiam suam. Et verbũ caro factũ est, vt habitaret in nobis: sic. n. posset panem angelorũ hõ mãducare nondum angelis adæquatus, si panis iste angelorum hominibus dignaret æquari. Nec sic descẽdit ad nos, vt illos desereret, sed simul integer illis, integer nobis. Illos intrinsecus pascẽs ꝓ id qđ deus est, nos forinsecus admonẽs per id qđ nos sumus: & idoneos fecit p fidẽ, quos per speciẽ pascat æqualiter. 382. Dubiũ non est, contra naturã esse omne vitium & eius rei cuius est vitium. Quapropter qm̃ in quacunq; re non vituperatur nisi vitium, ideo vitium est, quia contra naturã est. Nullius rei recte vituperat vitiũ, nisi cuius natura laudat. Nõ. n. in vitio displicet, nisi quod corrumpit quod in natura placet.

Præsciẽtia dei. Cognitio creaturæ inuisibilis. Vitium.

383. Omne

K

Pœna peccati.

383. Omne peccatum animæ est. Duo sunt pœnalia, ignorantia & difficultas. Ex ignorantia deprauat error, ex difficultate cruciatus affligit. Sed approbare falsa pro veris vt erret inuitus, & resistendo repugnationi carnalis vinculi non posse ab illicitis operibus temperare, nō est natura instituti hominis,

Varia re media.

sed pœna damnati. 384. Vt ars medicinæ cum eadem maneat, neque vllo modo ipsa mutetur, murat tamen præcepta languentibus, quia mutabilis est nostra valetudo, Ita diuina prouidentia cum sit ipsa omnino incommutabilis, mutabili tamen creaturæ varie subuenit, & pro diuersitate morborum alijs alia iubet, aut vetat, vt à vitio vnde mors incipit, & ab ipsa morte ad naturam suam & essentiam ea quæ deficiunt. i. ad nihilum tendunt, reducat & firmet. 385. Pri

Præuaricatio.

mum animæ rationalis vitium est, voluntas ea faciendi quæ vetat summa & intima veritas. Ita homo de paradiso in hoc seculum depulsus est. i. ab æternis ad temporalia, à copiosis ad egena, à firmitate ad infirma. Non ergo à bono substantiali ad malum substantiale, quia nulla substantia malum est: sed à bono æterno ad bonum temporale, à bono spiritali ad bonum carnale, à bono intelligibili ad bonū sensibile, à bono summo ad bonum infimum. Est igitur quoddam bonū, quod si diligit anima peccat: quia infra illā ordinatum est: quare ipsum peccatum ma-

L

Veritas.

lum est, non ea substantia quæ peccando diligitur. 386. Lex omnium artium cum sit omnino incommutabilis, Mens vero humana, cui talem legem videre concessum est, mutabilitatem pati possit erroris, satis appāret supra mentem nostram esse legem, quæ veritas dicitur. Nec iam illud ambigendum est, incommutabilem naturam, quæ supra animam rationalem sit, deum esse, & ibi esse primam vitam & primam essentiam, vbi est prima sapientia. Nam hæc est illa incommutabilis veritas, quæ lex omnium artium recte dicitur, & ars omnipotentis artificis. Itaque cum se anima sentiat, nec corporum speciem motumq; iudicare secundum seipsam, simul oportet cognoscat, præstare suam naturam ei naturæ de qua iudicat: præstare autem sibi eam naturam secundum quam iudicat, & de qua nullo modo iudicare pōt.

Quō discatur.

387. Ad discendum necessario dupliciter ducimur, authoritate atque ratione. Tempore authoritas, re autem ratio prior est. Aliud est. n. quod in agendo anteponitur, aliud qđ pluris in appetendo æstimatur. Quia ergo & principium sapientiæ timor domini, &

M

per humilitatem ad sublimia gradus est, incedat humana ignorantia per fidem, vt mereatur fides videre quod credit. 388. Diuitijs floribus & maiorū nobilitate te iactas, & exultas de patria & pulchritudine corporis, & honoribus qui tibi ab hominibus deferuntur: respice teipsum quia mortalis es, & quia terra es, & in terra ibis. Circunspice eos qui ante te similibus splendoribus fulsere. Vbi sunt quos ambiebant ciuium potentatus? Vbi insuperabiles imperatores? Vbi qui conuentus disponebant & festa? Vbi equorum splendidi inuectores? Vbi exercituum duces? Vbi satrapæ tyrannici? Nunc omnia puluis, nunc omnia fauillæ, nunc in paucis versibus eorum vitæ memoria est. Respice sepulchra, & vide, quis seruus, quis dominus, quis pauper, quis diues. Discerne si potes vinctum à rege, fortem à debili, pulchrum a deformi. Memor sis itaque ne extollaris aliquando, Memor autem eris, si teipsum respexeris. Gen. 8.

Tomi tertij operum diui Augustini, Finis.

REGISTRVM.

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t v x y z, aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo pp qq rr ss tt uu xx yy.

Omnes sunt quaterniones præter y y, duernionem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

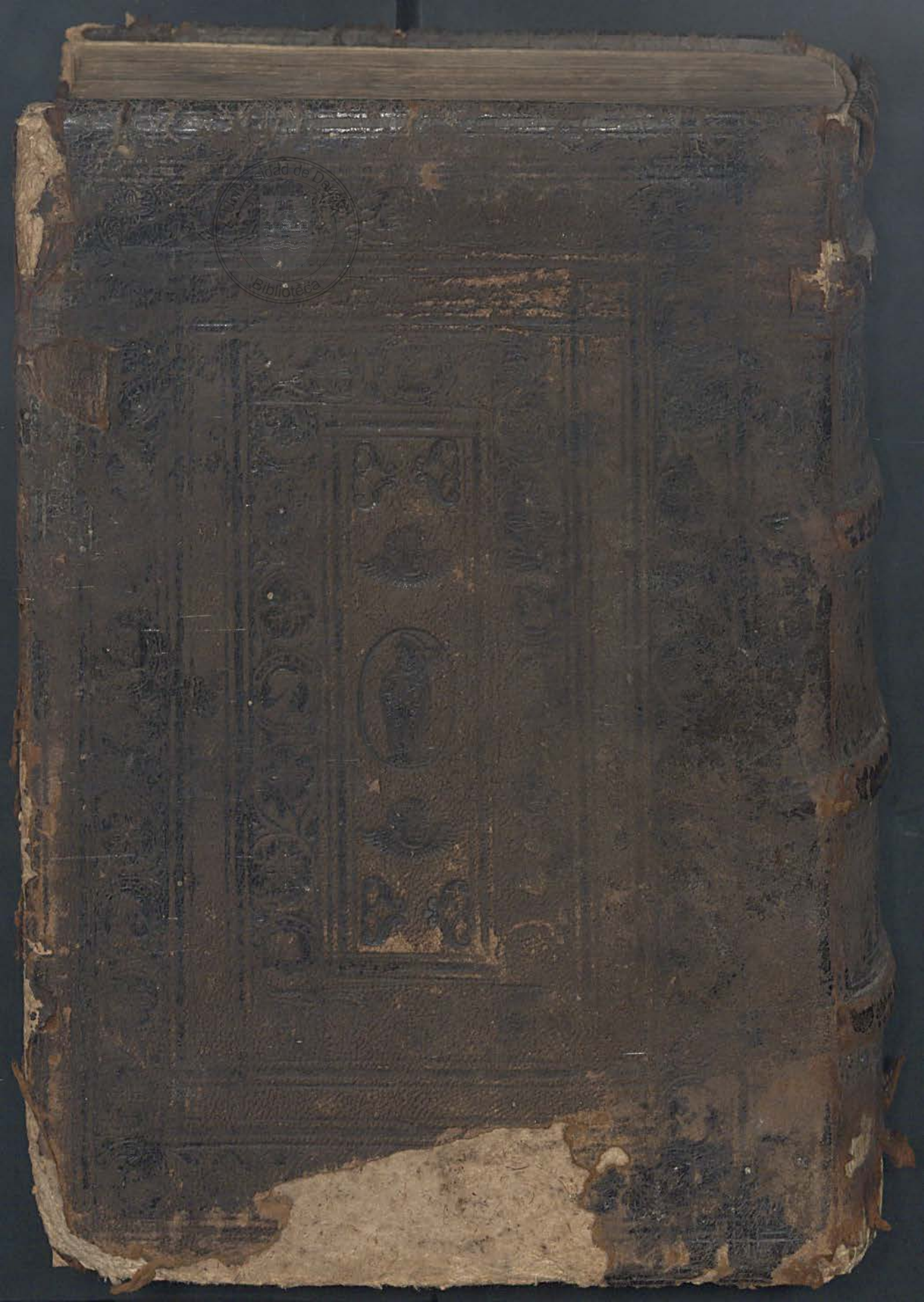
Universidad de Deusto
Biblioteca